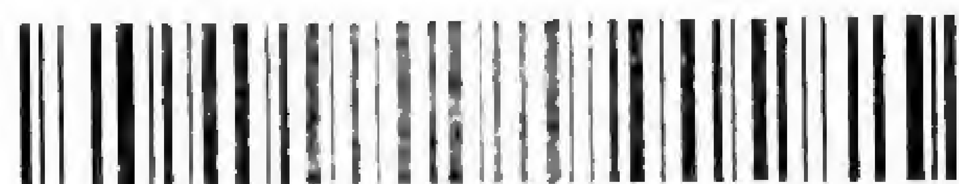
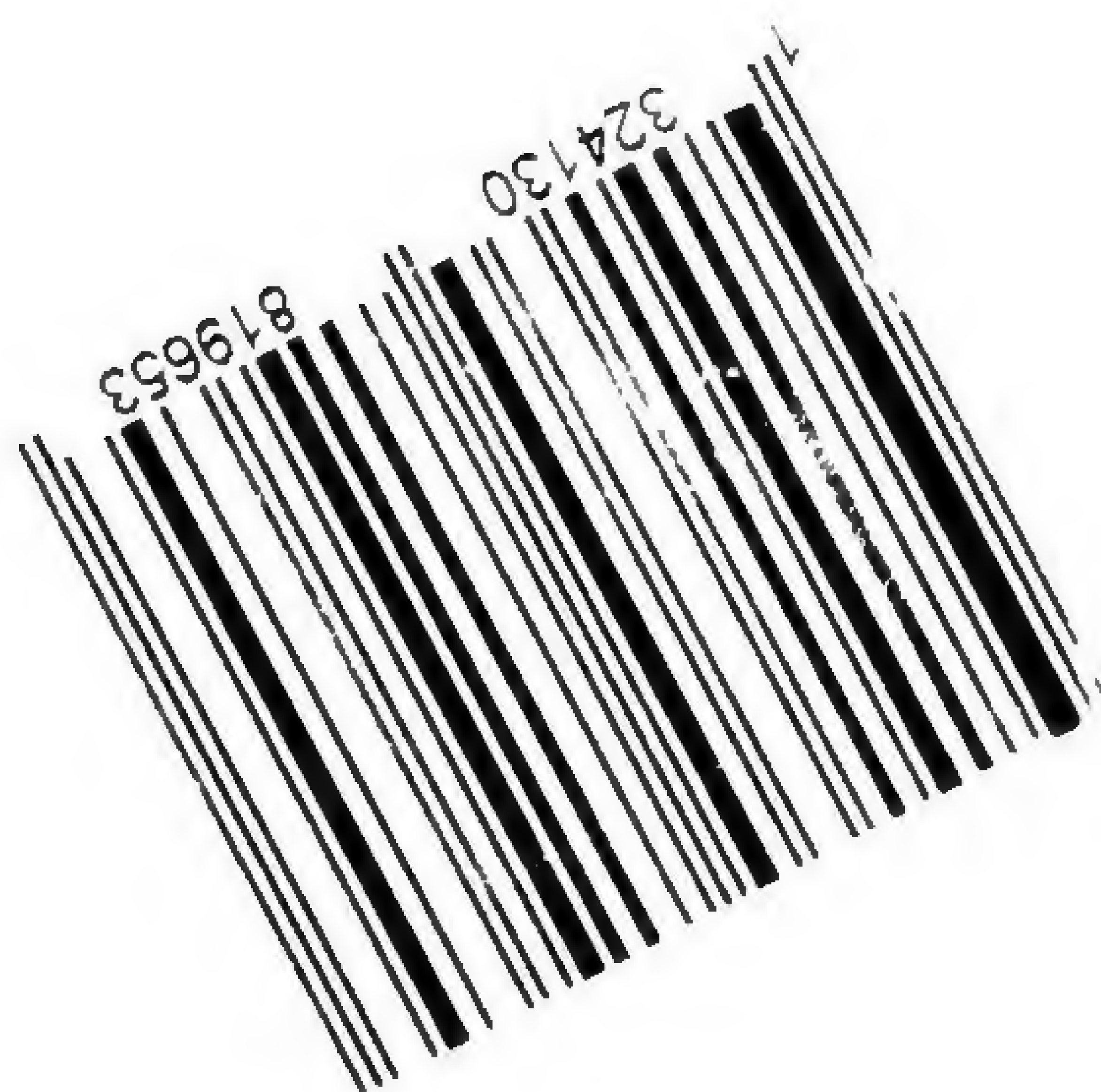
הספריה הלאומית
S 2004 A 9774

סידור בית יעקב :

VOL.1-2 C.1

2398196-10

בית יעקב לכו ונלכה באור ה'

סידור

בית יעקב

כמנהג אשכנז

חלק ראשון

שחיבר הרב המאור הגדול . החסיד המקובל . בוצינא קדישא . מהו' יעקב ישראל זללה"ה . בן הצדיק . הגאון הגדול . מופת הדור . רשכב"ה . נזר החכמים . מהו' צבי אשכנזי זללה"ה . והגאון אביר יעקב שיכל ידיו . וחיבר סידור תפלה הזה בנועם שיח ומליצה יפה . מלא מכל טוב . דינים מחודשים . והנהגות האר"י ז"ל . ופירושים מתוקנים בנגלה ונסתר . ודינים השייכים לתפלה . והנהגות ישרות דבר יום ביומו . וסדר עבודת המקדש בכל יום . ודקדוק נוסח התפלה . וסדרו בסדר נאה . ויקרא את שמו **בית אל** . ואולם מפני שהבריות אינם קוראים אותו בשמו מפני שאינם רוצים להזכיר שם הקודש . וע"כ אין לו שם קבוע בפיהם . וקוראים אותו סידור עמדין . סידור יעבץ . לזה הסבותי את שמו בשער החיצון הלז . על שם המחבר ז"ל . ושער המחבר ז"ל . נדפס בדף ב' :

כעת נוסף עליו דברים רבים כהמה . (המבוארים בלוח ההוספות) . גם כל ספר תהלים . עם התפלות שלפניו ולאחריו . ומעלת אמירת תהלים . ומעשה רב :

ועתה [illegible] הוסר כל הטעיות שנפלו [illegible] : ונוסף כל המראה מקומות מהדינים ומאמרי חז"ל המובאים בסידור הגאון ז"ל : וגם פירוש על הרבה מדבריו ז"ל הסתומים והרבה דינים מחודשים : ונוסף [illegible] בין ב' [illegible] כזה [*] .

בווארשא.

בדפוס הרבני מהו' ישראל אלאפין נ"י.

בשנת תרמ"א לפ"ק

СИДОРЪ БЕТЪ ЯКОВЪ

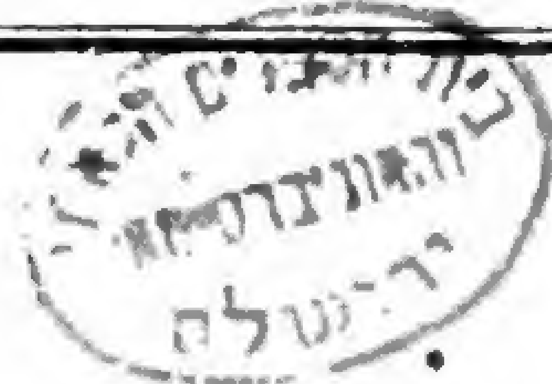
т. е. Молитвы для евреевъ

ВАРШАВА

Въ Типографіи М. Алапинъ, Налевки 47

1910

ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך . לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ירושלים

אזהרה

איסור השגת גבול ידוע . אל תשיג גבול רעך (דברים יט) גם ידוע חוק זכות מחבר ומעתיק ע"י תוקף פקודת הקיר"ה מיום כ"ב אפריל אלף תתכ"ח למספרם. בלי להדפיס אחר ספרו בלי רשותו כל ימי חייו . וגם כ"ה שנה אח"כ . בלי רשות יורשיו. ובכח זה אני המעתיק מזהיר בלי להדפיס הסידור עם הוספות אלו בלתי רשות . ואין עונשין אלא מזהירין . ובטח כל ב"י לא יסיגו גבולי לכן תבא עליהם ברכת טוב .

המעתיק משה שו"ב .

סידור

בית יעקב

כמנהג אשכנז

חלק ראשון

חיברו . הרב המאור הגדול . החסיד המפורסם . בוצינא קדישא . מוה' יעקב זצ"ל . בן הצדיק . הגאון הגדול . מופת הדור רשכבה"ג . מרן החכמים (בן בתו של הגאון שער אפרים) מוהר"ר צבי אשכנזי זצ"ל . שחיבר שו"ת חכם צבי . ועוד חבורים שלא נדפסו . והיה מגמתו הדורה בשפה ברורה ושכליה יקרה מאוד . וכשהיה עוד רך בשנים מאוד . הרעיש העולם בבקיאותו וחריפותו וחכמתו . והגאון גם אביר יעקב שיכל את ידיו ופריו יתן בעתו . עט סופר מהיר . קולו כקול שלמה פוסק בנועם שיח ומליצה יפה . והיבר סידור התפלה הזה מלא מכל טוב . דינים מחודשים והנהגת האר"י ז"ל . ופירושים מתוקים . ודינים השייכים לתפלה . והנהגות ישרות דבר יום ביומו . וסדר עבודת המקדש בכל יום . ודקדוק נוסח התפלה . וסדרו בסדר נאה . וחיבר עוד ספרים הרבה שהדפיסם בעצמו . לבד אותם שנשארו כתבי יד . ואלו הם . לחם שמים ב' חלקים ומשנה לחם על משניות . שאילת יעב"ץ מתשובות . ב' חלקים . מור וקציעה ב"ח . על טור וב"י א"ח . ונראה מספריו שחיבר על כל הד' טורים . מגדל עז על מוסר ומדות . עץ אבות על מסכת אבות עם לחם נקודים . לוח ארש ב' חלקים . בדקדוק נוסחי התפלה וכיוצא . הקשורים ליעקב . דרושים (ונדפס איזה דרושים חוליות מחיבור זה . תפלת ישרים . פסח הגדול . קול העזרה . שאגת אריה) פי' לסדר עולם רבא וזוטא ומגילת תענית . מטפחת ספרים . ציצים ופרחים . גימטריאות במספר בגות הקודש וכדומה . משבט שלום . אם לבינה . על כל המקרא . חידושים על גמרא ורא"ש ומדרש רבה ועוד . איגרת בקורת . ובכהונתו היה רב בק"ק עמדין איזה שנים . ואח"כ לא רצה . ואמר ברוך שלא עשני אב"ד . והאריך ימים ושנים על התורה והעבודה בק"ק אלטונא . ונח נפשיה בן ע"ב שנים . זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל . אמן:

ראיתי כי סידור הגאון ז"ל מונח בקרן זוית . ושיערתי שזה לד' סבות כוללות וא' פרטית : (א) שהוא כספר החתום למרבית הראשי תיבות שבו : (ב) שאין בו כל התפלות ופיוטים הנהוגים כעת : (ג) שאין בו הרבה דינים פרוצים מאד שנתאספו לבית תפלה מימי הגאון ז"ל עד עתה : (ד) כי הראשונים תמו ואינם . והנדפס בקרוב בלבוב נלקה מאד בחסר ויתיר וחליף : (ה) פרטית . שהגאון ז"ל סדרו בנוסח אשכנז ולא יצלח להספרדים . ע"כ אזרתי חיל הגהתי כ"ז בעז"ה . כי כל הראשי תיבות הצגתי מפורש במקומן (וגם על המעט שהוכפלו פעמים הרבה עשיתי את ר"ת) והוספתי כל התפלות והפיוטים והדינים . ולסימן הסגרתי הנוסף בין ב' חצאי מרובע . וגם הגהתיו היטב ומנוקה מכל שיבוש . וגם סדרתיו בנוסח ספרד ואשכנז . ומעתה בטח יהיה דבר השוה לכל נפש . ומובטחני באחינו בני ישראל שיחוסו על עמלי חרב ולא ישיגו גבולי . כמבואר באזהרתי :

משה שו"ב מזיטאמיר נ"י,

הערה מהמחבר ז"ל

ראוי להרגיל אדם עצמו מתוך ספר זה , ולא יאמר שום דבר בעל פה , כי הכל נעשה בהשגחה פרטית אפי' מה שנראה קטן הערך . כמו אמירות פסוקים בשעת הגבהת ס"ת :

בס"ד

בזיטאמיר

בדפוס ה. ישראל ברוך בר' יוסף הכהן אלאפין נ"י,

בשנת תרמ"א לפ"ק

(א) דיני קימה ומ"י ולבישה ובהכ"נ ובעל קרי (כ"ז סעיפים). וסדר תיקון חצות עם פירוש ודינים (י"ג סעיפים). והתפלה המסוגלת שלא כמתחלת. הוי לי על גלות השכינה. ודיני ציצית (ס"ט סעיפים). וסדר עטיפת הטלית (ב' סעיפים) וברכי נפשי. ולשם יחוד (מוסף מסת חדש) לומר קודם העטיפה. ומה יקר. לומר אחר העטיפה. ודיני תפלין (מ"ב סעיפים) ומעלת התפלין ולשם יחוד לומר קודם הנחתן וי"ב דינים ודין כריכות אצבע אמצעי ג"פ וארשתיך לומר אח. ופרשיות קדש והיה כי יביאך. [illegible] (ב) התפלה המסוגלת בכניסתו לבהכ"נ. ותפלת ואני [illegible]. [illegible] אליהו מוגה כפי הכתובי זוהר ופתע טל. ויהי רצון מהרב הק' מו"ה אלימלך זצ"ל כפי שתיקן הגאון [illegible] ז"ל. ומזמור תודה נהג. עם הרוז מוסף. ובאדון עולם [illegible]. [illegible] יגדל עם דין א'. ובדיני ברכת ענט"י ו' סעיפים. ודיני ברכת אשר יצר (ד' סעיפים). ובדיני ברכת התורה ב' סעיפים. וקודם ברכת כהנים דין א'. וקודם אלהי נשמה. סעי' ב'. וכן קודם שלא עשני עבד. וקודם מלביש ערומים דין א' וסעי' ב'. וקודם מתיר אסורים דין א'. וכן קודם כל צרכי. (ג) וקודם אוזר ישראל דין א'. ובהמעביר שינה ב' דינים. וביהי רצון דין א'. וקודם אלהינו סעי' ב'. וקודם ויהי אחר ב' סעיפים. ויהי רצון שתרחק שאהר ויהי אחר. וקודם לעולם יהא אדם ענין א'. ולבד השמה הטהורה. וקודם שמע ישראל דין א' ופ' והאבת. וקודם אתה הוא ענין א' וכן קודם השני. וקודם פ' כיור דין א' וכן קודם אני רצון. ופ' כיור ותרומת הדשן עם פי' מספיק. וקודם פ' התמיד [illegible] וכן קודם ופטו. וקודם אתה הוא סעיף ב'. ותנו רבנן עד ה' בשמים עמם ונו דין א'. ופסוק אתה סתר עם ב' דינים. ופי' על זאיזס השבת ובראשי חדשיכם. וקודם אביי דין א'. וקודם אנא בכח ענין א'. וברבון העולמים ב' דינים ומסת חדש. וקודם איזהו דין א': (ד) דין קדיש בי' ותפלה בצבור והרחקה מצואה ודברים שיזהר מהם בק"ש ותפלה. ודיני אונן ומ"ע ודברים שאסורין קודם התפלה. ודיני פסוקי דזמרה וזמן ק"ש ותפלה. ודין איחר לבא לבהכ"נ (קי"ב סעיפים). ובפי' הודו ענין א'. ובהודו ב' דינים. ומזמור שיר חנוכת עם פי'. וקודם ה' מלך דין א' וכן בהושיענו. ולמגלה בנגינות עם פי'. וקודם למנצח מזמור דין א'. וה' מזמורים עם פי'. וקודם הללויה ענין א' וכן קודם הודו: (ה) האדרת והאמונה. וקודם ברוך שאמר ו' סעיפים. ובדיני מזמן וקודם מזמור לתודה סעי' ה'. וקודם יהי כבוד סעי' ב'. וביהי כבוד ב' דינים. וקודם אשרי סעי' ב' ג'. וקודם הללויה סעי' ג' ד' וענין א'. וקודם ויברך דוד סעיף ב'. וקודם ויושע סעי' ב' ג'. ובאז ישיר ענין אחד. ופסוק ה' ימלוך עם תרגום. וקודם ישתבח ג' סעיפים: (ו) אחר ישתבח וי"ו סעיפים ושיר המעלות. וקודם ברכו סעיף ג'. וקודם יוצר אור ה' סעיפים. וקודם המאיר לארץ ד' סעיפים. וקודם לאל ברוך ענין א' וכן בהודו. וקודם אהבה רבה ג' סעיפים ואחריו י"ד ואל מלך נאמן ודינו. וקודם ברוך שם דין א' וכן קודם ואהבת. ובואהבת ב' דינים ובוהיה אם שמוע דין א' וכן בלמען ירבו. וקודם ויאמר בסעיף ה' נוסף ענין א' ז'. ובויאמר ו' דינים. וקודם אמת ויציב ד"ס. ובהודו ב' דינים. וקודם צור ישראל ענין א'. וגע"כ ובסעיף ויו ג' דינים. ומסעיף ע"ז ואילך כ"ז סעיפים: (ז) הסף כי שם. ואגל אדני שפתי דין א'. וקודם ברוך אתה סעיף ב'. וקודם זכרנו דין א'. ובמלך עוזר דין א'. וקודם אתה גבור וי"ו סעיפים. ובמכלכל חיים דין א' וכן קודם ונאמן אתה. וקודם קדושה ד"ס. וקודם אתה קדוש ב' סעיפים. וקודם אתה חונן ענין אגד. וקודם אתה חוננתנו ה' סעיפים. וקודם השיבנו ענין א' וכן קודם סלח לנו. וקודם ראה נא ה' סעיפים. וקודם רפאנו ענין א'. וקודם ברך עלינו תפלה לחולה ובסעיף ג' דין א' ומסעיף ד' ואילך ה' סעיפים. וקודם תקע בשופר ענין א'. וקודם השיבה דין א'. וקודם על הצדיקים ענין א' וכן קודם ולירושלים. וקודם נחם דין א'. וקודם את צמח ענין א'. ואנא ה' הטאתי ודינו. וג' תפלות. וקודם ענני ג' סעיפים ויעבדת חדש בענינו. וקודם רצה סעיף ב'. וקודם יעלה ויבא ג' סעיפים. וקודם מודים ב'. וקודם מודים דרבנן דין א' וכן קודם על הנסים. וקודם ועל כולם דין א' וכן קודם וכל החיים. וקודם אלהינו סעיף ה'. וקודם בספר דין א'. וקודם יהיו לרצון סעיף ב'. וקודם אלהי נצור סעיף ב' ג'. ובאלהי נצור נוסף יהי רצון וענין א'. ובעושה שלום א' דינים. ואחר יהי רצון ד"ס. ואחר רבון. דין ספק התפלל. כ"ב סעיפים: (ח) בדביר בסעיף א' ב' נוסף ג' דינים. וקודם בית הכפורת סעיף י"ט. וקודם אלהינו נוסף בסעיף א' ענין א' וסעיף ה' ודוי ודיניה עם פי'. ובסעיף י"א ה' דינים. ומסעיף י"ב ואילך ה' סעיפים. ורחום וחנון עם פי'. וקודם אבינו מלכנו. דיניו ומעשה א'. ובהודו י"א עניינים ותפלה א'. וקודם וזאת התורה סעיף ב'. וקודם ה' אלהי ישראל ענין א' ובהודו דין א'. והומר גוי רבה. ופי' אל מתרצה ברחמים. ובואלהינו נא מדע דין א'. וקודם אל ארך אפים ב' דינים. ובדיני קה"ת ט' סעיפים. וסדר הקריאה בשבת למנחה ובב' וה'. וקודם אין כמוך סעיף ב'. ופסוק אתה הראת. וקודם ויהי בנסוע דין א'. וקודם ה' ה' ב' סעיפים. ושיר למעלות. יהי רצון. ובדרבון לר"ה דין א'. ויהי רצון. וקודם שמע ישראל ד' סעיפים. ובאחד אלהינו דין א'. וקודם על הכל בסעיף א' דין א'. וקודם ויעזור ויגן סעיף א'. ובסעיף ד' דין א' וב' ענינים. ובסעיף ו' ב' דינים. וקודם ברכת התורה ג"ס ובתוכם דין א'. ובסעיף א' ו' דין א'. ובברכת אשר נתן דין א'. ובסעיף ב' ט' דינים. וקודם יהי רצון ה' סעיפים. וקודם יהללו ב' דינים. וקודם ובנחה ג' סעיפים:

לוח ההוספות לחלק השני

(א) מוסף סעי' ז' א'. ויהי רצון. וסדר יו"כ קטן עם פי' ועם דיניו (ט' סעיפים) גם ויחל. דרשו. עם פי'. דיני נטילת לולב (ט' סעיפים) יהי רצון לומר קודם נטילתו וברכת הלולב. וקודם הלל בסעי' ב' דין א' וכן בסעי' ה' ו'. ומסעי' ס' ואילך ד' סעיפים. וקודם נא לנו ענין א' וכן קודם אהבתי. וקודם הודו ענין א' וכן קודם אנא. וג' הלשונות והתרונות. ועל הנסים לחנוכה. וקודם קידוש לבנה. הללויה. הריני מוכן. וקודם ברוך יוצרך ענין א' וכן קודם כשם וקודם תפול עליהם. שיר למעלות. הללויה. מי זאת עולה ואחריו ענין א': (ב) ומוסף פרשיות השיאים ופ' בהעלותך ופסוקי יחזקאל. יוצר לשבת הגדול עם פי'. הריני מוכן קודם בדיקת חמץ. יהי רצון אחר הבדיקה וב' יהי רצון אחר שריפתו. והכנת הדברים לסדר. כ"ט סעיפים. רבון העולמים (ולפניו ענין א') ופ' קרבן פסח. אברי העם. ובסדר עירוב תבשילין ג' דינים. וג' הלשונות והתרונות. וקודם דלת ב' סעיף א'. ובגתיב ג' סעי' ב'. ובסעי' ג' ב' דינים. ורגש"ע וסעי' ד'. והריני רוצה לקדש ובסעי' ה' ג' דינים. ומסעי' ו' עד י"ב. ובנתיב ד' סעי' א' ג' דינים. וסעי' ב' ג' ובנתיב ה' סעי' א' ב' דינים. ובסעיף ב' דין א' וכן בסעיף ג' ומאמר הזוהר. ובסעיף ו' דין א'. והנני מוכן. ובסעיף א' דין א'. וסעיף ט': (ג) מוסף קודם דם ואש דין א' וסעי' י"ד והריני. הנני מוכן. וסעי' כ"ז. ובסעי' כ"ט ה' דינים הלל. הודו. שמת. יהללוך. ובסעי' ל' ב' דינים. והריני ובסעי' ל"א דין א'. וסעיף ל"ב. וקודם אז רוב נסים ענין א'. וכן קודם אומץ גבורותיך. ופי' על אומץ גבורותיך ואדיר במלוכה. וקודם חסל סידור פסח ענין א'. וכן קודם אחד מי יודע ופי' עליו. ואחריו ועל חד גדיא. וקודם לנו ענין א' וסעי' מ"ס מ"ט. וקודם ומפני חטאינו ענין א' וכן קודם ומנחתם: (ד) ומוסף יברכך. ובסעי' א' דין א' ובסעיף ו' ענין א'. ובסביל ה' סעיף א' דין א' וכן במשמול א' סעיף ב'. ולשם יחוד קודם הספירה. א' הפלות לומר אחר כל שבוע מהספירה. ואח"כ במבוי ז' סעי' ב' מוסף דין א'. ואח"כ ד' סעיפים ופ' בעומר. וקריאה נא' דהוש"ע. ובמסלה ב' סעי' ג' דין א'. וקריאה לב' וג' וד' דהוש"ע. ובמסלה ג' סעיף ב' דין א'. ומסעי' א' ואילך ד' סעיפים. ותיקון ליל ז' דפסח. ופי' על השבנה. ובסעיף א' דין א'. וסעיף ס'. י"א. ובסעי' ב' דין א' וכן בסעי' י"ג. ובמסלול ב' סעיף ד' נוסף דין א' וכן בסעי' ה'. גם סדר סוכת במות: (ה) ומוסף סליחות לשני וחמישי ושני ותענים ופירושם. שיר ובבחם לכבוד רשב"י ליום ל"ג בעומר. כל התיקון לליל שבועות עם הוספות מאמרי זוהר ותפלה. ובסעי' ט"ז דין א'. ומסעיף י"ז ואילך. א' סעיפים ובסעיף ל"ח ל"ט מ' מ"א. ובליחות לב' סיון ועניינם ופירושם. סליחות לשבעה עשר בתמוז ופירושם. ובסעיף י' מוסף דין א'. בסעיף כ' דין א' וכן בסעיף א'. ובסעיף ג' ד' דינים. ומסעיף ד' עד ה'. ותפלה [illegible] ובסעיף כ"ב ענין א'. ומסעיף כ"ז עד מ"ס. ובסעיף מ"ה דין א' וכן בסעיף ל': (ו) מוסף הריני מבקש מוחרים יהיו. ומכירת מודעה נגד היצה"ר. וקודם סעיף י"א דין א'. ובסעיף כ"ח ענין א'. ובסעיף כ"ד כ"ה פ' ס"א ס"ב. וסימן אהות קטנה. וסעיף ג' ד' ה' ו' ז' ח'. ובסעיף ט' דין א'. וסעיף י' י"א י"ב. ופסוק שי בם. ואגל ה' שפתי הפתח דין א'. ובסעי' י"ג י"ד. ובמלך עוזר דין א'. וקודם מכלכל חיים דין א'. ובסעי' ט"ז. ובמי כמוך ענין א' וסעיף י"ז י"ח. ובמפני חטאינו דין א'. וקודם עלינו ענין א' וכן קודם על כן נקוה. וסעי' י"ט כ' כ"א כ"ב. והיום הרת עולם וקודם לו דין א'. ובאלהינו כו' מלוך. דין

א' וסעיף ל"ג ל"ד ל"ה. וקודם מודים דרבנן סימן א'. וסעיף כ"ו כ"ז כ"ח כ"ט ל'. ובסעי' ל"ד ב' דינים. וסעיף ל"ה. ותפלה א'. ובסעיף ל"ז דין א'. וכן קודם לו. ובסעיף ב' ב' דינים : (ז) ונוסף מסכת ר"ה עם פי'. ובסעי' א' ב' ג'. ובסעיף י' דין א' וכן בסעיף י"ג י"ז י"ח י"ט. וסעיף כ' כ"א וסימן א'. וזוהר אדיר מהימנא לפני התקיעות : ב' תפלות לתוקע. לגוללה. מן המצר. לשם יחוד. תפלה לתוקע. וסעי' ל"ב ל"ג ל"ד. ובברכת השופר דין א'. וסעי' מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מ"ז. יהי רצון אחר מלכיות זכרונות שופרות. ובסעי' מ"ט סימן א'. ובסעי' ב' ב' עניינים. ובסעיף א' סוף א'. וסעיף ד'. ובסעיף ו' וכן בסעיף ז' מסעיפים ט' י' י"א. וסימן ז' סעיף ב' דין אחד וסעי' ג' י'. ובסעיף י"ב דין אחד. ובסעיף י"ד ג' דינים וסעיף ט"ז. ובתשליך דין א' וזמן המצר ותפלה א': וסעי' ט"ז י"ז י"ח י"ט. וסעיף אחד. ומסעיף ב' עד סעיף ו'. ובסעיף י"א דין אחד וכן בסעיף י"ג. ובסעיפים ט"ו ט"ז כ"א: ודיני עשי"ת מסעיף כ"א עד כ"ב ומסעיף ב' עד ה' וסעיף י' י"א י"ב. ובסעיף ז' סימן א'. לשם יחוד קודם כפרות. זה חליפתי. זאת חליפתי. זאת חליפתכם. אלו חליפותם. ובדין ב' סעיפים א' דין א' וכן בסעיף ג'. וב' תפלה זכה וסעיף ד'. פסוק אור זרוע. קס ר' שמעון. ובסעיף ד' דין א'. ובסעיף ט' ג' דינים וכן בסעיף י' י"א. ובסעיף י"ב דין א'. וב' התודות ובהם ג' דינים : (ח) ונוסף ג' אתרוגות. ובסעיף י"ג. אלהי נצור. ובסעיף ט"ז דין א'. וכן בסעיף ט"ז. וההדרה אשת. ובסעיף י"ז דין א'. וסעיף י"ח י"ט כ"א. ובראש ג' סעיף ב' דין א'. ותפלה קודם מנחה יו"כ. ובסעיף ב' דין א'. וסעיף ד' ה'. ובסעיף ו' ב' דינים. ובסעיף ז' דין א'. וסעיף ח'. וסעיף ב' ג' ד'. וברכי נפשי. רחמנא. לומר קודם נעילה. ובסעיף ה' ג' דינים. ובסעיף ו' דין א': ובסעיף ז'. ה' מלך. עננו. לומר אחר נעילה. ובסעיף ט' ג' דינים. ובסעיף א' דין א'. ובסעיף ב' ב' דינים. וסעיף ה' ו'. ובסעיף ז' דין א'. וסעיף ח' ט' י'. המבדיל לומר במוצאי יו"כ. ובסעיף י"א דין א': (ט) בסימן ס' סעיף א' סוף סימן א' ודין א': ותפלה בעת שאוגדין הלולב. וסדר מנהג לנענע (ג' סעיפים) ובתוך ג' סעיף א' דין א'. ובסעיף ב' ב' דינים. ובסעיף ג' דין א'. ובסעיף ד' סימן א'. עולו אושפיזין. בריך פומך. רבון כל העולמים. וסעיף ה' ו' ובסעיף ז' ב' דינים. וסעיף ח'. ובסעיף ט' ב' דינים. וסעיף י' י"א י"ב י"ג. ובסעיף י"ד דין א' וכן בסעיף ט"ז י"ז. וסעיף י"ח י"ט. ובסעיף א' ב' דינים. וסעיף ט' י' י"א י"ב. ובסעיף י"ג ג' דינים. ובסעיף ס' דין א'. אתקינו סעודתא. פסוקי יחזקאל לומר בא' דסוכות. ובסעיף ב' דין א' וכן בסעיף א'. ליעול יצחק. ובסעיף ו' דין א' וכן בסעיף ז'. וסעיף י"ב י"ג. ליעול יעקב. ובסעיף א' ב' דינים. ובסעיף ב' דין א' וכן בסעיף ד'. ובסעיף א' ב' דינים. ליעול משה. ובסעיף א' ב' דינים. ליעול אהרן. ובסעיף א' ב' דינים. ליעול יוסף. ובסעיף ד' דין א' וכן בסעיף ו'. וסעיף ד' ה'. ליעול דוד. סדר תיקון ליל הושענא רבה. וסעיף ו' ז'. אדרא זוטא. וסעיף ה' ט'. ובסעיף י"א דין א'. וסעיף י"ב י"ג. ובסעיף י"ד דין א' וכן בסעיף ט"ז. וסעיף ט"ז : (י) נוסף סדר שמחת ותהלים והיכלב (ו' סעיפים) יהי רצון אחר הכנסת סערכם. וסעיף ל' ובסעיף כ"א ג' דינים. ובסעיף כ"ב דין א'. וכן בסעיף כ"ג כ"ז. וסעיף כ"ז. ובסעיף י"א דין א' וכן בסעיף י"ב: בסעיף י"ג דין א'. ובסעיף ט"ו ב' דינים. ובסעיף י"ז דין א'. ובסעיף כ"א ב' דינים. וב' תפלות לומר בצאתו מהסוכה. ובסעיף כ"ב דין א'. וסדר הקפות לפי נוסח הרב החיד"א ז"ל והמגיד מקאזניץ ז"ל. (ובסעיף כ"ד ב' דינים) ובסעיף כ"ה דין א'. ובסעיף כ"ז ב' דינים. ובסעיף כ"ח דין א'. וסעיף ל"ב. אבר בגלל אבות. שישו ושמחו. אבריכם ישראל. שתקנו מנהגים. אגיל ואשמח. ובסעיף ל"ג ד' דינים. ובסעיף א' דין א': (יא) בסי' ב' סעיף ז' נוסף דין א' וב' תפלות לומר קודם הדלקת נר חנוכה. ונעה נור וכל מה שאומרים אחר ההדלקה. ומזמור שלא לבנת המזבח. ובסעיף סעיף י"א. נוסף דין א'. סליחות לעשרה בטבת עם פי'. דיני תעניתי צבור"ם ותפלה למי שאינו יכול להתענות בהם. ובשער הציון סעיף ז'. דין א' וכן בסעיף ט'. יוצר לפרשה שקלים עם פי'. ובסוף ב' מוסף לפרשה שקלים עם פי'. ובהיקף ז' אדר י"ב טוסמות. יוצר לפרשת זכור עם פי'. ואהרן סעיף י"ג י"ד כ"ז. וסליחות לתענית אסתר עם פי'. ובסדר פורים והגילה בסעיף א' נוסף דין א'. וכן בסעיף ו'. ולשם יחוד לומר קודם קריאת המגילה. ואחר ברכת הפורים דין א'. ומגילת אסתר עם הפטרת היוצאים אר"ת וס"ם רבה. ולפורים סימן א'. אשר הניא. שושנת יעקב : אזהרות ללילי פורים. ובסעיף ב' ב' דינים. וקרבן לפורים עם פי' (וקודם לו סימן א') קריאה לפורים. וקודם לסדין א'. וסעיף כ"ד. ובסעיף ח' ל' עניים. ואחר לפ' פרה (ובסופה דין א') וחודש עם פי' : (יב) נוסף דיני חלה (כ"ט סעיפים) דיני מזוזה (ל' סעיפים). עמק ברכה. הכולל דיני חולה ורופא ורפואה וביקור חולים (כ"ט סעיפים) מסירת מודעה לשכיב מרע. וכל התפלות ופסוקי תנ"ך שאומרים האומס והמבקרים. וסדר הוידוי לחולה בקצרה ואריכה. דיני גוסס (י' סעיפים) דיני קריעה (י"ט סעיפים) דיני טומאת כהן (ל"ג סעיפים) דיני המבין לבי חופה ומת קרובו (ב' סעיפים) דיני מאבד עצמו לדעת (ז' סעיפים) דיני התכריכין והטהרה (י"א סעיפים) ותפלה לומר קודם הטהרה. דיני לויה והספד והוצאת המת (ל"ה סעיפים). צדוק הדין ודינו (ד' סעיפים) דיני קבורה (בחול ויו"ט) ואחריה. וסעודת הבראה (ל' סעיפים) דיני אבילות ויא"צ (ע' סעיפים) וסדר הלימוד ליא"צ. ותפלה לומר אחר הלימוד :

לוח ראשי תיבות

(א) אכה"ג. אנשי כנסת הגדולה : אמה"ג. אמ"ה. אבי מורי הגאון : א"ס. אין סוף : אס"ד. אמן יהא שמיה רבא : א"א. אריך אנפין : א"ה. אומות העולם : אבי"ע. אצילות בריאה יצירה עשיה : אכמ"ל. אין כאן מקום להאריך : אב"א. אחור באחור. או בעית אימא : אה"נ. אין הכי נמי : אה"ר. אהבה רבה : אדה"ר. אדם הראשון : או"א. אביו ואמו : (ב) בה"ג. בהמה גדולה : בדרז"ל. בדברי רז"ל : במ"ב. במחילת כבודו : בנ"ש. בנים שמואל. בכאר שבע. בבת שבע. בכ"מ. בכמה מקומות. בכל מקום. בכסף משנה : ב"פ. בן פזי (ע"ז י"ז) : בה"ת. ברכת התורה : בח"פ. בחטף פתח : ב"ש. ברוך שאמר : בס'. בספירות : בי"ע. בריאה יצירה עשיה : בא"א. באבא ואימא : ב"י. ב' יסודות. בני ישראל : בשח"ה. בשאי השבר : ב"ח. בעלי חיים : בה"ש. בין השמשות : בש"א. בעל שער אפרים : בשכמ"ל. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד : ב"ש. ב' שעות. (ג) גי'. גימטריא : ג"פ. ג' פסיעות. ג' פסוקים. ג' פעמים : ג"ע. גילוי עריות : גז"ד. גזר דין : (ד) דריב"ז. דר' יוחנן בן זכאי : ד"ה. דבור המתחיל : ד"פ דפוס פיורדא : דר"ה. דרב הונא : דא"א. דאברהם אבינו : דחז"ל. דברי חז"ל : ד"ס. דברי סופרים : ד"א. ד' אותיות. דהך אהך : די"ל. דיש לאקשות : ד"מ. דיני ממונות : (ה) הל'. הלבון. הלכות : הל'. המחבר : ה"ל. היה לו : הח"ל. המחבר לעיל : המ"י. המשכיל יבין : ה"פ. הכי פירושו : הגה'. הגהה. הגוההות : ה"ה. ר' יהודה החסיד : הבע"ל. הבא עלינו לטובה : (ו) ודבה"כ ודברי הכתב : ות"ק. ותנופה קטנה : וה"ס. והוא סוד : ו"ק. ו' קצוות : וא"ת. ואל תעמוד : וב"א. ובמסחת אחרינא : וה"א. והא אותיות : וי"ר. ויקרא רבה : וש"ס : ושם שאמר : וכ"כ. וכן כתב. מהגין : וכ"פ. וכן פי': ובל"ג. ובא לציון גואל : וד"ל. ודי למבין : וי"ט. ו' טפחים : וי"ח. ויש חולקין : (ז) זש"ה. זהו שאמר הכתוב : ז"א. זוכר הדם : זו"ן. זעיר ונוקביה : זש"ה. ז"ש. זהו שאמר : ז"א. זעיר אנפין. ז' אותיות : (ח) ח"ה. חובות הלבבות : חול המועד. חג"ת. חסד גבורה תפארת : חו"ב. חכמה ובינה : ח"פ. ח' פרקים חש"ו. חרש שוטה וקטן : (ט) טא"ח. טור אורח חיים. ט"ס. טעות סופר : (י) י"ס. י' ספירות : ירו'. ירושלמי : יקבה"ו. יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה : י"ח. ידי חובתו : יצ"מ. יציאת מצרים : יש"ש : יש של שלמה : יעו"ש. יעלה ויבא : יל"ד. יש לדקדק : יצא"ס. יצחק אבינו ע"ה : יעא"ס. יעקב אבינו ע"ה : (כ) כמש"ה. כמו שאמר הכתוב : כח"ב. כתר חכמה בינה : כנה"ג. כנסת הגדולה : כמד"א. כמה דאת אמר : כמ"ל. כמבואר לעיל : כ"י. כנסת ישראל : כ"ע. כתר עליון : כאר"י : כתבי אר"י : כחב"ד. כתר חכמה בינה דעת : כעע"ז. כעובדי ע"ז : (ל) לה"ק. לשון הקודש : לע"ס. לעם כאלף : ליקבה"ו. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה : ל"ח. ליודעי חן : לאאע"ה. לאברהם אבינו ע"ה : לח"ס. לחם שמים : לו"א. לות אדם : לז"א. לזה אמר : למ"ד. למאן דאמר : לא"מ. לאבי מורי : לק"מ. לא קשה מידי : לש"ש. לשם שמים : ל"ת. לא תלה : לפ"ד. לפי דעת : ל"מ. לא מבעיא : (מ) מה"ש. מלאכי השרת : מה"ד. מדת הדין : מו"ק. מור וקציעה : מדה"ר. מדת הרחמים : מרע"ה. משה רבינו ע"ה : מס"א. מקטס אחר : מל'. מלכות : מהר"י. מסרב בית יוסף : מ"ל. מין ממין : ממ"ה. מלך מלכי המלכים : מ"ל. מדת רבים : מה"י. מסכת יד : מ"ל.

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

פלטין בית אל. העומד על שבעה עמודי שמים. ונקרא גם אור שבעת הימים:

הוא ספר ראשון מציור בנין טירת מלכו של עולם בעל הבירה יתברך לכל דבריו ותקותיו. הכונה בשמים מעלותיו. עלית קי"ר ערה מגן אבות ואמות. ושם מטה שולחן כסא ומנורה (משכן) לאיש האלהים הדר בשני עולמות. להתהלך לפני האלהים באור החיים בימינו נצח שמחות נעימות. ובו שבעה בנינים גדולים ונוראים. וחמשים דיורין נאים מופלאים. מקדשי אל ובתי ממלכה. ממלכת כהנים וגוי קדוש אשרי העם שלו ככה. הא לכם זרע קודש הנהגה (מסודרת לחיי האדם הישראלי) אלהית שכלית טבעית מלאה ברכה. בסדר ישר נקשר שמורה מכל טוב מדעי ובאושר מדותי ערוכה. ע"פ התורה והמצוה הדין וההלכה. ומעשה המכונות הכונות רצויות ע"ד המושכל הנגלה והנעלם קלועה מקלעות פקעים ופטורי ציצים גדילים מעשה שבכה. וסובב על קוטב ימי השבוע סיב ובלה ביה מיניה לא תזוע. מאן בעי חיי ומזוני ובני ואור זרוע. לתאוות מתועבות רסן ושרהוע. לכל בשרו מרפא לכל מחלה קמיע. יום ליום יביע. דרוש וחקור בו כי לתכלית הנכסף מגיע:

מבוא. סידור תפלה (ותקון ברכות) בית אל במסלה אחת עולה. המתפלל בו בכונה תפלתו ריקם איננה חוזרת תלויה. ויקרא יעקב שם המקום בית אל אשר פגע בו ותיקן תפלה **ערבית** שהרבה לה' כמוהו כלולה ולכונה זכה. מדוייקת דקה מן הדקה. ומספה כל ערכה. וגפי סופרים וספרים ענק ערכה. ע"פ ד"ד השם וע"ד קבלה האדיר שטבעו במטבע שטבעו חכמים בברכה. שם ומזה תוך עמודיה סלה במנהגי ותיקין הכין דרכה. לפי הדינים מהוקקת בהלכה. לא נעדר דבר עיקרי מכל מה שצריכה. ולאשר היה הסדור הקודם עד עתה בעיר פרולא כי רבו פורצי גדרו הסר מסוכה. ודעת בני אדם נבוכה. כל ידעו איזה הדרך שבטוחה שמורה בכל ונחוצה. פתח השי"ת בלבב הוסף ולזכר משנה לה עם נקודת הכת"ב ואל אמ"ש הכין יכולה מלמעלה והיו תואמים בלמטה יחמימו דבריה ויאירו. באורים כימו כיבוד הבית אל ה' ויאר לנו ועפעפיך יישירו. יכונו יחדיו על פתחיך יתרועעו אף ישירו. ובסופו שעמיד הדלת שלמת גליונים. גולל אור מפני חושך וערך כבד על הסר בית ה' סגור במנעולים. והדלתות לשערים דלתי נחושת. שמה מיבר השפי קנה. מעשה רשת. כל עושי שכ"ר (למען בלוע בלע) ענגמ"י נפש לנדות נוסחה מחודשה. בדמיון חלום ודעה משובשת. לפרוץ אף נחשת. הדלת תסוב על ציר ציר אמונים מרפא לשון עץ חיים למחזיקים בה והובאיה יאכל פריה פרי קודש הלולים. והדריך במעגלים במלים ספלים ומשקלים. ואם דלת היא נגור עליה לוח ארש. הנה ארבו ארם ברזל הלא היא ברכת בני עמנו מוחזקת. בבעתים מזוקקת ומבוקקת. כאודם פטדה וברקת. ונתן הרבה שערים מעשרי (הסידור הנדפס עתה מקרוב אשר קראם בשער שערי תפלה. והיה לו לקרותם שערי) תפלה. ונעול הדלת תהריסם להסיר המכשלה. נהרסו יסודותיו נפלו אשיותיו אשר שם אותותיו. נהרוס ולא לבנות כתוב הוא. לבזות כמל מזה גם בשעריו ובתיו. אשר הגיע לו יד העתיק ממנו מלין. שיאכל תפל מבלי מלח ותבלין. ולא כל הרוצה ליטול את השם זוכה. יטול מה שחידש ישתקע הדבר בלתי ראוי לברכה. וידעו הבאים בשערים האלו. אשר יצא בדפוס בימים הללו. ומלאו פני תבל. אשר עשה הבופך ומבלבל. כל הלכה מוכה מנוסחי הקדמונים משחית ומחבל. ואם במקצת מקומות הטיב לראות הלא אם הטוב אך לא את הרע ממנו נקבל. במקום שיש חילול השם ואין הדעת סובל. וכל השם עליו קובל. שבא לגרשם מנחלת אבות והפקיע מעשה עבות ולחב"ל. הכת"ב אשר לא ירתק ולא במהרה ינתק לגרוס מרחוב והוא נוהב אך נפש כוח הובל. ושיהא לאות מבל. פרוה הפרח והחזור לאיתנה. ועטרת האמת תשוב ליושנה שפת אמת תכון תמיד גם תשא דגל תקום על תבל בשמן הדעת סיפר טובל. ובבשמים מוטעמים מעשה רוקח ומתבל. בשכר זאת תכה לעלות אל בית אלהי יעקב ולבוא לאהלות יחשם אבוסים לשמור שנת היובל. במהרה בימינו אמן כן יאמר ה' לך עם רצון תפלתם ברחמים תתקבל:

סולם בית אל

גם אלה דברי המכדר עורת הכין והמגיה האפל. יעב"ץ השפל. ה' אמר לשכן בערפל. בנה בניתי בית זבול. למי שאין לו גבול. זה אלי ואהיה. נגה השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. ובחר בישראל עם קרובו לשכן כבוד בתוכם בקהל עם ירוממוהו. בו יפארו וחסידיו יברכוהו. אליו יתפללו וקרוב אליהם מאשר באמת יקראוהו:

והנה לא נעלם. מכל המתאמרים באלהי עולם. גודל מעלת התפלה הנגונה. לשוק מפוצה. אם היא כתקנה. אין מהלך האריך כאן במה שידוע לכל יודע ספר. כי היא העומדת גם במקום הקרבן הגדולה

תפלה תמה. אך כי בגלות הזה, שבטלו הקרבנות וכהן מזה, אין אם שלם אלה לא יעשה לו והלא הנה אין קבע. אלא כמה כפה ההשתחוות והמעשה שלשת הראשים הרמוזים בכתוב בפיך ובלבבך לעשותו צריכים שיהיו מתוקנים שוים באמת ויושר שבהם שלמות כל תפלה תליה ובהעדרם נגלה פגם, והשתדלותי בסידור תפלותינו וברכותינו, מצאתי כי בכל אלה קצרה ידים :

אם בלשון, הוא הדבור והענין, השיגוה מעתיקים באורך גלותנו הקדש, בכתבת סופרים בורים ומעתיקים ריקים, גם הולידו שינוים ותמורות זרות ותוספות חלוקים, נוסף לזה כל מדינה ומדינה, הכולה בין אומות העמים, הוסבה חילוף במבטא לשונה, וע"ז אך גם הל' הקדוש נפגם, ולא שמע פתגם, כי הוא איש מקבל החילוף בעצמו. כן שפה ברורה, אחת היא לאו"מ גרה, קרי"ה נאמנה, לא תוסר ולא תשתנה :

ואם בשכל הרגש למחשבת הלב, מעלה ולא עולה, אפי' הוא טהור אך מה יפיו וטובו, הסודר כרוך בעקבו, כי העיקר חסר אפי' הכלל השבוש במקומות הצריכים, והספרים שחוברו בזה אינם מצויים ביד כל אדם גם הם רחבים וארוכים, אף אם לבון תפלה וכוונת שתקנו אנשי כנסת הגדולה לא וברור כדבר האר"י קבלת ה' אך הוא, מ"מ יצטרך לפעמים לבאר חיבור המלות וקשורם גם אלה לחכמים, ומה נאמר ומכיר, מכוונת הסודות והרמזים הצפונים בהם כי אין לנו אך ידוע למכיר :

ואם בפעולות, למקרי המעשה המתחתנים בתפלה מעולה לב שית, ראינו כי רבים המה המעבים המכוונים המפטים אליה, כי בהתהלכה אלהית מפורסמת, בהנהגה ישרה נקבעת, בחלקיה ופרקים והקדימה והאיחור מסודרת, אם בפעולות מנהג המעשות בתפלה וברכה, אם בישיבה אם בעמידה ובהליכה, בכריעה בנפילה ובסמיכה, גם בזאת שנאה פעם החלוף או יתרון, פעם חסרון, מבלי מבין לנגח, איזה דרך הברור והאמת :

ואם אמנם כבר יצאו לאור הדפוס סדורי תפלות בכמה אופנים שונים אך בענין הביאור, אם בפשט ואם ברמז וסוד איזה דרך ישכון אור, אך בענין ההנהגות התלויות בדיבור ובמעשה, בסדר ובנוסח פה לו מכסה, אך כל אלה ראתה עיני לספק רצון ולקרב התועלת המבוקש לא הספיק, כי הגדולים והתמימים שנטפלו בדבר זה הלכו בדרך ארוכה והרחיקו, אם בפירוש ואם בסוד הרחיבו פה ולשון העמיקו, במשל ומליצה וחידה, לא כל מוחא סביל דא, ביחוד בסודות הכוונות, כבוד אלהים הסתר דבר מקבל הלבבות, ולא נמסרו כי אם לצנועין, די עם בשרא לא איתי מדרהון, ודי רוח אלהין קדישין בהון, דלא איתי איש על יבשתא, האידנא הכי השתא, אף כי על אדמה טמאה, בגלותי ועמדנו בדעת התינוק גמול מחלב ותמאה, אפי' בביאור ע"ד הפשט בארוכות אינו יפה שמפסיד הכוונה התמימה, ועדיין אם במבוכה אודות הסדר הנכון וההנהגה הברורה ודינים המקורים בהם כמה וכמה, הרוצה אך תמצא דברים רבים מסוסים, ראוים להיות סכרים ונעלים, ונפקדו אשר בסבת שכחה, מחמת גודל הניעה והטרחה. לכן תועלת הטפל היה תולעת העיקר ונשאר שרשיו הפך ומהם, גב יד ומי שמילא הסדורים דיני דינים מקריים שאין כאן מקומם, אינו יודע טעם לבחירתם, ואם בקש להעתיק הש"ע ומפרשיו מדוע לא השלימו כל הפרטים עד תומם, ורבים אומרים מי יראנו טוב סידור תפלה ממולא, למצוא פשר דבר בענין הביאור הבכרתי בדרך קצרה כי קצר המצע. וכן בענין המנהגים והדינים ההכרחיים והזכרונות המועילות וההוראות שיכלו לבמנות, וספת העודף כל יותר למען לא נלקה ונפסיד הכל מחמת תוספת היתרות, ולהלבישן אדר היקר וסדר הנבחר ע"ד האר"י ז"ל והמוסכם מכל הפוסקים ובפרטות הגר ידעתי שכך היה מנהגו של הרש"ש ז"ל, ונלוף רמזים ורזים כוונים, ע"ד המקובלים, אמצעי פשוט, ובאופן שיהיו קרובים לשכר ורחוקים מהפסד ולא יקרא גם הנ"ה, ולבד התוספות הנאות, המבוררות ולאות, הגדולים ויפים, התמימות והמוסכמות :

ובדבר ההתחלה והקבעות מחודשות, ראיתי שמחויב כי לא יספיקו כל עורת אלי נביות, ואלו הפיות, אפי' היה שבולם יפות המלומדים קימות והוית, היאך יתכן להטיל חובה על האדם להתחנן בכולן, ותורתו ומלאכתו מתי תעשה בגללן, והא אח"ל הלואי יתפלל אדם כל היום, לא אמרו אלא כנגד יצה"ר, שלא יעסוק בדברי תפלה וכבאי, וגבל זמן וספלי, אך הפלה לאחד, ואין הוראה לעד, שני דמיים דמיכל והבכ"ל מי ליכא, ולמלאכה הבעה לריבה, ומכל מקום לא כיוונו אלא על תפלות שתקנו אנשי כנה"ג שאחזירו העטרה ליושנה, והכר הסיח טוב מעט בכוונה, כ"ש בזאת התוספות שתקנו האחרונים ברוב דברים מקום הכנה, ויש לחום בכמה מהן שהיזק מרובה משכרן, והתיקון יפה מדיוקן, ובירושלמי (פר' ת"ה ה"א) אמרו, תנה בשביל שהרבתה להתפלל קצרה ימיו של שמואל, זהו שאמר הכתוב ודבר שפתים אך למחסור, ואף בדבר הגאה הריצוי אינם משובח לפני המקום והנה העם חוטאים, כמ"ש הכתוב ע"כ יהיו דבריך מעטים, לכן בחרתי ובררתי מהם מנה יפה מנופה קב ונקי, מועט מחזיק את המרובה לנקי, גם הוספנו על העיקר, כל ברכות המצות והבינני ותפלה קצרה ושאר מטבעות ישנות שטבעו חכמים כמו שסבבדו לנפשה וכיוצא בזו להמוציא רוח מלמעלה בתפלה וזולתן רבו כמו רבו שנשכחו והכנו בהן מהגג הפקר, עוד אספנו הביתה המרגליות הנאות דסוף פ' היה קורא שזהם ספיר ויקר, ומרגליות טובות הללו בידים היה והמעט אבדנום, בעזה"י החזרנו ויסדנום :

זה לי עשרים שנה ומעלה, מעת שחברתי ספר לוח ארש כי קבלתי לציון הלז קבלה גדולה, מאז הפליאו בי רחוקים וקרובים, להוציאו לאור לזכות בו את הרבים, ולא עלתה בידי מחמת הסתבכות תהפוכות זמן בוגד, גם בביותי עסוק בחיבורים אחרים אשר זיכני השי"ת להדפיס קלתן ע"כ הונח החבור הקטן ההוא מן הצד בקרן זוית מנגד, עד עת בוא דברו אמרת ה' צרופה ומיושרת מכל עקוב, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב, בתוך כך לא שלותי לא שקטתי ולא נחתי ויבוא רוגז הימים, לבם יקראו אימים, הגלל לי ילד שעשועים, גם הון יקר ונעים, ותהי קנאות מפני גאון רעים, כל הבא דמילתא נטל בע"ה הכוס בידו לא זז משם עד שמרקו כהריב לי ב' בתים והגיעני עד שערי מות כמעט שכבה דומה נפשי, והוד ועשאני בריה חדשה ותהי לי נפשי לשלל ובנה לי בית שלישי, נקוה שיהא בנין עד עד, אז אמרתי במגילת ספר כתוב עלי אודך עולם ועד, נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אגידה ואדברה עצמו מספר כל הניסים, קטונתי מכל החסדים ומכל המעשים, במה אקדם ואקדם לאלהי חסדי, ההוגן בידי, הרועה אותי מעודי גואלי ופודי, שהקדמתו בעולות, והוא אמר אבנה לי בית מדות יתרות, והפון בארי"ש ועליות מרווחים וקבע לו הלוני רקיע לקבל תפלות העולות במעלות, על מזבח ה' בם יזבחו זבחי צדק עולה וכליל, ישאו תוף וחליל, יהודה ועבר הירדן והגליל, על ירח כי הילא בעליל, ואף אם עדיין יד הזמן עלי קשה ממשא הפרנסה, ונער גידול בים והמון הטרדות הנועדות עלי היו כולנה כאבן מעמסה, אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי, אוי לי מצרי אוי לי מיסורי, גם היום מרי שיחי אליתי היום שלשה, וכדי שלא להתמין המצוה יותר לאסהי עצמי לכתוב ביד חלושה, גם הלום ראיתי, בקשת חברי והכסף רב מהשגתי והקשו לשאול העמק שאלה, כי שיערתי הסרוני הגדול בכל אלה הגדולות כי גבהו למעלה, אעפ"כ שענתי ברחמי שמים המרובים, ובחסד אל כל היום, אשר עמד לי בכל התלאות הנוראות המוצאות אותי מעודי, ולא נתן למוט רגלי והחזיק בידי, ובזכות המצוה הגדולה זכות הרבים יעמוד לי, הן אל כביר לא ימאס תם, ולא בזה את תפלתם, לא שקץ ענות עני ממעל גוע, ובשועו אליו שמע, לכן חיל אזרתי, נס' בעת לבי ובעוזרתי, התחזקתי והתאמצתי וקבלתי עלי שלא להעביר עוד השעה, עזי ותמרת יה ויהי לי לישועה, להודיע ולקבוע מקום תפלה קבועה, כיתד במקום נאמן תקועה, והשתא דקביעא לדרדקי.

חזרתי ונכנסתי לבית הספר ללמוד סדר תפלה וברכה להוציא שאינם בקי, וכמעט שעברתי שנים מצאתי עוד דברים הרבה שלא הרגיש בהם המדקדק הנ"ל ואמרתי עת לעשות לה' חלקי, ה' אמרה נפשי לתקן בית תפלה נקי, ולבנותו בית מחדש בכל אלה הדברים הנזכרים לעיל בדרך הבימה טוב וישר בעיני ה' והאדם בני פירקי, וה' יעזור לי כל ימי וכל אמן כי לא ילמוח קץ והדר ולהכרית שמיר ושית מן בבית כל חשק, אך ה' אלהים יצמיח צדקה ותהלה לשלם נדרי להשלים חוקי, התחזקתי עצמי ובשרי שלא לעבור בכל תאהר, ועשיתי בכל כחי ומאודי לבכר אותיות תמים עליו ומזובחים ולהביא נייר מן המובחר, למען היה מלאכת ה' את כולה נאה ותהדר כלילת יופי, מנוקה בצדק מכל דופי, וקוראה לה שם אמת אשר פי ה' יקבנו, בית אל. לא כראובנים שקראוהו הר ושדה כרמזים לבד אלא שבמה ההדה תארש שהי הגילל והבדיל, אלא כיעקב שקראו בית נמי ומבולל ברמז לבית הכנסתי שאמי שיבנה במהרה בימינו אמן כן יאמר האל :

סלם

סולם בית אל

סולם בית אל מוצב ארצה. וראשו מגיע השמימה. ובו ג' חווקים. לעלות בהם לשלשת הראשים הנזכרים:

עתה נזכיר בקצרה דרך הערה. פרטי הענינים המעכבים והפוסלים בעבודת התפלה: הנכנסים הכללים תחת שלשת סוגים הגדולים הנ"ל כסדרן:

(א) דיבור פה ומבטא השפה. צריך להיות שלם בחיתוך הלשון כל מום לא יהיה בו בלתי בניקוד בטעם. כהלכות לה"ק בכל תנאיו כעד בעם. מה נמלצו אמרי נועם. וביחוד שלא לקרות לעיי"ן אלפ"ן וכן הסי"ן כאשר יבאר הנל"ע. מה פוס הכור ממלל. וכ"ש להשמר מחילוף קריאת אותיות שאינן ממוצא א' כלל. לא כמו שאנו האשכנזים נוהגים בקריאת ת"ו רפויה כסמ"ך לגמרי. אכן בתנועות אפרש וטוב הלקח. לא כספרדים שאינם מבדילים בין קמץ לפתח. בזה הם עושים קודש חול ולספק כקש מתבנו הוסה. וע"ז תמהתי מימי. אחרי זמן רב מצאתי להרב המקובל הנחיי (ריש פ' וירא) שהתגנד לה: ג"כ בזה. והוא ז"ל היה מהם. והעיד עליהם. והזהיר ע"ז מאד (שוב מצאתי גם לבעל לוית חן שכתב שאין קורא הקמץ על נכון כמו האשכנזים) מלבד בגורעים מספר הנקודות הקדושות שנתנו בסיני ומבטלין מקצתן. כי אין להם לא פתח ניכר. והחולם לגמרי בטל אצלם ונעכר. ממלאת בריאת הברת חולם שלמ נעדר מעיקרו. לחגם המליאו הטבע. ובמולאים הוקבע. וכה עשו הסגו"ל והיר"י. שהשוו הבריתם ואין למחלת להנס צרי. וכן בניגוני הטעמים יפה כהם מהם. מה נעים גורלם בהבדילנו בינהם. צריך ליזהר בשוא שאינו תמעט. אלא גבול תמעט. ובזה מבוגתם אתנו הטלת קבועה. שאין אנו נבדילין בין נרי לנוא. רק שוא הוא להמתיר זה בזה. כלעג לשון ובזה. יתכר בתמעה גדולה ובתמעה קטנה בדגש ורפה ובמפיק ובמפסיק הכחר. ולתכר במקום הראוי לקבר. ולרדוף אל המקום אשר יהיה שם הרוח. לעמוד ולנוח. לא יתמרון מלה בהלעטה. כהם ובמלעט. רק בנחת כמפסטה. ולא יהיה כבד ולא ימיד הנח. משפט התטפין לא יגרע. ויזהר במלעיל ומלרע. וכמי שאפשר לו ויודע הדברים האמורים. אבל מי שלא הגיע לידי מדה זו בנעורים. א"א להטריחו בהבנת הטעמים שטורחו רב ומייגע דבוח. והפסדו מרובה משכרו. לכן טוב שלא לבלבל הקורא אשר לא נסה באלה. כמטבע תפלה:

(ב) מחשבה וכוונת הלב. אם אמנם נחלקת לנגלית ופנימית זו בזו יתלב. לאשית דבר יהרהר פירוש המלות בכל מה שבלבו והכנתו. וידבק מחשבתו במלכו אשר ממנו תוחלתו ותקותו. בעל הכוונה לעולה שאלתו. לכן בהכרח ישים אל לבו תחלה לפני מי הוא עומד יוצר רוחו ונשמתו. וכל הנמצא מעשה ידיו הוא מעשיו יודהו יספרו תהלתו. ואם אמנם גם אין חקר לגדולתו. ואין סוף לרוממותו. במקום גדולתו שם ענותנותו. להשגיח בשפלים. ותהיינה עיניהם מעולם. כי מעשי ידיו כולם. ואף אם אדם יולד אשה. נוצר מטפה באושה. מלא כלימה ובושה. לא יבוש יעקב ולא יכלם ישראל נגשתו לקדם פני יוצר ערב ובקר. כי לכך נברא. ואוקדם מרחם נשמר. מבטן קראו. לעמוד לפניו לשרתו נבראו. והדליק בו נר ה' נשמת אדם זה חלק אלוה ממעל והנה חלק אלוה מעולמו. כל הנקרא בשמו. לכן אם אליו יחבוק דימלא אימה ויראה יגיל ברעדה שזכה לעבוד למלך הכבוד. ישמח ישראל בעושיו. וישמח ה' במעשיו. כי יעבדוהו בשמחה בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש. ולב מחשבות און חורש. הלא גרש יגרש, מארש ישרש. וירחיק כל עצבות, כי אין מבטל ומפסיד שלמות הכוונה, יותר ממנה, ויצייר אילו היה עומד לפני מלך בשר ודם כמה היה נזהר בכיון לשונו ודיבורו היטב שלא יכשל בגדולה וקטנה, עאכ"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה הבוחן ומכיר מצפוני רעיוניו, לא כבשר עבד עיניו, לכן עיקר ויסוד התפלה היא טוהר ונוק הלב וקיום המחשבה, שכן היא עבודה שבלב תיבה, ואמרו רז"ל תפלה בלי כוונה כגוף בלי נשמה, ואמרתי אני כעודר מערכה בלא לב במלחמה כידוע ממ"ש בס' השל"ה [האותיות כ"ג] ובשערי אורה [שער א'] שהתפלה עוברת הדרך מסוכנת כמ"ש לקמן בהקדמה, ולא יהא דעתו בתפלתו כלפסוף הנזכיר, אלא עם כל מלה מחשבה כאוסרה הכותי מאמר שלפני ס' ח') ואל יקדים פיו את לבו כדבר החסיד הנ"ל מ"ס הנזכר (פ"ד משער אהבת ה', ועי' ס"ח סי' מ"ו, ומורה סי' המתבודד, ולב לכוונ מרע"ה, שכתב במשנה תורה כי קרובה בכל לבבך ובכל נפשך, ואחריו המלך החסיד, שאמר קראתי בכל לב) וזל"ע שלא יהא ח"ו פושע שלפיו כהיה כאותן שנאמר עליהם קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם, וכן ישה אומר ולא אותי קראת וגו', ונאמר ויפתוהו בפיהם וגו', וכתיב

יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני וגו' ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, והנה הנה נוסח התפלה כמעט שב למעשה מורגל בהתמדתו על נוסח אחד, ותעדר הכוונה בהרגלה, וכאשר תוסיף התמדתה, לא תוסיף את כח כוונתה, ע"פ הרוב תמעיט מקנתה, כי שב המנהג טבעי ולא תתפעל ממנו הנפש, והדבר הזה ריש מחמת הנ"ל לכן בזאת תבחן סגולת התפלה המועילה, בשלימות כוונת הלב הנכון כהוגה, אם יוכל לחדש בה דבר כי בזה יודע כי לבו שלם ונכון עמה וכל מעייניו בה, והשלישית המחשבות הבוחת אחרי גיוו שלא יתערבו ויפסלו מבלי הדעת, גם התפלה בעין דומעה, רצויה ומקובלת מפני שבאה ממעמקי הלב לפיכך עד לב השמים מגעת, ואם ככה יעשה מבוטח הוא שתפלתו נשמעת, ככתוב תכין לבם תקשיב אזנך, וקרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת, ותפלת ישרים רצונו, ואת שועתם ישמע ויושיעם, אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, ואומר כי אז על שדי תתענג תעתיר אליו וישמעך, וכל הפוי שמים השעוים בלב שלם מגליתים, כמ"ש בחזקיה ובכל מעשה אשר החל בעבודת בית האלהים וגו' בכל לבבו עשה והצליח (ד"ה ב' ס"כ ל"א):

וידע אמונה אומן, כי המברך מתברך, וכל מה שעושה, לעצמו עושה טובה וברכה שאין לה שיעור, ולא לו בלבד, אלא שגורם שפע בעליונים, ואל יקל בעיניו שנברא בגלם ובדמות, ושורש נשמתו אחוז בעולם העליון קדוש ונורא מאד, אשריו אם זכה לתקן עצמו, באמת כאשר ידבר דיבור קדוש וטהור יש בו כח לפעול למעלה למעלה, כי שם נפשו קשורה בחבל רוחני כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו הוא החבל המקוע מתוטי חסד המשוך ממדת יום על מדת לילה, להופיע על נשמת האדם הטוב שבו אחוז ועל ידו השתלשלה, ובנפשו החבל למטה גורם מעמע והתפעלות למעלה, אף' שהוא ארוך לאין חקר, ולא יכחיש זה מי שאינו פוקר, ואינו מוכה שבו בשקר, ללכת אחרי ההבל והתוהו אשר ברא מל"י הכופר במאמר החוקר, שלא זכה למסורת האלהית המאירה כאור בוקר, על כן יהמה כעור נשברים לפתוח השכל כל יבחין בין אמת ושקר בין טוב לרע לא יבקר, ומייגע לפקחים לעשות כמוהו עיוורים לנקר, לברוח מתוס השכל וגמול המדע לעקר, לחשוב העולם הפקר, נצייר אומר קדמון שאין לו סוף ולייחס ההנהגה לדבר גשמי בלי התחלה ותכלית כל עיקר, ולפי דעתו ההרוה עולם כמנהגו נהג בלי משגיח ופוקד, עבים סתר לו לא ייטיב ולא ירע לא יסכן גבר בדעתו עם אלהים מה יועיל כי יפגע בו תפלה קמות דברים אשר לא כן חפה על ה' יש בוטה מחרב דוקר, אוי לנפשו לעדר השכל מבולל הדעת ונמשל כבהמות דמו כסיל ובער, איך התקבל במותו דבר זר כזה הבלות סעדרי שהוא עד המושכל הראשון אל השכל הבריאה הסר, וכל זה רק למען יהיה לב ב"א ממורא שמים ולסלק השגחתו מבשתתופים פה סער, באומרו עזב ה' את הארץ ועיר פרא חפשי אדם יולד תשולא הסער למקרים ונער, כי בשרירות לבו הולך לנתור חיי התאוות כבהמות יער, אוי להם ולמזלם הנפתים אחריו כי באמת מתמת היות נפשם מזוהמת הטנפם ממקור מטוקף ומשוקע בנפש הבהמיים וחייתו יער, לכן השתתפו עמהם ביותר בנפשם דיברו מרות סוטה מסער, עם היות עין בעין נראה בגשם, כבוד ה' בכל מקום מוקטר מוגש, ומי הטור שאינו רואה קשור עולם התחתון בעליון הסומך ומעמיד, ועיני השגחתו עליהם תמיד, ואיך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד מכלם, מי שיעיין ביחוד עינינו ומעמדנו בעולם: אנחנו האומה הגולה שה פזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נרדפת כמונו, מה רבים היו צרינו, מה עצמו שאו ראש הקמים עלינו מנעורינו, להשמידם לעקרם לשרשם, מפני התגלה הסבתם הסגלה רבת צררונו, גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותנו, כל האומות הקדומות העצומות אבד זכרם בטל הברם הר ללם, ואם הדבקים בה' כולם חיים היום, לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותינו אפי' אות ונקוד א' מסורה שבכתב וכל דברי חכמים קיימים לא יטה לארץ מנלם, לא שלט בהם יד הזמן ולא כלם: מה יענה בזה הפילוסוף חריף, היך המקרה שהפה כל אלה, הי נפשי כי השהגומי בנפלאות אלה, גדלו אלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה הש"י לאבותינו במצרים ובמדבר ובא"י, וכל מה שאלך הגלות יותר נפלאות הנס יותר ונדע

שבבה אפס תכלה . הנה כל הנביאים כבר ראו עומק והתאוננו
והתלוננו על הריסת הפלא בטרם היותו . והנה לא נאל מכל דבריהם
הרבה . אם איסה פי המכחיש כלה השטן והענק . הלא יתבוק ובליותיו
הפסוק . כי אלהי עולם ה' בלב שלם אליו יתדבק . ה' אלהי ארוממך .
הורני דרכך לדעת את שמך . להשכיל באמתך . יחד לבבי לייחד
שמותיך . ללמד פועלי רוח בינה להשתכנות בתהלוך . אנא אלהי הרוחות .
חוקר לב ובוחן כליות . למד לשוני העלג לדבר צחות . הרחב לבי
ופתח שפתי באלה נכוחות . והפתח שער . לתת לפתאים ערמה דעת
ומזימה לנער . זה השער לה' צדיקים יבואו בו לא כסיל ובער . והורה
אבן שנה הגי מפתח פתוחה על אבן א' ז' עינים לעור ולתועה
במדה יער :

(א) כוונת השם הקדוש המיוחד הויה ב"ה . פשטו היה הוה ויהיה .
זה ידוע לכל . (עי' תוי"ט פ"ד דסוכה) וסודותיו ורמזיו
ונפלאותיו אין לנו חקר ותכלית . ומי עמד בסוד ה' . הראויים להשתמש
בשמו . כי אם הקדושים . השרפים מעילי העה"ז ודומים כמלאכי
השרת והאופנים . ולא יחשוב אדם שיוכל לעמוד על מהות הבורא ית' .
כי אם כה לא טוב ולא יהיה . ואפי' המלאכים הקרובים אליו לא
השיגוהו איך ומה הוא . רק לפי קורבתם ומעלתם . תתפשט הכרתם
וידיעתם והשגתם . להכירו מתוך השפעתם אליו תשוקתם . להקדישו
ולהעריצו ממקום כבודו . לא לפי ערכו ועצמותו הנעלם מהם . וכמאמר
האומר אלו ידעתיו הייתיו . על כן לא יצוייר בשום שכל מכל נמצא
הפעולים והשכלים הנבדלים שישיגוהו על אמתת מהותו . כי זה נמנע
מצד הדבר בעצמו . אמנם כל הנמצאים תכלית חשקם ותוספתם להתקרב
אליו כל האפשר לערך מדרגתן ליהנות מאור זיו שכינתו רוחו ונשמתו
כל יאסוף . וע"י השקם המתגלה ע"י תפלה ומהלל גם הוא יתב' למעשה
ידיו יכסוף . ויפיע להם שלימות יותר להכיר דרכיו ומהלליו יגלה אוז'
עליון עם השתוקק . כמו שנעתר לאדון הנביאים אחר שהתחנן על זה
זכני הודיעני את דרכך . וגילה לו שא"א לעמוד על העלם אמנם הוהן
בהגלות אליו כל האפשרי . וכן כל הנמצאים הנכספים אליו הם מתעלים
אם בכל לב דרשוהו . יערה עליהם רוח ממרום להשכילם . להכיר כי
הוא אלהי עולם (ובב"ר רים פ' וירא . על כל שבח שישראל משבחים
להקב"ה משרה שכינתו עליהם . מ"ט ואתה קדוש יושב תהלות ישראל)
ה' אלהי צבאות . ולהבין במדותיו הקדושות הנוראות . וזה לך האות :
עתה אתה ברוך ה' בן אדם מחומר קרוץ . שים לבך לדברי תטה
אזנך לתבונה אז תשכיל ואז תהרך . אל תהרוס לעלות אל ה'
פן יפרץ . השאלך והודיעני גשמך ועצמך וחלקיך . מי אתה איך אתה הי
נפשך שוכנת חיק . כשימתך ודביקת רוח החיוני אשר בקרב עורקיך .
ושנויים איבריך ופרקיך . מחשבותיך וסעיפי רעיוניך קולך ודיבוריך .
מה ומי הוא הפועל ועושה כל אלה ואיך יפעל ויתפעל . ואם זה נמנע
מהשגת כל חכמי קדם אשר דרשו חקרי החכמות בנעל . לא תעשה
בשכלך שכר כל תמעול מעל . החקר אלוה ממעל . תמלא פתח שער
השגור אשר נעל בפני כל מלאכי שחק . לכן השמר הזהר והרחק .
מלהתבונן בנסתר ונעלם כי תעבור . בקן ידיעותיך עד בית אלהים
סודם . בשמחה את פניו תחדם . הסתיר פניך מלהביט אל האלהים
שלא תסתכל אפי' בשמש הכלה מאור עיניך ותפסידם . אבל עיקר
הידיעה בדרכיו יתב' ובמדותיו עין השכל ראתה ותעידם . הוא שאמר
הכתוב אשגבהו כי ידע שמי . ויבטחו בך יודעי שמך . וידיעה זו .
מעין וידע האדם את אשתו . והוא פועל יוצא לשלישי . ר"ל שייחדהו
תמיד במדותיו הקדושים שהם בבחינת איברים וכלים . אורות עליונים
שאין יחס וערך בינם ובין הנקראים כן אצלנו בדרך השאלה ומשלים .
לשבר ורמז לאלם והדמות הקדושה שממנו נאצלים . דבקים בעצמותו
אחדים גמור שבשום לא יפרדו . הם הוא והוא הם . ואינם נאמרים
בל' רבים וספרים . רק כדי לשבר את האוזן בהתמצעותם תתפשט
אלהותו יתב' הא"ס הביט בקרבם שהוא שמהם . ויען שאין לו ערך
ודמיון אמיתי הי"ו כמדע ליודעי ספר . הוצרך הדבר להתמשל בזכרון
שני אלה . וכמו שנשמת האדם פועלת ע"י חושיה הפנימים והאמצעים .
והם והוא דבר אחד ממש כי הנשמה לא תתחלק . אע"פ שייחסו לה חלקים
ופרטים ומדרגות . הכל קשור זה בזה כשלהבת קשורה בגחלת . ואין
כוחותיה המורגשים והבלתי מורגשים נפעלים ונעשים . כי אם על ידי
הנשמה האלהית המתפשטת בהם הפועלת ומנהגת כל האיברים פנימים
וחיצונים . וכל הרגשותיהם ממנו באו ובה נמצאו אחת היא בעצמה .
ושמת שינוי הסגולות והכרתם בחלוף וחלוף מקומות הגוף וכליו
המוציאים סגולותיה לאור . על כן קבלה שמות חלוקות שונות . כן הדבר
בהבדל אלף ורבבה לאין חקר בענין המדות האלהיות העצמיות . שכל
שם מורה בחינה מיוחדת ממדותיו יתברך איך מתנהג בהם ומשפיע

על ידיהן בנבראים ונולדים ונעשים . שאע"פ שנתרחקו ונפרדו . נובע
מקום יש בכונס יניקת קדוש וברוך . מאמצם ומלובשם תוך עולמות
הנפרדים . ועל ידו מקבלים שפע אותן העולמות . כדרך זה השפע
יורד ומשתלשל עד הגיעו לעולם הגשמי הגס הלז שאנו עומדים בו .
הכל קשור ואדוק זה בזה כחבלי אור רזאי יתאלכדו לא יתפרדו . עם
היות שנתרחקו ונפרדו ממאצילם העליון בסבת תומרם רצה שירד לממה
מאמת כבודו . אבל אין ריקות נמצא בתהוויים ולא ימלטו מהשפעת
מעין אור אלהי קדוש עליוני המתלבש בהם . ומקבלים בהמצעותו שפעם
אים אים כפי הראוי והגלות להם ומחיה אותם ונותן להם קיומם
והשארותם כפי הרצון העליון המשגיח בהופן זה על מעשה ידיו כולם .
ושוכן בתוכם עלם האלהות בכל מקום ובכל הנמצא . כאמור הלא את
השמים ואת הארץ אני מלא . כי מבלעדי זה לא יתכן להם מציאותם אפי'
רגע אחד . אם לא מחמת כי מלא כל הארץ כבודו ובכל מקום מושב
השגחתו והשפעתו . שעם היות עיני השגחתו יתב' פקוחים להשפיע
ולהופיע בעולם ולתבונה מקום מקדשו בשמים בשלו והבר המד אלהים
לשבתו . בירושלים שלמטה המכוונת נגד ירושלים שלמעלה לשכן כבוד
בתוך ישראל עם סגולתו . ומהם הקרובים אל ה' חסידיהם ונביאיהם .
אשר השקדשו והטהרו והחליפו שמלותיהם הגשמיים ונעשו לב ופרי
תכלית האדם לחול עליו מזון האלהי ולהשרות שכינתו עליהם . ומהם
יתפשט השפע ותמשך השגחתו לכל העמים כנודע . ועתה בעו"ה מהפכה
השורה ונתהפכה השטה . שגלתה השכינה עם ישראל ועליונים למטה .
אע"פ שאינה זזה מהם . ועל ידיהם ובאמצעותן נתלבש ניצוץ הקדוש
בין האומות שישראל מפוזרין ביניהם . אכן נחיה כאורח נטה ללון אצל
בע"ה כפרי (לפקה על עסקי בנו המתגורר בארץ נכריה ללמוד דרך ארץ
ומוסר) הוא למקומו העצמי והגרו . שהמגמה האכסניא מקבלת בזה כל
השפע בראשונה . ומהמזיתן שותין ישראל האורחים עמה . ע"כ צריך
להתפלל בשלומה של אכסניא כמ"ש לקמן בס"ד . כי בשלומה יהיה לנו
שלום אחר שהעון גרם . מ"מ אנו מהפרנסים ממנה וצריך להמשיך השפע
להם באופן שנקבל הטוב מהם כל זמן עבדותנו . סוף דבר הכל נשמע
את האלהים ירא שכבודו בכל מקום . ושיא עצמות האלהית המתפשט
מאמתת מציאותו . חלילה להאמין החילוף כי הוא מקנן בנגיעות . אם
יכחיש מהשמות הידיעות והשפעות . או כופר בעיקר . אם יפסיקם
מהמקור . השי"ת ישמרנו . אע"פ שאינו דומה אלא מלך וכבודו אור
הדרו והודו . באתנו והיכלו כמו בדרך במלון במקום דודו . עם שאת
הוא המלך לא בחנה כל עיקר . רק שאינו מראה גדולתו והשפעתו ויקרו
והדרו ותפארתו הוא למקומו ולאנשי מדינה ובכפריים (והיינו דקרו רבק
ליחזקאל הנביא בן כפר וישעיה הנביא בן כרך . לא שהיה יחזקאל פחות
במעלה . אלא ע"ש המקום . שהיה שוק בח"ל וישעיה היה בא"י . שהיא
כרכא דמלכא והאי . וכגון טוא) אשר לא יהיה להם לראות הדר מלכות .
והגה עמן הבכינה . אור אלהי מתפשט לקצוות רחוקות . כדמיון אור
עין המתפשט למרחוק . אמנם לא יבהוה חוזק עוצם האור נרחוק כמו
בקרוב . אע"פ שהוא אחד בב' המקומות . אעפ"כ נבכרה יתחלף ערש
ברחוק מקום . כן הדבר בלי ערך וי"ו . עם היות אמת דבר הכתוב
כמשמעו האלהי מקרוב אני כו' . והאי ה' הוא יתב' בלי שינוי מ"מ ודאי
יש שינוי מצד המקבל בריחוק מקום . כענין שכתוב וטהור עינים מראות
ברע ; ביחוד המרחק מתעלם ע"י מסכים ומחיצות מתרבות בסבת
חטאים . כמ"ש סכות בענן לך . ולא"ל בהשתתף ב' הסבות המונעות
ההשפעה והשגחה . אך זה כל האדם ותכלית היצירה להתקרב התהוות ס
לעליונים . ולהעלותן מעכירות מדרגתן לזכך עצמיותן ע"י שיאחזים
בניצוץ האלהי המשפיע בהם תדיר השפעה הגבוה לפחות . אולם
בהתגברם והתעוררם לעבדו בכם ה' לייחדו במקורו . שהבונה ע"י
השתוקקותם ונקיותם וידיעתם לדעת את ה' ולהבין רצונו יתב' . הם
מתעלים והדבקים ומאחזים באור הקדוש ההוא השולה עמהם לברכו
לקבל שפע שבע רצון . (נכוד וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול) וזהו כל
מעשה היחוד . עם שאמת הדבר שאין זולתו יתב' מבין על אמתתו עלם
הדבר ומהותו כנזכר . מ"מ צריך לקרבו אל השכל כל האפשר אחר שבנ
אומרים בפיהם דבר זה . ובפרטות שם בינה המורגל בדה"ע הסכמת
מבית לפרק גבול הדבור לידע ולהודיע אה מי הם עונדים שלא יפסח
אמונתם ח"ו :

ותארכתי בזה עם שאינני כדאי ומימי שמרתי דרכי מחטוא בלשוני .
לא גבה לבי ולא רמו עיני . ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות
ממני . אך דברי בעל חוות יאיר (סי' ר"י ד' קנ"ט ב) האיקור אלמני .
יע"ש מעשה שהיה . ששאל אחים כמוני לשרב לו כוונת מ"ש ליחוד
שמה דקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר . והרב השלם ס"ל שאלתו
צדנו נגה שא"א לגלות לע"ה דבר קדוש הם וגזת כזה . ע"כ האנך
נסמו

להשגת שהוא עצמו הוא מבין הלבון . ובהזיין הדבר שכן הוא הנעלם מכל חכמי הקבלה שבדורותינו . והנה הביא הרב ז"ל עליו תלונת הראב"ד ז"ל על הרמב"ם [הל' תשובה פ"ה] בענין הקושיא שעורר ז"ל בידיעה ובחירה . שהתחיל בדבר שלא ידע להשלימו ולא הי"ל להכניס ספק בלב התמימים . ואיך נמלט אנחנו אם לא נסך מעלינו תלונות הקוראים באומם דברים הללו באין הבינה מולאת . לכן אני הקל בבישראל הכבד לקוי במה שחנני ונתן לי מאלה כיד ה' הטובה עלי . ה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר . מי הי"ל אזן ישמע ויקח את ברכתי אשר הוכחת . הרי טעם שה' אלהיו אין עוד ואין זולתו . ואען ואומר . אם אמנם צדק מאמרו ז"ל בבחינת עלם הענין ומהותו האלהי מושג בלי ספק . לא לנו בלבד . כי אף מוסיף שאפי' לנביאים לא היה להם השגה במהות האלהות . ככתוב החקר אלוה תמצא . וכאמור שהוא מהמשג . אכן לא נמנע להכם לב נאירו בציור שכלי מושג ומובן היטב בדרך דמיון עם שאין לו דמיון (כמשל"י) ודמות באמת כדבר הנביאים אל ה'. ואעפ"כ הותר להם דמות הצורה ליוצרה וכמו שאמר הקב"ה בכבודו ובעצמו בצלמנו כדמותנו . ויברא האדם בצלמו . ויחזקאל דמהו לאדם יושב על הכסא מדע לכל . ומשם שאבו החכמים רוה"ק שהשתמשו בענין ידיעת והכרת הש"ת בדמיונות המקרבות אל השכל מעט מעט ולעבר האוזן מהסברות מתגלות אלו כדרך שהיא יכולה לשמוע . וכבר לקחו להם משל ומליצה מענין האלהות מן האדם ונפשו . ומשמש והורו . והמעין ומקורו . ויסוד הים וגילוי זהרו . וסמכו על הכתובים . ומבשרי אחזה אלוה . שמש ומגן ה' אלהים . ה' אלהיך אש אוכלה . ומקור מים חיים ה' . כי כל אלה יש להם בעצמותם עלם נסתר בלתי נרגש ויושג לחוש עצמי . וע"י התפשטות כחותיהם ומעשיהם ופעולתם למרחוק . הם יודע ויוכר ויושג עצמותם הנסתר והנעלם . כענין הנפש הנסתרת והנעלמת . ונודעת ע"י פעולותיה המופלאים ומושגים ממקומות מתחלפים . עד שהולך הענין להלקה לחלקים . כמו המשכיל החיוני המחיה המתעורר המגדל והזן וכדומה . וכל אלה באמת הם מתאחים באחדות גמור עמה ולא תקבל החלוקה המוחלטת בעצמה . רק נשקל על הענין לבארהו הרבו לשמות ולכנות שמה . אמנם הכל אחד הם בלי חילוק כל מאומה . אלא שהילוף ושינוי הכלים הגשמיים שבהם פועלים פעולותיה ויוצאים לאור מהם המורגש . הם הגורמים חילוק השינוי . לפי שאינו דומה גילוי כח הנפש בראש וכליו ר"ל חדרי המוח שהם מוכן למחשבה והשכל . ויקרא שם הרוח המתגבר או הנשמה . וכח השכלי . ובלב מתגלה כחה החיוני המסתעף ממנה להגיע להיות הנפשי ויקרא רוח חיוני טבעי . ובכבד יראה ויבחן כחה המתאוה והמתגדל . ודומיה באבר אחר . המתמונה לדבר דבר . מיוחד לבראות ולסדרות כחו להגיע בו בגוף . אך מפני סכנת אבר אבר ביחוד לדבר דבר משתנין הגוף שמוסגים ע"י שינוי הנפש המופלאים בכלים שונים . לכן התייחד לה שם פרטי על שם אותו מקום הגדל מחברו מענין הנפש ופעולת פעולתה ובזה כאלו הוא חלק חלק . קרוי חלק בשיתוף השם בלבד . אבל באמת היא וכחותיה המתפשטים באיברים בכל דבר א' נאחדים ומדובקים זה בזה בלי חילוק ופירוד . על אחת כמה וכמה אלפי אלפים כבדלות לאין הקץ בבורא יתברך לא שייך חילוק ופירוד ומספר חלקים בעצמו ולא בהתפשטות אצילות אורותיו . כי הכל דבר א' יחוד גמור הוא הם והם הוא . אלא שהולך הענין לגבול מספר . מחמת התפשטות אורו הקב"ה להראות לבאי עולם . כי יש אדון מנהיג הבראים והמציאם . ולתת להם השגה באמיתות מציאותו אשר לא יושג בעצמותו . כהתעלם בדמיון השמש . ה"א ע"י שמותיו המורות על מדותיו שבהם מנהיג בריותיו . במדה ומדה הראוייה לפי המקבלים המוכנים לקבל הטוב והשפע . כי מצד עליון לא תצא הרעות והטוב אלא מצד התחתונים בעלי בחירה הגורמים במעשיהם להכין כלי קבול לדבר והפכו . אשר שהסכימה החכמה האלהית להניחם חפשים בבחירה ובורא רע להבחין בו הטוב בבני אדם . כדי לבחון גבורתם וכחם אם יעמדו בנסיון . למען יהלכו שכרם בלי בושה . ולהעלותם למדרגה עליונה . ולמען יקרא שמו חנון ורחום וכיוצא מהמדות שאין להם שייכות בעליונים . כי הם מוכרחים במעשיהם . וגם הוא יתב' בהשגחתו עליהם כמחוייב להטיב לטובים . כי מטבע הטוב להטיב . ולא יקרא ויתואר במדותיו באמת . כי אם בבחינת התחתונים שבידם לבחירתם בב' דרכים חפשים . בהם יודעו דרכי י"ג מדותיו לחסד לדין לרחמים ולצדקה . וזה סוד שאמרו [מדבר רבה פ' ג'] עיקר שכינה בתחתונים היה . כי זאת היתה עיקר כוונת הבריאה להודיע ולהוודע דרכי מדותיו הטם :

ומ"ש ז"ל שכינה בתחתונים צרך גבוה . עם היות דבר ברור שאם ידיק האדם מה יפעל בו כמו שאמרת חכמי איוב . א"כ מה הספק . וכ"ש שיש לתקשות על מ"ש המקובלים שגורם השפע בעליונים . וכן להפך של ילך הטי . ויתאמם כל חכם לב על זה . איך יתכן שהבריאה התחתונה הנקלה הזאת תפעל בעליונים . אבל דבר ברור הוא ליודעים חן כי יובן על היות האדם חלק אלוה ממעל . והממשיך השפע לעצמו כהופע בבית רצון . שמחה לפניו יתב' ושם ומתפאר ומתעטר במעשיו ובריותיו שיגיעו לגאלתם . ע"י שאין מונע השפע לירד בדרך הסר . והכלל למעלה אין פוסק השפע בשום פעם . רק מחמת שינוי מעשה התחתונים והתעוררותם משתנה דרכו ושלום ממלך להתחתונים . או פוסק לגמרי מלהשפיע טוב גמור (כי בהחלט לא יתכן שיחתו אף רגע אחד . אם לא יחרב העולם) ובשר השפע למעלה גנוז בהוגנת הטוב ואינו נמשך למטה . ואת כח לשכינה להשפיעו לרחוים שאינם מלויים . וזה נקרא עניות וחסרון . ונהר יחרב ויבש . הכל בבחינת המקבלים . ומתיבים כח שלמעלה . היינו אור השכינה השופע עליהם תמיד . אלא שאינה משפעת הטוב כהשקה וכתפלה . אשר שגרמו חטאים המבדילים . כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו . צדק ומשפט מכון כסאו . הכל לפי המעשה . לאכול לשבעה ולמכסה . למסתור ולמחסה . או לביזה ולמבוסה . אומר כל כלי חמדה ימסה . כענין שכתוב היו תהיה לי כמו אכזב מים לא נאמנו . כדרך נהר הפוסק מחמת עיקולי ועיבורי ומוכר מן הצד כדרך עקלתון וטפלים מימיו למקום שלא היה המכוון בתחלה . או כגון נמרות שבורות המטפטפים ומימיהם נבלעים בקרקע או בהפרים לאשפה . הוא שדימה הכתוב לבורות נשברים אשר לא יכילו המים . או השגת התומים מכל וכל הגורמי' עמידת הממשכת המים וחזרת' לאחור . עכשו חזרנו לענין הבנת לשון שכינה כפי טבע האפשר מצד התומר הטור (כי על כן לא יתכן שישיג עצמות המהות . כמו שלא עלה לציור הגוזים אל הכומת . שהרי אפי' מה שאנו מבינים אור האלהות . אינו מענין אור המוחש אלינו ולא ממינו כלל . אלא לפי שאין לנו אנחנו בחומריים דבר יותר דק וזך טוב ונאות להמשיל ולדמות בו . הביאנו ההכרח להשתמש בו . בלשון שיש לו תפיסה וציור שכלי . לפי גבול השגת ידיעתנו . אשר שם בנו הבורא יתב' להבין על ידו דבר מתוך דבר . להכיר הנעלם מתוך הנגלה . וכמו שנתן בנו כח להבוא הגוני : מפשאיהם הנמשלות בשכל בלבד . כן הדבר בענין הכרת האלהית המקובל בלב כל חכם לב בלי ריחוק וזרות (עם שלא יגיירהו המדמה) ודעת לנבון נקל) ידוע לחכמים מקבלי האמת כי הוא אור האלהות מניח פלס מעצמו . אלא שנמשך ונתפשט למקום רחוק ממדרגתו ותמיך מאוד (כי הוא שוכן עם ישראל בתוך טומאתם) עם שהוא אלהי מרחוק כמו אלהי מקרוב . אבל מ"מ אינו דומה ברחוק כמו בקרוב . כענין שכתוב וכבוד ה' מלא את המשכן את הבית . וכתוב אומר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא . ואין דומה מלא זה למלא זה רק בשיתוף השם בלבד . ולא יקבלם עלם הענין בשווי גמור מצד המקומות המתחלפים . כי בודאי גמור אינו דומה ג"כ כבודו הגלה בשמים שהוא כסאו . לכבודו המושג בארץ הדום רגליו . ולא במקדשו וביתו . המוכן לו . ולא אור הגדול בארצו המיוחדת . לאור מעט בארצות רחוקות . אע"פ שכולם יוצאים ובאים מאור אחד לגמרי . בהכרח יש חילוף במקבלי האור בדרך קרוב . למרחוק . ובין דרך ישר או חוזר . או מסכלת הגילוי לנדדים . כן הדבר מובן השכינה שהוא עלם האלהית המתפשט בתחתונים בארץ החשוכה כלא ארץ מאפליה . ומחמת ריחוק המקום דסיבו עובי חומריותו וגשמיותו . אינו ניכר ויושג אלא בלבבות הקדושות שבהם ישכון ממש ויש לו עמהם דבוק עצמי בהכרח עם כל התעלמותו . כאשר ידבק הרוחניות אל הגשמיות בהכרח באופן מה ע"י אד דק וזך העולה ממבחר הדם הגלגל שבלב . ומהאחד ומתקשר בעלם הרוחניות המתעבה מעט מעט עד שקנה איכות שוה אלות להתחבר ולהתמזג יחד עם כל התנגדותם בהחלתם מחמת ריחוק עלם חומרם והבדלם . רחוקים נעשים קרובים בדרך השתלשלות והתעבות העליון והתדקות התחתון (כמעשה הרבעת טבעית המתנגדים באיכותם הנקיים בעצם המתעלם נפרדם . ואעפ"כ ממקור אחד באו ונולדו ואליו ישובו . כמ"ש במדע) באופן שיתקבו זה לזה ויתדבקו זה את זה . התחתון מפרנס העליון בהעלאת אידיו האישים הטוחים אליו . ועי"ז הוא קורבן אלין לדור עמו לבטוחו . להשגיח על קיומו לתת לו כח לפעול התנועה להעלות אד תמיד . הדלוק מאש האדים הטובים העולים . ומה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד וכ"ה בארץ טמאה ובגלות שמעשה הדוחה והגבור לא יוכל להושיע . הכל בבכם השתוות הכח המקבלים . לכן במו"ע דמה בעיני הבריות האיש אינה מתיחדת יחוד גמור ברשה ומקירה סקדת ב"ה . והיא כוונת שכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד . כי בגלות כאילו אין ה' אחד

אחד ואין שם יחוד גמור. כמחשבת המקבלים. מאחר שאין השפע יורד אלא על שמו אשר נקרא בו לנחלה ולסגולה. ולכן האומות מכחישים יחוד שמו בו יתב'. אע"פ שמודים הכל בסבה הראשונה. אך אינם מודים ביחוד שמו בו ועמו ממש. אחר שפסק השפע לראות כחו אצלם. כשהוא ע"י שמו יתב' השוכן בתוך בני ישראל. ולכן מכנים לו שמות אחרים. אכן ביום ההוא שיתוקן העולם לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם א'. אז יהיה ה' עם שמו אחד ומיוחד בפי כל. וידעו הכל כי הוא הוא האלהים בלי פירוד ח"ו. ונגלה כבוד ה' אחר שאוסרו העוברים ונגלו המחיצות. וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר. ולא תקצר יד ח"ו השיב אחור ימינו ולא נגלה כבודו בגלות בהיותו אל מסתר (אלהי ישראל מושיע הוסיו. המהרים למסתיר פניו מבית יעקב. לא יבהו קוו) מאחר שהולך להתלבש בכמה מלבושין דחול. ולבחור דירת ערא׳ במקום חשך ואפל. בסבת כחו להגין עליהם שלא יאבדו מכל וכל. ולא יהיו מדרך רגל הספסד המשחית המוחלט ח"ו. אבל אז לעונתם להכריע כל השרים הנושלים בזמנם. ולקיים ומלכותו בכל משלה (ואז אפשר מבלי שיחזירהו גם האומות מאומה למסבם. בראותם עוסר מישראל המוכנעים והיו למשל ביניהם. וידעו וישימו על לב כל שמשם ה' הגדול והשגחתו הנפלאה הדבקה בעולם תחתון בגלות. וכמו אבל האומות הראשונות בזמן הזה מודים בהשגחה ומאמינים בשכר ועונש וגמול העתיד. כל הטוב הזה נמשך להם מהרע אשר מצא אותם. אלא שהם טועים בכבוד לאחר. ועדיין לא זכו להכיר האחד. עד בוא העת המקווה) מכל מקום הזמן גורם שאי אפשר מבלי שיתעלם ויסתיר שפע אורו שמתפשט בצמצום דקה כנגד גר. והיינו מובן שפע לרוב מסבת המקבלים האחורים. כמו כי זה דומה לאור השמש המתפשט בעולם כולו ומאיר בכל חלקיו על פני השטחים הבהירים והמוכנים לקבל זיו זהרו שמשיק. ואעפ"כ אינו יכול לסלק בגשמים גסים עבי החומר. לא מגד קוצר יד השמש. כי אם מגד העקומות מסוללי הבהירות בטבעם נעדרי הסבה הראויה לקבל אורו. גם כיצוניו המתפשטים בכל חלקי עולם זה מתאחדים בו מכל צד בלי שום שינוי וחילוק. עם היותם מדומי הגימי ופעולי חילוק דמיוני (לא זולת) לפי חלוף שניסתם ברחוק ובקרוב. במקבל בהיר ועגום מאוד או פחות. לפיכן יתחלפו כלולי אורו בדמיון. ויסבלו ג"כ שינוי שם בבחינה זו. כגון אור חזק או קל גדול וקטן. מאיר בכח או בחולשה עם שאין שם שינוי וחלוף בבחי' עצם אורו (וכ"ה בטבעם מי המעין והתפשטותן למהרות ויאורים רחבי ידים) עאכ"ו יבחן זה ביתר שאת ויתר עז. בענין אור השכינה בעולם. מצד האלהות בעצמו. שנתרחק בבחינת הרחקה מעלה. לא הרחקה מקומית. כי עם שהיא הרבה יותר מהשמש לאין ערך. בוקעת ושופעת אפי' בעמקי תהום. כמו שאמרנו וזכרנו. שאין שום מקום פנוי מהשפעת אורו המתעלה בתוך לבות מתגלה שלא ויצא מגוה לקיים כל דבר לתוך העמידה לכל הנמצאים הקרובים והרחוקים. ע"כ בלי ספק יש הפרש מופלג בין כבודו והדרו והודו במקורו ותוכו ומקום כבודו העצמי המיוחד. להתפשטותו המעולם שלא במקומו המכוון בעלם ובראשונה. ודי בזו למבין מדעתו. ואם נצטרך להאריך עוד ה' הטוב יכפר בעדי. והוא יתב' עד כי לא לכבודי ולכבוד בית אבא. כי אם כבוד ה' הסתר דבר כבוד מלכים חקור דבר (ר"ל רישא דקרא משתעי ממאריהון דרינא. ססם יאות הסתר דבר, וסיפיה מיירי בישראל בני מלכים, לגבייהו ודאי מיבעי חקור דבר. וחקר כבודם כבוד. והבן זה מאד כי טוב הוא במשמעו של מקרא זה שנתלבטו בו הפשטים. באין מראה סבר פנים) ומאחר שרבה הסי"ס שיתגלו סודות התורה והאמונה באחרית הימים. כאשר מלאה בכל ספרים הלל כל זוים ופנה. והרי יד הכל ממשמשין בהם ובשאלות ויסודות מגששין כעורים קיר. (ואין לנעלים מן האדם עיקרי אמונתו, וק"ו של המקובלים שם אחד לפרסם ברבים שרשי החכמה, והגדילו לעשות ספרים הרבה בהם. ואפילו בדברים העמוקים מאוד בחכמה השגבה הקדושה שהחסמו ישם ודאי. כבר עברו גבול הסולם בזמן הזה באין מוחה, אע"פ שאיש אמן בלי ספק ואין רוח חכמים נוחה מהם. אבל בתחלת השבועות והמוכרחות. אין אחר ואין דברים שיטות דמעה היא. מה גם לעת כזאת. כדי שלא לימן שמתן זה לעם הארץ לגדוה) וים לחוש שלא יצא שכרם בהפסדם ח"ו. על כן ראיתי זמה לעצמי, להסיר מכשול מדרך בני עמי. להיות לשמור בגיבוא קלילא. ולהסביר בסבר פנים יפות לבעל דעת צלולה: ובאמת וביותר שלמן מובן היטב כפי מה הבכל שאעתי על הדרך הנ"ל. שהיא הכוונה במאמר ליחדא שמא דקב"ה. שהוא שמו המיוחד ב"ה המורה על העצם יתב'. כענין שם עצם אדם בבן מדע שרשו. ועדיין בעצם ברמוז מעלם בערך הבמה. כי אין בו השגה כלל. רק ע"י שלשות הסם הוי"ה ב"ה. שהוא אצילות אור אא"ס המתגלה

בגמו שהוא נלמו. וגם בו אין תפיסה כי אם ע"י שכינתו. שהיא דמות לגופו ושכלו והתפשטות אור העלם למרחוק. שעל ידו שוכן למטה בתחתונים. וכוונת המאמר. לייחד הגילוי המתפשט. בשרשו ומקורו מקור מים חיים ה'. ע"י השוה שמיר. הא"ס. שהוא בערך הבמה המתעלמת. והוא שורש הכל העלם המוחלט מחויב המציאות יתב'. באופן ידעו ויכירו הכל כי ה' ושמו אחד יחוד גמור. ויודו בזה כי הוא אצילות עצמותו הנמשך גם בריחוק מקום. אין עוד מלבדו. ואין הויות וקיום לשרים ולממונים בלעדו. ומה שמכחישים אותו הכופרים. מבלי ראותם והכרתם שוגם יחד עתה פה. והם לא ידעו כי הם הגורמים ומביאים הענגים. ומלבישים אותו מסכים מבדילים. אכן הוא אל מסתתר בתוכם. אלא שאינו מראה להם כבודו בהתגש יכר, בסבת חסרון הכנתם הנ"ל. ובאופן זה הדבר מתוקן מקובל ומתובל בדרך השכל הישר שלא ימחן מלקבלו קבול מורי. (ומלמייר בקל הרבה יותר מאיזה הפילוסופים שהאמינו מה שלא ידעו לא בקבלה ולא בידיעה ולא בא עליו המופת. מה שגזרוהו מעלותים והבלים הגדלים, רק הם מגנבי דברים מאת נביאי ה' והלבישום בגדים אחרים פחותים וגרועים, שאז יקרא מכאן ומכאן. מה להבן את הבר. הלא כה דבר ה' כמעט מושכל ראשון. כי בהכרח יש שם דבר הקושר תחתון בעליון. והלא נאמנת ילינו קבלת אבותינו מכל רעיון) עם האמונה הנודעת. באופן שלא יאונה כל רע ממחשבת פיגול מקרי הגשם והסרונותיו חלילה ח"ו. שטרהו בו המתפלספים מאד והוליאו רוב זמנם בזה ונפלו במבוכה בענין התוארים שיחסו להשי"ת. ולא היו צריכים לכך. כי אין שכל בעולם ממי שיש לו טורח אמתית שישגה בזה. ולא יצטרך להתחכם בזה לשלול מהבורא יתב' הגיתות. אחר שהשכיל גדר האלהות הנעלם מכל חסרון ואינו בעל מקום גשמי. אכן בתוארין יתב' בחסכה יתהלכו בסבת היותם מסוללי אור האמת הגמו:

וקוצר הענין הוא. שאינו דומה ארן המסתתר לאורו המתגלה. ולא המתגלה במקום כבודו בעלם. להתפשטות האור למרחוק לחול במקומות בלתי מוכנים לקבל שפעו והופעו בלי אמצעי. לכן הורק השתלשלות העולמות בטבע שירדו למטה מחמת כובד חמרם. לתכלית הבחנת טוב ורע (ומש"ה אינון בוכים [תקונא ה'] דאמרין אנן בעינן למיקם קדם מלכא) אבל כבודו נמצא עמהם בכל מקום. ואית כבוד נגלה וכבוד נברא כמ"ש בתיקונים (באופן שגם המורה נבוכים נדק בהבכלתו זאת מעלמו. לא הלה עליו השגת הרמב"ן ז"ל ועבודת הקודש בהחלט) אמנם אין הכבוד הנגלה מתפשט ויורד בעלמו ובכבודו תוך הכבוד נברא. אע"ג דבהנייבא תמן איתמר אני ה' לא שניתי. מ"מ בולא ניגוש שנמשך ממהותו ואמתת מציאותו ומתלבש בלבוש יקר כבוד נברא וגלר למרכך קיום התחתונים והשגחתם והשפעתם והנהגתם. כי הוא מחיה את כולם בפנימיותם. וכפי התרחקו ממקורו להאל על הבלתי מוטבעים להשראות האור שהוא בעלם ובראשונה. כבר יתחב לנפרד. כעין הלבוש שמקיפו. והפתאים אינם מבינים רק בלבוש החיצון. ואין להם השגה בפנימיות. ומנהג זה ימשך עד שהגיע לתכלית התיקון שיתפשט הקב"ה מלבושיו התחונים ויקרעו המסכים ויבקעו כל העננים המבדילים. ויכירו הכל כבודו והתפשטות עצמותו האמתי השופע עליהם בכל מקום. ויהא היחוד שלם ומדע לכל שאין הבדל בינו יתב' ובין שמושיו שהן מדותיו בעלם. וזה יהיה בכח ההוא שמיר ובעלם בחינת שמה השמות בורא השרשים יתב'. שירלה להעביר כל טובו על פניו להגלות יותר בהשפעתו הקדושה. וזה כל תכלית תפלתינו וברכותינו להעלות אדים רוחניים העולים מן הלב והנפש ע"י מרכבת קיטורים חומריים דקים תכים היולאים מהגוף עם הקול והדבור והמחשבה. כי לא דבר רק הם. אבל הם מעשים בכח פעולה הנפש שהיא הגילוי האלהי חלק אלוה ממעל ואשר נפחו באדם מכוחו. אלא שהוא לבחירתו לידע ולהבחין הנ"ל. אם ישתוקק לשרשו ומקורו שהוא חייו באמת וטוב לו (כי יקשר בהבגל חחר הנ"ל בפתיחת דברינו אלה. שבו יכול לאחוז לעלות ולירד על ידו. ובו יוכל לגרום הבריחה הנ"ל. לפי רוב רוע מעשים קשים וכבדים על הבגל שהוא עד אשר ירתק וינתק בפתיל פשתים בהריחו אש; והוא סברת הגז' בתורה. שסברת ההבל והפרדה הבילה ושמד בעליו השלוי בו מלסשי עליון. ונפל לשאול ההיה לא ישוב יראה מקומו הרואה ר"ל). וכמה יודע איפה השתוקקותו והתעוררותו האמתי. כי אם בזה נהדבק בבוראו יתב' ע"י שמתנהג במדותיו והולך בדרכיו ואחז ונפש בו ע"י הזכרת שמותיו בקדושה. כי בזה יתחזר האילן האלהי מן ה' בשמת אדם. להדבק ולעלות באילן האלהות בתוקף עליו כל היום. אם יטה אהרין מגלה מן את מינו וניעור. כענין אד העצמי משר שעלהו בקוות באויר שר דליק כשיפגשהו ובזה מתעלה המזון העלמי שמשפיע. עם באילן התולדי המורכב. הדולק ומאיר בכח מתגבר לנטות למעלה למקור שרשו

לבטיח. עם מתיקו תוספת שפע לאן ונרכב למלך המלאכים. וזהו תוספת כח בפמליא שלמעלה. שמוסיף האדם כח טובה לעצמו (ודבר זה מפורש בתורה. ויצונו ה' וגו' לטוב לנו. שני בנביאים. לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך. משולש בכתובים. לו עמי שומע לי) שיוכל לשאול צרכיו בלי בושה. וגורם במעשיו הטובים שיורד השפע בדרך ישר במדה מרובה והיינו כאשר למעלה. ולא מתעקם בירידתו למטה. כי בזה כל העולמות העליונים שמים ושמחים ודאי. מרוב חדוות המקור והשורש שהוא משפיעו אליהם מאחר שמאחד האולדה במוליד. להגביר כח שילך המתפשט לייחדו בשרשו במהרה להשיג מבוקשו באין מונע אחר שאין פה למה"ד לעכב. כי זהו תכלית העולם הגמור. בהיות המקור והשורש שש ושמח במעשיו שלא פעל דבר לבטלה. ומחלק מנות ומתנות מאתו כיד המלך הטוב לברכה ולא לקללה. ומתעטר ומתהדר בברואיו שמלאו לשם ולתהלה. (ולכן הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים) שבפי התפלות זה היחוד נגלתו לפועל שיכירוהו וידעוהו. ככה יהיה תקנת העולם באחרית. והוא מה שאנו מקוים. ולזה כל עבודתנו ותפלתנו זה היחוד הקדוש שיתגלה לעיני הכל במהרה בימינו אמן:

בכלל האמור יש להתבונן. שכל התורה והמצוה והעבודה הזאת לנו. לטובת האדם ולתקנתו ולהצלתו איך נכנס השי"ת ההכן בתיקונו של עולם התחתון. האולד ומומו עמו. ובא השר על מנת להשלימו. בביחסון לעזור לעצמו לעלות מבור שאון מטיט הטבע הכבד. אשר אליו תשוקתו. והוא ימשל בו להעלותו. ולזככו ג"כ ולרחצו מגיעולי שמריו עד יתנקה. וירכב על עב קל ויעשה לו כנפי רוח להגביה למעלה. לעומת תועלתו האמיתית והשר נלחי. וזה כל מגמתו יתב' ביצירה כמו שזכרנו. לפי שהיה רוצה להוציא לאור עולם תוארי מדותיו יתב' כמוזכרים בו. שאינם נודעים ונגלים כי אם דווקא ע"י היצירה הקטנה התחתונה הזאת. שבה ידעו דרכי חסדיו דינו ומשפטיו באמת בצדק וביושר. מה שאינו שייך בעליונים המוכרחים במעשיהם ואין להם שכר ועונש. והטובה וההשפעה שהם מקבלים היא מבחינת חסד שבו. אבל עם האדם בארץ הלזו הוא ענין אחר לגמרי. שבהם רצה שבורא יתב' שירוויחו שכרם ויאכלו בחיוב במשפט צדק (עם שעכ"ז אינם אלא מתנה דרך כבוד ומהבה יתרה. שהרי מי הקדים עד שלא נתן לו. שישלמנו מה שלקח ממנו) ובזה יש ריוח כפול. א' למקבל שאינו בוש לאכול נהמו דרך מתנה. אם יזכה בה מצד מעשיו. ואם יצליח בהם בהצלחה. יעלה מעלה מעלה להיות מהקרובים למלך יתברך. מרואי פני השומרים הנזכרו והיושבים לפניו עם המלך במלאכתו. אחר שנלחמו במלחמה הגדולה הנזכרה. (ע' בראשית רבה פ' ע"ח ונ"ה שם בס"ד) ובזה התשובה תספקת למה שהקשה בעל חסד לאברהם [מעין א' עין כ' נהר כ"א] מה תועלת להנשמה בירידתה לעולם יע"ש. גם דברי ב"ש ודברי ב"ה שנחלקו [עירובין יג] אם טוב לאדם שנברא. אלו ואלו דברי אלהים חיים. וק"ל:

ע"ב נראה מאד דברי חז"ל [סנהדרין צג] גדולים צדיקים יותר ממה"ש.

אחר שכתבנו השר הגדול וכמו כאש השורפת ומכלה. ויש להוק מדברי הרב"ע פ' בראשית המשיג על הגאון ומחזיק ביד המלאכים ומגביה מעלתם על מעלת האדם מאד. כי מה עזר לנו בזה. ודאי לא נעלם מן התינוקות שעצמותם נורא מאד ביותר שאת מן האדם אפילו צדיק שבצדיקים בעודו בגוף ובחומר. אבן מצד נפשו החצובה ממקור קדוש. ודאי הוא יקר וחביב לפני השי"ת ביותר. אם יתעלם בצורתו ודמותו לדמות לעליון שידמה הענף לשרשו מטע ה' להתפאר. ולנצח תומרו ונשכנו כשעסו מדק ישרה ומתגרה בו תמיד פשיטא שהוא גדול בכחו זה מן המלאכים שאין להם מתנגד. תדע שהרי הוא מגלה אותן. כמ"ש בתורה ביאע"ס. ואמרו ז"ל [קדושין ל] הוי דאגה טורא ואגא בברא ועדיפא מנך. אבל מי נתן כח זה לבשר. הלא אינו אלא לנפש שמלובשת בבשר שהיא מעולם העליון. לכן לא יבחילנו החכמים בעיניהם שמתפלספים. למעט מעלת נפש האדם ונחלק. כי בשביל שקבלה עול הגשם וקבלה עליה המון טרדותיו לשמור משמרתו ולהלחם מלחמתו להעלותו למדרגה יותר גבוה. בשביל זה לא הפסידה אם עשתה ופעליה. כי הלא האדם בלי בהמת אינו אלא אדם ומלאך. וכ"ש אם התעלם בו נפשו בקניית שלמותה. ודאי גדלה וגבה ערכה למעלה מהמלאכים (אבן אין כל המלאכים שוין (ע"ש בפ' יוצר) גם לא כל הצדיקים) מטעם הנ"ל. שברוויתה מעלתם בשהם ובחירתה החפשית. שבה יוכל להתעלות ג"כ יתר שאת ויתר עז ממלאכים (בא"ח להם לקחת יתרון שלמות ועילוי עודף על מציאותן העצמית הראשונה) מצד שבוראם מתפאר ומתהדר בה יותר. והוא הריוח הב' היוצא ממנה לצדיק של שלם הזוק ונתן עוז והעצומות לבריה שפלה לקנות שלמות. אחר שאמר ועשה רצון לעשות נחת רוח לפניו. עם היותה עזובה ומושלכת לארץ

מתחת. עזובה ותוגתה גלויה כהיותי שנמשך לג' דרכים פירוש והגז. ועמדה בנסיון ולהון עצום מאד. ולזה הטיה ראויה לחסד עליון ורחמים גדולים:

ואם נטתה מדרך הטוב. יטה עליה קו הדין לייסרה במשפט. וגם זה טובה גדולה. כמ"ש ז"ל על הפסוק והנה טוב מאד (ועיין ב"ר פ"ט) כי אחר שהסכימה החכמה העליונה להצלת האדם באופן זה. בהכרח לנטות עליו קו המשפט שלא יכלה ויפחת. שאי אפשר לשתק מבלעדו. כל למה זה דומה. למי שהטה אל הטבע ואכל מאכלים קשים להתעכל. או הבלתי ראוים לטבעו ולמזגו. כגון מלוחים המולידים את לחיים ותמים מזיקים ביותר. עד שגבר יד אחד היסודות. או מלא כרסו שלא במשפט המזג והנהגתו הממוצעת. או שלף אויר קר או חם שיוצא מהשווי או הרסיי. וגורם לו חולי קדחת ר"ל ותישמה למירתה. מכובד המותרות ועליות השלטים מסמרים והעתקת תוארים עדים וזרים מהמליחים ומתרידים ומעורבים הגוף. עד שגבר בו החמימות הגדול המותם בגיד הדופק שהולך במרוצה חזקה חוץ ממנהגו. וע"י זה הגוף בוער כאש כנרגש במכת היד. וגוזרים השתאים שהחולה מסוכן מחמת האש הגדולה הבוערה בו ולועקים אם אם לבקש רופא בקי שיודע לכבות האש. והרופא השכל אשר ימצא לעקרם ויפנה לדבריהם ויתבונן המסובב לסבה. ויבקש להסיר האש הסיבה ע"י סמים מקררים מרדימים כמו האופיו"ם. להבקיע התבערה הזרה לנפות אל הגוף. בלי ספק יסבב לו המיתה בלתי זמנה. כי הכבות פעולת השמש הטבעית השומרת דרך החיים. והם לא ידעו דרכי הטבע השכם ולא הבינו עלת בוראו. כי אדרבה זו היא טובה גדולה להחולה שאין למעלה הימנה. וא"א לו להנצל מן המיתה או מרוע מזג ושאת הקדחה ממנה. אלא בדרך זה. מאחר שחטא הגוף לטבעו איך שקרה. וגרם שנתערב בדמו או בבשרו דבר זר לטבעו מבלתי יכולת שיסבלהו לקיומו ותריפתו וגסותו. עד שנעכר הדם ולא נקפא. וגורם עיכוב במהלך הדם והקפתו בכל הגוף דרך מעברים נגים. אשר לא תכון עמידתו ובריאת תנועתו אפי' רגע אם לא יעדר השי"ת והתבטל מציאותו לגמרי. כמו שאין הגלגל והעולם (הנקרא האדם הגדול) סובל ביטול תנועתו שהיא לצורך קיום העולם הכללי שממנו נולד החום הטבעי הכללי לעולם הגדול. כן בערך זה הוא לורך הקפת הדם בעולם הקטן שממנו בא חום הטבעי לעולם הפרטי הלזה. ועל ידו ובכחו זה יובלו הדברים הזרים ומקיימים ומגדלים אותו. השומרים מציאותו הקצוב בתמורת הניתך כנודע כל זה בחכמת הרפואה. לכן הרופא השקה לא יצעק על חוזק הדפק וחומו הגדול. אבל ישמח בו ויקווה ממנו תכלית טוב. כי הוא יודע שהחמימות הם אינם סבת החולי. אלא מסובב בסבת לתועלת גדולה. ולמנם אמת הדבר הדפק מודיע סבת החולי. מעיד שיש שם בולא חזק ומסוכן מאוד השומד בדרך. שצריך כח וגבורה גדולה לנצחו. ודומה לאוהב נאמן המפק לעזר ושם נפשו בכפו נחוץ לבוא הים קל מהר לעזרה בצרה להציל לו מרעתו המעוהדת. לכן שהתחכם הטבע הרופא לתקנת נשאו ונסכמי שלא יהרג. ויקרא ויאסוף כל כחותיו אליו. ויתגעש התנועה הזקה יתירה כפלי כפלים מהנהוג. כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה. עכ"ז אינה אלא תנועתו הטבעית המסודרת לשמירת הבריאות והחיים ואין זר אתה. אלא שהיא כפולה ומכופלת עכשיו. כפי הצריך להתגבר על המתנגד המעכב הליכתו הישרה. והנה כוונתו טובה נפלאה מאד בלי ספק. כי בזה האופן יוכל יוכל לו ויגרשהו. אם בתוספת הנעותיו העצומות ישלוט על החומר הזר וידקדק הדם ע"י הדיפת הדפק והוחמו הגדול. עד שיוליך ויפליט הדם הנעכר והקפאון לחוץ ע"י זיעה ובולאת שאר מותרי הגוף. כי אז שב ורפא לו ויבקוע וימת בסור המסבב ויחזור לאיתנו. אף אם הוא נלחם ע"י מלחמה כבדה ומרובה הזקה והנעה יתרה שלא כמנהג. עד שישוב לאט לאט וישוב ברים הדפק רוטפש בשרו מנוער וישוב לימי עלומיו כקטן שמולד. וכל זה ידעו חז"ל [נדרים מא] וגדרוהו במאמר כאי אישתא לצירתא ס' דמעלי כי הרייקא לכולי גופא. הרי ביאר הדבר מאוד כי דין הוא והאש החזקה הסיה. ברחמים רבים באו שלא יאבד הגוף בהטעות. אם יעלם הטבע המנהיגו ויתייאש ממנו ולא יחוש להראות כחו וגבורתו. במיעוט מחשבה על הבונה הנאחס. כי אז אין תרופה למחלתו ואבדה תקותו לחזור לאיתן בריאותו ולקיים מציאותו בטוב המזג. על כן אמת גמור ובחר שמד"ה מ"מ כלול ברחמים גדולים. וכן הדבר בקיום הנפש ורפואתה וטהרתה. היסורין מצילין ומקיימין אותה ע"י שמנקין אותה מהלאתה ומזוהמתה הנדבק בה מסבת החומר שהוא הסיר אשר הלאתה בו. וצריכה מריקה ושטיפה הגוף עצמו. שאפילו הבריא שבבריאים צריך רחיצה ורקה פנימית ולקבל לפחים ידועים בשנה שתיה משלשלת. אפילו שהולך לו מאוד כשקמוני"א. כדי נקבל ע"י שתכלית הטוב הכא

אשר השקיק המוכרח בטבע השלג לגלגל. ודבקת לגוות נבריות. כמו כן אין צדיק בארץ אשר לא יחטא. ובהכרח שיקבל יסורין מפרקים לפרקים:

לכן מוסר ה' בני אל תמאס וגו' כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. לטוב לו להועילו בזה ובבא. ויאמין אמונה חזקה כי הם מרקחת טובה מאד מאד והם חיים נצחיים. לא יאבה להחליפם בכל משיקות שעשועי העולם כולו. אשר מרגישם תכליתם השחתה מוחלטת גוף ונפש. כנראה לבני אדם פקחים תמיד שלוקחים מוסר. כי יש שכר שמור לבעליו לרעתו. וכל הרעות שהאדם עושה גרם לו חיב הנפש. כמו שהתורה וכל הנביאים צועקין על זה. ויזמין יסורין. וזהב הרביתי להם. שמם עשו. והביאם אל ארץ הכרמל. ואתן לך ארץ צבי. ...ותי והגדלי. ולאמי וקטרתי. וכיוצא הרבה. ולכן יפה אמרו חז"ל [חגיגה ט] יאה עניותא ליהודאי. אף אם כבר אמרו [הוריות י] אשרי צדיק או אכלי פרי עלמא מי שפי להו. לא אמרו אלא בצדיקים גמורים שמבירים ערך הממון ואינם נהנים ממנו אלא לצרכי וחפצי שמים שתכלית זה כמצא הטוב הקבי בעולם. ואינם משתמשים בו להתנהגות ומלות הגוף רק לפי שצריך לו לפרנס האורח הקדוש השוכן בו. אבל לבעמון ע"פ הרוב אינו יוצא ממנו תכלית טוב. אכן ודאי מסבב להם כל הרעות (כמ"ש הכתוב כי משובת פתיים גו') והוא גורם כל הרעות אשר מצאונו. והעשות האמיתיות שאבדנו הכל בכללו. ווי ווי כאי האלהים למקדשא ואכפי נורקד ביני. כי אם תביט בעין השכל תראה כי כל איש שונה לבלעו כל השם מקצהו. אין עונש כ"א על בלעם ועל השפק והמרובה לעשות כל עמל האדם לפיהו. ואין איש שם על לב לעשות חפצי שמים בלב שלם בלי שניה ונטיה ותועלת גופני. הייט דעותיק כבורכיא ולית דמשגח בן. כי שרו הרמייא למחוי כספריא ס'. ואין שואל מה' ואין לנו להשען כ"א על אבינו שבשמים [סוטה מט].

אשרי אדם שומע לחכמה תתן קולה. עד מתי פתיים תאהבו פתי. אל תהיה זולל וסובא. אם יפתוך חטאים אל תובא. כי לא תהיה אחרית לרע. וטוב ארוחת ירק באהבה מבין שבשמים. ואל תקנא בעושר העשוי שלא במשפט. אל תיגע להעשיר כי עשה יעשה לו כנפים. טוב מעט בצדקה. איזה עשיר ה'. ואם אמרת עשרתי מצאתי און. אל השמח ובפילתם מהפורענות. כי אלהים מענה בשמחת לבו. וכתיב וימלאו אסמיך שבע וגו'. וסמיך מוסר ה' בני אל תמאס. כי הנסיון סמוך לו. ואוי למי שמטיבין בעוה"ז בלי יסורין הרי זה ודאי מתוקן לפורענות גדולה מאחר שקיבל עולמו. כי אפי' האבות שזכו לראות עולמם בחייהם. נטרדו ביסורים ונסיונות כל ימי חייהם. כי ה' צדיק יבחן. ואין יסורין בלי חטאים קלים עכ"פ. לכן הצדיקים דומין בעוה"ז כמי שעברו כל התורה. והכל לטובתן האמיתית. ואוי לרשעים שהשעה משחקת להם ודומין כמי שקיימו כל התורה. טוב כעס משחוק. לפיכך אם תראה זמנך שוחק מאד ומראה לך פנים יפות בכל דרכיך. תדע כי אין לבו שלם עמך ותדאג מבלייון חרון ח"ו. אמר שבוע נבדיק בחנודות לבש שק ועשה בלוס נפשך והאחים באפר כאלו הגיעך יסורי איוב. וחבב היסורין מעצמך ואהוב אהריהם יותר מבקשת הכסף וחפישת מטמונים אם תוכב נפשך אתה באמת. שאפי' באומות דבר מנוסה הוא. שבעלותה הגופים מבורת כלה ונחרצה. ודע שכל הגדול מחבירו מחזקה ביסורין יותר. וכל שאינו בהסתר פנים ובזויה לאכול איש אחם. והצדיקים והחסידים יותר מהמון העם. כל הקרב אל ה' יותר סביביו נשערה מאד. טרף נתן ליראיו. לפי שהוא טובתם ותקנתם ותענוגם האמיתית כמו שאמרנו בתחלה. והוא הטוב היוצא מהרע. שזו שעיקר בריאת הרע מההלתו לטובתו של אדם נמצאת כמש"ל. כדי שיתן בו הטוב לראות אם יבחר בטוב ונמצא בא בשכרו כפועל טוב ועבד נאמן לאדוניו. רק יוצא ממנו תכלית טוב בסוף אם נכשל בו האדם. מדת הדין פוגעת בו ולורפתו ומטהרתו. כי הרע מכלה עצמו. ולכן מטוב הטוה"ז יוצא לפעמים רע הרבה לאחרים ולהבמיד. והכלל שטוב עובר יוצא רע מתמיד ומרע עובר יוצא טוב מתמיד. ע"כ אל שטוב רעות הזמן רעות מוחלטות. הדרכה לפעמים תקנה גדולה הם. לא לנפש בלבד אלא גם לגוף. וכנראה מדמיון החולי. וכן בשאר עסקים העוברים. כענין הוא שאמר [ויקרא רבה פ"ט] לטיבתי בכרם תל פרתי. וכמעשה דר"ע [ברכות ס]. וכן להיפך יש טובות מדומות שסופן רע כרוך בעקבם. לכן שנו חז"ל [ברכות נד] צריך לברך על הרעה מעין הטובה כו'. כי מי יודע תכלית הדברים ומי יודע מה טוב לאדם בחיי הבל. טובותיו היך טובות ורעותיו היך רעות כהלגט. את לבי האלהים ימלט. והוא ימשול בהם ויבלט. סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא כי זה כל האדם:

אחזור לראשונה. אחר שנעתקתי מענין לענין באותו ענין ונמשכו הדברים בטוב וערב ומועיל. צריכים אנו להזור לראש נכיס

במוב לגמור ענין הטוב שמוחלט לא שמחונה ולנזי מתמיד. והיא השרב העצמי לגוף ולנפש. הלא וגם נחמד. והמועיל הגמור שאמיתי העומד. ולשנה פרק זה אשר דרשי לאלהי ישראל. ולאחר הנה זה שתים שלש ע"ד אז רואה ויספרה כדי לירד לעומקה. כי היא צריכה מכל טוב ובחינה. צורך יותר מהויות דאביי ורבא. כי היא מעיקרי האמונה הראשיים והקודשים בהכרח. ויכול הייתי לכללה במאמר אחד קצר. אלא מפני שצריך דעת רחבה והם דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם. הכרנו לעצמנו להרחיב מקצי המבינים לבב. כולי האי ואולי אוכל להועיל לבני גילי. כי עת לחשות ועת לדבר עת לעשות לה'. מאחר שנמשך הענין ובא לידי גילוי. עד שיש מקום להשוב כי הגיע עת דודים ועת רצון לה' שהמלא הארץ דעה את ה'. אחר שכל סודות התורה המכוסים והמוסים ורזי עליונים נתגלו בימינו. ונתגלגלו הדברי' שאפי' עמי הארץ שאינם מכירים לשון הקודש על בוריו מלפלפים ומהגים ואומרים השכם ליקבה"ו (שלא נסדר כל עיקר אלא לנסעין ליודעים תו העומדים בהיכל מלך. ומעידני על אבא מארי הגאון החסיד ז"ל. עם היותו מודע בשערי החכמה האמתית בכל בית האוצר נאמן וקבלת האר"י ז"ל היתה שעשועיו יום יום וכל המגתו על פיהם. אבל היה נוהג בדברים שהם בכבשונו של עולם למיעוט יראה וקדושה עצומה כמו שהיה ז"ל בכל עניניו מקיים והצנע לכת. ומעולם לא שמע אדם מפיו דברי נוסח הנ"ל ולא שמעו מפתיו בקול שמע. רק על לבו היה מדבר בלי ספק. אף הוא היה מתכוין לגמור ה' בכל לבבו ועולם יחודו במחשבתו הקדושה. ורק אנו נוהגים אחריו לפי עניותנו) והיינו נבוך מתחלה אם אומר אם לא אומר וטוב השכמתי לאמרו. כהשגות דריב"ז [ב"ב פט]. כי ישרים דרכי ה'. והרי לא חדשתי ולא גליתי מאומה מה שאינו גלוי כבר ולא עשיתי פרסום יותר. כי אם שמרה ואזהרה להשמר מהמכשול והגלה מסכנה מצויה כשמע מאמורא הנ"ל. ושמים עדי כי לא לכבודי ולכבוד בית אבא טפלתי בזה רק למען שמו הגדול יתב' שלא יתחלל בין אנשים בוערים החכמים בעיניהם וכסילים מרים קטן. ע"ז אם עגור בעצמותי כי קנאתי בהוללים לא ידעו ולא יבינו אל פעולת ה'. יתברכן שתתקן הדורות על צדיקי של עולם עתק. ויעירני ה' בשם פה לאדם ומתיר לשון אלמים. ומאחר שהתחלתי כמלום אלא לעשות בכל אופן המועיל ולא לאחוז בהכפלת דברים. מה שדרכי להבער ממנו בזולת זה המקום. ואף גם זאת לא שנים אלא בשביל דברים שנתחדשו. כי בכל פעם שאדם מממש בהם מוצא טעם חדש. לשבת ודברים בגו. ועת לדבר מלין לחבר. אוזן לשבר. ותחילים לגבר. ויתרון הכשר חכמה. כתבם על לוח לבך הסוך בה וספוק עד שהבא בסיף שגורה ובלבבך שמורה כשונים דמתעתא. ואגרא דשמעתא סברתא. יבא רעוא מרעוא דרעוין לסדרא מלין בשמאי דלא איעול בכוספא ואכי לגיעל ולמיפק בשלם. ה' שפתי תפתח ופה פה לאלם. ה' כמוב לך בשרי אל יטוב דך נכלם:

יתבונן האדם ויפקח המשכיל עיני לבו לידע ולהכיר עצמו ומתוך כך יכיר מי שאמר והיה העולם. שלא לנו לחקור מה היא סודות הבריאה הנפלאה הזאת העולם הקטן. ובכלל האדם. הגדול הכל וכל מגמתו שבאו של האדם העליון יתב'. על מה עומד. ומה צורך היה להשי"ת בו. כי לא נוסף בלמוהו מזולתו. אף כי מגמת כח מורכב מחסרון בתכלית הפחיתות וממעלה נכבדת ויקרה עליונה מאוד כנ"ל. ואמר איוב אם חטאתי מה אפעל לך. ואמרו רעיו מה נגע כי תתם דרכיך ואם צדקת מה תתן לו. ונגד זה מנהגו ראיתי מאמרים סותרים בכמה מקראות המורים שיש להשי"ת סגולה נפרצת מכבוד התחתונים וצער ופגם כביטול בהפך. ואז"ל דברי החכמים שם מלא אמרו [ב"ר פ"ט] שישראל מוסיפים גבורה בפמליא של מעלה כשעושים רצונו של מקום והיפך בהיפך. כידוע ומפורסם. ואמרו עוד [מדרש איכה פ"א] שכינה בתחתונים עיקר גבוה. ועיקר שכינה בתחתונים היתה. ואיך יובן כל זה. אבל זוה הדבר אשר אמרו כי עיקר סודות הבריאה היתה בעבור האדם הזה. שבו יתגלו דרכי השי"ת ומדותיו הישרים ויוודעו בפועל אמת. ולכן בזאת הבריאה הנראית קטנה ופחותה מאוד. בה מתפאר יותר ברואים ראו בריה שבראתי בעולמי. ובה מתגדל ומתהדר ומתעטר יותר מכל ברואי מעלה עם כל יקרותם בערך עצמותם הנורא ונפלא מאד. כי אפי' עצם השמים הגלגלים והכוכבים גדול ערכם ביותר שאת על חומר האדם בגשמיותו הגרוע והשפל מאד. עכ"ז בנה נחשב נגד המלאכים אבל כולם חשובים כנמלים אצל הבורא יתב' שאין לו יחס ודמיון:

ואם בבהינת חכמת היצירה הנכרת בהם. באמת כך תוכל כיצירת היתום. ועל מה שנשפל ביותר. ענין היצירה בו סוד כמוס וחתום ונראה בו אמיתת עצמות חכמת הבורא. אולם הנורא יתברך רם ונשא

סבך אגם רבה ושפל יתאם . ומפני מזה מאד לסבנים שברמות של השפלים שפלים למקרי ספפר . ויחוד מים ולגו על האדם בלוב עוף במבטח שאלה בתשבכה שאלה הבלים כל הגמרה השלר והשמע . הכל בגבורה וכל שב שמרה מנה כארץ לא סרח אלא בבליל תורה אם בסוס מאן ה' . (ויתן זכר רוחה לפי המלין בכדרשי הפוך הקצרה על פיה ועשה פסה בלסתר . כי מקרא מלא דיבר הכתוב להזיר על הארץ (וכתיב בן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו' . רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם . וגם מספר שליפה שמיו לפיקך כל אחד חייב לומר בשבילי נברא העולם) והכתוב מעיד עליו כן האדם היה כאחד ממנו . זהו ע"י הכח שביש לו לדעת טוב ורע . והאדם הזה כלי אומנותו של יוצר בראשית . שמשר לו בפה הדמה מרה השוממה לעבדה ולשמרה . שלא ברלה מים שבים ושפל כמעט שבה עליה עולם הזה . ומילא יסוד האויר נבריים שרשים מגלים בכחו זה שמומרי התמיד על ארצו ומתאגו העליון . ותמונה עדין של עולם עלם פרסו כרובים הבכל באלפי סמקודם אשר עקרם . כמה מאד גדול לכמליה ולהוליא לאור עולם דברים רחוגיים מדשים . וכמ"ש חז"ל [סקוטה סט] כלומתיים שברות פיו מעבים שלמות מדשים . ולא נה עיין השמימה ורואה נבא סככנים והסליים . כאשר עשיו מאומה והמאמיתו והולידו . אם לא במקרה ירלו חרוסים שנקראים שהספים אשר לא יתמידו . והיום הלא מומאים בע"כ של סדר ומנהג אחד ומסמיד כמעשה פריקיים . אפילו מדה לנהגת כאומר שהם שבבילים חיים (מה שאינו מוסכם ולא מוכרח כל כך) כי הן הם עלמם בן הפשם אז שכלים נבדלים המשכים אותם וכן כל המלאכים . כלם שבתחיר במעשיהם השכר אין להם בעולם ואין בכחם להוציא דבר שעלמם . ולא בכח המוכרח יגבה על האדם שכחו בגורלי גלת מלאך . אין להפלגה כלל שהם נבראו לצרכו . בלא ואלוך ד"תפעק בעולם שאין שבכין חלי גגדל ונגמרה עבעית . שא"כ חביב מעלה סיל והכהם יסרה על מעלה האדם . והלא נראה לעין שהאדם מושל בכל בשכלו . אף במין האדם עצמו . אפי' יסיה ענק שבענקים כעוג מלך הבשן . אם אינו בעל שכל . טוב ממנו ילד מסכן וחכם . וכבר אמר החכם לפי שכלו יהולל איש . ואם לא קנה החכמה ובינה במה שהוא מושל עכשיו דמה . על עצמו ותפארתו וגודל גופו לא יהא בערך נער קטן משכיל ומבין . והנה כמו הארץ הזו שאין לעמוד על מחקר אמיתת גדלו . בלא וראי לא יחשב לנגד ערך נפש משכיל שבבני אדם. ונבראה כולו לצרכו ולהשמישו. כמו שלא יכול להכחיש זה מי שיש לו מוח אמתים . ומדוע יקשה בעיניו לקבל זאת על הגלגלים שהם מנהיגי הארץ ומושליה . א' בא' ידונקו שא"י יחבק ואין נכס תכלית אשר מותר רק אם זה לנהל עניני עולם השפל הזה המוכל מגרמים שמימיים וארציים . ואף שקשה אמין כענין שף והבמה . והלועם להבין אין סלע הזה . נמלאו להספיק לו כל צרכיו שנועל והמהם לא יחסר לו כל מאומה . ואין טעם מלאכיותם המתחת . כי לא לעולם יעמוד והתארית יאבדו גם שמה . והנה גם הבית והאבנים והאור כלי השמימיים מכלים שיכולו . ויתהבנו גם הם נלאיים בערך האדם שעולם לצרכו . שלבעבור זה יתפאר הכסל על חוצבו . ויתרומם החוקק על חוקקו . ויתגדל המדור על השוכן בו . אבל כל זה גרם למתפלספים שסכבירו עליהם עב טיט סיומי וגלפו מלראות . ויחסו הנחיות להגג . והשגחה והכליון לנחלאי הכל . גם לאיזי סמין האנושי שגל השאלות המבעי . והנה לדרכו מאיחותם הכל . אולם אני ה' כי שבעבו דיבר הפילוסוף . כי בודאי לא כל נפש אדם נשמע שסיבות והקיום הנצחי. אבל יש אלפים ורבבות ב"א הדומין לבהמה . גם נפשות הפיכים פיס כאחד מטה . כי בדבר ה' מאמו והכמות מה להם . לא כאלה חלק האדם אשר היה לנפש חיה וקיימת בתמם אחר כמירוף . ואיזה מאלם על כל אשר עשה לבהמיתו ולהאבד וממחית ארצו . ואף שגולאיו שברמו לו כל הרעות הכנו שלא תאבד טובה הרבה ממנו וממר עד מתוק . כי ברוב חכמה רוב כעס שהוא אומר מתהפך לדעת שהכמים שהאומנים ח"ל . כמ"ש בו [מדרש כב] אלמלא לא חטאו ישראל לא נתן להם אלא ה' חומשי תורה ס' . ואמרו עוד [ע"ז ד] כוחו ונחזיק טובה להכיהם שהטלו . ואמ"ל במקום שאמרו לקגר . ועת לבחוק) כי אין זה מקומו אלא מקום גירותו . שגלה ממרום אל הארץ כבהמה הגוז להלחם מלחמות ה' להתאבק עם ארבעה הגמורים הקשים היסודות כאלפיים הסובבים אותו והורכים לו לנגדו כרשתם . למען ענותו בסבלותם ולמען נסותו אם יחזק לעמוד בעדם . כי כאיש גבורתו בכח בבהמה שבאה מגזע המלוכה . היכולת בידו לעמוד בקברי המלחמה ולא לנוס מהמערכה . ואם יוליך חרפתו ויסתיר כלימתו . אם ברלונו ימכר ביד אויביו מבקשי נפשו השפלים והקלים ואין להם כח אמין כמוהו כי בן מלך הוא . ואם יתגברו עליו שונאיו אין זה כי אם מעלליו ושימוש שהתורלותו . ובדין שיתעלל בו אחר שלא השם לעצמו ולא הם

על כבודו . על כן זאת העלה סיעתה לנפש יקרה כאדם עקמה . ונרדפת מן כיונה . תלבש בגדי קלה . והעטה מעטה גלה . לדעת ולזכור ערך מעלתה ויחוסה הגורלה . וכי שגבה תביא הדרך רתוקה והיסה גם כמתם לבשילה ללכת בדרכי גבה . הכל נוטבתה למען כרחות מזה ולהודיע שבחה וטובה . אם התעורר והגענס והתוסף אליה כחותיה . מן השמים יסייעוה ולא יניחוה ליפול ביד אויביה . והנגהם בודאי יכנעו ויכופו . המה יאבדו אף יסופו . והוא יעמוד נגם ולהתנגד. ולפילו רודפיו ואויביו כהלה יספכו לו לאוהבים (כי הפינו הגמים נה"ש מסכוין . כידוע ממשל הזונה עם בן המלך (עי' ס' הזוהר תרומה . ומזה תשובה מולאת למה שהקשה בעל עקדה תהומרת פ"ע א"ג מאמר מיקור דין) ומ"ש הס"ד במו"ק ס' ב') ויקנה לו עטרה גדולה :

אי לזאת מרגלא בפומי שיעורתו פתיות כלני בבני האומתו מחברין מדת הגאוה בעוה"ר . ובוודאי לא יכין אם סקה מדברי על מיעוט הגאוה הכרוחה ורמות רוחה המעוטפת הגופנית . כי ידוע הכל אם מדתו במדה גסה היא שהיתה בעוכרם ואתמו למשיסה . א"כ על זה לא הייתי צריך להכחי' ולהזהיר . שאפי' שפחה ומבריהם בלנו נקיות נב וגורמים כל הרעות ר"ל . ע"כ בודאי אין לך שטוה והגעון גדול הימנה . משני בנות ציון נטויות גרון בחיי קלתי . ובפני בחורי חמד לגופי מלכא סרוחי טמולים ברלשים ואלה גרית מטפת על עבותיהם לא נשתכלו. וכל הקופאים על שמריהם בטעבנותיהם גאלה ומפני מפניהם בדד ישבתי . גאה וגאון ודרך הכסוחם שנאתי מאסתי . אבל יש גאוה אחרת רחמים טובה מאוד . כמו שמלינו מעוה פסולה . כי כל המדות יבחנו לפי הכוונה והענין . ויש להם מציאות בטוב וכהפכו . כמו שהוא הענין בעזות פנים מדה גרועה בבחינה גופניות . וטובה היא בענין האמונה . שבה נשתבחו ישראל שנקראו עזין במירת התורה. ולהפך הנפת בעניי הנפש מאבדת אותה . וכן הדבר בכל המדות אין להאריך בידוע . ומאחר שכל תכלית האדם ללכת בדרכי ה' ולדבקה בו . גם בזו ידמה לעליון . מה הוא הבורא יתברך גאה גאות לבש . אף מסתרב בעגוליו שהולם למטה ממדרגתו ולא ישפוט להם . כן אנו גם היינו שאכני בני תומר (א"ז לבשתמש בפורפירא דמלכא להתגאות על אדם כיוצא בו . אשר בבטן עושהו עשאו וברחם אחד יכוננו . ודאי גם השכל מתאם אותה גאוה . וכיוצא בו המתגאה בעולם שאינו שלו ומתגלה בגופו כמסוקן . אפי' הוא יפה מאד במה מתשב אשר כמעט נאסו . הגיע המקלה ליחות סרוחים מלותות מעולתם לא רחוק עומד באמצע פניו כמגדל מכלל יופי ורוחק ממנו . אבל) יש לנו לילך אחר מדותיו יתברך כל האפשרות גם בזה להתגאות על מה שלמטה ממעלתנו . ר"ל שמדע ושכל ערך מעת הגשם הקדושה שהיא עצמותיים האמיתי . שוהם חלק אלוה ממעל כמדע . ולא השתבדנה לפחות ונרוע שהוא החומר הגם והכונותיו המקיפים אותה לבוחה . ומעיים אותה אליהם להשמע להם לבהמות טרפה ולהפסיד מעלתה הנכבדת . וכל מה שהאדם נגבד כמנודת יצה"ר . בלא לו מתגאם שבוכת יתומו הגירה ונפלא כי בן מלך הוא . והתשב שהוא ממשפחת הכפריים עובדי האדמה בשגעותיהם ובספיסה הרבים כי נמשה שמה להם . וכהתערבו עמהם לא ישקוהו עד שיעקרוהו א"ו לגמרי ממקור עסרתו וילכלכוהו וילבישוהו בגדים צואים . באופן שלא יכה אפשר לו לשוב אל משפחתו ולחזות אבותיו . אם ישראל להתנגד להם בגודל לבב . ויכפה מקומו וביתו האמיתי . נפיק עלה טובה גדולה והבינה היא . מי ה' אני ידע ישראל כי ה' הוא מתגאה בו . ככתוב אין כאל ישורון רוכב שמים וגאותו . וכתיב ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר . וכשי"ת הוא גאותן של ישראל . כאמרו ואשר חרב גאותך . וכי אין לנו להתגאות בזאת גאוה גדולה ונפלאה שאין למעלה הימנה בערכנו . (ובמכילתא . גילאי וגאיתיו ה' . ואם ישים האדם לבו שהמלאכים מסין אותו לשמרו כמתוב . יראה בעין שכלו מעלתו וגדולתו . והשיכור זה בלא היקר נפשו בעיניו ותנוח עליו רוח אלהים שלא ישפל משום התפילות שאינה לפי כבודו . ומכל דבר מגונה ורע ישמור ידו . לא ודאי לא יבא ליצה"ר מבוא אליו . אבל אבל על אדם קל שאינו חושב עצמו מאומה) והוא שהכתוב מגבת יהושפט ויגבה לבו בדרכי ה' . שאם ישים זאת נגד עיניו תמיד . ינצל מכל רע ולא יתפעל ממנחמת העבדים הכפופים לו אם ירצה . ולא יכניע היקר לזולל . כי אין זאת רק מפתיות הנפש הסקלה . אשר גינו גם הפילוסופים . נבהמע והמסכן הרואי אהר הגופני הבזה והנקלה . ואין לו עוזם וגבורה בעוז אך הוא חולה . ע"כ יבז בעיניו הגוף הכלה . אבל הנפש הקיימת באמת בבהירתו . וקונה לב הוכב נפשו כי יקנה לו שלמות ואומר נאתי אם השוב אל בית אביה כנעוריה . ועטרת הגאון בראשה . כי יושיבוה עם עבדים והבורידים אשר ה' קורא הפקידים בית ה' . ואף בעוה"ז השיג יקר תפארת ושארית בארץ . לפרסם על ידה בורחה ושולחה . כי המלא תן בעיניו

נאשרם

לאברים ולגליהם. שכל מגמתו של מלך שיהא לו תועלה בכל עריו שיעבדו לו כל יקר וגדולה כראוי לבן מלך. אם יתנהג בשורה כדין בן מלכים שידעו העבדים שורש כי נלקח ממקום קדוש יתהלך. ויכיר שמה כלם ויכבדוהו כמנהג כל יושבי חלד. ויאמרו אשרי מי שזה גדל שזה ילד. ויתחזקו לעלות למדרגה להתקרב לעבודת המלך. אבל אם לא יתנהג הבן למעלת יחוסו וישפיל עצמו כדל ורש. ויתערב עם העבדים הפחותים אשר אין להם חלק והכרון בעבודת המלך. ולא ידעו רק עבודת האדמה העסקה שהיא אנוס ושם מקומם. ויתחבר עמהם ולא יפנה למעלה ממקום שבא מקור מחצבו. וישכח כל עמלו וכח אביו ויקנה דירתו ביניהם כחוטאתיהם יכין מושבו. אף אם מתחלה קבלוהו בסבר פנים יפות מפני כך. לבסוף ישעבדו בו בפרך. ויגרשוהו מן הארץ ולא יהיה לו מקום לשוב ויהא קרח מכאן ומכאן. ובסמוך הבן הזה שהוא מכרם. כשלב המלך על בנו ויתעצב אל לבו כי שלחו בארץ פלשתים. לבוש בגדי תפארתו וללבוש בגדים אחרים אשר אין דרך לבוא בהם אל המלך להשיב לב בנים על אבות. כביכול מלסמר על זלזול בנו וקלונו בין העבדים הגרועים נגוע ידוע חולי רב מכאובות. וגם הוא מסתיר פניו ממנו כי כן יסד המלך להתנהג ע"פ שורת הדין. אם יהיה ירוד ודלות. אם יחטא ואשם יסלק מקומו וישלחהו ביד פשעו. וישכחו כמה שנאמר לו בלמדו כמיעוט השגחתו על עצמו וכבודו הלך שובב בדרך לבו כמאן נלאה. וזה כל ענין הפגם והחסרון שנתן למעלה מעלה ונשבת תאות האדם ועוה. ולהפך תוספת כח ועילוי המשפע שבא להן ובכבוד נתקים. כי ידע אז ייטיב לעצמו. ונמשך הדבר על כל פנים שלא כרוב לטיב ויהא בתקנת כח. ויוכל להתפאר בו עד מספים לגמלו מיד שוסיו. ולהחליט מפרי מעשיו:

ואי"ת שלא כבר הזהירו חז"ל (אבות פ"א) שלא לעבוד על מנת לקבל פרס. וכמו שהזכיר עוד לבעל בעוה"ז שלא תהיה כוונת העובד לטובת ולהנאת עצמו ולא אפי' כדי לקבל שכר וחיי העו"ל גופי. אפילו שלא תהיה אלא כוונת העובד בעולם ולתשובה בבחינת הנאת עצמו אלא. כי מה נחשב הוא לעצמו (הוא שאמר התנא כשאני לעצמי מה אני) אלא בבחינה שהנאתו היא הנאת האדון (הבחינה המשותף. שידע שיש לו אדון ואב כרוצה בכך. והוכה להכרתו אליו) ר"ל כדי שישמח ה' במעשיו. שהוא רוצה בהצלחת האמתית הידועה לו יתב'. וכל מה שעמל למעשיו ולכבודו בהם לשמוח בטובתם. וברכות הטובה רם אוליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו. שעבדיו אוכלין המעין ושבים מכל הטוב שבעך להם ביד המלך. אחר שאמר ועשה רצם. ואם יראה בעיני האדון שתקנת עבדו ע"י הפרשת גשמו ומעוו. לא יהיה הבנה יותר ויתן למדרגת כלם בשמחה גדולה באהבת קום. ולא ידע כפים. כי אין עיקר רק על חסן האדם. כמכיר טובתו והצלחתו שנמסרת. ואם לו מזומן תקנת טובה והצלחה. כי אם למצוא חן בעיני האדון שבמעלתו. כי טוב חסדו מחיי הכל. לב חכמים בבית אבל. כי גבר יחיה ימלט נפשו מיד שאול סלה. וילבוש רעיונו כלא ידע כן אדם כי לא חושב בו. ושועל חכם לא יעשה דבר לבטלה. ועל מה זה באה כל כל פני אדם אשר עבדו עלי קטן. ועולם גדול בסביבו נגרם ולתועלתו מגלה לא נבראו לו לבטן. ומדוע הולך ילך בלי חמדה כשבן ודבק כי יבהמון לבו וליוחיו יגהוק. אלא ישים אל לבו על כן יוחיל ה'. יאמין בלב בטוח כי יש קיום נלחיים טוביל מלאה. על כן לא יירא בכיר אך בית עולם. לשום במרום קן. וראיה תשוב אל האלהים אשר נתנה במאסר מדת זמנו. והוסה במות הגוף להשיג חיי נצח באור פני מלך חיים וגנוס. כי בשעת האדם הולך לטוב ממעל כמ"ש חיוב וכתיב בעורים ופתח באפיו. גם הגוף יגיל בשיו. שוק לו התקון על ידי הארץ על עפר יקרב אשר גמר הוסך ויליקנו כמעבר האדמה ורגביו. כי זה כל האדם לתכלית טוב מגלה בלי ספק. וכן השכל גוזר. כי לא יבא רק טוב מטוב. עד שאפי' הרע הנהגה. תכליתו טובה מאד כנ"ל בגזרת גוזר. ולאשר התקיים כל זה בלב נכון. יואיל לדיק דרכו יתאמן ברצונו עם אלהים יתכונן. ה' מבטיח אל ארץ הבית לראות היש משכיל דורש את אלהים. מהרה ונצח לבבי לכב הגמולים וכמהים אליו ואחריו סחים. ויודע לו בהכרת שהאדם קבור בטינה. אם יחבר ויתמיד שרתו הנטוע למעלה. לא יזוז מנגד עיניו בלכתו אנה ואנה. וידבק באור האלהי שמשפיע כאן להשגיח עליו לגמרו ולהשפיעו אם ידרשנו וימצאהו בן בלי חפי והמן הזו בלי ספק יתלבש לב האדם וטהר ידים יוסיף אומץ. לרדוף לדעת דרך הגלוהו. ויאושר בארץ להיות משכיל בכל דרכיו עד עת בואו למנוחתו. לתת הכבון מכל מעלה הבאתו באורך פיו. וישיג שלמותו באחרון כמהמיד ליהנות מזיו השכינה עימו ליפיה והסי"ת מתגלה ומתעסק בו לקיים לו התאחרות ונפשו לו היה. זה כל חפץ כוונת מעשה הגולה ואם שעמדו בתמודה. אין עוד מלבדה. וכל זה הכבוד והגדולה ישיג

ע"י שכיר ויתן פרך ממלאת סואו בן הארץ ולא יקל עליו. אדרבה יתגלה בסרט המעולה שכבד מאד לאין חקר. ויהא בעיניו כל שהב והגלות מדומה לא יתגלגל במחת שקר. תגל התשנות ג"א שדה ופדין שודדי לילה ואורדי ים האורבים נדמו. יתקלסו בו זו לעגם. לא יתגאל בפת געם. ויגבה לבו בדרכי ה' לנכסה למעלה יתירה ושבית להתענג בטעם ולחם אבירים. מזון רוחני בעל טעם וריח בלתי מגואל:

ואולם גם מדת הענוה יש לה מקום כאן להתקיים. שלא תתגאה הנפש מאוד על הגוף הבזוי ותפל בכח אמיץ לדחותו בשתי ידיה. שלא תאמר הנפש הואיל וכך גדולה מעלתי ותכלית עיקרה בשמימות. אין כבודי להשתחות לגוף הגשמי הגרוע להתראות בהצלחותיו השפלות. ושם שבעה כל טוב העולם תמיס ספה שספה חומר וערבוביותיו הזאת. יכולה שתאמר אני מאנת ואיני עושה השמחות האסורות. גם זו דרך לא טובה תחלת קסם מרי. כי חובה עליה להכנע לגזרת הרצון המנקה ממנה שהרצה עמוד נדק להכיר כי גורשה לארץ מלחה לתולדה ולהצמיחה לשאת פרי. ותתבונן תכלית הגוף העור והסבו מדרך יצרה תתקפסו כמלך עתיד לכדור. לא תמאסנו כל הזמן אשר קנו לה ולא תקון העבור. שכן תשיג שלמותה והזק לבדה נה מעלתה לתקן עצמה בפרודור. לבקשת לה אומר נאה על ידו וטוב לו פעם לדור דור. על כן תוכר בכבוד אכסנית והכלכל דבריו במשפט. כי לתלים זה הוכלה הגה לצגיג ולמצול. ספקת מושך סומא לבמה שמכשול. לא שתעב אדמו"ן הגוף כי גר היא בארצו. כל מה שיאמר לה בעל הבית חוץ מצא ממתיכהו ולא נא מעשי ידיך בחוונותיך הי"ז שמרים אחר הגוש תמשוך די חפצו. ולא תחוש לבכין ידה לדק ותופש ולסעודת שבת כגוה רבנו. כי אז אם נפל הבית כי יגרום חורבן ביש ויסבב הבחתהו בידיו ובא עד קצו. אבן תתבל בו ובכל אשר יש לו לא סוף לביתו להשתפך בברכה. ועי"ז אמרו [סוטה מו] יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת להשתמש בטובר למען יכליתי:

וכדי להראות מעט כמה חביבין ישראל שנקראו בנים למקום ושלח בם האדם השלם נלאות ודבוקה בבורא עולם יתב', וידוע ג"כ מ"ש ז"ל (ב"ר פמ"ז) האבות הן המרכבה ומה עמקו מאוד דברי חז"ל, פלא והרחק אבם קנאו ממה שאמרו דורשי רשומות כמין חומר, שמע מעלות האמיס דעים, שם אמת (עי' ילקוט ראובני פ' תולדות) אברהם בגי' ס' סיות יצחק ח' סיות ויעקב ז' סיות ויוסף שם סיות, ונ"ל הטעם לפי שאברהם אבינו ע"ה היה סבה קדישא כידוע, ואע"פ שמדתו חסד מ"מ שרשו בספירת חכמה קו ימין, ממנה יתשכו שבעה ספירות עד תומם, שכל ספירה סוי"ה כמדע, וי"ד סיתרים שבשם אהבה, יראה לי שרמוזים לשם דוד שבשל המלכות שהיא סבת שבינה לאברהם אבינו וכנ"ל שמה כידוב, וכיון בחכמה יסד ארץ, מלאה יסד מרגלה, ועוד לבוראת על כיד הגדולה שנשל להלן, ויצחק אבינו שמו עולה בגי' ח' סיות, כי אע"פ שמדתו גבורה שרשו בבינה דמינה דינין מתערין, ומשם יבחלו ויסתיים מספר שמונה, ויעקב אבינו שמדתו ת"ם בכולל ז' ימי הבנין כמדע, מכוון מספר שמו לבבנה סיות שהם שבעת הספירות אור שבעת הימים, ויוסף הצדיק גם של יאע"ה ע"כ הוא הסר אחת שהוא סוף מגבך סוי"ז סוד ו' קצוות. דגוף וברית חשבינן חד כידוע ני"ה, הם ישראל הוא בגי' שוב למנין עשרים סיות השם אדנ"י, ונ"ל טעם כרמז בעשרים סיות, כנגד אות היו"ד ומילוי ההולך למנין עשרים שהוא כנגד הברית שכרת הקב"ה לאאע"ה בין עשר אצבעות ידיו ועשר אצבעות רגליו כמו שבנים בס' יצירה, ולכן כשל סו"ד בעצמו במילוי (ועולה עשרים כמנין כתר, וכן עבר' הדברות יש בהן אותיות כמנין עשרים, ובי' אחרים כי מגיד מראשית אחרים, נכוד מגן סוף בהתלבתן) ובכלל שם אהיה בגי' א' לבורות על המאציל סלייק שרש הסרכים רחבים בארות וכן שם אהיה בגי' כ"א עד"ז, והוא סוף טוב לישראל לבורות על גימ' א' (אהיה כא"ם כ"ש גי' כתר), עד הטוב הרבה סיבות גדולות מהוסכות עדות לישראל שהם שבטי יה, זכר סלה סר"ת י"ס מ"כ תנ"ת הי"ס עולים (קומת, שהוא שיעור קומה שאמרו ח"ל (קדושין לא) על סידשו מוכנת לו שהוא כן עוה"ב) למספר ישראל בזה, הם הוי"ה ב"ה במילוי אלפין עולה מ"ה כמספר אדם, הוא שראה יחזקאל הנביא ע"ה, לפיק הדבקים בשמו יתב' קרוים אדם, עוד הטוב שבסלה, כי הרבה שם משה (רבים ע"כ כמלאך שבוראתם ממצרים) עולה אל שדי. ומטטרון גדול שבמלאכים לבא מעלה עולם שד"י במנין, הראיה כן אדם גדולת מעלת האדם השלם, כמעט מאך תנחומות אל להבין ולדעת מתאבת שר הועבת. אף אם משמים אל אדך השלכת, בהלכת מלכת כם ורע קדש מלנתה מטע ה' להתפאר, ויהא אשר טעמת מעט דבש בקצה המטה אשר בידי כבשה, בזה והעיניך כה יפת לוך אמרי מעט מתוק לנפש ומרפא לעצם, אבל מתאוי אבל

תגא

א (סידור ב"י נס"א)

ותאם לפנים, תדע כי שם הוי"ה ב"ה שהוא מקרא שם העצם כפי כל המקובלים שהוא אחד כאשר פרהגו נראה דברינו אלה, אין הכונה שהוא שם לעצמות הא"ס מהות האלהות בפנימיותו שאין בו השגה, אלא הוא השם המורה על מציאותו, כי זולת זה הנה אין תפיסת מחשבה בו יתב' ולהבין הענין היטב כל האפשר בגדר האומר כאשר הזכרתי כבר וסדרתי לפניך עד הנה, אמשיך עוד משל. כנוהג שבעולם במלכותא דארעא קירין פלן אוגוסטא קיסר מייסטיט, כיוצא בזה מ"ש שהשיב ר' שמלאי [ירושלמי פ' הרואה ה"א] לתלמידיו בהבנת הכתוב אל אלקים ה' דבר, כדאיתא בירו' [שם] וב"ר [פ"ח] אוגוי הוא שם העצמי, ר"ל המורה על העצם, כולל גלוי ונסתר, ר"ל שממנו גופי וממנו נפשי, והוראתו הראשונה על העצם המתגלה, והעצם הפנימי רמוז על ידו ממילא, קיסר הוא שם התואר הממשלה, ומייסטיט הוא כיסוי מעלה, ככה הוא הדבר להבדיל אלפי רבבות הבדלות, שם המיוחד הוי"ה ב"ה מורה על העצם הנעלם הגנוז בתוכו א"ס שורש הכל הנרמז ע"י שם זה, שהוא הנאצל ממנו אצילות דק מאד, ועל ידו יש קצת ההתגלות גילוי ידיעה ותפיסת הרהור מחשבה, וכולל ד' מילוים הנודעים העולים רל"ב, רז זה גילה האר"י ז"ל בפסוק יהי אור שמספרו רל"ב, ואור לבד בגי' א"ס כי הכל אחד, וכל השמות בבחינת כלים איברים נאצלים מעצמותו יתב' ודבוקים עמו ביחוד גמור כשלהבת בגחלת, ושם זה אינו מהגה לרוב קדושתו והעלמתו, והכוונה אותו במדינה א"ל חלק לעוה"ב (כמו שאין לקרוא מלך ב"ו בשמו העצמי אלא בתואר המעלה בלבד, והקוראו בשמו מחייב ראשו למלכות) כי אין בו אחיזה אלא ע"י לבושו, מתוך החשמל בגי' מלבוש, כהדין קומצא דלבושיה מניה וביה (וגי' אורפיאל) וה' בהיכל קדשו ה"ס, הרומז לשם אדנות עצם מעלמו המתפשט ונעשה לו היכל כגי' שלו (וישראל ס"ה מבפחות כמ"ש רש"י על הפסוק כי אתם המעט מכל העמים, והיא כנסת ישראל שבה מתלבשין המעוטין) משם רועה אבן ישראל, אבן די לא בידין, אבן היתה לראש פינה, להנהגת העולם התחתון, וזה שמו מורה האדנות והמעלה, ומילוי שלו עולה פרסתך לבן שער בהרמי כי הוא השער לה' לבוא אל המלך פנימה לדיקי' יסודא תרין, צדיק עייל צדיק נפק, ואחר השמות שאינם נמחקים הם שארי הממשלה וכולם אורות אלהים נמשכים מאמתת מהותו ית' בדמות איברים (שאין להם ערך ויחס עם איברים גשמיים ח"ו, שהם רק רמזים וסימנים ואל לאיברי האדם העליון כ"ה שבהם שייכים הפעולות הגשמיות הנזכרים בתורה אלא השי"ת בהפלות, ודברה תורה כלשון בני אדם ותשמות מושאלות, כאופן שתהיה השגה צוריית שכלית, כדבר שאין בו השגה עצמותיה) וכולם ענפי עץ החיים שם הוי"ה ב"ה, הא כיצד שם אהיה יה אלוה, (אלהים) כולם נאחזים ומתגלים בו כנראה לעין, שם אל ידוע במדת החסד מספרו המוכרח ומילויו עולה רי"ו כמנין ארי"ה אל בינין, ואריה יש בו ג"כ אלי הכם, עוד אל אחד עם הכולל כמנין שם מ"ה, שם אלהים ידוע בגבורה, מספרו כשם אהיה ואדני, כי יונק מבינה ואדני יונק ממנה, וזהו מגיד מראשית אחרית ומגיד לשון שבין בהרמי, ולכן נקרא בעל הכחות כולם, וגי' כמוי, כי הוא כינוי ופסירה לשם העצם המיוחד, ומילויו שוה לאחוריים דהוי"ה (בגי' ש' אלהים שבספר יצירה מקור יסוד הא"ם הטבעי, וגי' הטבע) וכולל ג"פ ע"ב שהוא כמספר שם הוי"ה דיודין שהוא בחסד מספרו, שמקורו שם ע"ב בסוד ויסע ויבא ויט, לומר שמדת הדין כלול ברחמים וחסד בדין בסוד ויעמד ע"ב רי"ו, כי זה בלא זה אי אפשר ולא היה העולם יכול להתקיים א"ל שותף הקב"ה מדה"ד במדה"ר וברא"ם, והוא שרמזו ח"ל [ברכות יא] שצריך לכלול מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כי יומם יצוה ה' חסדו ובלילה ש' יר"ו כקריאתו (ולכן ניתנה שירה ללוים) וזהו עיקר העבודה ליחד המדות כולן ולקרבם במאציל העליון שישפיעו הטוב בשבולת אחת והמזג די לורך התחתונים וקיומם, כדי לפתח צינורים השפע ונעלה מכל תהלה ומרומם, אמנם עיקר הייחוד והכונו שלב הוי"ה באדנ"י, (ויש בב' שמות אלו סגולה מיוחדת מה שאין בשמות אלהים, עמ"ש בס"ד בלח"ם סוף פ"ח דברכות ובמהדורא) עולה במנין אמן, שזה הייחוד כולל כל האצילות והמדות מראש עד סוף, ויתכן לכוונו בכל מצוה ומעשה ברכה ותפלה ולמוד, כי הוא נקודת האמונה, ולזה כל פרי הכוונה לייחד האור המתפשט במקורו, ובזה תבין ענין נוכח ונסתר שבברכות, ואם תזכה תבין אין ערך המהלך בסכר בפ' הנה אנכי שולח וכל הפסוק, ותבין פי' מנהג האלהים שבפ' ויכבע, וכן כמה כתובים הכותרים זא"ו כמו לא יראני האדם, וכתיב ויראו את אלהי ישראל, ומראה הרכב, וכן המקראות שבהם תכונות גשמיות, הכל מבואר היטב למשכיל ומבין מדעתו ע"פ הדברים הנ"ל, אמנם כל הצלחתנו בהשכלתנו והכרתנו מלכנו, היינו אלא בידיעת דרכיו דרכי התורה והכרת גדולתו והכרת שגיותיו בקודש (אוי למי שמזכירם להשפיע בהם ומשעבד מלבו ואלסיו) והסכלת סולרית, והסתכלות בלב בשם העצם הוי"ה ב"ה (וכן צריך לכוון בכל פעם שמזכיר שם אדנ"י, ליחדו בשם הוי"ה שהוא האלהים זה אלהינו לו קוינו, וזוכי כוונה כגלים בכל מקום אשר תזכיר שמו יתב' (להיות המחשבה בשילוב יאהדונה"י) בכל לבבך דעהו ובכל נפשך עבדהו וישר אורחותיך, לכן כתבה על לוח לבך ולא תזיז מדעתך (וקריאתו ע"י שם המלבוש שהוא שם אדנות ב"ה. הוא היכלו ולבושו, הוא שמלתו לאורה אור ישראל וקדושו, הוא אדונים מלכנו ומושיענו, והוא הוא יתב' אחד יחיד ומיוחד, ושאלו מכירין שם אדנות, אנו מתכוונים ומתבוננים בפנימיותו שם הוי"ה ב"ה (שמשם לציירו נגדנו תמיד כמו שאמר הכתוב שויתי ה' לנגדי, ומובטח לו שלא מכל מחשבה זרה) כי הוא כוונתו על שם אדנות שהיא השכינה, לייחדו תמיד בה בכל מצוה ומעשה, והוא שכיוונוהו חז"ל [יבמות קה] במאמרם הנפלא שיהיו עיני האדם בתפלתו למטה ולבו למעלה, זה שמו לעלם כתיב, נעלם עליון נורא נסתר, בעל הכחות גי' שם ס"ג מתברך תהלתו יתעלם לנו (כדרך המגונה ספה) ועינו לנוכח יביטו, המכסה בשפתים מכח פני ה' שכבודו שורה עמנו, היא השכינה שכן יה, ולא ירדה שכינה למטה מעשרה, הם עשרה אותיות [תקונא כו] א ב ג ד ה ו ז ח ט י במספר מרובע, לכן אין דבר שבקדושה פחות מעשרה שהוא מספר שלם, ומשם והלך חוזר לראש ונעוץ סופו בתחלתו, שהם שיעור קומה הנ"ל, שהוא רשות היחיד שגבוה עשרה כמילוי שם הוי"ה, ורחבו ארבעה אותיותיו, ומרובעם עולה מקום שהוא מקומו של עולם, שה"ש נפרד ממש ויהיה המשכן אחד והכסא שלם, ועתה דע את אלהי אביך ועבדהו, בלב שלם ובנפש חפצה בכל דרכיך דעהו, ויתקיים בך מקרא שכתוב אשגבהו כי ידע שמי כנ"ל בפתיחת דברינו אלה, ויובן מאמר חז"ל [שוח"ט צא] מפני מה ישראל מתפללין ואינם נענין שאינם יודעים להתפלל בשם, שצריך להבין דבריהם העמוקים, מאבירי לב הרחוקים, כי לכאורה יפלא אדבר מה ענין ידיעה זו ומה טיבה, והלא אפילו תינוקות שלנו יודעין להתפלל בשם, ואם להזכירו ככתבו, הלא דבר זה נאסר בגבולין, והכונה אותו כאותיותיו א"ל חלק לעוה"ב, אבל היא הידיעה האמורה לעיל ענין חבור וקשור ויחוד שיהא השם שלם והכסא שלם, שהוא שלמות העולם, הנה מסרתי לך ראשי פרקים שאינם בערך טפה מן הים הגדול מהסודות הנשגבות הגנוזות והחתומות, בסתרי תורה והשמות, ויהיו חיים לנפשך וכנפים לנשמתך, ותזהר בהם ותקדש מחשבתך ורוחך, לעבוד את ה' ולדבקה בו כאשר הוריתיך, ולייחדו כאשר הדרכתיך, הוא אלהיך והוא תהלתך, אז (מספר א' הוי"ה אדני) תקרא וה' יענה עודך מדבר תשמע תפלתך, עליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך, ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל, השמח במלך ואלהיך כאשר אליו תתפלל בנפשך עוז תרהב, לבך ובכך ידוע נאל חי ורוחך יתלהב, להדבק בו יתברך למסור אליו נפשך להתעלם באהבה, ותזכה ליכנס לפני ולפנים לשאוב מים חיים מן המעין מבין חכמה מפנינים נבחר מכסף וזהב:

(ב) לפי דרכנו נלמד פירוש מלות הברכות דרך כלל. ברוך. הוא שם התואר [די ברכה היא תוסף חיים חן] (לא פעול [במשקל קל]. פי' בקמ"ץ ושו' במלאפום. שהוא לשון בינוני מבנין קל. המקבל פעולת פועל אחר] ח"ו) בפלס רחוק. [הר' בפת"ח והב' במלאפום] והיה ראוי לנקד [ברוך הב'] בפת"ח כמוהו. אם לא מחמת הרי"ש הנעולה מלקבל דג"ש. לכן הוד הפת"ח שבראש שהיתה נקמץ למלאות החסרון הדג"ש כמנהג הנודע בדרכי הדקדוק. [פי' שאותיות אחה"ע אין מקבלין דגש. לכן כשתבא א' מהם (שתחתיו תנועה ולא שו"א) הראוי להדגש אחר תנועה קטנה. ינטרף הדגש עם הת"ק ונעשה תנועה גדולה. ומפת"ח נעשה קמ"ץ. ומחירי"ק לירי. ומקבו"ץ חול"ם] וקוף ברחוק והבריו מבעלי הגרוניות לא בכלם נהם הדגש. [ולא כתיב רחוש הר' בקמץ אף שאחריו א' שאינו מקבל דגש] מלינו דוגמתו בבעלי הרי"ש בארץ (עי' מ"ש בס"ד במקומו בהגהות המוכלל) שבכלם בו הדגש. [אף שבשאר אותיות אחה"ע לא בכלם הדגש] ככה יצא שם ברוך זה התואר לפי"ת נבדל ממשקל ברוך הקל בהיותו מתרגם. מש"כ זה שאינו בא כדינו. הוא מכת הדגושים המובלעים [פי' שכל משקל שם' פעל בקמ"ץ שלא להשלים דגש. ישתנה תמיד לשו"א ברבות המלה בתנועות. ומן ברוך נאמר ברוכי ה'. אבל קמ"ץ הנעשה מפת"ח להשלים דגש לא ישתנה. ומן הרים שהם' בקמ"ץ מפני הר'. נאמר הריכיו בקמ"ץ] כך נ"ל בפתרון זאת התיבה ודקדוקה על נכון. והוראתה לפ"ז היותו יתברך מקור הברכות. כענין רהוט המורה על מקור הרהטים. והוא רוכב הכרובים. ובלאמור ברוך. פותח הבריכה העליונה ואמקבל השפע להשפיע ברכה בכל העולמות. ע"י בקשת האדם מלמטה המתדבק באהבת קונו בלב נכון וטהור ומסיר המונעים ומקטרגים. ומתפרים

השמים ע"י גבי הכל העולה מהלב. בהויתו מקיטורים שמגים ממתחיים. והלבבות יה עולה מאליה ומאיר למעלה במין וקיטורת ישמח לב השמים. ומשפיע באור פני מלך חיים. אהה. אור האלהות השופע נשכח. כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד. ה'. מקור הויה הורם חיות כל העולמות אשר לו הממשלה והאדנות בעליונים ובתחתונים הוא האלהים אין עוד מלבדו. והוא מלכו של עולם התחתון. אשר קדשנו. הבורא העולם. וכו'. לטוב לנו לתורתו להתהלך בדרכיו ולהתקדש כי קדוש הוא. (קריאת השם לפועל בחטף פתח כמ"ש בלו"א בס"ד) ויזכירנו בירכה ובכבוד. לקיים כל מצותיו תתמרה ה' כו' להיות אימת מלך עליו הוא שידע ועד:

(ג) כוונת אמן. צריך להשוב שהוא יתברך אלהי אמן. ככתוב שי המתברך יתברך באלהי אמן. גי' יאהדונה"י ור"ת אל מלך נאמן. והוא חותם וקיום הענין להאמינו אמונה שלמה אמונה אומן שאמת הדבר כי ברוך הוא ברוך שמו וברוך טעמו. כי עמו מקור חיים וברכות שנים. ומתוס בשבועת המלך לקיים כל דבר התהלה והבקשה. ישין שבאמצעם התפלה ויאמנו דבריה במקום שכוללת יעודים כוויס ועתידים. ודעת לנבון נקל:

(ד) כוונת ברוך הוא וברוך שמו השונה כשומע הזכרת השם. נכון לכוין בזה. שם הוי"ה שהוא הוא בי"ב צרופיו. בשמו. שם אדנות ביחוד הנ"ל (ולמעמיקים יותר י"ל ממטה למעלה. הוא. שם א' ר פ"ג נו"א התרומה שבשם. וי"ו נו"ן. אל"ף פלא עליון אדון יחיד סולל כל האצילות ביחוד שלם עד א"ס ב"ה לעד ולעולמי עד. סוד עמוק לאין חקר המשכיל יבין ולוידעים הן. וברוך שמו. כללות שם הוי"ה במילואיו וצרופיו בעל הרצון יתב'. שכן שמו עולה רצון ומקור אל שדי) הנה הבנתי לפניך מנחה מן הבא מידי אשר שם ה' בפי כפי צחות הזמן ועמלו. ממגלה הספרים מלא כף נחת רוח מלא חפני טיבותא. ואיך פירושא זיל גמור לדעת דרכי בכל לבבך. דצלותא רחמי היא ובעיא ניעותא. עיין בה ותשכח מרגניתא. אם אמנם לא משלתי כי אם מדברים פשוטים הפרטיים והכללים. ולבורות נמי שירלה ליכנס להאר שלך שהיא דרך קצרה כוללת ושרה. נערכת לכל הבא ללמוד יסודי הלבוש ויסודותיו איך נקבעו. ולדמיה על מה הטבעו. לא השגעתיך בסודות עמוקים כי קרוב אליך הדבר מאוד ואם בעל נפש אתה ויש בך שם בסכל מלך לעמוד. להתחבר בתכסיסי שריו ועבדיו לעמוד לפניו אבחם מקושט בתכשיטין שבספים ובכתב. מה טוב ומה נעים גורלך אשריך וטוב לך. ואם לא זכית עדיין לכך או בטווחך בכול ובחת. התפלל פל דעת חכמי ישראל וקדושיו אנשי כנה"ג שתקנו התפלות והברכות. ובקש רחמים על עצמך שיעזרך מן השמים ויאירו עיניך ויזדככו רעיוניך. להבחין באמת ואמונה בדעת ובתבונה. ויאיר הש"ת שוגיך הטובה למעשה. דרחמנא לבא בעי לב רחוק. אבל לא לב שחוק. והזן לזה מאד בברכת התורה באמרך והיה כולנו יודעי שמך. וכן באהבה רבה באמרך ותן בלבנו להבין ולהשכיל ובאר עינינו. אמנם לא תחשוב שהגיע לידי מדה זו מתוך הריפת טענתי עוה"ז. כאותן המשוקעים בתאות הבשר והמתיגעים בעסקי ממון רוב זמנם. וכ"ש אותן המבלים ימיהם בשחוק ליצנות וקלות ראש. ואשר הכתות שאינן מקבלות פני שכינה. לא יוכלו לקרבם אל ה' ולגשת הנה. אם תבקשנה ככסף וגו' אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא שזה תחלת חכמה ודעת קדושים בינה. ליהבים נפי ה' בעמדים לדבר ה' למלאות כריכם בלחמה וזינה של תורה. אליכם אישים אקרא. לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. גם צריך שתכיר לשון הקודש על בוריו זולת זה אין לי עסק עמך וידי ממך סלקתי:

(ה) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. דע והבן אע"פ שהשכינה בכל מקום כנ"ל. מ"מ אין התפלה עולה בחוץ לארץ במסילה אחת דרך ישרה. כי צריכה שתלך לא"י ולירושלים אל מקום בהמ"ק. שמשם שער השמים כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה מפורש בתורה. ושמי הנביאים בתפלת שלמה המלך ע"ה והתפללו אליך דרך ארצם. ותבואת בכהונים בדניאל וכוין הפתחין ליה בעיליתיה נגד ירושלים. ואלמות מוחות ומסכימות שאין התפלות עולות ומתקבלות אלא דרך שם. לכן אל יליף הדברים מנגד עיניך. ואם דרך הציר אשר בתר בה ה' לבכת עם שוממותה. עומדת בקדושתה. ותשוב כאלו אתה עומד בבית אלהים לפני ארון ה'. ויהבר עוד לבבך אל הסונת המעשה בעזרת השם יתברך:

(ו) יירא את ה' בני ומלך. מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. התפלל תמיד בשלומה של מלכות שאלמו הסים תחת כנפיה בגלה ומתוך הגוים. בשלומה יהיה לנו שלום. כדבר נביא ה' (ועמ"ש בס' ע"א בברכת המינים) שממקום קדוש יוצאת השפעה. בכוד במוזי מסרה את הכרמים. ואם חורים ותתפרנסים על ידה. מ"ע בחוצך: על כן צריך להתפלל להמשיך לה השפע. שנקבל הטוב באמצעיתה. ובכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם לקיים ומלכותו בכל משלה. כמש"ל באריכות:

(ז) אחר שזכרנו מה שראוי להזכיר בשגע לכוונת כוללת גלויות ופנימיות. נשאר לי להזכיר הערה אחת כללית גלית. שכרחית לדעת ליזהר עוד בענין הבקשות שהן לצרכי האדם כמו אמצעיות די"ח. אל תכוין בהם להשאיל הנאות גופך אליהו. השמר אל תפן אל און ותרפים השאר. כי זוהי עבודת עצמך ואין לה' חפץ בה ומאוסה היא בעיניו שיערוך שועך לא בגר. לכבד כרסך במטעמות תבשיס ולעדן בשרך הכלה ובשמן. פן תשבע והשתת ואל ממעל תפש שמה אלי כסיל. (ובתיקונא שתיאהה מגנה אותן לכלבים שצועקים ביום הכפורים כתבנו לחיים בספר סליחה פרנסה וכלכלה. דאמרין הב הב בלי נפש פנים יע"ש) ותבעט נולבאמין. ומה חפצו בביתו. לו חיה אלף שנים פעמים. מה תועלת לעולם יתקיים. ומה תועלת בגוף הבהמה לעצמו. אף אם היה אפשר בלא להשאר. כלא אם אין נבוראו שגייה ממנו במה נחשב ומה לו להתפאר. וכל ההנאות הגופניות מתועבות ומשוקצות. על כן היתה נמשל כפיהם בגדולה שההנאות תוא המשום הרפה היא לם. בהיותן משתתפים בה לב"ח. וקל והומר לאהרות הסתאות תמנם בערות (ומהראוי היה שלא יבקש האדם מהשי"ת לתת לו אריכות ימים. כי אם השפך שיקחהו מן העולם בלא עתו. ולא יראהו ברעתו הדין פקתא למה איברי. למה זה מרחם ינא [illegible] אות עמל ויגון השחת נורתו. וחי"ל לשמוח במותו. יותר מעת לידתו. כי עם עת הויתו מתחלם מיתתו. ע"י התוכו המתמיד ונמשך עד תום גויעתו. הוי המרבה לא לו כחול ימים. אין לכמותו חי אלא חולה חולי ארוך והליו וקצף שבע רוגז קצר ימים. למה לו חיים האלה המדומים. מעט דבש טף על פני חרס שוקע יינק מרורת פתנים מתגוסס בדמים. אם לא יקנה לו הצלחת נפשו יפכין מרומים. מה בצע בחיי ההבל הלא זה שנוי אשר יקראום אדם חי מת עולמים. עליו ישאו קינה למשל ולשנינה הוי והאח למה עולמים. האבל ואנינות הלנהה והאבדן למ"ע. הבכיה והבהלה הבושה והבלשה למ"ע. הגיעול והגערה הגועה והגדיעה למ"ע. הדוי והדומיה הדמעה והדלקת הדוחק והדלות למ"ע. ההוי והסמיה ההעדר וההספד למ"ע. הוי והאוסת למ"ע. הזוהמא והזיבה הזכל והזלזול למ"ע. ההרסה והחבורה החולי והחולשה למ"ע. הטומאה והטינוף הטירדה והטורה למ"ע. היגון והיללה היסור והיאוש למ"ע. הכפים והכיס הכאב והכליון למ"ע. הלהן והלכלוך הלעג והלגג למ"ע. המכה והמזון המיאוס והמשח למ"ע. הניאון והנבלה הנגע והנשך למ"ע. הסתי והסרחון הספחת והסכלות למ"ע. העוני והעורון העילור והעיקור למ"ע. הפלצ והפגע הפח והפלגות למ"ע. הצער והצרה הצוקה והצעקה למ"ע. הקף והקבר הקור והקרי הקטטה והקטב למ"ע. הריב והרע הרוגז והרתוק הרמה והרקב למ"ע. השוד והשבר השחין והשחפת השממה והשגעון למ"ע. התוגה והתמהון התחלואים והתולעה למ"ע. לאיש אשר אלה לו אוי לו אבוי הרה. עמל וכעס כעס כאם ביתו וקורי עכבים יאריג לגוד נפש חיה. לתורת עליון נזיה. מה יתאבל האדם ויחיה. ימית אריכו ההווה בין גלגיו הגא לארנך השכם לאתר ושוף אראה מעיו ולא יתאוה להוסיף ימים על שנים בעוותו למרגיו אל תאגיה ואניה. הוי המתאוים יום הושך ולא אור יום נפער שמם ועלטה היא. אם לא יאיר נתיב נר ה' נשמת אדם זכה וקיים ובמה יודע איפה כי תבדל צורת האדם האלהית מהבהמות. שלא כבהמות בכל הבלו והנאותיו ופעולותיו ע"ד ההבל שאהי נו[illegible] ולנכסם ולהחזירם רוחניות עצמיות אלהות. כי זה כל האדם לספק הנשמות ולהעלותם למדרגה קדושה עליונה. להשתמש בו לכבוד קונו ולרצונו בלבד. לכן כשיבקש האדם מלפני בוראו צרכי גופו הבריאות עושר השלום. והדומה מהשלמיות העולמיות. יהיה כוונתו כדי להשלים בהם הפץ בוראו. אחר שלא יהבן לו עבודתו יתב' על אופן שלם. והוא אשר כל עוב הקמיי פיס כולם עוזרים והכנות מבודרים מאתו ית' להעלאת הנפש בלבד. שהוא התכלית הנכסף. וכן אפילו בשאלו ממנו יתברך דעת והכמה. אם כיון להתפאר ולהתגדר בהם. לא די שאינו מבונת אבל מגונה ביותר. כי הכמת מה היא לבני אדם שהם נבעה להם. ויש בחכמתו ומדעו. להכריתו ולגרש מארץ גזעו. בעובר שמור לבעליו לרעתו ולגדעו. וטוב להם אם היו נעדרי הכמה שהיתה נעוכרס לבלתם נורם. ראשית חכמה יראת ה' וסור מרע בינה. תכלית הכמה תשובה ומע"ם. מי שמכה להיות בעל הנסיון יודה ודאי כי אין הכמה זולתם באמת. באשר הודו ולא בושו חכמי האומות אשר מעולם כי לא מצאו לנבש מגוה. ולא זכו לדעת מיושבת ונפש שוקטת ורעיון בטוח. לא

כהלה חלק הלים השחל הזכמה כהלהית. הדם הי מדבר בשתי עולמות. השרין מה טוב חלקי בחיים חיותו. ומה נעים גורל נ.נ.הו ובנחתו. רוח ה' תניהגו תנהגהו עלמות. שובע שמחות נעימות. הוא מאמיר הוהב והית תהמירהו. לשמע הוזן תהשרהו. כל היום תברכהו. צו' הלהיו תבטיחהו. בכל מדה המודה מעלה מעלה תגדלהו. כל טוב תגמלהו. על במתי כהושר תדריכהו. כהזור תדביקהו. הוד והדר תהדרהו. בשערים תהללהו. הורת מישור הורהו. דרך תבונות תודיעהו. לטובה תזכירהו. בקרב שנים תחייהו. מהויביו תחכמהו. בימי רע תטיבהו. בהורחותיו תישרהו. בשיבה טובה הכלכלהו. במושב זקנים הכבדהו. כהורת משפט תלמדהו. על יגרו תמליכהו. עטרת תפהרת תמגנהו. במעגלי לדק תנהגהו. בחיים ערבים הנעימהו. בעת יגוע כחים המו כיה תנחמהו. בעת שונו ייטיב לבו כי תשמחהו. בבכנו וסקיטו היה תשיחהו. בכל דרכיו תשכילהו. בחסד תסעדהו. רוח נדיבה תסמכהו. בימי רעבון השביעהו. כלנה רלון תעטרהו. בעת קורהו תענהו. מנחת תפדהו. מריבי עם תפלטהו. כשם נרות תגילהו. בזה ובבה תגליהו. כהישון בת עין תנרהו. על סלע תקימהו. מכל הון תרחיקהו. ממכשול השמרהו. לנס ולתהלה השהירהו. נרהש תשיתהו, נשר תשימהו, עליון תתנהו, הן הלה קצות דרכי החכמה השמימה והבינה הנהמנה, ולזה יתכוין השוהל ומבקש הותה, כדרך שהלה הבי החכמים, ונתת לעבדך לב שומע לשפוט הת עמך וגו', וכן כל הדם לריך להכמה ומוסר השכל להשכיל בכל דרכיו שיסוקתו לפי ערכו, ולהבין כפי טבע החפשר, ולהתבונן במדותיו ומעשיו ולילך בדרכיו דרך ישר, זוהי החכמה הנעימה המתקה החושר החמיתי, וכל טוב הדזניה בידיה לבהה מכבדיה, והוהה על כל הדם להתחנן על ככה בתפלתו, ולשון בשפתיו שיחון הותו השי"ת דעה בינה והשכל להשכיל בהמתו, ובוש שכל בדברי תורתו, ולהשכילו בדרך תמים, רצוי ומקובל לבריות לטוב לו כל הימים, גם תהיה מחשבתו בעולם ובההשונה לה לטובת ולהנחת עצמו ונפשו, בבהינת נפרד להטיב החריתו, ולהתהוות בההרותו וקיומו בעולם הבמות להשיג מעלה מהית להיות דבר עומד לעצמו, כי גם זו דרך לה טובה תועבה היה לפני ה', וע"ז ה:ביה נוח, מה הקרה כל הבשר הזיר וכל הסדו כלין השדה, כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין (כמ"ש בס"ד במשנה דהל תהיו כעבדים המשמשין הת הרב ע"מ לקבל פרס, ועי' עוד בתיקוני ז"ח ד"ה והמר מי לי בשמים), הלה עלם הכוונה לריך להיות בבחינת המלטרף, ר"ל בהיותו עבד וכן נהביו שבשמי' יולרו לעבד לו והשפיע בו נילוץ קדש נחלת שדי ממרומים, השר בולה הל הרך נכרים להרהות גבורתו במלחמה כבדה, והם ינלח יתורה שכר גדול ופרס מהת המלך להיות מהעומדים לפניו להור בהור פני מלך חיים נלחיים לקנות שם ושהר, ובכן יוסיף תת כח בפמליה של מעלה והתעטר בו השכינה ויקרה לו ישראל השר בך התפאר, הבל לה ישגוב הדם כי בפעם החת ושתים ישיג בקשה הקדושה הזאת, כי הם השר שמרה ורדף השריה מהוד רוב ימיו, שנכהן ונתנסה בעברה שמומת וינה לרוף ככסף ומזוקק כזהב הטוב, שרהוי הוה לחול עליו הכמה המיתית עלמית, כמו שהמר הכתוב למען תחכם בהחריתך, וכתיב להטיבך בהחריתך, סלסלה ותרוממך הכבדך כי תחבקנה, והין זו דומה לשהר הצרכים הנוהגים בקלות, לקלותם ומיעוט ערכם, כי זו חסר מה קנה, ומה חסר מי שזו קנה, זהו שיעור מה שתבננוהו לטובה, לשעיר בענין ההשגה, ונכלל בעיון תפלה שהוה דבר שהדם הוכל מפירותיו בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב:

(ג) עתה הגענו לפרק המעשה, בשם הלהינו נזכיר גם כן החזה הערות כרהויות נהה לב הליהם לנהת ידי חובה, והם ז' ההערות הרהויות לה:

(א) במעשה כיוד, הין לריך לומר ממעשים המגונים, ולה להזכיר ממעשים רלויים והגונים, שהין כהן מקום ביהורם,

ויפורטו במקומן בחיבורים המדברים בהם בהורך וברוחב, שבלי ספק המתפלל לריך להיות מקושט בשניהם, פשיטה לה מיבעיה שלריך לרחון נפשו מטומהתה תהלה, מק"ו מרחילת הגוף ונקיונו המעכב בתפלה, על החת כמה וכמה לנוהת הנפש הפוסלת, והיך ידומה שתהה התפלה עם נלוך העונות מקובלת, הלה ודהי הין עז פנים גדול מזה הנועז לבקש מן המלך מליו והוה עומד במרדו, וממרה הותו על פניו כטובל ושרץ בידו, וכבר פירשה שלמה המע"ה בתפלתו, ושבו הליך בכל לבם ובכל נפשם וגו' יתפללו, לומר שהתפלה לריכה תשובה לפניה, והמר הנביה גם כי תרבו תפלה הינני שומע ידיכם וגו', הלה שזקוקה גם למע"ט המסייעים ונעשים מליצים ופרקליטים טובים, וכל זה יבוקש בספרים המחוברים ע"ז, (המנם החד מתנהיה המיוחדים לה הע"פ שהיה מכלל הלקי מעשים העלמיים, היה נתינת לדקה, ויזכר להלן

(סידור ב"י גס"א)

בעגרת ה', גם אח"ל [ברכות לב] שהתפלה היא מדברים שצריכין חזוק, כ"ל רלה לומר שלריך לחזקה במסמרות פעולות רלויות כל המנוט, והם התפלל הדם ולה נענה יחזור ויתפלל והל ירפו ידיו מלהיות פרושות השמים, החר שבדק עלמו וטהר משו הם הון בידו ירחיקהו והם לה כוון כרהוי יכוין לבו כרלוי ייספוק לב כמים, יערוך שוע לו בלר ולה מהמלי כח כהם השוהל בפתח ומעיז פנים בתהנונים, והינו משגיח במכלימים הותו, כידוע מדרכי הדלים, כך יפה כהן מדת העזות והרבנות, שהע"פ שדחו הותו פעם ופעמים, ישוב לשהלתו ובקשתו בתפלתו ולה ימך בעללתים, וילמוד מרבן של נביהים שהתפלל תקט"ו תפלות כדי להשיג מבוקשו שיכנס להרץ ויקיים מלותיה ויסגל עוד מע"ש חכיות, ותהשב לו לנדקה, לפי שהיתה כוונתו לטובה, ולה חמד ההרץ להכול ולשבוע מטובה, וכך ליוו חכמים [ברכות י] הפילו הרב חדה מונחת להדם על לוהרו הל ימנע עלמו מן הרחמים, ויפליר ויהבה בתחנה למלט נפשו מני שחת, ולהרהיב לו הזמן בעולם הזה, הולי יש תקוה להשיג ע"י השמל מלה כף נחת, היקין הנפש ושלמותה הנכסף, מה שלה יושג בעולם הנשמות, ולכן יפה שעה ה' בתורה ובתשובה בעוה"ז מכל חיי העוה"ב) הכן הדבר שלריך לנהח שה בפרטות, הוה ענין המעשים המנועים הנוגעים בעלם התפלה, וכן דבר הפעולות התלויות בה בעלם והמתלווים הליה ברהשונה, והמנם החלק המגונה המיוחד המלה בה, דבר החד הוה שרהוי להרעיש עליו העולם ולצעוק הוי כי חטהנו, כולנו כהן תעינו, מה קול הגהן הזה בהזני ה', הין קול עמת הדם נפשו, הלכוף כהגמון רהשו, ידכה ישית שיחה בטלה בהמלע תפלה, ושומעים קול המולה חוכה וטלולה, כהילו עומדים בי הילולה, עליהם הוה הומר, המערת פרילים היה הבית הזה, כי תבוהו לרהות וגו' מי בקש רמוס הלרי, והפי' הקורץ בעיניו ורומז בידיו בתפלתו, עליו הכתוב הומר ולה הותי קרהת וגו', עהכ"ו המפסיק גם בדברים בטלים הפי' בין הפרקים הו בחזרת התפלה, המהלך מורה שמים מעליו במקום הקדוש שחייבין לעמוד בו בהימה ובירהה גדולה, כי מקדש מלך הוה, הכבה בשתנו ותכסנו כלימתנו, כי כמתוקנין שבמשפטי העמים השר סביבותינו לה עשינו, כי הוקות העמים הלה ידעני היך עומדים בבתיהם ובתי תפלותם ביראה ורעד, הין נודד כנף ולה פוצה פה בדברים החרים, והיך כהה פינו ונרים רהשינו הם פשעינו התנו ועונותינו ידענום ולה עזבנום, כל התדהים ועסקי הכל עולם מדעים ושמעים בזה"ב גם שחוק גם קלות רהש כהילו הוה מקום קיבוץ הריקים, ישתקקו ברחובות ובשווקים, הוי לנפשם כי גמלו להם רעה, הף הם מפחקת להם השעה, ועיין בזוהר תרומה כמה הפליג בעונש המדבר דברים ריקים בבה"כ, ה' הטוב יכפר בעד השוגגים, והר"י ז"ל היה מהר הף מדברי מוסר, פן יומשך נוהם דיבור של חול המסיר הכוונה:

שמא תאמר יש לנו מגינים ומליצים לטובה, הני כהני שלוחי ליבור דידן הבסמים הנגבים לפני התיבה, ותנחי ב"ד הוה שהין הכל הולך הלה החר העובד ומהשב בהקרבה, הלה הותם זכר ה' והעלה חמתו בחמו והבער כהש להבה, רובם ככולם (הוץ מזנים מועטים בני עליה הבנונים במיעוטם) קולם ומיגוהם ומעשיהם מטילים בין ישראל להביהם שבשמים תהרות והיבה, הן הנה היו לבני ישראל הבן מכשול להוסיף השמה רבה, ולרעת המדברים כל הדברים יגעים בבכל"כ הם היו הסבה, ומה הוסיף עוד לדבר וכבר נשהתי עליהם משל נהי ונסס בהערה רהבה, בכמה מקומות, בחיבורי ש"י סי' קס"ה, ובמו"ק שי' כ"ג, ובלו"ה, לכן לה העכב עלמי כהן בשבילם, הם יחדלו והם ישמעו, להם יטיבו הו ירעו, ע"כ דברי לעו, וכל זמן שחטה זה בידם, הין כהם לשברם, ושומע הין לנו, עד ישקיף וירה י"י בשמים, למען שמו והסדיו כי לה תמנו:

אכן הנוגע למעשים מיוחדים ופעולות מוגבלות תלות בעלמם של תפלה, לריכים הנו להלעה וידיעה בתחלה, שהע"פ שהכל תלוי בכוונת הלב והחד המרבה והממעיט בלבד שיכוין הדם דעתו לשמים, ורהמנה לבה בעי והרהור כדבור דמי, לה סגי במחשבה והרהור הלב בלבד, הם לה היכה דלה הפשר כגון בעל קרי והולה דהנים קהת, כמ"ש במקומו, וזולת זה לריך דוקה שיהחוך בשפתיו כדגמרינן מקרהי דחנה, ונוסף על זהת לריכים הנו בתפלותינו וברכותינו, לפעולות מיוחדות בשהר כלי הושינו והיברינו, כגון מעומד הו מיושב, נופל על הפיו, נושה כפיו, סכר ידיו, עינים סגורות, להיזה רוח ילדד, והם יתנועע הו ינוח, מגביה קולו הו מנמיך, דוגמת הקרבן שהולך לתגהים רבים, בקרבים ומקריבים, וכן נתייחד המקום הקבוע כמוכשר והזמן למיהם בשוה, וכן במעשה הנטילה כנגד הרחילה מן הכיור, וכן כנגד היום, וזולת זה כמה דברים ששוין בשניהם, וכמו כן מלינו בתפלת

שבגבוליהם שהיתה זקוקה לפועל שתסמך עליו, כענין שכתוב באברהם אבינו ע"ה אל המקום אשר עמד שם, וכמשה רבינו ע"ה אפרוש כפי אל ה', והיה כאשר ירים משה ידו, ובשמואל הרואה. וישאבו מים וישפכו לפני ה', ובאלישע אביא, ויאמר קח קשת וחצים ויאמר ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה', ובמקום שאין מעשה בפועל, עקימת שפתיו הוי מעשה, כענין שכתוב בגדעון חרב לה', גם הוא פשוטו של מקרא כפיך וגו' לעשותו, שהדבור שפה עומד במקום המעשה לפעמים: ולשלמות הענין אשכילך ואורך דבר נפלא. בו תדע ותשכיל איך כל עניני העולם התחתון אין בהם דבר לבטלה. ומעשי בני אדם כולם יש להם שורש למעלה. צריך שתדע כי החוקרים כלנו וגדרו כל הנמצא. בעצם ומקרה. ובחנו כל עניני המקרים ועלו להשגה מאמרים. ובאמת לא נפל דבר זה במקרה אבל הכל מכוון מאד בחכמה האמתית (עם שאין לפלוסופים בה חלק ונחלה וזכרון רק בקליפות. אוי להם לבריות שרואות ואין יודעות מה רואות. ואולי גם בזה מצאו סימנים ורמזים מן הקדמונים האבות והזקנים שגנבו מבתי גנזיהם בעו"ה כנודע) והם נגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. שהם עשר ספירות המפורסם. וכולם יבואו בעסק התפלה. בין תבין את אשר לפניך. לטוב שכלך וראה בעיניך ודע כי העצם רמוז בראשון. שדומה לעצם. לעולם גדלו וקורבתו למעלתו והדיקותו בו. עד שמחמת זה קראת המקובלים כינוהו א"ס. ונקרא אין. לרוב גבהו וריחוקו והעלמתו בבחינתו. וכנגדו בתפלה. המחשבה הנפשית שהיא נשמת התפלה. הכמות קנה מציאותו בהתגלות השני הנקרא יש מאין. כי כל ישות שנמצא אצלנו נמדד בו בחכמה יסד ארץ ושם ממדיה ותלקיה. וממנו נמצאו ג' רחקיה. ואת כמות המתדבק. ובתפלה אחת ארוכה ואחת קצרה. וממין כמות המתפרד מגד. הרי פירשו ג' תפלות ליום חול. ארבע או חמש ליום קודש. האיכות בא מכח השלישית הם לבינה. שבה נצייר כל הנמצאות לכן ממנה נמשך כל הכונה. ובתפלה איך תהיה עשוים בתבונה ובדעת. אם בכוונה הכונה נפשית. או גשמית כגון כובד ראש וגוף נקי. המצטרף נולד מהחסד. כי עולם חסד יבנה. והבנין והעולם מבחינת המצטרף. בהתייחסו לבונה ולבא"א הדרים בו. גם החסד מתייחס לפועלו ומקבלו. וככה בענין התפלה יכוון במתפלל ומי שאליו התפלה. וכזה יקרא בן ועבד לאביו שבשמים מלכו ואדונו. מייחל לחסדו. המתי תולדתו מהגבורה שהיא שניים בסדר זמנים. וכבשת ימי בראשית. על ידה נודע מאמר המתי. כי בראשון לבד אין שייכות למאמר מתי. מאחר שעדיין לא היה משך זמן לספר. שלא יצא לפועל ממש. כי אם בהמצא מנין ימים שאין פחות משנים. ע"י שקיעת האור משך זמן קצוב וזריחתו שנית. ונודע ע"י זה גם מספר שעות. שאינו נמצא כ"א ביום מוגבל. כנגדו צריך להתכונן בתפלה בעתותי היום וביום מימים. האנה נמצית מהת"ת הנקרא המקום ב"ה מקומו של עולם. ועליו שואלים איה ואיה מקום כבודו. וכנגדו בתפלה צריך לסיין המקום המיוחד והמוכשר בעצם והאמונה הוא בהכנ"ס, ובאשר מקומות הוא בבה"כ המכוונות כנגדו. ולקבוע מקום לתפלה. המצב יצא לאור ע"י ירכי קשוט ב' העמודים. לאת מהלכים בין העומדים. בתפלה צריך להודיע הואר המצב. אם עומד. יושב. נופל על פניו. מצדד לימין. לשמאל. עומד מכוון כנגד ירושלים. הקנין העצמי מוצאו מיסוד עולם. כי הוא קונה הכל. ועליו העולם עומד. כל יש לו נתן בידו. זהו מאמר לו. כנגדו בתפלה צריך להיות בעל קנין סגולות בגוות בין מעשיות בין מדותיות. ולהתנאות במלבושים לקיים השמן וגו'. מאמר שיתפעל מקורו בעבירות ואולי כנודע שמתפעלת ביחוד (כנ"ל בארוך) בסבת מעשה התחתונים האלה. והיא בעצמה מאמר שיפעל אח"כ בהגדת השפע. כי מתנה נראה פנה להנהגת התחתונים. ובפי שעמדים צריכים להיות מכוונים בתפלה. שהיא מפעלת ע"י כלי המחשבה הדבור והמעשה. ובכן היא כלה אל המלך והפעל הגדלה והוציאה המכוקם לפועל. הרי נתבאר יפה כי לא במקרה נפלו נבראת הדברים כלנו כסדר שגדרים בעצם ומשיגיו. שהחוקרים להיותם עורים. קורים להם מקרים. אשר הראת לדעת. כי הכונה ענין והעולה מאיזה מקור נובעת. ועל כן צריך ליזהר מאוד בפרטיהם המיוחדים בתפלה ועשוים בחכמה גדולה בתבונה ובדעת. לעשותם בלי תוספת ומגרעת. אולם פרטיהם יבוארו במקומן בעזה"י איש איש על דגלו באותות. אכן כאן נוגע לבד משפט איזה ענינים הלקיים כוללים. משתעפים מן האותיות הנזכרים. שהם הקול התנועה ואחיה הרמת ידים ומצב כנגד ירושלים. ולהתיר ספיקות הנופלות בהם:

(ב) הקול בינה. הוא דבר רצוי ומבויים בתפלה. אם אמנם נאסר בתפלת י"ח של יחיד שתהיה דווקא בלחש. ואמרו [ברכות כד] המגביה קולו הרי זה מקטני אמנה ואף היא הוגדה מגלה לב"ן בהכרת. אבל בשאר השבחות והבקשות אף של יחיד אף כל רבים על כל צרה שלא תבוא. שהשעה דחוקה והתפלה נחוצה. פשיטא שיפה לעשות. והרמת קול בבכי וצעקה דווקא. כדכתיב באנשי נינוה ויקראו אל האלהים בחזקה. וכתיב בתורה ויצעקו בני ישראל אל ה'. ומפורש בכתובים ויתפלל יחזקיהו המלך וישעיהו הנביא ויזעקו השמים. שוב מצאתי ג"כ בפירוש הרמב"ן עה"ס ובעל המוסר שכ"כ. אבל הוא הביא כתובים אחרים שלא זכרתים אני. גם הדבר מנוסה ובדוק מקובל ביד זקני הדור. בקריאת והוא רחום בקול רם בצבור שמבטלת גזרות רעות. לא שהשי"ת צריך לצעוק באזניו עד שישמע ח"ו. אלא שהנפש מתפעלת עי"ז והתעוררת תחתון גורם לעליון (וה"ע דאיש"ר בכל כחו כמש"ל) אבל בעת רצון י"ל בנחת ואין לעורר הדין. והאר"י ז"ל נמצא לא התפלל בקול רם אפי' תפלה דמיושב והזמירות. להראות ההכנעה. זולת בשבת קודש היה מרים קולו בנעימה בפסוקי דזמרה לכבוד שבת:

(ג) ראיה. גם היא צריך לקדשה בתפלה. ועם שכתבתי בחבורי מו"ק שאין הכרה כל כך מהגמרא שצריך להתפלל בעינים עצומות דווקא. ולכאורה איפכא משמע. מ"מ ודאי אסור להביט אנה ואנה בתפלתו. דס"ע שצריך שלא יפסיק דבר בינו לבין הקיר לפי שבועו. וא"כ כשמתפלל ברחוק מהקיר אע"פ שאין שם שום דבר החוצץ (או דלא אפשר בלא"ה) מ"מ צריך לסגור העינים בהכרח. למנוע שהסתכלות בדברים הגורמים ביטול הכוונה. כ"ש אחר שהזוהר [ואתחנן ד' ר"ס] מחמיר בו (וכ"ה במנהגי מהרא"ט) והוא דבר נכון בעצמו. שיש ליזהר. וגם בחזרת התפלה היה נוהג האר"י ז"ל לעצום עיניו. ואף בתפלה דמיושב. אמרי הזוהר ומקדם חוס הראות שלא להסתכל הא לד"א (שאין לאדם בעולמו יותר מהם. להביט אדמתו ולזכור אחריתו. והדרך שהיה רב נוהג לעולם) לפחות בעסקו בשום תפלה ותהלה ושבחין של מקום. כדי שלא יפנה לבו לדברים בטלים. ואם ירצה לזון עיניו. יסתכל בשמים וימלא אהבת ויראת ה' הנורא הבורא אלה כו'. לכן מתנאי בה"כ שיהיו בו חלונות כו'.

(ד) תנועת הגוף בתפלה. הרמ"ע ז"ל בתשובה (סי' קי"ג) אסרה. ולענ"ד אינו מוכרע. ואשכחן למהרי"ל מרי דעובדא דהכא בה. כדהספיד עליה תלמידיה ריש הל' תפלה שהיה מנענע גופו מאחוריו לפניו. ומעשה רב מובהק וחסיד גדול כזה. רב ודאי וכדאי לסמוך עליו (וכ"ה בהג"ה דש"ע סי' מ"ח) וכיוצא בה מצינו לבעל ס' הכוזר (סי' כ' ממאמרו השני) ששאל למה מתנועעים היהודים בקריאת העברית. והשיב החבר. שאמרו בעבור העיר חום הטבעי וכו'. ש"מ שהוא מנהג פשוט בישראל מימי קדם שכל מנהגן תורה ולא ערער עליו. והדברים האלה נאמרו גם בזוהר הקדוש פ' פנחס (ד' רי"ח ב) מדלגא ליה מ"ט כל עמין דעלמא לא עבדין נענוע. אלא ישראל דכד לעאן באורייתא מתנענעין להכא ולהכא ולא יכלין למיקם בקיומייהו. הא"ל כו' ווי לבני נשא דאזלין כבעירי הילא בלא סוכלתנו. במלה דא אשתמודען נשמתאן קדישין דישראל דאתגזרו מגו בוצינא דדליק. דכתיב נר ה' נשמת אדם. והאי נר בשעתא דאתאחיד בגו אורייתא דלעילא. לא שכיך נהורא עליה אפי' רגעא חדא. יע"ש באורך. והדברים כלנו מסכימים לתשובה הנ"ל וקרובים להיות אמת. כי בודאי מתעורר החום הטבעי על ידי ההתנועעות. והוא המעורר ומקיץ לנפש מהרדמתה שתתיישב בקריאת דברי תורה וקדושה. וכן לתפלה תכין הלב אל הכוונה הנכונה ותגרום התעוררות עליון. וכדרך שאמרו בא"י"ר בכל כחו (שם ד' ר"כ) וכענין קול גם שהותר מפני האורך. אלא שהרמה בקול שלא לצורך גדול. כבית הכרת לאסרו משום שדומה לקטני אמנה. משא"כ בתנועת הגוף קלה. שכך הוא דרך ומנהג בעלי מלאכה ועסק הזריזים שמתיישבים בפעולותיהם להתנועע ולהרגיש כל איבריהם. שיהיו מזומנים בחשק והסכמה אחת להעזר בפעולת פעולתם לאור בשלמות ובאמת:

ומ"ש הרמ"ע מקרא דהכא. במ"כ היא ראיה שגדו ז"ל. מדשתק מינה תלמודא [ברכות כד] דנקיט חומרי הילכתא גברותא דצריכא למשמע מכניו קראי ולא הב לה. ש"מ דלאו מילתא היא. ומינוקא דרך בספיה גוף כאתריה. למעוטי הקול דביה קאי למימרא דלא צריך אפי' להשמיע לאזניו. וגם היינו נמי דקולה לא ישמע. לאחרים דווקא. מיהת לא נגעה תק"ש למאן דאמר. קמ"ל דלא צריכה שמיעה לגמרי אפי' לעצמו (עי' סי' ק"א בב"י בירו' שהביא. וק"ל) זה נכון וכן מסתברא ודאי:

ומ"ש עוד מאהוב להיות בעמדם תרפינה כנפיהם. נמי לאו ראיה היא כמ"ל. לפום מאי דדרשי ביה בסוף פרקין עבירי. בעמדם ישראל בעמידה כו' חיון קדישין דהוי מנגנין תשבחה. יע"ש גם בראש התיקון. ואפי אי קאי נמי אחיות עצמן. מ"מ לא קאי אלא אשירה דידהו דישראל דצריכין להיות בלוחה דמעומד בתפלי. דלא למשמע קלא

כאלה חלק האיש השכל החכמה האלהית. אדם הי מדבר בשתי עולמות. אשריו מה טוב חלקו בחייה היותו. ומה נעים גורל גם או ובנחלתו. רוח ה' תניהנו תנהגהו עלמות. שובע שמחות נעימות. יראה מאמיר אותה והיא תאמירהו. לשמע אוזן תאשרהו. כל היום תברכהו. בני אליו תביעהו. בכל מדה המודה מעלה מעלה תגדלהו. כל טוב תגמלהו. על במתי האושר תדריכהו. כאזור תדביקהו. הוד והדר תהדרהו. בשערים תהללהו. אורח מישור תורהו. דרך תבונות תודיעהו. לטובה תזכירהו. בקרב שנים תחייהו. מאויביו תחכמהו. בימי רע תטיבהו. באורחותיו תייסרהו. בשיבה טובה תכלכלהו. במושב זקנים תכבדהו. באורח משפט תלמדהו. על יצרו תמליכהו. עטרת תפארת תמגנהו. במעגלי צדק תנהגהו. בחיים ערבים תנעימהו. בעת יגונו כאיש אמו היא תנחמהו. בעת ששונו ייטיב לבו כי תשמחהו. בבכיו וקינו היא תשיחהו. בכל דרכיו תשכילהו. בחסד תסעדהו. רוח נדיבה תסמכהו. בימי רעבון תשביעהו. כצנה רצון תעטרהו. בעת קראו תענהו. מצרות תפדהו. מריבי עם תפלטהו. בשם צרות תצילהו. בכח ובכח תצליחהו. כאישון בת עין תצרהו. על סלע תקימהו. מכל און תרחיקהו. ממכשול תשמרהו. לשם ולתהלה תשירהו. לראש תשיתהו, לשר תשימהו, עליון תתנהו, הן אלה קצות דרכי החכמה השמימית והבינה הנאמנה, ולזה יתכוין השואל ומבקש אותה, כדרך שאלת אחד החכמים, ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך וגו', וכן כל אדם צריך לחכמה ומוסר השכל להשכיל בכל דרכיו שיתוקנו לפי צרכו, ולהכיר כפי טבע האשר, ולהתבונן במדותיו ומעשיו ולילך בדרכיו דרך ישר, וזהו החכמה הנעימה המקנה האושר האמיתי, וכל טוב הדוניה בידיה לכבד מכבדיה, וחובה על כל אדם להתחנן על כזה בתפלתו, ולשון בשפתיו שיחון אותו השי"ת דעה בינה והשכל להשכיל באמתו, ובזה שכל בדברי תורתו, ולהשכילו בדרך תמים, רצוי ומקובל לבריות לטוב לו כל הימים, גם תהיה מחשבתו בעצם ובראשונה לא לטובת ולהנאת עצמו ונפשו, בבחינת נפרד להטיב אחריתו, ולהתאוות באשרותו וקיומו בעולם הנשמות להשיג מעלה אחית להיות דבר עומד לעצמו, כי גם זו דרך לא טובה תועבה היא לפני ה', וע"ז הביא צוות, מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה, כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין (כמ"ש בס"ד במשנה דאל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס, ועי' עוד בתיקוני ז"ח ד"ב ואמר מי לי בשמים), אלא עקר הכוונה צריך להיות בבחינת המצטרף, ר"ל בהיותו עבד ובן לאביו שבשמי' יוצרו לעבד לו והשפיע בו מלאך קדוש נחלת שדי ממרומים, אשר בואת אל ארץ נכריה להראות גבורתו במלחמה כבדה, ואם יצלח יחזיה שכר גדול ופרס מאת המלך להיות מהעומדים לפניו לאור באור פני מלך חיים נתחייס לקנות שם ושאר, ובכן יוסיף את כח בפמליא של מעלה והעטר בו השכינה ויקרא לו ישראל אשר בך אתפאר, אבל לא יחשוב אדם כי בפעם אחת ושתים ישיג בקשה הקדושה הזאת, כי אם אחר שברה ורדף אחריה מאוד רוב ימיו, שנבחן ונתנסה בעברה מזומנת ויצא צרוף ככסף ומזוקק כזהב הטוב, שראוי הוא לחול עליו החכמה האמיתית עלמית, כמו שאמר הכתוב למען תחכם באחריתך, וכתיב להטיבך באחריתך, סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה, ואין זו דומה לשאר צרכים הנוהגים בקצה, לקצותם ומיעוט ערכם, כי זו חסר מה קנה, ומה חסר מי שזו קנה, וזהו שיעור מה שתבננוהו לטובה, להעיר בענין המחשבה, ונכלל בעיון תפלה שהוא דבר שאדם אוכל מפירותיו בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב:

(ג) עתה בגענו לפרק המעשה, בשם אלהינו נזכיר גם כן איזה הערות הראויות לתת לב אליהם לצאת ידי חובה, והם ז' הערות הראויות לה:

(א) במעשה כיצד, אין צריך לומר ממעשים המגונים, ולא להזכיר ממעשים רצויים והגונים, שאין כאן מקום ביאורם, ויסודו במקומן בחיבורים המדברים בהם באורך וברוחב, שבלי ספק המתפלל צריך להיות מקושט בשניהם, פשיטא לא מיבעיא שצריך לרחוץ נפשו מטומאתה תחלה, מק"ו מרחיצת הגוף ונקיונו המעכב בתפלה, על אחת כמה וכמה לנוקת הנפש הפוסלת, ואיך ידומה שאלת תפלה עם לכלוך העונות מקובלת, הלא ודאי אין עז פנים גדול מזה הנועז לבקש מן המלך צרכיו והוא עומד במרדו, וממרה אותו על פניו כטובל ושרץ בידו, וכבר פירשה שלמה המע"ה בתפלתו, ושבו אליך בכל לבם ובכל נפשם וגו' יתפללו, לומר שהתפלה צריכה תשובה לפניה, ואמר הנביא גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם וגו', אלא שזקוקה גם למע"ט המסייעים ונעשים מליצים ופרקליטים טובים, וכל זה יבוקש בספרים המחוברים ע"ז, (אמנם אחד מהנאים המיוחדים לה אע"פ שאיך מכלל חלקי מעשים העצמיים, היא בחינת צדקה, ויזכר להלן

בעזרת ה', גם אחז"ל [ברכות לב] שהתפלה היא מדברים שצריכים חזוק, ר"ל רצה לומר שצריך לחזקה במסמרות פעולות רצויות כל התמוט ואם התפלל אדם ולא נענה יחזור ויתפלל ואל ירפו ידיו מלהיות פרושות השמים, אחר שבדק עצמו וטהר מעשיו אם און בידו ירחיקהו ואם לא כיון כראוי יכוין לבו כראוי ישפוך לב כמים, יערוך שוע לו בצר וכן מאמצי כח כדרך השואל בפתח ומעיז פנים בתחנונים, ואימו משיב במכלימים אותו, כידוע מדרכי הדלים, כך יפה כאן מדת העזות וסרבנות, שאע"פ שדחו אותו פעם ופעמים, ישוב לשאלתו ובקשתו בתפלתו ולא ימך בעצלתים, וילמוד מרבן של נביאים שהתפלל תקט"ו תפלות כדי להשיג מבוקשו שיכנס לארץ ויקיים מצותיה ויגל עוד מע"ם זכיות, ותחשב לו לצדקה, לפי שהיתה כוונתו לטובה, ולא חמד הארץ לאכול ולשבוע מטובה, וכך אמרו חכמים [ברכות י] אפילו חרב חדה מונחת לאדם על צוארו אל ימנע עצמו מן הרחמים, ויפציר וירבה בתחנה למלט נפשו מני שחת, ולהרחיב לו הזמן בעולם הלזה, אולי יש תקוה להשיג ע"י העמל מלא כף נחת, תיקון הנפש ושלמותה הנכסף, מה שלא ישיג בעולם הנשמות, ולכן יפה שעה א' בתורה ובתשובה בעוה"ז מכל חיי העוה"ב) הכן הדבר שצריך לנהוג הנה בפרטות, הוא ענין המעשים המיוחדים הנוגעים בעצם התפלה, וכן דבר הפעולות התלויות בה בעצם והמתלווים אליה בראשונה, ואמנם החלק המגונה המיוחד הנמצא בה, דבר אחד הוא שראוי להרעיש עליו העולם ולצווח אוי כי חטאנו, כולנו כאן תעינו, מה קול הגאון הזה באזני ה', אין קול עמת אדם נפשו, הלכוף כאגמון ראשו, ידכה ישיח שיחה בטלה באמצע תפלה, ועושים קול המולה חוכא וטלולא, כאילו עומדים בי הילולא, עליהם הוא אומר, המערת פריצים היה הבית הזה, כי תבואו לראות וגו' מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, ואפי' שקוץ בעיניו ורומז בין יו בתפלתו, עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת וגו', עאכ"ו המפסיק בה בדברים בטלים אפי' בין הפרקים או בחזרת התפלה, שמסלק מורא שמים מעליו במקום הקדוש שחייבין לעמוד בו באימה ויראה גדולה, כי מקדש מלך הוא, נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימתנו, כי כמתוקנין שבמשפטי העמים אשר סביבותינו לא עשינו, כי חוקות העמים האלה ידעני איך עומדים בבתיהם ובתי תפלותם ביראה ורעד, אין נודד כנף ולא פוצה פה בדברים אחרים, ואיך נשא פנינו ונרים ראשינו אם פשעים אתנו ועונותינו ידענום ולא עזבנום, כל החדשים ועסקי הבל עולם מדעים ומשמיעים בבה"כ גם שחוק גם קלות ראש כאילו הוא מקום קיבוץ הריקים, ישתקשקו ברחובות ובשווקים, אוי לנפשם כי גמלו להם רעה, לך אם מצוקת להם השעה, ועיין בזוהר תרומה כמה הפליג בעונש המדבר דברים ריקים בבה"כ, ה' הטוב יכפר בעד השוגגים, האר"י ז"ל היה נזהר אף מדברי מוסר, פן ימשך מזה דיבור של חול המפסיק הכניעה:

שמא תאמר יש לנו מגינים ומליצים לטובה, הכי כהני שלוחי ציבור דידן הכשרים הנצבים לפני התיבה, ותנאי ב"ד הוא שאין הכל הולך אלא אחר העובד ומתחבר בהקרבה, הלא אותם זכר ה' והעלה חמתו באתו והבער כאש להבה, רובם ככולם (חוץ חזנים מועטים בני עליה הבטלים במיעוטם) קולם ומינוניהם ומעשיהם מטילים בין ישראל לאביהם שבשמים תחרות ואיבה, הן הנה היו לבני ישראל אבן מכשול להוסיף אשמה רבה, ולדעת המדברים כל הדברים יגעים בבה"כ גם הם הסבה, ומה אוסיף עוד לדבר וכבר נשאתי עליהם משל ונהי ונשא בהערה רחבה, בכמה מקומות, בחיבורי ש"י סי' קס"א, ובמו"ק ס' כ"ג, ובלו"א, לכן לא אעכב עצמי כאן בשבילם, אם יחדלו ואם ישמעו, אם יטיבו או ירעו, ע"כ דברי לעו, וכל זמן שחטא זה בידם, אין כהם לשברם, ושומע אין לנו, עד ישקיף וירא י"י בשמים, למען שמו וחסדיו כי לא תמו:

אכן הנוגע למעשים מיוחדים ופעולות מוגבלות תלוות בענינים של תפלה, צריכים אנו להגיה וידיעה בתחלה, שאע"פ שהכל תלוי בכוונת הלב ואחד המרבה והממעיט בלבד שיכוין אדם דעתו לשמים, ורחמנא לבא בעי והרהור כדבור דמי, לא סגי במחשבה והרהור הלב בלבד, אם לא היכא דלא אפשר כגון בעל קרי והולה דאנים קצת, כמ"ש במקומו, וזולת זה צריך דוקא שיחתוך בשפתיו כדגמרינן מקראי דחנה, ונוסף על זאת צריכים אנו בתפלותינו וברכותינו, לפעולות מיוחדות בשאר כלי חושינו ואיברינו, כגון מעומד או מיושב, נופל על אפיו, נושא כפיו, שבר ידיו, עינים סגורות, לאיזה רוח יצדד, ואם יתנועע או ינוח, מגביה קולו או מנמיך, דוגמת הקרבן שהולך לחלקים רבים, בקרבים ומקריבים, וכן נתייחד המקום הקבוע האושר והזמן למיהם בשוה, וכן במעשה הנטילה כנגד הרחיצה מן הכיור, וכן כנגד היום, וזולת זה כמה דברים שוין בפניהם, וכמו כן מצינו בתפלת

[…]לים שהיתה זקוקה לפועל שתסמך עליו, כענין שכתוב באברהם […]ים ע"כ אל המקום אשר עמד שם, ובמשה רבינו ע"ה אמרו כשי אל […] והיה כאשר ירים משה ידו, ובשמואל הרואה. וישאבו מים […]כו לפני י"י, ובאליהו אביו, ויאמר קח קחת והיה ויאמר ירם […]כר ויאמר הן תשובה לה', ובמקום שאין מעשה בפועל, עקימת […]פתיו הוי מעשה, כענין שכתוב בגדעון חרב לה', גם הוא פיוטו של […]כח כפיך וגו' לעמותו, שדבור שפה עומד במקום המעשה לפעמים: […]ש למות השנין אשכילך ואורך דבר נפלא. כו תדע ותשכיל איך כל עניני העולם שתחתון אין בהם דבר לבטלה. ומעשי בני אדם […]לם יש להם שורש למעלה. צריך שתדע כי החוקרים כלנו וגדרו כל […]מצלה. בעצם ומקרה. ונחנו כל עניני המקרים ועלו להשבע מאמרים. […]באמת לא כפל דבר זה במקרה אבל הכל מכוון מאד בחכמה האמתית […]פם שאין לפילוסופים בה חלק ונחלה וזכרון רק בקליפות. אוי להם […]בריות שרואות ואין יודעות מה רואות. ואולי גם בזה מצאו סימנים […]בתוים נגן הקדמונים האבות והזקנים שמלטו בבתי גנזיהם בעו"ה כנודע) […]ם נגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. שהם עשר ספירות […]מפורסם. וכולם יבואו בעסק התפלה. כיון תכין את אשר לפניך. […]בום שכלך וראה בעיניך ודע כי העצם רמוז כראשון. שדומה לעצם. […]עולם גדלו וקורבתו למאלינו ולאדיקותו בו. עד שמחמת זה קנת […]המקובלים כינוהו א"ס. ונקרא אין. לרוב גבהו וריחוקו והעלמתו […]בהינתו. וכנגדו בתפלה. המתבונה האפונה שהיא נשמת התפלה. […]כמות קנה מציאותו בהשגות השני הנקרא יש מאין. כי כל ישות […]מנה אלמו נמדד בו בחכמה יסד ארץ ושם ממדיה ותלקיה. וממנו […]מנו ג' רתקיה. ואח כמות המתדבק. ובתפלה אחת ארוכה אחת […]קס. וממין כמות המתפרד כולד. הרי פירשו ג' תפלות ליום הול. […]וכנגד או חמש ליום קודש. האיכות בא מכח השלישית אם לבינה. שבה […]מיירת כל הנמלאות לכן ממנה נמשך כל הכונה. ובתפלה איך תהיה […]שויה בהבונה ובדעת. אם בכוונה הבונה נפבית. או גשמית כגון כונד […]לבן וגוף נקי. שמצטרף נולד מחסד. כי עולם חסד יבנה. והבנין […]העולם מבחינת המצטרף. בהתייחסו לבונה ולב"א הדרים בו. גם […]מכד מתייחס לפועלו ומקבלו. וככה בענין התפלה יבחן במתפלל ומי […]אלין בתפלה. ובזה יקרא בן ועבד לאביו שבשמים מלכו ואדונו. מייחל […]לחסדו. בתוך תולדתו מהגבורה שהיא שמים בסדר זמנים. וכבשת ימי […]מלבית. על ידם נודע מאמר שמתי. כי בראשון לבד אין בייכות […]שאל מתי. מאחר שעדיין לא היה משך זמן לספר. בלא יצא לפועל […]מנם. כי אם בהמצא מנין ימים שאין פחות משנים. ע"י שקיעת האור […]שבן זמן קוב וזריחתו שנית. ונודע ע"י זה גם מספר שנות. שאינו […]מתן כ"א ביום מזוגל. כנגדו נריך להתבונן בתפלה בעתותי היום […]וביום מימים. האנה הגמית מהת"ת הנקרא המקום ב"ה מקומו של […]עולם. ועליו עולים לגה ואיה מקום כבודו. וכנגדו בתפלה צריך […]לפין המקום המיוחד והמובשר בעצם ובאשה הוא בהנ"ק. ובשאר […]מקומות הוא בבה"כ המכוונות כנגדו. ולקבוע מקום לתפלה. המצב יצא לאור ע"י ירכי קושט ב' העמודים. לאת מגלים בין העמודים. בתפלה צריך להודיע הואר המצב. אם עומד. יושב. נופל על פניו. מצדד לימין. לשמאל. עומד מכוון כנגד ירושלים. הקנין העצמי מוצאו מיסוד עולם. כי הוא קונה הכל. ועליו העולם עומד. כל יש לו נתן בידו. וזו מאמר לו. כנגדו בתפלה צריך להיות כבעל קנין בעולות בגוזות בין מעשיות בין מדותיות. ולהתנאות במלבושים לקיים השמן וגו'. מאמר שיתפעל מקורו בעבירים והלא כנודע שמהפעלת ביהוד (כנ"ל בארך) נסבת מעשה שהתחתונים ההלה. והיא בעצמה מאמר שיפעל אח"כ באדם השפט. כי מתנה לאלם שנה להנהגת התחתונים. ושני טעמים צריכים להיות מכוונים בתפלה. בהיא נפעלת ע"י כלי בתהכנה הדבור והמעשה. וככן היא בלה אל המלך ותפעל הגלה והולא כמנוקה לפועל. הרי נתבאר יפה כי לא במקרה נפלו עשרת הדברים הללו כסדק שנגדרים בעצם ומשיגיו. בהמוקדים להיותם עורים. קורים להם מקרים. אזה הראה לדעת. כל הכונה ענין ובעולה מאתה מקור מבעת. ועל כן צריך ליזהר מאוד בפרטיהם שמיוחדים בתפלה ועשוים בחכמה גדולה בתבונה ובדעת. לעשותם בלי תוספת ומגרעת. אולם פרטיהם יבוארו במקומן בעזה"י איה איה על דעו נאותה. אכן כאן נציג לבד משפט איזה עניים אלקיים כוללים. מסתעפים מן האופנים האלומיש. שהם הקול התנועה והאיה הרמת ידים והלב כנגד ירושלים. ולבאר ספקות הנופלות בהם:

(ב) הקול כולד. היא דבר רבוב ומבייש בתפלה. אם אמנם נאסר בתפלה י"ח של יחיד בהתקנה דווקא בלהם. ואמרו [ברכות כד] המגביה קולו הרי זה מקטני אמנה ולק היא שותה מבלגה לב"ן בהברה. אבל בשאר תפלות ובקשות בין של יחיד בין של רבים על כל צרה שלא תבוא. שהבעה דהגיקה ותפלה נמולה. פשיטא שיפה לעקה. והרמת קול בבכי ולעקה דווקא. כדכתיב באנשי נינוה ויקראו אל האלהים בחזקה. וכתיב בתורה ויזעקו בני ישראל אל ה'. ומפורש בכתובים ויתפלל יחזקיהו המלך וישעיהו הנביא ויזעקו השמים. שוב מצאתי ג"כ בסידור הרמב"ן ע"ה ובעל המוסר שכ"כ. אבל הוא הביא כתובים אחרים שלא זכרתים אני. גם הדבר מנוסה ובדוק מקובל ביד דקי הדור. בקריאת וזעה כהוים בקול רם בגבור שמבטלת גזרות רעות. לא בהשי"ת צריך לזעוק באזניו עד שישמע ח"ו. אלא שהנפש מתפעלת עי"ז והתעוררות התחתון גורם לעליון (וס"ע דאיש"ר בכל כחו כמש"ל) אבל בעת ריות י"ל בכתת ואין לעורר הדין. והאר"י ז"ל נשואה לא התפלל בקול רם אפי' תפלה דמיושב והזמירות. לאורות הכהנעה. וזולת בשבת קודש שיה מרים קולו בנעימה בפסוקי דזמרה לכבוד שבת:

(ג) ראיה. גם היא צריך לקדשה בתפלה. ועם שכתבתי בחבורי ש"ק שאין סברה כל כך מהגמרא שצריך להתפלל בעינים עצומות דווקא. ולכאורה איפכא משמע. מ"מ ודאי אסור להביט אנה ואנה בתפלתו. דש"ע שצריך שלא יפסיק דבר בינו לבין הקיר לפי שמונו. וא"כ כשמתפלל ברחוק מהקיר אע"פ שאין שם שום דבר המונע (או דלא אפשר בלא"ה) מ"מ צריך לסגור העינים בהברה. למנוע שהסתכלות בדברים הגורמים ביטול הכוונה. כ"ש אחר שהזוהר [ואתחנן ד' ר"כ] מחמיר בו (וכ"ה במנהגי מהרא"ט) והוא דבר נכון בעצמו. שיש ליזהר. וגם בחזרת התפלה היה נוהג האר"י ז"ל לעצום עיניו. ואף בתפלה דמיושב. אשרי האומר ומקדש חוש הראות שלא להסתכל רק לד"א (שאין לאדם בעולמו יותר מהם. להביט אזניו ולזכור אחריהו. וכדרך שהיה רב נוהג לעולם) לפתוח בעסקו בשום תפלה ותהלה ושבחו של מקום. כדי שלא יפנה לבו לדברים בטלים. ואם ירצה לזון עיניו. יסתכל בשמים וימלא הכבת וירא ה' הגורא הנורא אלה כו'. לא מתמאי בה"כ שיהיו בו חלונות כו'.

(ד) תנועת הגוף בתפלה. הרמ"ע ז"ל בתשובה (סי' קי"ג) אסרה. ולענ"ד אינו מוכרע. ואשכחן למהרי"ל מרי דעובדא דהכנ בה. כדהספיד עליה תלמידיה ריש כל' תפלה שהיה מנענע גופו מאחוריו לפניו. ומעשה רב מובהק ותסיד גדול כזה. רב ודאי וכדאי לסמוך עליו (וכ"ה בהג"ה דש"ע סי' מ"ח) וכיוצא בה מצינו לנפל ס' הכוזר (סי' כ' ממאמרו השני) ששאל למה מתנועעים היהודים בקריאת העברית. והשיב האבר. שאמרו בעבור העיר חום הטבעי וכו'. ב"מ בהוא מנהג פשוט בישראל מימי קדם שכל מנהגן תורה ולא ערער עליו. והדברים האלה נאמרו גם בזוהר הקדוש פ' פנחס (ד' רי"ח ב) אדיעת ניה מ"ע כל עמין דעלמא לא עבדין נענועא. אלא ישראל דכד לעאן באורייתא מתנענעין להכא ולהכא ולא יכלין למיקם בקיומייהו. הה"ל כו' ווי לבני נשא דאלין כבעירי חילא בלא סוכלתנו. במלה דא בגהודי לאתמודען בשמהאן קדישי דישראל דאתגזרו מגו בוצינא דדליק. דכתיב נר ה' נשמת אדם. והאי נר בשעתא דאתאחיד בגו אורייתא דלעילא. לא שכיך נהורא עליה אפי' רגעא חדא. יע"ש באורך. ודברים הללו מסכימים לתשובה הנ"ל וקרובים להיות אחת. כי בודאי מתעורר כחום הטבעי על ידי ההתנועעות. והוא המעורר ומקין לנפש מהרדמתה שתתייצב בקריאת דברי תורה וקדושה. וכן לתפלה תכין הלב אל הכוונה הגכונה ותגרום התעוררות עליון. וכדרך שאמרו בהיב"ר בכל כחו (שם ד' ר"כ) וכענין קול רם שהותר מפני האורך. אלא בהרמת הקול שלא לצורך גדול. בבית הכנסת לאסרו משום שדומה לקטני אמנה. מבא"כ בתנועת הגוף קנה. שכך הוא דרך ומנהג בעלי מלאכה ועובד הזריזים שמתייצבים בפעולותיהם להתנועע ולהרגיש כל איבריהם. שיהיו מזומנים בחשק והסכמה אחת לעזור בהולאת פעל לתם לאור בשלמות ובאמת: ומ"ש הרמ"ע מקיה דחנה. במ"כ היא ראיה כנגדו ז"ל. מדפסק מינה תלמודא [ברכות כד] דנקיט חומרי הילכתא גברוותא דהוכא למשמע מהכהו קראי ולא הב לחא. ש"מ דלאו מילתא היא. ומיהוכא דרק בשהיה ערך באהיה. למעוטי הקול דביה קאי למימרא דלא צריך אפי' כשמיע לאזניו. ולא תימא כי דקולה לא ישמע. לאהרים דווקא. מיהת נא גבעה מק"ש למאן דאמר. קמ"ל דלא צריכה שמיעה לגמרי אפי' לעצמו (עי' ס' ק"א בב"י בירו' שהביא. וק"ל) וזה נכון והכי מסתברא והוי:

ומ"ש עוד מהכתוב בהיות בעמדם תרפינה כנפיהם. נמי לאו ראיה היא במ"כ. לשום מאי דהרשי ביה בשוק קיון שבילי. בעמדם שתהא בעמידה כו' חיזון קדישין דהוי מנגנין הרבה. יע"ש גם בראש התיקון. ואפי' אי קאי נמי אהיות עלמן. מ"מ לא קאי אלא אשירה דידהו דישראל דגריכין להיות בגלותא דמעומד בתשחי. דלא למשמע קלא

תדפיסו. דהייס קול כפה גרידא לא ישמע. וממשית גופן לא קמיירי בלל. א״נ י״ל כמ״ש בגמרא [חגיגה יג] ביום חסית מפני כבודן של ישראל. ויקרי ביה נעם דם. היינו בשעה שישראל שותקין למטה אז מרפים כנפיהן מלומר שירה. כי בכנפיהן אומרות שירה. כידוע מהמדרש שהביאו התוספות פ׳ אחד דיני ממונות ובגמ׳ פ׳ אין דורשין. ואין להם רשות עד שישראל פותחין ההלה. ואז מרפים כנפיהן מהמת שהן דוממות (ופשטיה דקרא נמי הכי הוא ודאי. שאין הכוונה על פרידה שלהם ממש דמשמע כתפלה דמעומד. אלא ה״פ. בשבתם והחיקהם. שהרי אין ישיבה למעלה ולית להון קפיצין. ומאי בעמדם כלא הם עומדים ומעמידים. הא אין עמידה אלא לשון שתיקה. כמד״א ועמדו לא ענו עוד. שוב זכיתי ומצאתי בנ״ל פ׳ כ״ה כדברי ממש ומתכיונים בעצמו) אבל בעת שירתן לד״ה לא הרפנה כנפיהן ואיק שונהים. אדרבה ודאי מתגבר כח העופפות אז. וכמ״ש כיולר מתגאלים לעומת ברפים. ולכן אנו מגביהין עצמנו ומעופפים בקדושה לעבות סמוכן בבנה שבתפלה המקודש ביותר. א״כ הדבר ברור שהיא ראויה לבהיר. וכמדומה נתעלמו דברי התיקונים כללו בענין זה מהרב המקובל כלו ז״ל עם שהוא ממן ביתו. גם דברי הזוהר הנ״ל מוכיחין מאד דתפלה וקריאה חדא מלתא היא לענין זה. מדמייתי קראי הלכוב אל דמי לך. והמזכירים את ה׳ אל דמי לכם. דמייך טפי בתפלה. וטעמא דקיטב במילתא מכורה דשתא כיון דאתאחדת גו שתילה הביא נגאלה לא בכיך לעלמין אלא מתנענעת לכאן ולכאן. הא ודאי איהא בתפלה שבקריאה. הא בהדי׳ דספר הזוהר מיהא לא כ״ל הכי איברא איפכא איכא למשמע מיניה:

ומ״ש הרב ז״ל מסברא דנפשיה, וקב כדין שבתפלה תהא ממעמקי הלב, כבר הזכרנו מטעם בעל ס׳ הבוזר (אע״פ שהוא דתב סברא זו, היא עיקר לפ״ד, ומ״ש כי ההכר מדעת עצמו הוא רחוק מאד) גם שבכל גוזר שאדרבה הוא עוזר אל הכוונה כי מעורר ארוהות החיוניות, ומתפעלת הנפש ביותר עד שהוכל בכחה זה לעורר שרפים עליון, כאשר הוכחנו מס׳ הזוהר לעיל, וכ״כ לענין עניית אמ״ר בכל כחו, אבן עדיין צריך למודעי, ולהודיע שבר דבר, כי בוודאי אין נכון שהגמגע מאד כמשסגע, ולא להיות ככד כאבן (דלא חק הלא בכוכב ההם כשוף וכנע, ואין כבדות הגוף במשמע) דומס עיף ויגע, אלא שמח ולחם כאופן שמגע לנפש לעוררה וכבוד ומורה למקום איט סוגע, ובזה קיימנו קיא גם דברי הרמ״ע:

(ח) מה׳אוי היה להתפלל בפריסת ידים לשמים, ככתוב בתורה ובנביאים, והר״ב בנ״ב נתעורר בזה בספרו (ד׳ פ״ע ע״ד הסוס פיודא) וכתב מה שכתב בטעם ביטול המנהג, אך לפנ״ד העיקר הוא מה שדהה שם, כי לא היה נוהג אלא בבני אדם גדולים ובמוכח בהדיא מב״ר [פ׳ ס] ומה שדייק הרב ז״ל מפרקי ר״א, נ״ל דלאו דיוקא הוא, הדא לדור המדבר נמי דור דעה הוא, עליהם הוא אומר אספו לי חסידי, הם ודאי היה כחם יפה בכך, ועוד שלא עשו כן עד שראו משה רבינו ע״ה עושה, וכה״ג ספיר דמי, כדבעיק למימר בס״ד בטעמא דמילתא, לאו משום יוהרא כדס״ד דהרב הנ״ל, אלא מש״ה משום שאמרו רז״ל [ס׳ הבהיר] אסור לאדם לעמוד שלש שעות כפיו פרושות השמים, ויש סכנה בדבר, ולכן בתוספתא דזוהר אמר נזקפא דגבען למגנא (ועפ״ז הורגלנו לפרש מה שאמר ר׳ אליעזר בר׳ שמעון פ״ד דמגלה, מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה, דלפירש״י קשה מאי רבותיה, הא לאחר איסורי שרי, אלא פירושו שלא נשא ידיו לתפלה בחנם, כי אם לברכה ולתפלה כדברי תוספתא הנ״ל, וכוון הדבר כמדומני שכך שמעתי מאמה״צ ז״ל בילדותי) מש״ה בטלוה למילתא לגמרי מפך תשבא, דוגמת לותה שאמרו אין אדם רשאי לפול ע״פ אא״כ נענה כיהושע בן נון, כ״ש בזו שחמורה מאד לפ״ד הזוהר (וישראל שהיו פורשין ידיהם עם מרע״ה, היו רשאין לעשות ע״פ מעשה רבם שהיה גדול כחו ובטוח שיענה, וגם היו נצולין מהמכשול ע״י כך, וק״ל) לכן בדורות האחרונים נמנעו ממנה כלל, ואפי׳ האמוראים כרבא דכוותיה לא נהגו בה כדמוכח מכבר ידיה, ומ״ש הרב הנ״ל עלי דברי הרמב״ם ז״ל היה מפרש שרבא לעולם התפלל בזקיפת ידים אלא שעם זקיפת ידים פכר ידיה וק״ל, באמת אין לי לב להבין, ביחוד לטעמו של הזוהר דמשום זקיפת העשר אצבעות נגע בה, נשארו דבריו ז״ל בתלום בלא פתרון באין מבין איך התקיים זה וזה בידו, והאמת שכיתי מבמי התלמוד נתבטל הדבר כל עיקר, שכן שתקו ממנו מכל וכל, ואין לנו כתוב אלא דברי הרמב״ם, וכן מנהגו של האר״י ז״ל, והנח להם ישראל שבני נביאים הם ומנהגן תורה:

(ו) ידוע שחובת המתפלל לכוין גופו כנגד ירושלם. ומסורת שני ומשום בתנ״ך כמוזכר למעלה אלא שרק הכוונה ס׳ ה׳

(סידור ב״י נס״א)

יע״ש. ואף ראיס לומר ירושלם שרית. נומר שלא יספיק זה סתם והיאמו שלשו עושים לזכר ולדוגמא וסימא בעלמא. אלא סיגא דלא אפשר. אז תעלה לנו הכוונה והמחשבה הטובה והצטרף למעשה. הנוגע נופני האונס והסכנה. כי האונס פטור מכל דבר והשגרה לא יגונה. אמנם לא ישובת. ולא הועיל הכוונה במקום שאין טענת אונס גמור ובשעת רווח. ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות בלבו הסכמה קבועה והקוצה לעלות לדור בא״י (עכ״פ כשהמצא ידו די הסולה וקלא מעמד סיפוק פרנסה. אם בדרך מגלגה או אחר מו״מ. לקבל הסכפים האלהות והשגרהית. כדי לייבש הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה) ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך. אע״פ שהרב לא זזה בריגה ממנו. והדר בח״ל עובד נלא אלהי אמת. כמ״ש דאומ״ה אשר גרשוני מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים. ואמז״ל (ע״ז ח) ישראל שבח״ל עובדי ע״ז בטהרה הם. ע״כ שמעוני בהי״ ורעי שמתגוררים בארץ לא לנו על אדמה טמאה. זכרו זאת והתאבש: זכרו את ה׳ וירושלים תעלה על לבבכם התקוששו וקושו. המזכירים את ה׳ אל דמי לכם תמיד לא יחשו. ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה עמו גופו תהו. ואל תחשו להשתקע בח״ל ח״ו לקיים ואכלה אתכם וגו׳. זאת היתה תולעת הנוהים הראשונים שגרמו בכיה לדורות כי מאסו ארץ חמדה. והיא שעמדה לנו בגלותינו כמר שלא אחד בלבד עמד עלינו. אלא בכל דור לא שקטנו ולא שלונו. על עוליגו נרדפו יגענו ולא הונח לנו. כמת מלב בכהגו. אחר ששכחו דירת א״י לגמרי. אין אחד מאלף מתעורר להחזיק בה להתיישב שם לדור. כי אם אחד ממדינה ושנים בדור. אין איש שם על לב מבקש אהביה. דורש שלומה וטובתה. ולא מלפה לרוותה. כמדומה לנו בהיותנו בשלום בח״ל שמבר מלאנו א״י וירושלים אחרת דוגמתה. ע״כ באו עלינו כל הרעות שבכת ישראל בארץ ספיה והרעה אהרית כבעה בכביד גדול מימי החורבן זמן רב קרוב לאלפים שנה (מזמן הורבן בית רשבין) ושם נתגרשו ממנה עד שלא נשאר שם ופליטה לישראל בארץ הביה. נדיך הוא ה׳ כי יצא מדעתם לגמרי ענין גלותם והתערבו בגוים דלמדו ממעשיהם ויעשו נאלות. ויתערבו זרע קודש בעמי הארצות. ואין היא דורש אין לה [כרכות לב] היינו עזבה היום שבותה. גם היא נאבהה. והשב אחור. ודודה חמק עבר שלא ידו מן הקור. והכמים הבן תאוס משהור. הלכו שחות בגוים לא מלאו מנוח. מות מחיים נבחר לכם בהור. כל זאת באהם. כי כארה נמבלנו. ארץ לבי שכחנו. נשוב אל ארץ מולדתנו לא זכרנו. עיר קברות אבותינו לא דרשנו. אל גיל כעמים שמחנו. לאחד בגוים אין הורה לקבוע דירה חשקנו. מי האיש החכם ויבן את זאת על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר וגו׳ ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי (וכתב זה שבא לידינו לא סתרנואו בלי נויה אך פשוט ביהור סגק כמ״ב להלן בס״ד. כאר לי זעיר כדי שלא להפסיק כאן בהמנע עמין) כי ישראל קרויים נחלת ה׳. והארץ היא נחלתו. והתורה הלויה בשמירם בשם ה׳ על נחלת ה׳. והעוזב אהם. עוזב השמית ע״ה כאמת. ולמה בנ״ד ס׳ לך לך. אם נכנסין לארץ מקבלין אלהותי ואי לא. ואין להאריך בידוע כמה הפליגו רז״ל בשבח א״י והדרים בה. כי התלמוד והמדרשים והזוהר וספרי החכמה מלאים מפס לפה. וכן המפרשים מלאו ידיהם נכ׳ להזכירה לשבח גדול. ביחוד הרמב״ם והרמב״ן על התורה יע״ש. ובעל ס׳ הכוזר האריך הפליא בדבר זה בכמה מקומות מספרו. כמעט שעל קוטב זה סובב קוטר ספרו. מבריח מן הקצה אל הקצה תחלתו וסופו תחימה מעין פתיחה. וכן בשמי ונכריתי ממאמריו והכל הולך אחר החיתום במולא שפתיו שמר. כאשר כפיו מלא נאמר. לטענת המלך המתווכח עמו שרצה לעכב על ידו ולהאחיזה מדעתו. בתום לבבו בחכמה ובשכל טוב. לעורה עיוני סתך וסכנה. לא חשש לא נסוג אחור ולא פנה. נדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. לאחוס בה ימיו. ימות על משכבו בשלום צדיק יסוד עולם. זכה אוכה רבים בווכוחיו ותוכחותיו האלהיים. רוח ה׳ דבר בו בא איש האלהים עד הלום:

אמנם שאין מקום לבעל דין לחלוק מהא דר״י [כתובות קיא] דס״ל כל העולה מבבל לא״י עובר בל״ת. דהא אידחי בגמרא. דהכיא והא בכלי שרת כתיב. ור״י גופיה נמי לא אמרה אלא מבבל. משום דחזיל לטעמיה דס״ל נמי הדר בבבל כדר בא״י כדיליף מקרא. וטעמא דמילתא. משום שמשם יצא עיקר שרשנו. אברהם אבינו ע״ה ארץ מולדתו אור כשדים ושם נגלו אליו האלהים. וכן ליחזקאל הנביא ודניאל וחביריו הופיעה עליהם נבואה ורה״ק על נהר כבר שיה מוכן להשראת שכינה. ולכן כשגלו ישראל בההלה גלו לבית אמם שבגם קרוב לבוש לגלות תורה. ותרגום שני ללה״ק. לכן נתקיימה תורתן בידם בארץ כזיאת המסוגלת לתורה דוגמת א״י בקירוב. וזכו לקבוע שם ישיבות גדולות.

הימות גלות יכניה וצדקיה והמסגר. מבבל יצאה תורה והוראה לכל ישראל כל ימי האמוראים בעלי התלמוד והגאונים. והיא עיקר הטעם של אותן שלא רצו לעלות לא"י אז. מפני שלא היו שם ישיבות גדולות מופלגות בהרבצת תורה כמו בבבל. כמ"ש שלהי כתובות דאמרי במערבא קמו רבנן ממתיבתא דר"ה בבלאה. שהיו מתמיהים על דיהיים. עם שהיו גם בא"י חכמים גדולים בעת ההיא. מ"מ לא זכו לטפסם בלמודם בקבוץ גדול עם תלמידים כמוהם. אולי בסבת מלכות הרשעה שפשטה אז בארץ ומנעה למוד תורה ברבים והיו מתחבאים ועוסקים בתורה בסתר. משא"כ תחת מלכי פרס היו ישראל בשלוה גדולה שקטים לעסק התורה ברווח גדול זמן ארוך. וזהו בלי ספק הטעם העיקרי שלא עזבו כל חכמי בבל מקום דירתם לבוא לגור בארץ. וכן גרסה מדשלחו תמוהי לרבה [שם] במה תאמר אין לך רב ללמוד הימנו. ואם סוף דבר כדי ללמוד תורה מותר לצאת לחוץ לארץ. אלא אפי' ללמדה לאחרים. כדאמריק שלהי יומא כי היכי דליחוש רב ולגמר אורייתא בבבל. ואעפ"כ מצינו כמה וכמה מן האמוראים שעלו מבבל לא"י אחר שנתחכמו בתורה. כגון ר' חייא ובניו [סוכה כ] ר' אלעזר בן פדת [כתובות קיב. שהם ר"א הוא בן פדת] רב כהנא [ב"ק קיז זבחים סס] ורב אסי [כתובות קיב. וכן ר' אבא ורב אמי. ברכות לד. רב ספרא [חולין קי] ור' זירא [כתובות קיב. ברכות מ. וכן ר' זעירא ירושלמי פ' היה קורא] ורהב"א [שבת ק"ה בהש"י. וכן ר' חייא בר גמדא. כתובות קיב] ור' ירמיה [כתובות עה] ורבים זולתם. וילמוד סתום מן המפורש פשיטא עולא דסליקו להו לבתר אע"ג דלא דכיר בו תלמודא. ואותן שלא עלו בודאי אנוסים היו. אם מחמת חולי ויסורין. או עוני. או חלו כהו טפלי. או שעת גירוש היה והגר מלכיות. דאנוס פטור ואין דנין מפלי אסבר ואין שעת הדחק ראיה. אבל בשעת ריוח ודאי היו עולין לא"י עם כל השבח הנ"ל דבבל. ואעפ"פ שאינה רואה חבלי משיח וקרו לה [כתובות קיא] קרנא דשיזבתא. ואעפ"כ לא השגיחו בה ראשי דורות חכמי התלמוד והניחו מקומם ועקרו ביתם ומשכו וחזרו ורהטו וקפצו במגלה ועברו לדוכתא דמשה ואהרן לא זכו [שם קיב] א"כ מה יש לנו לעשות אנו העניים ואביונים השוכנים קרוב לקוטב הצפוני אשר לא זרח בה אור השכינה מעולם. ורחוקים מאוד מאדמת הקדש ומל' הקודש. עאכ"ו שיש לנו להתאמץ ולעלות במרכבה בקרון ובאסדה אל ארץ חמדה. ולא יעצרנו הגשם והשלג מלכת אל מקום הכבוד. ואין טענה מחמת הסכנה. כי בשעת שלום אין סכנה כל כך. וסכנת המדבר והים בודאי אינה קרויה סכנה לענין זה. לפטור ממצוה גדולה כזו דמצוה ומגנה (ועיין ש"ע א"ע סי' ע"ה. שאפי' בשעת פירוש. ממה אמון ושלאה חייבין לעלות. אע"פ שאין הולכין משם כ"א בספינה או דרך המדבר) ומלכים ושרים עוברים ושבים באמות הלכו פיות. ראה דרך בגיא ובקעה. על כל הר וגבעה יחד עשיר ואביון. לקחת נכסים רבים כסוסים דרכם בים חומר מים רבים ובעזים נתיבה. שביטו ארחות תימ"ה קוו הליכות שבא. לאסוף הון עתק ולצבור כסף כחול. ישטו להודו ולכוש ומדינתא למערבא בכמה סכנות אתה מכניס עצמך גוף ונפש בכל יום (וכמו שהרגיש בעל ס' הכוזר בחתימת הס' ע"ש. פי' צדיק ימוב הכמה) על פת לחם יפשע גבר פשיעה גסה שמאבדת מאור עיניו. ומקצרת ימין חייו. ולכבוד בוראך ולהצלת נפשך לנוה לחיי עולם. אמרת עלי אהל כדרך כמבוכה חדק. אם לכל אשר ימצא שם בדק. עד מתי עצל תשכב על מטת העצלות מעט חבק ידים לשכב ברעת הבל. עד יגלו מוסדות הבל. ולמה לא תקוה לך מהגולה להמלט על נפשך בהיות לאל ידך לעשות. לבא להתלונן בצל שדי ותחת כנפיו להסות:

ברם עדיין יש לעיין בדבר אחד שזכר מהרא"י בפסקיו (בחינוך ה"י לעת כזאת) למנוע מעלייה לארץ מחמת שנמצאו שם בעמנו הפעים יתור כבך יקושים. דוגמתו מצינו זכרון לראשונים בירושלמי סוף פרק סב קרח. שאל כהנא לר"י. מאן דאימיה מבסרא ליה ואחתיה אבוה מייקרא ליה להן יזיל. א"ל יזיל להן דמוקרא ליה נחית ליה כו'. ואולי יאמר אדם לכן גם בזה בעתי זימני הויה הזקה. חלילה לנו לגזור גזרה קשה כזאת על ארץ הקודש. ואם באמת נא אבחר דרי. שלא יש לנו לחוץ ק"ו מעצמם. אם גבירה לוקה בפחה עאכ"ו השכיחי לסיקרי. פוק חזי ולא עדיף שמא מבגי. א"כ מה לנו הגאה גמה בריה בארץ סמהה. אבל אם ר"ל בזמנו ומהרא"י כפי דורו דיבר. שבכל סיהה נראה שפה להורה ולהעודה. וא"י פנה הדרה והודה אז עכ"ל. וכן לפי ענין בימי מהרא"י היה עדיין להלוחית של כבוד התורה קיימת בארץ אשכנז יותר מכל הארצות. משא"כ עכשיו בעוה"ר בירדה עשרים פליגות הגולה במדינות הללו. ירדו בעונות של תורה למדרגה שפלים. וגדל ישראל מאד בא"י עד שבכל הארצות עכשיו לא"י לברכות

תורה אמיתית. שלא טוב לנו להתהלך לפני ה' בארצות החיים תמן אזלו תמן שובעה. תמן רבנה דאורייתא חכמה ודעה. ובכר זכרתי למעלה והוכחתי בביאור שהפי' מבבל בימי חכמי התלמוד היו עולין לא"י ת"ח לרוב. ובזה נ"ל לפרש מ"ש חז"ל פ' הבית. מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינין לפי שאין בני מקומן. היינו כשעולין לא"י (ופרש"י דחוק) ואע"פ שבבבל אמרו ת"ח שבבבל, אין הכוונה כי אם על כל העולין משם לא"י, שהיו בני א"י תמהים עליהם שלבושיהם נאים יותר מהם, ורב אסי [שבת קמה] שרצה לומר מפני שאינן בני תורה. היינו לגבי בני א"י דעדיפי כתרי מינן כלא חשיבי, אבל ר"י השיב לו סתמא. משום דכי סלקי להתם עדיפי כתרי מנייהו:

ולכבוד הכשיא של תורה. אפתח ואדרוש נו בהך מילתא בהדא מהיתא. להוה שאמרו בפ' י"א דנדרים. שלחו מתם הזהרו בערבוביתא הזהרו בחבורה הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. דיש להקשות מאי שנא הני תלת דשלחו בני א"י והזהירו לבני בבל. ויובן עפמ"ש שם פ"ג על הפסוק ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש. שלא נאמרו אותן קללות אלא בח"ל לא בא"י. לכן הזהירו בני א"י מאחר שאינכם עולים לכאן. על כן הזהרו בערבוביתא דמתיא לידי שעמימותא. דלא נאמר אלא בגולה. משא"כ בא"י אין צריכין ליזהר כ"כ. כדאמר הכא לא עבר לן ירדנא. גם ידוע מה שדרשו [ברכות סג] חרב אל הבדים. שעוסקין בתורה בד בבד. ולא עוד אלא שמטפשין. משא"כ בא"י אין לחוש. משום דאוירא דא"י מחכים. והזהירם עוד על בני עניים שיעלו משם לא"י. שיעזרום במלבושים נאים. מאחר שילכו חוץ למקומם. ואמרי אינשי [שבת קמה] בלא מתא הותבאי. ויצטרכו לבגדים. ואם לא תשיג ידם מחמת עניותם ישבו מלעלות. לכן ביותר הוצרכו לזרז עליהם במקום שיש חסרון כיס. שמסתמא לא יתנו להם. וישהו בבבל. לפיכך הזכיר [ב"ר פע"ו] שיזכרו בהם ויסייעום. כי מהם תצא תורה. וזה כפתור ופרח (ובפשט זה י"ל בג' דברים ששלחו לרבה [כתובות קיא] אך כפתורי שקראתי בהיום כאן):

ע"פ הדברים האלה נתגלה לי פירוש האגדה התמוהה שבנדרים, אשר נתקשו בה כל גדולי עולם לא יכלו לה לנהלה ולבלבלם סדורה, וזה תוארה, אמר רב יהודה אמר רב [נדרים פא] מ"ד מי האיש ויבן את זאת כו', דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו כו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה, אר"י שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ, והנה המאמר מוזר דרשוני, לא לבד מחמת הסיום, מנ"ל שלא ברכו ומ"ט יש בו. גם בתחלה קשה הביאור, מה זה שלא תגלו כל אנשי חיל ידיהם להשיב, ודי העלם הנביאים והחכמים הטחת ישראל בעזיבת התורה, אלא הם העידום תמיד על זאת והגרו בהם גלות הארץ, ותמגם הדרש הזה ודאי יש לו סמך מבואר בכתוב מי האיש החכם ויבן וגו', כפי הלשון מורה באשמה שאת דבר נעלם משכל אנה הכתות, אבל באמת פשטו של מקרא קשה יותר מן המדרש, כי מלבד זה בהכרח צריך לדקדק עוד אריכות לשון תורתי אשר נתתי לפניהם, מי שני למימר תורתי גרידא, ועוד כפל ומכופל הענין במלות שוה ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה, כל שלא למאי אתא, לכן עשה הזנך כהפרכבת דבר דבור על אופניו בעזה"י, כי שאלה זו ודאי על גלות ישראל מהארץ אין שואל, כי התשובה גלוי וידועה לכל, כיון שחטאו גלו כמיועד, אך על אבדת הארץ אחר שגלו ממנה נשאלה השאלה, כי אם ישראל חטאו, הארץ על מה היא לוקה, שאבדה כל כחה וטובה ונצתה כמדבר מבלי איש עובר, ומדוע לא תוסיף את כחה לבני אדם אחרים שיבואו וישבו בה, כי לא הוזנו בראה, ולא לשוה נמלאה, יותר מאשר ארצות נושבות, וזה לענ"ד נכון בביאור הלשון, לא כהבנת כל המפרשים דקאי אישראל שאבדו מן הארץ, ואין זה במשמע הלשון כלל שאין יוצא מידי פשוטו, שהארץ היא האובדת, ועל מה זה אבדה היא, זוהי ודאי שאלה קשת הפתרון, בזה לא מצאו עדיין לחכמים ולנביאים שתעם הארץ בגלל עונות ישראל גם אחר שכבר גלו ממנה, ואין להם חק ועער בחבת ופגם ובטול כח הארץ, ומה הכפת להם אם תתן יבולה לאחרים, ולקתה מדת הדין, שלא חטאת ויוצאת משהלמה [ב"ר פ' ס"ד] לכן לא ידעו עד שפירש הקב"ה על עזבם תורתי וגו', יובן ע"פ הותה שאחז"ל (פ"ק דע"ז) בתחלה נקראת תורת ה', ואחר שלמד אדם ויגע בה נקראת תורתו, ר"ל שנקנית לו בקנין ויגיעות שלו, וכענין שאמרו במרע"ה [ע"ז יט] בתחלה היה לומד תורה ומשכחה, עד שניתנה לו במתנה (וכן פי' בחידושי אגדות) וכמו פשוט, וכן דרשו [עירובין נד] על הפסוק וממדבר מתנה, אמנם אין כל הארצות מסוגלות לכך לראות סימן יפה בתלמודם, כדאמרינן [סנהדרין קא, ב"ר פ' ל"ח] בבל מרסיף, סימן רע לתורה, שאלמלא

יורה שם מבטחה, ולזה אמרה כיון יפה בתלמודו אפי' הוא היה עליה סכנה, כי המקום גורם נבואה, ומכ"ש בא"י שאוירה מחכים, ואין תורה כתורת א"י, כמ"ש [ב"ר פ' ט"ז] על הפסוק וזהב הארץ ההיא טוב (כי היא תורה אור, וירא האור כי טוב, ולהפך ובמחשכים וגו' זו תלמודה של בבל) [סנהדרין כד] עכשיו יובן היטב הדיוק גדול, כי הקב"ה גילה כוד זה שהדין יאות שהארץ תשבול ג"כ עונש בשבת עזיבת ישראל התורה, כי נתנה להם בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו, והם קשורים ותלויים זה בזה שאם אין ישראל אין ארץ, ואם אין תורה אין ישראל, ולכן תולה הארץ ישובה והשבתתה לגויים בשמדו עליה בחטאתינו, אך אם היו ישראל חוזרין ושותן דעתם לשוב אל הארץ לעסוק בתורה בה, היתה גם הארץ חוזרת לכחה ולטובתה, היינו דקאמר על מה אבדה הארץ, עוד היום לא תוסיף תת כחה, על עזבם תורתי, שעם היותה שלי לא היתה עיני ניזה, אבל נתתי לפניהם, כלומר הכל לא בהמהל שלי, כי נתתיה מתנה להם, ע"י שיעסקו בה ויחזו במתאה גבורה כבלהם, ונכ"כ עכשיו שנחמו הארץ, עם היות שלומדים בח"ל, כאלת תורתי כבהלה, מאחר שלומדים ושוכחים, ומבזים מהגהי (וע"כ השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו כאילו מתחייב בנפשו, דשוכח פושע הוא) והזר ופירש מה רעה גורמים עוד, שבסכרה תורת ח"ל סופה בטלה מכל וכל, כי נמשך ממילא שהת"ח מתבזים גם, לפי שאינם ת"ח גמורים שינהגו בהם כבוד כראוי ומחויב, הוא שאמר ר"י שלא ברכו בתורה תחלה, ר"ל שבזיהו לע"ה לברך לפניהם ולקרות בתורה ראשון, שלא כדין הת"ח, שאינו ראוי להניח לקרות לגיון אפי' כהן ע"ה לברך תחלה (זה הפירוש נכון ביותר בעז"ה) וזה גרמה להם עמידת ח"ל, שאע"פ שעסקו בה בתורה, מאחר שלא נתקיים תלמודם בידם ולא הגליתו בה, לכן אין העם משאים פנים לתורה, ונתבטל כבוד התורה, ואם אין כבוד, אין מורא ואין תורה (היינו דקאמר נביא, בגוים אין תורה) וכל זה בא להם מהגמת שאין תורתן לשם שמים, שא"כ היו בוזחים לכיצו רגלם לילך אל מקום התורה, שתכריעם יקיימוה בידיהם, וזהו שאמר הכתוב ולא שמעו בקולי, הודיעך מה נמשך מזה עוד רע, שאין עוד דברי חכמים בנחת נשמעים לע"ה ואינן מקבלים דבריהם, אחר שהקלו עלמן בפניהם (דהע"ע דת"ח שקורא לפניו כהן ע"ה חייב מיתה) ואתיא כך מילתא דאליה' דכוותה בספרי על הפסוק, ואם לא תשמעו לי, למדרש חכמים, ה"ג ככי פירושא דקרא, ולא שמעו בקולי, לתורה שבע"פ אתא, שע"כ אין שומעין מעתה לנוורי התורה, אחר שמדלזלו ונתדלדלו ונסרחה חכמתם, הכן שלא ליתן פתחון פה לבע"ד לומר מה יש להם לעשות אם שכחו באונס, והלא שמנו יכול אפילו הקפה עליו משנתו, לפיכך שב פירש לך הענין על בוריו להבין ענין עזיבת התורה דמשתעי בה הכא, אע"ג דעסקי בה, אין להם התגלות על השכחה, כיון דהיכא שלדקי לבטל כח כר של שכחה השולט בח"ל, לעלות לא"י ללמוד שם תורה שאינה משתכחת, זהו ולא הלכו בה, שלא רצו ללכת בשבילה שמה לגור בארץ לקיים והם תכו לרגליך ישא מדברותיך, וירימו נס התורה ויקימו דגלה, וע"ז אמרו בר"מ [פנחס ד' רמז] בזמן שאתם מכתת רגליך ממדינה למדינה, תזכה לראות פני השכינה, והזר הדין יתר לגרום אבדת הא"ץ ח"ו, אם אין גדיים נתיישים, אין ארץ ואין שלם, שאפילו שמים וארץ אין מתקיימין אלא בזכות התורה, ככתוב אם לא בריתי יומם ולילה וגו', וכבן הכל מתוקן בטוב טעם, נמצא דבר שכתוב כלו נאווה ולעתיד (לא לעבר כהבנה ראשונה, דמאי דהוה הוה, אלא היא אזהרה והתראה להבא) כל זמן שלא יתנו ישראל (וביחוד ת"ח שבהם) דעתם על אדלם אין תורתם מתקיימת באמת, כי הא בהא תליא בין בלמוד בין במעשה, כי הרבה מצות תלויות בארץ שא"א לקיימן בח"ל, וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה (והלומד שלא על מנת לעשות ולקיים. נוח לו חיים. אם אין תורתו לשם שמים. ולמה לו סטורת. גם כדין הוא שהתורה תשתכח והארץ תאבד כח) ועל כן הארץ מתרעמת ותובעת עלבונה מהם. דמה מידם יבוקש. כי בסבתם הפסידה ואבדה כל טובה דובשה וחלבה ומבקשת תפקידה. להניק בדדיה (שלמקן בעוניו) רוגה והמדה. למען תמוצו והתענגו מזיו כבודה:

האריכתי בענין זה קצת ונמשכתי בביאור אגדה הזו לכוונתי שראשונה בעלם בכאן. לכבוד הארץ הקדושה העלובה ועגובת רוח שוה כאתי. למען ציון לא אחשה עד יצא כנוגה צדקה. ולמען ירושלם לא אשקוט להוזן צדקה. קול קורא פנו דרך העם הרימו מכשול. לצאת גמה אליה בלי ריבול. ובאמת היא המיהא קיימת על ישראל קדושים. בכל מקום הם החמירו על עצמן. בכמה דקדוקי מצות שהחזיקו בהם מדקדקים בהם ביותר. מפזרים ממון רב וטורחים מאד לקיימן בשלמות שאפשר. ומדוע מזלזלין ומתעצלין במצוה החביבה זאת. יתר שכל התורה תלויה בו. ואם אמנם דבר גדול הוא לעזוב אדם ארץ מולדתו ולעקור דירתו לנסוע דרך רחוקה כשב מאות פרסאות ממקומו זה. ולטבול בארצות נכריות אשר לא ידע ולא שמע לבוקס. ודרך ממעם שלבו. מאחר לאחר גפב [ב"ר פ' ל"ט] מזאת ומזאת ידעתי. כ"ש שבארצנו מרובה. לפום צערא אגרא (וע"ז אמרו [שבת ז פ"ז] אין ד"ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה) אך אם זאת כויב אל לבו. כמה מרוסה יגיעתי בידינו במקומות פזורנו בגולה. אז יקל עלינו לשום נוכח ה' דרכינו לבקש נחלתנו. כאשר היב אשר נתן לו אלהים עושר ונכסים ואינו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה (גם במו"מ ובתורה שבה הארץ רחבה ידים לפניהם לא תחסר כל בה. יגיע כפיך כי תאכל שם ותברך. אך אל יתאוב לרדוף שם אחר הבלי עולם ח"ו. כאותן שאמר עליהם ותבואו ותטמאו את ארצי) ולא ישליטנו האלהים לבאת חלק ולשמות בעמלו לראות עולמו בחייו לקנות לו אחוזת נחלה בארץ הטובה. זה הבל וחלי רע. וצדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה עינו מצדיק לא יגרע:

אולי יאמר אלי אומר קשט עלמך תחלה. לואם אבינו דבר כאשר עם לבבי באמת ועד בשחק נאמן סלה. שכך עלתה במחשבה לנגד בשבר הסכמתי מאז בלי נדר אי"ה בחיים ובריאות ושיר המונעים באין מכלים דבר. אזי לא אחוס לטלטול הדרך ברב. ולגופי שהלם מעוני ומרוב עבודה ותלאות נוראות שעברו עלי מנעורי. אבל אם זכרתי ונבהלתי. ברוך ה' אשר לא הסיר חסדו מאתי. בו בטח לבי ונעזרתי. אשר הראני צרות רבות ורעות הב והחייני וקיימני. בו חסיה נפשי יעשה עמי ככל נפלאותיו חיים וחסד אגם. ויבוא ויעלני לארצו הנבחרת. להשיג שלמות נפשי על אדמת הקודש לא אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה' המקודש לשמו לעטרת תפארת. והוא יתב' יודע התעלומות לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. כי על אפי ואמתי היתה לי ישיבתי בח"ל. אף אם בית נתן לי דירת כבוד מעולה. נאוה ונהדלה. תמיד עיני נושא. אל הר המוריה. אך כל עוד שהמלכיות מתגרות. אי אפשר לעבור דרך ים כה. ולעמוד במקום סכנה ברורה. גם בעוד הילדים רכים ברגלי לא אוכל לעבור מעברה. ועדיין לא השיגותי מזון לגוף ולדה לנפש כראוי שלא לבא בהיכל מלך ביאה ריקנים חלילה לרש אין כל להביא תשורה. לולי זאת חטאתי ולא התמהמהתי לשמור דרך פקודיו ארוץ מהרה. ואז בה' אגפס ולא אכסף. שיבוא עת רצון לה'. ונעלה אל הר בית ה'. אוחילה לאלהי ישעי בתוך כך תבא גם זאת השבבה לטובה. לזכות עצמי ואחרים עמי. וחפץ ה' בידינו יצלח. עזרו מקודש ישלח:

ואתם הבנים בני אשר נתן לי אלהים בזה. הילדים אשר חנן ה' אותי לאות ולמופת בישראל. יהי לבבכם לעד. שמעו אל יעקב אביכם ותהי זאת בכם לעד. את אשר אני מצוה אתכם על דבר א"י כי עת לחונן עפרה ואבניה כי בא מועד. שתזכו להביא יואלי חלציכם לטוב להם. וישאל בידכם ברכה להוצאת הדרך ולעשות איזה מעמד פרנסה אפילו בצמצום ויפרוץ לרוב. פנו וסעו לכם ובואו אל ארץ הקדושה. לשכון בתוכה דירת קבע. וראו את טוב הארץ לשובע. והם אל תיראו את עם הארץ. כי לחמנו נתן מיד ה' אשר לא תאכל מהן לחם לכל בשר. אשר התהלכו אבותי לפניו האלהים הרועה אותי מעודי רועי ה' לא אחסר. הוא יברך אתכם ולא יסיר פניו מכם. יתכדו לא יסור מעמכם. בשובכם אל ארץ אבותיכם. שמעו אלי והתענג בדשן נפשכם. ויקוים בכם מקרא שכתוב. אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' נחלה בלי מצרים. וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת בראש הר מרום הרים. בלכתך לא יצר צעדך. וסדרך נלה רכב אודך. כי תעבור במים אתך אני. הנה אלה מרחוק יבואו. לא יכס שרב ושמש לא ירעבו ולא יצמאו. זהב ולבונה ישאו. כבוד אלהים ירנו:

חזרנו לענין. מי שבעתה בלבו הסכמה מוחלטת לעלות לארץ ישראל בהשיג ידו. ומתעכב בח"ל מפני ההכרח. אז תועיל לו מחשבתו הטובה והעלה לו. ותקובל תפלתו כאילו עומד בא"י נגד שער השמים. ויעזרוהו להוציא מחשבתו לפועל ממש לקיים:

הנה לא ערכתי משפט שלשת הענינים הנצרכים מאוד לתפלה כנודע. לעשות כוונים למלאכת שמים להגיעה באמת ובאמונה. אשר יש מי די נאים כמוני. ישפיק כפי דלות שכלי וקצרות זמני. ואל תבקש לך גדולות ונפלאות ממך. אין לך עסק בנסתרות [חגיגה יג] ואל תאמין באלו המתחסדים המתפללים מתוך סידור כ"י ע"פ קבלת האר"י. כי אין ת"ל ועמדיה כהוים לאחה אגלא דמילתא. אלכיפהא יקירתא כמתגיתא שמירתא. כי גם חכמי התלמוד הגדולים היו מהרים שלא לעבור גבול הכוונה. כמ"ש בירושלמי פ' היה קורא [ה"י] (עמ"ש פ

כפל שבירה מאמרות מאמר אם כל חי (ה"א סי' ל')אף שבוודאי אין מי שיקח הדברים במובנם כפשוטן בהחלט . כי אם סכל גמור ופתי הכל גב שאין לו עסק בדברי חכמים ותדותם . והרגיל בדבריהם ז"ל אשר יתלה מ"ש שם מאן עייל ברישא כו' . יגיד כמונו שכוונו בלי ספק על סודות קבלת התפלה ואיך היא עולה לפני מה"ה (ונלע"ד שם מה שהראוני מן השמים כאשר הבטחתי להביאו . וקנה מקומו כאן שלא לעבור על כמשה ובלא להפסיק בין גאולה לתפלה ביותר) אף אם דהז"ל כפשטים ישנן [שבת פה סנהדרין לד] ואור מתנוצץ . מתחלק לכמה פנים . ונשקל ברבה גוונים. ונאמר בכוונת ר' חייא אלקפתא וריש גלותא מאן עייל קמי מלכא ברישא כו' . אלקפתא גי' ברית הוא צדיק יסוד עולם . ור"ג הוא מ"ל ראש פנה ראש לשבעים . והולכת בראש ישראל הגולים . וידוע כי הצדיק נקרא עני . והתפלות מתעכבות עד שתכנס תפלת העני שלה . כמ"ש בספר הזהר [בראשית י כה] על הפסוק תפלה לעני כי יעטוף. גם נקרא הצדיק אבד דאכד למטרוניתא . וע"י התפלה מתחברי' בסוד סמיכות גאולה לתפלה . ובעמידה נעשה זיווג זעיר ונוקביה תבור מטרוניתא במלכא . והיה מהרהר ומחשב מאן עייל ברישא . א"כ אלקפטא גי' קל"א אינן כידוע שהוא קטיגור . ור"ג הוא מיכאל סניגור . כמ"ש [דניאל י] מיכאל שרכם . ושניהם יונקים מהשכינה שכן עולה מילויים שוה . והיה מסתפק איזה שמע תחלה . כי קליפה קדמה לפרי . או אין שיהין בהוגה . ומקמי דליפוש הדין אף . ואידך מפי אפרחים . היינו אפרוחין מארי קבלה דפרחת בהון שכינתא . ונשקל בהם עד היכן מגיע כחם לסייע השכינה בעלייתה . א"כ אפרח גי' רפ"ח ניצוצין עם הכולל . ומנה אותן לידע כמה מגיע להעלאת שכינתין . גם גי' זעיר עם ב' כוללים דמקץ במט"ט . והינון אפרוחין דמט"ט כאשר בתיקונים וכו' . ותשב אם כחם יפה לתקן עליית התפלה עם השכינה . ואידך מאי דימוסיא . הם שורות הבנין של ביהמ"ק . שהיה קבע לו לנוה היו לו ג' חומות של אבן וא' של עץ . כמ"ש ג' טורי אבן וטור כרותות ארזים . וכתוב נדבכין די אבן גלל תלתא ונדבך די עא חדת . ויראה שהגי' של אבן גלל (גי' ס"ג) נגד ג"פ אהיה . גי' מג"ס . בסוד ואני אהיה לה חומת אש (דין) משם רועה אבן ישראל . ואחת של עץ . גי' כסף . חסד (ועא (חדת) גי' שם ע"ב עם הכולל חסד) ומפני זה נחרב הבית . שהיו דינין רבים על החסד . והיה מעיין אם הוא בחסד גמור או מעץ החיים גוף האילן קו האמצעי . כ"מ לתפלה שהיא במקום עבודה . ועולה דרך בהמ"ק . ומי שאמר מחזיקנא טיבותא לרישי דכי מטי למודים מגרמיה כרע . זה עלה על כולם ברוב הפלגת עוזו בכוונת סודות התפלה . עד גבול שהגיע למדרגת התפשטות הגשמות . כמ"ש על החסידים הראשונים בעולם כוונתם בתפלתם . כן זה מדבקה נפשו בעולם העליון עד שלא היה לו עסק בהוצי גופו . ולא היה זוכר להשתחות כשהגיע למודים . אם לא מחמת שכבר נתקדש גופו והדבק חומריותו שהיה יודע לעשות חובתו מעצמו בלי התעוררות שכלו . שהיה טרוד אז בעיונו המופלג . זה ברור בעיני בס"ד . והגג אתלים כאן כביאור גם באגדה דתלמודא דידן דפרק הפועלים דף פ"ה (אשר מדרתי לפרש) דאדמי ליה כדובא דנורא . ומ"ש כדובה . נ"ל טעם נאה . לפי שפרס נמשלה כדוב . ושרו נקרא דוביא"ל . כמ"ש באגדה דפ' יום הכפורים [ד' ע"ז] והוא המקטרג נגד הבבליים ונבני ישראל שלא עלו כולם בימי כורש מלך פרס . שאלמלי עלו כחומה באותה פקידה . לא היה רקב שולט בהם והיתה גאולה שלמה . דמש"ה אמר ר"ל לר"א [יומא ט] אגרא סניא לכו . וכן ר' חייא בבלי היה כידוע . וכמ"ש [סוכה כ] שעלו ר' חייא ובניו מבבל ויסדוה . לכן בזה היה מקום לקטיגור לנאהז בו לנגדו ולבטל כוונתו . דבכדי ודאי לא איטריד ואיבטלה שעתא דרחמי . אלא לפי שהבבליים היו סבה להאריך זמן הגלות . לכן אים בדין שתבוא הגאולה על ידיהם . ולא פגיד קב"ה דינא בלא דינא . ועל דבר זה נענש ר' חייא כמ"ש דלא כוונית כו' . שלא זכה לאות לו כוונה שלמה בתפלה . כמ"ש שם . וזה כפתור ופרח) וכל שלא אמר שלשה דברים הללו בכל לב . במחשבה טובה ושונה נכונה והכנעה לא בעזות מצח . ובקשות מעשים נאים ותכונות הגונות חיות וקמות נגלת . לא יצא ידי חובתו כמוצא עצמו מצוי לו . ביחוד ביחיד בחדרי בכיתו . ואשרי שומרי משפטו זה בכל עת הנוהג בהם מובטח הוא שתקובל תפלתו . אבל אין לבלול קבלת התפלה ממי שהוא אנוס ואינו יכול לכוין דעתו ומחשבתו כראוי . וכבר אמרו ח"ל [עירובין סה] יכולני לפטור את העולם כולו מדין תפלה מיום שחרב בה"מ (ואמרו ז"ל [ב"ב קסה] ג' דברים אין אדם ניצל מהם בכל יום . א' עיון תפלה . והיינו שאינו מעיין בה כראוי) ואלמלי היו ישראל מתפללין אף תפלה א' כהוגן בכל תנאיה . נגאלין מיד בלי ספק בימיהם. אבל חטאים אנחנו . שה נצדק ונתלינו כבגדינו כימינו לבין אלהינו . גם כי נוצץ

ושיע סתם תפלתו . כי א"א לרפאת החולה מחולי אריך ומסוכן . כל עוד שלא יסורו סבות חליו . כל שכן אם לא יחוס לנפשו ויאכל וישתה כל חפצו וירדוף אחרי תאותיו המאוסות כרצונו למלא תאותו . ויעיז פניו אח"ז לבוא לרמוס חצר המלך הרוצה לאמן יתב' למלא תרופת מחלתו בבקשתו ובתפלתו . ואף היא אימה רק מנהג בעלמא ומצות אנשים מלומדה (סירמוניא בלעז) אכן בשביל קצור כוונה שלמה מחמת אונס ודוחק . לא יתייאש אדם מן הרחמים . כי העיקר רחמנא לבא בעי . וכמ"ש ריח ניחוח בקומץ של עני כמו בעולת כהונה לפי שאחד המרבה ואחד הממעיט בלבד שיכוין אדם לשמים . ככה הוא בעבודת התפלה . חשובה היא תפלת העני לפני המקום אע"פ שאינו יכול לכוין דעתו גם כראוי מפני דחקו ודאגתו ונפשו דואבת . לא הדל בגופו וטרוד ביסורין ורוחו נעלבת . מ"מ תפלתו מקובלת ורצויה בכוונתו החלושה לאונסו וטרדתו במחשבה . יותר מהעשיר בדעת ובריא אולם שנפשו רחב מטוב כל וכל חושיו מזומנים לתפן נפשו השמחה ומיושבת . וכן אפי' הרש ומך בתורה ובמעשים נלעג לשון אין בינה מעכבת , אין נבקשת ממנו יותר מיכלתו . וכמו שדרשו [שה"ש רבה] על הפסוק ודגלו עלי אהבה , זה ע"ה שהוא קורא ואהבת והייבת , אמר הקב"ה ודלוגו עלי אהבה , ואמי מכיר שאיני יכול לקבט עצמי בכל אלה בעו"ה.אם מחמת הרגל האכזר כגון תי"ן רפויה שא"א לי לייבר המבטא בו כראוי (מלבד מה שכל ישראל אין בקיאין בו עכשיו . כרי"ש רפויה שלא ידעו לקרותה רק בני טבריה בעלי המסורה, כמ"ש המדקדקים הראשונים . עיין במכלול שער אותיות) אוי נרא רבים אלי נחמה . אחר שהתרם עוות הלשון ונפת סילדות . כמדומה שאין לו תקנה . וכבר נתייאשתי מזה (והנה מצאנו [מגילה כד] בר' חייא שהיה קורא לחתין ההין . ואעפ"כ הורידוהו לפני התיבה כדלא הוה דעדיף מיניה . וכי אמר משיב הרוח נשיב זיקא . ש"מ דהיכא דליכא דעדיף לית לן בה . ולא קפדי אלא היכא דאפשר . ולמאן דמצי ולא עביד) ואם מחמת חסרון הסבות המצטרכות . ויהרהר בטלים הרבה כנגדי טרדות מבית ומבחוץ ויסורין שהינם של אהבה גוף ונפש מסבכות . לכן אמרתי להתפלל בעד חברי ואני צריך לאותו דבר . אשרי אדם לא יחשב לו ה' עון שוגג ואנוס ואין ברוחו רמיה . ולא יצטער אדם כיוצא כי אם לא יוכל לתקן מעוות הל' בזה . וכדומה לו המעונה ומדוכא ביסורין ובדוחק השעה עת לנה עת המה . או ההולך בדרך ואין דעתו מיושבת או עובר בים באניה . ולא יוכל לייבר מחשבתו כל הצורך . לא יתייאש בשביל זה מן הרחמים . אחר שעשה כל האפשר ביכלתו בלבד שיכוין אדם לשמים . כי ה' יראה ללבב ואינו בא עם בריותיו בטרוניא (ע' תשובת רשב"א סי' תכ"ג ובד"נו) ודע עוד שהכוונות במה שהן מתחלפות באיכותם ומהותם . דומות להרגשות הנחלקות . יש מהם חזקות . (כמו אותן של בעלי הקימיאה) ויש מהן קלות ודקות . וכולן שוות לטובה מועילות ולא מזיקות וכמו שיתבאר עוד לקמן בס"ד ולא עוד אלא אפי' תפלות הפסולות מצאתי להם תקנה . כמ"ש בס' שערי אורה שער ב' אחר כינוי הכד תחתון. ז"ל שם . ואם ח"ו התפלה שאדם מתפלל אינה הגונה . קורין לאותה תפלה מלמעלה תפלה פסולה כו' . והכרוז קורא אל תכנס כו' . וא"ת נמצאו רוב התפלות שהתפלל היחיד נפסדות ונאבדות כו' . דע שאין הדבר כן . אלא כל אותן התפלות הפסולות הנקראים פסולים . כשדוחין אותן לחוץ . הש"ת נתן להם מקום להכנס בו כו' . ואם חזר זה היחיד שהתפלל התפלות פסולות שעומדות בזה הרקיע הילון . ועמד והתפלל תפלה אחת בכוונה גדולה ותפלתו זו הגונה ושלמה . אז אותה התפלה הכשרה מסתלקת והולכת ונכנסת באותו היכל שהתפלות הפסולות שהתפלל מקודם עומדות שם ומוציאה משם כל אותן התפלות שהתפלל . ועולות כולן עם אותה התפלה הכשרה . וכולן נכנסות עמה באגודה אחת לפני הש"ת . ע"כ . יע"ש (וראוי לקרות ג"כ מ"ש בהתחלת הספר אחר הפתיחה והם דברי ס' הזוהר פ' פקודי [ד' רמה] בהיכלין) אולם עכ"ז נכון להתפלל עם הצבור . כי ירויח שלא הפסד מיעוט כוונתו . בשכר שנוטל עם כוונות אחרות שמשתתפות שם . לכן תפלת הצבור חביבה מאד לפני המקום ב"ה . בהיות בה כל מיני כוונות נכונות . שכולן מצטרפין להשכון גדול כו' . והארכתי בזה : (ז) וצריך לדעת כי נוסחי תי"ח ברכות דתפלה (וכן כל שאר ברכות) ק"כ זקנים ונביאים (הם אנשי כה"ג) עמדו ומנו על כל תיבה ותיבה . ונגלה במחזני שכלם הקדום . ותקנום בעיון ובדיוק רב על סדר נפלא כו' . מ"מ נראה להם דבר נפלא מאד בג' ראשונות . שכולנו שוין בהן שפה אחת ודברים אחדים בין כלל ישראל בכל מקומות פזוריהם . עם שנתרחקו זה מזה כרחוק מזרח ממערב . כאמרו תלבשת בהם דבר כל תלונה לא נתערב . ולא נפקדה ולא נתחלפה מלה . בידעם שיש בהם קפידא פרטית גדולה . וז"ל ר' יחיאל [מובא בטור סי' קיג] דורשי רשומות הם חסידי אשכנז . היו שוקלין וסופרין מנין תיבות שהתפלה

התפלות והברכות, הם אמת, כנ' בראות דלהשואת ק"ז תיבות, הרסה להשונה מ"ב תיבות (וכ"ה בזוהר חדש) ברכה שניה תמן תיבותיה נ"א, ברכה ג' דיחיד בה י"ד תיבות, ד' בה י"ז תיבות, ה' בה ט"ז תיבות (ו' ז' דלג) ח' בה כ"ז תי', ט' ל' תי', י' כ' תיבות (יא דלג) י"ב כ"ט תי', י"ג מ"ב תי', י"ד כה תי', ט"ו כ' תיבות (י"ו דלג, וכן י"ז וי"ח וי"ט) הנה שכרו אתו, ולא לריק יגע, אף אם אולי כיון שאמת כל מה שכתב או מקצתו או לגמרי לא, מכל מקום לא יקופח שכר כוונתו הטובה, ושרי ליה מריה לר' דוד הבודרהם [בסוף פי' אלהי נצור] שלעג ע"ז ואמר שהמנין הלז אינו מועיל אלא למי שעשאו, לא לזולתו, מפני שראה שאין כל ישראל שוין בנוסח התפלה תיבה בתיבה מלה במלה, ועם שזה אמת, מ"מ הועיל לעצמו שכר כוונה טובה, ולזולתו, שהודיע חשבון תיבות של כל ברכה, כי בלי ספק, אותי הה"ג שתיקנום הקפידו מאד על מנין התיבות, ויותר שלא כוונו לרמוז דבר במנינם, מ"מ בודאי דקדקו בלשון שיהא שפה אחת ברורה, שמורה לכלל ישראל בהשואה גמורה, כמ"ש הר"מ ז"ל, ואם בהתמשך הזמן וברוב העתקות שנעשו בלוק העתים, וע"י עירוי מכלים לכלים שונים, שהגו הנוסחאות בין המקומות הרחוקות ממזרח למערב, הנה אמת הסופרים והמעתיקים היא, ואעפ"כ לא שלטה כ"כ רק לחלק הנוסח לשתים דרך כלל, כי כל ישראל המפוזרים בגולה שידועה לנו, נחלקים למערביים ולמזרחיים, ובהרצות שלנו המערביות, נכללים האשכנזים והספרדים, וכאן נמצאו הנוסחות חלוקות במחומה, שאין בהם קפידא בענין כל כך (דהיינו באמצעיות) מה שאינו חידוש כמו כן, ואעפ"כ האחד בודאי טעה, ולא יפה עשה שבינה מחומה מלבין שתקנו האבות הזקנים הקדושים וקבעוהו לדור, אם אמנם הותר להוסיף באמצעיות לחדש בהם דבר וזהו עיקר תפלה של תורה, אבל לא לשנות מאומה בנגמר. ומאמת שאין לנו ידיעה ברורה ביד מי הקבלה הנאמנה בהשואה בזה, לכן כל א' מחזיק בשלו, ועושה לו סמוכות מה שיוכל, ואם האחד מלא סמך והאחר אינו מוצא, הרי לאיש שיפה כחו של זה, כ"ש אחר שבני אשכנז מוחזקין בקבלתן כמ"ש הרא"ש בתשובה, יותר הרבה מהספרדים, עם שנודע גזעם מגלות ירושלים, גם היו להם גאוני בבל מורים ומלמדים כגון ר' משה ור' חנוך בנו ומן או והלאה שעמידו ת"ח גדולים בתגרה, אך קודם זה היו ריקנים מאד, לא התפשט ביניהם התלמוד לפני זה כלל, משא"כ בני ישראל שבאשכנז, שלא פסקה מהם ישיבה דור אחר דור מימות החורבן, נתנו נפשם על ידיעת ושמירת התורה כמשפטה וכהלכתה, ע"כ בודאי קדמו להם בידיעת פרטיה על הנכון, אלא שאעפ"כ מצאו אותם רעות רבות וצרות, שנמנעו מהפכה תורה באשכנז, ולולא שהיו הדורות הראשונים כותבים ע"ס מספר מנין התיבות של התפלות והברכות כמו שהיו תפוסות בידיהם, בודאי היו מועילים הרבה לעצמם ולבאים אחריהם, כדרך שעשו פרי בעלי המסורת במקרא, אלא שיש לנו ללמד זכות עליהם, כי מרעה אל רעה יצאו, לא שקטו ולא נחו, ע"כ נאנסם בכחו, ואיך שיהיה מנין התיבות ודאי לא דבר רק הוא, והרי גם הזוהר עסק בו, לכן יש לנפלאת מהב"י שחשב דברי הרד"א כדאין להכניסם לביתו הגדול, אכן אני בתומי אלך בעקבות הראשונים, הסופרים ומוניים, כל תיבות תפלות וברכות שהנחילונו האבות והזקנים, והמלמד לאדם דעת יעזר לי שלא אסיר שפה לנאמנים, דרך הבונות יודעי לגלות מצפונים, ויבלא לנו מורה צדק ויביב לב אבות על בנים, וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימים קדמונים, ב"ב אמ"ר: בהנהגת הבוקר הוספתי כמה דברים, והוצרכתי לקצר:

עד הנה עזרני ה' לעשות מטעמים כאשר אהב אבינו שבשמים לסעוד לב הנכנסים לחצרו לביתו, והיה אם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו, יתהלך להרגעה ראשים מבני צדיו יוצגו עמודיו, עשה כתב יושר דברי אמת יש לו רגלים עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם יכונו יחדיו, אם הימני יכין הלב להבין אמרי בינה מה שמוציא בפיו בכוונה נכונה ע"פ הפשט הנגלה ולפעמים ק"ת בדרך הנגלה הקרוב ומבואר בקוצר כפי כח האפשר, למלאת שכר בחבור הדבור ולשון מקושר בדרך ישר ויתרון הכשר, ואם השמאלי בועז עמו עוז ותושיה לרוב הודיע בסידור הדרי הבית לכל משפטיו והלכותיו כולל הנהגת הבית ע"פ הפוסקים ומנהגי קבלת האר"י ז"ל, באופן שלא יצא אדם צריך לשאול דבר בתורת המנהגים (וכן נכלע כל הסכרתי מסדר המעמדות והוסף עליו דברים רבים כהמה בע"ה) ולמטה ברצפה כיבוד הבית לברר שפה, אמרת ה' צרופה, ודלתות הבית עץ ארז מצופים זהב הדקדוק עלי שפי"ם עומדים בקומה מאחורי החומה, וכך עלה לפנינו במחשב'ראשונה:

וכגון זה והאי צריך להודיע. שאל יעלה על לב אדם לחשוד מיד. כששכחנו או בשבינו דבר מדעתנו בהשמטת איזה דברים שלא הכנסנו תוך הבית. כגון עניית ועתה יגדל בקדיש. וכל מה שמוצין הסמון שלא מדעת הפוסקים. וכן ג"ס (פי) קודם תפלה [עי' מ"א סי' נא] וכיוצא בהם. כי כתמו כפירושו הכל מדעת האר"י ז"ל (שלא היתה דעתו הקדושה והרחבה נוחה מהם. והוא ז"ל לא נטה מדרך התלמוד והפוסקים כמלא נימא) או מדעת שאר רבותינו הגדולים. ובדברים השנוים במנהג המקומות. כמו בחתימת ברכת המאורות ופתיחת ברכת בההריב. שאלו י"ל נוסח אחר ואלו נוסח אחר ולכל א' י"ל פנים. האמנו שניהם ויאחז צדיק דרכו. מאלה מאלה ופשטיה. וכבר ידוע מ"ש האר"י ז"ל שיש לכל מנהג שורש למעלה. ואמנם שיר יגדל עם סיומו שבח נאה. לא היה מקובל להאר"י ז"ל וממוקן עמו. לא לבד מטעם נסתר ידוע לי"א (ועם הרבים אין אנו מונעים לאומרו) אלא באמת גם בנגלה לא נכון להעמיד עיקרי האמונה והתורה על י"ג בלבד. כי רבים המה השנים רבוא אותיות ובהריבן (ואין ענין לכאן הואה בדרש ר' שמלאי [מכות כג] תרי"ג מצות נתנו מ'. בא דוד והעמידן על י"א כו'. בא חבקוק והעמידן על אחת. שהם דרך כלל גדול. והעיקר בהם כמ"ש הר"מ ז"ל במאמר ר' חנניא בן עקשיא. שהעושה מהם אחת כמאמרה יזכה בה לחיי העוה"ב. דבר ה' בפיו אמת. ועיין גמרא ערוכה. בר"י דפ' חלק. שאפילו לא שמר אלא חק אחד ניצול מגיהנם. אבל לא למעט ח"ו קיום כל המצות) אמנם שרשי התורה ואמונה דרך כלל אלה הם. לידע כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד מלבדו. מחויב המציאות יתב' אין מבלעדו. ברצונו ברא הכל לכבודו. יחיד ומיוחד שאין כמוהו נעלה מכל חסרון ומקרה שוא מכל פחיתות אין לו דמיון וציור היכופר לו כי אדבר ואין פה להגידו. מקור השלמות מבוע הטוב כי לעולם חסדו. מרומם על כל ברכה ותהלה כסא שמים הדו. וכלל חייבים לאהבו ליראה אותו ולכבדו. למה שאחנם מציאותם אחר שלא היו ובו תלוי קיומם אשר נפש כל חי ורוח כל בשר איש בידו. לכן אליו יתפללו לבקש רצונו ולעבדו. ונתן לנו תורה תמימה ע"י משה עבדו (שמלה שמותיו ופסוק ותמנע יש בו קדושה כבפסוק שמע ישראל. וס' ואלה המלכים חביבה כפ' עשרת הדברות. ופ' עגל תשובה כפ' קרבנות. והכופר באות א' או ניקוד א' או קוץ ותג. כופר בכולה. ואין לו חלק באלהי ישראל ולא נחלה וזכרון עמנו) ומסרה לזקנים ולנביאים ולחכמים יודעי הדת. לבאר ולפרשה לדרשה ולחקרה. וצוה לשמוע אל הכהן והשופט ורואי הדורות היושבים על כסא מרע"ה הדומים למלאכי ה' צבאות. ולהכנע לגזרותיהם ולתקנותיהם. ולהאמין כל מה שקבלו איש מפי איש עד סיני. בעיקרי האמונה וסוד ידיעת האלהות וסי' המצות (שאין אחת מהם מבוארת כל צרכה בכתוב) וסעיפיהם וביאור חלקיהם (ופרטיהם המתחדשים שאין להם תכלית ולא יגדרם מספר. והבחירה ינתרכו לפותר ומבאר נאמן אם לא אלה. איפה מי הוא) והגאולה העתידה וגמול המיועד ותחיית המתים ועוה"ב. וכל מה שקבלוהו הכל אמת גמור אליהם גילה סודו. והממרה על דבר קל מדבריהם כזדון בין להקל בין להחמיר נבדל מקהל ישראל הרי הוא מין ואפיקורס יפול בשוחה תלבדו. וכל אחד מישראל מחויב למסור על כל זה נפשו ומאודו:

ג"ד הנה בדרכי השי"ת למשוך בשבט סופר את אשר היה ברוח אתי מיד ה' עלי השכיל את מלאכת התבנית ואם יהיה אלהים עמדי ויחזק ידי ועשה מרעה לבלתי עצבי הדברים וירוח לי ואתהלכה ברחבה לתודה את התכנית. ועתה נגיע זמן תפלה של שחרית. והיה ראוי להתחיל בשל ערבית. כי היום הולך אחר הלילה. ובאמת מתחלה תמכתי על הפך הסדר. דהא קרא כתיב בשכבך ובקומך. והנא נמי פתח כדערבית ברישא. כאשר מצאנו שאמר דוד המע"ה ערב ובקר וצהרים אשיחה. גם ראינו בתפלת שבת"ע לילה ויום וגו' לשמוע אל התפלה. וכ"ש סדר גמרא ערוכה. מתחיל בהנכנס ליבן. ואח"ז כי מתער משחריה. וכ"מ נמי לענין בנ"ת אל"י כמה דאיכא פותחת בברוך מס"ע אלימא דראב"ד. משום דאוית ברכה הסמוכה להבדלה הולך בודאי היה מקום להקדים ברכת השינה. ולהסמיך אחריה ברכת התעורה. אעפ"כ לא ראיתי להשיג גבול ראשונים. ומצאתי להם ג"כ סמך מן התורה. כי אדם ...לשון נברא בבוקר. ובברכה שהקדים להודות ולהלל ולהספל בשחר. ותפלת השחר נתקנה אא"ע קדמה בזמן ובמעלה לאחרים שתקנו בניו אחריו (ואמת זהו טעמו של רבי במשנה הגלת השחר) גם בתפלת השחר נפתחים שערי שמים ואינם נסגרים עד הערב. כי על כן לא הוצרכנו לק"ש וברכותיה במנחה. לכן אקדים סדר הקדוש להתפלל

שבשעת סומס. ואגריז של לילה כל השנה אחר חצות לכל הענינים והפרקים עד תומם:
בעתה אתלי לפני הקורא בצדק חוטב ורע, אל יהודי יודע, וכל יהודי שומע. הם לא באו הדברים בהקדמתי זאת מבוארים מפורשים ומהודרים כל צרכם כי סגנון השיאלי ונשמים עדי (ואמן עלי כסעיף העומד עלי כמונה אך לגמור מלאכתי דבר יום ביומו כי הוא לאמן) שכבר היה מוכן דף מסודר באותיות מרובעות מגוף התפלה, ועדיין לא היה כתוב אלי אפי' אות א' מהקדמה זו לא מינה ולא מקצתה ולא עלתה על לבי כלל להקדים מלה, ונתן ה' בלבי להגיע את ההגה ולהדפיס המלאכ"ה, בהערות הראויות כפי צרכה, ויעירני ה' כאיש אשר יעור משנתו ואומר יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי עד כה, ואיך אעלה אל בית ה' בבמי על ראש גבוה ותלול, ולא אחקור בשער המדרגה איזה הדרך ומסלול, לראות אם אוכל להעמיד לו סולם לבוא מטפס ועולה עליו, עודני מדבר אל לבי והנה כנור מנגן מאליו, ויאמר כתוב חזון הבנין ובאר על הלוחות מעשהו תוכו וגבו, למען ירוץ קורא בו, ולהראות מבואי הבית חדריו עליותיו וגנזכיו. אליו ואלמיו ותרכיו, לגלות היסודות הנעלמות מאיש שוגה ומפתי ליסד הבית אבני גזית, ולעשות לו מנהרות הזית. כמעט שעברתי מהתחלה הקצה הספקוני עוברי דרכים, עשיר ורש ואיש תככים, ותאחזוני מדי הכות משוטטים ובכיות שוטת אשר לא נכיתי מהגזול שלשום, לולי ה' שהיה לי כבר הש"י את לבבי לאמר ירפו ידיו מן המלאכה, ואתה חזק את ידי, וה' היה עמדי, ובאתי עד הלום, והכנסתי לשלום, כן יזכני הש"י בחסד רחמיו וחסדיו הגדולים לגאת י"ת כראוי לבשלים מלאכתו הקדושה שבלה נלאגי לעבודה באמת ואמונה כה לחיים ולשלום:

באום יעב"ץ. כבר מלאתי אמורה בראש הקדמתי למעלה. שאין כמוהו להכביד על האדם ביותר. כי אם להקל המשא מעליו כל האפשר. על כן אתפוש דרך קצרה ישרה. כן בענין הביאור. שלא נטפלתי לכתוב הלכנים. ואין עסקי עם עם הארץ לפרש המלות המבוארות לתינוקות של בית רבן. רק במקום הצריך. ולשון בלתי רגיל כל כך. ובענין הקיצור והחבור או הפירוד. אתאום לטעמים המפסיקים גדולים כגון אס"ף ונפסיק. אבל לא אקפיד על נגינת הטעמים מלעיל ומלרע בנוסח תפלה כמש"ל. שלא להטריח על הבלתי רגיל. והרגיל יודע מעצמו. וכן בענין הדינים. לא באתי להעתיק הש"ע בפרטי דינים שאינם הכרחיים ונוגעים לסדר התפלה בעלם ולשונה. ואתמוך על המגלגלים סדר הספרים ודרך לימודם. שמערים מכלי אל כלי שאינו כליין. ומוסיפים מאריך קצר ומקצר ארוך. וכבר צווחתי עליהם בהקדמת ס' מו"ק. ואין כאן המקום. רק להודיע כי ע"כ באתי בדברים קצרים. בטרח והזכרת הראויות במקום הראוי. באופן שיהא כמועט מחזיק את המרובה. אבל פרטי הטעמים והפירושים. יעויין בספרים העוסקים בהם:

הנהגת הבוקר

סדר קימה ונט"י

(א) מיד שניעור משנתו. יתגבר כארי (אפי' ישיאהו יצרו בקין לומר עדיין לא שבעת משנתך. ובחורף לומר בבקר הקור גדול) לקום עכ"פ חצי שעה קודם עמוד השחר להכיר יום ולילה בתורה או תפלה (וכן בערב) ויפיס ללבו ששעה קודם ע"ה חשוב יותר מכמה שעות ביום. והמרגיל עצמו בזה ד' או ה' פעמים לא יכבד עליו. ועכ"פ לא יאחר זמן תפלת הצבור. ויקום בזריזות חצי שעה קודם קריאה לבה"כ להכין עצמו להתפלה (ש"ע א"ח סי' א'): (ב) יחשוב שוכב לפני הש"י ויצייר נגד עיניו שם הויה כזה יהוה (ומועיל מאוד ליראה) אך לא על הקיר (וכ"ש כבאר שמות)· : אך לקבוע בבה"כ לפני העמוד או בנ"א תחת זכוכית שרי ואילו היה שוכב לפני מלך בשר ודם היה חייב בנפשו, ק"ו לפני הש"י העומד עליו ורואה מעשיו. ומיד ירא ויכנע ויבוש ממנו. ואם לא ירא. יעמיק הרבה בזה ויחשוב בתשובה שלימה על כל עונותיו עד שירא. ויחשוב אלו היה עליו עבודת מלך ב"ו כמה היה זריז. כ"ש עבודת הבורא ית"ש (שם): (ג) מיד שניעור קודם נט"י (אם אין מים לפניו) יאמר:

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו: מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה (יפסיק מעט) רבה אמונתך:

ואם יש כלי בתי ידים. יהרהר בלבו ולא יוציא בפיו. וכז"ה איתא לומר:

יה"ר ה' אלהי ואלהי אבותי. שיהא לבו נכון וסמוך בידי שלא אשכחך. ולא אכעוס. ואל אכעיסך:

ולאומרו יזהר שיהיו ידיו נקיות (שם): (ד) קודם שישכב יכין לפני מטתו כלי עם מים וכלי מאוס ליטול לתוכו (ובפרט הולכי דרכים) ומיד כשיעור ואינו רוצה לישן אפי' שאר מושכב. אם ישן ג' שעות וחלים. וי"א יותר מחצי שעה. וי"א ג' שעות. יטול ידיו (ואם נחוץ לנקביו וא"י להמתין על הנטילה. ילך לנקביו תחלה) אפי' יתפלל אחר כמה שעות ויזן מלוכלכים או בבתי ידים. ומיד יקום בזריזות (אך לא יעמוד פתאום על רגליו אלא ישהא מעט) וילבש ויעשה צרכיו היטב ויטול שנית ויברך היטב (וה"ה כשמתאוה לנקביו שאסור לברך קודם שעש"י בכל גוון (אפי' לא נטל תחלה ונפגות מרביצית לא טובל ידיו

כשר. ואם לא בירך עד אחר תפלה ימתין עד תפלת מנחה ויטול ויברך אז. ואם לא בירך ימתין לשכוי כו' עד אחר המעביר שינה. עד אחר שמו"ע. יברך אז עמט"י קודם לכם) ואח"כ אשר יצר (או להיפוך (ולא יברכם פ"ב בבה"כ אפי' הוא ש"צ) ואם לא עשה צרכיו או עבר זמן מה שלא בירך. לא יברך א"י) ואח"כ יברך ברכות התורה ואלהי נשמה (שם סי' ד'): (ה) לא יטול ע"ג קרקע אפי' מרוצפת בנכרים. והסור להשתמש במים וליתנם לבהמה. ולכן לא ילינם בבית ולא ישפכם בבית או במקום הילוך ב"א. רק על מקום מדרון וכיוצא. ואין ליתנם למכשפות ואפי' לכל אדם שואל אותם. ואין ללמוד ולברך נגדם (סי' ד): (ו) יטול הכלי בימינו ונותנו בשמאלו. וישפוך על ימינו תחלה ג"פ רצופים ואח"כ על שמאלו. ואח"כ על ימינו פ"א. ואח"כ על שמאלו פ"א. עד ג"פ לכל יד בסרוגין (אפי' שופך הרבה בפ"א אין מועיל) או ליפוך מתחלה ג"פ בסרוגין ואח"כ ג"פ רצופים (שם): (ז) יטול עד חיבור האצבעות לכף יד. ויקח עוד מעט מים בכפו וישפשף הכפות זו בזו לנקותם. וטוב ליטול עד פרק הזרוע. ואם אין במים מספיק. יטול רק עד כף יד. וכן עוברי דרכים השהאים לכן. ויברך ענ"י (וה"ה שאר ברכות) אפי' קודם ניגוב (וי"א רק אחר ניגוב) ומיד ישפשף הכפות ויגביהם נגד הראש (בעת ברכה. והמגביהם לא בעת ברכה ותפלה, השטן מקטרג ורוה"ט שורה עליהם) ויאמר הנה בכח וכו'. והממהר לרחוץ הפנים בלי ניגוב ידים תחלה. והמדקדק לנגב תחלה יכול ליתן ליקח בהטפחת אפי' יזהר מד"א. ולא ישפוך על ידיו מי שעדיין לא נטל ידיו (וכן בנטילה לאכילה. וי"א שמותר) או שפחה נדה. ומכל מקום. ולכבית מים מותר למי שלא נטל עוד (שם): (ח) בכל פעם שופך על יד ימינו יאמר היד הגדולה. ועל שמאלו יאמר היד החזקה. וכשמשפשף יחד יאמר ג"פ יד הרמה. וכשימלא ידיו לרחוץ פניו יאמר ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש. וכשרוחץ פניו יאמר ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים. וכשרוחץ עיניו יאמר עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב יושבות על מלאת. וכשרוחץ לחייו יאמר לחייו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים. וכשרוחץ שפתותיו יאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר. וכשמנגב פניו יאמר ופניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעת. וכשרוחץ פיו יאמר מעיו עשת שן מעולפת ספירים (שם): (ט) לכתחלה רק אשר מעכב בנט"י לאכילה. כגון מים פסולים (וי"א נהוג להחמיר) ובכיוצא. וכלי שלם וכח גברא. ודיעבד אם אי אפשר יטול אפי' מכלי שבור. ומרשר

קלסטין. ומפלפלים. ובמים המכונסים בבקבוקים (אפי' אין בהם מ' סאה. ובתמי מבריא נרקמ' סאה) ובפחות מרביעית ובמים מגולין (ואפי' להדיח פיו. ובמגולין שרי ליטול ולהדיח אפי' לכתחלה. ויש מקפידין) ובשאר דברים הפוסלים בנט"י לאכילה. ומברך ענט"י. וי"א דבנטל בלא מכח גברא יברך על נקיות ידים (שם): (י) אבל כשאין לו מים כשרים (שמתוה מרחיקן או נעשה בהם מלאכה. וכן מים שבחבית שהוציאו מהם שכר או יינו בהם השמפון המקלח מי זורדים מהדוד (והוא כמו במלאכת הי"ש) או מים שנשארו מכלי השמים (ולא ידיח בהם פיו. דמאיס) או הדיח בהם כלים שאינם מודחים או שתה מהם כלב או חזיר) יטול בהם. ואם יתפלל אחר זמן באופן שיסיח דעתו משמירת ידיו ויצטרך ליטול שנית לתפלה. יברך אז (וי"א דיברך מיד) ענט"י (אם רוחץ אז במים כשרים (וי"א דיטול אז בלי ברכה) ואם לאו יברך על נקיות ידים) ואם לאו יברך עתה (שם): (יא) ואם אין לו מים כלל. אם יתפלל מיד. ינקה ידיו אפי' גב היד במידי דמנקה ויברך על נקיות ידים. ומועיל לתפלה אפי' ישן ערום (וכשיזדמן לו אח"כ מים וכלי הראוי לנטילה יטול בלי ברכה) ואם לאו א"צ לנקות אם ישן מלובש או בבתי ידים אפי' שינת קבע. ויכול לברך כך ברכות השחר וללמוד וליגע במלבושיו. ויש להחמיר לנקות או ליטול מעט אם אין לו מים ליטול ג"פ. וא"צ לחזור להריחם. ומותר בכל רק לא יגע באוכל ומשקה. וי"א דבמלבושים שלנו שבית הצואר פתוח. ישן מלובש בשינת קבע הוי כישן ערום. וי"א דבזה"ז לא יברך שום ברכה קודם נט"י אפי' ישן בבתי ידים. אבל ישן ערום ובלי בתי ידים. אסור לברך וללמוד עד שינקה. ולהרהר בד"ת מותר. ומ"מ לא יהרהר (שם): (יב) הנמצא בשהות בלילה והוא אנוס ואינו יכול לקום לרחוץ. יהרהר הברכה. וירא שמים יהא עמו לרחוץ ג"פ ויברך (שם): (יג) קודם נטילה אסור ללמוד (ולא בעודו שוכב אפי' נטל ידיו. אלא יעמוד ברגליו אם אפשר לו או ישב באימה ובמלבושיו) ולברך וליגע במלבושיו. ואסור לילך אפי' ד"א אפי' בחדר זה. ואם המים רחוק ואין מי לקרב. עדיף לילך במחלה מלילך פחות מד"א. ומה שי"א דכולא ביתא כד"א אין לסמוך ע"ז כ"א בשעה"ד (סי' א): (יד) לא יגע ביד קודם נטילה לעין לאוזן לחוטם לפה אפי' מבחוץ. לפי טבעת למקום הקזה לאמה (מעטרה למטה או לצורך זיווג. וע"י הפסק בגד שרי) למים המוכן לנט"י לכל בני ביתו. ולא יגע בעת נטילה במים תוך הכלי או במאכל (ודיעבד מותר) ומשקה או בגיגית של שכר (והשכר אסור אפי' דיעבד) רק ע"י הפסק בגד מותר בכולן. ויזהיר בניו ע"ז. ונהגו להקל בנגיעת קטן שלא הגיע לחינוך. ויש להחמיר אפי' ניעור כל הלילה. וי"א דאסור מדינא. לכן יזהר ליטול ידיהם שחרית (סי' ד): (טו) שכשך ידיו ג"פ תוך כלי א' של מים יטול שנית. וג' מימות מחולקים או בנהר (אפי' אין בהם מ' סאה) או מזוחלין ממקום גבוה או במקוה או תחב ידיו בשלג בג' מקומות (ובשעה"ד יצא בשלג) סדבר ספק וטוב ליטול שנית בברכה (שם): (טז) ניעור כל הלילה. אפי' היו ידיו בבתי ידים יטול מיד כשיאיר היום מכלי בלי ברכה. אפי' ישן מעט ואח"כ ניעור. ואם נגע במקום מטונף או עשה צרכיו יברך. ויראה לעשות כן (כדי לברך. וכן בליל שבועות והו"ר) אם לא ישן שינת קבע (שם): (יז) הנפנה קודם ע"ה ונטל ידיו. יטול שנית ג"פ כשיאיר היום בלי ברכה (ויזהר בזה בימי סליחות) אפי' ישן באמצע שינת קבע (שם): (יח) ישן ביום שיעור (אבל פחות מזה אין צריך ליטול) שיתין נשמי יטול ג"פ בלי ברכה (וטוב לי"ש שלא יישן ביום אפי' פחות מזה. רק כדי שיהא בריא לעבודת ה'. וי"א דהכל לפי מה שהוא אדם וכפי שצריך לעבודת ה') ישן מעט ביום ואח"כ ניעור כל הלילה יטול בלי ברכה (שם): (יט) אלו דברים צריכין נטילה במים (אם מצא לפניו. ואם לאו ינקה במידי דמנקה) היוצא מבהכ"ס אם עשה צרכיו (ירחץ ג"פ) ומבית המרחץ אם רחץ בה. והנוטל צפרניו. והחולץ מנעליו של עור בידיו אפי' נקיים לגמרי ולא נגע. והנוגע ברגליו או בגופו בידו. והחופף ראשו. והנוגע בכנה או בפרעוש (יטול פ"א) והמשמש מטתו (ירחץ ג"פ) והמקיז דם והמגלח. והמפלה כליו אפי' לא נגע בכנה שלא מנה (יטול פ"א) והיוצא מבית הקברות (ולא יקרא כתב שעל הקבר. ויטול קודם שיתפלל על הקברות ויטול שנית בשובו לחצר בה"ק וירחץ גם פניו) והנוגע במת (ולא יתפלל בפניו. ובשני אלו צריך ג"פ) ונהגו ליטול אפי' נכנס למת או מלוהו (ואפשר שתוך ד"א מהמת א"צ נטילה) ונהגו להקפיד אם יכנס לבית אחר קודם שירחץ. ובכל אלו אפי' נגע רק באצבע קטן יטול עד הפרק (ויקדים ליטול כל האפשר) ולפחות עד קף יד (אבל לכלך ידיו בטיט או ברפש ינקה רק מקום המלוכלך) ואם לא נטל בא' מאלו. אם ת"ח הוא תלמודו משתכח. ואם לאו יוצא מדעתו. וי' שמוכר עבידה. ברוח רעה שורה עליו ומטעהו (שם): (כ) הקיז דם מהכתפים ולא נטל ידיו מפחד ז' ימים ואינו יודע ממה מפחד (והשאר דבפילאוקים או מלקים צריך ליטול) גילח שערו ולא נטל מפחד ג' ימים כו'. נטל צפרניו ולא נטל ידיו מפחד יום א' כו' (שם): (כא) ירחץ פניו ידיו ורגליו בכל יום. ועתה אין המנהג לרחוץ רגליו. וכשאין לו מים רק לידיו אין פניו מעכב התפלה. ואם רחץ פניו ולא ניגב יפה פניו מתבקעות או עולה בהם שחין. ויש נוהגין לרחוץ פיהם. חוץ בתענית צבור (שם): (כב) אחר נט"י יפנה מחשבתו לקיים מצות התלויות בלב ויכול לקיימן בכל רגע במחשבה ואיזוכן בכל רגע וכל רגע שחושב בהם מקיים מ"ע שאין קצבה לשכרה (וגם יקבל עליו כל המצות דאורייתא ודרבנן) ואלו הן. להאמין כי ה' אחד (והמציא הכל ומשגיח בכל ויהיה לעד והוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה) ולא יאמין בזולתו. וליחדו יחוד גמור. ולאהבו בכל לב ונפש ומאוד (ויעריך בלבו שכל התענוגים אפס נגד אהבתו. וע"י התורה יגיע לאהבה זו. והקובע מחשבתו בענינים גשמיים שלא לש"ש רק להתענג ולהשיג כבוד. ביטל מ"ע זו ועונו גדול) ויירא מה' (בגין דאיהו רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב ורואה מעשיו ומבין מחשבותיו) ולא יתור אחרי מינות וזנות. וכללם מחשבה שסיח נגד התורה ותאוות עוה"ז (סי' ה):

סדר לבישה

(א) יהיה צנוע אפי' כשהוא יחידי בלילה ובחדרו. ולא יגלה אפי' מעט מבשרו בדרכו להיות מכוסה. ומזהר לגלות ידו עד קודו (ובמקום שבית יד שלהם קצר אפשר דאסור) וצוארו עד החזה. ואפי' כשישן בלילה יכסה כל בשרו. וכשפושט חלוקו לישן ערום יכסה בשרו מעט מעט תחת החלוקו בענין שלא יהא מגולה מעט מבשרו אפי' רגע א'. וכן כשפושט רק הזאקין מרגליו יכסם תחלה. וכן כשיקום ממטתו ילבש חלוקו מעט מעט תחת הכיסוי בעודו שוכב (וכשישן בכילה שאין גבוה י' טפחים אם דין זה נוהג צ"ע) וכן הזאקין. שלא לגלות רגליו שדרכן להיות מכוסה תמיד במדינות אלו שאין הולכין יחף אפי' בקיץ. וכן כשמחליף חלוקו או הזאקין באמצע יום או לילה. רק כשרוחץ במרחץ או נהר לא יקפיד. רק יפשוט וילבוש סמוך לנהר כל האפשר. ואפי' ערותו א"צ לכסות בירידה לנהר. והמכסה נראה שבוש בזה וכבוש בגרים אברהם אבינו. אך בעליה מהנהר שפניו לנהר. יכסה או ישים ידו נגד ערותו לכסותה (ולא יגע בה) וכן במרחץ. ואם אפשר לכסותה מפניהם בבגד מה טוב (סי' ב): (ב) ידקדק בחלוקו וכיוצא שלא יהפך הפנימי לחוץ. ואם הפך והוא ת"ח יפשוט וילבוש כדרכו תיכף. ואפי' אינו ת"ח יהפכנו עכ"פ לצורך תפלה. ולא יטול חלוקו מיד השמש וילבוש אפילו השמש נטל ידיו. ולא ילבוש בגדים יקרים רק ממוצעים. ולא יהיה עליהם שום מיאוס. ולא ילבש ב' מלבושים יחד בבת אחת (אם י"ל סגולי) שקשה לשכחה. וכן השמות מלבושיו מראשותיו. והשמית עליהם דבר המפסיק אפשר דאין קפידא. והטובל אצבעו במלח ואוכל מחזיר לימודו. וספק אם באצבע הסמוך לאגודל ומימין או אין חילוק. ומי שאינו מכסה גופו כראוי יעלה גופו חטטים. ולא ילך יחף שהוא כמנודה למקום (ואם עושה משום תשובה מותר) וימכור כל שיש לו ויקח מנעלים (שם): (ג) יקדים ימינו לשמאלו בכל דבר. וכשינעול מנעליו (יאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז) ימין תחלה (וכשחולץ (וה"ה בשאר בגדים) שמאל תחלה) וכשיש בהם קשירה. ינעול ימין בלי קשירה וינעול שמאל בקשירה ואח"כ יקשור ימין (ואיטר יד הוא ככל אדם). ואיטר רגל וכ"ש יד ורגל. ינעול בימין כ"א תחלה (יקשרנו ואחר כך ינעול ויקשור בשמאל כ"א. וכשאין קשירה. ינעול ימין תחלה) וכשלובש. ישים ב' ידי המלבוש בימינו וילבשם תחלה. וכשמכניסים האזקין רגל ימין תחלה (וכשפושט שמאל תחלה) וכשיש בהם קשירה יקשור שמאל תחלה. וכשרוחץ או סך ימין תחלה. וכשרוחץ או סך כל גופו בראשו תחלה (שם): (ד) ילך בכפיפת קומתו או ראשו מעט (כדי שיראה כאילו הוא נגדו בלי שיזקוף עיניו למעלה כרבה) ולא בקומה זקופה וגרון נטוי (כל שלא יוכל לראות לממס סמוך לרגליו) אפי' פחות מד"א. ואסור לילך ד"א (ומדת חסידות אפי' פחות מד"א) בגילוי ראש. ואפי' יושב (דוקא בקבע. ולא בשיעור הילוך ד"א) או עומד (או רוכב או יושב בעגלה) ואפי' בבית אסור. ואם נראה שעושה להקר וכדומה שרי. ומ"מ לא ילך ד"א. ובמרחץ שרי אפי' ממדת חסידות (והמדקדק מכסה ראשו במטפחת) וסגי מקום ונמי כוי כיסוי (וה"ה שאחוז מבעל. אך מפני מ"מ יזהר אם לאסר) וכן כשמכסה ראשו בידיו (אם יושב בבית או מסלה ראשו. ולא ילך ד"א בכך או לישב בקרן) רק שלא יזכיר שם שמים או דבר קדושה (אפי' יושב בבית) אבל כשהם יד חבירו מכסי. וגם הקטנים נכון לכסות

רחוס . והלך שמעיס ילך בשופע על כובע התחתון :

סדר בהכ"ס

(א) יתגיל לפנות בוקר וערב (ומי שתורתו אומנתו כשיכנס לבהכ"ס יאמר התכבדו מכובדים כו') ויגלה עצמו אחר שישב (וכן לא יקום כשהוא מגולה) מאחריו טפח ולפניו טפחיים . וי"א להיפוך . והאשה לפניה לא כלום ולאחריה טפח (וי"א טפחיים) וימנע שלא לגלות רק כצריך שלא יטנף בגדיו . ובבהכ"ס שאין מקום מושב כפי הצורך לא יגלה כלל אין לנקב . ויבהה בבהכ"ס עד שירגיש שא"צ עוד ולא ימהר פאת כהמן עם . ולא יכנסו ב' יחד (אפי' עם אביו) ואם מפחד יחידי יניח אחר ידו על ראשו דרך הלין (ולא יראה פירועו ולא ישמע עיטושו אם הוא בעיר) אך לא ידבר עמו (וכ"ש שלא יאכל שם) בעת שמפנה מפני הפי' לנו"ג . ובעת שאין נפנה שרי לצורך (סי' ג') : (ב) יסגור הדלת . ואם א"א לסגור ואחד רוצה לכנוס יגהרו זל"ז . ובמקומות הולכות לבהכ"ס קבוע לרבים כגון בחצר בהכ"ס . יכנסו ב' או יותר יחד וידברו זע"ז . וכשצריך לפנות ואינו יכול . ילך ד"א וישב ויעמוד וישב עד שיפנה . או יסיח דעתו מדברים אחרים . וכשרוצה לשמש בפי הטבעת בצרור או בקיסם לפתוח נקביו . ישמש קודם שישב ולא אח"כ . ולא יפנה בעמידה (שם) : (ג) הנפנה במקום מגולה . ירחיק עד שלא יראה חבירו (וכשאין אדם יפנה ברחוב) המגולה מכסו לפניו או לאחריו (וזהו לא . אפי' רואהו מרחוק ושומע עיטושו) ואחורי הגדר או כותל בית יפנה מיד אפי' שמע קול עיטושו שלמטה . ולהשתין נזהר אפי' בפני רבים או אשה (כשצריך ואין לו מקום) וביום . ואסור להמתין . רק יסתלק לצדדין אפי' אשה מבנה קטן (שם) : (ד) צניעות בהכ"ס נוהג בלילה כביום . רק שא"צ להרחיק כלל במקום מגולה ויפנה אפי' ברחוב בעיר (ואם יש שם איש נפנה שם) כשאין אדם . אבל כשיש אדם אפי' סומא לא יפנה סמוך לו עד שרואהו אפי' אינו רואה כשרו (שם) : (ה) במקום מגולה . יפנה בין צפון לדרום פניו לכאן או לכאן (ובמקום שאסור יזהר שיהיה פניו לדרום ברוב מדינות אלו . וכ"ש במדינות שבמזרח לצפון ירושלים ממש) ולא בין מזרח למערב וכן אסור לשמש שם . ויזהר אפי' לישן שם (ואין חילוק בין א"י לחו"ל . ולהשתין לנוח שרי) ואם א"א לו בקל ליתן המטה בין צפון לדרום מותר . וראשו יהא למזרח) ואם אחוריו לקרן מערבית דרומית או צפונית או לקרן מזרחית דרומית או צפונית . אם מטוך לצפון או דרום יותר מלמזרח או מערב מותר . וא"צ אסור . אבל במקום מחיצות (אפי' אינם גבוהים עשרה ברוחב ד' טפחים . כיון שמכסים פירועו) אפי' רק מחיצה א' במערב או במזרח . יפנה בצדה סמוך לה ואחוריו נגדה . ובתוך ד"א מהמחיצה אפי' סמוך . ואם יש מחיצה סביב אפי' הוא חצר גדול ואינו מקורה א"צ סמוך . וי"א שצריך שאינו מקורה . ועיר המוקפת חומה לא הוי מחיצות . וכותל בהכ"ס עצמו נידון משום מחיצה . ולכתחלה אם אפשר יבנה בהכ"ס מחיצה לפנות רק לצפון . ולהשתין מותר אפי' למזרח ומערב ובמקום מגולה (שם) : (ו) לא ישב ויפנה מהרה ובחוזק ולא ידחוק א"ע יותר מדאי . ולא יקנח בצרורות יבשים החדים ובחרס שאינו חלק . ומותר לטלטל בשבת אבנים דקים חלקים (הרבה כדי לקנח בהם מיושב) בהם אחר זה עד שיצא האחרון נקי . ואסור לקנח בהם בשבת . וכן בחול א"צ לקנח יותר . ומדת חסידות לרחוץ במים אם אפשר או ברוק (אפי' מוצאים ולפניו חרס שאינו מוקצה רק אינו חלק (שם) : (ז) לא יקנח בצרור שקנח חבירו (ואם הוא עצמו קנח בו מותר) ואם נתייבש מקינוח לא מקנח בצד השני מותר . והמקנח באצבעותיו לא יקנח בימין (ולאצבע אגודל ולגרוע כינה מותר) ולא באצבע אמצעי של שמאל . ואסור גמור יקנח בימין כ"א , וי"א בימין דידיה , ואם עושה כל מעשיו בימין כ"א אלא שכותב בשמאל לא יקנח ביד שכותב . וי"א שמקנח בה , וי"א שאם רגיל בכתיבת דברי קדושה , ורגיל להראות טעמי תורה (פיסוק בטעמים , הוא מוליך בידו הנגינה , רש"י) או אינו רגיל בשתיהן יקנח בשמאל כ"א , וכן אם אינו רגיל בד"ק ורגיל בטעמים אפי' כותב ד"ק במקרה , ואם רגיל בד"ק ולא בטעמים יקנח בימין כ"א , ואם כותב בימין ושאר מעשיו בשמאל , אם רגיל בד"ק ולא בטעמים יקנח בשמאל כ"א , ואם רגיל בטעמים ולא בד"ק יקנח בימין כ"א , ואם רגיל בשתיהן או לא . יקנח בשמאל כ"א (שם) : (ח) המשתין מעומד מותר לסייע בבצים למטה להגביה הגיד שלא יפלו נצוצות על רגליו (ואם נפלו ישפשפם בידיו מיד ולא ילך כך בין הבריות) אבל לא יאחוז בגיד בשביל (אם לא מעטרה למטה לצד הארץ אפי' באבר כבר נקיבו , או במטלית עבה) ובכסוי ואשתו סמוכה עמו בעיר מותר (ומדת חסידות להחמיר) כדי להשפין , ולא להתחכך בו לבדוק אם ראה קרי ואפי' נעטרה למטה , אם לא במטלית עבה (ולא ע"י כותה , ולפוי אסור) וטוב שישתין לשפך רק או ממקום גבוה לנמוך או מיושב (שם) : (ט) המשהה נקביו גדולים או קטנים עובר בבל תשקצו (ועד שימצא מקום לנוע אינו עובר , וכן במקום הפסק בברכות ק"ש או בתפלה , וכן המשמש מלהפיה) והיכול להעמיד עצמו כשיעור הילוך פרסה מותר , וי"א באפי' אינו יכול להעמיד עצמו פחות הרבה משיעור זה נוהר , כ"ש באינו צריך הרבה שאלו לא יגביר כח המחזיק על הדוחה היה הדוחה גובר מאליו ועושה צרכיו בלי שידחוק עצמו אפי' מעט , ואפי' יש לו חולי שבשביל שרפואתו להגביר המחזיק לא יעמיד עצמו (שם) : ( ) ירא שמים יתפלל מאוד שיהא לו בהכ"ס כמוך טוב ומסוכך היטב , וגם שיהיה כזה בחצר בהכ"ס (שם) : (יא) בבהכ"ס (וכן במרחץ) יזכור טומאתו הסרוחה היוצאת ממנו ועי"ז לא יתגאה להתהדר על ב"א , ויהרהר שם חשבונות צרכיו והפלי הנאותיו , ובשבת יהרהר בנפלאות בראה ושמע , ויראה וימשמש במקום שצריך לישב שלא יהא מטונף , וכן כשיוצא יראה שלא יהא טינוף במקום שישב עליו (שם) :

סדר בעל קרי

(א) דבר תורה שחייב אדם ליזהר מטומאת קרי בכל מקום ובכ"ז . ואסור לשהות בטומאתו אפי' שעה קלה , וכמ"ש קדושים תהיו כו' , והיו נכונים לשלשת ימים כו' , וכדי שלא ליבטל מפ"ו לא נתנה התורה בפירוש בטהרת קרי רק בתרומה וקדשים , ומשרבו הרגילים בתשמיש עד שלקחו נשים נכריות , קם עזרא וב"ד (והכמים שאחריהם) ופרסמו הדבר ותקנו טבילה לב"ק , שלא יהיו ת"ח רגילים בתשמיש כתרנגולים , והעיקר שלא בטלו התקנה (כ"מ) : ( ) הזהיר בטבילה לקרי , נקרא צדיק ועתיד לנחול ש"י עולמות כמספר קרי ויאריך ימים ותפלתו מקובל (שם) : (ג) בקצת צריך ב"ק טבילה אפי' להמקילין בה , שלא הקילו רק בחורף מפני הצינה , ואפי' בחורף יזהר בה מאוד , ולא כל אדם יכול לומר איסטניס אני (שם) : (ד) אפי' במקומות הקרים ביותר שא"א לכל הגבור לטבול , עכ"פ לא יניחו עכ"ז להתפלל עד שיטבול לקרי (במ' סאה , ולא סגי בט' קבין אפי' בחולה לאכסו , ומי שלא ראה קרי כלל ביום זה קודם לו) וכן העולים לתורה , והכהנים העולים לדוכן יטבלו או לא יעלו לדוכן והובה על הגבור בכל עיר לתקן מקוה חמה בשביל קרי וביותר בשביל נשים שהולכין מאוד וטבילתן צריך דקדוק רב ומפני הקור א"א לדקדק ויכול לבוא ח"ו לספק נדה שבכרה , והעוסק במלך נבור הזה יאריך ימים (שם) : (ה) ב"ק אסור להתפלל (ואסור בק"ש אפי' בהרהור) וללמוד תורה נביאים כתובים משנה גמרא הלכה אגדה , אבל שונה בהלכות דרך ארץ , והמחמיר תע"ב (רק ימהר לטבול כל האפשר) ואין עולה טומאתו אפי' אחר כמה שנים עד שיטהר (שם) : (ו) ב' מיני ב"ק הם , א' נרטמו (פי' המרגיל עצמו ברצונו לשמש בכל עת לא בעונתו שבתורה) א' בריא וא' חולה , צריך טבילה (בלי ברכה) במ' סאה (אפי' כולם שאובים מכונסים בקרקע אבל בכלי פסולים , וי"א להחמיר לטבול במים חיים) ב' ולהכו (פי' האונס רק באונס של מצוה , בליל טבילה ובעונה שבתורה) לבריא שני בנתינת ט"ק מים (והמחמיר לעצמו לטבול במ' סאה יאריך ימים) וחולה שידוע שהמים מזיקן פטור מכלום ואסור להחמיר , שמצות פריה ורביה דוחה לאיסור טומאת קרי (שם) : (ז) אפי' ראה קרי בחלומו צריך טבילה במ' סאה , ואפי' לא מצא הקרי כשעמד משנתו אלא מצא באבר חם , והוא שהרגיש שנימס בחלומו (חוץ מיוה"כ ופט"ב וז' ימי אבלות , אסור לטבול עד שיראה שכבת זרע בעצמו) אבל הרגיש ולא מצא באבר חם או מצא ולא הרגיש א"צ אפי' ט"ק (שם) : (ח) ב"ק ישתין קודם שיטבול , ואם לא השתין רק אחר טבילה יטבול שנית , בד"א בחולה או זקן , אבל בריא וילד א"צ לטבול שנית , ואיזו זה העומד על רגל א' ונועל או חולץ מנעלו , ואם אינו יכול הוא כחולה לענין זה (שם) : (ט) ראה קרי בלא קישוי אבר ובלי הנאה א"צ אפי' ט"ק (שאין שכבת זרע מטמאת עד שכל גופו מרגיש בעקירתה אפי' לא הרגיש ביציאתה) וכן קטן פחות מט' שנה ויום א' שראה קרי טהור (שם) : (י) בעל ולא הוציא ש"ז אפילו רגיל בכך א"צ טבילה . וכן הנוגע בש"ז של אחר . וירחץ יפה המקום שנגע (שם) : (יא) ב"ק שאין לו מים , חייב בתפלין (וק"ש בהרהור) ובהמ"ז וברכות שלפני כל מאכל , ופטור (ואסור) מברכות ק"ש לפניה ולאחריה (אפי' בהרהור) ומתפלה , ודוקא שיהיה לו מים אחר זמן ק"ש (סוף התפלה) אבל אין לו מים כלל חייב בכל וכגי ברחיצת ידיו (שם) : (יב) ב"ק שאין לו מים , לא יאמר כיון שנטמאתי אשמש בכל עת , ולא ישמש רק בל"ט ולילי שבת ויו"ט , דעכ"פ לא תיקן במקום תנוף (שם): (יג) אפי' מששה שטובלים בכל יום , מ"מ

לא יתמהו בכל לילה. שבזה מבטלים עיקר הקמת מזרח. ויזהרו שלא לאחר זמן ק"ש ע"י הטבילה (שם): (יד) ב"ק שבא בספינה. אסור לקור עצמו בהבל ולטבול בים. מפני סכנה. וה"ה בשאר מקום סכנה. והטובל שם. מסוכן ג"כ מפני שאינו שומע דברי חכמים (שם): (טו) ב"ק יטבול קודם אור הבוקר כדי לומר פסד"ז קודם שהגיע זמן ק"ש. דמשהגיע זמנה אסור להקדים קריאה לקריאתה. ואם לא טבל עד סמוך לנץ החמה שהוא סוף זמן ק"ש להקמים בבוקר. אם יכול לטבול ולכסות ולקרות קודם נץ החמה יעשה כן. ואם לאו יתכסה במים ויקרא (שם): (טז) קרא ק"ש ונזכר שהוא ב"ק. יפסיק אפי' באמצע פרשה ויגמרנה בהרהור. אבל נזכר בתפלה. לא יפסיק אלא יקצר. ואם נזכר אחר שגמר התפלה. א"צ להתפלל שנית אחר שטבל (שם): (יז) ב"ק מותר לטבול בשבת. ויזהר מליגע בשערו שלא יסחוט. אבל טמא אסור לטבול בשבת להוסיף טהרה. משום סחיטה. וכן ביוה"כ (ולא יגע בשערו) וט"ב ובימי אבל מותר לטבול כשנגעה לקרי. ודוקא בטובל תמיד מקרי לתפלה. וא"צ אסור לטבול ביה"כ וט"ב וימי אבל (שם): (יח) אם בזווג או באונס בינה בא לידי קישוי וא"א לפסוק הזרע אם לא יתחק. אינו חייב ולא רשאי מדינא לסכן נפשו. כמו שאירע בזה שנתגבר והזיק באמתו בכח המוציא הזרע לאחור ומת. אבל במזיד צריך לסכן נפשו (יעב"ץ): (יט) ראה קרי ומיער מבגדו. יטול ידיו וירחוץ הזרע במים אם אינו יכול בטבילה ויאמר כבברכו לג:

רבונו של עולם. עשיתי זה בלא כונה. רק בהרהורים ומחשבות רעים. לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. למחוק ברחמיך הרבים עון זה. ותצילני מהרהורים רעים לעולם ועד. אבי"ר (סל"ה):

בתים לשיר"ה. ב' חלקים. א פרק שירה מסודר כראוי. עם פירוש חדש זמרת הארץ. ושיר שקול עליו. ב מבוא הבית. בו מבואר הנהגת אדם בבקר כל צרכה כדין וכהלכה. ונכללו בו בקשות מרז"ל ישנות עם חדשות:

(א) **אמר** יעקב בן צבי. האמת אגיד ולא אכחד. כי מיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר פרק שירה עד עכשיו. כראותי כל הסדורים מלאים ממנו ואומר לא אך שוא. גם הלום ראיתי לבעל חסד לאברהם מביאו בשני מקומות. בעין כל נהר ז' ובעין יעקב נהר ג'. ומפליג בשבח האומרו. לכן שמתי אל לבי כי לא דבר רק הוא. ואם ריק הוא מאתי הוא. ומזקנים אתבונן ולא אתחכם יותר. ואכן לו ממקום בבית אשר הכינותי בעמי לבית אלהים בעזרתו ית' ובפתי תמות יהלל פי. אולם קצתי בחיי מפני בלבול הסדר ונסחאות שונות ומשובשות שראיתי בו. יגעתי ולא מצאתי קורת רוחי. ואשתומם כשעה חדא והבקשה בינה למצוא החידה. והבטתי באמתחות ספרי ואין פותר. שאלתי לחכמים ואין מגיד לי. חקרתי ודרשתי אחר פירושים שחבר בשפתי ישנים [מר' משה אלגזי] שעשו עליו. בקשתים ולא מצאתים ולא ראיתים עד הנה. עם כל זה אחור לא נסוגותי. כי לבי מר בקרבי שלא לעשות מלאכת ה' רמיה ח"ו ועשיתי מה שביכולתי. וברותי אבל מתוך פסולת כפי הנלקט על גבי נפת שכלי בס"ד. החסר השלמתי. והעודף הסרתי. והיותר החרמתי. וסדרתיו בסדר ישר איש על דגלו. לפי סדר הבריאה ומדרגת היסודות בנשואה הכל בטעם ספון כאשר עיני רואים תחזינה מישרים כבוד אומר כולו. ולא מנעתי לתת דבשי והנחתי במקומות הצריכים פתרון. את אשר ישים אלהים בפי לשון אלם ירון. אתו אליג לפניך בביאור הענינים. ולקרבם אל השכל בקצור נמרץ כמסת אפיסת השגתי. כי מעידי עלי שמים וארץ שלא כתבתי בו מאומה. עד עתה שהביאוהו המדפיס מסודר לפני על מנת להגיהו. או פקחתי עיני עליו שלא להניחו ערום. וכתבתי מה שצ"ל לפום ריהטא כמהן גדול. ונסתפקתי בהכרחי בלבד. שלא יהא כדברי הספר החתום. וה' יעזור לי יודיעני חכמה בסתום. גם הגהתיו ממוקשי הטעיות שנפלו בראשונים. עלה כולו קמשונים. והגהו בעז"ה צרוף ומזוקק שבעת מונים. ונחלק לששה פרקים. כנגד ששת ימי בראשית. ובשבת אפי' שהיות אין להם כף לומר בו שירה. כמ"ש בתשובת הגאונים שהביאו התוס' פרק הרד דיני ממונות [דף לז] וראוי לידע כי כל הנבראים אע"פ שיש להם מלאך ממונה עליהם בשמים. אין להם פה לומר שירה אלא ע"י האדם. שכולם נאחזים בקומתו. במ"ש בחסד לאברהם ריש עין יעקב. וכ"מ בהדיא מאגדה הנ"ל וק"ל. אע"ג דלכאורה בגמ' דחולין דף סג ב' משמע איפכא. א"כ תיקשי נמי למ"ד דמלאך הממונה הוא שאומר שירה שלהם (ויש גם מי שהבין הדבר כפשוטו ממש. שבריות כללו הבעלים אומרות שירה בן עמן. ולפום ריהטא כוותייהו דייקא ההוא סוגיא. וליתא. דהא מי נברא ביצה מדומם ולומא דבני מימר שירה ניהו וכן מדבר הרים וימים. שכולן עוים ואומרים שירה בקול מנעימים. וכי מפני שהיא ענולה ואין לה פה לבינה. אתרים ואתשה יותר מכולם וקולה לא ישמע בהולה. הלא אבן מקיר תזעק וכפים מעלה. הא ודאי מילי דספי ניהו. א"כ תיקשי לגמרא מאי שנא ביצה דלא בת מימר שירה היא) איברא לפי מעיינת כה לא מוכח מידי מהתם. דההוא קרא דמייתי תלמודא. בחית השדה משתעי. שיתנו הודאה להש"י על ניסים שיעשה להם. שימצאו מים לשתות במדבר מקום שמם. ומפרק שירה דידן לא קמיירי. ואב"א ה"ק. ביצה בת מימר שירה היא. ולא יענה פלמס. בתמיכא. מאי כנוד ידעה למעבד טפי מאמה. זה פשוט וברור. ולעולם אימא (בין היא בין ביצתה) אפי' ע"י מלאך או ע"י אדם דווקא. וזהו מה שנראה לי. ועתה שמע דברי חכמים וחידותם. מה מתקו מדבש עמקו מאוד והמשכיל יבין. והנה שיערתי שכל הפרק הזה על כנסת ישראל נאמר. כל דבריו אחת הן. ואנו יודעין לדורשן על השכינה ואיילותיה וצבאיה. דוק ותשכח. ומ"ש זכור ואל תשכח. ומעתה לא יפלא עוד בעיני. מדוע לא הזכרו מריבוי מיני הנבראים רק אלה הפרטים המעטים (מה שלא יקשה על דוד המע"ה במזמור קמ"ח. שתפס לו דרך כלל גדול. סוגים גבוהים. משא"כ כאן) וזה היה טעם שהעתקתי אותו מתחלה כאשר מראשית הגדתי. כי אמנם עיקר הרמזים בנויהדים במינים הללו המוזכרים פה. המה נאחזים בה ביחוד. ובשאר עם היותם נתלים בהם. אבל אינם מבוארים כל כך בכתובים. ואעפ"כ גם המה נכללים בודאי באלה. ילמד סתום מן המפורש. כי כלולה מכל אבנין טבין. וחיון אילנין ועשבין. שמא דכולא. ואין בפרט אלא מה שבכלל. לזאת יקרא שם פירושי זה החדש. שם חדש זמרת הארץ. כי מכנף הארץ זמרות שמענו. וע"ש הכתוב שאמר יעקב אבינו ע"ה. קחו מזמרת הארץ בכליכם. וכן אמר רבי עקיבא [סנהדרין צט] שמעי כלול בו. זמר בכל יום. זמר בכל יום. כי הוא זמיר עריצים יענה דעת. יערב ויבושם כקול זמרה כנור נעים על אוזן שומעת. ואפתח פי בלשון בקשה. לאל נערץ בקדושה. יעזרני לשיר שירה חדשה. שירת דודי אדום וצח:

י תברך צור רועי. וירום אלהי ישעי. הקשיבה לקול שועי. אומרה לאל סלעי. אל תשכחני נצח:
ע יני האירה. במאור תורה. נפשי שמרה. ויסורי הסירה. כי חובטתי כקצח:
ק ראתיך כי תענני. דעת למדני. פנה אלי וחנני. כי יחיד אני ועני. לא עז מצח:
ב ך חסיתי אל אבושה. לעזרתי חושה. בינה אבקשה. חסדך אדרשה. וארנן לך בפצח:

כל העוסק בפרק שירה בעולם הזה . זוכה ללמוד ותלמודו מתקיים בידו . וניצול מיצר הרע . ומחבוט הקבר . ומדינה של גיהנם . וזוכה לימות המשיח . ולחיי העולם הבא :

אמרו רז"ל על דוד המלך ע"ה . בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו . אמר לפני הקב"ה . רבש"ע יש בריה שבראת בעולמך שאומרת שירות ותשבחות יותר ממני . באותה שעה נזדמנה לו צפרדע אחת . ואמרה לו דוד אל תזוח דעתך עליך . שאני אומרת שירות ותשבחות יותר ממך . ולא עוד אלא כל שירה שאני אומרת . ממשלת עליה שלשת אלפים משל . שנאמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף . ולא עוד אלא שאני עוסקת במצוה גדולה . וזו היא המצוה שאני עוסקת בה . יש בשפת הים מין אחד שאין פרנסתו כי אם מן המים . ובשעה שהוא רעב נוטלני ואוכלני . לקיים מה שנאמר . אם רעב שונאך האכילהו להם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך . אל תקרי ישלם לך . אלא ישלימהו לך :

פ"א שָׁמַיִם אוֹמְרִים . הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ : אֶרֶץ אוֹמֶרֶת . לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ . וְאוֹמֵר מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק : גַּן עֵדֶן אוֹמֵר . עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו :

אין לומר זה בשבת . שאפילו הרשעים בגיהנם שובתין בו . כמ"ש בב"ר [פי"א] אלא אביו של טורנוסרופוס הרשע . כל מי שאינו משמרו כאן . בע"כ משמרו שם .

גֵּיהִנֹּם אוֹמֵר . כִּי הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא טוֹב : מִדְבָּר אוֹמֵר . יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת : שָׂדוֹת אוֹמְרִים יְיָ בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה : מַיִם אוֹמְרִים . לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ : יַמִּים אוֹמְרִים . מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ : נְהָרוֹת אוֹמְרִים . נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ : מַעְיָנוֹת אוֹמְרִים . וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל מַעְיָנַי בָּךְ :

פ"ב יוֹם אוֹמֵר . יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת : לַיְלָה אוֹמֶרֶת . לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת : שֶׁמֶשׁ אוֹמֵר . שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ : יָרֵחַ אוֹמֶרֶת . עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ : כּוֹכָבִים אוֹמְרִים . אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא השמים

צפרדע . נגי' שלמה בן דוד עם שלשת הכוללים . והוא נסר של דע . [עי' עץ אבות] כי המדע נתון לו . ועי' מה שכתבתי בס"ד בפי' אגדה דרבב"ח [עי' תד"א רבה פ"ג]: בשפת הים . יש ידוע . הוא של כ"ן . ושב אתוא כי היא הכמת שלמה בעטרה שעטרה לו אמו . ולכן לא היה צריך להרבות בשירות ותשבחות כדוד אביו לתקן השכינה לסיעה לקשטה להכניסה לחופה . לפי שבימיו סיהרא באשלמותא ולא היה מהצורך לתקנה. אלא שמורר שיר אחד המשובח שבשירים לשמחת חתן וכלה שכבר נכנסו לחופה . ובשפתו . הוא קליפת נוגה (עץ הדעת טוב ורע). רגליה יורדות מות (סביב רשעים יתהלכון) ולכן מת בן כ"כ : במצוה גדולה . תלמוד תורה גדול כנגד כל המצות : שאין פרנסתו . כי הוא אילנא דמותא כידוע . ואין לו חיות. כי אם מן המים . אין מים אלא תורה. וכמש"ל עוד : ובשעה שהוא רעב . שאינו ניזון מן התורה : נוטלני ואוכלני. כן היה השטן מן התורה : לקיים. מוסב למעלה . ר"ל שיהא עסקו בתורה כדי לקיים מ' . כי או אם אתם כוח ממות : אם רעב שונאך האכילהו . לחמה של תורה (וכדח"ע פ' כאליל וב"ר פ' נ"ד) תורה נגי' ס"מ חונו . כי נתן לו תורה תבלין לכמתיקו בס [שבת לג] נסיק אים שולט במי שעוסק בתורה . כמו שאמרו בדהמע"ב [שבת ל] וברבה בר נחמני [ב"מ פו] וכל זה מתחמם שהוא ממנה שהיא מתוקן מכ"ל. ולכן כמ"ת לפניו ילך דבר. ועשם בן חורין ממלאך המות וכיום נמי דאמריק [שמ"ר פל"ב] ואף כנגד המות מסר לו דבר הקטורת לבטל כחו . לפי שנמתק או בקבלת התורה . ולא היה נוכן למלאכתו. וכן הוא מתמתק ע"י הקטורת .

הו"ק . זהו ישלימהו לך . וכן דהבו בב"ר הנ"ל על הפסוק בגלות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. הוא האויב הידוע :

פ"א שמים . גי' אש ומים . הם ישראל ובית יעקב : מכנף . גי' קן סימן הידוע (ועי' לקמן עוד מ"ש בס"ד אצל אוז כבר . הם תבין היטב מהו כנף הארץ . המשכיל יבין): זמרות . לשון לא הזמור . ר"ל: שיהיו מכרתין הזולגים . או נמי לצדיק . עוד הוא גי' שטן . הוא עבד עולם כידוע. והבן (ועי' ס' יונת אלם פ' י"ז גי' נחה) : הארץ . עמ"ש בס"ד במחברת הקבורים ליעקב : כי השביע נפש שוקקה . גיהנם . שאל' לעלוקה ב' בנות (ג' הנה לא תשבענה) הב הב רשעים לגיהנם . מדרך שהם השביעו תאות נפשם בעבירה . סימן לדבר . שם קבר שם המתאוים : ונפש רעבה . הם הצדיקים שמרעיבין עצמן על ד"ת . ואינם נהנים מתענוגי עוה"ז . אותם מלא טוב . אמרו לצדיק כי טוב . גם י"ל . שהכת הראשונה הם המגרים יצה"ר בעצמן . וממרקים עצמן לעבירות להשביע היצר דוב שוקק כנ"ל . הם הבעלרים שם . אלו שבכה . אותם נפש רעבה . הם המוטלים לתיקון מהמת נטיית טבע תולדתם . שהם ערודים ביצרם . ואגוסים קצת (אך לא בהכרח ח"ו) כמ"ש ולאבר הרעותי ואלה יש להם התגלגלות קצת . ע"ד לא יבוזו לגנב כו' למלאות נפשו כי ירעב . ולכן אע"פ שמוכרחים לרדת לגיהנם . מ"מ אינם בארין שם . ואין אש שולטת בהם לכלותם . אלא יש להם תקנה ע"י צדיקים שיורדים לשם ומעלין אותן עמהם כנודע . והיינו ונפש רעבה . שלא עבה להכעיס אלא לרעבון . מלא טוב . נפש צדיק נקרא טוב . להוציאו ממנה : מדבר . הוא מקום מרעה . כמ"ש וינהג הצאן אחר המדבר . ויש בו עיירות וכפרים . נות רועים מרביצים צאן : שדות . הם מקומות העושים פרי תבואה : ה' בחכמה יסד ארץ . שאין דעה נכנסת באדם עד שיטעום טעם דגן [סנהדרין ע .] שמשיא לו הכמה שבה הודה אמו . והבן :

השמים לך משתחוים: עבים אומרים. ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו חשכת מים עבי שחקים: ענני כבוד אומרים. אף ברי יטריח עב יפיץ ענן אורו: רוח אומר. אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ: ברקים אומרים. ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: טל אומר. אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון: גשמים אומרים. גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה:

פ"ג אילנות שבשדה אומרים. אז ירננו עצי היער מלפני יי כי בא לשפוט את הארץ: גפן אומרת. כה אמר יי כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל: תאנה אומרת. נוצר תאנה יאכל פריה: רמון אומר. כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך: תמר אומר. צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: תפוח אומר. כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי: שבולת חטים אומרת. שיר המעלות ממעמקים קראתיך יי: שבולת שעורים אומרת. תפלה לעני כי יעטוף ולפני יי ישפוך שיחו: שאר השבלים אומרים. לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו: ירקות שבשדה אומרים. תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך: דשאים אומרים. יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו:

פ"ד תרנגול אומר. בשעה שבא הקדוש ברוך הוא אצל הצדיקים בגן עדן. זולפין כל אילני גן עדן בשמים ומרננין ומשבחים ואז גם הוא מתעורר ומשבח: בקול ראשון אומר. שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: בקול שני אומר. שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה: בקול שלישי אומר. עמדו צדיקים ועסקו בתורה. כדי שיהיה שכרכם כפול לעולם הבא: בקול רביעי אומר. לישועתך קויתי יי: בקול חמישי אומר. עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך:

בקול

פרק ג ממעמקים לפי שאותו ען שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה [שם] והיו חטים כליות ומהמרום כאותי הלבנון. וכן אמרו [כתובות קיא] עתידה חטה שתתמר כדקל. אחר פיתוק העולם. אמנם בעון אדה"ר נתקלקלו. לכן היא נאמרה עתה. לפיכך אומרת ממעמקים קראתיך. לקבל התיקון עוד י"ל. חטה. גי' כ"ב אותיות התורה. לומר לך שאין לכשגאות בתורה. גם היא מאכל עשירים. הפך השעורים. למדך הכשפה שאין גבהות לפני המקום): עני. שעורים הם מאכל בהמות ועניים. כמ"ש [פסחים ג'] לא נבער לסוסים. ואמנו [כתובות סד] לא פסק לה שעורים אלא די"י. שהיה סמוך לאדום. וזהו שאומרת. תפלה לעני. עוד אמרו. הרואה שעורים בחלום. סרו עונותיו. ויהלך עני בעניו וחטאתו יתכפר. לכן תפלתו קרובה להתקבל: דשאים. זו הנוסחא הדשאי מלבי. ע"פ הגמרא דפי אלו טריפות. ולא שבאתי להם דבר מעתה. רק מאחר שמאן נמצא זה הכתוב שלא במקומו כראוי לפי דעתי כיון שעלה שיב על ידי. כי אמי לא נוסיף ולא נגרוע כאחי. אכן כל נדחי הנוסחאות קיבלתי והיו להדים בידי. כל שמצאתי מהר לדבר לקיים כולם קיימתי. אהוז מזה גם מזה אל תנח ידך אם אינך ידע איזה יכשר. והמעיין המשכיל יבחר הטוב בעיניו והישר: פ"ד תרנגול נוטריקון תור נאה וגלה. שהוא יודע לבין הטעה. תור אסתר. עת דודים המתעלסים באהבים. אף גילה ורענן. והוא התרנגול זרב מילא[יומא כ] המנסה לאור. שאורה שלו. ודו"ק. ולכן מברכין על קריאתו הנותן לשכוי בינה כראוי ודאי. כגד אם ידעת

בינה. אם בינה שמעה זאת. היא נפלאת בעיניא. עיין מ"ש עוד בס"ד אצל ברכת הנותן לשכוי בינה. והיינו נמי קרא גברא [יומא כ פ"ב] גבר ודאי. שכן למדנו דרך ארץ מהתרנגול. ולא פליגי רב ור"ש [שם] ע"ד הסוד דוק. עי"ל. תרנגול נוטריקון תור נאי גולה. היינו בזמן הגלי' בהקלאת השכינה ואני בתוך הגולה. כמו בזמן אסתר. וזהו פי' הפסוק הסתר אסתר. ר"ל ה"ס תר. תור א"ס להסתיר. ויהיה תור א"ס שהוא אור שבאורה נקודה בהיכליה. ונסתלק סד' ושארה היו"ד בלבד. בבחינת ה' גבורות וחסד ה' שנמשך לה מן האין דרך קו השוה. כסוד נעוץ סופן בתחלתן. וכן אחרית עם הכולל גי' כתר. והגעת הכתר בא ממיתוק ש"ך דינים שבחכמה ופ"ר שבבינה. כי אז שם חשים העקרה. ומתחיל לקרא בחצות הלילה (כדאיתא בזוהר) [לך ד' עו ויקהל קצו] בשעה שהקב"ה נכנס לג"ע להשתעשע עם הצדיקים העוסקים בתורה. והולך וקורא כל שעה לעורר ישנים. והכל מבואר מעצמו. אך שעה ד'. לפי שאז תחלת משמרה ד'. אליבא דרבי [ברכות ג] דס"ל ד' משמרות הויא לילה. ואפשר לומר דר' ור"א לא פליגי. דר"א לא קחשיב אלא סוף משמרות כדמסיק תלמודא. ומשמורה רביעית לא צריך למחשב. דיממא הוא. אע"ג דתלמודא שני בגוונא אחרינא משום יגדיל תורה. לכשתמצי לומר דפליגי. וכיון דהתיקון לפסי ניחא טובא כה דבתחלת רביעית קורא לישועתך קויתי. לפי שבכל משמר הקב"ה שואג כארי ומקונן על חורבן ביתו וגלות בניו עם השכינה. ובאותה שעה עת רחמים. שכן התינוק יונק משדי אמו והאשה מספרת. כהסיא דתנן [כתובות ס"א מ"ע ע' זהר ויקרא ס"ד] דאשה מדברת. לכן יש תקוה לאחריתה ושבו בנים לגבולם ומלכה לישועה. אכן ברביעית שהוא עת תפלה. שכבר האיר השחר בסיום שעה ששית והגיע זמן ק"ש ותפלה. היינו עת לעשות לה'. כמה דאת אמר ויעש דוד שם. לתקן תפלה לעני. זהו ספרו הורקד. שמפסיקין אותה לתפלה. אם אינו כרשב"י [שבת יא] וחבריו. זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד: תרנגולת. לדעתי אין זו הנקבה של התרנגול הביתי. כי לא מצינו כאן שפרט בשום מין הנקבות. כי כן בכלל הזכרים. אלא נ"ל שהיא תרנגולתא דאגמא שפריא [חולין סב] (והמין קרוי כך. כמ"ש שם התוספות) שאינה דורסת. ובוטחת בהש"י שיזמין לה פרנסתה בלי גזל וחמס. לפיכך אומרת נותן לחם לכל בשר. והשתא א"ש נמי נוטריקון דתרביצא נאה דבגמרא [מכות ח] דקאי אמאי איריא ומ"ש תרנגולא מתרנגולתא. אלא לפי שהיא דרס

בְּקוֹל שִׁשִּׁי אוֹמֵר. אַל תֶּאֱהַב שֵׁנָה פֶּן תִּוָּרֵשׁ פְּקַח עֵינֶיךָ שְׂבַע לָחֶם: בְּקוֹל שְׁבִיעִי אוֹמֵר. עֵת לַעֲשׂוֹת לַיְיָ הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ: תַּרְנְגוֹלֶת אוֹמֶרֶת. נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יוֹנָה אוֹמֶרֶת. כְּסוּס עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם יְיָ עָשְׁקָה לִּי עָרְבֵנִי. אוֹמֶרֶת יוֹנָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִים כְּזַיִת. בְּיָדְךָ. וְאַל יִהְיוּ מְתוּקִים כִּדְבַשׁ. עַל יְדֵי בָּשָׂר וָדָם: נֶשֶׁר אוֹמֵר. וְאַתָּה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל הַגּוֹיִם אַל תָּחֹן כָּל בֹּגְדֵי אָוֶן סֶלָה: עָגוּר אוֹמֵר. הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ: צִפּוֹר אוֹמֵר. גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ אֶת מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְיָ צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי: סְנוּנִית אוֹמֶרֶת. לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: טְסִית אוֹמֶרֶת. עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: צִיָּה אוֹמֶרֶת. אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה: רְצִיפִי (נ"א אוֹנְכִי) אוֹמֵר. נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: חֲסִידָה אוֹמֶרֶת. דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְיָ כִּפְלַיִם בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ: עוֹרֵב אוֹמֵר. מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי יְלָדָיו אֶל אֵל יְשַׁוֵּעוּ: זַרְזִיר אוֹמֵר וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ: אַוָּז שֶׁבַּבַּיִת אוֹמֶרֶת. הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל נִפְלְאוֹתָיו: אַוָּז הַבָּר הַמְשׁוֹטֶטֶת בַּמִּדְבָּר. כְּשֶׁרוֹאָה אֶת יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה אוֹמֶרֶת. קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְיָ יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: וְעַל מְצִיאוּת מְזוֹנוֹתֶיהָ בַּמִּדְבָּר אוֹמֶרֶת. אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ וְהָיָה יְיָ

במדבר · כענין שפירשתי אצלי הבר. והיינו ע"ש אימה תרנגולת מגולה לפיכך אף היא עושה: יהיו מזונותי כו' מסורין בידך: כנסת ישראל ליונה לאומות העולם. וקוראה להקב"ה שיעשוק ויערבנו מתחת יד הצרים שהיא נתונה על ידיהם בגלות כמש"ע בהקדמה. היום ולא בידי בשר ודם. כל הבשר אגיר. דאמר דעבדן לגרמייהו עבדין. לכן דלו עיניים למרום (מר ומתוק, התחלה מר. סופו מתוק) לבעל החוטם הפליג. כי אז לא תהיה צריכה לב"ו להמתיק דיניה לשום מר למתוק: לפקוד כל הגוים. כי השי"ת כנשר מ' על גוזליו ירחף. לשמור ישראל בין או"ה: עגור. תרגום יונתן בירמיה ח'. סנוניתא. ולקמן נסיב סנונית באפי נפשיה. ואפשר דהדא מנייהו סנונית לבנה שנחלקו בה ר"א ורבנן [חולין סג] א"נ האי עגור. הוא עוף שמלמדין אותו לדבר בלשון ב"א. הנקרא שטאר. וכן פי' בשרשי רד"ק. לכן אומר. הודו לה' בכנור. ע"ש לפלוטו הגפים: סנונים. הבא לטהר בו המצורע. כדאיתא פ' אלו טריפות. והמצורע מביא עוף פטיט שיכפר על מעשה פטיט. ומאי תקנתיה יעסוק בתורה מרפא לשון. היינו דקאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום. מד"ת: טסית. נ"ל שהוא צפור דרור שפסה הנה והנה ואינה מקבלת מרות. והיינו דאמר

עזרי מעם ה'. לפי שאינה מתחברת לב"א ולא מותה מהם. אלא פורחת באויר תמיד: ציה. הוא מקום שאין משכן חיות רעות ומזיקין. כמ"ש אל ארץ ציה ושממה. ורבצו שם ציים. יסדה לציים. וציה זאת היא א"י. ששממו עליה האויבים. ושמוה מדבר וציה. ולכשתשים מדבר וציה זו, אז אור זרוע לצדיק ונושע. ואם מלאה זה חרבה זו. וירשוה קאת וקפוד ופגשו ציים את איים. וזה ולישרי לב שמחה. שמחה לצדיק עשות משפט. שמחה לצדיק כי חזה נקם. ודבר אלהינו יקום ולא ישוב ריקם. רציפי (נ"א אונכי). שתי אלה נעלמו ממני (כי חזרתי על כל המקראות והמדרשים ומה שיש בידינו מספרי הקדש. ולא מצאתי מה ענין שמות דברים הללו ע"פ פשטם. עם שלא רחוקה היא ממני ולא נעלמה לעשות להם רמזים נאים: רציפי. גי' שמים: אונכי. ע"ש ראשו כתם פז. א"נ אלהים עם הכולל דפתח באנכי): חסידה. זו דיה לבנה. שעושה חסידות עם חברותיה. גם חסידה בשמים ידעה מועדיה. על כן אומרת. דברו על לב ירושלים. כי בא עת לחננה כי בא מועד: (עורב. ישנו בקדושה. זה המשחיר עצמו כעורב על ד"ת. כגון רב אדא בר מתנה [עירובין כב] דא"ל דביתהו. בניך מאי עבדת להו. א"ל פש שלימו קורמי באגמא. ר"ל שלא שלמו קרירות דיני מי. שלמה עילאה אם הבנים (דמינה דיינין מתערין) מלהשפיע חסדים באגמא. הוא מ"ש. פ"ד הכתוב מי יתן מציון ישועת ישראל. ה' צבאות יעץ ומי יפר. היינו ודאי מי יכין וגו' כשילדיו ישועו ותעו לבלי אוכל): זרזיר. לא הלך אצל עורב אלא מפני שהוא מינו. כי כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו. והוא מעיד על ישראל. שאע"פ ששכנו בין הגוים לא נתערבו עמהם. ובגוים לא יתחשב. ומצויינים תמיד בגלותם. באופן שנודע בגוים זרעם כל רואיהם יכירום. א"נ אתיא כחכמים דפליגי עליה דר"א [חולין סג] וס"ל דעוף כשר הוא. והעידו שבני כפר תמרתא אוכלין אותו. היינו דקמסהיד זרזיר. וללמד על עצמו ועל הכלל הקדש יצא. שלא תטעה בתוכך אותו ואותם שוכנים אצל מינים טמאים. ותדמה שלא הלכו לשכון עמהם אלא מפני שהם מינם. לכך אומר ונודע וגו' כי הם זרע ברך. אינם מקבלים הרכבה אחרת. ולא פזר הקב"ה ישראל בין או"ה אלא לטובת עצמם. כמ"ש צדקות פרזונו בישראל. כדי שלא יכלו. וזרעם בעמים. לשום אדם זורע סאה. אלא על מנת להכניס כמה כורים: אוז. הוא המעורר ומרבה שבעופות טהורין. כמ"ש חז"ל [ברכות נז] הרואה אוז בחלום. יצפה לחכמה. שנאמר חכמות בחוץ תרונה. ומה"ט אמרו בפ' עגלה ערופה [סוטה מח. קדושין ל"א. תענית כ] רב הונא בטיל זמרא. קם מאה אווזי בזוזא. כמ"ש בחידושי אגדות. לכן לו נאה לומר שירו. אבן עדיין צריך אני להודיעך. כי לא נתכם אמרו הרואה אוז יצפה לחכמה. כי אם דנכנס בחכמה נפלאה. אבל באמת אוז זה דוד בעצמו. שנמשלו כמוהו. שמדתו חכמה תתאה. לפיכך בודאי יצפה לחכמה. והוא שתקן זה המזמור וצוה ברכה להודות לה'. כשהביא ארון האלהים אל מקומו אשר הכין לו. ככתוב בדברי הימים. זהו אוז שבבית האחר כאן. הוא המעורר הגדול החסיד נעים זמירות ישראל. שבבית ה' שם נאמר זה המזמור. מכאן תראה בעין השכל ותרגיש מה נעמו דברי חכמים וחידותם. מה נמלאו מדבש לחיך מי שיש לו במוח בית קיבול. יגיל וישיש בעל כל כון לקיים ועלהו לא יבול: אוז הבר המשוטטת במדבר. היינו אווזי דשמטן גדפייהו משמנייהו דחזא רבה"ח [ב"ב עג] במדברא. שעתידין ישראל ליתן עליהם את הדין. על שמעכבין המשיח וגורמים להם צער. לפיכך כשישראל עוסקין בתורה ראוי לו לומר. קול קורא במדבר פנו דרך וגו'. כי קרובה ישועה לבוא: ועל מציאות מזונותיה במדבר. עם היות שאין זכותן של ב"א גורם. שהרי עדיין לא בא משיח בעונותיהם. ואעפ"כ הם מתמיהים ומשביחים. לפיכך אומרת. ארור הגבר אשר יבטח באדם. בליעל. וכבן. ויש לדקדק בכל הפסוקים. ברוך הגבר וכו'. כי שלא מכלל לאו אתה שומע הן. וידיעת ההפכים אחת. אבל ה"ה רמז לתרנגול הנקרא גבר. שיש בו שני מינים. האחד בייתי והוא טהור. והשני מדברי והוא טמא. היינו תרנגולא דאגמא. דדורס טורף ואוכל ואינו כוסס

יי מבטחו : פרוגיות אומרים . בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים :
רחמה אומרת . אשרקה להם ואקבצם כי פדיתם ורבו כמו רבו : צפורת
כרמים אומרת . אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי : חסיל אומר .
יי אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה
אומן : שממית אומרת . הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה :
זבוב אומר בשעה שאין ישראל עוסקים בתורה . קול אומר קרא ואמר
מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה : יבש חציר נבל
ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם · בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק
ולקרוב אמר יי ורפאתיו : תנינים אומרים . הללו את יי מן הארץ
תנינים וכל תהומות : לויתן אומר . הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו :
דגים אומרים . קול יי על המים אל הכבוד הרעים יי על מים רבים :
צפרדע אומרת . ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :
פ"ה בהמה דקה טהורה אומרת . מי כמכה באלם יי מי כמכה נאדר
בקדש נורא תהלות עשה פלא : בהמה גסה טהורה אומרת .

סס' . הרלאק סא נריך . בבוטח סס' פיזמין לו מזונו . וק הוא משל לשני מיני בני אדם המשתתפים עמו בשם גנב . שלאחד בגלל אחר . יעדי . טמא. גאל הומס ורומס . והשני גרתך . שאינו נהנה מגזל לבטחונו בקונו . משא"כ בלאו . שאין חילוק במינו בין בייתי למדברי . שבניסס סיורין (כדמוכח שילהי בור שגח. פי' למח גדק) והוו במבוסת במדבר . היא היא אותס שבבית כנ"ל . אלא שהולכת עתה בגלות גם במדבר עם כנאן . ואינהו שנהו אוזזי הנ"ל לבן רכים . כי דלאמר עלייהו ותלכנה שהיה . השמיטן נדפייהו . כף הארץ סידוס . נכזד והחזיקו שבע בפיס בכנף איש יהודי שאמעס והלך לו ונרה לאויר השמים . מפסק הפסוק הקדוש בשמן הטוב על הראש יורד דקן ישר . היינו מספפייהו . אמנם נגדן . הלשון פידה . נגדו להגניה מיתאל ומורים . ענין יסורין . וה"ע נתלי . שם מרדף . ענין מכאובים . לשון מכס נתלה . שמשפעת דינין . כי כמו שדי לה . דהשתא . היא המדה . מתותייהו . לנורות שנרים . אשר לא יכלו השים ושין לעריס . והמשכיל יבין . וי"ל באר היטב סדק גם אחרים כמאמר (והשוב התפלה מסלאות תמים דפיס . הלשוים בחכמת לשון חז"ל מה יפה אף נעים) כא דהדא דלי ליה גדפא. גי' ב' פעמים ד"ם. עד ב' לוחות התורה. ב"פ לוח שני' פה (וזהו הפה השבר ולאחנו נמלטנו. כי ידוע מ"ש חז"ל [שמות רבה פמ"ג] שע"י שבירת הלוחות מדוו ישראל השנייה . וזהו נמלטנו מכליה) רמוז לו . כשיעזור בתורה להעלות מיין נוקבין לתקן נחי' מ"ס חסר אלף גי' דם . למלאותו באלף השמשך לו הסם אסיה רבוע עולה דם כמו כן . שממנו מתמלא ואו שלו ונעשה אדם כנודע . ויגרום יחוד והבירור להוציא כל השמות שבגוף . המשכיל יבין : וזהו הדבר דאידך דלית ליה אטמא . היא הלבה אשר הוכיח ה' בעון בניס . השכינה שולחה אמכם . וזהו שם ב"ן במספר אטמא עם התיבה : כנ"ל כשיסי' מקור נפתח לבית דוד לחטאת ולנדה . והיינו בגמר הבירור והטהרה . וזהו אטמא הוא סוד גדול עמוק ונורא . החקירה בו אסורה: פתיות . לוענין אותן בר אווזא (עגעיין בל"א) וב"ע שלש הוא לשון רבים . שגם בו יש שני מינין . א' בייתי וא' מדברי . ולפי שיש ספק במין המדברי אם הוא דורס וטמא . וכדאיתא בגמרא [חולין סב] בכסות בר אווזא דסוי די בר שמואל (ומהם יש להקשות . עי' מ"ש בצמח צדק [סי' כט] אין כאן מקום להאריך) ואולי זהו רמז לך כאן שמניהם בעדים ואין חילוק ביניהם . לפי שכולן שוים שאינם דורסים ועורפי' טרף . אלא שסתמי' נב'. ולפיכך כללם בל' רחמה. כשבלה רחס. בלא רחמים. וגמירי כי יתיב אארעא ועביד פרפרק אתי מביחא [חולין סג] וקראה רחמה ולא רחם שכתוב בפ' שמיני . רמז לכנסת ישראל . שמקראת רחמה בהושע : לסורת כרמים . שוכנת בכרמים שבהרים ומתיראה מבני אדם נוסרי הכרמים . גם היא משל לכנסת ישראל . והכתוב מוכיח וקל"ע : חסיל . דקאמר נביא לישראל ואוסף שלכלם אוסף החסיל . ואע"ג דממון עשר שבטים מעורב בו [סנהדרין קד ב'] היינו פלא עצות מרחוק . ומרמז לעתיד לבא . והיה החרב והאומה קודש לה' . כי לישבים לפני ה' יהיה למכסה עתיק . אמנם אמסה מונע . זהו אמונה אומן : שממית . היא הנקראה שפמלים . בידים ידי עשו הסם . ותעשה לה כנפים לעוף באויר השמים . והיה בהיכלי מלך . כי שם הגיעה בעו"ה נחורבן בית המקדש . והיה דהייכה בדביר ובבית קדשי ומוציאין זרע לבטלה . לכן שממית בגי' תף וקרי . אמן באחרית הימים נקבוד רשעים תהו . בההוא זמנא יתפרקן כל מיני ניגונא . כמ"ש בסוף תיקון עשרים . ואז הללוהו בתוף ומחול . כמ"ש במילסי אלהים שמם לדקה (ואולי צריך להוסיף מרהם המזמור) והיינו נמי הללוהו בצלצלי שמע וצלצלי תרועה . כמ"ש שם דהיינו נצח והוד . זהו אחר שנתקן יתר יעקב . ואחר היכל מלך והכיח לעמוד על עמודיו יכין ובועז כמספר נצח והוד . שאין עוד לחנונים אחיזה ברגלים . ודו"ק : זבוב . זבובי מות. יעס"ד דומה לזבוב עומד על מפתחי הלב. שנאמר לפתח חטאת רובץ : שאין עוסקין בתורה . לשמה . וזהו חסדו . דכל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין . אבל תורה חסד הוא . היא תבלין שלו כמש"ל בס"ד . וזהו בורא ניב שפתים וגו' ורפאתיו . ולכן זבוב גי' טוב . שע"י התבלין מתמתק ונהפך למוטב השטן . דרשי' דעמו מנה בעטפה דיולתק [ת"י בראשית כ יג] (עמ"ש בס"ד במו"ק סי' ב') וזהו שדרשו בו על הכתוב והנה טוב מאד : הודו לה' כי טוב . שסרסו וקיימו : כי לעולם חסדו . שלא יהרג [ב"ב עד] עי"ל לפי שדגים מוגים במדת אמת . כמ"ש [פסחים קיב ופי' רש"י] ואמת ה' . דגים שבים אמרוהו . ולויתן מין מן הדגים שבאין בכל יום לפיו כדאיתא בהפסינה [דף עד] עונה אחריהם הכתוב שאמרו . הודו לה' כי לעולם חסדו . כי מזונותיו מגיעין בחסד ה' מעולם . שנברא משבעת ימי בראשית . זהו כי לעולם חסדו . עי"ל ע"ד הסוד . לויתן סידוע (דלאמר ביה בבריה התיכון) טוב חונן ומלוה . כמער איש ולויות . ועל נדיק א' העולם יעומד שאינו חסר מלהשפיע חסדו לעולם . וזהו . קול ה' על המים . ולא בתוך המים . דבמבול מבהעי . כפיסיה דענימא . כי לא נגזרה גזרה על דגים שבים אע"ג דסריאי . וטעמא נ"ל . משום דלא מטוו נגאת לגיהם כמו בבהמה וחיה. ותו . דכתיב בהו למינהם לשון רבים . ערבינהו . ואע"ג דהמרביע ב' מינים שבים לוקה . משום דנמר מאמיסאו דיבשה . והיינו משום דמוסכה דלגופיה לא אצטריך. ודו"ק : בשכמל"ו . עי' מ"ש בס"ד בפירוש האגדה שלפני פרק שירה . אם יש לך חיך טעם מן הטעם . דעת לנבון ינעם . ומחמת שהוא במילוי הלבנה . ביום חתונתו וכנוסה כלה לחופה . ואין שטן ואין פגע רע ליגע בנזקי קודש . אלבד אין פנאי . א"ל לומר בהשאי . ואמרה בסומכי ואין כאן גנאי. והמשכיל יבין (אמר יעקב . כאן צריך אני להעיר קטנה . יודע המעיין . כי כל הב"ח אף אותן שאינן טהורין . יש להם מקביל או שורש ואחיזה בקדושה . ונתקיים ע"י תגבורת החסדים הממתיקים דיניהם . הדוגמא מפורסמת בפני אריה ופני נשר שבמרכבה . ומהם תקים לשאר . ואפי' החזיר אמרו רז"ל [ילמדנו] שעתיד הקב"ה להחזירו לנו ולהתירו . אכן מפני גודל טומאתו וזוהמתו . אין לו שום תיקון עכשיו עד לעתיד לבוא שיעביר הקב"ה רוח הטומאה מהארץ . ואמרו הטבעיים שאינו יכול להסתכל בשמים . וזה מחמת נפילתו בעמקי הקליפות ותוקף דיניו . על כן לא נזכר בפ' שירה זו (ולא פרסמוה הנביאים . רק נרמזה בכתובים) שאין בו שום בירור עכשיו ע"י האדם . עם היות מעיו דומין לבני אדם . וכן עיניו דומות כקוף בפני אדם . ויש בו סימן טהרה דאגודית ופושט טלפיו . משא"כ בשאר הטמאים . וזה יהיה הלעה וידיעה כוללת למה שקדם . ויבואר בכאן עוד יותר) :

פרק ה . מי כמכה באלים . דרשו בו באלמים . שהיה לפני גוזזיה נאלמה . כמשכיל יבין . גם ישראל נקראו אלים . כמש"ל גבי טרלים . וכמוש

הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: בהמה דקה טמאה אומרת. הטיבה יי לטובים ולישרים בלבותם: בהמה גסה טמאה אומרת. יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך: גמל אומר. יי ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו: סוס אומר. הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יי אלהינו עד שיחננו: פרד אומר. יודוך יי כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך: חמור אומר. לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: שור אומר. אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי ויאמרו לאמר אשירה ליי כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים: חיות השדה אומרים. ברוך הטוב והמטיב: צבי אומר. ואני אשיר עוזך וארנן לבקר חסדך כי היית משגב לי ומנוס ביום צר לי: פיל אומר. מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבותיך: אריה אומר. יי כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על איביו יתגבר: דוב אומר. ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו ישבי סלע מראש הרים יצוחו *: ישימו ליי כבוד ותהלתו באיים יגידו: זאב אומר. על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבידה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו: שועל אומר. הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו

כלן. דיו לעבד להיות כרבו: הרנינו לאלהים עוזנו. הוא פסוק מהשמאל: לטובים ולישרים בלבותם. אע"פ שאין הנהגותם טוב. להפוקי מהחזיר שפושט טלפיו ואין תוכו כברו: יגיע כפיך לפי שעומדת למלאכה. והוא שאמרו ח"ל [ברכות ח] גדול הנהנה מיגיע כפו. בלתי טהור. יותר מירא שמים. הטהור ואינו עוסק בד"ה ומטיל משאו על בשר ודם ליהנות מהבריות: שאוג ישאג. בעל גמולות בעל ישלם. וזהו גמל. לשון גמול. ועתה שואג על מהו. שהוא כיד הגמל הידוע. יש בו סימן טהרה פנימיות: סוס. יש בו מדת העבדים. שבוגד את אדוניו ואוהב זמה. זהו כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה. מרבה שפחות מרבה זמה. נגד זה יש בו מדה טובה ספך העבדים. ע' קנין שיצא כנלו עבדים [קדושין מט] מבא"ל סוס מולם את הבינה ומתנמנם שאין כמי. זהו כן (לשון אמת. כן בני יוסף דוברים) עינינו אל ה'. שהוא תמיד. מצפים לישועתו. עי' עפמ"ש הזוהר פ' כי תצא. קב"ה לא אתקרי הוא מלך עד דרכיב בסוסיא דיליה דא כנסת ישראל.

קב"ה כד איהו לבר מאתריה כו'. רכיב על אתרא מט"ט. והוא עבד עולם הידוע. והוא שפחה דשכינתא. כמו שמבואר הדבר בפסוק וכי ימכור איש את בתו לאמה. זהו כעיני עבדים וגו'. כעיני שפחה אל יד גבירתה. שהיא השכינה מסיא דקב"ה. שכן אדני ברבוע עולה סוס. וכנגדה סוס דסטרא אחרא. על סוס לא נרכב. סוס גי' אלמנה. דבעלה המת דמעיקרא מיתת עולם. ועתה בעו"ה ירושלים היתה כאלמנה. ולא אלמנה ממש. אלא כאשה היא (שבעלה חי וקיים) כאשה שהלך בעלה למדינת הים בעליון וסופו לחזור. ואז יצאו העבדים לחירות עולם: פרד. בא מכלאים. והסרו בירושלמי [כלאים פ"ח ה"ב] לרכוב עליו. והא דכתיב והרכבתם את שלמה על הפרדה. אין מביאין ראיה מן המלכות. לפי שאהב ג"כ נשים נכריות. מטעם שרצה להכניע ולהכניס הקליפה בקדושה. והיינו מן התקוע. שתקע עצמו לדבר הלכה. לא לעבור על ד"ת. אלא אדרבה לעשות סייג לתורה מהרגלים שבשבילותיה. אבל הוא מקום סכנה. שן יפתוהו וימשכוהו אחריהם כמעשה שהיה. זהו יודוך ה' כל מלכי ארץ כששמעו אמרי פיך. ובאמנו לקדוש. אז יזהר לרכוב עליהם ולהכניעם תחת כנפי השכינה. עי"ל ע"פ מ"ש בו [קדושין לא] כשאמר הקב"ה אנכי. אמרו או"ה לכבוד עצמו הוא דורש. כשאמר כבד את אביך. חזרו והודו לדברות הראשונים. מזה נלמוד דתוספין לזרע האב. דאי לאו הכי אביו חזקה מנין. כ"ש אי אמריך דאין תוספין לזרע אב. אלא ב"נ תוספין לזרע אב (וכן מצינו דאית להו חייס שבעה דורות. כדכתיב [מלכים א טו זכריה יב] הדדרימון בן טברימון בן חזיון) משום הכי הודו מלכי אומות העולם כששמעו כך. לכן אומר הפרד זה. להשמיעו הלכה שאסור להרביעו אלא עם מינו. עי"ל ע"ד הסוד. פרד. נוט' פ"ר דינין דמגלג"ך דמלכין קדמאין כנודע דמסיימי בפרודא. וזה שמו מעיד עליו שהוא נפרד. ויש בו ב' מינין. אחד מוליד והוא הנברא בין השמשות דשבת בראשית. והשני בא מהרכבה פסולה ולכן אינו עושה פירות. אמנם נתקנין הם ע"י הבירורים. ואז יודוך כל מלכי ארץ לקום דניתי. כי שמעו אמרי פיך ונמתקו והיו והולידו ועשו פרי: חמור. הרואה אותו בחלום יצפה לישועה. כיון שצדק ושבע רוכב על חמור. לו נאה לומר שירה זו כשתחזור עטרה ליושנה. והיינו דרב שילא [ברכות נח ע"ב] כדאמר על ההוא גברא דבעל אמתא והלקוהו ליה ניסא. פתח ודרש לך ה' הגדולה וגו'. לפי שזכה להכניע החמור דקליפה ולהגביר הכח המקביל. דוק והבן כמה מכוונים דברי חז"ל: שור. רב התבואות בכח שור. לכן הוא שר שבירים. יבוא ברנה נושא אלומותיו. ורוכבו עולה לגדולה. כי הוא מלך בבהמות שמקלסין לו: חיות השדה. אומה זו לחיה משולה. טובים ומטיבים לאחרים. בזכותן העולם נזון. וכן היו מקריבים ע' פרים לטובת כל האומות. ולפיכך כל שאר חיות יפים לחלום (הון מעטים) כי חיות טובה ומחיות לכל בעלי חיים ועליהם העולם מתקיים. עי"ל בדרש הרוגי ביתר (שחיים וקיימים ת"ש) שלא סרחו כחיות השדה. ועליהם תקנו הטוב והמטיב. וע"כ נקראו חיות השדה. לפי שכבר השביע הקב"ה את ישראל ע"ז בצבאות או באילות השדה. שלא לדחוק את הקץ. ואם לאו הריני מתיר בשרכם כו'. לכן נשפך דמם כצבי וכאיל. וזה נכון מאד. וניחא נמי דשמיך ליה שיר צבי. ומהו אומר. וארנן לבוקר. הידוע לה'. וסובל הגלות ואינו דוחק השעה. אבל מצפה לישועה. וגם מכוון הדבר מאד שהשביעה בצבאות נמצ"ש שיר הנדי על הקב"ה שנהיה כאורח. איהו צבי ואיהי צביה. דהא"ל אחבורא ולא שבק לה. לכן בדין הוא דיו לעבד שיהא כרבו. וינסה לנחמה ליום נקם בלבו: צבי. דומה דודי לצבי. שמחזיר ראשו למקום שבאו [זהר שמות יד] והיינו לבוקר של גאולה: כגמר יגל. אריה גי' גבורה. והוא מקביל למתגבר כראשון. אריה נינער המצב בירמיה ה'. וגם נרמזו גם שלשת המתגברים. אויבי ה': ישאו מדבר. כל הפסוק הזה לעתיד נאמר. ירושלים מדבר היתה. חצרים תשב קדר. עתה הלכנו קדורנית כאהלי קדר. פרזות תשב ירושלם. ירונו יושבי סלע. שוכני בחגוי הסלע. מראש הרים. כי יום לה' על כל ההרים הרמים. כשיהיה נכון הר בית ה' בראש ההרים אז ירננו עצי היער. יתנו לה' כבוד. ואימתי יהיה כל זה. בזמן שפרה ודוב תרעינה. פרה. כפרה סוררה. ודוב. היא פרס דמיא לדוב [מגילה יא] והמשכיל יבין וידום: על כל דבר פשע וגו' ישלם. מודה ומעיד שעתיד ליתן דין וחשבון ממה שטרף וטרף שלא כדין. וכ"ה במדרש רבה סוף פ' בראשית. שאפי' זאב וכלב עתידין ליתן דין וחשבון. לעמוך שזאב ערבות ישודד כל היום. סופו לשלם תשלומי כפל: הוי בונה ביתו. אומר זה כנגד השועל היוצא מבקה"ק כמהריב השני. כיה הלך בו. כסוף לוהי ותנולהו (גם השועל דומה לו בגזולו. נוה הלבון אומרת. אדום כשועל. ולזה בא לו מ"ד הדמיון. עוד שהוא הרין מלין. הא שוא שעל. כי בעל דמים ומרמה הוא) כן היה רמה יוקף פניו. את רעהו שם בריס יעבוד בו. דקמו בהימנותייהו ולא שלטו בם [ע"ז ח] אך לבך ותגם

יַעֲבוֹד חִנָּם וּפָעֳלוֹ לֹא יִתֶּן לוֹ: זַרְזִיר אוֹמֵר. רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: חָתוּל אוֹמֵר. אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד כַּלּוֹתָם:

פ"ו שְׁרָצִים אוֹמְרִים יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם (נ"א יהי כבוד יי עי' לעיל פ"ג): אֵלִים שֶׁבַּשְּׁרָצִים אוֹמְרִים. אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פּוֹרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: נָחָשׁ אוֹמֵר. סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עַקְרָב אוֹמֵר. טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: שַׁבְּלוּל אוֹמֵר. כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל חָזוּ שָׁמֶשׁ: נְמָלָה אוֹמֶרֶת. לֵךְ אֶל נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם: עַכְבָּר אוֹמֵר. וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלָי כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנִי הִרְשָׁעְתִּי: חֻלְדָּה אוֹמֶרֶת. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כְּלָבִים אוֹמְרִים. בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשֵׂנוּ:

רבי ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא. התענה פ"ה תעניות. אמר כלבים שכתוב בהן והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה. יזכו לומר

סייעו ישראל אותם. ולא נתנו להם שכרם כמוזכר בס' יוסיפון כשנתקשרו עמהם. ולבסוף לא שלמו להם כפעלם. אלא רעה תחת טובה. ומחורבנה של ירושלים נתמלאת צור. וממנה בנו בית גוים. והאי שירה קיימא מיבעי ליה שאמר הוי. אלא שועל דקדוש'(כשעלו מדד מים) נגי' תו הנכם ותשוק ירושלים. אומר לסטרא אחרא הוי. ואעפ"כ שירה היא. שלכך ר"ע משחק [מכות כד] כשראה אותו שועל. כשם שנתקיימה נבואת אוריה התקיים נבואת זכריה. עוד נדרשו יפה על שמצרים שבנו ישראל מבניהם תחם. ולא"ז נטבעו כשעלו מים: זרזיר. נ"ל זה הזרזיר הוא זרזיר מתנים שכתוב. שפירושו כלב כלו. שכחו במתניו. או תיש. שצריך להמתין עד שיתיש כחו. ואז מלך אלקום עמו. אל יקום לעמו.

היינו רננו צדיקים בה': חתול. ישנו בקדושה. וערפל תחותהו. והוא הלבוש הידוע שזכרנו איזה פעמים למעלה. וצריך תיקון ויזהר טוב מן הרע. והיינו דאיכא אתרא דקרו ליה שונרא [ברכות נו] שנעשית לו שירה נאה. לו נאה לקלס ארדוף אויבי ואשיגם. הם הג' קליפות המתדבקות בקליפה נוגה כל ע"ם לעלות עמה בסוד תוספת שבת. ושלהוביתא דאשא נפקא (מחשמל. הוא החתולה) ומותגת לאשם ונהתי לנוקבא דתהומא רבה. שיים אמתלם ולא יוכלו קום. ואיכא אתרא דקרו ליה שינרא. שיש רע. הוא חלק הרע שבקליפה נוגה הדבקה למלבוש הקדוש (שמשתנה לפעמים ומתהפכת לרע) והיינו וערפל תחותהו. חלק ערפל קרי ביה רע פלק. כי אגין הוא טוב כנ"ל. ובזמן התקון נמתק וחוזר שלו למוטב. כשם שהיה בזמן מ"ת ובבנין בית עולמים. שלא היו זמנים מתוקנים לעולם כמותם. ועל כן לא מצינו בשום מקום אחר שבכן השי"ת בערפל למעלה מהתחתונים. כי אז נעשה מה שהיה עורף לפנים. גם ערפה דבקה בחמותה:

פרק ו ישמח ישראל. זה הנוסח הוא עיקר (אבל יהי כבוד. הוא שירת השרצים. כמ"ש שם בס"ד. אעפ"כ לא יצא נקי מתחת ידי בלי פירוש) ושרצים הללו הם עם בני ישראל שנתקיימו בהם במצרים הכתוב ושרצו וירבו מאד. לכן להם נאה לומר ישמח ישראל. אמנם הם עמי הארץ שאין להם אלא נפש דעשייה היינו בעושיו. איברא אלים. איננו ניהו (וממש"ל אלא בהמה דקה. וק"ל) אלא דאתיא כמ"ד הגדולים שבשרצים [שמות רבה פי"א] וזהו כגפן פוריה ועושה. ויתכן להמליץ על זה ג"כ מ"ש רז"ל [ברכות ח] בפסוק שלפניו. גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים. שהם ישראל שעסקו בבנין מצרים והמו מיגיע כפם ודאי. שבשכר עבודתם נגלו את מצרים ויצאו לחירות (אע"פ שזולת זה לא היו ראוים להגאל כמ"ש ז"ל) [סנהדרין צח. ב"ר פס"ח] ותדע מבירה [יומא ט]. שעדיין לא חזרו לתחרומי' אע"ג דעסקו בתורה והם יראי שמים. מאחר שאין להם עבודה קשה. נמשך הגלות כל כך. שאינו בא בערך הת"ל שנים של שיעבוד מצרים. שלא היו בסבת שום חטא ועון. על כן אין להגאלה אלא כשיגיע עדיין קץ גלותינו האחל הזה. שהוא לכלות פשע ולהתם חטאות עלומות ורבות. כמה איחרו פעמי עקבות משיחנו. לכן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו. חכה לו. כי יבוא כנהר צר. ואם יתמהמה חכה לו. המאמין לא יחיש: ודבר ה' לא יכזיב. ועתה נסתם גם ססמה אחר: יהי כבוד ה'. שלא בא דבר לבטלה. כדאמריק [שבת עז] ברא סממית לעקרב (י"ל שרומז למה שהציל את דוד המלך ע"ה (שהוא עקרב שבקדושה. כמש"ל בס"ד) במערה. א"נ כם ממית (למשמאילים בה סמא דמותא) לעקרב. דעקר בית). יתוש לנחש (רומז ליתוש שנכנס בחוטמו של טיטוס. הוא הנחש הארור). שבלול לכתית (שבלול. בריה שאין לה עינים. שאם יחתכו העור שעל מקום העינים. יתמאו עיניו מתחיו. שלא החיה שכתוב בה. ואלו עיימן כעיני בני אדם. וכבן. והיא שהחשיכה עיניהם של ישראל. לכתית. להוציא שמן זית כתית. להעלות נר מתוך החושך. ע"י כתיתת ישראל בגלות. מוסיפין להאיר באור תורה. כמ"ש [ב"ב ח] על הפסוק והם תוכו ישאו מדברותיך (היינו הם כח ושתש ישראל. והמשכיל יבין) להסים פוס מעלה דרבנן. ונהם. חויא קדישא שמכר בסמוך. לחפפית. היא החוספת על הקדושה הנז'. לנבר כחה) זבוב לצירעה (זבוב של בעל דבבו. היא הצירעה. לרעת הבאה בעון מספר לה"ר. מאי תקנתיה. יעסוק בתורה. ומתהפך הזבוב לטוב. שבו מתרפא (ולענין ריב"ל [כתובות עז] דמכרך בהו ועסק בתורה. שאז אין כח לאותן זבובין לשלוט) היינו יהי כבוד ה' לעולם. שהכל ברא למענהו לכבודו ולקילוסו: סומך ה'. כאן קשה קושיא גדולה. לא תוכל להתעלם ממנה. דמשמע שיש תקומה למפלתו. והלא אמרו [ב"ר פ"כ] שכל מתרפאין חוץ ממנו. שנאמר ונחש עפר לחמו. ואלוהו רשע לא מצינו לו חבר. אלא שמע דברי אלהים חיים. והבן כי הוא בקדושה ודאי. העומד כנגדו לשבר גהו. והוא בגי' משיח. וכן ישי אבי דוד נקרא נחש. והוא שנאמר ג"כ בחזקיהו המלך. כי משורש נחש יצא. ורצה הקב"ה לעשותו משיח כנ"ו כ"ק. ואיה סוכת דוד הנופלת שסמכה דוד ברוה"ק. סומך ה' לכל הנופלים. והוא האמור בכמה מקומות בזוהר. וכן מבואר היטב בתיקון כ"א. בההוא זמנא דאתעבר ההוא חויא בישא מן ימא. שליט חויא קדישא. וזהו סוד מ"ש הזוקף זוקף בשם. שנא' ה' זוקף כפופים. ואמרו במילי מעלייתא. פי' זקיף זקיף כחויא. אתה המעיין אם עיינת לך. תראה ויפים לבך ותענוגה כליותיך. ותשמח בדברי חכמים כעל כל הון והעשם עטרת גרגרותיך: עקרב. גם הוא בקדושה. עקרת הבית. נגד עקר בית שמכר בתיקונים. וכן הוא נוטריקון עקא רבא. כנגד זיבורא ועקרבא [כתובות נ"ה ב] ואית ליה עוקציה דמנת בנהר דינור דעקריה לא חיי [דמש"ה לעקרב פוסק] שמדת הדין כלול ברחמים. וברא סממית לעקרב. טוב ה' לכל ורחמיו וגו': ואני הרשעתי. הני עכברי רשיעי (רשע הוא רע של שין). חולדה. שדרה בעיקרי בתים. והם בני אדם. וזהו שרמז ג"כ במ"ש [חולין קכז] כל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה. מאי קרא. האזינו כל יושבי חלד. דהיינו בני אדם. שאם כאין לדור בים מיד מתים. ואע"ג דאיכא דולפנין בני ימא שפרין ורבים כבני אדם. מ"מ אין בהם נשמה. וזהו שאומרת כל הנשמה תהלל יה. שזה השם מטיל שלום בין איש לאשתו שמזווין להדבק בזווגם. עי"ל ע"ד הסוד. חלד. גי' מ"ג. חולדה. נ"כ עם הכולל כי חוותה נמשך לה פי' שם מ"ב (כנודע שעל ידו נעשית העלאת הבירורין) שהוא כחסד הידוע. שממנו החיים לאדם. מה שאינו נמצא בים האחרון ים סוף. כי אם ביבשה דווקא. כי בחכמה יסד ארץ. והיינו כל הנשמה. נשמת כל חי ונשמת חיים דנטלא בחכמה. זהו תהלל יה. הבן בהחכמה והמבא: כלבים. בעת שליטת הדינים מסמורה להשוכם. הם עזקים. וכשבא אליהו ז"ל לעיר שוחקים. שהוא מרכבה לשם ב"ן. וכן אחיות כלב דקדושה. והם עמי הארץ שנמשלו לכלבים כר"מ ובתיקונים בכמה דוכתי וריש זוהר שיר השירים. והוא בענין החומר פקח שאין דרכו להכין המזון הגופני. ונלך למים מימים של תורה קיום הרוחני. מ"מ כולו לב אמיץ כאמונה. הוא שקראם הכתוב עזי נפש. שכן ישראל נקראו עזין. אלא שלא ידעו שבעה ולמכסה עתיק.

פרק שירה

שירה. ענה לו מלאך מן השמים ואמר לו ישעיה עד מתי אתה מתענה על זה הדבר. שבועה היא מלפני המקום ברוך הוא. מיום שגילה סודו לחבקוק הנביא. לא גילה דבר זה לשום בריה בעולם. אלא בשביל שתלמידו של אדם גדול אתה. שלחוני מן השמים ליזקק אליך להגיד לך במה זכו הכלבים לומר שירה. לפי שכתוב בהם. ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. ולא עוד אלא שזכו לעבד עורות מצואתם שכותבים בהם תפילין ומזוזות וספרי תורה. על כן זכו לומר שירה. ולענין השאלה ששאלת. חזור לאחוריך. ואל תוסף בדבר הזה עוד. כמו שכתוב שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו: [ילקוט בא רמז קפז]

סליק פרק שירה

דברים עתיקים מהם. כי דליכ המה עניי הצאן. כי בהמה כמבב להם. כלב מין בהמה. במיק במספרם. אך גם לו לב אחד לאביו שבשמים. כאמונתו יחיס ויקום מבטן באול. וכן דרשו בב"ר [פ"ע שמואל רבתי כמ"ש] בכל בזכות השתחויה. הרי שהכתוב הלז נדרש על הקמת בתחית המתים. והיינו לפני ה' עושנו. הוא גם דב"ן. כנודע שהוא בעביה. ומשם נפש חיה העבדים נאמנים. ויצא מרן שירה בכי טוב בעד כל הכתוב לחיים. והחימה מעין פתיחה במאי דפתח כיים:

והו המכוון באגדה דישעיה הסמוכה לכאן הנפלאה מאד. ומפרשהו כיד ה' הטובה עלינו בקולר דברים מעטים מהזיקים את המרובה. כדרשם בעזה"י כדרך יפה אף נעים. בלי שנטריח עצמנו ונכביד על הקורא בדקדוקים גלויים וידועים: שהתענה פ"ה תעניות. כנגד שם דב"ן (שבו אהיתם כנ"ל) מלכות. תורה שבעל פה קרינן לה. דינקא מאלהים. גי' פ"ה עם הכולל: כלבים שכתוב בהם לא ידעו שבעה. להכול שבעה דברים שכיסה עתיק יומין: יזכו. לעמוד בתחייה. דהוה ס"ל כר"א [כתובות קיא ילקוט ישעיה רמז רלח] כל שאינו עוסק בעל תורה אין על תורה מחייהו. ענה לו מלאך מ"ה. הוא המלאך הגואל ישראל. מלאך הברית. מן השמים. דייקא. לפי שכתוב בהם ולכל ב"י. ולכל דייקא. כולם ז"ל חלק לעוה"ב אחר הבירור והתיקון. בסוד כל בני ישראל בני מלכים. ולא עוד אלא שזכו לעבד עורות. מסכה דהויות (עור גי' רע ו'. הוא נוגע קדום שמעורב בו) הוא עורו של לויתן שעתיד הקב"ה לעשות ממנו סוכה (ידועה. משילוב שם הוי"ה אדנ"י שבאצילות) לצדיקים. שים להב כהי' חיה מבס. לא זכה אלא לגמה דבריאה. עושין לו גל (בבואה דבבואה) גי"רם. אחר שנמתק מר שבו. שהוא ב"פ צרופי אלקים. לא זכה אלא גרות דיצירה. עושין לו ענק גי' רך. שהרך קשיות דיניו. ונוטרי' עבד מק'. שהוא עבד עולם כנודע. לא זכה אלא לנפש דעשייה. עושין לו קמיע. הוא כמו כן גי' רך. למתק דינין הקשים. ונוטרי' קים (או קן) עשיה. והוא קיומו או קנו. והשאר שלא מדרך גל קך שהוא לד השער (רע ס') מכובך כדינין גשים מאוד. פורכו על חומת (גי' ג' מלואי אהי"ה. שהוא חומת) ירושלים (ומהפך כהומר חותם. לבל ישלוט זר במעין חתום. כמו שהשכינו לפני החומה מאז. מקדם לג"ע לשמור דרך עץ החיים. היא חרב המתהפכת. שתהפך את גיהנם. ע"כ פורכו בגליו. מה שהיה מלפנים בסתר טמון בחובך. ענן וערפל סביביו. כי עתה הולך זיוו (אף החלק החצוני הנברא שבו) מסוף העולם עד סופו. מן העולם (עילאה) ועד העולם (תתאה) אתה אל אחד. אין זר לא אחר. ולפיכך כל העור ראוי להנהגת שמים לכתוב עליו סת"ם. במקום שער ובמקום בשר (וצ"ל דאת ג"כ טוב טעם למה תפילין נכתבות על הקלף. מפני שד' פרשיות שבהם רומזות לד' אותיות הוי"ס שהם באחד. הממתיקין דיני העור ומעבירין שערותיו ונעשה חלק והרכך. שכן הקלף [עם האותיות והכולל] גי' ר"ך. ולכן אדרבה צריך להטיל בהן שערות. לתת קצת חלק לאיש שעיר) אבל מזוזה (גי' אדנ"י) צריך לכותבו על דוכסוסטוס מקום בשר. להרחיקה מדיני השערות. מזוזה. זז מות מכל צדדיו. שכולו שב לקדושה. ועור חוזר ונעשה אור (כמלפנים) מבהיק אחר שפסקה זוהמתו. היינו דמסקינן בעור הדג שאינו ראוי לכתוב עליו עד שיבוא אליהו ויאמר שפסקה זוהמתו. הלא יפלא הדבר מאד. אם באמת דג טהור הוא. מדוע לא נדע הנהגו אם פסקה זוהמתו יותר מכל הבהמה והחיה עד שיבא אליהו. הלא דבר הוא. אכן נודע הדבר בבירור ע"פ דברינו מה טוב ומה יפה. כי הוא לויתן דג טהור. אלא שלא הפסק זוהמתו עד שיבוא אליהו דוקא. שהוא מלאך הברית (המבשר שנכרתה הערלה ונפסקה זוהמת הנחש) ויאמר לבית יעקב (התבונן והתפלא מאד מהכמת רז"ל ומה עמקו מהקו דבריהם וכמה מכוונין ומאמנים המה) מהמת שרהגו אלה החכר מאותן והסכבו והלגמו בכהר דימור כמ"ש [תנחומא ילקוט משעוני משלי כא] שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו. קרי ביה מצרעת. זאת תורת המוציא רע על בתולת ישראל. משום אל תלשן עבד אל אדוניו. אע"ג דמצוותו לא רוחץ עדיין. עד דאתכלי בעפר ובגרור כמידי דמגיף: הרי בעזה"י הדבר מבואר היטב ומאור כשמלה הדשה. והוא מסוד ה' ליראיו. אכן עוד לאלוה מלין. כי עדיין לא יצאתי ידי חובתי בביאור השבועה מלפני הקב"ה מיום שגילה סודו לחבקוק הנביא. מאי שיאטיס הכא. ועתה שמע מפלאות תמים דעים. וכמ"ד אבאר בנעלם בנעלם נעמנו. הלא הוא מאמר כהוס והרוס כאלף עזקאן. מדרש דשוחר טוב הובא בילקוט השמעוני [חבקוק ב] וזה הולשון על משמרתי אעמודה. מהו מצור. שהצר לו צורה. ואמר איני זז מכאן. שנא' ואצפה. א"ל הקב"ה. כל מי שבשבר קדומו יבוא אצלי. התחיל צוח. עד אנה ה' שועתי ולא תשמע. א"ל הקב"ה. הוי רב את יוצרו תרש את הרשי אדמה. בן תורה ולא עם הארץ אתה. לך כתוב לך אני בלוח. ולא"כ המאמר הודיעני את הקץ. עכ"ל. כל הבא ועמד מבהוטם על מאמר זה. לדקדק בו עמל הוא בעיני. על כן אדרוך מיד אל הביאור בעז"ה. בעמן הוא בקצור והמשכיל יבין מדעתו. כי חבקוק אתקבר בנוקבא. דכל מאן דאתאחד בה מוהה אקדים לרגלוי. ועל דא דהיל. כמ"ש ה' שמעתי שמעך ירא'תי. כמ"ש בספר הזוהר פ' בשלח. והוא שנתברר מבחינת שם ב"ן (לכן שמו חבקוק. מנין גבורה) היינו דאיתא ההם. מאן דבעיך מכלבא. מקליס מזדעזע ודו"ק. וע"כ הוצרך להבנות מחדש ע"י שם בן ע"ב רי"ו אותיות גבורה המתמתקת בחסד. והיא הרב המתהפכת מדינא לרחמי. והיה יצא ממותא הגינא דנ..ויה הזי. לכן הצר לו צורה. בהינת נוקבא. איהו הצור תמים. והיהי צורה. בהיא דהאי שהצרם עם כלב הבא מגרם. לכן מה עשה. עשה לו משמר. שמירה בבעלי"ס. והתיצב על מצור. מ"ל הוא חילוף שם י"ה. בהכמה ההיה בעלי"ס. תני' ק"ל. ה' הויות גבורות. בסוד הנה ה' רוכב על עב ק"ל. והוי"ו בהי' ו' קצוות. ורי"ש רבוע אלהים שם מנלא להמשיך לו הויות. זה שאמר איני זז מכאן. א"ל הקב"ה כל מי שבשבר כו'. הוא סוד שבירת הכלים דמלכין קדמאין (היינו נרגא דמרע"ה. בסוד ד"ן במות הוי"ה ב"פ ורבוע אלהים. והיא בת עבר אמין. בבחינת התיקון. י' ספירות שלמות. ומהייה לנוק. שהוא מקבילו בקליפה. והיינו נמי מי שבשבר קדומו. גי' שב"ו. שמי רשעים שברת ראשי תנינים על המים) ובכונה. כל מי שבשבר כלי שלו מהמלכים דמיתו. יבוא אצלי. היינו הבירור מתוך שם ב"ן דסקנא. דרגלים יורדות מות בסבת הטא אדם הראשון. וידבק בו בחינת דכורא. והוצא להבין העניין על בוריו. יש לך לדעת. כי אין בירור דב"ן כ"א ע"י שם מ"ה דאלפין (כמפורסם בכתבי האר"י) בהיותו מהאלף דמילוי הוא"ו. שהיא בסוד א' דאהי"ה. ובהשתלק האלף נשאר דם. כוה שאמר הכתוב. שופך דם האדם. כי נקרא אדם ע"ש הדם שבו תלוי ההיות. ע"י אל"ף דאהי"ה ברבוע. עולה ג"כ דם. וזהו מי ששבר קדומו. שבשבר ומת וקר דמו בקרבו. והנה כשמע קול מי שבשבר קדומו יבא אצלי. הבין מההלה שאין לו תקנה כ"א ע"י בירור הכלים השבורים שיעלו בבחינת מיין נוקבין. כנודע שזה כל סדר תיקון שההוגים לברר הניצוצות שנפלו ולהעלותן. חזר להתרעם עד אנה ה' שועתי וגו'. א"ל הקב"ה הוי רב את יוצרו. הבן פלאות חכמה. ידוע כי זעיר אנפין בהינת רוח מתקן בזירה. וזהו שר"ל לא כבנת הכוונה. מה תצעק אלי. הוי רב את יוצרו. הלא אם אתה תרש כשבר את תרשי האדמ"ה. היינו הנוקבא כנודע. כשהיא אדומה מלאה דינין. ועזוב תמה ודבק בעץ החיים. והו שאמרתי לך יבא אצלי וידבק בי. ויאכל מעץ החיים ואכל וחי לעולם. וחזר וביאר לו היטב בורם הדבר. הלא בן תורה אתה. שהיא עץ החיים למחזיקים בה. ולא עם הארץ שעליו נאמר ואין רפאים הפיל. על כן איך צריך להחיות מורחק. ומדוע ריבות אל יולדך שהוא אימא

דחי . וכך הדבר תלוי לגמור נגזים מאהבה שבן תורה אתה . ראוי לידע עומק הדבר . כי כתוב אלף בלוח . גי' דס . והכתוב בי (לא אמר עליו) בלשון ה"ו . שהוא והתי לוח ועץ החיים . ותמלא אדם . שהוא מ"ה . בתי' דכולה . שנו מקור חיים לאור באור פני מלך חיים כנ"ל . הרי שמי סם חיים בידך . חיים לדבקים בו . ולא תלטער עוד לדבר הזה : כהוגן נענין . ישעיה זה תלמידו של ר' חנינא בן דוסא . שהיה אומר זה חי כו' . שהיא בקי ומכיר ענפי עץ החיים ועץ הדעת . ורוצה לזכות כמוהו להבין טעם היותן של עמי הארץ לע"ל . מאחר שהדבקו בחלוה דמותא . לפיכך מבקש לכלבים . והיה מצטער לומר לריק יגעתי . מאחר שגם עמי הארץ זוכין להדבק בעץ החיים . וזה שנתקשה לו מאד (ואולי היה ישעיה זה מלך ישעיה הגביה שאמר זה הכתוב . וזולת זה לא מצינו שם זה בכל התלמוד והמדרשים) וסבור היה להשתדל במתקת דיני הטומאה כנגד . כי היה סבור שבזה תלוי קנין החיים הנצחיים . ונענה לו מלאך מן השמים דייקא . להגיד ולרמוז לו סוד הענין על אמיתתו . במה והיכן תלוי הבנת החיים גם בעוה"ז . כאתר דאיקרי שמים . המשכיל יבין . והוא הסוד שגילה לתקוק הגביה . שהולך לכך מתמת אחיזתו בדרגא דמותא . והיינו ממי שהמכתן לדוד המע"ה דמסתפי מנה ושאל . הודיעני נא קצי . הוא כמו קן הקץ של תנקוק . שניהם לדבר א' נתכוונו . קץ חי (ונו תלוי גם קץ סימן) ולא מלינו בהנה זו גזולתן . מבום דדוד נמי לא הוי ליה חיין כלל מגרמיה [זכר לך נח] דהוא מעלמא דנוקבא כידוע . ותי בכל סתכמה . והדברים לא היו מגלין באות יכיל ליס . ומשגילה הסוד לתבקוק . ותף זה ברמז וסוד . מפני כבוד אלהים הסתר דבר . לא גילהו עוד . כי הרי יש לו ממי שנאמר אם הוא תכם ומבין מדעתו . כן דעה הכמה חסרה היים לנפשך . ודי תלב ודבש כבשים ללבושך . עשה עטרה לגאוך . בתחלה והודאה לגור מלכי קדושי וקדושך . סליק :

דברי יעקב בן לבי . אם באמת ובתמים המהן הפיאלני לכתוב פירוש פרק שירה זה בחפזון גדול . מגלי שהות ועיון והתיישבות הנלכך למהלם דברים כאלה העומדים ברומו של עולם . ולכתוב במעט ההכתלות והתבוננות קטן ביותר על כל נעלם . כמש"ל בהערה כי בפתאום היה הדבר . והעושה במלאכה לא הניחני לברר הדברים לשלתם ולהעתיקן כראוי . רק מפי אני קורא או כותב על ספר בדיו ומיד הפועל מדפים בגיגנה . בלי ביסול ועדוי בכלי שני וביגינה . כי על כן נשמטו דברים נגו בהכבת המסירות . וגגלי דאית ביה קדמתי לאמרו . עכ"ז אל יתאוב המעיין להבין מסר שימק כוונתי . ולירד מיד לסוף דעתי (ואפי' בדברים הנגלים לא ימהר למצוא חידתי . עם מה שינעם להכו מתיקות הענינים התמודים . והלקח מבין למודים . נתת אלהים היא . לא בצדקתי ולא בחכמתי כי נכוונתי (כי ה' יתן חכמה . למתן דיוכלא יתגנה . והוסכיה יאכל פריה) כי מי אני סנגי זערוס . חסר כל . בער ולא איש . טרוד בעסקים שונים ומשונים . לא ירפוני לבלוע רוקי . ומכל מיני טרדות ט' קבין נפלו לחלקי . ולא בדיתא דעתי . ולשון עלגים תמהר לדבר לחות גדולות ונפלאות ממני ולא אדע . אין זה כי אם עזר וסיוע אלהי בלי ספק ומלתו על לשוני) אכן אם אני חוכ"ל [ע"ם המדרש שה"ם פ' ג'. רוכל דא יעקב . וע"ש שקיבן כל הדברים טובים ומבוכמים בסידור שלו כרוכל הזה] מגלה סוד . מ"מ גליתי ספח וכסיתי טפחיים מה שראוי להסתירו . ומעודי בדברים נסתרים הנגע לכת בהלכתי . ואפי' בנגלים הקלור סללם (לא התסר ולינא קטיעא) אהבתי (אם לא נוה בהיא לתפארת המלילה הרלויה) והמשכיל אשר עיניו בהכמה פקח . יבין וישמע ויוסף לקח . ובאמת עתה ראיתי . כי הכמה גדולה ועמוקה מאד תמדה גנוזה . הודיעני ע"י פרק בשיר הלזה . והבליעוה בנעימה והכיכוה בין הנימין . ולא האמנתי מתחלה כמוד שלא נתתי דעתי ומהבבתי עליו לא יגעתי ומלאתי אל תאמין . אך כשטרחתי מעט והפרתי אוכל באתי מיד אל בית האוצר וסגולת מלכים כבא לטהר מכריעין אותו ליכנס דרך ימין . יגעתי ומלאתי כאר מים חיים תאמין . יתברך לעד החונן לאדם דעת מפיו יתן תבונה והכנה למבקשיה משפיע ומזמין (שהם דבר לי אליך הסר ה' את העולמי חכם בעיניך שהיית מלעיג על דברי חכמים באגדה ומתלוצץ . הלא העמוד מתומם מאהה על הסרתה סגולה וסגלה כמרלה הבזק ואור מתנוצץ. ותכיר כי דבר ה' בפי התכמים באלהיים ז"ל אמת בפטיש יפוצץ. נהאלך באיך אמור לא הראית פה מחוק ולשון הלק כמוהו . איש אופה כזאת מלולה במרלה ותזקה. ומשל והידה עמוקה . עשויה באמת וביושר ארוגה בחכמה נוראה רתבה מני ים אין חקר לתבונה . ואין קלה להמונה . תפוחי זהב במשכיות לבב כוסף משמחים לב יודע . ועריבים לשומע . ותדע כי מגלך סלע גרם . להטיל מום דופי בקדשי שמים . ותבכה לקוטי זמנך . ולא לבדך תשא עון כלותך . ומשוק תבוב ותתהרם . לאשך בקרקע תתבוט ושעריך תמלט . ובשך הסרט . על שלא זכית לבוא בסודם . כי לא כהכמה אנושית ברוב דברים ועניינים דקים לגומים בדופים קדים ימס כעש תמודם . שהכמה האלהית כי היא היא ולנסים חכמו עלמן מאד כביר מגלה ידם . ותתגן לה' אולי יש תקוה כי זה כל האדם) : סליק פירוש זמרת הארץ .

כל בעלי שירה. לנורא שאו זמרה . שיר מיחד וארבע תנועות בדלת. יתד ושלש תנועות יתד ושלש תנועות בסוגר:

לכו נא הגברים . גשו אלי עברים . קחו עמכם דברים א ברים : ב ברו
פרק שירים . דבר כל נוצרים . אשר עבר בין ג גזרים זרים : ראו עתה
ד טורים . חבור זהב ה תורים . אמרי שפר טהורים ו הורים : מסודר
בסדרים. מבואר באורים : יקרים ז קרים ח כפרים ט פרים . שתו יין
י היורים . כצמר צחרים. מנוקה מבל שמרים מרים: עלו אל ראש הרים.
שאו קול יא זמרים . תנו תוף כנור ישרים יב שרים : שבו זקני ערים .
מתי חכמה שרים . תנו לבב בסתרים יג תרים : רדו אל גן יד טורים .
פנו אל טו הדורים . ככוכבי שחק מאורים טז אורים : קחו זמרת יז אורים.
יח הלך יט יערים . אכולו לא דבש דבורים כ בורים : לאדיר אדירים .
יהולל כא בשערים . יושר לבוקר לדורים דורים :

שתו יין הרקח . עיני עורים יפקח . ורוגנים למדו לקח:

(א) נחרים זכים . מלבון ברי לבב : (ב) נחרו : (ג) חתיכות : (ד) בורות : (ה) הדוגים : (ו) אבות : (ז) כמים קרים וגו' שמועה טובה : (ח) כפרים עם נרדים : (ט) פרים ורבים : (י) יין מלבון כשלג נהר לבן : (יא) זמרים . תואר . בשקל גבנים : (יב) מבוררים : (יג) חופשים הוקרים : (יד) מלבון שמלי עם בשמי : (טו) לשון הוד והדר : (טז) מגידים . פועל שמשי . כמו הבוקר אור : (יז) מלקטים . מלשון אריתי . מורי בשמים : (יח) לשון הלך יבגב : (יט) לשון יערי עם דבשי : (כ) ריקנים שוממים פוקים : (כא) בשערי הטורה :

ב) מבוא הבית הנהגת הבקר. בשם ה' אל עולם. הנהגת האדם בהקיצו משנתו :

(א) ש יתי יהוה לנגדי תמיד . הוא כלל גדול בתורה . שיתבונן האדם שמלך גדול ממ"ה מתקיף על כל מעשיו . ויראה ממנו ויבוש ויכתיל פניו . ויתן על דרכיו לבו ועיניו . בשבתו ובלכתו בשכבו ובקומו יגעוס רצונו . כעבד נאמן הזריז לעבוד ולעמוד לפני אדוניו . ואם ישכב על מטתו . לא ערבה לו שנתו . רק לגמור כוונתו . כדי למהר לשוב אל מעבודתו . וילטער על אבדת זמנו שיקר שאינו חוזר מחר . לכן יתגבר כארי שיהא מעיר השחר . וזמן תפלה לא יאחר [סי' א] : (ב) וז"ל ס' המוסר [פ"ד] וצריך האדם להקדם פני צורו קודם תפלה . ובהקיצו משנתו יירא מן הסי"ת ויזדעזעו ניסיו בגעת ובפחד מאימת הבורא יתב' . ויזכור חסדו ואמונתו אשר

שמר לו שהקיא מפגתו לחיים והחזיר לו נשמתו . ולזו יתכ' הכורא כלנו שהגדיל לעשות עמו . ע"כ : (ג) והנה לזה תקנו הכמים ברכה מיוחדת דגרסי' בגרוא: [ברכות ס] כי נתעור מסנתיה . לימא אלהי נשמה שנתת בי . והאידנא דלא זהירי מנגיעת מקום הטנופת . נהגו לאמרו עד לאחר דמשו ידייהו (ועמ"ש בס"ד בחבורי לעל"ח סי' ת"ו) ויש חסידים מאחרונים ז"ל הוסיפו מדעתם . והתחילו לנהוג לומר נוסחא מעותם :

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם. שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

(ד) וכ"ל . שאם אין ידיו נקיות לא יאמר נוסח זה בשפתיו . אע"פ שבסדה"י כתב שיכול לאומרו קודס שיטול ידיו . מ"מ שב ואל"ת עדיף לדעתי . אם ידיו מטונפות ודאי . ואף שכרו בהפסדו . עמ"ש בחבורי הנ"ל בס"ד . ולפי' בכתס יש להחמיר בשוכב ערום . דכודאי נגע דמי . ולכן מי שאינו ישן בבתי ידים . יראה לי שטוב לו שיחשוב כך בדעתו ויהרהר נוסח זה כמחשבתו ודיו . על כיוצא בזה נאמר . אמרו בלבבכם על משכבכם : (ה) ובמדרש הנעלם מוזהר הדש מה (ד' לד ג מדפוס ווינציאה) מצאתי כענין האמור בלשון זה. כמה יש לאדם ליזהר ולבדוק עצמו ומעשיו בכל יום . הה"ד קם בגפרת יימר :

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שיהא לבי נכון ומסור בידי שלא אשכחך:

(ו) והאומרו . יזהר כמו כן שתהיינה ידיו נקיות : (ז) תקנו הז"ל נט"י בבוקר מפני ב' דברים . א' כדי להעביר רוח רעה . ועוד מהמת שיתינו נעשין בריה חדשה . וגם לדמיון כהן המקדש עצמו מהכיור לעבודה . ולפיכך צריך נטילה הגונה כתקנה . וראוי ליזהר בה בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לאכילה (יעויין מ"ש בחיבורי בס"ד) מסף ע"ז . יזהר לערות מים על כל יד ג"פ . וכדי לצאת ידי כל ספק . נכון לשפוך על כל א' ג"פ רצופין ועוד ג"פ לסרוגין . כמ"ש שם : (ח) כי משי ידיה מברך ענט"י . וכן נכון לסדר שאר ברכות השחר כל אחת בשעת מעשה . כילד הנכנס לבה"כ קבוע בסדה אומר :

התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון. תנו כבוד לאלהי ישראל. שמרוני שמרוני. עזרוני עזרוני. סמכוני סמכוני. המתינו לי עד שאכנס ואצא. שכן דרכן של בני אדם:

(ט) ויראה שלא לעמוד במקום הטנופת כשיאמרנו . ואם שכתוב בש"ע [סי' ג] שלא נהגו עכשיו לאמרו . עמ"ש בחיבורי בס"ד שנכון הדבר . וראוי לעשות כן השם דרכיו ודעותיו . וכן דעת האר"י ז"ל . אולם שכתמתי שם . דהיינו דוקא בדברא כמו בימיהם ז"ל דבתי כסאות שלהם היו על פני השדה בהברא דשכיחי מזיקין . משא"כ בב"כ שלנו שבעיר ואצל הבתים . אין קפידא כל כך . וה"ט שליק למנהגא דידן . וכ"ש שנהגו על כסא בתוך חדר שבבית . אין מקום לאמרו : (י) (והיידי דאיירי בכא במילי דבה"כ . אסיק לכונא מילתא . היה עומד בתפלה ונצטער וביקש להפטם . מרחיק לאחוריו ד"א ומתעטש . וממתין עד שיכלה הרוח ואומר :

רבונו של עולם. יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים. גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו. רמה ותולעה באחריתנו.

וחוזר לתפלתו [סי' קג] (עמ"ש בס"ד בחבורי) ואפשר דשייך נמי במיטריח כי קאי בברכות ארוכות או בק"ש ובאמצע תפלה דמיושב) : (יא) עשה צרכיו ויצא אפי' הטיל מים בלבד . נוטל ידיו ומנגב ומברך אשר יצר את האדם כו' וסומך לה ברכת אלהי נשמה [סי' ז] ואם לא שפך נקביו לא יברך אשר יצר (עמ"ש בחבורי הנ"ל ובש"י סי' ט"ו) מברך שלא עשני גוי. עבד . אשה [סי' מו] : (יב) כי שמע קול תרנגול דימא מבשלם קריאהו (עש"י סי' נ"ב) אפי' קודם ע"ה . מברך הנותן לשכוי בינה . לא שמע . מברך כשיאיר היום : (יג) כי פתח עיניו (מעצמו או בידיו ע"י מפה . אם לא נטל ידיו . עמו"ק) לימא פוקח עורים [שם] : (יד) כי הדק יתיב . לימא מתיר אסורים [שם] : (טו) כי זקף . לימא זוקף כפופים [שם] : (טז) כי לבש . לימא מלביש ערומים [שם] בתלמודא משמע שיש לברך ד' ברכות הללו עודהו במטה עד שלא ירד ויעמוד על הארץ . לפי שהם ז"ל היו נוטלין ידיהם במטה או היו מהדרין שלא ליגע בידיהם במקום מטונף או מרכים קודם שנטלו ידיהם (כמ"ש בחבורי בסייעתא דשמיא) והאידנא דנהוג עלמא לברוכי מלביש ערומים מקמי מתיר אסורים . נ"ל משום שהיו שוכבים ערומים ולובשים בגדיהם עודם במטה בטרם ישבו ויעמדו . אבל אין נכון לעשות כן ליגע בבגדיו קודם שיטול ידיו . ולא ילבש עצמו כי אם מנעלים ובתי רגלים כדי שלא יצא ערום וסותם שיוכל לברך על נטילת ידים תיכף סמוך לנטילה . ושאר בגדיו העליונים ימתין עד לאחר הנטילה ואז ילבשם . מ"מ נראה שאין קפידא בסדר ברכות אלה . דכל חדא דמתרמיא קמא קמא דמטי לידיה שפיר דמי לברוכי עלה ברישא . אי איתרמי דלבוש מקמי דיתיב . מברך מלביש ערומים תחלה . ואי יתיב וזקיף מעיקרא והדר לביש. לימא מתיר וזוקף בתר הכי לימא מלביש . כל אינש לפום אורחיה מסדר להו ולית בהא קפידא . וכן לא נהגו להקפיד לברך אלו הרבע ברכות בשעת עשייתן דווקא כלשון הגמ' . ואפי' המדקדקים שאין מסדרין אותן בבהכ"נ . ומיומקם עמם כדי שלא להפסיק הרבה בהבייה אחר שקמו ממטתם עד שיברכו ויודו על ההנאות הבאות מייד . מ"מ קפה ליזהר לברך ברכות המזכרות בשעת הרגשת ההנאה על המעשה הראשון ממש . אלא מהרין שאין שוהין ואין יושבין קודם שיברכו הברכות . וסומכין בברכת מתיר אסורים על הישיבה שישבו כדרכן במטה כשניעורו וקמו . מ"מ נראה שטוב לברך ברכת מלביש סמוך ללבישה . ובברכת מתיר וזוקף ודאי מעכב הסדר כדאיתא בש"ע [שם] : (יז) כי קאי אארעא . מברך רוקע [שם] : (יח) כי סיים מסאני (נ"ל ע"י בתי ידים . או אינו מברך על נעילת המנעלים עד אחר שינקה ידיו) מברך שעשה לי כל צרכי [שם] : (יט) כי מסגי . מברך המכין [שם] וסדר ג' ברכות אלו מעכב (ובש"ס נתהפך הסדר . אולי משגה הדפוס הוא . אולם אם הלך קודם שינעול מנעליו . ודאי מברך תחלה המכין) : (כ) כי אסר המייניה . לימא אוזר [שם] (ונראין דברי האומר . שאם לא נעל מנעליו ולא חגר תגורה שאינו מברך עליהם בשם ומלכות (ומה שחיסר ממאה ברכות . יש לו להשלימן כדרך שנזכר בגמרא ופוסקים) מ"מ בט"ב ויוה"כ אם הולך במנעל של בגד ושל גמי וכיוצא בהם . נ"ל שיש לו לברך ברכה הנ"ל . כמ"ש בחיבורי הנ"ל בס"ד) : (כא) כי פריס סודרא ארישיה . לימא עוטר [שם] ולפי מה שאנו נוהגין בזה כהרא"ש לברך אותה אחר הנחת הפילין . מ"מ ראוי להקפיד שלא לשום כובע עליון בראש עד אחר הנחת תפילין של ראש : (כב) אח"כ מברך הנותן ליעף כח וברכת המעביר שינה [שם] (ואם הוא בדרך . סומך לה תה"ד . כמש"ל בס"ד) וקבלת מלכות שמים וברכת התורה . כל הסדר עד פ' העקדה וקרבנות . שאינם אומרים עד שיאיר היום . אח"כ יאמר זה

אל אלהי הרוחות שליט בעליונים ובתחתונים. תן בי כח לעבודתך וליראתך ולתורתך. שיקוים בי מקרא שכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר: ואהיה כלי מוכן לקבל נפש רוח ונשמה אשר נפחת בי. כדי שאחזור לעתיד למקום שחצבת נפשי ורוחי ונשמתי משם. שלא אבוש בעולם הזה ולא אכלם לעולם הבא. ולהיות חלקי עם אותם הזוכים לחזות בנועם יי ולבקר בהיכלו. בלו אומר כבוד אמן:

(כג) אם עדיין לילה ורצה לנהוג תיקון חצות כמ"ש בשערי ציון . קודם יאמר לו . ולאמנם לענין חיוב קימת חצות שחדשו המקובלים אם נוהג בכל מקום . עמ"ש בחבורי סי' א . מכל מקום נכון להתאונן ולקונן על החורבן והגלות בכל מקום ובכל שעה . וכ"ש בשעות שמשמרות כדאיתא בגמרא וש"ע [סי' א] אחד המרבה ואחד הממעיט הנה שכרו אתו (ובכל יום שאין בו נ"א אינו מבג) ויבקש רחמים כפי כחו . ויתאבל ויתן קולו בבכי ונהי . ואח"כ אם יש פנאי יעסוק בתורה שבע"פ לגרום ולעמוד :

(א) כל ירא שמים יקדים לישן בתחלת הלילה כדי לקום בחצות . ויכין תרנגול בחדר להקיץ . ואם אינו מקיץ . ישכור אדם לשקילו . ולא יבוש מבני אדם (הפי' המבזים וגדולים . ויסתיר מהם כל האפשרי . ואפי' בינונים ישבה . שילמדו ממנו. אך יכוין לשם שמים . לא להתפאר) המלעיגים עליו בעבודת בוראו . ומ"מ לא יעשה עזות נגדם (סי' א) : (ב) יקום בחצות . הו בסוף שליש הלילה ובסוף שליש ב' ובסוף הלילה (הזאת זמן שומרים לבוקר אפילו בקיץ . ואם הוא קרוב לנץ החמה . אחר התנה הקינה והא"כ שומרים לבוקר) ועכ"פ יקום ברהם אשמורה ג' ולפחות הגי שעה קודם עמוד השחר (ובמעס"ד . אפי' עלה ע"ס ישבה התיקון . הפי' לא יבהר פנאי ללמוד) . ואומר תיקון חצות ותיקון ג' משמרות בלילה ובלער ובכיה ודאגה על החורבן (שם) : (ג) טוב מעט בכיה מהרבה בלי כונה . וכן בהלמוד תורה . והיכול ללמוד. טוב ללמוד מלהרבות בתחנה (שם) : (ד) זמן חצות שוה בקיץ ובחורף . י"ב שעות אחר הגי היום כשהחמה באמצע הרקיע בראש כל אדם . שהוא אמצע לילה ממש . והוא עת רצון בכל מקום וזמן (וי"א לבכות על החורבן מעט קודם חצות ובחצות יעסוק בתורה) וכן יתשוב הנודר לקום בחמש (וכן יש לחשוב מה שנזהרים על שעת התקופה . ובעל נפש יוכל להחמיר על עצמו להקפיד אף על השעות מתחלת היום או הלילה ממש) והקם באשמורת יתלק הלילה מצאת הכוכבים עד עלות השחר לג' חלקים בקיץ והורף (שם) : (ה) מותר לעשות תיקון חצות בפרהסיא בבהכ"נ מעברה אפי' אין כל הציבור עושים כן . והחבורת הצות הקבוע להם חדר סמוך לבית הכנסת ורואי שקהלה רוצים שיאמרו בבהכ"נ שיהיו ג"כ שם רהבונים . יעשו כן . אך אם ביניהם בחורים המדברים לפעמים שיחה בטילה ולא יעצרו עצמם מלשיח גם בבהכ"נ. מוטב שיאמרו בחדר (שם) : (ו) אין לעשות התיקון בתחלת הלילה (אפי' בקיץ) ובראש אשמורה כ' . ובמקום שמרבין בסליחות בער"ס ועיו"כ באשמורת וגם עתין נפילת אפים . שנהג לעשות התיקון כל השנה יעשה או ג"כ קודם הסליחות . ואם קם באשמורת ובכר הציבור אומרים סליחות ואין פנאי לומר שניהם . עדיף לומר התיקון ולומר אח"כ הסליחות ביחיד (שם) : (ז) השכינה נקראת פעמים רחל ופעמים לאה . וצריך לעשות לה ב' תקונים בחצות . א' לקונן על שהלכה בגולה בעונותינו . ותכנס ותקונן בכל לילה אחר חצות על צערה. וחייב אדם שגרם לה זה להשתתף בצערה . ונקרא תיקון רחל . והוא רק ביום שיש נפילת אפים . והב' ללמוד . ונקרא תיקון לאה . והוא תמידי . רק ביום שאין נפילת אפים מדלג מזמור יעקב ומזמור כ"א (שע"ג):(ח) תיקון חצות הוא יותר חשוב מתיקון שומרים לבוקר . כי סדר זה נאמר משמים ע"פ אליהו ז"ל . ובזוהר . בכה ר"א ואמר . ת"ח עד השתא קוב"ה אזדעזע תלת מאה ותשעין רקיעין ובטש בהו . ובכה על חורבן ביהמ"ק ואוריד תרין דמעין לגו ימא רבה . ואדכר לבנוהי מגו בכיה כו' . וכל בר נש דבכי ואריס קליה על חרבן ביתא דקב"ה . זכי למאי דכתיב לעיל . יהדו ירננו . וזכי למחמי ליה ביתובא בחדותא . ובזוהר חדש . משמירה שניה . אמן אימון ממנן אתרנין דאקרון אבילי ציון דקא מתאבלו על חרבן בהמ"ק . ובההוא שעתא דקריאת הגבר כו' . קרי בחיל ואמר . אתערו לבכיה דבית מקדשא. כל אינון מאריהון דשלום דכתיב מלאכי שלום מר יבכיון. כולהו מתכנשין לבכיה דבית מקדשא . מאן חמי ערבוביא . דכל חי לי שמיא וכל רקיעין קדישין געו ובכו וקב"ה געי ובכי כו' . כדין איסו בעינא ברקיעין כולהו . וכל חיילין וכל רתיכין בכין ומתאבלין . מאי קאמרי . אלהים באו גוים גו' . על נהרות בבל גו' (שם) : (ט) אוכל בלילה רק מיני מרקחת המושכות הלב ויוכל לעמוד רוב הלילה בעסק תורה בלי שינה (ר"ח): (י) אחר שתעשה צרכיך ותרחץ ידיך ועיניך ותלבש מלבושיך ותאמר ברכות השחר . תשב אצל הפתח סמוך למזוזה ותגלית מנעליך (ותטול ידיך) ותעטף ראשך כאבל ותרבה בבכיה כפי כחך . ותקח אפר מקלה ותשים על מצחך במקום הנחת תפילין ותאמר לשום לאבילי ציון פאר תחת אפר ואח"כ תאמר זה (שע"ג) :

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה' הָעוֹמְדִים בְּבֵית ה' בַּלֵּילוֹת : שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה' : יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ :

תאמר מזמור ק"כ . ותכוף ראשך ותתן עיניך בקרקע . ותתודה בבכי ותאמר אידוי אלהינו ואלהי אבותינו כו' אשמנו כו' (כתפלת יו"כ) עד על כל פשעינו . ואח"כ תאמר מזמור קל"ז על נהרות בבל ותכוין לבכות על חורבן הבית ושריפת התורה. ומה נמכרו רזים לחיצונים והוא גלות התורה . ואח"כ תאמר מזמור ע"ט מזמור לאסף ותכוין לבכות על הריגת צדיקים . ואח"כ תאמר זה (שם) :

זָכוֹר יְיָ מֶה הָיָה לָנוּ . הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת חֶרְפָּתֵנוּ : נַחֲלָתֵנוּ נֶהֶפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים : יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב . אִמֹּתֵינוּ כְּאַלְמָנוֹת : מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ . עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ : עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ . יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַח לָנוּ : מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד . אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם : אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ וְאֵינָם . וַאֲנַחְנוּ עֲוֹנֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ : עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ . פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם : בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר : עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ . מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב : נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ . בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה : שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ . פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ : בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ . וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ : זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ . בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם . שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ . נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחֹלֵנוּ : נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ . אוֹי נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ : עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ . עַל אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ : עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם . שׁוּעָלִים הִלְּכוּ בוֹ : אַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב . כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר : לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ . תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים : הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה . חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם : כִּי אִם מָאֹס מְאַסְתָּנוּ . קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד : הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה . חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם :

זכור ה'. השגח שהיה לנו את : חרפתנו . עתה : בכסף. שרלה נצטרך מהגזל מפני האויבים . קונו מהם בכסף : נרדפנו . בעול עבודה קשה : יגענו . והרבה שיגענו עבודו . לא שנה לנו : יד . שיעזרונו . ולאשור . שישביעונו בלחמם : בנפשנו . שהיינו מסכנים בהבאת מזונותינו מהשדה . מפני חרב שמדבר : נכמרו . נתחממו : זלעפות . לשון שריפה : טחון . שבאויבים הוליכום שבי . והם עליהם רחיים ומפה . ליגעם . וכן כנען סבל כתם : על זה . שנמקרא של אהרן : אתה . ידעת שלעולם תשב . ולמה נגלת משכחנו : תעזבנו . בהטחים . לא היה לך לקצוף מאוד כמו שקצפת : השיבנו . לפי שסיים בתוכחה . כפל מקרא שלפניו :

הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה . מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ . אַיֵּה קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ . הֲמוֹן מֵעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הִתְאַפָּקוּ : כִּי אַתָּה אָבִינוּ . כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירָנוּ . אַתָּה יְיָ אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ : לָמָּה תַתְעֵנוּ יְיָ מִדְּרָכֶיךָ . תַּקְשִׁיחַ לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ . שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי

נחלתך: למצער ירשו עם קדשך. צרינו בוססו מקדשך: ועתה יי אבינו אתה. אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: אל תקצוף יי עד מאד ואל לעד תזכור עון. הן הבט נא עמך כלנו: ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלים שממה: בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה: העל אלה תתאפק יי תחשה ותעננו עד מאד: המאס מאסת את יהודה. אם בציון געלה נפשך. מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה: ידענו יי רשענו עון אבותינו כי חטאנו לך: אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך. זכור אל תפר בריתך אתנו: כה אמר יי קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים. רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו: יי ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו. שאג ישאג על נוהו: ויקרא אדני יהוה צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק: על אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב: הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון:

ואח"כ אלו חמשה קינות. קינה א' חיבר הרב מוהר"ר משה אלשיך זלה"ה:

תקבצו ושמעו בני יעקב כלכם קרעו לבבכם ואל בגדיכם. כי בפשעיכם שלחה אמכם. ותנו כבוד ליי אלהיכם:

מי האיש החפץ חיים והיך אוכל יטעם לו. אוהב ימים לראות טוב ולבקר בהיכלו. והאלהים יראה לו. לשכון באהלו מבלי לו. אשר לא עמל בו ולא גדלו:

אנה הלך דודך הרקיע עמו לשחקים. אנכי חטאתי והוא אסור בזיקים. ועל זאת ספדו והילילו באו ולינו בשקים. ברחובות ובשוקים:

שכינה מה אומרת קלני מראשי. הגדלה והגבורה והתפארת עברו ראשי. והנצח וההוד אין דורש לנפשי. ותזנח משלום נפשי:

על זאת אספדה ואילילה. אסלדה בחילה. קולי כחולה. מעי מעי אוחילה. למענכם שלחתי בבלה. ואני בתוך הגולה:

עונותיכם חטו אלה והטאתיכם. הגליתי אתכם לישרה אתכם. ויתעבר יי בי למענכם. וישלחני אלהים לפניכם:

בבית ישראל ראיתי שערוריה. אין איש שם על לב שלמה אהיה כעוטיה. כקיר נטוי וכגדר הדחויה. המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה:

ידענו יי רשענו ועון אבותינו. הננו אתאנו לך יי אלהינו. שוב למען עבדיך וסלחת לעונינו. תשוב תרחמנו ותכבוש עונותינו:

ויאמר יי אהבתי אתכם. כל ישעי וכל חפצי אשוב לרחמכם. שובו אלי ואשובה אליכם. אנכי אנכי הוא מנחמכם:

אמרו לבת ציון כה אמר אדוניך. תחת היותך עזובה יבעלוך בניך. וכמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך. והיית עטרת תפארת ביד יי וצניף מלוכה בכף אלהיך:

קינה ב' נוראה. כהכם השלם איש האלקים מוהר"ר חיים הכהן מן ארם צובה זלה"ה. וסימנו חתום בראשי הבתים:

קול ברמה נשמע ביללה. קול נהי מציון המהללה: קול ברמה

ח שבתי ימים הייתי גברת. ביד יי עטרת תפארת. ועתה אני שחרחורת. טבעתי בבור ביון מצולה: קול וכו'

י חידה בעיה אני הייתי. וכבוד יי עליון אני נקראתי. ועתה לתחתיות ירדתי. ודודי ורעי לרום עלה: קול וכו'

י הד יודעי בתולותי ורעותי. בכו עמי כי רבות אנחותי. אין נוטה עוד אהלי ומקים יריעותי. כי דודי ממני נסע ונגלה: קול וכו'

ם מרום השלכתי ברוב מגנה. שלח אש בעצמותי וירדנה. ויצאתי בגולה בדד כאלמנה. הגלת יהודה הגלת שלומים כלה: קול וכו'

ה יתי כבלה בתוך אפריון . וענן יומם על
מכון הר ציון . השלכתי להון כעני ואביון .
בגדי לקח צר ואני אמללה : קול וכו'

כ הני וזקני טבחו אויבי . מחזיקים בבריתי
זרע אוהבי . בני היקרים ובחורי . הלכו
בשבי ועוללי בגולה : קול וכו'

ה ן כל אלה אין דורש לנפשי . אמללה הרבה
ואל עמים ארים רא שי . ואויבי אמר לא תקראי
עוד אישי . כי נפלתי לפני בני עולה : קול וכו'

נ א אב רחמן תשוב לציון . עין בעין נראה בבנין
אפריון . והבית הזה יהיה עליון . ואז גאולים
יפצחו צהלה : והבית הזה וכו' . קול וכו'

קינה זו כוכבת מירושלים תוב"ב כנגון שומרון קול תתן

עד מתי יי ביום זה לעמתך . בסר תילל עדתך . על בית תפלתך . אשר שרפו צריך . והרגו בני בריתך . אלהים באו גוים בנחלתך :

עד מתי יי תשכח שאון קמיך . ושממות היכלך . ונפוצות לאמיך הלחוצים עליך . הנהרגים על שמך :

עד מתי עשנת בתפלת עמך . אשר יהגו לפניך . על חרבן ביתך . אלהים באו גוים בנחלתך :

עד מתי יי אשכבה בין שפתים . ובין תנור וכירים . יכוזו לי עינים . לוחמים לי ישאפו . ערב ובקר וצהרים :

עד מתי אשתומם על חרבן פעמים . עד מתי לא תרחם את ירושלים . עד מתי יהיה בצר שארית צאן מרעיתך . אלהים באו גוים בנחלתך :

עד מתי יי עכו"ם יעלוזו . אשר אכל את יעקב ובכל עת יבוזו . אני אדרוש את שלומם והם ימרוטו ויגוזו . בחרפה הכו לחיי ובשפתי שוא גלוזו :

עד מתי יי רשעים יעלוזו . עד אן יצעק בשבי פב"פ אמתך . אלהים באו גוים בנחלתך

קינה רביעית . קינה זו ר"ת בס של הדנ"

בהיכלך שמיר ושית . הנה זאת תורת הבית :

בהיכלך שמיר ושית וכו'

א יבה נחרב האולם . ונהרס יסוד העולם . וחלו כוכבים והלם . ובא אשר לו הבית : בהיכלך

ד יבת קדש אשר בנית . להנחיל לעם זו קנית . אוי כי לאויבים צוית . יבאו ופנו את הבית : בהיכלך

נ חשכו כל מאוריה . סגרו כל שעריה . עד כי אמרו כל רואיה . כנגע נראה לי בבית : בהיכלך

יי שוב מחרון אפך וחמתך . וזכור דבר נבואתך . לבשר נא לעדתך . גדול יהיה כבוד הבית : לבשר נא לעדתך וכו'

אוי לי על גלות השכינה . אוי לי על חורבן בהמ"ק . אוי לי על שריפת התורה . אוי לי על הריגת הצדיקים . אוי לי על חילול שמו הגדול ותורתו הקדושה . אוי לי כי גבר אויב . אוי לי על צער כל העולמות . אוי לי על צער האבות הקדושים והאמהות הקדושות . אוי לי על צער הנביאים והצדיקים והחסידים בגן עדן . אוי לי על צערו של משיח . עונותינו הטו אלה . ופשעינו האריכו קיצנו . וחטאתינו מנעו הטוב ממנו . אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם . זה כמה אורך ימים ושנים רבים ורעים . וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו . כאלו נחרב בימיו :

קינה חמישית

על היכלי אבכה יומם ולילה . ולתפארת ציון עיר המהללה :

בכי תמיד על חורבן פעמים . ארץ צבי וירושלים . ועל עמה אשר הלכו בגולה : ולתפארת

בית תפארתי שם אויב לשמה . הושיבני בידי גבויות ושמה . על זאת אבכה תמיד בקול יללה : ולתפארת

ספדי תורה כי חללה תפארתך . נפלה נזרך מיום שחרב ביתך . על זאת אשא קינה על אהליבה ואהלה : ולתפארת

חזקי עמי מהר אבנה דירכם. נקם אלפיש ואשיב את שבותכם. תוך היכלי אשכון כבתחלה: כי מציון תצא תורה ותהלה. כדכתיב כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים:

עורה נא ימינך רמה. ולזועמה קרא נחמה. ויאמר לעם דלה ועגומה: עניה סוערה רחמה:

עורה נא חשוף זרועך. ויגלה נא קץ ישעך. ויאמר לשה נאלמה. עניה סוערה רחמה:

עורה נא ימינך האל. ופדה ברחמיך ישראל. ויאמר לעם דל השואל. ובא לציון גואל:

עורה נא ימינך עליון. ובנה ברחמיך את ציון. ויאמר לעם דל ואביון. כי נחם יי ציון. כדכתיב כי נחם יי ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יי ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

אחר כך יתעורר לקום. ויאמר אלו פסוקים:

התנערי מעפר קומי שבי ירושלם התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון: על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את יי אל דמי לכם: ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ: נשבע יי בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו: כי מאספיו יאכלוהו והללו את יי ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך עליה. כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי. כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: אתה תקום תרחם ציון. כי עת לחננה כי בא מועד: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו: בונה ירושלם יי נדחי ישראל יכנס: עד כאן תיקון רחל

תיקון לאה

אומר וידוי. אלהינו. אשמנו. ואח"כ מזמור כ"ד. לדוד מזמור בשיר של יום (ובאומרו שאו שערים יכוין שפתח פ' נכנס לג"ע לשעשע עם נשמות הצדיקים) ומזמור מ"ב למנצח משכיל. ומזמור מ"ג שפטני. ומזמור כ' למנצח יענך. המנצח קודם ובא לציון. ומזמור ס"ז למנצח בנגינות. המנצח אחר הודו (ובימי הספירה יכוין בתיבה ואות של לילה א) ומזמור קי"א הללויה אודה ואח"כ אומר זה:

נוע תנוע ארץ כשכור. והתנודדה כמלונה. וכבד עליה פשעה. ונפלה ולא תוסיף קום: והיה ביום ההוא יפקד יי על צבא המרום במרום:

אומר מזמור נ"א למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא (בבכיה על עונותיו ויבקש מחילה) ומזמור קכ"ו שיר המעלות בשוב. המנצח בברכי נפשי ואח"כ אומר זה:

עד אנה בכיה בציון ומספד בירושלים: תקום תרחם ציון ותבנה חומות ירושלים: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו: בונה ירושלם יי נדחי ישראל יכנס.

אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן. רחם עלינו. טוב ומטיב. הדרש לנו. שובה אלינו בהמון רחמיך. בגלל אבות שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה וכונן מקדשך על מכונו. והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו והשב כהנים לעבודתם ולוים בדוכנם לשירם ולזמרם והשב ישראל לנויהם. ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו. ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו. תמידים כסדרם. ומוספים כהלכתם:

תמיד פרק א

(א) בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבהמ"ק בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והרובים שומרים שם. בית המוקד כפה ובית גדול היה מוקף רובדין של אבן

(א) שומרים. מפני הכבוד: עליות. בנויות על שערי העזרה: והרובים. ילדים קטנים י"א שנים: כיפה. (געוועלב) עשויה כאהל: רובדין. איצטבאות סביב של אבני גזית. מבולטות בכותל וכולטים לתוך בית המוקד עד הקרקע. ומעלה מהם אבנים אלצחא הבולטות

אבן חקני בית אב היו ישנים שם ומפתחות העזרה בידם ופרחי כהונה איש כסתו בארץ לא היו ישנים בבגדי קודש אלא היו פושטן ומקפלין ומניחים אותם תחת ראשיהם ומתכסים בכסות עצמן . אירע קרי לאחד מהן יוצא והולך לו במסבה ההולכת תחת הבירה . ונרות דולקות מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה. ומדורה היתה שם ובית הכסא של כבוד . וזה היה כבודו . מצאו נעול בידוע שיש שם אדם. פתוח בידוע שאין שם אדם . ירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה. בא וישב לו אצל אחיו הכהנים עד שהיו השערים נפתחים יוצא והולך לו : (ב) מי שהוא רוצה לתרום את המזבח משכים וטובל עד שלא יבא הממונה. וכי באיזו שעה הממונה בא לא כל העתים שוות פעמים שהוא בא מקריאת הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו הממונה בא ודופק עליהם והם פותחין לו . אמר להם מי שטבל יבא ויפיס. הפיסו זכה מי שזכה : (ג) נטל את המפתח ופתח את הפשפש ונכנס מבית המוקד לעזרה. ונכנסו הכהנים אחריו ושתי אבוקות של אור בידם ונחלקו לשתי כתות אלו מהלכין באכסדרה דרך מזרח ואלו מהלכין באכסדרה דרך מערב . היו בודקין והולכין עד שהם מגיעין למקום עושי חביתין. הגיעו אלו ואלו אמרו שלום הכל שלום העמידו את עושי חביתין לעשות חביתין : (ד) מי שזכה לתרום את המזבח הוא יתרום והם אומרים לו הוי זהיר שלא תגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך מן הכיור והרי המחתה נתונה במקצוע בין הכבש למזבח במערבו של כבש . אין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה לא היו רואין אותו ולא שומעין את קולו עד שהיו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור. והם אומרים הגיע עת קידוש ידיו ורגליו מן הכיור . נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח ופנה את הגחלים הילך והילך ותתה מן המאוכלות הפנימיות וירד . הגיע לרצפה הפך פניו לצפון הלך למזרחו של כבש בעשר אמות . צבר את הגחלים על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים מקום שנותנין שם מוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה : (ע"כ תיקון לאה)

הפנימות פתוח מהם . ובית המשלות זו נוו: בית אב. המשמר נחלק לז' בתי אבות למנין ימי השבוע . וכ"א עבד יומו: שם . של כרובדין: ופרחי . בחורים. שהתחיל זקנם לפרוח . והם השומרים: כסתו . לבון כרים וכסתות: תחת . כנגד: עצמן . בגדי חול: במסבה . מחילה: הבירה. בהמ"ק: דולקין. במחילה: ומדורה . שהכהן נתחמם בה אחר שטבל: נסתפג . קינח המים מעליו: וישב. בבית המוקד: (ב) לתרום . הדשן: הגבר . תרנגול . וי"מ כהן הרגיל לקרות בכל יום סמוך לע"ה : (ג) פשפש. פתח קטן שבתוך פתח גדול: חביתין . של כ"ג . שהביא בכל יום . חצי בבוקר וחצי בערב : (ד) במקצוע . בקרן זוית : בן קטין . שם כ"ג שעשה גלגל לכיור שע"י שקעוהו בבור שלא יפסלו מימיו בלילה: המאוכלות. הגחלים שבאמצע האש שנתאכלו היטב ונעשים להיות דשן : לרצפה . של עזרה: לצפון . לא הלך כדרכו דרך מזרח ללכת מהעזרה . אלא הפך פניו לצפונה של המזבח: במזרחו . על קרקע העזרה סמוך לכבש מצד מזרח :

אני מאמין באמונה שלמה בנחמת ציון. אלהינו ברחמיו ינחמנו.ויחדש עלינו מלכותו במהרה אמן:

(א) אח"כ יעסוק בתורה שבע"פ (ויכוין לתת נ"ר לשכינה) בשמחה עד אור היום (ומעומד . כדי לגרש השינה) ואם אינו יכול . יישן אחר התיקון במלבושיו ויקום קודם ע"ה וילמוד (ושיעור משנה קודם לכל . ואם זכה לחכמת אמת . שעת מסוגל מאוד . ואם א"י ללמוד יאמר תהלים ומעמדות ועוסק בספרי מוסר ובתפלות ותחנונים . ואז עת רצון והתפלה רצויה והקב"ה עם כל הצדיקי' שומעין קולו (סי' א) : (ב) הלומד בלילה (השעה א' חשוב יותר מכמה שעות ביום) חוט חסד משוך עליו ביום ונקרא עבד ה' והשכינה כנגדו (ומשבועות עד ט"ב א"צ לקום ללמוד בלילה . וי"א מט"ו אייר עד ט"ו אב . וי"א דזמן שינה ח' שעות . והכל לפי מה שכוח אדם) ומזומן לעוה"ב ולג"ע העליון ולטוב הצפון לצדיקים . והכל יראים ממנו ואין דינים שולטים עליו (שם) ובזוהר (ויקרא ז) בעי ב"נ מרחימותא דקב"ה למיקם בכל ליליא לאשתדלא באורייתא עד דאיתער צפרא . ויתמשך עליה חוטא דחסד . דהאי זכאה חולקיה דהוא בר נש דרחימותא דא רחים ליה לקב"ה . דהכי עבדין זכאי קשוט דמרחמין ליה לקב"ה . בגין דעלמא מתקיימת בגיניהון . ושלטין על גזרין קשין דלעילא ותתא בגין דיתקיים עלמא בגיניהון : (ג) לא יהגה בשעה בלילה . ובזוהר . תענוגי ב"א דמתענגים בשינתא דליליא . נפקא מנייהו שידה ושדות . וקרוב לאור היום יפתח פיו בשיר ובפתיין יביעו רננות. [והחוס בלמה משה אלפקיר]

כל ברואי מעלה ומטה . יעידון יגידון כולם כאחד. יי אחד ושמו אחד :

שלשים ושתים נתיבות שביליך . לכל מבין יסודם יספרו את גדלך . והם יכירו כי הכל שלך. ואתה האל המלך המיוחד . יעידון יגידון : לבבות בחשבם עולם בנוי . ימצאו כל יש בלתך שני. בכספר במשקל הכל בנוי . כלם נתנו מרועה אחד . יעידון יגידון : מראש ועד סוף יש לך סימן. צפון וים וקדם ותימן. שחק ותבל לך עד נאמן. מזה אחד ומזה אחד . יעידון יגידון: הכל ממך נזבד זבוד . אתה תעמוד והם יאבדו אבוד . לכן כל יצור יתן לך כבוד . כי מראש ועד סוף הלא אב אחד. יעידון יגידון : מרומם על כל ברכה ותהלה . סבת כל סבה ועלת כל עלה . אין לו ראשית ולא אחרית ולא תכלה . שמע ישראל יי אלהינו יי אחד . יעידון יגידון : שדי שוכן בשמי עליה . אשר לו הים ויבשה וציה . יוצר הרים ובורא כל בריה . בורא שמים וארץ ויעמדו כאחד . יעידון יגידון : האל הבורא שחקים באומרו . גבורי כח עושי דברו . אומר לחרס ולא יהל אורו . עמו עוז המשל ופחד . יעידון יגידון : אל נערץ בסוד קדושים . אופנים ואישים וחיות ותרשישים. כלם מעריצים ומקדישים. וקדושה לו משלשים כאחד . יעידון יגידון : לאדיר ונאור נעלה ברוב חביון . אין לו שני ואין לו ראשון ולא דמיון . דר בשחק ואמונתו

בצבין. כוכבי בוקר ברן יחד. יעידון יגידון: שמו אחד ואין שני לננדו. היה והוה ויהיה ואין עוד מלבדו. מלא כל הארץ כבודו. משוא פנים אין לפניו ולא מקח שוחד. יעידון יגידון: קדמון לכל נמצא וצופה כל נעלם. ולא ישיב דך נכלם. אלהים חיים ומלך עולם. ומי ישיבנו והוא באחד. יעידון יגידון: רם על כל רמים ורוכב על ענגים. מלך עליון וסולח לעונים. אלהי האלהים ואדוני האדונים. ועמך כלם כאחד: יעידון יגידון כלם כאחד. יי אחד ושמו אחד: כבתוב בתורתך. שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: ונאמר. וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

הלכות ציצית

דין איסור לבישת בגד מד' כנפות בלי ציצית. ואם לובש כמה בגדי ציצית יחד. ומנהג העטיפה. ואם הרבה מתעטפין יחד. ומתי יכול לברך להוציא אחר. ואם לובש הטלית גדול מיד אחר הט"ק. ואם פשט הטלית סתם או ע"ד ללבשו שנית. ואם בין ברכה לעטיפה שמע קול רעם וכדומה. ואם נפל הטלית מעליו. ואם באמצע הברכה נאבד הטלית מידו. או קודם העטיפה חטפו השמש ונתן לו אחר. ודין טלית המיוחד ליום. ודין הישן ביום:

(א) אסור ללבוש בגד שיש בו ארבע כנפות בלי ציצית. אפי' רוצה ללבוש כמה בגדים יחד וכולם בציצית אין מה'. ואם דעתו בעת שמברך ללבוש כולם מיד. לובש כולם זה על זה בברכה א' אפי' פשט הא' קודם שלבש הב'. ואסור להפסיק ביניהם אפי' בשיחה קלה. ואם הפסיק שלא מענין לבישה (אבל אמר תנו לי בגד א"צ לברך) בשיחה רבה או בדבר אחר יברך שנית על השאר. ואם בשיחה קלה או שהפסיק בד"א כ"ש או בירך על תפילין. יסיח דעתו מציצית (שיעקור ממקומו ויעסוק בד"א שאינו רוצה ללבוש עוד טלית עתה) ויברך שנית על השאר. ושתיקה לא הוי הפסק אם לא הסיח דעתו (סי' ח'): (ב) ואם לא היה דעתו בעת ברכה ללבוש כולם יחד ואחר שלבש אלו שהיו בדעתו נמלך ללבוש השאר. יברך שנית. ואם נמלך קודם שגמר ללבוש אלו שהיו בדעתו. יסיח דעתו ויברך שנית. ואם היו לפניו הרבה בגדים בעת ברכה ורגיל ללבוש רק א' או ב' ובירך סתם ורוצה ללבוש יותר. יברך שנית (שם): (ג) נהגו לעשות עטרה (ובארצות ישמעאל אין עושין. ומנהג יפה הוא) לטלית ממשי. לסימן שהציצית שלמעלה לא יורידן למטה (והאריז"ל לא הקפיד ע"ז) ומ"מ כשנקרע למעלה ורוצה להפוך ממטה למעלה מותר (שם): (ד) אם הרבה מתעטפים בבת אחת הוך כדי דבור כל אחד בטליתו. אם רוצין כ"א יברך לעצמו. ואם רוצין א' מברך והשאר שומעין ועונים אמן ויוצאין אפי' כולם בקיאים (ונראה שכ"א יברך בפ"ע וכן המנהג עתה) ואם לובשים טליתים חדשים. יברך כ"א לעצמו להתעטף ושהחיינו (שם): (ה) מי שאינו מתעטף אסור לברך לפטור המתעטף רק כשאינו יודע לברך או אינו בקי כ"כ בדקדוק התיבות ופי' המלות. ולכן הש"ץ מברך בקול רם להוציא את שאינו בקי. וצריך שיכוין המוציא והשומע (שם): (ו) לבש טלית קטן בביתו (אפי' בירך להתעטף) והלך לבית הכנסת (אפי' הוא סמוך) להתעטף בטלית גדול. יברך להתעטף אפי' לא הפסיק בשום שיחה בנתיים. ואם רוצה ללבוש גם הטלית גדול בביתו. אם לא יצא לחוץ בנתיים אפי' לובשו בחדר אחר בבית זה א"צ לברך כשלא הפסיק בשיחה או בד"א והיה דעתו עליו בעת ברכה. ואם יצא וחזר מיד יברך. וי"א שא"צ (שם): (ז) אם לא כיון בעת ברכה להוציא רק לבישה ראשונה ופשט טליתו ע"ד ללבוש מיד. א"צ לברך כשלובשו מיד אפי' פשטו בבית זה ולובשו בבית אחר או בבית הכנסת ואפי' לא נשאר עליו ט"ק אם לא הסיח דעתו כלל מלבישתו. וי"א שצריך לברך אפי' נשאר עליו ט"ק. ואם פשטו ע"ד ללבוש אחר כמה שעות אפי' נמלך ללבוש מיד או פשטו ע"ד ללבוש מיד ושכח או נמלך מללבוש עד אחר כמה שעות. צריך לברך אפי' נשאר עליו טלית קטן ואפי' לא יצא מביתו כלל בנתיים ולובשו בחדר שפשטו. ואם פשטו סתם. אם נשאר עליו ט"ק א"צ לברך עליו כשלובשו. ואם לאו צריך לברך. וי"א דכל שהסירו שלא לצורך הטלית צריך לברך (שם): (ח) אם בירך והיה דעתו על כמה בגדי ציצית וקודם שלבש אפי' א' שמע קול רעם או קדיש או קדושה. אם שומע העונים או האומרים הוי כעונה ולא יפסיק. ואם לאו לא יפסיק. ואם ענה או בירך יברך שנית. אבל בין בגד לבגד. יענה ויברך וא"צ לברך שנית (שם): (ט) היה לבוש טלית ונפלה כולה מעל גופו אפי' דעתו ללובשה. צריך לברך כשלובשה אפי' נשאר עליו ט"ק. ואם מקצתה נשאר על גופו א"צ לברך. אבל על ידו צריך לברך (שם): (י) נטל טלית ללבוש ובירך וקודם סיום הברכה (להתעטף) נאבד מידו וצריך לילך בחדר זה פחות מכ"ב אמות להשיגו. ימשוך הברכה וילך למקום הטלית ויסיים שם ולובשו. וכשצריך לילך יותר מכ"ב אמה או לחדר אחר. יסיים למדני חוקך וכשלובש טלית יברך (שם): (יא) לקח טלית בב' ידיו ללבוש ונפל מיד א' א"צ לברך שנית. וי"א אפי' נפל מב' ידיו לארץ (שם): (יב) נתנו לו טלית להתעטף ובירך וקודם העטיפה בא השמש וחטפו בשביל בעליו ונתן לו אחר. א"צ לברך שנית (שם): (יג) בגד בן ד' כנפות המיוחד ללובשו ביום ולא פשטו בלילה ונשאר עליו עד הבוקר. א"צ לברך או. וי"א לברך. וטוב לברך על טלית אחר ולפטור זה. וא"צ למשמש בו בעת הברכה (שם): (יד) הישן ביום לא יסיר הט"ק לגמרי רק יהפכה בו ואח"כ כשלובשו א"צ לברך (שם):

דין טלית וציצית מכל מין

(א) ציצית מצמר או פשתים פוטרים בטלית מכל מין (וי"א דוקא מצמר ופשתים יחד (ב' חוטין מצמר וב' מפשתן) פוטרין בשאר מינין. אבל מצמר או פשתן לבד פוטרין רק במינן. ואף שהמנהג לעשות ציצית מצמר בטלית משי (לפי דלא שכיח ציצית ממשי שטווה ושזר לשמה) מ"מ י"ש יחמיר לעצמו לעשות לטלית משאר מינים ציצית לשמה ממינו) אבל מין אחר אין פוטרין אלא בטלית ממין זה. ולא יעשה טלית מפשתן והשא"א כאחר. יטיל בו ציצית מפשתן (ומותר לברך עליו) או יעשה הכנפות מעור (ויטיל ציצית מצמר) או קנבוס (וי"א ואסור מעור או קנבוס) ולא עשה רק במקום הנקב עור או קנבוס ושאר הכנפות מפשתן. לא יטיל ציצי' מצמר רק כשעשה ב' נקבים כמו ציר"י ומכניס בם הציצית. ואם נתפר אימרא של הטלית משאר מינים בחוט פשתן טוב להחמיר שלא להטיל ציצית מצמר. ונכון ליזהר מלהטיל ציצית מפשתן אפילו בטלית משאר מינים וכ"ש מצמר. ומצוה מן המובחר לעשות ט"ק וט"ג מצמר לבן ולהטיל ציצית מצמר לבן (סי' ע'): (ב) טלית שהשתי מחוטי צמר או פשתן והערב משאר מינים או להיפך. ירא שמים לא ילבשו. והמנהג להטיל ציצית מצמר בטלית ממשי יטילם גם בטלית זה. אך טוב שלא יברך על טלית שבו הערובות הוא משי וכ"ש כולו ממשי או מין אחר והציצית מצמר. רק יברך על טלית אחר ויפטור זה. ואם הציצית ממין הטלית כגון משי למשי וקנבוס לקנבוס יכול לברך. ואם נתערב צמר שלא נטוה עם משי או מין אחר שלא נטוה ועשה טלית. אם הרוב מצמר יעשה ציצית מצמר. ואם הרוב ממין אחר יכול לעשות הציצית ממין זה. מחצה על מחצה. ירא שמים לא ילבש. ואם נתערב צמר עם פשתן קודם הטויה צ"ע (שם): (ג) טלית מצמר לבן פחות מכשיעור שהוסיף לו התוכה משאר מינים. יטיל ציצית מצמר (וי"א דדינו כתערובת חוטי צמר בחוטי שאר מינים דסעיף הקודם) ואם יש שיעור בצמר והוסיף רוב משי. הוי ככולו ממשי (שם): (ד) ציצית שנעשו מצמר עזים או מצמר גמלים או ארנבים או מרחל בת עז או בת רחל והביא תיים. אין פוטרין אלא במינן (שם): (ה) יעשה כל סדי' ציצית ממין אחד. ומותר לעשות הכנף משונה מצבע הטלית. ולא יעשה שום תפירה בטלית רק בחוטי לבן. והעטרה שהיא לבן או כלאים. וכן בחשק הט"ק (שם):

הלכות ציצית

דיני הכנפות . ובגד מעור . וטלית שכפלו . ואם הטיל ב' ציצית בכנף א'. ודין מלבוש הסתום למעלה ופתוח למטה . אופתוח רק לפניו . ודין מצנפת וסודר וקאלני"ר וגדיל :

(א) טלית שאין לה ארבע כנפות פטורה מציצית. יש לה ה' או יותר . יטיל ד' ציצית בד' כנפות (הטיל בה' . עובר אבל תוסיף ובכל לצדות) המרוחקות זה מזה יותר (הטיל בשאינם מרוחקות פסול) ולכתחלה לא יעשה לבוש בגד יותר מד' כנפות . וט"ק שלנו שבית הצואר פתוח עד חזה והרי יש לו יותר מד' כנפות. יזהר לעשות כנפות הצואר עגול או להכנס בקרסים כפופים מאוד שאין להתירן רק ע"י מעשה (סי' י): (ב) טלית שיש ד' כנפות וחתך ממנה קרן או ב' באלכסון ועשהו ה' או ו' כנפות . אפי' נעשה הקרן עי"ז דומה קצת לעגול יטיל ציצית בכנפות המרוחקים . ואם יש לה רק ג' כנפות . וחתך ממנה בקרן אפי' רק מעט והקרן עדיין עגול יותר מהחתוך חייבת (וצ"ע דהא אין מרוחקין פסול) אבל לא חתך ממנה כלום רק חתך הקרן באלכסון. פטורה עד שיהא רובו פתוח (שם): (ג) כפל הכנפות ותפרם ונראה כעגול . יטיל הציצית במקום כנף הראשון התפור כעת לטלית . ואם כפלם באופן שנשאר עוד שם קרן על הכפל (כגון כפל באלכסון כמו חתך באלכסון הנ"ל) יטיל במקום הכפול אפי' היה יותר מג' אצבעות משפת הקק אם לא היה כפול (שם): (ד) בגד מעור פטור מציצית . וכן רובו מעור ומיעוטו (אפי' הכנפות בכלל) מבגד אפי' יש בבגד שיעור טלית . אבל רובו מבגד ומיעוטו (אפי' הכנפות בכלל) מעור חייבת וכן בגד בקרנות עגולות שהטיל שם עור ועשה מרובעות. וטלי' מעור ובגד תפור מתחתיו פטור . ולהיפוך חייב (שם): (ה) טלית שבה ג' כנפות ועשה ג' ציצית או אפי' רק א' או אפי' בכך רק הוציא א' וקשר בה קשר (והקשרים שעשה סמוך לכנף צ"ע עבייה לענין זה) ואח"כ עשה כנף ד' והשלים הציצית . צריך להתיר הציצית שעשה קודם ולהטיל שנית (שם): (ו) טלית שארוך כב' וכפלו לב' . לא יתעטף כך אא"כ תפרו אחר שכפלו . ואפי' רק מחט א' ואינו יכול להתפשט מהכפל די . ויטיל ב' ציצית במקום הכפל א' מכאן וא' מכאן וב' בקרנות א' מראשיו התלוין (שם): (ז) הטיל ב' ציצית בכנף א' פסול . ואם התך אפי' הא' והניח הב' כשר . וכן אם הטיל ה' ציצית בבגד שבו ה' כנפות ואח"כ חתך א' מהם' ציצית שהטיל בראשונה או הה' שהטיל באחרונה כשר (שם): (ח) מלבוש הסתום למעלה ופתוח למטה מב' צדדיו ובו ד' כנפות כגון אלו שקורין ארבע כנפות או ט"ק . אם הרוב פתוח אף מהנקב שמכניס בו היד חייב בציצית (ואם הרוב רק עם הנקב . חייב ולא יברך עליו ואסור לצאת בו בשבת אפי' לכרמלית) ואם הרוב סתום . אפי' יש במיעוט הפתוח שיעור טלית פטור (ואם הטיל ציצית ואח"כ פתח רובו . יטיל חדשים) ואם חציו פתוח וחציו סתום . חייב ולא יברך עליו ואסור לצאת בו בשבת אפי' לכרמלית . ואם הרוב פתוח ורוצה לפטרו ע"י שיקבע בו לולאה שתחבר ב' צדי המלבוש מחציו ולמטה ויהא רובו סתום . יקבע הלולאה למטה מהחגור דווקא כדי שיהא סתום רוב הנראה לעינים . אבל לקבוע קרסים המחברים לא מהני אפי' קובעם למטה מהחגור . רק אם כפופין מאוד שא"א לפותחן רק ע"י מעשה וקבועין מהחגור ולמטה והם ברוב הגוף . ואז אסור לצאת בו בשבת עם ציצית (שם): (ט) הכנפות צ"ל מרובע ולא עגול . ואפי' רק הרוב עגול והמיעוט מרובע אסור להטיל בו ציצית (שם): (י) מצנפת אפי' יש בה ד' כנפות ואפי' זו שבארצות המערב שב' ראשיו מושלך על כתפיו וגופו ומתכסה בה צוארו ורובו פטורה (שם) : (יא) סודר שנותן על הצואר במלבוש א"י הנקרא בלשון ערבי ש"ד פטור אפי' יש בו שיעור טלית . אף שמגינו בו בהמים מפני החמה והגשמים מפני הגשמים . כיון שעיקרו לצרור בו מעות ולקנח הזיעה (שם) : (יב) מלבוש שבאשכנז וסביב הפתוח מלפניו למעלה ולמטה ובו ב' כנפות למעלה וב' למטה ואע"ג דגובהו בענין שיהיו ב' ציצית לפניו וב' לאחריו פטור . וירא שמים יחמיר לעצמו לעשות קרן א' עגול . וכן בקאפוטים שלנו או בעקי"ים . וכשהיגר עצמו בחגורה באמצע פטור לד"ה אפי' לכתחלה (שם) : (יג) מלבוש שקורין רא"ק שמחובר למעלה תחילת בגד מרובעת ומונחת על כתפיו מאחוריו שקורין קאלנער פטור (שם) : (יד) בטליתות שלנו שחוטי השתי או ערב יוצאין מב' צדדים . א"צ לחתוך רק אצל הכנפות (שם) :

מהות החוטין . ושיהיו טווי ושזור לשמה. ומי כשר לעשותן . ומדתן . וסדר תלייתן . ושלא יהיו מצמר גרוע . ודין גזל טלית או צמר או חוטין. ודין ציצית שאולין . ואיזה צמר ופשתן פסולין. ודין המודר הנאה מחבירו או מצמר. ומקום נקב הציצית . ודין הגדיל . והטלת הציצית בטלית וקשירתן וכריכתן:

(א) החוטין צריכין טויה ושזירה כעין פתילה . והעושה אותן מעשה עבות (בתחלה שזר ב' חוטין יחד ואח"כ שזר חוט א' מד' חוטין כולו . ונמצא ח' חוטין דקים בכל חוט . ס"ד בכל כנף) אין מוחין בידו . וצריך דוקא שיאמר בתחלת טויה ושזירה שעושה כן לשם ציצית . ואם די לטויה זו אפי' נמשך כמה ימים . אבל לא מהני למה שטוה מקודם קודם שאמר לשם ציצית או לטויה אחרת . ואם בתחלת הטויה אמר לשמה ואח"כ אמר בפי' שלא לשמ' פסול. ויש בעלי נפש שמחמירין לעצמן לעשות אפי' ניפוץ הצמר לשמה . ויש שהקפיד לגזז הצמר מחיים (סי' יא) : (ב) אשה לא תטוה לכתחלה . ואם אמר לה טוי לי ציצית לטלית או מעצמה אמרה בעת טויה לשם ציצית כשרים (שם) : (ג) לא טוה לשמה אפילו שזרו אח"כ לשמה פסול . ואם טוו לשמה ולא שזרו לשמה כשר בשעת"ד כשאין מצוי אחרים (שם) : (ד) מומר לתיאבון (ולהכעיס אסור) שאין טורח לעשות ציצית בבגדו מוזהר לטוות ומהימן שטווה לשמה . ואם נכרי טווה או שזר אפי' ישראל עומד ע"ג ואמר לו שיעשה לשם ציצית פסול. אא"כ סייע הישראל מעט (וי"א שכשר אפי' בלי סיוע) ובשעת"ד שאין מי לטוות לשמה . אומר לנכרי לטוות לשם ציצית ועומד אצל הטויה ומסייע קצת ויכוין לשם ציצית . ואם טווה או שזר חרש שוטה וקטן וגדול עומד ע"ג ואמר לו שיעשם לשם ציצית כשר . ויש פוסלין (שם) : (ה) אין ציצית פחות מד' חוטין (ואם הוסיף אפי' חוט א' עבר אבל תוסיף והציצית פסול עד שיסירנו . ואם הכנו עד הגדיל ובגדיל שאר.צ"ע) וצריך להטילם בטלית ולכופלם שיהיו ח' וצריך שיה' כל חוט מהח' ארוך י"ב גודלים (ואם הטילו כשהוא פחות מזה פסול . ולא יפה עושין המוכרין ציצית שמצמצמין באורכן) במקום הרחב שבגודל (אבל א"צ לדחוק הגודל כשמודד שיתרחב . ובטלית שאחר מינים יכול למדוד במקום הקשר או במקום הקשר בשעת הדחק שאין אחרים. וכשישיג ארוכים מאלו יסיר אלו ויקשור האחרים) אך אם נפסקו כל החוטין עד הגדיל דפסול והוא הדין ולא לו אחרים . ישיל כל הגדיל שהוא ד' גודלין ויעשה ממנו קצת גדיל וקצת ענף כדי שיכנס זילנם (שם) : (ו) שיעור גודל מאדם בינוני הוא ברוחב ז' שעורות המונחות זו בצד זו בדוחק . והוא כאורך ב' שעורות ברוח (שם) : (ז) אחר שעשה כל הכריכות והקשרים יתחיל למדוד הי"ב גודלין משפת הכנף . ולכן צריך שיהא כל חוט מהד' ארוך ל' גודלין וכשיכפלם יהא כל חוט מהח' ט"ו גודלין . ויהא ב' גודלין מהנקב שתחוב בו הציצית עד שפת הכנף שהוא שיעור קשר גודל . וגודל א' מתקשר החוטין ע"י הקשרים (לאו דוקא גודל . שהכל לפי עובי החוטין) וי"ב גודלין ישאר להכשר הציצית (שם) : (ח) כשרוצה לעשות הציצית ארוך יותר מי"ב גודלין רשאי להאריכן כמו שירצה . וטוב לעשות כן . אך יעשה שליש גדיל וב' שלישין ענף (שם) : (ט) א' מהחוטין יעשה יותר ארוך לכרוך בו הגדיל ונקרא שמש . וכשאין לו חוט א' ארוך כ"כ לכרוך בו הכל . יכרוך קצת בזה וקצת באחר . אך שישאר אח"כ כשיעור אורך י"ב גודלין (שם) : (י) לא יעשה ציצית מצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצים שם . ומן הנימין הנתלשין מהצאן . ומשיורי שתי שבאורג משייר בסוף הבגד . ומכל מין צמר גרוע שאין בגד נעשה ממנו (שם) : (יא) גזל בגד והטיל בו ציצית פסול . גזל חוטי ציצית ועשה מהם ציצית פסולים . ואם מכר הגזלן הציצית לאחר . אף נתייאשו הבעלים כשרים ומברך עליהם . ואם גזל צמר וטואו לשם ציצית . אם לא נתייאשו עדיין הבעלים פסולין . ואם נתייאשו או עשה בהצמר שינוי גמור שאין חוזר לברייתו כגון ליבנו בגפרית . כשרים ולא יברך . ואם נתייאשו ג"כ מברך . וכ"ש כשמכרו לאחר שמברך (שם) : (יב) יוצא בחוטין שאולין כשהם אפי' לכתחילה . ואם שאין ע"מ להחזירן בעין אינו יוצא . והוא המשאיל יודע שמשאל לשם ציצית וע"ז השאיל לו יוצא אפי' לכתחלה . והוא שאל ציצית מתוקנים חוטין שזורין ופסוקין אפי' ע"מ להחזי' בעין יוצא ומברך.

ואם השואל יודע שאסור לברך על שאולין ומ"מ אמר לו שאלה לא יברך (שם) : (יג) שעבדוהו לכבש צמרה (אפי' הגדל אח"כ) פסול לציצית. וי"א אפי' דיעבד. המשתחוה לבהמת נכרי מותר בהנאה ובשר לציצית. ולמשתחוה תלוש אסור בהנאה. ולמשתחוה חבירו אפי' תלוש מותר בהנאה ובשר לציצית (שם) : (ד) המודר הנאה מגמל אסור בציצית. והמודר הנאה מחבירו יכול ליקח טליתו (שם) : (טו) לא יעשה נקב הציצית למעלה מג' גודלין (ומודד בפרק העליון במקום הרחב. וי"א במקום הקצר ושוה לשיעור ג' אצבעות אמה קמילה זרה) משפת הבגד. ואם עשאו למעלה מג'. אפי' אם כשהטיל הציצית עשה החוטים קצרים על שפתו וקמיטו וכפלו עד שהנקב למטה מג'. או אחר שהטיל הציצית תפר הנקב שיהא למטה מג' פסול (שם) : (טז) לא יעשה נקב הציצית פחות מאצבע לשפת הבגד. ושיעורו משפה כשיעור שמקשר אגודל עד סוף הציפורן שבו לשבר והוא שיעור ב' גודלין. ואם כשהטיל הציצית כשהחוטין שעל הכנף קצרים וכפלו והנקב למטה משיעור כשר. ואפי' אם היה הכנף מהות לו היה יוצא י"ב גודלין כיון שעתה יוצא כשר. ואם עשאו תוך קשר גודל והוא למעלה בבגד והעלה הציצית למעלה מקשר גודל ותפר למטה או עשה מטלית פסול. ואם אחר שהטיל ציצית ניתקו מחוטי השתי או הערב ונתרחב הנקב והציצית תוך קשר גודל כשר (אבל להטיל ציצית אחרים אסור עד שיתפור) וכן אם נסתר הסגר בשפתו עד שהנקב תוך קשר גודל. ולכתחלה יעשה אימרא סביב הנקב (ואפי' אימרא מעור מותר לעשות תוך הנקב) ומשפת הבגד (שם) : (יז) הג' גודלין וקשר גודל ימדוד משפת אורך ורוחב הבגד. ולא באלכסון מזוית הכנף (שם): (יח) טלית מגמר מגוין כדימו שממנה נגדל מחוטי שבשפתו חוטי שתי וגלפן. יחמיר לכתחלה. ודיעבד כשר בשעת הדחק (שם) : (יט) בגד גדיל (שקורין לייס"ט. מחוטי שתי בלי ערב ובסוף אריג) בשפת הבגד לאורכו או לרחבו. לא יטיל בו ציצית אפי' למעלה מקשר גודל (כגון שהגדיל רחב. אבל בגדיל מחוטי שתי וערב מותר. והא דעושין טלית קטן וכפל הרבה בשפה כמנהג בפייסים אין מזיק. והא ע"י הכפל נעשה הנקב תוך קשר גודל פסול. ואם בשפת הבגד בולטין חוטי שתי בלי ערב או להיפוך. לא יעשה הנקב למעלה מג' גודלין משפת חוטין אלו (ושרחבין הרבה יחתוך מקצת) וימדוד קשר גודל חוץ מהם (שם) : (כ) כשמטיל ציצית בבגד שבו גדיל. משער שיעור ג' גודלין וקשר גודל עם הגדיל. ולכתחלה טוב למדוד קשר גודל בלי הגדיל וג' גודלין עם הגדיל. ושרחב יזהר מב' אצבעות וכ"ש ג' יחתוך מקצתו (שם) : (כא) מותר ליקח חוט א' ארוך ולכפול ד' ולהתוב בכף ולכפול ואח"כ לפסוק ראשי החוטין ונעשו ח'. ואם שכח ולא פסק עד שכרך אפי' רק חוליא א' וקשר עליה אפי' רק קשר א' פסול. אבל פסק קודם שקשר על החוליא וכ"ש כשפסק מיד אחר קשר הא' קודם שהתחיל לכרוך החוליא כשר. ולכתחלה טוב לפסוק קודם שתוחב בנקב (שם) : (כב) לא יחתוך הציצית בסכין רק יחתוך בשיניו שהם ל"ב נגד ל"ב חוטין (שם): (כג) כרך כל הציצית ולא הניח אפי' משהו ענף יוצא או עשה תחלה הענף ובסוף הגדיל פסול (שם): (כד) יקח ד' חוטין מצד א' מהכנף (ויכוין שלא יערבם עם חוטי צד ב') וד' מצד הב' (ואם עשה ג' בצד זה וה' בצד זה כשר) ויקשרם יחד זע"ז ב' פעמים. וכורך בחוט הארוך סביב החוטין (ולא יכרוך בעניבה כמו שעושין קצת) ז' כריכות (וירחיק זה מזה. וכן בחלק ב'. ובחלק ד' וה' יקרב זל"ז. שיהא מדה א' לכולם) ויכוין באות א' משם הוי"ה וקושר ב' פעמים. וכורך ח"פ ויכוין באות ב' וקושר ב"פ. וכורך י"א כריכות ויכוין באות ג' ד' וקושר ב"פ. וכורך י"ג (ס"ס ל"ט כמנין הוי"ה אחד) ויכוין למנין אחד. ויש נוהגין לכרוך בכל חלק חוליות. בחלק א' כורך ג' ומרחיק מעט וכורך ג' ומרחיק מעט וכורך א' וקושר. ובחלק ב' כורך ב' להשלים לא' שבסוף גל ה' ומרחיק מעט וכורך ג'. וכן עד תשלום ל"ט כריכות בי"ג חוליות. ומנין החוליות או הכריכות או הקשרים הוא לכתחלה. ודיעבד שגמר עשיית הציצית או בשעת הדחק כגון בע"ש עם חשיכה שאין פנאי די בחוליא א' וקשר א' ויכול לברך (שם) : (כה) יש נוהגין לקשור בסוף כל חוט קשר אחד שלא יתפרק משזירתו. ויש שאין נוהגין כן ובפרט כשהחוטין שזורין יפה. ואם נתפרקו אחר שהטילן בבגד ונעשו י"ו כשר כשנשאר שזור מכל א' מהד' חוטין הארוכין כדי עניבה. ואם בתחלה שזר וטווה למטה רק כדי עניבה פסול. ובדליכא טלית אחר יניח בלי ברכה (שם) : (כו) ידקדק להטיל הציצית בענין שהגדיל התלוי יהא נוגע ומכה בכנף ולא יתלה כלפי קרקע. ולכן יתלה ב' ציצית התחתונים לאורך הבגד. וב' העליונים יתלה לפי סדר עטיפתו. אם מגביה הטלית מלפניו על ידיו ומולך רוחב הטלית בזרועותיו. יתלם לאורך הטלית. ואם הטלית תלוי לפניו כמו לאחריו. יתלם לרוחב הטלית. ואם לא הטילם כן כשר (אבל כשתלוים באלכסון על הזוית אסור) וצריך להעבירם לצד הב'. ומותר אפי' בשבת (שם) : (כז) י"א שיעשה ב' נקבים ויטיל הציצית בא' ויוציאם דרך הב'. והרוצה להחמיר לעצמו. יעשה כן רק בט"ק. ולא יעשם באלכסון רק כמו ציר"י. ובאופן שהציצית יהיו נוטפין מלפניו ומאחריו א' לימין וא' לשמאל ולא לצד הלבן. ומודד ג' אצבעות מנקב הא' (שם) :

דין נפסקו החוטין

( ) אם בעת שהטיל הציצית נתן סימן בד' ראשי החוטין. בענין שהם תמיד מצד אחד מהקשר וד' מצד הב'. ואח"כ נפסקו אפי' הד' שמצד א' לגמרי. ושמצד הב' נשאר בכל חוט כדי עניבה (פחות מד' גודלין. וי"א שצריך ד' גודלין) כשר (ואם התירן. אסור להטילן אפי' בבגד זה. ואפי' דיעבד פסול) וי"א שאפי' נשאר בכל הד' חוטין רק לעשות עניבה א' מכולם יחד כשר. ויש להחמיר כסברא הא'. ואם לא נתן סימן כנ"ל. אפי' נפסק רק ב' חוטין מהח' מצד א' מהקשר או א' בצד זה וא' מצד זה ולא נשאר בכל חוט כדי עניבה פסול. ואם שורף ב' בשיורים כדי עניבה. פסול אם מצוי ציצית אחרים (סי' יב) : (ב) וי"א שאם נפסק רק ג' חוטין מהח'. אפי' נשאר בכ"א כדי עניבה לשלש פסול. ואם נפסק רק ב' חוטין. אם נשאר בה' מהם כדי לעשות עניבה על חוט זה כשר. ואם לאו. אם הם ה' מצד זה מהקשר וא' מצד זה או שיהם נגד א' ולא נתן סימן פסול. ונותן סימן כשר. והמנהג להחמיר כסברא זו. ובשעת הדחק כגון שאין ציצית מצוי. יש לסמוך על סברא הא' ולא יברך. ואם נפסק חוט א' במקום שמונח על הבגד פסול אפי' בשעה"ד. ואם נפסק היינו א' קודם שהטיל בבגד. מותר לקשרו אפי' עם חוט אחר להשלימו לי"ב גודלין ולהטילו אפי' בבגד אחר. ואם נפסק אחר שהטיל. אפי' לא נשאר כדי עניבה וקשרו ואח"כ נפסק חוט מצד הב'. כשר אפי' לא נשאר כ"ע. אבל נפסקו ב' מב' צדדים ולא נשאר כדי עניבה דפסול. אין מועיל קשירה אחר שנפסל. רק יתירה ויקשור ויטילה מחדש (שם) : (ג) במקום שצריך כדי עניבה (ואם מפני שהחוטין עבים ליכא ואלו הוו בינונים היה כ"ע כשר) י"א שצריך שישאר כל הגדיל שלם ומהענף ישאר כ"ע. וי"א שאפי' נפסקו בגדיל ונשאר משם עד תחלת הגדיל שאצל הכנף כ"ע כשר. ולסברא א' שבסעיף א'. אפי' נפסקו בגדיל כל החוטין ונשאר כ"ע כשר (אך מהגדיל שנשאר יתיר קצת כריכות לעשות מעט ענף. כגון אם נשאר ג' חוליות. יתיר ב' ויניח א'. וי"א שיתיר כל הגדיל ויעשה ממנו גדיל וענף) והמנהג להחמיר כסברא הא'. ובדה"א כגון שאין מצוי ציצית. יש לסמוך על סברא הב'. ולא יברך ולא יצא בהם בשבת לרשות הרבים. ולכרמלית נ"ע. וי"א דאין לחלק בדאי אפשר רק בנפסק עד הגדיל ולא עד בכלל הגדיל :

דין לצאת בשבת בטלית כשר או פסול. ואם נודע בשבת או בחול בר"ה או בבהכ"נ או בכרמלית או בביתו שטליתו פסול. ואם ראה שציצית חבירו פסול :

(א) כ"ז שאין בטלית כל הד' ציצית. אסור לצאת בו אפי' לכרמלית. ואפי' נפסלו כל הד' ציצית ע"י שנפסקו מקצת החוטין ולא נשאר כ"ע. אבל נפסקו כל החוטין בכולם ובמקצתם לא נשאר כ"ע באופן שכולם פסולים ואין נתקנים רק לעשות חדשים. מותר לצאת בו אפי' לר"ה אם הוא שאול מאחרים. כיון שהוא שאול ולא הקנהו לו במתנה על מנת להחזיר. ויש אוסרין אפי' בזה (סי' יג) : (ב) טלית מצוין כדינו (ובטלית מאלו מינים. יש אוסרין לצאת בו אפי' בעיר שאין עשו עירוב) מותר לצאת בו לר"ה (וכן בט"ק שבו כשיעור) אפי' בלילה (ויש אוסרין בלילה. והמיקל אין לגעור בו ובפרט בזמן הזה) אך יזהר שלא יהא מונח על כתפו שלא כדרך לבישתו בחול. אבל לתלותו בצוארו בענין שבל

שבכל הכנפים שלפניו מותר . ואם אין בו השיעור . אסור לצאת בו (שם) : (ג) אם נודע לו בשבת בר"ה שטליתו פסול בין טלית קטן בין טלית גדול. צריך לפשטו. אפי' שישאר עומד ערום בשוק. ואם בחול. אם הוא טלית קטן א"צ לפשטו . רק ימהר לילך לביתו ולפשטו אפי' עוסק בדבר מצוה כגון שהוא בבהכ"נ או בבהמ"ד . אבל טלית גדול שלנו צריך לפשטו אפי' בשוק (שם) : (ד) אם נודע לו בשבת בכרמלית (ובזה"ז אפי' בר"ה) שטליתו פסול . א"צ לפשטו אפי' הוא טלית גדול. ואם ידע שפסול ויצא לכרמלית . צריך לפשטו אפי' בגנאי גדול כגון שהוא פ"ק (שם) : (ה) מצא בבהכ"נ שטליתו פסול. אם הוא בחול ומצוי ציצית . אסור ללבשו אפי' בלי ברכה ואפי' מתבייש להתפלל בלי טלית . ואם אין ציצית מצוי או בשבת (ואם ידע קודם שבת שפסול אסור ללבשו בשבת) אם מתבייש . לובשו בלי ברכה . אבל לבשו ואח"כ נודע שפסול . אפי' בחול א"צ לפשטו אם מתבייש . רק ימהר לילך לביתו ולפשטו (ואם נפסק הענף ונשאר הגדיל א"צ למהר . רק יפתח קצת שיהא קצת ענף . וכשיבא לביתו יפשטו מיד ויטיל ציצית) ובשבת א"צ למהר . וכשבא לביתו ונודע שפסול . צריך לפשטו מיד . ואסור לתקן הציצית כשלבוש בו . ואסור אפי' לעמוד בו בלי הליכה . ובחול כשאין מצוי ציצית כלל . דינו כשבת לכל הנ"ל (שם) : (ו) ראה שנפסל ציצית חבירו . אם הוא במקום שיוצרך לפשטו . יקרא לו שיבא לביתו מהר ושם אומר לו לפשטו . ואם הוא במקום שיוצרך למהר לילך לביתו ולפשטו . אומר לו למהר (שם) :

הנהגת לבישת ציצית ותפילין. קישוט הצדיקים הנאה להם. נ ו ח ה צ ד י ק י ם יקרא. והכנה להליכה לבית הכנסת :

(א) האיר השחר (נ"ל מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מאפלה לאורה. כ"ה בכ"ר ריש פ' ויצא) [וירושלמי פ' ת"ה] יזמן עצמו למצות ציצית : (ב) יפריד חוטי הציצית זה מזה ויבדקם קודם לבישה אם כשרים הם . ואם צריך להתפלל בצבור או נקרא לתורה ואין לו פנאי להפרידן ולבודקן . אם יודע שאתמול היו כשרים יכול להתעטף ולברך בלי פרידה ובדיקה (סי' ח) : (ג) א"צ בדיקה אלא פ"א ביום . אפי' לובשו שנית כשהוא מחייב בברכה א"צ בדיקה (שם) ובעת בדיקה אומר :

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ . עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה :

וקודם העטיפה יאמר . הריני מזמן את גופי להתעטף בעטופי דמצוה :

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם יה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל . הֲרֵינִי מִתְעַטֵּף גּוּפִי בַּצִּיצִת כֵּן תִּתְעַטֵּף נִשְׁמָתִי וּרְמַ"ח אֵיבָרַי וּשְׁסָ"ה גִידַי בְּאוֹר הַצִּיצִת הָעוֹלֶה תרי"ג וּכְשֵׁם שֶׁאֲנִי מִתְכַּסֶּה בְּטַלִּית בָּעוֹלָם הַזֶּה כַּךְ אֶזְכֶּה לַחֲלוּקָא דְרַבָּנָן וּלְטַלִּית נָאָה לָעוֹלָם הַבָּא בְּגַן עֵדֶן . וְעַל יְדֵי מִצְוַת צִיצִת תִּנָּצֵל נַפְשִׁי וְרוּחִי וְנִשְׁמָתִי וּתְפִלָּתִי מִן הַחִיצוֹנִים וְהַטַּלִּית יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו עֲלֵיהֶם וְיַצִּילֵם כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף וּתְהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת צִיצִת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ . אָמֵן סֶלָה :

* [נ"א] כאלו היה לי תכלת בכל כנף וכנף . וכאלו קימתיה בכל פרטי דינים השייכים לה עפ"י תורתנו הקדושה וכל דקדוקיה וכוונותיה . ובזכות מצות ציצית זו . אזכה שלא יהיה לי שום גרעון בהצלחת זכרון ועשיית כל התרי"ג מצות התלוים בה כמ"ש וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם . אמן סלה . והריני מכוין לפטור בברכה זו . גם הטלית קטן שאני לבוש בו | :

לשם יחוד . תכלית הבריאה . העבודה הרצויה . בשלימותה . ליחד הכל למקור אחדותו ית' . וזהו לשם יחוד : קודשא . תואר קדושה . מורה על עלמותו ית' מהעולם ומופרש מכל . ולית ביה תפיסה כלל . שכינה מורה על רצונו השוכן בתוכנו ומקיים אותנו : בדחילו . במדת הדין : ורחימו . אהבת הרחמים : שם י"ה . הוא הדין שם הוי"ה . ושם ו"ה הוא הרחמים שבו . והוא יחוד קיום העולם . ע"י שיתוף דין ברחמים : שלים . אמיתי כרצון הבורא ית' : בשם . ואני כולל עשיית מצוה זו . בכלל עשייתה מכל ישראל . ובהם נמצאו בני עליה המכוונים בה כראוי . ועי"ז אוכל ליחד שם הוי"ה כראוי . אף שאין בכחי לכוין כראוי : מתעטף . לפי שאומרו קודם עטיפה . נכון לומר אתעטף כו' וכהם שאתכסה : כאור . הוא לבוש הרוחני הנעשה מכל מעשה מצוה : לחלוקא . הוא הלבוש מג"ע התחתון . שמתלבש בו האדם אחר המות מיד : ולטלית . הוא הלבוש המעולה מהקודם . שמתלבש בו עוד אח"כ ועולה לג"ע העליון . כדאי' בזוהר] :

שמיפריד בין הכלאה ללבן . יתעטף (בטלית מצויצת כראוי . ויעויין בש"ע הלכותיו) מעומד . וכן יברך עליה בעמידה (עמ"ש בחבורי בס"ד) עובר לעשיה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת :

בא"י . יכוין ליחד שם המלבים [אדני] בשם העצם [הוי"ה] במקורו. כמ"ש בהקדמה בארוכה שהיא כוונה כוללת לכל הברכות :

להתעטף . אע"ג דציצית לאו חובת גברא . מיהו בשעת ק"ש ותפלה כמי חיובא עליה ודאי (ועמ"ש בס"ד בחבורי . שהארכתי בענין זה . ואם אין לו אלא טלית קטן . יוכל לברך עליו כמו כן להתעטף . ויעשה עמו כדין עיטוף הנ"ל . כדי היליך ד"א . ואח"כ לובשו כדרכו . ואם ילבש יברך עליו על מצות ציצית) : בציצית . הבי"ת פתוח"ה בלי ספק . עלו"א סי' ח' :

(א) אח"כ יניח הטלית על ראשו ויהבו לקומתו . ויטיל שתי ציציות סימניות לאחוריו בכתף שמאלית . ובהיות האחרות ישארו לפניו . נמצאו כל הד' ציציות בצד שמאל . ויעמוד כך מעוטף כדי הילוך ד"א ביפות : (ב) אח"כ יכירם מעל פניו וישאר על ראשו . כדרך בני אדם המכסים בכובתן . פעמים בכסוי הראש פעמים בגילוי ראש . ונמצאו כל הציציות נגד פניו . ומחזיר ציצית אחת שבצד ימין לאחוריו . וכן אחת שבצד שמאל לאחוריו . והטלית מב' צדדין מונחת מקופלת על כתפיו . נמצא מסובב במצות : (ג) יכוין בהתעטפו . שצונו הקב"ה להטיל ציצית

גד' מפות בגדים. כדי שאומר מלאכיו לעטוף [סי' ח] כי הלילות הם וציציות של לבנים במלבושיו. נאות כי כאן עבה סקמי ע: ויאמר שלום וסימן סותם עבדי השי"ת. כדרך שעושה הרב לעבדו החותם

מה יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן׃ יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם׃ כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר׃ מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי לֵב׃

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שתהא חשובה מצות ציצית זו. כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכוונותיה. ושש מאות ושלש עשרה מצות התלוים בה. אמן:

הלכות תפילין

מי חייב לקנות תפלין. ומתי קודמין לציצת. ואיך לנהוג בדבר שהמקובלים חולקים עם הגמרא או הפוסקים. ודין חלץ התפלין להניחם שנית מיד או אחר זמן. ואם הזיזן או נשמטו ממקומן. ואם עשה קשר השל יד בין הברכה להנחה. או נפסק הקשר אחר הנחתן ורוצה להניח אחרים. ואם נשמט השל יד ממקומו קודם שהידק השל ראש או אח"כ. ודין שאולין או גזולין. ואם יש לו רק תפלין א' או מאונס אינו יכול להניח רק א'. ודין מכה במקום הנחתן ואיטר והסח הדעת וחיוב למשמש בם:

(א) צריך לוותר חצי הונו לקנות תפלין. ושאין ידו משגת כלל. א"צ לחזור על הפתחים בשבילן. ושאין משיג על תפלין וציצית. תפלין קודם. ועכשיו שמניחן רק בעת ק"ש ותפלה. כשיכול לשאול תפלין לכל זמן שצריך עד שתשיג ידו לקנותן. ציצית קודם. וכשיש לחוש שיצטרך להחזיר קודם שישיג אחרים ויתבטל מתפלין. הם קודמין. וכשיש לו דרש"י וצריך דר"ת ציצית קודם. וכשיש לו דר"ת ולא דרש"י הם קודמין לציצית (ובכ"ז ה"ה כשאינו משיג לתפלין ומזוזה) ושאין משיג לקנות ש"י וש"ר או דרש"י ודר"ת. ש"ר קודם וכן דרש"י (סי' כה לה): (ב) בשל"ה ז"ל הניח תפלין קודם ברכת עוטר ישראל (שם): (ג) בדבר שהמקובלים חולקים עם הגמרא או הפוסקים הנמשכים אחריה. הלך אחר הגמרא או הפוסקים. וכשהמקובלים מחמירים. יש להחמיר. אבל אין לכוף הצבור להחמיר. וכן בדבר שלא הוזכר בגמרא ופוסקים רק מקובלים. וי"א שכשאין מוזכר להיפוך בש"ס ופוסקים. הלך אחריהם. ובמקום שיש פלוגתא בין הפוסקים. יכריע עפ"י המקובלים (שם): (ד) חלץ התפלין ע"ד שלא יניחם עד אחר זמן הרבה (כגון ב' או ג' שעות) ונמלך להניחם מיד צריך לברך. אבל חלצן ע"ד להניחם מיד ומניחן מיד. א"צ לברך אפי' שינה מקומו בנתיים. אבל עשה צרכיו בנתיים צריך לברך (וי"א שא"צ אפי' חלצן לעשות צרכיו) ואפי' חלצן כדי לנקותן (שם): (ה) נשמטו (אבל כשהוא עצמו הזיזן ממקומן ע"ד להניחן במקומן מיד ומחזירן מיד א"צ לברך) התפלין ממקום הנחתן שלא בעת התפלה (ואם בעת תפלה. א"צ לברך) ומשמשם בהן להחזירן למקומן. צריך לברך (וכשמחזיר רק א' מהן. מברך כמי שמניח רק תפלין א') וי"א שא"צ (שם): (ו) הניח הש"י על הקיבורת וכירך ונפסק הקשר שלו (קודם שהדקו או אח"כ קודם שהידק השל ראש. אבל אח"כ אפי' לא נשמט הש"י ממקומו צריך לברך שנית כשמהדק הש"י) ועשה אחר ולא הסיח דעתו מהנחתן. א"צ לברך שנית (וה"ה כשלוקח תפילין בלא קשר וכירך ועשה הקשר ולא הסיח דעתו מהנחתן. ולכתחלה אסור לעשות כן) ואם נפסק הקשר אחר הנחת תפילין ורוצה להניח אחרים צריך לברך (שם): (ז) אם כושר הסידוק מהש"י ונשמט הש"י ממקומו קודם שהידק הש"ר. א"צ לברך שנית כשמהדק הש"י. אבל אחר שהידק הש"ר אפי' לא נשמט צריך לברך (וי"א שא"צ) ואם יש לו רק תפלה א' ונפסק הקשר או סותר הסידוק אחר הנחה והידוק הראשון צריך לברך שנית (שם): (ח) יוצא בתפילין שאולין (ויברך עליהם) אפי' שלא מדעת (אך יקפלם כמו שהיו) אבל גזולין פסולין (אפי' בחוה"מ שאין מברך או תפילין דר"ת) כ"ז שהם ברשות הגזלן אפי' נתייאשו הבעלים. וכשתיקן לא יברך ואינו מקיים המצוה. ואם מכרן הגזלן לאחר. אם נתייאשו הבעלים מותר לברך (שם): (ט) כשיש לו רק תפילין א' של יד או של ראש או שאין יכול להניח רק א' מפני אונס. מניחו ומברך (ואם כמזיד הניח רק א' יצא. וי"א דלא יצא) על ש"י לבד. להניח לבד. ועל ש"ר לבד. להניח ועל מצות (סי' כו): (י) אם יש לו מכה במקום הנחת השל יד. מניחו חוץ למכה (בלי ברכה) סמוך לעלענבויגען (וי"א דשלא במקום הגבוה פסול) או על בשר הגבוה אפי' שבחצי העליון מהעצם. ואם המכה על כל הקיבורת ומצטער להניחו עליה. מניחו בימין בלי ברכה ויברך ב' על הש"ר. ואם אפשר. מניח סמרטוטין על המכה ומניחו עליהן בלי ברכה (ואז מותר לענות אמן יהא שמיה רבא בין ש"י לש"ר) ויברך ב' על הש"ר. או מניחו על הבגד בלי ברכה. ויזהר בכ' אופנים אלו לכסותו שלא יתראה. אבל כשמניחו על בשרו ממש א"צ לכסותו אפי' נקרעו כל בגדיו במקום שנגד הש"י ונראה. ונכון לכסותו. ויש נוהגין להאפיל בטלית על הזרוע לכסותו מעט. ואם המכה במקום הרצועה ותניה בגד עליה ועליו הרצועה יברך (סי' כז): (יא) אם יש לו מכה במקום הנחת הקציצה מהש"ר (אבל רק במקום הנחת הרצועה ומוכרח להניח עליה בגד דק והרצועה עליו והקציצה יכול להניח על הראש ממש. מניחו בברכה) ואינו יכול להניחו כלל בלי הציצה. מניחו על המצנפת דק (ואין נוהגין כן) הסמוך לראשו (ועל כובע עב אסור) ויברך על הש"י לבד. וצריך לכסות הש"ר שלא יתראה או להאפיל עליו בטליתו אפי' כשמכתו מוכיח עליו. וה"ה במי שצריך לחילות ואינו יכול כלל לגלות ראשו ולהניחו בלי הציצה מחמת הקור (שם): (יב) הנולד איטר. אם עושה כל מלאכתו בשמאל. או אפי' בימין רק שכותב בשמאל. מניח הש"י בימין כ"א (הניחו בימינו. חוזר ומניחו בימין כ"א) ואם כותב בימין (אפי' כותב גם בשמאל וכ"ש כשולט בב' ידיו בשוה) אפי' עושה כל מעשיו בשמאל. מניחו בשמאל כ"א. וכשאין יכול לכתוב כלל. היד שעושה בה מלאכתו הוי ימין. ואם אחר שנולד הרגיל עצמו לכתוב בשמאלו ושאר מעשיו עושה בימין. מניחו בשמאל כ"א. ואם עושה הכל בשמאל. מניחו בימין כ"א. וי"א שע"פ קבלה אסור לאטר לשנות מכ"א (שם): (יג) אסור להסיח דעתו מהתפילין אפי' רגע כ"ז שהן עליו ושיעורו הלך ס"ז מבעה. ואיסורו בכל ענין. וי"א דוקא בשחוק וקלות ראש או מטריד דעתו כ"כ בצרכי הגוף עד שלבו פונה מיראת שמים אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו ואפי' באומנתו ואין דעתו על התפילין ממש ל"ה היסח. ומצוה מן המובחר שלא יסיח כלל זולת בעת ת"ת והתפלה. ויזהר בזה מאוד כי עונשו גדול (סי' כח): (יד) בכל פעם שיזכור בהם חייב למשמש בהם (ובש"י קודם) הין מבשעת התפלה. וטוב למשמש. וכשמלה שנשמטו ממקומן יחזיר הש"י תחלה (שם):

זמן הנחתן. ואם הניחם קודם צאת הכוכבים או בין השמשות וחשכה עליו או הניחן מבע"י או לא חלצן בצה"כ לשמרן. ואם הוא בבהמ"ד שבשדה שאינו משומר בע"ש או בעיו"ט או בחול ולבוש בם והגיע בה"ש:

(א) אסור להניחן בלילה. ואפי' אחר שעלה עמוד השחר. עד שיאיר היום כדי שיכיר חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א ויכירנו. ואם הניחן קודם לאת הכוכבים וחשכה עליו. מותר שיהיו עליו כל הלילה (כדי לכין עצמו. אלא גרכים כאן נע"כ במנחה בבהכ"נ. ובבהמ"ד מותר

מותר) עד שילה לבן ואין מורין כן. ובהניחן בה"ש מורין כן. אבתחלה אסור. ואם לא חלצן בלילה הזוכנים לפי שלא הי"ל מקום לשמרן ובשאר עליו לשמרן. מותר ומורין כן. ואומר לבולים בשעה זה לשמרן. אבל אסור להניחן בלילה לשמרן. ובשהניחן בע"י כדי שיהיו עליו בלילה לשמרן מותר. ואין מורין להניחן בכל זה. והאריז"ל נהג מלאד לחלצן אחר הבקשה (סי' ל): (ב) יכל בבהכ"ד שבשבת בע"ש או ביו"ט ותפילין בראשו והגיע בה"ש ואינו יכול לחלצן ולהניחן שם לפי שאינו מקום משומר. מניח ידו עליהם (ונהוג א"ל להניח) עד שיגיע לביתו. ובשיש בית משומר קרוב להומה ספיר חולצן ומניחן שם ולא ילך בהם יותר אפי' בהול (שם): (ג) שכח ולא הניחן כל היום ונזכר אחר שהתפלל ערבית מבע"י. י"א שאסור להניחן אז. וי"א שיניחן בלי ברכה כמו דיין יום. ואם לא התפלל עוד אפי' שאמר התפלה. יניחם בברכה. ואם כבר הניחן ביום זה ורוצה להניחן שנית. לא יניחם כשהאמור שהתפלל (שם): (ד) בשבת ויו"ט אסור להניחן ואפי' לטלטלן. וכשמניחן לשם מצוה עובר על בל תוסיף ומזלזל בשבת ויו"ט והייב מיתה. ולצורך אחר כגון שמוצאן בשבת בבזיון מותר לטלטלן לכסותן לעיל (סי' נו):

דין קריעה בבתים ובתפירות ורצועות. וממה לעשות רצועות. ודין מותר העור. ושיעברן וישחירן לשמן. ומי כשר לזה:

(א) אם נעשה קרע בעור הבתים בתוך פסולין. אבל נעשה כבל נפסים וכתוך התיתורא וכל הבתים שנימים מוהגדים ומלמעלה. אם רק בבית א' כשר. ואם בב'. בחדשים כשר בכ"ע אא"כ נקרעו ג'. ובישנים פסול (וי"א להיפוך. ויש לפסול בדברי שניהם) כשהם זה"ז אפי' בא' הקרע למעלה ובב' למטה. או אפי' יש מחיצה שלימה ביניהם שנקרע בזה המחיצה שכנגד ימין ובזה שכנגד שמאל. ואפי' יש ב' דפנות שלימות ביניהם שנקרע זה כנגד הפונה לבית א' וזה כנגד הפונה לד'. אבל כשיש ביניהם בית א' שלם דהיינו ב' מחיצות שלימים כשר. אא"כ נקרעו שלשה בתים דהיינו כל ד' מחיצות החיצונות. וכשנקרע קצת בית הש"י פסול בכ"ע (סי' לג): (ב) מה שרגילים הסופרים כשעושין הד' בתים ונותנין אותן בדפוס חותכין העור בין בית לבית שלא יכוון ויסא בולטו ומחסיר מקום החתך כפנים שיהא נראה שלם בתוך פסול. אבל מה שרגילים לעשות בדפוס החריצים בין בית לבית ע"י חוט ולפי שעי"ז יתפשטו לידי הבית יותר למטה מלמעלה לכן חותכים למטה לידי הבית עד שיהיו שוים והבתים כשרין מהוכרים בהמנע יש להחמיר (שם): (ג) אם נתפרו כהוגן וע"י שלבשן כ"פ נפסקו ב' תפירות זה נגד זה כנגד פנים וחוץ (אבל זה שלא כנגד זה כשר) או ג' אפי' זבכ"ז. פסול בישנים. ובחדשים (כל שאוחז מקצת העור שנקרע תפרו והולך בו התפילין ואינו נפסק. ובנפסק הוי ישנים) כ"ז שהבתים ועור מושבם קיים כשר. וי"א להיפך. וטוב לחוש לשם ולהחמיר בחדשים כבישנים. ובשא"א לתפרן ולא למצוא אחרים. יניחן בלי ברכה. כשנפסקו ב' זכ"ז בחדשים או ישנים. וכשנפסקו ג' אפי' זבכ"ז פסול. וי"א דכשר (שם): (ד) עור הרצועות צ"ל מבהמה או חיה טהורים (וכספק מטהור או טמאה אסור) וצריך שיהיו מעור שלם. וצריך לעבדן ולהשחירן לשמן. ואם לא פסול. ואפי' בשחירן לשמן לא מהני כיון שלא עיבדן לשמן. וי"א דמהני. והקונה עור מעובד מהשוק מעבדן נכרי והומן מגדרו לשמן עד שיהא רק ונס מוכחו בהיזה כם לשמן עד שיהא רק אין להקל. ויכול לעבדן אפי' מקלף. ורמזהר העור בעיבוד לבה"מ. וכן מוהר לגנוד העור שבאחר מרצועות למעלים אפי' כבלא סתם (שם): (ה) צריך שיהיו הרצועות (והבתים) שחור בחוץ (ובשכלגני מיפן ישחירן. ונגד פנים לובען כמו שרוצה חוץ מאדום) ומשחירן (ואם הצבע שחור נעשה מדבר טמא כ"ע. אבל מבחוץ בפים שאלן כמה כשר. ובהשהלנה ימפות בטסור לשמן ישראל (ואם נכרי השחיר הבתים כשר) גדול בן דעת או קטן שגדול עומד על גבו. ואפי' דיעבד פסול (אא"כ באופן שבאחר בעיבוד) ולא מהני שישחירן בנית ישראל לשמן. ואם אין לו אחרים. ישחיר ישראל נגד הב' לשמן ויהפוך לד זה למעלה. אבל לכתחלה ישחיר נגד החלק (שם): (ו) אם נפסק רצועה בתוך שיעור ארכה (ואם נפסק קצת ממנה כרחבה ונשאר שהות מכשיעור). י"ל דמותר לתפור בכ"מ (ול"ע) דהיינו בש"ר בימין עד העצור ובשמאל עד הכה"ז. ובש"י כדי שתקיף הזרוע לקשור בו הש"י ולמתהה עד אצבע האמצעי ולכרוך בה עליו ג"פ ולקשור (ובהשאר. מותר לקשור או לתפור. ובשקשר או תפר בש"י בהשאר. יזהר שמניהו. שאחר שמקיף הזרוע ימתחה לאצבע האמצעי ויכרוך ג"פ בהשלם ואא"כ יחזור למטה ויכרוך בזרוע ז"פ כשאר התפור או קשור. ולא נהגו כן והדין עמהם) אין מועיל לקשור או לתפור. וי"א שאין קשירה או תפירה פוסל רק במה שמקיף הראש או הזרוע לבד. וי"א שאפי' בה מועיל תפירה (ולא קשירה) בגיד כשר (וי"א אפי' בחוט) בגד פנים שלא יתראה בחוץ רק השלימה. וי"א להפוך בש"י מקום שספר לתוך המעברתא. ולהלכה יחמיר כסברא הא' בדאפשר. ובשעה"ד שיוכבל מתפלין יסמוך על המקיל ביותר ויניחן בלי ברכה. וי"א דדוקא אם נפסק במקום שמקיף הראש והזרוע לא יתפור אפי' בגיד כשר ובשעה"ד יתפור (ולא יקשור) בגיד כשר בנביט בשתא נראה שלימה בחוץ ויניחן בלי ברכה. אבל בנפסק למטה חוץ שיעור הרכן. אפי' שלא בשעה"ד מותר לתפור ומניחן בברכה. ובשאין לו במה לתפור יניחן בלי ברכה. אם נשאר בש"ר המקיף הראש וגם הקשר שלם או נשאר בש"י מה שקושר בקינורת. ובכל הפכולים בבלחן. כגון שיאל תפלין אם יכול ויברך עליהם ויהא דעתו גם על תפלין אלו (שם):

נוה סדר הנחת תפלין צדיקים

גדולה מצות תפילין. שהמניחן מאריך ימים והוא בן עוה"ב ועונותיו נמחלין ואין גיהנם שולט בו. וקנא בליק למלאכין דממנן על צלותין. הבו יקר לדיוקנא דמלכא. דהיינו מאן דאנח תפלין ברישיה ודרועיה. ויהדר אחר תפלין שנכתבו בקדושה וטהרה וכתיבה תמה [סי' לו] וקודם הנחתם תומר

מ"ס

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י״ה בו״ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל הֲרֵינִי מֵנִיחַ תְּפִילִין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי וּלְהָרוּם עַל יְדֵי תְּפִילִין דְּיַד מוֹחִין לְנוּקְבֵיהּ

מ"א

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י״ה בו״ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הִנְנִי מְכַוֵּן בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי שֶׁצִּוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ וְהֵם אַרְבַּע פַּרְשִׁיּוֹת אֵלּוּ. שְׁמַע. וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ. קַדֶּשׁ. וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ. שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בָּעוֹלָם וְשֶׁנִּזְכּוֹר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ. וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ עַל הַיָּד לְזִכְרוֹן זְרוֹעַ הַנְּטוּיָה וְשֶׁהִיא נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעְבֵּד בָּזֶה תַּאֲוֹת וּמַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַמּוֹחַ

ס"ס

שבנשמה שבמותי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו . ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קדש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו . ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפלין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה . אמן סלה :

דזעיר אנפין ונעל ידי תפילין דראש מוחין לזעיר אנפין : ויחבק החתן את הכלה שמאלו תחת לראשה וימינו תחבקנה . וזה השפע ההוא יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קודש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא כלל ועיקר . והרצועות יהיו חבלי עבותות האהבה בין החתן להכלה . ולא יגרמו העונות שיהיו הרצועות קשורים לסמאל ונוקביה וכל בת דילהון ושלא יפתנו . ושלא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו . ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהיה חשובה מצות הנחת תפילין לפני הקב"ה כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה :

תנינן מניח תפילין של יד להביא כל העובדי כוכבים תחת יד יי שכינה תתאה ותפילין של ראש להביא כל העובדי כוכבים תחת רשות השכינה עילאה : ככתוב כי אתה יי עליון על כל הארץ מאוד נעלית על כל אלהים : כי יי עליון נורא מלך גדול על כל הארץ על כל אלהים :

שבמותי . אלף שמתלה הגוף . מ"ע עיקרה במות . שמתה שבמות מוטל על כל כחותיה ותותיה שבגוף . כמו שהאלף מוטל על הגוף : חושי . חושי וכחות כמטה שבגוף : ארוכים . שסמיכתן מאריך ימים : יפתנו . לעשות עבירה מפי ערמומית : יתגרה . תגרת מלחמה לעשות על כרחנו : ויניחנו . לעשות הטוב :

(א) אחר שלבש טלית מניח תפילין . שמעלין בקדש . ויזהר שלא יפסיק בכיס שתלה וינסוך להניחם קודם הטלית . אבל ציצית אינו מפסיק את התפילין . אע"פ שא"צ טלית מניחן . ואם יזדמן לו טלית יתעטף אח"כ [סי' כה] : (ב) המדקדקים מניחין ב' זוגות תפילין שכם של רש"י ור"ת . וכן נהגו לעשות . ירא שמים יצא ידי כולם . כי כוח ספק של תורה [סי' לד] הוא סדר הנחתן . בבוקר מניח תחילה הלתה . כיצד מניחן מיתה תחלה של יד (דרש"י) על הזרוע בקיבורת (שהוא בשר התפוח שכנגד הלב . והיטות מתחיו של זרוע נגד היד) יותר גבוהה כלפי כתף [ולא ינע שם וק במשר הראש. ואם עם יטול ידיו] ומברך כשיכם [סי' ס] :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין :

להניח . קמ"ץ הה"א (מלשון הנחה ברכה) ואין לומר להניח בפת"ח ודגש . כי לא יורה כענין והלבשה ענין עזיבה .

תפלין סתם : תפלין . למ"ד תנת"ה . כי היא מבסמולים . שרשה פלל (ענין משפט . כמו ופני פליה) כמ"ש בס"ד בתכורי :

(א) מהדק והקשר הפליה ברצועה שמאי מדיה כעין ש'. כדי שלא תאזז הקליה מהקשר . וזהו קשירה האמורה בתורה . אח"כ מניח של ר"ש וסמך לה למעלה כנגד יד וקושרה כמו כן . אח"כ סוך נג' כרצועות ר"ש סביב מספה עתה של רש"י . מטה נגד מגולה) ... קבה הזרוע [ולא יותר] : (ב) אחר זה מניח בעמידה של ר"ש למעלה מבן (וכקשר . כמדומני שהיה אמכו"ל מנים של ר"ת למטה מבל רש"י . כאמן שהרצועות המקיפות את הראש יהיו מגולגלות שוכבות זו על זו בלגלגסון . וכבר הסיתי בי"ה מלוסן אחר . אם ללו יצא הכרו בבספדו . מחמת בזות כתפילין המה וכבה תון למקומם כראוי . וכענין זה נאחזים יחד שלא יוזו ממקומן) ואין צריך לברך של ראש אם לא הפסיק מימן . אם שח נבדים מברך עליהם [מעומד] :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין :

על מצת . סי"ן סגוח"ה . פ' פ"ס כנ"ע כי' ב':

ותכף יאמר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי . ומבינתך תבינני . ובחסדך תגדיל עלי . וגבורתך תצמית איביך וקמיך . ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה . להשפיע טובך לבריותיך : פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון :

אח"כ מהדק ברצועה . אח"ז סוך ג' כריכות על אצבע האמצעי כארוך [א' בפרק האמצעי . וב' בראש פרק התחתון . וא' בסוא [והשאר סות סביב היד ולא תלוי] ואומר :

וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם. וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת יְיָ:

וארשתיך לי. ואני נצחי. והיה הארוסין נצחיים: בצדק ובמשפט. שתעשה צדק: ובחסד וברחמים. שיעשה עמדי. כדרך מדינה שבין אדם לאשה: באמונה. בטוחה. ועי"ז תזכה. וידעת כו'. הגה"ה]:

יכוין בהנחת תפילין. לקיים מצות הבורא שצונו להניח ד' פ' שלנו שיש בהן יחוד שמו יתברך. והם לאות לזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים. ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וצונו להניחן על היד כנגד הלב לשעבד תאות הלב. ושל הראש כנגד המוח. שהנשמה שבמוח עם חושיה וכחותיה. כולם יהיו משועבדים לעבודתו ית"ש [סי' כה] ויאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת הֲנָחַת תְּפִלִּין זוֹ. כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ. וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. אָמֵן:

יסיר מעטפתו או כובעו מראשו. ויכסה בה תפילין דר"ת. ועל ת"י השאר מגולה. ויברך עוטר ישראל. אח"כ יכסה פניו ותפליו בטליתו. ויקרא ב' פרשיות קדש והיה כי יביאך:

וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר
כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא
יְהֹוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים
בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב: וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ יְהֹוָה אֶל־אֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־
הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהֹוָה: מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת
הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־
גְּבֻלֶךָ: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה
עָשָׂה יְהֹוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־
יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהֹוָה בְּפִיךָ
כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהֹוָה מִמִּצְרָיִם: וְשָׁמַרְתָּ אֶת־
הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה: וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ
יְהֹוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ
וּנְתָנָהּ לָךְ: וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהֹוָה וְכָל־פֶּטֶר
שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהֹוָה: וְכָל־פֶּטֶר
חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר

קדש. הפה. לומר קדושים הם (ומיד הבהם נמדבר עדין) שהתחייב בפדיון כהקדש. ואולם אסורים לעשות מלאכת חל. ופדיונם כערך של בן חודש. לפי שאז זמן הפדיון: פטר. שפתח הרחם תחלה (ולא יוצא דופן) שבכור שלא תמיד מסופק: לי הוא. קניתים. ע"י שהכיתי בכורי מצרים ופסחתי עליהם: זכור. תזכור יציאת מצרים בכל יום תמיד: עבדים. מבית כלא שמשימים בו העבדים: האביב. שמלא בו בשרי שעורה. ותראו לעבר שנים שיהא לעולם חדש זה באביב. והחסד כאן הוציאכם בחודש שלא חמה ולא צינה ולא גשמים: והיבוסי. ולא זכר עוד ב' עמים. לפי שארצם אינה זבת חלב: זבת. החלב זב מהעזים. והדבש מהתמרים והתאנים: העבודה. של קרבן פסח: בשביעי חג. וכן ביום א'. אלא שבז' לא יאמר כחג שאין לו תשלומין. הג"ה לכא' תשלומין כל ז': מצות יאכל. לההוכל. והוא בזות: והגדת. לשאינו יודע לשאול: בעבור זה. שאליתי בעיני שעשה ה' לי. אני עובד עבודה זו: והיה לך. הכתוב פרשיות אלו והקב"ה ביד שמאל ועל המוח. בזאת שרשי הענגים ביוחדים אל העין. כדי שתזכור יציאת מצרים תמיד. ושל יד (נגד הלב) נגד חוזק יד. ושל בין עיניך ע"ש ויתן אותות במצרים לעינינו. ולפי שעיקר ולכאן ב' פרשיות עבירה: ביד חזקה. בשוטי הטבע: מימים ימימה. משנה לשנה: יביאך. בהתקיימות במדבר. תזכו ליכנס לארץ זהתקיימות שם: והעברת. והפרשת לה': שגר. נפל. והוא בכור שפטור כבא אחריו: חמור ולא שאר בהמה טמאה. לפי שסייעו לישראל ביציאת מצרים שלקחו הרבה חמורים ממצרים טעונים מכסף וזהב מצריה ונעשה בהם נס שהספיקו לזה. וחל עליהם קדושה לאוסר לפדיון: בשה. שה שב לכהן והוא חולין בידו והחמור מותר בהנאה: וערפתו. בקופיץ מאחוריו:

אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה: וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה: וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרָיִם:

בבניך תפדה. בה' סלעים: בנך. בן תם: מחר. לאחר זמן: מה זאת. פדיון חמור (הטמא ולא חג עליו קדושת הגוף) ועריפתו: בחוזק יד. של מצרים. כלומר והחזק מצרים על העם לשלחם. והחמורים סייעו גם כן"ל: ויהרג. והבכורים כ"ל כמה שהקדישם לו. והאסורים בעבודת חול. ועל כן כ' אדם. להזהירם: לאות. לשון יחיד. שבד' פרשיות בקלף א'. והכל ראה אמר לשון רבים. שהם בד' קלפים. טוטפת. הפלין. ע"ש שהם בד' בתים. כי טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים. או מל' דיבור. שהרואה אותם זוכר שהם יתדבר בו. או מל' חז"ל נא בטוטפת. שהוא כמו לין שקושרים על המצח. ע"ש שמונחים שם. או מל' סכסס. ע"ש שמונחין בין העינים. וכל' עלגי מקלת המגלה נוטלף. והכוונה שכמעט יכוין תמיד נגד עיניו המגלה]:

(א) יכין עצמו ללכת לבהכ"נ. כשהוא מפתח ביתו יעמוד לפני המזוזה ויקרא פ' ראשונה של שמע. והמגיע לוקרחם. ממשמש בתפלין. אוהבתם על מזוזה. מניח ידו על המזוזה ומנשקה ואומר ה' ישמר צאתי ובואי לחיים ולשלום מעתה ועד עולם. וילך לדרכו (אם י"ל סמלי ואין מנוסה כדרך. יאמר בהליכתו מזמור שמחתי באומרים לי בית ה' נלך) עכח ס' לבה"כ במחלה. לקיים מה שאמר הכתוב ודעה גדושה לדעת את ה': (ב) מזדמן לו עני וידו מושגת. יתנם לו. כר"א [ב"ב ט] דיהיב לדקה והדר מצלי. לקיים אני בצדק אחזה פניך. והטיה כוונתו לקיים מצות הש"י שמה עליה. ואין בה גרסה. והמגיע לפתח בה"כ. יעמוד מעט ויאמר בבית אלהים נהלך ברגש. ויכין שעולה בשם אבג"יתץ כתסד:

[כתוב בזוהר. נכון לאדם להתפלל טרם כניסתו לבהכ"נ תפלה קצרה זו:

ערבות פי רצה נא ה' ומשפטיך למדני. יהי רצון מלפניך ה' או"א שתהא תפלתי צלולה וחכה וברורה מכל ערבוביא המבטל כוונת התפלה]:

אח"כ יכנס במורא ובאימה ורעד בכנסו בהיכל מלך. ובבואו נגד ארון הקודש יכוף ראשו וישוח נגדו ויתחיל בזכות אבות בפסוק זה ויאמר: [פסוק זה אסור לומר בלא ט"ח. כ"כ בזוהר ותתהק. וע"כ אם הולך מביתו לביהכ"נ מוכתר בטו"ת שייך לומר אבא. אבל למשכנם שאין מכניסים הטו"ת רק בבהכ"נ מחמת שרהוכותינו נתבנים למבואות המטונפות. ע"כ נ"ל בואתי]

ואני ברוב חסדך אבא ביתך (בזכות אברהם שנקרא איש החסד) אשתחוה אל היכל קדשך (בזכות יצחק שנעקד על גבי המזבח במקום קדוש) ביראתך (בזכות יעקב שאמר מה נורא המקום הזה) רבונו של עולם בזכות שלשת אבותינו אברהם יצחק יעקב אבוא לבית הכנסת להתפלל לפניך תפלתי ובזכותם תעלה תפלתי תפלת האביון לרחמים ולרצון לפני כסא כבודך בכלל תפלת כל ישראל. ותעלה ותנשא לכתר על ראשך על ידי (מטטרון) שר הפנים: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתתן חלקי מיושבי בית הכנסת]:

(א) אחר זה ישב במקומו. וימתין מעט עד שתתחולל ותתיישב דעתו עליו. שלא יתפלל בבהלה. אלא ישים אל לבו תהלה לדעת לפני מי הוא עומד. ולכוין לבו למה שמוציא בשפתיו. ולהשגיח היטב בדבור פיו ובשום שיהא מסודר כנחת כהוגן וכראוי. ושיהא ממעמקי הלב עם"ע שהקדמה באריכות. ויתשוב ברוממות האל האדון באליו שתפלה אמתית. ויעבדנו מאהבה ומיראה פנימית ובשמחת לבב. ויסיר כל דבר המוחדו. ויפנה מחשבתו מעסקי עולם עובר כל מה שיוכל. ויזהר שלא ירוק בבה"כ: (ב) אם מזדמן לו רוק וזוהו אסטנים שאין יכול לבלעו ולא להבליעו בכסותו. ירוק לאחוריו לשמאלו בכלים. ויזהר שלא יתפלל אחר הרקיקה עד שיהא כדי הילוך ד"א. וכן המתפלל לא ירוק עד שיהא כדי הילוך ד"א [סי' צב]. ואחר שהתחזק במוג"ב וכבוד וקדושת בהכ"נ כי רבה היא. והתחזק בדעת גדולה ונוראות הגדולות האל ממ"ה הקב"ה. והכין לבו ושפתיו וכל חושיו לעבודתו. אחר שהומר הדון עולם. יתחיל בפ' העקדה במקום שאומר גם כסדר ברכות. ואם הוא מהעומדים בסוד ה'. יאמר באימה ובהכנעה:

הֲרֵינִי מְזֻמָּן לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ. בְּסוֹד אַרְיֵה בְּמִדַּת הַחֶסֶד. שֶׁתִּקֵּן אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם סָבָא קַדִּישָׁא. לְיַחֲדָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ ויכוין בשם יאהדונהי ולא יוציא בשפתיו בִּדְרוֹעָא יְמִינָא. עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר הס' בשו"א. עי' מ"ש לקמן בבקשת בריך שמיה וְנֶעְלָם. בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

(ויחשוב לקבל עליו מ"ע לאהוב כל א' מישראל כנפשו) ונכון הדבר לומר כ' ולתוספי שמו. אבל לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. כי מי שאינו ראוי לכך ולא בר הכי הוא. מיהוי כיוהרא. ואסי' מרכבה מרבנן דעמי ליה בקלא כל קבל די ביה רוח יתירה. מצוה לאחוף בו בערב. והאידנא אכשור דרי יד כל ע"פ ממשמשין בו עושים בקול רם לשם יקכה"ו [עי' זכר ויקרא מא ב] בלי דעת בקלות ראש ובמיעוט מורא. ואין מוחה בידיהם הוא עולבנא דהכימי דרא. וכבר כמודר על רבים כגדול אמ"ג החסיד ז"ל. עם שכל הנהגותיו היו ע"פ קבלת האר"י ז"ל. מימיו לא השמע קולו בבואו אל הקדש פנימה. להרגיש בביטוי שפתיו בכוונות סודות המכמה:

היתה התחלתו לטובה. בכסלו שנת ולו יקהת עמים. בסדר ויפגע במקום ויחלום. והנה סולם. יהי שם ה' מבורך לעולם:

יהי

תפלה זו יסדה הרב החסיד מו"ה אלימלך זצ"ל לומר אותה בכל יום בדמעות ובשמחה ובכוונה גדולה.
וכפי שהעיד בלשון הר"מ מזלאטשוב בהתהלים מ"ש צדק :

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שומע קול שועת עתירת בני ישראל ומאזין לקול תפלות עמו ישראל ברחמים. שתכין לבבנו ותכונן מחשבותינו ותשגר תפלתנו בפינו ותטה אזניך לשמוע בקול תפלת עבדיך המתחננים אליך בקול שועה ורוח נשברה. ואתה אל רחום וחנון ברחמיך הרבים ובחסדיך הגדולים והעצומים תמחול ותסלח לנו ולכל עמך בית ישראל את כל מה שחטאנו והעוינו והרשענו ופשענו לפניך. כי גלוי וידוע לפניך ה' כי לא במרד ובמעל חלילה וחלילה מרינו את פיך ודברי תורתך ומצותיך כי אם מרוב היצר הבוער בקרבנו תמיד לא ינוח ולא ישקוט עד אשר מביאנו אל תאות העולם השפל הזה ואל הבליו ומבלבל את מחשבותינו תמיד אף בשעה שאנחנו עומדים ללמוד תורתך הקדושה ולעשות מצות ומע"ט או להתפלל לפניך ולבקש רחמים על נפשנו הוא מבלבל את מחשבותינו תמיד בתחבולותיו ואין אנו יכולים לעמוד נגדו כי נחלש שכלנו ומוחנו עד מאד וכשל כח הסבל מרוב הצרות והתאוות ומרוב טרדת הזמן. לכן אתה אל רחום וחנון עשה עמנו כמו שהבטחתנו על ידי נאמן ביתך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם ואמרו חז"ל אע"פ שאינו הגון ואינו כדאי כי כן דרכך להיטיב לרעים ולטובים. וגלוי וידוע לפניך אנקתנו וצערנו על אשר אין אנו יכולים לקרב עצמנו לעבודתך ולדבק לבנו בך באמת ובתמים. אהה על נפשנו אוי לנו עד מאד. אנא אבינו שבשמים. תעורר רחמיך וחסדיך וחנינותיך הגדולים והמרובים. לגרש ולבער את יצרנו הרע מקרבנו. ותגער בו שיסור וילך מאתנו. ואל ידיח אותנו מעבודתך ומתורתך ומצותיך חס ושלום. ואל יעלה בלבנו שום מחשבה רעה הן בהקיץ הן בחלום חס ושלום. בפרט בעת שאנו לומדים תורתך הקדושה. או עוסקים במצותיך. או עומדים להתפלל לפניך תהא מחשבתנו זכה וצלולה וברורה באמת ובתמים ובאהבה. לעבדך עבודה הישרה המקובלת לפני כסא כבודך. ותקבע אמונתך תקועה וקשורה בלבבנו תמיד כיתד שלא תמוט. ונאמין באמונה שלימה באלהותך ובאחדותך ובהשגחתך. אמונה שלימה ותמה. בלי שום פיקפוק כלל ובלי שום ספק חלילה. רק אמונה זכה וברורה. ונקבל עול מלכותך עלינו בלב שלם ובנפש חפצה. ותעביר מעלינו כל המסכים אשר מבדילים בינינו לבינך. אבינו שבשמים תצילנו מכל מכשול וטעות אל תעזבנו ואל תטשנו ואל תכלימנו. ותהא עם פינו בעת הטיפנו ועם ידינו בעת מעבדנו ועם לבבנו בעת מחשבותינו ותזכנו אבינו שבשמים אל מלא רחמים שניחד את לבבנו ומחשבותינו ודבורנו ומעשינו וכל תנועותינו והרגשותינו הידועות לנו ושאינם ידועות לנו הנגלות והנסתרות. שיהיו הכל ביחוד אליך באמת ובתמים בלי שום מחשבת פסול חס ושלום וטהר לבבנו וקדשנו. וזרוק עלינו מים טהורים וטהרנו באהבתך ובחמלתך ותטע אהבתך ויראתך בלבנו תמיד בלי הפסק בכל עת ובכל זמן ובכל מקום בלכתנו בשכבנו ובקומנו. תבער תמיד רוח קדשך בקרבנו ונשענים תמיד בגדולתך ובאהבתך. ובוטחים בך בבטחון חזק ואמיץ. ולא נשים בטחוננו בשום אדם רק בך ה' צבאות. ותשמרנו מן דפניות והגאות וכעס וקפדנות. ומן עצבות ולשון הרע רכילות וליצנות ושאר מדות רעות. ומכל דבר המפסיד עבודתך ועסק תורתך. וזכנו ללמוד וללמד תורה שבכתב ותורה שבעל פה לשמה ולא לשום פנייה ח"ו. ותשפיע רוח קדשך עלינו שנהיה דבקים בך ונהיה משתוקקים אליך יותר ויותר. ותעלנו ממדרגה למדרגה שנזכה לבא אל מעלת אבותינו וזכותם יעמוד לנו שתשמע תפלתנו ונהיה תמיד נענים בעת שנתפלל אליך בעבורנו או על שום א' מישראל על יחיד

תפ"ל קודם התפלה. מספר תקוני הזוהר. ומסוגלת להתקבל התפלה ודומה כפי התקו"ז זוהר וכסא כל:

פתח אליהו ואמר רבון עלמין אנת הוא חד ולא בחושבן. אנת הוא עילאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין. לית מחשבה תפיסא בך כלל. אנת הוא דאפיקת עשר תקונין וקרינן לון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין. ובהון אתכסיאת מבני נשא ואנת הוא דקשיר לון ומיחד לון. ובגין דאנת מלגאו כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר ספירן אתחשיב ליה כאלו אפריש בך. ואלין עשר ספירן אינון אזלין כסדרן חד אריך וחד קצר וחד בינוני ואנת הוא דאנהיג לון ולית מאן דאנהיג לך לא לעילא ולא לתתא ולא מכל סטרא. לבושין תקינת לון דמנייהו פרחין נשמתין לבני נשא. וכמה גופין תקינת לון דאתקריאו גופא לגבי לבושין דמכסיין עליהון. ואתקריאו בתיקונא דא. חסד דרועא ימינא. גבורה דרועא שמאלא. תפארת גופא. נצח והוד תרין שוקין. ויסוד סיומא דגופא אות ברית קודש. מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה. חכמה מוחא איהי מחשבה מלגאו. בינה לבא ובה הלב מבין. ועל אלין תרין כתיב הנסתרות ליי אלהינו. כתר עליון איהו כתר מלכות. ועליה אתמר

או על רבים ותשמח ותתפאר בנו ונעשה פרי למעלה ושורש למטה ואל תזכר לנו חטאתינו ובפרט חטאת נעורינו כמ"ש חטאת נעורי ופשעי אל תזכור ותהפך עונותינו לזכיות ותשפיע עלינו מעולם התשובה תמיד הרהורים לשוב אליך בלב שלם ולתקן את אשר פגמנו בשמותיך הקדושים והטהורים. ותצילנו מקנאת איש לרעהו הן בענייני מו"מ והן בשאר עניינים. ולא יעלה קנאה בלב אדם על חבירו. אדרבה תן בלבבנו שנראה כל אחד מעלות חברינו ולא חסרונם ומומם. ושנדבר כל אחד את חבירו בדרך הישר והרצוי לפניך ולא יעלה בלבנו שום שנאה ח"ו ובפרט שנאת חנם. אנא אל רחום וחנון לב טהור ברא לנו. ורוח נכון חדש בקרבנו. ורשפי וניצוצי התעוררות לבבנו באהבתך ובתורתך. יתמידו ויתרבו בלי הפסק כלל. ותקבל ברצון הרהורי התשובה המתנוצצים בנו. וזכרנו שיהיה לבנו נכון ומסור בידנו ולא נכעיסך. אב הרחמן. תן בנו כח ובריאות. וזכנו להתרחק מתאות עולם הזה. הן בעניני מאכל ומשתה שלא כרצונך. והן בהסתכלות בנקבות ח"ו. או לשמוע דברים בטלים ובפרט רכילות וליצנות וכדומה. ותזכנו שיהיה רוב דיבורנו בתורה ובסדר ואופן עבודתך. ותן בנו כח וחיל לשמור לפינו מחסום מחטוא בלשוננו. רחום וחנון הארך אפך עד שובנו אליך בתשובה שלימה. ומאוצר מתנת חנם חננו. וזכנו להיות מהשבים אליך בכל לב ונפש כרצונך הטוב. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך:

בס"ד בראשית אז"ית ואיהו קיקפתא דתפילי מלבאו איהו יו"ד אי ה"א וא"ו אי ה"א (צריך לומר כן בהפסק תיבה אי. ויכל לומר ה"א ולא קא) דאיהו אורח אצילות. איהו שקיו דאילנא בדרועוי וענפוי. כמיא דאשקי לאילנא ואתרבי בההוא שקיו. רבון העולמים אנת הוא עלת העלות וסבת הסבות דאשקי לאילנא בהאי נביעו. וההוא נביעו כנשמתא לגופא דאיהו חיים לגופא ובך לית דמיון ולית דיוקנא מכל מה דלגאו ולבר. ובראת שמיא וארעא ואפיקת מנהון שמשא וסיהרא וכוכביא ומזליא. ובארעא אילנין ודשאין וגינתא דעדן ועשבין וחיון ועופין ונונין ובני נשא לאשתמודעא בהון עלאין ואיך יתנהגון בהון עלאין ותתאין ואיך אשתמודען מעלאי ותתאי ולית דידע בך כלל. ובר מנך לית יחודא בעלאי ותתאי. ואנת אשתמודע אדון על כולא. וכל ספירה כל חד אית לה שם ידיעא ובהון אתקריאו מלאכיא. ואנת לית לך שם ידיעא דאנת הוא ממלא כל שמהן. ואנת הוא שלימו דכולהו. וכד אנת תסתלק מנהון אשתארו כולהו שמהן כגופא בלא נשמתא. אנת חכים ולאו בחכמה ידיעא. אנת הוא מבין ולא בבינה ידיעא לית לך אתר ידיעא אלא לאשתמודעא תוקפך וחילך לבני נשא ולאחזאה לון איך אתנהיג עלמא בדיני וברחמי דאינון צדק ומשפט כפום עובדיהון דבני נשא. דין איהו גבורה. משפט עמודא דאמצעיתא. צדק מלכותא קדישא. מאזני צדק תרין סמכי קשוט. הין צדק אות ברית. כלא לאחזאה איך אתנהיג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולאו משפט ידיעא דאיהו רחמי ולאו מכל אלין מדות כלל: ברוך יי לעולם אמן ואמן:

[זמר לעורר הלבב לאהבת ה'. וכיה רגיל מו הר"ר ז"ל ביחוד בלילה. והחום יהוה]

יְ דִיד נֶפֶשׁ אָב הָרַחֲמָן. מְשׁוֹךְ עַבְדְּךָ אֶל רְצוֹנֶךָ. יָרוּץ עַבְדְּךָ כְּמוֹ אַיָּל. יִשְׁתַּחֲוֶה אֶל מוּל הֲדָרֶךָ. יֶעֱרַב לוֹ יְדִידוֹתֶיךָ. מִנֹּפֶת צוּף וְכָל טָעַם:

הָ דוּר נָאֶה זִיו הָעוֹלָם. נַפְשִׁי חוֹלַת אַהֲבָתֶךָ. אָנָּא אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ. בְּהַרְאוֹת לָהּ נֹעַם זִיוֶךָ. אָז תִּתְחַזֵּק וְתִתְרַפֵּא. וְהָיְתָה לָּהּ שִׁמְחַת (נ"א לְךָ שִׁפְחַת) עוֹלָם:

וָ תִיק יֶהֱמוּ נָא רַחֲמֶיךָ. וְחוּסָה נָא עַל עַם אֲהוּבֶךָ. כִּי זֶה כַּמָּה נִכְסוֹף נִכְסַף לִרְאוֹת בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ. אָנָּא אֵלִי חֶמְדַת לִבִּי. חוּסָה נָא וְאַל תִּתְעַלָּם:

הִ גָּלֶה נָא וּפְרוֹס חָבִיב עָלַי אֶת סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ. תָּאִיר אֶרֶץ מִכְּבוֹדֶךָ. נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ. מַהֵר אָהוּב כִּי בָא מוֹעֵד וְחָנֵּנוּ כִּימֵי עוֹלָם:

כונת הה' ירגיל לומר השיר הזה בכל בוקר. (ומהכתו מגדולי הספרדים) והוא. שמעייתו:

אוֹדֶה לָאֵל לֵבָב חוֹקֵר. בְּרֶן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר:

שׁ ימו לֵב אֶל הַנְּשָׁמָה. לָשֵׁם שׁוּבוּ וְאַחְלָמָה. וְאוֹרָהּ כְּאוֹר הַחַמָּה. שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר הַבֹּקֶר:

ס כסא כבוד חצבה . לנור בארץ ערבה . להצילה מלהבה . ולהאירה לפנות בוקר : אודה

ע וזו נא כי בכל לילה . נשמתכם עולה למעלה . לתת דין וחשבון מפעלה . ליוצר ערב ובוקר : אודה

פ מצאה מטנפת . מעונות ותוספת . כמו שפחה נחרפת . תמיד בבוקר בבוקר : אודה

צ מצאה מקשטת . בטלית וטוטפת . כמו כלה מקשטת . תמיד בבוקר בבוקר : אודה

ק נאמן בפקדונו . יחזירנה לו כרצונו . איש לא נגע בעונו . ויהי ערב ויהי בוקר : אודה

ר החיו העניה . יחדה תמה ונקיה . ואשר נפשו לא חיה . איך יזכה לאור הבוקר : אודה

הגרות הזה נוסף מסידור הספרדים

נועם יהוה לחזות . נזכה . ובגוים חזות . בשמחות תחת רגזות . בוקר תשמע קולי בוקר : אודה

לא יאמר פ' מה טובו . שאמרו בלעם . ומדלג פ' ואני תפלתי (סי' מו) :

מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל : ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך : יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך : ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני יי עשי : ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך : אני קראתיך כי תענני אל . הט אזנך לי שמע אמרתי : אני בצדק אחזה פניך . אשבעה בהקיץ תמונתך : ואני עליך בטחתי יי אמרתי אלהי אתה : שמע קול תחנוני בשועי אליך בנשאי ידי אל דביר קדשך : יי אלהי שועתי אליך ותרפאני : אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן : האירה פניך על עבדך הושיעני בחסדך . כי לך יי הוחלתי אתה תענה יי אלהי : שמעה תפלתי יי ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש : שמע יי וחנני יי היה עזר לי :

נוה | תפלת שחרית | צדיקים

שיר . מיוסד במשקל יתד ושתי תנועות . ויתד ושתי תמעום עד תכלית :

אדון עולם אשר מלך . בטרם כל יציר נברא : לעת נעשה בחפצו כל . אזי מלך שמו נקרא : ואחרי ככלות הכל . לבדו ימלוך נורא : והוא היה והוא הוה . והוא יהיה בתפארה : והוא אחד ואין שני . להמשיל לו להחבירה : בלי ראשית בלי תכלית . ולו העז והמשרה : והוא אלי וחי גאלי . וצור חבלי בעת צרה : והוא נסי

אדון עולם · גי' אין סוף : אשר מלך . (מופסק . עלו"א) [פי' שנ"ל גם הל' בקמ"ץ ולא כח"ה] : בטרם. זהו שאחז"ל [ב"ר פ"ט] שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן ואמר יתהון לא הניין לי (וידוע שהם מלכין דמיתו . כמ"ש באידרא של הפסוק ואלה המלכים אשר מלכו. היינו אשר מלך) אח"כ ברא זה העולם וכל היציר . שנאמר בו כי טוב : יציר . כ"ל · עלו"א [פי' בחירק . ולא במלאפום כרד"ה]: (לעת נעשה . הוא ל' תיקון השלמות מלאכה כל' נרכה . כמו ועשתה את צפרניה : בחפצו . הקדוש . ולא סיבוי רצון ח"ו . אבל הוא חפץ עצום . ראוי לבעל החסד . כי מדרך הטוב להטיב לזולתו : נקרא. בפי הבריות) : ככלות . הסף הראשונה המשמשת . כמו אז התחב . ומ"ד כלות לא משתמש . עלו"א [אבל לפי משקל השיר . צ"ל שלעה] : (להמשיל . לדמות : להחבירה . להיות לו חבר : והמשרה . סררה : חבלי . גורלי : נסי .

ו) וּמְנוּסִי . מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא : בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי . בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה : וְעִם רוּחִי גְּוִיָּתִי . יְיָ לִי וְלֹא אִירָא :

ו) נ״א וּמְנוּסִי

דגלי) : וממוסי . נו״ן בקבוץ [בשורק] וכמ״ש קמולה או שוחית. שניהם לדקו. והאחרון עיקר . מלע״א [וכ״ה למסקל סהרון] : מנת . קמוץ בכ״מ [ונגזר ממנה אפים] : (מנת כוסי . שניהם לשון חלק : ואעירה . [ובעת אעירה) : ועם . הרי״ו מושך אחר עמו . ר״ל עם רוחי וגויתי ה׳ לי . על כן לא אירא רע :

[שיר מכ׳ תנועות ויתד . וכ״ת ויתד וכ״ת . כדל״ת . וקן כסוגר . ומיוסד על י״ג עיקרי הדת , והנח הרמב״ם ז״ל . ויש אומרים דניאל ב״ר יעקב . וי״א יחיאל בר ברוך . וחתום בחרוז מת ם ית ח .

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח . נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ : אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ . נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ : אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף . לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ : קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא . רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ : הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל נוֹצָר . יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ : שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ . אֶל אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ : לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמשֶׁה עוֹד . נָבִיא וּמַבִּיט אֶת תְּמוּנָתוֹ : תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל . עַל יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ : לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ . לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ : צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ . מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ : גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ . נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ : יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ . לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ : מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ . בָּרוּךְ עֲדֵי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ :

יגדל . יתגדל אל כל חי . שחי לעד : וישתבח . על הנודות שוטה שבו : נמצא . תמיד . ואין עת לו׳ שלא התחיל או נפסק או יפסוק מציאותו . א״ל אף שנמצא תמיד . מ״מ אין עת להשיג אז הנוגה מציאותו : אחד . אמיתי . לא מתרבה ומתחלק . מה שא״כ בנמצאים : נעלם . אף שהוא מתאחד בכל הנמצאים בלי גבול . ובלתו לא היו . מ״מ נעלם אחדותו בתכלית. ואינו ניכר : הגוף . כהוהוים . ואין לו דמוה . אינו גוף . כעליונים : קדושתו . שולר קדום מורה על העלמו מהנמצאים . ובאמת נעלה יותר מהשגתינו בלי תכליה . עד שאין להשגה קדושתו ערך לעצמותו יה׳ . ולפ״ז נ״ל וערך . הא׳ בכנו״ל : קדמון . ולא כתב לבן . אך ראשון כו׳ : הנו . גדולתו להנהיג הטבע . ומלכותו להשגיג המערכה . מורים שנולרו ממנו . והוא אדון ומושל עליהם . א״כ מה שהוא אדון עולם ויוצריו . מורה על גדולתו למשול בעליונים . ולמלוך בתחתונים: נתם נמסר לארץ ליחידים מישראל עם סגולתו . והוא תפארתם מהשי״ת : ולא קם כמשה . שהיה לו עוד מעלה יתירה בנבוא׳ . שעלה למרום ורלה תמונת ה׳ (והוא דמיון התורה (לא התורה עצמה) שכלול בו ציורי כח התורה) . והוא תכלית השגת אנוש . ולפי שתורה המיוסדת על אמת ומשפט . נתן ה׳ לישראל ע״י משה רבינו ע״ה נביאו . לכן הוכרח להיות נאמן ביתו בתכלית ההשגה כנ״ל . שלא יטעה באמתתה . ולכן ברור . שלא יחליף ה׳ פרט א׳ מהתורה באחר . ולא ימיר כולה לדת אחר ע״י נביא אחר. אפי׳ בעוה״ב . לפי שאין עוד נביא ראוי לזה כמשה : צופה . אפי׳ ענינים נסתרים . רואה מקדמה . ויודע מרחוק . ורואה את הנולד : גומל . אף שבדין אין מגיע שכר לחסיד . כי מי הקדימני ואשלם . וכל טוב האדם לה׳ . אין מספיק לא׳ מאלף ממה שכבר הטיב עמו . מ״מ נותן לו גמילות חסד . וכערך הפעל בהאמנת בעולם העליון : כרשעתו. למטה . ולא כערך פגמו בעליון : ימין . כמו ימים : יחיה . אפי׳ הרשעים . ברוב חסדו . ולא יחיו לנצח . ושם תהלתו יהי מבורך תמיד בפיהם :

עזרת נשים . בה נכללו כל ברכות השחר (לכל משפטיהם) שאומרות גם הנשים וילדים :

(א) צריך למסור בידך כלל . שכל הברכות שבין שבת והודאה נאמרות בעמידה . ואם הם תלויות במעשה . כן נגררת אחר המעולה שבה . לכן מעשית בעמידה גם הברכה צריכה להיות בעמידה . אם בישיבה בישיבה . וכן הדבר נגררת המסמן ונגרם המעוט . כדרך עשייתו כך ביאה אוסן ברכתן . אם מעומד מעומד ואם מיושב מיושב . כמ״ש בס״ד במו״ק ס׳ א׳ . ושמור זה : (ב) הציצור כל הלילה . אם לא נגע בטנופת . אך לם אלא כמ״ש בש״ע דספק הוי . ומעילה לא יברך . דספק ברכות להקל . אבל בנגע בטנופת

שלשה. נ"ל ברוך שיברך אז ברכה עמ"י בבוקר. אמ"ג דמלי יומא לא עבדינן הכי. מ"מ נט"י דשחרית תמירה טפי וטעמי סובה אתמרו בה. כמש"ל מהבורי באורך. וכן עיקר: [(ג) יכוין בברכותו סי' המלוש. וקודם שיזמר השם אדמת. יכוין שהוא אדון הכל. ובשם הוי'. שהוא אדון הכל והיה הוה ויהיה (ויקרא הא' בח"ס והד' בחולם והכ' בקמץ. ויאריך מעט בקמץ ויחשוב שהוא אחד. וידגיש הי' במבטא. ובכ"מ שים אות לפני השם. כגון לה' הה'. ינשא היטב הא' משהס) והשם אלהים יכוין. שהוא תקיף ובו היכולת בעליונים ובתחתונים (סי' ה'): (ד) ברכות השחר. נאמרין בכל לשון. ואם שגג ובירך ברכה לבטלה. אומר אח"כ בשכמל"ו. והשומע ברכה ואומר ב"ה וב"ש. יכוין. שברוך מעצמו אל"ע לברכותיו (שם): (ה) הינוקים י"ג. ויכוין להסיר הרוח רעה והזוהמא מידיו. ולהברות עליהם רוח טהרה. ויגביה ידיו בשעת הברכה ובגמר הברכה ישפשם ויברך היטב א"י (שם)]:

הבנת טונת מטבע ברכות דרך כלל. עיין לעיל בהקדמה: נטילה. הוא לשון רחיצה בלשון חז"ל. מלשון וינטלם. ע"ש שצריך הגבהה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

עמה ואלה מדקדוקי הנטילה המבוארים בהלכות נט"י. שצריך להקפיד עליהם בודאי גם בנטילה זו. ואם לאו אין לברך עליה כמ"ש בס"ד בחבורי. ומזה נגזר שם הכלי נטלא. המיוחד לנטילה זו המיוחדת. כמ"ש שם: ולנו. בלא תסור:

[(א) כל היום כשעושה צרכיו גדולים או קטנים אפי' פסה א'. יטול ידיו ויברכם (אפי' לא שפשף הגילוות ולא נגע בערותו) ויברך א"י ולא על"י. אפי' ילמוד או יתפלל מיד. ואפי' שפשף או קינח בידיו (סי' ז'): (ב) אכל דבר שחייב ברכה אחרונה והכה נברך. והשתין וחכר קודם שבירך א"י. א"י קודם (שם): (ג) עשה צרכיו ושכח לברך עד שנתאוה לצורך שנית. לא יברך. ואם נזכר קודם. מברך (שם): (ד) השתין ושכח לברך. והסיח דעתו מלהשתין עוד ונמלך והשתין שנית. יברך פ"א ויכוין לפטור גם פעם הראשון. ואם אח"כ מסופק אם בירך אפי' פ"א. לא יברך (שם)]:

(ברוך. תיבות ברכה זו מ"ה (ולפי דעת המהסרים ב' תיבות. מכוון) למספר אדם עם ב' כוללים. שבה יצירתו נתקנה: נקבים. גלוים ופנימיים. כגון פה והוסם ואזן): חלולים. עמ"ד דאמונה במלאמו"ס ופמים רפוי"ה. עלו"א [ולא בקבון ודגש כח"ס]:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה. וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים. גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ. שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם. אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ אֲפִילוּ שָׁעָה אֶחָת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא (חוֹלֵי) כָל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

(הלולים. הם איברים פנימיים סתומים. כגון לב וכרס וטבור): אחד. האלף סגולה והחית קמוצה. עלו"א [ולא שניהם בפת"ח כח"ס]: (מהם. מאיזה משני המינים הנ"ל. יותר משיעור הראוי לטבעם: או יסתם אחד. ממי שהוא. יותר ממנהגו. ואנ"ל שאם יפתח הסתום ויסתם הפתוח יותר מדאי): אי. בציר"י. עלו"א. [נגזר מן אין]: אפשר. מלה תלמודית. עמ"ש בהקדמה לו"א: אפי' שעה. זה הנוסח הקדוש הנכון. מקויים עפ"י האריז"ל. עמ"ש עלו"א: אפי' שעה. לשון ארמי הם. ועמ"ש בס"ד בלו"א באיזהו מקומן: רופא חולי. כ"ה נוסח הס"ע. ונכון הוא מאד. כמ"ש בס"ד בלו"א: (ומפליא לעשות. בקשרו עלם רוחני עם גופני):

בסידור הגאון המחבר ז"ל. כתוב כאן: אלהי נשמה. עד או"א זכרנו שקודם פ' העקידה. ואח"כ כתוב בה"ת. עד אלהי נשמה. ואח"כ לעולם יהי אדם. עד ס' הסידור:

(א) בה"ת חמורה משאר ברכות. כי היא מ"ע דאורייתא. לכן אם נסתפק בה אם בירך חוזר אם לא. קודם שאמר אהבה רבה. צריך לחזור ולברך [סי' מז]: (ב) צריך לאומרה בשמחה רבה ובכוונה גדולה. כ"כ האר"י ז"ל: (ו) בה"ת חייבין בה נשים ועבדים גרים וסומא. ואנ"ל התם המדבר או איסלא שצריך להרהר בה קודם שיעיין בד"ם [שם]: (ד) [הלומד בלילה לא יברך ב"ז שלא ישן. ואם ישן שינת קבע והשכים קודם ע"ס נ"ע. וא"צ לברך בה"ת בבוקר"ב אפי' הוא ש"צ. ואם ניעור כל הלילה. ישמע בה"ת מאחר ויכוין לצאת. ואם א"א יברך בעצמו (שם): (ה) שקרא לתורה קודם בה"ת. אומר אח"כ רק לעסוק והערב יברכך וכו' (שם)]:

לעסוק. לשון חז"ל [ברכות יא] הוא. ואין ט חבר במקרא בענין תלמוד שבית הלב הגדולה כאן. ומסגה על המדרש. ר"ל

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:

אחר סיום ברכה זו עונה אמן השומע

נשא וליתן בד"ת במדות שהתורה נדרשת בהן ובפלפול וכב"ה. כדרך האמוראים הסמוכים על המקראות. ובכלל פסק הגמרא. ובידי דאתים מדרשא חביבה וקדמה. אחר זה נסדרה ברכה שנייה על המשנה. התחלה הערב. בלי וי"ו. שהיא ברכה בפ"ע. כ"ה העיקר וכן הסכמת האר"י:

הערב. המתק. על סוף לשון משנה סתום

הַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיּוֹת

וּבְפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל . וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי צֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל . כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ . הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

וקאר בלי נתינת טעם) : בפיות . כן הוא נוסח הקדמון . עט"א. [ולא וכפי כרז"ה] : ונהיה אנחנו . כצ"ל . וכ"מ בגמרא דפ' הפועלים. דעד הלכתא דרי מיבעי לאיתם למבעי רחמי . מכאן ואילך לא צריך . תורה מחזרת על אכסניא שלה . והכין הסכמת בנוסחא דווקני : יודעי שמך . ע"ע בהקדמה : לשמה .

כצ"ל . משום דאמרינן [ברכות יז] הלומד תורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא : המלמד . עוד היום מלמדה לעמו כל הקרב שקרב . לדרוש ולחקור בה גם בלי רב. וכן נותן. ע"ל בס"ד. וכך נהג אמ"ה ז"ל . אח"ז האקבעה ברכה מיוחדה לתורה שבכתב. היא המעולה שבברכות : בחר בנו מ' ונתן לנו . ע"ש הכתוב מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי :

[ואומר כהנים כמים אלו דברים מיד אחר ברכת התורה (במקום לימוד . שלא להפסיק בין הברכה ללימוד שמברך עליו) אסי' קודם עמוד השחר (סי' מז)] :

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר : דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם : יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ : יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ : יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם : וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם :

משנה אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁיעוּר . הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרְאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה . אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא . וְאֵלּוּ הֵן . כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וּלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ . וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם :

אלו . בנ"י . עי' ת"ש בס"ד בלח"ש מ"ב ס"נ דברכות . ובפי' משנה א . ושמ"ש בס"ד במקומה ריש מסכת פאה : והראיון. בחיר"ק הרי"ש. וכנ"ל בנ"י. עלו"א [ולא בשו"א כרז"ה והעיקר בחירי"ק] : שאדם אוכל . כ"ה בכל ספרי המשניות הנמצאות . ובבית תפלה הדפים עושה . לשון הרבה רשותות הצלא בלא עידניה בלא שעתיה. לא הגיע ליה שעותיה . רק הרחב וכל סגלותו בהליכות שאין כמוהו . והוא מעשה הוהו. לא נראה ולא נשמע מעולם כזאת. שיקרב אדם הגוס. לשנות להדש מלומד בלשון המשנה המוחזק בידי הכל ולהוסיף כלום. ראית אים חכם בעיניו . מרבינו הקדוש והעמו . מהבר המשניות אשר כמוהו במעשהו לא היה לאחריו ולפניו : המדרש . עמ"ש בלח"ש פ"ד בברכות [שצ"ל הש' בחיר"ק והד' בדגש] : וערבית . הגהתי הניקוד לפי הקריאה המורגלת בינינו . העי"ן פתוחה והרי"ש בשו"א . ולא שלחתי בו יד להגיה. שם הוא שגרלין דברי שכתבתי בעזה"י בלח"ש ריש פ"ק דברכות לשנות הניקוד המורגל. שיתכן היות העי"ן בח"ס והרי"ש קמוצה. יע"ש [והוא כעין תואר נקבה להתחלת הערב. וכן שחרית להתחלת השחר. ולא כרז"ה שכתב שהעיקר כהמורגל]:

(א) ברכה זו צריך לתוספה לאמר יצר כי היא ברכה סמוכה . ולזה (ב) [שכח לברכה עד אחר שהפלה . א"צ לברך עוד . ולא היה פותחת בברוך . ומי שלא ישן בלילה אינו אומרה [סי' ו] : היה דעתו בתפלה לברכה אח"כ. תפלי לברך (שם)] :

אֱלֹהַי . נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא . אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ . אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ

(נשמה. עמש"ע בפי' מעמד יום א' בהגדה דר"ב: טהורה. בלי כתם של חטא. ממקום קדוש התהלך וממהלך אלהי היא נגזרה . כמ"ש בהקדמה בשבח מעלתה) : אתה בראתה אתה יצרתה. כצ"ל . ואין לומר אלא בי בפניס. עם שיש פנים לומר בי אחר יצרתה (עלו"א) מ"מ חששה מועט הכשח : (בראתה יצרתה נפחתה . ג' לשונות . עד בהדשה וכם רוח נשמה): משמרה . צ"ע במפיק סה"א [מתכשם זיל סימן] ובבית הגנה נדפס ברפה . והוא טעות לא רפה : לגלה

בְּקִרְבִּי. וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי. מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

לטלה. השי"ת נפחה. פעו"א [ומורה על חסרון נ' פ' פעל. שהשורש נטל]: לעתיד. כי עה"ס הכל שב אל העפר שעה א' קודם תחיית המתים [שבת קנב]: זמן. כה"ס קמוצה. פעו"א:

רבון. לשון ארמי הוא. אדון בתרגום: (לפגרים. כך נקראים הגופים הבטלים ממלאכתם ושובתין מתנועתן. פגר לשון ביטול. אשר פגרו מעבור. דפגרי רבנן: מתים. שינה א' מס' במיתה. והוא סי' לתחיית המתים):

ברכה זו מברך אפי' לא שמע קול התרנגול. אם כבר האיר השחר. ונראה דסומא חייב בברכה זו. כששמע קול התרנגול. אבל אם לא שמע. יברך בלי שם ומלכות. והחרש לעולם לא יברך אלא בלי שם ומלכות. שמו"ק [סי' מו מז]:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

(לשכוי. הוא התרנגול. היודע בינה זו. והוא מלשון משכיות לבב. שכיות החמדה. סוכה ברה"ק. גם הוא גי' המלאך גבריאל. הוא דכסם בגדפא דתרנגולא [זוהר ויקהל קצא ויקרא כג] ועיין עוד מ"ש בס"ד בפי' פרק שירה אצל שיר התרנגול. ויש לומר הנוטריקון תור האכר שם. מלשון ארמי שהוא שור בלה"ק. כי פני השור מהשמאל בגבורה שממנו יניקתו ועל שמה הוא נקרא. והוא שור הבר שעתיד להלחם עם לויתן כמ"ש במ"ר [ויקרא פי"ג] והוא שאחז"ל [ב"ב ע"ה] שעתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן. והבן):

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי:

עשני. פתוח השי"ן. ומ"ד עשר [בקמץ] לא משתבש. פעו"א [שאלי יש בו סוף]:

(א) אם גר יכול לברך ברכה זו. כמחלוקת שמים. וצ"ל שיברך בלא שם ומלכות [סי' מז]: (ב) [בירך תחלה ש"ע עבד. יברך אח"כ ש"ע גוי. וכן בירך תחלה ש"ע אשה. יברך אח"כ ש"ע גוי. ש"ע עבד (שם)]:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

ר"ל שהאשה מברך שלא עשני גויה. שלא עשני שפחה. אבל מאחר שלא תזכר בגמרא. נכון שלא תזכיר בה שם ומלכות. וכן בשעשני כרצונו נכון בעיני שלא תברך בשם ומלכות:

הנשים אומרות בָּרוּךְ שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

[פוקח. פותח. ויפתח עיניו (אף שסוגרן בכל הברכות) ויכוין להראות חכמת ה' בעין. שיכול לסגרו ולפתחו כרצונו. והוא עין בשר ומאיר מאור]:

(א) סומא לא יברך [וי"א לברך (סי' מו)]: (ב) אם כשהגיע לפוקח עורים טעה ואמר מלביש ערומים וחזר תכ"ד ואמר פ"ע. י"א אם יצא ידי פ"ע. ואם כשהגיע למ"ע טעה ואמר פ"ע וחזר ואמר מ"ע. יצא (שם)]:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

ערומים. מ"ם עם הדגש [ויכוין. אני מודה לך על לבישת בגדים. ולבישת בגדי ישע אמונה הערוך. וי"ל שלא ימוש מזה תמיד]:

[פעם אחת בברכות ינא. אך אם בירך זוקף כפופים קודם מתיר אסורים. לא יברך עוד מ״א. וי״א לברך (סי׳ מו)] :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים :

[מתיר. יכוין. אני מודה לך על שהתרת מאסרי ממסתי ואוכל לישב. וי״ל שמתיר מאסרי מילה״ר ותסיר טומאתי :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים :

זוקף. יכוין. אני מודה לך על זקיפת גופי. וי״ל שתזקוף מאר כפיפת קומתינו מפני הצרות. ויתקדם שמך] :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם :

רוקע. שפח האדמה ע״פ המים. לצורך האדם שיעמוד עליה [ויכוין גבורת ה׳ במה שהארץ צפה על המים במאמרו] :

[בס״ב וי״כ לא יברך ברכה ‍זו (ובלילה אחר התענית כשנועל מברך) אפי׳ הולך במנעל מלבדים או גמי וכיוצא. וי״א לברך. והאבל מברך אותה (סי׳ מו)] :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי :

שעשה. כ״ה הנוסח בכל ספרי הקדמונים. ובבית תפלה הדפיס העושה. דקדוק עניות הוא. שהרבה ברכות יש שאומרים בלשון עבר (עמ״ש בס״ד בס״י סי׳ ק״ה) ואין לך אלא כמטבע שטבעו חכמים וכהעתקת המקובלים הגדולים :

(כל צרכי. משמעל מנעליו. יכול לעשות כל צרכיו. מה שאינו יכול לעשות יחף) : צרכי. לד״י קמוצה וכ״פ דגושה. אבן גם האומר בשו״א הצד״י וכ״ף רפויה לא משתבש. עמ״ש בס״ד בלח״ש פ״ד דברכות :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר :

(קגס אבנט או כובע. ילבשם שחרית. ויכוין לפסוק האבנט באוזר ישראל. והכובע בעוטר ישראל :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה :

אוזר. חוגר : בגבורה. האגורה שומרת אברים פנימיים. שלא יקבלו נזק בסבת תוקף תנועה. ועל ידיה האדם מזרז ויכול לרוץ ולהתנועע בכח גבורה. כענין שכתוב באליהו. וישנס מתניו וירץ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה :

בתפארה. שכן הכובע קרוי פאר. פארי המגבעות פארך חבוש [ויכוין. אני מודה לך על שהתפאר בנו תמיד :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ :

ליעף כח. יכוין. אני מודה לך על שחדשת בבוקר כח נשמתי. שהפקדתיה בידך בערב עייפה מלימוד או מלאכה] :

שכא ש שאלונים הקנה והפשטה בכל ישראל (סי' מו) . גם הגר"א ז"ל הסכים לאומרה . ברכה שאפשר לא יאמר אלא אם כן ישן :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ*) שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא. וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן. וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע. וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע. וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר טוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד לָךְ. וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם. לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

*) [כניחו יאמר אלהי ואלהי אבותי]

המעביר. ישין. אני מודה לך על שהעברת שינה מעיני ע"י רחילת הפנים . והעברת תנומת רעיוני שבשינה . ונתת לי שכל להבין הורתך] : ויהי רצון. לא יפה עשו המדפיסי' הלפנים שהגיהו חלק כאן באמצע שמסה הברכ'אח' היא ונמשכה עד גומל חסדים טובים . אבן אם לא ישן בלילה שאז לא יברך המעביר. נ"ל שיוכל לומר ויהי רצון . ולהסמיכו לברכת הנותן . עם שאינו עיקר : והדביקנו. אחיכן ההפעיל . כנ"ל . עלו"א : עבירה . עמ"ש בס"ד בלח"ש מ"א פ"א דברכות: נסיון . שמא לא יוכל לעמוד בו: וכוף. כנ"ל. כן נוסח הקדוש . עלו"א [ועמ"ש בס"ד במו"ק סי' מ"ו על דברי בעל עט"ז] [והוא מגזרת הכפולים (בפלם סוב) ל' כפיפה והכנעה והשפלת המתגאה. שהוא היצר המתגבר על האדם בכל יום . ופי' הכניעהו והשפילהו . ולא יכפה כרת"ה ל' כפייה (הו' בטור"ק והל' בשו"א והפ"א בציר"י וה"א בסוף) כי מי יסרב נגד ה' עד שיצטרך כפייה] : להשתעבד . לשון ארמי הוא :

(א) כשלא מחייב בא' מכל ברכות השחר (כגון לא שמע קול התרנגול . או שוכב במטתו ערום . או ניעור כל הלילה ולא הוצרך להעביר שינה) מדלגה . וי"א האומר כל ברכה שהיא על סדר הנהגת העולם (כגון הנותן לשכוי וחקע) שהיא להנאתו (כגון מלבים והמכין ואוזר ועוטר) מדלגה . וי"א שיברך שלן כסדר . וכן המנהג . ואין לשנות (ועי' לעיל בכל ברכי ואוזר) אך ענט"י וא"י מדלג . כשלא ישן כלל או לא הוצרך לנקביו (סי' מו) :

היוצא לדרך סומך כאן תפלת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי*) שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם. מֵעַזֵּי פָנִים. וּמֵעַזּוּת פָּנִים. מֵאָדָם רָע מִיֵּצֶר רָע וּמֵחָבֵר רָע. וּמִשָּׁכֵן רָע. וּמִפֶּגַע רָע. וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית. מִדִּין קָשֶׁה. וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה. בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית. וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית:

*) [בצבור אומר אלהינו ואלהי אבותינו]

שתצילני . לשון רבים . כנ"ל. דאמריך [ברכות ל] לעולם לישתף אינש נפשיה בהדי צבורא . וכ"ה בגמ' : מעזי פנים . שלא יוציאו עלי לעז : ומעזות פנים . שלא אעיז פני נגד אחרים : ומשכן רע. הוי לרשע הוי לשכנו : ומחבר רע . שלא אלמוד ממעשיו : ומפגע רע . קורות הזמן : [ומשטן . כמו בשלמה . ויקם ה' לשטן הדד האדומי : מדין . שהדין שבינו לחברי לא יהא קשה . ולא אטריח הב"ד . וגם הבעל דין לא יהא קשה . ויצייח לדינא : בן ברית . כמוני : שאינו כו'. נכרי] :

כאן סגמו ברכות התורה . כי הוא כדרך היותר טוב ומובחר עם היות כל דבר איש ישר בעיניו . ומי שלא ירצה לשנות מנהגו בזה . יעשה כמנהגו . אולם אנכי אשמור הבטחתי בס"ד . ועוריתי הדרך הישרה . לא אטה ימין ושמאל [כעת נדפס במקומו כנוהג] :

עזרת ישראל

(א) פ' העקידה והקדשות צריך לסדר כנה"כ שהוא מקדם מעט בגאולתינו . וכדרך שהיו מזכירים זכות אבות קודם שחיטת התמיד של שחר. כמו שאמרו האיר המזרח עד שבחברון . להזכיר זכות יושבי חברון. וכך הוא מעקידין הטלה לזכרון עקדת יצחק

אלא [סי' א'] : (ב) בשבת ור"ח מדלג מכאן עד לעולם יהא א"ם. וי"א שבשבת ויו"ט מדלג יק אלהינו שלפני העקידה ויהי רצון שלאחריה (שם)] :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְּׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם וּזְכָר לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַהֲבַת הַקַּדְמוֹנִים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד וְאֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה וְאֶת הָעֲקֵדָה שֶׁעָקַד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ :

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי : וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ : וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים : בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק : וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם : וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה : וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים : וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ : וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי : וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר

[(א) אמירת פ' עקידה בכל יום. מבטל מידת מגני הדם. ומגין מכל חולאים רעים. ומכפר עון (ס' א') : (ב) אומרים בנעימים ובכוונה עצומה. ויבין עד כמה מגיע עבודת הש"י. שא"א פ"ה שאת גשמות לעולה בנו יחידו אהובו מנפשו. ויצחק בן ל"ז שנה סבר וקיבל ברצון גמור לעבודת הש"י. ויתגבר על קיומו בעבודה ויתחזק על גבורה (שם)] :

את יחידך. להגדיל עליו. כדי להכפיל שכרו: המוריה. מקום בהמ"ק נקר המוריה. שמשם הוראה יוצאה. ושם מקטירין מור ולבונה: וישכם. זריזין מקדימין למצוה: ויחבוש. בעצמו. וכן ויבקע. אע"פ שהיו נעריו עמו. משום חבוב המצוה: המאכלת. שמכשרת את האוכל. וזו מאכלת את ישראל בעוה"ז: את המזבח. מזבח אין כתיב כאן. אלא המזבח. הוא המזבח שהקריבו בו הראשונים. אדם הראשון ובניו. נח ובניו (פרקי ר"א) [ס' לא] ושם נברא אדם. ממקום כפרתו: ויעקד. קשר ידיו עם רגליו לאחוריו:

וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים
אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: וַיִּשָּׂא
אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ
בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה
תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה ׀
יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה: וַיִּקְרָא
מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם: וַיֹּאמֶר
בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ: כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ
וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר
עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו: וְהִתְבָּרְכוּ
בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי: וַיָּשָׁב
אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע
וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

אחר. אחר שאמר לו המלאך אל תשלח ידך. ראה איל שהוא נאחז: בסבך. ענף וסעיף אילן. וכמוהו. סובך האלה [שמואל ב יח] ונקרא כן. לפי שהענפים מעורבבים ונקשרים זה בזה. כמו אמר מסובך בדרז"ל [בכורות כה]: ה' יראה. יבחר לו המקום הזה. להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום. הימים העתידים שיאמרו כל הדורות הבאים עד היום שעומדים בו: בהר. הזה יראה ה' לעמו: שער. נקראת כל הארץ שער. ע"ש כניסתה שהוא שער הארץ. לפי שבכניסתה היא חזקה ובצורה בהרים וערי מבצרות שהם מנעולים. וכיון שנכנסו אויבים ועברו השערים הרי כל הארץ נכבשת לפניהם: והתברכו בזרעך. יהלו ברכתם בזרעך. הבא לברך בנו. אומר יהא פלוני מבורך כזרעך: עקב. בשכר. כמו שהעקב סוף הגוף כן השכר בסוף המעשה:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּזְכּוֹר לָנוּ בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּבַשׁ אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת רַחֲמָיו מִבֶּן יְחִידוֹ וְרָצָה לִשְׁחוֹט אוֹתוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כֵּן יִכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ וְיָגוֹלּוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוֹתֶיךָ וְתִכָּנֵס אִתָּנוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת דִּינֶךָ וְתִתְנַהֵג עִמָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִדַּת הַחֶסֶד וּבְמִדַּת הָרַחֲמִים וּבְטוּבְךָ הַגָּדוֹל יָשׁוּב חֲרוֹן אַפְּךָ מֵעַמְּךָ וּמֵעִירְךָ וּמִנַּחֲלָתֶךָ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת הַדָּבָר שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. כָּאָמוּר וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:

[מס' רע"ג ז"ל תשמע. פי לעולם יהא כו' עד רבון. לא ניתן לאמרו. רק הוא מהמסדר. לזרז האדם לעבודת ה' באמת ובתמים]:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:

שמים. השי"ת נקרא שמים בכתוב. ואהגה

המשב השמים. ד׳ שליפין שמיה. וע״ע מ״ש בס״ד בהגה״ה דפ״פ׳ שירה הגל שיר השמים : בסתר . כ״ה בכל הנוסחאות . ואין צ״ל בגלוי. עלו״ת. על דורו של גזירה נאמר זה . וה״פ. יהא י״ש בסתר . אם אי אפשר בגלוי . ובהיא דתלמידי דבי יהושע [ב״ר פ׳ פ״ב] שהיו עטיפתן בשעת הגזירה . וכן דובר אמת בלבבו . אם צריך להעלימו בפה . כההיא דתנן [נדרים פ״ג] נודרין להורגין כו׳. ואמרינן עלה. צריך שיחשוב בלב רק על אותו היום בלבד. וכה״ג שרי ליה לצורבא מרבנן לשימר עבדא דמלכא אנא [נדרים סב] וכן מצינו בדניאל שאמר לנ״כ. מרי מלכא חלמא לשנאך. וכוונת לבו היתה במלת מלכא. על הש״ת : ושנאך על נ״כ. ואם נפסק לומר שלעולם ובכל זמן נאמר . מ״מ מבואר מטעמו שר״ל אפי׳ בסתר יהא ירא שמים. אע״פ שאין ב״א מכירין בו. וכן ידבר אמת גם בלבבו . כעובדא דרב ספרא [שאלתי מכות] שלא ידע מחשבתו כי אם הבוחן לבבות :

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים [וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים] לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מָה אָנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה צִּדְקוֹתֵינוּ מַה יְשׁוּעָתֵינוּ מַה כֹּחֵנוּ מַה גְּבוּרָתֵינוּ מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ. וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ. בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ. שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ. קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן:

אנו . בקמץ . עלו״ת [ולא בהסף פתח] : מה ישועתנו. אין נפתא ועקא בנוסח זה . עלו״ת. (אמנם האומרים מה צדקנו . כמ״ש במקצת סידורים . צ״ל שיש למונעם . כי מקרא כתוב הדר הוא . ה׳ צדקנו. והרי זה קרוב להירוף וגידוף ה״ו. עם שכבר יובן בדרך אחר ג״כ ע״ד שזכרתי שם . מ״מ הלא טוב לומר צדקותינו . כי בזה יפה דיברנו . ומקרא מלא הוא . וכבגד עדים כל צדקותינו : רוב מעשיהם . במהרי״ל גרס כל מעשיהם . וצ״ע: ומותר . קהלת ג׳ : ומותר האדם . בליעל . שהוא בא לו מהבהמה הידועה (ע״ל בפי׳ פ׳ שירה) ומותרו . הוא יותרת הכבד : אין . ודאי . כי במה נחשב אשר חמה ״פא״סו. ר״ל שבא לו מדיני אלהים גבורות דלאה (בסוד אלה מי . הוא כל . ובסוד מי ברא אלה) שהוא הכל עם הכולל (וני׳ ב״פ חוה . נגד הוה ראשונה ושניה [עי׳ ב״ר פ׳ י׳ וס״ב] היא היתה אם כל חי. והבן): כי הכל. היא הבהמה . המשכיל יבין . אבל אנחנו בני בריתך . ודאי מזיווג זעיר ונוקביה. כצ״ל נכון בס״ד. עי״ל. ומותר האדם.בקבר . שיש לו רושם השארות בעצמותיו לחול עליו התחייה העתידה. בא לו מן האין. ע״ד מאין יבוא עזרי . המשפיע חיות בלאי . שממנה הכל דנרמי. זהו כי הכל הבל. לענין קיום ההשארות בעצמות . ותחיית המתים שהיא לצדיקים ולרשעים . אמנם בענין מעלת הנשמה והשארותה הנצחי . נתייחדנו אנחנו בהיותינו בני ברית כרותה לאבות . גם זה יפה אף נעים למשכיל : ישראל . לשון שררה: (ישורון. נוטריקון ישר ונאה) :

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָיָה

לפיכך. מלה תלמודית : חייבים . כמו כן לשון חז״ל הוא בלבד (פסחים פ״י מ״ה) עם שיש לו שורש במקרא : ולשבחך. ג״כ לשון תרגמי

לִשְׁמֶךָ · אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה יָּפָה יְרוּשָּׁתֵנוּ : אַשְׁרֵינוּ שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם :

ארמי : וליתן . כ"ה בכל המוסהות , וא"צ לזה ממנו : פלוג. בח"פ . עט"א [ולא בקמן כרת"ה] : מה טוב . כל ההגלהות כלולים בג' טונים. טוב ונעים ויפה . ולזה הזכיר ג' לתוונות אלו : חלקנו . נשמתנו . חלק ה': גורלנו . הטוב שאנו טוהדים . ירושתנו . הקדושה שירשנו מאבותינו . כי צריך ג' דברים לזכות לנשמה הטובה. מעשים רצוים לה'. והכנת אביו ואמו בעת זווג :

[אומר כל פרשה שמע ובשכמל"ו (וקודם ע"ה אומר רק פסוק שמע . ובשכמל"ו) ככונה . אפי' מהפלל ותיקין . ואם משער שיעבור זמן ק"ש (ואפי' בספק) אומר כאן כל הג' פרשיות . ומקודם יאמר הריני רוצה לצאת בקריאה זו מ"ע דק"ש של שחרית . וא"צ לחזור עיניו בק"ש זו (סי' מו)] :

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד :

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

המדקדקים . גומרים הפרשה . כמש"צ בהשגת הבוקר :

[אומר זה בכונה ובשמחה . כי הוא תפלה ושבח נפלא . להעיד שם' אחד . קודם שברא העולם ואחר שברא] :

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם : אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה · וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא · קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ · וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ · וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרוּם וְתַגְבִּיהַ קַרְנֵנוּ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּרַבִּים :

אתה הוא . תרום ותגביה. טועים עומדים שאמרים [זיא זאל זיך דער היכן] לנקבה . שהיא הקרן . ואם היו יונאים . שכתים לזכר [דוא זאלסט אויפהייבן] נ"ל שהיא בחיר"ק [מבנין הפעיל] :

(א) כנ"ל . ואין לחתום בשם . כן הוא דעת הפוסקים [סי' מו] והגר"א ומתחיל ביחוד ה' ומעלתו . ואח"כ מתפלל על קיבוץ גליות ויחוד שם ה' כי אין עוד מלבדו. ככוונות לפנים] : זיל : [(ב) אומר זה בכונה ושמחה . כי הוא תפלה ושבח נפלא .

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים · אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים · קַבֵּץ קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ · יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ · אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה · אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכָל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ :

אתה הוא . קויך . עט"א [וצ"ל הק' בחולם והי' בסגול . ולא הו'. והמורם קוה . מגזי ל' ה'] : אתה הוא האלהים . לשון הכתוב. מלכים ב' י"ט [בנוכח ונסתר יחד. אתה הוא] : בכל מעשה . הכ"ף בחולם ככתוב [דברים ב'. פס כ"ו] עט"א : בעת ההיא . צפניה ג' :

כדי יודע שמעשה הקרבנות ועבודה דשחר נאמר בעמידה . ולא משום בחבורי בס"ד באורך . עיין גם מ"ש בלח"ש פ"ג דיומא . ולזה כמנחה דבעינן דוקא דומיא דקרבן מנחה . שאיפה אלא זכר בעלמא . כמ"ש אין אנו מקפידין ע"ז. אדרבה מנהגנו לאומרם בישיבה . אלא מיהא מאי

עלי שחרים . דהשתא אין קיימין בתיקון ג' הלבושות דעשייה . שהם בתל דדכורה . ועוד שמתעלים עכשיו ביצירה עלמא דדכורה . דעוכחושי בעמידה . וצריך להודיעך כלל דבר קצרה . שעד כאן ע"י כמשבם דציצית ותפילין וה"י ברכות כהלוים בפעולות . עסקם להוות ולסלק הקליפות מהקדושה . ועתה ע"י הדבור שכל לפעלות ולכלול פולמות אצילות בריאה יצירה עשיה כל א' בעולם שלמעלה ממנו . וע"י אמירת פ' הקרבנות והקטורת . מתקרבות ומתקשרות הכוחות עליונות ואורות אלהיות זו אל זו . והנה עד כאן באמר סוף תיקון עולם עשיה בו' שכינה (שכל תיקוני תפלה היא לנרכה . תפלה לעני . תפלה לדוד . שהיא בגלות עמנו) ויש לכוין בשם כ"ן היוצא מס"א אחרונים דהוי"ה . ותכוין להעלותה ולכללה ביצירה . ותכוין לכלול נפשך עמה . ותספיק לך כוונה כללית זאת . תפסת מועט תפסת הלוואי . והלוי כולי כאי . וליזהר מזה אין טוב כ"א . עד יערה עלינו רוח ממרום אל שדי :

[ב' א' וב' תרומת הדשן . יכול לאומרם קודם ע"ש] :

שמות ל י"ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃

וידבר . כיור . כמין דוד גדולה . ולה י"ב דדים שמריקים בפיהם מים בבת אחת לי"ב כהנים העוסקים בתמיד המקדשים כאחד : וכנו . מושב מתוקן לכיור : לרחצה . מהכיור : המזבח . מזבח העולה . ועומד משוך קצת כלפי דרום עד אויר שבין המזבח ומשכן ולא הפסיק ביניהם : מים . ואם נתערב בהם דבר ושחנו מראיהן פסולין : ורחצו אהרן . מעומד . והוא לנקיות . דרך כבוד למעלה . שהידים עסקיות . ורגלים . לפי שעובדים יחף ויש שברגליהם זוהמא : רגליהם . בבת אחת . מניח ידו הימנית על רגלו הימנית וכן השמאלית . ומקדש : בבואם . להקטיר שחרית ובין הערבים . או להזות מדם פר כהן משוח ושעיר עבו"ם : ולא ימותו . ואם לא ירחצו ימותו : המזבח . החיצון בחצר . לזה אמר שנית ולא ימותו. שהראשון לנכנס להיכל :

[יכול לומר זה בשבת וי"ט (וי"א דלא . וכמדומה שכך נהגו) ולא בר"ה (רסו)]

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּרַחֵם עָלֵינוּ וְתִמְחָל לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ וּתְכַפֶּר לָנוּ אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִסְלַח לְכָל פְּשָׁעֵינוּ וְתִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ קָרְבַּן הַתָּמִיד שֶׁיְּכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר׃

מנהגו של אמה"צ ז"ל . לומר כאן פ' תרומת הדשן . שהיא ריש פ' צו . ולא שמעתי שאמר אלא זה שום פ' אחרת :

ויקרא ו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃ וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃

וידבר . צו. לשון זרוז מיד ולדורות : העולה. שעולה כולה לדורון לאל עליון לריח ניחוח. אמנם קראה עולה בלהב המזבח. ואמר . שהיא העולה . באמת . וקראה דשן שהו להלחית קצת שהאש בוער בו עם החלק העולה באמת . כאמרו. הדשן אשר תאכל האש את העולה . וקראה דשן גמור שמוציאו הכהן למחנה בבגדים פחותים אך למקום טהור : היא העולה . ההיא העולה : תוקד בו . שישימו שם ביום עצים הרבה : מדו . יתנהו . שתהא כמדתו עד העקב . שיהא ארוכה או קצרה ביותר ועבד בה . עבודתו פסולה : בד. פשתן : ומכנסי . לשון רבים . שמלובשים בב' שוקים וה"ה שלובש גם כותנת ואבנט : על בשרו . שלא יהא הציצה ביניהם . שיש לו מכה . לא תהא רטיה עליה בעת תרומת הדשן : את. כמו מן : הדשן ט' העולה . דשן עולה ולא דשן עצים : תאכל האש . תוחה שלא שמהאה מהמאוכלות הפנימיות הקרובים להיות דשן : העולה על המזבח . שלא איברים שלא נתאכלו עוד . מחזירן למזבח : אצל המזבח . במזרח כבש : בגדיו שמשמש בהן. שלא ילכלך אותם בדשן : אחרים. בגדי כהונה פחותין מהן : והוציא . כשרבה הדשן בתפוח ואין מקום למערכה . ואינו חובה לכל יום : העולה . עולת תמיד בראשונה . שלא יהא קרבן קודם לו : השלמים. אם יהיו שם : תמיד. אף בשבת אף בטומאה : לא תכבה . אף במסעות . שכפו עליו פסכתר . והמכבה אש המזבח עובר בב' לאוין] :

[אומר פ' א לפי' בעל סס . וביום דוקא . ובעומד (סי' מח)]:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

צו . לשון זרוז : ואמרת אליהם . לקבוע חובה לדורות : קרבני . זה הדם : לחמי . אלו אמורים הנקטרים : לאשי . הנתנין לאשי . למערכות האש שעל מזבחי : ריח ניחחי . ריח של נחת רוח לפני . שאמרתי ונעשה רצוני : תשמרו . להעמיד משמרות כהנים ולוים על גביהם . בשליחות כל ישראל . ולמדנו עוד . שטעון בקור . נאמר כאן תשמרו . ונאמר להלן והיה לכם למשמרת : במועדו . בזמנו . בבוקר ובערב אפילו בשבת ובטומאה : ואמרת להם . אזהרה לבית דין : שנים . ולא ארבעה. שא"ל השלומין. אם עבר זמנו. בטל קרבנו : ליום . שיהיו השחטים נגד היום : תמיד. בלי הפסק יום : אחד . מובחר . מיוחד שבעדר : בבוקר . עד ד' שעות קרוי בוקר : השני . שאם לא הקריבו כהן בבוקר במזיד בשהר . לא יקריבו בערב : בין הערבים . משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים לדעתי . מפני שהשמש נוטה לצד מערב . מכאן שמתו לזמן מנחה גדולה ומנחה קטנה: ועשירית האיפה. מ"ג ביצים והומש ביצה : סולת . מן החטים : למנחה. מנחת נסכים : בלולה . ראויה ליבלל אין בילה מעכבת : כתית . לא נאמר אלא למנוה : רביעית ההין. שלשה לוגין : עולת תמיד . העשה . כעולה העשויה בהר סיני שנא' בה באגנות. מלמד שטעונה כלי : העשיה . בני' השכינה והעשויה . שנתקנה בהר סיני . היא זאת עולה מן המדבר : ונסכו . יין : בקודש הסך . על המזבח יהנסך ויבלע שם : שכר . יין המשכר . פרט ליין מגתו :

[כשאומר פסוק ושחט בכוונה . ה' זוכר העקידה . ויכוון יר"מ שתזכור זכותו בעת צרותנו]:

ויקרא א יא וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

צפונה לפני ה' . שהוא מדה"ד כבושה לפני מדה הרחמי' :

(ה) כדרכו פ' הקטורת כאן בתהלה מעשה הקרבן . ע"פ זוהר ויקהל . דז"ל הדיר קדמאה . עם היות שאין זה מקומה כסדר העבודה . כי תגלה היתה מפסקת בין עבודה הדם ונרות ובין הקטורה . ועוד לכמ"ש בתכונה מז"ק ירהא לכאורה בתפלה י"ח שנתקנה נגד התמיד . במקום זריקה הדם עומדת . ולפ"ז הראוי היה להגיה אחר כיום התפלה . וכמו שהיה המנהג לסדר פטום הקטרת בסוף . לכן יצאנו ידי הכל וקיימנו לפנינו להלאן . לסדר קריאה פרשת הקטורת לפני התפלה . וביאור מעשיה מדברי חכמים להזהיר [בעת הדפס גם כאן כמהג ונתקיים זה וזה בידינו . וכבן שמרה מאהיות התיגיס פנים ואחור . וכך היה נוהג אמה"צ ז"ל . עם שקטן הייתי ולא זכיתי לבאלו כדי נעמוד על סוף דעתו : (ג) [כגולת אמירה פ' הקטורה כ"פ בכל יום במתון ודקדוק וכוונה . הוא לסייעו לחזור בתשובה . ויגלג מכל דברים ומעשים רעים והרהור רע ודין רע . ומדבר ומגיפות . ונה יז כל היום . יש לו חלק בזה ובבה. וכל מעשה ידיו יתב' (כי' ה)]:

ויאמר כפ' כי תשא : סמים בשמים . מכאן למדו רז"ל [כריתות ו] י"א סממנים נאמרו למשה בסיני. מיעוט סמים ב' . נטף שהלת הלבנה הרי המשה. סמים בתרא לרבות עוד כמו אלו . הרי עשרה . ולבונה הרי אחד עשר . וכתב בעל הטורים בפסוק והקטורה אשר תעשה יש בו י"א תיבות . כנגד י"א סממנים

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים . בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם . כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאָךְ . כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתָךְ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף ׀ וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה:

וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהֹוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:

שבקטורת: נטף. בלשונו. והוא הצרי. ונקרא כן ע"ש שנוטף מעצי הקטף. הוא עץ האפרסמון: שחלת. הוא הצפורן שורש בושם חלק ומזהיר כצפורן: חלבנה. שרף עץ נקרא גלבנא"ע. שריחו רע. ואמנם נערבו בסממי הקטורת רמז לצרף פושעי ישראל בתעניותינו שיחותינו בתשובה ויתנו ריח לטוב: לבונה. הוא כמו כן שרף אילן. שריחו הטוב נודף:

ממולח. מעורב יפה. וסמך למלח סדומית שנותנין בה: ממנה. מנה לכל יום פרס בשחר ופרס בין הערבים: באהל מועד. בהיכל על מזבח הפנימי: אשר אועד לך שמה. לדבור ולגלוי שכינה. כענין שנא' כי בענן אראה (ונאמר והקטיר סוף פ' תצוה): בבוקר בבוקר. חלקהו לשני בקרים. מכאן למדו. שמטיבין וחוזרין ומטיבין: בהטיבו. ניקוי הבזיכין של מנורה מדשן פתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר: הנרות. הבזיכין ששמן ופתילות מונחין בהן. טלי"ר בלע"ז: ובהעלות. בהדליק:

תָּנוּ רַבָּנָן פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד. שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנִים הָיוּ בָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה. מָנֶה לְכָל יוֹם פְּרַס בְּשַׁחֲרִית וּפְרַס בֵּין הָעַרְבָּיִם. וּשְׁלֹשָׁה מָנִים יְתֵרִים שֶׁמֵּהֶם מַכְנִיס כֹּהֵן גָּדוֹל מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמַחֲזִירָם לְמַכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת דַּקָּה מִן הַדַּקָּה: ימנה הי"א סמנים באצבעותיו שלא ישעה ח"ו וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ. וְאֵלּוּ הֵן א הַצֳּרִי ב וְהַצִּפֹּרֶן ג הַחֶלְבְּנָה. ד וְהַלְּבוֹנָה. מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. ה מוֹר. ו וּקְצִיעָה. ז שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ. ח וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. ט הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר. י וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה. יא וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא. וְאִם אֵין לוֹ יֵין

פטום. כתישת ותיקון סממני הקטורת ועירובן יחד: מנה. הוא מאה דינרין. והדינר משקל דרהם וחצי. והדרהם משקל ס"ד שעורות בינונים. ודרהם הוא רביע לוט: כמנין ימות החמה. בכל יום היו מקטירין על מזבח הזהב שבהיכל מנה אחד. חצי בשחר וחצי בין הערבים: ושלשה מנים. אע"פ שנשחקו עם שאר סמנים. מחזירן למכתשת בעיו"כ ושוחקן יפה יפה. כדי שתהא דקה מן הדקה. להכניס לפני ולפנים. צריכה שתהא דקה יותר משל כל השנה. שנאמר קטורת סמים דקה: הצרי והצפורן החלבנה והלבונה. מפורש לעיל בסדר התמיד: שבעים שבעים מנה. כל אחד מד' סמנים הללו היה משבעים מנה: מור. מירהא: וקציעה. שורש עשב. קרוי קדה בכתוב: שבולת. שפיקנרד שהוא דומה ליד של שבולת: כרכום. זעפרא"ן: קושט. כך שמו: קלופה. קליפת עץ בושם: קנמון. לא נתפרש כ"א מעט ב..ס [שבת סג] ואינו מגוי: קנמון הטעם. מינים. באה שלש מינין שס"ח מנין. וכל המדות שנוגה מכאן ואילך. אין מוסיפין במשקל הקטורת. שאין מתערבין עמה ואינן אלא לצורך תיקונו והכשרו: בורית כרשינה. הוא עשב ששמו כך. ומלבנין בו הבגדים. או הוא סבו"ן מלאכותי ופרסים. הוא שם המקום שעושה שם: בורית. מלשון בר לבב. בבור כפיך. ע"ש שהוא מטהר ומלבן הבגדים מלכלוכן: יין (נקוד ציר"י. כי הוא דבוק). קפריסין משקה חזק ועז דומה ליין בחזקו. נעשה מפירי קפריסין הגדלים באילן צלף כ"ה העיקר (עמו"ק) והוא שאמרו מפני שהיא עזה: סאין תלתא הוא מדת הבת: וקבין תלתא. מדת הקב. והקב הוא אחד מששה בסאת הלח. והקב ארבעה לוגין. והלוג ששה ביצים: תלתא. ירצה שלשה ארמית. מפני שחייב אדם לומר בלשון רבו. וכך שמעה: חוורין. י"מ יין לבן. מלשון חיור. ולא לבן עז אלא נוטה ללבנונית מעט. ע"ד ירקרק ואדמדם. ואינו רחוק אלא שכך נקרא ע"ש מקום הנקרא חורן. שבכתוב סוף ספר יחזקאל. ששם גדל: סדומית. מלח הנעשה ממימי ים המלח. שהוא ימה של סדום. וכתב הרב"י וכן בב"ש שאינו מתערב בקטורת במעשה פטומה. אלא היה לצורך תיקון הסממנין עם הבורית ויין קפריסין כדי לשרותן בהם. או שמא זהו שיעור המלח שנותן עליה בשעת הקטרה. למ"ד שצריכה מלח כדרך כל העולין והיה צריך רובע למליחתה. וכל השיעורין הל"מ (בסדר התמיד בפי' פרשתה. עמ"ש לו סמיכות בכתוב. ע"ש) ובהא א"ש הירושלמי דס"ל שחייב עליו מיתה אם חסרו. וא"צ לשבשו כדעת בב"ש וניחא נמי דקחשיב ליה בהדי מעלה עשן דדמי ליה בנותא מיתה. אבל באמת בס' הר"מ ז"ל משמע שהמלח הוא נכנס בפטומה כאחד מסממניה. ונ"ל דס"ל בעשיים.

קַפְרִיסִין . מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק : מֶלַח סְדוֹמִית רוֹבַע . מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא . רַבִּי נָתָן אוֹמֵר . אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא . וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ . וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה :

דכ"ע לא פליגי דבעי מלח . כדנפקא לן מקרא (אע"ג דלא נזכר בתלמודא בהדיא) וכי פליגי בהעלאה . אי צריך לחזור ולמלחה ש"א וזה נראה שמתי יותר מדברי ב"י וב"ש אלא שעדיין צ"ע דא"כ שס"ח מנין היכי משכחת לה . הא ודאי לא סגי דלא משים רובע קב מלח מידי במשקלה דילמא משום דליתא בא במשקל כי אם במדה לא קחשיב ליה . ואע"ג דמוסיף במדתה ובמשקלה ממילא . הכי הל"מ שתהא עשית בשס"ח מנין מכלל הי"א סמנין . והשאר ג' דברים שהם מלח מעלה עשן וכפת הירדן . אע"ש שבהכרח מרבין בכמותה . איך באין בחשבון . מאחר שאין להם משקל ידוע : רובע . רביעית הקב בינם : מעלה עשן כך נקרא עשב ידוע . המתמר ומעלה עשן בקטורת כמקל . שאינו מתפזר . ומעלה עשן ודאי היה נכנס בקטורת ומתערב בה : כפת . י"א שהוא מין עשב . אחריה . או ורד . ודרכו לינדל על שפת הירדן . וי"א שהוא אמברה . הנמצא צף ע"פ המים : דבש . כולל כל מיני מתיקה בין דבש דבורים או של תמרים . וכל הפירות בכלל : פסלה . שנאמר כל שאור וכל דבש לא תקטירו . ונקט דבש לרבותא . אע"ג דמעלי לה . שאם נותן בו מעט אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה הנודף . ונראה דפסולה וא"ל תקנה . כיון דדבר לח הוא נדבק ונסרך בה . ונפסלה אפילו בנגיעה בעלמא . גם קודם שנתערב עמה ע"י כתישה . משא"כ שאור . כל זמן שלא נתערב . נוטלו . ולא פסלה בנגיעה : ואם חסר . ה"ה יתר . אלא שבחסר לא חייב אלא על שממניה הי"א בלבד . שאם חסר א' מהם והכניסה כ"ג בי"כ לפנים . חייב משום ביאה ריקנית (ועל . שהיכל באזהרה . עלח"ש פ"ב דיומא) משא"כ בחסר א' משאר הדברים שבאין להכשירה ולהקנה . אינו חייב מיתה . כ"מ בכ"ש . וכ"ל דוקא בשתיקן אותה ע"י דברים אחרים חזקים ועזים שמרה אותה בכך כגון שלקח מי רגלים שתה יין קפריסין . וכן מלח אסתרוקניה מקום הסדומית . ובורית מכל מקום . המורת של כרשינה . כה"ג הוא דפסול דנא בדיעבד . שאין דברים הללו אמורים אלא ע"ד המובחר אבל אם לא תקנה ברחילה ושרייה כראוי לה הרי לא נעשית כהלכתה . וקטורת זרה היא (ואם חסר מעלה עשן . עמ"ש בס"ד בלח"ש פ"ב דיומא ובמו"ק) וחייב עליה בודאי . אמנם ביתר לה סממנין כל שהן . חייב בכל אופן :

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה . שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה . וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ . אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד :

רשב"ג . לפרש בא : הצרי . לא תטעה שהוא תריאק מורכב : אלא שרף . של עץ האפרסמון (באלסמון בלע"ז) שקוצצין אותו בימות החמה . ונוטף ממנו שרף . סמין גומא בלע"ז . והוא פריו : כדי שתהא . הצפורן נאה . ויסוד שהרוריתה ע"י שיפת הבורית : מפני שהיא עזה . כך היא הגי' הנכונה . ואיין קפריסין קאי שהוא עז כל"ל . ואין להוס אם הוא לשון נקבה . אחר שאין בו רוח חיים . ונמצא גם בכתוב שמריה יכתו . ויש גורסין כדי שתהא עזה . וקאי אצפורן . והיא היא . דטעמא הוא משום שהצפורן נעשית עזה ע"י שרייתה ביין קפריסין העז : מי רגלים . כמשמען [וי"א שם מעין] שהם חריפין . כמ"ש [נדה ס"א] לענין כיבס . ואם לא שאינה נעשית חוץ למקדש . היה ראוי לשרותה בהם . מאחר שהם יפין לה . לצפורן . שמגלהין אותה ביותר . וזה כבודה ללבנה היטב . ומ"מ לא נשאר בה כלום ואינה בולעת מהם . כי הצפורן היא חלקה וקשה כשמה . ואין מטבעה לבלוע . לכן ודאי מהראוי היה לשרות אותה ביפה לה . אם לא מטעם שאי אפשר לעשותה חוץ למקדש :

תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים. פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה. לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמָעְנוּ : אָמַר רַבִּי

אומר . הממונה לשוחק : היטב הדק . שיכתוש דק דק . וי"א שהשוחק עצמו אומר היטב הדק כל זמן שעוסק בשחיקה לפי שהקול והדיבור יפה לבשמים . כמ"ש שהוא רע ליין . ונראה הטעם שהיין יפה לו השקט והצניעות . כי היין בוגד . ואמרו חכמים [ב"ב צ"ו] חמרא אכתפיה דמרי' שוור . לכן טוב לו השתיקה שלא ישנה את טעמו בפרסומו . ויביאוהו בסוד . שלא יצא ויסור כחו כמו שאם נכנס יין יצא סוד ונשמע הדבור כך אם נכנס דבור יצא יין ונעשה חומץ . משא"כ בשמים שלא ניתנו בטבעם הינם מתפעלים מן הקול והדבור . אדרבה משתבחים ע"י הנועה ונדנוד . כמ"ש [שה"ש רבה] בשמן תורק לצלוחית של פלייטון . כל זמן שמונחת אין ריחה נודף וכשמריקין אותה ומנענעין אותה נותנת ריחה : פטמה לחצאין . שלא עשה ממנה אלא משקל קפ"ד מנים בבת אחת . כשרה . לשליש ולרביע . אם עשאה : לא שמענו . אם היא כשרה : ואם

יְהוּדָה זֶה הַכְּלָל אִם כְּמִדָּתָהּ כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

תָּנֵה בַּר קַפָּרָא. אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל שִׁירַיִם לַחֲצָאִין: עוֹד תָּנֵה בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ. אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ: וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ. מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַייָ:

אם כמדתה: שלק' מכל סממני' כמשקלן הקצוב. וא"כ חלקו. או שלקח חצי משקלו של כל א' ופטמה לחצאין כשרה: ואם חסר אחת. אפי' מנה אחת מכל סמניה. שהיתה או הותיר בין בכולה בין בחציה לפי ערך כמולה: אחת לששים או לשבעים. שהכהן היה חופן מלא חפניו ביוה"כ משלשה מנין של קטורת. לא לקח הכל. שאפי' ישמעאל בן קמחית שהיתה ידו מחזקת ד' קבין.

לא היה חופן אלא כזית או כשתי זיתים ולא כל ההפסנות שוות לסוף ס' או ע' שנים. רצו לומר שיריים של הג' מנים ולא היו צריכים לפטם אותה שנה אלא כמו מהליתה ולא לחצאין שוין קאמר. כי בס' שנים לא היתה יכולה להיות אלא קרוב למחצה: קורטוב. מדה קטנה שמינה שבשמינית הלוג: מפני ריחה. הטוב הנודף כשהעלה תמרתה בשעה שיקטירנה על האש לפני ה': עד כאן עזרנו ה' לפרש מעשה הקטרת. הגה לא נדבה רוחי. לחקור מה טעם במשקל סממני הקטרת. ומ"ע נשאו אלו מאלו. ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם למצוא להם סמך ורמז מה ואחזה אנכי אשית לבי אמרתי אחכמה. לחפש להם טעם בדרך העולם כסומא בארובה. והש"י האיר עיני והראה לי דרך טובה ורחבה. בהמשך א' יפורש ענין שמות הי"א סממנים מה רומזים. ומדוע נחלקו למערכות הללו. ומה ראו חכמים להוסיף שם שבלת על הנרד שבכתוב. ופי' הי לישנא דקרא. ומה ענין הלאה לשון ארמי כאן. ומדוע לא הזכר רק פיסול דבש בלבד. הכל יבואר היטב בלי דוחק כיד ה' הטובה עלינו. ונלע"ע רק הקדמה א' כוללת ידועה מדברי האר"י ז"ל. כי ענין י"א סממנין הללו הם י' ניצוצות קדושה שבקליפת נגה. וא' אור מקיף המחיה אותן. והנה חמלא שבכולן נרמזין בחינת דינין. כי שם הכולל הוא קטרת. גי' הש"י. סוד ב' שינין דתפילין של ראש שהם ז' ראשין. בחינת מוחין דגדלות ודקטנות (מילוי אלהים דיודין. והויה דס"ג ב"ש) כמ"ש בס"ד במכתב אלהים ברוחב יותר. והע'. בסוד היסוד ע' למנין י' ספירות. דטוביה גוזו בגויה (מקור הדעת טוב) המתחבר ומקושר. זהו קטורת. וכן הוא גי' שמים עם הכולל בחשבון מגלפך. עתה נבוא לביאור פרטי הסמנין: הצרי. מצפ"ץ. הוא נוטף של רפואה לדיני אלהים הנ"ל. נגד כתר. צפרן. גי' ח"כ. אל נוטצ"ם (בסוד הטבח. ה"ס. בהיכל קדשו. אח"כ כ"ת) מילויו (עם הכולל גי' מקום) והוי'. גי' יאר. למתק אל זוטם. ולכן הוא מאיר ומבהיק. נגד חכמת אדם תאיר: חלבנה. הטא לבנה וקטרוגה. מגד דיני אימא (ועי' עוד לקמן): ולבונה. הטיל בה ו"ו. בסוד הדעת הממתיקה. ומעביר כהם החטא. ומזכך אותה (זהו. זכה) וגי' הויה אדני וב' שלוים. והנה ארבעה אלו מכוונים לד' מוחין כתר חכמה בינה דעת. כאשר ראית בבירור (שאמנם אינן אלא שלש בכללן כנודע שהדעת בשי בחבור יסודות אבא ואמא. על כן אינו נמנה לעצמו אחר שנכנסו המוחין בראש זעיר) וידוע שהמוחין הם בחינת זקנים. לכן מה נכון הדבר שיהיה משקל כל א' מהם שבעים כשנות הזקנה. אח"ז סדרו מערכה אחרת. מתחלת מימי הבנין: מר. ב' פעמים צרופי אלהים. וכנגדו בחסד. רם. דרגיה דאברהם. והוא גי' אור מלא עם ב' כוללים. לרמוז ב' פעמים צרופים הנ"ל: קציעה. גי' רעה. כנגד השמיה. כי ברעה היתה. רבוע אלהים. ואלף באותיות קדמות: שבולת. נגד ת"ת בעל שבולת הזקן. והמן ל"ב וט'. ל"ב השמים: נרד נגד נצח. ותמן ד' רבוע אלהים וד"ן: וכרכם. גי' פ"ר דינין. נגד הוד. הרי אלו ארבעה מערכה שניה. חסד גבורה תפארת נצח. מבחינת ו' קצוות הכלולים מי' ספירות. לכן נטלו לחלקן משקל י"ו לכל אחד בכוון מאד. אח"ז המשיך הקשט. שהוא בבחינת היסוד. קושט אמרי אמת. וחמן ק"ש. סוד שין דד' ראשין הנ"ל. והשי"ת. הוא צדיק כי טוב. והוא מקושט כנ"ל ודאי. והוא חלוק מהקודמין. כי הוא מהאלכסונות. והוא בשנים עשר שבטי יעקב. לכן כדין שיהול משקל שנים עשר ברמוי לו: קלופה. ס"ו וקל"ה. דיני אשה שדעתה קלה. והוא כנגד העטרה שנקלפה הערלה ממנה. משקלה שלשה. כי לה שם בשלשה. שלשה עדרי צאן רובצים עליה: קנמון. הוא סוד המקיף. עומק רו"ם. בסוד תנין שוכן בתחלתן. וכן גי' מור כהראשון לבנין ו' קצוות. ומשקלו תשעה. שהוא מצטרף לעשרה בחינת הכללות שכוללן יחד. ובגמ"ס ועזים וקשים אוכלין ממנו. והבן. והרי זה דבר שלא עלום נראה מאד. והשכל עוד מה נמלא אמרי יושר. כי כל בחינות החסדים הם בלשון זכר. וכל בחינת הדין בלשון נקבה. מ"מ כולן מקורם דיני העשייה כאמור וכרתה. והגלך לנס בורית. היא כריתת ברי"ת ידוע. במה שקלקלו בו ישראל. ויין שהביא ילדה. אבל נא"י נמיר משכבים של עץ הדעת. משום מגע ארמי שלפוס ארמית הדבק בהלח. אלא של קפריסי"ן הגפהם מפריו של עץ החיים. שמחלה ח"ק שנה. שאין מגעו אוסרו. או שלבן שנמצא במי החסד: מלח. בריח מלח עולם היא. וסדומית. לבאן שלשה שהיתה נציב מלח בגבול א"י שיא סדום, והיא רובע הק"ב ודאי. רובע ישראל: מעלה עשן גי' ה"כ: כל שהוא. כי כבר יש בסמנין לעורר כמוהו. אע"פ שאינו מאמר כמשקל כמוהו. מ"מ משהו מספיק: כפת הירדן. האמן נגי ת"כ וא' יסוד. שמימיו עושין רעה. ויורד מד"ן. ודי כמו קן בכל שהוא. מפעם כאמור. שהרי יש ג"כ מעין חוגמא

כ״יגדי שסמנין. אבל דבש. אע״פ שיפה לה. מלא ששה מגו] סוב. ומלא מין את מינו. אלא לפי שכל עלמה בחיזת נקבה. לכן מלאת דבש אבל דייך פן תשבעמו והקאותו. שאין רבוי אחר רבוי אלא למעט. וטעם איסור מיני מתיקה בקטורת ביחוד. יובן היטב עפ״ד הארי״ ז״ל שטוב במגפה לטין בשם מתקן. שהוא מילוי ע״ב. ות״ק דאהורייס דאהיה בהסרת הרבוע שהוא דם (י׳ סממנים גי׳ מת) ונשאר ת״ק (כימי עץ החיים) והוא התמתקות הבינה ע״י החכמה. וכ״ל זה סוד מה שאמר הכתוב מה מתוק מדבש. היא האם״ה הממותקת. ולפיכך נאסר גם כל מתוק בקטורת. כי אין מתוק ממנה. וכל רבוי אחר ריבוי אינו אלא למעט. ומה נמלט מדבש אמרי נועם להיך המוטעם. ונכלת מתוק לא אעם. פי״ל בשם מתקן. שהוא מיתוק המת מעיקרא (שבידו נמסר סוד הקטורת. שאין המותן יכול ליתן אלא מה שקיבל. ואי לאו דאמר ליה מנא הוי ידע ביה מרע״ה) וזה נעשה ע״י ק״ו המדה שממתקו. כי הוא עץ חיים למחזיקים בו (כמש״ל ותמכהב אלהים בס״ד) ומבטל המיתה בודאי (וע׳ פי׳ פ׳ בירה) והוא הדין הנמתק. והוא הטעם לאיסור דבש ומתוק בקטורת. וגם זה נכון מאוד בלי ספק. המשכיל יבין בו טעם כעיקר. ודבר ה׳ יקר: הגרי. אע״פ שהוא ראשון. אינו אלא ש״ר פנים של הילירה: הגוטף מעלי הקטף. מעלי. פנים. עץ החיים ועץ הדעת. שכלול מטוב ורע. לכן עד שם בלבד מגיע הפגם והתקון: והלא מי רגלים יפין לה. להקן הקלקלה. כי רגליה יורדות מות: אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש. (לא בבית המקדש. והבן) כשנתבסמה ונתקנה: אומר הדק היטב. אגרא דבי הילולא מילי. שיתא סבא [אוצר טוב. שקטורת מעשיר] בביתא ובלויית״א [פי׳ בדרך]: שהקול יפה לבשמים. והמרוקי פנים. בת פיתין כבת שית. לקל ש״ב לה רהטא. שהקול הידוע יפה לה לשמעו. ס׳ קבין שיתה נמלו פנים. ורואה בהם יותר מס׳ קבין ופריסות: פסמה לתאוין. שלא נתקנה אלא חליה. מחלה זכאי ומחלה חייב. כשרה. רב חסד מטה כלפי חסד. ק״ד טוב. איזה בחינה של קירוות וליגון הקבה. שהיה טוב למזג חום טבעי של בשמים. אך לא היה אדם יכול לעמוד מפני ריחה. שהיה נותוק ביותר. מה מתוק מדבש. מה שאין כן עתה שכולה דימן חמים. מתרחקין ממנה. כי מתיראין להכוות בה. לפיכך הזהירה תורה. וכל דבש בל תקטירו. שלא יתחזקו מנה ובה. וכל קרני רשעים יגדע. השבח לתוך מדע:

ג״פ יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: ג״פ יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: ג״פ יְיָ הוֹשִׁיעָה (ויפסיק מעט) הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אתה סתר לא יאמר ג״פ רק במגפה ר״ל:

אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

פרשת המוספין קמתה מקומה אחר הקטרת. שכ״ה סדר המערכה. וכזאת מהראוי היה שתעקר פ׳ זו ממקומה כלו לגמרי. ביחוד אחר שנאמרת בתפלת המוספין. והתרעומת המנהיג בדבריו נראין כזה. שמ״מ כס״ד כמו״ק. אלא שהמנהג עוקר הלכה זו. עכ״פ מי שאומר כלל כאן לא הושג. וכן אמי׳ המקדימה וסומכה לפ׳ התמיד כמו שסמוכות בתורה. אין לתפוס עליו בכהלג. לפי שאינו אלא זכרון דברים בלבד:

ובִיוֹם השבת. בשבתו. ולא בשבת אחר. עבר יומו בטל קרבנו: על. לבד ב׳ כבשי התמיד ונסכיהם:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

ובראשי. בראש כל חודש: חדשיכם. בכינוי לכם. לפי שהיה לישראל מעת קדוש להיות אלא ר״ח יום קדוש. לפי שהלבנה בעולם הזה דומה לירח שאין לה אור. זולת שמקבלת מזולתה: לפר האחד. וכן גב׳: לכבש האחד. וכן לכולם: בחדשו. עבר יומו בטל קרבנו: לחטאת לה׳. לכפר על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ידיעה בתחלה וסוף ורק ה׳ מכיר בהטאה. ותם כפרה לה׳ כביכול על שמיעט הירח: יעשה. כל קרבן הזה: ונסכו. לא קאי על השעיר. שאין נסכים להטאת: למנחה מולג זה

לר״ח וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

מסדר מערכה. שהוא סדר עבודה של כל יום:

אַבַּיֵי הֲוָה מְסַדֵּר מַעֲרָכָה מִשְּׁמָא דִגְמָרָא.

משמא דגמרא. כך מקובלת ומגורה בפי בני הישיבה: ואליבא

וְאַלִּבָּא דְאַבָּא שָׁאוּל. מַעֲרָכָה גְדוֹלָה קוֹדֶמֶת לְמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת. וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים. וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים קוֹדֵם לְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי. וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי קוֹדֵם לְהַטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת. וְהַטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד. וְדַם הַתָּמִיד קוֹדֵם לְהַטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת. וְהַטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לִקְטֹרֶת. וּקְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְאֵבָרִים. וְאֵבָרִים קוֹדְמִין לְמִנְחָה. וּמִנְחָה קוֹדֶמֶת לַחֲבִתִּין. וַחֲבִתִּין קוֹדְמִין לִנְסָכִין. וּנְסָכִין קוֹדְמִין לְמוּסָפִין. וּמוּסָפִין קוֹדְמִין לְבָזִיכִין. וּבָזִיכִין קוֹדְמִין לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם. שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים. עָלֶיהָ הַשְׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם:

אליבא (עיין אזר אור) [הוא א' מחבורין] דאבא שאול. דאמר בדם מפסיק להו: מערכה גדולה. היא שסודרין עליה איברים ופדרים: מערכה שנייה. שנוטלים ממנה גחלים במחתה להכניס למזבח הפנימי שחרית וערבית: גזרי. בקעיות. שמים אותן על המערכה. שנאמר ונתנו עצים על האש: ודישון. הסרת הדשן: פנימי. מזבח הקטורת שבהיכל. שהנכנס פוגע בו תחלה. לכן הוא קודם להטבה. שאין מעבירין על המצות: להטבת חמש. הא דמפסיק ההטבה בזריקת דם התמיד. משום דכתיב בבוקר בבוקר בהטיבו. אמרה תורה חלק הטבה לשני בקרים. ועושה הטבת חמש תחלה. דכיון דאתחיל בהו. עביד רובא דאפשר ליה: לדם התמיד. לזריקתו: שתי נרות. דכתיב בהטיבו הנרות. אין פחותים משתים: לקטורת. להקטרתו: לאיברים. להעלותן להקטירן על מזבח החיצון: למנחה. מנחת נסכו של תמיד: וחביתין. הביאי כ"ג שמקריב בכל יום. ומקרבין ע"ש המחבת שנעשין בה: נסכים. יין: מוספין. של שבת וי"ט: בזיכין. שני בזיכי לבונה שהיו נותנים על לחם הפנים כל שבת. והוא חלק גבוה: עליה השלם. על עולת הבוקר השלם כו'. שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים, השלמים. לשון השלם:

[זו תפלת רבי נחוניא בן הקנה. ואומרה בכוונה. ומחבר כל ב' תיבות יחד ויפסיק מעט (ואומר רחמי. ולא רחמים) חוץ קבל רנת עמך אומר ג' תיבות יחד (סימן מח)]:

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה. גדולת בקבוץ עלו"א — אב"ג ית"ץ

קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא. — קר"ע שט"ן

נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם. — נג"ד יכ"ש

בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵי צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם. — בט"ר צת"ג

חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ. — חק"ב טנ"ע

יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ. — יג"ל פז"ק

שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת. — שק"ו צי"ת

[בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

[מצא בסדורים לומר רבון אחר הקטורת. ולא מיד אחר התמיד. קטורת תמיד ונוסח כאלו הקרבנו. או הקרבתי. הוא טעות. ונ"ל ואף שלא הזכיר בו קטורת (ואין לומר אחריהם כאילו הקטרנו. לפי שאם כאלו קרב. ויש מיישבין הנוסח. וא"ל ואתה אמרת. רק ונאמר (הושע יב) ונשלמה גו' (סי' מח)]: תיקר כו'. ומצא הכרנו) רק תמיד. לפי שגם קטורת מיקרי תמיד.

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַתָּה צִוִּיתָנוּ לְהַקְרִיב קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ וְלִהְיוֹת כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָם וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם וְעַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטֵל הַתָּמִיד וְאֵין לָנוּ לֹא כֹהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ וְלֹא לֵוִי בְּדוּכָנוֹ וְלֹא יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדוֹ. וְאַתָּה אָמַרְתָּ וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: לָכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיְּהֵא שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ חָשׁוּב וּמְקֻבָּל וּמְרוּצֶה לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְנוּ קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ בִּמְקוֹמוֹ וּכְהִלְכָתוֹ:

בדוכנם וישראל במעמדם ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובוטל התמיד. **ואין לנו לא כהן** בעבודתו. ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו. ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו **לכן יהי** רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך. **כאלו ערכנו** המערכה גדולה ומערכה שניה של קטורת. וכאילו סדרנו שני גזירי עצים. וכאילו קיימנו **מצות** דישון מזבח הפנימי. וכאילו הקרבנו קרבן התמיד במועדו. וכאלו קיימנו מצות הטבת **חמש נרות** ומצות הקטורת בזמנו. ומצות הטבת ב' נרות והקרבת האברי' והמנחה וחביתין ונסכים (א) **וכאלו** הקריבו כל ישראל ואני בכללם. כל מי שנתחייב חטאות ואשמות וקרבנות זבים וזבות **ויולדות** ועולות חובה וקרבנות תודה ולחמה. שנתחייבו בם יל א' מאתנו עמך בית **ישראל. וכאלו** הקרבנו בנדר ונדבה עולות ושלמים ותודות ולחמם ומנחתם ונסכיהם. ומנחות **ונסכים הבאים** בנדבה בפני עצמן (ב) וכאלו הקרבנו בכורי בהמה טהורה ומעשר בהמה טהורה. **ויהיה חשוב** ומקובל ומרוצה לפניך. כאלו הקרבנו הקרבנות האלו בבית המקדש כשהוא על מכונו. **ובכהנים** כשרים ובלוים כשרים בדוכנן. וכאלו עמדנו על מעמדו. ונאמר ושחט אותו על המזבח **סביב:**
ונאמר זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים:

(א) (בשבת וי"ט ור"ח) וכאלו הקרבנו קרבנות המוספין. (בשבת) וכזיזי נבונה. (בשלש רגלים) וכאלו הקרבנו עולות ראיה ושלמי חגיגה. (ואח"כ יאמר:) ויהיה חשוב וכו'. ובט"ו ויו"כ לא יאמר רק עולה. (ב) (בע"ש וחוה"מ לא יאמר) לא תודות חובה ולא תודות נדבה.

עזרת כהנים. הוא סדר עבודה דתמיד של שחר. מבורר בעיון עמוק. ומפורש בשלימות רב:

אמר יעקב. בהיות שאחז"ל [מנחות קי] כל העוסק בסדר עבודה והקרבנות כאילו מקריב. ולא אמרו הקורא הפ' בלבד. לא היומ אלא על ביאורו ע"ד המשנה והתלמוד העוסקים בבירור הלכותיה בשלמות. לכן לא יוצאין י"ח בזה אלא כשמבין כ"א בדרך זו בזה בשלמה הכפרה בשפתינו. אבל מטולטלים שבילים של תורה. הלא בנשנה בלבד אי אפשר לבוא לתכלית זה. כי מלבד שהיא צריכה ב אור רחב ואין סדר למשנה. עוד היא שמיה במחלוקת ובהירה. כדי לטרוח בהשגתה ולירד לעומקה לחסוקי שמעתא אליבא דהילכתא נגמור גמרא (מוסף על זה לא ירדתי לסוף דעת מסדר המעמדות. כי חלק פרקי מס' תמיד לימים. ומאן פלג ליה בדבר שאין בו דין חלוקה. שהרי כל המסכתא בעבודת כל יום היא עסוקה. והיה צריך לשנותה כולה בכל יום שכולה קצורה ואדוקה) לכן אין מתברר בדרך המחוור אלא ע"פ מו"ש התלמוד. וגם בזה אם יגענו לא סוגה לנו. כי המו"מ הלז רחב ידים מאד ומפוזר ומפורד הרבה. גם הוא חסר הביאור המוכרח. ואם נאמר לסמוך על הקצור של סדר מערכה דאביי שהנהיגו חכמי הדורות לקובעו בסדר הקרבנות. הנה הוא קצר וזר מאד ובלתי מובן לאחד מאלף. ועל כן בא החסיד בעל סד"ה וסידר הדברים בהרחבה הראויה. אמנם בקצת דבריו לא שוה לי. גם יש בו השמטות. כי נראה שסמך על נוסח ספר הר"מ הנוטעה בהעתקה שהעיר עליו בכ"מ. גם הטא פו"רה ושיטתה נכמן. וקצת דבריו סתומים וקצתן חסרים וקצתן ל"ע ומניין אחזה מקומן. ואחריו עמדו ב' מגדולי הסכ החכמים השלמים הגאונים האי"לים שבארץ איטליא וטרחו כמו כן בסדר זה בקונטרס קטן הנקרא עבודת מקדש על כמן. אמנם קצת וכתמו מאד וגם מקצת דבריהם לא ישרו בעיני לא יכולתי להולמן. וגל הלא הציירים מצאו להם סמיכה בס' הי"ד להר"מ הקודם במעלה ובזמן ואמי לא צייר ולא חומן. לא נתקררה דעתי כלל במה שתפסו למונת מובלם פסקו של הר"מ כהילכתא למשיחא דלא כמסקנא דידן בסדר אביי הגאמן. שאנו מהגין לאמת ואיך תכה שטרא לבי תרי ראמיש ונתון את לבי לברר הדברים בס"ד להשלימן. וקבלתי עלי טורח זה לאדם הכלכה. ע"פ סדר המערכה. בביאור של חלקי העבודה ופרטיה הלכותיה ומשפטיה לא נעדר דבר בעז"הי. וכל זה בלשון מבואר והלם היותר אפשרי כהקי ונתק הדרוש המכוון לעבוד עבודה תמה. למען תהיה תורת ה' בפינו תמימה. לא יחסר דבר עיקרי והרי זו דרך ארוכה וקצרה. יפה וברה ותפה ברורה למען ירוץ קורא בו ויבינהו מהרה. ויעלה לרצון להכשיר הכפרה:

כך היתה עבודת כל יום בבית אלהינו. לפני עלות השחר קרא (א) הגבר (ב) עמדו כהנים לעבודתכם ולוים לדוכנכם וישראל למעמדכם. שמעו כהני בית אב (ג) פשטו בגדי חול טבלו (ד) נסתפגו ולבשו בגדי כהונה. קרוב לעלות השחר בא הממונה (ה) פעמים סקריאת הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו. ודפק על שער בית המוקד הצפוני הפתוח לחיל. והם פותחין לו ונכנס (ו) נטל המפתח ופתח את הפשפש (ז) נכנס לעזרה ואחיו הכהנים אחריו. נחלקו לשתי כתות ואבוקות של אור בידיהם (ח) אלו מכאן דרך ימין ואלו מכאן דרך שמאל (ט) הגיעו אלה ואלה למקום עושי חביתין (י) אלו ואלו אומרים שלום הכל שלום העמידו עושי חביתין שיעשו חבתין. ומנחת חבתין היא מנחת כהן גדול שמקריב אותה כל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב. וזה מעשה החבתין. לוקח עשרון סולת וחוצהו. במדת חצי עשרון שבמקדש. ולוקח שלשה לוגין שמן שהם י"ב רביעיות לי"ב חלות. רביעית לכל חלה. ובולל הסולת עם השמן ומשאיר ממנו מעט. אח"כ חולט את הסולת ברותחין ולש מכל חצי עשרון ו' חלות. וא' א' היו נעשות ואופה החלה מעט. אח"כ קולה אותה במחבת בשאר השמן הנשאר מן הרביעית. ואינו מבשל אותה הרבה. שנאמר. תופיני. אפוי נא (יא) ומקריב חצי קומץ לבונה עם מחציתה בבוקר. ותצי קומץ עם מחציתה בין

(א) עמ"ש במהדורת לח"ש ריש פ"ה דשקלים: (ב) גבייני כרוז היה נקרא: (ג) משיח המשמש אותו יום. ובבית המוקד שהיה בית גדול בצפון העזרה בנוי ולחיל. שם היו ישנים: (ד) בבית הטבילה שבמחילה שתחת המקדש. שיורדין לה מלשכת בית המוקד שבלשונים מערבית שלו. שם מדורה לכהנים הבאים מהטבילה להתחמם כנגדה: (ה) על הפייסות. ומתי היה שמו: (ו) עמ"ש בס"ד בלח"ש מ"ג פ"א דתמיד: (ז) הוא פתח קטן שבתוך גופו של פתח שער הגדול שבדרומו: (ח) ובשבת היו מדליקין שם נרות מבע"י שדולקין כל הלילה: (ט) באכסדרה הסובבת כל העזרה מבחוץ. היו הולכין ומקיפין העזרה לבדוק אם מצאו כלי השרת שלמים. ואחר ספירתן זה מזה וסיבבו אלה מפה ואלה מפה. היו ממתינין אלה שהלכו בקצרה דרך המזרח. על אחיהם שהלכו בארוכה דרך המערב. עד שפגעו זה בזה במזרח: (י) ולהכתו כהלל (סת"ה פס"ד מ"ד פ"ד דמדות) שער נקטר. שהוא במזרח עזרת ישראל: (יא) לדעת הר"מ ז"ל היה חולק כל חלה לג' וב' לד'. ולדעת הר"א ז"ל לא היה

הערבים. וכל השני חצאין כליל לאשים. כל הכהנים שבעזרה שטבלו ולבשו בגדי כהונה ע"י הממונה על המלבוש. באו ועמדו בלשכת הגזית (יב) כמין עליה גדולה היתה. פיים במזרחה (יג) זקן של ב"ד המורה להם סדר הפייסות יושב במערבה (יד) הממונה שעל הפייסות בא לפיים הא'. וזהו ענין תפיס. עמדו כל הכהנים מוקפין בעיגול. והממונה נוטל מצנפת מעל ראש אחד מהם ומחזירה לו מיד כדי להראות שממנו מתחיל המנין שיסכים עליו מאה או מאתים. ואומר להם הצביעו. והם מוציאין אצבעותיהם כל כהן אצבע אחד. ואותו שנשלם המנין בו זוכה לעבודה ראשונה (טו) והוא תורם הדשן מעל המזבח (טז) מי שזוכה לתרום המזבח (יז) הלך לבין אולם ולמזבח שבמקצוע מערבית דרומית. אין אדם עמו ולא נר בידו. קדש ידיו ורגליו מן הכיור (יח) קודם שיגע בכלי שרת. נטל מחתת הכסף שהיתה נתונה במערבה של כבש במקצוע ועלה לראש המזבח. פינה גחלים אילך ואילך וחתה מן המאוכלות הפנימיות לא פחות כבדי קומצו ולא יותר ממלא המחתה וירד למטה. הגיע לרצפה הפך פניו לצפון. הלך למזרחו של כבש כעשר אמות. צבר הגחלים על הרצפה רחוק מן הכבש ג' טפחים (יט) ראוהו אחיו שירד. רצו מהרו וקדשו ידיהם ורגליהם. נטלו המגרפות והצנורות ועלו לראש המזבח. כל האיברים ופדרים שלא נתאכלו בלילה מחזירין אותן לצדדי המזבח. אם אין הצדדין מחזיקין. סודרין אותן בכבש כנגד הסובב. החלו מעלין באפר מערכה ע"ג תפוח שבאמצע מזבח. פעמים עליו כשלש מאות כור. ומערמת הדשן של תפוח גורפין בפסכתר (כ) ומורידין בו האפר למטה. וברגלים לא היו מדשנין אותו מפני שהוא נוי למזבח. וכל הרוצה להוציאו חוץ לעיר אל מקום שפך הדשן מוציאו (כא) חוץ מבעל מום. ומניחין אותו בנחת במקום שאין הרוח נושב בחזקה (כב) מימיו לא נתעצל הכהן להוציא את הדשן. מי שזכה בתרומת הדשן. מסדר מערכה גדולה בדרום כנגד חצי כבש של צד מזרח (כג) החלו אחיו הכהנים המסייעין אותו בהלכת עצים. מעלין גזירין לסדר מערכה. מי שתרם המזבח הוא סדר מערכה גדולה. מענפים של עצי תאנה או של אגוז ועץ שמן. גזירים ע"ג גזירים וריות ביניהם. וחלון ופתח שמציתין בהן האש למזרח. וראשי גזירים הפנימיים נוגעים בתפוח. אח"כ ברורו עצי תאנה יפין לסדר מערכה שניה. משוכה מקרן מערבית דרומית כלפי צפון ד' אמות. ונותן בה עצים באומד כדי שיהיו בה כמו חמשה סאין גחלים. ובשבת כמו שמנה סאין מפני שמקטירין עליה שני בזיכי לבונה. האיברים והפדרים שלא נתעכלו מבערב. מחזירין אותן למערכה ונשרפים בצדי מערכה גדולה. הציתו שתי המערכות באש (כד) ע"י הכהן. ואינה נעשית אלא בראשו של מזבח (כה) אח"כ מסדר גם הוא שני גזירי עצים. שהן שתי בקעיות מרובעות אמה על אמה. מניחן על המערכה גדולה להרבות האש (כו) וכל זה עושה התורם את הדשן. אבל העלאת עצים לאו עבודה וכשרה אפי' בזר. באו ללשכת הגזית לפיים שני. אמר להם הממונה. בואו והפיסו מי שוחט מי זורק מי מדשן מזבח הפנימי מי מדשן המנורה מי מעלה איברים לכבש. הפיסו זכה מי שזכה. הגיע זמן השחיטה. שהאיר פני כל המזרח אע"פ שלא עלה גוף השמש. אמר להם צאו והביאו טלה (כז) מלשכת הטלאים שהיתה במקצוע צפונית מערבית בבחינת העזרה. ודרומית מערבית היתה בערך בית המוקד עצמו שהוא היה בצפון העזרה. נכנסו ללשכת הכלים (כח) הוציאו משם תשעים שלשה כלי כסף וכלי זהב. השקו. התמיד מים בכוס ש: זהב. אע"פ שהוא כבוקר. שטעון בקור ד' ימים. מבקרין אותו עכשיו לאור האבוקות הנזכרות. שעדיין לילה. מי שזכה בפיים ב' ראשון. משכו לבית המטבחיים. ומי שזכו באיברים הולכין אחריו. בית המטבחיים היה לצפונו של מזבח. שמנה עמודים של אבן ננסים היו שם. ותתיכות מרובעות של ארז מונחים על העמודים. ואונקליות של ברזל קבועין בהם. שלשה סדרים של אונקליות זו למעלה מזו היו בכל תתיכת עץ. לתלות בהן בהמה גדולה או קטנה. והיו מפשיטין עורות הבהמות על שלחנות של שיש שבין

חולק כלל. אלא ו' מקריב בבוקר וח' בין הערבים: (יב) בבנין עזרת ישראל כמוכח במסכת מדות. ואמנם לס"ד שמפרש מס' התמיד. פייס זה בבית המוקד היה: (יג) נראה שהוא במקום קדש ופתחו פתוח לקדש: (יד) לא תניא במקום אחר (עמ"ש בס"ד שילהי מדות) ופתחו פתוח לחול: (טו) עלה"ש מ"ג פ"ב דיומא: (טז) היא מ"ג. ונראה שהיו מברכין עליה. וכן כל העוסקין בתמיד בעבודה גמורה: (יז) לרמב"ם צריך שילבש בגדים פחותים גם לתרמה: (יח) העומד כנגד בין האולם ולמזבח מבין כלפי דרום. עמ"ש בלח"מ מ"י פ"ג דיומא: (יט) והוא נבלע שם. והספק אם היה עפר גנוז: (כ) הוא כלי נחושת כמחזיק ט"ו סאין: (כא) אע"פ שגם היא מהלך המזבח וצריכה כהן ובגדי כהונה. אלא שהיא נוהג בחוקה ופתחונים: (כב) יראה שהיה שם מקום עמוק מאד סגור בהרים כעין שאין הרוח שולט שם ולא דרך לעבור שם אדם ובהמה והיה הבדה. וכ"מ בירושלמי ס"ס לא: (כג) עמ"ש בס"ד נקוד' מבין בית הבחירה פ"ב ס' י"ג ובנה"ש שילהי שקלים: (כד) ואע"פ שאש יורדת מן השמים. מצוה היא להביא מן ההדיוט. ומביאין אותה מבית המוקד להבית המערכה: (כה) ונראה דהנאת אליהא ג"כ של תורם ומסדר היא. שכן היא סוף עבודת המערכה. והמתחיל במצוה אומרים לו גמור. דוגמא שנינו והוא מברך על המוגמר. ואע"ג דהתם היינו. סבריה דלבן רבים קיט התם במתני'. והמאי בית אב קאי. ולפי זה גם אלו אחי משמר מסייעין אותו בזמנו. כמש"ל בהעלאת גזירין. והגהת עדיפא דעבודה היא ופסולה בזר. ואינה נעשית אלא בכהן כשר ובכלי שרת. אפי' בשאר פעמים כיום כגון שקרוב אש המערכה ליכבות והוצרכו להבעירה: (כו) הוא היא מערכה ג' של קיום האש לדעת קצת. אמנם להר"מ ז"ל. של קיום האש אחרת היתה שם. ושם אותה בס"ע בכל מקום שירצה על המזבח: (כז) כבש תמים בן שנתו: (כח) לא נתפרש מקומם

שבין העמודים . לא היה השוחט שוחט . עד ששומע קול שער הגדול של היכל שנפתח (כט) ובשעת שחיטת התמיד מדשן המזבח . כיצד עושין . מי שזכה בדישון מזבח פנימי . מקדים ליכנס להיכל ובידו כלי זהב מחזיק קביים וחצי טני שמו . בא לפשפש הצפוני . הוא פתח קטן בצד צפון של שער הגדול (ל) נטל המפתח:ת . אחד יורד לאמת השחי (לא) ומפתח אחר פותח מבחוץ מיד . פתח את הפשפש נכנס לתא . מן התא להיכל . והולך בחלל ההיכל כלפי דרום עד שער הגדול שבסוף עובי הכותל מבפנים . והיו לו דלתות בפנים ובחוץ לסוף עובי כותלו שהיה שש אמות . העביר הנגר בריחיו ומנעוליו של פנים ושל חוץ ופתחו . חזר ונכנס ופניו למערב . הגיע למזבח (לב) נטל הטני והניחו לפניו . היה חופן מדשן ופחם שעל המזבח ונותן לתוכו. ובאחרונה כיבד השאר לתוכו הניחו ויצא . מי שזכה בדישון המנורה נכנס וכוז בידו דומה לקיתון גדול של זהב . מצא מנורה בדרום משליש ההיכל ולפנים . בא ועמד על האבן שלפני המנורה שבה שלש מעלות [ופסק הר"מ כמ"ד נרות צפון ודרום היו מונחים (לג) וא"כ אבן זו לצד מערב מנורה עומדת . כי נר האמצעי הוא נקרא לפ"ז נר המערבי . מפני שפיו פונה למערב לצד שכינה . וכל שאר הנרות מצדדין פיותיהן אליו . וכיון שבן צריך תלמוד אי אלו הן החמשה שמטיבן ראשונה . ול"ד לנרות מזרחיים אליבא דמ"ד מזרח ומערב מונחים . דהתם קפגע במזרחיות ברישא . פשיטא דאין עובר עליהן . משא"כ במונחין צפון ודרום דכולהו למערב . בהי מנייהו מתחיל. ונ"ל דתניא בחקירה אחת שצריך לחקור ולידע באיזה דרך הלך בהיכל . ויראה לי דהכא כ"ע מודו דבין מזבח ומנורה היה מהלך . דעד כאן לא פליגי ר"י ור"מ התם בכ"ג הנכנס להקטיר בבית קדשי קדשים . וס"ל למר בין שולחן לכותל . משום דס"ל פתחא בצפון . ולמר בין שולחן למזבח . כדקאמר תלמודא טעמא . דלא שייך הכא . ועד כאן לא פרכינן כרי"ה . ליעול בין מנורה לכותל . אלא משום דס"ל פתחא בדרום . איברא הכא דלא נ"מ מידי בפתחא . אפילו לא משתרי מא:יה . הא ודאי בין מזבח למנורה בעי מיזל . דמיקרב ליה והוא נמי דרך ימין . וכ"ש דהאיכא נמי טעמא דמשתרן מאניה . השתא דאתינן להכי איפשטא בעיין . דכיון דפגע ברישא בצפונית . מינייהו בעי לאתחולי ודאי . דאין מעבירין . ותו דפ:נה לימינו . מש"ה עבד ברישא ג' צפוניות (לד) ותרתי מדרומיות. ומתחיל מהיותר צפוני ופנה לימינו לדרום.] כל נר שכבה . מסיר הפתילה והשמן הישן ומקנחו ונותן לתוך הכוז . ומשים פתילות חדשים לתוכן (לה) ושמן חצי לוג לכל נר . ומדליק הכבוים מן הדולקין בלי נר אמצעי . אלא מושך הפתילה עד שמדליקה מחברתה ומחזירה למקומה. עד תשלום הטבת חמש נרות . כבו כולם מדליקן ממזבח החיצון (לו) והניח הכוז על מעלה שניה ויצא . עקדו הטלה יד עם רגל לאחוריו כעקידת יצחק בן אברהם. ראשו לדרום ופניו נוטה למערב (לז) לקיים לפני ה' . שחטו הזוכה בשחיטה . בצפון על קרן צפונית מערבית של בית המטבחים בטבעת שנייה (לח) קבל מי שזכה בקבלה . בכלי שרת בצפון . וזרקו במזרח שתי זריקות באלכסון מחצי המזבח ולמטה. ומתכוין כשיזרוק הדם על הקרן . שיהיה הדם מקיף על הזויות כמין גאם . כדי שימצא הדם של שתי מתנות על ארבעה כותלי המזבח . כיצד בא לו לקרן מזרחית צפונית של מזבח החיצון נותן מזרחה צפונה . מערבית דרומית נותן מערבה דרומה . הרי אלו שתי מתנות שהן ארבע. שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי . אלה שבבית המטבחיים הפשיטו התמיד ונתחוהו. כיצד סדר הנתוח . נוקב הרגל של ימין ותולה הבהמה בו . ומפשיט גם הרגל עד שמגיע לחזה . חתך הראש נתנו למי שזכה בו . חתך הירכים עד מקום הכריעה ונתן למי שזכה בהן וגומר ההפשט. קרע הלב ומוציא את דמו. חתך הידים ונתן למי שזכה בהן . עלה לרגל הימנית חתכה ונתנה למי שזכה בראש . וב' בצים עמה . קרעו ונמצא כולו גלוי לפניו , נטל הפדר ונתנו על בית שחיטתו . נטל הקרבים נתנן למי שזכה בהן להדיחן . במים אבל לא ביין ולא בשאר משקין . ואין מדיחין אותן פחות מג' פעמים . והכרס מדיחין אותו בפני עצמו בבית המדיחין (לט) כל צרכה עד שתתנקה . נטל הסכין והפריש הריאה מן הכבד ואצבע הכבד מן הכבד ואינו מזיז הכבד ממקומו . קדר החזה ונתנה למי שזכה בה. עלה לדופן הימנית . מניח שתי צלעות רכות מלמעלה. היה חותך ויורד סמוך לשדרה (מ) עד שמגיע לב' צלעות רכות מלמטה ומניחן.

ים : (כט) ע״י שמתוכה על צירים ופתיחת השערים . וכתבתי בלה״ק שאלה . שאין היו תוקעין לפתיחת השער הנ״ל בחצוצרות . ע״י שהיה לא פתוח מבפנים . ומן החוץ היו עומדים על שלחן החלבים : (ל) והשער שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם : (לא) שמכניס ידו בעומק עד בית שחי שלו . דרך חור שבכותל ופותח מבפנים : (לב) עומד באמצע בין שלחן למנורה . משוך קימעא כלפי צפון . כמו שפוגע בו תחלה : (לג) עי׳ מ״מ בס״ד נקט׳ בבית בית הבחירה פ״ג : (לד) ובכך לאמצעי : (לה) וכל פתילות שיכול להדליק בהן בשבת . אסור להדליקן במקדש : (לו) וי״א שאין מדליקם כלום בבוקר . אלא מתקן הנרות הדולקות ומטיבן בהסרת הפחם שידליק יפה . והכבוים מתקן (תמם מהן עכשיו) שיהו מוכנים להדלקת הערב . ולמ״ד מזרח ומערב היו מונחים . אם מצא שתי נרות מזרחיות דולקות . מניחן ומדשן השאר . מצאן שכבו גם המה . מדשן ומדליקן אלא כבויים בלבד . אח״כ מדשן השאר : (לז) השוחט עוקם ראשו וטוחו לצד מערב : (לח) עי׳ תוספות יום טוב ריש פ״ד דתמיד : (לט) שבדרום השער : (מ) ולא היה

חתכה לדופן ימנית והכבד תלויה בה. נתנה למי שזכה בה. בא לו לנרה. מניח בה שתי צלעות מכאן ומכאן. חתכה ונתנה למי שזכה בה והקנה והלב והריאה תלוים בה. בא לו לדופן השמאלית והניח בה שתי צלעות רכות מלמעלה ושתים מלמטה. חתכה ונתנה למי שזכה בדופן ימנית והשדרה עמה והטחול תלוי בה. בא לו לעוקץ. ונתנו למי שזכה בו ואליה ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו. נטל רגל השמאלי ונתנו למי שזכה בעוקץ. נמצאו כולן עומדים בשורה והאיברים בידם. הראשון בראש ורגל. הראש בימינו חוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו ובית שחיטתו מלמעלה והפדר נתון עליה. הרגל של ימין בשמאלו ובית עורו לחוץ. השני בשתי ידים. של ימין בימינו של שמאל בשמאלו. ובית עורן לחוץ. השלישי בעוקץ וברגל. העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו. הרגל של שמאל בשמאלו ובית עורו לחוץ. הרביעי בחזה ובגרה. החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו. החמישי בשתי דפנות. של ימין בימינו של שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ. הששי בקרבים הנתונים בבזך וכרעים על גביהם מלמעלה. השביעי בסולת למנחת נסכים. השמיני בחבתין. מנחת מחבת של כ"ג מחציתה בבוקר (מא) כל יום. התשיעי ביין של נסכים. הלכו כל אלה ונתנו מה שבידם מחצי כבש ולמטה לצד מערב. ובשבתות (עמש"ל בבית יוסף) וי"ט שמוספין במערב היו. של תמיד נותנין במזרח. ושל ר"ח בין קרן לקרן במקום הלוך רגלי כהנים (מב) ומלחום. לקיים על כל קרבנך תקריב מלח. והניחום שם עד שיחזורו להשלים העלאה למזבח. באו להם ללשכת הגזית (מג) לקרות שמע וברכות. אמר להם הממונה. ברכו ברכה אחת. היא אהבה רבה (מד) והן ברכו. גם קראו עשרת הדברים (מה) שמע והיה אם שמוע ויאמר. ברכו עם העם שלש ברכות אמת ויציב עבודה. רצה ה' עבודת עמך ישראל ותפלתן תקובל ברצון. בא"י המקבל עבודת עמו ברצון. וברכת כהנים בלי נשיאת כפים. היינו. אלהינו וא"א ברכנו. שים שלום. ובשבת מוסיפין ברכה אחת (מו) משמר היוצא אומר למשמר הנכנס. מי ששכן שמו בבית הזה. הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה שלום וריעות. אמר להם. חדשים (מז) לקטורת בואו והפיסו. הפיסו זכה מי שזכה. והוא מזכה אחר עמו במחתה (מח). אמר להם. חדשים עם ישנים בואו והפיסו. מי מעלה איברים לכבש. זכה מי שזכה. ושאר כהנים שלא זכו. נמסרו לחזנים המשמשים עוסקים בצרכי המקדש. שמפשיטין בגדי כהונה מעליהם. ולובשין בגדי חול והולכים להם. מי שזכה בקטורת. נטל הכף של זהב (מט) מחזיק שלשה קבים. ובזך בתוכו מלא (נ) וגדוש קטורת (נא) וכסוי היה לו לכף. וכמין מודר קטן לכסות מלמעלה לנוי. מי שזכה במחתה. נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח שבעזרה. פינה גחלים אילך ואילך וחתה מגחלי מערכה שניה. ירד ועירן לתוך מחתה של זהב ואם מחמת הערוי נתפזרו ונשפכו כשיעור קב מהגחלים על הקרקע. מכבדן לאמת המים העוברת בעזרה (נב). נתפזרו יותר מקב. חוזר ותותה כשיעורו. הלכו אלה עם כף ומחתה והגיעו בין האולם ולמזבח. נטל אחד משאר כהנים שבעזרה את המגרפה (נג) זרקה בין האולם ולמזבח. שמעו כהנים קולה רצו באו להשתחוות. בזמן שכ"ג רוצה להשתחוות. שלשה אוחזין בו. אחד בימינו ואחד בשמאלו אחד באבנים טובות של אפוד מאחוריו. וכיון ששמע הממונה קול רגליו של כ"ג שהוא יוצא. הגביה לו הפרוכת. נכנס השתחוה ויצא. נכנסו אחיו הכהנים השתחוו ויצאו. החלו הללו שזכו בכף של קטורת ומחתה של גחלים. להיות עולים במעלות האולם (נד) מהרו אותן שזכו בדשון מזבח הפנימי והמנורה הקדימו לפניהם ונכנסו להיכל. מי שזכה בדשון מזבח. נכנס להיכל. נטל הטני ממקום שהניחו שם בתחלה השתחוה ויצא. מי שזכה בדשון המנורה. נכנס והיטיב שתי הנרות. מצאן דולקין. מתקן המערבי תחלה שהוא היותר צפוני ופנה לימינו. מצאן שכבו. מדליקן לאמצעי ממזבח העולה. ומדשן לשני ומניחו (נה) נטל הכוז כמעלה שניה שהניחו שם השתחוה ויצא. ואז אלה השנים שעשו דישון המזבח ומנורה והוציאו זה הטני וזה הכוז עם האפר וגחלים. הולכין יחד ושופכים הדשן במקום אחד אצל המזבח קדמה. יצאו אלה. נכנסו אותן שזכו בכף ומחתה. מי שזכה במחתה. צבר הגחלים ע"ג מזבח הקטורת שבהיכל. ורדדן בשולי המחתה כדי שלא תפול הקטורת

שיש מנין בסדרה: (מא) ומחציתה בערב: (מב) עמ"ש בס"ד בלח"ש סוף ברכות: (מג) עמ"ש שם בתמיד בס"ד: (מד) אהבה שאמרו שיום. מברכין יוצר אור: (מה) ויראה שמות. שהן של עשר שמות: (מו) בלי שם ומלכות. רק בקשת רחמים על הנכנסים שלא ירגזו. ויהיו מהין זה לזה. שלא ספכל עמידתן: (מז) נ"ל שלא היו צריכין להם כה נרמזים כמו בשאר עבודות. דכיון דמעתה. ומי שזכה בה פ"א כבר הגיע אינו רודף תמה. שלא יאבד מה שבידו: (מח) עמ"ש בס"ד בלח"ש: (מט) מלשכת הכלים: (נ) מבית אבטינס. שכהן בדרום נגד שער המים: (נא) מעשיה מבוררים למעלה בפתיחה: (נב) ושבת כופה עליהם שבכתר. כלי מחזיק לתך. המשמש לשלשה דברים. מוסין אותו פ"ג גחלים ועל הארץ בשבת. ומורידין בה את הדשן מע"ג המזבח: (נג) כלי משמיע קול גדול. ושלשה דברים היתה משמשת. כהן ששומע קולו. יודע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות והוא רץ ובא. ובן לוי יודע שאחיו הלוים נכנסים לדבר בשיר והוא רץ ובא. וראש המעמד מעמיד את הטמאים בשער המזרח: (נד) י"ב מעלות היו שם: (נה) ולמ"ד מזרח

מעל

מעל הגחלים. לפיכך משוה פניהם ושומתן שלא יהיו משופעים. השתחוה ויצא. מי שזכה בקטורת נוטל הבזך מתוך הכף. ונותן הכף לאוהבו או לקרובו שבא עמו לצורך כך. ורואה אם נתפזר מהקטורת שבבזך לתוך הכף. נותן אוהבו את הקטורת שנתפזר לתוך הכף. בחפניו של מקטיר עם קטורת שבבזך. והשתחוה ויצא. ומלמדין את המקטיר. לפי שאינו רגיל עדיין. ואומרים לו הוי זהיר שבא תתחיל לפניך. אלא היה שופך הקטורת על הגחלים לצד מערב רחוק ממנו. וכשהיה מתפזר לצד עצמו היה צוברו. כדי שתהא עשנה שוהה לבא. וזהו כבודו שיהא שוהה בעבודה. והיה צובר ועושה גל הלאה מכנגד פניו. כשבא לגרור הקטורת הסמוך, צוברו לצד מערב ברחוק ממנו. ואינו נכוה בצבור הקטורת השורף לפניו. וזהו ששנו צוברה פנימה שהיא חוצה לו. ועל גופו של מזבח מקטיר קטורת של כל יום (נו) התחיל מרדד הקטורת. שוטח ומשליך על גחלי האש בנחת כמי שמרקד בנפה. ולא היה המקטיר מקטיר עד שאומר לו הממונה הקטר. ואם היה כ"ג. אומר לו אישי כ"ג הקטר. פרשו העם. הכל פורשים מבין האולם ולמזבח. הקטיר והשתחוה ויצא. באו אלו שברכו וקראו ועשו עבודות האמורות. ועמדו על מעלות האולם. עמדו הראשונים לדרום (נז) אחיהם הכהנים וחמשה כלים הנז' בידם. הטני ביד אחד. הכוז ביד אחד. והמחתה ביד אחד. והבזך ביד אחד. וכף וכיסויה ביד אחד. וממתינין עד שיגיעו אחיהם העסוקים בהעלאת איברי התמיד. מי שזכה בהעלאת איברים מכבש למזבח. העלם להקטירן וזרקן על המערכה. ובראש המזבח מסיר גיד הנשה וזורקו לתפוח (נח) אם רצה כ"ג להקטיר. עלה בכבש הושיטו לו האיברים. סמך עליהם וזרקן על האש. אם רוצה הוא סומך ואחרים זורקין. גמרו כל עבודות הללו. באו כולם (נט) וברכו את העם ברכת כהנים יברכך יאר ישא (ס) ואומרים השם הוי"ה ב"ה ככתבו. וידיהם נשואות על גבי ראשיהם. חוץ מכ"ג שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ. ואחר גמר הג' פסוקים. עונים כל העם ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. הקטיר המקטיר האיברים והמנחה עשרון סולת בלול בשמן שלשה לוגין. והקטיר החביתין על האש. ופנה לשמאלו. נסך את היין שלשה לוגין בספל מזרחי של כסף (סא). אם כהן גדול הוא המנסך. בא לו להקיף את המזבח (סב) פנה לימינו. מהיכן הוא מתחיל. מקרן דרומית מזרחית מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית (סג) שם מוצא הנקבים בעצמו של מזבח. ולכבודו נתנו לו היין לנסך. הסגן עומד על הקרן שבמקצוע ההוא. ושני כהנים עומדים על שלחן החלבים (סד) ובידם שתי חצוצרות של כסף. בהם תקעו הריעו ותקעו. באו אלה השנים ועמדו אצל בן ארזא המקיש בצלצל לבדו. אחד מימינו ואחד משמאלו. שחה כ"ג לנסך (סה) הסגן הניף בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל. תקעו אלה בחצוצרות ונגנו לוים בנבלים וכינורות על ט"ו מעלות שבין עזרת נשים לעזרת ישראל ודיברו אחיים (סו) בשירי היום. הגיעו לסוף פרק. תקעו הריעו ותקעו והשתחוו העם שבעזרה. על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה. השיר שהיו הלוים אומרים בבהמ"ק. ביום א' היו אומרים לי"י הארץ ומלואה. ועושין ממנו ג' פרקים ולהן ט' תקיעות וט' השתחויות. בשני היו אומרים גדול י"י ומהולל. ועושין ממנו ג' פרקים כו'. וכן בג' אלהים נצב כו'. ובד' אל נקמות כו'. ובה' הרנינו כו'. ובו' ה' מלך כו'. ובשבת מזמור שיר כו'. זהו סדר התמיד לעבודת בית אלהינו. יה"ר שיבנה ב"ב אמן :

מערב עונים. ואח"כ ... נרות מזרחיים דולקין. ... את במזרחי תחלה ואחריו את המערבי. מאחר שכבו. מדשן ומדליק המערבי ממזבח כנ"ל : (נו) מאח"כ כיוה"כ היה מקטיר על המחתה של גחלים. ולא היה שם לדוד גחלים כיוה"כ : (נז) עמ"ש בס"ד בלח"ש שם : (נח) ימזרקו מלח על הכבש כדי שלא יחליקו רגלי הכהנים המעלין עולים למערכה. אבל המעלה האיברים והכהנים לא היה רשאי לילך על המלח. בחולק : (נט) ואולי גם שאר כהנים שבעזרה. אחר שנסתלקה הקטורת והותרו לבוא בין האולם ולמזבח. וכן מוכיח לשון משנה. אלא שהמשנה סג"ל להסיבותם. עומדים לימין אחיהם : (ס) ולא היו עונים אחריהם אמן בין פסוק לפסוק כדרך שעושין בגבולין : (סא) שהיו שם שני ספלים במזבח אצל קרן מערבית דרומית מנוקבים כמין שני חוטמין אחד מעובה ואחד דק. מערבי של מים מזרחי של יין : (סב) שיש לו רשות להלך כמו שהוא חפץ. מה שאין כאשר כהנים רשאין לעשות : (סג) ובעוד שהוא מקיף מסתכל במזבח את האיברים שלא נתאכלו על גבי המזבח : (סד) ב' שולחנות היו בעזרה במערבו של כבש א' של כסף וא' של שיש. על של כסף נותנין כלי שרת. ועל של שיש האיברים. הוא נקרא שלחן החלבים : (סה) לפי שהספלים עומדים למטה בגופו של מזבח עם רגל המנסך בשוה. הוצרך להניף לראות שיתן היין בנקב השית ולא ישפוך היין על גבי הלויו : (סו) אין שאומרים מי"ב לוים. על הדוכן שבין עזרת ישראל לעזרת כהנים :

ואי נכון לשכור עשרה בטלנים שיאמרו (או לפחות ש"ץ יאמר) סדר עבודה דוגמת כהני בית אב :

סליק סדר עבודה החמודה ויהי שירי ששה בתים. נגד ששה בתי אבות המשמר לעבודת עתים :

יְקָרָה הֲדוּרָה. עֲבוֹדַת סְדוּרָה. קְבוּעָה גְמוּרָה. בְּשָׂפָה בְּרוּרָה. עֲרוּכָה שְׁמוּרָה. חֲשׁוּבָה קְטוּרָה.

ברוך ה' אשר עזרני להשלים סדר עבודת תמיד השחר לתקוע יתד במקום נאמן. כן יעזרני על דבר כבוד שמו לגמור משפט דבר יום ביומו כל סדרי קרבנות שקבעו אנשי כנה"ג. בשכר זה תזכה לראות בית המקדש בנוי ומשוכלל כהנים בעבודתם על מקומן. ולוים על דוכן בשירי אסף ידותון והימן וישראל מקובלים יחד מנשן ומים מקדם ושיעו פה יאמר ה' אתו :

צפון העזרה כנגד פ׳ איזהו מקומן [illegible]

ואומר איזהו במתון ויבין הפירוש ויכוין בכל ענין [illegible]

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת: שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת:

שִׁירֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת. כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית מִזְרָחִית צְפוֹנִית צְפוֹנִית מַעֲרָבִית מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי: וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו אם נתחייבתי חטאת שתהא אמירה זו מרוצה לפניך כאלו הקרבתי חטאת: (בשבת א"א יס"ר)

אלו ואלו. של יוה"כ ושאר הפרשין: בבית הדשן שהאן נעיר אל מקום שסך הדשן ושריפתן כשרה באר ובלילה. וכל הפנים צריך לה אפילו קש ונבלה. והאי יודע דפרים ושעירים דלבור שאין קבוע להם זמן אינן דוחין שבת: ג אלו הן הטאת הצבור. שצריך להזכירן שהפנימיות כבר תנו: שעירי ר"ח ושל מועדות שדמן ניתן על מזבח החיצון כולן באין בני שנה. חטאת היחיד הם אלו. אם שגג בע"ז מביא שעירה בת שנתה בין שהיה מלך או הדיוט או כהן משוח ואם שגג בטומאת מקדש וקדשיו מביא כשבה או שעירה (והוא קרבן עולה ויורד. שאם אין ידו משגת מביא תורים או בני יונה או עשירית האיפה) ואם היתה השגגה באחת משאר כריתות שחייבין עליהם חטאת. אז יהיה חילוק בין השוגגים. אם הי' יחיד מעם הארץ יביא שעירה או כבשה לחטאת. ואם היה נשיא הוא המלך מביא שעיר (וכ"נ כבר נתבאר דינו) כל אלה של יחיד. טעונים סמיכה בשתים ווידוי החטא. הפשט העור הקטרת אימורים במלח. ואם היא ממין הכבשים מסיר גם האליה תמימה עם חוליות קצה השדרה עד מקום הכליות ומקטירן עם החלבים: ארבע קרנות. של מזבח העולה: בכבש. בנין משופע מחובר במזבח שעולין בו למזבח. וכבש קטן יוצא משפולו אל הסובב: ופנה לסובב. לימינו דרך מזרח. ומפני שדמן ניתן באצבעו על הקרנות שגבהן עשר. לכן הוצרך לעמוד על הסובב שגבהו שש אמות: דרומית מזרחית. כיצד עושה. לוקח הכהן הדם במזרק שנתקבל בו. מוליכו אצל המזבח וטובל אצבעו הימנית הסמוכה לגודל בדם. וסומך באצבעו הגדול מכאן ובגודל מכאן, וממטה ויורד כנגד חודה של קרן עד שיכלה הדם שבאצבעו. וכן הוא עושה בכל קרן. וצריך לטבול אצבעו על כל קרן. וכשגומר הנתינה על הקרן מקנח אצבעו בשפת מזרק מבחוץ וטובל שנית. ששירי הדם פסולים. וצריך שיהיה בדם כדי טבילה. לא שיספג אצבעו מדם: יסוד דרומי. הוא אמה אחת בלבד (אצל יסוד המערב) שבו פוגע תחלה בירידתו מהכבש ונותן השירים. דכתיב ואת כל דמה ישפוך אל יסוד המזבח. אח"כ מפשים ומוציא האימורין ומקטירן: ונאכלין. הבשר. אחר שהוסר גידו ודמו. וכל חלב לה' ככתוב בתורה. והוא החלב אשר על הקרב. בכללו חלב שעל הקבה. ושתי כליות עם חלב שעליהן. והחלב אשר על הכסלים. ויותרת הכבד. ונוטל מן הכבד מעט עם היותרת: הקלעים. היו היקף לחצר המשכן (מן יריעות מעשה קליעה נקבים נקבים) שכן כתיב בחטאת בחצר אוהל מועד יאכלוה. ובבית עולמים היתה חומת העזרה במקום הקלעים: לזכרי דכתיב כל זכר בכהנים יאכל אותה: בכל מאכל. בין צלי בין מבושל: ליום. זביחתו: ולילה. שלאחריו. ולמדנו מתודה. ובשר זבח. לרבות חטאת ואשם: עד חצות. מדבריהם עשו סייג לתורה להרחיק האדם מן העבירה:

ד הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ

ד העולה. כל עולה בהמה היתה באה אלא מן הזכרים מן הצאן (ועולת צבור היתה באה מן העזים) ומן הבקר בין גדולי' בין קטנים. טעונה סמיכה ומתוד' עלי' של עשה ועון ל"ת שניתק לעשה. ונסכים עשרון סלת בלול ברביעית הין שמן ויין לנסך רביעית ההין למין צאן בן שנה. אבל נסכי איל

בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:

יהי רצון כאלו הקרבתי עולה:

והוא בן שתי שנים. שני עשרונים בשמן שלישית הין. ויין שלישית הין. ונסכי מין הבקר. שלשה עשרונים בחצי ההין שמן וכן הוא מדת היין. ומנחת נסכים זו אינה טעונה תנופה והגשה ולא לבונה. אלא מלח. ונשרפת על מזבח כעולה. והיין מתנסך בספל שבמזבח: קדש קדשים. משום דלא כתיב בהדיא איצטריכא ליה: מתנות זריקה בכלי: שהן ארבע. בקרן מזרחית צפונית ובקרן מערבית דרומית שכנגדה למטה מחוט הסיקרא בזוית כמין גאם. שירי הדם נשפכין על יסוד דרומי: הפשט אחר זריקת הדם וקודם הוצאת האימורין. וה"ה לכל שאר הזבחים. העור מתחלק לכהני משמר וה"ה לכל קדשי קדשים: וכליל גיד הנשה חולצו בראש מזבח ומשליכו לתפוח: לאשים. בזריקה על מערכה דליקה:

זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי: שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע: וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו אם נתחייבתי אשם כאלו הקרבתי אשם:

ה שלמי צבור. ב' כבשי עצרת. טעונין תנופה חיין ושחוטין (התנופה היא שמוליך ומביא מעלה ומוריד. ועושין במזרח העזרה) ונסכיהם כנסכי עולה: אשם גזלות. האמור בשבועת הפקדון. ובא על זדון כשגגה: אשם מעילות. הנהנה מן ההקדש בשגגה: אשם שפחה חרופה. הבא על שפחה שחציה שפחה וחציה בת חורין המיועדת לעבד עברי. ישנו במזיד כשוגג. כל אלו מביאין איל אשם בשתי סלעים וטעונין סמיכה ווידוי העון: אשם נזיר. שנטמא במת בין שוגג בין מזיד: אשם מצורע ביום שמיני לטהרתו. טעון סמיכה (ואינה תכופה לשחיטה. לפי שצריך לעמוד חוץ לעזרה ולהכניס ידיו לפנים לסמוך) ותנופה חי עם לוג השמן בידי כהן תחת ידי הבעלים. שני כהנים מקבלין דמו אחד בכלי וזורקו על קיר המזבח כדם שאר אשמות ואחד בידו הימנית ומערה לתוך השמאלית ומזה באצבעו הימנית על תנוך אוזן המצורע הימנית ועל בהן ידיו ורגליו הימנית. וטעון נסכים ושני אלו מביאין כבש בן שנה וטעונין סמיכה: אשם תלוי. הבא על ספק שגגת כרת שחייבין על ודאי חטאת קבועה בא איל בשני סלעים. טעון סמיכה. וצ"ל שטעון גם ודוי. שהרי הכתוב קראו חטא:

י הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

יהי רצון כאלו הקרבתי תודה

ו התודה. מביאין אותה ד' שצריכים להודות. סימנם כל החיי"ם יודוך. ובאין עמו ארבעה מיני להם מעשרים עשרוני סולת. עשרה חמץ עושה מהם עשר חלות ועשרה למצה. ג' מינין. חלות ורקיקין ורבוכה ועושה מהם שלשים חלות שוות בחצי לוג שמן: ואיל נזיר. שמקריב ביום מלאת ימי נזרו ומביא עמו להם לוקח שש עשרונות וב' שלישי עשרון ועושה מהם עשרים חלות שוות כולן מצה. עשר חלות ועשר רקיקין ושמן שלהם רביעית. טעונין סמיכה היין והנופה שחופין ונסכים: קדשים קלים אין מועלים בהם ועורותיהם לבעלים: בכל העיר דכתיב תאכלו במקום טהור מליכנס שם מצורעים: לכל אדם. זר מהול וטהור. היה מהוכר בכורים אינו אוכל עד שהביא כפרתו: המורם חזה ושוק הימין שניתן מהם לכהן כשאר שלמים וארבע חלות מד' מינין שבתודה. ומורם מאיל נזיר זרוע בשלה. חזה ושוק. וחלת מצה אחת ורקיק אחד כל זה בכלל התנופה עם האימורין: כיוצא בהם. נאכלין בכל העיר ליום ולילה: ולעבדיהם הכנענים. והאימורין נקטרין על המזבח

ז שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

יהי רצון כאלו הקרבתי שלמים

ח הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת. וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם: וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

ז שלמים. באין מכל מין בהמה טהורה. טעונים סמיכה ונסכים: לשני ימים. יום שבח ושל אחריו: ולילה. שביניהם: המורם. חזה ושוק. משום תנופה:

ח והמעשר. מעשר בהמה: כנגד היסוד. בכל מקום שיש יסוד. לאפוקי מזרחית דרומית שלא היה לה יסוד: שנה באכילתן. אע"פ שכשוה אותן למתן דמן: אלא עד חצות. דבר תורה. כרמב"ם [וגרסת ס' פסחים קכ] חדרים בלילה כזה לג"ם: למנויו. לאותן שנמנו עליו:

מעלות שבין אולם ולמזבח. כנגדן ברייתא דר' ישמעאל מפורשת היטב. ואחריה קדיש דרבנן:

תקנו לומר ברייתא זו דר"י שכתובה בתחלת ס' תורת כהנים הואיל
וחוב מלוה שכת"כ מדרש במדות כללו. ולפיכך נחשבה כתלמוד.
כדי שילמד בה אדם י"ח שאמרו. לעולם ישלש אדם שנותיו שליש
במקרא במשנה בתלמוד. וגם לפי שאין בה מחלוקת כמו במשנת
איזהו מקומן:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: א מִקַּל וָחוֹמֶר. ב וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה ג מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד. וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים: ד מִכְּלָל וּפְרָט.

רבי. פרש"ב בשו"א. שע"א [ולא בקמ"ץ] כת"ב. ועי' רפה] [קדושין לו]: מדות. כל"ל. והמידות מהם נדרשת. בהן. והוא יתור הפ"ם:

א מק"ו. כיצד. ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם ז' ימים. ק"ו לשכינה שתסגר לפחות ז' ימים. הרי למד חמור מקל להחמיר. וה"ה איפכא קל מחמור להקל: ב מג"ש. כיצד. ערות הבת לא למדנו אלא מג"ש. אתיא הנה הנה זמה זמה: ג מבנין אב מכתוב אחד. כיצד. הרי נאמר בחג המצות. אך אשר יאכל לכל נפש וכו'. ההיתר אוכל נפש. בשאר המועדים מניין. אלא אמרו רז"ל. זה בנין אב לכל המועדים: משני כתובים כיצד. נאמר במומי אדם. או גבן או דק וגו'. וכתוב במומי בהמה. או חרוץ או יבלת. באדם לא נאמר חרוץ יבלת. בבהמה לא נאמר דק תבלול. מניין ליתן האמור של זה בזה. ולמדו אדם מבהמה ובהמה מאדם. זהו מב' כתובים. והן נחשבים למדה א': ד מכלל ופרט כיצד. נאמר אדם כי יקריב וגו' מן הבהמה. כלל היה שהיא בכלל בהמה. מן הבקר. ומן הצאן. פרט. נתמעטה חיה. ואין בכלל אלא מה שבפרט:

ה ומפרט וכלל. ו כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. ז מכלל שהוא צריך לפרט. ומפרט שהוא צריך לכלל. ח כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד. לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא. ט כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר. י כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: יא כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפרוש. יב דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו. יג וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות:

ה מפרט וכלל. כיצד. נאמר בהשבת אבדה. וכן תעשה לחמורו וכן לשמלתו. פרט. משמע אלה בלבד חייב להשיב. כתב אחריו כן תעשה לכל אבידת אחיך. חזר וכלל. נעשה כלל מוסף על הפרט. ומרבה כל דבר: ו אלא כעין הפרט. כיצד. כגון שנאמר על כל דבר פשע. כלל הכל. על שור על חמור וגו', פרט לך אלו בלבד. על כל אבידה. חזר וכלל. אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון. אף כל כיוצא בו. יצאו קרקעות. ועבדים שהוקשו להם. ויצאו שטרות. שאין אלא לראיה: ז מכלל שהוא צריך לפרט. כיצד. נאמר קדש לי כל בכור. יכול אף הנקבות בכלל. שהרי אומר כל פטר רחם במשמע. ת"ל זכר. זהו כלל שצריך לפרט. ואם נאמר זכר. יכול אפי' יצאה נקבה לפניו. ת"ל פטר רחם. אי פטר רחם. יכול אפי' נולד אחר יוצא דופן. ת"ל בכור. זהו פרט שצריך לכלל. והם מדה אחת: ח ויצא מן הכלל ללמד. כיצד. והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים וגו'. הלא שלמים בכלל כל הקדשים הן. כשיצאו מן הכלל. לא ללמד על עצמן בלבד יצאו. אלא על הכלל כולו יצאו. מה שלמים קדושת מזבח. אף כל שקדושתו קדושת מזבח חייבין עליו. יצאו קדשי בדק הבית: ט ויצא לטעון טען א' שהוא כענינו. כיצד. נאמר ואשר יבוא את רעהו ביער וגו'. מכה בשוגג בכלל רוצח היה. שנאמר ומכה אדם יומת. בין שוגג בין מזיד. ויצא מכה בשוגג לטעון טען אחד שהוא כענינו של מזיד. שזה המית וזה המית. יצא מן הכלל להקל על עצמו. שיגלה בערי מקלט. זהו ולא להחמיר: י ויצא לטעון טען אחר שלא כענינו. כיצד. נאמר. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד. והוציא העבריה מן הכלל. שנאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים. הלא אמה עבריה בכלל עבד עברי היתה. שנאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה. למה יצאה מן הכלל. לטעון טען אחר שלא כענינו. שעבד אינו יוצא בסימני גדלות ולא במיתת האדון. והאמה יוצאה בסימנים ובמיתת האדון אפי' תוך שש. יצא להקל עליה שיוצאה תוך שש. ולהחמיר שאדוניה מקדשה בעל כרחה: יא ויצא לידון בדבר החדש. כיצד. נאמר וכהן כי יקנה נפש וגו' ויליד ביתו. בתו בכלל היתה בין פנויה בין נשואה. ויצאה לידון בדבר החדש שאחר שנשאת אינה אוכלת בתרומה. שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר וגו'. והואיל והוציאה הכתוב מכלל. אי אתה יכול להחזירה לכללה אפי' אלמנה וגרושה אם לא החזירה הכתוב בפירוש. שנאמר ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה וגו' מלחם אביה תאכל: יב דבר הלמד מענינו. כיצד. נאמר שבו איש תחתיו. יכול ישבו תחתיהם כל היום. בא הכתוב ולמד אל יצא איש ממקומו. שהוא אלפים אמה (מדת תחום שבת) שהוא דבר הלמד מענינו: ודבר הלמד מסופו. כיצד. נאמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו. אסר כל שאר שבעולם. ובסוף הענין פירש האסורות לנו. ומהם נלמוד המותרות. ואלו מדה א' הם: יג ושני כתובים המכחישים. כמו שנא' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וכתוב אחד אומר. ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. בא הכתוב הג' והכריע. שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחד. מלמד ששניהם כאחד נבראו ואין כאן הכחשה: יהי רצון. סיומא דמס' אבות. עמ"ש בס"ד שם:

עד כאן הוא תיקון עולם העשיה. ואומרים קדיש דרבנן. ל"ן תיבות כמנין אלם. עמ"ש אצל קדיש שלם. שעולתו לשני ענינים. א' להעלות העולמות. והב' להכניע הקליפות שלא יתאחזו. כי הוא בסוד העמוד המקשר בין עולם לעולם. ודרך העמוד הוא עליית כל עולם להכיר ונכלל בו. עד זה מתקן הקדיש בין כל עולם ועולם. ולכן נאמר בלשון ארמי שאין מכירים בו המלאכים. כדי שלא יתקנאו בנו. כי הם מדברים בלה"ק שהוא מצד פנים. אבל החיצונים שיונקים מהאחוריים של הקדושה שהוא התרגום. הם מבינים אותו. וע"י אמרנו השבח הגדול כזה. כשמעט הם נכנעים. ואינם עולים עם העולמות:

יתגדל. שבח זה מיוסד על הפסוק והתגדלתי והתקדשתי וגו' האמור במלחמת גוג ומגוג. שיהא השם שלם והכסא שלם ויודע לעיני הגוים וידעו כי הוא ה'. ומ"ע תקן בלשון ארמי ומה שעלתה ביתר שמע"ל לפני ברוך שאמר. ובהטורי מו"ק סי' נ"ד מבוארים עוד דברים בגו הענינים לפשוט הבנתו וכוונתו. יע"ש:

[חזן] טרס יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ [זקף] שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ. וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ [וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב [קץ] מְשִׁיחֵהּ] בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב. וְאִמְרוּ אָמֵן: קהל איש"ר. טרס יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא. מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא טרס יִתְבָּרַךְ טוין אמן וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל

בחייכון. לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה כמלא נימא. וע"כ לא יהא האדם רודף אחר הכבוד והרבנות שקוברת בעליה. כמ"ש במרע"ה רב לך. הגיע עתו של יהושע [תנחומא ואתחנן] (ובדוד המע"ה. כמ"ש חז"ל) [שבת ל'] לכן כשאנו מתפללין על ביאת בן דוד. ראוי להתפלל על חיי דכל בית ישראל. ובכללן חכמיהם פרנסיהם. שיזכו עמנו יחד בביאת הגואל. שלא ידחו מפני פרנסי דור ההוא: בעגלא. במהרה: איש"ר. צריך לענות בכל כח כוונתו ובקו"ר וגם להודיע כל אבריו. כמ"ש בהקדמה בשם הזוהר (אבל אין לצעוק בקול גדול שילעגו עליו בני אדם) ואין להפסיק הש"ץ בין עלמיא ליתברך. ואעפ"כ יעשה שם קצת העמדה. עמו"ק: יתגדל (צריך להדגיש הג' יפה) [פי' שירגישה יפה במבטא. שלא יושמע יתכדל. וכן ק' יתקדש. שלא יושמע יתגדש. וכן כ' יתברך. שלא יושמע יתפרך] ויתקדש. וכן יתברך וכולן פתוחי השין. עלו"א [ולא בציר"י כה"ה]: שמה. חסר [יו"ד אחר המ'] ומפיק ה"א: בריך הוא. פסיק. עמו"ק [שהוא הפסק מאמר. וקאי על דקודשא]: די אמירן. כן הנוסח הנכון. עלו"א. ואף לפי מה שרגילין לגרור ולעשותו מלה א'. מ"מ הדלית תרוקה: יתגדל. עולה כמנין ג' מילואי אהיה [חוץ הפשוט. כזה אלף י וד י. אלף ה וד ה. אלף א וד א] ופשוט אחד [אהיה] ואלפו באותיות שמות [כזה. אחר א הוא ב. ואחר ה ו. ואחר י כ. ואחר ה ו. ס"ה עולה המ"ז כיתגדל]: ויתקדש. עולה שדי ועלמו: כוונת אמן הכלליות. כבר כתבנו בהקדמה בקצרה. וע"ש. וכאן נוסיף לקח טוב בענין רזי ורמזי אמן יהא שמיה רבא. דע. עוד יוצא מהלוף אמן באותיות שניות. שם בג"ם. עולה כמנין יבק. הרומז על קו האמצעי. שהם ג' שמות אדנ"י הוי"ה ואהי"ה. וכן עולה הויה אלהים. זה יחוד גמור יחד שהכל תלוי בו. בו נמלט יעקב אע"ה מן המלאך כשעבר מעבר יבק. ר"ת יחוד קודשא בריכה. המכוין בזה תפלתו לא תשוב ריקם: יהא שמה רבא מברך לעלם. פשוטו מובן לכל. ביאורו בלה"ק. יהיה שמו הגדול מבורך לעולם. ורמזיו דרך קצרה הם אלה: יהא. רומז ר"ת מילויי השם הגדול הוי"ה ב"ה שמתמלא בג' דברים ביודין בההין באלפין שמהם יוצאים ד' מילוים הידועים. הכוונה. שיתמלא השם בכל המילוים ויתגלה כבוד אלהותו וכח שמו לעיני הכל: שמה. גי' אל שדי. ומכניע אלהים אחרים: רבא. הוא אבר מן החי עולמים (וכ"מ בס' הזוהר [הקדמה ד' ג] המשכיל יבין) גם כמנין מלוי אלוה. עוד הוא כמנין אמן עם הכולל הנ"ל. ויכוין שיהא השם מבורך בכל אלה היחודים לעולם ולעולמי עולמים: יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. הנך שבעה תיבות שהם עיקר עניית הצבור (כ"ה דעת גדולי הראשונים בכלל) שצ"ל לענות יותר (אבל מ"מ אין רשאין להפסיק בין עלמיא ליתברך אפי' במחשבה אחרת (וכ"ש בדבור ח"ו) אלא יכוין למה שאומר הש"ץ עד שיגמור הקדיש) יש בהם כ"ח אותיות (כי שמה חסר בודאי וצ"ל ולעלמי בו'. והמשמן מתריצין עולמות) כנגד פרקי יד ימין ושמאל. וב' הידים נרמזים בג' שמות של יחוד ה' אלהינו ה'. י"ד אותיות כנגד יד ימין. ומהם יוצאים ג' שמות כוזו במוכסז כוזו שהם כנגד יד שמאל. ואלה השש שמות רומזים במ"ש [שבת קיט] העונה אמן בכל כחו. כ"ח ו'. קורעין לו גזר דינו של ע' שנה. שהם שבעים שרים יושבים על מדין. מאחר שיד ימין עם יד שמאל ובוי"ו המכריע כולם מסכימים להטיב לו. שוב אין לספרא אחרא כח להרע לו: יתגדל. הוא בכתר. כי גדול הוא עד א"ס: ויתקדש. בחכמה. כל קודש. כנודע. והם בסוד דברות הראשונות. ועד ואמרו הם י"ט תיבות. אבל תיבות ואמרו אמן אינם באים בחשבון. כי אינם בכלל השבח. רק צווי והכרזת הש"ץ לעם שיענו אמן. ומיתברך עד גמירא כ"א תיבות. שהם מ"ב בכללן. עד שם מ"ב שהוא מסוגל להעלאת הבירורין ומיין נוקבין. כי הוא בעל שש כנפים. וכן יש כאן שבעה תיבות השבח התומות בששה ווין בראשן כנגדו. שבהן מ"ב אותיות דוגמתו. ושוב לביאור: יתברך. ברכה הוא בבינה כידוע. שהיא הבריכה העליונה אם הבנים. ונקבעה כאן כאימא דרביעא על בנין. כי השבעה לשונות של שבח מכאן ואילך הם ממש ז' ספירות הבנין כסדר. והתומות בוי"ו כי הם בסוד ו' קצות. ראה דבר שלא מכוון מאד: ישתבח. שבח הוא בסוד יש עולמות לצדיק. והוא בחסד לאברהם. וצ"ב מ"ה. כבס' הזוהר [הקדמה ד' ג] (בסוד יסוד דבינה): פאר. ידוע בת"ת. הוא נויא דמלכא. לכן נסדר באמצע בין ימין לשמאל: רומם. בחינת השמאל. דין כפול פשוט ורבוע: נשא. בנצח. כראש תיבה הדומה בשמים. וכן. הדר. בהוד. וכן. ויתעלה. אות השורש רומז על עוז שהיא יסוד. וכן עטרה דכלילא ביה כנודע (ע"ל בהיכל לבנת ספיר): ויתהלל. היא מלכות בודאי. יראת ה' היא תתהלל. וגי' כלל אדני (ע"ל באשרי

ש״ץ: שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא טורע בְּרִיךְ הוּא שוין אמן לְעֵילָא [בעשי״ת לְעֵילָא מִכָּל] מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ טורע אָמֵן: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן. וְכָל מַאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא קַדִּישְׁתָּא דִּי בְּאַתְרָא הָדֵין וְדִי בְּכָל אֲתַר וַאֲתַר. יְהֵא לְהוֹן וּלְנָא שְׁלָמָא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי וּמְזוֹנֵי וּפוּרְקָנָא מִן קֳדָם מָרֵא שְׁמַיָּא. וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים. עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן: עונין אמן

פוסע לאחוריו בגחת ג״פ בכריעה א׳ ופונה לשמאל ואומר עֹשֶׂה [זוקף] שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו פונה לימינו ואומר וְהוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ ופונה לפניו ואומר וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן: עונין אמן

על הפסוק ומהלל מאד) וכ״מ בליקוטי פרדס רמז הלז. משם נראה. שיותר שהיה ר׳ שלמה הפרשן חכם תלמודי. עוד שם מקהל נאמן: ורחמי: פע״א [ולא ורחמים]: מרא שמיא. כנ״ל. פע״א [ולא מרן דבשמיא כרח״ה]: שלמא הוא. רבא (מפורש לעיל) ודאי. המושפע מן שמיא: וחיים. הוא בינה עם התיבה (לבן באה התלה בלה״ק) חיי המלך. ונשתיים הקדיש בלה״ק. שהותחל מבחינת התורים. להשיבם לפנים. והבן:

הלכות ברכות השחר

מנין הקדישים ומיניהם וזמנם ושצריך מנין. ואם התחיל בעשרה ויצאו מקצתן או יצאו קודם שהתחיל. ואם למדו או אמרו תהלים או פסוקי דזמרה או עלינו בלי מנין ואח״כ בא. ואם הפסיק במנחה בין אשרי לקדיש. ומי מצטרף למנין ואימתי. וכופין לילך לבהכ״נ ולשכור ש״ץ ומי יתן המעות:

(א) אומרים קדיש בכ״מ שנפסק סדר התפלה. והם ז׳ בכל יום לנהוג. ע״ש שבע ביום הללתיך. א׳ קודם ברכו כשנפסק סדר פסד״ז. ב׳ אחר תפלת י״ח שהיא מלוה בפ״ע ואינה דבוקה שלאחריה. ג׳ אחר ובא לציון כשנפסק סדר קדושה. ד׳ למנחה אחר אשרי שהוא מלוה בפ״ע בכל שאומר תהלה לדוד כו׳. ה׳ אחר י״ח דמנחה. ו׳ אחר הכנסה שאחרי ק״ש דערבית. ז׳ אחר י״ח דערבית שנגמר כולה התפלה. וה׳ אלו חובה כשמתפללין בצבור והשאר מנהג. ורמזו לכ״ח לחסר שלא יפחות מלעמות י׳ קדישים בכל יום (ס׳ נה): (ב) הקדיש ג׳ מינים. ק״ש עם תתקבל. ובלי תתקבל. וח״ק. וא״א תתקבל רק אחר י״ח (וכשתר שעיקר הקדיש אחר שמ״ע הוא לפי שהיא מלוה בפ״ע. אומר רק ח״ק ואחר ובא לציון אומר ק״ש תתקבל וחוזר על שמו״ע) או סליחות (ש״ס כסם בקשות רסת כמ״ח). שע״כ אומרים אשרי קודם ותחנון אח״כ כמ״ח) ובכ״מ שאומרים קדיש בשביל פסוקים או אגדה. הוא ק״ש. וקודם ברכו שאקדיש רק להפסיק אחר פסד״ז. ובמנחה אחר אשרי שהוא רק מטעם דכל האומר תהלה לדוד כו׳ ונאמר בדרך שחיים ולא כקורא בתורה. הוא רק ח״ק. ואחר קה״ת בב׳ וה׳ (ובשבת במנחה וה״ט במנחה. הקדיש שאומר על העמוד קודם שמו״ע חוזר לס״ת) הוא רק ח״ק אף שקרא בתורה. לפי שהוא רק מלוה מתקנת עזרא. ואף שאומר אח״כ אשר ובא לציון קדיש תתקבל וחוזר על ש״ע וכ״ש לנקריאה. מ״מ תקנו עליה קדיש בפ״ע. לפי שקה״ת בצבור חשוב מאד. ובשבת בלא״ה מחויב לומר קדיש להפסיק בין ז׳ קרואים למפטיר (שם): (ג) כל דבר שבקדושה (כגון קדיש (אפי׳ דרבנן אחר לימוד) וברכו וקדושה) א״א בפחות מעשרה זכרים גדולים שהביאו ב׳ שערות ובני חורין. וכל שיש מנין בבהכ״נ. לא ימתין הש״ץ על אדם חשוב או גדול. וי״א רק כשיש לחוש שיעבור זמן ק״ש או תפלה (שם): (ד) התחיל לומר קדיש או קדושה (ואפי׳ התחיל רק ברכת אבות בקו״ר) במנין ויצאו מקצתן עד שנשארו ו׳ (והסור לצאת. וע״ז נאמר ועוזבי ה׳ יכלו. אך כשנשאר מנין. מותר לצאת מי ששמע כבר קדיש וקדושה וברכו והקדישים עד אחר עלינו) גומר הקדיש (והקדיש שקודם ברכו. לא יתחיל יוצר (וי״א שלא יתחיל גם ברכו. והשתא גם ברכו ויצאו. גומר קדושת יוצר) אור. וי״א שגומר עד ש״ע בלחש. וכן עיקר) או הקדושה וכל הש״ע וגם ובא לציון וקדיש שלאחריו בלי מנין. ואומר הש״ע או״א ברכנו. אבל אין נ״כ. רק כשהתחילו כו׳ גומרין. ואפשר דהברכה לבד הוי התחלה. ובשבת יום קה״ת אין קורין. וכשיצאו אחר שהתחילו יוצר אור או אפילו אחר שהתחילו ש״ע בלחש. לא יתחיל הש״ע התפלה בקו״ר בלי מנין (שם): (ה) התחילו ערבית במנין (ואפילו רק ברכו ולא הברכה) ויצאו קצת. גומרין עד יראו עינינו וקדיש שלאחריו בלי מנין. וכשהתחילו הש״ע בלחש במנין (ואין מועיל מה שהיה מנין בשעת ק״ש וברכותיה) ויצאו קצת. אומר ק״ש אחר ש״ע (וי״א שא״א) ובמו״ש אומר גם ח״ק וגם ובא לציון וקדיש תתקבל בלי מנין (שם): (ו) קדיש שאחר עלינו בשחר או בערב ושאחר לימוד פסוקים ואגדות. לא יאמר רק כשיש מנין בעת אמירתו אפי׳ היו באמירת עלינו או הלימוד. וכשאמרו עלינו בלי מנין ובאו אח״כ בלי הפסק רב. אומר ג׳ פסוקים או מזמור א׳ ואומר קדיש. וא״צ שיהא מנין בעת הלימוד או אמירת תהלים או פסד״ז. רק כשבא תיכף אח״כ אומר קדיש. וי״א שצריך. ונהגו לומר תהלים ופסד״ז וללמוד אפי׳ בלי מנין ולשייר מזמור א׳ וקצת מהלימוד לגמור כשבא המנין. וכשאמרו פסד״ז בלי מנין. אם בא קודם ישתבח. יאמרו המתפללים ישתבח (ובלא אמרו פסד״ז לא יאמרו ישתבח) והש״ץ קדיש וברכו. וגם אחר ישתבח. יאמרו ג׳ פסוקים מפסד״ז וקדיש (שם): (ז) אם היה מנין באמירת פסד״ז או אשרי שקודם מנחה ויצאו קצת קודם שהתחיל הקדיש. לא יתחילו בלי מנין. וי״א שאומרו. ובמנחה אומרו אפי׳ היה המנין רק בתחלת אשרי (שם): (ח) נשים ועבדים וקטנים אין מצטרפין למנין לדבר שבקדושה ואפי׳ ע״י ס״ת שביד קטן. וכן עיקר. ויש מתירין בט׳ וא׳ מהם. אך שיהא הקטן יותר מבן שש וידע למי מתפללין. והנוהג להקל בשעה״ד בקטן אפי׳ כשאין חומש בידו אין למחות בו (וי״א שאסור אפי׳ בחומש בידו ולברכו וקדיש חיוב) אך לא יאמרו רק ברכו וקדיש חיוב. ולא קדיש שאחר עלינו שהוא רק מנהג (שם): (ט) אפי׳ גדול בשנים כשלא הביא עוד ב׳ שערות דינו כקטן עד השלום ל״ו שנה. וי״א ל״ג ויום אחד. וכשנגלו בו סימני גרות דינו כגדול מכ׳ שנה ומעלה. וקודם

כ' שי גדול למנין ולזימון ולא לאיסור תורה . ונכתם . שוי גדול בי"ג שנה ויום אחד (ואפי' רק רגע א' בשנת י"ד שני . ואפי' נולד בסוף יום ר"ה נעשה גדול בלס"ג בתחלת ליל ר"ה משנת י"ד אבל לא שם"מ) וא"צ לבדוק בשערות וסומכין שהביא . ושהביא מקודם הוי קטן . וטומטום ואנדרוגינוס אין מצטרפין . וגר מצטרף (שם) : (י) אם קצת מהמנין התחילו להתפלל שמ"ע לבדן ואין יכולין לענות ונשאר כתב שעונין . מצטרפין לדבר שבקדושה כגון קדיש וברכו . ואפי' שהש"ץ לא התפלל עוד כלום לעצמו . אבל כשחוזר התפלה . צריך ט' שומעין ועונין אמן . שלא יהיו ברכותיו לבטלה (שם) : (יא) כשא' מהמנין ישן (ולא יותר מא') מצטרף לדבר שבקדושה . וי"א שאינו מצטרף . ולכתחלה צריך לעוררו (ואפי' יש מנין זולתו כגון שיושבים כשהגיעו לדבר שבקדושה . עד שיעוררוהו . וכשאינו רוצה לעמוד א"צ להמתין) שיהיה עכ"פ מתנמנם . וכן לזימון י'. וכקה"ת א"צ נ"מ (שם) : (יב) אם כל אחד מהמנין התפללו ביחיד או קצת גבר וקצת לבד . סרה מהם קדיש וקדושה . ואף שנתחברו אח"כ לסוריס שהתפלל שנים והוי ברכה לבטלה. רק כשיש מי שלא התפלל יתפלל ויענו; שלא יתפלל הש"צ בלחש כשאין עשרה שלא התפללו (שם) : (יג) חרש המדבר ואינו שומע או להיפוך (ואפי' ב' ויותר . שהרוב פקחים) מצטרף כשמבין מה שעונין אפי' אינו עונה . וכ"ש כשמכוין הברכות ושומע כשרואה עונין . ואם הש"צ התפלל בלחש . לא יחזור בקו"ל רק כשט' שומעין ועונין . ושאינו שומע ואינו מדבר הוא כשוטה וקטן . ומסר שאינו יכול לדבר לפני מלך אינו מצטרף (שם) : (יד) עבריין שעבר על גזירת הצבור . או עבר עבירה מצטרף . ואם מפני שמון מצטרף . ויש אוסרין . ומ"מ מותר להתפלל בבהכ"נ שהוא שם שיש מנין זולתו , אא"כ פירשו עליו להחמיר בזה . וקראים אין מצטרפין . ואפי' מאה כלא חשוב (שם) : (טו) צריך שיהא כל המנין במקום א' והש"צ עמהם . ואם קצתם בחדר זה וקצת בחדר אחר ואין רואין זה את זה (וי"א דאפי' רואין לא מהני) אין מצטרפין אפי' כשהפתח שביניהם פתוח ואין דלת נסגרה . ואפי' סרוב מנין בבהכ"נ והמיעוט בעזרה שלפניה . ואפי' שעומד על האסקופה תוך חלל הפתח מהאגף ולחוץ (פי' ממקום ששם כשיפות מעובי הדלת כשסוגרה ולחוץ עד כלות רוחב האסקופה הוי כלחוץ) והדלת פתוח . וכשאין דלת צ"ע . אפי' במקום א' וא' אחר החלון שנסרם לגיעות מצטרפין . אבל לא בנסרם למחיצה מפני תפילין או ס"ת לבמה שם (שם) : (טז) מי שמראה פניו להעומדים בבהכ"נ . אפי' עומד אחורי בהכ"נ ומראה פניו דרך חלון אפי' גבוה כמה קומות ואינו רחב ד' מצטרף . וי"א שצריך שיהיה ראשו ורובו בפנים . וכשאינו מראה פניו . אפי' עומד על גג בהכ"נ או עובי הכותל אינו מצטרף (שם) : (יז) עליות שאין סגורות בכותל גמור אלא בכלונסאות שגבוהות י' ולמטה אויר גדול שהעליות

פתוח אליו ורואין זה את זה . אין מצטרפין . וי"א דמצטרפין . ולפ"ז אם אינו יכול להעומדים שם או בעזרת נשים לירד לבהכ"נ . ומראים פניו . יש להקל (שם) : (יח) גלאזי"רשי (הוא מקום שמוכרים שם מעיסם אויר ר"ל שקורין קאנטאמא"ס) שיש שם ב' כתות . וי' בשים א' וד' בהסר ואין יכולין ליגע זה בזה . יכולין הד' לסיות לפני ספתח ולהצטרף כשרואין זה את זה . כדי שלא יתבטלו מ' יום מקדיש וקדושה (שם) : (יט) אם קצת בפנים וקצת בחוץ או רוב במקום א' ומיעוט בב' והש"צ על האסקופה תוך הפתח . מצטרפין . אבל ט' בבהכ"נ והש"צ על המפתן אין מצטרפין . וכש"כ ר"ה ואפי' שביל רחב בין ב' בתים . אין מצטרפין בשום ענין (שם) : (כ) חצר קטן המחובר לגדול שנפל כל הכותל שהפסיק ביניהם והגדול נשאר פסין מכאן ומכאן ואין בפרצה יותר מי' אמה וט' בגדול וא' בקטן . מצטרפין אפי' אין רואין זה את זה . אבל ט' בקטן וא' בגדול ואפי' ס' בזה וה' בזה . אין מצטרפין כשאין רואין זה את זה (ודוקא כשנכנס כותלי אורך הקטן לתוך הגדול ומופלגים שם ג"ט מכותלי אורך הגדול . ואם לאו דין הקטן כגדול) ואם הש"צ בקטן והצבור בגדול מוציאן י"ח אפי' אין רואין . ואם להיפך . אין מוציאן כשאין רואין ואפי' בס י' . ואפי' עתה שכולם בקיאים לא יאמר שם קדיש וקדושה כשאין שם מנין . ובדאיכא . מוציא אפי' אותן שאחורי בהכ"נ כששומעים ומכוונים לצאת והוא מכוין להוציא כל שומע אפי' אין רואין . וכשהש"צ על מפתן הקטן מוציאן (ובב' חדרים ממש אין מצטרפין אפי' הוא על המפתן) והאגף כלחוץ . ואפי' כשאחר על המפתן מצטרף . ובמקום שהש"צ עומד בתיבה או בימה . מצטרף עמהם ומוציאם אפי' גבוה י"ט ורחב יותר מד' על ד' ובמחיצות יותר מי"ט ואפי' אין רואין זה את זה . וי"א דוקא ברואין (שם) : (כא) כשמנין במקום א' ואומרים קדיש או קדושה . יכול השומע לענות עמהם אפי' הוא בבית אחר לגמרי ואפי' כמה בתים מפסיק ביניהם . וי"א במ"מ צריך שלא יפסיק ע"ג או נכרי או נכרית או טינוף . והעונה בשעה"ד כדיעה א' לא הפסיד (שם) : (כב) המתפלל בחדר שלפנים מבית המנין שאינו פרוץ במילואו לבית . הוי כמתפלל ביחיד . וי"א שרק אין מצטרף . אבל הוי כמתפלל בצבור כשפתח החדר רק דרך הבית . וכן המתפלל בביתו שאחורי בהכ"נ . וביניהם חלון קטן ששומע כל שאומרים (שם) : (כג) כשיש מנין בלא מיושבי העיר או אפי' רק ג' או ד' בע"ב ולהם משרתים ותלמידים לבטלים . כופין זה את זה לשכור ש"צ אפי' בכל השנה להתפלל תמיד במנין . ובמקום שאין בבהכ"נ מנין תמיד . כופין זה את זה בקנס לבא תמיד לבהכ"נ אפי' הבחורים והלומדים . אך כשיש מנין זולתם יתפללו במקום לימודם (שם) : (כד) במקום שצריכים לשכור מנין וה"ה ויש סביבות שרגילין לבא לשם עם בני ביתם . א"צ ליתן כלום על זה . שאם היו רוצים היו הולכים למקום אחר ששם מנין זולתם ולא היו צריכים ליתן כלום אפי' לשכר ש"צ (שם) :

דין איחר לבא לבהכ"נ . ואם דרכו להתפלל במתון וכוונה . ואיך לנהוג בדרך . ומי כשר לש"צ . ומנהגו . ואם מאריך או מנגן ניגון ע"ז . ודין הסירוב . ואם יחיד מעכב במינוי ש"צ ואם שונא הש"צ . ודין העברת ש"צ וחזרתו . ושיותר טוב ש"צ בשכר וברצון הקהל . ומי יתן המעות . ואם לשכור רב קודם לש"צ . ושיתפלל מסידור ומחזור :

(א) תפלה שאמר לה' ומקבל תמיד . לפיכך חייב לבא א"ע לבוא לבהכ"נ בענין שלא יצטרך לדלג בפסוקי דזמרה ומ"מ יוכל לומר ש"ע בצבור שהוא העיקר . ואם עבר ואיחר לבא עד אחר שהתחילו הצבור להתפלל ואם יתפלל כסדר לא יגיע לומר ש"ע עמהם . אומר ברכת עט"י ואלהי נשמה שלא אמרם בביתו (אפי' כשעי"ז יתאחר מש"ע בצבור) ומניח טלית ותפלין . וכשרואה שהצבור בסוף פסוקי דזמרה ויש לו שהות . אומר ב"ש ותהלה לדוד (ובשבת ויו"ט גם נשמת) וישתבח . ואח"כ אומר בצבור יוצר אור כסדר עד אחר ש"ע . וכשיש לו שהות יותר . אומר אחר אשרי גם מזמור הללו אל בקדשו . וכשיש לו שהות יותר . אומר קודם הללו כנ"ל גם הללו מן השמים . וכשיש לו שהות יותר . אומר כל ה' הללויה . וכשיש לו שהות יותר . אומר גם ברוך עד והוא רחום ומדלג עד והוא רחום שקודם אשרי . וכשיש לו שהות יותר . אומר גם ויושע והשירה . וכשהוא שבת או יו"ט ויש שהות לומר גם קצת משבח ברכות . או למנצח ולדוד בשנותו ותפלה למשה קודמין . וכל מה שדילג אומר אחר ש"ע (סי' נב) : (ב) ואם בא כשהתחילו ישתבח . אם לא יוכל לומר ב"ש ואשרי וישתבח כנ"ל . לא יאמר עמהם כלל (והממון שמתחילין מישתבח מברכין לבטלה) רק ישמע מהש"צ ישתבח ויענה אמן ומתפלל בצבור מיוצר כנ"ל . ואם בא אחר שהתחילו יוצר ואין לו שהות לומר פסוקי דזמרה אפי' בדילוג . אומר ק"ש וברכותיה וש"ע בצבור. ואח"כ אומר כל פסוקי דזמרה חוץ מברוך שאמר וישתבח . וכשבא סמוך לק"ש . אם יכול לומר יוצר ולהגיע לש"ע בצבור . אומר יוצר אפי' לא יקרא ק"ש בצבור . ואם לאו . לא יתחיל מיוצר אפי' יגיע לש"ע בחזרת הש"צ . ולא יאמר ש"ע נגד הצבור . רק יתפלל ביחיד כסדר (שם) : (ג) מי שדרכו להתפלל במתון וכוונה ואפי' כשבא בתחלת התפלה אינו יכול להתפלל בשוה עם הש"צ שיפסיד הכוונה . לא ידלג ויתפלל כסדר ביחיד וה' יראה ללבב . וכשאינו מתפלל כסדר מספק שאיגרות כאזהרת המגיד להב"י . ויראה לכוין לומר בצבור ברכו וקדושה בין הפרקים ולא באמצע (שם) : (ד) לעולם אסור לומר ב"ש או ישתבח בלי מזמור ביניהם . דמברך לבטלה. ובדרך כשאין פנאי להאריך . יתחיל מיוצר . או מישתבח ואומרו בלי שם . וכשרוצה לאמרו בשם ומלכות . אומר קודם גם ב"ש וקצת מפסד"ז ע"ד הנ"ל . ואם אמר קצת מפסד"ז בלי ב"ש קודם . ואמר אחריו ישתבח בשם לא הוי לבטלה .

לכתחלה לא יעשה כן (סי' נג): (ה) עד ישתבח א"צ הש"ץ לירד לפני התיבה. וכשמגיעים לישתבח ירד ויעמוד ויאמרו (וצריך שיאמר לעצמו פסוקי דזמרה כ"ש וקצת מפסד"ז. ואם לאו אסור לומר ישתבח. וכדאפשר למנות ש"ץ שאמר כ"ש וכל פסד"ז עדיף) ולא ימתין מלירד עד הקדיש שאחריו (שם): (ו) אין למנות לש"ץ רק להגון (ריק מעבירות) ופרקו נאה (שלא יצא עליו שם רע אפי' בילדותו אפי' קול בעלמא. ואינו מועד לעשות דברים שאינם מהוגנים. וכהיום לו מע"ט אין מדקדקין במה שעשה בילדותו בשוגג. ודיעבד אין להעבירו משם רע שבילדותו או אפי' יצא עליו מקרוב וידוע. וכשיצא הקול עתה ואינו פוסק ואין לו אויבים שמוציאים קול. אפי' יחיד יכול למחות ולהעבירו) ועניו. ומרוצה לעם (שיסכימו לתפלתו) ובעל נעימה. וקול ערב (שמושך הלב) ורגיל לקרות בתנ"ך (שיהיו פסוקי התפלה סדורים בפיו) ונשוי (אפי' בכל השנה וכ"ש בימים נוראים) וקודם לבחור אפי' נתמלא זקנו. וכשאין מי שבו כל מדות אלו. יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ומע"ט. וכשיש ע"ה זקן וקולו נעים ומרוצה. ובן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים. קודם להזקן. ומותר להיות אפי' ש"ץ קבוע (שם): (ז) עבר עבירה (אפי' הרג נפש) בשוגג ושב מותר לש"ץ. וכשעשה במזיד פעמים הרבה. אפי' עשה תשובה גמורה. לא ימנוהו לש"ץ. וכשעבר באונס ושב. יכול להיות ש"ץ קבוע. וש"ץ שהוא גם שו"ב. ויצא טריפה מת"י פעמים הרבה. יעבירוהו. ולא יחזירוהו אפי' אחר התשובה המכשירתו לשו"ב בכתחלה. וכשהקהל רוצים בו. חוזר אפי' שב במקומו. וכשראהו שסיגף עצמו בתעניות בלי כפיית ב"ד. הכ"י לש"ץ (שם): (ח) ראוי לש"ץ. שיכנוס לבהכ"נ ראשון. ויצא אחרון. וטוב להזור אחר ש"ץ בן צדיק. וי"א שצדיק בן רשע עדיף. ולמעשה. הכל לפי שפלות רוח של זה. וצדקת אבותיו של זה. ובר"ה ויו"כ. צדיק בן צדיק עדיף. ואין ראיה מבזויי משפחות. דמ"מ צדיקים הם. ואין מום פוסל בש"ץ. ומ"מ יש ליזהר במום גלוי (שם): (ט) לא ימנו לש"ץ קבוע. רק מי שנתמלא זקנו (לכבוד הצבור. ואפי' מוחלין כבודם) ובאקראי (שלא נתמנה כלל) מותר (אבל הפסול מעבירה. כ"ז שלא שב. אסור אפי' באקראי) משהביא ב' שערות (ובן י"ג שלימות. מסתמא הביא. אם לא שידוע שלא הביא עוד) ושנתמנה מהצבור או מהש"ץ. להתפלל בעתים ידועים להקל מהש"ץ. הוי קבוע. אבל נתמנה להיות מוכן להתפלל לפעמים כשלא יהיה הש"ץ בבהכ"נ. לא הוי קבוע. וי"א דהוי קבוע (שם): (י) כשאין יודע להיות ש"ץ. רק בן י"ג ויום אחד. מוטב שהוא יהא ש"ץ אפי' אין לו זקן. משיתבטלו מקדושה וקדיש. ומי שאינו בעל זקן. כשהגיע לשנים שראוי שיתמלא זקנו. הוי כנתמלא. ולפיכך ממנין בן כ' אפי' בלי זקן. ובן מבן ח"י ומעלה אפי' יש לו רק מעט זקן. ומי שנראו בו סימני סריס והוא בן כ'. או לא נראו. ועברו רוב שנותיו. מותר למנותו. וי"א שאינו כבוד הצבור. וי"א דסריס. או הקרוב לל' שנה ולא נמת בזקנו אפי' שער א'. כשר לש"ץ (שם): (יא) יש מקומות שנהגו. שהקטן מתפלל ערבית בחול ובמוצ"ש. ולא בליל שבת. ובמקומות שלא נהגו כן. לא יתפלל אפי' ערבית. ומחילת הצבור לא מהני. ולא יפרוס על שמע למי שלא שמע ברכו בשחר (וברכו מקריאת התורה. יכול לומר) וקורא קטן. עד י"ג שנה ויום א' (ואין ספק שצריך יום א' יותר מי"ג. אלא שצריך י"ג שלמים מיום ליום. ולא אמריך שיום א' משנת י"ג חשוב שנה. ומיד בלה"כ (ולא בי"ס. דבעי שלמים עד צאת הכוכבים) מהיום שנולד בו שבו כלים י"ג שלמים. הוי כמקצת היום שלם. והוא בן י"ג ויום א'. וא"צ מעת לעת. ואפי' נולד בסוף יום ר"ה. נעשה בן י"ג בלה"כ בליל ר"ה דשנת י"ד וכשהתפלל ערבית מבע"י קודם ליל יום לידתו. קורא ק"ש שנית בלילה כשמגיע זמן חיובו מה"ת. ויש מחמירין שאפי' ביום שאחר י"ג אקרא קטן. עד שיעבור היום) והביא ב' שערות. ואפי' מגיע לי"ג בשבת. לא יתפלל ערבית ליל שבת במקום שמתפללין מבע"י לתוספת שבת. ובלילה מותר (שם): (יב) ש"ץ שמאריך בתפלה כדי שישמעו קולו שערב. אם הוא לפי שמחה בלבו על אודותו לה' בנעימה. ומתפלל בכובד ראש ובאימה. תע"ב. כשהוא ברצון הקהל (וכשמאריך יותר מדאי. אפי' בשבת ויו"ט וברצון הקהל. ה"ז מגונה) ואם מכוין להשמיע קולו ושמח בו. הרי זה מגונה. וכ"ש כשמאריך בקדיש ואמן וברכו וקדושה. ומשהה התיבה עד שאין משמעה כלום. ומכאן מדה"ר לדין (בעת רשעים מועטים. כ"ש למפרע. חזן כאם זינגער) ובזוהר. ש"ץ המשבח ביה תחלה. ווי לאינון דסמכין עליה. וש"ץ שמזמר בתפלה בניגון המיוחד לע"ז. יגערו בו. וכשאינו שומע. יעבירוהו (ומי שקולו נעים ירק רק לה'. ולא שאר רננות) וש"ץ זקן שקולו נמוך וחלוש ומאריך בתפלה. יכולים להחליפו (שם): (יג) לא ימנו נלעג לשון שאינו יודע לחתוך האותיות. כגון שקורא לא' ע'. ולהיפך (שקורא ע' עמוק

והזק מא') או לא' ה'. וכשהם מדברים בו מותר. וא"צ לנביא ש"ץ ממקום אחר. ופוחח (שבגדיו קרועים וזרועותיו מגולים) לא יהא ש"ץ. מפני כבוד הצבור. וראוי שיהיו בגדי הש"ץ ארוכים (שלא יראו רגליו. אם הולך בלי אנפלאות ובמקום שאין עומדים יחף לפני גדולים. ובמקום שעומדים מותר) ונקיים מלכלוך (וכשהוא גם שו"ב. יחליף בגדיו לתפלה. וכשאין רוצה. יעבירוהו) ולא יטיב הנרות בעת התפלה. אם לעיין במנהגו (שם): (יד) סומא מותר לש"ץ. וה"ה במדבר ואינו שומע. אבל השומע שנתקלקל חוש שמיעתו. כדרך הזקן שכבדה אזנו קצת משמוע. ומ"מ שומע ויודע מצד ההרגל מה שהצבור אומרים ועונים. מותר (שם): (טו) ש"ץ קבוע. יורד לפני התיבה מעצמו. ולא ימתין עד שיאמרו לו. ומי שאינו קבוע. כשיאמרו לו פעם ראשון. מסרב וממאן לגמרי. כאומר איני ראוי לכך. ובפעם ב'. מכין עצמו. כרוצה לעמוד. ובג'. יעמוד. וכשאומר לו אדם גדול. לא יסרב כלל. וכן כשטעה הש"ץ וצריך להעמיד אחר. לא יסרב האחר כלל (שם): (טז) האומר איני עובר לפני התיבה לפי שבגדי צבועים (וכשאומר מיד הטעם. ירד) או מפני הסנדל שברגלי. לא ירד בתפלה זו. אפי' בלבנים או יחף (ולשאר תפלות יורד. אפי' לא אמר טעם) אפי' נתן טעם לדבריו. שאין כבוד לה' רק בלבנים דרך עמה (שם): (יז) יש שמנעו גר מש"ץ. ודחו. וכשיש אחר. עדיף. וממזר אסור לש"ץ (שם): (יח) אפי' יחיד יכול לעכב (כשמביא טעם הגון לפני טובי העיר. ורואים שראוי לו לעכב) מלמנות ש"ץ פלוני שרוב הצבור רוצים (וכן בכל המנויים. ואפי' במברך הורה) כשרוצה לשכור אחר כדמיו של זה. אבל ביותר. אפי' בזה ההוספה. אינו יכול להכריח הצבור לזה. רק כשרוצה להוסיף משלו. ואפי' הורגלו ליתן שכר הרבה. ועתה מזדמן להם בפחות. אין היחיד יכול להכריחם לשכור אחר שעדיף בשכר שהורגלו (וכשהיחיד שונא הש"ץ. מחויב לומר שמסיר קנאתו מלבו ויוציאנו בתפלתו. ואם לאו. אפי' אוהבו אינו יוצא) ואם הסכים עליו תחלה. אינו יכול להזור ולמחות. רק הרבים שהסכימו הרוב. וצריכין שלא לו שכירות המגיעו עד סוף זמן שכירתו. ומי שהעבירוהו בהסכם הקהל ועמד כך ימים רבים. או מינוהו לזמן ושלם. וא"צ רוציה למנותו שנית. הוי כתחלת קבלה ואפי' יחיד מעכב. ועכשיו נהגו לילך אחר רוב דיעות נותני השכירות. אפי' פסולי קורבה ביניהם. ואין משגיחין על המועטים. ויש מקומות שממנין ע"ז י"א או י"ג אנשים. או ז' טובי העיר (שם): (יט) צריך שיהא הש"ץ אהוב לקהל. וירצו שלא יהא טיפש. שיוכל להתעסק בצרכם כראוי. ויוכיחן במילי דשמיא. וא"צ להחניפן בזה (שם): (כ) אין למנות ש"ץ עפ"י השר. אפי' רוב הצבור רוצים בו. והשר ביקש מהמועט ממאנים בשכירתו. ויותר ראוי שיהא ש"ץ בשכר מבחנם (וצריכין העניים לסייע בשכירות ש"ץ. אפי' יש ש"ץ בחנם) ואם שבחנם מעולה. הוא עדיף. ואין להתפלל בלי רצון הקהל. מפני אלמות וגיאות. ואין עונין אחריו אמן (שם): (כא) שכר ש"ץ יפרעו מקופת הקהל שגובין לפי ממון (וכן כל שהוא תקנת הצבור ונעשה ע"י ממון) וי"א שגובין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות. וכן המנהג במדינות הרבה. ובקצת מקומות גובין בשוה. אך קצוב לו עוד מכל השואין לפי ממון. ובמקום שאין מנהג. גובין לפי ממון (שם): (כב) צבור שצריכין לשכור רב וש"ץ. ואין סיפוק לשניהם. אם הרב מובהק ובקי בהוראה. קודם לש"ץ. ואפי' המיעוט יכול לכוף הרוב. ואם לאו. הש"ץ קודם. וכשאינו ראוי לכך. אפי' יחיד יכול למחות (שם): (כג) לא יעבירו ש"ץ. רק כשנמצא עליו פסול. בעדים. וברינון כגון שיצא קול שנתפס עם נכרית וכיוצא. יושיבו ב"ד. וכשיעידו עליו בזה. יעבירוהו. ולא יחזירוהו עד שישוב בלי ערמה בעדים (אפי' עבר במזיד) וה"ה בקלא דלא פסיק. ואפי' נשבע שלא יעבור עוד. אינו מועיל. וכשעבר בילדותו במזיד ולא שב עוד. אפי' מינוהו יעבירוהו. וי"א להקל. שאין מורידין אדם מקדושתו. מכהונה גדולה עד חזן הכנסת. רק כשעבירה שעבר בפרהסיא. ואם לא יפרסמוהו. וכשיתברר בעדים. יקבל עליו מה שחייב מדינא. ולא יעבירוהו. וי"א שכשאין פרקו נאה. לא ימנוהו אפי' בשאר ימי השנה. ובאקראי מתפלל כשעשה תשובה. חוץ מתעניות. וכשמינוהו. לא יעבירוהו בשאר ימי השנה. ובתעניות לא יתפלל (שם): (כד) טוב שהש"ץ לא יצא לשוק בבגד מלוכלך. אפי' הוא גם שו"ב. וש"ץ שנשבע שלא ישחוק בקוביא. ועבר בעדים. יעבירוהו. והודאתו לבד לא מהני. וכשנשבע על דבר שבו אימוד ממון ועבר. אפי' נלקה והתענה ועשה כמה סיגופים. אינו כשר עד שיפייס בעל דינו. וש"ץ המגלח פאה. מוחין בו. וכשאינו שומע. יעבירוהו (שם): (כה) ש"ץ שהוזקן ורוצים למנות בנו לסייעו לפרקים. אם ממלא מקומו בשאר דברים. ואין קולו מבוזה. אפי' אינו ערב כקול אביו. אין הצבור יכולין למחות בו.

וקודם נאמר אפי' אחר מות אביו (וכשהיה אביו מסייע . יסייע גם לבן) וכן בכל המתמיים כגון לקופת צדקה . בין בשכר בין בחנם . הבן שראוי לכך . קודם לאחר . אפי' גדול ממנו . חוץ מהרב שממונה להרבית תורה או לדון . שהתורה אינה ירושה. ואם כשגבר על הרב חולשה מזוקן . מינה בנו ודרש בכל שבת ואין פוצה פה . אין יכולים לאחר מותו להעביר הבן. אפי' יש מופלג יותר . ובמקום שנהגו שאין הבן קודם . ואפי' נהגו לעשות כיון עצמו רק על זמן ידוע ואחר כך לאחר. יעשו כמנהגם. אפי' לא קבעו זמן נשירות כשמינוהו (שם): (כו) עכשיו שהסידורים והמחזורים נדפסים . יכול הש"ץ להתפלל באיזה שירצה . ולאו דוקא במיוחדים לצבור. ונכון אפי' ליחיד להתפלל מסידור (שם) : (כז) אין נכון להעביר ש"ץ תוך זמנו . בשביל אחר שקולו ערב יותר . וכשהקהל רוצים בו. ישבו ביחד (שם) :

הלכות קריאת שמע

זמן ק"ש. ואם קרא קודם או עבר זמנה . ודין מי שאינו יכול להתפלל בצבור או ירא שהצבור יעברו זמנה. ודין להוציא בברכותיה. ואם קרא בלי ברכות. ושסדר ברכות אין מעכב אך מעכב זה את זה. ודין אנוס. ואם לענות אמן ב"פ. ודין עוסק במלאכה או שמשוי עליו . ואם שכח להניח טלית ותפלין או לא היו לו. ודין ספק קרא או בירך. ואם הרהר פ' ציצית וזמנה. ושלא ישנה מנהג ונוסח בתפלה. ואשכנזי שהתפלל עם ספרדים ולהיפוך . יצא :

(א) תחלת זמן ק"ש של שחר מה"ח . משעלה עמוד השחר והאיר פני כל המזרח (ולא סגי במה שהבריק כנקודה לבד) והקורא קודם לא יצא . וחכמים עשו הרחקה . ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שיאיר היום כ"כ . עד שיראה חבירו הרגיל עמו קצת (כהכנסייה שרגיל לבא לקצת שעות) ברחוק ד"א ויכירנו (והוא ו' מינוט אחר ע"ה . וכן משם עד תחלת הנץ החמה . ומשם עד שיהיה כל גוף השמש על הארץ . הוא שעה) ומצוה מן המובחר שלא לקרותה אז מיד . רק מעט קודם הנץ (שיתחיל השמש לצאת ממקומה. ואינה נראה ונודע לנו עוד) כותיקין . כדי לסיימה בברכותיה דהיינו גאל ישראל . עם הנץ . שהוא זמן תפלה לכתחלה . ולהתפלל מיד לסמוך גאולה לתפלה. והיכול לכוין ולעשות כן . שכרו הרבה מאוד . ומובטח שהוא בן עוה"ב (אך לא יכוין לזה . רק לשם ה') ושאינו יכול . לא יקדים לקרות ולהתפלל קודם הנץ . אלא אח"כ . וי"א שיכוין ויקרא לפחות פ' ראשונה קודם הנץ ודאי . ויתפלל אחר הנץ ודאי . ושאינו יכול לכוין . קוראה בברכותיה קודם הנץ . ולא יסמוך גאולה לתפלה . ויתפלל אחר הנץ . והעיקר כדיעה הא' . וכן נוהגים להב' . ולקרות לפחות פ' א' קודם הנץ . אפי' לא לבש עוד ציצית ותפילין . ואחר כך יקרא כולה בברכותיה . ויסמוך גאולה לתפלה (סי' נח) : (ב) לא קראה קודם הנץ . יקדים כל האפשר לקרותה . שיש לו טלית ותפילין ולבור להתפלל עמהם ולסמוך גאולה לתפלה . וכשאין לו טלית ותפילין . מ"מ לא ימתין עד שיעבור זמנה . אך קוראה בזמנה בברכותיה . וכשיהיה לו תפילין אח"כ . יניחם וקוראה בהם בלי ברכותיה . ויכוין כקורא בתורה . או קורא בהם מזמורי תהלים (שם) : (ג) כשיש קבורת מת או מילה . וצריך למהר התפלה . וכן בימים נוראים והו"ר ועצרת שמתפללים בהשכמה . יכולים לקרותה משעלה ע"ה . וידלגו יוצר אור (שסדר ברכות אין מעכב) ויאמרוהו משיכיר עכ"פ בין תכלת ללבן . וי"א לאומרה אחר הנץ . וכשהגיע הנץ קודם ק"ש . אומרה שם . ואם לאו . אומרה אחר ש"ע . והלכה כדיעה הא' (שם) : (ד) קראה מיד שעלה ע"ה . אפי' בשיעה בלי אונס . יצא . והרגיל (יותר מפעם א' בחודש . ובשעת"ד . אפי' רגיל טובא . שרי) לעשות כן . לא יצא . ואם קראה בע"ה בלי ברכותיה . קוראה שנית עמה בברכותיה (שם) : (ה) זמן ק"ש דשחר נמשך עד סוף רביע היום (מע"ה עד צה"כ) בין ארוך בין קצר . ויזהר מאוד מלאחר זמנה . ונכרת בקיץ. שבמקום שהיום ארוך . לפעמים סוף זמנה קודם שיגיע 7 . ואין לאחר הקריאה לבהכ"נ בשביל זקנים המאחרים לבא שלא יתפללו ביחידות . כשעי"ז יעבור זמנה (שם) : (ו) עבר זמנה ולא קראה . אפי' במזיד . קוראה בברכותיה עד שליש היום (ושכרו רק כקורא בתורה . ובזמנה . שכרו מרובה) עבר הזמן ולא קראה . אפי' בשוגג . קוראה בלי ברכותיה כל היום . וכשמברך הוי לבטלה . וי"א מברכתיה . והלכה כדיעה הא' . ואם לא קראה ביום במזיד (ובשוגג או שפה) . ישלימה בלי ברכותיה לד"ה) קוראה בלי ברכותיה בערב אחר ק"ש דערבית (וכן בשלא קרא דערבית . קוראה בשחר אחר השחרית) וי"א שלא ישלימה בערב או בשחר . וכן עיקר (שם) : (ז) מי שאינו יכול להתפלל בצבור . שראשו ואיבריו כבדים עליו . יקום וילבש טלית ותפילין (ובלי תפילין . אסור) ויברך ברכות השחר . ויקרא ק"ש כולה . ויכול לישן שינת ארעי . ויזהר לקום קודם שליש היום . ויקראה בברכותיה ויתפלל . וה"ה כשירא שהצבור יעברו זמנה . אך במקום שא"א לצאת בתפילין לבהכ"נ (כגון שמפסיק רחוב נכרים ויראה) ויצטרך לאחר ולשנות ולברכות בברכות . קוראה בלי תפלין . ואח"כ יניחן

בברכה (שם) : (ח) בברכות ק"ש . הש"ץ מוציא אפי' הבקי (כשיש ס' השומעים ועונים אמן . ואם לאו . הוי כיחיד . שאינו מוציא שיהא אפי' שאינו בקי . בברכות ק"ש וברכות השחר) ומ"מ לא יסמוך עליו הבקי (סי' נט) : (ט) קראה בלי ברכותיה יצא . ואומרם בלי ק"ש . וטוב לקוראה שנית בברכותיה . בין יחיד בין צבור . ואם שגג או הזיד ולא קרא ק"ש שנית ולא הברכות . יצא . בין יחיד בין צבור . אבל לא ידי ק"ש כתקנה . ואם שכח לומר הברכות עד שעבר רביע היום אומר עד שליש היום הברכות בלי ק"ש לכ"ע (סי' ס) : (י) סדר הברכות אין מעכב . שאם הקדים ב' לא' . או אמת ויציב לפני ק"ש . או יוצר ואהבה לאחריה . יצא . אבל מעכבות זא"ז . וכ"מ . אם אחר מלקרותם עד סוף שליש היום . ואין שנאי לומר מהם עם ק"ש . רק א' . לא יאמר כלל . דהוי לבטלה (שם) : (יא) האנוס . מניח תפילין בלי ברכה (וכשיגיע זמנם . ימשמש ויברך . ואם טעה ובירך קודם אור היום . או בלילה וסבר שהוא יום . א"צ לברך בזמנם) וקרא ק"ש מיד שעלה ע"ה . וסומך גאולה לתפלה . וכשהיה אנוס (כגון שכור . או חולה) בלילה שלפניו ולא קרא ק"ש דערבית . שקוראה אחר ע"ה . קורא ק"ש בשביל של לילה . ובשל שחר ימתין . אולי יוכל לקרותה בזמנה . ואם קראה כ"ש א' אחר ע"ה . קודם שיראה חבירו ברחוק ד"א ויכירנו . וא' הה"כ . או א' קודם הנץ . וא' אחר הנץ . או א' קודם שיכיר בין תכלת ללבן . וא' אח"כ . יצא (סי' נח) : (יב) יזהר מלענות אמן ב"פ . וי"א שאין חשש . וכן עיקר . וכ"ש אחר ברכה שיש ב' ענינים . כגון רפאנו . רופא חולי . וכשנזדמן לענות אמן על ב' דברים . עונה זא"ז . ועדיף לומר אמן ואמן (שם) : (יג) העוסק במלאכה ורוצה לקרות . יתבטל עד שיקרא פ' א' . אפי' יכול לכוין . והאומן או בעה"ב שעושה מלאכה בראש אילן או שורת הבנין . קורא במקומו וא"צ לירד . אך יתבטל בפ' א'. ומי שמשא על כתפו קורא . אך לא יתחיל כשטוען או פורק (סי' סג) : (יד) שכח ללבוש טלית ולהניח תפילין . או לא היו לו . יכול ללבוש ולהניח בין הפרקים בברכה (ואפי' כבר קרא ק"ש . מותר להניח תפילין בברכה מפני התפלה) וי"א שהטלית ילבש בלי ברכה . ואחר ש"ע ימשמש בציצית ויברך. וכן הלכה . וכשזכר באמצע פרק שלא לבש והניח . אם באמצע יוצר או אהבה . ילבש הטלית מיד בלי ברכה . וימתין עד בין הפרקים ויניח התפילין בברכה . ואם באמצע שמע או והיה או ויאמר או אמת ויציב . ימשמש מיד בברכה . ובין אלהיכם אמת לא יניחם . ובין גאולה לתפלה ימשמש בברכה . וי"א שאחר ש"ע ימשמש בהם ויברך . וכן עיקר . והטלית לא ילבש כלל (ובשבת . מותר בלי ברכה) אבל קודם שסיים גאל ישראל . לובשו בלי ברכה (סי' סו) : (טו) מי שאין לו תפילין והצבור מתפללים . מוטב שימתין עד שיתפללו וישאל מחבירו וקורא ומתפלל . מלהתפלל בלי תפילין בצבור . וכשירא שיעבור זמן ק"ש קודם שישיג התפילין . קוראה בלי תפילין . וכשירא שיעבור גם זמן תפלה . מתפלל ג"כ . ואח"כ כשישיגן יניחן . ואומר בהן איזה מזמור . וטוב יותר שיניחן במנחה . אך לא במעריב . אפי' מתפלל מבעו"י (שם) : (טז) ספק קרא . קורא כולה בברכותיה כשמסופק אם אמרם . וה"ה בערב . קראה וספק אם בירך לפניה ולאחריה . יצא . קרא פסוק ראשון ואפי' פ' ראשונה ומסופק בב' . קוראה . קרא ב' פרשיות ומסופק בג' ואמת ויציב . או אמת ואמונה בערב . קורא פרשה שנית עם אמת ויציב או אמת ואמונה (והאומר איזה פסוק מיציאת מצרים . או איזה הלכה שנזכר בה יציאת מצרים . לא יאמר אמת . וי"א שכ"ש כשאומר שירת הים) וי"א שאומר

רק פ' ציצית. והעיקר רק אמת ואמונה. אמר אמת ויציב ומסופק אם קרא. יצא. וי"א שיקרא (סי' סו) : (יז) הרהר בלבו פ' ציצית. ספק אם יצא. וי"א לא יצא. ואומרה שנית. והזכרת יציאת מצרים בכל יום. זמנה מעה"ש עד צאת הכוכבים. ואפי' ביה"ש יזכיר. וגם לילה. זמנה משצאת הכוכבים עד עלות השחר. והזכיר קודם. אפי' ביה"ש. יזכיר שנית אחר כך (שם) : (יח) אין לשנות ממנהג אבותיהם או מאשכנז לספרד ולהיפך. במי שיש שתי התפלות (והעיקר בגמ'. או בפוסקים ולמדוהו מהגמ'. שזה לכל) שיש בשמים י"ב שערים. נגד י"ב שבטים. ולכל שבט מנהג אחר. ותפלתו עולה רק בשערו. ותפלה נוסח ספרד עולה בכ"א מהם. וזהו הנכון. שהכל נבנון בה. ולהכשר שהתפלל עם ספרדים ולהיפך. יצא (שם) :

ענין פורס על שמע. ומי פורס ואימתי ובאיזה מקום. ודין המנהג לומר ברכו אחר קדיש בתרא. ודין איחר לבא ולא שמע ברכו וקדושה. ואיך לנהוג כשמתפלל צבור אחר צבור :

(א) כ"א שהתפללו כולם כ"א בפ"ע ביחיד. או איחרו לבא. ולא שמעו קדיש וברכו וקדושה. עומד א' מהם (גדול. ולא קטן) ואומר במנין קדיש וברכו. ויוצר אור (ועכשיו שכולם בקיאים. א"צ יוצר. ואפי' קטן פורס. ויש אוסרין. רק כשהגיע לכלל שנים) שזה (ונקרא פורס על שמע. מלשון חתיכה ופרוסה. שאומר רק קצת מברכותיה. ושמא אפי' מתולדה פורס) והשאר שומעים ועונים אמן. ואחר יוצר כשאומרים אומר ג' ראשונות וקדושה (ונקרא עובר לפני התיבה) והשומעים הולכים לדרכם. והוא גומר בפ"ע שנים. וי"א שהוא לא יפרוס. רק כשלא קראו עוד ק"ש וברכותיה. א' מהם (גדול. ולא קטן) פורס (ל' פרישה והגעה. והוא כיסוי לכל מה שאמר לפני ק"ש ואחריה. קדיש וברכו וברכותיה. תרגום יבכך פונה. יפרוס) ואומר גם ברכותיה. והם שומעין ועונין ויוצאין. ועכשיו שכולם בקיאין. כ"א יברך אח"כ לעצמו ברכותיה. וכן נוהגין במדינות אלו (סי' סט) : (ב) י"א שפורסין גם בערב. ובמדינות אלו נהגו לפקל. ובמק' רוצים לפרוס. אין מוחין בו ותע"ב. ואפי' יחיד שלא התפלל יכול לומר לפני התיבה עם ט' שהתפללו. ברכו ומעריב ערבים וקו"ך. ואעפ"כ גם הקדיש שקודם ש"ע (שם) : (ג) יחיד שלא שמע קדיש וברכו וקדושה. ורוצה לפרוס או לעבור. אפי' יש מנין. יחזור אחר ו' אלהו שלא שמעו עוד. וי"א שאפי' ט' ששמעו מצטרפים לו. ולמעשה. יחזור אחר ו' שלא שמעו. וכדאיתא שרי (שם) : (ד) אפי' מי ששמע. יכול לפרוס ולעבור בשביל מי שלא שמע. והם שלא שמע בקי בהם. הוא מוטב משמע. ועכשיו נהגו במדינות אלו. שהש"צ פורס תמיד. אפי' שמע. ויש אחר שלא שמע ובקי. ואינו נכון. רק כשאין שהות בין ש"ע בלחש לחזרת הש"ץ (שמנהגו עתה לפרוס או לנקוט מי שלא שמע ובקי. ויזהר שלא יפרוס בשביל מי שלא הגיע עוד ליוצר. והכבר שמע ברכו ועונה. אפי' מק"ש (שם) : (ה) יש מקומות שמנהגן. שהש"צ אומר בכל יום ברכו אחר קדיש האחרון. בשביל מי שאיחר לבא ולא שמעו. אפי' ביום שלא איחר שום אדם. חוץ משבת ויו"ט. ואין לבטל מנהגם. בבהכ"נ ובבהמ"ד יזהרו שלא יאמר ברכו. רק כשלא א' אחר ברכו ולא שמעו כלל ביום זה. אפי' כבר אמר יוצר אור (וגם יכול לומר בעצמו) אבל כשהיה בעת ברכו ושמע ועכה. אפי' לא בירך יוצר בצבור. לא יאמר בשבילו (וגם הוא עצמו לא יאמר וי"א שאומר בעצמו. אפי' כבר אמר יוצר אור. כשיש ס' שומעין. אפי' יצאו כבר) כשלא הגיע עוד ליוצר (וה"ה כששמע ברכו מגדול (אבל מקטן המפטיר. אפי' ענה. אומר בשבילו. אפי' לא הגיע עוד ליוצר) הקורא בתורה. ועונה) אבל הגיע ליוצר. אומר בשבילו. וגם בעצמו יכול לומר קדיש וברכו. כשמוצאין ט' שישמעו ויענו. אפי' כבר שמעו וענו (שם) : (ו) אחר ש"ע בלחש. יתקנו אותן שלא שמעו ברכו. אבל שמה בהכ"נ. כשמוע מהסורים. ואפי' שמקצת הצבור מתפללים עוד. יזהרו מלעבור מדם (שם) : (ז) אפי' יחיד שהתפלל. כיון שלא שמע קדושה. יכול לירד לפני התיבה ולהתפלל שנית כל התפלה (שם) : (ח) כשיש שם שלא התפללו עוד. יתפללו בלחש תחלה. ואח"כ חוזר א' מהם התפלה בקו"ך. כשיש ט' שישמעו ויענו. ובשעת הדחק. לא יתפלל הש"צ בלחש תחלה. אפי' לא התפלל עוד. רק יתחיל מיד בקו"ך. ואומר רק עד האל הקדוש בקו"ך (שם) : (ט) מי שאיחר לבא לבהכ"נ. ולא שמע ברכו וקדושה. אפי' חושש שלא ימצא מנין השייך לתפלה. יתפלל כסדר וסומך גאולה לתפלה. והשיב מנין. אומר קדושה. ואם פרס ועבר לפני התיבה והתפלל ש"ע מיד. ואח"כ קרא ק"ש בברכותיה. יצא. ולא יתפלל שנית לסמוך גאולה לתפלה (שם) : (י) אסור לש"צ או לאחר. להפסיק בק"ש וברכותיה. או בין גאולה לתפלה. בשחר (ובערב מותר במקום שנהגו לפרוס. ובאמצע ברכה אסור) לפרוס לאלו שבאו אחר שהתחיל הש"צ יוצר אור. והבאים אחר שענו הצבור קדיש וברכו. וקודם שהתחיל יוצר. אומר ברכו שנים בשבילם. ויש אוסרין (שם) : (יא) צבור שהתפללו בבהכ"נ. וצבור אחר להתפלל שנית בצבור (במקום שכן המנהג. ובמקום שאין מנהג אסור) לא יעמוד ש"צ הב' במקום שעמד הא'. כשהראשונים עוד בבהכ"נ אף שהלימו סדרם. ובאין ש"צ מהאחרים. יכול ש"צ הראשונים להתפלל להם שנית לפני העמוד כל הש"ע בקו"ך. ואלבם והפסוק וברכות ק"ש יברך כ"א לעצמו (שם) :

מי חייב בפסד"ז וברכתן ובק"ש וברכותיה. ומי פטור. ודין עוסק בלימוד או צרכי רבים או באבילה או דין או במרחץ או תספורת או מהפך בעורות קודם קריאת שמע. ודין המחמיר בדבר המותר :

(א) נשים ועבדים. פטורים מפסד"ז וברכותיהן. וק"ש וברכותיה (ומצוות. רשאין) וכהן שיקראו לפחות שמע ובשכמל"ו. והיינו אשר פ' ויאמר. ואמת ויציב (ויש פוטרין) ולסמוך גאולה לתפלה (סי' ע) : (ב) קטן שלא הגיע לחינוך (פחות מו' או ז' שנה) פטור מק"ש. וכשהגיע. חייב אביו ללמדו בק"ש (כל הג' פרשיות) וברכותיה. ויש פוטרין. וראוי לנהוג כדיעה הא'. ועכשיו חתן אפי' לבתולה חייב בק"ש בברכותיה ובתפלה. וכ"ש בשאר צרה. כגון שנטבע ספינתו בים (שם) : (ג) כשהגיע זמנה. אסור להתחיל ללמוד. מי שרגיל להתפלל בביתו ביחיד. ואין הצבור רגילין לבא אליו. וכשהתחיל. אפי' באיסור. לא יפסיק כשיש שהות. אך יזהר להפסיק לקרותה בברכותיה. קודם שיעבור זמנה. וכשהתחיל בהיתר (אם שעה קודם פ"ס) לא יפסיק. רק כשירא שיעבור זמנה. וכשאמר להכריז שאדם לומד שוכים. מותר ללמוד וללמד לרבים. מותר להתחיל כשהגיע זמנה. אפי' רגיל ביחיד. ואם כשיפסוק יתבטלו אח"כ מללמוד. א"צ להפסיק אפי' יעבור זמנה. והעוסק בצרכי רבים. אפי' רק בבגלם תמורם. ואין מי שיעסוק אלמו. והגיע זמנה. כיון שיאמר שמע ובשכמל"ו במקום שעוסק בלי הפסק העסק אם אפשר. אך לא יפסיק העסק (פסק וקרא. או שמע מאחר. יצא) רק גומר ואח"כ קורא כשלא עבר זמנה. וכשעבר. אומר אותה פ' שבה יציאת מצרים. אם עבר זמן אמירת אמת ויציב (שם) : (ד) כשהתחיל לאכול (אפי' בסעודה קטנה) באיסור (תוך חצי שעה לפ"ה) או בדין (אפי' בגמר דין) או נכנס במרחץ (אפי' רק להזיע) אחר ע"ה (וכן בהיפך) או עוסק בתספורת. או מהפך בעורות. ובורסקי. שיש לחוש שימשך בם. מפסיק וקורא בלי ברכותיה. אם יש זמן לקרות אחר שיגמור. ואח"כ קורא בברכותיה ומתפלל. וכשרואה שהזמן עובר יפסיק לגמרי. וכשהתחיל בהיתר. א"צ להפסיק כשיש זמן לקרות אחר שיגמור (וי"א שבאכילה יפסיק. ועיקר) וכשירא שימשך ויעבור זמנה. יפסוק וקורא. משוכה. ובכל מקום שאין צריך להפסיק. כ"ש אפי' יעבור זמן תפלה בצבור (שם) : (ה) המחמיר בפני רבים. בדבר שמותר מדינא ונהגו בהיתר בפירוש בכל ישראל. יש לגעור ליסורא :

אולם ברוך שאמר ופסוקי דזמרה עם פי' מספיק וכוונותיהם . וקדיש :

ל מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי: יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְיָ הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר: זַמְּרוּ לַייָ חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל אֶמּוֹט לְעוֹלָם: יְיָ בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: מַה בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל שָׁחַת הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לִי: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ:

[מזמור . בשיר זה הודה לה' על שהחיהו מחליו לעת הנוכת ביתו שבנה לו חירם מלך צר . ושמח מאוד ואמר : דליתני. שעשיתני דל ורזה בחליי בעוני . ולא נתנני בידי אויבי להנקם בי ולשמוח לי : שועתי. בתפלה אליך ושמעת ותרפאני : שאול . קבר . מאוד סכנתי בחליי כמת המובל לקבר . ודומה כמו שהעלית מקבר נפשי והחייתני : זמרו . לפי שחסדיו רבו ומושיע לנועקים לו מצרותם : באפו. אם רגע יקצוף על חסידיו . רצונו בזה לחיים . שיסבלו רגע יסורין בהעולם כדי שיזכו לקבל הטוב ממנו : בכי . ותפלה לה'. ולבקר ירנן על ישועתו : בשלוי . בעת שלותי : העמדתה . דרך להעמיד מבצר ומגדל עוז על ההרים הסובבים העיר שלא יוכל האויב לבוא העיר לשחתה . וכן אמר בכינוי להצלחתו . העמדת להררי וגדולתי עוז. שלא יוכל לנגוע בי רע . אך בעת הסתרת כו' נבהל . ונפלתי למשכב : אתחנן . בחליי : ואמרתי . מה בצע . מה יתרון לך : בדמי . בנפשי (שהדם הוא הנפש) כשתחזירני לעפר : הפכת . מיד שמעת תפלתי והפכת אבלי לששון ותחת חגור שק אזרתני בחגורת שמחה : כבוד . פי' עבור הנסים שעשית לי יגדל כבודך בתבל . כי יספרו נפלאותיך. וכאילו הכבוד עצמו מזמר ומשבח אותך (שם)] :

(א) ברוך שאמר הוא ברכה שלפני פסוקי דזמרה (ונקראין כך מלשון לא תזמור לפי שהם כורתין הקליפות והמקטריגים על התפלה) לכן אסור לספר שיחה בטלה ולהפסיק בין ב"ש לישתבח בין בדבור בין בשתיקה . אבל לאמן ולשמע ישראל ולקדושה ולברכו ולמודים מפסיק (עמ"ש בס"ד בחבורי מו"ק ס"ס ה"ו באורך) מיהו הני דממלו נפשייהו למשמע ברכה מאחריני כדי לענות אמן יתרה . ודאי לא שפיר עבדי . ולענין הנחת תפילין ודאי מפסיק ומברך נמי . וכן לציצית אם א"ל טלית קטן . הא בית לו . עוטף בלי ברכה (יע"ש . וכהן שקראוהו לעלות לתורה או לנ"כ . פשיטא דעולה וקורא ונושא כפיו) ולענין שאילת שלום . דין פסוקי דזמרה . כדין בין הפרקים דק"ש . ובלבד שלא יפסיק בברכות ב"ש וישתבח עצמן . שדינן כדין אמצע פרק [סי' נא] : (ב) מי שבא לבה"כ ומצא לצבור בסוף פסד"ז אומר ב"ש עד סופו . אח"כ תהלה לדוד וגומרו . אח"כ הללו את ה' מן השמים עד גמירא . אח"כ הללו אל בקדשו עד סופו . ואם י"ל שהות יותר . יאמר הודו לה' קראו עד והוא רחום . וידלג משם עד תפארי . ואם אין לו שהות כלל . לא יאמר רק ב"ש ותהלה לדוד וישתבח . כדי שיברך ויקרא ויתפלל עם הצבור [סי' נב] : (ג) מברוך שאמר עד ישתבח יעונה אמן (ולא ב"ה וב"ש) אפי' באמצע ב"ש או ישתבח ומברך אשר יצר . ואומר פסוק א' דק"ש עם הצבור . ועונה קדיש וקדושה וברכו ומודים (סי' נא) : (ד) לא יפסיק דאמצע פסד"ז אפי' בלה"ק . ואם מוכרח . אם עומד סמוך לפרק ימהר לסיימו . ואומר ברוך ה' לעולם אמן ואמן עד ויברך דוד ומפסיק . ואומרו שנית וחוזר למקום שפסק . ואפי' שהם כדי לגמור כל הפסד"ז (שם) : (ה) באמירת פסד"ז וק"ש ותפלה . לא יגע במקום מטונף בגופו (ועד עד העלינבויגין ובצואר עד החזה מותר) ובראש במקום המכוסה ובצואת האף והאוזן בלי בגד . ואם נגע בפסד"ז ובק"ש . די בחיכוך היד בכותל (שם) : (ו) אם סיים ב"ש בשוה עם הש"ץ לא יענה אמן . ואם סיים ברכה א' והש"ץ אחרת מותר (שם) : (ז) אומר ב"ש מעומד [ומוציא התיבות מפיו שלם ויאמר כמונה מעות בנעימה וכונה ושמחה . ומכוין לכלול עצמו עם המשבחין למאריהון (שם) : (ח) שבח זה תקנו אנשי כנה"ג ע"פ פתקא שנפלה משמים . ובו פ"ז תיבות . ואין להוסיף ולגרוע (שם)] : (ט) בהגיעך לב"ש . סמשוך הטלית על ראשך . ותאחוז בימינך שתי הציציות שלפניך ותחזיקם נגד החזה . ותכוין כי ב"ש הוא נגד כתר דיצירה . לכן יש בו י"ג פעמים ברוך . נגד י"ג תיקוני דאריך אנפין ונגד וא"ו : (י) מב"ש עד יוצר . תכוין תדיר בשם מ"ה שהוא נגד עולם היצירה . ויוצא מאות ו' דהוי"ה בחינת רוח . להעלותה ולכללה בבריאה . ותכוין לכלול גם רוחך עמהם . וב"ש נאמר בעמידה . כי בכ"מ שאנו עוסקין בתיקוני אריך אנפין צריך לעמוד בהכרח . כי עמידה היא בדכורא רבוע מ"ה . אף כי כאן שאנו עומדים בעולם המלאכים בין העומדים האלה . ומ"כ אין להסתכל תוך לד"א עד אחר העמידה . מ"מ בפסוקי דזמרה . רמז כ"ג לה יושב . כי הוא בעולם מט"ט . דאתייהב ליה רבותא שעתא חדא ביומא למיתב ולמכתב זכותא דישראל . והיינו לע"ד בשעה שמתעלה ונכלל בבריאה . והבן (עמ"ש בס"ד בביאור הגדה במקומה) :

(הריני מזמן את פי . להודות ולהלל ולשבח את בוראי . לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה . על ידי ההוא טמיר ונעלם . בשם כל ישראל) :

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית. בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת. בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו. בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח. בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בָּרוּךְ שְׁמוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ. נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ: יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

ברוך שאמר והיה העולם לשון חכמים הוא. שהקב"ה ברא העולם במאמר בלבד. כמ"ש **בדבר** ה' שמים נעשו וגו'. **וכנגד** עשרה מאמרות דברו כאן. והוא כולל שורש זעיר ונוקביה. ברוך הוא. בכתר **עליון** עלמא דאתכסיא. ולכן **יש** בב"ש ס"ז תיבות. ע"**ש** ראשו כתם פז (גם הוא כמנין לבנה שהיא בינה. עי' לקמן בברכת **עובד** ובלאם שמים): **עושה** בראשית. ראשית חכמה. **עושה** בראשית ולא בראשית **עושה**. כמו שהיו אומרים מטעם זה: אומר ועושה. **ומתקן**. בבינה: **גוזר** ומקיים. בחסד. **כי** לטובה לא חזר בו: **מרחם** על הארץ. במדת הדין. ברוגז רחם תזכור. והארץ אזכר. ארץ **אשר** ה' דורש אותה: **מרחם** על הבריות. שמוליאה הארץ. והם תולדות **השמים** והארץ. כי הם **תפארת** בנים: שכר טוב ליראיו. הם ב' מדות ימין ושמאל: חי לעד. ידוע בצדיק: וקים לנצח. לקושרו בימין: פודה ומציל. ידוע בנוק': שמו. עולה רצו"ן. **והוא** מקו"ר הכל. אח"ז **חוזר** לעשרה דידה: **האל אב** הרחמן. עלו"א. **כולל** כתר חכמה בינה דנוק': בפי עמו. היינו **כנסת** ישראל: ומפואר. **תפארת** ישראל: חסידיו **ועבדיו** **דרועות** עולם: ונגדלך. בסוד ב' המאורות הגדולים. והיינו ונפארך. בבגדי פאר. ועי"ז. **ונזכיר** שמך. שמעלה בבחינת זכר. וכן. ונמליך מלכנו אלהינו (זעיר ונוקביה) ביחוד. וע"י מי. ע"י **חי** העולמים. שהוא גם הוא משובח (שבח בי' ש"י עולמות י"ש לצדיק) ומפואר. כי גוף וברית חשבינן חד: (חי עולמים. **בסתה**. עלו"א) [וסוף פעל. פי' מהיה העולמים. ולא בציר"י כרמ"ה]: עדי עד. חוזר וכולל ג' ראשונות. **בסוד נעוץ** סופן בתחלתן: בתשבחות. בקבוץ. עלו"א:

(א) נגומר ב"ש יפסק הלילה ויניחם מיד: (ב) **אם** סיים ב"ש קודס שסיים הש"ץ עונה אחריו אמן [כי' מא] אבל אם סיים בשוה לא יענה אמן כמ"ש בס"ד במיבורי: (ג) **יאמר** הזמירות **בנחת ובנעימה** מעם [שם]:

מנהג הספרדיים להקדים אמירת הודו לפני ברוך שאמר. ומנהג האשכנזים לאחרו. ויש פנים לכל אחד. ובמסכת סופרים משמע קצת כמנהגנו. לכן יעשה כל אחד כמנהגו [ויש נוהגין לומר כאן מזמור ס"ו]:

הוֹדוּ לַייָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל נִפְלְאוֹתָיו: הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: לֹא הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ: מכאן י"ל בין הערבים כמ"ש שִׁירוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל

הודו לה'. בד"ה א' כ"ו (ובתהלים ק"ה. בשינוי מעט) הוא המזמור שנתן דוד בראש להודות לה' ביד אסף כשהביאו ארון האלהים בתוך האוהל אשר נטה לו. ומפורש בסדר עולם (פרק י"ד) שכל הימים שהיה הארון יושב בתוך היריעה. היו אומרים בתמיד של שחר. מהודו לה' עד ולנביאי אל תרעו. ובשל הערבים. משירו לה' עד והלל לה'. ולפי שהזכרנו סדר הקרבנות אנו אומרים ג"כ המזמור. והוא נתקן על הנס שנעשה לארון בשדה פלשתים: **קראו.** לבני העולם: **בשמו.** שיכירו כחו ואלהותו: **עלילותיו.** שהתעולל בפלשתים על אודות הארון: **שירו.** בפה: **זמרו.** בכלי: **שיחו.** זה עם זה: **ועזו.** זה הארון. כמ"ש ויתן לשבי עזו: **זרע ישראל.** ובתהלים כתוב זרע אברהם [וכן הכוונה כאן. שאברהם נקרא ישראל] מילתא עמיקתא היא [דבר עמוק. שבזה מיושב קושיא חזקה] דכתיב ומושב בני ישראל [כו' ת"ל שנה. ושהו במצרים רק רד"ו. אך הפי' ומושב בני אברהם. וחשיב מעת שדיבר ה' לאברהם בין הבתרים (לפי שאז נגזר שיוליד. וחשיב כנולד יצחק. והיה גר בארץ) שהיה אז בן ע'. והוי ת"ל. ב"ר פ' ס"ג]: **הוא ה' אלהינו.** שבחרנו לעם נחלה סגולה מכל העמים. ואותם מסר ביד השרים. אעפ"כ. **בכל הארץ משפטיו.** כולם עומדים תחת שבט ממשלתו לעשות בהם שפטים. כדרך שעשה בפלשתים ובכל האומות שהרעו לישראל: **זכרו לעולם בריתו.** ברית אבות על קיום זרעם בעולם ונחלת הארץ. והתורה שנקראת ברית. שלא יהא להם הפסק עולם. אע"פ שיגלו מארץ אויביהם. הברית לעולם קיימת: **צוה.** גזר: **לאלף דור.** עד היובל הגדול: **ושבועתו.** לאברהם על אודות יצחק וזרעו. וכן היתה ההבטחה בעקדת יצחק: **ויעמידה.** השבועה והברית: **לאמר.** לדורות: **חבל.** גורל: **בהיותכם.** היא הראיה שהלכה מן העבר על העתיד. שלא תכלה הברית. וסוף שתתקיים מתנת הארץ. שהרי בהיותכם עדיין מתי מספר. כפי מיעוט הזמן שיצאתם אל המציאות: **וגרים.** מתגוררים בארץ כנכרים. עד אשר תפרו ונחלתם את הארץ: **ויתהלכו.** אבותיכם: **מגוי אל גוי.** שנתגלו ברעבון וגלות הפלשתים. והוצרכו לגלות ולהטלטל לפלשתים ולמצרים. ולא הרהרו אחר מדותיו של הקב"ה. וכל זה היה סי' לבניהם שילכו בגולה: **לא הניח.** והכריח עליהם. אל תגעו במשיחי. בכל מקומות טלטולם. ככה בגלותכם שגם היא לטובתכם לנסותכם. לא עזב אתכם. מכאן תדעו שהברית היא ברית עולם. שלא יפר בריתו עמהם לכלות זרעם בגלותם ח"ו. **לכן. שירו לה'.** בכל הארץ שאתם פזורים שם: **בשרו מיום ליום ישועתו.** כי קרובה לבוא. וצדקתו להגלות בעתה. כי קרוב יום ה' ימהר מאד. וכל ימי הגלות לא יהיו נחשבים כי אם רגע קטן. נגד האלף דור אשר צוה ויעמוד לעד. הנה כי כן מה יפה המשיך הענין באמרו. ספרו בגוים את כבודו וגו'. כי היא נחמה פרטית ובשורה טובה לבני הגלות. שלא יתייאשו מן הרחמים. והודעה קדומה לאומות שלא ישתעבדו בישראל ביותר.

אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים ׀ וַייָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יהוה מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יהוה כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יהוה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיהוה *): רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: *)וְהוּא רַחוּם ׀ יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נוֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת

*) ע"כ לפני תפלת מנחה

*) **פסוק** והוא רחום א"א בשבת ויו"ט [וי"א דמותר. מח"ב ס' רס"ז. וכ"ה בסידור רע"ג וש"ע]

כי הנה יום בא יום נקמה הוא לה': כי כל אלהי העמים אלילים. הבל וריק ואע"פ הרי הם עובדים לצבא השמים שהם גדולים ונוראים על התחתונים ויש להם בודאי ממשלה עליהם. גם השי"ת חלק אותם להם. ואיך יקראו אלילים כאין וכאפס. לזה אמר. וה' שמים עשה. ומאחר שהוא עשאם. כולם עבדים משרתים רצים בשליחותו לכל אשר ינוס על פני תבל ארצה. ואין להם כח ואילות מעצמם. כי אם כפי השפע שמקבלים לצורך המופקדים תחת ידם. ואם יסתיר פניו מהם היו כלא היו. לכן יכירו הכל כי ה' הוא אלהי האלהים ונורא על כולם: וכל משפחות העמים יתנו לאדון הכל כבוד ועוז: אף תכון. בקבלת האומות עול מלכות שמים. ויתוקן העולם בכללו: בל תמוט. עוד כאשר מוט התמוטטה ארץ מכובד פשעה: הודו לה'. עמש"ל בשיר לויתן: ואמרו הושיענו וקבצנו. תפלה תמידית על קבוץ גליות: מן העולם. הזה: עד העולם. הבא: לעד בלי הפסק. מכאן ואילך פסוקים נפרדים מלוקטים א' הנה וא' הנה: כל חמתו. מאומה חמתו. כמו ולרש אין כל. לא תעשה כל מלאכה. שום מלאכה: לא תכלא. לא תמנע: חסדך ואמתך. חסד של אמת הוא. שאין מצפה לתשלום שכר. עי"ל חסדך ואמתך וגו'. ע"ד חסד ואמת אל יעזבוך. כן התפלל שלא יהא נעזב מעשות חסד אלהים והשכיל באמתו. כי הם. יצרוני. ישמרוני: תנו עוז לאלהים. תלו הגדולה בבעליה. ודעו כי לא בחרבם ירשו ארץ האומות. וזרועם לא הושיעה למו. כי יד ה' עשתה זאת. גם תוסיפו כח בפמליא של מעלה להשפיע הטוב (כמש"ל בהקדמה באריכה): על ישראל גאותו. שעמדו בנסיון עשו כגבורי כח עושי דברו. על כן הוא יתב' מתפאר בהם ודאי: וכמש"ל שם: ממקדשיך. מקדש שלמטה מכוון כנגד שלמעלה. שם שכן הכבוד עושה נוראות נפלאות: לעם. הידוע. הוא ישראל: הושיע. הגלה:

עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה׀ אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ (ידגיש הה׳) חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי׀ יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי׀ בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל׀ לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַייָ כִּי גָמַל עָלָי:

משגב. מבצר חזק. שלנו של אדם בטוח להסתר שם מחמת המציק: חכתה. קותה. ידגיש החי"ת [ירגישה יפה שלא ישמע הכתה ח"ז. שאות הגרון אין מקבל דגש]: כי בו ישמח לבנו. כשבטחנו בשם קדשו. לפיכך אף הוא עזרנו. כי יודע תוכי בו בלבב שלם: הרחב פיך. לשאול כל צרכך: ואמלאהו. כל חפצך:

(א) מזמור לתודה תקנוהו אחר כי גמל עלי [לנוסח אשכנז] שהוא כמו ברכת הודאה. הגומל לחייבים טובות. שאין יום שלא נעשה בו נס. ואין בעל הנס מכיר בנסו. ביחוד אנו שם פזורים בין דובים וזאבים חייבין להודות תדיר. ויש בו ד׳ שמות כנגד ד׳ שצריכין להודות. וכנגדן היו ד׳ מיני חלות בקרבן תודה. ומ"א תיבות יש בו (חוץ מב׳ תיבות ראשונות שהם רק הודעת הכוונה) נגד מ׳ חלות וקרבן הזבח [סי׳ נה]: (ה) [אומרו בחול (ולא בשבת ויו"ט וע"פ וחוהמ"פ ועיו"כ מעומד בנעימה ושמחה (ויפסיק מעט בין עשנו ולו) ומכוין כאילו מקריב תודה בזמנו. ובשבת ויו"ט מדלגו ומתחיל למנצח (שם)]:

ק מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ[ר]: עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה: דְּעוּ כִּי יְיָ הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ "וְלוֹ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ:

") ולא כתיב

בשמחה שלא תהיה עבודתו למשא מאונס מיראה. אלא מאהבה בשמחה ובטוב לבב: הוא עשנו. בתחלת בריאתנו. והוא שהפליא לעשות עמנו תמיד: ולו. קרי. ואליו אנחנו נמסרים. שלו אנו נקראים. בשמו. עמו. וכתיב לא באלף. פי׳ לא נוכל לומר שעשינו עצמנו. ולא בכחנו ועוצם ידינו נעשה לנו הנס הזה: בתודה. בקרבן תודה: בתהלה. בשיר: הודו לו. בספור שבחיו]:

בשבת [ויו"ט] מוסיפין מזמורים הללו. שמדברים מן היצירה ומהתורה שניתנה בשבת. ובזוהר תרומה [דף קל"ז] מבאר אותן על דרך הסוד באורך [ואומרם בשמחה. ובהול מדלגן. ומתחיל יהי כבוד]

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל

למנצח. כמו להמנצח. הוא הממונה על המשוררים. לו נמסר השיר. לשיר בו הלוים על ידו: מזמור. בעבור דוד. שהוא תקנו: השמים. הם הגרמים גלגלים העליונים: הרקיע. הוא הוילון הפרוס ושטוח על פני האויר: יום ליום יביע. מעשה בראשית מתחדש בכל יום. שאין מערכת יום אחד דומה למערכת יום אחר כל ימי עולם: יחוה. עיקרו מל׳ ארמי. ויגד. ה"א והוי: קום. קו נטייתם: תבל. הארץ המיושבת:

מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא
מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ
וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ
תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי:
פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת
עֵינָיִם: יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת
צָדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ
וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב:
שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ
עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ
לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

מליהם. דבריהם ותמיהם: הכל מספרים בנפלאות מעשה האל בהם: אהל. לשון אורה. כמו עד ירח ולא יאהיל. שכל ז' כוכבי נוגה מקבלים אורם ממנו. ולכן הוא שוכן באמצעם בסדר שנ"ס חנכ"ל. כמלך בגדוד. להשפיע לכולם בשוה: והוא כחתן יוצא. בנחת לאט במהלכו העצמי השני. ועכ"ז. ישיש כגבור לרוץ. אורח עולם ישמור. דרך נגדיי. במרוצה חזקה במהלך היומי. להשתחות לבוראו: ותקופתו. הקפת סבובו בד' זמני השנה. על קצות השמים כולם. ובזה. אין נסתר מחמתו. תחת כל השמים ישרהו. ואורו על כנפות הארץ. אין מקום שלא יפגשהו פעם ופעמים בשנה: תורת ה'. כי היא ברה כחמה. כמ"ש בסוף הענין. ואומר כי נר מצוה ותורה אור. להיותה נובלת אורה של מעלה. כי שמש ומגן ה'. וכן אמר הפקח. הדת והשכל ב' מאורות: משיבת נפש. לשון משיב הרוח. ר"ל אשל גדול כח התורה. כי ממנה נושבת הנפש האלהית. שנא' בה ויפח באפיו. מהאצלת אור מקורה. כענין מציאות הגוף מהשמש הגשמי. כי האדם. יולידהו האדם והשמש: תורת. פקודי. יראת. ג' פסוקים הללו שהן שש במהלקותיהן. נגד חמש חמש תיבות ואזכרה א' לכ"א. רומזים לשש סדרי משנה זמ"ן קש"ן (מכוון. דוק ותשכח) המקבלים הארתם מחמשה חומשי תורה הנאחזים בשם הוי"ה שהוא בסוד ו' קצוות: עומדת לעד. אינה מקבלת השינוי: ונופת צופים. דבש הזב מכוורת: בשמרם. בעבור שיש בשמירת המצות. עקב רב. שכר הרבה בסוף: מי יבין. להזהר מהם. אמנם השגיאות הם שיש בם ידיעה בסוף. ויש בכלל תיקון מצד האדם. שכן הוצרך השוגג לכפרה. אך מנסתרות. הנעלמות תחלה וסוף: נקני. אתה. כי לא אדע בהם: גם מזדים חשוך. כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום [סוכה נב] ואילמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לעמוד בו: איתם. אהיה תמים. והיו"ד נוספת. כיו"ד תיעשה והדומים. ואולי תרמוז לשלמות הכולל מספר עשרה בכל מקום כנודע: ונקיתי. מעצמי: מפשע רב. הוא המרד. אם תעזרני למשול בזדי לעמוד נגד הזדונות הבאות מהיצר התאווני. הנה מובטח אני שאנקה עצמי ממרי להכעיס ולהקניט. משא"כ אם לא תחשוך מזדונות. סוף יכשל במרדים [שבת קה] שסכר עברה עברה [אבות פ"ד מ"ב] וכיון ששנה בה הותרה [קדושין לט] שרצה קוראה לגנב [סוכה כו] וכך דרכו של יצה"ר. היום אומר לו עשה כך. כו'. סוף מתיר לו הכפירה: והגיון לבי. מה שלא אוכל להוציא בשפתי:

מזמור הלז עשאו דוד כאשר ברח מפני שאול אל אכיש מלך גת. ולפי שבשבת היה מעשה. לכן אומרים אותו בשבת:

לד לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ
וַיֵּלַךְ: אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת. תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ
בְּפִי: בַּייָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ: גַּדְּלוּ
לַייָ אִתִּי. וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: דָּרַשְׁתִּי אֶת יְיָ וְעָנָנִי.

טעמו. דעתו. כמו טעם זקנים. כמ"ש [שמואל א כא] ויתו על דלתות השער. שסינה עניינו ועשה עצמו שוטה: אבימלך. כל מלכי פלשתים היו נקראין כך: ויגרשהו. לא הרגו כרצון עבדיו שאמרו לו הלא זה דוד וגו'. וכיון שהניחו להמלט על נפשו. הודה לאל שהצילהו. וחבר השבח הזה ע"ד אלפא ביתא וגיש לפסוק. זולת הוי"ו שהיא באמצע פסוק. וכפל הפ"א בסיום. בזה רמז שרשו ולחיתו. ולפי שהיה בורח לא"ל מגורש מהשתפת בנחלת ה'. לכן בא הוי"ו בהסתר. כמסתר פנים ממנו. ונגד זה נכפלה הפ"א על הגאולה והתמורה. כי היא ו"ו בא"ת ב"ש. ופ"א היא מדתו. המשכיל יבין: ישמעו. הללתי:

וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי: הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם
אַל יֶחְפָּרוּ: זֶה עָנִי קָרָא וַיְיָ שָׁמֵעַ. וּמִכָּל צָרוֹתָיו
הוֹשִׁיעוֹ: חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם: טַעֲמוּ
וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ. אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ: יְראוּ אֶת יְיָ
קְדֹשָׁיו. כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ.
וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי.
יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים
לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע. וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר
מִרְמָה: סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב. בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ:
עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי
רָע. לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ. וּמִכָּל
צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב. וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ
יוֹשִׁיעַ: רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק. וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ: שֹׁמֵר
כָּל עַצְמוֹתָיו. אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע
רָעָה. וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו.
וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחוֹסִים בּוֹ:

עגוים. כנפים: מגורותי. כמו ויגר מואב. לשון פחד. ולשון רבים על זו וכיוצא בה. מגורת שאול. שנסבתו היה כפסע בינו ובין המות כמה פעמים: ונהרו. כענין ונהרו אל טוב ה'. ענין הנאה. או הוא מלשון נהורא בארמי: אל יחפרו. דאזיל סומקא הפך ונהרו. כי לב שמח ייטיב גהה: זה עני. כמוני היום: שמע. עבר. ובא בציר"י. בעבור ההגנה. טעמו. הבינו בדעת ובהשכל: יראו. מלה זרה. היו"ד בשו"א והאלף נחה. היו יראים. הראוי. יראו. כמו קראו. ובא השוא. שלא יתערב עם יראו צדיקים [שהוא לשון ראיה]: כפירים. כופרים. ב"א הדומים לכפירים בחוזק ההוה למלא מטעוהם טריפה: רשו ורעבו. כי כן לא בידם טובם. והמה כלבים לא ידעו שבעה: לא יחסרו כל טוב. איזה עשיר השמח בחלקו. שהגנו בוראו להם חקו. לא יצר לו במלאת ספקו: צעקו. אם ישובון מאון יצילם. כענין אם הרגם ודרשוהו. וכמוהו להם ישובו לעשות רע וגו' וישובו ויזעקוך וגו': רבות. הם רעותיו של צדיק לנסותו. אבל לא יכלו לו לכלותו: עצמותיו. יסודות הגוף הם: תמותת רשע רעה. אחת שבאה עליו תמיתהו. ברעתו ידחה יפול ולא יקום. הפך רבות רעות הצדיק שלא ישלטו בו. שבע יפול וקם: ושונאי צדיק. שגרמו לו הרעות והיו בעוכריו אע"פ שכך נגזר על הצדיק יסורין ונסיונות לטובתו. וגם רשע ליום רעה כלי זעמו של הקב"ה הוא אין להם התנצלות לאמר אלהים עזבו ובשליחות הקב"ה הם באים להרע. כי מ"מ לא יתכן צורכי צדיק אשר עזרו לרעה. והשיב ה' רעתם בראשם: יאשמו. יתחייבו בנפשם. אבל לא יתחייבו בדין: כל החוסים בו. כי יפדה נפשם מעבור בשלח. ולעונם יסלח:

מזמור זה. לפי שכתוב בו שבענו בבוקר חסדך שהוא בוקר של עוה"ב יום שכולו שבת. לכך אומרים אותו בשבת:

צ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ
לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ
וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד
דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ

מעון. מקום ומחסה. הקב"ה הוא מקומו של עולם: בטרם. החלק ההררי (הנראה כנולד ויוצא מבטן אמו) מהעולם נברא. ובטרם תחולל (הוא ענין בריאה. או גם הוא מענין לידה) ארץ. היא חלק המדברי: ותבל. החלק המיושב: ומעולם. העליון עד התחתון. או מעוה"ז עד עוה"ב: אתה אל. תקיף ובעל היכולת בערך אחד. קודם הבריאה לא היית בחור. וככלותה לא תשוב זקן תש כח. אבל בן אדם אינו כן. עם היותו יציר כפיך נצר מטעך וראוי שידמה הענף לשרשו. תשיבהו אנוש במכאובים והתחלואים עד שיהיה מדוכא ביסורין. מה גם בימי הזקנה. ימים אשר אין בהם חפץ: ותאמר שובו בני אדם. אל הארץ אשר ממנה לוקחתם. או יאמר. שובו מדרכיכם הרעים. כי לסבת זה נמצאו היסורין

כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה שת כ' עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל בְּנֵיהֶם: וִיהִי

להשיב אדם מעשה. **מאי** במענה אליהוא באורך: כי אלף שנים. לו חיים. הלא כיום אתמול של אדה"ר הם בעיניך: ואשמורה. ירצה. עם מעט מהלילה. להשלים אלף. שהרי חיה אתק"ל ונחשב לו ליום שלם. ע"כ אין חייו השובים כלום: זרמתם. שטפתם והטפתם לאותן שני דורות ראשונים והבאתם לימים מועטים שאינם אלא כשינה ותנומה. שפי האורות קצובים על שבעים שנה הנחשבים לשינה ראשה. כענין שכתוב. בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים. שנאמר על גלות בבל: בבוקר כחציר יחלוף. דומה לחציר הרי"ף מהר. ככה חיי האדם. **כשעור** שינה וכחלום לעת בוקר. **שחלפו** והלכו למו ואין מהשינה והחלום כלום בהקיץ בבוקר. כן הנולדים בלילה חלפו בבוקר. **ואם בבוקר** ילין לין ויוצא פרחו: לערב ימולל. יכרת. או יאמר זרמתם. על דור המבול ששטפו בזרם מים וישנו שנת עולם: בבוקר. של אלף שנים לבריאה. יציצו ויפרחו. לעת ערב. הוא שעה אחר חצות היום. נקרא בין הערבים. והגה בלהה. שכן היה המבול באלף תרנ"ו: כי כלינו. קל עומד [הכ' בקמץ גדול. **והל'** רפה] ירצה אך הבל כל אדם נצב. אף כי אנחנו בגלות. כלים ונבהלים באף ובחמה: שתה עונותינו לנגדך. **תמיד**, להעניש עליהם: עלומנו. הנעלמות השגיאות: למאור פניך. הם. אין דבר נסתר מנגד עיניך: כי כל ימינו פנו בעברתך. מזה נתאמת המשפט הקודם. כי למה יקצוף האלהים על לא דבר וימאס יגיע כפיו. ודאי לא עביד קב"ה **דינא** בלא דינא: כלינו. מהכבד [הכ' בחירק והל' דגוש] והוא יוצא. כלומר אנחנו הגורמים הכליון: שנינו. **מכוה** לקבוץ שנים: הגה. דבור פה והבל היוצא: שנותינו. מקבוץ נקבה. שנות ימין: בהם. בעונותינו ועלומנו **אלה**: שבעים. על בני הגלות הוא אומר. אף אם יראת ה' תוסיף ימים: ואם בגבורות. ואם באו בגבורות הטבע. **יהיו שמונים**. ואם ירבו עוד ימי חייהם אינם באים בחשבון. כי נקראין ימי הרעה. ככה הוא ע"פ **הרוב**. מחמת שרהבם (כמו רובם וגדלם והזקם) עמל ואון. לכן. גז. עבר. חיש. מהר. הרהב האוקן **זכנה**: ונעופה. כמו התעיף עיניך בו: מי יודע עוז אפך. עד היכן מגיע. כדי להשמר ממנו. כי אין **צדיק** בארץ שלא יחטא: וכיראתך כל שיראתך יותר. כן עברתך יתרה עליו לדקדק עמו כחוט השערה. [**כמ'** הייא בר אבין. העניה ח יבמות קכא] כמ"ש וסביביו נשערה: למנות ימינו. במנין מועט כזה: כן הודע. למען לא נאבדם. **ולא** יכלה בהבל הזמן יקר המציאות: ונבא (ונבא חסר. בבית תפלה שגה בו. דהוא ל' הבאה) לבב חכמה. עלינו להביא **לבב** חכמה. מה שיעשה הזמן יעשה השכל. וקונה לב אוהב נפשו. או יאמר. כי היו ימינו ימי מספר כמנין כ"ן. **גם כלא** ביסורין. זהו הודע כמו ויודע בהם אנשי סוכות. סוף סוף הכל לטובה. למען נביא לבב חכמה. כי אינה נקנית אלא ע"י יסורין כנודע. ולהפך רוב השלוה. גורם השמן לב העם: שובה ה'. מחרון אפך: והנחם. על הרעה: בבוקר. של גאולה: ונרננה. אז: ונשמחה בכל ימינו. אלה שעברו בעברה וצרה. כי גם זו לטובה. וריוח גדול יצא לנו מהם: **שמחנו** כימות עניתנו. כשתשמחנו כימים שעניתנו. ותחשוב יום לשנה. שהרי מצינו כזאת בדור המדבר שנחשב יום לשנה. ומדה טובה מרובה על אחת כמה וכמה. לכן לפחות שמחנו כאותן ימים רעים שיהיו נחשבים לשנים. **שכן** ימי הצער חשובים רבים. הפך ימי הטובה שהם כימים אחדים. לפיכך תחשוב אותם כשנות ראינו רעה. מעתה **לא** נחשוב כמה יהיו שנות הטובה כי לא יהיה להם חקר ומספר. על כן בודאי רננה ושמחה כפולה תהיה לנו בכל ימי הצער. או יאמר ונרננה. על ימי הגלות. כי מעתה אין לנו להתלונן על צרותינו. מאחר ששכר כזה וטובה רבה כרוך בעקבה. לכן בדין שנרננה ונשמחה בכל ימינו. גם בהיותינו עתה בצער ובצרה גדולה. כשנבוא אל תכלית הענין. שיוצא ממנו טובה שאין למעלה הימנה: פעלך. פועל ישועות בקרב הארץ: על בניהם. אבות על בנים **יהדיו**:

נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ׃

ויהי נעם. תפלה שהשרה שכינה עלינו ותחול הברכה במעשה ידינו: אדנ"י. שיהכון ויעמוד על מכונו: כוננה לשון בקשה [ע"ד צווי. מהמרובע [הוא פעל מד' אותיות. שהש' תמיד בחולם מושך וי"ו ול' כפול. כמו שוק שמים] וכן כוננהו. עם הכנוי שב אל המעשה. והכפל לחזק הענין. זהו פשוטו. אמנם המשכיל יבין טעם הה"א והוי"ו. כי כן הסדר בהכרח. וזהו עלינו תהלה בודאי:

יושב בסתר נקרא שיר של פגעים בפ"ק דשבועות. שהוא מעביר רוח טומאה ומזיקין. וטעם שכתוב בזוהר תרומה ובכמה מקומות שבכניסת שבת נהעברים ומסתתרים בנוקבא תהומא רבא (בחתימת השכיבנו דשבת) ע"כ נ"ל דויקא כשישראל אומרים שבת שהלכתה. מאח"כ באין אחרים כראוי אז אדרבה מתגברים בליל ש"ק. לפי שהוא שעת שליטתן כמ"ש רז"ל בפ' ערבי פסחים. וביחוד מאחר שמחזירין אחריהם לבטלם ונסלקם באותה השעה. לכן כשמואלין במה לבאחז מתפשטין יותר. כמ"ש בס"ד באורך במקומו) וצריך שמירה מעולה. לכן התקינו זה המזמור בשחרית. נטפר כאויר מהם:

צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃ אֹמַר לַיְיָ
מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ׃ כִּי הוּא
יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת׃ בְּאֶבְרָתוֹ ׀ יָסֶךְ לָךְ
וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה. צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ׃ לֹא תִירָא
מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם׃ מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ
מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם׃ יִפֹּל מִצִּדְּךָ ׀ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ
אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים
תִּרְאֶה׃ כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃ לֹא
תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ׃ כִּי מַלְאָכָיו
יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ׃ עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן
תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃ עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר
וְתַנִּין׃ כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי׃
יִקְרָאֵנִי ׀ וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃

יושב בסתר עליון המשורר אומר לעובד השם. שמפני אתה היושב בסתרו של עליון (כי מלת בסתר סמוכה כמו בצל. כדרך הכתוב להכפיל המליצ' במלות שונות. ואף אם יש סודות עמוקות בכל כפל לשון. מ"מ הפשט לא יופשט) ואשר בצל שדי תתלונן: אומר לך: לה'. על ה'. כמו אמרי לי אחי הוא: מחסי ומצודתי. חזקי. ושוא אלהי שאבטח בו. אף נסיתיו וערב אני לך בדבר: כי הוא יצילך. אם תבטח בו. כמו שהצילני: מפח יקוש. ממכשול הלוכד כחיות ועופות: מדבר. הוה פתאום: באברתו. כנף חזק. מלשון אביר יעקב. לפיכך אפי' אחת בלבד תספיק להגן עליך מפגעי הזמן. וגם תחת ב' כנפיו תחסה. וי"ל שזהו תנאי. ירצה. ובתנאי שתהא חוסה להסתר תחת כנפיו: צנה. מגן: וסוחרה. חרים המקפת אדם מסביב. היא אמתו. האמונה בו באמת. אז לא תירא מפחד מזיקין המצויין בלילה: מחץ יעוף. שד העף כחץ: מדבר באופל. הבא מהקור השולט: מקטב. מכורת ישוד בצהרים הבא מהחום זר: יפול. ישכון המזיק ושלוחיו הרבים. מצדך (או יפלו הרוגים מכת הדבר. ואף אם ירבו) אך אליך לא יגש להרע: רק בעיניך תביט. משפט ה' ברשעים שיכרתו. למען ישולם להם כפעלם ואתה שלום: כי אתה. החסיד: ה'. שהוא מחסי ועליון: שמת מעונך. מבטחך. לפיכך. לא תאונה. לא תקרה כמו אנה לידו: באהליך. כמלא כל השרוי בתוכו נשמר: מלאכיו. שלוחי השגחתו: לך. עליך ובעבורך: ישאוך תהיה כל כך מעולה. שתראה עצמך כאילו המלאכים ישאוך על כפיהם שלא תעמיד רגלך על הארץ. פן תנגף באבן: שחל. האריה הגדול: ופתן הנחש הזקן הרע: תדרוך תרמוס. ולא יזיקוך. כדכתיב וחית השדה השלמה לך: כפיר. ארי הקטן משחל וגדול מגור: ותנין הוא הנחש בעל סנפירין כדג. והוא גדל בים נקרא קראקדי"ל בלע"ז. וזכר ד' כנגד ד' מלכיות. ואחרון [הוא אדום] נקרא ראשון [ויצא הראשון אדמוני. זהר ויקרא נו] לכך נרמז בר"ת ברא"ש [על שחל ופתן ר"ת עשו]: כי בי חשק. דברי האל למלאכיו עבדי זה שם חשקו בי. ובדין הוא שאפלטהו מכל צרה. ויען כי ידע שמי. הכיר שמי וכחי. לכן שם בי מבטחו. עי"ל ידע. אודיע ע"ד עתה ידעתי. ודרך האמת משמעו יחד שמי כענין ידע את חוה. כמ"ש בס"ד בהקדמה בארוכה. וזהו הפירוש הברור לפי פשוטו ומשמע הבנתו הנגלית ונסתרת לדקו יחדיו. דרך הקודש יקרא לה: יקראני. בכל עת שיקראני. מיד אענהו: עמו אנכי בצרה. שלא יוכל לקראני בה. מפני כבדה וחזקה או מחמת המציק: ואחלצהו מהצרה מכל מקום: ואכבדהו. בהצלה זאת.

אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: אורך ימים וכו' כי יתמאם בני שהם סוף גלול. ויהיה מכובד בימיהם לסיותו מוסגח. כענין שאירע לדניאל והבריו: אורך ימים אשביעהו. בעוה"ז: ואראהו. בישע אלהים לעוה"ב. שתהא נפשו עשעה ..או יאמר. אם ימות החסיד בגלות. עוד יחיה בתחית המתים וישבע ימים ויראה בישועה הקרובה לבוא:

בזוכר [הרומה קל"ז] מוסיף לומר כאן מזמורא יתמא [מזמור שירו. שלא הזוכר שם אומרו. ע"ג כד] והספרדים מוסיפין עוד. מזמורים נהרא נהרא ופשטיה:

(ב) מזמור כנמסך. ממנו מתחיל הלל הגדול. [של המלאכים שישראל בשבת דומין להם. שעוסקים רק בשבחי ה'] ובדין הוא לאומרו בשבת ויו"ט. בהיותו מדבר מנסי ה' ונפלאותיו. שמורים אידם העולם ויכולת הש"י וממשלתו [והשגחתו. ומדבר מהיצירה שהוא חידוש העולם] ושבת ויו"ט נתייחדו להורות על זאת [ומגודל כח הש"י המבואר במזמור זה. יתלהב לשמוח באלהותו ית'. ואומר עד בהמה (ובקצת ספרים כתוב ועד. וטעות) ארצם נחלה. ובקצת כתוב לנחלה. וטעות (של"ס)]:

קלה הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ: שֶׁעֹמְדִים
בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּיָהּ
כִּי טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ
יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְיָ וַאֲדֹנֵינוּ
מִכָּל אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ יְיָ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ
בַּיַּמִּים וְכָל תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ
בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה
בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה: שָׁלַח ׀ אוֹתֹת
וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה
גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן ׀ מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן
אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ

הללויה. סוגיא דשמעתא ודעלמא. הללויה שתים. כולל שם ושבח. השם קודש הוא במפיק (מסא"ב לדברי ר' מאיר [ירושלמי מגילה פ"א ה"ט] ואעפ"כ לדברי הכל נקרא ברדיפה כמלה א'. לקצר) והוא דברי המשורר לכהנים וללוים המנגנים: **את שם.** לרבות שמו הנהגה: **עבדי** ה. חסידי ישראל: **שעומדים** בבית ה'. אמר כנגד לוים וכהנים שדירתם בבית ה' בלשכותיו: **בחצרות** נגד עם ישראל מביאי הקרבנות. שעומדים על גביהן בעזרת ישראל ועזרת נשים שהן חצרות: **הללויה.** אמרתי לכם: **כי טוב.** מקור הטוב הוא ומטיב: **זמרו לשמו.** אמרתי: **כי נעים.** ערב. לשמו ולזכרו תאות נפש. **שמו הוא** והוא שמו: **כי יעקב.** מקרא מסורס. הואיל ואתם בהיריו. עליכם להללו יותר מכל עם. וגם לפי משמעו יש לו פנים. ירצה. שהרי יעקב כבר בחר לו יה לאלהים. ולא רצה להשתעבד אפילו למלאך. כענין שכתוב אם אין פניך הולכים. ולפיכך ישראל נבחר כמו כן לסגולתו. הטיבה כנגד הטיבה. לכן ראוי שתהללוהו: **ידעתי.** נתברר לי עוצם גדולתו: **ואדונינו.** **גדול:** מכל אלהים. הם צבא השמים והמלאכים: אלהי העמים. אשר חלק אותם להם להנהיגם: **כל אשר חפץ ה' עשה.** זאת היא הראייה והמופת על הקודש שהשי"ת גדול על כולם שהרי אין להם כח ויכולת לעשות רק מה שהוטבע בם בעת יצירתם ואינם רשאים לשנות תפקידם. אבל השי"ת מושל בכולם לשדד מערכותם ולשנות מנהגם הטבעי ככל חפצו: **מעלה נשיאים.** עננים המתנשאים למעלה: **מקצה הארץ.** היבשה. כי מן הים הם עולים. וכתוב עב קטנה עולה מים זה אחד מנפלאותיו אשר עושה תמיד בשמים ובארץ בימים שקדם זכרם. שכן כתוב בירמיה י"ד היש בהבלי הגוים מגשימים ואם השמים יתנו רביבים. בטבעם. הלא אתה ה' עשית כל אלה: **ברקים.** הם אש: **למטר עשה.** שהם באין עם המטר ואינו מכבה אותם: **מוצא.** כמו מוציא: **רוח.** כך דרך הרוח לבוא עם העננים לפני הגשם. כענין שכתוב נשיאים ורוח וגשם. וכתיב והשמים התקדרו עבים ורוח: **מאוצרותיו.** שהרוח אינו נראה לעין. הוא כמו דבר הגנוז באוצר. הגה ראיה לקוחה מנפלאותיו התדירות. וכן אמר איוב. עושה גדולות עד אין חקר הנותן מטר וגו'. וא"ת מי יגיד לנו כי ה' עושה אלה. י"ל שכבר נתברר זה ע"י הנביאים. כמו שאמר אליהו. אם יהיו השנים האלה טל ומטר כ"א לפי דברי. וכן מצינו בחסידים. כמ"ש בתלמוד. שהיו מתפללין להש"י ומביאין מטר: **שהכה.** הוא כנגד כל המכות: **שלח אותות.** היא ראיה שנית מופתית לראשונה. מכאן תדע שהוא בורא העולם וכל אשר יחפוץ יעשה בו: **בתוככי.** היו"ד נוספת: **לסיחון ולעוג.** שהיו שקולים כנגד כל ממלכות כנען: **נחלה.** להיותה נחלה. לא כמו שהיתה בידם הרץ גזולה: **נחלה** לישראל. להם נתנה הארץ לנחלה: **ה' שמך לעולם.** לעניין יהא שמך נקרא לעולם. כי שמך נקרא על עירך ועל עמך.

זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין יֶשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

שם י״י. לעולם אחד הוא. לא נקרא בשמו המיוחד משא"כ בעוה"ז הוא נעלם ואינו נהגה: זכרך. לא כשהוא נכתב הוא נקרא. והוא. לדור ודור. בעוה"ז ובעוה"ב אחר קץ: כי ידין ה'. דין עמו. אף אם חטאו לו וישלחם ביד פשעם. עוד ינקום נקמתם בהאם חטאות: ועל עבדיו. השבים אליו: יתנחם. להטיב להם להשיבם על אדמתם ונחלתם. להיות שם ה' נקרא עליהם. ויתברך זכרו בפיהם לדור ודור: עצבי. האלילים. מעצבן שם לעובדיהם. כי לא יושיעום מצרותיהם: כסף וזהב. נעתרים להם. שאין רקבון שולט בהם: מעשה ידי אדם. תבנית לצבא השמים שמש וירח ומזלות. שעושין להם צלם דמות אדם או זולתו מהבריות להוריד הרוחניות באותה צורה מעשית. להיות השפעה על ידיהם לעובדיהם. ולקח המשורר זה כענין התשובה למין הכופר בהשגחה הקדומה. כי ישאל איכה ידע אל וגו'. למה נשים ה' כאיש נדהם בגלותינו. כגבור לא יוכל להושיע. ויהי כמשיב לזה. הלא יש לך לדעת ולדון ק"ו מעכו"ם. שמאמינים בע"ג שלהם שיש לה כח להרע ולהטיב לעובדיה. עם שהם רואים שאין בה ממש. שהרי פה להם ולא ידברו. כי הכל לבטלה. ולא הכירו בכחם ויכלתם כל עיקר. ואעפ"כ אינם מניחים לעמוד השפעה. ובוטחים בה ומקוים ממנה הטוב בעתיד. עאכ"ו אנו שבחגנו והכרנו גדולת אלהינו וכחו הנשגב. שהוא שומע ויודע ורואה. אע"פ שמתאפק לפי שעה. ואינו צריך לכלי המעשה. כי הנוטע אזן הלא ישמע ויוצר עין הלא יביט. מי פעל ועשה קורא הדורות מראש. לא בסתר דבר ועשה כל חפצו. לא כ"ש שנקוה ראיה אמתית מהעבר על העתיד. ולא ישוב אחור לבנו בהסתר פנים ממנו והוא ע"ד ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים. על כן המאמין לא יחוש. אשרי כל חוכי לו ולכן יחסם ה' לתנכם ועוד תודו ותברכו לו: אף אין יש רוח. הבל פה ואל"ל הדבר אין בהם: כל. וכל: בית ישראל. היא המלכות. כמה דאת אמר ובית יהודה עד ה'. התחיל מהגדול. ואחריו כסדר. כי המלך אין על גבו אלא ה' אלהיו. זהו שפירש אחריו. ברוך ה' מציון. היא עיר דוד: שוכן ירושלים. בבתי כהונה ולויה:

מזמור זה נקרא שיר המעלות. וראוי לאומרו בשבת. במלאכי השרת אין להם כנף עוד לומר שירה. והקב"ה אומר יש לי כנף שאומר לפני שירה. שנאמר מכנף הארץ וגו'. ויש בו כ"ו פסוקים נגד מספר שם הוי"ה. ומסיימין בחסד כנגד מיצוי ביודין שהוא בחסד. וכן יש לכוין. לא לשום מלאך ח"ו. והילולה הם כי לא להזכיר שמות מהמלאכים. וכ"ש שלא לומר שום תפלה ובקשה אליהם [והי' הודו קאי על כל הפסוקים. והלומדת בעטרה יש לו חלק לעוה"ב]:

הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבַדּוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

הודו. הגו הוד ותודה: כי טוב. ה': כי לעולם חסדו. מטובו מטיב לעולם בלי הפסק. שכן כ"ו דורות קדמו לתורה וזן אותן בחסדו וכנגדן הם כ"ו הל"ת שלנו: לאלהי האלהים. הם המלאכים שהם אלהים למה שלמטה מהם והש"י אלהים עליהם: לאדוני האדונים. המלאכים והשרים שבארץ. והוא אדון עליהם: לעושה נפלאות דבק עם טוב. וכן כל הפסוקים המשמשים: לבדו. בראשון לא נברא מלאך. כשעשה הבריות הנפלאות הגדולות שמים וארץ וכל צבאם: לעושה שמים. חכר וסדר. הנפלאות שזכר: בתבונה. מי יספר שחקים בחכמה והתבונה שבתיקון מצבם ומהלכם וגלגליהם ותנועותיהם ההפכיות. אין חקר ואין קצה לתבונה: לרוקע. פועל. ופתח בעבור אות הגרון: על המים. אע"פ שהיא נראה גבוה מהיבשה בערך תבונת כדור הארץ בכללו. הכל היבשה כולה עומדת על המים בכל מקום: לעושה אורים. כלל. שבהם תלוי קיום העולם: את השמש. פרט: לממשלת ביום. ממשלה אחת היא לו לבדו בלי שיתוף

אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

שאר כוכבים : ביום לשמר גבול היום . להאיר ולהחם האויר להוליד ולהצמיח בריות הארץ למיניהם : לממשלות . מלה זרה קצת . כי באה סמוך אל אות השימוש : בלילה ממשלות רבות לירח ולחמשת כוכבי הגבוהה הנשארים . מלבד צורות כוכבים הקיימים שכולם משתתפים בממשלות הלילה להשפיע הקיום בשפלים ולמזגם שלא יכלו . בהעדר אור השמש : למכה מצרים. בכל מכה בבכוריהם. ביחוד במכת בכוריהם שהיא קשה שבכולן ותכליתן . שעל ידה יצאנו ממצרים : ויוצא ישראל מתוכם. מתוך מצרים . שלא נלקו במכותיהן ולא נספו עמהם : ביד חזקה . ביד רמה לא כבורחים : ובזרוע נטויה. כענין שכתוב נטה ידך וגו' וישובו המים על מצרים : לגזרים . י"ב קרעים לי"ב שבטים . שיהא לכ"א מסלול ודרך ברוחב . שיוכלו לילך בנחת כסדר : והעביר ישראל בתוכו . ביבשה . כבהמה בבקעה תרד ולא השיגם ע"פ המים . שלא ישרצו ולא יהא לבם חרד : ונער . כזה שמנער הקדרה והופך העליון למטה והתחתון למעלה . הארץ היא הסיר . וינערו רשעים ממנה אל עומק הים . שם היתה קבורתם : למוליך . בעמוד ענן : במדבר . הגדול והנורא . ספק שם צרכיהם . ובזה נכללו כל נסי המדבר : מלכים גדולים . כלל . כל מלכי כנען מלכים אדירים . פרט . מלכי עבר הירדן הגבורים : לסיחון ולעוג . פרט מן הפרט . לעוצם תקפם וגבורתם . ולכך הזכיר גם שם ארצם : האמורי . אשר כגובה ארזים גבהו וחסון כאלוני בשן : לסיחון . מקשר אל ויהרוג . כמוהו . הרגו לאבנר וכן ולעוג . או . על אודות סיחון ועוג הודו לה' : ונתן ארצם . במתנה לישראל . עם שמתחלה לא היתה ראויה לישראל כי של עמון ומואב היתה שהובטחו בירושתם שלא יקחום ישראל מידם אלא אחר שיפרצו בסיחון ואע"פ שכבר ניתנה גם כל הארץ ההיא לאברהם אבינו ע"ה בברית בין הבתרים ואפי' ארץ עמון ומואב עצמה בכלל ואף אדום כמ"ש בתלמוד שהם קיני קניזי קדמוני [עי' רש"י ב"ב נו וב"ר פמ"ד] זה יתקיים לעתיד . אכן הרפאים . בפי' נאמרו לאברהם אבינו ע"ה ונתקיימה ההבטחה בארץ עוג . כמו שאמר הכתוב ארץ רפאים תחשב (ומכל זה תשובה נכונה למ"ש רד"ק וראב"ע שלא היתה בברית לתתה להם) מ"מ אם לא יצאה מתחת יד בני עמון ודאי לא יכלו ישראל להורישם והביא הקב"ה עלות מרחוק למלא דברו הטוב . לתת אותם לנחלה מורשה לישראל אחוזת עולם . לא כמו שהיתה בידיהם שאולה : נחלה . של שבעה עממין . כמו כן לישראל נפלה לנחלה : שבשפלנו . במצרים . ככתוב ביחזקאל (ע"ז וכ') וכן בגלות בבל לא היו ראוים ליגאל (כמבואר בדברי נחמיה ועזרא) אם לא ממדת חסדו של הקב"ה : ויפרקנו . לעתיד כמו כן ולא ישגיח לדלותינו ומיעוט זכיותינו . כי למענו יעשה . וחסדו מאתנו לא ימוש לעולם : נותן לחם לכל בשר . אע"פ שאינו כדאי . כענין כ"ו דורות ראשונים : הודו לאל השמים . הוא נתינת טעם לקודם . ירצה שכך היא מדתו וחסדו בשמים שאין שם שכר וגמול ומשפיעם בחסד מוחלט , והרי חתימה מעין פתיחה :

מאמר הסמוך שכתוב בו בדבר ה' שמים נעשו וגו'. שנשתכללו בשבת. כמ"ש ויכלו השמים וגו'. לכן אומרים אותו בשבת:

לג רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: הוֹדוּ לַייָ בְּכִנּוֹר. בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ. הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי יָשָׁר דְּבַר יְיָ. וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ. וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵייָ כָּל הָאָרֶץ. מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי. הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם. הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד. מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהָיו. הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב חָיִל גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

רננו. השמיעו קול רנה: בה'. בו ית' תהיה רנתכם והללכם: לישרים. בלבותם כבשפתותם: נאוה. באל"ף נאה [זאת גלוסם] (ורלב"ע כמדומה היה קורא נוה) מלשון מה שבתלמוד [סוטה ט] נאה לישרים לומר תהלה לצדיק ישר: בכנור. כלי זמר ידוע. בעל נימין: בנבל. הוא כלי נגון שיש לו בית קבול כאותו נאד. הנקרא כמו כן נבל יין. וראיה מן המשנה [כלים פרק טו וסוף קנים] כל הנבלים טמאין ונבלי בני לוי טהורין. וכן שנינו. מעיו לנבלים: עשור. חסר וא"ו העטוף [נ"ל ועשור] כמו שמש ירח עמד [שנ"ל וירח] והוא בעל עשרה נימין: זמרו לו. קולות הניגונים הכליים. מעוררים ומכינים הנפש ומישרים אותה לפעולה ולהשגה שכלית. גם כבוד שמים הוא ורצונו בכך. שהכל ברא למענהו ולקלוסו: שיר חדש. חדשו לו שיר תמיד. כי מהישן והרגיל לא התפעל הנפש כ"כ. כמ"ש הכוזר (ריש מאמר ג):

בתרועה. בה ייטיב נגן המנגן. בהתחלף הקולות והתמזגם בדקות ועובי על יחס נערך: דבר ה'. גזרתו: מעשהו. לשלם גמול: צדקה. לעניים: ומשפט. לעשוקים: חסד ה'. גובר על הכל. בין בדין בין בצדקה. בין בנסיון ובשלום שכר. כולם ממוזגים בחסד: מלאה. פועל עומד: בדבר. בצווי. הוא רצונו: כונס. אוסף וצובר: כנד. כתל. כי מי הים גבוהים על היבשה בעגולת הכדור. ומ"ש יורדי הים. הוא כנגד שפת הים: באוצרות תהומות. שהארץ עומדת עליהם. הם מכוסים וגנוזים באוצר: ייראו מה'. בדין הוא שייראו ממנו. שלא יקרא למי הים וישפכם ע"פ הארץ כשבעם. וכענין שכתוב. האותי לא תיראו אשר שמתי חול גבול לים: כל הארץ. אנשי הארץ. כמו וכל הארץ באו מצרימה. יושבי קצוות וים רחוקים. ייראו מאלהותיו. יגורו. יפחדו: תבל. הישוב. שלא ישקע. התהומות יכסום: ויהי. עולם: ויעמוד. הים בגבולו. תולה ארץ על בלימה: הפיר עצת גוים. בעלי זרוע האומרים להם ניתנה הארץ: הניא. בטל: עמים. המושלים לעמים רבים. אשר נוסדו לרשת ארץ לא להם: עצת ה'. להוריש הארץ לאשר ישר בעיניו: מחשבות לבו. על הארץ אשר עינו ולבו שם כל הימים: אשרי. הוא הביאור למה שקדם. כי מאושר אף הגוי הנכרי אשר נדבק בו. העם אשר בחר. לא כל שכן. שלא יכלו לו המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון הכל. ה' מפר עצת ערומים: משמים הביט. לבחור לו עם: ראה את כל בני האדם. ולא מצא בהם ישר לפניו כישראל. לכן לא לחנם עשאם נחלה לו: ממכון שבתו השגיח. ר"ת משה. על ידו השגיח לשכון כבודו ביניהם: יחד לבם. לב כולם כאחד הוא היוצר הכל. ולכן אינם נחשבים רק כלב אחד בעיניו. והוקר הכל בבת אחת: עזרנו ומגננו הוא. לפי שהכינו לו. כי לא יבושו קוויו: כי בו ישמח לבנו. מפני שהיה בטוחנו בו בלב שלם בשמחה: יהי חסדך. לחזק לבנו בבטחון: כאשר יחלנו לך. תעזרנו בחסדך בהמשך התוחלת. שלא יכנע לבנו באחרנו:

זה המזמור מרע״ה אמרו . ונרמז בר״ת בהתהלהו [ואומרים אותו בשבת ויו״ט]

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיְיָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ. וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל. עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ. בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ. מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע. וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת. בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב: וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ. יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי. בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי. בַּקָּמִים

עָלַי

שיר. של לוים: ליום השבת שיזמרו אותו בשבתות. והוא מדבר בענין עולם הבא שכלו שבת: טוב להודות לה'. יום השבת טוב להודות בו יותר משאר ימי השבוע. כי האדם פנוי בו מעסקי העולם ונשמתו זכה מטרדת הגוף: ולזמר. וטוב לזמר לשמך. לשבח לך עליון: להגיד בבוקר. של גאולה שנחשב ליום אחד: חסדך. ביום שבת העתיד: ואמונתך בלילות. הגלות הארוכות והרבות. שנתת לנו בהם יום השבת למנוחה. ל״א על השביתה העתידה המנוחה העצמית והאמיתית. זהו מצד האמונה. להאמין שאתה נאמן לשלם שכר: עשור ונבל. מפורשים למעלה: עלי הגיון. נועם השיר בפה על הכנור: כי שמחתני. ביום השבת. שיש לי פנאי להתבונן: בפעלך. הארץ יסדת בחכמה פעלה: במעשה ידיך. שמים בתבונה כוננת: מה גדלו מעשיך. הגרמים השמימיים: מאד עמקו מחשבותיך. בעונש השפל הזה. עמוק מאוד בעל הכליון והפסד. מי ימצאנו להשיג תכליתו. של מקור ההעדר הזה כגשם בלתי שומר תמונתו: בער. לשון ובערת הרע. נבער מדעת. נעור וריק מן הדעת: לא ידע. גבהי שמים וגודל מעשיהם: זאת. הארץ הגשמית. שהיתה כגן עדן קודם שנתקלקל העולם: בפרוח רשעים. בסבת פריחת רשעים: כמו עשב. כי לא תהיה אחרית לרע: ויציצו. וכשהגעו: פועלי און. גורם קלקול וכליון העולם עמהם: להשמדם. כי הרע מכלה ענינו: ואתה מרום לעולם ה'. מכל מקום אתה מתרומם כשאתה עושה דין ברשעים: אויביך ה'. החטאים לשמים: אויביך. עוים לבריותיך: יתפרדו. מן הצדיקים והישרים. זהו תכלית מציאות הרע לבחון בו הטוב. למען יתבררו ויתלבנו ויצרפו הטובים. ויופרדו ויובדלו הרעים ויאכלו פרי דרכם: ותרם. תרוממנה קרנות צדיק. בגדע כל קרני רשעים: כראים. מלא יו״ד. לרמוז על עשרה קרנות שנטלו מישראל ועתידים לחזור להם [איכה רבה על פסוק גדע]: קרני. רמז המשורר ביחוד על עצמו. שהוא משיח ה' ע״י קרן השמן. כענין שדרשו ז״ל [הוריות יב] רמה קרני בה' ולא פכי. זהו שמיים. בלותי בשמן רענן. הוא שמן של קרן המלוכה הקיימת בזרעו ובטח ברית מלח עולם. ורמז ג״כ על מלכות בית יוסף שנמשל לקרני ראם. שהיו לאחדים ביד מלך המשיח שיצא מחלציו. כמו שכבר היו תחת ידו: בלותי. ל' בלולה: בשורי. כמו שוררי (בפלס ושורי) המביטים אלי להרע ומעיינים בי אולי ימצאו לי עילה להשחיתי.

עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק
כַּתָּמָר יִפְרָח. כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה:
שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ. בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ
יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה. דְּשֵׁנִים
וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְיָ. צוּרִי
וְלֹא עַוְלָתָה בּוֹ: (עלתה כתיב)

כנגן ויהי שאול עוין את דוד. הביטה עינו נקמתו מהם. עד עינם הרעה: בקמים. בעומדים עלי: מרעים. מ״ל קול העם ברעה. יאמר. אם מרחוק יריח מלחמה רעם שרים ותרועה: תשמענה אזני. קול שברם. בטרם יביטו יראו בי: צדיק כתמר יפרח. סופי תיבות קרח. ור״ת כמספר ק״ך ימי מרע״ה בעל המזמור. התפלל על זיקנו ולמיתתו. כתמר לשאת פרי וכארז שגזעו מחליף. והם גבוהים בגדולות: ישגה. עיקרו מהארמית. הד שגיא. גדול. יגדלו ויצמחו: שתולים בבית ה'. בניין הלוים: בחצרות אלהינו יפריחו. פרחי לויה משוררים שעמדו מבניו: ינובון. כמו תנובות שדי: בשיבה. לא יפסק לחותם ודשנותם. ולפ״ד דרש הנ״ל. פירוש בשיבה. יחשוב תהום לשיבה: להגיד. ויגיד כל אדם פועל ה' ומעשהו ישכילו: כי ישר ה'. דבריו ייטיבו עם הישר הולך: ולא עולתה בו. אשר בם שמות בארץ להאביד אויביו. ובוגדים יסחו ממנה. וצדיקים ישכנו לעד עליה:

ה' מלך. הוא שיר ליום הששי. ונדרש על כניסת שבת. כשסיים הקב״ה מלאכתו. והתעטף בתפארת לבושו לכבוד ש״ק. וכן יסדו ביוצר. תפארת עטה ליום המנוחה. לפיכך נסמך לכאן:

צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ. לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן
תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה:
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ. נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם. יִשְׂאוּ נְהָרוֹת
דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם. אַדִּיר
במרום

ה' מלך. ביום הששי שבו נברא אדם. לכן יש בו תיבות כמספרו. שהוא תכלית הבריאה. אשר יצרו לעבד לו והוא יתברך מלכו ואלהיו: גאות לבש. עליו גאותו ביותר (כמש״ל בהקדמה): לבש ה' עז. בקילוס התחתונים. כמ״ש שם בס״ד באורך:

אף תכון תבל. ע״י עוז זה שמלבישים אותו מלמטה. ואז העולה מן הארץ גורם שיורד השפע מלמעלה כפלים ומתבסס העולם: בל תמוט. שלא תחזור לתוהו ובוהו אם אדם אין לעבדה ולשמרה: כסאך. כסא מלכותך: מאז. מני שים אדם עלי ארץ. כי צדק ומשפט מכון כסאו: מעולם. מני עד. כמו לעולם ועד. לעולמי עד. בלי הפסק. כך עם המ״ס. ביאורו מעדי עד ומעולמי עולמים: אתה. אל. גם בטרם תחולל ארץ: נשאו נהרות. הם נהרות הארבעה הידועים. שבהם נמשלו ארבע מלכיות כמ״ש ז״ל [ב״ר פט״ז] קולך המשורר. ישבת לכסא שופט צדק לא גערת גוים לא מנו ממלכות נשאו ראש על עמך: נשאו. בחורבן בית ראשון שסכן בו ה': נשאו. בשני: ישאו. לעתיד במלחמת גוג ומגוג. כי יתיצבו מלכי ארץ. אשר קבלו מלכותם מידך. כי לה' המלוכה ומושל בגוים. וגם זדו נשאו ויתגאו עליך: דכים. מלשון דכו במדוכה. רצונם לשבור ולעקור את הכל. ורה״ק אומרת. ישאו דכים. ישאו שברם מהם: מקולות מים רבים. מן הקולות שבהם ניתנה תורה (שהם נאמר קול ה' על המים וגו' ה' על מים רבים) לאדירים עם. אלו ישראל המקיימים אותה. מהם יבואו. משברי ים. כגרם. כי אם שם אדיר ה' (לנו) בגרום ברים והיתה לה' המלוכה. מלכותא די לעלמין לא תתחבל. תרמון על משפטו ישב ולא תמוט תבל:

עדותיך

בִּמְּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ. יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

עדותיך. יחודך: אמנו מאד. להתקיים: לביתך. שהוא נאוה קודש. ולא יצא לחולין: לאורך ימים. כל ימי עולם ואם יארע סימים אשר אין בהם חפץ. לא יאבד חון ולא יפול מדבר ה' ארצה. שלא יתחלל קדושת הבית בשום זמן. ואע"פ שחמס בקדושתו עומד. כי לא זזה שכינה ממנו (נראות לא ישתפוה) והוא לעולם מדור קודש: נאוה. מל' נאות אלהים. בשקל נאוה:

(ה) מכאן ואילך פסוקים מפוזרים מתהלים. י"א הם בכללן (סוד ט"ט דמע"ט שאנו עוסקין בתיקונו) שהן כ"א בפרטן. בצירוף אשרי ראשון השייך לכאן ולכאן. ופסוק ה' מלך הנחשב לג' פסוקים. ובהן כ"א אזכרות עם שם יה והוי"ה דראשי תיבות. והם כנגד ח"י ברכות השמ"ר ג"כ מלבד ג' ראשונות. וכן ה"י ברכאן דתפלה שהן כמו כן כ"א עם אדני שפתי תפתח. וברכת המינין. ויהיו לרצון אמרי פי. ועשרה פסוקים יש כאן בני שבעה תיבות. שהן כנגד שבעה נימין דכנור. דכיר איתמר שובע שמחות. שבע ביום הללתיך. נגד שבעת ימי הבנין דעוה"ז. ושבה פסוקים. נגד של שמונה נימין דעוה"ב. המשכיל יבין מדעתו טעם מנין שלם בבחינת השבעה. ויתם מספר שבה עם השמות כדיוק נפלא. ומפני שאנו עומדים כאן בעולם היצירה שהוא בסוד הוא"ו במילוי אל"ף. כמוכר לעיל קודם ברוך שאמר. לכן קבעו ג"כ בפסוק א' מן י"ג תיבות כנגד מילוי זה. וב' מן ו' ו' תיבות כנגד אותיות בעצמו וג' ווי"ן הללו עולים ח"י כמספר הנ"ל. מכאן יראה בעין השכל כי בחכמה עמוקה נפלאה נתקנו פסוקים הללו. והוקבעו כאן בכיון עצום נורא מאד. והיקף לכל תיקוני תפלה כיוצא בהן: [(ו ב) אומרו במתון וכוונה ושמחה. ובפסוק ה' מלך. לא יפסיק. ובאומרו ישראל לסגולתו. יכוין ליתן תודה לה' על שבחר בו (סי' נא)]:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם. יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ׀ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ. וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמוֹד. מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא

אמר

יהי כבוד. פסוק זה שר העולם אמרו (כדאי' פרק אלו טריפות) מט מס"ש. כמוכר לעיל בכוונת תיקון פסוקים הללו: יהי כבוד ה' לעולם. כדי שישמח ה' במעשיו. שנתלוא לשם ולתהלה. ולא בראם לבטלה. וכמש"ל באורך בהקדמה ובפי' פ' שירה: מבואו. שקיעתו: על השמים. כי שמים לא זכו בעיניו: ה' שמך לעולם. מבואר היטב למעלה במזמור הללויה: כסאו. כסא מלכותו משם מתפשט השפע למלכות שיונקים ממנו ועומדים תחת שבט מלכותו המושל בכולם. כמש"ל בהקדמה: ישמחו. נרמז השם שלם בר"ת. אז ודאי יאמרו בגוים ה' מלך. ויודו ביחודו: ה' מלך. אינו כתוב אלא בברייתא דמעשה מרכבה הוא. ונתייסד מג' פסוקים. ה' מלך עולם ועד. ה' מלך גאות לבש. ה' ימלוך. כתוב בתורה. ומתחיל בכה. בערכנו שאנו עומדים בו עתה. ואח"כ אנו מעידים על נצחיותו שכבר מלך מאז מעולם. גם ימלוך לעולם: ה' מלך עולם ועד. כשיאבדו גוים מארצו. שוב לא הפסק מלכות שמים. ובא עבר במקום עתיד. כי כל דברי רה"ק כאלו כבר עשוים: ה' הפיר. ופסוקים הנמשכים. מפורשים יפה לעיל

במזמור רננו : אוה . מפיק ה"א . אוה אווה . ולשון תאוה והפסק הוא : כי יעקב בחר . מפורש למעלה : כל חמתו . כבר נתבאר :

אָמַר וַיֶּהִי . הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד : כִּי בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ : כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ . יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ : כִּי ׀ לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ . וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב : וְהוּא רַחוּם ׀ יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ :

(א) אשרי פסוק הוא במזמור פ"ד . ונתקן לפני התהלה . משום דאמרינן שהמתפלל צריך שישהא שעה א' קודם שיתפלל . כנא' אשרי יושבי ביתך . והדר עוד יהללוך . אשרי העם . הוא סוף מזמור קמ"ד קודם תהלה לדוד . ויש בו ב' פעמים אשרי . ואשרי יושבי . הרי כאן ג"פ . רמז שיאמרו אותו ג"פ בכל יום . שמובטח לו שהוא בן עוה"ב . גם אמרו בגמרא מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי . משמע שהיו סומכין זה הפסוק לתהלה לדוד . וגדול כח מזמור זה מבוש דאתי בא"ב . וכתיב ביה פותח את ידך . מפתח של פרנסה לא נמסר ביד שליח . אכן יש ס'. בכל ר"ת פסוקיו מרומזים שמות הקדושים . כאשר העיר עליהם בקצרה בס"ד ישמע חכם ויוסף לקח . והנה אשרי ראשון עולה לכאן ולכאן כמש"ע . ר"ת שלו עולה קצ"ג כמילוי אחד דאהיה עם הכולל . אשרי ב' נסמך לו למלאות כ"ב אותיות דתהלה לדוד . ארבעה תיבות ראשונות עולה בל"ז . רומז על ג' הויות שממתקים ג' גבורות אלהים . ושאר ר"ת האחרות מנין ב"ו . שהו ידוע ליודעי חן : (ב) [שאומרה ג"פ בכל יום בכוונה ובפי' המלות . הוא בן עוה"ב . ובאילו קיים שהרי"ג מצות כמנין האותיות מן אשרי עד ואנחנו (סי' אה) : (ג) יכוין בפסוק פותח את ידך (ר"ת פא"י . גי' ג"א . כמנין הוי"ה אדני . וס"ת חתך . שם שר גדול של פרנסה) לא כיון . חוזר שנית במקום שהפסק . ואם כבר אמר כלעיל . חוזר לפ' פותח (שם)] :

אשרי . המלה הזאת לעולם בלשון רבים. כי לא יאושר האדם בטובה אחת ובהצלחה שתזדמן . כי אם בהיותו מאושר בכל עניניו ומוצלח בכל דרכיו : יושבי . אין ישיבה אלא לשון עכבה . שמוחין בו ועושין ממנו עיקר ישיבתן : עוד . לרבות עוה"ב : סלה. אין לו הפסק [עירובין כד] : שככה לו . הטובות האמורות בענין שלפניו : אשרי . ולמה באתא כל זאת הטובה

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה : אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו : תְּהִלָּה לְדָוִד . אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד : בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד : גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר : דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח

בעבור שה' אלהיו : תהלה . בלשון זה שפתח . בו סיים מזמור הלז . מפני שהיה חביב עליו . כמ"ש [ברכות ו] כל פ' שהיתה חביבה על דוד פתח באשרי וסיים באשרי וה"ה לתהלה . והללויה דכוותה . כ"כ הגא' פ"ק דברכות . אמנם ב' תיבות ראשונות אינם לשון המזמור . אלא הודעת הנושא ומחברו . כמו מזמור לדוד . תפלה למשה . כן הוא זה . אשר יאמר בהקדמה שזו התהלה דוד אמרה . אבל ההתחלה הוא מארוממך שהוא ראש הא"ב , ר"ת שלו . ג"כ של"ו. המרמז ככ"ל . וי"ג יתירים . נגד וא"ו דמ"ה . שהוא ודאי מפתח של פ"ר (דיזי) כ' ס"ה : ארוממך. אמר יעקב . אמת הדבר כי בעלי השמש לא ימנאו ידיהם ורגליהם ליישב הכפלת ל' המליצה במקראות בכמה אופנים שונים . מה טיבו ומה טעם יש בו . אמנם המשכיל יבין בחכמה האמיתית . כי לא דבור רק הוא . ולא במקרה נפל ריבוי מיני שמות דברים דומים בענין א' . וחלוף הלשון ומליצתו . להם לבדם ניתנה האר"ש הקודשה . והדברים שמחים כנתינתן מסיני. אולם כל דבריהם כגחלי אש . לא ניתנו להכתב בפירוש רק ברמז . דעת לנבון נקל. ואת לנועים הכמה : תהלה . גי' ג' מילואי אהיה . עם הדגש העומד במקום י' וד' אותיות והכולל . וזהו שאמרו [ברכות יד] האומרו מובטח לו שהוא בן עוה"ב . ביחה עלמא דאתי . בן י"ה . גב: גי' אמת . כי היא תהלת ישראל . אים הס : ארוממך אלהי המלך . בכיוון גדול הפס לו המשורר לשון זה . הרומז למדה [illegible] . הל נדיב לבו יביאהו וירימהו : ואברכה . פ"י הרוממת ה' . הוא מתברך באלהי אמן . ה' זכרנו יברך את בית . ולכן באה ה"א נוספת . לא להגם והבן : ועד . דבר גדול דיבר הנביא כאן . והרי מפורש בא"ר היטב שזכה להשפרות נהי : בכל יום . חזר והיהל . לפי שעושה כן תדיר בלי הפסק יום . שתיקן ק' ברכות . כי הפן גברכו סגולה . הגבר סוקס ע"ל האדנים לעמודי המשכן : אברכך . כ"ף כפופה ופשוטה . עשרה עשרה הכף . מאזני לדק לעשות לרוה [illegible] : ואהללה . ע"י זה עשה הילולים ודאי : לעולם ועד . הוא אגרא דבי הילולא . ר"ת כמו כן של"ו (ככ"ל) וי"ס . כנגד מילוי דמ"ה : גדו"ל . ראש אלו"ה : ומהולל מאוד כתפארת אדם לשבת בית באשה יתהלל . לזה אמר [שבת קיח] יהא חלקי מגומרי הל"ל בכל יום . ולכן מהולל חסר וי"ו . וכא הרמז ג"כ בר"ת חמשה ראשונות . גם בס"ת ג' ראשונות : אין חקר . כי החקר אלוה תמצא . ועל

מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל

וגדולתו חקר. כי הגדול לאלהינו במופלא בל תחקר (כבוד מלכים חקור דבר) ר"ת שלו ס"ה ואה. שסודו ידוע באחד: דור לדור. ידועים למשכילים: ישבח מעשיך. אלין אחרי קימא דברית. משלים בש"בת. בסוד ע"י עולמות י"ס לצל צדיק: וגבורותיך. ה' גבורות שבת"ת כמפורש: יגידו. ימשיכו. בסוד בעל כנפים יגיד דבר. ר"ת הוי"ה אדנ"י עם האותיות והכולל. והוא בסוד מאה ברכות ומאה אדנים. ועד עם אלהים. וי"ד. כי אלהים זה"ב יאהה: הדר כבוד הודך. ידוע כי הוד והדר לפניו. והכבוד באמצע: ודברי נפלאותיך. ודברי. בסוד ודבר דבר. והיינו ב' פלאות: אשיחה. אין שיחה אלא תפלה [ברכות כו] בסוד שיח השדה. שהיא סה"ח משפט דשיחה ואשיחה. ותמן ח"י. המשכיל יבין. ר"ת שלו פ"ז. ראשו כתם פ"ז. עיין בפי' ב"ש: ועזוז. גי' יאהד"ונהי עם הכולל. א' חסר. מפני שהוא יחוד בבחינת דין. כמו שנראה גם מענין המלה שהוא עז כפול. דהיינו דינין דידיה דקשין ברישא ודידה דקשין בסיפא. ואז לא נכלל בדעת שלו רק ה' גבורות וחסד א'. וזהו נ"כ. נוראותיך. טובא. כי ידוע דאיקרי נורא כד נטיל בגבורה. והכא דאתאחיד בדינא. ודאי הן הן נוראותיו. נוראות בצדק. היינו יאמרו. בלשון רכה: וגדולתך. קרי. לשון יחיד. כי לעולם נכלל בו חסד א' הנתקן בה' חסדים בסיפא. ולזה רמז הכתיב בוי"ו ויו"ד. דהיא עיטרא עלימא (כמ"ש בס"ד סוף דרוש שמש צדקה) והוא שאומר בדקדוק גדול. אספרנה. ומכוון הגדולה אהם אני אספרנה בבחינת התיקון. שלא היא בעלת מספר כאתור. באופן שהגדולות רבות בסוף על הנוראות. ימין ה' רוממה. ולהיפך מלינו. כי לא ידעתי ספורות. כי אבוא בגבורות. וק"ל. ופקח עיניך איך בא ענין זה באות הוי"ו. ובו מתחיל ומסיים בה'. ור"ת שלו עולה פ"ב עם הכולל. כמילוי הוי"ה דיו"דין שהוא בחסד. וא' היתר. להשלים א' החסר ביחוד זה: זכר רב טובך. (בעלי נחי ויו. עלו"א) אמרו לצדיק כי טוב. ורב טוב הוא לבית ישראל. אחר יביעו. לשון נבוע. ימשכו ממקור ישראל ודאי. סוף משך הוי"ו. וראש הצדיק כי הוא זכו"ר לטוב. ולכן מה נאה הזכירת באות זיין. הנמשך ובא אחר הוי"ו. ע"י זה. וצדקתך ירננו. ודאי. רננה ברמשא. גי' שם. ר"ת שלו רי"ו כ"ו. שהם גבורה וחסד. או ר' רבוע אלהים ומ"ב. שהם כמו כן גבורה וחסד. עד כאן המשיך השבח בסדר המדרגה בבחי' ז' ימי הבנין. ובאו ג' ראשונות ברמז בהתהלה. המשכיל יבין. מכאן ואילך חזר והתחיל מג' ראשונות ביותר גילוי. מכון התבונה יקנה להבין מדעתו בבחינות שונות עליונות שעוסק עוד להלן שההסתר יפה בהם. על כן לא נצריך בהם מפני כבוד אלהים הסתר דבר. רק מכיר בקצור ר"ת הפסוקים כיד ה' הטובה עלינו: חנון. ר"ת ח"ו כשם הוי"ה. ועוד י"ד. רומז לדוד הידוע: טוב. ר"ת קמ"ה. אחוריים דב"ן עם הכולל. או נגד קמ"ג דאהיה עם הכולל והפשוט. או ק' (הנ"ל) ומ"ה: יודוך. בהוד. ר"ת פ"ו כשם אלהים וי' בכלילות עשרה. או כנגד אחוריים דמ"ה. או דב"ן עם הכולל והפשוט: כבוד. ר"ת אלהים פשוט. והיינו יאמרו. לשון רכה. כנגד מלכות דינא רפיא: וגבורתך. דינא קשיא שמשם יניקתה: ידברו. לשון עז: להודיע. ר"ת ק"ך צרופי אלהים עם הכולל. גם עולה מ"ה ס"ה וס' תיקוני דיקנא דזעיר אנפין. או נגד ס"ה ונ"ד מילוי הוי"ה בא' א' יוד: מלכותך. ר"ת קפ"ה. כמספר מקום עם ב' כוללים. או כנגד ב' אחוריים דמ"ה ודב"ן שמשם ודאי נמשך מלכות כל שאר עולמים: סומך. ר"ת קמ"ו כנגד אחוריים אחרים דב"ן עם ב' כוללים. שמשם ודאי הנפילה. וממנה באה הסמיכה בר"ת זה. לרמוז על הקימה. קם בתולת ישראל. הרי מ"ש ח"ל [ברכות ד] הנאמנים מפורש בכאן: וזוקף. עמש"ל בפי' פ' שירה. והבין והשכיל דברי חכמים בב"ש בו שצריך לזקוף בשם. ואמרו כי זקיף כחויא. ע"ש יאורו עיניך: עיני. ר"ס קנ"א כמילוי הוי"ה ואדנ"י. ועד כליליותו עם אותיותיו כנ"ל:

בפתו

אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

בעתו. דרשו חכמים [כתובות סז] בעתם לא נאמר אלא בעתו. שהקב"ה מזמין לכ"א פרנסתו לפי שעתו ומזגו די ספקו. אף אנו נאמר לפי דרך הסוד. בעתו. דקאי אל דלעיל. שעיקר הגלות למרוס לקבל השפע בעד תולדותיה. לתת טרף לביתה ולנערותיה. ואתה נותן להם מזונם בעת ו'. הוא עת דודים. דעת מחובר בוי"ו: פותח את ידך. הם ב' יודין דשילוב סחוע. שמשם יוצא השפע שבע רצון. וזה נעשה ע"י הי"ו. לכן פותח מלא. וכן ו' דומשביע. שהוא ודאי שמשביע לכל ח"י שיונק ממנו. כי הוא עץ החיים: ר"ת. הוא שמ"ו ומקו"ר החיים: משביע. עולה חת"ך. כמו ס"ת ג' ראשונות. הוא שם של פרנסה. ע"ד הפשט. פותח נקשר אל ואתה שבפסוק הקודם: צדיק. ר"ת קנ"ד. הוא מספר ק' הנ"ל. וכ"ד מילוי הנ"ל: קרוב. ר"ת עולה רפ"ג. כנגד פ"ד דיני מנצפך שבבינה שהיא ג' להשבון. וגי' כאחוריים א' דאהי"ה דאלפין (שעולה רי"א) ושם ע"ב: לכל קוראיו. בין ראוי בין אינו ראוי. אחר שיקרא בפועל קרוב ה' לו. אמנם לכל אשר יקראוהו. בעתיד. אינו קרוב לענותם בטרם יקראו. אם לא לאשר יקראוהו באמת. בלב נכון. כן פי' בכתר"י וזה הוא. אבל יש לדקדק בו. שהרי הוא נגד האמת. כי אם אין התפלה זכה ואין בפיהם נכונה. רחוק ה' מרשעים לעתקם לא יענה. גם כי ירבה תפלה לא ישמע ולא יענה. ואע"פ שמצינו פעם ויפתוהו וגו'. והוא רחום יכפר. דור המדבר שאני דרב גובריה. ואין זו המדה נוהגת תמיד כמו שמוכיחים פסוקים רבים. ואף אנו נאמר בדרך הפשט. קרוב ה' לכל קוראיו. בין זכאי בין אינו. נותן שאלתו ובקשתו לפי דרכו. שאפי' אינו ראוי מחנין לו שאלתו לעולם. כמ"ש [מכות י] בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. וכ"ת בדור המדבר כששאלו בשר. נתן להם. אבל לא להיותם כ"א להמיתם. מאחר ששאלו שלא כהוגן. וכ"ת בישראל כששאלו מלך. לא מנע מהם בחירתם ונהפך להם לרועץ. וכן אתה מוצא במרגלים. דוק ותשכח דכוותיה גם מעשים בכל יום. שהקב"ה נוהג עם האדם כפי דרכו וערכו בנתינת שאלתו. שאינו מונע ממנו כלום. אבל מרה תהיה באחרונה. נחלה מבוהלת בראשונה. וזה המנהג נוהג באדם כשם שקר מחסהו ובוטח בהצלחת זמנו. שכן בהשיג בקשתו הולך בשרירות לבו. בעקבא לעתא. וברווחא שיפשא [ב"ד פ' פא] על כן לא יחיל טובו. שהאושר ישבר. והגה בעתה לעת מרפא. להודיע כי שם כזב מחסהו. וכו במדה נפרע. כי בשקר נסתר. לא יקום חילו. אך לשקר הראו לו פנים יפות באת בקשתו לא בצדק. בהיות גלוי וידוע כי ישוב לאולתו בהשיג רצונו. ויהיה לו עוד סבה להוסיף מכשול עונו. אכן לכל אשר יקראוהו. גם בעתיד. הם החסידים הידועים להשי"ת כי לא יבעטו בו בעשרם ובטוב הצלחתם. כי יתמידו ויוסיפו לעשות הטוב והישר בהשיגם מילוי בקשתם. לא יוסיף עצב עמה. אותם יענה. באמת. לתת השלם בלי מרמה לטובתם האמיתית. אחר שקריאתם באמת: רצון. ר"ת עולים ג' מילואי אהיה ושם מ"ה וכ"ב: שומר. ר"ת עולים כמספר מילוי אלהים והוי"ה דא"ת ב"ש וע"ב עם הכולל: תהלת. עולה למנין מילוי שם אדנות והוי"ה דא"ת ב"ש עם ח' אותיות וב' כוללים וכולל דכולל: ואנחנו. משום דהאומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב. לכן מסיימין ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם. לומר שזכה לברך יה גם בעוה"ב:

(א) פסוק סיומא דלעיל. הוא בסוף מזמור קט"ו. נהגו לאומרו כאן. לאשלומי הללויה בתר הללויה. דבתרא ריש פירקא. א"נ מטעם אחר שכתב כפי'. והסכה מינה דבכל פעם שאומרים תהלה לדוד מוסיפין זה הפסוק וכמנהגנו: (ב) גומרין חמשת המזמורים המתחילים בהם חתימת ס' תהלים. משום דאמר ר"י [שבת קיח] יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום ופסד"ז. שבכלם שבח מובא לישראל בגלותם. והבטחה גדולה על גאולתם העתידה: [(ג) הש"ץ אומר ב' הללויה ביחד. וכן המתפלל ביחיד. והמתפלל בצבור וממתין על הש"ץ. פוסק בין הא' לב' (סי' נא): (ד) עשרה הללויה שבין המזמורים תחלה וסוף. אומר בהתלהבות גדול ובמתון. דכוין פי' המלה שכולל שם ושבח בבת אחת. וישמח מאד על שיש לו אלוה גדול כזה. שראוי לשבחו בשבח גדול כזה. ואומר שכרו כב' שמאלים. ולשוקים כימנית (שם)]:

קמו הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ. בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

בחיי. כי הנשמות בחייהם קיימים שהם. ע"כ לא יוכלו להלל (פי' קונטרס יליב פרגס) כי לא המתים יהללו יה. לאם מורה שינוי: בעודי. נמלא כאן. היסוסר בקבר השדו: תצא רוחו. פתאום. אף הוא והבטחותיו: לאדמתו. לגניזה בבטן אמו עד עת פקודתו לתחיה. כי לא בהכרח תחלה ישוב לעפר כשהיה. אבל כאן לא אמר אלא שישוב לשכון שמה. כי אם יזכה אף בשרו ישכון לבטח: עשתונותיו. מחשבותיו. כמו אולי יתעשת האלהים. יתשוב:

של יעקב. שהבטיחו והנה אנכי עמך: שברו. תקותו. ששם כל בטחונו בו. וסבל כל צרותיו וקבלם מאהבה ולא הרהר אחר מדותיו ית'. לכך נכתב שברו בשי"ן. שכל גלי יסוריו ומשבריו שעברו עליו. כענין שנאמר כי יש שבר במצרים. על ה'. שבלם. ונטה שכמו לסבול גזרת הש"י ועליו השליך יהבו. לכן היה בעזרו אלהיו: השומר אמת לעולם. בריתו ואמונתו לו. שלא יאמר מי שיש מגבולם ויהפכו ארץ ויחריבו העולם כי הוא מקיים ומאמת דברו השוב לעולם תמיד בכל דבר. אף אם יאריך הזמן שימשול השקר בעולם ותושלך אמת ארצה. סוף סוף קושטא קאי: לעשוקים. כענין שנאמר עשוקים בני ישראל ויהודה. בכל דור ודור עושה משפט בעושקיהם כו: לרעבים. כמ"ש ויענך וירעיבך. ונאמר ולא תהיו עוד חרפת רעב בגוים: אסורים. בגלות. לאמר לאסורים צאו. לאשר בחושך הגלו. אהו פוקח עורים נעדרי תום הראות. ונאמר נגששה כעורים קיר: כפופים. כי שחה לעפר נפשנו: צדיקים. ועמך כולם צדיקים: גרים. כי גרים ותושבים אנחנו על הארץ. לא כרשע ערוץ ומתערה כאזרח רענן: יתום ואלמנה, יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות: יעודד. יקום וינשא: ודרך רשעים. אלה: יעות. לא יצליחו ארחות דרכם. יפלו בתוהו ויאבדו: ימלך. כשימלוך וגו' יהיה כל זה:

הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי אָרֶץ: עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם

כי טוב. לזמר לאלהינו: זמרה. שם הפועל. כמו ליסרה [והסר ל' המקומות במקור. ואינו ל' נקבה]: נאוה. אל"ף נחה [וכא' בקמ"ץ]. מלשון נוי: תהלה. לשמו ית': יכנס. יאסוף: לשבורי לב. אבלי ציון שלבם שבר ונדכה: ומחבש. ענין קשירה וכריכת המכה:

למעצבותם. כי רבו עצבותם על שברם. או יהיה מלשון עצבים שבספרי רופאים. שהם קושרי האברים. או מה שקורים צלים. שהם בשר דמות עכבר שמהם התנועה החפצית. ויהיה לו חבורים בלה"ק. ועלבוך בבית נכרי. וכל עצביכם תנגשו: מספר. שכוס: לכוכבים. שאין לאדם להגיע למספרם ככתוב בתורה. ועם מבעלי התכונה הקודמים הפנו שעמדו על מספרם. הנה נודע בדורות הללו האמת שיש קטנים אין מספר להם. כמו שראו בעינול הגלגל. ומפני שגם ישראל נמשלו לכוכבי שמים. לכן אמר כאן אחר כינוס נדחיהם. כי לא יפקד אחד מהם בגלות. כי עוד ספרונה הגאון ע"י מונה. לראות שאין חסר מהמספר. ויוציא במספר צבאם איש לא נעדר. להם נאה לקרוא שמות בדלי כי מצאו חן בעיניו וידעם בשם: גדול אדונינו. להוציא דבר כינוס גליות ישראל לפועל: ורב כח. להשגיח עליהן לשמור מינן ככוכבים. אחר שכמעט נתבלעו בין האומות: לתבונתו. להמציא הסבות לרעע להשלים חפצו: אין מספר. אין מאמר. מלשון ספור דברים. אינה נגדרת בדבור. כי קצרה יד הלשון לבארה. אין מי שיוכל לספר ולהשיג בעולם תבונתו. כי אין לה חקר וא"א לשכל אנושי להגיע עדיה: ענוים. ישראל שהם נכנעים בגלות. את פני יושיע: ענו. כמו ועניה ואמרת: בתודה. בהודות והלל על הישועה מהגלות: המכסה. ירצה. אל תאמר איך יהיה הדבר הזה בפתע. וכל הארץ יושבת ושוקטת אין מכלים דבר בארץ. ופתאום יבא אל היכלו

בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן
לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת
הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת
יְרֵאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת יְיָ
הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ:
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג
כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי
קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ
מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל:
לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

שאדון אשר אנו מבקשים. ובא גם לגרים ואסף נדחינו. אם תראה אור א"ה כי יצא מירח יקרם הולך ואור. אל תתמה על החפץ. כי גבוה מעל גבוה שומר עת וזמן לכל חפץ. הלא ראו אור בהיר בשחקים ורוח עברה ותטהרם. כן על כסים כסה אור. באין מבין מפרשי עב מהי יעלו. להצמיח ולהצמיח מוצא דשא. והלא אלהים. המכסה שמים בעבים. בפרס יעלה על לב אנוש. כתב על בחוס קציר. ומכין בהם המטר. וכל זה עושה פתאום בכל עת תרצה. אפי' שלא לצורך אדם.

רק להצמיח הרים הגבוהים ליעלים משכן החיות והבהמות. הזיר לבהמה. שהוא להם מאכלה. אף לבני עורב אשר יקראו מבלי מרחם עליהם. הוא יתברך חומל על מעשי ידיו אלה שאינם בני שכל ועונש ומשגב משגב בעבורם. עאכ"ו לא יסלח ממנו לחוס ולרחם על עדרו. הגולה והגלות יקבץ ככל אשר יחפוץ. אף אם לא ראו עדין סימני הישועה. ימהר ויחיש הגאולה ויגן עליה במפגיע לקרב הישועה: לא בגבורת הסוס. אלה בסוסים: בשוקי האיש. הרוכב: ירצה. ה': המיחלים לחסדו. ואינם בוטחים בגבורתם: ירושלים העיר. בקבוץ בניך לתוכך. כי לא יוסיף יבוא בך ערל וטמא: ציון. עיר דוד כסא המלוכה. ומגדל עוז לעיר הקודש: שעריך שערי התורה. שמם מושב הזקנים והמורים. הם השומרים והבריחים לשערים. כמה דאת אמר אל זקני העיר השערה. השער אל הזקנים. ישמם הש"י חזקים כראוי מוגן ולא תירא בלתי צריכה להשגב עוד בחוקים מעשי ידי אדם. ולהיות שעריך תמיד לא יסגרו: בניך. הקטנים. יהיו כמעיים לגדולים. ע"י חזק הבריחים כאמור. כי למודי ה' המה. ורב שלום בניך. על כן גבולך הון לעיר שלום כמו כן. ולא יתן דגנך עוד מאכל לאויביך: חלב. כליות המה. שיהיו המים שמנים וגדולים ככליות של שור הגדול עם הלבב [כתובות קי"א]: אמרתו. גזרתו: ארץ. לארץ: מהרה. מאד יום ה': דברו. דבר עבדו ועצת מלאכיו הנביאים ישלים. לא ישוב אליו ריקם כ"א עשה השלו והצליח למבוא אשר שלחו. לקיים מאמרו לנו לטוב לנו באחרית הימים: הנותן שלג. כאשר ירד הגשם והשלג. כן יבוא דברו הטוב. כמלקוש יורה ארץ: כצמר. צמר מלובן. עי"ל שהוא ג"כ יעוד לימי הנחמה. הנותן שלג. שיכבה אש של גיהנם לעתיד לבא. וידמך אור הגוי על ציון וירושלים. בה השלג בצלמון. כי יסלח לעונם ולחטאתם. אם יהיו כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו. זהו שאמר עוד כצמר: כפור. הוא שיורד בשחר בימי הקור. ולפי דרך הב' יאמר. כפור וסליחה: כאפר. שאינו הטוב: יפזר. לרוב: קרחו. כמו הקרח הנורא. שסבתו קור החזק שהמים מגלידים: קרחו. הקו"ף בפת"ח. כצ"ל. ענ"א [ולא בקמץ הטו"ף כרח"ה]: כפתים. כחתיכות. לשון פתות אותה פתים: מי יעמוד. מאן אפו. אם בוגרים תרגם ה'. עומס תדה מני הורב וקרח. לדרכנו הב'. נמשך הענין יפה מאד מה טוב ומה נעים אומרו כי יתהפך השלג והכפור ההוא אל מגינים יקחהו ימטר על רשעים (מים) פחים בדרך עקש שבחרו בה בהוסדם על ה' כשטף מים רבים שוטים לכבות ארץ ומלואה. לא יגורו עוד מוקדי עולם מאחר שכבתה אש בוערה כגחל גפרית. לבלתי הרע לשארים. שבאו באש ובמים ויצאו לרויה. אמנם הגזרות לא תהא להם תקומה גם מפני הקור הגובר. ויעמוד כים מזעפו על הקרח הנורא. ונהריים אשר בזאו ארצו. יחרים וישימם לשברים ולגזרים: ישלח דברו. וירפאם. כמ"ש אחר והחרים ה' לשון ים מצרים. ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם אחר שימלט משחיתותם. וישלם להם כמדתם. לדוגם במים ובאש כמו שיבוא: וימסם. כהמס דונג מפני אש: ישב רוחו. נשמת ה' כנחל נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי. על ראש רשעים יחול. רוח זלעפות מנת כוסם. וא"ת מנין עוד אש מאחר שאין גיהנם. לזה אמר. מגיד דבריו. הם נחלי אש דת. כי אע"פ שבטל הגיהנם. הנה היום בא בוער כתנור. כי הקב"ה מוציא חמה מנרתקה רשעים נדונין וצדיקים מתרפאין בה. היא האורה הנהוגה באש. והשי"ת אש אוכלה. ה' שמש ומגן לצדקה ומרפא. והוא שרמזו ג"כ החכמים האמתיים במאמרם [ע"ז ד] שלעתיד לבוא יאמרו לו"ה הנה לנו מרפא ונעשה. והקב"ה מנסה אותם במצוה קלה ומקדיר עליהם חמה היינו נמי שיוצאה מנרתקה (היא סוכה ודאי. המשכיל יבין · ויציאתה מחויב בלי ספק כלאם מצרף) ומזה נמשך אש התמיד תוקד לעולם לא תכבה: לא עשה כן לכל גוי. בהכרח. לפי שאינם מסוגלים להיות סגולה. חוץ שבתי הם בועטים בה גם בגוף. הוא שאמר בל ידעום. הודיעה אין כתוב כאן. אלא הם לא ידעו אותם מבחירתם.

עם סוף שהשפיע עליהם אור פניו . גם המעתיקים אליהם מן הסיד . עתו עצמם מתגברים להם כאילו לא ידעום . לכן יערפו ויתלבנו בהם הטעם והשורה העומדת לעד . והיא תהיה חומת אש לירושלים אשר יבנה ה' כשיכנס נדחי ישראל כי הסימה מעין פתיחה . וכל פסוקי המזמור מקושרים בתורי זהב . מה נאוו טעמי מדברותיו . מה נמלצו לחכי אמרותיו. כי ע"ל חיך יבוא ויטעום צוף דבש אמרי נועם . מתוק לנפש ומרפא לעצם השבור מכבלי ברזל הגלות האל הזה ועוד ענן ואנחה . לבשר ענוים ויספו בה' שמחה . תחת רוח כהה מעטה תהלה . ומתוך צרה וצוקה רווחה וגאלה :

[המזמור זה הוא עיקר פסוקי דזמרה . לכן יזהר בכוונתו . והש"ץ מתחיל בקול רם וירים קרן . ולא יאחר . שהוא למנצח פסוק (סי' נא)] :

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים

מן השמים . כלל עולם השכלי : במרומים . שמי השמים הגבוהים כי נתן השכל במרומים . ובהיותם גבוהה עלה למעלה לקצה העליון . ומשם ירד בסדר המדרגה : מלאכיו . אשר בשמים האמצעים : צבאיו הכוכבים הקיימים שבגלגל העליון : שמש וירח . המאורות הגדולים ראשי שבעת כוכבים : כוכבי אור . שאר חמשת הנבוכה. העשוים גם כן להאיר על הארץ . לקורבתם אליה . שאח"כ כוכבי שבת . שעם היותם בעלי אור יותר מכוכבי לכת . אינם מאירים בעולם התחתון בסבת ריחוקם ממנו : שמי השמים . כל הגרמים השמימיים עליונים והתחתונים בכלל . הם עצמם יהללו כמו נבאים כי גם הם חיים משכילים ומספרים כבוד אל : מעל השמים . על גבהות העליון ותחת קערורית גלגל הירח א ע"ב ממש . ולזה הירח הוא קר ולח בטבעו ומושל על כל תגבורת המים והולדתם כנודע . ואין כדאי לשנות הפתאים שמתחכמים המבהילים . כאלו ידעו מהות הגלגלים מה סובלים ומה אין סובלים : כי הוא צוה . גזר : ונבראו . מן הארץ אחר שלא היו . לכן בדין והוגן עליהם שיהללו שמו : לעד לעולם . כל ימי עולם הזמן הקצוב מאתו יתברך . יסדם על מכונם כל ימותו במקרה : חק . שמים וארץ . וברית יום ולילה . וסדרי תקופות השנה . חוקות קציר . קור וחום כו'. ישמרו ולא יעברו פיו בלתי רצונו . כי תנאי התנה עם מעשי בראשית . שאחר שינוי הטבע זמן מה להתחדש הנסים והפלאות כמו הבלתי בעל תכלית . יחזרו לאיתנו ולתנאים הראשון . להתנהג במהלך הטבע כל הזמן הגזור לעולם שיעמוד . אלפים באחרית . המה יאבדו ויבלו . כולם כבגד יבלו (עיין באגרת בקורת דף כ' ע"ב) : מן הארץ . חזר וכלל העולם התחתון . ולהיותו שפל האל ביותר שפלים שבו בקצה המטה . כדי לפגוע בגבול האמצעי מקום הפגישה והחבור בין העליונים והתחתונים . כי אין בין מים העליונים לתחתונים אלא כמלא נימא : אש היסודית . מקומה בכסן הארץ . שהוא התוך ע"פ הגוש הכתוב במעשה בראשית . כמ"ש גם הרמב"ן ז"ל והוציא מדעת המתחכמים המניחים אותה למעלה קרוב לגלגל הירח (עם היות הרב הגדול המכר מבעלי הדעת הזה . אך לא מפי הקבלה) וי"א שסבתו התנועה הסבובית . כל אלה רעיוני עיוני חכמים בעיניהם . אשר לא נגה עליהם אור החכמה האלהית . המודיעה האמת שמקור האש בארץ הוא גנוז . ושם עודאי מקום גלות לאש החושך וכנראה מתולדת המתלהבים . כי הוא יפעל אותם בלי ספק ולא יפסיקו לעולם ניצוצי השמש בלתו כי הוא דבר מותש שאין חום השמש נכנס בארץ כ"א שפחה העליון. לא יוסיף עבור בעומק אמה . מלבד כמה טענות שהשיבו החוקרים נגד בעלי כת א שאין מקום כאן להאריך . ולא יטעה אדם בראותו להב האש עולה התמימה להשיב שמשלו למקורו שם . כי אין א תנועתו הטבעית . רק הכרחית . בהיותו נשוא על עננֵי העשן העולים בטבעם לקלותם מהעפר ונשאים באויר . עמהם ירכב על כנפי רוח העולה הוא למעלה . עד יכבה וישקע ארד למקומו בתחתיות הארץ (והתבונן מסגולת לה"ק . שגזרת הפעולות המתלוות לדבר מה . יורה על אמתת ענינו וטבעו . כי על כן השמש פעולת הבקיעה עם האש . ולא יתכן זה אם היה מטבעו לעלות) : וברד . נעשה בקיץ מהקפאות האידים (והתקבצותם מפני החום הסובב) אלחים העולים מהארץ . וכן השלג בחורף בהגיעם באויר האמצעי : וקיטור . הוא האד החם . העולה ממנה . אם בסבת חום השמש או מחום האש היסודי . ונשאר באויר התחתון שמחומם מחורת ניצוצי החמה בהכאתם בארץ : רוח סערה . גם היא תולדתם מהארץ . כי יצאו קיטורים עבים וחמים . שדוחקים או שורפים האויר הטבעי ומרעידים אותו כי יצר לו המקום בסבת הקטורים הרים המגורשים מהארץ ויכנסו בגבולו וימעהו בכברה כאילו מהבל ימדוהו לבקש לו מקום אחר . ויחפז לתור לו מנוחה . או לתלאות ריקוח הנמצא בסבות התלהבות האויר מחום הגברי העולה ומהעבב (עם עפריורו) בגבול האויר הקר בטבעו . לכן יולד בו השתערות בסברת אבל הוא עושה דברו ית' . לפרק הרים ולשבר סלעים ולהפיל מגדלים ולהפך אניות עם שמים כהמדה כי שלא גזרתו לא התנועע ולא תצא מעומק הארץ להרעיש ולהרעיד האויר. כ"ש לעשות דבר ה' : ההרים. בעלי המקורות

וְכָל גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

והמוצאים. שהם כמו אשה ה"ה שולדותיה בבטנה: וגבעות. מקומות שגבהים בלי מוצא ומבוא: ארזים. אילני סרק: החיה. שבמדבר: ובהמה. של ישוב: רמש. קטני הבריות שוחלי ארץ: וצפור. קטנ שם למין המדבר. בהויתו מעופף. ויש שהם בעלי דיבור ג"כ: לאומים. אומות העומדים תחת מלכי ארץ: שרים. שרות ושרים שתחת ידם להנהיג ולמשול בעסקי המלוכה ומלחמה: שופטי. שופטי ומשפטי הקבוץ המדיני: וגם בתולות. שאין עונם אלא על קישוטיהן: עם נערים. זקנים ילמדו את הנערים הנבערים מדעת להלל לבדם: נשגב שמו לבדו. להודיע כי אין מלאכותם מחייבת. לא המלאכים אלא מחסדו. על כן ראוי ומחויב שיהללוהו כל הנמצאים. אחר שאין להם שורש אחר. ומלאכותם מאתו בא ואליו ישובו. וברצונו יתנהג עוד קיומם הנצחי כפי חפצו נהרצות. הודו. לשון הוד והדר: ארץ ושמים. אחרי שעתים תהיה להם עדנה בחדוש עולמו. ולאימתי יהיה זה. וירם קרן לעמו. אז ישמחו השמים והארץ בעת הזה עליהם: תהלה. אז יהללו כל חסידיו. כי ישים אותם תהלה בארץ. ואולי. תהלה. תפארת בהלו נרו. שיהיה להם אור ושנים מידו: עם קרובו. מי עם אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו:

[מזמור זה מדבר לעתיד בביאת המשיח. ישמח. אותיות משיח]:

הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

שיר חדש. אמר נגד ישראל. לא יהיה להם די בשירים הכתובים. אלא הם יחדשו לו שיר לעתיד לבוא: בעושיו. כמו אלוה עושי. והענין שם אלהים אדונים. והוא דרך הפלגה: במחול. משחקים בחלילים. שהם כלי זמר חלולים. וי"א שרומז על מחולת הטון שיהיה בימים ההם בגאולה שעתידה: ענוים. לפי שהענוים הם ישראל: יעלזו. ישמחו: בכבוד. אל הנוסף עליהם. או בכבוד גוים ישמחו. וזה מחייב יותר שמחים באגלה: ירננו על משכבותם. כי השי"ת יעשה להם נסים והם שוכבים על מטתם. כענין יחזקיה מלך יהודה בסנחריב. ולדרך הה'. ירננו תמיד מרוב דבקותם בו ית': וחרב פיפיות. הוא הרוממות לידם. באופן שלא יצטרכו כלי זיין אחר: פיפיות. בעל ב' פיות שחותך משני צדדים: בגוים. משרעו להם: ובלאומים. יתנו ריק על ה' ומשיחו: זקים. שלשלאות. כמו רותק בזיקים. שאוסרים בהם הידים. כענין שכתוב הזיקים אשר על ידיך: משפט כתוב. ונתתי נקמתי באדום וגו': בכבלי. שקושרים הרגלים בהם: הדר הוא. שמשפט בהתקיימו. שיתגדל ויתקדש שם שמים ע"י בפי חסידיו. וגם לתת הדר והוד לכל חסידיו שדבקו בו:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ:

הללויה. מזמור זה יש בו עשרה הללויה [ו' מיני כלי שיר] כנגד עשרה הלוים. המשכיל יבין סודם [נגד הע"ס וספירות ומאמרות ודברות] וי"ג הלולים. כנגד י"ג מדות: הלנו. ידבר לגוים ולמשוררים: בקדשו. בהדרת קודש:

ברקיע. יספרו בתהלל הגדלה ברקיע עזו. כי עוז בשחקים יקר. גם הארון נקרא עוז: בגבורותיו. שעשה נוראות גדולות ויספרום בתהלים: כרוב גדלו. הגלוה הרבה. כאשר גדולתו רבה. כי יגדיל לעשות נפלאות לישראל בגאולתם: בנבל. כלי זמר כמין נאד. והוא בעל נקבים: וכנור. בעל מיתרים: בתוף ומחול. פ' ע"ש סוף דרוש שמע גדקה: במינים. אורג"אנו. שיש בו מיני קולות משונות עבות ודקות. שבו מתיקות רב: ועוגב. מלשון שיר עגבים. ענין השק אהבה: בצלצלי שמע. כלי נחשת כפול. שמקישין זה בזה להשמיע קול. לכן נקרא צ"ל מלאכיים. שם צוי. והוא מלשון הלגה אזים: בצלצלי תרועה. הם החצוצרות: כל הנשמה. אז בזמן תיקון העולם. וע"ל בפי' פ' שירה:

מפלין הפסוק. מפני שהוא סיום ספר תהלים [סי' נח] אה"ו אומרים פ' ברוך. שהוא סיום ספר ג' שבתהלים. והוא כעין ברכה לאחר פסוקי התרה. ואח"כ פ' ברוך ה' מציון (סוף מזמור קל"ה) שהוא כענין הבשכמל"ו שעונין אחר ברכה שבמקדש. וחזר ופירש הענין בקצת גילוי יותר. לכן סידר כאן פ' ברוך ה' אלהים. שהוא כמו כן סוף ספר שני שבתהלים. שרומז ביחוד לכוונת שמע ישראל. שהוא כסוד הברכה. ופסוק שלאחריו רומז מפורש על כוונת בשכמל"ו. על כן נתהפך הסדר כדיוק נמרץ. כי כך הדרך להתחיל בסתום ולסיים בתוספת שבח מבואר. ומה שאין אומרים גם סופי ספר א' וספר ד' שבתהלים. נ"ל משום שהם חותמי ברכות שבמקדש, ולא נהגו לאמר בגבולין. וכן בענין הבשכמל"ו. ואינו אמר כאן אלא ברמז. ובחור וכוון הדבר בס"ד. ונסגלה טעמו של מהר"מ מרוטין בורג שהי' אומר פסוקים שלנו כשהיה צריך להפסיק. קודם שידבר. ומימוקו עמו. שהם כענין ברכה גודלי עם מה שעונין אחריה. ועיין עוד בפירושנו מה שהוספנו בספר לקח טוב על סברת מהר"מ להוסיף ולא לגרוע עכ"ם:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

ברוך ה'. שגומרים לגמור הלל: ברוך ה' מציון מבואר למעלה: עושה נפלאות. בכל דור. אלהי ישראל מושיעו. גדול הרועה שמציל נאנו בין זאבים ואריות. אתה האל עושה פלא עד אבותינו וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות לעתיד: שם כבודו. הנקרא. הוא השם הנכבד: וימלא. ביום ההוא יהיה ה' אחד וגו'. וע"ל בהקדמה: אמן. בעבר: ואמן. לעתיד:

(א) ויברך. ד"ה א' כ"ט. תקנוהו לאומרו כאן. לפי שהוא נ"כ משירי דוד כמש"כ. ועוד שאמרו על הנדבה לבית אלהים. וכל המזמורים שאמרם כאן מכוונים אל הגאולה העתידה. ואיזה שלמה עד שיבנה הבית ב"ב. ואז יהיה כמו כן ע"י נדבתנו להביא תרומת ה' בלב שלם. כי קרוב הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. והרי הוא כאלו כבר עשוי. על כן מדה וברך לבעו יפה' על זאת: [(ג) הוא שבח גדול. מורה על אלהותו יתב'. דהוא מושל בכל ומחיה הכל. ואומרו מעומד עד אשר בחרת באברם. ובאומרו ואתה הוא של. יפרש ג' פרוסות לנדקה (סי' מא) ואם היו כולם מסכים אלו הנ"ם. עוד היו נגאלים]:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל

ויברך דוד את ה'. ר"ת ודאי. הוא שמו ית'. כי' אהו"ה שבאו בכתב. ולכן נריך לאוס בשבח זה: אלהי ישראל אבינו. שפתח בגדר תהלה (לבנות בית ה') שנאמר ויזר יעקב נדר לאמר. לדורות שיהגום בעת צרתם (וכתוב שם והאבן הזאת וגו' יהיה בית אלהים) לפיכך כל מי שהוא נודר לא יהא אולה הנדר אלא בו. וכן כתוב. אשר נדר לאביר יעקב: מעולם. הזה: עד עולם. הבא. ועד בכלל: לך ה' הגדולה וגו'. בעלי הקבלה יפרשוהו. מסך שם סכל. ורז"ל דרשוהו יפה בפרק הרואה. ודרך העולם ידוע שרומז בספירות הבנין: כי כל. יסוד. שאחד

בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ:

בשמים ובארץ: הממלכה. דומה. ונתייחדה לעצמה. שהוא ראש לשועלים. לכן נקראת הממלכה מהגוף. כי היא הממליכה למלכיות. לפיק הוד וכללה בג' ראשונות בסוד נעוץ סופן בתחלתן: והמתנשא בכתר עליון. וע"י מי. לכל. ג' יסוד דאבא דיכר ברתא. עד היתה לראש פינה בבינה. ראש תוך. המשכיל יבין: לכל לראש. לכל הממונה לראש על שום דבר פקידות: והעושר והכבוד. שנתתה לנו להנדב לבנין הבית בשפע גדול. מידך נתנו לך: בכל. ג' כ"ב. וצריך לכוין בשם ב"ן. שהוא בת דאברהם אבינו. בכל ובידך כח וגבורה. ר"ת בו"כ. אותיות שיום של אהים. וכן נהג האר"י ז"ל לתת צדקה מעומד. וטעמו מתוך לאחי יבין היות אשרי משכיל אל ד"ל: אתה הוא ה'. (בנחמיה ט') דברי שבח הלוים. ונזכר בהם חסד המקום עלינו ונסי מצרים והים. הספרדים מוסיפין מפסוק שלפניו. ויברכו שם כבודך. ועם היותו נמצא בספרים ישנים. גם נהלין בסוד. אעפ"כ ישר בעיני מנהג אבותינו בזה. ולא על חנם הניחוהו. אבל טעמם ונימוקם עמם. כי הוא אמצע פסוק ואין נכון להתחיל בו. כמ"ש בס"ד בחיבורי מו"ק (סי' נ"א) גם אינו נקשר יפה עם הענין שלמעלה. משא"כ לפי מנהגנו נמשך הלשון בקשר נאות מאד. גם מחמת דרך הסוד אין צורך לזה ממנו. כי אמנם לשם תפארתך הוא הכבוד. בסוד ויעש דוד שם. ואדרבה גם בדרך הנגלה י"ל ראוי שלא לאמרו. כמש"ל בס"ד: לבדך אתה עשית. כשהיית ה' לבדך אתה עשית את השמים וגו'. שלא יאמרו מיכאל מותח בדרומו כו' [ב"ר פ"א]: מחיה את כולם. תמיד. כי אם ישים אליו לבו וגו' יגוע כל בשר. וכל הנמצאים הנפרדים לא היו. לולי החיות הנמשך להם מאתו יתברך בלי הפסק רגע: לך משתחוים. בכל יום. כי שכינה במערב לזה כשתעבדו בתנועה הנגלית היומית: אתה הוא ה' האלהים. ר"ת אהיה. לכן עד כאן צריך לומר בעמידה. כי כל השבח הזה בכתר הוא ונעוץ סופו בתחלתו. וכאן נשלמו פ"ז תיבות שנאמרים מעומד. בדוגמת ברכה שלאחר פסוקי דזמרה. כענין ב"ש שלפניה. ולכן אין להוסיף עליהם כנ"ל: בחרת באברם. ע"י שינוי מעשה שהכיר בוראו: והוצאתו מאור כשדים. הרי שינוי מקום: ושמת וגו'. הרי כאן שינוי שם. ד' דברים שקורעין גזר דינו של אדם [ר"ה טז] לכן נשתנה מזלו על ידיהם. וכך אמרו הלוים והזכירו לישראל שעלו מבבל לא"י כמוהו. שישנו גם מעשיהם. אז גם הקב"ה יקראם בשם אחר לתהלה ולתפארת לשום להם שארית בארץ, ולא יירשו שבע גוים כמו שמוכיח סוף הענין. וככה הוא הערה והזכרה יפה לנו בגלותינו. עאכ"ו אנו אסירי התקוה המצפין לישועה הקרובה. שלא יתכן אלא בהשתנות מעשינו לטובה. אז ישתנה מזלנו ומקומנו. ולעבדיו יקרא שם אחר להתברך בארץ באלהי אמן במהרה בימינו:

וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת

וכרות. מקור. כמו ולכרות. [ולא פעל עומד] ונקשר אל לבבו נאמן, עד גבול שמצא חן בעיניך גם לדבר הברית הזה. בקצת ק"ק נהגו המוהלים לנגן פסוקים הללו ביום הברית ולחלקם פסקי פסקי. ולא שפיר דמי כולי האי. כמ"ש בחבורי בס"ד יע"ש: הכנעני. החוי לא נזכר כאן. כי הם הגבעונים שהיו יהושע וישראל כרתו להם

דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה׃ וַתֵּרֶא אֶת עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף׃ וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו וּבְכָל עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים׃

בריח להגיהם בהלנם : הזידו. בזדון ונרשע הכביד על עבודתם . עם שגזר עליהם גלות . לא שמו עליהם רחמים ועזרו לרעה. גם הקשו ערפם הכביד אחם משמוע בהגיע קץ הישועה : כהיום . בא ללם אולי להורות על ביחד הידיעה הגמורה העומדת לעד . שאינו מעשית היום הזה שאנו עומדים בו . שא"א להכחיש נס יציאת מצרים שהכל יודעים ומעידים עליו . ואין מבוא לאפיקורסים לדורות . לכן הזכירתו התורה כ"ב פעמים . ופתח בו באנכי . כי הוא עמוד אמונתנו הנאמנה :

(א) הבירה נ"ל בשמחה גדולה . והוא תיקון גדול לנפש . וח"ל הזוהר פ' בשלח . בההוא זימנא דמסיימי ישראל שבחי דדוד . כדין תושבחתא דשירתא דימא . וא"ת אמאי איהו בתקונא בתרייתא ס'. אלא מגו דשבחא ישראל לא אתתקנת אלא מהתורה שבכתב כדי אתעביד . ובאי שתבחתא מעליא מכל בתר תושבחן דעלמא . ואיסי (ר"ל כ"י) לא אתתקנת מכולהו כמה דאתתקנת מתושבחתא דא . וכג"ד איהי סמוך שלותא דמיושב . כה שעתא כד שירתא דימא אתמר . מתעטרת כב"י משות כנסת דזמין קב"ה לאעטרה למלכה משיחא כו' כג"ד כעי כר בן לעולם רשותיה בהאי שירתא . וכל מאן דזכי לה בהאי עלמא זכי לכתמי למלכא משיחא בתקוני השוא כתרא ובתגיאו ויינים . וחכי לשבחא בהאי שירתא תמן : [(ב) אומר עד ישתבח בקי"ר ומעומד ובכוונה ושמחה ונעימה (כעובר בים והקב"ה מלוו) ובטעמים . ולא יחוק פרסם ולהיפוך . רק הכל בדיוק כמסורה . ויפסיק בין פעם אח . חוכה לראות מלך המשיח ולהומרה לע"ל ולמחדי בשכינתא . ומסוגל לכפר עון (סי' נא) : (ג) במקום המדבר מתשועת ישראל וקמת המצריים . יתן בתחנונו תודה לה' ע"ז . ובמקום המדבר מנפלאות התורה . ישמח שמחה ע"ז (יפ"ה)] :

וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃

ביום ההוא . כי עד אותו יום היה עליהם פחד מצרים . ככתוב והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאוד: על שפת הים . שפלטן כל שפתו וראום מתים כן פירשו ח"ל [פסחים קיח] ולדעת אבן עזרא . לשון מסורס הוא . ר"ל וירא ישראל שעומדים על שפת הים מתה . את מצרים מת . טובע בים . ואינו מכן . כי מה צורך להודיע שישראל היו על שפת הים . הלא יספיק לומר שראום מתים. לכן גם בדרך הפשט יתכן יותר פי' הראשון . מה גם בהיותו מסורת שנים הקדמונים : מת . הלא יספקו המעיין עיניו . כי ירמוז כל הפ' מדברת בלשון רבים על מצרים שהוא עם ואומה ששברה כיון כאן לדבר נעלם . הלא הוא שר של מצרים של מעלה . שסר משולטנותו והיה מיתתו . ולדרך זה יאמר על שפת הים כי שם עמד ולא יכול עבור בים להציל עמו . כי מת שם ולא היה בו כח עוד . על כן טבעו המצרים . אבל שם שהוא בעל טביעה : היד . כח היד וגבורתה : וייראו . ממשפטיו ועונשיו אשר עשה במצרים : בה' . שהוא אלהי אמת : ובמשה עבדו . שנאמן בשליחותו :

אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס

אז . רומז לא' אותיות יאהדו"הי . ורמז שאח"ע האלהים [ילקוט דברים רמז רמח ועי' תיקון סט ד' סט סע וילקוט דאוכי פ' בשלח] כל פרנסתה של משה לא היה אלא באז: ישיר. עתיד במקום עבר כמנהג המקראות. מ"מ לא לחנם נכתבו כך ובכולם יש רמז מה ונהגו לדורשן. כי מה המונע לכתוב לשון עבר (אם לא במעשים המדבר גם בבואו ורגיל . כמו ככה יעשה איוב) לכן דרשו רז"ל [סנהדרין צא] גם כאן . שר לא נאמר . אלא ישיר לעתיד . מכאן לתחיית המתים מן התורה : לאמר . מלמד שהיו ישראל עונין אחריו של משה על כל דבר ודבר כקורין את הלל . כך דרש ר"ע במשנה [סוטה כז] ומשכים לזה ישיר לשון יחיד ד"א לאמר . לדורות [ילקוט] מכאן סמכו לשיר השירה בבית הכנסת . ד"א לאמר . למלאכים [ש"ר פכ"ג] שנאמר קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות אלו הנסים שכתוב והקת מרים הנביאה . והאמנה כל הנשים אחריה בתופים : גאה גאה . המקיר נדרש בכל מקום כי אין יתור בתורה . ודרשו רז"ל [תנחומא ומכילתא עי' חגיגה יג] גיאה וגיאותיו. גיאה . ויסע מלאך האלהים . וגיאותיו . ואמרו נאביו שירה . ד"א גאה על פרעה אשר גבה בקומה ורם לבבו . וגאה לעתיד . כי יום לה' לצבאות על כל גאה ורם :

וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה
אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְהֹוָה אִישׁ מִלְחָמָה
יְהֹוָה שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר
שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אָבֶן: יְמִינְךָ יְהֹוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהֹוָה תִּרְעַץ
אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ
כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים
קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק
שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ

סוס ורכבו. קשורין זה בזה. ישלכדו ולא יתפרדו. שמים מעלין אותן לרום ויורדין לעומק כמורה חץ. וזה רמה בים. כמו רומי קשת. ואומר רשב"ם. הקב"ה כראה גאותו על הסוס שי"ל גאוה. שכן אמרו חכמים [פסחים קיג] סוס רוחו גסה. ורוכבו מתגאה עליו. וזה שתרגם אונקלוס. אתגאה על גיותניא: עזי. היו"ד נוספת כפרש"י אבן עיקר. ופירוש אבן עזרא רחוק מאוד ושטותיו על רש"י אין בהם ממש. עיין מזרחי שיש בו די הספק לו: וזמרת. דבוק. כמו ומנת המלך [דה"י ב ל"א] וחביריו [במכילתא בשלח]: ויהי לי לישועה. כמו וישא אברהם את עיניו: זה אלי. באצבע היו מראין אותו. הוא שאמרו חכמים [דברים רבה פ"ז] ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל: אלי. אין אלי אלא מדת החסד. שנאמר אלי אלי למה עזבתני. אל ה' ויאר לנו. הוא כנגד מדתו של אברהם אבינו ע"ה: ואנוהו. אשיבנו בנוה. הוא שתרגם אונקלוס. ואבני ליה מקדש: אלהי אבי. יצחק. שעתידים ישראל לומר לו כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וגו'. וזה אלהי. מדה"ד. פחד יצחק: ה'. מדת הרחמים. היא מדתו של יעקב אבינו ע"ה. כלול דין וחסד. וזהו שכפל השם: איש מלחמה. בכסא דין: ה' שמו. בעל רצון בכסא רחמים. כי פועל רחמיו גם בשעת מלחמה שאל"כ היה העולם טוב בדין: ירה. השליך. כמו ירה ויורה: שלישיו. שרים הממונים תחת משנה למלך: בים סוף. והוא הנקרא ים האדום. ולכן שמו ג"כ ים סוף. ע"ש הקנה האדום הגדל בו. מלשון קנה וסוף: יכסימו. היו"ד איתן הלזו. יש ג"כ סיוע למ"ש חז"ל [פסחים קיח] שפלטן הים ליבשה. וזה יכסום עוד. אחר שכבר טבעו. או תהום אחר תהום יכסם. כי התהומות רבים שונים הם. וכן הוא אומר תהום אל תהום קורא. והם זה על זה. או י"ל לעתיד. כמו שמביא עליהם יחזקאל: יכסימו. הראוי היה יכסמו. המ"ם בחולם. כמו יאכלמו תבלעמו וחבריהם. הרי כאן ג' שינויים במלה א. א'. שבאה בה יו"ד יתירה (בשבתה אוקלה ג"כ המלה שהיתה ראויה להדגש. כי ה"א מהכבד. כמו ע"ש שפתימו יכסימו והוא שינוי רביעי כלל בראשון. במה שיו"ד ממלאת מקום הדגש) וזה רגיל. כמו ירויון יחסיון ודומיהם. הב'. שבא בוא"ו עם המ"ם. וגם הוא מצוי לכנויים כמ"ש. אך הג' הוא. שבאה המ"ם במלאפום. וזהו שינוי גדול והוא הקשה לרש"י (והוא ז"ל קורא לחולם מלאפום) אמנם כבר נמצא ג"כ מלאפום תחת חולם כמו ולא העבורי והדומים. וכן להפך [צ"ל] במצולות [הא' במלאפו"ם. מגזרת מצולה. וכתוב] במצולות. ואולי שכנות גרמה לו. ר"ל בהיותו שכן לשורק הקודם. שהוא אח המלאפום. שכמוס מצינו. ומצאיו ומובאיו [יחזקאל מ"ג י"א. צ"ל ומוצאיו. היו האמצעי במלאפו"ם. מגזרת יצא ע'. וכתוב בחולם. לאותו למוצאיו] בלע ה' פלג: במצולות. מן מצולה בלבב ימים. וכבר כתבתי שחולם ומלאפום מתחלפים: ימינך ה' נאדרי בכח. להציל ישראל: ימינך. היא עצמה: תרעץ אויב. כי בזמן שישראל עושין רצונו של מקום. השמאל נעשית ימין: נאדרי. יו"ד נוסף. כיו"ד אסרי. רבתי עם: תרעץ. הוא דבר ההוה ורגיל תמיד. וכן תהרוס תשלח. כולם עתידים שפעמים בהתמדה: אויב. שהם אויב. הוא אויב ישראל. שהוא אויב כללי. לה' ולעמו ולעולם בכלל. שאינו עומד אלא עליהם: תהרוס קמיך. תהרוס מגב הקמים עליך לרעה המתקוממים בעמך: חרון אף. בא מהמימות דומה לחוש אש: וברוח אפך. הוא כבל נשימת האחירים. כמו מרוח אפו יכלו: נערמו. נעשו ערמות: נצבו כמו נד. עמדו כחומה: נוזלים. מים הנוזלים במורד. לא נשארו על טבע מהלכם: קפאו. קרשו והוקשו. כמו כגבינה תקפיאני. בלב ים. באמצעו. שעם חקפו שוטף בחזקה. ונראה לפרש כפל הלשון. שהם שלשה ענינים. נערמו מים. כמין תל ותומה מימינם ומשמאלם. להגין על ישראל מצדיהם. ובתוך נעשו בקצת מקומות בדרך עברם. מים מקובצים כמו נאדות והמה מים מתוקים. כאלו היו נוזלים מסלע לצורך שתייתן. ועל גביהן [אבות דר"נ פל"ג] נקפאו המים כמין כיפה. להגן עליהם משרב ומשמש ומטר. ושפט יפה הוא. למדתיו ממדרש חז"ל [תנחומא] גם אונקלוס בתרגם חכימו. עשה נערמו לשון ערמימות. כדי להמלט מהרדפת שאלות: אמר. בלבו: אויב. עם מצרים בכלל. והעד כסמו: תמלאמו. תמלא מהם: אריק חרבי. מתערה. כלומר אשלפנה: תורישמו. תשמידם. ועיקר מלשון מוריש ומעשיר. כי שעני חשוב כמת. והמת אין עני יותר ממנו. וכן פירשו לועז לרש. למת. או יהיה מלשון מוריש אותם. בענין הגירושין והשלוח מעל פני האדמה: נשפת. לשון נשיבה רחיפה. וקרוב לענין השיבה בבי"ס:

בְּרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהוָה ׀ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְהוָה ׀ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְהוָה מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם

צללו. שקעו במצולות: כעופרת. אבר. לרלב"ג היא מגדת עפר. כי היא לבדו במיני המתכות. שלא יוסף בעפר יוסף וירבה כמותו. כי אלא אין את מינו וניתוך: (כעופרת. קף פתוחה. עלו"א) [ולא בקמץ כרו"ה]: במים אדירים. דבק עם צללו: באלים. חזקים. כמו אילי הארץ. ולהיותו חסר. מדרש אגל חז"ל [גיטין ט] באלמו:. אלים לדק. שמותם עלבון ותוקף. וכן הוא אומר. שהמיתי מעולם אהרים: נורא תהלות. כל המהללים יראים להללו. כי מי יכריע כל תהלתו. והם יראים להלל לשמו. כי הוא לבדו עושה פלא. כפי' רלב"ג: עושה. בינוני. עשה ועושה תמיד. אין הפסק לפלאיו בכל דור: נטית ימינך. מגיד שהים דקן ליבשה ויבשה לים. אמרה יבשה. ומה אם בשעה שלא קבלתי אלא דמו של הבל. נאמר וענה ארורה וגו'. עד שנשבע לה הקב"ה כו'. אין ימין אלא לשון שבועה. כן דעת רז"ל במכילתא. ועפ"ז סרה קושית המו' בפ' אחד דיני ממונות. כי היא לא רצתה לקבלן מעצמה. גם מת"ם בסמוך. י"ל דלק"מ: תבלעמו ארץ. שזו לקבורה. והא לדעתי שזכר כאן ימינך מדת חסד. ואולי עדיין לא זכו לקבורה עד אותה שעה שהתפללו ישראל עליהם בשירתן. והא תי"ו האיתן. או שמא היה הרצאה לפתוח כשיבואו עם גוג. דכתיב האם נמי וקברום. ולפ"ז ג"כ נסתלקה קושיא הנ"ל מעיקרה. כי לא מכר שפתחה הארץ פיה. אלא שהקבלם בקבורה. ולא הבלעם כמו הים: נחית. בעמוד ענן יומם יצוה ה' חסדו: עם זו. במלאכים. כמו זה. תי"ו המורת ה"א: נהלת. נהגת. הגון בצירי מקום הדגש החסר מאות הגרון. כי המלה מהכבד [והיה ג"ל הג' בחיר"ק ואחריו דגש. מבנין פעל בחיר"ק ופתח. ופי' דוא האסם גימחכם פירן. אך לפי הה' הגרונית לא תקבל דגש. נסרף עם החיר"ק שלפניו ונעשה ציר"י. כמנהג]: בעזך. היא המאל. עד עמוד אש לילה: אל נוה קדשך. הר ציון משכן שם הכבוד. או ירמוז אל ירושלים נוה שאנן. ואמר עבר במקום עתיד כדרך הנבואות. לפי שכל היעודים. כאלו כבר עשויים: שמעו עמים. שהבד פרעו וחילו בים ובטלה מלכות מצרים ונעשו שפטים בע"ז. כי כ' פלך: ירגזון. עמים הלם: חיל. כיולדה. כענין הלחלה: פלשת. ארץ פלשת. לפי שהיא הקרובה לישראל לעבור דרך שם לא"י כדכתוב: אדום ומואב. גם הם שכני א"י: אילי. נקרא תקיפי העם אילים. מלשון אילים עתים. על שהם כנבט תקוף בצאן: יאחזמו. עתיד. נתקיים בזימר מואב: נמוגו. נמסו. כמ"ש ונמס לבבם. כי ידעו שעליהם באים לגרשם ולהורישם: כנען. כנוו מצרים. שהארץ נקראת כן בשם האדם שיסד ישיבתה. וכן אשור ופרס. והרבה כמוהם במקרא: אימתה. נכתב סימן הנקבה [כי אימה בה' א' (והס' בקמ"ץ) הוא הי' נקבה וכאן נכפל הה'. אך הה' הילופה כמנהג] כמו בישועתה עזרתה: בגדל. היא סמוך. כמו גדל הנגה. כי לא יבוא בי"ת השימוש עליו. גם לא יסמך התואר אל הזרוע עם הכינוי. אבל הוא שם התמצרה. כמשג גדולה. וגודל זרועך. במשקל סגור שאור גבוה קומתו: עד יעבור. אל ארנון: עד יעבור. את הירדן. כך תרגם אונקלוס: קנית. א' מה' קנינים שקנה הקב"ה בעולמו. לא במחיר. כי קנין הס"פו ורצנו הוא: תביאמו. [כמו תביאם. וה' נוסף] נתנבאו על עצמן שלא יכנסו דור המדבר לא"י [ולכן לא אמרו תביאם]: ותטעמו. נטען המטעים הטיב. וכנה נטעה ימים. זה יתקיים לעתיד לבוא. כדבר הנביא. בהר מרום ישראל אשתלנו: מכון. קרי ביה מכוון. מקדש שלמטה מכוון נגד מקדש שלמעלה: פעלת שפעלת: מקדש. מלה יוצאה מהמנהג. כי נתחלף מקום הדגש שהיה ראוי להיות באות הדל"ת. אל משקל משכן מדבר. ובא באות הקוף. ונ"ל בו רמז יפה. כי ידוע מספר הדגש הוא חזק (במקום שאינו ממלא החסרון) להוליד אות כפול בחוזק תנועתו (כמו שהוא מנהג שאר לשונות להכפיל האות בכתיבה. להורות על דגשותה וחוזק מבטאה) הרי הוא כאלו כתוב מקקדש. גי' מאה ק'. להורות על מדתו של מקדש דלמטה שהיה גבהו מאה אמה: י"י ימלך. בא פסיק לפניו. לדעתי כדי שלא לערב קריאת השם ולחסר יו"ד אחד. שהמה באין בו מעט מפסיק: ועד. האי"ו קמוצה. ומ"ש רש"י שהיא פתוחה. נ"ל שר"ל שהיא. ועל סגול העין

וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: כִּי לַיהוָה הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

בשבת ויו"ט מתחילין כאן נשמת:

שמון. שקרוי אצל המדקדקים הראשונים פתח קטן. והגר"י קמץ קטן. וזה שכתב עוד. אבל סולא ועד. שאי"ו בו שמש. קמוצה היא. ר"ל ג"כ המלה. שהשין קמוצה. ולדעת אבן עזרא. הוי"ו שימוש על דרך קצרה. כאילו יאמר לעולם ועד עולם: כי בא. כאשר בא סוס וגו'. אז נודע והוכר כבוד מלכות שמים. ואלמלא לא גאל הקב"ה את אבותינו ממצרים. הרי אנו ובני בנינו משועבדים היינו נשארים. ולא יצאנו משם לעולם. ולא היתה מתפשטת מלכותו יתב' על העם שבחר לו. לכן ע"י יציאת מצרים. ה' ימלוך בלי הפסק [עירובין נד]: ובני ישראל הלכו. הרי זה גם סוף נס. צריך לומר גם פסוק כי בא סוס. כי גם הוא מהשירה. ועד כאן לא נשלמה הפרשה. וכל פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן. כמ"ש תלמוד ערוך סוף פ"ק דברכות. וכ"ד האר"י. וכן היה מנהגו של אמ"ה ז"ל. ולא היה כופל הפסוק ה' ימלוך. גם לא היה מתרגם אותו. אח"ז מוסיפין פסוקים מדברי הנביאים שמזכר בהם היחוד לעתיד, גם כדי להשלים ח"י אזכרות. כי בשירה אין רק ע"ו שמות הוי"ה. ח"י פעמים ד' אותיות הם ע"ב. עד שם של ע"ב שהוא חסד (ועלו מושיעים. ז' רועים וח' נסיכי אדם [סוכה נב]: ביום ההוא. עמ"ש בהקדמה) ומשלימין בתורה כמו במלכיות דר"ה. ועם זה נשלמו ג"כ כ"א כינוי בד' אותיות. ותהיה חתימת פסוקי דזמרה כפתיחתן. כמ"ש בס"ד אצל פסוקי יהי כבוד יע"ש. ועוד אנו צריכין להזכיר קבלת מלכות שמים בכל ד' חלוקי עולמות. שכן תקנו בברכות השחר ובעלינו. לפי שבכל בחינות אבי"ע הוצרכנו לתקוני ק"ש וח"י ברכאן. חוץ והשכה. לכן העיקר לאומרו. כ"ה מנהגו של אמ"ה ז"ל. פי' שמע ישראל. ע"ל בק"ש:

(א) ישתבח היא ברכה שלאחר פסוקי דזמרה. על כן אינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה. והפסוקים שבנתיים לא הוי הפסק. אלא אין לאומרו אם לא אמר ברוך שאמר תהלה וקלא פסד"ז [סי' נג] וצ"ל בעמידה כמו ברוך שאמר. שבכה יש בו י"ג לשונות של שבח כנגד י"ג ברוך בברוך שאמר. כבוד וא"ו שבשם מ"ב כמ"ש בס"ד. והם בסוד תליסר מכילן דרחמי וי"ג נהרי דאפרסמונא דכיא. ואומרים בלי הפסק שיחה או שהייה גמורה. אבל לא בנשימה א'. אלא אדרבה צ"ל בנעימה כמסדר שבחו של מלך: [(ב) ושמו אחד ישתבח. אומר בנשימה א': (ג) אפי' שיהיה ישתבח בגוף עם הש"צ. עונה אמן]:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: ח"ק

ישתבח. עלו"א [של"ל הת' אחר הש' ולא לפניה כמו שצ"ל בבנין זה שהוא התפעל. והב' בפת"ח]: שמך לעד מלכנו האל. ר"ת שלמה. י"א לפי ששלמה המע"ה חברו. ולדעתי צריך לכוין למי שהשלום שלו ורמוז גם בזוהר. והברכה היא בסוד ברכת שים שלום שהיא סוף ברכות דעמידה. כן זו היא סיום ברכת דיצירה שהוא עולם שהמלאכים העומדים כמש"ל בס"ד. עי' לשכת שרים וג' ראשונות דיצירה מתעלים עכשיו בהתאצלות דבריאה. זהו מלכנו המלך. ב' מלכיות. הגדול והקדוש בשמים ובארץ. המשכיל יבין. לכן נאמר מעומד. ולפיכך יש בו י"ג שבחים שהם כנגד י"ג תיקוני אריך. והם סדורים בלשון זכר ונקבה כמבואר (ושבחה. עלו"א) אלא שגלה גדולה הם ב' לשונות של זכר. כי נודע שגדולה הוא חסד זכר. וגבורה דין נקבה. בסוד בעל גבורות. תהלה (ע"ל בפי' אשרי) היא ג"כ נוקבא. הרי כאן ג"כ שתים כנגדן. וא"צ להפך הסדר כמ"ש הספרדים מטעם זה כדי לזווג לשון זכר עם נקבה. ולא שפיר עבדי שהופכין שולחן ערוך. וכן הוא סדור בזוהר תרומה. וכן תפארת קדושה. באו שניים זכרים. והם אחד. כי מאן דנטיר ברית איקרי קדוש. וגוף וברית חשבינן חד. והרי זה מדויק בתכלית הדיוק ונסמך אליהם ומלכות כראוי. הכל מתוקן בטוב טעם ויופי הסידור: בא"י אל מלך. שיר כפול. תצר על דרך

שאומר בכוונת ברוך שאמר בג' החתימות יע"ש. כ"ה בכאן בג' ראשונות. וסיים גדול. ודעת לנתן נקל: השומר בשירי זמרה שנאמר זמרו לשמו וגו' כי יעקב בחר לו יה: (הי. פתוח. עמ"י סי' קמ"ט וע"ש) [ועי' בברוך שאמר]:

(א) אחר ישתבח רשאי לעמוד אמן אחר ברכה עצמו במקום שנהגו. והמספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ואין להפסיק אפי' בדברי קדושה שאינם מהלוך כאן [סי' נא כד]: (ב) [בין ישתבח לקדיש מפסיק לדבר מצוה. ואם הש"ץ הפסיק. אומר קצת פסוקי קודם הקדיש (סי' מד): (ג) בא לבהכ"נ בעת שכבר התחילו לענות איש"ר. אם עדיין לא השלימו מותר לענות עמהם. והש"ץ חוזר לענות יש"ר ולא איש"ר (סי' ט): (ד) העונה איש"ר בכל כחו קורעין גזר דינו של ע' שנה. אפי' יש בו שמץ עכו"ם מוחלין לו ומשבר כח הסט"א. ולגודל שבחו נתקן בלשון תרגום שלא יקנאו המלאכים. ולכן יכוין בו. ויצטער מאוד על שעתה בעו"ה נתמעט כבוד ה' ונתגלגל שמו הגדול ומתגבר כח הסט"א. ויהי רצון שיתגדל כו' בב"א (סי' נה): (ה) הפסיק בין קדיש לברכו. דינו כבין הפרקים דק"ש (סי' מו): (ו) לא שמע מהש"ץ ברכו רק מהקהל ברוך כו'. עונה עמהם ברוך. אבל שמע מהש"ץ ברוך. עונה אמן (שם)]:

(ז) אומר ש"ץ מעומד (גם הקהל עומדים על רגליהם עד אחר עניית אמן יהא שמיה רבא לפחות) חצי קדיש בעשרה גדולים בני חורין. וכן לכל דבר שבקדושה [סי' נה] זכר לדבר. במקהלות. גי' בעשרה. פס האותיות והכולל. לא הוזן אות הסת: (ח) שבח הקדיש. שהוא גדול ונורא מאד. ויש בו עשרה לשונות של הילול. כנגד י' השירות. וי' כלולים שבס' תהלים. וי' מאמרות שבהן נברא העולם. וי' הדברות. ויתגדל ויתקדש נאמרים בפ"ע. כנגד ב' דברות ראשונות שמפי הגבורה שמענו. ולמטה יבואר הכוונה ע"פ הסוד [מפס אחר אתכם] ויש בו חמש כריעות לס"ג. וד' אמנים לגבור: (ט) תיבות הקדיש כ"ב כמס ב"ץ: (י) אם התחילו לומר קדיש כי' ויצאו מקצתן. גומרין אותו אם שנשארו רוב היו"ד [סי' נה] אבל ברכו צ"ע דמילתא אחריתא היא. מיהו כי פתח נמי ברכו. נראה פשוט דגומר קדושה יוצר. ובין קדיש לברכו אין להפסיק כלל [סי' מד]:

בעשי"ת אומרים זה קודם ח"ק

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ: אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: קִוִּיתִי יְיָ קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי: נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יְיָ כִּי עִם יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנוֹתָיו: ח"ק

שיר. תיקן שיר זה על ערב ובוקר של הגלות והגאולה ושל מלחמת גוג והישועה: ממעמקים. מתחלית העומק. כי לא יהיו ישראל בצרה שכמוה לא נהייתה: קשובות. מוכ להקשיב: תשמר. כי השומר דבר עיניו תמיד עליו: כי. משמש כאן בל' רק: הסליחה. על כל הפשעים. ולא לזולתך: תורא. שיראו ב"א ממך וישובו: קויתי. שתפדה הגוף מיד הלייב: נפשי. שתפדנה מהעונות: הוחלתי. אקוה לדברו שאמר לנו ע"י נביאיו להצילנו מיד גוג: נפשי. היא מאותן המקוים לה' וממתינים לגאולת הגוף והנפש: יחל. המשורר מנחמם שיחזקו לבם בצרה זו ויקוו לה': פדות. ואף שפדאם כ"פ יפדם אז ג"כ: עונותיו שיסלח להם וממילא יופדו מהגלות:

היכל תפלה מיושב. קריאת שמע וברכותיה והיכלותיה.

(א) מכאן מתחיל תפלה מיושב. שתפלת יוצר היא נבריאה שהוא עולם הכסא (ולזה נקרא יוצר. לפי שיוצר את היצירה) גי' אלהים. ובו מעלות לכסא. הם ההיכלות שבבריאה. שהם כבוד ו' קצוות. הן מסיטל קדם קדשים שהוא נג' ראשונות. והמלכות נכללת בהיכל לנגם הכביר. מ"ל שני במות מהמת זה. לבנת. רומז בלבנה הידוע: (ב) בתפלת יוצר. תשב במתכך. והכוין כי עתה נכנסת בעולם הבריאה בהוא מקום הישיבה. והתמשמש בתפילין ותכוין לקיים מ"ש שבע ביום הללתיך. ומיוצר עד העמידה תכוין תדיר בשם ס"ג שהוא בבריאה. יוצא מאות ה"א ראשונה דהויה בחינת נשמה. ותחשוב לשבלות אלף ה"א תתאה דבוקה עם הוי"ו ואות הוי"ו דבוקה עם ה"א עילאה ולכללה באצילות. ותכוין לבטל גם המתוך עמהם. וסדר עלייה ההיכלות יבואר בעז"ה בפרט. איש איש על מקומו: (ג) [כורע בברכו את וזוקף בשם. ועונים אמן אחר החזן. וכשיש מנין מצומצם. אומר האומן והקהל ביחד ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ואין עונים אמן (סי' ס)]:

כשעה שהחזן מנגן ברכו אומרים הקהל יתברך:

חזן בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קהל בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

והקהל עונין יִתְבָּרַךְ* וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה וְהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים: סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

*) יתברך. נוסח זה יש בו ל"ס תיבות. כ"כ הרוקח:

את. פי' לקמן בפ"ש דק"ש. ועי' ה' הטור [תרומה קלה] מפני מה אין אומרים ברוך את ס':

(א) [בין הפרקים (תוך בין אלהיכם אמת) לא יענה פסוק א' של שמע (ואומר הטיבה שעומד בהם בניגון שקורין הגבור שמע . והמפסיק גומרין ם) וכ"ש וכ"ש . רק אמן . ובאמצע הפרק (תוך מאמצע פ' שמע ובשכמל"ו) לא בין ברכה ליוצר . עונה אמן רק אחר האל הקדוש ושו"ת וג' אמנים ראשונים דקדיש ואמן בברכו שבתפלה ואחר כה"ם אלפ"ד עד ושבחה . ולקדושה עונה רק קדוש ברוך ולא ימלוך . ולמודים אומר רק מודים אנחנו לך . ולברכו מתפלה וברכת התורה עונה כיכל"ץ . ומברך על קול רעם . ויראה לפסיק היכא דסליק עניינא . ואם הפסיק באמצע ענין . חוזר לראש הפסוק (סי' סו סה סו קה) : ב) השיל מים . יטול ידיו ולא יברך א"י עד אחר התפלה (ד"ח) : (ג) המתפלל ביחיד א"א פיוט באמצע ברכות ק"ש . ולצבור אם שכח לומר הפיוט באמצע הברכה א"א אותו בין ברכה לברכה (סי' סא) : (ד) נקרא לתורה אפי' באמצע פרק . פוסק ומברך תחלה וסוף . אך לא יאמר עם המקריא (ד"ח) : (ה) קודם יוצר אור ימין . בריך שמיה לכלול א"ע עם אינון דמברכין למריהו . ובתיבות יוצר אור יפתח עיניו ויזין גבורת ה' בבריאת האור ויממשם בתפילין ש"י ובתיבות ובורא חושך יסגור עיניו ויזין גבורת ה' בבריאת החושך וימשמש בש"ר . ויאמר עד הכלום בלא שום הפסק דוקא (יפ"ה) :

יוצר . כבר זכרנו שתפלת יוצר היא בבריאה . שבה ז' היכלות בסוד שבע הנערות הראויות לתת לה .

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל:

וכאן נכנסת התפלה בהיכל ראשון שהוא בסוד ותחת רגליו (שהם נצח הוד) כמעשה לבנת הספיר . שהם יסוד ועטרה כנ"ל : יוצר אור. לא אמר בורא אור. כי בריאה היא מציאות יש מאין . והאור לא נברא מאין . כי הוא נמשך מן השם הנאור הגמלא המהויב יהב' אשר בגורו נראה אור . וחונה עמו כמ"ש והנהורא עמו שרא . אבל יצר אותו ע"י צמצום אורו וירידה בעולמות עד שקבל צורה . אמנם ברא חושך אחר שלא היה . כמ"ש וחושך על פני תהום . ולפי העדר מוהלט כסברת החוקרים . שא"כ אין שייך בו בריאה . אכן הוא ודאי דבר ממשי . והיה צורך לעולם בו כדי שיוכל להתגלם . ולסבול אור האלהות המסתתר בו ומתעלם כמ"ש ישת חשך סתרו . ונתבאר יפה טעם לקדימת זכרון האור . שלא כסדר האמור בתורה במעשה בראשית . וגם מה שהקדים פועל היצירה לפני הבריאה שהכל תמהים ע"ז . ומעתה תמות ראית אור מתוק לעיני השכל . כי בחכמה יסד לשון זה ובתבונה גדולה . כי הלא בודאי קדם האור קדימה בלתי תכלית להושך הנברא מאין ומאפס . וקדימת מעלה לאין חקר וערך . וממשך בהכרח לשון יצירה ובריאה לכ"א כיחס הראוי כמ"ש ומבואר מאד . והאור האמור כאן . אמנם הוא אור אצילות הנושע ראשונה כנודע . והוא בחינת חסד . ואע"פ שאנו עוסקים כאן בבריאה ובעולותיו . מ"מ כבר נודע שיש בכל עולם בחינת אבי"ע . אמנם החשך הוא בבריאה כאמור . והוא בחינת דין (חשך . ש"ך מלוין דח' מלכים דמיתו) : עושה (לשון תיקון) שלום . שהתוך ביניהם ומכריע : ובורא את הכל . ידוע שהוא סוף המעשה תחלה המחשבה . בחכמה יסד ארץ . מקור הנעדרים לתכלית בירור טוב מן הרע . ונקט לישנא מעליא כי בכתוב אומר ובורא רע . ואמנם מציאות הרע . הוא סבה למובה גמורה של הגמלאים התחתונים להטיב אחריתם באמת . כמש"ל בהקדמה באורך . שאל"כ מהיכן היה שכר לכ"א . וכמ"ש בס' יצירה [שערות פ"ו] רע מבחין טוב . ואע"פ שלא זכר הרע בפירוש רמזו בלא הרבוי . שהוא דבק בכל כידוע . ואמר יוצר בורא עושה . הווים . כי הם דברים תמידים מתחדשים בכל יום כענין שנאמר עד המחדש כו' . והגה זכר מדת לילה ביום להורות שכל הגמלא ממקור א' יצא . וכלל כאן ד' עולמות אבי"ע . כי אור באצילות כמ"ש . והחושך בבריאה כנ"ל . ושלום הוא סוף משך הוי"ו . ת"ת מקנן ביצירה . והכל מלכות מקננא בעשיה והם אבי"ע שבבריאה . אח"כ התחיל מג' ראשונות :

(א) [כשה ואמר אחר כדבתי מעריב ערבים וקודם שסיים בא"י המ"ע חזר ואמר יוצר אור (אפי' לא אמר בא"י אמ"ה) וכל הברכה וסיים בא"י יוצר המאורות יצא . ואם חזר אחר שאמר בא"י קודם שסיים המ"ע . אומר תיכף אמ"ה יוצר אור כו' . ואם חזר אחר שסיים המ"ע . אומר בא"י אמ"ה יוצר אור כו' (סי' נט) : (ב) טעה ואמר מ"ע . אפי' סיים יוצר המאורות לא יצא . וחוזר שנית ברכת יוצר כו' . ואם אמר יוצר אור וסיים יוצר המאורות רק באמצע הברכה אמר המ"ע יצא (שם) : (ג) אמר יוצר אור וסיים המ"ע . אם תוך כדי דבור אמר יוצר המאורות יצא . ואם לאחר כ"ד . אומר שנית ברכת יוצר אור (ד"ח) : (ד) טעה וחזר אחר שהתחיל אהבה רבה . יסיימה ואח"כ יאמר יוצר אור (שם)] :

המאיר לארץ . בסוד מעון שוכן בתחלתן . אחר אלין : בחכמה עשית . הרי שייך . ובהם דיבר בהעלם. אלין המכוון כאן בעלם. רק בסדר פרקי היחוד מרלפם אמנם : לארץ . לצורך לאחיה וגידוליה : אלדרים . ב"א : ברחמים .

הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: הַמֶּלֶךְ

משפיע שפור מתוק . בדרך שיגיע להנאה הארץ ובריותיה כפי הראוי למבעם : מחדש בכל יום . כמש"ל במזמור הבנים מספרים : רבו . גדלו . כמו רב ביתו : מלאה הארץ . שהיא בית נמיו . כל יש לו מתן בידם . יראה ה' שיש עוגנו (קנינך . מלת) [יו"ד שבר נ' כנ' . שהוא ל' רבים] : המלך המרומם . יאפדומר"י :

מלך

הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפוֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: *) אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה. הֵכִין וּפָעַל זָהֳרֵי חַמָּה. טוֹב יָצַר כָּבוֹד לִשְׁמוֹ. מְאוֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֻזּוֹ. פִּנּוֹת צְבָאָיו קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שַׁדַּי. תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּקְדֻשָּׁתוֹ: תִּתְבָּרַךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

*) עצם השמים

מאז. עמש"ל באז ישיר: המשובח ומפואר. עי' מ"ש בברוך שאמר: והמתנשא. בג' ראשונות: מימות עולם. ספירות הבנין: אלהי עולם. בבינה (שהיא שורש ברכה זו. כנודע דאימא מקננא בבריאה. ומנה דינין מתערין. לכן יסדו בכאן לשון בקשת רחמים): ברחמיך הרבים. כולל כתר חכמה. וכן הולך ומבאר שאר ז' תחתונות שלה: רחם. גי' אברהם. מדת חסד: עוזנו. גבורה. כידוע. ועי' בפ' שירה: צור. תפארת. צור ישראל. וסמך לו משגבנו. כי השוקים אחד. עי' מ"ש בסמוך: מגן ישענו. נצח הוד. כי מגן הוא ענף החסד. גי' ג"פ אל קו ימין. וישע ענף גבורה. בסוד אל למושעות וכו"ם ישועות. המשכיל יבין: משגב. גי' אל שדי סיום צדיק: בעדנו. כנסת ישראל: אל ברוך. כאן נכנסה בהיכל עצם השמים. שהוא עקב ורגל שמאלי קנה השמים. שהוא בהוד (הוד אלהים צבאות. גי' שם. ו' קצוות. בסוד שוקיו עמודי שש. לכן כ"ן מלאכים השרפים בעלי שש כנפים) והוא בסוד הדעת. הוא על דרך אמת (ת"ת הנעלם) דאיהו שמים. כנזכר לעיל כמה פעמים. ועיין בפי' פ' שירה. והיינו גדול דעה. ושבח זה מיוסד באלפא ביתא. סוד אהרן זעירן. שהם בנצח הוד יסוד. לכן אין בהם הפסק. ובכ"ב אותיות התורה נבראו שמים וארץ וכל היצור כמ"ש בס' יצירה [מועד פ"ב] ובהיכל זה שרפים עומדים שש כנפים לא' (ומכללא דנהורין אלין אתבריאו איינון שרפים אש היכל ההוד שבו האצילות: (גדול. עצו"א) [שנ"ל הג' בשו"א והד' בקמ"ץ]: הכין ופעל. בסוד יכין ובועז: (זהרי. פנו"א) [שנ"ל הה' בחטף קמ"ץ. ולא בחטף פת"ח כרז"ל]: חמה. ביצירה. כנודע. ועמש"ל בפתיחת יוצר: טוב. הקב"ה נקרא טוב ה' לכל (טוב. הוא בגי' שם הדעת. נשפעא עלאה דביה חסים שמיא וארעא. ראה והבן כמה מטמים הדברים מאד) והוא בצדיק כי טוב: יצר כבוד לשמו. ע"פ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו. הרי הדעת סו"ב דבק בכבוד הידוע: מאורות. הם מקבלי האור כענין שכתוב מאור ושמש. והם בבריאה. שהיא סביבות עזו. מלכות דאצילות. שכינת עוזו. ע"ל בפי' הודו לה': פנות. שרי צבאיו. כמה דאת אמר [שופטים כ] פנות כל העם: קדושים. מלאכים. ככתוב ואשמעה אחד קדוש: תמיד. ג"פ בכל יום: על שבח. יותר ממה שמשבחים אותך מעשה ידך: יפארוך. שיפארוך:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם

צורנו מלכנו וגואלנו. מלך צור ישראל וגואלו. הוא האור תמיס. המשכיל יבין: בורא קדושים. ודאי. כי מזוונן באים שרפים שבבריאה: יוצר משרתים. ביצירה: משרתים. משרת מי. עבדא דמטרוניתא. אי נמי שר תמיס הוא שר העולם מט"ט דביה מקנן האור תמיס: ואשר משרתיו. שהעומדים תחת השר המשרת והם העומדים. דלית להון קפיצין. דכתיב קרבת על חד מן קאמיא: ברום עולם. היא הבריאה: ביראה. כמ"ש ויראה להם: יחד בקול. משמיעים בקול כאחד. שאין אחד מקדים את חבירו: דברי. גזרות שיוצאים מפי הקב"ה מכריזים. וכן שבחיו ודברי היעליו: אלהים חיים. הוא בבינה מקור

אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם עשים באימה וביראה רצון קונם. וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה. בשירה ובזמרה ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים ומקדישים וממליכים:

מקור עולם הבריאה שאנו עומדים בו עכשיו. והוא מלך עולם התחתון. ולשון הכתוב הוא ירמיה י': האהובים. שאין בהם קנאה ושנאה: ברורים. זכים ונקיים. גבורים. גבורי כח עושי דברו: קוניהם. כצ"ל [ולא קונם] (עי' תשובת לחם רב סי' א'): בקדושה ובטהרה. בס' היכלות. כשבא עת לשורר מתאספין מלאכי השרת כו'. ומובלין ז"פ בנהרי אש כו': ומברכים. אין להחליף שמם בנון (עם שימלא גם בכתוב דרך זרות. גם קיימתיו במכתב אלהים בלשון הא"ל שהו מגוי לרוב. דווקא היכא דאיתמר. אבל לא לשנות קבלת אבותינו בשביל רמז דק) כרס הספרדים דהסג נהוג. נכרא נהרא ושפיה:

את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה. ונותנים רשות זה לזה. להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה. ובנעימה קדשה. כלם כאחד עונים ואומרים ביראה:

האל המלך. אין צריך לעמוד שאינו אלא ספור איך מלאכי השרת מקדשין. ולא מצינו חיוב עמידה בתפלה דמיושב לא כאן ולא בקדושה עד סמוך לתפלת י"ח. כמ"ש שם במ"ד: הגדול הגבור והנורא. חסד גבורה תפארת:

מקבלים. נקשר עם זה מזה. ר"ל נוטלין רשות זה מזה לומר קבלת עול מלכות שמים שהיא הקדושה שמקדישין כמו שמבאר והולך. ומיוסד על הפסוק וקרא זה אל זה וגו'. ומתרגמינן ומקבלין דין מן דין כו': עול. היא ק"ו המדה. ועל חסר. הוא בחינת מאה אדני המשכן שהוא המלכות: ונותנים רשות. הגדול נותן רשות לקטן: בנחת רוח. ברוח נחה ורצויה (בנחת. אתוון בהתן. המשכיל יבין) [גי' ג' מילואי אהיה עם ג' כוללים]: בשפה. גי' שכינה. בשפה ברורה. גי' לשון הקודש: ובנעימה קדושה. (יש כאן הפסקה) הדל"ת בחולם. כי הוא תואר לנעימה [אהיליקי] ועיקר. עלנ"א. ויש גורסין קדשה בשורק. שם דבר [אהייליקיים] ונמשך לנמה:

קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

קדוש קדוש קדוש. כתוב הוא בישעיהו ו' (אין כאן עמידה כנ"ל. שאינו אלא כסודר) ומפרש בגמ' [חולין נא] כת א' אומרת קדוש. כת ב' אומרת קדוש קדוש. כת ג' אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. וג' הכתות. נראה שהם בעולמות בי"ע. כי האצילות הוא האלהות עצמו שאליו הקדושה והשבח ולו יאתה תהלה. ושרפי הבריאה. הם לבד שמזכירין אחר ג' תיבות. שהם כנגד ג' העולמות שמהם השבח עולה. ומלאכי עולמות שתחתיהם א"ע רשות להזכיר השם כלל. רק כת א' שבעשייה אומרים קדוש. שאין להם השגה יותר ממדרגה א'. ומלאכי היצירה משכילים ב' מדרגות שבהם כלל גם שבח האופנים שתחתיהם ולא אומרים קדוש קדוש. ויש לדקדק על מ"ש בגמ' [שם. ועי' תוס' ד"ה ברוך] והאיכא ברוך. ומשני יהוא אופנים אמרי. ויפלא הדבר. שהרי שרפים גבוהים מאופנים. כי אלה הם בעשיה כנודע. והם ממראה יחזקאל בן כפר. ומה שראה ישעיה בן כרך. הם שרפי הבריאה. שהם לד"ס גדולים שבכל השכלים הנבדלים וגם מישראל. כדאיתא בזוהר תרומה בהדיא. דמלאכי עלאי דאמרי הך קדושתא סיפן קדישין יתיר מנך. והאיך אומר בגמרא גדולים ישראל ממה"ש שאין מזכירין ה' אלא אחר ג' תיבות. זו ודאי צריכא לפנים (וקושיא ראשונה י"ל. דאה"נ דהדר ביה תלמודא מה"ט. ומשני בגוונא אחרינא) עוד קשה. דמיטת חיות משמע לכאורה דעדיפי משרפים. ומקראי איפכא מוכח כדלעיל. וה"נ משמע ממיעוט כנפי החיות דגריעי משרפים כדמוכח בחגיגה. וכ"מ בפירוש בס' ברית מנוחה שהשרפים שסימנם שמ"י. גדולים יתר מאד במעלתן מחיות שסימנם ארנ"מן מרכבו. ואנ"ל מאופנים. שהם ודאי למטה נגולים. ככתוב והנה אופן אחד בארץ וכנודע. וכ"כ ממה שהשרפים פותחים בקק"ק והאופנים והיות עונים אחריהם ברוך. שבודאי הגדול פותח תחלה. וכך מפורש בס' השכר דקדוש למעלה מברוך. ותו קשיין אהדדי. דזימני קחשיב מס"ע בהדי שרפים. ועפ"י הרוב נחשב בחיות. דכתיב והחיות רצוא ושו"ב. וכן כתיב ב.. י סובב. ונראה דסיגנייא דכיון דאתייהב רשותא. הוא עיקר. וחיות ואופנים ודאי למטה משרפים. וכמשמעות הלשון בכאן שאומר שהם מתנשאים לעומת שרפים. וכ"מ [בחגיגה יא] דהשות ביום מפני כבודן של ישראל. אמנם יש שרפים למעלה משרפים וחיות למעלה מחיות. והנראה לי. דמס"ע הוא ודאי שר מלאכי היצירה שהם חיות. כמוזכר בזוהר ובתיקון ויו. עיין. שהוא שר על מרכבת ארגמן שהם ספירי

הכסא שהוא הבריאה. אכן גם בבריאה הוא שרף המלאכי. אבל יש עליו ראש שרפים שהוא שמואיאל. וכן למעלה למעלה באצילות. שרפים הם בדרועין. והיות בגוף וברית כדאיתא בתיקונא ס"ט. אמנם פעמים הרבה מצינו שגם החיות הם בדרועין. כידוע ומפורסם לרוב (ועי' תפלת ישרים) והכי סוגיא דעלמא בכוונת התפלות ומכאן סיוע למ"ש בחגיגה. מכנפי שרפים לחיות. שיראה שדבר אחד הם. אלא שנקראים פעם בבחינה אחת ופעם בבחינה אחרת. והדבר סתום וחתום עד יערה עלינו רוח ממרום. עכ"פ למטה בעולמות העיקר ודאי. ג' מדרגות הם זו על זו (שרף כ"ל שהוא פר דימין דנוקבא שהיא ש') שרפים בעולם הכסא והיות בעולם היצירה. נושאות הכסא (ואופן. דינים קשים דאלהים ודנ"ן וגם הם פ"ר כמספר סנדלפון שהוא אופן א' בארץ) אופנים בעשייה שהיא בארץ. כנ"ל:

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לעומתם. ביאורו לעומת עצמם. מפני שאמר תחילה לעומת שרפים. לא הזכיר שהם עומדים אליהם. שאינה התנשאות מקומות. ולא שינוי המצב ולצד הפנים לרוח ידוע מקביל לאופנים אלא פירושו. לעומת הקול של שרפים ששומעין אותן מקדישין. אף החיות והאופנים מתגברים כנגדם בקולם ומהללם. אבל לעומתם. עד מצב עצמם משבחים. כי אין צריך לשנות מצבם ולהפוך. כי כל ד' רוחות הם לנוכח פניהם. שארבעה פנים להם: ממקומו. לפי שאינן יודעין מקום כבודו: ממקומו. ממקום ו'. ממנו מתברך הכבוד:

[אומר זה בנחת ובכוונה עצומה. ויסיים בשוה עם הש"ץ ואין עונה אמן. וכשסיים קודם יענה. וכשהש"ץ סיים קודם לא יענה (סי' נט)]:

היכל נוגה

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִרוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת. עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת*). בַּעַל מִלְחָמוֹת. זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת. בּוֹרֵא רְפוּאוֹת. נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת.**) הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כָּאָמוּר לְעוֹשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים כִּי לְעוֹלָם

*) [ידגיש הע']

**) היכל זכות

לאל ברוך. כאן נכנסת בהיכל נוגה שהוא בנצח: (לאל קמו"ץ [הג']: למלך. פתוח [הג' ולא בשו"א] עלו"א): לבדו. הספרדים גורסין כאן מרום וקדוש. להשלים י' ספירות. כי מרום בכתר. מרום מראשון. וקדוש בחכמה. בסוד קדש לי כל בכור. וקודש ישראל לה'. ראשית חכמה. אמנם למנהגנו י"ל.

לאל ברוך ולמלך אל מצלים המכין: פועל גבורות בינה. דמינה דינין מתערין: עושה חדשות. חסד המחדש בטובו תמיד: בעל מלחמות. גבורה: זורע צדקות. ת"ת. שזורע צדקה ע"י אור זרוע לצדיק. כן יצמיח צדקה ותהלה: מצמיח ישועות. בנצח. כבר זכרתי למעלה כי ישועות הם גבורות ממותקות. וזהו מצמיח. נקרי ביה מנצח. אתוון דדין כאתוון דדין: בורא רפואות. בהוד. כי ממכה עצמה מתקן רטיה ובורא רפואה קודם למכה. וזה שאמר הכתוב ולא ידעו כי רפאתים. בחבלי אדם. חבלים וצירים ונגעי בני אדם לטובה הם כמש"ל בהקדמה. כי הדין כלול ברחמים ותכליתו רפואה גדולה (הוא שאמר עוד. ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע): נורא תהלות. בצדיק דאיקרי נורא בת"ה. גוף וברית חשיבין חד. ותהלה בי' אמת: אדון הנפלאות. במלכות כידוע. והוא אדון הנ' פלאות. חמשים מכות שלקו המצרים. וגם נדרש יפה על פי דרך הנגלה שרומז לז' כוכבי לכת שהן ג"כ מאורי אור בשמים: פועל גבורות. בשמש. כי יצא כגבור: עושה חדשות. בירח. מחדש חדשים: בעל מלחמות. במאדים: זורע צדקות. בצדק: מצמיח ישועות. בכוכב דרך כוכב מיעקב: בורא רפואות. בנוגה ידוע לטבעיים. גם כתוב ונוגה כאור תהיה. ומרפא בכנפיה: נורא תהלות. בשבתאי. המשמש בשבת: המחדש. כאן נכנסת להיכל זכות שהוא עד מדת הגבורה: שבו ב' בתי דינין יושבין. הלא משמאילין לחובה. והללו מיימינים ומכריעים לזכות. ואין ב"ד שקול. מוסיפין עליהם עוד א'. ומטין פ"ש א' לזכות. שכן עולה ב"פ רי"ו (גבורה) ועוד א' יתר: המחדש בטובו קרוב לחתימה מעין פתיחה. וכיון שאנו מזכירים מעשה בראשית. מסיימין באור חדש (ב' מילואי אהיה בי' חדש) האי חדש ישן הוא. שאור העתיד יהיה כאור שבעת הימים שנגנז. והרי הוא כמו כן מעין הפתיחה. פתח דבריו המאיר במעשה בראשית. לכן אין לשנות. כי לא עקר נחלו אבותינו. ועי' בפוסקים שהחזיקוהו בכל עת. וכך היא מקובלנו ויסד לנו. וכ"ה חתימת הברכה במסורות לשון רבים. רומז לאור המשמש ואור הגנוז. גם זכר לדבר. שעם זה כתוספת יהיו תיבות היכל זה כ"ח. סימן לדבר כח וגבורה כמדתו. או זך עם הכולל. גם אם תמנה מלאל ברוך תחלת היכל שנים עד סיום הברכה. תמצא תיבות במספר עם שהוא השר. והנה הוא מכון מכל צד: כל"ח. כי משם כאור

חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

האור וטוב לעינים לכל צדי׳ בג"ה להנאת העולם בכמה דרכים. כמש"ל בהלל הגדול. **לכך** מברכין על הנאת האור:

(א) ברכת אהבה רבה. צריך לכוין בה הרבה. שכוללת דברים רבים. **ביחוד** ענין נתינת התורה הקדושה שמבינה אותנו להגלות האמיתית אל רב טוב הצפון. אשר ע"כ באהבתה שגה תמיד. ומתפללים להב"ה שיתן לנו לבבין ולהשכיל באמתו. שלא נגע לריק. ויטע בלבנו אהבתו ויראתו. ולייחד שמו באהבה. ומגודל מעלת ברכה זו. עומדת במקום ברכת התורה למי שלא בירך תחלה. ופוטרת מה שילמוד אחריה מיד. **ונסמכה** ברכת אהבה ביוצר המאורות. לפי שיש בה זכרון מתן תורה **שמאירה** יותר מכל המאורות. וע"ד שסמכה דוד במזמור השמים **מספרים**. אחר בואר שבח יצירת המאורות. אמר תורת ה' תמימה. מצות ה' ברה מאירת עינים: [(ב) כדי לקיים מ"ע של אהבת ה'. שקנו ברכה זו שמראה בה גודל אהבתו לה' עד שמבקשו להמציא לו התבולה לאהבתו. ויכוין לכלול מ"ע עם אמן דאוכבין למרייהו (סי' ס): (ג) כשאומר ובנו בחרת יכוין מעמד הר סיני. לשמך הגדול יכוין מעשה עמלק שאין השם שלם עד שימחה זכרו. להודות לך יכוין שהפה רק להודות ולא לדבר לה"ר כמעשה מרים. באהבה יכוין שבמדבר הגליפו ולא אהבו אותו יתב' (שם): (ד) יסיים בשוה עם הש"ץ ולא יענה אמן. וכשסיים קודם יענה. וכשהש"ץ סיים קודם לא יענה. והמתפלל ביחיד אומר אמן אחר ברכה זו (סי' נט)]:

היכל אהבת

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה

אהבה. כאן נכנסת בהיכל אהבה. שהוא **בחסד**. סימן לדבר. אהבת **חסד** (אהבה רומזת בי"ג מדות הרחמים): רבה. **שניא** דעלמא הכי הוא. **וכ"מ** מסוגיות התלמוד **בברכות** [יא] ובסדר התמיד. **לכן אין** לזוז מקבלת אבותינו ז"ל בשביל דקך הסוד. **ואפ"ג** דאהבה רבה בהלילות **ואהבת** בבריאה קיימינן. י"ל דהלילות שבבריאה הוא. כללו של דבר. כ"מ שהלכה רופפת בידך לא וראה איך הצבור נוהג. ובלבד שלא יסתור שטת התלמוד. וכל מחלוקת לש"ש הנמצא בתלמוד יש לו מקום **בהתקיים**. כי הכל י"ל שורש למעלה אלו ואלו דברי אלהים חיים. והספרדים שנהגו לומר אהבת עולם יחזיקו במנהגם. וע"ז אמרו בירוש' [עירובין פ"ג ה"ט] אע"פ ששלחנו לכם סדור תפלות. אל תשנו ממנהג **אבותיכם**: אהבה רבה. מים רבים לא יוכלו לכבות האהבה שבין ישראל לאביהם שבשמים: חמלה גדולה **ויתרה**. לא בצדקותינו וביושר לבבנו: שבטחו בך שעמדו בנסיונות רבות ואמונות. על כן מצאו חן בעיניך **ולמדתם** חוקי חיים לחיים: כן תחננו. מתנת חנם אע"פ שאין אנו כדאים. זכות אבותינו יעמוד לנו שהרי מכחם **אנו באים** ככתוב ושמרו את השבועה וגו' השק ה' בהם: אב הרחמן. עי' מ"ש בברוך שאמר. ג' לשון רחמנות **שאמר** כאן. הם בסוד ורוח אלהים מרחפת. והמשכיל יבין: המרחם. על רפ"ח ניצוצין בהעלאת הבירורין: **רחם. חסד** לאברהם. כמש"ל בחינת ברכה זו. גם הוא ד' מילואי היה עם פשוטיהן: את. לרבות תקנות חז"ל (תלמוד. **פי"ו** דנוסח. פע"ח: תורתך. בשו"א [ת' הב'. ולא בסגול. וי"א בסגול] ע"ש): דברי תלמוד. דברים הנלמדים **בי"ג** מדות ומדרש חכמים: באהבה. לא ע"מ לקבל פרס (עיין בהקדמה) או לתכלית כבוד וקנין מדומה: **והאר עינינו**. באור נשמת התורה. כמו שאמר הכתוב גל עיני ואביטה נפלאות וגו': ויחד לבבנו. כמ"ש בכל לבבך. **בב' יצריך**: לבבנו. חסר: ולא נבוש. אז לא נבוש לעולם. ככתוב ולא יבושו עמי לעולם: כי בשם כו' נגילה. על דרך **שאמר** הכתוב. כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו (ועי' מ"ש שם) או נקשר למעלה אל לא נבוש (עי' מ"ש בס"ד בתפלת י"ח): ומהר והבא עלינו ברכה ושלום. כ"ה הנוסחא הנכונה. בסוד לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום [סוף עוקצין] (כמ"ש בס"ד בסוף קונטרס שמש צדקה. בפי' כל בית שאין יין נשפך כמים אין בו סי' ברכה) והבן. לישראל. היא כ"י והיינו הארץ: קוממיות. בקומה זקופה: פועל ישועות. (עמש"ל) בקרב הארץ: ובנו בחרת. יכוין לזכור בלב מעמד הר סיני: וקרבתנו מלכנו. כ"ה הנוסחא האמתית. וסודו מבואר. ע"ד במפי בנה אתיה קמך: לשמך הגדול. יכוין בלב לקיים מ"ע זכור את אשר עשה לך עמלק. שכשימחה זכרונו יהיה

בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן. וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

השם הגדול סלה: להודות לך. יזכור את אשר עשה ה' למרים על שדברה לה"ר. כי לא נברא הפה לאדם כי אם להודות להשי"ת: ולייחדך באהבה. זו ק"ש. שאמר בה יהודו של הקב"ה. וכתוב באהבת ה' את ישראל לעולם. ומאהבה עזה של הקב"ה לישראל.

פי' פ"ח מספר האהבה לבעל ראשית חכמה באורך וברוחב. אהבה. ע"ל בפתיחת הברכה: גם היא בינה (שורש ברכה זו) בסוד רעין דלא מתפרשין. גם היא אחד. לכך סמכו ענין לו. לקבלת היחוד. ומהאי טעמא אין ראוי להפסיק באמן בין הברכה וק"ש. גם לומר אל מלך נאמן אינו נכון לפ"ד רשומי הפוסקים והמאמתים מהמקובלים. בשגם אין לו קשור כלל עם ענין הסמוך לו מלפניו ומלאחריו:

(א) זמן ק"ש מתחיל משיראה חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א ויכירנו. וגומרה עם הנץ החמה. וסוף זמנה עד ג' שעות (עמ"ש בס"ד בלא"ש ובמו"ק) וכל שעה ד' לא הפסיד ברכות (סי' נח): (ב) קודם שמתחיל ק"ש. תכוין לקיים מ"ע לייחד שמו של הקב"ה. כתוב בתורה שמע ישראל וגו'. וזוהי קבלת מלכות שמים. ותהיה עיניו כתרגומא הדא שאדם סוגה. ויקראנה באימה וביראה קורא ליווין של מלך מ"ה הקב"ה. וצריכה כוונת הלב לד"ה (עמ"ש בס"ד רים פ"ב דברכות) ביחוד בפ' ראשון. ויזהר לריך לדקדק בכל פיבוקיה כמונה מרגליות. כי כ"א מחזיק אבר אחד באדם כנגדו כידוע. וכל הממליך להקב"ה על איבריו כאילו ממליכו על כל העולם. כי האדם הוא עולם קטן: (ג) כוונת המדות רבים המה בכמה אופנים כולם נכונים וישרים למוצאי דעת. אלו ואלו דברי אלהים חיים והכל הולך אל מקום א' אל יש החכמה האמיתית ולמבוע חד אתכנשו מלין. אבל לאו כל מוחא סביל האי רזין טמירין. דאתהדרו הכא והכא לכמה סטרין. ביחוד סודות קבלת האר"י ז"ל האור הגנוז שאין העולם כדאי להשתמש בו א"א להאריך בהם. רק נסתפק במועט המחזיק את המרובה כדרכנו הסלולה בעז"ה. ולשמות דרך קצרה בשפה ברורה כולה מקייה לסעוד את הלב מבין מדעתו: (ד) וזהי דרך יברה שיבור לו האדם היושר האלבב וכל מעגלותיו מפלס יהיה צדיק דרכו לא יטה ימין ושמאל מקבלת אבותיו ור"ל: (ה) ראשונה יגמור בכל לבבו לידע מכמעות הכתוב שאינו יוצא מידי פשוטו לעולם. ויכוין לייחד השי"ת בכל כח שכלו. להכירו שהוא יחיד בעליונים ובתחתונים וממנו יצאו כל ההויות וכל המציאות נה אל הים ברצונו בתוהלנו ואליו ישובו כחפצו. לכן הכל חייבין למסור נפשם והיותם על קדוש שמו באהבה. מאהר שאין חיות אמתי בלתו. ולא מציאות טוב זולתו. ולא הוסר מולות מבלעדיו. כי טוב חסדו האלחי מחיי שעה. שאינן אלא לנכיון ובהינה בעולם ורחשונה כמש"ל בהקדמה. אבל התכלית הוא עולם הנפשות. בשם מקום ועת לכל חפץ גמול האמתי. על כן המסירה על קדושת שמו יתב' היא הטובה הגדולה שאין למעלה ממנה. הנכספת לחכמי האמת המכירים בוראם. כמ"ש ר"ע [ברכות סא] כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה מתי יבוא לידי. וזהו החסיד הגמור שעבד הנאמן לאלהיו בכי מתפלל. ותהיה הכוונה הפשוטה הראשונה בפ' שמע ע"ד הנגלה כך. ה' שהיה. והוא אלהים שהווה. ה' יהיה אחד לעתיד. שידעו הכל השם המיוחד. כמש"ל בהקדמה בהרחבה. וע"ז ימסור הקורא בלדק כל גופו ונפשו ומאודו. צדיק יהיה באמונתו. ותוכה במוהו על קדושת שם אלהוהו. לקיים כי עליך הורגנו כל היום. איך אפשר לאדם ליהרג כל יום. כי אם ע"י שיחשוב בכל פעם שקורא ק"ש. אפי' סוקלין ושורפין והורגין וחונקין אותו. שוא מקבל עליו לסבול כל מיתות תמורות שבעולם ותהנה בשביל קדוש השם. זהי קבלת עמ"ש אותיות שמע. ואמרו [מסכ מסכ] רמז יפה בתיבות שמע אחד. ר"ת לב הגיה מיבאל

עוזיה דמיאל. שמסרו עצמן לישרף על קדוש השם. אמרי כל חוכה מה רב טוב הזוכה: (ו) וענין הכוונה בדרך הנעלם בקצרה זה הוא. שמע הוא לשון אסיפה. לחבר כל המדות העליונות ולייחדם במקורם שם הוי"ה. ה' הראשון. כנגד י' דהוי"ה. רומז בחכמה. וקוצה בכתר. מרכבה לא"ס. אלהינו. נגד ה'. רומז בבינה. ה'. נגד ו'. רומז בת"ת ו' קצוות. אחד. נגד ה' אחרונה. רומז במלכות. לומר שהכל יחוד אחד גמור: (ז) במלת אחד מבואר בפרטות יחוד מ"ל בת"ת עד א"ס. כיצד. הא' רומז בפלא העליון (לכן אמרו [ת"א וטור סא] שלא יאריך בו. כי במופלא בל תדרוש) וח'. בח' ספירות הנמשכות (אל יהטוף בח'. כי יש רשות להתבונן בהם) גם רומז לח' אותיות יאהדונהי. שהם חיבור את באחותו שהוא הד' כנודע. בסוד ואיש כי יקח את אחותו חסד הוא. אהבת חסד. ואח"ד גוא אהב"ה כאשר לעיל (ויאריך בד'. כי כבוד מלכים חקור דבר) וכיון שלא נזכר שמק' כ"א בהסתר. עושין לה יחוד מבואר בלתם (ולמטה בסי' נמתיק סוד המשל הכתוב שאז"ל [פסחים נו] מבת מלך שהריחה. ומ"ע בהשאי) שהיא בחינת ו' קצוות דידה. נגד ו' קצוות דידים שבפ' ראשון. המיהם בסוד י"ב גבולי אלכסונות. ומכללים במלת אחד. עם הא' שבו סוף תקיעת הרעיון. זהו יחוד גמור שיוכל כל בעל נפש לכוין בקל. אך צריך לנקות ולטהר המחשבה מאד לייחדו כראוי: (ה) וז"ל הזוהר. בההוא זימנא דצריך בר נש לייחד קב"ה בשמיניתיה. צריך להשגיח כל מחשבין דאינן קליפן. דאתמר בהון רבות מחשבות בלב איש. ולסלקא בכינתיה לגביה במחשבתא חדא. הה"ד ועצת ה' היא תקום. כבר נש דמתייחד בנת זוגיה ואתפשט מלבושוי למהוי עמה חד. הה"ד והיו לבשר אחד. הכי צריך להפשיט מניה כל מחשבין אחרנין בזימנא דמייחד לקב"ה פעמים בכל יום. ע"כ: (ט) המנס דרך כוונת האר"י רחבה ונשגבה מאד. ויש לחוש שלא יצא הככר בהפסד א"ו מקוצר רוח. אכן תוכן הדבר הוא. להעלות מיין נוקבין לאבא ואמא ע"י מחשבת מסירה להריגה על קידוש השם. להמשיך מוחין לזעיר ונוקביה בעמידה: (י) הש"צ צריך להשמיע קולו בשמע ישראל. כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד ולא יקדים אחד לחברו. ונוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם לעורר הכוונה [סי' סא] ואף כלה מצוה בקול (עמ"ש בס"ד במהדורת לא"ש) ובלבד שלא יגביה אדם קולו יותר מדאי. ולא ירגס יותר מחבירו. ויסגיר עיניו בידו הימנית קודם שיקרא שמע. בסוד עולימתא שפירתא דלית לה עיינין. והוא הטעם להסתכלות בציצית בפ' ג'. כמ"ש שם בס"ד. ומצאתי לו רמז גדול במספר תיבות שבג' פ' הללו. שהם כמנין רמ"ח עם הכולל. היא בהו של אמע"ה כנודע. והוא מרומז גם כן בתיבות קבלת מלכות שמים עם התוספת. בפ' ראשונה לבדה יש מ"ח תיבות. כנגד שם מ"ב (וכמנין אטה) שהוא אנא בכח גדולת ימ"ך וחבריו בעלי ו' אותיות. ועם בשכמל"ו יש בו נ"ד תיבות. כנגד ד"ן שמות דהויה (ופסוק ראשון ובשכמל"ו כבר נתבאר לעיל. וכללם עד שם כ

ר"ג ח"נ גרסי מ"ס . והם עיקר קבלת מלכות שמים) ומאהבת עד סוף פ' מ"ג תיבות . כמו שכתוב בנ"ל : (י) גדולה מצות ק"ש . ותפלתה יקרה שהוא מקים והגית בו יומם ולילה . לפי שג' פרשיות כוללים עיקרי כל המצות . שמע כוללת קבלת עול מלכות שמים והסכמת אהדות ה' ואהבתו ושעבוד הגוף לעבודתו . והנמסור נפשו עליו ומצות ת"ת . והשגת בלב זרעינו אמונתו הטהורה בלא תמוש מהם תמיד . ומצות תפלין ומזוזה שיקרים שהם אותות הגונות המבדילים אותם מכל העמים לסימן סגולתו מאלו אמונתו על הכוזים . ופרק פ' ב' להבטיח בנו האמונה שהתמיד עיני ה' על מעשינו ליתן שכר טוב ליראיו וכדי בזיון וקצף לעוברי רצונו . והמצוי בה האוי ללמוד וללמד ומצות תפלין ומזוזה ליקר מעלתן . ופ' ג' כוללת מצות ציצית השקולה כנגד כל המצות ומצות זכר יציאת מצרים המעיר אותנו לזכור שאהב ה' אותנו והיה לו מגן מאז היה לגוי עד עתה (סי' נח) : (יא) להתהלך יזכר לקרות כל הג' פרשיות בכוונה (שיבין מה שאומר ולא יהרהר בד"ת . שיקבל עמ"ש בהסכמת לבו . וקודם שיתחיל יכוין לקיים מ"ע לייחד שם ה' ככתוב שמע וגו' . ויחשוב הריני רוצה לקיים מ"ע של ק"ש שציוני בוראי ליקבה"ו . ואני מכוין לבטל מ"ע עם שימן דמייחדן למרייהו (אפי' בשבת ויו"ט ימי שמחה . שיסין לקבל עול מ"ש ליהרג על קידוש השם ויחשוב כאלו טורף על ק"ה . ויחשוב כעשה נפעל) כמי מדיפה משרין כתב מלכד (ור"ם עוי ממ"ה) וכקורא דבר חדש שלא שמע מיגולם . ויכוין לצאת י"ח מ"ע דק"ש . ודיעבד שקרא פ' ראשון ובבהמ"ז ולא כיון כנ"ל רק קרא כמתעסק או לכוונה אחרת לא יצא (וי"א דיצא . והלכה כדיעה בא') ויתחין קלה ואומרו שנית או הומרו בלחש . ומואהבת ואילך יצא אפי' קרא בתורה פי' אלו בזמן ק"ש או הגיהם . ואינו הוצר אפי' לא כיון לצאת . וי"א שבזה האזר גם ואהבת והיה אם שמוע . ולא ויאמר כשמזכיר יציאת מצרים בפ"ע . ובעל נפש יחמיר לעצמו (סי' ס' סא) : (יב) יכוין בפסוק שמע . לייחד ה' בכל כח שבלבו להכירו ליחיד בעליונים ובתחתונים . וכל המציאות בא ליב ברצונו המוחלט ואליו ישובו בחסד . ואין הויה אמיתי בלתו ומציאות טוב זולתי ואוסר מוללא בלעדו . וטוב הסדו הגלוי מחיי שעה . שהם רק לנסיון והתכלית הוא עולם הנצחי מקום ועת גמול האמיתי . ולכן חייב למסור גופו ונפשו ומאודו . על ק"ה באהבה . ויקבל עליו לסבול כל מיתות חמורות בשביל ק"ש לקיים כי עליך הורגנו כל היום בק"ש . ויחיל ד' מאות עולמות לעולם הבא . והיא טובה גדולה שאין למעלה . הנכספת לחכמי אמת המכירים ה' ולחסיד גמור עבד נאמן לה' שבו מתפאר . ויכוין הפי' שמע ישראל כי ה' שהיה וזהו אלהינו הכוונה . הוא ה' אחד . ולעתיד ידעו הכל בשם המיוחד . ויכוין פי' בשכמל"ו :

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן : ובזה משלים מנין רמ"ח . וי"א לאמרו אפי' בצבור . (סי' ס')]

דברים ו י

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד

[אומרו מעומד ובלחש . ובי"כ בקול . רמ"ז (סי' ס)]

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

שמע . פשטו . משמשם לקבלה . כמוש רבים במקרא מתורגמין בלשון קבלה . אם שמוע . קבלה . שמור ושמעת . פר והקבל . אבל זה האיתי שמתרגם במשמע הראשון . נראה מפני המסורה הידוע [פסחים נו] שבני יעקב אמרוהו לאביהם : ישראל . סבא : ה' אלהינו . שהוא עתה אלהינו . הוא עתיד להיות ה' אחד . לבדו . כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' . ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד וגו' . ובעל הטורים אמר בו דבר הגון . רמז לג' אבות . ויפה כיון על דרך הסוד . ויובן עם מש"ל בפתיחה . והמשכיל יבין ממש"ל . גם ענין הפסיק שיש בין ה' לאחד . כי ביום ההוא יהיה ה' ושמו אחד . וידוע ליודעי חן . ע' וד' גדולות . אותיות עד . כי עד הוא ה' לישראל : ברוך . אינו בכתוב . אלא מסורת אבות היה שיעקב אבינו ע"ה ענה כך . אחרי שמעו מפי בניו המקרא שמע מפה הזקן ואמר בשכמל"ו . לפי שאחר הזכרת השם צריך לענות כן . כמו שאמר הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גודל וגו' . ונאמר בלחש . משום דלא אמריה משה . ונראה כהפסק באמצע הפ' אם היינו אומרים אותו בקול רם . ורז"ל [שם] הביאו עליו משל לבת מלך שהריחה ציקי כידוע . וצריך ביאור מ"ש לא אמרו משה אחר שאמרו יעקב . ואם אמנם לפי פשוטו ל"ק כל כך . מאחר שבתורה לא חבר מן האמירה התילה . לא שייך אחריו ענייה . דמפסיק באמצע ענין בדבר אחר . אבל מ"מ קשיא מ"ט אמרינן ליה אנן . הא הכא נמי ליכא מאן דאמר (וא"ת לדחוק . דל"א עונה על מה שאמר חברו . ביחיד מאי איכא למימר) ומאי נעמה בהריה . ואיך יתוקן הדבר בהשאי אם א"ל שייכות כאן . גם המשל דציקי קדרה הלא דבר הוא . חלילה לחז"ל מדברים בטלים . אבל פי' פי"ל עין לראות הלא יגיד כי בודאי דברים נסתרים יש בכאן העומדים ברומו של עולם . דברים קדושים וטהורים אמרי נועם . ידוע למשכילים כי בת מלך האמור היא כתו של א"א ובכ"ל שמה . שצריך לייחדה לבעלה . שמרע"ה היא בבחינת בעלה דמטרוניתא כנודע שנקרא איש האלהים לא היה צריך לכך . כי בימיו היה הזווג מתמיד והיה מדבר פה אל פה בכל עת . אבל יעקב אע"ה . עם שהוא למעלה ממנו מבחינת גופא דאילנא שלימא דפרצין . מ"מ בעת ההיא נסתלקה ממנו שכינה מחמת שהריחה ציקי . נזק וצרות הגלות שהתחילו מאז . והיינו קדרה שבשעבוד בה המצרים והשכו כל פנים לירקון . ואף שונאי ישראל כשולי קדרה . מחמת המליק המערבב השמחה בזמן שליטתו כנודע . ולכן המשכיל בעת ההיא ידום כי עת רעה היא . ציקי . גי' רד"ו שנים של שעבוד . אז התחילה ירידת השכינה עם בניה לשכון באהלי קדר . עם שונא שלים . לא תאמר יש לה צער ודאי . האמר י"ל גנאי . מתרגן מפריד אלוף מוציא שם רע ודאי . התחלנ עבדיה נאמנים להביא לה בחשאי בלא ירגיש הקנאי . ונתבאר יפה פתן המשל ופירוש ציקי קדרה ומ"ש אמרו יעקב ולא משה והוא מסוד ה' ליראיו אע"פ שאיני כדאי . ומעתה אנחנו עבדי ה' אבהי עבדי אתפורתם אנן . צריכין להביא בנעמה תפוח בעל ריח טוב . להסיח הולת אהבה דמשתכחא כשושנה בין החוחים . ולהעביר ריח רעה ורוח רעה העולה מקדרה הטנופה . ויש ביחוד זה כ"ד אותיות . עד כ"ד גרסי אתי"א ומסיים בד' . דוגמת אחד . ותיבת ועד היא סימנו . ו' עד :

ויאמר בכוונה. אני מכוין לקיים בזה מ"ע של אהבת השם ולכלול מ"ע עם המוטלים מ"ע על ק"ש. ויפסיק מעט בכ"מ שמפסק קו כזה | (יעה"ס)

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ [ידגיש הי'] וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ [ימשמש בתפלין] וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

ואהבת. עשה מאהבה [ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה] שאינו דומה לעושה מיראה. שהירא מכעיסו. מניחו והולך לו. ואהבת ישראל לאביהם שבשמים. מחויבת היא כאהבה טבעית בין הנולד והנולד ממנו הגופנים. ויתרה עליה בכמה מעלות. בהיותה רוחנית עצמותית. למה שהם בנים אהובים ממש להקב"ה. דבקים בו יתב' דיבוק גמור בלתי מקבל הפירוד. ואהבה ואחד. דבר אחד. כאשר לעיל (והאוהב הגמור ראוי לו ללמוד כל פרטיי האהבה הנאמנה. מעל ס' ר"ח שדיבר בה לארכה ולרחבה) : את. שמו הנהגה. הוא השם הנכבד. לבושו של שם שלום הוי"ה ב"ה. ולרבות ת"ח הנעשה ד"ך בכ"ד ספרים ודוך לשכינתא דשריא בכ"ד לירותיה : ה'. עיין בהקדמה : בכל לבבך. בשני יצריך [ברכות נד] דרשוהו מיתור ב' אות. ויצר הרע אמנם נמצא ג"כ לעבודת ה' בעולם והאמונה. והוא טוב מאד כמשז"ל. וע"ע בהקדמה ובפי' פ' שירה (ועמו"ק סי' ב) והלב הוא משכן ליצר שממנו ידיעת הטוב והרע. אבל ראוי לשום לב מה בא הכתוב להורות בגלות בכל. כלום שייך אחר הדרש הנ"ל. אולם גם צריך ביאור. איך יובן שתהיה האהבה ביצה"ר. אכן רזא מבינתי יעבני. כי היא נמצאת בשתי דרכים. אם במניעה. ואם במשובה והגון. הראשון ע"פ הרוב. דכך משל החמור שהרע היא הרציחה ושפיכת דמים. הוא ודאי רע שנוה בעולם והאמונה. שנמנע ממנו עשייתו והוצאתו לפועל לצורך עצמו. ולתועלת בלתי רצוי לה'. וכענין שאמר שהכם אל תאמר אשלמה רע קוה לה'. יאמר. המנע מהשלים הרע מחמת בטחונך בה' שימציא לך הגאות והראוי מבלי שאשלמך הרע. והנזהר בזה מאהבת ה' המצוה עליו. הרי הוא האוהב אלהיו (אם אינו עושה מיראה ומאהבת אדם) ביצה"ר במניעה. ויש אוהבו ביצה"ר בחיוב. כיצד. השונא ומקנא במשנאי ה' ולוהם עמהם והורגם. הרי זה מצוה ועושה הרע לאהבת ה' ומשובח ביותר. כענין שאמר המלך החסיד הלא משנאיך ה' אשנא וגו'. והקים לכל אחר שמות בין מצוות בין גלות. בכולן יש תובת שיכר אהבה ועבודה למקום ב"ה. הכל לפי הענין ישתמש בהם החסיד שמגם. ובזה יטיב הרע טוב מאד. ולהפך הטוב חוזר לרע כשאינו נעשה לתכלית טוב דהיינו לאהבת ה' שזה על שמגם. כשאינו עושה צדקה להתפאר בין ב"א ולא בשביל מצות מלכו ואלהיו. לא די שאינו משובח אבל מגונה. וע"ז אמרו [נזיר כג] גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה: נפשך. הדם הוא הנפש. לכך אמרו אפילו נוטל נפשך : ובכל. להורות על יסורין ונגידא דקשה ממיתה: מאדך. ממונך. יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו: ובכל. דקדוקי עניות וחבלי עוני. שקשים מהממיתים מכות וממיתה עצמה: והיו. מתוך האהבה יהיו הדברים כחותם על לבך. אלא הם ימין ושמאל: היום. (בטעם מפסיק) [דקאי למעלה. ולא לעל לבבך שאשמע היום ולא מחר ועי' פסחים ע] יהיו בעיניך כדיוטגמא חדשה [ספרי ואתחנן. וכן עד סוף הפרשה] שהכל רצין אחריה לשמעה. לא כישנה שאין אדם סופנה : על לבבך. צריך ליתן ריוח בין הדביקים: ושננתם. מל' שנון. שיהיו ד"ת מחודדים בפיך. שאם ישאלך אדם דבר בהם לא תגמגם בו: ודברת בם. הם יהיו עיקר דבריך. שאם יוצא מהם דבר לעבודת ה' דבר בהם. וכל הדברים בטלים שאינם מביאים לתכלית הפני שמים אל תדבר בם: בשבתך ובלכתך. בכל דרכיך דעהו: בשכבך. בשעה שב"א שוכבים: ובקומך. בשעה שבני אדם עומדים ממטתן: לאות על ידך. תפילין שבזרוע: ולטוטפות. תפילין שבראש. שכן שבשים כטוטפת. שהוא כמין ציץ: בין עיניך. בגובה הראש. שהוא מכוון בין העינים: מזוזת. חסר. שא"צ אלא לאחת מבתי המזוזות בפתח א': ובשעריך. שערי עיירות:

בפ' א יש ע"ב תיבות עד שם בן ע"ב. ועוד חמישים כנגד נ' שערי בינה סודם ידוע בקבלה ואימא. והקבלתה לאחר קבול עול מלכות שמים. לקבל עול מצות:

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ

שמוע. כיון [סוכה מו] שנכנסו ד"ת באזניך: תשמע בחדש. תקבל כל מה שתלמוד. לא תמלא אוזן משמוע. גם הנפש לא תמלא. לא כמדת ב"ו שכמלא אינו מחזיק יותר. אבל מדת הקב"ה מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק. שכן כתוב אם שמוע תשמע. וכ"כ במגלת סתרים [ירושלמי סוף ברכות. והוא בס' בן סירא] אם תעזבני יום. יומים אעזבך: היום. שיהיו בעיניכם חדשים כאילו היום שמעתם: לאהבה. שלא תאמר הריני לומד בשביל שאהיה עשיר :

בכל־לבבכם ובכל־נפשכם: ונתתי מטר־ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם [יתנים סס"א] פן־יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים

שאקרא רב. שאקבל שכר. אלא עשה מאהבה וסוף הכבוד לבוא. פי' השכר שאמר בפסוק רב טוב הצפון: ולעבדו בכל לבבכם. איזו עבודה שהיא בלב. זו תפלה [תענית ב] והתפלה קרויה עבודה. שכן כתוב אלהך די אנת פלח ליה בתדירא. וכי יש פולחן בבבל. אלא שהיה מתפלל. כמ"ש וכוין פתיחן ליה וגו'. וכן דוד אומר תכון תפלתי קטורת לפניך. תפלה נ' עבודה לב: בכל לבבכם (צריך להפריד בין הדבקים) ובכל נפשכם. הלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך. אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור. ולי נראה שנאמרה פ' זו בלשון רבים. לרמוז על תפלת הצבור שחביבה. שכל עיקר הכתוב על התפלה בא להזהיר כמ"ש. והא נ"כ הטעם לדעתי שלא הזכיר כאן בכל מאדכם. לפי שא"צ למסור נפשו להריגה או כל ממונו לאבוד בשביל שמירת התפלה. כמו על קדוש השם ויחודו שמצוה כל אדם מישראל ליהרג ולא יעבור. משא"כ תפלה דרבנן כמפורסם בתלמוד (אע"פ שעיקרה מד"ת כמ"ש מפסוק הלז. ע' ס' הי"ד להרמב"ם והרמב"ן ז"ל) בודאי אינו מחויב ולא רשאי לסכן עצמו על קיומה. ל"ש יחיד ל"ש רבים. והתלמוד ערוך הוא. שאם מלך א"ה שואל בו יפסיק (ומעשה דההוא חסיד [ברכות לב] שאני. דרב גובריה) וכן לעקרב ולנחש מרתיע. והרי זה ודאי דבר ברור: ונתתי. פרשה זו דבוקה לפרשה של מעלה. שכתוב בה והארץ וגו' למטר השמים תשתה וגו'. סמך ענין לו אם שמוע. שבשמור המצות מאהבה אתן מטר ארצכם. כי אינה כארץ מצרים כי מן הנהר השקה. לפיכך היא צריכה עזר בתפלה ומע"ם: ונתתי. מלה זו קשה. אין כמוה בכל משנה תורה הזאת אשר דבר משה רבינו ע"ה ואע"פ שלא מפי עצמו אמרה. מ"מ נהג בה מנהג המדבר בעדו בכל מכל כל. ובדבר הזה לא עלינו לו חבר. שיהלה נראית המסר (דבר שלא נמסר ביד שליח) בעצמו. וא"א לדחוק ולקשר הלשון אל הפ' שלמעלה. כאילו הקב"ה בעצמו וכבודו אמר. כדרך ששנה מרע"ה פ' עשרת הדברות בלשונו של מקום. ופלא גדול שלא שתו לבם המפרשים לדבר זה. עדיין לא בא לידי מי שהרגיש בו. אולי מחמת שלא ידעו ליישבו שתקו. אבל על כרחנו צריכים אנו כאן לדברי חכמת האמת המגלה כל סתום. המשכיל יבין ממש"ל בפתיחת ק"ש בשני אחיות נשמתו של משה רבינו ע"ה. וכן המשילו חכמים כנאמנים הארץ למשה. ומימרא בעלה דארעא [תענית ו] ודי בזה למבין: מטר. מבחינת חסד לאברהם. שכן הוא בני' עם הכולל. גם הוא לשון שמירה (סודו ידוע ליודעי חן) בארמי. כי הוא שומר אמונה: בעתו. עי' מ"ב לעיל באשרי בפ' ואתה נותן להם את אכלם בעתו: יורה. מבחינת דכורא יורה כהן. ורמוז היטב למשכילים. כמ"ש בס"ד במכתב אלהים: ומלקוש. מבחינת נוקבא. כמ"ש בס"ד שם בבאר היטב. ופשוטו. בעתו. בלילי שבתות. כדי שלא יטריחו אתכם: יורה. היא רביעה שלאחר הזריעה. שמרווה הארץ והזרע: מלקוש. רביעה יורדת סמוך לקציר על הקשין והמלילות. גם הוא לשון דבר המאוחר. כמו שתרגם אונקלוס העטופים. לקישיא. דבר אחר. שהוא מל' קשיותן של ישראל. שבאה מאחר חוזרין בתשובה ומתפללים עליו בלב שלם: ואספת. אמר בשביל יחיד. שכן כתוב ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה: ואספת דגנך. לא כענין שנאמר זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף. והיה אם זרע ישראל גו'. אלא ככתוב ומאספיו יאכלוהו: (דגנך. נאמר בזקף קטן): ותירושך. יין חדש נקרא תירוש. שהשותה ממנו הרבה נעשה רש בגופו: ויצהרך. שמן זית שמצהירין ממנו להדלקה. צהר. לשון אורה. עושה להבה: עשב בשדך. צריך להפריד בין הדבקים: לבהמתך. כשעשב מצוי לבהמה. אז תאכל לשובע. כי רוב תבואות בכח שור. לעבוד את האדמה לחם יגולה. ונהרו אל טוב ה' אל דגן תירוש ויצהר ועל בני צאן ובקר. ובכתובים אבוסים. ודי חלב עזים. חמאה וגבינה ללחמך וחיים לנערותיך. ורז"ל [גיטין סב] למדו מכאן שאסור לאדם לאכול עד שיתן מאכל לבהמתו. ואע"פ שברכה היא. מכל מקום ממה שהפסיק בענין ולא הסמיך ואכלת אל דגנך. ע"כ בא להורות שענין כאמור: השמרו. משתהיו אוכלים ושבעים. השמרו שלא תבעטו. שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה. שנאמר פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת. ואומר ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים. ואומר וישמן ישורון ויבעט. ושני בנביאים. כמרעיתם וישבעו וירם לבם ע"כ שכחוני. ואמר כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל. ואמר ותעדי זהב וכסף וגו' סולת ודבש ושמן אכלת ותיפי במאד וגו' ותבטחי ביפיך ותזני וגו'. ומשולש בכתובים. ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול וימרו וימרדו בך וגו'. וכן אתה מוצא בדור המבול ואנשי סדום. שמתוך טובה גדולה שהשפיע להם הקב"ה מרדו בו. ונמחו מן העולם. הא למדת שהעושר והשלוה והטובה הגדול מסוכנים מאד לב"א שאינם עשירים בדעת. יותר מן הרעבון והעוני והדוחק. כי אלו הם יסורין לגוף ואינם מטהרים אותו ויוצא מהם תועלת גדולה לנפש. ואפילו דקדוקי עניות ר"ל שמעבירין האדם ע"ד קונו [עירובין מא] טובים הם ואין אדם נתפס על צערו. ועי"ש הרוב יוצא מהם טוב בסוף, אם האדם סובלם בנפש טובה ורוח נדיבה. בבטחו בבורא שעושה לטובתו לראות אם יקבלם מאהבה. דבר בחון הוא שיש תקוה לאחריתו והמקיים תורה מעוני סופו לקיימה מעושר. אבל יש עושר השמור לבעליו שאינו בדעת לרעתו ר"ל. מכסה עד בשר ילכה. ואבד העושר ההוא בענין רע. ואם ברכה יבלה לפיכך הוא צריך שמירה ואזהרה יתרה הרבה מאד מכל שוגג ואויב שבעולם: וסרתם. שסר לבבו מן התורה הרי הוא כעובד ע"ז שכן אמר דוד אשר גרשוני מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים

אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

אחרים: אלהים אחרים. נ' עמדא: אחרים. לעובדיהם ר"ל מאחרים. שעוסקים אליהם ואינם עונים: וחרה. צריך להפריד בינו לאף: ועצר את השמים. (עי' מ"ש בפי' פ' שירה) אוצרו הטוב שממנו השפע הנכסף יורד: מטר. מפורש למעלה. והוא מים זכרים גשמי ברכה. ובזה נתייחדה א"י לבדה. בהיות ישראל עליה ומכשירים מעשיהם. אז הארץ שותה מים עליונים והוא המטר (נ' חכמה העליונה) והוא בחסד כאומר אמונים כנ"ל. וח"ש רז"ל [תענית ט] א"י שותה מי גשמים. ר"ל גשם שלא מטר יורד מלקום. שהם כלות השפע הבא מלמעלה. משא"כ בשאר ארצות שותין מי תמצית. והם מים נקבות. וזה שאמר הכתוב היש בהבלי הגוים מגשמים. אע"פ שהזכירו רז"ל בפ"ד דע"ז דהוי אתרא דלית ביה ע"ז השתא ליה גברא ואתא מיטרא. היינו גשמי רצון וברכה גשמים בעתם כנ"ל. אלא מים המאררים. והוא נ"כ שהיים הכתוב ואם השמים יתנו רביבים, מל' רובה קש"ת. מידי אביר יעקב אלהי השמים. שממנו השפעת מים זכרים שמתן מטר ע"פ ארץ. ושולח מים נקבות ע"פ חוצות. שהם שאר ארצות. ודי בזה למבין. ועפ"ז יש מקום לקיים מחלוקת ר"א ור"י בענין המטר [שם] דברי שניהם אמת. ואין לך דבר שא"ל מקום: והאדמה. האדומה מדינן בעון יושביה. לכן לא נאמר והארץ. שהוא לשון רצון. כי הארץ ההיא לא תהיה בה"ל הידועה הרמוזה בתיבות קריאת שמע. עמש"ל וכולם ד' הרצפי נוקבא שמהם באים מים נקבות. שאין בהם לבד סימן ברכה: יבולה. הטעמה. אפי' הזרע שאתה מוביל לה: ואבדתם מהרה. צריך להפריד בין הדבקים: הארץ הטובה. כבר אמור שהיא רצויה טובה ורחבה. מלאה כל טוב במלוי אלפין דאלהים: ושמתם את. צריך להפריד בין הדבקים: ושמתם. דרשו רז"ל [ספרי עקב] אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות: על לבבכם. צריך להפריד בין הדבקים: וקשרתם. בסגול התי"ו. שהוא לרבים. צריך להפריד בין וקשרתם לאותם: ולמדתם. שיהא למועד תם. מכאן למדנו [ברכות טו ב] ליתן ריוח בין הדבקים. מיתורא דקרא דכתיב אותם דלא אצטריך. והכי הגי"ל ותלמדם. צריך להפריד בין ולמדתם לאותם וכיוצא בזה: את בניכם לדבר בם. משעה שהבן יודע לדבר. אב אביו מלמדו תורה צוה לנו משה [ספרי] או פסוק של שמע [עיין סוכה מב א]:

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

למען ירבו ימיכם. שהתורה היא סם חיים. ומכלל הן אתה שומע לאו: נשבע. צריך להפסיק: לתת להם. כאן מטולר תחיית המתים מן התורה: כימי השמים. למדך שאין הפסק למתנת הארץ לאבות ובניהם:

(א) גרסינן [ברכות יב] פ' ציצית מפני מה קבעוה. מפני שיש בה ו' דברים. מצות ציצית יציאת מצרים עול מצות. הרהור ע"ז והרהור עבירה ומינות. ונתקבלה. לפי שהיא סגולה אלא ביום: (ב) בפ' זו יש בה ס"ט תיבות. כמספר חיים עם הכולל. ועם ג' תי' שמוסיפין בסופה יהיו ע"ב. סימן חיים וחסד: (ג) תכוין לקיים מצות זכירת יציאת מצרים שנכלל בזו הפ' בפרט. וכל המצות דרך כלל: (ד) כאן שלח גם יקח הימנית כד' הציצית. וכשתגיע לראיתם אותו תסתכל בהם. שזכרתם תרי"ג. וכשגיעך לואחרי עיניכם תשימם על עיניך (שצריך להסתכל ב"פ בציצית. ז"ל פ' עיד ומצוה. כי התכלת שבציצית הוא סוד כחותם שאין בו עינים. לכן הוא דין. וצריך להסתכל בציצית כפי וראיתם. ולכוין כאלו יש שם תכלת. והמדין להמשיך עליו סוד הראיה ועינים העליונים. שהם ב' עממים ק"ל [עין נ' ק"ן] (ועי"ש שלא מעינא בישא דקל"ה [נ' של ס"מ. ומכונה לגמל. שפי' קלא גוש ספר] אהם רע עין א' ועור מאחת) ולכן כיום שבא אליהם משא"כ בגלילה כו'. שאין בה בידים להמשיך שם הראיה) נוגע שהוא הטוס על עינך עד למען. ומשם והלאך יהיו אחוזים בידך כנגד הלב עד ודברים חיים: (ה) [יאחז עשרי הציצית ביד ימין עד שירים. דריע בהם. והכלאומר אם כל מצות ה' יכוין לקבל עליו לקיים כל המצות שיוכל. וישק הציצית ויניחם על עיניו והנשקם על לבו (סי' כד)]:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לאמר. האלף נחה. לרוב השמות בה. כי היה ראוי לינקד בחטף סגול. כמו לאכול. והוא מקור. וביאורו על הרוב. לך אמור. אמנם הגא"ם לפרש כך עמן בכאן [ספרי כתיב אח"כ דבר ס'] לא יאמרו השמשים שבא לגזן הענין ולחזק. אולם לדעתי בא לרמוז על

וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ [יסתכל בציצית ויכוין לקיים מ"ע] וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אמת ש"ץ חוזר ה' אלהיכם:

של איסור תוספה דתוספי ציצית. כדאיתא בגהנוקין שאם הוסיף גורע. והזהיר כאן לאמר. לאו אמור. כדאמרינן בעלמא [רש"י יומא ד] והו דאמרינן [מנחות מא] בעידן ריתחא ענשי אעשה. ולא ענש אא"כ הזהיר: דבר. לשון צו. כי קשה עונש המבטל מצות ציצית. שעליו הכתוב אומר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה מפני שהיא מצוה קלה ושקולה כנגד התורה כלה [נדרים כה]: ואמרת. להזהיר גדולים על הקטנים. ר"ל תכלת סמך למ"ע. קטן היודע להתעטף אביו עושה לו ציצית. ואמירה ל' רכה. נגד שמדה הגדול. שכן אמרו חז"ל [שבת לב] כל הזהיר במצות ציצית. זוכה ומשמשין לו כ"ח מאות עבדים. שנאמר והחזיקו י' אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי. ומתן שכרן בעולם הזה. שמעו ממעשה דהתלמיד עם הזונה שבכרכי הים הידוע: ועשו. ולא מן העשוי. ומדלא כתיב ויעשו. דרשו [מנחות מב] שכשרה בגוי איברא לא קיי"ל הכי: להם. משלהם: ציצית. לשון פתילים התלויים ויוצאים. כמו בציצית ראשי: על כנפי. צריכה שתהא נוספת על הקרן [שם] מכאן אמרו צריכה להיות סוף שלש אצבעות בגודל ולמטה ממלא קשר אגודל. שתהא מכה בכנף: כנפי. יכול אפילו בעלת ג' וה' במשמע ת"ל על ד' כנפות. ומה ת"ל כנפי. מלמד שמטיל לבעלת ה' ויותר בד' כנפים המרוחקין. כך נ"ל: בגדיהם. שלא יביא אפי' אמה על אמה ממקום אחר וכה תכלת ותולה בה: לדורותם. שמצוה בכל זמן ובכל מקום: ונתנו. שלא יארגנה עם הבגד: על. עם. כמוהו רבים: ציצית הכנף. שאר מינין. בשיק טומרין. גם למדו. שמתחיל בלבן. מין כנף: כנף פתיל. צריך להפריד בין הדבקים: פתיל. שווי ותור: תכלת. גוון כעין הכחול והרקיע בטהרתו. וצובעין אותו בדם חלזון [מנחות מד] בריה שגופו דומה לדג ומומע ימיי [בחיי עקב] ויעוד מכולמא דצור עד חיפה [שבת כו]: והיה. היינו אחת לכולן שארבעתן מצוה א' ומעכבות זא"ז. בין והיה ולכם צריך להפריד: וראיתם. פרט לכסות לילה: וראיתם. חותם מלכות שעליכם: וזכרתם. ראייה מביאה לידי זכירה. כבר נתבאר לעיל טומת הרמזים בשם עפ"י הסוד. ועיין ני' ה' סויוח. להמתיק ה' גבורות. צריך לפתח הזיין. בין וזכרתם ואת צריך להפריד: כל מצות. ציצית (יש אם למקרא) [פי' לבעל הלכות ציצית ובמזרחי פ' שלח ומ"ר פי"ח ותנחומא ותו' מנחות לט ותבר במדבר רכח] גי' ת"ר. וח' חוטין וה' קשרים הרי תרי"ג: ועשיתם. זכירה מביאה לידי מעשה [מנחות מג]: ולא תתורו. כמו מתור הארץ. הלב והעינים הם מרגלים לגוף. שני סרסורי עבירות. העין רואה והלב חומד. והגוף עושה העבירה. וכתיב תנה בני לבך לי ועיניך [ירושלמי ברכות פ"א ה"ה] אין יהבת לי לבך ועיניך. אנא ידע דאת דילי. צריך להפריד בין ועשיתם ואותם: אחרי לבבכם. זו מינות [ברכות יב] כמ"ש אמר נבל בלבו: ואחרי עיניכם. זו זנות. כענין שנאמר כי היא ישרה בעיני: זונים אחריהם. זו ע"ז. כענין שנאמר ויזנו אחרי הבעל: למען תזכרו ועשיתם. לעשות זכרון שמעשה. למדך שהחושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלין עליו כאלו עשאה. וכן הוא אומר ולחושבי שמו. צריך להטות זיין דתזכרו ולהפריד בין ועשיתם ואת: כל מצותי. לרבות משמרת למשמרת. סייגות ותקנות חכמים ומנהג כשרים: והייתם קדושים. המצות בכלל מקדשין האדם להיות בדוגמא עליונה. וביחוד במצות ציצית מתדמה לשרפי מעלה. וכמו שאמרו [שבת כה] על ריב"א כשהיה מתעטף בסדינין המצויינין. ודומה למלאך ה' צבאות. וכן הוא אומר בקדושין של ישראל. לבושיה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקי. מצד הציצית של נמר. כביכול דומין לבוראן. אמרו רז"ל [ר"ה יז] שהקב"ה נתעטף כש"ץ וקרא לפני משה רבינו ע"ה י"ג מדות: אני ה'. נאמן לשלם שכר: אלהיכם. נאמן ליפרע מהעובר: אשר הוצאתי אתכם. ע"מ כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי. צריך להפריד בין אתכם ומארץ: מארץ מצרים. אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה בכור. אני מבחין ועתיד ליפרע ממי שתולה קלא אילן בטס לבע. אינדיגא בלע"ז] בבגדו ואומר תכלת הוא. וסוד התכלת ידוע. כי הוא תכלית אור עם חושך. המשכיל יבין. וסוד אחר אל תגל. הוא קל"א אילן כקוף בפני אדם לכך הוצרך להזהיר ולא תתורו. והוא שסיים להיות לכם לאלהים. אני הדיין הוא המשלם שכר טוב. ועם טובים אל תתערב. והוא שחזר וסיים ביחוד שלם אני ה' אלהיכם. בעל הגמול לטובים ולחייבים. אני הוא ה' העושה כל אלה. אני ה' ולא אחר אין רשאי להפסיק בין אלהיכם לאמת. משום שאמ' וה' אלהים אמת. אכן צריך ליתן ריוח קצת בין ב' התיבות שלא יבליע המ'. אח"כ חוזר ש"ץ ואומר ה' אלהיכם (כל יחיד יוכל לאמרו עמו. או יכוין לצאת על ידו) כדי להשלים רמ"ח תיבות כמנין רמ"ח אבריו של אדם. (עמש"ל בפתיחה) ואומר פעם ב' אמת. הוא התחלת הברכה. ואינו מצטרף למנין תיבות של ק"ש:

[(א) לא יפסיק בין אלהיכם אמת (אך יפסיק מעט שלא יבליע הא') ובין אמת ויציב אפי' לדברים שמפסיקין באמצע ק"ש (סי' סה): (ב) ספק אמר אמת ויציב אינו חוזר. אבל ספק אמר גם פ' ציצית חוזר לראש (סי' כז): (ג) היחיד אומר ה' אלהיכם אמת. ויסמוך על הש"ץ שישמע ממנו סי' הט ואח"כ יתחיל ויציב ונכון (והמתפלל ביחיד כופל ה' אלהיכם אמת) והש"ץ יאמר בלחש ה' אלהיכם אמת וחוזר בקול רם (סי' ס): (ד) אומר אמת ויציב במתון ובשמחה. וכשאומר ונחמדים לעד ינשק הציצית וישימם על עיניו ויניחם מידו (סי' כד)]:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדֹר וָדֹר. הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיָּמֶת: (פסק כליות [ותשימם על עיניך] ותגיעם מידך) וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ. וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ: עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים. דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ. גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ. יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ. פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

אמת. ברכה זו אינה פותחת בברוך. לפי שהיא ברכה הסמוכה לחברתה. היינו ברכה שלפני ק"ש: ויציב. לשון ארמית הוא. ובזוהר חדש (דף ס"ה) נתן טעם לדבר (ועפ"ז יפה אמר מי שאמר שאין להפסיק בין אמת לויציב. דכחד השיבי ודאי): וקיים תואר [ולא פעל] ארמי. במשקל גנב [שהוא שם תואר] עם שיש לו שורש במקרא: וחביב. גם הוא תואר לקוח מהארמי. עם שמוצאו מלשון הכתוב. חובב עמים: אמת. כאן נכנסת בהיכל הרצון שהוא בת"ת (ורמז והבן כמה מכוון עם מספר תיבת היכל זה שעולה פא"ר) בסוד תתן אמת ליעקב. לכן אסור להפסיק בין אני ה' אלהיכם לאמת. כמו שידעת ממש"ל בסוד מנין תיבות שבק"ש. והיא מדת אני דשייס בה. ומקומו למעלה מהיכלות זכות ואהבה שהם בחסד וגבורה בחינת זרועות עולם. והיכל זה מבחינת גופא דמלכא. כי ה' עליון נורא יורש עפ"ר. נחלת בני מצרים. כי הוא מתעלה בקו האמצעי. באור פני מלך חיים (והוא אל שדי אשר נראה ליעקב בע"ז) ורצונו. וכבר הודעתיך כ"פ סוד הרצון. ביה שמ"ו ועמו מקו"ר חיים. ונתקנה ברכה זו על דרך ג' פרשיות דק"ש. אמת אלהי עולם מלכנו. עד פ' ראשונה שהיא קבלת עול מלכות שמים. אמת אשרי איש שישמע למצותיך עד פרשה שנייה שהיא קבלת עול מצות. אמת ממצרים גאלתנו. עד פרשה ג' שנזכר בה יציאת מצרים. שפדאנו מבית עבדים ולקחנו לו לעם סגולה. וצונו במצות ציצית לאות על בגדינו כדרך שעושין לעבדים הקנויים. בברכה זו יש ח' פעמים אמת. כמ"ש בזוהר ויקהל [ד' רי"ז] ובפוסקים ד' פעמים לפני עזרת. עד ד' לשונות של גאולה דמצרים. ועוד ד' פעמים אחר עזרת. עד ד' גאולות של ד' גליות (שהם בבל פרס יון אדום) ובאה בהם מלת אמת גושפנקא דמלכא (כי אמת חותמו. אהיה במספר מרובע עולה אמת) בהוספת הקיף בקומת הקיף: אלהי עולם. ע"ל: צור יעקב. ת"ת. שיש בהבלה. בסוד והיה בצור: מגן ישענו. כבר נתבאר לעיל: לעד. ב"פ הם כמנין קדקד. תכוין לתקן הקדקד. לכן כאן הפסק הציציות ותשימם בעיניך ואח"כ תסירם מידך: וכסאו. עולם הבריאה: נכון. שעשיו תקונו. ובזה הנערה באה אל המלך זהו ומלכותו ואמונתו לעד. בסוד דע (הוא יסוד דבינה. שם אלדע"ם) ודעת. לו קיימת. ולדיק באמונתו יחיה זרע השלום: כאן מניח הציצית ואין להסתכל יותר (כלבנה בחדושה) כי כבר נתקנו העינים. ומעתה עיני ה' אלהיך בה: נ"ל ועל כל דורות (עי' מ"ש במכתב אליהם על דברי בעל הליכות עולם. בענין איך נשתעבדו הדורות): אמת ואמונה. יחוד גמור: חיים. האח"ת קמוצה. עלו"א: הוא שמך. כ"ה הנוסח הישן. וכ"מ בהוקת. שמגה מלה תיבות עד עזרת. ואי אתה מוצא אלא ג"פ בלא הוא. וסודו מבואר בהקדמה:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע

ברום עולם. מתבאר, הוא ודאי מושב יקרו. ואעפ"כ משפטיך וצדקתך לאפסי ארץ. במקום גדולתו שם מוצא ענותנותו.

לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִרוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: סו"א בהפסק טע"א

יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

כי הוא לקמת הארץ יבים . וכאשר נשפטיו לארץ . לדק נמח יושבי הבל . כי אל קנ"א הוא . והבן : מבית עבדים . בית עבדות . נס המלריס הם בני חם שארעו ניתן להיות עבד עבדים . משלו בנו . והיינו אנחנו עבדים לעבדי עבדים . בעומק השפלות . כדי לצרף סיגנו התלה . למען נלא ככסף לרוף ראוים להיות עם סגולה : בקעת . קמוץ הקוף . עלו"א : למלך אל חי וקים . מסודר ממטה למעלה . ועל דרך זה נמשך הלשון . ומבואר למשכיל : עזרת . היה פעם הויה עם הכולל עולה עזרת : ויכסו . תהלים ק"ו : תהלות . כאן לריך לעמוד שהתפלה (היא אד'. כמנין תיבות מכאן עד סוף הברכה) מתחלת לעלות על הקודש . בהיכל קדש הקדשים : תהלות . מבואר למעלה (תהלה.היא השכינה. זהו סוד הכתוב ויעקב איש הס) : גואלים . כן היא הנוסחא הנכונה . וסודה בכונת האר"י . ועליו מיוסד כל הלשון הנמשך עד חתימת הברכה . כמו שנרמז בהתהלה ע"ש (דנוף ובריח המבריח חד) והגואל סו"ב שמו אמרו לדיק כי טוב . וכתיב גאלה בזרוע במי יעקב ויוסף :

(א) אומר בשברון לב ובכוונה עלומה . ולא יפסיק אחר גאל ישראל אפי' כבאמצע פרק לשאול בשלום אביו או רבו , רק לעני שירא שיהרגם . ולא יענה אמן אחר עצמו (ואפי' במקום שנוהגין בשאר ברכה) ולא אחר הש"צ . וי"א לעמם אחר הש"צ (אך לא אחר ברכה אחרת) וכן נוהגין במדינות אלו :

צוּר יִשְׂרָאֵל. קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל. וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

גואלנו . (חסר י) ישעיה מז . האשכנזים משמיטין פסוק זה . בשביל רמז קלוס ואינו כד"י . והספרדים שוין בו עמנו וכן ישר וכשר : גאל . עבר . דקאי אגלות מלרים . ועט"א : גאל . כתר בא"ת ב"ש :

(א) צריך להסמיך גאולה לתפלה [סי' קיא] ושכרו גדול מאד . שהרי מכל השבחים של חזקיהו מלך יהודה וחסדיו . לא זכר בעת לרתו אלא זכות סמיכת גאולה לתפלה . והיא שעמדה לו (עי' מ"ש בס"ד בחלק הדרושים) וסודו מבואר בזוהר תרומה ז"ל . בשעתא דישראל מטאן לגאל ישראל וסמכין גאולה לתפלה כו' ואתעבד ליה כתרא דקיימא . ובהואי נפיק . זכאין אינון עמא קדישא דעבדי שוא קמיה דקב"ה כו' בגין דהא בההיא שעתא כו' אתער כלאי צדיק לאתחברא באתר דאצטריך ברחימו בחביבו בחדוה ברעותא . וכל שייפין כלהו מתחברן בתיאובתא חדא כו' ובוצינין כולהו נהרין ומתלהטין וקיימי בתגורא חדא בההיא צדיק דאקרי טוב כו' והא מתחבר לכלהו . שרין

אלא בלחש שלא ושאר בעיקין דרעוא. וקימא מילא בחביבותא דבי אדרא. כיון דמטו לשים שלום מ' עכ"ל. ע"כ אין לענות אמן אחר גאל ישראל [שם] : (ב) ג' תפלות שמ"ע אבות תקנום כנגד הקרבנות בזמן שאין בית לקדש ובשלמה פרים שפתינו (זכר לדבר. ערב.פרוזו באות שיח של יעקב אבינו ע"ה. בוקר באות ב' דאברהם אבינו ע"ה. צהרים באות ב' דיצחק אבינו ע"ה. שעליהם אמר דוד המלך ע"ה אשיחה ואהמה וישמע קולי) אברהם תיקן תפלת שחרית כנגד תמיד של שחר. ומנחה כמוהו. תשעה ע"ה יצא. ועיקר מנחה. שיתחיל אדם להתפלל עם הנץ החמה. שהוא שיעור שעה אחר שעלה גוף השמש (עמו"ק סי' כ"ח) ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שליש היום בעת השוה והלילה שוין (עי' לחם שמים ריש פ"א דברכות) בקתב עדיין בוקר לקצת ב"א. ולאחר זמן זה הפסיד שכר תפלה בזמנה. מיהא שכר תפלה איכא עד חצות. אחר חצות עבר זמן תפלה של שחרית. ואין לה תקנה אלא בתשלומין אחר תפלת מנחה. אם שגג או נאנס [סי' פט] : (ג) בשעה שאתה מתפלל. דע לפני מי אתה עומד. (ע"ל בהקדמה מקלת בהעוררות הכוונה לתפלה) אל תעש תפלתך קבע. אלא רחמים ותחנונים לפני המקום (עי' מ"ש בס"ד דבר בזון פ"ז בחלק הדרושים) כעני העומד בפתח ומבקש רחמים וחסד. ותפלה רחמי היא ובעי כוון' טפי מק"ש (שעיקר הכוונה בפסו' אחד) וצריך ללבוש בגדים נאים כפי יכלתו. ככה אל תבר המלך לדבר עמו פה אל פה. וכתיב הכון לקראת אלהיך. ואע"פ שאסור להתפלל בראש מגולה [עי' זהר ויקרא רס ב] או יחף ופוחח. הדרך ת"ח להתפלל עטופים בסודרין וגלימתא. ובשעה שיש ק"ש צריך ציצית ותפילין : (ד) אין עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה של מצוה. ומתוך כובד ראש בהכנעה. לכוף ראשו כאגמון (אבל לא הבא עליו כמשא כבד) אף שיעמד זקוף הגוף. ולא יגהק (רעקין בל"א) ולא יפהק (גרעפסין תענגין) [בתפלה. ואם מוכרח. יניח ידו על פיו שלא יראה פתיחתו] וידים כפותין. מונחים על זרוע השמאלית נגד הלב והשמאלית תחת הימנית. וכן הרגלים נ"ל רגל ישרה כאלו הם אחת (ישרה גי' תפלה) כמי שידיו ורגליו אסורות. שאינו יכול לברוח ולזוז ממקומו לעסקיו (ולמען שמועת הגוף. פי' מ"ש לעיל בס"ד בהקדמה) : (ה) צריך לכוין פניו נגד מקום המקדש בכ"מ שהוא. ויהיו עיניו למטה (וסגורות כמ"ש בהקדמה. והמתפלל מתוך הספר כסגורות דמי) ולבו למעלה לשמים (וסודם מבואר בהקדמה יע"ש) ויחתוך הדברים בשפתיו. ולא יפסיק תפלתו. אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. ומפני הסכנה פוסק : (ו) [ניקב לנפית אם יכול להעמיד עצמו (אפי' ע"י דחק גדול. וליכא בל תשקצו) יעמיד עצמו ואח"כ יתפלל. ואם] מלפפו ומוכרח לצאת רוח מלמטה. אם הוא ביחיד. מרחיק ממקומו והולך לאחוריו ד"א [ואם א"א יכול ילך לצדדין] ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח ואו' רבש"ע כמ"ש (בהגהות הבוקר מעי"ז) וחוזר למקומו ומתחיל ממקום שפסק [ואם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש. ואם מתפלל בצבור. ישהה במקומו וימתין שיכלה הריח ולא יאמר רבש"ע וחוזר למקום שפסק. ואם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש (סימן פ)] : (ז) כשמפהק מלמעלה סימן יפה לו [שם] אבל אסור לשאוף אבק (טאבק) תוך התפלה. עמו"ק : (ח) אינו פוסק לא לקדיש וברכו ולא לקדושה. אלא ישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ [סי' קד] : (ט) היה עומד בתפלה וקראוהו לעלות לתורה. אינו פוסק [שם] : (י) צריך לשחות בארבע תחלה וסוף [סי' קיג] כשאומר ברוך יכרע בברכיו. וכשאומר אתה ישוח בראשו עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה. וכשמזכיר ה' יזקוף. שנאמר ה' זוקף כפופים (עי' עוד בפי' פ' שירה) פי' כרע, כרע כתיאתא. בנת אחת וכמהירות. כי זקיף. זקיף כחויא. ולא בגחתא. ומאן דלא כרע במודים עושו נעשה נחש. שדרש שבה נחש כנגד זה : (יא) אחר שהתפלה היא במקום הקרבן כידוע. ספק דקדקו חז"ל [ברכות ט] הרבה. והקפידו שתהא דוגמת עבודת הקדש. שהזהירו שתהא מעומד דומיא דעבודה. ובקביעות מקום (לאברהם אע"ה. אל המקום אשר עמד שם. לפיכך כתוב בוה אלא להכנס בעזרה) ושלא יחוצץ דבר בינו לבין הקיר (ע"ד כסות.קיר דלא מחיצה (עי' חלק הדרושים) וידמה כאלו עומדת לפניו מזבח. כענין שאמר המלך החסיד שויתי ה' לנגדי. וכתיב שפכי כמים לבך נוכח פני ה') ולא יהא לקרקע. ושיהיו לו מלבושים מיוחדים לתפלה. שהיתה כמקום נקי. וטהור בגופו ורחוץ ידים. ועל כולם זך הלב ונקי הרעיון וטהור המחשבה. שלא יתפלל תפלתו ח"ו במחשבה זרה ותפסל עבודתו. וצריך לכוין למה שמוציא בשפתיו. כדגרסינן [שם לא] המתפלל צריך לכוין לבו. שנאמר תכין לבם תקשיב אזנך (תפלה גי' בגוונת הלב) שהמתפלל בלב שלם תפלתו מקובלת ודאי. כמ"ש פ"ק דר"ה. תניא רמ"א. שנים שהתפללו זה נענה וזה לא נענה זה שהתפלל תפלה שלמה נענה כו' וכמו שמצינו לר' חנינא בן דוסא ושאר צדיקי' שנענו בתפלתם. הכל לפי הכוונה. ואין ספק בעולם. שאם יומו עשרה מישראל (אפי' היו בידם עונות ועשו תשובה עליהם) ויתפללו תפלה הוגנת ומתוקנת כראוי כהלכה. בדבור ומחשבה נכונה וכוונה הרצויה שישלים לקרב הגאולה. וכמ"ש בספרא דצניעותא [וזכר תרומה קעו] דרעוא דרעוין אתגליא בצלותא דתתאי. ואפי' יחיד צדיק גמור אם יתפלל תפלה אחת כהוגן בכל תנאיה. יש בידו לבחיש קץ הגלות. אלא שעונות הדור גורמים שאין זוכים לכך. עד שיגלה הש"י פה רבא בחסדו הגדול. זה שאמר הכתוב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע. כלו' יש איש ומפגיע אפי' אחד מספיק. ותושע לו זרועו ויתינו רוממס. ואמר ושנת גאולי באה. ואביט ואין עוזר : (יב) וצ"ל שזוהי כוונת החכמים במאמר סידוע דירוש' פרק היה קורא. אמר ר"א אנא לא כוונית מן יומאי ס'. לא היה דרך בהפלגות ח"ו. אלא אדרבה דרך ענוות והצטערות על העדר הכוונה כראוי. כי ידוע בר"א ובמו היו כדאים להביא המשיח בלי זמנו כדאיתא בתלמודן פרק השואלים. וכדי שלא יתמהו העולם על עיכוב הגאולה הודיעם כחו הגדול בתפלה למהר הגאולה. ויתכוונו רע לו שאינו חפץ בתיקון העולם לפיכך הודיעם שאין התמיהה ממנו. אלא עונות הדור עושים שלא עלה בידו תקון הכוונה השלמה שום פעם. שהרי פ"א תשב שבשלים הכוונה כל צרכו. ונטרד במחשבתו לחוכמו. כענין שאמר בגמרא בבלי כנ"ל. דאדמי להו כדוכלא דמרא וסודינהו (עיין בהקדמה) כדי שלא נדחוק הקץ אם אין הדור ראוי. זה לדעתי דבר ברור בפשט הבנת המאמר הלז. עם שיודע כל חכם לב כי בלי ספק רמזו כאן לדברים שהם כבשונו של עולם : (יג) אך בשביל קצור הכוונה השלמה מחמת אונס. לא יתייאש אדם מן הרחמים. דרחמנא לבא בעי. ואחד המרבה ואחד הממעיט נאמר בו ריח ניחוח. בלבד שיכוין לבו לשמים. ואם א"א לו לכוין יפה. יתפלל על דעת אנשי כנה"ג (כמש"ל בהקדמה בס"ד) דומיא דמחשבת עבודה שהולכת אחר תנאי ב"ד. אבל לפחות צריך שיכוין באבות : (יד) גרסינן [מגילה יז] ק"כ זקנים ומהם כמה נביאי' (הם אנשי כנה"ג) תקנו י"ח ברכות על הסדר (כי גוף עיקר התפלה אבות הקנוהו) סידור שלא מרא מאוד מי ישיגנו. עמוק עמוק מי ימצאנו. ונמנו על כל תיבה ומלה בדיוק עצום. ובלי ספק כל מנין הברכות סדורים במנין מכוון. עליו אין להוסיף ממנו אין לגרוע (עיין בהקדמה) ולכן המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה אינו אלא טועה ולא יצא י"ח. ואמרו ג' ראשונות דומות לעבד המסדר שבח רבו. אמצעיות למבקש פרס מרבו. ג' אחרונות לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו. לפיכך אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג' אחרונות. (טו) כבר זכרתי אל פ' הקרבנות מ"ש בחבורי מו"ק שתפלת העמידה במקום זריקת דם התמיד עומדת. לפי שהיא שפיכת הנפש שהיא הדם. וחכמי אלהים רוח שפרס. גם כבר הזכרתי בהקדמה שאין לכוין בבקשת הצרכים תועלת והנאת הגוף לעצמו. רק בכוונה שהוא כלי להוציא מעשה השם לפועל והשגת שלמותה. אבל לא יסבן מבלבלי בריאות הגוף (ותיקונו ותאוות הבהמות המעוזרות) אבל יסד המאמר הנעלה ית' להרכיבם יחד. להיות בהם נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו. והמבולי לקט כתב דברים מיוסדים על ענין סדור ה"י ברכות העמידה לפי הסדר. ראיתי להביאם איש איש על מקומו. והמוס כלליות די"ח ברכות אלו. ג' ראשונות הם נגד חסד גבורה תפארת. וג' אחרונות עד נצח הוד יסוד. והם בחינת ו' קצוות ידועים. וי"ב אמצעיות הם נגד י"ב צירופי הויה. שהם בסוד י"ב אלכסונות דס' יצירה (כוונת סדרם לא קבלנו. ומ"ש רז"ל אמצעיות אין להם סדר. שם ענין אחר. להורה. אבל סדורים הם עפ"י האמת. וכן דרך ספרי סודאי. אך מ"ש המפרשים הוא מסכתא דמגילה) שהם עד שבטי ישורון בכללותן. ובהרבה אחר מולא י"ג. כנגד זה הוסיפו ברכה של מינים. וכן הם נגד י"ב חדשי השנה. שמוסיפין עליהם חודש העיבור. ואם כולא מספם יפה. והודות מוסת הגר"י נפרען שבנו ממנו כאמור זה פעמים : (טז) לא יעמוד בתפלה כשאוחזו או בתי ידים. או יחף כדרך אנשי המקום שלא לעמוד יחף לפני גדולים. ואם נהג מותר אפי' בגדין קלים. ובמדינות אלו לא יתפלל במכנסים בלי זאקין עליהם. וכ"ש המתעטף שהמעיל שבעקב מגולה (והשלאפרין וחוסין הרגלים אין לאוש) והזאקין מותר אפי' בלי מכנסים המכסים

כן גם לסרוח . והרב החסיד ותלמידים לסתלל רק מעוטף בסודה תלימתו . ומנהג חכמים הראשונים להתקשט בבגדים נאים בעת שלום . ובעת זעם עמדו כעבד לפני רבו . שמשליך אדרתו מעליו והודק אצבעות ידיו בשל זו כמי שמוסר אצבעותיו כהמלסטר . וכן חכמים שפשו פוסק אפי' בעת שלום . ומוב לזהר (סי' נא) : (יז) אם בתפלת ש"ע ביחיד או בלבת מתחת לקטנים או גדולים . אם יכול להעמיד (אפי' רק שעות מפרסה ובענין שאסור להעמיד משום בל שקצו . וי"א חקה בשגן שמותר) עד שיסיים לא יפסיק . ואם לאו יפסיק לגדולים . ולא לקטנים אפי' שותמין על ברכיו . וימתין עד שיכלו המים וחוזר לתפלתו וא"צ להרחיק . אבל בתפלת ק"ש וברכותיה . אם רוצה מרחיק שגיל מים . וכשרוצה יעמיד עד שיסיים תפלתו . ולגדולים יעמיד בהיסל ולא יפסיק (ואפי' בפסד"ז מב"ש ואילך) כהאך בו משום בל תשקצו . ואם לאו יפסיק לקטנים או גדולים (סי' נב) : (יח) בקומו להתפלל . אם בח"ל יחזור פניו נגד ירושלים ויכוין גם נגד המקדש ובית קדשי קדשים . ואם בירושלים יחזיר למקדש ויכוין גם נקדשי קדשים . ואם אחורי המקדש (ובמקדש אסור לעמוד בזה"ז) במערב ק"ק יחזיר למזרח נגד קדשי קדשים . ואם בצפונו יחזיר פניו לדרום . ואם בדרומו יחזיר פניו לצפון . ואם בח"ל יחזיר נגד א"י ויכוין גם נגד ירושלים ובמקדש וק"ק (וסומא או מי שאינו יכול לכוין הצד שנגד א"י . יכוין לאביו שבשמים . ובמקום שנהגו להתפלל לצד אחר או יהבב על החמור . עכ"פ יצדד פניו לצד ירושלים כשהוא בח"ל . ובירושלים למקדש . ובח"ל לא"י) ואנו שבמערב א"י מחזירין פנים למזרח נגד א"י וקובעין שם הה"ק (ואפי' קבעוהו לצד אחר יתפללו למזרח . ואם טעה ועמד לדרום או לצפון והתחיל להתפלל . לא יעקור רגליו להפך עמידתו למזרח רק יהפוך פניו למזרח . והעומד למערב לא יהפוך רק לדרום או לצפון שרוחם כדי שיחכים או יעשיר (וי"א שיעקור למזרח) וי"א שביחיד שהוא כנ"ל . ואם בצבור עמד לרוח אחר . אם יכול לצדד פניו למזרח באופן שאין היכר כ"כ יצדד . ואם לאו יהפוך עצמו למזרח . ואם קבעוהו לדרום ומתפללים שם . יוכל א' להתפלל אז שם למזרח . וי"א שיתפלל רק לדרום ויחזיר פניו למזרח) ומ"מ מדינות אלו שלצד צפון ערבי . אף שהם במערב א"י . לא יקבעו ההל מזרח נגד אמצע רוח

מזרחים שלהם . רק קצת נגד מזרחית דרומית (שעיך שיים מקודש אמצע מזרחה שנגד ירושלים . והקודש זו שהוא מקום יציאת החמה בעיר זו בתקופת ניסן ותשרי באמיתית . והוא מקום שיעת גלגל משוה היום באופק עיר א . שלכן היום והלילה שוים שם אז) ומקום זה בכל מדינות אלו הוא לצלם מנקודת נוכח ההרים דירושלים . ולכך לחשוב כמה יהיה נגד ירושלים ברוחב שממשוה עד רובע עגול שמגובה ראש עד מקום שישת אופקיו במשוה . ואם הרוחב שמעגול זה עד משוה עד ירושלים הוא יותר מרוחב שממשוה עד גובה הראש דירושלים . צריך לצדד קצת לדרום כערך היתרון . וכשהוא פחות מזה . יצדד קצת לצפון . ודבר זה תלוי בהרחק המדינה מים המערבי כלפי מזרח ובהרחק מסבור הארץ כלפי צפון יותר ממרחק ירושלים . והוא חשבון קל ליודע דרך החשבון כהמולם כתבי . והרוצה לפנות לדרום או לצפון כדי שיחכים או יעשיר . יכול לעמוד לצד זה (אפי' בצבור שמתפללין למזרח) רק יצדד פניו למזרח נגד א"י (אפי' ביחיד) או יעמוד למזרח ויצדד לדרום או לצפון . ובצבור זה יותר נכון סי' צד) : (יט) י"א שקודם התפלה ילך לאחוריו ג"ס וחוזר לפניו ג"ס . וטוב לחוש . ויכוין רגליו זה לזה כרגל א' (וכן בקדושה) ויפה עיניו לשמים דרך הלוי כולל זה לעורר השוחם (וכן בתוך התפלה כשנתבטל כוונתו) ואח"כ יכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה (והצורות . ואם לאו מקדים עליה מלאך המות ואינו זוכה לראות פני שכינה בצאת נפשו . ולהכינם בסידור התפלה מותר . ולא יניח התולה) לצרך (ויחשוב כמתפלל בבהמ"ק . ועי"ז תפלתו רצויה . ויחשוב אני מכוין לכלול את נפשי בין אימן דמתפללין לקוב"ה בלב שלם וישתמע בס"ר) ולבנו ימין למעלה לב' (והמגביה ראשו ועיניו למעלה כמריש על הגג . המלאכים מלעיגים עליו . אך המזכיר השם ישא עיני למעלה . וי"א שא"צ) ועומד באימה (כלי תמעט . וי"א שינוע ראשו לפניו ולאחריו בכח בכל התפלה) כעבד לפני רבו . ולא יניח ידיו על חלציו . וטוב שיתן על לבו כקשורין ימין על שמאל במקום שמנהגין לעמוד כן השואל צרכיו מהמלך . והכל כמנהג המקום . ולא יכניס לבוף האגודל תוך פיסת היד . ויש נוהגין להניח זרועותם על לבם ימין על שמאל שיהא פרק אמצעי מב' זרועות נגד פניו . ורגליו שוים כאילו הם אחד . כמי שידיו ורגליו אסורות מלזוז ממקומו לעסקיו (סי' נה)]:

בית קדשי הקדשים תפלה מעומד ליחיד בלחש . מפורשת יפה ברורה וצרופה :

היכל קדש קדשים (למוסף ולמנחה כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ :

אדני . (תהלים נ"א) [הש"ץ אומרו גם בחזרת התפלה] אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

כאן נכנסת היכל קדש הקדשים שהוא בבינה . יסוד דאימא . דהוא גולה . והוא קודש דכליל קדשים . ג' ראשונות שבבריאה . דסמיך למלכות דאצילות : אדני . שם הקדוש הנכבד הזה . משמשו בדרך שהוא לשון אדנות ברבוי דרך הפלגה [וכבוד . כנאמר לכבד בל' רבים] כענין שם האלהים . וכן אדונים ודומיהם . ויתמם הוא סו"ד כימי המדבר [בעדו] כיו"ד אלהי . כמו שיורה הכתוב אלהי ואדני לריבי . ובא קמץ בכל מקום . להבדילו מלשון חול . ודרך הסוד ידוע שהוא היכל לשם הויה ולכתבו כמש"ע בהקדמה : שפתי תפתח . כי מי"י מענה לשון :

(א) כאן נכנסה באצילות שהוא בחינת דכורא . לכן צ"ל מעומד . דכל מלי דדכורא בעמידה . והכוון בשם ע"ב שהוא באצילות . יואל אלהים י' דהויה בחינת חיה . ותחשוב להעלות הה"א שתהא דבוקה עם הוי"ה והוי"ה עם ה"א עילאה . אח"כ ה' ו' ה' עם יו"ד (כד' מיעין הב"ע) לכללה באצילות עד א"ס . ותכוון לכלול בחינת חיתך עמהם . ובכל נוכר למעלה שע"י ק"ש מעלים מיין נוקבין . ונמשכים מוחין טמיר וסקביה בתפלת י"ח . כיון דכל דא אתעביד חד ביחודא ס' כדין עיילין למטרוניתא ס' ולמיהב לה מזונא וסיעוקא כד"א יחוה . וכל שייפין סלקו חד . כדין עיילין לה בלחישו . עכ"ל ס' האזכר [תרומה קלג] : (ב) [בברוך יכרע בברכיו מעט . ובאתה ישתחוה במהירות כפ"א עד שיתפקקו כל חוליות השדרה . וגם ראשו יכוף ולא כ"כ עד שיגיע נגד האזור . ובשם יזקוף בנחת ראשו תחילה ואח"כ גופו . והך את הגנה שא"י לשחות כנ"ל יכוף ראשו ודיו (סי' קיג)] :

עולם האצילות

ברוך זאת הברכה ראשונה בסדר וקודמת בתפלה . ולכן אמרת שאם לא שהן בה חוזר לראש . והוא

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל

ברכת ימינא . תיבותיה מ"ב (וכן מתחיל בב' ומסיים במ') כמנין גדלה שהיא חסד (כל ישראל שוין בה) כשם אלוה כלי מתמיר, שבחסד לאברהם (הא רבנן . מניין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים) ח"ע שבולי הלקט כמוד ס"א (והוא

הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

בפרקי ר' אליעזר כשהציל אברהם מאור כשדים . פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם . ביאור תיבת ברוך בדקדוק . ע"ל בהקדמה . הכורע .

כורע בברוך . שהוא כולל לשון ברכים . ולשון בריכת מים . להוריד השפע ממקור הברכות . ותעשה ב' כריעות . כריעה ראשונה בגוף בלבד ותכוין בי"ה . ובתיבת אתה (לשון נוכח ונסתר שבברכה . עיין הכוונה בהקדמה) ישוח בראשו עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה (שהם י"ח במספר חוץ מחוליא קטנה . כנגד י"ח ברכות התפלה) והכוונה בו"ה . ובהזכיר ה' תעשה כמו כן ב' זקיפות . ראשונה תזקוף הגוף בלבד ותכוין בה"א תתאה דהויה לגבי ו"ו ואח"כ תזקוף ראשך והוא ה"א עלאה לגבי יו"ד . וכל זה לזקוף א' דאדני על ידי י' דהויה : ואלהי אבותינו . אין קורין אבות אלא לשלשה [ברכות טז] שהם אלהי אברהם אלהי כו' (דאינון בכתר חכמה בינה) כדרך שכתובים בתורה. ואם אמרם אלהי אבותינו בלבד יהא מקום לחשוב שאנו מכוונים לאבותינו הקרובים אלינו . ולומר אלהי אברהם כו' בלבד . אין דרך כבוד להזכירם בשם עם אדם בלי תואר המעלה . גם עדיין יש לטועה שיטעה שאין הכוונה על אחרים ששמם כשמם לכן בא הלשון ברור . כי הם לבדם קרוין אבות . והוא כמו לאב ולכהן לשון חשיבות : הגדול הגבור והנורא . סודם ידוע בחסד גבורה תפארת דאינון אבהן : אל עליון . בסוד כלילותם בכתר עליון דרך קו האמצעי . בסוד ו"ו דואלהי יעקב והנורא דסמיך ליה : גומל (מלשון ויגמול שקדים) וג' הויות דמז"לא . והוא סוד דעת (וסיים טובים (מצד הדעת דמיקרי טוב . גם בלא דעת נפש לא טוב) ומטיבים לנוק' . בסוד האדם ידע) דאריך אנפין ששם יסוד דעתיק . וזהו וקונה הכל ודאי : חסדי אבות . חסד גבורה תפארת דזעיר אנפין : למען שמו . (אל שדי) אשר באהבה זווגא . אהבת חסד לאברהם . והוא מלך עוזר ומושיע ומגן . יסוד סוד נצח . וזה מבואר:

[אם לא אמר זכרנו . ונזכר קודם שאמר השם מהחתימה . חוזר ואומר ואם אמר זכרנו בשאר ימות השנה . ונזכר קודם שאמר השם . פוסק זכרנו . מלך עוזר . ואם כבר אמר השם . אינו חוזר ואסור לחזור . ומתחיל מלך עוזר . ואם כבר אמר החתימה . חוזר לראש (סי' תקפ"ב)]:

בעשי"ת זכרנו לחיים . מלך חפץ בחיים . וכתבנו בספר החיים . למענך אלהים חיים :

מלך עוזר ומושיע ומגן. [כורע וזוקף כנ"ל] ברוך אתה יי מגן אברהם:

ברוך אתה . ב' כריעות כנ"ל : ה' . ב' זקיפות כנ"ל . לזקוף ד' דאדני :

(א) בגשם שיש מתחילין להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של י"ט האחרון של חג . ואין פוסקין עד תפלת מוסף של י"ט הראשון של פסח [סי' קי"ד] : (ב) אם אמר משיב הרוח בימות החמה או לא אמרו בימות הגשמים . וכן בטל אם הזכירו בימות הגשמים או לא הזכירו בימות החמה . אין מחזירין אותו [שם] : (ג) אם אמר מוריד הגשם בימות החמה . חוזר לראש הברכה . ואם סיים הברכה . חוזר לראש התפלה [שם] : (ד) בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו . וה"מ שלא הזכיר טל . אבל אם הזכיר טל א"צ לחזור . בד"א שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם . סיים כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה . ולא חוזר לראש התפלה . אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה . יאמר במקום שנזכר . ואפי' אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור . אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה [שם] : (ה) [אם אמר מוריד הטל במקום מוריד הגשם (אבל שכח לומר משיב הרוח לבד אינו חוזר) ונזכר קודם שאמר השם מהחתימה . אומר מוריד הגשם במקום שנזכר . ואם כבר אמר השם . אינו אומר כלל ואינו חוזר (שם) : (ו) אם לא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל ונזכר קודם שאמר אתה קדוש . אומר מוריד הגשם במקום שנזכר (אפי' כבר סיים הברכה אומרו בלא חתימה) וכן נוהגין לומר מיד תוך כ"ד . ואם נזכר כשאמר השם קודם שאמר מחיה המתים . יסיים מחיה המתים ואח"כ אומר משיב הרוח (וה"ה בכ"מ שנזכר באמצע ענין יסיים הענין ואח"כ אומר משיב הרוח) ואם נזכר אחר שהתחיל אתה קדוש חוזר לראש התפלה (שם) : (ז) אמר מוריד הגשם בקיץ אפי' הזכיר גם טל . חוזר לראש גבור (ואם אמר משיב הרוח ונזכר קודם שאמר מוריד הגשם אינו חוזר. רק פוסק וגומר התפלה) ואם סיים הברכה אפי' לא התחיל עוד אתה קדוש חוזר לראש התפלה (שם) : (ח) אם מסופק בקיץ במה אמר מוריד הגשם או לא . עד ל' ימים הראשונים חוזר . אחר ל' אינו חוזר אם התפלל ל' תפלות בל' יום אלו (שם) : (ט) אמר בשמ"ע צ' פעמים מן מחיה המתים אתה עד אתר מוריד הגשם. או בא' דפסח עד אתר מכלכל חיים (ולא יעשה כן לכתחלה) ואח"כ מסופק איך אמר בתפלה אינו חוזר (שם) : (י) ש"צ שטעה בקול רם דינו כיחיד . ואם בגשם לא אמר משיב הרוח ונזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לראש. אחר שהשלים אינו חוזר (סי' קכ"ד)]:

אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע.

אתה ברכה זו היא גבורות ממותקת. היא ברכה שמגלגל . מעין שאומרים גבורות . שנאמר הנו לה'

כבוד ועוז (ולשון שבולי הלקט . כשנעקד יצחק (ופרחה נשמתו וחזרה) אמרו מחיה המתים) [ער"א פל"ח] מעין תחיית המתים (לדברי אשר הפ' ס' התרומה . וע' יחיאל [טור סי' קי"ד] ג"פ ונח פניני . מר מי דקין ומר דתוקף) ברוש דחמסין תרעין . חסר חד . מהמת טרשה שבבימה . וכזו ג"כ כל ישראל שרין . תוך ממוריד הטל דבימות החמה שהמתים ש"ם אותו . והעיקר לאמרו כדעת גדולי הפוסקים והטור והאר"י ומנהג הספרדים : שהם גבור לעולם אדני .

ר"ח אגלא . שם קדוש [ולא יהרהר בו רק כשטהור

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מאוד מכל טומאה ובגדיו נקיים] (גם הוא אותיות אגאל) וברזא אחרא יגלא . בזוהר חדש . וה"ל כחותם כשיהיה הר"ת על דרך שם הוי"ה . והוא באמת מכוון ביותר לענין ברכה זו . כי יהיה ר"ת אגלי . לשון אגלי טל : גבור . גי' אלף למד הויה . מה"ד כלול בחסד (וכן גבורה גי' אריה) : מחיה. גי' ס"ג . יש בברכה זו ה' פעמים תחיית המתים . מלבד ומקיים אמונתו לישני עפר . נ"ל שהם כנגד ד' השובין כמתים. וכנגד השינה שהיא ס' מס' במיתה . שעליה אנו מברכין כל יום בבוקר המחזיר נשמות לפגרים מתים . ולכן הוא לשון הוה . כי כן הוא דבר התמיד לעולם : משיב הרוח . על שם הכתוב ישב רוחו יזלו מים. ועי' לעיל בפי' המזמור :

מכלכל חיים בחסד . המזון בא מלד החסד . בכתוב נותן להם כו' כי לעולם חסדו . אלא שהוא נמשך דרך מדת הגבורה . כמ"ש שלחן בצפון . ולכן קשין מזונותיו של אדם . הרי גם כאן מה"ד כלול בחסד : סומך נופלים . סוכת דוד . ובר נפלי [משיח סנהדרין צח] : ורופא חולים . מאן קצירי ומריעי [ר"ה פז הדרים מפ] רבנן : אסורים . כלל ישראל. אסירי התקוה. ועי' בפי' מזמור קמ"ו : ומקיים אמונתו לישני . בהבל דגרמי : בעל . בחסד . דכר : גבורות . נוקבין . ונמתקים : ממית ומחיה . במדה שממית . בה מחיה . שנאמר אני אמית ואחיה :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד. מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים. וְרוֹפֵא חוֹלִים. וּמַתִּיר אֲסוּרִים. וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת. וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ: יפסיק מעט מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה. וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

פלו"א [וש"ל הל' בשו"א]. בעשי"ת מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים: אם לא אמרו אינו חוזר ופי' להיי עוס"ז]

[לא אמרו. והכר קודם שאמר השם מהחתימה . חוזר ואומר מי כמוך ונאמן אתה . ואם כבר אמר השם. א"צ חוזר ואסור לחזור. וכן אם אמרו בשאר ימות השנה (סי' תקפ"ב) :

מחיה המתים . סולל כל מיני מיתה הנ"ל :

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

(א) בקדושה צריך השוואת הרגלים כמו בתפלה . ובאמירת קדוש וברוך וימלוך. מגביהין עצמן ומטלאין גופן [ועקבן] מעל הארץ כלפי מעלה (דוגמת המלאכים) ועיניו נ"ל סגורות . אבל אין לרקד ולקפץ בכל עוז כמעשה ההמון [סי' קכה] : (ב) [א"צ הקדושה עם החזן . אלא שותק ומכוין למה שאומר. ועונה קדוש ברוך ימלוך. וי"א נומר כל הקדושה בלחש עם הש"צ . או נומר נקדישך כו' קדוש קדוש קדוש. בקול רם. ובשאר תיבה ותיבה עם הש"צ (שם) : (ג) העומד בתפלה והגיע למקום קדושה בעת שהצבור אומרים קדושה דסדרא או דיוצר. א"א עמהם. אבל קדושה דכתר ומוסף. עונה עמהם (שם): (ד) עונה ברוך. ימלוך. אחר שסיים הש"צ מברכים ואומרים. כתוב לאמור . ואם ענה קדוש. והש"צ עמד עדיין בוקרא זא"ז. יצא (שם) : (ה) יכוין לקדש השם. ויתבוב הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע ונקדשתי בתוך ב"י. ואומר הקדושה בש"צ. ועיינו למעלה (סל"ה)]:

נקדש. בקדוש' זו אנו הבר"ס עם המלאכים. לא כמו ביוצר . שהם אינו אלא ספור דברים. וכך קדושה בעלמא עילאה : כשם בשו"א הכף [ולא בפת"ח] עלו"א: נבילך. בבול האלף [ולא בפת"ח] פלו"א : קדוש בכתר חכמה בינה: קדוש . בחסד גבורה תפארת: קדוש . בנצח הוד יסוד: מלא כל הארץ כבודו . מלכות . המתגלה כל טוב : לעומתם . של שרפים : ברוך יאמרו . אופנים וחיות : ברוך כבוד ה' ממקומו . ע"ע.: ימלוך . קדוש ברוך ימלוך ר"ת יע"ק . סודו נהבלה.: ספ

ש"ץ אומר כי' נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם. כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קהל עם הש"ץ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ש"ץ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קהל עם הש"ץ בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: ש"ץ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: קהל וש"ץ יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ. וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

[(א) אם סיים בעשי"ת האל הקדוש (אפי' לא זכר כלל שהוא עשי"ת) והכר תכ"ד ואמר המלך הקדוש (ולא התחיל עוד ברכה שלאחריה. חוזר לראש) יצא. ולאחר כ"ד. חוזר לראש התפלה. ואם אמר בשאר ימות השנה המלך הקדוש. יצא חוזר (סי' קיד תקפה): (ב) ספק אמר האל או המלך. חוזר לראש. אפי' אמר קודש ל' פעמים ב"א המלך. אבל אמר נ"פ ב"א השם המלך. מתפלל שמים נדבה. וי"ל שאמר בקול רם האל. חוזר לראש. ואומר בינת הקדושה (תקפה)]:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ. וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) אם לא אמר חוזר לראש

אתה. ברכה זו בה"ת דאצילות נגד סטרין. מניין שאומרים קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו. כשבא יעקב בבית אל ופגע בשערי רחמי' והקדים שמו של הקב"ה. אמרו האל הקדוש [פר"א פל"ה] מנין תיבותיה ביחיד י"ד (כל ישראל שוין בו) נגד שם הויה שרהבו ד' אותיות ונבהו עשרה במילואו ויו"ד ספירות. שהוא רשות יחידו של עולם. ונוסח שאומר ש"ץ יש בו ע"ב תיבות. כהוי"ה במילוי יודין: וקדושים. מלאכים עם ישראל. שכולם נקראים קדושים. ככתוב והייתם לי קדושים. וכתוב ואשמעה אחד קדוש מדבר. ונזכר בכל א' מג' ברכות הללו מלכות. לפי שרומזות בג' אבות שהן הן המרכבה. ולכן נתייחד שמו של הקב"ה עליהן. ונשמט בברכה זו השלישית בנוסח שאומר היחיד. נ"ל מפני שאין בכחו לייחד יחוד גמור (עליון כזה שבאצילות) ועיקר היחוד הוא בזו הברכה. שהיא כנגד יעקב בחיר שבאבות. אמנם בעשי"ת שמתעלה בעטרה שעטרה לו אמו. אומרין המלך הקדוש. ולכן אומרין ג"כ המלך המשפט. כנגד אלהי דוד. שהוא אז המלך של המשפט. וכן מבואר בר' דוד אבודרהם. ויפה כוון. אע"פ שלא ירד לעומק הענין כראוי. ולהשיבות ג' ברכות ראשונות הללו ואחדותם במרכבה. ע"כ הם חשובות כאחד. שבכ"מ שטעה בהן חוזר לראש כולן. ואסור להוסיף בהם דבר מה שלא תקנו חז"ל. ומטעם זה ג"כ חמור כל כך האמן שעונין אחר האל הקדוש. שדינו כדין קדושה וקדוש:

[ויכוין לבקש מה' שיתן לו דעת לאמוס ברע ולבחור בטוב. ואם בא לו איזה בינה בעבודתו יתברך או בתורתו. יתן הודה ע"ז בברכה זו (של"ה)]:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה:

זה הוק. מה ראו לומר בינה אחר קדושה. שנאמר והקדישו את קדוש יעקב. וכתוב אחריו וידעו תועי רוח בינה. כשלמד גבריאל את יוסף ע' לשונות (ובפרקי ר"א. ראו עליונים שמסר שם המפורש למשה רבינו ע"ה) אמרו חונן הדעת. ונ"ל שברכה זו בסוד הדעת. וב' אגדות הנ"ל לדבר אחד נתכוונו. כי מרע"ה הוא בסוד ה"ת כנעלם. שהוא הדעת כנודע. ויוסף סוף משך הוי"ו גוף וברית. בחינת צדיק כי טוב. והוא בכיוס קו האמצעי עץ הדעת טו"ב (וכן שמא דגושפנקא עולה טו"ב) ורזא דבר פלא. כי כן מספר תיבות הברכה עולה טו"ב בשוה. והוקבעה ברכה זו ראשונה לאמצעיות. כי הדעת הוא צורת האדם האמיתית. שבה יבדל מהב"ן ומכת המדברים אשר לבם לפן מסכל. שאינם אדם אלא בצורה. נמשל כבהמות נדמו. ודיבורם אינו אלא כצפצוף עוף. אשר השם אלוה חכמה. על כן הדעת הוא מתנה טובה הנן ה' את אשר יחון בפרט זכה בו ע"י מעשיו. עם שהתנהג כאדם וחי בהם. כענין שדרשו [סנהדרין קיא] לא תמצא בארץ החיים. החכמה לא תמצא במי שמחייה עצמו. אלא במי שממית עצמו עליה. אכן הדעת בין טוב לרע. הוא קנוי לאדם מנעוריו ע"י ההגיגה מאתו יתברך. למען ידע מאוס ברע ובחור בטוב. לבקש המועיל אליו ולדחות מה שמזיקו. אבל מה שגבוה מזה לא ישיג כי אם בעמל נפשו. זהו שאמר עוד. ומלמד. ככתוב אני ה' מלמדך להועיל. וכתיב כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך: לאנוש. במכאובים (ע"י התורה שמתשת כח): בינה. שהיא למעלה מהדעת. והיא להבין דבר מתוך דבר. זו אינה נקנית אלא ע"י יסורין כידוע:

[(א) בשה נומר אתה חוננתנו במו"ש. ושכר קודם שאמר השם (אפי' כבר אמר ברוך אתה) אומר במקום שעומד אתה חוננתנו. ושגג. ואם כבר אמר השם. יצא. ואם אין לו כוס. ושוכר שגם ביום מחר (ואך שיהיה לו מחר בלילה לא מהני) לא יהיה לו כוס. אם שכר קודם שומע תפלה. אומר אתה חוננתנו בשו"ת. ובנזכר אח"כ. חוזר ומתפלל. (סי' ריד): (ב) לא אמר אתה חוננתנו. ואח"כ טעם או עשה מלאכה גמורה (אבל טילטול מוקצה או הדלקת הנר. לא) קודם הבדלה (ולא אמר קודם העשיה המבדיל בין קודש לחול) חוזר ומתפלל ואומר אתה חוננתנו ואח"כ מבדיל. ואם כבר הבדיל. מתפלל שנית ואומר א"ת. ולא יבדיל שנית (שם): (ג) ע"ב שחל בא' בשבת. ולא אמר אתה חוננתנו במו"ש. א"צ להתפלל שנית. ואם עשה מלאכה. דינו כדלעיל (שם): (ד) שכח להתפלל מעריב במו"ש ומתפלל ביום. אומר אתה חוננתנו. אפי' שהבדיל בלילה (שם): (ה) אמר באמצע הברוע אתה חוננתנו. א"צ להתפלל שנים (סי' קח)]:

למוצאי שבת ומוצאי יו"ט [וי"א לאומרו קודם בא"י (סי' רצ"ד)]

אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ. וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ (הגהתנו. בחסף כתה הכית. כנ"ע

רְצוֹנֶךָ. וַתַּבְדִּילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קוֹדֶשׁ לְחוֹל. בֵּין אוֹר לַחוֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ. הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם. חֲשׂוּכִים מִכָּל חֵטְא וּמְנוּקִּים מִכָּל עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ:

וְ) חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה חוֹנֵן הַדָּעַת:

כנ"ל. עלו"א) ומה ראו לומר הבדלה בחונן הדעת. מתוך שהיא חול קבעוה בברכת חול. ומתוך שהיא חכמה [שמבדיל בין דבר לדבר] קבעוה בברכת חכמה [בינה ר"ת בשמים יין נר הבדלה] יש בנוסח זה מ"ג תיבות. נגד ג' של הבדלה. כאות ג'. לומר שהפותח אל יפחות מג'. ובהבדלה יש רק ג' יותר. לומר שהמוסיף אל יוסיף על ז' (ותבדילנו. כנ"ל. עלו"א): והמו. (כן הוא בכל הנוסחאות. עלו"א) עכ"ז אנו מבקשין מתנת חנם. בין דיעה בין בינה והשכל. ביחוד אחר שאנו מדוכאי' ואנוסים ביסורין יותר משאר בני אדם: דעת. כבר נתבאר לעיל כמה פעמים על דרך הסוד. ובלי דעת נפש לא טו"ב ודאי. והוא גי' ב"פ רל"ו. ב' קומות. לרמוז זה. יש ב"י במספרו. והוא מן המוחין. אבל אינו ספירה לעצמו. אלא נבנה מזווג ב' יסודות חכמה ובינה ולהיותו כלול בתפארת. אין צריך לאומרו בתפלת שבת. עי' מ"ש לקמן במוסף השבת: בינה. נוטריקון בן יה. וגי' חיים. על כן מוצאה מצא חיים (חכמה. נוטריקון כח מה. הוא אד"ם. וגי' ע"ב עם התיבה): והשכל. נ"ל שהוא ש"כ דינין שבחכמה. ול"ב נתיבות פליאות חכמה. וט' יתרים רומזים לט' ספירות הנשארים הכלולים בו. כי הוא פרצוף שלם. ועתה אחי אזכירך מ"ש לעיל בהקדמה. שכל עקר הכוונה בבקשת השגת המדע החכמה והבינה אינו אלא לדעת את ה' להשכיל באמתו. להבין טעמי תורה המכוסים מבני אדם. וידיעת דרך שמירת מצותיה בלי משגה. בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע. להבין ולשמוע. לעשות ולקיים מצות מלכו ואלהיו בלי להוסיף ולגרוע:

[יכוין לבקש מה'. שיכניע גאות היצה"ר וישעבדו לעבודתו. ויקבל הוכחותיו כי ימינו פשוטה לקבל שבים. ותקנו אבינו. שהאב חייב ללמד בנו תורה (של"ה)]:

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ. וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה:

השיבנו. ברכה זו תיבותיה כ"ו (כולנו שוין בה) כמספר שם יה. שהוא בחכמה כנודע. גם הוא בבינה כנ"ל. וזהו שאמר הכתוב אם עונות תשמור יה כו'. ובזה הרווחנו ג"כ טעם יפה לתיבת אבינו שבברכה זו ובנמשכת יותר משאר הברכות. כי ידוע שהחכמה נקרא אבא (עי' מ"ש בברכת עובד) מה ראו לומר תשובה אחר בינה. שנאמר ולבבו יבין ושב. כשעשה ראובן מעשה בלהה ונקנסה עליו מיתה ושב בתשובה וחיה. אמרו הרוצה בתשובה. ועל דרך הסוד. נסמכה לברכת הדעת. שעל ידה נתגלה הטוב והרע והיה האדם בחירי וקרוב להטוא. ע"כ בהכרח קדמה התשובה לעולם. בלתה א"א לו לעמוד:

[תקנו אבינו. להזכיר רחמי אב ויסלח לנו כרחם אב על בנים. ובאמרו חטאנו פשענו יקבל ע"ע במחשבה עזיבת פשעיו והחרטה עליהם. ויכה באגרוף על לבו. חוץ מיום שא"א התחנון (של"ה)]:

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ. בת"צ אומרים כאן סליחות כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

סלח. ברכה זו תיבותיה עשרים [גי' כתר] כי הסליחה מהכתר (הוא ארך אפים) ולספרדים מלה א' יתרה. גם היא ישרה. סי' אך טוב מכוונה לזה. כי הוא גי' שם אהיה. שה"א בכתר כידוע. ועי"ל בהקדמה. ובכן נתיישב היטב לשון אבינו גם בזו. כי הוא האב העליון. ועפ"ז ג' ברכות הללו הולכות בסדר המדרגה ממטה למעלה בסוד המוחין. מה ראו לומר סליחה אחר תשובה. שנאמר וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר צדקה ממני וסלח לו אותו עון. אמרו חנון המרבה לסלוח. ואע"פ שכבר למדנו מראובן שנתקבלה תשובתו ונתכפר עונו. עדיין לא שמענו מדת הסליחה על הודאת העון בלבד (כי ראובן היה עוסק בשקו ותעניתו):

שהל . היא מלה תלמודית . אין לה רע במקרא . והוא ענין המחייה ומחיקה לגמרי יותר מהסליחה : פשענו . שכל ישראל מרדים . אי נמי בגלגול אחר . מ"מ ראויה המחילה לפשעים אשר אתנו מופקדים מאחרים . יותר מלהפשיט הפגמים כו' . ואמרנו מוחל תחלה . עד הפשה שהוא הקל ורצוי שימחה מכל וכל . וסליחה עד הפשע שהוא המרד :

רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ. כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה גוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

ראה. ברכה זו תיבותיה י"ח. גם זה מספר מכוון מאד לכוונת ענין הברכה. כי ידוע ח"י הוא הגואל (ונוסח הספרדים נשתנה קצת בזו) : נא . כן הוא בכל הנוסחאות. עלו"א. מה ראו לומר גאולה בשביעית . מתוך שעתידין ליגאל בשביעית. במוצאי שביעית בן דוד בא (ראה נא בעיני שכלך מה נמלצו אמרי יושר . כי בלי ספק רמז במדה שביעית לב' ראשונות שהשובות כאחת (בסוד הדעת שהוזר לו עכשיו מלמעלה למטה) והוא הגואל . אחד בקו) שהוא אשר גאלנו במצרים וע"י תהיה הגאולה העתידה . ובמוצאי שביעית היינו המלכות . ממנו ודאי בן דוד בא . כשאמר הקב"ה לישראל במצרים וגאלתי אתכם . אמרו גואל ישראל . אמרו רז"ל [פסחים קיז] דצלותא גואל ישראל . לשון הווה . כי הוא לעולם גואל ישראל בכל דור . כל זמן שישראל מפוזרים בין הישמעאלים . אינו מניחם להשתקע ביניהם ח"ו ;

בתענית צבור אומר הש"ץ כאן עננו . ואם לא אמר . אומרו בשומע תפלה :

(א) [כש"ע כשיש י"ד שמתענים ומשלימים (עד צאת הכוכבים . או עד שהלבנה זורחת בכח ומאירה על הארץ) . אומר הש"ץ בחזרת התפלה עננו בין גואל לרופא . בשחרית ובמנחה (הוץ מט"ב בשחרית) וחותם בא"י העונה בעת צרה (סי' תקס"ו תקס"ב תקסו) : (ב) שכח לומר עננו . ונזכר קודם שאמר השם מחתימת ברכת רפאנו (אפי' כבר אמר ברוך אתה) חוזר ואומר עננו עם החתימה ואח"כ רפאנו כו' . ואם נזכר אחר שאמר השם (ואם אמר עננו . נשית רפאנו . הוי רפאנו לבטלה) או שאין שם י' שמתענין . או שאין משלימין . או שהלכו מקצתן קודם שהתחיל עננו (ואם התחיל ואח"כ יצאו . גומר) או שבאו אחר ברכת רפאנו (וי"א דלאומרו בשו"ת א"צ י' מתענים רק לאומרו ברכה בפ"ע) יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד . שחותם שומע תפלה (וי"א לחתום העונה כו' ושומע תפלה . ובחתם שומע תפלה לבד . יצא) ואם שכח . אומרו ברכה בפ"ע אחר בשלום (וי"א שאסור) קודם אלהי נצור בלי חתימה . ולא בין שומע תפלה לרצה. וי"א שאומרו ברצה אם נזכר. וי"א שדינו כיחיד (תקסו) : (ג) טעה ואמר עננו קודם ראה נא יאמר ראה נא ואח"כ עננו שנית (סי' קיט) : (ד) בת"צ לא יתפלל ש"ץ שאין מתענה . ואם עמד להתפלל . או שאין שם אחר . יאמר עננו בשו"ת כיחיד . ויאמר ביום צום התענית הזה . ואם אמר העניתנו . ואפי' בין גואל לרופא . מ"מ א"צ להתענות (תקסה תקסו) : (ה) ש"צ המתענה תענית יחיד ומתפלל מנחה . יאמר עננו בשו"ת בלחש ולא בחזרה . ואפי' לא התפלל בלחש (כגון שכח לומר טל ומטר. דא"צ לחזור וסומך על החזרה) רק אחר החזרה כשאומר בלחש אלהי נצור . יאמר ג"כ עננו (תקסו) : (ו) יכוין לבקש מה' שירפא אותנו בגוף ונפש . כדי שנהיה בריאים לעבודתו . ואם יש חולה בביתו או בעיר ר"ל . יתפלל עליו אפי' לא ביקשו ממנו : ויקיים בזה מ"ע ואהבת לרעך כמוך . ויתפלל קודם על חולה אחר ואח"כ על שלו . והוא נענה תחלה . וכשמתפלל בפני החולה . א"צ להזכיר שמו . ושלא בפניו צריך להזכיר . וכשנתרפא החולה . יכוין ליתן הודה ע"ז בחתימות הברכה . ויכוין למ"ע הנ"ל (מהרי"ל של"ה)] :

רְפָאֵנוּ יהוה וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה. וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל מַכּוֹתֵינוּ:

רפאנו . תיבותיה כ"ז כמנין אותיות לה"ק . והוי"ה עם התיבה שהוא בחסד (ברכה זו וג' האמצעות הם ענפי ג' ראשונות) מה ראו לומר רפואה בשמינית . מתוך שניתנה מילה בשמיני שצריכה רפואה . לפיכך קבעוה בשמינית כשריפא רפאל את אברהם אמרו רופא חולים . הבן איך נתכונו הדברים שאמרתי שהברכה היא במדתו של אברהם אבינו ע"ה . וכן מוכיח מה שקבעו סמוך לחתימת הברכה לשון רחמים רהם גי' אברהם : מכותינו . עט"ש בברכת אשר יצר :

[המתפלל על החולה . אומר זה קודם כי אל מלך. וי"א שעדיף לאמרו בשו"ת . וכאן יתפלל רק במחשבה :

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי . שתשלח מהרה רפואה שלמה מן השמים , רפואת הנפש ורפואת הגוף . לחולי (פב"פ) בתוך שאר חולי ישראל : כי אל ט'] :

כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

(א) בכרכס תשעי"ם מתחילין לשאול מטר. בחוצה לארץ בליל ששים של תקופת טבת. ויום התקופה מן המנין. ובא"י. שואלין בשבעה במרחשון [סי' קיז]: (ב) אם שאל מטר בימות החמה. מחזירין אותו. אם לא שאל מטר בימות הגשמים. מחזירין אותו. אע"פ ששאל טל. אבל אם שאל מטר ולא טל. אין מחזירין אותו (שם): (ג) אם לא שאל עד ונזכר קודם שומע תפלה. אין מחזירין אותו. ואם עומד לפני ש"ג. אומרו שם. ואם לאו. שואל בש"ת (ואם הוא תענית. מקדים לשאלה. אח"כ ענני) ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה. אם לא עקר רגליו. חוזר לברכת השנים. ואם עקר רגליו. חוזר לראש התפלה [ואם הוא רגיל לומר תחנונים בין תפלה לתפלה כדי הילוך ד"א] ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו. אע"פ שעדיין לא עקר רגליו. כעוקרים דמי. ואם נזכר אחר שהתחיל ש"ת קודם שיתחיל רצה. דעת הש"ע שאומר ותן טל ומטר ואח"כ אומר רצה (שם): (ד) [יכריז השמש טו"מ אחר קדיש שקודם התפלה. ואם לא הכריז. מ"מ יאמרו. ופוסק לאומרו במעריב מוצאי יו"ט א' דפסח (שם): (ה) אם שאל מטר בימות החמה (או הש"ץ בקול רם) חוזר לראש הברכה. ואם נצרך המקום אז וצריכין לו. אינו חוזר (אבל הש"ץ בקו"ר. חוזר) (שם): (ו) אם הש"ץ לא הזכיר טו"מ בלחש. או שאומרו בקיץ. אפי' נזכר באמצע התפלה. אינו חוזר. ואחר שישלים תפלתו בקו"ר. יאמר בלחש אלהי נצור ויפסיק ג"פ ליהד (סי' קיד קכג קכו): (ז) אם מסופק אם אמר טו"מ. כל ל' ימים הראשונים חוזר. ואחר ל' אינו חוזר. אם התפלל ל' פעמים בימים אלו. או אמר צ' פעמים ביום א' ותן טו"מ לברכה. ולא יעשה כן לכתחלה (ד"ח): (ח) יכוין לבקש מה' שנה טובה (ועי"ז יהיה שלום על ישראל) ופרנסה בנחת שלא ע"י מתנת בשר ודם. ושיהא ריוח לעניים. כדי שיוכל לעבוד אותו בלי מונע. והשואל בדרך יאמר ושבענו מטובך (כל"ה)]:

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן (בחורף טַל וּמָטָר לִ) בְּרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ. וּבָרֵךְ שְׁנוֹתֵינוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

ברך. תיבותיה כ"ח (הספרדים מאריכים בה קצת. ונראה שהיא תוספת מאוחר) סי' לדבר כח וגבורה. ובהורף ל'. ברא דתלתים שנה (עילאין דהוא יחזקאל) שכן גם זאת נקראת ברכת השנה. והיא במדתו של יצחק אבינו ע"ה. שולחן בצפון כנודע. וזוהי ג"כ שקבעו בה שאלת המטר. כי גבורות גשמים שמנו. וכמו שהוקבעה ההזכרה במדה זו. כן עשו בשאלה. דבר אחד הוא ממש. וזה ברור. מה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית. כנגד מפקיעי שערים. ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה. כשזרע יצחק ומצא מאה שערים. אמרו מברך השנים. הרי מבואר כדברינו: שנה. נקראת ע"ש ימיה (וגי' ספירה. שכל אחת קרוי שנה): השנה. נגד ש"ס מעלות. שבכל יום מקפת החמה מעלה אחת: את. לרבות שנת החמה: ברכה על פני. ע' כוף קונטרס שמש צדקה: פני האדמה ושבענו. ש"ת יכו. מילוי עולה כל. גם מכוון למנין הברכה. ולכן העיקר נוסח מטובך הישן וקדמון (שטהינו. כ"ל. פלו"א):

[אומרה בשברון לב מאוד. ויכוין לבקש מה' על ביאת המשיח ב"ב וקיבוץ נדחינו (יוס"ה)]:

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ. וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ. וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

תקע. תיבותיה עשרים במספר (לספרדים כב) כמנין יו"ד דאיה עם שלשו. והשם אהיה עם הכולל. כי הוא בת"ת שמתמלא בבינה. שהיא השופר הגדול כנודע. ובה תמשך תרעין דהירו. מה ראו לומר קבוץ גליות אחר ברכת השנים שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי כי קרבו לבוא. כשבא יעקב למצרים ונתקבצו השבטים עם יוסף. אמרו מקבץ נדחי ישראל. הרי מבואר הדבר כמ"ש. ברכה זו יתירה על ברכת הגאולה בג' דברים. א' שאותה לשון הווה. מתמדת בכל דור כמ"ש שם. וזו עתידה. ב' שהיא רק גאולת הגופות משעבוד. וזו גאולת הנפשות. הג'. שזו כוללת עוד הקבוץ וכנוס יחד: גליותינו הגימל קמוצה [ולא בשו"א כרז"ה] עלו"א: נדחי. הנשמות הנדחות. והשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח:

[יכוין לבקש מה' לחדש ימינו כקדם. ובעי"ת חותם המלך המשפט. (אמר המלך המשפט י"א שלא יצא) ואם חתם מלך אוהב צדקה ומשפט עד פכ"ד. אומר גם כן המלך המשפט. ולאחר כ"ד. יצא והכור להתפלל שנית נדבה. ובשאר ימות השנה אם אמר המלך המשפט. יצא (סי' קיח תקפב)]:

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה. וְיוֹעֲצֵינוּ

השיבה. תיבותיה כ"ה. טוב לכל ישראל. היא בסוד המלכות (הנקראת כה כנודע. שבה נתגלו כל הנביאים) דבוקה בת"ת כי אז היא בסוד שני המאורות הגדולים. והיה אור הלבנה כאור החמה. והו. השיבה שופטינו כבראשונה. בתחזור עטרה ליושנה. ויתחברו לדם

כְּבַתְּחִלָּה . וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה . וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יהוה לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט : בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט :

ומשפט. ולא נקראים שניהם שופטים. ה' ובית דינו דאיכון שופטים: ויועצים. כן הנוסח כליות יועצות. יגון. הוא ס"ט. שטה מעליו. אל ישת אל דרכיו לבך: ואנחה. היא דין. כי יתרחצו הרגלים. או ודאי תמלוך ה' לבדך. ולא תרגז ארץ תחת ישמעאל כי ימלוך. ובעלונו אדונים זולתך

אם לא אמר . ונזכר קודם שעקר רגליו . חוזר לברכת השיבה . ואח"כ חוזר לראש :

וכו': בחסד וברחמים. כי יתבלעו הדינים ומדה"ד תתהפך לרחמים הייגו וצדקנו במשפט (פתוח הבית) הידוע. שצדק ידין במדת משפט ולא יוקיד עלמא בדינוי דצדק. וזהו מלך (הוא מלכות בית דוד כנזכר לעיל. ושרה אמירת כנ' יהודא חסיד) אוהב צדקה ומשפט. שייחדו. כי צדק ומשפט מכון כסאו. ובעי"ת חותמין המלך המשפט. כי אז הם יחוד גמור. המלך הוא המשפט. ועלו"א. כיון שנקבצו גליות נעשה דין ברשעים. שנא' ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך. כשאמר הקב"ה למשה ואלה המשפטים אמרו מלך אוהב צדקה ומשפט. (צדקה גי' אלהים ברבוע עם הכולל (לכן מי שי"ל מאתים זוז חסר א' מותר לקבל כדי להשלים לר'. וכיון שי"ל מאתים אסור לקבל צדקה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. משפיע ונותן) ומשפט גי' ה' פעמים אלהים . גבורות . דאבא זהו ואלה. ו' הוא ת"ת . אלה מלכות. שי ברא אלה כנודע. ובהתחברם הם המשפטים אשר תשים לפניהם :

ברכת המינים (שאין מאמינים בה' ... שביטה משמים) יכלול שיעבור הקליפות ויצא לנו תקומה וביחוד לשכינה. והוסיפו שבר גם זדים (שיודעים רבונם ומכוונים למרוד בו) ויכוין לבקש מה' ... אויבים ומכניע זדים (סי' קיח) :

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה וְכָל הַמִּינִים כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ וְכָל אֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וּמַלְכוּת זָדוֹן מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים :

ולמלשינים. הוא"ה כ"ח גשא שלא (ולטור כן. נראה דנרים וכל אויבי עמך. ולספרדים ל"א. כהירגת דיומא אי נמי לשון ארמי וכה) כי צריך כח לשבר כחם. ברכה זו בינה תקנוה. שאיה נגד פרקי המרכבה. אמנם שם עד קליפת הערלה התופפת על היולה מבחוץ. סביב רשעים יתהלכון. ובפני הבית לא היו צריכים לכך. שהיה הערלה מגולה. כיון שנעשה דין ברשעים כלו המינים. וכולל זדים עמהם. שנא' ושבר פושעים (הם המורדים) וחטאים (הם המוטרדים בחטא ונעשה להם קנין ותואר) יחדו. כשטבעו המצרים אמרו שובר אויבים: ולמלשינים. עלו"א: תקוה. נוטריקון תק (לשון נרתק) וה. כי עד שם אחוזתם. ומשם נוטלים השפעתם: המינים. הם אפיקורסים. נקראים כן ע"ש אפיקורוס היווני שם רשעים ירקב שכפר בהשגחה שהאמין העולם הפקר לית דין ולית דיין ח"ו. וי"א שנקראים ע"ש מין בעל הכת ההיא. שהיה שמו מאני שחיק שמיה. ויסד אמונת ב' רשויות ר"ל. והנמשכים אחריו יקרא בשמם. והתבונן מפלאות תמים דעים אשר הופיע רוח קדשו על מתקני תפילותינו תפלת ישרים רצונו. כי מן אז והלאה כמעט נעקר אלה הכתות מן העולם. עד שלא ימצא להם כת ידועה בעולם. אם לא יסתירו עצה והיה במחשך מעשיהם ורשעים בחושך ידמו. כי עכשיו כל האומות הראשיות מאמינים בהשגחה ותפלים ביחוד. ועדיין התפלה צריכה מחמת שרשים הרעים הנשארים שלא יתפשטו להיות שורש פורה ראש ולענה: וכל אויביך יכרתו. זו כריתת ברי"ת: ומלכות זדון. מבואר בדברי הנביאים. עלו"א: ותכניע. הכונה על אותה קליפה דקה הנוגה לשם הרב המתהפכת כו'. ויתמו חטאים. לא חוטאים. והוא שאמרו הז"ל שהקדוש ברוך הוא אוהב הרשעים :

[יכוין לברך מה' בשברון לב מאוד. לרומם קרן הצדיקים והחסידים שהם עתה נבזים ושפלים (של"ה)] :

עַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל זִקְנֵי עַמְּךָ

על החסידים. היינו מ"ב. כשם אלוה שבמלכות הקבלה באור כמינו אלוה. ואחר שנכרת הערלה ונגלו האבן מע"פ הבאר ונתגלה אור זרוע לצדיק. יסוד עולם. כיון שכלו המינין מתרוממת קרן הצדיקים. שנא' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק. וכולל גרים עם הצדיקים. שנא' מפני שיבה תקום. וכי יגור אתך גר. כשאמר הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך

בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְעַל פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם. וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ בָּטָחְנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

זכמה על יתריו ואח"כ מקיים. אמרו משען ומבטח לצדיקים. צדיקים הם רודפי צדק ומהגגים כדין ישר. וחסידים נוהגים לפנים משורת הדין: זקני. הם זקני תורה. כמ"ש אל זקני העיר השערה: סופרים. הם הסופרים אותיות שבתורה ותיבות ופסוקים. כדרך שעשו בעלי המסורת. גם המעתיקים ודורשים הכתובים דברים כתקנן: גרי הצדק. שנכנסו תחת כנפי השכינה הנקראת צדק: ועלינו. הקטנים הנמשלים לילדים שא"ל דעת שלמה. מ"מ ראויים להמיית רחמיך. כבן יקיר שיש לאביו געגועים. אם ילד שעשועים: שכר טוב. ראוי לצדיק. כי יש פרי לצדיק כי טוב: באמת. כי טוב ה'. אמת הותמו: ושים חלקנו עמהם. איזה תפלה שוא. כי אף אם האדם בגל בחירה. מ"מ צריך סיוע כמאמרם ז"ל [סוכה נב]: לעולם. לבטוח בשמך בכל אופן אף על פי שאין אנו כדאי. זוהי שאמר עוד ולא נבוש. במה שבטחנו עם מיעוט זכיותינו. לא כאותן שנא' עליהם רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה. כמ"ש ועל ה' ישענו. וע"ז אמר הכתוב וכסיל מתעבר ובוטח: משען. סמיכת התקוה: ומבטח. חזק ממנו בשלומו. בלי שום דאגה ולא יראה דרך טוב בו: לצדיקים. פרין. פילאה והתאה: (ומבטח. גם הוא קמוץ כחברו. עלו"א):

[יכוין לבקש מה' על בנין ירושלים ולהשיב השכינה לתוכה וכסא דוד הע"ה. וכשאומרו ולירושלים יתחוה מעט למזרח (וי"א שבכ"מ שמזכיר ירושלים ישתחוה למזרח. וי"א שאין לשחות בולירושלים וכ"ש בבונה ירושלים. ואפשר שיטה מעט) ויכוין לשלוח התפלה לא"י ומשם תבוא לבני הש"י. ואומר דוד עבדך. ויש מדלג עבדך. ואין נכון (סי' קיג של"ס)]:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין: (בת"ב למנחה אומרים כאן נחם) בָּרוּךְ אַתָּה יהוה בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

ולירושלים. תיבותיה כ"ד. עד כ"ד צרופי אדני. שהיא ירושלים של מעלה כנודע (ולספרדים ך"ג. סי' שמחה בך) היכן מתרוממת קרן הצדיקים בירושלים. שנא' שאלו שלום ירושלים. כשבנה שלמה בהמ"ק אמרו בונה ירושלים. היא בהוגת יסוד דנוקבא (לכן נסמכה לברכת הצדיק) בסוד דינא קשיא. כי הוא ג' אלהים פשוט ומלוי יודין ומרובע: ותשכון. בקבע: ובנה אותה. בכרכי הים קורין לקלפיתא במיתא: ובנה. כמה דאת אמר ואבנה גם אנכי. ובזה מיושב הפוך הסדר:

[שכח לאומרו אומרו אלא ועל כולם בלי חתימה שכח אינו חוזר. והמתענה בי' אומרו בערבית ושחרית ומנחה (הקמ)]:

לת"ב

נַחֵם יהוה אֱלֹהֵינוּ אֶת אֲבֵלֵי צִיּוֹן. וְאֶת אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלָיִם. וְאֶת הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה וְהַבְּזוּיָה וְהַשּׁוֹמֵמָה. הָאֲבֵלָה מִבְּלִי בָנֶיהָ. וְהַחֲרֵבָה מִמְּעוֹנוֹתֶיהָ. וְהַבְּזוּיָה מִכְּבוֹדָהּ. וְהַשּׁוֹמֵמָה מֵאֵין יוֹשֵׁב. וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁהּ חָפוּי כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה. וַיְבַלְּעוּהָ לִגְיוֹנוֹת.

נחם. נוסח זה יש בו נ"א תיבות. מנין הויה אדני. למתק דיניה: ציון. בי' יוסף. ה' פעמים אל. ו' פעמים הויה. מבחינת יסוד דכורא: עיר. פ"ד דינין דאימא: אבלה חרבה בזויה שוממה. ר"ת אחב"ש. רומז על ביוש הבוש ה' שבר עמו: יושב. כתפאר"ת אד"ם לשב"ת בית. זו אשה: יושב. הוא ש"ח השדה. המשכיל יבין: חפוי. כבוש בקרקע: לגיונות. מצוי בתלמוד. ומוצאו מלשון יוני ולטיני. ביאור לגיון. קשר אחי עבא:

וירשוה עובדי פסילים. ויטילו את עמך ישראל לחרב. ויהרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון במר תבכה. וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יהוה באש הצתה. ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור ואני אהיה לה נאם יהוה חומת אש סביב. ולכבוד אהיה בתוכה. ברוך אתה יהוה מנחם ציון ובונה ירושלים:

(וירשוה. ב' יודי"ן. עלו"א) [שהשורש ירש. והעתיד ליחיד נסתר. יירש. בב' יודין. א' לשורש וא' לשימוש העתיד. ולכן כשבא עם ויו המהפכו לעבר צ"ל בב' יודין]: ויטילו. וישליכו. כמו ויטילו את הכלים: במר. במר נפש. כענין שכתוב ובכו אליך במר נפש: לבי לבי. ע"ש הכתוב מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי: מעי. המו: (הגהה. בסידור"ק הה"א [ולא בחול"ם. להבדילו מהלווי] (ומאן דאמר כ"ם בציר"י ורפוי הג' לא משתבש) ולד"י וקי"ו דגושים. עלו"א): ואני אהיה לה חומת. חומה ני' ג' מלואי אהי"ה: מנחם ציון בבנין ירושלים. לכן אין בו משום שאין חותמין בשתים:

[יכוין לבקש מה' על מלכות ב"ד. ולא יאמר ומצפים לישועה. וכשאומרו לישועתך קוינו. יכוין לצפות לישועה כדי שיוכל להשיב דבר לשואלו (ביום הדין) צפית לישועה. גם יכוין לצפות לישועת ה' לנו בכל יום ורגע להצילנו מכמה פגעים רעים ומועיל מאוד לעשות כזה (של"ה)]:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום: ברוך אתה יהוה מצמיח קרן ישועה:

את צמח. תיבותיה עשרים (כלנו שוין בה) כנגד גובה כ' קומות דהויה אהיה. שוה אדני. ני' צמח: דוד. הוא בחינת עטרת יסוד דדכורא'. וכן הוא ני' זהב. כי זהב הארץ ההיא טו"ב. כיון שבאו לירושלים בא דוד. שנא' ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם. דוד בן ישי ני' שכינה. בן דוד גימ' אדני. ופי' לעיל על מה שאמרו במוצאי שביעית בן (את. לרבות משיח בן אפרים. א"נ מי אליהו הנביא שבא לפניו). כשעברו ישראל בים סוף ואמרו שירה (דכתיב בה ויושע ה') אמרו קרן ישועה: וקרנו. עיין לעיל בפי' מזמור שיר ליום השבת: תרום. ע"ל בברכת השחר: כי לישועתך קוינו. תכוין שאתה מצפה לישועה קרובה בכל יום. כדי לידע מה להשיב כשתכנס. כשיכניסוך לדין וישאלוך ולא תגמגם: ישועה. בשור"ק. ני' שכינה:

קי"ל [ע"ז ח] שואל אדם כל צרכיו בש"ת. ויכול לשאול בין בל' יחיד בין בלשון רבים. בין צרכיו ממש בין צרכי רבים [סי' קיט] וטוב לומר שאלתי עונתי פשעתי. ולשאול מזונותיו. ואפילו הוא עשיר. והוא עיקר תפלה דאורייתא. אמנם השמטו התחנה שהעמידו כאן בסדורי תפלות חדשים מקרוב באו. זו וכיוצא בה עוזמו. בלא להוסיף על מטבע חכמים כלום. אלא כל יחיד יכול לחדש בה תוספת בקשה כצרכיו אליו. ויתחנן בה כפי כחו. אבל אין לחדש דבר מעתה נוסח קבוע. לחברו עם נוסח הברכות הקבועות מאנכה"ג. נוה לתקן את הכל. וע"ע בהקדמה ובלו"א:

שמע קולנו יהוה אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. כי

שמע. תיבותיה ל"ה (לספרדים ארבעים במספר. היא היא) כמנין שם הגבורה (עמש"ל בפי' ברכת אתה גבור) ושם בוכ"ו עם הכולל. שהיא תפלה לעני וד"ל. דינא רפיא שיונקת ממדת הגבורה כידוע (ונוסח עננו למתענה כמנין ס"ג. היא תפלה למשה (דינא קשיא) שעמד מ' יום בלי אכילה ושתיה. וכללם יחד עולה כמנין הויה אדני עם הכולל. כי נמתקת ע"י קך) והיא בחינת הנוקבא כנסת ישראל קהלת יעקב. שבה מתקבלין כל בחינות ברכות הקודמות. והיא ההיגת כל המציאות. שכולם מתעטפות בה. לכך אמרו [ע"ג ה] שואל אדם כל צרכיו בש"ת שהכל מעינה. כל הנחלים הולכים אל הים. וכן שמע הוא ענין אסיפה וקבוץ. מלשון וישמע שאול (כענין שפירשתי לפי' בק"ש). שמע קולנו אחר מצמיח קרן ישועה כיון שבא דוד באהבה תפלה שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי: קולנו. קול ברמה נשמע: ה' אלהינו. אדני והויה. להמתיקה. לכן לא הזכר באמצעיות. רק בברכת השנים (שהיא בגבורה כמ"ש שם בס"ד) וכאן. שיניקתה ממנה כאמור: ברחמים. מדת יעקב אע"ה (כנגד ת"ת) בעל הרחמים הר': וברצון. דייק מניה. הוא שמ"ו: תפלות והתחנונים. תפלה ני' ואתחנן: ברחמים וברצון.

אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל תְּשִׁיבֵנוּ:

כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו כי על רחמיך: ריקם אל תשיבנו. ע"ד לא ישוב דך נכלם. אם אין בידינו זכיות. עשה בקשתנו. בהיותך מלכנו שופט בצדק דלים וסועד בחסד כסאו:

[יתודה על חטאיו מיום היותו. ויפרוט בפיו כל מה שלבו יודע חטא בשגגה ובזדון לב. ובבכיה ובחרטה גמורה על העבר וקבלה בקיצור. ובזה לא עון מתודה. מהכרת בתפלה להשיב לו. ווידוי על לבבו. ובמו"ש עד היום הזה (של"ה):

אנא ה'. חטאתי עויתי ופשעתי לפניך. והרע בעיניך עשיתי. רבונו של עולם. עשה למען שמך הגדול. ותכפר לי על עוני וחטאי ופשעי. שהטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מנעורי עד היום הזה. ותמלא כל השמות שפגמתי בשמך הגדול:

יכוין לבקש מה' על מזונותיו אפי' הוא עשיר. ואקרי ברא מהימנא ובניה מתברכין ברכאן לעילא. ואין לאומרו במנחה (של"ה):

אתה הוא ה' האלהים. הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד ביצי כינים. הטריפני לחם חוקי והמציא לי ולכל בני ביתי מזונותי קודם שאצטרך להם. בנחת ולא בצער. בהיתר ולא באיסור. להיים ולשלום. משפע ברכה עליונה. כדי שאוכל לעשות רצונך ולעסוק בתורתך ולקיים מצותיך. ואל תצריכני לידי מתנת בשר ודם. ויקוים בי מקרא שכתוב. פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: כי אתה שומע וכו':

זה הל' הוא נוסח קדוש. והרב חיד"א ז"ל כתב לומר נוסח זה ביום שיש התנן. ויכוין לעשות נחת רוח ליוצרו:

מודים אנחנו לפניך בבושת פנים בחרפה וכלימה: שחטאנו עוינו ופשענו לפניך. ועברנו על מצות דאורייתא ודרבנן. והרע בעיניך עשינו. והרי אנו מתחרטים חרטה גמורה. ואנחנו רוצים בלב שלם. לשוב בתשובה שלימה. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתזכנו לשוב בתשובה שלימה. ותמחול ותסלח ותכפר לכל חטאתינו ועונותינו ופשעינו. ותמלא כל השמות שפגמנו בהם. ותוציא לאור כל ניצוצות הקדושות אשר נתפזרו על ידינו. וישוב הכל לאיתנו הראשון. ותזכנו לקיים כל מצותיך. ולעסוק בתורה לשמה. ותצילנו מיצר הרע. ותפרנסנו פרנסה טובה. בהיתר ונחת וריות לעבודתך. בזכות שמך הקדוש הממונה על הפרנסה דיקרנוסא. גימ' תת"ך עם ג' אותיות. ויכוין בשמות ולא יוציא בפיו: כי אתה וכו':

וביום שאין תחנון אומר זה דרך בקשה. ויכוין לעשות נחת רוח ליוצרו:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתזכנו לעסוק בתורה לשמה: במצות ובגמילות חסדים: ויהיו כל מעשינו לשם שמים. ותזכנו להשלים תיקון נפש רוח נשמה בגלגול זה: ותפרנסנו פרנסה טובה בהיתר ונחת ובריות בזכות שמך הקדוש היוצא מפסוק והריקותי לכם ברכה עד בלי די. ומפסוק נסה עלינו אור פניך ה': כי אתה וכו':

(א) היחיד ביום תעניתו. אומר כאן עננו. וכן ש"ץ בתפלה לחש. וחותמין כש"ת. ואם שכח ונזכר קודם שעקר רגליו. אומרה בלי חתימה. וש"ץ קובעה בין גואל לרופא. וחותם בעת צרה. ואם שכח ונזכר קודם שחתם רפאנו. אומרה שם. וחוזר ואומר רפאנו. ואם לאו אומרה כאן. וחותם בעת צרה וש"ת. ואם חתם באחת. יצא. ואם שכח גם בש"ת. אומרה ברכה בפ"ע. אחר שסיים המברך את עמו בשלום [תקסב תקסה]: (ב) יחיד המתענה אפי' ת"צ אומר עננו במנחה בשו"ת בלי חתימה. בין מתפלל ביחיד בין בצבור. בין לא קיבל התענית או אין משלים. בין מתענה עד שעה. וכן התנן וכל מי שמתענה עד מנחה גדולה. אך כשאינו מתענה רק עד אחר חצות ואוכל קודם מנחה. אפי' לא אכל עד זמן מנחה גדולה לא יאמר עננו. וכשלא קיבל התענית אפי' משלים. ידלג תי' ביום צום תעניתנו (שם): (ג) אפי' יחיד המתענה ומשלים וקיבל התענית אומר צום התעניתנו: (שם): (ד) שכח לומר עננו ונזכר אחר שאמר השם מהחתימה. אומרו אחר אלהי נצר בלי חתימה. ואם נזכר אחר שעקר רגליו לא יאמר עוד. ואם אמר עננו ביום שאין מתענה. חוזר לראש הברכה (שם)]:

בתענית צבור אומרים זה

עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ. [ראוי לומר כאן הפסקה במקום סא"ז מהרב חיד"א ז"ל] אַל תֵּפֶן אֶל רִשְׁעֵנוּ. וְאַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ. וְאַל

תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. הֱיֵה נָא קָרוֹב לְשַׁוְעָתֵנוּ. יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנוּ. טֶרֶם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע. כִּי אַתָּה יהוה הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה. פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה: כי אתה וכו'. [השה"ץ אומר עננו הנוסח]

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָעוֹנֶה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת צָרָה:

העונה לעמו ישראל. ל"ב נוסח הטור והש"ע. ועמו"ק. לפ"ז יש כאן ס"ה תיבות כמס אדנות. ולנוסח אחר כמס ס"ג:

[עננו אבינו עננו. ביום צום התענית הזה. כי בצרה גדולה אנחנו. על כל אשר חטאנו עוינו פשענו אנחנו ואבותינו. ועל ידי זה חרב עירנו. ושמם מקדשנו. אוי ואבוי לנו. כי עונותינו הטו אלה. ופשעינו האריכו קיצנו. אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. וכמו צע"ר בנפשנו. על חורבן בית המקדש וביטול תורה ועבודה זה כמה מאות שנים: וזה צע"ר השמים. אהה עלינו. לכן עתה שבנו אליך בבושת פנים וחרפה וכלימה. ובדמע לב נבקשה מאלהינו מרחם. אנא ה'. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שיהא מיעוט חלבנו ודמנו המתמעט בתעניתנו היום. כחלב מונח על גבי המזבח. שתכפר בו כל חטאתינו עונותינו ופשעינו. והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני. ובא לציון גואל: אל תפן ט')]:

כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

שומע תפלת כל פה. ע"פ הכתוב שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו: פה. גי' מילה. ישראל המהולים. וע"ד הסוד פה היא השכינה. הורה שבע"פ קרינן לה. וגי' אלהים עם הכולל: שומע תפלת עמך ישראל ברחמים. ע"ד הקבלה. אוסף וקובץ תפלת כלל ישראל בתוך הרחמי"ם כנ"ל. וע"י כך מתבסמים. ומתעוררים הרחמים מבעל הרחמים: תפלה. גי' הקי"ה. כי בהבא יסד ברתא. וגי' ת"ף. לבטל כח הידועה. וכענין שאמר הכתוב והקת מרים הגביאה הת"ף בידה. בזמן ביטול כחה. ולמד הא. רמז למדתה כנ"ל:

(א) כאן הוא סוף י"ג ברכות האמצעיות. שהם בסוד וא"ו דהם מ"ה. וי"ג מדות הרחמים. ולכן הזהירו חז"ל [ירו' פ' ת"כ ס"ן] מאוד על אמן שעונין כאן. שהוא תמור ג"כ קדים וקדושה. מכאן והילך קבעו ג' אחרונות שהם בנגה והוד דזעיר ומקביה כמבר לעיל (והמלכות כלולה ביסוד. כי היא נעשית עטרה ברתא כל לדיק. ועמש"ל בסיכל לבנת הספיר) ולכן גם אלו חשובות כאחת. סג' ראשונות: (ב) [יסוף לבקש מה' בבחון לב. שיקבל תפלתו במקום קרבן. ושיחזור עטרה ליושנה. ואם לא ענה אמן אחר ברכה זו. מעכב ביאת משיח ח"ו. ויפסיק בין אמן למודים (של"ה)]:

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן

רצה. ברכה ז' [illegible] כנגד ביה [illegible] בסדר עבודתן אמרוה. כמש"ל בסדר עבודה. והיו מתפללין על העבודה שלא תתבטל. ולכן מתפללין שתחזור למקומה כבראשונה. לכן נקראת ברכת העבודה. וע"ד הסוד נקראת כן. כי נגד גי' הק"ל (י' ספירות) תפותין. דלמן הויה אהיה הויה אדני [גי' הק"ל] דנה. ועבד עברי עובד ביום ובלילה. דע והבן. תיבותיה ל"ד. כשם בוכ"ו. הלוף אהיה (שהוא בבינה כידוע. ממנה נמשכים גלה אל יסוד. סוד ג' ברכות אחרונות אלו. ולכן יש לכוין גם בתיבת רצה למילוי שם אלהים בה"א. שהוא בבינה כמ"ש בכתבי אר"י) ולספרדים מ"א. סי' אם לבינה: את. לרצות עבודת הלב שהיא התפלה. שאינה מקובלת באמת כ"א בבית אלהים זה. המכוון כנגד שער השמים: לדביר. היכל. והוא גי' רי"ו. וכוללו חסד וגבורה שביסוד חכמה. וקרוי ג"כ ספר. כנודע מהכתוב [יהושע טו שופטים א] ומרז"ל [ע"ז כד] כי הוא בסוד ויעש דוד ש"ס (כמ"ש בס"ד במכתב אלהים) והוא בעל הבית ודאי. הייע לדביר (גם הוא לשון מנהיג) ביתך. והבן: ואשי. כמו להמי לאשי. שתחזור הלא הקדושה שהיתה רובצת על המזבח כאריה (גי' גבורה) ונ"ל שלשון רבים רומז לד' השין. שהן ודאי אשי ישראל בעלי הרחמים. המשכיל יבין [וזה מכוון יותר מג' פירושים שנאמרו בו בטור. ונתיישב היטב מה שהקשה הפ"ח]: ותפלתם היא תפלה לעני הנ"ל. שעוטפת וכוללת כולן. ובזה מיושב כפל הלשון. דבתפלתם דרישא היינו תפלה כמשמעה פי"ל דמעיקרא מלינן אתפלתם דהאידנא. והשתא אהפלתם דלעתיד בשוב העבודה. הרמוזה באה כדלעיל. ועפ"ז ג"כ אין קפידא אם נמשך הלשון ואשי ישראל אל ותפלתם (עמו"ק): באהבה. היא אהבה עולם. גם אהבת חסד. כענין

הברכה הזאת בנגד הזקן מכהסד ובו מיכאל שר החסד עומד ומקריב. ועבודה נעשית ע"י כהן איש החסד: ברצון. נתבאר לעיל כמה פעמים: עבודה. הלב. כיון שבאה תפלה במקום עבודה [מגילה יח] שנא' ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וגו'. כשירדה שכינה במשכן אמרו המחזיר שכינתו:

ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

[(א) שכח לומר יעו"י בערבית ר"ח (או מסופק אם אמר) אפי' ר"ח ב' ימים ושכח בלילה הב' א"צ לחזור. אבל שכח בשחרית או מנחה או בחוה"מ אפי' בערבית ונזכר קודם שאמר השם מהחתימה. אומר במקום שנזכר יעו"י ותחזינה. ואם נזכר אחר שסיים הברכה קודם שאמר מודים. אומר יעו"י מודים. ואם נזכר אחר שהתחיל מודים קודם שאמר יהיו לרצון או שלא הסיח דעתו עוד מתפלתו. חוזר לרצה. ונזכר אח"כ חוזר לראש התפלה. ואם נזכר אחר שהתפלל מוסף. אינו חוזר להתפלל שחרית שנית (תכב תל): (ב) בערבית ר"ח (אחר שהקדים שקודם שמו"ע) יכריז השמש יעו"י (ולא יפסיק באמצע ק"ש וברכותיה) אבל לא בשחרית. אח"כ כבר התפלל שמו"ע. או לא התפלל עדיין כלל (רצו): (ג) ש"צ שלא אמר יעו"י בקול רם. ונזכר קודם שסיים התפלה. חוזר לרצה. ואם סיים. יצא. ואם לא אמרו כלל. יצא. ואחר שסיים התפלה בקול רם. אומר אלהי נצור ויפסע ג"פ (קיט קכג תכו)]:

בראש חדש ובחול המועד אומרים זה:

אלהינו. מזכירין כאן מעין המאורע. לפי שהברכה היא בדבי"ר וספ"ר זכרון (כנ"ל) לירא"י ה' ולחושבי שמ"ו (רצון) ותיבות מסת זה כמנין היס עם הכולל (נוסח הספרדים ב' יתרים ולשון מגומגם) וביזה (שהיא ספר החיים כנודע) השפעת כאן בגלה ביחוד הנ"ל. כי בו יראה כל זכורך את פני ה': משיח בן דוד. כבר נתבאר לעיל. וכן רבים מערכי הכינויים נאמרים כאן:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם
לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בחוהמ"פ חַג הַמַּצּוֹת בחוהמ"ס חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

בשובך לציון. כמו שאמר הכתוב כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון: שכינתו. כמבואר. לציון. נתבאר והבן:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

[(א) יכוין ליתן הודאה לה'. על כל הטובה והנסים שעשה עמו. ועושה בכל עת. ומחויבו לעבדו ולהודות לו (של"ה): (ב) כורע במודים (כברכת התפלה. ואם רוק בפיו. ירוק ואח"כ יכרע) ראשו (וי"א רק הגוף. ובפ"א) וגופו כנ"ל. עד שיתפקקו כל חוליות השדרה (כעבד הכורע לאדונו) ויקבל עליו במחשבה אדנותו ומלכותו ית' (ודלא כרע במודים שדרתו נעשה נחש אחר ז' שנים אחר מותו. ולא יקום בתחיית המתים) חוץ או חולה. ירכין ראשו ודיו. וזוקף בשם כראש תחלה ואח"כ הגוף. בעוד שאומר הי' שאתה הוא. כדי שיאמר השם בזקיפה. והאומר מודים מודים. משתקין אותו (קיג): (ג) כשמגיע הש"צ בתפלתו בקו"ר למודים. כורע עמו. ואומר מודים דרבנן כשחיים אחת]:

מודים. היא ברכת הודאה (מלשון לך יודו אדיקים) וכ"ב היה אומרה ביוה"כ (ולדעת הר"מ שיירתו לתמיד. היו הכהנים אומרים אותה בכל יום בסדר התמיד) באמור מודים. הכרע גופך בפעם א' בלבד. בסוד ו' לגבי ה' (לפיכך צריך לחזור ולכרוע במודים דרבנן) ותכוין בו' דהויה מוסף אלו ל' דאדני. וכשזוקף זוקף הב' עמו. כיון שבאה עבודה באה תודה [מגילה יח] שנא' זובח תודה יכבדנני. כשהכניס שלמה הארון לבית קה"ק ונענה נתקן הודאה. אמרו ולך נאה להודות. כמין תיבותיה פ"ו (לספרדים י' יותר. למנין שלם) כשם אלהים שבגבורה. וכן הוא ענף הגבורה. וזה מכוון מאד: (שאהג. בקמ"ן הס'

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ
אתה

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ
ותקימנו

במודים דרבנן. כריעת הראש י' לגבי ה'. וזקיפת הראש ה' לגבי י'. מספר תיבותיו מ"ד כרבוע אהיה. שממנה הקיום לברכי רבנן דמתלהי. מש"ה נקרא מודים דרבנן. שהם בגלה הוד כנודע. ולפיכך כורעים ברך בו: יוצר בראשית. ע"ל בברוך שאמר: על שאנו מודים לך. על שנתת בלבנו להיות מודים לך:
(סידור ב"י נ"א)

אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ. וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ. וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם. קִוִּינוּ לָךְ:

וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

הס' [ולא בסגו"ל כרז"ה. והיא במקום וי"ו השימוש. ופירושו ואתה]: הפקודות. כנ"ל. פלו"א) [ואם זייא ועמן נידייקא. ולא המפקדות. ואם זי' ועמן ואחרין בהאלפין. שלא יפול הודאה על טוב שאנו עושים בבחירתינו]: נסיך. אין בעל הנס מכיר בנסו: הטוב כי לא כלו רחמיך. הטוב הוא כלי קבול הרחמים. אומרו הטוב ומטיב. ועל כן לא כלו ודאי: והמרחם (ע"ל באהבה רבה. והוא בחכמה ודעת) לא תמו חסדיך מעולם. שהשפיע חסדים לבד אל העולם הידוע. ותדע שתיבת מעולם נקשרת למעלה. והאומרים מעולם קוינו לך טועים. גם הלשון מיוסד על הכתוב זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם המה. ושיבוש גדול לומר שקוינו מעולם. וזה מבואר:

[בחנוכה ופורים (בליל י"ד ויומו) אומר כאן על הנסים (גם במוסף אמרו בשוכן טורים. אינו חוזר להתפלל. ובשאר ימות השנה. חוזר שנת ור"ח) ואם שכח ונזכר קודם שאמר השם מהחתימה. אפי' אמר ב"א. חוזר ואומר עה"נ כסדר. ואם כבר אמר השם. אינו חוזר. ואם (תרסב הרע"ג)]:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְּמַן הַזֶּה:

על הניסים דחנוכה תיבותיו ק"ח כחבור ס"ג במ"ה. כי חק לישראל. שבו יצא יוסף מבית האסורים. ובטלה עבודה מאבותינו במצרים. ובו היתה הגאולה הגמורה. שכן נאמר בפסח והיה הדבר הזה לחק לך: כן ע"י החק הוא תשועת חנוכה. ובו תהיה הגאולה העתידה. בשומו לי"ם חוק"ו: על הניסים דפורים ס"ח תיבות מנין חיים. ע"ש שיצאנו ממות לחיים: על הנסים. עלו"א שנ"ל על בלי ויו. ולא כרז"ה שכתב בויו וקאי על ועל נסיך דלעיל. כי הטוב כי לא כלו הפסיק הענין. אך בבהמ"ז נ"ל ועל. וקאי על נודה לך כו' ועל אכילת מזון]: הפרקן. עלו"א [שנ"ל הס' בשור"ק. ולא בחטף קמ"ץ כרז"ה. ולא במלאפו"ם]: ועל המלחמות. עלו"א [שנ"ל ועל בויו. ופירושו וגם נודה לך על המלחמות שעשית בשביל אבותינו. שנלחמת מלחמתם. כמו ה' ילחם לכם. וכדמסיים רבת ריבם כו'. ולא כרז"ה שכתב שמפני שאין להודות על מלחמה נ"ל על בלי ויו ופירושו שמודה על התשועות שנעשו על המלחמות]: בזמן. בית חרוקה עלו"א [ולא בפת"ח כרז"ה]:

לחנוכה בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת רִיבָם דַּנְתָּ אֶת דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וקדוש

לפורים בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ: ע"כ לפורים

מתתיהו. עמ"ש בס"ד במו"ק בסוד אבן עזר סי' ק"ל: חשמונאי. עלו"א [שנ"ל חול"ם וי"ו אחר המ'. כי חשמונא הוא קרדינאל בל' אשכנז. והיו"ד היא לסימן המואל כיו"ד שדי. וכמו הם יהודה מכבי ואחיו. ולא בלי ויו והו' בפת"ח והכ' בדגש כרז"ה. ולא והשמנא בויו והמ' בקיבוץ. שהוא שם עלם. והיה ניסו של יוחנן. ועליו קאי

ונזאי ובניו ויהודה מכבי ואחיו לא נזכרו] : חדים. ע"ש הכתוב זדים הליזוני עד מאד מתורתך לא נטיתי :

וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ • וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ • וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ • וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ • וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ • וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ יפסיק מעט • לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל : ע"כ לחנוכה

[בעשי"ת אומר כאן וכתוב. ואם שכח ונזכר קודם שאמר השם אפי' ככר אמר ב"א. חוזר ואומר וכתוב. וכל החיים (וי"א דכשזכר אחר שאמר האל ישועתנו אומר כאן וכתוב בא"י ואינו חוזר וכל החיים) ואם ככר אמר השם אינו חוזר ואסור לחזור. וה"ה אם אמת כשאר ימות השנה (תקפב)] :

ועל כולם. אין כאן עטוף. רק דרך הלשון הוא כך. כמו ואלה שמות. והרבה ווין כמוהו במקרא ובמטבע ברכה. וע"ל בברכת אתה חונן. והוספנו

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד :

בעשי"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ : אם לא אמר אין מחזירין אותו :

להגדיל הברכה והרוממות בסוף הברכה בלי הפסק : יתברך ויתרומם. פתוחי עין הפסל כמש"ל [ולא כגיר"י כח"כ] : תמיד. הוא רצוף בלי שביתה מפסקת בנתיים : לעולם ועד. אין לך הפסק עולמים [עירובין נד] : בריתך. בים דגושה. עלו"א] :

[בברוך יכרע (כבראש התכלה) בברכיו מעט. ובאתה ישתחוה במסירות כפ"א עד שיתפקקו כל חוליות השדרה. וגם ראשו יכוף ולא כ"כ עד שיגיע נגד הטבור. ובשם יזקוף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו. ואם הוא חולה שא"י לשחות כל כך יכוף ראשו ודיו (סי' קיג)] :

בברוך תכרע ותכוין בוי"ו לנגד ה"א. ובאתה יו"ד לנגד ה"ג. ותכוין שה"א אחרונה של הוי"ה מושך אלו היו"ד מן אדני. וכשזוקף זוקף היו"ד עמו :

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת :

(א) מנהג אשכנזים שאין אומרים או"א אפי' בצבור אלא בשעה שראוייה לנשיאת כפים. לאפוקי מנחה שאינה של תענית (וכן או"א בבית האבל. עם היות דאמת גם האבל חייב בה. אלא שהמנהג במקום שנהגוהו עוקר דין תורה. מאחר שאינו חייב לברך כ"א ע"י קריאה) ואם ראוי היחיד לאמרה. מחלוקת ישנה היא. דעבד כמר עבד וכמר עבד : (ב) ז"ל זוהר חדש. אצטריך ליה לש"ץ לכוונא ברעותא דלבא לברכא לעמא קדישא. ושתכא דעל ידוי מתברכין עילאין ותתאין. ובעי ליה לש"ץ למימר יברכך ה' כלפי ההיכל. וישמרך לאסתכלא לסטרא דימינא דיליה. לאמשכא חולא דחסד על עמא קדישא בקדמיתא. ולבתר יימר יאר ה' כלפי ההיכל. פניו אליך ויחנך. ויסתכל לסטרא דשמאלא דיליה ל' ודא דימינא. בגין דמקורא דברכתא מסטרא דימינא הוא. וכדין כל סטרא דשמאלא אסתלק ולא הויא נזקא כלל. וכדין ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. דא הוא לזוגא שלים. נראה שטעם בכוונתו. שג' הברכות רומזות נג' אבהן. ולכן בשלישית אינו פונה לשום לד. כי הוא הכתוב השלישי שיבוא ויכריע בינהם. מכאן תבין שלא יפה עשה מי שהוסיף מדעתו להפוך הפנים לכאן ולכאן גם בשלישית. כי לא הסכימה דעתו לדעת הזוהר. ואינו ראוי לייסר כחו. משום דקעבר אבל תוסיף. ועל אזהרת ההכם אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת : (ג) בשעה שאומר הש"ץ ברכת כהנים. לא ראיתי לאבי מורי הגאון החסיד ז"ל שאמר שום תחנה ולא רבש"ע. אלא מתקן לחוטם אלא בשעתא דפרסי כהני ידייהו. הבו דלא לוסיף : (ד) [יזהר בדקדוק התיבות היטב. ויטה ראשו בכל פעם כרשום פה. ואם לא עושו גדול מאוד. ובשפוגה לבמאל הה.ל מעורר דין על הצבור הם ושלום (של"ה)] :

מה ראו לומר ב"כ אחר הודאה [מגילה יח]

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה

שנאמר וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת. ועבודה והודאה חד מלתא היא. מה ראו לומר שים שלום אחר ב"כ. שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. והוא שלום. שנא' ה' יברך את עמו בשלום. כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים ונתתי שלום בארץ. אמרו המברך עמו בשלום. תיבות ברכה זו פ"א (הספרדים שוים בה עמנו בענין מספר התיבות. חוץ מפסוק ואני אברכם שמוסיפין הם. וגם זו מחלוקת קדומה היא בין הגאונים. נהרא נהרא כפשטיה ליזיל) לפי שהיא בסוד היסוד. דכליל בגויה עש' (כמש"ל אצל היכל לבנת הספיר) היינו יסוד וח' אותיות יאהדונהי. שנעשה עכשיו בסיום ברכה זו יחוד גמור. ולנוסח אחר עם הפסוק ושמו הוא כמנין שילוב הנז. וה' יתר לרמוז על המלכות ה"א תתאה. שהכל הולך אחר החתימה. בה מתאסף כל השפע. אחר שנתייחד הכל חיבור אחד. הנה ראית כמה מדוקדקים נוסחי י"ס ברכות הללו שבידינו האשכנזים. ומה מאוד הם מכוונים ומעוינים. בלשון נח ובמספר התיבות. שקולים במאזני צדק. תפוחי זהב במשכיות כסף. אין בהם

עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יהוה יהיה פניו נגד ההיכל וְיִשְׁמְרֶךָ נגד ימינו יָאֵר יהוה פָּנָיו נגד ההיכל אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ נגד שמאלו יִשָּׂא יהוה פָּנָיו נגד ההיכל אֵלֶיךָ נגד ימינו וְיָשֵׂם לְךָ נגד שמאלו שָׁלוֹם נגד ימינו: עיינן כי"ר

דבור מעות. לא קשי בלשון: ולא דוחק בענין. שפה ברורה אחת לכולם מהאומות. יפות האותיות וברואות אבנים שלמות. לא נמצא בהם שפה יתר או חסר. אין בהם נפתל ועקש. כולם נכוחים למבין ע"פ פשטם. וישרים למוצאי דעת קדושים ביחד. וני' מספר תיבות סובל הענין אחד. בנחת רוח בלי שום קושי והפלא. ותראה עוד דבר פלא. כי סך כל התיבות של ברכות העמידה עולה בשוה עם ת"ר יאהדונהי. כי הוא אור אחד ודאי. עי' לעיל בפי' פרק שירה. ודי בזה לנבון ומודה על האמת. ויקר בעיני חשבון הלז יותר מאלפי זהב וכסף. בה' בטחתי לא לריק יגעתי. לתוהו והבל כחי לא כליתי במנין זה. ואיני משגיח בהתול ר' דוד אבודרהם כמש"ל. ומי שקלקל בנסחו והוסיף ושינה כלום. עתיד ליתן את הדין. בשביל זה לא נאבד עולם מלא. ולא מפני שאנו נמשכים אחר מנהג האשכנזים מבטן ומלידה. אנחנו נוטים אחריהם בטבע כי באמת לא נקשרנו רק בנאות. כפי מה שקבלנו וראינו ושמענו ועשינו בהרבה דברים אנו נוהגים במנהגי ספרדים כשהדין עמהם עלהי"ש. אבל בזאת הדין עם אבותינו. שודאי הגיע להם המסה היטב. והאמת עד לעצמו. ועתה אשוב לבאור: משה. הזכרנו כאן. שהוא מקו"ר היסוד בסוד הדעת. ורצו"ן. עוד הוא בחינת דין. גי' ד' פעמים אלהים. לכן היה אומר יקוב הדין את ההר: אהרן. כנגדו מדת חסד. דבי"ה רצ"ו ליעקב שמחה. והוא אוהב שלום ורודף שלום. שהוא מעין הברכה ממש. והנה חסד ואמת נפגשו: עם קדושך עמו"ק: יברכך. ג' הברכות והויות. סודם מבואר לעיל בלשון זוהר חדש:

נהגו האשכנזים להתחיל בתפלת מנחה ומעריב שלום רב. ואין לו יסוד. אבל העיקר שאין לחלק בין שחרית למנחה ומעריב בזה. אלא לעולם אומרים שים שלום כמנהג הספרדים. וכ"ד האר"י ז"ל. ויש מהאשכנזים אומרים שים שלום במנחה בשבת. הואיל וכתיב ביה באור פניך נתת לנו תורת חיים. שהיא התורה שקורים במנחה בשבת:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

שים שלו"ם. שא יסוד. שע"ו נהורין (כי יוסף יפה תואר וכולל הפע' שד אדני. עם ב' כוללים ושלל דכולל. והוא משים שלום בבית ודאי. וכאן צדק ושלום נשקו (סיום לשון ספר הזוהר דלעיל. עיין לקמן קודם נפילת אפים) מכאן ואילך אמת מארץ תצמח ותתגדל. בהיות וצדק משמים נשקף. תמיד עיני ה' בה. גם ה' יתן הטוב לצדיק כי טוב. וארצנו תתן יבולה. כנ"ן ה' ערוגת הבושם (כמספר תיבות שבנוסחת שים שלום לבדו) כארץ תוציא צמחה וגנה זרועיה. שזרעין בתוכה ה' זרעונין. הם טובה וברכה חן וחסד ורחמים. שמרעים ע"י בעל השלום שהוא כוללם. ולא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. כי שם הגמר מושך השפע לכנסת ישראל: ברכנו אבינו. עכשיו הולך ופורש בו קומה שלמה: אבינו. האב העליון: באור. (שם רז) חכמת אדם תאיר פניו: כי באור. בינה. אור עולם: נתת לנו תורת חיים. (ע"ש הכתוב באור פני מלך חיים) פני והדר מפרש: תורת חיי"ם. תורת חכ"ם מקור חיי"ם. הוא בינה: ואהבת חסד. כולל חסד וגבורה: וצדקה. בהו של חסד לאברהם. וסמוך לה ברכה. זכר. והוא בעל הרחמים: וחיים. שניים. הם חיי עצמות נצח הוד: ושלום. לגופיה אצטריך: עמך ישראל. כנסת ישראל נוקבא דידיה. בכל עת. קודם הזוג נקראת עת. ובכל שעה. בזמן חיבורה בשע"ו נהורין כנ"ל. ושעה ג"כ תרגום חלק (עלו"א באיזהו מקומן) כמה דאת אמר יעקב איש חלק. והוא בשלום. כי הוא כח המחזיק כאמור:

[בעשי"ת אומר כאן בספר. ואם שכח ונזכר קודם שאמר השם אפי' חוזר ואסור לחזור. ואם אמרו בשאר ימות השנה. אם נזכר קודם שאמר ב"א. חוזר ואומר בספר. בא"י. ואם כבר אמר השם אינו שאמר ונכתב פוסק ומתחיל בא"י. ואחר ונכתב חוזר לרצה (תקפב)]

בעש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵירוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת. נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: אם לא אמר אין מחזירין אותו.

עושה. כך הוא מנהג הספרדים בעש"ת. ואין דעת הפוסקים והאר"י ז"ל כזה מזה והעיקר כמנהג ספרדים שחותמים לעולם בזה: ברוך אתה יהוה עושה השלום

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

(א) לדעת בעל סדר היום ראוי כאן לענות אמן אחר ברכת עצמו. כי הוא סיום ברכות. ולדעתי אין נכון להפסיק באמן קודם לפני יהיו לרצון (כמו שאין מפסיקים כאן לקדיש [ולברכו] ולקדושה) אלא סומך לכאן יהיו לרצון שהיא תפלה ארוכה. וצריך לאומרו לפני שמוסיף וחוזר ולומרו אחריהם. כך הגהן: (ב) אומרו בשוגג ובכוון ומועיל לקבלת התפלה. והש"ץ בחזרה אומרו ג"כ (של"ה)]:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יהוה צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

יהיו לרצון אמרי פי. זה הפסוק סודו גדול מאד. מתחיל ביו"ד ומסיים ביו"ד. ויש בו י' יודי"ן ומ"ב אותיות ועשרה תיבות. ובהגמרסם להשכן תרל"ב אל"ל. ס"ה עולם הזב. רמז שכלתה העמידה והחזור ליסב: והגיון לבי. ע"ע בסי' האזמור: צורי וגואלי. צור יעקב. וגואל ישראל. כהדם חסיב. והתבאר כמה פעמים:

(ג) ואומר אמן ואמן. עמו"ק סי' ס"ה. כדרך שאמר נעים זמירות אחר כל סיום ספר. לקיים הספר בחותמיו וכן לו: (ב) בתוך אלהי נצור לא יענה פסוק שמע ישראל וב"ה וב"ש ואמן. רק אחר כאל הקדוש וש"ת שומע אמן. ועונה איש"ר עד תיבה ויתברך ואמן שאחר יתברך. אלהיהם עונה רק קדוש ברוך ולא ימשך. ולמודים אומר רק מודים אנחנו לך. ולברכו מהפלה או מבס"ת עונה ביכל"ו (וגם אמן בברכו שבתפלה) ואמן אחר בס"ת. לכל הוא פוסק סיכה דבליק פיתח. ואחר הפסיק באמצע עמן חוזר לראש הענין (סי' קד סקב סקד): (ג) וכ"ז דוקא בשבח הש"ץ לא' מהם כשהוא באמצע אלהי נצור. אבל לכתחלה כשמגע שבש"ץ מתחיל בתפלה בקו"ר. מקצר ואומר יהיו לרצון כדי שיוכל לענות אחריו. וה"ה כשקרא לתורה בתוך אלהי נצור (שם):

מר בריה דרבינא. כי הוה מסיים צלותיה. אמר הכי:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְתַצִּילֵנִי מִפֶּגַע רָע. וּמִיֵּצֶר הָרָע. וּמֵאִשָּׁה רָעָה. וּמִכָּל רָעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבוֹא בָּעוֹלָם. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה. מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם:

נצור לשוני ושפתי. כלי שמשתמש בו קודש. לא שמשתמש בו חול: נפשי תדום. כמו שאמר הכתוב גם לכל הדברים וגו' אל תתן לבך וגו'. וכתיב בשמעי לגוד וגו' יקללו המה ואתה תברך. וכתיב אולי יראה ה' בעניי והשיב לי ברכה תחת קללתו. ומה אומנתו של אדם בעוה"ז. ישים עצמו אלם וכאבן דומם. רק שפתי רננות יהלל פיו (המזכירים את ה' אל דמי לכם) ותחת לשונו רומם: כעפר. שמשה דש לכל. ומבלה הכל. והוא אינו מקבל כליה: כעפר. כך סגולה עלו"א: ובמצותיך תרדוף נפשי. כמו צדק תרדוף: ותצילני. כ"ה נוסח הגמרא: המתרגשות. המתעוררות. כמו רגשו גוים. וכתב ברגש:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. שֶׁלֹּא תַעֲלֶה קִנְאַת אָדָם עָלַי. וְלֹא קִנְאָתִי עַל אֲחֵרִים. וְשֶׁלֹּא אֶכְעוֹס הַיּוֹם וְשֶׁלֹּא אַכְעִיסֶךָ. וְתַצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע. וְתֵן בְּלִבִּי הַכְנָעָה וַעֲנָוָה. מַלְכֵּנוּ וֵאלֹהֵינוּ. אֱלוֹהַּ כָּל בָּשָׂר. יַחֵד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ. בְּנֵה עִירֶךָ. יַסֵּד בֵּיתֶךָ. וְשַׁכְלֵל הֵיכָלֶךָ. קָרֵב קֵץ בִּיאַת מְשִׁיחֶךָ. פְּדֵה עַמֶּךָ. שַׂמַּח עֲדָתֶךָ:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ. הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי:

למען יחלצון. ידידיך. כמה דלא אומר כל צלות. יוסיפו אומן. יחזיקו בבטחונם ואל יפול לבבם בעת צרה. לא יתייאשו מן הרחמים: הושיעה ימינך. ימין ה' רוממה להתגבר על מדת הדין: ועני. בתפלה. אם אני כדאי. יראו רבים וייראו ויבטחו בה'. וישמחו כל חוסי בך. ויעלצו בך אוהבי שמך המה ידידיך. והסבר לפרש על דרך זה: יחלצון. יעלצון בהמיר אותיות הגרון. כמנהג לרוב:

[הנוהג שלא ישכח שמו ליום הדין. לומר כאן פסוק המתחיל באות ראשון משמו ומסיים באות אחרון שמו. והמן ביום חופתו אומר כאן ווידוי יו"כ (של"ה)]:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

יהיו לרצון אמרי פי. כי טוב מעל גבוה שומר

את השם ואמריו מעוררים הרצון העליון : והגיון לבי . מה שלא אוכל להוציא בשפתי . אין בלשוני מלה . אתה ידעת כולה. עולה לפניך הוא . ואם לא בקע האויר . מ״מ נוגע עד לב השמים . דע והבן : ה׳ צורי וגואלי . (נתבאר לעיל) בוחן כליות ולב : עושה שלום במרומיו . העליונים צריכים שלום . כמו שאמר הכתוב המשל ופחד עמו וגו׳ . והשלום מכריע ביניהם : עשה . חסד . הוא כמין שלום עם השלל . ושלום כבר מפורש . וזהו שאחז בו ל׳ עשיה : יעשה . עלינו אלו שהתחתונים בעלי מחלוקת ומקור הפרוד . שצריכים לבקש שלום ולרדפהו : ואמרו אמן . אף ביחיד אומר . כלפי המלאכים המלוים אותו :

[כורע] ועוקר רגלו השמאלית תחלה אחורנית [ואחר רגל ימינו ככל אדם] ופוסע לאחוריו ג״פ בינוניות [ושיעור כל פסיעה כדי ליתן גודל בצד עקב ולא יותר] בכריעה אחת [ובמקום שכלו הפסיעות יעמוד ימין רגליו] וקודם שיזקוף פונה [ומשתחוה] לשמאלו ואומר עושה שלום במרומיו [ויזקוף מעט ומשתחוה ופונה לימין ואומר הוא יעשה שלום עלינו [וזוקף] וחוזר ומשתחוה לפניו [כשאלה גחלה כעבד הנפטר מרבו] ואומר ועל כל ישראל ואמרו אמן . ויזקוף ולאט ועומד במקום שכלו פסיעותיו [ואומר (סי׳ קכג)] :

יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו . שיבנה בית המקדש במהרה בימינו . ותן חלקנו בתורתך : וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים . כימי עולם וכשנים קדמוניות :

שיבנה בהמ״ק . ומקריב קרבן התמיד במהרה . בר״ח ובחנוכה ובחה״מ אומרים כאן הלל . ובטעל ממש : ותן חלקנו . עמ״ש בס״ד בלח״ם שילכ׳ אשות : מנחה . נסכים . עם הזבח שקרבנו :

(א) [לא יחזור למקומו עד שיגיע הש״צ לקדושה (והמתפלל ביחיד ימתין ג״כ כשיעור זה . ובשעס״ד ימתין עכ״פ כדי הילוך ד״א) ואם במקום דחוק ימתין לפחות עד שיתחיל התפלה בקו״ל. וכ״כ כשאומרים שם . והש״צ עצמו יפסיע ג״פ (בלחש ולא בחזרה) וימתין כדי הילוך ד״א (סי׳ קכג) : (ב) אחר שהמתין כנ״ל יפסע ג״פ לפניו . ומקפידין שלא יפסיק אדם בין הבבא פסיעות (שם) : (ג) אם א׳ מתפלל לאחריו אסור לפסוע ג״פ עד שיגמור שאחריו תפלתו . אפי׳ כשאחרון שהתחיל להתפלל אחר שהתחיל הוא (סי׳ קד) : (ד) אם סיים תפלתו קודם הש״צ . אסור להחזיר פניו למערב עד שיסיים הש״צ ויפסע (סי׳ קד) : (ה) אם סיים התפלה והש״צ כבר אומר תחנון . ימתין כדי הילוך ד״א ויפסע ג״פ לפניו ואח״כ אומר תחנון (סי׳ קכג) :

היחיד קודם קבלת תעניתו אומר זה לפני יהיו לרצון :

רבון כל העולמים . הרי אני לפניך בתענית נדבה למחר. יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי. שתקבלני באהבה וברצון ותבא לפניך תפלתי . ותענה עתירתי ברחמיך הרבים . כי אתה שומע תפלת כל פה : יהיו לרצון

כ״ה הנוסח הישר . והמוסיף גורע . ואחר התענית במנחה אומרים זה לפני יהיו לרצון :

רבון כל העולמים . גלוי וידוע לפניך . בזמן שבית המקדש קים . אדם חוטא ומקריב קרבן. ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו . ואתה ברחמיך הרבים מכפר. ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי (כ״ה נוסח התלמוד והמדפיסים קלקלו גרעו והוסיפו שלא כדין) : יהי רצון מלפניך. שיהא מיעוט חלבי ודמי שנתמעט היום. כאלו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח . ותרצני : יהיו לרצון

דיני תשלומי תפלה

(א) טעה או נאנס ולא התפלל שחרית (וכשהתפלל מוסף ולא עבר עוד זמן שחרית יתפלל שחרית . וכשלא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה . יתפלל מנחה ואח״כ מוסף ואח״כ שחרית . וכשהתפלל מוסף קודם מנחה יצא) יתפלל מנחה ב׳ (אפי׳ ביום שיש מוסף . ואין מוסף עושה לתשלומה) הא׳ לשם מנחה . ומיד (וכששהה הרבה לא ישלים . אך יתפלל נדבה בכל משך זמן תפלה הא׳) הב׳ (ולא בהתלי שעה שאחר הזמן) לתשלום (וא״צ חידוש ויש לו שכר תפלה שלא בזמנה . ואם כיון בתשלומה לתשלום לא יצא . ויתפלל עוד כ״פ . א׳ לחוב וב׳ לתשלום) ואם שינה דעתו שהא׳ לתשלום והב׳ לחובה . יתפלל פעם ג׳ לתשלום (וה״ה בכל מקום שמשלים) וי״א דוקא כשגילה דעתו בפי׳ בתפלותיו שהא׳ לתשלום והב׳ לחוב . כגון במו״ש והבדיל בב׳ ולא בא׳ . ויש להחמיר לנהוג דבר בפעם ג׳ (ואם כיון בא׳ לחוב ובב׳ לתשלום חסר ...) וכן על מטר וביוצא בא׳ או הוסיף בה באופן שצריך להתפלל תפלה ב׳ . יתפלל רק פ״א) ואם טעה או נאנס ולא התפלל מנחה (אבל עבר כל היום ולא התפלל מוסף לא ישלים) יתפלל ערבית ב׳ (ושהוא השאלה . ישאל מטר בשניהם . וכשלא שאל בא׳ ישאל בב׳ חוזר ומתפלל (אך בכיון בא׳ לחוב ובב׳ לתשלום יצא) וכשלא שאל בשניהם יצא . וכששאל בא׳ ולא בב׳ יצא . וי״א שיתפלל פעם ג׳ לתשלום . וי״א שיתפלל נדבה (וי״א בתורת נדבה ויתנה . אם אני חייב . לתשלום . ואם לאו לנדבה ושיקר) והב׳ דוקא עד חצות לילה . רק בהתפלל לחוב אחר חצות יתפלל גם לתשלום . ואם שהה או נאנס ולא התפלל ערבית . יתפלל שחרית ב׳ (והב׳ דוקא עד ד׳ שעות של היום . רק כשהתפלל לחוב אחר ד״ש יתפלל גם לתשלום . ולא יאכל קודם הב׳ . וכשהתחיל א״צ להפסיק . אבל ק״ש י״א שלא ישלים . וברכותיה לא ישלים לד״ה . וכשהוא ביום ראשון . לא יאמר אתה חוננתנו אפי׳ לא הבדיל (וי״א שאומר בב׳ אפי׳ הבדיל) ובו׳ . י״א שחוזר . ואם גם עתה אין לו כוס אומר א״ת בא׳) וטוב שישהה מן בא׳ לב׳ כמשלים אפים (וי״א שאומר ג״א אחר הב׳ . וכן במנחה) ואשרי (וא״צ לאמרו שנית קודם למנחה) וכשמתפלל מנחה או מעריב ב׳ . אומר בין הא׳ לב׳ אפי׳ בתורת חוב . וי״א רק בקורא בתורה ולא בתורת חוב . וי״א דבמעריב מ״מ לא יאמר . וישהה כהילוך ד״א (וביו״כ אחר מנחה מותר אפי׳ לחוב) וא״צ שצריך להשלים בשחר או מנחה . יוצא בחזרת התפלה . ויכוין להשלים ולהוציא שאינו בקי . ומי שלא התפלל ערבית ובבקר התפלל בלחש לחוב ובחזרת ש״צ התפלה כיון לצאת בשלמת ערבית יצא (סי׳ קח) : (ב) טעה או נאנס ולא התפלל מנחה בע״ש . יתפלל ערבית ב׳ של שבת . וכשהתפלל בטעות הב׳ של חול יצא . וי״א שיתפלל פעם ג׳ להשלים . ואם לא התפלל שחרית בשבת ונזכר קודם חצות . יתפלל מוסף אפי׳ כבר התפלל מוסף . ואם אחר חצות . יתפלל מנחה (ולא מנחה שבת הראשונה) ואח״כ שחרית . והמפסיק לא יצא . ואם לא התפלל מנחה בער״ש . יתפלל ערבית ב׳ של ר״ח . וכשאמר יעו״י בב׳ ולא

בה' או כלל לא יצא. ושאמר בה' ולא בא' (במזיד. אבל אמר בפי' שכיון רק בה' להשלים אך שכח יעו"י בא' יצא) יתפלל פעם שלישי להשלים. ואם ר"ח ב' ימים ולא התפלל מנחה ביום א' והתפלל מעריב ב' ואמר יעו"י בה' ולא בא' יצא. וכן בשלא אמרו בה'. ואם לא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית ב' ושכח יעו"י בה' יצא. וי"א שיתפלל פעם ג' להשלים. ואם לא התפלל שחרית בר"ח ונזכר קודם חצות. יתפלל אז אפי' כבר התפלל מוסף. ואם אחר חצות. יתפלל מנחה (ולא בתוך שעה הראשונה) ואח"כ שחרית. ולהיפוך לא יצא. ואם לא התפלל מנחה בשבת. יתפלל ערבית במו"ש ב' של חול ומבדיל בא' ולא בה'. ושהבדיל גם בה' או כלל לא (ובשלא הבדיל כלל וטעם קודם שהבדיל על הכוס. יתפלל עוד פ"א לחוב. ולהשלים יצא קודם) יצא. ושהבדיל בה' ולא בא' (במזיד. אבל אמר בפי' שכיון רק בה' להשלים אך שכח להבדיל בא' ושכח והבדיל בה' יצא) יתפלל פעם ג' בלי הבדלה להשלים (שם): (ג) לא ישלים רק בתפלה הסמוכה כנ"ל. אבל שלא התפלל שחרית ומנחה (וכן בשאר תפלות) יתפלל ערבית רק ב'. הב' לתשלומי מנחה ולשחרית אין תשלומין. והרוצה להתפלל נדבה בחידוש השני. ונכון שיעשה כן. ומי שהיה חולה או חבוש במקום שאין נקי. שיבריא או יצא נכון שיתפלל נדבה בחידוש כל התפלות שחיסר.

ובשלא בר"ח אומר בכוונה יעו"י. ואם בשבת ישלים מהר. וי"א כיום ויזכיר בכוונה של שבת (שם): (ד) מזיד בשאט נפש ולא ע"י שום טרדא ולא התפלל תפלה א'. לא ישלימה (והרוצה יתפלל נדבה וא"צ חדוש ויש לו שכר תפלת רשות) אבל היה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לספסד ועבר זמנה (אף שאסור) ישלימה. וכן כשהיה שכור ולא ידע זמנה. אפי' שהתחיל לשתות אחר שהגיע זמנה לפי שסבר שיהיה לו שהות להתפלל אחר שיפיג מיין המועט שהתחיל לשתות בדעת מיושב. ואח"כ נמשך אחר המשתה ושכח מהתפלה ונשתכר עד שלא נשאר זמן לפוג קודם עבור זמנה. וכן כשעסק באיזה עסק (אפי' בעסק שאסור משהגיע זמנה והתחיל באיסור) ולא התפלל בעוד זמנה לפי שסבר שישאר לו עוד זמן אחר שיגמרנו. ובין כך שכח מהתפלה ונמשך בעסק עד שעבר זמנה. וכן כשטעה בדין וסבר שמותר להתפלל שלא בזמנה ועבר זמנה. אבל התפלל במקום ספק צואה ואח"כ מצא (שצריך להתפלל שנית) ובין כך עבר זמנה לא ישלים. ומי שבא לבהכ"נ סמוך למעריב וירד לפני התיבה והתפלל מעריב מבע"י ולא התפלל עוד מנחה ולא עבר עוד זמנה. יתפלל מנחה מיד. ובשהוא ר"ח. אומר יעו"י גם בה'. ובשלא אמר בא' לא יאמר גם בה'. וה"ה במי שהזיד והתפלל מעריב קודם מנחה ועדיין הוא זמן מנחה (שם):

תחנונים שונים מחז"ל הראשונים

עתה אשלם נדרי אשר נדרתי לאביר יעקב. להציג כאן המרגליות הטובות של החכמים האלהיים. מה שהיו רגילים להתחנן אחר סיום תפלתם. ואזכור דבר בשם אומרו. כדרך שסדורים סוף פרק היה קורא. ואלו הן:

רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה. אמר הכי:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו. שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום וריעות. ותרבה גבולנו בתלמידים. ותצליח סופנו אחרית ותקוה. ותשים חלקנו בגן עדן. ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך. ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך. ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה:

בפורינו בגורלנו: אחרית ותקוה. תהא אחריתנו טובה. ותחזים מה שקוינו: ותקננו. לשון תיקון: ונשכים ונמצא יחול לבבנו כו'. שלא יתגבר עלינו יצה"ר בהרהור בלילה. לבור שלאחריך ביום (כענין שכתוב. הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם. באור הבוקר יעשוה. וכמו שאמר הכתוב. כל הלילה יצרו אוססם מיקר הוא בוער כלה לבבה) אלא המשכים בכל בוקר. נמצא לבבנו מייחל לך: ותבא לפניך קורת נפשנו. כלומר ספוק צרכנו וקורת רוחנו:

ר' יוחנן בתר דמסיים צלותיה. אמר הכי:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו. שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו. ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוזך ותתעטף בחסידותיך ותתאזר בחנינותיך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך:

שתציץ ברעתנו. תדע ותביט עיניך ותתן לבך ברעה הבאה עלינו:

רבי זירא בתר דמסיים צלותיה. אמר הכי **יהר"ם יי אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו:**

רבי חייא בתר דמצלי. אמר הכי:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו:

אומנותנו. עיקר קביעות מלאכתנו: ואל יחשכו עינינו: דוה. כמו שאמר הכתוב. על אלה חשכו עינינו:

רב בתר צלותיה. אמר הכי (שאומר במוסף לשבת): רבי בתר צלותיה. אמר הכי. יה"ר לפניך כו' כמש"ל אחר ברכת השחר:

רב ספרא בתר צלותיה. אמר הכי:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו. שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה. ובין התלמידים העוסקים בתורתך. בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה. וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהיו עוסקין לשמה:

בפמליא של מעלה. בחבורת שרי האומות. כשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם. תכף יש קטטה בין האומות למטה. שנאמר ועתה אשוב להלחם עם שר פרס (ראה אתה שמעיין לדקת החכמים שאמרים התמימים עם ה' ואדם לרחם שלום הבריות וטובת העולם בכללו): ובפמליא של מטה. בחבורת החכמים:

רבי אלכסנדרי בתר צלותיה. אמר הכי: **יהי רצון מלפניך ה' אלהינו. שתעמידנו בקרן אורה [בציות אורה] ואל תעמידנו בקרן חשכה. ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו:**

איכא דאמרי. הא רב המנונא מצלי לה. ורבי אלכסנדרי בתר דמצלי. אמר הכי:

רבון העולמים. גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך. ומי מעכב. שאור שבעיסה ושעבוד גליות. יהי רצון מלפניך. שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם:

(סידור ב"י נס"א)

ומי מעכב. שאין עושין רצונך: שאור שבעיסה. יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו:

רבא בתר צלותיה. אמר הכי. אלהי עד שלא נוצרתי כו'. והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומי דכיפורי :

(א) הנה הבאתי לעדה כל תפלה כי תחנה מבעלי התלמוד אשר הופיע עליהן השי"ת מרוחו. וכל אדם יכול לחדש לעצמו נוסח הצריך אליו אשר ידע נגעו ומכאובו יבאר מורשי לבבו כפי כוחו (אף אם לא יהיה צח הלשון. והיא היא עיקר עבודת התפלה שבלב נכון וטהור. שיודע לאדם דבר. ממעמקי הלב זך ובר) אחר שישים ה' נכחו. וישפוך את נפשו כשיחו. לפני ה' בהתעטף רוחו. ולא כתפלת קבע מצות אנשים מלומדה. דומה עליו למשא ומטריחו. ע"כ מה טובו ומה יפיו של המחדש דברי תפלה ובקשה מדעתו לפי שכלו יהולל והוא שבחו. ואל יקשור עצמו בנוסח אחד דווקא (כ"ש שאין להשגיח בבקשות מהחדשים מקרוב. ואין פטטון את נעי [ב"ר ס' ע'] לך לבית רחל ודומה. והמלא ע' קבין שיחה. שאין לי בהם חפץ ולא רוח חכמים נוחה) : (ב) אמנם צריך להודיע. כי טוב הדבר ביחיד. אבל אין אם ליחיד המתפלל בצבור. שיאריך בתפלתו הרבה מאד מחבריו. כי אין ראוי להכביד על הצבור שימתינו עליו. ואם אין ממתינין. הרי לא תקן לעצמו. ויצא שכרו בהפסדו בעניית אמן וקדושה. ומיחזי כמי יוהרא. ע"כ ימוד אדם עצמו אם יכול להוסיף מאומה בלי טרחא דצבורא. והרי אמרו [ברכות לא] על ר"ע. כשהיה מתפלל ביחיד. אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת. מרוב כריעות והשתחואות. ובצבור היה מקצר ועולה : (ג) מכאן תוכחת לגסי הרוח זחוחי הלב הצבועים המאריכים יותר מדאי בתפלתם בצבור לגנוב לבבות. ואשר בלבם שבע תועבות. עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס לגנות. ודי בזו כאן : (ד) אבל אם הצבור מתפללין בחפזון ובהבלעה. אל ישגיח בהם ויתפלל כפי דרכו בנחת ואל יעזור לרעה. ומדת זמן תפלה לחוד לחסידים הראשונים משך שעה. וראוי כל אדם להוסיף בכל ברכה מעין הברכה כו'. ואחר תפלתו אם רצה לומר אפילו כסדר יוה"כ אומר : (ה) אחר שנגמר תחנוניו צריך להתודות ויאמר חטאתי עויתי פשעתי. ואח"כ יפול על פניו. והיאך הויה נ' ס' הזוהר [תרומה קכח] הא"ל. כיון דמטו לשים שלום. כדין עביד שמושא ההוא שער דנפיק מפדן באידרא דא. וכדין בעיין כלא לנפקי מקמי מלכא. ולא אצטריך בר נש ולא אחרא לאשתכחא תמן ולא למשאל שאלתין. אלא אצטריך למנפל על אנפין. ע"כ. והענין הוא ממש דומה בדומה למ"ש ופרשו מן ההיכל בשעת הקטרה. כמ"ש וכל אדם לא יהיה באוהל מועד וגו'. כי שמן (הטוב יורד על הראש זקן אהרן) וקטרת ישמח לב בשמים. בשמחתו לא יתערב זר. ואפילו המלאכים א"ל רשות להניק ולהסתכל. כמו שאמרו [ירו' יומא פ"ב ה"ו] אפילו מלאכי השרת שנא' בהם ודמות האדם לא יהיו שם. אלא צריך לכסות הפנים. וסדר נפילת אפים ושאר דיניו נבאר לכלן בעז"ה. ותחלה תכיר סדר חזרת התפלה לש"ץ ודיניו :

דביר. הנהגת חזרת התפלה (בקול ודבור נשמע) לכל דבריה

(א) לאחר שסיימו רוב הציבור (ר"ל חשובי וטובי העיר שהם רוב במנין בחכמה וביראה. ורוב מנין בשנים) תפלתן. מחזיר ש"ץ התפלה [סי' קכד] בקול רם (ש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות אחר תפלת לחש ולשהות כדי הילוך ד"א וחוזר. ואומר [בלחש] ה' שפתי תפתח) והודו גדול ורם שר מתפלת לחש. שהיא בכוונת שם אדנות. וזו בבחינת שם הוי"ה : (ב) ועיקר צריך ליזהר בה מאוד לשמוע מש"צ מלה במלה. ולא יסייע [לומר עמו התיבות אפי' שקודם חתימת הברכה] ולא יגנן עמו [ולא יאמר או תהלים מעמדות או שאר תחנונים.וכ"ש שלא יסבב או בבהכ"נ אנך ואילך בלי פחד. ומי שבידו למחות בזה ימחה ושכרו גדול בעוה"ב] וא"צ להזהר משיחה בטלה. וצריך לעמוד בה (עי' הגהות מנהגים שהיא רהיב ברורה מהגמרא) ופניו אל הקיר ועיניו עצומות כמנהג האר"י ז"ל. או יהא ספר התפלה פתוח לפניו לעיין בו ולכוין לכל מה שאומר ש"ץ ולענות ב"ה וב"ש על כל הזכרת השם. ואמן אחר כל ברכה. ענינם מבואר למעלה בהקדמה ובסמיכה לפני תפלת י"ח. ולא יענה אמן חטופה. לא בקריאת חטף האלף ולא בחטיפה ובחפזון קודם שיסיים ש"ץ הברכה. ולא אמן קטופה. דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן. שאינו מוציאה יפה שתהא ניכרת. גם לא יפסיק באמצע המלה. ולא יענה אמן יתומה. ר"ל שלא יענה אמן אם אינו יודע באיזו ברכה עומד המברך. גם לא ימתין עם עניית אמן. אלא מיד ששומע סיום הברכה יענה אחריו אמן בסמוך לה (ואם הש"ץ מאריכים ומשהים באמרו אמן. צריך לעמוד בהם וללמדם שלא יעשו. ולא יפסיקו במקום שאין להם להפסיק. ולא יחלקו התיבות לשתים. אם שמעו מוטב. ואם לאו יחר גרונם ותמה לשונם. אין נס' חסך בהם ולא מהמונם. וכבר הערותי שבכתב אנבים) ואף לא יענה אמן קצרה. דהיינו שלא יענה במרוצה ובהבלעה. עכ"ס צריך להאריך כשיעור שיכול לומר אל מלך נאמן. והמאריך בו כראוי מאריכים לו ימיו ושנותיו. רק לא יאריך יותר מדאי. לפי שאין המבטא מוכן ואין כמשמע התיבה כלום. גם גורם שיתלוצצו עליו ב"א [שם] : (ג) כשמגיע ש"צ לקדושה צריך כל יחיד לכוין רגליו כמו בתפלת לחש [סי' קכה] : (ד) בכתבי האר"י. באמרך סדר קדושה עם הש"ץ תכוין לקיים מ"ע ונקדשתי בתוך בני ישראל. ותמין שתעלה אליך קדושת עליונים. ותאמר נקדש מלה במלה עם הש"ץ וקק"ק. ותשא עיניך ותדלג ג' דלוגים (יש בהם סוד גדול) וכברוך וימלוך תפסע גופך : (ה) בתנחומא. ובבתים יעופף. מכאן תקנו לעוף על רגליהם בשעה שאומרים קדוש. וע"ל : (ו) בטור בשם ס' היכלות ז"ל. ברוכים לה' שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישין אותי ואומרין קק"ק. ולמדו אותן שיהיו עיניהם נשואות למרום ונושאים עצמן למעלה. כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה. שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם. ע"כ. ור"ל פונים למעלה. אבל לא פתוחות. כמש"ל : (ז) דין ש"ץ שטעה בתפלה בקול. דינו כיחיד לענין תורה (חוץ משחרית של ר"ח. כמ"ש במקומו א"ה) [סי' קכו] : (ח) כשיגיע ש"צ לרצה צריכין הכהנים לעקור ממקומם. בתפלה שיש בה כ"כ [סי' קכח] : (ט) כשיגיע למודים שוחין הקהל עמו ואומרים מודים דרבנן. ולא ישחו יותר מדאי [סי' קכז] : (י) בזמן הראוי לנ"כ אומר ש"צ או"א בכל מקום. ואין הצבור עונין אחריו אמן בכ"כ קודם שים שלום. אלא אומרים כן יהי רצון [שם] : (יא) אחר שיסיים התפלה עונים הצבור אמן ואמן : (יב) אין ש"ץ צריך לפסוע ג"פ בסיום תפלת קול עד אחר הקדיש. אבל ראוי לו לומר יהיו לרצון [בלחש] : (יג) הש"ץ יכוין להוציא את שאינו בקי. ומי שאינו בקי ורוצה לצאת בתפלת ש"ץ. ודאי צריך שיכוין לשמוע כל מלה ומלה מפי ש"ץ. ואם הסיח דעתו לא יצא. ואע"פ שעיקר התקנה מתחלה לכך היתה. מ"מ תקנה קבוע וקיימת היא. אע"פ שאין כאן מי שאינו בקי אלא הכל בקיאין. הש"ץ יורד לפני התיבה לעולם (וכמ"ש הר"מ ז"ל בתשובה באריכות. ואמנם יש בו סוד גדול כמש"ל. כי כל דברי חז"ל יש להם טעם נגלה ונסתר) וצריך ש"ץ להתפלל גם בלחש תחלה כדי להסדיר תפלתו. וכתבתי בחבורי. שאפי' התפללו כבר ביחיד ואח"כ נתקבצו מנין עשרה. יעבור ש"ץ לפני התיבה להוציא רבים בקדושה וקדיש. ואם יצאו מיעוט העשרה אחר שהתחיל הש"ץ בחזרה. גומר כל תפלת י"ח וקדיש. ואם כבר התפלל ש"א בצבור וצריך לילך לצבור אחר להוציאן כמו כן באותה תפלה.כדרך שמנהגין באלה המקומות ביום שבת קודש. שיש מקדימין להתפלל באשמורת הבוקר ורוב הצבור מאחרין לבוא לבהכ"נ ואין להם אלא ש"ץ אחד. האיך יעשה. פי' בס"ע (סי' ר"א) שהוריתי לש"ץ השואל והודעתי אשר דבר. כי נאל נשעם יסדיר תפלת לחש תחלה (ביחוד בתפלת השחר) ויכוין בשמיה נגדם. אבל בשבת וי"ט יסמוך על סידור תפלתו הראשונה שעדיין שגורה בפיו. אך לא יתפלל בבה"כ א' תפלה א' ב' פעמים זו אחר זו. ובשעת הדחק נהגו לעמוד מקום הש"ץ: (יד) ש"ץ שהיה חייב להתפלל ב' תפלות. יכוין לצאת בשל קול רם לתשלומין. וכן יחיד שטעה ולא הזכיר מעין המאורע או המסופק אם התפלל שדינו לחזור. ראוי לצאת ע"י ש"ץ אע"פ שהן בקיאין. ואין תשלומין לתפלה שעברה אלא בתפלה הסמוכה לה. כגון שגג או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים. הראשונה למנחה והשניה לתשלומין (ויפסיק ביניהם באמן ואשרי. בערבית באשרי בלבד) ואם הפך לא עלתה לו אלא אחת וצריך לחזור להתפלל של תשלומין. וכן בשאר התפלות. אבל אם לא התפלל שתי תפלות. אין תשלומין בשליפים אלא לסמוכה לה מלפניה בלבד [סי' קח] : (טו) היתה השעה דחוקה שיש לחוש שיעבור זמן תפלה אם יתפלל תחלה בלחש. יתפלל ש"ץ מיד בקול רם ומתפללין הצבור עמו עד אחר האל הקדוש. ואח"כ יתפלל בלחש כל א' בפ"ע [סי' קכד] (הר"מ ז"ל בטל במקומו וזמנו תפלת לחש מחמת המדברים בחזרת התפלה) : (טז) הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין. אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה ולאמן דה' רחמנות או לקדיש יתפלל. ואם לאו ימתין מלהתפלל עד שיענה דברים שבקדושה בעשרה תחלה [סי' קט] : (יז) היה עומד בתפלה וסיים ש"ץ ברכה וקודם שלחה עשרה

אמן אפי רוב לגמר סיום זה תפלתו . עונה עמהם אמן [סי' קכד] : (יח) העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך [שם] : עיין עוד הרבה החושי דינים בתפלה במכורי הנ"ל . ולאלתי להעתיקן כאן . אלי לאבא לסם מוכרת בסיום הספר הי"ס ·

בית הכפורת מלשון אכפרה פניו. דיני ווידוי והנהגת נפילת אפים.

(א) בארץ ישראל נוהגין לומר ויעבור אחר שסיים ש"ץ התפלה . ע"פ הזוהר . והילך מנהגם ע"פ האר"י : (ב) בימי א' ג' ד' ו' . אחר שגמר ש"ץ חזרת העמידה אומר הווידוי . וסוד הווידוי בסוד ונשא השעיר עליו את כל עונותם . והוא מתפרש מן הקדושה ע"י אותו החלק שלוקח בעת הווידוי. ואחר שהלך לו אנו עושים זיווגם ולא יתערב ר' בינהם : (ג) כשהאומר הווידוי . על כל חטא ומלה שהאומר אשמנו בגדנו כו' הכה באגרוף הכאה א' על הלב (כ"ה במדרש [קהלת רבה פ"ז] למה מתכין על הלב . לומר אתה גרמת לי) וסוד הדבר הוא . כי בלא האדם ע"י העוונות גורם שיסתלקו המוחין ויחזרו למעלה במקום הסתום . אמנם כבר ביארנו בסוד הלב של אדם שהוא בחזה ושם הוא הארת החסדים וגבורות היוצאים מן היסוד ונפסקים . ולכן צריך האדם להכות בלבו . להורות כי הוא גורם להעלות החסדים למקום הסתום ומעתה להתגלות בחזה ששם הלב . ויכוין שע"י אותו הווידוי שאומר יתכפרו עונותיו . ועם זה יורדים החסדים ומתגלים שם במקום הלב . כי שם מקום גילויים . ולפי שסוד יד הימנית הוא סוד ה' חסדים כנודע . לכן יכה ביד ימינו שם . ויכוין לנענע החסדים ממקומם ולהורידם במקום הגילוי . והנה ביארנו כי בברכת שים שלום יורדים טפות החסדים מן המוח עד החזה להוריד שם החסדים ועדיין לא נתגלו . ולכן אנו מכים על החזה להוריד שם החסדים . ואחר שירדו אנו אומרים ויעבור ואח"כ נ"א : (ד) ובכ' ה' כך הוא מנהגם . ווידוי . נ"א . אל מלך ג"פ אחר הבליחה שאומרים בנהיים . והוא רחום עד שמע ישראל . אח"כ אל ארך אפים (וזה לא ידע המסדר הפלה של שער התפלה [ר' זלמן הענה ז"ל] ובדה מלבו דברים) כל זה הועתק מס' כניד ומלוה ממנהגי הא"י . ואנו מתודים בקצרה ונופלים על פנים מיד אחר סיום החזרה . וכהמשמע מפשט לשון ס' הזוהר הנ"ל : [(ה) מ"ע להתוודות (אחר שמו"ע) ויכה באגרוף ימין על החזה בכל תיבה (והעיקר החרטה על העבר והקבלה על להבא) ואומר הווידוי מעומד ובבכי (ועכ"פ בלב מר ושבור ובאנחה) ויפחה עד שיתפסקו כל הוליות הסדרה . ואומר פסוק ואפה צדיק בהכנעה גדולה (של"ה) :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ: סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלֵינוּ כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵיתָ. גְּדֻלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ תִּזְכּוֹר הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ. תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים. בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם כְּהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב כְּמוֹ בְּתוֹרָתְךָ כָּתוּב. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן. תַּעֲבוֹר עַל פֶּשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם. תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתַקְשִׁיב מֶנּוּ מַאֲמָר. כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ. וְשָׁם נֶאֱמַר:

אל . לשון תקיף : ארך אפים . לרשעים . לפי מגמל כו' . ותרחם על כל מעשיך : הורית . למרע"ה . איך יתפללו ישראל כשיחטאו: ידידך . אברהם אבינו ע"ה: בתחנון. התפלל על מתנת חנם בזכות אבות : לענו למשה. לומר לפניך י"ג מדות : כתוב . סלחתי כדבריך : ונתלונן . תחת כנפי השכינה של שדי . להגן עלינו מצרות: בענן . והראה לישראל . שאע"פ שחטאו משרה בם שכינתו : תעבור. לרשעים : פשע . זה מזיד : ותמחה . לישראל : אשם . זה שוגג : שועתינו . בתפלה : מאמר . פינו ותחנונינו . בלשון רבה . בודוי וי"ג מדות : ויקרא. בשם הגדול . י"ג מדות שאין חוזרות ריקם :

שימרו בכוונה ובמתון . ויפסיק בין כל מדה וכ"ש בין ב' ההויות . ובימיד אומרים בניגון וטעם קורא בתורה ולא בלשון תחנונים (וביו"כ מותר) ה' מור הפסוק כולו . או הומרם בא"ה ב"ש מלאך ת"כ מ' . או יאמר במקום הב' שמות מלאך מלאך והאר כדכתיב (של"ה) :

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא:

יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

ה' ה' קודם החטא ולאחריו חטא תמיד באופן א' בלי שינוי: אל. שליט ומנהיג עולמו כרצונו: רחום. על ברואיו מאהבה לשמרם מהפסד: וחנון. הונן לנמצאים הטוב ומועיל: ארך אפים. לעוברי רצונו: ורב חסד. לאוהביו: ואמת. לקיים הבטחתו לטובה אפי' היתה על תנאי ולא נתקיים: נוצר. לקיים הבטחת אבות לאלפי דור שאחריהם: נושא. לשב בכל לב ועוזב דרך רשע: עון. מזיד: ופשע. במרד ומעל: וחטאה. מחשבה ושגגת מעשה: ונקה. שלא יענש בפעם א' הכל. אך לא ינקה לגמרי. ופוקד עון אבות על בנים. והוא השלום הי"ג מדות. כי ה' ה' הם ב'. הא' בבחי' מילואו. והב' בבחינת גלויותו. ונושא עון ופשע וחטאה הם ג'. כי החטא קל לימחל מעון ועון מפשע]:

[מעשה בר"א שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה. ירד אחריו ר"ע ואמר תפלה זו (ויסד בה רמ"ז תיבות) ומיד נענה. לכן קבעו לאומרם (אפי' בבית אבל) במתון ובכוונה (ונתקנה נגד אמצעיות דש"ע דחול. לפיכך א"א אותה בשבת. ובפרע"ה משמע שיש לאמרה) וא"א בר"ה ויו"כ שום א"מ (המוסגר) שנזכר בו חטא או עון (פרע"ח) וא"א הכ' כתבנו רק בעשי"ת. וי"א לומר בכל השנה זכרנו:

פותחין אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפלתנו] הארון

(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ):
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בָּרֵךְ (בעשי"ת חַדֵּשׁ) עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחְשְׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה כָּל צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְתוֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵנוּ וּמְקַטְרִיגֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי וּמַשְׁחִית וְעָוֹן מִבְּנֵי בְרִיתֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:
(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחוֹל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ [נ"א חטאתינו ופשעינו] מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ [רוע גזר יאמר בנשימה אחת]:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:

אבינו מלכנו. יש בנוסח זה רל"ו תיבות. מנין עור ישראל. רל"ה בתפלתם: [אבינו מלכנו. אם כבנים אנחנו אתה אבינו. ואם עבדים אתה מלכנו]: אבינו מלכנו חטאנו לפניך. ר' עקיבה בן יוסף יסדהו (כדאיתא בגמרא סוף פ"ג דתענית): [לפניך. ממש. שאנו חלקו ובהיכלו לפנים]: אבינו מלכנו. אבותינו חטאו בע"ז וגלו בעונם. אבל אנו אין לנו מלך אלא אתה. לפיכך עשה עמנו לטען שמך שנקרא עלינו. מלך ישראל וגואלו ורצוי לך לחדש עלינו שנה טובה. להוציאנו מן הגלות: [קשות. הבאים מהתעוררות הקליפות. שים גזירות למובה]: פיות. עלו"א: ומקטריגנו לשון חכמים ולשון רבים:[מגפה. כי בשאול מי יודה לך]: פשעינו וחטאתינו. על שם אנכי מוחה פשעיך וחטאתיך. ע"ד זו ואצ"ל זו: מחוק. ל' הז"ל: שטרי. לשון חז"ל שטר חוב. ידוע: [שלמה. רפואת נפש וגוף]: קרע רוע. צריך לכוין בשם דמרגלא: [גאולה וישועה. לנפש מהקליפות שאחזין בה]: פרנסה. לשון חכמים [שמון מיד ה' (ולא ממתנת בשר ודם) משלחן אבינו שלחן גבוה. כי אי לדיים שגלו משלחן אביהם]: זכיות. לשון חכמים.

לעשי"ת לנעילה

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ (חָתְמֵנוּ) בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ (חָתְמֵנוּ) בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ (חָתְמֵנוּ) בְּסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ (חָתְמֵנוּ) בְּסֵפֶר זְכֻיּוֹת:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ (חָתְמֵנוּ) בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ: [כר"ה כלחש]
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

אף אם נגזר מן דין יושר: מחילה. לשון חכמים. כענין מחייה: [הצמח. הרם: מלא. ואז תמלא הארץ דעה: שבע. נתפלל שתקובל תפלתנו ותשפע שפעה ברכת ה'. ואם חטאנו יזכור שהוא לא מלכנו רק אלו היוצר שמעפר. וזהו זכור כי עפר]: זכור. בחולם. עלו"ה: [ריקם. למקום ריק. שלא תהא תפלתנו פסולה ונדחית למקום הקליפות. שהוא בור ריק בלי מים רק נחשים ועקרבים]: הטעה. מגחי עין. עלו"ה: [חמול. נעורר זכות יונקי שדים שלא חטאו ותינוקות של בית רבן ואותם שקדשו השם ברבים. וכל הבקשות הם שנזכה לעבודה שלימה שהיא צורך גבוה]: טפנו. חסר. כי אינו אלא לשון יחיד: באי. דגוש. עלו"ה:

(א) בשני ותמיני ששם ימי ישיבת ב"ד של מעלה (גבורה והוד) [עי' שבת כט] והלמטה. הוסיפו חכמי הדורות לומר והוא רחום. וחברו מתחברים שבשה זקנים יסדוהו ע"פ נס שאירע להם. וכל אחד תקן חלק אחד. ובכל אחד יש י"ח אזכרות (ולא דקדקתי אחר החשבון איך הוא מכוון) כנגד י"ח ברכות. ולפיכך אומרין אותו מעומד וכלחש [ובקירוב רגלים] וסומכין אותו לתפלת י"ח. דהתפלה אריכתא דמי [סי' קלד]: (ב) [מעשה בספינת יהודים שבאה נגלות ירושלים למקום שגמון א'. א"ל רצוני לנסות אתכם בכבשן אש כמו לחנניה מישאל ועזריה. א"ל תן לנו זמן ל' יום ונתן להם. והתענו. ובכל יום מה שחלם לא' מהם סיפר לכולם. והיה שם זקן א' דהיל חטאין ולא חכים כולי האי. בסוף ל' יום א"ל. בחלומי אקרו לי פסוק א' דכתיב ביה כ' כי וגו' לא ולא אדע הפסוק. א"ל זקן א' חכם מאוד. ודאי פסוק זה הוא. כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך. כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך. לכן אתה ודאי תכנוס באש ותנצל. ויעש בדבר ההגמון אש גדול מאוד. ונכנס הזקן בעל החלום באש. ונתחלק האש לג' חלקים. וראו שנכנסו באש ג' צדיקים לקבל פני הזקן ואמר והוא רחום. הא' אמר עד אנא מלך רחום וחנון. והב' עד אין כמוך. והג' עד הסוף]:

והוא רחום. לפיים מדת הדין. וכבר נתבאר לעיל בפסוקי דזמרה: אתה ה'. נתבאר שם: כי עמך. שמש"ל בברכת סלח. וזה שמך. עם ד': למען תורא. למען ייראוך. אתה סולח עונות. כי ישובו אליך חטאים ולא ימקו בעונם. ומשא"כ אם הסליחה נעדרת מכל וכל. ישארו הפושעים במרדם וינועו בבלי דעת: אם עונינו. ירמיה י"ד: ענו. לשון עדות. כמו לא תענה ברעך: למען שמך. הנקרא עלינו. לבל יתחלל. כמו שאמר הכתוב ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים: ישגבנו. לשון חוזק ומבצר: שמע קול. תשגיח על קולנו ותשגה אל תחנונינו לשמעם. לא כמ"ש אינני שומע אל רנתם וזעקו אלי ולא אשמע. אלא כמ"ש וישמע ה' את קולם. והאומרים בקול. לא קראו מה שאמר הכתוב ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש: כיום הזה. פשוטו כל"ף. להורות על ה"א הידיעה. ובכל מקום שנאמר היום הזה [יומא כד] אין לו הפסק. ר"ל היום הזה העמד בו האומר וזוכר דבר זה. כי השם והשמע הגדול של יציאת מצרים נשאר בפי הבריות כל ימי עולם: בחטאינו ובעונות אבותינו. כתוב זה מפורש יפה ע"ד פשטו בכתבי אר"י. הכונה. שאמר שנגה שלנו ובעונות

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: לֹא כַחֲטָאֵינוּ תַּעֲשֶׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יַעֲנֵנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֲדוֹנֵנוּ אֱלֹהֵינוּ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: אֲדֹנָי כְּכָל צִדְקוֹתֶיךָ יָשָׁב נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַיִם הַר קָדְשֶׁךָ. כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת

אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני:

וזוהו של אבותינו: ירושלים ועמך לחרפה עדיין. כי האדם בחטאו מת ככתוב. והוא שאחז"ל [שבת נה] אין מיתה בלא חטא. אבל הזוהמת איננה מתכפר: י' במית' אלא נשארים לבנים שיקבלו עליהם יסורים. וזה ענין אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו. ובזה מיושב הכתוב לא ימותו כו' איש בחטאו יומתו. למאי אתא. אלא לכדאמרן. וכך הוא הענין שירושלים חרבה בימי אבותינו מכח עונות חמורים. ועתה שכבר היא חרבה. להוציאה מהזקת החורבן לחזור ולבנותה. צריך זכות גדול. ושלא יהיו בנו אפי' חטאים הקלים: לכל סביבותינו. האומות השוכנות סביב ארצנו כענין הגוים השאטים אותם מסביבותם: למען אדני. למען אברהם שקראך כן והודיע אדנותך בעולם. ע"כ זכה והיתה לו לבת. המדה הנודעת בכל:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממתינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: אבינו אב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ. יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו: ועתה יי אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך צורנו מלכנו וגואלנו: חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים. למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ידענו כי חטאנו ואין מי יעמד בעדנו שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה: ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמול על עמך רחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך חננו ועננו כי לך יי הצדקה עשה נפלאות בכל עת: הבט נא רחם נא על עמך מהרה למען שמך. ברחמיך הרבים יי אלהינו חוס ורחם והושיעה צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצף כי לך עינינו תלויות הושיענו למען שמך: רחם עלינו למען בריתך הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה בך תוחלתנו אלוה

הטה אלהי אזנך. כוונו מבואר באדרא (דף קל"ח ב') אוזן מלא ני' ס"ג עם התיבה. זהו שמעה וזוזי ותבן לה. אזן גי' אל הוי"ה עם הכולל: עיניך. תרין עיינין עילאין. גי' ב"פ ק"ל י' הויות ה' חסדים וה' גבורות: שמעה סלחה הקשיבה. ר"ת שס"ה. כמספר לא תעשה ומנין ימות החמה וכך גידים שבאדם. שלא תענישנו אם עברנו על לא תעשה (והסיל ה' נוספת באלו הג' תיבות. שרומזת במלכות ה"א תתאה. שאליה מגיע הפגם כנודע) וזהו ועשה אל תאחר. אם לא קיימנו העשה לא תאחר גאולתנו בשביל כך: אב הרחמן. מפורש לעיל: אות. אות ברית קודש. הוא הנקרא טוב ככ"ל כמה פעמים. זהו לטובה. תואר (כמו הארץ הטובה) שימשך לבית קבול הטובה. כמה דאת אמר אותו ואת נוהו: על בנים. שכך ישראל קרויין בנים. ככתוב בנים אתם לה': עושה נפלאות. עי' לעיל באשרי: בכל עת. עי' לעיל בסיום ברכת שים שלום. ודעת לנבון נקל:

אנא

סליחות ע"ל בתלונת וסלח לנו אָנָּא סְלַח נָא אֵל טוֹב וְסַלָּח כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אָנָּא מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם זְכוֹר וְהַבֵּט לִבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדַת יָחִיד לְמַעַן יִשְׂרָאֵל: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי שִׁמְךָ הַגָּדוֹל נִקְרָא עָלֵינוּ. עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל עֵת עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּחַסְדֶּךָ. חַנּוּן וְרַחוּם הַבִּיטָה וַעֲנֵנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ יְיָ הַיְשׁוּעָה: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַחְסֵנוּ אַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ כְּרֹעַ מַעֲלָלֵינוּ. זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ וּכְרוֹב טוּבְךָ הוֹשִׁיעֵנוּ וַחֲמָל נָא עָלֵינוּ כִּי אֵין לָנוּ אֱלוֹהַּ אַחֵר מִבַּלְעָדֶיךָ: צוּרֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַל תִּרְחַק מִמֶּנּוּ כִּי נַפְשֵׁנוּ קָצְרָה מֵחֶרֶב וּמִשְּׁבִי וּמִדֶּבֶר וּמִמַּגֵּפָה וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ כִּי לְךָ קִוִּינוּ וְאַל תַּכְלִימֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ בָּנוּ וּזְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: רְאֵה בְצָרוֹתֵינוּ וּשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה:

אֵל רַחוּם וְחַנּוּן רַחֵם עָלֵינוּ וְעַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ כִּי אֵין כָּמוֹךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אָנָּא שָׂא נָא פְשָׁעֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ צוּרֵנוּ וְגֹאֲלֵנוּ אֵל חַי וְקַיָּם הַחֲסִין בַּכֹּחַ חָסִיד וָטוֹב עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ. כִּי אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִיַּד אוֹיְבֵינוּ הַצִּילֵנוּ. שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אָתָּה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אַל תַּנִּיחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ אָבִינוּ וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בּוֹרְאֵנוּ וְאַל תִּשְׁכָּחֵנוּ יוֹצְרֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֵין כָּמוֹךָ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵין כָּמוֹךָ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת הוֹשִׁיעֵנוּ בְּרַחֲמֶיךָ

אנא. לשון בקשה בתוספת אלף. ני' כ"ב. לפ"ום המדה: (לברית. בהיר"ק הלמ"ד. עלו"א): בין הבתרים. זכות אברהם אבינו ע"ה: עקידת יחיד. זכות יצחק. שכתוב בו את יחידך: למען ישראל. הרי זכות יעקב אמור. וזכר אותם בהעלם. לפי שבמעמד בין הבתרים עדיין היה נקרא אברם. ולא יכול לקרותו אברהם. גם אברם לא היה רשאי לומר. לעבור בלאו ועשה. ויצחק גם סוד מדת הדין. קץ חי. לכן הזכירו בהסתר פנים של זעם. אלא בבחינה שנעקד ונתאחד בימין. וגם יעקב יש בו נ"כ קטרוג כי כל אח עקוב יעקב. בבטן עקב את אחיו ע"כ נזהר לקרותו ישראל. בשם שקראו המקטרג עלמו. והודה לו ועשאו בעל שררה. ויכר בו למען. כי הוא אשר פדה את אברהם. וזה ענין הגנון מאד: פניך. כני זעמך ואסף אשר הרה בנו. האירה והניחה אותם. ע"ל בברכת כהנים:

החסין מי כמוך חסין יה. לשון חזק ואמיץ כח. כמו חוסן ישועות. והבן:

הרבים מרעש ומרגז הצילנו: זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב. אל תפן אל קשינו ואל רשענו ואל חטאתנו: שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי כן דרכך עושה חסד חנם בכל דור ודור: חוסה יי על עמך והצילנו מזעמך והסר ממנו מכת המגפה וגזרה קשה כי אתה שומר ישראל: לך יהוה הצדקה ולנו בשת הפנים: מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק. נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים: אנא יי הושיעה נא אנא יי הצליחה נא: אנא יי עננו ביום קראנו: לך יי חכינו לך יי קוינו לך יי ניחל אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אבדה תקותם. כל ברך וכל קומה לך לבד תשתחוה:

אברהם יצחק ויעקב. נ' א' רבא. היא מלכות דאצילות כנודע. שבה כללות כל מילוי הויות. וחי"ו יסוד שלה. בסוד א' פרשה על א' פרשה דארץ ישראל. והוא ע"ד הכתוב והאר גו' למען אדני. והסתכל יפה ותמצא שכל פרשיות תהגה זו מסיימין בה. כי כל תהגה כל בקשה לתכלית זה להמשיך לה הארה: קשינו רשענו חטאתנו. ר"ת ג' כעין הקר"א הגורל: ונרמזו בג' תיבות הללו בחינת כינוי דין דאברהם יצחק ויעקב שזכרנו עכשיו. הא כיצד. הקו"ף היא אות ג' דיעקב. שיש בה אחיזה לחיצונים כקוף בפני אדם. כי על כן לא נזכרה אות זו בשמות שבטי ישראל ולא במזמור דנפ"א שלא ליתן מקום לסטרא אחרא לאחוז בו. הרי"ש היא אות ג' דאברהם. ושיא בחינת דין גמור. רבוע אלהים. החי"ת היא אות ג' דיצחק. גם היא מבחינת דין. כמו כן לא נזכרה בשמות השבטים. ובה תלוי החטא ידוע ליודעי חן כי עד שם. פוגם. והבן כי רדף אחר לשון קושי לזווגו ללשונות אלו. שאינו נמצא בשום מקום זולתו כך. [ודע עוד. ענין קשה. אין בו רע. אדרבה קרוב למעלה גדולה ויתרה. כי לא בחר הקב"ה בישראל אלא מפני שהן עזין. ואומר מדעתי כי קשה אתה. הוא כנגד יעקב שאין בו פסולת. ורשעות. בחינת דין הימין. שיצא ממנו ישמעאל. ולא נמתקו דינו. וראה כי כן בא באמצע לבשמו. אמנם חטא הקל. כנגד יצחק שנמתקו דיניו בעקדה. לכן הוא הרחמן עלינו לעתיד לבוא. ועל פי זה בדין הוא שאל תפן כו' והבן. ודע כי כל זה הוא מסוד ה' ליראיו: מכת המות. הוא המגפה אלא שחזר ופירשה בלשון אחר. וכפל הענין במלות שונות. גם כולל הרג בידי אדם: לך ה' הצדקה. שבח לה': ולנו בשת. הבושת אכלה יגיע אבותינו: הושיעה נא. אל התשובה. שצריכה תשועה ועזר. וכן הצליחה בפסק התשובה באמת בלי רפול: אל תחשה. מיוסד על הפסוק ישעיה סימן ס"ד: כל ברך. מיוסד על דרך הכתוב יצא מפי דבר כי לי תכרע כל ברך:

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו אל תשכחנו נצח קומה והושיענו

כי חסינו בך אבינו מלכנו אם אין בנו צדקה ומעשים טובים זכר לנו את ברית אבותינו ועדותינו בכל יום יי אחד. הביטה בענינו כי רבו מכאובינו וצרות לבבנו: חוסה יי עלינו בארץ שבינו ואל תשפוך חרונך עלינו כי אנחנו עמך בני בריתך: אל הביטה די

הפותח יד. ענין מקום. כמו ויד תהיה לך מחוץ. ור"ל פותח מקום כנגד ושער הנעול בפני התוקפים הנעלמים שאין מדת הדין נותנת לקבלם בתשובה ואם יתבקש יותר אתירה תחת כסא הכבוד יעשה פתח שתכנס בו תשובתם. כמאמרם ז"ל [סנהדרין קג ע"ב הו' שבת גם בד"ה מעבירים] על פסוק ויעתר לו:

ומקלוע

כְּבוֹדֵנוּ בַּגּוֹיִם וְשִׁקְּצוּנוּ כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה . עַד מָתַי עֻזְּךָ לַשְּׁבִי וְתִפְאַרְתְּךָ בְּיַד צָר . עוֹרְרָה גְבוּרָתְךָ וְקִנְאָתְךָ עַל אוֹיְבֶיךָ . הֵם יֵבוֹשׁוּ וְיֵחַתּוּ מִגְּבוּרָתָם . וְאַל יִמְעֲטוּ לְפָנֶיךָ תְּלָאוֹתֵינוּ . מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ בְּיוֹם צָרָתֵנוּ . וְאִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ לְמַעַנְךָ פְעַל . וְאַל תַּשְׁחִית זֵכֶר שְׁאֵרִיתֵנוּ . וְחוֹן אוֹם הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם תָּמִיד בְּאַהֲבָה וְאוֹמְרִים . שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

(ושקצונו . עלו"א) [נוסח ספ' במנהגו"ס והג' בליר"י כרז"ה]: עזך . זה הארון . כמש"ל : יבושו . על שם הכתוב ויבשו מכל גבורתם . מיכה ז': לשבי . עלו"א [של"ל בלמ"ד היחוס וקמץ . ופירושו . נקבה ומיוחס לשבי . וכ"ה במדוייקים . ולא בשבי כרז"ה]: ואל ימעטו . עלו"א [של"ל המ' בשו"א נח והע' בשו"א נע שהנפרד מעם בשו"א ופת"ח ולפי שנתרבו שהטעות לשנות גם ע' פעל לשו"א כמשפט]: אום המיחדים. אינו הולך דרך הדקדוק . כי הי"ל לומר אום המיחד. או אומה המיחדת . ובנוסח הספרדים אינו : באהבה . שכן מברכין לפני ק"ש וחותמין באהבה בשחר ובערב :

(א) נפילת אפים מבואר בכתבי אר"י כמה היא מצוה גדולה עד אין קץ : (ב) תכונת הנפילה . לדברי הרוקח (וקצת מקובלים עמו) היא בימין של אדם . ויראה טעמו . מפני שהוא מכוון כנגד שמאל השכינה . להכניע עצמו לפני מדת השמאל . והיה נראה בעיני כגון . אמנם הוא מתנגד לדברי כל כת המקובלים חדשים וגם ישנים (וביחוד רבינו האי גאון . כמ"ש הבתיי ובעל המוסר . וכ"ה לפי קבלת האר"י) דברי הנביאים פה א' ליפול על צד שמאל . והטעם הוא כדרך עקדת יצחק . כדי לעקוד השמאל ולהכניעו לפני הימין בעל החסד (עי' בב"י סי' קל"א לשון שבולי הלקט בשם רב האי גאון . הוסיף תת טוב טעם ע"פ דרך הפשט) וידמה בעיניו כאילו הוא מת ונפטר מן העולם (ואין זה דומה לקבלת עול מלכות שמים בק"ש . כי שם עושה הסכמה בלבו למסור עצמו על קידוש השם להריגה ולכל מיני מיתות קשות שיבואו לידו . משא"כ כאן מראה עצמו כנופל הרגה מת ממש) וכוונה זו מועלת שימחלו לו כל עונותיו. אפי' אותן חטאים שאין להם כפרה אלא ע"י מיתה ממש. כגון חלול השם . כי הקב"ה מצרף מחשבתו למעשה אם מכוין בלב שלם : (ג) וז"ל זוהר במדבר [ד' קך] בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותא דעמידה . כאילו אתפטר מן עלמא כו' ולמנפל לגביה ולמימר אליך ה' נפשי אשא . בקדמיתא יהיבנא לך נפשאי כפקדונא . השתא דקבילנא יחודא ועבדינא עובדא ומילולא כדקא יאות ואודינא על חטאי . הא נפשי מסירנא לך ודאי כו' דנפשיה מסיר לההוא אתר דמותא כו' ורזא דמלה . דהא חובין דלא מתכפרן עד דאתפטר מן עלמא ודאי . ותיקונא דא בעי בכוונה דלבא . וכדין קב"ה מרחם עליה ומכפר לחוביה . זכאה הוא בר נש דידע למפתי למאריה ברעותא . ווי למאן דאתי למפתי ליה בלבא רחיקא . ע"כ : (ד) עוד מס' הזוהר [זו"ח תרומה] נפילת אנפין מהו . הא אוקמוה . דקעביד כל מאי דעביד משה . צלותא ותחנונין ובעותין ונפילת אנפין . ואתנפל לפני ה' . אבל בתר דמקיים צלותיה ועאל בכל אינון דרגין עילאין ואתקשר כולא בכולהו . אית ליה לאהפא לתתא . ואוזיל ונחית לתתא . ואצטריך באלפא ביתא . מ"ט בגין דצלי צלותא ואודי על חובוי . מכאן והלאה אחזי גרמיה דמסר נפשיה למאריה ברחימו . דכתיב אליך ה' נפשי אשא . וניחא ליה לאהוא סטרא דבריא ביה מותא . ועביד ליה מיתא כדא . ושב"ד באלפא ביתא אית רזא לחכימי . לית ביה וא"ו ואית ביה פ"א באתריה כו' : (ה) מכל זה נראה בעליל שמזמור אליך ה' נפשי אשא הוא המיוחד לנ"א. ויש בו סודות עליונות : (ו) וז"ל כנפי יונה . סוד נ"א . כי עתה הוא אחר כיום שתפלה שהוא עולם האצילות . אדם מפיל עצמו מאצילות עד לעשה בעשייה ומוסר עצמו למיתה כו' וכשיאמר אליך ה' נפשי אשא . ימסור נפשו לשכינה . שנשמת הצדיק שעולה . מעלה מיין נוקבין לזיווג זעיר ונוקביה כו'. והאריך ברזי עולם העליון. ובמזמור הלז רמוז ד' פעמים שם ב"ן. נפשי אשא אלהי. ר"ת עולה ב"ן . מי זה האיש. ר"ת עולה ב"ן. נפשו בטוב. ר"ת ב"ן . בטוב תלין. ר"ת ב"ן . נגד ד' עולמות אבי"ע . שבתפלה העמידה עלינו עד עולם האצילות כו' . ומפילין את עצמנו מאצילות עד העשיה כאדם שנופל מראש הגג עד הקרקע . ואז יכוין לברר מיין נוקבין מן העשיה ואח"כ מן היצירה ואח"כ מהבריאה. ואח"כ בנוקבא דאצילות ותכנס ביסוד שלה . ע"כ : (ז) עוד מקדוש אלהי ר"י . באלפא ביתא זו לא תמצא אותיות בו"ק. כמנין גיהנם. והוא מג' בוקה . גם ג' אותיות כפולות . סי' פאר תחת אפר . מאחר שמכוין להיות כמת ואפר תחת רגלי הצדיקים . זוכה עתה להיות פאר . וניצול מדינה של גיהנם ונכנס לג"ע . וחזר והזכיר אות ו' בסוף נרמז בא"ת ב"ש . לפי שהוא רומז אל עץ החיים . כי עד עתה היה באילנא דמותא . ולכן עתה חוזר ונתעלה באילנא דחיי ג"ע הנרמז בוי"ו . לכך זכר אותו ב"פ : (ח) עוד העתקה מכנפי יונה המכוין בסוד נ"א כראוי זוכה לשמונה מעלות רבות . ראשונה נעשה בריה חדשה כאילו כבר מת ונסתלק והדבק הגוף הראשון . שנית . לו עוז ותעצומות לנצח את יצה"ר . שלישית . תוספת השכלה בתורה ובסודותיה . רביעית . תוספת דביקות בקונו . חמישית . זוכה למעלה שמורה לו כשיפטר מן העולם . דכתיב אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם . ששית . גורם השפעה לשכינה . שבזאת מתקנ"ס ואומרת תן לי כך וכך בשביל פלוני בני זה . שביעית . אין חטא בא על ידו . ואם יזדמן לו לפעמים באקראי בעלמא . יתיסר בעוה"ז עד שיתמרק . שמינית . אם זכה לעלות ולהסתלק מעוה"ז באותה שעה . אומרים לו יבא שלום בלי עכוב . ושאר צדיקים שלא כיוונו בזה מתעכבים כל שבעה : (ט) נ"א צ"ל מיושב . ומהדין היה ליפול ע"פ לארץ . אלא שאין אדם ראוי לכך בדורות הללו . שאמרו חכמים [מגילה כב] אין אדם חשוב רשאי ליפול ע"פ אא"כ יודע שנענה כיהושע בן נון [סי' קל"א] : (י) אין נ"א בלילה (אם לא בלילי סליחות באשמורת הבוקר שהוא קרוב לאור היום) [שם] : (יא) נהגו שלא לפול . לא בבית האבל ולא בבית החתן . ולא בבה"כ ביום המילה . ונתפשט המנהג גם במנחה . ולא כשיש שם חתן ביום שנכנס לחופה . ולא בט"ו באב ובט"ו בשבט . ולא בר"ח . ולא בחנוכה ופורים [קטן (בשנת עיבור) ובפורים גדול . ב' ימים] ולא בל"ג לעומר . ולא במנחה שלפניהם . ולא בעיו"כ וער"ה [חוץ מאשמורת בסליחות אפי' מאחרין עד שהיום גדול] ולא בכל חודש ניסן . ולא בט"ב [אפי' במנחה ואפי' מחר] ולא בין יו"כ לסוכות [ובאסרו חג דסוכות] ולא מתחלת סיון עד אחר אסרו חג דשבועות [ויש שאין אומרים עד ז' ימים אחר שבועות] . ובכל אלו א"א אפי' במנחה שלפניהם . חוץ מעיו"כ וער"ה (שם) : (יב) לא יעסוק בדיבור בין שמו"ע לנ"א (ושיחה בעלמא מותר) ואם עבר ודיבר מ"מ יפול על פניו . ולדבר קדושה מותר להפסיק . ומותר להתפלל במקום א' ונ"א במקום אחר (שם): (יג) בשחר אם תפלין בזרועו יטה על זרוע (בהפסק טליתו או ד"א על פניו . ולא על ידו) ימין . ואם לאו. או במנחה יטה על שמאל (שם): (יד) נ"א צ"ל מיושב. ובשעה"ד או סיים תפלתו שצריך לעמוד כדי הילוך ד"א וקודם שיעור זה התחיל הש"ץ תחנון או א' מתפלל נגדו שאסור לישב וא"א לו לילך לצדדין וכה"ג . יפול מעומד (שם) : (טו) במקום שאין ס"ת (אפי' יש שאר ספרים . וי"א שדינם כס"ת) אומר המזמור בלי נ"א . ויכול לאמרו מעומד . ואם מתפלל בחצר הפתוח לבהכ"נ והדלת פתוח או בעזרת נשים (אפי' בחלון בזכוכית) או

מתפלל ביחיד אפי' בביתו בעת שהצבור מתפללין. או בעת שנופלין יכול ג"כ לפול אם אין טינוף מפסיק ביניהם (שם): (טז) אין נ"א בלילה [רק אם תפלת מנחה נמשך עד הלילה אין נופלין. ובי"ש מותר] ובאשמורת בסליחות נוהגין לפול. שקרוב ליום. ולומר המזמור בלי נ"א יכול אפי' בלילה. וי"א שא"ע בזה (שם): (יז) א"א תחנון (רחום וחנון. והוא רחום. וסליחות אומרים) בבית אבל (אפי' שלא במקום שמת. וי"א שא"ע בזה. ובמקום שמת ואין אבל. אוגרים) כל ז' (וכן בסעודה קרובה דנוהג אבילות) אפי' במנחת יום ז' (וי"א לומר במנחה) ואפי' היתום קטן שמת אביו קודם שנולד. ואח"כ כשבא לביתו אומר תחנון. ואם האבל בבהכ"נ. אומרים. והוא לא יאמר (שם): (יח) א"א תחנון (אבל ווידוי וסליחות אומרים) בשחרית יום המילה (אפי' שלא במקום שמלין שם (ויש שא"נ אפי' המילה בבית אחר. ויש שא"נ בכל העיר) או שהבעל ברית או קרוביו או הסנדק או כמוהל מתפללין שם. אפי' לאחר שילאו. וכשמתפלל מנחה על סעודת הברית קודם בהמ"ז לא יאמר. ואם אח"כ. יאמר (שם): (יט) א"א תחנון (אבל ווידוי וסליחות אומרים (ובביתו. נ"ע) והוא לא יאמר. וה"ה א"א ולמנלח. ובביתו אומרים א"א (והוא לא יאמר א"א למנלח) בבהכ"נ שיש חתן (אפי' ילא אח"כ לביתו. כיון שהיה בזמן תפלה) ביום חופתו. או כל ז' אחר החופה (באלמון שנשא בתולה או לגיפוך. ובאלמון ואלמנה ג' ימים. וי"א דביום החופה אפי' בשחר. בביתו או בבהכ"נ א"א. ואח"כ אפי' בביתו אומרים. והוא א"א ז' וג') אפי' יום ז' הוא יום שמיני של החופה) כגון שהיה החופה מעט קודם הערב. א"א עד יום ח' מעט קודם הערב) אם מתפלל קודם העת שהיה החופה. ויזהר החתן מלכנס לבהכ"נ כל שבעה. שלא נמנע מתחנון (שם):

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל גָּד צַר לִי מְאֹד נִפְּלָה נָּא בְיַד יְיָ כִּי רַבִּים רַחֲמָיו וּבְיַד אָדָם אַל אֶפֹּלָה:

רַחוּם וְחַנּוּן חָטָאתִי לְפָנֶיךָ יְיָ מָלֵא רַחֲמִים רַחֵם עָלַי וְקַבֵּל תַּחֲנוּנָי: (תהלים ו) יְיָ אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְיָ כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי: וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתָּה יְיָ עַד מָתָי: שׁוּבָה יְיָ חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה לָּךְ: יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה: עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל צוֹרְרָי: סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי שָׁמַע יְיָ קוֹל בִּכְיִי: שָׁמַע יְיָ תְּחִנָּתִי יְיָ תְּפִלָּתִי יִקָּח: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע:

שומר ישראל. ובעש"ת אומר כאן א"מ. ובב' וה' והוא רחום:

ה'. הכרו כשנהבשר כי לב ישראל אחר הבשלום נתבלבל ונרה: אל. תוכחת שמי נשא אפך עבור המאת בת שבע פן אימתך תבעתני ולא אמלא מענה. רק בעת רצון. ואם ארשע אז אל תיסרני בחמתך: אמלל. ענין כמישה מיובש. לפי שנם לחותי והיו למוק וכמוש מ"ב מרוב התשובה: נבהלו. מתרדה פתאומית מ-מועת אבשלום אבד כחי ומחשבותי שמחו בלי תנועה עד שעצמותי דא לדא נקשן: ונפשי. המשכלת: עד מתי. לא תסלח לי עון זה: שובה. מגזרתך עלי והוצא נפשי מצרה זו. ואם איני זכאי. הלא דרכך לעשות חסד ולא לענוש כפי החטא. אם ימוב: כי אין. נאה לך שיזכרו שיש בכחך להמית. ומי יהלך על שתוריד לשאול: יגעתי. בשביל אנחתי הרב. ומשים אני מטתי כמי דמעותי הרבים שבכיתי שתסלח לי עון זה. עד שמטתי הותכה והומסה מהדמעות: עששה. בלה עיני מחמת שכעסתי על עצמי עבור מעשי. וחוש הראות שלי נעתק מפני המצירים לי. וראוי שתהא נערי כפרה על עוני: סורו. ראה ברוח הקודש שנתקבל תפלתו ואמר נגד אויביו סורו כו': ישבו. לביתם מרדוף אחרי: יבשו רגע. מיד כשתבוא ישועתי. ורק בזמן מועט יבשו. כי מיד אמחל להם]:

שמזמור שאומרים במדינות הללו בנ"א א"ל להעמידו כאן. כי כבר הוא שגור בפי כל העם. והרוצה לעמוד במנהגו יעמוד באין מוחה. רק מזמור הלז (דאתי אלף בית) הוא שאומרים ספרדים. וע"ש הזהר [במדבר קכ] הוא מוממה. וכל כת המקובלים וביחוד האר"י ז"ל החזיקו בו כאשר הראה לדעת. ומ"ש בעל מג"א [ס' קלא] בדרך אפשר. שמחמת יראה ודאגת עונש חסרון הכוונה נמנעו מלאמרו. אין זה כדאי. לא בזה בלבד גזמו ואיימו בעונש ביטול הכוונה. ובאלט בנפש הדברים אמורים. אבל האנוס ומצטער ולא יוכל לכוון דעתו סיטב אינו בכלל העונש. ויותר אני חושש למי שאומר כי שמע ה' קול בכיי (ואין קול בכי כשמע ולא נראה דמע) מעונש דובר שקרים לא יכון ר"ל:

מ"ס רחום וחנון חטאתי לפניך. יי מלא רחמים רחם עלי וקבל תחנוני: (תהלים כה) לדוד אליך ה' נפשי אשא: אלהי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי: גם כל קויך לא יבשו יבשו הבוגדים ריקם: דרכיך ה' הודיעני אורחותיך למדני: הדריכני באמתך

אשא. כמא דאת אמר ויסא משאות: בך. נרמזה הבית: ריקם. מוסב למעלה. יבושו ריקם הבוגדי'. שיגעו בדי ריק ויבושו משברם: דרכיך. מדותיך. כענין ששאל משה רבינו ע"ה: באמתך. בהשגת אמתת מציאותך. או בהנהגת מדת אמת שלך. כענין הסדך ואמתך תמיד יצרוני. שלה אורך ואמתך: ולמדני. רמוזה הוי"ו:

למדני כי אתה אלהי ישעי אותך קויתי כל היום: זכר רחמיך ה' וחסדיך **כי מעולם המה:** חטאות נעורי ופשעי אל תזכר כחסדך זכר לי אתה **למען טובך ה':** טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך: ידרך ענוים **במשפט** וילמד ענוים דרכו: כל ארחות ה' חסד ואמת לנצרי בריתו **ועדותיו:** למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא: מי זה האיש ירא **ה'** יורנו בדרך יבחר: נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ: סוד ה' ליראיו **ובריתו** להודיעם: עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי; פנה אלי **וחנני** כי יחיד ועני אני: צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני: ראה **עניי** ועמלי ושא לכל חטאותי: ראה איבי כי רבו ושנאת חמס שנאוני: **שמרה** נפשי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך: תם וישר יצרוני כי **קויתיך:** פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו: [פס קל] והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:

זכר. לי עתה: רחמיך וחסדיך. שהיו עלי תמיד. והיום. פי' כל הימים. כמו כל היום דברי יעצבו: כי מעולם המה. מעת יצירתי בבטן אמי ובגדולי עד עתה (וכן) חסד ה' מאז תחלת בריאת עולם הכללי. כי בלעדי רחמיו וחסדיו לא יתקיים רגע) וכיון שגדלתני והבאתני עד הלום. ראוי לך לחמול עלי. כי מעשה ידך **אני**: חטאות. אותן שבימי הנעורים קרוין חטאת. שאין בהם פשע ומרד. כי עדיין לא הי"ל דעת שלמה **להכיר** טוב ורע: ופשעי. משהייתי איש מבין ויודע ועובר על המצוה קרוים פשעים. לא תזכור זה ולא זה: **זכר** לי אתה. כי אתה אביע אתה כהן הוא בעל החסד. היינו דקאמרינן ברוך אתה: למען טובך. לא למעני. **כ"א** למען ילא יחרב ויבא נטר הטוב מושך מימי החסד: טוב וישר. הוא קו ישר האמצעי: ע"כ יורה חטאים **(שתדבקו** בעץ הדעת) בדרך. (הידוע. הוא הדעת. הגוזן ביה דרך גבר) ישר. במה שחוטאים מתתקנים והיא **דרך** לחבה ולנושה לכל עוב"ר וש"ב: ידרך ענוים במשפט. ירגילם בהכנעה לקבל מאהבה יסורי אהבה. כנה דלת אמר יסרני ה' אך במשפט. הידוע. ובזה הם למדים דרכו היפר הנזכר. כי ה' אוהב **משפט**: כל ארחות ה'. אורח לדיקים (דלא כתפין ביה רגלין): לנוצרי בריתו. ודאי שמורים. כי חסד **ואמת** ילכו אלך: ועדותיו. קרי ביה ודעותיו. כי אל דעות ה'. ואיגון סמכי קשוט. תרין סהדין: כי רב הוא. **גדול**. כמו רב ביתו. לכן נריך אני לסליחה. שהוא דבר גדול ורם. כאכר לעיל בברכת סלח לנו. ורב הוא בבינה. **כי היא** ראש בית. ורב ביתו ודאי. ודוד הטא בבת שבע. לכן מגיע הפגם לשם וכן אמר משה רבינו ע"ה וסלחת **לעונו** כי רב הוא. כי חטא ישראל היה כמעט דומה לחטאו של דוד המלך ע"ס. כי חטאו למי ברא אלה והוגרם **כמו** כן לסליחה. היא גם בבינה. ס"ח מ"ה. המשכיל יבין: בדרך יבחר. איזה דרך יבחר כי הבחירה חפשית. ובדרך **שאדם** רוצה לילך מוליכין אותו. אבל הירא ה' אלהיו יורנו דרך בחירתו לבחור בטוב. ולא יבחר מות מחיים בבחירתו **המשולחת** והמהופכת. אז ודאי. נפשו בטוב תלין. הלילה. בבית מועד לכל חי: וזרעו. אחרי בניו אחריו: **סוד ה'**. באמת לא גלה סודו כי אם לעבדיו הנביאים וחכמים יראי ה' ואוהבי שמו. וסוד הוא כיין הטוב שקדש. **וזהו** ובריתו להודיעם. ללמדם דרכי היחוד: עיני. הוא מבטי. ואליו אני נושא עיני תמיד. שהצילתני מרשת זו שממנו לי **אויבי** בנפש. ושונאי הגם בגוף: כי יחיד. אע"פ שאני מלך ברב עם. לא שמתי בשר זרועי להיות נושע ברב חיל. אלא **כאיני** רואה עצמי כמתייחד. בהיותי בוטח בגבורתך בלבד. ונאה ליחיד להציל את היחיד: ועני. נכנע לפניך ואיני מתגאה במלכותי. וכן אמר ואני בעניי הכינותי (וזכר שם עושר רב שהתנדב לבית ה') על כי התענה ולא נהנה מעשירותו מאומה. ולא התנאה ולא התגאה בעולם שאינו שלו: הרחיבו. הצרות מושבם בקרב לבי. כלומר כי רבות הנה ונתרחב להם המקום הצר. זהו פשוטו דרך לצות. ואני ממליץ עוד. אמר צרות רבות אשר צררוני מנעורי גם לא יכלו לי. המה הרחיבו לבבי. שלא יצר לו מאד המקום מלסבלם. ע"ד דמלפא ט' [כתובות סב] וההרגל וההתמדה הקנו לו רוחב לב להחזיקם. גם כי ראיתי שלא באו עלי לכלותי. אך גם הם לטובתי לשום אשם נפשי ולהתחנן לפניך. לכן אני צועק. ממצוקותי. הרבות והרעות הוציאני: עניי. הכנעתי: ועמלי. בתורה ובמלחמת היצר ועמי בני אדם: ושא. שיהיו כפרת עונותי: ושנאת חמס. שנאה של חמס ועול. כי לא הרעותי להם. רק הם אוהבי חמס. היא שגרמה שנאתם אותי חנם: אל אבוש. לא תביישני משברי. וע"ע בברכת הצדיקים יז"ל: יצרוני. ישמרוני. לפי שקויתיך. כי לא רדפתי **אחר** הכוס והיושר להתהלות ולמצוא חן בעיני בני אדם בלבד. כי אם לתקותי אליך ולשמור פקודיך הישרים אשר נוית **לנצור** ארחות תום ודרכי יושר: מכל צרותיו. כי רבות הנה המתרגשות ומתחדשות עליו תמיד. גאולה אחר גאולה **ופדיון** אחר פדיון. עד שתבוא הגאולה השלמה העתידה במהרה בימינו. כי כן הועד לישראל מתחלת מציאותם. שיסבלו **עינוי** ויסורין למרקם והגאות האמיתית הכרוכה בעקבם ולכפרת עונותם. לכן מוסיפין פסוק והוא יפדה וגו' עם זה הם קס"ה תיבות. נגד ק' אדני המשכן שהוא ס"ה. המשכיל יבין:

זאת תפלת חזקיה שקבע בירושלים כשהיה במצור. ולמזמונותו החס שמו בראשי התרוצה שלא כסדר. שלא יבינו שהוא יסדו ובב' וה' אומרים אותו מיושב:

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגוים [ופסוק משם] נחשבנו כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה: ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו: "
זרים אומרים אין תוחלת ותקוה. חון אום לשמך מקוה. טהור ישועתנו קרבה. יגענו ולא הונח לנו. רחמיך יכבשו את כעסך מעלינו:
אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: "
חוסה יי עלינו ברחמיך ואל תתננו בידי אכזרים. למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם. למענך עשה עמנו חסד ואל תאחר:
אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: "
קולנו תשמע ותחון. ואל תטשנו ביד איבינו למחות את שמנו. זכור אשר נשבעת לאבותינו ככוכבי השמים ארבה את זרעכם. ועתה נשארנו מעט מהרבה:
ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו: "
עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך:
יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

ביום תענית אומרים זה:

שומר ישראל. שמור שארית ישראל. ואל יאבד ישראל. האומרים שמע ישראל:
שומר גוי אחד. שמור שארית עם אחד. ואל יאבד גוי אחד. המיחדים שמך יי אלהינו יי אחד:
שומר גוי קדוש. שמור שארית עם קדוש. ואל יאבד גוי קדוש. המשלשים בשלוש קדשה לקדוש:
מתרצה ברחמים. ומתפיס בתחנונים. התרצה והתפיס לדור עני כי אין עוזר:
אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

מקוה. קמוץ הא"ו. ומאן דאמר בפתח לא משתבש. פלו"א [שהוא בינוני פועל מבנין פיעל שפ' פעל בקמ"ץ או סגו"ל]: קרבה. כמו קרבה אל נפשי. לשון בקשה:

בשלוש קדושה. פלו"א [פי"ל הש' בחיר"ק והל' במלאפו"ס. ופייך אחריו קדושה לשון יחיד. ופירושו אגידריטי קדושה: מתרצה. אתה ה' הרגיל להתרצות לנו ע"י רחמיך הרבים ולהתפיס ע"י תחנונים. התרצה כו': עני. צדיקים וחסידים שיעזרו לנו בזכותם ובתפלתם]:

(א) אחר שסיים כ"א. מגביה ראשו בכובד ואומר ואנחנו לא נדע מיושב [סי' קל"א] כלומר כבר עשינו כענין שעשה משה כבר. שאמר שפלה ואשב כבר. ואח"כ ואנכי עמדתי. אח"כ ואתנפל לפני ה'. וכן עשינו אנחנו בתיקונים של מעלה. מעתה אין אנו יודעים לעשות בענין אחר. זהו ואנחנו לא נדע מה נעשה עוד: ולמנות

יאמר ואנחנו לא נדע בישיבה . מה נעשה בעמידה :

וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ: זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: אַל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשֹׁנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד: חָנֵּנוּ יהוה חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ: עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

ואנחנו . הוא פסוק בד"ה ב' כ' . והג"ה הראשון אין ענינו לכאן . אלא צ"ע איך נחלקו פסוק להאמין . ועמש"ל בס"ד אצל הכנסת ס"ת : ולא נדע . אין צריכין לידע מה לעשות . לפי שעליך עינינו . שתעשה כל צרכינו : ראשונים . שחטאנו קודם שהיינו עמים :

הש"ץ אומר ח"ק וביום שיש בו מוסף אומרים גם תתקבל :

[בב' וה' אומרים זה] א"א אא"א בר"ה ולא בע"פ ולא בעי"כ ולא בחנוכה . ופורים שני ימים . אפילו פורים קטן . ולא בט"ב [אפי' מנחה] . ולא ביו"ט . ולא בבית האבל אפי' שלא במקום המת . ולא בט"ו בו אא"א נ"ל מעומד :

בנוסח הא"א הא' יש כ"ד תיבות . כנגד כ"ד צרופי שם אדני . ובנוסח הזה כ"ו תיבות . כנגד מספר שם הויה . לכן נ"ל שניהם :

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת . אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ . חוּסָה יהוה עַל עַמֶּךָ . וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל רָע . חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן . סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת: אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ . חוּסָה יהוה עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ . וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל רָע . חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן . סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

כרוב רחמיך אל . כתבו מפרשים ז"ל שמיכאל הכרוב הראה אפרו של יצחק לצור ע"ג המזבח . זהו כרוב ר"ת הוא יצחק . מיך א"ל . הוא הכהן המקריב . בזכות זה תסלח לנו :

אחורי בית הכפורת

(אבל משכים כשעומדים לפוכים ומשתחוים) פריסת שמע . מי שלא שמע קדיש וברכו וקדושה ואמן . תפלת הבינוני :

אם יש ג"א שהתפללו כל א' בפ"ע ביחיד או שאיחרו לבוא לבה"כ ולא שמעו קדיש וברכו . עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה של יוצר אור בלבד . וזהו נקרא פורס על שמע שנזכר במשנה . לשון תחיכה (כמו פרוסת המוציא) שאין אומרים אלא קצת ממנה . והסמכוה אקרא בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' . הכי פירושו . כפרוע . תלשון כי פרוע הוא . ותירגם אונקלוס ארי בטיל הוא . כלומר כשבטלו ולא עשו מה שמוטל עליהם לעשות . אז יתנדבו העם לברך ה' . ויש מוסיפין עוד . לאחר שניים ברכה ראשונה דיוצר . מדלגין ואומרין אבות וגבורות וקדושת השם . וזה נקרא עובר לפני התיבה השנוי במשנה . ואין עושין דברים הללו אלא בעשרה . ואומרין אותו אפילו בשביל אחד שלא שמע . ובמדינות הללו אין נוהגין לפרוס על שמע . אלא אומר קדיש וברכו ועונין ברוך ה' והולכין להם [סי' קנט] ומי שמע ברכו מפי שעולה לקרות בתורה דיו . ואע"פ שעדיין לא הגיע ליוצר . כשעונה ברוך ה' המבורך יצא י"ח מ"מ . ומי שלא יוכל לקבץ מנין עשרה . יתקן מה שבידו לתקן . להשלים החסרון בפסוקים ובריתות המדברות מענינים אלו . ונהגו כאן כמו שהם סדורים בספר הרוקח :

מי שלא ענה אמן יש"ר . יאמר :

תניא . אמר רבי יוסי . פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה מחורבות ירושלים להתפלל . בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח ואמר לי מה קול שמעת בחורבה זו . אמרתי לו . בת קול שמנהמת כיונה ואומרת , אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי בני לבין אומות העולם . אמר לי . בכל יום אומרת כך . כשישראל

תניא . ריש ברכות (דף ג' א') ושם קצת בארוך : ושמר . המתין . כמו שמר את הדבר . שמור לי בלד שהה פלוני : כיונה . כשסה

פסיס קלוס זה בזמן שהשכינה שורה בא"י בקביעות דירה כבבית עולמים : מס. הגהה : הריב"ל. פ' כל כתבי (דף קי"ט ב') : בכל כחו. פ"ע בהקדמה : בפרוע פרעות. ביטול פורענות : בהתנדב. כשמתנדבין ישראל לברך את בוראם : אל תקרי אמונים. דהו"ל למימר אמונות : אמר ר"י בן גדיא. אחומה : מאי אמן. פ' כל כתבי : אל מלך נאמן. בעל אמונה. ע"ל בס"ד : ההוא ישראל. פ' השוכר את הפועלים (דף ע' ע"א) ושם קצת שינוי : אסוקי מילתא. הואיל וכוונתו לגמור לית לן בה :

נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא. הקב"ה מנענע בראשו ואומר. אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם : א"ר יהושע בן לוי. כל העונה איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחו. קורעין לו גזר דינו. שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מה טעם בפרוע. משום דברכו את ה' : אמר רבי שמעון בן לקיש. כל העונה אמן בכל כחו. פותחין לו שערי גן עדן. שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים. אל תקרי שומר אמונים. אלא שאומר אמנים. אמר רבי יהושע בן גדיא. כל מי שעונה אמן בעולם הזה. זוכה ועונה לעולם הבא. שנאמר ברוך ה' לעולם אמן ואמן. אמן בעוה"ז ואמן לעוה"ב. מאי אמן. אמר רבי חנינא. אל מלך נאמן. ההוא ישראל וגוי דהוו יתבו. שמע ישראל קול יהא שמה רבא מברך בבי כנישתא. קם ונפק. אמר רבא. לא לימא איניש יהא שמה רבא והדר מברך. אלא יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בהדדי. אמר רב ספרא. שפיר קאמרת. אסיקי מילתא היא. ולית לן בה :

לברכו יאמר זה (ספרי) רבי יוסי אומר. מנין לעומד בבית הכנסת ואומר ברכו את יי המבורך שעונין אחריו ברוך יי המבורך לעולם ועד. תלמוד לומר כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו. ומנין לאומר יהא שמיה רבא מברך שעונין אחריו לעלם ולעלמי עלמיא. תלמוד לומר הבו גודל לאלהינו. רבי חנינא בן אחי רבי יהושע אומר. הרי הוא אומר כי שם ה' אקרא. זה המברך. הבו גודל לאלהינו. אלו העונין אחריו. ומה הם עונין אחר המברך. ברוך ה' המבורך לעולם ועד. וכן הוא אומר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו :

פרקי היכלות [סוף מדרש כונן] לברכו. לקדוש וברוך

בכל שחר מלאך עומד כונן שמים בתבונה. העליונים שבראן הקב"ה לשבח לשמו. כיצד. בכל שחר מלאך עומד לפניו ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. וכל גדודי מעלה עונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד. עד שאינם גומרים את הדבר שרפים עומדים ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והאופנים וחיות הקודש מתרעשים ומתרעדים ומרעישים כל העולם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. ועוד אותה חיה עומדת עד שגומרים כל שרי מעלה וכל גדודים וכל מחנות. וכל אחד במעמדו אומר לאותה חיה ששמה ישראל ועל מצחה חקוק ישראל. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד :

לקדוש לברוך וימלוך. פרקי היכלות [פ"ו] (וקצת ממנו ריש פ"ב דחגיגה) וכן הפלא הם בריאתות הגונות

אמרו עליו על סנדלפון. שהוא גבוה מחביריו מהלך חמש מאות שנה. ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו ומשביע את הכתר ועולה ויושב בראש אדונו. ובשעה שיוצא הכתר. כל חיילי מרום מרתתין ומזדעזעין וחיות רוממות ומנהמות כארי. באותה שעה עונים ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ובשעה שמגיע לכסא. מתגלגלין גלגלי כסא ומתרעשין אדני שרפרף וכל רקיעים אחזום חלחלה. ובשעה שהוא עובר על כסאו. כל חיילי מרום וכתר הכבוד שלו פותחין פיהם ואומרים ברוך כבוד יי ממקומו. בא וראה כמה גדולתו ושבחו של הקב"ה. שבשעה שמגיע כתר לראשו. מחזיק עצמו לקבל כתר מעבדיו. וכל היות ושרפים וגלגלי המרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה ומטה מתגדלים ומתגברים ומתגאים ונותנין הוד והדר וממליכין כולם בפה אחד ואומרים ה' ימלוך לעולם ועד יהא שמיה רבא מברך :

קדוש וברוך [מדרש כונן] יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים. שהוא מתכוין ועושה שמים בארבע מאות ותשעים וששה אלפים רבבה של מלאכי השרת שעומדים לפניו ומקדישין לשמו בכל יום מיציאת החמה עד שקיעת החמה ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומשקיעת החמה עד יציאת החמה אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו :

לקדוש וברוך וימלוך כשעלה משה למרום. מצא כת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וכת אומרת ברוך כבוד ה' ממקומו. וכולם עונים בפה אחד ואומרים ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה :

לערב אחת יש ברקיע. כשהוא יום. אז אמת במצחה חיה
ויודעין שהוא יום. ולערב אמונה במצחה ויודעין
שהוא לילה, ובכל פעם אומרת ברכו את ה' המבורך. וכל גדודי
מעלה עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד:

לערבו דערבים יאמר חיה אחת היא שמש ישראל. היר אל. וסודה ידוע ליודעי חן. ע"ע בהקדמה:

(א) בשעת הדחק. כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שטרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה שאין דעתו מיושבת עליו כל כך או שהשעה עוברת. מתפלל אחר שלש ראשונות הביננו. ואומר אחריה שלש אחרונות. וצריך לאמרה מעומד. כשיגיע לביתו או שירוח לו אח"כ ותתיישב דעתו. א"צ לחזור ולהתפלל (מאורות הגולה. אם לא בתורת נדבה) ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים ולא במוצאי שבת ומוצאי יום טוב [סי' קי]: (ב) הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית. אם נותן להם שכר הוץ מסעודתן. מתפללין הביננו כשמקפיד עליהן [שם]:

אדני שפתי תפתח וגו' ברוך אתה ה' כו':
הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך. ומול את לבבינו ליראתך. ותסלח
לנו להיות גאולים. ורחקנו ממכאוב. ודשננו בנאות ארצך.
ונפוצותינו מארבע תקבץ. והתועים על דעתך ישפטו. ועל הרשעים
תניף ידך. וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן
לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך. טרם נקרא אתה תענה:
ברוך אתה ה' שומע תפלה: רצה

כך הוא נוסח הגמרא שבידינו (ובמחברים איזה שינוי ואריכות. לא נדע סבתו באמת) ולפי זה תיבותיה ל"ג. סי' ג"ן נעול אחותי כלה. וכנגד שם ב"ן עם הכולל:

הביננו. כנגד אתה חונן: ומול לבבנו. כנגד השיבנו: ותסלח. כנגד סלח לנו: להיות גאולים. כנגד גאולה: ורחקנו ממכאוב. כנגד רפאנו: ודשננו. כמו חלב ודשן: בנאות. לשון נוה. כמו בנאות דשא. והוא כנגד ברכת השנים: והתועים יע"ד. העוברים על דבריך: ישפטו. כנגד צדקה ומשפט. ל"א והתועים במשפט ע"ד ישפטו. השיבה ללמדם לשפוט כדבריך. וכן עיקר לרש"י. אכן הרב"י הביא עוד ל"א. והתועים ע"ד ישפטו. לא ע"פ מלים. אלא אתה בעצמך השפוט אותם. ואם מזלם לטובה תהפוך אותו לרעה. וקשה ע"ז. כי מה שייכות י"ל עם ברכת השיבה. ונראה יותר נכון שר"ל והתועים הם ישראל המטיחים דברים בזה הגלות הארוך. שעזב הקב"ה אותן ואינו משגיח בהם. יה"ר שישפטו בדעתך. כלומר בידיעתך. אשר הוא התחלה והחכמה. מלבון וידע אלהים. וזהו ממש מה שאמר בברכת השיבה. עכ"ל (כמדומה שהיא מפרישת הר' יעקב בן חביב. והוא ז"ל כתב עליו מה שכתב. יע"ש) אף אני בעניי עניתי הלקי בדבר זה בהבורי והוא. שהתועים. ישראל שהם כשה אובד. על שהם אוחזים בדעתך דעת עליון דעת התורה. ישפטו. יקבלו נקמתם מהמתעיהם. שהזוכה בדינו ורואה נקמה באויביו נקרא נשפט. כמד"א בלשון ה' נשפטה. ועד"ז אמרו כאן ישפטו. ג"כ מהנפעל עי"ל עד"ז. שישראל התועים בדעתך ודרכיך הטובים. הקשית לבם מיראתך. מקוצר רוח ושיעבוד גלות. כי אך הגה היו סיבה לשיתעו בדעתך. לזה קראם תועי. כלומר שזה נתנה להם לטעות ולשגגה. ע"כ אמר שיהיו נדונים במשפט וברחמים. לא באף ובחמה כמזידים ח"ו. כדבר הנביא יסרני ה' אך במשפט אל באפך. והרי זה ממש כענין ברכת השיבה. שהוהמין בה ולדקנו במשפט. וכמו שפירשתי שם בס"ד:

בית הספר הלכות קריאת התורה עם מחודשים

(א) כבר אמר למעלה שאם התחילו הפלת י"ח בקול רם במנחה ויצאו מקצתן וגמרו התפלה שלא בעשרה. אומרים גם קדיש. אבל קה"ת מילתא אחריתא היא. ואין קורין שלא בעשרה. ואם התחילו בי' ויצאו מיעוטן גומרים: (ב) מרע"ה ונביאים שעמו תקנו שיהו קוראים בתורה בב' וה'. כדי שלא ישהו ישראל שלשה ימים בלי תורה. וב' וה' הם ימי רצון. שבחמישי עלה מרע"ה לקבל לוחות האחרונות וירד בשני. ומתקנת עזרא שיהו קורין ג' גברי: (ג) [אסור לקרות בס"ת גאולה. וכתים מתלוקת בס"ת שכ"א אומר שלי היא או שיחיד חולק עם הצבור. אסור לקרות בה עד שידון לדין. ואסור להשאיל ס"ת מבהכ"נ בלי דעת הממונה. והמאין ממונה צריך דעת רוב הצבור. ואסור לטלטל ס"ת ממקום מבכנה לבית אחר לקרות בה. אסי' להולה או לחבושים שמאסר (אסי' בם אבים השובים ואסי' בר"ה ויו"כ) ואם קבע לה מקום מקודם או בבית אדם חשוב. מותר לטלטלה אסי' ביום הקריאה אם טריחא ליה לילך לבהכ"נ. ולא כל הרוצה לעשות עצמו חשוב חשוב. וידע כי נגבהו שאה. ואם מעוכב מלילך לבהכ"נ אסור (מ"א): (ד) אם מומחה בבהכ"נ והבכנים אין יכולין לצאת שם. יכולין ליקח ס"ת למקום שמתפללין ולהחזירה לאחר הקריאה. ולא יצאו הם מ"ש ע"י יחיד רק ילכו עמה עשרה. וה"ה כשהצבור מעוכבים מפני אונס מלילך לבהכ"נ לקרות. וס"ת של יחיד שהיא בביתו מותר להביאה לבהכ"נ (שם): (ה) נדבו לבהכ"נ ס"ת חדשה. מטלטלין כל הס"ת שבבהכ"נ וילכו לקראתה עד מקום העזרה לקבלה. ולא יטלטלום חוץ לבהכ"נ. ומותר לעשות מדברים ישנים שבשמשו בהם הדיוט. מעיל ומפה לס"ת ע"י שינוי. אבל מתשמישי דבר מגונה אסור. ומהמפה שלובשים בה"כ מותר לעשות מפה לס"ת אפי' בלי שינוי. ואם נתקלקל המפה מגוה יזהר אסור להפוך לצד הפנימי לחוץ. ופרוכת ומה שאינו יוצא עם הס"ת מותר בכלאים (שם): (ו) סימן להעולין לס"ת בכל השנה. שמע ג' אותיות עד העולין בשבת למנחה ובב' וה'. ישראל כ"א עד העולין ביו"ט. ה' ד"א עד העולין בר"ח וחוה"מ. אלהינו ו"א עד העולין ביו"כ. ה' אחד ז"א עד העולין בשבת:

סדר הקריאה בשבת למנחה ובב' וה' בכל השנה

בראשית (כהן) עד יום אחד (לוי) עד יום שני (ישראל) עד יום שלישי. וכשחל ט"ב ביום משני אב"ד. קורא בס' לשלישי

לשלישי יואל . עד יום חמישי : **נח** (כהן) עד ושלשים קומתה (לוי) עד ונקבה יהיו (ישראל) עד כן עשה : **לך לך** (כהן) עד משפחות האדמה (לוי) עד ונסוע הנגבה (ישראל) עד נפשי בגללך : **וירא** (כהן) עד כאשר דברת (לוי) עד ויאכלו (ישראל) עד ולשרה בן : **חיי שרה** (כהן) עד לבני חת (לוי) עד עם הארץ (ישראל) עד עובר לסוחר : **תולדות** (כהן) עד לדרוש את ה' (לוי) עד בלדת אותם (ישראל) עד חקותי ותורתי . וכשאיתרע בשבת להתפלל מנחה ואין פנאי לקרות כ"כ . קורא רק י' פסוקים (כהן) עד אשתו (לוי) עד בבטנה (ישראל) עד את יעקב : **ויצא** (כהן) עד ויורדים בו (לוי) עד שער השמים (ישראל) עד אעשרנו לך : **וישלח** (כהן) עד חן בעיניך (לוי) עד לפליטה (ישראל) עד לא יספר מרב : **וישב** (כהן) עד כתנת פסים (לוי) עד ותשתחוין לאלמתי (ישראל) עד שמר את הדבר : **מקץ** (כהן) עד וייקץ פרעה (לוי) עד והנה חלום (ישראל) עד ויבא אל פרעה : **ויגש** (כהן) עד ואביו אהבו (לוי) עד את דברי אדני (ישראל) עד קשורה בנפשו : **ויחי** (כהן) עד ראש המטה (לוי) עד ויברך אותו (ישראל) עד ואברכם : **שמות** (כהן) עד ותמלא הארץ אותם (לוי) עד מפני בני ישראל (ישראל) עד ותחיין את הילדים : **וארא** (כהן) עד ואזכור את בריתי (לוי) עד ומעבודה קשה (ישראל) עד מארץ מצרים : **בא** (כהן) עד שלח עמי ויעבדני (לוי) עד ויצא מעם פרעה (ישראל) עד אשר פני פרעה : **בשלח** (כהן) עד לפני העם (לוי) עד ויעשו כן (ישראל) עד ביד רמה : **יתרו** (כהן) עד מחרב פרעה (לוי) עד ויצלם ה' (ישראל) עד לפני האלהים : **משפטים** (כהן) עד ועבדו לעולם (לוי) עד אין כסף (ישראל) עד ורפא ירפא : **תרומה** (כהן) עד ועצי שטים (לוי) עד וכן תעשו (ישראל) עד אשר אתן אליך : **תצוה** (כהן) עד ואת השהם . וי"א עד בני אהרן . ד' פסוקים קודם (לוי) עד שמות בני ישראל (ישראל) עד שתי כתפות לזכרון : **כי תשא** (כהן) עד תרומה לה' (לוי) עד לפני ה' לכפר על נפשותיכם (ישראל) עד לו ולזרעו לדרתם : **ויקהל** (כהן) עד ביום השבת (לוי) עד אשר צוה ה' (ישראל) עד מלפני משה : **פקודי** (כהן) עד ובשם (לוי) עד ככר לאדן (ישראל) עד את משה : **ויקרא** (כהן) עד לכפר עליו (לוי) עד ריח ניחוח לה' (ישראל) עד ריח ניחוח לה' : **צו** (כהן) עד אל המזבח (לוי) עד לא תכבה (ישראל) עד יגע בהם יקדש : **שמיני** (כהן) עד כבוד ה' (לוי) עד את משה (ישראל) עד ויעשה כמשפט : **תזריע** (כהן) עד ימי טהרה (לוי) עד הכהן וטהרה (ישראל) עד שבעת ימים שנית : **מצורע** (כהן) עד מים חיים (לוי) עד במים וטהר (ישראל) עד תנופה לפני ה' : **אחרי** (כהן) עד ובעד ביתו (לוי) עד החטאת אשר לו (ישראל) עד כל קהל ישראל : **קדושים** (כהן) עד אני ה' אלהיכם (לוי) עד אני ה' אלהיכם (ישראל) עד אני ה' : **אמור** (כהן) עד והיו קדש (לוי) עד אני ה' (ישראל) עד אני ה' מקדשו : **בהר** (כהן) עד ואספת את תבואתה (לוי) עד תבואתה לאכול (ישראל) עד איש אל אחזתו : **בחקותי** (כהן) עד לבטח בארצכם (לוי) עד בריתי אתכם (ישראל) עד קוממיות : **במדבר** (כהן) עד לבית אבתיו הוא (לוי) עד אלפי ישראל הם (ישראל) עד במדבר סיני : **נשא** (כהן) עד לעבד ולמשא (לוי) עד בן אהרן הכהן (ישראל) עד ביד משה : **בהעלותך** (כהן) עד את המנורה (לוי) עד עדת בני ישראל (ישראל) עד והיו לי הלוים : **שלח לך** (כהן) עד ראשי בני ישראל המה (לוי) עד להושע בן נון יהושע (ישראל) עד בכורי ענבים : **קרח** (כהן) עד קהל ה' (לוי) עד בני לוי (ישראל) עד גם השתרר : **חקת** (כהן) עד שרפת הפרה (לוי) עד חטאת הוא (ישראל) עד מים חיים אל כלי : **בלק** (כהן) עד בעת ההוא (לוי) עד דברי בלק (ישראל) עד כי ברוך הוא : **פנחס** (כהן) עד בריתי שלום (לוי) עד במדין הוא (ישראל) עד מארץ מצרים : **מטות** (כהן) עד יסלח לה (לוי) עד יסלח לה (ישראל) עד בית אביה : **מסעי** (כהן) עד לעיני כל מצרים (לוי) עד בקצה המדבר (ישראל) עד על ים סוף : **דברים** (כהן) עד אותו אליהם (לוי) עד נהר פרת (ישראל) עד כאשר דבר לכם : **ואתחנן** (כהן) עד והלבנון (לוי) עד חיים כלכם היום (ישראל) עד לפניכם היום : **עקב** (כהן) עד גדול ונורא (לוי) עד יחיה האדם (ישראל) עד אשר נתן לך : **ראה** (כהן) עד וישבתם בה (לוי) עד ובאת שמה (ישראל) עד וישבתם בטח : **שפטים** (כהן) עד נתן לך (לוי) עד אשר יבחר (ישראל) עד ולא יזידון עוד : **כי תצא** (כהן) עד אשר עניה (לוי) עד משפט הבכרה (ישראל) עד ישמעו ויראו : **כי תבא** (כהן) עד לתת לנו (לוי) עד אשר בקרבך (ישראל) עד זבת חלב ודבש : **נצבים** (כהן) עד כרת עמך היום (לוי) עד עמנו היום (ישראל) עד דברי התורה הזאת : **וילך** (כהן) עד כאשר דבר ה' (לוי) עד ולא יעזבך (ישראל) עד שמה לרשתה . וי"א באזניהם . ב' פסוקים קודם : **האזינו** (כהן) עד לאלהינו (לוי) עד ויכוננך (ישראל) עד אל נכר : **ברכה** (כהן) עד מצריו תהיה (לוי) עד כתפיו שכן (ישראל) עד אלפי מנשה :

(א) פסוקים הללו מדברים מן מעשה בראשית ומענין מתן תורה . ויש בהם ל"א תיבות כמנין אל בחי' דכורא . ומן אב הרחמים עד עולמים כמנין חוה בחי' נוקבא . סך הכל ל' שערי בינה שנפתחים בתורה . ומבקשין כאן על בנין חומות ירושלים שנפרצו ויצא ממנה כל הדרס . זה ארון שבו התורה . וגלתה בגוים אין תורה . ומתפללין שתבנה במהרה . כדי שנוכל לעבדה ולשמרה ועד"ז פירשתי בשלשי אבות . יהי רצון שתבנה עירך מ' כי ע"ז תתן חלקנו בתורתך . יעו"ש :

(ב) [בשבת ויו"ט ור"ה ויו"כ אומר גם זה . וכהול מדלגו ומתחיל ויהי בנסוע :

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ . מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים . וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר : יהוה מֶלֶךְ יהוה מָלָךְ . יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד : יהוה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן . יהוה ׀ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם :

אַב הָרַחֲמִים . הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם : כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים :

(נ"א)

[כשהוא נוטלת ס"ת אומר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. וכשפותח הארון צריכין לעמוד (ומי שמכניס אותו כחודש ע' לעיכובו הוא פותח הארון כחודש הזה) ומוציא ס"ת ואומרים (פס"ק)]:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יהוה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יהוה מִירוּשָׁלָיִם: בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

(א) [כשמוציא הס"ת אומר ברוך שנתן ת רה לעמו ישראל בקדושתו. וצריך כל אדם לנהוג בה כבוד הרבה. ויעמוד ויכיס בה אנשם שולחהם עד הנחתה על המימה. ולא ידבר שיחה בטילה. וזכוף רלהו לפניה כהגמון (שם) · (ג) ביו"ט ור"ה וי"כ אומר גם זה. וכבאל הכנת מדלגו ומתחיל בריך שמיה]:

ג"פ יהוה. יהוה. אֵל. רַחוּם וְחַנּוּן. אֶרֶךְ אַפַּיִם: וְרַב חֶסֶד. וֶאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן. וָפֶשַׁע. וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה:

לר"ה ויה"כ

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה. וְהָפֵק רְצוֹנֵנוּ. וְתֵן לָנוּ שְׁאֵלָתֵנוּ (נר"ח ידלג זה) (וּמְחוֹל עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. וְעַל כָּל עֲוֹנוֹת אַנְשֵׁי בָתֵּינוּ. מְחִילָה בְּחֶסֶד. מְחִילָה בְּרַחֲמִים. וְטַהֲרֵנוּ מֵחַטָּאֵינוּ. וּמֵעֲוֹנֵינוּ. וּמִפְּשָׁעֵינוּ) וְזָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ. וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים. וְזָכְרֵנוּ לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים. וּלְשָׁלוֹם. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. וְתֵן לָנוּ לֶחֶם לֶאֱכוֹל. וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ. וְעוֹשֶׁר וְכָבוֹד. וְאֹרֶךְ יָמִים. לַהֲגוֹת בְּתוֹרָתֶךָ. וּלְקַיֵּם מִצְוֹתֶיהָ. וְשֵׂכֶל וּבִינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל עִמְקֵי סוֹדוֹתֶיהָ. וּשְׁלַח רְפוּאָה לְכָל מַכְאוֹבֵינוּ. וּתְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִגְזוֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת. וּתְבַטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל גְּזֵירוֹת קָשׁוֹת. וְתַטֶּה לֵב הַמַּלְכוּת. וְיוֹעֲצֶיהָ. וְשָׂרֶיהָ. עָלֵינוּ לְטוֹבָה. אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן:

לשלש רגלים

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים. מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת לִבִּי לְטוֹבָה. וְהָפֵק רְצוֹנִי. וְתֵן שְׁאֵלָתִי. וְזַכֵּה לִי (ולאשתי ובני ובנותי. וכל בני ביתי) לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. וּמַלְּטֵנוּ מִיֵּצֶר הָרָע. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. וְזַכֵּנוּ שֶׁתַּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עָלֵינוּ. וְהוֹפַע עָלֵינוּ רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה. וְיִתְקַיֵּם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב. וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יהוה רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יהוה: וְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁנִּזְכֶּה לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעֵינֶיךָ. וְלָלֶכֶת בְּדַרְכֵי יְשָׁרִים לְפָנֶיךָ. וְקַדְּשֵׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים. לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. וְתִשְׁמְרֵנוּ מִמַּעֲשִׂים רָעִים. וּמִשָּׁעוֹת רָעוֹת. הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבֹא לָעוֹלָם. וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהוה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנְהוּ. אָמֵן:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יהוה צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

ג"פ וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יהוה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

פ' ויקהל [ויקהל דף רו]. אמר ר' שמעון. כד מפקין ס"ת בציבורא למקרי ביה מתפתחין תרעי שמיא דרחמי. ומעוררין את האהבה לעילא. ואבעי לבר נש למימר הכי:

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא. בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ. יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם. וּפוּרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ. וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ. וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמֵי. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּ וְלֶהֱוֵי אֲנָא פְּקִידָא בְּגוֹ

ולקבלא צלותנא (בתולם הלת"ד) ברחמי. פלו"א [ולא ברחמין כרח"ה]: דתוריך. בי'. פלנ"א: בטיבו. פלנ"א: דצדיקיא

צַדִּיקַיָּא. לְמִרְחַם עֲלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיַת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא. אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא. אַנְתְּ הוּא דְּשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא. וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ הִיא. אֲנָא עַבְדָּא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דִּי סָגִידְנָא קַמֵּהּ וּמִקַּמֵּי דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן. לָא עַל אֱנָשׁ רָחִיצְנָא וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא. דִּי הוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט. וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט. וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט. וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט. בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ. וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵימַר תֻּשְׁבְּחָן יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבָּאִי בְּאוֹרַיְתָא (וְתֵיהַב לִי בְּנִין דִּכְרִין דְּעָבְדוּן רְעוּתָךְ) וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבָּאִי וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם. אָמֵן:

דסגידנא. כדלי"ת בחיר"ק וסמך שוא"ה ומ"ד די סגידנא ב' מלין. לא מיסתבא. על"א [ולא הד' שו"א והס' בפת"ח כח"כ]: רחיצנא. בופח אי: רחיץ. רי"ש שוא"ת. מע"ש [להבדיל מרחיצה]:

(א) [אם לא שיה לו פנאי לומר בריך שמיה בעת הוצאה אומרו בעת הכנסה. והב"ל מגביה הס"ת כשאומר שמע. אחד. גדלו שכ"ק]: (ב) כשוצאת ס"ת. נוטלו ביד ימין [ואומר שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני] וש"ץ מקבלו בב' ידיו ומחזירו לימין. ועומד לפני ההיכל ואומר בקול רם: (ג) [כתבת וי"ט וי"כ אומר גם זה. ונהאל מדע ומסכל גדלו]:

אומר ש"ץ ואחריו הקהל שמע. צריך למשוך

שְׁמַע | יִשְׂרָאֵל יהוה | אֱלֹהֵינוּ יהוה | אֶחָד:

בו בנעימה. כ"כ במסכת סופרים. וע"ש שזהו פורס שמע. נראה שלכן נתקן. שאם יתאחר אדם לבוא. יקרא הפסוק שמע בצבור. וברכו לא הוצרכו לתקן בפריסת שמע דשבת. לפי שיוצא י"ח על ידי העולים וקוראין בתורה ולזה הם ז' עולים. שאם לא שמע כל ימות השבוע ברכו. יכוין לברכו שאומרים הקרואים ויוצא בזה:

ש"ץ וקהל אֶחָד אֱלֹהֵינוּ. גָּדוֹל אֲדוֹנֵנוּ. קָדוֹשׁ [בר"ה ויו"כ וְנוֹרָא] שְׁמוֹ:

גַּדְּלוּ לַיהוה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

הצבור עונין [בחול]

לְךָ יהוה הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יהוה הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: רוֹמְמוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יהוה אֱלֹהֵינוּ:

גדלו. ע"ש הכתוב ויהי כי לעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים. נהגו לומר הכתוב גדלו. שיש בו ששה תיבות (שהם כנגד ו' קצוות דהספירה. שהוא ס"ם כידוע) וגם כ"ו אותיות כמנין השם הוי"ה ב"ה (שהוא סו"ן הנ"ל) ועמר שצריך ענדו: לך ה'. הנאמר לעיל ויברך דוד: להדום. כלפין הה"ש רגליו. כסוד אדן לעמוד עולם. גם סוף גי' גנה הוד. שהם בסוד רגליו: כי קדוש. בחכמה. קודש ישראל לה' ראשית: להר קדשו. בינה. הר (רבוע אלהים זה' אותיות) הקדוש:

(א) מגביה הספר בידו למעלה. והולך עם הס"ת ופונה דרך ימינו. ועולה עמו למגדל (כאוי שיהיה לו ששה מדרגות. עמש"ל) שקורין שם. וכל מי שהס"ת עובר לפניו. חייב לעמוד מפניו. ולהתקרב כשתי ידיו אם אפשר לו. ולנשקו בשפה מלא [ולא ליגע ביד ולנשק היד. ואומר ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין] (צריך להבטיח על הילדים הקטנים המביאים לנשק הס"ת. שלא יהיו מטנפים במלא החומש ובזיון הספר. אלא ינקו אותן שהלה יפה. שלא יהיה שום נתבייאיכן): (ב) נזדמן לו רוק בפיו. יזרק שהלה בהספק פניו אל כל ואח"כ יבבק. ולא יבבק ואח"כ יזרוק. וכל הסוגע בס"ת חייב לנוס מי הכיוהם: (ג) בדרך הליכתו אומרין:

[בשבת ויו"ט ור"ס ויו"כ אומר גם זה. ובחול מדלגו ומתחיל אב הרחמים]:

על הכל. יש בו תיבות כמנין אלהים. עם היות במסכת סופרים יש שינוי וכן הספרדים משנין בו מקצת. דייט שמצאנו שאר כנגדו לקיים הנוסח שבידינו:

עַל הַכֹּל. יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא. שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא. הָעוֹלָם הַזֶּה. וְהָעוֹלָם הַבָּא. כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל. צוּר הָעוֹלָמִים. אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת. אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת. הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם. הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם. קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת. וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חָי. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב. שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב. כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יהוה צִיּוֹן: וְנֶאֱמַר. וְנִגְלָה כְּבוֹד יהוה. וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יהוה דִּבֵּר:

כמשנ. מקשר למעלה אל יתגדל ויתקדש:

אַב הָרַחֲמִים. הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים. וְיִזְכֹּר בְּרִית אֵיתָנִים. וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת. וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים. וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים. וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים:

אב הרחמים: מתגלל למיל: עם עמוסים. מבטן. מיוסד על פי הכתוב ישעיה מ"ו: איתנים. האבות. אברהם יצחק ויעקב שנקראו איתני עולם. כמ"ש גירת האיתנים: מן הנשואים. מני רחם. יגער בו שירחק מהם:

(א) [כהאלך כמ"ל עם הס"ת ("ית) לפון. ובחזרה דרך דרום) ילך אחריו תעש (ומי שבוליאה. ילך עד הבימה) ואומר אחרי יי אלהיכם תלכו. ואותו תיראו. ואת מצותיו תשמרו. ובקולו תשמעו. ואותו תעבודו ובו תדבקון. והש"ל מניח הס"ת על הבימה ופותח ואומר זה] (הס"ק): (ב) ויעזור. נקשר למעלה אל סיום אב הרחמים. ונמשך עד בקדושתו. סך כל התיבות נ"ב. כמס כ"ן. הון ממה שאומר יעמוד פלוני. שאינם מהמנין:

לשבת ויו"ט ור"ס ויו"כ
ויעזור ויגן ויושיע. לכל החוסים בו

לחול ושבת למנחה
ותגלה ותראה מלכותו עלינו בזמן קרוב ויחון פליטתנו ופליטת עמו בית ישראל לחן ולחסד ולרחמים ולרצון.

ונאמר אמן: הכל הבו גודל לאלהינו. ותנו כבוד לתורה כהן קרב: (יעמוד רבי פב"פ הכהן) ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו: תורת יהוה תמימה משיבת נפש: עדות יהוה נאמנה מחכימת פתי: פקודי יהוה ישרים משמחי לב: מצות יהוה ברה מאירת עינים: [יראת יהוה טהורה עומדת לעד. משפטי יהוה אמת צדקו יחדו]: יהוה עוז לעמו יתן יהוה יברך את עמו בשלום: האל תמים דרכו אמרת יהוה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו: [קהל] ואתם הדבקים ביהוה אלהיכם חיים כלכם היום:

ותגלה. במסכת סופרים פרק י"ד. והם נקשר הלשון עם נוסח על הכל יתגדל (וכן מנהג ספרדים) שהם אומרים אותו בשבת ויו"ט בלבד. אב למנהגנו נ"ל. שנקשר עם נוסח אב הרחמים דלעיל. שעד כאן נמשך והולך. וזהו ותגלה בו"ז הכתוב: גדל. מילוי ס... תורת. ע"ל בפי' המזמור. בפסוקים

המסכים עד לכל החוסים בו. יש ארבעים תיבות כנגד ארבעים יום שעמד משה בהר לקבל התורה: ואתם. שפון הגמר: חיים. הדבקים בעץ החיים: היום. שהקורא בתורה. דומה כאלו היום קיבלה מסיני:

(א) קורין כהן לוי וישראל הכתוב שהפסיקו בה בשבת. אין פוחתין ואין מוסיפין עליהם. וכן כולם קורין לא פחות מי' פסוקים. אם לא הזוכר [ויקהל ד' ח] בעי לשמוע חד קלא ודבור מ' ולמקרא כחד מרסיה דאקרי תיבה. וההיא כורסיא דליסוי בהים דתנין נגלגלא נש יסיפא דסליק פמנא (כגון ס' ויבא עמלק) [קלה קלג]: (ב) לשון ס' ולא יסיר. ודרגא עד לעילא לגוונא עליה ס"ת ולאחזאה ליה לכלא.

מי סליק ס"ת לתיבה . כדין בען כל עמא למדרא גרמייהו בדחילו ברחימו ורתת וזיע . ולכוונא לבייהו כמה דהשתא קיימין על טורא דסיני לקבלא אורייתא . ויהון צייתין וירכון אודנייהו . ולית רשו לאתערא (כ"ל חוץ מה"צ) לפתחא פומא באורייתא וכ"ש במלה אחרא . אלא כולהו בדחילו כמאן דלית ליה פומא. וכה אוקמוה כו'. ואסור למקרי בספרא דאורייתא בר חד בלחודוי וכולהו צייתין ושתקין . בגין דישמעון מלין מפומיה כאילו קבילו לה ההיא שעתא מטורא דסיני . ומאן דמקרי אורייתא . ליקום חד קאים עליה ושתיק . דלא יתשכח בר דיבור חד בלחודוי לא תרין דבורין . לשון הקודש חד הוא ולא תרין . ואי תרין משתכחין בס"ת . גריעותא דהא דמהימנותא איהו . ובעי חד קלא ומתרגם חד . ורזא קליפה ומוחא . רזא דעלמא דא ורזא דעלמא דאתי . כולהו שתקן וחד קרי . דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר . איהו לעילא וכל עמא לתתא כו'. וההוא דקרי באורייתא. ישוי לביה ורעותיה לאינון מלין וכי איהו שליחא דמאריה בסדורא דהני מילין לאשמעא כל עמא . דהא איהו קאים כדוגמא עלאה . עכ"ל : (ג) מבואר שם גודל עונש הקורא עם הש"צ. חוטא נפשו ומונע הרבים לשמוע הקריאה מפי ש"ץ ונוהגים דוגמא עליונה . ע"כ ראוי להשגיח ע"ז ולפעמים אותן קלי דעת הפוחין ד"ת זמירות . הבוש כשירי עי' ביה בבתי משתאות לזאת יחרד לבי ותסמרנה שערותי : (ד) א"ל ... היום . כשקורין לעלות לקרות . יעקור במהרה ממקומו ויעמוד בזריזות [ואומר משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך] ויעלה בדרך קצרה אל הבימה . וירד בארוכה . ואם בשוין שוין . עולה דרך ימין ויורד דרך שמאל) [כשסיים העולה אחריו . בין גברא לגברא] ויעמוד לפני ס"ת באימה ויראה (בדרך שלוכו אומר בלחש . הריני הולך לקרות בתורה לשם יחוד קב"ה ושכינתיה) [ע"י הכוונה תמיד ונעלם . בשם כל ישראל] ויאמר ברכו את ה' מ' בקול רם . כדי שישמעו כל העם . וכן הברכה בקול רם . ויברך ברכת התורה בכוונה גדולה . ויודה וישבח לאדון הכל . ששם חלקו וגורלו בדברי התורה הקדושה . והבדיל אותנו מכל אומה ולשון . ובחר בנו להיות לו לעם נחלה וסגולה . והנחילנו תורתו הקדושה כלי חמדתו ושעשועו . ובה ברא כל העולמים . ובכח קריאתה וקיומה . כל נבראות מעלה ומטה מתקיימין . ואלמלא קריאתה ושמירתה. לא היה העולם נברא כו'. ואפילו יחיד אחד העוסק בתורה כראוי . הוא מקיים את העולם . עליו נאמר וצדיק יסוד עולם . וע"כ ראוי לכל בן דעת להודות בשעה שמברך בס"ת . ויקרא קריאה מלה במלה . בכוונה ורעדה וגילה. בכל לבו ונפשו . וימהר לאט לקרות . ולא יגביה העולה קולו . אלא יתאוך התיבה בשפתיו בלחש . וכשעומד בקריאה על השם הגדול . יראית עצמו מאימתו ופחדו . ויתגם כל איבריו לזכר קדושת השם שנכתב בקדושה ובטהרה . ויוציא בשפתיו שם אדני ויכוין בהויה . לייחד שניהם כאחד . כענין כוונתו בתפלתו ובברכותיו . עכ"ל : (ה) צריך לקרות מעומד בלי סמיכה כלל . והבוטחים א"צ לעמוד (ועמו"ק מ"ש בס"ד על קושית הט"ז . ???? דברים הנוגים) בשעת קה"ת . רק בעת שאומר ברכו והברכה והוי להם לעמוד . יע"ש : (ו) והוי ידוע . שהברכה שלפני קה"ת היא דאורייתא לדעת רבים וגדולים . ולפ"ז צריך שיכוין בה לקיים מ"ע של תורה . אכן בשכבר בירך פ"א ולא הסיח דעתו מן הלמוד . אז צריך לברך פ"ש על הקריאה בלבד . אך מכח תקנת חז"ל בלבד . כ"מ להקל בספקא : (ז) מהר' נגיד ומגוז . כשתעלה לקרות בתורה . תחלה תפתח הס"ת ותראה במקום שתתחיל לקרות [ותנשקה ותאמר בלחש עץ חיים היא למחזיקים בה] ותכסה . ותאחז בשתי ידיך בירעות הספר או ע"י מפה . [ותהפך פניך נגד שמאל] ואח"כ תאמר :

ברס לא . ע"ל ביזער **בָּרְכוּ אֶת יהוה הַמְבֹרָךְ :** ועונין הצבור אחריו

בָּרוּךְ יהוה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד : וחוזר המברך ואומר ג"כ ברוך ה' וכו' ואח"כ מברך

(א) אם לא שמעו מהעולה ברכו . רק מהש"ץ שענה ברוך . יענו אמן (קלט) : (ב) טעה ואמר אשר נתן . וגערו בו ואמר אשר בחר . יצא . ואם סיים אשר נתן . אומר אח"כ אשר בחר (שם) : (ג) יזכר לעשות כיבל"ו ואמן בכוונה אחרי המברכים על קה"ת והפטרות . ובשבת ויו"ט ישלים בזה מאה ברכות (של"ה) :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים . וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ . [מנענע הטורה] **בָּרוּךְ אַתָּה יהוה נוֹתֵן הַתּוֹרָה :**

בחר בנו . שנאמר ובך בחר ה' : מכל העמים ונתן לנו . ע"ש הכתוב לא עשה כן לכל גוי . ועמ"ש בפי' המחזור . ונותנים נותן התורה עתה . כי היא הסכך . ממדבר מתנה . כתר תורה כל הרוצה לזכות יבא . אפי' כותי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול [ע"ז ג ב"ק יח] והחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון . תורה . מספר תרי"א מצות . כי ב' דברות מפי הגבורה שמענו . וגי' הויה אלהי ישראל . וכ' יתרים . כנגד ב' לוחות . או ב' התורות שבכתב ושבע"פ . ותוללם המערכה . שי"ס אבי"ה נגאות אדני . והוא תבלין ליצה"ר הידוע . ומכוונת ממש לשבר כחו . והוא סלא . עמ"ש בס"ד בתחלת ספ' פ' שירה . וסיא הבריח עם התיבה :

(ואומר שלחה ברכה מפי המברך עונין אחריו אמן) : (ח) תאחוז והספר וקראה [מעומד ובאימה . וכן החזן הקורא עמו . ואסור להשען אפי' קצת . ובעל בשר מותר להשען קצת ולא על המפה . אלא יסירה וישען על הבימה] ותכוין כי ס"ת הוא סוד ב' שמות דאביה דיודין קס"א . והשכך קנ"א . והמיסים במנין חדש . והחשוב כי ע"י ב' ידיך שבהם כ"ח פרקים נעשה שם . וזה שם חדש . כי השבוע ומילוי שם אביה דיודין הם י"ד אותיות . והכוין אוחם ביד ימינך . וכן השבוע ומילוי אביה דההין י"ד אותיות כנגד יד שמאל . וכן בגימטריא כח . ותצרף כ"ח עם חדש ויהיו כמנין שם . וזהו סוד ס"ת : (ט) אח"כ תכוין לכלול יד שמאל ביד ימין . ותחלק יד שמאל (עם גמר הברכה) והשאר יד ימינך לבדה אוחזת בס"ת כל זמן שתקרא : (י) אין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הצבור [אפי' מאריכין] והמתחיל לקרות יהיו אזני כל העם קשובות אל ספר התורה . ואסור לשיח ולא נגאת כשהס"ת פתוח . אם לא בין גברא לגברא (ועמ"ש בס"ד בחלק הדרושים על פסוק ד"א [ערכות ח] אך כדידן ה' פירש חדש מופלא מאד) ותסיר אזנו ומשמוע תורה גם תפלתו תועבה . כי דבר ה' בזה . מוטב שתשתכח עליתו על פניו . והוא בכלל המחלל את התורה שיהיה גופו מחולל על הבריות . כי אין לך חלול גדול מזה . ואפי' לעסוק בד"ת אסור . כי אין לך למוד גדול מזה . ואל יאמר אדם דברים אלו כבר שמעתי וידעתי אין לי בהם שום חדוש . כי כל ענין מעניני התורה הוא גדול ונורא . והתורה כולה שמותיו של הקב"ה . ובכל קוץ ותג תלויין תלי תלין הלכות ואגדות רזים וסודות שאין העולם ומלואו כדי להכיל . כמ"ש הכתוב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד . כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים . שמא יאמר אדם א"כ מה לי לחקור אחר דבר שאין לו תכלית . כבר אמרו חז"ל לא עליך המלאכה לגמור (ואמר החכם לא ישגה הרודף אחר החכמה מחמת שלא הגיע לתכליתה) וכל טעם שמטעמם האדם בד"ת מוצא בהם טעם חדש והעוסק בה לשמה מגלין לו רזי תורה ויש בה חלק מבוים לאכול לשובעה ויתמלא כל שב כרמון . ישמח בהם כעל כל הון וממון . וישיש בהם יותר ממלואת מטמון : (יא) כשתגמור הקריאה . תאחוז והכסה הס"ת ע"י מפה . והסתכלו בירעה והגבה

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת [פנגנע סתורה] וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ . בָּרוּךְ אַתָּה יהוה נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

תורת אמת. היא תורה שבכתב (אתן אמת ליעקב. שהיא בחינת תפארת והוא סוד ס"ש שבכתב ודאי) : וחיי עולם.

היא תורה שבע"פ (שהיא הכמה התתאה) והוא שתפס לשון נטע. ע"ש דברי חכמים כדרבנות וכמהמרות נטועים. ועוד ע"ם אוה"ל שכן באדם (שהיא שרויה בתוכנו) שכן מלינו לשון נטיעה באהלים. ויטע אהלי אפדנו. וגם התורה נקראת עץ חיים למחזיקים בה ובענין שייך לשון נטיעה : נטע בתוכנו. ני' הרי"ב מעת. בברכה זו שלאחריה לא מכר תורהו כמו בברכה ראשונה שלפניה. כי בתהלה נקראת תורת ה'. ואחר שלמד האדם נקראת תורתו [ע"ז יט] משהחזיק בה וזכה בה. וזהו נטע בתוכנו. להקרא על שמו. ובראשונה לא זכר חיי עולם. כי אמרו חכמים [ברכות כח] לעולם ילמד אדם אפי' שלא לשמה. שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ע"כ אמרו מתחלה סתם. בכל אופן ילמד ולא ימנע עצמו ואע"פ שאינו טועם בה עדיין טעם פרי עץ חיים. כי למשמאילים בה סמא דמותא. אלא שמתוך שלמוד השמאלי הוא בא אל הימני ונעשית לו סם חיים בסוף. בשתי ברכות הללו יש ארבעים תיבות. כנגד ארבעים יום שעמד מרע"ה בהר לקבלת התורה. וקנ"ה אותיות. כנגד קנה חכמה קנה בינה. אמת קנה ואל תמכר :

(יב) אין קורין בתורה בפחות מעשרה זכרים גדולים בני חורין. ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן. גומרין (בשהיירו רובן) כל הצריכין לעלות ביום ההוא [קמג] : (יג) אין קורין לכתחלה ברבים אלא בס"ת כשר כהלכתו וככל משפטו. כל ה' חומשין הפורין ביחד. ואפילו אין להם אלא ספר הפסול או חומש אין מברכין עליו. אלא קורין בלא ברכה. כדי שלא תשתכח תורת קריאה. ואם קראו בס"ת ונמצא בו טעות הפוסלו (עיין בר"מ ז"ל כ' דברים המפסידים כתיבתו) ועדיין לא קראו ג' פסוקים עם העולה שבירך עליו. מוציאין ס"ת אחר (עמו"ש שהיה ברוב הדבה. ולענין דיני פסול דכתיבה. ע"ם סי' ל"ב ול"ג ש"ס הדופי דיניס) ומתחילין לקרות ממקום שמצא הטעות (דסיים פסוקים אינו פסוק. דכל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן) וגומר קריאתו בכשר ומברך לאחריו. וא"צ לברך לפניו. כי ברכה ראשונה שלפניה עלתה לו. ומשלימין העולין המחויבים שם להם לקרות. כי הראשונים שעלו וקראו יצאו בדיעבד ועולין מן המנין. ואפילו קראו כמה קריאות אחר הטעות ואח"כ נודע להם. מ"מ מה שקראו קראו וא"צ לחזור ולקרות [שם] : (יד) אפילו קראו כולם במוטעה. דיעבד עלתה להם. וא"צ לחזור אחר ס"ת כשר. ואם כבר קראו ג' פסוקים יאמר להפסיק שם. פוסקים. ומברך אחריה ומשלימין מנין העולין בס"ת אחר שיוליאו. ואין מוציאין אלא בשביל פסול ממש וכן טעות גמור. אבל משום חסרות ויתרות אין להוציא אחרת. דלא בקיאין במלא וחסר ומי יגיד לנו שהס"ת האחר יהיה יותר כשר מזה [שם]. וא"ל משום. דדוקא במלאין וחסרין המלויין להיות פעם מלא פעם חסר. כמשל כגון מלא גויס. שאם חסרה הו"ו במקום שצ"ל מלא או איפכא. הרי זה בכלל מלא וחסר דלא בקיאי בה. משא"כ אם חסרה הו"ד שאז אין משמעות בתיבה כלל. אע"פ שדרך להיות פעמים חסר שבמכתב ואז הוא קרי וכתיב. אבל אינו בכלל מלא וחסר. והרי הוא פסול גמור בודאי. וכן מלת בראשית שהחסר היוד. אין זה נקרא מלא וחסר אלא פסול. ועמו"ק. שאין כאן מקומו להאריך (וא"צ בתיבות אחרות שמשנים המשמעות או אפי' המבטא כלבד שפסולין שקרה. הם אפילו שבמשיע בה היו"ד. עמ"י סי' קנ"ב דין פקוח) אבל קרי וכתיב שפיה נכון כן במכתב כן במבטא. שכתב את הקרי לא קרא את הכתיב. זה וזה פסול. ואמר שספיד ס"ת וסקריאה : (טו) אסור לקרות בומא לעלות לתורה. עמ"י סימן ע"ס : (טז) אם קראו י' פסוקים בין שלשתם. אע"פ שפיתחו לאחד מג' פסוקים. כהבתי בחבורי שיצאו בדיעבד. ואין להחמיר ולקרות ולברך. דקולא היא לגבי ברכה. ובלא ברכה נמי לא שפיר דמי. והבאתי אל סוראים הס"ז בזה מראיה גמורה. והנ"ל אם אירע כך שפסקו על ז' כשבא קודם ולא דלגו כלום כמדון שלו. שאין מקום להורהאו. יע"ש : (יז) מי שכראוהו בטעות במקום שצריך לקריאתו. סוריתי בחבורי ובמ"י (סימן ס"ז) הלכה למעשה כדעת סר"ב גרבוס. שא"צ לחזור ולברך כלל גוונא. בין כהתיל לקרות בין לא התחיל. דל"ד כלל להכיא דהורמסא [ירושלמי פ' כילד מברכין] והרכיתי להשיב על מ"ם האחרונים ז"ל. יע"ש דברים נכוחים למבין בעזס"י : (יח) ממכתי בחבורי על אותן המנהגים להביא ס"ת ולהעמידו בבית שיזדמן באקראי כדי לקרות בתורה בעשרה ימים אחדים. שילא שכרם בהפסדם דעברי אדרבנן. וצריך למחות בידם. כי יש עונש גדול ר"ל. יע"ש שהארכתי : (יט) יעויש עוד הדופי דינים בהלכות אלו בחבורי הנ"ל : (כ) ראוי להדר לעלות לתורה לפחות פ"א בחדש : (כא) כשהשלימו הקריאה [מכסין הס"ת במעיל. ולא בין גברא לגברא] אומר הש"ץ חצי קדיש [וכן בר"ח ות"צ] וסתמוב שנלבור [מגביה הס"ת מעל השלחן פתוחם ואח"כ גולל ג' דפין. ומי שאינו בטוח בכחו כ"כ] גולל (עד ג' דפין על השולחן. ואין לאחוז ס"ת ערום אפי' בעמודים [וי"א דמותר לאחוז בעמודים להגביה בלי הפסק מפה. אבל בגוף הס"ת אסור] עמו"ק) ומגביה הס"ת פתוח [והכתב יהא נגד פניו ומקום התפר בין ב' העמודים. וכל העם עומדין. והמשמאיל נגלל ימולין ליסב] לנראות הכתב לעם העומדים מימינו ומשמאלו. ומחזירה לפניו ולאחריו [ומי שיודע בנפשו שאין כחו להגביה הס"ת להראות לציבור בכל עבר ואם ימנע מזה] שמלוה על כל האנשים והנשים (שהורות) לראות הכתב [ויסב עד שיכוח לקרות סימן] ולכרוע. עי' שכנה"ג י"ד סימן רס"ב ומ"ש עליו בס"ד) ולומר [זה. ואפי' עומד קודם שמ"ע יפסיק. וכקלה בס"ם פסולם לא ימשך זה] :

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל . [נסי' כאר"י ליתא] על פי יהוה ביד משה : ק הוא

כסדר בס' משלי אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד : דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום : עץ חיים היא למחזיקים בה . ותומכיה מאשר : יהוה חפץ למען צדקו . יגדיל תורה ויאדיר :

(א) גולל ומעמידה עד כתפר וכורכה במפה ואומר קין ה' כגדולה עד לכל נראש :

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו . שיתגוללו רחמיך על מדותיך ותכנס להם לפנים משורת הדין .

זכב' וה' אומר כש"ג יכ"ר (וא"צ להמתין עד שיגמור הגולל . ובמילה א"א) והגבור יעמו אמן (שה"ק) : (ב) הגולל יהפוך המפה כנגד סיפה לגס"ם . והמעיל לד סיפה לתוך . ויסמן אותה לד שכמעיל יהיה לפניו ואחה לאחריו ואסור לשנות . ויקשור המפה עד פני הס"ת : (ג) מי שמכבד בגלילה זכה גם נהלבשת העטרות והפומים . ובמקום שנהגו שאף גולל וכב' מלבים העטרות יחזיק במנהגם (שם) : (ד) המכבד בגלילה ואח"כ בהגבה . מניח הגלילה ולוקח ההגבה . וכן בהקרא לנבכ"ע אשר למעט גדולה מזו שיש לו כאן . אבל אם וויצא לגם אם לא הפסיק בו

פה . והגבה והגלילה מוכרין בדמים (ואם מכר סתם . לא נכלל הגלילה בהגבהה מעילין. ואין הגולל ליטת המפילין בעצמו. וכ"ש אם רק כיבד ה' בגלילה דכיר הגבהה לכבד אחר במפילין . וכהן לעמות כן בזה שם) ואם לא מכר . מכבדין לגדול שבאותן שעלו היום לתורה (שם) :

[סבוה סכינתו כנ"ל פמ"ח] יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם . לְכוֹנֵן אֶת בֵּית חַיֵּינוּ וּלְהָשִׁיב שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכֵנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְנֹאמַר אָמֵן :

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם . לְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל פְּלֵטָתֵנוּ וְלִמְנֹעַ מַשְׁחִית וּמַגֵּפָה מֵעָלֵינוּ וּמֵעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן :

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם לְקַיֵּם בָּנוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְתַלְמִידֵיהֶם וְתַלְמִידֵי תַלְמִידֵיהֶם בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן :

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם . שֶׁנִּשְׁמַע וְנִתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת . וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְנֹאמַר אָמֵן :

אַחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הַנְּתוּנִים בְּצָרָה וּבְשִׁבְיָה . הָעוֹמְדִים בֵּין בַּיָּם וּבֵין בַּיַּבָּשָׁה. הַמָּקוֹם יְרַחֵם עֲלֵיהֶם וְיוֹצִיאֵם מִצָּרָה לִרְוָחָה. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה. וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב . הפסח. דגו"ס [הסי' . והסי' בפסח . והוא ל' סגה] וְנֹאמַר אָמֵן :

[המגביה והגולל יעמדו על הבימה . והמוליכין הס"ת להיכלו . ילוו עד הארון את הנושאה להכניסה לאה"ק . ויאמרו הפסוק יאמרו ה' פנים . והגביר לא ילך אחריו . רק אם עוברת לפניהם ילוו אותה מעט (וי"א עד הארון) אבל מחזירים לעמוד כ"ש שאוחז הס"ת וכ"ז שאה"ק פתוח . ואם אפשר לכם לנשק יעשקוס (הס"ק)] :

מוליכין הס"ת להיכלו . והש"ץ אומר בקול [והקהל עמו בלחש] :

יהללו . ברוקא המה על שהולכין הפסוק בין הש"ץ והקהל . יע"ש שהאריך . ולק"מ לפמ"ד. כמ"ש במו"ק בס"ד : כי נשגב שמו . התורה היא שמו יתברך . וכגימטריא הנ"ל [דפי' ברכת השחר] וכן דרשו [סוטה מד] בואהרי

החזן אומר יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ :

והקהל אומרים הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם : וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ :

ה' אלהיכם הלכו על ס"ת מה"ס : וירם קרן לעמו . במתן תורה הרים קרן ישראל על כל העמים . כי יאמרו רק עם חכם ונבון וגו' : עם קרובו . כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו . ע"י התורה הזאת שקרבנו בה לעבודתו :

(א) [המאריך לומר מי שבירך לחולה או לנכך בס"ע . אומרו כאן ולא קודם הודו על ארץ ושמים . וכש"צ המתפלה אומר לעולם לדוד מזמור (בכיר בל יום) ובשבת שחרית מזמור לדוד (בקבלת שבת) ומוליך הס"ת לארון (והמגווים ימתינו שם עד שיכניסה לארון) ובעת שפותח הארון לאמרים וכנתה ומשתחוים מול הס"ת (ומי שאינו משתחוה מנדין אותו) ומניחין אותה בארון באלכסון (שם"ק) : (ב) סגביר אסורין לצאת מבהכ"נ עד שיגיע הס"ת . אבל יכולין להמתין אי ה' אם רוצה שמאחר שם עשרה . ודוקא אם מגיע במקום התפלה . אבל אם אינו מקום מבוזר ומוכרח להוליאה לבית אחר . אם יש שם ב' פתחים יכולים היחידים לצאת בפתח שיודעים שהס"ת לא יצא דרך שם . ואם אין שם רק פתח א' אסור אפי' ליחיד לצאת קודם שיצא הס"ת (שם)] :

ובנחה יאמר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל : קומה יהוה למנוחתך אתה וארון עוזך : כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו : בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך : כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו : עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר : דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום : השיבנו יהוה אליך ונשובה חדש ימינו כקדם :

אומרים אשרי [יושבי ביתך כו' בכוונה . והפסוק פותח יכוין אבקש על מזונותיו ומזונות אנשי ביתו וכלל ישראל] כמו שאחז"ל [ברכות ד] כל האומר אשרי ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב . ומג"א עד ג' משמרות הלילה שהקב"ה אומר בהם אוי שהחרבתי ביתי . לכן ביום

שיש אם אומרין כנגן ג"פ אמרי יושבי ביתך . על מקדם מעס שמגוחים . וקבעו פ"א לפני התפלה ופ"ב אחר התפלה . לפי שלריך לשב להתעכב ולשהות שעה אחריה . לומר שאינה עליו למשא . וע"ל שבשקי חוגים . ועפ"ד הזוהר [פנחס ד' רכו] משום דאית ביה פוסח את ידך כדי לנקז מהש"י פרנסה בבוקר ובערב . כהחוב בתת ה' לכם בערב בשר ולחם בבוקר . ופעם א' . לתת כח לאותו מקום שהדים פתוחות אליו . כדי להשביע לכל חי :

התא (מלשון תא ואתא) למנצח . ובא לציון גואל , ק"ש

(א) תקנו לומר למנצח בסיום התפלה . לפי שאתה מולא י"ח מזמורים מראש ס' תהלים עד ס' ח . ואמרי ולמה תשע חד פ' אלא כדאיתא פ"ק דברכות (ואעפ"כ לא דבר רק הוא בס' הלוז פסוק אחת ונחלקת לשתים אלא שהיא רומזת לברכת המינין . שהיא פעם נסתרה ופעם נתגלה כמ"ש שם בס"ד . וכמן הדבר) כנגד ח"י ברכות התפלה . שלכם שאומר לחברו התקבל גלותך [ירושלמי תענית פ"ב ה"ב] וגם הדבר מזמור זה מעין הכן . ותשעה פסוקים (מלבד הפ' הראשון שאלה הודעת שם המהבר . ומשלים למנין עשרה השלם בכל מקום) יש בו . כנגד תשעה חדשים זמן עבורה של אשה . לאשה מקשה לילד אומרין [מדרש תהלים ילקוט רמז תר"פ דברים רבה פ"ב] מאן דעני לאמך בעידן קשותה . יענה יתך בעידן קשיותך (לכן הוא מסוגל לאומרה לאשה היושבת על המשבר. וככל צרה שלא תבא) כך ביעקב אע"פ כתיב האל העונה אותי ביום צרתי . א"ל דוד לישראל מי שענה ליעקב אביכם בעת צרתו . הוא יענה אתכם ביום צרתכם . יעק גו' ישגבך שם אלהי יעקב . ויש בו שבעים תיבות כנגד שבעים ציר' יולדה (שאינה יולדת עד שמטה ע' קולות . כמש"ל שמפתחות היה לפים השבעים מדרגות שהם הכתרים) וש"י אותיות כנגד ש"י עולמות לצדיק. וכס' הזוהר [המפטים ד' קיט] וכנין דא ל"מ נצח . סמן ל"מ דאיתן ע' (כנ"ל) קלין דאוחם אילת השחר על בנהא . דאתתקף עליהו קדחתא בגלותא בשבעין שנין השבעין (כנ"ל) כתרין . בהוות זימנא יתקיים בישראל . כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ה' . ועל כן מקוה לך ה' אלהינו . וכהון אעילת רישה בין ברכהא . רישא אינון לדיק . ברכהא אינון נצח הוד . ואזומי לה ביה למפרק לגנהא כבוקר דאיהו אריה (כנ"ל. דסמוך אקרא דכתיב ואריה כבקר) בקר ימינא דאברהם . משיח בן דוד דנפיק מיהודה דאתמר ביה גור אריה . ובג"ד מי ה' שבכי עד הבוקר . ובה מוליך לימין משה כו' דרועא שמאלא אתמר ביה שמאל דוחה וימין מקרבת . ע"כ : (ב) רמוז בר"ת ד' פעמים יב"ק (סוד מסורת למיל כמה פעמים) יענך יי' ביום צרה . קדשו בגבורות ישע . ואנחנו קמנו ונתעודד . יעננו ביום קראנו : (ג) בלבוש ומטגים מטמע שדין למנצח והא"ת שוה . ועכשיו נהגו עוד שא"א למנצח בעי"ט ולא בנאסרו חג : [(ד) א"א למנצח בר"ח וחנוכה . ופורים קטן וגדול ב' ימים . ושבת ויו"ט והוה"מ . וע"ס וטיו"כ . וט"ב אפי' מדחה . ובכיוצ"ב שאכ"ל אפי' שלא במקום שמת. אבל במילה אומרים (ד"מ)] :

כ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעַנְךָ יהוה בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ: יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶיךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה: יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל עֲצָתְךָ יְמַלֵּא: נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יהוה כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יהוה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יהוה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד: יי הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

למנצח . מבואר לעיל : ישגבך. יסמיכך כמו במבצר משגב חזק : אלהי יעקב . ע"ל בפתיחה. והוא אשר פדה את אברהם : מקודש . חכתה עילאה . קודש ראשית. גם נקרא יש כנודע . והוא כמספר אותיות שבמזמור כנ"ל . המוכנים לצדיק יסוד עולם . אהו ומציו"ן (ע"ל בפי' המחזור שכינה לציון) יוס"ף הצדיק ותולדות יעקב . שהיה זיו איקונין שלו דומה לו . הוא השועד הל"ב ודאי . ודעת לגנון נקל: יסעד . ירית הקמרתך. כמו אזכרתה לה' ריח ניחוח . וחהו מנהותיך דייקא : ידשנה . ה"א נוספת בסגול . כמו ואקראה לך. ופי'. ישימה דשן . שיהא אש הקדושה לשרפה ולקבלה ברצון . ואולי יהיה ביאורו כמו חלב ודשן . ר"ל יחשבה עולת מחים תמיד . אע"פ שלא השיגה ידך להביא שמנה . גם בהגהות לשרשים נהתי טוב טעם לשיתוף שם דשן בשני הוראות ע"פ חכמת הטבע . יע"ש : יתן . אויבך תחתיך : כלבבך . כחפץ לבבך : עלתך . עצה וגבורה למלחמה : בישועתך . ישועת משיחו . וישראל עם נושע בה' . או נרננה הוא לשון בקשה אל ה' . ורד"ק מפרש . ימלא ה' : נדגל . נרים דגלינו : כל משאלותיך כי הוא יודע לבבך הישר . שכל משאלותיך לטוב ולישר : עתה . יאמר כל א' מישראל בימי הישועה : כי הושיע ה' משיחו . תחת אשר חרפו עקבות משיחו . רבים אומרים אין ישועתה לו באלהים סלה : יעננו . בעת יענהו : בגבורות ישע ימינו . שיהיו ממותקות בימינו . ימין ה' רוממה . ע"ד וגבורה בימינך : אלה . שאויבים ברכב . כי רב : ובסוסים . כי עצמו . בוטחים : בשם אלהינו נזכיר . שמו . ונזכה . לא נקפיד לשמו : כרעו . לשבת ונפלו . שחת ברוגים : קמנו . כי נפלו קמנו : ונתעודד . נתרומם : ה' הושיעה . קריאה שנעקים במלחמה ונצרה : המלך . מלך העולם :

(א) גרסינן בס' עגלה ערופה . מיום שחרב בהמ"ק אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו . ועלמא אמאי קאי אקדושה דסידרא (ואיש"ל דהגדתא) כיון קדושה זו שאנו מתרגמין בסלוק סדר התפלה . ומימי המקדש ע"ז . אמאי קביה ואמי ברוקא . ומאי עדיפותא דקדושא דסידרא מקדושת דיוצר ודעמידה . ודי אין בכם קדושה גדולה מאד . ואם כם לא הועילנו. למה תועיל זו שאתרגם (פירש"י דחוק). ונראה שמפני זה אמרו המפרשים שבנגם גזירה נתקנה . לפי שגזרו אויבים שלא נומר קדושה סוף התפלה והעמידו עליהם שומרים עד אחר עבור שעת התפלה

התפלה . לא קבעו לומר אלו הפסוקים ולתרגמן . ועפ״ז יובן היטב קשיית ועלמא אמאי קאי . ר״ל מאחר שאין מניחין לומר קדושה בשי״ס . ותמצי שיר הקדושה דסדרא . שיכלו לאמרה בשעה שלא הרגישו בהם . וזה היה נראה נכון . אבל אינו נראה אמיתי בפשט הגמ׳ . וק״ל . ומ״ש המפרשים מענין הגזרה הלזו . באמת לא נודע לה שורש מאין לקחו דבר זה . אבל יראה יותר אמיתי שהדבר מתוקן בחכמה גדולה . והענין הוא כך לדעתי . משום שמיום שחרב בהמ״ק ננעלו שערי תפלה כו״ש שכתוב גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי . ולעולם אין לך יום שאין קללתו מרובה אחר שאין תפלה נשמעת . אבל גדולה תשובה שמקרעת גזר דין ועד כסא הכבוד מגעת . לכן עתה באין בהתבוננות אחרת להת אם מעשו בעלי תשובה עכ״ש . וזו שמקדימין לומר ולשבי פשע . לפיכך בדין הוא שאנחנו ממעין בתפלתנו . ועוד הוספנו לומר ברית התורה . שמר שאם לא תספיק התפלה עם התשובה . הרי יש בידינו עוד זכות התורה שאינה בטלה על ידינו . וכיון שבאנו למדה זו . יש לנו להורות בפועל ממש . לסמוך לכאן איזה לימוד כתוב ולעסוק על כל פי שהוא מיד . על כן קוראין פסוקי הקדושה ומתרגמין אותן . למען ישמעו ולמדו המון העם והקטנים . ויבינו במקרא ע״י פתרון התרגום . וזו שמשען על דברים . ועפ״ז דוק השתא נ״כ מיושב מאד בדוך זה . כי ידוע שמכאן ואילך הוא השוד ירידת העולמות והמוחין מסתלקין . והנה השתא שאין לך יום כו׳ מפני שאין הויות תמיד כמו בזמן הבית והיקומים אנו שאנו מוסיפין . הוא כדי להבטיח (כמו שמבין עלמן כו׳ ושונין בהתמדת שלא נפריד אלוף) ולהאריך השפעת השפע . וזו שהקשו עלמא אמאי קאי . מאחר שמיד בסלוק התפלה מסתלק השפע שבכחת זה כל יום קללתו מרובה . וא״כ ח״ו יחרב לגמרי . ותירץ יפה . אקדושה דסדרא . שמעכב הסתלקות השפע וממשיכו עוד משך ישרה . ובזוהר [תרומה ד׳ קנ״ג] מבואר שזה לתוספת קדושה על קדושות הראשונות . וגם זה יש לטעמים יפה בסלה . כי באריתי במכתב אלהים היטב . לא דסבר מלים בבאי עלמא ניכה . למטה עלמה דוקא . אבל לסדור מאוה מה שמוסיף האדם משלו יותר על החיוב . ע״ז ודאי יש לו שכר גם בעוה״ז . יש לדברי טעם לשבח . ואין כאן מקום להאריך . ולפ״ז מוטעמים גם כן דברי הגמרא הנ״ל בטוב טעם . ודעת לנבון נקל ואין להאריך עוד : (ב) מכאן לציון הסין שעתה יוצא השפע מהמלכות ויורד למטה: (ג) מכאן ואילך לא תטפל לבאר ירידת עלהים . כלומר ונהיה כחלים . לשיום מגלן בקודש ולא תגע אך בחלים :

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְהוָה׃ (א״א פסוק ואני בבית האבל) וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְהוָה רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׃

ובא . ישעיה נ״ט : ובא לציון גואל ולשבי פשע . ר״ל ולגוף . שאין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שבגוף . אם בעה״ז יבא גואל בקצב שקן טוב (שמו . כנ״ל נ״ש) מאת רחוק : פשע . שימרד ש״ע והורין . שישובו יעקב . דשוכריה משועריה דאדם הראשון . והבן : ואני . הוא זאת בריתי . עמהם אותם . זאת אות הברית . כי אות היא ביני וביניכם : אמר ה׳ . השיב למדה . כי בוא יבוא ולא יאחר . והמובטח על אמתת זה רוחי ודברי שלא ימושו עד עולם . הרי ראיה ברורה שאין להכחישה . כי היא ברית אשר לא תופר . ומפי זרע זרעך . עד ג׳ דורות צריך אדם לבקש רחמים שלא תפסק תורה מזרעו [ב״מ פ״ה] מכאן ואילך לא צריך . תורה מחזרת על אכסניא שלה :

(א) [כשהצבור אומרים ואתה קדוש . אפי׳ היחיד עומד בש״ת (באופן שמותר להפסיק) פוסק ואומר עמהם ואח״כ מתחיל ממקום שפסק שאלו תרגום אומרים בלחש (והאריז״ל לא הקפיד לזה) וחסור לגלות שמבשכ״צ קודם וא״ק (קנ״ג) : (ב) אומר וא״ק בכוונה ובשמחה . ומועיל לקיום העולם ולהמשיך עליו קדושה עליונה ולהשלים כבוד ה׳ מעלה ומטה . ומנצל מגיהנם . והורה עליו רזה״ק . ובא לידי הסגה (של״ה)]: (ג) יזהר לומר וא״ק בצבור . והש״ץ ימתין בוא״ק עד שהצבור יגיע ולא יאמר עם הצבור . והיחיד אומרו בטעמים . בקורא בתורה (קנ״ג)] :

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל׃ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין. קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ. קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּהּ. קַדִּישׁ בְּעָלַם עָלְמַיָּא. יְהוָה צְבָאוֹת

יושב . מתעכב וממתין על תהלות ישראל [מדרש תהלים יש מ״ר סכ״א] עד שתגמור כתיה אחרונה שלהן . ואמרו בב״ר [פ׳ פ״ה] בכל שעה שישראל משבחין להקב״ה . משרה שכינה עליהם . למדנו מפסוק זה : קדוש קדוש קדוש . מפורש לעיל : ומקבלין . נוטלין רשות : בשמי מרומא עלאה . ר״ל שמים העליונים . דהיא בית שכינתיה . אימא מקננא בתרסיא : קדיש על ארעא . היא עשיה . שם אופן אחד בארץ . והמאמר שהוסיף תיבת עובד . שהיא תרגום עשיה . והוא גבורה הקשה כמדע : בעלם עלמיא . היא היצירה עולם של שני עולמות שעליו . וסדר הסדר . כי עולם ברור ראה . ת״ח דאצילות מקנן ביצירה כנודע (כי הוא כמלך במדינה . שמשם בעולם קבוע באמצע שנ״ס הנ״ל . להאיר לכולם בשוה) כדי להקיע בו תכלית המתהבה . והרי זה דבר נפלא

מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יהוה מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא. וּשְׁמָעִית בַּתְרַי קָל זִיעַ סַגִּיא דִּמְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין: בְּרִיךְ יְקָרָא דַיהוה מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ: יהוה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יהוה מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יהוה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ שָׁמְרָה זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ: א"א בשכם וו"ע (וי"א דמותר) וְהוּא רַחוּם | יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: כִּי אַתָּה יהוה טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קֹרְאֶיךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם | יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: יהוה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יהוה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יהוה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: כאן תקנן ג' מליות המונחים לאחוריך ותחזירם לפניך. תאמר ברוך אלהינו. בכוונה ובשמחת הלב. שתזכה לכל זה (ויזכה לרוה"ק ויבא לסגנה גדולה)

מיושב מאוד. וסמך לו פ' צבאות מליא כל ארעא. הוא שכינה במחנות שעמו שם: ותשאני. יחזקאל ג': ברוך כבוד ה' ממקומו. מבואר לעיל: (ונטלתני. היא קמוצה למ"ד פתוחה היא רפויה [בשו"א] עש"א [וכן בפת"ח שו"ש פת"ח ובת' דגושה כרז"ה]: ושמעית. קמוץ הש"ס. וכן דאמר בחיר"ק השי"ן ומ"ם שוא"ם. לא משבחים. עש"א): זיע. הטעה מלשון סהוב ולא זע: ה' ימלוך. שמות ט"ו: קאים. נ"ע מ"ש שיש המתרגם] הלשון לזכר. ומסורת מליא [דיהא הן מלכותך לך קימא. אולי כיון לסוד. ואני לא ידעתי. שמא קאים איש הוא [שר זאל שפיין] אלא פעל [שר זאל מאכין שפיין] כמו ומאמר אסתר קים. וזה נכון: ה' אלהי. ד"ה א' כ"ט: אברהם יצחק וישראל. כתבתי במכתב אלהים. שהם אלף שרים המלאכים האיר לברכה העליונה שרופה אותם בכל יום. שהם קרויים שרים מוסדי ארץ. וכן הוא גי' שלהם אלף ושלשה במספרם: שמרה זאת. סדר הקדושה שעשינו: ליצר מחשבות. שיועיל לנשמת עמך ולבבם אליך: יכפר עון. אם חרש דבא מגדול עון בהפלאה. שלא נתנו בה כרצוי לה חלילה. לא ישחית לנו עון: כל. חמתו: לכל קוראיך. אף אם לא יגאלו י"ח כל צרכך: צדק

לעולם קיימת. לפי שתורתך אמת. הכון לעד. שעליה העולם עומד. וי"ל שהוא כעין לחזק הדין על שאנו מיוסרים בעולם הזה. כי צדק דינך לעולם. והם לטובתנו כמו שלמדנו מן התורה ק"ו מקן ועין. זהו ותורתך אמת. כענין שדרשו בו [ברכות ה'] מתורתך תלמדנו. וי"ל שאנו מבקשים רחמים עם זה. שלא יבואו עלינו יסורין קשין לבטלנו מן התורה חלילה. זהו שאמר ותורתך אמת. תקום. כדרך יסורי אהבה. כל שאין בהם בטול תורה: תתן אמת. הואיל וחסד אמת. שמעיך הענין בו: אמת. גי' אהיה פעם אהיה: אמת ליעקב. ידוע שהוא מדתו. אי"ש ה"ס. גם אמת גי' י' פעמים ד"ם כמנין מת. והא' דאמת ממתקם (כמ"ש בפי' פ' שירה יע"ש) ונותן להם חיים. לכן הדובר אמת לעולם איש הם בלא זמנו. לכן אמרו [תענית ה:] יעקב אבינו לא מת: חסד לאברהם. ת' פעמים אל: נשבעת. רומז ליצחק העקדה. שכתוב שם בי נשבעתי. והסתיר מדת הדין. מ"ת כלנו בלאבותינו: ברוך ה' יום יום. הם ימי קדם (שזכרם עכשיו) נבראת עולם. שמונה מהם: יעמס לנו. להשפיענו: האל. הנרמז בכל. אל למושעות. הוא ה' צבאות. אות בצבא.

בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ. וְהִבְדִּילָנוּ מִן הַתּוֹעִים. וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת. וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. הוּא יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ. וְיָשֵׂם בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ. וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ. וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם. לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק. וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁנִּשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְנִזְכֶּה וְנִחְיֶה וְנִרְאֶה וְנִירַשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה [לִשְׁנֵי] (לִ)ימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: לְמַעַן | יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יהוה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוה וְהָיָה יהוה מִבְטַחוֹ: בִּטְחוּ בַיהוה עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יהוה צוּר עוֹלָמִים: וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יהוה: יהוה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

יי אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ : חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליי :

שא מתנב כ"ל ביאור : שבראנו לכבודו . כל הנקרא בשמו . לכבודו בראו . כמ"ש : והבדילנו . והבדיל אותנו מן התועים : חיי עולם . מפורש לעיל בברכת התורה : יפתח לבנו . לב אבן . הסגור בחומר עב . שאינו מלהביט אל אור תורה הבהיר : וישם בלבנו אהבתו ויראתו . אע"פ שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים . מ"מ האדם צריך סיוע עליון . כמ"ש כמה פעמים . ומקרא מפורש בידים . ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי : ולעבדו בלבב שלם . שני לבבות כאחד ביצ"ט ויצ"ר . וכמו שצוה דוד המלך ע"ה לשלמה בנו [דה"א כח] ועבדהו בלבב שלם : לא נגע לריק . כמיוסד . לא יגעו לריק וגו' לא יגעו משני ב"א העולים על ידי קרי (כאותן המשחיתים זרעם ה' ישמרם . לריק יגיעם . בלי שכר . אלהים) או לא ילדו לבהלה . כי ילדו זרע ברך ה' . ויהיו בנים זרעם לאם לבהלה : יהי רצון שנשמור חוקיך . יפה אמר בעל הסוד . שהוא דומה לברכה שמברכין בני מערבא כדמסלקי תפלייהו . שצונו לשמור חוקיו . ולכן יש שאומרין הסליקן כאן . אבל יותר נכון להמתין עד קדיש בהרא לפחות : שנשמור חוקיך בעולם הזה ונזכה ונירש . כי מי שלא טרח בע"ש מהיכן יאכל בשבת . ואין זה כמשמש הרב ע"מ לקבל פרס . אלא בקשת מאד על קיום המצות לעשותן כתקנן ולשמן באופן שנהיה ראוים לקבל עליהן שכר . כי נאמן בעל הגמול שאינו מקפח שכר כל בריה . ולהוציא עשיית מצוה שלא לשם שמים או עם לכלוך העונות . שלא די שאינו מקבל עליהן שכר . אלא שעונשו חמור . כמ"ש הכתוב ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי . ומוטב לו שלא נברא : ונירש טובה לימות המשיח . לומר שאמן לישועה הקרובה לבא . לידע מה להשיב לגואל בענין : למען יזמרך כבוד . הנפש נקראת כבוד . עורה כבודי . שהיא חלק הכבוד העליון יתברך : ולא ידום . ע"י שנזכה לימות המשיח ולעולם הבא להשארות נצחי : אשר יבטח בה' . בהשגת מבוקשו . ע"י תפלתו אליו . ולא לבקש צרכיו מבשר ודם : בטחו בה' עדי עד . בג' גליות . דהתחילו בהתחלת אלף הרביעי . שיתפכו עם אלף הששי . ובכלל הם כמו ג' אלפים שנה . שלש עולמות : ה' חפץ . דהאי לאורתו . למען צדקו . כבר נתבאר לעיל . ועי"ז יגדיל תורה ושכרה כאמור : מה אדיר שמך . ע"י התורה שהיא שמו . ע"כ חזקו ואמצו . אל תיראו חרפת אנוש ומגדופותם אל תערצו :

(א) ענין הקדיש . ע"ל קודם ברוך שאמר . ואחר ישתבח . וכאן נוהג לשון ס' הזוהר [תרומה דף קכט] : (ב) קדושתא דא איהי סלקא מכל סטרין דלעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא . ותבר מנעולין ונטפקין דפרזלא וקליפין בישין . לאסתלקא יקרא דקב"ה על כולא . ואנן בעיין למימר לה בלישנא דסטרא אחרא . לאכנעא בחילא תקיף אפ"ל תבך . בגין דיתבר חילא דס"א ויסתלק קב"ה ביקריה כו' ואתבר לגמרי ושמיה . ע"ל : (ג) עוד שם [ס' מח ד' סב] בזמנא דישראל אמינו איש"ר בכ"ח . קב"ה אתמלי רחמין וחייס על כולא . עכ"ל : (ד) אומר ש"ץ קדיש שלם [וכשיש מוסף . אומר רק ח"ק . ולא] לא שמע מהש"ץ קדיש . רק מהגבור אמן . ויודע על מה עונים . עונה ג"כ . אבל כשמע אמן מהיחיד לבד . לא יענה . ומיד שאמר הש"ץ ואמרו אמן עונה אמן . ולא ימתין לסיום הניגון של ואמרו אמן . כשמאריך הרבה בניגון (סי' נ"ו) : (ה) לא יענה בכל מקום אמן חטופה (ספ' בהקף ש"א . או קודם שכיים הש"צ) ולא קטופה (שמחסר הנון) . או

מפסיק באמצע התיבה) ולא קצרה (אלא באריך כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן. ולא יותר. ושיש מאריכין. א"צ להמתין עליהם) ועונה בקו"ל. ולא יותר מהמברך. ויכוין בכל אמן מענין הדבר שעונה עליו אמן ובשאומר קדיש (וכל דבר שבקדושה) יעמוד עד ואמרו אמן] (קכד):

(ו) יתגדל. כבר נתבאר שיש למעלה לפני יוצר. ויע"ש. ולפע"ד נכון להזכיר כאן בקצרה מה שראוי לזכור ביותר עם איזה תוספת [משם קודש אחכן]:

[הש"ץ אומר יתגדל עד בעלמא ואמרו אמן והקהל עונין קבל ברחמים וברצון את תפלתנו] חזן [טרחא] תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל [זוקף] קדם אבוהון די בשמיא. ואמרו אמן עונין אמן יהי שם יהוה מבורך מעתה ועד עולם] חזן יהא שלמא עד ואמרו אמן עונין אמן [עזרי מעם יהוה עושה שמים וארץ] חזן עושה שלום כו' עונין אמן:

מנהג ספרדים לומר כאן מזמור פ"ו. לפי שכתוב בו הורני ה' דרכך. והזהיר האר"י ז"ל לאומרו

(ז) נהגו שלא לחלוץ התפילין עד אחר שאמר קדושה ובא לציון (ולא אחר קדושת י"ח. וביום קה"ת ובמקום שמחזירין הס"ת בהיכל אחר ובא לציון. חולץ אחר החזרה. ובשחולץ קודם. יהפוך מהש"ם לצד אחר. ובש"י או הש"ר תחת הט"ג שרי) וי"א אחר קדיש של ובא לציון. וי"א אחר עלינו. אחר פסוק והיה ה' למלך וגו'. וי"א אחר ק"י. רק השוכח על שמע אחר שמו"ע בלחש. מותר לחלוץ מיד אחר קדיש ובא לציון. וביום שיש מילה. חולץ אחר המילה. ואין לברך שום ברכה כשחולץ. אפי' בע"ש ביאת השמש. וכ"ש בחול סמוך לשקיעת החמה. וכשחולץ. לא יניחן על הסידור וי"א שמותר (סי' כה כט): (ח) אין נכון לחלוץ התפילין בבהכ"נ. ובדאפשר. טוב שימתין עד שיבוא השמש לביתו (ובשלומד בכאן אחר שיעור קבוע. מה טוב. והממהר לחלוץ לפי שאינו יכול ליזהר בהם בקדושה כראוי. אינו מגונה. ובלבד שיכוין דעתו לשמים) ואם לאו. יזהר לפתוח מלחלוץ בפני הס"ק. וכשחולץ. יסיר מעומד הכריכות מהאצבע (וגם ב' או ג' מהזרוע) וחולץ הש"ר (ביד שמאל. ואטר. בימין כ"א. ואם עושה כל מלאכתו בימין וכותב בשמאל. חולץ בשמאל כ"א) מעומד. ואח"כ חולץ הש"י מיושב (עפ"י קבלה שהנחתו מיושב. והנוהג להניחו מעומד. יכול לחלצו מעומד) ומניח ד"ש. ובשיש מילה. אין לחלוץ עד אחר המילה.

ואח"כ פושט הטלית (סי' כח): (ט) כשמקפלן. לא יכרוך הרצועה של הבית. רק על הצד (ויש שנהגו לכורכן ככנפיים) וצריך לאחוז התפילין בידו ולגלול הרצועה עליו. ולא להיפוך (ויש שנהגו לומר בעל פה בעת כריכה חברת (דברים ח' ב') עד כיום הזה ואח"כ ועתה ישראל (שם י' י"ב) עד כל הימים) וכן כשפותחן יאחוז בבתים ולא ברצועות. ויזהר להניחן בתיק באופן. שכשיטלן ללובשן לא יוכל לפגוע בש"ר תחלה. וגם י"א להניחן בכיס א' זה אצל זה. הש"ר למטה והש"י עליו (ואז יזהר שלא יחלוץ הש"י עד שיניח הש"ר בתיק. וגם לא יניח הש"ר מידו עד שימתינו בתיק) וי"א שזה אסור. רק יניחן בב' כיסין (ונהגו לסמנם איזה לש"ר ואיזה לש"י. שלא לשנות הש"ר לש"י. שאסור אם לא התנה בתחלה) ואח"ז. אך יניח הש"ר קצת לצד מעלה. קרוב יותר לפתחי התיק מהש"י: ועכשיו המנהג להניחן בכיס א' רחב שיש בפנים. אך הש"י יהיה יותר מזומן ומזומן. באופן שידע מהר להוציאו תחלה. גם יעשה סימן בכריכת הרצועות. ויכניס ידו לתיק ויבחון. או יעיין באות. ולא יניח דרש"י ור"ת בכיס א' רק בב'. ויסמנם שלא יתן של זה בזה. וכוון לבדוק הציציות אחר התפלה כשמניח הטלית בכיס. שמא הכת מחר לבדוק או לא יבא לו שכוי. ויסמוך ע"ז (סי' יע כח לד):

פרפר (כלפי נר) עלינו ק"י: שיר הכבוד עם פירוש שלם

(א) עלינו. זה השבח קבוע במלכיות דר"ה. ואמרו יהושע בן נון יסדו. גם זכרו שתיבותיו קנ"ב כמנין בן נן. והכי לא מצאתי בו אלא קנ"ז עד ועד. ויהיה מכוון לשם קנ"א עם הכולל. והסימן אל קנא. אמנם באמת יש בו קנ"ט תיבות. ועוד ב' פסוקין מוסיפין בסופו. יהי מה. שזה שבח גדול עד אין קץ. הזהיר האר"י ז"ל לאמרו אחר כל תפלה. וצריך לאמרו בכוונה גדולה ובקול ומעומד. זכר לדבר. ג' עלינו. ושכוין בו. כי אחר שקבלנו כל העולמות שפעם. ויורדים לתת טרף לבתי נפשם המקיים להם. אנו חוששים שלא יאחזו הקליפות בהם. לזה אנו אומרים שבח זה להקב"ה. שכולל גנאי לאומות. וע"י כן מתבטלים אלהים אחרים. והוא שבוונתנו להוריד אור מקיף לעולמות. כי בתפלה קבלו הפנימיות. ועתה יורדים להם המקיפים. והאור המקיף הוא שומר ומסמא עיני החיצונים. ובזה לא יוכלו לינק מן הקדושה. ותחלה אנו מסדרים שבחו של השי"ת לכל הארבעה עולמות בקדושה. ואחר כך

מורידים המקיפים. וע"י שמתחילין שבח להקב"ה ומגנין את הקליפות. הם נכנעים: (ב) ביום שיש מילה בבהכ"נ. מקדימין לומר שיר היחוד ואנעים זמירות מיד אחר סדר קדושה. ואומרים עליו ק"י. ומלין קודם עלינו. ומניחין עלינו עד לאחר שמלו התינוק. כדי לכלול גם התינוק הנכנס לברית. במה שאומרים שלא עשנו כגויי הארצות. והנהגת המילה והשייך לה. יבא על מקומו הראוי בעז"ה: (ג) [אומרו באימה וביראה ומעומד (כי הקב"ה וכל צבא השמים שומעים ועונים. אשרי העם שככה לו הו'. ויהושע תקנו כשכבש יריחו. ואמרו ז"פ ישר והפוך. וכן הפיל ז' חומות יריחו ותיבות הושע למפרע. ע' עלינו. ש' שלא שם. ו' ואנחנו כורעים. ה' הוא אלהינו. ודיב"ז יסד לאמרו אחר תפלה) וכן אומרים אותו המדקדקים. בין ביום בין בלילה. ומסוגל לכל צרה שלא תבוא לאמרו כן. ויזהר שלא ירוק כאמרו. ואנחנו כורעים. דהוי כמחרף (של"ה)]:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל. לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּא שָׂם

עלינו. חובה היא עלינו: לשבח לאדון הכל. נגד האצילות. שהוא סוד האלהות. והוא אדון העליון על הכל: ליוצר בראשית. (לשון חכמים הוא) הוא הבריאה שהוציא את היצירה (עמש"ל בפי' יוצר): שלא עשנו כגויי הארצות (לא נמצא לשון עשייה להקב"ה בשום אומה כ"א בישראל. ישמח ישראל בעושיו. הוא עשנו. ואולם) כנגד היצירה שהוציא לנו

חֶלְקֵנוּ כָּהֶם. וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם: כאן צריך להפסיק מעט. בואנחנו כורעים, תשתחוה השתחואה עצומה: וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים. לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל. וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים. הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד. אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי יהוה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

שעשייה: ולא שמנו כמשפחות האדמה (פ"ש ונברכו בך כל משפחות האדמה. ששמים לשם) כנגד עשייה. ולפי שאין הקליפות יכולות להאחז אלא ביצירה ועשיה לא בבריאה. לכן לא הזכר גנות הקליפות כי אם בהם. שלא שמנו ש' ולא שמנו ט'. אח"ז אנו מזכירים גנאי הקליפות העומדות אחר השמים. באמרנו שלא שם חלקנו כהם לא כאלה חלק יעקב אי"ש הל"ק (חקל תפוחין קדישין) והשפיד מקבילו בסטרא אחרא (עמ"ש בס"ד במכתב אלהים) נקרא איש שדה בור בלתי נעבדת. שאינה עושה פירות. אך יש פרי לצדיק. כי חלק ה' עמו וה' מנת חלקנו: וגורלנו. (ע"ש אתה תומיך גורלי. ולא גורלם) דא עדבא דאחיד ביה דוד מלכא (גורל הוא כמנין תיבות שבק"ש כנ"ל): המונם. המון. גי' הלבנה. נו עם הבולל. וכן ל"ו אינו אלא ע"ז. ולכן המן עשה עצמו ע"ז: הבל. נתבאר לעיל בברכת השחר: וריק. עי' לקמן בסוף. ודי ביאורו למבין. צריך לשהות כדי הילוך ד' אמות קודם שיתחיל ואנחנו. רד"ת גורם אבל אנחנו. ונכון. אבל אינו מוכרח לפי מ"ש: ואנחנו כורעים. אל השי"ת. ע"י כריעה זו יורד אור מקיף ומתבטלים החצונים. והשתחוה השתחואה גדולה להוריד הארה גדולה. ויכוין להמשיך אור מקיף מא"ס לאצילות ומאצילות לבריאה ומבריאה ליצירה ומיצירה לעשיה ולעולם השפל הזה: כורעים. כריעה בברכים: ומשתחוים. השתחואה היא בפישוט ידים ורגלים. ואין אנו עושין כך מפני שעמים. א'. שאף אדם חשוב אינו רשאי ליפול ע"פ אלא א"כ נענה כיהושע בן נון [מגילה כב] ואנו כל אחד כמה וכמה. ועוד שבמקום רצפה הוא אסור דאורייתא. לכן אנו אוסרין כל השנה (חוץ מר"ה ויוה"כ שעושין דוגמת מה שעשו במקדש. ואז מפסיקין בשום דבר על הרצפה) ות"מ אין בזה משום דובר שקרים. כיון שאנו משתחוים כל האפשר. בשחיית הגוף וכפיפתו מאד: ומודים. נותנין הודאה ושבח: מלך. בכתר עליון: מלכי. חכמה ובינה. מלכי קדם: המלכים. השבעה עיני ה' היושבים ראשונה במלכות: הקדוש ברוך הוא. אור החוזר לג' ראשונות עד אין סוף. קדוש. בבינה. ברוך. בחכמה. הוא. כתר עליון עלמא דאתכסיא. קדוש ברוך הוא. גי' י' פעמים אדני. ברוך עם האותיות. גי' ד' מילואי הויה. עוד מפורש לעיל ענין שמות קדוש ברוך הוא בדרך אחר. והכל הולך אל מקום אחד ומקור א' ב"ה: נוטה שמים וגו' לשון מקרא זכריה י"ב: נוטה שמים כיריעה. פרושה. וימתחם כאוה"ל. וסוד שמים מפורש לעיל כמה פעמים. הלא אלוה גובה שמים דאצילות. גם מצינו בהם פעם לשון נטיעה. לנטוע שמים. כי הוא סוד עץ החיים כנודע: ויוס"ד אר"ץ. בחי' זעיר אנפין כידוע: ומושב יקרו. לשון פירקי היכלות. והוא בחינת בריאה: יקרו. ר"ת יה קדוש רם ונשא: בשמים ממעל. יצירה דביה מקנן מ"ט דאיקרי שמים. רקיע שעל ראשי החיות. דכתיב וממעל: ושכינת עזו. עשיה. כני' שכינה: אין עוד. כנ"ל: אמת. צריך ליזהר שלא יבליע הא' ה"ו: זולתו. בלי השפעתו: וידעת היום. הקפת גלגל היומי. שהולך במרוצה חזקה נפלאה מאד. מתנגדת למהלך השמש והכוכבים השניי העצמי. כדי להשתחוות לבורא בכל יום. כמ"ש הכתוב וצבא השמים לך משתחוים. ואינו משנה מדתו. מכאן תדע ותכיר כי ה' האלהים וגו':

עַל כֵּן נְקַוֶּה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת

על כן נקוה. ר"ת עכן. אמרו שעכן נתן בו תודה והפלל שיסודו כל רשעי ארץ: על כן. על פי הדברים האלה. שאנו מודים ומעידים על אלהותו. ושבחר בנו מכל עם לעבודתו. ונתן חלקנו בתורתו. ובכל רעות הגלות לא שכחנו שם אלהינו ועודנו מחזיקין בבריתו לכן נקוה לישועתו. ולראות בתקון עולמו: גלולים. (היחיד מהם גלל. כלו ס"ג. כנגלו לנצח יאבד) נמשכים מסיגי דיני אלהים. שהם ק"ך צרופים. ואלה הסרו א': והאלילים כמו כן ממותרות דינים הנ"ל. שכן עולים קכ"א. הותירו א'. שהם נגרוע או להוסיף להעביר על ד"ת: כרות יכרתון. כמה מסלגת הדיוק בלשון זה אצל האלילים דווקא. כי הם תוספת כנ"ל. בחינת ערלה הנוספת על בשר קודש. בגריס־

יִכָּרֵתוּן · לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ · לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ · יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפּוֹלוּ · וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ · וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת עֹל מַלְכוּתֶךָ · וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד : כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד : כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד : וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד : ק"ש

ובתורתך כתוב לאמר . שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד :

כריתה ותלוי. וכריתה כפולה. עד הפריעה לגלות העטרה ולהאירה ליוסנה זהו שכתוב לתקן כו' : להפנות אליך ע"ש הכתוב פנו אלי והושעו וגו' (ישעיה מ"ה) : תבל. שהיא מתובלת : תכרע כל ברך ביום המיתה : תשבע כל לשון. ביום הלידה. כן אמרו חכמים [נדה ל] וכ"ה הסדר . כמ"ש הכתוב . תוסף רוחם יגועון . תשלח רוחך יבראון . ודור שהולך הוא שבא. ומכאן רמז לת"ה: יכרעו ויפולו . ולכבוד שמך יקר יתנו . ילדיקו דיק . כענין יבושו ויבהלו וגו' . וידעו כי אתה שמך ה' לבדך . וכענין שכתוב במלחמת גוג . והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים : עול מלכותך . כנאמר לעיל : והפלך עליהם . הרי זו בקשה בעד הגלות האומות בכלל בישועה האמתית : כי המלכות שלך . ומושל בגוים : שלך . לשון חכמים : והיה ה' וגו' ביום ההוא . נתבאר לעיל : שמע . כנ"ל פי' לעיל לפני ישתבח .המגא טעם לשבת :

(א) אומרים קדיש יתום . וענינו להעלות הנפשות אשר בעשיה לג"ע . בסוד החיה המתים . ולכן אומרים אותו היתומים תוך יב"ח שמתו אליהם ואמם . (או מי שא"ל אב ואם בעד מתי ישראל) להעלות נפשותם ע"י שם מ"ב שבו . וצריך לאמרו גם בשבת ויו"ט . כי הכוונה בחול להעלותם מגיהנם . ובשבת ויו"ט . בג"ע עצמו ממדרגה למדרגה . ולכן אומרים גם ביום שמתו אביו ואמו . והיבותיו עם הכולל כמנין בס אדט"ס . שהוא אלהים חיים כנודע. נותן כחמה לעם היושב במחשכים . וזאת היים לכולכים : (ב) בחלוקי דינין של האשכנזים . בענין מי הקודם לאמירת הקדיש ומי דוחה למי . לא אטפל כאן . דמילתא דמנהגא בעלמא הוא (ומה טוב וישר מנהג הספרדים בזה . שאם רבים המה כולם זוכים בו . ואומרים אותו כאחד . ובטלה מחלוקת . וטורח דיני דיים . כדבר שא"ל שורש ועיקר) וכבר דיברו בו במספיק גדולי האחרונים . בעלי המנהגים והגהת ש"ע ולבוש ומפרשיהם . יעויין עליהם . רק זאת באתי להזכיר . שמנהג פשוט בין האשכנזים . שפוסקין לומר קדיש כשלום י"א חודש . ובשכה"ג כתב שנהג לומר גם כחודש יב"ח פחות שבוע א' . ואני החזקתי מנהג אבותינו בטעם נכון בדרך סגלה . אולם הבאתי סיוע גם לדעת הרב ז"ל ע"פ דרך הסוד . אך לא היה צריך לחסר שבוע שלם לעולם . אלא דווקא הימים האחרים להשלים יב"ח משבת האחרונה בלבד . ואלו מלומר בהם קדיש (יע"ש במקומו בס"ד) וכ"מ לענין דינא דדחייה . דהיכא דנהוג נהוג ואריך : (ג) כאן מסף לקח טוב בכוונת הקדיש ע"ד הסוד . מה שהבמטנו בקדישים הקודמים . כדי ליתן ריוח להצביק . ושלא לכבב הסכתה בריבוי הרמזים בס"א . לכן העמדנו בכל פעם שבכנה . איזה הידוש להטיב הזכרון ולהועיל בס"ד [מדפס קודם איזהו] : (ד) אחר שמיעת ד' קדישים . מותר להסיר התפילין . אבן אינו נכון לחולצן בבה"כ . משום דאמריק [סנהדרין קא] וירם יד במלך . שחלץ תפילין בפניו. שמסיר הנורא מפניו עאכ"ו כשמסלק מורא מל"ש מעליו בבית המלך . לכן אם אפשר . טוב להמתין עד שיבוא בהם לביתו . מוטב שהבא יניחהו בביתו . כדרך שנכנס לבה"כ לבוש טלית ותפילין . כך יצא עמהן (ואם לאו . לפחות יזהר שלא לחלוץ בפני ארון הקודש) ואם לומד בהן איזה שיעור קבוע . מה טוב ומה יפיו . ודאי הרי זה משובח . אמנם המתהר לחלוץ מהמת שאינו יכול להזהר בהן בקדושה כראוי . אינו מגונה . ובלבד שיסיק אדם דעתו לשמים : (ה) חליצת תפלין אינה צריכה ברכה . והחולץ יחלוץ כדרך הנחתן . של ראש מעומד (ביד שמאל) והוא קודם להליצה . משום דבעינן כל זמן שבין עיניך יהיו שתים . ומסיר הכריכות מאלבעו [תהלה] ג"כ בעמידה . אח"כ חולץ של יד מיושב . אח"ז מסיר הטלית : (ו) מניח תפלין דר"ת . וקשים מילה . אין לחלצן עד אחר התפלה (סי' כח) : (ז) הסיר התפלין בר"ח . והתפלל מוסף וענה קדושת כתר . ולבטן ושמע שנית כתר . חולצן ועונה (סי' כה) : (ח) יכול להניח התפלין על הסידור : (ט) אומר ג' פסוקים אלו (והרמ"ז הוסיף לומר אח"כ הרבון) ומסוגל להנצל מכמה גזירות רעות . וכשאינו יכול לאומרם מיד מפני הקדיש . אומרם קודם לאתו מנהכ"נ :

אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבא : עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל : ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט : רבון העולמים . זכנו לעסוק בתורה לשמה . ובמצות וגמילות חסדים . ולהשכים בהם ולהעריב . וזכנו לראות בבנין בית מקדשנו החרב :

אומר אלהינו ואלהי אבותינו כו' עד ומוספין כהלכתן תמצא לעיל סוף תקון חצות

דוכן לשירי הלוים . עם פי' רחב

יום ראשון היום. ראשון בשבת . שבו היו הלוים אומרים במקדש :

תהלים כד לְדָוִד מִזְמוֹר לַיהוה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ : כִּי הוּא עַל יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ : מִי יַעֲלֶה בְהַר יהוה וּמִי

לדוד . זה המזמור אמרו שאמרוהו כשהכניס הארון לבית קדשי הקדשים : מזמור . שפרסם עליו רוח

יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה [ידגים האלדי בא'] מֵאֵת יהוה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יהוה עִזּוּז וְגִבּוֹר יהוה גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יהוה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

שקודש ואח"כ אמר שירה: לה' הארץ. אע"פ שהארץ וכל אשר בה לה' היא. זה ההר נקרא הר ה' ומקום קדשו אשר הוא למושב לו. כי הוא מכוון כנגד כסא הכבוד: הארץ. כולל כל הארץ: תבל. מקומות הישוב. לפיכך אמר עמה ויושבי בה. וכונן הארץ על ימים ונהרות לצורך הברואים עליה. אבל זה ההר לא כונן אותו לכל הברואים ואף לא לכל בני אדם. אלא לנקי כפים ובר לבב. הוא זרע יעקב מבקשי ה'. וגלגול שיהיו נקיי כפים וברי לבב. וכן היו פעמים רבות. כמו בימי יהושע והזקנים ושופטים ונביאים ומלכים כשרים. ולא היה שם באומה אחרת לעבוד ה' יחד. וכן מעת שיצאו ממנו שממו עליו אויבינו: על ימים ועל נהרות. סמוך לימים ולנהרות. כמו ועליו מטה מנשה. ואמרו כי אין ישוב רחוק מן הים י"ה יום. וזה לתועלת הלחות לברואים. וכן הנהרות לתועלתם. וטעם כי הוא. כי מתחלה לא נבראת כך. אלא היתה כולה תחת המים שהיו כובשים אותה מכל צד. והאל צוה שתהיה מהיותה מגולה לשבת היצורים בה. זהו כי הוא יסד כן. בחכמתו גילה ארץ (נגד טבעה) לעדתו, זהו המופת שהכל שלו שליט בהם כרצונו: מי. שאין ראוי שיעלה בו כל אדם שיהיה. לפי שהוא מקום מקודש: נקי. הנה הזכיר שלשת תכונות האדם. המעשה המחשבה והדיבור. כי בשלשתם יהיה האדם שלם (כמש"ל בפתיחת הקדמתנו): נפשי. בו"ד (עי' קונטרס יליב פתגם) והוא מאמר האל. כמו לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא. ונפשו הוא שמו. וכתב נפשו בוי"ו. ר"ל אפילו נפשו של הנשבע עצמו לא ישא לשוא: ולא נשבע למרמה. כי אם באמת. אותה שבועה היא מצוה. שנאמר ובשמו תשבע. ונאמר ונשבעת חי ה' באמת: ישא. יקח. כמו וישאו נשים: זה דור. מי הוא שיעלה בהר ה' שהוא נקי גו'. זהו דור דורשי ה'. עבדיו. וכתיב דורשו. כנגד דור. שהוא דרך כלל לשון יחיד. וקרי דורשיו. כנגד הפרטים שהם רבים: מבקשי פניך. כנגד האל מדבר המשורר. הם שיבקשו פניך בבית המקדש: יעקב. זרע יעקב נקראו יעקב. כמו שנקראו ישראל בשמו: סלה. בלי הפסק [עירובין נד] לא ישבתו מהיות גוי קדוש לפניו: שאו. דרך משל. כמו ירעם הים. יעלוז שדי. וכך אמרו שאו שערים ראשיכם. כשיכניסו הארון בהם כי כבוד גדול הקבלו היום. שיבוא בהם מלך הכבוד. ולפי ששכן הכבוד על הארון בין שני הכרובים קראו בשם מלך הכבוד. ואמר פתחי עולם. לפי שעד עתה נסע הארון ממקום למקום ועתה נכנס הוא במקום שהיה שם לעולם. לפיכך אמר פתחי עולם. ושער יקרא. האסקופות עם המזוזות והדלתות כמו שהוא. ופתח יקרא. המשקוף הנשאר מן השער מן הדלתות ולחוץ. לכך נקרא פתח. שהוא פתוח תמיד: מי זה. כאלו שואלים השערים. והתשובה. ה' עזוז וגבור גבור מלחמה. ואמר אלה התוארים. לפי שהארון היה יוצא עמהם במלחמה והיו מנצחים בו אויביהם: שאו. כפל הענין במעט שינוי. לחזק הדבר: ושאו פתחי עולם. ראשיכם: מי הוא. בזה הפסוק לא הזכיר גבור מלחמה. הטעם. כי אחר ששכן הארון בבית עולמים לא יצא עוד למלחמה. לפיכך היתה התשובה. ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה שנראה בכבודו בבית העולמים לנצח. לא נעתק משם. ואמר ה' צבאות. לפי שכל צבאות ישראל היו באים בזה הבית. ולא יקריבו אלא בו:

והושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה: ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה: ברוך ה' אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן: ק"י

[בר"ח אומר כאן ברכי נפשי (תהלים קד):]

ליום שני היום שני בשבת. שבו היו הלוים אומרים במקדש:

מח שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח: גָּדוֹל יהוה וּמְהֻלָּל מְאֹד. בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן. קִרְיַת מֶלֶךְ

שיר. זה המזמור ליום בן דוד הוא. והיו אומרים הלוים אותו בשני. על שם שחלק מעשיו ומלך עליהם. ר"ל שר"ל. כי ע"י הבדלת הרקיע בין העליונים לתחתונים. בזה הורה כי השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לעבדה ולשמרה. שלא יהיו כל הנמצאים עליונים רוחנים שאין להם חפץ ובחירה לא שכר ולא עונש. אלא יחלקו לשתי מערכות. התחתונים בעלי יצר ומעשה. לבחון אותם ומחשבתם הטובה אם רעה. והעליונים לצורך ההשפעה. לכן האדם הוא עיקר כוונת הבריאה. כמזכר בספ' לעיל וביחוד בהקדמה יע"ש. ובזו מלך עליהם. כי אין מלך בלא עם. ואין עם אלא השומעים לגזרת מלכם מגד בחירתם. לא ההכרחית כענין צבא מעלה. וביום שני היתה התחלה. אע"פ שלא נשלמה בו מ"מ היה חצי הפעולה. והיה תכלית המכוון במעשה ההבדלה. שיהיה גדול ה' ומהולל למטה בהר קדשו. שהם קרית מלך רב. נעבד מעם סגולה. אמנם לא התקיימה הכונה בשלמות עד לימי המשיח שיגדלוהו כל בשר על הר ה' ולא ישובו לכסלה. והוא כענין הודאה לעבר ובקשה לעתיד על עיר הקודש ה' יכוננה סלה. עוד נראה לי. שהפסוק ברוח קדש הוא ג"כ מעין ילדת היום. שכן אנשי מעמד היו מתפללין בו על יורדי הים באניות. לפי שבו נעשה

רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב: כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ. עָבְרוּ יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ. נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ: רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יהוה צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ. אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח ׀ הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם ׀ לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד. הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת: (הושיענו וכו' : ק"ו)

הים : גדול ה' . בגוים . ממזרח שמש עד מבואו מהולל שמו . אבל בעירו הוא מהולל מאוד . יתר שאת ויתר עז . ששם ארונו ובית מלכותו : יפה נוף . הר ציון הוא יפה המחוז . אין כמוהו בישוב . ופירוש נוף. אקלים . אמרו הטבעיים כל אדם שילך מנוף אחד לנוף אחר . יחלה בהשתנות האויר והמזונות . אך אויר א"י וביחוד אויר ירושלים. היה יפה בתנועת העולם ומשוש לכל הארץ. שאפילו היו באים שם חולים היו מתרפאים. כי האויר ממוזג וטוב. בהיותה באמצע העולם ודאי. ברוחב הצפוני בפלך הרביעי . וא"י בכללה שוכנת על יד הים האמצעי כבמרכז ארבעת חלקי העולם המיושב. זהו שאמר עוד ירכתי צפון. והלא אין ציון בצפון ירושלים כפי מה שמעידים כל רושמי המדינות והעיירות . אבל היא דרומי מערבי להעיר ירושלים. אלא ר"ל שהוא ירך צפון העולם . שבו הישוב הנזכר כידוע . והירך הוא המשובח בנתחים . כמ"ש כל נתח טוב ירך וכתף . וגם נקרא (לדעתי מחוז א"י) כמו כן כתף . כמ"ש ועפו בכתף פלשתים . כי אלים לכנעני תחשב וגם היא משובחת : רב . גדול (כמו רב ביתו) ונאמר על דוד . כענין שכתוב ומלך לישראל רב בנהי : נודע למשגב . לא כשאר כרכים הבצורות במגדלים וחומות גבוהות . אבל ירושלים פרזות תשב . כי אלהים נודע למשגב בארמנותיה על כן לא יבושו ולא יחתו : נועדו . הטף פתח באתנה : כי . תדעו שה' הוא משגבם : הנה . מלכי ארץ : נועדו . נאספו ונתועדו עם גוג להלחם בירושלים : עברו . בם יחדו : המה . כאשר ראו נפלאות האל וגבורתו : תמהו נבהלו ונחפזו להמלט על נפשם : שם . במקום שהיו חושבים להרוג הרג רב שם אחזם רעדה : חיל . חלחלה וחבל כיולדה : ברוח קדים . כאשר הוכו ברוח קדים עזה אשר תשבר אניות תרשיש . תרשיש היתה נמל טוב לספינות . ולי נראה כי יבואו משם באניות על הים האמצעי אל ארץ הצבי להלחם עליה בים וביבשה . כענין שכתוב בדניאל ובעת קץ יתנגח וגו' ברכב ובפרשים ובאניות רבות וגו' ובא בארץ הצבי . ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קודש ובא עד קצו . וכל הענין . לזה רמז כאן . שאף אם שטף ועבר ויבא בארץ הצבי בקצת אניותיו . מ"מ רובא מהם יכשלו בסלעים שנים . וישברו ע"י רוח קדים . סערת ה' הפילם והכלם . ועי"ז ימלטו מידו בני ישראל היושבים באדום ומואב וראשית בני עמון . כי לא יבוא לו עזר דרך הים . על כן לא יבטח להתפשט עד אותן הארצות שבגבולי א"י . אף אם ילחץ יושבי א"י הסמוכים לים כי שם יטע אוהליו . נמשכתי קצת בביאור לפסוקי דניאל הללו על דעתי . באגב בהיותם מהענין : כאשר . יאמרו ישראל ביום ההוא : כאשר שמענו . הנביאים מתנבאים על מפלת גוג ומגוג : כן ראינו . עתה . או כאשר שמענו . שמע למצרים . מאבותינו שספרו לנו : כן ראינו . נפלאות נוראות בים וביבשה . גם עתה במלחמת גוג הקשה : ה' צבאות . אדון צבאות מעלה ומטה . ואמר עוד בעיר אלהינו . כי הוא אלהים ושפטנו מן העמים העצומים . וכמו שהגילה והכינה . כן יכוננה עד עולם . הפך אשר אמרו ערו ערו עד היסוד : דמינו אלהים חסדך חשבנו מדת אלהים שנוהגת עם האויבים מבחוץ . היא עצמה תדמה מדת החסד בקרב היכלך. להגין ולהציל : כשמך . כמו שהיה שמך בפי הנביאים בהנבאם העתידות כן הוא היום על קצוי ארץ כשיראו שנתקיימו. יהיו משבחים לשמך . כי יאמרו צדק מלאה ימינך : ארץ . סגול באתנה : הר ציון שוכניו : בנות יהודה . הערים אשר סביבות ירושלים . שהם כבנות לה : משפטיך . שעשית בצוררים על ירושלים : סובו . אומר כן על בנות ציון שהוא חוץ העיר ירושלם . שם מגדל דוד . ואמר לכו סביב לציון והקיפו אותה וראו ביופי בניניה וספרו המגדלים שסביבותיה : לחילה . (בלי מפיק) היא החומה הקטנה שסביב הגדולה . כמ"ש חיל וחומה : פסגו . ראו והביטו ארמנותיה שהם גבוהים נראים כפסגה : לדור אחרון . כלומר דור אל דור יספרו . שלא ראו בנין יפה כאותו בנין שיהיה בציון לעתיד לבא : כי . לפי שהוא אלהינו . תהיה לנו הטובה הגדולה הזאת : על מות . יש מפרשים [ויקרא רבה פי"א] עד מות. כלומר עד מותנו ינהגנו בזה הכבוד. ורז"ל [ירושלמי סוכה פ' לולב וערבה מגילה בסלח] פירשוהו עלמות אתה . כענין ותלך העלמה . מי זה העלם . לשון ילדות וזריזות . שלא תשלוט בנו זקנה וחולשת כח . כי נהיה תמיד בחורים . ויש אומרים שינהגנו כימי עלומנו . ר"ל כשנים קדמוניות בהיות כבודו שוכן עמנו . לפ"ז תחסר הכ"ף וכבי"ת :

לְיוֹם שלישי היום שלישי בשבת. שבו היו הלוים אומרים במקדש:

פב מִזְמוֹר לְאָסָף. אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל. וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: שִׁפְטוּ דַל וְיָתוֹם.

מזמור . זה המזמור נאמר על השופטים. והוא שיר הלוים בשלישי. שבו גילה ארץ בחכמתו והכין תבל למדתו. ר"ל לפי שהעולם עומד על הדין כמ"ש בפ"ק דאבות : אלהים נצב בעדת אל. כלומר כבודו עמהם להשגיח בהם יותר מבשאר דיינים לפקוד עליהם כמעשיהם . כמ"ש הכתוב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגו' : בקרב אלהים אשר ישפוט . בתוך הדיינים היושבים לשפוט הוא נמצא . לראות אם ישפטו צדק : אלהים . דיין . כמו עד אלהים

עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ־דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא
יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ. יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים
אַתֶּם. וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן. וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ:
קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ. כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם: (הושיענו וכו׳ : ק״י:

אלהים יבא : ובפני רשעים. לפי שהם חזקים וגדולים ועשירים (הכי עכברי דשכבי אדינרי רשיעי מינהו [סנהדרין כט] כיס נגרם אשר השקם לא יוכל. ועתירי דבני מהוא מיקריין בני גיהנם [ר״ה יז] כמות אשר לא ישבע. כן אוהב כסף לא ישבע) : שפטו. קחו משפט. מהעוסקים אותן : הצדיקו. כשהצדק עמהם הצדיקום. ולא תגורו מפני איש ולא תשאו פניהם : פלטו. שלא יעשקום בגופם : לא ידעו. השופטים הללו הנושאים פני העשירים. לא ידעו ולא יבינו דבר המשפט : בחשכה יתהלכו. כי השוחד יעור : ימוטו. מפני מעשיהם ימוטו כל מוסדי ארץ. כי על ג׳ רגלים העולם עומד. ושלשתן נכללין בעמוד הדין. כי מתוך משפט צדק. אמת מארץ תצמח וי״ל רגלים לעמוד. גם העם על מקומו יבא בשלום. הרי שכלן תלוין בדין ישר בלי נשיאות פנים. והוא שאמר הכתוב אמת ומשפט שלום שפטו. שהן יסודות העולם. ובהתמוטט יסוד הדין ימוטו כל מוסדי ארץ בוודאי : אמרתי אלהים אתם. חשבתי אתכם השופטים שהיו כאלהים יודעי טוב ורע. ומזה נקראים אלהים כאמור. והדמו לבני עליון שהם המלאכים שנקראים בני האלהים. בני חורין ממלאך המות : אכן. אני רואה במעשיכם שהשחיתו מעלה נשמתכם : כאדם. כל דהו. כמו גם בני אדם. וכישראל ובאדם : תמותון. הנפש עם הגוף : וכאחד השרים. אילי הארץ המנסיגים ג״א כפי גאותם ומבזים הדלים : קומה אלהים. משוד עניים מאנקת אביונים : כי אתה תנחל. העניים ודלי הכח באיזה עם שיהא. נהלך הם. כי דכאי רוח ואנשי אמת הם. ועליך לעשות משפטם :

ליום רביעי היום רביעי בשבת. שבו היו הלוים אומרים במקדש :

צד אֵל נְקָמוֹת יהוה. אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיַע: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ. הָשֵׁב
גְּמוּל עַל גֵּאִים: עַד מָתַי רְשָׁעִים יהוה. עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ:
יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק. יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: עַמְּךָ יהוה יְדַכְּאוּ. וְנַחֲלָתְךָ
יְעַנּוּ: אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ: וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ. וְלֹא
יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם. וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ: הֲנֹטַע
אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע. אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט: הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ.
הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת: יהוה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם. כִּי הֵמָּה הָבֶל: אַשְׁרֵי
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ. וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ: לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע. עַד

אל נקמות אמרו ברביעי ע״ש שברא חמה ולבנה. ועתיד ליפרע מעובדיהן : אל. תפלה לקרב הגאולה. שהוא יכול על הנקמות : הופיע. הגלה וקח נקמתך מהרשעים : הנשא. הרמה עצמך רם ונשא : שופט הארץ. משיב גמול המעשים : עד מתי. כי מאד ארך לנו הזמן : ורשעים יעלוזו. יחיו עתקו גם גברו חיל. ודרכם צלחה : יביעו. ענין דיבור הנמשך ומתגבר כמעין נובע : עתק. חזק ועז : יתאמרו. יתגאו וישתבחו בעיר אשר כן עשו : עמך. ישראל הנקראים עם ה׳ והבל נחלתו : ידכאו. בשעבר המשפט. כשים להם הובעים. וכן יענו את דינם. אך ריב אלמנה וגר אשר דורש אין להם. לא יבא אליהם. ויהרגום כנכשה בלא משפט. וכן יתומים. לא ישמעו. וירצחום בנקלה. מאין גואל דמם : ירצחו. מהכבד: ויאמרו. כופרים בהשגחה. על אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה. ויש מאריך ברעתו בהצלחה. לכן אין פחד אלהים לנגד עיניהם : בינו. השובת דבריכם ומחשבותיכם : בוערים. כמו כסיל ובער : בעם. שבכל עם ואומה. שהם בעלי דעת בהיותם מתנהגים בנימוסי הקושר הקבוץ המדיני לעם אחד. והיה להם להבין את זאת מעצמם. משא״כ הברברין זה העם לא היה. נמשל כבהמות. ואין להם ממי ללמוד. אכן עליכם הנבערים מדעת. בתוך עם ועם. גדלה הפליאה עד מתי תעמדו בסכלותכם : הנוטע. (בפלא רוגע. הוא דרך השאלה) אשר הכין כלי השמע והראות איך תאמרו שלא ישמע לצעקת עניים ולא יראה חמס הדלים. ואם תכחשו בהבנה. הלא לכם לקחת מוסר מהעבר : היוסר גוים. דור המבול והפלגה ואנשי סדום ומצרים והבריהם. שהמתין להם עד שנתמלאה סאתם. ספו תמו מן בלהות. ואתם תנקו. ותחשבו להמלט מדינו : הלא יוכיח. בכם ובזרעכם. בבוא כשואה אידכם. כאשר יבואו ימי השלום. ויפקוד עליכם לשלם גמולכם. אז על כרחכם תודו. שיש דין ויש דיין אשר עיניו פקוחות על דרכי בני אדם להשיב להם כפעלם. וכי תאמרו הן לא ידענו זה. השיבכם. המלמד לאדם דעת. לבחור בטוב ולמאוס ברע ולהקבץ לעם יחד ולהתנהג בסדר. בל יהיו רמש אין מושל בו. אשר נתן לכם כח השכלי לטובתכם. הלא לכם לדעת את המשפט לזולתכם. להרחיק העושק והחמס מהסרי סכה והאלופים הכבושים תחת ידכם : ה׳ יודע מחשבות אדם. שלבו יודע האמת שאין בפיהו נכונה. והושבים לגנוב דעת העליונה : כי המה הבל. סתגלות שלהם מעשה תעתועים. בעת פקודתם יאבדו : אשרי. אם יאמרו הרשעים אלינו. אם צדיקים אתם. על מה נמסרתם בידינו לעשות בכם כרצוננו. אומרים להם. לטובתנו עשה ה׳ זאת לנו. כי אשרי הגבר אשר תיסרנו יה. ומתורתך תלמדנו. ככתוב כאשר ייסר איש את בנו. ואת אשר יאהב יוכיח. להטיב אחריתו להשקיט כשיבואו ימי הרעה הגמורה בעולם הדין. ימים אשר אין בהם חפץ זכות ותובה. אז ישקיט לצדיק המיוסר ומם לפני

יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יהוה עַמּוֹ. וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט: וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים. מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יהוה עֶזְרָתָה לִּי: כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי: חַסְדְּךָ יהוה יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי. תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי: הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת: יֹצֵר עָמָל עֲלֵי חֹק: יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק. וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יהוה לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יהוה אֱלֹהֵינוּ:

[לכו נרננה לה' נריע לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמירות נריע לו: כי אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלהים: הושיענו ק"י]

רשע. עד שיכרה לו שחת. יפול בה ולא יוסיף לקום. והצדיק נושע בתשועת עולמים: כי. כן ישראל. אם הקב"ה מיסרם בעוה"ז. לא תחשבו שמאסם ונטשם. כי לא יטוש ה' עמו לעולם. כי עוד יבוא זמן שישוב משפט עד צדק. ויתחברו יחד כבראשונה. שהרשעים הפרידום. ואז ישוב המשפט למקומו להתחבר עם הצדק. ואחריו ירוצו כל ישרי לב. כי יראה צדיק דרכו (המשכיל יבין): מי. וזה לאות ולעד כי האל רואה הכל. הרי הבטיחנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וגו'. וכך אמר המשורר. מי. היה קם בעבורי כנגד מרעים. ומי היה מתיצב בעבורי כנגד פועלי און. לולי ה' עזרתה לי. והוא קם לנגדם. שלא היה בהם כח לכלותי. אף שהיה ברצונם לעשות: עם. פירושו כנגד. כלומר כאיש נלחם עמהם להפר עצתם ורז"ל [סוטה יג] דרשוהו על משה רבינו ע"ה. ואומר אף. כי לזה נ"כ נאה שיר זה ליום הרביעי. שבו בריאת השמש. וידוע שמשה נמשל בשמש. ולכן פניו כפני חמה. דומה. כמו כרותה: אם אמרתי. אם חשבתי כי מטה רגלי בגלות: חסדך. שעשית עם הראשונים ושאתה עושה עמנו בכל יום. הוא יסעד לבבי להבטיחני שלא תמוט רגלי: ברוב שרעפי ברוב מחשבות שאני מחשב בלבי על הגלות: תנחומיך. הנחמות הכתובות בדברי הנביאים: הם ישעשעו (השי"ן והעי"ן פתוחות) וישמחו נפשי. כי ידעתי שיתקיימו: היחברך. היחובר עמך. כלומר ידעתי כי מה שהבטחתנו ע"י נביאיך אמת יהיה. כי אתה אמת וכסאך כסא אמת. לא כמו כסא מלכות הרשע שהוא כסא הוות. ענין שברון: יוצר עמל. אותו כסא פועל ועושה עמל ואון. עלי חוק. כלומר כחוקו וכמנהגו. לא כן הצדק. אלא משפט אמת: יגודו. הוא ושריו יתחברו גדודים על נפש צדיק להמיתו: ויהי. ובה' נשגבתי ולא עשו לי כפי מחשבותם עלי: וישב. עבר במקום עתיד. כמנהג לשון הנבואה: אונם. מן און ועמל. וכפל יצמיתם. לחזק:

ליום חמישי היום חמישי בשבת. שבו היו הלוים אומרים במקדש:

פא לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ. הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי
יַעֲקֹב: שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף. כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל: תִּקְעוּ
בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר. בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא. מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי
יַעֲקֹב: עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי

למנצח. זה המזמור נאמר על יציאת מצרים. ונזכר בו בטול העבודה מאבותינו שהיה בר"ה לפיכך היו אומרים אותו בבית המקדש בר"ה. ונזכר בו ג"כ תקיעת שופר. והוא כמו כן שיר של יום ה'. שבו ברא עופות (המרננים) ודגים. לשבח לשמו. ועוד כ"ל. משום דפסח שיצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה: הרנינו. ראוי לכם עם ה' שתרנינו לאלהים עוזנו ותשבחו לו על הטובה שעשה לכם ביום זה. כי אע"פ שיום הגאולה היה בט"ו בניסן. התחלת הגאולה היתה בזה מהעבודה הקשה. בהסירו מסבל שכמו הראה לנו עוזו וגבורתו. שהיינו ביד אדונים קשה. וכאשר רצה האל יתעלה שמו. לא היה כח ביד המצרים להעבידנו: לאלהי יעקב. לפי שבשבטי יעקב היו עבדים. ויעקב הוא שירד עם בניו למצרים. ואז התחיל מנין שני העבודה שהיו במצרים כמנין רד"ו: שאו. קול זמרה: ותנו. קול התוף. או פירושו. ותנו ידכם בתוף: כנור נעים עם נבל. וכן תנו ידיכם בכנור נעים עם נבל. כלומר בכל מיני זמר: בחודש שופר. יום ראשון של חודש. כמו מחר חודש. כי בו מתחדש הלבנה וכל החודש נקרא על שם הלבנה. ואמר. בזה היום שהוא ר"ה תקעו שופר. כמו שצוה אתכם משה. ונראה לרד"ק. כי זהו טעם מצות התרועה בר"ה. לפי שבטלו אבותינו מעבודתם. והתרועה הוא סימן שלוח עבדים: בכסה. כמו זמן ומועד. ליום חגנו. שהוא חג מן החגים הידועים לנו: כי. זה שאני אומר לכם תקעו. משפט הוא עליכם. שצוה אתכם אלהי יעקב. ולמה צוה אתכם. עדות ביהוסף שמו. כלומר זכרון ועדות. שם זה חוק שהוא תקיעת שופר: ביהוסף. יהוסף כמו יוסף. וכל ישראל נקראים בשם יוסף ככתוב בני יעקב ויוסף. ומה היא העדות. בצאתו על ארץ מצרים. יש מפרשים. כשיצאו ישראל מארץ מצרים. לפי שכתוב ובני ישראל יוצאים ביד רמה. והנכון בעיני רד"ק. כי בצאתו נאמר על האל יתברך. כלומר כשיצא על ארץ מצרים לנגפם: שפת לא ידעתי אשמע. כלומר או כשנגאלנו הייתי שומע מדברים לשון אחר שאינו לשוני. ואמר לא ידעתי. שלא היה לו לדעת אותו להכירו (כי לשון מצרים רחוק בטבע משפת ארץ כנען) לולי שנשתעבדתי להם. או אמר לא ידעתי. כי רובם לא היו מבינים לשון המצרים. כי היו מדברים בלה"ק. ולי נראה. שיצדק יותר פשט הכתוב כדרך רז"ל [ר"ה יד] על יוסף שיצא בר"ה

אֶשְׁמָע: הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ. כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם. אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה: שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ. יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי: לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר. וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר: אָנֹכִי יהוה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי. וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם. יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ. וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי: מְשַׂנְאֵי יהוה יְכַחֲשׁוּ לוֹ. וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם: וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה. וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ: (הושיענו וכו'. ק"י)

מבית האסורין. זהו שאמר הכתוב: עדות לישראל. שר"ה הוא יום חוק זכרון טוב להם. ביהוסף שמו. אות ומופת. בצאתו כו'. כמ"ש ויצא יוסף על ארץ מצרים. כשיצא מבית האסורים למלוך. והאיך זכה למלכות מצרים אחר שצריך להיות בקי בשבעים לשון. לזה אמר. שפת לא ידעתי אשמע. שלמדו גבריאל. כמאמר חז"ל [סוטה לו]. ובשביל כך נקרא יהוסף בתוספת ה"א. גם נקרא שמו אז צפנת פענח שהוא לשון מצרי. זהו. שפה לא ידעתי. שמעתי בכאן. כך אומרים ישראל או הנביא. לראות שהגהה הקודמת: הסירותי. דברי האל יתברך. ביום הזה הסירותי מסבל שכמו. שלא נשתעבדו עוד. ופירוש שכמו שהיו נושאים לבנים. וכן עברו כפיו מעשות דוד הוא הסיר. כי לא היו עושים הלבנים לבד. כי כל מלאכת החמר היו עושים. וככה יתכן גם ביוסף עודנו אסור שם: בצרה. כשהיית במצרים: קראת. לי: ואחלצך. והצלתי אותך מהצרה: אענך בסתר רעם. אתה קראתני בסתר בצרתך. ואני עניתיך בקול רעם. בהראותי נפלאותי בגלוי. וי"מ שהסרתי ממך הרעם שהכיתי בו במצרים. כי המכות רעם היו. ולי נראה לפרש הכתוב כמספר והולך מה שאירע אחר יציאת מצרים: בצרה. על ים סוף: קראת. בזעקה. ויצעקו אל ה': ואחלצך. כראוי. ויותר מזה עשיתי עמך במרה ובמן. שהתרעמת עלי. ולא באת אלי בתפלה ובתחנונים אלא ברעם ותלונה. ולא אותי קראת יעקב. ואנכי. אענך בסתר רעם. כמסתיר פניו מהרעם. ואגנך עלה באזני. [...]תי עלמי כאילו לא שמעתי רק שאלה הוגנת בנחת. כי שם שם חוק ומשפט ושם נסהו. כמו כן בהגהיך עוד במי מריבה: סלה. ככה לעולם לא עמדת בנסיון. זה דרכך מנעורך. כי לא שמעת בקולי: שמע עמי כענין שנאמר במרה. ויאמר אם שמוע תשמע וגו'. לא יהיה בך. זה יצה"ר. שעומד בין לבו של אדם. ועושה עצמו אל. כי מבקש ממנו שיעבדנו. ללכת אחרי דבריו ועליו לשמוע בקולו בכל אשר יסיתנו. אך זר הוא כי יעורנו. ומהכבד אליו בעת דוחקו מצרתו לא יושיענו: אנכי. תזכור הטובה שעשיתי עמך: המעלך. על מנת שתכיר אלהותי: הרחב פיך. לשאול. העמק שאלה או הגבה למעלה: ואמלאהו. לכל הפצך. אם תקיים התנאי שהשים בטחונך בי בלבד. ולא יהיה בך מבטח אחר. ולא תודה לזולתי: ולא שמע עמי. במדבר. ובארץ רוב הזמן. עד שגלו ונהרג הבית: לא אבה. לא חפץ: ואשלחהו. בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו: בשרירות. במראית. כמו למען שוררי: ילכו במועצותיהם. שנבערות והנשחתות. ויכשלו ברע שבחרו להם. המכלה עצמו. וסילקתי שמירתי. ועשיתים הפקר לפגעים. ועזבתים לאכול פרי דרכיהם הרעים: לו. לואי עמי שומע לי: כמעט. זמן (והכ"ף. כ"ף האמתיות. כמו השבעה לי כיום): אויביהם אכניע. והיה הוא שולט באויביו. לא הם בו: אשיב ידי. פעם אחר פעם עד שאכלם: משנאי ה'. שהרעו לישראל: יכחשו לו. מיראתם אותו. ויאמרו שלא הרעו לו. ככתוב בתורה ויכחשו אויבך לך: ויהי עתם. של ישראל. עת וזמן ברכתם. אחר שהוחל בטוב. יתמיד לעולם בלי הפסק. וי"ל עתם של משנאי ה'. ר"ל עת ופגע שימצאם. יהיה להם לדראון עולם: ויאכילהו. חוזר לעמי. שבו התחיל והמשיך לדבר עמו בלשון יחיד: מחלב חטה. היה מאכילהו. כששומע לו. וככה עוד מצור דבש אשביעך. לעתיד: מחלב. הוא יסו"ד התורה. לכן לא אמר חלב. גם חלב בלי אות שמושית. הוא רומז במ' יום שלמד משה רבינו ע"ה התורה בכ"ב אותיות. שסם הס"ה. מקור הברכות. כ"ך יברך ישראל. ומה שעינה המליצה מלשון נסתר למדבר בעדו. הוא סוד ידוע למשכילים. והמכיר פי' צור.דבש (ורמח כ"פ למעלה) יבין:

ליום ששי היום ששי בשבת. שבו היו הלוים אומרים במקדש: ה' מלך גאות וכו' תמצא לעיל:

ליום השבת היום שבת קודש לה'. שבו היו הלוים אומרים במקדש: מזמור שיר ליום השבת וכו' תמצא לעיל

מנהג בני ק"ק אשכנזים. לומר אחר שיר הלוים מזמור פ"ג. ובני ק"ק פולין מזמור ע"ס. בכל יום חול. וש"מ אותו ביום שא"א בו תחינות. חוץ מפורים וט' באב במנחה: [ובבית האבל בבוקר אחר שיר של יום ובערב אומרים מזמור מ"ט]. ומר"ה אלול עד שמחת תורה. אומרים זה בכל יום בערב אחר תפלת מנחה. ובבוקר אחר שיר של יום (ויפסיק ביניהם בקדיש) ובר"ח אחר ברכי נפשי. וכשיש רק אבל א'. לא יפסיק בקדיש (תקפ"א):

כז לְדָוִד יהוה אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יהוה מָעוֹז חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד: בִּקְרֹב עָלַי מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ:

לדוד. אורי. משגיח עלי לתת לי אושר ולהושיעני מאויבי: מעוז.

אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לִבִּי אִם תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי
בוֹטֵחַ: אַחַת שָׁאַלְתִּי ידגיש הצירי בא' מֵאֵת יהוה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי
בְּבֵית יהוה כָּל יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יהוה וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי
בְּסֻכֹּה בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי
עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיהוה:
שְׁמַע יהוה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת פָּנֶיךָ
יהוה אֲבַקֵּשׁ: אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אַל תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ
אַל תִּטְּשֵׁנִי וְאַל תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי: כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי ויהוה
יַאַסְפֵנִי: הוֹרֵנִי יהוה דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי: אַל תִּתְּנֵנִי
בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ בִי עֵדֵי שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס: לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת
בְּטוּב יהוה בְּאֶרֶץ חַיִּים: קַוֵּה אֶל יהוה חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יהוה:

מחזיק: כשלו. הזמן להם מכשול: בזאת. שאתה עוזרי וישעי: בוטח. שלא יוכלו להרע לי: לחזות. שיהא לי מנוחה שאוכל להבין בשכלי ברוחניות ולחקור בפלאיו כיושב בהיכלו: כי. אם יסתירני בסכה שלא ימרידוני עניני תבל. וביום בוא רעה לעולם יסתירני במחבואה שבאהלו שלא תגע בי. וכדי שגם אויבי לא יריעו לי יושיבני בצור גבוה: ועתה. אז: ואזבחה. אתן הודה לה' בזבחי שמחה ותרועה ואשירה כו': קולי. שאקרא: לך. כשלבי מעורר אותי ואומר לי במקומך כאילו אתה אומר בני אדם בקשו רצוני וחסדי. מיד את פניך כו' ולזה ראוי שאל תסתר כו': אל תט. אל תדחני באפך: היית. מעולם. לכן אבקש שגם עתה אל כו': עזבוני. כי מתו. וה' הכניסני. וידעתי כי תפלת בי: מישור. ישר. שלא אחטא נגד ה' ושאול. למען המביטים עלי להתפסני על עון: שקר. להעיד עלי בסנהדרין. ודוברי חמס שאני מורד במלך לדון אותי למיתה: בארץ חיים. בעוה"ז: קוה. יורה לכל אדם שהוא בצרה שלא יתיאש ויקוה לה'. ואם לא הגיע מבוקשו יחזק לבו ויקוה עוד. ותקותו לא תשוב ריקם:

[בבית האבל בבוקר אחר שיר של יום ובערב אומרים מזמור מ"ט]:

דיני קדיש יתום

דיני בן ז' ול' ויא"צ ויום שפוסק לומר קדיש:

(א) [ד' מדות באמירת ק"י. בן ז'. ובן למ"ד. ואחר ל"ע. וביום שפוסק לומר קדיש. והם קודמין תואר לבני י"ח חודש: (ב) בן ז' (מיום הקבורה. אפי' נקבר במחרת יום המיתה או אח"כ. ואחר ז' מהקבורה. אפי' לא נודע לאבל מיד רק תוך ז' או למד שנוהג דין אבילות ז'. דינו לקדיש כבן למד בתוך למד מהקבורה. ולאחר למד מהקבורה אפי' נוהג אבילות ז' לפי שנודע לו תוך ל'. דינו לקדיש כבן יב"ח) קודם לכל בכל הקדישים. בין מאסף מנין לביתו בחול או הולך לבהכ"נ בשבת או ברגל. ואפי' חל ז' שלו בשבת הוי בן ז' אפי' במנחה. ואפי' יש שם מי שמת אביו או אמו באמצע השבוע. שזה לו ויחלוקו כמו בני ז': (ג) קטן (קודם בר מצוה) בן ז' שהולך כל השבוע לבהכ"נ לומר קדיש ויש שם גם יא"צ או בן ל'. יש ליא"צ או לבן ל' תפלה קדיש א' (וי"א שאין לבן ל' כלום) ובשיש הרבה יא"צ נגד כל הקדישים אין לבן שבעה כלום. ובשיש יא"צ ובן ל' יש ליא"צ קדיש א' ובן ל' מדחה: (ד) בן שבעה שבטלה אבילתו ברגל או קבר מתו ברגל שאין חל עליו אבילות. מ"מ הוי בן ז' לקדיש. אך כשיש גם יא"צ או בן למד יש לו קדיש א' (וי"א שאין לבן ל' כלום) אך לא ביו"ט ב': (ה) בן ז' קטן אורח (אפי' הולך כל ז' לבהכ"נ) ובן ז' גדול תושב (אפי' אינו הולך רק בשבת) שוין. ובן ז' אורח דוחה לתושב בן ל' או יא"צ: (ו) בן ז' גדול שאומר קדיש בביתו בחול ובשבת הולך לבהכ"נ ויש שם יא"צ. אין ליא"צ כלום ובשאר יו"ט בא' יש ליא"צ קדיש א') וי"א שיטילו גורל על תפלה קדיש א' והשאר לבן ז'. והיא"צ אומר תהלים קדיש א' בלי גורל. והשאר יטילו גורל עם שאר האבלים: (ז) מת אביו או אמו בשבת או י"ט וא"א לקוברו היום. אין לומר קדיש עד אחר קבורה. וכן קטן שאין לו דין אנינות אף בחול. ובמקום שנהגו לומר קדיש קודם קבורה אין למחות בידם: (ח) מת אביו או אמו ואינו יכול לאסוף מנין לביתו להתפלל ולומר קדיש. לא ילך לבהכ"נ כל ז': (ט) בן ז' קטן וגדול ויא"צ ויש ג' קדישים. היא"צ מדחה והגדול אומר ב' והקטן א': (י) בן ל' (אפי' חל ל' שלו בשבת הוי בן ל' אפי' במנחה) דוחה לבן יב"ח מכל הקדישים של חיוב (תפלה קדישים) ובן יב"ח יאמר תהלים קדישים והוספה. אך בקדיש ופריסת שמע שוין ויטילו גורל. והכל לפי המנהג:

(יא) בן ל' ויא"צ (אפי' אורח והבן ל' תושב) יש ליא"צ תפלה קדיש הראשון (בערבית. לא בא. אומר הראשון בשחרית) והשאר לבן ל': (יב) כשיש כמה יא"צ וכשיאמר הבן ל' יודחה יא"צ א'. הבן למד נדחה והיא"צ יחלוקו: (יג) בן למד ומי שפוסק יום זה לומר קדיש. אין לפוסק רק קדיש א': (יד) בן ל' לאביו וגם בן יב"ח לאמו או להיפך. במקום שנהגו שבן ל' יש לו רק קצת קדישים ידועים והשאר לבני יב"ח. נוטל השייך לבן ל' ובשאר שוה לבני יב"ח. וי"א שאין לו זכות רק כבן ל' בתפלה קדיש ולא בתהלים קדיש. אך כשנדחה מרבוי יא"צ יש לו חלק בגורל תהלים קדיש: (טו) בן ל' אורח ובן יב"ח תושב שוים. בן ל' אורח ויא"צ תושב. יאמר תפלה קדיש הראשון והב' והאורח יאמר הג': (טז) יא"צ קודם לבני יב"ח בקדיש של יום זה בערבית ושחרית ומנחה (ויש לו כל הקדישים אפי' של פרק ורות ושיר השירים. וי"א רק קדיש דחיוב כגון תפלה קדיש ודשיר היחוד וברכי נפשי ופרק. אבל בשל קהלת ורות ושיר השירים ותהלים ושיר היום יטילו גורל. וקדיש בקבלת שבת אחר מזמור שיר ליום השבת הוא לאבלים. אך כשהיא"צ בשבת (ולא בע"ש) והוא בחברה של קבלת שבת יטילו גורל. והכל לפי המנהג. סי' קל"ב) וכשיש תיקון איזה קדישים שייך להיא"צ יעשו כתיקונם. ובעיר בראד עשו תיקון. שקדיש דרבנן שקודם עלינו וקדיש שאחר עלינו שייך ליא"צ והשאר לאבילים. וכשהיא"צ אמר קדיש אחר איזהו. שייך לו רק קדיש א' מב' אלו איזה שירצה. וכשיש שני יא"צ. יחלוקו בשני קדישים דרבנן ובקדיש עלינו יטילו גורל. וכשיש אבלים שבאו לבהכ"נ אחר ברכו וצריך לפרוס שמע. שייך להיא"צ. וכשהוא יום קריאת התורה והיא"צ עולה לתורה שלישי בחול או אחרון בשבת. שייך לו הקדיש שאחר הקריאה: (יז) יא"צ שמעשה אונן ואין המת מוטל עליו לקוברו או יש מתעסקים אחרים. מותר לילך לבהכ"נ לומר קדיש של יא"צ אפי' שהוא היא"צ הראשון. וכשהוא שבת או יו"ט ראשון. אומר גם קדיש על המת שמוטל עליו אפי' קודם קבורה: (יח) חל יא"צ בז' ימי אבלו ואינו יכול לאסוף מנין לביתו. אסור לילך לבית הכנסת להתפלל ולומר קדיש: (יט) ההולך בדרך ביום יא"צ ואינו יכול להגיע למנין לומר קדיש. אין לבזבז בהוצאה ע"ז. וכשאין השיירא רוצין להמתין עליו שיאמר קדיש.

מחויב לפייסו ולתת להם שימחו. ולכתחלה לא יצא לדרך ביום יא"צ או ביום שלפניו כשידע שיבוטל עי"ז מקדיש. רק בשעה"ד וקרוב להפסד כשיסתבל לילך עתה. וכן כשצריך לילך לירד בסחורה. ומי שדרכו להתפלל ביא"צ לפני העמוד. אין מדקדקין אם מרגיש חולשות או שיכנס אחרת אינו מתפלל: (כ) אם הלך בדרך ביום יא"צ ובא לעיר בעת תפלת ערבית. מתפלל ואומר קדיש אחר ערבית. וכן כשבא אחר ביום מפני שאר אונס. אך אינו דוחה לאבילים. וכן כשיש ג' או ד' יא"צ. יתפללו גם מעריב הב' ויאמרו ק"י שאחריו: (כא) קביעת היא"צ הוא ביום המיתה אפי' נקבר מחר והוא לא היה שם רק ביום קבורה. ואין חילוק בין שנה ראשונה לשאר שנים. רק כשנתרחק הקבורה מהמיתה ג' ימים או יותר. אז יעשה היא"צ בשנה ראשונה ביום הקבורה ובשאר ביום המיתה. וי"א שגם בזה היא"צ תמיד ביום המיתה ואח"כ לובש בגדי שבת והולך על מקומו. אך לא ילך על סעודה עד אחר יא"צ מיום הקבורה. וכן מנהגין הרבה: (כב) מת בעיבור באדר א' או ב'. כשיגיע עיבור יעשה יא"צ באדר א' או ב' בלבד. וכשמת בפשוטה באדר ושאחריה מעוברת. יעשה היא"צ באדר ראשון. ויש מחמירין לעשות בשניהם. ומי שנוהג שמחמירין להתענות בשניהם יעשה כן תמיד. ולענין קדיש ינהוג לומר בשניהם. אך כשיש אבילים יכולים לדחותו ויתן לו קדיש רק בראשון או בשני עכ"פ. אפי' נדחה בא' מאבילים אחרים ובב' יש חדשים לא דחה. ואם אמר קדיש בראשון האבילים יכולים לדחותו משני אפי' לא היו שם אבילים בעת יא"צ שבראשון. ושאין מנהג ידוע יחמיר לעצמו להתענות בשניהם ולא להחרים. והאבילים אין צריכין ליתן קדיש רק בראשון: (כג) מת בפשוטה בא' דר"ח אדר ואחריה מעוברת. יקבע היא"צ בא' דר"ח בין בראשון בין בשני. וכן בפשוטה. וכשמת בעיבור בא' דר"ח אדר ב'. יקבע היא"צ בפשוטה שאחריה בא' דר"ח אדר: (כד) מת בעיבור באדר א' ורוצה לעשות יא"צ בשבט ואדר. אין מוחין בו. אך האבילים יכולים לדחותו ויתן לו קדיש רק פ"א איזה שירצה. ואם בשבט לא היו אבילים ואמר קדיש ובאדר יש אבילים אין יכולים לדחותו. וכן כשהיו אבילים בשבט ונתנו לו קדיש ובאדר יש אבילים אחרים שלא היו אבילים בשבט. אבל הראשונים יכולים לדחותו: (כה) מת בא' דר"ח כסליו. אם בשנה שאחריו ר"ח כסליו רק יום אחד. יקבע היא"צ בכ"ט חשון. ואף בשנה שר"ח כסליו ב' ימים. ואפי' יש אז אבילים או יא"צ על המת בכ"ט חשון אין יכולים לדחותו. ומחר בא' דר"ח כסליו יחמיר על עצמו לומר קדיש ולהתפלל שנית כשאין אבילים. אבל אבילים יכולים לדחותו. אבל אם בשנה שאחריו ג"כ ר"ח כסליו ב' ימים. יקבע היא"צ בא' דר"ח וכן לעולם. ובשנה שר"ח כסליו רק יום א'. יעשה היא"צ ביום ר"ח. ואם מת בר"ח כסליו ובשנה שאחריו ר"ח כסליו ב' ימים. יעשה היא"צ ביום ב'. וה"ה בר"ח טבת שפעמים יום א' ופעמים ב' ימים. ואין הולכין אחר מנין ימי החנוכה: (כו) כשאינו יודע באיזה יום מת. יברור לו יום א' בשנה ליא"צ. אך לא יאמר קדיש כשיש אבילים: (כז) יא"צ אחר אביו ואמו ביחד ויא"צ אחר א' מהם לבד. שניהם שוין: (כח) יא"צ אורח ויא"צ תושב. דוחה לאורח מתפלה קדיש ויאמר ההלים קדיש א' בלי גורל. ואם יש בן ל' תושב ויא"צ תושב וא"צ אורח. יאמר היא"צ תושב תפלה קדיש הראשון והאורח קדיש הב' והבן ל' קדיש הג': (כט) בן יב"ח אורח. יש לו קדיש בין בני יב"ח תושבים: (ל) הבא לומר קדיש בבית הכנסת שאין מתפלל בה. יכולים האבלים דשם לדחותו אפי' הוא בן ז' או ל': (לא) הזוכה יותר בקדיש (כגון בן ז' או ל') זוכה ג"כ להתפלל. ואם שוים לענין קדיש ויכולים להתפלל ומרוצים לקהל. יטילו גורל. שהא' יתפלל עד אשרי ובא לציון והב' גומר. ואם א' אינו יכול להתפלל או אינו מרוצה. יתפלל הב' ומ"מ שוים לענין קדיש: (לב) יא"צ תושב דוחה המוהל מתפלה. ואם המוהל הוא יא"צ. דינו כתושב לתפלה קדיש אפילו הוא אורח: (לג) יא"צ תושב ואורח שוין לפריסת שמע. ואין לאבל אחר זכות בו נגדם: (לד) המלמד תורה לבני כמה בעלי בתים. פנוי או נשוי. והלומד בישיבה. ומשרת פנוי. דינם כתושב. אבל מלמד אצל בעל בית אחד ונשוי ומשרת נשוי. דינם כאורח: (לה) אבל. לא יהיה ש"צ ביום הלל ובליל א' דחנוכה ויו"כ ושבת ופורים: (לו) ביום שפוסק לומר קדיש אומר כל הקדישים בערבית ושחרית ומנחה. ודוחה לבני יב"ח ולא ליא"צ או לבן ל' (ואז אומר רק קדיש א') ואם נהגו שם ליתן קדיש אחד לאבילים בגורל או בלי גורל במקום בן ל' או יא"צ. הפוסק זוכה בקדיש זה: (לז) יום הפסקה הוא ביום שקודם יום היא"צ שבחודש שאחריו. ובעיבור היא"צ ב' חדשים ויום אחד אח"כ (ויש שנהג לומר גם בחודש הי"ב פחות שבוע א'. אך לא היה צריך לחסר תמיד שבוע שלם. רק בימים השאחרים להשלים יב"ח משבוע האחרון. יעב"ץ): (לח) יש נוהגין שמגיע יא"צ של זקינו מאב או מאם ואין בנים. לעשות נר יא"צ ולהתפלל ולומר קדיש כשאין אבילים. ובמקום אבילים אין לו זכות בתפלה וקדיש כלל: (לט) אומר קדיש י"א חודש מיום המיתה אפי' הקבורה אחר איזה ימים. והרוצה לומר י"א חודש מיום הקבורה רשאי והאבילים אין יכולין לדחותו. ומי שרוצה לעשות היא"צ בשנה ראשונה ביום הקבורה כשרחוקה מיום המיתה. ימנה גם הי"א חודש מהקבורה: (מ) אומר קדיש כל הי"א חודש בחול ובשבת ויו"ט. ומפטיר. ומתפלל ערבית במו"ש. ובזה פודה המת מגיהנם. וראוי להפטיר ולהתפלל אפילו אחר י"א חודש. אבל אין לומר קדיש יתום אפילו יום אחד יותר: (מא) כשאין יתום בבהכ"נ. מי שאין לו אב ואם אומר קדיש אחר פסוקים של עלינו. וכשיש אבל אסור. וכן מי שיש לו אב ואם. וכשאין מקפידין בזה ואין אבל וגם מי שאין לו אב ואם מותר. ויותר טוב לכולם אב ואם וא' אבל אחר יב"ח. יאמרו כולם בזה אחר זה ומגילא אין מקפידין: (מב) אם מסופק אם מת אביו ואמו או אם עברו י"ב חודש. אומר קדיש כשאין אבל. ואפילו בן יב"ח דוחה אותו: (מג) מתה אמו אומר קדיש אפילו אביו מוחה. ובספק מתה והאב מוחה לא יאמר: (מד) כשאין בן. הנכד מבן או בת אומר קדיש על זקינו או זקינתו כשאין אבל. וכשיש אבל נוטל הנכד שלש אפילו זקינו למדו תורה בעצמו וכ"ש בשכר לו מלמד. והרוצה לומר קדיש אחר זקינו או זקינתו מאמו ואביו חי ואין מוחה ואמו מוחה. לא יעבור רצונה אך יפייסה שתרצה. ואם מת אביו ואח"כ מת אבי אביו או אם אביו ורוצה לומר קדיש אחר זקינו או זקינתו ואמו מוחה. לא ישמע לה. ואם מת אבי אמו או אם אמו ורוצה לומר קדיש ואמו מתרצית או שמתה ואביו מוחה. ישמע לו אפילו נתגדל בבית אבי אמו ולמדו תורה: (מה) מי שמת בלי בנים ואביו רוצה לומר קדיש עליו דינו כאבל. הקדיש שאחר עלינו שייך לאבל לבד. ובשאר נוטל ב' חלקים והאב א' בדרך פשרה. וה"ה כאב עבור בנו. אבל שאר קרובים כגון אח אין לו במקום אבל כלום. ובמקום אב עבור בן או בת נוטל שלש דרך פשרה: (מו) מי שאין לו רק בת וצוה לפני מותו שילמדו מנין בביתו בשכר ואחר הלימוד תאמר קדיש. יש למחות. וכ"ש שלא תאמר קדיש של תפלה במנין או בבהכ"נ אפילו היא פנויה. רק אם תרצה תיזהר בכל עת תפלה בבהכ"נ או במנין לשמוע הקדישים ולענות אמן בכוונה: (מז) יתום שצריך לנסוע למרחקים ולא יוכל לומר קדיש בעונתו ושוכר א' לומר קדיש אחר אביו או אמו או אומר בחנם. נוטל רק חלק שליש דרך פשרה כידוע שהבן עתה במקום שאין יכול לומר קדיש. ובמקום אב עבור בנו יחלוקו בשוה. ובמקום שאר קרובים. כשאין אבילים יפשרו ביניהם. וכשיש אבילים הקרובים נדחין: (מח) זקן יותר מן פ' שנה שנסע לא"י ובעת נסיעתו צוה לבנו שתיכף אחר נסיעתו יתחיל לומר קדיש. אין לו זכות בשום קדיש במקום אבלים: (מט) מי שהיה בעיר א' וכשנסע משם היה א' גוסס וכשבא לביתו הודיע לבנו שזה יוד ימים שראה אביו גוסס. אומר קדיש כשאין אבל. ובמקום אבל נדחה אפי' הגוסס זקן יותר משמונים. ואם יש להגוסס אשה. אם המקום קרוב שבקרוב יתברר אם מת. אומר קדיש כשאין אבל. וכשהמקום רחוק ואפשר שלא יתברר בקרוב לא יאמר. ואם נפשו חשקה ואומר אין למחות בו: (נ) כשיש ב' אבילים שוים (בני ז'. או ל' או יב"ח או יא"צ) יטילו גורל. והזוכה בערבית יניח לב' קדיש א' בשחרית בלי גורל ועל תפלה קדיש ב' יטילו גורל. וכן בהרבה אבילים שוים יטילו גורל. והזוכה בערבית לא יטול בגורל עד שיאמרו השאר כל א' קדיש א' ואח"כ יטילו כולם יחד]:

כבר נודע חיוב הזכירה בפה ובלב (בכל יום. ומובטח שהוא בן עוה"ב) ואף שהאר"י ז"ל הזהיר לזכור ד' מהם באהבה רבה. לפי שבה רמוזות. היינו בלב. ומ"מ יפרשם כאן בפה כמו שכתובים בתורה. ואומר:

לשם יחוד קובה"ו. הריני בא לקיים מצות הזכירות בפה. לתקן שרש מצות אלו במקום העליון.

לעשות נח"ר ליוצרנו . ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה **עלינו** ומעשה ידינו כוננהו :

(א) הריני זוכר יציאת מצרים כמ"ש . זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית **עבדים** כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם מזה : ויהי רצון מלפניך ה' או"א . שתתמלא רחמים **עלינו** לכבוד שכינתך . והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני . וכשם שבחסדיך המרובים **והגדולים** הגדלת את חסדך עמנו וגאלתנו וגאלת את אבותינו ממצרים . והעלית בכוחך כל **ניצוצות** הקדושה אשר נפוצו שמה במצרים ולא נשאר בהם שום ניצוץ קדושה . כן בחסדיך **הגדולים** תוציאנו מגלות זה . תקע בשופר גדול לחירותינו וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ . **ותוציא** לאור כל ניצוצות הקדושה אשר נטמעו בין הקליפות . חי"ל בל"ע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל . גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה ובא לציון גואל ותבנה בית המקדש במהרה בימינו . עשה למען שמך . עשה למען ימינך . עשה למען קדושתך . עשה למען תורתך . עשה בזכות אברהם **יצחק** ויעקב משה ואהרן יוסף ודוד . וכימי צאתנו ממצרים הראנו נפלאות . והיה ה' למלך על כל הארץ . ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד :

(ב) הריני זוכר את השבת כמ"ש . זכור את יום השבת לקדשו : ויהי רצון מלפניך ה' או"א . שתתמלא רחמים עלינו ועל כל ישראל . ותזכנו לשמור יום השבת קודש כל ימי חיינו במחשבה ובדבור ובמעשה . ותזכנו להתענג בו כמ"ש . וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד . **ויהיו** כל מעשינו לשם שמים . ותצילנו מלחטוא ולשמור פינו ולשוננו שלא נדבר בשבת דיבור של חול ושום דבר איסור ולא נחטא בשום מעשה איסור כלל . ותזכנו ליחד זכור ושמור שבת לה' ולחבר הדודים יחדיו . ותמשיך שפע וקדושת השבת . ויומשך עלינו בימי החול שפע **קדושה** וטהרה . לעשות רצוננו כרצונך ולעסוק בתורה לשמה ובמצות וגמילות חסדים . ותגאלנו גאולה שלמה למען שמך במהרה בימינו אמן :

(ג) הריני זוכר מעמד הר סיני כמ"ש . רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך : יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב באמור ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון : ויהי רצון מלפניך ה' או"א שתתמלא רחמים עלינו . ותטע אהבה ואחוה שלום וריעות בינינו ובין כל ישראל ונהיה לאחדים . כשם שבהר סיני היה שלום בינינו כדכתיב ויחן שם ישראל נגד ההר כאיש אחד **באחדות** גמור . כן ברחמיך הרבים תזכנו להעביר ממנו שנאה וקנאה ותחרות ונהיה אוהבים זה לזה ותשים שלום בינינו . וכשם שבמעמד הר סיני פסקה זוהמא ממנו וזככת אותנו וטהרתנו מכל טומאה וחלאה ווזהמא וקדשתנו בקדושתך . כן ברחמיך הרבים תטהרנו מטומאתנו ומזוהמתנו ותקדשנו במצותיך ותטהר רעיונינו ולבנו לעבודתך וליראתך . ותטע תורתך בלבנו ותהיה **יראתך** על פנינו לבלתי נחטא . ותעורר לבנו לאהבת תורתך ובכל יום יהיה בעינינו כאלו אנו מקבלים תורתך בדביקה ותשוקה וחפיצה . והאר עינינו בתורתך ותדבק לבנו במצותיך ותיחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך הגדול הגבור והנורא . ותגאלנו למען רחמיך ותזכנו לקבל **ולשמוע** תורה מפיך כמו שכתוב . וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך . במהרה בימינו אמן כן יהי רצון :

(ד) הריני מקיים מקרא **שכתוב** וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל . והריני מאמין שהכל ממנו יתברך . וכל הטוב שיש לנו בין טובת הגוף בין טובת הנפש . הכל **מאתו** יתברך אשר הגדיל חסדו עמנו בכל צדקותיו וכרוב רחמיו יתברך ייתעלה . ויהי רצון מלפניך ה' או"א . שתתמלא רחמים עלינו ותשפיע עלינו שפע ישועה ורחמים . ונהיה בריאים **בכל** רמ"ח אברינו ושס"ה גידנו לעבודתך וליראתך ותצילנו מכל חולי ומכל כאב ומכל מיחוש **ומכל** מדות רעות . רפאנו ה' ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה . ותשפיע טל העליון מהרין מזלין נוצר ונקה דרך חיך וגרון לאבא ואימא . ומאבא ואימא לזעיר אנפין ומזעיר אנפין להקל תפוחין קדישין ומשם ישתלשל ויגיע ויראה שפע ישועה ורחמים בכל העולמות . ורוה **פני** תבל ושבע את העולם כלו מטובך . ומלא ידינו מברכותיך ומעושר **מתנת ידיך** . ותפרנסנו **לנו** ולכל בני בתינו . פרנסה טובה וכלכלה מידך המלאה והרחבה ברוות והיתר ונחת בלי שום עין הרע . וברוב רחמיך תצילנו מכל חטא והרהור ואשמה ורשע . ותזכנו לחזור בתשובה שלימה **ולעסוק** בתורה לשמה ובמצות וגמילות חסדים ונעשה חיל מתורה ומצות . ולא ימצא בנו ובזרעינו **ובזרע** זרעינו שום פגם ושום פסל . ותקיים בנו מקרא שכתוב לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם אמן כן יהי רצון :

(ה) הריני זוכר במרירות נפש כל אשר הכעיסו אבותינו להקדוש ברוך הוא במדבר ובפרט בעגל. כמ"ש הכתוב זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מא"מ מצרים עד בואכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה'. והרי אנו בושים ונכלמים מאוד על מעשה אבותינו ועל מעשינו הרעים. אשר חטאנו עוינו ופשענו ועברנו על כמה מרמ"ח מצות עשה ועל כמה משס"ה לא תעשה. פגמנו בנפש רוח נשמה ופגמנו במדות העליונות ובכל מסילות דרך השפעה הנשפע לנפש רוח נשמה. אוי ואבוי לנו אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. ועתה ברוח נשברה ונפש נמוכה וגוף כפוף אנו מודים לפניך ואומרים חטאנו עוינו פשענו אנחנו ואבותינו והרי אנו שבים בתשובה שלימה. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתתמלא רחמים עלינו. ותזכנו לחזור אליך בתשובה שלימה. ותצילנו מיצר הרע. ואתה ברוב רחמיך תטהר את כל אשר פגמנו. ותתקן את אשר עוותנו. ותלקט אשר פזרנו. ותמלא את כל השמות שפגמנו בהם. עזרנו אלהי ישענו על דב"ר כבו"ד שמ"ך. והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

(ו) הריני זוכר זכירת המן שהאכיל הקדוש ב"ה את אבותינו במדבר כמו שכתוב. וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא. ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם. ויהי רצון מלפניך ה' או"א. שתתמלא רחמים עלינו. וכשם שרחמת על אבותינו במדבר ומ"מ לא מנעת מפיהם והיו פנויים לעסוק בתורה. כן ברחמיך הרבים תצילנו מכל טרדה ומכל אורב ואויב ומכל חולי ונהיה פנויים לעסוק בתורתך הקדושה. ואתה ברוב רחמיך תחון ותחמול עלינו. ותתן לנו ולכל בני ביתינו לחם לאכול ובגד ללבוש. כשם שנתת פסת לחם לאכול ובגד ללבוש ליעקב אבינו הנקרא איש ת"ם. כי אתה האל הטוב הזן ומפרנס ומכלכל בחסדך לכל בריותיך כדכתיב. פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. וכתיב נותן לחם לכל בשר. וכתיב טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו: ובכן יהי רצון מלפניך ה' או"א. שנהיה אנחנו וכל בני ביתינו בכלל הרחמים והחסד. שתתן לנו מזונותינו במילוי ובריות. כי רחום אתה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

(ז) הריני זוכר מה שעשה הקב"ה למרים הנביאה כמו שכתוב. זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים. פירוש. התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה. שהיתה גדולה בשנים ממנו וגדלתו על ברכיה וסיכנה בעצמה להצילו מן הים. והיא לא דיברה בגנותו אלא מעט. שהשוותו לשאר נביאים. והוא לא הקפיד. ואף על פי כן מיד נענשה בצרעת. ובכן יראה ורעד יבוא בנו על כל אשר חטאנו עוינו ופשענו ודברנו לשון הרע על חבירנו ועל הגדולים וטובים ממנו ועל חכמי ישראל. אוי לנו אהה על נפשנו. ופגמנו בלשון גם בשקר וכזב וליצנות וחנופה והיינו מכלל ד' כתות שאינן מקבלות פני השכינה. על זה היה דוה לבנו ועל אלה חשכו עינינו. והרי אנו מתחרטים חרטה גמורה ושבים בתשובה ומבקשים מחילה וסליחה וכפרה על אשר נואלנו ואשר חטאנו עוינו ופשענו. ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שתמחול ותסלח ותכפר את כל חטאתינו ופשעינו ותזכנו לחזור אליך בתשובה שלמה. ותזכנו לשמור פינו ולשוננו בכל מכל כל. וישוב לאיתנו הראשון ולא ידח ממנו נדח. אמן כן יהי רצון:

(ח) הרי אני מקיים מצות זכירת עמלק כמו שכתוב. זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: רבש"ע יחיד לבבנו ויתר ממקומו. אשר כביכול אין השם שלם ואין כסאו שלם עד שימחה זכר עמלק. זה כמה מאות שנים. אוי נא לנו כי חטאנו. והן בעון חוללנו. חולין הוא לנו. כי עונותינו הטו אלה לעכב מחיית עמלק. מה נדבר ומה נצטדק. ובלב נשבר ונדכה אתאנו לחלות פניך. אנא ה'. עשה למען שמך הגדול. ותכניע ותמחה את זכר עמלק ותאבד כל זכר למו. וה' לעולם ישב וכונן למשפט כסאו. במהרה בימינו אמן:

(ס) הריני מקיים מצוה לזכור שהציל ה' את אבותינו מבלק ובלעם כמו שכתוב . עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה' : רבונו של עולם מודים אנחנו לך על כל הטובות והנסים והנפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו . ובכלל רחמיך . מה שהפלאת לעשות לאבותינו במדבר. והצלתם מבלק ובלעם והפרת עצתם וקלקלת מחשבתם ולא נתכעסת בימים ההם . וכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך : ועל כולם יתברך ויתרומם ויתנשא תמיד שמך מלכנו לעולם ועד. וכל החיים יודוך סלה : ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שתתמלא רחמים עלינו . יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך . ותפר עצת אויבינו . הפר עצתם וקלקל מחשבתם והשב גמולם בראשם ולא תעשינה ידיהם תושיה : ופצנו והצילנו מכל צרה . כי בך בטחנו ובחסדך הגדול באמת נשעננו ובשמך נעזרנו . הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך כי מעולם קוינו לך . חוס ורחם כי שמך נקרא עלינו . וקיים לנו מה שהבטחתנו . ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם : יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי :

(י) הריני זוכר את ירושלים כמ"ש. אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי: ויהרמ"י או"א שתרחם על ירושלים עיר הקודש העיר אשר בחרת ועל מקדשך. ברחמיך הרבים. וקיים לנו מה שהבטחתנו בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס: או"א מלך רחמן. רחם עלינו . טוב ומטיב. הדרש לנו . שובה עלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך . כונן בית מקדשך על מכונו. הראנו בבנינו . שמחנו בתקונו. והשב שכינתך לתוכו. והשב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם. ב"ב אמן :

פרשת היראה

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יהוה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת יהוה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת יהוה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ: לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת יהוה וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: הֵן לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ: רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יהוה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה: וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד: כִּי יהוה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: אֶת יהוה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּךָ אֶת הַגְּדֹלֹת וְאֶת הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וְאָהַבְתָּ אֵת יהוה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים: וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי לֹא

ועתה ישראל . אע"פ שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו' . ורבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים : לשמור את מצות ה'. ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר : הן לה' אלהיך . הכל אע"פ כן רק באבותיך חשק ה' מן הכל : ערלת לבבכם . אוטם לבבכם וכסויו : ואדוני האדונים . לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו : לא ישא פנים. אם תפרקו עולו : ולא יקח שוחד . לפייסו בממון : עושה משפט יתום ואלמנה . הרי גבורה ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו : ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה . ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו על זה התפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש : כי גרים הייתם . מום שבך אל תאמר לחברך : את ה' אלהיך תירא . ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע : וידעתם היום .

אֶת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת מוּסַר יהוה אֱלֹהֵיכֶם אֶת גָּדְלוֹ אֶת יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה: וְאֶת אֹתֹתָיו וְאֶת מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וּלְכָל אַרְצוֹ: וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת מֵי יַם סוּף עַל פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יהוה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד בֹּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה: וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל: כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יהוה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יהוה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

הגו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי: כי לא את בניכם. אני מדבר עכשיו שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה: בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובלעתו אלו דברי ר' יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא אל מקום הבקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו: כי עיניכם הרואות. מוסב על מקרא שאמר למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו':

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו. שתטע יראתך ואהבתך בלבי ובלב כל עמך ישראל. ליראה את שמך הגדול והנורא בכל לבבם ובכל נפשם. יראת הרוממות של אין סוף ברוך ויתעלה שמך. כי גדול אתה ונורא שמך. אמן סלה:

פרשת התשובה

וְהָיָה כִי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשַׁבְתָּ עַד יהוה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ: וְשָׁב יהוה אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ: וֶהֱבִיאֲךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ: וּמָל יהוה אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת יהוה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: וְנָתַן יהוה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל אֹיְבֶיךָ וְעַל שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ: וְאַתָּה תָשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יהוה וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: וְהוֹתִירְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטוֹבָה כִּי יָשׁוּב יהוה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ: כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יהוה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל יהוה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ:

ושב ה' אלהיך את שבותך. היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרות גלותם (ע"ד עמו אנכי בצרה) וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם. ועי"ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל (ישעיה כ"ז). ואף בגליות שאר האומות מצינו כן ושבתי את שבות בני עמון (ירמיה מ"ט):

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך להחזיר בתשובת

שלמה לכל פושעי עמך בית ישראל . ובכללם תחזירני בתשובה שלמה לפניך . כי ימינך פשוטה לקבל שבים ורוצה אתה בתשובה . אמן סלה :

פרשת המן

שאומרה בכל יום מובטח לו שלא יבא להסרון מזונות . והאריז"ל מגע (ליהיד בלבד) שלאמרו. ואין נכון להדפיסו בסידור והרוצה לאמרו בביתו מהומש מוכר :

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתזמין פרנסה לכל עמך בית ישראל . ופרנסתי ופרנסת אנשי ביתי בכללם . בנחת ולא בצער בכבוד ולא בביזוי בהיתר ולא באיסור . כדי שנוכל לעבוד עבודתך וללמוד תורתך. כמו שזנת לאבותינו מן במדבר בארץ ציה וערבה ככתוב בתורתך :

וַיֹּאמֶר יהוה אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יהוה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד יהוה בְּשָׁמְעוֹ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל יהוה וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יהוה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יהוה אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל יהוה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יהוה כִּי שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם: וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יהוה נִרְאָה בֶּעָנָן: וַיְדַבֵּר יהוה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם: וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה: וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל

דבר יום ביומו . צרך אכילת יום ילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצורך מחר : למען אנסנו הילך בתורתי . אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: והיה משנה . ליום ולמחרת : משנה . על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע . אומר אני אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימדדו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה בלקיטתו שהיה נמצא לחם משנה . וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה סוי"שון בלע"ז בבית למלאות העומר פעמים ללחם יומים: ערב. כמו לערב: וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו: ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענן נאמר אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא: את תלונותיכם על ה'. כמו אשר על ה': ונחנו מה. מה אנחנו חשובין: כי תלינו. שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב. ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בל' תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בל' תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דגש ואין בו יו"ד ונקרא תלונו הייתי מפרשו ל' תתלונו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים (במדבר יד) וילינו עליו את כל העדה: בשר לאכול. ולא לשובע. למדך תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם מלינים עליו . את האחרים השומעים אתכם מתלוננים: קרבו. למקום שהענן ירד : השליו . מין עוף ושמן מאד : היתה שכבת הטל . הטל שוכב על המן ובמקום אחר הוא אומר (במדבר י"א) וברדת הטל וגו' הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו והוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא : ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת חמה אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר (ורבותינו דרשו שהטל עולה מן הארץ באויר ונעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על פני

וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל הָאָרֶץ: וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יהוה לָכֶם לְאָכְלָה: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יהוה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ: וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט: וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ לָקָטוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם אִישׁ אַל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר: וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה: וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יהוה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קוֹדֶשׁ לַיהוה מָחָר אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר: וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בּוֹ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה בּוֹ: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ: וַיֹּאמֶר יהוה אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי: רְאוּ כִּי יהוה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נוֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי: וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יהוה מְלֹא הָעֹמֶר

המדבר וגו') : דק מחוספס. מגולה ואין דומה לו במקרא. וי"ל מחוספס לשון חפיסה ודלוסקמא שבלשון משנה כשהגלה שכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל. ואונקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן: ככפר. כפור גליר"א בלע"ז דעדק כגיר שבגי גיר והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם הגיר והזרניך. דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר ומוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שהוא קלוש ומחובר כגליד. דק טינב"ש בלע"ז שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם אונקלוס תוספת הוא על לשון העברי ואין לו תיבה בפסוק: מן הוא. הכנת מזון הוא כמו (דניאל א') וימן להם המלך: כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו בשמו: עמר. שם מדה: מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגולת: המרבה והממעיט. יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת וזה נס גדול שנעשה בו: ויותרו אנשים. דתן ואבירם: וירם תולעים. לשון רמה: ויבאש. הרי מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים: וחם השמש ונמס. הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו איילים וצבאים ואומות העולם צדין מהן וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל. פשר לשון פושרין ע"י השמש מתחמם ומפשיר: ונמס. דישטמפ"ריר בלע"ז. ודוגמתו בסנהדרין בסוף ארבע מיתות: לקטו לחם משנה. כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו כפלים שני העומר לאחד. ומדרש אגדה לחם משונה. אותו היום השתנה לשבח בריחו וטעמו. (שאם להגיד שהיו שנים היו והלא כתיב שני העומר לאחד אלא משונה בטעם וריח): ויגידו למשה. שאלוהו מה היום מיומים ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי והכינו וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: את אשר תאפו אפו. מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום. לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל: למשמרת. לגניזה: ויאמר משה אכלהו היום וגו'. שחרית שהיו רגילים לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו. לערב חזרו לפניו ושאלוהו. מהו לצאת אמר להם שבת היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו, מה ת"ל היום. היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: וביום השביעי שבת. שבת הוא המן לא יהיה בו ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים: עד אנה מאנתם. משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקי כרבא ע"י הרשעים מתגנין הכשרים: ראו. בעיניכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים: שבו איש תחתיו. מכאן סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום ג' לגופו וא' לפישוט ידים ורגלים: אל יצא איש ממקומו. אלו אלפים אמה של תחום שבת ולא במפורש שאין התחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר: והוא כזרע גד לבן. עשב ששמו קולייאנ"דר וזרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחת. בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין

מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יִרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן שָׁמָּה מְלֹא הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יהוה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם: כַּאֲשֶׁר צִוָּה יהוה אֶל מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בֹּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן: וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא:

לו אסקריטין בלשון משנה והוא תרגום של אונקלוס : למשמרת. לגניזה : לדורותיכם. בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס. הוציא להם צנצנת המן אמר להם הדור אתם ראו דבר ה' שמעו לא נאמר אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו : צנצנת צלוחית של חרס כתרגומו : והנח אותו לפני ה'. לפני הארון ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אוהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן : ארבעים שנה. והלא חסר ל' יום שהרי בט"ו באייר ירד להם המן תחלה ובט"ז בניסן פסק שנאמר וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן : אל ארץ נושבת. לאחר שעברו את הירדן : (ס"א שעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ותרגום של נושבת יתבתא ר"ל מיושבת. רש"י ישן) : אל קצה ארץ כנען. בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והם ערבות מואב נמצאו מכחישין זה את זה אלא בערבות מואב כשמת משה בז' באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בט"ז בניסן שנאמר (יהושע ה') ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח : עשירית האיפה. האיפה שלש סאין והסאה ששה קבין והקב ד' לוגין והלוג ששה ביצים נמצא עשירית האיפה מ"ג ביצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות :

אתה הוא ה' לבדך. אתה עשית את השמים ושמי השמים. הארץ וכל אשר עליה. הימים וכל אשר בהם. ואתה מחיה את כולם. ואתה הוא שעשית נסים ונפלאות גדולות תמיד עם אבותינו. גם במדבר המטרת להם לחם מן השמים ומצור החלמיש הוצאת להם מים גם נתת להם כל צרכיהם. שמלותם לא בלתה מעליהם. כן ברחמיך הרבים ובחסדיך העצומים תזוננו ותפרנסנו ותכלכלנו. ותספיק כל צרכנו וכל צרכי עמך בית ישראל המרובים. במילוי ובריוח בלי טורח ועמל גדול. מתחת ידך הנקיה ולא מתחת ידי בשר ודם: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שתכין לי ולאנשי ביתי כל מחסורנו ותזמין לנו כל צרכנו. לכל יום ויום כחיינו די מחסורנו. ולכל שעה ושעה משעותינו די ספוקנו. ולכל עצם מעצמינו די מחייתנו. כידך הטובה והרחבה ולא כמיעוט מפעלנו וקוצר חסדנו ומוער גמולותינו. ויהיה מזונותי ומזונות אנשי ביתי וזרעי וזרע זרעי מסורים בידך ולא ביד בשר ודם:

שתא דבר ה' אומר זה (י"ג עקרי הדת) בכל יום. ויכוין שיהא בכל עיקר ויאמינו בלב שלם בלי פניה. ויזכה לאור באור החיים הנצחיים :

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. הוּא בּוֹרֵא וּמַנְהִיג לְכָל הַבְּרוּאִים וְהוּא לְבַדּוֹ. עָשָׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. הוּא יָחִיד. וְאֵין יְחִידוּת כָּמוֹהוּ בְּשׁוּם פָּנִים. וְהוּא לְבַדּוֹ אֱלֹהֵינוּ. הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. אֵינוֹ גוּף. וְלֹא יַשִּׂיגוּהוּ מַשִּׂיגֵי הַגּוּף וְאֵין לוֹ שׁוּם דִּמְיוֹן כְּלָל:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. הוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. לוֹ לְבַדּוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל. וְאֵין לְזוּלָתוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁכָּל דִּבְרֵי נְבִיאִים אֱמֶת:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיְתָה אֲמִתִּית וְשֶׁהוּא הָיָה אָב לַנְּבִיאִים. לַקּוֹדְמִים לְפָנָיו וְלַבָּאִים אַחֲרָיו:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הַמְּצוּיָה עַתָּה בְּיָדֵינוּ הִיא הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה לֹא תְהֵא מֻחְלֶפֶת וְלֹא תְהִי תּוֹרָה אַחֶרֶת מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ כָּל מַעֲשֵׂה בְנֵי אָדָם וְכָל מַחְשְׁבוֹתָם. שֶׁנֶּאֱמַר הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל טוֹב לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּבִיאַת מָשִׁיחַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּתְמַהְמֵהַּ עִם כָּל זֶה אֲחַכֶּה לוֹ בְּכָל יוֹם שֶׁיָּבֹא:

אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁיִּהְיֶה תְּחִיַּת הַמֵּתִים בְּעֵת שֶׁיַּעֲלֶה רָצוֹן מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה זִכְרוֹ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים:

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יהוה: קִוִּיתִי יהוה לִישׁוּעָתְךָ: יהוה לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי: לְפוּרְקָנָךְ סַבָּרִית יהוה: סַבָּרִית יהוה לְפוּרְקָנָךְ: יהוה לְפוּרְקָנָךְ סַבָּרִית:

לעולם יפטר אדם מיהא מי׳ רהשומס בבה״כ. ומי׳ אהרונים. נמר הפלתו ורולה לצאת מבה״כ. ישב מעט במקומו ויאמר (תהלים ק״מ) **אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:** [ואח״כ] אומר פסוקים אלו:

(מלכים א ח׳) **יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו: להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו:** ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה׳ קריבים אל ה׳ אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: למען דעת כל עמי הארץ כי ה׳ הוא האלהים אין עוד: (תהלים ה) יי נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך: (שם כו) ואני בתמי אלך. פדני וחנני: (שם כה) פנה אלי וחנני. כי יחיד ועני אני: (שם כו) רגלי עמדה במישור. במקהלים אברך ה׳: ה׳ שומרי ה׳ צלי על יד ימיני:

עזרי מעם ה׳. עשה שמים וארץ: ה׳ ישמר צאתי ובואי. לחיים ולשלום מעתה **ועד עולם:** השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה **לנו** כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש:

אל דבבוד אתן לך שיר והלל. ואעבוד לך יום וליל: ברוך יחיד ומיוחד. היה הוה ויהיה: ה׳ אלהים אלהי ישראל. מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: הוא אלהים חיים. מלך **חי** וקים לעד ולעולמי עד: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: לישועתך קויתי ה׳:

אח״כ יעמוד [וישתחוה] מול ארון הקודש ויאמר אלו הפסוקים:

(מיכה ד) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו. ואני אלך בשם ה׳ אלהים חיים ומלך עולם: עזרי מעם ה׳ עשה שמים וארץ: ה׳ ימלוך לעולם ועד:

י״א למגלת (ס״ז) וי״א גם אדון עולם. וטעמא כדי לסיים במה שהתחילו להתפלל. כדרך שעושין בסיום התורה. אח״כ יוצא בהרוכה לאחוריו. ולא יפסיע פסיעה גסה (אפי׳ בהון) וחז״ל בלא ירוץ בעודו בבה״כ. שלא יצא כדאס כהוגם שסהיר עצמו מבית האסורין. אלא יצא בהכנעה ובכובד. כמי שקשה עליו הפרידה. כנפטר מלפני המלך. ובהגיעו לפתח יאמר:

ה׳ נחני בצדקתך למען שוררי. הישר לפני דרכך:

ואח״כ כשהולך יאמר אלו ג׳ פסוקים:

גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה׳ עמו: **ונח מצא חן בעיני ה׳:**

אם בדעתו לילך בהולכו יום לעסוק במשא ומתן. יאמר אלו הפסוקים:

עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ: השלך על ה׳ יהבך והוא יכלכלך: שמר תם וראה **ישר כי** אחרית לאיש שלום: בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה: הנה אל ישועתי אבטח **ולא** אפחד כי עזי וזמרת יה ה׳ ויהי לי לישועה: אני רוצה היום לעשות משא ומתן באמונה. ברשות השם יתברך. ולמען שמו. לשם יחוד קוב״ה ושכינתיה ע״י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: רבונו של עולם. בדברי קדשך כתוב לאמר הבוטח בה׳ חסד יסובבנהו. וכתיב ואתה מחיה את כולם. ה׳ אלהים אמת. תן לי ברכה והצלחה בכל מעשה ידי. כי בטחתי בך. שעל ידי מלאכתי ומשא ומתן ועסקים שלי. תשלח לי ברכה כדי שאוכל לפרנס את עצמי ובני ביתי בנחת ולא בצער. בהיתר ולא באיסור. לחיים ולשלום. ויקוים בי מקרא שכתוב. השלך על ה׳ יהבך והוא יכלכלך. אמן:

[אחר כל תפלה מהג׳ תפלות. אומר מזמור לדוד ה׳ רועי (תהלים כג) ומזמור למנצח בנגינות (שם סז) והסוב במתליק המנורה בבהמ״ק. ומקבל פני שכינה]:

צה) בהתחום וסולד [ופניו לארץ ולא לאחוריו] ודרכו לשלום: (ב) אין מכבדין ביוצא מבה"כ. אע"פ שהוא פתח הראוי למזוזה. כי אין זה כבוד ליוצא. כי אם לנכנס ראשון: (ג) אחר התפלה חוזר הדבר לגמרות שביה והמוחין חוזרין ומסתלקין. וזהו סוד שהיו החכמים מתפללין נדבה באמצע היום. כדי להחזיר המוחין כמה פעמים (וזהו סוד ג"כ הנחת תפילין כל היום) והבונה על הרשימו. כי המוחין עכשיו אין יכולת להשאיר יותר מג' שעות. כי ע"כ אפילו מרע"ה לא היו כפיו פרושות יותר מג' שעות. והחסידים הראשונים לא היו שוהין יותר מג' שעות בתקוני תפלה. מכתבי האר"י: (ד) משך זמן תפלת שחרית נתבאר לעיל בהלכה שלפני תפלת י"ח. ודיני תשלומין לבוכת ע"ל בסוף דיני הזרת התפלה: (ה) קיי"ל [ברכות כא] מתפללין נדבה יכול להדש דבר באמצעיות. והמסופק אם התפלל מתפלל נדבה ולא בעי חידוש. וזמן הנדבה. בכל יום חול בלבד. וכל שעות היום ראוין לה. אבל בלילה צריך לעיין. ועמ"ש בס"ד במו"ק סי' ק"ז. וה"מ דמתפלל נדבה. בזריז וזהיר ואמוד לכוין דעתו דווקא. דאי לאו הכי קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם: (ו) משנסתלק תיקון תפלה. צריך לסמוך לה לימוד התורה. כדאמרינן [שם סד] ההולך מבה"כ לבה"מ. זוכה ורואה פני שכינה. שנא' ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. ועוד מטעם אחר הוא דבר ראוי. לפי שיש לחוש שמא מתוך שהאריך בתפלה. עיין בה ובא לידי כאב לב. כדגרסינן בפ' אין עומדין. המאריך בתפלתו ומעיין בה כו'. מאי תקנתיה. יעסוק בתורה. שנא' עץ חיים היא למחזיקים בה. הרי שהתורה היא צרי למחלת התפלה העלולה. ועוד בה שלישיה. כדי לצאת מיד י"ח בקביעות עתים לתורה. שעליה שואלין ביום שנכנס לדין. ואמרינן נמי [סנהדרין ז] אין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת. שנא' פוטר מים ראשית מדון: (ז) והנה לענין מה שתקנו שם הגו'. שנראה כסותר להא דרבא [שבת לא] שואלין תחלה נשאת ונתת באמונה והדר קבעת עתים לתורה. נראה לי דלק"מ. כי ידוע שיש שני מיני קדימות. א'. היא קדימת מעלה. בערך זה היא התורה. שהיא צורך הנפש ומעלה רוחנית. שקודמת בודאי לדברים גשמיים וצרכי הגוף. והב'. קדימה זמנית. כענין הזומר העליה והאבנים לבנין. שהן קודמין בהכרח לבית שהוא התכלית הנרצה. כן בדבר הזה. בודאי עסק התורה הוא ראש וראשון וראשית מדון בלי ספק. בבחי' התכלית הנכסף. שהוא במחשבה קודם לכל ההכנות הקודמות אליו בפועל ובזמנה. לכן הוא עיקר החשבון ששואלין ממנו. וזהו שאמרו אין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת. בבחינת קדימת מעלה והתכליתית. ואולם בסדר הפעולות הגשמיות. הנה כבר קדם אליו העסק במו"מ שהוא לצורך התורה. כ"א אין קמח אין תורה. ותורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. ואמרו [סוטה מד] למדה תורה ד"א. שלא יקח שדה ויטע כרם ו בנה בית ויקח אשה ואח"כ יעסוק בתורה בטהרה. ואמרו [ברכות לה] במטותא לא תיתו קמאי ביומי ניסן וביומי תשרי (וכן ג"כ ימים ראשיים בזמן) והרבה עשו כר"י [שם] ועלתה בידם. כרשב"י ולא עלתה בידן. א"כ כשמכניסין אותו לדין לתת חשבון ממעשה הנהגתו בעוה"ז. אם ישאלוהו מתחלה על קביעות עתים לתורה. שמא יענה ויאמר לא היה לי מה לאכול כדי שאוכל לעסוק בתורה. לכך בהכרח להקדים שאלת המו"מ באמונה הקודם בזמן. לפי שצריך ודאי להכין איזה עסק כדי שיתקיים עסק התורה על ידו. ומה יעשה אדם ויתעשר [נדה ע] ישא ויתן באמונה. ולא אפשר שלא עלה בידו פרנסתו הראויה לו די ספקו ולהם חוקו. שהוא העשירות האמיתי. כי איזהו עשיר השמח בחלקו (כי אם יהי' לאדם אלפי אוצרות וגנזי מטמונים זהב והדרכמונים ויצבור כחול ממונו. לא תשבע מן הטובה עינו כאוהב כסף כי האוהב לא ישביענו. ואין חצי תאותו בידו [מדרש קהלת בפסוק ונתתי את לבי לדרוש] אלא הוא רעב בשביה ואין עני גרוע יותר ממנו) וא"כ לא ימנע מהלוקה. אם לא נשא ונתן באמונה. הרי שתים רעות בידו. א' שעשה עול ולא בטח ביוצרו. והשנית שמנע ממנו גם הטוב של עסק התורה שנתבטל עי"כ. מפני שבודאי לא היה מספיק לו מו"מ שלו להתפרנס ממנו. כן לא יחיל טובו בידו. לא יחרוך רמיה צידו. וממילא התורה ג"כ בטלה ונענש על שניהם. ואם ישיב כהוגן. עסקתי באמונה. א"כ לא סגיא דלא הו"ל מידי למיכל ולמעסק באורייתא למקבע ליה עידנא. לכן ישאלוהו עוד קבעת עתים לתורה. מאחר שלא הי"ל מונע מצד המזונות (וכל האפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק [ברכות ה'] גורם בכיה לקונו. כי מיום שחרב בהמ"ק [חגיגה ה] ויקרא ה' לבכי. אין שמחה לפניו יתב'. מעבירים הכבה נפשו. המבין פי' בנפשו. לא יצטרך להפוך הגירסא.

ויבין מעצמו כי גרסתו נכונה מאד בלי ספק בעולם. והיינו נמי כתי' גואי ודאי. בנפשו דיבר. במקומו במסתרים. עמש"ל בברכת יוצר ובפיר' ביחוד יום ד'. ובבכי ברא' (פי' מלאכי שלום ודאי) היא הבכה' שאין לו להקב"ה [ברכות ח] אלא ד"א של הלכה בעולמו. עוז וחדוה במקומו. כי אין שכינה שורה אלא מתוך שמחה. וכן לדבר הלכה. לפיכך העוסק בתורה בודאי גורם שמחה לפני הקב"ה ומסתלק הבכי. משא"כ כשאפשר לו ואינו עוסק. שאז בבכי) הרי נתיישב הענין מאד ולא נשאר שום סתירה בין ב' המאמרים. וא"צ לשום דוחק שמדחקי המפרשים: (ח) ואף גם זאת יש דרך ישרה כעין פשרה לקיים ב' הדברים הללו. כי בודאי קביעת עתים מתם. דהיינו שעות ידועות ביום ובלילה בקביעות ועסק גדול להתחכם בה להבין ולהורות לדעת מה יעשה ישראל. לזו בלי ספק צריך להקדים בהכרח עסק מו"מ. לקבוע לו כמו כן שעה ידועה. כדי שיתקיים תלמודו בידו. והוא קודם בהכרח ככל האמור. אבל אין זו מדת כל אדם. כי הן רבים עתה עם הארץ שלא למדו או שאין טבעם מסוגל לעסק התורה בשלמות. ונבראו לעסוק במו"מ כדי שיספקו מים ומזון לעבדי ה' העוסקים בתורה תמיד. ואלו אין שואלין אותן על קביעות עתים בתורה. כי אין מבקשים זה מהם אי להו בר הכי הוא. וע"ה העוסק בתורה גורם ג"כ בכייה לבוראו. כי הלואי ולא ישמום עליו זה המשא שאינו לפי טבעו. ולא יעלה בידו כלום רק מניעת ההטבה לת"ח. כי יאמר הלא אני עצמי ת"ח ועוסק בתורה וקובע שיעור גמרא בכל יום. שאין לו ולאבותיו חלק בה ולא יוצא מזה שום תכלית. לא קיום מדע והשכל בתורה לשמור לעשות ולקיים. וא"צ להבין בפנימיות התורה. רק קרוב להתפקר במאמרים המגונים לפי דעת בהמיותו ולהתלוצץ בבעלי תורה ולבלק מבאם מעליו כאמור. ועי"ז ג"כ התורה מתבטלת בהכרח. דאי לאו עלייא [חולין נב] לא מתקיים אתכליא. כי אין מחזיק בידה. אחר שע"ה הנברא להחזיק ביד הת"ח להמציא פרנסתו והיה זוכה לעצמו ולת"ח והיה חולק עמו. עכשיו זה וזה בטל. רעה אל רעה מגעת. ועין של מעלה חוזרת ודומעת. לכן רבתה בכייה ותוגה. ערבה כל שמחה. מפני שנפלו עמודי בס"מ והרבו ד"א של הלכה. לכן הטוב והישר. שיעמוד הע"ה בשלו. ויזכה יותר עד"ז. אם מחזיק בעץ החיים כאמור. אכן לא מפני זה נפטר ע"ה מד"ת לגמרי. כי אע"פ שבודאי הרי הוא פטור מקביעות עתים ושעות. מ"מ לא נפטר מלהגות בה כל יומם ולילה דבר מועט. ובזה יצא י"ח (ואם י"ל שעה פנויה. ילמוד בספרים הגלותים לפי שכלו. כן בלשון הקודש או לשון לע"ז. והעיקר שילמד ליראה את ה' ולשמור מצותיו. כי גם יהיה) המגם בזה אין טענת אונס המזונות הלה כלל. וחייב בה כל אדם מישראל בין עשיר בין עני. בין בעל מו"מ בין בעל מלאכה. ואפי' בעל יסורין וחולה צריך לקיימו בכל יום. אין נקי. ולפיכך הוא תחלת דינו. וא"צ להקדמת מזונו. וגם זה דבר ברור למשכיל. באופן שסרה הסתירה מעיקרא: (ט) ונראה שלצורך זה נסדר אחר התפלה הסדר שקורין מעמדות. כדי לזכות כל אדם בזה. כן חכם כן טפש כן בעל מו"מ. יזכו הכל באיזה למוד של תנ"ך וקצת מהתורה שבע"פ הלכות ואגדות. וזה דבר טוב ומתוקן בודאי:

הלכות תלמוד תורה

(א) מ"ע מה"ת לאב ללמד לבנו קטן תורה (אף שפטור מה"ת וגם מכל המצות ואביו אינו חייב לחנכו בהם רק מד"ס) ומשיתחיל לדבר מלמדו פסוק תורה צוה ופסוק שמע. ואח"כ מלמדו פסוקים בעל פה מעט מעט עד שנת התמיפי (ובשנה הד' מלמדו אותיות התורה) ואח מלמדו בביתו מעט מעט לקרות התורה שבכתב עד שיהא בן שש או ז' (לפי בוריו וכחו) שלימות. ואז (כשהוא בן ו' שהכחות קצת. או בן ז' שהכחות לגמרי. או בן ה' שלימות בשכליה. ולא קודם) מוליכו למלמד התינוקות לקרות בתורה (ויתחיל עמו מס' ויקרא. וכן נהגו עכשיו) כל היום עד שיקרא כל תנ"ך פעמים הרבה מאוד עד שיהא בן עשר (בימיהם שהרוב דברו בלה"ק וכשהתחיל התינוק לדבר דבר אביו עמו בלה"ק ולא היו צריכין ללמדו פי' המלות. רק הקריאה בנקודות וטעמים (שלא היו כתובים אז. רק בס"ת שלנו. ולמדום בכל המקרא בע"פ) וקרי ולא כתיב. ולמד זה בה' שנים. ועכשיו נהגו ללמדו רק תורה ולא כ"כ. וכותבים שילמוד בעצמו כשיגדיל כיון שכתוב בניקוד וטעם) ומ"מ צריך לחזור עמו פעמים הרבה פרשיות התורה שבהם מצות ומשפטים שבתלמוד מפרשן. והפסוקים וסי' ואותיות הנדרשין שמיד

התלמוד) ואח"כ למד ה' שנה המשניות בע"פ הלכה פסוקה בלי טעם. ואח"כ למד ה' שנה תלמוד. לידע בדרך קצר טעמי הדינים ומקורם מתורה שבכתב ע"י י"ג מדות ואחר כל דרשות חכמים והל"מ והנאמר מסברא ותקנות חכמים שעשו סיג לד"ת. ואח"כ למד כל ימיו איש לפי שכלו ויכלתו. בפלפול התלמוד בקושיות ותירוצים לירד לעומקי הטעמים והדרשות. ולהבין דבר מדבר להדש דינים הרבה ודרשות בפסוקים. ולהבין דברי חכמים וחדותם שהסמיכום על פסוקי תנ"ך בקצ"חים הגדה (יו"ד סי' רמה): ג) במקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר. ושבע"פ אסור (ומה שנתקן מדקדק מותר) וכשאין מי שילמדנו בחנם ילמוד בשכר ומ"מ ילמד בחנם. ועכשיו נהגו ללמד הכל בשכר. דכשאין לו במה להתפרנס שרי. ואפי' יש לו שרי כשהוא בשכר בטלה דמוכח. שמניח כל עסקו ומו"מ. ומלמד תינוקות מותר ליטול שכר (אף שאסור ללמד תורה בשכר ובעל מלאכה שמניח מלאכתו ומלמד מותר ליטול גם מגדולים אפי' לומד עמם רק קצת היום וקצתו עוסק במלאכתו ופרנסתו. והלומד כל היום ואינו עושה שום מלאכה ועסק מותר ליטול אפי' אינו בעל מלאכה והקנו להושיב מלמדים בכל עיר גדולה או קטנה ועיר שאין בה מלמדים יחרימו כל אנשיה עד שיושיבו. וכשלא הושיבו יחריבוה) ולפרוע תקופת הקהל בעד לימוד כל ילדי העיר מעשירים ועניים יחד. ועכשיו נהגו במדינות אלו שכ"א פורע בעד בניו. והאב אינו רוצה לשכור מלמד לבנו יכפוהו בכל מיני כפיות. וכשאינו בעיר ויש נכסיו. אם אפשר להודיעו קודם יודיעוהו. ואם לאו יקחו מנכסיו וישכרו מלמד (כבחו"מ סי' קו לענין ב"ח) ומי שאין ידו משגת. הגבאי חייב לפרוע מקופת הקהל (כנותן כ"א (אפי' תושבי כמס) לפי ממון. וגם הפטור ממס כמו ת"ח חייב ליתן לזה כמו לפרנסת עניי העיר) עד שיהא הילד י"ג שנה. ועני יכול לכוף לעשיר ע"ז (ואפי' עשיר לעשיר) ולשכור מלמד א' לכ"ה תינוקות (ובעיר שבה פחות. פטור הקהל מלשכור מלמד. וי"א דחייב. וי"א שהעיקר כדיעה הא'. אך בזה"ז יכולין לכוף זא"ז לשכור אפי' לי' וכ"ש לי"ב) שילמדם רק כל תנ"ך פעמים הרבה (ומספיק. וכשהם יותר עד מ'. יושיבו אחר לסייעו (ואפי' שכרו הקהל מלמד לכל התינוקות שהם. הוא יושיב מסייע והם יתנו שכרו) וביותר יעמידו ב'. וי"א דעד מ' א"צ מסייע ומה' עד ב' צריך. ובנ' צריך ב' מלמדים. והכל לפי ענין המלמד והנערים והלימוד אם מעט או רב. ואם העני רוצה ללמד בנו מבנה וגמרא שלא די אפי' ב' לכ"ה. יפרע המותר משלו. ובקהלות גדולות יש תבורות המתנדבים שכר ת"ת לבני עניים. וכל מלמד אפי' המלמד מקרא לתינוקות ואפי' בחנם. צריך ללמדם כל היום וקצת מהלילה. ולא יבטלו רק בע"ש ועיו"ט בסוף היום. וביו"ט (שמצוה לשמחן בו בדבר המשמחן אגוזים וכיוצא) ובשבת לא ילמוד עמם מה שלא למדו עוד רק מה שלמדו בחול. ולא יבטלום לשום מצוה ואפי' לבנין בית המקדש. וכל מלמד שמניח התינוקות ויוצא או עושה מלאכה בעת לימוד או מתרשל בו. הוא בכלל ארור עושה מלאכת ה' רמיה. ולכן יושיב מלמד רק בעל יראה ומהיר לקרות ולדקדק. ובשים ב'. א' מדקדק הרבה שיקראו מקרא בלי שיבוש או שיבינו לנכון פי' המלות (עכשיו שלומדים כן) אבל אינו לומד הרבה לפי שמתרשל קצת. והב' לומד הרבה אבל אינו מדקדק כ"כ. מושיבין המדקדק יותר (וכשהושיבו הב'. לא יסלקוהו. וכשבא אחר שלומד טוב ממנו. יסלקוהו) ויקפיד מאוד לשנות בדרך קצר מועט מחזיק מרובה. ובדבור לא בלשון הגוים המשוגל לסחכים. ונוספר מוגה. ומוליכין קטן ממלמד לאחר המהיר מגנו במקרא או דקדוק. כשניהם בעיר א' ואין נהר בינם. ולא מעיר לעיר או מעבר הנהר רק כשיש גשר בריא שאינו רהוי ליפול מהר. ומלמד לא יהא ניעור בלילה יותר מדאי. ולא ישגף עצמו באכילה ושתיה וכ"ש להתענות אפי' על חטא. ולא יאכל וישתה יותר מדאי. והמסנה ידו על התהתונה ומסלקין אותו בלי התראה. ותינוק שאינו מבין ללמוד ואפי' אינו רוצה. לא יכהו המלמד מכת אכזרי (ומעבירין אותו ע"ז. ועובר בלאו) כגון בשוטים או במקל רק ברצועה קטנה. ולא יסלקו מ"ס. וישב כך עם חביריו אולי כופו שילמוד ויבין. ומי שאין לו אשה (או שהיא בעיר אחרת וא"צ שתשרה עמו בבית הספר) ויש מהרהרין בזה. ואין למחות בהמקיל) לא ילמד תינוקות. וה"ה אשה. ול"מ נוה שבבלה בעיר רק ידור עמה בבית זה (שם רמו): (ג) א' מבני חצר או מבני מבוי שרוצה ליעשות מלמד תינוקות אין שכניו יכולין למחות. וכן מלמד שהביאו פתח בית ללמד בצדו כדי שיבואו התינוקות מזה לזה או שיוגל לו אחרים. אין יכולין למחות. ורב היושב בעירו ולומד לרבים. יכול חכם אחר (אפי' הא' זקן ממנו) לבא ג"כ שם לדור וללמוד ולהרזיק רבנות בכ"ד כהא' כשהוא גדול והאוי לכי אפי' מקפה ומגד ה...

הפסד בית למחות) קצת פרנסת הא' (כגון שהקהל קבלו הא' עליהם לרב ומוטל ע"ז פרס מהופות וקידושין וגיטין וחליצה והשבעת שיש וברכת אירוסין ונשואין וכיוצא שאינו היתר בזר וכפרס שהוא היתר ברור לא יקפה) ומקפהו בס. ובזה"ז שמקבלין רב ועושין דינתו ובא וקובעין שכירתו כשעל והכללו שכר בדרך כבוד מחופות וגטין וכיוצא אסור לקפחו בזה והוי ממש כגזול) אבל הכם אורח לא יעשה הופות וקידושין לקפח שכר הרב כדר שם. ומותר לעשות חופה וליתן השכר להרב ולדון בין ב' בע"ד בעיר שבאים לפניו. ולא יורה איסור והיתר ולא ידרוש. ומי שהוחזק לרב בעיר אפי' שהזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו אפי' בא שם גדול ממנו. ואפי' בנו ובן בנו קודם תמיד לאחר כשהכם קצת וממלא מקום אבותיו ביראה. ובמקום שנהגו לקבל רב על זמן או לבחור בכל שנה כרצון רשאין. אבל כשקבלוהו הקהל עליהם וכ"ש כרצון השר אין לשום גדול להתגרר עליו ולהורידו (סי' רמה): ד) האב חייב מה"ת ללמד בנו בעצמו או לשכור לו מלמד שילמדנו כל התורה. וכשאינו מוצא בחנם. אפי' הוא עצמו אינו יכול ללמדו ואפי' אינו יודע ללמוד כלל. חייב מה"ת לשכור לו מלמד שילמדו היטב לידע כל תנ"ך (ובלא כדין נהגו שלא ללמד תנ"ך. וי"א שמנהגן היה כשלמדו ש"ס) וכל הלכות פסוקות מכל התורה עם הטעמים לפי שאין נסוגות עכשיו ואח"כ כל ההגדות ותלמוד המפרש טעמי ההלכות ומקורם מפסוקי התורה והל"מ והנאמר מסברא. וכל מה ישהא צריכה לבא בגלגולים רבים עד שתקיים כל התרי"ג מצות במעשה ודיבור ומחשבה (והוא לימוד הלכותיהם) וצריכה להיקונה לעסוק בכד"ס כיכלתה להשיג. והיכול להשיג הרבה ונתעצל והשיג בו רק מעט. צריך לבא בגלגול עד שישיג כל היכול משפטי ההלכות ורמזים ודרשות וסודות. ולא תוכל נפשו לשוב למקורה זולתו. ולא יאמר אדם איך אפשר ללמוד כל התורה שבע"פ שאין לה קץ. שבאמת יש קץ ומספר להלכות ומדרשים הנגלות לנו. אך אין קץ אפי' לפשטי דרשותיה כנפשים בכל קץ ולעומק טעמי ההלכות והפלפול בדרשותיהן בי"ג מדות. ועי"ז יתחדשו הלכות לאין קץ להזוכה לזה אחר שלמד כל התורה שבע"פ הנגלית (שם): (ה) עכשיו שכל התורה שבע"פ כתובה. א"צ לשכור מלמד לבנו שילמדו כולה כשדחוק לו השעה (ושיכול מצוה) אלא שילמדו להבין היטב ברוב מקומות התלמוד וההלכות וסוגיות הגמרות וברוב הפוסקים ראשונים ואחרונים עד שיוכל בעצמו להבין כל הלכה למעשה מעיונו בתלמוד ופוסקים. ואח"כ יוכל ללמוד בעצמו כל התלמוד והפוסקים (לידע כל הלכות תורה שבע"פ שהם פי' התרי"ג מצות ודקדוקיהם בטעמם ומקורם) וכל תנ"ך וההגדות כאילו למדו המלמד. אך כשהבן אינו בר הכי שיוכל ללמוד ולהבין בעצמו כל ההלכות או שאינו רוצה ללמוד בעצמו. חייב לשכור לו מלמד שיכריחו וילמדו היטב כל תורה שבכתב ושבע"פ ויחזור עמו פעמים הרבה עד שיזכור וידע פ"א כל ההלכות בטעמם. ואם שוכח אח"כ לפי שאינו רוצה לחזור בעצמו פטור האב. ומ"מ אם יכולת לאב לכופו לחזור. מוטל עליו לכופו (בנערותו בעוד ידו תקיף עליו. דהיינו מבן ט"ז שנה (שקודם אין לו דעת כ"כ לקבל תוכחה ולא יכביד עליו) עד כ"ד. ואח"כ יחוש שיבעט) וכן להדריכו במוסר וי"ש בכל הנהגותיו (שם): (ו) על האב מוטל גם כל הוצאות הלימוד. כגון לשכור מזונות לבנו ההולך ללמוד מרב בעיר אחרת ולהספיק לו כל צרכיו שם. ואף שאין כופין ע"ז כבעל שכר לימוד מ"מ היא מצוה גדולה. ולכן אפי' האב לא למד עוד ובשיטרת במזון והספק צרכי לימוד בנו לא יוכל ללמוד בעצמו. לימוד בנו קודם כשהוא משכיל בלימוד יותר מהאב (ואם לאו לימודו קודם. וכן קודם להספקת מזון וצרכי איש אחר המשכיל יותר ממנו. אם יכול לקיים בעצמו מצות ת"ת כראוי שלא יטרח בהספקתו) והאב יקבע לו עתים כיכלתו אף שאין מספיקים לקיים מצות ת"ת כראוי שהיא לימוד וידיעת כל התורה. והשיא לבן זה אשה ובנים. מצוה על האב לפרנסן כיכולו. אפי' אינו עשיר כ"כ שיתחייב מדין צדקה. ויכול להוציא כל הוצאות הנ"ל ולא שכר לימוד) בעל לימוד בנו הגדול. ממעות מעשר או החומש כשאין ידו משגת. והנותן מכיסו זריז ונשכר. וכשמוסיפין לו ומנכין לו שכר לשעה או לאחר שעה (וכן בהוצאות שבת ויו"ט) אבל בהזמנתיו יזהר מלעשות הוצאה מרובה. שלא יוסיפו על הקצב מר"ה עד יו"כ (שם): (ז) הכי אין יד האב משגת לשכור לו מלמד וגם אינו יכול ללמוד עמו בעצמו ויד אבי האב משגת. כופין אותו לשכור מלמד וליתן כל הוצאות ת"ת כאביו. אבל לבן בתו או בן בנו אין חייב עליו אפי' לשכור מלמד וכ"ש שאר הוצאות רק מדין צדקה כשהוא אמיד וראוי לזה. שהקרוב קרוב קודם (ואפי' בן בתו קודם לבן חבירו) ואין נפרעין ממנו שלא בפניו אך כשיכול והפסד

ללמוד עמו בעצמו חייב ללמדו. וכן מ"ע מה"ת על כל חכם ללמד לתלמידים אפי' אינם יוצאי יריכו. אך יוצאי יריכו קודמין לאחרים. וי"א שאינו חייב לשכור מלמד לבן בנו כשאינו יכול ללמדו בעצמו. רק שיכול ואינו רוצה חייב לשכור או לטרוח למצוא בחנם ולהוליכו לבית הספר כשאינו רוצה לילך בעצמו. אבל לבן בתו או בן בן בנו אינו חייב אלא להקדימו לתלמיד אחר. אבל כשאין מוטל עליו ללמד לתלמידים לפי שיש שם גדול בחכמה ממנו שיכול ללמדם או לפי שלא הגיע עוד לזה שצריך עוד ללמוד לעצמו. אינו חייב ללמדו ולטרוח למצוא מלמד. כמו לבן חבירו. וגם כשיכול ללמד לתלמידים ואין שם גדול ממנו. א"צ לכפו ללמוד עמו כשאינו רוצה מעצמו. כמו שא"צ לכופו על תלמיד אחר. אבל לבן בנו חייב ללמד כל התורה וכאילו קיבלה מהר סיני) כבנו. ולשכבם כ"א יחמיר לעצמו. אך אין להוציא ממון מאחר בכפייה (שם): (ח) אשה אינה במצות ת"ת לעצמה ולבניה. ופטורה משכר לימוד בניה. ואין כופין אותה רק כשהיא עשירה ומדין צדקה. ומ"מ כשעוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שילמוד. חולקת עמו בשכר ושכרה גדול. וכשלמדה תורה יש לה שכר אך פחות מאיש. ומ"מ לא ילמדנה תורה. וכשמלמדה תורה שבע"פ כאילו מלמדה תפלות (דבר עבירה) ומ"מ גם היא חייבת ללמוד ההלכות שצריכה לידע. כגון דיני נדה וטבילה ומליחה ויחוד וכל מ"ע שאין הזמן גרמא וכל מל"ת של תורה וד"ס. ובימיהם היה החכם דורש מידי שבת בשבת דינים הרגילין וצריכין לכל אדם. בזמן שמביאים נשים וע"ה יו"ד סי' רמו): (ט) מי שלא למדו אביו. חייב ללמד עצמו כשיגדיל ויכיר ויוכל ללמוד כל התורה שבכתב ובע"פ כנ"ל. ואז אסור ללמוד תחלה כל המקרא ואח"כ כל המשנה ואח"כ התלמוד כתינוק. רק חייב לשלש זמן לימודו שבכל יום (לג' חלקים ביום. וי"א שיתן לכ"א זמן כראוי לו. למשנה יותר ממקרא ולתלמוד יותר ממשנה. וטוב לאחוז להם) שליש במקרא (תנ"ך) שליש במשנה. והוא הלכות פסוקות בלי טעמים שבכל המשניות וברייתות ומימרות האמוראים שהם פי' התרי"ג מצות בכל תנאיהם ודקדוקיהם ודקדוקי סופרים (ובזה"ז לומד גם פסקי הגאונים. כטור וש"ע) ופי' המקרא ודרשות ההגדות. ושליש בתלמוד (ולידע טעמים בדרך קצר בלי עיון רב ופלפול להקשות ולתרץ) המבאר טעמי ההלכות (ובזה"ז לומד גם בפוסקים האחרונים המבארים טעמי פסקי טור וש"ע. כהרא"ש וב"י) וחכמת הקבלה (רק אחר שיודע איסור והיתר ודיני המצות. וי"א רק אחר מ' שנה. וי"א להקהל) שאם אינו יודע הטעם אינו מבין גוף הדין על בוריו ונקרא בור. ולכן יש אוסרין להורות אפי' לעצמו מתוך הלכה פסוקה בלי טעם. ואח"כ כשירבה אחד בחכמה ולא יצטרך ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ לפי שכבר חזר לימודו פעמים הרבה מאוד עד שזוכר היטב כל התורה שבכתב ובע"פ. ילמוד בעתים מזומנים תורה שבכתב ובע"פ כדי שלא ישכח איזה דין. ויפנה כל ימיו לעיון התלמוד. לסבור סברות בעומק עיון טעמי ההלכות. ולפלפל בהם בקושיות ותירוצים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות. להבין דבר מדבר ולדמות דבר לדבר לחדש הלכות הרבה לפי רוחב לבו וישוב דעתו. וידון בגזרות שהתורה נדרשת עד שידע איך עיקר המצוה והיך יוצא האסור ומותר וכיוצא דברים שלמד מפי השמועה. וכן בדרשות ההגדות להבין מהם מוסר השכל לידע את ה' ולדבוק בדרכיו. שרוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזים בהגדות. וי"א שבתלמוד בבלי שבלול במקרא ומשנה יוצא י"ח בשביל הכל. כשלומד תשעה שעות ביום (וג' עוסק במלאכתו) והלומד רק ג' או ד' שעות לא ילמוד ש"ס לחוד רק גם ספרי הפוסקים כרי"ף ומרדכי ורא"ש (שם): (י) בתחלת לימודו במקרא בכל יום. לא די בלימוד פעם וב' וג'. רק צריך לחזור פעמים הרבה מאוד לפי כח זכרונו כדי שיזכור היטב. ומשנה ותלמוד יחזור בלי כפלים ממקרא עד שיהיו סדור ושגור בפיו שאם ישאלנו אדם דין ממה שלמד יוכל להשיב לו מיד בלי גמגום אסור או מותר. וגם עכשיו שנכתב תורה שבע' כול לעיין בספר ולהשיב צריך שיוכל להשיב בלי עיון. ואף שעי"ז לא יוכל ללמוד הלכות הרבה לא יחוש. שלא עליו המלאכה לגמור. וכן היה בימיהם שלמדו בע"פ. למדו בתחלת לימודם רק ב' או ג' פרקים משניות או ברייתות בשבוע והזרום ק"א פעם. ועכשיו שהכל בכתב א"צ לחזור ק"א פעם בעת לימודו. רק שיזהר מאוד לחזור על הראשונות תמיד לפרקים קרובים בענין שבכל שימים שבינתיים יזכור היטב כל ההלכות שלמד עד עתה וברור בלי גמגום כבעת לימודו (שם): (יא) מי שיכול להוסיף בלימודו ולא ישכח עי"ז מה שלמד כבר לפי שכבר חזרו כראוי ואינו מוסיף. אפי' אינו בטל מת"ת אלא חוזר

תמיד הראשונות לפי שנוח לו מלטרוח בלימוד חדש. ילקה בלי זמן ומתחייב בנפשו. ויש עונש גדול למי שאינו מוסיף עד שיגמור כל התורה שבע"פ אם אפשר לו. והלומד הרבה נותנין לו שכר הרבה. כי שכר ת"ת שקול נגד שכר כל המצות (שם): (יב) השוכח דבר א' מלימודו מפני שנתעצל ולא חזר כראוי. כאילו מתחייב בנפשו (ודומה לאשה שיולדת וקוברת. וגורם עונש לבניו) ועובר בלאו כן השכח. עד שחוזר ושואל הדבר מרבו או מעיינו בספר. ואם שכח מחמת אונס (כגון שטרוד הרבה בפרנסתו והעתים שקובע אין מספיק לחזור כראוי על כל מה שלמד קודם שהיה טרוד) אינו מתחייב ואינו עובר ולא יקופח שכרו. וכן כששכחה מפני שגבר עליו לימודו לפי שחוזר עליו. ולא הועיל לו חזרתו כראוי מפני שקצר שכלו להשיג הלימוד החמור בקל ולתפוס יפה בשכלו ומוחו יפה זכרונו שלא ישכח אחר חזרתו כ"כ פעמים שחוזר לימוד הקל. ואפי' אינו אנוס והיה יכול לעסוק תמיד בהחמור ולא להסיח דעתו ממנו ללימוד אחר ולא היה שוכחו. שא"צ לעשות כן. והרבה צריך ללמוד ולידע כל התורה שבע"פ ולחזור עד שעי"ז יזכור היטב הלימוד הקל ולא יחוש לשכחת החמור. אבל כששוכח אחר אפי' כראוי ללמוד הקל ולכן שכח עובר ומתחייב אפי' לומד תמיד ואפי' חוזר אחר שגומר כל ההלכות או אפי' קודם הרבה פרקים. כיון שיודע ורואה בעצמו שאינו זוכר כראוי ע"י חזרה זו. רק ילמוד מעט מעט ויחזור עד שיזכור היטב (שם): (יג) אפי' היודע בעצמו שהוא שכחן גדול בטבעו שאפי' יחזור פעמים אין מספר יזכור רק זמן מה ואח"כ ישכח מעט מעט. חייב לזכור ד"ת כיכולת כח זכרונו. ויעשה כן. שאם עד"מ כשילמוד הלכות רק פרק א' ביום ויחזור אפי' כל היום יזכרנו היטב רק חודש א' ואח"כ יתחיל לשכוח מעט מעט כשלא יחזור. ילמוד ל' יום בכל יום רק פ"א וחוזרו כל היום. ואח"כ יחזור של' פרקים כל פרק עד שיוכל לזכרם היטב עוד חודש א'. ואח"כ ילמוד בכל חודש זה עוד פ"א בכל יום וחוזרו כל היום. ואח"כ יחזור עוד פעם או ב' הל' פרקים וגם מה שלמד בחודש הב' עד שיוכל לזכור הכל עוד חודש א'. וכן יוסיף כסדר עד שילמוד כ"כ משנה ותלמוד שיצטרך לחזור בסוף כל חודש כל מה שלמד עד עתה ישהה בחזרתו כל החודש. ואז יחזור לעולם בכל חודש ולא יוסיף בלימודו ולא יחוש לזה. שאחד המרבה והממעיט ובלבד שיכוין לה'. ואפי' הלומד יום א' בשנה כאלו לומד כל השנה. וכן בימיהם היו תלמידים שידעו בעל פה רק מסכת א' ויש שידעו ב' (שם): (יד) איש כזה לפי שאינו יכול ללמוד הרבה. צריך שילמוד רק המביא למעשה. שהם הלכות שצריך כ"א לידע. לקיים המצות כראוי. וליזהר מליכשל באיסור. והם דברים שא"א לשאול תמיד למורה או שלא ידע להסתפק ולשאול כשלא ילמדם תחלה. והוא כמעט כל או"ח ומיעוט יו"ד ומעט אה"ע. וידע כל הלכה מאלו ברורה בטעמה מהתלמוד ומפרשיו (כהרא"ש או הב"י) לאמיתה. וחוזרן תמיד. וילמוד גם ההגדות להבין מוסר (ושאינו בר הכי. ילמוד בספרי מוסר שבנו על מדרשים והגדות וזוהר) לבד תנ"ך בעתים מזומנים הקודם לכל (ואפי' מי שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבע"פ. המביא למעשה (וההגדות) קודם ללמוד ולחזור למה שא"צ כ"כ למעשה) ואם אחר שבקי היטב בכל המביא למעשה וחוזרו תמיד יוכל לקבוע בכל יום זמן מעט ללימוד אחר ויספיק לו שאר הזמן לחזור כראוי המביא למעשה שלא ישכח ממנו תמיד ויהא ברור לו. נכון עפ"י הקבלה שילמוד אז פ"א כסדר כל תלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וספרא וספרי והוספתות וכל המדרשים מתנאים והאמוראים כמו רבות ותנחומא ופסיקתות וכיוצא ועל גוף מדרש רשב"י. כדי שיוכל ללמוד כל התורה שבע"פ פ"א בחייו. ואף שישכח הכל שאינו יכול לחזור כ"כ שלא ישכח כיון שלומד בזה רק זמן מעט בכל יום. לעתיד יזכירוהו כל מה ששכח מאונס. וגם עתה שלימוד עולה עד כסא הכבוד אך לא למעלה ממנו (שם): (טו) ואם יוכל לקבוע בכל יום זמן גדול ללימוד אחר. חייב להוסיף מעט מעט וללמוד אז הלכות אחרות שהן פי' התרי"ג מצות אף שאין נוהגות עכשיו וחוזרם כראוי שיזכרם היטב תמיד. וכשאין הזמן מספיק ללמדם מהתלמוד ולחזרם כ"כ. ילמדם עכ"פ מהמשניות עם פי' ויחזרם כראוי שיזכרם בע"פ. וילמוד תחלה בסדר קדשים. וכשאפשר לו נכון שילמוד הלכות כל הקרבנות בשלימות וכל העבודות שבמקדש והלכות המקדש וכל כליו כמבואר ברמב"ם ז"ל. ואח"כ כשיוכל להוסיף בזמן זה ללמוד ולחזור כראוי. ילמוד בסדר טהרות וזרעים. וקודמים לסדר מועד ונשים (שם): (טז) יזהר להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו כל מה שלומד מקרא ומשנה ותלמוד (אך בשעת עיון להבין דבר מדבר) ושלומד רק בהרהור יכול בהבור. אם

יוצא

יוצא י"ח מצות ת"ת. כמו שאינו יוצא בהרהור י"ח כל מצוה התלויה בדבור רק כשומע מהמדבר. והלומד בדבור בספרים שבכתב (והתורה שבע"פ כשאינו מבין פשי' לא"ה לימוד כלל. ומ"מ יש ללמוד כל התורה גם כמה שלא יוכל להבין מקוצר דעתו. ולע"ז יבין) יוצא אפי' אינו מבין אפי' פי' המלות מפני שהוא ע"ה. ולכן מברך ע"ה בה"ת בשחר לפני הפסוקים והעולה לס"ת (שם): (יז) מי שדעתו וכח זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבע"פ. לא יצא אדם עד שילמדה. ושאר כל ההלכות בטעמם בדרך קצר (ולכן בימיהם שלמדו מי' שנים ואילך ס' שנה משנה וה' תלמוד (הטעמים בקיצור) כמו שהיה השמעה ה' שנה על מ"ע. ותחלת הזמן מי"ח. שגם אחר השולחן יוכל ללמוד ב' או ג' שנה קודם שיוליד בנים הרבה בלי טרדה גדולה כ"כ) שהם פי' התרי"ג מצות בהלכותיהם ובפרטיהם ודקדוקיהם ודקדוקי סופרים שעיקר התושבע"פ. ואח"כ ישא ויעסוק כל ימיו כפי שאין בלו בעיון ובפלפול כפי כחו. ודוקא כשאין יצרו תוקפו ויוכל ללמוד בלי הרהור עבירה ורוצה לישא רק לקיים המצוה. אבל כשתוקפו עד שאין לבו פנוי. ישא תחלה ואח"כ ילמוד בטהרה כל התורה שבע"פ. ואפי' יש לו בנים וצריך לעסוק במלאכה לפרנס אשתו ובניו ואינו יכול ללמוד כל היום שיוכל ללמוד ולזכור היטב כל ההלכות בטעמם בדרך קצר בעבר שנים כשלומד כל היום. חייב מה"ת לקבוע לת"ת עת גדול בכל יום כשאר היום לבטלו הון מלימוד בלילה ולעשות הלימוד קבע והמלאכה ארעי רק מעט כדי חייו (והגיעם יתקיימו בידו) ולא יעסוק בה כל היום או רובו. ויסיר מלבו התאוות ותענוגי הזמן ויאכל פת במלח וישתה מים במשורה ויישן על הארץ ויחיה בצער ולא יחוס על אשתו ובניו יותר מעליו (כעין מעשה הלל שהשתכר בכל יום טרפעיק ונתן חציו לשומר בהמ"ד (שהיה או סנדל) ומחציו ,ג' פונדיון והיה לו לחם ס' בילים בסודיין) כהבריס עם בני ביתו ואכל מהלא מחיתו והנס ות"ע ויספיק לו מלאכת ארעי בעו"ה בלי מעשה נסים. ויוסיף בלימוד בכל יום עד שילמוד עיקר כל התורה שבע"פ ויחזרה בעו"ה וע"י שיחזור כראוי כשאינו בכחן גדול בטבעו. וכשלא יגמרה בי' שנה יגמור בכ' או יותר ויקיים המצוה כראוי. והעושה מלאכתו קבע ותורתו ארעי או יוכל לעולם לבא לזה וה' לא יעזרו (ולא יתקיימו) וגם מי שלמד הכל קודם שבא והוליד חוזר הטיב. חייב לעשות תורתו קבע (לחזור ולהעמיק בעיון. ולחבור. ולהבין דבר מדבר בהלכתו) ומלאכתו ארעי (שם): (יח) וכ"ז בת"ח שלמד או שדעתו יפה ומצליח בלימודו ויכול להיות ת"ח ללמוד כל התורה שבע"פ מהתלמוד והפוסקים כהרא"ש ור"י. אבל מי שמפני קוצר דעתו אפי' יעשה תורתו קבע לא יוכל ללמוד טעמי ההלכות ומקורן אפי' רק בלימוד המביא למעשה רק הלכות פסוקות (ונקרא בור) הוא חייב להיות בצער ולעשות מלאכתו ארעי כדי להרבות בלימוד הלכות בלי טעמים שגם עתיד לבכתו. רק מעמדם תמידות ואהבת התורה. ויוצא בקביעת עתים לת"ת ביום ובלילה כדי ללמוד ולזכור היטב רק המביא למעשה שהוא חוב על הכל. דהיינו הש"ע מהלכות הצריכות לכ"א ולידע אותם בלי שלום וללמוד אגדות ומדרשים או ספרי מוסר שנגש עליהם. ושאר כל היום יעסוק במלאכה או מו"מ כדי שיוכל להחזיק ידי ת"ח הלומדים תמיד עד שיודעים ההלכות בטעמם על בוריים. ויחשב לו כאילו למד בן והורסם נקרא על שמו. וגם יוכל למלאות מחסורי בניו ובנותיו בהרחבה קצת כדי שיוכלו בניו ללמוד כראוי ויוכל להדריכם בדרך ישר. וכשיודע לפעמים מדה גדולה במלאכה או מו"מ עד שלא יוכל ללמוד כל העת הקבוע ביום ובלילה. יוכל נאמר אפילו בלימוד מועט כגון פרק אחד ביום ואחד בלילה:

אות דין הנולד עד היותו בן שמונה ברית

(א) [הפסק בן יום אחד (וכן שימוקא) חקק ליכנס (כמלך קודם מיתת אחיו) ופוטר מיבום (כמי אחר מיתת אביו אפי' מת מיד) מחלל ומהחזו. וההורגו חייב. וכוא לאביו ואמו וקרוביו כחתן שלם (מ"ע): (ב) עובר (וכן עוברה) אסור להמיתו. וצריך קבורה. ומבינעקר לצאת כוא כילוד לכמה דברים. יושבה אמו על המשבר ומתה. מחלל השבת ומוציאו (בידוע שכלו חדשיו) שמא חי הוא (שם): (ג) ולד בשבת עושים לו כל צרכיו. מרחיצו ומולחו וטומן השליא ומיישר איבריו וחותך טיבורו (והיכא דאפשר יעשה ע"י נכרי) וכ"ז בכלו חדשיו. אבל בן ח' הי ואפי' ספק בן ז' שלא גמרו שערו וצפרניו. אסור לטלטלו בשבת (י"א עד שיהא בן כ') אבל אמו שוחה עליו ומניקתו (שם): (ד) בשבת אחר שאמרי תנ"ך. לקרות בליל ח' קודם המילה הוא מנהג בארץ ישראל. והוא תיקון להמשיך חוט של חסד וקדושה רבה לולד הנולד. ולכל המתעסקים בר"וה א:

ייש הלידה. אסורי יונקה אסור. נכפו שדי. וע"י נכרי מותר לחלוב לו הכל (שם): (ה) יונק תינוק מהרמית ומבהמה טמאה. ומכיח לו הלב מכל מקום אפילו בשבת (שם): (ו) בליל שבת שלפני המילה נכנסין אצל התינוק ואוכלין פירות ומיני מתיקה. וקורין אותה סעודת זכר. והיא סעודת מצוה (שם): (ז) המנהג בא"י להיות מיעור אצל התינוק בכל הלילות שקודם המילה. ולעסוק בתורה ומע"ט (ומסוגל לשמירת הילד. גם להיות בבית מלא אורה. גם לשים מילת נער קטן שא"י עוד משום יצה"ר בפי הנולד) ובמדינות אלו נהגו כן בלילה שלפני המילה. ועושין קצת כעודה. ולא הוה סעודת מצוה (שם):

תורה. בראשית. בראשית (א) (א) בראשית ברא עד ויהי בוקר יום אחד: (ט) ויאמר אלהים נעשה אדם עד ברא אלהים לעשות: (ה) (א) זה ספר תולדות אדם עד ויקרא את שמו שת: **נח** (ט) (יב) ויאמר אלהים זאת אות הברית עד סוף פסוק יז: **לך** (יב) (ז) וירא ה' אל אברם עד הנגבה: (יג) (יד) וה' אמר אל אברם עד מזבח לה': (טו) (ה) ויוצא אותו החוצה עד לצדקה: (יז) (א) ויהי אברם עד סוף הסדרה: **וירא** (יח) (א) וירא ה' עד מעל עבדך: (יח) ואברהם היו יהיה עד דבר עליו: (כא) (א) וה' פקד עד הגמל את יצחק: (כב) (יד) ויקרא אברהם עד בבאר שבע: **תולדות** (כו) (ג) וירא אליו ה' עד ותורותי: (כב) ויעתק משם עד עבדי יצחק בבאר: (כז) (כא) ויאמר יצחק אל יעקב עד ומברכיך ברוך: (כח) (א) ויקרא יצחק עד לאברהם: **ויצא** (ל) (יא) ותאמר לאה עד שמו אשר: **וישלח** (לב) (יא) קטונתי עד יספר מרוב: (לג) (יח) ויבוא יעקב עד אלהי ישראל: (לה) (א) ויאמר אלהים עד בברחו מפני אחיו: (יא) ויאמר לו אלהים עד אתן את הארץ: **ויחי** (מח) (טו) ויברך את יוסף עד לבני מנשה: (מט) (יח) לישועתך עד כברכתו ברך אותם:

שמות. שמות (ד) (כה) ותקח צפורה עד למולות: (ו) (כה) ואלעזר עד ממצרים הוא משה ואהרן: (אם הילד הוא בכור. קורין זה: **בא** (יג) (א) וידבר ה' קדש עד סוף הסדרה): **בשלח** (טו) (א) אז ישיר עד ותתן להם מרים וגו' רמה בים: (יז) (ט) ויאמר משה עד סוף הסדרה: **יתרו** (יט) (ה) ועתה אם שמוע עד את דברי העם אל ה': (כ) (א) וידבר אלהים עד אשר שם האלהים: (אם הילד הוא בכור. קורין זה: **משפטים** (כב) (כז) אלקים לא תקלל עד תתנו לי):

ויקרא תזריע מראש הסדרה עד וכפר עליה הכהן וטהרה: **קדושים** (יט) (כג) וכי תבאו וגו' עד אני ה' אלהיכם: **אמור** (כב) (כו) וידבר ה' וגו' עד לאלהים אני ה': **בחוקותי** מראש הסדרה עד ואולך אתכם קוממיות: (אם הילד הוא בכור. קורין זה (כז) (כו) אך בכור עד סוף הסדרה):

במדבר

במדבר (אם הילד הוא בכור . קורין זה . **במדבר** (ג) (יא) וידבר ה' עד אני ה') : **חוקת** (כא) (יז) אז ישיר עד על פני הישימון : **בלק** (כג) (יט) כי מראש צורים עד כמוהו : (כד) (ה) מה טובו עד ואורריך ארור : (יז) אראנו ולא עתה עד קדקד : **פנחס** מראש הסדרה עד על בני ישראל :

דברים ואתחנן (ו) שמע ישראל עד ובשעריך : (כ) כי ישאלך עד כאשר צונו : (ז) (כג) כי עם קדוש עד סוף הסדרה : **עקב** (טז) ומלתם את ערלת לבבכם עד ככוכבי השמים לרוב : **ראה** (יד) (כב) עשר תעשר עד ואתה עמך : (אם הילד הוא בכור . קורין זה (טו) (יט) כל הבכור עד תשפכנו כמים) : **תצא** בסוף הסדרה זכור את אשר עשה עד גמירא . ומראש פרשה תבוא עד והגר אשר בקרבך : **נצבים** (ל) (ו) ומל ה' עד ובלבבך לעשותו : **האזינו** (לב) (לט) ראו עתה עד וכפר אדמתו עמו : **ברכה** מראש הסדרה עד ואתה על במותימו תדרוך : (ואח"כ יאמר שיר השירים (כלו) :

יהושע (ה) (ב) בעת ההיא אמר ה' עד נלחם לישראל : **שופטים** (ה) (א) ותשר דבורה עד ארבעים שנה : **שמואל א** (ב) (א) ותתפלל חנה עד וירם קרן משיחו : (טו) (ב) כה אמר ה' צבאות עד את איש יהודה : **שמואל ב** (ז) (יג) הוא יבנה בית לשמי עד בית עבדך לעולם : (כב) (א) וידבר דוד עד ולזרעו עד עולם : **מלכים א** (ח) (כ) ויקם ה' את דברו עד מארץ מצרים : (יח) (ל) ויאמר אליהו עד ה' הוא האלהים : (יט) (י) ויאמר קנא קנאתי עד וישקהו : **מלכים ב** (יט) (ל) ויספה פליטת עד תעשה זאת :

ישעיה (כו) (א) ביום ההוא יושר עד יניעהם עד עפר : (כז) (א) ביום ההוא יפקוד עד פני תבל תנובה : (כט) (כב) לכן כה אמר ה' עד ילמדו לקח : (מט) (א) שמעו איים עד ועניו ירחם : (נב) (א) עורי עורי עד בת ציון : (נט) (כ) ובא לציון עד ועד עולם : (סו) (כב) כי כאשר עד סוף : **ירמיה** (ט) (כד) הנה ימים באים עד ערלי לב : (י) (ח) והיה ביום ההוא עד לא אנקך : (לא) (ל) הנה ימים באים עד לא אזכר עוד : (לב) (לט) ונתתי להם עד ובכל נפשי : **חבקוק** (ג) תפלה לחבקוק עד למנצח בנגינותי : **מלאכי** (ג) אז נדברו עד סוף : **תהלים** א ו ח יב מד נב נג קיב קכו קכח קג : ואח"כ לומדים משניות . שבת פרק יט . נדרים פ"ג מ"ט (ואם הילד הוא בכור . קורין משניות בכורות . פרק ח בכור לנחלה) . עוקצים פ"ג משנה יב . מדרש רבה בראשית פרשה מו מח עד עכשיו אני בכבודי עולה עליך הה"ד וירא אליו ה' וגו' :

מאמרי **זוהר ללילה שקודם המילה** בהקדמה דף יג

פקודא שביעאה. למגזר לתמניא יומין . ולאעברא זוהמא דערלה . בגין דהאי חיה איהי דרגא תמינאה לכל דרגין . והאי נפש דפרחה מינה . אצטריך לאתחזאה קמה לתמניא יומין . כמה דאיהי דרגא תמינאה . וכדין אתחזי ודאי דאיהי נפש חיה . נפש דהאי חיה קדישא ולא מס"א . ודא איהו ישרצו המים . בספרא דחנוך . יתרשמון מיא דזרעא קדישא . רשימו דנפש חיה . והא רשימו דאת יוד דאתרשים בבישרא קדישא . מכל שאר רשומין דעלמא . ועוף יעופף על הארץ . דא אליהו דטאס כל עלמא בד' טאסין למהוי תמן בההוא גזירו דקיימא קדישא . ואצטריך לתקנא ליה כורסיא . ולאדכרא בפומיה דא כורסיא דאליה"ו . ואי לאו לא שארי תמן . ויברא אלהים את התנינים הגדולים תרין אלין ערלה ופריעה . גזירו דערלה . ופריעה לבתר . ואינון דכר ונוקבא . ואת כל נפש החיה הרומשת . דא רשימו דאת קיימא קדישא . דאיהי נפש חיה קדישא כדקאמרן . אשר שרצו המים . מיין עלאין אתמשכו לגבה דאת רשימו דא . ובג"ד אתרשימו ישראל ברשימו קדישא ודכיו לתתא . כגוונא דאינון רשימין קדישין לאשתמודעא בין סטר קדישא לסטרא אחרא דמסאבא . אוף ישראל רשימין לאשתמודעא בין קודשא לטמ"א . כמה דאתמר . וכמה דרשים לון . הכי רשים בעירי ועופי דלהון לבעירי ועופי דעכ"ו . זכאה חולקיהון דישראל :

פרשה לך . דף צג **פתח** רבי אבא ואמר . ועמך כלם צדיקים וגו' . מלה דא הא אוקמוה חבריא . מ"ט כתיב ועמך כלם צדיקים . וכי כלהו ישראל צדיקי אינהו . והא כמה חייבין אית בהו בישראל . כמה חטאין וכמה רשיעין דעברין על פקודא אורייתא . אלא הכי תנא ברזא דמתניתין . זכאין אינון ישראל דעבדין קרבנא דרעוא לקב"ה . דמקריבין בנייהו לתמניא יומין לקרבנא . וכד אתגזר . עאלו בהאי חולקא טבא דקב"ה . דכתיב וצדיק יסוד עולם . כיון דעאלו בהאי חולקא דצדיק אקרון צדיקים ודאי . כלם צדיקים . ועל"כ לעולם ירשו ארץ . כדכתיב פתחו לי שערי צדק אבא בם . וכתיב זה השער לה' צדיקים יבאו בו . ואינון דאתגזרו אקרון צדיקים . נצר מטעי . נצר מאינון נטיען דנטע קב"ה בגנתא דעדן . האי ארץ חד מנייהו . ועל"כ אית להו לישראל חולקא טבא בעלמא דאתי . וכתיב צדיקים ירשו ארץ . לעולם יירשו ארץ . מהו לעולם . כמה דאוקימנא במתניתא דילן . והא אתמר האי מלה בין חברייא (והשתא . מאי קא תני קרא דלא אקרי אברהם עד השתא) אלא הכי אוקימנא . דעד השתא לא אתגזר . וכד אתגזר . אתחבר בהאי ה' . ושכינתא שריא ביה . וכדין אקרי אברהם . והיינו דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם . ותאנא . בה' בראם . ותאנא . באברהם . פליג קא אמרי . אלא דא חסד ודא שכינתא . וכלא נחית כהדא . ולא קשיא מלה . והאי והאי הוי . א"ר יעקב לר' אבא האי ה' דאברהם זעירא וה' דהבראם רברבא . מה בין האי להאי . א"ל דא שמיטה ודא יובלא (ואית דמתני דכלא חד . דכד מנהרא מלדיק . כדין קיימא באשלמותא . וה' רברבא . דהא מתנהרא דקא יאות . ולזמנין דלא קיימא באשלמותא ויניקא מס"א כדין ה"א זעירא) . ובגין כך . זמנין דסיהרא קיימא

באסלמותא. חימנין בפגימותא ובאגפכא אסתכה ואשתמודע. וכלא שפיר. והאי איהו ברירא דמילה. אמר ר' אבא. זכאין אינון ישראל. דקב"ה אתרעי בהון מכל שאר ע"ג. ויהיב לון את קיימא דא. דכל מאן דאית ביה האי את לא נחית לגיהנם. אי איהו נטיר ליה כדקא יאות דלא עייל ליה ברשותא אחרא ולא משקר בשמיה דמלכא. דכל מאן דמשקר בהאי. כמאן דמשקר בשמיה דקב"ה. דכתיב בה' בגדו כי בנים זרים ילדו. תו אמר רבי אבא. בזמנא דבר נש אסיק בריה לאעליה להאי ברית. קרי קב"ה לפמליא דיליה ואמר. חמו מאי בריה עבדית בעלמא. ביה שעתא אזדמן אליהו. וטאס עלמא בד' טאסין ואזדמן תמן. ועל דא תנינן. דבעי בר נש לתקנא כרסייא אחרא ליקרא דיליה. ויימא דא כרסייא דאליהו. ואי לאו. לא שרי תמן. והוא סליק ואסהיד קמי קב"ה. תא חזי בקדמיתא כתיב מה לך פה אליהו וגו'. וכתיב קנא קנאתי לה' כי עזבו בריתך בני ישראל וגו'. א"ל חייך בכל אתר דהאי רשימא קדישא ירשמון ליה בני בבשריהון. אנת תזדמן תמן. ופומא דאסהיד דישראל עזבו. הוא יסהיד דישראל מקיימין האי קיימא. וכא תנינן. על מה אתענש אליהו קמי קב"ה. על דאמר דלטורא על בנוי. אדהכי הוה אתי נהורא דיומא והוו אמרי מלי דאורייתא. קמו למיזל. א"ל ההוא גברא. במה דעסקיתו בהאי ליליא אשלימו. אמרו מאי הוא. א"ל דתחמון למחר אנפוי דמאריה דקיימא. דהא דביתאי בעותא בעותא דא מנייכו. ונזר קיימא דברי דאתייליד לי. למהוי ליומי הלולא דיליה. א"ר אבא. האי בעותא דמצוה היא. ולמחמי אפי שכינתא ניתיב. אוריכו כל ההוא יומא. בההוא ליליא כנש ההוא גברא כל אינון רחימוי. וכל ההוא ליליא אשתדלו באורייתא ולא הוה מאן דנאים. א"ל ההוא גברא. במטו מנייכו. כל חד וחד לימא מלה חדתא דאורייתא:

פתח רבי אבא ואמר. בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מאי קא חמו דבורה וברק דפתחו בהאי קרא. אלא הכי תנינן. לית עלמא מתקיימא אלא על האי ברית. דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. דהא שמיא וארעא על דא קיימין. בגיני כך. כל זמנא דישראל מקיימין האי ברית. נמוסי שמיא וארעא קיימי בקיומייהו. וכל זמנא דח"ו ישראל מבטלין האי ברית. שמיא וארעא לא מתקיימין וברכאן לא משתכחין בעלמא. ת"ח לא שליטו שאר עמין על ישראל אלא כד בטילו מינייהו קיימא דא. ומה בטילו מנייהו. דלא אתפרען ולא אתגליין. וע"ד כתיב ויעזבו בני ישראל את ה' וגו' וימכור אותם ביד סיסרא וגו'. ויעזבו את ה' ממש. עד דאתת דבורה ואתנדבת לכל ישראל במלה דא. כדין אתכנעו שנאיהון תחותייהו. והיינו דתנינן. דאמר קב"ה ליהושע. וכי ישראל אטימין אינון ולא אתפרעו ולא אתגליין ולא קיימין קיימא דילי. ואת בעי לאעלא להו לארעא ולאכנעא שנאיהון. שוב מול את בני ישראל שנית. ועד דאתפרעו ואתגליין האי ברית. לא עאלו לארעא ולא אתכנעו שנאיהון. אוף הכא כיון דאתנדבו ישראל בהאי את אתכנעו שנאיהון תחותייהו וברכאן אתהדרו לעלמא. הה"ד בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה':

קם אחרא ופתח ואמר. ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה'. ויבקש המיתו. למאן. למשה. אמר ליה קב"ה. וכי את אזיל לאפקא ית ישראל ממצרים ולאכנעא מלכא רב ושליטא. ואת אנשיית מנך קיימא. דברך לא אתגזר. מיד ויבקש המיתו. תאנא נחת גבריא"ל בשלהובא דאשא לאוקדיה. ואתרמיז לחד חיויא מתוקדא. לשאפא ליה בגויה. אמאי חיויא. אמר ליה קב"ה. את אזיל לקטלא חיויא רברבא ותקיפא. וברך לא אתגזר. מיד אתרמיז להאי חיויא לקטלא ליה. עד דחמת צפורה וגזרת לברה ואשתזיב. הה"ד ותקח צפורה צור. מהו צור. אלא אסוותא. ומאי אסוותא. דכתיב ותכרות את ערלת בנה. דנצנצא בה רוח קודשא:

קם אחרא ואמר. ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו. ויאמר. וכי אמאי קרי להו והא קריבין הוו גביה. אלא בשעתא דאמר לון אני יוסף אחיכם. תווהו דחמו ליה במלכו עלאה. אמר יוסף. מלכו דא בגין דא רווחנא ליה. גשו נא אלי ויגשו. דאחזי להו האי קיימא דמילה. אמר דא גרמת לי מלכו דא. בגין דנטרית לה. מכאן אוליפנא. מאן דנטיר להאי את קיימא. מלכו אתנטרת ליה. מנלן מבועז. דכתיב חי ה' שכבי עד הבקר. דהוה מקטרג ליה יצריה. עד דאומי אומאה ונטיר להאי ברית. בגין כך זכה דנפקי מיניה מלכין שליטין על כל שאר מלכין. ומלכא משיחא דאתקרי בשמא דקב"ה:

פתח איהו ואמר. כתיב אם תחנה עלי מחנה וגו'. הכי תאני. בזאת אני בוטח. מהו בזאת. דא את קיימא דזמינא תדיר גבי בר נש ואתרמיזא לעילא. ובג"כ אתמר בזאת. כמה דכתיב. זאת אות הברית. אות בריתי. וכלא בחד דרגא. ותאני זה וזאת בחד דרגא אינון ולא מתפרשן ואי תימא אי הכי שאר בני עלמא הכי אמאי דוד בלחודוי ולא אחרא. אלא בגין דאחידא ביה ואתרמיזא ביה והיא כתרא דמלכותא. ת"ח בגין דהאי זאת לא נטר ליה דוד מלכא כדקא חזי. מלכותא אתעדי מניה כל ההוא זמנא. והכי אוליפנא. האי זאת אתרמיזא במלכותא דלעילא ואתרמיזא בירושלם קרתא קדישא. בההוא שעתא דדוד עבר עליה. נפק קלא ואמר. דוד במה דאתקשרת אשתרי. לך טרדין מירושלם ומלכותא אתעדי מנך. מנ"ל. דכתיב הנני מקים עליך רעה מביתך. מביתך דייקא. והכי הוה. במה דעבר. ביה אתענש. ומה דוד מלכא הכי. שאר בני עלמא. על אחת כמה וכמה:

פתח איהו ואמר. לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי. תאנא במה זכאן ישראל דלא נחתי לגיהנם כשאר עמין ולא יתמסרין בידוי דדומה. אלא בהאי את. דהכי תאנא. בשעתא דבר נש נפיק מעלמא. כמה חבילין מסירין אתפקדן עליה. זקפין עינא וחמאן האי את דהוא קיימא קדישא אתפרשן מניה ולא אתייהיב בידוי דדומה לנחתא לגיהנם. דכל מאן דאתמסר בידוי נחית לגיהנם ודאי. ומהאי את דחלין עלאין ותתאין. ודינין בישין לא שלטין ביה בבר נש אי איהו זכי לנטורי ליה להאי את. בגין דהוא אתאחיד בשמא דקב"ה. כיון דדוד מלכא לא נטר את קיימא דא כדקא חזי אתעדי מניה מלכותא ואתטריד מירושלם. מיד דחיל. דסבר דיחתון ליה מיד ויתמסרון ליה לידי

דומה ונחית בההוא עלמא . עד דאתבשר ביה . דכתיב גם יי העביר חטאתך לא תמות . ביה שעתא פתח ואמר ,
לולי יי עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי :

פתח איהו ואמר . מאי שנא דאמר דוד והראני אותו ואת נוהו (מאי והראני אותו ואמר כך ולא בהו) מאן יכיל למחמי ליה לקב"ה . אלא הכי תנינן . בההיא שעתא דאתגזר עליה ההוא עונש . ודוד ידע דעל דלא נטר כדקא יאות אתענש בהאי . דכלא כחדא אחיד וכלא אתרמיז בהאי את . ולא אקרי צדיק מאן דלא נטר ליה כדקא יאות . הוה בעי בעותיה ואמר . והראני אותו ואת נוהו . מאי אותו (אות דיליה . אות הברית . דהא אותו דקב"ה . את דיליה) דא את קיימא קדישא . דהא דחילנא . דאתאביד מנאי . מאי טעמא . בגין דתרין אלין מלכותא וירושלם . בהאי אתידן . ובגין כך תלי בבעותיה אותו ואת נוהו . דיתהדר מלכותא דהאי את לאתריה . וכלא חד מלה :

פתח איהו ואמר . ומבשרי אחזה אלוה . מאי ומבשרי . ומעלמי מבעי ליה . אלא מבשרי ממש ומאי היא · דכתיב ובשר קדש יעברו מעליך . וכתיב והיתה בריתי בבשרכם . דתניא בכל זמנא דאתרשים בר נש בהאי רשימא קדישא דהאי את . מיניה חמי לקב"ה . מיניה ממש . ונשמתא קדישא אתאחדת ביה . ואי לא זכי . דלא נטיר האי את . מה כתיב מנשמת אלוה יאבדו . דהא רשימא דקוב"ה לא אתנטיר . ואי זכי ונטיר ליה . שכינתא לא אתפרשא מניה . אימתי מתקיימת ביה . כד אתנסיב והאי את עייל באתריה . דתניא מאי טעמא וואו ה"א אלין כחדא . אלא חד דכר וחד נוקבא אשתתפו כחדא ואקרי חד שמא . כדין חסד עלאה שרייא עלייהו . באן אתר שריא . בספרא דדכורא . ומאן חס"ד . חס"ד א"ל דאתי ונפיק מחכמה עלאה ואתעטר בדכורא . ובגין כך אתבסמא נוקבא . תו תניא . אלו"ה הכי הוא . א"ל נהירו דחכמתא . ו' דכר . ה' נוקבא . אשתתפו כחדא . אלוה אקרי . ונשמתא קדישא מהאי אתר אתאחדת וכולא תליא בהאי את . ועל דא כתיב ומבשרי אחזה אלוה . דא שלימותא דכלא . מבשרי ממש . מהאי את ממש . ועל דא זכאין אינון ישראל קדישין דאחידן ביה בקב"ה . זכאין אינון בעלמא דין ובעלמא דאתי . עלייהו כתיב ואתם הדבקים ביי וגו' . בגין כך חיים כלכם היום . אמר רבי אבא . ומה בכל כך אתון חכימין ואתון יתבין הכא . אמרו ליה . אי לצפרא יתעקרו מאתרייהו . לא ידעין לאן טאסן . הה"ד כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו . ואתרא דא זכי לן לאורייתא . והאי אורחא דילן בכל ליליא . פלגותא אנן ניימין ופלגותא אנן עסקין באורייתא . וכד אנן קיימין בצפרא . ריחי חקלא ונהרי מיא נהרין לן אורייתא ואתיישבת בלבן . ואתר דא הא דיינוה לעילא זמנא חדא . וכמה סרכי תריסין אסתלקו בההוא דינא על עונשא דאורייתא . וכדין אשתדלותא דילן יממא ולילא באורייתא הוא . ואתרא דא קא מסייע לן . ומאן דאתפרש מכאן . כמאן דאתפרש מחיי עלמא . זקיף ידוי רבי אבא ובריך לון יתבי עד דנהיר יממא . בתר דנהיר יממא . אמרי לאינון דרדקי דקמייהו . פוקו וחמו אי נהר יממא . וכל חד לימא מלה חדתא דאורייתא להאי גברא רבא . נפקו וחמו דנהר יממא . אמר חד מנייהו . זמין האי יומא אשא מלעילא . אמר אחרא . ובהאי ביתא . אמר אחרא . חד סבא הכא . דזמין האי יומא לאתוקדא בנורא דא . אמר רבי אבא רחמנא ליצלן . תווהו ולא יכיל למללא . אמר קוטרא דהורמנא בארעא אתפסית . וכך הוה . דההוא יומא חמו חברייא אפי שכינתא ואסחרו באשא . ורבי אבא אתלהיטו אנפוי כנורא מחדוותא דאורייתא . תאנא כל ההוא יומא לא נפקו כלהו מביתא . וביתא אתקטר בקיטרא . והוו חדאן מלי בגווייהו כאלו קבלו ההוא יומא אורייתא מטורא דסיני . בתר דאסתלקו . לא הוו ידעי אי הוא יממא ואי הוא ליליא . א"ר אבא . בעוד דאנן קיימין . לימא כל חד מינן מלה חדתא דחכמתא . לאקשרא טיבו למאריה דביתא מאריה דהלולא :

פתח חד ואמר . אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך וגו' . בקדמיתא חצריך לבתר ביתך ולבתר היכלך . דא לפנים מן דא ודא לעילא מן דא . ישכון חצריך בקדמיתא . כד"א והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו . נשבעה בטוב ביתך לבתר . כד"א בחכמה יבנה בית . בחכמה יבנה ביה לא כתיב . דאי כתיב הכי הוה משמע דחכמה בית אקרי . אלא כתיב בחכמה יבנה בית : היינו דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו' . קדוש היכלך לבתר . דא הוא שלימו דכלא . דהכי תנינן מהו היכ"ל . כלומר ה"י כ"ל . האי והאי . וכלא אשתלים כחדא . רישא דקרא מה מוכח . דכתיב אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך · האי מאן דאקריב בריה קרבנא קמי קב"ה . רעוא דקב"ה בההוא קרבנא . ואתרעי ביה וקריב ליה ושוי מדוריה בתרין אדרין ואחיד להאי ולהאי . דאינון תרין אתקשרו כחדא . דכתיב ישכון חצריך . חצריך ודאי . תרי . בגיני כך . חסידי קדמאי שבחן דהכא כד מקריבין בנייהו לקרבנא דא . פתחו ואמרו אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך ואינון דקיימו עלייהו אמרו . נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך . לבתר מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואינון דקיימי עלייהו אמרי . כשם שהכנסתו לברית וכו' . ותנינן בקדמיתא לבעי בר נש רחמין עליה ולבתר על אחרא דכתיב וכפר בעדו בקדמיתא ולבתר ובעד כל קהל ישראל : ואנן אורחא דא נקטינן והכי שפיר וחזי לקמאן . אמר רבי אבא . ודאי כך הוא ויאות מלה . ומאן דלא אמר הכי . אפיק גרמיה מעשרה חופות דזמין קב"ה למעבד לצדיקיא בעלמא דאתי . וכלהו מתקשרן בהאי . ובגיני כך . עשרה מלי דמהימנותא אית בהאי קרא . אשרי תבחר ותקרב וגו' . וכל מלה ומלה . חד חופה אתעביד מניה . זכאה חולקיכון בעלמא דא ובעלמא דאתי . דהא אורייתא מתקשרא בלבייכו כאלו קיימיתו בגופייכו בטורא דסיני בשעתא דאתיהבת אורייתא לישראל :

פתח אידך ואמר . מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך וגו' . תאנא כל מאן דקריב בריה לקרבנא דא . כאלו אקריב כל קרבנין דעלמא לקמיה דקב"ה . וכאלו בני מדבחא שלימתא קמיה . בגיני כך . בעי לסדרא מדבחא במאנא חד מליא ארעא . למגזר עליה האי קיימא קדישא . ואתחשיב קמי קב"ה כאלו אדבח עליה עלון

וקרבין עלוון ותורי. וניחא ליה יתיר מכלהו. דכתיב וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך וגו'. בכל המקום אשר אזכיר את שמי: מאי אזכיר את שמי. דא את מילה. דכתיב בה סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. האי מזבח אדמה ואי כמה דאמינא. בתריה מה כתיב. ואם מזבח אבנים תעשה לי. רמז לגיורא כד אתגייר. דאיהו מעם קשי קדל וקשי לבא. האי אקרי מזבח אבנים. לא תבנה אתהן גזית. מאי הוא. דבעי לאעלא ליה בפולחנא דקב"ה. בגין דלא יגזר יהיה עד דיעבי פולחנא אחרא דעבד עד הכא ויעדי מניה ההוא קשיו דלבא. ואי אתגזר. ולא אעדי מניה ההוא קשיו דלבא למיעל בפולחנא קדישא דקב"ה. הרי הוא כהאי פסילא דאבנא דגזרי ליה מהאי גיסא ומהאי גיסא ואשתאר אבנא כדבקדמיתא. בגין כך לא תבנה אתהן גזית. דאי אשתאר בקשיותיה. כי חרבך הנפת עליה ותחללה. כלומר ההוא גזירו דאתגזר לא מהניא ליה. בגיני כך. זכאה חולקיה דמאן דאקריב האי קרבנא בחדוותא ברעוותא קמי קב"ה. ובעי למחדי בהאי חולקא כל ההוא יומא. דכתיב וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ותסך עלימו ויעלצו בך אוהבי שמך:

פתח ואמר. ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' וגו' אני אל שדי התהלך לפני וגו'. האי קרא אית לעיינא ביה. וקשיא בכמה אורחין. וכי עד השתא לא אתגלי ליה קב"ה לאברהם אלא (עד) השתא כד מטא להני יומין וירא ה' אל אברם. ולא קודם. והכתיב ויאמר ה' אל אברם. וה' אמר אל אברם. ויאמר לאברם ידוע תדע וגו'. ואתידנא מני הוספן יומין וכד מי להו. כתיב וירא ה' אל אברם. משמע דעד השתא לא אתגלי עליה. ועוד דכתיב בן תשעים שנה ותשע שנים. בקדמיתא שנה ולבסוף שנים. אלא הכי תאנא. כל אינון יומין לא כתיב וירא מ"ט. אלא כל כמה דהוה אטים וסתים (כך) קב"ה לא אתגלי עליה כדקא חזי דאתגלי עליה דכתיב וירא. מ"ט משום דבעא לגלי ביה האי את בכתרא קדישא. ועוד דבעא קב"ה לאפקא מניה זרעא קדישא. וקדישא לא להוי בעוד דאיהו אטים בישרא. אלא אמר. השתא דהוא בן תשעים שנה ותשע שנים. ומאן דקריב הוא דייקא להוי זרעא קדישא להוי הוא קדישא בקדמיתא. ולבתר ינפוק מניה זרעא קדישא. בגין כך מני יומוי בהאי ולא בכל הני זמני קדמיתא. תו תשעים שנה. דכל יומי קדמאי לא הוו שנים אלא כחד שנה. דלא הוו יומוי יומין. השתא דמטא להאי. שנים. שנים אינון ולא שנה:

ויאמר אליו אני אל שדי. מאי משמע דעד השתא לא קאמר אני אל שדי. אלא הכי תאנא. עבד קב"ה כתרין תתאין דלא קדישין לתתא. וכל אינון דלא אתגזרו. יסתאבון בהון ורשימין בהון. ומאי רשימא אית בהון. דאתחזי בהו שי"ן דלי"ת ולא יתיר. ובגין כך אסתאבון בהו ואתדבקון בהו. בתר דאתגזרו. נפקין מאלין. ועאלין בגדפי דשכינתא. ואתגליא בהו יו"ד רשימא קדישא. את קיימא שלים. ואתרשים בהו שד"י. ואשתלים בקיומא שלים. וע"ד כתיב בהאי אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים. שלים. דהשתא את חסר. ברשימא דשי"ן ודל"ת. גזר גרמך והוי שלים ברשימא דיו"ד. ומאן דאיהו ברשומא דא. אתחזי לאתברכא בשמא דא. דכתיב ואל שדי יברך אותך. מאי אל שדי. ההוא דברכאן נפקן מניה. הוא דשליט על כל כתרין תתאין. וכלא מדחלתיה דחלין ומזדעזעים. בגיני כך. מאן דאתגזר. כל אינון דלא קדישין אתרחקן מניה ולא שלטין ביה. ולא עוד אלא דלא נחית לגיהנם. דכתיב ועמך כלם צדיקים וגו' (כל אינון דאתגזרו איקרון צדיקים. ובגין כך לעולם ירשו ארץ. דלא ירית האי ארץ אלא ההוא דאקרי צדיק. אוף הכא ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ וגו'). א"ר אבא זכאין אינון בעלמא דין ובעלמא דאתי. זכאה חולקיהון דאתינא למשמע מלין אלין מפומיכון. כלכו קדישין. כלכו בני אלהא קדישא. עלייכו כתיב זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה. כל חד מנכון אחיד ואתקשר במלכא קדישא עלאה. ואתון רברבין ממנן תריסין מההיא ארץ דאקרי ארץ החיים. דרברבנוהי אכלין ממנא דטלא קדישא:

פתח רבי אבא ואמר. אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו וגו' ויעזקהו ויסקלהו וגו'. הני קראי אית לאסתכלא בהו. אמאי כתיב שירה. תוכחה מבעי ליה. לידידי. לדודי מבעי ליה. כמה דכתיב שירת דודי. כרם היה לידידי בקרן בן שמן. אסתכלנא בכל אורייתא ולא אשכחנא אתרא דאקרי קרן בן שמן. אלא הני קראי הא אוקמוה חברייא בכמה גוונין. וכלהו שפיר והכי הוא. אבל אשירה נא לידידי. דא יצחק דהוה ידיד. ואקרי ידיד עד לא יפוק לעלמא. אמאי ידיד. דהמין רחימו סגי הוה ליה לקב"ה ביה. דלא אתעביד עד דלא אתגזר אברהם אבוה ואקרי שלים ואתוסף ליה ה"א לאשלמותא. וכן לשרה (הכי) האי ה"א אתייהבית לה. הכא אית לאסתכלא. ה' לשרה שפיר. אבל לאברהם אמאי ה"א ולא יו"ד. י' מבעי ליה. דהא הוא דכר הוה. אלא רזא עילאה הוא סתום בגוון. אברהם סליק לעילא ונטיל רזא מה"א עלאה דאיהו עלמא דדכורא. ה"א עלאה וה"א תתאה. האי תליא בדכורא והאי בנוקבא ודאי. ובגין כך אברהם סליק בה"א לעילא. ושרה נחתא בה"א לתתא. תו דכתיב כה יהיה זרעך. ותאנא זרעך ממש. דהוה שארי למיעל בהאי קיים. ומאן דשארי למיעל בהאי קיים עאל. ובגין כך גיורא דאתגזר גר צדק אקרי. בגין דלא הוה מגזעא קדישא דאתגזרו. ועל דא מאן דעאל בהאי שמיה כהאי אברהם. בגין כך כתיב ביה כה יהיה זרעך זרעך ממש. ואיתמסר לה ה'. ואי לאו דאתמסר ה"א לשרה. הוה ליה לאברהם לאוליד לתתא. כמה דהאי כ"ה אולידת לתתא. בתר דאתמסרת ה"א לשרה אתחברו תרין הסי"ן כחדא ואולידו לעילא ומאי דנפק מנייהו הוא יו"ד. בגיני כך יו"ד הא רישא דיצחק דכר. מכאן שארי דכורא לאתפשטא. ועל דא כתיב כי ביצחק יקרא לך זרע. ביצחק ולא בך. יצחק אוליד לעילא. דכתיב תתן אמת ליעקב. יעקב אשלים כלא. ותימא וכי אברהם בהאי אתאחיד ולא יתיר. והא כתיב חסד לאברהם. אלא חולקא דיליה כך הוא. בגין דעבד חסד עם בני עלמא. אבל לאולדא. הכא אחיד ואסכא שריא. ועל דא לא אתגזר אברהם אלא בן תשעים ותשע שנה. ורזא דמלה הא אתיידע ואוקימנא במתניתא דילן. ובגין כך יצחק דינא קשיא נפק לאחדא לחולקיה. ולאולדא חסד איקרי. ועל דא יעקב אשלים כולא מהאי סטרא ומהאי

ומהאי סטרא. מסטרא דאחידו אברהם ויהיב לאולפן לעילא. הוא שלימותא. מסטרא דאתחזי ליה לאולדא מההוא לעילא הוא שלימותא. ועל דא כתיב ישראל אשר בך אתפאר. ביה אתאחידו גוונין מעילא ומתתא. ועל דא כתיב שכה(?) שירה. דכתיב אשירה נא לידידי. שירה ודאי. דהא אקרי לאולדא דכר. דהא אקרי ידיד עד לא יפוק לעלמא. ואיהו דאמרי. אשירה נא לידידי דא אברהם. כד"א מה לידידי בביתי. ואברהם ירית ירותא דאהבה הולקא דא. אבל מה דאמינא דלא יהיב הכי הוא שירת דודי לכרמו. דא קב"ה דאקרי דודי. דכתיב דודי לי ואדוס(?). ידידי אחיד בדודי דכר. ומניה אתנטע כרם. דכתיב כרם היה לידידי בקרן בן שמן. מאי בקרן בן שמן. אלא במה נפיק האי כרם ובמה אתנטע. חזר ואמר בקרן. מאי קרן. דכתיב בקרן היובל שארי. והאי קרן אתאחיד בשוקא דכר דאקרי בן שמן. מהו בן שמן. כד"א בן חורין. ותרווייהו חד מלה. שמן דמתמן נגיד משחא ורבו לאדלקא בוצינין. ובגין כך בן שמן ודאי. שמן ורבו נגיד ונפיק והדליק בוצינין. עד דנטיל ליה וכניש ליה האי קרן. דא אקרי קרן היובל. ובגיני כך לית משיחותא דמלכותא אלא בקרן. ועל דא אתמשך מלכותא דדוד. דאתמשחא בקרן ואתאחיד ביה. ויעזקהו בהאי עזקא דאסחר לכל סטרין. ויסקלהו. דאעדי מניה ומחולקיה כל אינון רברבין כל אינון תריסין כל אינון כתרין תתאין. והוא נסיב ליה להאי כרם לחולקיה. דכתיב כי חלק יי עמו יעקב חבל נחלתו. ויטעהו שורק. כד"א ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת. כלה כתיב בה"א. מכאן שארי אברהם לאולדא לעילא. ומהאי נפקא זרע אמת. כלה זרע אמת ודאי. היינו דכתיב כה יהיה זרעך. וכלא חד מלה. זכאה חולקיהון דישראל. דירתו ירותא קדישא דא. סופיה דקרא. ויבן מגדל בתוכו. מהו מגדל. כד"א מגדל עוז שם יי' בו ירוץ צדיק ונשגב. בו ירוץ צדיק ודאי. וגם יקב חצב בו. דא תרעא דצדק. כד"א פתחו לי שערי צדק. מאי משמע דכל בר ישראל דאתגזר. עייל בתרווייהו וזכי לתרווייהו. ומאן דקריב בריה לקרבנא דא. עייל ליה בשמא קדישא. ועל דא מתקיימין שמיא וארעא. דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. והאי מאריה דהלולא דא זכה לכלא. למחזי קב"ה אנפין באנפין בהאי יומא. זכאה חולקנא דזכינא להאי יומא וזכאה חולקך עמנא. והאי ברא דאתייליד לך. קרינא עליה. כל הנקרא בשמי וכו' יצרתיו אף עשיתיו. וכתיב וכל בניך למודי ה' וגו'. אוזפוה לרבי אבא תלת מילין. אמרו ליה. האי מארי דהלולא אוזפיך זכה לכולי האי. בגין דקיים קיומא דמצוה. אמר מאי היא. אמר ההוא גברא. דביתאי אתת אחי הוות. ומית בלא בנין. ונסיבנא לה. ודא הוא ברא קדמאה יהוה לי מנה. וקרינא ליה בשמא דאחי דאתפטר. א"ל מכאן ולהלאה קרי לי אידי. והיינו אידי בר יעקב. ברכין לון ר"א ואזיל לארחיה. כד אתא. סדר מלין קמיה דר"ש ודחיל למימר לר"ש. יומא חד הוה קמי דר"ש. ואמר ר"ש מאי דכתיב ויפול אברם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר אני הנה בריתי אתך. משמע דעד דלא אתגזר הוה נפל על אנפוי ומליל עמיה. בתר דאתגזר קאים בקיומיה ולא דחיל. אני הנה בריתי אתך. דאשכח גרמיה גזיר. א"ל רבי אבא. אי ניחא קמיה דמר דלימא קמיה מאינון מילי מעלייתא דשמענא בהאי. אמר ליה אימא. אמר ליה דחילנא דלא יתענשון כל ידאי. אמר ליה ח"ו. משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'. סח ליה עובדא וסדר קמיה כל אינון מלין. אמר ליה כל הני מלי מעלייתא הוו טמירין גבך ולא אמרת להו. גוזרנא עלך דכל תלתין יומין אלין תלעי ותנשי. ולא כתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות. וכך הוה אמר. גוזרנא דבאורייתא דא יגלון לבבל בכל מי החברייא. אלם דעתיה דרבי אבא. יומא חד חמא ליה רבי שמעון. א"ל פופסרא דלבך באנפך שכיחי. אמר ליה רבי לא על דידי אלא על דידהו. אמר ליה ח"ו דאתענשו. אלא בגין דמלין אתגליין בינייהו כל כך. וכד יגלון בני חברייא ילפון אינון ארחין ויתכסיין מלין בגווייהו. דהא מלין לא אתגליין אלא ביננא. דהא קב"ה אסהכים עמנא. ועל ידנא אתגליין מלין. א"ר יוסי. כתיב אז יבקע כשחר אורך וגו' זמין קב"ה לאכרזא על בנוי ויימא אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח. והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך:

הלכות מילה

טעמי מילה ומעלתה ועל מי מוטלת ותנאי המוהל והילד חמנה ואיזו דוחה שבת ויום טוב ודיניה והנהגותיה:

(א) טעם מצוה זו. כדי להחליש האבר וכח הקושי ולחסר ההנאה ולמעט המשגל. ולעשות אות קבוע בבשר להיות ברית ויהא לעומת יחוד אות גמורי שיקבלם. ובאות זו נקרא תמים ונכנס באמונה היחוד והברית אברהם אבינו. והוא עדות על היחוד והאמונה. וכלי זיינו של הש"י הוא שם שדי והמהול חתום בבשר שם זה (בנחירים בין בזרוע הלים במילה יוד) והרי הוא הגור כלי זיינו של הש"י. ובזוהר אמר ר"א זכאין אינון ישראל דקב"ה אתרעי בהון מעמין דפלחי למזרית ויהיב לון האי קיימא דא (מ"ע): (ב) מצות מילה היא כקרבן. כשם שדם הקרבן מכפר כן דם המילה. וע"כ מטהר בשמיני כמו קרבן מיום השמיני ירצה. וכשם שכתוב בקרבן ואכלו אשר כופר בהם כן עושין סעודה ביום המילה. וגדולה מקרבן שהוא בגופו נאבר שבכל גידי האיברים הקרים בו (שע"כ נקרא ראש הגויה ראש כל הגוף) וע"כ נכתב לו כאלו סקד עמנו לובח. ובזוהר זכאין אינון ישראל דעבדין קורבנא ברעותא דקב"ה דמקריבין בנייהו לתמניא לקרבנא (שם): (ג) היא המצוה

שהמצוה שלוה ה' שיקיימו זרע אברהם אוהבו ועליה כרת ברית עמו ועם זרעו אחריו. וי"ג בריתות נכרתו עליה (רומזים לי"ג מדות) ודוחה שבת ונגעים. ולא נתלה למרע"ה עליה אפי' שעה א'. ואברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל. ואילמלא היא לא ברא ה' עולמו (שם): (ד) שקולה נגד כל התורה והמצות. ובזכותה מקבלין פני שכינה והש"י שומע תפלתן אפי' הטלו. ואליהו בא לברית מילה ורואה ומעיד (וע"כ נקרא מלאך הברית) ובשבילה נצולין מגיהנם כי אברהם אבינו עומד על פתחה ואינו מניח לנימול ליכנס תוך מבוע הגמית. וכה מקבלין אלהותו יתעלה ובשבילה נבקע הים ובזכותה ירשו הארץ לאחוזת עולם ובהבטחם נגן. ועל ידה הוכשרו שאוך כלין נגלות. ומסרו נפשם עליה. ובמצוה קיימת נשבית קיום העולם באמת (שם): (ה) מ"ע על האב למול בנו (ואין האשה חייבת למול בנה) לא מלו האב חייבים ב"ד למולו כשאר כוחו דאב. לא מלוהו ב"ד. כשיגדיל חייב למול א"ע. לא מל חייב כרת בכל יום שעובר (יו"ד סי' רס רס"א): (ו) אין מלין גם של אדם

שלא מדעתו. עבר ומל והאב מוהל ורצה למול חייב ליתן לו עשרה זהובים. ומי שרצה למול בנו בשבת ובא אחר ומלו פטור מי"ז. ולדידן אין נ"מ. דבזה"ז אין מגבין הי"ז רק אי תפס לא מפקינן מיניה. וא"כ אין מגבין אפי' היה בחול והתפס לא מפקינן אפי' היה בשבת רמא:

(ז) האב שיודע למול אינו רשאי לעשות שליח למול (והעושה כן מבטל מ"ע. רק ימול בחיתוך ופריעה. וי"א דיכול לכבד אחר) רק כשדוחקה לו השעה. וכשאינו יודע למול ויש מוהל רק בשכר ב"ד גוערין בו. ואם עומד במרדו ואין יד האב משגת ליתן שכר ב"ד כופין אותו כשאין אחר. וכשאין בידיהם לכופו או שאין שהות. רשאין להסיתו ולומר לו מול והכלם תתפלך ואח"כ לשחק בו (רסא רסד): (ח) כשהאב אינו בקי ונתן המצוה לאחר אסור לחזור. ואם חזר הוי הזיה. ואין מועיל בזה קבלת קנין (ומותר לקרותו רשע. וכשמתנה בעודה מעוברת יכול לחזור) אבל השבע לו כופין אותו לקיים. ואם נתנה לא' וגם היה בעיר וסבר שלא יבא בזמן המילה ושלח אחר מוהל אחר והוזן כך בא הא'. ימול הא'. ואם האב מוהל וחשב שלא יוכל להיות שם בעת המילה וכיבד לאחר והודע שבא בתוכה בעה. אפי' התחילו בצרכי מילה שהמוהל הכין עצמו למול ימול האב ואין עליו שום עונש או תרעומת. וכן כשהאב אינו בקי וכיבד לא' ואח"כ אירע לו מוהל צדיק גדול או בקי יותר יכול לחזור (ואפי' נשבע יתירוהו) אבל אם רק אוהב את הב' יותר א"י לחזור. וכ"ש כשנשבע לו שאין להתירו שלא מרצון הזוכה. ומי שכיבד לא' למול בשכר כ' זהובים ובתקיעת כף שלא יחזור ויתנה לחבירו סנדק. והמוהל דר במקום רחוק ונסע ובא ביום המילה למלותו. והאב חזר ונתנה להבירו ולא הודיע למוהל קודם יום המילה והמוהל לוה על מלונו וטרחו ובשתו. ופסק מורה א' ביתירו ג' שה"כ להאב ואין להוש לטענות המוהל. לא יפה הורה ואין להתיר רק ברצון המוהל. וב' מוהלים שנתכבדו א' לחתוך וא' לפרוע. יכול לומר א' לב' נטול גורל והזוכה יזכה בכל המצוה (רסד מ"ע): (ט) כיבד האב לא' וקדם אחר ומל. לא מפקינן מיניה עשרה זהובים (מ"ע): (י) אסור א"י ליתן שכר לאחר למולו אפי' ליכא האב או מת. ואז המצוה על היורשים שגדולים או האפוטרופוס (ואחי הילד קודם לאפוטרופס. וה"ה קרוב אחר) ואי ליכא מוטל על הב"ד כנ"ל. וכהיום מי שהאב היה רגיל ליתן לו למול בניו הראשונים זוכה גם בזה (רסד מ"ע): (יא) כהן הבקי למול קודם לכל אדם. ויש לבחור אחר מוהל היותר צדיק. ובלבד שיהא בקי כראוי (שם): (יב) אפי' עבד וקטן וערל (שמתו אחיו מחמת מילה) כשר למול (אבל מפר ברית לא) וישראל גדול היודע. קודם לכולם. ואפי' התחיל א' מהנ"ל למול ובא גדול יפסיק באמצע החיתוך ויגמור הגדול. ואם התחיל לחתוך הפסול למול וגמר הכשר מותר (רסד): (יג) אשה לא תמול אפי' ליכא קטן ישראל גדול אם אפשר לטרוח ולהביאו ביום הח'. ואם יבא לאחר הזמן תמול האשה וכ"ש בדליכא לגמרי (שם): (יד) נכרי אפי' מהול לא ימול אפי' ליכא קטן ישראל אם אפשר לטרוח ולהביאו אפי' לאחר הזמן. ובדליכא כלל ימול וצריך אח"כ להטיף ממנו דם ברית (וי"א שא"צ) ומומר לכל התורה או לערלות דינו כנכרי. ובני קטורה כשרין למול. וי"א דפסולין. ומומר הנימול כשר למול (שם): (טו) תינוק שצריך למולו תוך ח' מפני סכנה. כל המקדים יותר ימול אפי' נכרי. (וא"צ לחזור כלל אחר ישראל אך יהא ישראל עומד על גביו) וצריך ישראל להטיף ממנו דם ברית בזמנו או אח"כ אם לא היה אפשר בזמנו אפי' מלו ישראל. ואם נשאר ציצין המעכבין וכל שכן כשמל ולא פרע. יגמור ישראל המילה בזמנה או כשיתרפא. וזוכה בו מוהל הראשון כשהוא ישראל גדול (שם): (טז) ראוי לתקן שלא ימול אדם בלי רשות מב"ד. ועד כ"ה או למד שנה לא יותן רשות רק לאב למול בנו. אך ימול בפני חכמים ובקיאים בדבר (מ"ע):

(יז) קטן שהוא ירוק (כל מין ירוק. כזהב או כרתי או כחול) או אדום לא ימול עד שיחזור למראה של' הקטנים. ותינוק שלא קבלו טבורו כראוי ויצא דם רב אין למולו עד שיתחזק ויבוא לו דם אחר. ויזהר מאד מלמול ולד שבנו הם חולי (רסג): יח) חלה כל גופו (כגון איספאת נמירתא) והבריא. ממתין לו משנתרפא ז' מעת לעת ומל אותו. ואין חילוק בין גדול לקטן. ואם חלה בא' מאיבריו כגון כאבו עיניו מעט. וכשחולין הרבה עד שזותין דמעות או דם או שהיה בו ריר מתחלת חוליו הוי כחולי כל הגוף) וכיוצא. מל אותו מיד כשיבריא. והוא שחזר לאיתנו הראשון ממש. ואם הבריא ביום ה' ימול או והמחמיר להמתין עד מחר אין מוסיפין אותו זה בי, ביום הבראה דחולי קטן או בז' להבראה דחולי גדול. וי"א שימתין למחר (רסב רסו): (יט) אשה (אפי' בהמיה מב' נשים. וכן אם שמתו ב' בניו מב' נשיו) שנהגים למול בניה ראשי ומת (מחמת מילה. כל שלא הבריא אחר המילה ומת) שני

ומת. לא תמול הג' (וה"ה הד' וה') עד שיגדל ויתחזק כחו. אחיות ומלה עתידה ליתן הדין. וכן מלה בנה ומת וגם אחותה (בין מהאם בין מהאב) מלה בנה ומת. שאר האחיות מהאב או האם לא ימולו בניהם עד שיגדלו. ותינוק בן ג' שנה שלא נימול עדיין לפי שמתו אחיו מחמת מילה כה'. אם רואין שהוא בריא וחזק כשאר בני ג"ש ומראה פניו להוב ולא ירוק. ימולו אותו ביום זך האויר. ואיש ואשה שמלו בניהן א' וב' ומתו מחמת מילה וגירשה ונשאו לאחרים וילדו בנים. לא ימולו עד שיגדלו (רסג): כ) נולד מהול. מטיף ממנו דם ברית במקום בעור העטרה (ולא יברך לשמה וי"א לברך גם להכניסו. והמברך לא הפסיד) ואומר אשר קידש ידיד. וי"א שאין מברכין עליו שום ברכה רק בנראה לו ערלה כבושה. ואפי' בספק מברך) בזמנו אם אפשר. ואינו דוחה שבת. (וכשעבר והטיף בשבת נ"ע אי מהני. וכשמטיף דם ברית יבדוק יפה במיבוש היד (במחט. באצבע בזכוכית וטופרה. ולא בברזל) ובמראה עינים שמא ערלה כבושה היא שהעור נדבק מאוד בבשר). וכשהוא כן ימול בברכה ולא בשבת (וי"א אפי' בשבת) וכשיש בו ציצין המעכבין דוחה) או שינוי אחר. ויזהר איך למולו. וממתין לו הרבה ואינו תופס ליום ח'. שלא יביאהו לסכנה (רסו מ"ע): (כא) מת קודם שימול. מלו על קברו בצור וקנה בלי ברכה וקורא לו שם. וכשקברוהו תוך ח' בלי מילה מותר לחטט (אפי' אחר זמן. וי"א דאיזה ימים אחר מותו לא יפתח הקבר ולמולו. וכשלא קברוהו עד שמתה גם היולדת וקברוה עמה על יד ימינה ושכחו למולו. לא יפתחו הקבר. אך קורין לו שם (שם : (כב) אסור למול נכרי אפי' בחול ושלא משום רפואה (ובדאיכא משום איבה שרי בכל גווני וי"א דכשרואין שמכוין הנכרי לרפואה כגון שצריך לחתוך ערלתו מפני מכה) מותר. והגרים שמבקשין למול אחר י"ג שנה אסור למולן. וי"א מותר ומצוה (שם : כג) היתה נכרת ברית הערלה ימול בין בזמנה בין שלא בזמנה. אבל נמול כהוגן ואח"כ גדל בשר במילתו עד שאינו נראה מהול. אעפ"י שצריך לחתוך הבשר. אם היה בו נברת אסור. גם המשוך צריך לחזור ולמול (רסו): (כד) נתגלה העטרה והערלה קיימת ימול בברכה (מ"ע): (כה) זמנה מהנץ החמה ביום ח' ללידה (ודיעבד יצא מבעלה עמוד השחר. ואם חושש שיהא אנוס אח"כ להמתין המצוה מותר לכתחילה עד לאחר הכוכבים (ואפי' שלא בזמנה אינה אלא ביום. וזריזין מקדימין ומלין מיד בבוקר. וימחו בחזן המאריך בשבת ויו"ט כשיש מילה נבהכ"נ עד אחר חצות. והאב (והאם מותרת לאכול) כמל (ואם לאו וכיבד למוהלים ובעלים שלוחים ואסור דאכורים לאכול. וכשמילה שלא בזמנה נ"ע) מותר לאכול ולעשות כל מלאכה) אסור לאכול קודם המילה ולעשות כל מלאכה (שבהא"ח סי' רל"ב) ואפי' התחיל פוסק. ואפי' מעמיד א' שיזכירו נ"מ. וה"ה בפדיון הבן. ותינוק שלא נימול בזמנו מחולי והבריא ואביו רוצה לעכב מילתו עד ע"ש (וכשמעכב לא ימול אז) כדי שיאכלו הבכורים על הסעודה. הוא מגונה מאוד. ואסורין לאכול במילה שלא בזמנה. ואסור לאסותה למול בע"ש (רסב): (כו) מל בליל ח'. מטיף דם ברית ביום ח'. ולא בשבת (וי"א אפי' בשבת) וה"ה במלו ביום תוך ח'. וי"א דנימול תוך זמנו או אח"כ ובלילה לא יצא וא"צ להטיף) נאנס או נתעצל ולא מל עד בין השמשות דיום ח'. עדיף למול אז מביום ט' (שם מ"ע): (כז) יוצא דופן ואנדרוגינס ומי שיש לו ב' ערלות זו על זו או ב' גידין. ימול לח' (שם): (כח) נולד בין השמשות. מונה לו מהלילה וימול לט' ספק ח'. ואם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור (לאויר ממש. ולא לבית החיצון מבע"י או שמעוהו בוכה. אפי' נולד אחר כמה ימים מונה לו ח' מיום שיצא ראשו, ורוב עם פדחתו כרובו) או שמעוהו בוכה (אבל אמרה אמו שהיה מונח בכסנה ולא היה לה חבלי לידה כלל. אפי' שמעוהו בוכה מונה מיום הלידה) ואם היתה ישינה ושמעוהו בוכה נ"ה כילוד לקולא. וכשיום הח' בשבת אינו נימול. ואפי' בחול יש לומר דאין למולו עד ח' ללידה (שם רסו): (כט) נולד כשנראו ברקיע כוכבים קטנים מאוד. אפי' היה הרקיע מזהיר כאור היום. אף שהוא יותר מי"ג מינוט והוי עד שנראו ג' כוכבים בינונים. ימול ביום ח' מיום מחר אם לא יהא שבת או יו"ט א' (שם מ"ע): (ל) אם לאחר כשהוציא ראשו נראו ג' כוכבים בינונים. הוי לילה וימול ביום ט' אפי' הוא שבת. ואם שהו בין הוצאת הראש לראיית הכוכבים. אם לפי השיעור נראה להם שהיה יום בהוצאת הראש. ימול לח' אפי' בשבת (ודבר זה אינו אלא בתפלה לא להקל ולא להחמיר) וכשאין יכולין לידע אמריך עתה מלך. וכשהוא בע"ש ימול בשבת. ובמו"ש ימול ביום א' (שם): (לא) מותר למול שלא בזמנה ביום ה' או ו' (כגון שלא יכלו למולו קודם מפני יו"ט) ולא נגר (רסו): (לב) מילת ישראל בזמנה (ושלא בזמנה אפי' לא היה אפשר למולו

למוהל קודם שבת שהיה הו"ל אינה דוחה וכשחל בשבת בשוגג או מזיד מהני וא"צ להטיף דם ברית. והפריעה ומציצה דוחה שבת ויו"ט. אפי' פירש חוזר על ציצין המעכבין. ועל שאינן מעכבין. לא פירש אחר פירש אינו חוזר. ונותן עליה אספלנית וכמון ורטיה וכיוצא בזה שאסור לחולה שאב"ס. וכן לשאר צרכי רפואת מילתו דינו כחולה שב"ס. אך לכתחלה יכין מע"ש (רסו): (לג) לא יטלטל הסכין אחר המילה (אפי' לפני המילה לא יטלטלו בהגס) להצניעו במקום שמותר לטלטל ואפי' לצורך גופו ומקומו (וי"א דמותר לטלטלו להצניעו בחצר מעורב (ולא יטלטלו בהגס. כל שאינו לצורך המילה. אפי' כשאינו צריך לו עוד באותה שבת) ומשמש והניחו מידו לא יגע בו. ויש מקילין להצניעו באותו חדר שלא יאבד אך אסור לקחתו משם. ובעודו בידו מותר לטלטלו לכ"מ שרוצה להצניעו ואסור לרחצו. ויזהר שמיד שחתך הערלה ועודה בידו יזרקנה לעפר. וכשאירע שזרקה מידו קודם מותר להגביהה כדי לתתה בעפר המוכן לה. ואא"כ הוי מוקצה (שם): (לד) מכשירי מילה. כיון שהיה אפשר לעשותן מאתמול. אין דוחין אפי' שאם ולא עשאן או עשאן ונאבדו. ואפי' איסור ד"ס לא הותר במילה ואפי' הדהם בשבילו לפיכך לא יעשה סכין (ואפי' להשחיזו אסור) למול. ואין מוציאו מבית לבית דרך גגין וחצרות ומבואות שלא עירבו ואפי' דרך כרמלית ואם שכחו בגג וחצר מותר להביאו מזה לזה אפי' שירב כל בית עם חצר שלו (שם): (לה) לא יביא התינוק לבהכ"נ דרך חצר שאינה מעורבת או כרמלית אפי' ע"י נכרי כשיכול למול בבית (אבל כשיש אונס ועבור ברי) וי"א דמותר. ויש לנהוג כן במקומות שנהגו להביאו לבהכ"נ ע"י שאחד נותנו לחבירו והוא לחבירו בפחות מד"א. שיוציאוהו מרה"י ויכניסוהו ע"י נכרי. או יעשו ככסוי במ"ו. ולא יוציאוהו ויכניסוהו ע"י ב' שזה עוקר וזה מניח (שם): (לו) בימי התלמוד אם לא היו רוחצין הולד בחמין לפני המילה ואחריה וכג' למילה היה מסוכן. ובשנגע לו להם בשבת לרחוץ לפני המילה היה דינו כסיכון שאיזמל. ואם לרחוץ לאחריה היה דינו כשתיקת כמים. וכן ג' למילה שבשבת החמו אפי' ע"י ישראל כשלא הכינו מע"ש. ועכשיו לא נהגו כלל ברחיצה בקצת מדינות. ודינו שם לרחוץ בשבת כשרצו מחינת כל הדם שאסור אפי' בשהוחמו מבע"י (ופניו וידיו ורגליו מותר; ובמדינות אלו נהגו לרחצו לפני המילה בשהוחמו מע"ש (ובדליכא לא יחם ומביא משל נכרי) ולאחר המילה במו"ש. ובסיום ג' בשבת ואחין שצריך לרחצו מכינין מע"ש ויחמוהו בשבת ולא יעבור כדין. או ישימו נכרי במים. ובשנשפכו החמין אומר לנכרי להביא שהוחמו לנכרי ולא יאמר לו לחמם בשבילו. וי"א דבשאפשא אומר שצריך לרחצו מותר ע"י נכרי ובלי אמירתו. אם הנכרי עשה מעצמו מותר. ובאומר לעשות בשבילו מחלוקת הפוסקים) וכ"ז בשבת. אבל כשרואין שיש לחוש לסכנה שלא ירחצוהו אחר המילה. ירחצוהו ויחללו עליו שבת כשאר חולה שיש בו סכנה. וכשירחצוהו לפני המילה יזהרו מלשרות כדין נמים או ישימו נכרי במים. וכשנשפכו החמין לא יאמר לנכרי לחמם בשבילו (או"ח שלא): (לז) לא ישחוק סממנים ולא יעשה אספלנית ולא יטרוף יין ושמן. לא שחקן מע"ש לועס בשיניו דרך שינוי ונותן. לא טרף מע"ש נותן זה לעצמו וזה לעצמו. וכן לשאר חולה אפי' לא ידע מע"ש שיצטרך לטרוף לו יין ושמן לא יטרוף בשבת שאין סכנה שם): (לח) לא יעשה לו כעין כיס דהוא להכניס ראש הגיד עם העטרה ולקושרו שלא יחזור העור לכסות העטרה. אבל כורך עליה סמרטוט. לא כרך אם מע"ש כורכה על אצבעו ומביא אפי' מחצר אחרת שלא עירבה או דרך כרמלית אבל לא מר"ה (שם): (לט) נתפזרו הסממנים בשבת קודם המילה. ימול ועושה אחרים (ע"י שינוי. ובצריך לשחוק. דוחה המילה לאחר שבת. וכ"ז כשלא היו לו כמים מע"ש) וכ"ש בנתפזרו אחר המילה ובזה מותר גם לשחוק (שם): (מ) שכח להביא הסכין מע"ש אומר לנכרי להביאו בשבת ולא דרך ר"ה. זה הכלל דבר שאסור לעשות בשבת משום שבות מותר לומר לנכרי לעשותו בשבת. והאסור משום מלאכה אסור. ולכן מותר ליקח מוהל מע"ל תיחום מהכוהל ע"י נכרי. ואסור לכותבו. וי"א דמותר אמירה לנכרי במקום מצוה אפי' בדבר שאסור מה"ת. ובמילה יש לסמוך ע"ז אפי' לענין מכשירים כשא"א למול היום בע"א (שם): (מא) המכשירין שאין דוחין שבת גם יו"ט אין דוחין. רק שוחק כמון וטורף יין ושמן (שם): (מב) מי שלא מל או לא פרע מעולם לא ימול או יפרע (והאב מותר) בתחלה בשבת או יו"ט (ובב' דגליות מותר) כדאמר במוחזק (שבאין אחר ויודע שיכול מותר) ואם כבר מל פעם א' מותר. ובשאומר רק כ"לן וא"צ לבדיקה ראיה (שם): (מג) הנולד ע"ש או עי"ט בין השמשות ואפי' בזוית רק ראשו ויצא כולו אח"כ. אינו דוחה שבת או יו"ט וימול למחרי שבת הב"י. וכשחל שבת ויו"ט סמוכים נמול לי"א. וכשחל ר"ה ביום ה' נמול לי"ב. ואינו דוחה אפי' יו"ט ב' דגליות. וי"א דדוחה (וכן כ"ד שאינו דוחה שבת דוחה ב' דגליות) וי"א דודאי שלא בזמנו כגון נולד בע"ש בה"ש ובשבוע שאחר כסק חלו ב' י"ט דגליות ביום ח' וכו'. אינו דוחה גם ב' דגליות וימול לי"ב. ואין מוחין בהמל ודאי שלא בזמנו בב' דגליות. וי"א למחות. וי"א דמותר ולא בב' דר"ה) אבל מי שספק ח' שלו ביו"ט ב' אפי' דר"ה. ימול או ובוי זריז (רסו): (מד) אם לא קשתה בלידתה בה"ש ולא היו לה חבלי לידה עד כניסת שבת. אפי' בתחלת הלילה ילדה מיד י"א שמא הוציא ראשו קודם שבת וימול בשבת. אבל נמשך זמן קשויה בה"ש וילדה בתחלת הלילה ימול בע"ש. דקרוב שהוציא ראשו לפני שבת. ואפי' היולדת והמילדת לא ידעו מזה. ואם אמרו שידעו שהוציא ראשו לפני שבת או לא. סומכין להם לדחות שבת או לא. ומשכתח הקבר ואינה יכולה לילך בידוע שהוציא ראשו שם): (מה) שיעור בה"ש הוא קרוב לי"ב מינוט (וי"א י"ג מינוט ותלי') קודם צאת הכוכבים. וכשנולד בע"ש קודם שיעור זה נימול בע"ש. בתוך הזמן נמול ביום ח'. אחר הזמן נמול בשבת. וכשנולד בשבת לפני שיעור זה נמול בשבת. תוך הזמן או אחר הזמן נמול ביום ט'. וכשנראה ג' כוכבים בינונים הוי לילה גמור לכל דבר (שם): (מו) נולד מהול (אפי' נראה מהול רק בעת קישוי) ומי שיש לו ב' ערלות (ב' עורות זע"ז או ב' גידין. ורלוי להזהיר לתוהלים שכשרואין ב' עורות זה על זה לא יפרעו עוד בשבת רק אח"כ) ואנדרוגינוס. וילוד בית שלא טבלה אמו עד שילדה ונכרית שילדה ואח"כ נתגיירה. ומי שנקרעה אמו בשבת ונמצא חי בבטנה. ויוצא דופן. נמול לח' ולא בשבת. וכ"ש המול ונמשכה ערלתו וכסתה העטרה תוך ח' (שם): (מז) טומטום שנקרע ונמצא זכר נמול לח' בשבת. ויש אוסרין (שם): (מח) נולד בחודש הז' נמול בשבת אפי' לא גמרו שערו וצפרניו. וכן נולד לט'. וה"ה בספק בן ח'. אך בזה לא יחלל עליו שבת בשאר דברים אא"כ גמרו סימניו. וי"א דנולד לח' אין נימול בשבת רק בנגמרו סימניו. ובספק בן ח' או ז'. אם גמרו סימניו ימול בשבת ומחלל עליו גם בשאר דבר. ואם לאו אין נימול בשבת (שם): (מט) ממזר נמול בשבת. וכן ישראלית אפי' א"א שילדה מעבד נכרי. אבל לא בן שפחה ונכרית מישראל. ומומר שהוליד מישראלית (ולא ממומרת) נמול בשבת. וכן ישראל שהוליד ממומרת או ישראלית שילדה מנכרי (שם): (נ) בני הקראים (כ"ז שלא ידבר תועה על הרבנים ולא יתלוצצו בדברי חכמי המשנה וש"ס) נכון למול אפי' בשבת. ובני הקראים שבזמננו אסור למולם בשבת. ואם נודע לנו שהולכים בתמימות ומומרים המועדים ואין מדברים תועה על החכמים. י"א שמלין בניהם בשבת כשרוצים לשוב וצ"ע (שם מ"ע): (נא) לא ימולו ב' מילה א' בשבת ויו"ט. אלא המל פורע וי"א שכן נהגו. וי"א שאסור לסלק ידיו משהתחיל למול עד גמר הפריעה וכשסילק מותר גם לאחר לגמור. וי"א שיכול להתמיר לעצמו ולא יורה לאחר לאסור בב'. ובכל מדינות פולין נהגו להתיר בב'. וי"א דמותר בב' ואסור להתמיר) ואפי' בחול אין נכון לחלק המצוה. ובעלי נפש אין מקבלין להצטרף כלל. וכשמחלקין צריך הפורע לכוין לצאת בברכת המל והוא יכוין להוציאו (רסה רסו): (נב) בכל מלין אפי' בצור וזכוכית וכל דבר החותך. חוץ מבקרומית של קנה. ומצוה מן המובחר למול בברזל בסכין או במספריים. והמנהג בסכין (רסד): (נג) כיצד מלין. חותך כל הערלה שהיא העור החופה העטרה. עד שתתגלה העטרה שהיא כל הבשר שבראש הגיד מהוט הגבוה הסובב עד ראשו (ויש שחותך רק מעט מעור הערלה ומתקנו ע"י הפריעה. וצ"ע דמשמע דל"מ ואא"כ פורש (לא פרע כלא מל. והיינו בקטן. אבל מל גדול א"צ לפרוע) ואח"כ מוצץ. ואח"כ נותן עליה אספלנית (ויזהר שיהפך שפתה לחוץ) או רטיה או אבק סמים העוצרים הדם (שם): (נד) כשאר עור המכסה רוב גובה בשר העטרה בין במקום א' בין בכמה מקומות אפי' אינו חופה רוב הקיפה. וכן ברוב הקיפה של חוט לבד אפי' רוב הגובה מגולה. מעכב וחוזר עליה אפי' בשבת וחותך עד שתתגלה רובה לפחות, ומברך שנית על המילה ולא לאחריה. וכ"ז במל ולא פרע. וי"א שיברך הכל אך לא יאמר קיים הילד. ואפי' חוזר על ציץ המעכב הפריעה יברך שנית על המילה ולהכניסו כשאין כאן מהלה בודאי. ובשצריך היקף מדרבנן משום מ"ע לא יברך) ובשאר רק מעט ואין בו רוב בשום אופן אינו מעכב. רק בחול יסירו לכתחלה (שם רסד): (נה) קטן שבשרו רך ומדולדל או בעל בשר הרבה עד שנראה כאינו מהול אף שימול המילה כראוי. אם כשמתקשה נראה מהול א"צ למול שנית. רק ימשוך רכות הבשר לאחוריו ויקשרנו סביב הגיד למעלה מהעטרה אם אפשר. בשיכול שם ולא יחזור למטה. וכשא"א אין חותך כלום. ואם אינו נראה מהול בעת קישוי. חותך בשר המדולדל עד שבעת קישוי יהא נראה.

שלא רק מיעוט העטרה (וכשאפשר למשוך העור ודוחקו לאחורו וקושרו שם עד שיתרפא ולא יתאר למשה. וכן אם היקף אחר שנימול כהוגן נמשך העור ונדבק בעטרה ומיעוטה מגולה סגי. וקטן שלא נימול כך הוי צריך שתהא העטרה מגולה אפילו שלא בעת קישוי (שם): (נז) נולד מהול לגמרי או שהיה רק רוב גובהה ואין הקיפה מגולה. חותך מעט כנגדן כעין שפל העטרה ומטיף ממנו דם ברית. והיכא דמולד מהול אבל לא לגמרי. שהעור חופה רוב גובה העטרה או הקיפה וי"א דה"ה כנולד מהול לגמרי או שבשרק רוב גובה והיקף מגולה) אפי' הטיף דם ברית ביום ח'. כיון שאח"כ נמשך העור וכיסה העטרה ואפי' כשמתקשה אינו נראה מהול אלא קצת שעדיין חופה רוב גובהה או הקיפה. צריך (וי"א שא"צ) למולו ולחתוך כל הבשר מכאן ומכאן עד שיהא נראה מהול לגמרי בעת קישוי (שם): (נח) כל מקום שצריך למול שנים. מנהג שהיא לפנים ולאחריו. וא"צ לומר קיים הילד הזה (מ"ע): (נט) ישגיח שיהא הילד בריא. ויכין מים חמין לרחיצו ובגדים נאים להלבישו כחתן. ואבי הבן והמוהל והסנדק יכינו מחשבתם שתהא זכה לקיים המצוה בשמחה ובכוונה. בפרט באמירת הברכות ועשיית המצוה בפועל. ויטבלו ויסתפרו וילבשו יפה. והרוצה לקשט שמחתו ג"כ ולתקן חטא קרי. ינהוג מיסה יום א' בתענית ובכי ואומר בקשה שבהתרת נדרים אחר קבלת נזיפה. וינקה נפשו כל האפשר שיהא ראוי להקריב קרבן חביב וגדול כזה. והמוהל יראה שצפרניו יהיו מגודלים כראוי ולא יותר מהצורך וישמרם שלא יתקלקלו ויתחכם מחודדים עבוים לתפוס בם יפה עור הפריעה. וכשאין אחר מותר לתקנם בימי אבלו אפי' תוך ג' וכ"ש בשבוע שחל תשעה באב (שם): (ס) המנהג להזמין איש א' (ויחזור אחר איש כשר וצדיק הי"ש. וכן המוהל יהא כשר ומומחה ומוחזק. ולא יקח סנדק ומוהל לאהבת אדם או בשביל תועלת כשאין ראוין) לסנדק (ויש נוהגין ליתן לו עליה לתורה בשבת יום קריאה. וקידם למוהל. והמנהג שלא לעשות סנדק א' לב' ילדים אחים רק כשהאב רוצה או כה' מת) לאחוז התינוק על ברכיו לכשמל והסנדק יהא זריז לבוא בהשכמה. ואם לא בא מיד מעמידים אחר במקומו. ונהגו להדר להיות סנדק (ונהגו להתעטף בטלית. ולא בס"ב. ואין למחות ואשה לא תהא סנדק כשאפשר באיש. ומ"מ עוזרת לבעלה ומביאה התינוק עד בהכ"נ ולוקחו ועושה סנדק. ואיש יכול לעשות הכל בלי אשה רסה מ"ע): (סא) יעשה הסכין חד וחלק כל האפשר. כי אעפ"י שאין פגימה כל שהוא פוסל. מ"מ כאיב ליה. ובפגימה גדולה יוכל לעשותו כרות שפכה. ונכון שיהא מוכן למוהל ב' סכינים. ולהב הסכין לא יהא ארוך או קצר ביותר. ושיעורו כרוחב ד' גודלין (מ"ע): (סב) יש לוקח זוועגיל מכסף ותוחבו על עור הערלה כדי שלא יחתוך בבשר הגיד. ומ"מ נכשל לפעמים שדוחק האבר עצמו בכח בלי בחינה וחותך מהגיד. ע"כ יזהר מאוד לעשותו בנחת ובישוב הדעת. והבקי א"צ לכך. ומרויח שאינו צריך להימק ע"י דחיקת הזוועגיל. ויש שם לו כמו מחט מכסף גם וארוך בלי עוקץ חד בראשו וממשמש בו בעור הערלה דרך הנקב לבחון אם דבוק בבשר הגיד ומפרידו ע"י מחט זו. והוא זהירות שאין בו חק ולא נער כל כך (שם): (סג) יזמין אבק העוצר הדם. ובעת שמל יתנם לאיש מומחה שיושיטנו אליו לעת הצורך. ואלו העוצרים הדם. אפר כירה של עץ. קורי עכביש. קמח של עץ רקוב מחולטת דם סנין (כעין לטין סגווין דראגון) אבק טוליא. עלי הדס כתושים עם פרח רמון. ולמעלה מכולם אבק סימפטיע ויטריאול לבן שמתייבש בחמה בתקופת תמוז. והמעמיד כל דם מכה ע"י נגיעה בטפת דם מהמכה אפי' בריחוק מקום. אם מטביל בגד כ"ש או איזה דבר בדם שנהבל ומפזר עליו מאבק זה וכורך אותו בסמרטוט כמו האבר שהכול ומגריפו. יעזור בלי ספק ויתרפא מהר. ואם המכה נפוחה ימרח עליה עלה הבלאח (ליגן בל"א) כנזכר בשמן זית (שם): (סג) יכין לתת סמרטוטין להניח על המילה ומטפחות לכרוך בהם ותגורות לקשור רגלי הנימול. וש"א לא היה מפה ללפף רגלי הילד אחר המילה שלא תתקלקל ולזה מהרי"ל לכרות מפה של ס"ת ללפף בה (והמר שגם בירידה מותר כה"ג משום ככבה) ואמר דלא פקע קדושתה בכך ויסתרנה מכדי ויחזירנה לס"ת ויתן דבר לצדקה עבור הנאתו מהקדש (שם): (סד) המנהג לעשות כסא נאה לאליהו ז"ל (כי בא לשם) וצריך להזמינו בפה. והמנהג להניחו בשמאל כסא הסנדק. ויש מעמידין הכסאות במזרח לפני הארון ופניהם למערב. ויש מעמידין אותן אחוריהם לצפון ופניהם לדרום (רסה מ"ע): (סה) יכין כלי מלא עפר והוא לתת בו הערלה ולרוק עליו דם המציצה ולדיעת הזוהר ימול על העפר שיפול הדם עליו. ובני מזרח מלין על המים ובולקים אותם בהדם ומיני בשמים) ובשבת יכין העפר מבע"י (שם): (סו) יכין יין לברכת המילה ולמציצה. ובמדינות הללו מרבין בנרות. ויש להדליק י"ב קנים בכותלי בהכ"נ נגד השבטים וב' גדולים לפני הסיכה נגד הלוחות. וגם ידליק נר תמיד שלשה ימים (מ"ע): (סז) ביום המילה קורין לו שם. ויש אדם שכל הנקרא בשמו ילדים רעה גדולה ויש להיפוך. לכן יתפלל אדם שכל הנקרא בשמו יהיו מ מדות טובות ולא יקראו בניו ע"ש אותם שבהם מדות רעות. ואם ב' אחים קראו בניהם אפי' ע"ש צדיק ומתו בלי תולדות אל יקרא לו. ויזהר בשם זה. ואל יאמר הקיים לאבותי שם שלא ישכח ויהא רואה שנקראים אחריהם ונכשלו. וכשאין בניו מתקיימין ידע כי השם גורם. ואם אחד קרא לבניו ג"כ שם זה ומתקיימין. ידע שהמקום גורם וילך למדינה אחרת. ואחד קרא לבניו אחר שמת שהיה לס"ק (מגין אם היה שם י"ד קראו דוד) ולא נתקיימו. ולא יקרא שם אחר רשע או בשם עכו"ם (חוץ אלכסנדר. ובימוי. אלכסנדרי כמובא בתלמוד) [ירושלמי בראשית פ' כרוהא] ובשם אדם נח שם ועבר. רק בשמות שמאברהם ואילך. וי"א שאין להקפיד בשם הקודם. והמרבה על שמו סגולה לו (רסה מ"ע): (סח) צריך המוהל לראות הנולד ולבדוק בגידו ע"כ ביום שקודם המילה אולי יש בו שום חולי זר ויוכל להתיעץ עם אומנים ולא יהא מבוהל בעת המילה. ויזהר להכין צפרניו כדי שיופרד מהאבר ושיקצר רגליו יפה למוהל. ויעיין בדיני המצוה מהנהגיה ובחומשים אותו ימים קודם. ויתחיל ברכותיו בפני שלא יבהל (בפרט כשבת שחם) אפי' הוא זקן ורגיל. ויזמין עשרה על הברית לפרסומי מילתא (ואינו מעכב אם אי אפשר) ויאסף כל המוהלים המצוים שמגיעהו ספיעתם המצוה כהגה. ויחלק צרכי המילה לאחרים שיושיטו לו בעת הצורך. הסכין ביד א'. האבק ביד ב'. כוס למילה ביד ג'. הכלי עם עפר וחול ביד ד'. סמרטוטין ומפות ותגורות ביד ה'. כוס של ברכה ביד ו. וי"א שמעמיד ב' להחזיק ב' רגלי הילד (שם): (סט) יעשה סעודה (והוא ס"מ. ואם מסבה לא עשאה ביום המילה יעשנה ביום אחר. ובמה דמצוה בו יותר מבשלוחו יזהר גם בסעודת מילה ותנוכה) וכבר יין ויקרא לשתות עשרה והמרבה בה משובח. ולא יזמין למי שיודע ש שלא יבוא. והקרואים ואינו בא הוא כמנודה לשמים (והיינו שם כ"ש שאין הגונים ה"ל נילך) ולכן טוב לבטל מה שהשמש קורא לסעודה (רסה): (ע) כשמביא הסנדק התינוק על ברכיו למולו יזהר לקרב ברכיו זה לזה בדוחק שלא יוכל הילד לפול בין רגליו. ואוחז בב' ידיו בתלי הילד בכח או יאחז ב' זולתו ברגליו א' מכאן וא' מכאן (מ"ע): (עא) ימתח המוהל כר תחת עגבות הילד כדי שיעמוד האבר בגובה גלוי לחוץ. ויזהר לנגבו תחלה בפרט כשמתין. וימשמש בו עד שיתקשה ולא מהגוף לחוץ. ויתפוס בכח ביד שמאל באגודל ובב' אצבעות הסמוכות (ואוחז לצורך אגודלו תוך הערלה) בעור הערלה שבראש הגיד מעטרה ולמטה וימשכנה למעלה כדי שיחתוך תחת העטרה. ויזהר לחתוך סמוך לאחיזת אצבעותיו. ולא יטה לצד הגיד או הכיס או לאצבעותיו. ויזהר להתחיל החיתוך מלמעלה (שם): (עב) יחתוך בשמאל הערלה מבין ירכי הילד לחוץ כלפי מעלה קצת מול פניו. וימינו תפיס שכוחה עם הסכין ג"כ לצד מעלה. ומתחיל לחתוך בעליונה של גיד (מתחת לעטרה בשפוע) ותלמידיו. ומוליך מכנגד הגוף והלאה כדי שתתרחק הולכת הסכין וחתיכת הערלה. ולא יגע בימול בגמר החיתוך (שם): (עג) אם משמש העור מידו קודם גמר החיתוך צריך זריזות גדול לחזור ולתפוס מהר ולחתוך במקום חתך ראשון. ואם נתמלא מדם ימצצנו עד שיראה ויבחין לתפוס ולחתוך כראוי. ולא יבך לבכו (שם): (עד) אחר החיתוך יזרק מהר הסכין מידו ויזליך הערלה לעפר המוכן. ויעשה הפריעה מיד פרס יכסה הדם נקב הפריעה. ותופס בשמאלו האבר עד שיתן לצפורן גדלו הימני תוך הנקב ויאחזו בו קרום הפריעה (שלמטה מעור הערלה ודק ממנו) אח"כ ימשוך שמאלו מהאבר ואוחז גם בצפורן גודלו השמאלי הקרום (ויזהר שלא יאחוז ב' צפרניו בנקב בבת אחת) ומושכו בב' צפרניו קצת אליו. ויזהר לקרעו בכח וכה למעלה עד שתתגלה כל גובה העטרה (שם): (עה) וצריך לזה ההרגל הרגיל והלימוד במעשה והרגל ואומנות גדול ובקיאות להגן ידיו שיהיו שם עוד מוהלים. כי לפעמים כשהחיתוך קל. או כל עור הפריעה מכוסה ונראה רק נקב לבן כחוט. ומוהל שאינו בקי מכניס צפרניו שם ותופס בכח העור עם בשר הגיד וקורע גם קצת הבשר שבנקב הגיד וגורם כאב גדול לילד וריבוי דם ויכול לבוא לידי לעשותו כרות שפכה. ולפעמים נעשה החיתוך גדול עד שנחתך גם קצת מחוץ הפריעה ונעשה העור על העטרה כפה לנקב והוא לב וכשמכסהו הדם לא מדע מקומו. לכן ימהר לתפוס העור אחר החיתוך מיד. ואם נתכסה בדם ימצצנו ויראה העור. ולפעמים יש אבר קטן מאוד ואחר החיתוך נשמט תוך הכיס. ותקנתו ליתן אצבעו תחת הכיס עד האבר וידחוק האבר ויצא לחוץ ויתפוס העור מידו בב' ויפרע.

ולפעמים

ולפעמים עור הפריעה גלדי גלדי ונהפך קרום א' עומד אחר החיתוך במקום העטרה וצריך לפרעו והמוהל לא ידע והניח . ופעמים נמצא אחר החיתוך עור דק מאוד ונראה כאילו נעלמה ופורשו ועור הפריעה בתוך והוי כלא מל . ויש שאברו קטן וערלתו גדול ויש בחיתוך . ויש שאין לו ערלה כלל ויש שנראה כנולד מהול ואינו רק אבל ערלתו כבושה וקשה לנגוע בחיתוך . ויש ערלה קשה כעץ ויש רכה . ויש שדבוקה בבשר הגיד ויש נפרדת . מלבד שינויים גדולים כטומטום ואנדרוגינוס . ובכה כמה מינים ויש הדומה להם ואינו כן (שם) : (עו) אחר הפריעה מיד יכניס האבר לפיו וימוץ (אפי' בשבת) עד שיצא הדם ממקומות שבגוף הרחוקים . ומוהל שאין מוצץ כראוי מעבירין אותו . ויש נוהגים אחר המילה לגמוע יין עם הדם שבפיו (ויזהר שלא יבלע ממנו) ולזרוק בפיו על המילה ברפואה . ונדוק (שם) : (עז) אח"כ יפזר האבק בכל צדי המילה ויכרכה בסמרטוטין ויהגם במטפחות ויקשור רגלי הילד שלא יתהפך ויחבול עצמו . וכבוא הגמול לבית יזהירו בחמין ויעיינו במילתו שמא נמשך עור הפריעה למטה וצריך לתקן או שמא צריך לגזור עוד כמה ציצים המעכבים הדם (שם) : (עח) גר שמל קודם שנתגייר . כשמטיף ממנו דם ברית לא יברך כלל והאנדרוגינוס מלין בלי ברכה כלל ואומר קיים את הילד . וכשמוהל מברך עד כורת הברית וא"א קיים את הילד ולא כהם שנכנס לברית ואין עושה לו מי שברך ומשרבמין בעת מילתו שהוא ממזר (ומהרי"ל קרא לו כידור וצוה למולו כהגר בהכ"נ אלא בפתח בהכ"נ) ואין מדליקין נרות . אבל בשאר דברים כזה נוהג (רסה) : (עט) סומים שילדה כשר לכל ענייני מילה ככל המצות אך לא ימול אותו בבהכ"נ . וכשיש בו חשש ספק ממזר או חלל (שלא יבוא על אשה או ישאנה והאחלמן הכשול לכהונה) צריך לפרסמו שלא יטעו בו . ילדה מעבד או נכרי בין פנויה בין אשת איש . אם בא על בת ישראל וילדה בת אסורה לכהן (מ"ע) : (פ) כשיש ב' תינוקות למול מברך ברכה א' לשניהם (ואם ב' מלין . כא' יברך על המילה ועולה גם לב' אם מכוונים זה לברכתו וזה לשמוע . והב' מברך אשר קידש ועולה גם לא') אפי' אין הילד הב' לפניו בעת ברכה כיון שדעתו עליו . רק לא יסיח דעתו בנתיים (ואם בא שלא נבררי המילה או לא היה דעתו על הב' מתחלה . מברך אשר קידש על הא' ומברך שנית על מילת הב' ואפי' בכה ובירך אשר קידש לאחר הא' א"צ לברך שנית על המילה . אלא נוהגו כן . אך הברכין שלא נביא ב' ילדים יחד הבא לכוין לצאת בברכה א' (והמצרים נהגו אחר מילת הא' אומר פסוקים כמלאך הגואל

וכיוצא לנסיח דעת . והוא מנהג ותיקין) אך בב' ילדים של איש א' ומוהל א' לכ"ע יש לנהוג כנ"ל . וי"א שאפי' בזה מלין זה אחר זה ומברכין כל הברכות לכ"א בפ"ע . ויפסק כל צרכי המילה לכ"א בפ"ע . מגה בנר שמדליקין יעשה נר לכ"א (רסה) : (פא) המולד ראשון נמול ראשון כשאין מתעגלין בו (ואם נולד בשעה א' יקרינו מיניהם) ואם הובא לבהכ"נ הנולד אחרון ימול מיד . ואם בא' מילה בזמנה והב' נדחה . שבזמנה קודם . וכשהביאו הנדחה קודם . נימול מיד (שם) : (פב מילה בת"צ כ"שוב . אומרים סליחות ווידוי וא"א למנצח יהי רצון בלאחר קה"ת . ולא והוא רחום ונפילת אפים . וי"א גם י"ר מ"ע : (פג) יש מקומות שא"א תחנה ביום המילה בכל העיר מפני שאליהו בא לעיר . וי"מ שא"א גם למנחה וי"מ שא"א רק בבהכ"נ שהמילה שם (וכפי נהוג . וא"א סיומי מילה בבהכ"נ שאין מלין . וכשבעל ברית מתפלל בבהכ"נ א"א אפי' מלין בבית האורך (בס : (פד) אוק מל בברכה בשאין אחר . ואם כהא עצמו על כהונת אוק . מכניסין המת לחדר וסוגר לבהכ"נ למול בו ויתחר לקבור מתו . ואם אחר על כהונת אוק . יקברו המת קודם אם שיהם יכולים להתקיים ביום זה . ואם לא יוכלו לקברו ביום זה ימול בברכה ולא יאחר המצוה . וי"א כהוא שי"ל בן למול . אם אפשר להקוברים להתפלל בבוקר ולקברו קודם שיוצאים מבהכ"נ יקברוהו תחלה כדי שיוכל לברך להכניסו . ואם לאו יכנס לבה"כ וימול קודם עלינו והסנדק יברך להכניסו . ובדהיינו אחר לא יקח אפי' אבל למול אפי' אחר ג' ימי אבלו . וכשצריכין לו מותר לצאת מביתו לבהכ"נ למול אפי' תוך ג' . ואסור להחליף בגדיו . אך אחר ז' מותר ללבוש בגדי שבת עד אחר המילה (שם) : (פה) תינוק שימול או תינוקת אחר ל' לנידתה שמתו ביו"ט . אם כעת קר ולא אפשר אין לקברו ביו"ט א' אפי' ע"י נכרי . ואם לא נימול לאיזה סבה ומת אחר ל' ביו"ט . אפי' אפשר אין קוברין אותו ביו"ט א' . וביו"ט ב' מסירין ערלתו וקוברין אותו (שם) : (פו) תינוק שנימול או קטנה תוך ל' שמתו ביו"ט . בין גמרו סימניו או לא . אם לא אפשר אין קוברין אותו ביו"ט א' רק ביו"ט ב' ע"י נכרי . ואם אפשר קוברין אותו ביו"ט א' ע"י נכרי . ואם מת ביו"ט ב' קוברין אותו או ע"י נכרי שם : (פז) לא נימול ומת תוך ל' . אפי' גמרו סימניו ואפשר אין קוברין אותו אפי' ביו"ט ב' וע"י נכרי ואפי' לטלטלו אסור . ואחר יו"ט מסירין ערלתו וקוברין אותו (רסג) :

סדר המילה

(א) ביום הברית ישמח מאד ויודה לה' על שזכהו לבן לקיים מצוה גדולה זו להמשיך אותו באות ברית קדש . והמקריב לפניו קרבן תשבח שאין למעלה ממנו (ויזהר מכעס ומכשול ויגזול מלנשואה כגון) הכרת כפול ואוכל פירות בעוסי"ז בסכר הבמה . והעושה מצוה כעלה לא די שאין מקבל שכר אלא גם מקבל עונש . ובזוהר זכאה חולקיה מאן דמקריב האי קורבנא בחדוותא קמי קב"ה . ובעי למחדי בהאי חולקא כל ההוא יומא (מ"ע) : (ב) גדולה שמחת הקב"ה במי שמקיים מצוה הביאה זו בלב טוב . ובזוהר בזמנא דבר נש אסיק בריה לאעלא להאי ברית קרי קב"ה לפמליא דיליה ואמר . חמו מאי בריה עבדית בעולמי . ומנהג המוהל להתפלל ביום המילה ואין דומה לאבל . והמותה בהבל כמותה בחדם לעשות מצוה וכגוזל המת . אם לא במקום שיש מנהג קבוע על פי חכמים (רס"ה מ"ע) :

אומרים למנצח (תהלים ו) למנצח (שם יב) והאב אומר לפני המילה תפלה זו :

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא **שלים**.
בשם כל ישראל :

הִנֵּה אָנֹכִי בָא לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁצִּוָּנוּ יְהוָה (...) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ. לְתַקֵּן אֶת שָׁרְשָׁהּ בְּמָקוֹם עֶלְיוֹן. וַהֲרֵינִי מוֹסֵר בְּנִי לְמוֹהֵל וַאֲנִי מְמַנֶּה אוֹתוֹ שְׁלִיחַ גָּמוּר. שֶׁיָּמוּל אֶת בְּנִי כְּדַת מָה לַעֲשׂוֹת. וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּעֲלֶה עָלַי. כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּי מִצְוָה זוֹ עִם כָּל הַכַּוָּנוֹת הָרְאוּיוֹת לְכַוֵּן בְּמִצְוַת מִילָה וּפְרִיעָה וּמְצִיצָה. וְיִתְגַּלּוּ הַחֲסָדִים בְּמִשְׁפַּט הָאוֹרִים. וּתְהֵא מִצְוָה זוֹ חֲשׁוּבָה לְפָנֶיךָ כְּרֵיחַ נִיחוֹחַ. וְתַשְׁפִּיעַ נְשָׁמָה קְדוֹשָׁה לַיֶּלֶד. וְאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא ז"ל יִשְׁמוֹר הַיֶּלֶד לִשְׁמוֹר בְּרִיתוֹ וְשֶׁלֹּא יֶחֱטָא כְּלָל. וּתְזַכֵּנִי לִי וּלְאִמּוֹ. לְגַדְּלוֹ לַתּוֹרָה וּלְמִצְוֹת. וְיִהְיֶה חָכָם וְחָסִיד וּבַעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת. וּבָרִיא מַזָּלֵיהּ. וְנִשְׂמַח בּוֹ וּבְתוֹרָתוֹ. וְנַגִּיעֵהוּ לַחֻפָּה. וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי לְקַיֵּם מִצְוֹתֶיךָ. בְּיִרְאָה וּבְאַהֲבָה וְשִׂמְחָה בָּאָה בָּאתִי הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרוֹב רַחֲמֶיךָ תְּבָרְכֵנוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ וְתַשְׂמְחֵנוּ בַּעֲבוֹדָתֶךָ.

וְתַצִּילֵנוּ מִכָּל חֵטְא . וּתְזַכֵּנוּ לְקַיֵּם כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה . חָנֵּנִי יהוה כִּי אֵלֶיךָ אֶקְרָא כָּל הַיּוֹם :
עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ : ויהי נועם וכו׳

תפלה לסנדק קודם המילה

ליחד שם י"ה בו"ה ביהודא שלים בשם
לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו . ליחד שם י"ה בו"ה ביהודא שלים בשם
כל ישראל : הנה אנכי בא להיות סנדק . ואהיה כסא ומזבח לעשות על ירכי המילה . ויהי
רצון מלפניך יה"ה אלהינו ואלהי אבותינו . שיהיה מזבח כפרה . שתכפר על כל חטאתי ועונותי
ופשעי. ובפרט מה שפגמתי בירכי ובאות ברית קודש . ותעלה עלינו כאילו כוונו בכל הכוונות
הראויות לכוין . ותמלא כל השמות שפגמתי בהם . ותהא המילה חשובה כקטורת סמים .
דכתיב . גבעת הערלות . וכתיב גבעת הלבונה . ויתקיים בנו מקרא שכתוב . ישימו קטו"ה
באפך וכליל על מזבחך ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה : ויהי נועם וכו׳

תפלה למוהל קודם המילה

רבונו של עולם . הנני מודה ומשבח ומהלל לשמך הגדול . שבראתנו יש מאין לא לצורך
טובה כי אם נדבה ורצון ואהבה במדת טובך וחסדיך . כי טוב חסדך מחיים שפתי
ישבחונך . שנתת בי נשמה קדושה וטהורה ורוחניית . ועוד הגדלת טובך עלי שלא עשיתני
אשה או עבד . ועל הכל יתגדל ויתרומם שמך לעולם שנתת בי אמונה שלימה להאמין בך כי
אתה אל אמת ותורת משה עבדך בכתב ובע"פ אמת . וחתמת את בריתך בבשרי לאות ביני
ובינך . להמול כל זכר לאות כי אתה אלהינו ואני עבדך חתום בחותמך הקדוש . כי אמרת
לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר . ועוד נתת לי מתנת חנם . שזכית אותי להיות אמצעי
להכנים בניך תחת כנפי שכינתך . ולמול את בשר ערלתם ולהכניסם באות ברית קודש. צדיק
יסוד עולם . ועמך כולם צדיקים . לכן הנני מתחנן אליך אל שדי . שתסייעני ותצילני מיצר הרע
שלא לטמא אות ברית קודש וחותמך ששמת בבשרי . וכן כל הנמולים על ידי . ישמרו את
ברית קודש מכל טומאה . שלא יקרבו אל העריות ולא אל שניות מדברי סופרים . או עם נדה
או זכר או בהמה חיה ועוף . או עם כותית או פנויה בלא קידושין . או עם כלה בבית חמיה
או עם נשותיהן שלא כדרכן . ולא שום דבר הגורם המשכת ערלה ח"ו . ובני וכל הנמולים ע"י
וכל בני ישראל עמך . לא ימירו את דתם ואמונתם לא ברצון ולא באונס . אלא תמיד יהיו
חזקים באמונתם כדת משה עבדך עד יום מותם . ותתן פניהם חזקים נגד המקטריגים אותם על
אמונתם . ומצחם כנחושה נגד מצחם . שלא יבושו בעולם הזה ולא יכלמו לעולם הבא . ויהי
רצון מלפניך ה׳ או"א . שתשלח את אליהו הנביא עתה לראות את מצוה זו . ויהיה הילד הזה
בריא ולא חולה כדי שאוכל לקיים מצות מילה בזמנה . ותזכני למולו כהוגן וכשורה ובכוונת
הראויה . ותהיה מקובל לפניך עבודתי במצוה זו כאילו הקרבתי לפניך קרבן על גבי המזבח .
וכעקידת יצחק תרצני ברחמיך הרבים . ולא יסוכן הילד הזה מחמת מילה ח"ו . ותשלח רפואה
שלימה וחיים להילד הזה ולאמו . כרפואת חזקיהו מלך יהודה מחליו . וכמרים הנביאה מצרעתה
וכנעמן מצרעתו . וכמי מרה על ידי משה רבינו ע"ה וכמי יריחו על ידי אלישע . ובזכות מצות
זו תחתם עלינו שלא יגזרו עלינו האומות גזירות רעות לבטל מצוה זו מישראל . ותזכנו למדת
אברהם אבינו ע"ה שהכנים גרים תחת כנפי השכינה . שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן .
ובזכות מצוה זו החתומה בבשרנו נזכה לראות פני השכינה כמו שאמר הכתוב ומבשרי אחזה
אלוה . ותצילנו מן הגיהנם כמו שאמר הכתוב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך . ושלח לנו
הגואל במהרה בימינו אמן :

כשמביאין התינוק יקומו הכל מפניו (ויעמדו עד גמר הברית . הגה ומהמנהג . וכ"כ מפני כל עושי מצוה . והמנהג דבך כלומר ילווה ד"ה שמחים . ולומרים בקול ברוך הבא . ויש לומרים רים ס׳ סמס) זירכי ה׳ עד בריתי שלום) ולומר המה אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך ולומרים נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך . והמביאים התינוק על כסא אליהו לומר (ולם א"א כן אין כלו) (רסס מ"ע) :

זה הכסא של אליהו זכור לטוב : ויאמר המוהל לישועתך קויתי ה׳: שברתי לישועתך ה׳ ומצותיך
עשיתי : אליהו מלאך הברית הנה שלך לפניך . עמוד על ימיני וסמכני : שברתי לישועתך
ה׳ : שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב : שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול : אשרי
תבחר ותקרב ישכון חצריך : והקהל עונין נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך :

בשעה שהמוהל מוכן למול. יאמר אבי הבן בשמחה

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה שצוני הבורא יתברך למול את בני. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל:

והמוהל קודם שמל יאמר זה בשמחה אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים. הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה שצוני הבורא יתברך למול (ואם האב בעצמו מל. יאמר שצוני למול את בני) לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו'

(א) המל (בין לעצמו בין לאחר) מברך ואח"כ לכסות ערות התינוק (אך יזהרו מלאחוז קודם שיברך בברכת המילה. אך המוהל לא יתפוס בידו המילה בעת הברכה. ועכשיו שאין בקיאין כ"כ מותר. וי"כ נאה שהם כשם אפי' בעת המילה וטוב הוא) מעומד על המילה. (אפי' אבי הבן. ואם בירך למול את הבן יצא) והגוים המל א"צ יברך להכניסו (סי' רסה וט"ז ע"ס) : (ב) אבי הבן עומד אצל המוהל להודיע שהוא שלוחו. ונהגו למול מעומד. והמצריך ליטב יושב (שם) : (ג) יקח המוהל מכסא אליהו ומניחו על ברכי הסנדק ואחר שחתם את הערלה בין אצבעותיו. יברך ברית ואח"כ מברך בקול רם (מ"ע) :

ברוך אתה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה: ברוך. תיבותיה י"ג :

(א) אח"כ בלי הפסק יעשה התינוק הפריעה. ואבי הבן מברך בין המילה לפריעה מעומד להכניסו. ואם בירך קודם המילה או אחר הפריעה יצא. וכשהאב מוהל (וכשאחר פורע יברך האב להכניסו קודם הפריעה) מברך שיהיה קודם המילה או מברך להכניסו עם הפריעה. ואם בירך רק ברכה א' מהם או אפי' לא בירך כלל יצא. ואם מברך אחר קיום המצוה אי ברכה לבטלה (רסה מ"ע) : (ב) גם יברך שהחיינו אפי' האב עצמו מל בנו הבכור. וכן אמו מברך שהחיינו בעת מילתו (שם) : (ג) כשאין האב אצל המילה או שאינו יודע לברך. מברך הסנדק (והמל נהגו היהוד יברך הוא) להכניסו בין מילה לפריעה מיושב (שם) :

ברוך אתה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ (יש אומרים להכניס בני. וגדול המל עצמו אומר לְהִכָּנֵס) בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ: ברוך. תיבותיה ס"ו. ולפי שב' מצות חלוקות הן מילה ופריעה תקנו ב' ברכות: שם הכ' בספר: לבריה. הל' בפת"ח. ותיבותיה ט':

והקהל עונין כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית. כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים:

(א) וי"א שכשהאב אומר כשם שהכנסתו ט' כן תכניסהו ט'. והעומד מרחוק ואין רואהו או שהאב אינו בבהכ"נ אומר כשם שנכנס ט' כן יכנס ט'. ולגדול המל עצמו אומרים כשם שנכנסת ט' כן תכנס ט' (שם) : (ב) אחר שעשה התינוק כראוי ימים הערלה בחול או בעפר וימהר לפרוע ולמצוץ והמזומן לברכה (האב או המוהל (והא' מל וא' פורע יברך הפורע) או א' מהעם) לוקח כוס יין (וכל דיני כוס בהמ"ז). והמוהל מברך רוחץ תחלה ידיו ופיו במים או ביין או בכל מידי דמנקי) ומברך בפה"ג ט'. וביוה"כ (וט"ב כשנהגו לנוס כל שאין לבם נדול) לא יברך על הכוס. וביום ט' שמות שהיולדת לא תטעום או בט"ב ויוה"כ שמצריכה לאכול. יכול לברך עליו והמשום אם טועם הברכה ומכוונת שלא הפסיק בדברים בין שמיעה לשתיה. וי"א דיברך אכוס בכל נוס ויטעים לתינוק קטן שלא הגיע לחינוך. וכן נוהגין במדינות אלו. וביוה"כ נהגו ליתן להנימול הוך מה שנותן לו כשאומר בדמיך חיי. וי"א דאפי' בלי עם יונקין בזה. ולא נהגו כן. רק הסנדק המברך שותה (וא"צ מלא לוגמיו) וי"א דנהגו ליתן לנערים קטנים. וי"א שאין לנהוג כן. ועיקר (שם) :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן: ברוך. תיבותיה ס':

(א) שאלה באהרת שצריך לימול גם הדס (תק מש"ב. וי"א גם בפ"ב דעוסק לא נברית בשמים וכ"ש ביוה"כ) ולברך בורא עצי בשמים ולהריח. וטוב יותר לברך עליו קודם ברכת היין (רסה מ"ע) : (ב) אומר על הכוס ברכה זו על הילד. וכשמגיע לבדמיך חיי (והגנו לשכו. לרמוז שע"י המילה יזכה לחיי עוה"ז ועוה"ב) שתן מהיין באצבעו בפי התינוק. ועושה באצבעותיו צורת שם שדי. ג' האצבעות כצורת שין. והאצבע הקטן שמתן בפי הנימול כוסף כדלית. והאגודל כצורת יו"ד (שם) : (ג) אומר עם (הכ' בחירק ו' בקמץ) לי עבד. ועיקר. וכן השיב רב האי ז"ל. וי"א גם (הכ' בפתח ו' בצירי) לי שנכה לכהנה. והאומר כן לא מבטלים. וביתום מאב ידלג לאביו ואומר לאמו. וביתום מאם ידלג ולאמו. וביתום משניהם ידלג שניהם. והכהאב מוהל יאמר קיים לי. יהי רצון שאשמח ביוצא חלצי. וכשאם מתה אומר ותגל אמו בגן עדן. וכשהאב מת אומר ישמח האב בגן עדן. ואם יתום מאב ואם אומר ישמח האב בגן עדן ביוצא חלציו ותגל האם בגן עדן. וכשהנימול גדול אומר קיים את הנער (או האיש) הנימול הזה. כשהנימול אומר הברכה אומר קיימני לאבי ולאמי. יהי רצון שישמחו אבי ואמי בי. ואם מת א' מהם או שניהם אומר שישמח בי אבי בגן עדן ותגל אמי או שישמח בי אבי ותגל אמי בגן עדן או שישמחו בי אבי ואמי בגן עדן (שם): (ד) לתאומים מברך להכניסם בבריתו. ואם האב מברך אומר להכנים בניי. ועונין כשם שנכנסו כן יכנסו. או שהכנסתם תכניסם. קיים הילדים האלה לאביהם ולאמם ויקרא שמם. והאב המל יאמר קיים לי הילדים כו' (מ"ע) : (ה) נגדול הנימול אומר כן יכנס לשאר מצות ולמעשים טובים (ולא יאמר לתורה אפי' לא למד עוד רק אם לא הגיע עוד ב' שערות ולא נראו בו סימני שרים. אפי' עד רוב שנותיו ואפי' למד כל התורה) וכן הנימול עצמו (שם) :

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. אשר קדש ידיד מבטן ח...
בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קודש. על כן בשכר זא...
אל חי חלקנו צורנו צוה (נ"א צוה) להציל ידידות שארנו משחת למ...
בריתו אשר שם בבשרנו: ברוך אתה יהוה. כורת הברית:
אלהינו ואלהי אבותינו. קים את הילד הזה לאביו ולאמו. ויקרא ש...
בישראל (פלוני בר פלוני) ישמח האב ביוצא חלציו ותגל א...
בפרי בטנה. ככתוב ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: ונאמר ואעב...
עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי. (נותן מהיין ב...
התינוק באצבעו) ואמר לך בדמיך חיי: ונאמר זכר לעולם בריתו דבר צ...
לאלף דור אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעק...
לחק לישראל ברית עולם: ונאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנ...
ימים כאשר צוה אתו אלהים: הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו: ...
(פלוני) זה הקטן גדול יהיה. כשם שנכנס לברית. כן יכנס לתור...
ולחופה ולמעשים טובים:

ברוך. מיבעיא מ"ל: ידיד. יצחק (ע"ש יחידך אשר אהבת) שהתקדש מבטן למטה א: וחק. (חסר) גזרה מלך: בשארו. בבשרו: חתם. להכירם בעמים ולהגילם מגיהנם כ"ו שלא נמחק החותם ע"י משיכת הערלה בביאת הטתים: ידידות. הנפש שבבשרנו החביבה מכל: אלהינו לפי שהרבה נסים עשו ע הנולד. תם עתה הוא רק בן ח' ימים ושופכין דמו. הקנו להתפלל עליו לה': בדמיך. דם מילה ודם פריעה: חיי. ב"פ בעולם הזה ועולם הבא: כי טוב. המילה עקרא טוב ומציל מגיהנם שנקרא בב' שלא נאמר בו טוב לכן נאה להודות לשמו הטוב: לתורה. לחנך אותו ס... התורה. להיות בן י"ג שהביא ב' שערות. והנימול אח"כ א"א לתורה אפי' לא למד עוד. והשלא הביא ב' שערות אפ... למד כל התורה אומרים שיכנס לתורה: ולחופה. בן י"ח לחופה. ולעולם ילמוד ואח"כ ישא. ומשתמש יה... למעשים טובים. שמצילתו מחטא:

אח"כ יעמוד המוהל ויתפלל תפלה זו:

רבונו של עולם יהי רצון מלפניך. שיהא זה חשוב ומרוצה ומקובל לפניך כאילו הקרבתיהו לפ...
כסא כבודך. ואתה ברחמיך הרבים שלח על ידי מלאכיך הקדושים נשמה קדוש...
וטהורה (לפב"פ) הנימול עתה לשמך הגדול. שיהיה לבו פתוח כפתחו של אולם בתורתך הקדוש...
ללמוד וללמד לשמור ולעשות. ותן לו אריכות ימים ושנות חיים של יראת חטא. חיים ש...
עושר וכבוד. חיים שתמלא משאלות לבו לטובה. אמן וכן יהי רצון:

תפלה לאב אחר המילה

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שיהא חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי את בנ...
לפני כסא כבודך. ואתה ברחמיך הרבים שלח על ידי מלאכיך הקדושים נשמה קדוש...
וטהורה לבני הנימול עתה לשמך הגדול. ושיהיה לבו פתוח כפתחו של אולם בתורתך הקדוש...
ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים. ותתן לבני הנימול עתה אריכות ימים ושנות חיים ש...
יראת חטא. חיים של עושר וכבוד. חיים שתמלא כל משאלות לבו לטובה. וזכני לגדל...
לתורה ולחופה ולמעשים טובים ולראות ממנו בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות. ותקב...
תפלתי בקרב תפלות כל ישראל: ויהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. אמ...
כן יהי רצון:

(א) אומרים עלינו ק"ש ותוך התפילין (ולא קודם המילה) והש"ץ אומר מי שבירך לנימול ומדרין עבורו לתלמוד תורה ונפסרין לנתיבס בשמחה. וכל העוסקים במצוה מעין הגמול. והקרואים הולכין עמו לביתו ושואלין בשלום אבותיו ומברכים אותם שיזכו לגדלו ולשמחת בו לאורך ימים טובים וטועמין שם מעט היין שהעט קטנה. אח"כ מרם לין שלד ומשגיחין על המילה אם היא כדת או צריכה איזה תיקון (מ"ע): (ב) עושה סעודה ביום המילה. ולא בלילה. ואם הגיע זמן מנחה גדולה מתפללין תחלה. ובמקום ששומעין קול הכרזה לבהכ"נ א"צ. ל"ל סמוך למנחה קטנה לא יכנסו לסעודה אפי' שומעין ואם התחילו מפסיקין (שם): (ג) במנחה אין נפילת אפים בסעודה. ונהג שיכין לאכול בבוכה (שם): (ד) אבל השייך להברית מותר לאכול עמהם תוך ביתו אפי' תוך ז' אך לא ישב עמהם בשלחן. ואחר ז' אפי' אין מביתו (ויש שמתירין באכל על אב ואם כל ל') אך אסור לנגדי יו"ט תוך ל'. והסכוא מוהל או סנדק ישם בגדיו כשם הסנדק נגד (שם): (ה) אם נמשך הסעודה עד הלילה שבוא יום מיסא אב ואמו או רבו יש אוסרין לאכול בה. אבל בלילה שאחר סיום מותר לאכול בכל סעודה (שם): (ו) חתן לא ילך לסעודה לבדו (רק עם הסנדק והשושבינים) ואפי' מוהל או סנדק לא יצא (כאשר נאמר) אם ילך ילך לבדו לסעודה. שהרי אפי' לבהכ"נ אינו הולך (שם): (ז) יזמן למי שיודע שלא יבא. ונקיי הדעת שבירושלים לא ישבו בסעודה רק כשידעו מי שיסב עמהם ולא הלכו לסעודה עד שנקראו והם... (שם): (ח) יאמן כפי יכולתו להזמין עניים לסעודה. שלא לתת תקוה למקטרג ולא יעשה שחיוב גדול להקדימן לכל. שאין מצוה להאכיל עשירים. ואין קרבן חביב להש"י מזה. והמעלים עיניו מהם מסתיר בנפשו ומערבב שמחתו (שם): (ט) אוכלים ושותים ושמחים. כ... סעודת מצוה היא. ויזמה מקום פנוי בשלחן שבקערות הברואים לש...

זכר. זכר לחורבן. והוא לכבית שם קערה ריקה שיהא כמקום פנוי. ישאבו לבורר נפה ולגן ביד כבלי אם לא בחור ובצו לכה"י. וכשהוא לאבות מי שביך לכבוד האורחים ויש שם מ"ן סגון. יכתב לו על מנת שלא יומר כלג לא ידר לעריס. שאין שמחה נחלה מלשמחם. וכאן לרוח ולעסוק בד"ת בגלגן (שם):

זכר הגון לסעודה זו. וגו ה' מרוחים. לכבוד ז' אבות כרותי ברית. וא' שמללס יוסף הצדיק שומר הברית (שם):

אשירה לה' שוכן ארון הברית. ה' נראה אלי מרחוק: ה' אמר אלי בני אתה אכרתה לך ברית. אספרה אל חוק: אברהם יגל בכורתי ברית. עלי זבח יעלום ויצחוק: שרה תדוץ בבעלי ברית. תאמר עשה לי אלהים שחוק: יצחק ירנן יעלוץ בשומרי ברית. יפגעו בה' יפת לקץ וידחוק: יוסף ישיש שבטי יה יעלזו בבני ברית. יתננו לאל חטאם למחוק: משה ישמח אהרן יהודה באדון הברית. יבקשו פני ה' צריו לשחוק: פנחס יפלל דוד יצהל בברית. מלח עולם אותנו לחיים תחוק:

נוהגין לומר זה. וחתום יהודה הלוי:

יוֹם לְיַבָּשָׁה נֶהֶפְכוּ מְצוּלִים. שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: חֲטִבְעַתְּ בְּתַרְמִית. רַגְלַי בַּת עֲנָמִית. נִפְעֲמֵי שׁוּלַמִּית. יָפוּ בַּנְּעָלִים: שִׁירָה וְכָל רוֹאַי יְשׁוּרוּן. בְּבֵית הוֹדִי יְשׁוּרוּן. אֵין כָּאֵל יְשׁוּרוּן. וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים: שִׁירָה. דְּגָלַי בֵּן תָּרִים. עַל הַנִּשְׁאָרִים. וְתַלְקֵט נְפוּרִים. כִּמְלַקֵּט שִׁבֳּלִים: שִׁירָה. הַבָּאִים עִמְּךָ. בִּבְרִית חוֹתָמְךָ. וּמִבֶּטֶן לִשְׁמְךָ הֵמָּה נְמוּלִים: שִׁירָה. הַרְאֵה אוֹתוֹתָם. לְכָל רוֹאַי אוֹתָם. וְעַל כַּנְפֵי כְסוּתָם. יַעֲשׂוּ גְדִילִים: שִׁירָה. לְמִי זֹאת נִרְשֶׁמֶת. הַכֵּר נָא דְּבַר אֱמֶת. לְמִי הַחוֹתֶמֶת. וּלְמִי הַפְּתִילִים: שִׁירָה. וְשׁוּב שֵׁנִית לְקַדְּשָׁה. וְאַל תּוֹסִיף לְגָרְשָׁה. וְהַעֲלֵה אוֹר שִׁמְשָׁהּ. וְנָסוּ הַצְּלָלִים: שִׁירָה. יְדִידִים רוֹמְמוּךָ. בְּשִׁירָה קִדְּמוּךָ. מִי כָמוֹכָה יהוה בָּאֵלִים: שִׁירָה. בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים. וְתָבִיא גְאוּלָה לִבְנֵי בְנֵיהֶם:

יום שמעלות ים נהפכו ליבשה אז שבחו גאולים: בתרמית. בשל תרמית לשום ססכים אותם: ענמית. מצרים נקראו ענמים: ונפעמי. ישראל השלמים עם הש"י: יפו בנעלים. שהדריכם ביבשה: וכל. מי שרואה את ישראל שנקראו ישורון יאמרו אין כאל כו': הראה. שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך: למי זאת. ישראל שנקראו מי זאת עולה: נרשמת. נחתמת: החותמת. אלו תפילין שהוא כחותם על זרועך: הפתילים. אלו ציצית: שמשה. משל לגאולה:

נהגו לומר מברכין בשמ"ו בשמחה וא"א שהשמחה במעונו. ונהגו לומר מרוחים אלו לפני ברהמ"ז (מ"ע):

נודה לשמך בתוך אמוני. ברוכים אתם ליהוה: ברשות אל איום ונורא. משגב לעתות בצרה. אל נאזר בגבורה. אדיר במרום יהוה: ברשות התורה הקדושה. טהורה היא וגם פירושה. צוה לנו משה מורשה. משה עבד יהוה: ברשות הכהנים והלוים. אקרא לאלהי העברים. אהודנו בכל איים. אברך את יהוה: (ברשות רבי ומורי. אקרא לאלהי צורי. מאין יבא עזרי. עזרי מעם יהוה: ברשות הרבנים והבחורים. אקרא לאלהי העברים. לכו נא הגברים. ועבדו את יהוה): ברשות מורי ורבותי. אפתחה בשיר פי ושפתי. ותאמרנה עצמותי. ברוך הבא בשם יהוה: נברך אלהינו שאכלנו משלו: (ועונין) ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו:

מברך ברהמ"ז עד אלהים ואדם ואומר זה. וחתום אברהם כהן צדק:

הָרַחֲמָן. הוּא יְבָרֵךְ אֲבִי הַיֶּלֶד וְאִמּוֹ. וְיִזְכּוּ לְגַדְּלוֹ וּלְחַנְּכוֹ וּלְחַכְּמוֹ. מִיּוֹם (שלא בזמנה אומר הזה והלאה) הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה דָמוֹ. וִיהִי יהוה אֱלֹהָיו עִמּוֹ:

הָרַחֲמָן. הוּא יְבָרֵךְ בַּעַל בְּרִית הַמִּילָה. אֲשֶׁר שָׂשׂ לַעֲשׂוֹת צֶדֶק בְּגִילָה. וִישַׁלֵּם פָּעֳלוֹ וּמַשְׂכֻּרְתּוֹ כְּפוּלָה. וְיִתְּנֵהוּ לְמַעְלָה לְמָעְלָה:

הָרַחֲמָן. הוּא יְבָרֵךְ רַךְ הַנִּמּוֹל (שלא בזמנה אומר בנכונה) לִשְׁמוֹנָה. וְיִהְיוּ יָדָיו וְלִבּוֹ לָאֵל אֱמוּנָה. וְיִזְכֶּה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:

כשהמוהל מברך יתן הכוס של ברכה לאחר לומר: הרחמן הזה:

הָרַחֲמָן. הוּא יְבָרֵךְ הַמָּל בְּשַׂר הָעָרְלָה. וּפָרַע וּמָצַץ דְּמֵי הַמִּילָה. אִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. אִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ:

הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחוֹ הוֹלֵךְ תָּמִים. בִּזְכוּת חַתְנֵי מוּלוֹת דָּמִים. לְבַשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת וְנִחוּמִים. לְעַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים:

הרחמן. הוּא יִשְׁלַח לָנוּ כֹּהֵן צֶדֶק אֲשֶׁר לֻקַּח לְעֵילוֹם. עַד הוּכַן כִּסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ וְיַהֲלוֹם. וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלוֹם. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם: הרחמן הוא יזכנו

סגולה לעצור דם מילה לאמר זה ג' פעמים:

הן אשת חפצת בטוחות ובסרים חכמה תודיעני: המטיב לארונים עברים נקשרים. אדם נטע גן. משה קרע את הים. ויבקעו מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו ויכלא הגשם מן הארץ:

(א) ביום ב' וג' למילה מרחיצין המילה. ולא יחלל עליה שבת ואפי' בג' למילה רק כשיש נהוג לסכנה כשלא ירחצוהו. וביום ג' גדול הצער וכחולי מכביד. וביום זה בא ה' לבקר לאברהם. לכן נהגים לבקר הנמול ועושין סעודה ואינה סעודת מצוה. וממתין כסא אליהו עד יום זה (מ"ע): (ב) ביום שהולכת היולדת לבהכ"נ בעלה חייב בעליה לתורה אפי' בשבת. אבל לא כאין ידוע מה השילה. ואם מהם אינו חייב. ובשבת שהולכת היולדת מקבצ לבהכ"נ עושין מי שבירך לילדה וקורין לה שם בישראל. ובאשכנז הולכת מ"מ שאב או אחר נותן לה שם בסוף ד' שבועות וא"צ להמתין שלשים. ויזהר לקרותה בשם ברור של תורה (כגון רחל) ולא בשם דקטטה (כגון רעכלא רייכלא) שלא יבואו לספק בכתיבת כתובה וגיטה. וגם בזכר יזהר ע"ז (שם):

מי שברך אבותינו. שרה ורבקה. רחל ולאה: ומרים הנביאה ואביגיל: ואסתר המלכה בת אביחיל. הוא יברך את הילדה הנעימה הזאת. ויקרא שמה (פב"פ) במזל טוב ובשעת ברכה. ותגדלה בבריאות שלום ומנוחה. ויזכה לאביה ולאמה לראות בשמחתה ובחופתה בבנים זכרים. עושר וכבוד. דשנים ורעננים: ינובון בשיבה. וכן יהי רצון אמן:

ובשבת זה עושין קצת שמחה. בחילוק קליות ואגוזים לילדים המבקרים הילדה. וקוראין על עריסתה פסוקים אלו (מ"ע):

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה: (ובספירא בת ראשונה יאמר: אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה: ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה): ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותינו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שונאיו:

הלכות פדיון בכור

מי חייב בפדיון וזמנו ושיעורו ולמי נותנו ואיך. וטעם הפדיון ומעלתו וסדרו (מיו"ד סי' ש"ה ומ"ע)

(א) מ"ע בכל מקום וזמן לפדות בכור פטר רחם בישראל (ובכור לאב פטור) ואם יש לו כמה נשים ובכור מכל אחת. פודה כולם: (ב) כהנים ולוים פטורים. ואפי' בבת או לויה שנשאת לישראל הבן פטור (ומה שכתב יש לפדותו. וי"א שאינו נכון) ואם נתעברה מעכו"ם ועבד או אח' מחייבי כריתות בישראל או אשת איש וארוסה שנתעברה מישראל אחר וילדה בכור. בן הלוים פטור ובן הכהנת פודה עצמו כשיגדיל. ובת ישראל שילדה ממזר האב חייב לפדותו. לא פדאו פודה עצמו כשיגדל: (ג) כהנת שנתחללה מביאת עבד ונכרי או אנדרוגינוס ולא נתעברה ואח"כ נתעברה מכשר האב חייב לפדותו. וכהנת שמיה שנתעברה ואמרה מפלוני כשר וסוא מכחישה. פטור מפדיון וגם הבן פטור מלפדות עצמו. וכהנת ארוסה או נשואה שילדה בכור ובעלה אמר מיד כשנולד אינו בני וסיא מכחישתו. סוא פטור והבן חייב. וכהנת נשואה או ישראלית בת לוים או נשואה במקום שהבעל יכול מכחישין אותה. הבן פודה עצמו כשיגדל. ובן לויה פטיה או זרה פטור: (ד) מועברת שלא בכרה וילדה מנכרי בהמרתה הבן חייב. וכן שפחה שנשתחררה ונכרית שנתגיירה כשהן מעוברות וילדו בכור. ובספק ידוע אם נולד קודם שנתגיירה או אח"כ פטור ילדו ואח"כ נתגיירה ונשתחררה וילדו פטור. וכהן שנולד לו בן חלל יפריש הפדיון ויעכבו לעצמו. ואם מת האב תוך ל' חייב הבן לפדות עצמו. ואם אחר ל'. יפריש הפדיון ויעכבו לעצמו: (ה) בן ט' חדשים שהוציא ראשו וחזר והחזירו ומת או בן ט' שהוציא ראשו (וכן רוב פדחתו) אפי' אחר שמת וחוזר ואח"כ יצא אחיו בן קיימא פטור. והמפלת כמין בהמה חיה ועוף שאין פרצוף פניו דומה לצורת אדם או סנדל (חתיכת בשר בצורת סנדל) או שליא (כיס שהעובר מונח בו) או שפיר מרוקם (חתיכת בשר שבה צורת אדם. וכל זמן שאין איבריו מרוקמים אינו פוטר. ואפי' בהכ"ז מספקין ע"ז. ואפי' לא הבחינו לראות אם מרוקמין אינו פוטר (וי"א דפוטר) ואפי' נכרי מסל"ת שהיה מרוקמין אינו נאמן. ואם ראו נשים שהיה מרוקם פוטר. וי"א דלא. אך הרוצה לחוש לספק ברכה יברך בלי שם ומלכות ושהחיינו יברך הכהן ויוציא לאב. ואם לא ראו כלל. אם הוחזקה מעוברת פוטר ובספק בשיעור הוחזקה פוטר אך הרוצה לצאת מכל ספק יתן ע"מ להחזיר ולא יברך כלל ואפי' הכהן לא יברך שהחיינו או שיצא הולד מחותך איברים איברים. הנולד אחריו פטור: (ו) בן ח' שהוציא ראשו מת (והחזירו ויצא אחיו. כגון יולדת תאומים. אבל נולד מלא פוטר הנולד אחריו) והמפלת שפיר מלא דם או מים או גוונים. והמפלת כמין דגים חגבים שקצים ורמשים. והמפלת ליום מ' (אפי' אירע כך כמה פעמים) הנולד אחריו חייב. והמפילה כמין גמל ולא דקדקו לידע אם היה בו צורת אדם חייב בפדיון ובברכה. והיכא דאי ספק בכור וספק יפדנו על מנת להחזיר הדמים ובלי ברכה. ויוצא דופן והנולד אחריו שניהם פטורים. וולד שיש לו ב' ראשים חייב בי' סלעים. וכ"ש ולד נמול שבו טריפות ודלא או שנעשה טריפה אחר שנולד וחי בו שחייב בפדיון: (ז) ילדה זכר ונקבה ואין ידוע איזה יצא ראשון פטור. אבל ב' זכרים. כהן ה' סלעים. ובשמת א' מהם תוך ל' פטור (ואם כבר נתן לכהן אין מוציאין ממנו) ובשמת האב קודם שפדאן אחר ל'. הבנים יתנו בשותפות ה' סלעים אפי' אחר שחלקו הנכסים. ובשמת תוך ל'. אפי' לא חלקו פטורים: (ח) ב' נשים מאיש א' שלא בכרו וילדו זכרים ונתן י' סלעים כדין ומת א' תוך ל'. אם נתן לכהן א' יחזיר לו ה'. ואם נתן לב' אין מוציא. אם לא אין פדיון זה על בן זה. ואם ילדו זכר ונקבה ואין ידוע איזו ילדה זכר או ב' זכרים ונקבה ונתערבו. נותן ה' סלעים. ואם מת א' מהזכרים תוך ל' פטור. וכן בילדו ב' נקיבות וזכר או ב' זכרים וב' נקיבות ואין ידוע איזה נולד ראשון. ואם א' בכרה וא' לא וילדו ב' זכרים ונתערבו. נותן ה' סלעים. ובשמת א' מהם תוך ל' פטור. ובשמת האב אחר ל' הבנים יתנו בשותפות ה' סלעים. ואם תוך ל' פטורים. ואם ילדו זכר ונקיבה או ב' זכרים ונקיבה פטור: (ט) ב' נשים מב' אנשים שלא בכרו וילדו ב' זכרים ונתערבו. כל אחד נותן ה' סלעים. נתנו ואח"כ מת א' מהבנים תוך ל'. אם נתנו לב' כהנים אין יכולים להוציא. ואם נתנו לכהן א'. כותב א' הרשאה לחבירו (והשמיכה לפניתו בהרשאה בעל פה סגי) ומוציא מהכהן ה' סלעים. ואם ילדו זכר ונקיבה ואין ידוע איזו ילדה זכר או ילדו ב' זכרים ונתערבו ומת א' מהם תוך ל' (ואם אחר ל' האבות חייבים) האבות פטורים והבן חייב

אם מכירה שלא שהתה אחר כשלה ג' חדשים ונשאת וילדה זכר ספק בן תשעה לראשון או בן ז' לאחרון) ואם ילדו ב' נקבות וזכר או ב' זכרים וב' נקבות פטורים. ואם א' נכרה וא' לא. וילדו ב' זכרים. זה שלא נכרה נותן ה' סלעים. ואם ילדו זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה פטורים. והאשה שאינה יודעת אם אביה היה כהן או לוי או ישראל ונשאת וילדה בכור פטור. וי"א דנ"ע: (י) האב חייב (ולא האם. ובפדאתו מנכסי בעלה אינו פדוי והשיבה יפדם בלי ברכה) לפדות בנו. ואינו יכול לפדות ע"י שליח (שהשליח נותן ממון עצמו ואינו מוסר לאב ופודהו בשליחותו. אבל ממון שלו מבעלים לכהן מותר ע"ה) וגם ב"ד לא יפדוהו בלי האב. וי"א שיכול לפדות ע"י שליח וגם ב"ד יכולין לפדותו כשעבר האב ולא פדאו או מת קודם שפדה (וי"א דנכון טוב שיפדוהו ב"ד בברכה בלי שם ומלכות בממון היתום או יתן לו כממון ויהגו לכהן ע"מ להחזיר. ויתנו לו שם כסף שחקוק עליו ספק פדוי וכשיגדל ויביא ב' שערות יחזור ויפדה עצמו. וי"א שלנום שם שלא נפדה ולזכות לכהן המעות במתנה על תנאי. שאם כשיגדל לא יודע לו שהוא בכור ולא יפדה עצמו יהיו המעות עתה לשם פדיון. ואם יודע יתחייב לפדות עצמו והמעות עתה יהיו למתנה. וי"א שיפדוהו ב"ד מנכסיו (ולמעשה צ"ע. וי"א דמותר. וכשאין נכסים יפדוהו מצדקה. וכשאין ב"ד וצדקה. עושין שם שלא נפדה ותולין טוטפת שיודע לפדות עצמו כשיגדיל ותבינ ידו) ולפדות עתה על תנאי. על מעות הקטן א"א לכהנת שיהיו מתנה. ועל מעות אחרים אין מקנה אם לא שיזכו המעות לקטן ע"מ לפדות בהם וכתנאי. שאם יפדה עצמו בגדלות יהיו מתנה לכהן. ואם לאו יהיו מעכשיו מתנה לכהן ע"מ שיהא פדוי בהם; וי"א דכ"ז שהאב חי יכול לעשות שליח (שאני אביו כאביו. וכן אחר יכול לתת משלו במקום האב ולפדותו) אבל מת האב לא יפדה עד שיגדל. וכ"ז כשממנה השליח אחר ל'. אבל נמתנו תוך ל' שיפדה זמנו אין נכון. ומ"מ כשרוצה לילך לדרכו יעשה שליח ויוכל לפדותו. ומוטב מלפדותו במקום שיאת ביום ל"א. מ"מ אם נברך. וי"א להיפך: (יא) אם הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם. ואם אין לו אלא ה' סלעים פודה את עצמו. ואם אין לו נכסים בני חורין כדי פדיון אין הכהן גובה מהמשועבדים אפי' קדם חוב הפדיון לחוב הבע"ח. ואם האב או הבן רוצה לקיים המצוה אין פודין שלא דעתו. והקדים א' ופדהו בלי דעתו לא עשה כלום. לכן א"צ כלום י' זהובים: (יב) זמנו ביום ל"א והכהל בשבת ואפי' ביו"ט ב' ישראל למחרת שבת או יו"ט. אבל בחוה"מ פודין. ונהגו שלא לפדות בלילה. ודיעבד יצא אם עשה הסעודה לאור הנר. ואפי' לכתחלה פודה חצי לילה ואילך כשצריך ע"י איזה סבה. ואם עבר ל"א ולא פלו לפדותו פודין בתחלת הלילה. ואפי' חל ל"א בשבת או בתענית צבור ונגיע הכהן לכ"מ י"ב תשל"ג ביום שלפניו מ"מ לא יפדנו או אחר תשל"ג. וי"א לפדות או קודם הת"צ: (יג) א"צ ל' מעל"ע. בין לקולא (כגון שנולד ביום א' סמוך לתשכה בתקופת תמוז. נפדה בג' תשבאיר הספר אף שלא עבר עוד י"ב שעה אחר כ"ט) ובין לחומרא כגון שנולד בתחלת ליל יום א'. אינו ראוי לפדיון עד שתשקע חמה של יום ב' לפ"ש שעבר קרוב לחצי יום יותר מתשל"ג) ואין משגיחין רק שיעברו ל' שלמים כמון אפי' אין שלמים בתחלתן. וי"א דכשנולד בשבת חצי שעה קודם מו"ש אסור לפדותו ביום ב' מיד בבוקר בקיץ שהלילה קצר קודם שנשלם י"ב תשל"ג. וה"ה בליל ל"א קודם שנשלם. וי"א שכן עיקר: (יד) חל ל"א בתענית צבור. פודה בו ביום (ואפי' האב והכהן תלינו) ועושה הסעודה בלילה או פודה בלילה שלפניו או לאחריו ועושה או הסעודה. וכשחל באב נדליה שמתה האב והכהן לא תלינו. וכשחל בשאר תעניות מותרין לאכול מיין השייכים ומ"מ טוב להחמיר. ויחיד שקיבל עליו תענית ב' וה' וכיוצא צריך התרה. ואין להתיר אלא לקרוב או אוהב שהיו מזמנין אותו גם בפעם אחר. אך לא יאכל בביתו: (טו) בכור שחלה ולא נתרפא עד יום ל"א יקדים ויפדנו. והשוה חולה עוד פודהו מהל. וכן כשנולד לז' חדשים ותושם ממולו עד כלות ב' חדשים: (טז) מת הבכור (אפי' ביום ל' אחר י"ב תשל"ג. והשקיעה חמה ביום ל' כראוי לפדיון אפי' קודם י"ב תשל"ג) או הנבה ודאי טרפה (שנולד או נולד כך וידוע שלא יחיה כן. ואפי' אי נטרפה אח"כ פטור. ובספק טרפה פטור. והשאי אח"כ יכ"מ חייב) קודם שעבר עליו ל' פטור. ואפי' הקדים ונתן לכהן יחזיר. והשמת אחר ל' פודהו בנכרתה ואי"א שבחיים והשהאב יורשו יבכן. וי"א דלא. ומי שהיה אביו בעיר א' והלך למדינה אחרת וכתבו לשם שילדה בנו. יכול לפדותו משם ולברך אפי' אינו יודע אם חי: (יז) תאומים

שלא מעורבו ושת הבכור תוך ל' ואחיו חי פטור. מת אחיו והוא חי חייב. ובן ח' חייב. וכן הנוסס בל"א: (יח) פדה בנו תוך ל'. אם אמר לכהן מעכשיו (אפי' גם אמר ולאחר ל') אינו פדוי אפי' המעות קיים אחר ל'. ואם אמר לאחר ל'. אם המעות קיים פדוי. ואם אינו קיים או החזיר לאב תוך ל' פודהו שנית בלי ברכה (והמנהג שלא להחזיר המעות. וכן במעכשיו) וה"ה אם אמר סתם בשעת הפדיון שפדה ביום ל' או שטעה במספר הימים והמעות אינם בעין ביד הכהן: שיפדה אח"כ בלי ברכה. ואם פדה ביום הל' סתם ולא אמר מעכשיו ולא לאחר ל'. אם המעות עוד בעין ביד הכהן הוא פדוי ואם לא לאו. וי"א דאפי' בסתם הוי כאומר לאחר ל'. ואם נתן המעות אחר כ"ט י"ב תשל"ג ואמר שיחול הפדיון אחר ל'. פדוי אפי' אין המעות קיים: (יט) מת האב תוך ל'. הבן בחזקת שלא נפדה עד שיביא ראיה (ואשה או קטן או עבד נאמן) ואם אחר ל'. בחזקת שנפדה עד שיודע שלא נפדה: (כ) פודה בה' סלעים שהם ק"כ מעים (ומעה הוא אשפר"ן אוטמאנ"ס. משקל ט"ז גרעיני שעורה) ל' דרהמים (כ"א משקל אדום זהב) כסף מזוקק. וי"א ב' אונקיות ומחצה. וי"א שהם בערך ב' זהובים רייני"ש שהם ב' זהובים אונג"ש (והכהן אינו פוחת מב' רייכ"ש טאלי"ר) וי"א שצריך ג' ר"ט. וטוב לצאת ידי כולם. וי"א שהרוצה לעשות מהמובחר יתן שוה משקל ה' לויט וקוינ"ט כסף מזוקק במשקל דמדינות קיסר ולא במשקל פולין. כי זקוק דקיסר שהוא מס"ז לויט גדול מדפולין עד שי"א לויט וקוינט דקיסר הוא זקוק דפולין. וי"א דבזה"ז יתן ה' רו"כ. וי"א ליתן ה' לויט ושליש או רביע כשמים או ה' טיס בריות מכסף מזוקק ומק (ברהאדזיללבער) שאיו כב' ר"ט שמטניא לשהות (וכל ר"ט הוא. הוא ברוסיא א' רו"כ עם מ' ק"כ ומחצה. ובפרייסן א' טהאלער עם ט"ז זילבער גראשין ועם ו' פפעניג. ובעסטרייך ב' גילדין (או פלארין) עם כ"א קרייצער. וה"ה ברוסיא ד' רו"כ עם כ"א ק"כ ומחצה. ובפרייסן ד' טהאלער עם ט"ז זילבער גראשין ועם י"א פפעניג. ובעסטרייך ויו גולדין עם פ"ד קרייצער) והפוחת אל יפחות מזה. והמוסיף משובח. והרוצה לקיים המצוה מן המובחר יפדה בה' ר"ט ואי"ע יותר. וי"א כ"ה זהובים ורביע פויל"ש. וי"א ל' זהו' ומעט יותר. וי"א מ' זהו': (כא) ה' סלעים אלו נותן בכסף (טבוע או לא) ובשוה כסף מה שירצה. חוץ מעבד וקרקע ושטרות השטר (שיש לו על אחר) ואם פדהו בא' מהם אינו פדוי. ואם כתב לכהן שחייב לו ה' סלעים עבור פדיון בנו. חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי. ואם נתן לו כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים וקיבלה בה' סלעים הוא פדוי. והוא שתשוה ה' סלעים לשום אדם. ואם נתן לכהן משכון על ה"ס להבטחה ואח"ז נותן לו ה"ס ליקח המשכון אינו פדוי. וכשנותן כלי כסף שיקח הכלי או שם כלי וא"צ שיפרע ממנו פדוי. וי"א דדוקא בסודרא אגבא רבה: (כב) אסור להתנות עם הכהן תחלה שיקח פחות מה' סלעים. ואם עשה כן אינו פדוי. ואם נתן לו כלי סתם בפדיון. אם שוה ה' סלעים. אפי' לא שמוהו תחלה פדוי. וכשאינו שוה אינו פדוי. ואם הכהן רוצה הכלי א"צ להחזיר. וישלים עד ה' סלעים: (כג) מתנה לכהן חבר (אפי' אין אוכל חולין בטהרה ואפי' הוא קטן) ולא לע"ה בהאפשר למצוא ת"ח במשך איזה ימים. ואם אמר לכהן שיתן לו הפדיון אסור לחזור. ואם תגר הוי תורה. ואפי' אמר שלא בפירוש שרוצה ליתן לכהן פלוני אסור לחזור ויש בו משום מחוסר אמנה. ואם נתן (ואפי' לכתחלה מותר. וי"א דאסור לכתחלה לחלק ה"ס לב' כהנים) ה"ס אפי' לי' (ולכהן א' יתן בבת אחת) כהנים בבת אחת או בזה אחר זה יצא. ויש לחזור אחר כל כהן שיוכל למצוא: (כד) אם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון רשאי (ולא יעשה רגיל להחזיר (ולעני מותר להחזיר כל פעם) לכל (וי"א דעכשיו מותר. והמעט י"ע דמדינא יחזיר. ולכתחלה כל כהן יחוש לספק גזל. שמא אינו כהן. וי"א שאינו גזלה) וכ"ש שלא יקבל ע"מ להחזיר) אבל לא יתן לכהן שלא למתנה כלל אך דעתו מיד שמתנו ע"מ להחזיר (רק יתן במתנה גמורה. וכשנותן כאינו אנוס ע"פ הדבור אינו פדוי) וכשעשה כן ודעת הכהן היה תחלה שלא לקבל ע"מ להחזיר (והכהן ג"כ תהא להחזיר הוי פדוי אפי' החזיר. וכן המנהג תמיד שהאב מניח לפדיון כן רב והוא חושב שיחזיר הכל או יחזיק לו כך קטן) והחזיר (וי"א אפי' לא החזיר) הוא פדוי: (כה) אם נתן (ומי מותר לכתחלה. וי"א דעכשיו מותר לגבל וכן יעשה סתלה לדקדק במצוה ולפדותו ע"י כהנים רבים שיוכל למצוא תוסי ישראל ליה מיתם ודאי. וי"א שאין ברזה) לכהן נפירות ע"מ להחזיר (ואם להחזיר מעות אחר ליס פדוי) ועבר וקבל כן פדוי. ואם אמר לו טול ה' סלעים והחזירם לי אינו פדוי עד שיאמר על מנת להחזיר.

ואם הפרים מעות ומלאכה חייב באחריות עד שיבא ליד כהן: (כו) אם התנה ליתן הבן לכהן אינו יוצא וצריך לפדותו. והכהן רוצה לקבל ומחן אפ"כ יצא. והאידנא רק בן קטן או ישראל שנשאו בת גדול שאין לקבל הפדיון. פודה מהם ובלי ידיעת הכהן לא יזכה ע"י שליח ומוב להביא הבן עמו. ואסור ליתן הפדיון לבעל כהונה. אך אם אחר כל הטרחות אין כהן והיא רוצה לבטות הפדיון. יתן או לכהנת בלי ברכה. ויתנה שמכוין לגאת רק כשלא ימצא כהן. וכשימצא יפדה שנית בברכה כראוי. וכשקשה לו ליתן ב"פ יכול ליתן לכהנת ע"מ להחזיר. ומי שהחזיק א"ע לכהן כמה שנים ובא אורח ממדינתו ואמר בשבועה תמורה שמכיר כל אבותיו והוא זר ומוך שנה יברר ע"י כתבים והכהן מודה (וכשמכחים לאורח לא יורידוהו) ירחיקוהו מכל מעלות כהונה. ואכיר כהנים שאסורה לכהן וליטמא למת. ויפדו שנית הבנים שפדו ממנו ויחזיר המעות (וכשמכחים לאורח ישבע שבועה דאורייתא) ומי שהחזיק א"ע בכהן וכמה נפדו אצלו ונתברר בעדים שהוא ישראל (ואם בן גרושה נ"ע לא יפדו שנית ונ"ל לחזור המעות) יפדו שנית כידוע שנפדה אצלו ויחזיר המעות חוץ מה שחזר אז כנהוג. והספק נפדה אצלו יצא: (כז) כשהרג ה' בכורי מצרים גם בכורי ישראל היו ראוים ליהרג בעון מכירת יוסף בכור רחל ונתן עליהם ה' וקבע להם פדיון. ולפי שמכרוהו במחיר כ' סלעים צוה לפדותם באותו כך שקבלו במכירתו. ומעשה בבכור אחד שנטה למות ועשק הפדוני תפחוי (כי היה בשר שלא נפדה) ומיד פדוהו וחי כ"ח שנה אח"כ. ומובא בהקדמה דף י"ד ע"א פקודא תריסר. פורקנא לבריה. לקרבא ליה בחיין. דתרין ממנן מנה חד דחיין וחד דמותא וקיימין עליה דבר נש. וכד יפרוק ב"נ לבריה. מידא דההיא מותא פריק ליה ולא יכיל לשלטאה עליה כו'. בפורקנא דא קני ליה חיים ובגין דא סטרא בישא שביק ליה ולא אחיד ביה. ע"כ. ומזה יוכל להבין גודל התיקון להם. לבד קיום מ"ע מה"ת. ולכן אפי' מי שיש לו מעט פרנסה יתן לכהן החמש סלעים (לא כנהוג לפדות במשכון ובטוח שיחזיר לו. רק מי שדחוק כ"כ רשאי לעשות כן. ועכ"ז יפתים כלבו שהמה תלושה שנותן במתנה גמורה ואפי' לא יחזיר לא יקח לו שום תרעומת) לקיים המ"ע כתיקונה. ויבטח בה' שימלא לו. ויבחר בכהן עני כדי לקיים גם מצות צדקה: (כח) אם האב אינו במקום הבן יפדהו במקומו. ואומר לכהן שיש לו בכור ורוצה לפדותו והכהן מזכיר מאי בעית כו'. ומברך ונותן לו המעות והבן פדוי: (כט) המנהג לעשות סעודה (והוי סעודת מצוה) ובמקום שאין מצוי פודין אחר ברכת המוציא. ובמקומות פודין באמצע הסעודה. וי"א לפדות קודם ברכת המוציא ולברך על שכר שכל:

סדר פדיון הבן

קודם פדיון אומר האב זה

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל הנה אנכי בא לקיים מצות עשה מן התורה שציוני הקדוש ברוך הוא וכל בכור אדם בבניך תפדה. והריני נותן ה' סלעים לכהן סוד החסד. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתעלה עלי כאילו כוונתי בכל הכוונות הראויות למצוה זו. ותעלה עלי כאילו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה ותרי"ג מצות התלויות בה. וברוב רחמיך בבת שאני מקיים מצוה זו לפדות פט"ר רחם יתמתקו הדינים העולים בכללותם פט"ר. וכל הנשמות שלא זכו לקיים מצוה זו יהיה להם מנוח ונחת רוח ותעלה עליהם כאילו קיימו מצוה זו בפועל. כי רחום אתה. ואתה ברוב רחמיך תשמור ותנצור לבני הבכור שאני פודה אותו מכל רע. ויהיה פדוי ומשוחרר מהסטרא אחרא ומכל רע. ותגדלהו לתורה ולמצות. ותתן בי כח להדריכו לעבודתך ולעשות רצונך. כן יהי רצון:

(א) כשגדול פודה עצמו אומר אני בכור פטר רחם והנני שלך. והכהן משיבו אתה רוצה להיות שלי או לתת לי ה' סלעים שאתה חייב לי בפדיונך. ואומר אני רוצה לפדות עצמי והא לך ומברך (מ"ע): (ב) האב מביא הבכור לפני הכהן ומודיע שהוא בכור פטר רחם לאמו הישראלית. ואומר זה (ס"ס):

זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי. הוּא פֶּטֶר רֶחֶם לְאִמּוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה לִפְדוֹתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא: וְנֶאֱמַר קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא:

הכהן שואל את אם הילד שמא הפילה או ילדה כבר והאמר לו לא. אז האב מניח הילד לפני הכהן והכהן שואל אותו (ס"ה)

מַאי בָּעִית טְפֵי. לִיתֵּן לִי בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ שֶׁהוּא פֶּטֶר רֶחֶם לְאִמּוֹ. אוֹ בָּעִית לִפְדּוֹתוֹ בְּעַד חָמֵשׁ סְלָעִים כִּדְמִחַיַּבְתְּ מִדְּאוֹרַיְתָא:

והאב משיב לכהן ואומר חָפֵץ אֲנִי לִפְדּוֹת אֶת בְּנִי. וְהֵילָךְ דְּמֵי פִדְיוֹנוֹ כִּדְמִחַיַּבְנָא מִדְּאוֹרַיְתָא:

האב יכוין לקיים מ"ע שבתורה ואומר הריני מוכן לקיים מצות פדיון בכור לשם יחוד ק'. ובעוד המעות בידו הפסוקה לאת מברך בקול רם (ס"ה):

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן:

(א) גדול הפודה עצמו אומר פדיון הבכור (ס"ה): (ב) יכוין בשהחיינו לפטור גם הכהן (שם)

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ויתן המעות לכהן והכהן מקבלם ומחזיר הילד לאביו. והכהן נוטל כוס יין ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

הכהן מברך על ההדס בורא עצי בשמים. ואומר ברכה א. ורשות היא:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר קדש עבר במעי אמו. ולארבעים יום חלק אבריו

רמ"ח אברים . ואח"כ נפח בו נשמה . ככתוב ויפח באפיו נשמת רוח חיים : עור ובשר תלבישו ובעצמות וגידים סכבו . ככתוב עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני : וצוה לו מאכל ומשתה . דבש וחלב להתענג בו . וזימן לו שני מלאכי השרת לשמרו בתוך מעי אמו שנאמר חיים וחסד עשית עמדי . אמו אומרת זה בני בכורי שבו פתח הקדוש ברוך הוא דלתי בטני . אביו אומר זה בני בכורי הוא ואני מוזהר לפדותו . שנאמר וכל בכור אדם בבניך תפדה : יהי רצון מלפניך ה' אלהי . שכשם שזיכית את אביו לפדותו . כן תזכהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים . ברוך אתה ה' . מקדש בכורי ישראל לפדיונם :

נוטל הכהן את הכסף ומוליך בידו על ראש הבן ואומר זה תחת זה . זה חלוף זה . זה מחול על זה . ויכנס הבן לחיים . לתורה וליראת שמים . יהי רצון : שכשם שנכנס לפדיון . כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים . ונאמר אמן : נותן הכהן את ידו על ראש הבן ומברכו . ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: יברכך ה' וישמרך : יאר ה' פניו אליך ויחנך : ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום : ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך : כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך : ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך :

ואוכלים ושותים ושמחים . [שמברכין בהמ"ז ול"א שהשמחה במעונו . ובמקום זה עושין אלו' בפדיון שלא בזמנו] :

בית הפרס הנהגת פרוסת פת שחרית . ברכת הנהנין . ועל המחיה

(א) יש הרבה מעלות בשחר טוב לטעום מעט מאכל ומשקה [ב"ב פ"ב:] שמחזק הגוף לעבודת בוראו . ואסמכוה אקרא . ועבדתם את ה' אלהיכם (זו תפלה) וברך את לחמך ואת מימיך (זו פת שחרית וקיתון של מים) מכאן ואילך . והסירותי מחלה מקרבך . והפליגו חז"ל [ב"מ קז] בשבח פת שחרית (ויעויין תשו' חת"ס ז"ל סימן ט"ו): (ב) אמרו שהלל כל דבר מאכ"ל (ועפ"ד הסוד יש בו סוד נמתק . גי' ר"ת הוי' . וקראוהו פת . שמשבר ופותח כח הת"פ הידועה . שהיא מן הדברים המגוברים בסעודה אכי"ב . לכן טוב להקדימו אל הלמו"ד . ולהדבק במאכ"ל שהוא עץ החיים . אילן העליון . האוכל ממנו חי לעולם) כמו שכל דבר השועד הלב קרוי לחם . ויזהר מאכילת שומים ובצלים ושאר ירקות ויין בבוקר . דאמר ר"י [ברכות מד] אסור לאכול ירק חי לפני ד' שעות (שהוא זמן סעודה) ואסור לספר הימנו . וכמה שיעור טעימת שחרית . כביצה . כדמוכח בפ' היכן . וחכמי התלמוד היו רגילין גם באומצא . פי' רש"י פ"ק דקדושין . בשר בגחלים . איברא בכמה דוכתי מוכח שהוא בשר חי ממש: (ג) ברכה ראשונה אין צריך שיעור . לפי שאסור ליהנות מעוה"ז בלי ברכה :

על כל שאר פירות האילן חוץ מן היין . מברך

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ :

על פירות הארץ ועל הירקות . מברך

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה :

על דבר שאין גידולו מן הארץ (כגון בשר בהמה חיה ועוף . דגים ביצים חלב גבינה וכיוצא בהם) מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ : נהיה . בקמץ . עפ"י (סימן כ"ו) ובט"א.

(ד) ...ם שהתחיה ברכה זו מכל הברכות . שאומרין בהן ברא או בורא ובזו אומרין נהיה . והיל"ל שהכל ברא או נברא. ...נה [אבודרהם הלכות ברכות] כיון שתקנו ברכה זו גם על יין שהחמיץ ופת שעפשה . שלא היתה עליהם כוונת הבריאה בעצם ורצונה . כי אמנם הם קלקול הבריאה והשחתת צורתה הראשונה . אין לומר בהם בורא :

(ה) על שהאלמו שהכל סופו בורא נפשות : (ו) ברכה אחרונה צריכה שיעור . שאם לא אכל כזית (ואינו בריה) ולא שתה רביעית אינו מברך : (ז) ברכה אחרונה של פירות האילן (חוץ משבעת המינין . כפי שיתבאר בתיקוני ברכות בס"ד) ועל פירות האדמה וירקות וכל דבר שאין גידולו מן הארץ :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָם . עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ לְהַחֲיוֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל חָי : בָּרוּךְ חַי הָעוֹלָמִים :

וחסרונם . צרכי הנפשות מה שחסר להם בעצמם ומהמלא ע"י ד"א . ...ובכל מחסורך עלי : על כל מה שבראת להחיות . דברים שאין אלא להתענג : חי . פתוח . עפ"י (סימן קכ"ו)

על חמשת מיני דגן (שהם חטה שעורה כוסמין שבולת שועל ושיפון) שנעשה מהם תבשיל או נתחניות (פרטי דיניהן יתבאר בס"ד בתיקוני ברכות) מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת :

ולאחריהם מברך מיהא ברכה אחת מעין שלש (ובברכת היין יש ע"ח תיבות כמנין לחם) וזה נוסחה :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . עַל

על היין
הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן
ואם אכל גם פירות מה' מינים, מוסיף
וְעַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

על פירות מה' מינים שהם ענבים ותאנים ורמונים זיתים ותמרים
הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

על מעשה קדירה או רקיקין מה' מיני דגן
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה
ועל ה' מיני פירות מוסיף
וְעַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

אכל מה' מיני דגן ושתה יין
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה
וְעַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן
אם גם אכל מה' מיני פירות
וְעַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת (א) הַשָּׂדֶה. וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ וְלֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם יהוה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ. וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה.

ונאכל מפריה. כ"ה מוסח הנכון. ואין המכוון על אכילת הגוף כ"א לקיים מצות התלויות בארץ. גם פירותיה ממשיכין כח ומוסיפין בריאות לעבודת הש"י :

(לשבת) ורצה והחליצנו ביום השבת הזה (לר"ח) וזכרנו ביום ראש החדש הזה (לר"ה) וזכרנו [לטובה] ביום הזכרון הזה (להולה בי"כ) וזכרנו [לטובה] ביום הכפורים הזה (לפסח) ושמחנו ביום חג המצות הזה (לשבועות) ושמחנו ביום חג השבועות הזה (לסוכות) ושמחנו ביום חג הסוכות הזה (לש"ע וש"ת) ושמחנו ביום שמיני חג כל"ל עמו"ק העצרת הזה :

כִּי אַתָּה יהוה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל. וְנוֹדֶה לְּךָ עַל הָאָרֶץ

וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן : (ועל הפירות) בָּרוּךְ אַתָּה יהוה עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן : (ועל הפירות)

וְעַל הַפֵּירוֹת : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת :
ואם אכל פירות א"י בין בא"י בין בח"ל. חותם פֵּירוֹתֶיהָ

וְעַל הַמִּחְיָה (ועל הפירות) : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה (ועל הפירות) :

וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן (ועל הפירות) : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן (ועל הפירות) :

(א) אם אכל מפירות הנ"ל ואכל תפוחים. א"צ לברך על התפוחים בורא נפשות. שגם הם בכלל ברכת על העץ. אבל אכל תפוחים ושתה יין. צריך לברך בורא נפשות על התפוחים. כ"ש אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין או אכל מז' המינין שצריך לברך על כל א' וא' ברכתו. וה"ה אם אכל בשר ודגים ואכל מה' מיני דגן. אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר והדגים : (ב) שתה יין וביקך בפס"ג ואכל ענבים. צריך לברך עליהם בפס"ע. וכן בברכה אחרונה צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ. גם כשאכל כל מיני מזונות ופירות מה' מינין ושתה יין. כולל הכל בברכה א'. ויקדים מחיה אח"כ הגפן אח"כ העץ. ויאמר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ. וחותם על הארץ ועל המחיה ועל הפירות : (ג) שתה יין ומים א"צ לברך על המים בורא נפשות. שברכת היין פוטרתן כמו שפוטרת בברכה ראשונה כל מיני משקין : (ד) שכח אם בירך ברכה של אחר היין (וה"ה לכל ז' המינין) לדעתי חוזר ומברך כמ"ש הטור. וכן נמין. שחוקתיו ברהיס טובה שאין בזה משום השם ברכה לבטלה. עמו"ק ולח"ם ריש פ"ז דברכות : (ה) כבר חבר לקמן בהלכות זימון דין המצטרף אימתי יוצא בברהמ"ז וכאן צריך להוסיף. אם שתה לא"כ השיעור יכול כמו כן לצאת ע"י שישמע הברכה אחרונה מפי המברך. והוא שכיון להוציא והלה נתכוין לצאת : (ו) אמרו חז"ל [גיטין ע] אלו דברים שמתישין כחו של אדם. אכל מעומד או שתה מעומד אכל ועמד שתה ועמד קרוב למיתה מן החיים. ולא פירשו כמה יהיה בטרם יעמוד. ולמדנו מהרי"ל [ורוקח] שיעור השהייה השיעור הברכה האחרונה של הדבר שאכל ושתה. כגון אם אכל פת ישהה כשיעורה. אכל דבר שברכתו בורא נפשות ישהה כשיעורה. ונראה שאין אלה דברי גוזמות. אבל הכם עדיף מנביא. והבין מדעתו שלכך שתקו חז"ל מזה. לפי שסתמו כפירושו. שלא יעמוד עד שיברך. ושהברכה צ"ע מיושב ומתילא כדע שאם הולך לעמוד בתוך סעודתו ולחזור לאכילתו שעכ"פ ימתין כשיעור הזה :

איך לברך על כל מין בסדר א"ב

א (א) אגרעסין שנגמרו אפי' חיים. מברך העץ אפילו גדל על הקוצים. מרוקאים ומבושקים. אם נכרין העץ. וכשאין ניכרין כלל. שהכל. ואם בירך העץ והפיט האדמה יצא : (ב) סחטן חיים או שזב מעצמו מברך על המשקה שהכל (וכן במשקין היוצאין מכל מיני פירות חוץ מזיתים וענבים) ואם בישלן או ריקחן נכון שלא לשתות הרוטב לבד רק עם האגרעסין ביחד. וכשרוצה לשתות הרוטב לבד אחר שאכל האגרעסין בברכה. ישתה קודם משקה שברכתה שהכל ויכוין לפטור גם הרוטב. ואם קודם שאכלם או שאין אוכלם כלל. מברך על הרוטב שהכל:

(ג) נכון שלא לאכול אגרעס יחידי רק אם לקח ממש גרעיניו. ואם אכל לא יברך אחריו. ואם אכל כמה אגרעסין ובהם כזית (כחצי ביצה והוא כשליש רביעית. ולהאומרת הוא כביצה) ולא שהה מתחלת אכילה עד סופה יותר משהיית אכילת ג' ביצים מברך בורא נפשות. וכן כל האוכלין מצטרפין לכזית בלא שהה : (ד) מותר לאכול פירות קודם נט"י. וא"צ לברך אחריהם קודם הסעודה. אם אוכל פירות גם תוך הסעודה ומכוין בברכה שלפניהם לפטור גם שבתוך הסעודה. וכשלא יאכלם תוך הסעודה מברך לאחריהם קודם הסעודה (ואם שכח מברך תוך הסעודה. ולא

ואם יברך על היין בב"ה לפטור גם הפירות) אם אכלן לתענוג. ואם להמשיך תאוה לאכילה א"צ: (ה) המביאין לו פירות תוך הסעודה לנפת הפת ולא קבע עליהם תחלה. אוכלן תחלה וסוף עם פת וא"צ לברך עליהם אפי' אוכלן באמצע גם בלי פת. וטוב לברך עליהם לפניהם ולאכול מהם בלי פת ולא יברך לאחריהם ואח"כ אוכלם כמו שירצה. והתחלה לאכול פירות בסעודה בלי פת לתענוג מברך לפניהם ולא לאחריהם: (ו) הרואה אגרעסין או פרי חדש אחר שמתחדש משנה לשנה שנאמר השלום גידולה מברך שהחיינו. ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה (ואם בירך בשעת ראיה לא הפסיד) קודם ברכת הפרי או אחריה. לא בירך בשעת אכילה ראשונה (לא יברך אחר האכילה אפי' לא נתעכל עד הפרי) מברך באכילה שנייה בלי שם ומלכות: (ז) פירות שלא נגמרו (עוד ונתלשו מהאילן ואם לא נתלשו היו נגמרים עליו) ויכול לאוכלן חיים. העץ. וי"א שהכל. בישלן או ריקחן. העץ. ואם לא נגמרו כלל והמולים או מרים שאין ראוים לאכילה אפי' ע"י הדחק. חיים אוכל בלי ברכה. מבושלים או מרוקחים שהכל. אבל פירות שנשרו מהחום ונפלו מהאילן קודם שנתבשלו. אפילו מבושלים או מרוקחים. שהכל: (ח) אונערקים מתוקים או כבושים. האדמה (ושהחיינו בפעם ראשון. ואם נתקלקלו קצת. שהכל) וב"נ. ועל צירן (וה"ה משאר פירות כבושים) במקום שדרך הוא לאכול בו פת מברך האדמה כששותהו לבדו. ואם לאו. שהכל: (ט) האוכל קודם הסעודה אונערקים מלוחים לא יברך ב"א קודם הסעודה. ובתוך הסעודה א"צ לברך עליהם כלל. ומתוקן שאוכל קודם סעודה או בתוכה עי' דינם בס"ק ד' ה': (י) הרוצה לקבוע עצמו לאכול פת עם פירות. אוכל תחלה מעט מהם עם פת וא"צ לברך עליהם אפי' אם אח"כ באמצע ובסוף אוכלם גם בלי פת: (יא) אייל בירטן (זיתים) נעורים משיגדל הגן סביבו. העץ ומעין ג'. וקודם שגדל הגן לא יאכלם רק תוך הסעודה. או אוכל תחלה פרי העץ שברכתו מעין ג' וגם שותה מים ואח"כ מברך האדמה ואוכל הזיתים ואח"כ מברך מעין ג' וב"נ: (יב) כשאוכל זיתים מתוקים קודם הסעודה או בתוכה עי' דינם בס"ק ד' ה'. ועל מלוחים. קודם הסעודה לא יברך ב"א ובתוך הסעודה לא יברך כלל: (יג) אייל כל מין. שהכל. וב"נ אם שתה רביעית. וכשאוכלו עם פת א"צ לברך על השמן: (יד) איינגעמאכץ מן מערי"ן ריבי"ן בוריקע"ס רעטי"ך חריי"ן איינגבע"ר. האדמה: (טו) אכל מרקחת קודם הסעודה ולא יאכל ממנו עד תוך הסעודה מברך ב"א קודם הסעודה. אבל אכלו להמשיך תאות האכילה לא יברך. ואם אוכלו תוך הסעודה בלי פת. מברך לפניו ולא לאחריו: (טז) אייער. שהכל: אייער בייגיל אפילו נילושו בלי מים (ובמים בלי בצים. המוציא. ועל כזית בהמ"ז) כל ירא שמים לא יאכל אפילו פחות מכזית רק תוך הסעודה. ודיעבד או שאין רוצה להחמיר יוכל פחות משיעור ג' ביצים ומברך מזונות ומעין ג': (יז) אינגבער יבש אוכלו בלי ברכה. רסוק מהקרקע אפי' חי או יבש המרוקח או כתוש ומעורב עם צוקע"ר אפי' צוקע"ר הרבה כהאינגבע"ר. האדמה. ואם נתן אינגבע"ר להבשיל או מרקחת לא יברך עליו. וטוב שלא להריח ריח אינגבע"ר: (יח) אינגבערליך עשוים מספרספליך של

ה' מיני דגן והאיעבע"ר רק לטעם. מזונות ומעין ג': (כ) ארבעס (ולברך שהחיינו צ"ע) מבושל כל מין האדמה. חי ויבש כל מין. שהכל. ארבע"ס לא מגינה או צוקע"ר ארבעס אפי' חי. האדמה. ועל הערביסין לבד האדמה. וי"א שהכל. ומשדה חי. שהכל וי"א האדמה. ועל הערביסין לבד. שהכל: (כא) תבשיל מארבע"ס אם נשארו שלימים מברך האדמה. ואם נתמעכו דרך בישול מברך שהכל. ואם כתשן או טחנן מעט או מיעכן בכף יברך שהכל. ואם בירך האדמה יצא: (כב) האוכל ארבע"ס קודם נט"י. אם לא יאכלם תוך הסעודה יברך ב"א קודם נט"י אם אכל כזית. ואם שכח יברך ב"א תוך הסעודה או יברך על כוס שהכל ויכוין לפוטרם בב"א. ואם יסעוד מיד ויאכלם גם תוך הסעודה. יאכל עתה פחות מכזית ואם אכל כזית לא יברך ב"א ואחר בהמ"ז יאכל או ישתה כשיעור או יברך על כוס ויכוין לפוטרם בב"א: (כג) בישל ארבע"ס לאכול גם המרק עמו מברך על הרוטב לבד. האדמה. ואם בישלן לאכלן לבד ולשפוך הרוטב מברך על הרוטב לבד. שהכל. ואם בישלן בשביל הרוטב לבד מברך שהכל אפי' אוכל גם הארבע"ס: (כד) על תבשיל מקמח ארבע"ס לבד. שהכל. ואם עירב הלק שמיני קמח מה' מינים (חטה שעורה כוסמין (הוא ארקו"ס. ואין מצוי במדינתינו) שבולת שועל (האבע"ר) שיפון (קארי"ן) ואוכל כא' זיתים מברך מזונות ומעין ג'. ואם עירב או אוכל פחות מזה מברך מזונות ואחריו ב"נ. וי"א לאכול עוד כזית שב"א שלו מעין ג' בודאי וכזית שב"א שלו ב"נ בודאי ויכוין לפטור גם את זה: (כה) אתרוג. שנגמר חי או מרוקח. העץ. ואתרוגים שלנו שלא נגמרו עוד ואין נאכלין חיין אפי' ע"י הדחק. מברך שהכל אפי' על מרוקח ולא יברך שהחיינו: (כו) אסור ליהנות מריח טוב בלי ברכה קודם (ונוטל הדבר המריח בימינו) ולאחריו א"צ. ויברך שהחיינו בלי שם ומלכות והמריח באתרוג או שאר פרי הנאכל מברך: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר נתן ריח טוב בפירות: ודוקא כשנטלו להריח או לאוכלו ולהריח. אבל נטלו לאכלו ולא כיון להריח לא יברך. וכשאוכל ומריח. מברך ואוכל מעט ואח"כ מברך ומריח: (כז) בכל ימי החג לא יברך על ריח האתרוג. והשנוטלו לנאה בו יזהר שלא יריח: (כח) כשאוכל אתרוג קודם הסעודה או בתוכה עי' דינם בס"ק ד' ה':

ב (א) באב דינו כארבע"ס. רק על הערביסין לבד אין צריך לברך: (ב) בוריקע"ס כבושים או מבושלים אפי' מחותכים דק מאוד. האדמה. בישלם במים לבד מברך על הרוטב האדמה. במים עם בשר או שומן. שהכל. ועל צירן כשהוא ביותר ויש בו ממשות מהממה הבוריקע"ס. חי ומבושל אפי' עם בשר. במקום שנוהגין לעשות הבוריקע"ס ומעמים מבשלין הציר לבד. מברך האדמה. ואם עירב בציר רוב מים מברך שהכל: (ג) על עלי הבוריקע"ס כבושים או מבושלים. האדמה. ועל עלי ריבי"ן או שאר עלין ועשבים אפי' מבושלים. שהכל: (ד) באקסערין שנעמח (משורשה בגן שרשלוח). העץ. וקודם לכן. האדמה: (ה) בארין שנגמרו חי או מבושל. העץ ושהחיים. והרוטב או שמשן דינם כמו באגריסען. ואם בישלן עם בשר או שומן או דגים מברך על הרוטב לבד

שהכל . ואם אוכלם קודם הסעודה או בתוכה עי' דינם אות ט' ס"ק ד' ה' : (ו) בוימיל אם שותהו לבדו לא יברך (נכון לברך על איזה דבר שהכל ולפטרו) ואם שותהו עם משקה לרפואה אפי' שהמשקה הרוב. העץ . ואם שותה המשקה לצמאו אפי' שמן לתוכה שמן לרפואה מברך על המשקה : (ז) על שמן אפרסמון שאין ראוי לאכילה ועיקרו לריח . כשמריח בו מברך :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם . בורא שמן ערב :

(ח) שמן זית שכתשו עד שהוא ריחו נודף. כשמריחו מברך :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם . בורא עצי בשמים :

(ט) שמן שבישלו בעצי בשמים ומריחו מברך **בורא עצי בשמים** . ואם בעשבי בשמים **בורא עשבי בשמים** ואם בשניהם יחד **בורא מיני בשמים** ואם סינן השמן (או שמים) ראוי שלא להריחם . וכשמריח יברך **בורא מיני בשמים** : (י) ביר כל מין אפי' מהתמרים. שהכל . ובתוך הסעודה אין צריך לברך . וקודם הסעודה עי' דינו אות ו' ס"ק ג' : (יא) ברוי"ט מקמח מה' מינים שלשו ברוב מים ובלילתו עבה ואינו ממולא בפירות ונעשה חתיכה עבה ביחד ולא דק דק ויש עליו צורת לחם ונאפה בתנור או באלפס בלי משקה . מברך המוציא אפי' על פחות מכזית ולאחריו בהמ"ז אם אכל כזית : (יב) יברך קודם שיבצע ויתן ב' ידיו עליו בעת ברכה . ובוצע במקום שנאפה היטב מצד העליון והתחתון . ויתן מלח בשלחן קודם שיבצע אפי' בשבת . ויטבול בו ומגין מפורעניות : (יג) צריך כל ספק פסל פרפרת (פירורי פת בשר ודגים בצים וירקות גבינה ודייסא מיני מלוחים) ואם הפת טפל ואוכל פחות מכביצה אין צריך נט"י (וטוב למנוע מלאכול למתק השתיה) ולכביצה נוטל בלי ברכה : (יד) לחם גמור מבושל או מטוגן בחמאה או שומן . אפי' פררו ועירבו בבצים או דבש ואח"כ בישלו . אם היה בכל פירור כזית קודם הבישול וגם אח"כ נשאר פירורין כזית מברך המוציא ובהמ"ז . וכ"ש כששורה פת שבכר הם או יין או י"ש ובכל חתיכה כזית . ובפחות מכזית מברך מזונות ומעין ג' . ואם פירר מעט לחם דק דק ובשר הם לבסמו מברך רק שהכל . וכשהפירורין בעין יברך גם מזונות : (טו) פת שעיפשה קצת. שהכל . עפשה לגמרי אוכל בלי ברכה : (טז) פת או תבשיל מקמח ריי"ן או פיר"ן נכון שלא לאכלו רק בתוך הסעודה . וכשאין רוצה להחמיר יברך שהכל וב"נ . אבל עירב בקמח זה קמח מה' מינים חלק ששי ואפה פת מברך עליו המוציא . ואם אכל ממנו כח' ביצים מברך בהמ"ז . ואם עירב פחות מששית מברך המוציא . ואם אכל כזית מברך מעין ג' . וי"א ב"נ . ולא בהמ"ז אפי' אכל הרבה . ונכון שלא לאוכלו רק תוך הסעודה : (יז) לחם מקמח ארבע"ס או רעטעק"י או קטניות אחר שהכל (ויכול לאכול כמה שירצה) וב"נ . וכשעירב קמח מה' מינים דינו כבס"ק ט"ז : (יח) לחם מקארטאפלי"ם בלי קמח מה' מינים או במעט קמח לדבקו. שהכל . ואם עירב חלק ששי או יותר ולש בלי מים או במעט מים. מזונות . ומעין ג' כשאכל כח' זתים . וברוב מים. המוציא . ובהמ"ז כשאכל כח' זתים ואם עירב פחות

מששית מזונות וב"נ : (יט) בראנפי"ן כל מין. שהכל . וכן וויסני"ק או מאליניק. וקודם הסעודה לא ישתה רביעית כשאין דעתו לשתות גם תוך הסעודה . ואם שתה לא יברך ב"א קודם הסעודה : (כ) כשרוצה לשתות י"ש תוך הסעודה . נכון לברך שהכל על איזה משקה קודם הס' ואין צריך לברך עליו . ואם לא יהיה על השלחן ויכוין לפטרו בהמוציא . ואם לא טיבל בו מעט פת ואוכל (בלי ברכה . כשהוא בתחלת אכילתו או באמצע . אבל אחר אכילתו יברך שהכל) ואח"כ שותהו בלי ברכה . ואם לא ורוצה לשתותו בסוף האכילה לעולם יברך שהכל . ובתחלה או באמצע א"צ לברך : (כא) לא יברך על י"ש ב"א רק בשתה רביעית : (כב) ברוסניצעם חיים או שבושלו וריסקן וסינן בנפה. האדמה :

ב (א) גדוילי"ן חי ומבושל. העץ ושהחיינו. ועתיד ליתן דין על שראה מיני מגדים ולא אכל :

(ב) ה' מיני דגן או גריי"ץ וגערשט"ל גרי"ן שקלפן או חלקן או כתשן אפי' בקליפתן ועשה מהם תבשיל ונתמעך יפה עד שנדבקו . אפי' עירב רוב דבש או מין אחר . מזונות ועל המחיה . ובלא נתמעך כנ"ל והסיר הקליפה קודם נכון שלא לאוכלם רק תוך הסעודה . וכשאינו רוצה להחמיר יברך מזונות ועל המחיה . ואם לא הסיר הקליפה קודם ולא נתמעכו אסור לאוכלם רק תוך הסעודה . וכשאין לו מה לאכול יברך האדמה וב"נ : (ג) על תבשיל שנתקלקל קצת. שהכל. נתקלקל לגמרי אוכלו בלי ברכה: (ד) גערשטין חיים או קלוים בחם נכון שלא לאוכלם רק תוך הסעודה. ואם לאו יברך שהכל וב"נ . וקלוים שבישלם כמו קאוו"ע או בישל שעורים לחולה . מברך על הרוטב שהכל : (ה) גרויפי"ן האבערגרי"י או גערשטינ"י או קאריג"י . יברך מזונות אפי' על הרוטב לבד כשבישל לאכול ביחד אפי' בישל עם בשר . ואם שתה רביעית יברך ב"נ . אבל בישל מעט בהרבה מים לזופ"א יברך על איזה דבר שהכל ויפטור הרוטב . ואם לאו יברך על הרוטב שהכל וישתה מעט ואח"כ על הגרויפין מזונות . ואוכל מהגרויפין כזית ושותה מהרוטב רביעית ומברך על המחיה וב"נ : (ו) רעטשינ"י קאש"ע אפי' נתמעכה . אם הקא"ש הרוב . האדמה . וכשהמים הרוב. שהכל : (ז) על לפת חי. שהכל . מבושל או מטוגן. האדמה : (ח) גרייפלי"ך מחטים . מזונות . גרייפלי"ך או גרייפי"ע מעל מרפספקע. שהכל :

ה (א) המ"ן טאשי"ן שנלושו ברוב מים וממולאים במעט שומשמין. המוציא . וברוב בצים או חלב או אפי' במים לבד רק שהבצק דק וממולאים בהרבה שומשמין. מזונות ועל המחיה : (ב) האני"ק מדבורים ואפי' שזב מתמרים שהכל : (ג) היר"ז נכון שלא לאכלו רק תוך הסעודה . ואם לאו מברך שהכל על מבושלים ומטוגנים. וכשאין מבושל ומטוגן. שהכל (וי"א האדמה) וב"נ . ואם יש לו מין האדמה ומין שהכל יברך עליהם ויפטור האורז :

ו (א) וואל"ד עפי"ל או בארי"ן אפי' מבושל. שהכל : (ב) וואסע"ר אם שותה לצמאו. שהכל . ואם להעביר המאכל המעוכב בגרון לא יברך (אבל כשאר משקה מברך) וכששותה בבוקר רק לרפואה לא

יברך תחלה וסוף. ואם גם לבסוף. מברך : (ג) השותה מים קודם נט"י . אם לא ישתה תוך הסעודה יברך גם ב"א קודם נט"י . אם שתה רביעית . ואם שכח יברך ב"א תוך הסעודה או יברך על כוס ויפטור המים בב"א . ואם יסעוד מיד וישתה גם תוך הסעודה ישתה פחות מרביעית . ואם שתה רביעית לא יברך ב"א קודם נט"י (וי"א לברך) ואחר בהמ"ז אוכל כזית או שותה רביעית (או מטעם של ברכה) ומברך ב"א ופוטר גם המים . אבל השותה צמא עד שפי"ז אין לו תאוה לאכול מותר לשתות רביעית וא"צ ב"א : (ד) השותה מים (או שאר משקה חוץ מיין) בתוך הסעודה לא יברך אפי' היה צמא קודם הסעודה וירא לשתות שמא יזיק לו : (ה) וויין חי או מבושל או מעורב בדבש או פלפלין או בשמים (ונכון שלא לקדש על המעורב) הגפן ומעין ג' . ואם ריחו חומץ וטעמו יין. הגפן . ואם להיפוך לא ישתנו רק כשיברך על יין אחר ויפטרנו מברכה ראשונה ואחרונה : (ו) יזהר שלא ישתה יין רק פחות מכזית או רביעית שלם. ואם שתה כזית לא ישתה עד כביצה . ואם שתה לא יברך . רק אוכל כזית מדבר שברכתו על המחיה וכולל בה על הגפן : (ז) כזית הוא (חצי רביעית) כחצי ביצה (לחומרא) או כביצה (לחומרא) רביעית ג' זהים (והוא כמעט ב' קליפות מבצי תרנגולת גדולים . והוא שיעור ביצה ומחצה) : (ח) כשרוצה לשתות יין קודם הסעודה וחושב שלא ישתה עוד בתוך הסעודה . נכון שישתה רק פחות מרביעית . ואם שתה יותר מ"מ לא יברך ב"א קודם הסעודה : (ט) כשרוצה לאכול מיד אחר קידוש א"צ לברך ב"א. אבל אחר הבדלה יברך (כשחושב שלא ישתה עוד תוך הסעודה) אפי' אוכל מיד : (י) לא שתה יין קודם הסעודה ורוצה לשתות תוך הסעודה מברך לפניו: (יא) קבע עצמו לשתות יין ויש שם גם שאר משקים . א"צ לברך עליהם כלל כשהיו לפניו בעת ברכה בין קודם סעודה בין בתוכה : (יב) כשמקדש על היין וחושב שלא ישתה עוד יין רק לשתות משקה אחר או טייא וקאווע . נכון שלא יחשוב לפטרו בברכת היין . ומ"מ יברך שהכל על התיכף שקפ"ר ויפטור המשקה : (יג) קבע עצמו לשתות לפני המזון ובדעתו לפטור גם מה שישתה תוך המזון א"צ לברך עוד . רק יין קודם טעם המשקה שתוך המזון : (יד) כששותה יין עם חבירו או בני ביתו ואח"כ הובא יין משובח יותר מברך:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם . הטוב והמטיב :

לא יברך קודם שתייה מברך כ"ז שעוסק בשתיה . אבל כששות' לבד או שהמשובח היה לפניו בעת ברכה או שהובא לפניו יין גרוע מהקודם . מברך על המשובח הגפן ולא הטוב והמטיב: (טו) וויין טרויבן שנגמרו וגדולים ביותר. הגפן ומעין ג'. לא נגמרו.האדמה . ובמדינות אלו שלוקחים ענבים בליל ב' דר"ה על שהחיינו.יברכו האדמה :

(טז) וויינפערליך חיים . הגפן . מרוקחים. אם ניכרים. הגפן . ואם לאו שהכל . ואם בירך הגפן או האדמה יצא : (יז) ווייץ (וה"ה קארי"ן) חי או קלוי או מבושל והגרעינין שלמים נכון שלא לאכול רק תוך הסעודה. ואם לאו מברך האדמה וב"נ : (יח) קמח חי (אפי' מחטים) בין נטחן דק דק או רק קלא ויש בו עוד טעם חטים או קמח קליות .

יד (סי' ב"י נס"א)

שהכל וב"נ : (יט) ווערים קרויט מבושל או מעורב בדבש . שהכל :

ז זאלץ או [מי מלח] . שהכל :

ח (א) חרדל שהכל : (ב) חריין התובל לאכילה.שהכל. מרוקח. האדמה: (ג) חרעמזליך (שעושים ממצה כתושה או מלחם מפורר ומערבין אותן בשומן ובצים וחלב ונגבלין ומבשלין או מטגנין אותן) שרובא ברוב בצים ושומן . מברך מזונות ועל המחיה אפי' כשיש בכ"א כזית . ואם ברוב מים יזהר לעשותן פחות מכזית . וכשהם כזית נכון שלא לאוכלם רק תוך הסעודה . וי"א שמותר : (ד) אכלם קודם הסעודה . אם יאכלם עוד תוך הסעודה לא יברך ב"א קודם סעודה (וי"א לברך כשלא אכלם להמשיך תאות האכילה) ואם לאו יברך (וי"א שא"צ כשאכלם להמשיך תאוות האכילה) ואם שכח לברך קודם הסעודה ובירך בהמ"ז פוטרם . וכשאוכלם תוך הסעודה א"צ לברך כלל :

ט (א) טארט מקמח מטע . ולוקע"ר וקמח שקדים הרבה . אפי' בלילתו עב ונאפה בתנור כלחם יברך מזונות ומעין ג' (חוץ מקביעת סעודה) ויזהר לאכול יותר מכזית בכדי שיאכל כזית מהקמח לבד : (ב) טייא שהכל . ואם לא שהה בשתיית רביעית רק כשהיית אכילת ג' בצים יברך ב"נ ואם שהה יותר לא יברך (ונכון לצנן רביעית מעט בסוף השתייה ולשתותו בבת אחת ולברך ב"נ) וכשנוהגין בסוף סעודה לפני המזון יברך שהכל אלא ב"נ : (ג) טייגליך אפי' נילושו במים רק שאח"כ מיגנם בדבש עד שכל העיסה בלועה מהדבש ולא נאפה בתנור כלל וכל אחד פחות מכזית . מזונות ועל המחיה : (ד) טיינעבץ או קנייל שבלילתו רכה ומיגנו וכן לאקשין המטוגנין . מזונות ועל המחיה : (ה) טייטלין שמיעכן ביד ועשאן עיסה והוציא גרעיניהם. העץ ומעין ג' אבל מבושל ומימות כמו פווידלא. שהכל . ונכון שלא לאוכלם רק בתוך הסעודה או אוכל תחלה כזית מעין ג' וכזית ב"נ או שישהה באכילת כזית יותר משהיית אכילת ג' בצים . ואם לא עשה כן מ"מ לא יברך ב"א . ודין רוטבן (מהמבושלים) כמותן: (ו) בתוך הסעודה אוכלם בלי ברכה כלל : (ז) טיטארסקי זיל"י מרוקח.שהכל :

י יאגידעם קוואס שהכל ועל השא"ק מהמרוקחין . אם אוכלו תוך הסעודה עם בשר א"צ לברך . וכשאוכל אח"כ בלי בשר נכון כי בסוף האכילה יאכל מעט עם מעט לחם או בשר וא"צ לברך אפי' אכל בנתיים בלי לחם או בשר . ואם לאו צריך לברך במה שאוכלם לבד :

ל (א) לאקריץ האדמה (וי"א שהכל) ואם בולע רק הטעם וזולט העיקר . שהכל . וכשאינו בולע כלל רק טועם וזולט לא יברך.על המין או מי הבישול. שהכל : (ב) לאקשין מזונות ועל המחיה (אפי' בקביעות סעודה) ופוטר גם רוטבן . וכשרוצה רק לשתות מעט מהרוטב . נכון לברך תחלה מזונות ולאכול מעט לאקשי"ן . גם יברך על איזה דבר שהכל ואוכל ושותה כזית ורביעית ומברך על המחיה וב"נ: (ג) בישל מעט מהם במים הרבה ועיקר כוונתו לשתות המים. יברך על איזה דבר שהכל

ופוטרם . ואם לאו מברך תחלה שהכל ושותה מעט רוטב
ואח"כ מזונות ואוכל ושותה כזית ורביעית ומברך על
המחיה וב"נ : (ד) כ"ש לאקשי"ן על קנעדל או פיניקן .
נכון שלא לשתות הרוטב רק בסעודה או אוכל תחלה כזית
פשטה וכזית שהכל ופוטר הרוטב ומברך על המחיה וב"נ .
ואם שתה אפי' רביעית בבת אחת מהרוטב לבד לא יברך
ב"א : (ה) לימענים . העץ . ובתוך הסעודה לא יברך
כלל . וה"ה ברקען אחר שנגמרו עם צוקער : (ו) לינדזין
(עדשים) האדמה : (ז) לעקיך מזונות ועל המחיה. אכלו
קודם הסעודה יברך ב"א (וי"א שאם אכלו למשוך התאוה
לאכילה לא יברך . ואם לתענוג מברך) ואם שכח בהמ"ז
פוטרו . ואם בתוך הסעודה . אם לרעבון לא יברך . ואם
לתענוג ספק ולהקל . אך נכון לכוין בהמוציא לפוטרו :

מ (א) מאהן אפי' כתוש ומרוקח. האדמה: (ב) מלינצים
מקמח ה' מינים שלושו בלילה רכה ב"ז
מים ואח"כ נאפו בתנור או באילפס בלי שומן או חמאה
(והמעט שמושח האילפס לא מקרי משקה) והבלק עב .
צריך נט"י והמוציא ובהמ"ז . וכשהבלק דק קצת . לא יאכלם
כדי שביעה רק תוך הסעודה אפילו נתמלאו אחר האפיה
בגבינה המטוגן בחמאה . וכשהבלק דק מאד וממולא מברך
מזונות : (ג) מאלינעס. האדמה . וי"א העץ . מרוקחים
ומרוסקים. אם נכרים. האדמה או העץ. ואם לאו שהכל .
ואם בירך האדמה או העץ יצא: (ד) מאנדלין מרוקחים
כל מין העץ . חיים וגדולים ומתוקים. העץ . מרים בלי
ברכה (מתקן ע"י האור. העץ) קטנים בקליפתם ומתוקים.
שהכל . מרים. העץ : (ה) נתן קמח לתוך שקדים שטוחים
לתולה . אם כדי לסעוד הלב מזונות ועל המחיה . ואם
רק לדבקן ולגולים עד שיוכל לטחון. שהכל וב"נ (וטוב
להחמיר לאכלו רק תוך הסעודה) ואם הקמח חלק שמיני
ואכל מהשקדים כה' בצים יברך מעין ג' . ואם לאו מברך
ב"נ : (ו) שקדים מרוקחים אפי' מהוש ס בהרבה צוקער
שביב. העץ ומאנדיל מילך שהכל : (ז) מיל גראמין העץ
ומעין ג': (ח) מוסקאט נוס העץ . וכשמושם במשקה
לרפואה דינו כשמן (באות ב' ס"ק ו) : (ט) מילך שהכל :
(י) מילכיק גיבעקס שלוש במעט חלב או חמאה
(וה"ה שומן) אפי' המעט נרגש. המוציא . ואם ברוב חלב
ומיעוט מים. מזונות . וכשאכל פחות מד' בצים מברך על
המחיה . וכשהוא שבע מזה יברך על לחם גמור המוציא
ובהמ"ז ופוטרו . ואם אוכל מד' בצים עד שש יברך מזונות
ועל המחיה . ואם שבע מזה יברך עליו המוציא ובהמ"ז .
ואם אוכל משש בצים עד כ"א בצים אפי' לא שבע מזה יברך
המוציא ובהמ"ז על לחם גמור ופוטרו . ואם אוכל כ"א
בצים וג' המשיות יברך עליו המוציא ובהמ"ז אפי' לא שבע
מזה . והלחם מצטרף לכל השיעורים. ואם אכל מעט ונמלך
לאכול עוד אם כדי שביעה . יברך תחלה מעין ג' ויטול
ידיו ומברך ענט"י והמוציא ובהמ"ז (כשאכל ד' ביצים) ואם
רק מעט אפי' בין הכל יהיה כשיעור ויברך בהמ"ז. מכל
מקום א"צ נט"י והמוציא . ואם אוכלו קודם הסעודה או
בתוכה . עי' אות ח' ס"ק ד' בהרעמזליך והוא הדין כאן :
(יא) מעד שהכל . ובתוך הסעודה א"צ לברך . וקודם
הסעודה דינו כמו מים (באות ו' ס"ק ג'):(יב) מצה יבשה
יבשה (אפי' פירורין דקין כקמח) שאין מבושל ולא מחובר :
אפי' אין בכל פירור כזית ולא תואר לחם מברך המוציא .
ובהמ"ז כשאכל כזית : (יג) פירורי מצה פחות מכזית שבישלן.
אפי' יש להם עוד תואר לחם ואפי' נתגדלו בבישול או
נדבקו עד שבכל פירור כזית . מברך מזונות ומעין ג'
אפי' אכל כדי שביעה . ובעל נפש לא יאכל כדי שביעה
שיש להם תואר לחם. רק יברך תחלה על כזית לחם גמור.
ובסינון יחמיר כל אדם . אבל כשיש בכל פירור כזית קודם
בישול וגם אח"כ . אפי' הוסר ממנו כל תואר לחם מברך
המוציא ובהמ"ז : (יד) פירורים פחות מכזית שמבשלם במים
(או במרק או בדבש) עד שנתלבנו המים . מברך מזונות
ועל המחיה אפי' בקביעת סעודה . ובכזית הדין כבסעיף
הקודם : (טו) ימנע מלאכול פירורים שעירה עליהם מכלי
ראשון (וכ"ש מכלי שני) ויש להם תואר לחם בלי נט"י. ולא
שכן כדי שביעה . רק יברך על לחם אחר תחלה . ואם
נתנו . מבואר בסעיף הקודם . וכן עיסה היה מקמח מצה
שעושין קניידליך : (טז) עיסה שנתמלאה בבשר או דגים
או גבינה ונאפית בתנור ויש לה תואר לחם . מברך המוציא
וברכת המזון :

נ (א) נים שנגמרו אפי' קטנים וחיים ומעלי יער. העץ .
וירוקים שלא נגמרו (שמבשלין בדבש) אפי' גדולים
ומרוקחים שהכל : (ב) כשיש בידו אגוז א' ורוצה לא יברך
עד שיפתחנה. ואם בירך ופתחה והיא מתולעת ויש לפניו
עוד ממין זה . א"צ לברך שנית אם חשב תחלה לאכלם :
(ג) ניגעלאך יבשים אוכל בלי ברכה. שחוקים ומעורבים
אפי' ברוב צוקער . האדמה :

ע (א) ענים שהכל. ואם בישלו מברך על הרוטב האדמה :
(ב) עסיק שאינו חזק או חזק שעירבו במים
עד שראוי לשתיה. שהכל . אבל על החזק שמטבעו ומרתיח
כששופך בארץ לא יברך : (ג) עפיל שנגמרו. העץ . ואם
בישלן אפי' נימוחו לגמרי. העץ , ואם בישלן עם בשר א"צ
לברך בתוך הסעודה אפי' אוכלן בלי פת אך נכון לאכול
תחלה מעט במעט פת . וכשהם חיים או בישלן בלי בשר
יברך העץ ואוכל מעט בלי פת . אבל כשעיקר סעודתו
ללפת בו הפת . אוכל תחלה מעט עם פת וא"צ לברך אפי'
יאכלם בלי פת ואפי' לא היו לפניו בעת שבירך המוציא :
(ד) שחטן חיים יברך על המין שהכל . וה"ה על רוטבן
לבד כשבישלן עם בשר או שומן או דבש . ובלי בשר או
שומן או דבש דינו כרוטב אגרסין באות א' :
(ה) עפיל קוואם שהכל :

פ (א) פאמעראנצען טאלעכץ מרוקח. העץ . וי"א
האדמה . וי"א שהכל
ורוטבן כמותן : (ב) פאמפישקעס מה' מינים שבלילתן
רכה . אם רובו ברוב מים ומיעוט שומן או חמאה ונעשו
דק מאוד : אפי' אכלם כדי שביעה מברך מזונות ועל
המחיה . ואם נעשו עב לא יאכלם רק תוך הסעודה . אבל
כשבלילתו ברוב בצים ושומן או חמאה ומיעוט מים . אפי'
נעשו עב מברך מזונות ועל המחיה :
(ג) פאמפישקום מארבעס או רעטעקי . שהכל . ואם
כעירב קמח מה' מינים ונעשו עב ובמעט שומן או חמאה.
לא יאכלם רק תוך הסעודה : (ד) פיינקובען מן מעט
קמח

קמח מסנן בחמאה וגבינה. מזונות. ובלי קמח או רק במעט לדבק. שהכל: (ה) פארפיל מה' מינים. מזונות ומארבעס או רעמפקי. שהכל. ואם עירב מקמח מה' מינים חלק שמיני. מזונות ועל המחיה. ובפחות משמינית מזונות וב"נ: (ו) פוטער שהכל: (ז) פייגין העץ ומעין ג'. שרוין או בישלן לאוכלן עם הרוטב. נכון שלא לשתות הרוטב לבד רק תוך הסעודה או אוכל תחלה דבר מעין ג' וגם שותה מים ומברך מעין ג' וב"נ ופוטר הרוטב ואם לשתות הרוטב לבד מברך שהכל וב"נ: (ח) פיש כל מין או הערינג שהכל וקודם הסעודה דין דגים כמים (ובאות ו' ס"ק ג) דין מלוחים כ"ש (באות ב' ס"ק י"ח): (ט) אם לש עיסה מים בלילה עבה ומילאה בבשר או דגים או גבינה. ראוי שלא יאכל אפי' פחות מכזית רק תוך הסעודה. ודיעבד או שאין רוצה להחמיר יאכל פחות מג' בצים ומברך מזונות ועל המחיה: (י) פירעשקים. שלש עיסה במים בלילה עבה ואח"כ טיגנה בשומן או דבש (בין מילאה עם הרי"ז או גרויפי"ן בין לא) אם יש בכל חתיכה כזית מברך מזונות ועל המחיה. בלא אכל כדי שביעה. וכדי שביעה לא יאכל רק תוך הסעודה. ובפחות מכזית מברך מזונות ועל המחיה ואוכל כמה שירצה: (יא) ואם מילאם בשומשמין או בפירות ועשאן דק דק ואוכלין אותם רק לקינוח. מברך מזונות. ועל המחיה אם אכל פחות מג' ביצים. וה"ה שלאדין ממולא עם עפיל. ובתוך הסעודה א"צ לברך: (יב) פליי"ש שהכל: (יג) פלאמין העץ. ועל הרוטב מהשזיפים שבישלן אפי' בלי הפלאמין. העץ. וי"א שהכל: (יד) פעפער רטוב אפי' חי או אפי' יבש רק שנדוקה או כתוש עם צוקער. האדמה:

צ (א) צוקער לעקיך מזונות. ונכון שיזהר לאכול יותר מכזית כדי שיהא בודאי כזית מהקמח ולברך על המחיה: (ב) ציבעלים ירוקים חיים. האדמה. מבושלים אפי' עם בשר. שהכל ובשהקינו ואין ראוי לאוכלם חי בלי פת. חיים. שהכל. אפי' במקום שמקצת גויים אוכלים אותם חיים. ובמקום שהרבה אנשים אוכלים ק מברך האדמה. מבושלים. האדמה (אפי' בישלם בפ"ע או בתבשיל וטפלים אליו) וי"א שהכל. ואם טיגנן בשומן או דבש וכולא מברך האדמה: (ג) ציטעם אפי' במעט קמח לדבק. האדמה. והרוטב כמוהו: (ד) ציטרינג. אם אוכלו. האדמה. ואם בולע רק הטעם. שהכל ואם לועס ובולע לא יברך כלל: (ה) פירות שבישלן רק לצורך הרוטב מברך עליו שהכל: (ו) טשערנישקי שהכל. וכן על הרוטב:

ק (א) קאווע קלויה כשהיא. האדמה. והשתיה קאווע מבושל אפי' בסוף הסעודה לעכל המזון. שהכל: (ב) קאוועני"ם חיים. האדמה: (ג) קאנאפלי"ם או פאל הלבן. שהכל: (ד) קארשין העץ. ומרוקחים. אם מכרים. העץ. ואם לאו שהכל. ואם בירך העץ יצא. ולא ישתה הרוטב לבדו רק יברך על הפרי ויכוין לפטור הרוטב. והרוצה לשתותו לבד יברך שהכל. אבל אכל תחלה הפרי בברכה ורוצה לשתותו. שותה תחלה מין שהכל ופוטרו. ואם שרוין ביי"ש מברך עליו שהכל. וכשנתקלקלו מהי"ש מברך עליהם שהכל: (ה) קאשע מה' מינים. מזונות ועל המחיה. ומרעמפקי גרויפין. אם נכרים. האדמה. ואם לאו שהכל. ואם בירך האדמה יצא. ועי' אות ג' ס"ק ו'. ומקמח מרעמפקי או ארבעס. שהכל. ואם עירב מקמח ה' מינים חלק שמיני. מזונות. ועל המחיה כשאכל כח' זתים. וכשעירב פחות משמינית. מזונות וב"נ: (ו) קוואס כל מין שהכל: (ז) קאלינעס שמול חורקין וגדלים באילן. שהכל. (ח) קימעל שהכל. ועל הרוטב. האדמה וי"א שהכל: (ט) קירבעס (דלעין) שבישלן אפי' נתמעכו. האדמה: (י) קישקע ממולא בה' מינים מזונות ועל המחיה: (יא) קניידליך מה' מינים (אפילו בלילתו עבה) שבישלן במים או משקה ואין בהם תואר לחם. אם קטנים מכזית. מזונות ועל המחיה אפי' אכלם לשובע. ומקמח רעמפקי או ארבעס שהכל וב"נ. ואם עירב מקמח ה' מינים חלק שמיני (וכ"ש יותר) מזונות. ועל המחיה. כשאכל כח' זתים. ואם עירב פחות משמינית מזונות וב"נ ועיין אות א' ס"ק כ"ד: (יב) קניידליך שעושין ממצה כתושה מעורב בשומן ובצים או בחמאה ורוב וגובלין ומבשלין אותן. אפי' חזרו קודם הבישול להיות בכ"א כזית. מברך מזונות ומעין ג'. וכשגבלן ברוב מים ומיעוט בצים ושומן יזהר לעשותן פחות מכזית. וכשעשאן גדולים מזה ספק אם מותר לאכלם בלי המ"ו: (יג) קנאביל דינו כמו ציבעלי (באות צ' ס"ק ב): (יד) קעז שהכל: (טו) קערליך מפירות. מתוקים אפילו חיים. שהכל. מרים חיים בלי דבש. מבושלים. שהכל: (טז) קרויט לבן כבוש אפי' חי. האדמה. וירוק חי שהכל. מבושל האדמה. ועל הרוטב מהכבוש שהכל (ועי' אות א' ס"ק ח) ומהמבושל בלי בשר ושומן. האדמה. ועם בשר או שומן שהכל: (יז) קרעפליך שבלילתן עבה ומבשלין ואח"כ מטגנין במחבת או בקדירה וממלאה דבר מועט עד ריבוי העיסה והגבינה. אין לאוכלם כדי שביעה רק תוך הסעודה. אבל נתן לקדירה או אילפס הרבה שמנונית או חמאה מברך מזונות ומעין ג': (יח) קארטאפלים אפי' נתמעכו היטב בכף. האדמה. אבל מיעב על ריב איידן ועשה תבשיל או לחם בלי קמח או רק מעט כדי לדבק. שהכל. ואם עירב מקמח ה' מינים חלק שמיני. מזונות. ועל המחיה באכל כח' זתים. ואם עירב פחות משמינית. מזונות וב"נ: (יט) קארטאפלים עם גרויפין מה' מינים. מזונות. ואם הקארטאפלים ניכרים בפ"ע מברך גם האדמה. ואם נתרסקו וניכרים רק מעט א"צ לברך האדמה אפי' הם הרוב. ואם היה בהם גריסין חלק שמיני ואכל בודאי מהגריסין כזית מברך על המחיה וב"נ ודין רוטב הקארטאפלים או אוכלן קודם הסעודה או בתוכה עי' באות א' ס"ק ד' ה':

ר (א) רויטע ייאגידעס האדמה: (ב) ראבינעס שהכל: (ג) ראזינקעס העץ ומעין ג'. ואם שראן או בישלן במים אפי' מעורבים עוד במים. אם משך היין לבזים מברך עליו הגפן. אבל שראן או בישלן כדי לאוכלן עם הרוטב כשאר פירות ועתה רוצה לשתות מעט מהרוטב לבד יברך שהכל. אך רביעית לא ישתה רק תוך הסעודה בלי ברכה כלל או אוכל תחלה דבר מעין ג' ושותה מים כשיעור ומברך העץ ושהכל ומעין ג' וב"נ ופוטר הרוטב או ישתה בשתיית הרביעית יותר משהיית אכילת ג' בצים. ואם שתה הרוטב בפ"ע רביעית בבת אחת לא יברך כלל: (ד) ראשטשינע שעושים

תמנה שאפשטקים רק במעט שומן שמשח התחבת. אע"פ שבלילתה רכה אסור לאוכלם רק תוך הסעודה : (ה) ריבין חי. שהכל. מבושל האדמה : (ו) רויזין שעשה מהם מרקחת. אם נכרים. האדמה. ואם לאו. שהכל. ואם בירך האדמה יצא : (ז) רייז הכוסס חי האדמה. ומבושל כיון שלא נאכלן רק תוך הסעודה או אוכל תחלה מין מזונות ודאי ומין שהכל ודאי (ואם לא נתמעך בבישול צריך עוד מין האדמה ודאי) ופוטרו : (ח) רעטיך חי. האדמה (אם דרך אותו מקום לאכלו חי) ומרוקח. האדמה. ומחלוקת אם לברך עליו שהחיינו : (ט) אוכל או משקה שאוכל או שותה לרפואה. אם טעמו טוב והחיך נהנה וגם בריאים אוכלין או שותין אותו מברך תחלה וסוף כברכתו. וכשאין בריאים רגילים בו. שהכל. ואחריו בלי ברכה. וקודם שאוכל או שותה רפואה או מקיז דם אומר :

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שיהא עסק זה לי לרפואה. כי רופא חנם אתה :

ויחשוב שאין הרפואה מרפאה רק ע"י הבורא יתברך. ועל ידי תפלה זו יבטח בה' ויבקשו שתהא הדבר לו לרפואה.

ואחר ההקזה נוטל ידיו ומברך :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. רופא חולים :

(י) רעטשאניקים שהכל. ואם עירב קמח מה' מינים והבלק עב ובמעט שומן. אסור לאוכלם בלי נט"י. ועי' דינם באות ק' ס"ק י"ח. וצריך להודיע זה להאופים כדי שלא יטעו להכשיל רבים :

ש (א) שאלאטע מעורב בחומץ ושמן. חי. האדמה. מבושל. שהכל אפי' חשוב במבושל יותר מבח : (ב) שווארצע ייאגידעם הגדלים באילן פחות מג' שנים. האדמה (וכשיש לו מין העץ ומין האדמה אוכלם תחלה ופוטר היאגידעם). מרוקחים ומרוסקים. אם נכרים. האדמה. ואם לאו. שהכל. ואם בירך האדמה יצא. אבל אלו הגדלים בסוילי"ן על אילנות הנקראים שמארצאדינע"ס. כמן : (ג) על המין מאילן מאכל או סרק. שהכל : (ד) שוועמליך מבושל או מרוקח שהכל: (ה) שמעטינע שהכל : (ו) שעפעטאלין דינם כמו פלאמין : (ז) שעקאלאדע שהכל : (ח) שצאווייע אפילו מבושל. שהכל :

דיני ברכת הריח

(א) אסור להנות מריח טוב עד שיברך קודם שיריח. ולאחריו א"צ. ומותר להריח מדבר שאסור באכילה ולא בהנאה, ולא יברך שהחיינו על ריח. אך על עשבים שעשו להריח יברך. ונהגו שלא לברך. ולא יברך על קול ערב. וכן על הרחיצה וסיכה (סי' רמח) : (ב) אם המגיא ריח. עץ או מין עץ שאינו מאכל יברך.

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. בורא עצי בשמים :

וכשהוא מין עשב שאינו ראוי לאכילה יברך עשבי (בחירק וי"א ציר"י. ולא בחטף פתח פתח ציר"י) ואם לאו. כגון המוס"ק (פיזי"ם בל"א. שיש חיה ידוע שלה מוסרת בטבור חיכתה מתקבץ שם בתחלה כמין דם ואח"כ מתייבש

ונעשה ממש המוסק. ואסור לאכלו. וי"א דמותר). יברך מיני. וכשהוא פרי עץ או אדמה הראוי לאכול אפי' רק ע"י תערובות ונטלו להריח או לאכול ולהריח (וכשנטלו לאכול ולא כיון להריח. אף שמעלה ריח טוב לא יברך על הריח) יברך

בא"י אמ"ה. הנותן ריח טוב בפירות :

(וכשנטלו לאכול ולהריח. לא יכוין להנות מהריח עד שיברך על האכילה. ואוכל מיד ומברך על הריח הנותן ומריח) וכן על אגוז מוסקאט"ה וקנילה (נימרג"ד) וקלא"ו (נעגליך) וכל מין בשם שהוא לאכילה. וי"א שעל נימריגג ונעגליך יברך מיני. ועל כולם אם אמר מיני יצא. (ולזה מברכין בהבדלה רק על מיני בשמים) ולכן על דבר שמסופק בו יברך מיני (שם) : (ג) על הטעג"ה (מינס"ה) לא יברך. וי"א לברך הנותן. וכן המריח בקאוו"י כשהוא חמה שריחה נודף ונהגו מהריח. ועל הורד (רוזא"ש) ומי ורד וקנמון שהוא עור הגדי (וי"א שט"ס וצ"ל מור הגדי (לשון אודו) מור מהודו. שגדל שם. וי"א שצ"ל עוד (ל' עץ בערבי) הנדי. עץ מהודו. וי"א שעור לשון עץ בערבי והנדי ר"ל מאינדיאה. שגדל שם. ובטורקי נקרא אודאלאגי ובלע"ז ספרדי נקרא עץ אלואיס) ולבונה ומלסיכי (שרף שעושין ממנו זפת) וכיוצא יברך עצי. וכן על כל דבר שהקנה שלו קשה. ועל שמן אפרסמון יברך.

בא"י אמ"ה. בורא שמן ערב :

ועל שמן זית (דוקא) שכתשו או שחנו עד שאחר ריחו נודף יברך כנ"ל (שם) : (ד) על שמן שבשמו כמו שמן המשחה. אם בעצי בשמים יברך עצי. ואם בעשבי עשבי. וכשהיו בו עצים ובשמים יברך מיני. ואם סיננו והוציא הבשמים יברך כקודם הסינון. וי"א מיני. וי"א בורא שמן ערב. וי"א שלא יברך כלל. ולכן נכון שיזהר מלהריח בו. (על כלי המוגמר לא יברך כלל. וכן על האבטיח שנותף בחוטם. ונהגו המדקדקים שלא לברך במו"ש על כלי שמוהלין או דוכין בו בשמים ויש לו ריח. וקצת בע"ב שאין להם בשמים מברכין עליו. והוא לבטלה. ועל סימלק (רוסמארין). וי"א יאסמי"ן. וי"א עשב שיש לו ג' שורות של עלין זו למעלה מזו ובכל שורה ג' עלין. וי"א גרובלין יר"ע) ואילפי דימא (רוסמארין. וי"א שבולת נרד שקורין אישפי"ק ובל' פוילן שפיגנרדיא שעושין מזה בריח ובע"ב רגילין להפכו למים בהכיס נוטלים לחזק (ואין למחות בן) והעומדים שם יברכו עלי) יברך עלי. ועל סיגלי ושושן (ויאול"ש) עשבי. ועל נרגיס (חבצלת. וי"א ליריי"ן הגדל בגינה יברך עצי. ועל הגדל בשדה עשבי (שם) : (ה) היו לפניו עצי ועשבי ומיני בשמים. יברך על כל אחד ברכתו. ויקדים עצי לעשבי (וכשנתערב כמה מינים או שהם באגודה אחת וא"א להריח מכל מין בפני עצמו יברך מיני) וכשבירך על כולם מיני יצא. ואם בירך על מין עץ עשבי לא יצא. וכשיש לפניו עצי ועשבי בשמים כוללן בברכה א'. בא"ה אמ"י בורא עצי ועשבי בשמים : וי"א שצ"ע. ואם הובא לו הדס ושמן להריח בהם (ועל שמן העשוי להעביר הזוהמא לא יברך) אם ברכותיהן שוה יברך על ההדס עצי ופוטר השמן. ואם לאו יברך על ההדס תחלה. ועל המוגמר (בשמים על גחלים להריח) יברך

מסימלה

מעלה קיטור עשן (ולא קודם) קודם שיגיע לו הריח. ואם המוגמר מעץ יברך עצי. ומעשב עשבי. ומשאר מינים מיני. והמריח באתרוג דמצוה בעת נטילתו למצוה (וקודם זאה"כ. מברך) לא יברך. וי"א שמברך (ואם משמש בו והגביה הריח בידו או בבגד לא יברך על ריח זה) ולכן נכון שלא יריח בו. והמריח מברך. וי"א שלא יברך אפי' מכוין להריח. וי"א שכן עיקר. והמריח בפת חם יברך: בא"ה אמ"ה שנתן ריח טוב בפת. וי"א שלא יברך ולכן לא יריח בו. והמריח מברך. וי"א שלא יברך. ויש אומרים שכן עיקר (שם):

בית הנהגת תלמוד תורה תלמוד

אחר שיצאו מביהכ"נ. ילך תיכף לקבוע עתים לתורה (ועמ"ש בפתיחת המעמדות וביום ראשון על אודות חיוב קביעות עתים לתורה. וצריך שכ"ש שיהא העת קבוע ותקוע. מה לא תזוז. ואם הולך לבטלו משום עסק נתנן יהא אסור לבטלו. עמו"ק סי' קנ"ה) ואם א"א שמגיע לתורה שלו. כשיכנס לבית תלמודו או לבית המדרש אומר:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי. שלא יארע (וספל) דבר תקלה (שלח"ס) על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי. שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא. ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר. ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם:

(א) ע"פ שקבוע בתלמוד תורה. אע"פ שמפסיק בו כמה פעמים בינתיים. א"צ לחזור ולברך בה"ת כשחוזר לתלמודו. כיון שדעתו לעסוק כל היום. אבל מי שאינו קבוע בתלמוד ת"ח. שבא ללמוד. לד"ה צריך לברך ג' ברכות. שברך כו. אבל נכון נגו. ועמ"ש בתוספי בת"ה. וגר ועבד ואשה וסומא. חייבין לברך כשעוסקין בתורה. כמ"ש שם. ועיין קצת על מעשה ביום. אף לפ"ח שי הכם דעה. ומכן לברך: (ב) הכותב תורה וגם מהרהר בה. יש לו לברך. כמ"ש בס"ד בתשובות. ויש"ש ביאור נאה בדברי תוספות תמיד וירושלמי דאית שבבה על אחר: (ג) בעניין עסק התורה. היה אומר הר"י ז"ל. העיקר בתורה שהיא לקשר נפשו ולהדביקה אל הבורא. ובעולם אין כענין. כי זה תכלית בריאת האדם לעולם ותכלית עסקו בתורה. ע"כ אדם שלבו יושב עיניו על דרכיו. שיהיה פ"ח שלו לשם שמים. לשמור לעשות ולקיים. כדי שיבא לו זה ויבא לחיי העוה"ב (כנ"ל בברכת התורה. ובמעמדות כמה פעמים) והעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה שבחו אין לשיים. והנה האריכו בענין תלמוד לשם שמים בכמה מקומות ע"ע בהקדמה. ובברכת התורה. ובספר מעמדות. וזולת זה. ובמ"ח בפרקי אבות. ובמקומו בחו"ק: (ד) גם שם ביארתי. איך ומה. ומי. שאסור ליהנות ממתנות ודורונות בני אדם. ומי המותר יע"ש בס"ד בארוכה כל חלקי הסתר. והמכבד התורה גופו מכובד ויפיק מחייהו די והותר. כג' כתרים נכתרו ישראל וגדול שבהם כתר תורה המונח לכל הרוצה יבא ויזכה ויכתר. אבל הרוצה שיזכה הולמים צריך ללמוד שבשבילו מלכים לכסא לעלות המדרגה בסתר. שלא יכבד את זהב בכף הזיר ולצור אבן במרגמה מעדה בגד בוגדים חומץ על נתר. ואם יהיה ראוי וכדאי. אז ינחלו לו אוצרות כלי חמדה סגולת מלכים עד בלי די (ע"ל. ויזכה ביחוד בלמוד היום). אמרו לר' זירא [עירובין סה] מרין שמעתך. אמר דיממא ניהו: (ה) בקשם המסכות. קראתים עם' שערי ציון ועזבתי האריכות. מה שביארתי שלום כ"ל הכתה והיכות. שלא לגרום הפסד המונה. גם היו מוטעים והקשים כראוי להם באמת ובתמונה:

תפלה לאמרה קודם קריאת התורה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ולאקמא שכינתא מעפרא. הריני קורא בתורה שהיא כנגד תפארת דזעיר אנפין. יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שתזכך נפשי ורוחי ונשמתי שיהיו ראוים לעורר מיין תתאין נוקבין על ידי קריאת התורה הזאת. ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את קריאת התורה הזאת. ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

וראוי לכוין בקריאת תור"ה לשם הוי"ה אלה"י ישרא"ל [גי' תורה] (עי' בפי' ברכת התורה) ונבטל כח ס"מ וזוגו [גימ' תורה] שהתורה היא תבלין שלו. וזהו סוד שאז"ל [יומא עב] לא זכי נעשה לו סם המות. ולכן אחרי קריאת התורה לא זכי סמא דמותא. ולכן אחרי קריאת בעין החיים למתוק בו. שאינו צריך להסתלק (גי' הי"ת נפש) ולא אסם. שמתכפר ע"י קרוא מקר"א [גי' אשם]:

תפלה לאמרה קודם קריאת נביאים

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ולאקמא שכינתא מעפרא. הריני קורא בנביאים שהם כנגד נצח הוד דזעיר אנפין. ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי: שתזכך נפשי ורוחי ונשמתי שיהיו ראוים לעורר מיין תתאין נוקבין על ידי קריאת הנביאים הזאת. ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את קריאת הנביאים הזאת: ויהי נועם וכו'

תפלה לאומרה קודם כתובים

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ולאקמא שכינתא מעפרא. הריני קורא בכתובים שהם כנגד יסוד דזעיר אנפין ומלכות דזעיר אנפין. ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שתזכך נפשי ורוחי ונשמתי שיהיו ראוים לעורר מיין תתאין נוקבין על ידי קריאת הכתובים הללו. ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את קריאת הכתובים הללו: ויהי נועם וכו'

תפלה לאומרה קודם לימוד משנה

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו . ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ולאקמא שכינתא מעפרא . הריני קורא משנה . והריני בסדר זרעים שהוא בחסד : (וכשהוא לומד בסדר מועד יאמר) והריני בסדר מועד שהוא בגבורה : (וכשהוא לומד בסדר נשים יאמר כך) והריני בסדר נשים שהוא בתפארת : (וכשהוא לומד בסדר נזיקין יאמר כך) והריני בסדר נזיקין שהוא בנצח : (וכשהוא לומד בסדר קדשים יאמר כך) והריני בסדר קדשים שהוא בהוד : (וכשהוא לומד בסדר טהרות יאמר כך) והריני בסדר טהרות שהוא ביסוד להעשות לה מרכבה . ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי . שתזכך נפשי ורוחי ונשמתי שיהיו ראוים לעורר מיין תתאין נוקבין על ידי קריאת המשנה הזאת . ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי . שאזכה לבחינת נשמה דבריאה אותיות משנה.ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את קריאת המשנה הזאת : ויהי נועם וכו'

יכוין בקריאת המשנה שני' השמות (וידוע שהוא בחינת השפחה מקנן ביצירה) סוד זעיר ונוקביה. וכן הוא בני'. עמ"ש בס"ד בלק"ת שילהי עוקצין . והוא פלא :

תפלה לאומרה קודם לימוד הלכה

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו . ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ולאקמא שכינתא מעפרא . הריני לומד הלכה שהוא אותיות הכלה . לקשט שם אדני שהיא הלכה העליונה בעשרים וארבע קשוטי כלה. כדי לחברה בבעלה. והריני קורא בסדר זרעים שהוא בחסד : (וכשהוא לומד הלכה בסדר מועד יאמר) והריני קורא בסדר מועד שהוא בגבורה : (וכשהוא לומד הלכה בסדר נשים יאמר כך) והריני בסדר נשים שהוא בתפארת : (וכשהוא לומד הלכה בסדר נזיקין יאמר כך) והריני בסדר נזיקין שהוא בנצח : (וכשהוא לומד בסדר קדשים יאמר כך) והריני בסדר קדשים שהוא בהוד : (וכשהוא לומד הלכה בסדר טהרות יאמר כך) והריני בסדר טהרות שהוא ביסוד . להעשות לה מרכבה. ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי . שתזכך נפשי ורוחי ונשמתי שיהיו ראוין לעורר מיין תתאין נוקבין על ידי קריאת הלכה הזאת . ואל יעכב חטא ועון והרהור רע את למוד הלכה הזאת : ויהי נועם וכו'

רמזי לכוין בלימוד הלכ"ה. אותיות הלכה העליונה (הכלולה מס' מלכות . שהם ס' מסכתות) היא שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמותיה שהם ד' אותיות אדני שנוכן בהם . וג' מילואי אהיה עם ג' כוללים גי' חתן . ויכוין ליחדם . ואז דברי חכמים בנח"ת נשמעין . ויהא לו נחת רוח בעסק התורה כמו שעושה נחת רוח לקונו . ובעסק הת"למוד יכון לכוין לבטל כח הס"ם המרה המרורה כאשר לעיל כמה פעמים. ולהסיר קש ותבן מהלכה שהאמת פ"ת נקיה רוחניות לחם האמת:

תפלה לומר קודם לימוד המדרש

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ולאקמא שכינתא מעפרא . הריני לומד מדרש שהוא כנגד אחורים דאהי"ה . להעשות מרכבה לו . ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שתזכך נפשי ורוחי ונשמתי שיהיו ראוים לעורר מיין תתאין נוקבין על ידי קריאת המדרש הזה . ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את למוד המדרש הזה : ויהי נועם וכו'

בלימוד המדרש ראוי לכוין שעולה גי' באחורים דאהיה דיודין (שממתק דיני אהיה . י' פעמים ברבוע גי' מ"ת . עמש"ל בסוף הקטורת בס"ד) וכחו לבטל מלאך המות (עם ב' כוללים גי' הכי הוא) ולשבר כחו . הוא שאמרו חז"ל [סוכה נב] שאם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש :

תפלה לאומרה קודם לימוד הקבלה

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו . ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ולאקמא שכינתא מעפרא . הריני לומד בספר קבלה פלוני שהוא כנגד תפארת דזעיר אנפין דעולם האצילות לעשות לו מרכבה . ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי . שתזכך נפשי ורוחי ונשמתי שיהיו ראוים לעורר מיין תתאין נוקבין על ידי קריאת ספר הקבלה הזה : ויהי נועם וכו'

כוונה לאומרו בקצור . יאמר נוסח זה . כולל לכל למוד תורה

הנני רוצה ללמוד כדי שיביאני התלמוד לידי מעשה ולידי מדות ישרות ולידי ידיעת התורה . והריני עושה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה (יכוין בשם יאהדונהי) בדחילו וברחימו על ידי ההוא טמיר ונעלם :

צריך אדם לחוס על נכסיו. ולדקדק בממונו חביב עליהם יותר מגופם. לפי שאין פושטין ידיהם בגזל. לא ולמד מיעקב אבינו עליו השלום שחזר על פכים קטנים. ומאבא חלקיה [תענית כג]: (לד) ישגיח אדם על נכסיו כליו וקניניו. שיהיו שמורים מכל הפסד וקלקול. אמר שמואל [חולין קה] מאן דסייר נכסיה כל יומא. משכח אסתירא. לכן יהא לו עת קבוע לבקר. ולבדוק נכסיו. ויעבר בגדיו אחת לשלשים יום. ומי שי"ל בגדי אומן בתוך ביתו. יעבירם במקל בכל יום: (לה) היה זהיר תמיד בין במילי דשמיא בין במילי דעלמא. שלא להעביר השעה הראויה. עת רצון מלאה. ודע שהזמן יקר שבמציאות. לא ישקל כסף מחירו. הדא היא דאזלא ולא אתיא. פסידא דלא הדרא בריא: (לו) טוב לגבר כי ישא עול תורה וד"א בנעוריו. מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב. ובא כמהלך רישך ומחסורך כאיש מגן. ובטחת כי יש תקוה לאחריתך הטוב בשיבה טובה כיודע גן. לך אל נמלה עצל ראה דרכיה לאגור בקציר. ובקיץ לא תרדם. כי רבים ימי החורף הבאים על האדם. עשה בעוד שאתה מוצא ומצוי לך ולא לאחר. ואל תניחהו ליום מחר. כי לא תדע מה ילד יום אם התרשל. אדמוקדך יקיד כבל. אך מן המהירות השמר שלא תכשל. מהון מתון כמה זוזי שוה. לא תעשה דבר בחפזון בלי ישוב דעת תחלה והתבוננות: (לז) התרחק מן הערבונות ומהפקדונות. ערבת תקעת לזר כפך. נלכדת באמרי פיך. לך התרפס ורהב רעך. שלא יתחלל שם שמים על ידך ח"ו מושב תשיב גורף ביכין בידך וזרועך. דע כי כתר שם טוב עולה ע"ג כל הכתרים על כן הזהר שלא יפגם שמך ושמעך. והוי זהיר לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי שמים. שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל. ויהא דיבורך ומשאך ומתנך עם הבריות באמת. כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה. ויהא שם שמים מתאהב על ידך. ויהיו הבריות אומרים אשרי פלוני. אשרי אביו ורבו שלמדוהו תורה. עליו הכתוב אומר. ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר: (לח) צדק צדק תרדף. מוצא שפתיך תשמור. אע"ג אם נדרת צדקה לעני. אלא אפי' מתנה לעשיר. שארית ישראל לא ידברו כזב. מדבר שקר תרחק. אפי' לגוי לא תבטיח על שקר. גזרה על ד"ל בפתיך. אשר מדרת שלם. למה יקצוף האלהים על קולך. ומעשה חבור והולדה [תענית ח]. כמה גדולים בעלי אמנה. וכן במו"מ. השכר מה שהוכל. לקיים מה שיצא מפיך. אע"פ שהתירו חז"ל [תרים כ] הדרי זרוזין. אין זה בכלל זריז ושכר. אלא יהיו פיך ולבך שוים. ואשרי המקיים ודובר אמת בלבבו כדרב ספרא [מכות כד]. ומה יעשה אדם ויתעשר. ידבק באמונה יתירה, וכה"ג אע"ג דקי"ל [ב"מ מח] דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה. מ"מ אינה מדעת חסידים. אפילו בהדי הרעי. אין רוח חכמים נוחה הימנו. וזהו שלא יהא בו צד איסור. כגון הונאה וביטול מקח ומום נעלם. או לא הוי צדיק הרבה. כי נמצאת מכשיל ומחזיק ידי עוברי עבירה. אך הכל לפי הענין ולפי האדם. כי עם איש עמי אין לדקדק כל כך. ולא תקפיד הכי' בדבר שראוי להקפיד. וגם עם כל אדם לא תעמיד דבריך על דין תורה. ראוי לוותר ולעבור מכ"מ. וטוב יותר מזוהא דבי דינא. ועביד איניש דדאין דיניה. אבל לא עביד איניש דדאין מילתא דאוניה: (לט) לא תלוה מעותיך בלי שטר ועדים. שגורם קללה לעצמו: (מ) [פסחים קי"ג] לא תיהוי לך דינא בהדי הלתא. בעוזה מום בעצמו: (מא) הקפת סחורה. או סקיפון. פרעת חוב לאדם. או פרעך. כתוב המקבל מיד עד לא תיתוב אכ"עך: (מב) לא תבליע לאבוד שום חפצך בזיק לחבירך. שתוכל לברר מהוכו לעת הצורך. וכל מה שהכן תוקע בפי"ת. רשום מנה ולצור. וחשוב הפסד כנגד שכר לבחון ולדעת באיזה מו"מ תברור. ועיין בהוצאה לעומת הכנסה. וזכור לקנות צרכי ביתך בעת הזול והדר הוצאה הוא הי פרנסה: (מג) [חולין פד] בתר ענית אזלא עניותא. שמה נבל שמיא. אזלא לשאלה לא ביות ושכית לאיתא: (מד) אל תתודע לגדולים. ובמקום גדולים אל תעמוד. ולשולחם לא תתמיד: (מה) [ב"ק נב] הוי מתחבר עם מי שהשעה משחקת לו. [פסחים קיב] בתר מרי נכסי. ניכי מזוך. תעלא בעדניה סגיד ליה. ואל תקפץ ערפך נגד הזמן. לעומת זה בבריתו אל תאמן. כי הוא בוגד ברעיו מכחיד כל איש חיל המון: (מו) קנה לך חבר. כי טובים השנים מהאחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם. ומזלא דבי תרי עדיף: (מז) אל

תתחבר לרשע. פן יפרוץ האלהים את מעשך. כמו שאירע ליהושפט מלך יהודה. לכן התרחק משכונתו. כי אוי לרשע אוי לשכנו. בהדי הוצא לקי כרבא. כל המחובר לטמא. טמא יקרא: (מח) אל תקנא בחטאים. הגם והוד בתיהם ממלאים. כי לא תהיה אחרית לרע שמכלה עצמו וסופו יכל מרזחים: (מט) על ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות. על משהי שטרות פרועין. ועל מלוי בריבית (ואפי' לגוי. שלא הותר אלא לת"ח. משום כדי חייו). ועל שיש בידם למחות ואינן מוחים. ופוסקין צדקה ברבים ואינן נותנין. ובשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון. על כובשי שכר שכיר. ועל עושקי שכר שכיר. ועל פורקי עול מעל צואריהם ונותנין על חבריהם. וגסות הרוח כנגד כולן (כי סימן לגסות רוח עניות. לכן אל תלך בדרך אתם. מנע רגלך מנתיבתם. ואל תקוה לעשות עושר ולא במשפט. התעיף עיניך בו ואיננו. הון מהבל ימעט. נבהל להון רע עין. ולא ידע כי חסר יבואנו. בלא ימיו תמלא ותקנן. ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ. זורע און יקצור עמל. ואם תרבה ההונהו מגליח ילין ו פרת לא יקום חילו מידו ברוח יברח כיין יצא וימול. וזורע צדקה שכר אמת וסוף יקצור לפי חסד ישיר לה' כי גמל: (נ) האזין לך חסי"ם ריות. כבד ה' ממה שחנך. באשר מנלאה לידך. או המחזיק בנכסי הגר. אפי' בעל בנכסי אשתו. א"כ עבד עיסקא ורווח (עש"י סי' ר') מה יעשה ויתקיים בידו. יעשה מהם סגולה. מאי ניהו. ס"ת ודיקלא. דאכלי מניה עמים פירי: (נא) הזהיר במעשר כספים. אשריו ואשרי זרעו אחריו. עמ"ש בס"ד בש"י סי' ג'): (נב) [כתובות טו] הרוצה שיתקיימו נכסיו. יטע בהן אדר. שנא' אדיר במרום ה'. סימנו ודאי ס"ת. עץ חיים למחזיקים בו. כל הנקרא בשם ה' ימנע. ארח חיים פן תפלס חיל בלעתו תקיאנו ואשר תשיג הפלט: (נג) השמר והזהר אפילו משבועת אמת. כי רבים חללים הפילה. חולק עם גנב שונא נפשו לא יגיד אף אם ישמע אלה. לא עכברא גנב אלא חורא. שחת לו כורה: (נד) הזהר מאונאה (ואל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים) אפי' דגוי ואצ"ל מגזלו. ובאהב"ו מעול מדות ומשקלות הוי המרבה לא לו. ועושה מאד קבה. ואם הרבת ושמת בטוחך בקוקך ולא תבוש. הקוקך לא תכלת. נודלה יבלעך. ולא הרבה מוסר ה' בני אל תמאס לבך אל תקצב. אל תתיאש ולא תאבד דעתך. אם כדעת שמרת. מה הסרת. תעשיר אל אל ולא תאבה: (נה) פשפשת ולא מצאת בידך און. יגעת במו"מ באמונה ולא מצאת די בפוקך משען ומשענה. לולי יסורים כל האבה הן. קוה לה' וחזור וקוה ושבנה תתגה. אם תשוב עד שדי תבנה. ואם עדיין אתה צועק ואינך נענה. על ימין או על שמאל תפנה. גלגל שחוזר הוא מלכו ישתנה. ואבי התבונה לא יבהלו בשיטי סעתים ולא יתפעלו מגלגולי הזמן בעל התהפוכות. ולא יאמינו כי ידבר אליהם רכות. השולח במשמניו רזון. וקרוביו הדלו פראן. לא נגלת תאכל הרבנו ולא יהיה אסון. לא לעולם חוסן. ותרכו הימים ואבד כל הוכן. יאחז בעקב פח יחזק עליו צמים. או שמא שונות אבוי מקומך גורמים. א"כ היפכה בו שמע עצת חכמים [ב"מ ע"ה] מאן דבעי ליה בהאי ניחא. ליזיל למתא אחריתא. וגלות ג"כ מכפרת עון. חכמת ערום הבין דרכו. וידעם כי לא לאדם דרכו. לא לאיש הולך והכין את צעדו. מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ לתמכו לסעדו. כי יפול לא יוטל כי ה' סומך ידו. נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. אהדורי אפיתחא לא מהדרי וכל המרחם על הבריות מן השמים ירחמוהו: (נו) בשעה שאתה יוצא לדרך המלך בקוק. ולא בכי טוב. שכינה גסה נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו של אדם. לכן כתיב בדרך עיקש שומר נפשו ירחק מהם: (נז) אל יעמוד במקום סכנה שמא אין עושין לו נס. ואם עושין מנכין לו מזכיותיו. ואין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה: (נח) שלקת להיגרא שירוקך בכנפיך ניהוי. אם אין אסטרטיא של אדם עמו בדרך. מסתגף הוא (מאן יהיב ליה קוסרא המרא במדברא) ואין היחיד רשאי לסגף עצמו. ביחוד בהיותו בלא אשה מענה בדרך כהו. דילמא מתרע מזליה. לכן לא ידחוק לענות נפשו בדרכו. ואם יצטרך. ידור בעת לגה לקבל תענית לכשיבוא לביתו. ובעודו בדרך יחזק כחו: (נט) שאין רכובי רכיש ולא מטו לגברא דמגפרא כריך. דוק בכסי ותבכה בנגריך. פרשת לדרך. טול רשות מרבך והבנך. טוב עין הוא יבורך: (ס) לעולם אל ישים האדם מסכנות שלו. אפילו בשעת הסכנה כמו שאמרו [סנהדרין נ]

מתגאים מישאל ועזריה. והנ"ל כשאינו במקומו. דאמרי אינשי [שבת קמה] במתא שמאי בלא מתא תותבאי. אפילו במקומו. עשיק לגבך הוי לבבך: כא) לעולם יתכסה אדם כמה שיש לו. ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו: (כב) שתות ממילכך ונשתך ותוסיף על דירתך. דירה וכלים נאים והנה נאה מרחיבין דעתו של אדם (סימנם דכ"א. שיחה דכא ושפל רוח. ולא יגיס לבו) אבל בדרך לא יתראה עשיר. שמגרה בו הקפתים. וסגולה אורח לנכבד ובזוה פנים:

(כד) לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות ואפילו שהוא. לא יתראה עשיר בין העניים. ולא עני בין העשירים. כמו שאמר רבי נתביו של טנים [עירובין סה] שאל ישראלו אלגו כבלים שחוסין לשר שרבי ג"כ עשיר היה ולא היתה עינו צרה בעשירים. והיה מכבדם כדי שיהיו מכובדים. איזהו מכובד המכבד את הבריות. ומכבד יראי ה' מהונו. ומפזר מממונו לכבוד קונו. כמה הוריתך מדרך החכמה. הדרכתיך במעגלי יושר. בלכתך לא יצר צעדך. ועל דרכיך נגה אור:

דיני תפלת הדרך ולויה ואבסניא

(א) א"צ לומר תפה"ד אלא פעם אחת בכל יום שהולך. אחר שהתחזיק בדרך [סי' קי] והוא כשמעו. שסבר אחז בהליכתו ונעתק מביתו מן העיר. ודלא כבעל ע"ז שנדחק להוציאו מידי פשטו. ועמ"ק שכתבתי שדברי כל הפוסקים מוכיחים שלא כדבריו. גם שעשיתי לו במק יפה. אינו מוכרח. יע"ש. ואנו אין לנו אלא כמשמעות פשוטו המקובל בידינו. ומרש"ס שהיה סומכה בבוקר לברכת הגומל חסדים טובים. אי בעית אימא כשהיה משכים לצאת בשחר מיירי. ואחר שפס לדרך פעמיו היה מתפלל ומברך ואומרה שם. אבל לעולם היה מתפלל בביתו תהלה. וסומכה גם לברכת הגומל ע"י שהיה אומר טפה כיוצא מהכרך דמסיים נמי בלשון תפה"ד עצמה. ולכן הר"ש ז"ל לא הביא תפה"ד בש"ע. הנוסח זה והאי נ"ל קודם שיוצא מהעיר. מיהו אנן קי"ל. דצריך לחזור ולומר תפה"ד לעצמה. כשיוצא על הדרך ממש. כדלעיל: (ב) והני מילי ביום ראשון שיוצא מביתו. נ"ל ב' בנוסחאות. א' בביתו. וא' אחר צאתו. אבל בהיותו בדרך בשלון. והאי א"נ כ"א לנוסח א' הכולל. וסומכו לברכה הנ"ל או לזולתה. אפילו בעודו בבית מלון. ואפי' דרכה זו ושמבנם. ס"ס בש"ע בדין הנכנס לעיר ע"ד ללון בה ונמלך. שצריך לחזור ולאמרה. היא משנה בה"ג. מאחר שעכ"פ אומר נוסח היוצא מכרך. בכל עת שעתקהו מהמקום. אפילו לא היה דעתו ללון בו. מש"ס כדי נסבס: (ג) אסור לצאת לדרך קודם שיתפלל. שנאמר צדק לפניו יהלך. ר"ש ללי. כל המתפלל ויוצא לדרך. הקב"ה עושה לו חפציו. וטוב ליתן צדקה לפני צאתו. משום צדק לפניו יהלך: (ד) היוצא לדרך אפילו רק שיעור פרסה יתפלל. ובפחות יתפלל בלי חתימה. ובמקום סכנה בחתימה [סי' קי]: (ה) היוצא מעיבור העיר יתפלל (ואם התפלל בעיר יצא) ואם שכח. מתפלל כ"ז שהוא בדרך. ואם כבר הגיע תוך הפרסה הסמוכה לעירו או לעיר שרוצה ללון בה. אומרה בלי חתימה (שם): (ו) יסמוך התפלה לאיזו ברכה. בשחר לברכת השחר. וכיוצא יאכל קודם איזה פרי או יטיל מים. ויסמיכה לברכת הפרי. או לאשר יצר (שם):

וזהו נוסח תפלת הדרך

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו. שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום. ותדריכנו לשלום [ותסמכנו לשלום] ותגיענו לכחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום. ותצילנו מכף כל אויב ואורב [ולסטים וחיות רעות] בדרך [ובכ"מ שאנחנו הולכים] ומכל מיני פורעניות המתרגשות לבא לעולם. ותשלח ברכה במעשה ידינו. ותתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואנו [ותחזירני לביתי בשלום] ותשמע קול [תפלתינו ו] תחנונינו. כי אל שומע תפלה ותחנון אתה: ברוך אתה יהוה. שומע תפלה:

ג"פ ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים:

יכוין. ראשי ר"ת רפאל אוריאל מיכאל. וגבריאל כלל בשם אלהים מדת הגבורה:

ואומר ג"פ **ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב:**

ואומר ג"פ **פסוק המלאך הגואל** (עי' לקמן תחינות מוצאי שבת) ג"פ **לישועתך קויתי ה':**

ג"פ **הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי:**

ואומר ג"פ **ברכת כהנים** (תמצא לעיל) וח"פ **ויהי נועם** (תמצא לעיל) ויכוין בפסוק **כי מלאכיו יצוה לך**. ס"ת **יוה"ך**. הוא שם מסוגל לשמירה. ואומר **אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: בטחו בה' וגו' יי עוז לעמו יתן וגו' יי צבאות עמנו וגו' יי צבאות אשרי אדם וגו' יי הושיעה המלך וגו'.** ויכוין בר"ת **יבי"ק**. ואומר **שיר למעלות** וגומר המזמור. ואומר **מגדל עוז שם יהוה בו ירוץ צדיק ונשגב: בשם יי אלהי ישראל וכו'** (כמש"ל בק"ש שעל המטה) וילך לדרכו לשלום:

(א) ספין ללויה. שסברה אין לו שיעור. המלוה את חבירו אפילו ד"א בעיר. אינו ניזוק. התלמיד לרב שאינו מובהק. פרסה. לרבו מובהק. עד ג' פרסאות. הרב לתלמיד. עד עיבורה של עיר. חבר לחבר. עד תחום שבת. והמלוה את חבירו. כשפורש ממנו צריך לעמוד במקומו עד שיתעלם מעיניו: (ב) היה מהלך בדרך ואין לו לויה. יעסוק בתורה. שנאמר כי לוית חן הם לראשך. אל יעסוק בדבר הלכה שצריכה ברורה דלא ליתי לאטרודי) שנאמר אל תרגזו בדרך: (ג) א"ל אביי לרבא [ברכות סב] כי עיילתו בשבילא דמחוזא למיסק בחקלא. לא תחזו להך גיסא ולהך גיסא. דילמא יתבן נשי. ולא אורח ארעא לאסתכולי בהו: (ד) גם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר. עוכר אורח כורע מוסר: (ה) ת"ח יזהר בהליכתו. לא ירוץ ולא יפסיע פסיעה גסה. ולאו הולך עקב בצד גודל כדרך גסי הרוח. אלא הולך פסיעות בינונית. לא במרוצה ולא בכפיפה ולא באיחור. אלא זריז בהליכתו על השוק. וכמדם. בהכחות אלמדם. לא תולה עיני למעלה ולא בקומה זקופה. לא שוחה כמו נחפלס. אלא הכל כאוזן המלוע. שה עינים מביט אדמתו לא שוחה לכאן ולכאן. ורואה כסוף מטע. משה לפניו. שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפן. לכל צד ואופן. שלא יכשל כאן או בפחת. ולא בשאר מקרה רע ופגע ושחת. גם לא יקיז דם לבתלים. ואם יראה דבר מגונה יעביר עיניו ממנו ויעלים. ויסתלק לצדדין: (ו) יקדים שלום לכל אדם. אל יראה בגלגל עינו של אדם המדבר עמו. ויזגיל עצמו כמעשה רך. בפרעות בדרך. ואל ימלט בבוגדה. אלא יחזק כחו ויבריא גופו. ויחלק ממה שיש לו לבני עניים. שהשם חברהו נאה ומשובחת. שאין עגלה ערופה באה אלא משום צרי עין: ואל יעבור הרבה. שלא יתמוטט ולא יצר לו בדרך: (ז) ג' דברים מתישין כחו של אדם. סימנם סח"ד. (סחד חטא דרך) ידה האוש'

(ב) הרוצה לזכות בכתרה של תורה ולהגלות בה. צריך לדחות מעל ספר ה' ולקרות הנהגת למודה. והיא כמדה (הכולל כבוד ספרים הקודש. וכבוד מקום בית תלמודה. ויותר מהמה בני היכל בכבוד יודעיה ולומדיה לשמה. בת"ח שלמדיים אשר עלו לפני המעלות הכהה. (שהשכינה הקב"ה וקראן אלוהות. עד האלהים יבוא. אלהים לא תקלל) מתוך שרדפו אחריה והקדימו לפתחה בהשכמה. ובקשוה ככסף וחפשוה כמטמונים נגפול עלי אשים תרדמה. הוקרים ודורשים פ"ע שמרה וקיימה. המכבדים אותה בכל כחם בכל דבר הנוגע לכבודה. ולהרבות הדרה והודה. ומקיימים מצוה כתותה ועונתה מפקידה לפקידה. ויקרה בעיניהם מפנינים וכל כלי חמדה. המה סוערים השרידים אשר ה' קורא היודעים ערכה. המבינים דרכה. שלמים בעומקה של הלכה. לאורות דרך ה' לדעת מה יעשה ישראל שמבין להם מפע נרכה. המתלמדים בכתרה. לאהבת בוראם ולהרבות כבוד מלכותו. להכירו בפי הבריות ולקרבן אליו ולהורותו. להמחילם אשר ששלחה שלוחים להראותם כבוד עבדו ומלכותו. בהם הדבק. ובעפר רגליהם התאבק. ולא תהיה ת"ח נוקם ונוטר כנחש הגרכן על עפרן ולותו מתבק. אהוב תוכחתו ונעתרא הפוק. ומקום כבוד רגליו בחק. ואל תתחבר לשכורים ביין חמדת הכבוד שמדומה את עינם כ"א של נפשם ועל שמרוצה לנבות ולעבוק. אל יקצא לבך בחטאים. המקילים לרמוז את השגאים. בשלים של ת"ח מתגאים. בהלוכא דרבנן שאין בו אמיר"ה מכוונת לתלמיד מתגאים. ובפסים נקדים ומלואים. המשמיעים קול כקול השריה הבונים כבהלם כבולאים. והמה כלים רקים ולסידים בתוך הכדים מהראים. שמיר נבען אחד מן הקיק מתריסה והגליף עולם עומד בעולם עובר כמהר לפור אל פת תגד מלאים. ראה כעידותי כך היום בעוד לאל ידך להשיג הון פרק אוגרים בם מסולאים. עמו"ק סימן קנ"ז ובמקומו ני"ד. אדייתים בעניני כבוד ת"ח ותלמודה וכבודם. וכמ"ש (סימן ס') בהנהגת הבורא: (ג) וצריך הת"ח להיות מקושט בכ"ד ספרים שבן קשוטי כלה. ובעל משנה תלמוד הלכות ואגדות. ואחר בשלא הכתוב מבן. לטייל בפרד"ס גם בינן מלכו של עולם. כי יביא במשפט על כל נעלם. ועירום בדיה. בלא יהא ערום גם מחכמת אשים. למען ידע מה להשיב לאפיקורוס. בכל תוהיה יתגלע לבות בדק תומת התורה ולא לגרוס. דבר בלמונה הוספה להרוס: (ג) אמר רבא [ע"ז יט] לינמר איניש אע"ג דלא ידע מאי קאמר. ואף השוכח גירסתו לא יקופח שכרו ותלמודו אינו נאבד כבה סוא הספר. כי לחות ושברי לוחות מונחות בארון. לפיכך אמרו [ברכות ח] הזהרו בת"ח ששכח תלמודו מחמת אונסו. ואחד המרבה ואחד הממעיט. ובלבד שיכוין לבו לשמים. אפי' העוסק בתורה יום אחד בשנה (כדר' אידי) [חגיגה ה] מעלה עליו הכתוב כאלו עוסק בה כל השנה. והרוצה שיתקיים למודו בידו. יהי זהיר בדברי חכמים ובלשונם. שחייב אדם לומר בלשון רבו. ויקפיד מאד לבחור לשון ערומים. לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה. יהיו דבריו נעימי כבגות רבי האיכות. מועט מחזיק את המרובה.

לשון חכמים היטיב דעת בפתח בהור מלא. הבור זה והאמרים כוללים (בלשון תורה המסוגל בטבעו למקדים) שגרשמים כמות. ומחקקים בלב ונחתמים ונבלעים ברמ"ח איברים ובדמים: (ד) בימוד הוי זהיר בגירסא דינקותא. כלילא דורדא דלא סדרא [שבת קנב] מעוותו אין לו תקנה. ללמוד בכך מספר מוגה ומרב דדייק ועוסק מלאכת ה' באמונה. דשבשתא כיון דעאל עאל גם כי יזקן לא יסור ממנה. בני גלילא דלא דייקי לישנא. ולא מתנח להו סימנא. לא נתקיימה תורתן בידן והיו לנפל ולשמצה. סימן זה יהא בידך. אם ראית מי שעוסק בתורה ותלמודו קשה כברזל. בשביל תלמודו שאינו סדורה. ולעג לשון אין כיוה. קשיא לישנא. בידוע שהיו מבנים ובוניה של תורה. אבל משקרוין בני קטורה (אחז"ל. [במדבר רבה פ' כ'] כופי שמדבר בלשון הקודש) ולא ראה אורה ודברי פי חכם חן הולך משפתיו יוסף לקח. כתפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו כל היך הטועה אומר לי כיון הרקח: (ה) עוד אמרו דרך נחות. כל תורתו של רוח"צ (ומילר על עולם שאינו שלו) אינו אלא מן הנסה ולחוץ. ולא גמיר שמעתא. ואי גמיר לא מסיק בה (אלא כדמסיק תעלה. ולא) אליבא דהילכתא. ואימתי היא בתורה. בשביה עתקה בלב. ואיים הם למוציאיהם בפה ולב שוין. ואם לא זכו עדיין לכבין. אעפ"כ לא ימנע עצמו מבה"מ ולא יעוק לבר. אמרו חכמים [שבת סג] ליגמר איניש והדר ליסבר. ואם אפשר עשה לך רב וקנה לך חבר (עלה"ם במקומו) שחבך יקיימנה בידך. ואל ביותך אל השטן. ותלמד תורה ותלמדם. דומה לאדם במדבר. בד"ה ברב בדומה למלאך ה' צבאות. וכחבר טוב ותלמיד הגון ונאות. אבל אם הרב דומה לכהן שמזר בבית הגרנות ומקבץ על הגבאות. אינו יודע להשיב טעם מוסת ואות. פרוש הימנו ואל תדור בשכונתו. וחבר שאינו נאה. זיס הלאה. ותלמיד שאינו הגון. אל יהא לך עסק עמו. מושב תבב ביד כסה והדוס לה'. שאפי' אחד ועוסק בתורה הקב"ה קובע לו שכר. אגרא דשמעתא סברא אל האמת מהכים. ואל תשב בכנסה של עיר ותשכה כל הלומד בשונה מהרים. יגעת ולא מצאת אל תאמין: (ו) ברית כרותה לשפתים ערושת מד"ת ורהכים. שמורות בלב מכין שאינו בוכה מהרה בהתהלכו תנחהו בשכבו תשמור עליו בהקיצו היא תשיחהו בזה ובבא לתת לו בין העומדים מהלכים. ואם ואל דר בעילם המדינה (שמלה עשרה קנין נסות הרוח. ועניות של תורה) מוכתה ללמוד ולא ללמד בכה. ילמד בכתב יושר דבר אמת אמת השביה סאך והפוך בה. ולא תיפוך במילי ממולייתא. ותיכרי לנווחא בסימא לאורחא רהיקא זוודתא. ודורות הבאים ישמעו וילמדו ידעו וישכילו. כי אם לא אדם תנית מלוה לדורות מה הנייה יש לו. גם במקומות הרחוקות ממנו. שההורה חביבה עליהם. ישמו דבריו פרי תבואה. ואל יכבוש דברי הכמה דעדיפי מנבואה. והרי זה עושה לדקה בכל עת ואתי ובכל מקום. כי בעוה"ב כבר מקיים מימיע מה שאחז"ל [שבת סג] עתידה תורה שתשתכח מישראל. שאין הלכה ולא שמועה ברורה בידינו. ואבדה חכמת חכמים:

בסיום מסכת אומרים זה הנוסח. ולפי שהוא מוטעה ברוב הספרים. הצגנוהו פה מוגה כראוי:

הֲדְרָן עֲלָךְ מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת. וְהַדְרָךְ עֲלַן. דַּעְתָּן עֲלָךְ. מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת. וְדַעְתָּךְ עֲלַן. לָא נִתְנְשֵׁי מִנָּךְ מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת. וְלָא תִתְנְשֵׁי מִנַּן. לָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלָא בְּעָלְמָא דְאָתֵי:

אחר שלמוד. אם יש שם עשרה. אומרים קדיש דרבנן תמצא לעיל:

ויתפלל כך יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי. ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים. אני משכים לדברי תורה. והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים. אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ והם רצים. אני רץ לחיי העולם הבא ואני אבטח בך:

הנהגת דרך ארץ ומשא ומתן. בית נתיבות יקרא. ויפרד לשתי דרכים כשתי הבנות שבו.

אם בהנחה ראשונה מורה על הליכות דרך כמשמעו. כנגדו נתיב א הליכות הדרך. אורח עולם ישמור בכל השייך אליו. מהנהגות מועילות טבעיות ומקובלות. ויצטרף לזה כל המסתעף ממצות ברכות ותפלות. והן. נוסח נטילת רשות. לויה. תפלת הדרך. תפלה קצרה. ברכת הגומל והנס. בקשה להצלחה בעסק כו"מ. ברכות הודאה על העבר וצעקה לעתיד. לחשים לעין רעה. שאלת שלום. הכנסת אורחים. דרך ארץ באכסניא. ואם בהנהגתו הב'

המושאלות. כנגדו נתיב ב. הלא ידעו עט סופר מהיר התיב עמה וטעם להזכיר ולהזהיר בעסקי משא ומתן באמונה. בהשכל בדעת ובתבונה. איך להתנהג בדברים שבין אדם לחבירו ודרך ארץ של תקון העולם וישוב הבית והמדינה. בעניני הנהגת האדם בביתו ומדינתו. ויגלה אל זה הכל הנוגע בעסקיו קניניו וכיוצא בהם מלאכתו וסחורתו. והשמטתי דברים רבים כחמה לבריחה מהאריכות בפעם א' :

(א) אחר שלמד וקבע עתים לתורה. מה טוב ומה נעים שיהא לו עסק להתפרנס מיגיע כפו הן באומנות מלאכה או מו"מ וסחורה. ועל זה שואלין בתחלה (עמ"ש בפתיחת המעמדות) נשאת ונתת באמונה. וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. ויפה ת"ת עם ד"א שיגיעת שניהם משכחת עון [ברכות ל"ו א'] והרבה עשו כר"י ועלתה להם. זה וזה נתקיים בידיהם. ועליו הכתוב אומר ראה חיים. זו אומנות. עם אשה אשר אהבת. זו תורה : (ב) וזהו אולי שמכוון במ"ש חז"ל [ברכות ח] גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים. שהכל תמהים ע"ז. כי אם הוא עיף ויגע ולא ירא אלהים. בודאי כל יגיעו לריק ולבהלה. ואם הוא ירא ויגע. פשיטא דל"ל שגדול מהרוגע. ולא שמעתי בו דבר מקובל אל הלב. אמנם יובן היטב ע"ד שאמרו [מגילה כז] גדול תלמוד שמביא לידי מעשה וידוע שכבר אמרו [ברכות לז] שהלומד שלא לשם שמים הוא שנאוי ומתועב מאד (ועיין במעמדות) אבל הלמוד המביא לידי מעשה. חביב הוא ביותר וגדול מהמעשה עצמו. מאחר שהוא סבת המעשה. ע"כ יש בו שתי בחינות. בחינת הלמוד והמעשה. שניהם כאחד טובים לקבל עליהן שכר שלם. מה שאין בכח מעשה גרידא. כן הוא הדבר ביראת שמים. מאחר שאינו דבר שמתקיים. בלי הקדמת יגיע כפים. וסופו בטל ולומד ליסטות. נמצא שלא יראתו כשלהו חוזרת לסטות. משא"כ הנהנה מיגיע כפו. שעשה הכנה לקיים יראת ה' בידו. וכל הרוחות שבעולם אין מזיזים אותו. ובודאי הכא בירא ה' עסקינן. שאל"כ אוי לו וליגיעו. אלא הא קמ"ל. דגדול שכר יגיעתו לנגד כפלים. בשכר יראת שמים. לפי שיש בו שתי בחינות טובות. ועל יראת ה' יש לו שכר בפני עצמו : (ג) [ברכות סג א'] תני בר קפרא. איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה. בכל דרכיך דעהו. דעהו והוא יישר אורחותיך. בטח בה' בכל לבך. השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך גול אל ה' דרכך. והוא יעשה. יכול אפילו אתה יושב ובטל לך. ת"ל בכל מעשה ידיך. ואל התחכם יותר ואל תהי בטל. לסמוך ידיך בנלאות פעולות לסמוך על הנס מכל וכל. מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין. הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו. תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות. שומר רוח לא יזרע ורואה בעבים לא יקצור. ועת ומשפט ידע לב חכם לכל זמן ועת לכל חפץ אורח עולם ישמור ויגדור. כי לא הכו ברכה האדם מדיני בטבע ע"כ ינהוג בד"א יחרוש ינכש יקצור ויגדור. או יעסוק בסחורה איש אמונות רב ברכות יאצור. יד חרוצים תעשיר ותמשול. אך אץ להעשיר לא ינקה ואינו בטוח שהמכשול. אל תיגע להעשיר מבינתך חדל. הדוחק את השעה השעה דוחקתו אין אדם נוגע במוכן לו העשיר לא ירבה ולא ימעיט הדל : (ד) אין עניות ולא עשירות מן האומנות. אלא הכל לפי זכותו (עי' מ"ש במעמדות ליום אחד בפיסקא ר' נהוראי אומר) מה יעשה אדם ויתעשר. ישא ויתן באמונה. ויהיה באמונתו. ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו : (ה) אהוב את המלאכה. המכבדת בעליה. ושומרת בבריאות. ומארכת ימים בשעשועים. ושנא את הרבנות. שמקברת בעליה : (ו) הכרת אל בע"ה. עבוד אותו באמונה. ולמד מיעקב אבינו ע"ה. ותזכה לנחלה בלי מצרים. אמרי אינשי [יומא כ] אי פרת ליה. סוך עמריה : (ז) קרב לגבי דהינא ואידהן. הוי מתעסק עם מי שהשעה עומדת לו : (ח) הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. שכל העוסק בתורה נכסיו מצליחין. ודע שנכסיו בשערה מאד. כי מתוך שת"ח הולכים קרובים למקום ב"ה. מדקדק עמהם כחוט השערה. כי על כן. אפי' שגגות נחשבים להם כזדונות. לכן הזהר על הרוב. ת"ח מדוכאים ומיוסרים. ולא עביד קב"ה דינא בלא דינא. חלילה לאל אמונה. מרשע ושדי מעול כי כאורח איש ימציאנו ואין לבריותיו עליו שום תלונה. רק על עצמן שקפחו פרנסתן. ומנעו מן הטוב. וגרמו להם צער וטורח וקושי הבנת מזונותן. לפיכך יזהר לדקדק במעשיו. ובעניני ממון ביחוד. יקפיד מאד שלא יתערב עמהם דבר מגונה. ויתרחק מהכיעור. עד בלי שיעור. כי עם אדם חשוב מדקדקין הרבה. כמו שמצינו [ברכות ה] ברב הונא. דתקיפו ליה ד' מאה דני. משום דלא יהיב שיבשא לאריסא. אע"ג דלא שביק ליה מידי. וכי הדר ביה. הדר חלא והוי חמרא. מכאן ילמוד כל אחד בעצמו. לחקור מעשיו ולשקול דרכיו בפלס ומאזני משפט לה'. לא נשי אומדן דעתו בספיקא לחומרא. להעמיד דבריו על דין תורה. ובכבר נצטוינו מן התורה לנהוג לפנים משורת הדין. דכתיב את הדרך ילכו. לרבות לפנים משורת הדין. וכתיב למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור. פלס מעגל רגלך. אז תלך לבטח כי ה' יהיה בכסלך. והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך : (ט) תא ואימא לך מילי דעלמא [ברכות סג] זלת קבוץ קנה מנה : (י) [פסחים קיג] אדחלא הברעך זבין זבין. כל מילי זבין ותתהרט. בר מחמרא. אכתפיה דמריה שויר : (יא) שרי כיסך פתח שקיך. ותני נמי הכי [שבועות מב] אין דרך הגוי ליתן היכר עד ביטול דיברו : (יב) קנה מארעא ולא כורא מאיגרא : (יג) כל אגב גביה נפי. כל אשיאי. ספק אתי. ודאתי נמי מצות רעות מינהו : (יד) מעות הבאות ממדינת הים. והגרי כימתא. אלו פרוטות שאין בהן סימן ברכה. ומעות יתומים. משום דלאו בני מחילה נינהו) ונותני עיניהן בחלק יפה (דתבו בהו אינשי) והמסתכל בקנים ובקנקנים (דנפיקא אפתזייהו ושלטא בהו עינא בישא) והמנסה לבכר אשתו (בהקולתה). אבל עבדא ומזבנא. מבהבנת בה קרא) : (טו) לעולם ילמד אדם אומנות נקיה וקלה ומהודרת. ויברח מבזויה ומכוערת. דהיינו חמר ספר רועה וכורסקי ותגרי (ויש להוסיף עליהן. כשולחני בדורות הללו) שאומנותן ליסטות עברה גוררת המהומה והמגערת : (טז) לעולם יאחוז אדם באומנות אבותיו : (יז) איזו דרך ישבור לו. כל שהיא תפארת לעושיה. ולו מן האדם תפארת : (יח) פשוט נבילתא בשוקא. ולא תימא גברא רבא אנא וזילא בי מילתא. ישעבד אדם עבודה שהיא זרה לו. ואל יצטרך לבריות. הפוך בנבלה. ולא תיפוך במלה : (יט) ספוכי בעיסקא. טב מהפוכי בארעא. אין לך אומנות פחותה מהקרקע : (כ) קפוץ זבן ארעא. שכל מי שאין לו קרקע אינו אדם. זבנת קנית. ולא תקנה שדה שיצאו עליה עסיקין. דלא עביד איניש דזבין תגמלא אוניה. ולא תיכול נפשי דאזכרתא : (כא) עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה. נקרא רשע. ולא תזבין ארעא קמייתא. דלא מסמגא מילתא : (כב) לא תזבן ארעא דסמיכא למתא. אי לא מהדר לה שורא וזיקתא וכה"ג קרובה לעיר עדיפא : (כג) עובד אדמתו ישבע לחם. זרע ולא תזבין. אע"ג דכי הדדי נינהו. הני מברך. ותנן נמי [ב"מ לה] המפקיד פירות כו' אפי' הן אבודין לא יגע בהן. לפי שאדם רוצה בקב שלו. מט' קבין של חבירו. מטעמא דאמרן. והיינו נמי דאמריק בהסתכל [ב"מ קה] לא ראה לבכם אין שומעין לו. אע"ג דאמר זבינא לך הטי משוקא. אמר ליה הטי מארעאי בעינא. מה"ט : (כד) זבן ולא תיזול. ב"מ ניסתקי. אבל גלימא לא מהרמי ליה כדבעי : (כה) סוס ולא תבפן. שמן ולא תבנה. שכל העוסק בבנין מתמסכן : (כו) בנה חורבות הראוים להבנות. ולא תטע. בתי ודקלי. בתי. כד"א בעיר. אבל בשדה הראויה ליטע. נטיעה חשובה (עמ"ש בס"ד בב"י סימן ע"ו) דעלנגא אשכחתיה בתרבתא. ולא תטע דבר שאין גזעו מחליף : (כז) קח דבר שפירותיו מרובין וריוחתו מועט. דבר שאינו עושה ואוכל מכור : (כח) אחוז במדת הסיפוק. ועל פתחי נדיבים אל תדפוק : (כט) בתה מהלואה כל מה שתוכל. חבין איכא ברהים. ולא ניזוף בריביתא. והמלוה לעני בשעת דחקו. עליו הכתוב אומר. אז תקרא וה' יענה. מלוה ה' חונן דל. מלוה ונוף גדול. אוכל פירות ולא שכר : (ל) לא ספת ביתך בלי דיורין. דביתא מיתבא יתיב : (לא) אל תוכיר בשך (עי' פ"ט דמציעא) [דף קד] ואמר שלמה המלך עליו השלום בחכמתו. על שדה איש עצל עברתי וגו'. המשל והנמשל שניהם כאחד טובים ואמתיים. כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו : (לב) אל תפנק מנוער עבדך. עבדא נהום כריסיה לא שוי. הרוצה לאבד מעותיו ישכור פועלים ואל ישב עמהן : (לג) איזהו שוטה. המאבד מה שנותנין לו. מכאן. אפי' לגבוה אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו. מכל

(א) יצא מבית הכסא. יטול ידיו מיד ויברך אשר יצר. ואם דעתו לאכול מיד. יוכל לסמוך עצמו בנטילה אחת [סי' ו]:

כסא שן גדול ובמעלות (שש עצמיות ואחת טפלה) שבע יעלו אליו

(א) כשבלה זמן תפלה. מתחיל זמן אכילה. שעה רביעית זמן סעודה לכל אדם. ולת"ח שעה ששית (עמו"ק סי' קג"ו ורל"ב) שכוונתי שדעת רש"י היא עיקר. דהשבינן להך שעות משקם משמתו. ואי"ל לדחקו של בעל מג"א מכאן ואילך כזורק אבן לחמת. כדלא פעים מידי בגמרא: (ב) משה רבינו עליו השלום קבע להם זמן סעודה לישראל. שלא יהיו כתרנגולין מנקרין באשפה. והיה לפתח ב"ה בריאים הנוהגים בדרך ישר: (ג) [ברכות ס"ג] אדרבנת תכול. אדלהית שתי. לך אכול בשמחה לחמך כי כבר רצה האלהים את מעשיך:

זה השלחן אשר לפני יהוה. עומד על ארבע רגלים. הם רגלי המרכבה הנרמזים בד' ברכות המזון. דרוש וחקור בהם ביראת אלהים ויגדך תעלומות הכמה לתושיה כפלים. ועליו שש המערכת. נגד שש מעלות לכסא אל מקום השבת. דין אמת ושלום. תורה ועבודה גמילות חסדים:
א דין. כולל דיני הסעודה והברכות שלפניה ולאחריה: **ב אמת.** כוונת האכילה לשבוע הנגלית. ונעלמת ע"ד חכמת האמת: **ג שלום.** נמשך מהקודם. כולל שמירה הבריאות ורפואה. שלום יעשה לו בגופו והרכבתו. נפשו ונשמתו: **ד תורה.** מאמרי זוהר וד"ת שלומד עליו: **ה עבודה.** הנהגת מוסר וד"א בסעודה. לכבוש יצרו ולזבחו עליו. ולזה נקרא השולחן מזבח: **ו ג"ח.** להאכיל עניים ואורחים על שלחנו של מקום וד"א שלהם:

בשם אלהינו נדגול בסדר הסדרגות מדריגה א בענין כוונת האכילה לשובע. ע"ד הסוד והטבע

(א) צדיק אוכל לשובע נפשו. כוונתו רק לצורך קיום הנפש. כדי שלא תפרד החבילה הבינה לגוף. למען יאריכו ימים יחד בחיים כאלה ינעימו. ולא יפרדו איש מעל אחיו בטרם בוא זמנם הגבול שקצב להם בוראם לא יכרתו זה מזה ולא ישלימו. בעבור ישכנו בארץ גופים הללו הנשמה ארבות עולם קימתו. וארבות מאוס גרים (והושבים) יאכלו ולמפרנסם ומכלכלם יודענו: (ב) אבל בטן רשעים. האוכלים למעדנים. וכל כוונתם רק לתאוות כרסם. בתאוות כמו. בהכרת תחסר להם בכמה מיסתו. אם יפי שכל אך אך למחסור. כי מתוך רדיפת היתרונות זה וזה נאבד. יחדו יכוסו יתמו. ע"ד גמלא בעי קרנא כו' כ"ש בכל הטעמים הגופיים. וביחוד בריבוי המזונות ואכילה הגסה. ואמר בתהלים דבש מצאת אכול דיך וכו'. כל שלחנות מלאו קיא צואה. והשחית נפשו. מלי כריסא זני בישא. שנאמר ואכל ושבע ודשן וגו'. פניו וירם לבם. על כן שכחוני. הרי גורם איבוד הנפש. גם הגוף כמות בריבוי האכילה. הולך וחסר במדוה. ומשמן בשרו ירזה. ונפשו מאכל תאוה. ואם מרבה בשר. הרי הוא מרבה רמה. ועוד הרגל טבע שני ועושה קנין רע בנפשו שלא תשבע מן הטובה. וירדוף לעולם אחר הרח הפורח. ואם לא ימצא למודו. הנו מלפפם הבריות למלאות נפשו הרקה תמיד: (ג) אבל הצדיק שאינו אוכל רק לשבעת נפשו האמתית. ולתועלתה הזמנית והנצחית. אוכל די ספוקו. ושמח בלחם חוקו. טוב ארוחת ירק באהבת אביו שבשמים. ממלא מתחבר בכסלים. שהשפע שאוכל מתברך בבטנו. ומגוף טבעו ומשיג ע"י בריאותו וטובתו העצמית. כל הימים אשר הוא חי ע"פ האדמה. וטוב לו. גם הנשמה תשיג על ידו. בעלותה השוכן מרומים: (ד) והנו גומל נפשו איש חסד. הוא לשמע לחרי אפי. ירצה הגומל טוב לנפשו להאכילה די הקיום שבהכרח ולא להנאתה (איש חסד הוא. שמתחסד עם קונו שנתן בו גם חיה להחיותה. וכמה שאמר הלל [ויקרא רבה פ' ל"ד] בהולך לגמול חסד עם הדין הכסנאי) ועוכר שארו. שמונע ממנו הראוי. אכזרי. הנמשך עד בשר יכלה. ודרך אחר. גומל נפשו. שפורש עצמו מן היתרונות. לשון הגמל את יצחק. שמונע נפשו מן התאוה הרעה. איש חסיד נודאי. ועוכר שארו. שמשביע עצמו במאכלים רעים. הרי הוא אכזרי חוטא חומס נפשו. גם שארו ובשרו נאבד. ומאנו נעכר. שמביא עליו חלאים רעים. ומקצר ימיו. מה כלי פשו: (ה) לכן האיש הנלבב שאוהב ימים לראות טוב. יזהר בהנהגת אכילתו שתהיה בקדושה כסועד לפני המלך מלכו של עולם. הוא השלחן אשר לפני ה' המכשר עליו. ובסדר טוב. ובהנהגה ישרה. ואל ירבה לאכול הערב. כ"א המועיל והשומר הבריאות. וזה להצלת הטוב האמיתי והצלחה הנפשות. שלא יהא עבודת הבורא בחר שעה כאלה. שלא ילכו לבטלה ולאבוד. ויזכה על ידיהם לחיים הנצחיים באושר וכבוד. וכמלא שעוכר בוראו באכילתו ושתיתו. וככל

הגאות הוביו: (ו) ואל יחשוב האדם כי האכילה דבר גנאי הוא. שמתדמה בו לבהמה. כי אם אמנם נחטא אדה"ר בא עליו הגרם הזאת. שהולך לתלאות תהרוג ע"י אכילה. מאז שנדף אחר אכילה יתרה. וכדרך שהאדם רוצה לילך מוליכין אותו. לפיכך נגזר עליו ביום אכלך ממנו מות תמות. שנתקיימה בו מיד. כי מאז היה הולך וחסר והתחיל למות ע"י הזוהמה השולטת בגופו. עד גמרם אותו ולקברות יובל. אכן מחמלת בוראו עליו שהאריך לו הזמן. ונתן לו אופן ודרך להשלים החסר בהתכה. ע"י לקיחת המזון. לתלאות הרזון. עד עת קץ האזון. אבל קשה פרנסתו. ובדין היה גרוע מהבהמה. שהאכיל גם אותה. וגרם לכולם הצטרכם לאכילה והמות בתשוון: (ז) אולם גדול הוא כמעשה אכילתו לברור אוכלים הקדושה שנתערבו ונתפזרו בדומם צומח חי מדבר. על כן היתה האכילה מוכרחת. שמעלה הב"ח בירורין מתוך הצומח. אחר שבירר הוא מהדומם. והב"ח נאכל לאדם. שכולם חוזרים ונתקנים על ידו. אם האכילה היא הגונה ובכוונה. משא"כ בהעדרה. ע"כ ע"ה אסור לאכול בשר. כי מוסיף לקלקל. אבל הת"ח באותו נעשה כחיים. שהוא המתק במא"כל כמש"ל בהנהגת פת שחרית. ואכילה גימ' אדני:

מדרגה ב. בהנהגת הבריאות

ולביום אם אין שלום אין כלום. לכן בהכרח הוא קודם בזמן. פד"א קדם לתורה. וקליפה לפרי. ובו י' שלימות:

א. בהנהגת האוכל לפני אכילתו

(א) כלל גדול אמרו באכילה ובריאות הגוף. כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע מאד. אין חולי בא עליו ואפילו אוכל מאכלים רעים: (ב) ע"כ ת"ח חלשים. לפי שאין להם יגיעה ותנועת גוף כמו שאר העם העוסקים במלאכה. כי הם שוקדים על הספר. וגם קריאת התורה מתשת כח. ומאן קיירי ומריעי רבנן: (ג) מ"מ צריך הת"ח להשכיל בכל דרכיו. לחוס על שמירת בריאתו כתגיב ביותר. ולא יאכל עד שילך קודם אכילה עד שיחום גופו. או יעסוק במלאכה עד שייגע ויזיע מעט. כדרבה ורב ששת [גיטין סז] דעסק בכשורי. אך לא ייגע הרבה. כי יחלש כחות הגוף והעצבים. ויבא לסיבות האברים. אלא ייגע מעט כדי שיתחממו מעיו ואבריו. ובזה יתחזקו אבריו ויתחזק חום הטבעי לעכל ולהוריד הפסולת מן הבטן אל המעים ויתפשט הגוף. וזה שכתוב בזעת אפך תאכל לחם. ונאמר ולחם עצלות לא תאכל. ואמרו [נדרים מט] גדולה מלאכה שמחממת ומכבדת בעליה. ואחר שנתחמם בעסק ומלאכה. ישקוט וינוח מעט עד שתתישב נפשו ואוכל. ואם רחץ בחמין. ישהה מעט ואח"כ אוכל:

ב במצב האוכל

לפולה כשיאכל אדם ישב במקומו. או מיסב על שמאלו. ולא יהלך ולא ירכב ולא ייגע ולא יזעזע גופו ולא יטייל. עד שיתעכל המזון במעיו. ולא יישן סמוך לאכילה:

ג. בעת האכילה

(א) כבר מבואר בדברים למעלה שלמדונו חז"ל [ברכות סב] שיאכל האדם כשירעב ויבקש השילמא. ולא ימתין עד שהעביר התפילה. כי יגרום חלישות כח הטבעי. וכשהוא שבע ורוה לא יאכל ולא ישתה. כי יביא עליו חלאים קשים. ועת האכילה הקבוע שהורנו מלמדנו לעיל. היא הראויה לסתם ב"א. וכך יפה להם בלי ספק. אע"פ שלעג החוקר על הקובעים עת לאכילתם כמו לתפלתם. כי גדול כח ההרגל. כמו שיוכל ללמד טבעו להוצאת המותר בשעה קבועה. כך יוכל ללמדו בלקיחת התמר בעתו. ולא יעבור את השבר. כדי שלא יטרד כל עת בשבר רעבונו: (ב) אכן היוצא מהסדר הטוב. כמרגיש שעדיין לא יצא המאכל מאצטומכתו. בודאי יצטרך להמתין עד שינקה גופו תחלה כמש"ל. ולא יאכל בלי הפץ והאווה כנ"ל: (ג) ע"כ בני אל חי שומרי עת התפלה. להם יאות ג"כ קביעות עת לאכילה. והבכימו רופאי הזמן. שבהם עיכול בב"א בריאים, האוכלים מאכלים ממוצעים ומתעמלים בדרך הממוצע) הוא לשש שעות. וכ"ה בדין תורה (עמ"ש בס"ד מו"ק סי' קפ"ד) ולא יאכל בין סעודה לסעודה. וטוב שימעיט סעודה אחת בשבוע:

ד. במהות המאכל

(א' יעיין במזגו. ופרקי השנה. ואקלימי המדינה. ובימי ילדות בחרות וזקנה. על פיהן תהיה הנהגת האכילה ותשתנה באדם במקום ובזמן ובעונה. כי בעלי האדומה והדמיי. לא ירבו לאכול הדברים החמים. כתבלין ובשמים. וטוב להם הדברים הקרים והחמוצים. וכן הדין בשוכני האקלימים החמים. ובימי הקיץ והקיפת תמוז. אבל בעלי הליחה והשחורה. ימנעו מדברים הקרים. אמנם השחוריי. ינקה דברים מרטיבים מתוממים בשוה. ובעל הלחה. יאותו לו דברים חמים מיבשים ביותר: (ב) ודעת לנבון נקל להתנהג בדעת ובתבונה. לעמוד בהפך נגד ההפך ככה למלב מדינה ומדינה. ועתות השנה והזקנה. לאכול בעת ובמקום שבאויר חם. דברים מקררים. ובחום האויר. בהפכן. ולמזג השוה ואויר שוה וזמן שוה. יאות כל דבר שוה חם ולח. ובהיקוני ברכות א"כ מכיר טבע כל דבר מאכל אגל ברכתו:

ה. בסדר האכילה

(א) נחלקו הרופאים מה ראוי להקדים. וסוגין דעלמא כהסכמת הר"מ ז"ל [הל' דיעות פ"ד] להקדים דבר הקל להתעכל. ולאחר הקשה וכבד להתעכל: (ב) דברים המשלשלים את בני מעים. כגון ענבים. תאנים. אפרסקים. אגסים רכים ואבטיחים. ודלועים ותותים (הם קישן מתוקים) אוכל אותם קודם אכילתו. ולא יערבם עם המזון. אלא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון ואוכל מזונו. ודברים שמאמצין את בני מעים. כגון רמונים. ופריסים. והפוהי' חמוציה. ותותים חמוצי' אוכלם היכף אחר מזונו. ולא ירבה לאכול מהן. והרוצה לשמור בריאותו. לא יאכל הרבה מתבשילים שונים בבת אחת ויזהר ביותר דק וממהר להתעכל. ובכלל אכלול תואר האכילה: ג) לא ילעוט שום דבר מאכל בלי לעיסה. כי היא עושה עיכול ראשון ויקל עליו בישול האצטומכא. גם בזה יבא שמר מלבלוע שום דבר מזיק. עוד יש בו סוד נמרץ. כי ל"ב שנים הם בסוד ל"ב אלהים הנז' במעשה בראשית ל"ב נתיבות הכמה. שבהם מדקדקים וטוחנים דיני המאכל. בסוד כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם:

ו. בכמות המאכל

(א) כבר נ"ל מדברי חז"ל [גטין ע] השמירה ממילוי הגוף. וכי הוא סבת רוע העיכול והשחתת הגוף. ואם היה האדם מנהיג עצמו בכמות המאכל כמו שמנהיג לבהמתו. היה נצול מחלאים רבים. ב) והראוי למעט מכמות המאכל בזמן החום ובאויר החם. לפי שהעיסל בו חלוש. לחלישות כח הטבעי שבגוף. שחום האויר מושך אליו חום הטבעי מהגוף. הכל מודה הכל. אבל בזמן הקור ובארצות הצפוניות הקרים. יוכל להרבות קצת בכמות מאכלו: (ג) וכן בימי הנערות. יקח כמות הראוי לעכולו שהוא בתוקף כחו. מה שלא יאות לילד ולזקן. שבחום הטבעי בהם חלוש: (ד) אמנם כל זמן שהאדם גדל. הראוי ללקיחת מזון יותר. לפי שאז צריך כמות שיספיק גם לגידול האברים. וכן היגע צריך לכמות יותר:

ז. בשתיית היין

(א) היין הוא מגדל חום הטבעי. ומיטב העכול ומחזק: (ב) הוא צרי הגוף. בריא כל אבוון אגא חמר. מכ"ד כמיד: (ג' יש שותא וטוב לו. זכה. חמרא וריחני פקחין ויין ישמח לבב אנוש ויאכיל ספים השותה ממנו במדה. ומתיישב נוים לגרות אכילתו. אבל יש שותהו ונעשה רש בגופו. כי יכבה חום הטבעי. לא זכה. משממו. ויפסיד המות ויחשיך אור השכל מרוב המימנהו. והמשתכר ממנו מאבד עצמו וממונו לדעת. אין מזיק ומהוצב יותר ממנו: (ד) ואין ראוי לשתות יין לא קודם אכילה (כי אם מעט לשתות בני מעים. ולא בעת רעבון. ולא אחר מרחץ וזיעה. ולא יהיה עמל ויגיעה. אלא בתוך האכילה בשיעור הראוי כדי שתסדר אכילתו. ולא הרבה שיצוף המאכל ע"פ האצטומכא. ולא יניחנו לירד לעומקה מקום הבישול. ולא ישתהו על מאכל חד וחריף: (ה) ויין השחור יאות למזג הקר. והלבן לחם. והחזק איש טוב כ"א ע"י מזיגה הראויה לו:

ח. בשתיית המים

(א) המים הם המשקים הטבעיים לאדם ובריאים לגוף. אם הם זכים וצלולים בלי תערובות חמרים עפריים וזרים. וראוי לשתותן במדה נראות הצמאון כלבד. אבל המרבה לשתות מהם יותר מכשיעור. יזיקו לו. וכ"ש לבעלי מזג הקר: (ב) והמרגיש חלישות באצטומכתו. או בכבד. או בעלבים. יפרוש מהמים הקרים: (ג' ואין לשתותם על הוס. ולא קודם אכילה ולא בתוך האכילה. ולא תיכף אחר האכילה. עד שיתחיל המאכל להתעכל. ובארצות האירופיים הללו. שתיית המים הפשוטים מזקת לטבע אנשי האקלים. לכן למדם טבעם למגזות עשית שכר השעורים לשתיה. והוא טוב לגוף הבריא. והחלוש יצטרך למצא מי שתייתו במעט יין. או ישתה מי בישול טייא וקאפע:

ט בהנהגת האוכל אחר הפעלות מתנועות נפשיות

(א) צריך האדם לידע אותם ולהזהר בהם. ואלו הן. הכעס. הפחד. והדאגה. והשמחה. שהם פעולות הנפש: (ב הכעס הוא הגועש הרוח החיוני מתוך הגוף לחוצה לו. ולכן דפק לבו קטון והלוט (ומורים קדחת יומית) וכח המעכל חסר מאוד. לכן ישמור מלאכול והוא כועס עד שישקוט ותנוח רתיחתו ותתקרר דעתו. ובכלל יזהר האדם שלא יאכל בעודו מתפעל מאיזה תנועה נפשית בתהיה. כי הטבע אז מתעסק בתנועה זולת העיכול. וישוב לו המאכל מזיק נוסף על התפעלות הנלחם בו. והכועס אל יהא כעסו חזק וארוך. ולא חנם וקצר. ס האהת ממדות זאבי היערים. והשנית ממדות הנערים. ורוב הכעס בא מחוב יבשי מסף. ויזיר עצמו מן היין וכל דבר המשכר ומעורר החום והדם. וירגיל עצמו בדברים המקררים מרטיבים ממזגים החום ביותר: (ג) אולם הפחד. יוריש לגוף רעדה וקרירות. כי הלב מפחדו. ימשוך אליו החום הטבעי. לכן דפק לבו גדול מאוד. ויכול להסתכן באכלו והוא מפחד. ואם יצטרך לסעוד. יבחר במאכלים קלים מזוגים ישרים ומעטי הכמות: (ד) והדאגה תפעל בזמן. מה שיפעל הפחד בבת אחת (כוא שוט ימית פתאום בחוקו) והדאגה היא מיתה מהמרת (ואמר בן סירא. לא תעיל דויא בלבך. דגברין גברין קטיל דויא) מתשה הלב ומכבה החום הטבעי. ומפלם אאות המאכל. לכן לא יאכל אדם לחמו בדאגה וביגון. וישמור עצמו מכל עצבון בעת אכילתו. ובין המזוג יפה למרי נפש. שלא נכרא אלא לנחם אבלים המתאבלים בדמי יגונם. ויבחר לאכול המאכלים המסעדים והריחנים

דהא נשיאה. וצריך לזהר בכסף יותר מדאי: (ח) לא יעביר אמנם. לא ינהג עטיפה (אם לא במקום סכנה) ולא ילך לבוש כאוהה מבוהם. ולא ברבב על בגדו. ולא במנעלים מטולאים טלאי על גבי טלאי. ולא יתף ופרטלא. שאין לך מבוזה יותר ממנו (אם על חייו לא חם) כד"א בעיר וכדאמר לו משה"כ בשא"ת. או כליס מאולין כדאמא הלקיה [תענית כג] אמר: (ט) לא יעמד על מים ספיכין. אפילו בספתן אתהו בצוו: (י) אם אסבר לא תסבור במברה. ולא תסוור ניגרא. ולא תלא בלילה בלי חבורה: (יא) כשהוא בדרך והשעה דחוקה לו. מתפלל הביננו. כשב"ל כשהולך למקום גדודי חיה ולסטים. מתפלל הפלה קצרה שזו מסתם:

צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה. יהי רצון מלפניך יי אלהינו. שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה. ברוך אתה ה' שומע תפלה:

וא"צ לג' ראשונות. ומתפלל אותה כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד. וכשיגיע ליסוב ותתקרר דעתו תוזר ומתפלל י"ח ברכות. ואם לא חזר ותפלל דינו כשכח להתפלל [סי' קי]:

נטילת רשות מרב. כי הוו מיפטרי רבנן מבי ר' אמי [ברכות יז] ואמרי לה מבי ר"ח. אמרי ליה הכי:

עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העולם הבא ותקותך לדור דורים. לבך יהגה תבונה. פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות. עפעפיך יישירו נגדך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע. שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין:

נטילת רשות מחבר. (א) כי מיפטרי רבנן מהדדי בפומבדיתא [יומא עא] אמרי הכי. מח"ה ח"ים. יתן לך חיים ארוכים (וטובים) ומתוקנין: (ב) כנפטר מן כהי. אומר לו לך לשלום: (ג) פ"ר [פסחים קיא] ג' אין ממצעין ולא מתמצעין ואלו הן כלב ודקל וכשה (דכא סימן) וי"א אף החזיר. וי"א אף הנחש (וקי"ל בכל דוכתא הלכה כי"א כ"ש בסכנתא דהמירא) ואי אמצעין מאי תקנתיה. א"ר פפא נפתח באל ונפסיק באל. א"נ נפתח בלא ונפסיק בלא (פירש"י. באל מוציאם ממצרים וגו'. כי לא נחש ביעקב וגו'. עד מה פעל אל. א"נ בלא איש אל ויכזב וגו'. עד לא יקימנה. ור"ת פי' מה שפירש): (ד) האי תרי נשי דיתבן בפרשת דרכים (שם) חדא בהאי גיסא דשבילא. והדא בהאידך גיסא. ומכוונן אפיהו להדדי. ודאי בכשפים עסיקן. מאי תקנתי'. אי איכא דרכא אחרינא ליזיל בה. ואי ליכא דרכא אחרינא. אי איכא איניש אחרינא בהדיה ליקוטו לידייהו בהדי הדדי ומחלפי. ואי ליכא איניש אחרינא. נימא הכי: אגרת אזלת אוסיא בלוסיא מתקטלא בחיק קבל: (ה) מאן דפגע בנשים שחוזרות מן המת. לנשוף מדוכתיה ד"א. ואי איכא נהרא ליעבריה. ואם איכא דרכא אחרינא ליזל בה. ואי איכא גודא ליקו אחוריה. ואי לא ליהדר אפיה. ולימא. ויאמר יי אל השטן יגער יי בך וגו'. עד דחלפי מניה: (ו) [מגילה ד] האי מאן דמיבעית. לנשוף מדוכתיה ד"א ולקרי ק"ש. ואי קאי במקום הטנופת לימא. עיזא דבי טבחא שמינא מנאי: (ז) [ברכות נה ב] האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא. לנקוט זקפא דידיה דימיניה בידא דשמאליה. וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה. ולימא הכי. אנא פ' בר פ' מזרעא ד יוסף קאתינא דלא שלטה בהו עינא בישא (עמ"ש בסנהם ש"ס): (ח) הנכנס בכי טוב. הנכנס לכרך. קודם שיכנס יאמר:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שתכניסני לכרך זה לשלום. נכנס בשלום יאמר. מודה אני לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שהכנסתני לכרך זה לשלום: בקש לצאת יאמר. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתוציאני מכרך זה לשלום: יצא בשלום יאמר. מודה אני לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שהוצאתני מכרך זה לשלום. וכשם שהוצאתני לשלום. כן תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום. ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך:

[סי' רל] (ט) לא ילך בע"ש יותר מג' פרסאות [רמס]: (י) פ"ר [יומא כא] שיוצא לדרך קודם קריאת הגבר (מבישלם פתגול בימי קריאתו) דמו בראשו: (יא) אין מהלוין עם ע"כ בדרך (הנ"ל עם הגוי). שומנדיהאה לוייך שני אושפיך. גרבאה פסך. ספי כלך. גור סקודהאה לוייך. מגלימתא ספירא דהוי עלך: (יב) ברוק במתא: (יג) לא תגני על מטה ארמית: (יד) אין מכבדים בדרכים (אלא בפתח שיש בו מזוזה) אבל כשהולכין יחד בהגורה. אם שוים הם. הגדול בימין. ואם שלשה. הרב באמצע. גדול בימין. וקטן בשמאל: (טו) המהלך בגד רבו. ה"ז בור (אם לא מגדד אגדודי) אחורי רבו. מגבי הרוח: (טז) לכניסה. הגדול תחלה. וביציאה. הקטן תחלה: (יז) [מגילה לב] משתמשין בבת קול. קל גברא במתא. קל איתתא בדברא. והוא דאמרי כן כן לאו לאו (וכית הגוק ולבה (הכא סימן) אע"ש שאין נהם ים סימן): יח הנכנס לעיר ומגרות יוצאות לפניו. דרכו מצלחת: (יט) אל תכנוס לבית תבירך פתאום: (כ) כגיע ליכוב. מברך הגומל:

דיני ברכת הגומל

(א) ד' צריכין להודות. סימנם וכל החיים יודוך. ר"ת חולה. יסורים (ר"ל מי שהיה חבוש בבית האסורים) ים. מדבר. חולה. שנפל למטה [יותר מג' ימים. או חולה במכה חלל שיש בו סכנה] (וי"א דווקא בחולי של סכנה. מיהו איבעיא למירתא ודאי השיבא סכנתא. וה"ה לכל דבר שמהללין עליו שבת) משנתרפא והולך על משענתו. חבוש בבית האסורים על עסקי נפשות. שיצא זכאי (והגמלט להגיע למקום בטוח) יורדי הים. שעלו ליבשה. והולכי מדברות. שהגיעו ליישב [סי' ריט]: (ב) גם הנשים לא יזלזלו בברכה זו. ויאמרוה בעשרה פים. ויצמעו אנשים והרי רבנן. ואם א"א לה נכך. תברך בבית (לפ"ז הבוע בכל היולדות כשעומדות מלידתן. חייבות בברכה זו. ולא ידעתי למה ועל מה הקלו בה) ואף קטנים שהגיעו לגמר. חייבין בה לדעתי. עמו"ק:

אומר מעומד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת. שֶׁגְּמָלַנִי כָּל טוֹב:

והשומעים עונים ואומרים מִי שֶׁגְּמָלְךָ טוֹב. הוּא יִגְמָלְךָ כָּל טוֹב סֶלָה:

(ג) צריך לברך ברכה זו בפני עשרה. והרי מכללן רבנן. ואי לא שכיחי רבנן לא יעכב מלברך. ונהגו לברך אחר קריה"ת [אחר שבירך לאחריה]. ואם בירך בפחות מעשרה. הדבר ספק אם יצא אם לא. ונכון שיחזור ויברך בעשרה בלי הזכרת שם ומלכות [שם]: (ד) אם בירך אחר ואמר בריך ה' אשר גמלך כל טוב. וענה אחריו אמן. יצא. וכן אם אמר בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא דיהבך לן. וענה אחריו אמן. יצא (שם): (ה) לכתחילה לא יאחר אותה יותר משלשה ימים מעת שנתחייב בה. ואם איחר. יש לו תשלומין כ"ז שזוכר [וי"א רק עד ל' ימים משם]: (ו) במדינות הללו המיהבים דלא שכיחי סכנתא באורחא. אין מברכין אותה הולכי דרכים מעיר לעיר. ובמקום שהדרכים בחזקת מסוכנים. צ"ל אותה לעולם: (ז) אם ארכעה לאו דווקא. דה"ה למי שנעשה לו נס. כגון שנפל עליו כותל

יהא רעוא מן קדם סתימא דכל סתימין רעוא דכל רעון סתימא דכולא. דיתמשך טלא עלאה לזעי אנפין ומזעיר אנפין לחקל תפוחין קדישין. מתמן יתיהב מזונא עלאה מרחיא דטחנין תמן מנא לצדיקיא. בנהירו דאנפין ברעותא ובחדותא דכולא. לנא ולכל נפשות ביתנא ולכל עמך בית ישראל. אמן:

ואם שכח לאמרו קודם נטילה יוכל לאמרה אחר ברכת נט"י קודם המוציא. וכן נהגו לומר מזמור לדוד ה' רועי בין נטילה לאכילה. ומנהגנו לומר גם כן תפלה קצרה (לפני נטילה או לאחריה) זו נוסחא

אנא ה' האלהים הזן ומפרנס ומכלכל בריותיו בחסד וברחמים מקרני ראמים עד ביצי כנים. עיני כל אליך ישברון לתת אכלם בעתו. תתן להם ילקוטון תפתח ידך ישבעון טוב. פתוח תפתח את ידך לעניך ולאביונך ופרנסני מידך הפתוחה הקדושה. ככתוב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: ואין בו השם הפסק

יר ב ברכת נטילת ידים

הנטילה לאכילה היא מצוה קלה שבתורה (ויש לה סמך גדול במקרא. וידיו לא שטף במים) ועיקרה מד"ס. וחמורים ד"ס מד"ת. שחייבין עליהן מיתה. וביחוד זו שנעשית חמורה שבחמורות שמדבריהם. ויש בה סוד גדול ונורא. ע"כ יפה אמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה. שאין אתה יודע מתן שכרה. ועונש המזלזל בנט"י חמור מאוד. שנעקר מן העולם ובא לידי עניות (ורמוז בר"ת הברכה. ענ"י) דשרא דעניותא נבל שמיה. דקפיד אמנקיותא. והזהיר בה מתעשר ויהבי ליה מלא חפני טיבותא. וסימן וינטלם וינשאם. ורמוז כמו כן בס"ת של על נטילת ידים. בגי' עשיר. שהאותיות כפולות נגד הר"ת [יעל לת ים] לפיכך לא לחנם דקדקו בה חז"ל מאד בפרטי דיניה והלכותיה החביבים מינה של תורה. והם מוגבלים בח גדרים ותחתיהן סעיפים רבים. שיתבאר משפטן כסדרן למספרן: א) בדברים הצריכים נטילה: ב) מי הפטור מנטילה: ג) מים שנוטלין בהם: ד) בכלי: ה) ביוצק המים: ו) באיכות הנטילה: ז) בטבילת הידים: ח) במעשה הנטילה וכוונתה וברכתה:

א. בדברים הצריכים נטילה

(א) כשרוצה לאכול פת שמברכין עליו המוציא (היינו רוב פת. אבל עסה שנילושה במי פירות. אע"ג דפת גמור הוא לענין המוציא. אינו צריך נט"י. עמו"ק) צריך נט"י. והלוט והגלוסקה פעמים צריך נט"י: (ב) פחות מכביצה. ספק הוי לנט"י (עמו"ק) ויטול ולא יברך: (ג) האוכל דבר שטבולו בא' מז' משקין שסימנם יד שחי דם (יין דבש שמן חלב טל דם עמו"ק מים) ולא נתנגב. אפי' לא נטבל רק ראש הירק או הפרי. ואפי' אינו נוגע במקום המשקה. צריך נטילה בלא ברכה [סי' קנח] ומשקה הבא לאוכל כאוכל דמי. וכן דבש שמרקחין בו. בשימה לי שאין לו דין משקה. ואפילו הקרום מאליו. עמו"ק: (ד) הטועל ידיו לפירות. ה"ז מגסי הרוח. וי"ן הכטיל ובגר לני. אע"פ שאוכל כ..ז עליו [שם]:

ב. מי הפטור מנטילה

אפי' עסים במדבר או במקום סכנה (אם יפרד מחבורתו לבקש מים) ואין לו מים. פטור מנט"י [שם] ואם רוצה להחמיר על עצמו (ונשום דכל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט. היא גופה ל"ע טובא) עמ"ש בס"ד בלח"ם ס"ק דברכות. ובלא במקום סכנה. והוא בדרך ואין מים. אם מנפה למצוא מים כד' מילין לפניו. ולאחריו מיל. צריך להמתין ולחזור אחריהם. יותר מזה. א"צ. ויאכל במפה [קסג]:

ג. במים. בהם ז' תנאים

(א) בכמותן. שיהיו כשיעור רביעית הלוג (והו לא' ולמים בבת אחת) מכונס במקום אחד. ויוסיף מים בשופע. דמים מיא מלי חפניא יהבין ליה מלי חפני טיבותא [קנח]: (ב) שלא נעשה בהם מלאכה. כגון שכבר נכבס פת. או ליק בהם יין. הדיח בהם כלים וירקות. ומים שלפני הבהמה. ושלפני הלופה. שהן פסולין. אבל טבל ידיו במים שהם לפני גלוסקין. או הדיח כלים מודחים וחדשים. או שחפן מהם בחפניו. המים הנשארים כשרים אם לא נשתנה מראיהן. וכן אם נתן לכם דגים חיים אין פוסלין אותן. אבל אם נתן בהם כלים צוננות בחמה כדי שלא יתבקעו. כתב מ"א שפוסלין אותן. וכפוס הוא. כמ"ש בחבורי. וכן במ"ש עוד בכלי שיש בו שנתות. הודיתי לו בנתן לתוכו כשר. ומשום לכלוך. אבל לא מטעמיה. דלא מיקרי שכבר נעשה מלאכה. כ"מ אם מדד מים בנקבה. לא מיפסלו בהכי. כמ"ש שם בס"ד [קס]: (ג) שלא נשתנה מראיהן. אם נשתנה בין מחמת עצמן. בין מחמת דבר שנפל לתוכן. בין מחמת מקומן. פסולין. ואם חזר מראיהן לכמות שהיו. חזרו לכשרותן. מ"א [שם]: (ד) אפי' לא נשתנה המראה. נפסלין ע"י עירוב דבר אחר. כגון שהיה מאן כלב (עמו"ק שעשיתי לו סמך לזה) וחזיר או תרנגולין שמאוסין בכך. ויש"ע שופכין. ורק הוכחנו להחמיר בכל אלו. אע"פ שבש"ע מיקל כאן. כי בלי ספק נתעלמה ממנו הלכה בלא. וכמ"ש גם האחרונים ז"ל: (ה) שיהיו ראוין לשתיית בהמה. מים מלוחים או מרים וסרוחים שאין הכלב שותה מהם. פסולין לנטילה. והעכורים מחמת טיט שנתערב בהם. אם הכלב שותה מהם כשרים. ואם לאו פסולין. חמי האור נוטלין בהם לידים. חמי טבריא כשרים לטבול בהם. אבל לא ליטול מהם [שם]: (ו) מי הים. ממ"ש פ"א בשם רדב"ז. משמע לכאורה דראוין לנט"י בכל גוונא. ולימא (לדעתי) אלא הקפה אתי לאשמעינן. דמי שאין לו מים אחרים אלא אלו. יוכל לבשלם ולתקנם כדי שיהיו כשרים (והוא פשוט כחוזר לבכבר אבל קודם הבשול. ודאי פסולין הם על דעתי. כמ"ש בחבורי בעזה"י. ושמע מינה דלא שפיר עבדי בני מדינת הים כהולאדיא הזמינם. שנוטלין מהם לידים בלי תיקון. הלא מדותק גמור כיון שים להם מי גשמים מכונסים. אם לא בקלת המקומות שמי הים קרובים למי האגמים. ומתערבין עמהם ומתמתקין על ידיהן. ונעכרו בדיקה. השלג והברד והכפור והגליד והמלח. שנמסו עד שנעשו מים. נוטלין מהם. אם יש בהם השיעור. ורק כל דבר שתחלתו מן המים. כגון יבהוהין או שומן דג. והוא שנתרסק [שם]: (ז) לכתחלה אין נטי"ת ידים אלא במים ותולדותיו כאמור. ובשעת הדחק. אפי' במי פירות ויין (עמו"ק):

ד. בכלי

(א) כיצד. כל הכלים כשרים. והוא שיחזיק הכלי רביעית. ואם ניקב בכונס משקה. בטל הוא מתורת כלי. ואין נוטלין ממנו דרך פיו. אפי' אם מחזיק רביעית ממנו ולמטה [קסו]: (ב) שבר כלי שלימה מחזיק רביעית שלא מבחוץ. אין נוטלין ממנו. ואם תקנו עד שמקבל רביעית כיושב שלא מסומך. הרי הוא חשוב כלי לענין זה. וכן כלי שתחלה עשייתו כך ואין משמשו אלא בשמיכה. שקרא

שבמהיר הלב : (ה) ובשמחה המופלגת תגדל החום הטבעי . ויתחזקו כחות האיברים לפעול פעולותיהם כראוי . ויתעכל המזון עיכול טוב בקלות . וייטב מראה הפנים לב שמח ייטיב גהה . ויחזק אור העינים וכל ההרגשות . ויתחזק אור השכל . לכן יש לאדם לשמוח בחלקו כל ימי חיי הבלו . ולא יבקש יתרונות . אמנם רבוי השמחה יזיק הרבה . ואם יהיה חם במין גופו . אולי תמיתנו . כי יצא החום הטבעי לשטח הגוף ויתקרר הלב פתאום . וכמ"ש מעשים בתלמוד . וע"ז נאמר ולשמחה מה זו עושה . לכן ירגיל האדם תכונות טבעו בדרך הממוצע . שלא יתפעל מאד בהתחדש עליו מקרה לטוב ולמוטב . ויזכור כי אין שם שמחה קיימת בחיי ההבל הזה . ולב חכמים בבית אבל . ורמזו בר"ת לך אכול בשמחה . לומר שתהא השמחה ממוזגת לא תעבור הגבול . ואם הרגיש שהתפעל משמחה בבשורה טובה פתאומית . לא יאכל אחריה מיד . עד שתשוב רוחו אליו ויתיישב מזגו . אז יאכל בטובה : (ו) כל ההנהגות האלה שזכרנו . צריך הפקח לפקוח עיניו עליהם . שיהא משכיל בכל דרכיו . ויזהר בעניני אכילתו על הדרכים האמורים : (ז) אבל כל זה לא נאמר ונסדר . אלא לגוף הבריא . ובשוב בטבעו ומנהגו . קודם שנתקלקל מזגו . אבל החולה יש"ל דרכים אחרים . לעזור לו לחזור לבריאותו בעזר הרופא והשם ית' . ומי שנפסד טבעו ע"י הנהגה מקולקלת יוצאת מהשוי זמן רב . שנעשית לו בהרגל . שנעשה טבע שני . לא ימהר להבריח טבעו לקצה אחר . כי יותר קרוב להפסד מן השכר . שאני והא שהיה חולי מעים . והכפרי אם יאכל תרנגולים ואחר מאכלים קלים ובכמות מועט . בלי ספק יחלש . כמו המעונג ורך הטבע אם יאכל מאכל הכפרי יחלה בודאי . וכן אם יניע עצמו במלאכה כבדה . והכפרי בהפך . אילמא דמחוזא אי לא עבדי חלשי : (ח) לכן אם נעשה הכפרי עשיר שאינו צריך עוד למלאכה . והעשיר הרך והענוג נעשה עני והוצרך לעסוק במלאכה . שניהם לא יעתיקו טבעם בפעם א' מהפך להפך . אבל צריכים להרגיל טבעם מעט מעט . לנטות להנהגה בהדרגה לאט לאט . עד יגיעו לגבול הראוי לפי ערכם ועסקם . שם יעמדו ויתמידו על מנהג הנאות להם : (ט) וכן הרוצה לשוב אל המנהג הטוב ולעזוב מנהגו הרע . מעט מעט יגרשנו . ויטה עצמו לצד היותר אחת לאחת עד שיגיענו . ויחזיק בו ולא יעזבנו :

י . ועוד בה שליבה עשיריה . עשויה משני עצים . העשירית תהיה קודש . לייחד מדור בפ"ע לדברי החכמים ז"ל המקודשים . שכל דבריהם כגחלי אש . ומאירים ככוכבים ברקיע . קבועים בגלגל התלמוד . מפוזרים אחת הנה ואחת הנה . ואספתי באמרים מן הבא בידי . וחלקתים לשנים . עצי החיים והדעת יקראו . א' . מקבץ הנהגה ישרה כללית וסדר נבחר ע"ד הטבע . והב' . בשמירה מהסכנה . ובענינים מקובלים בלתי טבעיים . ואולם העץ האחד בהנהגת האוכל דרך בריאות ורפואה המשובחת ונאה :

א . אלו הן הדברים ששנו בהלכות סעודה

(א) כבר נזכר לעיל שהזהירו שלא לעבור עונת תאות האכילה והשתיה : (ב) מוסף על זה . הזהירו מסכנת הדרוקן של רעב הפוח . גם שלמוס שבא בסכנת רעבון (עיין בתרא דיומא ענינו ורפואתו) כיוצא בו אמרו [ב"ק צב] שאין הכלי מטין לכלא דשמע קל חבריה דאכל וכוא לא אכל (שמאל ג"כ אגניתי) גם במרית הבשיל ואינו אוכל ממנו . שעל נחולי מבוכן . כמבואר בשילהי יומא ובפ' ערבי פסחים : (ג) גם כבר זכרנו שבמס [גיטין ע] למעלה . סכנת האוכל ושותה מעומד . וכן מי שאכל ושתה ועמד מיד . ודרכם ז"ל היה בהסיבה . על צד שמאל . אבל הסבת ימין סכנה . ישיבה שאין עמה סמיכה . עמידה טובה הימנה (על כל מושב שב חוץ מן הקורה) : (ד) כתר תגורס קודם אכילה : (ה) יין שלפני המזון פותח בני מעים (ע"ל בהלכות דיני סעודה) : (ו) שיעור אכילה הקטנה של תורה . בכזית (כ"מ לדיני תורה) למעלה ממנה . ככותבת . ליתובי דעתא . יתרה פנים . כביצה (וע"ל) לגדי שביעה מועטת : (ז) אין בית הבליעה מחזקת יותר מביצת תרנגולת . ושיעור שתיה . ברביעית או מלא לגמיו . והאוכל כשיעור עסה מדבר . ס"ז בריא ומבורך (דוק בבכי פרק היטב . לעוס וטחון . ושכח נגרך) והשתיה . כדת של תורה . אכילה מרובה משתיה : (ח) עד ארבעין שנין מיכלי מעלי . מארבעין ואילך משתא מעלי [שבת קנב] : (ט) שלשה דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומה ומאירין את העינים ואלו הן . פת נקיה בשר שמן יין ישן . שלשה דברים מרבין הזבל וכופפין הקומה ונוטלין אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם . אלו הן . פת קיבר שכר חדש ירק חי (וכבר נ"ל בהקפת אכילתו . עי' דברינו שם) : (י) [ברכות מ"ד ב'] כל ירק חי מוריק (בסעודה ראשונה אחר השינה) מאן דלא נפיש ליה ריפתא . לא ניכול ירקא משום דגריר . ומאן דאפשר ליה . היכא דליעול ירקא ליעול בישרא וכוורא : (יא) כל גסם מטיב הנפש . וכל קרוב לנפש מטיב את הנפש : (יב) הרוצה שיבריא . יאחוז מבית השחיטה ומדיחו יפה יפה ומולחו יפה יפה וממתין עד שתצא נפשה של בהמה . אחד ישראל ואחד נכרי מותרים בו : (יג) [ברכות מ"ד] א"ל רבא לשמעיה . פרח ואייתי לי מסיכא דמקרב לבי ברוך : (יד) כל קטן מקטין אפי' גדיא בר זוזא כי לית ביה ריבעא [שם] : (טו) כל שבזות בכיצה . ביצה טובה הימנה . לבר מבשרא [שם] : (טז) מובחר שבבשר . שור שמרעיתו דלא אדים . א"נ עיגלא תלתא [שם] : (יז) מובחר שבעופות . תרנגולת אלפסתה בדלא אפשה . דלא מניא פסיה קיפה (ע"ל בהל' ד"א) נתח טוב ירך וכתף [ב"מ פו] : (יח) כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה : (יט) סעודתך הנאתך . משוך ידך ממנה : (כ) אכול שליש שתה שליש והנח שליש בטוק פנוי . לכשתכעוס תעמוד על מלואך : (כא) אכל ולא שתה אכילתו דם . תחלת חולי מעים : (כב) יין שבתוך המזון אינו משכר ובריא : (כג) תמרא ורותחי סקאץ : (כד) אחר כל אכילתך אכול מלח . ואחר כל שתייתך שתה מים . ואי אתה ניזוק : (כה) המקפה אכילתו במים . אינו בא לידי חולי מעים . וכמה . קיתון . לפת : (כו) הרוצה שלא יבוא לידי חולי מעים . יהא רגיל בטבול קיץ וחורף : (כז) יין מיושן יפה למעים : (כח) תמרא טובא מגרר גריר . פורתא מסעד סעיד . ומגרזיה תכבא : (כט) דלא נפיש ליה חמרא לגמע . רבא אכסא דברכתא לגמע גמועי :

ה"ז עץ החיים . האוכל ממנו חי לעולם . והשני עץ הדעת ממנו לא תאכל :

ב . אלו דברים שאסרו חז"ל

(א) משקין שגלו . התמירו בהם חז"ל [חולין י מט] . שומר נפשו ירחק מהם : (ב) זוגות (יעויין פ' ערבי פסחים) : (ג) נט"י בין בשר ודגים . דקשין לד"א : (ד) לא ישתה מן הנהרות ולא מן היאורות והאגמים . מפני סכנת עלוקה : (ה) דאכל ירקא מכישא דאסר גינא . קשה לשפיכס [חולין קס] : (ו) השותה מים שאולין דמו בראשו ס"מ דשאליבנו קטן . אבל גדול לית לן בה : (ז) לגדי מיא משום דהלכתא . משום מים הרעים : (ח) לא לשקול מידי מתפורתא כי נקיט איניש כסא בידיה . דקשה לרוח צרדה . ומשקל ומיהדר לית לן בה . ומידי דלא צריך לסעודה לית לן בה : (ט) דשתי מאושיא קשה לכרסם . דמנפשא בה קשה לריחא דעבת בכסיה לא נאי) מדקיים קשה לעניותא : (י) דאכל ירקא דנסל מאבלא לתרעא . קשה לריח ספה : (יא) אכילה גסה לאו שמה אכילה . כי לא ידע שאין בגבסו (באוכלה אתי' ביה"כ פטור) שאינה אלא מזיק לגופו ולממונו . זולל וסובא יורש . ספי"ת יבסרנו . ויתר דברי חז"ל במאכלים פרטיים המועילים בריאים וטובים . וכנגדם הגרועים ומזיקים . ושאר סכנות וחלאים ורפואתם . נעשה להם זכרון לנושם בתיקוני ברכות ובסדר חיי האדם : איש על ידו לדגליהם :

מדרגה ג עבודה : הנהגת מוסר וד"א בסעודת

(א) הרגיל ליכנס לסעודת קבע . מבלך י' פעמים ד' אמות או ד' פעמים

שמניס י' אמות וישבה ואח"כ יקנס. ותולך תפליו עד שעת ברכה: (ב) כיצד סדר הסבה. נותן בקן שתי מטות. גדול מסב בראש (סתלה. שני לו למטה ממנו (לצד מרגלותיו. בזמן שהם שלש מטות. גדול מסב בראש. שני לו למעלה (לצד מראשותיו) שלישי למטה הימנו: (ג) אין משיחין בסעודה אפילו בד"ת. מי שנתעטש. אסור לומר רפואה: (ד) גדול פושט ידו תחלה. אפילו כל אחד קערה שלו לפניו. וכן בפירות ויין. שניס ממתינין זה לזה בקערה. כשהאחד מסלק ידו נגד הקערה לשתות (או לנוגע אחר. שאין בו שהות כ"כ. לאשוקי אם הולך לנקביו. דשוטה הוא דה"ל למבדק נפשיה ודו"ק. כ"ל. מ"מ הכל לפי הענין הכרו מפסיק מלאכול עד שיגמור זה שתייתו. אבל אם הם שלשה. אין שניס פוסקין בשביל אחד: ה) מביירין את הקערה מכל המאכלים (וע"ל בהל' אכילת עניים) אבל לא האלפס (שמבשלין בו) שמערין ממנו לתוך הקערה: ו) לא יראה אדם קפדן בסעודתו. טוב ארוחת ירק ואהבה בה. משור אבוס ישנאה: ז) לא יאחז אדם פרוסה כביצה בידו לאכלה (אבל מותים למזונין. ולא יתן בידיהם) ואג"ל שלא יאכלנה בבת אחת. ואם אכל ה"ז רעבתן. ולא ישתה כוסו בבת אחת ולא אמרו [פסחים פו] בכוס קטן וביין מתוק ובכרם רחבה. ועמו"ק אם שתה ה"ז גרגרן. שניס ד"א. שלשה מגסי הרוח. אבל בכוס גדול. לפי גדלו. יפסיק בשתייתו: (ח) אדם ניכר בכוסו. והמתייבב ביינו יש בו מדעת קונו: ט) מי שאינו מתכבר הקב"ה אוהבו: (י) השותה ברבים הופך פניו. והכלה הופכת פניה ואוכלת: יא) לא יתחיל לאכול שום אחד כל מרהבו (אם לא בשבת אלא מעליו. ולא יאכל דרך רעבתנות: (יב) לא יאחוז המאכל בידו אחת ויתלוש בידו השנית: (יג לא יבוך פרוסה וימתגה על השולחן: (יד) לא ישתה שתי כוסות בבת אחת דרך בס"מ: (טו) לא יפרוס פרוסה ע"ג הקערה. אבל מקום הקערה בפרוסה: (טז) לא ילקט פירורין ויניח ע"ג השולחן. מפני שהוא מגעיל דעתו של הברו. לא ביחידי שרי ולא יבוך פרוסה ויתנו לפני חבירו (יז) שופה אדם צרכיו בפת. והני מילי דלא מימאסים ביה. אבל מידי דמימאסים ביה לא. סילכך אין מסמכין עליו בשר חי. ואין מעבירין עליו כוס מלא ואין סומכין בו קערה מלאה מדבר שאם יפיל על הפת ימאס. ואין זורקין את הפת. וכן אין זורקין אוכלין המאוסים ע"י זריקה. אבל פירות האין בקליפתן ויקשין. זורקין: (יח) לא ישב אדם על קופסא (סעטויה מבגד או של נגרים. הנכספת כשיושבין עליה) מלאה תאנים ורמונים. אבל יושב הוא על עגול של דבלה. או על קופה מלאה קטניות יבשים: (יט) מותר לאכול דייסא בפת במקום כף. והוא שאוכל הפת עמה: (כ אין נוטלין ידים בין בין חי בין מזוג. אפי' נטילה שאינה לצורך אכילה: (כא) יש לך היטיב לך. שאין בשאול תענוג: (כב) חטוף (מה שהזמין לך השי"ת היום אל תניחהו למחר. ברוך ה' יום יום. וטוב לב משתה תמיד. ואל תמתין עד ימלאו אסמיך. ויפלגו יקביך. ותתמלא כאסך. דגלגלא הוא דהדר ולא תשכח בכזוי לאקיע לסילתך) ואכול. הטוף ושתי. דעלמא דאזליק מניה כי הלולא דמי. ערבה שולחנם מכסה ייטב ובשר נרוב. אף היא כתע"ף תארוב. אבל אם דחוקה השעה. השמר לך פן תתגרה ברעה: כג) לא תאוה לכסיל תענוג: (כד) אוצו חכם. סרואה את הנולד: (כה) התענג על ה' בפת חרבה ומים במשורה. והיחוס לדוחקא דליבורא: (כו) דאכיל אליתא טשי בחליתא. דאכל קקולי אקיקלי דמחא. דאמר במאי איכול לחמא. לחמא סב מניה: (כז) האכול בצל ושב בצל קורתך. פחות מאכלך ומשקך. ותוסיף על דירתך: (כח) אל תאכל אווזין ותרנגולין ויצא לבך חדף עליך להביא טרף לפיך. פוסו מלססם הבריות וירבו רודפיך. טוב ארוחת ירק ושלום בה מבית מלא זבחי ריב. האי כך היא המדה. למדם תורה ד"א. מי שיש לו ק' מנה יאכל ליטרא בשר כל יום. כ' מנה. ליטרא בשר מע"ש לע"ש. מנה. לפסו ירק: (כט עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ר"ש שלא סעבה חול. שבת ויו"ט. כל ימיך כחגים. על הוצאת כיס ולתך. סרוג בקר שחוט צאן וכן עוף ואסוף דגים: (ל) במה דברים אמורים בבני אדם בריאים. אבל החולים עיים והוכלים מאכלים קלים ובריאים. וצריך לתת לעני די מחסורו כפי למודו אפילו ברבורים אבוסים ומריאים. כהנא דהאא לקמיה דרבא [כתובות סו] דסוי תיל בתרנגולת פטומה ויין ישן בכל יום. ורחמנא זכי ליה. דכתיב מתן נותן לכל בשר בעתו. וכל עיקרי מאכלים לא נבראו אלא בשביל ת"ח לעננם. וה... דע...ם ומזגם. להרחיב לבם בעסק התורה. והממלא כרסו של ת"ח יין. כמנסך ע"ג המזבח. והמאכילם ספומים. מקריב בכורים ועולות מחים טובים מחטאות ואשמות. ואם הטיב לך ה'. למוד ממדה קוק הטוב ומיטיב לאחרים תכד תאם. והטיב גם אתה נמה בהטיב לך נהגם. וגמול חסד לעניים ולגרים ולעמלי תורה שהם קרוביו של הקב"ה. ואם יש לאל ידך להטיב לגופך. מדוע תמנע הטוב מנפשך. ויזדוך כי הטיב לך מזו ובבא. אבל לא כל הבא לקפוץ קופץ ונוטל אלך בראש הקרואים. כי צריך תפלם וכסם ביחס לעניים הגונים ולא יבכל בב .. שאינם מהוגנים. לא זכה ועניים מרודים הביא בית. ואעפ"כ לא תקפוץ ידך מאביונים אכי' אינם הגונים. ונמיד מדרכי קונך. רב מחולל כל סוכר כסיל ובוכר עוברים. והאע"ה בעל החסד. רדף חסד עם כל עוכר אורח אפי' למי שנדמו לו כערביים. ולא די שנמלס כל טוב וחסד. אלא שהיא עצמו עמד עליהם ומשקה אותן. כך יעשה כ"א עם עניים אורחים אפי' אינם כדאים. רק ילמדם ירחת שמים ויקרבם לתורה. ושנים עליהם שיוסרו נפש"י וכברכות. אז תתענג על ה' ותעלה

למדרגה ד. להאכיל עניים ואורחים על שלחנו של מקום (ונכלל בה השמש) והנהגת ד"א שלהם:

(א) המאריך על שולחנו מאריך ימיס. דלמא אתי עניא ויהיב ליה: (ב) גדולה לגימא. שמקרבת הרחוקים ומרחקת הקרובים. ומברה שכינה על נביאי שקר: (ג) אשרי מי שעניים על שולחנו תמיד. ושתבת איוב שלא אכל פתו לבדו ואכל יתום ממנה: ד) השמש שטים משמש על שניס. ה"ז אוכל עמהם בלי נתינת רשות. אבל בשלשה אינו אוכל עמהם אא"כ נתנו לו רשות. וצריך לשייר לו פאה כדלעיל במדרגה הקודמת שהיא חלקו: (ה) אין משהין בני השמש (ולא בפני כל אדם מידי דאית ביה ריחא וקיוהא. ומדת חסידות היא ליתן לו מכל מין ומין: (ו) הנכנס לבית. כל מה שיאמר לו בע"ה יעשה בפניו' מהכסיא והכבוד (עמו"ק' סימן. א"ל שב. ישב. אפילו על מטה כבודה. נתנו לו כוס לשתות. יקבלנו מיד וישתה (אם הוא צמא) ולא יסרב בו אפי' אינו גדול. כל בע"ה בביתו גדול הוא. אפי' קרתא בביתו פרדכלא ליהוי. ואין מטלין ממנו כבודו עמו בבית והסוא עובדא דסוף פ"ז דפסחים. ס"ל פרוטי קמפרש. טעמא מאי אמרו כל שאמר לך בע"ה עשה. ודו"ק כך נ"ל): (ז) אור סבר בבכור חיל. משתה שם משתה שם: (ח) מנהג גדול היה בירושלים מפה פרוסה ע"ג הפתח. כ"ז שמפה פרוסה אורחין נכנסין. נסתלקה המפה אין האורחין נכנסין (והמוסר סעודה לתבירו וקלקלה. היה נותן לו דמי בושתו ודמי בושת אורחיו): (ט) הנכנס לבית. לא יאמר תנו לי ואוכל. עתם נפשו לאכול. א"נ שיאמרו אכול: (י) לא יאמר אדם להבירו בוא ואכול מה שהאכלתני. או האכילני כדרך שהאכלתיך. שיש לחוש שיאכילהו יותר ומיחזי כריבית: (יא) כ' ויותר הסועדים כא'. כבר כ"ל ד"א שלהם זע"ז: יב) לא ישתה כוס ויניחנו על השלחן שלא יקפיד בע"ה כשיתזה כוס ריקן לפני האורח) אלא יאחזנו בידו עד שיבוא השמש ויתננו לו: (יג) הנכנס לסעודה. לא יקח חלקו ויתננו לשמש. אלא יקחנו ויניחנו לפניו. אא"כ יתנגו לו: (יד) אורחין הנכנסין אצל בע"ה. אינם רשאים ליטול מפלפיהם וליתן לבנו או לעבדו של בע"ה. אא"כ נטלו רשות. וקל תסיכין. אורח מכניס אורח. אבל משרת בע"ה. קולה פרוסה ונותן לבנו ולגבהו של בע"ה. ולעניים במקום שנהגו שלא להקפיד: (טו' נקיי הדעת שבירושלים. לא היו מסובין בסעודה אא"כ יודעים מי מיסב עמהם: (טז) ת"ח שאוכל ושותה עם ע"ה ככלי חרס שבשבר שא"ל תקנה. ות"ח המרבה סעודתו בכ"מ. מחלל שם שמים ותלמודו משתכח. וגורם לו רעות רבות: יז) גדולי החסידים היו מתפתחים. שלא מהנו אפי' מבלהן אביהם מיום שעמדו על דעתם: יח) ומאן דלא נפישא ליה ריפתא. לא לימא לחבריה תא כוזך. לאחזוקי ליה טיבותא בחנם: (יט) המצפה לשלחן חבירו. עולם חשוך בעדו. לכן מי שמאכיל לעני. יאכילהו מסמוכה שבשולחנו. כל הלב לה'. ויתן לו בפנים מאירות. זרח בהושך אורו. צדקתו תעמוד לעד. ולא ידעך נרו: (כ) שמי בחופת אליהו המרחיב יד על שולחנו. שפה מתעשר. ופרשתי בלח"ם פ"ק דאבות הותה שבמנו יצא בינך פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך. עם מ"ש רז"ל [ירו' פאה פ"ד ה"ה] על הפסוק ואני בעניי הכינותי לבית אלהי וגו'. לומר לך שהעה מהעניה וממעט

כבר נתבאר מבפנים למעיין:

ב. (א) לא שתה לפני המזון ובא לו יין בתוך המזון. מברך עליו ברכת היין. ואינו פוטר את שלאחר המזון (דזה לגרות וזה לשתות) וכל אחד ואחד מברך לעצמו (לפי שאין בית הבליעה פנוי) [קעד]: (ב) כל מה ששותה בתוך הסעודה. די לו בברכה אחת. אא"כ הוא נמלך. ויין פוטר כל מיני משקין [שם]: (ג) כל מה ששותה בתוך הסעודה. אין צריך ברכה אחרונה. דברכת המזון פוטרתו [שם]:

ג. שינוי יין

(א) הביאו להם יין אחר. מברכין עליו. ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. הטוב והמטיב (קעה): (ב) במה דברים אמורים. כשלא היה יין זה לפניו כשבירך בורא פרי הגפן על הראשון. או שעבר ובירך על הגרוע. אבל אם היו שניהם שם. צריך לברך על המשובח בורא פרי הגפן ופוטר את הגרוע [שם]: (ג) על כל שינוי יין מברכין מן הסתם. כל שאינו יודע שהוא גרוע יותר מהראשון. רק שהוא טוב לשתיה. אבל הגרוע הרבה אפילו הוא בערך הראשון. או אפילו קצת מבוכא ממנו. אינו מברך. וסתם יין לבן. הוא טוב יותר מהאדום. עד שידע שהוא גרוע מאד. וכן להיפך. אם ידוע שהאדום טוב ומובחר ממנו. מברך עליו הטוב ולא על הלבן [שם]: (ד) אין לברך הטוב אא"כ יש אחר עמו. ואפילו אשתו ובניו הוי [שם] ומי שיש לו אורח ואין אחר עמו. נראין דברי בעל מג"א כאן. וקלסתיו בתבואות ע"ז. כך הוא העיקר. שאם נתן הקנקן על השולחן. כמו בסעודות גדולות. שכל הקרואין שוין לטובה. הוא דמברך הטוב. ל"ש בעל הבית ל"ש אורח. ולהפוך היכא דבעל הבית מוזג לו כוס לאורח. ואין לאורח רשות ליקח מן היין כוס לעצמו כחפצו. כה"ג לא מיבעיא דהאורח אינו מברך על שינוי היין. אלא אף בעל הבית לא יברך: (ה) אם רבים מסובים כל אחד ואחד מברך לעצמו הטוב [שם]:

ד. דין מאכלים אחרים הבאין תוך הסעודה חוץ מן הפת. ונחלקין לשתי דרכים:

א. הם דברים הבאים מחמת הסעודה. היינו שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהן את הפת. כגון בשר. דגים. ביצים. ירקות. גבינה. ומיני מלוחים. אפילו אוכלם בלי פת. אין טעונין ברכה לפניהם. דברכת המוציא פוטרתן. ולא לאחריהן. דברכת המזון פוטרתן. וכן פרפרת ודייסא (אע"ג דאין מלפתין בהם הפת אלא בבלאי טפלי) שהן עצמן מזון כפת. נפטרין בברכת הפת: ב. הם דברים הבאין שלא מחמת הסעודה. שאין דרך לקבוע סעודה עליהן. כגון כל מיני פירות. ואפילו מבושלין. אם אוכל אותן בלי פת. טעונין ברכה לפניהן. ולא נפטרו על ידי ברכת המוציא. דלאו מעיקר סעודה הם. ואינן טעונין ברכה לאחריהם. דכיון שבאו בתוך הסעודה. ברכת המזון פוטרתן. וירא שמים לא יאכל פירות באמצע סעודה כלל (ר"ל בין בפת בין בלא פת בין בברכה בין בלי ברכה) אם לא שבירך עליהן לפני הסעודה כמ"ש שם. או שקבע לשם סעודתו עליהן. דאם כן הו"ל פירות כדברים הבאין מחמת סעודה. והוא שיאכלם בתחלה עם פת (שאם לא כן. אינו יוצא מידי ספק. ולא. אפילו אם אחר כך יאכל מהם בלא פת. אין צריך ברכה כלל [קעו]:

ה. דין דברים הבאין לאחר סעודה קודם ברכת המזון:

בימי חכמי התלמוד היה מנהגם. שמושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותו. וקובעים עצמן לאכול פירות ומיני מגדים. ולשתות. כל מה שמביאין אז לפניהם. בין דברים מחמת הסעודה (שנתבאר לעיל) בין שלא מחמת סעודה. טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. שהמוציא וברכת המזון אין פוטרין אלא מה שאוכל תוך עיקר הסעודה. ודין זה אינו מצוי בינינו. שאין אנו רגילין למשוך ידינו מהפת עד ברכת המזון [שם] אבל הנוהגין לסלק הפת קודם ברכת המזון (ואפי' אם מביאין פתיתין) ולערוך השולחן מחדש. עליו מיני מתיקה ומעשה רוקח של צוקער ומגדנות. שאוכלין לגמרי בלי פת. ומסיחין דעתן מן הפת מכל וכל. כמו שהוא מנהג עשירים בסעודות גדולות. באופן זה ודאי הדין אמת קיים לעד. ולא נתבטל כל עיקר. וצריך לברך על כל דבר ברכתו הראויה לו לפניו ולאחריו. וכבר נתבאר לעיל דין היין. שאם לא נתכוין לפטרו על ידי ברכתו שלפני המזון.

צריך ברכה אחרת לאחר המזון. לפטר גם לאחריו. ואם אין לו אלא כוס אחד והוא צמא לשתות. צריך לשתות. ואם לאו מניחו לברכת המזון (עלא"ש ריש פ"ה דברכות ומו"ק):

ו. דין הפסק בסעודה. בו שני פרקים:

א) (א) היה אוכל ופסק סעודתו והלך לבית אחר. או שקראו חבירו לדבר עמו ויצא לפתח ביתו וחזר. הואיל ושינה מקומו. יש אומרים שצריך לברך למפרע על מה שאכל (ר"ל לכתחלה צריך לברך ברכת המזון קודם שיעקור. ואם לא בירך ועקר. צריך לחזור למקומו ולברך. אחר כך יאכל במקום שירצה) וחוזר ומברך תחלה המוציא. ויגמור סעודתו. אבל בשינה מקומו מפנה לפנה. א"צ לברך [קעח]: (ב) חברים שהיו יושבים לאכול. ויצאו לקראת חתן או כלה (וכיוצא בה. לגמילות חסדים) אם הניחו מקצתן יושבים על שולחנם. כשהן חוזרין למקומן לגמור סעודתן. א"צ לברך שנית. ואם לא הניחו שם אדם. כשהם יוצאין צריכין ברכה למפרע. וכשחוזרין צריכין לברך בתחלה. וכן הדין אם היו מסובין לשתות או לאכול פירות. ויש חולקין וסוברים דשינוי מקום אינו גורם אלא ברכה ראשונה על מה שירצה לאכול במקום אחר או כאן. וא"צ לברך למפרע. כד"א כשלא הניח אדם בסעודה. ואכל תחלה מדברים שאין צריכין ברכה במקומן (וי"א שבעת המינין הם טעונין ברכה לאחריהם במקומן. וי"א דווקא מיני דגן. וי"א פת בלבד. והלכה כדברי כולן להחמיר. דהיינו לכתחלה יברך במקומן. וכן לענין שינוי מקום. דיינינן לכולהו כטעונין מקום שלא לגרום ברכה אחרת. דספק ברכה להקל) אבל הניח אדם. או אפילו לא הניח. ואכל דברים שצריכין ברכה במקומן. אף על מה שרוצה לאכול א"צ לברך. וסוגיין דעלמא כסברה זו. לפיכך מי שפסק סעודתו. ושינה מקומו בהיסח הדעת. כשחוזר לסעודתו. בכל אופן א"צ לברך כלל. דפת צריך ברכה במקומו אליבא דכ"ע. מיהו אם הסיח דעתו. ודאי צריך לחזור ולברך על מה שרוצה לאכול. ואין חילוק בין חזר למקום שאכל. בין גמר סעודתו במקום אחר. מ"מ לכתחלה לא יעקור בלא ברכה למפרע. דאיכא למיחש שמא ישכח לחזור ולאכול. מיהו לצורך מצוה עוברת מותר [שם] והכי קי"ל. דבאכילת פירות (שאין מז' המינים) ושכר גרידא. הוא דמפליגין בין הניח או לא. שאם יצא והפליג ולא הניח שם אדם. צריך לברך ברכה לפניו. לא בענין אחר. כ"ה העיקר. ודלא כט"ז. עמו"ק: (ג) תפלה לא הויא הפסק. ואפילו הלך לבהכ"נ. ולא גרע ממש"כ. מיהו נט"י (בלי ברכה) בעי כה"ג. דהא אסח דעתיה [שם]: (ד) שינת עראי לא חשיב הפסק ולא הסח הדעת. וכן שאר דברי הרשות. כגון שהולך לנקביו [שם] אבל זה צריך ליטול ידיו בברכה (כמש"ל בס"ד) אם רוצה לחזור ולאכול פת. וכשאינו רוצה לאכול עוד רק לשתות. צריך הוא ליטול ידו אחת (ששפשף בה. ומקבל בה הכוס) ויטול בפנים. ומהדר הטפיח על האורחין שלא יתבזו: (ה) גמר סעודתו והסיע לבו מלאכול. אם מחשבתו נכרת מתוך מעשיו. דהיינו שנטל ידיו מים אחרונים. או שאילו אמר הב לן ונברך. עקימת שפתיו הוי מעשה המוכיח על מחשבת סילוק האכילה. ושוב אינו רשאי לאכול ולא לשתות. אא"כ יחזור ויברך תחלה. וא"צ לברך למפרע. ודי שיטול ידיו באחרונה. ויברך בה"מ על כל מה שאכל. הכי נקטינן (עלא"ש ס"ו דברכות דהכי עדיף. ליטול ידיו. ואח"כ יברך על כוס שבתוך הסעודה. והיינו הוא נמי. כמש"ל) ואם שמר ידיו ולא הסיח דעתו מהן. נטילה א' עולה לו לבה"מ. לא נתבטל התיבות בכך. אם אינו יותר משיעור הנ"ל [קעט]: (ב) מי שסומך על שלחן אחרים באמר הב לן ונברך לא הוי הסח הדעת. עד שיאמר בעה"ב ויסכימו עמו. שתיקה כהודאה סגי. ונאסרו כל המסובין [שם]: (ג) אם לא אמר הב לן ונברך ולא נטל ידיו. משנטל הכוס לברך הוי הסח הדעת [שם]:

פרק בשיורי ופירורי הפת

(א) אין מסירין המפה והלחם מן השולחן עד אחר בה"מ. שאין מברכין על שולחן ריקן. כדי שיהא מקום לברכה לחול עליו ולאתו בו. ראיה לדבר. הסוך המן. וכל מי שאינו משייר פת על שולחנו. אינו רואה סימן ברכה. אבל לא יביא פת שלמה ויניחנה על השולחן בשעת בה"מ. ואם מונחת על השולחן א"צ להסירה. ויש לא יביא פתיתין היכא דאיכא שלמה. וכי ליכא לא הא ולא הא. נהגו להביא פתיתין [קפ]: מכבדין את הבית או את השולחן.

במוצאי ידיהן על השלחן) אח״כ מסלקין ידיהם. משום שהחזרין אסור להפסיק בין נטילה אם יש בהם כזית (ואפי׳ אין בהן כזית. צריך ליזהר שלא נדרוס עליהן. דקשה לעניות) [שם]:

פרק בזכרון ירושלים בסעודה. ובו ב סעיפים

(א) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. ז״ל ס׳ הזוהר. מאן דאתענג על תכוריה ואתענג בהינון מיכלין. אית ליה לאדכרא ולדאגא על קדושה דארעא קדישא. ועל היכלא דמלכא דאתחריב. ובגין ההוא עציבו דמתעצב על תכוריה בהאי הדוה ומשתיא דתמן. קב״ה חשיב ליה כאלו בני ביתיה. ובני כל אינון תרבי דבי מקדשא. זכאה חולקיה. ע״כ. לפיכך צריך להראות צער ואבל על בלהנו. וכמו כ״ש אבול בשמחה לחתך. לומר שיזכור אבילות ירושלים בעת שמחתו והנאתו. פן ישבע ויכחש משמר גלותו. וימלא שחוק פיו בעוה״ז שאינו שלו (שלא אתהפיך לנהם הזידנא) ואכל ושבע ודשן ויפתח ויבעט במצות הלגיו ותורתו. ע״כ נהגו לומר מזמור על נהרות בבל בכל סעודה בימות החול. סמך לדבר. ויתן להם וגו׳. וסמיך ליה על נהרות בבל. ובשבת ויום טוב. אומרים שיר המעלות לדוד בשוב ה׳. ואם יהיו מלוכלכות מטל ידיו התלה. ואינו מבית דעתו עמו עד בה״מ. אבל למוד תורה בעל השולחן. עם היות סדרו ג״כ אחר המזון כמש״ל. מכל מקום יש בו די ספקות וביטול תפסה. לכן צריך להקדימו למים אחרונים. ואם ידיו מלוכלכות. ינקה אותן בשלג וילמוד. ואחר כך יטול ידיו לקדושת הברכה: (ב) מטעם אבילות חורבן הבית. נוהגים ג״כ לכסות הסכין בשעת בה״מ. בחול אלא בשבת וי״ט [שם]. ויש מקפידין אפילו בשבת ובי״ט. ואף כמה טעמים נאמרו בו. ומנהגן של ישראל תורה. והמתאבל על ירושלים. זוכה ורואה בנחמתה. ישתו אתה מבחר כל המתאבלים עליה. ויתקיים בהם מקרא שכתוב. למען תינקו ושבעתם משוד תנחומיה למען תמוצו והתענגתם מזיז כבודה:

פרק בדין מים אחרונים

(א) נטילת מים אחרונים חובה. וא״צ ברכה. וא״צ כח אדם. ולא כלי ולא הגבהה ולא ניגוב. ומים הפסולין לראשונים. וכן כל המתקן. כשרין לה. ולא כל דבר שמעכב בראשונים מעכב כאן. ושומר באחרונים. שאין נוטלין ע״ג קרקע אלא לתוך כלי. ואין מטילין הרמין שהיד סולדת בהן [קפא]: (ב) יש שאין נוהגין ליטול. משום דליכא האידנא מלח סדומית. ואין להם ע״מ לסמוך. כי תקנת חז״ל לעולם עומדת (וכן מצינו בכמה מקומות. אע״פ שבטל הטעם. דוק ותמצא מוכח) כ״ש בזו דאמרינן תקנה. ויש בה ג״כ סוד גדול. והזהיר האר״י ז״ל עליה. ואף מי שאינו נוהג בה. והוא מהמעטים שרגיל ליטול ידיו אחר הסעודה. לדידיה הוה ליה ידים מזוהמות. שפסולות אפילו לברכת היין (כמש״ל) וה״ה לבה״מ [שם]: (ג) אם המסובין רבים עד חמשה. מתחילין מן המברך. אם הם יותר. מתחילין מן הקטן. ונוטלין דרך ישיבתן. ואין מכבדין זא״ז ליטול תחלה. עד שמגיעין לחמשה האחרונים שהמברך מכללם. אז מתחילין בו [שם] שביערו חכמים. שבשיעור שילוח ד׳ ב״א. יוכל המברך לעיין בד׳ ברכות של בה״מ וחוזר. שיעור כ״כ אמה וה״ה. עוין) ויותר מזה אין להפסיק היכא דאפשר (היכא דרבים נינהו. בע״כ צריכין להמתין עד שיטלו כולן. היכא דלא אפשר שלאי. וצריכין לומר מהיכא הדעת) ובכדי. אין להפסיק כלל. רק שיח הלכה. תיכף לנטילה ברכה:

ארבע הידות יוכללו בהלכות ברכות המזון. ויפרד לשלשה ראשים. א הברכה. ב הכוס ג המזון. א הברכה. בה חמשה חלקים:

א. מי חייב בה

(א) מי שאכל כזית פת דגן. חייב לברך ברכת המזון: (ב) כהנים לוים וישראלים ועבדים משוחררים וגרים. חייבין בה: (ג) עבדים ונשים. ספק אם חיובם בה מדאורייתא או מדרבנן. הלכך מברכים לעצמם. ואין מוציאים לאנשים י״ח [קפו]: (ד) קטן חייב מדרבנן. כדי לחנכו. ואם הגדול לא אכל כדי שביעה. יוכל הקטן לברך לו להוציאו (עמו״ק סי׳ קל״ט) [שם]: (ה) פועלים העושים מלאכה אצל בעה״ב. מדין התלמוד מקצרין ברכות המזון. והאידנא לעולם מברכין כל ד׳ ברכות. דאדעתא דהכי משכרין שלא להקפיד עליהן בכך [קפה]: (ו) האוכל אכילה גסה (אחר שבירך ברכת המזון ויצא י״ח) מוציא אחרים בברכת המזון. ולדעתי אפי׳ לא נהנה באותה אכילה. כגון שתחב לו חברו אוכלין לתוך פיו בעומק הגרון. או שבלע מאכלים שלמים בלי טעימת החיך והגרון יותר על א הפיט כרכן בסיב ובלען. אם שבע מהן. מברך עליהן. ומוציא אחרים. עמו״ק סי׳ קל״ו: (ז) אכל ולא שתה והוא צמא. אינו חייב לברך דבר תורה. לכן לא יוכל להוציא אחרים. עמו״ק שם ולמ״ש ס״ח. שהחזקתי דעה זו בכל עוז: (ח) האוכל דבר איסור של תורה במזיד. אינו מברך לפניה ולא לאחריה. וכ״ש שאינו מזמן. ובשוגג והאנוס. אין מברכין לפניה. אבל מברכין לאחריה. והאנוס מחמת סכנה. מברך תחלה וסוף. והאוכל של איסור התלוי במעשה הגזל. לעולם אינו מברך לפניה. לא ברכת מזון. בעל אכילת מצה. ולא ברכת כהנים. בין גזל חטין וטחן ועשאן פת. בין גזל לחם ואכלו. אבל לאחריו מברך בכל ענין. והאוכל מדבריהם. אם באונס. אינו מברך לפניו. אבל מברך לאחריו. והמזיד. לפניו ולאחריו. כך הוא פסק של דברים. ברורים בעזה״י. עמו״ק ברחב ועומק: (ט) בנים שאכלו. אע״פ שבברכת המוציא פוטר אחד את חבירו. מצוה ליחלק שיברך כל א׳ בהמ״ז לעצמו. בד״א בשהיו שניהם יודעים. ואם לאו. מברך היודע ומוציא את שאינו יודע:

ב. משך זמן חיובה

עד שיתעכל המזון במעיו. וכמה שיעורו. כל זמן שאינו רעב מחמת אכילה (אחר שפסק ממנה). ומשמתחיל להיות רעב. כנתעכל לגמרי דיינינן ליה. (וכן הדין לענין אכילת פירות ושתיית יין. כל שאינו רעב וגם צמא ותאב לפירות או ליין (מספסק מהן) ואם כבר תאב לאכול ולשתות. לא יברך) [קפב] וכשחוזר לאכול. צריך לחזור לברך לפניו. ופוטר שתי האכילות בבהמ״ז א׳. והמאריכין בשולחנם וממשיכין סעודתן ה׳ או ו׳ שעות. כיון שעוסקין בפרפראות ובתיס. כלא נתעכל דמי. ועמו״ק. ושם כתבתי עוד. למחות ביד השותין פעם ושותין עשן טובק תוך הסעודה. דלא שפיר עבדי:

ג. מקום הברכה

צריכה שתהא במקום הסעודה (וע״ל דיני שינוי מקום לדבר מצוה או רשות. לענין הסח הדעת) לכתחלה אינו רשאי לעקור ממקום אכילתו עד שיברך. עקר במזיד. יחזור למקומו ויברך (ואם נתרחק כ״כ. שאם יחזור. יתעכל המזון בתוך כך. יברך במקום שהוא) ואם היה שוגג. יברך במקום שהוא. וי״א גם זה יחזור למקומו ויברך. ולד״ה רשאי להחמיר על עצמו בזה. והוא זריז ונשכר [שם] ומה שכ״ש בזה. עמא״ש רפ״ק דברכות:

ד בה״מ נאמרת בכל לשון שמבין אותו המברך (וכן היוצא בשמיעה צריך להכיר הלשון ששומע) וצריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו. והמברך להוציא אחרים. צריך לברך בקול רם. ומי שנשתתק עד שאינו יכול לדבר כראוי. רשאי לברך ברכת המזון. ואם הגיע לברכותיו של טעו. כיון שאינו יוצא אפי׳ בברכת עצמו [קפג]:

ה. מטבע הברכות

(א) בה״מ היא מ״ע של תורה. שנא׳ ואכלת ושבעת וברכת את ה׳: (ב) אכל ולא ידע אם בירך. צריך לברך. מפני שהוא ספק של תורה. ומברך גם ברכה רביעית. [קפד] וכ״ל דוקא כשאכל שיעור שביעה: (ג) מרע״ה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן. יהושע תיקן להן ברכת הארץ כשנכנסו לארץ. דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים. דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך. ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש (וכנראה שהיו חותמין בנה ירושלים. ע״ד שהותמין גואל ישראל. ובגלות הוצרכנו לבנות הכל. ובונה כו׳) הטוב והמטיב ביבנה תקנוה. כשניתנו הרוגי ביתר לקבורה (עמש״ל. סימנים וסכה הארץ היא טוב. אין הארץ בונה. כ״ה זהב (גי׳ דוד) טוב זו הטוב. עי׳ במשמרות: (ד) המשנה ממטבע שטבעו חכמים

אל כלי . וה"ה כלי שיש בו נקב . שמתחלתו עשה לקבלה ע"י כך [שם] גם הקנקן שקורין בל"א גיס קאן כשהוי מתחלה לבסוף דרך פיו נבלעים בגובה . כ"ל נראה כו . עמו"ק : (ג) הנקבים של נבדים הקדים . שמקבלים מים ואין זבין מהם . כשעת הדחק מותר ליטול מהם [שם]: (ד) לא יתן מים לחברו בחפניו . ולא מידו אחת לחברתה . שאין נוטלין אלא מן הכלי [שם] :

ה. ביוצק המים

(א) צריך שיהא מכח אדם . ולפיכך לאו שדלוס מים מן היאור והשקה והמבחים ממעט מים להשקות שדות . אינו יכול ליתן ידיו תחתיו כדי שיקלחו המים עליהם לטהרן . מפני שאין בהן מכח אדם . מסבב פסק כח הבוטן . ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה . עלתה לו נטילה . שעדיין . מכח הדולה הם באין [שם] : (ב) כח נותן זה שאמרנו . צריך שיהא אדם כל שהו . אפי' חרש שוטה וקטן . עכו"ם . וקוף . אבל בקוף יש להחמיר [שם] ועבד כנעני ודאי כשר . עמו"ק :

ו. באיכות הנטילה . ובה ו' פרטים

(א) כשנוטל ידיו . צריך להגביה ראשי האצבעותיו למעלה (קסב) פי' בס"ע של' תלוקים דאמרי אין צריך הגבהה ולפע"ד לכו"ע צריך הגבהה . אף כנוטל כל היד . וביותר מרביעית . וגם כמשפיכה תכולם עד סוף לא מהני לידי . ואפי' שופך עליהם מים כל היום . אין הידים נטהרין בכך אא"כ מפלין המים לחוץ הפרק . ולא כשבאין מחוץ לפרק . ומקום היחו לי . ע"ש בתבורי . ויזהר שלא להגביה כל כך אם יש ם מים . פן יצאו חוץ לפרק ולאחר השגוב יחזרו לתוך הפרק ויטמאו הידים : (ב) שיעור המקום שצריך נטילה . י"א עד סוף האצבעות לכף . וי"א עד חבור הכף נקנה הזרוע . והוא רחוי להחמיר [קסא] : (ג) הנוטל ידיו שופך עליהן קצת מרביעית להסיר מהם הלכלוך . ואח"כ שופך עליהן שנית . גם אלו המים טמאין . אח"כ שופך שלישית לטהר מים שע"ג הידים . ואם אין הידים לכלוך . שופך על שתיהן רביעית בבת אחת . וא"צ מים שניים . וה"ה אם יש יותר מרביעית . שופך תחלה מעט להסיר הלכלוך . ואח"כ שופך רביעית כאחת . וא"צ למים שלישים [קסג] : (ד) אין נטילה לחצאין . שאם נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל השאר מידו . הרי ידו טמאה כשהיתה . ואם עדיין יש על מקצת היד שנטל תחלה . חוזר על מנת להשפיך . הרי זו טהורה בדיעבד (שם) : (ה) הנוטל ידיו . צריך לשפשפם זה בזה . שפך מים על ידו אחת . ושפשפה בחברתה . לא עלתה לו נטילה . אפילו שפך באחרונה על שתי ידיו . נשפך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהן . שהמטמטל שתיהן באחת . הרי הן תשובות כיד אחת . ואפי' ארבעה וה' נוטלין ידיהם כאחת . ואין מטמאות זו את זו . או ישפוך על כל א' רביעית ואח"כ ישפשפם . שהשופך רביעית בבת אחת . א"צ מים שניים לטהרן . אם נגע בהם אחר . שלא נטל ידיו . בעודן להוח מן המים . צריך לנגב ולחזור וליטלן . וצריך ליזהר שלא יהא דבר חוצץ על ידיו . וכל החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה . ורטיה שעל היד כנוטל מרביעית בבת א' א"צ להוב לה . ובפחות . די שיטול שאר היד בלבד ולא יטול מקום הרטיה . עמו"ק . וכזה אין צריך לדחוק כלל [קסא קסב : ו כל ספק בנטילה להקל . מכל מקום אם מים מזומנים לפניו . אומרין לו קום ורחוץ בלי ברכה [קס] והיכא דנטל ברחוי . ונולד לו ספק אם טמאו ידיו . אין צריך ליטול מספק . דלא כמ"א . עמו"ק . אבל אם נגע בודאי במקום מטונף באמצע סעודה . ודאי צריך לחזור וליטול נטילה אחרת ובברכה . דלא כט"ז . עמו"ק , ואם נגע בשעה בפרוסה בתוך פיו . נ"ל דשפיר דמי לבלוע . והכי עדיף . דלא כמ"א . עמו"ק . ולאכול פתיתין שרוין . בכף בלי נטילת ידים . דעתי נוטה ג"כ להקל . יע"ש מ"ש בס"ד :

ז. בטבילה

(א) המטביל ידיו במי מעין . כל ידיו מתכסין בהן בבת אחת . עלתה לו טבילה . וכן במי גשמים מכונסי' אע"פ שאין בהם מ' סאה . אבל שאובין . אפי' יש בהן שיעור מקוה . יש להסתפק ולהחמיר לכתחלה [קסס] : (ב) ידו אחת בנטילה ואחת בטבילה . ידיו טהורות [שם] : (ג) המטביל ידיו . אין צריך לנגבינן . עמו"ק . ומברך על טבילת ידים . כך עיקר [שם] :

ח. במעשה הנטילה וכוונתה וברכתה

(א) יטול יד ימין תחלה . וכסבתי בתבורי . שנכון ג"כ ליקח הכלי עם המים ביד ימים תחלה . ויחזירנו לשמאל . כדי שיטול ידו הימנית תחלה . כדרך שעושים בנטילת שחרית (עמו"ק סי' קנ"ח) : (ב' הלכה כמ"ד צריך כוונה לנטילה שמטהרת ומכשרת לאכילה . שלה"ש ריש ה"ע דברכות שעשיתי לו סמך יפה . וכונת נותן נמי . אבל אם לא כיון הנותן כגון חרש שוטה וקטן . על כן צריך שיתכוין הנוטל . ג ועפ"ד הסוד . יכוין לטהר ב' ידיו שיש בהן י"ד אצבעות נגד אותיות מילוי השם . וכ"ח פרקין ביד ימין נגד מילוי ד... דע"ב וכשל שמאל כנגד מילוי דמילוי דס"ג . וע"י שתי כחות אלו עם מים . שהם בסוד החסד הדוחה הקליפות . יתבטלו הקליפות מן הידים : (ד) צריך לנגב הידים קודם שיאכל . והאוכל בלי ניגוב כאלו אוכל לחם טמא (קסה) ואפי' נטל ביותר מרביעית . והמטביל ידיו . שוב צריך ניגוב . עמו"ק : אחר שנטפו המים מידיו . מגביהן . כמי שרוצה לקבל שום דבר . כדי לקבל שפע מלמעלה (זכר לדבר . שאו ידיכם קודש וברכו . אבל לא יפסיק בפסוק זה בין נטילה לברכה) ואומר מעומד ברכת על נטילת ידים (ועי' לעיל . היא עם פירושה) (ונוהגין לברך אחר נטילה קודם הניגוב : ו) אם המסובין רבים . גדול נוטל ידיו בראשונה . ואומר ידיו ואינו מסיח דעתו מהן . בעוד שנוטלין האחרים ידיהם [קסה] : (ז) עשה צרכיו ובא לסעוד . נטילה אחת עולה לכאן ולכאן . כיצד עושה . נוטל ידיו ומברך ברכת נטילת ידים . אחר כך מברך אשר יצר את האדם . וזהו המהודר שבדעות . ואין כאן בית מיחוש . אבל בשיחה ואף בד"ת . ודאי יש ליזהר שלא להפסיק . עמו"ק . ושיעור הפסקה . כדי הלוך כ"ב אמות . ע"ש ובס"י (סי' ל"ו) :

יד נ'. ברכת המוצ"א

א. על איזה פת מברכין אותה

(א) אין מברכין המוציא . אלא על הלחם העשוי מחמשת מיני דגן . שנתבשל ולא קמחן ואפאן . וזהו פת המוחלט . שברכתו לפרש המוציא לעולם . ואפי' על פחות מכזית : (ב) עיסה שנילושה במי פירות . דין לחם גמור יש לה לכל דבר (הגה מגע"י כדלעיל זה השוט . עמו"ק סי' קס"ח . וכן חלוט . ושנאפה ב' פעמים (שקורין צוויא באקן בל"א) פת גמור הם :

ב בתנאי מיני פת

יש מיני פת שמברכין עליהם המוציא . בתנאי שיאכל מהן כדי שביעה דוקא . והן פת הבאה בכיסנין והמניות . והרבה מינין יש בהן . שנתבארו (בש"ע סי' קס"ח) והכלל . כל שבלילתו רכה ותחלתו וסופו סופגנין . הוא בכלל כיסנין . שמברכין עליהן במ"מ ולאחריהן מעין ג' . וכי קבע סעודתיה עלייהו . מברך המוציא וג' ברכות . וזהו דבר ברור לענ"ד . באופן שא"צ לדחוק לגמרי כמו שדחקו האחרונים ז"ל ורפיא בידייהו (ופרטיהן יתבארו בעז"ה בתיקוני ברכות ולא ברוב מים או רוב דבש ושאר מי פירות תליא מילתא לגמרי . כי לדעתי אינו מועיל כלום בענין . דא ודאי תדא היא בודאי . ולא דקו בה רבנן במחילת כבודם . ועיקרא דמילתא כדאמרן . דשוין הן מכל וכל . ובתיקון עריכתן בלבד הדבר תלוי . אם הוא עשוי כתיקון פת ואוכל לחם . או לאו :

ג. קדימת המינין זע"ז וחשיבות מיני הפת

(א) ה' מעלות הן בפת . סימנם תמ"ש ג"כ . תביב . מין שבע . שלם . גדול . כשר : (ב היב כיצד . היו לפניו שתי לחם ממין א' . ושתיהן שלמות או פרוסות . והאחת נקייה יותר מחברה . והיא חביבה עליו . מברך על החביב עליו [שם] : (ג מין שבע כיצד . היו לפניו שתי לחם . אחת מחטים ואחת משעורה . חטה קודמת לשעורה . ואם אחת מחטה או אחת משעורה . והשניה מכוסמין או שיפון . אפי' השעורי קדמי לשאר מינין . אע"ג דכוסמין ממין חטים לענין כלאים . מ"מ שעורה עדיפא . דכתיבא בקרא בהדיא [שם] : (ד) שלם כיצד . היו לפניו חתיכות ושלמות הכל ממין א' . מברך על השלמה אפי' היא פת קיבר וקטן . והחתיכה נקייה וגדולה . אבל אם השלמה של שעורין והחתיכה חטין אפי' היא קטנה . מניח פרוסה תחת השלמה ובוצע משתיהן יחד . וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן באותה סעודה . אבל אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא מאחת מהן . יבצע עליה . ואינו צריך לחוש לשניה אף על פי שחשוב וחביב עליו בטעם אחר [שם] : (ה) גדול כיצד . היו ב' שתים ממין א' . מברך על הגדולה אפי' היא קיבר [שם] : (ו) כשר כיצד . היו לפניו פת אחת של גוי ואחת של ישראל . שהיא ממין א' כערך א' . צריך להקדים פת של ישראל אפי' היא מכר מעט של גוי [שם] : (ז) היתה פת גוי נקייה . ופת ישראל

קיבר. אם אינו חסר מפת של כותי. מברך על איזה מהם שירצה. ואם הוא חסר. מברך על פת נקי מן השלחן עד לאחר ברכת המוציא. ואם הוא אינו חסר, דעתו לאכול פת של כותי הנקי. אבל ב"ה הסועדים עמו אוכלים מפת של ישראל. ושתי הלחם מונחים על השולחן. צריך לבצוע על פת הנקייה. ואם אורח שאינו אוכל מפת עמו. יבצע בעה"ב מן הפרוסה של כותי. אפי' הוא נזהר. וכיון שהותר לבצוע. הותר בכל הסעודה. וא"צ להקדים הנקייה. אלא השבח חביבה. אבל אם אינה חביבה. פשיטא דאין לה קדימה [שם]:

ד. תנאי הרוצה לצאת בברכת חבירו ע"י שמיעה ועניית אמן

(א) אם רבים המסובים. אחד מברך לכולם. ודוקא בהסבו שהוא דרך קבע. או בעה"ב עם בני ביתו. דהוי כהסבו. אבל אם היו יושבין בלי הסבה. כיון שאין קבועים יחד. כל אחד מברך לעצמו. ובהאידנא ישיבה דידן בשולחן אחד. הוי קביעות כהסבה דידהו [קסו]: (ב) היו רוכבין ואמרו נאכל. אע"פ שכ"א אוכל מככרו. שלא ירדו מהבהמות. מצטרפין (היושבים בעגלה או בספינה. הכל תלוי בכוונתן ומיעוט הרדתן. עמו"ק) אבל אם היו אוכלים והולכים לא. ואם אוכלים בשדה מפוזרים ומסודרין. אע"פ שכולם אוכלים בשעה אחת מככר אחד. אין מצטרפין [שם]: (ג) מי שאינו אוכל. אינו יכול לברך להוציא אחרים. אם לא בברכת מצה. או לקטנים לחנך במצות [שם]:

ה. בבציעה ותנאיה

(א) בוצע הפת במקום שנאפה היטב. ובקשה שבו [שם]: (ב) כשחותך פרוסת הבציעה. יכוין לחתוך רק מעט. כדי שאם יאחזו בפרוסה. יעלה שאר הככר עמו. והמדקדקים חותכין סביב הפת כעין טבעת. ומניחין חוטה מחוברת באמצע. ושורש מלמטה למעלה. ובעוגה. שמית ח' אצבעותיו למעלה וב' גודלין למטה. ומברך ושורש כלפי מעלה [שם]: (ג) בשבת לא יחתוך עד אחר הברכה. ואם שכח וחתך כמו בחול. אינו מזיק [שם]: (ד) לא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין. ולא יותר מכביצה. שנראה כרעבתן. ובשבת חותך פרוסה גדולה. וכך יפה לו. וכן כשאחרים אוכלים עמו. בוצע פרוסה שצריכה לו בהספיק לחלק ממנה כזית לכל א' [שם]: (ה) לא יבצע. עד שיביאו לפניו מלח או לפתן ללפת בו פרוסת הבציעה. ואם היא פת נקייה או משובלת. או שנתכוין לאכול פת חרבה. אינו צריך. ומ"מ מצוה להביא מלח על השולחן. כי דומה למזבח. והאכילה כקרבן. ונאמר על כל קרבנך תקריב מלח. והוא מגין מן הפורעניות [שם]:

ו. מי הבוצע

(א) בעה"ב בוצע. אפי' אם האורח גדול [שם]: (ב) אם המסובים רבים ושלא בעה"ב. או כולן אורחים. גדול שבהן בוצע [שם]: (ג) היה שם חכם מופלג בחכמה ואח בחור. וזקן מופלג בזקנה וחכם קצת. במסכה הלך אחר הזקנה לטובינו כרא"ש. וי"ל שיש לו ג"כ דין גדול בסעודה. ואם החכם מופלג. והזקן אינו מופלג. בכ"מ הולכין אחר החכמה. ואם הזקן מופלג והחכם אינו מופלג. בכ"מ הולכין אחר הזקנה. אפי' וגם הוא חכם קצת. ואם אין שום אחד מהם מופלג. לא זה בחכמה ולא זה בזקנה. הזקן קודם בכ"מ. אבל זקן ע"ה. אפי' הוא כהן ג"כ. אסור להקדימו לפני ת"ח. אפי' אינו מופלג. ובלבד שנוהג כראוי לת"ח. שאל"כ נבלה טובה הימנו. ובשוין. כהן קודם לישראל. ואם הכהן חכם קצת. אז טוב ויפה לת"ח למחול על כבוד עצמו. ולהקדים הכהן לפניו בכל דבר. ואפי' הת"ח מופלג. אבל לא מחויב חיוב. כי אם ברצון של ת"ח הדבר תלוי:

ז. באמירת הברכה. כוונתה ודקדוקה. והנהגת הבוצע

(א) ברכת המוציא היא מד"ס. ולמרז"ל מק"ו [ברכות מח] וכפקה לבקל [שם] (עמו"ק שפקפקתי בדבר): (ב) נ"ל המוציא בה"א [שם] (עמו"ק קס"ח וש"י ק"ס. גם תמצא דברים נכונים בפי' הסוגיא. ושלושי גרסאות שנהקו בהם הרב"י ומג"א): (ג) לחם. פירושו מזון. כמו לחם מן השמים. לחם רב. וגם ע"פ שמקידה הארץ

לבוציא גלוסקאות. ואולי כן היה גם בתחלת בריאתו של עולם קודם שנתקלקל. שהיה ודאי דוגמת העתיד לבוא: (ד) צריך להפריד בין לחם מן [שם]: (ה) אין לברך קודם שתפוס הלחם [שם]: (ו) יתן על הפת שתי ידיו (בלי חציצה) שיש בהן יוד אצבעות. כנגד י' מצות התלויות בלחם. וכן יש י' תיבות בברכת המוציא. וכן בפסוק עיני כל אליך ישברו. ובפ' ארץ חטה. ובפ' ויתן לך [שם]: (ז) נוטל רשות ואומר. ברשות מרנן ורבנן (אין פרשין אלא על הפת ומברך מיושב. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ. וטובל פרוסת המוציא במלח. מלח ולחם אותיות שוות. לחם ג' הויות חסדים. ומלח ג' הויות גבורות מלוחות. מתמתקות ע"י החסדים. ונעשות להם ממתק מוטעם הערב לאכילה. אז תבין סוד ה' ליראיו חז"ל שאמרו [תנחומא שמות] אין לחם אלא תורה. שנא' קראן לו ויאכל לחם. ואז תשכיל ממוצא דבר. שיסוף הוראת אכילה. בענין אכלה ומחתה פיה. הלחם אשר הוא אוכל ע"ל סוף מדרגה א' ותדע כי לא במקרה נפלו השתופין בלה"ק. כי אינו כשוגות שחול שהשכמיים. הדומות כאלופי עופות בערכו. והנה בכך הודעתיך מעלת האדם המתנהג בקדושה באכילתו. מה גדלה מאד. כי על שולחן המלך הוא אוכל תמיד. בעת שאכילה הכי. מתקן ומעלה בירורין מדומם לצומח חי מדבר דוגמת פעולת הקרבן ממש. ע"כ לא לחנם המשילו חז"ל [ברכות נה] (עם הנביא) [יחזקאל מא] שולחנו למזבח. והנה הלחם. בא מצומח. והבשר מן החי. והמלח מהדומם. שנתקנים כולם ע"י האדם בלא שעומד כאן ורחמו בשמים. לפיכך צריך להביא מלח על השולחן. כדמיון המזבח. שנאמר בו על כל קרבנך תקריב מלח. ברית עולם שתהיה הנה הוא (הבא מלח שאינה שובתת. ונמצא בכל הנמצאים השפלים. אין לא נעדר ממנו. כי הוא קיומם. ולכן צריך להיקון ביותר. לכן בו תלויה הכפרה. ובדוגמא זו האדם המעולה האוכל לחם אלקיו. עובד עבודה כהן. באוכל ובעלים מתכפרים. אשריך ישראל עם נושע בה'. נותן לחמך מזו"ב תחתיך. ערי למהלך. ומימיך נאמנים שקי לעצמותיך: (ח) המסובין יכוונו לשמוע הברכה ויענו אמן. והמברך יכוין לאמן שאומרים [שם]: (ט) אין הבוצע רשאי לבצוע. עד שיכלה אמן מפי רוב העונים. ואם מאריכין בה יותר מדאי. אינו ממתין להם מפני ההפסקה [שם]: (י) יאכל מיד. ולא יפסיק אפי' בשתיקה (כדי שאילת שלום התלמיד לרב. ואצ"ל בשיחה) בין ברכה לבציעה. ולא בין בציעה לאכילה. אבל השהייה אינה נחשבת בשיעור ההפסקה. שהיא צורך האכילה. וכאכילה דמיא. וכ"ש לעיסת פרוסת המוציא שאינה מפסקת. ואם שח בעודו לועס. אינו חוזר ומברך. דלא כמ"א. עמו"ק. אבל לכתחלה ודאי לא שפיר דמי. דאית ביה תרתי סכנתא ואיסורא: (יא) שח מענין שהוא צורך הבציעה. כגון הביאו מלח ולפתן. תנו מאכל לפלוני או לבהמה. א"צ לחזור ולברך [שם]: (יב) הבוצע. נותן (לא יזרוק) פרוסה כזית לפני כל א' וא'. אחר שטעם הוא. ויכול לטעום כשמחלק ונחלק כזימנו [שם]: (יג) אינו נותן פרוסה ביד האוכל. אא"כ הוא אבל ובהול לאפוקי שבת. דאבל שוה בו לכל אדם בזה) [שם]: (יד) יש לאכול פרוסת הבציעה קודם פת אחר. משום חבוב מצוה. וכן יאכל ממנה קצת בגמר סעודה. ואין נותנין ממנה לעכו"ם ולבהמה [שם]: (טו) ספק אם ברך. א"צ לחזור ולברך. נעד"נ להחמיר כשרוצה לאכול עוד [שם]: (טז) שכח ולא בירך המוציא. אם לא נזכר עד שגמר סעודתו. שוב אינו מברך. וכל שיכול לאכול מאומה. יאכל מעט לחם ויברך [שם]: (יז) בירך ברכת שהכל נהיה בדברו במקום ברכת המוציא. או שאמר (כמש"ל לענין ברכת הגומל) בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא. מריה דהאי פתא. יצא. וכן נאמרת בכל לשון של חול. ובלבד שיזכיר בה שם ומלכות [שם]: (יח) אין המסובין רשאין לטעום. עד שיטעום הבוצע (אם כולן אוכלין מככרו. ובשבת. אעפ"י שיש אין להם ממנה לפני כל אחד ואחד) [שם]: (יט) הבוצע פושט ידו תחלה לקערה. ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול ממנו. רשאי. ולא חיישינן לגזיי [שם]:

יד ד. ברכות שבתוך הסעודה. כוללת שש חלוקות

א. ברכת יין שלפני המזון. קודם ברכת המוציא או אחריה מיד.

שבירכו . אינו אלא טועה . וכל ברכה שאין בה שם ומלכות . אינה ברכה [ביד רעו] : היא מתוקנת על סדורי ביתר [קסט] ועי' בספי' מעמדות בס"ד :

יד ה . ברכה ראשונה של ברכת המזון

א. להוסיף בה בחור מבניע רעבים : כמוסיף גורע . ואם אמר שופטו כך . בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא . מ״א דהאי פתא . בריך רחמנא דזן כולא . יצא . ומוכח זה דלאו נתקן בו קמיס כסתוהים מבב [קפו] :

יד ו . ברכת הארץ

(א) השגדים הכולמים בשעת בר״מ . מוסיפין בה ברית ותורה פעם שניה . גם יש איזה הוספת בנוסחם . ואין נוהגין כך אלא במבטחים. בהלא הגלא ושבטיה [שם] : (ב) אם לא הזכיר בה כלל ברית או תורה. מחזירין אותו [שם] : (ג) גם נשים ועבדים אומרים ברית ותורה . אע״פ נדע כלום . עמו״ק : (ד) בחנוכה ופורים . מוסיפין בה על הנסים . אם לא אמרו . אין מחזירין אותו . ויוכל לאמרו קודם הרחמן יזכנו לימי המשיח . ויאמר שם . הרחמן יעשה עמנו נסים כמו שעשה לאבותינו כו' [שם] : (ה) מוזגין בה הכוס . להודיע שבח הארץ [קפא] :

יד ז . ברכת בונה ירושלים

(א) אם לא הזכיר בה מלכות בית דוד . מחזירין אותו . ואין להזכיר שום מלכות אחר . והאומר ומלכותך ומלכות בית דוד . טועה . וכן אין לומר בה אבינו מלכנו . ומלכות דיעלה ויבא . יש נמנעין ג״כ לאמרו . ול״נ שאין לשנות המטבע בשום ענין [קפח] : (ב) אין לשנות הנוסח מבנה לחול [שם] : (ג) בשבת מוסיף בה רצה . ואם אמרו בברכה אחרת . לא יצא . שכח ולא הזכיר בה של שבת . אם כבר חתם בבונה ירושלים . ושכר קודם שפתח בברכת הטוב והמטיב . אומר ברוך שנתן כו' . ואם לא נזכר עד אחר שפתח בהטוב ול״נ דהיינו דוקא אחר שהזכיר השם בברכה רביעית חוזר לראש ברכת המזון [שם] ואם חל בו ר״ח או חנוכה או פורים . מזכיר מעין המאורע גם בחוזר . אע״פ שכבר הזכירו . כך נ״ל פשוט . דלא כמג״א : (ד) בי״ט אומר בה יעלה ויבוא . אם לא אמרו . חוזר . ואם נזכר קודם שפתח בהטוב . אומר ברוך שנתן . וכן הדין בר״ה . ואין נשמת בו הנוסח בכלום . כך פשוט לדעתי . דלא כמג״א והתחילה בי״ט שאכל ומברך ברכת המזון . אומר ג״כ יעלה ויבא . ומזכיר בו יום הכפורים . ואם לא לצאת אין מחזירין אותו . ואם נזכר קודם שפתח בהטוב . אומר ברוך שנתן וכו' ואין לשנות בו לדעתי . דלא כמג״א) בלי חתימה . וכן הדין בר״ח . בין בלילה בין ביום מזכירו ביעלה ויבוא . ואם לא . אינו חוזר לראש . וי״א שאז אומרו תוך הרחמן . והנזכר קודם שפתח . אומר ברוך שנתן ר״ח בלי חתימה . ודין סעודה שלישית דשבת וי״ט וכן דה״ה . כדין ר״ח וכזכרה . ואם חל י״ט בשבת אומר רצה . אח״כ יעלה ויבוא . ואם שכח אחת משתי ההזכרות שחייב בו היום . ולא נזכר עד שהתחיל בהטוב . כולל שתיהן בברוך שנתן [שם] : (ה) אם חל ר״ח בשבת . ושכח של ר״ח לבד . אינו חוזר . ודינו כמו השוכח בחול . ושכחת של שבת לבד . כבר נזכר לעיל . והנזכר קודם שפתח . אם שכח שבת לבד ונזכר . כולל ר״ח עם שבת . ואומר בא״י שנתן שבתות כו' . ור״ח כו' . וחותם בשל שבת . וי״א גם בשל ר״ח . ואם של ר״ח לבד שכח . ונזכר קודם שפתח . כולל שתיהן בלי שם ובלי חתימה . ואומר ברוך שנתן שבתות כו' [שם] : (ו) ג' שאכלו וזמנו . ושכחו להזכיר מעין המאורע . וצריכים לחזור לראש . יברך כ״א בפני עצמו . כי ידי זמון כבר יצאו [שם] : (ז) היה אוכל ויצא שבת . מזכיר של שבת . וה״ה לר״ח וי״ט חנוכה ופורים . דבתר התחלת סעודה אזלינן [שם] ולענ״ד . אחר שעבר זמן תוספת שבת וי״ט . אין להזכיר . וכ״ש אם חל ר״ח במ״ש . שאין לבטל הזכרה דר״ח בה״ג :

יד ח . ברכת הטוב

אומר בה ג' מלכיות . ג' הטבות . ג' גמולות . וכבית האבל מבין לפסה בתחלתם . וקבעו בה נוסח מיוחד לאבל . מפני שגם

ב . הכוס . בו חמשה סעיפים . א הכלי . ב היין . ג חיובו . ד מנהג המברך עליו . ה כוונתו :

א הכלי (א) צריך שיחזיק רביעית הלוג . ושיערוהו חז״ל [פסחים קט] באצבעים על אצבעים על רום אצבעים וחצי ותומם אצבע . כל אצבע בגודל (ונ״ל שהיו גודליהם יותר גדולים משלנו . כי עין בעין כ. אם שאינו מגיע אפי' לשיעור כביצה . וע״ל) : (ב) נשבר רק הבסיס שלו . פסול הוא . אם לא בשעת הדחק . ולא יצא פיו צר ביותר . עד שאין יכולין לשתות ממנו רוב רביעית בבת א' . עמו״ק . וצריך להיות נקי [קפג] :

ב . היין ובגפן שלשה שריגים . א גדרו . ב פסולו . ג כמותו

א גדרו . (א) כוס של בה״מ . לכתחלה אינו אלא ביין נגמר . וגדר היין המותלש . הוא פרי הגפן דווקא . שאין לו שם לווי . יצא יין תפוחים ורמונים והדומה להם . ואנ״ל שאלו המשקים אינן ראויים לכוס של ברכה . בד״א במקום שהיין מצוי . אבל במקומות שאפי' שכר ושאר משקין נקראין חמר מדינה . מברכים עליהם [קפב] : (ב) על היין החזק מברכין אפי' חי . ויין צמוקים (עפ״י ע״ג) יין מתוק . כשר : (ג צריך שיהא חי עד ברכת הארץ. וכשמגיע לשם מוזגו [קפג] :

ב פסולו (א) יין שריחו רע . אע״ג דריחיה וטעמיה חמרא . פסול . וה״ה בדריחיה חמרא וטעמיה חלא . אבל ריחיה חלא וטעמיה חמרא . חמרא הוא . וכן יין שנתגלה פסול . ושים בו קמחין מעט . אינו פסול עד שיעלה בו כעין קרום לבן : (ב) יין מבושל ושנתערב בו דבש . לא נפסל : (ג) טעמו . פגמו . אבל אם שפך ממנו לתוך כלי או לידיו . אין בכך כלום . ולכתחילה נכון ליזהר גם בזה . ואפי' מים הפגומין פוסלין אותו . אם נתערב מהן בו . וכ״ש שאין למזוג בהם כוס של ברכה [קפב] וכן פיורי שתיה . או שנברה בו פת . נפסל בהן . עמו״ק : (ד) יכולין לתקן כוס פגום ע״י הוספת מעט יין או מים (ובמהדורת לח״ש גמגמתי בתקון זה . לומר שלא יועיל לתקן כטעם . כ״א בחסר בלבד ובשעת הדחק מברכין על היין הפגום [שם] :

ג . כמותו : (א) שיעור היין כשיעור הכלי . ומדתו ביצה . כביצ' ומחצה או כשתי ביצים בלי קליפתן (ויוכל למדוד בשתי קליפות ביצים ריקניות . שימלאם והוא השעור) הוא רביעית של תורה האמור בכ״מ . ומשקלו לפי עדות הר״מ ז״ל . קרוב לכ״ז דרהם . שהם שש נויט וחצי . לפי מ״ש לעיל במעשה פטום הקטורת : ואין צריך מיין חי . רק רובע רביעית זה (שהוא כמו חצי ביצה בלי קליפתה) ואם הוא יין חזק דדרי אחד תלת . כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית . והו אם אין לו רק כשיעור זה בצמצום . ודאי צריך למזגו לפני ברכת המזון ויהא מזיג ולא מזיג . ויוסיף עליו בברכת הארץ עד שימלאנו : (ב. אם הכלי גדול . וי״ל יין די ספוקו . צריך למלאותו . וישייר בכוס מעט פגוי (עד ברכת הארץ) די מזיגתו (לפי תזקו) שעל ידיס ימלא על כל גדותיו :

ג . חיובו

(א) י״א שברכת המזון טעונה כוס אפי' ביחיד וצריך לחזר אחריו . ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו (עמו״ק תשובה לכל מ״ש בעל מג״א) אם הוא מצפה שיבוא לו . אפי' יעבור זמן אכילה אחת . ולפ״ז שנים האוכלים . צריך כל אחד כוס לעצמו לברכת המזון . וי״א שאינה טעונה כוס אלא בשלשה . וי״א שאינה טעונה כוס [שם] ועמו״ק ומהדורת לח״ש . סמכתי דעה האמצעית. וכ״ה עיקר . וברור ביותר ע״פ שטת הדין . גם עפ״ד הסוד האמצעי משובח (זכר לדבר . ובגפן ג' שריגים) ולד״ה מצוה מן המובחר הוא . ולדידן אפי' בחד . בדאיכא ניה תמ״א . ודאי מצוה היא . יע״ש : (ב) אין מברכין על כוס של פורעניות . וביארתי בחבורי . דהיינו כוס שני . שלא שתה רק כוס אחד לפניו . דלא כטור . ואע״פ שאין מקפידין עכשיו על הזוגות . מכל מקום אינו ראוי לברכה . ודלא כב״י (כיוצא בו ראוי ליזהר בין תגולה שלו לברך עליו בה״מ . כמו שאין לקדש עליו) לכן יזהר אדם

שבהם שתי כוסות נפחות. שוב אין פתן בית מיחוש בשום אופן בכוס דבה"מ. שאינו מצטרף עוד כ"א לטובה. עמו"ק:

ד. מנהג המברך

שטלין ידיים. אח"כ מוזגין את הכוס (עמו"ק) דלא כמ"א:

עתה נבאר י' דברים שנאמרו בכוס של ברכה:

(א) א) צריך הדחה. מבפנים: ב) ושטיפה. מבחוץ. שהיא השפשוף. אבל הדחה יותר חזקה. והיא מריקה. רמז לדבר. כוס של ברכה גי'. תוכו כברו. שיהא תוכו כברו מצוחצח: ג) חי. בכלי וביין. ויוציאנו מן החבית או מן הכלי שלא נפגם לשם ברכה סמוך לברכה. בברכת הארץ מוזגו כשמגיע. לאח: ד) מלא (ע"ש ומלא ברכת ה') י"א שלא יהא מלא על גדותיו. אית דתני לה. אדרבה ודאי הכי עדיף טפי. מיהא מעיקרא צריך למשבק ביה פורתא. למזגיה בברכת הארץ. והשתא מלי ליה טובא. והמברך על כוס מלא. נותנין לו נחלה בלי מצרים: ה) עיטור. רב יהודה [ברכות נא] מעטר ליה בתלמידים. שהיה מושיבם סביבותיו. לעטר הכוס בב"א השוים. ר"ח. מנטלי (בכוסות יפים. שהיה מניחם סביביו להדרו בכן) כיהו לו כבודו בערובין. וכן נוהגים בכלים שעשה מרע"ה. שהכלים שלמה המע"ה על זה הדרך: ו) עטוף. ר"פ [שם] מיעטף (בטליתו) ויתיב. ר"א. פריס סודרא (סיים נגד עליון של ראש. פעמים מכוסה בו פעמים מגולה. ואז מונח על הכתפות. והוא מלבוש של ת"ח ביחוד. עמו"ק) ארישיה. ולדידן כובע עליון הוים סודר: ז) ומקבלו בשתי ידיו (בלי הילוב) ויש מדקדקין מוסיפין ליתם ג"כ כל ידיו ליד המברך המקבל. וליטא דגמ' לא משמע הכי. גם לשון ס' הזוהר (עם שיש בו נטיה קצת לזה) אינו מוכרח להביא ע"ד זה. עמו"ק. מ"מ כהאי זוכר אני עושה כך. כי אין בו הפסד. ודוקא לאורח. אבל כאן שם בעה"ב שמכבד ומוכר הכוס. אלא המברך זוכה בו מעצמו. ואין מי יתנם בידו כי לא פורש מי סג. אם כל הכשרים שוין. בודאי לא יתכן להקפיד לאדם מפתה דבר שלא אכל בפירוש. ויבא הדבר לידי עכוב והפסקה בין נטילה לברכה. שהכנה אז"ז. או שידינו וע"ז על הדבר הזה. ע"כ המוסיף להחמיר בהלכה. ודאי אינו אלא גורע. וכשמתחיל לברך. מחזיקו בימינו (מעמידו על ה' אצבעות זקופות. מקיפות ומחזיקות אותו נגד החזה) בלבד. ואטר בשמאל דידיה. ולא תסייע השמאל. ומגביהו מן הקרקע (או מן השולחן. אם מסב עליו. ע"ש כוס ישועות אשא) והמברך על הכוס ביחיד. לא יחזיקנו בידיו בשעת הברכה. אלא מניחו על השולחן לפניו. ויתן ימינו על שמאלו נגד החזה. וכן כשאין לו כוס. ונותן עיניו בו. כי היכי דלא ליסח דעתיה מיניה. ואם בא לעצום עיניו. עד שיגמור בה"מ. אינו רשאי (עמו"ק) אם לא ביחיד. אז יברך בעינים סגורות: ח) ומשגרו במתנה לאנשי ביתו. כדורון הגון. אע"ג שאוכלת באותה שעה. ומאותה סעודה. אפילו אינה אוכלת עמהם במעמד אחד. אלא אפילו היתה אוכלת אז ואיני יודע מסיק בא להמון שנמנעים לשתות מכוס של ברכה. כשלא אכלו באותה סעודה) ואפילו בית מדה. הוכחתי דהאי דהתירא עדיף (אע"פ שאינו חייב לשלוח לה או) עמ"י סי' קפ"ו [קצא]: ט) אמר ר"י [שם] האידנא אין לנו אלא ארבעה. בסימנם תמשש. חי מלא שטיפה הדחה. וזה מלבד יפין. צריך לכ"ע. וכן דמשגרו לאנשי ביתו. וי"א דלית הלכתא כוותיה: י) אין מסיחין על כוס של ברכה. משנטל המברך הכוס בידו. בין הוא בין המסובין אין רשאין לשיח. אפילו עדיין לא התחיל לברך. ואצ"ל שאסור להם לשיח בעודו מברך. ואם עברו ושחו המסובין בשעת אמירת הברכה הפסידו הברכה. וצריכין לברך לעצמן לצאת ידי חובתן. לפיכך צריכין ליזהר שיכוונו לשמוע כל הברכה מפי המברך. או יאמרו עמו בלחש. ויקדימו לסיים קודם שיסיים המברך. כדי שיוכלו לענות אמן אחריו [שם]: (ד) צריך לברך מיושב. לא שוכב ולא מושה ולא מהלך. ובדיעבד יצא. וכל המסובין ישבו באימה ולא בקלות ראש. ואסור לעסוק במלאכה כשאומר הברכה [שם]:

ח. כונתו. מתחלקת לשתי דרכים

א. **כללית**. שיכוין לקיים מ"ע של תורה בברכו בה"מ. לכן נהגו יראי ה' וחושבי שמו. לומר קודם שיתחילו בבה"מ כנוסח הזה:

(סידור ה"י ומ"א) טז

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה שצונו בוראנו לברך על המזון. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו: וי"א למעלה בנועם וגו'. ואומר. **אברכה את יי בכל עת. תמיד תהלתו בפי: סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור. כי זה כל האדם. תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:** אח"כ יטול הכוס בידו. ויאמר **וידבר אלי זה השלחן אשר לפני יי:** אח"כ אומר ברכת המזון:

ב. הפרטית. אף היא נחלקת לשתים

א. מספרן רומז לד' פעמים שבמרכבה. שידועים בשם חיות בד' אותיותיו. המתייחדות בד' אותיות שבשם הטהור המלכותו (שבהגת ד' יסודות) לאתחברא דוד מלכא בהדבן. וכוד בה"מ. וכוס. ושולחן. וכסא. ד' חיות. הוא מהקומי וקרסי מלכות בית דוד. שעומדים על ד' רגלים כנ"ל. שאין מרכבה פחותה מכן. ואמרם ז"ל [תענית כה] פחותה דתלת כרעי לצדיקי לעתיד לבוא. היינו משום שאין קורין אבות אלא לשלשה. והרביעי פני נשר. מקומו נכתר ונעלם. אינם מקום כבודו. כי היא פשה על ידיהם:

ב. פרט שבפרט

(א) הנה ברכה ראשונה תקן מרע"ה. בשעה שירד המן. והיא (במדת החסד לאברהם הזן ומפרנס) בסוד יסוד דעת דזעיר אנפין כמשה עליו השלום: (ב) שניה תקן יהושע כשנכנסו לארץ. לנגד הספיר (ע"ל בהיכלות דברכות ק"ש. וכפי' ברכת שים שלום דתפלה) בחינת נצח מכח השפע. בסוד צדיק יסוד עולם. דמארעא דיוסף קאתי. ומבוררה נטיל שפע גבורין ביה שמו עדות ביהוסף. שביה יפה תואר ויפה מראה (בשית שריין) דכליל תרוייהו זעיר ומקבלה כמבר לעיל כמה פעמים) א"כ ש"ע (בסוד השפעת יונק ד) יהו"ה. פ"ע השמים) בסוד לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום: (ג) שלישית תקנו דוד ושלמה גם. והם השוכן רגל א'. כי דוד בחינת יסוד דידה. ושלמה בחינת עטרה ברזא דצדיק דנו"ק. בסוד בעטרה שעטרה לו אמו. מבחינת שם ב"ן חכמת שלמה (ע"ל בפי' ס' שירה ובכמה מקומות): (ד) והרביעית נתקנה ביבנה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה. ממש דוגמת ברכת המינין שתקנוה כמו כן ביבנה. לתקן הבריאה (כמ"ש שם בפי' התפלה בס"ד) והיא ביום"ל היא בריאת. וביבנה לשם גלתה שכינה. היא בסוד גלות השכינה שם דב"ן. ב"ן י"ס כוד הו"ד. שנהפך לטמאות (בחורבן הבית. מסרה יבנ"ה) כל היום דו"ה. יום של אלף החמישי והיא ודאי מאז עד עתה צורך שעה. לברך הטוב והמטיב על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה (כמ"ש במקומו במעמדות דיום ב) כי סוף כל סוף. כל דעבד קב"ה לטב עבד. וכוונה מרדות והכמה (פי' במעמדות יום ד בפי' מאמר פירה) גם יבנה גי' חיים. שמשם זכו הרוגי ביתר לחיי עד תאות גבעות עולם. ע"י שנתנו לקבורה תחום: (ה) והנה סוד הכוס ביחוד. כוס גימטר' אלהי"ם מדת הדין. ומחזיק נפוח יין (גימ' שבעים. וכוד יתן בשבעים. היא סוד יסוד דבינה (נקבה תסובב גבר) יין חסר ג' אותיות עם התיבה גימ' בינה. ועם ג' אותיות גימ' חכמה. (דחמרא וריחא פקחין כחכמה אלהי"ם ואבהים. וצריך למזגו במימי החסד. גם כוס (והיא כס"ה בס"א דשלמה) הוא היכל סוי"ה במדת אד"י (ממנה יונקות שנים המה מלכות והאת סיה מולגם) בסוד אני ה' ואד"י עשה המלך שלמה לכבית ונבכ מאוסי"ל וביחוד בגלות בנבואות ואני בתוך הגולה (בחי' נקודה. כד אתפלג ד' מטרת כ"א אתרוגה. ואתחבר ו' קצוות דידה כלולים מי' ספירות) צריכה תיקון ברכה בה"ע. להשפיע שפע רצון. ולכן נקרא כוס של ברכה. המשכיל יבין (ונזכר לעיל כמה פעמים) והכוס עומד על חמש אצבעות זקופין (ה' אותיות שם אלהים ה' גבורות דיסו"ד. היא כוס ישועות (ועיקרו בו' קצוות דבריא' שבוה הכס"א. וסוד יו"ד דברים שנאמרו

יצו לכלכם בשמחה והיא דרגין לכרסיא. וארבע סמכין. הא י׳. וכן שולחן עם מגבעת י׳ טפחים. עליו לחם הפנים תמיד ומקבלו כל ידיו. ורצונות עולם. ככלם שמולכין אותה לתופה כל שבבינין. ומחזירה לימין. לדבקה בחסד. והיינו טעמא דמזיגה. וחי. הוא חי עולמים. ומלא. גופא דמלכא. וסוד ע״א סנהדרין וא׳ על גבם (סוד שם ע״ב) ומגביהו מן הקרקע טפ״ח. גי׳ א״ל אדנ״י (וגי׳ יסוד עם ה׳ אותיות יאהדונהי וט׳ ספירות הכלולות ט. וט״ת אמרו לצדיק כי טוב. המשכיל יבין) ונותן עיניו בו. כי היא עולימתא שפירתא דלית לה עיינין. ובמילא השגחתא דעינא טבא. כגוונא דארעא דישראל דאתמר בה. תמיד עיני ה׳ אלהיך בה. היא ארץ אשר אבניה ברז״ל (ע״ל בפי׳ ק״ש) המשכיל יבין. ויתרון ארץ בכ״ל היא. ועל זה כתיב וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטובה. כד אתברכא מצדיק. דאיהו טוב ומיטיב לה. אתקריאת איהי טובה מתנה טובה. אשר נתן לך. מה הוא בחנם. אף אתה תן אותה במתנה לאנשי ביתה. וזהו והשגחת במתנה לאנשי ביתו. אין בית אלא אשה. להמת ברכה אל ביתך שיתברך פרי בטנה. סוד הכוס. וד׳ ברכות עם רוב עשרים הדברים המבוארים. מאירים כשמש בצהרים. והמיעוט נמשך אחר הרוב. ישמע חכם ויוסף לקח טוב להוסיף בכפלים: (ו׳ ואגב אכתוב כאן עוד מ״ש החכמים האחרונים ז״ל [יומא עו] כסא דדוד לעלמא דאתי מחזיק רכ״א לוגין כמנין רויה. הוא גי׳ גבורה וה׳ אותיות. וכן ה׳ אותיות דאלהים שהן עלין תקיפין דיליה הנ״ל. וכן אותיות שם דע״ב הם רי״ו. עם וי״ו אותיות המילוי. כי גדול (בחינת חסד) במו בגבורה. שהוא כו״ס. כאשר לעיל כמה פעמים. דמנה נפק ב״ן ד׳ה״ד (ע״ל בפי׳ התפלה. לכן לדוד נאה לברך. כי הוא זכה לבית שב״ע. שאלוהים לו מש״בת ימי בראשית. והוא יפה עינים וטוב רואי. טוב עין הוא יבורך בר״ך (גי׳ חי״ה עם הכולל) לקח כדין. לקומין יש לו כס. וברך ולו יפינה. על כפו ישאנה ויברכנה. ויחזיר עטרה לישנה. לעלמא דאתיא מנה. ויהיה זה לעתיד לבא כשיבוא ב״ן דו״ד ואלי״הו עמו מלאך הברית. ויאמר לויתן דג טהור הוא (ע״ל סוף פי׳ פי׳ שירה) ויאכלו וישבעו מגבהו. ויתנו לעוד״ש. הפרוס על תומ״ש יושבים (כנזכר לעיל שם) לא הסכון עליו ענה. ויאכלו וישתו ויחזו את האלהים נהנין מזיו השכינה. אשרי המחכה ויגיע להסב באותו סעודה. אשרי כלואו תהיה לו עדנה. לא תפסק ולא יכרת מעונה. כה תזכה במהרה נגיל ברנה:

ג. המזון. ממנו מסתעפים פארות יד

(א) למדנו לברכת הזמון בג׳. גדלו לה׳ אתי. וכו׳. מן הבו גודל לאלהינו. ומספקא לן אי דאורייתא אי דרבנן. נ״מ לענית אמן אחר ברכת זמון (עמו״ק) ובעיא לאכרועי דבשעבה היא מדאורייתא. איברא לא פסיקא לי דכתיבתא התם: (ב) תו איכא ספקא אתויא במילתא. ספיקא דדינא בדרבא דממונא. אם היא ע״ל שוב עשרה זהובים. דבעי שלומי מי שקדם וברך וחטף מיד הזוכה לברכה. ע״ש בהבורי הנ״ל סי׳ קנ״ב. ובש״י סי׳ ע״ד):

ב. מי חייב בה

(א) כל שחייב בבה״מ חייב בזמון. ויש בזמון ג׳ דרכים בפני עצמו.
א יש שמזמן לאחרים להוציא י״ח. ב ויש שמזמנין עליו בלבד. והוא אינו יכול לזמן אחרים. ג ויש שמזמן גם לאחרים בני מינו בלבד. הא כיצד. בן נכרית ממעי אמו גדול בן הורין שאכל כדי שביעה. אמר לעיל (וי״א בעל ז׳ כמינין מזומנין. לפיכך צריך ליזהר שלא לקבוע עליהן בג׳ לאפוקי נפשין בפלוגתא) הוא המוציא דבר תורה. ומדבריהם. אפי׳ אכל רק כזית. יוכל להוציא את שאינן בקיאין לברך. אבל או טעם פחות מזה. מזמנין עליו. והוא אינו יכול לזמן. וכן דין שמש שאכל כזית. וכן עם הארץ. וה״ה לגר. על דעתי אין ליתן לו לזמן. אלא לבני אורין בקיאין. לכתחלה. אבל אם מל ולא טבל. אין מזמנין עליו [קי״ט]: (ב) אונן בחול. אין מזמנין עליו ודין כאבל. יבואר בכלן אבל בשבת ויו״ט (ואינו רוצה לקברו בו ביום) הרי הוא בזה כשאר אדם. שחייב בכל המצות. [שם]: (ג) נשים (כשאוכלות עם אנשים חייבות לה״ם. וצריך לבזמן בזה. שבכוונה דעתן לצאת י״ח זמון) עבדים ואנדרוגינוס. מזמנין לעצמן. כל א׳ מאלו למינו בלבד. אבל טומטום (אע״פ שחייב בבה״מ כנ״ל) לא זו בלבד שאינו מזמן אפי׳ למינו. אלא אפי׳ כיוצא אינו נעשה בשום אופן לגוב א׳

מהמינין. אע״פ שיש ג׳ ועשרה בלאו. עמו״ק [שם]: (ד) אכל דבר איסור. נתבאר למעלה דינו בברכה ובזמון. וכל שמברך על אכילה אסורה מזמנין עליו. כמו שיתבאר עוד להלן בעזה״י:

ו. קביעות המצרפן

(א) ג׳ שאכלו כא׳ אין רשאין ליחלק. ובנים שאכלו. אמנם שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהם לזמון (היינו בתחלת סעודה. וכ״ש שאוכלים לאכול עוד. כמש״ל) גם ארבעה וחמשה אין נחלקין. שאם נחלקין (אם ירצו לזמן בב׳ כתות. והכרעתו בהבור״י. דחילוק ברכות עדיף. וכש״ז בכאן. עמו״ק) עד עשרה. ואז אין נחלקין עד שיהיו עשרים. כדי זמון בהזכרת השם לכל חבורה. ומצוה לחזר אחר עשרה. וכל דרבים יותר ניחא. עדיפי טפי. דברוב עם הדרת מלך. שיהא דליכא מעלה בחלוק ברכות כנ״ל) וא״ל אם לפי רוב הקהל מתברכם הברכה. כמש״ש ולמעלה [קנ״ג]: (ב) מיהו אם המסובין רבים. שאין יכולין לשמוע שלן ברכת הזמון מפי המברך. ואין רשאין ליחלק לחבורות של עשרה עשרה. מחמת שיצטרכו לברך בקול רם ויבוש בעה״ב ויקפיד עליהן. אז יכולין ליחלק לחבורות של שלשה שלשה ולברך במתא [שם]:

ד. אפי׳ לא הוקבעו מתחלה שלן לאכול יחד. אלא שנים בלבד קבעו. אח״כ בא שלישי וקבע עמהן. או שאחד קבע תחלה. ואח״כ קבעו השנים עמו. אין רשאין ליחלק. כיון שקובעין בגמר האכילה. ואם יאכל עמהם בלא קבע (דהיינו הסיבה על שלחן) רשאין ליחלק. אא״כ הוא שמש (אע״ג דא״ל קביעות כמאן דקבע דמי) [שם]:

ה. היו רוכבין ואמרו נאכל. אע״פ שכל א׳ אוכל מככרו ולא ירדו מהבהמות. מצטרפין. כיון שעומדים במקום אחד. אבל אם היו הולכין ואוכלין לא. ואם אוכלין בשדה מפוזרין ומפורדין. אע״פ שכולן אוכלין בשעה א׳ מככר א׳. כיון שלא קבעו מקום לאכילתן. אינן מצטרפין (ע״ל אצל ברכת המוציא דין היושבים בעגלה או בספינה. ה״ה הכא) גם היושבין לאכול בבית עכו״ם. אם הוא דרך קביעות מקום יחד. מזמנין [שם]:

ו. ג׳ שישבו לאכול כאחד ובירכו ברכת המוציא. כ״א אוכל מככרו. הלא עליהן חובת זמון. ואין רשאין להפרד אלא יגמרו סעודתן יחדו ויזמנו [שם]:

ז. פריחת חיוב הזמון

(א) ג׳ שבאו מג׳ ג׳ חבורות של ג׳ ג׳ בני אדם. והתחברו אלו הג׳ לאכול יחדו. אם זימנו עליהן במקומן. כגון שהפסיקו כל אחד לשנים שקבעו שמהן תחלה (להלן יתבאר דין ההפסקה בעזה״י) שוב אין יכולין לזמן. אפילו אכלו אח״כ יחד וגמרו סעודתן. ואם לא זמנו עליהן במקומן. חייבין לזמן. ואין רשאין ליחלק. אפילו עדיין לא אכלו אלו השלשה משנתחברו. וצריכין לאכול מעט כאן [שם]: (ב) ג׳ חבורות שהיו בכל אחד מהן ארבעה בני אדם. ופירש א׳ מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת. וזימנו הג׳ הנשארים בכל חבורה. פ״ה וזימון מגייהו דבהי. אחר שחבריהם זימנו. וה״ה אם לא היו בכל חבורה אלא שלשה. והלך אחד מכל חבורה קודם זמון והתחברו. ובא אחד לכל חבורה ונצטרף עם שנים הנשארים וזימנו. פרח זמון מאלו הג׳ המתחברים. כיון שכבר זמנו חבורתם [שם]: (ג) שלשה חבורות מג׳ ג׳ שאכלו. אסור לכל אחד ליפרד מחבורה חבורה. ולזמן בפ״ע. שהרי ב׳ הנשארין בכל חבורה אין יכולין לזמן אח״כ. אבל אם היה בכל חבורה ד׳. מותר ליפרד א׳ מכל חבורה ולהתחבר יחד לזמון. והנשארים יזמנו כל חבורה במקומה. וכן הדין בחבורה של עשרה לענין זמון בשם [שם]: (ד) שלשה שאכלו ושכחו וברכו כ״א לעצמו. בטל מהם הזמון. ואין יכולין לזמן למפרע. וכן אם ברכו שנים מהם. אבל אם שכח אחד מהם וברך. השנים יכולין לזמן עם השלישי. והם יוצאים ידי חובת זמון. והוא אינו יוצא ידי זמון. שאין זמון למפרע. ואם כאחד זימן עם אחרים. אף שנים הנשארים אין יכולין לזמן [קנ״ד]: (ה) שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק. קוראין אותו ומודיעין לו שרוצין לזמן. כדי שיכוין ויצטרף ויענה עמהם ברכת זמון. ויוצאין י״ח אע״פ שאינו בא ויושב עמהן. והני מילי בשלשה. אבל בי׳ עד שיבוא וישב עמהן [שם] ולקמן יבואר עד היכן ברכת הזמון:

ח. מקום המחבר

(א) ב' חבורות שאוכלות בבית אחד או בשני בתים. אם מקצתן רואים אלו את אלו. מצטרפין לזמון. ואם לאו אין מצטרפין. ואם יש שמש אחד לשתיהן. הוא מצרפן. והוא שנכנס מתחלה על דעת להצטרף יחד. ואם רה"ר מפסקת בין ב' הבתים או ב' החבורות. אפי' רואין זה את זה. הדבר ספק [קצה] וצ"ל לכתחלה יזמנו אלו לעצמן ואלו לעצמן. ואם זימנו יחד יצאו בדיעבד. ואם אין להם כדי זמון הנה ע"י צירוף ב' החבורות. לא יזמנו בתחלה. וכ"ש שלא יצטרפו ב' חבורות כאלו לזמון דעשרה: (ב) אכלו מקצתן בבית. ומקצתן חוץ לבית. והמברך יושב על מפתן הבית. דהוי ליה רואין זה את זה. מצטרפין [שם]: (ג) כל היכא דמצטרפין. צריך שישמעו כולם דברי המברך [שם]:

ט. האכילה המשתפתן. מצרפתן

(א) כבר נ"ל דין האוכל דבר איסור במזיד. שאינו בזמון. אבל האוכל במקום סכנה. מזמנין עליו. עמו"ק שהרחבתי בביאור דבר זה. שהוא יכול לזמן עליהן. ולא הן עליו. וכ"מ הו. דכי אכלי כי שלא מפני האונס דבר של איסור. ודאי חשיב קביעות. ונתחייבו בזימון כמו בברכה. ע"ש דברים ברורים בס"ד. והוא הדין באוכל איסור של דבריהם בשוגג. ע"ל דעתי עמו"ק: (ב) שלשה שאכלו. אחד נזהר מפת של כותי והאחר בלתי נזהר. או היה אחד כהן אוכל חטאת. אע"פ שהמהדר אינו יכול לאכול עם הבלתי מהדר. ולא ישראל עם הכהן. כיון שאותו שאינו נזהר יכול לאכול עם המהדר. והכהן עם ישראל. מצטרפין. אבל אם היו כהנים וזר אוכלין אחד. והכהנים אוכלים חלה והזרים מפת של כותי. וזר אוכלו. אין מצטרפין. והוא הדין לשלשה שמודרים זה מזה (עמו"ק) [קצו] וכן בנשים שאל לגיות תענה נאכל בתוכם. שהאוכלין בשר (בין שלא היו שחוטין. בין בשבת חולי. או שהיו קרואי סעודת מצוה) והשחורין מבשר ואוכלין גבינה. אין מצטרפין זה עם זה. אבל בשאר ימים. אם שנים אוכלין בשר ואחד חלב. מצטרפין. והאוכל חלב הוא מזמן על אוכלי הבשר. ולא להפך. ואע"פ שיכולין לאכול שלשה אחד הכשר לפניהם. לא מהני לצרפן. אחר שאכלו כל אחד מאכל האסור לחבירו כל צרכן. וסלקו זה מזה. אז"ל ליה כמנו דלקמן. עמו"ק: (ג) שנים שאכלו ובא שלישי. כל היכא דאי בעיא להו מידי מגו למיכל מיניה. מצטרף בהדייהו. וחייבין ליתן לו לאכול כדי שיצטרף. כמש"ל והוא שבא עד שלא אמרו הב לן ונבריך. ובשלא ידים כהב לן ונבריך דמי. התוב אינו מצטרף [קצז]: (ד) תשעה אכלו דגן ואחד (אפי' הם ג') אכל כזית ירק (ועדיין לא בירך ברכה אחרונה. שאם כבר בירך ברכה אחרונה. נסתלק. אם לא אכל פת. עמו"ק) או מכל דבר. או שתה רק רביעית מכל משקה שהוא חוץ מהמים. מצטרף עמהן להזכיר השם. אבל המברך צריך שיהא אחד מאוכלי דגן [שם]: ה' ונזמון השלשה יש ספק אם מצטרף כשאינו אוכל פת. הלכך שנים שאכלו ובא שלישי (עד שלא סילקו) אם יכולין להזקיקו שיאכל כזית פת מוטב. ואם אינו רוצה לא יתנו לו מאכל אחר ולא לשתות. ואם נתנו לו. יזמנו עמו. אע"פ שאינו רוצה לאכול פת [שם]:

י המצטרף ע"י טעימת כזית מכל דבר חוץ מהפת) צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל. ואינו נפטר בברכת המזון. אבל אם שתה יין. יכול ליפטר. מכל מקום לכתחלה יכוין שלא לצאת בברכת המזון [שם]:

יא. חברים שאכלו כאחד. קצתם אכלו כדי שביעה וקצתם לא. אם כולן יודעין לברך. מצוה שיברך אותו שאכל ושבע. ואם אין כולן יודעים. מי שאכל כזית יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה [שם]:

יב. הפסקה לזמון

(א) ג' שאכלו כאחד. אחד מפסיק מאכילתו על כרחו לשנים (שגמרו סעודתן ורוצים לברך ועונה עמהן ברכת הזמון. ואפי' לא רצה להפסיק מזמנין עליו. בין עונה בין אין עונה. כל שהוא עומד שם. והוא אינו יוצא ידי זמון אם אינו מפסיק. אבל שנים אין חייבים להפסיק לאחד. הלכך אין חיוב זמון חל עליהם. עד שיתרצו להפסיק אחד ולברך. ואם לא רצו להפסיק. אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק. עד שיגמרו השנים ויזמן עמהם. כמ"ש בתחלת הסימן (סי' ר): (ב) אם צריך להפסיק. אלא עד שיענה עמהם ברוך שאכלנו כו'. אחר כך חוזר לאכול או יוצא לשוק או מסיים סעודתו במקום אחר. כהש"ע. וי"א שצריך להמתין עד שיאמרו הזן [שם]: (ג) ואם דעתו לחזור ולאכול פת. אע"פ שמבלך ילא אכל עוד. כשמברך ברכת המזון שמתחיל מברכת הזן. שבתחלה לא נתכוין להפטר מברכה זו בהמ"ש. וכ"ש אם חזר ואכל (שם): ד) אבל אם לא היה דעתו לאכול פת. רק פרפרת או פירות. אין צריך לחזור אלא למקום שפסק. וצריך לברך על מה שאכל ברכה אחרונה. כיון שאינו אומר ברכת הזן [שם]: (ה) מי שמפסיק פעם אחד. אינו יכול להפסיק שנית. שאם מתחלה אכלו ג'. והפסיק א' לב'. אח"כ באו ב' אחרים ואכלו עם הא'. שוב אין יכולין לזמן עליו. ולא שנא הוו שלשה וחמשה. ואפי' שבה ויותר כל שזימנו עליהם פעם א'. אין מזמנין עליהם עוד. אע"פ שחזרו לאכול אותן שהפסיקו ולא ברכו עדיין. כבר פרח זמון מנייהו באותה סעודה. אם לא היכא דהוו משהו ולמעלה שחלקו. ולא רצו לצאת ידי זמון עם חבריהם השלשה שנפרדו מהם וזימנו לפניהם. אז יכולין לחזור ולזמן אחר גמר אכילתם. כך הוא העיקר אליבא דהש"ע (שהשמיט חלוקים הללו) דלא כב"ח. ומ"א שנמשך אחריו. דלא דקו בהא מילתא במחילת כבודם. עמו"ק: (ו) ואם היו י'. והפסיקו ג' מהם (ובהא מהוורתא כדעת הטור ואביו ז"ל. דפשיט' להו דג' מפסיקין לז'. ודלא כט"ז. עמו"ק) א"צ להפסיק אלא עד שיאמרו ברוך אלהינו [שם]: (ז) ואם חזרו אלו הג' לאכילתן. לא פסק בעלי הש"ע ודאי דינא הוא שאין יכולין לזמן עוד. גם לא יוכלו להצטרף פעם שניה לז' אחרים להזכיר השם בכל אופן שיהא (ב"ל בין היו המפסיקין רבים או מועטים. לא שנא לזמון דעשרה לא שנא דשלשה) פרח זמון מכולהו. כל זה ברור מאד לפי שיטת הש"ע: (ח) אמנם לפי מש"ל. שי"ל דזמון דג' לא סטר במקום זמון דעשרה. א"כ היכא דהפסיקו מקצת העשרה לזמון דשלשה. אכתי לא פקע מנייהו חיוב זמון בשם שכבר נתחייבו בו. ושמא אפי' שנים שהפסיקו לשלשה וחזרו ונשתתפו לאכול ולגמור סעודתן בעשרה. חל עליהן חובת זמון דעשרה. והכי מסתברא. אע"פ שאינו עולה יפה עם מסקנת ופסק הש"ע (אם לא על צד הדוחק): (ט) אבל היכא דזימנו להו בעשרה הדא זימנא. הכא לית דינא ולית דיינא. דאין המפסיקין חוזרין לזמון דעשרה. אם לא שנחלקין לכתות של עשרה עשרה מחוברין (ובדרך שאמרנו למעלה בכתות של שלשה שנפרדין לעצמן) ומ"ש במג"א בכאן. אינו עולה כהלכה ואינו מכוון לתלמיד. ועמו"ק:

יג. דין הנכנס אצל המזומנין

(א) ג' שאכלו והם מברכין. ונכנס אחד שלא אכל עמהם. אם נכנס כשאומר המברך. נברך שאכלנו משלו. עונה אחריו. ברוך ומבורך שמו. תמיד לעולם ועד. ואם נכנס כשאחרים עונין אמן. עונה אחריהם אמן. ואם הם י'. אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו. תמיד לעולם ועד [קצה]: (ב) הוא הדין אם היה שם כשגמרו לאכול. ולא אכל ולא שתה עמהם. רק הוא עונה. אבל אכל כזית עמהם. או אפי' שתה עמהם. דינו כדין המצטרף. ועונה כמוהם בזה [שם]:

יד. מי הזוכה בזמון מדין קדימה. ובו ב' חלקים. אם מחמת חיובו יותר (הן מצד תולדתו. או מצד אכילתו. או מחמת בקיאותו היתרה) ואם מחמת מעלתו וחשיבותו:

(א) ואמנם בחלק הראשון. כבר נתבאר למעלה קדימת השבע לשאינו שבע. והבקי לשאינו בקי. ובכלל זה ג"כ קדימת ישראל מיוחס למי שלא הגיע בקדושה. וזה מחמת החיוב שאינו מקבל בשוה: (ב) ואולם לענין קדימת חשיבות. לבד ממה שכבר הזכרנו לד קדימה (למיוחס) מבלינו מיוחס מלד החיוב של תורה. עדיין יש מדרגה אחרת להקדים המיוחסין זה על זה. וכן הבלתי מיוחסין יש בהם עילוי זה על זה. וכך הוא כסדר המדרגה. כהן קודם ללוי. לוי לישראל. ישראל לממזר. וממזר לנתין. נתין לגר. אימתי בזמן שכולן שוין בחכמה ויראה. אבל ממזר ת"ח ירא שמים. קודם לכ"ג ע"ה. וזהו קדימה מעלה קנינית. גם בה ענפים ודליות כמבן עו"כ:

(א) אם מלך בין לסוכה ביתו. אלא שיש כהן גדול בחכמה. גדול (ע"ל אבל בגמרא דין גדול בשנים) מברך. אפי' בא בסוף כולן. והוא שאכל עמהם כזית (ואם הוא עלול משיעור יברך אחר מ"מ) [רא]: (ב) ואם רצה ליתן רשות לקטן. רשאי (ולא חיישינן לגזל). דשלו היא ויכול לזכותה למי שירצה. עמו"ק] והני מילי שאין שם אורח. אלא כולן בעלי בתים. וה"ה אם כולם אורחים. ואין בעל הבית מיסב עמהן. שהרי מהגין בסעודה כבעלים [שם]: (ג) אבל אם יש שם אורח. הוא מברך תדירא. אפי' אם בעה"ב גדול. הטעם כדי שיברך לבעה"ב ויש לו סמך באת דוכתא. לברכות בעה"ב) [שם]: (ד) אבל מאחר שלתקנת בעה"ב הוא. אם בעה"ב רוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו. או לכבד לאחד מבני ביתו. רשאי. אבל בהגם אין להעביר ממנו הברכה לתתה לקטן ממנו. אם לא שהאורח כלפי הגון [שם]: (ה) נ"מ. אם בעה"ב רבים. ובהם גדול. והאורח א' מסופק לגדול וקטן. אעפ"כ הוא קודם. ואין א' מבעלי בתים יכול לוותר. ולא לעכב מהאורח גדול כה"ג. כדי שלא להפסיד לבעה"ב האחר ברכתו. כך הכרעתי בעמו"ק: (ו) והיכא דאורחים רבים נינהו. סדר דינא לגדול שבהם. איברא בבעה"ב פליג מילתא: (ז) ואם בעה"ב רבים מסובים יחד. לכל אחד מהם אורח או אורחים. או ודאי זוכה הגדול שבהם על כרחו של בעל הבית אחר שאינו יכול לעכב. כמש"ל: (ח) אבל בעה"ב שלו. דלאו ליה דינא ודיינא שיכול לוותר וליטלה ממנו: (ט) וכיון שהוא מוחל זכותו. או הדבר תלוי בהסכמת בעה"ב המחברים. אם יש בהם גדול יברך. ואם לאו. או שאינם רוצים בו. יתמהו למי שירצו: (י) ואם בעה"ב רבים. ולאחד אורח. ובעה"ב רוצה שיברך האורח. לית דינא. דהכיטא הוא מברך. תף בעה"ב של בעה"ב אחרים: (יא) המכר אם רוצה לוותר ברכתו. והוא גדול. בזה נסתפקתי בחבורי. שמ"מ לא יכול לזכות לעצמו ולאמר כחזקתי. ואי שהקיתו שתקינו. ואי לא. מהדרנא המרא למריה. או דילמא מגו אמרן ליה. לא עדיפת מגברא דאתית מחמתיה. ואפשר לומר כמי דהוזרין חנילה (עמו"ק) לכן דין הוא שיעשו פשרה. כך הכרעתי בחבורי: (יב) ואורח שמשלם דמי מזונו. לדעתי יש לו כל דין אורח בסעודה. בין לענין ברכת בעה"ב. בין לענין קדימה מתורת אורח. ויפה כחו. אפילו אם גדול. או ודאי אין בעה"ב יכול להעביר הברכה ממנו ועמו"ק בכל זה: (יג) ואם שכיר הוא בא בשכרו אוכל אצל בעה"ב. כגון מלמד או בעל פועל. הראיתי פנים לכאן ולכאן. שאפשר לומר שדינו כדין בעה"ב. וי"ל להפך. עמ"ש (סי' ע"ד) שם מהכא דבשכ"ד שיש ג"כ להטיל פשרה ביניהם: (יד) ושם מבואר עוד דין קדימת אבל בימי אבלו או ביו"ה על אביו ואמו. ובשו"ת דינא. יע"ש: (טו) אם ת"ח בא לחלוק כבוד לכהן ע"ה. הסתפקתי בחבורי לומר שאינו רשאי. מכל מקום הפכתי בזכות המקילין. ואין מוחין בידו. מאחר שעושה ברכות. ויש לו יסוד לתלות בו. אלא שמ"מ אינו נכון. מפני שאין לנו עכשיו מיוחסין. אין ספק מוציא מידי ודאי. לכן טוב למנוע מלהכנים עצמו בספק איסור חמור שענוש מיתה. והו דלא חברים נינהו. עמו"ק: (טז) אם כולן שוין בכל מילי מיסב המזכרים. או טוב עין הוא יברך כתיב. מי שנותנים לו לברך ואינו מברך. מקצר ימיו. והמברך מהדר ומאריכין לו ימיו [שם]: (יז) לכן אם לא יוכלו להתפשר להסכים לדעת אחת. הכה"ג קי"ל מתן דאתיא גבר. חטוף ובריך. הרי זה הוסיף מגוה. ואל הקודם זכה. אבל החוטף מן הראוי הקודם בדין הורס. נ"ל שמשלם עשרה זהובים לכל ברכה וברכה. נ"מ דאי תפיס. עם שאין א דסם בכלל. ולא באתי כאן להכריע בדין ממון להלכה:

פרק בהזמנה

(א) כתוב בסדר היום. כל מילי דקדושה בעי הזמנה. מש"ה צ"ל הב לן ונבריך. כדאיתא בתלמודין. ומכאן נתפשט המנהג לומר קודם הזמון (בל"א רבותי מי"ר וועלי"ן בענטשי"ן). ונראה פשוט שאין זה אלא הזכרה ואזהרה. שיתנו המסובין דעתם לכוין ולשמוע הזמון: (ב) ועדיין צריך ליטול רשות הרבים. ומרנן והברו. וממי שגדול ממנו:

פרק בענין עניית אמן אחר הזמון. כבר נ"ל שיש ספק בדבר. וכן באמירת ברוך הוא וברוך שמו. נחלקו המחברים בדבר הזה. ונקטינן מילתא מציעתא. לענות אמן אחר המזמן בשם. וכן עונה ברוך הוא ברוך שמו אחר המזמן בשם. הכי דלא נוסיף גם סגנון דשלשה לחדש דבר מעתה. ואעפ"כ אין אני מוחה ביד המוסיף רך וקו. אחר שאין הכרעה ברורה:

(א) כיצד מזמנין. בשלשה. המזמן אומר הב לן ונבריך (בל"א רבותי מיר וועלין בענטשין)

ועונין המסובין יְהִי שֵׁם יְיָ מְבוֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

ואומר המברך. ברשות מרנן ורבותי

כשמברכין בג' אומר נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

ועונין המסובין (ואח"כ המברך) בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

כשמברכין בעשרה נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

ועונין המסובין (ואח"כ המברך) בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

(ג) בבית האבל. אומר נברך. מנחם אבלים. שאכלנו משלו: ועונין ברוך. מנחם אבלים. שאכלנו משלו. ובטובו חיינו: ואומר ברוך. מנחם אבלים. שאכלנו משלו. ובטובו חיינו: (ד) בעשרה. אומר נברך אלהינו. מנחם אבלים. שאכלנו משלו: ועונין ברוך אלהינו. מנחם אבלים. שאכלנו משלו. ובטובו חיינו: ואומר ברוך אלהינו. מנחם אבלים שאכלנו משלו. ובטובו חיינו:

נברך שאכלנו. ואין לומר למי שאכלנו. שלא לטעות ולחשוב שהכונה על בעה"ב. גם ג' תיבות. נגד ג' שמתוועדים בזימון: משלו. משותף בהורלאה שלוה. מן שלו הייתי. שהוא בחי' יסוד כנודע: ובטובו. הוא ג"כ בסוד היסוד. כנ"ל כמה פעמים: חיינו. כי ד' יסודות הן עולים למנין חיים. כנ"ל היטב: אלהינו. עלה"ש במקומו. וע"ד הסוד. כד אסתלק מרא דתרין סטרין מימינא ומשמאלא. איקרי אלהינו. כמ"ש בפ' תרומה. וי"ל לפי שהוא כולל תרין גוונין (המשכיל יבין) שתי אותיות. והלכה שתיקן בית הלל. וגי' אמו"נה. דבה צדיק באמונתו יחיה את שא"ר ספי"ר. וביה אתיישב כסא על הקוייה בד' תיבין. לקבל ד' חיוון דמרכבה שלימתא. ואתפתח מקורא דשי"ת למיזון עלמין. בג"כ ברוך אלהינו כו'. הא שיש דברכאן דמיניה מיברך:

(ה) ס' עשרה ומאה ואלף ורבוא. כן הן מברכין. ולא קיי"ל כמ"ד לפי רוב הקהל הן מברכין: (ו) אם טעו המזמנין בעשרה ולא הזכירו השם. אם עדיין לא פתחו בברכה. צריכין לחזור לזמן בשם. כך הלכה. אע"פ שהוכחתי בספרי שלדעת הרמב"ם והטור אינו כבה:

(א) אמר יעקב. ליסוד מוסד אני צריך. עת לקצר ועת להאריך. כי היה דבר ה' בלבי כאש בוערת כלכל לא אוכל. ברואי דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם. הם ברהמ"ז שיסדו אבות הראשונים ע"ה הטהורים והמצוה וכנודע. כמש"ל בידות הקודמות מטעם הז"ל ומקרא שמלאו [ברכות מח] וכבר זכרנו ג"כ טעמים דרך כלל: (ב) אמנם הרעבים לדבר ה' בכל זה לא שבעו. ועדיין אנו מבחוץ לידע בפרטות על מה אדניה הטבעו. ועקבותיה בדרך האמת ביחוד לא נודעו. לא מפי ספרים ולא מפי סופרים שמעו. ומן השמים העירו רעיוני ויאורו עיני לכתוב הזן ובאר על הלוחות למען ירוץ קורא בו בלבבו יבין איך בחכמה גדולה נפלאה ונשגבה מאד (יותר ממה שהפה יוכל לדבר וקולמוס להבר. לגלות רזי עליונין קדישין כהוייתן לב"ו אי אפשר רק שמץ מנהו. כפי מה שאוזן יכולה לשמוע כטפה מהים הגדול. ונבון ההבולות יקנה) בתבונה ובדעת יסדו והוקבעו. וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם. כי לא לכבודי ולכבוד בית אבא באתי לדרוש בדברים שהם בכבשונו של עולם. כי אם לכבודו ולכבוד תורתו. ולמען אהבתו ויראתו. להגדיל תורה ולהאדירה למען לא נהיה לבוז כי אמנו זקנה. וכאמצעו סונקים מעדי אמד במקום בינה. עכשיו ביותר צריכין אנו להזהר בכבודה. להרחיב גבולה להראות תפארת הדרה והודה. כי לא דבר רק הוא ממנה. כי בעלי הפשט באמת לא ימלאו ידיהם ורגליהם לתקן כל צרכם הלשונות. הכפולים במלות שונות. לא ידעו ולא ישכילו מה לענות. והתמיהה הגדולה. שאפילו בדרך הפשט לא ראינו מי מהם שילא בו י"ח. ממיעוט מהסבה והשגחה. כאילו נוסחי ברכותינו מעשה ידי אדם בטל להרבות דברים להרחיב פה ולהאריך לשון ושפת יתר בלי ענין מכוון לעצמו. וגם בלתי שמירת סדר בקדימה ואיחור כראוי ונעים. השטות כשירי עגבים הגרועים. אבל המה מעשה העתועים. לא כאלה חלק יעקב ולא כן ביתו עם אל הזים דעים. ומבקשי ה' יבינו כל. כי אין אות יתרה ולא מלה כפולה ולא ענין שאין לו כוונה מיוחדת. ולא דבר שא"ל מקום השוב בפ"ע להשען עליו. אף אם הכל הולך אל מקור אחד. מהפלגים ממנו נהרי נחלי דבש חמאה לאין חקר: (ג) ואולם אגלה טפ"ת ואכסה טפחיי"ם הראוים לכסות. דוק והבן. הוא י"ח המאיר לאפילים ושכלים. יורנו הדרך ישכן אור להכיר כבוד וחכמה עלמות לה"ק. וממנו אשאלה מענה לבון ואבקשה בינה. להפיק רלוע להודיע דרכי קדמונינו האלהיים אשר אור זיוו נגה עליהם. ועתה שמע דבר ה': (ד) כבר שמעת וידעת. כי הפל"ה ואכילה כמעט דבר אחד ממש. זו מזון הנפש וזו מזון הגוף. אמנם ע"י התפלה נעשה היחוד והזווג. להשיג השפע הצריך לגוף העובד את הנפש ומספיק צרכה וקיומה בכאן. ומקרא אחד להם. כי גם עם האכילה נעשה זווג. אלא שנהפכה השפה. כי עכשיו עולים מיין נוקבין למעלה מלמטה. ע"י הבירורין שאדם עושה בעת האכילה. מהאוכל (אוכל גי' אל הויה) יצא מאכ"ל (גי' יאהדונק"י) ומע"ז (גי' אדנ"י (והיא אכיל"ה) וי"ב צרופי הוי"ה. שהן סוד זעיר ונוקביה) יצא מחו"ק (גי' הוי"ה דאלפין עם הכולל. ות"ק הוא נעלם דשדי) בחינת יצירה שהם מתייחדים. בסוד ת"ת מקנן ביצירה. עי"ז נעשה שבר מתוק לנפש השכלית. ומרפא לעצם השבור. מפרוק חטר. וגם בזו הושוו בה"מ עם התפלה. כי כמו שסוד תיקוני התפלה נעשים בד' בחינות אצילות בריאה יצירה עשיה. כן הוא בתיקוני בה"מ שוה בשוה. אנו דורשין בהן ד' חלקי עולמות הללו. אכן בהכרח נתהפך הסדר (מלבד שכך נתקנו זה אחר זה. כמש"ל בס"ד) כי בתפלה הוצרכנו להעלותה בסדר המדריגה ממטה כלפי מעלה. ולהתחיל בתיקון עולם העשיה. שהיא תפלה לעני. להביאה אל שער בית ה' העליון. ולהכניסה לחופה ליחדה בבעלה. ע"כ היה הסדר עשיה יצירה בריאה אצילות. אבל באכילה שכבר קבלנו השפע ע"י אכילה ונתן לנו כח להעלות מיין נוקבין כנ"ל. אנו עולים בפ"א עד המעלה העליונה האצילות בלי עיכוב. ומתקנים תיקון גדול בדרך אצילות בריאה יצירה עשיה: (ה) אולם עכשיו צריך להודיעך. כי גם בזה יש קצת הפרש בין בה"מ לתפלה. כי בתפלה התיקון במדת מלכות דעשיה. ובבה"מ ביסוד דעשיה (שהם אמנם יושבים לאחד. כמש"ל בהיכל לבנת הספיר. וזה כמה פעמים) וכן כל ד' הברכות הללו. הם בסוד יסודות אצילות בריאה יצירה עשיה. והוא מטעם מוכרח. כי הלא הנוק' היא כלי לקבל השפע. שזה אמנם נעשה בתפלה. לכן היסוד הוא כלי מחזיק השפע להשפיע בה. ועתה כל תקונינו הוא לתת כח המחזיק לכלי זה המחזיק ברכה (גי' זכר) לישראל. שיעמוד לנו לחם חוקנו. שלא יפסיק נגור זה מלהמשיך מימי חסדיו אלינו. ונהר לא יחרב ויבש. ולא ימוח קלותו הטוב. ולא יעטף לחוץ: (ו) והנה מרע"ה שתקן ברכת הזן. הוא ביסוד יצירה דאצילות (בחינת דעת דזעיר אנפין) הוא כזן ודאי. ז"ן גי' אל הוי"ה. ומקנן ביצירה. סוד ת"ת דאיהו שמים. מתמן נחית להו מנ"א (גי' יאהדונקי) לחם מן השמים. לצורך הט"ק. היא השמ"ט (ע"י אופן אחד בארץ) כי במדבר התחילה להתתקן. כמו שכתבתי לעיל בפרשת התמיד בעזרת השם יתברך על הפסוק עולת תמיד העשיה. והוא בחי' זכר (איש האלהים) להוריד להם רוחי עליון מאד מעלה: (ז) ותדע ותשכיל ממולא דבר. כי ע"כ לא הוצרך תקון ברכה לנו"ק בתחלה. רק לפתוח האוצר הטוב שיקלא שפעו הטוב אליהם. אמנם בבוא בני ישראל לארץ שהיתה ההנהגה ע"י הנער הידוע משרת משה. הוא בחינת יסוד יצירה שבבריאה (עמש"ל) כי הוא מטטרון דיוסף. ושמי חייו כמוהו. וכתיב ביה נער הייתי וגו' לא ראיתי צדיק וגו' מבקש לחם. אבל עכ"ז עדיין לא הושלם תקון הנו"ק עשיה. כי אז היה בסוד נו"ק. אימא מקננא בכרסי'. ברי"אה היא בגבורה. ונער ע"כ דינין. לכן היה להם לפעמים לחם צר. והרעב הוה פעמים רבות גם בימי האבות. גם בימי מרע"ה כמה פעמים התלוננו על הלחם והמים והבשר שלא להמית הקהל ברעב. לפי שעדיין לא נפתח אוצרו הטוב (עי' ז"ח שיר השירים ד' ה ב) וע"ד כתיב ברא"שית. דא שית דכניש כל מקורין למיזן עלמין. ומיומא דאתברי עלמא עד דאיבני מקדשא הוו סתימין. וע"ש וככה היה עולם נוהג פעם בריוח פעם בצער פעם בשובע פעם ברעב. כל ימי השופטים והמלכים שאול ודוד ג"כ. עד שהגיע הזמן למלכות שלמה בע. דקיימא סיהרא באשלמותא והוו עלמין כולהו בשקולא חדא. כדין הוא שית דמקבל ומיא לכל מזון שתין עלמין. אשלמתא. : (ח) והנה

מלכות בית דוד בכלל . זאת סוד השכינה . כמש"ל כמה פעמים (ותראה בעין השכל . דוד בן ישי גי' שכינה . בן דוד גי' אדני . בת מ"י זה"ב . כוא דו"ד בעצמו). אמנם דוד הוא סוד יסוד מלכות דיצירה ביצירה . ושלמה בנו בסוד יסוד דעק' ביצירה דעשיה . כמש"ל בסוד התפלה (לכן בקש קהלת להיות כמשה . ושמו מוכיח ג"כ שרצה לדמות לנה"ס . ודוק להבין אחרי בינה בסוף הכתוב יושר ט' . לפיכך אין נכון לערב עמו מלכות שמים) אז השלמו תיקוני השכינה . ראה והתקין נורת הלבנה . לפיכך ישראל ויהודה אוכלים ושותים ושמחים איש תחת גפנו ואל תחת תאנה . אז תקנו ברכת בונה ירושלים . היא בסוד יסוד מלכות דעשיה דאצילות ובנה המקדש לשם ה' . אין שטן ואין פגע רע : (ס) ומכאן יתבונן המשכיל על ריבוי הגשים שהיו לו לשלמה . ולא יפלא בעיניו איך ההטיאו אותו . כי קרוב היה ושכן לכן . ורצה לתקן ולהביאן במסורת הברית . לרהוץ רגליה היורדות מות . והשקפה על פני הישימון - סביב רשעים יתהלכון . כן הנה היו לו לארוב לו ולהכשילו להפר ברית . למען ימשיכו להם שפע . אם גנבים באו לו הלא יגנבו דיה . לכן לא ארכה השמחה . ערבה שמחה . כמעט היתה התגה . למן היום אשר בנו אותה . מאז התחילה לנטות תן השמש וסיתה כעוטיה . עד שפקע אורה בא שמשה . שמש וירח אספו נגהם . השליך משמים ארץ תפארת ישראל . וגפן גרושה מג"ע . מגאה חזיר מיער . וזיז שדי ירעגה על הרי בתר . הפר ברית . ושכינה עם סנהדרין בגולה הלכו ליבנה . אולי תחנה ממנה . ומן אז גלתה הארץ על דמיה . ולא תכסה על הרוגיה . עד שפגעה בהרוגי בית"ר לכפר על עוברי ברי"ת קודש . וכפר אדמתו עמו . אז כסתה עליהן ונתנו לקבורה . ולא הניחתן להסריח . הדודאים נתנו ריח ונתקדש שם שמים ע"י . והיתה קלא פקידה (כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם) ע"י כך . ביבנה ע"י חכמים מקיימי ברית . ולכן תקנו הטוב והמטיב . הטוב הוא היסוד ודאי . אמרו לצדיק כי טוב . דמטובים מיטיב לנו"ק . ועשו יחוד לתקנת העולם . ונגנזה קלא בעיר יבנה : (י) ועל פי הדברים האלה יתבאר . מ"ש צריך להזכיר בה ג' מלכיות וג' גמולות וג' הטבות . והכל מבואר דבר דבור על אפניו (ולכן היא פותחת בברוך) כי מאחר שנתקנה ומשם היתד התקועה . צריך לחזור לתקוע יתד במקום נאמן ובחזקה בשלשה יסודותיה . החוט המשולש לא במהרה ינתק . ולגמול טוב עמה : (יא)ועפ"ה תבוא תראה טובות גדולות ודבר פלא . איך מספר תיבות כל ברכה וברכה מכוון מאד עם כל האמור בלי יתר וחסר . ונתבארו ד' היסודות בארבע הברכות הללו . שהם נותנים חיים (ד' פעמים טוב גי' חיים) לעולם . והוא מסוד ס' לירושיו : (יב) וקראתי בשם פירוש בה"מ הלז . שם חדש . ברכת עובד עלי תבוא . וכתיב אובד . מאן אובד . צדיק אבד . דאבד למטרוניתא . עבד נאמן הטובד הטי"ר . ישעבדוא מכל שבטי ישראל עבודה תמה כאכילת קדשי הגבול . וברכת לראש משביר . בו יבורך ישראל . גם אובד עולה י"ב כי הוא בסוד וא"ו . ועובד (תמן ע"ב וד"ו פרצופין . והוא ביסוד. כענין בה"מ כמש"ל) הוא אבי ישי אבי דוד : (יג) והנה מספר תיבות ברכה ראשונה כמנין ז"ן . והוא גי' פ"ע סי"ה . וגי' כחמה . מנין ז"ן עם התיבה . כשני מטה שתקנה :

סדר ברכת המזון

ברכת עובד

(א"א זה רק המזמן) בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ : ע"ל בהקדמתנו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ . וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד . בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא [אֵל] זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. כָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזָּן אֶת הַכֹּל :

הזן. (קמוץ. עלו"ח) [שסוף מנחי ע'. והשורש זון. והקמ"ץ מוניח א' תמורת הוי"ו] שזו מפורש לעיל: העולם כולו . שכינה והיכלותי' (בנה"ס . ג' שדי נאן רובצים עליה) : את . לרבות חילותיה ונבחיה של מטה: בטובו . יסוד. כמש"ל: בחן. רבוע שם מ"ה נסתרת שם ע"ב. גי' יוד הי ואו הא . בחי' ת"ת. משם רועה אבן ישראל : בחסד . ע"ב בימין ידוע : רחמים . גי' יצחק מים. גבורה ממותקת וממותגת במימי הסד משמאל : הוא . טולל ג' ראשונות : לכל בשר . היורד מן השמים . כי בהמה שמ"ן הלבו ומאכלו בריא"ה : כי לעולם . היצירה . כי לעולם. גי' ר"ו . רבוע אלהים . וו' ת"ת דמקנן ביצירה . וחנו ג"כ חסדו . חסד ו' דכליל דינא ורחמי . והוא בסוד דטרא . בחינת חסד בעלם : ובטובו . חוזר לעולם העשיה : הגדול תמיד . ויפל כיונק משדי אמו . מג' מילואי אהי"ט . גי' תמיד עם הכולל : (חסר. סמך בציר"י. עלו"א : יחסר . סמוך פגות . מקל . ע"ש) : לעולם ועד . ע"ל בהודאה בתפלה : זן . כבר נתבאר לעיל : מפרנס. גי' שמים . הוא האם כמפרנס: לכל. מלכות ידוע . ופשטו כולל שאר הנרכים . ביחוד פרנסת הבת הכן : ומיטיב . (ביו"ד פלו"ם) שזו מפורש לעיל : מזון. מבואר אלי במכתב אלהים : בריותיו . שו"א חיר"ק [ולא בהיפוך כרז"ה] עלו"א :

נודה לך יהוה אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו יהוה אלהינו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חקיך שהודעתנו ועל חיים חן וחסד שחוננתנו ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה:

בחנוכה ובפורים יאמר כאן על הנסים ואם שכח אזי כשיגיע אל הרחמן הוא יזכנו יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה (בימי וכו':)

נודה לך. בברכה זו יש ס"ז תיבות. כמנין שם אלהי"ם שהיא בסוד עולם הבריא"ה כמש"ל. והיא בגבור"ה מדת הדין. ושם הטל"ל גי' לבנה. לפי שיהושע תיקנה שפניו כפני לבנה. ברכה זו אינה פותחת בברוך. שהיא סמוכה לחברתה: נודה. בסוד אימא (מקננא בכרסיא) עד הוד אתפשטת: שהנחלת. לכאורה אין הסדר מכוון. שהרי כבוש הארץ מאוחר אפי' לנתינת התורה. והי"ל להזכירו בסוף. אבל נחלת הארץ קדמה בבחינת התכלית. כאמור אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ. והענין מבואר בהקדמתנו. כי נחלת הארץ היא תנאי בקבלת אלהותו י"ת כמ"ש שם באורך. לפי שנקרא אלהי הארץ ולזה כל עיקר יציאת מצרים היתה למען יירשו הארץ ויקבלוהו לאלהים בשלם שבטים. ואל"כ לא הוצרך להוציאם. והיה מניחם במצרים ויקבלו שם אלהותו. זה ברור מאד. מלבד מה שי"ל עוד שקדמה נחלת הארץ קדימה זמנית ג"כ. הרי א"י מוחזקת היא לאבותינו מעת שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו עליו השלום במתנת הארץ: חמד"ה. כלולה מעין ברכה ראשונה: טובה. מעין האמצעית ביסוד. כמש"ל: ורחב"ה. מעין האחרונה כמש"ל בס"ד: שהוצאתנו. אלולי הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו. הרי אנו כו' משועבדין היינו: מבית עבדים. תרגם אונקלוס מבית עבדותא. כי היינו אנחנו עבדים לעבדים. ומזכירין אנו שבח המקום ברוך הוא שהפליא לעשות עמנו. לא זו בלבד שהוציאנו לחפשי. אלא שעשאנו בני חורין. כי מן אז והלאה השיגו ישראל החפשיות והחירות. כל אומות העולם יכירום כי הם זרע ברך באמת. לא זרע עבדים מקוללים: ועל בריתך. אע"פ שכבר מלו במצרים. לא פרעו עד שבאו לארץ. שקיים בהן יהושע מצות פריעה (שעל ידו נתגלה העטרה כמש"ל) כדכתיב ומול את בני ישראל שנית. אז זכו לברית שלמה: ועל תורתך. וא"ת אי הכי אפכא מיבעי ליה. דהא ודאי קדמה תורה לברית כפי מ"ש. והו"ל לאקדומה. י"ל דמ"מ אתי שפיר. כי לא היה אפשר לנו להשיג למוד התורה בשלמות. אם לא שנכנסנו בברית כראוי. לכן בהכרח צריך להקדים ברית לתורה (וכ"ה בסדר המדרגה ממטה למעלה. כמש"ל) והרי זה ודאי נכון. גם יש להמתיקו עוד. ונפרש תורתך. תורה שבע"פ. והיא שנתייחדה באיסור למודה לערל על דעתי. משום דאמרי' [גיטין ס] לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ. שנאמר כי ע"פ הדברים וגו' כרתי אתך ברית. ולכן לא נמסרה לכל ישראל מיד. אלא כמו ששנינו. משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'. וזה מפני שלא היו ראוים לה כל ישראל בשוה. אם מפני שלא פרעו כולן אפי' היוצאים ממצרים. ולמ"ד [יבמות עא] שפרעו ג"כ. מ"מ הילודים במדבר לא מלו. לפיכך נמסרה ליהושע בפקדון. עד שישוב וימול שנית ויהיו הכל ראוים לה. ומשום דהכיבא אקדמה הכא. והדר מפרש: ועל חוקיך. הם דברים שבכתב. ועל ספר חוקה: שחננתנו. קל פשוט. עלו"א [פי' שג"ל הס' בשגו"ל (כס' המתמש במקום אסר) והה' בשו"א (ולא בחול"ם כרז"ה) והנ' בפת"ח. ונ' הב' בשו"א. והת' בקמ"ץ. כהוא נבנין הקל. והשורש חנן. ולריבוי התנועות. נשתנה הס' לשו"א כמשפט]: בכל עת. ע"ל בברכת שים שלום ובמו"ק: ובכל שעה. ע"ש ושם ובלו"א. וכאן נשלם סוד היסוד דבינה. בהשלים מ"ם תיבות (גי' אל חי. במלואו גי' ברית) כנגד מ"ם שערי בינה. ובכאן נפתח שער החמשים. דביה עושה נפלאות (כ' פלאות) שנתגלה בחנוכה ופורים דאינון ברזא דגלה הוד. לכן קבע על הנסים בברכת הודאה. וכטעם שנתבאר לעיל בתחלת הברכה:

ועל הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד. ככתוב ואכלת ושבעת וברכת *) את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך: ברוך אתה יי על הארץ ועל המזון:

ועל הכל. ע"ל בברכה ועל כולם. תמיד לעולם ועד. ע"ש: את. לרבות. מפורש לעיל כמה פעמים. ולכן בכאן תמזוג הכוס במים. גם סמכו מכאן לברכת אורח: על הארץ ועל המזון. ארץ דמסקא מזון:

רחם

*) מזג הכוס במים

רחם יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך. ועל מלכות בית דוד משיחך. ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו [יפסיק מעט] אלהינו אבינו רענו [אפי' בשבת וי"א לומר בשבת רוענו] זוננו פרנסנו כלכלנו והרויחנו והרוח לנו יי אלהינו מהרה מכל צרותינו. ונא אל תצריכנו יי אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד:

רחם. גם ברכה זו אינה פותחת בברוך. משעם שאמר לעיל. בברכה ז' ים ע"ז תיבות כמש"ל. סימן ופלך ע"ז ימשול בם. לפי שהיא רומזת במלכות בית דוד כנ"ל. אדנ"י וי"ב אותיות המילוי גי' ע"ז. וממנו יצא מתוק (כבר נתבאר לעיל בכמה דרכים. גם הוא קומת הידוע. אלא קומתה דמתה לתמ"ד. עוד היא ח"ק (מן החיים) מן הארץ עד השמים. פי"ז נמתקת) מדנ"ש. הוא סלחם. לחם גי' ע"ז עם התיבה. ואמן שעונין אחריה משלים המנין: ישראל ירושלים ציון. שמות הללו כבר נתבאר לעיל כמה פעמים. וכן אמר כנויים והוארים מורגלים. שלם נתפרשו פעמים רבות. לכן לא נצרך לבארם כאן ע"ד הסוד. והיודע זה המשכיל ויזכרהו. לא יקשה לו כלום במ"ש כאן. לבקש רחמים על דברים חרבים ובטלים לפי הנראה. ביחוד מ"ש על הבית כו' כמו זר נחשב לפי פשוטו. כי לא שייך לרחם על דבר חלף ועבר ואיננו. וא"ת שהיא תפלה על בנינו. אין זה במשמע הלשון. אבל בדרך האמת הכל מיושב ומובן בטוב. כי באמת לא בטלו דברים הללו כל עיקר. אף אם עברה צורתן לענין הגשמי. מ"מ במציאותן שבעולמי האמתי. הן עומדים ברום עולם. לפיכך קדושתן אף כשהן שוממין לעינינו. ולכן מובטחים אנו שיחזרו לנו באחרית הימים. ע"כ אין אנו צריכין כאן לבקשת הרחמים. אלא שיתגלו ויופיעו אורותיהם לעיני כל העמים: אלהינו. כתר דידה. שכן בא"ת ב"ש עולה כתר הו"ו (וכתרך גדול מכתרם): אבינו. עם האותיות גי' חכמה עם התיבה: רענו. לשון בקשה. עמו"כ: רענו. בבינה. כי היא רועה דעה. הבן. וגי' [רע"ה הוא] רבוע אלהים [א אל אלה אלהי אלהים] והגופו בקודמות [אכדס"ס] דמגה דיינין מתערין: זוננו. כבר נתבאר לעיל כיצד זן שהוא בחסד: פרנסנו. (מל' ארמי. בר פרנסא. והז"ל שמשו בו הרבה) בגבורה. פרנס"ה. תמן פ"ר דינין. תמן נ' (המשפעת בה) דמגה מתערין. ותמן ס"ה. היא המקבלת ממנה: כלכלנו. בת"ת. כל. הוא יסוד כנודע. כל כל ב' פעמים הוא ת"ת. דכיב ויכלכל יוסף. הוא סוף מסך הו"ו. לכן הוא כפול במלואו ומכופל בעצמו. גם כלכלה עם התיבה גי' ק"ו. ות"ת הוא קו האמצעי בלי ספק. כמבואר אצלי יפה במקומו בס"ד: והרויחנו. בנצח. רוח הדרום. והרוח. בהוד רוח לפונים. לכן בה מפרש מכל צרותינו. כי שם מצאו מקום להתפש. בהוד נהפך לדוה כמש"ל. כי נגע בכף ירך יעקב: אל תצריכנו. כי בך נמצא כל צרכנו. צר"ך. גי' י"ש. אך יש פרי לצדיק. ש"י עולמות: מתנת ב"ו. שהיא מעשה והרפאה מרובה. לא ולמד מיונה: (הלואתם. ג' קמצים. עט"ה): כי אם לידך. היא מלכות כנודע. והארה בד' הוארים (רמוזת בה ד' האמהות. המשכיל יבין) ועמה היא ה' (וכן נורתה. ד' ונקודה) כי רביעית היא במספר אותיות השם. והיא עצמה ה"א (כימנך. הוא השי' שנתבאר לעיל על מ"ש בכוס של ברכה. אין לנו פתח אלא ד' שכן ה') הרי כאן קומה שלמה: שלא נבוש. בעוה"ז. שכיון שאדם נצרך לבריות. פניו משתנות (ומאן דאכיל דלאו דיליה. בהית לאסתכולי ביה): ולא נכלם. לעוה"ב. שלא נהיה בכלל לוה רשע ולא ישלם. והכלימה קשה מן הבושה. ועד כאן השלמו תיבותיה במספר שם אדנות. לכן כאן קבעו נוסח רצה לשבת. רצה ריח תפוחי זהב במשכיות כסף. והכם בעין שלך. כי מספר תיבות זה הנוכח. הם כמנין כלה (כ"ה מלא. גי' יב"ק. וגי' י"א. בהכלאת עולים שכינה) היא שבת המלכה שכלולה בכל. והוא שם אדני כידוע. גם קבעו כאן יעלה ויבוא שהוא בבינה (כמ"ש בס"ד שם בתפלה) משם קבלתה:

לשבת רצה והחליצנו יי אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבת בו ולנוח בו באהבה כמצות רצונך וברצונך הניח לנו יי אלהינו שלא

רצה. ג' רצונות חכרו כנגד אלו. כי ביום שבת קודם מתגלה רעוא דרעוין יסוד דעתיק רצון הרצונות:

וה אב לטון, והייחד כאן לעצמו ובלי כינוי. והבן: והחליצנו. זרזנו. מלשון חלוץ חושים. או לשון מנוחה. כך אמרו עיקרא רבה [פל"ד] וכן טלל דשון עגם. מן ועצמותיך יחליץ שהיא מעולה שבברכות. והכל קרוב בענין: במצותיך. פי' מצותיך. וכן כי"ת ובמצות. שזכות המצות בכלל ומצות שבת בפרט. יגן עלינו שנוכל לקיים מצות שבת כראוי. כי יום כו' לפניך לשבת בו. היא הראיה על פרשת גדולתו וקדושתו בשביתה שהרי מצא חן לפניך לשבות בו מברכתיו אשר בעצמך ובכבודך כבר שמרת השבת. וקיימת מצות מנוחתו תחלה. כמו שהיא מצות רצונך עלינו. לפיכך

תְּהֵא צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהַרְאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בלשון היה לנו. מנוחה שמהיה ביום המנוחה היה: וגאלנו. כי אז ודאי תהיה שמחה שלמה. בבואנו אל המנוחה והנחלה. משא"כ כל עוד שאנחנו יגעים בעבודה הגלות. לא זאת המנוחה:

בר"ח ויו"ט ותוה"מ ור"ה אומר יעלה ויבא (ובשבת אומר אחר רצה) אך לא יאמר מלך רק כי אל חנון ורחום אתה. (ובר"ה אומר מלך):

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: לפסח חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה: לשבועות חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה: לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. לשמ"ע וש"ת שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה: בר"ה הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל (לר"ה מֶלֶךְ) חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם בְּרַחֲמִים. אָמֵן:

עיר הקודש. נחמיה יא: בונה. הווה. כי הוא בונה אותה תדיר עד שיושלם בנינה אז יצמיח קרן לדוד: ירושלים ברחמים. כן הנוסח הנכון: אמן. העמדנו באותיות גדולות. לידע שאינה מעיקר הנוסח. ולהודיע שעונה אותה אחר ברכת עצמו:

שעה ולא הזכיר של שבת (בסעודת הלילה והיום. אבל בג'. אומר בלי חתימה) אומר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר נתן שבתות למנוחה. לעמו ישראל באהבה לאות ולברית: ברוך אתה יי. מקדש השבת:

ואם טעה ולא הזכיר של יו"ט. אומר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר נתן ימים טובים לישראל. לששון ולשמחה. את יום חג לפסח המצות לשבועות השבועות לר"ה יום הזכרון לתולה שאוכל ביום הכפורים יום הכפורים אלא תוהם. לסוכות הסוכות לשמ"ע וש"ת יום שמיני חג העצרת. הזה: ברוך אתה יי מקדש ישראל והזמנים: ואם חל יו"ט בשבת. אומר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר נתן שבתות למנוחה. לעמו ישראל באהבה לאות ולברית. וימים טובים לששון ולשמחה את ט': ברוך אתה יי מקדש השבת. וישראל והזמנים:

טעה ולא הזכיר של ר"ח בין ביום בין בלילה. אומר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שנתן ראשי חדשים. לעמו ישראל לזכרון:

טעה ולא הזכיר של שבת כשחל בו ר"ח ונזכר קודס שפתח בהטוב. אומר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר נתן שבתות למנוחה. לעמו ישראל באהבה. וראשי חדשים לזכרון: ברוך אתה יי. מקדש השבת וי"א וישראל וראשי חדשים:

טעה ולא הזכיר בו ר"ח בלבד ונזכר קודם שפתח. אומר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שנתן שבתות למנוחה. לעמו ישראל באהבה. וראשי חדשים לזכרון:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל.

האל. כן הנוסח הנכון עמו"ק. וכל לשון ברכה ע לנסתר. כענין ברכה ראשונה כמו שכתוב שם. והא מפני שנתקנה ונכללה מכאן. להחזירה ליוסף ולחברה בראשונה (בסוד נעוץ סופן בתחלתן) ופותחין ועוקרין אותה. מאן פותח אחת שפתחה אחת דכתיב תתן אמת. פותח גימטריא יעקב. עם ד' אותיות. וגי' מקום. ועכשיו בעו"ה ימים רבים לישראל אין אמת (בעלמא דשיקרא) ואין תורה. השליך משמים ארץ תפארת: אבינו כו'. כאן נכרתה קומה שלמה. המשכיל יבין מדעתו. ודעת לנבון נקל: אדירנו. כאן נרמז בר"ה רוב שם אב"ג ית"ץ. והב' אותיות אחרונות תולתו. שאי'

בבית אבל אומר המלך החי. הטוב והמטיב. אל אמת. דיין אמת. שופט בצדק. לוקח במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו. כי כל דרכיו משפט. ואנחנו עמו ועבדיו. ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו. גודר פרצות בישראל. הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל כל עמו ישראל לחיים ולשלום:

(אֵל שַׁ) בְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב לָנוּ. הוּא מֵטִיב לָנוּ. הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ. הוּא גוֹמְלֵנוּ. הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח הַצָּלָה וְהַצְלָחָה בְּרָכָה וִישׁוּעָה נֶחָמָה פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ: [השומע אומר אמן] הָרַחֲמָן. הוּא יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן. הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן. הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד [ויגיס כתולם]: הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁבּוֹר עוֹל גּוֹיִם מֵעַל צַוָּארֵנוּ. וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בְּבַיִת זֶה. וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ (מִ) עָלָיו [בסעודה גדולה ושלחנות הרבה ואין מכוסין במפה א'. אומר שלחנות האלו שאכלנו עליהם]: הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב. וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

אורח מברך

הרחמן. הוא יברך את בעל הבית הזה ואשתו ובניו ואת כל אשר לו. יהירצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא. ויצלח מאד בכל נכסיו. ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים וקרובים לעיר. ואל ישלוט שטן לא במעשה ידיו ולא במעשה ידינו. ואל יזדקר לא לפניו ולא לפנינו. שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון. מעתה ועד עולם:

שהן מורות על ההתחלה והאחרון כידוע. אמנם שם מ"ב כולו מובלע בנעימה בנוסח זה. דוק ותמצא. וזה מפני שעל ידו היא שעלתה הבירורין כנודע ונכנסה שיר על הלה: אדירנו בוראנו יוצרנו. עולמות אצילה בריאה יצירה. ועשיה נרמזה ע"י צירוף אלו תיבת רועה עם ב' אותיות ראשונות דישראל: רועה. יעקב רועה צאן. רועה ישראל. יוסף רועה את אחיו בצאן (קדשים. הם ישראל) כי בן זקונים הוא לו. שאיקונין שלו דומה לאביו. המשכיל יבין. מכאן ואילך. הכל מבואר למבין מדעתו: המלך החי וקים סימנא. דוד מלך ישראל חי וקים. דו"ק. עמש"ל בס"ד אצל ברכת הלבנה: הטוב והמטיב. כל דעבד קב"ה לטב עבד. האמת הוא כונת החיים האמתים: אל אמת דיין אמת שופט. הרי ב"ד של מעלה קבוע. ב"ד נוטה לרחמים: בצדק. שליט המשפט: לוקח במשפט. כלל ברחמים. ככתוב. ישרי ה' אך במשפט. על כן אין פקפוק בעולם על נוסח זה. כי ישר הוא דלא כבה"נ בתחילת כבודו. ומספר תיבות נוסח זה כמנין ד"ם שהוא רבוע

אהיה. י' פעמים ג' מ"ת בהסתלק אל"ף דאדם. שהיא היותו. כמש"ל בס"ד בספ' פ' שירה וברמז המסורת. יע"ש לכן עליו אין להוסיף. וממנו אין לגרוע. גם על מקומו בא בשלום כראוי לו. וכ"מ מדברי הרמב"ן בתורת האדם ומלשון רבינו סעדיה גאון וש"פ. לפיכך ממקומו לא ימיש ולא יזוע: ולרוח. עד כאן נמשך הלשון למעלה. מחובר ליגמלנו. ומכאן ואילך מוסב למטה. ונקשר אל. אל יחסרנו: סלה. מתחיל לחזור ולפרש קומה שלמה. ישמע חכם ויוסף דעת ויבין בחכמה: וכל טוב. הואר [שם תואר הוא פלס המאושר במקרה. כמו חכם שמאושר במקרה החכמה. וכן וכל טוב. בנה"ה מהואר בטוב] עה"ש. טוב הואר [מהואר בטוב] כן זה. והמתואר בו בכה [כמנהג שם דבר הנגזר מפעל. שהסר והשמע מכח הפעל כמו וברוב יועצים תקום. פי' עצה]: ומכל טוב. במלאפו"ס שם. כמו טוב הארץ. וע"ש [ולא בהול"ס כרז"ה]: אל יחסרנו. כאן נשלם עיקר נוסח בה"מ והיא ס"ג תי' בחי' מלכין דמיהו. בסוד כולו סג. כנודע. וזה מכוון למש"ל. מי שהעיד על אמ"ה ז"ל שהניח כאן הכוס מידו. שקר ענה. אדרבה היה נוטע על המניחין הכוס מידיהם: פי' אחר שסיימו בה"מ קודם ששתו ממנו: שלא יבוש כו'. עמש"ל בברכת בונה ירושלים: בכל נכסיו. מטלטלין ונכסים: נכסיו. קרקעות. וקרובים לעיר. שיוכל לראותן בעה"ב תמיד ולדעת מה הן צריכין: אל יזדקר. לא יפול ויתגלגל. כמו מקרין בבת ראש. כדי שיזדקר גדי. ענין נפילה וגלגול. והוא לשון מושאל בכאן. כלומר. לא ימצא לפניו ולא ועון: הרהור חטא מחמת שמחה וקנאת האכילה ושתיה. כמו שעושין לשחוק להם ויין ישמח חיים (קהלת י"ט)

הָרַחֲמָן . הוּא יְבָרֵךְ (אֶת אָבִי מוֹרִי בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה . וְאֶת אִמִּי מוֹרָתִי בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה . אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם) אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב . בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל [נ"א אַבְרָהָם בַּכֹּל . יִצְחָק מִכֹּל . יַעֲקֹב כֹּל] כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ [כשהרבה בבית יאמר בְּנֵי בְרִית] כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה . וְנֹאמַר [אם אחרים עמו. יאמר וְאִמְרוּ] אָמֵן :

שהוא יקנו . ... מרגילין את האדם ... ובשוב . ... לאכול בשמחה ויקומו לצחק . לכן ביותר התפלה צריכה כאן. ביחוד לאורח הבא . שעושין לו משתה ושמחה וסעודת מריעות . יש לחוש שלא תבא ממנו תקלה חלילה . שלא תהפך הברכה לקללה. כי אין השטן קופץ על האדם אלא מתוך רבוי אכילה ושתיה. כמו שמעידים כתובים רבים . והרחמן למבעי על רזא דנא. שלא יזדמן ולא יסובב לשום אפי' הרהור . כי הרהורי עבירה קשין מעבירה. זה מחמת שמחשב איך להטות. ומגרה יצה"ר בעצמו. הרי עון כפול בידו. בפרטות ע"י כשהוא יצה"ר של שעת סעודה הבוער ביין. שהוא מוכן לצאת לפועל מיד במקרה מחשבה קלה. ואז כאש בנעורת. הלכך הרהור בעלמא נחשב לו לחטא בפועל מחשב עליו מצטרף למעשה אחר שיצא לפועל ומן החטא הקל נעשה עבירה. כאלו חטא במחשבתו ועבר ברצון והו"ז עון מזיד בידו . ביחוד בת"ח ששגגות נעשות לו כזדונות . הרי מבואר הטעם כל צרכו . שאין בו מלה לבטלה . ולא לחנם יסדוהו רז"ל [ברכות מו] שהמיהא עלינו האחרונים . שסקלנו בו והשלכנוהו אחרי גוום . וכן לא יעשה וראה איך דקדקו בו . כי מתחלה לא היו בו רק י"ב תיבות . כי סודו הוא בי"ב . אח"כ הוסיף בו ר' עד מ"ה תי' . לדבקו במקורו . ואנכי שעמדתיו על כ"ח. לא לשנות מן המנהג . ואין חטא בהוס' . ואולי בתלמוד שם שקולר . ובזה הוא עולה למספר חן . כפי מה שנהגה בחן ובחסד . וכן סוף זן עם התיבה: ברכה שלמה . כנ"ל . פעו"א:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ (עָלָיו וְ) עָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת [ידנים הא' . ולהשל"ה ז"ע. אומר מֵעִם] יהוה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ . וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם :

לשבת הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים :

לר"ח הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה :

אם שכח לומר יעלה ויבא בבונה ירושלים . אומר כאן . וכן הדין בעל הניסים:

ליו"ט הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב :

לר"ה הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה :

לסכות הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת :

הָרַחֲמָן . הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא . מַגְדִּיל (בר"ח [ובחוה"מ] ושבת ויו"ט . אומרים מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ . וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ . לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם : עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו . הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל . וְאִמְרוּ אָמֵן :

יִרְאוּ [וי"א יְראוּ . פי' בשו"א וכרים במלאפו"ם וכא' מעלם] אֶת יהוה קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יהוה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב : הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן : בָּרוּךְ

ילמדו . קל . פעו"א [הי' בחיר"ק ול' מ' בשואין . שהוא מבין הקלי זיי אלין לערק. ולא בשו"א שת"ה שו"א שהוא שעל יוצא זיי אלין מאכין למרק אין אגדערין]: משמרת . ע"ש : למשמרת שלום . מפני שבהיכל זכות יש שני בתי דינין . הללו מיימינין והללו משמאילין כמש"ל בברכת המאורות . לפיכך אנו מבקשין להשום כב"ף והגהה כדברי המכריע במשמרתו . שהוא עושה אמת ורודף שלום לעולם . בכן ונשא ברכה: שאת . יותך האל"ף יפה: עושה שלום. כל הברכות חותמין בשלום . בי"ח והי' דתפלה , ושל ק"ש שבת בערבית . עיין דקדוק רבה ספ"ס. ובחתימת התפלה . כ"ש שצ"ל בסיום ברכות הכוס של ברכה . שאין כלי מחזיק ברכה אלא השלום. כמ"ש בסוף המשניות:

הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יהוה מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יהוה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

דיני כוס של ברכה

יד ט. ברכת היין

(א) אחר שסיים בה"מ. מברך (עמו"ק סי' קצ"ז) ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. בורא פרי הגפן [קג]: ב) ושותה פיד השיעור הנ"ל בבת אחת. אם אפשר לו: (ג) ולא יפסיק בין ברכה לשתיה לשהות. אפי' בשתיקה כדי שאילת שלום תלמיד לרב: (ד) ואם הפסיק יותר מזה השיעור או שם נתייאש בשיחה שאינה מענין השתיה או נשפך היין והביאו לו יין אחר. צריך לחזור ולברך: (ה) ובין התחלת שתיה לסופה. לא ישהה יותר מכדי שתיית רביעית. ואם שהה בה כדי אכילת פרס. לא עלתה לו. ואינה מצטרפת לברך עליה ברכה אחרונה: (ו) המברך יכוין להוציא כל השומעים. והם יכוונו לצאת בברכתו: (ז) אח"כ יטעמו המסובין מכוס של ברכה. אם הם זקוקים לכוס. שמן מכוסו לכוס ריקן שלפניהם. ולא יטעמו עד שיטעום הוא תחלה [שם]: (ח) אבל אם אינן זקוקים לכוס. יכולין לברך בפה"ג בע"ע ולטעום קודם. מיד אחר סיום בה"מ [שם]: (ט) וכתבתי בחבורי שאפילו אין כוסותיהן פגומין. צריך לתת לכוסן. אבל מעלה להפסיק בשיחה בין הברכה לשתיה (דלא כט"ז. אלא הכי עבידנא). אם כוסות המסובין שלמין. אני שופך תחלה מעט מכוסן לכוס של ברכה בכדי שיהיו ממנו תחלה. לתקן פגימתו (ואף זה לא היה מעולם. רק עכשיו) אח"כ אני שופך ממנו לכוסן לזכות בטעימת הכוס של המברך. שבו שבטה הברכה. ואנ"ל אם הן פגומין. והנהגים כט"ז אף בשבוכות המסובין שלמין. מעידים על עצמן שאינם ס"ח. עמו"ק: (י) שיעור שתיה דכוס ברכה. לכתחלה צריך רביעית שלם. ובדיעבד סגי ברוב רביעית (עמו"ק סי' קצ"ז וסי' ר"ו) דהיינו מלא לוגמיו לאדם בינוני ובגדול כפיק לוגמא דידיה. מיהא טפי מרביעית לא צריך שום אדם: (יא) אם המברך אינו רוצה לשתות. ישתה אחד מהמסובין השיעור. ואין שתיית שנים ויותר מצטרפת לשיעור וי"א שמצטרפת [שם]: (יב) לכן לכתחלה ודאי צריך המברך לשתות השיעור. ואעפ"כ מצוה שיטעמו כולן. והיכא דלא אפשר. שתיית כולן מצטרפת: (יג) אבל שתייה שאין חובת ברכה אחרונה עליה. עד שישתה א' מהן לפחות שיעור כזית. וכמבואר לעיל. עמו"ק. והוא יברך ברכה אחרונה: (יד ולדידי. אם אין המברך רוצה לשתות מכוס של ברכה אסור ליתנו לו לברך עליו והשגתי על הש"ע בזה. יע"ש: (טו) ואנ"ל אם הוא מיד שאסור לו ליטול הכוס לברך. ויש בו איסור מוסף. דלא כמ"א. ותמהתי על המ"ה ז"ל שלא השיג עליו בספרו סי' קפ"ח. עמו"ק: (טז) אם טעה וברך בפה"ע על היין יצא. ע"ש:

יד י ברכה אחרונה שעל היין

(א) אחר ששתה כוס של בה"מ. מברך (עמו"ק סי' קצ"ז) אחריו (וצריך לברך כמו כן מיושב) ברכה א' מעין שלש: (ב) בימי חז"ל. היו מביאין המוגמר אחר סעודה. ואותו שזכה בכוס זכה בו. ושבח את האחרים. עלה"ש ומו"ק. ולא ראיתי להאריך בזה. אחר שאינו הוגה. שמחתינו ערבה. הינו טובה: (ג) צריך לנהוג כבוד השלחן סודו מבואר. שס"ה לפיו. עליו ג' ככרות לחם. שעל ידיהן זכה שאול למלוכה. שנתנו לו מכל שתי הלחם) שדומה למזבח והאוכל לקרבן. והאוכל לכהן שעובד. כדלעיל) לכסותו ולהעלימו כמ"ש בזוהר. ושלא לעשות עליו דבר מגונה: (ד מה יפה ומה נעים חלקם של המזומנין. שזוכין להתקן בתוספתו שמתברך בשבע ברכות. ולא עוד אלא שבן יהרות עליהן. כמעט שהן כפולות. לכן מצוה גדולה היא לזמן אחרים: (ה. סליקו להו הלכות סעודה בהמ"ז. ובכאן תמה עבודת העבד העברי (היוצא בשם אלה) הקורא אל האלהים. ובשלמה סוד הספירות קודש לה' בכתר רחם. והמו נשלמו בם מעלות לכהן גדול. שם הגה אשב ה' ושבע (אל תקרי אלא ושבע). לאכול לשובע. ליושבים לפני ה' יושיה) תחות נפשו. אסריך אם זכית

ועלית לשבת עליו. כי חשב לנחום. ערוך השלחן. השבע מטיבי ומתגדלים אותו: ו וזהו מה שמציין לב ר בי. לגלות אדרי סעודה הטהורה. כמה שתלמוהו הברחי דעת ... גם ... ברורה. והגהתי מה שהי"ג כל כך למזכירו נתבור זה ודרכה בזקן: (ז) ולפי שראיתי שהוא מקטע גדול בתורה. מקרא מועט והלכות מרובות כהררים התלויים בשערה. יש בכן עומק רב ואין ראש ידיע כי שרבין רבים ומספרים לעצמים והרות רבוה מאד. וכן דרך העולם החכמה ורחבה מני ים. שרבים מתפשטים לאין חקר. ודבר ה' יקר. ע"כ לא חששתי ליגיעה רבה ולהאריך העיון כפי מה שראיתי טרדותי ומעמדי (לע"ע) על רגל אחד נשען אחר הברכה. ורגל הי' עומד על ההורס ועל העבודה הקשה. מנחלת הדפוס הכבדה. והגהה רבת הטורח ופועליו גדולי הטרחה בכדי הכין. מהיר השכל ומפקח הנב הטוס. עד שגדל כמותו והיה לספר שבב שתים. כי ... תמצא לה עיל לעצמי ולזכות לאחרים עמי להשיב נר הזכרון. ... והכביר מוקש שבלבו: נסקל מסה התפוש להורות נבוכים. לבקר המכיריות והולכתי עברים בנתיבות לא ידעו ובדרכים: (ח) ובכן נבלמו י' היודות מבננות זכב מוסבות. ונגמרה המדרגה השביה דינה קשיא ורפיא כן ולאו ורפיא ר"ל המתייב והגמגע והמסופק) בידיה נמצאו אבני גזית כזויות מחוטבות. אחוה תהיה כאורח הטוב. לומר כי מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי. ולא הבעט בברכתי אבר הוכאת לך להתאך ולטובתך ברכות שטובה מימי מטעמים. ומעדני מלך מגדים חדשים עם ישנים אספתים מפרדסות סבותי הקדומה. וקבלתים מירכתי ארץ ערביה המוכלחת וסוריה המסובכת וממיסופוטמיא. מגנות עלי נהר היורד מהר הלבנון. שעומד על ים התמה. פריה למאכל כחמדים לפסכל בריכוים לא תקון נפש היפה. ועליהם לתרופה: (ט) ואני ערב בדבר שלא תקלקל אצטומכתך בהם אם בטנך ומעיך המלא מפה לפה. שאין בהם דבר קשה העכול. רק שזוכר מלהכניס לבטנך דברים זריכים לשמן השרפי. המפסידים האצטומכא הבריאה. ומ...יתים התפינה הרטיה. לומר על מתוק מר ומר מתוק: (י) לא תירא לעלות על מזבחי (מזבח בעל י' שתחיו). הוא השולחן. במעלות שם וזרת. ועשית לו מסגרת. נהוליה ממסגר אסי"ר: יא) אל תלחם לחם רע עין. אכול ושתה יאמר לך ולבו כל עמך. שמעו אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם. וכוו מימי הנחמים ושמחו לבכם. ואמרו ברוך שהכל ברא לכבודו ולהללו. שאכלנו ושתינו משלו. וגדול כח המאריך על שולחנו. שהוא בטוח שלא יארע לו דבר הקלה בסעודה. ומעידני עלי שכל הימים שעסקתי בו. לא בא במחשבתי דבר הרהור רע. לא נטתי מרוב התבלין שאכלתי. ומעירוב רוב מטעמים שטעמתי לא נתבטלה תפלתי. ומיינות חזקים ששתיתי לא נתבלבלה דעתי. וממגדנות שונות לא כהתה בריאותי. אף אם תם כחי קצת בעמל שעמלתי. אעפ"כ מדשן עצמותי ומוח שוקתי. וכח החלפתי בכח האכילה הזאת ועדיין לא שבעתי. ונפשי שוקקה היום ורקה כאלו לא המודות מאכל תאוה לא טעמתי. כי לאכול לשבוע כעת לא זכיתי. מחמת שהיה הדבר נחוץ ובהול מפני הפועל שעומד עלי לאמר כלה מעשיך דבר יום ביומו. ולא הניחני לערוך השולחן בנחת בהמתנה כראוי בעומק הלכה ללין. ולתקן הקערות כל הצריך להם במלח והבלין. כי היתה המלאכה כבדה עלי מאד. אפילו רק להביא ההלכות הערוכות במסורת הסדר המהודר. כי הבלבול גם בספר הש"ע רב מאד. וטורח גדול היה לי לקבץ נדחי חידושי עצמי שכתבתי בחבורי המפוזרים אחד הנה ואחד הנה על סדר הטור והב"י. להעמידן בסדר אחר שיקר אבר יקר.זי מעליון לפי משפט החלוקה הראויה איש על מקומו. וכ"ש שלא יכולתי להעביר עיוני מחדש. וגם על ספרים אחרים המדברים בהלכות אלו. רק במה שכתוב לפני מאז. נסתפקתי בהכרתי בלבד: (יב) ואני הנני יגעתי יותר מיגיעות שיגע אדם הראשון עד שמצא לחם לאכול. כי לא הוצרך לאפות ולאפה. והנה מוצא הכל מזומן לפניך ומונח לפיך ללי לא נא. ואתה שמעיין אם עשיר אתה. ואיך צריך לאכול בלחמי ולשתות ביין מסכתי.

על פני שיק לרכ כי (ורעה כשל אחרים) שאלרכתי בסעודתי (כחבורי אוכלין כדמפרשי דמו) דלמא אתי עמ' דכותי ואכיל מיניה. ובגל עניים אל מניחה מלאתי. כחיה בעלמא קנה. כל דכפין ליתי ויכול בישרא נפישא. אפתורא דדהבא ולאתי חמרא טובא וליתיב אהנפקא דשאגא וכורסא דשינא. למיסק בשית דרגי מכרג"א דליבני אגת מלבן לאתי מסקא בבינא. ערי לכל מאן דבעי ליהוי ממינא. עלה יעלה ויכל יוכל כל איש נגש והוא נענה. שלהוא אחר גרונו (כמ"ש בב"ר [פ' לד] על יעקב אבינו עליו השלום) לכבד קונו ממה שתגנו. והוא בשירי בטנו: (יג) אבן אין עסקי עם חולים שבעדר לא נפסד חום שטעם שלהם. שמה לא יקרבו אל שולחני. לא יאכלו בלחמי ודגני. ולא ישתו אלבי מימי ויינו. כי יזיק לבם בודאי. לא יכשר לבהמות מאכל בשר. ולסוסים ולתמורים לא אכשר. אכשוסין שערי מגרי דחמרי. ואם יעלה תמור בסולם. יעלה בשם המדרגות כולם:

מדרגה ז קתדרא. לדרוש בסעודת לויתן. ושיר משובה תרוזי

(א) ועתה שוכים לברך על כוס יין המשומר. נברך ג"כ על המוגמר. שמכינין לאחר סעודה. שמן וקטורת ישמח לב. ולדרוש מעט בסעודת לויתן העתידה. בכבר למזתיה כאיזה מקומות בחבור זה. ביחוד בפי' פ' שירה. ועיין במעמד ליום השישי. שכתבתי מה שכרתוני מן השמים. שהיא תהיה בסוף ימי המשיח. בדמיון הבילת אפיקומן שנאכל על השבע. אחר כך יכנסו הקרואים אל גינת ביתן מלכו של עולם ועטרותיהם בראשיהם ויהנו מזיו השכינה. ואין עוד אכילה ושתיה. ולא אמינא לה בהלכתא בלא טעמא. על כן אדרש כאן קצת הכתוב שם. כי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר: (ב) ואגיע תחלה מה שיש לדקדק בדברי חז"ל שאמרו בפ"ק דמועד קטן. אין שמחה אלא באכילה ושתיה. ויקשה הלא יש שמחות אחרות כמו כן. כי כתוב שמחה לצדיק עשות משפט. וכתוב לאחר אומר שמחה לאיש במענה פיו. וכהי חז"ל אמרו [שבת קנב] שמחת לב אשה. והשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה ולאמרי איכשי. אין שמחה כשמחת הגרון ואיך יהיו דבריהם סותרין זה את זה. אבל המשכיל יבין בכל אלה השמחות דבר אחד מתם הן. ובכנסות בכוס שמחת אכילה ושתיה. ע"ד המושכל שהודעתיך. כי זה כל פרי האכילה לבבר גם מת העשוקות ביד הקליפות. לכן אין בעה"ז שום דבר מאכל בלי קליפה מסביב. והוא כ"מת שומר לפרי. שלא יתערב הרע בתוכו ויגבר עליו מאד. לכך נעשים לו חומה ומחיצה ממנו בפניו. והוא להבלית טוב בודאי. עם שמ"מ כבר נתערב בתוכיותו ג"כ חלק מהרע דק דק מהמת קלקול העולם בכלל. שהוצרכו היסודות להתמזג ולהתרכב בעכירות ועפריות מרובה. הגובר מכל מקום בכל המאכלין ולפיכך אין דבר נברא בעולם השפל שאינו צריך לתקן. כמ"ש בב"ר [פ' נח] והולכך טועל באכילה ביחוד. כדי להפריש הברור מן הפסולת. זכרתי מן החומר. להחזירו לשרשו הקדוש. ואין נחת גדול מזה. אם כל מעשה תקנו של אדם בעולם הכליון הטוב בכל דבר פעולה בשמית. להראות כחו במלחמה הגדולה והכבדה המגלאה לפניו כאן. להעמידו על הבחינה והנכון אם יוכל עמוד. לנגח שונאו הרודף אחריו להסיתו להתאוות ולחמוד. על כן ודאי היא שמחה גדולה במע"ל (ועמש"ל בהקדמה) ואין חזק כאדם כדבר זה. שכולו מלא הדין. ובהגה לו לעזר או לנגדו. ואם ימשל בה הרי כאן ודאי שמחה שלמה. אם יגא ויגבר עליה כאיש גבורתו. דרכו לדכים יגרו בפנימה. ולהשפיע אותה. ומבואר במכתב אלהים הכתוב שמחה לאיש. ברזמו על שעבוד האבה לבעלה. שמחה ר"ת שבע מלאכות חייבת האשה לאיש, גם המלחמת מבוארות בו. ואין כאן מקומו להאריך הנה כל שמחות הללו דבר אחד הן. כולא חדא: (ג) ועפ"ז הדברים האמורים. תבין הסוד הגנוז במ"ש רז"ל לפעמים על החכמים שהפליגו באכילה ובשתיה ע"ז. כענין שאמרו [פסחים מ] בלוחה עשרה יכנס יוחנן תלמידו של פנחי וימלא כרסו מקדשי שמים. ומגיע [ברכות מד] בר"י וחבריו שאכלו פירות גינוסר דבר גוזמא מופלגת. זמשבע דלא טעם זיונא. ורמב"ם [ב"מ פד] דאכל שיתין ניפדא. ואביי דאכל שתין לעי ובעי למיכס לעא אבתרייהו. מ"ז לא היו רעבתנים (שהרי הם אמרו [ברכות נב] מלא כרסא זני ביהא) אבל היו מתוקנים תיקון גדול באכילתן. שהיו מבררין הטוב מן הרע שמעלין אותו. ודומין לכהן האוכל בקדשים ובעלים מתכפרים. והאוכל משולחן קודש. הוא יתכה לסעודת לויתן בלי ספק. בהוא התכלית

המקווה מהאכילה. כי כבר בטמת ביד האכילה. וידעת שהאלהים לבספיד מלומי הקדושה. ואז תבין ינהלת ה'. מה טעם שהוף שרק כלין כגזרת אכילה. וכן ההרב נקרא מאכלת ג"כ. לפי שמכין בהדיסם כוח המכלה ואוכל את הדינים. והוא סוד עקדת יצחק כמדע. וזה שמחה לצדיק. לדיקו של עולם. עבות משפט ידוע שהוא אוכל שלהם לא לין במשפט תפדה ושבי"ה בגדקה. לדקת הצדיק עליו תסיה. שמחה לדיק כי הזה נקם. שבע יפול לדיק וקם: (ד) ומכאן העמיק עוד לדעת ולהבין דבר מתוך דבר. במ"ש אין שמחה אלא באכילה ושתיה כנ"ל. כי על ידי כך גבר הימין. ימין ה' רוממה. ומעלה בירורין. ואחד (הטוב) יעלה מן הארץ וגואלם. וכן הקטורת מעלה הקטורים הבירורים ומשמחת. ומעביר הזוהמא. ולכן תמימים הגרדים. הוא מעין עולם הבא. שכלה הזוהמא והעבל הפסולת. ונבדל כל מותאם בגבם הע"ר ומתבטל. ויש כאן שמחה שלמה. שנאכל כל הרע ועבר ובטל מן העולם. לכן מן אז והלאה אין עוד אכילה ושתיה בעה"ב: שאין עוד רע נעורב נמגא. וחזר כל המלאות לטוב. לכן בודאי אין שם אכילה ושתיה: (ה) ולזה אמרו במדרש שהביאו בעלון הראשון. במרע"ה יהא סעודה ההיא ויהיה המבשל והשפילה. וזה אומם כי לפניו ילך דבר (ולכן בנתינת התורה נעשו חורין ממלאך המות) הם'. אשר התורה היא לו ס"מ (כמוש"ל בס"ד בפי' פ' שירה ובכרשת התורה) לכן בעת נתיתה שלא אחריה ליס ולהבוס (אחוון המות) וכן מלינו שעשה בעת נסילתה (שהיא פטירת מרע"ה, כמ"ש במדרש רבה), לפי שיודע שעל ידו יתבטל בודאי באחרית הימים ויבוא עד קצו: (ו) ולפיכך במדבר בזמן מתן תורה קודם שחטאו. היו כמלאכי השרת נזונין במן שנבלע באיברים שאין בו תערובת רע. ומסתפקין בו בלחם היורד מן השמים שעליון יחיה האדם. לא על הלחם מן הארץ לבדו. וכשהטעו וחזרו לקלקולן הראשון. לערבב השמחה ע"י ער"ב ר"ב שעלה עמהן המופכים מאד זה להוריד השפע הקדוש לתחתיות תהום. ואין מניחין להעלות הקדושה לשרשה. הכניסו בולמוס בסאות במעיהם. לאשותן זוללי בשר וסובאי יין המר מלא מסך ויגר מזה. כאשר לא שקטו ולא נחו מהתאוות תאוה במדבר. בשלו הראשון וחזו במתאוננים בקברות התאוה והמשים. ובעלם היתה כוונתם טובה. ורצו למלאות חסרונם ולהוציא חיל בלע הס"מ. אבל לא היו ראוין לכך מאחר שנמשכו אחר החומר והגבירוהו עליו. לא היה כחם יפה להעלות מיין מוקבין ממנו. וכדרך שאמרו כי נא כבשר (וכן עם הארץ) מדאגה מדבר שלא תגבר יד המתפעל. ויוסיף לחטוף למעול מעל. ע"כ לא התיר להם רק אכילת הגומח שאין סכנתו גדולה והועלתו קרובה: (ז) ולזה ראתה בחכמה האלהית להבריא האדם אל האכילה. לרדוף אחר קיומו בהשגת תמורת הניתך. כי ע"י התכה עולה הרוחניות המפחד בגומח ויתעלה. והגוף נחלם שאבד הדבר המקיים אותו. שאין קיום לגשם בלי רוח עליון השומרו. לכן בהכרח יצטרך להשיג די קיומו כל ימי עמידתו כאן. אשריו אם השלה אידים שמנים ממותים עולות מחים לה'. והוא הצדיק האוכל כל ימיו סעודת מלוה. ו ל מי שטרח כאן באכילה ושתיה לשם שמים והתחיל בעסק זה. אז בעת ההוא יצא הכרוז. מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו אל על יקראהו. ועם עדים יושיבוהו. להשב בם לפסוק בפעולת הסעודה התכליתית. נוגר אלהים יאכל פרים. וכל עמל אדם לפיהו. דייקא. דלא כתיב לפיו. והבן. וזהו סעודת הפקחים שזכרו רז"ל [שבת קנג] המזומנים לאותה סעודה: (ח) אבל שומין אוכלין ואינן שבעין. כעזי נפש לא ידעו שבעה. ומי עור כי אם הבוגדים בחושך אחר שרירות לבם הרע. הכלבים הרודפים אחר נבלת הגשם בסעודותיהם. ונלחמים על עצמותיה עד שפך דם עניהם. ואשר אכל ושבע ודשן ויבעט. ויגדל לבו לב רשעים כמעט. עיניו השע עסו מראות חמורים נעשו כקלות. וכל העולם דומה לפניו כמישור הורחות עקלקלות כבלונות. לבמהה מה זו עושה סכלות והוללות רעה רועה זנות יין ותירוש יקח לב. כל איבריו מתנגים חוטים. כסוסים מזוינים לאיש. ברע ממהרים. שבים ומשמחים לעבור על רצון קונם. לשחוק עושים לחם קול תלהמה במחנה כשים. תבין מרמה קבר פתוח גרונם. תן שהוא לשובה. ההלך בארץ לא מהם ולא מהמונם. קול ענות. קול עם ברעה. קול אויב הגובר ושמח עם לשחוק. יפער פיו לבלי חוק. לאסור את הנכבד ברשתו. ואוי לבעה"ב באורח מגרשו מביתו. אחר שאכל מפתו. וגדל אגלו לגבתו. להפר בריתו. ולדחפו ממחלת אחוזתו. בבית הרוחני נמשך אחר הגשם וישוב כולו חומר. והנפעל יתגבר על הפועל שנגד על אדוניו יתמרמר. רשע יראה וכעס שניו קהות לעתיד לבא בכר לשוניו ייעל עליהם

אליהם אמר כמה עבדי יאכלו ואתם תרעבו. כמה עבדי ישתו ואתם תצמאו. מאחר שגרמו להם העירוב יותר ועכרו התבית סגולות. מאמריו ימלו ישבו כל השעי ארץ. אשר אכלו שאר ועצמות שלא. ושקה מכאב לב ויללו. ואכלו אותם אשר כושר בשם ירום מטוב לב וישמחו. בישועות ה' אשר בו בעהו. ותהלה כל מלאכת הבסא שן [הוא כסא כבוד. של ל"ב שנים [כמות יעקב מיסוד אב"א]. ואבא הק' כבוד. כנגד ל"ב נתיבות חכמה. ואומה שהיא בינה שנקראת כסא. היא מרכבה לאבא. ונקראת כסא הכבוד] (גם הוא לאה ורחל השולחן. והוא בו גם שם השוטל הכל) [בשתלרף אותיות זהב [ר"ה א האלף טוה ג' ברכות המזון] לגמי. יעקב בן לבי. עולם ב"ן] גדול בשם מעלותיו שנות קדים. הוא השולחן הסדור לפני ה' הוא הכסא והיו לאחדים. והוא כמו כן כוס (ונקראת ג"כ כסא במע"ה כסא) של ברכה. ערוכה בכל ושמורה כהלכה. להרי מאחז פי כסא לא נעשה כן לכל ממלכה. הוא אכל ושתה וטוב לו משולחן גבוה זכה. ומטעמיו כתתי עולה למערכה. ויין כנסכים. ושיר מתורל ד"י (סורי) זכר נמלאכים:

הַמְבָרֵךְ עַל הַמּוּגְמָר . בְּכוֹס יַיִן הַמְשׁוּמָר . נָשָׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר

הֲלֹא תִקְרָא חָכְמָה. לַשְׁמִיעַ קוֹל בְּרָמָה. יוֹם בְּשׂוֹרָה וְנֶחָמָה. בַּבִּקְעָה וּבָהָר :
אֲלֵיכֶם אִישִׁים קְדוֹשִׁים. בְּנֵי חוֹרִין וְחָפְשִׁים . מִבֵּית עֲבָדִים קָשִׁים . וּמִבֵּית הַסֹּהַר :
שָׁבוּ אֲהוּבִים אַחִים. יְדִידִים שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים. לְכִסֵּא שֵׁן נְהִים . כִּבְרוֹשׁ תִּדְהָר :
וּשְׂבַעְתֶּם עַל שֻׁלְחָנִי. רֵאשִׁית דְּגָנִי וְשַׁמְנִי . צוּפֵי דִּבְשִׁי וּמְגָנִי . תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר :
שִׁמְעוּ וְאִכְלוּ טוֹב . וִהְיִיתֶם כְּגַן רָטוֹב . לֹא יֶחְסַר קוֹרְטוֹב . וְשָׁלוֹם כַּנָּהָר :
אִכְלוּ וּשְׁתוּ רֵעִים. רְווּ וְשִׁכְרוּ יוֹדְעִים. כְּחֵלֶב וָדֶשֶׁן שְׂבֵעִים. בְּלִי מוֹהַר :
סְעֻדַּת אֲצִילֵי זְבוּר. דַּעְתּוֹ לֹא יַעֲכוֹר. לֹא יָחוֹג כַּשִּׁכּוֹר. יָטֶה וְיִגָּהֵר :
לֹא יֹאכַל בּוֹסֶר . כְּאָדָם פּוֹרֵעַ מוּסָר. לְהַתִּיר כָּל אֱסָר. כְּסוּס יִדְהָר :
לֵץ אִישׁ מָדוֹן. עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן. יִמָּלֵא חֲנִית וְכִידוֹן. גָּאֶה וּמִתְיַהֵר :
לֹא יִקְרַב זָר. הָלוֹם וְלֹא אַכְזָר. כִּילַי רָע נִגְזָר. פּוֹחֵז וְנִמְהָר :
מַשְׁקֵה צָמָא יַחְסִיר . לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר. וּמְדַבֵּר רָע בַּסִּיר. אַשְׁרֵי הַנִּזְהָר :
חִבָּה לִסְעֻדַּת לִוְיָתָן. וְשׁוֹר בְּהֵמוֹת יְחִיתָן. וְזִיז שְׂדַי זִיוְתָן. וְיַיִן יִסְהַר :
הֵן צַדִּיק יְשׁוּלָם. כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם. יַזְהִיר כְּכוֹכָבִים בְּהִלָּם. כְּחֶרֶס וּכְסַהַר :
בָּרוּךְ אֵל עוֹלָם. מֵכִין לִבְרִיּוֹתָיו מַאֲכָלָם. וּבְטוּבוֹ מְחַיֶּה כּוּלָם. וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר :

דיני ברכות ארוסין ונשואין

(א) סעו. שהחתן והכלה מתענים ביום חופתם (וים להחמיר להשלים ג"כ) חוץ מחנוכה ופורים ואסרו חג וט"ו באב וט"ו בשבט ור"ח חוץ מר"ח ניסן) וכל חודש ניסן [הקצג]: (ב) מותר לעשות חופה בנדה (ומן ליזהר מלעשותה. ובטבילה ראשונה שקודם החופה לא תברך שהחיינו) ואסור להתיחד עמה קודם ביאה ראשונה. וצריך להודיעו שהיא נדה. ועיקר החופה הוי היחוד בחדר שאחר החופה. אפי' אם ראוי לביאה (שהיא נדה. או כ"א נכנסין ויוצאין שם) וצריך יחוד בחדר להחתן. והוי כהכניסה לביתו. ובזה קנאה: (ג) כלה בתולה בע"ש והכניסה לחדר מבע"י אפי' אינה ראויה לביאה: מותר לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת. ולא הוי קונה בשבת. אבל באלמנה צריך יחוד הראוי לביאה מבע"י ולכן יזהרו לעשות החופה בע"ש מבע"י גדול: (ד) החתן והכלה יתקדשו ויטהרו תשובה ביום החופה. ויפשפשו במעשיהם מיום היותם. ויחזרו בתשובה גדולה בשברון לב על העבר. ובקבלה והסכמה חזקה על להבא. לעבוד ה' באמת ותמים לב להיות קדוש וטהור. ויבקשו מה' מחילה וסליחה וכפרה. ואז מוחל להם כל עונותיהם:

תפלה לפני החופה

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו . ורחימו ודחילו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים . בשם כל ישראל. הריני מוכן לישא אשה בקדושין . לקיים מצות בוראנו יתברך ליקח אשה בכתובה וקדושין . וזו הכנה לקיים מצות פרו ורבו וכל מצות עשה ולא תעשה הנלוות ונמשכות מלקיחת אשה. והנה עשיתי הבא מידי. ואתה ברוב רחמיך. תטע אהבה ואחוה שלום ורעות בינינו. על דבר כבוד שמך . ותזכנו לקיים מצות פריה ורביה וכל המצות הנמשכות . ותברכנו מברכותיך . ותקיים בנו מקרא שכתוב . לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך. הריני מוכן לקדשה בטבעת זו כדת משה וישראל ולהיותינו תחת חופה בזמן שבע ברכות. וקודם להם ברכת אירוסין . וידענו כי כל פרט ופרט רבו סודותיו ורמזיו . ובשר אנחנו ולא בינת אדם לנו: ויהי רצון מלפניך יי או"א . שתקבל מעשי המצות והברכות האלו. כאלו כיוננו בכל הכוונות הראויות לכוין . ודרך כלל אנו מכוונים בכל . לתקן את שרש מצות אלו במקום עליון . לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. וברוב רחמיך תשמרנו מכל חטא . ויהיו כל מעשינו לשם שמים . ובפרט בשבעת ימי המשתה . ולא יארע לנו שום תקלה ושום מקרה רע . ותצילנו מיצר הרע. וחסד ה' מעולם. יהי עלינו סתרה צנה וסוחרה: ויהי נועם וגו':

יכינו לעשות חופה נאה בפרוכת בית הכנסת ותחת השמים ובמיני הלבנה . ובנשואי בתולה . תחוני העיר פורסין אחד על ראשה ומברכים אותה ואומרים אחותינו את היי לאלפי רבבה . והשושבינים מלבישים החתן הקיטל (לזכור יום המיתה וישוב לה') והאבות והקרובים לגשי עורה . מברכים החתן והכלה ומהללים שזווגם יעלה יפה . ומוליכין החתן (והשושבינות מוליכות הכלה אחריו . ופניה מכוסה) לתחת החופה . ועומד ופניו למזרח . והש"ץ מנגן . והשושבינים ואנשים חשובים הולכים לקראת הכלה . וכשהם קרוב לה חוזרים לחופה והשושבינות מביאין הכלה ומסבבין עמה את החתן ג"פ . והש"ץ מנגן ג"כ ומעמידין הכלה לימין החתן . והמסדר נוטל הכוס (של יין . וכשאין מצוי . יקח שכר או משקה אחר . וכשאין מצוי . אין מעכב) ומלדד יצלמו ופניו למזרח ומברך . והחתן והכלה יכוונו לצאת בברכת היין . וא"צ עשרה . והחתן מהמנין . וכ"ה בשבעה ברכות שתחת החופה ואחר בהמ"ז :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הָעֲרָיוֹת וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת לָנוּ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין :

שהחתן והכלה ישתו מהכוס . והמסדר יקח מיד בלי הפסק הטבעת (של החתן ממש . וכשהוא נער ואביו שם . ישאלנו אם משמו לשתן במתנה גמורה . ולא יהא בטבעת אבן . ולא יקדש במטבע . ובשעת הדחק שאין לו טבעת שהוא שלו לחלוטין . י"א שטוב יותר לקדש במטבע) לידו . ויברר ב' עדים (זולת החתומים בכתובה) כשרים (שאין קרובים זה לזה ולא לחתן וכלה או שאר פסול . ואומר לחתן וכלה שאלו לבד יהיו עדים) ומראה להם הטבעת שהוא שוה פרוטה . והחתן אומר . הנני באתי לקיים מצות קדושין כאשר צותה התורה . לשיקבה"ו על ידי ההוא טמיר ונעלם . ולוקח הטבעת בימין . והכלה פושטת האצבע שאצל אגודל בימין . ומשים הטבעת עליו ואומר . הרי את מקודשת לי בטבעת זו . כדת משה וישראל . ועונים מזל טוב (וילמדו החתן לומר בעצמו תבת לי . שהוא ע"ה . ואומרו המסדר בשפה רפה) והחתן משבר כוס זכוכית (אפי' שלם . זכר להורבן) וקורא הכתובה ומוסרה לכלה . והמסדר נוטל כוס שני (של יין . וכשאין מצוי . יקח שכר או משקה אחר . וכשאין מצוי . אין מעכב) ומברך (והחתן כלה יכוונו לצאת בברכת היין) ואחר בהמ"ז. מתחיל שהכל ברא :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר הָאָדָם :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ . וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה יוֹצֵר הָאָדָם :

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה . בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ :

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים . כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה : חָתָן וְכַלָּה . גִּילָה רִנָּה . דִּיצָה וְחֶדְוָה . אַהֲבָה וְאַחֲוָה . וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת . מְהֵרָה יהוה אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלָיִם . קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה . קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה . קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם . וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה :

(א) בברכת המזון כשמברך השבע ברכות . מברך כאן ברכת בורא פרי הגפן : (ב) הכלה לא תדליק נרות אחר החופה בברכה רק בע"ש :

דיני ברכות המזון לנשואין

(א) בבה"מ בבית חתן כל ז' . אומר נודה לשמך כו' ובה"מ על כוס א' . ועל כוס ב' שבע ברכות . שהכל ברא כו' . ואח"כ על כוס בא' כפה"ג : (ב) ביום הא' מהנשואין ובסעודה הא' שאחר החופה (בין בחור נשא בתולה . או אלמון אלמנה או בתולה) אומר שבעה ברכות : (ג) בחור שנשא בתולה או אלמנה או אלמון נשא בתולה ולא אכלו סעודה הא' ביום הנשואין רק ביום שאחריו . אומר שבעה ברכות . אבל כשאוכלין סעודה שניה באותו יום או כשאוכלין כל ז' . אי איכא פנים חדשות בכל סעודה אומר שבעה ברכות . ואם לאו אומר רק ברכת אשר ברא ששון (וא"צ עשרה . ובג' סגי . ואז א"א דוי הסר . ואומר נודה לשמך ובה"מ על כוס א' . ועל כוס ב' אשר ברא . ועל כוס הא' כפה"ג) אם סועד שם אינו אחר . ואם סועד רק עם ב"כ גם אשר ברא א"א : (ד) אלמון שנשא אלמנה . ואכלו סעודה הא' ביום א' מהנשואין ואוכלין סעודה ב' באותו יום . או לא אכלו ביום הא' ואוכלין סעודה הא' בלילה שאחר יום הנשואין (וסיה ביום . יאמר הרגוי

מלוי נוילם. אבל כשיהוד בלילה. אומר שבעה ברכות בסעודה שלאחר סיחוד) א״א שבעה ברכות אפי׳ איכא פנים חדשות. אבל אומר שהם ומעון ושהשמחה במעונו ואשר ברא כל ג׳ ימים הראשונים. אפי׳ ליכא פנים חדשות ואין מזמן רק ג׳ ונכנס איש אחר: (ה) פנים חדשות עיקרי אפי׳ מי שאין אוכל עמהם רק מחמת שמחת מריעות ובעלי התופה שמחים בביאתו והאין לברכות בשבילו: (ו) שבת ויו״ט א׳ וב׳ בסעודת שלישי הוי כפנים חדשות, ובסעודה שחרית או סעודה ג׳ צריכים חדשות או שיאמר הדרשה: (ז) א״א שהשמחה במעונו. רק בב׳ ונכנס איש אחר: (ח) ז׳ ימי המשתה וג׳ של אלמנה. מתחילין תיכף אחר הברכה כשם שבעת החופה. אפי׳ היה החופה בבקר ותיכף נסעו לביתם ולא נתייחדו עוד בחדר א׳ כל הדרך: (ט) אם א׳ מזמן בחו״כ בהיכל אלנו. אם מייחד להם חדר שיכולין להיות רק ביחד לשמות שם. אומר שבעה ברכות אפי׳ דעתם לחזור אחר הסעודה לביתם. ואם לאו א״א אפי׳ אשר ברא ושהשמחה במעונו: (י) שאוכלין בסעודה בבית בחדרים חלוקין אפי׳ אין פתוחין למקום שהחתן שם. צ״ל שבעה ברכות בכל חדר. כיון שהתחילו לאכול בעת שהתחילו במקום החתן ואוכלין כולם מסעודה א׳. וכ״ש כשהשמש מגרסן: (יא) השמשים שאוכלים שם אחר הסעודה. צריכין לברך שבעה ברכות: (יב) במחזיר גרושתו א״א שהשמחה במעונו. רק שבעה ברכות שעת החופה ובסעודה הא׳ שביום הנשואין:

המזמן אומר. רבותי מיר וועלין בענטשין ועונין המסובין. יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם

דְּוַי הָסֵר וְגַם חָרוֹן. וְאָז אִלֵּם בְּשִׁיר יָרוֹן. נְחֵנוּ בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק וְכִשְׁרוֹן. שְׁעֵה בִּרְכוֹת יְשׁוּרוּן. כְּבִרְכַּת בְּנֵי אַהֲרֹן: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי. נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ.

(ועונין המסובין) בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ. וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

(א) נשא בתולה מטה. מותר מיד. ואסור אפי׳ ליגע בה כנדה (ומותר לבא: בהמשה בהליכה במטה) אפי׳ לא הגיע זמנה לראות ולא ראתה ובדקה עצמה אחר בעילה ולא מצאה דם. טמאה. ולכן יכינו מטה מיוחד להחתן. וסמוך למנות ז׳ נקיים בה׳ לבינוונה: (ב) המסדר קדושין יאמר לקרובי החתן והכלה. שידברו על לבם לבעול באותו הלילה. או לשכב במטה אחרת עד הלילה שדעתם לבעול. שלא יבוא להוצאת ז״ל ר״ל. וע״ש הרבה דינים הנהוגים מקום קצרה בענין זה:

סדר בר מצוה

שמח הלב על שזכה והגיע בנו לחיוב קיום המצות. והשמחה חביבה מאד לפני הש״י. וחיוב גדול לעשות משתה שמחה ביום זה כביום החופה. והסעודה לתורה. אחר שקרא. מברך האב ברוך שפטרני מעונשו של זה.
אם הנער בן י״ג שנה ויום א׳:

עזרה גדולה. בה מבואר ענין מנחה גדולה ודיניה

(א) טוב לסדר היום. הנה עם היות נמשכה סעודתי. וערכתי לפני שולחן ארוך. תמנם מסך סעודתך דיה שעתה. שעה שית סמוכה לה״ח. וכן יש להוכיח מתשובתו של יצחק אע״פ לא ותשוב עוד שעה ומחלה לאכילה של כל יום. ודי לטעימת שחרית רביע שעה. ורביע לאכילת הלילה הקלה. ושאר לסעודה קבועה של גדים שיעור שעה שוה. כשיעור זמן תפלה כמוס: (ב) חצי שעה יש לשם אחר האכילה לשמירת הבריאות. ולא יעסוק במלאכה ולא בעיון עמוק. אם טבעו צריך לטיול מעט. יטייל או. ותהיה כוונתו לחזק גופו לעבודת בוראו. נמצא שאפילו טיולו הוא עבודה לשמים. ע״ז ועל כיוצא בו נאמר בכל דרכיך דעהו (ועיין לשון הר״מ ז״ל סל׳ דעות סעיף הנזכר סי׳ רל״א): (ג) ואם א״א לו בלי שינת צהרים. ישן או. ויש לו סמך במקרא [בוקר משכב לצהרים (שמואל ב ד ה) וקרי ליה דוד איש צדיק (שם יא)] עלא״ש פ״ג דאבות. אבל לא יותר שהוא לאדם. ואחר כוונת הלב הדברים. אך לא יישן תיכף מיד לאכילה. כמש״ל במדרגה ב׳: (ד) וכשישן דרך פרקי על מקום ישנתו. א״צ לקרות ק״ש התלה. אם לא שרוצה לישן על ממש. וכשיעור מ״מ יטול ידיו בלי ברכה. וכן א״צ לברך ברכות השחר כשחוזר ללמודו כמש״ל. ובענין מסך זמן שינת היום והשיחין שם. עמ״ש בס״ד במו״ק סי׳ ד׳ וקנ״ז לח״ש שם ובלקוטים) ע״כ לא יאריך בה יותר מחצי שעה. כי או חוזר ומתחיל זמן תפלה. ואסור ליתן על עצמו סמוך למנחה גדולה. מק״ו ותומר דאכילה ושאר עסקים שאסרו. דגזרינן דילמא אתי לאימשוכי. עאכ״ו בשינה. שאין אדם לבוים בעל כרחם. מש״ה שינה בודאי אסורה כה״ג. אפי׳ נמתי דמקלין באידנא בשאר דברים סמוך למנחה גדולה וסמכינן אקריאה לגה״כ. ואע״ל כסדר נכפר שאין מתפללין בעשרה בקביעות שאסור ליתן סמוך למנחה גדולה עד שיתפלל מנחה תחלה. אבל ישן הוא ולאשו בין ברכיו או על אגילי ידיו: ס ולכתחלה ודאי צריך להתגבר כמוס עסק שיהיה. שלא להתחיל אפי׳ סמוך למנחה גדולה כשאין קולין לגה״כ. אבל סמוך (היינו חצי שעה) למנחה קטנה. אסור ליכנס למרחץ ולמרסקי ולדין ולאכול. אפי׳ סעודה קטנה. לפי שבמקום שקוראין. ואע״ג שלא לישן אפי׳ שינת ארעי. ואם התחילו מפסיקין: (ו) ויש לידע כי כל שעות היום ראוין להתפלל בהן. כמו שכתבתי במו״ק סי׳ ק״ח. ומה שאמרו רז״ל [ברכות כו] זמן מנחה גדולה משש ומחצה. זהו משום חסרון בקיאות. שלא יבואו להתפלל מנחה בצהרים. כי עד חצי שבע חמה ברחם כל אדם. לכן הני שעה זו בלבד אינה ראויה. לא לתפלת שחרית שכבר עברה. ולא לתפלת מנחה משום גזרה: (ז) אבל צלותא דאברהם מכי משחרי כותלי [יומא כח] (הוא מתחלת שעה שביעית) וכ״ל שקראוה צלותא דאברהם. אע״פ שיצחק תיקן תפלת המנחה. היינו משום שיצחק תיקן אותה תפלת חובה. והוא תקנה במנחה קטנה. שהיא מדתו שעת דדינא. אבל אברהם התפלל נדבה מנחה גדולה. שעדיין הוא עת רחמים: (ח) ומכאן סמכו לתפלת מנחה כפולה קטנה וגדולה. וזה א״צ לדחקם של התו׳. ועפ״ז מיושב ג״כ היטב טעם שמות הללו שנדחקו בהם המחברים (עי׳ תוס׳ רמ״ע סי׳ ק״ט. ונמצא בה מנחה. עלא״ש רים פ׳ תפלת השחר) ומעתה הדבר ברור. לפי שידוע אברהם נקרא האדם הגדול וגדולה היא מדתו: (ט) ומכאן סמך גדול למ״ש הר״מ ז״ל בשם הגאונים. שהרוצה להתפלל נדבה. מתפלל מנחה גדולה לנדבה. ולא נודע מנין להם דבר זה. והרי נתחזקו דבריהם ביתר שאת. עמו״ק סי׳ רל״ד שהשבתי על דעת הרא״ש שכתב בשי׳. וכבר נתבאר לעיל (דף ק״א ע״ב) שהמתפלל נדבה צ״ל זריז וזהיר. והמתפלל נדבה צ״ל שתהי׳ מתחלת ז׳. וכן לזקן יושב בישיבה התירו משום ת״ת דרבים: (י) וכ״ל עוד נפקותא לדינא מש״ש. בהם השעה דחוקה. כגון שי״ל לילך לדרך בשיירא שלא ימתינו עליו להתפלל מעומד. יכול להתפלל מתחלת שבע: (יא) אבל שלא מדוחק או אפילו להתפלל בעשרה אף על פי שלא יוכל לקבץ הרבה כך. נראה שאינו רשאי להקדים להתפלל מנחה כגבור קודם חצי שבע. משום דאוריתא מלתא ויבואו לעקור תקנת חז״ל:

עזרה קטנה. למנחה קטנה. וסדר עב״דה דבין הערבים. בשלם שבפנים וחקירה רבה:

(א) זמן מנחה קטנה מתחיל מתשעה ומחצה. וממשך לדברי ר״י עד פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה. דשעות הללו לפי כמס

כמה סמכים. היך אלא כהוות) ולרבק עד הלילה. וקי"ל דעבד כמר עבד. כמר עבד. ועפ"ז נוהגין להקדים תפלת הערב קודם הלילה. משום דס"ל אליבא דר"י מתחיל זמן תפלת ערבית מיד אחר שכלה זמן תפלת המנחה. כך תקנו התוס' ליישב המנהג. אבל אינו עיקר. ועמ"ש בס"ד במו"ק. מיהו אף לדבריהם לא שפיר עבדי. שמקדימין כמה שעות לפני הלילה. אבל לדידן ניחא טפי. עיין בחבורי הנ"ל ובקונטרס יציב פתגם: (ב) מ"מ המדקדק במעשיו. מתפלל כל התפלות בזמנן התקון. ועיקר זמן מנחה בט' ומחצה כסדר התמיד של חול וערבית בצאת הכוכבים. ואין למדין מהמון העם. שהניחו להם חכמים דרך בפ"ע. וכך יפה להם. עמו"ק שהבאתי ראיה מהתלמוד: (ג) כשהגיע שעת המנחה. צריך לומר. מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני לראות חמה במזרח, כך זכיתני לראותה במערב. כ"ה הנוסח בירו' פ' תפלת השחר: (ד) לא יקח אדם תינוק קטן בחיקו סמוך למנחה. שמא יטנף בגדיו ויחזור אחר מים ונקיון ותעבור עונת התפלה: (ה) אם אין שהות עוד ביום כדי להתפלל אחר שישלים עסקיו או סעודתו. אפילו התחיל בהיתר ועדיין היום גדול. צריך להפסיק ולהתפלל: (ו) לעולם יזהר אדם בתפלת מנחה. שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה (עא"ח פ"ב דתענית) ושכרה גדול משל שחרית. כי מורה אהבת ה' ויראתו על פניו. שמניח עסקיו והולך לשחר פני קונו. והמבטלה י"ל שעונו מרובה מהמבטל תפלת השחר מפני אונס שינה. דלא שכיחא במנחה: (ז) יבדוק נקביו קודם. ואפי' לא עשה צרכיו ולא נגע במקום טנופת. יטול ידיו לתפלה. אכן מ"ש בהג"ה [סי' רלג] אפי' עומד מלמודו. עמו"ק מ"ש עליו. מ"מ אינו מזיק. ובלבד שלא יתעכב לחזר אחר מים: (ח) רב חסדא לייט אמאן דמסדר אמילא בעידן צלותא [ברכות טז]: (ט) ולא ימתין להתפלל אחר ט' ומחצה. במערבא לייטי אמאן דמצלי עם דמדומי חמה. מיהו דוקא שלא לצורך לא קי"ל כירו' בזה. אבל אם מתאחר כדי להתפלל בעשרה עדיף ודאי. והכי אשכחן דעבדי רבוותא מרי דעובדא. עמו"ק: (י) מי שבטוח להתפלל בגוף נקי. ובלא להסיח דעתו. לו נכון להניח תפילין גם במנחה. וכן היה מנהגו של האר"י ז"ל. והיה מניח של ר"ת וי"א של שמושא רבה (עי' תשו' רמ"ע ל"ט) וכן היה נוהג אמ"ה ז"ל: (יא) והבא לצאת ידי כל הדעות. מניח שתים של ראש. הא' על דרך רש"י והב' על דרך ר"ת. וירא שמים יצא את כולם אם ראוי לכך: (יב) והמניח תפילין. מתעטף גם בטלית. דתשמע לכו דשייכן אהדדי (עם שלא ידעתי מניין להם) וגם ש"ץ המתפלל עם הצבור וקוראין ק"ש בעוד היום גדול. כבר נהגו שמתעטף. ואין לפקפק בדבר. אמנם המתפלל מנחה בלבד וגם אינו מניח תפילין.

לדעתי נכון יותר שלא יתעטף בטלית כיון שעליו טלית קטן. שכבר יצא בו י"ח. כמ"ש במו"ק סי' כ"ד בס"ד. יע"ש: (יג) אבל צריך להיות מעוטף בסודרו וגלימתו. כדרך שעומדין אפי המקום הבות לפני המלך. להוציא מדעת קלי הדעת שעומדין בתפלה כנגד התחתון קלי כאחד הריקים. וצריך לגעור בהם וללמדם. שילמדו ק"ו מההולך לבקש דבר מלפני מושל כ"ו. איך מתנאה במלבושיו. על אחת כמה וכמה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שכל הכבוד שלו. וראוי לגבור להשגיח על זה. ולקנוס העובר והנכנס לבית הכנסת שלא לפי כבודו למאן דאפשר ליה: (יד) ולעני שאי אפשר לו. מוטב שלא יבא לבית הכנסת ערום ופוחח. כדאשכחן לר' יודא [נדרים מט] דלא אתי אפי' לתעניתא. משום דלא הוה ליה כיסויא. ואם אפשר לצבור. יתנו להם מלבושים הראויים לבית הכנסת. כמ"ש רשב"ג לרבי יהודה. בלא"ה נמי צריך ליתן לעני די מחסורו: (טו) אחד מדברים המעכבים תפלת המנחה. הוא שלא לעבור בבל תלין פעולת שכיר. ולא תבוא עליו השמש. והפליגו מהאר"י ז"ל כמה היה נזהר בדבר. ופשוט שגם בתפלת שחרית יש קפידא, איברא בתפלת שחרית מנחה הקפידא מקום ביותר. שהרי שכיר יום אינו עובר עליו אלא בבוקר. ושכיר לילה לא שכיח. אלא משום דפועלין דידן איך עושין עד הלילה. עובר עליהן בשקיעת החמה. מיהת ודאי מיסך שייך בשחרית. ואורח' דמילתא הוא דנקטי. ומסתברא נמי דלא איירי בההיא אר"י בתבעו. דא"כ מאי רבותא. אלא מדת חסידות אשמעינן. שאפי' לא תבעו היה מהדר אחר. אבל שכיר יום שתבע שכרו בזמנו שהוא כל הלילה. אז עובר עליו בבוקר דבר תורה. ופשיטא שתפלתו תועבה אם כובש שכר שכיר באיזה תפלה שהיא: (טז) כששומע קול הכרוז לבוא לבית הכנסת. יאמר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. וירוץ. לקיים ונדעה נרדפה לדעת ה'. וע"ל בשחרית ההנהגה בכניסה לבית הכנסת. ראוי לומר במנחה בבהכ"נ אחר מזמור הודו לה' קראו מן שירו לה' כל הארץ עד והלל לה'. כדרך שהיו אומרים לפני הארון (ע' סדר עולם רבא פ' י"ד): (יז) סדר תפלת מנחה. כך היה מנהגו של אמ"ה ז"ל. אומר מזמור פ"ו כמנהג ספרדים אח"ז פ' התמיד. ואחריו פ' הקטורת עם ברייתא דמעשה הפטום כסדר של שחר עם ג"פ ה' צבאות וגו'. אח"כ פרשת תכיפין. הכל קודם אשרי (ואע"פ שנוטה הרמ"ע בתשובה סי' י"ד לסדר תמיד דמנחה אחר אשרי. לא הדר ביה) וכל זה אומר מיושב. וכרואה טעמו. לזכר תפלת מיושב. ולפי שאין צריכין עתה לתיקון עולמות בריאה יצירה עשיה כי ע"כ אין ק"ש במנחה כמש"ל. לכן אנו יושבים מיד. ועמש"ל:

סדר עבודת תמיד של בין הערבים

אמר יעקב. סבור הייתי להקל מעלי עול הטורח מלהציג סדר עבודת תמיד בין הערבים בפני עצמו. כי היה עולה על הדעת לסמוך על של שחר. שכתב הר"מ ז"ל סוף פ"ו. כסדר שעושין בכל יום בבוקר כך עושין בין הערבים. חוץ מהרמת הדשן וסדור המערכות והפייסות. שאין עושין דברים אלו אלא בכל יום בשחר בלבד. וע"ז סמך בעל סדר היום שכתב אחר סיום סדר עבודה דשחר כלשון הזה. סדר תמיד בין הערבים לכל ענייניו. כתמיד של שחר. ולפיכך לא הטריח עצמו בסדר של בין הערבים ולא זכר בו שום שינוי. כאלו שוין הן בכל מכל כל. וזה תימה גדולה ונפלאה. שאפילו כדברי הר"מ שמשנה בג' דברים לא עסם. וכדומה טעמו. שחשב היתר כגמול דמי ולית מעכב בכאן: (ב) אבל אנכי הרואה כמה חלוקים גדולים רבים ונכבדים בין שני סדרי תמידי היום. ואינן פתוחין מפה ולאין. ושנים שלשה גרגרים מסופקים קצת. באופן שאין להעלים מלהציג פה עבודת תמיד הערב מסודר כהלכתו ומשפטו לכל דבריו. למען תהיה תורת ה' בפינו תמימה. ולזה נפלאתי עוד מבעלי הקונדרס הקטן הנקרא עבודת מקדש. שחברו ב' חכמים גדולים איטלקיים. כמש"ל בפתיחת סדר עבודה דשחר. שעם היות ראו הצורך לפרש הסדר לערב. לייחד לו מדור בפ"ע. והרגישו בשינוים. שאינן סובלין הכלל. שעדיין צריך לפרש. כי ע"כ חזרו ושנו פרק זה כראוי לו. מדוע אם כן הוסיפו מכאוב הקצור ויגון ההשמטה. בדברים רבים עקריים כמו שאבאר בעזה"י. ואם אמנם הר"מ ז"ל סתם ג"כ הדברים כנזכר לעיל. י"ל שלא הוצרך לפרש כל השינוים בפ"א. לפי ענין חבורו. שהכתוב במקום א' מגלה במקום אחר. ואין למדין מן הכללות אפי' במקום שנאמר בהן חוץ. אבל לא יספיק התגלות זה למחברים הללו העוסקים בפרוספות. וכל עצמן לא הוצרכו לחדש דבר מעתה. כי אם להציג סדר עבודה בשלמותו הראוי. וע"מ כן באו להשלים החסר ולהרחיב הקצר. ולולי זאת היא מלאכה שאינה צריכה לגופה. שמלאכתן כבר נעשית ע"י אחרים. לכן רבתה התמיהה עליהם ז"ל. מה ראו על ככה. שהגדילו המבוכה: (ג) ואחר הפרס ז אודיעך פרטי השינויים אשר מצאתי שראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו אחת לאחת העבודה ע"י מונה: א הפייסות. אין בשל ערב רק אחד דקטורת. ושאר עבודות מי שזכה בהן שחרית זכה ערבית: ב תרומת הדשן. אינה בשל

ערב : ג מערכה ג' של גזירין. ישנה גם בשל ערב וחלוקה משל שחר. שאותן בכהן אחד. ואו בשני כהנים ו׳ ד שחיטת התמיד של ערב חלוק משל שחר. במה שזה שוחט על קרן מערבית לצפונית : ה הטבת נרות. שהן עבוד׳ שאוהבת לכל עבודות של יום. כדאמרינן אין לך עבודה שכשרה מערב עד בוקר אלא זו בלבד. מש"ה בשל ערב מודה אבא שאול דבקטורת נמי מפסיק להו. כדבעינן למימר : ו קטורת. אע"פ שעכשיו היא קודמת לנרות. אבא קודמת לאיברים כבשחר. כמו שפינו. של שחר היתה קריבה בין דם לאיברים. ובין הערבים בין אברים לנסכים : (ד) הרי אלו ששה חלופים ודאין מסויימים. ועדיין יש אחה דברים שכמדומה מלא בהם הספק מקום. ואמנם הראשון והנאום בעיני הוא. אם יש הפסקה בהטבת הנרות גם בערב כמו בבוקר. כי המשנה סתומה. והר"מ ז"ל הרישא בכלל הסתום הנ"ל. ואולם לכאורה היה נ"ל שאין שם הפסקה בין הערבים. דהא בקרא בהטיבו. כתיב בבוקר בבוקר. מיניה ילפינן חלקה לשתי בקרים. ובערב כתיב ובהעלות אהרן את הנרות לא משמע מידי. וכמדומה שמ"ש שמטו החכמים האיטלקיים הנ"ל בסדרם. ששתמו ושתקו מההפסקה בערב. איברא אכתי לא ניחא לר"ל. דש"ל למה מסיבין ותוזרין ומטיבין. להרגיש העזרה. א"ה האי טעמא שייך בדערבית נמי. אדרבה ביה מישך שייך טפי. כיון דלא נפישי ביה פייסות. ותו דהתמיד של ערב למד משל בוקר לכל דבריו. דמש"ה שוו להדדי. ואין מפרשים הל"ל שיש להם מקרא מן התורה או טעם מוכרח מדבריהם. משא"כ בשאר כל דבריהם שוין הן. כמו שכלל הר"מ זוהם. ומנין לנו להוסיף שינוי. ועל החלוקין אם מועטים. ועוד שהרי הרשב"א ביאר בפירוש שגם בשל ערב שהם הפסקה כדרכה בבוקר. לפמ"ש בתוי"ט משמו (עם שאין לי גוף התשו' לעיין בה) ואע"פ שבאמת לא יכולתי לגלות דברי הרשב"א לפי שטת עצמו. כי איך ובמה תהיה אז ההפסקה. אם ההטבה של בוקר אינה רק תיקון ומילוי הנרות בשמן ובפתילות חדשים ולערב מדליקן. א"כ מה הפסקה זו משמשת. אם לתקון ה' נרות תהלה. כבר שופכים ועומדים הן בשחר. ואם להדליקן. הרי שהוא ז"ל עצמו מוכרח להודות במה שהכח"ש. ולקרב מה שרחק והוה בשתי ידיו. א"כ מדוויל ידיה משהלים בלי ספק. אבל לענ"ד אין ספק שדברי הר"מ ז"ל דברי אלהים חיים הם. והנו המשיגים עליו במחילת כבודם. הכניסו עצמן בדוחקים בהנ"ם וביותר שפתו של הרשב"א. עם כל קלוסה בדברי הר"מ. שהעיד שסבחהו בעל דינו והודה לו שהיא כפהור ופרח. באמת זרה היא מאד ורחוקה מבליותי. לא ראיתי כמוה בזרות כפול ומכופל. אין כאן מקום להאריך (ועמ"ש בלח"ש במקומו בס"ד) רק היוצא מדברינו אלה. לפסוק שו כדעת הרשב"א (שהרי דעתו מסכמת להלכה עם הר"מ בזה. ששתמו כפירושו וכנזכר לעיל. ומנה לא מוצא) ולהוציא מקונדרס הנ"ל שיצא לדון בדבר חדש. ולחלק יצא בלי טעם. ואין שומעין לו. שלא אמר כהלכה. לכן לא התשנו כלל לספק שעלה בלבנו. שאינו מוציא מידי ודאי כאמור. והעמדנו ההפסקה במקומה כחוקה : (ה) כיוצא בו הבאנו גם סדר קריאת ק"ש וברכות וברכת העם שהשמיטום לגמרי. וטעמא לא ידענא. כיון דכללא הוא דשריך בכל ענין (חוץ מהמפורש) הבו דלא לוסיף שינוי בלתי מפורש. ואיך לא יקראו ק"ש ולא יאמרו ברכות. גם על מה זה לא יברכו את העם. שהיא מ"ע מפורשת בתורה אחר הקרבה (עש"י סי' נ"א ולקמן בבית ישראל) לכן אי אפשי לעמוד על תופיה שלהם ותוכן דעתם. גם גרעו וקצרו מאד במקום שצריך להאריך. כמש"ל גם בשל שחר. כללו של דבר על כרחי הוצרכתי להדש המלאכה. לבררה ולהעמידה על מתכונתה בלי יתר וחסר : (ו) עוד יש כעין ספק אחד קטן. אם היה שיר בין הערבים. ולשון הספר נתן מקום לטעות. ודבר פשוט שיש בו ט"ס. וכמ"ש כבר האחרונים ז"ל. והוא מוכרח לכל בר בי רב דחד יומא. וזה אינו בגדר ספק כלל. רק אם הוא נ"כ השיר של שחר עצמו. זה שמוש קלא. אבל סתמו כמו כן כפירושו כדלעיל. גם י"ל ראיה מגמרא דערכין. ואין להאריך יותר : (ז) ועתה חדש דרכי. כי לא עברתי מן המצוה ולא שכחתי. לא הנחתי שום דבר עקרי מלשונותו. אכן הריני מקצר ועולה לסמוך של המפורש בסדר עבודה דשחר. לפי דרכנו למדנו :

כך היתה עבודת תמיד של בין הערבים בבית אלהינו. בשמונה שעות ומחצה ביום (א) ערכו שני כהנים (ב) שני גזרי עצים על האש. הביאו כבש תמים בן שנתו. השקוהו ובקרוהו (ג) מי שזכה בשחיטה בשל שחר. משכו לבית המטבחים (ד) ואותן שזכו באיברים הולכין אחריו : בשעת שחיטה מדשנין המזבח. כיצד עושין. מי שזכה בדשון מזבח פנימי. מקדים ליכנס להיכל ובידו הטני. בא לפשפש הצפוני. נטל המפתחות (ה) העביר הנגר והבריחים ופתחו. נכנס. הגיע למזבח. נטל הטני והניחו לפניו. היה חופן מדשן ופחם שעל המזבח ונותן לתוכו. באחרונה כיבד השאר לתוכו. הניחו שם ויצא. מי שזכה בדשון המנורה נכנס וכוס בידו. בא ועמד על האבן שלפני מנורה. למ"ד נרות צפון ודרום היו מונחין (ו) היטיב תחלה ג' נרות צפוניות. ומניח האמצעי ודולג עליו והולך ומיטיב עוד ב' נרות דרומיות. מהיותר צפוניות (ז) ולמ"ד מזרח ומערב מונחין. אם מצא שתי נרות מזרחיות דולקות. מניחן ומדשן השאר. מצאן שכבו גם המה. מדשנן ומדליקן. אחר כך מדשן השאר. כל נר שכבה. מסיר הפתילה והשמן הישן ומקנח הבזך וניתן לתוך הכוז. ומשים פתילות ושמן (ח) חדשים ומדליקן. ולא

(א) ב' שעות שוות ומחצה אחר חצות היום : (ב) לריטב"א. כהן שזכה בו, שחרית (והוא מי שזכה לתרום) אומר לחבירו זכה עמי בעץ שני לערב. לכו' שטה אחרת. עלח"ש פ"ב דיומא : (ג) הכל כשהוא בבוקר. נ"ל שאפי' למאן דאמר אבוקות היו מבקרין. כי כבר נטו צללי ערב. ומשמע ודאי : (ד) מפורש שם : (ה) הכל כמש"ל : (ו) פ"ש : (ז) כמ"ש שם : (ח) תני לגו

ולא מנר אחר ולא על ידי קינסא. אלא עושה פתילות ארוכות ומושכן עד שמדליקן מנר אמצעי של מנורה. והניח המז על מעלה שניה של אותו אבן ויצא. עקדו הטלה יד עם רגל (ט) ראשו לדרום ופניו נוטה למערב. שחטו השוחט על קרן מזרחית צפונית על טבעת שניה. קבל המקבל את דמו בכלי שרת בצפון. וזרקו במזרק שתי זריקות באלכסון מחצי הכבש ולמטה. ומכוין כשיזרוק הדם על הקרן. שיהא הדם מקיף על הזוית כמין גאם. בא לו לקרן מזרחית צפונית. נותן מזרחה צפונה. מערבית דרומית. נותן מערבה דרומה. הרי אלו שתי מתנות שהן ארבע. שיורי הדם היה שופך על יסוד דרומי. אלה שבבית המטבחים הפשיטו התמיד ונתחוהו. כיצד סדר הנתוח. נוקב הרגל של ימין ותולה בו הבהמה. ומפשיט גם הרגל ויורד עד שמגיע לחזה. חתך הראש. נתנו למי שזכה בו. חתך הכרעים ונתנן למי שזכה בהן. מירק ההפשט. קרע הלב ומוציא את דמו. חתך הידים ונתנן למי שזכה בהן. עלה לרגל. חתכה ונתנה למי שזכה בראש ושתי ביצים עמה. קרעו ונמצא כולו גלוי לפניו. נטל הפדר ונתנו על בית שחיטתו. נטל הקרבים. נתנן למי שזכה בהן להדיחן במים ג' פעמים. והכרס מדיחין אותה בבית המדיחין כל צרכה עד שתתנקה. נטל הסכין והפריש הריאה מן הכבד ואצבע הכבד מן הכבד ואינו מזיז הכבד ממקומו. קדר החזה ונתנה למי שזכה בה. עלה לדופן הימנית. מנית שתי צלעות רכות מלמעלה. היה חותך ויורד סמוך לשדרה (י) עד שמגיע לשתי צלעות רכות מלמטה ומניחן. חתך דופן ימנית והכבד תלויה בה. נתנה למי שזכה בה. בא לו לגרה. מניח בה שתי צלעות מכאן ושתים מכאן. חתכה ונתנה למי שזכה בה. וחקנה והלב והריאה תלוים בה. בא לו לדופן השמאלית והניח בה שתי צלעות רכות מלמעלה ושתים מלמטה. חתכה ונתנה למי שזכה בדופן ימנית. והשדרה עמה והטחול תלוי בה. ובא לו לעוקץ. חתכו ונתנו למי שזכה בו. ואליה ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו. נטל רגל השמאלי ונתנו למי שזכה בעוקץ. נמצאו כולן עומדין בשורה והאיברים בידם. הראשון בראש וברגל. הראש בימינו. חוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו. ובית שחיטתו מלמעלן והפדר נתון עליה. הרגל של ימין בשמאלו ובית עורו לחוץ. השני בשתי הידים. של ימין בימינו. של שמאל בשמאלו. ובית עורן לחוץ: השלישי בעוקץ וברגל. העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו. הרגל של שמאל בשמאלו ובית עורו לחוץ. הרביעי בחזה ובגרה. החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו. הה' בב' דפנות. של ימין בימינו. של שמאל בשמאלו. ובית עורן לחוץ. הו' בקרבים הנתונים בבזך וכרעים על גביהן מלמעלה. השביעי בסלת למנחת נסכים. השמיני בחביתין. שש חלות עשויות מחצי עשרון סולת. בלולות בשמן שמינית ההין (יא) ומקריב עמם חצי קומץ לבונה (יב) התט' ביין של נסכים. הלכו כל אלה ונתנו מה שבידם מחצי כבש ולמטה לצד מערב ומלחום והניחום שם. באו ללשכת הגזית לקרות שמע וברכות. אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת. היא אהבת עולם. (יג) ותן ברכו. גם קראו עשרת הדברים. שמע והיה אם שמוע ויאמר. ברכו את העם שלש ברכות. א תואמונה. עבודה. וברכת כהנים בלי נשיאת כפים. העלה המעלה איברים מכבש למזבח וזרקן על המערכה הגדולה דלוקה. אם רצה כ"ג להקטיר. עלה בכבש. הושיטו לו האיברים סמך עליהן וזרקן על האש. אם רוצה. הוא סומך ואחרים זורקין. אמר להם הממונה חדשים לקטורת בואו והפיסו. זכה מי שזכה. הוא מזכה אחר עמו במחתה (יד) מי שזכה בקטורת. נטל כף של זהב והבזך בתוכו מלא וגדוש קטורת (טו) וכסוי היה לו וכמין סודר עליו. מי שזכה במחתה. נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח החיצון. פינה גחלים אילך ואילך וחותה מגחלי מערכה שניה. ירד ועירן לתוך מחתה של זהב. הלכו אלה עם כף ומחתה. הגיעו בין האולם ולמזבח. נטל אחד מהכהנים את המגרפה. זרקה בין האולם ולמזבח. שמעו כהנים קולה רצו באו להשתחוות (טז) נכנסו אותן שזכו בכף ומחתה. מי שזכה

נה לכל גר: (ח) כעקדת יצחק בן אברהם: (י) ולא שיהא נוגע בשדרה: (יא) עיין משנה בסדר עבודה דשחר: (יב) כהן שהקריב מחצה בשחרית ומת או נטמא או שנפל בו מום. ומינו כהן אחר תחתיו. לא יביא חצי עשרון מביתו. ולא חצי עשרונו של ראשון. אלא מביא עשרון שלם וחוצהו ומקריב מחצה ומחצה אבד נמצא שני חציים קריבין ושנים אובדין. מניחין אותן עד שתעבור צורתן (וכן אם אבד או נטמא החצי של בין הערבים) ושורפין אותן בעזרה. מת כ"ג בשחר אחר שהקריב חצי העשרון. ולא מינו כהן אחר. מביאין יורשין עשרון שלם ועושין אותו חביתין ושלמה היתה קרבה. מת כ"ג קודם שיקריבו בבוקר ולא מינו כהן אחר. מקריבין אותה עשרון שלם. ואין כופלין שמנה ולבונתה. אלא מפרישין להם שלשת לוגין שמן וקומץ לבונה. לוג ומחצה שמן וחצי קומץ לבונה לעשרון של בוקר. וכן לשל בין הערבים: (יג) לקיים כל דברי חכמים. וכסוגין דשלמה. וביציאת הכוכבים אומרים מעריב ערבים. אך כ"ל משום: (יד) וכהנים אלא זכו. נמסרו לחזנים ומפשיטין אותן בגדי כהונה ולובשין בגדי חול והולכין להם: (טו) מעשיה מגולחי' שפיל בשחרית: (טז) בזמן שכ"ג רוצה להשתחוות. שלשה

במחתה . צבר הגחלים על גבי מזבח הקטורת ורדדן בשולי המחתה . השתחוה ויצא . מי שזכה בקטורת . נטל הבזך מתוך הכף ונותן הכף לאוהבו. אם נתפזר מהקטורת לתוך הכף. נותנו אוהבו לתוך הכף של מקטיר עם קטורת שבבזך, היה שופך הקטורת על הגחלים לצד מערב . וצוברה פנימה שהיא חוצה לו . כדי שתהא עשנה שוהה לבוא . וזהו כבודו . ועל גופו של מזבח היה מקטיר . התחיל מרדד הקטורת . מפזר ומשליך על גחלי האש בנחת כמי שמנפה . ולא היה המקטיר מקטיר . עד שהממונה אומר לו הקטר . אם היה כ"ג. הממונה אומר לו אישי כ"ג הקטר . פרשו העם . הקטיר. השתחוה ויצא . מי שזכה בדשון מזבח . נכנס להיכל נטל הטני ממקום שהניחו בתחלה . השתחוה ויצא. מי שזכה בדשון המנורה נכנס והיטיב שתי הנרות הנשארות . מצאן דולקין . מתקן המערבי תחלה שהוא האמצעי ופנה לימינו . ומדשן גם השני ומדליקו מן המערבי . מצאו שכבה . מדליקו ממזבח העולה ומדליק ממנו השאר כולן , ולמ"ד מזרח ומערב מונחין . מצא שני מזרחיים דולקין . מיטיב מזרחי תחלה ואחריו המערבי . מצאן שכבו . מדשנן ומדליק המערבי ממזבח העולה וממנו מדליק השאר .

שלשה אוחזין בו . אחד בימינו ואחד בשמאלו ואחד באבני אפוד מאחוריו . וכיון ששמע הממונה קול רגליו של כ"ג שהוא יוצא . הגביה לו את הפרוכת. נכנס השתחוה ויצא . נכנסו אחריו הכהנים השתחוו ויצאו : (יז) בדרך הטהו . מספך נגורם אברים שלא נתעכלו : (יח) לא פחותין מי"ב לוים שעומדין על הדוכן שבין עזרת ישראל לעזרת נשים:(יט) ע"ש בית גרמו :

נטל הכוז ממעלה שנייה שהניחו שם בתחלה. השתחוה ויצא . הלכו אלה השנים עם הכלים שבידיהם ובהם האפר וגחלי הדשון . ושפכו הדשן אצל המזבח קדמה . באו אלה שברכו וקראו ועשו עבודות הנזכרות . ועמדו על מעלות האולם . עמדו הראשונים לדרום אחיהם הכהנים . והמשה כלים בידם . הטני ביד אחד . והכוז ביד אחד . המחתה ביד אחד ובזך ביד אחד וכף וכיסויה ביד אחד . וממתינים עד שיגיעו אחיהם העסוקים בהעלאת איברי התמיד . וברכו את העם שלש ברכות של כהנים . ואומרים השם ככתבו . וידיהם נשואות על גבי ראשיהם . חוץ מכ"ג . ואחר גמר שלשה פסוקים הללו . עונים העם ברוך ה' אלהי ישראל כו' . הקטיר המקטיר גם את המנחה . עשרון סולת בלולה בשמן רבע ההין . גם הקטיר החביתין על האש . פנה לשמאלו ונסך את היין בספל מזרחי . אם כהן גדול הוא . בא לו להקיף המזבח . פנה לימינו (יז) הגיע לקרן מערבית דרומית . נתנו לו יין לנסך . הסגן עומד על הקרן ההוא ושני כהנים על שלחן החלבים ובידיהם חצוצרות של כסף . תקעו הריעו תקעו . באו ועמדו אצל בן ארזא . א' מימינו ואחד משמאלו . שחה לנסך . הניף הסגן בסודרין. הקיש בן ארזא בצלצל. תקעו אלה בחצוצרות . נגנו לוים בנבלים וכנורות . על ט"ו מעלות שבין עזרת ישראל לעזרת נשים . ודברו אחרים (יח) בשירי היום . הגיעו לפרק . תקעו והשתחוו העם . על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה . השיר שהיו הלוים אומרים בטקדש (נהול ביום א' . אכרו לה' הארץ . ועושין ממנו ג' פרקים . בב'. גדול ה' . בג' פרקים . בג' . אלהים נצב. בג' פרקים . בד' . אל נקמות . בג' פרקים . בה' . הרנינו . בג' פרקים . בו' . ה' מלך . בג' פרקים) (לשבת . בשבת ראשונה (יט) אמרו שירת אז ישיר משה עד מי כמוך באלים בג' פרקים . בשניה . מן מי כמוכה עד גמירא . בג' אז ישיר דעלי באר כו' וכך חוזרין חלילה בכל שבתות השנה) זהו סדר התמיד לעבודת בית אלהינו .

יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן :

(א) בריית' דפטום הקטורת . תמצא למעלה בשחרית : (ב) מכחני אר"י . תפלת מנחה היא דינא קשיא . ולכן אין עיקרה רק תפלת העמידה . והיא בלילות . כי אם נתבר השאר יתעוררו כל הקליפות : (ג) ח"ע ס' נגיד ומצוה . הטעם שאין ק"ש במנחה היא . כי בתפלת שחרית הזווג הוא פנים בפנים . ויש ק"ש ויש נפילת אפים . אך סוד ק"ש הוא ליחד אבא ואימא יחוד העולה . כדי שיתאחדו ת"ת ומלכות פנים בפנים . אמנם במנחה אז הוא זווג אחור באחור . וככר ידעת כי אחר אני כיוס מתעורר בה המוחין שבהם לת"ת ומלכות פיחוד ק"ש . וכבר הולידו והוציאו כמות מן תוספת המוחין ההם . וכבר נפסק . אך להיות שהיה יחוד נעלם ומעולה עד שהטיל אל זאת פניה בפנים . על כן כחו גדול ומספיק אל זוג המנחה . לפי שאינו רק אחור באחור . ולכן א"צ לק"ש אחרת . ואמנם סוד אחור באחור זה של תפלת המנחה . הוא מעולה עד מאד . ואינו כשאר זווג לאחר באחור . לכן צריך הוא אל נפילת אפים . כי המלכות עולה עמו עד כל מעותו ממש . רק שהוא אחור באחור . היא צריכה אל מיין מקבלן מנשמות הצדיקים . ולפיכך גדול כחה של תפלת המנחה . שאין זמן אחר בעולם שיהיו אבא ואמא הוין כי אם במנחה . וזה סוד שלא נפסק אליהו אלא בתפלת מנחה . והבן זה . עכ"ל :

סדר תפלת המנחה בצבור

(א) מתחיל הש"ץ אשרי (תקו"ן . משום דאמרינן כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא) בקול רם . והציבור סקל עמו . ומסיימין ואחר כך יש כבשחרית : (ב) לא יפסיעו אחרי נכה"כ עד שיסיו שם עשרה . כדי שיאמר ש"ץ עליו הקדים . והומר :

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם : תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב : (ג) ויחיד ת"ח אומר בהשאי :

הריני מזומן להתפלל תפלת מנחה בדחילו ורחימו . בסוד שור במדת הגבורה . שתקן יצחק

יצחק אבינו עליו השלום. ליחדא קודשא בריך הוא ושכינתיה אנ"א ויכוין בשם (יאהדונהי) בדרועא שמאלא. על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

(ד׳ אח"כ מתפללים כלחש י"ח. ומחזיר ש"ץ התפלה בקול רם כדרך שעושים בשחרית. ומפלים על פניהם. אח"כ אומרים ואנחנו לא נדע. ואומר ש"ץ ואומר קדיש כלם. ויש לומר עלינו אחר כל התפלה וקדיש אחריו. והמנהג שלנו. חולקין אחר עלינו: (ה) גם היחיד עושה כסדר זה. אלא שאינו אומר קדיש ולא מחזיר התפלה: (ו) אם יש לחוש שתעבור עונת מנחה קודם שיחזיר ש"ץ התפלה. יתחיל להתפלל בקול רם. ויתפללו עמו הקהל בלחש מלה במלה ועונין קדושה אחריו. אח"כ גומרין בלבור התפלה בלחש והש"ץ בקול רם. ותימקות עונין אמן: (ז) כת"ג לא יעשו כן אלא ביום כך מאד. ואז יאמר ש"ץ עם"ו לדיט. והקהל בזומע תפלה. האר"י ז"ל היה מסר להתפלל תהלה ולהחזירה בקול רם. אפי' בכר שקעה החמה ואפי' בע"ש. וע"ל בהיום דיני חזרת תפלת השחר: (ח) שם מבואר דין השלומין מי ששכח ולא התפלל שחרית. ודין מי שטעה ולא הזכיר מעין המאורע: (ט) במדינות אשכנז ופולין. מתפללין בלבור ערבית מיד אחר מנחה מפני הטורח. וככר מסר לעיל שעשיתי כעד למנהג. וכתבו הפוסקים שעכ"פ צריך אדם לאחוז במנהג קבוע. שלא יתפלל פעם ערבית מיד אחר פלג המנחה ופעם אחר מנחה עד לאת הכוכבים. מכ"ש ביום א'. אם התפלל מנחה אחר פלג שוב אינו רשאי להתפלל ערבית אלא בכניסת לילה. ובדיעבד יצא אם התפלל מנחה ומעריב אחר פלג. וקן יכול לעשות בשעת הדחק:

בית ה' בלילות. ק"ש ותפלת ערבית לכל הלכותיה

(א) בערב נ"ל [ירושלמי פ' תפלת השחר] יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. כשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה. כך תוציאני מאפלה לאורה:

(ב) גרסינן חכמים עשו סייג לדבריהם. שלא יהא אדם בא מן השדה בערב. ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא. אח"כ אקרא ק"ש ואתפלל. והוטפתו שנה. ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבה"כ. אם רגיל לקרות קורא. לשנות שונה. וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. ואמרו הפוסקים. שאסור לקבוע סעודה חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית. ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה. מפסיק וקורא ק"ש בלא ברכותיה וגומר סעודתו. אח"כ קוראה בברכותיה ומתפלל: (ג) מ"ע לקרות ק"ש בכניסת הלילה בשעה שב"א הולכין לשכב על מטתן. והשם כגמור וקבוע פ"ס פירוש חז"ל הוא כשעת יציאת שלשה כוכבים קטנים (לאפוקי גדולים הנראים ביום) ומן הדין כבינונים סגי. אלא דלא בקיאינן בהו. ואם הוא יום המעונן. ימתין עד שילא הספק מלבו: אם קראה קודם לכן בברכותיה. עם שאמר (או בשעת הדחק. ואח"כ היתה הרוחה) חוזר וקורא אותה בלי ברכות. והוא שהיה מפלג המנחה ולמעלה. אבל קודם לזמן הזה. לא יצא אפילו דיעבד לפי שטת הפוסקים. ואם י"ל פנאי. יחזור ויקראנה עם ברכותיה בלי פתיחה והתימה. כך נ"ל: (ד) לכתחלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים. וזמנה נמשך עד חצי הלילה. ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא: (ה) הקורא ק"ש של ערבית אחר שעלה ע"ה קודם הנץ החמה. לא יצא י"ח. אלא א"כ היה אנוס (דין שכור. עמו"ק וקונטרס יעי"ב פהגס) ואז לא יאמר השכיבנו. אבל ב' שלפניה ואמת ואמונה שלאחריה אומר: (ו) בערב מברך שתים לפני ק"ש ושתים לאחריה: (ז) מכתבי אר"י. תפלת ערבית היא דינא רפיא. ולכן אנו אומרים ק"ש עם ברכותיה שהם בבריאה. אך עכ"ז אין מוזכרים רק שילוי רחמים לבד. והם. ברכה ראשונה לבנת הספיר. והוא המבדיל בין יום ובין לילה. דוגמת רקיע יסוד המבדיל בין מים למים. והוא כוד ה' צבאות שמו. אח"כ אהבת עולם בהיכל אהבה. אח"כ אמת. היכל הרצון. ואח"כ השכיבנו. בכוד מסה שעליונם קודש הקדשים. לכן מזכר בה הפורש סוכת כו'. אח"כ העומדים בלילות: (ח) ת"ח אומר כמהלי:

הריני מזומן להתפלל תפלת ערבית בדחילו ורחימו. בסוד נשר. במדת רחמים. שתקן יעקב אבינו ע"ה ליחדא קודשא בריך הוא ושכינתיה (יכוין בשם יאהדונהי בדרועין ימינא ושמאלא). על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל:

מנהג ספרדים. וכן האר"י. וכך היה נוהג אא"ה ז"ל ואני אחריו. להתחיל

שיר. תהלים קל"ד: ה' שיר המעלות. הנה ברכו את ה'. כל עבדי ה'. העומדים בבית ה'
צבאות. מ"ו: ה' בלילות: שאו ידיכם קודש וברכו את ה': יברכך ה' מציון עושה
צבאות. פ"ד: ה' הושיעה. שמים וארץ: ה' צבאות עמנו. משגב לנו אלהי יעקב סלה: ה'
ך': הושיעה. ך"ח: הושי'. צבאות. אשרי אדם בוטח בך: ה' הושיעה. המלך יעננו ביום קראנו:
ד': תודיעני. י"ו: מי. הושיעה את עמך וברך את נחלתך. ורעם ונשאם עד העולם:
י"ד: יומם. מ"ב. והשו'. ל"ו בשלום יחדיו אשכבה ואישן כי אתה ה' לבדד. לבטח תושיבני:
תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך. נעימות בימינך נצח:

מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל: יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. תפלה לאל חיי: ותשועת צדיקים מה'. מעוזם בעת צרה. ויעזרם ה' ויפלטם. יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו: יהיו לרצון ט' קדיש. והוא רחום

(א) מתחילין והוא רחום. לפי שהוא שעת הדין. שהלילה עת שליטת הדינין. והמפרשים אמרו בו עוד טעמים שא"ל להאריך בהם. ובסוף סדר היום הוסיף בו טעם לבבת מתוק מנופת בעזה"י: ב) לשון פ' עיד ומגוס. ככר מדע כי ערבית הוא זמן הדין גמור. ולכן אין זמן ליתן לדקה (ור"ל שאין הטעם גורמת לדקדק על הקדמת נתינת לדקה לתפלה כמו בשתי תפלות הקודמות. אבל חלילה למנוע הלדקה מימי שלריך לה. שמלוה בכל עת ועונה. לכל מדוכא ומעונה. אלא שטוב יותר לתלקה ביום) כנה עתה אם לריכין לרמוז אותה בסוד שלימתא שסירתא דלית לה עיינין. לכן בערבית אמי אחי לומר המעריב ערבים עד היום הפלה. לריך להיות בעינים סגורות. ע"כ:

והוא רחום. תהלים ע"ח: כל חמתו. מלומם מחמתו. כנגד מגדל דהמה. כי המם אלמו כבר סרגו משה.

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֺן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יהוה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

שנאמר חמה אין לי. לכן לא מצינו כלשון מקלסי הלז בשני מלאכי התלם האחרים. הרי זה יפה אף נעים:

סדר ברכו אח. תוקף בשם [ברכו. ע"ל ביוגר]: בעוד שש"ץ מנגן ברכו. אומר הצבור

חזן אומר בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבוֹרָךְ: יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא. שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש

קהל וחזן אומרים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבוֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: ברוך הוא. שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים. סולו לרוכב בערבות ביה שמו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

היכל לבנת הספיר

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים. בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים. וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים. וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ [יפסיק מעט] בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה. גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חוֹשֶׁךְ וְחוֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר. וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה. יהוה צְבָאוֹת שְׁמוֹ. אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

ברוך. תקנו חז"ל ב' ברכות לפני ק"ש בערבית וב' לאחריה. ע"ש שבע ביום הללתיך. והתחלת היום הוא מהליל' כהתחלת הבריא'. וכאמור לעיל. לכן קבעו הרוב בהתחלה. ונראה שהם כנגד תפארת נצח הוד יסוד. שהם שיעור קומת מדת הלילה. ובהם ודאי היום הולך אחר הלילה. הכן בחכמת האמת או תשכיל ותדע: ויש בברכה צ ס' תיבות כנגד מדת אדני (ע"ל) שהיא בגלות כדומה ללילה (לספרדים. כ"צ תיבות נגד גן נעול): בדברו. כמו בדבר ה' שמים נעשו: מעריב. עד כתר. רוכב בערבות. דאתמר ביה ישת חושך סתרו. יושב בסתר עליון. ואיהו מעריב ערבים. תרין. חכמה ובינה. הדר מפרש. בחכמה פותח (חמשים) שערי בינה ודאי. ובוקע תלמי האור המטומלם: ובתבונה. ממנה נמשך מדתו של אברהם אבינו ע"ה בעל החסד: משנה עתים. כמ"ש ויצא אותו החוצה. מגלגל המזלות ומי"ד עתים. ליום וכן ללילה (המשכים משעות היום בכ"ח מהגוה) לדק יקראהו לרגלו: ומחליף. במדתו של יצחק שנעקד ושם המאכלת שנקראת מחליף. כמ"ש מחלפים תשעה ועשרים [עזרא א ט] וקבלה המקום שגומים הכיי הקרבנות. בית החלפות. מלשון מחלה וחלפה: הזמנים. של יום ולילה: ומסדר הכוכבים. דרך כוכב (כ"ו דוס וכ"ב אותיות) מיעקב. דמניה מתפשטין ומסתדרין אחד עשר כוכבים. ומהם נמשכים ומשנין י"ב מזלות כידוע. והו במשמרותיהם. שהם קיימים וקבועים בגלגל: במשמרותיהם. נגד הוד תרין סוכין. שומרים בשערים שומרים לבוקר. נגד שומרים הסובבים בעיר: ברקיע. יסוד כמדע. ומבואר אצלי יפה: כרצונו. רצון שוכני סנה (תמן ס' וכ"ה. מפורש לעיל כמה פעמים) ואהבה תלויה ברצון העליון. בסוד נעוץ סופן בתחלתן. עד כאן באצילות. בורא. הרי בריאה. יום ולילה. מעורבין ברשית הבריאה: גולל אור כו'. מגלגל זה מפניס של זה. ושניהם אל הבית הכל לתקנת העולם (כמ"ש בביאור מאמר סירה) כי בשעה קבלת שפע האור. אין עת הלוך מזונות לבני ביתה. ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה: ומעביר בצירה. עובר אורח עולם: ומבדיל. במשייה. הוא הוילון. שכתוב בו ויעש ה' את הרקיע: ה' צבאות שמו. מייחד כולן בנצח הוד יסוד. וחוזר למקום שמסק. לקשר הכל באחדות כלפי מעלה. המשכיל יבין: המעריב. במאי דפתח סיים: ערבים. שנים. שקיעת החמה והסתרתה תחת האופק. א"נ נקיית ללי ערב והנשף:

ברכת אהבת עולם צריך לכוין בה מאד. ולאמרה בהתעוררות שמחה רבה. על נתינת התורה לנו. פקודי ה' ישרים משמחי לב. מצות ה' ברה מאירת עינים. יתר מן המאורות. לפיכך נסמכה לברכת בורא יום ולילה גולל אור וחשך. שמכללם נעשה יום שלם. ע"י הקפת גרם השמימיי. וכענין שאמרם דוד ברה"ק במזמור השמים מספרים. יום ליום יביע ולילה ללילה. הרי כלל כמו כן מדת יום ולילה ביחד. והמשיך אח"ז תורת ה' תמימה. וגם הרס קושית אבודרהם:

היכל אהבה

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ. תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ. עַל כֵּן יהוה

אהבת. היא פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה. בברכה צ יש מ"ז תיבות. נגד שם מ"ה עם הכולל.

לחברו עם הראשונה. מכלל שהיא הוא עו"ע מלכות שמים. המתייחדים כאן בהיכל אהבה. שהוא בחסד. אהבת עולם. חסד יעקב. וכתיב ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד: תורה ט'. ד' דברים. כנגד אצילות בריאה יצירה עשיה

אֱלֹהֵינוּ . בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ . וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ . וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד . כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאוֹרֶךְ יָמֵינוּ . וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה . וְאַהֲבָתְךָ אַל תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים . בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל :

פשיה . וד' אותיות הוי"ה . ועל ידיהם נקשר בית ישראל בעבותות האהבה העזה . אם יתן איש כל הון ביתו בית גאים בהם . בוז יבוזו לו : נשיח בחוקיך . טעם סדר זה ויחוס הלשון כבר הבר לעיל. חוקים . הם ביצירה (ואות ו') דביה בעל כנפים המגיד דבר ומוסף הלב לאהבה (בסוד שמאלו תחת לראשי) והוא היודע ועד בשכבה ובקומה . **סיום דסמיך** לבשכבנו ובקומנו . וזהו נשיח . ע"י שי"ח השדה ידוע . או שי"ח לארץ . כל זה נעשה בחוקך ודאי . ונשמח **שמחה** מפורש לעיל (בסיום מלאכת הכסא) באורך . והוא בודאי בדברי תורה . שהם חבור תורה במשפטים (**ודינן במרה** **נאמר** . אין דבור אלא לשון עז) שהיא על פי הדברים . תורה שבע"פ . כנ"ל כמה פעמים : תורתך . שבכתב . **שהיא** **כאור** כי טוב . אור לצדיק ישמח . ונמתקו מי מרה : ובמצותיך . הרי ארבעתן מבוארים יפה :

קורין שמע . וצריך לכוון לקיים מ"ע של ק"ש בערב . ועיין כוונותיה ופירושה בשל שחר :

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן ובזה משלים מנין רמ"ח . וי"א לאמרו אפי' בצבור :

דברים ו ד **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל · יהוה אֱלֹהֵינוּ** (אנכי) **· יהוה אֶחָד** (לא יהיה)

אומרו מעומד ובלחש . וביוה"כ בקול רם בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

יפסיק מעט בכל מקום שנרשם קו כזה ן

וְאָהַבְתָּ **לא תשא** . ותכוין למ"ע של אהבת ה' אֵת יהוה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל ׀ לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ : ידגיש הי' וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל ׀ לְבָבֶךָ : וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ : וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ : וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ לא תחמוד וּבִשְׁעָרֶיךָ :

שם יא יג
וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם · הַיּוֹם · לְאַהֲבָה אֶת יהוה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל ׀ לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם : וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ לא תגנוב וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ : וְנָתַתִּי עֵשֶׂב · בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ : הִשָּׁמְרוּ לָכֶם ידגיש הפ' פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים · אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם : וְחָרָה אַף יהוה בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם · **לא תרצח** מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יהוה נֹתֵן לָכֶם : וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל ׀ לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם ׀ אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין · עֵינֵיכֶם : וְלִמַּדְתֶּם · אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ : וּכְתַבְתָּם · עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ :

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם כבד את אביך עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ידגיש הע' יהוה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ :

במדבר טו לז
וַיֹּאמֶר יהוה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר : דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם ידגיש החירק **הא'** צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף · פְּתִיל תְּכֵלֶת : וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ ידגיש הו' : ולא יותר מדאי וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יהוה וַעֲשִׂיתֶם · אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ לא תנאף אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים · אַחֲרֵיהֶם : לְמַעַן תִּזְכְּרוּ ידגיש **הז'** **ולא** יותר מדאי וַעֲשִׂיתֶם · אֶת כָּל זכור את יום השבת מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם : אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם · מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מ"ע לזכור יצ"מ לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים לא תענה אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם ·

היכל רצון   [לא אמר אמת ואמונה לא יצא י"ח . ולאומרו במתון ובכוונה]:

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ. כִּי הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ
וְאֵין זוּלָתוֹ. וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד
מְלָכִים. מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל הֶעָרִיצִים. הָאֵל
הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ.
הָעוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר. וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין
מִסְפָּר. הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ.
הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ. וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל
שׂוֹנְאֵינוּ. הָעוֹשֶׂה לָנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה. אוֹתוֹת
וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם. הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי
מִצְרָיִם. וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם.
הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם סוּף. אֶת רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת
שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע. וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ. שִׁבְּחוּ
וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ. וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם. מֹשֶׁה
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:
מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יהוה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא
תְהִלֹּת עוֹשֵׂה פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ
יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה. זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ: ע"ש

אמת. כנגד היכל הרצון. גם ברכה זו אינה פותחת בברוך. שהיא סמוכה לחברתה כמש"ע בשחר: ואמונה. בשחר אומרים ויציב. בהא (בכנגד והקמותי את בריתי. כמ"ש שם) השופכין בין מדת יום למדת לילה. כי הוא הכלי המחזיק ברכה. הוא הגואל טוב. וגאולה מצלים לא הואי עד צפרא. שבשילהו לא יצאו אלא ביום. הלכך לא אמרינן אלא אמת ואמונה. שבעל האמת נעשה כאורח נטה ללין במקום. כי בא השמש. כי בא לשמוש הכל בצדק ושמים באמונתו. מ"מ מצוה לסמוך גם גאולה לתפלה דערבית. דהא גאולה מאורתא נמי הואי. שהכל מודים שנגאלו לא נגאלו אלא בערב. שנאמר: הוציאך ה' ממצרים לילה. לפיכך אף הסומך בערב הוא בן עוה"ב. אע"פ שאינו יחוד גמור. אבל עתה כהונה באמצע. שמודה שמירה יתירה מפנים ומאחור. שכן רמוז גם הגואל מיד בסמוך לה

בתלה וקים. כי הוא חי וקים לעולם. שכן יוסף הצדיק נגס לפני רחל שלא יבים בה מר החושך שגליטתו בלילה כמו כן צריך לעשות מחילה של אור בפניה מכל צד. בשעה שהחושך מכסה ארץ. והנה בנוסח זה יש קמ"ב תיבות. עד הנקב שכל אורה בא לה משם כנודע. ולזה נקראת נקבה. נקב ס' תתאה. גם נקב הוא א' ממילויי אהיה. וכן קמ"ב עם התיבה. כי אל קנא הוא באל אחר. שנחר משלשולו בלילה: הפודנו: כאן הולך ופורש בה קומה שלמה כעולה. ומתחיל ממטה למעלה. הפודנו מיד מלכים. במלכות: הגואלנו. ביסוד. מפורש כמה פעמים: הנפרע מצרים. בהוד (עמש"ל בברכה ג' דבה"מ): והמשלם גמול. בנצח כי הוא גומל חסד וגמול דלים. וכל גמול הוא מצד החסד. אע"פ שהוא שלומה רשעים. כי הוא הנאה להם והנאה לעולם (וזה לא ידעו ולא יבינו בעלי השטן) באבוד רשעים רנה: העושה גדולות. בחסד. יד הגדולה. ונמשך בסדר קו ימין: (ואין חקר. כצ"ל. והוא ל' הכתוב איוב ה. והאומר עד אין. נמי לא משתבש. גם הוא שם סי' ע'. אלא שמהראוי לחסום ל' ראשון. ובנוסח ספרד ליתיה): ונפלאות עד אין מספר. בגבורה. אבא בגבורות ה' אלהים אזכיר צדקתך לבדך כי לא ידעתי ספורות. אבל גדולתך אספרנה. כמ"ש שם בעז"ה: השם בחיים. אילנא דחיי. תפארת: המדריכנו. בבינה. נותן בים דרך. דעת יסוד דבינה. וכן. במות. בבינה ידוע: וירם. בחכמה. שהוא דאתמר ביה רום ידיהו שמא. וקרן הוא בבינה. קרן היובל. כי כן רעים דלא מתפרשין: העושה כו'. בכתר. כי יציאת מצרים בגילוי אור הכתר היה. ומכאן ואילך יורד למטה. לכן הכתר רמח כפול. כמ"ש אותות כו': המכה בכורי. בחכמה שהוא בכור דקדושה כנודע: ויוצא לחרות עולם. בבינה שבה בחינת יובל שמוציא עבדים לחרות: המעביר בניו בין גזרי. בחסד. מדתו של אברהם אבינו הזקן. שהעביר בניו במלכיות שברר לו. והעבירם שלא יכלו ביניהם. כמ"ש בברית בין הבתרים. אשר עבר בין הגזרים. זהו בין גזרי ים סוף. שבזכותו עברו: את רודפיהם כו' טבע. בגבורה: וראו בניו גבורתו. בתפארת הכלול בגבורה. כיס חמסו כלים מלחמה: שבחו והודו. בנצח והוד: לשמו. (כמש"ע כמה פעמים) והוא רצון. ויצא בכי טוב: ומלכותו ברצון חזר ופנה למעלה. לכשורו בה כאמור. הרי זה כפתור ופרח עולא:

יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד : וְנֶאֱמַר כִּי פָדָה יהוה אֶת יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . גָּאַל יִשְׂרָאֵל :

היכל קדש הקדשים

הַשְׁכִּיבֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם . וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים (טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם) . וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ . וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ . וְהוֹשִׁיעֵנוּ (מְהֵרָה) לְמַעַן שְׁמֶךָ . וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ . וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב . דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן . וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ . וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ . כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה . כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה . וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם : ופרוס בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד :

השכיבנו . ברכה זו אינה פותחת בברוך מטעם הנ"ל . והיא בחינת היכל קה"ק . בסוד חדר המטות . מטתו שלשלמה . ברכה זו האחרונה יש בה ס' תיבין כמנין הגבורים שבמטה שלשלמה . כי הוא אור מעריב בסוף (ובתוספת דשבת יש בה ע' תיבות . בסוד יי"ן המשומר שבענבים . כי שבת היא מעין עוה"ב) : לחיים . עט"א : סוכת שלום . ידוע ומפורש לעיל כמה פעמים . וכן כל שאר הלשונות מבוארים בכלל דברינו כמה פעמים . ותפס לנכון הכל : אויב כו' . ו' דברים אלו הן ו' קליפות דסטרא אחרא . וכן אתכר בכתוב . והנה ששה אנשים באים מדרך לפונה ואיש מפלו בידו . והתחיל בגוו"ב . היא כנגד הו"ה דקדושה . אויבי איש אנשי ביתו וסיים בשטן . הוא ראש כולן הוא נח"ש הוא שוגה . בן זוגה של אויב . והרחיקם זה מזה . משום דתריין בפרודא . כי היכי דלא לסמכתו עלמא : מלפנינו ומאחרינו . זעיר ונוקביה . שהם אחור וקדם . שלא יהא תמ"ם נרעים : כנפיך . היסוד . כנף אביו . הוא התופף על בית ישראל ומסתירם כאמור מכאן ואילך ישמע חכם ויוסף לקח :

לשבת (ויו"ט וחה"מ ור"כ) וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ רַחֲמִים וְשָׁלוֹם) : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ . וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל . וְעַל יְרוּשָׁלָיִם

[אמר שומר עמו ישראל במקום הפורס ונזכר תוך כדי דבור (כדי לומר שלום עליך רבי ומורי) אומר מיד הפורס כו' . ואחר כדי דבור יצא . ויזהר לענות אמן אחר ירושלים . ואם לאו מעכב ביאת המשיח ח"ו]

שמות לא

(לשבת) וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם : בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם . כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יהוה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ . וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ :

ויקרא כג

ביו"ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי יהוה . אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

תהלים פא

בר"ה תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר . בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ . כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא . מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב :

ויקרא טז

ביוה"כ כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם . מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יהוה תִּטְהָרוּ :

(א) ברוך . תקנו רבנן בתראי . משום דקיי"ל תפלת ערבית רשות . אלא שפסקין בקדיש . דמשמע שנגמר כל הסדר . וכבר יצאו י"ח הפסוקים הללו שיש בהן י"ח אזכרות נגד י"ח ברכות התפלה שאינה חובה . וכיון שאמרו כל אלו הפסוקים . תקנו ג"כ ברכה לאחריהם . שלא יצאו עימם : (ב) כל זה תקנו מתחלה כשהיו בתי כנסיות שלהם בשדה . להקל עליהם שלא יתאחרו בלילה מפני שמזיקין הכריחו מדברא . ועכשיו שהוזה לתפלת ערבית חובה משום דבהני כנסיות ביתוב . אע"פ תקנה זו לא זזה ממקומה ואומרים אם וזה . ונכון לומר פסוקי ברוך ה' בשינה :

בָּרוּךְ יהוה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן : בָּרוּךְ יהוה מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ : בָּרוּךְ יהוה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ : וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן : יְהִי

ברוך ה' . זהו תוספת ברכה מתקנת השלשים לערך שעה . גם תלים היבות . לערך מדת עדין ההקפה שנברנו עליה הדין

כְּבוֹד יהוה לְעוֹלָם. יִשְׂמַח יהוה בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יהוה מְבֹרָךְ. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: כִּי לֹא יִטּוֹשׁ יהוה אֶת עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוֹאִיל יהוה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: וַיַּרְא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם. וַיֹּאמְרוּ יהוה הוּא הָאֱלֹהִים יהוה הוּא הָאֱלֹהִים: וְהָיָה יהוה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יהוה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: יְהִי חַסְדְּךָ יהוה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הוֹשִׁיעֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ. לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: כָּל גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי. וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ: כִּי גָדוֹל אַתָּה וְעוֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יהוה בַּיּוֹם. בָּרוּךְ יהוה בַּלָּיְלָה. בָּרוּךְ יהוה בְּשָׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ יהוה בְּקוּמֵנוּ. כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי. וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי. פָּדִיתָה אוֹתִי יהוה אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד. וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

הדינן . והם פסוקי רחמים מלוקטים . מבואריס למבין מדעתו : ברוך . תהלים פ"ח : ברוך . שם קל"ה : ברוך וברוך . ע"ב (עמ"ש בס"ד בסיום פסוקי דזמרה): יהי . ק"ד : יהי . שם קי"ג : כי . שמואל א' י"ב : וירא . מלכים א' י"ח : והיה . זכריה י"ד : יהי . תלים ל"ד : הושיענו . שם ק"ו : כל . פ"ו : כי . שם : ואנחנו . ע"ט : בסר . איוב י"ב : בידך . תהלים ל"א :

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ. וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת. בֶּאֱמוֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ. יהוה מֶלֶךְ יהוה מָלָךְ. יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא. וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הַמֶּלֶךְ בִּכְבוֹדוֹ. תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו: תפלה בלחש

(א) אין לדבר בין גאולה לתפלה דערבית . ופסוקי ברוך . כיון דתקינו לאו . כתפלה אריכתא דמו . ותנה שמכריז ש"צ ר"ח וכן טל ומטר . כיון דלצרך תפלה הוא . לא הוי הפסקה : (ב) מלא לצור שקראו ק"ש ומזלין לעמוד בתפלה . יתפלל עמהם . אח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה . מצוה דאינה תוכה . ואיכא מ"ד באמצע תקנום . אבל בשחרית הינו ק . אלא ודאי מיסמך גאולה לתפלה עדיף . כמ"ש במו"ק בס"ד : (ג) אם יש שהות לקרות ק"ש וברכותיה ולהתפלל עם הצבור . אע"פ שאינו יכול לומר פסוקי ברוך . פשיטא ידלגם . וכ"ל שא"צ לאומרם אח"כ כלל : (ד) אין ש"צ מחזיר תפלה בערבית . ואין כאן נפילת אפים . ומי שלא שמע ברכו . אנו סורכין לו על שמע כדעת ב"י . ולפתשמוטיה נכרמ"ע כתבו' סי' פ"ד : ה) אומרים עלינו . והגם שאמר אח"כ מזמור מ' ושיר למעלות. קדיש. ויהבים מעט ואומרים אך צדיקים וגו'(למנצח. אדון עולם) ה' בחני וגו'. והפטרין והולכין לשלום: תוס׳ת . גרסיק פ' היה קורא . חייא בר רב אמר . אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת . לא אמר אני ה' אלהיכם (היום ס' מלית' אינו צ"ל אמת . ולכאורה צ"ע דאלינא אלהיה . דס"ל כל שלא אמר אמת ואמונה ערבית לא יצא י"ח . אבל אים דוחק כתיר עומר . דרב נמי לא קאמר אלא היכא דגמר פ' ציצית . כיון דאמר אני ה' אלהיכם . בע"כ צ"ל אמת . וקיי"ל דצ"ע אמת ואמונה . לקיומי קרא ואמונתך בלילות דוקא . לאסוקי אופכא דהיינו אמת ויציב בלילה ואמונה בבוקר . דלא שפיר דמי . אבל מיהת מודה נמי דלא בעי אתהולי . כדאמר ר"ע משמיה הכא דלא יתחיל . ומשמע נמי דהכי טפי עדיף ודאי . אלא שאם התחיל גומר . וכי גמר . מיבעי ליה למימר נמי אמת ואמונה . ובו ז"ס לא יצא י"ח . וע"כ צ"ל כן . דאל"ה הקשי דרב אדרב . אי הכי לא פליגי רב וחייא בריה . ולפ"ז הכי הילכתא . דהא קיי"ל כדרב (ולא כשמיטותי הפוסקים אלא מפני המנהג בלבד) ומקשי תלמודא והא בעי לאדכורי יצ"מ . ומשני דאמר הכי :

מודים אנחנו לך יי אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים . ופדיתנו מבית עברים . ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך . מי כמוכה בתלים ט' :

ואין דעתי שיסמוך אדם ע"ז . ויפה מנהג אבותינו שלא מדוחק מ"ז . אלא מיהא כפשטה דתוקה . ודאי כדאי לסמוך עליו . ולא יפטר דבר מדבריכם אהלם :

נשלם סדר היום. בעזרת נורא ואיום . עם היקף היומי . והאיר ה' עיני ומצאתי לי סמך גדול מתחלת יצירת אדה"ר:

(א) בשעה ראשונה הולכת עפרו. לכן מתחיל זמן ק"ש ותפלה בעמוד השחר. כי מאז התחלה יאירהו: (ב) בשניה נעשה גולם. לפיכך ותיקין גומרים עם הנץ החמה שהיא בשעה שניה (כמש"ל בחבורי בס"ד) ותפוח עקבו מכהה גלגל חמה. יבושו עכו"ם בעת ההיא שמשתחוין אז כתריכן ומשתחוים לחמה: (ג) שלישית נמתחו איבריו. לכן בני מלכים אז מותחין איבריהן: (ד) ברביעית זרקה בו נשמה. להודות ולשבח לבוראו. לכן נמשך זמן ק"ש עד ד' שעות. כמו שאדה"ר לא קרא עד שעה רביעית. וכן הוא מאכל כל אדם בשחרו. שבשעה ההיא טעם נראשונה: (ה) חמישית עמד על רגליו ללכת הנה והנה. והתנועע לבקש חפציו ולעשות עסקיו. מכאן רמז לשעת משא ומתן: (ו) ששית קרא שמות. ע"י בינה ודעת שנתנה בו בכח האכילה. שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן. וקודם שאכל אדם יש לו שתי לבבות. ואינם מסכים לדעת אחת. לכן בודאי שעד מתחלה סעודה גמורה לסעוד הלב ולהכינו להשגת ידיעה שלימה בטיב הנבראים והשכלת השמות. ע"כ בודאי היתה קריאת השמות מתוך שמחת אכילה ושתיה. ודוגמת לימוד תורה על השלחן. עפ"ז קבעו זמן סעודת ת"ח בששית:

(ז) שביעית נזדווגה לו חוה. שנלקחה מצלעותיו או מתוך השינה: מכאן המנהג גם לשנת הצהרים. ואז מתחיל זמן תפלה גדולה ג"כ. כי אז היה זמן חבור אדה"ר ועזרו. ובעת תפלה נעשה ג"כ זווג שם מ"ה אדם העליון ית' בחו"ה שיוצאת מעצמו. ומזה שנולדו בשמינית שנים. עלה כאחד עלו בעל החסד שתקן מנחה גדולה כנזכר לעיל. בשני עלו אח"ז בעל הדין שתקן מנחה קטנה: (ח) בתשיעית נצטוה. ורא"י לעסוק אז בתורה ובמצות: (ט) בעשירית סרח. כנגד זה תפלת מנחה קטנה בעת ההיא שהדינין מתעוררין. ע"ש ירית מנחה. שכפרה פניו (פני זעם) במנחה. ולזה נקראת תפלת מנחה. לפי שבאה לכפרה. מצא"כ של שרי שאינה על חטא. וזה נכון מאד. וכן מוכיח התרגום. למנח יומא. שהיא אז שעת השמחה: (י) בי"א נדון. וצריך להרבות ברחמים ולהכיר יום נגילה: (יא) בי"ב נטרד. לפיכך נתקנה תפלת הערב. ומתחילין והוא רחום. מחמת אימת בעלי הדין שניתן להם שליטה. וקודם השינה צריך לעשות חשבון ממעשיו כמש"ל בס"ד. שלא ירדפו אחריו בעלי דינים ויפגעו ממנו. הכא תוטרא מילי והכי דרי הושבנא:

מלון . בו מבואר הנהגה וסדר לילה דחול . בו ו' מדורות. א) חשבון ק' ברכות של כל יום . ב) ק"ש של המטה . עם פי' . וע"ד האר"י ז"ל . ג) קינות חדשות על החורבן . ד) דרך ארץ בשכיבה ותה"מ . והרואה קרי . והנהגת לבישת בגדים . ה) תפלת אליהו ז"ל . זמר ידיד נפש [כעת נדפס קודם תפלת שחרית]. ו) הטבת חלום . התרת הנדה בחלום . ודין הנודר בחלום :

א חשבון מאה ברכות

(א) אחר שעשה חשבון צדק ממעשיו. ועיין כמה חובות והקפות שהבאתו עליו ביום שעבר. עכשיו בעת הפנאי. צריך האדם להריץ בעיניו. להשגיח על הכנסתו. ולחקור איזה ריוח שיוכל להשיג על ידו. די מכת פרעון חובותיו. ולהביא מעמדו במצב טוב כל האפשרי. לכן ישקיף עיניו לאסוף מלא חפניו ברכות טוב. וימנה מתחלת הלילה כמה ברכות יעלו בידו שלא יפחות ממאה שחייב כל אדם מישראל לברך בכל יום. כמ"ש ז"ל מהכתוב. ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך. אל תקרי מה אלא מאה. ותקנם דוד המע"ה שגבר הוקם ע"ל. שהן מצילות מק' קללות שבמשנה תורה. ומוסיפות חיים ושלום וברכות שמים ממעל. ויתחיל למנות ברכותיו מתפלת ערבית. ויסדרם אחת לאחת למצוא חשבון: (ב) כל עת שאומר ברכה. מצוה להתבונן על ספר לדעת המספר. ויש בזה ריוח כפול גדול מאד. א'. שמתוך כך ישים לב לכוין בהם היטב כדי שיהיו ראויות לבא במנין. שאל"כ כמוהם כאין. ובלאו הכי שלא יצא שכרו בהפסדו. שעובר על לא תשא לשוא ח"ו. אבל כשידקדק במנין כמו שמדקדק על חשבונות כספו ומעותיו. אז בודאי יקפיד עליהם ביותר שלא יפסידם. והשנית. שידע בבירור שלא חסר כלום מן המנין. כי ביום תענית וביחוד כשמפסיק מבע"י. חסרים הרבה. ומצוא שמפסיד והוא לא ידע לזכור להשלימן בברכות אחרות. וכן בשבת ויו"ט חסר מהמספר כך רב. ויחשוב איך ובמה ישלים אחרות שתחסרן. ואז יעשה לו קלפי שישים בתוכו ממין פירות או קטניות כמספר הברכות שמברך. עד שישלים מנין מאה: (ג) ומאחר שכל כוונתי בחבורי להקל הטורח ולהועיל לי ולבני גילי אסייע גם בהוראת דרך החשבון בקצרה ובקוצר כאי כללא בידך. כשאתה מתפלל ומברך בכל יום חול הברכות המחויבות כהלכה (דהיינו כפי מנהגנו בציצית ותפילין. וברכת המזון לעמך. ברכת המקדש שמו ברבים. בלי חתימה) הרי בידך תשעים ואחד (ולהנוהגין לברך על תפילין של ראש בפ"ע. יהיו צ"ב). ואם תסעוד רק פעם אחד ביום. הרי כאן שמנה ברכות הנהנין. ואם תנהוג בסעודה כאשר הוריתיך. תרויח עוד ב' ברכות לפחות. ונמצאו בידך מאה ברכות מכוונות. ואם תזמן או תברך רק על הכוס. תוספת על המספר. כ"ש אם אתה סועד ב"פ ביום. ונוסף לפעמים נהנים. או נלך לנקביו פעמים. באופן זה אי אתה צריך לחשב כלל: (ד) מעתה תדע. כי ביום תענית כשאתה מפסיק מבע"י. חסרת ח' או ט' ברכות. או אם אירע מקרה בלתי טהור. שנחסרו מן המספר מחמת אונס. צריך להשגיח על השלמתן בדיוק שלא לטעות (בשבת ויו"ט עי' לקמן) וחשבון זה חביב לפני המקום ברוך הוא מאד. ויפלא הברכה במעשיו. וימלא שמחיו

חמיו. יצילנו אף מן קמיו: (ה) וכן ינהוג בהיזק שאירע לו ביום אם נכשל בחטא ועון. בלילה (שהוא עת הפנאי) שסמוך יתחננו על תקנו. כדרך שעשה ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול [שבת יב] שכתב אני ישמעאל קריתי והטיתי. לכשיבנה בהמ"ק אביא חטאת שמנה. לקיים וחטאתי נגדי תמיד. שמתוך כך יזכור לתקן את אשר עות. ככל אשר תשיג ידו. ולא יגנה לבבו. ואם בא עליו יסורין. יקבלם מאהבה ויפיס אשם נפשו. וירחמוהו מן השמים ויקילו עמו. ואיכון מרי דחושבנא. שמחשבין הכנסת ריוח כנגד הפסד בהוצאה ופזור. לידע מה שבידיהו נכסיהם הקיימים. וקניניהם הבלתי בלים לעולמים. ואמרו רז"ל [ויקרא רבה פ' יח] עשית חבילות עבירות. עשה כנגדן חבילות של מצות (ומה שאמר הכתוב אשר לא יקח שוחד. וכן אותה שבינו סוף פ"ד דאבות. עיי"ש מ"ש בס"ד) ע"כ צריך להחזיק חשבון צדק ולמנות ג"כ סופר מהיר ובקי בחשבון ובמספר. אם ראה עצמו אינו בקי בחשבונות של מצוה. יפקיד עליו איש חסד ונכון. כדי שיהיו חשבונותיו ברורים כשיעמוד לתת דין וחשבון. לפני האדון המלוה בחן וחסד סטרון ורצון. ואם יאמר רם הנני אבד חשבון. הנה את מחשבון ותאכל את שאיך מחשבין רק פנקסי כספם בממאם וצרורות קלפיהם אשר עשו להם ידיהם חטא. להשגחות בעולם שאינו שלהם. ברוב עשרם יתהללו. ולא שעו אל קדוש ישראל באימים יתהוללו. בחוקות התועבות יתהלכו לנו כמו יתמוללו. הנה יום לה' על כל גאה ורם נכרתו כל נטילי כסף דלו מאנוש נעו עורים בחוצות לא יקומו אם יפלו. אשרי עוז"ס בעדם נעלו. אויבי ה' מנשמת אלוה יאבדו מרוח אפו יכלו. ואוהביו כצאת השמש בגבורתו יהלו. ויכתב בספר זכרון לפניו לחושבי שמו בעלי החשבונות אשר בו יצדקו ויתהללו: (ו) אחר תפלת ערבית. צריך לקבוע עת לתורה לקיים והגית בו יומם ולילה. כמו שעשה בבוקר. לקשר התפלה עם ת"ת ולקיים ילכו מחיל אל חיל. גם בלילה יש לחוש יותר אם יאכל תחלה יבוא לידי שינה. מתוך שהאדם יגע והטבע מבקש המנוחה. ונמצא מתבטל לגמרי. ויותר צריך ליזהר בלימוד בלילה. שאין עיקר רנה של תורה אלא בלילה. עמו"ק קנ"ז. ולימוד בלילה יהיה בתורה שבע"פ. כמו שלמדנו מן המדרש. שכן למד משה רבינו עליו השלום בהר. וידע שהוא לילה. אבל למוד המקרא אין זמנו אלא ביום. וכן דעת האר"י ז"ל. ואם הוא רעב ממנו. אבל ביום לחם לשובע. ואינו יכול לכוין דעתו ללמוד. יטעום מעט כדי ליישב דעתו ויעסוק בתורה. אח"כ ישב לאכול סעודתו די צרכו וכפי תאות נטבעו: (ז) והמנהג הראוי לאדם בינוני הגרים ובמדינות הללו. למעט בסעודת הלילה ותהא קלה משל יום. כמש"ל (אם לא שלא סעד ביום) וזה ירויח ארבעה דברים. א' ישמור בריאותו. ב' יצא בשמר ג"כ מדבר רע. שלא יבוא לידי מקרה לילה

אלא כאן ע"ס כתוב מתוך תפלה נסס . ויזכר ג"כ מדברים חמים תפלת בחירת מתוך הכוכד . מהא"כ המאנגלים אבלת סלילם . או טוב אלא דברים המרבים צע . כיואד מי שטבעו פגול לכך . ג' ביהיו לו לגופו ולנפשו ולנשמתו . כי יקיץ בזמן הראוי וכנתו . ומשך השינה אלמוניו מסים מיושבים . כי מריבוי המאכלים ובחיים יתרה . לאדם בימי . אמרו שהוא ח' שעות שלים היום . ותקנו בו שינה אדם החלומות סקפים והליס ברוב פעמים . בסבת עבן העולם או תישן . אבן די לאדם הבריא שיישן שש שעות ומפסיק בלי ספק . לנוח ממילוי ככסה והמרבה מאכלים משונים . ד' שלא תכבד כנתו וככל לפי מה שירגיל האדם עצמו בנעוריו . כי ההרגל טבע שני : אלא ולא יאריך כס מאד . שיש לחוש שלא יישן עד שתעביר עונת

ב . סדר קריאת שמע שעל המטה . ג . קינות חדשות על החורבן

(א) לאמר שהשבע מד"ס ילך לישן . אז ימח לו מחלומות רעים : עד ואנחנו הרשענו] : (ג) גרסינן . ההם לישן על
(ב) לא ישכב עד יאכל סוף ודם חללי נעוי ב"א ישחס . ע"י תרב מטתו . לומר משמע עד והיה (כן מגיע גם במדרש הנעלם סוף
פשוט דק"ס הסוגן : [ולומר שתלה . אלהינו ס' אשמנו כו' ס' לך) אם שמוע . ומכך :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁנָה עַל עֵינָי . וּתְנוּמָה עַל עַפְעַפָּי : וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי . שֶׁתַּשְׁכִּיבֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַעֲמִידֵנִי לְשָׁלוֹם . וְאַל יְבַהֲלוּנִי רַעְיוֹנַי . וַחֲלוֹמוֹת רָעִים וְהִרְהוּרִים רָעִים . וּתְהִי מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ . וְהָאֵר עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת . כִּי אַתָּה הַמֵּאִיר לְאִישׁוֹן בַּת עָיִן : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדוֹ :

חבלי . י"ל מענין חבלי בון . כי ע"י מיתרים העינים סגורים וקשורות בשינה . לפ"ז היה ראוי לומר חבלי בפת"ח בחי"ת . ולא נהוג עלנוס הכי . ולצודרהם ר"ל לשון חלק . כמו חבלי מגשה . ואין בזה טעם . גם יקשה עליו מה שהקשו אבל יותר נכון מה שפירשוהו מלשון חבלי יולדה . לפי שהאדם עומד זמן רב ואינו ישן . חבלים וצירים יאחזוהו . לכן אמרו רז"ל [שבועות כח] השבע שלא יישן ג' ימים . מלקין אותו וישן לאלתר . וכן אמרו [ב"ר פ' ט] והנה טוב מאד זו שינה . מתוך שאדם ישן קימעא (כי השינה הארוכה . גלה לאותן שאין לעולם הגאה מהם . ישנו שנת עולם ולא יקיצו) עומד ויגע בתורה : והאר מטתי שלימה . אם אשמש מטתי . לא יהא פסול בזרעי . נראה שכוונו ח"ל לכלול בברכה צ ולספור הגאת השמים המטה (ומה שלא יהדו לה ברכה בפ"ע . עמ"ש בס"ד במו"ק) ולפ"ז יש מכאן קצת סמך . אם רוצה לשמש מטתו . יקרא ויברך קודם . עי' עוד שם . עוי"ל הכוונה . שלא יצא זרע לבטלה מתוך השינה : פן אישן המות . כי השינה א' מס' במיתה . והאר עיני כו' כי אתה המאיר לאישון בת עין . כן הוא הנוסח הנכון לפי דרך הפשט . וק"ל . והוא נוסח האר"י ז"ל ויש בו סוד עמוק וכבר הנהיג אמ"ה ז"ל . ונגיסת ברכה זו יש ד"ן תיבות . למתק דן דאדני . וג"ד שמות הוי"ה . כי עת הדין הוא . ובתלמוד שלנו יש בו אריכות ל' ושינויים . כנראה שהוא הוספה מבחירת המעתיק . סופר מאריך פרחא . בדברים שאינם מהענין וברכה זו ערכת אלהי נשמה נקיה והתא כסוגג ובעל שכהס לכן עזבוהו קדמונינו אבותינו ורבותינו שלא היה דעתם בארוכות שיש שהם . ורפה בענין שכלך מה נמלצו אמרי יושר . איך מסכים גם מספר תיבות הברכה . ג"' מטה . שהיא ברכת המטה :

ונהגו להוסיף פסוקי דרחמי . קורין שיר של פגעים : [ויסי נועס עד ואראהו בישועתי]

יהוה מָה רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי : רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה : וְאַתָּה יהוה מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי : קוֹלִי אֶל יהוה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה : אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יהוה יִסְמְכֵנִי : לֹא אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי . קוּמָה יהוה הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי הִכִּיתָ אֶת כָּל אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ : לַיהוה הַיְשׁוּעָה . עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה :

ולומר השכיבנו עד מעתה ועד עולם . ברוך ה' ביום . עד אלא אתה בלי חתימה :

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ : וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יהוה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יהוה רֹפְאֶךָ : וַיֹּאמֶר יהוה אֶל הַשָּׂטָן יִגְעַר יהוה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יהוה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָיִם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ : הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל : כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת : יְבָרֶכְךָ יהוה וְיִשְׁמְרֶךָ : יָאֵר יהוה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ . יִשָּׂא יהוה פָּנָיו אֵלֶיךָ . וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם : הִנֵּה לֹא

ינום ולא יישן שומר ישראל: לישועתך קויתי יהוה: לישועתך יהוה קויתי. קויתי יהוה לישועתך. קויתי לישועתך יהוה. יהוה לישועתך קויתי. יהוה קויתי לישועתך: בשם יהוה אלהי ישראל. מימיני מיכאל. ומשמאלי גבריאל. ומלפני אוריאל. ומאחורי רפאל: ועל ראשי שכינת אל: תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח: אם תשכב לא תפחד. ושכבת וערבה שנתך: מגדול עז שם יהוה. בו ירוץ צדיק ונשגב: עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר: בטוב אלין. אקיץ ברחמים: יעלזו חסידים בכבוד. ירננו על משכבותם: רוממות אל בגרונם. וחרב פיפיות בידם: תורה צוה לנו משה. מורשה קהלת יעקב: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: כוונתו

ידועה. לבקש מהש״י הצלה מצר הידוע. הרמז בר״ת: אומר מזמור קכח

(ד) סדר ק״ש ע״פ כתבי האר״י בקצור (אם אמנם האריכו בו הגאונים אחריו והוסיפו מדעתם) בהרם במועט המחזיק את המרובה: (ה) קודם שיקרא ק״ש יתודה ויאמר אשמנו כו׳. וירבה בוידוי על חטאיו וזדונים לו. בתחנה ובקשה כפי כחו. ותקנו לעצמנו נוסח ארוך. לבקש רחמים עליו ועל יוצאי חלציו ובני ביתו ואוהביו. ועל אחיו בית ישראל בכלל. ועל הקודש בית חיינו ומאוויינו ביחוד. כי על הרוב זמן שכיבה שלנו לאחר חצות לילה. שמתעורר הרחמים. ולאחר להתחנן ולהתאונן ולבכות על גלות ישראל ושכינה עמהם בכ״מ שגלו. אף אם עיקר תיקון נקודת חצות לילה. אינו שייך אלא בא״י. כי בשאר ארצות הוא מתהפך לפי מזג המקום והאקלים. כמ״ש במו״ק וכמש״ל. מ״מ נכון לעשות זכר לדבר. ולקונן בכ״מ על הכאב אשר נגהר. ואתן קולי בבכי בלב נשבר:

קינות על החורבן

מי יתן ראשי מים. ועיני מקור דמעה. ואבכה בכי ציון וירושלים. יומם ולילה ובכל שעה. לקיני בכפלים. איכה נהיתה כזאת הרעה. הוגלינו פעמים. ולא זאת המרגעה: על בן רפו כל ידים. פלצות בעתתני לבבי תעה: מה תפץ בחיים. אם שכינת אל עמנו נדה ונעה: מה בצע בטל שמים. וחרב עד הנפש נגעה: זה קרוב לשנים אלפים. ועדיין עת הקץ לא תגיעה: זכור חסד אחות ואין שדים. לכתה אחריך בארץ לא זרועה: חון המיחדים שמך בכל יום פעמים. יהוה הקשיבה יהוה שמעה: אפול על אפים. ואצעק אנא יהוה הושיעה: לפני בנימין ומנשה ואפרים. גבורתך הודיעה: לך יקוו איים. רוכב הכרובים הופיעה: יחיינו מיומים. ביום השלישי יקימנו מטוב ביתו נשבעה:

(ו) הרי אלו ד׳ בתים לכבוד דו״ד מלך ישראל. ולקוק כמר נפש עוד ח׳ בתים כנגד שמות הויה אדני. וככל חרוז ד׳ תיבות כנגד ד׳ אותיות שבכל שם. ור״ת רבותים בתותמי כינוי ושמי. ואלה בכי ועני על כל עוכר לו יהי:

ישבתי איך בדד לארץ. עיני נגרה מים כפרץ. בית אל חרב ונחרץ. צרים בוססו מקדש נערץ: יה קנא לשמך הנמרץ. עקור טומאת מת ושרץ. קבץ צאנך הנהלאה מקרץ. בנה ביתך ונחלתך תרץ:

(ז) הססגים לשבות חקת חצות. קוראים בפסוקים שאכר בהם מהגלות ואורכנות. ומרבין בקנות. בבכי והשתוננות. והמרבה להספיד ע״פ מסובה וקורין אהרים פסוקי נחמה ורננות. כי סליק לפ׳רויה שמה. כמר אסרה [מגילה כ״ח] שרי לכל מאן די צערן. ימחול בלבו לכל מי שחטא נגדו. שלא יענש שום אדם על ידו. שנא׳ גם ענוש לצדיק לא טוב. לפיכך נענש דוד המלך עליו השלום. וריב״ל [ברכות ז] לא רגה הסי׳ לקלל המין מטעם זה (ועמ״ש במקומו בס״ד) ויאמר:

רבונו של עולם. הריני מוחל לכל מי שהכעים והקניט אותי. או שחטא כנגדי. בין בגופי בין בממוני. בין בכבודי בין בכל אשר לי. בין באונס בין ברצון. בין בשוגג בין במזיד בין בדבור בין במעשה בין במחשבה. בין בגלגול זה בין בגלגול אחר. ולא יענש שום אדם בסבתי. יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי. שלא אחטא עוד. ולא אשוב עוד להכעיסך. ולא אעשה רע בעיניך. ומה שחטאתי לפניך. מחוק ברחמיך הרבים. אבל לא על ידי יסורים וחלאים רעים. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי: [ויאמר אנא בכח המנא לעיל]:

(ח) יכוין כל נילה בשם א׳ דמרגלא ובספירה ובהויה שכנגדה: ויתחיל בש״פ למנין ר״ת אב״ג ית״ץ. שהוא בחסד. שבו הויה נקודה בסגול. ויכוין שכלולים בו שאר מרגלאין. כלול ג׳ יכוין כר״ת קר״ע שט״ן. ובגבורה והויה נקודה שו״א. בג׳ נג״ד יכ״ש. בת״ת הויה חולם. בד׳ בט״ר צת״ג. בנצח. הויה חירק. בה׳ חק״ב טנ״ע. בהוד הויה נקודה שורק. בו׳ יג״ל פז״ק. ביסוד הויה מלאפום. בשבת שק״ו צי״ת. במלכות. הויה בלי נקוד שכלולה מכולם. ויאמר בל סוסקה של אנא בכח כל נילה. רק יכוין ויחלק כל שמה ת בות שמנו נג׳ תלקים. ויכוין בליל מ״ש כשיאמר אנא בכח. בשתי אותיות ר״ת של אנא בכח מכסה פניו. ובשתי אותיות של גדולת ימינך מכסה רגליו. ובשתי אותיות תתיר צרורה יעוסף נכסו למעלה: וכן עד״ז בשאר הנילות. בששה תיבות השני כיס להם. ובכינתאר אנא בכח יאמר אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ונומר פסוקי דרחמי. המוסיף יוסיף. והפותח אל יפתח מסדר שלנו. ולא האמין שילא מפי האר״י ז״ל לפסוק באמצע מזמור יושב בסתר ה״ר. אבל אמת במעתיקים היה. שאמרו ע״ד אבודרהם בזה. ולא כך למדני אבא מרי ז״ל. בשגם הוא שלא כדין ושלא כהלכה: ולא יעשה בישראל כבר: (ט) משאר הפסוקים שעמדנו מה שסוף

הכתוב יושר. והתוכן מה שאינו צריך כל כך. גם הוספתי פסוק הגדול שזו. שהבה נאומרו על המטה. שהו גדול ורם. וטוב לנוח השמחה ולהספיקה במגדל הפורח באויר השמים: (י) אחר שגמר קריאה של המטה. יסיח דעתו מעסקיו ויישן מיד. ואם עדיין לא יוכל לישן. יהרהר בפסוקי הרחמים. או יחזור עליהם שנה ושלש עד שתפסקע השינה מתוך הרהור ד"ת. ולא יפסיק בשום משנה ודבור בין קריאה לשינה. כ"ש שלא יאכל ולא ישתה [רלט]. אם לא מהכרח גדול. ואז יחזור ויקרא ק"ש פ' ראשונה לפחות עם פסוק בידך אפקיד רוחי. אבל ברכת המפיל אינו צריך לחזור אם לא הסיח דעתו מהשינה. ואם הסיח. נ"ל שצריך לחזור ולברך ג"כ. והגה חותם השינה. לתקן כחו לעבודת קונו. אזי נחשבת עבודה לשמים:

ד דרך ארץ בשכיבה ותה"מ והרואה קרי. והנהגת לבישת בגדים

(א) לא יישן השכוח רעב או צמא. ולא יישן תכף אחר האכילה כמו שאמרו חז"ל [ב"מ קיב] ג"כ ההלכות הדור בעל חוב. ולא יישן במקום חם ביותר. ולא בקר ביותר. ויהיו מראשותיו גבוהים. ויפשוט מלבושיו מעליו: (ב) מאן דבעי לטעום טעמא דמיתותא. לניים מסאני וליגני [יומא עח]: (ג) כשחולץ מנעליו ופושט בגדיו. חלוץ ופושט של שמאל תחלה. וכשיפשוט חלוקו יהא זהיר שלא יהא קורות ביתו אימרי חלוקו. שלא יהפכו אלא יפשטנו דרך ראשו ויתכסה בסדינו. שלא יתראה ערום בפני קורות ביתו [סי' רלט]: (ד) דעת האר"י לשכב בטלית קטן. וכן אני נוהג. עמו"ק: (ה) יישן תחלה על צד שמאל. ובסוף לילה על צד ימין. לא על בטנו ולא פרקדן על ערפו. שהיא שינה רעה לגוף ולנפש. שהוא עלול לקרי. ולא ידביק רגליו במתניו. ולא יעטפס. שלא יבוא לידי חמום. לא יסהפך מצד אל צד פעמים הרבה: (ו) ריבוי השינה מזיק מאד לטבע. והבינונית טובה ובריאה: (ז) שינה בעמוד השחר. כשושנה לפרנסה עלה"ש פ"ב דאבות: (ח) מטה שיישן בה (אפי' אין אשתו עמו. ע"ש סי' מ"ז) נכון שתהיה רחבה למערב ומרגלותיה למזרח. יע"ש מ"ש בס"ד: (ט) אחד מדברים שהקב"ה בוחן. המשתין בפני מטתו ערום. ומביאתו לידי עניות. ולא אמרן אלא דמהדר אפיה לפוריה (ואפי' לגבראי נמי לא) ודמהדר נמי. דווקא לארעא. אבל במנא לית לן בה [רמא] ות"ח צריך לכסות עליו כי (אם אין מטתו גבוהה עשרה. או רחוקה ד"א מהכלי. או מקום מתוקן. דהשינה רשות נפ"ע) לפי שא"א לו לעמוד בלי הרהור תורה: (י) הולך לשמש מטתו. לא הוי הפסק לדעתי. עם שברכת המפיל נתקנה גם על זה. כמש"ל בביאור הברכה ד"ה מפשי שלמה. ובזה מיושב מ"ש האבודרהם על הרמב"ם ז"ל. שסובר דברכת אלפי שמה. היא השוכבה לזו. ולכן אינה פותחת בברוך. השינה אינה מפסקת. והדבר נכון הוא. ומ"מ אנו מנהגין בעת הצורך. לסמוך עם ברכת המפיל. ולחזור ולקרות פ' ראשונה אחר מעשה: (יא) עושה הקיילים בכל יום. אבל עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת. לכן מעמיד שם הנהגת הכתוב בס"ד. אבל ליל טבילה. הוא חיוב עונה של תורה. וכן בליל יציאה לדרך ובואו מן הדרך. גם כשרואה שהיא מתשוקקת אליו (אע"פ שאינה תובעת בפה) חייב לפקוד אפי' בימי עיבורה ויניקה. ותהא כוונתו לגלגל חובו ולקיים מצות בוראו. ולא ישמש לעולם אלא מחצות לילה ואילך אם אפשר לו. ולא ירבה שיחה אפי' עם אשתו שלא ירגילנה לאותו דבר הרבה. נמצא גורם רעה לעצמו שממית עצמו קודם זמנו. כידוע כמה רעה רוב תשמיש עושה (רמ) ובוטל מד"ת. וסופו יורש גיהנם (ולכן תיקן עזרא טבילה לבעל קרי. כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין): (יב) לא ישמש מתוך הרהור אשה רעה. מוטב שיהפכו יגרו וישמש לסרכיו באגן. וכן ישכה כשאין אשתו עמו אם בא לידי חמום. כל טלדקי דאפשר למעבד ליעבד שלא יבא שעה א' רשע רע לפני המקום. אבל אם בשוגג או מתוך אונס שינה בא לידי קרי. וא"א לו להחזיק הזרע אם לא יכניס עצמו בסכנת נפש. נ"ל שאינו מחויב ולא רשאי להמית עצמו בשביל כך. כמו ששמעתי שאירע לאדם כשר מקרה בלתי טהור. ונתגבר והחזיק באמתו בכח המושך הזרע לאחור. ונפל בצרה גדולה. ומת בסבה זו ר"ל. אבל לו שמסר עצמו למיתה שלא לעבור על רצון קונו. והוא נשכר על כוונתו הטובה. אמנם שאינו הבורח הדין (עיין מ"י סי' מ"ג) ואם רשאי אדם להחמיר על עצמו בכך ובכיוצא בו. עלה"ש פ"ק דברכות וכמ"ש. אבל העושה במזיד. ודאי צריך למסור עצמו על כך. ועליו אמר ר"ע [נדה יג] מוטב תבקע כרסו כו': (יג) רואה קרי בשנתו. ירעד ויזדעזע וירחץ וישטוף הזרע במים. אם אינו נוהג טבילה לקריו. ויבקש מהשי"ת רחמים שימחול לו. כי לא במרד ולא במעל עשה זאת. מ"מ גם השוגג צריך כפרה: (יד) השיקום ממטתו. לא ילבש חלוקו מיושב. אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודו שוכב. נמצא כשקם הוא מכוסה. אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני. כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו [סי' ב]: (טו) ידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו. שלא יהפוך הפנימי לחוץ [שם]: (טז) ישים ב' בדי מלבושו ביד ימינו. וילבש הימין אח"כ השמאל. ויכוין כי הכל נכלל בימין [שם]: (יז) אם י"ל פנאי. לא ילבש ב' מלבושים בבת אחת [שם]: (יח) ינעול מנעל של ימין תחלה ולא יקשרנו. אח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו. ויחזור ויקשור של ימין. ובסנדלים שאין בהם קשירה. ינעול מנעל של ימין תחלה ולא יקשרנו [שם]: (יט) לא ילך ד' אמות בגלוי הראש [שם] עמו"ק: (כ) יכסה כל גופו ולא ילך יחף ויתגיל עצמו לשבות בוקר וערב [שם]: (כא) מי שזוכה לעמוד בסוד ה'. יעסוק בסתרי תורה בלילה שהוא עת נאות להתבודדות. ויאמר קודם לימוד הקבלה. בקשה הנ"ל. אח"כ יאמר תפלת אליהו ז"ל כמבואר ברא"ש ספר התיקונין. ואמר ידיד נפש (קודם שחרית): (כב) אם ער הוא בשעות שמשתנות המשמרות. שהם בסוף שליש הלילה ובסוף שליש' הלילה ובסוף הלילה. כלויותיו ישתוק. ידאג ויפחוק. ישאג ויקוץ. לשאגת אריה דבי עילאה נבר כגבור מהרוץ. שאת ישאג על נוהו והיכלו השמם ובניו הגולים ממקומן ומעוזן. מי האיש ירא ה' אשר לא ישכיל בזה בלב דוי ולא ימלא שחוק פיו כל ימיו ולא יתן דמי לו עד ישקיף וירא ה' משמים ויקנא לארצו ויחמול על עמו ויחוס על כבוד שמו ויסים ירושלים תהלה בארץ וביתו יכונן. ויזכה לראות בנחמה כלל שדי יתלוק. ובסתר כנפיו יתגונן. ישמח בשמחת גוי אחד להתהלל עם נחלת ה' אחדו ישיר לנוקר וירנן:

ו הטבת חלום. התרת המנודה בחלום. ודין הנודר בחלום

(א) ראה חלום קשה בלילה. יעשה הטבת חלום בשחרים. וטוב לעשות מיד אחר התפלה: (ב) ויפה תענית לחלום כאש לנעורת. ובו ביום לפני השבת. וצריך לתיתב תענית לתעניתיה. ואם רהה ביום אחר ממנו. מ"מ ישלים אשר ביום בלי אכילה: (ג) החלומות הקשים והטובים. יעויין בס' הרואה וח"ע סי' רפ"ח: (ד) חלמא ביתא עדיף מעתה. עיינוים מספיקה: (ה) כל החלומות הולכין אחר הפה: (ו) חלמא דלא מפשר. כאגרתא דלא מקריא: (ז) אין חלום בלא דברים בטלים: (ח) ג' חלומות מתקיימין. של שחרית. ושחלם לו חברו (ויפתרה אם הוא אחכו). וחלום שנפתר בתוך החלום. וי"א אף חלום שנשנה: (ט) הרואה ונפל לו פסוק בפיו. ה"ז נבואה קטנה. ואם ראה דבר שי"ל פסוק לטוב ולרע. יקדים לומר הפסוק שאומר אותו דבר בענין טוב. כגון הרואה נהר. ישכים ויאמר. הנני נוטה אליה כנהר שלום. עד שלא יקדמנו כתוב. כי יבוא כנהר צר. וכן בשאר כשרים עשות וגומר: (י) אמרו חז"ל [ברכות נה] לעולם ימתין אדם לחלום טוב. עד עשרים ושתים שנה: (יא) הרואה חלום ונפשו עגומה. יטיבנו בפני שלשה האוהבים אותו:

הטוב אומר ז"פ רעטיס חלמא טבא חזאי: והמטיבין משיבין ז"פ חלמא טבא חזית. טבא הוא. טבא להוי רחמנא לשויה לטב. שבע זמנין לגזרו עליה מן שמיא די להוי טבא. ויהוי טבא. החולם אומר הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: והמטיבין אומרים אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם: ולא אבה יי' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך יי' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יי' אלהיך:

החולם אומר פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי : והמטיבין אומרים **ויאמר העם אל** שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה. חי יי אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת : ופדויי יי ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה : החולם אומר בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו : והמטיבין אומרים ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום : שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד : ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום : יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום : החולם אומר ג"פ יי שמעתי שבעך יראתי : ומטיבין לו ג"פ יי פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברוגז רחם תזכור : החולם יאמר ג"פ שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי : עזרי מעם יי עושה שמים וארץ : ומטיבין לו ג"פ אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך : הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל : יי שומרך יי צלך על יד ימינך : יומם השמש לא יככה וירח בלילה : יי ישמרך מכל רע ישמור את נפשך : יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם : החולם יאמר **וידבר** יי אל משה לאמר : דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם : והמטיבין אומרים יברכך יי וישמרך : יאר יי פניו אליך ויחנך : ישא יי פניו אליך וישם לך שלום : ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם : החולם יאמר ג"פ תודיעני ארח חיים : המטיבים מטיבים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח : לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך : יתן איזה דבר לצדקה. ויאמרו לו המטיבין . תשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה ; ושלום לך ולנו ולכל ישראל. אמן :

יב) מי שנדו אותו בחלום. צריך התרה. ואפילו התירו לו בחלום לו אפי' עשרה שיודעים לקרות בתורה. לא מהני. מתירין אפילו אם כלום. ואפילו יודע מי נידהו אינו יכול להתירו. וצריך עשרה עשרה שאין יודעים לקרות. לא מהני במקומו עשרה. מתירין לו אפילו בשתין הלכות להתיר לו. לא מהני. טורח אחריהם עד שלשה. שלשה. כשאין להתיר לו. יאמרו: לא מהני. מתירין לו אפילו עשרה שאומים מבנה. לא מהני. מתירין

פְּתָשַׁת דִּי אַשְׁתַּמְּתִית פלוני בְּחֶלְמֵיהּ. מוּתָּר יְהֵא לֵיהּ. לָא יְסוּרִין וְלָא קְלָלָה יֵיתוּן עֲלֵיהּ :

ויאמרו יתן לאדם וגו'. הודיעני ארח חיים ונומר. ואומרים ג"פ ויעבור : (יג) הנודר בחלום. צריך ג"כ לנדר אחר כי עשרה שיתירו לו הנדר. וסיבה דלא אפשר. סגי בבני תלתא :

מלוקט מפתרונות המיוחסים ליוסף הצדיק ודניאל איש חמודות (ואמרו. שחיברם בבבל בימי נבוכדנצר. לבקשת העם להודיעם חלומותיהם). ומדברי רז"ל. ומשערים בפתרון חלומות לרב האי גאון ז"ל. ומפתרון חלומות המיוחס לרש"י ז"ל. ומפתרונות ממ"ה. ומפתרונות רבים לא נודע מי כתבם. ובסוף כל פתרון נכתב שם אומרו (חוץ מאלו שלא נודע) המוסגרים בחצאי לבנה בר"ת (י"ה. יוסף הצדיק. ר"ה. רב האי) ולקצת פתרונות נכתב הפי' בצדם. להודיע יחוסו אל החלום. ובפרט בפתרון ת[illegible]אה הפכו. ונחלק לה' שערים. נגד ה' מדרגות הנמצאים. דומם. צומח. חי. מדבר. נמצאים עליונים. וכל שער נחלק לפרקים. לפי טבע החלוקה שבכל אחד מנמצאים אלו. וכ"ז כדי שהמבקש ימצא מבוקשו בנקל :

שער א. בדומם

פרק א'. ביכוד העפר. וכולל הארצות והגבולים והמדינות והמקומות

ההוגהו בקולר הוסיפו לו שמירה. וה"מ בקולר. אבל חבלא בעלמא לא : (ז) העומד במקום נר. פתאום יראית ומוב לו. הרואה עצמו בבית מרוקם ומצוייר. שמחה (א) הרואה שעומד על ההר או עולה להר. יעלה לגדולה. והשקט יגיד. המעמיד דלת על פתח ביתו. יפה אשה ואם ירד ממנו. רע לו. הרואה שההר מזדעזע. במהרה. הרואה עלים הסובלים הבית נשברים. סימן רעה תבוא לו באותה שנה : (ב) הרואה הר. ישכים ואומר. רע לו. מסקוף ביתו שבור. בנו או אשתו ימותו. הרואה מה נאוו על ההרים וגו'. קודם שיקדמנו. על ההרים שנהרב בית ישן. טוב לו. בית חדש. רע לו. כותל אבא בכי ונסי (גמרא) : (ג) הרואה עצמו במקום גבוה. ביתו נופל. מות וצרה בקרוב יהיה. קורות ביתו נפלו. שהבת שרים יגיד. עולה למעלה. טוב לו ולבניו. עולה בן ימות לו. נפל התקרה. אשתו תמות : (ה) הרואה בחולם. טוב לו. מבים ממקום גבוה. חיים ארוכים יגיד : עצמו במערב. ילך לארץ רחוקה וישוב. בארץ מזרח. (ד) העולה לגג. עולה לגדולה. ירד. ירד מגדולתו. הגאה תהיה לו. בארץ מצרים. ירבה טובתו. בארץ אביי ורבה דאמרי תרויהו. כיון שעלה עלה (גמרא) : ישראל או בירושלים. הקב"ה יגדילהו על מדינה. בארץ (ה) ההוכר בארץ. לא יירא (אף שנראה שמורה שמכין ירדן. חלקו עם הצדיקים. בדמשק ובגבורותיה. הקב"ה לו קבר) וכשהוא חולה. רע לו (י"ה) : (ו) הנושא עפר. מחדש חייהו. בארץ אדם. על מגוה עבר. בארץ שעיר. רע יגיד (רמז לקבורה). הרואה עצמו בביתו או במדינתו. מלאים יבואו לו. בארץ אדום. צרה יעבור עליו. בארץ מצרים יגלל. הנחשם לסרדיום. שמירה נעשית לו (מסיזק). פלשתים. יעשה מעשה שיקרבהו הקב"ה (כמו שקירב

שיהלך הלכה לאברהם אבינו). בארץ אחרת. אבל יהי לו. בארץ הם. צרה תעבור עליו וינצל ממנה. בארץ שם. צרה גדולה יהי. בארץ מגור. עשה מעשה שיסתירהו הקב"ה בצל כנפיו. בעיר בלי חומה. צרה תעבור עליו. אם לכרך בשלום. חפציו נעשים לו. מעתיק עצמו ממדינה למדינה. ירבה הלוך ממקום למקום. ואם ישוב למדינה. ירבה טובתו (ר"ה): (ט) הרואה עצמו במדינה שהגלגלת שמה א טוב לו ב בית יבנה ג ה' יגמול עליו חן וחסד ד דגל של חסד על ראשו ה הכין לו הקב"ה ו אוי לו ז זמן ה' טוב ופותר ח האלהים יצוהו לו ט טוב לו שילך למדינה אחרת ויעשיר י יסתירהו ה' בסתר כנפיו כ הכין לו למעלה מ מוצאיו מוכנים ומוגלז ישלו לפניו. נ נורא יהי מושלם במ"ע וריוח ס סמך אותו ה' כי אהבו ע עיני ה' שהוחות עליו לטובה כל ימיו פ יפדהו ה' מכל צרה צ צדיק וישר הוא ק קרוב ה' אליו כי לטובה העמידו ר ירצה כל מה שלבו חפץ ש ישמע ה' תפלתו ת תם וישר הוא (ר"ה):

פרק ב ביסוד המים

(א) הרואה נהר הולך בנחת. שלום יהיה לו. ואם בהול. יירא משונאיו וישמר מהם: (ב) הרואה נהר. ראה שלום. וישכים ואומר הנני נוטה אליה כנהר שלום. קודם שיקדמנו כי יבוא כנהר צר. הרואה באר. ר"ח אמר ראה שלום. ר"נ אמר מצא תורה. רבא אמר מצא חיים. ומשכים ואומר ויחפרו עבדי יצחק וגו'. קודם שיקדמנו כהקיר בור מימיה (גמרא): (ג) הרואה גשמים. ריוח יגיד. וי"א קטטה יגיד: (ד) הרואה מטר יורד בשטף בלא עתו. גזרה תבא על אותה מדינה. ואם בעתו. גדולה יתבשר עליה. העומד תחת המטר. טובה יש לו. הרואה שירחץ הים להטביעו. יפול ביד אויביו ויירשו או (רש"י). הלך בים ברגליו. לא ילך ברגליו למקום אחר ביום ההוא (י"ה): (ה) נכנס לאגם (שהו קנים שמוכים צ"ל) נעשה ראש ישיבה. ליער. נעשה ראש לבני כלה (לתלמידים. ומסביר להם הלכה שמעו מרבם). איכא דאמרי. נכנס לאגם חוב ועיבל תלוי בשערו. נעשה ראש ישיבה. וכשאין תלוי. נעשה ראש לבני כלה: (ו) השותה מי מטר. שמחה יגיד. מים חמים. טוב לו. ואם קרים. קר יהיה לו. וי"א ירבה ממונו. השותה לענה מריבה יגיד. הרואה מרחץ. ינצל מצרה. וי"א טוב לו. הרוחץ במים חמים. צרה תעבור עליו. בפושרים. שמחה יגיד. בנהר. רע לו. במעין. טוב לו. הטובל בים. השקט יגיד. הטובל בנהר. ריוח יגיד. הרוחץ במים קרים. נתמעטה צרתו ובשורות טובות יבואו לו. נכנס למרחץ. ינצל מאנשים רעים. הרואה שהוא בעל המרחץ והספר. יהי בגדולה שבני אדם ישאלו ממנו. רחץ במרחץ. צרה תעבור עליו (ר"ה): (ז) הרואה שיוצא מהמרחץ. ינצל מצרה. רוחץ בים. השקט יגיד. וכשהמים מעוכרים יריב עם אדוניו. שט בים או בבריכה או בנהר או תוך מקוה. יתחבר עם אנשים טובים. ורש"י כתב. שט בנהר או בים. אם הים גדול שמרומם גליו. יהנה ממלך טוב. וי"א שט בים הגדול. יהנה ממלך גדול ורב. שט במעין. יתחבר עם איש צדיק. שתה מהם. הנאה טובה מאד יבא לו. שט בים ורפש ונטבע. צרה תעבור עליו וינצל ממנה. וי"א שם. ינצל מכל צרה. עבר על מים ורפש. מריבה יגיד: (ח) הרואה שטבע בים או נהר ברפש או מים. חולי או אבדת ממון יגיד. וי"א צרה תעבור עליו וינצל ממנה. ואם נפל בהם. חולי יבא לו ויתרפא. וי"א נפל בים או בב"ת מים או טיט. חולי יבא לו. ואם טבע. יבקש רחמים כי אולי מות. וי"א נפל בים או בנהר ולא יוכל קום. אבל יגיד. נחל נורפיהו. ישמור לבל יעשה רע פן ילכד ברשת הזמן:

פרק ג ביסוד הרוח

הרואה שהרוח נשאהו למעלה. שררה (וי"א שממה) יהיה לו:

פרק ד במתכות

(א) הרואה מטבע שלם. עושר יהיה לו. בחולה נמי: הקב"ה יאהבהו. מרגליות. כבוד ותולשמות יהיה לו. וי"א דמע ידמע. חותם או טבעת בלי מרגליות. יעשה מעשה שישובח בו. טבעת בחותם של כסף. יעלה לגדולה עד שיקנאוהו זרים. טבעת באצבעותיו חוץ מהקטן. יחשדו אותו. נתנו לו טבעת במתנה. טוב לו (ר"ה): (ב) הרואה טבעת מכסף או בדיל. טוב לו. ומברזל. יותר טוב. שפתאום ירויח ריוח גדול. כתר כסף או זהב. כשהוא אומן טוב לו. וא"ל רע לו (דניאל). כל מיני כסף טוב לו. כל זהב רע לו ועתיד ליכנס ברעה עם בני אדם (י"ה): (ג) הרואה זהובים הרבה. רע יגיד: (ד) הרואה כספים וזהובים. ריוח יגיד (דניאל). מצא דנרין של מטמון. הנאה גדולה ימצא. אבדן או מצא שבורים. צרה תעבור עליו. מצא כלי כסף וזהב. כבוד יהי לו. מצא נחושת או מטבע נחשת. מחלוקת יהי לו. מצא זהב או מרגליות. יעלה לגדולה עם המלך. מצא כסף או כלי כסף. טוב לו. פרוטה של נחשת. מחלוקת יהי לו (ר"ה). מצא מציאה. כשהוא עשיר יעני. וכשהוא עני יעשר (י"ה): (ה) הרואה שנפלו לפניו כלי כסף או זהב. נפלו ממנו כל דברים שאמרו עליו וכל שחשבו שונאיו עליו. וכן אגנים וקערות וכלי זכוכית השבורים. כל מיני מתכות יפים לחלום. כל מיני ברזל טוב. חוץ מהמגרפה והזמל. וי"א אף מסמרים ומרחשת. מצא כלי ברזל כגון מסמרות ויתדות. מריבה תהי לו עם משפחה גדולה: (ו) כל מיני מתכות יפים לחלום. חוץ ממרא וסל וקרדום כשהם בקתייהו עולין להשחית ולחבל (גמרא):

פרק ה ביסוד האש

(א) אש כבלתי מתוקן לשירות רק מוכן לחבל ולשרוף. יורה רע. והמונח על סדר בנר וכדומה. יורה עניינים רבים כפי הענין (ר"ה): (ב) הרואה עששית דולקת בחדרו. אשה חדשה יקח. עששית כבוי. בר מינן. נפל באור יעזוב רצון הבורא. ביתו נשרף. מחלוקת יש לו. הולך על גחלים לוחשות. יחסר נכסו. הרואה גחלים עוממות. יורה מריבת שונאים:

שער ב בצמחים פרק א בזרעים

(א) הרואה עצמו בשדה נטוע. זמן טוב יגיד. עשב. מוליד מזונות וטוב לו. גנות ואוכל מהם ירקות. שם רע יצא עליו. וי"א אשתו מוכה תחתיו (דניאל): (ב) הרואה

חמים

חטים . ראה שלום . שעורים . סרו עונותיו (גמרא) וי"א רואה חטים ריוח וכסף וזהב יגיד : (ג) הרואה בידו צמח חטים ירוק . ריוח יהי לו . כרוב ושאר מיני תבשיל . טוב ועושר יבא לו . מוכר ירקות . יתמעט משאו ומתנו (ר"ה) : (ד) האוכל חלת לחם נקי . מובטח לו שהוא בן עוה"ב (י"ה)· פת סולת. בטוח שנשמעה תפלתו . לחם עם ירקות . שם רע יצא עליו : (ה) אין מראין דלועין אלא לירא שמים (גמרא)· הרואה שתופס בידו קמח . ריוח יגיד (דניאל) . אוכל לגון או חרת או שאר ירקות האוכלים בשלחן . ריוח טוב וחיים טובים יהיו לו . בצלים וכרשים חיים ומבושלים. כאב יהיה לו . כרוב או שאר ירקות של תבשיל . טובה יהיה לו . פוספיל"ק . טובה ועושר וכבוד יהיה לו מאלהיו (רש"י) : (ו) כל מיני ירקות יפין לחלום . חוץ מראשי לפתות חלופים (גמרא) וי"א אף בצלים ושומים . הרואה מרור . רע לו . הקוצר שבולים . ריוח יגיד . אוכל ירקות בשומן . רע לו . אבטיחים וקשואים . חולאים יבואו לו . אטונים. ריוח יגיד :

פרק ב באילנות

(א) הרואה שנטע אילנות . מעשה טוב עשה . נוטע כרם או רואה אלנות נאים. טוב יגיד : (ב) הרואה התאנה תורתו משתמרת . הדס . נכסיו מצליחין . ואם אין לו נכסים . ירושה נופלת לו . ודוקא מחוברים . הרואה נטע עושה פרי . טוב לו ולאשתו . לולב . אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים . גפן טעונה . אין אשתו מפלת . שורקה : יצפה למשיח . קנה . יצפה לחכמה . וישכים ויאמר **קנה רצוץ לא ישבר** . קודם שיקדמנו פסוק **הנה בטחת על משענת קנה רצוץ** . קנים . יצפה לבינה . דלעת ורך הגדל בדקל ולשנה ב' מתקשה ונעשה עץ ושעוה וקנים. יפין לחלום (גמרא): (ג) גפן ותמר . יורו נשים . ותמר יורה אשה נכבדת . הרואה כרם בלי ענבים והולך בו . אבילות יגיד . אילן מלא פירות . ריוח יגיד . הרואה פירות באילן. יסמוך על אדם גדול ויהנה ממנו. אילן תפוח בתפוחים מתוקים.יורה על אדם טוב ועשיר.ובחמוצים יורה על א"ש רע וחימוץ . תאנה . יורה אדם קשה שחבורתו רעה (ס"ה) : (ד) ישן תחת אילנות . בנים יהיו לו . תחת אילן . ה' יהי בעזרו (ר"ה). עולה לאילן. כבוד יגיד. מסובב באילנות . בנים יהיו לו . עפלים. ימותו . עקר אילן עושה פרי . רעה תהי לו . נעתק אילן ממקומו . ילך למקום אחר : (ה) חותך אילנות . רע לו ולביתו . רואה אילנות נתלשים . מלחמה ופחד יגיד . עלים ארוכים . שובע ושלום יגיד . נשען על המטה . טוב יגיד . הרואה ארזים או קורה או מיני עלים קטנים שאוכלים את הבית מלמעלה או מלמטה. שבורים. רע לו מאוד. ויהענה ויגלה.עמוד או אילן נופלים. קשה לו ויזדעזע מאדם שו גדול או שר העיר או מלך. ולא ילך למ"א . שלא ימות :

פרק ג בפירות

(א) הרואה בישרי פירות . גדולה תהיה לו . תמרים . טוב לו . אבל לא יצא לפני שר או שלטון (דניאל). תמרים . תמו עונותיו (גמרא). אוכל תמרים . צרה תעבור עליו . שקדים להיות חמוצים . חולאים יבואו לו . גודגדניות. יחלה וירפא . אגסים או פריסים . חיים טובים יהיה (ר"ה) : (ב) הרואה ענבים לבנים בעתן או שלא בעתן . יפות . שחורות . בעתן יפות . שלא בעתן רעות וצריך רחמים . אוכלן . מובטח לו שהוא בן עוה"ב . ושסק אדומים . טוב לו ולבניו . הרואה ענבים . ישכים ויאמר **כענבים במדבר וגו'** . קודם שיקדמנו פסוק **ענבימו ענבי רוש** (גמרא). אוכל ענבים . לא יצא לפני הדיין או שר כי אויביו ינצחוהו: (ג) הרואה צמוקים. ריוח יגיד. תאנים לחים. ממון ימצא במסחר. ויבשים. ריוח יגיד (ר"ה) שחורות. עמל יגיד: (ד) הרואה רמונים זוטרי. פרי ורבי עיסקי כרמוני רברבי קאי עסקא כרמוני.פלגי(רמוני' שנחלקו)אם ת"ח הוא יצפה לתורה. ואם ע"ה יצפה למצות. הרואה זתים. זוטרי פרי ורבי עיסקי. רברבי. קאי עיסקי. אילן זית. זכרים יהי לו . וי"א שם טוב יוצא עליו . אתרוג . נעשה הדר לפני קונו (גמרא) : (ה) האוכל לימון . יבוא לידי עניות (ר"ה). אגוזים . חיים טובים יהיו לו קיבל אגוזים . כבוד עם קנאה יגיד (דניאל). אוכל תפוחים חיים טובים ומעלה וגדולה יגיד (וי"א צרה יגיד . וי"א חלי). עוזרדין אדומים . חולאים יבואו לו . לבנים. טובה יהיה לו ועושר . בטנים יבשים או לחים . רעה תתחדש עליו . פלפלים. טובה ומעלה יהיה לו לפני המלך זנגביל או צוף . שמו הולך בכל המדינות : (ז) כל מיני פירות יפים לחלום חוץ מתמרים שלא בשלה כל צרכה (גמרא) :

פרק ד בתמצית היוצא מהם

(א) הרואה נד של יין. מריבה יגיד. יקב של ענבים גשמים יבשר . אלא שעל היקב תבא לו מריבה. סוחט ענבים. בטח וטובה יהי לו : (ב) הרואה שסוחט ענבים ושותה מהיין . טובה (וי"א עושר) יהי לו (רש"י). חבית של יין . שמחה גדולה יבא לו בקרוב . הרואה שמזומן עם אנשים במשתה היין . חולאים יבואו לו . ואם לא ישתה עמהם . יגלה מחליו . רואה עצמו במשתה יין . הפסד יבא לו . שותה שמרי יין . כאב גדול יבא לו : (ג) שכרות . צרה גדולה (ס"ה). השותה יין מרוקח בחלון . הפסד יגיד (דניאל). רואה עצמו שכור . צרה גדולה יהיה ויגלה ממנה . הרואה שכר . ריוח יגיד . הרואה ששותה . ישמור עצמו מכל דבר שמא יפול : (ד) כל מיני משקין יפין לחלום · חוץ מהיין . יש שותהו וטוב לו . ויש שותהו ורע לו . ולס"ת לעולם טוב. הרואה שמן זית. יצפה למאור תורה (גמ'). שותה שמן . אשתו מזנה תחתיו והוא ג"כ (ר"ס) וי"א או הוא או אשתו (י"ה) . הרואה ששותה שכר חטין . רפואה וממון טוב יהיה לו . שכר תבואות. שכר טוב יהי לו ועושר . משקה של תמרים וכל מיני שכר . טובה יהיה לו ועושר (ר"ה) :

פרק ה בספינות . שהם ג"כ מעץ

(א) הרואה ספינות . שובע ואדנות ופרים יורה (ס"ה). ספינה עם תורן בים הגדול או נפל לתוך הספינה . יגלה מכל צרה נכנס לספינה . ילך לארץ רחוקה . וי"א הוא וזרעו מהעוה"ב (וי"א שאם הספינה קטנה . הוא לבדו מהעוה"ב . ואם היא גדולה הוא וזרעו מהעוה"ב (י"ה) : (ב) הרואה שיושב בתורן הספינה והולכת בים . תרבה גדולתו ועשרו מאוד. עומד בספינה ועומדת במקום. יקווה לטוב הרבה מאוד (ר"ה). יושב בעריבה קטנה בגובה של ים . שם טוב יצא עליו . בגדולה . עליו ועל משפחתו (גמרא) : (ג) הרואה שנפל בתוך הספינה . יצילו ה'

שלחתו (רש"י). נפל ממנה לים או לנהר. יפול ביד אויביו וירשו לו: (ד) הרואה שיושב בספינה קטנה. טוב לו ותשמח לב לבני עירו. הולך בספינה ואין מנהגו כן. ילך לבית האסורים: (ה) הרואה ספינה שטבעה. ינצל מכל שונאיו ומדינה של גויים (ר"ה). הרואה עצמו בספינה גדולה. מובטח לו שהוא בן עה"ב. ואם טובעת והוא בה. מוחלין לו עונותיו (ויבטלו כל מחשבות רעות שחשבו עליו) (דניאל): (ו) הרואה שנפל מהספינה לתוך המדינה. טוב לו (ר"ה). יוצא מספינה ליבשה. יגלה ממקום למקום (דניאל):

שער ג בבעלי חיים

פרק א חלק א' בבהמות טהורות

(א) הרואה שור. שם טוב יהי לו (ר"ה). הרואה שור או כבשים. טוב לו. וי"א יעלה לגדולה. רוכב על שור שחור. גדולה יהי לו. הרואה שורים או פרות. יראה מפלת אויביו. פרים רועים בשדה. שמחה ורוית יגיד. ואם ישנים. עגלות וזמן קשה יגיד: (ב) הרואה שור שהוא נושא משא או בלי משא הולך בדרך עם עגלתו או בלי עגלה. דבר ישמע וישמח עליו (ר"ה). שור חורש. מי שנתרחק ממנו. לשונאיו יתקרב (ס"ה). רכב עליו ונפל מעליו. מות יבא לו בקרוב. רכב השור עליו. באותה שנה ימות. בעטו. ילך למרחוק. הניק מחלבו. הנאה גדולה ושנה טובה יהי לו. נשך לשור. יאבד אבידה בדרך. נשך השור לו. יחיה שנים רבות. רמסו השור. יחלה חולי גדול (ר"ה). רוכב על שור כבוד ימצא. ואם נפל. שנאים (י"ה). רוכב על שור והוא מהלך. צרות יבואו לו: (ג) אוכל מבשרו. מתעשר (וכשהוא עשיר. יתעשר יותר י"ה). עמו. זכרים יהיו לו. בעטו. דרך רחוקה מזומן לו. נשכו. יסורים באים עליו. רוכב עליו עולה לגדולה. רוכב השור עליו. מת. והרואה שור ישכים ויאמר בכור שורו הדר לו. קודם שיקדמנו פסוק כי יגח שור את איש. הרואה עז. שנה מתברכת לו. עזים. שנים מתברכות לו. הרואה שופר. ישכים ויאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר וגו'. קודם שיקדמנו פסוק תקעו שופר בגבעה (גמרא): (ד) הרואה צאן או עזים ואם רועה אותן או קונה מהם. בניו ובנותיו ירשו (ר"ה) וי"א נתעה צאן. כי שם גדול יהיה על משפחתו ומדינתו. הרואה תישים הרבה. גשמים יבואו לו לברכה. נגחוהו. עולה לגדולה ויועיל לאנשים הרבה מגדולתו. שתה מחלבם. מזונותיו מרווחין:

חלק ב בבהמות טמאות

(א) הרואה גמל. מיתה נקנסה לו מן השמים ונצול ממנה (גמרא) וי"א ריוח בשותפות יגיד. וי"א יכבוש אויביו. הרואה גמלים. פתגמין בישין ימרון ליה. וי"א הבורות של גמלים. רע לו. מושך א' מהם. יתגבר מזלו לטובה (וי"ה ורש"י). רוכב עליו. בין זכר בין נקבה. ילך למרחוק (רש"י). נפל ממנו. יחלה חולי גדול. בעטו ישמע בשורה טובה (ר"ה). הרג גמל. יהרוג אויביו. אוכל מבשרו או שותה מחלבו. ישמיר עושר גדול. וי"א אוכל ממנו. ריוח יגיד: (ב) הרואה סוסים רבים בחודש תשרי. באותו זמן ימות (דניאל). הרואה סוס לבן (ובמקום אחר. תולים בנחת. סי' יפה לו. שלא בנחת. סי' רע לו) בין בנחת בין ברדוף. יפה לו. ואם אדום. ברדוף. רע לו בנחת טוב לו (גמרא). רודף אחר סוס והשיגו והכהו. ינצח אויבים ויכול להם. מושך סוס אחריו (עצת אנשים גדולים ישמע) אם במתג. איש גדול יהיה וישמע עצתו. רכב עליו ונגנב ממנו. יפסיד סחורתו. רוכב עליו. גדולה (וטובה. רש"י) יהיה לו. נפל ממנו. אם הסוס רץ. מות יגיד. ואם הולך בנחת. יבכה על עונותיו (ר"ה) וי"א נפל ממנו. יחלה חולי גדול. אוכל בשרו. יתקן ה' מאשתיו וממונו יהי שמור. כל הסוסים טובים בחלום. חוץ מאדום (רש"י): (ג) רוכב על פרדה. צרה תבוא לו. על פרד. עניות יבא לו (ר"ה) וי"א צרה יהיה לו (רש"י). נפל מעליה. באותו זמן ימות. אוכל בשרם. יקח ממון אסור: (ד) הרואה חמור יצפה לגאולה (גמרא). רוכב על חמור לבן. טובה יבא לו מהרה מצד אשתו או מצד ירושה. חורש בו. הפסד בבית. הרוכב חמור או פרד של מלך. גדולה תהיה לו. הרואה עצמו על החמור בלי מרדעת. יחלה או יפסיד ממונו. במרדעת. ברכה תהיה לו. וי"א הפסד. רוכב על חמור באוכף. יצפה למשיח. הרואה חמור בעטו או רפסו. תבא לו מתנה מאדם גדול. נפל ממנו (או אוכל מבשרו. ר"ה) רע יבוא לו. וי"א עניות יגיד: (ה) הרואה חזיר. פרנסה טובה מזומנת לו. אוכל מבשרו. מוסיף עושר על עשרו (דניאל) וי"א טוב לו. רוכב עליו ישמר מאויביו:

פרק ב חלק א בחיות מזיקות

(א) הרואה פיל בלי אוכף. פלא נעשה לו. פילים. פלאי פלאות נעשו לו (גמרא). רוכב עליו. יעלה לגדולה (דניאל): (ב) הרואה מדור האריה. שנה טובה יהי לו (ר"ה). הרואה אריה. שנים רבות יחיה (דניאל). אריה צועק אחריו. צרה וחולי יהי לו בשנה זו (ר"ה) ללחום עם לביא ויכול לו. ינצח אויביו. אריה רודף אחריו. אויבים יארבו לו ומבקשים אותו. נתחבר עם א' מהם. ישלים עם אויביו. הרואה גורי אריות לפניו. יתגברו אויבים רבים אחריו. מושך א' מהם. ינצח אויביו. וי"א אויביו ישמעו לו. רוכב עליו. ינצח אויביו (אוכל מבשרו או מבשר הלביא. מורא גדול תהי לו. ר"ה). הרואה אריה. ישכים ויאמר אריה שאג מי לא יירא. קודם שיקדמנו פסוק. עלה אריה מסבכו (גמרא): (ג) הרואה דוב רודף אחריו. אדם בליעל ינצח אותו. ראש דוב בידו או אוכל מבשרו. ממון אסור יהיה לו (ר"ה). הרואה דוב שבא עליו. מריבה יגיד. הרואה זאב. אויב יקום עליו מהרה: (ד) הרואה נחש. פרנסתו מזדמנת לו. נשכו הנחש. הוכפל פרנסתו. הרג לנחש. אבדה פרנסתו (גמרא). הרואה נחש. טוב לו. נשכו. רע לו. וי"א שונאים ירבו לו. ברח הנחש מפניו. פרנסתו מתמעטת (דניאל). הרואה נחש ישן. או כפוף בגרונו. פרנסה יבא לו. נחש עם בת זוגו. עושר יבא לו. נחש בחיקו. פרנסתו מזדמנת לו. נחש במים. אם אין לו אשה. ישא. יש לו. יתאלמן. הרואה נחש שבורח מפניו פרנסתו בורחת ממנו. שהורגו. טובה יהי לו ואויבים נופלים לפניו (ר"ה) הלך עקרב. מחלוקת יהי לו: (ה) חיות המזיקות. יוצא

על אויבים (ס"ה) :

חלק ב בחיות שאין מזיקות

(א) רואה איל . או רודף אותו . פחד בלי צער יגיד (דניאל). הורג צבי ואיל . דם נקי ישפוך . רוכב על א' מהם . עבירה עשה . ותנו לו במתנה א' מהם . טובה גדולה יהיה לו (ר"ה) : (ב) הרואה כלבים רעים . לשון הרע מספרים עליו . שוחק עמהם . יתאהב מאויביו . מכהים לפניו . תקום עצת אויביו. רודפים אחריו. ינצל ממושל הארץ (דניאל). הרואה כלב נובח אחריו . אויבים ישרפו לו . ואם נשכו . ינצחוהו. משך הכלב . יוכל עם אויביו . עלה עליו . ינצחם . עלה הכלב עליו . ינצחוהו אויביו. אכל מבשרו. יעתיק ממקום לגלות ולטובה ולשלום. טרף לכלב . אויבו נעתק (ר"ה). הרואה כלבים . ישכים ויאמר ולכל בני ישראל וגו'. קודם שיקדמנו פסוק והכלבים עזי נפש (גמרא) : (ג) הרואה שועל . יחלה. וי"א . שועל או חולדה . שנה טובה יהיה לו . הרואה הגמל . יזכה למלבושים נאים (ר"ה). וי"א מיתה נקנסה עליו מן השמים וניצל ממנה . הרואה עכבר והולדה . פנים חדשות יורה. חיות מדבריות . צרה של חנם יגיד . חיות גועות . צרה וחולי יגיד . נבעת מחיות רעות . אויבים ישתמרו עליו . עומד בצד חיה . קרובו הוא אויבו . חיה מתה . אויבו ימות :

פרק ג חלק א בעופות טהורות

(א) הרואה אוז . יצפה לחכמה . בא עליה . הוי ראש ישיבה (גמרא). הרואה אווזים בביתו. ירבה כבוד ביתו. שוק משופף . גדולה יהי לו : (ב) הרואה תרנגול יצפה לבן זכר . תרנגולים . לבנים זכרים (וי"א בנים יולדו לו). תרנגולת . לתרביצה נאה וגילה (גמרא) (וי"א דירה נאה יהיה לו) תרנגולות הרבה שהולכות בביתו או לפניו . עושר גדול וכבוד יהיה לו (רש"י). תרנגול מסורס הנקרא קאפו"ן לא יהיו לו בנים . שפחה מוכרת תרנגולים . זוכה לבנים : (ג) הרואה תורים או בני יונה וצד א' מהם . זכרים יהיו לו (וי"א צד יונה . בת תהי לו). קשר א' מהם . ירושה שפלה לו (וי"א עושה מעשה טוב . ס"ה). אוכל מבשרם . יתקיים מזלו : (ד) הרואה צפור . ראה שלום . ישכים ויאמר כצפרים עפות וגו'. קודם שיקדמנו פסוק . כצפור נודדת מקנה (גמרא) . וי"א טוב לו . וי"א שלום יהיה . הרואה בידו צפור . בשורה טובה יבא לו . תפסו טובה יבא לו . תפסו וברח מידו . יתענה . אכל א' מהם . טוב לו . שחט א' מהם. אין צריך לאדם. ראה תרנגולים או כל מיני עופות נלחמים . מריבה תהי לו :

חלק ב בצפורות

(א) הרואה נשר מעופף . לגדולה יעלה (רש"י) וי"א שהנשר יורה על המלך והפלקו"ן על הדוכוס (ס"ה) וי"א עושר גדול יהי לו . צד נשר . יעשיר ויפיל אויביו לפניו . יש בידו נשר . טוב לו . שוחטו . ימשול בבני אדם . אכל מבשרו. יהי נצרך לאדם (ר"ה) : (ב) הרואה עורבים עפים לפניהו. טוב לו(דניאל) וי"א מוצא מזונות(י"ה). הרואה עורב כנגד ראשו . ינוס . על ראש אחר . ימות האחר . תופס ק . טוב וכבוד יהיה לו : (ג) הרואה דיה או איה על ביתו . יחלה ויתרפא . צד א' מהם . מחלוקת יהי לו עם מי שמשמין בו . שחט א' מהם . טובה יהי לו . אוכל מבשרם טובות יהי לו : (ג) הרואה תנשמת או קאת ואח . יחלה ויתרפא . ראהו על ביתו . הבל יבא לו . שחטו (וי"א הפסד יבא בממונו) או שמע קולו ולא ראהו . טוב לו . אוכל מבשרו . הפסד יבא לו . תפשו א' מהם או שאבד א' מהם . טובה וגדולה תבא לו : (ד) הרואה שרודף אחר היענה ולא השיגה . ירדוף אחר עושר ולא ישיגנו . רכב עליה . יעלה לגדולה . הרואה דבורים . אויביו יקומו עליו . זבובים . נגבה יגיד : (ה) כל מיני עופות יפין לחלום . חוץ מן קריא וקפופא וקורפראי (גמרא) . העוף הנקרא שוט"י . יורה על חכם וצדיק . ובולמו"ר . יורה על רופא (ס"ה) :

פרק ד בדגים

(א) הדגים יורו מעות עם עמל . והלוקח דגים מאחרים . יקח מעות בחרפה . מכרו דגים שלו . יחסר ממונו (ס"ה). הרואה דגים אויביו יקומו עליו . לכדם ברשת . בנים יוליד (דניאל) . וי"א הרואה דגים . שם רע יוצא עליו . צדם בחכה או ברשת . חיים טובים יתן לו הש"י : (ב) הרואה שצד שרצים ורמשים בים . רע לו . חוץ ממה שקורין בלע"ז דולפין. ושאר הדגים יפין בים וביבשה (ר"ה). הרואה דגים קטנים . ה' יתן לו ריוח . גדולים . ריוח גדול (רש"י). צדם . בשורה טובה יבא לו ממקום אחר . וי"א . צד דגים קטנים . ה' יתן לו מתנה מועטה . גדולים . ריוח וגדולה :

פרק ה חלק א בחלב וגבינה

(א) הרואה שדים מלאים ויונק מהם . ריוח יגיד (דניאל). יונק שדי אשה . ריוח גדול . חולב צאן או עזים . עושר יהי לו . הרואה חלב . עושר וגדולה יהיו לו ומזלו יתקן . שותה חלב צבי ואיל . בן זכר יהי לו וטובה גדולה . שתה חלב צאן . ריוח גדול יגיד . וי"א מחשבה קשה תהיה לו . שתה חלב סוסיא . ממון ימצא. שתה חלבים מבהמות . חמוץ . רע לו . מתוק . טוב לו (ר"ה) : (ב) הרואה שאוכל גבינה לחה. ריוח יגיד . חמאת עזים . גדולה יבא לו . חמאה אחרת . בשורה טובה יבא לו . מוכר גבינה או חלב . גדולה יהי לו :

חלק ב בבצים

(א) הרואה בצים או אגוזים או קשואים או כלי זכוכית וכל הנשברים . בקשתו תלויה . נשתברו . נעשית בקשתו (גמרא). וי"א הרואה בצים . בקשתו נתמלאה וחיים יוסיפו לו וזכות יש על ידו . והם צלוים או שלוקים או שבורים . בקשתו נעשית (דניאל) : (ב) הרואה שמבקש בצים . עבדים ושפחות יקנה. אוכלם מבושלים . ינצל מחולי המוכן לבא עליו . שלוקים או שבורים נתקבל תפלתו (ר"ה) וי"א שלוקות . חיים טובים יהי לו . במרחשת . רע לו . חיים . שונאו תרב' : (ג) כל הביצי' טובי' . חוץ מביצי יענה (רש"י):

חלק ג בדבש

(א) הרואה דבש מעורב עם דבורים . אויבים סובבים אותו . עקר קנה של עץ ורדה ממנו הדבש ושתה המים . ינצל מצרה (ר"ה) : (ב) אוכל דבש . רע לו (דניאל) וי"א טובה . טוב לו . רעה רע לו (רש"י). אוכל דבש מבושל מתוק יבש . הלאים יבואו לו . צפיחית או שאר דבר עשוי בדבש . טוב יהי לו :

פרק ו בבשר

(א) הרואה שאוכל צלי . צרה תעבור עליו (ר"ה). ראה

יקדימו בלי בשר. ראה שלום. וישכים ויאמר ה' תשפות שלום לנו. קודם שיקדמנו פסוק שפות הסיר (גמרא): (ב) הרואה שאוכל תבשיל מבושל או חי. אם הוא חמוץ רע יהי' לו. אוכל מלוח או יבש. חלאים רעים יבאו לו. ואם הוא מתוק ובלי מרק. שמחה יבא לו. אוכל בקערה ומקנא מה שבתוכה. אבד מזלו מהעולם. שתה דם. יגאל מצרה:

שער ד פרק א באדם ובמאורעים שבגופו

(א) הראש והכליות והאמה. יורו על החולם. הכתפים לנשים ואחיות. האצילים. לבנים ובנות. הזרועות. לחברים ובני בית ועבדים. היד. למשרתים חכמים. האשכים. לבנים. העגבות והרגלים והשוקים. יורו לכל קיום החיים. הירכים. לקרובים. המעים. לאוהבים פעמיים או לעושר. הכבד והדם. יורו אוצר. וי"א הכבד יורה על כל התאוות והדם על הכעס. הלב. יורה על החיים. והנגעים עם דם או מוגלא. יורו לעצמות או לאבד. השער מתוקן. יורה יופי ותשות. מהאצילים. יורה נשים. מהערוה. על האויבים. ושאר השערות. על עושר וכלים נאים מזהב. ההתעופפות. יורה שינוי מקום. שיפי מזג. כפי הענינים הנראים בגבול ההתעופפות (ס"ה): (ב) הרואה שמתענה. רע לו (גמרא) ונהגו להתענות עליו אפי' בשבת. וי"א דוקא בעת נעילה: הרואה שיגדל קומתו. שנים רבות יחיה. רץ. טוב לו. ישן. טוב לו. הרואה שהוא חולה. ישמח באותה שנה. רוכב על צואר אדם. ירכב על צואר אויביו. נפל מהמעקה או נדון במשפט ונתלה. צרה יגיד. רוחץ ראשו. נגאל מכל צרה. מגלח שערו. צרה יגיד. הולך בטיט. רע לו. מת. טוב לו. נתלה. יעלה לגדולה. ואם ירד מראשו. אל יפחד. כי השעה מתאחרת לו. ויעשה תשובה. נחתך חוטמו. חרון אף נסתלק ממנו: (ג) הרואה שיצא דם מנחיריו. יחלה ויתרפא. נתלכלך בדם. הפסיד ממונו. נפלו הטוחנות. בניו או אהוביו ימותו. הרואה שגדלו שיניו. ישועה גדולה יבא (וי"א טוב לו). שן נשמט. חולי יגיד. שן שחור. צרה בקרוב. שן מתנועע. חולי יגיד. שן נוטע ונופל. מות יגיד. ונהגו להתענות עליו אפי' בשבת. ורבים אומרים. אם נאבד בנפילתו. ימות אדם שיכאב לו מיתתו מאוד. ואם לאו. ימות אדם שלא יכאב לו מיתתו. פרח לחייו. יוצאי ירכו מתים. הרואה עצמו אלם. טוב לו. וי"א רע לו. זקנו נאה בתער רע לו. במספרים. טוב לו (רש"י). נתלש זקנו. שם רע יצא עליו (ר"ה). ממרט זקנו או פאתו. צרה יגיד. משחית בשערו ואין בראשו שער אלא קשים כקוצים. טוב לו: (ד) המגלח ראשו בחלום. סימן יפה לו. ראשו וזקנו. לו ולכל משפחתו. הרואה תגלחת. ישכים ויאמר ויגלח ויחלף. קודם שיקדמנו פסוק ואם גולחתי סר ממני כחי. הקיז דם. עונותיו נמחלים (גמרא): שמקיז דם בזרועו. יתמעטו ימיו. בכתפו. יאבד דבר גדול. מזרועותיו. הפסד ממון יבא לו. הקיז דם הרבה. טוב לו. הרואה שיסכר. רע לו. עשו לו חבורה. יתמעטו ימיו. יצא דם מגופו ולא נתלכלך בו. השלחיו מכירים. וי"א מעבירים. משתין דם. אשתו מפלת נפלים. הרואה זרועותיו נאות ולבנות. יאהב מאנשים גדולים. מטופרים או מלוכלכים. אוהביו מדברים עליו שקרים. נפלו. זמן רע יבא. נקצצו ידיו. א"ל למעשה ידיו (ר"ה): (ו) הרואה לפורץ מתוסר ורש חכמה יגיד. נחתכו דדיו. צרה יגיד. יצאו מעיו. בניו יקבר (רש"י). הנואף מהחולם או מאחר. יורה על משפט מקובל בשם רע (ס"ה). הנפנה בחלום. סימן יפה לו. והני מילי דלא שייף. לישנא אחרינא. חפציו נעשים לו. והני מילי דלא מקנח (גמרא). השתין בכלי כסף או זהב או בדבר נכבד. יורה שיוליד עם אשה נכבדת. בכלי מגונה. יורה אשה כשרה (ס"ה): (ז) הרואה שנפל א' מאבריו. יחלה ויתרפא (רש"י) וי"א בן יאבד: (ח) הרואה עצמו יחף. הפסד יגיד (דניאל). הרואה שהוא חתוך רגלים. ילך למקום רחוק. א' מאבריו חתוכה. יפול בחולי גדול ויתרפא. אוכל בשר אדם רע ישנא. ראש אדם. יאכל כל אבר לו בחולי:

פרק ב במלך ושרים גדולים

(א) הרואה מלך. יעלה לגדולה. מדבר עמו. אם שאל לו שלום. אוהב אותו. ואם כעס עליו. שונא אותו. כל השרים טובים מאוד (ר"ה). הרואה עבד. רע לו. שפחה. טוב לו: (ב) הרואה דוד. יצפה לחסידות. שלמה. יצפה לחכמה. אחאב. ידאג מפורענות. ר' עקיבא. יצפה לחסידות. ר' אלעזר בן עזריה. יצפה לגדולה ועשירות. ר' ישמעאל בן אלישע. ידאג מפורענות. בן עזאי. יצפה לחסידות. בן זומא. יצפה לחכמה. אחר. ידאג מפורענות. ישמעאל בן אברהם. תפלתו נשמעת. פנחס. פלא נעשה לו. הונא. נס נעשה לו. חנינא חנניה יוחנן. נסים נעשו לו. והני מילי בכתבא (גמרא): (ג) כל מאן דאסתכל בחלמיה והמא ליעקב מקסטר בקוספי. חיין יתוספון ליה [זכר] הרואה אדם שיש בשמו שי"ן. רע לו. חוץ משמואל. נו"ן. כאלו ראה פני שכינה (וי"א זה בב' נוני"ן. כיונתן יוחנן. י"ה) ראש התיבה שלו יו"ד. רע לו:

פרק ג במתים

(א) הרואה שמדבר עם מלאך המות. יחלה ויתרפא. וכשהוא על ראשו. ימות. לפני רגליו. יחלה עד מות ויתרפא. הרואה עצמו שמת. מעשה עשה שיקריבנו הקב"ה (וי"א נתוספו לו חיים. דניאל) וכן הרואה קברים מת. הרואה עצמו בארון ונקבר. צרה תעבור עליו. אולי יגאל ממנה (ר"ה). הרואה כי יקבר. ימסר ביד אכזר. לן בבית הקברות. ילין בבית האסורים: (ב) מת בבית. סימן יפה לבית. אכל ושתה בבית. סימן טוב לכל בני הבית. כל דנסיב שיכבא מעלי. בר מעפרא וחרדלא. נטל מסאנא וסנדלא ויצא. סימן רע לבית (גמרא): (ג) הרואה מתים. אם הוא בריא. לא יתירא כלום. ואם חולה. רע לו. מדבר עם המת. ידבק עם אנשים טובים ויפסק כמותם. הרואה קרובו שמת שבא אליו לראותו. עושר יהיה לו. ואם חבקו או נשקו יותר. אסון. צרה תעבור עליו. הרואה מת שנתן לו שום דבר. ריוח יבא לו (אינו רוצה ליקח ממנו. רע יהיה לו רש"י) וכשהוא דבר מראש התיבה שלו ע"ן או למ"ד. יבא לידי עבירות. ואם שמש נגד לחי. א' מקרוביו ימות. ואם שמן המת לחי אלו

ברזל או כלי מלחמה. בכ"מ שילך יהיה במוח ולא יירא (ר"ה): (ד) הרואה שמתו אביו ואמו. אם אחר מיתתם. שמחה יהיה לו. נתנו לו שום דבר. יותר ויותר. לקח מת או מלבישו או נשאו. ירד מגדולתו. הלך אחרי המטה או ניחם אבלים. מעשה יעשה שיקריבהו הקב"ה אליו (ר"ה): (ה) הרואה הספד. מן השמים חסו עליו ופדאהו. והני מילי בכתבא (גמרא). הרג אדם. נס יעשה לו. קברות. מעשים מכוערים:

פרק ד במלבושי האדם

(א) המלבושים בכלל. יורו יופי וכבוד ותועלת (ס"ה) הרואה בגדים שחורים וכל צבע. צרה יהיה לו. תופר בגד. יורש הרואה. וי"א בנין בית יגיד. מוצא מלבושים מוזהבים. טוב לו מאוד. לובש טלית חדשה. ישא אשה. הרואה עליו לבוש אשה. עבירה עבר (האשה שלבשה לבוש בעלה. יורשת אותו) תגור משי. גדולה תהיה לו. לבוש כסף וזהב. יעלה לגדולה שלא השבו מעולם (ר"ה): (ב) לובש מלבושים יקרים. גדולה תהיה לו. הפשיטן. ירד מגדולתו. לובש בגדי משי יקנאוהו בני אדם. בגדים אדומים. צרה תעבור עליו להענישו. לבנים. סימן למע"ט (רמ"י) וי"א לבוש בגד לבן. אין טוב יגיד. שחורים. רע לו (דניאל): (ג) כל מיני מלבושים יפים להגוס. חוץ מן התכלת. הרואה שנקרעו בגדיו גזר דינו מתקרע (גמרא) הרואה על ראשו כתר מלכות. טובה במהרה תבא לו נלקח כתר או מצנפת מעל ראשו. ימעט מזלו. פושט בגדיו. אם חולה. טוב לו. אבד בגדו. הפסד יגיד. נשרפו בגדיו. פתאום ירויח והליצות שמלות יעשה לו. הרואה עצמו ערום. בח"ל. בלא חטא. בא"י. בלא מצות (גמרא) וי"א לעולם בושה או צרה יגיד (ר"ה) וי"א עניות יגיד (י"ה):

שער ה פרק א בחמה ולבנה וכוכבים

(א) השמש. שרה מלך אב אדון רבשה. ירח: ממשלה. כוכבים. אחים. חברים: תלמידים: אור שמים. הרואה לקות שמש או ירח. יורה מות או חולי (ס"ה). לקות שניהם. קצף יהי על מדינה זו. חמה ולבנה בארץ. טובה יהיה לו. נפתחו שערי שמים ויאור. טובה גדולה יבא על מדינה זו. עלה למעלה מן השמים. רע יהיה למדינה זו מן המלך (רמ"י):

פרק ב ברעמים

הרואה שמים מכוסים בעבים. דבר גדול יאבד. מטר יור[illegible] עמו בזעף. גזרה תבא על הכ[illegible]ר. ברקים ורעמים בלא מטר אותו הדור עושים חטאים וכעס ה' עליהם. ברקים ורעמים ומטר יחד. טובה תהיה על מדינה זו:

פרק ג בספרים

(א) הרואה ס' מלכים. יצפה לחסידות. ישעיה. יצפה לחכמה. ירמיה ידאג מפורענות. תהלים. יצפה לחסידות. משלי. יצפה לחכמה. איוב. ידאג מפורענות. שיר השירים. יצפה לחסידות. קהלת. יצפה לחכמה. קינות. ידאג מפורענות. מגילת אסתר. נס נעשה לו (גמרא): (ב) הרואה אגרת חדשה. טוב לו. הרואה ספר תורה שנשרף או ס"ת ערום או קורא בס"ת. רע לו. ומתענה אפילו בשבת. ס"ת מכובד. בן זכר יגיד: (ג) הרואה פי"ת. סימן יפה לו המתפלל. סימן יפה לו. והוא דלא סיים (גמרא). מלמד נערים גדול יהיה לאחרים. הרואה שהוא ר"ה ותוקע שופר. ינוס ויבקש רחמים. שעונותיו תלוים עליו. הרואה שהוא חזן. אם ראוי לכך. גדולה תהיה לו. ואם לאו חרפה תהיה לו (רמ"י): (ד) העונה אמן יהא שמיה רבא. מובטח לו שהוא בן העוה"ב. הקורא ק"ש. ראוי שתשרה שכינה עליו כמרע"ה. אלא שאין דורו זכאי לכך. המניח תפילין. יצפה לגדולה (גמרא):

בית שבע. הנהגת ימי השבוע

(א) אליך כלל סדר הלילה. והסדר הזה סדר ימי השבוע חוזרין חלילה. ביום א' מסתלקת הנשמה. לכן אנשי משמר לא היו מתענין ביום א'. וצריך לשגור הנשמה שלא הסתלק ממנו. ויעסוק בתורה כל האפשר. ויכוין בקריאה. בשם ס"ג ובשם אל שדי בבחינת בריאה שמשם הנשמה. ובשם א' דמרגלא. ולא ראיתי להאריך יותר בחושת פרטיות של שמות. שאינו דבר שוה לכל נפש: (ב) ביום ב' מסתלק הרוח. לכן יעסוק בתורה הרבה. בדבור ובמחשבה. וזה סוד תקנת עזרא לקרות בתורה בב' וה'. גם הוא סוד עליית מרע"ה לקבל התורה ביום ה' וירידתו ביום ב'. ויכוין בשם מ"ה ואל הויה. בחי' יצירה. ומרגלא ב': (ג) ביום ג' מסתלק הנפש הנשארת מיום השבת. וזה סוד המשכת חיוב הבדלה (למי שלא הבדיל במ"ש) עד יום ג'. לכן יכוין לתוס' הנפש. ויעסוק במצות ובמע"ט. בפרט המעשים ע"י הרגלים. ויכוין לנחת הנפש. ודע כי ג' ימים הנ"ל הם משבת שעברה. וג' ימים הבאים הם משבת הבאה (ע"ל) וזה סוד שהשבת הוא רביעי ושביעי. ותכוון בשם ב"ן אל אדני בחינת עשיה. ומרגלא ': (ד) ביום ד' יכוין האדם להתחיל לקבל תוספת הנפש והוא תוס' משבת הבאה. לכן יכוון לעשות מצות ומע"ט בסוד הנחת הנפש. ומלבד תועלת מצות המצוה עצמה. יכוין לעשות ולתקן לשבת. שיבוא לו תוספת הנפש משבת הבאה. ויכוין כמו כן בשם ב"ן אל אדני. ומרגלא ד': (ה) ביום ה' יכוין לקבל תוספת הרוח. לכן יעסוק בתורה בסוד הדבור. וזה סוד תקנת עזרא כו'. והכוונה בשם מ"ה אל הויה ביצירה ומרגלא ה'. מתקנת עזרא שיהיו מכבסין בגדיהם בה' לכבוד שבת. בליל ו' יש קצת מאחרות שיוכל לקרא מקרא. כך כתוב בס' נגיד ומצוה: (ו) ביום ו' יכוין לקבל תוספת הנשמה בסוד המחשבה. גם ביום ו' לא היו מתענין אנשי משמר. מפני כבוד שבת. והכוונה בשם אל שדי בבריאה ומרגלא ו': (ז) ביום שבת קודש תכוון בשם ע"ב הויה אהיה אדני. ומרגלא ז':

סדר יום השבת. נקבע לו מדור בפ"ע. ויקרא שמו **מוסך השבת** (בנין גדול ומפואר) ע"ש סוכת שלום. כרוב ממשה הסוכך עלינו. ולהיות שיעור סכך ז' טפחים. וכן יום שבת קודש כלול משבעת הימים כנודע. ויורה ע"ז ג"כ א' משתופי מוסך. כענין לחקור ממסך. לשון מזג. לכן אחלק לו שבעה חדרים מהודרים. ובהם כלולים קיטוניות ח"י. להם יקראו בשמות נאותים לענינם. ולפי שרשות שבת תופסת לפניה ולאחריה ממצות תוספת.

נתחיל בע"ש. ליכנס בחדר החצון. שני לו. קבלת שבת קודש ותפלת ערבית. שלישי. סעודה וסדר לילו. רביעי. תפלת שחרית קריאה והפטרה. חמישי מעמדו. ששי. סדר יומו. כולל ב' סעודות תפלת מנחה. שביעי. תפלת ערבית של מוצאי שבת. הבדלה ולוית המלכה. הוא חדר החיצון. וזהו פרטן כמשפטן:

חדר א. יקרא פרוזדור

שבו מתקנין ומכינין לשבת. בו מבואר כל הנהוג בע"ש כל היום על הסדר. דבר לא נעדר וביחוד דיני עירוב חצירות וברכתו. והדלקה וטמנה בדיוק:

(א) ז"ל בספר הר"י. אמרו רז"ל. כל מי שרוצה ליכנס לפני המלך. קודם שיכנס צריך שיתקן עצמו להראות לפני המלך בלבוש נאה. כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק. ויקדש עצמו יום א' או יותר. כמ"ש חז"ל [אבות פ"ד] התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. כך צריך לעורר ע"ש להכין עצמו לקבל פני המלך כראוי בכבוד ובשמחה: (ב) יום הששי בבוקר לא יאריך בלמוד כשאר הימים. מפני כבוד שבת כדי להכין צרכי שבת. דאמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת. שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו. למדו רז"ל מדלא כתיב בששי. לומר בתחלת היום בבוקר השכם צריך לעשות הכנה. וזריזין מקדימין למצות בכל דבר מצוה הבאה לידי אדם מצווה שלא יחמיצנה. והני מילי שיבטל מת"ת לצורך כבוד שבת מי שאין תורתו אומנתו. ותלמוד תורה דיחיד דווקא. אבל מי שתורתו אומנתו או ת"ת דרבים. אין נדחה משום כך: (ג) וחובה על האדם לכבד השבת הוא בעצמו כפי יכלתו. וזהו כבודו. אפי' יש לו כמה עבדים משרתים. כמו שמצינו בחכמי התלמוד שהיו עוסקים במלאכה מנה לכבוד השבת. עם היות להם משמשים רבים: (ד) כל מה שיקנה לשבת. יאמר זה אני קונה לכבוד שבת: (ה) הפליגו חז"ל [שבת קיח קיט] בשכר המענג את השבת כמודע. וצריך בעל הבית אין יתעסק בקניית צרכי שבת. דווקא ביום הששי אם אפשר. כדי שיהיו המאכלים טובים וחמים. ולא יקנה דבר לשבת מיום חמישי וקודם. אם לא כמה שאינו מצוי לו לקנות בששי או דבר שאינו מתקלקל. יוכל להקדים ולקנות ככל אשר תשיג ידו. ולא ימית בודאי מפני הספק. והחכם עיניו בראשו ומשכיל בכל דרכיו לעשות על צד היותר טוב האפשרי בתקון ובאם י"ח הכנת צרכי שבת. הכל לפי מה שהוא אדם בעל יכולת. ולפי המקום אם הוא בעל שווקים או לא. ואם הוא רואה שיותר טוב להקדים קנית צרכי שבת. יקדימם אפי' מתחלת השבוע. כדברי בית שמאי ואמר מחד בשבתך לשבתך. וכל דברי חכמים יש להם מניאות. ע"כ חשבתי שאריכות כאן למותר. ודבר ידוע הוא ג"כ. שכל מאכל רך ולא דשן וכשר מתוק ומתובל. טוב ויפה הוא לגשם ומקובל. והתבשילין צריכין להקן בשעתן דוקא. לאפוקי שאינן בני יומן. כגון עברה עונתן ונפגם טעמן. גם צריך שלא יצטננו עד עת האוכל יהיו עומדין בחומן. ואלה ראשי המאכלים:

(א) הלחם צריך לאפותו דווקא בע"ש. להיות חם ביום הלקחו דוגמת לחם הפנים שנאפין בע"ש. וראוי לבחור בקמח היותר טוב מנופה כל צרכו ויפה. ויעשה י"ב לחמים זכר ללחם הפנים: (ב) אחר הקמח. צריך להשתדל בענין הבשר. שיהיה שמן רך וטוב. ומשחיטת יומו אם אפשר. וכל מה שהוא לא יותר הוא נבחר. אבל משלשה ימים ואילך. הבשר הוא יבש וגרוע. ובישרא מליחא לא מעלי: (ג) צריך להשתדל בשמן זך וטוב. אם שמן זית להדליק. ואם שמן או שמן לתיקון התבשילין. שהוא עיקר גדול במטעמי המאכלין: (ד) הוא יין לקדוש. ויבקש כל מה שיוכל למצוא מהטוב והמשובח: (ה) ואם אפשר לו. יכין גם שיכר יין טוב. שיברך עליו הטוב: (ו) ירקות ובצלים לצרכי הקדרות שיהיו מוטעמים ומבושמים: (ז) לקנות פירות שונים מגדים וקנות הסעודה ופרפראות: (ח) מי שידו משגת. יקנה גם עוף חשוב לסעודה קדושה הזאת: (ט) דג אם אפשר לו להשיג בין רב למעט. כמו שלמדנו מהלכות סעודה. שכל אלו דברים הנאין בשלמת סעודה. ויכוננו על השולחן הקדום המתוקן לסעודה העתידה: (י) מיני ריח ועשבים ופרחים כפרים עם נרדים ומראני אסה: (יא) מי שפרנסה דחוקה לו ביותר. צריך לצמצם בשאר ימים לכבוד השבת. לענגו אפילו בדבר מועט. מאי היא. כסא דהרסנא ותומא בו. כל דבר שהוא רגיל בו בימי החול ועשאו לכבוד שבת. הרי זה קיים מצות עונג שבת: (יב) אמרו חז"ל [ביצה טז ועי' זכר שמות ד' רכ"ה] לוו עלי ואני פורע. עוד אמרו בירושלמי [סנהדרין פ"ח ה"ב] לית מריס לצורך סעודת שבת. וכתבתי בחבורי שאין הכוונה לעשות איסור ליטול מישראל ח"ו. אלא מהנכרי. אע"פ שאמרו חז"ל עשה כל ימות השבת חול (ע"ל ועוד אני מפרש אותה שאמרו לוו עלי. לא בא לומר שילוה מישראל בלי משכון ויאכל כלה ודאי ויסמוך על הנס ואם אין בידו יתחלל שם שמים ח"ו ויהא לוה רשע ולא ישלם. אלא כך הוא הפירוש. שילוה על ה'. שיאמר למלוה. לצורך הוצאת שבת אני לוה ממך. על סמך שהבטחת בה' שאמר לוו עלי. והיינו ודאי לוו עלי. יע"ש. לא באופן אחר. שעליו אמר ר"ע [פסחים קיב] עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות: (יג) ואם זיכהו הש"י לברכות מטעמים ומעדנים. יראה לזמן ג"כ עניים הגונים. שיכנו משלחנו. אע"פ שבשבת מצוה גדולה לענג האדם עצמו ונפשו היתרה. ואינו נענש אם לא נתן ממנו לעניים ואביונים. מ"מ אין שמחה והנאה גדולה כברכות הטובה אם לא רבו אוכליה. ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו. אשרי הזוכה להאכיל עניים. להשיב נפש ולהחיות לב נדכאים ועגומים ולשמחם במיני מטעמים. ובדברים טובים וניחומים: (יד) כבר נ"ל שאין הולכין בע"ש יותר מג' פרסאות. הטעם כדי שיוכל להכין צרכי סעודה בעוד היום גדול. וה"מ בישוב. אבל אם לא יוכל להכין צרכי שבת במקום שהוא שם. מותר לילך אפי' כמה פרסאות. עד שיגיע למקום שימצא שם די מחסורו: (טו) אסור לקבוע בע"ש משתה וסעודה שאינו רגיל בה בחול. מפני כבוד השבת. חוץ מסעודה שזמנה קבוע דהיינו מילה ופדיון הבן. וסעודה שרגיל בה. אע"פ שמותר כל היום. מצוה להמנע ממנה מט' שעות ולמעלה. עמו"ק סי' ל"ג: (טז) אנשי מעשה מתענין בע"ש [ירו' מגילה פ"א ה"ד ועי' תו' עירובין מא ד"ה שאני ותנחומא בראשית והאלשיך סוף ויקהל] כדי שיאכלו סעודת שבת לתיאבון. וה"מ בריאים. אבל חלשים לא יכנסו לידי הסכנה מעונים. ובזה מלאו שכר דבר מן הדעות: (יז) מי שקבל עליו תענית בע"ש. מתענה ומשלים. ואם פירש עד יציאת הכוכבים. הכל לפי נדרו: (יח) העושה מלאכה בע"ש מן המנחה (קטנה. כך הוא עיקר) ולמעלה. אינו רואה סימן ברכה. וזהו שעושה להשתכר ודרך קבע. אבל לצורך שבת עושה כל היום. וה"ה לכותב ספרים דרך למודו: (יט) מצוה לגלח בערב שבת. ומסתפרין לכבוד שבת כל היום. אפילו מספר ישראל. והאר"י היה מגלח אחר חצות. מצוה ליטול צפרנים בע"ש. ונהג האר"י ז"ל על המקפידין שלא ליטלן כסדרן. גם לא מצינו שחשש שלא ליטול יד ורגל ביום א': (כ) רוחצים בחמין ע"ש מצוה [ולא חובה] כך היה מנהגו של ריב"א [שבת כה] מביאין לו עריבה מלאה מים חמין. ורוחץ פניו ידיו ורגליו (אבל לבית המרחץ לא יכנס בע"ש. משום דקשה לחכמים בחוצאו יום השבת בכניסת דרך ארץ): (כא) מכאן משמע קצת שאין צריך לטבול בע"ש. אע"פ שי"ל שהרחיצה מצוה הוספה על הטבילה. שהיא לטהרה. והוספה לנקיון והעברת זוהמא וערבוביתא. מ"מ מדשתקו מינה תלמודא. ש"מ ודאי דלא אצרכוה חכמי התלמוד אפילו למצוה. מיהא מאן דזהיר בה קדוש יאמר לו. והאר"י ז"ל הנהיג אותה ע"פ ה' הוכר [שמות כד] אף שנוהגין כמוהו בודאי צריכין ליזהר תחלה בטבילת קרי. שבתחלה בתלמוד מתקנת עזרא ולכן אותם המדקדקים זהירין וטובלין בשחר אחר שקיימו מצות עונה: (כב) אחר שטבל ילבש בגדי שבת. ומנהג האר"י ז"ל ללבוש ד' בגדי לבן. ומי שאפשר לו. לא ילבש שום בגד של חול בשבת. ומי שאין לו. ישנה בגדיו: (כג) אחר חצות לאחר טבילה (ואותן שנוהגין בה) קורין שנים מקרא ואחד תרגום. ונהג אמ"ס ז"ל להתעטף בטלית ולהניח תפילין ולקרות מתוך ס"ת כסדר שנים מקרא ואחד תרגום כל פסוק. ולא כאותן שנוהגין לקרות פרשה שלמה מקרא שנת אחת וכן תרגום. גם לא שקפידו לקרות הפטרה. כתבתי בחבורי. שהמשנה יקרא ג' פעמים תרגום. יע"ש

מילתא בטעמא: (כד) זוכה האר"י. לערב כל ערב שבת עירובי חצירות ושתופי מבואות. וזכורני שגם אא"ז ז"ל היה מערב כל ע"ש עירובי חצירות בלבד. והיה מזכה לבני עירו ע"י אחר. ומצאתי בס' מהרי"ל ז"ל שהיה נוהג כך. אע"פ שעירבו בני עירו. ובודאי שהרוחה רוזה לצאת מידי כמה חששות שיש בעירוב הקהל יותר על מה שזכר בט"ז. כמ"ש בתשובתי בס"ד יע"ש. והיה קרוב בעיני לברך עליו. אע"פ שספקתי ג"כ והסכמתי להתנות עכ"פ וכן הייתי נוהג. מ"מ לא מלאני לבי לברך עליו. דברכות אין מעכבות. הטוב שזכתי מנהגי בזה. מטעם שכתוב על ספרי בס"ד: (כה) המערב יכול עושה. גובה מכל אחד מבני הקהל מעט קמח ועושין ממנו חלה. ואם הם יותר מח"י ב"א. צריכין לערב בשיעור שהבא כליס או כח'. ואפי' הם רבים אחד מספיק. ואם פחותין מכן. די להם כגרוגרת (שליש ביצה) לכל אחד. ואין מערבין להם בפרוסה: (כו) כשאחד מבני החצר רוצה ליתן פת בשביל כולם. יכול לערב אפי' בפרוסה. ובלבד שיהא בה כשיעור. וצריך לזכות להם ע"י אחר (לא ע"י בנו ובתו הקטנים אפי' אינם סמוכים על שולחנו. ולא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים. אבל זוכה ע"י בנו ובתו הגדולים אפי' סמוכים על שולחנו. ועבדו ושפחתו העברים אפי' הם קטנים. וע"י אשתו. ולכתחלה לא יזכה ע"י בנו ובתו הסמוכים על שולחנו אפי' גדולים ולא ע"י אשתו. ובדיעבד אפי' ע"י בנו קטן וע"י בתו שנתגדלה שאינן סמוכים על שלחנו. וע"י אשתו אע"פ שמעלה לה מזונות ואין לה בית בחצר) וכשזוכה בו. צריך להגביהו מן הקרקע טפח. וצריך לזכות לכל בני החצר או בני המבוי ולכל מי שיתוסף מיום זה והלאה ואם נתוספו דיורין לאחר שנתמעט העירוב. צריך להוסיף מהממון, ויאמר המזכה לזוכה (בלשון שמבין) בלשון הזה:

זכה בעירוב זה לאחינו בני ישראל הדרים פה עמנו. ושיבואו לדור בעיר הזאת (בחצר הזאת או במבוי זה) שיסמכו עליו לטלטל על ידו מרשות לרשות בשבת ויום טוב הבאים:

וחוזר המזכה ונוטלו מיד הזוכה ומברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵירוּב:

בַּהֲדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא לְאַפּוּקֵי וּלְעַיּוּלֵי מִבַּיִת לְבַיִת וּמֵחָצֵר לְחָצֵר. מִגַּג לְגַג. מִבָּתִּים לְחָצֵר. מֵחָצֵר לְבָתִּים. כָּל מַאי דִצְרִיךְ לָן. בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה. וְיָמִים טוֹבִים. לָנוּ וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

(כז) כשהיו ישראל על אדמתן היו תוקעין בע"ש ו' תקיעות כדי להבדיל העם ממלאכה. וטעמא דמילתא היו עושין אותן התקיעות בשעת מנחה קטנה. בתקיעה שלישית. כבר אספו כל העם שבשדות. ובטלו ממלאכתן. ונסתלקו תריסי חנות. סילק המסלק קדרתו. והטמין המטמין לנוכח מחרתו. והדליק המדליק פמוטו. שהה כדי להדביק פת בתנור או לצלות דג קטן. תוקע ומריע ותוקע ושובת. ולדידן קריאה לבה"כ הויא כתקיעה ראשונה לסגור חנויות ולבטל כל מלאכת פומבי. וברכו הוי כתקיעה שניה לאסור במלאכה: (כח) מ"ע להוסיף מחול על הקודש וזמן תוספת זה יש בו מחלוקות. מתחילת שקיעת החמה עד זמן בין השמשות. שהוא משך זמן כדי שילך אדם בינוני ג' מילין ורביע (שהוא כשיעור רביע שעה משוות. ולהגיה בדיוק אינו אלא קרוב למ"ע דקי שעה שהם ששים בשעה. ונקראים ג"כ רגעים סוכבים) רצה לעשות זה כאן כולו תוספת עושה. רצה לעשות רק מקצת ממנו עושה. ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום. ושיעור זמן בה"ש. הוא ג' רבעי מיל. שהם אלף ות"ק אמה (שהוא כמו רביע שעה. ובדיוק אינו כ"א קרוב לי"ב רגעים כנ"ל) קודם צאת הכוכבים. ואם רוצה להקדים לקבל עליו השבת מפלג המנחה והלאה (היינו קודם לשקיעת החמה שעה ומיל שהוא שיעור מהלך של"ג אמה ושליש. והוא חלק עשרים בשעה דהיינו ג' דקים) הרשות בידו: אבל קודם לזמן זה אין קבלתו כלום לפ"ד גדולי הפוסקים. לפי דרשה אתה למד. בזמן הדלקה הראויה ע"פ שעת ההלכה המחוורת. שהוא בכמו רביע שעה לפני הלילה. שהוא שיעור עשרים מעשה כריות יותר על שיעור בין השמשות. והמוסיף אל יוסף לכתחלה כי אם מתחלת השקיעה. שאינו מגיע בשום אופן לשעה ורביע. ובדיעבד אם קבל עליו שעה ורביע קודם ל"ה. צריך להחמיר עליו לענין איסור מלאכה. אבל קודם לזמן הזה אינו מחויב להחמיר. ואינו יוצא י"ח בהדלקה הקודמת. כדתני הכוהא הכא לדביתהו דר"י [שבת כג] דבעינן שלא יקדים ולא יאחר. והפגהו וסעודתו אינן כתקון: (כט) על הבעל מוטל הכנת הנרות והשמן והפתילות. והאשה תדליקם. וכתבתי בתשובתי. שאם קדם הבעל והדליק. צריך לשלם לה שכר מצוה וברכה י' זהובים. מי שאין לו אשה. ידליק בעצמו: (ל) שמן זית מצוה מן המובחר להדלקה. שאורו צלול. ויעשה הפתילות עבות. שידלקו כשיעור הסעודה זמן סעודתו עד שילך לשכב ולישן. וירבה בנרות בכל יכולתו. דרגיל בשרגא טובא. נפקי מיניה גברי רברבי [שם]: (לא) כשמדליקין (אחד האיש ואחד האשה) מברכין עובר לעשייתן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת

(לב) וי"ל שבשעה ראשון שמקיימין המצוה מברכין שהחיינו. וה"ה לכל המצות. כמ"ש בתשובתי בס"ד: (לג) ראוי שתתפלל האשה בשעת הדלקה. לבקש מהשם יתברך שיתן לה בנים מאירים בתורה בזכות הנרות. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור. אשה שומה במקום בעל. לא תברך והדליק אלא הוא ידליק. וכן יעשה בשבוע ראשונה של לידת אשתו. וכן כשהולכה לבית הטבילה. ואחרת גמורה. שפיתא נאי בת מנוס היא ומצוה דבעל היא. אבל קטנה. ודאי מצוה שלה היא. דגם חינוך היא משכלא. ואתיא לכלל מצוה: (לד) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו עם חשיכה. עשרתם. הפרשתם חלה (ובא"י. עשרתם ג"כ. שבת קובעת למעשר) הדליקו את הנר. מנהג האר"י להדליק ז' נרות כו'. ספק חשכה. מערבין עירובי חצירות. אבל לא עירובי תחומין: (לה) אחר שהדליק הנרות ושולחנו ערוך ומטה מוצעת. ילך לבית הכנסת בשמחה ויתפלל מנחה כנהוג בכל יום. אך אומר קודם. מזמור זה. וכן בערב פסח וכו' ר"ה. ולא בערב יו"ט:

תהלים קז הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד צָר.
וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ עִיר
מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ: רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף: וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם: וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשָׁב: יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו
לִבְנֵי אָדָם: כִּי הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא טוֹב: יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי
וּבַרְזֶל: כִּי הִמְרוּ אִמְרֵי אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ: וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשְׁלוּ וְאֵין עֹזֵר: וַיִּזְעֲקוּ אֶל
יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: יוֹדוּ לַיהוָה

חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כִּי שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדֵּעַ: אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כָּל אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל יהוה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ לַיהוה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים: הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יהוה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה: וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו: יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג: יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע: וַיִּצְעֲקוּ אֶל יהוה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם: וַיִּשְׂמְחוּ כִי יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם: יוֹדוּ לַיהוה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ: יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן: אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ: יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם: וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב: וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט: וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן: שֹׁפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ: וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעוֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת: יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ: מִי חָכָם וְיִשְׁמָר אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יהוה:

(ס) ואח"כ יאמר תפלת אליהו. המתחיל פתח אליהו ואמר רבון כו'. ואח"כ יאמר ידיד נפש אב הרחמן. המנהג קודם הערבית : (נו) הש"ץ מחזיר התפלה. ואין שם נפילת אפים. ויש שם הפיוט. אבי מעמד לא היו נכנסין לעשות מעמדן במנחה דע"ש : (נה) אח"כ יכין עצמו לקבל המלך בשמחה ובטוב לב. יקרא שיר השירים כולו בפ"א. לא יפסיק פסקי. מי שירצה לקרותו. לא יגבר ממנו הלומדים לקרותו מתוכו. אמנם מי שא"ל פנאי לגמרו כולו. יאמר לפני קבלת שבת אלו הד' פסוקים. הסימנם ישקני :

יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן:

עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו:

קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת:

בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

(נו) אומר שה"ש בקול נעים ובמתון ובדקדוק התיבות. ולא יפסיק ספי' כד"ת. ובכאן לו פנאי בע"ש. אומרו בשבת : (נ) אין העולם כדאי כיום שניתן בו שה"ש לישראל. שכל הכתובים קדש ושה"ש קדש קדשים. שכולו יראת שמים וקבלת עול מלכות. ובזוה"ק (פרשת תרומה קמ"ג ע"ב) ז"ל. שה"ש כללא דכל אורייתא. כללא דהא דאבהן. כללא דגלותא דמצרים ופורקנא והשבחתא דימא. כללא דעשר אמירן וקיומא דהר סיני. וכד אזלו ישראל במדברא עד דעאלו לארעא דישראל ואתבני בי מקדשא. כללא דגלותהון דישראל ביני עממיא ופורקנא דילהון. כללא דתחה"מ. מאי דהוה ומאי דזמין למהוי עד יומא דאיהו שבת לה'. כלא איהו בשה"ש. עכ"ל:

שיר השירים

מצודת דוד

א א שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: ב יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים

א (א) שיר השירים. הנה שלמה חבר שירים הרבה. כמ"ש ויהי שירו חמשה ואלף (מ"א ה') ולכן אמר בפתיחת הספר. זה השיר הוא המשובח והמעולה מכל השירים המיוחסים לשלמה. על כי הוא שיר ידידות. יספר בו את כל תוקף קשור אהבה העזה ודבוק האמתי. שבין האל יתברך ובין עמו בית ישראל. ואחז במשל. מן האהבה הנמרצת והחזקה שבין החושק והחשוקה. אשר נמצא יתרבה געגועים בהפרדם זה מזה ויצפו עת בוא דבוק התמידי (ועם כי שאין הנמשל דומה אל המשל בכל חלקי פרטי הענינים. אין בכך כלום. כי כן כמה דרכי המשל. שיש בו דברים נוספים ליפותו להיות מקובל על הלב כדרך חדרי בטן: (ב) ישקני. עתה החל לספר מהפלגת הגעגועים שהיה אחר שנפרד החשוק מאת החשוקה והלך לו. ומה מעשה באותן הימים (ועם כי לא פירש במקרא שנפרד החשוק ממנה ועזבה. הנה לא פירש מי הוא המדבר כל דבר מהדברים. הנה כן כמה דרכי אחות מגלת השירים המעולים. אשר יקצרו ויסתמו הדברים. אולם הם מוכיחים על עצמם מי הוא המדבר ומי הוא המשיב ומה היה הסבה לכל הדברים הנאמרים. וזהו הדרך אוליך ואנהג גם בשאר כולה עד תומה) ואמר בזה. כאלו החשוקה כמו מעיה. גם תשתוקק אליו ואומרת אל לבה. מי יתן ישקני עוד החשוק ההוא משיקות הנשיקות כמנהגו אשר נשקני בימי קדם (ועם כי אמרה מנשיקות. הוסיפה נוסף פיהו להוספת ביאור. כי כן דרך הכפלים במקראות לפנות עטרים. התכרות האריכן במלות מכפות לפי גודל הגעגועים. ואז יתבונן לנחום עליה) : כי טובים דודיך מיין. אמרה

מצודת ציון

א (א) שיר השירים. ר"ל שיר המעולה והמובחר שבכל השירים. וכן ותבואי בעדי עדיים (יחזקאל טז) ור"ל הקשוט והמובחר

דֹדֶיךָ מִיָּיִן׃ ג לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת
אֲהֵבוּךָ׃ ד מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה
בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ׃ ה שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת
יְרוּשָׁלָם כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה׃ ו אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת
שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי
שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃ ז הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ
בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ׃ ח אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ
הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃
ט לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ י נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ

המשקה לו. ומתק משקה כאלו עומד למולה ואליו תאמר. הנה אמצא את הנשיקות כאלה. כי הדודים שהראית לי מאז. היו טובים ממשתה היין. ולכן אחמוד [?]ייסם. והנמשל הוא לומר. הנה כנסת ישראל בהיותה בגולה. זוכרת אהבת ה' שהראה לה בעת הוציאה ממצרים ועם עמידתה אל הר סיני לקבל התורה. והשראת השכינה שהיתה עליה אז. ולזה מתאוה לכן תתפלל פניו לשיוסיף עוד עליה שכינתו. לגלות לה סוד טעמי התורה ומסתרי צפונותיה: (ג) לריח שמניך טובים. בעבור ריח השמנים הטובים שאתה סך בשרך מהם. ועל כי תתמיד להריק בכל עת את השמן על בשרך עד כי נקרא כיפי שמך שמן תורק לפי מרבית הרקת השמן. בעבור כל אלה אהבו אותך כל הנערות כולן. והנמשל הוא לומר. בעבור גודל הנסים ומרביתם אשר הפלאת מאז. נתפרסם שמך אף בין האומות: (ד) משכני. משוך אותי אליך משיכה מועטת. ואני ארוץ אחריך במהירות רב: הביאני המלך חדריו. וזה אמר השוק כתיב בעיני המלך הביא אותי אל חדריו. והנה אגילה ואשמחה בך. ואזכיר הדודים הטובים ממשתה היין. והנמשל הוא לומר. שאמרה כנסת ישראל. הראה לי רמז ישועה וחיבה. ואז אמהר לשוב אליך בכל לב. ועי"ז תביאני אל בית המקדש. ואגיל ואשמח בישועתך. ואזכיר להודות לך על הפלאות ועל התשועות: מישרים אהבוך. ר"ל לא יהיה לי לבוז מה שאני רודפת כ"כ אחר אהבתך. כי אין זה מגד השוק לבד. אבל באמת היא גם בעלת המעלה ויותר הנמצא בך. כי אוהבי מישרים אהבוך. בעבור רוב המעלה והיושר. והנמשל הוא. שאמרה כ"י. האהבה הראויה מוחזקת בידי מאבותי אנשי היושר. והם העמידו אותי על האמת: (ה) שחורה אני כו'. הנה פניה כלפי הנערות בנות גילה ואמרה. אתן בנות ירושלים. אל תחשבו שהשוק עזב אותי בעבור השחרות הנמצא עתה בי. כי אף שאני שחורה. עכ"ז אני נאוה בעיניו. והנה כי יש בי שחרות כאהלי קדר הפרוסים למטר השמים והשחרים מהתמדת רטיבת הגשם. הנה נוחה אני להתלבן להיות כיריעות שלמה שהמה הכלים המגוהצים. ולכן לא נמאסתי. והנמשל הוא. שאמרה כ"י אל מול האומות. אל תחשבו שה' מאס בי בעבור הפשע הנמצא בי. כי עכ"ז חביבה אני בעיניו בעבור הזכות הנמצא בי. וכאשר אשוב אליו יכפר עון פשעי והשלג ילבינו: (ו) אל תראוני. אל תסתכלו בי דרך בזיון על שאני בתכלית השחרות. כי לא נולדה בי ממעי אמי. כי במקרה באה. כי השמש ראה בי וחרכה עלי ועי"ז נולדה בי השחרות. וזהו אפשר א"כ להתלבן בקל בסור המקרה המעמוד בגלל: בני אמי נחרו בי. ר"ל אל תחשבו שאני יצאתי רודפת בשדה אל מול השמש ובביתי לא ישבו רגלי. כי לא כן הוא. אלא אחי בני אמי נתכעסו בי. ושמו אותי להיות יושבת ומשמרת את כרמיהם לעין השמש. ואני מעולם לא שמרתי אף הכרם שלי ולא הורגלתי לעמוד בשמש. ולזה הושחרתי ביותר. והנמשל הוא. שאמרה כ"י. אל תבוזו אותי על שעבדתי את עגלי הזהב בימי מלכי ישראל. כי לא מלבי נעשתה. אלא על ידי הכרחת המלכים. ומאז סיבי להפרש מהם בסור המכריחים: (ז) הגידה לי כו'. כאלו תשלח אמרים אל השוק ותאמר אליו. אתה השוק שנפשי אוהבת אותך. הגידה לי אנה תרעה את הצאן. ואנה תרביצם בעת הצהרים (כי אז היא העת להרביץ הצאן למנוח) וכאלו תאמר. הודיעני מקומך ואבוא אני אליך לרעות עמך בצאן: שלמה. אשר למה אהיה כמעוטפת. לבושה אנה ואנה על עדרי הרועים חבריך לחפש עד אשר אמצאך. והנמשל הוא שאמרה כ"י. פתח לבי לדעת אמונתך ויכלתך. למען אהיה נמשכת אחריך ודבוקה בך. למה אהיה שוטטת בדעת חוקרת ונבוכה: (ח) אם לא תדעי לך. כאלו השוק משיב לה ושואלת דבריו לאמר. אתה היפה בין הנשים. אם לא ידעת מקום חנותי אני. צאי ולכי במדרך עקבי רגלי הצאן שלי. ורעי גם אתה את גדיותיך ממעל למשכנות שאר הרועים. כי שם מקומי. ותהיה א"כ קרובה אלי. והנמשל הוא. כי משיב לה. אם לא מצאת חכמה לדעת אמתתי מעצמך. סמכי על הקבלה. והאחזי בדרכי אבותיך. ותהי דבוקה אלי. ואף תהי למעלה כי גדול אני מכל אלהי העמים. הם שרי מעלה: (ט) לסוסתי. אתה רעיתי. הן דמיתי אותך מול העולמות הלו. לסוסים הקשורים ברכבי פרעה. מול שאר הסוסות אשר בארץ מצרים. שהנה מעולות מכולן. כי מובחר הסוסים המה ממצרים כמ"ש. ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים (מ"א י"ד) והמובחרות שבכולן יקחו למרכבת המלך. והנמשל הוא לומר. הנה אתה החביב מכל האומות כמ"ש אף המובחרים שבהם: (י) נאוו לחייך בתורים. לחייך נאים והגונים לקשטם בתורים. וצוארך נאה והגון לקשטו בחרוזי מרגליות ואבני

טוב

מצודת ציון

והמובחר שבמעדנים: (ב) דודיך. ענין אהבה וחבה. כמו נרוה דודים (משלי ז): (ג) לריח. בעבור ריח. וכמו פתח פיך לאלם (שם לא): תורק. ענין הזלה ושפיכה. וכן על הארץ יריקו (קהלת יא): עלמות. נערות. כמו והיה העלמה (בראשית כד): (ד) נרוצה. ענין מהירות ההליכה. בא בלשון רבים ליחיד. לתפארת. וכן ונתנה לך גם את זאת (שם כט): הביאני. עבר במקום עתיד. וכמוהו רבים במקרא: מישרים. מלשון יושר וראוי: (ה) ונאוה. מל' נאה ויופי. כמו נאוה כירושלים (לקמן ו): כיריעות. ענין וילון: (ו) תראוני. ענין ההסתכלות דרך בזיון. וכן לראוה בך (יחזקאל כח): שחרחורת. מלשון שחרות. נכפל הפ"א והלמ"ד. ויורה על רוב השחרות. וכן ירקרק או אדמדם (ויקרא יג): ששזפתני. ענין ראיה והבטה. כמו עין שזפתו (איוב כ): נחרו. מל' חרון אף: נוטרה. ענין שמירה. כמו הינטור לעולם (ירמי' ג): (ז) איכה. הוא כמו אנה. וכן איכה הוא (מ"ב ו): תרביץ. ענין השכיבה לנוח: כעוטיה. כנכרים. מל' עוטה ואורה. והוא [?]:

שלמה. אשר למה. השי"ן היא במקום אשר: כעוטיה. ענין סתירה ועטיפה. כמו ויעט אל השלל (שמואל א טו): (ח) בעקבי. ר"ל במדרך עקבות הרגל. וכן ועקבותיך לא נודעו (תהלים עז): ורעי. מל' מרעה: גדיותיך. מל' גדי עזים: על. ממעל: משכנות. מל' משכן: (ט) לסוסתי. נקבת הסוס תקרא סוסה. כאשר תקרא נקבת החמור חמורה. והיו"ד משמש. ובעבור תוספת היו"ד נהפכה הה"א לתי"ו לנסמיכה אל היו"ד. וכן מלאתי משפט (ישעיה א) שבעבור תוספת הי' נהפכה הה"א לתי"ו. ואמר בלשון נקבה. לפי שדרך המלך והשרים היה לקשר במרכבתם סוסות נקבות. כי בסוסים זכרים יקשה על הרוכב לעצרם ללכת לאט לפי רצונו: פרעה. כל מלכי מצרים קראים בשם פרעה: דמיתיך. מל' דמיון ומשל: רעיתי. חברתי: (י) נאוו. מל' נאה ויופי: לחייך. הם הלסתות שאצל העינים. וכן בשבט יכו על הלחי (מיכה ד): בתורים. הם הסימים המסודרים בתואר נאה ותכונה יפה. וקרוב לו. כתאר האדם המעלה (ד"ה א' י"ז) ור"ל כתואר ותכונת האדם המעולה:

בַּחֲרוּזִים: יא תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף: יב עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ
בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ: יג צְרוֹר הַמֹּר ׀ דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין: יד אֶשְׁכֹּל
הַכֹּפֶר ׀ דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי: טו הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ
יוֹנִים: טז הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה: יז קֹרוֹת בָּתֵּינוּ
אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים: ב א אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים:
ב כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת: ג כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן
דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: ד הֱבִיאַנִי
אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה: ה סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים
כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: ו שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי:
ז הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם

יקר. והנמשל הוא לומר. ראוים אתם והגונה להוסיף לך עוד מרובה: (יא) תורי זהב נעשה לך. וכמו שראוים אתם לקשוטים. כן נעשה לך קשוטים מתורי זהב ובהם נקודות מכסף. והוא תכשיט מפואר ביותר. והנמשל הוא לומר. כמו שאתם ראוים לטובה כן אוסיף לך: (יב) עד שהמלך במסבו. כאלו החשוקה תשלח אמריה לאמר לו. הנה בעוד היות המלך השוכב במסבו בגמר הסעודה. ואז הדרך להביא לפניו המוגמר מבשם הטוב להעלות ריח טוב. עכ"ז הבאישו נגד אשר עמדי. שהן ריחו ונוסף מאוד ומבטל ריח המוגמר ההוא. והנמשל הוא לומר. הנה המשכ"ע עבידי. גבה מאוד על מעשה מובחרי העוי"ז. והאשם ונוא כמה מול מעשי: (יג) צרור המור דודי לי. עכ"ז אתה דודי מחשב לי לצרור המור. שבעבור שהוא צרור וקשור. עומד ריחו בו לכל השוב. והוא העולה על ריח נרדי. ולכן השוקתי אליך. והתאוה שתלין בין שדי להתענג בך. והנמשל הוא לומר. הנה הטובות שגמלת עלי. גברו על מעשי. ולכן התאוה שתשרה שכינתך בקרבי: (יד) אשכול הכופר. דומה אתה בעיני לאשכול הכופר הגדל בכרמי עין גדי. המרובה בגרגרים וריחו נודף למרחוק. והנמשל הוא לומר. הרבה פלאות עשית עמדי הממעטים עד אפסי ארץ: (טו) הנך יפה רעיתי. כאלו החשוק ישלח דברו לקראה ולומר. הנך יפה. ועיניך כעיני היונים. היפות מאוד ומשיכות אהבה. והנמשל הוא לומר. הנה מעשיך טובים והגונים ומושכים אהבתי אליך: (טז) הנך יפה דודי. כאלו החשוקה תשלח אמריה לקראתו ולומר. הנך יפה במראה. ואף הוא של חסד משוך עליך להיות נעים. ואשר אף ערשנו רעננה. אף המטה שהכנת לנו מאז לשכון בה להתענג באהבים. הנה היתה נאה ויפה כעץ רענן. והנמשל הוא לומר. הנוה שגמלת עלי מאז. היה על צד המובחר. כחסד רב. ומקום שכנך בקרבי מאז על הבחירה. היתה חמודה ביותר: (יז) קורות בתינו ארזים. הבית שהכנת לנו מאז לשבת בו. הנה הקורות עצי ארזים. והבנין שבעליות הבית מחובר לאחר העשוי לנו להתהלך בו. היה מעצי ברותים הנחמדים למראה העין. והנמשל הוא לומר. הנה בה"מ כולו שהכנת מאז לשבתך. היה בנין נפלא ומפואר: ב (א) אני חבצלת השרון. עתה תשלח אמריה ומספרת בשבחה. להתאונן על החשוק. וכה תאמר. דומה אני אל הורד הגדל במקום הדשן ושמן היפה ההוא. ואל השושנה הגדילה בעמקים. שעומדים בלחותם. והיא כל שנה עלין ולא תבולם. כי כן גם אני עומדת תמיד ביופי מעלי המעשים. והנמשל הוא. שאומרת כ"י. הכל עם אני עומדת בטובה במעש"ט וידי אוחזת באמונה. ורגלי עומדים במישור בדרך אחת לא אשר ממנה: (ב) כשושנה בין החוחים. כאלו החשוק ישלח דברו לומר לה. כן אמת דומה את לשושנה. ועוד אוסיף על שבחך לומר. שאת את מול הבנות כולן. אל השושנה העומדת בין החוחים. עד שא"א למי לקרוב אליה למשמש בה לגעת אליה. וכמו כן גם את. אם תנו סוחי שבך שהיה הוגה להסיב לב האומות לרדוף אחר אהבתך. עכ"ז לא תעזוב את מי לקרוב אליך. והנמשל הוא לומר. אף שהם העו"ג מפתים אותך ללכת בדרכיהם ולהתחבר עמהם. לא תאבה ולא תשמע אליהם: (ג) כתפוח בעצי היער. עתה תשלח אמריה לקראת אל החשוק ותאמר. דומה אתה בעיני בין שאר הבחורים. לאילן תפוח בין אילני סרק אשר ביער. שאף שאלו אילן התפוח הוא הממעט מכל כל אילני סרק. עכ"ז טוב הוא מכולם. כי עושה פרי. ולכן חמדתי בצלו וישבתי תחתיו. עם כי הוא הממעט מכולם. כי פריו היה מתוק לחכי. מה שלא נמצא באילני סרק. וכאלו תאמר. עם כי מול שאר הבחורים מעלת מעט מן ההון. עכ"ז חמדתי לשבת בצלך. כי פרי חכמתך יערב לחכי. וטוב לחסות בצל החכמה מבצל הכסף. והנמשל הוא לומר. שאמרה כ"י. אף שהעת העבירה ועע"ז ממהרת לבוא בעה"ז. כל האילן שהשגחה בה ממש מיד כאשר ישב איש תחתיו. עכ"ז משכתי ידי מן העבירה ומע"ז ודבקתי בך. כי פרי הגמול בעוה"ב ערבה עלי ביותר. עם כי היה מתאחרת לבוא: (ד) הביאני אל בית היין. כאלו למולו מדברת לאמר. מתאוה אני שתביאני אל בית היין להתענג. כי במקום ההוא לפרסם חיבתך אלי: ודגלו עלי אהבה. הרמת דגלו עלי להראות לכל שאני לו וכל למשמעתו. זה מחשב לי כאות אהבה וחבה יתירה. והנמשל הוא לומר. מתאוה אני להשרות כי שכינתך לעין כל האומות. ופרסום הדבר שאני של לאם, הוא חביבה עלי עד מאד: (ה) סמכוני באשישות. מרוב הגעגועים שבאו לה. אמרה לבני ביתה. הקרובו אלי כלי היין להשיב נפשי. ואליהו מסתי התפוחים המעלים ריח טוב להבריא אותי. כי חולה אני. על כי כלתה נפשי לאהבת החשוק ההוא. והנמשל הוא. שאמרה כ"י לחכמים ולזקנים. אמצו ברכים הכושלות וחזקו ידי הרפות. נחמו אותי בהזכרת הטובות למקומה. כי כלתה נפשי לה: (ו) שמאלו תחת לראשי. כי מתאוה אני להיות דבוקה בו כמאז. להיות שמאלו תחת ראשי ותחבקני ימינו דרך אהבה וחיבה. והנמשל הוא. כי תאמר כ"י. כן מאוד תאבתי להשרות כי שכינתו כמאז: (ז) השבעתי. הוא פונה כלפי האומות ותאמר להן. אתן בנות

מצודת ציון

בחרוזים. הם אבנים טובות ומרגליות. נקובות מחוברות בחוט. ובדה"ל מחרוזת של דגים (ב"ת כה): (יא) נעשה. פעמים דרך הנחה לדבר בל' רבים. לתפארת: (יב) עד. בעוד. וכן עד סוף על אדמתי (יונה ד): במסבו. הדרך היה להסב ולהשען על המטות בשעת האכילה: נרדי. מין בושם: (יג) צרור. ענין קשור. כמו צרור כספו (בראשית מב): המור. מין בושם: דודי. אהובי: שדי. הם דדי האשה: ילין. ענין התמדה. כמו צדק ילין בה (ישעיה א): (יד) אשכל. כן יקרא הענף והגרגרים תלוים בו. וכן ואשכול ענבים (במדבר יג): הכופר. מין בושם: בכרמי. הוא מושאל לפרדסים בעלי אילנות. וכן כרם זית (שופטים טו): עין גדי. שם מקום בארץ ישראל: (טו) הנך. הנה את. כמו הנך הרה (בראשית טז): יפים. אהוב ואהיב. כמו נטעי נעמנים (ישעי' יז): ערשנו. כן יקרא המטה. כמו ערש יצועי (תהלים קלב): רעננה. ענין לחות ורטיבות. כמו דשנים ורעננים (שם צב): (יז) קורות. כן יקרא הצד העב. וכן ונקחה משם איש קורה אחת (מ"ב ו): רהיטנו. הם הבנינים שבעליות הבתים. אשר בהם ילכו וירוצו מחדר לחדר. וכן מלך אסור ברהטים (לקמן ז) כי התרגום של ורץ. רהט. ורהט. ובלשון הזה יקרא גם שקתות המים. כמ"ש ותמלאנה את הרהטים (שמות ב) וזה ע"ש מרוצת המים שבהם: ברותים, כמו ברושים בשי"ן. והוא שם אילן סרק הטוב: ב (א) חבצלת. היא הורד המגדלת: השרון. הוא מקום שמן ודשן. כמו והיה השרון כערבה (ישעיה ג): שושנת. שם למין הפרחים. ונקראת כן. על כי היא לעולם בעלת שש עלין: (ב) החוחים. מין קוצים כמו חוח עלה ביד שכור (משלי כו): (ג) לחכי. החיך הוא מה שממעל ללשון: (ד) הביאני. עבר במקום עתיד: ודגלו. מל' דגל שמרימין בגבה: (ה) באשישות. הם העגולים. ישימו בהם היין. כמו אשישי ענבים (הושע ג): רפדוני. ענין הצעת המטה. כמו רפדתי יצועי (איוב יז): (ו) תחבקני. ענין סבוב הזרוע בגוף: (ז) השבעתי. מענין שבועה: בצבאות. נקבות הצבאים: באילות. נקבות האילים: פעולת מעוררו. מל' התעוררות. והפעל הפעלה. לחוק הענין:

תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ח קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה
בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת׃ ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ
לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ
מִן הַחֲרַכִּים׃ י עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי לָךְ׃
יא כִּי הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ יב הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ
עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ׃ יג הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ
וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי לָךְ׃ יד יוֹנָתִי
בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִנִי אֶת קוֹלֵךְ
כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה׃ טו אֶחֱזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים
מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃ טז דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃
יז עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר

ירושלים . בהשבעתי אתכם בצבאות או באילות השדה . להיות להפקר ולמאכל כמותן . אם תעירו ואם תעוררו את האהבה בחזוק רבות . עד שתסיר האהבה מאהבת נעורי מעצמה . ר"ל כל עוד שלא תבא האהבה מעצמה . אל תפתו אותי בעיניו לעורר האהבה אליכם . כאומרת . אבל אחר שתשוב האהבה . הנה לא יהיה צורך לי יותר לשמחים אותי בעיניו ולעורר האהבה אליכם . ואין צורך אז אל השבועה . והנמשל הוא לומר . השביעו ר"ל השביעה את האומות ואמר . אשר כל עוד שלא תבא אלי אהבת המקום ב"ה מעצמה . שלא תבריחוני לעבור על דת ולשמחים אותי בעיניו ולעורר עליכם אהבתו . לשמשיל אתכם עלי עד עולם לבל אצא מתחת ידכם . וכאומרם . אבל אחר כו' . כמו במשל : (ח) קול דודי . והנה מהר תשוב האהבה למקומה . וכאלו השמע קול צעדי דודי . והנה כאלו הוא בא חיש מהר . וכאלו מדלג על ההרים למהר ביאתו . והנמשל הוא לומר . שלא כגאולה מוכנת . ומהרה תשוב אהבת המקום ב"ה אלי : (ט) דומה דודי . בקלות מרוצתו דומה הוא לצבי או לעופר האילים . שהם קלי המרוץ . וכאלו הוא עומד כבר אחר כותל ביתנו . משגיח בי דרך החלונות ומגלה עצמו אלי דרך החרכים . והנמשל הוא לומר . מוכן הוא להשיב שכינתו אלי . וימהר את הקץ . וכאלו כבר בא ומשגיח בי בעין המלאה : (י) ענה דודי . ר"ל הנה בהגיע למיחוש האהבה . כאשר בא אלי [illegible] . הרים קול ואמר לי . קומי ממקומך להנאתך . אתה רעיתי יפתי . ולטובתך לכי אחרי . והנמשל הוא לומר . שלא ביום נתנו בי עוד הייתי במצרים . שלח שלוחיו . להוציאני מקושי השעבוד : (יא) כי הנה הסתיו עבר . כי כבר עבר החורף וחלף זמן הגשם ואין טורח להולכי אורח . והנמשל הוא . שאמר הנה כבר נשלם ימי השעבוד והגיע עבודת הפרך : (יב) הנצנים כו' . כבר מראים פרחי האילן . והגיע עת הקיץ שהעופות מצפצפים ומזמרים בקול ערב . וכאלו נשמע קול התורים . ודרך הולכי אורח להשמע בהלכה . והנמשל הוא . שהלכה במדבר בעמוד אש וענן . ואמרה שירה על הים על שטבעו המצרים : (יג) התאנה כו' . אילני התאנה חנטו פגיהם . ודרך האדם להתענג בראותן . והסמדר מן הגפנים . נתנו ריח טוב באפי הולכי אורח . והכל הוא ענין פתוי . מה שהדרך לפתות בהם ללכת בדרך : קומי לך . ר"ל הואיל וכ"כ תתענג בדרך לכן קומי לך כו' . והנמשל הוא . שבאכלה במן התענגה לטעום בו כל הטעמים . והגיז לה השליו . ולא חסרה דבר : (יד) יונתי בחגוי הסלע . עודה מספרת החיבה שהראה לה בחבוק מתו ואמרה . הנה כשהלכתי אחריו אמר לי אתה שמובטחני בך שלא תמיר אותי באחר כדרך שאין היונה ממירה בן זוגה . בבקשה ממך . כשהיה בדרך במקום מולע . בנקועי הסלע או במקום נסתר שבין המדרגות . שם הראי לי את מראיך ושם השמיעי לי את קולך לדבר בי דברי חשק ואהבה . כי קולך ערב ומראך נאוה . ולזה אתאוה להקשיב קולך ולהשביע עיני ממראך . והנמשל הוא . שאמר ב"ה לישראל . הנה במדבר מול הר סיני . שם התראה לפני . ושם אקשיב מאמריך שהשיבו לאמר . כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע : (טו) אחזו לנו שועלים . ר"ל פה כי אז נפרדה החברה . כי בני אדם ערומים כשועלים . אחזו אותם בהסתתם ופתויים . להיות נפרדים או אחר לבל התקרב : שועלים קטנים מחבלים כרמים . בזה תפרש היאך היה מתאפשר לעשות פירוד בין האוהבים ואמר . שלא אף שועלים קטנים יכולים הם להשחית את הכרמים בעוד שכרמינו סמדר . כי אז נוח להשחית . וכאלו אמר . לפי שעדיין לא הוחזקה האהבה כי היתה בהתחלה . לכן ימצאו ידי האחים הם הערומים כשועלים לעשות פרוד . והנמשל הוא לומר . הנה הערב רב והאספסוף אשר עלה עמי . [illegible] ומצאו יד לעשות פרוד ביני ובין המקום ב"ה מבין הם פתוי לעבוד את העגל ויכלו לי . כי אז עדיין לא נשרשה בלבי אמונת המקום ב"ה : (טז) דודי לי . עכ"ז לא נפסקה אז האהבה מכל וכל . אבל דודי היה מיוחד לי . ולא נגעתי בו להתרפק ארבעים שנה ששהיתי במדבר : הרועה בשושנים . ר"ל לא הלך לחבק חיק נכריה . אבל הלך לרעות עמו במי . וכן אני הייתי מיוחדת לו . ולא נגעל בי להדבק באחר . והנמשל הוא לומר . שעכ"ז לא בחרתי באל נכר . והמקום ב"ה לא בחר בעם אחר . לטייל בין השושנים עד יעבור הזעם ולשוב אלי . אבל השרה שכינתו על משה ואהרן ועל שבעים זקני העם המשולים לשושנים בריח מעשיהם וביופי הדרת מעלליהם : (יז) עד שיפוח היום . ועד ינוסו הצללים . הוא עת ערב . ואז מיד חזרתי וסיבבתי אותו ובלתי ממנו לומר עד העת שיהיה השמש נפוח מן הארץ לרדת לשקוע . הנה דודי ודמה עצמך כדבר מהירת ההליכה . להיות דומה לצבי או לעופר האילים הרצים על הרי בתר הבדוקים ומופלגים אלו מאלו . כי שם היו מצויים (ויתכן . שמתחו שמעדו שם . הנה) והנמשל הוא לומר . מיד הלך משה לפרים פ"ם ואלכו אל הכהן (ש"ב כ) ר"ל הנה אני בקשתי ממנו לשוב אלי קודם הערב לבטלם נאהבים)

מצודת ציון

(ח) הנה זה . כל הנה יורה על מסירת הענין . וכן והנה זה מלאך נוגע בו (מ"א יט) : מדלג מקפץ . שניהם ענין רקוד ומהירות ההליכה . והכפל במלות שונות . יורה על מרבית המהירות : (ט) דומה . מל' דמיון : לעופר . כן יקרא ילד האיל . וכן יקרא ילד הצבי . כמ"ש כשני עפרים תאומי צביה (לקמן ד) : משגיח . ענין הבטה בהתבוננות רב : מציץ . מל' ציץ . והוא גלוי הפרח . ר"ל מגלה עצמו להיות נראה ונשקף : החרכים . הרגוב של חלון . חרכה : (י) ענה . ענין הרמת קול . כמו וענו הלוים כו' קול רם (דברים כז) : (יא) הסתיו . זמן החורף . כי קיץ וחורף (בראשית ח) תירגם אונקלוס . וקיטא וסתוא : חלף . עבר . כמו וחלף ביהודה (ישעיה ח) : (יב) הנצנים . ענין פרח . כמו עלתה נצה (בראשית מ) : הזמיר . מל' זמר ושיר : התור . הוא שם עוף : (יג) חנטה . יציאת הפירות ובשולן קודם גמר בישולן . פגיה . תאנים . ובדרז"ל . אילן שחנטו פירותיו (ר"ה ט) : פגיה . הם התאנים שלא בשלו כל צרכן . ובדרז"ל פגה בשעתה בתבן (שבת קיג) : סמדר . הם הענבים הדקים הניכרים אחר נפילת הפרח . וכן פתח הסמדר (לקמן ז) : לך . ר"ל להנאתך : (יד) בחגוי . ענין בקוע ונקיק . כמו שוכני בחגוי סלע (עובדי' א) : המדרגה . ענין מעלות . כמו ונפלו המדרגות (יחזקאל לח) : ערב . ענין מתיקות ונעימות . כמו וערבה לה' מנחת (מלאכי ג) : נאוה . נאה ויפה : (טו) שועלים . שם חיה מה : מחבלים . משחיתים . וכמו וחבל את מעשה ידיך (ישעיה י) : (יז) שיפוח . מל' נשיבה ורוח : היום . כן יקרא החום השמש . כמו לרוח היום (בראשית ג) והוא . לפי שבעוד השמש על הארץ הוא יום : ונסו . מל' ניסה ובריחה : הצללים . מל' צל : סוב . מלשון סבוב : דמה . מל' דמיון : לעופר . הוא ילד האיל : בתר . ענין

בְּאַיָּלִים עַל הָרֵי בָתֶר: ג א עַל מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה
נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו: ב אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים
וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו: ג מְצָאוּנִי
הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם: ד כִּמְעַט
שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד
שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי: ה הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת
יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה
עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: ו מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימֲרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מוֹר
וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל: ז הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב
לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: ח כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל
יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת: ט אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן:
י עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה

את המקום ב"ה. לשוב ולהתרצות אלי אם קל מהר: ג (א) על משכבי בלילות. עודה מספרת מה הנעשה באותן הימים ואמר. הנה אף בלילה. בלכתי על מקום משכבי בלילה. הנה בקשתי את החשוק שנפשי אוהבת אותו. כהולך מבקר בת כאשר שלחתיו ושוכב הוא על משכבי. אבל בקשתיו ולא מצאתיו. כי לא חזר. והנמשל הוא לומר. הנה השכתי בעי"ז תפלת מבקש נתרצה לי המקום ב"ה מכל וכל. אבל לא כן היה. כי אמר כי לא אעלה בקרבך (שמות לג): (ב) אקומה נא. אז אמרתי אל לבי. עתה אקומה אני ואסובב בעיר מסביב בשוקים וברחובות ואבקש את שאהבה נפשי. והנה כן עשיתי. כי בקשתיו. אבל גם שם לא מצאתיו. והנמשל הוא לומר. הנה בכל הימים שהלכנו במסעות המדבר. הייתי מחזרת אחר אהבתו. אבל לא נתרצה לי ולא אבה להכניסני מיד אל הארץ: (ג) מצאוני השומרים. בעת סבבתי בעיר לחפש אחריו. מצאו אותי שומרי העיר הסובבים בלילה לשמרה. והנה לא כסיתי את פיהם שאלתי. האם ראיתם את שאהבה נפשי. כי מרבית האהבה קלקלה את השורה. ושאלתי השומרים מנגד ואלהים. וכאומרת. אני שואלים. אבל לא מצאתי מענה. והנמשל הוא לומר. כאשר מצאו אותי השומרים הסובבים המנהיגים אותי. הם משה ואהרן. ושאלתים מה מנהגם בפי ה'. והנה אין ולא מצאו נכוחה. על כי הייתי מוסף לפניו באותן הימים: (ד) כמעט שעברתי מהם. אבל הזמן מעט היה. משעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי. וכאשר מצאתיו. אחזתיו בידי ולא נתתי לו רפיון להיות נעזב ממני. עד שהביאותיו אל בית אמי לשבת שם עמדי. מתאהבת באמה העזור לה על התמדת האהבה. והנמשל הוא לומר. מיד שמתו מנהיגים ההם שמתו בשנת הארבעים. עמד יהושע והעבירני את הירדן לבוא לרשת את הארץ. והמקום ב"ה נלחם באומות. ובאתי אל א"י המוחזקת לי מאבותי. והיא ארץ קדושה. ומוכנת לעמוד שם את ה': (ה) השבעתי כו'. אחר שספרה תחלת האהבה. ספרה לפעמים אותה ללכת אחריו. וכל המעשה אז. חזרה לדבריה אמריה לומר. הואיל וכן היה מאז. ולכן אבטח שמהר תשוב האהבה למקומה. ולכן השבעתי אתכם להיות הפסק כנכלאים הס'. אם תעירו אותי לעורר אליכם האהבה. בעוד שלא שבה אלי האהבה מעצמה. וכמ"ש למעלה. כי קרובה היא לבוא כמו שבאה מאז. והנמשל הוא להודיע עם המשל. וכמ"ש למעלה: (ו) מי זאת עולה. עודה מספרת ומשתבחת במרבית הגדולה שהיה לה מאז. וכה האמר אל הנערות. הידעתן מי היא זאת שעלתה מן המדבר. ומרוב זהרה היתה נראית למרחוק. כמו התמרות עשן אשר נראה למרחוק. וריחה הטוב היה נודף. כאלו היתה מקוטרת עם מור ולבונה. ומכל הבשמים השחוקים המצויים אצל הרוכל. המעלים ריח ערב ומעולה. וכאומרת. הלא אני היא העולה ואין אחרת. והנמשל הוא לומר. הלא אני עליתי מן המדבר בעמודי אש וענן ההולכים לפני אשר היו נראים כתמרות עשן. ומפני המשכן והמזבח שהקטירו עליו הקטורת מתרבה מיני בושם: (ז) הנה מטתו שלשלמה. לפי מרבית אהבתה אל החשוק. היה גדול בעיניה. עד שכינה אותו בשם מלך שלמה. שהיה הגדול והמעולה שבכל בני אדם. וכה אמרה אל הנערות. הנה כ"כ הייתי מאז אהובה ויקרה בעיני החשוק. עד כי מפחדו פן שודדי לילה יחטפו אותי מן המטה אשר הכין לי. עשה שמירה מעולה. וסבב את המטה ששים גבורים מגבורי ישראל. הנאמנים על השמירה לבלתי תת שינה לעיניהם. והנמשל הוא לומר. הנה בבהמ"ק היו ששים כתות גבורים. והם כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לויה ושתים עשרה מחלקות ישראל. כן הוא במדרש. ומהם היו צדיקים חסידים וגבורים בכבישת יצרם: (ח) כלם אחוזי חרב. כל הגבורים השומרים. היו אוחזים החרב בידם להיות נכונים להלחם מול שודדי לילה. והיו מורגלים במלחמה ויודעת תכסיסיה ותחבולותיה: איש חרבו על ירכו. כ"א מהם היתה חרבו מזומנת לו על ירכו להיות נכונה לאחוז בידו את הפול שהחרב אחוזה בכפו. ותכלית השמירה. היתה מן הפחד המצוי בלילות מהשודדים והגנבים. והנמשל הוא לומר. כל הכתות האלה היו מורגלים במלחמת היצה"ר. ועמדו על משמרתם לעשות גדרים להשתמר מפתויי היצה"ר ואוחזין תחבולותיו ועולם ערמתו. על כי פחדו פן יולכדו ברשת פתיו. ויהיה מעותד לבוא הוסף כשכבת הלילה: (ט) אפריון. עתה חזרה לספר בשבח ויופי האפריון שעשה מאז להתעלס עמה בו. וכה אמרה. הנה האפריון עשה מעצי הלבנון. מן המובחר במינם. והנמשל הוא על בנין המקדש שהיה בנין נפלא ומפואר: (י) עמודיו. הם הכלים הארבעה מקצוות האפריון. ועל ההלוכות שממעל להם. יהלו הוילון סביב האפריון. והנמשל הוא על עמודי יכין ובועז שהיו העמודים כסף: רפידתו. השונות שעל האפריון היו מפתילי זהב מעשה רוקם. והנמשל הוא על מקום משכן השכינה שעל כפורת הזהב: מרכבו. זהו הוילון התלוי ורכוב על ההלוכות שמעמוד לעמוד. והנמשל הוא על פרוכת פתח שמהיכל המבדלת בין קדש לקה"ק: תוכו. באמצע האפריון שוכב נחלם של אהבה. המאהב מכל הנערות. ועל החשוק האמר. שאף אהבתו פוקד גלג כל הנערות כולן. וכמ"ש על כן עלמות

מצודת ציון

ענין תלונה יב"ה גם. כמו ויבתר אותם בתוך (שם טו): ג (ב) בשוקים וברחובות. כפל המלה בשמות נרדפים. וכן אדמת עפר (דניאל יב): (ד) כמעט. באה הכ"ף לאמיתת הדבר. וכן מכרה כיום (בראשית כה): ארפנו. מלשון רפיון: הורתי. מלשון הריון. ור"ל אמי שהרתה אותי. והוא כפל ענין במ"ש: (ה) תעירו תעוררו. מל' התעוררות: (ו) כתמרות. מל' אילן התמר. ור"ל עמוד עשן זקוף כאילן תמר. וכן ותמרות עשן (יואל ג): מקוטרת. מבוערת הבשמים הנה. קטרי קטורת בל' מקטרת: מור ולבונה. שמות מיני בושם: אבקת. ר"ל בשמים השחוקים דק דק כאבק. וכן יקרא עפר הדק. כמו יכסך אבקם (יחזקאל כו): רוכל. כן יקרא מוכר הבושם. כמו הצרפים והרוכלים (נחמיה ג): (ח) מלומדי. ענין הרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזק' יט): על ירכו. על צדו: (ט) אפריון. היא המטה שנושאין בה הכלות. ובדרז"ל הושיבה באפריון (סוטה יב) וכן קראו רז"ל למטה פוריא. ואמרו. ע"ש שפרין ורבין עליה (כתובות י): הלבנון. שם יער בא"י: (י) רפידתו. ענין הצעה. כמו רפדתי יצועים (לעיל ב): מרכבו. מל' רכיבה: ארגמן. שם צבע האדום: רצוף. ענין גחלת אש. כמו ובידו רצפה (ישעיה ו) והדק המוקף לכוש הפלגת האהבה. כאש הבוער ומתלהב. וכן רשפיה

מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ יא צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה
שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃ ד א הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי
הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר
גִּלְעָד׃ ב שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ ג כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן
רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ ד כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן
תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבֹּרִים׃ ה שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה
הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ו עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל הַר
הַמּוֹר וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ ז כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ ח אִתִּי
מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר

מצודת דוד

שלמה אהבתך (ער״ל ח׳) והנמשל הוא לומר. כאן במקדש היתה השראת השכינה באהבה ובנעימה בעיני כל האומות: (יא) צאינה וראינה. עתה מי מחברת כנפי הגברות. והאלו אומרים. אל תחשבו שבהשוק תשק כי מאלת כחשק ועם כי אין אני כדאי לו. כי לאינה מבסיק ולכה ראינה העטרה שעטרה לו אמו ביום שנתחתן עמדי. והוא היה יום שמחה לו. כי הרבה לשמוח על שנפלתי בגורלו. וכאומרת. כמה מזה הקהו רחיה באני הוגנת לו. כי עלי זאת. לא העטירה לו אמו עטרה ביום חתונתו. והנמשל הוא לומר. אתם האומות אל תחשבו שמה שנהג בי ה׳ הוא בעבור אהבת האמת לבדו. עם כי אינני הוגנת לו מאלת עצמי. כי הביטו וראו שביום מתן תורה הייתי לו לעטרה ולצניף תפארת. כמ״ש והייתם לי סגולה כו׳. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יט) ונאמר. ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט) וכ״ז חוזר למעלה לומר. הואיל וכן הוא. מדוע תמהר נשוב האהבה למקומה. ולכן השבעתי אתכם כו׳:

ד (א) הנך יפה רעיתי. כאשר היה כשמע אל החשוק שהיא מתענגת באהבתו אליה והפלגת בטחונה בו. שלח אמריו לקראתה וכה אמר. הנך יפה כו׳. ר״ל יפה היית מאז עודך רעיתי וחוסבת עמדי. ועדיין אתה עומדת ביופיך. ולא נפרדה היופי ממך מכל וכל בעבור הזער בעזבתיך. והנמשל הוא לאחדים עם המשל. ויאמר על הפרון המעשים: עיניך יונים. מראה עיניך היה מאז כמראה עיני יונים. והנה נסתרות מכוסים למסוה. ובזה היו ממשיכות אהבה וחשק יותר מאלו היו גלויות מבלי מסוה. והנמשל הוא על החכמים שהם עיני העדה להורותם הדרך אשר ילכו בה. אשר היו נחמדים ביופיים ונאים במעשיהם להסתירם מבני אדם: שערך כעדר העזים. שער ראשך היה מאז מבהיק ומבהיק כשער עדר העזים אשר נמרטו והבריק בעבור הקולים ברדתם ממקום מרעיהם מהר הגלעד. וכאלו מבהיק במסרק. והנמשל הוא על הנזירים שהיו בה. המגדלים פרע שער ראשם כעדר העזים כו׳. שהם סרוקות ומסורקות אגודים ופזורים בלתי מסה: (ב) שניך כעדר הקצובות. שניך היו דומות זו לזו בגובה ובעובי. ולבנות היו במראה. כמו עדר הדומות זו לזו כאלו נחתכו באחת. וכשהם עולים מן הרחצה שמבהיקים בלובן אז: שכלם מתאימות. מוסב על השנים. לומר אשר כל השנים שוות כתאומים. ולא היה בהם שכולה. ר״ל לא היה מחסר אחד מהם ולא נפגם ולא נשתנה מראהו. והנמשל הוא על הגבורים אנשי המלחמה אשר היו בה מאז הכורתים והורגים אויביהם. שהיו כעדר השוים במדה. הנקיים מן הלכלוך אחר שעלו מן הרחצה. כי כמו כן היו שוים גם המה אלו לאלו. וכולם היו קדושים ונקיים מן הגזל של ישראל ולא נמצא בהם מהם נדנוד עוון לא כדרך גדולי האומות: (ג) כחוט וגו׳. השפתים שלך כמה היו דקות ואדומות כחוט השני. וזהו ענין יופי. והנמשל הוא על הנביאים שהיו מתנבאים ומודיעים לעתות רחוקות ודבריהם היו מקוימים. כצבע האדומה הנראה למרחוק ולא הוסר כ״א בקושי: ומדברך נאוה. דברי פיך המה היו נאים ונחמדים בשמיעה ובהן כמבטא. והנמשל הוא על הלוים שהיו עומדים על הדוכן לדבר בשיר והקן היה הולך בשפתותם: כפלח כו׳. גובה הפנים מזה ומזה. היה מגולגל ואדום ומעורב בלובן. כמראה חתיכה הנבקעת מן הרמון. והמה היו נסתרים מכוסים למסוה. ובזה היו ממשיכים אהבה וחשק יותר מאלו היו גלוים מבלי מסוה. והנמשל הוא על הסנהדרין שופטי העדה. שהם פני הדור. והיו ממולאים בכל חכמה ומדע כרמון המלא כו׳ גרגרים. והמה היו מסתירים החכמה בלבותם ולא התפארו בפני אנשים: (ד) כמגדל כו׳. צואר שלך היה זקוף ומיושר כמו המגדל של דוד. היא מצודת ציון הבנויה להתלמד לגולי תורה. כי לפי רוב הגובה היה נראה למרחוק והיה סימן להם לדעת אנה יפנו: אלף המגן. אשר על המגדל ההוא היה תלוי אלף המגן. כי כן היה הדרך לתלות המגינים על כותלי המגדל להיות להדר ולפאר. וכמ״ש מגן וכובע תלו בך המה נתנו הדרך (יחזקאל כז): כל שלטי הגבורים. הם יפרש אמריו. מה שאמר אלף המגן. אין מספר מדוקדק. והכוונה היא לומר. כל שלטי הגבורים אנשי המלחמה ולא אלף לבד. וכאלו ישבח בזה את החשוקה לומר. שצוארה היה זקוף ומיושר כמגדל. והרבה מיני עדי ותכשיטים כמו היו תלוים על צוארה לקשוט וליופיה. והנמשל הוא על בה״מ. שהיה מאז חוזק ומבצר של ישראל. כאומר כמו שהוא חוזק האדם. והיה עומד על הר גבוה ונאה. ומשם יצאה הוראה לכל ישראל. והיה בנוי בהמובחר שבבנינים. ומלופה זהב באותיות הקלעות הרובים ותמורות ופטורי צצים. כמו שכתוב במ״א: (ה) שני שדיך. דדיך היו שוים זה עם זה. כשני ילדי צבי שנולדו תאומים שהם בשווי גמור. והמה רועים בין השושנים. שאז המה מתמדים ביותר אל עין הרואה. וכן נחמדו היו שדיך. והנמשל הוא על המלך והכה״ג. שהיו מיניקים אותם מאז ומשפיעים להם טובה. המלך במלחמתו והכה״ג בעבודתו. והיו שוים בגדולה. ומשכימים ומעריבים זה לזה כרעים אהובים: והיו מקובלים על האומה כשני עפרים הם׳: (ו) עד שיפוח היום. כאומר לכן בעבור החסרון והיוצא בעולה בך מאז בספר מאד. הואילני על הטובה. כי יש תקוה. ועד העת שיהיה השמש נפוח מן הארץ להדת לשקוע. ועד ינוסו הצללים. הוא עת ערב שלא ינוסו צללי הדברים לנטות מהאריכים ומתפשטים למרחוק. ועד לא תבא העת ההיא. אלך אל הר שגדל שם בושם המור. ואל גבעה שגדלה שם לבונה. ושמה אלין הלילה. והנמשל הוא לומר. בעבור החסרון המעשה והפחת הנמצא בך מאז. אמר ה׳ להסתיר שכינתו מבה״מ. מקום שמקטירין סממני הקטרת ובהם מור ולבונה: (ז) כלך יפה רעיתי. מעודך רעיתי כל חלקי גופך יפה ולא נמצא בך שום מום. והנמשל הוא לומר. אתם כ״י. מאז כולכם כשרים ולא נמצא בכם שום פסול: (ח) אתי מלבנון כלה. ה״ה אתה כלה. ר״ל

מצודת ציון

תפסי אם שלהבת יה (לקמן ח): (יא) בעטרה. בכתר: חתונתו. מלשון חתן: (א) הנך. הנה את: יונים. כיונים: מבעד. מבפנים. כי בעד. עניינו דבר המפסיק. כמו הארץ בריחיה בעדי (יונה ב) ומבעד. הוא הדבר שהוא מבפנים לאותו בעד המפסיק: לצמתך. הוא המסוה המכסה את הפנים. כמו גלי צמתך (ישעיה מז) והוא עשוי דבר מאוד ומראים הפנים כאלו דרך בה: שגלשו. ענין מריטת השער. כי גבחת הוא (ויקרא יג) ת״א גליש הוא: (ב) הקצובות. ענין חתוך וכריתה. כמו מדה אחת וקצב אחת (מ״א ו): מתאימות. מל׳ תאומים: ושכולה. ר״ל חסרון ופגם. ואמר בל׳ שכלה. מלשון השפל בבע״ח השכל מחי׳ רעה: (ג) כחוט השני. פתיל צבוע אדום. כמו ושני תולעת (במדבר יט): ומדברך. דבורך: נאוה. נאה ויפה: כפלח. ענין בקוע. כמו כפלח פלחים (איוב מא): רקתך. הוא גובה הפנים שאצל העין מזה ומזה. ויקרא כן. על מיעוט ורקות הבשר אשר בהם. וכן ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד): (ד) לתלפיות. ענין הלכה ולמוד. כמו מלפנו מבהמות ארץ (איוב לה) וכפי״ז שבהלפיות. הוא כמו ת״י שבהרמים והתגרים: שלטי. הוא המגן. וכן את שלטי הזהב (דברי הימים א יח): (ה) שדיך. הם דדי האשה: עפרים. כן יקראו ילדי הצבים והאילים: (ו) שיפוח. מל׳ נפיחה ונביבה: היום. כן יקרא השמש: ונסו. מלשון ניסה ובריחה: הצללים. מל׳ צל: המור הלבונה. שמות מיני בושם: (ח) מלבנון. שם יער: כלה. תקרא כן. על שם כי בא היא

וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃ ט לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּנִי
בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃ י מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־
טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים׃ יא נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ
כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃ יב גַּן
נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃ יג שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם
פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ יד נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי
לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ טו מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם
חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ טז עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ
בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ ה א בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה
אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ
רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃ ב אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי

כלולה בכל מיני יופי. אתי מלבנון. יחזור ויספר אתי מלבנון תבואי. ר"ל ממקום שאתה עומדת עתה בלבנון. משם תבואי אתי אל הר המור כו'. ושם נתעלסה באהבים ונרוה דודים עד הבוקר: תשורי מראש אמנה. תצעדי ותלכי ממקום שאתה שם מראש אמנה ומראש הרי שניר וחרמון: שהם מקומות מעון אריות ונמרים. ולא תעמודי עוד באלה המקומות. כי אתי תבואי אל הר המור כו'. והנמשל הוא לומר. עמי תבואי לארצך. ותצאי מהגולה מארץ העמים אשר עסקם אוחז כאריות ונמרים: (ט) לבבתני. הנה משכת בכיוצא עמך. משכת את לבי אליך אתה אחותי כלה. ואמר אחותי כלה' חיבה יתירה: לבבתני באחת מעיניך. יספר במה משכה לבו ואמר. בהבטת עין אחת מעיניך. כי ההבטה בדרך חיבה בעין אחת. מושך את הלב עד למאוד: באחד ענק. אף בעדי אחד מקשוטי צוארך משכת את לבי אליך. ומכ"ש בכולם. והנמשל הוא לומר. אהבתי לך בעבור אבותיך שהיה עין העולם לפרסם אלהותי בין בני אדם להיותם בדרך אשר ילכו בה. ובעבור משה עבדי המכהן עמי בגבורה. וכינוהו באחד ענק מן הצואר. שהוא היה כעדי וקשוט המיוחד שבשבטים בן וקהלים נגרן ללכת בדרכי ה' ולשמור מצותיו: (י) מה יפו דודיך. מה מאוד היו יפים הראות חיבתך אלי אחותי כלה. מה מאוד היו טובים יותר ממשתה היין. וריח השמן שאתה סך מהם. הוא ריח ערב מריח כל בשמים. והנמשל הוא לומר. באמונה שאתה מאמין בי. והפרסום קדושת שמי הבא על ידיך. הגון בעיני ומקובל לפני: (יא) נופת תטופנה. אמרי שפתיך מתוקים וערבים כאלו מטיפים הולת צופים. וכאלו תחת לשונך דבש וחלב ויזלו מפיך. והוא כפל ענין במלות שונות. והנמשל הוא על עסק למוד תורה הקדושה: וריח שלמותיך. הריח הנודף משלמותיך מן המוגמר. הוא כריח יער הלבנון. המצוי בו הרבה עשבים והממהרים המעלים ריח טוב. והנמשל הוא על המצות התלויות בבגדים. כמצות ציצית ואיסור שעטנז: (יב) גן נעול. עתה חוזר לשבחה בדבר הצניעות וכה יאמר. הרי אתה כגן נעול. שאין מי יוכל לבא בו כ"א בעל הגן. כי כ"כ לא תעזוב את מי לגשת אליך: גל נעול. אתה נעשה כמעין הנעול. כי לא תערה מי בו לגלגל ולעבור בבתולים. והרי אתה נעול: מעין חתום. כפל הדבר במ"ש. והנמשל הוא על ההרחקה מן האומות עכו"ם. ולא התחתן בם: (יג) שלחיך. הנה לפי מעשיך ההגונים ושמירת הצניעות. מובטחני בך שיהיו שלחיך פרדס רמונים. ר"ל פרי בטנך המתפשטים והולכים ממך. יהיו מלאי חכמות כרמון המלא גרגרים: עם פרי מגדים. גם יהיו בני מדות טובות. כפרי מבוגר ומעולה בכרמים מיני שבח בטעם וביופי וכדומה: כפרים עם נרדים. פרסום שמותם המתפשט למרחוק כריח כפרים עם נרדים. שההרכבה הזאת מעלה ריח ערב ונודף למרחוק. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (יד) נרד וכרכום. ר"ל פרסום שמם יהיה מוסיף והולך להתפשט ממרחק רב. כריח נרד כו' עם כל מין עצי לבונה. ומור ואהלות עם כל מיטב מיני הבשמים. שהרכבה גדולה כזאת. אין למעלה ממנה בדבר העלאת ריח טוב וערב עד למרחוק. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (טו) מעין גנים. ר"ל בדין הוא שיהיו השלוחות פרדס רמונים כו'. כי המעין המשקה את הגנים. הוא באר של מים חיים מוקף מחומות ולא מגולה לשיבא בו אבק ומרמסים. וגם המים ההם נוזלים ונובעים מהר הלבנון ולכן המה מתוקים ביותר. ולזאת מהראוי שיצליחו השלוחות להיות פרדס רמונים כו'. ר"ל בדין הוא שיהיו בניך מלאים חכמות ומדות טובות. לפי שאתה הוא מקור מתגבר. והגונה אתה להוליד תולדות כאלה. והנמשל הוא לומר. לפי שמקור מחצב כ"י הוא מהאבות והאמהות הצדיקים. ראויים התולדות להדמות אל האבות: (טז) עורי צפון. כאשר שמעה לאוזן התשוקה ערבים הקלוס עם שהתשוק מקלסה. אמרה. אתה רוח הצפוני התעוררי לבוא. ואתה רוח תימן בואי שם והפיחי אל גני. למען יזלו ויפיצו בשמיו את הנוף והמין. ולמרבית הריח אשר יפיח נודף למרחוק. יבא דודי חיש קל מהר אל הגן שהכינותי לו לטייל בו. ושם יאכל הפירות המשובחים אשר זמנתי לו. למען יתמיד לשבת עמדי. והנמשל הוא. כאלו תאמר כ"י אם כל אלה. כי אמצא חן בעיניו. יחוש נא וימהר יתפרס כי עליונו בבית המקדש לשכנו. ויקבל שם קרבנותי ברצון: ה (א) באתי לגני. התשוק שלח דברו וכה אמר. כן אעשה ואמהר לבא אל הגן שהכנת לי. ואלקט המור עם שאר מיני הבשמים שהוזמנה לי. ולא הדבש אוכל לבדו. עד שאוכל גם הקנים למען הדבש מהם. ואשתה היין עם החלב שהוזמנו לי: אכלו רעים. למרבית השמחה. אזמין קרואים ואהובים לאכול וכה אומר להם. אכלו רעים כו'. והנמשל הוא לומר. כאלו המקום ב"ה מגביה ואומר. הנה הנני מהר אשרה שכינתי בקרבך. ואקבל ברצון קטורת הסמים. ולא אדר מן הבשמים ואאכל עולי המערכה עם הקרבנות אשר יערבו עלי כדבש. ואקבל ברצון נסכי היין אשר ימתקו עלי כחלב. והכהנים בני אהרן יאכלו חלקם ממותר אשי: (ב) אני ישנה. עתה חזרה התשוקה לנשלם אמריה עם הנערות. כי השגה לאוזן התשוק מעט אמריה והפלגת תשוקה. שלא אמריו לקלסה כאומרו הנך יפה רעיתי וגו' (לעיל ד) וכל הענין. והיה חושבה מתשבות שיבוא אל הגן לשבת עמה. והוא השיב שכן יבוא. הפסיק הענין בזה הספור. ועתה שבה לספר מה שהיה הכונה אשר התשוק נפרד ממנה כ"כ הרבה מן הזמן. ואמרה. כאשר הלכתי לישן ועדיין היה לבי ער. כי לא השקעתי בשינה שמעתי קול

מצודת ציון

שהיא כלולה בכל מיני יופי והדר: תשורי. ענין צעדה והלוך. כמו תשורנה אשור רגלי (איוב כג): אמנה שניר וחרמון. שמות הרים: ממעונות. ענין מדור. כמו ה' מעון אתה היית (תהלים צ): (ט) לבבתני. מל' לב: ענק. כן יקרא עדי הצואר. כמו וענקים לגרגרותיך (משלי א): (י) מה יפו. מלת מה. יורה על הפלגת הדבר. כמו מה רב טובך (תהלים לא): דודיך. אהבתך וחבתך: (יא) נפת. ענין הולה ושפכה. כמו ונופת צופים (שם יט) ואחסר מלת צופים. והוא מובן מעצמו. שר"ל כהולת חלות הדבש: תטופנה. מל' טיפה: שלמותיך. בגדיך: (יב) נעול. סגור. וכן ונעל הדלת (ש"ב יג): גל מעין. כמו גלות מים (יהושע טו): חתום. ענין סגירה. כמו כי חתום הוא (ישעיה כט): (יג) שלחיך. כן יקראו הענפים המתפשטים ויוצאים. כמו שלוחותיה נטשו (שם טז): פרדס. כן יקרא גן מעצי מאכל. וכן גנות ופרדסים (קהלת ב): מגדים. כן יקרא דבר מבוגר ומעולה. כמו ומגדנות נתן לאחיה (בראשית כד): כפרים נרדים. מיני בושם: (יד) נרד וכרכום כו'. כולם שמות מיני בושם הן: ראשי. ענין מיטב ומובחר. כמו וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו): (טו) חיים. נובעים. כמו על מים חיים (ויקרא יד): ונוזלים. מלשון הולה ושפיכה: (טז) עורי. מלשון התעוררות: הפיחי. מלשון נפיחה ונשיבה: ה (א) באתי. עבר במקום עתיד. וכן אריתי אכלתי שתיתי: אריתי. ענין לקיטה. כמו וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ): יערי. כן יקראו הקנים שיגדל בהם הדבש. וכן ביערת הדבש (ש"א יד): ושכרו. ענין השתיה יותר מכדי המדה: דודים. אהובים: (ב) ער. מלשון הערה והקיצה: דופק. ענין ההכאה בנחת על הדלת. כמו מתדפקים על הדלת (שופטים יט): תמתי. מלשון
תמימות

אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה׃
ג פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם׃
ד דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו׃ ה קמתי אני לפתח לדודי
וידי נטפו מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול׃ ו פתחתי אני
לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו
קראתיו ולא ענני׃ ז מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני
נשאו את רדידי מעלי שמרי החמות׃ ח השבעתי אתכם בנות
ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני׃ ט מה
דודך מדוד היפה בנשים מה דודך מדוד שככה השבעתנו׃ י דודי
צח ואדום דגול מרבבה׃ יא ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים
שחרות כעורב׃ יב עיניו כיונים על אפיקי מים רחצות בחלב ישבות

דודי דופק על הדלת וכה אמר. פתחי לי הדלת אחותי רעיתי [illegible] כי יונה בת זוגה. שהיא תמה באהבתה אלי: שראשי. נמלא טל. כי עמד ראשי נמלא מן הטל היורד עלי. והקווצות מלאים מן הגשמים שירדו עליהם. והאומר. מהרי פתחי. כי עומד אני בעומדי חוצה בעבור רטיבות הטל והמטר שירדו עלי. והנמשל הוא לומר. כאשר ישבתי עמה בבבל הייתי עמה מן הגולה. אבל הנביאים בפי דניאל וחביריו. היו מוכיחים עליו. והשבו אל הקץ שאמר בפי ירמיה. והנה המקום ב"ה בעיר רוצה להוציאם [illegible] למען לא יתגאל עוד עמו בין הגוים לאמר. עם ה' אלה ומארצו יצאו. מבלי יכולת להעמידם בארצו: (ג) פשטתי את כתנתי. ואיך אלבשנה. הנה כבר פשטתי את כתנתי מדרך הנוהגים לישן. ואין נאה ללכת ערומה. ואיך א"כ אלבשנה. כי יש לי טורח בזה. וכבר רחצתי את רגלי עד לא עליתי על המשכב. ואיך א"כ אטנפם [illegible] ללכת לפתוח לך הדלת. והנמשל הוא לומר. הנה נתעצלתי לעלות לירושלים לפי שכבר נתיישבתי בבבל. והיתה הארץ ההיא ערבה עלי [illegible] בטלטול הדרך: (ד) דודי שלח ידו מן החור. אח"ז הושיט החשוק את ידו מן החור שאצל הדלת. והכוונה היה למען תראה ידו ותבוא עליו ויגר לה בהפרידו ממנה: ומעי המו עליו. כאשר ראיתי ידו הבאה מן החור. נתעוררו בעבורו ונכמרו רחמי. והנמשל הוא לומר. שהמקום ב"ה שלח דברו ע"י חגי וזכריה לנבאות לה שבא הקץ. ועי"ז נתעוררה לבנות הבית כמ"ש. והתנבי חגי נביאה וזכריה כו' באדין קמו זרובבל כו' ושריו למבנא בית אלהא כו' (עזרא ה): (ה) קמתי אני. אז קמתי ממטתי לפתוח לדודי את הדלת. וכדי להתאהב עליו. [illegible] ניחוח ריחי נודף. ובעבור מרבית הבושם היו ידי נוטפים מור. ומן אצבעותי היה המור עובר ויורד על ידי המנעול כאוחזים את הדלת לפתוח. והנמשל הוא לומר. הן עסקתי בבנין בנפש חפיצה והצלחתי בה. כמ"ש ושבי יהודיא בנין ומצלחין (שם ו): (ו) פתחתי. כאשר פתחתי לו הדלת. זה סבב עצמו ועבר משם: נפשי יצאה בדברו. כי בשמעו ממני דיבור קשה לאמר לא אשוב עוד אליך. ואמרם. בשומעי דבריו אלה. כמעט יצאה נפשי מהפלגת הגעגועין: בקשתיהו. אח"ז בקשתי אותו והפשתי אחריו ולא מצאתי אותו. וקראתי אותו. בחשבי שהוא במקום נסתר ויגלה אלי בשומעו קולי. אבל לא ענה לי. והנמשל הוא לומר. כאשר גמרתי בנין הבית נסתלקה הנבואה. ומאוד נצטערתי על העדרה. ומחזרת הייתי על בתים הנבואה ולא עלתה בידי: (ז) מצאוני השומרים. בעת סבבתי בעיר לחפש אחריו. מצאו אותי שומרי העיר המסובבים בלילה לשמרה. והכו אותי ופצעו בי. השומרי החומות לקחו מעלי את רדידי. כדרך שעושין לסוחר יחידי בחוצות לילה. מכים ופוצעים בו ומפשיטים בגדיו. באמרם שהולך הוא לגנוב או לנאוף. והנמשל הוא לומר. הנה פגעו בי היוונים ואבדו ממני כמה וכמה בכל דור ודור [illegible] כלי ריק: (ח) השבעתי כו'. ככלותה לספר. אמרה אל הנערות. משביע אני אתכם. אם תמצאו את דודי. מה [illegible] כי האמר שיש מה שתגידו לו. אשר אני חולה מרוב הגעגועין אל אהבתו. וכאלו תאמר. אין חליי בעבור המכות שהכו ופצעו בי השומרים. כי [illegible] וזהו חליי. והנמשל הוא. כאלו כנסת ישראל משבעת את האומות. להעיד עליה לעתיד לפני המקום ב"ה [illegible] לומר. שכל הטלטולות שסבלתי מהם בגולה קבלתי באהבה. אבל כל חליי ודאגתי היה על המנעת השראת השכינה. כי [illegible]: (ט) מה דודך. כאלו הנערות משיבות אותה. מה זה תתרפק בו ומשתגעת עליו את היפה בין הנשים. [illegible] שככה השבעתנו. אשר כך השבעתנו להגיד שאת חולת אהבתו. וכאלו תאמרנה. [illegible] והנמשל הוא. כאלו האומות משיבות אותה לומר. [illegible] וא"כ הואיל והוא עזבך. התחברי עמנו [illegible]: (י) דודי צח ואדום. כאלו משיבה. הן אין לשערך [illegible] כי דודי הוא [illegible] הלבן מעורב במראה אדמימות [illegible] והנמשל הוא לומר. הנה המקום ב"ה פועל הרחמים והדין. כי גוון הלבן יורה על הרחמים והאדום על הדין כמפורסם. והאומר. [illegible] דגול מרבבה. [illegible] הנה בידו הכל הרחמים והדין. אבל שרי מעלה לא ייטיבו ולא ירעו מעצמם. כי אינם אלא שלוחי המקום ב"ה: דגול מרבבה. [illegible] רבבות. והנמשל הוא לומר. רבים הם מלאכיו עושי דברו. כמ"ש אלף אלפין ישמשונה ורבו רבבן קדמוהי יקומון (דניאל ז) ולא כן שרי [illegible]: (יא) ראשו כתם פז. כאומרה. אין לנכוח בראשו עטרת זהב. כי הראש עצמו יפה ומבהיק עוד כתם פז. והנמשל הוא לומר. [illegible] עליו גדלו. כי הוא מרומם על כל ברכה ותהלה: קווצותיו תלתלים. שערותיו המה מסולסלים. [illegible] וזה דבר נוי. והנמשל הוא לומר. [illegible] כי דבר שחור הוא חשוך אל העין [illegible] ב"ה. יסתכלו בהתבוננותיו. [illegible] (יב) עיניו כיונים. [illegible] כאלו הן רוחצות תמיד בחלב: יושבות על מלאת. קבועות המה בגומת [illegible]

מצודת ציון

[illegible]. והוא הפך התמים: קווצתי. הוא שער הראש התלוי למטה. וכן קווצותיו תלתלים האמור למטה: רסיסי. ענין [illegible]. וכן לרסס את הסולת (יחזקאל מו): (ג) פשטתי. ענין הסרת המלבוש: איככה. מל' איך: אטנפם. מלשון טנוף ולכלוך: (ד) שלח. ענין הושטה: החור. הנקב: המו. מלשון המייה. והוא ענין צער והכמרת הרחמים. וכן על כן המו מעי לו (ירמיה לא): עליו. בעבורו: (ה) עובר. ענין ההפשטות: כפות המנעול. הכלי שסוגרין בו הדלת קרוי מנעול. כמו מנעוליו ובריחיו (נחמיה ג): וכפות. הם ידות [illegible] במקום העשוי להם לסגור הדלת. והוא מל' כף היד.

(ו) חמק. ענין סבוב. כמו עד מתי תתחמקין (ירמיה לא): (ז) פצעוני. היא מכה המוציאה דם. וכן פצע תחת פצע (שמות כא): נשאו. לקחו. וכן ונשאו (מיכה ב): רדידי. הוא שם מלבוש [illegible] מרודד ודק. וכן והמטפחות והרדידים (ישעיה ג): (י) צח. ענין בהירות הלבון. כמו צחו מחלב (איכה ד): דגול. מל' דגל. והוא שם שמשאים לפני כל מחנה ומחנה. וכן איש על דגלו (במדבר ב): מרבבה. רבוא הוא עשרת אלפים: (יא) כתם פז. זהב טוב ויקר. כמו בכתם אופיר (דניאל י): קווצותיו. הוא שער הראש התלוי למטה: תלתלים. מל' תל וגובה: כעורב. שם מין עוף: (יב) אפיקי מים. מקומות

אל מלאת: יג לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים
נטפות מור עבר: יד ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן
מעלפת ספירים: טו שוקיו עמודי שש מיסדים על אדני פז מראהו
כלבנון בחור כארזים: טז חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה
רעי בנות ירושלם: ו א אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה
דודך ונבקשנו עמך: ב דודי ירד לגנו לערגות הבשם לרעות בגנים
וללקט שושנים: ג אני לדודי ודודי לי הרעה בשושנים: ד יפה את
רעיתי כתרצה נאוה כירושלם איומה כנדגלות: ה הסבי עיניך מנגדי

שלהן לפי מדת הגומא למלאותו. אינה בולטת ואינה שוקעת. והוא דבר נוי. והנמשל הוא לומר. שהוא משגיח בהשגחה אחת. והשגחת הדין ממתיק ברחמים. כי לובן השלג יורה על הרחמים. והשגחה עצמה היא על דרך הממוצע. עם כי על הכל ישגיח. מ"מ על התשובה רעה אינו משגיח בה לענוש עליו. כמ"ש און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' (תהלים סו): (יג) לחיו כערוגת הבושם. לחיו המה בתכלית ההדור. ידמו אל הערוגות שצומחים שם הבושם שמייפים אותן ביותר: מגדלות מרקחים. אשר הערוגות ההן מצמיחות סממנים מובחרים לעשות מהם מעשה רוקח לשים שמור לזמן מרובה. שאז הערוגות ההן הם בתכלית ההדור מצד צורתם ומצד הסממנים המובחרים במינם שצומחות עליהן. והנמשל הוא לומר. הדבורים שיצאו מפי המקום ב"ה. המה יקרים ומחוכמים ובתכלית התועלת. וירמוז בלחיים. על כי המה יקיפו כלי הדבור: שפתותיו שושנים. מבין שפתותיו עולה ריח טוב כריח השושנים. וכאלו מטיפות את המור. והנמשל הוא על הנביאים השלוחים מאת ה' לדבר דבריו. שהמה כמו שושנים שריחם נודף למרחוק. כי כ"כ המה מודיעים מה שיהיה לאחרונה. ומייעדים טובה מרובה והצלחות מתמידות: (יד) ידיו גלילי זהב. אצבעות ידיו כשהן פרודות. ידמו במראיהן כזרועות אופני הזהב. ר"ל נקיות כזהב. ועם כי ראשי האצבעות הן כלי השימוש הדרך להיות מלוכלכות: ממולאים בתרשיש. וכאלו יושבים אבני תרשיש לפי מדות הגומות. לא בולטין ולא שוקעים. ועל הצפרנים יאמר. שהם לבנים וחלקים כאבני תרשיש. והמה במדה הראויה. לא קצרות ולא ארוכות. והנמשל הוא על גלגלי השמים מעשה אצבעות המקום ב"ה. שנאמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך (תהלים ח) שהמה בסדרים ויקרים כזהב וממולאים כוכבי אור: מעיו עשת שן. בטנו זך ובהיר כזכות שן הפיל הבנויה מעולפת בספירים וקבועים בה. שאז נופל ונראה הספירים על השן ומבהיק ביותר. והנמשל הוא לומר. עם כי השמים שמים לה'. אלו נמשכה לו על הכפורת בהוא מקום סתרי ומעלה כמו המעים שבתוך הגוף. ומשם באה הארה לכ"י כלחות וזכות השן ובהירות הספיר: (טו) שוקיו עמודי שש. רגליו נראים כלובן וביותר רב. כעמודי אבן שיש. והמה מיוסדים על אדני פז. הם כפות הרגלים שהמה נקיות כזהב פז. עם כי הדרכם להיות מלוכלכות בעפר הארץ. והנמשל הוא על העולם השפל הדום רגלי המקום ב"ה. שנאמר והארץ הדום רגלי (ישעי' סו) שהיא חזק כעמודי אבני שיש. ואדני יסוד כדור הארצי שמעמידו במקומו לבל יתקרב לאחת מן הפאות. דומה הוא אל הפז. ויאמר על הנקודה האמצעית מכדור הארצי. שהיא מעמדת כל הכדור במקומו כאשר חקרו הטבעיים. כי כל יסוד משתוקק ליסודו. ולכן בא הרמז בפז. כי הנקודה הזאת היא כמעט קו. כמו הפז במעט יקר לעולם כמ"ש ח"ל: מראהו כו'. מראה קומתו הוא כהר הלבנון. והוא נבחר משאר הדודים. כארזים מכל עצי היער. והנמשל הוא לומר. שהמקום ב"ה גדול ורם מכל אלהים ומאוד נבחר מכלם ואין להעריך אותם אליו: (טז) חכו ממתקים. כל דברי פיו המה מתוקים במליצה נאותה ונחות אמרים. וכל מעשיו ותנועותיו המה חמודים. כי עשוים בהשכל רב. והנמשל הוא לומר. דברי תורה ומשפטים מפיו. המה משפטים צדיקים וחוקים ישרים. וכל מעשיו בחסד וברחמים: זה דודי כו'. הנה מי שיש בו אלה השבחים. זה דודי ורעי. ואם תשאלו. בהיות כן. איך לא אשתוקק אליו. ומי יש מי להעריך אליו. והנמשל הוא לומר. דעו מי שכל אלה בו הוא אלהי. וכאלו תאמר. ועם שאסור לא יש מי דומה לו. ומה זה תאמרו לעזבו ולהתחבר עמכם להיות תחת ממשלת השר של מעלה המושל בכם. הלא כלם כמוהם כאין נגד אלהי: ו (א) אנה הלך דודך. כאשר שמעו הנערות אמריה כי נעמו. אמרו לה. אתה היפה בנשים. אם לא נמצאת את דודך בעיר. אמרי נא להיכן הלך ולהיכן פנה. ר"ל אנה דרכו ללכת. ונלך עמך לבקשו במקום ההוא. וכאלו תאמרנה. אם אתה מתפחדת ללכת יחידי. נלכה גם אנו בחברתך. והנמשל הוא. כאלו יאמרו האומות. אם הדבר כן הוא. אמרי לנו היכן הוא. כלומר במה תשיב אותו אליך ובמה יתרצה. ונאמר לך על ההסבה להספיק בידך להשיבו אליך. ולא תוסיף להדיחך עוד מאחריו: (ב) דודי ירד לגנו. כאלו משיבה לומר. דרכו ללכת לגנים. וכאלו ירד שם אל בין ערוגת הבושם לרעות ולטייל בגנים וללקוט שושנים להביא לי השורה. והנמשל הוא. אשר תשיב אמריה. מעולם דרכו להשרות שכינתו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות להקשיב רנה של תורה ותפלה. לקבלם ברצון ולהיות שמורים אצלו לגמול עליהם שכר טוב. וכאומרת. שהם נעסק בתורה ובתפלה. אשתדל לשוב אלי: (ג) אני לדודי כו'. ר"ל כמו שכל תשוקתי היא אל דודי. כן תשוקתו אלי. והוא זה הרועה בשושנים להביא לי מהם תשורה. והנמשל הוא לומר. כמו שאני לא בחרתי באל נכר. כן הוא לא עזבני מכל וכל לבחור בגויי הארצות. ואף עתה מקבל ברצון עסק התורה והתפלה. והשמורים אצלו להשיב לי עליהם גמול טוב: (ד) יפה את רעיתי כתרצה. כאשר נשמע אל התשוק נועם דבריה והפלגת תשוקתה אליו. שלח אמריו לקבלם וכה אמר. יפה את רעיתי כעיר תרצה. והיא היתה עיר יפה מאוד בבנינים נפלאים (ועד שלא נבנית שומרון. היתה עיר מלוכה למלכי ישראל): נאוה כירושלים. שהיתה נאה מאוד בהפלגת ההדור וההגהגה: איומה כנדגלות. לפי רוב תשוקתך ומעלתך. את מטלת אימה על רואיך כמו דגלים ממחנות רבות שמטילים אימה על רואיהם. והנמשל הוא לומר. עם כי אתם גולה וסורה. עכ"ז יפה אתה במעשים הגונים וכל הישמעאלים יראים ממך להשחיתך עד התכלית. כאלו היית המון עם רב מלומדי מלחמה: (ה) הסבי עיניך מנגדי. גם זה מדברי התשוק. ישלח אמריו לאמר לה בדרך חיבה. החזירי לי עיניך שהם מוסרים מנגד פני. כי מאז נהבטתם בי. חזקו ואמצו את לבבי להיות נמשך אחריך. והנמשל הוא. כאלו יאמר לחכמים עיני העדה. שיביטו גם עתה ויסתכלו בתורה ויעסקו בה. כי בזה הוו מוסיפים כח מאז בפמליא של מעלה. וגם עתה יאהבו בזה אל המקום ב"ה וכאומר. עם כי המה בגולה ואין עסק התורה מוספת כח כ"כ כמו העסק בא"י. מ"מ מוסיפים הם: שערך כעדר העזים. שער ראשך הוא ארוך ומבהיק. כשער עדר העזים אשר נמלטו ונפרקו מגנבי הקולים ברדתם ממקום מרעיתם מהר הגלעד. וכאלו נפרקו נמסרק. והנמשל הוא על הנזירים. המגדלים פרע שער ראשם כעדר

מצודת ציון

מקומות שהמים שוטפים ונגרים בחוזק. וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו): לחיו. הוא המקום מתחת לעין: כערוגת. הוא תלם המחרישה. כמו מערוגת מטעה (יחזקאל יז): מגדלות. מצמיחות: מרקחים. כן יקראו הסממנים המעורבים השמורים לזמן מרובה. וכן רקח מרקחת (שמות ל): שושנים. שם פרח המריח: עובר. ר"ל מתפשט: (יד) גלילי. אופני המרכבה. כמו על גלילי כסף (אסתר א): בתרשיש. שם אבן יקר: מעיו. על הבטן יאמר. שבו המעיים: עשת. ענין פיתוח חכמה. וכן ברזל עשות (יחזקאל כז): שן. הוא שן הפיל: מעולפת. ענין עטוף וכסוי. כמו ותתעלף (בראשית לח): (טו) שוקיו. הוא פרק מפרקי הרגל: שש. אבן שיש: מיוסדים. מל' יסוד: אדני. הוא הדבר שהעמוד תקוע בו. וכן אדני כסף (שמות כו): פז. הוא המובחר שבזהבים: (טז) חכו. הוא גם במשמע הלשון. והוא מכלי הדבור: ממתקים. מלשון מתוק: ו (א) אנה. להיכן. כמו אנה אנך מרוחק הפנים הלוט: (ב) לרעות. מלשון מרעה: (ד) כתרצה. שם עיר מלוכה למלכי ישראל: נאוה. נאה ויפה: איומה. מלשון אימה ופחד: כנדגלות. מל' דגל. ור"ל מחנות בעלי דגל: (ה) הסבי.

הרהיבוני

שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן הַגִּלְעָד: ו שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר
הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם: ז כְּפֶלַח
הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: ח שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים
פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר: ט אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא
לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים
וַיְהַלְלוּהָ: י מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה
אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: יא אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת
הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים: יב לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת
עַמִּי נָדִיב: ז א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ
מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם: ב מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת

כעזים כו'. שהם הדקות ושערותם ארוכות ונטויות כלפי מטה. והאומר. עם כי אין קרנך בגולה נגבה כמלאת ימי זקן. מ"מ שניהם הם לפני: (ו) שניך כעדר הרחלים. שניך המה לבנות במראה ומסודרות. כמו עדר הרחלים. וכשהם עולים מן הרחצה. שמבהיקים בלובן נא: שכולם מתאימות. מוסב על השנים. לומר אשר כל השנים שוות כתאומים. ואין בהם שכולה. ר"ל לא נחסר אחד מהם ולא נפגם ולא השגה מראהו. והנמשל הוא על שופטי העדה. המצוים להכריע ולהשוות את החייבים במשפט. שהם נקיים מן עושק. כעדר העולה מן הרחצה המנוקה מן הלכלוך. ושוים אלו כאלו. וכולם קדושים ומנוקים מגזל ולא ימצא בהם מי מהם מעוד עושק. לא כדרך שופטי האומות. והאומר. עם כי בגולה אין בה אנשי מלחמה להיות מי רגיל בעושק. לשיחשב לגנות מה שהשמיטו ידו מאחיו ישראל. הנה יש שבח לשופטי העדה. שהם רגילים להכות ולרדות את המחויב. ועכ"ז המה נקיים מעושק הממון: (ז) כפלח הרמון רקתך. גובה פניך מזה ומזה. הוא מעוגל אדום ומעורב בלובן. כמראה החתיכה הנבקעת מן הרמון. והמה נסתרים מבפנים למסוה. והוא ממשיל אהבה וחשק יותר מאלו הן גלוים מבלי מסוה. והנמשל הוא על שופטי העדה שהם פני הדור. שהמה ממולאים בכל חכמה ומדע. כרמון המלא לו גרגרים. והמה מסתירים החכמה בלבותם ואינם מתפארים בפני אנשים. והאומר. עם כי בגולה מלכי הגוים הם המעמידים שופטים בישראל. עכ"ז לא ימצא מי יערב לבו לגשת להיות מן השופטים. אם לא ימצא בו כל אלה (ולא זכר שבח השפתים מה שזכר למעלה. כי הם המרמזים על הנביאים ואינם בגולה. ובעבור זה לא זכר גם שבח הדבור. כי הוא מרמז על הלוים העומדים על הדוכן לדבר בשיר. ובגולה אין דוכן ואין שיר. וכן לא זכר שבח הצואר. כי הוא מרמז על בה"מ. והוא חרב. וכן לא זכר שבח השדים. כי הם מרמזים על המלך וכה"ג. ובגולה אין מלך ואין כה"ג): (ח) ששים המה מלכות. יתכן. שבימי המלך שלמה שהיו שבע מאות שרות. היו בכן ששים מופלגות ביופי ובמדות חמודות. ובשלש מאות פילגשיו. היו בכן שמונים מופלגות ביופי כו'. כאלו הכתוב יעלה דברו לאמר. הנה נשי המלך השרות יש ששים מופלגות ביופי ובמדות חמודות. וכן בפילגשיו יש שמונים. וזולתם יש הרבה מן הנערות שהם מופלגות ביופי הם. והנמשל הוא לומר. כי הנה אמרו. זרעו של שם בן נח נחלק אחר כך לששים עממים. וכינה אותם בשם מלכות להיותם מזרע שם שנאהב למקום ב"ה והמבורך מפי נח אביו. וזרעו של יפת אחיו נחלק אח"כ לשמונים עממים וכינה אותם בשם פילגשים להיותם מזרע יפת שלא היה אהוב להמקום ב"ה כמו שם. אבל לא היה בזוי לפניו כמו חם וזרעו של חם אחיהם נחלק אח"כ לעממים אין מספר. וכינה אותם בשם עלמות לבד. להיותם מזרע חם הבזוי למקום ב"ה והמקולל מפי נח אביו: (ט) אחת היא. אבל רעיתי הדבוקה בי כיונה בבן זוגה ותמימה באהבתה אלי. היא אחת ומיוחדת בכלן ואין להשתוות אליה. וזהו על כי היא אחת ויחידה לאמה. ושמה בה כל מגמתה לפלס מעגל דרכיה להישירה בכל עת. והיא ברה ונקיה בעבור אמה שילדתה. כי השתדלה לנהגה ולמרקה בתמרוקי הנשים. והנמשל הוא לומר. הנה כ"י היא המיוחדת שבכל העמים. כי מקור מחצבתה היה קדש. הם האבות והאמהות. והם השריבו בלבה אהבת ה': ראוה בנות. כשראוה העלמות בכשרון מעשיה ובהפלגת יופיה. היו מאשרות ומשבחות אותה. וכאשר ראוה נשי המלך ופילגשיו. היו מהללות אותה. כאלו הודו בעולם שהיא עולה על כלן. והנמשל הוא על האומות שכלן מפארים את ישראל ומודים בגדלם: (י) מי זאת הנשקפה כו'. הלשון הזה יורה על ענין שבח וחשיבות. וכן מי מלל לאברהם (בראשית כא) ומוסב למעלה לומר. כן היה הקילוס שקלסוה הבנות והמלכות והפילגשים וכה אמרו. ראו מי היא וכמה גדולה וחשובה היא זאת. אשר מתחלה היתה נשקפת ונראית כזוהר כוכב השחר. ואח"ז נתעלתה עד שנעשית יפה כלבנה. ואח"ז הוסיפה עוד ביופי עד שנעשית ברה כחמה. לא כדרך אשר הנשים בכללם יפיין כשהן מזדקנות. והנמשל הוא לומר. כמה גדולה האומה הזאת. שבכל פעם מוספת על עצמה שגיא וגדולה לעמוד מאמרה למשמרת התורה. לא כדרך האומות אשר כמעט שהחזיקו בהם כמה פוחתין והולכין: איומה כנדגלות. לפי רוב התגבורת ומעלתה. מטלת אימה על רואיה כמו דגלים ממחנות רבות המטילים אימה על רואיהם. והנמשל הוא לומר. כל האומות יראים ממנה לבחיתה עד התכלית. כאלו היתה כהמון עם רב מלומדי מלחמה: (יא) אל גנת אגוז ירדתי. גם זה מדברי הכתוב שאמר. הנה כשנפרדתי ממנה לא הלכתי לחבק חיק נכריה. אבל בגעגועי היה עליה. ולהפיג הגעגועין. ירדתי אל גנת אגוז לטייל שם ולקבל ריח פרי האילנות ולראות בצמחים הגדלים בשפת הנחל ולהביט אם פרחה הגפן אם גדלו נצי הרמונים. והנמשל הוא לומר אף בהיות כ"י בגולה לא בחרתי בעם אחר ר"ל מנוי אני בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לקבל ברצון עסק חדושי התורה ורנת התפלה: (יב) לא ידעתי. פירוש החשוקה לחשוק ואמר. הנה אז לא שמתי לבי לדעת ולהזהר בכבוד החשוק לפתוח לו הדלת מיד. והנה נפשי שמתה לי להיות מרכבות לשעבוד עלי נדיבי עם. ר"ל להיות משועבדת ונכנעת אליהם. כדרך היושבת נדודה ונלמודה. והנמשל הוא לומר. שכ"י תתאונן לומר. לא שמתי לבי מאז לצאת מבבל כולנו יחד כאשר צוה ה'. ובפשעי עשתה נפשי לעצמה להיות משועבדת: ז (א) שובי שובי השולמית. כאשר שמעו נשי מאז לאחת מבבל כולנו יחד כאשר צוה ה'. אתה השלימה במעלות ומדות הגונות: שובי אלי. שמע אל החשוק אשר תשוקתו מתאוננת על שלא נזהרה בכבודו. שלח אמריו לאמר לה. אני ואנשי ביתי נסתכל ונחזה בך. ר"ל ואני מראה לך עמי כמאז. וכפל המלה יורה על החוזק והזרוז: ונחזה בך. להיות עמי כמאז. וכפל המלה יורה על החוזק. דעו מה הדבר אשר תחזו בה למלאות השיתם. להרהיב לבה בשמחה מרובה כשמחת המחנות. כאילו מוסב הדיבור לאנשי ביתו לומר להם. דעו מה הדבר אשר תחזו בה. שובי מהגולה אל ארצך. ואני באמצעות מלאכי מעלה כאלים רקוד מחולות של מחנות רבות. והנמשל הוא כאלו המקום ב"ה אומר לה. שובי מהגולה אל ארצך. ואני ופמליא של מעלה נשמח בך כאשר היה מאז: (ב) מה יפו פעמיך בנעלים. עוד זה מדברי הכתוב המפלג בחוזקת בה"מ והלוך בהמונם בל שבינה ועוד ויהרגל כאשר היה מאז.

מצודת ציון

שלבן סנוב והחזרה: הרהיבוני. ענין התחזקות. כמו תרהיבני בנפשי עוז (תהלים קל"ח): שגלשו. ענין מריטת השער: (ו) מתאימות. מלשון תאומים: ושכולה. ר"ל חסרון ופגם. ואמר בלשון שאלה: (ז) כפלח. ענין בקוע. כמו כפלח תחתית (איוב מא): רקתך. הוא גובה הפנים שאצל העין מזה ומזה. וכן ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד): מבעד. מבפנים: לצמתך. היא המסוה המכסה את הפנים. וכן גלי צמתך (ישעיה מז): (ח) ועלמות. נערות. וכן עלמות אהבוך (לעיל א): (ט) ברה. מל' ברור ונקי: ויאשרוה. ענין שבח ושם. כמו אשרי האיש (תהלים א): (י) הנשקפה. ענין ראיה והבטה. כמו בעד החלון נשקפה (שופטים ה): שחר. כוכב השחר: איומה. מלשון אימה ופחד: כנדגלות. מל' דגל של מחנה עם: (יא) באבי הנחל. בצמחי הנחל. כמו עודנו באבו (איוב ח): הפרחה. מל' פרח: הנצו. הוא הנצת הפרי כשהפרח נופל. כמו ויוצא פרח ויצץ ציץ (במדבר יז): (יב) שמתני. מלשון שימה ועשיה: עמי. היו"ד יתירה. כמו שוכני סנה (דברים לג) ורבים כמוהו: נדיב. שררה. כי דרך השר לנדב ולתת מתן: ז (א) השולמית. מל' שלם: ונחזה. ענין ראיה והבטה: כמחולת. ענין רקוד של שמחה. כמו לצאת במחולות (שופטים כא): המחנים מל' מחנה: (ב) פעמיך. כן יקרא

נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ ג שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר
אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ד שְׁנֵי שָׁדַיִךְ
כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ ה צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן
עַל שַׁעַר בַּת רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃ ו רֹאשֵׁךְ
עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃ ז מַה יָּפִית
וּמַה נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ ח זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ
לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ ט אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ נָא שָׁדַיִךְ
כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃ י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי
לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ יא אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃ יב לְכָה

משביתם לומר אתה בת נדיב מה מאד יתיפו רגליך כשהם נתונים במנעלים המהודקים בהם לפי מדתם לא ירחבו ולא יקצרו. והנמשל הוא לומר. אתם בני האבות מזרע אברהם. מה מאד התייפו בהלוך לרגל ובאו לבה"ב ברגלים ג' פעמים בשנה: חמוקי ירכיך. הקפת ירכיך יהיו מעוגלים כעגול התכשיטים שהמה מעשה ידי אמן. והנמשל הוא לומר. כאשר הקיפו במזבח ברגל להיות נראה לפני ה' היה חמודה בעיני אלהים ואנשים: (ג) שררך. טבורך יהיה עגול כאגן. בעגול כדמות סהר: אל יחסר המזג. לפי שהטבור הוא מקום רב הלחות השרשי המזין את הגוף. לכן אמר שלא תחסר בו הלחות. והרי הוא כאגן הזה שלא יחסר בו יין מזוג. והנמשל הוא על ההשפטה המסובבת ונראה. שלא הופסק בשום זמן. ובא הרמז בהרר. כי דרך בו בא הזנת הוולד במעי אמו. בטנך ערמת חטים. בטנך יהיה יפה ומריח כאגודת עמרי החטים הנגדרת בשושנים המעלים ריח טוב. והנמשל הוא לומר. פרי בטנך יתרבו כגרעיני ערמת חטים. וכולם יהיו גדורים בגדרים ומחמדים וכגונים לבל יכשלו בדבר איסור: (ד) שני שדיך. דדיך ישוו זה עם זה. ובמה יהיו כשני ילדי צביה שנולדו תאומים בשוה בשווי גמור. והנמשל הוא על המלך וכה"ג המניקים ומשפיעים טובה המלך במלחמתו וכה"ג בעבודתו. ואמר שישוו בגדולה ויהיו מכוונים ומשפיעים זה כזה כרעים אהובים: (ה) צוארך כמגדל השן. הצואר שלך יהיה זקוף ומיושר ובתכלית הלובן. כמו מגדל משן הפיל. והנמשל הוא על בה"מ. שהוא חוזק ומבצרן של ישראל כצואר הזה שהוא חוזק האדם. שיעמוד על הר גבוה ותלול ויהיה כמו המגדל שבנבנים. משם יצא תחלת התורה ולבון העון: עיניך ברכות בחשבון. עיניך תהיינה זכות וצלולות כמו הברכות שבעיר חשבון אצל השער שבמו בת רבים. והנמשל הוא על החכמים שהם עיני העדה להורות הדרך אשר ילכו בה. שבמה יהיו כברכות מים המשקים את הצמא: אפך. החוטם יהיה ביושר ומתוקן מבלי עקמימות. כמגדל העומד ביער הלבנון הרואה פני דמשק שהוא ממולו. ואותו המגדל היה בנוי ביושר רב. והנמשל הוא על השופט אשר יהיה בימים ההם. שהוא תואר פני הדור כחוטם הזה שהוא תואר הפרצוף. והוא יהיה מיושר בלי עקמימות כמגדל הזה: (ו) ראשך עליך ככרמל. ראשך אשר עליך. יעמוד מוזקף. ויהיה כגלגל ההר הכרמל. והנמשל הוא לומר. אשר הכהונה הוא הראש אשר עליך. יראה כהר הכרמל: ודלת ראשך. קווצות השער המודלה על ראשך. במה יהיו יפים כפתילי ארגמן. והנמשל הוא על הנביאים המשפיעים מהמקום ב"ה שפע הנבואה. במה ישמיעו מה שיהיה לאחרונה וכן יקום. כצבע ארגמן הנראה למרחוק ולא תסור כ"א בקושי רב: מלך אסור ברהטים. כ"כ תהיה מחמדת לעין. שאף המלך יהיה אסור להיות קשור בבנין שבעליית ביה מחדר לחדר כנעשה להתהלך בו. בחשבו כי שם ישביע עינו ממראית פניך בראותך מתהלך מחדר לחדר. והנמשל הוא לומר. אשר המקום ב"ה יהיה אז כאלו הוא אסור בבנייני בה"מ. כי עוד לא תסור מבית שכינתו: (ז) מה יפית. מה מאד היית יפה ונעימה באהבה. והיית עם התענוג. כי בעודי נפרד ממך. האהבה היא סיבה אל העצבון בעבור רוב הגעגועין. אבל כשחשבני עמדי. היתה האהבה סיבה אל התענוג. והנמשל הוא לומר. כשתבוא מן הגולה. יהיה במהה לפני המקום ב"ה. אשר לא כן כשהיית בגולה: (ח) זאת קומתך. את שכי מראה קומתך. הדמה לאילן תמר הזקוף מבלי עקמימות. והנמשל הוא על כל האומה. שתהיה בכללה ישרה: ושדיך. דדיך יהיו תלוים כלפי מטה כאשכולות מן האילן. והנמשל הוא על המלך וכה"ג המניקים אותך להשפיע לך טובה. הנה השפיעו טובה מרובה כאשכלות הגפן המשפיעים יין רב: (ט) אמרתי אעלה בתמר. ר"ל אשב עם הרעיה הדומה לאילן תמר. ואוחזה בסעיפי האילן. כלומר עוד לא אפרד ממנה. והנמשל הוא לומר. שהמקום ב"ה ישרה בה שכינתו ולא יפרד ממנה: ויהיו נא שדיך. ר"ל מעתה כאשר קרוב התענוג בשדיך יהיו כאשכולות התלוים כלפי מטה. והנמשל הוא לומר. בזמן קרוב ישפיעו לך המלך וכה"ג טובה מרובה כאשכלות המשפיעים את היין: וריח אפך. יהיה כריח התפוחים. והנמשל הוא לומר אשר קרבנותיך יעלו לריח ניחוח: (י) וחכך. מאמריך ישמחו לבי כיין הטוב ההולך במתן לדודים מאהוב לאהוב. לייקר האהבה שיהיה לבל המוט. דובב שפתי ישנים. ר"ל כיין אשר יש בו מן החוזק עד שמניע אף שפתי ישנים. והוא ענין הפלגה. על כי דרך היין החזק להרגיל שפתי שותיהו להרגעת האברים עם כי היה דרכו למעט הדבור. ור"ל כמו היינות האלו משמחים את הלב. כן מאמריך ישמחו לבי. והנמשל הוא לומר. הנה עתה תפלתך ועסק למודך יקובל ברצון לפני: (יא) אני לדודי. כאשר שמעה אל החשוקה ההבטחות והייעודים הללו. אמרה. הנה מאז ידעתי אשר אני מיוחדת לדודי ואל תשוקתו היא עלי לא על זולתי. והנמשל הוא. כאלו אמרה כ"י. מאז ידעתי שאני לו לעם ולא ימאס בי להחליפני בעם אחר: לכה דודי. הנה המרעה להלוך שם הפסוק לומר לו. נצא מן העיר אל השדה ונלין בלילה מן הכפרים אשר הכרמים סמוכים אליה. והנמשל הוא. כאלו אמרה כ"י אל המקום ב"ה. לך עם נערי השדה והכפרים לשבת מעשי הגבירן. עם כי אינם מיושבים ומחוכמים כאנשי הכרכים

מצודת ציון

בנעלים. וכן פעמי דלים (ישעיה כו): בנעלים. מל' מנעול: חמוקי. ענין סבוב והקף. כמו חמק עבר (לעיל ה): ירכיך. מל' ירך. והוא מפרק הרגל: חלאים. ענין תכשיט. כמו וחלי כתם (משלי כה): אמן. כן יקרא המופלג במלאכה: (ג) שררך. הוא הטבור. כמו ושרירו בשרירי בטנו (איוב מ): אגן. מזרק. וכן וישם באגנות (שמות כד): הסהר. התרגום של ירח הוא סיהרא: המזג. ענינו יין המעורב במים. וזה הל' ידוע בדרז"ל: ערמת. אגודת שבלים. וכן סלוה כמו ערמים (ירמיה נ): סוגה. מל' סייג וגדר. ובמשנה מסורת סייג לתורה (אבות פרק ג): (ד) עפרים. כן יקראו ילדי האיילות: (ה) השן. שן הפיל: ברכות. מקום במי נאספים ובסיד. שם מתכנסים המים. וכן בתעלת הברכה (מ"א יח): אפך. חוטמך: צופה. ענין הבטה וראיה: (ו) ודלת. כן יקרא דבר התלוי הנער ויורד למטה. ובדרז"ל. הדלה עליה את הגפן (סוכה יא) וכן ודעו דליותיו (ירמיה יא): כארגמן. מין צבע אדומה: אסור. ענין קשירה: ברהטים. הבניינים בעל העליות מחדר לחדר. וכן רהיטנו ברותים (לעיל א): (ז) מה יפית. מלת מה מונחה על הפלגת הענין. וכן מה רב טובך (תהלים לא): נעמת. ענין אהבה. כמו אף נעים (לעיל א): (ח) קומתך. מל' קומה וגבהות: דמתה. מל' דמיון והשואה: לאשכולות. כן יקרא הענף והגרגרים תלוים בו. וכן אשכול הכופר (לעיל א): (ט) בסנסניו. ענין סעיף וענף. ואין לו דומה: נא. עתה: (י) וחכך. הוא מה שממעל הלשון. והוא מכלי הדבור: לדודי. כמו לדודים. ונעלם המ"ם. כמו אל דתי תאזי (דה"ב לג) ומשפטו תאזים. ורבים כמוהו: למישרים. מל' יושר: דובב. ענין שיחה ודבור. כמו ודבת עם (יחזקאל לו): ישנים. מלשון שינה: (יא) תשוקתו. ענין תאוה וחשק. כמו ואליך תשוקתך (בראשית ד): (יב) לכה. הוא ענין זרוז: נלינה. מל' לינה: בכפרים:

דּוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃ יג נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם פָּרְחָה
הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת דֹּדַי לָךְ׃ יד הַדּוּדָאִים
נָתְנוּ רֵיחַ וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃
ח א מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא יָבֻזוּ
לִי׃ ב אֶנְהָגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס
רִמֹּנִי׃ ג שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ד הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם
בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם מַה תָּעִירוּ וּמַה תְּעֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃
ה מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ
עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ ו שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל
לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ

עיירות גדולות. שיש בהם מה לעמוד כי המאיסם רבו נמעלה. אשר לא ימצא כן בערי הפרזה וכפרים: (יג) נשכימה לכרמים. בהיות שהכרמים סמוכים לה. נלך בהשכמה אל הכרמים עד שלא תזרח השמש בתוקף החום: פרחה. שם נתענג לראות אם כבר פרחה הגפן אם פתח כו': שם. בכרמים אראה לך אהבתי אליך. אחר שיהיה לנו הרחבת הלב נתענג בראיית פרחי הגפן כו'. והנמשל הוא. כאלו כ"י אומרת. לך שם לבתי כנסיות ומדרשות ונראה אם התלמידים והחכמים הפריחו חכמת התורה ומעש"ט. ושם אראה גודל שבחי ואהבתי לך: (יד) הדודאים. תביא לראיה שקרוב הדבר שפרחה הגפן כו'. כי הנה עשבי הדודאים כבר הפריחו ומעלים ריח טוב. ועל פתחים כבר יש כל מיני מגדים הן החדש והן הישן של אשתקד אשר קיימים וצפונים לתת לך. וכאלו אומרת. והנה ראיתים אלו מול אלו. וראיתי בהם מגדים מן החדש. וא"כ קרוב הדבר שפרחה הגפן כו'. והמלך שמה נמצא קורת רוח והרחבת הלב ואראה לך שם תוקף אהבתי אליך. והנמשל הוא. כאלו תאמר כ"י. הלא אף עמי הארצות שבהם שאינם רק בצורת אדם כדמות עשבי הדודאים. עכ"ז גם הם נתנו ריח בעסק המצות. ויש ג"כ בהם הרבה זכיות ממה שעשו מחדש ומה שעשו מזמן רב. וכולם עשויים המה בעבור כבוד שמך לא להתיהר. ואם כן עשו עמי הארצות. מה הם עוד הזכיות אשר תמצא בין החכמים והתלמידים: ח (א) מי יתנך כאח לי. גם זה מדברי השוק'. הכלה אמריה נאמר אל השוק. כן אתאוה לנשק אותך בשוק בפומבי. אבל כיום אני שם אהיה לבוז. ומי יתן אותך שתהיה למולי כאח קטן שעדיין יונק שדי אמי. שאין בושה לאחות לנשקו בשוקים. כי אם כן היית למולי. הייתי מנשק אותך כאשר מצאתיך בשוק. והייתי א"כ ממלא תאותי וגם לא היה מי מבזה אותי. והנמשל הוא לומר. מי יתן ויסורו הסבות המונעות. כי אם כן היה. הייתי אז עוסקת בתורה ובמצות בכל מקומות מהלכתי: (ב) אנהגך. הייתי מוליכך לביתך אל בית אמי למען תלמד אותי שמה במה אתרצה לך לנסכת רמנך. ושם הייתי משקה אותך מיין המעורב בבשמים ומהמיץ הנסחט מן רמונים. והנמשל הוא לומר. עוד הייתי חוקר לדעת מצפוני המצות ועומק מסתריהם. והייתי עושה אותם בתכלית מן השלימות ועולם הדקדוק. למען יערב לך: (ג) שמאלו. כאומרת. הן ידעתי כי נוס ידבק בי דרך אהבה והיה שמאלו תחת ראשי ותחבקני ימינו. והנמשל הוא לומר. הנה בזה הייתה מכרת שבינתך בי דרך אהבה ותוכם יתירה: (ד) השבעתי. אהם מורם פרים בלפי הבנות ותאמר אליכן. עונש בטול השבועה שהשבעתי אתכן מאז. יהיה עליכן. בעבור מה שהתעוררו אליכן אהבת השוק הסוא בשמאים אותי בעיניו. וכל הפיוס הזה הוא עד כזמן שתהיה האהבה נתמלא לגוש מעלמה. וכל עוד שלא תבא היני מאיים עליכם על זאת: וכאלו תאמר. אבל אחר שתשוב האהבה אין עוד צורך לאיים עליכן. כי אז לא תוכלו להמאיס אותי להעיר אליכן אהבתו. והנמשל כאן. כאלו תאמר כ"י אל הרשעים. עונש בטול השבועה יהיה עליכם. בעבור מה שהכריתו אותי לעבור על דת להמאיס אותי בעיני המקום ב"ה להיות תלויה בידכם. וכל הפיוס הזה כו' כמו במשל: (ה) מי זאת עולה. עתה הכלה אמריה אל השוק וכה תאמר. מי עוד זאת כמוני. שעלתה מן המדבר מקום שממון. ואף גם שמה היתה מתחברת עם דודה ולא נפרדה ממנו. והנמשל הוא. כאלו כנסת ישראל אומרת אל המקום ב"ה. מי מאמין עוד כן כמוני. ללכת אחריך במדבר ארץ לא זרועה. תחת התפוח. עוד היותך שמה אילן התפוח. עוררתי שם אהבתך לי. ושמה באה לאמך חבלים ממך. וכמו שמה באה לה חבלים. כן ילדתך שמה. וכאלו תאמר. תפארת ביאתך לעולם. תחת אילן התפוח בנולדת שמה. מיד עוררתי אהבתך לי. והנמשל הוא לומר. מעת שיצא שמע בעולם הי מאמנת בך. כי על ידי אברהם אביך נתפרסם שמו בעולם. וכוא זרעו נמשכו אחריו: (ו) שימני. לכן שים אותי. על לבך לגלות אהבה לעולם. כמו החותם הנתון על היד ואינה זזה משם: כחותם על זרועך. כמו החותם הנתון על יד. כן שים אותי על זרועך. וזהו כפל ענין במ"ש: כי עזה כמות אהבה. האהבה שיש לי אליך היא חזקה כמות. כי היא מעומדת נגד המות לבל יוכל לבטל אותה. ר"ל יותר אקבל עלי המיתה מלעזוב אהבתי ממך. ולכן מכרחני בלא תסיר אהבתך ממני. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: קשה כשאול קנאה. הקנאה היא דבר קשה כהירידה אל השאול. וכאלו תאמר בזה. אם תסיר את האהבה ותפרד עוד ממני. מאד יקשה עלי הקנאה. בראותי בעבדות בנות גילי. יושבות תחת בעליהן. ומתענגות. ואני אהיה נדודה וגלמודה. והנמשל הוא לומר. אם עוד אשב בגולה יקשה עלי הקנאה בראותי כל האומות יושבים בארצם בטח ושאנן ואני אהיה גולה וסורה: רשפי אש שלהבת יה. גחלת האהבה היא כרשפי אש ושלהבת גדולה. ר"ל אהבתי אליך במורה לעולם כהמיעם הגחלת שמתקיימת זמן מרובה. גם היא חזקה כלהבת אש גדולה השורף
בחוזק

מצודת ציון

כן יקראו המקומות הקטנות. כמו בערים ובכפרים (דה"א כז): (יג) נשכימה. מלשון השכמה: הסמדר. הם הענבים הדקים הנגררים אחר בנפל הפרח. וזהו פתח הסמדר: הנצו. הוא הנצת הפרי: דודי. ענין אהבה וחיבה: (יד) הדודאים. הם עשב כדמות אדם. זכר ונקבה. וכן וימצא דודאים בשדה (בראשית ל): מגדים. כן יקראו פירות משובחים. וכן פרי מגדים (לעיל ד): ישנים. ענין זקנה: צפנתי. ענין הטמנה והסתרה. כמו יצפנו דעת (משלי י): ח (א) שדי אמי. דדי אמי: בחוץ. בשוק: אשקך. מלשון נשיקה: יבוזו. מלשון בזיון: (ב) אנהגך. מלשון הנהגה והוליכה: אשקך. ענין השקאה מיין: הרקח. ענין התערובות בבשמים. כמו רוקח מרקחת (שמות ל): עסיס. ענין סחיטה. ור"ל היין היוצא ע"י סחיטה. וכן וכעסיס דמם ישכרון (ישעיה מט): (ג) תחבקני. ענין כריכת הזרוע בגוף:

(ד) תעירו תעוררו. מל' התעוררות. וכפל המלה לחוזק הענין: (ה) מתרפקת. ענין התחברות ודבוק. ואין לו דמיון במקרא. והוא מלשון ערבי: על דודה. עם דודה. וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה): עוררתיך. מל' התעוררות: חבלתך. כן יקראו מכאובי הלידה. כמ"ש חבלים יאחזון כמו אשת לידה (ירמי' יג): (ו) כחותם. הוא הטבעת העשוי להחום עמו כתבים. וכן חותמך ופתילך (בראשית לח): עזה. חזקה: כשאול. הוא בור הקבר: קנאה. ענינו צער הבא בראות דבר מה בזולת. והוא לא יוכל להשיגו. כמו ותקנא רחל באחותה (שם ל): רשפיה. ענין גחלת הבוער. וכן ומקניהם לרשפים (תהלים עח): שלהבת יה. שלהבת הוא ענין להב. כמו תיבש שלהבת (איוב טו) ור"ל להבת אש גדולה. כי כן דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה. סומכו למלת השם. וכן ארץ מאפליה
(ירמיה)

שְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה: ז מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה
וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ
לוֹ: ח אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר
בָּהּ: ט אִם חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ
לוּחַ אָרֶז: י אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם:
יא כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא
בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף: יב כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם
לְנֹטְרִים אֶת פִּרְיוֹ: יג הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי:
יד בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

בחזקה. והמשל הוא לאהדים עם המשל: (ז) מים רבים. לפי שהמשיל את האהבה לאש. לכן אמר מים רבים וגו'. לשון המשל בכבוי האש. ר"ל לא יועיל שום כחות ופתוי לבטל את האהבה. ואם מי יתן כל הון ביתו בעבור האהבה להמיר אותה בזולה. הנה כל בני עולם יבוזו אותו וילעגו עליו. על אשר השכיל לדעת שא"א לבטל אהבה עזה כזאת בשום דבר. מוסב למעלה לומר. מהראוי שלא תסיר עוד אהבתך ממני. הואיל וגם אהבתי אליך חזקה מאד. והנמשל הוא לאהדים עם המשל: (ח) אחות לנו קטנה. ועל כי בשומה התשוקה אשר לב החשוק טוב עליה והפך לשבת עמה. שלזה אמרים אל החשוק וכה תאמר. הנה יש לנו קרובה אחת קטנה בקומה ואין לה שדים לגדל בנים. ועתה אהלך ואודיעני. מה נעשה עמה בעת שידובר בה להנשא לאיש. וכאומרת: שלא אין מי ימצא בשאלה. בעבור קטנותה וחסרון השדים. והנמשל הוא לומר. אחר הבטחת הגאולה בבוא הזמן. יאמרו בני יהודה. הנה אחינו בני שבטים העשרה קטנים המה במעשה המצות. כי עוד היו בגלות. הדיחום מלכיהם מאחרי ה'. ואף כי בגולה. וגם לא נמצא עמהם בעלי חכמה ומדע כדרך שהיו עמי בבית שני אנשי כנה"ג ומהם נביאים ולא מצאו א"כ מי להניק אותם מחלב חכמת התורה. וא"כ במה יזכו גם המה אל הגאולה: (ט) אם חומה היא. כאלו החשוק בולא אמריו לומר עליה אם היא סגורה וכחומה כבנין החומה. ולא שכבה מי מעכבי אהבה לאבד ולשכב בתוליה. אזי נבנה בשבילה ארמון כסף להתשב בה יחידה מבלי בעל. ותתענג בשבת בארמון כסף אם לא תתענג בשבת תחת בעל: ואם דלת היא. אם לא שמרה בתוליה והיא כדלת הנפתחת. אזי נעשה בשבילה מחבר. בנין חזק ומשומר מנסרי ארז. לבל יוכל מי לבוא אליה. ותשב בדודה ובושמה. והנמשל הוא. כאלו המקום ב"ה משיב. אם היו כחומה ולא עזבו להכנס ביניהם מעמי הארצות לדבקה בהם. אזי יזכו גם המה לבנין בה"מ. ואם פתחו כדלת ונכנסו ביניהם. תשב עוד במאסר הגולה: (י) אני חומה. עונה החשוקה הנלמה אמריה לומר. הנה אני כחומה. כי שמרתי מקום בתולי ולא שכב מי אותי. ועם כי שדי המה גדולות כמגדלות המעוררים תאות המאהבים. מ"מ אני שמרתי את עצמי. וכאלו אומרת. הואיל וכן. ראוי אני לשבת בארמון כסף ותשב בקרובה עמדי. והנמשל הוא. כאלו בית יהודה משיב לומר. הנה אני לא דבקתי בעמי הארצות. ויש בי בעלי חכמה ומדע להניק אחי מחלב חכמת התורה. ולהכרח את לשוב מהגולה. ולבנין בה"מ. ובעבורי יבואו גם המה לארץ ויזכו לבנין בה"מ: אז הייתי וגו'. היתה מתבוננת לפני הנערות ואמרה. אז כבדברתי הדברים האלה. הייתי בעיניו יקרה ונכבדת. כדרך שמייקרין למחזרת אחר השלום ומוצאת אותו. כי הוטב בעיניו מה שהייתי מחזרת אחר שלום הקרובה. והנמשל הוא לאהדים עם המשל: (יא) כרם היה לשלמה. עתה חזרה התשוקה לספר ולומר. הנה בעבור שהייתי מחזרת אחר שלום הקרובה. יקרו דברי בעיניו לקלס את כל מאמרי. כי החשוק הוא היקר בעיני כמלך שלמה. היה לו כרם בישוב שמצויים בם המון עם רב. ועל כי הכרם מגודר. מסרו לשומרים מחולקים בזה אחר זה. כאומן שכל שומר בזמנו יביא לעצמו אלף כסף. וזהו בעבור הלקו בפרי הכרם בשכר השמירה. ואחר הכסף יהיה להחשוק בעל הכרם. והנמשל הוא על עדת ישראל המסמים בשם כרם. כמ"ש כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה) ואותם מסר לשומרים. הם מלכי ישראל שמלכו זה אחר זה. וכ"א מהם בזמנו את עברת השבטים. ולא שמרו באלף. בשם עברה מאות. מאה לשבט: (יב) כרמי שלי לפני. ואלהי אמרה לאמר. כרמי שלי יהיה לפני ר"ל אני אשים עליו עין לשמרו: האלף וגו'. האלף כסף שלקחת כל שומר בזמנו. יהיה לך. כי אתה תקחם: ומאתים וגו'. כאומרת. לא נגד האלף שקח. אבל הרבית לתת יותר מהראוי. כי אף המאתים כסף שהוא הראוי לתת לשומרים. הנה עתה כשאשמור אני. תקח גם את זאת ולא תוציא כלום על שכר השמירה. והנמשל הוא לומר. בעת הגאולה העתידה. תקח מלכות יהודה שכל עדת ישראל תהיה תחת ממשלתה. ויהיה א"כ עברת השבטים לה' להאמין בו. לא כמו שהיו מלא. שמלכיהם הדיחום מאחרי ה'. גם המאתים שהרגישים של שני השבטים יהודה ובנימין. גם הם יהיו אחרי ה'. ואיש אחיו יעזורו: (יג) היושבת בגנים. עתה מספרת ואומרת. כ"כ ישרו דברי בעיניו עד שאמר לי. אתה היושבת בגנים. מקום ימצאו שם החברים בעלי כרמים כמוני. הנה הם מקשיבים לקול עניך. וכאומר אף גם הם יענו כזאת ולא יהיה א"כ השלהבת עליהם. לזאת השמיעני דבריך בלחש רק לי לבד ולא ישמע הזולת. והנמשל הוא לומר. כאלו המקום ב"ה ישיב לה. אתה מלכות יהודה היושבת בירושלים. הנה כל בית ישראל חבריך מקשיבים לקולך והפלים בזה. כמ"ש ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם (הושע ג) אבל הזהר להשמיע קולך לי לבד. ולא תפנה עוד אל אלהים אחרים: (יד) ברח דודי. ואני אמרתי לו. אם יש לחשוש בזה. מהר ללכת מן הגנים. ודמה עצמך בקלות המרוצה לצבי כו'. ובוא על הרי בשמים. ואני אבוא אחריך. ושם בזה נדבר דברים ולא ימצא מי שם מקשיב אמרינו. והנמשל הוא לומר. כאלו בית יהודה משיב דבר לומר. א"כ מהר והבא את הגאולה ובנה בה"מ. מקום יקטירו שם הקטורת. וזה יהיה סבה לבשרים בי אמונתך ויראתך:

מצודת ציון

(ירמיה כ) ורכים כמוהו: (ז) לכבות. מל' כבוי: ישטפוה. ענין גריפה ע"י חוזק הרדיפה. וכן תשטוף ספיחיה (איוב יד): הון. ענין עושר. וכן הון יקר (משלי א): בוז יבוזו. מל' בזיון: (ח) בה. ר"ל בעבורה: (ט) נבנה. מל' בנין: עליה. בעבורה: טירת. היכל וארמון. וכן תהי טירתם שממה (תהלים סט): נצור. מל' מצור ומצב: לוח. נסר. כמו את כל לוחותים (יחזקאל כז): (י) כמגדלות. מלשון מגדל: כמוצאת. מל' מציאה: (יא) בבעל. כמישור. וכן בבעל גד (יהושע יא): המון. ענין עם רב: לנוטרים. ענין שמירה. כמו נוטרה את הכרמים (לעיל א): (יג) היושבת. בה"א הקריאה. כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב): מקשיבים. ענין שמיעה והאזנה: (יד) ברח. ענין מהירות ההליכה: ודמה. מלשון דמיון: לעופר. בן יקרא ילד האיל:

רבון כל העולמים. יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי. שבזכות שיר השירים אשר קרית' ולמדתי. שהוא קודש קדשים. בזכות פסוקיו. ובזכות תיבותיו. ובזכות אותיותיו. ובזכות נקודותיו. ובזכות טעמיו. ובזכות שמותיו וצירופיו ורמזיו וסודותיו הקדושים והטהורים הנוראים היוצאים ממנו. שתהא שעה זו שעת רחמים. שעת הקשבה. שעת האזנה. נקראך ותענו נעתיר לך והעתר לנו. שיהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים. כאלו השגנו כל

הסודות הנפלאות והנוראות אשר הם תתומים בו בכל תנאיו . ונזכה למקום שהנשמות נחצבות משם וכאלו עשינו כל כה שמוטל עלינו להשיג . בין בגלגול זה בין בגלגול אחר . ולהיות מן העולים והזוכים לעולם הבא עם שאר צדיקים וחסידים ומלא כל משאלות לבי לטובה . ותהיה עם לבבנו ואמרי פינו בעת מחשבותינו . ועם ידינו בעת מעבדנו . ותשלח ברכה והצלחה והרוחה בכל מעשי ידינו . ומעפר תקימנו . ומאשפות דלותנו תרוממנו . ותשיב שכינתך לעיר קדשך במהרה בימינו . אמן :

(נ) חסידים הראשונים היו אומרים זה לזה בואו ונצא לקראת שבת מלכתא . וכן היה נוהג האר"י ז"ל לצאת לשדה ממש . והכל לפי מה שיכון אדם דעתו לשמים . אולם נרוב עם הדרת מלך . אנו מקבלים שבת כמלכה בבה"כ בציבור . ומתחין באמירת הללו לכו נרננה . ואומרים ו' מזמורים כנגד ו' ימי החול . מן ל"ה עד נ"ס וכ"ט . ע"פ הכרעת"ק ז"ל כיתה שמה . אמנם האר"י ז"ל וכן הג"ה ז"ל . פתח במזמור לדוד:

מוסף השבת — סדר קבלת שבת — טו־קלין בית המשתה

הדר ב' טרקלין . בו ב' קטוניות האחד הכנסת כלה לחופה ; בית המשתה יקרא . הוא הדר הכניסה . קבלת שבת קדש וכנהגיה . [אומרים מזמורים אלו בשמחה]

תהלים צה

לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוה . נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ : נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה . בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ : כִּי אֵל גָּדוֹל יהוה . וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים : אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי אָרֶץ . וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ : אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ . וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ : בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה . נִבְרְכָה לִפְנֵי יהוה עֹשֵׂנוּ : כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ . הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ . אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה . כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר . אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם . בְּחָנוּנִי גַּם רָאוּ פָעֳלִי : אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם . וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי : אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי . אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי :

לכו . ענין הזמנה וזרוז . ומזמורים אלו עד לדוד מזמור . אמרם מרע"ה על השמיד. אחז תגדל ההתעררו' באדם עד שיאמר זה לזה להודות לה' בקול רנה והרועה : נקדמה . נמהר פני ה' בתודה ונריע לו בזמירות על כל הטובה שעשה עמה . וכה נאמר . כי ה': אלהים . שופטים ומלאכים . מחקרי . חקירת מדת הארץ באורך ורוחב ועומק . ידיעת משמעותיה ופאתיה : ותועפות . חוזק ההרים והמלכים בידו לשברם : לו הים. הים וכל שבתוכו שלו. לפי שהוא עשהו : יצרו . ליצה במדת ארכה ורחבה : נשתחוה. ענין שחיית הגוף: ונכרעה. ענין כפיפת הרגלים לאחוריו עד הברכים : נברכה. ענין נפילת אפים . והדך הכנעה מאוד . תחלה כפף הגוף. ואח"כ נופל על ברכיו . ואח"כ על אפיו ; עד שיבוא אדונו לקום : כי. שהוא פדע לכל שהוא אלהינו תמיד . ושירעה אותנו . ומלאו האלין שתחת ידו וממשלתו . הכבוד מהיזק :

היום וכן ידענו כל הימים כשתשמור לשמוע בקולו. כי כל הגאולתינו תלוי בזה . והוא בידים. אל תקשו . ראה בנבואה שיהיו אנשים שלא ירצו לצאת מהגולה לא"י . והזהירם ואמר . אל תקשו לבבכם : כמריבה . שרבו עמי שלא להלוך לא"י ע"י עצת מרגלים : מסה . ענין המסה והניון . כיום שעבר עליהם שהלכו במדבר במשך מ' שנה לפי שהכבר נסוני אבותיכם וראו שפעלי למעלה מהטבע . ולא האמינו שיכולתי להתמיד טעמים מפניהם עם שהם חזקים : אקוט . הייתי במריבה עמהם ומתאבלים ואומר שהם עם שלבם תעה וסר מדרך הישר . לפי שלא רצו לדעת דרכי : אשר . על"כ נשבעתי בחמתי שלא יבואו למנוחתי :

שם צו שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ:
שִׁירוּ לַיהוָה בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם לְיוֹם
יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו:
כִּי גָדוֹל יהוה וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים:
כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים: וַיהוה שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד
וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַיהוה מִשְׁפְּחוֹת
עַמִּים הָבוּ לַיהוה כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוה כְּבוֹד שְׁמוֹ
שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו: הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוה בְּהַדְרַת
קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם יהוה מָלָךְ
אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ
הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל
אֲשֶׁר בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר: לִפְנֵי יהוה כִּי בָא כִּי בָא
לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

שיר חדש. על הישועות המחודשות: הארץ. אנשי הארץ: בשרו. היו מבשרים שבכל יום יחדש ה' ישועתו: ולכן בשרו וגו': אלהים. לצבא השמים. וקראם אלהים. לפי מחשבת עובדיהם: אלילים. אפס ואין: שמים עשה. וצבאם בכלל: לפניו. בשמים: עז. המלך והחסן גדול ישנו יחד במקדשו: הבו. הזמינו עצמיכם לעבודת ה' וליתן לו כבוד ולהמליכו על כל הארץ: שמו. הראוי לשמו. שאו. קחו: לחצרותיו. כי לא נאה ליראות פניו ריקם: בהדרת. תהדרו עצמיכם בקדושה וטהרה כשתבואו להשתחות לפניו: חילו. ענין חיל ורעד: אמרו. בשרו בגוים הטובה הגדולה שה' מלך. לפי שהשם לתבל החוק ובל תמוט. למרבית השלום אז: במישרים. ביושר ולא בדין: ישמחו. כי לא יעזור ה' שלטונם לתבל וגם יהיו זכים מאור החמה שתהא כמבראשית: ותגל. כי תשוב ליתן כחה כקודם שנתקללה: ירעם. גשמים והברואים שבו ירעשו ברוב שמחה: יעלוז. השדות ימלאו תבואה ויראו כאילו שמחים: עצי יער. שגם עליהם תבא ברכת ה': כי בא. בעת מלכותו. וגם בא לשפוט אנשי הארץ בצדק. במעשה הצדקה: באמונתו. יאמן דבריו שאמר ע"י נביאיו מאז:

שם צז
יהוה מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ. יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים:
עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט
מְכוֹן כִּסְאוֹ: אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ. וּתְלַהֵט
סָבִיב צָרָיו: הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל. רָאֲתָה
וַתָּחֵל הָאָרֶץ: הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי
יהוה. מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. הִגִּידוּ
הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ. וְרָאוּ כָל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ:
יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים.
הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים: שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח
צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה. לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ
יהוה: כִּי אַתָּה יהוה עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ.
מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֹהֲבֵי יהוה

ה' מלך. כשיתגלה מלכותו. יגילו יושבי הארץ והאיים. והם מקומות הישוב שבתוך הים: ענן. אף שענן וערפל (אד העולה מהארץ או ענן. המכסה אור היום) יסובבוהו בשבתו לדין. ומאיימין לבעלי דינים. מ"מ ישמחו. לפי הידוע שצדק וגו': אש. קודם שיבא מלך הכבוד. תלך אש ותשרוף צריו מסביב: ברקיו. יהיו גדולים מאוד עד שיאירו תבל. ויושביה יראו ויהיו ברעד: הרים. יושבי הרים: כדונג. כשעוה. נמסו. יותכו ויכלו: השמים. שיחדש ה' אז. יראו כאילו יגידו צדקת ה': יבושו וגו'. לפי שיראו שהשתחוו לו כל המלאכים: בנות. ערים קטנים וכפרים: משפטיך. שתריב ריבם מלוחציהם. וגם ישמחו על כי אתה וגו': נעלית. התרוממת מכוכבי. אתם אוהבי ה'

שנאו רע . שומר נפשות חסידיו . מיד רשעים יצילם : אור זרוע לצדיק . ולישרי לב שמחה : שמחו צדיקים ביהוה והודו לזכר קדשו :

שם צח
מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו : הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו : זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו : הריעו ליי כל הארץ פצחו ורננו וזמרו : זמרו ליי בכנור בכנור וקול זמרה : בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי : ירעם הים ומלאו תבל וישבי בה : נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו : לפני יי כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים במישרים :

שם צט
יהוה מלך ירגזו עמים ישב כרובים תנוט הארץ : יהוה בציון גדול ורם הוא על כל העמים : יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא : ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית : רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא : משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל יהוה והוא יענם : בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדתיו וחק נתן למו : יהוה אלהינו אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם על עלילותם : רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יהוה אלהינו :

מזמור

שנאו לרשע רע . ולא חירא מפניו . כי ה' השומר כו' יצילם מידו : זרוע . כדבר הזרע שמתרבה . כן האור הצפון לצדיק מתרבה שם. וכן השמחה הצפונה לישרי לב : בה'. בישועתו והנו לו הודה בעת שתזכירו שם קדשו : שיר חדש. לזכור בו הנפלאות החדשות : ימינו . כחו הקדוש . וא"ל ישע מזולתו כאדם : ישועתו . מאז ע"י נביאיו . ועתה גלה צדקתו לעיני הגוים . שמר הבטחתו וזכר כו' : אפסי ארץ. קצוות הארץ : פצחו . פתחו פיכם ורננו לה'. שגם עמכם יעשה חסד כמונו : בכנור . מי שלא יוכל יזמר בפיו . ומי שלו קול נעים . וזמר בפה וינגן בכנור לבשם הקול : ירעם . ירעש מרוב שמחה . וכן תבל כו' : נהרות . האומות יכו כף אל כף בשמחה והמלכים יהדיו ירננו : בצדק . ולזה ישמחו : במישרים . ביושר ולא בדין : ה' מלך . כשיגלה מלכותו על כל הארץ . יפחדו העמים מלמרוד בו עוד . וכשישב על כסא הכבוד : תנוט הארץ. כשיושביה יתניפו אותה : גדול . שם יתנו לו ישראל כבוד גדולתו וירוממוהו נגד כל העמים : יודו. ויכירו שמך גדול ונורא : קדוש הוא . נבדל מברואיו בכל תכונותיו ומעשיו : ועז. אף שהוא מלך חזק ומי יאמר לו מה תעשה . מ"מ אוהב משפט : מישרים . לשפוט ביושר ולא בדין. ואפי' עם יעקב שאהבת אותו . נהגת במשפט והלך בגולה עבור חטאיו . ובדיניו משפט לצדקה : רוממו . הכירו רוממותו והשתחוו עד לארץ בהכנעה יתירה : בכהניו . מנין גדולה ושררות כי משה ואהרן הם החשובים מאוד בעיני ה והתמיד קראו בשמו (וכן שמואל) ובכל עת ענה ישמרו עדותיו וחוקיו שנתן להם . ולמשה ואהרן דבר בעמוד ענן. ומ"מ עניתם בעינוי ויסורין והכנעה עבור החטאים : אל נושא . אף שבשבילם סלחת חטאות ישראל . מ"מ נקמת גם על חטא קל ועלילה כל דהוא במשה ואהרן על מי מריבה . ובשמואל על שלא מיחה בבניו . וזה ראיה על שאתה משפט אהב ולא תוותר לכל : כי קדוש . נבדל מכל במדה ע שמעניש לאוהביו ביותר . והוא למעלה מהשכל] :

שם כט [אומרה בכל כחו ובנגון ובשמחה]

מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוה בְּנֵי אֵלִים. הָבוּ לַיהוה כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יהוה עַל הַמָּיִם. אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים. יהוה עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל יהוה בַּכֹּחַ. קוֹל יהוה בֶּהָדָר: קוֹל יהוה שֹׁבֵר אֲרָזִים. וַיְשַׁבֵּר יהוה אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל. לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יהוה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יהוה יָחִיל מִדְבָּר. יָחִיל יהוה מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יהוה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת. וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יהוה לַמַּבּוּל יָשָׁב. וַיֵּשֶׁב יהוה מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יהוה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יהוה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אנא בכח וכו'

הבו. כמו תנו. ר"ל שתתנו בדבור ובהודאה. והכפל לחזק הענין: קול. ע"ד הפשט. ענין המזמור לעתיד לימי בן דוד. ובני אלים. הם ישראל שהם בני אברהם יצחק ויעקב התקיפים והחזקים: והמשיל מלכי או"ה לארזים. וכן הרים. כמנהג הכתוב. וכן ימשילם למים במקומות רבים. ואמר קול ה' על המים. על שלוה העכו"ם ומוכם הרב כמים לים מכסים. ואמר כי אל הכבוד הרעים עליהם בקולו. כלומר ישחיתם. ואז יראה כבוד לנשארים. ויאמרו עליו אל הכבוד: קול ה' בכח. יבא להם בכחו ובהדרו ובכבודו. עד שיכירו כי אל כחם הבל: ארזים. הם החזקים מאויבי ה'. ואמר ארזי הלבנון. לפי שהוא יער בא"י שבו ארזים גבוהים. וכן לבנון ושריון. הרים הרמים שבא"י: וירקידם. הארזים ירקדו: כמו עגל. שהוא קל במעודו קטן ורוקד ורץ. ור"ל שיטלטלם ויניעם ממקומם: חוצב. כמו קול הרעם שחוצב להבות אש. הם הברקים השורפים. כן יצא חרון אפו עליהם שישרפם ויכלם: יחיל. יכאיב. והוא ע"ד משל. והזכיר מדבר. לפי שאין בו ישוב (והוא ארץ מלחה לא מקום זרע ולא אילנות) יראה ארכו ורחבו יותר. ואמר מדבר קדש. שהוא מדבר גדול ונורא. ור"ל יחיל מדבר. אויביו וארצותם: אילות. הן הקלים ברגליהם. או רוכבי הסוסים. לא ימלטו: ויחשוף. בשגול היו"ד שלא כמנהג הבאים לגזרת פעול. שדינם בפת"ח כמו יקלוף ויעבור. ופירש ויחשוף. כי בהסיל אחים. הנה ה ערות מגולות: יערות. מקום גדול אילני סרק: ובהיכלו בירושלים יתנו כבוד לאל שנשפט את אויביו והכניעם: ה'. ויאמרו הכל ה' למבול ישב. אלו הימים הם כימי המבול שישב על כסא המלוכה. כשלא היו מכירים האל אנשי העולם. ואמרו לאל סור ממנו. והשקיעם עליהם מי המבול. הכירו הבאים אחריהם כי לה' המלוכה. הוא ברא העולם. והוא משחיתו לכשירצה. וכן עתה לימות בן דוד. אויבי ה' שלא יראו מהאל ולא הכירוהו למלך ושהוא אדון העולם. כאשר יעשה להם משפט. הנשארים מהם שישובו לאל. ידעו ויאמרו. וישב ה' מלך לעולם. ואז. ה' עז לעמו יתן. ויכניע כל אויביו לפניהם: ה' יברך. כי לעולם לא תהיה להם עוד מלחמה. ושלום עד בלי ירח: ואומרים מזמור זה בקבלת השבת. שהוא מעין עוה"ב. הנה ראית דרך הפשט. ועתה ראה בעין שכלך גנוז מדרך העולם. אשר קראו תרגום אור בהיר. והטעם מיערת הדבש בקרא המשה אכול דיך ואוי ברותך אהיר. ז"ל כתבי אר"י (דע כוה מלא פ"ס) בע"ש בהכנסת כלה. היה משתה נשואי לאה ויעקב. שמזדווג עמה ליל שבת. סימן לדבר משת"ה. גי' שב"ת גדו"ל. וכן הב"ו יהו"ה בני אלי"ם. גי' יעקב. הב"ו יהו"ה כבו"ד ע"ז. גי' קמח (כ"ל שהוא גי' גלה סוד ידך לעקב. אותו שלא נגע בו שרו של עשו) הב"ו יהו"ה כבו"ד שמ"ו. גי' זית. שהוא גי' אד"ם דו"ד משי"ח: ומספר שלשתן יחד משת"ה. עם ב' כוללין נוספין. היינו לאה והבונה. כי מ"ל שהיא רחל והיא ע"ם בין השמשות: כללות בלאה שהוא ליל שבת. כמו לאו ג' למדי"ן של לה' ג"פ. וא"ו נוספת שבמלת ועז. הם גי' אל אחי. סוד הטעים שעולה עמה כנודע. והם ג' מוחין דעמיה. כל א' כלול משלשתן. שעולים לזירה דהיינו ו'. ולפי שהשביע רטעים יתגלמן. אחיב ביה הגם לכבוש את המלכה. ר"ת (לאה) ס"ת משתה. מאי תקנתיה. עמי בבית. שקדושה עליה אללה עם קדושת היום. לפיכך ר"ת ב' חידין הלע ע"ב. שהוא מקור החסד. והנה זעיר אנפין עולה בקבלת שבת למקום תבונה כח'. ויש' והבונה עולים לאבא ואימא. והיכן לא מתפרשין מאתרייהו. אבל מקבלים שפע מהאריך אנפין שמתלבש בהם.

אם יפסיק בליל שבת. ובבוקר בשבת. אבא ואימא מקבלים שפע מעתיקא קדישא. דהיינו אריך אנפין בכללות ג' ראשונות. ועיקר השפעה בתוך שפה. מכח רישא דלא אתידע. ובמנחה מאריך אנפין מכח רישא דאין מגלים. דהיינו חסד עילאה מדרועא ימינא דרישא דלא אתידע. ואתכליל בדיוקנא דאריך אנפין. ע"כ. וסוד מזמור זה כנגד אלף. בו ז' קולות שכנגדן זיין ברכות דתפלת שבת. ומ"ו אזכרות כנגד תפלת חול. ואל הכבוד הרעים. עד ס"ע שאושיפו בינה. ויש בו נ"א תיבות כמנין הוי"ה אדנ"י. ואגרא דבי הילולא מי"לי עם התיבה. כי גדול ה' ומהלל מאד (יס"ס) והיינו ודאי משתה הנ"ל. והז' קולות מכוונות לז' ספירות שבמין. להשמיע האופנים הגדולים להאחז בהן: קול של שמים. זה חסד: בכח. ע גבורה: בהדר. תפארת זה מבואר: שובר ארזים. נצח. כי נצח והוד הם שני אפריון. אבי לבנון העליון ממש ה'. תולב להבות אש. בהוד: יחיל מדבר בנדיק הרועה נוטה כנגן יוסף אחר המדבר: יחולל אילות. במלכות. אילה השחר. והרי כל זה ברור ליודעים:

(א) פיוט נאה. יסדו מקובל האלקי כמהר"ר שלמה אלקבץ הלוי ז"ל ז"ל. נאמר גם בשבת חוה"מ. רק אין אומרים שמחה [אומרים] [חתום שלמה הלוי] מנהגנו ע"פ אמ"ס ז"ל וכמנהג האר"י מעומד ובשמחה]:

לכה דודי לקראת כלה. פני שבת נקבלה: לכה

ש מור וזכור בדבור אחד. השמיענו אל המיחד. יהוה אחד ושמו אחד. לשם ולתפארת ולתהלה: לכה

ל קראת שבת לכו ונלכה. כי היא מקור הברכה. מראש מקדם נסוכה. סוף מעשה במחשבה תחלה: לכה

מ קדש מלך עיר מלוכה. קומי צאי מתוך ההפכה. רב לך שבת בעמק הבכא. והוא יחמול עליך חמלה: לכה

ה תנערי מעפר קומי. לבשי בגדי תפארתך עמי. על יד בן ישי בית הלחמי. קרבה אל נפשי גאלה: לכה

ה תעוררי התעוררי. כי בא אורך קומי אורי. עורי עורי שיר דברי. כבוד יהוה עליך נגלה: לכה

ל א תבשי ולא תכלמי. מה תשתוחחי ומה תהמי. בך יחסו עניי עמי. ונבנתה עיר על תלה: לכה

ו היו למשסה שאסיך. ורחקו כל מבלעיך. ישיש עליך אלהיך. כמשוש חתן על כלה: לכה

י מין ושמאל תפרוצי. ואת יהוה תעריצי. על יד איש בן פרצי. ונשמחה ונגילה: לכה

בואי בשלום עטרת בעלה. גם בשמחה [וי"א עומר ברנה] [וביו"ט מוסיף ובשמחה. תקן מר"ס ויו"כ שקלא לומרים מזמור לדוד. לכה דודי שלאחרו.]

בואי בשלום לא אומר. ברנה לכד] ובצהלה. תוך אמוני עם סגולה. בואי כלה. בואי כלה. בואי כלה. שבת המלכה: לכה

נסוכה. זו מלכות. כמה דאת אמר. נסכתי מלכי היא שבת המלכה. שהאצלת מראש. שכן אותיות ראש לפני אותיות שבת. ורומזת. הרי"ש בראשית חכמה. אל"ף רישא דאין. שי"ן דתפילין דמארי עלמא. היא בינה דאית לה ג' רישין. תראש שבת. אינון בראשית. המן ראש. המן שבת. ות"י יו"ד נעשה ראש בית. השכיל יבין. סוד השוב תראה שלא. שרי"ך עמודי כתר. ל"ב שבילות חכמה. ל' שערי בינה. הרי שבת. ובשבת היא עולה לשם גם מרום וקדוש ג"י שבת. ומרום יתע בכתר. וכל קדוש בחכמה בינה כנודע. דאינון מלכי קדם. זהו. מראש מקדם נסוכה. וכ"א שסיים סוף מעשה במחשבה תחלה. כי חכמה נקרא מחשבה כידוע. והיינו דאמור רבנן. בהבא יסד ברתא. ועולם המעשה הלז שאף ודאי שכלים שבריאה בכללה כמש"ל. וכן הוא דבר ידוע לחכמי עולם שתכלית כבר קדם במחשבה לאחר השנות: ענוי. ני' חוה: כלה. מסורת לעיל כמה פעמים: בואי כלה. ני' ע"ד. כי עד שם לבואי עולם על הבריאה. ועם השלל ני' אלדעם. כי ע"ש נמתקו דיניה. והמסער קטן עם הכולל עולה שכינה:

(ב) כך מנהגו של אמ"ה ז"ל. אומר בואי כלה ס"א: שוחה פונה באלו כנגד ימין השכינה. פ"ב לימין. פ"ג משתחוה לפניו ואומר גם בואי כלה שבת המלכה. כי הוא בסוד הדעת המייחדם. והאשה השכינה עצמה ליכנס נקראת כלה. וכשנכנסה נאושה ונתיחדה. נקראת המלכה: (ג) מזמור שיר ליום השבת. המאמרו למעלה [בשחרית] עם פירוש: (ד) ז"ל הספרי אר"י. הלא לשדה. בסוד חקל תפוחין קדישין (פתוח שדה הוא חקל. סודו מבואר כמה פעמים) וז"ל מעומד ופניו למערב. וטוב אם הוא מקום גבוה. וצריך להיות נקי מאחוריו ד' אמות ולפניו מלא עיניו. ויאמר כל הסדר בעינים סגורות עד ה' לאורך ימים. אז יפתח עיניו. כאמרו ה' לאורך ימים. יכוין שם שם בשמים העליונים ס"ע גבורין. מהן יורדין ק"ן לזעיר אנפין המקרא ו'. והאריך באריך אנפין כמנין אר"ך. זהו ה' לאורך ימים. ולכן נהגו סבר ד' גבורות ע"ב:

אומר מזמור שיר ליום השבת. ה' מלך. תמצא לעיל בשחרית.

קישור ב' נקרא בית המלכות סדר תפלת ערבית של שבת משפטיו ופרטיה. ופרק במה מדליקין

(א) ר"ל והוא רחום. דלא נמצא דיינין בעת רחמים: (ב) יקדימו אמירת ברכו. ואין להמתין על אדם חשוב וגדול שלא בא עוד לבהכ"נ. והכ"מ מי שלא תקן עוד מאכלו ימתינו עליו (מדת חסידות) והשוה סמוך לבה"ס לא ימתינו (רסג'): (ג) אחר עניית ברכו אפי' עדיין הוא יום אין מערבין (אפי' לדבר מצוה) וטומנין. ואסור לכנוס למרחץ אפי' להזיע. דהא קבלו שבת. וכשקבלו ביחיד מותר לעשות שבות לדבר מצוה. ואם רוב הקהל קבלו שבת גם המיעוט אסור במלאכה אפי' מי שלא היה בבהכ"נ אלא קבלת שבת ואומר בפי' שאינו רוצה עוד לקבלו. אבל כשהרוב לא היו בבהכ"נ מותרים. ועיר שבה ב' בהכ"נ. המתפללים בא' אפי' הם המיעוט אין נמשכין אחר שמתפללין באחרים. ויחיד שלא היה בבהכ"נ שקבלו שבת. ואפי' מתפלל שם תמיד. אם רוב העיר לא קבלו עוד מותר במלאכה. מי שבא לעיר אחר שקבלו שבת אפי' עוד היום גדול חל עליו שבת. וכהיום עליו חפץ מוקצה או מעות לא יטלטלם בידיו להסירו. ויעשה כמי ששכח כיס עליו בשבת. עי' סי' רסו (רסא רסג): (ד) לא התפלל מנחה עד שאמרו ברכו. לא יתפלל מנחה בבהכ"נ זה בעת שמתפללין מעריב. רק ילך חוץ לבהכ"נ ויתפלל דחול כשלא ענה עמהם ברוך ה'. וכשענה אסור להתפלל דחול ויתפלל מעריב ב'. ואם בא לבהכ"נ סמוך לברכו יתחיל להתפלל דחול אף שמיד בעודו מתפלל מנחה יאמרו הם ויקבלו שבת (רסג): (ה) נהגו להקדים תפלת מעריב מבחול וכמו. אף יהא מפלג המנחה ולמעלה. ואפי' שמתפלל בכל ימי החול בלה"כ יכול להקדים בע"ש מפלג (וכשהקדים אפי' קרא גם ק"ש אסור להתחיל לאכול בחצי שעה סמוך לצה"כ. רק כשע"ה שיכנו סעודה עד לילה) ואפי' כשלפעמים מתפלל אז מנחה באחר ימים. אך יזהר שלא להתפלל מנחה ביום זה אחר פלג ולקרות ק"ש (כמ"ש בסי' רל"ס) ויכול גם להתפלל בלי ק"ש וברכותיה ולקרותה בלילה בברכותיה. והרוצה להתפלל ג"כ בלילה רשאי ויקבל שבת בלי תפלה. ואפי' כשמתפלל מבע"י יכול לקבלו קודם (רסא רסג רסז): (ו) שאומר החזן ברכו ועונה ברוך. יכוין לקבל נפש יתירה. שבאותו רגע יחול על האדם. ולזה צריך כוונה גדולה: (ז) קורין ק"ש בברכותיה כבחול. וא"א הנוספת ברוך ה' לעולם. שתקנוה משום דתפלת ערבית דחול רשות כמש"ל. משא"כ תפלת ערבית של שבת ויו"ט חובה היא לדעתי. כמ"ש בס"ד בחיבורי ועיין גם בחלק הדרושים) גם לא רצו הז"ל להאריך בתוספת שאינו חובה. ואומרים בחתימת השכיבנו ופורס סכת' (אין חותמין בשומר עמו ישראל. משום דשבת א"צ שמירה מן המזיקין. שהיא בעצמה. דסוכת שלום (סודו מפורש לעיל כמה פעמים) פריסה גדפה על עלמא. אבל יחיד צריך שמירה ביותר ועמש"ל בפסוקי דזמרה) לכן אומרים ג"כ ושמרו בני ישראל ושמרו וגו' (ומפסיקין בזה בין גאולה לתפלה. לומר שאם משמרין שבת כראוי מיד נגאלין. ומש"כ כגאולה אריכתא דמיא) ומתפללין אבות וגבורות וקדושת השם:

אומר ברכו. ק"ש בברכותיה. ח"ק ואח"כ אומר זה

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בש"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

(בש"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:)

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:
בש"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

(א) אם טעה והתחיל תפלת חול [ידו"ג כל השבוע. ויפשפש במעשיו וישוב לה'] גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת. שבאמר תיבת אתה אדעתא דחול אע"פ שנזכר מיד. וס"ל שהתחיל בשל חול וגומר הברכה. אבל היה זכור שהוא שבת ושלא בכוונה התחיל תיבת אתה ולא במחשבת חול אלא בטעות דלישנא. אפי' הוא בתפלת שחרית שהיא פותחת באתה. אינו גומר ברכת חונן. ונראה כדאי הרא"ש ד"ס"ל שאין הברכה נפסדת בחסרון כוונת טעה. לסמוך עליו. הילכך כשהתחיל רק תיבת אתה לא הויא הפסקה. ולעולם אינו גומר. כל שכן בערבית ומנחה שהתחלות שוות. ואם אמר תיבות אתה חונן ונזכר ופסק ואמר מיד אמצעית דשבת וכשסיימה נזכר שהיה צריך לגמור אתה חונן. א"צ לחזור ולומר אתה חונן רק גומר רצה כו'. ומי שהתחיל אתה חונן ונמשך עד ברכת השנים ונזכר ונתן דעתו שהוא יום השבת ושאל מטר. חוזר עד שיאמר ברכת השנים כתיקונה ואח"כ יתחיל דשבת (רסח): (ב) התפלל תפלה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת לא יצא. ואם הזכיר של שבת בתוך י"ח. אף על פי שלא קבע ברכה לשבת יצא: (ג) טעה והתפלל של חול בשבת ולא הזכיר של שבת (אם נזכר בג' אחרונות. פוסק אפי' באמצע הברכה ומתחיל של שבת וגומר ולומר רצה כו'. ואם נזכר קודם אלהי נצור) אם עקר רגליו חוזר לראש. ואם לא עקר. אפי' סיים תפלתו (והרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו. כל שלא גמר תחנוניו ועד שלא אמר יהיו לרצון אמרי פי) פוסק. ואפי' באמצע ברכה. ואדם תוך אלא של שבת [ובמזכר אחר יהיו לרצון. חוזר לראש אפי' לא עקר]: (ד) ובמסופק אם הזכיר של שבת. דיש כודאי שבת. כי חזקתו. מה שרגיל התפלל. וחוזר: (ה) הטועה בתפלת שבת והחליף זו בזו. אם חוזר [ואם נזכר באמצע הברכה. פוסק ומתחיל זו שצריך] חוץ משל מוסף. שאם החליף אחרת בה לא יצא [ואפי' נזכר באמצע מוסף חוזר לראש התפלה] וכן להפך. כמש"ל גם ד: (ו) ברכת מעין ז' תקנוה מפני עם שבשדות שמאחרין לבוא לבתי כנסיות שבשדה דשכיח מזיקין (ע"ל) ותפלת ערבית דשבת הוזכה היא כמש"ל. לכן תקנו לכל תפלה קצרה וכעין הזה. לפיכך אדם שהתפלל של חול ולא הזכיר של שבת או שלא התפלל כלל ושמע מש"ץ ברכה מעין ז' [מתחלה עד סוף] יצא. וטוב שיתכוין עם הש"ץ מלה במלה [מהברכה עד מקדש השבת. וכיו"ט שחל בשבת אינו יוצא במגן אבות]: (ז) ואם כבר אמרה הש"ץ [ולא שמע או נזכר קודם שסיימה מש"ץ] צריך הוא להתפלל ז' ברכות שלמות. שהיחיד אינו רשאי לאמרה כהלכה [במקום תפלה. וכן לא יסמוך על מה שישמעה מהש"ץ] מיהו בדיעבד יצא בה: (ח) טעה ולא התפלל מנחה בע"ש. מתפלל ערבית שתים של שבת. ואם שכח ולא התפלל מערבית דשבת. יתפלל שחר ב"פ ישמח משה. ואם טעה ולא התפלל שחרית. לא ישלים במוסף רק במנחה (כס):

ברכה ד'. לומר קדושת היום. וזהו נוסחה:

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לִשְׁמֶךָ. תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל הַיָּמִים. וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל הַזְּמַנִּים. וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

אתה קדשת. בשבת מתפללין שבע. דוגמת החתן ביום חתונתו. שמתברך בז' ברכות. ומה שהוקשה לר' דוד אבודרהם. איך לא תקנו ברכת חונן הדעת בשבת שהוא מותר האדם מהבהמה. אינה קושיא. כי הדעת כלול בתפארת. וא"צ. לפרטו בתפלת שבת וי"ט. שאין בהם צורך לידיעת הרע. אך טוב לישראל. וכן לא הוגרס לאמר בתקום החלוים בעולם המעשה. שהוא עץ הדעת טוב ורע. וכבר הכל מתוקן מבע"י. ועץ הדעת נכלל בעץ החיים. ואז הכל טוב ע"י המטיב לכל. המשכיל יבין. וכתבו המפרשים. כי לענין זה. ג"כ הורגלו רז"ל לתקן שלש נוסחי תפלות משונות זו מזו (ולא מטבע א' לכולן: כדרך שעשו בחול ובי"ט) מפני שהשבת נקראת כלה והקב"ה נקרא החתן. תקנו שאם קדשת. ע"ש הקדושין שנותן החתן לכלה. אח"כ ישמח משה. ע"ש שמחת החתן בכלה. אח"כ מוסף. ע"ש תוספת כתובה שמוסיף. א"כ ע"ש הקרבנות שמקריבין כעין סעודת החונה. אח"ז אתה אחד. ע"ש שמתייחד החתן עם הכלה. הדברים נכוחים. ולידע ומבין מדעתו לב משמחים. וכבר נתבאר לעיל שנשואי יעקב ולאה היו בליל שבת (ורחל אחת שמשה. המשכיל יבין) גם חתונת אדם וחוה בליל שבת קודש היתה. כי אז היה זיווגו הנכון והראוי כנודע (כמש"ל בס"ד) ונראה איך מכוון לזה ג"כ מספר תיבות נוסח אתה קדשת. שהוא כמנין חוה. ויש עוד ב' חלקים בברכה זו. כל א' יש בו מספר ל"ה תיבות (וכך נוסח הקידוש. ממנו הוא כמעשהו. כמש"ל בס"ד) וכנגד ל"ה עם הכולל היא לאה ושם בכ"ז עם התיבה. (והוא ד"ל. סוד רחל הנרמזת באות ד' דהויה. שנקראת דלה מטעם זה) נתקנת ג"כ בל"ה האחרים (ל"ה כמנין דל עם הכולל. מן דלה נעשית עכשיו כלה. כי נקראת ג"כ דך (על שם עשרים וארבעה לרופיה) כרמוז בפסוק אל ישוב דך נכלם בר"ת. לכן מתחלף הדלי"ת בכ"ף) שהיא נכללת בלאה. וכללות שני הבניים ל"ה הוא שבעים. כנגד אילן הקדוש עץ החיים. שמשהעפים מהתפארת. אדם העליון שמזדווג בחוה של עתה. וז"ל כתבי אר"י. אתה קדשת. רומז בסוד הקדושין שלה. שנתן לה החתן בסוד ז' ברכות. ואז היא נתקנת ונקנית לבעלה ואסורה לכל העולם. כי אין לבעלת חלוניות אחיזה וינקה בה. ע"כ: לשמך. שם מ"ה. הוא אד"ם שעל הכסא. שנוקה לנו (נעלמו) [נעלם מ"ה. שהוא בי' של אדם. כזה יו"ד ה"א וא"ו ה"א. עולה כמנין הוה שהיא גלעו] ומתאחד בה: תכלית מעשה. ודאי. כמש"ל כמה פעמים. כי הוא ראשית המחשבה. ועתה היא עולה לגרשה: וברכתו. במן. שנרתה הברכה בו פני העומר לאחד: וקדשתו. במנוחה. ולא ירד בו מן. כי לא הוצרך לירד. מאחר שהיה עלתה אליו. וכבר אלה בו ברכה מע"ש:

[האומר ויכלו בשמחה ומכוין להעיד על אלהותו יתברך. כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וב' מלאכי השרת מניחין ידיהם על ראשו. ואומרים וסר עונך וחטאתך תכופר]:

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת [תגיה כא'] יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

ויכולו. כל האומר ויכלו בע"ש. כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. כי היא המעשה כנ"ל שירדה בעשיה. ובאה מראשית היא הבינה. ונכונה לעלות וליכנס בחופה. שהוא המכון והמבוקש במעשה בראשית. ועל ידי שמעוררות התחתונים ותפלתן וקריאתן נתקנת. נמצא כאילו על ידו נשלם הפץ הבריאה. ואומרים ג"פ ויכולו. ע"פ ב' עדים יקום דבר יקום ודאי וינשא למעלה. כי יש לה ג' עליות כנודע. ועתה מכוונים להעלותה בנאח הוד יסוד. ובחזרה בקול רם. בחסד גבורה תפארת. ובקדוש בבית בחכמה בינה דעת: ויכולו. ר"ל לשון כניסה לחופה. כמ"ש כי אוכלא רבה. ואלהו. והיינו כמש"ל. שהיא עת כניסת השמים והארץ הידועים לחופה. וכענין שאמר הכתוב השמים מספרים כבוד אל. וכתיב בתריה והוא כחתן וגו'. וזה מבואר: וכל צבאם. צבאם הם צבאות הידועים. ששם ה' נקרא עליהם ה' אלהי צבאות. ולא אמר צבאותם. להורות על יחוד המדות: ויכל אלהים. בינה: ביום השביעי. מלכות עשיה. היינו אשר עשה. וג' יום השביעי נאמרו כאן. נגד ג' עולמות שבהם ירדה השכינה. ומדי עלותה בהם היא עולה בעלייתו של בעל. הראשון נזכר בו אלהים. הוא בבריאה. ג' בגבורה: וישבות ביום השביעי. לא נזכר בו שם אלהים. הוא נסתר לזכר ביצירה: ויברך אלהים. בעשיה. ששם מקום הדינין. ופירש הענין בסופו. באמרו אשר ברא אלהים לעשות. כי הדבר מפורש. וג' שביעי הללו רומזים כמו כן בג' שבתות. הא' שבת בראשית. הב' של מתן תורה. הג' שלעתיד. ולזה ג"כ מרומזים ג' תפלות. אתה קדשת. שבת בראשית. ישמח משה במתנת. היא התורה. אתה אחד. לשבת שעתיד. כי ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. והנה לא נאמר בפ' זו ויהי ערב ויהי בוקר. כמו בששת ימי בראשית שלפניו. מורה אמתת מ"ש רז"ל בב"ר. אור של ע"ש שמש ל"ו שעות. שלא שקע עד מוצאי שבת:

אמר לעובדך באמת. שבת קודשך. וישמחו בך ישראל אוהבי שמך. וי"א וינוחו בה ישראל מקדשי שמך. ויש נוהגים לומר במעריב וינוחו בה. ובשחר ובמוסף בו. ובמנחה שבתות קדשך וינוחו בם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ. וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ: וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

אלהינו ואלהי אבותינו: כתר חכמה בינה: רצה בחסד. נמשך מהרצון: קדשנו. בגבורה. כמ"ש בס' הזוהר על וטהרו וקדשו. קדושה בשמאלא. וקדשת את הלוים (עם היותו ברוב המקומות בימין): בתורתך. תפארת: מטובך. צדיק: בישועתך. מלכות. ישעת ג' שכינה. כוללת נצח הוד. מן הבאר ההיא ישקו העדרים. ג' עדרי צאן רובצים עליה: באמת. שבה לבית אישה: באהבה וברצון. שמייחדו. ובזה נעשה: שבת קדשך. מקודשת לשמך. כנ"ל. כי כבודו לאחר לא יתן. אז ודאי ינוחו. מעלבם ומגנזה: בה. בערב היא באה לבית המלכות כנ"ל: מקדש השבת. במאי דפתח סיים. וג' קדושות המורים בענין: אתה קדשת. מתחלה שבת בראשית: וקדשתו. בשבת דמרה: מקדש. להווה ולעולם ועד:

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן. וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם. קִוִּינוּ לָךְ:

בשבת חנוכה אומרים כאן ועל הנסים

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

(בש"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ:)

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בכפר בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם. וּפַרְנָסָה טוֹבָה. נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי: אלהי נצור וכו'

(א) אין החזן מחזיר התפלה עכשיו. אבל חוזר למעין שבע מתחיל ויכולו בתפלה בקול רם. שטעם מפני י"ט שחל בשבת שא"א בו ויכולו. גם נכונה שאינו בקי. וצריך לאומרו בעמידה כעדות. ועונין הקהל עמו ויכולו וגו'. [עד נעשות. בקול רם ומעומד. ואין לדבר בעת אמירתו (וכן בעת שאומר הש"ץ הברכה. וישמע לדבריו) ביחיד. יכוין כקורא בתורה]: (ב) מעין ז' יאמרו הקהל בלי פתיחה וחתימה. וכן היחיד לבדו: (ג) אומרין מעין ז' [מעומד] גם בשבת שאחר י"ט. וכן בי"ט שחל בשבת (חוץ מליל א' דפסח) ואין מזכירין בה של י"ט: (ד) בבית אבלים והולים [שמתפללין שם כל ז' במנין] א"א אותה [מהברכה עד מקדש השבת] ולא בכ"מ שמתפללין [במנין] באקראי [ובזה. אומרים בלי ברכה (אבל במקום קבוע להתפלל על איזה ימים כמו בירידים ויש שם ס"ת. אומרים) והנוהג לאמרו אין למחות בידו]:

ברוך. ברכה זו מעין ז' נתקנה מפני המזיקין דהולכים. שלא יבא להם היזק ברחל שמתעלים בבינה כנודע. וראה איך הכל מכוון ביותר במספר התיבות. כי נוסח זה נחלק לב' חלקים. האחד יש בו ס"ח תיבות. כמו מספר בינה עם התיבה. ואם תמנה התוספת של מגן אבות לבדו. תמצא מ"ז תיבות. ועם ב' כוללים של ב' החלקים. הוא מ"ט שערי בינה. וביום השבת יפתח שער החמשים. ולזה רומז מספר הכללי. לאור באור פני המלך חיי"ם (דיהיב חיין לאילנא דמותא. כי בחול רגליה יורדות מות) ועם נוסח אלהינו. משלים המנין ק"ג תיבות. כמנין ש"ס אלהינו עם התיבה. שהוא השארה. בכלל הרין נוקבין. לפניו נכנע הבע"ל ונרתע העג"ל. וזהו גם כן שנרמז בפסוק וירקידם כמו עגל. שפותחין בו לפני קבלת שבת קדש. לפי שנאחז במה"ד סטרא דשמאלא תבנית שור. שיניקתו מן הבינה. דמגה דינין מתערין. משם יצא העגל הראשון. ובו טעה כהונה ומחטיא את הרבים שעשה לו ב' עגלי זהב מלפון. נגד ב' נוקבין (ובעו"ה כדיק מרקד בינינו. כי מכאן בא נ"כ טעות הפתאים האלוהים שעשו עגל הדם מכסיל לבו הסר. אפה רוחם והדליב משמהם והיו דראון לכל בשר. אוי להם לבוערים הרשי משחית. המעט לנו בב' עגלים. שהוסיפו יגון על יגוננו. לכן יגעגע לא הוגה לנו עד ישקיף וירא ה' בעגינו. יכרות העגלים ורוח הטומאה יעביר מן הארץ ויחננו) ועתה בכניסת שבת קדש הדינין מתעברין. והחסדים מתגברין. אז ניהה ממקומו ורוקד ובורח ויורד לנוקבא דתהומא רבא. ואין שטן ואין פגע רע: אל עליון. על שם הכתוב ברוך אברם:

לש"ץ בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

[אמר הש"ץ בעש"ת האל הקדוש. ותחם מקדש השבת. אינו חוזר (וי"א דחוזר לראש) ובלא חתם. חוזר להמלך הקדוש:

מגן. ע"ש אנכי מגן לך: בדברו. לכלול חסד בדין. הרי אבות: מחיה

[קהל וש"ץ] מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ מְחַיֶּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ (בש"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) שֶׁאֵין

כָּמוֹהוּ. הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבוֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין הַבְּרָכוֹת. אֵל (וְרוֹב) הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

מחיה במאמרו. דין כלל בחסד. הרי גבורות: האל הקדוש. ע"ש והקדישו את קדוש יעקב. הרי קדושות: המניח לעמו. לחיים בכלל בנפש יתירה. וגם לרשעים בגיהנם. בשביתה. חהו. לעמו. כפירוש שמם עם בכל מקום: ביום שבת קדשו. הרי קדושת היום אמור. כי בם רצה. להוציא כותי ששבת. וזה מרצון השם. כי מסורת הדין היו הכותי והלבן שוין בו. אחר שהוא אות ועדות על בריאת העולם: להניח להם. לשבות ממלאכה: לפניו נעבוד. זו עבודה: ונודה. הודאה: מעין. מעין ומדוגמא שלהם כמו שקראו לזו מעין ז': אדון השלום. כנגד שים שלום. והוא ודאי. מקדש השבת. כמ"ל. קדושין הוספין לו בה: ומברך שביעי. ע"י בריכה העליונה: ומניח בקדושה. בקודש הכתוב: זכר למ"ב. הפלא העליון. לכללה גם ב' ראשונות: עם מדשני עונג. יש כאן ג' מנוחות. וזה הב' מטורף ללשון בלתי רגיל. ירמוז לבעלי תשובה. שהפכו מדת רוגז לרחמים. ונעשה מהשטן. מדשני. ומנגע עונג. וגדולים בעלי תשובה שזוכים לעונג יתר על המטתה: זכר. צריך אנשין שטעו זכר. וזהו. למעשה בראשית. בסוד נעוץ סופן בתחלתן. זה ברור:

(א) [הש"ץ אומר אלהינו כו' וביו"ט שחל בשבת מדלג רצה במנוחתינו] עד מקדש השבת. ק"ש: (ב) הש"ץ מקדש על הכוס יין [וכן ביו"ט. חוץ מב' ראשונים דפסח (אפי' אין יין מצוי בעיר כלל) ולי"ל יו"כ] מפני התינוקות [לקטן בן ו' או ז'. ובשאין קטן. ישתה הוא או אחר חב רביעית. וא"צ לברך ברכה אחרונה] ק"ק אשכנזים אומרים כאן ב"מ: (ג) נוהגין לומר פרק ב"מ [אפי' בשבת חנוכה] משום שיש בו דין הדלקה וג' דברים שצ"ל עם חשכה. ומטעם זה הנהיגו לאמרו קודם קבלת שבת וכמנהג הספרדים. שאז יש תועלת באמירתו. לזכור אלה הדברים. אם שכחם. עדיין יכול לתקנם. וכן היה הר"מ ז"ל מוסיף לומר תני חבניא אמר כו': (ד) ואעפ"כ האשכנזים שאומרים אותו אחר תפלת ערבית אין מזיחין אותן. וכעדיד הרב"י ז"ל שגם מנהג האומרים ערבית (הם אחינו ב"י שנשארו שם מגזע הקדמונים ז"ל שהיו בארץ הקדושה) כך הוא. ולא יהא אלא למוד של תורה בעלמא וכ"כ בעלי מנהגים דיקן. שטעם אמירתו הוא מפני המתאחרים לבא לבה"כ כדי שיוכלו לסיים תפלתן בעוד שהעם אומרים במה מדליקין. ולא אין אומרין בשבת חול המועד. שאין מתאחרין כל כך מפני שאין בו מלאכה. וזה אינו שייך למנהג הספרדים. אבל בי"ט שחל להיות בע"ש. אין נאמרו אפי' למנהגם. משום דלא שייך למימר ביה עשרתם ערבתם. וזה הטעם כדאי. אע"פ שהרב"י דחה אותו: (ה) ברם מה שהאשכנזי' דוחין אותו גם בי"ט שחל בשבת. בזה אין טעם מתקבל. וכדומה שמפני שבע"ש שהוא עי"ט העם יגעים ועיפים. ממהרים לנוח ובעניניהם כל דבוא דוחה. אחר שאינו אלא מנהג בעלמא. לכן כל א' יאחז דרכו ומנהגו. ואין לתפוש אותו על כך. והרמ"ק האריך בפירושו ע"ד הסוד. לומר שהוא מתיקון קבלת שבת קודש: (ו) אמר ר' אלעזר. ליזה הרש"ל ז"ל לדלגו. וטעמו ונימוקו עמו. והרוצה לאמרו. ימלאנו למטה:

(א) בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין. אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן
וְלֹא בְכַלָּךְ. וְלֹא בִּפְתִילַת הָאִידָן. וְלֹא בִּפְתִילַת הַמִּדְבָּר.
וְלֹא בִירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמָּיִם: לֹא בְזֶפֶת. וְלֹא בְשַׁעֲוָה. וְלֹא בְשֶׁמֶן
קִיק. וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה. וְלֹא בְאַלְיָה. וְלֹא בְחֵלֶב. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר
מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ
מְבֻשָּׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: (ב) אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי
יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים
מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן
דָּגִים בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת בְּעִטְרָן וּבְנֵפְט. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא
בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבָד: (ג) כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא
פִּשְׁתָּן. וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִּשְׁתָּן:
פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא

[(א) במה מדליקין. נר לשבת. ממה עושה פתילה ושמן: בלכש. יש כלמר צמר בין הקליפה לעץ: בחוסן. פשתן שלא מנופץ: בכלך. פסולת משי: בפתילת האידן. יש כלמר צמר בערבה בין הקליפה לעץ: בפתילת המדבר. עלי עשב ארוך שגדלין באחם לפתילות: בירוקה. כמין צמר הגדל בדופני הספינה ששוהה הרבה במים. ע"כ פסול פתילות. מכאן ואילך פסול שמנים: בשעוה. שלא יתן זפת או שעוה מבחוץ בנר במקום שמן. אבל עושה נר משעוה: בשמן קיק. שיוצא מגרעיני צמר גפן. ופתילות אלו אין האור נכנס לתוכן אלא סביבם. ושמנים אלו אין נמשכים אחר הפתילה. ולפי שהנר אין דולק יפה. חיישינן שמא יטה השמן לפי הנר והוי מבעיר. או יניח הנר וילך. ונר שבת חובה. ולכך פסולין: בשמן שרפה. שמן תרומה שנטמא העומד לשרפה. ומיירי ביו"ט שחל בע"ש. ולפי שאין שורפין קדשים ביו"ט. והרי ידלק בליל יו"ט: וחכמים. וכן הלכה: (ב) ביו"ט. שאין שורפין קדשים ביו"ט. והוא הטעם דלעיל. ולא בשמן שריפה: בעטרן. פסולת זפת. וריחו רע ביותר. אך נמשך אחר הפתילה יותר מזפת. שלכך אם לא מפני כבוד שבת היה מותר: שומשמין. זרע דק מתוק: צנונות. היוצא מזרע צנון: פקועות. דלעת מדבריות: נפט. מין זפת לבן וריחו רע. והלכה כחכמים שמדליקין בכל חוץ מהמנויים במשנה א'. וחוץ משמן אפרסמון ונפט לבן: (ג) אין מדליקין. לעשות ממנו פתילה. וקנבוס וצמר גפן. הן מיני זרע. ומדליקין בהן: אוהלים. אם עשה ממנו אוהל והמת

ואין מדליקין בה. רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה: (ד) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר. בשביל שתהא מנטפת. ואפילו היא של חרס. ורבי יהודה מתיר. אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהוא כלי אחד: לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת. ורבי יהודה מתיר: (ה) המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חיב. רבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עשה פחם: (ו) על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן. על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר: (ז) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה. עשרתם. ערבתם. הדליקו את הנר. ספק חשכה ספק אינה חשכה. אין מעשרין את הודאי. ואין מטבילין את הכלים. ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי. ומערבין. וטומנין את החמין:

שמנו היא כאלה. אלא כלים שמחמיו: אלא פתן. גם האוכל עצמו טמא: ר' עקיבא. וכן הלכה: (ד) שפופרת. הקליפה שקבה: מנטפת. שפה שפה לתוך הנר. גזירה שמא יסתפק ממנו. וכיון שהפקע לנר. חייב משום מכבה. וכיון שאין הפתילה דולק בשפופרת. יסבור שאין כאן משום מכבה: של חרס. דמאיס: ור"י מתיר. דלא גזר: כלי אחד. והוי ליכא למיגזר. דמשום איסור שבת בטיל מנ ה: ראש הפתילה. שואבת מהלך לשאוב השמן. ומסך על ידו לראש הדולק: מתיר. ואין הלכה כמותו בשניהם: (ה) פטו"ס. כגון פרסיים שאין מניחין להדליק אור ביום אידם: לסטים. שלא יראו שום אדם ויבואו עליו: רוח רעה. השורה עליו. והשליט רואה. שם לו: החולה. שיש בו סכנה. וכן בפטו"ס ולסטים ורוח רעה: על הנר. שלא יפקע: חייב. דסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה. חייב עליה: פוטר. דסבר. פטור עליה: פחם. מכוין לעשות בכיבוי זה פחם. לכבות אותה שתאיר יפה. והוי מלאכה שצריך לגופה: (ו) לידתן. בעת סכנה מזומן הפורעניות: (ז) עם חשיכה. סמוך לחשיכה: הדליקו. לא שייך בו לשון שאלה. שהרי רואה: אין מעשרין. דהוי מתקן. וכן בטבילה: הדמאי. לא הוי מתקן. דרוב ע"ה מעשרין: טומנין. בדבר שאינו מוסיף הבל]:

תני. חנניא אמר. חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשכה. אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבת:

[אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא. תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. שנא' וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. אל תקרי בניך. אלא בוניך שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום]: עלינו ק"י

חדר ג. חדר המטות יקרא. ע"ש ב' מטות (והשני יצועים. המשכיל יבין) א' של אכילה וסעודה. שכן היה מנהג אבותינו ורז"ל להסב על המטות. והיא מטת זהב להסב בסעודה א': בו מבואר הלכותיה. וברכה לילדים: ושאר הנהגות בכניסה לבית: הלכות קידוש. וזמר האר"י. וברכות הקידוש עם פי'. מנהג הבציעה. זמר חדש. מאמר זוהר. ושאר דברים: והב' לשכיבה. מטה מוצעת לת"ח. ושני ענינים אלו כמעט דבר אחד הם. כמש"ל בהל' סעודה. שכן שם אכילה משמש לשני הענינים. הלחם אשר הוא אוכל. אכלה ומחתה פיה. ונחזור למקום שעמדנו שם. ונדריך בסדר הישר והכאושר. וחדרים ימלאו בדעת. חכמה ויתרון הכשר:

(ה) אחר תפלת ערבית לא יתעכב אדם מליכנס לסעודת מצוה מיד ולקדש היום בכניסתו. שכן זריזין מקדימין למצוה. ובלבד שתהיה בזמנה (שלא יקדים הרבה) דחביבה מצוה בשעתה. ולא יתמהמה. [זמנו שיהיה רעב]. כדי שיאכל בתאות הלב וצריך שימצא ביתו מתוקן כראוי. ונרות דולקות בכל חדרי הבית להאיר בכל הזויות. ולהביע בו מצוות נאות. וכלי יקר כפי כחו וערכו. כמי שמכין בית וכלים מעולים לאורח שר וחשוב כבת. שמוציא לכבודו כל כלי חמדת סגולתו. דיקר תפארת גדולתו. ומדליק נרות בכל פנות דירתו. עאכו"ו לכבוד כנסת עטרת תפארתנו. בכל אדם צריך להזדרז בזה בכל נפשו ומאודו. ואפי' עני שבישראל צריך להכין לכבוד השכינה מטה ושלחן שבת ומנורה (סימנם משכן) כל אחד לפי השגת ידו. והיינו אנו ליזהר הכנס בכבוד השבת. להגדילו ולהקדישו יותר משאר הימים. והאיש ויתגדל בכל עוז וכל מלאכי כח לכבות כבוד השבת. הרי זה מכובד ומשובח. ומוסיפין לו כבוד ועושר. ומספיקין בידו לעשות מעותר ובשפע: (ב) כל המענג שבת נותנין לו משאלות לבו. שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. ומשימין לו אהבה ושלום בקיום המצוה שכר מצוה מצוה. ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. וע"ז אמרו ג"כ הוי עז כנמר כו' לעשות רצון אביך שבשמים: (ג) אפי' אדם בינוני לא יתמלא בהוצאות שבת אגל אהוא רחמנא בטריה. מי שאין ידו משגת. לא יבליף משאו כל ב"א בשביל מצות כבוד שבת (אם לא כמנוא ממי ללות בעין טוב על אמונת הש"י כאמור למעלה) כי אין זה כבוד שמים. וטוב לו ואת ירק ולהכנה בה. אפי' תבשיל של תרדין

ובדומה אם עשאו לכבוד שבת. ה"ז קיים מצות עונג שבת. ויחשב לו לצדקה. והמעט נרב. כי אחר כוונת הלב הן הדברים. ועשירית עליסה של עני שקולה כעולת בהמה דעשיר. ותשובה יוסר. לפום צערא אגרא. וגדול כח כפלי כפלים מעשיר המענג השבת. כי המעט שבידו הוא רצוי ומקובל לפני המקום. ולא די שלא נגרע מערכו אדרבה שכרו כפול. לפי שזה המעט עמד לו בצער ובקושי יותר מההוצאה הגדולה והפזור שעושה העשיר בריוח ובנחת רוח. גם כי הוא דוחק בעצמו שכל השבוע בנחת ואוכלין לשובע. והוא בצער ואוכל פתו בצמצום ומצפה על ה'. שלא תעלה לו צריך פיחות לה'. וסר עונו וחטאתו תכופר. וסעודתו הקלה תיטב לה' משור פר) שכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה. חוץ מהוצאת שבתות וי"ט: (ד) המענג השבת. נותנין לו נחלה בלי מצרים. שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך. שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וגו'. וצ"ל ניתן תבלין בדברי חכמים. מה טעם בזה. שיזכה המענג את השבת לכך. ואקרא גופיה אה"ג קשיא. מדוע הובטח השורה עונג. בנחלת יעקב דווקא הלא כבר היתה נחלת אברהם. ומאי שנא יעקב באמת. שזכה בה יותר מאברהם הלא גם אברהם אבינו שמר השבת. שאפילו עירוב תבשילין קיים. ובכל זאת לא מדע מה ענין שבת לכאן. ויתבאר עם מ"ש רז"ל [שבת קיט] עשירים שבא"י במה הן זוכין. בשביל שמעשרות. ושבשאר ארצות. בשביל שמכבדין השבת. והנה שני הארצות שהיו עשירים ובא"י היו עומדים. א"כ יש נתלה עשירותם בזכות דירת א"י ובשביל שהיו מעשרין. שנאמר עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר. ולכן אע"פ שקיימו כבוד שבת. לא זכו להבטחת נחלה בלי מצרים. שמתוך העושר עשו. והיה ספוק בידיהם לעשותו ולקיימו שלא מדוחק. אבל יעקב אבינו שהיה עני כשיצא מבית אביו. כמ"ש כי במקלי עברתי. וגם אפי' זכה אח"כ לנכסים ולעבדים. מ"מ לא מפני כך שהתחייב שיזכה לעשירות. כיון שאין מ.וה מעשר כי אם בזרע הארץ. ולא חלה הבטחת עשר תעשר רק בא"י לבדה. כי ע"כ אמרו. עשירים שבשאר ארצות אין זוכין אלא בשביל כבוד שבת בלבד (כמ"ש בס"ד בש"י סי' ס"ג) א"כ בודאי לא יוכל לתלות שנתעשר אח"כ מחמת שקיים מצות מעשר כמ"ש עשר אעשרנו לך. דהנדור בעצמה הוא שנדר לו מעצמו ואיך מחייב שיתעשר בשביל כך. והא חזינן באמת דהתעשר לבסוף. א"כ ע"כ צ"ל משום שהיה רגיל לכבד שבת זכה לעושר. ומשום שקיים המצוה מעוני סופו שקיימה מעושר. ולפיכך היה שכרו נחלה בלי מצרים. ר"ל בלי מצירים ומונעים מן המצוה. וכ"ה הענין בנחלה בלי מצרים ממש. שאינו מצטייר מחוייב מגור מסביב ואינו דואג משכנים רעים הנוגעים בנחלה. זהו כל המענג. לא אמרו סתם המענג. כוונתם כל מי שהוא אפי' עני שבישראל אע"פ שאין בידו להרבות בע"ג שבת. זוכה לנחלה בלי מצרים. כלומר הוא שיקיים המצוה מעושר באין מונע. כמו שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שהיה עני מתחלתו. והיה שעמדה לו לקיימה בסוף מתוך עשירות ומתוך רווחה. ונכון: (ה) ועשיר שמעלה על שולחנו כל יום מעדנים ומאכלים טובים. צריך עכ"פ להוסיף תבשיל ומאכל חשוב נכבד. שאינו רגיל בו בחול. ואם רגיל להקדים יאחר. ולא ירעב ולא יאכל. אלא שאם בחול משכים לאכול מהעת שממהר לעסקיו ולמלאכתו. כי על כן אוכל אפילו בלא רעבון בעת הפנאי כדי שיסמוך עליו בעת טרדתו ולא יצטרך להפסיק מעסקיו ולהתבטל ממלאכתו בשביל אכילתו. בשבת לא יעשה כן. ימתין עד שיתאוה לאכול. ואם רגיל להתאחר בחול וסובל רעבון מחמת טרדות עסקיו שאינו מניחין לגמור את האכילה. בשבת יקדים. כשירעב בעת יאכלנו. ולא ירעיב עצמו בשביל איזה דבר שבית. אע"פ שמותר לעשותו. אפי' בשביל הלמוד לא יעכב סעודתו. אבל ודאי אינו מצוה לאכול בהשכמה על כרחו. אם עדיין אינו רעב. אדרבה מצוה להמתין עד שירגיש בחסרות האצטומכא. והכלל כל עונג שבת צריך שיהא להנאתו. ויאכל לחמו בשמחה ובאהבה. ויזהר מקטטה ומריבה. וכל מה שאוכל בשבת אפי' יותר מצרכו (רק שלא תהא אכילה גסה. שהיא מעשה בהמה) נחשב רוחני: (ו) נחזור לענין. אמרו רז"ל [שם] שני מלאכי השרת מלוין לאדם מבית הכנסת לביתו. אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו. מוצאין נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת. מלאך טוב אומר יהי רצון שיהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן על כרחו. ואם לאו כו' (וענין ב' מלאכים הללו. עמ"ש בס"ד במו"ק סי' ב') לכן כל בעל נפש ישתדל בזה. ויצוה את בני ביתו ויזרזם לתקן עניני הבית. להציע המטה והבית בכלים נאים. ולהכין בגדים כפי כחו. ולהטיבם שיהיה הוגן מספיק. כדי שכשיבא מבית הכנסת ימצא הבית מתוקן ומהודר כראוי לו: (ז) נוהגים כל ישראל לברך הילדים בליל שבת (אחד האבות ואחד הבנים) אחר

הספלה לא בכניסה לבית. שאז אל הפסע ולאו לסמוכו על הילדים ביחוד שאין בכחם להמשיך שפע במעשיהם. אבל ע"י גדול אמצעי משובח הוא יורד ואל ונאחז ביותר בקטנים שעדיין לא טעמו טעם חטא ועל ידיהם הוא מתפשט יותר. אבל גם הבנים הגדולים מקבלים ברכה מאבותיהם. ונכון הוא. ומניחין ב' ידיהם על ראשיהם כמו שמצינו בכל המברכים. כדרך שנהג מרע"ה עין יפה כך ראוי למברך לעולם. כי טוב עין הוא יבורך. וכן הכהנים בברכת כהנים בב' ידים. וכן מצינו במלאכים ליל ע"ש. שאמרו ז"ל [שם] שמניחין ידיהם על ראשו של אדם כשמברכין אותו. ומה שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שבירך אפרים ומנשה בכל א' ביד א'. לא היתה עינו צרה ח"ו. אלא מפני שהכרח הוליך לעשות כן. כדי שלא להטיל קנאה ביניהם. מאחר שבאו לפניו בבת אחת לקבל ברכתו. וכדין היה שיקדים מנשה הבכור. אבל הוא בחר באפרים להקדימו. כמו שמפני כך שכל ידיו ושת יד ימינו על ראש אפרים וגרם הקפדת יוסף. וכ"ש אם היה מקדימו לפני מנשה היתה הקפידה יותר בודאי. לכן נמנע מזה בכל האפשרות למעט הקפדה. זה דבר ברור לפי פשוטו של ענין. מלבד שבלי ספק יש בו ג"כ טעם ע"פ הסוד. שלא רצה הקב"ה שיתברכו משתי ידיו (אולי מפני שצפה הקב"ה בירבעם ומה שגרם גדעון) לפיכך סבב הדבר באופן שיצטרך יעקב לברכם רק ביד אחת מפני הטעם האמור. וכן היה מנהג הא"ס ז"ל. ולא כחסרי דעת שחושבין שיש קפידא לברך דוקא ביד אחת. וסוד הידים לברכה גדול. והאומרים המברכים. ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. גם יברכך וגו'. וכל אחד יוכל להוסיף ברכה משלו כפי צחות לשונו: (ח) וז"ל כתבי האר"י. כשתכנס לבית תאמר בקול רם שבת שלום ומבורך (כך היה מנהג הא"ס ז"ל) כי הוא מקבל הכלה בסבר פנים יפות ובשמחה גדולה. מורי היה נוהג לנשק ידי אמו ליל שבת (יע"ש באורך סוד הענין. כדי להכינה לבריק הברכה מידים) אח"כ העמוד במקומך בשולחן. ותאמר דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין. אח"כ תקיף השולחן דרך ימין בשתיקה. ואח"כ קח בידך הב' אגודות של הדס ותברכם בשתי ידיך ותברך עליהם. ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא עצי בשמים. ותריח בהם. אח"כ תקיף עמהם השולחן דרך ימין פ"ב בשתיקה. ותאמר זכור ושמור בדבור אחד נאמרו: (ט) תסתכל לאור הנר. ותכוין באותיות אלף למד אדני כמנין נר. כי נר של שבת רומז למלכות שיש לה עתה בשבת שם זה העולה נר. כי בחול יש לה אל אדני פשוט. גם ב"פ נר הוא ת"ק. לכן ההסתכלות בהם הוא רפואה למאור עיניו של אדם שנחסר א' מת"ק מהם: (י) לא ראיתי לאמ"ס ז"ל שאמר שום תחנה בבואו לביתו אחר תפלת ערבית (גם לא נמצא שום זכר מכל אלו התחנות שנדפסו בת"ש להתפלל ולהתחנן נגד הנרות. בשום קונטרס מכתבי האר"י ז"ל: וכן הם שלא כדין ושלא כהלכה. להאריך לשון בבקשה ביום שבת קודש. שקבעו חז"ל אפי' בתפלת י"ח שתקנו אנשי כנסת הגדולה. והסכו לאדם לשאול צרכיו. והפילו לחולה כל שאין בו סכנת נפש. ואיך יתחנן להתחנן בשבת בסליחות עומת והצלה מן העוני והחולי וכדומה לזה. וברכות הלשון ושפת יתר על כל הי"ח. מימי תמהתי על זה. היתכן שיצא כזאת מתחת יד אדם מובהק. בשגם יש לחוש עוד לאסור מחמת שקוראין לאור הנר. ביחוד בנוסח גדול כזה שאפי' הרגיל בו אומרו מתוך הספר. ומה יעשה המתחיל קודם שהורגל בו בעל פה. והבקשה למלאכים יש בו חשש נוספת כמ"ש רז"ל [ירושלמי ברכות פרק ט' ה"א] לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל. עם שכמ"ש בס"ד על לשון שאילתה דמלאכי רחמים נתיישב זה ג"כ קצת. מ"מ אין לנו לחדש דברים כאלה אשר לא שערום אבותינו רז"ל אשר הורנו דרך עץ החיים. ומדוע נתחכם עליהם. ונצדיק נפשנו יותר מהם. ויש בו ג"כ משום הסור כל תפלה. וברוב דברים לא יחדל פשע. ראה בכמה סדורים נדפס בבואכם בצאתכם. מה שלא יצדק כלל בלשון. והלא השבועים. עוד מה שנדפס מלך מלכי המ"ס. שאין לו הבנה וקשר בענין. בפרט בדבר היציאה. גם יש לנפלא עוד על מה זה שלא המלאכים ופטרם לשלום. הלא טוב שיתעכבו יותר וישמחו גם בסעודה אם היא בתקנה וכראוי לה. בודאי ערב שמחתם ויוסיפו לו ברכתם. ולמה יפטר לשלחם מזה (הייתי יאמרו אלנו לעולם. כי אז נשמר בכל דרכנו. כי נכך נאי עמנו כהיוב) אולי נתיירא שלא יראו דבר שאינו הוגן ודואג שלא יפרשו מעצמם מתוך כעס. לפיכך נתחכם לפטרם בפיוס. ומנהגי נקבל המלאכים וכו'. שלום עליכם. מלאכי השרת. מלאכי עליון. מלך מלכי המלכים. הקדוש ברוך הוא בלבד. כדי שלא לשנות המנהג מכל וכל) אלא עתן שנוי כדלעיל:

שלום. כשקידש היום ז"ל דירת ישראל מתוקן כראוי לכבוד הכלה קדישא שבת המלכה בנר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת. וע"ז ב' מלאכים (טוב ורע) מלוין האדם בליל שבת מבהכ"נ לביתו לראות אם הכין שם הנ' דברים ויברכוהו (הטוב אומר יה"ר שתהא לשבת אחרת כך. והרע עונה אמן בע"כ) ואם לאו יקללוהו (הרע אומר יה"ר כו' והטוב עונה אמן בע"כ) ולכן טירא ודאי הכין הנ"ד ומוכן לברכה. ואומר נגד המלאכים. אתם מלאכי השלום (שבעולם שלום בינם בלי קנאה ושנאה ותחרות. רק במקרה ע"י חטא אדם יהפך שלומם לקטגוריא ויש מלמד עליו זכות ויש חוב) מלאכי עליון (שמשכנו אצל ה'. ומלאכי זעם רחוקים ממנו) ושלוחים ממלך כו' לראות הנ"ד. השלום שלכם בעולם ישאר עליכם. שלא חסרתי מהנ"ד להפך שלומכם ללמד חוב. ועשיתי המוטל עלי ובואכם לשלום. ולכן תברכוני לשלום כמוטל עליכם: **ברכוני.** הנפטר מחבירו אפילו גדול מקטן צריך ליטול רשות. וגוזר על המלאכים (ואינו בקשה מהם שאסור) לברכו ואז (ולא בע"א) פוטרם (ואין הכוונה לפוטרם מיד) להיות צאתם לשלום וימצאו שלום בלי קטרוג עלי במקום שיבאו אצל ה'. וגם הוא יברכנו:

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ צֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ

העושה מצות הרבה מוסרים לו מלאכים הרבה לשמרו. ולכן תקנו לומר כאן פסוק זה (תהלים צא) לומר אף שמסר הב' מלאכים יצוה עליך אחרים לשמרך עבור המצות של כבוד שבת. ולפי שה' ובית דינו שמרו ליעקב ע"ש ובזכות שמירת שבת כראוי זוכה לנחלת יעקב. תקנו לומר גם פסוק ה' גו' (תהלים קכא) א"נ כי כשהולך בדרכי ה' ד' מסייעין אותו. נשמתו ונשמות צדיקים ומלאכים ושכינה. ובכניסת שבת גם הנשמה יתירה מסייעת לשמור שבת כראוי. ומלאכיו קאי גם על הנשמות. וה' על השכינה. א"נ כי שבת היא הכלה וישראל החתן והב' מלאכים כמלוין שושבינים (ונגדם אומר כי גו') וה' החתן המברכם. ונגדו אומר ה' גו':

כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ:
יהוה יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

מכאן עד מלאכי השלום שבסוף. אומר בבהכ"נ קודם מנחה אחר שהדליק ושלים המטה והחליף בגדיו. וכ"ה מנוסח הרבנון. וכן נהג הצדיק ר' יוסף מארסקוב ז"ל:

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם "מֶלֶךְ אַבִּיר מֶלֶךְ בָּרוּךְ מֶלֶךְ גָּדוֹל מֶלֶךְ דּוֹבֵר שָׁלוֹם מֶלֶךְ הָדוּר מֶלֶךְ וָתִיק מֶלֶךְ זָךְ מֶלֶךְ חֵי הָעוֹלָמִים מֶלֶךְ טוֹב וּמֵטִיב מֶלֶךְ יָחִיד וּמְיוּחָד מֶלֶךְ כַּבִּיר מֶלֶךְ לוֹבֵשׁ רַחֲמִים מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים מֶלֶךְ נִשְׂגָּב מֶלֶךְ סוֹמֵךְ נוֹפְלִים מֶלֶךְ עֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית מֶלֶךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל מֶלֶךְ צַח וְאָדוֹם מֶלֶךְ קָדוֹשׁ מֶלֶךְ רָם וְנִשָּׂא מֶלֶךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה מֶלֶךְ תָּמִים דַּרְכּוֹ: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי עַל כָּל הַחֶסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי וַאֲשֶׁר אַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת עִמִּי וְעִם כָּל בְּנֵי בֵיתִי וְעִם כָּל בְּרִיּוֹתֶיךָ בְּנֵי בְרִיתִי. וּבְרוּכִים הֵם מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים שֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנֶךָ: אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ בָּרְכֵנִי בַשָּׁלוֹם וְתִפְקוֹד אוֹתִי וְאֶת כָּל בְּנֵי בֵיתִי וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: מֶלֶךְ עֶלְיוֹן עַל כָּל צְבָא מָרוֹם יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר כָּל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית אֲחַלֶּה פָנֶיךָ הַמְּאִירִים שֶׁתְּזַכֶּה אוֹתִי וְאֶת כָּל בְּנֵי בֵיתִי לִמְצֹא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל בְּנֵי אָדָם וְחַוָּה וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאֵינוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְזַכֵּנוּ לְקַבֵּל שַׁבָּתוֹת מִתּוֹךְ רוֹב שִׂמְחָה וּמִתּוֹךְ עֹשֶׁר וְכָבוֹד וּמִתּוֹךְ מִעוּט עֲוֹנוֹת וְהָסֵר מִמֶּנִּי וּמִכָּל בְּנֵי בֵיתִי וּמִכָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל מִינֵי חוֹלִי וְכָל מִינֵי מַדְוֶה וְכָל מִינֵי דַלּוּת וַעֲנִיּוּת וְאֶבְיוֹנוּת וְתֵן בָּנוּ יֵצֶר טוֹב לְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת וּבְיִרְאָה וּבְאַהֲבָה וְנִהְיֶה

מְכֻבָּדִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד כִּי לְךָ נָאֶה כִּי לְךָ יָאֶה: אָנָּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים צַוֵּה לְמַלְאָכֶיךָ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן שֶׁיִּפְקְדוּנִי בְּרַחֲמִים וִיבָרְכוּנִי בְּבוֹאָם לְבֵיתִי בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ כִּי הִדְלַקְתִּי נֵרוֹתַי וְהִצַּעְתִּי מִטָּתִי וְהֶחֱלַפְתִּי שִׂמְלוֹתַי לִכְבוֹד יוֹם הַשַּׁבָּת וּבָאתִי לְבֵיתְךָ לְהַפִּיל תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ שֶׁתַּעֲבִיר אַנְחָתִי וָאָעִיד אֲשֶׁר בָּרָאתָ בְּשִׁשָּׁה יָמִים כָּל הַיְצוּר וָאֶשְׁנֶה וַאֲשַׁלֵּשׁ עוֹד לְהָעִיד עַל כּוֹסִי בְּתוֹךְ שִׂמְחָתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתַנִי לְזָכְרוֹ וּלְהִתְעַנֵּג בְּיֶתֶר נִשְׁמָתִי אֲשֶׁר נָתַתָּ בִּי: בּוֹ אֶשְׁבּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתַנִי לְשָׁרְתֶךָ וְכֵן אַגִּיד גְּדֻלָּתְךָ בְּרִנָּה. וְשִׁוִּיתִי יהוה לִקְרָאתִי שֶׁתְּרַחֲמֵנִי עוֹד בְּגָלוּתִי לְגָאֳלֵנִי לְעוֹרֵר לִבִּי לְאַהֲבָתֶךָ. וְאָז אֶשְׁמוֹר לְפִקּוּדֶיךָ וְחֻקֶּיךָ בְּלִי עֶצֶב וְאֶתְפַּלֵּל כַּדָּת כָּרָאוּי וְכַנָּכוֹן: מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם וְאִמְרוּ בָּרוּךְ לְשֻׁלְחָנִי הֶעָרוּךְ. וְצֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמֵן סֶלָה:

שיפקדוני ברחמים . שימנוהו עלי לסייעני ולאמץ כחי לבקש רחמים ושלא יהיו לי צרים ומסטינים לתפלה : והחלפתי לכבוד . דר"י קרא למאנים (שלבוש בשבת) מכבדותיה : אנחתי . שבלבי על החורבן . ע"י שאזכה לבנין בהמ"ק בזכות שמירת שבת ועשיית מצות הנ"ל לכבודו . ואבוא ציון ברנה : ואעיד . באמירת ויכלו בתפלה : ואשנה . באמירתו אחר התפלה : ואשלש . בקידוש : בואכם . לא הזכיר שלום עליכם קודם . אולי נהגו לאמרו בביאתם ללוותו . ובבית התחיל מבואכם : ואמרו ברוך . שממנו תשפע ברכה לימי השבוע :

אח"כ אומר אשת חיל מראשה לסופה . כרומזת על השכינה :

אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ: בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר: גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ: דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ: הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ: וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ: זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כָּרֶם: חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ: טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ לֹא יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ: כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן: לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים: מַרְבַדִּים עָשְׂתָה לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ: נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אָרֶץ: סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי: עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ: צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל: קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה: שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת יהוה הִיא תִתְהַלָּל: תְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ:

[אשת . נפש המשכלת שלימותה להבין כל החכמות. קשה למצוא . כי לא תושג בכסף : יחסר . מלשאול חכמות מזולתו : גמלתהו . הדריכו בנתיב ישר לטוב לו . ולא בהורה מעוקל לרע לו : וכן בכל ימיה: דרשה . תחקור טעמי החוקים . כשעשה צמר ופשתים . ואף שלא תשיג עד התכלית . תעשה בהפלה בלי רישול : היתה . תשכיל ענינים עמוקים ע"י ראיות רחוקות . כספינה המביאה סחורה ממרחק : ותקם . בשדה מפוססת במחקרה ועוד תשכיל זכרי השכלתה . תמצא בדרך פיוסה חכמות אחרות . זממה . כל מה שתכסוף להשכיל . תשיג ותבין עוד דבר מתוך דבר . ועושה ציצים ופרחים : חגרה . מתחלת בזריזות גדול להעמיק במושכלות : טעמה . כשתחל לחקור ותמצא טעם . לא תפסוק עד שתבוא לתכלית האור שבעומק המושג : ידיה . כשנתגלה כחה העיוני . תעייל בדברים קלי העיון : כפה . תמתיק אמריה להכניס חכמה בלבות דלי התבונה : לא תירא . מגזרות המתרגשות . כי טובה ומעשיה הטובים יגינו עליה : מרבדים . לפי שהרבתה מע"ט . תתעדן בעולם הגמול : נודע . בשערי ג"ע . לא יסגרו הדלתות מפניו . גם נודע בשבתו בחבורת ישיבה של מעלה . ויכינו לו מקום ברחב : סדין . השכילה מלאכות ותלמד לאחרים : עוז . עשתה המצות בשמחה וכוונה . לכן גם בעוה"ז תשמח בזכרה פקודתה . כי תכסת לשוב למקור הקדוש שממנו חוצבה : פיה . כל עסקה בחכמה . וללמד לאחרים בחסד חנם : צופיה . תזכור כל עת הליכותיה לביתה הנצחי . ולזה לא תתעצל בקניית חכמה בעוה"ז : קמו . המלאכים שבראה בקיום המצות . ובעלה בורא כל הנשמות . יחד יהללוה : רבות . בכל החכמות נמצא דברים טובים . וחכמת התורה גברה על כולן : שקר . העיונים העמוקים והחקירות המתוחכמות שבחכמות . הם כאין מול חכמת התורה : תנו . לנפש המשכלת בחכמת התורה . יש שכר טוב בעמלה . ומלמדת לאחרים מעשים נאים] :

(א) מ"ע לקדש על היין בכניסה שבת קודש: (ב) גם הנשים חייבות בקידוש היום [ויזהיר לבני ביתו שישמעו הקידוש] ומוציאות את האנשים בשעת הדחק. וקטן אינו מוציא אותן. ואסור לקדש על היין. ועי"ל יד ט: ג) אם אין ידו משגת לקנות יין לקדוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד יום. מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה. ובשאר צרכי הסעודה כבוד יום קודם לכבוד לילה. אבל אם אין לו אלא כוס אחד. קדוש הלילה קודם לקדוש היום: (ד) ואם אין לו אפי' פת. מוטב שיקנה פת ויקדש עליו: (ה) אסור לטעום כלום קודם שיקדש אפי' מים. ואפי' שהתחיל לאכול מבע"י צריך להפסיק. שפורס מפה על הפת ומקדש על היין ושותה. ואח"כ מגלה את הפת: (ו) ואם היה סועד ושותה יין וקידש היום. אומר קידוש על היין בלא ברכת היין. ולעולם אינו צריך לברך ברכת המוציא כשחוזר לאכילתו: (ז) שמים שהיו שותים ואמרו בואו ונקדש. נאסר להם לשתות עד שיקדשו. ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו (מחמת איזה אונס שאירע שאינם יכולים לאכול והוצרכו לשתות) צריכין לחזור ולברך תחלה בפה"ג לפני שתיה: (ח) אדם ששכח לקדש עד לאחר שבירך ברכת המוציא וזוכר קודם שאכל. יקדש על הפת. ואם כבר בלע. צריך להביא לפניו לחם משנה אחר. וי"ל שבולע ואוכל משני הבליעות ביחד: (ט) אם גמר סעודתו וקדש היום קודם שבירך בה"מ. פורס מפה ומקדש ומברך המוציא ואוכל מעט. אח"כ מברך בה"מ (ותפלה לא הויא הפסקה. ע"ל בהלכות סעודה) ואם הולך לברך בה"מ תחלה מפני האונס או כדי שלא לאכול אכילה גסה. מברך בה"מ על כוס ראשון ומזכיר של שבת בבה"מ ואינו מברך עליו בפה"ג. אח"כ נוטל בידו כוס אחר לקדוש ומברך בפה"ג ואומר עליו קדוש היום ושותהו וחוזר ושותה מכוס בה"מ. ויוצא בכך בשעת הדחק. כ"ה העיקר והמחוור בכל זה: (י) צריך שתהא מפה על השולחן תחת הפת. ומפה אחרת פרוסה על גביו [ומקבל הכוס (מלא) בב' ידיו מהשלחן או מב' ידי זולתו. ומניחו על כף ימין (והפת יהא מכוסה עד אחר ברכת המוציא) ומקדש בשמחה ובדקדוק התיבות. ויכוין בדיבורו להעיד על אחדותו ית' בבריאה]: (יא) דיני הכוס המבוארים היטב בהלכות סעודה לענין כוס דבה"מ. וה"ה לקדוש לכל דבריו: (יב) אומרים פרשת ויכלו (ובשעת אמירתו מסתכל בנרות כנ"ל) מעומד. מטעם שנ"ל. וגם אומר ג"כ הטעם שאומרין אותו ג"פ. שבת לאומרו. אומרו תוך הסעודה על כוס (יג) והברכות אומר מיושב. ע"ל. ויתן עיניו בנרות ע"ל: (יד) ומתחילין יום הששי. כי נרמז שם הויה בר"ת. מ"מ צריך להפסיק מעט בין יום הששי לויכלו. כדי להכיר שאינו פסוק א'. שאין האין לעשות משני פסוקים פסוק א'. גם צריך לומר בלחש ויהי ערב. כדי שלא לחלק פסוק לשנים. דכל פסוקא דלא פסקיה משה רבינו עליו השלום לא פסקינן: (טו) אם א"ל אלא כוס אחד. מקדש עליו. ולא יטעום עד שישפוך ממנו לכוס אחר. וטועם מכוס שקדש עליו. אח"כ מוסיף מהשני על הראשון. לתקן פגימתו ולהעמידו על שיעורו. ולמחר מקדש עליו. ואם לא היה בו אלא רביעית מצומצם ונחסר מעט בלילה. למחר מחזו במים להשלימו לרביעית. ואם אין לו כוס להבדלה אלא זה. אם י"ל שכר. קדוש עדיף. ויבדיל על השכר. וא"ל. נ"ל דהבדלה עדיפא. ויקדש על הפת: (טז) מ"ש בבה"ג לקדש על כוס גדול בתחלה ולשייר ממנו לקדוש ולהבדלה. לא נהירא. כמ"ש בחבורי בס"ד. וע"ל בהלכות סעודה: (יז) דיני שתית הכוס והפסקה. ע"ש: (יח) אין קדוש אלא במקום סעודה. וצריך ליזהר שלא להפסיק בין קדוש לסעודה בדברים שאינם מענין הסעודה: (יט) קידש. וקודם שטעם הפסיק בדיבור. חוזר ומברך בורא פרי הגפן. ואין צריך לחזור ולקדש. והוא הדין אם נשפך הכוס קודם שיטעום. יביא כוס אחר ומברך בורא פרי הגפן. וידי קידוש כבר יצא: (כ) יכול לקדש לאחרים. אפי' אינו אוכל עמהם: (כא) ברכת יין של קדוש. פוטרת יין שבתוך הסעודה (וה"ה לכל מיני משקין. לכן נ"ל. מ"ש הס' נגיד ומצוה. אחר הקדוש תשתה מעט מים ותכוין לפטור מים שבתוך הסעודה. הוא מדעת המסדר הנהגות האר"י. ולא יצא זה מפי הרב ז"ל. ואלו האר"י ז"ל חתום עלה. דהא כשהוא דמקדש על היין. ודאי לא צריכנא להא. אלא ע"י ברכת יין דקדוש יכוין לפטור מים שישתה בסעודה) ואינו טעון ברכה לאחריו. דבה"מ פוטרתו. בין שמברך על הכוס בין בלי כוס: (כב) אם היין חזק. ימזגו קודם הקדוש. כמדומה לא הטיל אמ"ה ז"ל לתוכו מים: (כג) יגביה הכוס כנגד החזה. וכל הנ"ל בהל' סעודה ובס"ע: (כד) צריך להכריז בפה מלא:

אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא דִמְהֵימְנוּתָא שְׁלֵימָתָא. חֶדְוָתָא דְמַלְכָּא קַדִּישָׁא. אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא דְמַלְכָּא. דָא הִיא סְעוּדָתָא. דַחֲקַל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין [וּזְעֵיר אַנְפִּין וְעַתִּיקָא קַדִּישָׁא אַתְיָן לְסַעֲדָא בַּהֲדֵיהּ]:

(א) פיוט מחובר מהאר"י ז"ל. ושמו דגריס עליה. והוא מוטעם כדפוס. והנגינה נפיק מנגה ומתוקן כראוי: (ב) מזמרין אותו על הכוס לפני הקידוש: (ג) [חתום אני יצחק לוריא בן שלמה (והס' השל) בצירוף זמר למבלע על דפתא]:

אֲזַמֵּר בִּשְׁבָחִין. לְמֵיעַל גּוֹ פִּתְחִין. דְּבַחֲקַל תַּפּוּחִין. דְּאִנּוּן קַדִּישִׁין:

נְזַמִּין לַהּ הַשְׁתָּא. בִּפְתוֹרָא חַדְתָּא. וּבִמְנַרְתָּא טַבְתָּא. דְּנַהֲרָא עַל רֵישִׁין:

יְמִינָא וּשְׂמָאלָא. וּבֵינַיְהוּ כַלָּה. בְּקִשּׁוּטִין אָזְלָא. וּמָאנִין וּלְבוּשִׁין:

יְחַבֵּק לַהּ בַּעְלָהּ. וּבִיסוֹדָא דִילָהּ. דְּעָבֵיד נַיְחָא לַהּ. הֲלָא כָתִישׁ כְּתִישִׁין:

צְוָחִין אַף עָקְתִין. בְּטֵלִין וּשְׁבִיתִין. בְּרַם אַנְפִּין חַדְתִּין. וְרוּחִין עִם נַפְשִׁין:

חֲדוּ סַגִּי יֵיתֵי. וְעַל חֲדָא תַּרְתֵּי. נְהוֹרָא לַהּ יִמְטֵי. וּבִרְכָאן דִּנְפִישִׁין:

קְרִיבוּ שׁוֹשְׁבִינִין. עֲבִידוּ תִקּוּנִין. לְאַפָּשָׁא זִינִין. וְנוּנִין עִם רַחֲשִׁין:

אזמר. אכרית בשבחות אלו המקטריגים המעכבים שברכות. להכניס בשערי השכינה הקדושים: נזמין. השכינה אנחנו עמה בהכנסת שבת. על שלחן ערוך בלחם משנה שלא כבהול. ובנרות דולקות יפה. שהאיר על ראש כל אחד: ימינא. השבת הזה כמרכז בתוך עיגול וג' ימים ד' ה' ו' נקראים קמי שבתא וימינא. וג' ימים א' ב' ג' נקראים אחורי שבתא ושמאלא. ושבת הנקראת כלה באמצע. בקישוטי הכלה הם כ"ד. וכן העתים משבת ימים כל אחד ויו שעות. וכל אחד יונק משעה א' דשבת הנו בכ"ד קישוטין מתקשטת. ומחלקת לבושין לכל ימי השבוע: יחבק. השכינה כביכול מתייחדת עם ישראל באהבה. והוא נחת רוח לה. ועי"ז יהיו כתישין המקטרגים: צוחין. המקטריגים צועקים מצערם ובטלין. ונורות בני ישראל מתחדשין ע"י נשמה יתירה. וגם הרוח והנפש חיה מתרבה: חדו. בשבת יעזוב יגון ואנחה וישמח מאוד. אפילו בשמחה כל השבוע. ישמח בשבת כפלים. ואז יתוסף לנשמתו אור גדול והרבה ברכות. קריבו. הג"ס

למעבד נשמתין . ורוחין חדתין . בתרתין ובתלתין . ובתלתא שבשין :
ועטורין שבעין לה . ומלכא דלעילא . דיתעטר כולא . בקודש קדישין :
רשימין וסתימין . בגוה כל עלמין . ברם עתיק יומין . הלא בטיש בטישין :
יהא רעוא קמיה . דישרי על עמיה . דיתענג לשמיה . במתיקין ודובשין : [כשאין השלחן בצפון והמנורה בדרום . מדלג תיבת זה] :
אסדר לדרומא . מנרתא דסתימא . ושולחן עם נהמא . בצפונא ארשין :
בחמרא גו כסא . [כשאין מריח בהדס . מדלג ומדאני אסא] . ומדאני אסא . לארוס וארוסה . להתקפא חלשין :
נעביד להון כתרין . במלין יקירין . בשבעין עטורין . דעל גבי חמשין :
[י"א התחלה שכינתא ט' ואח"כ שביתין ט'] :
שביתין ושביקין . מסאבין דרחיקין . חבילין דמעיקין . וכל זיני חרשין :
שכינתא תתעטר . בשית נהמי לסטר . בווין תתקטר . וזינין דכנישין :

לפרות בעולם בשבת שבה להרבות מינים שונים ודגים עם עופות : למעבד . ופי' שמקדשין למטה ממשיכים הקדושה מלמעלה . להוסיף רוח ונשמה יתירה . ולהשיג בל"ב נתיבות חכמה ונחג"ך . ועטורין . מלות הקידוש של יין שעולה שבעים כתיבות שבקידוש . הוא עטרה לשכינה . והקב"ה מתעטר כולו בשבתו' הקדושים : רשימין . בכל פ' לשון אין משתנה שם שבת משמו . וזה אות כי ה' ברא העולם . וזה ע"י שהשם וערבב הד' יסודות : יהא . יהי רצון לפני ה' . שתשרה שכינתו על עמו . ויתענג בכל מיני מטעמים לנחת רוח לפניו : אסדר הנרות בדרום הרומז להשגת חכמה סתומה : והשולחן עם הלחם אסדר בצפון הרומז לעושר . כדי להמשיך הכמה שפע לכל השבוע : בחמרא . בכוס יין מלא לקידוש . וב' אגודות של הדס שנהוג לרקוד עמהם לפני חתן וכלה . וזה שישראל החלושים מכח היצה"ר יתחזקו באמונה . כי הצדיק נמשל להדס ועל ידו נחלש כח היצר : נעביד . נעשה . לכל העולמות כתרים (כי עתה עת רצון) בשבחים יקרים שבעים תבות הקידוש שעולים על ברכת המוציא שהוא בכל העולה חמשים : שכינתא . יהי רצון שתשרה השכינה על השלחן . שהן ו' חלות לכל צד דוגמת לחם הפנים שבשלחן המקדש . והשלחן יתקשר בב' ווין י"ב חלות שהיו במקדש . וידמה לכל המינים שהיו מטושים במקדש : שביתין . המקטרגים ומלאכי חבלה המצערין בני אדם וכל החבושים בגיהנם . בטלין ונחים בשבת . כי אש גיהנם נוחה אז :

יהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכולא . דיתמשך טלא עילאה מיניה . למליא רישיה דזעיר אנפין ולהטיל לחקל תפוחין קדישין . בנהירו דאנפין ברעוא ובחדוותא דכולא . ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכולא . רעותא ורחמי חנא וחסדא . בנהירו עילאה ברעותא וחדותא . עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים אלי ועל כל בני ישראל עמיה . ויפרקינא מכל עקתין בישין דייתון לעלמא . ויזמין ויתיהב לנא . מזונא ופרנסתא טבתא . בלי צרה ועקתא . ממזלא דכל מזוני ביה תליא . וישזבינא מעינא בישא ומחרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם . ויתי לנא ולכל נפשתנא . חנא וחסדא וחיי אריכי ומזוני רויחי ורחמי מן קדמיה . אמן כן יהי רצון . אמן ואמן :

אומר זה המאמר מהזוהר (פ' ויקהל) :

יומא דא מתעטרא בשבעין עטרין . ושמא עלאה קדישא אשתלים בכל סטרין . ואתנהירו כולהו דרגין . וכלא בחדוה דבוכיי ובקדושה על קדושה ותוספת דקדושה . קדושה דמעלי שבתא . דא איהו קדושה דשבת בראשית . דהא אתקדשא בתלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דתפוחין קדישין . ובעינן לאדכרא על האי קדושה כללא דעובדא דבראשית . ונייחא ברזא דל"ב שבילין וג' דרגין . דאתכלילן בהו רזא דסהדותא דעובדא דבראשית . דהיינו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם . ויכל אלהים ביום השביעי . ואית בסהדותא דא ל"ה תיבין . ל"ב שבילין וג' דרגין דתפוחין קדישין . תלת דרגין אינון שביעי שביעי שביעי . ואית ביה רזא דעלמא עלאה ורזא דעלמא תתאה ורזא דכל מהימנותא . תלת זכנין אלקים חד עלמא תתאה . וחד פחד יצחק . וחד עלמא עלאה קדישא קדש קודשין . ובעי ב"נ לאסהד סהדותא דא בחדוא ברעותא

דלבא. לאסהדא קמיה דמהימנותא וכל מאן דיסהיד דא ישוי לביה ורעותיה לדא. מכפר על כל חובוי ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו וגו'. האי קדושה איהי בחד מתקלא לקבל סהדותא דמהימנותא. אינון תלתין וחמש תיבין אחרנין כמה דאית בויכולו. כלא סלקין לשבעין תיבין. לאתעטרא בהו שבח דמעלי שבתא. זכאה חולקיה דב"נ דיכוין ברעותיה למלין אלין ליקרא דמאריה. ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

(מספר עטה"ק מורה באצבע סימן קמ"ג)

יסין מאד בקידוש הלילה. ויזהר בתשובה (כי אמירת ויכלו הוא להעיד כי ה' ברא שמים וארץ ונח בשבת. ורשע פסול לעדות) שיהיה ראוי לעדות. ויקדש בירא' ואהבה ושמחה רבה. וכה יאמר:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו כו'. זכור ושמור בדבור אחד נאמרו
הריני מקיים מצות קידוש על היין. כמו שפירשו רז"ל זכור את יום השבת לקדשו. זכרהו בדברים הנאמרים על היין. לתקן את שרשה במקום העליון. וברוב רחמיך. תעלה עלינו כאלו כוונו בכל הראוי לכון. ויעלה לפניך קידוש זה. עם קידושי בניך היודעים ומכוונים כהוגן. וימשך שפע וברכה רבה בכל העולמות. ומשם יושפע על נפש רוח נשמה. לעבדך באמת ולשמור כל השבתות כל ימי חיינו. במחשבה ודיבור ומעשה. וביראה ואהבה ושמחה:

[ויש נוהגים וגו']

קודם הקידוש יאמר. לשם יחוד קב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו. הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה שבתורה לקדש השבת על היין. ככתוב זכור ושמור. זכרהו על היין [ואומר בלחש. וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד] ויהי ערב ויהי בוקר

יוֹם הַשִּׁשִּׁי: (ויפסיק מעט) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

סברי מרנן בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחִילָנוּ. זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחַלְתָּנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

סברי מרנן. כצ"ל. ולא יותר. סברי. גי' ע"ב ר'. להמתיק רגע אלהים. בחסד שבשם ע"ב: מרנן. גי' שם הוי"ה שד"י. ובכתבי האר"י שצריך נסוד שמין והחיים ג"כ מש"ע בגלי סעודה שאמינו מיוחד י"ל סברי. אלא שאינו אומר מרנן אם לא ברבים. פסח הקדוש. ע"פ ס' תוכר ואר"י. שכתב שהוא משום נחל להוסיף עליו. וכבר שנאמר סוד שבעים סי' שביכוין עם הברכה. ועם ב' תיבות יום הששי עולים ע"ב: תחלה למקראי קודש. שהשבת מוכר בפ' המועדים לפני כולם: זכר ליצ"מ. כי יצ"מ מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ יכול. ע"כ כתוב בדברות שניות. וזכרת כי עבד היית בא"מ ע"כ צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת. שאם יעלה בלבך ספק על החידוש והחפץ והיכולת. תזכור מה שראו עיניך ביצ"מ. שהיה באותות ומופתים מפורסמים. שא"א להכחישם. והנה השבת הוא זכר ליציאת מצרים. ויציאת מצרים זכר לשבת. וכ"ל דש"ס דקרא. ס"ת מדוע אנכי מטך לבד. לשמור יום השבת. והרי השבת הוא זכרון למ"ב ושהדין היה א"כ שיתחייבו כל באי עולם בשמירתו בשוה. לכך אמר. וזכרת כי עבד היית. והוציאך לחפשי ועשאך בן חורין. שתנוח מן העבודה הקשה אשר עובד בך. לכן קבע לך יום מנוחה לאות ולסימן על זאת. והיה ראוי לאחרים שלא יגעו בעבודה כמוך. אינו בדין שישנו עמך בשביתה. ועד"ז פתח עשרת הדברות באשר הוצאתיך. ולא אמר אשר בראתיך. כי לא היתה טענה לחול חיוב המצות על כל אנשי העולם כמ"ש הכוזרי. לכן נתן טעם שהותם חייבים בקבול מצותיו יותר מכל העם אשר על פני האדמה. בעבור שגאלם לו לעבדים. בהוציאו אותם מבית עבדים. אמנם אין לומר בזה עוד. שהוא לך לומר כך מפני האפיקורוס. שישען ויאמר שרוצה לשקר ירחיק עדו. לפיכך בא האלהים בנעשה

בסוכה ורצה שתהא מקבלת הדחיה. ולא אתה יכול לדחותה. כי בני העולם בכלל יבואו ויעידו על אמיתת יציאת מצרים. לכן זכר עשה לנפלאותיו ע"י יציאת מצרים. כיתד התקועה במקום נאמן. לא תמוט בכל עת וזמן. והוא הראיה על פליאות נסים אמתיים וחדוש העולם כאמור. והוא המכוון בלשון זה שבנוסח הקידוש:

ולשבת חוה"מ סוכות ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו. וצונו לישב בסכה:

(א) ישתה (נ"ב מיושב כצ"ל בהל' סעודה [וא"צ לברך אחריו] כמלא לוגמיו (פי' כשיסלקנו לצד אחד בפיו. יהא נראה מלא לוגמיו. והוא באדם בינוני רוב רביעית. והקטן לפי קטנו והגדול לפי גדלו. אך יותר מרביעית א"צ לשתות) וישאיר מעט בכוס ויתן לשתות לבני ביתו: (ב) בין בפה"ג לטעימה לא יפסיק. ואם הפסיק בדבור. מברך בפה"ג שנית. ואם הדבור השייך לסעודה וכ"ש לקידוש. א"צ לברך: (ג) יאכל במקום קידוש מיד. ולא יפסיק בין קידוש לנט"י לסעודה כהילוך כ"ב אמה (וכ"ש שלא ילך לחוץ) או בדברים שאינם מענין הסעודה]: (ד) בכתאר"י. צריך להשאיר בכוס של קדוש מעט יין. ולהניחו על השולחן עד הסעודה של שחרית: (ה) אחר הקידוש יטול ידיו [ומברך ענט"י. וינהג היטב] כל משפטי הנטילה. כתבארו בסד"ד בה' הסעודה. ומשם ידרש כל הנהגת סעודה ודרך ארץ. ונראה שא"צ בקשה בעד המזון בשבת. אבל אומר מזמור לדוד ה' רועי. והאר"י ז"ל יסד אלו הפזמונים לאמרם לפני הבציעה:

לבצע על רפתא. כזיתא וכביעתא. תרין יודין נקטא. סתימין ופרישין: משח זיתא דכיא. דטחני ריחיא. ונגדין נחליא. בגוה בלחישין: הלא נימא רזין. ומלין דגניזין. דליתהון מתחזין. טמירין וכבישין: אתעטרת כלה. ברזין דלעילא. בגו האי הילולא. דעירין קדישין:

(א) ברכת המוציא ומנהג הבציעה. מפורשים בה' סעודה. ומה שהאר נבאר כאן. הוא באיזה מן שתי הלחם משנה יבצע. ובעלי הפסק נשתבשו בזה. זה או' בכה וזה בכה. בואו ונסמוך על מנהג האר"י ז"ל שהכריע. ז"ל ה' נגיד ומצוה. צריך שתסדר השולחן בי"ב פתים. ו' מצד ימין ו' מצד שמאל: והו' מצד ימין ג' ע"ג ג'. וכן הו' מצד שמאל. כזה () () ()() () () וקח אלו האמצעיים. השתים העליונות. ותחברם בשתי ידיך. ויהיו ב' שולי הככרות דבוקות זו בזו. ויהיו נראים הב' פנים שלהם מכאן ומכאן כאלו הוא לחם אחד לו ב' פנים. בסוד לחם הפנים (והם סוד פני הכרובים איש אל אחיו. עפ"ש הסוד באורך) ותבצע מן הלחם הימני בציעה כזית ותקחנה לך. כנגד יוד של הוי'. ותבצע בציעה שניה כזית כנגד יו"ד אדני ותתן לאשתך. אח"כ תבצע לאחרים. ותטבול הבציעה במלח. כמש"ל בהל' סעודה: [(ב) והשבולת רק על ב' חלות. יקח הפת העליונה לבצוע ויאחוז בו הסכין. ומניחו תחת המפה קרוב לו יותר מפת הב'. ומניח ידיו עליהם תחת המפה ומברך המוציא. וכשאומר השם יגביהם וכשגומר השם יניחם. וגומר הברכה ובוצע התחתונה. וביום וביו"ט בוצע העליונה]: ג. אם עירב עירובי חצרות ותחומין או כי מתרמי ליה עירובי תחומין או עירוב תבשילין ליבצע עליה. הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא. ליעבד בה אחריתא: (ד) סעודה זו ושל שחרית. לד"ה צריכה פת. המדקדקים נוהגין לאכול מוליתא. זכר למן שהיה מכוסה ודומה כמונח בקופסא. וכן נהג אמ"ה ז"ל: [(ה) אוכל הסעודה בשמחה. ובכל עת אומר. הריני אוכל לכבוד שבת לשיקבה"ו. והמענג השבת. כאלו מקבל פני השכינה. ומי שיכול לענגו ומונע. נלקה בצרעת ותחריב ביתיה וממוניה. ויזכה בנעמים על השלחן]: (ו) מנהג אבותינו ז"ל האשכנזים לבורר ולרקד בשמחות תוך הסעודה ע"פ ס"ח. וכפי' אמרו רז"ל [שה"ש רבה בפסוק ברח דודי] שכן דרכן של ישראל. משהן אוכלין ושותין ושמחין. עוסקין בשירות ותשבחות. ולא הגדיל חבורי זה בזמירות ופיוטים. ההפך ימלא ידו מהם (אולם האר"י לא תקן בהם פיוט. אלא באותן שסדרו קמאי דקמאי. כמו תפלת התנאים. ר"ע ורבי ישמעאל ור"א בן ערך. שנתקנו ע"ד האמת. אך האחרונים שלא ידעו דרך הקבלה. אינן יודעים מה שאומרים וטועים בסדר הדורש. בפרט יגדל אלהים חי. לא היה רוצה לאמרו) והנה מצוים ביד הכל. ע"כ לא אציג פה רק מה שנתחדש על ידינו בעת הזאת בס"ד. ויסדתיו בלשון תרגום. כי מזיקים נתבון. שכן האר"י יסד פיוטיו לשבת בלשון ארמי. וכ"ל הטעם. ע"פ הידוע שהוא בסוד אחוריים דקדושה. תרגום גי' תרדמה. כי בעת הבריאה היתה פנים באחור. ואז נסבה להביא פנים בפנים. והנה הם הוא בסוד תוספת שבת שמתקדש ומתעלה היום: (ז) הפיוט הלז מיוסד ע"פ א"ב (ובהשלמת הא"ב) חתום יעקב יעבץ] וכן ל"א בתים כמנין אל. ועם הכולל ל"ב נתיבות חכמה ל"ב השמים. והוא כנו"ד אל. שהשמים מספרים אותו ובכל בית ד' חרוזים. כנגד ד' אותיות הוי"ה ב"ה. והסוגר תורז הבתים בפ"ע על שם שבת. והוא נגד אות ד' שבשם. שהיא נחשבת כחול נפרדת. ונשבת עם הג' האותיות מיוחדת. וכל חרוז מחובר משתי תיבות כנגד זכור ושמור. הכי הל"ל גמור:

אתני שבחא. די שבק רווחא. ויהב ניחא. לישראל בשבתא: בריך שמא. דשכלל רומא. וברא עלמא. ביומי שתא: גלה שביעאה ונח. בשקע ודנח. רזין מפענח. עמיקתא ומסתרתא: דכיר ונטר. לדי שבת מעטר. וכתרא קטר. ופריק מגלותא: הוא מתני. דהוי ודי להוי. ואת משני. לסופא דמלתא: ורברבין אתוהי. תקיפין תמהוהי. ועובדי ידוהי. גבורן וחסינתא: זכאה חולקנא. אוכלן ית מנא. ממצרים אפקנא. מבית עבדותא: חביבותיה עזיזא. לעמא פזיזא. אוקריה מפיזא. ופלג ליה מנתא: טבא מדהבא. רחמי כאבא. נסביה לעדבא. ושפר אחסנתא: יריתו קרתא. תרעא לדרתא. דארעא קדישתא. כבשת בשכנתא: כברא בוכרא. נטל חולקין משופרא. בארעא מדברא. אשריה סחור לשכינתא: לסיני טורא. נחית בשבהורא. שבת בצפרא. מסר לן אורייתא: מרא שמיא. בתר מיומיא. שבת לעלמיא. לבסימא צותא: נפשא יתירא. ונשמתא יקירא. למסכנא כעתירא. הכי השתא: סבין ועולמין. כגין רחימין. לעתיק יומין הבו תושבחתא: עמא קדישא. אתנשו רישא. תזבן לשמשא. דצדקה ואסותא: פנון אדרא. דנפש נהורא. תקינו פתורא. וניקבלון מלכותא: ציתו למימריה. כעבדא למריה. תחזון בהדריה. מריש רמתא: קריבו הלכא

לחדוה דמלכא. סמיכו ואתכא. דרחמנא בחביבותא: רעותא אלהכון. שכינת מלככון. סחרא עליכון. ותתעבדון בזריזותא: שלמכון יסגי. תהוון מתענגי. בבצעי ולגי. וכל מיני מתיקותא: תיבו לרוחצנא. כעדרי ענא. על עינא. דמיא וגהרותא: יראון גשריא. נשיא כנבריא. תקיפין כגמריא. הא כדי אריותא: עבדא ואמתא. גבר ואתתא. ברא וברתא. תתקון לחירותא: קל שופרא. מריש טורא. תשמעון בשפרפרא. כד מטת עתא: בזעו ובדרו. למריכון שבחו. באורתא אצלחו. וסניאות ברכתא: יחדי ותיקא. ועבד חסריא ארנקא. יסבר לעתיקא. מריק טיבותא: עיניה בכסא. לא יסתכל בכיסא. יתעביד ליה נסא. בה שעתא: בתכתבא דשאנא. יתב ובכליא ותנא. ברמוני זוגא. ומעילא דתכלתא: ציצא דדהבא. וסימא טבא. בשבא רבא לעלמא דאתא: תקיפו נאלימו. בדחילו וברחימו. לבריכון רוממו. בקדמיתא ובבתרייתא:

(א) נהגו לשורר בשבת תוך הסעודה עפ"י ס"ח. ואחז"ל (שה"ש רבה פ' ברח דודי) שכן דרך ישראל: מאוכלין ושותין ושמחין. עוסקין בשירות ותשבחות. וכל דברי הזמירות לשבת לקוחים מפסוקי תנ"ך והלכות ואגדות הש"ס וזהר ומדרשים מענין שבת. והאומרם מביא טובה לעולם וה' דבק בו ומקשיב לקולו ומתרצה ומקיים העולם שלא יחרב. ושבת הוא עת הזמיר לה' מענין היום בעת אכילה ושתיה. כמ"ש מזמור שיר ליום השבת: (ב) זמר כל מקדש שביעי יתקן לכניסת שבת (ולכן נהגו לאמרו רק בכניסתו) ויקדמוהו אז בפ' ויכלו שנאמר בה ויברך גו' השביעי ויקדש גו'. ובה ג"פ שביעי הרומזים על ג' שביעיות שישראל שובתין ושומרין. שבת ז' לימים. שמטה ז' לשנים. יובל ז' לשמטות. והכוונה לעורר זכות ישראל בזה ולבקש מה"כ עליהם עזור כו'. שבזכות זה יתן ה' להם שכר שבת ויגדילו בשכר שמטה ויגדילו בשכר יובל. ונהגו לנגנו בנגון הכל יודוך. שמדבר ממע"ב ומסיים בימי משיח ותחה"מ. וכל מקדש קאי על גמר מע"ב שבפ' ויכלו ומסיים בימי משיח ותחה"מ: (ג) שיר ובו ח' בתים ובכ"א ד' חרוזים בסיום שוה וחד' הוא פסוק מתנ"ך. ובבית הא' חתום משה (אולי הוא בר קלונימוס הזקן) אות בתחלת כל חרוז מהג' אחר תיבה הא'. והשאר עפ"י א"ב; ג' אותיות בכ"א אות בתחלת כל חרוז מהג'. ובית ח' כולל ד' אותיות קרש"ת והפסוק. נחסר מפני השלום. ונשאר רק הפסוק ובסיומו:

כל. המקדש השבת כמ"ש (כגון בקידוש על היין ובבשר ודגים) להם ה' כראוי לו (שהו הלוי הגאולה) והשומר היום כדת מחללו בל"ת (כגון במלאכה) שכרו רב מאד. והכל ע"פ פעלו; שהעושה רק כדין. שכרו רק בעוה"ב. והמחמיר לפנים משורת הדין. ישתכר מאד. וזה הפירות. והקרן קיים לעוה"ב. ולכן בשבת ישב איש על מחנהו (ולא יסחור ויס"ר נכסיו)

וכל מקדש שביעי כראוי לו. כל שומר שבת כדת מחללו. שכרו הרבה מאד על פי פעלו. איש על מחנהו ואיש על דגלו: אוהבי יהוה המחכים בבנין אריאל. ביום השבת שישו ושמחו כמקבלי מתן נחליאל. גם שאו ידיכם קודש ואמרו לאל. ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל: דורשי יהוה זרע אברהם אוהבו. המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבא. ושמחים לשמרו ולערב

ואסיפתו עם ת"ח ללמוד ולשמוע דבר ה'. וה' אהבו ויזכה לגאולה שתהא כימ"ת בדגלים כמלאכים לסוף איש על מחנהו ודגלו: מקדש שביעי. מל"ה (בראשית ב ג) השביעי ויקדש: שומר שבת מחללו (ישעיה נו): שכרו הרבה מאד. מל"ה (בראשית טו א): איש (במדבר א נב): דגלו. אסיפתו. מל' ס"ת המדגילין (שבת טו) שע"י דגל נאסף כ"א לדגלו: אהבי. וא"ת; כיון שחובה לצפות למלכות ה' ובנין בהמ"ק. וכל דור שלא נבנה בימיו כאלו נחרב בימיו ואסור לשמוח בעוה"ז ובעטרו איך ישמח בשבת. לז"א גם אתם אהבי ה' המקוים לבנין בהמ"ק. שמחו בשבת. אך כשמחת ישראל בעת קבלת התורה שלא היתה שמחת עוה"ז. רק על שזכו לקבל עול ה' והיו בלב א' לה' (ושבת שקול נגד כל מצות התורה) וגם שאו ידיכם בקדש ובכפים פרושות לשמים שבחו לה' ואמרו ברוך גו'. והזם לאמרו גם כשיבנה המקדש בנשיאת כפים. כשלמה המלך ע"ה שכפיו פרושות השמים ואמרו כשנגש המקדש: אריאל. בהמ"ק (ישעיה כט) וה"נ המזבח (יחזקאל מג) שבבהמ"ק. ע"ש שרבץ עליו אש מהשמים כארי. ומורכב מב' מלות. ארי אל. וכוונתו על בהמ"ק. לשווי סיום החרוז. ולפי שעיקר הכפרה תלוי בעיקת והקטרת המזבח: מתן נחליאל. התורה. מל"ה (במדבר כא) וממתנה נחליאל. וכדרש ז"ל (עירובין נד): שאו ידיכם קדש (תהלים קלד): אמרו. שבחו. כמו אמרו לצדיק: ברוך. (מ"א ח נו): דורשי ה'. הנקראים זרע אברהם אוהבו. שמדקדקין במצות שבת כמוהו (שנזהר אפילו בע"ת) ומוסיפין מחול על הקדש ביציאתו וכניסתו. ושמחים לשמרו ממלאכה

עֲרוּבוֹ. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה בְּמִצְוַת שַׁבָּת גְּרוּסָה. חֲרוּתָה לְיוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּכַלָּה בֵּין רֵעוֹתֶיהָ מְשֻׁבָּצָה. טְהוֹרִים יִירָשׁוּהָ וִיקַדְּשׁוּהָ בְּמַאֲמַר כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: יוֹם קָדוֹשׁ הוּא מִבּוֹאוֹ וְעַד צֵאתוֹ. כָּל זֶרַע יַעֲקֹב יְכַבְּדוּהוּ כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ. לָנוּחַ בּוֹ וְלִשְׂמוֹחַ בְּתַעֲנוּג אָכוֹל וְשָׁתוֹ. כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ: מְשׁוֹךְ חַסְדְּךָ לְיוֹדְעֶיךָ אֵל קַנֹּא וְנוֹקֵם. נוֹטְרֵי לְיוֹם הַשְּׁבִיעִי זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְהָקֵם. שַׂמְּחֵם בְּבִנְיַן שָׁלֵם בְּאוֹר פָּנֶיךָ תַּבְהִיקֵם. יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם: עֲזוֹר לַשּׁוֹבְתִים בַּשְּׁבִיעִי בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר עוֹלָמִים. פּוֹסְעִים בּוֹ פְּסִיעָה קְטַנָּה סוֹעֲדִים בּוֹ לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. צִדְקָתָם תַּצְהִיר כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים: יְהוָה אֱלֹהֵי

ומלילך חוץ לתחום ומהולכים ולעשות עירובין לגדר איסור הוצאה ולקנות צרכי שבת. ואומרים זהו היום שעשה ה' ונשמחה בו עמו (שממת כשתיקן שלמה המלך ע"ש עירובין) בזכות זה יזכו לשמוח עמו בישועתו ויאמרו זה היום גו': ולערב ערובו. הוא גם ענין מסחר וקנין. מל"ש (יחזקאל כז) לערב מערבך: זה. (תהלים קיח) והקדים הילוה. לשיווי סיום אחרון. א"נ שאדם נברא בע"ש ולא ידע שאח"כ יהא שבת להוסיף עליו. שם' לא שבת עד הרגע שנכנס השבת. וכשאדם ראה זה הוסיף ביציאתו ואח"כ הוסיף גם בכניסתו. והתורה ניתנה בשבת ובע"ש לא ידעו ב נוס על שבת שיוסיפו עליו. וכשידעו בשבת הוסיפו ביציאתו ואח"כ גם בכניסתו.

א"נ דורשי ה'. שואל מי הם דורשי ה' ועיקר זרע אברהם אוהבו. שגם בני ישמעאל וכמה משפחות יצאו ממנו. ומשיב שהם שמוסיפין מחול על הקדש. ושונאים בו' מאוחר לישמעאלים (שקדמו לזולתם לשבות יום בשבוע) השובתים ביום ו'. וקודם לזולתם השובתים בא': זכרו. מ"ש בתורה אזהרות לשבת ומה שלמד מרע"ה מהם בע"ש ומפי ה'. ותזהרו לקיימן. וזכרת מ"ש זכור יום השבת לקדשו שנדרש על שהיא בת זוגך וכלתך. וקשטוה בכ"ד קישוטי כלה בלימוד כ"ד פרקי שבת לידע ללמד לאחרים כל מנהגה ודיניה שחקקה לה התורה לקישוט ככלה כו'. ותזכו לגאולת ירושלים. ומסכת מחברכין השתא ימים והיא בהאמצע ככלה בין חברותיה. וישראל הטהורים בשבת (שבאמירתן ויכלו בכניסתו נמתל עונש) יורשין [אותה ירושת עולם ומקדשין אותה במאמר שבנמר מע"ב כאשר עשה כל (והפך התיבות ואמר כל אשר עשה. לשיווי סיום ההרוז) והוא פסוק ויכל גו': זכרו תורת משה (מלאכי ג): גרוסה. ל' תלמוד. גרסא. ל' לימוד: חרותה. חקוקה. כמו חרות על הלוחות (שמות לב): משבצה. מל' ממשבצות זהב לבושה גו' (תהלים מה). יירשוה. ע"ש תורה צוה לנו משה מורשה: ויקדשוה במאמר. ע"ש דברי חז"ל קידושי מאמר: ויכל. (בראשית א): יום קדוש. שבתוך מחצי היום עד הבקר דיניה שורין בעולם. ובשבת מסתלקין בכניסתו עד מעריב דמו"ש: יעקב. שהוא הראשון שמכר בכתוב שבת קודם מ"ת. כמ"ש ויחן את פני העיר. שהכינם לשבת מבע"י: יכבדוהו. בכסות נקיה מבתול כחוק ה' בדתו. כמ"ש וכבדתו. דר"י קרא למאניה (שלבוש בשבת) מכבדותיה: כדבר (אסתר ב ח): לנוח כמו שנח ה': ולשמוח. ואכילה ושתיה מבושמת מבהול לעונג לשם ה'; כל עדת. (שמות יב. גבי ק"פ) כל החכמים מודים בשבת דבעי נמי לכם. ובזכות זה נקוה ליגאל כביל"מ אחר אכילת ק"פ לשם ה': משוך. אתה ה' בעת הגאולה שהוא אל קנא (קנאת ישראל) ונוקם (מצריו) אבקשך שתמשוך חסדך לישראל יודעיך ושומרי שבת לקיים זכור ושמור ודרשו חז"ל בהם (להוסיף בכניסתו ויציאתו ולזכרו מא' בשבת. שאם יזדמן לו חלק יפה יתקנו לשבת. ולמנות הימים לשם שבת. א' בשבת כו'. ולזכרו על היין בלילה ויום. ולזכור יצ"מ בקידוש ובזכות חסד מצות אלו שעשו בגלות ישמחם בבנין ירושלים ובהמ"ק (בנין שלם. שלא יחרב) ותלבנם השוב באור פניך. ואז ישבעו משומן וטובת בהמ"ק הנקרא בית ה': והשקם מנחל עדניך (לכל צדיק עדן בפ"ע) בג"ע לעתיד. שבזכות שמירת שבת יתן להם א"י ועוה"ב ומלכות ב"ד. (משוך (תהלים לו): אל (נחום א): שלם. ירושלים. כמו מלך שלם (בראשית יד): תבהיקם. כמו בהק הוא (ויקרא יג) לובן לח: ירויון. (תהלים לו): עזור. לישראל השובתים תמיד מחריש וקציר בזמן השביעי (בשבת ושמטה ויובל) ופוסעים בשבת פסיעה קטנה מבהול. ועושין בו סעודה ג"פ להמשיך על השלחן ברכת ה' למ לימי התול (והקדים לבכך. לסיים במ') ובזכות זה תגאלם. ואז תאיר להם בזכות שבת אור ז' ימי בראשית שגנז אותו לצדיקים לעתיד. ותוסיף אורו ז"פ בזכות שמטה והוסיף כאור מ"ט פעם ז' פעם ז' בזכות יובל (ס"ה שמ"ג פעם יותר מאיר הגנוז. כתרגום יב"ע ע"פ כאור ז' הימים) וה' אוהב להולך עמו בתום ומשנה מזלו לטובה כמו שעשה לאאע"ה. ובזכות אמונה תמה שיגאלנו. יגאלנו בעצמו לעולם כמו שקיים לעולם: הצהיר. האיר. מל' צהרים: כאור ז' הימים. (ישעיה ל) ושם פתח האמר בשבת בראשית וסיימו בשבת שעתיד לדקהם כו' (ולכן סיים באות ל מא"ב) ויסד כו ז"

ישראל אהבת תמים. יהוה אלהי ישראל תשועת עולמים :

בתים עד השביעית והכרם ר"ל שיסד ח' בתים וכנ"ל. ת"ל (וכן הוגה בסידורים) ה' אלהי ישראל הבה תמים (שמואל א' יד) פי' תן גורל תמים. והוא סיום בית ח'. ת"ל ישראל נושע בה' תשועת עולמים (ישעיה מה) והוא סיום בית הח' הנחסר מפני השלום :

שיר זה ה' בתים (ובכ"א ד' חרוזים בסיום שוה) ובראשי הג' חתום משה. ואולי הוא המחבר זמר כל מקדש :

מנוחה ושמחה אור ליהודים. יום שבתון יום מחמדים. שומריו וזוכריו המה מעידים. כי לששה כל ברואים ועומדים: שמי שמים ארץ וימים. כל צבא מרום גבוהים ורמים. תנין ואדם וחית ראמים. כי ביה יהוה צור עולמים: הוא אשר דבר לעם סגולתו. שמור לקדשו מבואו ועד צאתו. שבת קודש יום חמדתו. כי בו שבת אל מכל מלאכתו: במצות שבת אל יחליצך. קום קרא אליו יחיש לאמצך. נשמת כל חי וגם נעריצך. אכול בשמחה כי כבר רצך: במשנה לחם וקידוש רבה. ברוב מטעמים ורוח נדיבה. יזכו לרב טוב המתענגים בה. בביאת גואל לחיי העולם הבא:

מנוחה. ממלאכה ומצער וגלות. ושמחה מטעם אכילה ושתיה וכיוצא. ואור הנרות. הם לישראל בשבת המלא חמדות וגיל. וישראל השומרים שבת במל"ת וזוכרים אותו במ"ע. מעידים בזה שהכל נברא בששת ימים ועומדים תמיד על תכונתם. והם השמים ושמי השמים וכל צבאם הגבוהים שהם עולם העליון. והיבשה וימים וכל צבאם (ותפס הגדולים והטובים. שהם דג הגדול בים ואדם ביישוב והחיה ראם שחזקה במדבר) שהם עולם התחתון. אשר ה' בראם בשם יה: אור ליהודים. ע"ש ליהודים היתה אורה (אסתר ח טז): כי ביה. (ישעיה כו): הוא. ה' הוא שדבר לעם ישראל חביבו. שישמרו לקדש שבת קדש מבאו עד צאתו. שהוא יום חמדתו. שבו שבת ממלאכתו: כי (בראשית ב ג): במצות. בזכות מצות שבת ה' יחלצך ויציל מכל רע לדשן עצמותיך. ולכן תקום בבקר ותתפלל לו שימהר לאמצך. ותאמר נשמת וקדושת מוסף. ואח"כ תאכל סעודת שבת בשמחה. שכבר רצה ה' מעשיך בתפלתך: יחליצך. ל' זריזה ודישון עצם. כמו נחלץ חושים. ועצמותיך יחליץ (ישעיה נח): אכול (קהלת ט): במשנה. המתענגים בשבת בלחם משנה ויין קידוש והרבה מטעמים ורצון טוב ושמח. יזכו לטובה מרובה בעוה"ז ובביאת משיח. ויזכו לחיי עוה"ב :

שיר זה ו' בתים ובכ"א ד' חרוזים בסיום שוה (ואח"כ חרוז הסובב חלוק לב' בסיום שוה) וכ"א חלוק לב' (כמנוקד באתנחתות) ב' הראשונים בסיום שוה משונה וכן ב' האחרונים (ובאות נ' סיום האחרונים השמיטו מעבודה. והוי סיום שוה. פר' וד' קרובים במכתב) ובראשי הבתים חתום מנחם (אולי הוא בר מכיר) ומ' הם' כפול. ותבת הלוק הנוסף על שמו נ"ל בסוף :

מה ידידות מנוחתך את שבת המלכה. בכן נרוץ לקראתך בואי כלה נסוכה. לבוש בגדי חמודות להדליק נר בברכה. ותכל כל העבודות לא תעשו מלאכה: להתענג בתענוגים. ברבורים ושליו ודגים: מערב מזמינים כל מיני מטעמים. מבעוד יום מוכנים תרנגולים מפוטמים. ולערוך בו כמה מינים שתות יינות מבושמים. ותפנוקי מעדנים בכל שלש פעמים: להתענג נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה. ויכבדוהו עשיר ורש ותזכו לגאולה. יום שבת אם תשמורו והייתם לי סגולה. ששת ימים תעבודו ובשביעי נגילה: להתענג חפציך בו אסורים וגם לחשוב חשבונות. הרהורים מותרים ולשדך הבנות:

מה. מאד אהוב לנו מנוחתך את שבת המלכה. ולכן נרוץ לקראתך השדה (שנהגו מקדם לצאת השדה לקבל שבת) לומר באי כלה שבת מלכה. ולובשין בגדים נאים להדליק נרות שבת בברכה. ואז כלו כל העבודות כמ"ש (שמות כ) לא תעשה מלאכה. רק להתענג בתרנגולים שמנים ושליו ודגים: נסוכה. ל' מלכות. כמו נסכתי מלכי (תהלים ב): מערב. אפי' כל מיני מטעמים ותרנגולים שמנים ועוד כמה מינים ויין מבושם וטוב ומעדנים מתוקים שצריך ורוצה לעונג ג' סעודות שבת. אסור להכין בשבת. רק קודם ליל שבת מבעו"י יכין להתענג כו': נחלת. בזכות עונג שבת יירש נחלת יעקב אע"ה שהיא בלי גבול (פי' יקבל שכר בלי שיעור) ועשיר ורש יכבדו השבת. כי ה' אמר שבזה תזכו לגאולה. ואם תשמרו שבת תהיו לו עם סגולה. ורק בששת הימים תעבוד ובז' נגילה להתענג כו': נחלה (ישעיה נח): והייתם (שמות יט ה): ששת. (שם כ"ט): חפציך. בשבת אסור לדבר ממלאכה ולחשוב חשבונות ומותר להרהר ולדבר משידוך לבתו וכמה יתן נדוניא. ולשכור (ולא יזכיר לו סכום דמים) מלמד לילד ללמדו בספר מקרא (לפי שבו פסקי עיסת סמ"ס. ותושבע"פ אסור ללמד בשכר) ומלאכה (ואפס מלאכת הניגון. לשיווי סיום הפרוז) שיוכל לדבר נחום בין כל השרים ומחיהם. ולהתענג כו': חפציך. מל' ממצוא חפציך (ישעיה נח): לתענג

ותינוק ללמדו ספר למנצח בנגינות. ולהגות באמרי שפר בכל פנות ומחנות: להתענג הלוכך תהא בנחת עונג קרא לשבת. והשינה משבחת כדת נפש משיבת. בכן נפשי לך ערגה ולנוח בחבת. כשושנים סוגה בו ינוחו בן ובת: להתענג מעין עולם הבא יום שבת מנוחה. כל המתענגים בה יזכו לרוב שמחה. מחבלי משיח יוצלו לרוחה. פדותנו תצמיח ונס יגון ואנחה: להתענג

בנגינות (תהלים ד): פנות. עריס. כמו פנות כל העם: מעין. מנוחת ועונג שבת הוא א' מס' בהעונג עוה"ב: ומתענגים יזכו לשמחה רבה וינצלו מהצרות שבימי המשיח ויהיו להם. ועשנה תצמיח ותקרב גאולתנו ונסו ממנו יגון ואנחה ונבא להתענג בו': וגם. (ישעיה נא יא): הלוכך. בשבת הלך בנחת יותר מבחול. ובכל ענינך בו האמר שם שבת. ושינה בשבת תענוג וטובה ומשיבת נפש. כשהיא כדת להשיב נפש וטעם (ולא לצורך חול שיוכל לעשות מלאכתו במו"ש) ולכן נפשי לך תצעק עומר שתנוח בו באהבה וכן אמרך. ובו ינוחו גם בן ובת הקטנים ולהתענג כו'. א"נ נפשי לך שבת תתמיד א"נ נפשי לך (הל' בגירי. ל' הליכה) וערגת. עונג (ישעיה נח): נפש (תהלים יט ח): ערגה. תצעק. כמו נפשי תערוג (תהלים מב) א"נ ל' המדה בל' ישמעאל. א"נ ל' מנוחה. כמו המרגעה (ישעיה כח): כשושנים סוגה. מל' סוגה בשושנים (שה"ש ז) והוא כינוי לאשתו. שמוגדרת (סוגה. ל' סיג וגדר) ומופרשת ממנו כשתראה כשושנה אדומה:

שיר וזו ה' בתים ובכ"א ב' חרוזים. ג' בסיום שוה ושב' בסיום משונה. וכ"א מהב' חלוק לג' בסיום שוה (שמונקד באותיות) שמשונה מסיום סופו. והג' חלוק לד'. א"ד בסיום שוה וב"ג בסיום שוה משונה. ועוד בתחלת כל חרוז ג' או ד' מלת שוין בניקוד או באות. ובראשי הבתים חתום מרדכי בר יצחק חזק:

מה יפית ומה נעמת בתענוגים את שבת משוש נוגים. לך בשר וגם דגים נכונים מבעוד יום: מערב עד ערב לב הדוים כבא עתך עת דודים גיל וששון ליהודים למצוא פדיום ואת עונג להתענג בממתקים בתענוגות בני אדם ויין כי יתאדם ושאר משקים: ראה וקדש ביום קודש עלי יין זכרהו ואם אין עלי לחם בצע בעין יפה לקדשו: שמרהו כהלכותיו מעבודות מאבות ותולדות שיר לאל תן להודות זכר בקדשו: כל שומר יום שבת מחללו. מחוללו ימחול מעלו. ובא גואלו שמו שילה. יובל שי לו. דבר סימן טוב לך במן ואות דגל סמבטיון המתגלגל בכל יום נח כעם סגל ישבתו וישקוטו הטורחים ולא נחים עדי ששי ותשלחם לחפשי בגדי שש וגם משי לכבדך יעטו ויאמרו באי כלה מה תאחרי הן שלחן וגם נרך ערוכים כי בא אורך קומי אורי: כבוד יהוה עליך כאור זרח בעת יצר בלי טורח קצות מערב וגם מזרח צפון וימין: עליונים ותחתונים במאמרו עלי תבל שם אורו וכחטוא יציר ליוצרו בקשו להטמין. ואת חילת פני קונך ולא נטמן יום אחד למוצאיו ואז נגנז ליראיו יין עסיס וגן:

מה. את שבת המשמחת העצבים בחול. מה מאד את יפה ונעים בתענוגים ובשבילך מזמן מבע"י בשר ודגים משמחים הלב כל מעל"ע שלך. ובכניסתך הוא עת אהבה ושמחה לישראל ומצפים ליגאל בזכותך. ואת נקראת עונג. שמצוה להתענג בך בדברים מתוקים ותענוגות ב"א ויין אדום טוב ושאר משקים: מה יפית (שיר ז): מערב (ויקרא כג לב): עתך (יחזקאל טז): בתענוגות (קהלת ב): ויין (משלי כג): ראה. בשום וקדש ביום שבת קדש על יין. ובאין יין קדש על פת וחתוך פרוסה גדולה בעין יפה. ובכל דיני שבת שמרהו מעבודה מלאכות בו אב מלאכה ותולדתה. ואמור שיר לה' להודות לו על שצוך זכור את יום השבת לקדשו כי כל השומר יום שבת מלחללו. מוחלין ימחול חטאו אפילו עבד ע"ג ויזכה ליגאל במלך המשיח הנקרא שילה שכ"א יביא שי (מנחה) לו והשומר יובא מנחם למשיח: שומר (ישעיה נו): ובא גואלו (ויקרא כה): שילה (בראשית מט): יובל שי. (תהלים סח ל): דבר יש ג' סימנים למנוחת שבת. א) המן לא ירד בו. שלא יטרחו ללקטו. ב) שהעמיד ה' עמוד ענן למעלה מהארון; שסבבוהו הדגלים. והקיף במנן שם יה. והאותיות פרחו שנה ושנה כל ימי השבוע ונראה על כל ד' דגלי השבטים פעם בזה ופעם בזה. ובמקום שעמדו כשקידש יום שבת. נחו עד מו"ש ואז חזרו לפרוח וכן תמיד. ג) שסמבטיון נח בשבת. ח"ש יש לך שבת דבר שהוא סימן טוב למנוחתך. והוא המן ואות הדגל. וסמבטיון המתגלגל וזורק אבנים בכל ימות השבוע. נח בשבת כישראל עם סגולה שבו ישבתו וישקוטו. והם הטורחים בלי מנוח כל השבוע עד גמר יום הששי ואז אחר שבת השלחם חפשי. הם ילבשו אז בגדי ששן ומשי לכבודך. ויאמרו לך באי כלה למה תתעכבי. שלא השלחן ונרותיך ערוכים. וכיון שבא אורך. קומי את אורי. ותאיר עליהם: כי (ישעיה ס א): כבוד. את שבת. שגם כבוד ה' זרח עליך כאור בשבת הראשון. כי בעת שיצר ה' במאמר בלי טורח ד' רוחות העולם והברואים עליונים ותחתונים. אז במאמרו שם על פני תבל אורו הגדול. וכאשר חטא לו אדם בקש ה' להטמין האור. אך את שבת השתדלת עליו לפני בוראך ולא נטמן. אך כשהגיע תחלת יום הראשון שהוא למוצאי שבת. אז עת האור לעתיד

יהי לזכרך ולשמרך וינצל מכל רע וישכון בצל עצי עדן ושם אצל ישרים יתן. סעודותיו ושבתותיו אשר שלש כאיש עניו בדת פלש. במקרא חד היום שלש רמז שלשתן יעלה אם שלש אלה יעשה לה. מחבלים וגם צירים יוצלו בלי מצרים יירש נחלה: ברכות יעטה מורה בראשיתך ויש תקוה לאחריתך ושובו בנים בצאתך להבדיל ישאו. כוס רויה להלל יה בשיר ורון בקול נעים קרא בגרון ללותך כענין אהרן בשיר יקראו. כבוד נדיבים לכל נציבים ללותם האבות והבנים בשבחות וברננים בכל עת צאתם. יצו חסדו קדוש יעקב ליל ויומם ואז לוים על מקומם ינצחו שיר אשר זמם בכל מיני זמר. עלי עולה אשר כפולה ביום שבת. באהבת יום ברוב חבת עם נצור כאישון בת עין נשמר מי יפאר גודל פאר המלכה מנחה אפים הליכתה אלפים אמה ארכה: חי זקוף מך בקוראי שמך שמע עליון ואל תחרש לרש ואביון וקבל ניב וגם הגיון לבבו נשפל. מזון ארוחה ליום מנוחה בעת יחסר יוחן בפת דג ובשר ישב כשר בלי מחסר לחמו נכפל. יום שביעי במרועי אזי קשבו ברדת דגן שמים כהת להם יומם איש תחתיו שבו:

ליראי ה'. שם יין מתוק המשומר בענביו ונגנז שמן. כבוד (שם): צפון. (תהלים פט): יש. האור ויין ושמן הנ"ל. והיו לעתיד למי אשר זכרך ושמרך את שבת. וינצל מכל רע וישכון בצל עצי ג"ע אצל ישרים. מי אשר שלש סעודותיו בשבתותיו כמפורשים בתורה ע"י מרע"ה איש עניו. כי במ"ש בפסוק א' (שמות טז כה) ג"פ תיבת היום. רמז הג' סעודות. ובזכותן יעלה מן הגולה וינצל מחבלי וחבלי משיח וירש נחלה בלי גבול: אם. (שמות כא יא): ברכות. ה' המלמד אותנו להועיל עטף ולבש אותך כלה בברכות הקידוש בכניסתך. ויש תקוה לאחריתך בצאתך במ"ש כי בניך ישראל ישובו שנית לברכך בהבדלה. וינביהו כוס שבע להלל עליו את ה' בשירה וזמרה וקול נעים ורם. ואח"כ ישבחו זמר אליהו (שהוא פנחס כין וכל אהרן) לכבוד לויתך. כמו שכבוד מלכים ושרי אלפים ומחוזות. אשר בכל עת לאתם מלויה מקום ילוום האבות והבנים בשבחים ורננים: ברכות (תהלים פ"ד ז): ויש (ירמיה לא טז): כוס (תהלים כ"ג): מלכים. מל' שר פלך (נחמיה ג): יצו. י"ל אשר ה' קדוש יעקב יצוה עלינו חסדו תמיד לילה ויום ויגאלנו. ואז הלוים בבהמ"ק במקומם בדוכן ישבחו בכל מיני כלי זמר בשבת שיר היום שהשבו ויסדו דהע"ה בעת הקרבת קרבן עולת שבת הכפולה (ב' כבשים וב' עשרונים) ובזכות אהבת עמך את השבת ברוב חבה. ישמרם כמו שנאמר אישון בת עין. ולא זה עם. למי שיפאר בפאר גדול לשבת המלכה ומכין לה חלק טוב הראוי להתקבל בסבר פנים יפות ואינו הולך בה חוץ לתחום שארכו אלפים אמה: חי. אתה אל חי זקוף מכפיפתו לעני הקורא בשמך ושמע תפלתו ואל תחרש מלהשיבו. וקבל דבורו ומחשבתו שהם משפלות לבו. ובעת שיחסר לו מזון סעודות שבת יום מנוחה. תחננו בלחם ודגים ובשר. ולא יצטרך לבלבל מנוחתו ולחזור על הפתחים. רק ישב כשר בלי מחסור ובלחם משנה. כמו שנמנעו ישראל בשבת מרועי מרע"ה אז כשירד המן וירד ביום ו' גם לז'. שאמר להם כל איש תחתיו ישב במקומו בשבת:

שיר ובו ט' בתים (ובכ"א ח' חלקים. ג' בסיום שוה וב' בסיום שוה משונה וב' בסיום שוה משונה (ונחברו באות ה' מפני השלום) וא' בסיום שוה לב' הראשונים (ובאות ז' שוה לב' הראשונים) ובראשי הבתים חתום יהונתן חזק:

יום שבת קודש הוא אשרי האיש שומרהו ועל היין זכרהו. ואל ישים אל לבו חפים רק ואין בו. ישמח וירוה ואם לוה. הצור יפרע את חובו: הבשר יין ודגים ואל יחסר בתענוגים ואם שלש אלה לפניו צגים. זה יהיה שכרו אשר חפץ ביקרו. יוסף חצה בג ומצא מרגליות בבשרו: ואם שולחן כדת ערוך ומלאך אל יענה ברוך זה יהיה זמן ארוך. ואויביו יהיו כדומן ומלאך רע יענה אמן. בעל כרחו יספר שבחו. שמו יעלה כטוב שמן: נשים נרות תדליקנה וחוק נדות תחזקנה והחלות תסיקנה. יגן בעדן זכותן יום בא עת

יום. השבת הוא קדוש. ואשרי מי ששומרו כדת מחללו בעבודה וזוכרו בקידוש על יין ולא משגיח על שאין לו מעות רק ישמח וישבע. והשילוה ע"ז ה' יפרע חובו: הבשר. יכין לשבת בשר ויין ודגים שלא יחסר לו תענוגים. והשם לפניו יהי שכרו מה' החפץ בכבוד שבת. שיתעשר כיוסף מוקיר שבת. שקנה לשבת דג גדול וחלקו ומצא בו מרגלית יקרה ונתעשר: ואם. השלחן ערוך בשבת. יראה ה' הטוב ומלאך טוב יברך הבעה"ב ויאמר י"ר שיהא כן זמן רב שאויביו יהא כאשפה. ומלאך רע המלמד חוב יענה אמן ע"ז ובע"כ יספר שבח הבעה"ב. ושמו הטוב יעלה למרחוק כשמן טוב שהוא רחוק: כדומן (ישעיה ח) כאשפה: שמו יעלה כטוב שמן. ושל' שמן תורק שמך. (שיר א): נשים. אם מדליקין נרות לכבוד שבת ושומרין חוק נדה ומפרישין חלה ושורפין. זכות

לִידָתָן. וְאִם לֹא עָבְרוּ וְנִזְהָרוּ. אֲזַי קְרוֹבָה לֵידָתָן: תְּנוּ שֶׁבַח וְשִׁירָה לָאֵל אֲשֶׁר שַׁבָּת בָּרָא וְלָנוּ בּוֹ נָתַן תּוֹרָה. קָרָא לְמֹשֶׁה מַתָּנָה בְּבֵית גְּנָזַי הִיא טְמוּנָה. לֵךְ יְאָתָה וְקַח אוֹתָהּ. תְּנָה לַעֲדַת מִי מָנָה: נֶפֶשׁ כִּי נֶאֱנָחָה בָּא שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה. גִּיל וְשָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. בֵּרְכוֹ וְקִדְּשׁוֹ כְּמָן מִלְּרֶדֶת לְעַם לֹא אַלְמָן. וְהַשַּׁבָּת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. כְּפִיסַּת בַּר אֲשֶׁר טָמַן: חוּקּוֹתֶיהָ בְּמָרָה נִצְטַוּוּ בְּאַזְהָרָה כַּהֲרָרִים בְּשַׂעֲרָה. תְּלוּיִם הִלְכוֹתֶיהָ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתֶיהָ. יִנְחֲלוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת בְּצִבְאוֹתֶיהָ: זֶה הָאוֹת אֲשֶׁר שָׂם אֵל בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבַשְּׁבִיעִי אֲשֶׁר הוֹאֵל: בְּמִכְּטִיּוֹן הַנָּהָר שֶׁבְּכָל יוֹם רָץ וְנִמְהָר. יוֹכִיחַ בּוֹ מָנוֹחַ. תְּשׁ"ב לְמִין אֲשֶׁר שׁוֹאֵל: קוֹלֵי קוֹלוֹת יֶחְדָּלוּן בְּעֵת שִׁירַי יִגְדָּלוּן כִּי כְּטַל הֵם יִזְּלוּן. וְאַל יַשִּׂיגוּ גְּבוּלַי בְּאוֹרַח שִׁיר נָפַל חֲבָלַי. הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְאַל תְּשַׁמְּשׁוּ. בְּנֵזֶר שִׁיר שָׁפְרָה לִי: **התקוששו**

פי' ינן בעדן שמגיע עת לידתן. שיולידו מהר ובנקל: תנו. אמרו שבח ושיר לה' שברא השבת ובו נתן לנו התורה ואמר למשה מתנה יש לי ושבת שמה המונחת בבית אוצרותי ולך שא נאה וקחנה ותננה לעדת ישראל שנאמר עליהם (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב: נפש. אשר תאנה בחול. כי הנה שבת באה מנוחה ושמחה. וה' בירך וקידש שלא ירד בו המן לישראל עם אשר לא נעזב מה'. וזאת שבת ישיב נפש השומרו בעת ביאת המשיח בריבוי תבואה שמן

פי' לעת האוה: פסת בר (תהלים ע"ב) פיסת. ריבוי (כמו פשה. בש') בר. (תבואה): חקותיה. חקי שבת נאמרו לישראל באזהרה במרה. והלכותיה מרובים ובמקרא מועטים ותלוים בו כהררים בשערה. וישראל השומרים מצותיה ינחלו שכרה. המרובה כלגה רב בעוה"ב יום שכולו שבת: זה. שבת זה שהוא האות ששמו ה' בינו לישראל. יש סימן עליו שרוצה ה' במנוחתו. כי נהר סמבטיון שבכל יום מהשבוע רץ מהר ובשבת נח מוכיח שהוא יום מנוחה. וזה תשובה לאפיקורוס השואל מה יום מיומים (ב"ר פי"א): האות. (שמות לא יז): קולי. כל קולות ושירי זמרי יפסקו בעת ביאת המשיח אשר שירי שאול כטל יגדלו. שכולם ישתקו וישמעו שירי. ולא ישיגו גבולי ליכך בדרך השיר שנפל לחלקי ולשיר כמוני. כי אומר להם חפשו מעשיכם וראו שאינכם כדאי שתשמשו בעטרת השיר הנאה רק לי. א"כ כל קולות שמבטיון יפסקו בשבת שאני מעורר בקול השר שירי יזלו כטל. והקולות אין משיגים גבולי בדרך שיר שנפל לחלקי. וכאילו אומר להם יתלקטו ושתקו ולא תשמשו בעטרת השיר הנאה כעת רק לי. ומ"כ בשם הגאון החסיד מבעל"ז ז"ע. שזמר זה נאבד ממחבר הר"י קודם שגמר אות ק. ומצאו דרשן ובא לעיר א' והתפאר שחבר זמר חדש יפה לשבת. ובשבת באו אנשי העיר לשלהבו לשמוע דרשתו ושירו. ובמקרה בא גם הר"י על שבת זו לעיר ע' ורבש"כ להדרשן. וכשמעו הזמר אמר כולו שלי והדרשן אמר לא כי. והעם צעקו בקולי קולות על הר"י לגבר דבריו. ויאמר לדרשן אמור על מה מיוסד הזמר. ולא ידע. ויאמר הר"י שמיוסד על שמו יהונתן חזק ולא נגמר אות ק. ופייסוהו בכבוד ובזו לדרשן. ואז חבר אות ק על המאורע. ואמר שמעתה הקולי קולות יפסקו בעת אמירה בקול שירי הנאלים כטל. ולא ישיגו ב"א גבולי בדרך השיר שנפל לחלקי וחברתיו. ואתם הדרשנים חפשו עצמיכם בשירים שתחברו. ולא תשמשו בעטרת השיר שחברתי ונאה רק לי: קולות יחדלון (שמות ט): כטל יזלון. מל' תזל כטל (דברים לב ב): נפל חבלי. ע"ש חבלים נפלו (תהלים טז). התקוששו (צפניה ב) חפשו ולקטו. כמו לקושש קש (שמות ה): שפרה לי. ע"ש שפרה עלי. (תהלים טז):

חתום ישראל. והוא ר' ישראל בר משה בר לוי נגארה. וי"א ר' יהודה א' יה די מודינא אמר עליו. לא קם בישראל כישראל:

יָהּ רִבּוֹן עָלַם וְעָלְמַיָּא. אַנְתְּ הוּא מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא.
עוֹבַד גְּבוּרְתֵּךְ וְתִמְהַיָּא. שְׁפַר קֳדָמַי לְהַחֲוָיָא: יה
שְׁבָחִין אֲסַדֵּר צַפְרָא וְרַמְשָׁא. לָךְ אֱלָהָא קַדִּישָׁא
דִּי בְרָא כָּל נַפְשָׁא. עִירִין קַדִּישִׁין וּבְנֵי אֱנָשָׁא.
חֵיוַת בְּרָא וְעוֹפֵי שְׁמַיָּא: יה
רַבְרְבִין עוֹבָדֵיךְ וְתַקִּיפִין. מָכִיךְ רָמַיָּא וְזָקִיף כְּפִיפִין.
לוּ יִחְיֶה גְּבַר שְׁנִין אַלְפִין. לָא יֵיעוֹל גְּבוּרְתֵּךְ
בְּחוּשְׁבְּנַיָּא: יה

יה. ה' אדון העולם וכל העולמות. אתה הוא מלך המולך על כל המלכים. מעשי גבורותיך ונפלאותיך נאה [illegible] ולשבח לפניך: אחת ס' (קהלת ג): ותמהיא כו' (שם ג) [illegible] אסדר. בבקר וערב [illegible] הקדוש שברא כל נפש: מלאכים קדושים ובני אדם וחיות השדה ועופות הפורחים תחת השמים: רברבין. מעשיך גדולים וחזקים. ומשפיל [illegible] ותוקף הכפופים. ואפי' אם יחיה אדם אלף שנה לא היה יכול להכנים בחשבון גבורותיך הרבים:

אלהא. אתה ה' אשר לך כבוד הנקשך וגדולה. פדה את נאמך מן הישמעאלים והוצא את עמך מן הגלות. עמך שבחרת בם מכל העמים הקדמונים: למקדשך. טוב ה' לבית מקדשך ולקדש הקדשים מקום שמחת רוחי ונפשי ישראל. וישירו לך שירים ומאמרים בירושלים עיר כלילת יופי:

אֱ לָהָא דִּילֵיהּ יְקַר וּרְבוּתָא . פְּרוֹק יַת עָנָךְ מִפּוּם אַרְיָוָתָא . וְאַפֵּק יַת עַמָּךְ מִגּוֹ גָלוּתָא . עַמָּא דִּי בְחַרְתְּ מִכָּל אוּמַיָּא : יה

לְ מִקְדְּשָׁךְ תּוּב וּלְקוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין . אֲתַר דִּי בֵיהּ יֶחֱדוּן רוּחִין וְנַפְשִׁין . וִיזַמְּרוּן שִׁירִין וְרַחֲשִׁין . בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְשׁוּפְרַיָּא יה

בס' עולת תמיד ממחבר הנ"ל. יש כאן עוד חרוז זה

אתיא ותמהיא. די עבד עמי אלהיא. שפיר קדמי להחויא. אתוהי כמה רברבין. ותמהוהי כמה תקיפין. מלכותיה מלכות עלם. ושלטניה עם דר ודר:

שיר ונו חרוז הסובב אחר כל הבתים (הלוק לב' בסיום שוה. וכ"א חלוק לב' בסיום שוה משונה) וד' בתים. ובכל בית ד' חרוזים. ג' בסיום שוה (וכ"א חלוק לב' בסוף שוה משונה) והד' חלוק לב'. הא' בסיום שוה להג'. והב' בסיום שוה לסיום הסובב. והשיר מיוסד על ד' ברכות המזון. הסובב נגד ברכת זמון. הזן עד הזן. בשיר עד ברכת הארץ. רחם נגד ברכת ירושלים. יבנה (ולא אמר תבנה כמו המלאך) נגד הסוב שתקנו ביבנה ברכת הכוס. אינו מדבר משבת. רק הוא שבח לומר אחר כל סעודה קודם בהמ"ז (ויש נוהגין אחר בהמ"ז) וס"א אותו בכל יום. שאין פנאי. ויש שנהגו לאמרו גם ביו"ט. והאומרו גם בחול הע"ב:

צור. אתם אשר נאמני ורעשי. ברכו את ה' שאכלנו משלו עד שהשבענו והותרנו. כמ"ש בתורה ואכלת ושבעת וברכת: שבענו. מל' ותשבע ותותר (רות ב) ויותירו כדבר ה'. (מ"ב ד): הזן. ה' הזן עולמו והוא רועינו אבינו. הלא אכלנו לחמו ויינו שתינו. ולכן נודה לשמו ונהללו נאמר אין קדוש כה': אין. (ש"א ב): בשיר וקול תודה נברך. לה' על א"י החמודה שהנחילה לאבותינו ובמזון השביע נפשנו. כי גבר עלינו חסדו ואמת. הנאמנה: הסדו. (תלים קיז): רחם. אתה ה' בוראנו נבקשך. שתרחם בחסדך על עמך ישראל ועיר ציון מקום שכינת כבודך ובהמ"ק המפואר בית זבול לך. וי"ר שמשיח בן דוד עבדך יבא מהר ויגאלנו. כי נחרה לו כ"ז שרוח באפינו: רוח. (איכה ד): יבנה. י"ר שתבנה בהמ"ק ועיר ציון תתמלא מישראל המאוה. ונשיר שם את שיר חדש מעניני הגאולה. וברננה נעלה שם ובג' רגלים. ואל רחום אל הקדוש יתברך ויתעלה על כוס מלא יין טוב הראוי לברכו עליו:

צוּר מִשֶּׁלּוֹ אָכַלְנוּ בָּרְכוּ אֱמוּנַי . שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ כִּדְבַר יהוה : הַזָּן אֶת עוֹלָמוֹ רוֹעֵנוּ אָבִינוּ . אָכַלְנוּ אֶת לַחְמוֹ וְיֵינוֹ שָׁתִינוּ . עַל כֵּן נוֹדֶה לִשְׁמוֹ וּנְהַלְלוֹ בְּפִינוּ . אָמַרְנוּ וְעָנִינוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוה : צור בְּשִׁיר וְקוֹל תּוֹדָה נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ . עַל אֶרֶץ חֶמְדָּה שֶׁהִנְחִיל לַאֲבוֹתֵינוּ . מָזוֹן וְצֵידָה הִשְׂבִּיעַ לְנַפְשֵׁנוּ . חַסְדּוֹ גָּבַר עָלֵינוּ וֶאֱמֶת יהוה : צור רַחֵם בְּחַסְדְּךָ עַל עַמְּךָ צוּרֵנוּ . עַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ זְבוּל בֵּית תִּפְאַרְתֵּנוּ . בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ . רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יהוה : צור יִבָּנֶה הַמִּקְדָּשׁ עִיר צִיּוֹן תְּמַלֵּא . וְשָׁם נָשִׁיר שִׁיר חָדָשׁ וּבִרְנָנָה נַעֲלֶה . הָרַחֲמָן הַנִּקְדָּשׁ יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה . עַל כּוֹס יַיִן מָלֵא כְּבִרְכַּת יהוה : צור

יאמר אלה נגיל בם. מחבר הקדוש מלינא קדישא ר' אהרן מקארלין זצ"ל. ובס יא"ה חתום באותיות הראשונות דתלתי הבתראים. ובתיבות שניות חתום שמו. ובתיבות שלישיות חתום השנה:

יה אכסוף נועם שבת המתאמת ומתאחדת בסגולותך. משוך נועם יראתך לעם מבקשי רצונך. קדשם בקדושת השבת המתאחדת בתורתך. פתח להם נועם ורצון לפתוח שערי רצונך:

היה הוה שמור שומרי ומצפים שבת קדשך. כמו איל תערוג על אפיקי מים כן נפשם תערוג לקבל נועם שבת המתאחדת בשם קדשך. הצל מאחרי לפרוש כן השבת. לבלתי תהיה סגור מהם ששה ימים המקבלים קדושה משבת קדשך. וטהר לבם באמת ובאמונה לעבדך:

יהיו רחמיך מתגוללים על עם קדשך. להשקות צמאי חסדך. מנהר היוצא מעדן לעטר את ישראל בתפארת המפארים אותך ביום שבת ע"י שבת קדשך. כל ששה ימים להנחילם נחלת יעקב בחירך:

השבת נועם הנשמות והשביעי עונג הרוחות ועדן הנפשות להתעדן באהבתך ויראתך : שבת קודש נפשי חולת אהבתך . שבת קודש נפשות ישראל בצל כנפיך יחסיון ירוון מדשן ביתך] :

(א) מתקנה הורה לאמר זה בערב שבת ודבר נכון הוא שהמזמור על ליל שבת . כמו שהיא משנה ערוכה ותמה מהרש"ל שנשתכח מה ביה"ש . והוכחה גמורה נ"ל מאותה שאמרו בירושלמי [פעניה פ"ה הלכה ב מגילה פ"א ה"ד] שהחסידים מתענין בע"ש . ולאו חסידי' אלו למעקר תקנתא דתקין עזרא . ובלאו הכוס מרבה הזרע לשעה קלה . אף כי אין לבטל המעט הכף לאכילה . כמש"ל בס"ד . הע"ש שמלאה לברכות בסעודת שבת . לא ימלא כרסו כבהמה וביחוד ממאכלים שמנים : (ב) הרב ז"ל היה קורא ד' פרקי משניות ממס' שבת בכל סעודה . ולפעמים כשהיה מתעסק בד"ת לא היה לומד אלא פרק א' . לכן גם אנחנו לא נהגנו אותם למנהג מוחלט . ומי שירצה לשנות המס' כולה מה טוב . והרי ה' המשניות לפניו . ילמוד מתוכו לשנין מה שמוצא נפשו . וכן המוסיפים לשנות גם מס' ערובין . כך יפה להם . אבן טוב מזה ומזה לדעתי . לעסוק בהל' שבת מתוך ספרי הפסק . כדי שיהיו הלכות שבת שנונות ושגורות בפה . למען ידעו לזהר בכל הלאוי . ויקרא על שולחנו מאמר הזוהר :

זכור את יום השבת לקדשו : רבי יצחק אמר כתיב ויברך אלהים את יום השביעי : וכתיב במן . ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו . וכיון דלא משתכחי בית מזוני . מה ברכתא אשתכח ביה . אלא הכי תאני . כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין . ותאנא . אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה . משום דההוא יומא מתברכין מניה כל שיתא יומין עלאין . וכל חד וחד יהיב מזוניה לתתא כל חד ביומוי . מההיא ברכת דמתברכאן ביומא שביעאה . בגין כך : מאן דאיהו בדרגא דמהימנותא . בעי לסדרא פתוריה בליליא דשבתא . בגין דיתברך פתוריה כל אינון שתא יומין . דהא בההיא זמנא אזדמן ברכא לאתברכא כל שיתא יומין דשבתא . וברכתא לא אשתכח בפתורא ריקניא . ועל דא בעי לסדרא פתוריה בליליא דשבתא . רבי יצחק אמר . אפילו ביומא דשבתא נמי . רבי יהודה אמר . בעי לאתענגא בהאי יומא : ולמיכל תלת סעודתי בשבתא . בגין דישתכח שבעא ועונגא מהאי יומא בעלמא . רבי אבא אמר : לאזדוגא באינון יומין דלעילא דמתברכאן מהאי יומא . והאי יומא מליא רישיה דזעיר אנפין . מטלא דנחית מעתיקא קדישא סתימא דכולא ואטיל לחקלא דתפוחין קדישין : תלת זמני מכד עייל שבתא . בגין דיתברכון כולהון כחדא . ועל דא בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין . דהא תליא מהימנותא דלעילא . בעתיקא קדישא ובזעיר אנפין ובחקלא דתפוחין . ובעי בר נש לאתענגא בהו ולמחדי בהו : ומאן דאגרע חד סעודתא מנייהו . אחזי פגימותא לעילא : ועונשיה דההוא בר נש סגי . בגין כך בעי לסדרא פתורא תלת זמני מכד עייל שבתא . ולא ישתכח . פתוריה ריקניא . ותשרי ברכתא עליה כל שאר יומי דשבתא . ובהאי מלה אחזי ותלי מהימנותא לעילא . רבי שמעון אמר . האי מאן דאשלים תלת סעודתי בשבתא . קלא נפיק ומכרזא עליה . אז תתענג על ה'. דא סעודתא חדא . לקבל עתיקא קדישא דכל קדישין . והרכבתיך על במתי ארץ . דא סעודתא תנייתא . לקבל חקלא דתפוחין קדישין . והאכלתיך נחלת יעקב אביך . דא איהו שלימו דאשתלים בזעיר אנפין . לקבליה בעי לאשלמא סעודתיה . ובעי לאתענגא בכולהו סעודתי . ולמחדי בכל חדא וחדא . משום דאיהי מהימנותא שלימתא . ובגין כך שבתא אתיקר מכל שאר זמנין ותגין . משום דכולא ביה אשתכח . ולא אשתכח הכי בכולהו זמני וחגי . אמר רבי חייא . בגין כך . משום דישתכח כולא ביה אדכר תלת זמנין . דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי . וישבות ביום השביעי . ויברך אלהים את יום השביעי . ר' אבא כד הוה יתיב בסעודתא דשבתא . הוה חדי בכל חד וחד . והוה אמר דא היא סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכולא . בסעודתא אחרא הוה אמר דא היא סעודתא דקודשא בריך הוא . וכן בכולהי סעודתי . כד הוה אשלים סעודתי הוה אמר . אשלימו סעודתי דמהימנותא . רבי שמעון הוה אמר הכי . אתקינו סעודתי דמהימנותא . אתקינו סעודתיה דמלכא . כד הוה יתיב . הוה מכרזי עליה . אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך . אמר רבי אלעזר לאבוי . אלין סעודתי היך מתתקנן . אמר ליה . ליליא דשבתא . כתיב והרכבתיך על במתי ארץ . ביה בליליא מתברכא מטרוניתא וכלהו חקל תפוחין . ומתברכא פתוריה דבר נש . ונשמתא אתוספת . וההוא ליליא חדוה דמטרוניתא הוה . ובעי בר נש למחדי בחדותא . ולמיכל סעודתא דמטרוניתא :

מסכת שבת

פרק א יציאות השבת . שתים שהן ארבע בפנים . ושתים שהן ארבע בחוץ . כיצד . העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים . פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית . או שנטל מתוכה והוציא . העני חייב . ובעל הבית פטור . פשט בעל הבית את

את ידו להוץ ונתן לתוך ידו של עני. או שנטל מתוכה והכניס. בעל הבית חייב. והעני פטור. פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה. או שנתן לתוכה והוציא. שניהם פטורין. פשט בעל הבית את ידו להוץ ונטל העני מתוכה. או שנתן לתוכה והכניס. שניהם פטורין: ב לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל. לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי. ולא לאכול. ולא לדון. ואם התחילו. אין מפסיקין. מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה: ג לא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה. שמא ישכח ויצא. ולא הלבלר בקולמוסו. ולא יפלה את כליו. ולא יקרא לאור הנר. באמת אמרו. החזן רואה היכן תינוקות קוראים. אבל הוא לא יקרא. כיוצא בו. לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה: ד ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון כשעלו לבקרו. נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל. ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום: ה בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנים וכרשינים. אלא כדי שישורו מבעוד יום. ובית הלל מתירין: ו בית שמאי אומרים אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור. אלא כדי שיהבילו מבעוד יום. ולא את הצמר ליורה. אלא כדי שיקלוט העין. ובית הלל מתירין. בית שמאי אומרים. אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים. אלא כדי שיצודו מבעוד יום ובית הלל מתירין: ז בית שמאי אומרים אין מוכרין לנכרי ואין טוענין עמו ואין מגביהין עליו אלא כדי שיגיע למקום קרוב ובית הלל מתירין: ח בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן ב"ה מתירין עם השמש: ט אמר רבן שמעון בן גמליאל. נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת. ושוין אלו ואלו שטוענים קורות בית הבד ועגולי הגת: י אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום. אין נותנין פת לתנור עם חשכה. ולא חררה על גבי גחלים. אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום. רבי אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה: יא משלשלין את הפסח בתנור עם חשכה ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד. ובגבולין כדי שתאחוז האור ברובו רבי יהודה אומר בפחמין כל שהוא:

פ"ב במה מדליקין. המלה לעיל אחר תפלת ערבית של שבת

פרק ג

כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנין עליה תבשיל בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר בש"א חמין אבל לא תבשיל וב"ה אומרים חמין ותבשיל בש"א נוטלין אבל לא מחזירין ובה"א אף מחזירין: ב תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא לא יתן בין מתוכו בין מעל גביו כופח שהסיקוה בקש ובגבבא הרי הוא ככירים. בגפת ובעצים הרי הוא כתנור: ג אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרים ורבי יוסי מתיר ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה: ד מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סלון של צונן לתוך אמה של חמין אמרו להן חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת אסורים ברחיצה ובשתייה ואם ביו"ט כחמין שהוחמו ביו"ט אסורין ברחיצה ומותרין בשתייה. מוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת אנטיכי אע"פ שגרופה אין שותין ממנה: ה המיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן. האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי. רבי יהודה אומר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר: ו אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן ואם נתנו מבעוד יום מותר. ואין ניאותין ממנו. לפי שאינו מן המוכן. מטלטלין נר חדש. אבל לא ישן. רש"א כל הנרות מטלטלין. חוץ מן הנר הדולק בשבת. נותנין כלי תחת הנר לקבל נצוצות. ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה:

פרק ד

במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא בגפת ולא בזבל ולא במלח ולא בסיד ולא בחול. בין לחים בין יבשים. לא בתבן ולא בזגים ולא במוכים ולא בעשבים בזמן שהן לחים. אבל טומנין בהן כשהן יבשין. טומנין בכסות ובפירות. בכנפי יונה ובנסורת של חרשים ובנעורת של פשתן דקה. רבי יהודה אוסר בדקה. ומתיר בגסה: ב טומנין בשלחים ומטלטלין אותן. בגזי צמר. ואין מטלטלין אותן. כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי. והן נופלות. רבי אליעזר בן עזריה אומר. קופה מטה על צדה ונוטל שמא יטול ואינו יכול להחזיר. וחכ"א נוטל ומחזיר. לא כסהו מבעוד יום. לא יכסנו משתחשך כסהו ונתגלה מותר לכסותו ממלא את הקיתון ונותן תחת הכר או תחת הכסת:

פרק ה

במה בהמה יוצאה. ובמה אינה יוצאה. יוצא הגמל באפסר. ונאקה בחטם ולובדקים בפרומביא וסוס בשיר. וכל בעלי השיר. יוצאים בשיר ונמשכים בשיר ומזין עליהם וטובלין במקומן: ב חמור יוצא במרדעת בזמן שהיא קשורה לו. זכרים יוצאין לבובין. רחלות יוצאות שחוזות כבולות וכבונות. העזים יוצאות צרורות. רבי יוסי אוסר בכלן חוץ מן הרחלים הכבונות. רבי יהודה אומר. עזים יוצאות צרורות ליבש. אבל לא לחלב: ג ובמה אינה יוצאה. לא יצא גמל במטוטלת

לא עקוד ולא רגל . וכן שאר כל הבהמות . לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך . אבל מכניס חבלים לתוך ידו וימשוך ובלבד שלא יכרוך : ד אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו . ולא בזוג . אע"פ שהוא פקוק . ולא בסולם שבצוארו . ולא ברצועה שברגלו . ואין התרנגולין יוצאין בחוטין . ולא ברצועות שברגליהם . ואין הזכרים יוצאין בעגלה שתחת האליה שלהן . ואין הרחלים יוצאות חנונות . ואין העגל יוצא בגימון . ולא פרה בעור הקופד . ולא ברצועה שבין קרניה . פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים :

פרק ו

במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה לא תצא אשה לא בחוטי צמר . ולא בחוטי פשתן . ולא ברצועות שבראשה ולא תטבול בהן עד שתרפם . ולא בטוטפת ולא בסנבוטין בזמן שאינן תפורין . ולא בכבול לר"ה ולא בעיר של זהב : ולא בקטלא . ולא בנזמים . ולא בטבעת שאין עליה חותם . ולא במחט שאינה נקובה ואם יוצאת אינה חייבת חטאת : ב לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה . ולא בתפילין ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ולא בשריון ולא בקסדא ולא במגפיים . ואם יצא אינו חייב חטאת : ג לא תצא האשה במחט הנקובה . ולא בטבעת שיש עליה חותם . ולא בכוליאר ולא בכובלת . ולא בצלוחית של פלייטון . ואם יצאה . חייבת חטאת . דברי ר"מ . וחכמים פוטרין בכובלת ובצלוחית של פלייטון : ד לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס ולא באלה ולא ברומח . ואם יצא . חייב חטאת . רבי אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכ"א אינם אלא לגנאי שנאמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה . בירית טהורה ויוצאים בה בשבת כבלים טמאין ואין יוצאין בהן בשבת : ה יוצאה אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה ובטוטפת ובסנבוטין בזמן שהן תפורין בכבול ובפאה נכרית לחצר . במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנדתה בפילפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה ובלבד שלא תתן לכתחלה בשבת ואם נפל לא תחזור שן תותבת שן של זהב רבי מתיר וחכמים אוסרים : ו יוצאין בסלע שעל הצינית . הבנות קטנות יוצאות בחוטין ואפי' בקיסמין שבאזניהם . ערביות יוצאות רעולות . ומדיות פרופות . וכל אדם . אלא שדברו חכמים בהווה : ז פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת : ח הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר' מאיר . ורבי יוסי אוסר ואם יש לו בית קבול

כתותים טמא סמוכות שלו טמאין מדרס ויוצאין בהן בשבת ונכנסין בהן בעזרה כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהן בשבת ואין נכנסין בהן בעזרה . אנקטמין טהורין ואין יוצאין בהן : ט הבנים יוצאים בקשרים ובני מלכים בזוגין וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה : י יוצאין בביצת החרגול ובשן שועל ובמסמר מן הצלוב משום רפואה דברי ר"מ וחכ"א (נ"א דברי ר' יוסי וכמ"א) אף בחול אסור משום דרכי האמורי :

פרק ז

כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל אב מלאכה ומלאכה העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא חטאת אחת : ב אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר והמעמר הדש והזורה הבורר והטוחן והמרקד והלש והאופה הגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו והצובעו והטווה והמיסך והעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטים והפוצע שני חוטין הקושר והמתיר התופר שתי תפירות הקורע ע"מ לתפור שתי תפירות הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבדו והמוחקו והמחתכו : הכותב שתי אותיות והמוחק ע"מ לכתוב שתי אותיות הבונה והסותר המכבה והמבעיר המכה בפטיש המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת : ג ועוד כלל אחר אמרו כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת חייב עליו חטאת וכל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוציאו בשבת אינו חייב אלא המצניעו : ד המוציא תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל עמיר כמלא פי טלה עשבים כמלא פי גדי עלי שום ועלי בצלים לחים כגרוגרת יבשים כמלא פי גדי ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן המוציא אוכלים כגרוגרת חייב ומצטרפין זה עם זה מפני ששוו בשיעוריהן חוץ מקליפיהן וגרעיניהן ועוקציהן וסובן ומורסנן ר' יהודה אומר חוץ מקליפי עדשים שמתבשלות עמהן :

פרק ח

המוציא יין כדי מזיגת הכוס חלב כדי גמיעה דבש כדי ליתן על הכתית . שמן כדי לסוך אבר קטן . מים כדי לשוף בהם את הקילור ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית רש"א כולן ברביעית ולא אמרו כל השיעורין הללו אלא למצניעיהן : ב המוציא חבל כדי לעשות אוזן לקופה גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה ר' יהודה אומר כדי ליטול ממנו מדת מנעל לקטן נייר

צדי לכתוב עליו קשר מוכסין והמוציא קשר מוכסין חייב. נייר מחוק כדי לכרוך ע"פ צלוחית קטנה של פלייטון: ב עור כדי לעשות קמיע קלף כדי לכתוב עליו פ' קטנה שבתפלין שהיא שמע ישראל דיו כדי לכתוב שתי אותיות כחול כדי לכחול עין אחת: ד דבק כדי ליתן בראש השבשבת זפת וגפרית כדי לעשות נקב שעוה כדי ליתן ע"פ נקב קטן. חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב רבי יהודה אומר כדי לעשות פטפוט סובין כדי ליתן עפ"י כור של צורפי זהב סיד כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות רבי יהודה אומר כדי לעשות כלכול רבי נחמיה אומר כדי לסוד (נ"א לעשות) אנדיפי: ה אדמה כחותם המרצופין דברי ר"ע וחכ"א כחותם האיגרות זבל וחול הדק כדי לזבל קלח של כרוב דרי"ע וחכ"א כדי לזבל כרישא חול הגס כדי ליתן על מלא כף סיד. קנה כדי לעשות קולמוס ואם היה עב או מרוסס כדי לבשל בו ביצה קלה שבבצים טרופה ונתונה באילפס: ו עצם כדי לעשות תרווד רבי יהודה אומר כדי לעשות ממנו חף: זכוכית כדי לגרור בו ראש הכרכר. צרור או אבן כדי לזרוק בעוף. רבי אליעזר בן יעקב אומר כדי לזרוק בבהמה: ז חרס כדי ליתן בין פצים לחבירו דברי ר' יהודה רמ"א כדי לחתות בו את האור רבי יוסי אומר כדי לקבל בו רביעית אמר ר"מ אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ולא ימצא במכיתתו חרס לחתות אש מיקוד. אמר רבי יוסי משם ראיה ולחשוף מים מגבא]:

אחר שגמר ד"ס על שולחנו. יאמר מזמור. שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון [תהלים קכו] ויטול ידיו. ותיקן הרב ז"ל תרגום שלנו לאומרו אחר מים אחרונים:

יְדֵי אַסְחֵי אֲנָא. לְגַבֵּי חַד מָנָא. לְסִטְרָא תּוֹרָנָא. דְּלֵית בָּהּ מַמָּשָׁא:

אֲזַמִּין בִּתְלָתָא. בְּכַסָּא דְבִרְכָתָא. לְעִלַּת עִלָּתָא. עַתִּיקָא קַדִּישָׁא:

[ידי. אחזי ידי (להסיר הזוהמא) יסוד כלי (ולא על הקרקע כי רוח רעה שורה עליהם והוא חלק הסט"א השורה רק על מקום חרב שאין בו ממש. ואברך בג' ב"א (שאז אין השם לנזקי רוח רעה) ובכוס של ברכה המבטל כל הדינים ומצטרף לטובה ומעורר ברכה מאת ה' שהוא עילת העילות ועתיקא קדישא]:

(א) אח"כ יברך בהמ"ז ככל אשר הורונו רז"ל. ומתבאר כל גרמו בכוסא שן בס"ד: (הרב ז"ל היה מניח מעט יין גם בכוס של בהמ"ז ושם ומפה על השולחן. וזה היה נוהג ג"כ עד סעודה שחרית: (ג) אחר בהמ"ז חוזר ומברך על הדס ומריח בו ואומר זכור כו' אח"כ מברך על הפירות ומיני מגדים וריח. כדי להשלים ק' ברכות. לכן מחזר ונלע"פ ברכת מעין שלש דפירות: (ד) על חמשת מיני פירות האילן שנשתבחה בהן א"י. הכם גפן תאנה ורמון זית ותמרה מברך אחריהם מעין שלש: (ה) תשלום של ק' ברכות. הוא התשלום של מצוה שמותר להשגו בשבת. לפיכך טוב לקחתו בידינו. הנה כבר שמעת וידעת ממש"ל בסדר הלילה. איך הם ק' ברכות בכל יום חול כפי מנהגנו. ועתה ביום שבת קדש חסרים ל"ז ברכות מג' התפלות. ושל הפילין ויהאו עימם הרי ל"ח. נגד זה יש בידינו ג' של ג' קידושין. ז' דמוסף. ס"ז דשתי הסעודות (אם אוכל כולן כהלכה. א' בלילה ואחרונה ביום) וברכה של יין שבתוך סעודה שלישית. הרי אלו כ"ז. חסרו י"א. ואם יש שמיני יין. אין אלא עשרה חסרים. יהיה למלאותן בהספרמקי ומגדי. ואם עולה לתורה מרויח ב' ברכות. והמפטיר זוכה בז' ברכות (ואם אי אפשר לו למלאות התספר בחושן אחר. אז יוכל למלאות בשמיעתן מפי העולים. אם מכוין להן) וישגיח על מנין של ברכות שיבואו לידו. לדעת אם השלים מספרן. כאשר זכרתי שם: (ו) הרב ז"ל היה חסר שלא לדבר בשבת כי אם בלשון הקודש. אם לא כשהיה צריך לצרם ד"ס להתלמידים: (ז) דבר ידוע הוא שמיני אין קורין לאור הנר. לכן בליל שבת לא יוכל ללמוד מתוך הספר. רק שונה הוא בע"פ או במחשבה או עוסק בדברי שירות ותשבחות להשי"ת שמפור. מ"מ נ"ל שמותר הוא ברגילות שלו. כגון מי שרגיל לחזור כל יום ח"י פרקים משניות. דהוי רק כעיון ראשי פרקים דשרי. וכן מאמר הזוהר השייך לסעודה או וכ"ש הקידוש. שמותר לי שיכול ורהאי לאומן מתוך הספר. חדשי לא גרע מהגדה בליל פסח שהתירו הפוסקים:

סליק חלק ראשון שבהדר שלישי. משמושי דירה וכרסא. ונמשיך בס"ד הלק השני בשמושא ערסא. לעונת ת"ח. בו מבואר בארוכה כל דיני ועניני ומנהגי החבור וכוונתו. טובתו ורעתו. תפלת רמב"ן. לחש הזוהר ושירו. ונקראו שני חלקים הללו מטות זהב וכסף. הראשונה של זהב. לפי שבה צריך להראות עושר רב וכל כלי נחמד ונאהב. והשניה בצנעא דיה של כסף. עוד מלת כסף תסבול שתופים בשני דרכים. אם בלה"ק. מלשון נכספה גם כלתה נפשי. וע"ש היותו דבר שנפשו של אדם מתאוה לו. ואם בארמי. מלשון כיסופא שהוא הבושת. כן הדבר הזה ביחוד צריך בושה יתרה כמ"ש רז"ל. אסור להסתכל באותו מקום. ואסרו לשמש ביום ובפני בעלי חיים. משום שנאמר למען תהיה יראתו על פניכם. לכן זה שמו הנאה לו. גם ע"ם דרך הסוד. הם תפוחי זהב במשכיות כסף. כי הראשונה משמשת קודם חצות על מטה של זה"ב (היא מטתו של דו"ד) והב' אחר חצות (היא מטתו שלשלמ"ה) שהחסדים מתגברים. וידוע שהן נקראים כסף (והוא כרמו איש יביא בפריו אלף כסף) וע"ז אמרו האלהים. למה נקרא שמו כסף. שהוא מכסיף כל הזהבים. והוא בסוד יוסף שלקט כל הכסף. ומטה זו היא של ז' פרקים:

פרק א בזווג של שבת

(א) קבעו חז"ל עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת. כמ"ש על הפסוק אשר פריו יתן בעתו. וכן למדו בס' הזוהר מהכתוב לסריסים אשר ישמרו את שבתותי. אלו ת"ח שמסרסים עצמן כל ימי השבוע. וממתינין על ליל שבת קודש: (ב) עוד הוציאו מן פ' ושמרו בני ישראל את השבת. ר"ם ביאה. ושמרו הוא ל' המתנה (וכ"ה פי' ושמרו דלעיל) כמו ואביו שמר את הדבר. שצריכין ישראל להמתין מלהזדווג עד הזווג בחול. וישמרו הביאה עד ליל שבת. ואמר לעשות את השבת. כמי שמתקן ועושה את יום השבת. וגורם שיהיו הנשמות שמביא לעולם. לדורותם ולא מסטרא ההוא. ברית עולם. שיהיו הדורות של בריאים עלם

עיני דקדושה. ולא דבעל ברי"ם דספרא אתרא אלא ברית של עולם ידוע. עולמו של יובל העליון. ביני ובין בני ישראל אות הוא. ר"ל ביאה. כשהזווג הוא בשבת. היא אות ביאה לעולם כו'. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. ולא עשה זווג למעלה. אלא ביום השביעי. אז שבת וינפש. דהיינו הזווג למעלה להוליד נשמות הצדיקים. בשבת ולא בחול:

פרק ב בענין הזווג בכלל

(א) וע"ז א"ה כתיב את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וגו' וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה וגו'. וכתיב והייתם לי קדושים כי קדוש אני. ונתבאר מאלו הפסוקים. כי הגבורה ית' וית' ייחד לו אומה ישראל הקדושה. והבדילה בתורתו הקדושה מכל שאר האו"ג לשרתו ולברך בשמו. וכ"ז שהם עושים הטוב והישר. הם מקדישים שמו הגדול והקדוש. וכ"ז שלא ישמרו התורה ומעשיהם מקולקלים. הם מחללים שם שמים. וכתיב באמור עם ה' אלה וגו'. וכה"א וזרע בגוים זרעם: (ב) ואחר זאת השלעה דע. כי בהיות תומר האדם וטבעו הנה קרובה היותו רע או טוב מצד תכונת המזג. כפי הטפה שממנו נהווה. נמצא חבור האדם אל אשתו הנה קדוש שם הבורא ית' או חלולו ח"ו. כפי הבנים שמוליד. לכן הזהירו חז"ל לקדש עצמו בשעת תשמיש. מפני שזוכה הסבה להוליד בנים צדיקים שם שמים מתקדש על ידם. ולהפך בהפך. גם גורם קללה לעצמו. כי לכאמרו חז"ל כאמרם [סנהדרין נב] קורין לרשע בן צדיק רשע בן רשע מחמת שידעו חכמי האמת שהאב הייע בעבירה. ואם לפעמים צדיק ולהפך. זהו מדברים הזרים היוצאים מן הכלל. ומההודות העמוקים והסתרים. בסוד יתן טהור מטמא. ואנו מדברים מדרך הרוב. וגם בזה עכ"פ היו שם הרהורי פלגות שטיעו. אם במחשבה שונה שהרהרו בה שהאב או האם הרשעים כאשה שנה. זה גרם שהולידו צדיקים. ואם הרשע בהפך. שגרמה תולדות רשעים מצדיקים: (ג) אחר שהדבר כן. נצטרך לדעת מה היא זאת הקדושה. שצריך להתנהג בה בשעת תשמיש:

פרק ג במהות החבור

(א) דע כי החבור כשעשה כראוי ובזמן הראוי ובכוונה הראויה. הוא ענין קדוש ונקי. ואל יחשוב אדם כי בחבור יש גנאי וכיעור חלילה חלילה. כי החבור נקרא ידיעה. ולא לחנם נקרא כן. כאמרו והאדם ידע את חוה אשתו. וזהו סוד. כי טפת הזרע בהיותה נמשכת בקדושה ובטהרה. נמשכת ממקום הדעת והבינה שהוא המוח: (ב) וידוע שאלו לא היה דבר קדושה גדולה. לא היה הכתוב קורא החבור הראוי ידיעה. והנה סוד ידיעה הרמוזה בזה. הוא סוד היות האדם כלול בסוד החכמה והתבונה ודעת. כי האדם הוא סוד החכמה והאשה סוד התבונה. והחבור הטהור הוא סוד הדעת. וזהו סוד איש ואשה. ולזה כיוונו ח"ל באמרם [סוטה יז] בשעה שאדם מתחבר לאשתו בקדושה שכינה שרויה ביניהם. וזהו שם יה. שהיו"ד באיש והה"א באשה. והוא רמז לשתי עולמות שנבראו בשם זה. כמו שכתוב כי ביה ה' צור עולמים. ונוסף בהם שם זה. כדי שיזכו שתשתתף עמהם שכינה שנותנת נשמה [שם] ולכן ראוי להם להתנהג בחבור בקדושה כמ"ש בס"ד. ואם לא עשו כן. שכינה מסתלקת מביניהם. ונשאר אש ואש. והאש אוכלת אש. וזה סוד ואת הרשעים מרחם (והכן. כי בכלל סוד גלוי לבעלי עינים) ולזה כיוונו ח"ל באמרם [נדה לא] ג' שותפין באדם כו': (ג) הנה כי החבור כשעשה כראוי הוא קדוש ונקי. שאם היה בחבור הראוי גנאי. איך היו כוללים בו להשי"ת. אלא ודאי כשהיה החבור לשם שמים וכפי הראוי. אין פעולה קדושה למעלה ממנו (ומ"ש הפילוסופים הוא המצוה חרפה הוא לנו. בנפשם דברו. כמפם יש לו מקום. כשאינו כראוי. אלא כשהחבור בבהמות. שהוא מצוה בעלמא. כאשר יעשה בעור וחית יער. ומה שצריך לעשותו בהסתר ובצניעות. וזה ג"כ מחמת רוב קדושתו. וכמו שאנו עתידים לבאר עוד בס"ד (גם שהרכות במו"ק סי' ר"מ יע"ש וזה צרם האתה. אבל קודש שמתו. באמור ולא יתבוששו) וע"ז נאמר בחבור הצדיקים. בטרם אצרך בבטן ידעתיך. הנה ייחס טרם הצדיק אליו ית'. כאלו הוא ית' מצייר טפת זרע הנמשכת מהצדיק: (ד) ואחר שהודעתיך על סוד מהות הדרך הה' מן החבור. עתה אודיעך הדרך השני והוא הפך הראשון. כי בזמן שאין אדם מתכוין לשם שמים. הנה אותו הזרע הנמשך ממנו. הוא טפה טמאה כולה סרוחה אין לשם חלק בה ונקראת משחית דרכו על הארץ. והנה גופו כלה בבהלה. וכאלו נטע אשרה. ומעשה עגל לע"ז. בהיותו מוריע זרע מטונף ומקולקל. ומזיק בכולן מאחור. עליו הוא אומר. בה' בגדו כי

בנים זרים ילדו:

פרק ד בזמן החבור. נחלק לשני חלקים א': בזמן העונה בימים

(א) כתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע. ופירשו רז"ל [כתובות סא] עונה של כל אחד לפי מלאכתו וטרחו. ומ"ש רז"ל [סנהדרין לו] יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. הוא. כי עם היות העונה קבועה לכל אדם לפי מחו ומטמנו. לפי שאמרו חז"ל דעת האשה שהיא מתאוה בכך לגמלה התשוקה. אמנם אם יצרך אל המעשה שהיא. הרשות בידו להוסיף. אם הוא מכוין בו להנצל מן העבירה. וע"ז הזהירו שיעמוד קצת נגד יצרו. ולא ימלא כל תאותו. בדחיית השמאל. ותהא בו הקרבת הימין. כדי שלא תתבטל עונתו. מתוך הכניעו את יצרו והלאתו עמו. וכן הדבר מצד האשה. עם היות עונתה קצובה. והכל נתפייסה בהכנסה לאוסף שלא לבקש יותר ממה שהוטל על הבעל (לפי עמיון) להוכה. אמנם אם היה צריכה לכך בהשתדלותה עמו ומתקשטת לפניו. הרי הוא חייב לשמוע לדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונה. ואף כשהיא מעוברת ומניקה. ואמרו [יבמות סב] המכיר באשתו שהיא יראת חטא ואינו פוקדה. נקרא חוטא: (ב) ועתה יתבאר עוד טעם עונת תלמיד חכם מליל שבת לליל שבת. דע כי זרע האדם הוא חיי הגוף ומאור זכרו. כי הוא הדם המובחר והנקי אשר בגוף. והנה הזרע הוא מחלקי הגוף. ויש בו מחלק כל אבר ואבר. כי בידוע שלא יבוא עין מאוזן. רק כל אבר נמשך מטבע א' דומה לו. וא"כ כל אבר ואבר וכל גידה ועורק יש לו טבע מיוחד וכח ידוע שממנו הוא נולד. ואין לחוש לסומא שמוליד פקח (עי' אגרת הקודש ד' יז ב') כי כח האבר מצוי בטבע הכללי לגוף. ואחר שהזרע הוא מכל אבר ואבר שבאדם. אין ראוי לאדם להיות מצוי אצל אשתו תמיד כתרנגול כי אז יותש כחו ומאור עיניו נתמעט וכל חלקי איבריו הולכים ודלים. אבל בהיות החבור לעונה הידועה מליל שבת לליל שבת. שהוא סוד חזרת הגלגל ששה ימים ואחור בו' ימי שבת. אזי יוכל להשפיע כח באותו והוא לא יחסר דבר שיהא נחלש עליו חולשה ניכרת לעין. שכבר קבל כח שיוכל להשפיע. ולכן אמר אשר פריו יתן בעתו. דהיינו מליל שבת לליל שבת. וסמך לו וכל אשר יעשה יצליח. כשאמר יהא החבור לשם שמים. ויבוא לידי גמר: (ג) והטעם היותו מליל שבת לליל שבת. לפי שהשבת הוא יסוד עולם. והוא דוגמת עולם שכולו שבת. כטעם שבת לה'. וכיוונו בעונת ת"ח בליל שבת להיות כונתם לגמר השלמות. דהיינו להוליד גופים ראויים לעבודת בוראם הש"י. בעלם השמש שלמות עליונה וטהורה. כאמרו וביום השביעי שבת וינפש. והנה היתה הכונה לזה בעונת ת"ח. והכן מאד כי לא שמו עונתם בימי הגשמיות. שהם שבת ימי המעשה. כי אם ביום שכולו שבת והוא עולם הנפשות. הוא"ל לא וכוין וייטב לבך: (ד) ואם בעל נפש אתה. בין תבין את אשר לפניך. ותדע ותשכיל ממולא דבר מ"ש רז"ל בב"ר [ס' יא] אמרה שבת לפני הקב"ה. רבונו של עולם לכולם נתת בן זוג. ולי לא נתת בן זוג. א"ל כנסת ישראל תהיה בת זוגך. והנה הוא צדיק יסוד עולם. שכנסת ישראל הוא בת זוגו. ומשם באות כל הברכות וכל השפעות. והצדיק קושר כל מחשבתו ביום השבת להתחבר עם השבת העליון. ולעיקר שוגה בו. ולמען יהיו תולדותיו כמוהו. ולכן עיקר העונה בשבת. מלבד מ"ש בס"ה. והדברים עתיקים עומדים ברומו של עולם. וסתרי סתרים ודרין סתימין וגנזין:

חלק ב. בזמן העונה מצד המזון והשעות

(א) דע כי המזון שאדם ניזון בו צריך שלשה מיני עיכול. ולמדרגה הרביעית נהפך לזרע או לדם (היא הקילוס, מפרנס הגוף). ואילו יעשה אדם מעשהו סמוך לאכילה. הנה בזה באותו זמן עוב הגוף רותח והדם מעורב ואינו זך ונצול. ואותה טפה הנמשכת ממנו עכורה ומלוכלכת סרוחה ומטונפת. אינה לגוללה לא נקייה ולא טהורה ולא זכה. וא"כ נמצא הנולד מאותו טפה הוא מיסוד עכור ומטונף עליו נאמר הרה עמל וילד שקר. לפי שמצב הטפה מחייב היות הנולד ממנה מתוקן ומטונף. ולעיקר צריך האדם לכוין בעת החבור. שתהיה בעת שהגוף מיושבת עליו. ושקטו טבעי הגוף מרתיחות המזון שאכל. ונזדקק הדם וירדו החמרים למקומן הטבעי. ויסודות גוף האדם מסודרים בסדר נכון. וזהו סמוך לחצי הלילה האמרנו: (ב) וגז"ל אמרו [ברכות ה] על מטתי שהמלאה וגוהה בין לגאון לדרום. ואמרו שהזהיר בה רז"ל בנים זכרים. ודרך המפרשים בביאור אגדה זו בתלמוד. הוא זוזי. ידוע כי הקול ההתוק לאמצע דרום (היינו בקו השוה). ורז"ל בבחינה היסוד הלאוסי) וחכמי האמת ידעו. כי הקדושה אל

הכלמות

הקדמו' אינו מדין הסוד וסיים שכל שהדו' הכיווני' הם שנזכרו' ונ"ז אמר שהכם אל תהי צדיק הרבה' ואל תתחכם יותר וגו'. ולפי צפון ודרום הם ב' הספי' נו"ה ולקבל כב' סגולו' כשאמרו רז"ל

דבריהם ורמזים בהם. ואמרו כי השמש מטהו בהיות מזג גופו בינוני ממוצע בין החום לקור. אז יכלו טבעיו לנוח ולא יזיע מאד. אבל יוכל לבעול במתון. ואז האשה מקדמת להזריע תחלה. ותלד זכר. כידוע ממאמרם ז"ל. ולכן אמרו חז"ל [נדה לא] בשכר שמשהין בצדיקים עצמן על הבטן הו"ל בנים זכרים. וחכמי המחקר נתנו לזה שני טעמים האחד כי זרע האשה הוא כדמיון החומר. וכשבא אח"כ זרע האיש. נמצא כדמיון היוצר שמצייר צורה בחומר. או שהזרע הבא תחלה ברחם יתקרר ויחלש מעט קודם שיבא האחר. והאחר יבוא ויגבר עליו. ולזה הטעם אמרו חז"ל [שם עירובין ק] הרוצה שיהיו לו בנים זכרים יבעול וישנה (ע"ש) (ג) עפ"ז הבין סוד הנותן מטתו בין צפון לדרום הו"ל בנים זכרים. כי נמצא עפ"ז בחצי הלילה שכבר שקט הגוף מרתיחתו. ומזגו עומד זך ונקי. לכן אמרו בין צפון לדרום. ר"ל בין הקור והחום. כי ידוע הוא שכל מי שנולד מטפה קרה. יהיה לעולם פתי וסכל משולח. ומי שנולד מטפה חמה. בעל כעס וחמס וקל. אבל הנולד מטפה ממוצעת בין שתי הקצוות. לעולם אדם חכם מיושב בדעתו. יקר רוח איש תבונה. יפה עינים וטוב רואי. כמ"ש רז"ל [נדרים כ] שאלו את אימא שלום אשתו של ר"א. מפני מה בניך יפין. א"ל שהוא מספר עמי. אינו מספר אלא בחצי הלילה: (ד) הנה נתבאר כי הזמן הנכון להשמיש. אינו כי אם בחצי הלילה ואולם לענין כוונת המאמר בהנותן מטתו בין צפון לדרום עוד נאלוה מלין (עי' בס"י סי' מ"ז) גם צריך עכ"פ שהכוונה תסכים עם כל המעשה שם בפועל. כמש"ל וה"ס:

פרק ה במזון הראוי להבור

(א) ידוע הוא. כי כפי מזון כל דבר. כך יהיה הגוף שניזון ממנו. ובדק המחקר מדע. כי החיים שהמזון נמשך ממנו. מאכלה שבולת נרד (ובדברי רז"ל פ' אף על פי גדולה מזו. בברתא דשבור מלכא. דהוו מסקי לה ברים ריחני. משום דאכלה אמה בעבורה אתרוגין) וא"א בהיות הדם מזון הגוף ונהפך לגוף. והדם הוא כפי טבע המזון שנעשה ממנו. כי אם יהיה המזון הוא עב ועכור. יהיה הדם שנעשה ממנו עב ועכור. ואם יהיה המזון זך ונקי. יהיה הדם כמוהו. ולפיכך הבדילנו הבורא ית' בתורתו התמימה והקדושה. מכמה מאכלות אסורות. שאסר אותן עלינו. קצתן שמטמטמין הלב כחלב ודם. וקצתן שמעיזין את הפנים כחיות ועופות הדורסין. וקצתן שמוגרין דרכי התבונה והחכמה כשקץ והזיר ודומיהן וקצתן שמולידין כמה מיני חליים קשים ורעים כשרצי הארץ והמים בכלל. סוף דבר על כולם אמר. ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף. הרי הודיע כי כל אלו הדברים מתעבים ומטמאים. מולידין דם רע מוכן לכמה מיני פורעניות. וא"כ כשאמרו רז"ל [שם] צריך לקדש עצמו בשעת תשמיש. הנה גם המזון כלול בקדושה זו. כי ראוי לאדם לאכול מאכלים ומזונות הגונים. וממוצעים בין הקור והחום. ויהיו מן הדברים המולידים דם טוב זך ונקי. מאחר שאותו דם עתיד להיות נהפך לטפת זרע. והוא עתיד להיות יסוד ובנין לולד הנולד מאותו הזרע. כי אילו יהיה המזון רע ועכור. תהיה הטפה ג"כ עבה ומטנפת ועכורה. לפ"ז נמצא המזון גורם להיות הולד חכם או פתי. צדיק או רשע ביחוד בהשתתף אל זה מדות האבות העוזרות בלי ספק. והכוונות בטבע הולדותיהן ע"פ הרוב) ולזה נסמכה פ' אשה כי תזריע למאכלות אסורות. ונאמר אחר לפ' נגעים. להודיעך שאם יבדיל אדם עצמו מן המאכלים הרעים. הויין לו בנים הגונים קדושים וטהורים. ואם לאו הנגעים מתחדשים עליהם מצד טפת הזרע. שהיתה מאותן מאכלים המשוקצים: (ב) וראוי לומר עוד. כי מן המזון הראוי. א"צ לקחת כדי מלוי הגוף (ע"ל בכסא שן) רק דבר בינוני שיוכל הטבע לטחון אותו. וימהר להתהפך לדם נקי וטהור (ואי"ה יבואר עוד מזה בהנהגת המעוברת): (ג) ואמנם לענין התעוררות תאות המשגל ולהוסיף כח בזרע. כבר נזכר לעיל מאכילת שום. וכן כל הדברים המביאים לכ"ג בעי"כ. טובים לאכלם כמוי בע"ש. ודע כי החמום והלחות הם הגורמים המשגל:

פרק ו בכוונת ההבור

(א) כתיב ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו. וכתיב לא תהו בראה לשבת יצרה. הרי הזהיר הכתוב על פריה ורביה. ולכן יש שכר הרבה בדבר. והמשחית שכבו בקלקול ובגועל מחשבתו. ראוי להקרא [illegible] כסיל ופתי: (ב) ועתה יש לנו לדעת ולהבין איזוהי הכוונה

הכוונה בלבו מעשה. ונחלקות הכוונות על המעשה הזה לארבע והם כלוסו ומפולות ובג' מהן עיקר קבול שכר והרביעית שכר מועט מהג': (ג) הראשונה. היא אותה שהכוונה בה לפ"ו כלבד.

לקיים מצוה ופרוע חובו. והיא הכוונה בכבוד: (ד) השנית. נתיקת הולד בשלשה חדשים אחרונים שהתשמיש יפה לו. שמתוך כך יצא מלובן ומזורז. גם זו הכוונה נמשכת בכוונת פ"ו. כו"ל ויש בו תקון לולד: (ה) השלישית אין בה לא זה ולא זה. אלא שהאשה משתוקקת אליו. והוא מכיר בה שמדלגתו בדברים. וכן בעת נסעו לדרך או בעת בואו מן הדרך. שאז ודאי היא משתוקקת אליו. גם בזה יש קיבול שכר כדלעיל: (ו) הרביעית. שהוא מתכוין לגדור עצמו בה. כדי שלא יתאוה לעבירה. כשרואה את יצרו מתגבר עליו ונתאוה לדבר זה. ואולי יתלה אם לא ישמש. גם הכוונה הזאת יש לה שכר. אך לא כראשונות. כי שמא היה יכול לדחות את יצרו ולעמוד נגד התאוה. ואמרו ז"ל. אבר קטן יש באדם משביעו רעב כו': (ז) אבל יש מחשבות אחרות וכוונות רעות שמקלקלות המעשה ומפסידות אותו. ומחליפות לו רעה תחת טובה ושילום עון תחת קבול שכר. ואע"פ שיש בו א' מג' דרכים הראשונים. כמ"ש רז"ל על הפסוק וברותי מכם המורדים והפושעים בי. אלו בני ט' מדות. בני שנואה (בשעת תשמיש. עמו"ק) בני אנוסה (אפילו היא אשתו. הכופה אשתו אפי' לדבר מצוה. אלא לא יבעול עד שיפייס. ולמדנו ד"א מתרנגול. שמפייס ואח"כ בועל. דא"ל זבינא לך זוגא דמטי ליך עד כרעיך. רומז למלבוש של נוצות שכל גופה מתכסה בו) ואמרו רז"ל. מה יעשה אדם ויהיו בניו זכרים. יעשה חפצי שמים וחפצי אשתו. ור"ל בני נדה) בני מריבה (ולכן מי שהי"ל מריבה עם אשתו. לא ישמש עמה עד ביאת ביניהם אהבה ושלום. וכן המורדת. אע"פ שמתרצית בתשמיש עכשיו) בני שכרות (שהיו שניהם או אחד מהם שכור) בני גרושת הלב. שבלבו לגרשה. אע"פ שאינו בועלה. בני ערבוביא (ששמש עמה וכסבור שהיא אחרת. אפי' שתיהן שלו) בני חצופה (שהיא תובעת התשמיש בפה) אבל המרצה עצמה ומקשטת לפניו שיתן דעתו עליה. הו"ל בנים מהוגנים. בני תמורה. שהיה משמש עם אשתו ומחשבתו באשה אחרת. וי"א אף בני ישנה: (ח) למדנו כי בהתחבר האדם עם אשתו. אם דמיונו ומחשבתו וכוונתו עסוקים בדברים לא טובים. הנה אותו הדמיון אשר במחשבתו יקלקל הצורה הבאה מן הטפה ההיא. ויביא לנער היולד נפש רשע פריץ. ואם דמיונו ומחשבתו עסוקים באשתו. ובדברי חכמה ובינה ומדות טובות והגונות. הנה אותו הדמיון אשר במחשבתו יש לו כח לצייר הצורה בטפת הזרע כפי שהיה מדמה בשעת החבור בלי ספק. ואפי' יהיה האדם ההוא מאו"ה. אעפ"כ מחשבתו הטובה הממשיך נשמת צדיק לנער היולד ממקום קדוש. ולכן כל אותם המתגיירים מאו"ה. נפשם היתה מנפשות ישראל. בעבור הרוח הקודש שעבר על לב אבותם בשעת עבורו. על כן קרבם הבורא ית' לבל ידח ממנו נדח. ונפשות המומרים. הן נפשות רשעי או"ה. ששם בהם הבורא ית' בעבור הרהור רוח רעה שעברה על דעת אבותיהן בשעת תשמיש. לכן הבורא ית' מסלק הקוצים מתוך כרמו ודוחה אותן: (ט) א"כ ראה גם ראה. כמה צריך האדם להזהר ולהזהיר לאשתו בשעת תשמיש. שיהיו נקיים וטהורים מכל הרהור ומחשבה רעה. אז כל אשר יעשו יצליחו. תדע מה ההרהור עושה. מר"י [ברכות כ] דיתיב אשערי טבילה. אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילה מסתכלן בי. וניהוי להו זרעא שפירא כוותי. הודיע כי בהיות האשה מתבוננת ביופיו בעלותה מהטבילה. ומתחברת לבעלה. אזי המחשבה ההיא אשר בדמיונה. תצייר צורת הולד כפי הדמיון. וכן נראה גודל כח המדמה. כאשר ללבן ע"י המקלות. א"כ נמצא הדמיון בהרהור. סבה גדולה לצורת הולד ומדותיו. ולכן צריך אדם לנקות מחשבתו והרהוריו בשעת תשמיש. ולא יהרהר בדבר עבירה וזמה. ולא באשה אחרת. ולא בדברי הבאי: אלא יחשוב בדברי הקדושים. וישמר מחשבתו מכל הרהור רע. ויחשוב בחסידים הטהורים והקדושים אנשי שכל ומדע. כי אותן המחשבות יחולו על הזרע. ויצוירו כצורתם בשעת תשמיש: (י) וכן צריך שיהא מיושב דעת אשתו ומשמחה ומפייסה. ומסעדה בדברים המשמחים את הלב. כדי שתשיג את התאוה אליו (בקדושה ובטהרת דמיונה כמו כן) וזה יהא ניכר בשמחתה ובעיניה. ואז יאהבו זה לזה ויהיו בניהם פקחים. כי כפי מה שתהיה אהבתם זה לזה בשעת תשמיש. כן יהיה פקחות הנער היולד ושכלותו. והטעם הוא. לפי שהאהבה לא תהיה כי אם מן התאוה. והתאוה לא תהיה כ"א מחום הלב. ומחום הלב יחמו הדם וכל האיברים. ולפי רוב החום תהיה החמימות. ויחמו שני הזרעים זרע האיש וזרע האשה אשר מהם יצא הילוד. ולכן יהיה פקח.

כי הפקחות באה מחום הלב ומחדד המחשבה אשר במוח . ולאשר שניהם היא ג"כ מסכמת למחשבות פסולות וחכות כמוהו . אז יהיו בניהם אחוזים כדבר המאוס . והקשר מחשבתם כא' . ויולידו בן כפי צורת המחשבה שאירע : (יא) ואל תתמה ע"ז . שכבר סופר מעשה שהיה (ב"ר פ' ס ג) במטרוניתא שילדה בן שחור . והיו היא ובעלה לבנים יפים . וחשב בעלה לגרשה . כסבור שזינתה עם כושי . לולי שבא חכם ואמר . שמא הרהרה בשעת תשמיש באדם שחור . בדקו ומצאו צורות שחורות במשכיות אותו חדר ששמשו בו . ואמרה היא . כי כששמשה עם בעלה היתה מסתכלת באותן צורות ומהרהרת בהן . וכן מצינו באגדה דעוקין בני ירושלים . שהיו הנשים קושרין אותן בכרעי מטתן . להסתכל בצורתן להוליד בנים נאין כדמותן :

פרק ז' בהנהגת החבור . ונחלק לשלש חוליות .

חוליא א . בכמות המשגל :

(א) דע כי אין לאדם לחוקק זמנו . אין לו זמן מיוחד יתעורר אותו בהם ויתחברו . ואולם הנערים . יען כי מקורותם חמות ומלאות לחות ותומם אינו שלם בם . לכן אין להם זרע . וכשיגדלו שחומם יתרבה ובלם יותר ומקורותיהם נרחבים . אז יולד להם טבע הזרע . והוא מוסר שהכין הטבע לדחותו כאשר המותרות שאתה מוציא . ולכן יגיע כשיולדו לגרשו לחוץ . ואם יתעכב בגופם יזיק להם . ולכן צריכין למשגל . וכן מי שגברה עליו השחורה או פגעון . יועיל לו המשגל . כי ינקה המרה ומסיר כאב והרעיון הרע ומשמח הנפש . וכמו כן אם ימלא אדם גופו בריא וגידיו רחבים וארוכים ובשרו (ר"ל אברו) הם והוא מתקשה מאליו שלא לדעתו וימלא כובד ממתניו ולמטה . וכאילו אוסי הכליות מכבן . אזי אם לא יוציא הזרע . יתקבץ בגוף ויעלה בו ויוליד קיטורים רעים יעלו אל הלב והמוח והאסטומכה . ויפסיד הבריאות ויוליד חליים רעים ממיתים . כמו שקרה לחכמים שנהגו המשגל והניחוהו זמן ארוך ומתו פתאום . ולכן יועיל לו מאד המשגל . כי ינקה גופו מהמלאות ויקל כובד הראש ויאיר לו העינים : (ב) אמנם אל ישתמש תכף ליציאתה מהמרחץ ולא תכף היגיעה ולא תכף הרחיצה (עיין גטין דף ע) עד שיעבור יום או יומים . ולא ביום יציאה לדרך אלא ביום בואו מדרך (עמו"ק [עי' טע"ז סי' ר"מ בשם רש"י] ולא בהיות רעב ולא תיכף האכילה מיד לפי שיצא המאכל בלתי מבושל ויוליד חלום באברים ומזה יתילד חולי פרקי הרגלים , והטוב בענינים לזה . הוא כשיהיה קרוב מהשלמת העיכול קודם שירעב . ואחר שיהיה הגוף ממוצע בין הענינים המתחדשים מחוץ . עד שלא יהיה מלא מאד ולא רק מאד ולא קר מאד ולא חם מאד . ולא יעבור בשווי ביובש ולא בלחות . ואם יטעה בעשייתו . צריך שיהיה הטעות קטן . ושיעשה המשגל והגוף חם . הוא טוב משיעשהו והגוף קר . ושיעשהו והוא מלא . טוב משיעשהו והוא רק . ושיעשהו והוא לח . טוב משיעשהו והוא יבש . ולכן מי שמזגו יבש או הגרסא מחלין כעודו אלם וכחוש . יזהר מאד מהתשמיש . כי ירבה חום הטבעי אשר בו ויבער הגברי וימות בלא עתו (וכמאמן אי"ה יתבאר דברים המזיקים והמחלישים המשגל) ואף הבריא אל ירבה בו כמש"ל . וכבר נודע מה שאמרו רז"ל . השטוף בבעילה . זקנה קופצת עליו . וחליים רבים רעים ומטורדים באים עליו . אמרו הרופאים א' מת בטבע ואלף מתים מרוב תשמיש . כי הוא מוציא הלחות השרשי שבו קיום החום הטבעי . לפיכך רזנו קשה (כמאמר רז"ל) שמפסיד כח האדם ואם הוא בריא אולם . מפיל מראה פניו ומחליש המוח ומוריד הראייה ומקצר החיים . ואמר החכם . אל תתן לנשים חילך . אבל מיעוטו יפה ומועיל בכל אלה הדברים . כשהוא בהנהגה נאותה בעת ובזמן בכמות ואיכות . ואז הוא שומר הבריאות ומיטיב את הזכרון ומראה הפנים . ברוך שבחר בנו והורנו דרך החיים בעוה"ז ובעוה"ב :

חוליא ב . באיכות הפועל הלז

(א) הוא למטה והיא למעלה . זה דרך עזות וסכנה . שמשו כ' כאחת . ה"ז דרך עקש : (ב) אמר ר' יוחנן בן דהבאי [נדרים כ] ד' דברים סחו לי מלאכי השרת . חגרין מפני מה הוין . מפני שהופכין את שולחנם . סומין מפני מה . שמסתכלין באותו מקום . מזו נם . ורחם את ערותה והיא מראה את ערותו וכרתו לעיני בני עמם . כלומר שיכרתו פני הבנים . אלמין מפני שנושקין באותו מקום . חרשין מפני שמספרין בשעת תשמיש . ומ"ס רז"ל [שם] אין הלכה כיוחנן בן דהבאי . אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה . משל לבשר הבא מבית הטבח . רצה לאכלו מבושל אוכלו . צלי אוכלו . לא אמרו אלא כנגד יצ"ר . ואף זה לא נאמר אלא בבעילת הבתולה .

וכאותו מקום דווקא . אלא שמשמש פניה כנגד עורף . או אם משמש דרך מקרה שלא כדרכה בלי הוצאת זרע . אבל המוציא זרע לבטלה . הוא משחית דרכו . ומביא מבול לעולם . ונודע לכל כמה חמור עון זה ר"ל . ואף כפנים כנגד אחור אינו דרך טוב . אלא באקראי לעונג באותו לא נאסר . אבל אינו משובח . ובדברים האחרים לא חלוק על יוחנן . שהרי הנושק באותו מקום . עובר משום בל תשקצו . והמסתכל . מסיר מעליו הבושה . ומעיד שאינו מזרע ישראל שסימנם ביישנים . וכתיב והצנע לכת עם אלהיך . והשיחה המספר עם אשתו בשעת תשמיש שיחה יתירה . אמרו ז"ל [חגיגה ה] ומגיד לאדם מה שיחו . ור"ל שיחה בטלה של ניבול וקלות ראש ונבל פה הוא שאסרו . אבל רשאי לדבר עמה דברים שהן צורך התשמיש . ולהכניס אהבה בדברים המושכים את לבה ומיישבין דעתה ומשמחין אותה . כדי לקשור דעתה בדעתו ובואתה בכוונה . ולומר לה דברים שמביאין לה חשק ואהבה ורצון . גם יאמר לה דברי יראת שמים וחסידות ודרכי צניעות . ומדברי חכמים לדקדוק שיצאו מהם בנים הגונים כשרים בעלי תורה ויראה והוראה . וכמעשה קמחית [יומא מז] שזכתה לז' בנים כ"ג . מפני שלא ראו קורות ביתה קלעי שערה : (ג) משהתחיל לשמש עמה . אין לו לדבר כלל בשום ענין . כדי שתהא כוונתו כולה לשם שמים : (ד) קודם בעילה יבדוק נקביו . מתחת המטה . ע"ל : (ה) היוצא מבית הכסא קבוע לא ישמש . עד ששהה כדי הילוך חצי מיל . שעורו (ע"ל) ותואר עניים התשמיש . יתפשטו בגדיהם . ולא ישמשו כבהמה לבושים . ויכסו במכסה ויכסו עצמן . ולא ישמש על גבי קרקע : (ו) אין זווג שלא יקדים אליו חיבוק ונישוק . ושני מיני נשיקין הם . האחד קודם הזווג . שהן המשיקין כדי לשים הא"ב את האשה ולעורר את האהבה שביניהם . והב' בעת הזיווג ובעת התשמיש עצמו . אז משיקין זא"ז . כדי לחבר שני מיני זיווגים עליון ותחתון יחד . והאריך בסוד הענין בספר הגלגולים : (ז) לא יבעול מעומד ולא מיושב . אלא שוכב והיא תחתיו כך לבעלה . והאומרים בעלי המחקר . שהיו מרחיקוהו מהוסים . ויחבק ירכה אליו לצד מעלה מתוך יפה : (ח) נקיט מרגניתא בחדא ידיה [שבת קמ] ובורא בהדא ידיה . בורא לא תאני ליה . עד דליסער סדר האי ליה כורא . משום צניעות . וישמש בצנעא לכת וקולם לא ישמע (והאר"י המתיק סוד בכוונות שעושה בם . ויפסק עד שידע שלא יצא ממנו עוד טפת זרע . שלא ילכו לאיבוד ולבטלה . ע"כ לא יפרוש באבר חי) והשקוע כאשה אח"כ אם תרצה להתעבר . ותשכב מלהתעטש ומלטעום דבר . אלא תישן מיד :

חוליא ג . מיתר הדינים הנקשרים בזה הפועל

(א) הרוצה לעשות בניו זכרים . יבעול וישנה . ודווקא מדעת אשתו . אבל אם עושה בעל כרחה נקרא חוטא . ונראה דה"ה באשה מעוברת ומניקה . נמי מקרי אף ברגלים . אבל חייב בעונה בין מעוברת בין מניקה וזקנה . ואינה לבטלה : (ב) שמש מטתו ועמד מיד . קרוב למיתה יותר מן החיים . ששה דברים שעושה אותם מת מ"ד [גטין ע] ואלו הן . הבא מן הדרך ונתיגע . הקיז דם ונכנס למרחץ שתה ונשתכר . ישן ע"ג קרקע . שמש מטתו : (ג) כבר כ"ל שיהיו שניהם ערומים בשעת החיבור . והמשמשים במלבושיהם : הוא מנהג פרסיים . כהאומר אי אפשי אלא הוא בבגדו והיא בבגדה . יוצא ויתן כתובה . דמדאורייתא בעיא קירוב בשר דווקא . עמו"ק . וכתבתי בס' מ"ש הקב"ה שונא המשמש ערום . היינו שצריך לכסות עצמו אף בלילה ובאפלה . בסדין או במלבוש . ואפי' בהיותו לבדו הוא מוזהר על כך להיות צנוע כמש"ל . אלא משום דס"ד במקום מגולה עונה לית לן בה . לכן הוצרכו לאסור על זה גם במקום מגולה עונה שמן הבורא אבל בודאי צריכין שיהיו מכוסים לכתחלה . אף שאינו מעכב . כמו שהוזכר סבב סמוכה . ור"ש היכא דמתלה . וטלית קטן כ"ל שא"צ לפשטו . אדרבה כך יפה לו (עמש"ל) : (ד) אסור לבוא על הבנה : (ה) אסור לשמש לאור נר אע"פ שמאפיל בטליתו . ומחיצה י' טפחים אע"פ שהאור נראה מלמעלה . אבל צריך בהאפלת טלית . ויחשן בכילה . אם היריעות עבות ומאפילות . אע"פ שאינן מחשיכות מתש שרי . ואם אין מחיצה . אע"פ שכיסה את ראש הפתילה הדולק בסוף לצד אחר ואינו מאיר כל כך או שהוא בתוך שמשיח האור . ואם הלבנה מאירה עליהם לדידיה אסור . אבל אם מאירה לבית ולא עליהם מותר . וצריך האפלת טלית . ואור בשמים ואפי' בגל הלבנה אסור ואור הכוכבים אפשר דלא מיקרי אור לדבר זה וצ"ע : (ו) וכן אסור לשמש ביום אלא א"כ הוא בבית אפל . ות"ח מאפיל בטליתו . וטעמא משום דמקפיד להאפיל היטב תמיד אם כאן . ועוד שמתוך למודו אין לו פנאי לדבר זה בכל עם לכן מקלו אלא בכך : (ז) אסור לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא ניעור

אפשר ע״י הפסק מתחלה : ובספר פסק שאם יודע לדבר מותר ומדת חסידות שלא לשמש בספר כל חי) שמשמש על המטה שתינוק ישן עליה . אפילו תינוק נכפה . ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא . ולא אמרן אלא דגני להדי כרעיה . ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עליה : (ה) בית שיש בו ס״ת או חומשים שעשויים מגילה . אסור לשמש בו עד שיוציא הספרים מתוכו . וצריך שלא תהא נכלאת כרות . עמו״ק . ואם יש חדר אחר . אסור עד שיוציאם . ואם יש שם תפלין או מזוזה או ספרי קודש אפי׳ של תלמוד . אסור עד שיתנם בכלי תוך כלי . והוא שלא יהא הכלי מיוחד להן . דאל״ה אפי׳ מאה כחד חשיבי . ואם פורס טלית ע״ג ארגז . חשיב כלי תוך כלי . עמו״ק שנסתפקתי אם הוא הפך . ור״ל שמונחין בכלי שאינו כליין ופרס ע״ג כלי שהוא כליין אם מועיל . ולדדתי להקל : (ט) אכסנאי אסור לשמש . ואם יחדו לו אושפיזו בית או חדר מיוחד לביתם לאפוקי היכא דכל אחד לן בחדר בפ״ע) מותר . ולא יישן בטליתו של בעה״ב : (י) אסור לשמש מטתו בפני העכו״ם [סעמית יח] אלא לתכוני כמים . עמו״ק . וה״ה בשאר ברוח שהן כרעבק : (יא) מ״ס לא תקנו ברכה על השינה . לא ברכת הנאה ולא ברכת המצוה . עמ״ש בס״ד בתבורי . ומ״מ כלולה בברכת השינה לדעתי עמש״ל . ויע״ש ההנהגה עם ק״ש בעת השינה . והוא לשיעור . אמנם היינו בתחלה קודם שיישן . ודאי מברך תחלה ברכת השינה . וכך יפה לו ודאי כדי שתעלה לו לפטור גם שנת השעילה. ואז אחר שקיים מצות עונה וחוזר לישן . נ״ל שאינה חוזר להזור ולברך ברכת השינה . שגם בעלמא שמפסיק שנתו כמה פעמים בלילה אחת . שאם יצטרך לחזור ולברך כל פעם שרוצה לישן עוד . וכזה לא שמענו. אלא שהמעיט בלמודא ולא א׳ מפוסקי הלכות להזכיר חלוק זה . אלא פשטא דמילתא ברכה א׳ עולה לו לכל הלילה . עם שי״ל שמפסיק בה הפסקה גדולה כמו בעשיית המצוה . לא הוצרכו להשמיענו שיחזור ויברך כשחוזר לשנתו דמילתא משמע . מ״מ אין בזה הכרע . ובראה דתלי דהדר מברך נמי לא הפסיד . אע״ג דספק ברכה להקל . אי נמי עביד הכי או הכי ושפיר דמי . ולא משום ספק או מדרך משרה אני אומר . אלא לפי שהוא דבר התלוי גם בכוונה המברך . שאם מתחלה נתכוין בברכתו לפטור כל השינה של לילה זו אע״ג שיפסיק בה . שוב אינו צריך לברך כל אותה הלילה אפי׳ מפסיק בה כמה . כיון שמתחלה היה בדעתו לפטור הכל בברכה א׳ . ודמיא לברכת הנהנין שפוטרת כל מה שאוכל ומכנס אע״פ שמפסיק באכילתו ובנאתו. כל שלא הסיח דעתו . אבן מי שירצה להזור ולברך ברכת השינה משהפסיק בה הרשות בידו . והוא יכוין מתחלה שלא לפטור רק שינה ראשונה . ואז כשחוזר ומברך אינה לבטלה . וכך נכון בעיני :

(יב) המינקת שבמטה . תמתין מלהניק בנה עד כדי הילוך מיל . אם הוא הולד בוכה . אבל כשבוכה ולא יכלה להשתיקו אלא בהניקה . מניקתו ואינה חוששת . סמך : והנה נער בוכה ותחמול עליו :

(יג) אחר שכללנו רוב דברי ס׳ בעל הנפש [להראב״ד ז״ל . שער הפרישות] ואגרת הקודש ומדברי חז״ל בתלמוד . עדיין אנו צריכין לדברי ס׳ הזוהר . ונעתיק מעט מהרבה המובא בו בענין הזווג הקדוש . ז״ל ס׳ קדושים . ת״ח בזמנא דישתכח בר נש בזווגא חדא דכר ונוקבא ואתכוון לקדשא כדקא יאות . כדין הוא שלים ואיקרי אחד בלא פגימו . בגין כך . בעי בר נש למחדי לאתתיה בההיא שעתא . לזמנא לה ברעותא חדא עמיה . ויכוונו תרווייהו כחד . כדין כלא חד . בנפשא ובגופא . בנפשא לאדבקא דא בדא וברעותא חדא . ובגופא . כמא דאוליפנא . דבר נש דלא נסיב כמאן דאתפליג . וכדמתחברן דכר ונוקבא . כדין אתעבידו חד גופא . אשתכח דאינון חד נפשא וחד גופא . ואיקרי בר נש אחד . כדין קב״ה שארי באחד . ואפיק רוחא דקדישא בההוא אחד . ואלין אקרון בנין דקב״ה כמה דאתמר . ובג״כ קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ . זכאין ישראל דלא אפקיד מלה דא אלא ביה ממש . דכתיב כי קדוש אני ה׳ . בגין לאתדבקא ביה ולא באחרא . ועל דא קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם . ע״כ . הנה ראית גודל מעלת הזיוג הקדוש . ותדע ותשכיל משגא דבר . איך הוא בדוגמא עליונה יותר ממה שהפה יכול לדבר והלשון לספר : (יד) עוד שם בענין הנזכר ז״ל . זכאין אינון דמיקיא דמשתדלי באורייתא וידעי אורחיה דקב״ה ומקדשי גרמייהו בקדושה דמלכא כו׳ . ובג״כ מבלעי רוחא דקודשא מלעילא . וכניהו כולהו זכאי קשוט . ואיקרון בני מלכא בני קדישין . ווי לכון לרשיעיא . דמולבון חציפין ועובדייהו חציפין . בג״כ יתהי בנייהו נפשא חציפא מסטרא מסאבא כו׳ . אל תהיו כסוס וגו׳ . דאינון מרי זנותא . אין הכין . דלא תשתדלא ב״נ באורייתא כו׳ . וע״ד ואתם הדבקים בה׳ . ע״כ . אל תהיו כסוס . שעטוף בזנות (כמש״ל אות מח״ל) במשג ולכן עדיין נגלות . ר״ת כוזל : (טו) וז״ל ס׳ הגלגולים . האדם מדות שנו אותו . אפשר שהניהם יכוונו לכונת מצוה או לאיפך או שאחד יכוין לטובה ואחד לרעה . והנה מכח האב יתן בבן סוד אור מקיף ומכח האם ניתן בו אור פנימי . והנה אם האשה תכוין לטובה וגם האיש . יהיה אותו הולד צדיק גמור באור מקיף ואור פנימי . והפוך בהפך . ואם האב יכוין לטוב והאם לרע . יהיה לו מקיף טוב ופנימי רע . ובהתגבר הזמן יהפוך המקיף לפנימי ויעשהו כמוהו טוב . ואם הוא להפך . יהפוך המקיף הרע לפנימי הטוב . ויהיה רשע כמוהו . לפי שהמקיף כולל את הפנימי בתוכו ומהפכו לכל אשר ירצה . ואם תראה אדם שהוא קל כנשר ורץ כצבי בכל מעשיו ומהיר במלאכתו . זה גרם לו גודל הגבורה כח האב בו . ואם הוא עצל כבד . גבר עליו כח האם הפנימי . והכל הוא לפי כוונת האב . אם כוון אז לטוב . יהיה הבן מהיר במלאכת שמים ויהיה אדם גדול בתורה . ואם כוון בהבלי עולם יצא . מהיר בעסקי הבלי עולם . ולכן תמצא איזה קטנים שאינם זזים ממקומן . ויש שאינם יכולים להיות שקטים אפי׳ רגע אחד . והכל נמשך לפמ״ש . ע״כ : (טז) אמנם זה צריך שיובן . שהכוונה עוזרת הרבה מאד . ועם זה מתלוים ג״כ המזג ותכונת האבות . וכן העת והמזלות מסייעים עצומים למדות הנולד ותכונותיו . לכן הפקח המשכיל בכל דרכיו . ישים עינו ולבו על כל הענינים הנ״ל . שהן כנות קדושה . ולכן מצוה גדול בהויית הנולד . שילא לצורף כלי שלם מכל צד האפשר . שראוי לשמושו של ממ״ה הקב״ה : (יז) כללו של דבר . כמקדש האכילה כן תקדש הבעילה . וכד טב . לית טב מינה . כד ביש . לית ביש מינה (סימן נאה לזכירה . מה שנפל במקרה הל׳ ד״א בטור א״ח בסי׳ ר״מ . תמצא לזה . כי הוא דבר ר״ס ונפלא . ובסיפוק ה״ו . מ״ר ורע מאד . כי אלהים שונא זימה . וכ״מ שאתה מוצא זנות . אנדרלמוסיא באה כו׳ . וגם ט׳ מדות . כן כמו בני זונים ופסולין דרבנן) וכמו שכבר ידעת שבשני הדברים והפעולות כמו דבר אחד הם . והכלים זה כזה . כי כמו שע״י האכילה מתבררין ניצוצות קדושות ועולין במיין נוקבין . כן בפועל הזה נבררין נשמות קדושות ומושפעות מלמעלה . וזה גורם לזה . כי ע״י המאכל נעשה הזרע . שנעשה ממנו גוף משכן לנפש . ומה שמתבאר על ידו . מתמלא באכילה . גם שהמעתיק מזה . כי מסגולה לשון הקודש מדע זה גם כן . מכורחות המשותפות בלשון אכילה ולחם . כאמרו אשר הוא אוכל . הנה כמו שזה נקרא לחם . כך זה . כמו שזו אכילה . כן זו . וכבר ידעת סוד האכילה הכשרה וגו׳ שלה . גם הודעתיך שתוף אכילה בענין כליון . כי אם זוכה . אז נחשבת אכילה טובה ובריאה לגוף ולנפש . כמו שהאכילה הראויה הגדורה המבוארת בכתב שן שומרת דרך החיים ומקיימת הכח והבריאות . כן הבעילה ההגונה בעתה ובזמנה על מטה כבודה . הנאה ותועלת לגוף ולנפש כל טוב אדוניה בידה . מולדת בדומה לא להשחתה ותבול . אך יש פרי לצדיק פריו למאכל ועלהו לא יבול . והוא שיח״ה של ת״ח שיהא מה״ש (מאן דגינהו רבנן) שאין בה נבול . לא זכה כו׳ . היא אוכלתו . כמו שהאכילה המגונה בכמות ואיכות . מכלה ומחרבת הגוף והנפש גם יחד . ככה הבעילה המגונה משחתת הגוף והורסת . מנפש עד בשר מכלה אוכלת ודורסת . עוזר ועזור יחדיו יכליון בדמיהם מתבוססת . ביום נטעה תסגסג פריה קוססת : (יח) וכן ר״י יוד שתוף שם לחם בענין מלחמה . כי ע״י לחם זה ביחוד . נתעוררה מלחמת נחש הקדמוני . כידוע ממאמרם ז״ל [ב״ר די״ח פ״ב] שמתוך עסק זה (לרוב קדושתו ותשיכותו) נתקנא בהם וקפץ עליהם . וגירש האדם המלחמה הראשונה . וזכור מלחמה אל תוסף . כי דבר גדול ראה בו . איך הוא נעשה שותף להקב״ה בהויות עולם קטן . בדמות עולם גדול ומלואו בכלל . וזה סוד שפתה אותו להיות כאלהים יודעי טוב ורע . ידיעה כענין הבור . כמו והאדם ידע . רמז אותו לרדוף אחר המותרות . ולבקש מעלה יתרה לחבר טוב ברע לתקנו . והיה יועץ לפי דרכו ולהנאתו . כדי לינק מהטוב על ידו . למען ימתק עולו ולא יעכוך לשמשו ולעבדו . וזהו השיאו ויכול לו . ע״ד גמל״א בעי קרני כו׳ [סנהדרין קו] וכן אירע לו לנחש שהיה בדמות גמל ורדף אחר קרנים מידו לו . כמעט נקצצו רגליו ואבד מה שבידו ונטרד לו כמדהו (וכן קין להם כהבל על תאומה יתירה . וכן בדור המבול . ובני האלהים שהטהו בבנות האדם שלקחו בזנות . וזה היה עון סדום באותה היכה . והטאת ישראל במדבר באותם לבשר נאכל איש את אשר בנוי עמו מסה ומריבה . הנה סבת כל המלחמות הקדומות שהיו בעולם בגיתו מרחם . היה על זה כלמם) לכן אחר שגרם התאוה . סוגרתו האדם ואשתו להתחבא ולהסתר מעין כל חי במעשה הקדוש הטוב . שלא תשלוט בו עוד עין הרע וקנאה : (יט) ונסוס שהבגיע

האדם בסכנה העצומה והרעה הגדולה הכרוכה בעקב הלחם הזה. כוסס שרוצה לפרוש ממנו מכל וכל. לא אבה ללחום לחם (מחמת) רע עין. לא בקש לא כוח ולא שכרו. ולפיכך התחכם הבורא ית' להטביע יצר חזק באדם המטה אותו לפעולה זאת. כמעט בכפייה ובהכרח (וכמ"ש בזוה"ק אליה [ב"ר פס"ה] שזימן לו הקב"ה מלאך הממונה על התאוה. ואז"ל יהודה מסיקן מלכים עומדים) ונטע בו תשוקה מופלגת. עם היות הכל יודעין שהאשה דומה לחמת מלא צואה ופיה מלא דם. אעפ"כ הכל רצין אחריה. לגמרי כמוס. אם לרוב תועלתו וטובתו שנמשך ממנו. אם הוא כשר הראוי והנאות. מן המותר והמסודר לו תולם לישב העולם. וכדי שלא ימנע האדם מן החבור. מדהגה מדבר כמו החזק המלוי עמו. לכן הוטבעה בו נטייה עצומה ותאוה יתירה גדולה מאד. למען לא יפרוש לגמרי. גם מן המותר והטוב. לירתתו את הסכנה והרע הדבק בו כשהוא שלא כהוגן. ואם שנית. כדי להכתיל סכנו. לנהגו ולנסותו אם יעמוד במלחמה כבדה כזאת וינצח: (ב) ולפיכך אני אומר. שגם אדה"ר היה בו יצר זה מתחלה קודם שחטא. עלת בוראו היא לנסות בו באדם לדעת את אשר בלבבו. למען השכילו שכר טוב בנהגו אותו. וכמ"ש בס"ד בהקדמת זה הנזכר בארוך ובמכתב אלהים. שזה היה לו פרי העבודה וגמול לאדם. ולא היה תאלו לבטחו אם לא היו נותנין לו רשות. ע"כ בודאי מתן בריאת האדם נמצא היצר סמוך לו לטובתו. ולא יתכן מציאותו בלא (ואין מקום לקושיא שזכר בעל עשרה מאמרות פ"ג מאמר חיקור דין): (כא) אמנם זאת היתה תחלת חטא הראשון. שנכשל במה שהיה אז כמים בקיום מצוה הראשונה היא מלת פ"ו. שעשאה שלא לשמה. ולא המתין על שעה הכשרה היא ליל שבת. ושמה ביום ובשעת השגבר הדין. שזה היה פרי העץ שהוליד ערלתו (זה קין) את פריו. זה הכל. כמ"ש האר"י ז"ל עי' בעשרה מאמרות. ותולדותיו כמוהו. שמה האדם עברו בריח. לא שמרו עתו ומועדו. וכמוהו מקרה הרועה עם הכבשה שאכלה פגה: (כב) לפיכך צריך שמירה יתירה לעמוד נגד זה היצר. להביאו במסורת הברי"ת. שלא לעורר כל האפשר. כי אם בעת ובזמן היתר. שהוא ליל שבת המובחר. שהכנה אז תגוס. וכשמתעוררת בו האהבה ע"י את התאוה מצד שמאל הוא מצד הקדושה. ואם קדוש הוא שעל ידו מתקדש גם היצר שהאתו מאותו צד. ובזה הוא נעשה תוספת מחול אל הקודש ומתטהר. וכשיתנהג האדם כמעט קיום המצוה ככל הכתוב למעלה ויקדש עצמו בשמים. מקדשין אותו הרבה [יומא לט] ומובטח שיהיו לו בנים זכרים צדיקים. והרמב"ן וחכמי האמת ערכים בדבר: (כג) האר"י ז"ל אמר. שטוב לומר מזמור לדוד ה' רועי קודם הזווג. כמו לפני האכילה. ומזה נראה ג"כ שמזה ממ"ל. שאתי הפעולות מכוונים אל כן:

וזו תפלת המקובל האלהי הרמב"ן ז"ל בליל החיבור

יהי רצון מלפניך צור כל העולמים צדיק בכל הדורות. למען שמך הגדול היוצא מפסוק ה' זכרנו יברך. שתתן לי זרע חדש זרע קודש. רצוי והגון טוב ויפה מתוקן ומקובל. וראוי לחיות ולהתקיים בלי עון ואשמה. ותברכני בשמך. ותברך את ביתי בזכרך. ואדע כי שלום אהלי. ותמשוך משך זרעי וכל מיזיני ממקור ישראל. וטהר גופי וקדש נפשי ומחשבותי ושכלי ודעתי ויתר הרגשותי. ואתחזק ואתאמץ ואתלבש ברוחך הטובה הזכה והנדיבה. בכוונת תחינתי. כדי שאשלים רצונך. ותשלים זרעי. ויבנה ויחיה ויעשה באמת ויושר. וימשך ויותך ויעמוד במקום הצלחתו. ותכונן כל הנאותיו. כדי להשלימו ולקיימו ולהעמידו בטעם בחן בחסד. בכח בבריאות. באומץ ובחוזק ובתוקף. בגבורה. ותרחם עליו בהעשותו בהתרקמו בהתמתחו בהתלבשו והצגתו על בוריו על מכונו. בהווייתו ובבריאותו. ביצירתו בעשייתו. בנפשו ברוחו ובנשמתו. בקרביו וביצוריו. ולא יהא בו ולא באחד מאבריו. לא נזק ולא חסרון. לא פגע ולא מקרה. לא חולי ולא מדוה. לא כאב ולא ציר. לא נגע ולא מחלה. לא הלי ולא רפיון. ולא יחסר כל טוב כל ימי היזו. ותברכני אני וביתי וזרעי. בכל דבר המשליט דעתנו ושכלנו והרגשתינו. לעשות כל מעשינו לרצונך. ותברכנו ברכות שמים ממעל. ברכות תהום רובצת תחת. ומברכותיך יבורך בית עבדך לעולם. אמן נצח סלה:

ואם' מוכר ויקרא. כמוב לאו להכרית הלוים מן המטה. ז"ל: אסוותא לגופי. גרסינן שעתא דאזדווג בר נש באתתיה. יסון נבים לקדמה דמליה וליימא:

בְּשֵׁם יהוה. עֲטִיפָא בְּקִוטְפָא אִזְדַּמְנַת. שָׁארֵי שָׁארֵי. לָא תֵיעוּל וְלָא תַפִּיק. לָא דִידָךְ. וְלָא בְּעַדְבָךְ. תּוּב תּוּב. יַמָּא אַרְגִישַׁת גַּלְגַלוֹי לִיךְ קָרְבָן. בְּחוּלָקָא קַדִּישָׁא אֲחִידְנָא. בִּקְדוּשָׁא דְמַלְכָּא אִתְעַטְּפְנָא:

ולתפיה ליה לרישיה ולאיתתיה. עד שעתא חדא. ע"כ:

עטיפא בקיטפא. פי' גולית הכרעה המעוטפת בסדין ומוכנת להתדבק בזיווג איש ואשה. ליאת גנוני טפות זרע הסולכות לאבוד עמס"ל (מקגלת הגהת הקדמוני). שרי שרי. התר הקשר: לא תעול ולא תפיק. לא תכנס לכאן ולא תוציא לצאת טיפין: תוב תוב. חזור לאחוריך: לא דידך. לא שלך הם: ולא בעדבך. לא יפלו בגורלך. על כן פניה עורף: ימא ארגישת גלגלוי לך קרן. ר"ל גלי הים קוראין לך. כי שם הרגיעה נליח: בחולקא קדישא אחידנא. כלומר לכך שאזור נאחוזת. כי בחלק הקדושה אני אוחז. בסוד טוב ומתלבש טהורה. ועל ידי זה הוא בורחת:

נסרקו ונסתלקו המזיקות. ולאחר מכאן. אשרי אדם שומע לי:

פה נִכְבָּד הַיּוֹם מוֹשָׁבוֹ בְּמִטַּת זָהָב. מִשְׁכָּבוֹ עַל מִטַּת כֶּסֶף: אַשְׁרֵי הָאִישׁ לֹא פָּנָה אֶל רַהַב לֹא הָטְבְּעוּ בְּבוֹץ רַגְלָיו כְּגוֹי לֹא נִכְסָף: פֶּן יִשְׂבְּעוּ זָרִים כֹּחוֹ בְּצֵאת הַנִּצָּב אַחֲרֵי תַלְהַב. וְיָמוּת בְּלֹא עֵת הָאָסֵף. אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר מִלֵּא אַשְׁפָּתוֹ מִבֵּן נֶאֱהָב. כֵּן יְבוֹרַךְ כִּי יְחָנֵן יהוה שְׁאֵרִית יוֹסֵף:

יתר סדר הלילה

(א) בליל שבת אין אומרים וידוים ותחנות [ולא יען יחידי]. וקודם השכיבה יאמר. הריני מקבל עלי שכל מה שיחלום לי יהיה מה שיהיה. לא אתענה מהר. ואם ח"ו יחלום. לא יצום]: (ב) רבה חלום קשה. כבר כ"ל שיפה לו להתענות אפי' בשבת וכו'

ומ' שיהא חלומות מתענין. עיין ש"ע סימן רפ"ח : (ג) שינה בשבת תענוג. זכתבו הפוסקים שמך שלא לבטל שינה של שחרית בשבת. ואף שאמרו חז"ל בפי' [מגינה כג] שבשבת מקדימין לבהכ"נ. היינו לאפוקי י"ט. אבל א"צ להשכים לפני אור הבוקר. ואלו המרחין עצמן מדקדקין במצוה. שבימי קוס בעוד לילה למהר להתפלל. אין אני קורא אותן אריין מקדימין למצות. אלא בכלל זריז ונפסד יחשבו. ביחוד בחורף שמפסיק ק"ש והפלה כתפילה כהורה. ולא ימצאו ידיהם ורגליהם לעשות כתורת וותיקין עם הנץ החמה ק"ש לגמרה. עמו"ק בו"ריכות. ואת"ל דחזי לרבנן קשישי דעבדי הכי. איגהו הוו דייקי טפי. וידעי וכקיאי לכווני שעתא. דמרי דעובדא הוו. וכל מעשיהם לשם שמים. ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול. כי היום רבו המתפלאים הרלים להשכמה כדי להשתכר ולעסוק בדברי בטלה. ומשרבו קלי עולם המשמדמים כקוף בפני אדם ע"י מכסה של חסידות פסולה. בטלה ענוה וירלת חטא השורש נתקלקלה. ועמא דארעא אזלה ודלדלה. הרחמן יחוס לנו עם הגאולה :

סליק סדר הלילה

חדר ך בית הכנסת יקרא (בו ג' בתים) כי בו כינוס לצדיקים. הגאה להם ולעולם. ובו כנופיא ודאי יותר משאר ימי הכניסה דחול. לכן נתייחד לו שם זה. בו מבואר הנהגת שחרית וחלוקי סדר עבודה. עוד בו ז' קיטוניות. קיטון א'. לשכת שרים. לתוספת זמירות דשבת:

דיני שחרית לשבת

(א) לפי מנהגי האר"י ז"ל. בשחר טפון טבילה. ביחוד מי שקיים מצות עונה : (ב) בבוקר (ע"ל בחול זמנה. וכבר נתבאר שעכ"פ אין ראוי להשכים בשבת יותר מבחול. וגם אין לאחר) [ולא יעבור זמן ק"ש ותפלה] נכנסין לבית הכנסת ואומרים כל סדר הברכות : (ג) וקרבנות כמו בימות החול. אכן נ"ל שאין ראוי להאריך לבון עקדה עם פרשת העקדה כבחול. אלא אומר. אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכור לנו ברית אבות ועקדת יצחק בן אברהם. ודיו : (ד) (עיין ס' קרבן מוסף דשבת. כבר הכר שם) וכן אני אומר בענין אמירת הקרבנות. אין לומר יהי רצון הכתוב שם לפניהם. אלא מספיק לומר רבון העולמים הכתוב לאחריהם לפני העבודה : (ה) עבודת התמיד של שבת. הוא כסדרו בכל יום. אך תלוק בדברים שאינם שייכי' חכרו בסדר עבודה דחול. ואעפ"כ היה בדעתינו לייחד לו מקום בס"ע בכאן. כדי שיהא מופרש מן החול. כי על כן לא זכרנו שם פס שירו. אכן נתפר בכדה עלי המלאכה. ורחבה ונשנה בגדלה ואורכה. וכבר נתעבה החבור כפלי כפלים ממה שחשבתי בתחלה. דותא אני בלא יהיה למשא. לכן נסמוך על מה שכבר נכתב ונשנה. ואשמר מהכפל שהוא אכן מעמסה. רק קלת פרטים הצריכים משכתו שם עיני עליהם חסה. ואציגם הנה ואגלה הנכסה. ואציין התדושים בסימנים על סדר העבודה לתאבה נפשי גרסה : א'. בשבת מה שותר להבעיר האש בבית המוקד. ונראה פשוט שהיו מבעירין על ידי נכרי [עי' שאילת יעב"ץ ח"ב סי' י"ז] שאם הכל חולים אצל אש. כ"ש בכהנים יחפי רגלים על אבני שיש. וגם הוא מצרכי העבודה. כדי שיהו בריאים וזריזים בעבודת היום : ב'. הממונה דופק על שער בית המוקד. לא מצינו שחילקו בין חול לשבת. ולא הצריכו לשנות. להכות ביד או לקרוא בקול בלבד. ותיקשי לעולא שילהי עירובין. דלייט להכות גברא דטרף אבבא. וי"ל דהתי ליה לגוזך מגוה (מה גם במקדש) מלדבר הרשות. מש"ה לא אקשי ליה מניה תלמודא ומכאן סמך מסורת לשמש המקדש לבית הכנסת בשבת : ג'. מנחת חביתין. אפיתה ואפייתה דוחה שבת. אבל לא טחינתה והרקדתה : ד'. האיברים שלא נתעכלו ונותרו מע"ש כיצד עושה להן. עי' סוף פ"ד דיומא וגמ"ש (דף ד ע"ב) : ה' ע"י פייס שמי זוכין גם ט"ו כהנים בקרבן מוסף. כמ"ש בס"ד במקומו : ו' הפסש התמיד. נראה שהיה כסדרו בחול. ולא בעינן דסקל ליה בנכרי :

(ו) שיר שהלוים היו אומרים (בשעת ניסוך היין) מזמור שיר ליום השבת. ועושין ממנו ג' פרקים : ח' דע שהמוספין אינן מעכבין התמידין ולא תמידין את המוספין. נ"מ הלידנא. לבילוס פריס ששתינו אחם של היום. יהי רצון שתהה לעמוד על קרבנות חובותינו בבית מקדשים מאוויינו. אמן כן יהי רצון במהרה בימינו : (ו) ככה אני אומר בענין פרק איזהו מקומן. אין ראוי לאומרו בשבת. אע"פ שבודאי לבשו דרך למודו אין בכך כלום. מ"מ כאן שאומרים אותו כדי לגאת י"ח. ע"י עסקו בתורת הקרבנות (שזהו עיקר הטעם שקבעוה. וכן צריך לכוין בו ודאי) ע"כ הדין נותן לבי.יחו בשבת. שאין קרבין בו חובות שאין קבוע להם זמן. ועמ"ש בס"ד אבל המעמד אבל ברייתא דר' ישמעאל ודאי אומרה לעולם : (ז) שבת לאו זמן תפילין הוא. אבל מתעטפין בציצית : (ח) מתחילין ברוך שאמר בנועם קול זמר. וישראל קדושים מכובדים נהגו לעשות לו חברה לכבוד היום לקדוש ה' מכובד. מזמרים כהוך שאמר : (ט) ופסוקי דזמרה. ומוסיפין מזמורים (לפי שאין בו ביטול מלאכה לעם) המדברים ממעשי בראשית שכלו בשבת. ומשמן תורה שני' בו. עי' מ"ש עוד בעז"ה במקומן. ומאריכין קצת בניגונים לכבוד היום. אך לא יאריכו יותר מדאי. כדי שיסיימו קודם שעה שנים. ויאכלו קודם חצות היום. שאסור להתענות בו עד שש שעות : (י) קודם ישתבח אומרים נשמת. שנתקן נגד הנשמה הבאה לאדם עתה. ודע כי יש בנוסח זה עד סיום התימת הברכה נ"ב תיבות כמנין השמים שהוא זעיר ונוקביה. וכן הוא בני' וטדע שהוא בהיכל ת"ת. דאיהו השמים מספרים כבוד אל דכלילא ביה בהאי יומא קדישא. לאפוקי ביומין דחול. שהוא מברך אותה על ידי שלים. הוא סגן שומר הגן. והוא ג"ן נעול והגור שבת ימי המעשה. לכן תמלא בנוסח הברכה דחול שהוא ישתבח בלבד. הם נ"ב תיבות ומכלא ישראל גם כן אמתת מ"ש שם בס"ד. שהברכה היא בחינת יסוד. כמו ברכת שים שלום דסיום תפלת העמידה. שיש בו כמו כן נ"ב תיבות. והוא פלא. ונכרים דברי אמת : (יא) עוד ראה דבר פלא. כי עד ישתבח הם שמ"ג תיבות נגד שמ"ג פעמים שיתרבה אור החמה לעתיד. כתרגום יונתן בפ' והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים. ולפי שבת הוא מעין עוה"ב שבו יוצא חמה מנרתקה. לפיכך הוסיפו בו זה המספר. והרי כל זה מכוון ומדויק מאד. ברוך המגלה סודו ליראיו :

שחרית לשבת

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ. וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדֶה

נשמת כל חי. ר"ת עולה ע"ה כמנין גי' הויה חכמה בינה דעת : כל חי. גי' חיים. והיא בינ"ה. שהיא נשמת זעיר אנפין הנקרא כל חי כנודע והכון לקבל עתה תוספת קדושה מצד הדכורא כי תוספת נפש רוח נשמה של בלילה הן מצד הנוקבא וכ"ל שזכרו כאן נשמה רוח ולא כללו בו הנפש. שהיא מבח' לילה ט"ק. ולכן היא המסתלקת מיד

וּמַצִּיל. וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם. בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה.
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת. אֲדוֹן כָּל
תּוֹלָדוֹת. הַמְהוּלָּל בְּרוֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג
עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד. וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים: וַיהוה
(הִנֵּה) לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים.
וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וְהַמַּתִּיר
אֲסוּרִים. וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים. וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים.
לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים. אִלּוּ פִינוּ מָלֵא
שִׁירָה כַּיָּם. וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו.
וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ
מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת
כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם. וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת. אֵין
אָנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ. יהוה אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. לְבָרֵךְ אֶת שְׁמֶךָ עַל אַחַת
מֵאָלֶף (אֶלֶף) אַלְפֵי אֲלָפִים (וְרוֹב) וְרִבֵּי רְבָבוֹת
פְּעָמִים. הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ.
מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ. וּמִבֵּית
עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ. וּבְשָׂבָע
כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ. וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ.

בליל מוצאי שבת . בסוד וי אבדה נפש . משא"כ נשמה יתירה שהם מבחי' יום ודכורא. ומי שזוכה להם אינן נאבדים ולא מסתלקין . וכ"ת בס' הזוהר : בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה כ"ה המנהג לחבר המאמר הזה בדרשת הלשון . לקשור בכל עת שם אין לנו מלך אלא אתה . ולכאורה יש לתמוה . כי מה שבח לעבד הנכנע לרבו בעת דוחקו וכשהוא צריך אליו . ואמר הנביא . ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו . ויפתח אמר בתוכחתו לאנשי גלעד . מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם . לכן באמת בימי חרפי היה נ"ל שיש להסמיכו למה שקדם . ר"ל נמשך למעלה לאמרו פודה ומציל בעת צרה. ובכאן הייתי עושה הפסקה . אמנם כשבאתי לכלל בינה . אמרתי שאין צורך לשנות מנהג נועם הנגינה . שודאי יש בו קילוס גם ע"ז הדרך . כי אנו משתבחים שאפי' בעת צרה אין לנו מ"ך אחר אלא אתה . לא כעובדי ע"ז שכתוב בהן . והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו. עי"ל שהוא שבח כנפי מעלה. שאפי' בעת שאנחנו בצרה ובמסתר פנים ממנו ומעמיד מלך קשה כהמן . מכל מקום אנחנו תחת שבט מלכותו ית' . כי גם בעת חמה שפוכה . לה' המלוכה . לא עזבנו ולא יטשנו ביד אדונים קשה לכלותינו ח"ו .

כי לעולם שמו הגדול נקרא עלינו : מלך ישראל קדושו גואלו מיד חזק ממנו : ברוב . בריבוי התשבחות . כמו מרוב כל . עלו"א : ובריותיו . סו"א ותיר"ק עלו"א [ולא בהיפוך כרז"ה] : אלהי הראשונים . בעולמות שבנה והחריבן : והאחרונים. עולם התיקון באצילות : אלוה כל בריות . בבריאה . אדון כל תולדות . ביצירה: המנהג עולמו . בעשייה. עולם של ו' . והוא דין קשה . לפיכך גם היא צריכה לחסד ביותר : ובריותיו. של עולם. הם התחתונים כללו : וה' . הוא ובית דינו ביחוד : הנה . מאן דגרס לא מישתבש. כי כ"ה לשון הכתוב . ומאן דלא גריס לא מישתבש . לפיכך עשינו לו מסגרת : לא ינום ולא ישן. בעינא פקיחא דלא נאים. דכליל מג' ראשונות . לכן ויקץ כישן ה' . שנסתלקה אנפיו בחינת הדרומיטא . וכלולים בו ו' קצוות. שבהם רומזים ו' שבחי האוסרים הנמשכים : המעורר ישנים . ישני עפר . אבכן : נרדמים . בנימין צעיר רודם : אלמים . כרחל לפני גוזזיה נאלמה : אסורים . לאמר לאסורים צאו : נופלים. סוכת דוד הנופלת : כפופים. משי"ח בן דוד. כי זקיף זקיף כחויא . נה"ש דקדושה . עמ"ש בס"ד בפי' ס' שירה : אנו מודים . בהוד מלכות . לו יודו צדיקים . ודי בזה לנבון . כי כן דברים ברורים וישרים למביני מדע : ולשוננו. מלא . וכן . ושפתותינו . מלאות : כשמש וכירח . כסה: דבוקות. בלי מפסיק . שהאור כצל ותוק. ע"י ההכאה והתנוצצות אור החוזר

וּמֵחֳלָיִם רָעִים . וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ : עַד הֵנָּה
עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ . וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ . וְאַל
תִּטְּשֵׁנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח : עַל כֵּן אֵבָרִים
שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ . וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּנוּ
וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ : הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ
וִישַׁבְּחוּ . וִיפָאֲרוּ . וִירוֹמְמוּ . וְיַעֲרִיצוּ . וְיַקְדִּישׁוּ .
וְיַמְלִיכוּ . אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי כָל פֶּה לְךָ
יוֹדֶה . וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע . וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ
תִכְרַע . וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה . וְכָל
לְבָבוֹת יִירָאוּךָ . וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ
לִשְׁמֶךָ . כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב . כָּל עַצְמוֹתַי
תֹּאמַרְנָה . יהוה מִי כָמוֹךָ . מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק
מִמֶּנּוּ . וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ . מִי יִדְמֶה לָּךְ
וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ . וּמִי יַעֲרָךְ לָךְ . הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן. קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.
נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ . וּנְפָאֶרְךָ . וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם
קָדְשֶׁךָ . כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יהוה
וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ :

רעה וטוב כמראה הבזק ויאמר אע"פ שיהיה אור פניו ככוכבי שחק. במה מחשב קילוס היוצא ממנו לגבי בערך קצת החיוב המוטל עלינו כנזק: כנשרי שמים. ע"ש כנשר יעוף השמים. וכתיב יפרוש כנפיו לתימן: הוא כמו וחדרי תימן. והסריטה מתיחסת לתהלה ולתהלה: קלות: לעשות רצון קונם: מאלף. אינו קמוץ כי הוא דבוק. ואלא זה אין הבנה בנמשך: אלף אלפי. בא סמוך על סמוך. כמו נכרי נחלי. אבל יותר נ"ל שלא לגרוס אלף. רק מ' מאלף אלפי ; וכן הוא נוסח הספרדים. לכן גם הוא טוב ומונח בספק. וכל אחד יאחז במנהג אבי מקומו: ורוב. הוא פסח הספרדים: ורבי. פע"א [הכל"ע. ולא ורבבות (הר' בגר"י) כרז"ה]: איברים. גרי האלף [ולא בחטף פתח כרח"ס] עי' לח"ש ריש פ"ק דברכות וע"א: שעשית. בשי"ן. פע"א [ולא עשית כרח"ס]: ברעב זנתנו. ככתוב ויענך וירעיבך ויאכילך את המן: ובשבע כלכלתנו. כולנו בשוה שלא הצרכתנו זה לזה. לא כדרך שהעוה"ז נוהג. שהעשירים אף בימי רעבון ישבעו אבל העניים גם בימי השבע יחסרו לחם ומים. כדאמר ר"י. נהירנא כד הוו קיימן ד' סאין בסלע. והוו נפיחי כפן בטבריא מדלית איסר: מחרב. פרעה: ומדבר. דבר כבד של מצרים: ומחליים רעים. כל המחלה אשר שם במצרים:

הָאֵל. בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ . הַגָּדוֹל . בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ.
הַגִּבּוֹר. לָנֶצַח . וְהַנּוֹרָא . בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ .
הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא :

האל בתעצומות. כמדומה שהוא לשון הקליר. מיוסד על לשון הכתוב האל הגדול הגבור והנורא. שהן כללות המרכבה. ומפרש אותם אחד לאחד: האל בתעצומות. ג' ראשונות הנעלמות. הגדול בכבוד שמך. כי גדול ה' ומהלל בעיר אלהינו. שיא ירושלים כסא ה'. וזה שמה אשר יקרא לה ה' צדקנו. היא ודאי כבוד שמו: הגבור לנצח. לכלול שמאל בימין. בנוראותיך. עמ"ש בס"ד באשרי. על הפסוק ועזוז נוראותיך אז תבין יראת ה'. המלך הכל הולך אחר החתום. כי לה' המלוכה. וכנן למשפט כסא מלכות: היושב על כסא. היא בבריאה כידוע. והוא מלכות דאצילות וכתר דבריאה. ונ"ל שארבעה נוסחי השבחין הללו. נגד הד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה וזה הראשון הוא באצילות. ולכן מתחיל בכאל שהוא חסד. ואע"פ שאנו עומדין כאן בהיכלן עולם היצירה. מ"מ כל עולם כלול מכולם כנודע:

אמר נאוה .אי בקמץ והא' נחה . וישרים לדיקים חסידים קדושים ר"ת יצחק . ואותיות האלישים מתרוממים התברך שבקודש שמתגלגל הוא רבקה וי"א שגם מחברו יצחק ואמו רבקה . ועשאו לכבוד יצחק אבינו ורבקה אמנו . להזכיר לנו זכותם (רד"א) :

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ . וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוה . לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל . וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ . וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם . וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ

שוכן עד בריא"ה . שהיא בגבורה . וכן שוכן . חמן ש' אחורים . דאלהים . וכן ע"ש בהילוף עם ב' כוללים . גם עד הוא אכדשם . ויש לומר עד שוכן . שע"ז נאורין . ז"א ע"ד גבורה הנ"ל בחי' בריאה שבילירה אלהים שמום . הרי מבואר הדבר . ומה נמרצו אמרי יושר . כי על כן באו נ"כ יצחק ורבקה מרומזים כאן כמפורסם לכל . ולא שמעתי מה שיבן בכאן דווקא הרי הדבר ברור כי יצחק מדתו ידועה . וכן רבק"ה לזאת יקרא אש"ה . ודי בזה לנבון . ועתה הלא ראית אור בהיר . ומעתה תדע דרכי האלהיים ולשונם עטו סופר מהיר. לא נפל מכל דבריהם דבר במקרה. ולא ימצא להם לשון כפול שלא לצורך ובחינה מיוחדת. אין בהם נפתל ועקש. כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת קדושים בינה אשרי אדם מצא חכמה יפיק תבונה : מרום וקדוש. כללות ג' ראשונות. ע"ל בהתימת ברכת יוצר לספרדים : שמו . סוד הדעת . מפורש כמה פעמים : לישרים. ודאי . נאוה תהלה . מאן יושב תהלות . ישראל סבא. וע"ל בהתחלת אשרי . לכן. בפי ישרי"ם התהל"ל . דייקא . עמש"ל על הפסוק גדול ה' ומהלל. והוא אמנם תורה שבע"פ. וע"י ההגול נדבקת בפי . ונעשה חיבור יאהדונהי: ובדברי . לשון הנהגה ומשיכה בתוך הדברו . והיינו ודאי לדיק נושא משך הזרע. ונגש חורש גו' ודורך ענבי"ם במושך הזרע . וזהו . התברך. והבן: בלשון חסידים . היא ברית הלשון שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו עליו השלום חסידא . ע"י ודאי . תתרומם . כי היא בהו כידוע. ורום . סורש המלה . גימ' אברהם עם ב' כוללים : ובקרב . לשון קרב וכליות . כי באה אל קרבו . והוא נ"כ רבקה שכלולה בו . וזהו . קדושים. שהם ממדת יצחק כמש"ל. דביה אגן קיימין . והכל מבואר מאוד :

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל . בְּרִנָּה יִתְפָּאֵר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר . שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים יפסיק מעט לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . לְהוֹדוֹת . לְהַלֵּל . לְשַׁבֵּחַ . לְפָאֵר . לְרוֹמֵם . לְהַדֵּר . וּלְנַצֵּחַ . לְבָרֵךְ לְעַלֵּה . וּלְקַלֵּס . עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי . עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ :

ובמקהלות ס' ישראל . הוא בהיכ"ל יצירה . דביה מקנן תפאר"ת ישראל. וזהו . יתפאר . וזו ודאי מתפאר שם מלכנו . המשכיל יבין . והיינו נמי דמסיק : שכן חובת היצורים. ראה כמה מכוונים הדברים שאמרנו : היצורים . כאן תעשה הפסקה . שלא תגדיל העולם : להודות כו' . יש כאן ט' מאמרות של שבח . ובראשית נמי מאמר הוי . כי מגיד מראשית אחרית . וסוף אחרית דבר . שהיא המקלסת לאלהי ישראל ומשבח' תדיר בכל מיני זמר כידוע . כי היא שיר אל . לכן בדוק נא כאן תעשה לשונות של שיר והיא מעלות המנין . כי היא כתרו של דוד (שבו מסיים השבח) ועמה הוא של י' נימין :

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ . הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ . כִּי לְךָ נָאֶה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . שִׁיר וּשְׁבָחָה . הַלֵּל וְזִמְרָה . עֹז וּמֶמְשָׁלָה . נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה . תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת .

ישתבח . נחית שמיה שבילירה . וכבר נתבאר . רק נלינ כאן מה שנשמט שם . בסוף הברכה נ"ל . תחם בשירי זמרה ביחוד (מש"ו שבאות הנ"ל במר בא . גם מדוע לא

קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת. אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת. הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה. מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: חצי קדיש

חזן אומר בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קהל וחזן אומרים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

לא אמר זמר) לפי שהיא בחג של א"א ע"ה. שהוא זמ"ל. והיא זמרה. שהוסיף לה ב' ניריס יב' דלתות. היא המזמרת ומשורר' תמיד. והיא מלכות דעשיה. מכנף הארץ זמירות שמענו. והרי כל זה מבואר מאד:

קיטון ב. כסא מלכות (ידוע ליודעי חן) לתוספת דיוצר

(א) ברכת יוצר דשבת. נחלקה מתחלה לשתי מערכות. וכ"א חוזרת ומתחלקת לג' חלקים. בענין מספר התיבות. כל אלה רומזים להמתיק התיבות שונות של דיני הבריאה. כידוע כי בה אנו עוסקים כאן. כמש"ל ביוצר דחול. ושוסיפו בשבת כמה תיקונין. להיות הרפ"ח ניצוצין כמש"ל בס"ד: (ב) והנה המערכה הראשונה נמשכת עד אל אדון. ומתפרדים מתנה ג' ענפים. א'. הפתיחה שבזה לעולם. בה פ"ו תיבות נגד שם י"ה. שהוא בחכמה ובינה כידוע. דאימן רעים דלא מתפרשין ואימא מקננא בבריאה. ביה ה' אור עולמים והתבכמה. ב'. עד המאיר לארץ. הם ל"ז תיבות. גי' נאה עם התיבה וע"ל בברכת השחר. ובצירוף הט"ז הקודמין. הם נ"ב תי'. כנגד שם ב"ן שהוא ברחל: (ג. מן המאיר שהוא ההלה דחול עד אל אדון. הם ס"ז תיבות. כמנין בינה. וכך כ"ל קי"ט תיבות. מגד אדני המשכן. הו"ה: (ד) מן אל אדון מתחלת מערכה שניה עד לאל אשר שבת. שהם סיום הא"ב: הם נ"ד תיבות. ה' יתן אומר המבשרת צב"א רב. לבא עם התיבה עולה נ"ד. וידוע שלבא הוא בגלה סוד יסוד. וזה כי בהם הוא תבור יאהדונה"י. וג' אותיות יתירים רומזים בג' עדרי צאן רובצים עליה. ומלאל אשר שבת עד תתברך. ע"ב תיבות. להמתיק גבורה קשה אכדטם. צרף הכל. יעלה בידך רפ"ח. הן ניצוצין דמלכין קדמאין שמתבררין בשבת קודש ומלקפין ועולין. ע"י צלופי התמירות ושירות. הצרף גם תתברך הראשון שמים מו בשבת (גם הוא מיתוק) יגרעו ממנו תיבה א' בהסרה מן המנין. כי עשה אלא אלא י"ב. כנגד י"ב (ו' קצוות כפולות) אלכסונות. כהבורה מספר הכולל כלא פ'. עד אתורים דאלהים. ותדע והשכיל איך נהסכמה רמה נעשו אלו ההוספות. ונמנו על כל תיבה ותיבה. ונתלו על מטבע הלשון. והעמידו גבול הארץ בקבלה ידועה לאורכה ולרחבה. ברוך הפוקח עינים עורים ומאיר לכוונת האמונה:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ. עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל:

הַכֹּל יוֹדוּךָ. וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ. אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוה. הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה. יוֹצֵר הַכֹּל: הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח. וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ. וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ. וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו. שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְשֻׁבָּח. וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן

יוצר. כבר ידעת ממש"ל ביוצר דחול. כי יוצר אור הוא באצילות דבריאה. וכאן הרחי' נקבי השכיו' לבב: בהכל יודוך הולך ומבאר בבריאה גופה. והיינו. מוציא חמה כו'. כי הוא המוציא היצירה. כמ"ש שם בס"ד. וחמה ולבנה הם ביצירה. כמש"ל בברוך שאמר. וזהו שסיים. שברא. הרי מבואר הדבר: במדת רחמים. שהמתיק מדה"ד ע"י שתוף מדה"ר. ויאצר את הגילה. הוסך דבריאה: המאיר לארץ. כאן מדבר מיצירה שבבריאה: ובטובו מחדש מעשה. היינו יצירה. שמחדש את המעשה בכל יום וזה סוד. המלך המרומם. כמ"ש שם בס"ד: המעשים. הוא עשיה. הרי גם כאן ד' חלוקי עולמות שכלולות בבריאה עצמה. כדרך שהוקן למעלה בתיקון

עֻזֵּנוּ. צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ. מָגֵן יִשְׁעֵנוּ. מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ. אֵין כְּעֶרְכְּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתְּךָ. וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. אֵין כְּעֶרְכְּךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ. לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין דּוֹמֶה לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ. לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

סילירה כל אחד לבדו בבחינה מיוחדת בפ"ע. לכבוד היום שנתייחד משאר הימים: דלתות שערי מזרח. ע"ד הכתוב. דלתי שמים פתח: חלוני רקיע. שפורשו על גלגלי השמש שעושים בכל יום (אחר לילי בלע"ז): המאיר כו'. ע"ל ביוצר דחול:

אל אדון. תושבחתא דא איהי ברזא דעשרין ותרין אתוון עלאין קדישין. דמתעטרין באבהן וברתיכא עלאה קדישא כו' ובעלמא עלאה הם חותא וספרין קדישין בין את לאת. ודא איהו תושבחתא על תושבחתא דאתוון עלאין. דיומא שביעאה קמשבח ואמר למלכא עלאה יוצר בראשית. כד תושבחתא דא סלקא לעילא. שתין רתיכין עלאין מזדמנן ונטלי להאי תושבחתא מעמא קדישא. וסלקי לה לאתעטרא בה במלכא רתיכין עלאין. דמתמן בכל אינון צדיקייא דבגנתא דעדן. מלגו מתעטרן בתושבחתא דא: וכל אינון רתיכין וכל אינון נשמתין דצדיקיא כולהו סלקין בתושבחתא דא עד רזא דכורסיא. עד כאן מס' הזוהר. וכל הא"ב בני ד' תיבות. חוץ מא"ב ש"ת. א"ב הם בני ה' תיבות. ש"ת בני ו' תיבות. א"ב ביחד י' תיבות כנגד י' ספירות. ש"ת ביחד י"ב כנגד י"ב צירופי הויה. וי"ח אותיות הנותרים. כל א' ד' תיבות. עולים ביחד ע"ב תיבות. כנגד שם בן ע"ב [ולאומרו בנחת ובכוונה]:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ בְּפִי כָּל נְשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים אוֹתוֹ: הַמִּתְגָּאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ. יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל. כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ. נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם. שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנֵיהֶם: פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ. קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה: שֶׁבַח נוֹתְנִים

גדלו וטובו מלא עולם. כענין שכתוב. כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי: דעת. כבר נתבאר לעיל כמה פעמים שהוא בסוד זווג ב' יסודות דאבא ואימא. ע"י ותבונה סובבים אותו. כי ברא ה' חדשה. נקבה תסובב גבר. ביום השבת שדומה לעוה"ב: טובים מאורות. כמ"ש וירא אלהים את האור כי טוב: להיות מושלים. ע"ל: שמחים בצאתם ושׂשים. והוא כחתן יוצא מחופתו. ישיש כגבור. ואע"ג דקרא בשמש לחוד משתעי. אה"נ דעיקרא שמש להודיע הוא דש[illegible] ורץ לעשות רצון קונו.

אבל לבנה קטרגה וערבה השמחה. מ"מ לא זזו משם עד שנתפייסו ונעשו אוהבים. כדלך ת"ח שכן אויבים בשער ואהבה בסופה. ושניהם שוין לטובה. לרוץ אורח עולם בשמחה: בצאתם. שמתרחקים זה מזה: ששים בבואם. בעת דיבוקם: עושים באימה. במקום גילה שם תהא רעדה (ע"ז הדרך אמרו על ר"א דומה כמי שכפאו שד) ועד"ז יפורש יפה הכתוב. והוא כחתן יוצא מחופתו. כשנתרחק מכלתו. יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה. אעפ"כ. ישיש כגבור. ולא הלשה דעתו כמו שהלשה דעתה של לבנה כששמעה גזרת מעוטה והקטינתה (ע"ל) לכן אמרו. כשתלבין כו' שמחין ביסורין. עליהם הוא אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. שאפילו בצאתו עומד בגבורתו. ואינו מבהיל אחר מה"ד. כ"ז כפתור ופרח: קרא לשמש. ע"ש הכתוב. ויקרא אלהים לאור יום. זהו. ויזרח אור. עי"ל. לפי שאינו מאיר עד שנותנין לו רשות. מפני ע"א שמשתחוין לחמה. וכן אמרו ז"ל. אין יוצאין עד שיורין בהן חצים ונגיעות. שנאמר לאור חציך יהלכו וגו': ראה והתקין. פירשו בירושלמי. כשקרא הקב"ה לשמש שיאיר. ראה שיטעו אחריו ב"א לעבדו. אז התקין צורת הלבנה. כי ירא שבהם שניהם הנהוגים לשמש את השפלים וימנעו מלטעות. כי בפשע ארץ רבים שריה. אבל כשתבא אל התקין לעיל. אומר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה'. ואומר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וגו' והיה ה' לך לאור עולם: והתקין. אין אומרים התקין אלא למי שהיה מעוות מתחלה והתקינה שתהא מוכנת לקבל אור השמש. כידוע שהיא גוף העכור והפוך ונקראת לבנה ע"ד סגי נהור. ועשאה לעושה מעותקת מן העבירות (כמראה בהירת

המאירה

לו כָּל צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ:

המאירה מאור השופע עליה) זהו צורת הלבנה. ע"ד אסתר ירקרקת היתה והוט של חסד משוך עליה. פי"ל. ראה האור כי טוב. ההוא אור איקרי זרע. דכתיב אור זרוע לצדיק. ולא אתייר זרעא אלא לגו מעוי דנוקבא. לאתפשטא דיוקנא דאדם. כמ"ש בפ' תרומה. לפיכך הוצרכה הגסירה. זהו. והתקין צורת הלבנה היא מלכות דיצירה שבה אלו עסוקים) שנלף לה עיקר מסרין. ורחם בית קיבול הרחמים. לצייר הולד במעיה להרבות ולהתפשט הדמות. כי בלבנה כלולים מ"ה (דמות אדם) ומ"ב. חכמה ודעת. ועל זה שב"ח יתנו לו. כי י"ס פרי לצדיק. סי עולמות: תפארת כו'. נמשך למעלה אל נותנים לו. כל פרקי המרכבה ואיבריה. משפיעים איש חלקו לתקן הצורה האמורה:

[לא יפסיק כאן הרבה (והפסק המאמר הוא אל ביום השביעי) ואומרו בניגון שיש בו נעימה ובמתון ושמחה. ואם שכח לאומרו. אומרו אחר התפלה]:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה. עוֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת: זֶה שֶׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי. שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר. מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. טוֹב לְהוֹדוֹת לַיהוה. לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל יְצוּרָיו. שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל. הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ. בְּיוֹם שַׁבַּת קוֹדֶשׁ. שִׁמְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ. וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר. בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל. וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת. תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ. עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

לאל אשר שבת. אע"פ שכבר נגמר הא"ב. שכתבנו למעלה. שמלאל אשר שבת ואילך מתחיל תיקון בחינה אחרת. מ"מ הל' נקשר להקודם. כלומר תפארת כו'. נותנים לו שרפים כו'. למי ניתן השבח הזה. לאל אשר שבת. והוא אשר ביום השביעי נתעלה (כצ"ל: [ולא עלה כרח"ה]. פלו"א) עד כאן נמשך הלשון. אין להפסיקו בהפסק גדול:

כי אז לא יהיה בו טעם ולא קשר ענין: יום השביעי. ג' מדות הן ביום קדש זה. ורמוז כאן בג' תוארים יום הז'. הוא במלכות (העולה בגלת הוד יסוד): כסא כבודו. בבריאה עולם הכסא. שהם מקום כבודו מלכות דאצילות: ליום המנוחה היא פדה שנית שנקראת שבת. כשהיא עטרה בראש צדיק (עולה בחסד גבורה תפארת) כמה דאת אמר. ומאן מנוחה אשר בית אישה: עצ"ג. ר"ת עדן גן נהר. בסוד ג' ראשונות. ובעלותה בהם נקראת שבת. גן עדן. ג' היא אהלים אדני: זה שבח של [לא כרח"ה דלא גרים של] יום השביעי. שמשבחין ומקלסין אותו. אמרין שזכה לכך ששבת בו האל: ויום הז'. עצמו: משבח. לפניו ית': ואומר מזמור כו'. פירוש מזמור שהשבת משורר ואומר. טוב להודות לה' לפיכך. מן שבת ילמדו כל יצוריו של אל יוצר כל. לתת לו שבח בעד מנוחת שבת:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים. יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים. וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם. וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל. דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים. כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עוֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנֵיהֶם. וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם. בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים. וּמְשַׁבְּחִים. וּמְפָאֲרִים. וּמַעֲרִיצִים. וּמַקְדִּישִׁים. וּמַמְלִיכִים:

אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא. וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה. וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה. לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ. בְּשָׂפָה בְרוּרָה. וּבִנְעִימָה קְדוֹשָׁה. כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יהוה צְבָאוֹת. מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

וְהָאוֹפַנִּים. וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים. לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד יהוה מִמְּקוֹמוֹ:

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם. זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת. עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת (ידגיש הע') בַּעַל מִלְחָמוֹת. זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת. בּוֹרֵא רְפוּאוֹת. נוֹרָא תְהִלּוֹת. אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת. הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כָּאָמוּר. לְעוֹשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר.

וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת :

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ . חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ . אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ : בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ . אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ . וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל . לִשְׁמֹעַ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד . לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם . אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה . וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ . וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ . וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ . וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד . כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ . נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ : יקח כד׳ ציצית ביד שמאל כנגד לבו קודם שיאמר והביאנו וכו׳ והֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ . וּשְׁבוֹר עוֹל הַגּוֹיִם מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְתוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ . כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה . וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן . וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה . בֶּאֱמֶת . בְּאַהֲבָה . לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה :

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וכזה משלים מנין רמ״ח. וי״א לאמרו אפי׳ בצבור :

דברים ו ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל · יהוה אֱלֹהֵינוּ · יהוה אֶחָד (אנכי ... לא יהיה)

אומרו מעומד ובלחש. ובי״כ בקול רם בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

יפסיק מעט בכל מקום שנרשם קו כזה |

וְאָהַבְתָּ לא תשא. ותכוין למ״ע של אהבת ה׳ אֵת יהוה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל | לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ : ירגיש הה׳ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל | לְבָבֶךָ : וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ : וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ : וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ לא תחמוד וּבִשְׁעָרֶיךָ :

שם יא יג
וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם · הַיּוֹם · לְאַהֲבָה אֶת יהוה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל | לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם : וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ לא תגנוב וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ : וְנָתַתִּי עֵשֶׂב · בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ : הִשָּׁמְרוּ לָכֶם ירגיש הפ׳ פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים · אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם : וְחָרָה אַף יהוה בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם · לא תרצח מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יהוה נֹתֵן לָכֶם : וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל | לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם | אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם : וְלִמַּדְתֶּם · אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ : וּכְתַבְתָּם | עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ :

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם כבד את אביך עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ירגיש הע׳ יהוה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ :

במדבר טו לז
וַיֹּאמֶר יהוה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר : דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם ירגיש החיריק חא׳ צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף | פְּתִיל תְּכֵלֶת : וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ ירגיש הו׳ : ולא יותר מדאי וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יהוה וַעֲשִׂיתֶם | אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ לא תנאף אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים | אַחֲרֵיהֶם : לְמַעַן תִּזְכְּרוּ ירגיש הז׳ ולא יותר מדאי וַעֲשִׂיתֶם · אֶת כָּל זכור את יום השבת מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם : אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מ״ע לזכור יצ״מ לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים לא תענה אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם :

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה (לא יפסיק כאן) הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ. צוּר יַעֲקֹב. מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדוֹר וָדוֹר. הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת: (ינשק הציצית) וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים (וְנֶאֱמָנִים) וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל. וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: (צריך לעמוד) תְּהִלּוֹת לָאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יהוה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: גֹּאֲלֵנוּ יהוה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

קיטון ג בית יעקב תפלת השחר ודיניו

(הש"ץ אומרו גם בחזרת התפלה)

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בש"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

(בש"ת מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:)

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:
בש"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ]:

ברכה אמצעית דתפלת שחרית של שבת יש ד' פרקים. מן ישמח משה עד ושמרו נ"א תי' כמנין אל. וכנו כן בס' ושמרו. ועם הכולל כוח: שבת אל. ומואל נחסו עד או"ת ל' תי' כנגד התמים שערי בינה. שבן היה העולם שכפיו. ובאילוף הקודם עולה ביחד יב"ק. הויה אלהים. וכן הויה אהיה אדני. ועם נוסח או"ת עולה הכל להבכון קמ"ז. כמספר שני יעקב אבינו ע"ה (וכן מזמורי תהלים הם נגד שנותיו. שכל קלוסן של ישראל שמקלסין להקב"ה הן כנגד שנותיו של יעקב. כדאי' שילהי מסכת סופרים (ולזה ג"כ יפה נקרא שם קיטון זה בית יעקב. ועי' עוד לקמן בבית ישראל בס"ד:

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ. כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ. כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ לוֹ. בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי. וּשְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ. וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת. וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

ישמח. שמש"ל אצל אתה קדשת. ואמרו חז"ל אין שמחה אלא בתורה: משה. ויעקב בחד דרגא סלקין. בגופא דמלכא. משה מלגו ויעקב מלבר. ומשה הוא בסוד הדעת וגי' רצון. כמש"ל כמה פעמים (ועי' ברכת שים שלום ובברכת המזון וזא. במתנת. תורה שניתנה בשבת בבוקר: חלקו. היינו חלק ה' עמו. הק"ל הטוחין (נתבאר לעיל כמה פעמים) אמנם חלקו של יעקב הוא בעולם. כי הוא איש חלק. כמש"ל במאמר סירח. רק במתנה קיבל משה חלקו ו' שהוא יעקב. עי"ל. חלקו הוא כתנות אור של אדה"ר שאבד ממנו בחטאו וגנזו הקב"ה. וכשעמד משה בהר ונתקן חטא הראשון (כידוע מכוי' אדם דוד משה) אז זכה לזיהרא עילאה דאה"ר. שהוא כתנות אור. והיינו הלוק לבן ששמח בו מרע"ה כשאין בו אמירה. כי הוא בסוד אור. דבראשית נמי מאמר הוא. אבל לא נכתב בו אמירה. כי הוא מבחי' אור שיתעטף בו הקב"ה כשברא העולם. שנא' עוטה אור כשלמה. היא שמלתו לאורו) בז' ימי המלואים. שהיה מעין אור של שבעת ימים. שחזר העולם לאיתנו ונתכסה על ידו. זהו במתנת חלקו. כי הלוק זה בעולם של אדה"ר היה. והיא מתנה טובה שהיה לו להקב"ה בבית גנזיו. כי ראה האור כי טוב וגנזו למשה הצדיק. וא"ל לך והודיעם. כי הוא בסוד הדעת. שעל ידו יזכו בה. שהוא נהג בה טובת עין ונתנה לישראל: כי עבד נאמן קראת לו. בכל ביתי נאמן הוא כי היתה נאמנה אתו: עבד נאמן. מלך לשדה נעבד. ולפיכך נתנה לו בצינעא. משום שבמתנה זו דשבת יש בה משום דברים שבצינעא. שאין לנהוג בהם בפרהסיא. שלא תשלוט בה קנאה רע עין כמ"ש. ונותן בעין יפה נותן לבטל כל עורר וטוען על המתנה. כמ"ש אשר תנה הודך על השמים. והיא גרמה שנשתברו לוחות הראשונות שניתנו בקול גדול: כליל תפארת. זהו הדעת של תפארת שהוא כלול מחסד וגבורה. והיינו בראשו. כי הוא בסוד המוחין: נתת לו. כן נוסחת של אשכנזים. ואם אמנם לו נראה כמיותר. ולכן לא הייתי נוהג לאמרו. וכן הוא נוסח ספרדים מבלי לו. אעפ"כ לא הרשיתי עצמי למחקו. ולא עוד אלא שנ"ל עתה כי נכון הוא. לפי שמצינו בי"ת משמשת במקום לו. כמו במשה דבר. ובדבר זה איככם מאמינים. או משמש הראשה בעד. כמו בי"ת באשה שמר. וכן הכוונה בכאן. כליל תפארת לראשו. כהר שיהיה מכון לו והולמו. נתת לו. במתנה לצורך ראשו. לא שהקב"ה נתנו והניחו בראשו. ואם נאמת נראה יותר בענין. לכן חזרתי בי והקרבתי את אשר רחקתי. וכן יסכים לזה מספר התיבות. שיש לו שורש גדול בתיקוני ברכות. כאשר הראה לדעת אם בריא מראות אהה. זה כמה פעמים דבר דבור על אופניו. וכי בהם תלוי כח להכריע במקום המסופק. ביחוד כשהוא עולה כהוגן בלי דוחק. כאשר הוא כאן ג"כ מנין מדויק מאד. לפיכך יעמוד בחזקתו: בעמדו לפניך על הר סיני. משמש בעמידה (כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד. כמשכיל יבין) משה זכה לקרני ההוד והוא לא ידע. לפי שהאור מין בתינו היה מיסוד דאבא ואימא. ומש"ז ג"כ הוא עצמו אינו יודע היכן קבור: שני לוחות. הן הן עדי יחוד. הן עדי ביאת השמש. פני משה כפני חמה. שהכניסן. אלו היה יכול לשברן. שאדם רשאי לעשות בשלו מה שירצה. ועוד דהתן הבר בתולין (כמ"ש בר"מ): שמירת. פי' הרמב"ן ז"ל שבלוחות הראשונות שנשברו היה כתוב שמור. ובשניות זכור. ומרע"ה אמר לישראל בדברות אחרונות כי שמור נאמר לו בהמה. וי"ל בו מלילה יפה. כי זכור בא לומר. אל תשכח מה שאירע בראשונות. ועתה שמור היטב האחרונות. אבל יש בו טעם מתוק מרפא לעצם השבור. כי זכור לזכר ושמור לנקבה. ואם מזרעת תחלה יולדת זכר. לפיכך בכוונה עצמית ובראשונה הוצרכה להקדים בחי' נוקבא. והיא שגרמה להם להשתבר ג"כ כמש"ל. לכן אין ט' בלוחות ראשונות. כי הוא הטוב. למען לא הפסוק טובה מישראל. ויכלה להוליד העולם החדש שלא לאור ביום השני דסיון שקבלו ישראל התורה. ועוד עכשיו היו מעשי בראשית תלוין ועומדין ברפיון. שכן היו בספק שבירה בלוחות כנ"ל. וזה כפתור ופרח. תפוחי זהב במשכיות כסף. והכל הולך אל מקום אחד: וכ"כ בתורתך. מלבד מ"ש בלוחות:

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדוֹרוֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יהוה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

ושמרו . ע"ל פ"א מח"ב שבהלל ג'. ד"א. שמרו . זו מצות ל"ת: את. לרבות תוספת שבת : לעשות. הרי מ"ע . ד"א לעשות . לתקן צרכי השבת . ולבאר לו מה יפה מבע"י : זהו . את : כמו וכן הכתוב אשר עשה . ד"א את .

לרבות שבת של מעלה . המשמר שבת של מטה . משמר ועושה שבת של מעלה : לדרתם . חסר . לדירתם . להכין דירה נאה דירה תמה . הגונה לשכון המלכה שמה : ברית עולם . כ"ל : בני ישראל . הם למודי ה' הידועים : אות היא אות ברית . וכבר נתבאר הכל . גם מ"ש רז"ל שנתנה במתנה . ע"ל . לעולם . לנצח : כי ששת ימים . העליונים : עשה ה' את השמים והארץ . הידועים . לפיכך לא נכתב בששת לרמוז זה : וינפש מתפרש שני דרכים אמתיים . אחד שעשה נפש . בבחי' נפעל מקבל פעולה . ושני שאבד נפש . בהוראת הפך הפעולה . כמו ודשנו . וזומיו . וזו מדרש האלהיים שאמרו וי אבדה נפש . כי עם היות הדקדוק עלה . שהי"ל עמר ונפש . מסקל . כתבנו . פ"מ עדיין צריך באור מה הזקיקם לבאר הכתוב משפוטו (שהוא דרך הלשון ורגיל מאד בכתובים לייפות המליצה . לפי מחשבת השומעים) אל הבנה זרה . שאין לה ענין כאן לכאורה . כי בכניסת שבת ושביתה ממלאכת החול הכתוב מדבר . שהכי לא עיילתיה אפיקתיה . דיה לצרה בשעתה . אמנם הכריחם ג"כ יתור תיבת וינפש לגמרי . ועוד שהיה בו מרפא . ע"כ באו להורות שתי משמעיות כנ"ל . שמניחים מסכים זה מזה בחיוב . כי ע"י עשיית הנפש הגדלתה . הוכרח אבוד הנפש בימי החול . מאחר שנתפרשה ממקורה מקור חיים אור של שבת והובדלה ממעלה . שזה גרם לה אבודה במוצאי שבת . והוא המחייב שמירת שבת ועשייתה . כדי להחזירה ולהעלותה בשרשה . ע"י תוספת של אור נשמה יתירה השופע עליה מחדש בכל שבת מחמת עשיית שבת . מחזר ומוליד נפש חדשה . לחזק ולאמץ הנפש האבודה . והרי היא כאבדה המתבקשת . מש"ה הבלתי שומר ועושה השבת . הוא מסבב לנפשו מיתת עולם . האובד ממנו ותבוקש ולא תמצא עוד . ולפיכך שני הענינים שוים לטובה . צריכין זה לזה . כי על כן הוצרך הרמז לבוא עם שמירת השבת . לידע הטוב והרע הכרוך בעקבו . כדי להזהר בו ולבחור בטובו . גם ע"י עשיית הנפש . אבד נפש משעשה כידוע . שע"כ מחלים התשמיש ומכחיש הגוף . כי מבדיל מאור הנפש שמתחלחלת על ידו . ולכך הוצרכה הנשמה היתרה בשבת . למלאות הריקות הנמצא בו . מאחר שהוכן לקיום הזרע . ולכן באו בו שני לשונות מנוחה . שבת וינפש . לבאר כי בקיום מצות עונה בשבת אין לירא רע . כי לזה הוסיף לו מנוחה מורה על הנשמה יתירה . שממלאה מקום נפש החסרה . ולהזכיר ממילא (עם מלה הכפולה) על מניעת הפעולה ומיעוטה בימי החול . מאחר שגורם היזק גדול לנפש . ואז הוא חסרון לא יוכל להמנות . לכן לתכלית טוב . נרמז ענין רע זה בכאן . והוא ע"ד יתרון האור מן החשך . ר"ל כי מן החשך נודע תועלת האור ויתרונו :

וְלֹא נְתַתּוֹ יהוה אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת . וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים . וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים . כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה . לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ :

לגויי . אע"פ שאין מוזהרין על השתוף. יכול יהיו מוזהרין על השבת שהוא עדות על היצירה . לכן אמר . ולא נתתו: כי לא ניתנה שבת לבני נח כי אם לזרע ישראל. שהיו עבדים . ויצאו לחירות. וניתן להם לאות מנוחה :

ערלים . כי כל הגוים ערלים (ואין ערל גמור אלא ערל לב (תדע . שהרי אפילו ערל ישראל האוכל . חייב בשמירת שבת . לפי שהכל הולך אחר הכוונה . אם לבו לשמים) שאינו מכיר בורא עולם ומנהיגו . והוא בגמול ועונש . כמו הגוים הקדומים ויושבי קצות סודו וסום ודומיהם) : באהבה . להיות להם מענגם ומרגוע והשעבוד הקשה אשר עבד בהם במלכיות . אשר מאז היתה גזרה מלפניו יתברך בברית בין הבתרים . לפיכך באהבתו ובחמלתו על עם סגולתו נתן להם יום מנוחתו : מן העבודה לא יפרקו ויצאתו . מטוב לב ירונו וישמחו :

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג . עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ . וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :

קוראי ענג. ע"ש הכתוב. וקראת לשבת . ענג . פירוש הכין ותזמין לשבת . ענג. וכן. חמדת ימים אותו קראת . זמנה . ויכל אלהים ביום השביעי . י"ל מלשון ויכל דוד . כלתה נפשי . זכר חמדת ימים: לו . ביום השבת . הוא בחינת דכורא :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ . קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ . וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ . שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ . וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ . וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת . וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ . וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת :

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם . וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ . וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן . וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ :

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן :

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם . הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם . קִוִּינוּ לָךְ :

בשבת חנוכה אומרים כאן ועל הנסים

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרֵךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ . תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד :

(בש"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ :)

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת . הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת :

הש"ץ בחזרת התפלה אומר כאן זה

אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו . כהנים עם קדושך . כאמור :

[יכוין לומר זה ברצונו דליכא לאו ברכה לעם הקדוש . ויזהר בדקדוק התיבות היטב . ויטה ראשו כל פעם כרצוס כס ואם לאו עונשו גדול מאוד . וכשפונה לשמאל תחלה . מעורר דין על הגבור ה"ו] :

יברכך יהוה (פניו להיכל) וישמרך (נגד ימינו) [קהל כן יהי רצון] : יאר יהוה (נגד ההיכל) פניו אליך ויחנך (נגד שמאלו) [קהל כן יהי רצון] : ישא יהוה פניו [נגד ההיכל] אליך [נגד ימינו] וישם לך [נגד שמאלו] שלום [נגד ימינו] קהל כן יהי רצון :

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם . וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ :

בספר בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם :

בש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם :

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי : אלהי נצור וכו'

ש"ץ מחזיר התפלה ואומר ג' ראשונות

[יכין א"ע לעשות בשמחה . ויכוין הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע של ונקדשתי בתוך בני ישראל . ואני מכוין לקדש לה' ית' בקדושה זו . ויכוון רגליו כאחד . וישא עיניו למרום ויהיו סגורות . והאומר הקדושה בקול רם . ויכוין בה' מלא כל הארץ כבודו הריני ממשיך על עצמי קדושה לעבודת בוראי ית"ש] :

סדר הקדושה לש"ץ נחלק לג' חלקים עד סיום ברוך כבוד ה' ממקומו . הוא בחינת דטרא . ככה מספר התיבות

מכוון

הש״ץ. פותח מ״ה. מן ממקומך מלכנו כו׳. הוא בהינת נוקבא עד הללויה. מספר התיבות מ״ו. גי׳ הפ״ס. מן לדור ודור ואילך עד החתימה. הוא מכון הוי״ה פשוט:

נקדש את שמך בעולם. כשם שמקדישים אותו בשמי מרום. ככתוב על יד נביאך. וקרא זה אל זה ואמר: קו״ח קדוש קדוש קדוש. יהוה צבאות. מלא כל הארץ כבודו: קהל אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול. מתנשאים לעומת שרפים. לעומתם ברוך יאמרו: קו״ח ברוך כבוד יהוה ממקומו: חזן ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: קו״ח ימלוך יהוה לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

קדיש (ובר״ח וחנוכה ויו״ט אומר הלל קודם הק״ש) ואומרים אין כמוך ונו׳ (תמצא לעיל אחר נפילת אפים) ותם. תמצא הלכות קריאת התורה וברכותיה:

הלכות קריאת התורה (מס׳ מה״ק ומ״ק)

דיני הוצאת ס״ת. ודיני כהן (וקדושתו) לוי ישראל

(א) לא יוציא ס״ת שלא לצורך קריאה. ולכן לא יוציא המוטעה או שידוע שאינה מוגה. ואם הוציא. יכסה ויוציא אחר. ומנהג קדום להוציא ס״ת כמה פעמים ולקרות במקום המיוחד במקום שנוהגין עליה״פ כמה מנינים זא״ז. וכ״ש כשמנין הא׳ התפלל בהשכמה והב׳ בזמן הקבוע. (ולכן אין לגעור על המנהג בא׳ השכונות שאחרי שיעורין כל הלילה מתפללין בהשכמה ובשיגמרו עוד בא מנין אחר ומתפללין וקורין בלי שינוי מקום וכן הרבה פעמים. ואפילו נהגו בבהכ״נ זה להתפלל כל השנה רק פ״א בכל שחר) וי״א שאם הא׳ התפללו בזמן הרתוי לתפלה והב׳ אח״כ לא יקראו שנית. ובמקום שכן מנהג קבוע מותר. ואם קצת מהמנין שמעו הקריאה קודם ופחות מהשרה לא שמעו נ״ע. ובקצת מקומות נהגו (ומדינא אין איסור) שאם הראשונים קראו אין האחרונים קורין שנית בבהכ״נ זה אפילו בס״ת זו עצמה אם הראשונים עוד בבהכ״נ. ובשהוא קביעות להתפלל זה אחר זה מותר. והשמש מחויב קודם בוא עת קריאה לגלול הס״ת שעתיד לקרות בה על מקומה (אך לא יגלול בשבת ויו״ט על קריאת מחר אפילו יודע שלא יהא שהות לגלול מחר ויצטרך לגלול בצבור) שלא יטרחו לגלגלה בצבור בעת קריאה. ולהמגה (נהגו לעטרה בעטרת כסף וזהב לכימן. ואינו המתיב קדושה) שידע במוליאו יוציא ולא יטעה להוציא ס״ת שצריך גלילה. ואם שכח או הזיד ולא גלל יוציא ויגלול בצבור וא״צ לצאת אם מכבימים. ואם הוציא ס״ת ובהיותה ביד הגובה להוליכה לתיבה נזכר שאינה מוכן לקריאה. אם בהס״ק ס״ת מוכן. יחזירוה להיכל ויקחו המוכן. וי״א שיגלגלה במקום הקריאה: (ב) אם אין בצבור רק ס״ת א׳ כשר והשאר פסול וצריך לקרות בב׳. יוציאו הכשר והפסול וקורין בכשר ואח״כ בפסול אם עכ״פ הומב זה שלם בלי פסול. ואם רק בחומש מקריאה הא׳ בלם קורין בפסול קודם) ואם לאו יוציא רק הכשר ויורה וגולל וקורא: (ג) יש מקומות שנוהגין להוליך ספר תורה לבהכ״נ תחת חופה. והרוצה מצוה מותר להניחה וילך לראות מגוס אחרת; ובשמקדישין הוזה בשבת יוציאוה גם במנחה ובב׳ וה׳. ומותר להיות פרוכה בשבת הפי׳ אין דלהות נאה״ק. אך יזהר שלא יעשה אוהל כנגד עפח בהתולכו (ולזה נהגו קצת ליזהר מלתלותו בשבת) ולכן כשהוא גדול יתליהו ב׳ יחד שלא יתקפל. אבל א׳ אסור. ובשבת ט״ב יפשטוהו מבע״מ: (ד) במקום שנהגו למכור הוצאה והכנסה לצרכי בהכ״נ אין הש״ץ יכול למחות. ובמקום שאין מוכרין הסגן מכבד בהוצאה לפי ברונה. ובשלא כיבד כשאי הש״ן להקדים נוכות, וי״א שהכבוד. ואפי׳ מהכבד או קנה, והולכה לבימה ולהניחה בשלחן שייך לש״ץ. ולא נהגו כן. וביום שמוציא ב׳ או ג׳ ס״ת יכבדו לב׳ (ולה יק לא) או ג׳ ומוציאין יחד זה אחר זה. הראשון מוציא הא׳ לקריאת סדר השבוע ומושיטה לש״צ. והשני מוציא הב׳ לחובת היום והולך עמה אחר הש״צ עד הבימה. והג׳ מוציא הג׳ למפטיר והולך עמה אחר הב׳ עד הבימה. ואז יכול (וכידו להחמיר להחזיקה שם עד שיגיע עת קריאתה) למוסרה (ולשוב למקומו) למי שהוא על הבימה להחזיקה עד אחר שיקראו בס״ת הא׳ או הב׳ (ולא ימסרה לפחות מערך או נער מגושר. ועכ״פ ימסרה לבן דעת אפילו אינו ראוי לבך שרואה שהתורה חביבה עליו. וי״א שיש להקל ולהגבו בתינוק מגוה) ולא יסיר המעיל והמפה מהב׳ ולא יפתחה לקרות עד שיגלול הא׳. (וכן בס״ת ג׳) ולא יסלק הא׳ עד שינית הב׳ על השלחן. וכן בס״ת ב׳: (ה) כהן אפילו בע״מ קורא (וק בכל מצוה אפי׳ דרבנן כשיש כהן הוא ראשון) ראשון (ובשמגיע למקום המדבר מקדושת אהרן יש במחשבתו הודאה עצומה לה׳ על שהוא מזרעו. ובשמגיע לעבודת הקרבנות ודין הקרבנות יאנח שנחרן מהם ודאגון לב על שבטלו הקרבנות שבאו לכפר כל עונות ביתו ובית ישראל. ויותבב לה׳ כאילו הקריבן לרצון ולכפר) והמנהג שאפי׳ כהן ע״ה (כשיודע עכ״פ לקרות עם הש״צ מלה במלה. ונהגו לקרותו אפי׳ אינו יודע. ועכשיו לא נהגו לדקדק אחריו) קודם לחכם גדול ישראל אפי׳ הוא גדול מכל בני דורו. ואפילו הכהן רוצה לחלוק לו כבוד או לרבו או לגדול ממנו. וכ״ש כשאינו רוצה למחול כבודו. וכן המנהג. וכל סגן י״ש יזהר מלקרות לכהן ע״ה לפני ת״ח (כגון עשיר לפני עני) כשיכול לקרות לכהן חבר. וכן ללוי אחריו: (ו) אחר הכהן קורא לוי. ובדליכא קורא לכהן הא׳ (ואומר במקום לוי) שנית בברכות (ואפי׳ ידע בשצריך לפניו בפעם הראשון שיקרא גם במקום לוי כגון בעיר שאין לוי. מ״מ יברך על פעם הראשון לאחריו וא״כ על פעם ב׳ לפניו (וא״צ לומר במקום לוי, ולאחריו) ולא כהן אחר. ואפי׳ מותזקין באם הראשון שאינו גרושה (ואם טעה וקראו. לא יעלה וכהן הא׳ קורא. ואם עלה ימתין, ויתן לו עליה אחרת או עכ״פ הגבה או גלילה. ובדליכא יחד. ובשהוא בן הא׳. לא יעלה ואם עלה קורא)

ונס

אבל ישראל אפילו נמצא במקום לוי : (ז) אחר הלוי קורא ישראל .
ולא כהן או לוי אחר . ואפי' עלה הלוי ירד וא"צ ליתן לו עליה אחרת.
ואסור לקרות לוי אפי' אחר ישראל שאחר לוי . ואם קראו לא יעלה .
ואם עלה ירד . ולוי שנולד מאשה שפסולה לכהן הוא לוי . וכן
שנולד ממזר . וכשאין בבהכ"נ רק לוי קטן . קורא הכהן פעמיים .
וכשהוא קטן (כגון שאין אחר וסמכו על שמהדרין או בעיר קטנה ואין
אחר) קורא ש"א והלוי אחריו . ונהגו לקרות אחר שישראל כהן שנים
(ואומר החזן אע"פ שהוא כהן) ואחריו לוי (ובדליכא קורא הכהן
פעמיים) ואחריו ישראל . וכן בפעם ג' (ומותר לעלות גם למפטיר
בבהכ"נ . והקורא מפטיר שהם ואין מכיר שמו אין לחוש לפגמו ויש
נוהגין במקום (כדי לכבד אנשים רבים, לקרות כהן לוי ישראל ועושין
שורה ואחר כך קורין ישראלים אחרים ועושין שורה וכן כסדר . ויש
שנוהגין עד ז' קרואים שורות . וי"א שאין לקרות כהן (ואם קראו אחר
כהן ירד וא"צ ליתן לו עליה אחרת . ואם קראו אחר ישראל עולה
וקורא אחריו לוי (אפי' יש לישראל חזקה לחמישי) וישראל) או לוי
למנין ז' במקום שאין מוסיפין . וכן ביו"ט לחמישי . רק לאחרון או
מפטיר אפי' ביו"ט (ולא בת"צ . ואם עלה ירד) וקורהו בשם כהן .
אבל כשבלם במנין מותר לקרותו (וי"א שאסור) וכן נוהגין במדינות
אלו (ובמקום שנהגו ודחק יש לסמוך [אסברא ראשונה]) ואם טעה
וקראו ז' בשבת או ה' ביו"ט ועלה . יקרא לישראל והוא יעמוד שם
עד מפטיר וקורא . והגא"ה שיהא מפטיר . כיון שעלה לא ירד ויברך
ויקרא ז' או ה' . וי"א שאם קראו לו' לא ילך ואם עלה ירד :
(ח) כשאין כהן . קורא ללוי (כשאין ישראל הגדול בתורה מכל האפי
בבהכ"נ (ובדאיכא הוא קורא . ואחר עולה הא' אסור לקרות לוי)
ובשאין הלוי קודם . והקורא ישראל שאינו גדול בפני לוי או להיפוך .
עולה ומברך) או ישראל . והאומר אם אין כאן כהן ישראל או לוי
במקום כהן . ולא יעלה אחריו לוי אפי' קראו . ואם עלה . אם יכול
ליתן לו אחרון או מפטיר יתנין . ואם לאו ירד . ואם נכנס הכהן
אחר שהתחיל הלוי או הישראל לברך והזכיר השם . גומר וקורא ואינו
פוסק . ובנכנס קודם השם . פוסק ועולה הכהן בלי קריאה בשם
ואומר ברכו ומברך . ולא ירד הישראל או הלוי . ועומד בתיבה עד
שישלימו הכהן ולוי או הכהן ויקרא . ולא יקראנו בשמו . וכשאין עליה
בנותה ירד . ואם סבר שאין כהן וקרא לוי או ישראל ונודע קודם
שבירך בשם פוסק (וימתין ויתן לו עליה אחרת) והכהן עולה . וכשנודע
אח"כ אינו פוסק (וי"א דפוסק . ואינו עיקר) וא"צ לקרות לכהן עוד
בפעם . ואם היה לוי וקרא הכהן וסבר שאין לוי והתחיל לברך שמע
והזכיר השם ונודע שיש לוי . גומר וקורא . ובלא הזכיר כוד השם
פוסק (וא"צ ליתן לו עליה אחרת) ויקרא ללוי בשמו ועולה : (ט) קרא
לכהן או לוי ואינו לא יקרא לאחר בשם (רק עולה מעצמו . וכן נהגו.
וי"א שצריכו לו ויעולה . ולבנו מותר . ולאביו אסור . וכן לישראל .
ואם קרא לכהן או לוי לאחרון או מפטיר ואינו וקורא לאחר אפילו
לכהן או לוי . מותר לקרותו בשם . וכן כשקורא לישראל ואינו . ולא
נהגו כן . רק מרמזו לו ועולה . ואם הש"ץ הוא הסגן כהן או לוי יכול
לצוות לקרות לכהן או לוי אחר בפניו . וכן הקונה כהן או לוי יכול
לצוות לקרות לאחר וכ"ש לאחיו הגדול . ואם יש ב' כהנים זקן ובחור.
יקרא לזקן בשבת ויו"ט ולבחור בחול ובמנחת שבת : (י) בעיר
שבמנהג למכור התחלת התורה בשבת בראשית . הוי מנהג טוב .
וצריך הכהן למחול כבודו ולצאת (ובפניו אסור . ויכולין לכופו אפי'
ע"י בכלטון שילא וי"א שאסור) רק יבקש ממנו שילא . ויקרא הקונה .
וכ"ש כשנתייחד נדבות כל בני עיר זו . ויש חולקין . ובמקום שנהגו
שהרב קורא בשבועות ראשון אין לבטל . אבל אסור לסגן בכל עת
שרוצה לצוות לכהן שילא ויקרא ישראל . ובמקום שנהגו שהרב קורא
י"ג מדות . קורא אפי' הוא כהן : (יא) עיר שכולה כהנים או לוים
וישראל א' או ב' או ג' . קוראין הישראלים קודם בפעם (וי"א רק
ישראל א' ואח"כ כהנים) ואח"כ כהן אחר כהן (ולא יקרא כהן ראשון
פעמיים ואח"כ כל הישראלים ואח"כ כהנים . וי"א לקרות כהן) או
לוי אחר לוי . וכן כשאין ישראל כלל . ואם יש רק כהנים ולוים או
לוי א' . קורא לוי א' תחלה ואח"כ כהן אחר כהן . ואם יש לוי א'
וישראל א' ושאר כהנים . קורא כהן לוי ישראל ואח"כ שאר הכהנים .
ואם יש ב' לוים וב' ישראלים ושאר כהנים . קורא כהן לוי ישראל
וכן שניה וכו' כהן, והמפטיר כהן . ואם יש ב' מיני כהנים ולוים
או לוים וישראלים ואין בכל אחד ז' אין לחוש היזק . ושיש במין א'
ז' יעלו . ושיש בכ"א ז' יטילו גורל איזה מין יעלה ראשון . וי"א
שהם קורא ראשון וגומר בלוים . וכן לוי ראשון אפי' יש ישראל ש"א
וגומר בישראלים . ובכהנים וישראלים . קורא כהן ראשון פעמיים

וגומר בישראלים : (יב) בכפר שאין כהן והוחזקו לוים לקרות ראשון
ואחר כך מערערים בני הכנסת ע"ז והלוים טוענים שהכהן זכו בזה .
הדין עמהם . והבא ממ"ה בחו"ל ואומר כהן אני . נאמן לקרות
ראשון (וזהו לכהן המוחזק בודאי וקידש לת"ח) ולישא כפיו . וי"א
שאינו נאמן (ועכשיו נוהגין דנאמן) אך אם עלה לא יורידוהו . ואם
עד מעיד עליו אפי' אביו . עולה . ואפי' משפחות מעלין (והכא
והאומר לוי אני כ"ל בכהן . במקומות אלו שאין נוהגין כמעבר נאמן)
ואסור לומר לכהן שילא לחוץ מפני גדול ישראל . או למחול עלייתו
לישראל במקום שמוכרין המצות לצדקה : (יג) אין לקרות לתורה למי
שיודע שעומד באמצע פסד"ז אחר ב"ש רק לכהן או לוי כשאין אחר .
וטוב שלא יפסיק באמצע פסוק או ענין . וכשהוא סמוך לפרק שיוכל
לגומרו קודם שיעלה בלי שהיית גומרו . ואם לאו יעלה מיד ויברך
לפניה ולאחריה אך לא יקרא עם הקורא . ויש מחמירין לקרות בלחש
אך לא יאמר להזן לעשות מי שבירך . ולא יקרא לעומד בברכות ק"ש
וכ"ש בק"ש אפי' לכהן או לוי ואין אחר (ולא ילך מבהכ"נ קודם
הקריאה) וגם לא ימתינו עד שיגמור . רק קורא במקומו לישראל
בשמו ואומר במקום כהן . ואם קראוהו (וה"ה בישראל) עולה אחר
במקומו . וי"א שאם יכול לסיים מהר עד הפרק יסיים . ואם לאו
יסיים עכ"פ בסיום ענין אך לא יפסק . ואם לאו . עולה מיד אפילו
באמצע ק"ש ויש כהן אחר . ומברך לפניה ולאחריה ויתמם מהקורא .
ולא יקרא עמו אפי' בלחש וכ"ש שלא יאמר לחזן לעשות מי שבירך .
וחוזר רק למקום שפסק אפילו שהה כדי לגמור כולה . ואם נקרא
בשמע ובשכמל"ו . גומר כדרכו עד ואהבת ועולה . וכן נוהגין
במדינות אלו ואין לשנות . וכשנקרא בין ויאמר לאמת . אומר אלהיכם
אמת ויציב ופוסק באמצע פרק ואחר הקריאה יתחיל ונכון כו' :
(יד) כהן או לוי או ישראל שעומד בתפלה ורוצין לקרותו אסור .
ולא ימתינו עד שיסיים . וקורא לאחר . וכשהוא כהן ואין אחר . קורא
לוי או ישראל . וכשהוא לוי ואין אחר . מוטב לקרות לכהן שעלה
במקום לוי מלקרות ישראל תחתיו . ואם קראוהו בסיום שמ"ע קודם
אלהי נצור או באמצעו . אומר יהיו לרצון ופוסק ועולה . ובאמצע לא
יפסיק (וקורא אחר (ונהגו להמתין קצת כשעומד קרוב לסיום ואם
קורין לאחר) וכשהוא כהן יכול לקרות לכהן האחר בשמו כדרכו וכשאין
אחר . קורא אפילו ישראל ובשמו) ואם פסק ועלה ושהה בקריאה כדי
לגמור כולה . אם ידע שאסור להפסיק ופסק לכבוד התורה וכיוצא .
חוזר לראש התפלה . ואם סבר שמותר . חוזר למקום שפסק :
(טו) כהן שנשא חללה או גרושה ואפי' חלוצה . אינו עולה ראשון
אפי' גירשה או מתה . ופסול לכל מעלות כהונה עד שידור הנאה ע"ד
רבים מהנשים שאסור בהם . וכשנדר ואינו יכול להוציאה [illegible]
אינו קורא ראשון . וכהן רע מעללים ובליעל ועז פנים כשר . ובעל
עבירות או רשע מפורסם אינו קודם לת"ח רק במקום סכנה . והבא
שנולד מגרושה או חלוצה ואפי' ספק חלל אינו קורא ראשון אפילו כשאין
אחר וכהן שהרג נפש ושב עולה ראשון . וי"א שאם הרג במזיד אינו
קורא ראשון ולא יתנו לו שום כבוד אפי' שב בכל לבו . וכשאינו ידוע
מחויב להגיד העולה לסגן שלא יקראנו . וכשהרג בשוגג קורא ראשון .
ומ"מ חייב לשוב כפי שיורו המורים . ומי שהוא ספק בן ט' לראשון
והוא כהן או בן ז' לאחרון ואינו כהן (ואם גם הב' כהן . כל דין
כהן על הספק) אינו קורא ראשון אפי' אין אחר רק אחרון או
מפטיר . ואם היו י' כהנים ופירש א' מהן ובעל ואין ידוע איזו הולד
אין קורא ראשון . וכהן ערל לפי שמתו אחיו מחמת מילה אין חייב
לכבדו . וכן טומטום ואנדרוגינוס ומשוך . וכהן שהמיר ושב עולה
ראשון וכל דין כהן על גבו . וי"א שאפי' שב בכל לבו קורא אחרון .
וכשאין אחר קורא ראשון אפי' קודם שנודע ששב בכל לבו . ואם אמר
שאינו כהן ושוב אמר שהוא . אפי' גירשה ונדר הנאה אין לו דין כהן .
ואם נטמא למת שאינו מז' מתים פסול לכל מעלות כהונה עד שישוב
ויקבל עליו שלא יטמא עוד למת . וא"צ לידור ואם נתן המירה או
זינתה אשתו [illegible] השוקין או עשה עבירה אחרת כגון שחלל שבת
כשר . וי"א שאינו [illegible] ראשון כשיש אחר . רק אחרון או מפטיר .
ולא באמצע קריאה . וכהן שהעידו עליו אנשים שהוחזק לכהונה קורא
ראשון . וכהן או לוי ממזר לא יעלה לכהן או לוי . וכהן שנושא דמים
או כרות שפכה אינו קורא ראשון כשיש אחר . ואם לאו קורא . וי"א
שאינו קורא . וקטן לא יעלה אפי' כשאין אחר . והעבור יכינו אחר .
ובעיר קטנה שאין אחר . קורא ראשון אפי' יש ס"א . וצריך שיהא
עכ"פ למי מברך . וסומא קורא ראשון אפי' יש אחר . וכל שפוסלין
כשמעכבין הכהן מלקרות ראשון אין מעכבין בלוי אך ספק בן ט'
לראשון או בן ז' לאחרון . אם יש לוי ודאי קודם . ואם לאו קורא לוי ב

(טז) כשקורא לכהן או לוי אומר יעמוד פב"פ כהן או לוי. וכשבא שקרא לבו' (וכשאר א"צ להזכיר לאיזה עליה קוראו. ועכשיו נהגו להזכיר כל עליה חשובה כגון שלישי ששי) כמסיים אומר שביעי. וכשמוסיף אומר למסיים אחרון. ולמפטיר אומר מפטיר. וכשבת שמוציא ג' ס"ת כגון שבת חנוכה או שקלים שבר"ח או שקורא בס"ת הב' רק ו'. אומר למסיים ששי ולקורא בב' אומר שביעי: (יז) כשבת ויו"ט ויוה"כ קורא אחר לוי לת"ח הממונים על הצבור (והשאר נרב לעלות אחר במקומו רק כשהצבור רוצין) ואח"כ לגבאים (וי"א שהם אחר ת"ח) ואח"כ לת"ח הראוין למנותן פרנסים (כשואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומר. וגמיר ומורה הפוך ממפולפל) ואח"כ לבני כנסיות (ולא קאי על ממונה בהכ"נ רק על כל ממוני הצבור) אח"כ לכל העם. ואין איסור לקרות לפרקים ע"ה נכבד ועשיר וגדול בדור קודם ת"ח שאינו מופלג (ולמופלג אסור) כשרואה הסגן דהוי כבוד לתורה יותר. ומצוה לקרות ביו"ט למעמידי הקהלה. והחשוב חשוב קודם. וקודמין לכל כשאין ת"ח מופלג ומורה וגם ירא ה' ומלאכתן מלאכת שמים. ובמקום שנהגו שהפרנס עולה בעליה מיוחדת יכול למחול וליתן ולכבד לאחר. ואפי' אינו ת"ח קודם לחבר ולכן דיין מדינה ע"פ התקנה. ואסור לשנות. אך יא"ל קודם לו ועביד מילה לנפשיה. ואם הסגן אין רוצה לקרות א' מהלומדים דרך נקימה. שהפרנסים יסקו ויקחו ממנו הסגנות. ובמקום שמוכרין המצות קורא למי שרוצה. אך קורא לכ"א לפי כבודו. ויכול למכור להכנסת בהכ"נ ויקרא לבקונה אפי' הוא ע"ה בפני ת"ח. והקונה יכול למכור או לכבד למי שרוצה. וכשקנה ישראל כהן או לוי אסור לעלות רק יכבד לאיזה כהן או לוי שרוצה. ובמקום שנהגו שהקונה ח"כ קוראו שמים בשבת בראשית במקום כהן אסור לכבד או לאחר. ואם כיבד בש"ה לאחר אינו יכול לעלות בעצמו בשבת בראשית וכשמכבד הש"פ קורא בנית בלי דעת ולזון המכבד: (יח) במקום שנהגו שהמדליק או בעל חתונה או בעל ברית קורא למי שרוצה ונוה לקרות ראובן וקרא שמעון ועלה שמעון ומיד נק"ל. פטור אפי' לא ענה אמן. וכשיש אומדנא שאינו ידע כשמה לקרות ראובן שמעון שם לא היה מצוה לקרות ראובן. או אם קרא לשמעון ועלה ראובן ודחפו בלא ישמע הברכות חייב לשלם ו' זהובים כשתפס שמעון. ונפרע כשקנה העליה והוא מכשתויכים. וי"א שאם הלך א' מעצמו לקרות במקום חבירו אפי' כשקנה העליה. אפי' דהוא לחוך ולא היה יכול לשמוע הברכות ולומר אמן. פטור מלשלם שכר ברכה. ולא מצי לתפוס. ואי תפיס מפקינן מניה: (יט) אם אין כהן ויש ב' ת"ח זקן ובחור או נמח בו שער שחור. הגדול בחכמה עולה אפי' רק בשנים. ואם הש"צ תלמיד וכ' רבותיו שם וצריך לקרות לא' מהם. אומר אדוני מ"ו פב"פ. ואסור להלבין פני חבירו שלא לקרותו לס"ת בצבור כלל: (כ) מי שאינו יודע לקרות בעצמו מותר כו שלא יעלה (ואם קראו עולה. ועכשיו קורא) והשהוא כהן או לוי ואין אחר. אם יודע לקרות מהכתב (וי"א אפי' שלא מהכתב) אחר הש"צ מלה במלה קוראו. ואם לאו לאו. ואם אחר שעלה ע"כ למכין ז' נודע שאין יודע טרם האותיות (וא"צ לדקדק אחר זה. ותולין שיודע) עולה אחר להשלים. ואולי שלכן נהגו להוסיף על ז'. ולכן ראוי לקרות להוספה חשובים שהם בקיאים. והמנהג בכמה עיירות גדולות וגם בא"י לקרות לאנשים שאין מכירין כלל צורת האותיות ומתפללים כלע"ז ורק למדו בס"ת. וסומא אינו קורא (ועכשיו קורא אפי' הוא ע"ה. וכ"ש כשהוא כהן או לוי ואין אחר) אפי' הוא ת"ח. וכן נהגו בכמה כרכים ועיירות ואין לפרוץ גדר (ומעשה בחזן סומא וגזר עליו רב א' שיתפלל בביתו במנין); ואפי' במקום שנהגו היתר. עכ"פ אינו קורא מפטיר מתוכם סיום וכ"ש פ' פרה וזכור. ויש מתירין ואפי' לסומא מתולדה. ואסור לקרות לחרש שאינו שומע ואינו מדבר (ומדבר ואינו שומע עולה) או לשוטה. ולמי שנשתתק וניטל דבורו ע"י חולי ונשאר הבריא והוסיף הוא פקח ויודע לקרות ברעיונו. מותר כהוא אדם חשוב (ואם קרא לשאינו חשוב עולה) ואחר יברך עבורו. ועכשיו מ... בדוקאים תרועה נהגו אפי' נולד חרש שיוכל לקרות ולכתוב ולהבין מה קורא וכותב ולדבר בשפת עלגים ולהשיב לשאלה מוריהם כראוי ויודע שיש אל ממציא היוצר כל ואומר ברכות הבוקר בלה"ק כאחד האדם ושאר דברים שצריך לדת ומוכב תשובות. ולכן עולה לס"ת. ואין לקרות למי שבגדיו קרועים ביותר עד שבשרו נראין: (כא) הרב או הגדול שבבהכ"נ עולה שלישי בכל שבת. ואסור לסגן להקל בכבוד ס"ת לקרות הכהנים לפניו אפי' עם הת"ח בבית הכנסת: (כב) קורא מסכימה לכל עולה בשמו ושם אביו (ולמקריא א"צ רק לרמוז) ולא יעל בשמם למקומו לקרותו. ומי שאביו המיר דתו יקראוהו בשם אבי

אביו (ולא בשמו לבד. וכשהיה נ"כ מומר. קוראו בן אברהם. ואם יאמר אבינו) כשלא עלה מימיו בשם אביו. וכשהוא גדול ורוצה בשל זו (וכשבא למקום שאין מכירין אותו ושואלין אותו. אומר שם אבי אביו) לעלות בשם אביו יקראוהו כן. אך לא יכנהו בשום תואר (ואם מוחל כבודו. קוראו בשם אבי אביו או בן אברהם. ולא אבינו) וכן כשאביו אלם ויש לחוש לאיבה. ול"מ מחילת הבן. ואסופי ושתוקי יקרא בשם אבי אמו כשידוע מי אמו וי"א בשם בן אברהם אבינו. ועיקר) וכשאינו ידוע. יקרא בשם בן אברהם. וכן גר: (כג) הקורא להעולה ראוי שלא יסמוך על דמיונו. ויחקור לידע שם הקודש מהנקרא ושם אביו שרגיל לחתום בו ורגילין בו בני משפחתו לשם מיבכתן וקוראו כן (ולאורה א"צ לדקדק כ"כ) כגון אברם. ויש אברהם. אלים. ויש אליהו. וכן גדליה חזקיה חנניה טוביה ישעיה ירמיה. ויש מליאה. גאל. יש ששמו גד ויש גדליה. גרשון. ויש גרשם. בער יש ששמו דוב ויש יששכר. ומנהג מדינתו יששכר. וק תוספין על הרוב. וכשידוע שזה רגיל לחתום יששכר יקראוהו כן. וכשהם רגילין לקרות לבער יששכר וכן חותם ועולה. וכשקרא בפי כל יששכר יחתום ויעלה כן. אם לא שמקובל שם בני משפחתו יששכר ונוהגין ועולין כן. יש חנה. ויש שהוא כינוי לחנן. יש חנן ויש שהוא כינוי לאלחנן או יוחנן. וכשקרא לויזר מן הסתם שם הקודש שלו אליעזר. ולאזר אלעזר. יש נתום ויש שהוא כינוי למנחם. ויש נתן שבשמו יהונתן. עוזר יש שהוא כינוי לעזרא ויש לעזרי. מיכל יש שהוא כינוי ליחיאל ויש למיכאל. וכן יש כמה כינוים שיש להם שמות הקודש הרבה. כגון הירש זעליג זלמן ליב פייביש. ומי שחלה ושינו שמו. כשקוראו לתורה או בט יזכיר שם השינוי קודם שמו הראשון. וכשמת מחליו וקורא בנו יזכיר שם הא' קודם: (כד) לא יקרא (והפסיק אחר ביניהם מותר. ויש מקומות שנהגו לאסור לקרות אב ובנו בסדרים אחת אפי' כמה הפסיקו ביניהם ואין לשנות) בן אחר אב או לסיפוך. או אח אחר אח אפי' רק מהאב משום עין הרע ואפי' אין מקפידין. וי"א שבזה מותר וגם קראוהו לא יעלה. ואם עלה לא ירד. ואם קרא אב או אח ואחריו אחר ואינגו וצריך לקרות אחר. מותר לקרות לבן או אח אל זה שנים. כשאירע כן. אבל לא יקרא לאחר שיודע שאינגו כהן שיקרא במקומו הבן או האח. ולא יקרא בן אחר אביו או אח אחר אח מפלם כשאין צורך כ"כ ואם קראוהו יעלה. אבל שאר קרובים אפי' פסולים לעדות זא"ז יכול לקרותם זא"ז. ואם א' שביעי או אחרון במקום שמוסיפין והב' מפטיר. קורא בן אחר אב ואח אחר אח. אך לא יקרא הב' בשמו (ואם המפטיר אינו בר מצוה עיד או ביו"ט או שבת שמוציא ב' ס"ת ומפטיר בספר אחר ויש הפסק קדיש וכן בב"ת. קורא בשמו. וי"א דהב' ס"ה אפי' בלא הפסק קדיש כגון בשבת ר"ח ושקלים. יוכל לקרות האב אפי' בס"ת הא' והבן שביעי בב' בשמו. וכ"ש האב ז' בב' והבן מפטיר בג' בשמו) רק עולה מעצמו. או אומר מפטיר סתם במקום שנהגו כן. ובמקומות אלו שהמנהג לקרות מפטיר בשמו נקו"ל. יחמיר גם כאן כשאין צורך גדול (וי"א שבזה אסור לקרות למפטיר בן אחר אב אפי' שלא בשמו. ואח אחר אח אסור אפילו בסתם מפטיר. וכשיש מנהג שקורין לשביעי סתם בלי שמו. מותר לקרות לשביעי בן אחר אב) ובאחים מאם או זק' ונכדו. קרא כבר בשמו למפטיר. ובחו"מ פסח או בשבת שיש ג' ס"ת וקורא בבר להשלים הקריאה ובלי הפסק קדיש. יחמיר קצת שלא לקרות ב' אחים זא"ז רק כשיש צורך כדבר: (כה) על הבימה נגד אה"ק כמתוכך באמצע מזרח יעמדו שלחן (ואינו מעכב. והשכינה גדול מאד יעמוד באמצע. ואם לאו ואין מקום שם יעמוד נגד מזרח הבימה) בקריאה. ואלנו עומד הקורא ופניו לקודש וישמעו כולם. ובזוהר: כד כורסייא קדישא מתעטרא ואתכלילא בתורה שבכתב. כל אינון דיוקנין וטעמין ומסורה עלו בגויה ואתרשימו בגו כורסייא קדישא: (כו) אסור לקרות במ"א. ואם צריך לקבוע דרך ארעי שלא בקריאה להגיד אגל אטון הסמוך לראות יפה אין לקרות או ביום מעונן או במנחת שבת ובפרס בחורף שאי ראוי סיטב על הבימה או כותיקין בשבת בבוקר השחר כו. ונוהר אפי' נגד דרום או צפון. ולא למערב. ובשעה"ד מותר. אך לא יהא מכוון נגד אה"ק. ואם מתפללים בבית בשבת והחלונות למערב וצריך לקרות נגם תמיד במקום אור שם. אך לא יקבעו הלה"ק נגד מקום הקריאה ממש. וכשצריך לבנות בהכ"נ במקום שא"א לעשות הטון רק במערב ויכולין לקרות שם תמיד מותר לבנות. אך יראו שלא יהא הטון באמצע טפל מערב רק מכסד. וכדא"א יהגו אה"ק ממקומו ויקבעוהו מכסד. ואם אסור לפתוח חלונות בכל צד וכאחאין בנגד והוקן הבימה ממקומה

שהס"ת מונחת שם אסור גמור. ואם גם בבה"כ והעמידו אה"ק שלא כדין בשוגג ועבר כן כמה שנים. ישאר כן: (ס) יש מקומות שנוהגים כשהש"ץ בפ"ע להניח עליו ס"ת ביום שמוציא ב'. וכן מחזד. ושיושב עם הס"ת הב' בבימה יזהר שלא יצא אחורי הקורא והעולה גוה. וכן בשבת כשהחזן אומר יקום פורקן וכב' וה' כשאומר יה"ר אבי קה"ש: (סא) הקורא הוא במקום ה' כביכול (והזוכר הכוונה דקרי באורייתא איהו שליחא דמאריה. דהא איהו קאים כדוגמא עילאה) והעולה במקום ישראל (שמקבל התורה) והסגן במקום מרע"ה (שאמצעי בין ה' וישראל) וי"א שהסגן במקום ה' (שמצוה לקרות לפי שרוצה) והקורא הוא המסור במקום מרע"ה. והעולה הוא המקבל במקום ישראל. ואם הסגן הלך ועזב הס"ת מפני מי שפסקיתו. ראוי לקנסו ולענשו. ולא ישהה כשהוא לכבד מי שרוצה או למנוע מלקרות:

מנין העולין לס"ת בכל עת קריאה. וכמה פסוקים קורא כ"א. והנהגת הקורא והצבור:

(א) במנחת יוה"כ ומנחת שבת ובחנוכה ופורים ובת"צ בשחר ומנחה (ואז הג' מפטיר) קורין ג' לא פחות ולא יותר ואין מפטירין בנביא. והמשנה בעולה קודם ואחריו נושא אלמנה ואחריו נושא חלוצה ואחריו נושא גרושה (כשיזדמנו כולם בשבת א' והכהנים ויחוסם שוה) וי"א נושא גרושה וגבה חלוצה שיגרשנו והזוכה תחלה יעלה. וי"א שאין קדימה לא' מהכ"ל על השאר רק החשוב במעשיו קודם. ויכול לקרות כולם ולקרות לכ' מה שקרא לא'. אך במקום שנהגו לעולות עד ס"ת ולקרות לחתן שמים פרשה ולהבכ"ס זקן. יש בה קדימה כ"ע: (ב) בר"ח ובחוה"מ שמוסף קרבן מוסף וזדונו במרדות. קורין ד'. וביו"ט שמוסף איסור מלאכה וזדונו במלקות. קורין ה' (לא פחות. אך המפטיר) וביוה"כ שזדונו כרת. קורין ו' (לא פחות. אך המפטיר) עד ז' שעמדו מימין עזרא ומשמאלו (נחמיה ח) (והרוצה מוסיף כמה שרוצה ביו"ט וביוה"כ. וי"א שלא יוסיף (והשאר בשבת מותר. וי"ל טוב שלא יוסיף) והעיקר כדיעה הא'. אך נהגו במדינות אלו הב'. אך מבס"ת) ובשבת שזדונו סקילה. קורין ז' (וי"א שלא יוסיף. ויסיים רק בפתוחה או סתומה כדאפשר ובמקום שאין מוסיף אין יוכל לקרות בשבת שנים לכ' עד וכר"ת ולו' עד ובחודש השביעי או' עד סוף הסדר. ולא כרשום בתומם) ורמז לעולין בכל הזמנים פסוק שמע. בתיבת שמע ג' אותיות עד העולין בב' וה' ושבת מנחה. ישראל ה' עד יו"ט. ה' ד' עד ר"ח וחוה"מ. אלהינו ו' עד יוה"כ. ה' אחד ז' עד שבת. ובס' וילא בפ' כ"ט ז' פעמים בשאר (סוף קריאה בשאר) עד שבת. ושם מהם השאר עד יוה"כ. וה' פי השאר עד יו"ט. וג' על פי השאר עד ב' וה' ומנחת שבת. וסימן מנין העולין בכל הזמנים כ"ה סברנו: (ג) מקום שמפסיקין בשבת בשאר קורין במנחה ובשבת הבא. ואם לא קראו מאונס או בשוגג או שזה ועבר יזמנו. בשאר קריאה כגון ביו"ט ובחנוכה ופורים ות"צ לא ישלימו. וביום שקורין ג' אין קורין פחות מי' פסוקים (עד י' שלוים. ובמנחת שבת גם כן עד עשרת הדברות. שבשבת ניתנה תורה) ויתר עולה מהמנין (והקורא רק ט"פ אפי' במנחת שבת יצא. ואם שנה במנחת שבת וקרא רק ח"פ במקום דסליק עניינא לכ"א ג"פ קרא לא' פסוק שקרא היודה יצא. וי"א שמונה וקורא) ואי סליק עניינא בפחות כגון פ' עמלק שהיא רק ט"פ מותר: (ד) אין קורין לכ"א פחות מג"פ. ואם קרא א' ב"פ (אפי' הב' שעמו קראו ד' ד' או' קרא פ' א' למפרע שקרא שלפניו ומוסיף עליו ב'. אם לא ממס"ד) ויהא קודם שבירך לאחריה אפי' גלל הס"ת והסיח דעתו מכן. קורא שנית בלי ברכה לפניה. ואם נזכר אחר שבירך לאחריה. יבך שנית לפניה (וכ"ש בטעה וקרא למפטיר רק ב"פ ונזכר כשהס"ת על השלחן. ובהוראה א"צ לקרות שנית וקורא ההפטרה וברכותיה) ויתחיל ממקום שהתחיל קודם וקורא שנית ג"פ או כראוי ויברך לאחריה שנית. ואפי' כבר קרא להעולה אחריו ועלה. עומד שם עד שיגמור זה ואח"כ יקרא כראוי לו. ואם נזכר אחר שהתחיל הב' בברכה או בסיומה (וכשנזכר אחר שקרא לב' אפי' עלה. קורא הא' שנית. וכ"ש כשהוא כהן או לוי. ויתן לב' עליה אחרת. ובדליכא יחד) גומרה וקורא הב' שקרא הא' (והא' עומד שם עד שיגמור. ואם ירד. יקרא אחר לאחר שגמר הב') ועוד ג"פ ויברך לאחריה ואח"כ יברך הא' וקורא ממקום שסיים הב' (ואם לא התחיל הב' מהב"פ רק ממקום שסיים הא'. קורא אח"כ הא' הב"פ ועוד פ' א' ממקום שסיים הב' שלא כסדר. וי"א שקורא כסדר ממקום שסיים הב') ובשבת כשאירע בכהן יתחיל הלוי מסיום הכהן והכהן אין מצטרף למנין ויוסיף א' לשלים ז'. וכשאירע בלוי או בשאר קורא א' ב"פ ולא ועוד ג"פ ואי"צ לקרות שנית להקורא ב"פ. ואם נזכר אחר גמר כל הקריאה אפי' לא הוסיף על ז' והס"ת עוד על השלחן יצא: (ה) לא יקרא לב' מה שקרא הא' כלל אפי' כשמוסיף עליו (אך יש מהגין שמי בתוספתי לקרות לעולה לאחר ג"פ קודם. שקראן הב'. ולהתחיל שוב טוב) ואם קרא והוסיף ג"פ ואפי' ב"פ כדלא אפשר עולה למנין. ואם לא היה מולה רק בספרי הכה דלא אפשר. והמים מוסיף לנוסף ולקרות לב' מה שקרא הא'. ויש אוסרין.

ורק בס"פ מוסר. ואת סתירו גם בתחונה כשהס"פ ממתין על השלחן עד שיבא החזן. ובע"ח אסור. ובימים מרובים שבה"א רוצה לעלות ומטלטלין ס"ת למקום שלא הוכן לו מאתמול. יגלו עכ"פ שיהא שם הס"ת מאה"ק עד המקום שקורין. ויסיים כל הסדר למנין שצריך לה ויתחיל מחדש וכן הרבה פעמים. וכן בש"ת קורא לס' עד מעוט שסוף עניין בפ"ע ויתחיל מחדש וכן כסדר: (ו) שכח וסיים בשבת ויו"ט כל הסדר ושייר לז' או לה' רק ב"פ. קורא שנית פסוק א' שלפניו ומצטרף למנין. ואם טעה וקרא כל הסדר בשבת לשני. קורא לז' שנית ממה שקרא לו'. ואם אמר קדיש אחר הו'. הז' יפטיר ואומר קדיש שנית. וי"א שא"צ. ואם קרא ביו"ט לרביעי או ביוה"כ לו'. אפי' לא אמר קדיש המפטיר ישלים (וה"ה בשבת המפטיר בס"ת אחר) וכשלא אמר עוד קדיש. לא יאמר רק אחר מפטיר וברכותיה. ויו"ט שחל בשבת וסיים הקריאה בס"ת א' לה'. יתלק המפטיר לב'. ואם קרא בב' וה' ומנחת שבת לג' ממה שקרא ללוי. אם קרא לכהן ולוי י"ש יצא. וכשקרא ט"פ קורא שנית עם הג' בברכות ג"פ שלא קרא עוד: (ז) במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא בקו"ל (ואם טעה אפי' באות א' ואין הענין משתנה מחזירין אותו) אם לא סידר תחלה הפרשה היא לבין עצמו פעמיים שלש (וי"א ד"פ. ובזוה"ק: באורייתא ברא קב"ה עלמא. ואסתכל בה זמנין ותרין ותלתא וארבע ולבתר עביד בה עבידתיה. עוד שם. מאן דסליק למקרי באורייתא יסדר איהו מלין בקדמייתא בביתיה. ואי לא לא יקרי) להבינם ע"פ פי' רש"י או עכ"פ לפי פשוטי הדברים. לא יעלה. ובמקום שהחזן קורא הוא יסדר תחלה (ומה טוב שיקרא מתוך הס"ת שיקרא בצבור ובבהכ"נ או במקום שהוכן לקרות מחר וירא לנקות טעותי הס"ת. ואם לא סידר ואין אחר שסידר. קורא א' לפניו מתוכם בלחש שיושמע רק למקריא ואם בתוך הקריאה לא מי שסידר. גומר הא' הפרשה ויורד ועולה הב') ובדליכא היודע לסיימו. אם יודע שלא ישתנה הענין בקריאתו קורא. ואם לאו קורא קטן היודע. ובדליכא יוציא ס"ת וקורין בלי ברכה) ומותר לסדר בליל שבת לאור הנר ראשי הפרשיות שיקרא מחר. ובמדינתם מהגין שהצבור (כל מנין קבוע) בוחרין איש מיוחד לזה המרוצה לכל הקהל או הש"ץ שבקי לקרות וקורא לפני כל עולה ואין כ"א קורא לעצמו (ונכון שגם כ"א מהצבור יסדר כל הסדר בשבוע (ובקריאת יו"ע א"צ) וכ"ש היודע שיקראוהו. וכשיודע לאיזו פרשה. יסדרה. ולא נהגו כן. אך בס' מועדים והו"כ וחנוכה ופורים וזכור ופרה והודש יתמיד כ"א לסדר פן יקראוהו. וכ"ש כשיודע ודאי שיקראוהו כגון שקנה במקום שמוכרין המצות ולא ימנו מקרין הרבה רק ב' או ג' שיקרא תמיד והב' בעל התספורת שיקרא כשיחסר הא'. וכ"ז שהא' בבהכ"נ אין לב' לקרות אפי' פרשה א' או בס"ת הב' ביום שמוציא ב'. ואם הא' לא בא בתחלה וקרא הב' ובאמצע בא הא'. הב' גומר הפרשה והעולה יברך לאחריה וירד הב' ועולה הא'. ויוהר ש"צ מקריא בהבר מנהגם. ויתנו עמו שיהא קבלן (ולא שכיר יום) על זמן ידוע. ולא ישלם הזמן בשבת ויו"ט. ומחייב א"ע לקרות בשכרו בחול ושבת. ואם יאחר או ישהות יום א' יפסיד כל שכרו: (ח) ראוי לבחור איש הגון ובעל תורה ומעשים ובעל נעימה וקול ערב ורגיל לקרות בתנ"ך ובקי לקרות המלות בנקודתם ובטעמים כראוי ויודע בחכמת הדקדוק ויהיו בו כל המעלות והמדות שהזכירו בש"ץ. ואם טוב שיהא לו גם הדרת פנים ויהא לבוש נאה. וצריך שיאהוב הצבור ואהוב להם (וכשיודע שהירע שגוגה לא' מהם לא יגוה הסגן לקרותו לס' התוכחה (וכן לכל מי ששונא לש"צ. ולמי שעיגא לאחר מוסר) שהכא בדבר. וכשיודע שהקורא שונאו ויורא שיקראוהו. יצא בין גברא לגברא עד שיקרא אחר ויכנס (וי"א אחר קריאת התוכחה) ובעולה יצא וקראוהו עולה. וי"א שבידו שלא ילך) ובקריאתו ענין תוכחה וקללות אסור לחשוב לשכח שום אדם. ואפי' כשקורא ברכות לא יחשוב לברך אותם או הצבור. רק יכוין שה' אמר אז ברכות וקללות אלו. ולא ישנה אות מקודתו בשניה. ולא ישהה בשמעות שינה פי' שינוי קריאתו. ולא ירפה החזק ויניח הנד וינעלה למלרע או לסיפוך (ושגגתו עולה זדון וצריך כפרה) ויזהר בקריאתו בכל מה שהזכרתי

בק"ס . ויש קורא נקדן שמדקדק יותר מדאי ומרחיב פה ומאריך לשון עד שנדמה בעיני ההמון שהכרה אחרת לגמרי . ואין רוח חכמים נוחה ממנו . והמשנה מרגילות שנהג כדבור או מעביר ידו על המחוזה . ואין ראוי נמשת לקורא נא' ע' ונא' ה' ולהסיפוך ולפותח שבגדיו קרועים עד שנראה בשרו בתוך : (ט) יקרא בקו"ר ונעים (ואל יתנאה בקולו השרב . ויכוין לב' נגדו ולא לשם נוי השבח והכבוד והדר מב"א) ולא בחטיפה (ובתקונים . אינו שלוחי דצבורא צריכין כד קרא, כס"ס דיהתכון תילין ולא ימרכן בהלעטה) ולא כמתון יותר : ולא ישמיע קול גדול . רק בשפה רפה ובנעימה קדושה . וקורא הכל מסכתב . ואסור . לקרות אפי' תיבה א' בע"פ (והנקראה . קוראה שניה מסה"ס) והקרי וכתיב כגון סוי"ה כתיב אדני קרי . יעיין בס"ת הכתיב וקורא הקרי . וכשמגיע קרוב לסוף עמוד (או פרשה) ימתין מעט קודם שיתחיל בעמוד ב' ולא יניח לבגן לקרב העמודים רק יקרב בעצמו . שלא יקרא בע"פ תיבה א' או ב' שבסוף . ולא יפסיק בשיחה אפי' בין גברא לגברא . וכ"ש שלא יצא לחוץ עד שיגמור כל קריאת היום (והמפסיק יצא) וי"א שימשמש קצת בקריאתו אך לא הרבה . והעומד לקרות לא ירחיק מהכתב יותר ממלא עיניו וכן ינמגס בכל פס קריאתו . שלא יקרא כמה תיבות שלא מהכתב . ואפי' כשמגיע קצת ובפרט בחזרת הפס לא יכוס עיניו מהתיבה שעומד בה . וקורא בדיעה מיושבת . ולא יקרא בבגדים חזקה מאוד . שעי"ז רוק יוזו מפיו ומגלגל האותיות והמקצה בשבות לא נעשה מרוחה כאוס כשם (ואם כך השיטן . מקומו נשחיר) ופעמים נמחק ואין מכל טורחו נפסל . והכניתו על שם בזיונו נמחק אסור לקנח במטפחת והדומה פר שיתייבש הטוב . ומי שטבעו לבפיו רוק כשמדבר . ישים בקריאתו יד לפה במטפחת קטן או כף עליונו (והשיכול ליזהר משתוה בלא זה לא יעשה כן) ולא יתזיקו על פיו ממש רק בסמוך שלא יכא הקול צרור : (י) השקורא יכוין שהמגדל שקורא עליו הוא הר סיני והאילו מקבל עתה התורה . והשקורא בתורה או בהפטרה ענין שבח ממנו ב"ה לס' ישמח מאוד על שעשה את רצונו . ובענין סיפור רעתו יצטער מאוד על שלא נעשה את רצונו . והשקורא ענין מגבורות והפלאות ה' יתמוד כמה פעמים גבורות ה' . והשקורא מ"ע הסוג בזה"ז יתאוב לקיימם כשיוכל . ובל"ת ליזהר ממנה . והשקורא בעבודת הקרבנות יתאנה בחברון מתאים על שבטלו ואין מי לכפר ויקובל נגמי ה' כאילו הקריב הקרבן . והשקורא בהפטרה תוכחת הנביא יצטער על שלא שמעו דבריו והביאו צרות עליהם . ובנחמות יודה מאוד לס' עליהם ויוצא לימוסה בעתיד : (יא) יקרא מעומד (והשקרא מיושב יצא . ואפי' בשבת לא יוסיף עבור שקרא א' מיושב רק כשלא סילק שאר הס"ת מהשלחן) ואפי' לסמוך קצת לכותל או לשלחן הקריאה או לפניו דבר אסור (וכן החזן הקורא והסגן) ובעל בשר או חולה או זקן מאוד שקשה לו לעמוד מו"ר ה"ס יוק קצת על השלחן ולא על התיבה אך לא הרבה שאם ינטל הוהו דבר יפול . והמא"א לו לסמוך רק בענין זה מותר . ועל הרוב הסגי' מורה באצבע ביד מכסף לקרא בתיבה שמה והיכה עומד ולפעמים אינו יכול רק הסגן בשלחן ומותר . ובלי נוקף אסור . ופעמים שהס"ת ארוך מאוד והקורא צריך לקרות מהכתב והעולה שצריך לראות מה שמקריא לו ולקרות אחריו בלחש אין רואים מרחוק רק כשעומדין סמוך לס"ס ועי"ז סומכין בשלחן ומותר . ואחר שקרא מראה העמוד עד אליו או כסגן ויכול לראות הטיב בלי שמיכה יזקוף : (יב) לא יקראו ב' יחד (כיסא דלא חביבא. אלא העולה קורא והש"ץ שותק או הש"ץ קורא והעולה שותק . והסגן אומר עמו מלה במלה בלחש שלא ישמיע לאוזן . והשמשמיע אין לחוש . ויש מהגין להעמיד מי שמקריא לעולה מלה במלה . והגומר המלה אומרה העולה ולא ביחד . ולא יקראו ב' קוראים זא"ז אפי' בב' או ג' ספרים . רק המתחיל גומר . ואם הקורא הקבוע לא היה והתחיל לקרות א' מהקהל ובאמצע בא . יגמור הא' הפרשה שעומד בה ואפי' אינו בקי וקורין לפניו מהחומש והקורין אחר יתחיל הקורא : (יג) הקורא עומד באמצע והממעל הס"ת (והעולה לימינו מימין הס"ת) והסגן לשמאלו . ולא יפרש מהם . משום גדול מהוא . ואם הש"ץ עצמו חזן לברך ולקרות צריך שיעמוד אחר הלצו לימינו בשעת קריאה (אפי' קטן) אפי' כשאי עומד זולתו להראות מקום הקריאה . שלעולם צריך ג' שהמכנים הס"ת על הבימה . ויש לבחור החזן הגון והכבד ובעל מע"ט ומרוצה לעם . שלא יתכבדו שבשביל כבודו והגאתו או להיות סגה מכבד לאחר הכון לו או לסיוע . וראוי לגבור שלא יסהרו אחריו וידוניאו לזכות . והדבר הקשה בעיניהם יתלו שטעם בשיקול הדעת . והשא"ע שקרא לא' שלא לפי כבודו והוסדו שעשה בכיון נהרעימו ונשאא . אם יוא ה' יתאסף וידום וידהום ק"ז . אם קרוין מחומר כמוני נפשם רואי בהפגע בקלה כבודי כהוש שער . ק"ו שלא אקל ראשי לפגוע בכבוד מקום מבקן מלך הכבוד ותורה הקדושה . ואם עושה פלינא מם הסגן מתויב לשית מהנעלבים ולא ימיח מקומו] :

קיטון ד. קרית ספר. קריאת התורה (וברכת הפטרה) לכל הלכותיה. ושאר אמירות עד גמירא

(א) מוציאין ס"ס וקורואין בו שבעה . מלבד המפטיר (סימן לטמן קרואים של כל השנה . ק"ס . ר"ל פסוק שמע . היכה ראשונה ג' אותיות . כמנין העולין לתורה בב' וה' . ישראל . כמו העולין בי"ט. ה' ד . אותיות . כמו של חול המועד . אלקינו . כעולין של י"כ . ה' אחד . ז' אותיות כמנין הקרואים דשבת . וכן כנגד ז' ימי השבוע : (ב) ואין להוסיף . אם לא במקום חתונה או ברית : (ג) ואם קרא אחד מה שקרא חברו . צריך להוסיף עליו ג' פסוקים לפחות . סיכה דתשבר (תוך מבשמתם סורה) : (ד) האידנא . אין עולין למנין ז' אלא גדולים ובני תורין . וה"ל . הטעם . משום שעולין מברכין . שלכך איפחזי דינא : (ה) ואפי' היכא דליכא אלא כהן קטן . משתבר המ"ד [מ"א רסב ו] שלא יעלה . ופוק חזי מאי עמא דבר : (ו) ממזר עולה למנין ז' : (ז) אבל שמודה אסור לקרות בתורה : (ח) גומר עם השביעי הסדר של אותו שבוע : (ט) ואם ביטלו ולא קראו שבת א' (מחמת איזו סבה שהיא) כל הסדר או מקצתו . משלימין אותו בשבת הסמוכה . וכל הפרשיות שוין לענין זה : (י) דין אם מצא טעות בס"ס . ע"ל בהלכות קס"ת דהוא . והוא הדין לשבת : (יא) כד"א בשיש להם ס"ס אחר . אבל בשעת הדחק . קוראין בפסול ומברכין עליו : (יב) וכן כשאירע טעות בקלעם . אין פוסקין . וגומרים הקריאה בפסול בברכה . אבל היכא דאפשר . אין לנו משורתא הפ"ס : (יג) שאפי' מצא טעות בשביעי אחר שכבר קרא ג"פ . אם יש ס"ת אחר . צריך להוציאו . ולהשלים כל הסדר כבר בתקנו . ונ"ל שלא יקראו הטעות בע"פ . כך הכרעתי בהגהותי הגמו"ס : (יד) והכי נמי תיפכא לא מפלגינן בה לקולא . היכא דליכא ס"ת אחר . כדאי לסמוך הס"ג ע"ד הסובר שמברכין על ס"ת הסטה בשעת הדחק . ואפי' בקריאת חובת גברי דיומא נמי . וכל זה שלא כדברי מי ומי מהאחרונים ז"ל שיגאו לחלק בין הפרקים . ועל החלוקים אם מלגוערים . שא"ל יסוד להשען עליו . והמחזור לסבות המדה בשני הדרכים וכו' . יעו"ש : (טו) נהרס הייפי ראשם לומר דכל הס"ג מסחרדא לאוקמא אתקנה קמייתא . דספותא והחומש בתורה מברכין . זה לפנים וזה לאחריו . עדיין צ"ע בזה : (טז) אם נמצא בס"ת אותיות דבוקים . נראה דעת הכ"א שאינו פוסל . אפי' בשבת שאים יכול לתקן . מ"מ מאחר שכבר היה בידו להפריך קודם שבת וגם עומדין לכך . כפרודים דמי . וזה ברור מאוד בס"ד : (יז) וק"ו לנטיפת שעוה מעתה . שאינה פוסלת כלל . כמ"ש בתמורי בס"ד. שאין לחלק בין שבת לחול עם היות הדבוקות אי חוכך להחמיר אף בחול . אלא ביד המקבל הקושיא להקל . משא"כ בטפת שעוה . ודאי אין כאן פסול כלל של ס"ת : (יח) מיהו היכא דשעוה דבוקה במקום הקריאה של היום . וא"א להפרידה בשבת . הס"ג אני מורה להתמיר בבירור . ומאן דלא שרי ליה . לא חש לקמחיה . שמו"ק : (יט) ואם יוכל להסיר השעוה ע"י דהיקה האצבע בקלף הס"ס מאחור יגא שעשוי הוא לפול מאליו בינם . נ"ל ודאי שרי : (כ) פ"ס ס' הזוהר . השני הוא משובח שב' העולין . והוב עלמא למכור שביעי בש"פ . משום דאחרון חביב : (כא) והוא ז' העולין בשבת . הם נגנוד ז' הספירות שעולם זעיר אנפין עתה . ויעויין בהפני אר"י לא ראיתי להאריך בזה כאן . והכר באדם כוונת והנהגת העולם עם הנרצה . בהלכות קס"ת דהוא בארוכה . וז"ל כתבי אר"י . והשעולה קורא . יכוין כי הדוך (ר"ל המגדל שקורין בו) הר סיני . והאילו מקבל התורה מפי זעיר אנפין ואם יזכה . יאירו גלמי האותיות לפניו כמראה אש לבנה . לסורות כי הוב של חסד משוך עליו . למטה ממנה כמו אש אדומה . ע"כ . מכאן תדע מה הכוונה . אשרי הזוכה . מה רב טוב הצפון . השי"ת יעביר תמונת הזמן מעפשינו כו' : (כב) אחר שנגמר הז' ס' השבוע . אומר ש"ץ חצי קדיש [ויענו בכוונה . ומקרבין ביאת המשיח] ואחר עם מפטיר נ"פ שבסוף הפ' : (כג) ואם א"א להתחיל שם . מתחיל וקורא כל מה שקרא השביעי : (כד) קטן מפטיר אפילו

אפילו שמוסיפין ד"ס וכ' פרשיות. ונלבד שהגיע להימך : (כב) אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא א' מאותם שכבעה שעלו וקראו בתורה. וכבר אמר ש"ן קדיש אחר קה"ם. זה שרוצה להפטיר אפילו הוא אותו שעלה שביעי. צריך לחזור ולקרות ויברך על הקריאה תחלה וסוף : (ס) אבל אם לא אמר קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי. אם יודע. ולא יאמר קדיש עד אחר ההפטרה : (ס בשבת שיש ב' סדרות מחוברות נוהגין להקרות לרביעי מסוף סדרה ראשונה סדרה. ומפטירין בהפטרה של שניה שבסימנו : (כח) טעה ש"צ וסיים ספ' עם השני. ואמר קדיש. א"צ לקרות עוד אחר. אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא השני. דמפטיר עולה למנין שבעה : (כט) קרא ודילג אפילו רק תיבה א'. חוזר וקורא הפסוק שדלג ועוד ב' פסוקים (לפי שאין קורין פחות מג"ם) וכ"ל שמברך לפניה ולאחריה. אפילו מפטיר והמפטיר מוסף. חוזר וקורא. וכ"ל שזכה בחזרה אותו שדלג. עמו"ק : (ל) וכיכא דקראו בס"ת פסול. אם שלא היה לכם פסול עד שגמרו הקריאה. או שקראו בו מרוחק כדלעיל. לא מפטירין כמו כן. ולהפי' לא ברכו בה"ת על פ"ם הפסול. כ"ל שאין ברכות ההפטרה מברכות אחר בה"ת. ועמו"ק בס"ד : (לא) אין המפטיר מפטיר. עד שיגמור הגולל. ומכאן כהיום בחזרה מהתלמוד שצריך כ"א לשמוע ההפטרה : (לב) מפטירין בנביא מעין הס' שקורא. כדי לזכות לעם גם בקריאות דברי הנביאים : (לג) אבל בכתובים לא נמצא מעין קריאות הפרשיות. אכן כבר קבעו גם אמירת מזמורי תהלים בשירי הלוים ובעניני של יום. וכ'

מגלות בזמן : (לד) ותקנו למפטיר ז' ברכות. כנגד ז' שקראו בתורה : (לה) ההפסק שעושין כשמגיעין לכל דבריו אמת וצדק אינו סיום ברכה. אלא כך היו מהגים לפנים בישראל. מיד עונים העם ואומרין. נאמן אתה יהוה אלהינו. ונאמנין דבריך. נאמן חי וקים שמך וזכרך תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד. אח"כ חוזר המפטיר לענינו ואומר נאמן אתה כו'. כ"ה במסכת סופרים פרק י"ג. ולא ידעתי מ"ט הקלו ובטלוהו. ועל כל הספקות דברים הדשים אשר לא שערום אבותינו קדמונינו ז"ל. מוסרים נפשם מה שהתקינו חז"ל עננדי אמונתם. גודרי פרצותיה. מחזיקי בדק בית תפלתנו. הנו מבליכים גודמו. עם היותם מנהגים יפים ומשובחים. ואין בהם טורח ומשא לאמרם. כמו בפיוטים הארוכים שמפלפלים ומנסגים. כהם כל שוגים. מכאן נראה לכל בר דעת אשר בעו"ה כל מעשינו הפוכים אחור נסוגים. והגכי לא מריסי. מדברי הראשונים שמשיהן הנו תיים לא סרסי. אחור לא נסוגותי. מי יודע ישוב האלהים וייטב דעתנו ליושר מנהגים. ע"פ הוראות ומשרת האלהיים חכמי התלמוד תורתם. אשר נשא נפשם עליה וחי עולם הנחילונו. ויסיר בדילי המנהגים וסיגי פחתים אשר היו בעוכרים. לעג וקלס לסביבותינו. על כן אין עונה ופוצה לצעקתנו. גם כמלאכים ודאי אינן מכירין בלשונות הזרות והמשונות אשר נתערבו בהם. כלשון לשון אין בינה. כאילו באנו מעם עמקי שפה. תחת אשר היינו סגולה מכל העמים ע"י לשונינו הקדוש והטהור כל אמרת אלוה צרופה. וזהו כזו הערה קצרה. לאיש הנוגה ובעל דעה ישרה. וכך המפטיר מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים. וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ. וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק: [עונים אמן]

לא יסיר ההפטרה עד שיברך לאחריה. כשמסיים ההפטרה אומר

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל הָעוֹלָמִים. צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנֶּאֱמָן. הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: [אין עונים אמן]

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ. וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם. כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ. וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ. בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ. שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מָגֵן דָּוִד:

[ביוה"כ במנחה ובתענית צבור במנחה ובת"ב שחרית מסיים כאן. ובשבת וגם בשבת חוה"מ אבל אומר זה] :

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה. שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה. לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

עַל הַכֹּל. יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי. תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרה. הוא לשון סילוק : כמו שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ועש"י (סי' ס) כבאהי מזה היות לענין דינא דשעימה לפני הלל. מספר תיבות ברכה ראשונה של מפטיר סי"ה. סוד תורה שבכתב בברכה שיש עד וצדק כ"ב תי'. עד כ"ב אותיות. לכן יש מקלסין. ותיבות הקלוס כמנין טוב. כי תורה אור כי טוב. ומן נאמן עד סיום הברכה ג"ל כ"ו תיבות : רחם. סיום עולהת בברוך שהיא משוכם. ומספר תיבותיה ח"י. דא צדיק : שמחנו. פ' תיבות. מ"ס במילוי הוא יסוד : על התורה. כמו כן פ' תיבות. הרי מ"ס כפולה. כרמז שברכה האחרונה בחינת דבורא. וד' כאמרים הם בכיד ד' יסודות בחינת מקבלת דאצילות בריאה יצירה עשיה. המשכיל יבין. וכלשם מספרן שם כזים שלבד קרית ספר [עולה קע"ב. ר"ת מהטול בן קם. וגי' ימבן] (עמ"ש בערכ') גי' שם. בסוד ויעש דוד שם. כויה שדי. הוא יסוד :

בשלש רגלים [ושבת חוה"מ סוכות]

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה) בפסח חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה: בשבועות חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה: בסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה: בשמ"ע וש"ת שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. שֶׁנָּתַתָּ

לנו יהוה אלהינו (בשבת לקדושה ולמנוחה) לששון ולשמחה. לכבוד ולתפארת:
על הכל יהוה אלהינו אנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם
ועד: ברוך אתה יהוה מקדש (השבת ו) ישראל והזמנים:

לר"ה על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום (השבת הזה ועל יום) הזכרון הזה שנתת לנו
יהוה אלהינו (לשבת לקדושה ולמנוחה) לכבוד ולתפארת:
על הכל יהוה אלהינו אנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם
ועד. ודברך אמת וקים לעד: ברוך אתה יהוה. מלך על כל הארץ מקדש (השבת ו) ישראל
ויום הזכרון:

ליו"כ שחרית על התורה ועל העבודה ועל הנביאים (ועל יום השבת הזה) ועל יום הכפורים הזה.
שנתת לנו יהוה אלהינו (לקדושה ולמנוחה) למחילה ולסליחה ולכפרה. ולמחל
בו את כל עונותינו. לכבוד ולתפארת: על הכל יהוה אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים
אותך. יתברך שמך בפי כל חי. תמיד לעולם ועד: ודברך אמת וקים לעד. ברוך אתה
יהוה (מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל. ומעביר אשמותינו בכל שנה
ושנה) מלך על כל הארץ. מקדש (השבת ו) ישראל ויום הכפורים:

יקום פורקן נתקן בבבל בהיות לשונם ארמית. מקדימין כבוד ח"ת לכבוד מת"מ. עי' י"ד סי' רמ"ג:

יקום פורקן מן שמיא. חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי. ומזוני רויחי. וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חייא וקימא. זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: למרנן ורבנן חבורתא קדישתא די בארעא דישראל ודי בבבל. לרישי כלי ולרישי גלותא ולרישי מתיבתא ולדיני די בבא. לכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מאן דעסקין באוריתא. מלכא דעלמא יברך יתהון. יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכא לשניהון. ויתפרקון וישתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדהון. כל זמן ועדן. ונאמר אמן:

ורחמי וחיי אריכי ומזוני. עט"א [שכ"ל. ולא ורחמין וחיין אריכין ומזונא רויחא כה"ס]: וסיעתא. יוד מולעת פתוחה. עלו"א [שהנפרד הוא סיע בחיר"ק ופת"ח. ועוד כדי להבדילו מענין וסיעת מרחמים]: כלי. עלו"א [ולא כלה כה"ס]: ולרישי. עט"א: די בבא. עט"א [של"ל ב' פלות ולא דבבא כה"ס]: בסעדהון. הדלת בשו"א. עט"א [ולא בגעי"י כה"ס]:

[המתפלל בלי מנין. לא יאמר זה ומי שבירך]

יקום פורקן מן שמיא. חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי. ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חייא וקימא. זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא. לכל קהלא קדישא הדין רברביא עם זעריא. טפלא ונשיא. מלכא דעלמא יברך יתכון. יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכא לשניכון. ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדכון. כל זמן ועדן. ונאמר אמן:

ברכה אין גם משום מתנה . ועמ"י (סי' קס"ח) :

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב . הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ עלו"א . ובלא הקדיש כרוהו הַזֶּה עִם כָּל קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ . הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם. וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל . וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה וּפַת לָאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים. וְכָל מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה . הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל מַחֲלָה . וְיִרְפָּא לְכָל גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל עֲוֹנָם . וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם . עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם . וְנֹאמַר אָמֵן :

לשלה לתורה. מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב . הוא יברך (פב"פ) בעבור שעלה לכבוד המקום . לכבוד התורה (לר"ה ויו"כ . לכבוד יום הדין) (לרגל . לכבוד הרגל) ובשכר זה . הקב"ה ישמרהו . ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה . וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו (לר"ה ויו"כ. ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין) (לרגל. ויזכה לעלות לרגל) עם כל ישראל אחיו . ונאמר אמן :

לנדר. מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב. הוא יברך את מורה מורנו הרב (פב"פ עם בניו ובני ביתו ואחיו) ואת כל הנלוים אליו ומסתופפים בצלו . בעבור (שפב"פ) נדר מתנה בעבורו . ובשכר זה הקב"ה ישמרהו . ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו (לר"ה ויו"כ. ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין) (לרגל ויזכה לעלות לרגל) עם כל ישראל אחיו. ונאמר אמן :

ליולדת. מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב . הוא יברך את האשה היולדת (פב"פ) ואת בנה הנולד (ואת הילדה הנולדה) לה במז"ט (ויקרא שמה בישראל פב"פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה בעדם (כשלין מגדל ה"ס זה) בשכר זה. יגדלו לתורה (יגדלה) לחופה ולמעשים טובים :

לחולה. מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה . הוא ירפא את החולה (החולנית) (פב"פ) בעבור (שפב"פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בעבור זה הקב"ה ימלא רחמים עליו. להחלימו ולרפאותו ולהחזיקו ולהחיותו (עליה להחלימה ולרפאותה ולהחזיקה ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו (בכל איבריה ושס"ה גידיה) בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף (בשבת וי"ט . תגו מר"ה ויו"כ ספיע בשבת (שבת הוא) (יו"ט הוא) מלזעוק ורפואה קרובה לבא) השתא . בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן :

תפלה

לתתפלל בעת תפלת השחר בשבתות וימים טובים . ובימי גינוסיא (גאללע טאגע) של אדונינו הקיסר יר"ה . וכל משפחתו הרמה והנשאה :

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמֶמְשָׁלָה לַנְּסִיכִים . מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים . הַפּוֹצֶה אֶת דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה . הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה. הוּא יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִנְצוֹר וְיַעֲזוֹר . וִירוֹמֵם וִיגַדֵּל וִינַשֵּׂא

לְמַעְלָה אֶת אֲדוֹנֵנוּ הַקֵּיסָר נִיקָאלַאי אַלֶכְּסַנְדְרָאוִויטְשׁ הַשֵּׁנִי יָרוּם הוֹדוֹ וְאִמּוֹ הַקֵּיסָרִית הַכְּבוּדָה מַארְיַא טֶעאֹדָארָאוְונָא וְאִשְׁתּוֹ הַקֵּיסָרִית הַכְּבוּדָה אַלֶכְּסַנְדְרַא טֶעאֹדָארָאוְונָא וּבְנָם יוֹרֵשׁ עֶצֶר אַלֶעכְּסִיי נִיקָאלַאיֶעוִויטְשׁ. עִם כָּל מִשְׁפַּחַת הַקֵּיסָר הָרָמָה וְהַנִּשָּׂאָה : מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יְחַיֵּיהוּ וְיִשְׁמְרֵהוּ וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן וָנֶזֶק יַצִּילֵהוּ וְיַדְבֵּר עַמִּים תַּחַת רַגְלָיו וְיַפִּיל שׂוֹנְאָיו לְפָנָיו וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יִתֵּן בְּלִבּוֹ וּבְלֵב כָּל יוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו רַחֲמָנוּת לַעֲשׂוֹת טוֹבוֹת עִם כָּל עַמּוֹ וְעִם כָּל יִשְׂרָאֵל . בְּיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכּוֹן לָבֶטַח וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל . וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן :

וה מולדות ותקופות ושאלות וראשי חדשים על יו״ד שנים

שנת	תרמא	תרמב	תרמג	תרמד	תרמה	תרמו	תרמז	תרמח	תרמט	תרנ
תשרי	ז כ מד יג ב	ו ח כז ח ז	ד ג טז ב ה	ג : מה טו ג	ז ט לז ט ז	ד יח כז ג ה	ג טו נה טז ה	א ז מז י ב	ה ט לו ד ה	ד ז ח יח ה
תקופה	ד ט ח׳ [illegible]	ה טו יג בו	ו כא כג בו	א ג ז בו	ב ט יז בו	ג ג׳ כז ט	ד כא ז בו	ו ג יט בו	ז ט א׳ חשון	א טו יא׳ ט
חשון	ב ט לח יד ג ד	א ז יא ט א ב	ה טז : ג ו ז	ד יג לב טז ד ה	א כב כא י א ב	ו ז יז ד ו ז	ה ד מב יז ו ז	ב יג לח יא ג ד	ו כב כ ט ו ז	ח יט גג : ו ז
כסלו	ג כב כב טו ה	ב יט נה י ג ד	ז ד מד ד א	ו ב טז יז ו	ג יא ט יא ג ד	ז יט נד ט א ב	ו יז כז א	ד ב טו ב ה	א יא ד ו א	ז ח לז א א
שאלה	ז ב טבת	א יב בו	ב כג בו	ד ו בו	ה טו בו	ו כו בו	ז ז בו	ב יט בו	ג ל׳ בו	ד יא בו
טבת	ה יא ו טז ו	ד ח לט יא ה ו	א יח כח ט ב	ז טו א : ז א	ד כג מט יב ה ו	ב ח לח ו ג ד	א ו יא א ב ג	ה יד נט יג ו	ב כג מה ז ג ד	א כא כא ב ב ג
תקופה	ד טו. ה׳ טבת	ה כג. יד בו	ז. ד. כז בו	א י ח בו	ב טז. יח בו	ג כג. וכח בו	ה ד י בו	ו י כב בו	ז טו : ג׳ שבט	א כב יג בו
שבט	ו כג כ יז ז	ה כא כג יב ז	ג ו יב ו ג	ב ג מה א ב	ו יב לג יג ז	ג כא כב ז ה	ב יח נה טו ד	ז ג מג יד ז	ד יב לב ח ה	ג י ט ג ד
אדר	א יב לט : א ב	ז י ז יג א ב	ד יח טו ז ד ה	ג טז כט ב ג ד	א א׳ יז יד א ב	ה י ו ח ו ז	ד ז לט ג ה ו	א טז כז טו א ב	ו א׳ טז ט ו ז	ד כב מט ד ה ו
ואדר	ג א׳ יט א׳ ג ד		ו ז מ ח ו ז			ו כב נ ט א ב			ז יד י : א ב	
ניסן	ד יד ג ב ה	א כב נא יד ג	ז כ כד ט א	ה ט יג ג ה	ב ד׳ א טו ג	א יח לד י ג	ה כ כג ד ז	ג ט יא טז ג	ב ב מד יא ג	ו יא לג ט ז
תקופה	ה : ח בו	ו ו יח בו	ז יב [illegible]	א יח יא בו	ג : כב בו	ד ו ב בו	ה יב יג בו	ו יח כה בו	א : ו בו	ב ז יז בו
אייר	ו ב מז ג ו ז	ג יא לה טו ד ה	ב ט ח י ב ג	ו יז מ ד ו ז	ד ב מה טז ד ה	ג ח יח א׳ ד ה	ז ט ז ט א ב	ד יז נט יז ד ה	ג טו כח יב ד ה	א : יז ו א ב
סיון	ז טו לא ד א	ה : יט טז ו	ג כא כב יא ד	א ו מא ט א	ה טו כט יז ו	ד יג ב יב ו	א כא נא ו ג	ו ו ח : ו	ה ד יב יג ו	ב יג א׳ ז ג
תמוז	ב ד טו ט ב ג	ו יג ג יז ז א	ה י לו יב ה ו	ב יט נט ו ב ג	ז ד יד : ז א	ו א׳ טו יג ז א	ג י לט ז ד ה	ז יט כד א׳ ז א	ו טז ט יד ז א	ד א׳ מה ח ד ה
תקופה	ה ז. י בו	ו יג. כ בו	ז יט. ב בו	ב א׳. יד בו	ג ז. כד בו	ד יג. ד בו	ה יט. טו בו	ז א׳. כח בו	א ז. ח בו	ב יג יט בו
אב	ג טז נט ו ד	א א׳ מח : ב	ו כג כ יג ז	ד ח ט ז ד	א טז נח א׳ ב	ז יד ל יד ב	ד כג י ט ח ו	ב ה ח ב ב	א ט מ טו ב	ה יד כט ט ו
אלול	ה ט מג ז ה ו	ב יד לב א׳ ג ד	א יב ד יד א ב	ה כ גג ח ה ו	ג ט מב ב ג ד	ב ג יד טו ג ד	ו יב ג ט ז א	ג כ נב ג ג ד	ב יח כד ג ד	ז ג יג י ז א

לוח השעות	בערב	בלילה	בבוקר	ביום
שעות היום	: א ב ג ד ה	ו ז ח ט י יא	יב יג יד טו טז יז	יח יט כ כא כב כג
שעות וייגער	6 7 8 9 10 11	12 1 2 3 4 5	6 7 8 9 10 11	12 1 2 3 4 5

כשתרצה לידע לחשב מולד תשרי משנת תרמ״א. ונכתב ז כ כד יג. פירושו יום ז כ שעות ביום. כד מינוט וי״ג חלקים מי״ח ח׳ סכונדס. ומ״ש אח״כ ב. הוא יום ב׳ ר״ה. ובתקופת טבת כתב ד טז ונקודה. ה טבת. פירושו. ביום ד׳. טז שעות וחצי. ה טבת. והיום נחשב ממש שעות מערב עד ערב. ושעת היום על שעות וויגער תדע בלוח השעות :

(א) שבת שלפני ר"ח. מברכין ומכריזין החודש הבא לטובה [ולא לפני ר"ח תשרי] ואז א"א א"ה (אפי' כשמברכין ר"ח אב) ואין מזכירין נשמות. חוץ מבימי הספירה [ובשבת מברכין שאחר פסח] (ב) כשמברכין ר"ח. בשעה שהחזן אומר מי שעשה וכו'. אומרים הקהל יהי רצון זה. וגם בשלש רגלים ובראש השנה ויו"כ כשהחזן אומר ומפני חטאינו:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שכל טפה וטפה קרי שיצא ממני לבטלה ומכל ישראל בכלל ובפרט שלא במקום מצוה. בין באונס ובין ברצון. והנשמות העשוקות בקליפות הנפוצים בארבע כנפות הארץ והנשמות דאזלין ערטילאין הנפוזרים בין העכו"ם. ועי"ז חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונוטל כבוד מבית חיינו. תפליטם הקליפות כל הניצוצות הקדושות שבלעום. ותחזור ותקבצם בקדושה שנית וקרב פזורנו מבין העכו"ם ונפוצותינו כנם מירכתי ארץ. ויקיים בנו מקרא שכתוב (דברים ל) ושב יי אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך: ויקיים בנו (ישעיה סג) באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם: בכח השם הקדוש הזה (בי"ט) ובשם הקדוש הזה (חב"ו) היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו. שתחזירם למקום קדושה. ותגאלנו גאולת עולם. לחבר את האוהל להיות אחד. אמן:

קודם שמברכין החודש יאמר זה. והוא תפלת רב בתר דמצלי. בשינוי קצת. ונוסח רב בתלמוד לבנים

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחוֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. וְתִתֶּן (שֶׁתִּתֶּן) לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִּים. חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם. חַיִּים שֶׁל טוֹבָה. חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה. חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה. חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת. (ו) חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא. חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִימָּה. חַיִּים שֶׁל עוֹשֶׁר וְכָבוֹד. חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם. חַיִּים שֶׁיִּמָּלֵא יהוה (שֶׁתְּמַלֵּא לָנוּ אֶת כָּל) מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה וְאָמֵן סֶלָה:

חלוץ עצמות. לדשן עצם. לו לשון מנוחה: לטובה. עמש"ל בפי' פס' קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת. וק"ל:

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ. וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב. וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל. וְנֹאמַר אָמֵן:

מי שעשה נסים וגאל. לפי שישראל מונין ללבנה. לכן בחידוש האמתי הטיב גאולתן. כשיתקיים הכתוב. והיה אור הלבנה כאור החמה וגו'. ובזכות קדוש החודש תהיה לגאולה שלמה. לפיכך מזכירין הגאולה בקרוב. כי יש לנו גואל טוב. והנה תיבות הנוסח מי שעשה יהושעו. הם כמנין א"ך מ"ב (עם הכולל) לישראל:

[וא"ק מעומד] ר"ח (פלוני ביום פלוני) [הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה]

[חזן וקהל] יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

מזכירין נשמות המתים בשבת. שהוא יום מנוחה גם להם. ומגינו תפלת החיים בעד המתים בכתוב. שמע ה' קול יהודה. ביום שא"א צ"צ. א"א א"ה ולא הזכרת נשמות [ולא בר"ח] ולא בימי החנוכה וברית מילה [ובימי ספירה (ובשבת החזן אפי' הוא ש"ב. כשאין מילה והחתן) אומרים אפי' יש מילה]:

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים. הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים קְהִלּוֹת הַקּוֹדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדוּשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ. לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם. יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ

לְטוֹבָה עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם וְיִנְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת משֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ. כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר. וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי. וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם. יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת. מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה. מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה. עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

[והשמבדך בה"כ. אומר כאן מי שבירך והשים מילה מברך במנחה]

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה. הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות התענית שני וחמישי ושני. בשכר זה הקדוש ברוך הוא ישמרהו. ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם. ויקבל תפלותיהם ויאזין שועתיהם. עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן:

ובסי' מי שבע הנה להתענות צריך לענות אמן. ואם קבל עליו התענית בשעת עניית אמן הוי קבלה:

אשרי. יהללו. מזמור לדוד. ובנחה יאמר. הצי קדיש:

קימן ה — **בית יוסף** — מוסף ומשפטיו

(א) זמן תפלת מוסף. מיד אחר תפלת השחר. ואין לאחרו יותר מסוף ז' שעות: (ב) ואם התפלל אותה אחר ז' שעות. נקרא פושע. אעפ"כ יצא י"ח כל היום: (ג) שכח ולא התפלל באמנה. אין לו תשלומין: (ד) אם התפלל אותה קודם תפלת השחר יצא: (ה) יש בה פיוטים כשים: (ו) כל יחיד חייב בתפלת המוספין: בין יש חבר בעיר בין לא: (ז) אסור לטעום קודם תפלת המוספין. אבל שעודה אסורה. אלא לטעום דהלא לביה [וי"א דאסור. והכשרתם לטעום. מקדש ושותה עוד יין לבד הקידוש או אוכל כזית פת או מב' מינים. והכאן לו וחלם לו. אם מקדש על יין. ישתה כל הכוס שמתפלל מוסף במקומו והוכל סיכף. ואם מקדש על שכר (ובשכר לא מבני לנהם עוד לבד הקידוש) יאכל קצת פירות ומתפלל מוסף במקומו ואוכל מיד]: (ח) כיון לפניו שתי תפלות. אחת של מנחה ואחת של מוסף. כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שש ומחצה. צריך להתפלל של מנחה תחלה. ואח"כ מוסף. ואע"פ שאין להתפלל מנחה גדולה לכתחלה כמש"ל. הכא שאני כיון שצריך להתפלל של מוסף: (ט) מיהו אם שרוצין לצבור. א"צ להקדים של מנחה. אם עדיין לא קרא השמש למנחה. אבל משהגיע זמן מנחה קטנה. צריך להקדימה למוסף: ובצבור לא יעשו כן: (י) ואם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן. שהרי כמג"א שיתפלל מוסף. ויפלים של מנחה בערבית שתים: (יא) טעה והחליף של מוסף באחרת [של שבת. וסבר אפי' באמצע מג' אחרונות. פוסק וחוזר. וי"א שטעה באחת ומכר בג' אחרונות אינו חוזר] אם עקר רגליו חוזר לראש. ואם לא עקר. חוזר לשל שבת בלבד: (יב) התפלל של חול ולא הזכיר של שבת לא יצא. ואם אמר רק ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא: (יג) טעה ולא התפלל שחרית. אינו משלים במוסף. אלא במנחה. כך נ"ל. שהיא קרויה סמוכה: (יד) שליח צבור שטעה ולא הזכיר של שבת בשחרית. אין מחזירין אותו. שהתפלת המוספין לפניו. ואם הכיר קודם שהשלים תפלתו. חוזר לראש: (טו) ברמז רביעית דמוסף מספר תיבותיה קנ"ח. כמנין יוסף עם ב' כוללין. כי הוא כנגד יוסף הצדיק כמדע. ומוסף הוא יוסף. בחלוף המ"ם בא"ם ב"ש. ולנוסחא אחרינא. הוא מנין יוסף עם האותיות והכולל. לכן קראתי בשם קימן זה בית יוסף:

מתפלל בלחש ג' ראשונות [המלא לעיל] ואח"כ אומרים תכנת שבת

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ. מְעַנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ. טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ: אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ.

תכנת. סוות. כמו ושמים בזרת תכן. העמידם על כמוהם. וקרוב לשון תקון עקוף. ועם זה רלית גם קרבנותיה. שידוע שבת. וי"מ ע"ש שמלך שלום הכאות נרצות. ואין בזה הפלגה לכפר כמו במוספין דיוס

טוב: צוית פירושיה. שנאמרו למשה בסיני. כמ"ש רז"ל [ברכות ה] והמלוה. זו משנה: סדורי נסכיה. נסכי הקרבנות. וי"מ על סדור המערכת והבזיכים. שהם נקראים קשות הנסך: מענגיה. נ"ל מכאן והולך הלשון מיוסד על הפסוק וקראת לשבת עונג. זהו מענגיה. לקדוש ה' מכובד. זהו כבוד ינחלו. נחלת יעקב: טועמיה. ע"ש הכתוב והאכלתיך: האוהבים דבריה. ע"ש ודבר דבר. ירצה לומר. מענגים בכל שהו. כל אחד לפי ערכו והשגת ידו. אפילו תבשיל של תרדין וכדומה לעני. לעולם הטוב עונג וינחל כבוד. שהוא נחלה בלי מצרים ודאי: טועמיה. שאוכל בה ולא מתענה. זוכה לברכה והאכלתיך נחלת יעקב (עמש"ל) שבשביל שקיים מצות עונג שבת. זכה לנחלה שנאכלת. שהיא בלי מצרים. האוכל ממנו חי לעולם. לכן נ"כ יעקב אבינו לא מת וזהו טועמיה חיים זכו (זכו. לשון חז"ל. עלג"א): גם האוהבים דבריה. ולא דבור של חול כדבור של שבת: גדולה בחרו. מצינו לשון גדולה בדבור. שנו גדל לאלהינו. וע"ד הסוד י"ל. מענגיה. רומז בכתר. שאין למעלה מעונג. שכולל ג' ראשונות כמש"ל: כבוד

(כ"א צוה פְּעָלֶיהָ כָּרָאוּי) וְתִצַוֵּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: אֶת מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה. נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כָּאָמוּר:

ימללו. בחכמה. כי כנגד חכמים ימללו. וה' בחכמה יסד ארץ. שהוא נחלת יעקב אבינו: זכו. בבינה נ' חיי"ם. ומשם חוט הכעס. ככתוב אם חכי לא יבין: שאוהבים דבריה. אמן אוהבים. זרע אברהם אוהבי (והעובד מאהבה חסד) והוא מבחינת דעת (אב"ר מה. יסוד דבינה) דברי בפום מלכא. מגיס נפק דבור (וכתיב בדעה ידבר) כי פי ה' דבר. והיינו שאוהבים דבריה. גדולה בחרו ודאי. שכן שם מדתו. כהי שלו סוד כמוחין שטעם זעיר אנפין עשה.פי"ע. מטעמים. כנגד יעקב. שכתוב בו אז תתענג על ה': טועמיה. כנגד יצחק. שכתוב ועשה לי מטעמים: האוהבים. אברהם אוהבי. ואהבת חסד לאברהם: אז. פרגמטיא של משה: מסיני. כנודע. שהוא כל המרכבה בעולה כאן. ועפ"ש פשוטו. אז. לשון בתחלה. כמו מאז. וי"מ אז על שבת דמרה. שקדם לסיני. אמנם מסיני נצטוו עליה כראוי. בביאור כל הלכותיה. והנה אמרו בעלי הפשט. שנתייסד מטבע זה בר"ת תשר"ק. ע"ש הגאולה. לשון אשרקה להם ואקבצם וכו'. כידוע. ולכאורה דבר רחוק הוא. ומה טעם בדבר שתשרק ירמוז על הגאולה. אבל דבר גדול דברו. ושורש גדול יש בענין זה. לפי שהגאולה תהיה מעין בריאתו של עולם. ורז מליהו שנכנסו האותיות למפרע לברוא בהם העולם. כמ"ש בהקדמת הזהר. וכך יהיה לעתיד כשיחדש הקב"ה עולמו. ושבת הוא מעין עוה"ב. ביחוד במוסף שתפלתה היא עד שם. ומולם הנוסחא אחרינא. היא לרמוז גם אותיות מנצפך בר"ת (וכיה עיקרית לפ"ד האר"י) ויקשה א"כ מדוע נשתנו ב' אלו מ"כ שבאו כסדרן. אמנם ע"פ מ"ש בתיקון כ"ח (ד' ע"ה) האותיות שינוי. כי אמרו שם. שאותיות כסדרן בחסד. ולמפרע בגבורה. ולכן לא הניחן הבורא יתברך ליכנס כולן למפרע אלא מקצתן כסדרן. כדי לשתף מד"ה ברחמים. שאלמלא כן לא יוכל העולם להתקיים (וצ"ל שזה פי' הפסוק. הגידו האותיות לאחור. ליפנא דמשמע להכי אפי' שיגידו האותיות למפרע. גם שישובו לאחור. ולא יהיו אותם ליכנס כולן כך. אז ונדעה כי אלהים אתם ויכולים לברוא עולם) אבל נודע הדבר שבאו כאן קצת מנצפך ביותר. ביחוד בהיותן מדת הדין הקשה כנודע. על כן הוצרכו להמתיק במקצת סדר השר. וסוד הדבר והשר: ושכנט. כענין שאמר תביאמו ותטעמו: חובותינו. לשון חכמים עי"ש:

[ואם לא אמר וביום השבת יצא רק אם חזר בברכת אלהינו קודם שאמר השם מהחתימה. יחזר לוביום השבת]:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. רְצֵה (נָא) בִמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן (וְשִׂים) חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ (וְשַׂמְּחֵנוּ) וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ (וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ) וְיָנוּחוּ בוֹ (בָּהּ)

יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת :

ש"ץ מחזיר התפלה ב' ראשונות. אח"כ אומר קדושה דמוסף [כשמתם שלומה]. אך היא נחלקת לג' חלקים. עד ברוך כבוד ה' ממקומו. הם פ"ד תי'. רבוע אהיה. אמנם נוסח הספרדים כתר. הוא עיקר. אבל כ"ב תי'. והנה שני הנוסחות מסכימים בזה לדבר אחד. לרמוז בו בחינת דין. כידוע בסוד ג' גרופים הללו. וכן מן ממקומו עד הללויה ס"ע תי'. וס"ג גם הוא דין כנודע. וזה מטעם שבשבת הוא שעת הדין כמש"ל בפי' הקדושה בס"ד. אמנם מגדול עד גמירא. מספר היה. שבוע הכד. שבו נמתקים ומסבסכין:

כֶּתֶר. נְעָרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר : קהל וש"ץ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ. יהוה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : ש"ץ כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם. מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ. קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יהוה מִמְּקוֹמוֹ : ש"ץ מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים. וְיָחֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ. עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד. פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים : קהל וש"ץ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יהוה אֱלֹהֵינוּ יהוה אֶחָד : הוּא אֱלֹהֵינוּ. הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל חָי. לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים : קהל וש"ץ אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם :

ביו"ט מוסיפין אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יהוה אֲדוֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ : וְהָיָה יהוה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יהוה אֶחָד. וּשְׁמוֹ אֶחָד :

ש"ץ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר :

קהל וש"ץ יִמְלֹךְ יהוה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :

כתר. ני' יהוה מלך יהוה מלך יהוה ימלוך לעולם ועד. ובא"ת ב"ש גאל. וחלוף אהיה בא"ת ב"ש עולה כתר. וני' שמרים. עי' עלין בהקדמה: עמך ישראל. בקדושה זו אנו חברים עם המלאכים. ואע"פ שאין להם רשות לפתוח עד שיתחילו ישראל למטה. מ"מ אנו הולקים להם כבוד : איה. הוא בסוד ג' ראשונות. ירמוז בר"ת בכתוב זכור את יום השבת : מקומו. כאן אין אומרים בלשוננכה כבשחרית. מפנים הידוע בסוד העליה בקדושה זו שמתעלה מאד. לכן מתפללין שלא ישכחנו. גם לפי שבב' שניות יושב דין. אנו צריכים לבקש רחמים: ממקומו. ממקום י'. הוא תפארת. מקום. ידוע שהוא הוי"ה בהכאה. והוא מקומו של עולם. וזהו שמך מעול"ם. ני' מקום. וכן וה' אלהים חיים. יפן ברחמים. אלפ"ן ני' הכי כוס. והוא דין ו' והיינו יפן היה ויהפך אותו לרחמים. פסן. קמוץ. עלו"א : אחד הוא אלהינו. האר"י ז"ל מנע להשיב ולומר אחד הוא ואמר שטעות גדול הוא. וכן הוא לפי הגמרא ודאי משתקין אותו. ולא דמי למה שאומרים בהוצאת ס"ת ב"פ אחד (ע"פ מסכת סופרים) כי שם אנו ממתינין על החזן. וככר הופסקה אמירה ראשונה. משא"כ כאן שכופלין אותו ב"פ רצופים. ודאי אסור:

ש"ץ אומר לדור ודור. רצה. מודים. או"א. ק"ש. אומרים אין כאלהינו פטום הקטורת:

קוה אל יי חזק ויאמץ לבך. וקוה אל יי (תהלים כז). אין קדוש כיי כי אין בלתך. ואין צור כאלהינו (שמ"ב) : כי מי אלוה מבלעדי יי. ומי צור זולתי אלהינו (תהלים יח) :

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵנוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ : מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵנוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ : נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵנוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ : בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵנוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ : אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא

אֱלֹהֵינוּ . אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ . אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ : אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים :

(א) אין כי כדס . ר״ת אמן . אלסינו אדונינו מלכנו מושיענו . כסוד סברית סתיכון . והמתכס כנות סגד עולמות אבי״ע ועולס הסל כלו . כסכגת ראה דוד המסה עולמות ואמר שירס . לסגיד כי מלכותו בכל משלה . מאין כמוהו ואין דוסס לו למטס ולמעלס : (ב) סכוונס באמירת סקטורת . שלא יתאחזו סחיצונים בסטע סיוכד . אלא שסלקים סווסס ע״י י״א סממני סקטורס . וססין לקשר כל סעולמות יחד . כי קטורת סוא לשון קשור . ויחוו נכנס בתוך סחוטס (סס ס״ג . בעל סחוטס . מתבקס בסלוק הסלחנו) סכן מברכין על סמוגמר לאחר סעודס (שאכלנו רעים . אכילה . גי׳ אדם . סלהס אשר סוא אוכל . שמן וקטורת ישמח ל״ב סשמי״ס) ומשקים סריב מנין ישראל ואכיסס שבשמים . וכחות סדין כנעים . וכל סעולמות שמחים :

תָּנוּ רַבָּנָן . פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד נַעֲשֵׂית . שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנִים הָיוּ בָהּ . שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה . מָנֶה לְכָל יוֹם . פְּרָס בְּשַׁחֲרִית וּפְרָס בֵּין הָעַרְבָּיִם . וּשְׁלֹשָׁה מָנִים הַיְתֵרִים מֵהֶם מַכְנִיס כֹּהֵן גָּדוֹל וְנוֹטֵל מֵהֶם מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמַחֲזִירָן לְמַכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר דַּקָּה מִן הַדַּקָּה . וְכֹהֵן גָּדוֹל מַכְנִיס מֵהֶם מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְהַקְטִיר בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים . וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ [יומא ס״א סמנים כאלגמוסה . כנלא יעטם מ״ז] וְאֵלּוּ הֵן א הַצֳּרִי ב וְהַצִּפֹּרֶן ג הַחֶלְבְּנָה ד וְהַלְּבוֹנָה . מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה ה מוֹר ו וּקְצִיעָה ז שִׁבֹּלֶת נֵרְד ח וְכַרְכֹּם . מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה ט הַקֹּשְׁטְ . שְׁנֵים עָשָׂר י וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה יא וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה . בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין . יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא . וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין . מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק . מֶלַח סְדוֹמִית רוֹבַע . מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא : רַבִּי נָתָן אוֹמֵר . אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהִיא . וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ . וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה :

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר . הַצֳּרִי . אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף . בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה . שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה . יֵין קַפְרִיסִין . שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה . וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ . אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה . מִפְּנֵי הַכָּבוֹד :

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים לַיהוה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ : בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים גָּדוֹל יהוה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ : בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט : בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים אֵל נְקָמוֹת יהוה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ : בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב : בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים יהוה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יהוה עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט : בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת . מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבוֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים :

[השיר (משנה סוף תמיד) לה׳ הארץ . כל כמזמור . לפי שהוא ראשון למעשה בראשית : גדול ה׳. שבו נחלקו המים והיה רקיע ביניהם והתעלה וישב במרום דוגמת שבע בעירו והר קדשו : בעדת אל . שבו נראית היבשה מקום מ״כ עדתו שעליה הדין והדיינין : אל נקמות . שבו נברא שמש וירח וכוכבים שעתיד ה׳ לנקום מהעובדים להם : הרנינו . שבו נברא בעלי חיים שהרואה אותם משבח לבורא : ה׳ מלך . שבו נשלם הבריאה ונברא אדם שמכיר גאותו : ליום השבת . לאלף הז׳ שהעולם חרב שימיו של ה׳ אלף שנה : לחי . להש״י שהוא חיות העולם (והש׳ נו״ר״י . וכן בחתימת ברוך שאמר וישתבח) כי יהיה אז רק ה׳ לבדו] :

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך . אל תקרי בניך אלא בוניך : שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול : יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך : למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך : למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך : יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום : (ברכות סד)

קדיש דרבנן מניעו ק״י

פותחין הארון

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג . כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג : נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ . לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ :

אארוג . פס סאורג סזה כל נימא ונימא מנטרפת. לאומר סכנד . ק כל

מִי דִבְרִי בְּכְבוֹדֶךָ. הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ:

עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:

אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ. אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:

בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ. דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ:

גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ. כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:

דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְפִי יֶשְׁךָ. וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:

הִמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת. הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:

וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת. וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:

זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב. כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:

חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא. קְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:

יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי. וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:

כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ. וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:

לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה. אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:

מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת. קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:

נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:

סְגֻלָּתוֹ תְּהִי נָא בְיָדוֹ עֲטֶרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:

עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם. מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:

פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:

צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדוֹם. פּוּרָה בְּדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:

קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָיו. תְּמוּנַת יְהֹוָה לְנֶגֶד עֵינָיו:

רוֹצֶה יְהֹוָה בְּעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר. יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:

כל דבור ודבור של שיר ושבח. מצטרף להעשות ממנו לבושי כבוד וגאות (ע"ש כך. נקרא שיר הכבוד) כמ"ש ה' מלך גאות לבש. אימתי לבש גאות. בשעה שבניו ממליכים אותו עליהם: תערוג. כאיל תערוג והומה: הומה. להשוות כלל ידך. ויהוש מליצה זו לכאן. לפי שהעוסק בד"ת ובשבחו של מקום. עומד בסכנה. מחמת המשטינים והקטגים העומדים כנגדו לבטלו. כמו שמעידים ב' כתובים בישעיה. וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך אלא שבזכות המחזיק בעץ החיים (לנטוע שמים וליסוד ארץ) להתלונן בצלו. ונלחצו בו ולא יוכלו לו: דודיך. ידידותיך ואהבתיך: ולא. ואם לא ראיתיך. מ"מ אוכל לספר כבודך. שהוא מלא כל הארץ: אדמך. אני מדמה אותך לכמה דמיונות. כמו ה' איש מלחמה. דודי צח ואדום: ועתיק יומין, והדומים רבים. שאינן דומים ממש. רק להשמיע לאזן בדרך שיכולה לשמוע: אכנך. אקרא אותך בכינוי שם. כמו רחום וחנון. מלך. אדון והדומים. ולא שידעתי עצמותך. לידע איזה שם הראוי לכבודך: דמית. הראית בדמוי. באופן שיוכלו לסבול: וכזה אמר רבות לדמותך בלהוי האופן שנדמית: כנו לתוקף. נתנו לך (תקף ממש) שם כינוי גבול. כאריה שואג. כדוב שכל. כנמר. החזקים שבבריות: ולא כפי ישך. כעצם המציאות. כי אתה נעלה רם ונשא מכלם. מה שלא נתן כח ללשון לבארו: וישווך. מהפעל כשוסף. שוו"א: לפי מעשיך. במצרים כבחור איש מלחמה. בסיני כזקן מלא רחמים: הנך אחד. אע"פ שדמוך בכמה אופנים. אחד אתה בכל דמיונים. אתה הוא שהוא בך זקנה. אתה שהוא בך בחרות כנזכר. וכן שיבה ושער ראשו כעמר נקי: ושחרות. קוצותיו תלתלים שחורות. הכל נאמר כך. ע"ד שיבאר כנמשך: זקנה ביום דין. שאין נאה בישיבה רק זקן. יכמרו רחמיו לכבוש מדת הדין. ואין נאה במלחמה אלא בחור. זהו ובחרות כו' כאיש מלחמות אשר ידיו לו רב. לעשות מלחמה בכח חיל: כובע. שיא כמגבעת. שנקראת פאר. וכה כ פארך הטוב. הרי מלינו הבושה בכבוד הדם: יתפאר. בישראל אשר בך אתפאר: כי חפץ בי. לא בצדקתו ולא מרובנו. כ"א בחפץ פשוט. ואין טוהם בעין; טללי אורות. על תורה שנקראת אור. ולשון כתוב הוא ישעיה כ"ו: וחק. חקק: על מצח. אהרן בציץ שעל מצחו. על מלה כתיב בשמה ישראל. שהם כוייה חקוק במצחם. וזה מיושב יותר. מקושר בענין של מעלה: ולצפירת תפארה. כנ"ל. מיוסד על הפסוק ישעיה כח. והיא מגלפת מלכות: נוי. לשון רצון וחפץ: מחלפות. קוצות שערות: על ראש. ע"ד אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי: עמוסים. מבטן: נשאם. מרחם. על כנפי נשרים. מיוסד על לי הפסוק ישעיה מ"ו: ענדם. קשרם בראשו: פארו. התפלין שנקראו פאר ביחזקאל: ופארי. התפלין דמרי עלמא. דכתיב בהו ומי כעמך ישראל: פורה. גת: לעניו. למשה. בראותו את אחוריו:

רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ. דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:

שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ. וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:

תְּהִלָּתִי תְּהִי נָא לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:

תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ. כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:

בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:

וּבְבִרְכָתִי תְנַעְנַע לִי רֹאשׁ. וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:

יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

לְךָ יהוה הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יהוה הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יהוה יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ: [אומרין קדיש ע"כ לשבת ויו"ט]

קורא מראש דור ודור. (ע"ש הכתוב ישעיה מא) שמספר והולך מעשה הדורות מראש בריאתו של עולם. וקורא שם כל א׳. מזה נכר מראש דברך מבראשית אמת. כי לא ימצא כזאת בכל ספרי דברי הימים וזכרונות. שלא ידעו להגיד פרטי הדורות מתחלתן: שית המון שירי. לשון רבים. כי הוא המחבר שירי היחוד. שעשאם האלם ע"ד המחקר וע"פ לשון הכתובים. וזה שאמרו שעשאו על דרך חכמת האמת. בקריאת חסרי השי"ת ע"ד שעלם שאין מבוא להשגת שכל האנושי כהם. אכן הם מקובלות. ובאורם מדברי חז"ל. כאשר פירש כאן ביותר גילוי: שירת ר"ש. כאן תהם שמו. הוא רבינו שמואל אביו של רבינו יהודה החסיד: על קרבנך: כך נתקן זה אחר עבודת התפלה: משביר. מכלכל. נקרא כך הקב"ה. המפרנס בריותיו. ע"ש הכתוב משלי כ: מחולל. בורא: כביר. עצום ורב. לשון הכתוב איוב ל"ו: תנענע לי ראש. כמודה ומקבל הברכה כדרך שמצינו בריב"א פ"ק דברכות [ד׳ ז] שהודה לו בברכתו: תערוג. תהומה כפתיחה. ע"ד שאמרו [ברכות ט] כל פ׳ שהיתה חביבה על דוד. פתח באשרי וסיים באשרי. עי׳ מ"ש בפסוקי דזמרה:

[ראוי לכל יחיד לקרות פרשת לחם הפנים (ויקרא כ"ד)]:

וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת: וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יהוה: וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוה: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יהוה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יהוה חָק עוֹלָם:

שש המערכת: שש חלות יהיו המערכת האחת: שלא יסדר חמש או ארבע באחת. ושבע או שמונה באחרת: השולחן הטהור. של זהב טהור. ד"א על טהרו של שולחן. שלא יהיו הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן:

פי׳ הקורא עומד ואמריק. בשבת מתפרכין לנאת. פית"י משום עונ[ת] בנה. וכמס׳ סופרים גרים מאחרין. ומפרש לה. כדי לשמוע פירוש בכבוד שקראו והסטיה. עכ"פ בודאי צריך לסיים סדר ספלם קודם תשם סיום. שכן איתא בירושלמי שאסור להתעטש בו שבם שכם: והסטרין לנהיכם לבלום:

סליק חדר בית הכנסת הגדולה הכוללת ד׳ קטוניות, ונתחיל בעז"ה בחדר החמישי סדר המעמד. ונקרא שמו. בית ישראל. אלו האנשים. כי נשים פטורות מת"ת ועבודה. משא"כ בבית יעקב ויוסף הקודמין שכוללין תפלה שהנשים חייבות בה כאנשים. ודרשינן לבית יעקב אלו הנשים. ונכלל כאן עבודת קרבן מוסף. והיא מתחלקת לשתים האחד (בית הבחירה) עבודת הזבח בדיוק עצום מאד. והב׳ (בית נרטו) עבודת דלחם הפנים:

סדר עבודה דמוסף

אמר יעקב. אמן הודיה על חלקי ה׳ אמרה נפשי. ברוך אשר לעמל הורה בראשי. ולמצוה מוח במלאכת שמתקן דברי מי שקדמני לא הייתי. עד שאדע מתאלה על מה אדניה הטבעו להשתמש בבגד העגלות לא נחמני. העסם ולא מן הפשטי ליווני. כה סראתי ה׳ בקונטרס סדר עבודה של מוסף האיסלקי סידוע כי קצר מהכיל ודרכו נסתרה מפני. מבוא בדמי מלאכת ה׳ רמיה מנעני. כמקרה סדרי עבודה הראשונים גם בזה קרני. אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. זאת מלאנו להקדים הערה מקפת וקראה בשם התעלומה וסדר הכדמת אמי מונה מה שתמם סדר זה מהגזבר לפני. וזהו פרקן אחת לאחה למצוא החשבון לדעת מה רפיתי על ככה ומה הגיעני: (א) פיום שתקנו מאמ

בעלי סדר עבודת המקדש . גם לא זכרו מזמן הכהנים הזוכים . ואמנם צריך לבאר שלא היה פייס למוסף דשבת בפ"ב אלא אותן שזכו בעבודת תמיד של שחר זכו גם במוסף באותן עבודות עצמן. ועוד פנים יתרים נמשכין עם הי"ג של תמיד : הי"ד זכה כנגד א' מלבונה של לחם הפנים . והט"ו כנגד שני : (ב) העלאת איברים לכבש . כה שהמו דבריהם עצמי . וצריך באור ב' גדרים . א' עד היכן בגובה הכבש . והב' לאיזה רוח . ואולם משנה שלמה היא שהיו מניחין האיברים מחצי הכבש ולמטה . וכן גדר הצד והרוח מבר במשנה . אלא שחלם בו מקרה הפוך גרסאות (אולי מפני זה עשו עצמן כלא ידעו . ותפשו דרך השתיקה היפה לחכמים בכל כיוצא בהן . או ללמד הלשון לומר איני יודע) ואמנם כבר הסכימו התו' והר"מ ז"ל לדעה א' . דהכי גרסינן למזרחו של כבש . ומ"מ בס"ד בלח"ם שילהי שקלים . הרך כעשה ובמוחה היא ע"פ התורה . להטות אחרי רבים וגדולים ברוב בנין . איברא הרע"ב ז"ל בפ"ד דתמיד . טעה בענין איברי המוספין דבר הדם בדוי מלבו ומדעתו . מה שלא נשמע ולא נראה לשום מחבר אלהו . וכבר דחיתי דבריו בלח"ם במקום הנ"ל . ואעפ"כ לפי תומי נכשלתי בו בסדר עבודה דתמיד . שהנחתיו והנעתיו לזכרון כאילו הוא דבר פסוק . גרם דבר זה שאמרתי שם משנה הוא בידי . לא היה ולא נברא . לשום ריהטא לא חכרתי דברי אלמי מעיקרא : (ג) שכחו להזכיר כאן ברכת עבודה . תפלה על העבודה שתקובל . וברכת כהנים בלי נשיאת כפים . וברכה למשמר היוצא . שכל זה ודאי מפסיק בין העלאה להעלאה . ודבר ברור הוא בעיני בלי ספק : (ד) מ"מ נכנס כ"ג. נ"ל שגגה. כי לא שמענו בסדר התמיד בזמן שכ"ג נכנס להשתחוות אלא אגב ההקטרה שנכנס המקטיר להקטיר . לא נכנס להשתחות לא זולת . על כן אין מקום בכאן לכניסת כ"ג ואחיו הכהנים להשתחואה : (ה) ז"ל . באו ועמדו על מעלות האולם. לא ידענו למאי הילכתא . ומי הם הבאים ועומדים . ונראה שטעות הוא בידיהם במחילת כבודם . אגב שיטפא המשיכו סדר התמיד בכאן , בדברים שאינם מהענין . כי שם באו העוסקין בדשון מזבח ומנורה ובהקטרה . ועמדו על מעלות האולם , להמתין ביאת אחיהם העסוקים בהעלאה . ולימין אחיהם הם עומדים כדי לברך העם ביחד . מה שאינו כלל במוסף . כי לא היו כאן רק שמונה העושים עבודת ההעלאה (חוץ משוחט וזורק . ושלא מכרו בסדר התמיד בתוך הבאים והעומדים האלה . אף שבודאי נלוו עליהם אח"כ) ואלו עדיין עסוקים בהעלאה . ואי איפא . שותלשת הטעה (וכצ"ל . העלה כו' . באו ועמדו כו') אלא ליתא : (ו) מ"ש הקלו אלו ומברכין ברכת כהנים . מה לשון אומרת הקלו . מה מקום להתחלה זו . ואלו . מכלל דאיכא אחרינא . דהשתורה מאן נינהו . מי המתחיל מר שאומר . ואינו לשון משנה. אבל בעקר הדבר . רצוני אם היה בכאן נשיאת כפים . צריך עיון גדול . כי אמנם לדעתי תקנו כאן . וכך אני סובר . שאחר כל קרבן צבור יש נ"כ . כענין שכתוב . וירד מעשות החטאת והעולה וישא ידיו אל העם ויברכם . שלא שר"מ ז"ל נעל בפניו שכתב בפי' שאין נ"כ במקדש אלא בשחר . אכן לא נודע עד הם מניין לו ז"ל (עם שירתה שלא מלבו אמרה) וקרא ומתניתא מוכחי דלא כוותיה . קרא כדאמרן . ומתני' . דסתמא תנן בג"פ ביום . ולא השתמיט לאשמועינן נמי כה"ג בפ' אלו נאמרין שסיגו דברים שבין נ"כ דמקדש לגבולין . ומאי שנא תפלה מקרבן לענין זה . והא כל מילי דתפלה מעבודה גמרינן . יליפא באורתא וגזרה בשמי שמיא . כלפי לייא . וסתמא דגמרא נמי ג"כ דתפלה מהתם יליף לה סוף דבר חדוש הוא וצריך תלמוד ורא"ה . ולכן ע"ז סמכתי והעמדתי נ"כ גם בסדר עבודת התמיד הערב . אבל בעלי קונטרס עבודת המקדש הנ"ל . אינן מעוקים מזה במחילת כבודם . ולא השו לקמחייהו כי שאחר שבסדר תמיד של בין הערבים עזבוהו . מכלל דבר"מ ז"ל ס"ל . א"ה מאי עדיפותא דקרבן מוסף . והאיפכא מסתבר . ומאן פלג להו : (ז) במעשה להם הפנים לא נגעו כלל . ולא ידענא מאי בצירותיה ממעשה הזבח : (ח) יין של נסוך . צריך לידע שעורו : (ט) השיר . יצטרך לדעת מה הוא : (י) ובחילוק לחם הפנים . לא האירו דבריהם כלל . כי אמנם הנוגע לכל שבתות השנה . מ"מ חלקו המשמרות שבירושלים את הלחם . אינו מכוון כל עיקר . הגע בעצמך שהיו בירושלים משמרות שאינן עובדות באותה שבוע וכי גם הם חולקין בלחם הפנים . מי שמע כזאת : (יא) והנוגע בדבר השבתות שבתוך הרגלים והסמוכים לרגל. לא זכרו ולא פקדו מאומה . וצריך תלמוד : (יב) תו אשתמיט להו . הם דכבשי מוסף שבת ודאי בעינן שוין . כמו בשעירי יו"כ . על פי הדברים האלה נאמר :

כך היתה עבודת קרבן מוסף שבת בבית אלהינו. בשעה ששית ביום. הביאו שני כבשים (א) בני שנה תמימים . השקום ובקרום ועקדום . שחטם השוחט (ב) בצפון . וקבל המקבל את דמן בכלי שרת בצפון . בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה . מערבית דרומית . נותן מערבה דרומה. שיורי הדם היה שופך על יסוד דרומי . הפשיטום ונתחום . העלה כל אחד מה שזכה בו (ג) לכבש . מחציו ולמטה במזרחו . ומלחום וירדו . באו ללשכת הגזית . ברכו עם העם ברכת עבודה , רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ותפלתם תקבל ברצון . ברוך אתה ה' . המקבל עבודת עמו ברצון . וברכת כהנים לעם. אלהינו ואלהי אבותינו . ברך את עמך ישראל בברכה המשולשת . יברכך וגו' . שים שלום כו' . בלי נשיאת כפים . וברכה למשמר היוצא. שאומר למשמר הנכנס . מי ששכן שמו בבית הזה . הוא ישכן ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות . מי שזכה (ד) העלה האיברים מן הכבש למזבח וזרקן על המערכה . אם רצה כ"ג להקטיר . עלה בכבש . הושיטו לו האיברים וסמך עליהם וזרקן . אם רצה . הוא סומך ואחרים זורקין .

(א) שוין במראה . בקומה ובדמים ובלקיחה כאחת : (ב) שזכה בשחיטת תמיד של שחר , וכן בזרק . ששה כהנים זוכים בהעלאת איברי העולה . השניים בסולת . השמיני ביין . הרי כאן עשרה כלבן . כולן זכו בו על ידי פייס דשחר : (ג) כדרך שנהג בתמיד : (ד) כשהר בפייס רביעי :

נגעט

תקטיר מנחת נסכי המוסף. שני עשרונים סולת . בלולה בשמן חצי ההין : בשעה שביעית . היו נותנין לחם הפנים לפני ה' על שולחן הזהב שבהיכל (ה) ומוציאין את של שבת שעברה. כיצד מעשה לחם הפנים. מביא עשרים וארבעה סאים חטים הראוין למנחות . ושפין אותן ובועטין כשאר חטי מנחות . וטוחנין אותן ומנפין מהן בי"א נפה כ"ד עשרון סולת. ועושין מהן י"ב חלות מצות. לישתן ועריכתן בחוץ. ואפייתן בפנים בעזרה כשאר המנחות . ולשין אותן אחת אחת. ואופין אותן שתים שתים. וג' דפוסין של זהב היו להם. א' שנותנין בו החלה והיא בצק. והשני שאופין אותה בו. והשלישי שנותנין אותה בו כשרודה אותה מן התנור. כדי שלא תתקלקל. כל חלה מהן מרובעת. שנאמר לחם הפנים. שיהיו לו פנים רבים. אורך כל חלה מהן י' טפחים. ורחבה ה' טפחים. ועביה טפח. וקרנותיה (ו) שבעה אצבעות (ז). השולחן (ח) ארכו י"ב טפחים. ורחבו ו' טפחים . נותן אורך החלה על רוחב השולחן . נמצאת החלה יוצאת שני טפחים מכאן ושני טפחים מכאן . וכופל את היוצא מכאן ומכאן. וישאר בין שני הקצוות ריוח באמצע. נמצא הלחם בצורת מרובע. כחי"ת הפוכה ⊔. שי"ל ב' כותלים נצבים על שטה התושבת משני צדדי ארכו. ופתוח מפולש משני עבריו לרחבו . וכן מניח חלה ע"ג חלה עד שעורך שש חלות . וכן עושה בצד מערכה שניה שש חלות . אין אפיית לחם הפנים דוחה השבת ולא את יו"ט . אלא בע"ש אופין אותו. ועורכין אותו למחר. ואם חלו שני יו"ט של ר"ה להיות בה' ובו'. אופין אותו מיום ד'. לא סדור הקנים ולא נטילתן דוחה שבת . אלא מע"ש נכנס ושומטן. ונותנן לאורך השולחן. ובאחד בשבת נכנס ומכניס את הקנים בין החלות. בין כל שתי חלות שלש קנים של זהב (ט) כדי שתהא הרוח מנשבת ביניהם. וסומך כל מערכה בשני סניפין זהב מופצלין מראשיהן (י) ונותנין בצד כל מערכה. כלי שיש בו קומץ לבונה. שנאמר ונתת על המערכת לבונה זכה. וכלי זה הוא הנקרא בזך. נמצאו שני קומצי לבונה בשני בזיכין. ושוליים היו לבזיכין כדי שיניחום על השולחן. שני הסדרים מעכבין זא"ז. ושני הבזיכין מעכבין זא"ז. הסדרים והבזיכין מעכבין זא"ז. ואין מחנכין השולחן אלא בלחם הפנים בשבת. מיום השבת ליום השבת מוציאין את הלחם שהוא שם על השולחן משבת שעברה. ומסדרין לחם אחר חה שמוציאין. הוא שחולקין שתי המשמרות היוצאת והנכנסת. עם כ"ג. ואוכלין אותו. וכיצד מסדרין את הלחם (יא) ארבעה כהנים נכנסים. שנים בידם שני מערכות של לחם מצה. שש חלות של שני עשרונים סולת המערכת. ושנים בידם שני בזיכין. בהם שני קומצי לבונה זכה . וארבעה מקדימין לפניהם. שנים ליטול שני סדרים. ושנים ליטול שני בזיכין. המכניסין עומדים בצפון (יב) הגיעו לשולחן. משכו אלו והניחו אלו. וטפחו של זה כנגד טפחו של זה. יצאו ונתנו הלחם על שולחן הזהב באולם. נתנו מלח על שני בזיכי הלבונה. והקטירום ב' כהנים על מזבח החצון. נתנו לו יין חצי ההין לנסך. הסגן עומד על הקרן והסודרין בידו . וב' כהנים עומדים על שולחן החלבים ושתי חצוצרות בידם. תקעו הריעו ותקעו. באו עמדו אצל בן ארזא . אחד מימינו ואחד משמאלו. שחה לנסך. הניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל. תקעו אלה בחצוצרות. ונגנו לוים בנבלים וכנורות. על ט"ו מעלות שבין עזרת נשים לעזרת ישראל . ודיברו אחרים (יג) בשיר (יד) הגיעו לפרק. תקעו והשתחוו העם. על כל פרק תקיעה. ועל כל תקיעה השתחויה. נמצאו תשע תקיעות ותשע השתחויות. חלקו משמר היוצא והנכנס את הלחם ביניהם. נטל כ"ג מחצית החלות להלקו . שנאמר והיתה לאהרן ולבניו וכו'. ואין אוכלין את הלחם עד שיקטרו שני בזיכי הלבונה על האש. הנכנסין חולקין ביניהם בצפון. שהם מוכנים לעבודה. והיוצאין בדרום. ובזמן שיהיה יו"ט של א' משלשה רגלים בשבת וכן בשבת שבתוך המועד. חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים. וכן אם חל ערב יום טוב הראשון בשבת. חולקין כל המשמרות בשוה מעי"ט שהוא שבת. וכן כשחל יו"ט האחרון להיות בע"ש. חולקין כל המשמרות בשוה בלחם. באותה שבת מוצאי החג. ולעולם כ"ג נוטל המחצה. חל יום א' להפסיק בנתיים. כגון שהיה יו"ט הראשון בשב

(ה) באולם : (ו) כמין קרנים מזבח הן עשויות. מביא בצק ומדביק בד' זויות הלחם : (ז) עמ"ש בס"ד בלח"פ : טעם לשיעורים הללו עפ"י דרך הסוד : (ח) ארכו לאורך הבית : (ט) הם קשות שבתורה. לדברי רש"י ומליצת דהד הגא : (י) עי' קונטרס בנין בית המקדש . הם מנקיות . מליצה דהג"ל . (יא) ההלכה מסדרין אותו על שולחן של שיש שבאולם. על פתח ההיכל מימין הנכנס : (יב) פירש"י משום דקדושה לצפון המורה : ולענ"ד משום דשולחן בצפון. כי משם בא הלחם. עמ"ש בס"ד פ"ח דברכות בלח"פ : ומה"ט נופיה צריך להביא הלחם משם . וזה מכוון : (יג) לא פחותין מי"ב לוים. עומדין על הדוכן שבין עזרת ישראל לעזרת כהנים : (יד) שירת הלוים . חולקין אותה לששה חלקים . הזי"ו לך. אומרים פרק בכל שבת. גמרו השירה בשש שבתות : חוזרין לראש (ונראה שמתחילין את השירה בשבת של תחלת השנה . ולכשיבנה בית המקדש באותה שבת. אם בניסן למ"ד בניסן עתידים להגאל . אם בתשרי למ"ד בתשרי . וכשחל ר"ה בשבת . השיר של שבת נדחה מפני שיר של ר"ה. נ"ל שחוזר למקום שפסק . דהא קיי"ל יתומו ידחה) ושפין מכל חלק

ג' פרקים : (טו) הם ב' משמרות הנכנס והיוצא. עיין כל זה בלח"ם שלהי סוכה: (טז) וכ"ג נוטל חמשה מהן:

או יו"ט האחרון בחמישי או יו"ט של עצרת שחל בשני או בחמישי. משמר שזמנו קבוע (טו) נוטל עשר חלות (טז) והנכנס נוטל שתים:

סליק סדר עבודה:

סליק חדר ה' בית ישראל. ונתחיל חדר ו'. בו ד' קטוניות. ועתה הביאני אל **בית היין**. גי' סוד, ובן ע' לבינה. והיא עולם הבא. והשבת הוא מעין עולם הבא. שיש בו אכילה שכולה רוחניות כנ"ל, ושתייה דיין המשומר בענביו, גם להיות אף סעודה זו צריכה יין קידוש. בו מבואר כל דיני סעודה ב' וקידושה. ומאמר זוהר:

(א) הכה לביתך והעמוד במקומך והקף השולחן ב' פעמים כנ"ל בסעודת הלילה מכתבי האר"י: (ב) כבר נ"ל שאסור להתענות עד שש שעות. וכ"ל בקיץ תשביע לבו משעה שקם מן המטה (עיין לעיל ריש הלא שן) אפילו אינו תאות היום: (ג) ולהם תענית. אפילו שעה אחת אסור. אם לא אדם שמזיק לו אכילה. ירעיב עצמו ולא יאכל בו. שעונג שלו הוא: (ד) וכן מי שיש לו עונג לבכות כדי שילך הצער מלבו. מותר אם אי אפשר לו ליישב דעתו בלא"ה: (ה) תענית חלום מותר בשבת. כנ"ל סוף חדר ג'. וצריך שיתב תענית לתעניתים ביום ראשון הסמוך: (ו) ואם חל בו תענית חנכה. בין של צבור. או דיחיד שנדר או שב. או שהוא יום מיתת אביו ואמו. וכן תענית חתן. יצא בו י"ח. וא"צ להשלים בתענית אחר: (ז) ואם שבת כחו. שאינו יכול להתענות ב' ימים רצופים. יתענה ביום אחר: (ח) וכ"ש אם היה יום ראשון חנוכה או פורים. אין צריך שימר ביום טוב. ואפילו יום טוב ב' דגליות. או ראש חדש. שאין להתענות בהם. ובשלים אחר כך: (ט) אבל אם יום ראשון הוא אסרו חג. וכן אם חלו בו שאר הימים שאין מתענין בהם מפני המנהג. כגון ט"ו דאב וט"ו דשבט (הע"ש שה' בתלמוד. רק נ"ל) ול"צ לעומר ויומי הגבלה. וימים שבין יום כפור לסוכות. וכל ניסן חוץ ער"פ שלו (וכן ראש חודש אב. דלא כמגן אברהם) מתענה בהן:

(י) ואין מתענין בו אפילו על צרה שלא תבא על הצבור. ואין צריך לומר דיחיד: (יא) אם הקדימה לאכול עונג הוא לו, יקדים. ואם צריך להמתין שתתעורר תאות אכילה. יאחר מעט. ע"ל מטת זהב: (יב) יהא שולחנו ערוך ומטה מוצעת יפה (מבע"י. או אפי' בשבת. כדי לישב או לשכב עליה בו ביום. אבל אסור להציע המטות שלא לצורך שבת. אפילו עושה לכבוד היום: (יג) אסור נערכין כברים וכסתות לנעיצן אלא יפרוס עליהן סדינין אין בלבד) ומפה פרושה כמו בסעודת הלילה: (יד) ויברך על היין. והוא נקרא קידושא רבא. ע"ד סגי נהור. כי אינו מה"ת: (טו) ואעפ"כ טעם בו כל מה שאוכל בקידוש הלילה. ולא יטעום עד שיקדש. עיין דיני קידוש במטה זהב. ודיני הכוס עיין בהלא שן. אחר יד א': (טז) במקום שאין יין מצוי. או כל המשקים הם חמר מדינה חוץ מן המים. וא"צ להמתין אפילו מגמה שיבא לו יין. ורק בדבר זה הוא קל מקדוש הלילה: (יז) ואם אין לו כוס מתוקן. בוצע מיד על הפת: (יח) ואם אין לו פת. אוכל מה שיש לו: (יט) מי שאינו אוכל חמין טמונין לשבת. בודקין אחריו שמא מין הוא. אבל מי שמזיק לו תבשיל של הטמנה. אסור לו לאכלו גם משום כבוד שבת. אלא מצוה שיאכל עם. אם עונג הוא לו:

[אומר קודם הקידוש. פ"א ממסכת שבת (תמצא לעיל) ואח"כ או מרים זה]

(ו) **עשר** קדושות הן. ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ומה היא קדושתה. שמביאין ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם. מה שאין מביאין כן מכל הארצות: (ז) עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה. שמשלחין מתוכן את המצורעים. ומסבבין לתוכן מת עד שירצו. יצא אין מחזירין אותו: (ח) לפנים מן החומה מקודש מהם. שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני. הר הבית מקודש ממנו. שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם. החיל מקודש ממנו. שאין עכו"ם וטמאי מתים נכנסים לשם. עזרת נשים מקודשת ממנו. שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבין עליה חטאת. עזרת ישראל מקודשת ממנה. שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת. עזרת הכהנים מקודשת ממנו. שאין ישראלים נכנסין לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה לתנופה: (ט) בין האולם ולמזבח מקודש ממנה. שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם. ההיכל מקודש ממנו. שאין נכנס לשם שלא רחוץ ידים ורגלים. קודש הקדשים מקודש מהן. שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה. אמר ר"י. בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל. שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושתויי יין ושלא רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם. ופורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה: פ"ג כלי עץ וכלי עור וכלי עצם וכלי זכוכית. פשוטיהם טהורים ומקבליהן טמאין: נשברו. טהרו. חזר ועשה מהם כלים. מקבלים טומאה מכאן ולהבא. כלי חרס וכלי נתר טומאתן שוה. מיטמאין ומטמאין באויר. ומטמאין מאחוריהן. ואין מטמאין מגביהן. ושבירתן היא טהרתן:

(כ) סדר הקדוש. לוקח הכוס מלא יין בידו. ומכריז בקול מעומד:

אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא דִמְהֵימְנוּתָא שְׁלִימְתָא. חֶדְוָתָא דְמַלְכָּא קַדִּישָׁא. אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא דְמַלְכָּא. דָא הִיא סְעוּדָתָא דְעַתִּיקָא קַדִּישָׁא וַחֲקַל תַּפּוּחִין. וּזְעֵיר אַנְפִּין. אַתְיָין לְסַעֲדָא בַּהֲדֵיהּ:

(סא) ויסודר בנעימות סיום האר"י ז"ל הלז. שמא דמרים עליה [והחרוז אני יצחק לוריא. בצירוף ידי אסחי] והגה גם הוא מוגה כראוי לו:

א סַדֵּר לִסְעוּדָתָא. בְּצַפְרָא דְשַׁבַּתָּא. וְאַזְמִין בַּהּ הַשְׁתָּא. עַתִּיקָא קַדִּישָׁא:
נ הוֹרֵיהּ יִשְׁרֵי בַהּ. בְּקִדּוּשָׁא רַבָּא. וּבְחַמְרָא טָבָא. דְּבֵיהּ תֶּחֱדֵי נַפְשָׁא:
י שַׁדַּר לָן שׁוּפְרֵיהּ. וְנֶחֱזֵי בִּיקָרֵיהּ. וְיַחֲזֵי לָן סִתְרֵיהּ. דְּאִתְאֲמַר בִּלְחִישָׁא:
י גַלֵּה לָן טַעְמֵיהּ. דִּבְתְרֵיסַר נַהֲמֵי. דְּאִינוּן אָת בִּשְׁמֵיהּ. כְּפִילָא וּקְלִישָׁא:
צ רוֹרָא דִּלְעֵילָא. דְּבֵיהּ חַיֵּי כֹלָּא. וְיִתְרַבֵּי חֵילָא. וְתִסַּק עַד רֵישָׁא:
ח דוּ חַצְדֵי חַקְלָא. בְּדִבּוּר וּבְקָלָא. וּמַלְּלוּ מִלָּה. דְּחַפְיָא כִּדְבוּשָׁא.
ק דָם רִבּוֹן עָלְמִין. בְּמִלִּין סְתִימִין. תְּגַלּוּן פִּתְגָּמִין. וְתֵימְרוּן חִדּוּשָׁא:
ל עַטֵּר פָּתוֹרָא. בְּרָזָא יַקִּירָא. עֲמִיקָא וּטְמִירָא. וְלָאו מִלְּתָא אַוְשָׁא:
ו אִלֵּין מִלַּיָּא. יְהוֹן לִרְקִיעַיָּא. וְתַמָּן טָאן שַׁרְיָא. הֲלָא הַהוּא שִׁמְשָׁא:
ר בוּ יַתִּיר יִסְגֵּי. לְעֵילָא מִן דַּרְגֵּיהּ. וְיִסַּב בַּת זוּגֵיהּ. דַּהֲוַת פְּרִישָׁא:

[אסדר. הסעודה בשחרית שבת בשבחות ושמחה ועסק התורה. ועי"ז אזמין עתה השכינה להסעודה: נהוריה. אור העליון יאיר בסעודה ע"י הקידוש על יין טוב המשמח הנפש: ישדר. נבקש שישלח לנו קרני הוד ע"י עסק התורה. ונראה תענוג בשבת מעין עוה"ב. וע"י ההגלה מזו השכינה ירצה לנו ותגיד סתרי תורה סודות גדולות שאין ראוי לגלותם: יגלה. גם סוד י"ב חלות המרמזים לשמו הכפול בי"ב צירופי הוי"ה ולימקב אבים הנקרא קטן שיצא מהם י"ב שבטים: צרורא. יהי רצון שע"י מע"ט נדבק בה' המחיה הכל ויתרבה כחו בכל העולמות ותעלה תפלתינו לבוא עטרה בראש ה': חדו. שמחו התלמידי חכמים (הנקראים עובדי אדמה כי מסירים כל מכשול מישראל כהעובד מאדמתו) בשבת בדבור וקול. ודברו בסודות התורה המתוקים כדבש: קדם. לפני ה' תגלו דיבורים בסודות התורה ותאמרו חדושי התורה שתוכלו לחדש עתה יותר מבחול: לעטר. השלחן ברזים יקרים עמוקים וסתומים שאין ראוי לפרסמן: ואלין. ומדבורים אלו נעשו רקיעים חדשים ושם השכינה שורה שהיא שמש ומגן: רבו. השכינה שכוונתו רבוים יעלה למעלה יתירה ממדרגתו בחול. והש"י יקח ויקרב לחלקו ישראל שהיו פרושים ממנו בחול ולא יכלו לעבדו:

[illegible] חַי יהוה וּבָרוּךְ צוּרִי. בַּיהוה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי. כִּי יהוה יָאִיר נֵרִי. בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי: יהוה רֹעִי לֹא אֶחְסָר. עַל מֵי מְנוּחוֹת יְנַהֲלֵנִי. נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. לֶחֶם חֻקִּי הַטְרִיפֵנִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. אַתָּה אֱלֹהַי קְדוֹשִׁי. תַּעֲרוֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָנְךָ. תְּדַשֵּׁן בַּשֶּׁמֶן רֹאשִׁי: מִי יִתֵּן מְנוּחָתִי. לִפְנֵי אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם. וְהָיְתָה שְׁלֵמָה מִטָּתִי הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם: יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנַי. לְלַוּוֹתִי לְוָיָה. בְּכוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא פָנַי. מְנָת כּוֹסִי רְוָיָה: צָמְאָה נַפְשִׁי אֶל יהוה. יְמַלֵּא שׂוֹבַע אֲסָמַי. אֶל הֶהָרִים אֶשָּׂא עֵינַי. כְּהִלֵּל וְלֹא כְשַׁמַּאי: חֶדְוַת יָמִים וּשְׁנוֹת עוֹלָמִים. עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה. וְעַל רֹאשִׁי יִהְיוּ תַמִּים. נֵר מִצְוָה וְאוֹר תּוֹרָה: קוּמָה יהוה לִמְנוּחָתִי אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ. קַח נָא אֵל אֶת בִּרְכָתִי. וְהַחֲזֵק מָגֵן חוֹזֶךָ:

מִזְמוֹר לְדָוִד יהוה רֹעִי לֹא אֶחְסָר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא אִירָא רָע כִּי אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יהוה לְאֹרֶךְ יָמִים:

(סב) אם תשיב. ושמרו. תמלא בבית ישראל. זכור את יום. על כן ברך וגו' [הגמ"ס פה]

אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי. וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יהוה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר

משבת. [ישעיה נח] תחתם כבוד שבת השיב רגליך אחור שלא ללכת בדרך: רגלך. חסר יו"ד הרבים.

עמר לך. אסי' רגלו א' לא יעמיד חוץ לתחום. ויש אם למקרא. רגליך קרינן, מכאן למדו רז"ל [עירובין נב] שאם עבר ויצא ברגלו א' חוץ לתחום. יכנס: עשות. מעשות חפציך. מ"ס משבת, עומד במקום שהם. וי"ל שנפקדם סמ"ס. לפי שחפצי שמים מותרין. כמ"ש רז"ל [שבת קנ] חפציך לבד אסורין. ולזה ג"כ חפצך חסר יו"ד. להורות שאם אין בהם אלא בחינת חפצך בלבד. אז אסורים. אבל חפציך. הכוללים חפצים רבים. שאם היותם גם חפציך כמו לפקח הכנות ותינוק ללמדו אומנות. אע"פ שגם אתה יש לך חפץ בהם. מ"מ לפי שבהן חפץ שמים שנמצא בהם שלא חפציך. לא לבד שאתה. אלא שמצוה יש בדבר לעשותן גם בשבת. לכך נאמר עשות שהוא מקור משמש כעבד אדי כמו זכור. ותכון הדבר: וקראת. מזמין: מעשות דרכיך. שלא יהא הלוך של שבת כשל חול: ממצוא חפצך.

דָּבָר׃ אָז תִּתְעַנַּג עַל יהוה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יהוה דִּבֵּר׃

שלא יהא דיבורך של שבת כשל חול: ודבר דבר. שיהא אסור מדבור של מותר: על ה'. שיתן לך מה שלבך חפץ: והרכבתיך. שיזכה לנחול הארץ: במתי ארץ. פי' שגבוהה מכל הארצות. נחלת יעקב. מפורש לעיל:

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יהוה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ׃

קירושא דיומא. הא איקמוה. בורא פרי הגפן ולא יתיר; דהא יומא קאים לקדשא ליה, מה דלית הכי בליליא דאנן צריכין לקדשא ליה בהני מילין כמה דאוקימנא. ולא אתקדש האי ליליא אלא בעמא קדישא לתתא כד שריא עלייהו ההוא רוחא עלאה ואנן בעינן לקדשא ליה ברעותא דלבא ולכוונא דעתא להאי. ויומא איהו קא מקדשא ליה. וישראל מתקדשין בצלותין ובעותין. ומתקדשין בקדושתיה בהאי יומא. זכאין ישראל עמא קדישא דאחסינו יומא דא אחסנת ירותא לעלמין, ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה וכו'. הנה אנכי בא לקיים מ"ע לקדש על היין קדושא רבא. נאדר בקדש הלולים ומעשה ידינו כוננה עלינו. י"ה הסתעלה באור הקדמון שורש כל הענפים במשפט האורים במים וביין. וישוב עוד אל הבאר לשאוב. וממנה השתלשל בכל העולמות ולנר"ן לאור באור החיים. עולם שכולו שבת מנוחה לחיי העולמים: [ויהי נועם וגו']

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יהוה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ יהוה אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃

זכור. מקור. פתרונו. שים לב לזכור תמיד את יום השבת (לפי שהוא פנה גדולה באמונה. כשתזכור אותו תמיד. תזכור מעשה בראשית. ומתוך אמונת החדוש. יתבאר ענין ההשגחה והנבואה ושכר ועונש) שאם תזמין לך חפץ יפה. תהא מזמינו לשבת (ע"ל): לקדשו. שיהא בעיניך קדוש. ונתחייבנו ללכת בו אל הנביאים והחכמים שבדור לבקש תורה מפיהם כמ"ש מדוע את הולכת אליו לא חודש ולא שבת. ואמר דוד המע"ה. כל היום היא שיחתי. לרמוז על יום המיוחד. הוא יום השבת. שהיה מתענג בו בעסק התורה. ורז"ל [פסחים קו] למדו מכאן. לקדוש היום. ואמרו זכרהו על היין בכניסתו וביציאתו. וסמכוהו על הכתוב זכרו כיין לבנון: ששת ימים. לא בששת. כי הימים האלה חברים ונעשים עם השמים והארץ בפעם. להורות שגם הזמן מחודש ונברא. ועפ"י דרך הקבלה. סוד ששת הימים ידוע בו' קצוות: תעבוד. פירשוהו על למוד התורה: מלאכתך. זו דרך ארץ. ואומר אני. שניהם יפורשו יפה בין בתורה בין בד"א. ואמנם מלינו שדרשו לשון עבודה על עסק תורה חמור ועמוק. כמ"ש בס' הזוהר [בראשית כז] על הפסוק וימררו את חייהם בעבודה קשה. דא קושיא. בחומר. דא ק"ו. ובלבנים. בלבון הלכה. בפרך. דא פירכא. והוא שבא לבאר כאן. שבימי החול תעסוק במו"מ בדיני התורה בעיון עמוק ובפלפול. וא"ל למלאכתך. היא למוד הקל בההלכה. שהוא ג"כ מלאכה. ואם אינה כבדה כעבודה. ולדיוקא אתי. לאפוקי שבת שלא תעסוק גם בעבודת התורה. לא אפי' במלאכתה הקלה. כענין שאמרו אין שונין בו בתחלה. מפני קושי הלמידה. שגם זה בכלל אזהרת השביתה. אלא יחזור על תלמודו הרגיל על לשונו. ויעיין בדברי אגדה המושכת לבו של אדם. וה"נ הוא פשטיה דקרא לענין מנהג ד"א. ירצה בעבודה. מלאכה קשה וכבדה. או המוכרחת בכפיה. כדרך שמעבידין העבדים בעל כרחם. וזהו עבודה. ובא להזהיר על הפכו בשבת. ועשיית מלאכה. היא הרצוניית. ואומנות בחירית שעוסקין בה בני חורין. ונראה לומר עוד לפי דרך זה. תיבת תעבוד בכאן. הוא פועל יוצא. עם שחסר הפעול. כלומר שתעבוד בעבדך כל ו' ימים בע"כ. ואתה תעשה מעשיך בחפצך. משא"כ ביום הז' לא תעשה בעצמך. ולא תניח לעבדך שיעבוד. כ"ש שלא תעבוד בו. ומ"ש בפ' ויקהל. תעשה מלאכה. מתפעל. י"ל משום דהתם אמרינן עשה קהלות ודרוש להם. ובזמן שעוסקין בתורה מלאכתן מתברכת. ונעשית מעצמה בלי טרח. וכן בפ' כי תשא נאמר בלשון נפעל יעשה מה"ט. לפי שנסמך למלאכת המשכן כמ"ש שם. ובזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים לכך לא נאמר בלשון נוכח תעשה: ועשית כל מלאכתך. כשתבוא שבת. יהא בעיניך כאילו מלאכתך עשויה. שלא תהרהר אחר מלאכה. אע"ג דהרהור מותר. היינו דוקא כשאינו עושה הזמנה. אבל כשמזמין עצמו לאחר המלאכה בחול. כגון שמעיין בנכסיו מה הן צריכין. או ילך לפתח העיר למחר לצאת בלילה. ולהחשיך על התחום לשכור פועלים. דברים הללו. אע"פ שאינם אלא הרהור אסורים. לפ"ז המכילתא לא פליגא אגמרא דידן. וא"ל לדחוק: ובנך ובתך. אלו הקטנים או אינו אלא הגדולים. אמרת. הרי כבר מוזהרין. הא לא בא אלא להזהיר גדולים על קטנים. זהו ששנינו. קטן שבא לכבות אין שומעין לו. מפני ששביתתו עליך: וינח. כביכול הכתיב מנוחה בעצמו. ללמוד ק"ו לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה

שיהא נח בשבת: ברך ויקדשהו. ברוך שמו. שבשבת בששי לחם משנה לצורך שבת. וקדשו כמן. שלא היה יורד בו:

(כג) יתפוס ונותן בכוס יין. ואומר סברי. בשה"ג:

סברי מרנן בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בשבת חוה"מ סוכות בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה:

(כד) שותה לפחות מלא לוגמיו של רביעית (עיין יד ט' דכאן כן): (כה) ונותן למסובין לטעום ממש. הכל כמו בקידוש דלילה: (כו) אח"כ מיד יטול ידיו לאכילה. כדי שיהא הקידוש במקום סעודה כבלילה [ומברך ענט"י ומנגבם] ואומר (לאגלע): (כז) ומברך המוציא על לחם משנה. מחזיק בידו ב' ככרות שלימות (שבאמצעיות. מן הי"ב חלות הסדורים. כמש"ל) ומדביקן זו לזו. ובוצע מן התחתונה. הכל כמ"ש בקידוש הלילה. אח"כ אוכל ובוצע כל צרכו. ויפעל לשם מצות מרא. כיד ה' הטובה עליו [והכל עם אומר. הרי אני אוכל לכבוד שבת קודש לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. ויזהר מאכילה גסה ומפרם בימים הקצרים]: (כח) וכבר אמר שכבוד יום קודם ללילה: (כט) ומי שלא אכל סעודה בלילה. ישלימנה ביום. כדי לקיים מצות ג' סעודות: (ל) ובכל פעם בסעודה. צריך לבצוע על לחם משנה. אפי' חולה יאכל סעודה יתירה: (לא) יהא שולחנו ערוך ומכוסה במפה. כל יום השבת:

זמר זה נקרא זמירות לשבת אף שאין בו גם רמז משבת. שמדבר מהגלות שעבוד גליות שהוא היפך המעונג שבת. ומשבת שעתיד שכולו יום. ומשבתי ה' שאמר לו שבת. ומה' גליות וגאולתן (כקדושת כתר. לכן אומרים אותו בניגון כתר בסעודת היום) ומיהו ואילך מדבר רק לעתיד (ולכן נהגו בסעודה ג' לנגן שנית, יעם כו' (ורבים מדלגין אותו בשחר שאינה אחד דמנחה נגד שבת העתיד) ובו י"א בתים ובכ"א ה' חרוזים (נגד הה' גליות) בסיום שוה (ומ' וכ' מתחלפין) וה' עד יעם הוא ל' מקרא ממש: ומשם ואילך רק בסוף ל' מקרא ממש. ובראשי הבתים אחר הא' חתום שמעון בר יצחק. והוא ר' שמעון הגדול מראשי הפייטנים שחבר כמה פיוטים:

בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם. יַעֲמָס לָנוּ יֶשַׁע וּפִדְיוֹם. וּבִשְׁמוֹ נָגִיל כָּל הַיּוֹם. וּבִישׁוּעָתוֹ נָרִים רֹאשׁ עֶלְיוֹן. כִּי הוּא מָעוֹז לַדָּל וּמַחְסֶה לָאֶבְיוֹן: שִׁבְטֵי יָהּ לְיִשְׂרָאֵל עֵדוּת. בְּצָרָתָם לוֹ צָר בְּסִבְלוּת וּבְעַבְדוּת. בְּלִבְנַת הַסַּפִּיר הֶרְאָם עֹז יְדִידוּת. וְנִגְלָה לְהַעֲלוֹתָם מֵעֹמֶק בּוֹר וָדוּת. כִּי עִם יהוה הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: מַה יָּקָר חַסְדּוֹ בְּצִלּוֹ לְגוֹנְנֵמוֹ. בְּגָלוּת בָּבֶלָה שֻׁלַּח לְמַעֲנֵמוֹ. לְהוֹרִיד בָּרִיחִים נִמְנָה בֵינֵימוֹ. וַיִּתְּנֵם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵימוֹ. כִּי לֹא יִטּוֹשׁ יהוה אֶת עַמּוֹ בַּעֲבוּר הַגָּדוֹל שְׁמוֹ: עֵילָם שָׁת כִּסְאוֹ לְהַצִּיל יְדִידָיו. לְהַאֲבִיד מִשָּׁם

ברוך. צריך לברך ה' על כל גאולה (שמאפילה ליום) שנאלנו בתחלה. ולבטוח בו שיעמוס לנו עוד בעתיד ישועה ופדיון שלם מגלות ישמעאלים אף שנתארך הקץ. ואז נגיל תמיד בשמו שיורשם על כ"א ממש. וע"י ישועתו (כלי מש"ס) נרים ראש למעלה. וכ"ז יהא בחסדו שהוא עוז ומחסה לעני כמונו בגלות: ברוך. (תלים סח כ): ובשמו. תלים (שם קיח כד): מעוז. (ישעיה כה): שבטי. (שהם בגאולת מצרים כראשונה ונאם כסדר) שבטי ישראל עדות הם כי ה' שם יה (הראובני ה בראש י בסוף) אחר יצ"מ. השם מעיד שהם בני אבותם ולא נטמאו במצרים. ובעת צרתם שם בסבלות ועבדות חומר ולבנים. נמצא כביכול עמהם והיה תחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. ובזה הראה להם חבתו שעזו. ונגלה במצרים בחצי הלילה והרג בכוריהם שגרם להעלותם משם (שנקרא עומק בור ודות (והם אחת. שלא שטר בהסירה ודות בבנין) שא"א היה למלאך להוציאם) וי"מ לא היה מחסדו. רק לקיים הבטחתו לאאע"ה. והם שהרבה והגדיל להם הפדיון בגזירת התורה היה רק מחסדו. לפי שעמו החסד והרבה עמו פדות. א"נ מה שסבב ה' שהמצרים מאסו בישראל. אף שחשבוהו לרעה. ה' חשבו לחסד. שעי"ז לא החטיאו בם כמו בבבל והיה יכול ה' להרבות פדיונם באותות ומופתים ונגלה בעצמו שם ויצאו מיוחסים משא"כ בבבל. ולפי שגלות מצרים לא היה בחטאם רק שגזרת ה' לאאע"ה שמרם מעגם. וגלות בבל היה בחטאם. לא שמרם. כהבא לטמא: שבטי (תלים קכב): בצרתם (ישעיה סג): בלבנת (שמות כד): כי. (תלים קל): מה. מאד יקר חסדו (יותר מחסד מצרים. שמשעבוד בבל היה קשה יותר. שימי יעקב היו בצער והיו רגילין בו ומשנו גלו. ולבבל גלו מתפנוקי מלכין. והיה הבטחה ה' לגאולת מצרים ולא לבבל והצילו שלא יאבדם תמיד) להביא לחסות בצל כנפיו. כי שלא בגלות בבל שולח גם הוא עמהם בשבילם. והוריד עמהם לשם מלאכיו (א"נ כשהורידו הכשדים לישראל בשפיפות לגולה) נמנה עמהם וירד ג"כ לשם. והם נתן לה ישראל לרחמים לפני העמים ששבום ואח"כ הוציאם משם. כי לא עזבם אפי' כשהם חייבים. וכיון שהיו חייבים והיו גאולה לאכן. עשה להם חסד למען שמו הגדול: מה (תלים לו): בבלה (ישעיה מג) להוריד (שם): בריחים. מלאכים. ע"ש עשה מלאכיו רוחות. א"נ כמשוטין. עם המנהיג הספינה ומישרה. א"נ השופטים. שהכל מהלכין בשבילה רוח: ויתנם (תלים קו מו): כי. (ש"א יב): עילם. בתוך ע' שנה בגלות בבלה שם ה' כסא משפטו במדינת עילם מתחלה לאחשורוש

מָעֻזְנֵי כצ"ל מוֹרְדָיו. מֵעֲבוּר בְּשֶׁלַח פָּדָה אֶת עֲבָדָיו.
קֶרֶן לְעַמּוֹ יָרִים תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו. כִּי אִם הוֹגָה וְרִחַם
(כְּרַחֲמָיו) וּכְרוֹב חֲסָדָיו: וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עֲצוּמָיו.
וְגַם חָזוֹת אַרְבַּע עָלוּ לִמְרוֹמָיו. וּבְלִבָּם דִּמּוּ לְהַשְׁחִית
אֶת רְחוּמָיו. עַל יְדֵי כֹהֲנָיו מִגֵּר מִתְקוֹמְמָיו. חַסְדֵי
יהוה כִּי לֹא תָמְנוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו: נִסְגַּרְתִּי לֶאֱדוֹם
בְּיַד רֵעַי מְדָנַי. שֶׁבְּכָל יוֹם מְמַלְּאִים כְּרֵסָם מֵעֲדָנַי.
עֶזְרָתוֹ עִמִּי לִסְמוֹךְ אֶת אֲדָנַי. וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי כָּל יְמֵי
עִדָּנַי. כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי: בְּבֹאוֹ מֵאֱדוֹם חֲמוּץ
בְּגָדִים. זֶבַח לוֹ בְּבָצְרָה וְטֶבַח לוֹ בְּבוֹגְדִים. וְיֵז נִצְחָם
מַלְבּוּשָׁיו לְהַאְדִּים. בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל יִבְצוֹר רוּחַ נְגִידִים.
הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: רְאוֹתוֹ כִּי כֵן אֲדוֹמִי
הָעוֹצֵר. יַחְשׁוֹב לוֹ בָּצְרָה תִּקְלוֹט כְּבֶצֶר. וּמַלְאָךְ כְּאָדָם

המצורים וכאן שמרד בו. להציל ישראל אחיו ע"י מלאכי תשפטו ובזכות השקלים שנהגו לשקל מהם בר"ח אדר שקודם למשקל כסף המן להשמידם. ולסלק מהם מלאכי משפטם להשמיד ה'. ולא ישפטו בתוך רשעים בשכר משקל י' אלף ככר כסף (כ"ה. להאביד מהם מעזי (חזקי מורדיו) ופדה ממות לחיים את ישראל עבדיו. שלא יעברו מהעולם ע"י חיה רעה מהמורים (שנקרא אריה) וכלי זיינו. ועוד הוסיף והגיה קרנם בכבוד לתהלה. כי אם שלימם. ע"י הגזרה. היה כדי שישובו. ואז ריחם עליהם להצילם ולהרים קרנם כרוב חסדיו: עילם (ירמיה מט): להאביד (שם):

מעזי. כמו מעוזיה (ישעיה כג) ל' חוזק. ומשפטו מעוזי; ולהקל הקריאה הוחלף ז' הכפל בנ': בשלח. חיה רעה. ע"ש ושלחתי בכם חית השדה. א"נ כלי זין. כמו מעבור בשלח (איוב לג): קרן (תהלים קמח): כי אם (איכה ג לב) שהמוסגר בסגים ליתא שם): וצפיר. השעיר העזים הרומז לאלכסנדר מוקדון מלך יון (גרעקי"ן) היה בין עיניו קרן גדול המראה הרומז שהגדיל חזקיו מאד. וגם נשברה וד' קרנים גדולי המראה עלו למעלה במקומה לד' רוחות השמים הרומז לד' מלכים גדולים שיצאו ממנו (כ"ז ראה דניאל בנבואה) ואנטיוכס מלך יון הגדול ועמו חשבו בלבם להשחית ישראל אהובי ה' במה שפיתום ורצו להוציאם מאמונתם בו לאמונת יון. וכשלא רצו הרגו ירושלים וימיתו רבים ולקחו מהיכל אוצר רב. אך ה' ע"י כהניו החשמונאים השפיל לאלו שקמו על ישראל שהם כקמו על ה' והרגו מהם ס"ח אלף גבורים. וחסדי ה' (ולא צדקתנו) ומה שהיה עמנו בצרה סבבו אשר לא תמנו אז. כי לא כלו רחמיו. ואז היה נס חנוכה. וצפיר (דניאל ח): רחומיו. אהוביו. כמו ארחמך (תהלים יח): מגר. השפיל. כמו לארץ מגרת (שם פט): חסדי: (איכה ג כב): נסגרתי. בעת חורבן בית שני ע"י הרומים ברחתי מאדום האויב ועמו וא"ה סגרו עלי מד' רוחות ועי"ז נמסרתי בידי אדום שהם אחי ורעי (אח עשו ליעקב) ומריבין עמו תמיד (וגם בתחלה היו רעי וכרתו ברית עם מלכי ואחר כ"ז שנה עברו וריבו ושעבדו בנו. א"נ ביד רעי מדני. ע"י רעי בני עמי אחים ורעים ארסטובלוס והורקנוס אחיו. הרגו עמי ע"ד המלוכה ע"י שנאת חנם. והורקנוס עזר לפיפוס במלחמתו כדי שיעזרו ללכוד באחיו מלך ירושלים. ועי"ז נתבטל מלכות יהודה וצרות רבות באו עליו ובסוף נחרב הבית ע"י טיטוס וגלו עד היום) וממלאין בטנם מהפנוקי ע"י המסים. אך עזרת ה' עמי לסמכני וכמו שלא עזבני בכל ימי זמני גליות שעברו עלי. ובזה אאמין ואקוה כי לא יעזבני בגלות זה לעולם: נסגרתי. נמסרתי. כמו וה' הסגירם (דברים לב ל): ממלאים. מלאים (ירמיה נא): מעדני. דברים תפנוקים. כמו מעדני מלך (בראשית מט): אדני. פי' עמודיו ואדניו (שמות יח): עדני. ל' זמן. כמו עדן ועדנין (דניאל ז כה): כי. (איכה ג לא): בבואו. לעתיד כשינקום ה' מאדום ובעצמו יהרוג שרם ואח"כ יבוא ויבא משם בבגדים צבועים מדמם. כי לפי שזבח והרג רב יהא לו בבגדיו בבצרה. ולזה דמם על מלבושיו להאדימם. אז ימנע וימעיט גאות השרים בכחו הגדול ויסירם מהעולם ברוחו החזק שהוא כיום הנשב רוח מזרח שהם הנשברות: בבואו (ישעיה סג): חמוץ. ענין צביעה. ואין לו דומה. ויתכן שהוא מן תמחץ רגלך בדם (תהלים סח) שרגל הנגוע מדם נראה כצבוע. א"נ שבדבר המצוה ברית ומראה טפל ל' חימוץ: בבצרה. בעיר מבצר. א"נ שם עיר בארץ מואב. ונעשה על שהספיקה מלך לאדום יובב בן זרח מבצרה במות מלכה הראשון. א"נ בירת אדום בגבול שבינו למואב. ושם היתה למואב: ויז (ישעיה סג): נצחם. דמם. שהוא חוזק האדם: יבצור. ימעיט וימנע. כמו לא יבצר (בראשית יא ו): רוח. ענין גאוה: נגידים. שרים: הגה. (ישעיה כז) ענין הסרה. כמו הגו רשע. (משלי כה): ראותו. לעתיד כשיראה שר אדום אשר כן גדול הרע העתיד למעט. יברח לבצרה להנצל. ובזה יטעה ג' טעיות. שיחשוב שבצרה היא עיר מקלט בצר במדבר וקלטתו מלמות. והמלאך יאמר גם ממיתה באדם. והמזיד נעכב בעיר מקלט ממיתה כשוגג. ועתה בגולה תאהבו את ה' כל חסידיו. שהמאמינים בגאולת עולם שומר ה' ובזכותה הגאלו בב"א: העוצר. ל' עיכוב. כמו נעצרה (שופטים יג) א"נ מושל:

בְּתוֹכָהּ יִנָּצֵר. וּמֵזִיד כַּשּׁוֹגֵג בְּמִקְלָט יֵעָצֵר. אֶֽהֱבוּ אֶת יְהוָה כָּל חֲסִידָיו אֱמוּנִים נוֹצֵר: יְצַוֶּה צוּר חַסְדּוֹ קְהִלּוֹתָיו לְקַבֵּץ. מֵאַרְבַּע רוּחוֹת עָדָיו לְהִקָּבֵץ. וּבְהַר מְרוֹם הָרִים אוֹתָנוּ לְהַרְבֵּץ. וְאִתָּנוּ יָשׁוּב נִדָּחִים קוֹבֵץ. יָשִׁיב לֹא נֶאֱמַר כִּי אִם וְשָׁב וְקִבֵּץ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר טוֹב גְּמָלָנוּ. כְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חֲסָדָיו הִגְדִּיל לָנוּ. אֵלֶּה וְכָאֵלֶּה יוֹסֵף עִמָּנוּ. לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ. לְהַלְלוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ וּלְסַפֵּר הוֹדוֹ. מִכָּל אוֹם גָּבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ. לָכֵן בְּכָל לֵב וּבְכָל נֶפֶשׁ וּבְכָל מְאוֹדוֹ. נַמְלִיכוֹ וּנְיַחֲדוֹ: שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ יָשִׂים עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם. מִשְּׂמֹאל וּמִיָּמִין עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם. הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם. וְיִזְכּוּ לִרְאוֹת בָּנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם. יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם:

אשר. (תלים לא): יעשה. יבקש מה' כי י"ר שבזכות האמונה בגאולת עולם הנ"ל. יעשה בחסדו ה' הקובץ נדחים מד' רוחות העולם. לקבץ אותנו מגלות ישראל. קהלותיו. וירבנו אל בהמ"ק שיבנה בראש הר שיהיה גבוה ההרים. הטור וכרמל (ובהמ"ק אומר שירה והגרים עונים אחריו. ולכן נהגו שילוה ואילך שאין מזמר בניגון והשאר עונים) וישיב עמנו מגלות כנראה מהפסוק (דברים ל) שלא נאמר והשיב (אותנו) אלא ושב (בעצמו) וקבץ: ברוך הוא אלהינו אשר טוב גמלנו. בחסדו למען שמו בד' גאולות שעברו (מצרים ובבל והמן ויון) שבכל גלות היה גדול עלינו ובגאולתו הגדיל לנו ישועתו כרחמיו וכרוב חסדיו. ועתה נבקש שבגאולת עולם מגלות זה אחרון למען שמו שהבטיחנו. יעשה לנו נסי גאולות שעברו ועוד יוסיף עמנו נסים כהנה. ואז יגדיל שמו הגדול (כמה שברא הכל) נאמר גם הגבור (שהוציאנו משעבוד) והנורא (שיהא נורא ממקדשו. שהאחרון יהרוג שונאינו) כמו שנקרא עלינו כן בימי מרע"ה. שאמר גם הגבור והנורא על יצ"מ והאחרון. ולא ירמיה שלא אמר נורא ודניאל שלא אמר גבור. ולא כאנה"ג שאמרו גם גבור ונורא אך על כבישת כעסו לרשע וקיום אומה א' בין ע': אשר. (ישעיה סג ז): ברוך הוא אלהינו שבראנו. אמין שיהא מעשינו רק לכבודו (ולא לכבודנו) ודבורנו רק להללו ולספר הודו על שגבר עלינו חסדו והצילנו מכל אומה ולשון מהד' גלות שעברו (וכן אנו עושין. שמזכירין יצ"מ בכל יום ובנינו בית שני אחר בבל ועושין חנוכה אחר יון ופורים אחר המן) ובזה נראה שגדול ה' מכל אלהים. ולכן בכל לב ונפש ומאד נמליכהו עלינו ויחדו ב"פ בכל יום בשמע ישראל: גבר. (תלים קיז): שהשלום. (אף שבכל הד' גליות נכנסו ישראל לשלום ויצאו בשלום וכן יצאו מגלות זה בשלום. אחר הבית בשלום וסיומו בשלום ויסד בו ה' חרוזים בסיום שלום. ולרמוז לה' שלומות שהכהן לעתיד. שבשלום ה' יתנהג עמנו מאהל לאהל. והכהנים יברכנו בכל יום בשלום בשם המפורש. ושלום ה' ידור בבהמ"ק. ויתן לנו שלום. ועשה לנו כנהר שלום) י"ר כי אף שהשלום שלו ישים עלינו ברכה בשלום (שזולתו ל"מ ברכה) וגם מצפון ודרום (חוץ ממערב ומזרח שהובטח יעקב אע"ה. ופרצת ימה וקדמה) יגיע שלום על ישראל. והרחמן יברך עמו ישראל בשלום (שרק הוא כלי מחזיק ברכה) ויזכו לראות בנים ובנ"ב עוסקים בתורה ומצות בלי קטטה רק שלום על ישראל (אז יהיה בימי משיח) ובעל השלום והרחמן. הוא ה' שקראו חוקים שלא יועץ (משלים אנה) אל גבור אבי עד שר שלום. ומשיח נקרא בשמו: יברך (תלים כח): בנים. תלים (שם קכח): שלא. (ישעיה ט ה):

זה ובו ז' בתים ובכ"א ג' חרוזים בסיום שוה (וכ"א חלוק לב' בסיום שוה משונה. ומ' ול' מתחלפים) ואח"כ הסוגר בסיום משונה (וחלוק לב' וסיום הא' שוה כסיום החרוזים ושם כסיום הסוגר ושם משונה) שוה בכל הסוגרים (ובאות ג' שוה גם לסיום החרוזים) ואח"כ חרוז הסובב אחר כל הבתים. וחלוק לג' בסיום שוה. ובראשי הבתים חתום
ברוך חזק:

בָּרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה. לְנַפְשֵׁנוּ פִּדְיוֹם מִשֵּׁאת וַאֲנָחָה. וְהוּא יִדְרוֹשׁ לְצִיּוֹן עִיר הַנִּדָּחָה. עַד אָנָה תּוּגְיוֹן נֶפֶשׁ נֶאֱנָחָה: הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת. הַבֵּן עִם הַבַּת. לָאֵל יֵרָצוּ כְּמִנְחָה עַל מַחֲבַת: רוֹכֵב

ברוך אל עליון אשר נתן לנו שבת יום מנוחה. ונבקשו בזכות שמירת שבת. שכמו שעד עתה עשה לנפשנו פדיון מיימון ואנחת הגליות. כן יגאלנו וידרוש לעיר ציון הנדחה. כי עד מתי תסבב נפש הנאנחה על החורבן: ברוך. (תה"מ ט): השומר שבת. בין זכר בין נקבה. יהיו מרוצים לה' כהקריבו בבהמ"ק מנחה על מחבת לכבודו:

רוכב. ה' הרוכב על שמי ערבות ומלך כל העולמות. השמיע לעמו ישראל בדברותיו הנעימים על הר סיני לשבות בשבת ולענגו במאכלים ערבים ומיני מטעמים ולכבדו במלבושי כבוד כהולך למשתה משפחתו: רוכב (תהלים סח): אזן. (קהלת יב) ל' האזנה ושמיעה. ל' אזן. כמו האזינו (דברים לב א): ואשרי. לכל המוסיף לקבל שכר כפול על קיום מעשי שבת הכפול (לחם משנה זכור ושמור ב' כבשים)

בְּעַרָבוֹת מֶלֶךְ עוֹלָמִים. אֶת עַמּוֹ לִשְׁבּוֹת אִזֵּן בַּנְּעִימִים. בְּמַאֲכָלֵי עֲרֵבוֹת בְּמִינֵי מַטְעַמִּים. בְּמַלְבּוּשֵׁי כָבוֹד זֶבַח מִשְׁפָּחָה: השומר **וְאַשְׁרֵי** כָּל חוֹכֶה לְתַשְׁלוּמֵי כֵפֶל. מֵאֵת כָּל סוֹכֶה שׁוֹכֵן בָּעֲרָפֶל. נַחֲלָה לוֹ יִזְכֶּה בָּהָר וּבַשָּׁפֶל. נַחֲלָה וּמְנוּחָה כַּשֶּׁמֶשׁ לוֹ זָרְחָה: השומר **כָּל שׁוֹמֵר** שַׁבָּת כַּדָּת מֵחַלְּלוֹ. הֵן הֶכְשַׁר חִבַּת קֹדֶשׁ גּוֹרָלוֹ. וְאִם יֵצֵא חוֹבַת הַיּוֹם אַשְׁרֵי לוֹ. אֶל אֵל אָדוֹן מְחוֹלְלוֹ מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה: השומר **חֶמְדַּת** הַיָּמִים קְרָאוֹ אֵלִי צוּר. וְאַשְׁרֵי לִתְמִימִים אִם יִהְיֶה נָצוּר. כֶּתֶר הִלּוּמִים עַל רֹאשָׁם יָצוּר. צוּר הָעוֹלָמִים רוּחוֹ בָּם נָחָה: השומר **זָכוֹר אֶת יוֹם** הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. קַרְנוֹ כִּי גָבְהָה נֵזֶר עַל רֹאשׁוֹ. עַל כֵּן יִתֵּן הָאָדָם לְנַפְשׁוֹ. עוֹנֶג וְגַם שִׂמְחָה בָּהֶם לְמָשְׁחָה: השומר **קֹדֶשׁ הִיא לָכֶם שַׁבָּת** הַמַּלְכָּה. אֶל תּוֹךְ בָּתֵּיכֶם לְהָנִיחַ בְּרָכָה. בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם לֹא תַעֲשׂוּ מְלָאכָה. בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם עֶבֶד וְגַם שִׁפְחָה השומר:

מאת ה' הרואה הכל ואינו נראה. שיזכה לו ה' נחלה כפולה בהר ובשפל ובמנוחה בלי מצרים משכנים המטרידים. כנחלת יעקב אע"ה שזרח לו השמש כשעבר פניאל: כל. השומר יום שבת כדינו מלחללו. יהא גורלו וחלקו שיוכשר לקבל שפע חביב וקדוש היורד בו לכל השבוע. ואם יצא חובת יום שבת בלימוד ותפלה. אשרי לו. כי נחשב לו כמו שהיה מתנה לה' אדון עולם שבראו: שומר (ישעיה נו): הכשר כו'. ל' תלמוד. השבת הקדם מכשרתו: מנחה. (ראשית לה יט): חמדת. ה' אלהי יוצרי ובוראי הזמין השבת לחמדת כל הימים במה שחמד בו (ויכל ביום השביעי. ת"א וחמיד. מל' כלתה נפשי) ומה טוב יהיה לישראל התמימים אם השבת ישמור מהם כדת. כי בזכותו יקשור ה' בורא כל העולמות על ראשם כתר מזהב מקשה כמדת ראשם ויהא לו נחת רוח מהם: (הלומים. ל' מקשה. כמו הולם פעם. גם הוא ל' תלמוד. הולמתו הטעורה): זכור. הזוכר יום שבת לקדשו. הנה קדושתו הגבוה לנזר על ראשו. ולכן יתן אדם בו לנפשו עונג ושמחה להתגדל בה: זכור (שמות כ): קדש. שבת המלכה תהא לכם קדש. כי בתוך בתיכם תניח ברכה לכל השבוע. ובכ"מ לא תעשו בו מלאכה. וכן בן ובת עבד ושפחה: קדש (שמות לה ב): אל (יחזקאל מד): בכל (שמות לה ג): לא. (שם כ י):

שיר זה תרח הסובב אחר כל הבתים (הלוך לב' בסיום שוה) ואח"כ ה' בתים ובכ"א ג' חרוזים (ובאות ל' רק ב) בסיום שוה (ובאות ב' סיום הג' משונה) ואח"כ חרוז הסוגר בסיום משונה שוה לסיום הסובב. ובראשי הבתים חתום ישראל ואח"כ ביה נוסף:

יום. שבת הזה מכובד יותר מכל הימים. לפי שבו שבת מהבריאה הבורא כל העולמים: כי. (ראשית ב ג): ששת. ו' ימים תוכל לעשות מלאכתך. אך יום הז' תיחד ללימוד ותפלה לאלהיך: שהוא שבת שעך עליו שלא תעשה בו מלאכה. לפי שגם הוא עשה הכל רק בו' ימים ובז' נח: ששת. (שמות כ ט י יא): ראשון. יום השביעית יום שבת קדש כתוב בתורה קודם לכל מועדי ה' מקראי קדש.

יוֹם זֶה מְכֻבָּד מִכָּל יָמִים. כִּי בוֹ שָׁבַת צוּר עוֹלָמִים: **שֵׁשֶׁת יָמִים** תַּעֲשֶׂה מְלַאכְתֶּךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי לֵאלֹהֶיךָ. שַׁבָּת לֹא תַעֲשֶׂה בוֹ מְלָאכָה. כִּי כֹל עָשָׂה שֵׁשֶׁת יָמִים: יום זה **רִאשׁוֹן** הוּא לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. יוֹם שַׁבָּתוֹן יוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ. עַל כֵּן כָּל אִישׁ בְּיֵינוֹ יְקַדֵּשׁ. עַל שְׁתֵּי לֶחֶם יִבְצְעוּ תְמִימִים: יום זה **אֱכוֹל** מַשְׁמַנִּים שְׁתֵה מַמְתַּקִּים. כִּי אֵל יִתֵּן לְכֹל בּוֹ דְבֵקִים. בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ לֶחֶם חֻקִּים. בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל מַטְעַמִּים: יום זה **לֹא** תֶחְסַר כֹּל בּוֹ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וּבֵרַכְתָּ אֶת יהוה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ. כִּי בֵרַכְךָ מִכָּל הָעַמִּים: יום זה **הַשָּׁמַיִם** מְסַפְּרִים כְּבוֹדוֹ. וְגַם הָאָרֶץ מָלְאָה חַסְדּוֹ. רְאוּ כִּי כָל אֵלֶּה עָשְׂתָה יָדוֹ. כִּי הוּא הַצּוּר פָּעֳלוֹ תָמִים: יום זה

ולכן כל איש יקדש בו על יינו ויבצע על ב' חלות שלמים: אכול. בשבת דברים שמנים ושתה דברים מתוקים. כי ה' נותן לכל הדבקים בו ע"י עונג שבת. בגד ללבוש ולחם תמידי כראוי ובשר ודגים וכל מטעמים: אכול (נחמיה ח): בגד. (ראשית כח כ משלי ל): לא. הכונה שלא יחסר לך בשבת שום דבר. ואכלת ושבעת וברכת לה' שאהבתו. אל שברכך יותר מכל העמים: ואכלת (דברים ח י): כי. (שם ז יד): השמים. מלאכי מרום מספרים כבוד ה'. וגם בין יושבי הארץ מלא תהלתו על חסדו להם. וראו כי כחו ברא כל אלה. השמים וצבאם והארץ וצבאיה. כי הוא הבורא שפעלו תמים. השמים (תהלים יט): הארץ (שם קיט): כל (ישעיה סו): הצור. דברים לב:

שיר זה ה' בתים. הא' חלוק לד' חרוזים (וחלקי גם זה הסוגר וגם הסובב אחר כל הבתים) בסיום שוה. והשאר כ"א חלוק לג' בסיום שוה ואח"כ הסוגר בסיום משונה השוה לסיום הסובב. ובראשי הבתים חתום יהודה:

יוֹם שַׁבָּתוֹן אֵין לִשְׁכּוֹחַ. זִכְרוֹ כְּרֵיחַ הַנִּיחוֹחַ. יוֹנָה מָצְאָה בוֹ מָנוֹחַ. וְשָׁם
יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ: הַיּוֹם נִכְבָּד לִבְנֵי אֱמוּנִים. זְהִירִים לְשָׁמְרוֹ אָבוֹת
וּבָנִים. חָקוּק בִּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים. מֵרוֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ: יונה וּבָאוּ
כֻלָּם בִּבְרִית יַחַד. נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ כְּאֶחָד. וּפָתְחוּ וְעָנוּ יהוה אֶחָד.
בָּרוּךְ הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ: יונה דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ בְּהַר מוֹר. יוֹם הַשְּׁבִיעִי
זָכוֹר וְשָׁמוֹר. וְכָל פִּקּוּדָיו יַחַד לִגְמוֹר. חַזֵּק מָתְנַיִם וְאַמֵּץ כֹּחַ: יונה
הָעָם אֲשֶׁר נָע כַּצֹּאן תָּעָה. יִזְכּוֹר לְפָקְדוֹ בְּרִית וּשְׁבוּעָה. לְבַל יַעֲבָר
בָּם מִקְרֵה רָעָה. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ עַל מֵי נֹחַ: יונה

יום. שבת אין ראוי לשכוח. שזכרו תמיד לה' כריח הניחוח מקדם. והיונה משלה נח מהתיבה ביום ה' מצאה בו מנוח לכף רגלה. וכנ"י המשולה ליונה מצאה בו מנוח (שבתות ניתן רק לה) ובו ינוחו המייגעים כחם בכל השבוע בעבודה. ושם בגיהנם ינוחו בו הרשעים המייגעים כחם כל השבוע בעונשם: (זוהר בראשית ח: ועיין. איוב ג יז): היום. יום שבת נכבד לישראל בני האבות אמוני ה'. והזהירים לשמרו אבות וגם בנים. ומעתה היה כתוב בב' לוחות אבנים שניתנו מה' המרובה באון ואמיץ כח: מרוב. (ישעיה מ): ובאו. בשבת באו כל ישראל בלב אחד בברית ה' אל הר סיני. ויחד אמרו נעשה מה שמשמענו מה' ונשמע עוד. ופתחו פיהם וענו ה' אחד וברוך הוא הנותן ליעף כח. על מה שחיזק כחנו היעף לעמוד ולשמוע דברותיו: נותן ליעף. (ישעיה מ): דבר. ה' בענן קדשו על הר סיני לזכור ולשמור יום הז'. וללמוד ולעשות כל מצותיו יחד. ולחזק מתנים ולאמץ כח לשמרו: חזק. (נחום ב): העם. עם ישראל הנע ונד מהרע כצאן תועה. יזכרהו ה' להשגיח עליו בזכות ברית ושבועת הר סיני. שלא יעבור בהם מקרה רע כמו שנשבע אחר המבול שלא ישחית ויאבד העולם: כאשר כו' מי נח. (ישעיה נד):

שיר זה ו' בתים. הא' חלוק לג' חרוזים בסיום שוה (והסוגר הוא גם הסובב אחר כל הבתים) והשאר כ"א חלוק לג' בסיום שוה ואח"כ הסוגר בסיום משונה השוה לסיום הסובב. ובראשי הבתים מב' ואילך חתום אברהם ואומרים שהוא הראב"ע:

כִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת אֵל יִשְׁמְרֵנִי. אוֹת הִיא לְעוֹלְמֵי עַד בֵּינוֹ וּבֵינִי:
אָסוּר מְצוֹא חֵפֶץ עֲשׂוֹת דְּרָכִים. גַּם מִלְּדַבֵּר בּוֹ דִּבְרֵי צְרָכִים:
דִּבְרֵי סְחוֹרָה אַף דִּבְרֵי מְלָכִים. אֶהְגֶּה בְּתוֹרַת אֵל וּתְחַכְּמֵנִי:
אות היא בּוֹ אֶמְצָא תָמִיד נֹפֶשׁ לְנַפְשִׁי. הִנֵּה לְדוֹר רִאשׁוֹן נָתַן קְדוֹשִׁי.
מוֹפֵת בְּתֵת לֶחֶם מִשְׁנֶה בַּשִּׁשִּׁי. כָּכָה בְּכָל שִׁשִּׁי יַכְפִּיל מְזוֹנִי:
אות היא רָשׁוּם בְּדַת הָאֵל חוֹק אֶל סְגָנָיו. בּוֹ לַעֲרוֹךְ לֶחֶם פָּנִים
בְּפָנָיו. עַל כֵּן לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ עַל פִּי נְבוֹנָיו. אָסוּר לְבַד מִיּוֹם כִּפּוּר
עֲוֹנִי: אות היא הוּא יוֹם מְכֻבָּד הוּא יוֹם תַּעֲנוּגִים. לֶחֶם וְיַיִן טוֹב בָּשָׂר
וְדָגִים. הַמִּתְאַבְּלִים בּוֹ אָחוֹר נְסוֹגִים. כִּי יוֹם שְׂמָחוֹת הוּא וּתְשַׂמְּחֵנִי:
אות היא מֵחֵל מְלָאכָה בּוֹ סוֹפוֹ לְהַכְרִית. עַל כֵּן אֲכַבֵּס בּוֹ לִבִּי
כְּבוֹרִית. וְאֶתְפַּלְּלָה אֶל אֵל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית. מוּסָף וְגַם מִנְחָה הוּא
יַעֲנֵנִי: אות היא

כי. כאשר אשמור יום שבת קדש. בזכותו גם ה' ישמרני מכל רע. כי השבת היא אות לעולם בינו וביני: אות. (שמות לא יז): אסור. בשבת לדבר ולילך כהרגל ולדבר ממלאכה ושאר עסקים ומסחר וכה"ג. ולכן אדבר בו רק בתורת ה' ותחכימני: אסור. (ישעיה נח): בו. בדבור התורה אני מוצא תמיד מנוח בשבת לנפשי. שכן נאמר כי לדור המדבר הראשון לקבלת התורה נתן ה' קדושי מופת למנוחת שבת. במה שנתן להם בו' מן כפול גם לשבת. בששי בו שלא יטרחו בלקיטתו. ובעת אבקשו שכן בכל יום ו' יתן לי מזון כפול גם לשבת כל הצריך: רשום. כתוב בתורת ה' (ויקרא כד ח) מצוה לכהניו. לסדר בשבת לחם הפנים לפניו על השלחן בבהמ"ק ולסלק הלחם הישן מהשבת העבר ולאכלו בשבת. ולכן אסור מד"ס לצום בשבת. וכשחל בו יוה"כ חובה לצום: סגניו. פי' חז"ל. פני הכהנים. ופרשו במקרא. והכהנים. (נחמיה ז): הוא יום מכבד. ויום תענוגים בלחם נאה ויין טוב ובשר ודגים. והמתאבלים נסוגים אחור מהאבילות בשבת. כי הוא יום שמחות. ואבקש ה' שתשמחני בו: מחל. ישראל המחלל השבת ועושה בו מלאכה סופו נגזר לכרת. ולכן אכבס בו לבי כמו בבורית שיהא טהור וקדוש. ואתפלל בו לה' ערבית ושחרית ומוסף ומנחה. והוא יקבל תפלתי ויענני:

שיר זה ה' בתים. הא' חלוק לג' חרוזים בסיום שוה (וכ"א חלוק לב' בסיום שוה משונה) ואח"כ הסוגר חלוק לב' בסיום שוה משונה (והוא גם הסובב אחר כל הבתים) והשאר כ"א חלוק לב' בסיום שוה (וכ"א מהב' חלוק לב'

ובסיום שוה מתוקה) ואח"כ הסגנר חלוק לג' בסיום שוה משונה הטור להסובב. ונראה בבתים חתום שלמה חזק. ואולי הוא בן גבירול:

שמרו שבתותי למען תינקו ושבעתם. מזיו ברכותי אל המנוחה כי באתם. ולוו עלי בני. ועדנו מעדני. שבת היום ליהוה: לעמל קראו דרור ונתתי את ברכתי. אשה אל אחותה לצרור לגלות על יום שמחתי. בגדי שש עם שני. והתבוננו מזקני. שבת היום ליהוה: ולוו מהרו את המנה לעשות את דבר אסתר. וחשבו עם הקונה לשלם אכול והותר. בטחו בי אמוני. ושתו יין משמני. שבת היום ליהוה: ולוו הנה יום גאולה יום שבת אם תשמורו. והייתם לי סגולה לינו ואחר תעבורו. ואז תחיו לפני. ותמלאו צפוני. שבת היום ליהוה: ולוו חזק קריתי אל אלהים עליון. והשב את נותי בשמחה ובהגיון. ישוררו שם רנני. לויי וכהני. אז תתענג על יהוה. שבת היום ליהוה: ולוו

שמרו. אומר בשם ה'. עמי שמרו שבתותי. שבזכותם תהיו יונקים ושובעים מזיו ברכותי כשתבואו אל המנוחה לא"י. כמו אז כאשר באתם אל המנוחה לא"י. ואם אין לכם מעות לענג השבת לוו גם על בטחוני ועדנו מעדני. כי שבת היום לה': שבת. (שמות טז כה): לעמל. לעבודת עמל בשדה קראו דרור בשבת. ונתתי לכם ברכתי לקשור ברכה לחברתה (שישיג דיש בציר ובציר זרע) וכדי להרבות שמחה על שבת יום שמחתי לבשו בגדי משתן ושני. ובינו זאת מזקני חכמי עמי מאז שכן עשו. כי שבת היום לה': ונתתי (ויקרא כ"ה כ"א): אשה (שם י"ח י"ח): והתבוננו. (תהלים קיט ק): מהרו. להכין סעודת שבת המלכה כמו שמיהרו להכין סעודת אסתר כאשר דברה. ועשו חשבון עמי הקונה שמים וארץ לשלם לכם מה שהוצאתם על האכילה ועוד יותר. ובטחו בי אמוני שאשלם לכם. ושתו יין שמן שלי כי שבת היום לה': מהרו (אסתר ה ה): ושתו. (ויקרא כה ג): הנה. אם תשמרו יום שבת כדת. בזכותו יבא לכם יום הגאולה והייתם לי סגולה. וכעת לינו בגלות הדומה ללילה ואח"כ תעבורו ממנו לא"י. ואז תחיו שם לפני תמיד ותתמלאו מטובי הצפון לכם ליום שכולו שבת לה': והייתם (שמות יט ה): לינו. (ראשית יח ס יט ב): חזק. ה' את ירושלים עירי והשב בית מקדשי בשמחה ודברי שיר. ושם ישוררו רנני לויי וכהני. ואז אתה עם ישראל תתענג על ה' ביום שכולו שבת לה': אז. (ישעיה נח):

שיר וגו ו' בתים ובכ"א ד' חרוזים (כ"א מיסד וב"א ויחד וכ"ח) בסיום שוה. ובכ"א מג' בתים הראשונים חתום דונש בראשי החרוזים. וכן בבית האחרון:

דרור יקרא לבן עם בת. וינצרכם כמו בבת. נעים שמכם ולא ישבת. שבו ונוחו ביום שבת: דרוש נוי ואולמי. ואות ישע עשה עמי. נטע שורק בתוך כרמי. שעה שועת בני עמי: דרוך פורה בתוך בצרה. וגם בבל אשר גברה. נתוץ צרי באף ועברה. שמע קולי ביום אקרא: אלהים תן במדבר הר. הדס שטה ברוש תדהר. ולמזהיר ולנזהר. שלומים תן כמי נהר: הדוך קמי אל קנא. במוג לבב ובמגינה. ונרחיב פה ונמלאנה. לשוננו לך רנה: דעה חכמה לנפשך. והיא כתר לראשך. נצור מצות קדושך. שמור שבת קדשך:

דרור. ה' יקרא גאולה לזכר ונקבה וישמרכם כבבת עין ושמכם יהא נעים לתהלה תמיד. בשכר קיום דברו שבו איש תחתיו ונוחו ביום שבת: נעים. (תהלים קלה ג): דרוש. אתה ה' אבקשך. דרוש בית מקדשי ועשה עמי אות ישועה ונטע ענף גפן (רומז למשיח) בתוך כרמי וקבל צעקת בני עמי: נטע. (ישעיה ה): דרוך. קמי בציר בצרה בירת אדום כשנבים בגת וגם את שבבבל שגברה וכחוש צרי באף וחמה ושמע קולי ביום שאקראך: דרוך: (ישעיה סג): אלהים תן. לנו גאולת עולם ועשה ישוב בא"י החריבה כמדבר והצמח בהרי א"י אילני הדס ושטה וברוש ותדהר (רומז לחכמה וטובה ושלום) ולמזהיר על שמירת שבת ולנזהר בשמירתו. תן רוב שלום כמו נהר: הדס. (ישעיה מא יט): שלומים. (שם מח): הדוך קמי אל קנא. בהמסה ושברון לב. ונרחיב הפה ונמלאנה בתהלתך לשוננו נאמר לך רנה: הדוך (איוב מ): ובמגינה (איכה ג): ונרחיב. (תהלים פא): דעה. אתה עמי דע לך חכמת התורה ותהא כתר בראשך. ושמור מצות ה' קודשך ושבת קדשך. ולפי משקל השיר הנ"ל צ"ל קודשך את והדפיס: דעה. (משלי כד יד):

שיר וגו כ' בתים. הא' חלוק לה' חרוזים בסיום שוה (והה' הוא הכתוב גם אחר כל הבתים ול' מקרא) והשאר

כ"א חלוק לג' בתים שוה ואח"כ סוגר בסיום משונה השוה להסוגר ול' מקרא . ורלאשי הבתים התום שמולא :

שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוה . מְאֹד צַהֲלוּ בְּרִנּוּנַי . וְגַם הַרְבּוּ מַעֲדַנַּי . אוֹתוֹ לִשְׁמֹר כְּמִצְוַת יהוה . שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוה : מֵעֲבוֹר דְּרָכִים וּגְבוּלִים . מֵעֲשׂוֹת הַיּוֹם פְּעָלִים . לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּהִלּוּלִים . זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יהוה . שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוה : וְאִם תִּשְׁמְרֶנּוּ יָהּ יִנְצָרְךָ כְּבָבַת . אַתָּה וּבִנְךָ וְגַם הַבַּת . וְקָרָאתָ עֹנֶג לַשַּׁבָּת . אָז תִּתְעַנַּג עַל יהוה . שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוה : אֱכוֹל מַשְׁמַנִּים וּמַעֲדַנִּים וּמַטְעַמִּים הַרְבֵּה מִינִים . אֱגוֹזֵי פֶרֶךְ וְרִמּוֹנִים . וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יהוה . שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוה : לַעֲרוֹךְ בְּשֻׁלְחָן לֶחֶם חֲמוּדוֹת . לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת . וּבֵרַכְתָּ אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת . שִׁקְדוּ וְשִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ בָנַי שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוה :

יה רבון . צור משלו.

שבת היום לה' ולכן שמחו מאד ברנה ורוב מעדנים ושמרוהו כמצות ה': שבת. (שמות לא כה): שבת היום לה' מליך ם בדרך והון לחפוס ומלעשות מלאכה. רק לאכול ולשתות ולהלל לה'. כי זה היום עשה ה' לשמוח בו כמ': זה. (תהלים קיח): שבת היום לה'. ואם השמרנו כדת. ה' ישמרך כבבת עין. ואתה ובנך ובתך השמרוהו. ותזמין ע עונג: ובזכותו תגאל ואז תתענג אל ה': אתה (שמות כ י): וקראת כו' אז. (ישעיה נח): שבת היום לה'. ולכן אכול בו דברים שמנים ומעדנים ומטעמים הרבה מינים ופירות אגוזי פרך ורמונים. ואכלת ושבעת וברכת את ה': ואכלת. (דברים ח): שבת היום לה'. ולכן צריך לסדר בו בשלחן לחם נחמד ולאכול בו ג' סעודות ולברך את ה' הנכבד בכל סעודה. ולכן אתם בני שמרו שבת בשקידה רבה ועשו כל הנ"ל. כי שבת היום לה': שקדו. (עזרא ח):

(לג) ילמוד מאמר הזוהר ביומא דשבתא בסעודתא תניינא כתיב . אז תתענג על ה'. על ה' ודאי : דההיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא . וכולהו עלמין בחדוותא שלימא . וחדוותא דעתיקא עבדינן. סעודתא דיליה היא ודאי . בסעודתא תליתאי דשבתא . כתיב והאכלתיך נחלת יעקב . דא היא סעודתא דזעיר אנפין . דהוי בשלימותא . וכולהו שתא יומין מההוא שלימו מתברכין . ובעי בר נש למחדי בסעודתיה . ולאשלמא אלין סעודתי . דאינון סעודתי מהימנותא שליכתא דזרעא קדישא דישראל . די מהימנותא דא דילהון . ולא דע"ג עובדי ע"ז . ובגין כך אמר ביני ובין בני ישראל . תא חזי בסעודתי אלין אשתמודען ישראל דאינון בני מלכא . דאינון מהיכלא דמלכא . דאינון בני מהימנותא עילאין . וכאן דפגם חד סעודתא מנייהו . אחזי פגימותא לעילא . ואחזי גרמיה דלאו מבני מלכא עילאה הוא . דלאו מזרעא קדישא דישראל הוא . ויהבין עליה חומרא דתלת מלין . דינא דגיהנם וכו'. ותא חזי דכלהו שאר זמנין וחגין בעי בר נש למחדי ולמחדי למסכני ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכני . עונשיה סגי . דהוא בלחודוי חדי ולא יהיב חידו לאחרא עליה כתיב וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. ואי איהו בשבתא חדי . אף על גב דלא יהיב לאחרא . לא יהבין ליה עונשא כשאר זמנין וחגין . דכתיב פרש חגיכם . פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם . וכתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי . ואלו שבת לא קאמר . ובגין כך כתיב ביני ובין בני ישראל . ומשום דכל מהימנותא אשתכח בשבתא . יהבין ליה לבר נש נשמתא אחרא . נשמתא עילאה . נשמתא דכל שלימא בה ברזא דעלמא דאתי . ובגין כך אקרי שבת . מהו שבת . שמא דקב"ה. שמא דאיהו שלים מכל סטרין . א"ר יוסי ודאי כך הוא . ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדוותא דמלכא קדישא . [illegible] חדוותא דיליה . אילין תלת סעודתי מהימנותא . סעודתי דאברהם יצחק ויעקב כלילן [illegible] . וכלהו חידו על חידו . מהימנותא שלימותא מכל סיטרוי . תאנא . בהדין יומא מתעטרין אבהן וכל בנין ינקין . מה דלא בכל שאר חגין וזמנין . בהדין יומא חייביא דגיהנם נייחין . בהדין יומא כל דינין אתכפיין . ולא מתערין בעלמא . בהדין יומא אורייתא מתעטרא בעטרין שלימין . בהדין יומא חדוותא ותפנוקא אשתמע במאתן וחמשין עלמין . ברוך ה' לעולם אמן ואמן :

(לג) ידי לסחי . ומטל ידיו : (לד) ומברך בה"מ על היין . אפילו [illegible] דרכו בכך בחול ביחיד . כדי להרויח ברכות : (לה) ויברה בשירות ומגדים ויהגי אחר סילוק השולחן מה"ט :

פרק ט אמר רבי עקיבא . מנין לעבודת כוכבים שמטמאה במשא כנדה מה נדה מטמאה במשא . אף עבודת כוכבים מטמאה במשא : ב מנין לספינה שהיא טהורה. שנאמר (ישעיה ל) תזרם כמו דוה צא [illegible] לו. שנאמר (משלי ל) דרך אניה בלב ים . מנין לערוגה

לערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים שזורעין בתוכה ה׳ זרעונין. ד׳ בד׳ רוחות הערוגה ואחת באמצע. שנאמר (ישעיה סא) כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח. זרעה לא נאמר אלא זרועיה: ג מנין לפולטת ש״ז ביום השלישי שהיא טמאה. שנאמר (שמות יט) היו נכונים לשלשת ימים. מנין שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת. שנאמר (בראשית לד) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח שנאמר (ישעיה א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו: ד מנין לסיכה שהיא כשתייה ביוה״כ. אף ע״פ שאין ראיה לדבר. זכר לדבר. שנאמר (תהלים קט) ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו:

ה המוציא עצים. כדי לבשל ביצה קלה. תבלין. כדי לתבל ביצה קלה. ומצטרפין זה עם זה. קליפי אגוזים קליפי רמונים איסטים ופואה. כדי לצבוע בהן בגד קטן בסבכה. מי רגלים נתר ובורית קמוליא ואשלג. כדי לכבס בהן בגד קטן בסבכה. רבי יהודה אומר. כדי להעביר על הכתם: ו פלפלת. כל שהיא. ועטרן. כל שהוא. מיני בשמים ומיני מתכות. כל שהן. מאבני המזבח ומעפר המזבח מקק ספרים ומקק מטפחותיהם. כל שהן. שמצניעין אותן לגונזן. ר׳ יהודה אומר. אף המוציא ממשמשי עבודת כוכבים. כל שהוא. שנאמר (דברים יג) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם:

ז המוציא קופת הרוכלין. אע״פ שיש בה מינים הרבה. אינו חייב אלא חטאת אחת. זרעוני גינה. פחות מכגרוגרת. רבי יהודה בן בתירא אומר חמשה. זרע קישואין. שנים. זרע דילועין. שנים. זרע פול המצרי. שנים. חגב חי טהור. כל שהוא. מת כגרוגרת. ציפורת כרמים בין חיה בין מתה. כל שהוא. שמצניעין אותה לרפואה. רבי יהודה אומר. אף המוציא חגב חי טמא כל שהוא שמצניעין אותו לקטן לשחק בו:

פרק י

המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה והוציאו בשבת. חייב בכל שהוא. וכל אדם אין חייב עליו אלא כשיעורו. חזר והכניסו. אינו חייב אלא כשיעורו: ב המוציא אוכלין ונתנן על האסקופה. בין שחזר והוציאן בין שהוציאן אחר פטור. מפני שלא עשה מלאכתו בבת אחת. קופה שהיא מלאה פירות ונתנה על איסקופה החיצונה. אע״פ שרוב הפירות מבחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה:

ג המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתיפו חייב. שכן משא בני קהת. כלאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובפונדרתו ופיה למטה בין פונדרתו לחלוקו ובשפת חלוקו במנעלו בסנדלו פטור. שלא הוציא כדרך

המוציאין: ד המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור. לאחריו ובא לו לפניו חייב. באמת אמרו: האשה החוגרת בסינר בין מלפניה ובין מלאחריה חייבת. שכן ראוי להיות חוזר. ר׳ יהודה אומר. אף מקבלי פתקין:

ה המוציא ככר לרשות הרבים חייב. הוציאוהו שנים פטורין. לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים חייבין. ורבי שמעון פוטר. המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי. פטור אף על הכלי. שהכלי טפלה לו. את החי במטה. פטור אף על המטה. שהמטה טפלה לו. את המת במטה חייב. וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ חייב. ורבי שמעון פוטר:

ו הנוטל צפורניו זו בזו או בשיניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת רבי אליעזר מחייב וחכמים אוסרין משום שבות. התולש מעציץ נקוב חייב. ושאינו נקוב פטור. ורבי שמעון פוטר בזה ובזה:

פרק יא

הזורק מרשות היחיד לרשות הרבים מרשות הרבים לרשות היחיד חייב. מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע. ר״ע מחייב. וחכמים פוטרין: ב כיצד שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים. המושיט והזורק מזו לזו פטור. היו שתיהן בדיוטא אחת. המושיט חייב והזורק פטור. שכך היתה עבודת הלוים. שתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים. מושיטין הקרשים מזו לזו. אבל לא זורקין. חולית הבור והסלע שהן גבוהין עשרה ורחבן ד׳. הנוטל מהן והנותן על גבן חייב. פחות מכן פטור:

ג הזורק ארבע אמות בכותל. למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר. למטה מעשרה טפחים כזורק בארץ. הזורק בארץ ארבע אמות חייב. זרק לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע אמות פטור. חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ד׳ אמות חייב: ד הזורק בים ארבע אמות פטור. אם היה רקק מים ורה״ר מהלכת בו הזורק בתוכו ד׳ אמות חייב. וכמה הוא רקק מים. פחות מעשרה טפחים. רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו. הזורק בתוכו ד׳ אמות חייב:

ה הזורק מן הים ליבשה ומן היבשה לים ומן הים לספינה ומן הספינה לים ומן הספינה לחבירתה פטור. ספינות קשורות זו בזו. מטלטלין מזו לזו. אם אינן קשורות אף ע״פ שמוקפות. אין מטלטלין מזו לזו: ו הזורק ונזכר לאחר שיצתה מידו. קלטה אחר קלטה כלב או שנשרפה פטור. זרק לעשות חבורה בין באדם ובין בבהמה ונזכר עד שלא נעשית חבורה פטור. זה הכלל. כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה. תחלתן שגגה וסופן זדון. תחילתן זדון וסופן שגגה. פטורין עד שתהא תחילתן וסופן שגגה.

פרק

פרק יב הבונה. כמה יבנה ויהא חייב. הבונה כל שהוא. והמסתת והמכה בפטיש ובמעצד. הקודח כל שהוא חייב. זה הכלל. כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב. מפני שהוא כמתקן מלאכה: **ב** החורש כל שהוא המנכש והמקרסם והמזרד כל שהוא חייב. המלקט עצים. אם לתקן. כל שהן. אם להסיק. כדי לבשל ביצה קלה. המלקט עשבים. אם לתקן. כל שהן' אם לבהמה. כמלא פי גדי: **ג** הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין מב' שמות בין משני סמנים. בכל לשון חייב. אמר רבי יוסי. לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם. שכך היו רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו. אמר רבי. מצינו שם קטן משם גדול. שם משמעון ושמואל. נח מנחור. דן מדניאל. גד מגדיאל: **ד** הכותב שתי אותיות בהעלם אחד חייב. כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם. על ב' כותלי זויות ועל שני לוחי פינקס והן נהגין זה עם זה חייב. הכותב על בשרו חייב. המסרט על בשרו. רבי אליעזר מחייב חטאת. ורבי יהושע פוטר: **ה** כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור. לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפיקו. כתב אות אחת סמוך לכתב וכתב על גבי כתב. נתכוין לכתוב ח'ית וכתב ב' זיינין. אחד בארץ וא' בקורה. כתב על ב' כותלי הבית. על שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה. פטור. כתב אות אחת נוטריקון. רבי יהושע בן בתירא מחייב. וחכמים פוטרין: **ו** הכותב שתי אותיות בשתי העלמות. אחת שחרית ואחת בין הערבים. רבן גמליאל מחייב. וחכמים פוטרין:

פרק יג רבי אליעזר אומר. האורג שלשה חוטין בתחילה ואחד על האריג חייב. וחכמים אומרים. בין בתחילה בין בסוף שיעורו שני חוטין: **ב** העושה שתי בתי נירין בנירין בקירוס בנפה בכברה ובסל חייב. והתופר שתי תפירות והקורע ע"מ לתפור שתי תפירות: **ג** הקורע בחמתו ועל מתו וכל המקלקלין פטורין והמקלקל ע"מ לתקן שיעורו כמתקן: **ד** שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה. כמלא רחב הסיט כפול. והאורג ב' חוטין. שיעורו כמלא הסיט: **ה** רבי יהודה אומר. הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב. וחכמים אומרים. צפור למגדל וצבי לבית ולחצר ולביברין. רשב"ג אומר. לא כל הביברין שוין. זה הכלל. כל המחוסר צידה פטור. ושאינו מחוסר צידה חייב: **ו** צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב. נעלו שנים פטורין. לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבין: ור"ש פוטר: **ז** ישב האחד על הפתח ולא מלאהו, ישב השני ומלאהו. השני חייב. ישב הראשון על הפתח ומלאהו ובא השני וישב בצדו. אע"פ שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור. הא למה זה דומה. לנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו:

פרק יד שמנה שרצים האמורים בתורה. הצדן והחובל בהן חייב. ושאר שקצים ורמשים. החובל בהן פטור. הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור. חיה ועוף שברשותו הצדן פטור. והחובל בהן חייב: **ב** אין עושין הילמי בשבת. אבל עושה הוא את מי המלח וטובל בהן פיתו ונותן לתוך התבשיל. אמר רבי יוסי. והלא הוא הילמי. בין מרובה ובין מועט. ואלו הן מי מלח המותרין. נותן שמן בתחלה לתוך המים או לתוך המלח: **ג** אין אוכלין איזוב יון בשבת. לפי שאינו מאכל בריאים. אבל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוב רועה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה. חוץ ממי דקלים וכוס עיקרי'. מפני שהן לירוקה. אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו וסך שמן עיקרין שלא לרפואה: **ד** החושש בשיניו. לא יגמע בהן את החומץ. אבל מטבל הוא כדרכו. ואם נתרפא נתרפא. החושש במתניו. לא יסוך יין וחומץ. אבל סך הוא את השמן. ולא שמן ורד. בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן. שכן דרכם לסוך בחול. רבי שמעון אומר. כל ישראל בני מלכים הם:

פרק טו אלו קשרים שחייבין עליהן. קשר הגמלין וקשר הספנין. וכשם שהוא חייב על קישורו. כך הוא חייב על היתרו. רבי מאיר אומר. כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו. אין חייבין עליו: **ב** יש לך קשרים שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין. קושרת אשה מפתח חלוקה וחוטי סבכה ושל פסיקיא ורצועות מנעל וסנדל ונודות יין ושמן וקדרה של בשר. רבי אליעזר בן יעקב אומר. קושרין לפני הבהמה בשביל שלא תצא. קושרין דלי בפסיקיא אבל לא בחבל. רבי יהודה מתיר. כלל א"ר יהודה. כל קשר שאינו של קיימא. אין חייבין עליו: **ג** מקפלין את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים. ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת. אבל לא משבת למוצאי שבת. רבי ישמעאל אומר. מקפלין את הכלים. ומציעין את המטות מיוה"כ לשבת. וחלבי שבת קריבין ביוה"כ (נ"א אבל לא של יוה"כ בשבת) ר"ע אומר. לא. של שבת קריבין ביוה"כ ולא של יוה"כ קריבין בשבת:

פרק טז כל כתבי הקה"ש. מצילין אותן

אותן מפני הדליקה. בין שקורים בהם ובין שאין קורים בהם. ואע"פ שכתובים בכל לשון טעונים גניזה. ומפני מה אין קורים בהם מפני ביטול בית המדרש. מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין ואף ע"פ שיש בתוכן מעות. ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש. בן בתירא אומר. אף למפולש: **ב** מצילין מזון שלש סעודות הראוי לאדם לאדם. הראוי לבהמה לבהמה. כיצד. נפלה דליקה בלילי שבת. מצילין מזון שלש סעודו'. בשחרית. מצילין מזון שתי סעודות. במנחה. מזון סעודה אחת. רבי יוסי אומר. לעולם מצילים מזון שלש סעודות: **ג** מצילין סל מלא ככרות ואע"פ שיש בו מאה סעודות. ועיגול של דבילה וחבית של יין. ואומר לאחרים בואו והצילו לכם. ואם היו פקחין. עושין עמו חשבון אחר שבת. להיכן מצילין אותן. לחצר המעורבת. בן בתירא אומר. אף לשאינה מעורבת: **ד** ולשם מוציא כל כלי תשמישו. ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף. רבי יוסי אומר שמנה עשר כלים. וחוזר ולובש ומוציא. ואומר לאחרים בואו והצילו עמי: **ה** רבי שמעון בן ננס אומר. פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן את האור. מפני שהוא מחרך. ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אומר בכלי ח"ש חדשים מלאים מים. לפי שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה: **ו** נכרי שבא לכבות. אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהן. אבל קטן שבא לכבות. אין שומעין לו. מפני ששביתתו עליהן: **ז** כופין קערה על גבי הנר בשביל שלא תאחוז בקורה. ועל צואה של קטן. ועל עקרב שלא תישך. אמר רבי יהודה. מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב. ואמר חוששני לו מחטאת: **ח** נכרי שהדליק את הנר. משתמש לאורו ישראל. ואם בשביל ישראל אסור. מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל. ואם בשביל ישראל אסור. עשה נכרי כבש לירד בו. יורד אחריו ישראל. ואם בשביל ישראל אסור. מעשה בר"ג וזקנים. שהיו באין בספינה. ועשה נכרי כבש לירד בו. וירדו בו ר"ג וזקנים:

נשלם בית היין. נכנס יין יצא סוד הניתן בשבעים פנים לתורה בבית המדרש. באנו לשלום מבית היין. יצא סוד ה' ליראיו. ילכו מחיל אל חיל. יבואו על חדר הורתם. מדרש לפרושים בתורתם. בו מבואר קביעותו ותורתו. וכמה גופי הלכות התלויות בדבור:

(א) קבעים מדה אחר סעודה אחרית. לדרוש בד"ת. ומצוה לתן חסיד בשבת כו': (ב) גדול עונג השבת. על דבר זה בעלי בתים יורדין מנכסיהן (לשון עמא בוני בית בלי צדק. ואינן מוסיפין אדר בנכסיהן שיתקיימו ע"ל) היינו דווקא בעלי בתים והמון עם (קרבם בתימו לעולם. עוסק בתיבה קבריהם) כי מאחר שכל ימות החול אין להם פנאי לתורה. שעוסקין כל ימי השבוע במו"מ וטרודין בעסקי דרך ארץ ופרנסה. אם בשבת יתעסקו באכילה ושתיה כל היום. תורה מה תהא עליה. מניין ידע האיש ההמוני תוכן תורתו ואמונתו. אחר שכל ימי המעשה זה פונה לכרמו זה לזיתו. וזה למו"מ וסחורתו. וזה למלאכתו ולאומנותו: (ג) אבל ת"ח שתורתן אומנותן. אנוים להמשיך בשבת בעונג אכילה ושתיה יותר. מ"מ גם הת"ח. אחר שקיים שבת היא לכם. וסעד כל צרכו ושמח על ה'. יקיים שבת לה'. לעסוק בתורה בין מנחה לערב. ובלבד שיכוון לשם שמים: (ד) ואם תיל בשינת צהרים. לא יבטלנו. כי עונג הוא לו: (ה) לא יאמר אדם. ישן כדי שאוכל לעשות מלאכתם לערב: (ו) אחר לימוד של תורה צריך להקדים. כך אמרו. גדול התלמוד שמביא לידי מעשה. לכך הוא שקול כנגד כל המצות. ע"ל. וזה כל פרי ת"ת. שידע האדם לשמור לעשות ולקיים חוקי האלהים ותורותיו. אשר תורה לשמה. לפיכך צריך להתנהג בה כסדר. וללמוד תחלה ידיעת קיום המצות כראוי. ודבר בעתו מה טוב. וחביב ביותר לפני הקב"ה לימוד משפט דבר יום ביומו. על כן. אחר לימוד ידיעת התדיר הקודם בהכרח. מצוה מן המובחר ללמוד הלכות שבת בשבת. לדעת המצות התלויות בו. ובזה נכללו דיני ומנהגי התפלות והברכות והקריאות של שבת וכוונותיהן. והמנהגים הקבועים בהן (המבוארים בבתים כלנו בס"ד. וכן ילמוד מתוכן סדר היום הקדוש (שאין בו מו"מ להרויח מעות נעות וזוזים זדים. אך יומיהו בריות קיים ושכר יקר לאין חקר) אשרי שיאחז דרכו לדיר ולהתייצב נגד כתפארת אדם לשבת בית עולמים. להיות בקי בכן ובחדריהם. אז כדאי יעשה לו בתים בלתי נשבתים) ואל יחשוב אדם מעט הן וקלות. אי מפני רבות ותמורות הנה. הלואי ויהיו תלמידי חכמים שבדורינו בקיאין בהן. ואין צריך לומר מדיני ל"ט מלאכות ותולדותיהן: ואמנין (עש"ע סי' ש"א) ותחומין ועירובין וענשיהן. שאין להם מספר. ויש בהם עומק גדול מאד יותר מדיני ממונות. אחר זה. נכשר לידע פירוש הפרשה והנביא שקראו בו. והמדרשים שעליהן: (ז) והתלמיד חכם שמילא כרסו בשר ויין התורה. יכנס לפרדס חכמה האלהים ויטייל בו. שעונג הוא לו ודאי. אך לא יטריח עצמו בעיון עמוק: (ח) ואין צריך לומר שלא יטריד עצמו בלימוד הגמרא בעומק (דלא כהל"ט) שגם זה נחשב חלול שבת. וגמרא ערוכה היא. ר"ז מסתר חזותי דרבנן. וא"ל במטותא מניה לא תתלומ. וכו' כהסיס רואה זוגות ת"ח מדברים בתורה. היה אומר להם כך. ודבר ה' בשת אמת. טעמו ונימוקו עמו. כי ת"ח ודאי אין עסוקין בדברים בטלים אפי' בימי החול. ואין צריך לפרשם. שמחברים ועומדים הם. וכן שני חכמים אין קוראין עם התנוקות בתחלה (היינו מה שלא למדו עדיין) אי משום דיפטן מבססון למלואת דשבתא. ואי משום דהכלין וסחין יקיר עליהון עלמא. והיינו לבא ולבא. מילה שמעיק בכדיא דתבו לטורח ההכות והכנים יחדו. גם בלמוד תורה החמור: שלא יעסקו בו בשבת ביגיעה כדרך שעוסקין בחול. אלא צריך להבדיל יום השבת בכל דבר. שאפילו הלמוד הקדוש צ"ל בעונג. ולא יהא כמשא כבד ועבודה קשה (ממש"ע נביא ישראל) וכן כדבר שהקפיד ר"ז אזוגות דרבנן. בהדי הני דלא קפדי. והכרי מצוה קעבדי. אעפ"כ מיחה בהן והעלה עליהן כמחללי שבת. כי הכם שני ת"ח העוסקין בתורה. רגילין להעמיק ולפלפל בחריפות. שמלא כבד שבת נשכח. מאחר שנוהגים בו מנהג חול (ותו דאיכא למיחש דילמא מימשכה שמעתייהו) זה אמת ברור: (ט) ונהיג כאן נקצור. יתר דיני שבת התלוים בדבור. כראוי לפי הענין המבואר. אמרו חז"ל. ודבר דבר. בא להורות שלא יהא דיבורך של שבת כדיבור של חול. לכן החמירו לשנות אף בדבורים של מצוה. ואפי' בשאילת שלום. עם היותו מדברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב. ושקול כת"ת. בהיותו אחד מעמודי עולם. ועוד שדבור קל הוא. אמרו בירושלמי שבדוחק התירוהו. ולכן עכ"פ צריך לשמם

יש ג"כ משל ואל . ויאמר שבת שלום . או שבת טוב (אבל לא יעשה כן בישראל . להתוועד בשבת איש אל אחיו ואשה אל רעותה . להתעסק בדברי בטלה שחוק והתול . ודברים מרבים הבל של חטא . אין לך חלול שבת גדול מזה) : (י) וכיוצא בדבר . בקושי התירו לבקר חולים ולנחם אבלים בשבת . ודקדקו כמו כן בשיחה בדבורו אליו . שמבקר חולה . לא יבקש רחמים כמנהגו בחול . אלא רק צריך לומר :

שבת היא מלזעוק . ורפואה קרובה לבוא : ושבתו בשלום ;

ז"ל דבשבתא לא פליגי . וק"ל . וכן הנכנס לנחם אבל . אומר שבת היא מלנחם . ונחמה קרובה לבוא . ושבתו בשלום : (יא) בשה"י כתב . לנחם אבלים ולבקר חולים דווקא בשבת . וסדר אותם לפני סעודת הבוקר . והאריך בנתינת טעם . ותרי תמיהי נינהו . דהא בהדיא אמרו בקופי התירוס . וגם קודם סעודה יש לחוש שלא ישבכב ויאחר זמן אכילה . איברא אמרו חז"ל לא לסעוד איניש קריאה בתלת שעי קמייתא ולא בתלת בתרייתא . הילכך החכם עיניו בראשו דירא אם הוא שעת הכושר ויש שהות . שעדיין לא בא עת האוכל . אלא נתעורר לו תאוות האכילה . אזי יעסוק בגמילות חסדים האלה . ובתנאי שיהא מובטח שלא ימשך בדברים הרבה : (יב) מפירין נדרים בשבת (עלה"ש) ולא יאמר כדרך שאומר בחול . מופר לך . אלא רק י"ל טלי אכלי . טלי שתי : (יג) לא יאמר לחבירו . היה נכון עמי לערב . אבל אומר . הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב : (יד) השואל דבר מחבירו . לא יאמר לו הלויני . אלא . השאילני או תן לי : (טו) בדליקה . התירו לומר בפני עכו"ם . כל המכבה אינו מפסיד . אבל לא יאמר לו לכבות . וי"א שה"ה בכל מקום הפסד גדול : (טז) ואומר לאחרים . בואו והצילו לכם מזון ג' סעודות : (יז) מותר לומר לחנוני . תן לי ביצים ואגוזים במנין . בלבד שלא יזכיר דמים : (יח) אומר לחנוני , מלא לי כלי זה אבל לא במדה . לשפוך לכלי אחר : (יט) יש פוסקי לדקה גרבים ומחמין ויורדין מהסיכן . אלו הסדרין לחזן לעשות מי שברך בשבת . עש"י (סי' ס"ד) : (כ) לקרות בגאזעטין . ע"ש (סי' ס"ה) : (כא) אסור לספר בשבת דבר שמצטער בו : (כב) אפי' שיהיה יחרב של אשה (שמעלה פ' קנין שיתה . ובעירת הדבור נעשר הוא לה) אסורה . כמ"ש בהשב"י שמחה באמו . שמענה שיש (ואנשים אלגים הרומין לכן) בזעתו . שאין שבעות בשבת בתענית והשע קנין שיחות : (כג) על אחת כמה וכמה שיחה בטילה ושל שחוק וקלות ראש . ואז"ל לקרות בספרי חול של שחוק ועגבים . שיש בהם כמה לאוין המורים אפילו בחול . ולדברי הר"מ ז"ל . אף דברי חכמות חלוקות אסורות בשבת . עש"י (סוף סימן ש"ז) אנ"ל בשבת . שאפילו כתב של דיוקני אסרו : (כד) ואלו דברים משום מלוס . ואסרוס בשבת . אין דנין ואם נוותר לדחוק בע"א נכרי רעוע . ע"י גוים . להעמיד בטחון שלא יברח . עש"י (סי' קס"ה) ושם מבואר דין הכנסת [השטח] סעינה בשבת) ואין מקדשין . ואין מגרשין . (עלה"ש ביצה פ"ג . ופ"ק דיומא) לא חולצין . ולא מיבמין ולא מקדישין . ולא מעריכין ולא מחרימין . ולא מפרישין תרומות ומעשרות . ואין פודין בו הבן : (כו) אסור לומר מלאכה פלוני אעשה למחר . אפילו היא של מצוה . וכ"ש שלא יאמר סחורה פלוני אקנה למחר : (כז) מותר לומר לחברו . לכרך פלוני אני הולך למחר : (כח) מותר לשדך השבת . ותינוק ללמדו אומנות . בלבד שלא ישכיר . ולא יזכיר סכום דמים : (כט) מותר לחשב חשבונות של מצוה . אבל שעברו : אסור : (ל) אמירה לכותי לצורך ישראל במלאכה האסורה בשבת . אסורה משום שבות : (לא) ולצרכי חולה שאין בו סכנה . אומר לכותי ועושה : (לב) וכן בין השמשות דהוי שבות דשבות . לצורך מצוה מותר . אבל שבות ה' . אפי' במקום מצוה אסור : (לג) שטרי הדיוטות . שטר חוב . וחשבונות של רשות . וכן איגרות הדיוטות שהן של רשות . אסורות לקרותן : (לד) ושם אורחים . אסור לקרותן מתוך הכתב . ולשמש מותר להזמין מתוך הכתב שמוסר בידו . ודווקא לצורך שבת : (לה) אבל להזמין בשבת על יום חול . איסור גמור הוא : (לו) לקרות לנס"ב . ודאי מצוה היא גם בשבת :

הלכות שבת

דברים המותר ואסור לטלטל בשבת

(א) דבר שיש עליו תורת כלי (ואפי' גדול וכבד הרבה הוי כלי . וה"ה קורה או אבן גדול אפי' מטולטל כי' ב"א שיחדו לטלטלו לאיזה שימוש) מותר לטלטלו בשבת אפי' מלאכתו לאיסור (מיוחד לשימוש האיסור בשבת . כגון קורדום שמבקעים עצים או קורנס דנפחים או זכרים) ומוקצה מחמת מיאוס (שאדם מסיח ומקצה דעתו ממנו לפי שמאוס לשמש בו בד"א דהיתר . כגון נר ישן דהרם שלא הודלק בשבת זה) ואפי' אינו ראוי כלל לשימוש ד"א דהיתר למיאוסו ורתותו (כגון נר אפי' דמתכת שהודלק בנפט) ואפי' כלי (ממש . ואם רק יש עליו תורת כלי לפי שראוי לאיזה שימוש בשבת (כגון גיזי צמר שראוי להסמך ולישב עליהם) אם הכניסו לאוצר לסחורה אסור בטלטול אפי' אינו מקפיד כלל בשימושו . והשתא ויחדו לתשמיש לעולם מותר) שהקצהו מלשמש כלל (כגון העומד לסחורה) אסור בטלטול כשאינו מקפיד בשימושו . והמקפיד לשמש בו כלל . אפי' אים כלי יקר ביותר וכ"ש ביקר אפי' אינו לסחורה אלא שמלאכתו לאיסור ומקפיד לשמש בו תשמיש אחר שלא יפחות דמיו (ונקרא מוקצה מחמת חסרון כיס) אסור לטלטלו אפי' לצורך מקומו (שצריך לשמש במקום שמונח) או גופו . כמלך מאכסה . ואם מבע"י מותר לשמש בגוף הכלי (סי' ש"ח) : (ב) סכין של שחיטה ומילה ושל ספר וסופר (שמתקן בו קולמוס) אסור לטלטלו אפי' לצורך גופו וכ"ש לצורך מקומו ואפי' הסכין תחוב בנדן עם שאר סכינים אסור להוציאו מהנדן או לטלטל הנדן עמו אחר שהוציא שאר הסכינים . ובעוד שהם בתוכו מותר לטלטלו אפי' גם הסכין בתוכו כשא"א לנערו או שיש חשש הפסד אם ינערו או שצריך למקום הנדן (ועי' ש"ע ש"י) וקורנס שדוכין בו בשמים . במקום שמקפידין לשמש בו תשמיש אחר שלא ישלכלך אסור בטלטול . ובמקום שאין מקפידין מותר לצורך גופו או מקומו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור . ונייר הלק העומד לכתיבה אסור . ונמצא שיש ג' מיני מוקצה בכלים . הב' מותרים בטלטול והג' אסור . מוקצה מחמת מיאוס ומחמת שהקצהו מלשמש מותרים . ומוקצה מחמת חסרון כיס אסור . ויש עוד מין מוקצה ד' . והוא דבר שהיה בבה"ש מוקצה מחמת איסור וסלק האיסור בשבת (עי' ש"י) (שם) :

(ג) דבר שאין עליו תורת כלי ואינו מאכל אדם ובהמה (כגון אבנים ומעות ועצים וקנים וקורות ועפר וחול וקמח ועיסת ישראל , והנכרי יש מתירין . עי' ש"י) ומת ובע"ח) אפי' ראוי לשימוש המותר בשבת . כגון אבן (ראוי לפצוע אגוז ולכסות כלי) וצרור (לכסות כלי) אסור לטלטלו אפי' לצורך גופו ומקומו (וצריך להזהיר נרכים בנוטלים חתיכת עץ שאינה כלי לסמוך דף לכתוב עליו וכיוצא שאסור . וכן לתקעו במקום בריח לדלת וכיוצא . וכשעשה בו קצת תיקון מעשה קודם שבת מותר) ונקרא מוקצה מחמת גופו . וכללו מאכל האסור באכילה אפי' רק מד"ס (כגון סתם יינם) ורק בו ביום (כגון טבל) והאסור רק באכילה . אם עמד להאכילו לנכרי או כלב (כגון נבילה וטרפה) מותר לטלטלו כמאכל בהמה . ואם לאו לפי שאסור רק בשבת (כגון משקה שזב מאליו מפירות בשבת וביצה שנולדה וחלב שנחלב בשבת . והאסור גם בחול . אפי' יש לו היתר אחר זמן כגון חדש . מותר לטלטלו אפי' בא"י ועומד רק לאכילת ישראל במו"ש . אף שיכול להאכילו בשבת לנכרי או כלב אסור לטלטלו אפי' לצורך גופו ומקומו . ויש עוד באוכל ומשקה בשבת ויו"ט מין מוקצה מחמת מצוה (עי' תקי"ד תרל"ח) ונמצא שיש ה' מיני מוקצה האסורים . מוקצה מחמת חסרון כיס ומחמת גופו ומחמת איסור אכילה או בגלה ומחמת מצוה ומחמת שהיה אסור בה"ש (שם) : (ד) כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטל לצורך גופו (כגון קורדם לחתוך דבילה וקורנס דזכבים או נפחים (אפי' עשה בו מלאכה בה"ש) לפצוע אגוז והפי' לסמוך כלי וכיוצא) ומקומו . ולצורך הכלי עצמו (כגון במונח במקום שירא שיגנב . או יפול וישבר או יתבקע בחמה) אסור . וכשמצריך לשמש בו כמ"א או לשמש במקום שמונח . מותר אפי' עיקר כוונתו שלא יגנב וישבר כאן . וכשמטלטלו לצורך מקומו א"צ להשליכו מידו מיד כשפינהו מהמקום הצריך לו . ומותר להניחו במקום שרוצה להצניעו . ואפי' שכח ונטל בידו מוקצה גמור (ויש שאסור . ואפי' נטלו בע"ש ושכחו . כשהגיע שבת יניחו מיד . וראוי לחוש שלא במקום הפסד . עי' רס"ו) מותר לטלטלו למקום שרוצה (שם) : (ה) מוקצה אסור רק בטלטול . ומותר ליגע בו בידיו (אך לא ינענע אפי' מקצתו . ולא יעשה מעשה בגופו ע"י שיעשו . כגון נפלים

אם בין"ש מתח עלי מוקלה אפי' אינו מזיזה כלל. עי' סק"א) ולכן אסור ליגע במנורה דהכ"נ בער דולק עליה כשהיא תלויה באויר. וכשאר בית הגוף שאם דולק בו. וליקח דבר היתר המונח על מוקלה (עי' רסה) ולהניחו עליו. ולישב על מוקלה אפי' מתנענע תחתיו. אך לא יגע בו בידיו (שם): (ו) מוקלה אינו אסור בטלטול אלא בידיו כבחול. ובשינוי (ונקרא טלטול כלאחר יד) כגון בגופו מותר. ולכן מותר לפנות מוקלה לכאן ולכאן ברגלו דרך הלוכו וכ"ש אם נפוח לצורך מקומו ואפי' לצורך המוקלה להצניעו. עי' ש"א (שם): (ז) כלי שמלאכתו להיתר (שמיוחד לתשמיש המותר בשבת. כגון כוס וקערה וצלוחית וסכין קטן בעל הבלתן. ומותר ליטול סכין הגנו אפי' כשהולך לבהכ"נ במקום שיש עירוב אף שא"צ לו שם. כשהולך לו אח"כ ביום זה ונושאו לפי שרוצה שיהא מוכן לו או) מותר לטלטלו אפי' שלא לצורך גופו ומקומו רק להצניעו שלא יגנב וישבר או שלא יתבקע בחמה. ושלא לצורך כלל (אא"צ לו כלל כל היום. ואם יתמה בו היום ורוצה שיהא מוכן לו או ונושאו אלגנו מותר) אסור (וי"א דמותר) ומין אוכל או משקה המותר בשבת ומין ספר שמותר לקרות בו (וכן מגילה. וי"א שאסור לטלטלה. עי' תרפ"ח) מותר. ודבר שאינו ראוי בשבת אסור (שם): (ח) תפלין אסור לטלטל אפי' לצורך מקומן. כגון להצניען שלא יגנבו במקום שאין הגנבים ישראל. ולצורך גופן, כגון שישמרוהו ממזיקין, ומקומן) מותר ככלי שמלאכתו לאיסור. וכן שופר ומגילות ושאר כלי שיר. וכלי שמלאכתו לאיסור והיתר מותר לטלטל אפי' לצורך הכלי ככלי שמלאכתו להיתר (שם): (ט) מדוכה שדכו שום או ד"א שנדוך בה. מותר לטלטלה אפי' לגרפה. ואם לאו אסור לגרפה אפי' נתן בה ככר או תינוק או ד"א שמותר בטלטול. וי"א דמותר. וה"ה בשאר כלי שמלאכתו לאיסור (ובמוקצה גמור שאסור בטלטול. אפי' לצורך גופו ומקומו אסור) והעיקר כדיעה הא'. ובה"מ יסמוך על הב' (שם): (י) נולד (כגון נכרי שעשה כלי חדש בשבת מעצמו) מותר לטלטלו (וי"א דאסור) ולשמש בו בשבת (עי' רנ"ב ס"ו) אפי' לא היה דעתו אתמול לטלטלו מחר. וביו"ט יחמיר בנולד (עי' תצ"ה) וכן כלי המותר בטלטול שנשבר בשבת או ביו"ט (ושנשבר בעיו"ט מותר) והשברים אין ראוים (ושראוים. כגון שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה עבה. ושברי זכוכית לגרד בהם שמן. מותר לטלטלו אפי' נשבר ביו"ט) לשמש בהם מעין מלאכתם הראשונה רק מעין מלאכה אחר לגמרי (כגון שברי עריבה לכסות פי חבית. ושברי זכוכית לכסות פי הפך) והשברים אין ראוים לשום מלאכה אפי' ראוין לקנח איזה טינוף או לסמוך כלי אך לא יחדם לזה. הוי מוקצה גמור ואסור לטלטלן בשבת אפי' נשבר בחול. וביו"ט אם נשבר מבע"י מותר לטלטלן להסקה (כשאר עצים שעומדים להיסק) שראוים לה. וכלי מוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר בשבת או יו"ט. אפי' השברים אין מוקצים מחמת חסרון כיס אסור לטלטלן ביום זה (עי' ש"י) ושבר שאסור בטלטול. אפי' אינו ראוי לשום מלאכה. אם מונח במקום שיכול להזיק רבים (כגון כלי זכוכית שנשבר (ואם כלי חרס. אסור לפנותם אפי' דורסים עליהם השברים. ואין חשש). על השלחן או במקום שהולכין) מותר לטלטלו לפנותו אפי' לכרמלית (שם): (יא) חתיכת חרס אפי' קטנה שנשברה מכלי בחול (ואם זרקה להאשפה מבע"י (ואם בשבת. מותר) אסור. ואפי' ראויה לעני לכיסוי אך בעלים עשיר וזרקה. אסור גם לעני) או בשבת וראויה לכסות כלי. אפי' לא יחדה עוד לכיסוי מותר לטלטלה אפי' במקום שאין נגלוי כלי לכסות (כגון שמונחת בר"ה. ויטלטלה פחות מד"א) וכן שברי שאר כלים. אלא שיש מהם שאין מותרים לטלטל רק הגדולים קצת. כגון שברי עריבה לכסות פי חבית. והקטנים קצת אפי' ראוים לכיסוי פי כלי הקטן מהכים אסיר. ועי"ש שברי מותר כל טלטול מוקלה שאינו לצורך המוקלה (עי' רע"ו) ושברי פתילה שאין עומדים עוד להדלקה כבר אסור לטלטלן אפי' לצורך גופן ומקומן כצרור ואבן. ופתילה שלימה ואפי' נדלקה בחול או בשבת שעבר מותר לטלטלה לצורך גופה ומקומה ככלי שמלאכתו לאיסור (ואם דלקה בה"ש דשבת זה הוי מוקלה. עי' רע"ט) וכן נר שלם דשעוה או חלב ואפי' דלק בחול או בשבת שעבר. ואסור לטלטלו אפי' שלם לצורך הדלקת מו"ש או לצורך נכרי שידליקה לעצמו. ואפי' חשב אתמול. ועי"ז קטן יש להחמיר. וי"א דאסור אפי' לצורך גופו ומקומו (שם): (יב) כלי שניטל בשבת שלו דלתות קבועים מהלד או לכיסוי ונתפרקו ממנו בשבת או קודם וראוין לתקנן בו שנית מותר לטלטלן. ודלתות בית שנפרקו כנ"ל אסור אפי' ראוין עתה לשימוש כשאר נסרים. ודלת משידה ותיבה ומגדל מותר לטול מהם (ולא להחזיר) ומלול דפרגולים המחובר בקרקע אסור. וכן התלוית (שם): (יג) דבר שאין עליו תורת כלי וחקק ועשה בו מעשה שיהא כיסוי לכלי ותיקה מוכית עליו שעומד לכיסוי ואפי' לא כסהו בו עוד או כסהו מבע"י אף' פ"א ואפי' לא תקן כלל. נעשה כלי ומותר לטלטלו כשאר כלי. כשהוא דבר שדרכו לעשותו כיסוי. כגון חתיכות נסרים. ואם לאו אסור אפי' כסהו פעמים הרבה בחול. כגון אבן שכיסה בה פי חבית כ"פ. וכיסוי לקרקע כגון לבור ודות או לכלי המחובר בקרקע לגמרי (וכשהוא רק מחובר לקרקע כגון תנור שבימיהם שהיה כקדרה ומחובר למטה בטיט. א"צ בית אחיזה לכיסויו) או לתנור שלם שבנוי על הקרקע. אפי' תקנו וכסהו פעמים הרבה בחול אסור לטלטלו. וכשיש לו בית אחיזה שאוחזו בו כשמסירו מהבור מותר (שם): (יד) מחט שלם מותר לטלטל (ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו) לטול בו קוץ. אך יזהר לטול הקוץ באופן שבודאי יוציא דם. וכשא"א (כגון שנתהפך בנטילתו) לא יוציאו. ומחט שניטל חורה או חודו אסור לטלטלו. וכשיחדו מבע"י לאיזה תשמיש (כגון לטול קוץ) מותר ככלי שמלאכתו לאיסור ויחדו לתשמיש המותר בשבת. ומחט חדש שלא נקבו עוד מותר לטלטל לצורך גופו אפי' לא יחדו עוד לטול קוץ. שם: (טו) שירי מחצלת שבלה. אפי' אין ראוין לישב עליהן מותר לטלטלן כשראוין עוד לכסות איזה טינוף. וכשזרקן לאשפה מבע"י אסור כנ"ל בשברי שאר כלים. ומטלניות (שירי בגד שבלה אם אין בהם ג' על ג' אצבעות אסור לכל לטלטלן (וכשיחדן לקנח איזה טינוף מותר) וכדאיתא וכן דעני (וכשזרקן לאשפה מבע"י אסור) מותר לכל עני ואסור לעשיר (ולהדר בנים העני שאין שלו מותר) וכשיש בהם ג"ט על ג"ט מותר. ואם פחות וכן דעשיר אסור גם לכל עני. וי"א דדוקא במטלניות מטלית דמשום הדין כנ"ל. אבל מנגד אגוד. אפי' אין בהם ג' על ג' אצבעות מותר לכל לטלטלן אפי' לא יחדן לקנח. והעיקר כדיעה הא' (שם): (טז) מנעל חדש או ישן שמהודק על הדפוס. מותר לשמטו מעליו או הדפוס מתוכו. וסנדל שבימיהם (שהיה קבוע ב' רצועות בב' צדדיו א' בצד פנימי לבין הרגלים וא' לצד חוץ וכרכן על הרגל להחזיק עליו ב' צדיו שהיה עור דק בצדיו ולמעלה פתוח לגמרי. וסנדל שלם אפי' נפסקה הרצועה מותר לטלטלו (כב"ע) שנפסקה רצועה הפנימית אפי' עם מקום קביעותה מותר לטלטלו. ואם החיצונה אסור. וכשנפסקה כשהולך בכרמלית (והאיר אסור. ואם רבים שם וגנאי לו לילך בלי מנעל מותר) מותר לטול גמי (ולא יקשור חוט או משיחה) לח ולקשרו ולכרכו על הסנדל שלא יפול (שם): (יז) חלוק שנכבסו ותחב בו קיסם מע"ש לתלותו בו לייבשו. יכול לשמטו מהקנה ואסור לטול הקנה מתוכו (וכשיחד הקנה לכך מותר) ואם תחב בו כלי אפי' שמלאכתו לאיסור מותר לטלו מתוכו. וכירה שנשמט אפי' א' מירכותיה (שפוטין שלה כעין רגלים) אסור לטלטלה לצורך גופה. וספסל ארוך שנשמט ונשבר. מותר לטלטל הספסל ולהניחו על ספסל אחר ולישב עליו אפי' לא ישב עליו רק קודם שבת. א' מרגליו וכ"ש ב' אפי' מבע"י אסור לטלטלו כנ"ל. ואם ישב עליו רק פ"א קודם שבת או נשמט כבר ואינו והספסל עומד זולתו מותר. וכ"ש כשהוא נורך שבת. ואסור בשבת להחזיר הרגל בו אפי' רפוי. ואם דרכה תמיד להיות רפוי מותר. עי' ש"ג (שם): (יח) לבנים שנשארו מבנין מותר לטלטלן. ואם סדרן ועשאן אסור. וקוץ המונח בר"ה ולא היה מונח (וי"א אפי' מונח שם בע"ש מותר לטלטלו פחות פחות מד"א עד שיסלקו לצדי ר"ה מחשש שיזיק לרבים. ובכרמלית מטלטלו כדרכו (שם): (יט) חריות (ענפים) של דקל. יש מהם שמיחדים אותם לישיבה ויש שעומדים לשרפה כשאר עצים. ואם קצצם מהדקל לשרפה (ובכתב מותר) אסור לטלטלם כשאר עצים. ואם אח"כ נמלך קודם שבת שיעמדו לישיבה עד שעת שיצטרך לפנותם, אפי' אם כשנמלך לא היה דעתו בפי' גם לישיבת שבת או רק חשב מבע"י לישב עליהם אפי' בחול, וי"א אפי' מחר ובמו"ש ישמש בם לשריפה) או שבמקצה ישב עליהם מעט קודם שבת וכ"ש כשקשרן לישב עליהם. מותר לטלטלם בשבת (ובחשב מבע"י מותר רק בשבת זה) לסדרם לישב עליהם או לצורך עצמם ומקומם ככלי שמלאכתו להיתר. אבל שאר עצים וכדך של אבנים. אפי' ישב עליהם פעמים הרבה בחול וחשב מבע"י שיעמדו לישיבה גם בשבת עד העת שיצטרך לפנותם ושפשם מבע"י כדי לשב עליהם מחר. אסור לטלטלם לסדרם לישב עליהם. וכשיחדם לישיבה לעולם או סדרם מבע"י ביחוד מוכני' לישיבת מחר. מותר לטלטלם כנ"ל ולישב עליה' בלי סידור. ונגיעה גם מותר בכ"ע אפי' לא ישב עליהם מעולם ולא חשב ועשה כלל מבע"י ואפי' מתנענעים תחתיו. וטלטולם שלא לצורך ישיבה רק לצורך מקומם או לצורך אחר אסור בכ"ע (שם): (כ) סולם דעליה שגדול ועשוי להטיח בו גג. אסור לטלטלו. ודשובך מותר לנטות ממקום

במקום ולא יוליכם משם לשוק (שם): (כא) אסור לטלטל בקעת עץ או אבן נכנסות פי הבית או לסגור דלת או לסכות גבזת (קנה שמכניסים נקבים להוציא היין ממנה) לסתום נקב החבית וכיוצא שאין דרכם ליחדם לכך (ואם חשב לשמש בם אפי' רק מחר בשבת זו שימוש שדרכה ליחדם לכך. כגון לפצוע אגוז בהאבן או שימש בם לכך מבע"י אפי' רק פ"א. מותר לטלטלם גם לכל צרכיו) אפי' שימש בהם כזה פעמים הרבה בחול והשב מבע"י לשמש גם לזה רק בשבת זו: ואם עשה בה איזה תיקון המוכיח שעומדים לכך או יחדם לכך לעולם. מותר לטלטלם לצורך הדבר שהוכנו ולא לצורך אחר (שם): (כב) זמורה רכה, ובקשה מוסר, שראשה עקום כמזלג וראוי לתלות דלי ולשאוב מים. אפי' חשב בע"ש לשאוב בה בשבת אסור. וכשהיתה קשורה בדלי בע"ש מותר. ועף שנחתך מאילן מבע"י להניף בו על השלחן להבריח הזבובים. מותר להניפו ולטלטלו ככל כלי. וכן כשיחדו מבע"י לאיים על התינוקות שיכה בו. ואסור לשמוט בשבת עף מהמכבדת שמכבדים הבית מחמת הכבוד שעליו וכ"ש לשברו ממנו להכות תינוק אפי' ע"י נכרי (שם): (כג) פשתן סרוק וצמר מנופץ שמניח בעל קרחה בראשו שיתראה כבעל שיער או שנותנים על מכה רק כדי שלא יסרטוה הבגדים. אפי' לא חשב שיהיו מיוחדים למכתו או קרחתו רק כששם על ראשו או על המכה במקרה פ"א בחול והסירם מיד. וכ"ש כשחשב מבע"י שיהיו מיוחדים לכך אפי' בחול. אפי' לא נתנם עוד בראשו או על המכה מעולם. או אפי' רק חשב מבע"י להניחם בראשו או על המכה רק מחר וכמו"ש יבליכם ויעשה אחרים. וכ"ש כשעשה בם מעשה מבע"י להכינם לכך לשבת. כגון צבעה (לנוי. או בשמן. למכה) או כרכם במשיחה. מותר לטלטלם בשבת לתתם בראשו (בניתו. ונלאה גם לר"ה יש אוסרין. וכשצבען או כרכן או הניחן בראשו פ"א מבע"י מותר) או על מכתו לצורך אחר (שם): (כד) עור מעובד, וכן שאינו עבוד ויבש. ולא והוסר בדקה אפי' יבש. וכשחשב מבע"י לישב עליו מותר. והנהגתו לאומר לסחורה צריך יחוד. והעיקר כדיעה הא'. עי' מג"א תק"ט) דבעה"ב או אומן שמעבדו ומוכרו מותר לטלטל. וכן גברים דבעה"ב. ודאומן אסור. דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס. וכשחשב מבע"י ליתן עליהם פת לאורחים בשבת או שום יעשמים אחר מותר (שם): (כה) מותר לטלטל (שמותרין בטלטול כמאכל בהמה) מאכלות פרורין שהותיו מבזית אפי' אין עומדין לאכילת אדם רק לבהמה. או עוף וכן עצמות שראוין לכלבים (ובמקום שאין כלבים מצוים (כגון שמונח בשדה במלון שאין כלב) אסור לטלטל בין שפרקו מהבשר בשבת ובין בע"ש. וקשים עד שאין ראוים לכלב אסור לטלטלן בכ"מ כעצים והאבנים) וקליפי פירות שראוין לבהמה (כגון שרביטים שקטניות גדל בתוכם) ואפי' נתפרקו מהבשר או הפירות בשבת והוי נולד (ובי"ט יחמיר בנולד. ויעבירן רק כמש"ת) ואם אין הקליפות ראוי לבהמה (וה"ה כדבר שאינו מאכל בהמה) כגון קליפי אגוזים ושקדים. אסורין בטלטול כעצים ואבנים. ואסור להעבירן בידיו או בד"א שבידיו כגון לגרכן בסכין. ואסור להגביה הטבלא או המפה עם הקליפות (וכשיש גם פת מותר להגביה הכל ולטלטל למקום הרוצה) בעליה ולטלטלה לצ"א. רק ינערם מיד. וכשהוא באופן שאין המיעור לבד מועיל לו (כגון שצריך לשמש במקום השלחן ואם ינערם כאן להרך לא יוכל לשמש שם מה שצריך) מותר לסלק השלחן לצ"א אפי' המוקצה עליו (שם): (כו) הכילי קש או עלים רכים. אם הוכנים למאכל בהמה מותר לטלטלן אפי' גדולים הרבה. וכשהמן להסקה עומדין ואסור. ובמקום שהאם קש עומד רק למאכל בהמה או לשכיבה מותר (שם): (כז) דבר שראוי למאכל מין חיה ועוף השמצוי אפי' אינו ראוי לרוב מיני חיה ועוף (כגון הצב שראוי רק לגבי וחגדל שראוי רק ליונה) מותר לטלטלו במקום שאלו ויונה מצוי (שדרך והרגל שהם ב"א לגדלם שם. ולא די במה שמצוי רק אצל שרים) ודבר שראוי רק למין חיה ועוף שאינם מצוי בעיר צ. אם יש לו מהמין מותר לטלטלו. ואם לאו אסור (שם): (כח) גרעיני התמרים. במקום שדרך להאכילן לבהמה (ובמקומות הרבה אין מאכילין) מותר לטלטלן. ואדם חשוב יחמיר ע"ע לטלטלן רק בשינוי. כגון ביחד עם הפת או ד"א המותר בטלטול. וכל קליפין וגרעינין שאין ראוין לבהמה. אוכל האוכל וזורקו בלשונו (ולא בידיו להוריד (ולא לפניו ויסמוך בדעתו שבשיהיו הרבה וימאס בעיניו יהא מותר להוציאן כגרף של רעי (שם): (כט) בשר חי די (וקשה שאינו ראוי לגוס אסור. וכן ד"א כיוצא כגון שומן חי שם. וי"א דכיון שראוי לכלב מותר) אפי' אינו מליח כלל מותר לטלטלו. רק בשר שמסריח. ודג מלוח מותר. ושאינו מלוח אסור. ובשר נבלה שנתנבלה היום מותר כבשר נבלה שמסה היום (עי' מג"ד)

וקמיע דכתב או עיקרין שאינו מומחה מותר (שם): (ל) דבר המאוס (כגון רעי וקיא וצואה דאדם או תרנגולין וכיוצא. ונקרא גרף של רעי) אם הוא בחצר שלפני הבית או שאלגו שיוצא ונכנס שם תמיד (וכשהוא בחלק מהחצר המוקצה לאשפה או תרנגולין. אסור להוציאו משם) מותר להוציאו לאשפה או לבהכ"ס אפי' בידיו ממש. וכשהוא במקום במקום דריסת הרגל מותר לסלקו לצדדין. וכשהוא בחצר שאחורי הבית או בחצר אחר אסור להוציאו משם (וכשיושב שם מותר) וכשירא שהתינוק ילך שם ויוטנף מותר לכפות עליו כלי. וכשהוא מלא וא"א לפנות עליו שם מותר להוציאו ולהחזירו כבסמוך (שם): (לא) גרף דרעי ועביט דמ"ר. אף במותר להוציא לאשפה לפנותו. אם סלקו או מידו (ובעודו בידו מותר להחזיר לר"ה בכ"ע ואפי' בלי מים. וטוב ליתן בו מים) אסור להחזיר לבית. וכשצריך להחזירו לפנות עליו היום או להוציא בו היום צואה וע"ר. יתן בו מים שראוין לבהמה אפי' כששם בו ויחזירו. ויש מתירין להחזירו בכ"ע ע"י מים. ויחמיר כדיעה הא'. ובמקום הפסד כגון שהכלי חשוב קצת וחושש יגנב מהאשפה) יסמוך על דיעה הב' (שם): (לב) לא יעשה לכתחלה גרף דרעי (להביא לפניו דבר או לעשות דבר שמדאי עתיד לימאס וסומך בדעתו שיוציאו כשימאס. וכשאין דעתו להוציאו מותר. וכשנמלך אח"כ להוציאו מותר) וכשעשה מותר להוציאו. ובמקום הפסד מותר לכתחלה ישיבהו אצל גרף דרעי שבמקום שאסור להוציאו כדי שימאס בעיניו ויוציאו ויסתלק ההפסד. כגון אם איזה דבר נמאס ונפסד מגשם במקום שאסור להוציאו. יכול להכניס שם מטתו לשכב או שלחנו לאכול או שאר כלי תשמישו כגון ספריו ללמוד. וכשימאסם הדבר בעיניו יוציאו למקום המשומר מגשם. ויושיבה אצל כלי מטה וכו' ל"ע (שם): (לג) מכניס לביתו מבע"י מלא קופתו עפר ומערם באיזה בקרן זוית (וכשעירה בתלמ ביתו למדרס רגלים אסור לטלטלו) ומותר בשבת לעשות בו כל צרכיו. כגון לטול ממנו לכסות רוק או צואה. ולכן פירות הטמון בחול שבכלי או קרן זוית מותר לטלם. כשהיתות עד שאין איסור עשיית גומא. עי' תנ"ה (שם): (לד) אסור להדית בשר שחל יום ג' בשבת. אפי' ע"י נכרי. וי"א דמותר בשעה"ד אפי' ע"י ישראל וכ"ש לרחוץ ידיו עליו (שם): (לה) אסור לטלטל בהמה או חיה או עוף חי. ואפי' עוף שראוי לשחק בו תינוק כבזוכה. ומותר לכפות סל לפני האפרוחין שיעלו וירדו בו. ובעודן עליו אסור לטלטלו. וכשהיו עליו כל בין השמשות בה"ש אסור לטלטלו כל היום אפי' אחר שירדו (שם): (לו) מדדה (אוחז בצוארה ובלדדיו ומסייעו ומתגעע רגליו שילך. אך לא יגביהו בענין שיעקור רגליו מהארץ) בר"ה (ובר"ה וכרמלית אסור. ולדחותו מאחוריה כשברה מותר) בהמה חיה ועוף (ותרנגולת אסור. ומותר לדחפה בידיה מאחוריה שתכנס לבול כשברחה ממנו) כשהב"ח צריך לכך (ואם לאו אסור) ואשה מדדה בנה (שיגביה רגלו א' ויניח הב' על הארץ וישען עליה עד שיניח שנית הא'. וכשגוררת ב' רגליו אסור אפי' בכרמלית. וכשהוא קטן עד שצריך לגררו וכשאה בר"ה חייבת (וכן כנושא בפות או חולה שאינו יכול לילך כלל) ואפי' הוא גדול עד שיכול לילך לבדו אסור לשאתו אפי' בכ"ה. והמוציא תינוק וכיס תלוי בצוארו חייב. והמוציא גדול המלובש בכליו פטור. והנושא את החי מלאכתו שא"צ לגופה (שם): (לז) כלי שנתרועע לא יתלוש ממנו חרס לכסות או לסמוך דבר בהשאר. ואסור לטלטל ולשחוק בכדור בשבת וי"ט. ויש מתירין. וי"א אפי' בר"ה. ונהגו מקדם להקל ולא מיחו. ואסור לשלת תחת אילנו זרע ההולעים שעושים משי (שם): (לח) אסור לטלטל בגד בעטה (שאינו קשה. עי' יו"ד ס"ה) דיבטל אפי' לצורך גופו ומקומו. וי"א דמותר לצורך גופו או מקומו. והעיקר כדיעה הא'. ואם יחדו להשמים שאין מיוחד לו ולא נעשה כבר ש (כגון לכסות כלי או להאהיל למעלה מראשו) מותר. ומותר לטלטל מניפה להבריח זבובים. אך יזהר מלשרוג זבוב (שם): (לט) מכבדת שמכבדין הקרקע מותר לטלטל ככלי שמלאכתו להיתר. וי"א שאסור רק לצורך גופו או מקומו ככלי שמלאכתו לאיסור. ומה שמורה כפעוט (אריז"ע) בין דחול ובין דמין אחר כגון שרוא"ן בגל. נהגו לאסור בטלטול אפי' נמד על ידו. ולצורך גופו או מקומו מותר. ומותר לטלטל זייגער שלנו. והגאון ח"צ ומו"ס מסתלי כ"ן ז"ל שאוסרים מכסף (ובמקום שנהגו איסור אסור לקשר בפניהם. ונערי הטליס נהגו איסור וי"א דאסור אפי' אין כמפתח תלוי בו. ונשרא כתלה ושמטיה. וכלי שעות גדול שעומד כתיבה על הקרקע יחמיר מלטלטלו רק לצורך מקומו. ולטלטל שלנו זייגער ודאי אסור. ולהחזיק בריסטער זייגער לידע הקזתות באיזה שעה עומד אין להסיר. ומותר לטלטל אמה (ודאומן כגון חייט ובונה אסור) במקום מקל או לדחוף אחר

דבר

דבר וכוונתו לצורך מקומו (שם): (ט) אפי' דבר הראוי בשבת. אם הוא דעשיר ואינו ראוי לעשיר לפי שגרוע בעיניו ואין דרכו לשמש בו לעשרו (ודבר שאינו ראוי לבעלין נמי שאסור לו כגון יין נסיך. מותר לטלטלו אפי' כמיר) אסור אפי' לכל עני לטלטלו. וכשהוא דעני מותר לו ואסור לעשיר. ולעשיר בכנים עמי שהדבר שלו מותר כלהעני (שם):

דין טלטול ע"י ד"א ומוקצה וטלטול מהצד וקינוח אחר נקביו:

(א) נוטל נר"ס בנו והאבן בידו (ואם דינר בידו אסור אפי' לאחוז בן בידו והוא הולך ברגליו. כשאין סכנת נפש כשלא יטלו) כשא"א בע"א. כגון שיש לבן געגועים לאב (שהבן עלב כשאינו עמו) שאם לא יטלו יחלה (ואם לאו אסור) ומ"מ ישליך האבן מידו שיצטער ויבכה סי' שם): (ב) כלכלה נקובה שסתמה בהוצן (ואם לאו אסור) באבן מבע"י מותר לטלטלה. ודלעת חלולה שתולין בה אבן להכבידה למלאות בה מים. אם מבע"י קשרו בה יפה שאינו נופל כשממלא מותר למלאות בה. ואם לאו אסור. ובשיחדו לכך לעולם מותר. עי' ס"ח (שם): (ג) דבר האסור בטלטול שמונח על המותר. אם הניחו עליו מבע"י מדעתו על דעת שיניח שם גם בשבת. נעשה ההיתר בסיס לאיסור ונאסר בטלטול כמוהו. ואם לא היה דעתו שיניח שם בשבת ושכח להסירו קודם כניסת השבת שלא נעשה בסיס. או נעשה בסיס לאיסור והיתר (כגון שהניח עליו מבע"י גם דבר המותר בטלטול שחשוב יותר מהאסור. עי' ס"ז) אם אפשר לנער האיסור ממנו מיד. ינערו ויטלטל ההיתר לבד למקום שצריך. וכשא"א או שיבא איזה הפסד בהיתר או שלא יספיק הניעור לבטלים צרך טלטול זה כגון שמטלטל ההיתר עם האיסור שעליו מ"מ לפנות מקום זה לשמש בו או לצורך אחר. ואם ינער כאן האיסור לא יוכל להשלים צרכו במקום זה) מותר לטלטל ההיתר אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאליו (שם): (ד) כלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה. אפי' הניחו מבע"י עד שיניח בשבת. אם הפירות רטובים ורכים מאוד כגון תאנים וענבים שאם ינערן יוטנפו בקרקע ויפסדו. מותר ליטול הכלכלה עם הפירות והאבן שבה למקום שצריך לאכול הפירות. ואינו חייב לטלן בידיו לשם. וכשמונחים בסלים קטנים בתוך הכלכלה. יטול הסלים בידו מתוכה ויוליכם לשם אע"פ שאין השם שיפלו הפירות לארץ. וכשצריך לטול הכלכלה מ"מ לשמש בה שם. יטול הסלים מתוכה ויניחם על הקרקע וינער האבן משלה. ואם הפירות יבשים שאין נפסדים כשמתטנפים בקרקע. אפי' אינם בסלים לא יטול הכלכלה עם הפירות והאבן בין צריך לפירות ובין לכלכלה. אלא ינערם מתוכה עם האבן וילקטם בידו. ויחזירם לה כשרוצה. וכשצריך למקומה ולא יספיק הניעור מותר לטלה כמו שהיא בכ"מ (שם): (ה) הניח אבן ע"פ חבית יין לכיסוי או מעות על נר ושכח להסירו קודם שבת וצריך לטול יין או לשכוב. מטה החבית על צדה או מנער הנר ונופל. וכשהיא בין החביות ואינו יכול להטותה במקומה. יגביהה עם האבן ומוטה למ"א להטותה שיפול. וכשצריך למקום החבית או הנר ואין הטיה או ניעור מספיק. יכול לטלטלה למ"א עם האבן או המעות. וכשהנר בגוף הנר ולמקומם רק אוסם שיונגב המעות. אסור אפי' לנערה שיפול האחיה. עי' ש"א) (שם): (ו) וכ"ז בשכח. אבל הניחו שם מדעתו ע"ד שיהיה גם כל השבת. בין צריך למקום החבית או הנר ובין לטול יין או לשכוב. נעשה בסיס לאיסור ואסור אפי' להטות או לנער. אפי' היה דעתו שלא יניח שם כל השבת רק עד אחר בה"ש ואז ינ... ע"י הטיה או ניעור אסור. וי"א שאם היה דעתו להסירו באמצע שבת ע"י ניעור או נכרי לא נעשה בסיס. ולכן אם נמלך אפי' בתחלת כניסת השבת לשום או לנער כשצריך לטול יין או לשכוב. או לטלטלה עם האבן או המעות כשצריך למקומה. מותר כבשכח. ואם לא היה דעתו להסירו ע"י ניעור או נכרי אלא לטלטלה באמצע שבת למ"א עם האבן או המעות ע"י נכרי או ישראל כשיצטרך למקומה ל"מ. והעיקר כדיעה הא'. ובמקום הפסד (כגון שנפל נר על השלחן. עי' רע"ז) יסמוך על הב'. ולד"ה כשנעשה בסיס לאיסור בה"ש אפי' אח"כ ניטל האיסור. אסור לטלטלו כל השבת כמו כשהיה האיסור. עי' ס"י (שם): (ז) אין היתר נעשה בסיס לאיסור. אלא כשהניחו עליו בכוונה לצורך האיסור שיתישב עליו בטוב (כגון מעות על נר) או לצורך ד"א המותר (כגון אבן ע"פ חבית) אבל הניחו במקרה כרגיל להשים בתיבה חפצים אע"ג לפי שאין ריוח לפנות מקום לכ"א בפ"ע או לפי שאינו חושש לזה. לא נעשה בסיס זל"ז ודינו כשכח. ולכן מותר לטלטל המפה שעל השלחן אפי' שהנרות עומדים עליה (שם): (ח) קן דתרנגולים שבו ביצה שנו

אפרוח שאסורה בטלטול. הוי הקן בסיס. וכן על ביצה זה. ואם הניח מוקצה על היתר דחבירו שלא מדעתו. אפי' גם המוקצה שלו ל"ה בסיס. ואם עשהו לטובת חבירו שמשתמש נוח לו. כגון שנטל כ"ח דחבירו והעמידו מבע"י תחת הנר בבית חבירו שיפול בו הנר ולא ישרף הבית. ונפל בו קודם בה"ש והיה עד אחר בה"ש. הף הכלי בסיס ואסור לטלטלו כל השבת. ומותר ללמוד על שלחן שמעות עליו מצד אחר אפי' דרכו לנענע בלימוד (שם): (ט) עץ שתולין בו דגים לייבש. אף שמאוס. מותר לטלטלו. ודבר הראוי לאכילה בשבת ל"ה מוקצה אפי' עומד לסחורה (כגון תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים להוליכם למ"א לסחורה) ומותר לאכלו בשבת. ואפי' דחאו בידים מלאכלו בשבת כגון חטים שזרען בקרקע. אם לא השרישו עוד (וכשהשרישו חייב) וביצה שה"ק תחת תרנגולת לגדל אפרוח מותר לטלטל. והתמרים הנלקטים קודם בישולם וכונסים אותם בסלים ומתבשלים מאליהם. מותר לאכול מהם קודם גמר בישולם (סי' שי): (י) כל מיני פירות שמניחים במוקצה לייבש. מותר לאכול מהם קודם שיתייבשו. אך מגרוגרות וצמוקים דישראל (ודנכרי מותר כשראוין ואין ראוין שאין מוקצה בדנכרי) ותלושין. ומהודר שנתלש בשבת. אפי' הוא דנכרי שתלשו לעצמו והיה דעתו מבע"י לתלשו בשבת (כגון ששמע שאמר בע"ש מחר אתלשנו) ונגמר בישולו אסור (עי' שכ"ה) ודבר שהיה מחוסר צידה מבע"י וצדו נכרי בשבת. (אפי' היה דעתו לצודו בשבת אסור) אסור לאכול או לטלטל משהניחם במוקצה עד אחר שנתייבשו לגמרי. אם אין ראוין כלל ואפי' הזמינם לאכילה מבע"י ל"מ בזה) ואפי' ראוין ואין ראוין. שיש אנשים שאוכלים אותם ויש לא (שם): (יא) דבר שהיה אסור בטלטול בה"ש ובשבת הלך הגורם האיסור. כגון שהיה מוקצה בה"ש מחמת שהיה אסור באכילה ולא היה ראוי לכלום ובשבת נסתלק האיסור ונעשה ראוי. אסור לטלטלו כל השבת אם אדם גרם לו האיסור בידים. כגון נר שהדליקו מבע"י וכבה אחר בה"ש ונשאר בו שמן. אסור להסתפק ממנו כל השבת. וכן דבר שלא היה ראוי בה"ש מחמת עצמו (ולא מחמת איזה איסור) והאדם גרם זה ונעשה ראוי משתשבה. אסור בטלטול כל השבת. כגון גרוגרות וצמוקים שלא היו ראוין בה"ש ובשבת נתייבשו לגמרי ונעשו ראוין. אבל דבר שהיה מוקצה בה"ש בע"כ של אדם. כגון מחמת איסור שבא מאליו ולא נגרם מהאדם. ומשתשבה הלך האיסור. ל"ה עוד מוקצה אפי' אם כשהגיע בה"ש הסיח דעתו ממנו לגמרי ולא היה מצפה כלל שילך האיסור בשבת. כגון בע"ח המוקצה מאיסור שחיטה ושחטו בשבת לחולה שהלך היום. מותר לבריא לאכול ממנו חי. וכ"ז בדבר שהיה מוקצה כל בה"ש. אבל כשהיה ראוי אפי' רק במקצת בה"ש ואח"כ נתקלקל מאליו או ע"י אדם ונאסר באכילה או טלטול ואח"כ נתקן. חזר להתירו (שם): (יב) גרוגרות וצמוקים שה' מוקצה לפי שאין ראוין לאכילה וקודם בה"ש נתייבשו לגמרי וראוין. אפי' לא ידעו הבעלים כלל או שנתייבשו ואחר בה"ש אדעו. מותרים באכילה. ואם יבשו אז רק קצת בענין שראוין ואין ראוין. (כשאין ראוין כלל ל"מ הזמנה) אם הזמינן לאכילה מבע"י מותר. ואם לאו אסור. ותמרים שנתן עליהם מים בגיגים בע"ש ואין ראוין ובשבת נעשו ראוין. מותרים (שם): (יג) דבר שאסור לטלטלו. אסור ליתן תחתיו כלי שיפול בו אפי' דעתו לנטלו אח"כ ובס"מ מותר בזה. עי' רמ"ה רס"ו) ומותר לכסות עליו כלי. אך לא תגע במוקצה. וי"א שאם המוקצה מתנענע (כגון כינה) ע"י נגיעת הכלי אסור. ואם לאו מותר (שם): (יד) דבר האסור בטלטול שהניחו מבע"י על המותר ע"ד שיניח שם בשבת שנעשה ההיתר בסיס לאיסור ונאסר בטלטול כמוהו (עי' ס"ג, ומשתשבה ניטל האיסור מעל ההיתר. אסור לטלטל ההיתר כל השבת. כגון מטה שהניח עליה מעות מבע"י ע"ד שיניח בשבת ומשתשבה ניטל ע"י נכרי או קטן. אסור לטלטלה כל השבת. ואם לא היה המעות עליה בה"ש רק אח"כ הניחו עליה נכרי או קטן אפי' לדעת הישראל. מותר לטלטלה כשהסיר. ובעודו עליה אסור (ומותר להטותה ולנערם להפילו ולטלטלה למקום שרוצה) וכשצריך למקומה מותר. עי' רס"ה רס"ו ס"ס (שם): (טו) וכ"ז במטה שאינה מיוחדת למעות או אפי' יחדה לו אך לא הניחו עוד עליה מעולם. אבל יחדה והניחן ע"ח אפי' בחול. אסור לטלטלה בשבת אפי' לצורך גופה ומקומה. ויש מתירין לגופה ומקומה. ויש להחמיר כדיעה הא'. ולכן לא יטלטל כיס דמעות אפי' הוציאם ממנו מבע"י (וכשפתחו למטה מותר) וכן שהגו. ואם תפור בבגד אם הוציא ממנו המעות יכול ללבוש הבגד אפי' בה"ש. ואפי' בכיס מותר לכסות דבר או לטלו. ואם מעות בו אסור ללבשו (ויכול לנער המעות וללבשו) ומותר לטלטל אפי' הפסד גבור המעות והמתו נכים:

ע"ד שימה בשבת. וכוס אסור לשכים ידו בכים (שם): (טז) וכ"ז בכים שפיו לבד תפור בחור שבבגד וכולו תלוי. אבל אם כולו תלוי נארם בבגד. נעשה כל הבגד בסיס למעות שבכיס כהכיס. ואפי' הכיס המעות בכיס ע"ד נטלו ממנו קודם שבת ושכח נטלו מבע"י שלא נעשה בסיס אפי' הכיס. מ"מ אם אפשר לנער המעות ינערו ואח"כ יטלטל הבגד למקום שרוצה. ואם אפי' כל הכיס תלוי אך פיו אינו תפור לבגד רק קשור ומלא מעות. אסור לטלטל הבגד אם הניח המעות בכיס ע"ד שימה בשבת. ואפי' אחר שניטל המעות מהכיס או הכיס מהבגד משתחשכה. ואם הניחו ע"ד לטלו קודם שבת ושכח מבע"י. ינערו כדאפשר ואח"כ יטלטל הבגד למקום שרוצה. כשאינו מכוין לשניע המעות (עי' ש"ט) ואם יש מעות בתיבה שבתוך השלחן. אסור לטלטל השלחן רק נדקך הנ"ל. והניח עליו מבע"י דבר המותר בטלטול. מותר לטלטלו במגרות דבכמוך. ותיבה שבה דברים המותרים בטלטול ומעות שאינו עיקר. מותר לטלטלה כמו שהיא במגרות דבכמוך במתחה (שם): (יז) כלי שנעשה בסיס לאיסור והיתר (שהיו עליו בה"ש. אפי' ניטל ההיתר משתחשכה. ואם בה"ש היה עליו רק האיסור ומשחשכה הונח ההיתר. הוי בסיס רק לאיסור ואסור לכל השבת. ואם בשבת הונח האיסור. אסור לטלטל הכלי כ"ז שמונח. ומותר לנוים גם היתר החשוב מהאיסור ולטלטלם) מותר לטלטלו אם ההיתר חשוב (וכשאינו חשוב לו לנערו אפי' חשוב לכל פעולם ל"ע. וה"ה לגיפוף. עי' ש"ה) מהאיסור (ואם לגיפוף. אסור אפי' לנער האיסור כבסיס לאיסור לבד. עי' ש"ט) ואם אפשר לנער האיסור לבד. ינערו ואח"כ יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שרוצה. ואם א"א. ינער גם ההיתר כשלא יופסד. ואח"כ יטול ההיתר לבד ויחזירו לכלי כשרוצה. ואם לא יוכל לטלו לבד. כגון מחתה שיש עליה מבע"י אפר שמותר בטלטול (וכשהוסק בשבת אסור. וכשנתערב כדאמול בטל ברוב אם לא היה ניכר עוד מעולם בס"ע. עי' פמ"ג) ובגדי עליה או פחמים האסור. וצריך לטלטל האפר למ"א לכסות רוק או צואה. וכשינערה עם הבגדים או פחמים לא יוכל לטלו בידו לבדו. כגון שהבגדים או פחמים קטנים וא"א לטלו זולתם. מותר לטלטל המחתה עם האפר והבגדים או פחמים למקום שרוצה. וכן כשצריך למקום המחתה. ואם צריך רק למחתה אסור. רק ינערם במקומם ויטול המחתה לבד (שם): (יח) ב' דברים שא' אסור בטלטול וא' מותר וסמוכים זל"ז או זב"ז או זע"ז וההיתר לא נעשה בסיס לאיסור (עי' ש"ט) וכשמטלטל א' מיטלטל הב' עמו. אם מטלטל האיסור בידו וההיתר מיטלטל אסור בכ"ע (ובמת מותר) ואם לגיפוף (אם מכוין בטלטול לצורך האיסור שמרו מאיזה קלקול והפסד או להצניעו או לע"א או אפי' לשמש בו תשמיש המותר (כגון לישב או לשכב עליו (עי' ש"ח) או כגון נר לשמש לאורו במ"א) אסור. ואם א"צ כלל לגוף האיסור ומטלטלו ע"י ההיתר רק בשביל דבר המותר כגון לפנות מקומו. מותר (עי' ש"ט נאבן עפ"י חבית ומעות על כר) וכ"ש כשמכוין רק לטלטל ההיתר אך א"א לטלטלו בלי האיסור. כגון למן הלום סטמון בארץ (אפי' נתכוין לזריעה כשטמנו (עי' ש"ע) וסוסיף מחמת להוות סקרקע והיה דעתו שיניח שם כל השבת) בגדה (וכבים. אסור לטלו מהארץ) ולא הפרים וקלה עליו מגולין. נוטלו בכס ומוציאו (וי"א שאם גמר בדעתו בבירור שלא יאכלו בשבת זה ולדעת זה טמון. אסור אפי' בטלטול מה"ד) אפי' נוזז עפר ממקומו. אם כולו טמון. תוחב בו דקר שעפר כוש או סכין ומוציאו והעפר שעליו ננער מאליו. ואף שבתחלתו כשנוטלו סלגון מגביה גם העפר שעליו. ויש אוסרין לתחוב בעפר. ויש להקל. ופירות הטמונים (וי"א שאם גמר בדעתו בבירור שלא יאכל מהם בשבת זה ולדעת זה טמונים. אסור אפי' בטלטול מה"ד) בקש או תבן המוקצה להסקה. מותר לד"ה לתחוב כוש או סכין בהפירות להוציאם (עיין תק"ז) ואם יחדן להטמין הפירות. מותרים בטלטול. וה"ה בעפר שיחדו לכך (סי' שי"א): (יט) מותר לטלטל מוקצה בגופו שלא בידיו אפי' לצורך האיסור. כגון קש (במקום שסתמו עומד להסקה. ובמקום שסתמו עומד למאכל בהמה או שכיבה מותר לטלטלו בכ"ע) הנתון על מטה שלא לשכב עליו ובשבת רוצה לשכב עליו. מותר לנענעו בגופו שיהא רך ונוח לשכיבה. ואם ישב או שכב עליו מבע"י או הניח עליו אז כר או סדין או חשב עליו אז ליישב או לשכב עליו (עי' ש"ח) מותר לטלטלו בידיו. ואם הזמינו אז למאכל בהמה מותר בכ"ע (שם): (כ) מותר לטלטל (ברה"י או פחות מד"א בכרמלית. וי"א אפי' ד"א בכרמלית ומכרמלית לר"ה כשצריך. ויש להקל) אבנים מהשדה (ולא מהגדר) ואם ירד גשם עליהם וטבעו. אם רישומן ניכר מותר לטלן לקנח (שאין לקינוח ד"א המותר בטלטול) בבהכ"ס. ואפי' נפנה על הגג שטורח להעלותן. ואם נפנה תמיד במקום א' מותר להכניס כמלא היד אפי' כשגם אחר נפנה שם. ואם לאו יכין רק כשיעור ראש הבוכנא שדכין בשמים. ואבן שניכר בו רושם הקינוח שקנחו בו פ"א. מותר להכניסו אפי' גדול הרבה. או אפי' אין הרבה ממלא היד מותר לטול כולן. וכן אבנים שיחדן (לעולם. ויחוד לשבת א' ל"מ: עי' רכ"ע ש"ה) לקינוח מבע"י אפי' לא קינח בהם עוד מעולם. ומי שיש לו בהכ"ס סמוך לביתו שרק הוא נפנה בו (ואם גם אחר אפי' מב"ב נפנה בו. א"צ להזמינם) יזמין שם אבנים מבע"י. ואם לאו אסור להכניסם בשבת רק השעומדים לכך (סי' שי"ב): (כא) צרור שעלו בו עשבים מלחות הקרקע מותר לקנח בו. ואפי' מונח על הארץ מותר לטלו. והתולש עשבים ממנו חייב. ולא יטלטל רגב אדמה לקנח. ואסור לקנח אפי' בכלי נחרס אפי' חלק כגון מאוגני כלים (מחמת כישוף. ובזה"ז אין חוששין) ואם בשבת יש לפניו חרס חלק וצרור. יקנח בחרס (אפי' בזמן שחששו לכישוף) ולא בצרור. ואם צרור ועשבים לחים (וביבשים לא יקנח אפי' בזה"ז) אפי' מחוברים. יקנח בעשבים (כשאין מחובר. ולא יאחז בידיו) ולא בצרור. וכשאין לפניו אפי' צרור ואבן יקנח אפי' בעלין המחוברין כשצריך (שם): (כב) לא ימשמש בצרור הקינוח (להחליקו שלא יסרט בבשר) כבחול רק בשינוי. ואם צריך לנקביו ואינו יכול להפנות למשמש בפי הטבעת בצרור וכיוצא. לא ימשמש כבחול שאוחז הצרור בכל היד. רק בשינוי שאוחזו רק בב' אצבעותיו וממשמש בנחת. וה"ה למשמש שם בברזא. ואסור לגוף נה אפי' כולה תחובה בגוף. וכדבר הבלוע בגוף מותר. כגון לבלוע מרגליות או זהב וללכת לר"ה (שם): (כג) אסור לפנות בשדה ניר (חרישה ראשונה ועומד לזריעה. ובשדה חבירו אסור לפנות אפי' בחול) ואבנים גדולות שמגדרן כמושב הגול יושב עליהם בשדה במקום המיוחד לבהכ"ס. מותר לגררן בשבת ולעשות כאהל עם גג אסור. וי"א דמותר (שם):

עתה הגיע הזמן לעמוד מבה"כ וליכנס לבית התפלה יקרא לכל העמים. בעת רצון דמנחת ש
שבת. שבו תהיה הגאולה במהרה בימינו אמן:

(א) סדר וזמן עבודת התמיד של בין הערבים בשבת. כסדרו בחול: [יש שינוי. שבחול אין פיים והזוכה בשחר זכה בו: ובשבת יש פיים. שהמשמרות מתחדשות]: (ב) רק בשירה הוא מובדל משל חול. במנחה בשבת ראשונה (ע"ל בית גרמו) היו הלוים אומרים שירת אז ישיר משה עד מי כמוכה באלים. ועושין ממנו ג' פרקים. ועל כל פרק תקיעה על כל תקיעה השתחויה. בשבת שניה. מן מי כמוכה עד גמירא. ועושין ג' פרקים כו'. בשבת שלישית. אז ישיר עלי באר כו' (וכן חוזרין חלילה בכל שבתות השנה) זוהי עבודת התמיד בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן: (ג) וכן סדר הסמלה לפני אשרי. שוה לשל חול: (ד) אומרים אשרי. ונתבאר הטעם במנחה דחול. אח"כ אומרים ובא לציון: (ה) הטעם. משום דבכל יום צריך לומר קדושה דסידרא. דעלמא עליה קאי (עמש"ל בשל חול) ובשחרית דשבת וי"ט אין אומרים אותו. משום דבלא"ה אומרין בו קדושה יתרה במוסף ומאריכין הרבה בבה"כ. ע"כ תיקנוהו ד' בשעה שבא עת רצון וראוי לקדושה נוספת. משא"כ במנחה דחול אינה ראוי אז לתוספת קדושה. משום לא התפוס עור בידינו. והיינו טעמא דר"ת ות"פ דבמילתייהו קיימי. נאמרו בשחרית שלהם ולא במנחה. אע"פ שיש בשם מוסף. מכל מקום אין בשם קדושה גמורה. שהגבעל תגבורת שעת הדין דמנחה. רק נ"ל ברור בס"ד. אומר בשין אני קדים: (ו) אומרים ואני תפלתי. י"א על פי המדרש. שאמר דוד המע"ה. אין אנו כאו"ה כו'. אלא אע"פ שאכלנו ושתינו. אנו מתפללין. ויקרא ע"ז. א"כ למה אין אומרים אותו גם בי"ט [וכן בשאר בשבת] ונ"ל משום דבי"ט שכיחא שכרות במנחה (כדאמרינן [ביצה ד] דרב לא אוקי אמורא עליה מי"ט לחבריה מה"ט. ושתוי אל יתפלל. ושכור תפלתו תועבה. א"כ היאך שתכח בעצמו ואני תפלתי. וטורפין לו תפלתו בפניו) משא"כ בשבת. שאין ראוי לקבוע סעודה אז כמש"ל. וזה נכון ויפה. וגם' הזוהר נתן טעם. לפי שבשעת המנחה דחול. דינא תליא בעלמא. ולאו איהו עת רצון. אבל בשבת דכל רגזא אתעדי. אע"ג דדינא אתער אתכסיאת איהו. על דא אצטריך קרא דיהודה כו'. ואתכליל ברחמי ואתבסם כולא. וכדין עת רצון כתיב

היה. ודימא להכניס וסוף חדוש כמלא ע"כ. אלא נתיישב מה שהקשינו. מדוע לא יגרע מנחה די"ט בזה. ועדיין צריכין אנו לדברי לקוטי פרדס בכאן. ז"ל. למה אומרים בשבת במנחה ואני תפלתי וגו'. בשביל צרה אחרונה בעקבי הקץ כו'. ויום השבת יהיה. וכל היום תהיה הצרה עד עת המנחה. ואז ישראל נענין במנחה. ומיד יבא משיח. הה"ד בעת רצון עניתיך כו'. ע"כ. ולא יקשה ע"ז. שהרי אמרו (עירובין מג) אין בן דוד בא בשבת. וי"ל דלא אתי אלא אליהו. דהא"ה השבוע השביעי דאין תחומין. הא לאו מילתא. דודאי אין כוונת המדרש שיבא המשיח בשבת. אלא כמ"ש (עמש"ל בבית דוד) ר"ל א' בשבת. דאז היינו מיד. לפי שלעת ערב יהיה אור בדבר הגאולה וכו'. והוא סמוך למנחה קטנה. אכן אליהו יבא בשבת במנחה. וכא דלא פשיטא מנה דאין תחומין. הא מסיק תלמודא דמספקא ליה להסוא תנא. מיהו מדנאמר (הנודר ביום שבן דוד בא) באחד בשבת. ש"מ דקרוב הדבר שיבוא כמ"ש: ויבוא אליהו בשבת לפניו. וכ"מ נמי מגמ' דפ"ק דפסחים שאין אליהו בא בשבת. בשחרית דחוקה לא. מפני הטורח. שלא לבטל הסעודה. אבל במנחה ודאי מאי אסי. וקושיא הכי הוא. אע"ג דמספקא לא פסקא לגמרי דינא דתחומין. לקולא לא אמריק. זה פשוט וברור. שדברי מדרש הנ"ל נראין. ואין נדחין מחמת סוגיא הנ"ל. ועפ"ז י"ל גם דעת ס' הזוהר הנ"ל. דהיינו נמי סמיכות גאולה לתפלה דדרים ביה בהאי קרא כאידנא. משום דהוא מעמידא דגאולה אחרונה: (ז) מדברי ס' הזוהר הנ"ל נלמוד. שנכון הדבר לעמוד באמירת פ' הלא ואני תפלתי. משום דדמיא סמיכות גאולה לתפלה. וה"ז כעין שעומדין בתהלה לאל עליון גואלם (כמ"ש שם) לפי שהגואל הוא המקים מעפר. והא בסוד כריעה זקיפה. עמ"ש בס"ד באמת ויציב. וכל מלוי דהסר בעמידה. ודי בזה לנבון: (ח) ואני תפלתי. צ"ע לפני הוצאת ס"ת. כי אז מתגלה שפע הרצון: (ט) הש"ץ צריך להתעטף בטלית בתפלת מנחה דשבת. מפני כבוד ס"ת. ת"ל כהבי אר"י. אבן שהתם ליליה במנחה של שבת. קודם שתאמר ואני תפלתי. כדי שתהיה תפלתם בעת רצון. ואין אנו מכסים הפנים בטלית. לרמוז כי אז מתגלה מצח דעתיק. וגם אנו מגלים מצח שלנו. ע"כ:

ואני. [תלים סט] ה' ובים דינו והוא כענין סוד ססס שזכרנו בכסא שן.

מגן הש"ץ וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יהוה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: ועונין הציבור

יע"ס. והוא מא"ן הנוא. בסוד מגיד מראשית אחרית (ג' כתר) דבר סוף מראשיתו. מחמת ראשיתו. נעוץ סופן בתחלתן. כי היא סוף המעשה תחלת המחשבה. כמש"ל כמה פעמים. דעלה אמר הנ"ל. אם אנ"י כאן הכל כאן. הרי אלו שלש בחינות דנוקבא: תפלתי. היא תפלה לדוד כנודע: עת רצון. הוא ג"כ יחוד בסוד הדעת. וסוד עת רצון נתבאר לעיל כמה פעמים: אלהים ברב חסדך. גם הוא יחוד מד"ה בחסד: באמת ישעך. הרי יחוד זעיר ונוקביה. ומבואר כ"פ סוד אמת וסוד ישעה. ורמז הפסוק באבהן כנודע. ומתחיל במדתו של יצחק. דשעתא ליה קיימא. אלא שחוזר עם רצון ואתבסמא כדלעיל. וע"ד הפשט ביארתי טעם הכתוב: ואני תפלתי. עם היות שאני מתפלל ביחידי. כגון שהיה בדרך או בגלותו. אך התפלל בעת תפלה. אז ה' לך עת רצון מכל מקום: אימתי בשעה שהצבור מתפללין (וזה פי' שנה אל תפלת הערער. היחיד. בסיומו כערער בערבה במדבר יחידי. מ"מ משום דלא בזה את תפלתם דרבים. שהתפלל בשעה שהם מתפללין. בזכותם כן אל כביר לא ימאס תם): אלהים ברב חסדך ענני. בגרה הרבים. עם שאינו בעת רצון. מ"מ ראוי לך להתנהג בגודל חסדך. כדי באמת ישעך. שלא יתייאשו היחידים מן הרחמים וסיעותם:

(י) מוציאין ס"ת (מתקנת עזרא. משום יושבי קרנות) וקורין שלשה בפ' שבשבוע הבא שחרית. ואפי' הוא י"ט. ואין מפטירין. אח"כ קדיש אחר קה"ת בבימה: (יא) אלא אחר שהגיעו הס"ת עומד ש"ץ ואומר חצי קדיש. וזה עולה לקריאה שקראו ולתפלה שסמוכה. לפי שלעולם אין עומדין הצבור בתפלה אלא אחר קדיש. וסומכין אותו לה כל מאי דאפשר. ואין כאן אמירת מזמור המפסקת כדי לחזור ולומר קדיש אחריו כמו בשחרית שמפסיקין באשרי. ואע"פ שי"א מזמור שיר ליום השבת וכך הוא מנהגו של אמ"ה ז"ל וכן אנו מנהגין. מ"מ לא נהגו בקדיש על קה"ת. אולי משום טורח הצבור נענו כה:

(תהלים קיא) הללויה. אודה יהוה בכל לבב. בסוד ישרים ועדה. גדולים מעשי יהוה. דרושים לכל חפציהם: הוד והדר פעלו. וצדקתו עומדת לעד: זכר עשה לנפלאותיו. חנון ורחום יהוה: טרף נתן ליראיו. יזכור לעולם בריתו: כח מעשיו הגיד לעמו. לתת להם נחלת גוים: מעשי ידיו אמת ומשפט. נאמנים כל פקודיו: סמוכים לעד לעולם. עשוים באמת וישר: פדות שלח לעמו. צוה לעולם בריתו. קדוש ונורא שמו: ראשית חכמה יראת יהוה. שכל טוב לכל עושיהם. תהלתו עומדת לעד):

(יב) אח"כ מתפללין בלחש ג' ראשונות. ובאמצע אומרין אתה אחד. יש בנוסחה זו ג"ס תיבות. כמנין כלה. כי עתה הוא עת יחוד הכלה עם החתן. היינו דקאמרינן אתה אחד. כמ"ש ז"ל (ברכות ו) ולעילא אחרינא. הם כ"ד תיבות. כד"ן שמות הוי"ה. ורמזו לשעת דין שהוא עתה בעת מנחה מ"מ. ומע"ז תומרין ג"ע מקץ. כמש"ל בס"ד:

[מתפלל שמו"ע עד האל הקדוש (תמצא לעיל) ומתחיל כאן:]

אתה אחד. עיין לעיל בפי' אתה קדשת. אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד. וּמִי כְּעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד

וכבר נתבאר לעיל מספר תיבות הנוסח ורמזיו. וכאן אוסיף לקח טוב בעז"ה. הלא כמה מסון הסדר. כי גם עתה רזה שאומרים בבה"מ. ממנו הוא כמעשהו. במספר ג"ס תיבות הרומז לכלה (כמ"ש שם בס"ד. וע"ש ביאור סוד שם הוא"ה) בחבור הרצון. כמ"ש שם. וכן כאן הוא עת רצון ביותר. אמנם עכ"ז אין אנו אומרים יום מנוחה. אלא מנוחה שהם. כי כן הוא עיקר בעימיע. שכ"ה לשון מקרא. ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו. ואעפ"כ ירמוז גם לגי' הנ"ל. עם הכולל המלים בכ"מ כידוע: ושמך אחד. ע"ש הכתוב. ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (ע"ל בהקדמה ובפי' ק"ש) שתפלה זו רומזת על שבת של עתיד. כהוב במפה זהב: כעמך כישראל. כמש"ל. כתוב בשמואל ב' ז'. וסוד הכל שיא בכתר. ותורה ממין עשרים שני' כת"ר. שלשם עולה זעיר אנפין עתה. ונמיה ו' קטנות בארץ. שהם השתא שמזכירין

בָּאָרֶץ. תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּה וַעֲטֶרֶת יְשׁוּעָה (יוֹם) מְנוּחָה וּקְדֻשָּׁה לְעַמְּךָ נָתָתָּ. אַבְרָהָם יָגֵל. יִצְחָק יְרַנֵּן. יַעֲקֹב וּבָנָיו יָנוּחוּ בוֹ. מְנוּחַת אַהֲבָה וּנְדָבָה מְנוּחַת אֱמֶת וֶאֱמוּנָה. מְנוּחַת שָׁלוֹם וְשַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט וָבֶטַח. מְנוּחָה שְׁלֵמָה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה בָּהּ. יַכִּירוּ בָנֶיךָ וְיֵדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ הִיא מְנוּחָתָם. וְעַל מְנוּחָתָם יַקְדִּישׁוּ אֶת שְׁמֶךָ:

כאן. תפארת ה'. וג"א אחד עולה ה"ל. כמה יש בגלותא פרקנו מלא של השמי"ם. להשפיע על גוי אחד בארץ: תפארת. הגדיל ט. כי עת רצון היא עתה. שהוא ח"ת בבחי' חדשה כנודע: אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו. ר"ת עולה אל היה: יגל. בלב. ע"ש

שכתוב ויפול אברהם על פניו ויצחק. בלבו. על בשורת הבן שיהא מהלליו שישמור שבת: יצחק ירנן. בפה מלא. שנולד בקדושה ג. ולא הכיר בהם טומאה. אף על פי שגם הם שמרו שבת אפילו עירוב תבשילין. מפני שלא היו מצווים. וגדול המצווה ועושה הוא יעקב. ובניו כמו כן שמרו שבת. כמ"ש [ב"ר פ"ו] על הפסוק והכן. מכאן שישמר יוסף שבת. כמה דלא אמר. והכינו את אשר יביאו. על כן להם דוקא נחשבת המנוחה בפועל: מנוחת. חברו כאן. ד' מנוחות שאנשים. שהן ד' פרטיי עקבא. כמה דלא אמר. ומאן מנוחה: אהבה. אהבה רבה. חכמה: ונדבה. ג' בינה. ונדיב בלב (אשר ידבנו לבו) שלב מבין: אמת ואמונה. בחי' דעת ותבונה: שלום ושלוה. יסוד ועטרה שלו: (השקט ובטח. ב' נהים): השקט. כנגד ת"י שעמד בית ראשון: מנוחה שלמה. זעיר ונוקביה היא הכוללת מנוחת שלום. וישב שמו בס"ה שלום. היא ואני תפלה הדבוקה בשלום: מנוחת שלום ושלוה. ר"ת גי' רצון. וגי' אל שדי. במילואו כמו אלף. סוד אלף הרים של בהמות בהררי אלף. והם אברהם יצחק ויעקב שחברו כאן עמ"ש בס"ד בזבח לציון:

(ת) שמעת של"א יממנו נעלמה. מנוחה ככתבי אר"י ע"ד הסוד. וע"ד הפשט. מתחנם הוא עם ספירת הצדיקים. ערבים שמחם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. רְצֵה (נָא) בִמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן (וְשִׂים) חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ (וְשַׂמְּחֵנוּ) וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ (וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ) וְיָנוּחוּ בָם (כָּל) יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה כו'

גומרין שלא אתרוצים: (יד) מחזיר ש"ץ התפלה בקול: (טו) ואומר צדקתך. ידוע מה שאמרו ז"ל (עי' סוטה יג זהר שמות קמ) שהם צידוק הדין על פטירת ג' צדיקים. משה יוסף דוד ע"ה (עמ"ש ס' צ"ג) מענין פטירת מרע"ה שלפול ארוך ושאר דבר) ואני מוסיף עוד נאמר. שהם כענין נפילת אפים דחול. לפי שהזמן גורם. כי ע"ש בעת ההיא מתעוררים ההנהגה השולטת אז בימי החול. ודמנוכה ג' ה' שזוכר ה"ל בהדיא באמרו. ואע"ג דדינא אתער התגבשונה הוא רק ע"ש שלקך אע"ג דלא אפשר בעובדא למנפל אאפיה. בעינן למעבד דמותה כפומה מילה. כמאן דמסיר נפשיה ברחימו דמאריה: ומיהא להוות סיטרא דמרא ביה מותא ואתכסס ודאי. עוד נ"ל. שהם צידוק הדין על ג' מקדשים שחרבו. משכן שילה. ובית עולמים ב' פעמים. ואחז"ל (תענית כט) שחרב הבית במוצאי שבת. והיום צדקתך צדק. ת"כ שעמד הבית. א"א צדקתך ביום שאם אל כהול א"א שתמן. ולא בבית החיים ולא בבית האבל [וי"א שאומרים בבית אבל. כשמפללים אצל כמצוה בשבת. א"א] וכל זה מטעם שנ"ל. המשכיל יבין:

ג צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: ב וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד מָרוֹם אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ: א צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ
תְּהוֹם רַבָּה. אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יהוה:

צדקתך. (ר"ת ג' פסוקים סלע עם הכולל. גי' קץ) כמו שהיתה הגרס במה שקלקלו למעבר שמ"ל

קץ היה לעת קץ. מתוך צרה רווחה. בס' הזהר סדורים ג' פסוקים סלע כמו שהם בכתובים. ומפרש אותן על פטירת ג' הצדיקים יסודי עולם (עמש"ל בברכת עובד) כמו כן כסדר הולדתן: צדקתך כהררי אל. יוסף הצדיק שנקרא בהררי אל. השבות. עד צדק ישוב משפטיך תהום רבה. אשר על ידו אדם ובהמה הושיע. ע"ש ויכלכל יוסף: וצדקתך. על מרע"ה. שהוא מבחי' גוף הוי"ו. שעל ידו עשית גדולות ודאי. לכל המורא הגדול אשר עשה משה. אלהים לפרעה: צדקתך צדק. על דוד. הן לצדק ימלך מלך. אמנם גם מנכא אבותיה תורה. ולא על הנם הסדר. כי לפי הענין מפסוק זה. יתכן יותר על מרע"ה. והוא הקודם ודאי במעלה. ועל ידו ניתנה תורה. היינו צדקתך צדק לעולם. אין נמלט מדינו דצדק. ואף על פי שתורתך אמת (דרך אחר. ע"ל) וצדקתך. יוסף. סוף הוי"ו: אשר עשית גדולות. אינו גדול בבית ממנו. ושוב גידלו פרעה ואמר לו אין נבון וחכם כמוך: צדקתך כהררי אל. כבר נתבאר לעיל. והיינו אדם ובהמה. המשכיל יבין: משפטיך תהום. אהרן השם. דוד בשילגא דבריה ביה מותא. לפיכך הושיע ה'. דוק בכתוב בשמואל א' כ"ה.

(טז) ונהגו אנוחנו לומר ברכי נפשי. ומתחילין השבת בראשית. אחר שבת שמעסה בראשית. עוד נ"ל. לפי שאמרו דוד ע"ה שהסתכל ביום המיתה ובמפלתן של רשעים (והרחיוס אינהו בסוף) שהיא מלחמת גוג ומגוג (גי' ע"ש) שהיה בזמנה שהם כמ"ש. ואומרים

ואומרים גם ט"ו שיר המעלות . וה"ל משום שאמרן דוד כי כרה השיתין ובעי למשטפיה לעלמא . וביומי החורף גשמים מתגברין (וכן מתגבר מי המבול כיו מי"ז במרחשון , לפיכך מתפללים על הגשמים כל החורף מה"ט . עכח"ם ריש תענית במהדורא) עד א' בסיון . ר"ס של מתן תורה ע"י מרע"ה) ולכן אומרים ט"ו שיר המעלות כל ימי החורף , וכן יעקב אבינו ע"ה אמרן כשהיה בבית לבן לקרא בלילה) ופוסקין בפסח . שבו פוסקין משאלת גשמים . ובו יצאו ישראל ממצרים (שעברו ב' אלפים תוהו הדומין לימות החורף) לקבל התורה. ופסק מיד בתחלת הקיץ מתחילין לומר פרקים שמתחילין משה קיבל תורה . וכל הקיץ ינא בנהיגת התורה ובקבלת לוחות השבועות ושניות .

שהולך בהם עוסקין בלמוד שלשלת קבלת התורה ומוסרים . כי תורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר . והכי כל זה נכון ויפה . אחר שאמרו פרק . אומרים עלינו וקדיש דרבנן . אחר ברכי נפשי . עלינו קדיש יתום . ע"פ מסכת סופרים נוהגים אנו לומר הללויה אודה ה' קודם עלינו . ומספרין לשלום לבתיהם : (יז) כבר נתבאר לעיל דיש סעודה בתפלת שבת . ונתבאר לעיל ריש בית יוסף דין הסוכה של שחרית . מתפלל מנחה שבים . השאים לתלמוד : (יח) אין קובעין מדרש בין מנחה למעריב . מפעם חכם שמת בתי מדרשות בטלין . גם מתמם סעודה ג' :

תהלים קד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יהוה יהוה אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר
לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה:
הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ:
עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט: יָסַד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ בַּל
תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד: תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל הָרִים יַעַמְדוּ מָיִם: מִן
גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל
מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם: גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל יַעֲבֹרוּן בַּל יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת
הָאָרֶץ: הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן: יַשְׁקוּ כָּל חַיְתוֹ
שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם: עֲלֵיהֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאיִם
יִתְּנוּ קוֹל: מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ:
מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:
וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד:
יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יהוה אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע: אֲשֶׁר שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה
בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ: הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים: עָשָׂה
יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ: תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל
חַיְתוֹ יָעַר: הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם: תִּזְרַח
הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן: יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי
עָרֶב: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יהוה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ
קִנְיָנֶךָ: זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת

גדלת. אדע שגדלה מאוד. לפי שארשה מעשי ידך באתן מספרים כבודך וגדולתך . כמלבוש נאה שמעיד על כבוד עושר שלבשו : עוטה . מעטף אור השמש שלא יזיק בחומו ולא יעור הבריות . כנגד שמעטיף הגוף להגן עליו מהקור : נוטה . מותח כיריעה . כוילון : המקרה . מכסה במים תחת השמים שהם כעליות לארץ . ומשים שהעבים לרכב ועגלה להמים. וכנפי הרוח מוליכים שעגלה : עושה . הרוחות שלוחיו להסיע העבים למקום שצריך מטר : משרתיו . של המטר : אש לוהט . ברקים שירוצו לפניו לבשר ביאתו . מכוניה. ענין בסיס וכן המחזיק הדבר : תהום . ביום ג' כנסת רוב יסוד המים בבטן האדמה שנקרא תהום . דרך שים שבלבוש . וכסיתם שם יסוד העפר כלבוש. ועדיין נשאר מים על הארץ עד שעמדו על ההרים הגבוהים. ומגערתך במאמר יקוו המים. גם במסירה ותגלה דרך הרים ובקעות הסמוך לים . ונחו שם . ולפי שהים גבוה מהארץ . שמת הגבול שבספתו נגבל ע. שלא יעברו המים הגבול ולא ישובו לכסות הארץ כמאז : מעינים . כדי שלא יתעפשו מי הנהרות . והולכים בין ההרים . כדי שיולכם מאיר הלך שעל ההרים . וישקו במים חיים כל חיות השדה . והפראים שלא יבחנו בין טוב לרע וישתו מים עפושים וימותו . וגם עופות השמים השוכנים בין עלי האילנות שאצל הנחלים ומזמרים שם : ישברו . כי השתיה משבר הצמא : עליהם . אליהם : עפאים . עלים : מעליותיו . מעליית הנחלים שגורשים מארס המעינות : הארץ . ויושבים . ואין דבר לבטלה . עם שלא נדע תועלתו : מצמיח חציר ועשב לבהמה . כדי שתוכל לעבוד האדמה לצורך האדם שיוכל להוציא ה' : ויין . אף שמשכר . הוא צורך גדול לאדם . לשמח לבו הנעצב . וחלוש על קשי ימיו . ולחזקו לגעור בעשיר שמן ולהוכיחו על פניו לתום על דל : להצהיל . ענין הרמת קול . כמו מצהלות אביריו : משמן . תואר לאדם שהשמש שמחקת ע . כמו שמות עבית : ישבעו . וגם אילני סרק עצי ה' הגדלים בלי יגיעת אדם . וארזים . צריכים לאדם להשביעו בהשקה ובנין והיכלי מלך . וגם לקנן בהם הצפרים . וחסידה שטבעה לקנן על מין ארז גבוה מאוד הנקרא ברוש : ליעלים . חית הבר : לשפנים . שם חיה קטנה : למועדים . שתאיר רק בזמנים קבועים . בלילה ולא תמיד : מבואו . מקום שקיעתו במערב בכל יום בשביל אחר : תשת . השים חשך גמור שלא יאיר גם הירח והכוכבים . אף שאלת זה הוא לילה . ואז יצאו ממקומם כל החיות לבקש מזונם : הכפירים . אריה בחור : שואגים . בעת רעבונם כשילכו לטרוף . בקול מר . ונראה כמבקשים מאל להזמין אכלם כעבד שמתחנן לאדונו . ונוסבע בהם כן . כדי שידעו הבריות להשמר מהם : יאספון . יסתירו עצמם מפחד האור : ואל . ובתוך : יצא . ואז בלב בטח יצא כו' . ולא יירא מהחיות : מה . מאוד רבו וגדלו ברואיך שבראת בחכמתך . עד שאין מקום פנוי מהם : ורחב ידים . מקומו רחב : רמש . שטר לקטנים ורבוים . לא יוכל אדם לספרם . וגם חיות כו' . ומ"מ ילכו בו ספינות ולא יזיקו . ואפילו ה ויתן סנהל

עִם גְּדוֹלוֹת: שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק בּוֹ: כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב: תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל עֲפָרָם יְשׁוּבוּן: תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה: יְהִי כְבוֹד יהוה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יהוה בְּמַעֲשָׂיו: הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ: אָשִׁירָה לַיהוה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיהוה: יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יהוה הַלְלוּ יָהּ:

וחזק מאד. לא יזיק. רק: שלא יקוו לך שתתן לכ"א אכלו בעת שירצה: תפתח. כמו שאומרים על הנדבי' שידו פתוח: פניך. רצונך והשגחתך: תוסף. כשתאסף רוחם מהם. יגועו וישובו לעפרם כקודם שנבראו. יבראון. לתחית המתים: ישמח לעתיד כשישמח ה' המעים. ואז יבים ה' לארץ והיא אימת יום הדין. ויגע בהרים ויעשנו ועשן יעלה מהם: בעודי. בעולם: יערב. כשיערב עליו תפלתי ויקבלם ברצון. אז אנכי כו': יתמו. ותפלתי היא. שיגדל הכשרון בישראל ולא יחטאו עוד. ורשעים לא יהיו כלל. וכ"א יאמר לנפשו ברכי כו'. ויורו אלו לאלו להלל יה:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל יהוה בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: יהוה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה: מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה: חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: אוֹיָה לִי כִּי גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם אָהֳלֵי קֵדָר: רַבַּת שָׁכְנָה לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם. אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יהוה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יהוה שֹׁמְרֶךָ יהוה צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יהוה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ: יהוה יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יהוה נֵלֵךְ: עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָםִ: יְרוּשָׁלַםִ הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו: שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יהוה: כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָםִ יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יהוה אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: חָנֵּנוּ יהוה חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי יוֹנִים:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יהוה שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: לוּלֵי יהוה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ: אֲזַי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: בָּרוּךְ יהוה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם: נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יהוה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

המעלות: שיאמרוהו הלוים על ט"ו מדרגות שמעזרת ישראל לעזרת נשים: בצרתה. כשהייתי בצרה קראתי לה' ועני. לכן גם עתה אבקשך. אתה ה' הצילני מאיש שיש לו שפת שקר ולשונו רמיה: שלא אקבל לשון הרע על אחרים ולא הם עלי: מה יתן. כאילו מדבר לבעל הלשון ואומר. איזה מתנה או תוספה על רצונך מתן לך לשונך הרמיה. הלא לא תרויח כלום. אבל חצי ה' (המכונה גבור) כמתחדדים עם גחלים מעין שמשני רותם החמים מאוד. הם יהו אוכך על רעתך: גרתי משך. (לשון משיכה וטלטלה) דרתי עם אנשי ריב אשר שכיניהם יגרשום: רבת. הרבה: שונא שלום. שאול ואנשיו: אני. אוהב שלום. וכי אדבר. אז רק מענין השלום. והמה יעוררו דברי למלחמה:

[שיר. לולי. ר"ל המזמור לולי המתחיל בפסוק ה' יאמרו ישראל בגלות: לולי. אם לא שהיה ה' לעזר לנו כשיקום עלינו אדם להשמידנו: חיים. היה הפלגה להרוג אותם: המים. משל לאומות השוטפים אותנו: נחלה. ר"ל כנהר ל"ג. אף שחלים הם מרוב שטיפי. מ"מ עוד בחיים הם. ולולי ה' אז עבר וכו': נתננו. מזה אותנו לטרוף: כצפור. כנמלט מרשת הצייד וכ"ל עצמו מסכנת מות. כן משעה תמיד מסכנות נחלצת: נשבר. משל למסכנה שיסיר ה': עזרנו. הוא המקראים בשם וכו']:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיהוה כְּהַר צִיּוֹן לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב׃
יְרוּשָׁלַםִ הָרִים סָבִיב לָהּ וַיהוה סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׃
כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים
בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם׃ הֵיטִיבָה יהוה לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם׃ וְהַמַּטִּים
עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יהוה אֶת פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל׃

בה'. ואין עושים עול. יהיו כהר ציון שעל מקומו ישב ולא ימוט לעולם. ולא כהרים שנדוע ממנו: סביב לה. להגן בעדה מאויב: לעמו. הבוטחים בו: מעתה. מעת שיחזק לבם באמונתו. ויגין עליהם עד עולם: לא ינוח. לא יתן ה' שממשלת הרשע יהי בגורל שעושים הצדיקים ביניהם להמשות של ידו. לפי שיעוות הגורל. והחלק המבורר מה' לזה יתן לאחר. ואז ישלחו כו'. וה' מטיבה להללו ממון: לטובים. שמעשיהם וגם ישרים בלבותם: והמטים. (מל' מטה שנשענים עליו) והנוהגים השענה וחיזוק לעקמימותם הרב. עם שהכל יראו רעתם ויוכיחום וגם הם עצמם ידעו זה. מ"מ לא די שלא יתחרטו על השעה. אבל עוד ירבו לאיים לצדיק רעתם ולומר לרע טוב: יוליכם ה'. לאבדון. כמוה עם פועלי און שלא יבושו מה' ואדם. ואז יהיה שלום כו'. שע"י האבודים תחת הארץ. שמסתירים רעתם ביראת ה'. וההמון ילמדו מהם. לאהבם שצדיקים הם:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יהוה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים׃ אָז יִמָּלֵא
שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יהוה לַעֲשׂוֹת
עִם אֵלֶּה׃ הִגְדִּיל יהוה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים׃ שׁוּבָה יהוה
אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב׃ הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ׃ הָלוֹךְ
יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע בֹּא יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו׃

בשוב. לעתיד כשישיב ה' שבויי בני ציון. ידוע שהמזמור היה לא בימי דוד ושלמה. ונכתב עד טוב העתיד כהעתק שבחלום עד תענוג שבהקיץ: שחוק. על חרפת הרשעים שהרעו לנו: רנה. על הישועה: בגוים. הגוים יאמרו בינם לבין עצמן. שאין להפליא מישראל בגדולתם שישמחו במפלתם. כי מפה שהגדיל ה' לנו. שמחנו ג"כ במפלתם: שביתנו. שבייתנו. ואז נדמה לחוזק המים השוטף ממקורו במקום יבש. שלא עלה ע"ד במליו שיבא שם מים וזרעו במעבון שם לא הוציא יבולה מפני יבשה. וכשבא המים קצרו ברינה. כי ברכם ה': הלוך. בעת שהזרע שם והוליך הזריעה בכה. ואח"כ נושא האלומות ובא ברנה לגרנו. וכן היה הגאולה אחר הגלות. וברנה ישאו אלומות לדקחם לגרנם הקדושה ב"ב אמן:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם יהוה לֹא יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ
אִם יהוה לֹא יִשְׁמָר עִיר שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר׃ שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי
קוּם מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא׃ הִנֵּה
נַחֲלַת יהוה בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן׃ כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים׃
אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת
אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר׃

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יהוה הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו׃ יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי
תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ׃ אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ
בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ׃ הִנֵּה כִי כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא
יהוה׃ יְבָרֶכְךָ יהוה מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָםִ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וּרְאֵה
בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל׃

שיר. כשידע שלמה שהבטיח ה' לאביו להגדיל ביתו. אמר בלבו להשתדל בזה. ונשא נשים הרבה להוליד בנים הרבה. ושלא להוסיף זהב. להגדיל ביתו בבנים ועושר. ודוד ראה זה ברוה"ק ואמר עליו שיר זה: אם ה'. לא יבנה בית לאדם בבנים ועושר וכבוד. היא לחנם יגיעת הבונים בו להגדילו ולפארו. ואפילו יש לאדם בנים הרבה לשמור מהם עיר. אם ה' לא ישמרם. היא לחנם זריזת השומר: שוא לכם כו'. עד שיאכלו לחמם בעמל ועצבון ומעט שינה: כן. (כה' הערך. כמו ולא מצאו להם כן. שומרים יש) אבל לידידו יתן ה' שנה כל צרכם ובעת שירצו כי יברך חילם: הנה. אמת הוא שה' רוצה בבנים. בהם נחלתו. שעל ידם מתקיים העולם כנחלה שהקום לעולם. ולאדם עבור יגיעו לגדלם יתן שכר שישמח ויתענג בהם. אך דע שכחצים שהם בידי הגבור לירות למטרה או לא. כן הזרע שמעבר מהגוף בחוזק. היא ביד ורצון ה' להיות עבר ממנה ולד או לא. ולכן מה לך שיש הרבה: אשפתו. מל' אשפה. וכינוי לבטן אשה. ור"ל אשרי לו ודי לו למי שלקח רק אשה א' והוליד בנים: מהם. מבני הנעורים: לא יבושו. אבל יעשו שם בעזרה בהרגם האויבים בשער: ידברו. מל' דבר:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל׃ רַבַּת צְרָרוּנִי

רבת. מזמור זה כמוהו רבת וכו'. יאמרו ישראל: רבת. הרבה מאוד ובכל מיני התלאות הציקו לנו מעת שהייתי לגוי. ותמיד לא יכלו לעמוד נגד מתאוננם

מִנְּעוּרָי גַּם לֹא יָכְלוּ לִי: עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם: יהוה צַדִּיק קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים: יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן: יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ: שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר: וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים בִּרְכַּת יהוה אֲלֵיכֶם בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יהוה:

מנעורי : גם . כמו תמיד. כמו גם שם (ש"א י') : למעניתם . את מעניהם . והוא תלם המחרישה באורך השדה . ור"ל חשבו להשפיל גדולתי והכבידו עולי זמן רב. אך ה' צדיק השבית העבות שקשרו הרשעים בעגלה לחרישה. ור"ל הרס מחשבותם. ולעתיד יבושו ויסוגו לאחור כו . ויהיו כעשב הגדל על גג. שמפני מעט עפר שתחתיו וחום השמש שלמעלה מתייבש טרם יצא . כן הם טרם יקחו כלי זין ללחום יפלו פגרים . והנשארים יהיו מעט. כתבואה שנתקלקלה והשבלים רחוקים זה מזה . עד שלא יוכל הקוצר למלא ידו מהם לקוצרם יחד . והאוגד העמרים . לא יוכל למלא כנף בגדו מהם במקום א' . והעוברים אצלם לא יאמרו להם דברי שלום. ברכת ה' עליכם. או ברכנו כו' . כי יראו מישראל שלא יתגרו בם על שברכו אויביהם:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יהוה: אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: קִוִּיתִי יהוה קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי: נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יהוה כִּי עִם יהוה הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנוֹתָיו:

שיר. תיקן שיר זה על ערב ובוקר של הגלות והגאולה ועל מלחמת גוג והישועה . ממעמקים. מתכלית העומק. כי אז יהיו ישראל בצרה שכמוה לא נהייתה : קשובות. מוכן להקשיב : תשמר. כי השומר דבר עיניו תמיד עליו :

כי. עמך כאן בלשון רק : הסליחה . על כל הפשעים. ולא לאחר : תורא. שיראו ב"א ממך ויבושו : קויתי שתפדה גוף מיד האויב : נפשי . שתפדנה מהעונות : הוחלתי. אקוה לדברו שאמר לנו ע"י נביאיו להצילנו מיד גוג : נפשי . היא מאותן המקוים לה' וממתינים לגאולת הגוף והנפש : יחל . המשורר מנחם שיחזקו לבם בצרה זו ויקוו לה' : פדות . ואף שפדאם כ"פ יפדם אז ג"כ : עונותיו. שיסלח להם וממילא יפדו מהגלות :

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד יהוה לֹא גָבַהּ לִבִּי וְלֹא רָמוּ עֵינַי וְלֹא הִלַּכְתִּי בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי: אִם לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי כְּגָמֻל עֲלֵי אִמּוֹ כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יהוה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

עיני. עיני שכלי . להשכיל בדברים שהם למעלה מהם: הלכתי. ברעיוני בדברים הגדולים ומכוסים ממני :

אם לא. ל' שבועה : שויתי . נפשי דוממה מהתשוקה לחקור בנעלמות : כגמול . שנגמל לאמו שמניקו ומשתקתו בדברי פיוס . וכגמול זה תהיה עלי נפשי שאתן לבי לחקור בנפלאות . ואני מעתיקה מהתשוקה . לפי שבשכל יוכל אדם לפול ברשת מינות כשחוקר בדבר שלמעלה משכלו וכן ישראל לא יתגרו בעיכוב הקץ זה זמן רב . ולא יתייאשו מהגאולה . רק יקוו לה' תמיד . שישיב שבותם ברחמים ב"ב אמן :

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זְכוֹר יהוה לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ: אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַיהוה נָדַר לַאֲבִיר יַעֲקֹב: אִם אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי אִם אֶעֱלֶה עַל עֶרֶשׂ יְצוּעָי: אִם אֶתֵּן שְׁנָת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה: עַד אֶמְצָא מָקוֹם לַיהוה מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב: הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי יָעַר: נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו נִשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדֹם רַגְלָיו: קוּמָה יהוה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: נִשְׁבַּע יהוה לְדָוִד אֱמֶת לֹא יָשׁוּב מִמֶּנָּה מִפְּרִי בִטְנְךָ אָשִׁית לְכִסֵּא לָךְ: אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם

שיר . הכינו דוד כשראה ברוה"ק שאותם יתפלל בעת שיודבקו שערי קה"ק ולא יתנוהו להכניס הארון . ולא יענהו ה' עד שיאמר זכרה ה' חסדי דוד עבדך אל תשב פני משיחך : ענותו . העינוים שעשה לנפשו עד שמצא מקום לבהמ"ק : יעקב . אלה ביעקב . שהיה ראשון לנודרים : באהל

ביתי . בחדר משכבי שבביתי : ערש יצועי . מטתי המוצעת לשכיבה : שנת . שינה: תנומה . שינה קלה שבתחלת השינה : יעקב . שהיה הראשון שראה מקום המקדש בשכבו עליו : משכנות . כן יאמרו ישראל כשיבנה בהמ"ק . הנה שמענו השמועה באפרת ומצאנוה בשדה יער. שראינו שתקע שם אהלו ולא הלך לביתו . וכיון שדוד נצטער מאד עליו ולא זכה לראותו בנוי . לכן נבואה בו ונשתחוה עד עפר בהכנעה יתירה . ע"כ דברי ישראל : קומה ה' . מהמקומות שהלכת עד עתה באהל ומשכן . ובוא לבה"ק עם הארון שבו הלוחות המורים על גבורתך : צדק . כי כהנאו לכפר . בעליהם שעונותיהם ע"י תשובה ולבשו מחלצות: וחסידיך . חסידים : משיחך . שלמה . אל ישוב נכלם . ע"כ דבר על תפלת שלמה . וזה דה"י שאמרו : אמת . הוא שנשבע ה' לי שבני ישב על כסא מלכותי . ולא ישוב ממנה . אך שיהיה על תנאי זה . אם ישמרו כו' . ותורתי זו . שבכתב שאלמדם פירושה בע"פ .

גַּם בְּנֵיהֶם עֲדֵי עַד יֵשְׁבוּ לְכִסֵּא לָךְ: כִּי בָחַר יהוה בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּתִיהָ: צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ אֶבְיוֹנֶיהָ אַשְׂבִּיעַ לָחֶם: וְכֹהֲנֶיהָ אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ רַנֵּן יְרַנֵּנוּ: שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי: אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ:

ישבו גם הם': אוה. חמד לשבת: כי אויתיה. בעת שתהיה למנוחה. שתהיה במקום זה: צידה. הקרבנות אברך ויעשו שולחן לבעליהן. ובעבורם אויביו וגו': אלבישם. אתן להם ישע רב שיוכלו לבשות עמה כבמלבוש: קרן. ממשלה רבה: ועליו. על בן דוד יפרח כתרו:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד: כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל הַזָּקָן זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל פִּי מִדּוֹתָיו: כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל הַרְרֵי צִיּוֹן כִּי שָׁם צִוָּה יהוה אֶת הַבְּרָכָה. חַיִּים עַד הָעוֹלָם:

מה טוב. ומה נעים מאד יהיה. כשישבו ישראל על אדמתם בשלום ובאחוה: כשמן הטוב. שעל ראש כ"ג בעת שנמשח שהוא הזקן שבבית אהרן. שניתן בשפע עד שיורד על זקנו ומשם על פי מלבושיו במקום בית הצואר. כן כשיש בין ישראל שלום השפע רבה מאד: כטל. כטל על הרי חרמון הגבוהים. ויורד משם על הרי ציון: כן ברכת ה' תבא על הגדול. וממנו לקטן ודל: כי שם. אם שבאו למדרגת השלום, כבר צוה ה' לברכה שתתן לך חיים זמן רב:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת יהוה כָּל עַבְדֵי יהוה הָעֹמְדִים בְּבֵית יהוה בַּלֵּילוֹת: שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יהוה: יְבָרֶכְךָ יהוה מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

הנה. כשיבואו ישראל לראות פני ה' בבהמ"ק. יאמרו לכהנים. הנה לכם אלה לברך את ה'. שזכיתם להיות עבדיו ולעמוד בביתו אף בלילות: שאו. הרימו ידיכם הקדושים מעבודת הקודש. בתפלה עלינו. וברכו את ה' גם בעבורנו. והם ישיבו. יברכך וגו':

בשבת אחר פסח מתחילין לומר פרקי אבות. ואומרים עד ראש השנה

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב. ז"ל הרע"ב. אפי' שנתחייבו מיתה בב"ד מפני רשעתן, יש להם חלק לעוה"ב. ועוה"ב האמור כאן. הוא עוה"ב אחר תחה"מ. שעתידים לחיות ולעמוד בגופם ובנפשם חיים נצחיים כחמה ולבנה וכוכבים. כדמייתי בגמ' בהאי פירקא. מתים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן. והעוה"ב אין בו אכילה ושתיה. אע"פ שיש בו גוף וגויה. אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה. ומפני שאין כל ישראל שוין בו. אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. משה"כ תני יש להם חלק. ע"כ. וכתבתי עוד בלח"ש כדברים האלה. צריכים אנו למודעי, שזהו דעת הרע"ב ז"ל מסברתו (והמשנו אחר המשיגים על הר"מ ז"ל) כי לדעת הר"מ ז"ל עוה"ב הוא עולם הנשמות הבא תמיד אחר המות (וכך הסכימו מקובלים (וימצא ג"כ בכתבי אר"י) שיש חילוק בין עוה"ב ובין לעתיד לבוא) וכמו כן אחר כלות גופות בעו"י התחיה. ואף בזו חלוקה דעת הרע"ב מדעת הר"מ. שלדעתו ז"ל. גם שעוה"ב אין בו גוף וגויה. כמו עולם הנשמות בג"ע. וזה אפי' אחר הודאתו בתחית הגוף ממש (לא כמו שחשדו הראב"ד ז"ל ח"ו) כמו שהגיה ז"ל ליסוד ועיקר משרשי הדת והאמונה. ואמר עוד. שמי שסופר בזה אין לו חלק עמנו. אולם לא יודה הר"מ בנצחות הגוף אחר התחיה. כי הוא ז"ל סובר. שלא ימצאו האדם כלי איברי החושים שהגשמיים לבטלה. ולא הוצרכה תחית הגופות רק לימות המשיח. שאין ביניהם לעוה"ז. אלא שעבוד מלכיות. וישתמשו אז בכל הרגש החושים לצורך קיום הגוף הגשמי שיזכה לעבוד ה' באותו זמן. בשמחה ובטוב לבב מרוב כל. משא"כ בעוה"ב אחר כלות ימות המשיח. אין שם אלא נפשות קיימות בלבד. כמו שדרשה שמרגלא דרב [ברכות יז] וכן מפשט הכתוב. לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט. וכמו שהוא מוכרח ג"כ מן הסברא ומן השכל. כי כל מורכב יתפרד. והמאמין אין התשובה לדבר זה מן האומר שצדיקים שעתידין לחיות אין חוזרין לעפרן. כי הכוונה רק על ימות המשיח בלבד. אע"פ שיש שם מיתה. כמו שאמר הכתוב. הנער בן מאה שנה ימות. אבל אין סברה מיתה בצדיקים כל אותו זמן. עם שיאריך מאד. לא יקיצו. ולא תשלוט בהם תולעה ואכילת כתת מרוב ימים; לא יפקדו ולא יעדרו. עד שיחדש הקב"ה עולמו. ויפשטו כתונת החומר. כי אז אין עוד שם צורך לגוף אלא לנפש. ואין צורך בכלים הגשמיים. שאין לו עוד הנאה בהם. ואין שם אלא הנאה רוחנית נצחית. וזו הליכה נמי מ"ד [שבת קנב] עתידי צדיקי דהוו עפרא. עכ"פ רואה אני דברי הר"מ ז"ל טובים ונכוחים למבין וישרים למוצאי דעת קדושים בינה. ואמונה קדושה הגונה ונכונה. וכן שבח אותו הרמב"ן ז"ל בשער הגמול. אע"פ שנטה לבו להחליט קיום נצחי גם לגופות. מ"מ אין הכרח מכל אותן המאמרים שהביא ז"ל (ויונת שמקולים הם. מאן דאמר) ודעת לנבון נקל; שאין בהם כדי לסתור דעת הר"מ. שהיא מסכמת עם פשט הכתוב ולשון רז"ל. וכך הוא משמעות

ממשמעות לשון ס' הבסיר שהביא הרמב"ן ז"ל עלמו . והיא ראיה לסתור דעתו ז"ל . וכן יורה לשון עוה"ב עלמו . שהוא שלא עבר בעולם והראשונה . ויסתם גם לאותו . כי כן הוא ענין עוה"ב . שהוא בא והולך תמיד . ר"ל תוך ומתוך מיד בהפרד הנפש מן הגוף . אחר התחיה והספירה מסתוה"ג. ובין אחר שיבלע המות לנצח . דהיינו בסוף ימי המשיח . שיתבטל המות מכל וכל . כי יכלו הגופים ויעמדו הנפשות לעדי עד . ואין ראיה ממדע"ה בזה . שעדיין היה צריך לגופו אחר ירידתו . ובזה א"ל להתנגד לשיקול הדעת בחנם . וסרו כל טענות הרמב"ן ז"ל . ואפשר לומר שדעת ה' המדע ושער הגמול קרובים להיות אחת . כי מה שהביא הרמב"ן ז"ל קיום הנפשות נלחיים . בודאי הוא ע"ד שאמרו רז"ל [פרקי היכלות ס"ו] כחנוך שנהפך בשרו ללפידי אש . שמזכך חומרו כל כך עד שלבש מלאכות . א"כ אין זה גוף אלא מלאך . והוא דברי הרמב"ם ג"כ במ"ש שאין שם גוף וגויה בודאי . אחר שנהפך לרוחניות ונעשה מלאך . והם ברור מפז . ובעלה מחלוקת מכל וכל . מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי :

פרק ראשון

א משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע . ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים . ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה . הם אמרו שלשה דברים . הוו מתונים בדין . והעמידו תלמידים הרבה . ועשו סיג לתורה : ב שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה . הוא היה אומר . על שלשה דברים העולם עומד . על התורה . ועל העבודה . ועל גמילות חסדים : ג אנטיגנוס איש סוכו . קבל משמעון הצדיק . הוא היה אומר . אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס . ויהי מורא שמים עליכם : ד יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם . יוסי בן יועזר איש צרידה אומר . יהי ביתך בית ועד לחכמים . והוי מתאבק בעפר רגליהם . והוי שותה בצמא את דבריהם : ה יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר . יהי ביתך פתוח לרוחה . ויהיו עניים בני ביתך . ואל תרבה שיחה עם האשה . באשתו אמרו . קל וחומר באשת חברו . מכאן אמרו חכמים . כל המרבה שיחה עם האשה . גורם רעה לעצמו . ובוטל מדברי תורה . וסופו יורש גיהנם : ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם . יהושע בן פרחיה אומר . עשה לך רב . וקנה לך חבר . והוי דן את כל האדם לכף זכות : ז נתאי הארבלי אומר . הרחק משכן רע . ואל תתחבר לרשע . ואל תתיאש מן הפורענות : ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם . יהודה בן טבאי אומר . אל תעש עצמך כעורכי הדיינין . וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים . וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין . כשקבלו עליהם את הדין : ט שמעון בן שטח אומר . הוי מרבה לחקור את העדים . והוי זהיר בדבריך . שמא מתוכם ילמדו לשקר : י שמעיה ואבטליון

משה קבל . לפי שמסכת זו כולה רק מוסרים ומדות . וחכמים אחרים ג"כ חברו ספרי מוסר ומדות . לפיכך התחיל משה קבל כדי לומר שמדות ומוסרים אלו לא בדו מלבם . אלא אף אלו נאמרו בסיני . ונקרא מס' אבות שאף אם הראה באיזה ספר אחר איזה דבר מוסר . הוא בכלל דברי התנאים הללו . והם הם אבות לכל המוסרים . והשאר תולדות להם : מסיני . מפי שנגלה בסיני : סיג . גדר . שלא יבא ליגע באיסור תורה : (ב) על התורה . שאלמלא לא קבלו ישראל את התורה לא נבראו שמים וארץ: העבודה . הקרבנות . ובזמן שאין קרבן . התפלה במקום קרבן : וגמילות חסדים . מלוה מעותיו לעני . שהוא גדול מן הצדקה . לפי שאינו מתבייש ועוד שמשא לעניים ולעשירים : (ג) לקבל פרס. פי' שתעבדו הקב"ה מאהבה. לפי שזהו עיקר העבודה . וע"מ לקבל פרס אינו במעלה כל כך: מורא שמים . אע"פ שאתה עובד מאהבה. עבוד ג"כ מיראה: שהעובד מאהבה זריז במ"ע והעובד מיראה נזהר ממצות ל"ת . ונמצא עבודתו שלימה : (ד) בית ועד . כשירצו להתקבץ יהיה ביתך מוכן לדבר זה . שאי אפשר שלא תלמוד מהם איזה דבר חכמה. משל לנכנס לחנותו של בשם. אע"פ שלא לקח כלום מ"מ ריח טוב קלט והוציא עמו: מתאבק . כלומר שתשב לרגליהם על הארץ . שכך היו נוהגין. שהרב יושב על הספסל והתלמידים יושבים לרגליו על הקרקע: בצמא . כאדם צמא ששותה לתיאבון : (ה) לרוחה . ליתן צדקה לעניים בשמחת הלב כמו שאתה נותן בשמחה לבניך : עם האשה. שאפי' שיחה שבין איש לאשתו . מגידין לו בשעת הדין . א"כ צריך לפייסה לדבר מצוה: (ו) עשה לך רב. אע"פ שאינו ראוי להיות לך רב. ואל תלמוד ביחיד לבין עצמך: וקנה לך חבר. ואפי' אתה צריך לקנותו בדמים יקרים. אבל הרב צריך ללמד בחנם: (ז) ואל תתיאש. אם אתה שרוי בטובה. אל תאמר כל ימות העולם. אי נמי . אל תתיאש מן הרחמים . מגד הפורעניות שאתה שרוי בו : (ח) כעורכי. כאדם שאינו דיין ומסדר לבעל דין טענותיו כדי שיזכה בדין . שאם בא לך אדם לשאול עצה היאך יטעון שיזכה בדין . אל תאמר לו :

קבלו מהם. שמעיה אומר. אהב את המלאכה. ושנא את הרבנות. ואל תתודע לרשות: יא אבטליון אומר. חכמים הזהרו בדבריכם. שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים. וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו. ונמצא שם שמים מתחלל: יב הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר. הוי מתלמידיו של אהרן. אוהב שלום ורודף שלום. אוהב את הבריות ומקרבן לתורה: יג הוא היה אומר. נגד שמא. אבד שמיה. ודלא מוסיף. יסיף. ודלא ילף. קטלא חיב. ודאשתמש בתגא. חלף: יד הוא היה אומר. אם אין אני לי מי לי. וכשאני לעצמי מה אני. ואם לא עכשו אימתי: טו שמאי אומר. עשה תורתך קבע. אמור מעט ועשה הרבה. והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות: טז רבן גמליאל היה אומר. עשה לך רב והסתלק מן הספק. ואל תרבה לעשר אומדות: יז שמעון בנו אומר. כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. וכל המרבה דברים מביא חטא: יח רבן שמעון בן גמליאל אומר. על שלשה דברים העולם קים. על האמת. ועל הדין. ועל השלום. שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

(י) המלאכה. אפי' יש לו במה להתפרנס. חייב לעסוק במלאכה. שהבטלה מביאה לידי שעמום: הרבנות. התרחק מלהנהיג שררה על הצבור. שמקברת בעליה: לרשות. כדי לגדל רבנות על ידיה: (יא) הזהרו. שלא תורו מקום לטעות בדבריכם. אע"פ שבמקום שאתם בו אין מקום לטעות. יש לחוש שמא יגרום החטא ותתחייבו גלות ותגלו למקום אפיקורסים שמגלים פנים בתורה שלא כהלכה. והם רעים כמים. ויבינו מתוך דבריכם דברים אחרים שונים. וישתו התלמידים הבאים אחריכם מאותם דברי מינות וימותו בעונם. ונמצא שם שמים מתחלל. שיאמרו שאין דעת בתורה בעולם: (יב) של אהרן כו'. כשהיו שנים מריבים זה עם זה. היה הולך לכל א' מהם שלא מדעת חבירו. ואמר לו ראה איך חבירך מתחרט ומכה אותו על לבו שהלך נגד שמחטא לו. ומתוך כך היו שניהם שלום ביניהם. וכשהיה יודע באדם שעבר עבירה. היה מתחבר עמו ומראה לו פנים צהובות. והיה אותו אדם מתבייש ואומר. אלו היה יודע צדיק זה מעשי הרעים. כמה היה מתרחק ממני. ומתוך כך היה חוזר למוטב: (יג) נגד. לשון משיכה. תרגום משם. ונגדו. מי שנמשך שמו מרחוק מתוך שררה. מהרה יאבד שמו. מקברת בעליה: ודלא מוסיף. על לימודו: יסיף. אסיף מה שכבר למד. וישכח תלמודו: ודלא ילף. קשה מדלא מוסיף. הילכך קטלא חייב: בתגא. כתר. המשתמש במי ששונה הלכות. כתרה של תורה. חלף ועבר מן העולם. שאסור להשתמש בתלמידים שאינם תלמידיו: (יד) אם. אין אני זוכה לעצמי. מי יזכה בשבילי: וכשאני לעצמי. ואפי' זכיתי לעצמי מה חשוב הוא כנגד מה שאני חייב לעשות: עכשיו. בעוה"ז: אימתי. כי אחר המות אי אפשר לזכות עוד. פי' אחר. אם לא עכשיו. בימי הבחרות. אימתי. שמא בימי הזקנה לא יעלה בידי: (טו) קבע. שיהא עיקר עסקך בתורה: והוי מקבל. כשאתה מכניס אורחים לביתך. לא תתן פניך כבושות בקרקע. שאפי' נותן כל המתנות שבעולם. איני כלום: (טז) מן הספק. שאם תלמוד בעצמך. תרבה על הספקות הרבה: אומדות. שמא לא תכוין יפה: (יז) כל ימי. שמכיר היה בו. כדי שאחריו כל אדם ישתוק. והם כי הוא היה נשיא על כל ישראל. ועם כל זה. היה מקטין עצמו בפני החכמים כקטן שבכולם. וזה שאמר כל ימי. לכלול אפי' כשנעשה נשיא: ואמר גדלתי. כקטן המתגדל. כי ידוע שהמתגדל הוא הגדול והנגדל עמו הוא קטן ממנו: לגוף. כדבר גשמי. אבל בדברי תורה אינו לדבר:

רבי חנניא בן עקשיא אומר. רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. שנאמר יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

לזכות את ישראל. שיהיו מקבלים שכר הרבה. כמה שמותי' ענינים מכשרות בשביל גרם מצוה: הרבה להם. כגון א' שקצים ורמשים. שאע"פ שבלא"ה לא היו אוכלין אותן. שנפשו של אדם קצה בהם. כדי להרבות להם שכר בשביל שפרשו מהם. כי גדול המצווה ועושה. לפי שיצה"ר מתגרה בו (כמש"ל. שמניח אע"פ ומתגרה בישראל) לעשות לעבור עבירה: למען צדקו. להצדיק את ישראל. פי"ל לזכות. לזכך נפשותיהן של ישראל. כמו שאמר [כל פ' מדן] מה אכפת להקב"ה בין שוחט מהצואר לשוחט מן העורף. הא לא נתנו המצות. אלא לצרף בהן את הבריות. פי' כל המצות כלן צרופים. שאם היה מחמת פשוטו של דבר זה. כדי לצרף ולתקן הבריות אם לא תקון השמים בדבר המצות. עוד יש בו סוד כמוס. והיינו להביא נפשותיהן בסוד הבחינה כבחון הזהב ולצרפם כצרוף הכסף. למען יצאו ככסף מזוקק שבעתים. לעלות השמן ולזככם ע"י ריבוי מצות התרי"ג (תחת ז' מצות שנצטוו בני נח). המתייחסות לענין נשמותיהן. אם מצוה גדול והשיבות ערכם. כמו אדה"ר והאבות שהיה מספיק להם דבר מועט לצרפם. או אנשי דור ועבירות הגוף שאינם ראויה לזיכוך גדול ומעט. כמו שהוא הענין בבני נח) למען יזכו לרב טוב הצפון. שצריך לצרף ולזכך ביותר. ומ"ש הרבה להם תורה. הוא עסק חידושי תורה לעבות ולרבות גם. שגם' גם מרובה מאוד

מהם על כן צריך לפרות ולעמול בה. להרחיב גבולה שתתפשט לארכה ולרחבה. וכמ"ש [שבת קמה] על הפסוק הבאים ישרש יעקב וגו'. אלו ת"ח שעושים ציצים ופרחים לתורה. וע"ז נאמר יגדיל תורה ויאדיר. אשרי אדם יחזיק בה. כן יפרח וכן ירבה:

כל ישראל וכו'

א רבי אומר. איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם. כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה. שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה. דע מה למעלה ממך. עין רואה. ואזן שומעת. וכל מעשיך בספר נכתבים: ב רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה. סופה בטלה וגוררת עון. וכל העוסקים עם הצבור. יהיו עוסקים עמהם לשם שמים. שזכות אבותם מסיעתם וצדקתם עומדת לעד. ואתם. מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם: ג הוו זהירין ברשות. שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן. נראין כאוהבין. בשעת הנאתן. ואין עומדים לו לאדם בשעת דחקו: ד הוא היה אומר. עשה רצונו כרצונך. כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו. כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הלל אומר. אל תפרוש מן הצבור. ואל תאמין בעצמך עד יום מותך. ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע. שסופו להשמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה. שמא לא תפנה: ה הוא היה אומר אין בור ירא חטא. ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד. ולא כל המרבה בסחורה מחכים. ובמקום שאין אנשים. השתדל להיות איש: ו אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אמר לה. על דאטפת. אטפוך. וסוף מטיפיך יטופון: ז הוא היה אומר. מרבה בשר מרבה רמה. מרבה נכסים מרבה דאגה. מרבה נשים מרבה כשפים. מרבה שפחות מרבה זמה. מרבה עבדים מרבה גזל. מרבה תורה מרבה חיים. מרבה ישיבה מרבה חכמה. מרבה עצה מרבה תבונה. מרבה צדקה מרבה שלום. קנה שם טוב קנה לעצמו. קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא: רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר. אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך. כי לכך נוצרת: ח חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן. רבי אליעזר בן הורקנוס. רבי יהושע בן חנניא. רבי יוסי הכהן. רבי שמעון בן נתנאל. ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן. (רבי) אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה. (רבי) יהושע בן חנניא אשרי יולדתו (רבי) יוסי הכהן חסיד (רבי) שמעון בן נתנאל ירא חטא. (ורבי) אלעזר בן ערך כמעין המתגבר. הוא היה אומר. אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה. מכריע את כלם. אבא שאול אומר משמו. אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם ואלעזר בן ערך בכף שניה. מכריע את כלם: ט אמר להם. צאו וראו

(א) שיבור. שיבחר: תפארת לעושיה. שיהא הוא לו. ויהיו משבחין בני אדם ממנו. והיינו שילך בכל המדות בדרך הממוצע. דרך משל. הכילות תפארת לעצמו. שיהנה עצמו. אבל אין בני אדם מפארים אותו במדה זו. ואם הוא מפזר יותר מהראוי. בני אדם המקבלים ממנו מפארים אותו. אבל אינו תפארת לו. שיוכל לבא לידי עניות. אלא טוב לאחוז במדת הנדיבות דרך הממוצע: הוי מחשב הפסד מצוה. אם תראה שמפסיד ממונך מפני עסק המצוה. כנגד השכר שיעלה לך ממנה. שיהיה יותר מרובה מההפסד. והנאת העבירה. כנגד ההפסד שעתיד לבא לך ממנה: (ב) דרך ארץ. מלאכה או סחורה: משכחת עון. שהטורח מתשת כחו. וכן המלאכה משברת הגוף. ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו: ואתם. אע"פ שמה שנגמר עיקר על ידכם. זכות אבותם הוא וצדקתם היא שעומדת לעד. מ"מ אם עסקתם עמהם לשם שמים מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם: (ד) ואל תאמר דבר. שצריך עיון רב להבין. אלא ברר דבריך:

שידבק

אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ טוֹבָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן טוֹבָה: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר טוֹב. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם. רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם. שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם. אָמַר לָהֶם. צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן רָעָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר רָע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן רָע. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַלֹּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: אֶחָד הַלֹּוֶה מִן הָאָדָם כְּלֹוֶה מִן הַמָּקוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב רָע. אָמַר לָהֶם. רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם. שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: י הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ. וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס. וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ. וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים. וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה. שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל. וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב. וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ: יא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר. עַיִן הָרָע וְיֵצֶר הָרָע וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: יב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר. יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ. וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה. שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ. וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם: יג רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר. הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה. וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל. אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע. אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה. וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ: יד רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה. וְדַע מַה שֶּׁתָּשִׁיב לְאַפִּיקוֹרוֹס. וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל. וּמִי הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: טו רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר. הַיּוֹם קָצָר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים. וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: טז הוּא הָיָה אוֹמֵר. לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר וְלֹא אַתָּה בֶן חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה. אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִין לָךְ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ. וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא: רבי חנניא

(ט) שידבק. פי'. ודאי בכל המדות והישרות יש להדבק. אלא ר"ל כי טוב לאחוז במדה אחת לעולם בשלמות. וקל עליו להשיג ממנה המדות האחרות כלם. מהיות בו כמה מדות ואינו שלם באחת מהם. עין טובה. מסתפק במה שיש לו. ואינו מבקש דברים יתרים ואינו מקנא בטובה שיש לחבריו יותר ממנו: הנולד מה שעתיד להיות. ומתוך כך מחשב הפסד מצוה וכו': (י) כשלך ואימתי יבא זה. כשלא תהיה נח לכעוס. שאם אתה נוח לכעוס. פי' שלא תזלזל בכבוד חברך: לפני מיתתך. ולפי שאין יודע אימתי ימות. יעשה תשובה היום שמא ימות למחר. וי"מ. אף אם הרשעת כל ימיך. אל תתיאש מן הרחמים ולא תחשוב שלא יקבל אותך הש"י אם תשוב בתשובה שלימה. כי סליחה אצלו רבה וגדולה. ולפי' אם הוא נעשה. אם ישוב הקב"ה יקבל אותו: והוי מתחמם. להתקרב לחכמים: והוי זהיר. שלא תנהג בהם קלות ראש. ואל תוסיף להתקרב להם יותר ממה שיקרבוך הם. והמשיל זה. כמי שמתחמם באש שאם ישב ברחוק קצת יהנה מהחום. ואם יוסיף להתקרב ישרף: נשיכת שועל. רפואתו קשה. לפי ששיניו דקות ועקומות: (יא) עין הרע. שאינו מסתפק במה שיש לו וחומד אחר דברים אחרים: ויצר הרע. רוב התאוה: ושנאת הבריות. שנאת חנם: (יב) והתקן עצמך. שתגיע למדת החסידות כדי שתלמוד התורה. כענין ראשית חכמה יראת ה': שאינה ירושה. אל תאמר הואיל ואבי חכם ואבי אבא חכם. התורה מחזרת על אכסניא שלה ואיני צריך לבקש אחריה: לשם שמים. אף במעשה שאתה עוסק באכילה ושתיה וד"א. לא תתכוין להנאת גופך אלא שתהיה בריא לעשות רצון קונך: (יב) קבע. כדבר קבוע. אשר אין בו כונה כלל. רק כמו שעושה המגוים: בפני עצמך. לא תחזיק עצמך כרשע. כי לא יגדל בעיניו עון שיעשה. וגם מתייאש מן התשובה. פי' אל יחזיק עצמו כבינוני: (יד) הוי שקוד. להקדים תחלה לימוד התורה והגמ' והלכותיה עד שידע כלליו ופרטיו ודיניו. ואח"כ ילמוד החכמות החיצוניות כדי לדעת תשובות הטועים וילחם בטענותיהם. ודוקא לנכרי. אבל לישראל לא משום דכ"ש דפקר טפי. ואין לו תקנה: ודע לפני מי אתה עמל. בתשובה זו שאתה משיב לאפיקורס. שלא יפתה לבך לנטות לדעתו: (טו) היום קצר. חיי העולם הזה קצרים. והמלאכה. התורה. מרובה. ארוכה מארץ מדה: דוחק. שנאמר והגית בו יומם ולילה: (טז) לגמור. לא שצריך הקב"ה לגמור כולה. כדי שתפסיד שכרך אם לא הגמרתה ושמא תאמר איני לומד ואיני נוטל שכר. ולא אתה ב"ח. על כרחך העול מוטל עליך לעבוד: שכר פעולתך. כי דרך העולם ליתן שכר לפועל הבונה בית אחרים. אבל לא אם בונה בית לעצמו. והאדם ע"י המצוה עושה מלבוש לנפשו. והקב"ה נותן לו שכרו. וזהו שאמר שכר פעולתך: לעתיד לבא. לעוה"ב:

א עקביא בן מהללאל אומר. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת. ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת. מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר. הוי מתפלל בשלומה של מלכות. שאלמלא מוראה. איש את רעהו חיים בלעו. רבי חנינא בן תרדיון אומר. שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה. הרי זה מושב לצים. שנאמר ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה. שכינה שרויה ביניהם. שנאמר אז נדברו יראי יהוה איש אל רעהו ויקשב יהוה וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יהוה ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים. מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר. שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו: ג רבי שמעון אומר. שלשה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה. כאלו אכלו מזבחי מתים. שנאמר כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משולחנו של מקום. שנאמר וידבר אלי זה השולחן אשר לפני יהוה: ד רבי חנינא בן חכינאי אומר. הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה. הרי זה מתחיב בנפשו: ה רבי נחוניא בן הקנה אומר. כל המקבל עליו עול תורה. מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה. נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ: ו רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא אומר. עשרה שיושבין ועוסקין בתורה. שכינה שרויה ביניהם. שנאמר אלהים נצב בעדת אל. ומנין אפילו חמשה. שנאמר ואגדתו על ארץ יסדה. ומנין אפילו שלשה. שנאמר בקרב אלהים ישפט. ומנין אפילו שנים. שנאמר אז נדברו יראי יהוה איש אל רעהו ויקשב יהוה וישמע. ומנין אפילו אחד. שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך: ז רבי אלעזר איש ברתותא אומר. תן לו משלו. שאתה ושלך שלו. וכן בדוד הוא אומר. כי ממך הכל ומידך נתנו לך. רבי יעקב אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה. מעלה עליו הכתוב כאילו מתחיב בנפשו: ח רבי דוסתאי בר רבי ינאי משום רבי מאיר אומר. כל השוכח דבר אחד ממשנתו. מעלה עליו הכתוב כאלו מתחיב בנפשו. שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכול אפילו תקפה עליו משנתו. תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. הא אינו מתחיב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו: ט רבי חנינא בן דוסא אומר. כל

(א) מאין באת. המסתכל שבא מטפה סרוחה. ניצל מגאות: והמסתכל שעתיד לילך למקום עפר רמה ותולעה. ניצל מתאוה ותאוה של הממון. והמסתכל שעתיד ליתן דין וחשבון. פורש מן החטא: אתה הולך. שאדם הולך ומתקרב למיתה מיום שנולד. וע"כ נקט לשון הווה: (ב) מלכות. שאם המלך עם שריו ויועציו המנהיגים מלכותו ושופטים משפט בארץ: לא ישב. וסיפי' דקרא. כי אם בתורת ה' חפצו. כאלו אמר שמפני שהיה חפצו בתורת ה'. לא ישב במושב לצים אשר אין בו תורת ה': וידום. כדרך השונה יחידי שאינו מוציא בלחש: כי נטל. יטול שכר על זה: (ג) שאכלו. נקט לשון עבר. להורות שאין משיחין בסעודה: מזבחי מתים. תקרובת ע"ז: צואה. וע"ז קרויה צואה. דכתיב צא תאמר לו: בלי מקום. בשביל שלא הזכירו שבחו של מקום ב"ה על השלחן: וידבר אלי. מיד כשמדבר בדברי תורה. נקרא שלחן אשר לפני ה': עול תורה. שמעמיד הקריאה: וי"מ. שאינו עומד מתוך השינה: אלא אוכל עם במלח: (ה) דרך ארץ. עמל וטורח הפרנסה: לפי שמלאכתו מתברכת: (ו) בעדת אל. ואין עדה פחותה מעשרה: ואגודתו. כלל האצבעות של יד קרויין אגודה והם חמשה: בקרב אלהים. שהדיינים הם שלשה. אזכיר. שאתן דעת בלבך להזכיר את שמי. אבא אליך. דהיינו יחיד: (ז) משלו. לא תמנע מלעסוק בחפצי שמים בין בממונך. שאין אתה נותן משלך שאתה וממונך שלו: מה נאה. ה"ה כל שיחה בטלה. אלא שדיבר בהווה. וי"מ. שאומר שע"י זה מברך ברוך שככה לו בעולמו. מ"מ חייב על שמפסיק בלימודו: ניר. ארץ המחרישה: (ח) כל השוכח. בשביל שלא חזר עליו. תקפה. שהיתה קשה עליו ומתוך הקושי שכחה: (ט) כל שמקדים במחשבתו יראת חטא לחכמתו. שאומר בלבו אלמוד בשביל שאהיה ירא חטא. חכמתו מביאתו למה שלבו חפץ והיא נמשכת

שיראת חטאו קודמת לחכמתו. חכמתו מתקימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו. אין חכמתו מתקימת: הוא היה אומר. כל שמעשיו מרבין מחכמתו. חכמתו מתקימת. וכל שחכמתו מרבה ממעשיו אין חכמתו מתקימת: י הוא היה אומר. כל שרוח הבריות נוחה הימנו. רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו. אין רוח המקום נוחה הימנו: רבי דוסא בן הרכינס אומר. שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ. מוציאין את האדם מן העולם: יא רבי אלעזר המודעי אומר. המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חברו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה. אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים. אין לו חלק לעולם הבא: יב רבי ישמעאל אומר. הוי קל לראש ונוח לתשחורת. והוי מקבל את כל האדם בשמחה: יג רבי עקיבא אומר. שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. מסורת סיג לתורה. מעשרות סיג לעשר. נדרים סיג לפרישות. סיג לחכמה שתיקה: יד הוא היה אומר. חביב אדם שנברא בצלם. חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם. שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל. שנקראו בנים למקום. חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום. שנאמר בנים אתם ליהוה אלהיכם. חביבין ישראל. שנתן להם כלי חמדה. חבה יתרה. נודעת להם שנתן להם כלי חמדה. שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: טו הכל צפוי והרשות נתונה. ובטוב העולם נדון. והכל לפי רוב המעשה: טז הוא היה אומר. הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים. החנות פתוחה והחנוני מקיף. והפנקס פתוח והיד כותבת. וכל הרוצה ללות. יבא וילוה. והגבאין מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו. ויש להם על מה שיסמכו. והדין דין אמת. והכל מתקן לסעודה: יז רבי אלעזר בן עזריה אומר. אם אין תורה אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ אין תורה. אם אין חכמה אין יראה. אם אין יראה אין חכמה. אם אין דעת אין בינה. אם

בה: וכו'. שאינו עומד ע״פ לשבות. כאילו שחכמתו משמרת אותו מללכת אחרי שרירות לבו. הוא קן בה ושמחה: מרובין. הכא איירי בזריז במצות עשה. לעיל ביראת חטא. איירי שנזהר במצות ל״ת: (י) כל ש שהוא אהוב למטה. בידוע שהוא אהוב למעלה: ושיחת הילדים. מבטלת שעוסקים מלעסוק בתורה: כנסיות. שמתכנסים ומדברים דברים בטלים: (יא) המחלל. שמביא קדשי מזבח לידי פגול נותר וטמא: המועדות. עושה מלאכה שאינו אבוד בחוה״מ או נוהג מנהג חול באכילה ושתיה: והמלבין. שמתביישים פניו מאדימות תחלה. ואח״כ מתלבנות: והמפר בריתו. שלא מל: והמגלה. שמראה פירושים בתורה. שיוצא הדין כפי פירושו שלא כהלכה שפסקו חכמי המשנה והגמ׳: ומ״ט. אלא חזר בתשובה. אע״פ שמת ביסורים אין לו חלק לעוה״ב: (יב) לראש. לפני אדם גדול זקן ויושב בראש ישיבה. הוי קל לשמשו לפניו: לתשחורת. ואם הוא קטן ממך בשנים ועכ״ז רוצה להתנהגות עליך. עכ״ז תהיה נוח לו: (תשחורת. מלשון שילדות והשחרות): כל האדם. קטנים עם הגדולים והבינונים: (יג) מסורת. שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה. הם גדר וחזק לתורה שבכתב. שעל ידיהם אנו מבינים כמה מצות: לעושר: בשביל שמתעשר. לפרישות. בזמן שאדם מתחיל בפרישות ומתירא שלא יעבור. מקבל עליו בלשון נדר שלא יעשה כך וכך. וע״י כן נגמר ילכו: שתיקה. מדברי הבטלה: (יד) חבה יתירה. הראה הקב״ה לאדם שהודיעו ראה שנבראת בצלם אלהים. שהגדיל להכירו ומודיע הטובה שעשה עמו. מראה חבה יותר מאלו הטיב עמו ולא הודיעו הטוב בעיניו למודיעו: (טו) הכל צפוי. כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים. גלוי לפניו: והרשות. ביד אדם לעשות טוב במדת רחמים. ואעפ״כ אין הכל שוין לפי שהכל לפי רוב המעשה. המרבה. במעשים טובים. נותנין לו רחמים מרובים. וממעטים. ממעיטין לו: (טז) בערבון. שהכל ערבים זה לזה: ומצודה. משל למתות זה העולם. שאינו מביט אלא מהגלם העבירה. כעוף שאינו מבין אלא בחטה: פתוחה. ובני אדם נכנסים ולוקחים בהקפה: מקיף. ומאמין לכל הבא ליטול. כך בני אדם חוטאים בכל יום. והקב״ה ממתין להם עד בא עתם: פתוח. לכתוב ההקפות. שלא ישכח: והגבאים. יסורים ופגעים רעים: מדעתו. בין שיקבלם בשמחה למירוק עון. ויהודה. או לא: שיסמוטו. כיא התשובה. שאף אם נשתקע זמן רב בדרכיו הרעים. שהתשובה לו למגינה: דין אמת. אחר שלא התבונן לשוב. כדאי הוא לכך. כענין הגנב שיוצא מחתרת בבית האוצרות וחבריו ברחו והוא לא ברח: לסעודה. לצדיקים ורשעים יש להם חלק לעוה״ב. לאחר שנגבו מהן חובן: (יז) אם אין תורה. אין משאו ומתנו יפה עם הבריות: אם אין ד״א. סוף שתורתו תשתכח ממנו: דעת. היא במלה מעט לדבר. ובינה. שמבין דבר מתוך דבר. אבל אינו מרגיש

אין בינה אין דעת. אם אין קמח אין תורה. אם אין תורה אין קמח. הוא היה אומר כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה. לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו. שנאמר והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו למה הוא דומה. לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרבין. שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו. אין מזיזין אותו ממקומו. שנאמר והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי. רבי אלעזר (בן) חסמא אומר. קנין ופתחי נדה. הן הן גופי הלכות. תקופות וגימטריאות. פרפראות (נ"א פריפריות עיין) לחכמה: רבי חנניא וכו'

פרק רביעי

כל ישראל

א בן זומא אומר איזהו חכם. הלומד מכל אדם. שנאמר מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור. הכובש את יצרו. שנאמר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. איזהו עשיר. השמח בחלקו. שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכבד. המכבד את הבריות. שנאמר כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו: ב בן עזאי אומר. הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה. שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. ששכר מצוה מצוה. ושכר עבירה עבירה: ג הוא היה אומר. אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר. שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום: ד רבי לויטס איש יבנה אומר. מאד מאד הוי שפל רוח. שתקות אנוש רמה. רבי יוחנן בן ברוקה אומר. כל המחלל שם שמים בסתר. נפרעין ממנו בגלוי. אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם: ה רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר. הלומד על מנת ללמד. מספיקין בידו ללמוד וללמד. והלומד על מנת לעשות. מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. רבי צדוק אומר. אל תפרוש מן הצבור. ואל תעש עצמך כעורכי הדיינין. ואל תעשה עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפר בה. וכך היה הלל

לו טעם. ואם אין דעת אין טעם לדבר. אין בינה. אחר שלא ידע טעמו כאלו לא ידע. ומ"מ הבינה קודמת. לפיכך אם אין בינה אין דעת: אם אין. לו מה יאכל. איך יעסוק בתורה: אין קמח. מה לו הקמח. נוח לו שלא היה לו קמח והיה מת ברעב. ר"ת. בנ"א אומרים מפני למה אינם עוסקים בתורה. לפי שהם טרודים בבקשת קמח ומזון ואין להם פנאי. והאמת אינו כן. כי ביטול התורה סיבה לביטול הקמח: (יח) קינין. קרבנות העוף. לשון קן צפור. ויש בהן הלכות חמורות: ופתחי נדה. הלכות נדה שתלויות בהם: גופי הלכות. עיקר תורה שבע"פ: תקופות. מין מהלך המזלות: וגימטריאות. חשבון האותיות: פרפראות. כמו שהפרפראות הם נאכל רק אחר הסעודה בקינוח. ועיקר הסעודה והמאכל נאכלים קודם. כן אלו החכמות. ילמדם רק אחר הכל:

(א) איזהו חכם. שראוי שיתהלל בחכמתו. וכן גבור: מכל אדם. מקטן ממנו. שכיון שהוא חס על כבודו ולומד מקטנים. ניכר שחכמתו לשם שמים. ולא להתייהר ולהתפאר: מגבור. פי' שזה ארך אפים הוא מגבורת כובש עיר. לא מגד רכות הכובש: וכן מושל ברוחו שהוא מלוכד עיר. מן המלך. שלאחר שכבש העיר ובאו לידו המורדים. מושל ברוחו ואינו הורגן: מכבד. ומה הקב"ה שהוא מלך הכבוד וכל ברא לכבודו. מכבד את מכבדיו. ק"ו לבשר ודם: (ב) גוררת. העושה מצוה אחת. נוח לו לעשות אחרת. והמתחיל בעבירות קשה לפרוש מהם. ועוד שמן השמים מזמינים ביד מי שעשה מצוה אחת. שיעשה אחרת: כדי לתת לו שכר על שתיהן. וכן עבירה כו': (ג) בז. לומר מה יוכל פלוני להזיק לי: מפליג. כל דבר שיש לחוש עליו. אל תאמר רחוק שיהיה. ואין לדאוג ממנו: (ד) מאד מאד. אע"פ שבשאר מדות הדרך האמצעית משובחת. בגאוה. ישה לקצה האחרון של שפלות הרוח. לפי שמאוסה ביותר ולא בדילי איניש מינה: שתקות. ידוע שהגאוה לא תגיע עד שתכלה הבשר מן הגוף. ולזה האדם מקוה ומתאוה כי כשימות. תיכף רמה יאכלוהו. וי"מ. כאלו אמר. שתקות רמה אנוש. שהאנוש מוכן לאדמה והרמה מקוה עליו: בסתר. אף שהחלול השם אינו אלא ברבים. השוגג שעבר עבירה שלא היתה נעשית היה חלול ה'. כגון שהוא ת"ח והבריות למדין ממנו: (ה) עטרה. התלמידים לא יעשה עטרה להתגדל ולהשתכר בהם. וגם לא תלמד בשכר כדי שתתפרנס מהם: חלף. כהלך התענג שעוה"ז בעוה"ב: שעל חייו. של עולם הבא. בעולם הזה:

אוֹמֵר . וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא חֲלָף . הָא לָמַדְתָּ . כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה . נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם : ו רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה . גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת . וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה . גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת : ז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר . הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין . פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא . וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה . שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ : ח הוּא הָיָה אוֹמֵר אַל תְּהִי דָן יְחִידִי . שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד . וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי . שֶׁהֵן רַשָּׁאִין וְלֹא אָתָּה : ט רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר . כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי . סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר . וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר . סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי . רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה . וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם . וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה . יֶשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדְּךָ וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה יֶשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִיתֶּן לָךְ : י רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר . הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ פְּרַקְלִיט אֶחָד . וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ קַטֵּיגוֹר אֶחָד . תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כִּתְרִים בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת : יא רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר . כָּל כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם . וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם : יב רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר . יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ . וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ . וּמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם : יג רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר . הֱוֵי זָהִיר בְּתַלְמוּד שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן : רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר . שְׁלשָׁה כְתָרִים הֵם . כֶּתֶר תּוֹרָה . וְכֶתֶר כְּהֻנָּה . וְכֶתֶר מַלְכוּת . וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן : יד רַבִּי נְהוֹרָאִי אוֹמֵר . הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה . וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָבֹא אַחֲרֶיךָ . שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ . וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן : טו רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר אֵין בְּיָדֵינוּ . לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים . רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אוֹמֵר . הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם . וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת . וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים : טז רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר . הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא . הַתְקֵן עַצְמְךָ בִּפְרוֹזְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לִטְרַקְלִין : יז הוּא הָיָה אוֹמֵר . יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא . וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה : יח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר . אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ . וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו . וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ . וְאַל

(ז) החושך . השונא גדול ממש . א"נ אומר לבעלי הדינין שיתפשרו : איבה . שהיוצא חייב שונא לדיין ואומר שלא הפך בזכותי : גזל . שמא יחייב הזכאי : ושבועת שוא . שמא חייב שבועה למי שאינו חייב : בהוראה . בלא עיון : (ח) יחידי . אפי' מומחה . והוא מדת חסידות : אחד . הקב"ה : ואל תאמר . לחבירך הולכים עליך : קבלו דעתי . שאני מומחה . אלא הצרוף שלכם שיתי יכול לדון : ולא אתה . הואיל והרשות שהם עמך . ראוי שיפסק הדין ע"פ הרבים : (ט) מעוני . מחמת עוני . שרואה בעצמו שאינו שמח בחלקו אבל רוצה להוסיף הון כחבירו . והוא מתבונן מדוע עשה ה' כח המתאוה . אלא טוב היה להיות כל א' שמח בחלקו . אלא ודאי כדי שע"י כח זה יבקש לעלות במעלות בתורה ובמצות . ומחזק כח התוספת שלו בתורה ובמצות . אז ה' יתן לו כח ההסתפקות בעניני העולם שיהיה שמח בחלקו . ויקיים התורה מעושר . דהיינו השמח בחלקו : (י) בעסק . בעניני העולם : ועסוק בתורה . הרבה . ולפי הרוב פוסק האדם . הם להעמדת כבודו לאסוף וליתן בעבור שלא ירד מכבודו . לכן אמר והוי שפל רוח ואז תסתפק בהכרחי והעשה ת"ת עיקר: בטלים . שישנו לבטלך : (יא) פרקליט . מלאך מליץ טוב : קטיגור . מליץ רע : כתרים . מגן . להגן עליו מפורענות : (יג) בתלמוד . שיהא לימודך בדקדוק ובהלכה : עולה זדון . אם תטעה בהוראה מתוך שלא דקדקת בלימודך יחשב כאלו עשית מזיד : (יד) הוי גולה . אם אתה שלא במקום תורה . אפי' מזונותיך מצוים לך שם . הוי גולה למקום תורה . אף שתהיה שם בדוחק ובגלות : ואל תאמר . אחר שיש לך חשק בתורה . שיש המשך אחריך והתחברו בה מאד . כי אף שהאמת כן הוא . מ"מ חבריך יקיימוה בידך . כי לפעמים האדם לבדו מתרשל . וגם מפילים אליו ספיקות : (טו) אין בידינו . אין ידוע לנו . מדוע דרך רשעים צלחה וצדיקים ביסורים : כל אדם . אפילו עני בשוק : לשועלים . שעדיין לא הגיע להוראה . וכדי שיקבלו העם הוראותיהם . יעשו ערמות לגנוב דעתם : (טז) בפרוזדור . בית שער : טרקלין . מקום מושב המלך . התקן עצמך בעוה"ז כדי שתזכה לעוה"ב : (יז) קורת רוח . לשון מתקררה דעתו : (יח) אל תרצה . שאינו מקבל ריצוי : ואל תנחמו . שאינו מקבל תנחומין : ואל תשאל . לענין שהתיר לו נדרו . מפני שאז על כל פתח יאמר דהכי נדר . ועוד לא תמצא לו פתח : קלקלתו . שאם

מִשְׁתַּבֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ: יט שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ פֶּן יִרְאֶה יהוה וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ: כ אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דוֹמֶה. לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה הוּא דוֹמֶה. לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר. הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דוֹמֶה. לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ. וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמָה הוּא דוֹמֶה. לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר. אַל תִּסְתַּכֵּל בְּקַנְקַן. אֶלָּא בְמַה שֶּׁיֶּשׁ בּוֹ. יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן. וְיָשָׁן שֶׁאֲפִילוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ: כא רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר. הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד. מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: כב הוּא הָיָה אוֹמֵר. הַיִּלּוֹדִים לָמוּת וְהַמֵּתִים לִהְיוֹת וְהַחַיִּים לִדּוֹן. לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע שֶׁהוּא אֵל. הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא. הוּא הַמֵּבִין הוּא הַדַּיָּן. הוּא הָעֵד הוּא בַּעַל דִּין הוּא עָתִיד לָדוּן. בָּרוּךְ הוּא. שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מַשּׂוֹא פָנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן. וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ. שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד. וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת. וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רבי חנניא וכו'

פרק חמישי

כל ישראל

א בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר. וַהֲלֹא בְמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת: ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ. לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו. שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין. עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל: ג עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם. לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו. שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם: עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם. לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ

מהבריות מכל אדם:
(יט) בנפול אויבך. פסוק הוא במשלי. והיה תחלה להוכיח בו: והשיב. מדלא כתיב ושב משמע יש רעה מעל אויביך וישובו עליך:
(כ) הדם. שהוא מתקיים. כך גרסת הילדות אינה משתכחת: קהות. שלא נתבשלו כל צרכן. ומקהות השינים. כך חכמת הילד לא נתיישבה כל צרכה: מגתו. השמרין מעורבין בתוכו. כך חכמת הילד. המעורבת ספיקות יש בה: ר"מ פליג אדר' יוסי בר"י:
(כא) והתאוה. המבקש למלאות תאותו. באכילה ושתיה ובעילה וכיוצא: והכבוד. שיכבדוהו בני אדם: (כב) הילודים. מי שנולד כבר עתיד הוא למות: והמתים. עתידים לחיות ולעמוד ליום הדין. אלה לחיי עולם. ואלה לדראון עולם: לידע. מאחרים: ולהודיע. לאחרים: ולהודע להבין מעצמו: משוא פנים. שאינו נושא פנים אפי' לצדיק גמור. שלא יענישו על עבירה קלה. ואינו לוקח שוחד המצוה בשביל העבירה. אלא נותן שכר על המצוה ועונש על העבירה: ואל יבטיחך. כלומר ההבטחות שרגיל להבטיחך לא תשמע. כי אין בדבריו ממש. ואין מי שיציל אותך מגיהנם אם תרשע]. והלואי שתזכה לרדת לגיהנם כרבית משם. כי יש רשעים שאינם זוכים לשאול רק נפשם הולכת בתוך כף הקלע. וראיה לזה. שהרי ע"כ תודה שאתה נוצר ונולד וחי ומת: וכן ע"כ תודה שאתה עתיד ליתן דין וחשבון. ולכך אל יבטיחך יצרך. כי אין בפיהו נכונה:

(א) בעשרה מאמרות. השעה ויאמר. ובראשית נמי מאמר הוא. דכתיב בדבר ה' שמים נעשו: העולם. המאבד נפש אחת מישראל. כאלו אבד עולם מלא. והרשעים בעונם מאבדים נפשם. משל לבגד המצויירים ע צורות רבות מתחלפות יקרות מאד. כי אם תפסד אחת מהם. הפגם יגיע לכל הבגד. כ"ש בהפסד צורה היקרה שבצורות: (ב) עליהם. כי כל הנשמות שבדור הראשון היו מתגלגלים בהם' דורות. אולי ישובו. ועוד כי בגיוני נשמות יש תועלת לנפש כנודע. ומי המבול השחיתו אף ליון השם: (ג) אברהם אבינו. ולמעלה אמר רק אברהם. עשר. כמעשה האבות. שהתנסה ועמד בנסיונו. יעשו בנים. והודיענו. כי נסה הקב"ה שהשטן ונסיונו עתידין לקטרג על ישראל במצרים ועל הים. הלא עובדי ע"ז הם. ע"כ הש"י טרם מכה יצין רפואה. ונסה את אברהם שבר שמים. לא לצרכו. רק לפי שהיה אבינו. שזכותו יעמוד לנו להצילנו: להודיע. מה שנסהו. היה לסוד ש למקטרגים על בניו. כמה היתה אהבתו עם הש"י. ושלזה ראוי שזכותו יעמוד להם. והא שסמך לזה. עשרה נסים ס'. עשר נסיונות ס'. והיו ראוים ליעשות. אלא נסיונות אברהם עמדו להם. ועמד בכולן. משבע האדם להיות מיצר ביסורים. אפי' הוא צדיק גמור ואיוב יוכיח. וא"א לא היה מחשב הצרה לנפילה. רק לקימה והעמדה: והיה

שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ: ד עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם. עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם. וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם. עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר. שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם. וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבְּחַיִם. וְלֹא אֵירַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. וְלֹא נָצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן. וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים. עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים. וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם. וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלָיִם: ו עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאֵלוּ הֵן. פִּי הָאָרֶץ. פִּי הַבְּאֵר. פִּי הָאָתוֹן. הַקֶּשֶׁת. וְהַמָּן. וְהַמַּטֶּה. וְהַשָּׁמִיר. הַכְּתָב. וְהַמִּכְתָּב. וְהַלּוּחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף הַמַּזִּיקִין וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה: ז שִׁבְעָה דְבָרִים בְּגֹלֶם וְשִׁבְעָה בְּחָכָם. חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ. וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב. שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה. וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן. וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי. וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגֹלֶם: ח שִׁבְעָה מִינֵי פֻרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גוּפֵי עֲבֵרָה. מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּא מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר רָעָב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּא. וְשֶׁלֹּא לִטּוֹל אֶת הַחַלָּה רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּא. דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין וְעַל עִוּוּת הַדִּין וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה: ט חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ. בְּאַרְבָּעָה פְרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה. בָּרְבִיעִית. וּבַשְּׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית. בַּשְּׁבִיעִית. מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית. בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִפְּנֵי פֵרוֹת שְׁבִיעִית. בְּמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִפְּנֵי גֶזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים: י אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם. הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ זוֹ מִדָּה בֵּינוֹנִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי עַם הָאָרֶץ. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ חָסִיד. שֶׁלְּךָ שֶׁלִּי וְשֶׁלִּי שֶׁלִּי רָשָׁע: יא אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדֵעוֹת.

שמה בהם: (ד) במצרים. שנלקו מעשר מכות: (ה) פסול. שאם היה נמצא בהם פסול קודם מנחתו. לא היה אפשר להקריב אחרים תחתיו. שהעומר נקצר בלילה. ולא היו שהות לקצור. ושתי הלחם נאפים מערב י"ט ואין אפייתן דוחה י"ט. וכן לחם הפנים נאפה מערב שבת: צפופים. לשון צף על פני המים. מרוב הקהל. שהיו נדחקין איש באחיו עד שעומדים באויר ונעשה להם נס ומשתחוים בריוח: (ו) פי הארץ. לבלוע קרח ועדתו: הבאר. של מרים שהיתה נובעת ימים: והקשת. לאות ברית שלא יהיה עוד מבול: והמטה. שנעשה בו האותות: המן. של מדבר: והשמיר. כמין תולעת. שבו סתתו אבני האפוד והחשן: והכתב. צורת האותיות שבלוחות: והמכתב. שהיו נקראים מכל הארבעה צדדים: צבת. מלקחים. אינה נעשית אלא בצבת אחרת. ורשו"י פ"כ נעשים בידי שמים בין השמשות: (ז) בגולם. אדם שאינו גמור בדעתו. לא במדות ולא בחכמה: כענין. כענין הפסוקים. ולא סרב משיב כהלכה: (ח) פורעניות. שדינן. שהקב"ה מודד לבריות מדה כנגד מדה. כדי שיקיצו מתרדמתם. לידע שה' משלם משם (ולזה לא אמר רשות) ויחזרו למוטב. וכמו מי שלוש מחבירו שהשביע שלוש טרם: בצורת. כשהגשמים מועטים. ומתוך כך השער מתיקר: מהומה. שלא הגשמים אין יורדין לאסוף התבואה: כליה. הגשמים כברזל והארץ כנחושה: שביעית. בשנה השביעית. ואין נוהגין בהם קדושת שביעית: עינוי הדין. שיודעין לאיזה הדין נוטה ומעכבין עוות הדין. לזכות החייב ולחייב הזכאי: ועל המורים בתורה. שבכתב שלא כהלכה אשר למשה מסיני ראוים להבין פשט הכתוב כמשמעו. ואינם ... מורים בהלכה: (ט) ברביעית. שנה רביעית של שמטה: שביעית. שנה שמינית: בחג. סכות: מעשר עני. שלא נתנו בג' ובששית. ופורעים מהן לאחריהם: מתנות אחר זמן אסיפה וצריך ליתן לקט שכחה ופאה: (י) עם הארץ. שמכיר ומכיר בשוה. חס יטובה של האחר.

נוֹחַ לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. קָשֶׁה לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. קָשֶׁה לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת חָסִיד. נוֹחַ לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת רָשָׁע: יב אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים: מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד זֶה חֵלֶק טוֹב. קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד זֶה חֵלֶק רָע: יג אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה. הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים. עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים. יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן. עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים חָסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים רָשָׁע: יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ. הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה חָסִיד. לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה רָשָׁע: טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים. סְפוֹג. וּמַשְׁפֵּךְ. מְשַׁמֶּרֶת. וְנָפָה. סְפוֹג. שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. וּמַשְׁפֵּךְ. שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְזוֹ. מְשַׁמֶּרֶת. שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים. וְנָפָה. שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסּוֹלֶת: טז כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר. בָּטֵל דָּבָר בְּטֵלָה אַהֲבָה. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר. אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר. זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר. זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן: יז כָּל מַחֲלוֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחֲלוֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם. זוֹ מַחֲלוֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם. זוֹ מַחֲלוֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ: יח כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים. אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ. וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים. אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. משֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר צִדְקַת יהוה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יָרָבְעָם בֶּן נְבָט חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים. חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר עַל חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל: יט כָּל מִי שֶׁיֶּשׁ בּוֹ שְׁלשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ. הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים. הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. עַיִן טוֹבָה וְרוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה. תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא. תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גֵּיהִנָּם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת. שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ: כ יְהוּדָה בֶן תֵּימָא אוֹמֵר. הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל

שאינו יודע קרא. ונוסף מהגות יחיה: (יג) בנותני. באנשים המתנדבים נתינת לצדקה: (יד) בהולכי. בחייבים לילך לבה"מ: ואינו עושה. שילמד אחרים עמו. שכר הליכה בידו ומי שמונע אחרי' שילכו לבה"מ ואף אינו הולך שמונע גם שכרו על אשר מונע שילכו אחרים: (טו) סופג את הכל. שכלו כהכתו של אנשים. לא על דבר אחד מכל דברי רבותיו ואינו וגם יכול המשפך שעיקר שימושו למלאות בכלי שפיו צר. כי לתלמידים ימלאו תלמידי' ששמעו מפי רבם ויקצר שכלם מלקבל. על כן צריך התלמיד שהוא כמשפך. שיעשה כמשפך ללמדם שמכניס בזו. מקבל בכלי רחב אחת כמו לד הרחב של המשפך: ומוציא בזו. מעט מעט. כמו לד הקצר. כדי שיוכל להבין. ואז ימשכו עצמו כמשמרת שמוציאה היין וקולטת השמרים. כי לשמעים ימלאו דברים אשר לתורה רפויים ח"ו השמרים ולא ילמדם. פן יבאו לידי כפירה ולכן מלמד לאחרים את היין וקולט את הנראה בעיניהם כשמרים. שלא הבא תקלה על ידו. וכן בנפה. שה סודות התורה. כי לאו כל מוחא סביל להו. ואם יגלם לאחרים. אפשר יבאו לידי כפירה. ע"כ עושה עצמו כנפה. שמוציאה את הקמח דמיון ללימוד התורה ע"ד הפשט המצוייה לכל אדם. והסולת קולט לעצמו:

(יז) סופה, תכליתה המבוקש מעניה. להשיג האמת. וזה מתקיים. כי מתוך הויכוח יתברר האמת וכמו שנתברר הלכה כב"ה. ומחלוקת שלוה לשם שמים תכליתה היא בקשת הנצחון ולהבת הגיאות. אם הסוף אינו מתקיים. כמו שמצינו במחלוקת קרח ועדתו. שהיה לנסך: (יח) אין מספיקין. אין מסייעין לו. משה"כ כשאר עבירה כשנותן אל לבו לשוב. מסייעין לו: (יט) עין טובה. מסתפק במה שיש לו. ואינו חומד ממון אחרים: ורוח נמוכה. ענוה יתירה: ונפש שפלה. זהירות ופרישה מהתאוה: אוכלין בעולם הזה. כי לעולם לא ידאג: יש. בעוה"ב: אמלא. בעולם הזה. כי לא יבאו החסידים עד היות הקרן שלם: (כ) עז כנמר. לעשות כל הצריך בהסידות. ולא השגיח מפני כל: וקל

בנשר. רץ כצבי וגבור כארי. לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר. עז פנים לגיהנם ובוש פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ותן חלקנו בתורתך: כא הוא היה אומר. בן חמש שנים למקרא. בן עשר שנים למשנה. בן שלש עשרה למצות. בן חמש עשרה לגמרא. בן שמונה עשרה לחופה. בן עשרים לרדוף. בן שלשים לכח. בן ארבעים לבינה. בן חמשים לעצה. בן ששים לזקנה. בן שבעים לשיבה. בן שמונים לגבורה. בן תשעים לשוח. בן מאה. כאלו מת ועבר ובטל מן העולם: כב בן בג בג אומר. הפך בה והפך בה. דכלא בה. ובה תחזי. וסיב ובלה בה. ומנה לא תזוע. שאין לך מדה טובה הימנה: כג בן הא הא אומר. לפום צערא אגרא: רבי חנניא וכו'

פרק ששי הוא פרק קנין התורה

כל ישראל

שנו חכמים בלשון המשנה. ברוך שבחר בהם ובמשנתם: א רבי מאיר אומר. כל העוסק בתורה לשמה. זוכה לדברים הרבה. ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו: נקרא רע אהוב. אוהב את המקום אוהב את הבריות. משמח את המקום משמח את הבריות. ומלבשתו ענוה ויראה. ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן. ומרחקתו מן החטא. ומקרבתו לידי זכות. ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה. שנאמר (משלי ח יד) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה. ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין. ומגלין לו רזי תורה. ונעשה כמעין המתגבר (נ"א שאינו פוסק) וכנהר שאינו פוסק (נ"א המתגבר) והוה צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו. ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים: ב אמר רבי יהושע בן לוי. בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת. אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף. שנאמר (משלי יא כב) נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם. ואומר (שמות לב טז) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות. אל תקרי חרות אלא חרות. שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה. שנאמר (במדבר כא יט) וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:

שצריך בקלות גדול לעשות השמים: רץ כצבי. שיהיה בורח מעבירה במרוצה גדולה: וגבור כארי. לשבר זרוע רשע: לעשות רצון. שלא יתערב בזה שום פניה חיצונית. רק עבודה מאהבה: עז פנים. אף שאמרתי לך שתהיה עז כנמר. הזהר שלא תרגיל עצמך במדת העזות אף לדברים אחרים. שהרי עז פנים לגיהנם. ובוש פנים לג"ע: יהי רצון כו'. ואז לא נצטרך למדת העזות להכניע היצר הרע. כי מאליו יתבטל: בתורתך. כי התורה תבלין ליצר הרע: (כא) לרדוף. אחר מזונותיו. לאחר שלמד מקרא משנה גמרא ונשא אשה והוליד בנים. צריך לבקש מזונות: לשוח. הולך שחוח וכפוף: (כב) הפוך בה. חזור חזור בתורה. וכפל לשון. להורות על הפלגת התמידות: דכולה בה. שהכל תמצא בה: ובה תחזי. ואם לאו. אין עוד כמותך וגם עד זקנה ושיבה לא תמנענה: לא תזוע. לא תסור מלימוד התורה ולא תאמר אחר אשר למדתי הרבה שנה. תלמוד פילוסופיא מדינית והנהגות ומדות טובות. לפי שכל המדות אשר בספר החכמות מפורשות. הם רמוזות בתורה. שאין לך מדה טובה הימנה: (כג) לפום צערא. כפי רוב הצער שאדם סובל בלימוד התורה ועשיית המצות. כן יהיה שכרך מרובה:

(א) שנו חכמים. כלומר ברייתא היא. ובלשון המשנה שנויה. והודיענו. כי מעלת הברייתות. כמעט שוה אל המשניות. וע"כ ברוך המקום אשר בחר בהם ובמשנתם: לדברים הרבה. אשר לא זכרם פה. והם טובות הנפש: ולא עוד אלא. שג"כ זוכה לשלמות הנפש: כדאי. לא נברא אלא בשביל זה שלומד תורה לשמה: נקרא ריע אהוב. למקום: אוהב את הבריות. וקשה בעיניו כשרואה בני אדם סוטים מן המוסר. ומקרבן לתורה. לפי שלומדים ונעשים מתכמים: ומרחקתו מן החטא. אשר כבר עשה. ואותו קטיגור אשר נברא ממנו. ולא עוד אלא שמקרבתו לידי זכות. שזדונות נעשות לו כזכיות: והוי צנוע. לפי שהמשיע לגבר. שדרכו שנשמע קולו למרחוק. אשר באו אליו והזהיר שיהיה צנוע: על כל המעשים. משמת ימ"ב ואילי' על המלאכים: (ב) מעלבונה של תורה. של שאין לה עוסקין: נזוף. מנודה. וגם המקללת תורה אשר בקרבו. כביכול יש לה פגם מזה: נזם זהב כו'. כי כמו שנזם זהב. אף שהוא הטוב. אינו מיפה את החזיר והוא מאוס. כמו כן האדם נזוף. אע"פ שהתורה נזם זהב באזנו. וכן היא אשה יפה וסרת טעם: בן חורין כו'. לפי שכל אדם משועבד אל מזונות הגוף החומריים. אבל העוסק בתורה שנאמנה תהיה עמו: וממתנה נחליאל. לעיל כתיב וממדבר מתנה. כיון שהנהגו לבם עורה במהגה. נחלו אל.

ג הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת. צריך לנהג בו כבוד. שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד. קראו (נ"א עשאו) רבו אלופו ומידעו. שנאמר (תלים נה יד) ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעי. והלא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד. קראו רבו אלופו ומידעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת. על אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה (נ"א לחכמים) שנאמר ליתא במקרא כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב. ואין טוב אלא תורה. שנאמר (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: ד כך היא דרכה של תורה. פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן. אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא: ה אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד. יותר מלמודך עשה. ואל תתאוה לשלחנם של מלכים. ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך: ו גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות. שהמלכות נקנית בשלשים מעלות. והכהונה נקנית בעשרים וארבע. והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואלו הן. בתלמוד (נ"א בלימוד) בשמיעת האזן. בעריכת שפתים. בבינת (נ"א בבונת) הלב. באימה. ביראה. בענוה. בשמחה (בטהרה בגמרא ליתא) בשמוש חכמים. בדבוק חברים. בפלפול התלמידים. בישוב. במקרא. במשנה. במיעוט סחורה. במיעוט דרך ארץ. במיעוט תענוג. במיעוט שנה (במיעוט שיחה בגמרא ליתא) במיעוט שחוק. בארך אפים. בלב טוב. באמונת חכמים. בקבלת היסורין. המכיר את מקומו. והשמח בחלקו. והעושה סיג לדבריו. ואינו מחזיק טובה

כלומר שהיא בחלקו. וכיון שחלקו הוא. עולים לגדולה. שנאמר ומנחליאל במות: (ג) ומה דוד. שהיה מלך ישראל. ששאל לאחיתופל שהיה רשע. רב ואלוף בשביל שני דברים. הדיוט שלמד מחבירו שאינו רשע. עאכ"ו: ואין כבוד. אין אנו מצריכין לכבוד. אלא רבו שלמדו תורה אבל למדו אומנות אחרת. לא: ינחלו. ראויים חכמים להנחיל כבוד. ואיזו חכמים התמימים הנוחלים טוב. דהיינו תורה: (ד) פת במלח. אפי' אין לאדם רק פת במלח וכו'. ואין לו כר וכסת לישן. אלא על הארץ. אל ימנע מלעסוק בה. דסופו ללמוד אותה מעושר. במשורה. מדה קטנה: (ה) יותר מלימודך עשה. שיהיו מעשיו מרובים מחכמתו: (ו) בשלשים מעלות. אותן שכתובים בפ' שמואל כשבקשו ישראל מלך. עם אותן ששנויות בסנהדרין. מלך לא דן כו': עשרים וארבעה. מתנות כהונה. עשרה במקדש וארבעה בירושלים ועשרה בגבולין: בתלמוד. שלומד מכל אדם: הב' בשמיעת האוזן. שיטה אזנו תמיד לדברי רבותיו. כי אם ישמוט אזנו מלשמוע לקול מוריו אפי' שעה א'. אפשר כי באותה השעה נאבד ממנו מרגליות טובה. הג' בעריכת שפתים. שיחזור עליו תמיד ויוציא הדברים בשפתיו פעמים רבות. עד שתהיה ערוכה בפיו ובשפתיו: הד' בבינת הלב. שלא יחזור לימודו בלא הבנת הדברים. כי אז ישתכח ממנו מהרה. הה' באימה. שתהיה אימת רבו ואימת השכינה עליו: הו' בענוה. שיהיה שפל רוח ועי"ז כן יזכה להורה: הז' ביראה. היא יראת שמים: כי ראשית חכמה יראת ה'. הח' בשמחה. או באהבתה ישגה תמיד. והתורה והשמחה אחים הם. פקודי ה' ישרים משמחי לב: הט' והי' והי"א. בשמוש חכמים. בדקדוק חברים. בפלפול תלמידים. כמ"ש רז"ל הרבה למדתי מרבותי. ויותר מחברי. ומתלמידי יותר מכולם. ואמר בשימוש חכמים, היינו רבותיו. שצריך לשמשן. ובחברים נקט דקדוק. לפי שבדקדוק מעט הם מבינים זא"ז. אבל התלמידים שאינם מבינים כ"כ. צריכים לפלפול: הי"ב בישיבה. כי מרבה ישיבה מרבה חכמה: הי"ג במקרא ובמשנה. צריך שיהי' בקי בהם. שהם היסוד אשר בית הלימוד בנוי עליהם. ואיך יבנה בית בלי יסוד: הי"ד בטהרה. שיטהר א"ע ממחשבות רעים: הט"ו במיעוט שינה. שיקום בחצי לילה לעסוק בתורה: הט"ז במיעוט שיחה. ואפי' בתורה ילמוד בלשון קצרה: הי"ז במיעוט סחורה. ולא אמר בלא סחורה. כי כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. רק ימעט בעסק ויעסוק בתורה: הי"ח במיעוט שחוק. מילי דבדיחותא: הי"ט במיעוט תענוג. אפי' אם הוא עשיר: הכ' במיעוט ד"א תשה"מ: הכ"א בארך אפים. כי כעס בחיק כסילים ינוח: הכ"ב. בלב טוב. כי בלב נבון תנוח חכמה: הכ"ג באמונת חכמים. כמו שאמר הכתוב: לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: הכ"ד בקבלת היסורין. כשמחזקה נפשו בתורה עד שאפי' יסורין לא יפרידוהו מללמוד יקרה. קנין תורה: הכ"ה המכיר את מקומו. לא יאמר סברתו בפני גדול ממנו בחכמה: הכ"ו השמח בחלקו. שאינו נבהל להון: הכ"ז העושה סיג. שמקדש עצמו במותר לו. או בלימוד התורה עושה סיג ובמופלא ממנו אל ידרוש: הכ"ח ואינו מחזיק טובה. ע"ד אם למדת תורה הרבה כו': והכ"ט

לְעַצְמוֹ. אָהוּב. אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם. אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת. אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת. אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים. אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת. וּמִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד. וְלֹא מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ. וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה. נוֹשֵׂא בְעוֹל עִם חֲבֵרוֹ. וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת. וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם. וּמִתְיַשֵּׁב (לִבּוֹ בגמרא ליתא) בְּתַלְמוּדוֹ. שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב. שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף. הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד. וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת. הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹ. וְהַמְכַוֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ. וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ. הָא לָמַדְתָּ. כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְאֻלָּה לָעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב כב) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי: ז גְּדוֹלָה תוֹרָה. שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד כב) כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא. וְאוֹמֵר (משלי ג ח) רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ. וְאוֹמֵר (משלי ג יח) עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. וְאוֹמֵר (משלי א ט) כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ. וְאוֹמֵר (משלי ד ט) תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ. וְאוֹמֵר (משלי ט יא) כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים. וְאוֹמֵר (משלי ג טז) אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. וְאוֹמֵר (משלי ג ב) כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: ח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר. הַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד וְהַחָכְמָה וְהַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה וְהַבָּנִים. נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז לא) עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא. וְאוֹמֵר (משלי כ כט) תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה. וְאוֹמֵר (משלי יד כד) עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם. וְאוֹמֵר (משלי יז ו) עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם. וְאוֹמֵר (ישעיה כד כג) וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יהוה צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד: ט רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר. אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים. כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא. פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ. וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד וְנָתַן לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי. רַבִּי מֵאֵיזֶה מָקוֹם אָתָּה. אָמַרְתִּי לוֹ. מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי. רַבִּי רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָמַרְתִּי לוֹ. אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה. וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (תהלים קיט עב) טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם. אֵין מְלַוִּין לוֹ לְאָדָם. לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבָד. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו כב) בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ. בָּעוֹלָם הַזֶּה. בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ. בַּקֶּבֶר. וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ.

הכ"ט אהוב. כי בהיותו אוהב הכל הבריות. הכל ירצו ללמדו: הל' אוהב את המקום. כי לומד מאהבה. ואז יתגלו לו רזי תורה: הל"א אוהב את הבריות. היא הכנה שיהא מקרבן לתורה. ותלמידי יותר מכלם: הל"ב אוהב את התוכחות כשרבו יוכיחהו. לא יהיה טועה בו: הל"ג אוהב את המישרים. העיון הישר: הל"ד מתרחק מן הכבוד שאינו לומד בשביל שיכבדוהו: הל"ה ולא מגיס לבו. השי' בתוך לבו אינו מתגאה בתלמודו: הל"ו ואינו שמח בהוראה. כי השמח. גם לבו בהוראה. זהו שוטה רשע וגס רוח: הל"ז נושא בעול עם חבירו. ואינו דן יחידי: הל"ח מכריעו לכף זכות. אם רואה בחבירו א"ז דבר מגונה: הל"ט מעמידו על האמת. ולא ישמח כשיכשל חבירו בדבר הלכה: המ' מעמידו על השלום. אם חבירו חולק עליו להעמיד סברתו: המ"א מתישב בתלמודו. שלומד בישוב ובנחת ואחר שלומד מתיישב בה. ואז לא תשכח ממנו: המ"ב שואל כענין. ע"ל פ"ה משנה ז': המ"ג שומע ומוסיף. שאם שומע איזה דבר מרבו. ישתדל להוסיף נופך משלו: המ"ו המחכים את רבו. שישתדל התלמיד לשאול לרבו עד שמחכימו זה מחכים את רבו. ובזה מחכים גם את עצמו: המ"ז המכוין את שמועתו. שידע שורש ההלכה כי בזה ההלכה תקועה בלבו: המ"ח והאומר דבר בשם אומרו. הא למדת כו'. וידוע שבזמן הגאולה יהא גילוי קץ התורה האמיתי. כי תמלא הארץ דעה וכיון שגורם גילוי ידיעת התורה הוא באמת מכמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם: (ז) לעושי'. ולא אמר ללומדים. כי עיקר הלימוד הוא ע"מ לעשות: (ט) ופגע בי. ולא אמר ופגעתי כי דרך החסידים להקדים שלום לכל אדם. והוא לא כן עשה. ע"כ הודיע. כי לא במרד עשה זה. רק הודיע כך. שהוא היה מעיין בלימודו ולא ראהו. כי אלו אני הייתי הפוגע

לעולם הבא . ואומר (חגי ב ח) לי הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות . ארבעה (חמשה) קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן . תורה קנין אחד . שמים וארץ קנין אחד . (אברהם קנין אחד) ישראל קנין אחד . בית המקדש קנין אחד . תורה מנין . דכתיב (משלי ח כב) יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז . שמים וארץ מנין דכתיב (ישעי' סו א) כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי . ואומר (תלים קד כד) מה רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך (אברהם מנין . דכתיב (בראשית יד יט) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ) ישראל מנין . דכתיב (שמות טו יז) עד יעבור עמך יהוה עד יעבור עם זו קנית . ואומר (תלים יז ג) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם . בית המקדש מנין . דכתיב (שמות טו יז) מכון לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו ידיך . ואומר (תהלים עח נד) ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו . כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו . שנאמר (ישעי' מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו . ואומר (שמות טו יח) יהוה ימלוך לעולם ועד : רבי חנניא וכו'

[וזהו אומו נגרס יקרא לי . כולם שיהי מקדים לו שלום . וכשם שהוא נלכד אירע לו . שהקדים לו כאמר שלום : ואומר ה' ימלוך : אף אם עתה רבו המתפרצים ואינם לכבודו . ה' ימלוך לעולם ועד . ואז כל העולם יקרא בשם ה' . ועל זה נבראו] :

מבית תפלה. חוזרין לבית לחם . לקיים סעודה שלישית . שאין בה קידוש היין לפניה (הייני מדין חובת קידוש היום . אבל שותה הוא כוס לצמאו להנאתו ולתועלת בריאותו . אם צריך לו . כמש"ל בכסא שן) לכן שם זה נאה לה . גם ע"פ הסוד יפה לה זה השם . כי היא מבחי' אכלו רעים . מאן דאית ליה גרגא דחמרא . אכילה בעי . הוא הלחם אשר נתן ה' לאכלה . המשכיל יבין:

(א) מהרי"ו

אתקינו סעודתא דמהימנותא שלימתא . חדותא דמלכא קדישא . אתקינו סעודתא דמלכא . דא היא סעודתא דזעיר אנפין . ועתיקא קדישא וחקל תפוחין קדישין . אתיין לסעדא בהדה :

סימן סלר"י ז"ל ושמו [חתום] עליו [יצחק לוריא]

בני היכלא . דכסיפין . למחזי זיו זעיר אנפין :
יהון הכא . בהאי תכא . דביה מלכא בגילופין :
צבו לחדא . בהאי ועדא . בגו עירין וכל גדפין :
חדו השתא . בהאי שעתא . דביה רעוא ולית זעפין :
קריבו לי . חזו חילי . דלית דינין דתתקיפין :
לבר נטלין . ולא עאלין . הני כלבין דחציפין :
ואנא אזמין . עתיק יומין . למנחה עדי יהון חלפין :
רעו דיליה . דגלי ליה . לבטלא בכל קליפין :
ישוי לון . בנוקביהון . ויטמרון בגו כפין :
ארי השתא . במנחתא . בחדוותא דזעיר אנפין :

[מזמור לדוד ה' רועי]

[בני היכלא. תלמידי חכמים שתאמדין לראות זיו השכינה : יהון הכא . יהיו לבון סיהיו על זה השולחן . שהשולחן אסור לפני ה' שבו מלך הקוק : צבו לחדא . המדו מאוד ליסב בהלי ועדת עם המלאכים שיש להם שש כנפים : חדו . שמחו עתה בעת מנחה . עת רחמים גדולים בלי שום תערובת כעס : חילי . לשון כח : לבר נטלין . סביב להסתלק יתגו . ולא יכנסו בתוך מחנה שכינה : ואנא אזמין לדבק בשכינתא לעת מנחה ויוסרו ויעברו המקטריגים : רעו דיליה . כשתגלה הרצון העליון . ממילא נכסלו כל המקטריגים : ישוי . ישים אותם בפי התהום רבא . כסין סלעים] :

ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום ליהוה היום לא תמצאהו בשדה: ראו כי יהוה נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי ; וישבתו העם ביום השביעי :

הנה אנכי בא לקיים מצות סעודה שלישית של שבת . נגד יעקב אב של הכון שבעים נפש

בזכותו נצל מלחמת גוג ומגוג. ויקים בנו מקרא שכתוב. והאכלתיך נחלת יעקב אביך. נחלה בלי מצרים. ובכן בכח סגולת שלש סעודות אלו. יתוקן פגמנו בסעודות הרשות ומאכלות אסורות. ויהי נועם וכו׳]:

(ב) סעודה זו צריכה להיות דוקא אחר מנחה. עש"י סי' ל"ג. (ג) לכתחילה צריך לקבעה על הפת. לבצוע על לחם משנה. ולהשתדל בבשר ודגים ויין לפי כבודה. ובדיעבד יוצאין בשאר פרגימא: (ד) אחר אכילה פרוסה כמוציא. מברך על היין: (ה) ילמוד מאמר זוהר:

תא חזי. בכל שיתא יומי דשבתא כד מטא שעתא דצלותא דמנחה. דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין. אבל ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלותא דמנחה. רעוא דרעוין אשתכח. ועתיקא קדישא גלי רצון דיליה. וכל דינין דיליה מתכפיין. ואשתכח רעותא וחידו בכולא. ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא. בגין למנדע דלא בדינא אסתלק. והאי שעתא ברצון דעתיקא נפק נשמתיה מעלמא ואתטמר ביה. ובגין כך ולא ידע איש קבורתו כתיב. מה עתיקא קדישא טמירא דכל טמירין ולא ידעין עילאין ותתאין. אוף האי נשמתא דאטמר בהאי רצון דאתגלייא בשעתא דצלותא דמנחה בשבתא. כתיב לא ידע וכו׳. והוא טמיר מכל טמירין דעלמא. ודינא לא שלטא ביה. זכאה חולקא דמשה. תאנא. בהאי יומא דאורייתא מתעטרא ביה מתעטרא בכולא. בכל אינון פקודין. בכל אינון גזרין ועונשין. בשבעין ענפין דנהורא דנהרין מכל סיטרא וסיטרא מאן חמי ענפין דנפקין מכל ענפא וענפא. חמשא קיימין בגו אילנא. כלהו ענפין בהו אחידן. מאן חמי אינון תרעין דמתפתחין בכל סטר וסטר. כלהו מזדהרין ונהרן בהאי נהורא דנפיק ולא פסיק. קל כרוזא נפיק. אתערו קדישי עליונין. אתערו עמא קדישא דאתבחר לעילא ותתא. אתערו חדוותא לקדמות מאריכון. אתערו בחדוותא שלימתא. אזדמנו בתלת חדוון. בתלת אבהן. אזדמנו לקדמות מהימנותא. חדווה דכל חדוותא. זכאה חולקיכון ישראל קדישין בעלמא דין ובעלמא דאתי. דא היא ירותא להון מכל עובדי ע"ז ועל דא כתיב ביני ובין בני ישראל. א"ר יהודה. ודאי כתיב זכור את יום השבת לקדשו. וכתיב קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳. וכתיב וקראת לשבת עונג לקדוש ה׳ מכובד. תאנא. בהאי יומא כל נשמתהון דצדיקייא מתעדני בתפנוקי עתיקא קדישא סתימא דכל סתימין. ורוחא דא מענוגא דההוא עתיקא מתפשטא בכלהו עלמין. וסלקא ונחתא ומתפשטא לכלהו בני קדישין. לכלהו נטורי דאורייתא ונייחין בנייחא שלים. ומתנשי מכלהו כל רוגזין. כל דינין וכל פולחנין קשין. הה"ד ביום הניח ה׳ לך מעצבך ומרגזך ומן העבודה הקשה. ובג"כ שקילא שבתא לקבל אורייתא וכל דנטיר שבתא כאלו נטיר אורייתא כולא. וכתיב אשרי אנוש יעשה זאת וכו׳. אשתמע דמאן דנטיר שבת כמאן דנטיר אורייתא כולא. ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן:

מסכת שבת

פרק יז כל הכלים נטלין בשבת. ודלתותיהן עמהן. אף על פי שנתפרקו בשבת. שאינן דומין לדלתות הבית. לפי שאינן מן המוכן: **ב** נוטל אדם קורנס לפצע בו את האגוזים וקורדום לחתוך בו את הדבילה. מגירה לגרור בה את הגבינה. מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות. את הרחת ואת המזלג לתת עליו לקטן. את הכוש ואת הכרכר לתחוב בו. מחט של יד לטול בו את הקוץ. ושל סקאים. לפתוח בו את הדלת: **ג** קנה של זתים. אם יש קשר בראשו מקבל טומאה. ואם לאו אינו מקבל טומאה. בין כך ובין כך ניטל בשבת: **ד** רבי יהודה אומר כל הכלים נטלים. חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחריש׳. כל הכלים נטלין לצורך ושלא לצורך. רבי נחמיה אומר. אין נטלין אלא לצורך: **ה** כל הכלים הנטלין בשבת. שבריהן נטלין עמהן. ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה. שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית. שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך. רבי יהודה אומר. ובלבד שיהו עושין מעין מלאכתן. שברי עריבה לציק לתוכן מקפה. ושברי זכוכית לצוק לתוכן שמן: **ו** האבן שבקרויה. אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאין בה. ואם לאו אין ממלאין בה. זמורה שהיא קשורה בטפיח. ממלאין בה בשבת: **ז** פקק החלון. רבי אליעזר אומר. בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו. ואם לאו אין פוקקין בו. וחכמים אומרים. בין כך ובין כך פוקקין בו: **ח** כל כסויי הכלים שיש להם בית אחיזה נטלים בשבת. אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בכסויי הקרקעות. אבל בכסויי הכלים. בין כך ובין כך נטלים בשבת:

פרק יח מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש. אבל לא את האוצר. מפנין תרומה טהורה ודמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו והתורמוס היבש. מפני שהוא מאכל לעניים (נ"א לעזים). אבל לא את הטבל ולא את

מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ולא את מעשר שני והקדש שלא נפדו ולא את הלוף ולא את החרדל. ר"ש בן גמליאל מתיר בלוף. מפני שהוא מאכל עורבין: ב חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים. אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן. ואם לאו אין מטלטלין אותן. כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו. תרנגולת שברחה. דוחין אותה עד שתכנס. מדדין עגלין וסייחין ברשות הרבים. אשה מדדה את בנה. אמר רבי יהודה. אימתי. בזמן שהוא נוטל אחד ומניח אחד. אבל אם היה גורר אסור: ג אין מילדין את הבהמה ביום טוב. אבל מסעדין. ומילדין את האשה בשבת. וקורין לה חכמה ממקום למקום. ומחללין עליה את השבת. וקושרין את הטבור. רבי יוסי אומר אף חותכין. וכל צרכי מילה עושין בשבת:

פרק יט רבי אליעזר אומר. אם לא הביא כלי מערב שבת. מביאו בשבת מגולה. ובסכנה. מכסהו על פי עדים. ועוד א"ר אליעזר כורתים עצים לעשות פחמין לעשו' כלי ברזל. כלל אמר רבי עקיבא. כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת. ושאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת: ב עושין כל צרכי מילה בשבת. מוהלין ופורעין ומוצצין. ונותנין עליה איספלנית וכמון. אם לא שחק מערב שבת. לועס בשניו ונותן. אם לא טרף יין ושמן מערב שבת. ינתן זה בעצמו וזה בעצמו. ואין עושין לה חלוק בתחילה. אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת. כורך על אצבעו ומביא. ואפילו מחצר אחרת: ג מרחיצין את הקטן בין לפני המילה ובין לאחר המילה. ומזלפין עליו ביד. אבל לא בכלי. רבי אלעזר בן עזריה אומר. מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת. שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליהן את השבת. ורבי יהודה מתיר באנדרוגינוס: ד מי שהיו לו שתי תנוקות. אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת. ושכח ומל את של אחר השבת בשבת חייב. אחד למול בערב שבת ואחד למול בשבת. ושכח ומל את של ערב שבת בשבת. רבי אליעזר מחייב חטאת. ורבי יהושע פוטר: ה קטן נמול לשמונה ולתשעה ולעשרה ולאחד עשר ולשנים עשר. לא פחות ולא יותר. כיצד. כדרכו. לשמונה. נולד לבין השמשות נמול לתשעה. בין השמשות של ערב שבת נמול לעשרה. יום טוב לאחר השבת נמול לאחד עשר. שני ימים טובים של ראש השנה נמול לשנים עשר. קטן החולה. אין מוהלין אותו עד שיבריא: ו אלו הן ציצין המעכבין את המילה. בשר החופה את רוב העטרה. ואינו אוכל בתרומה. ואם היה בעל בשר מתקנו. מפני מראית העין. מל ולא פרע את המילה. כאלו לא מל:

פרק כ רבי אליעזר אומר. תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים. אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת. אבל נותנין לתלויה ביום טוב: ב נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו. ומסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית. ונותנין ביצה במסננת של חרדל. ועושין אנומלין בשבת. רבי יהודה אומר. בשבת בכוס. ביום טוב בלגין. ובמועד בחבית. רבי צדוק אומר הכל לפי האורחין: ג אין שורין את החלתית בפושרין. אבל נותן לתוך החומץ. ואין שורין את הכרשינין ולא שפין אותן. אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה. אין כוברין את התבן בכברה. ולא יתננו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המוץ אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האבוס: ד גורפין מלפני הפטם. ומסלקין לצדדין מפני הרעי. דברי רבי דוסא. וחכמים אומרים. נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת: ה הקש שעל גבי המטה. לא ינענענו בידו. אבל מנענעו בגופו. ואם היה מאכל בהמה או שהיה עליו כר או סדין. מנענעו בידו. מכבש של בעלי בתים. מתירין. אבל לא כובשין: ושל כובסין. לא יגע בו. רבי יהודה אומר. אם היה מותר מערב שבת. מתיר את כלו ושומטו (נ"א מתיר את כליו ושומטן):

פרק כא נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה. ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין. רבי יהודה אומר. אף מעלין את המדומע באחד ומאה: ב האבן שעל פי החבית. מטה על צדה והיא נופלת. היתה בין החביות. מגביהה ומטה על צדה והיא נופלת. מעות של הכר. נוער את הכר והן נופלות. היתה עליו לשלשת מקנחו בסמרטוט. היתה של עור. נותנין עליה מים עד שתכלה: ג בית שמאי אומרים. מגביהין מן השלחן עצמות וקליפין. ובית הלל אומרים. נוטל את הטבלא כלה ומנערה. מעבירין מעל השלחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושער של עדשים מפני שהוא מאכל בהמה. ספוג. אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו. ואם לאו אין מקנחין בו. וחכמים אומרים. בין כך ובין כך ניטל בשבת ואינו מקבל טומאה:

פרק כב חבית שנשברה. מצילין הימנה מזון שלש סעודות. ואומר לאחרים בואו והצילו לכם. ובלבד שלא יספוג. אין

מוחטין את הפירות להוציא מהן משקין. ואם יצאו מעצמן אסורים. רבי יהודה אומר. אם לאוכלין. היוצא מהן מותר. ואם למשקין. היוצא מהן אסור. חלות דבש שרסקן מערב שבת ויצאו מעצמן אסורים. ורבי אליעזר מתיר: ב כל שבא בחמין מערב שבת. שורין אותו בחמין בשבת. וכל שלא בא בחמין מערב שבת. מדיחין אותו בחמין בשבת. חוץ מן המליח הישן (נ"א ודגים מלוחים קטנים) וקולים האספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן: ג שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות. ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ואין נוקבים מגופה של חבית. דברי רבי יהודה. וחכמים מתירין (נ"א רבי יוסי מתיר) ולא יקבנה מצדה: ואם היתה נקובה. לא יתן עליה שעוה. מפני שהוא ממרח. אמר רבי יהודה. מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב. ואמר חוששני לו מחטאת: ד נותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור. ואת המים היפים ברעים בשביל שיצונו. ואת הצונן בחמה בשביל שיחמו. מי שנשרו כליו בדרך במים מהלך בהן ואינו חושש. הגיע לחצר החצונה. שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם: ה הרוחץ במי מערה ובמי טבריה ונסתפג אפילו בעשר אלונטיאות לא יביאם בידו. אבל עשרה בני אדם מסתפגין באלונטית אחת פניהם ידיהם ורגליהן ומביאים אותה בידן: ו סכין וממשמשין בבני מעיים. אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין. אין יורדין לקורדימה. ואין עושין אפיקטוזין. ואין מעצבין את הקטן. ואין מחזירים את השבר. מי שנפרקה ידו או רגלו. לא יטרפם בצונן. אבל רוחץ הוא כדרכו. ואם נתרפא נתרפא:

פרק כג שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן. ובלבד שלא יאמר לו הלויני וכן האשה מחבירתה ככרות. ואם אינו מאמינו. מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר שבת. וכן ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת. מניח טליתו אצלו ונוטל את פסחו ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב: ב מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו. אבל לא מן הכתב. ומפיס עם בניו ועם בני ביתו על השלחן. ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה. משום קוביא. ומטילין חלשים על הקדשים ביום טוב. אבל לא על המנות: ג לא ישכור פועלים בשבת. ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים. אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות. אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו. כלל אמר אבא שאול: כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו: ד מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין. נכרי שהביא חלילין בשבת. לא יספוד בהן ישראל אא"כ באו ממקום קרוב. עשו לו ארון וחפרו לו קבר. יקבר בו ישראל. ואם בשביל ישראל. לא יקבר בו עולמית: ה עושין כל צרכי המת סכין ומדיחין אותו. ובלבד שלא יזיזו בו אבר. שומטין את הכר מתחתיו. ומטילין אותו על החול. בשביל שימתין. קושרין את הלחי. לא שיעלה. אלא שלא יוסיף. וכן קורה שנשברה סומכין אותו בספסל או בארוכות המטה. לא שתעלה. אלא שלא תוסיף. אין מעמצין את המת בשבת. ולא בחול עם יציאת נפש. והמעמץ עם יציאת הנפש. הרי זה שופך דמים:

פרק כד מי שהחשיך לו בדרך. נותן כיסו לנכרי. ואם אין עמו נכרי. מניחו על החמור. הגיע לחצר החיצונה. נוטל את הכלים הנטלין בשבת. ושאינן נטלין בשבת מתיר את החבלים והשקים נופלין מאליהם: ב מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה. ומפספסין את הכיפין. אבל לא את הזירין. אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה ובין גסה. רבי יהודה מתיר בחרובין לדקה: ג אין אובסין את הגמל ולא דורסין. אבל מלעיטין. ואין ממרים את העגלים. אבל מלעיטין. ומהלקטין לתרנגולים. ונותנין מים למורסן. אבל לא גובלין. ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך. אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים ולפני יוני הרדיסיות: ד מחתכין את הדלועים לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים. רבי יהודה אומר. אם לא היתה נבילה מערב שבת אסורה. לפי שאינה מן המוכן: ה מפירין נדרים בשבת. ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת. פוקקין את המאור ומודדין את המטלית ואת המקוה. ומעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית. שפקקו את המאור בטפיח. וקשרו את המקידה בגמי. לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו: ומדבריהם למדנו. שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת:

ואח"כ יאמר ידיד נפש הללויה אשרי (תהלים קיב) ואח"כ יאמר זה:

הללויה. אשרי איש ירא את יהוה. במצותיו חפץ מאד: גבור בארץ יהיה זרעו. דור ישרים יבורך: הון ועושר בביתו. וצדקתו עומדת לעד: זרח בחושך אור לישרים. חנון ורחום וצדיק: טוב איש חונן ומלוה. יכלכל דבריו במשפט: כי לעולם לא ימוט. לזכר עולם

יהיה צדיק: משמועה רעה לא יירא. נכון לבו בטוח ביהוה: סמוך לבו לא יירא: עד אשר **יראה בצריו**: פזר נתן לאביונים. צדקתו עומדת לעד. קרנו תרום בכבוד: רשע יראה וכעס: שניו יחרוק ונמס. תאות רשעים תאבד:

פזמ אברהם מימין חזק (תלמיד ה"ר משה קורדוירו) ויסדו על העשר ספירות

אֵל מִסְתַּתֵּר בְּשַׁפְרִיר חֶבְיוֹן. הַשֵּׂכֶל הַנֶּעְלָם מִכָּל רַעְיוֹן. עִלַּת הָעִלּוֹת מֻכְתָּר בְּכֶתֶר עֶלְיוֹן. כֶּתֶר יִתְּנוּ לְךָ יהוה:

בְּרֵאשִׁית תּוֹרָתְךָ הַקְּדוּמָה. רְשׁוּמָה חָכְמָתְךָ הַסְּתוּמָה. מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְהִיא נֶעְלָמָה. רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יה ה:

רְחוֹבוֹת הַנָּהָר נַחֲלֵי אֱמוּנָה. מַיִם עֲמוּקִים יִדְלֵם אִישׁ תְּבוּנָה. תּוֹצְאוֹתֶיהָ חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִינָה. אֱמוּנִים נוֹצֵר יהוה:

הָאֵל הַגָּדוֹל עֵינֵי כֹל נֶגְדֶּךָ. רַב חֶסֶד גָּדוֹל עַל הַשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ. אֱלֹהֵי אַבְרָהָם זְכוֹר לַעֲבָדֶיךָ. חַסְדֵי יהוה אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת יהוה:

מָרוֹם נֶאְדָּר בְּכֹחַ וּגְבוּרָה. מוֹצִיא אוֹרָה מֵאֵין תְּמוּרָה. פַּחַד יִצְחָק מִשְׁפָּטֵנוּ הָאִירָה. אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם יהוה:

מִי אֵל כָּמוֹךָ עוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת. אֲבִיר יַעֲקֹב נוֹרָא תְהִלּוֹת. תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת. כִּי שׁוֹמֵעַ אֶל אֶבְיוֹנִים יהוה:

יְה זְכוּת אָבוֹת יָגֵן עָלֵינוּ. נֵצַח יִשְׂרָאֵל מִצָּרוֹתֵינוּ גָּאֲלֵנוּ. וּמִבּוֹר גָּלוּת דְּלֵנוּ וְהַעֲלֵנוּ. לְנַצֵּחַ עַל מְלֶאכֶת בֵּית יהוה:

מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל יְנִיקַת הַנְּבִיאִים. נֶצַח וָהוֹד מֵהֶם נִמְצָאִים. יָכִין וּבֹעַז בְּשֵׁם נִקְרָאִים. וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יהוה:

יְסוֹד צַדִּיק בְּשִׁבְעָה נֶעְלָם. אוֹת בְּרִית הוּא לְעוֹלָם. מַעְיַן הַבְּרָכָה צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם. צַדִּיק אַתָּה יהוה:

נָא הָקֵם מַלְכוּת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה. בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ. כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כַּלָּה קְרוּאָה בִּנְעִימָה. עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד יהוה:

חָזָק מְיַחֵד כְּאֶחָד עֶשֶׂר סְפִירוֹת. וּמַפְרִיד אַלּוּף לֹא יִרְאֶה מְאוֹרוֹת. סַפִּיר גִּזְרָתָם יַחַד מְאִירוֹת. תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יהוה:

(ו) ידי אפתא. פטל ידיו. ומברך ברכת המזון על הכוס אם יש לו. ואפילו ביחיד (ואח"כ אומר. אשלימו סעודתי דמהימנותא שלימתא דזרעא קדישא דישראל): (ז) אף אם נמשכה סעודה ג' עד הלילה. מזכירין של שבת בברכת המזון. וכבר זכרתי דאין בכסא בן יד ו'. שאין להזכיר בה של שבת לעולם. אלא בתוך שיעור תוספת שבת. שהוא כמו רביע שעה אחר כניסת הלילה. עמש"ל בחדר הראשון. ואנ"ל כשאל ר"ח מ"ם. כמ"ש בס"ד במקומו. של רק שכון. בלא להמשיך בסעודה ג' תוך הלילה יותר מזה השיעור. להמנע מכל ספק. כראוי לכל ירא וחרד לדבר ה'. ואז ימה לו לדעתי. גם מכמה ספקות אחרות בדינים שיתבארו בחדר הסמוך בס"ד: (ח) גם נשים חייבות בשלש סעודות: (ט) כבר אמר לעיל שאין קובעין מדרש בין מנחה למעריב. וזה בין לגבי סעודה ג' בין לאחריה. והיינו להתחבר וללמוד ברבים. אבל כל א' יוכל ללמוד ביחידות מה שלבו חפץ: (י) יש נמנעין מלשתות מים בין מנחה למעריב (אפי' בתוך הסעודה) והוא מנהג בעלמא לאמן דהם ליה. אבל בשאר משקין לכ"ע ליכא קפידא (אפי' שלא בסעודה) ודווקא עד ספק חשכה. דבשאר הכי מדינא מיהא. כדבעינן לומר בס"ד בחדר הסמוך:

סליק תבא דבית לחם. ונשלם חדר הששי. ונתחיל בעז"ה להכנס בחדר השביעי הזה. הוא בית דוד כי בשביעית בן דוד בא (ע"ל) ובמוצ"ש. כמש"ל בבית תפלה. ולכן הוא בעל הסעודה כמ"ש להקן בס"ד. בחדר הלז נבדיל ד' מחיצות. מחיצה א. תגביל יתר דיני סעודה ג' לענין הבדלה עד הלילה. ודיני בין השמשות דמוצ"ש:

(א) ספק חשכה. אסור לאכול מאומה. אף אפילו לשתות שום משקה (ויש עונש חמור בדבר. כ"ל) חוץ מן המים (ובכלן שעת הדין ספוכה ממנהג הנ"ל בסוף חדר ו' שקודם כי מה שאוסר שם מנהג. מותר כאן. והמותר שם. אסור כאן. וכמה פעמים שמעתי גם שלומדים מתבלבלים ומחליפים זה בזה הולכים חשיכים. ועתה שלא טעה לבם ולא יהיו נבוכים) וכתבתי אני"י מ... ר מאד גם במים. עד שיבדיל: (ב) אבל אם היה יושב ואוכל מבע"י וחשכה לו. א"צ להפסיק אף משתיה: (ג) ואם היה יושב ושותה בלי אכילה. גריס צריך להפסיק ולהבדיל בכתחלה. וי"א דבודאי חשכה. אפי' היושב בסעודה. פורס מפה ומבדיל. וגומר סעודתו. ודעה זו עיקרים (לדעתי. אחר שעבר זמן תוספת שבת) אע"פ שהמנהג בהפוך אינו כך: (ד) והוי יודע. שכל זה אמור כשכבר קרא ק"ש. אבל קודם שקרא אסור לקבוע סעודה. אפי' טעם קודם צאת הכוכבים. כמ"ש בהלכות ק"ש דערבית. אם לא היכא דרגיל להתפלל בצבור: (ה) ולא התפלל

בתפלת ערבית בתוך הסעודה . לדעת המג"א חלה עליו חובת הבדלה מיד . ואינו מוכרח . אבל יש למנוע מהבדלה תוך הסעודה . מחמת כמה ספקות הנופלות בענין . ונביאם במנין אחד לאחד . א אם צ"ל בפה"ג על כוס של הבדלה . ב . אם צריך לחזור ולברך המוציא כשחוזר לאכילתו . ג איך יעשה בהזכרה דשבת בבה"מ . ואף לדידי . בהבדיל תוך גבול השבת . מספיקא לא נפקא . ד . כשא"ל אלא כוס א' והבור שיביאו לו יין אחר להבדיל . ואח"כ לא הביאו . ומברך בה"מ בלא כוס . אם צריך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה . ה. עוד יש בה משום פוגם בכבוד המלך . כשמפסיק בסעודתו להבדל'. שנראה כמגרש המלך כמ"ש בשלחן ארבע . לפיכך טוב ויושר שלא להבדיל בתוך הסעודה . גם לא יתפלל תפלת ערבית תוך הסעודה . אע"פ שאינה מפסקת ואפי' הליכה לבה"כ לא מפסקא בסעודה . כמ"ש ביד ד' ממדרגה ו' דבסא שן . מ"מ משום שאר דברים שהזכרנו כאן יש קפידא ודאי . והמסיים סעודתו בזמנה כנ"ל . הוא ימלט מכל מוקשי ספקות הללו : (ו) חולה בעבר והתפלל והבדיל בסעודה ג' . כל ספק ברכות הנ"ל נסתלק . ודין הבדלה שוה בכל זה לדין קדוש . עיין במטה זהב : (ז) כשהתחיל לאכול בהיתר . ואח"כ חשכה . למ"ד שאינו פוסק . גומר סעודתו . ומברך בה"מ על הכוס ושותהו . ולדידן נמי בתוך שיעור הנ"ל . אפי' כבר הוא לילה : (ח) ואם א"ל אלא כוס זה . לא ישתה עד שיבדיל עליו ג"כ . אחר שבירך עליו בה"מ : (ט) ואם יש לו ב' כוסות . צריך להבדיל על כוס אחר : (י) וה"ל שאם רוצה להבדיל מיד אחר בה"מ . כיון שכבר התפלל . או שנחוץ לילך לדרך . וא"ל שהות להתפלל . ובדרך לא ימצא יין (או מטעם אחר) יוכל להבדיל קודם תפלה . ואפי' עדיין יום . כמ"ש בס"ד . ואז הסיבות טוב . ינהוג כך . מברך בה"מ וגומרו על הכוס הא' . ולא יברך בפה"ג . ונוטל כוס אחר ומבדיל עליו . ופוטר ב' הכוסות בברכה א' . ואח"כ בוסם . וזהו דבר ברור בע"ה להוציא מידי כל ספק :

מחיצה ב לסדר תפלת ערבית דמוצאי שבת

(א) להבדלה מאחרין התפלה . כדי להוסיף מחול על הקודש . שהוא דאורייתא ביציאתו כמו בכניסתו . וכבר אמר לעיל שיעור ההוספה . וצריך ליזהר מלעשות מלאכה . עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים . ואם יום המעונן הוא . ימתין עד שיצא הספק מלבו : (ב) מי שהוא אנוס לילך לדרך . ולא יוכל להתפלל מעומד . יוכל להתפלל של מ"ש מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד (דהיינו אם ידע שלא ימצא יין בדרך . וכבר אמר איך יעשה כשרוצה להבדיל אחר סעודה מיד) אם ירצה. אבל אין חיוב בדבר . כי אם יודע שימצא יין להבדיל בדרך בזמנו. ודאי יותר טוב להבדיל בזמנו. ואע"פ שהוכרח להתפלל שלא בזמנו. וכי מי שאכל שום כו'. ואין דנין אפשר מבא"א ואין ההבדלה נמשכת אחר התפלה מיד . הא בהא לא תליא לגמרי . ולא א בלבד בפסוקי יומא דודאי אתורי מאתריק ליה כל מה דאפשר . אלא אפילו להבדיל מבע"י מפלג מנחה ואילך בשעת הדחק (כגון שנזדמן לו דרך נחוץ ולא אפשר לו להתפלל בעת ההיא לאיזו סבה ומתירא שלא יוכל להבדיל על היין בדרך) מותר . אע"פ שעדיין לא התפלל . כי אין קורין זה בזה כלל . ויתפלל כשיוכל . ואפילו לא יתפלל כלל . תפלת ערבית רשות היא . וכי יתבטל בשביל מהבדלה . א כאם בשביל שמוכרח לעשות הבדלה שלא בעונתה . יפסיד גם שכר תפלה בזמנה . אם היא אפשרית לו . ע"כ לא אוכל לירד לסוף דעת מג"א בכל זה . והמחזור כמ"ש בעז"ה . דמאי מקדים מאי דבעי מהאי קראי . לפי מה שהוא שעת הדחק לאחת ולא לשניה . וימתין עם השניה עד זמנה הראוי . והו לא מידי: (ג) המקדים להתפלל ולהבדיל מבע"י . לא יברך על הנר עד שיאות לאורו . ואסור בעשיית מלאכה עד צ"ה . וקורא ק"ש בלילה : (ד) נוהגין להמשיך הסעודה באמירת והוא רחום בארוכות נועם . אפי' הוא לילה ודאי . כדי ללוות המלכה ולשלחה בשמחה ובשיר ולפיכך יש מקדימין ג"כ לנגן למנצח בנגינות מזמור שיר . ובקהלות אשכנזים מוסיפין גם לדוד ברוך ה'. והספרדים . תמהי אפי . כל מקום לפי מנהגו . המוסיף בהמתי בשי"ם ה"ז משובח . ואין חובה (לכן לא היה חושש האר"י ז"ל לאמרם . וכודאי היה עוסק בד"ת ולא רצה להתבטל מלמודו) : (ה) הש"ץ אומר ברכו בנגון . ועונין הקהל אחריו בחן ה' המבורך . וגומרין ק"ש בברכותיה הכל כמו בחול . ואחר שאמר ח"ק . עומדין להתפלל בלחש . ואומרים הבדלה בחונן הדעת (כמ"ש הנוסח בתפלת חול במקומו) מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם שיוצא שבת בהבדלה . ומשלימין תפלת י"ח כהלכתה (ואין מחזירין התפלה) ואומר ש"ץ ח"ק : (ו) ומתחילין מעומד ויהי נועם [ואבל א"א אותו] יושב בסתר עד גמירה . כדי שתשרה ברכה במעשה ידינו) וכופלין פסוק אחרון . שעל ידו נשלם מספר קכ"ט תיבות . כמנין כלי זין עם ב' תיבות . והאומר אותו . אין כלי זיין שולט בו . ולזה צ"ל אין בו אות ז'. גם רומז שיש ז' שבתות בשנה שא"א אותו . כמ"ש בס"ד במקומן . גם מספר הנ"ל עם הכולל עולה ק"ל . כמנין עי"ן . שמירה מעין רע . ולהציל מפגע נגעי בני אדם שהולידם בק"ל שנה (ומנין תיבות יושב בסתר לבדו . כמנין יב"ק . שסודו ידוע) כי על כן נקרא שיר של פגעים . ולפי שבמ"ש מתעוררין לצאת מנוקבא דתהומא רבא ולשוט בעולם . לכן אומרין אותו משחד בלילות . ומה שא"א אותו בשבוע שחל בו יו"ט ולא במוצאי י"ט . אמרו בו טעם . לפי שאין בהם שבת ימי המעשה . וזה הטעם צריך תבלין . אטו משום דכתיב בה ומעשה ידינו . בעינן כולהו ימי מעשה דווקא . שהה היכא רמיזי . ומה הפסד לאומרו לעולם . אבל העיקר הוא לדעתי . משום שימי החול שבנתים מוטלים בין שתי קדושות שיש בהן כדי לגנין ולהציל מן המזיקין . ואם היו אומרין אותו אז . נראה כפוגם בכבוד הקדושה הנוספת שיש בשבוע זו באמצעם . זה ברור בס"ד (והיינו דאסמ נמי לקדושה דסדרא . דא"א כשא"א ויהי נועם כמ"ש בעס"י) : (ז) אומרים ואתה קדוש . [במתון . ולא ידליק נר קודם שאמר הנגנו ואתה קדוש] ואין מתחילין ובא לציון גואל . לפי שאין גאולה בלילה . והטעם שאומרין הקדושה עכשיו . משום דעלמא עליה קאי . והוא מגין מן הפורענות . על כן הוא דבר טוב בעתו . עת התחלת שליטת החיצונים . שמחזירין אותן על משמרתן ופקודתן . ובשבוע שאין אומרין ויהי נועם . גם סדר קדושה א"א ובאבודרהם כתוב בזה טעם חלוש מאד אבל הוא הדבר אשר דברתי . כי משום כבוד י"ט נגעו בה כי שתי אלה קריאות שוות בזה . שנאמרות לשמירה ולהצלה בימי מעשה העלולים מרוחין ועלעולים . משא"כ בחל בהם י"ט שמלא מין את מים . כי נוסף גם הוא (עם קדושת שבת יחד) להתגבר על שונאינו ולהכניעם . וא"ת למה יפסידו באסים בשבוע שחל י"ט . שהרי אמר במדרשים שלכך מאריכין בסדר זה . לפי שאין הרשעים חוזרין לגיהנם עד שישלימו ישראל סדריהם . י"ל שבאותה קדושת י"ט המתפשטת בימי המעשה שחל בהם . מועיל גם להם להקל דינם לגמרי בשבוע ההוא . אומר ש"ל קדיש שתקבל ואח"כ אומרין [ויתן לך . והם פסוקי' של ברכה והצלחה לסימן טוב בתחלת השבוע . שיתברכו במעשי ידיהם] :

וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב
דָּגָן וְתִירוֹשׁ: יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים
הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר
וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ: וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ
וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים: וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן

ויתן ; (ראשית כז) יתן ויחזור ויתן . אך בדין . גם ראוי לך : ותירוש . יין : לאמים . מלכים : גביר . שר : ארריך . הקדים הקללה . שצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה : ואל שדי (שם כח) שדי בברכותיו למתברכין מפיו : ברכת אברהם . מה שברכו באמרך לגוי גדול והתברכו בזרעך . יהיו לך : שיצא ממך הגוי וזרע המבורך :

אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם: בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל בִּרְכֹת הוֹרַי עַד תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל הָעַמִּים לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ: וְהֵסִיר יהוה מִמְּךָ כָּל חֹלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל שֹׂנְאֶיךָ:

מאל. (שם מט) יעקב אמר ליוסף בברכתו. מאל אביך היו לך ברכותיך והוא יעזרך. ועם ש' שיש לבך בלא שמעת לאדוניך והוא יברכך בברכות היורדים משמים מלמעלה ע"י טל והגשמים מעומק הארץ מלמטה. ובברכות הלידה. שהזכר יזריע טפה ראוי להריון והנקבה לא תפיל רחמה להפיל עובריה: שדים מל' ירה יירה (שמו' יט) שתרגומו אשתדאה ישתדי. שהזרע יורה כחץ): ברכות. הברכות שברכני ה' גברו על הברכות שבירך לאבותי. שהם עד קצות וסוף גבולי גבעות ד' קצות העולם נתנה בלי מצרים. ולאברהם וליצחק נתן רק א"י. והם יהיו לראש יוסף שנבדל מאחיו: הורי. ל' הריון. שהורוני במעי אמי. כמו הורה גבר (איוב ג): תאות. קצה. כמו והתאויתם לכם (במדבר לה): נזיר. פרוש. כמו וינזרו (ויקרא כב) נזורו (ישעיה א): ואהבך (דברים ז): שגר אלפיך. ולדי בקריך. שהנקבה משגרת ומשלחת הולד ממעיה: ועשתרות. ועדרי. א"נ מבחר הצאן. ל' חוזק. כמו עשתרות קרנים (בראשית יד) סלעים חזקים. א"נ הצאן נקראו עשתרות. שמעשרות בעליהן ומחזיקות אותן כסלעים חזקים: עקר. שאינו מוליד: שמלאך. (בראשית מח) הרגיל להשתלח לי בצרתי: הנערים. מנשה ואפרים: וידגו. כדגים שפרים ורבים ואין עין הרע שולט בהם: ה' (דברים א) והנכם היום. הנכם משולים כיום. קיימים לעולם כחמה ולבנה וכוכבים: פעמים ויברך. אמרו למשה אתה נותן קצבה לברכותינו וה' הבטיח לאברהם (בראשית יג) שיהיו כעפר הארץ בלי מנין. אמר להם זו משלי והוא יברך נו': ברוך (דברים כח . גוהדת יב . וצריך טעם למה שינה סדר המקראות): בצאתך. שתהא יציאתך מהעולם בלי חטא כביאתך: טנאך. פירותיך. או דבר לח שחסנן בסלים: ומשארתך. דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב: באסמיך. באוצרותיך: כי (דברים טו): דבר. ברוך אתה בעיר ע' (דברים כח): והעבטת. והלוית: לא תעבוט. לא תלוה מגוים אחרים: ימשלו. גוים אחרים: אשריך (דברים לג): נו'. שהוא מגן עזרך וחרב גאותך: ויכחשו. כגבעונים שאמרו שבאו מארץ רחוקה (יהושע ט): תדרוך. כמ"ש (שם י) שימו רגליכם על צוארי המלכים:

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יהוה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יהוה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ: יְצַו יהוה אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יהוה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: יִפְתַּח יהוה לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: כִּי יהוה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ:

מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יהוה הָרִיעוּ

מחיתי. (ישעיה מד) תמיד מחיתי ה' פשעיך וחטאתיך (כבמאמרים ומדבר) כעשן וענן שנמחה שמים. ולכן גם עתה שוב אלי כי אני גואלך: (מחיתי. ענין מחיקה. כמו מותה פשעיך. שם מג): רש.

תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר : ישעיה מז גואלנו יהוה צבאות שמו קדוש ישראל :

כשיגאלם ה' תהיה שמחה גדולה בעולם וכאילו נאמר דרך משל רננו שמים כי עשה ה' הטובה עליו לגאלנו. תחתיות יסודי ומרכז כדור הארץ וההרים פתחו פה בהרמת קול לרנה וכן יער וכל עץ שבו. כי גאל ה' את ישראל ובזה מפואר ומהולל בפי כל :
רינו. ל' תרועה : תחתיות. ל' תחת ולמטה : פצחו. פתחו כמו פצחו רנה (שם נד): יער. מקום אילנות : יתפאר. ענין שבח והלול : גואלנו (ישעיה מז) : ישראל. (ישעיה מה) ישראל נושע בעזר ה' תשועת עולם. ולכן אתם עמי לא תבושו כל ימי עולם : ואכלתם. (יואל ב) ואז תאכלו אכילה עד כדי שביעה (ולא כאוכל ברעב רק להחיות נפשו) והללו את ה' שעשה עמכם דבר שיש להפליא בו (ברכה בתכלית) ולכן עמי ישראל לא ילכו עוד לעולם בין הרשעים להיות לחם וא"כ לא יבושו מהם : וידעתם. אז תדעו אני ה' בקרב ישראל ומשגיח בם ואין עוד אלהים לשכב בו על ברכתכם. ולכן עמי ישראל לא יבושו לעולם. כי מי יעמוד נגדי לביישם : כי. (ישעיה נה) אני ה' מבטיח לכם עמי אשר תצאו מהגלות בשמחה ותובאו לארצכם בשלום. ומרוב השמחה תדמו שגם כל העולם שמח עמכם עד שההרים והגבעות פותחים פיהם לפניכם בהרמת קול ברנה וכל עצי השדה יכו בכפיהם לשמוח. א"נ יתנו לכם נחת ופירות טובים עד שתרונו ותמחאו כף : (תובלון. ענין הבאה. כמו יובל שי (שם יח) : ימחאו. ענין הכאת כף לכף דרך שמחה. כמו מחאך יד . יחזקאל כה) : הנה. (ישעיה יב) בעת הגאולה יאמר נא ישראל. הואיל ועמי אל ישועתי. אבטח בטח ולא אפחד עוד. כי עוז ושבח ה' (עד עתה היה שמו חלוק ונקרא יה. וכעת במפלת עמלק נעשה שלם ונקרא ה') היה לי לישועה. הושיעני להראות חזקו ולשבחו. ולכן תהא תשועת עולם : עזי. ענין חוזק. וכן יחירם. כמו שוכני סנה (דברים לג) : וזמרת. ל' זמר ושבח : ויהי. היה. כמו ויעזוב (שמות ט) וימלוך (ד"ה ב י) עזב. מלך : ושאבתם. כשואב מים ממעין בששון שלא ידאג שיכלו. תשאבו בששון הישועה ממעיניה. שלא הופסק : ואמרתם. אז א"ז דרך זכות : הודיעו בעמים. מעשיו לפרסם הנס והזכירו זה את זה שבחיו. כי שמו חזק. וראוי להזכיר שבחיו : זמרו. לה' כי עשה מה שראוי להתגאות בו ומפורסמת לכל הארץ : צהלי. את היושבת בציון הרימי קולך ורני. כי ה' קדוש ישראל נתגדל שמו ע"י הנסים שעשה בקרבך : צהלי. ענין הרמת קול. כמו צהלי קולך. (שם י) : ואמר. (ישעיה כה) אז יאמר ישראל. הנה זהו ה' שקוינו לו שיושיענו. וכעת נשמחה בישועה הבאה ממנו :

ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד : ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יהוה אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם : וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יהוה אלהיכם ואין עוד ולא יבשו עמי לעולם : כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף : הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יהוה ויהי לי לישועה : ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה : ואמרתם ביום ההוא הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו : זמרו יהוה כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ : צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל : ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו :

בית יעקב לכו ונלכה באור יהוה : והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת יראת יהוה היא אוצרו : ויהי דוד לכל דרכו משכיל ויהוה עמו : פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי : ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי יהוה אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם

בית יעקב (ישעיה ב) הנביא אמר להם. זכרו פלאיכם ונלכה באור המצות ותורת ה' : והיה. (שם לג) קיום זמניך וחוזק ישועתיך יהיו ע"י חכמה ודעת ויראת ה' שהיא מבטח לאדם כאוצר בעת הצורך : אמונת. ענין קיום. כמו במקום נאמן (שם כב) : חוסן. ענין חוזק. כמו חסין יה. (תהלים פט) : ויהי (ש"א כה) : לכל. בכל. הל' במקום ב'. כמו לחרב (ויקרא כו) : משכיל. מצליח : פדה. (תהלים נה) תמיד פדה ה' נפשי והשיבה בשלום מהנלחמים עלי. אף שהיו עמדי ברבים ממני : מקרב. ממלחמה. כמו מכלי קרב (קהלת ט) : ויאמר (ש"א יד) : היונתן. וכי ראוי ליונתן שעשה ישועה גדולה בישראל ימות. חולין וגנאי הוא להמיתו. ונשבענו באמת כמו שחי ה'. אם יעשה לו רע מאומה יבא עלינו כל רע. ואפי' שער א' מראשו לא יפול לארץ (והוא גוזמא כלשון בה"א) כי היום

אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת: וּפְדוּיֵי יהוה יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: וְלֹא אָבָה יהוה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יהוה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ: אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:

שנה טוב בכח ס' לשאול לעמו בסכנת נפשו. ולפי אפשר שעבר השבועה במזיד. ואפשי בשוגג עבר. ובדברים אלו פדאוהו ממיתה ולא הומת: ופדויי. (ישעיה לה) ישראל שיפדם ה' מהגלות. ישובו לארצם ויבאו לציון ברנה ועל ראשם תהא שמחת עולם (שלא יגלו עוד) וכז"ש השמון ושמחה ירדפום וישיגום ויברחו מהיגון ואנחה: הפכתי. (תהלים ל) שעמים הרבה הפכת מספדי לשמחה וריקוד. ושקי שבמתני לאבל התרת מעלי ואזרתני בשמחה. ולכן גם עתה הנני: פתחת. ענין התרת קשר. כמו פתחת למוסרי (שם קטו): ולא (דברים כג): אז (ירמיה לא) בימי המשיח תשמח בתולה בריקוד. ולרוב השמחה אז יומשכו הזקנים אחר הבחורים לשמוח עמם במחול. והאבל שהיה להם קודם אני ה' אהפוך לששון ובזה ינוחמו עליו. וערך השמחה יהא יותר מערך האבל הקודם: בורא (ישעיה נז) אז אהדם להם דבר. לא כקודם שהכל קטרוג בדבריהם. שאז כולם הרחוק מהם והקרוב יאמרו להם שלום פעם: אמר. כן אמר ה'. ואז יאמר קיימתי הבטחתי ורפאתיו מהמכות והעדר השלום: בנ"א. דבר חדש נקרא בריאה: ניב. דבור כמו ינוב חכמה (משלי י') מל' תנובת שדי (דברים לב) שהדבור פרי הלשון: ורוח. (ד"ה א יב) בא רצון בלבו לדבר טוב כולם. ואמר לדוד באנו להגאתך ומובחך ורוצים להיות עמך ובעזרתך. כיון שהשלום לך ולעוזריך ולא השינכם יד שאול כי ה' עזרך. ויאמין דוד לדברי עמשי בן אחותו ויקבלם ויתנם להיות ג"כ ראשים על הגבא: ורוח. רצון. כמו עתן בו רוח (מ"ב יט): הגדוד. חיל הצבא: ואמרתם. (שמ"א כה) דוד אמר לי' נעריו. תאמרו לנבל כן יהיה לזמן חייך ואתה וביתך וכל אשר לך תהיו בשלום: ה'. (תהלים כט) בימי המשיח יתן ה' חוזק לעמו ויברכם שלא תהא עוד מלחמה רק שלום:

בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יהוה וּרְפָאתִיו: וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן יִשַׁי שָׁלוֹם. שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם: יהוה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יהוה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

[ואמר בריאה ע. לרמוז לבעל התשובה החוזר לתשובתו כמו"ש, כי ה' מלך נאות לבש. ויקבל תשובה שפל וכחש כיענה כקטן. כי כגדולתו ענותנותו. ותפן בלב נשבר ושפל רוח]:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן. בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ. דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים:

כָּתוּב בַּתּוֹרָה. כִּי יהוה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ. עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים. דִּכְתִיב כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים. דִּכְתִיב שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו. וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ. אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ: יְהִי יהוה

אמר (מגילה לא): כי (דברים י): האדונים. ולא יוכל שום אדון להצילם מידו: פנים. כשתפרק עולו: שוחד. לפצע' בממון: לחם ושמלה. דבר הטוב. עד שיעקב התפלל רק על לחם לאכול ובגד ללבוש: כי. (ישעיה נז) אמר שמוב לגאות בה'. שמשגיח בכל. כי כה אמר ה' הרם ונשא והוא שוכן לנצח (שלא יתואר בו תנועה כבנבראים) וגם קדוש ונבדל ואין ערוך לו. אני שוכן במרום במקום קדוש

ופכ"ו אני עם דכא ושפל רוח להשגיח להחיות רוחו ולבו: עד. נצח. כמו עדי עד (שם טו): דכא. כתוש ומשובר: השפל רוח. עם: שירו. (תהלים סח) בטחו בישועה ומעתה שירו עליה: סלו. רוממו לה' הרוכב על שמי ערבות יכפתו שיושיעו למען שמו שהוא עתה יה ולא שלם. ומעתה שמחו לפניו: סלו. ענין הרמה. כמו סלו המסילה. (ישעיה סג): במעון. אף שה' יושב במדור קדשו בשמים ממעל. משגיח בהתחתונים והוא אב ודיין לישראל המעולים

אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ • וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: כִּי נִחַם יהוה צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן יהוה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: יהוה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

(מיכה ה) ליתומים ולאלמנות: יש' (מ"א ח): אבותינו. דור המדבר שהשכינה שרה עמהם תמיד: (יושעו. עיין שוכב): ואתם.(דברים ד) המדבקים בה': כי.

(ישעיה נא) ה' ינחם ציון וכל מקומותיה החרבים. שישוב כמאז: תודה. על הנסים: נחם. עבר במקום עתיד לדרך נבואה לרוב. שהדבר ברור כאילו נעשה כבר: עדן. המקום שהגן נטוע בו. כמ"ש (בראשית ב) גן בעדן: ערבתה מדברה: ה' (ישעיה מב) רוצה בגאולה כדי שיצדיק זולתו וילמדו דרך הישר ויגדיל התורה ויחזקה. שירבה ללמדה להעם:

[אומר שיר המעלות אשרי כל ירא ה' (תהלים קכח) לעורר לבו בתחלת ימי המעשה. להעם מיגיע כפו ולא מגזל ורבית וכדומה. כי אשריו בעוה"ז וטוב לו בעוה"ב]:

(ט) ש"ץ מבדיל בבית הכנסת. להוציא את שאינו בקי ומי שאין לו יין. ומבדיל אהר ויתן לך. דאהוכי יומא מאחרינן. וכן כמ"ש דתוכה. כמ"ש בש"י וכמו"ק. את"כ אומרין עלינו. קדיש יתום. והולכין לבתיהם לשלום: (י) כמ"ש חוזרין ומתברכין הבנים והתלמידים מאבותיהם ורבותיהן. לסימן טוב בתחלת ימי השבוע. וכדרך אמירת ויהי נועם מטעם זה. ויש להזהירן עוד שלא יצא שבכן בהפסדן ולא יגרמו קללה לעצמן. כי ההגון כתבה כן חטאו. כי נעלם מהם דברי חז"ל. הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. נמצא ח"ו מביא עליו קללה לא ברכה. אלא צ"ל באימה בכפיפת ראש בכבוד. שלום עליך רבי ומורי ושבוע טוב. ואחז"ל מורא רבך כמורא שמים. וז"ל מסכת סופרים פרק י"ח. וכן היה מנהג טוב בירושלים להתענות בניהם ובנותיהם כו'. אחר כך מגדלו ומקרבו לפני כל זקן. כדי לברכו. ולחזקו להתפלל עליו שיזכה בתורה ובמעשים טובים. וכל מי שהיה לו גדול ממנו בעיר. היה עומד ממקומו והולך לפניו ושמזהיר לו להתפלל בעדו. נלמד שכן נאין ומעשיהן נאים ולבם לשמים. ולא היו מניחין בניהם קטנים אחריהם שלא ירקדו כאילים בחוצות יתהללו ברחובות שחקקו. בחומה ירוצו בעיר ישוקו. כי מה יעשו הקטנים שהם פתוחים בחיי אביהם. סוף מגדיים נעשים תיישים. בעלי קרנים קשים. נגח אבותיהם ורבותיהם בפתחים לא ישמעו לקול מלחשים) אלא מוליכין אותן לבתי כנסיות. כדי לרצן במצות. ע"כ:

דיני שכחה בהבדלה דתפלה

(א) טעה ולא הבדיל בתפלה באתה חונן הדעת. משלים תפלתו. ואין לו לחזור. אפילו לא פתח בברכה של אחריה וזהו פסק השולחן ערוך בשבת סרצ"ד. דס"ל כל היכא דאמריך אינו חוזר. אפילו לא סיים רק אותה ברכה מטעם זה. כסיים תפלתו דיינין ליה. אבל יש רבים וגדולים החולקים וס"ל דכעומד באותה ברכה דיינין ליה. וצ"ל דהסומך עליהם לא הפסיד. ביחוד בזו. דהאיכא נמי ר"מ שהיתפלה דכדאי לסמוך עליו כה"ג: (ב) ואם סיים תפלתו. אע"פ אינו חוזר. ואסור במלאכה עד שיבדיל. הטעם משום שצריך להבדיל על הכוס. לפיכך אם טעה ולא הבדיל בתפלה. ואין לו כוס בלילה. וסבור שאף למחר לא יהיה לו. צריך לחזור ולהתפלל. ואם מכר קודם שומע תפלה. י"א שיאמרנה בש"ת. אבל כשיש לו כוס. לא יאמרנה בש"ת לדברי בעל מג"א: (ג) טעה ולא התפלל מנחה בשבת. מתפלל במ"ש שתים של חול. מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה. כי דיה להבדלה פעם א'. ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה. שניה עלתה לו. וצריך לחזור ולהתפלל הראשונה. ואם הבדיל בשתיהן. או לא הבדיל בשתיהן. יצא:

(ד) טעה במנחה דשבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת. מתפלל במ"ש שתים. ואינו מבדיל בשניה. ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו צריך חדוש. כ"ה שיטת הש"ע. ובחבורי פקפקתי לומר דלא שייך נדבה בלילה כמש"ל. מיהא בהא מדינא. דמסתבר כמ"ד היכא דהצריכוהו לחזור כמאן דלא צלי דמי. לאפוקי היכא דפטרוהו חז"ל לחזור ורוצה להחמיר על עצמו. להתפלל שמת בתורת נדבה. בהא לא נודינא בלילה. עמו"ק מילתא בטעמא: (ה) שכח להתפלל במ"ש. מתפלל שחרית שתים ואינו מזכיר אתה חוננתנו. ובמג"א פקפק בזה. ומשמע דאפילו בהבדיל על הכוס פליג. ויש לתמוה מדעתו זו. א"כ היה כאן חדוש גדול. שמבדיל בשניה ולא בראשונה. הפך ממ"ש בהשלמה דמנחה במ"ש. וכה"ג לא אשמיט תלמודא. ועמו"ק תשובה לקושיותיו. וקרוב בעיני. שאם הזכיר גם אתה חוננתנו. שחוזר למאן דס"ל דמאורע שאר ימים מעכב בתפלה. מיהו כי אתרמי כאידנא נמי דלית ליה חמרא לאבדולי אכסא. ושכח ולא התפלל במוצאי שבת. נ"ל דינא הוא דמבדיל בשחרית אקמא יתא. והיכא דצלי ושכח אתה חוננתנו. הש"ס מבדיל נמי בשל שחר כו'. ומסתברא דלא צריך למהדר וצלויי. אע"ג דבעלמא סבירא לי כמ"ד כדלא צלי דמי. כל שלא הזכיר מעין המאורע. וצריך שבלומין בכל גוונא. הבדלה שאני. דלא דמי למעין המאורע. דליתיה אלא בתפלה. משא"כ הבדלה דאיתא נמי שלא בתפלה. בין על הכוס בין שלא על הכוס:

סליק הלכות הבדלה בתפלה

פתיחה ג. להבדלה בבית. בה י' פרקים וזמירות. ותחנה

כשנכנס האדם לביתו במ"ש. מתחיל שירות וזמירות. כדי שילוה המלך עוד אצלו. ולהראות שקשה עליו פרידתו. וכמו שמקבלו בשמחה וברננה. כך צריך להפטר ממנו. ומזכירין אליהו הנביא וביאת המשיח ג"כ בתחלת השבוע. מטעם שזכרנו למעלה כי דווקא עם מוצאי שבת מוכנת לביאתו. ולא מוצאי י"ט. לכן אין מבקשין ומתפללין על ביאת אליהו והמשיח. אלא במוצאי שבת בלבד. רמז. מעלת דשבת עולה אליהו משיח בן דוד. כי בשבת הוא נעלם ואחר שבת הוא מתגלה. גם ויבדל גי' אליהו. לכן מזכירין אותו אצל הבדלה. גם ויבדל הוא כמנין כ"ב אותיות שיש בשמה שמבדילין בהם. ויש בהגדה. שבכל מוצאי שבת אליהו יושב תחת עץ החיים וכותב זכותן של שומרי שבת:

שיר וכו י"ב בתים. הא' והי"ב כ"א חלוק לד' חרוזים בסיום שוה. והשאר כ"א חלוק לג' בסיום שוה ואח"כ הסוגר בסיום משונה השוה לסוגר הא'. ובראשי הבתים שבין הא' להי"ב חתום יעקב מנוי חזק:

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה • הַמְצִיא לְעַמְּךָ רְוָחָה • שְׁלַח תִּשְׁבִּי לַנֶּאֱנָחָה • וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה: יְאָתָה לְךָ צוּרִי • לְקַבֵּץ עַם מְפוּזָרִי • מִיַּד גּוֹי אַכְזָרִי • אֲשֶׁר כָּרָה

במוצאי שבת אבקשך ה'. המציא לעמך ישראל הרוחה ושלח את אליהו התשבי לישראל הנאנחה צלם ויגוס מהם יגון ואנחה: נאנחה (איכה א): ונס. (ישעיה נא): יאתה. נאה לך צורי לקבץ עמי המפוזר מיד רשע שחפר לי גומא להכשילני: כרה (תהלים קיט):

עם

לִי שִׂמְחָה: עֵת דּוֹדִים תְּעוֹרֵר אֵל. לְמַלֵּט עַם אֲשֶׁר שׁוֹאֵל. רְאוֹת טוּבְךָ בְּבוֹא גוֹאֵל. לְשֶׂה פְזוּרָה נִדָּחָה: קְרָא יֶשַׁע לְעַם נְדָבָה. אֵל דָּגוּל מֵרְבָבָה. יְהִי הַשָּׁבוּעַ הַבָּא. לִישׁוּעָה וְלִרְוָחָה: בַּת צִיּוֹן הַשְּׁכוּלָה. אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם נְעוּלָה. מְהֵרָה תִּהְיֶה בְּעוּלָה. בְּאֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה: מַעְיָנוֹת אָז יָזוּבוּן. וּפְדוּיֵי יהוה עוֹד יְשׁוּבוּן. וּמֵי יֶשַׁע יִשְׁאָבוּן. וְהַצָּרָה נִשְׁכָּחָה: נְחֵה עַמְּךָ כְּאָב רַחֲמָן יְצַפְצְפוּ עַם לֹא אַלְמָן. דְּבַר יהוה אֲשֶׁר נֶאֱמָן. בְּהַקִּימְךָ הַבְטָחָה: וִידִידִים פְּלִיטֵי חֶרֶץ. נְגִינָתָם יִפְצְחוּ בְּמֶרֶץ. בְּלִי צְוָחָה וּבְלִי פֶרֶץ. אֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה: יְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. כִּנְבוּאַת אֲבִי חוֹזֶה. וְיִשָּׁמַע בְּבַיִת זֶה. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה: חֲזַק יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ. אַמִּיץ יַעֲשֶׂה בַּקָּשָׁתֵינוּ. וְהוּא יִשְׁלַח בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. בְּרָכָה וְהַצְלָחָה: בְּמוֹצָאֵי יוֹם גִּילָה. שִׁמְךָ נוֹרָא עֲלִילָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְעַם סְגוּלָה. רֶוַח שָׂשׂוֹן וַהֲנָחָה: קוֹל צָהֳלָה וְרִנָּה. שְׂפָתֵינוּ אָז תְּרַנֵּנָה.

אָנָּא יהוה הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יהוה הַצְלִיחָה נָא:

עת. אתה ה' אבקשך שתעיר עת אהבה לגאול העם השואל ממך לראות טובך שיגיע לו כשיבא הגואל לו שהוא עתה כשה פזורה ונדחה: עת (יחזקאל טז): לשה. (ירמיה נ): קרא: אתה ה' הדגול מרבבות מלאכים אבקשך הזמן ישועה לעמך ישראל המתנדבים אליך. ויהי השבוע הבא לישועה והרוחה: לעם (תהלים קי): דגול. (שיר ה) מל' דגל הנשא לפני מחנה. כמו איש על דגלו (במדבר ב): בת. עיר ציון העזובה היום מבניה ומאוסה. י"ל שמהרה תהא מיושבת ושמחה בשמחת אם הבנים: השכולה (ישעיה מט): בעולה (שם סב): באם. (תהלים קיג): מעינות. אז בעת הגאולה יזובו מעיני ישועה ופדויי ה' ישובו לא"י ושם ישאבו מי ישע השפעתך עד שישכחו צרת העבר: ופדויי (ישעיה נא): ומי. (שם יב): נחה. אתה אל רחום נהג עמך לא"י כאב רחמן המנהיג בניו. ואז יאמרו בני העם אשר לא נעזב מה'. אשר דבר ה' נאמן במה שהקמת להם הבטחתם לגאלם: וידידים. וישראל האהובים לה' שנמלטו מכליון חרוץ. יפתחו פיהם בנגינה בדברים ישרים בלי זעקה ושבר. ואז לא יצא וישמע שום דבר רע וזעקת מלחמה: חרץ. גזירה וחתיכה. כמו חרוץ (ישעיה י כב): בלי. (תהלים קמד): יהי. ברכת החדש זה כהבטחת נבואת מרע"ה אב הנביאים. וישמע בבית זה קול ששון ושמחה: במוצאי. שבת אבקשך ה' אשר שמך נורא עלילה (שהעשה מעשים נוראים) שלח את אליהו התשבי לישראל עם סגולה. ויבשר להם הרוחה ושמחה והנחת מכים: נורא. (תהלים סו): קול. אז הרנה שפתינו בקול שמחה ורנה. אנא ה' הושיעה והצליחה עתה: אנא (תהלים קמח):

שיר וגו ס' בתים. הא' חלוק לב' חרוזים בסיום שוה (ובסופי תיבות הראשונים חתום שילא והסוגר הוא גם המסבב אחר כל הבתים) והאחר (בסדר א"ב. אות בכל חרוז. ובחרוזי קם כלול גם רת) כ"א חלוק לד' בסיום שוה ואח"כ הסוגר בסיום משונה השוה להסובב:

חָדֵשׁ שְׂשׂוֹנִי אֵל נָא. וְהָבִיא אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: אַמֵּץ וְחַזֵּק רִפְיוֹן יָדַי. בָּרֵךְ מְלַאכְתִּי וְכָל מַעְבָּדַי. גּוֹאֲלִי זְכוֹר עָנְיִי וּמְרוּדַי. דְּבָרְךָ הַטּוֹב הָקֵם לְעוֹדְדִי. הָרֵץ וּשְׁלַח וְשַׂמַּח לְבָבִי. אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: וָעֵד וְהָכֵן דֵּי סִפּוּקִי. זַמֵּן מְזוֹנִי וְלֶחֶם חֻקִּי. חֲלֵב חֵיל גּוֹיִם חִישׁ לְהָנִיקִי. טוּבְךָ תַּשְׂבִּיעַ עוֹלָלַי וְיוֹנְקַי. יָבֹא מְשִׁיחִי לְעִיר מוֹשָׁבִי את אליהו הנביא: כּוֹנֵן לְעַם זוּ (צורי ציר) צְרִי צִיר לַחֲבוֹשׁ. לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ. מְשַׂנְאַי

חדש. אתה ה' אבקשך: חדש שמחת נפשי והביא לי את אליהו הנביא. אמץ וחזק רפיון ידי. וברך מלאכתי וכל עבודתי. ואתה גואלי זכור עניי ונדודי וקיים לי דבר הבטחתך הטוב לחזקני ומהר ושלח לי את אליהו הנביא ושמח בו את לבבי: וחזק (איוב ד): זכור (איכה ג): לעודדי. לרוממי ולחזקי: כמו מעודד. (תהלים קמז ו): ועד. אסוף והכן די צרכי ומזוני ולחם קביעתי ומהר להניק אותי מחלב ועושר גוים. ומטובך תשביע בני הקטנים והיונקים ויבא משיחי עם אליהו הנביא ויביאוני לעיר ירושלים מקום מושבי האמיתי: חלב. (ישעיה ס): כונן. הכן לעם ז' ישראל צרי גלעד לרפא כאבם ולחם לאכול ובגד ללבוש ושונאי ירחה ויבוש:

יְחֶזֶה יִרְאֶה וְיֵבוֹשׁ. נְוֵה הַר שֵׂעִיר בְּקָרוֹב תִּכְבּוֹשׁ. שְׂשׂוֹנִי יִגְדַּל בִּרְאוֹת
סְבִיבַי את אליהו הנביא: עַמּוֹן וּמוֹאָב מְהֵרָה תְּכַלֶּה. פְּדוּתְךָ לְעַמְּךָ בְּקָרוֹב
תְּגַלֶּה. צִיּוֹן תְּמַלֵּא מֵעַם אֵלֶּה: קִרְיַת מֶלֶךְ רָב אָז נַעֲלֶה. שֶׁכֵּן תַּשְׁכֵּן
בְּתוֹךְ עַם צְבִי: את אליהו הנביא

נוה הר שעיר תכבוש בקרוב ואז תגדל ששוני כשאראה סביב לי את אליהו הנביא: עם צ (שמות טו יג): צרי. רפואה. כמו הצרי (ירמיה ח):

ציר. כאב. כמו צירים (ישעיה יג): לתבוש (שם כא): לחם. (ראשית כח כ): עמון ומואב. תכלה מהרה ופדות לעמך תגלה בקרוב ותמלא עיר ציון מעמך ישראל. ואז נעלה ג"פ בשנה לעיר שכינת מלך הגדול ה' ותשכון את אליהו הנביא בתוך עם ישראל החביב:

שיר זהו ה' בתים וכ"א חלוק לד' חרוזים בסיום שוה ואח"כ הסוגר בסיום משונה הסוף לסובב. וכל בית ובית הא' ג' מלות (ובאות ר ד') ובבי' ג' (ובאות ער ד') ובג' ב'. ובד' ג' (ובאות ל ס') ובסוגר ג' (ובאות כ כ' ובר' ד') ובראשי הבתים חתום אלעזר:

אָגִיל וְאֶשְׂמַח בִּלְבָבִי. בִּרְאוֹתִי כִּי מֵאוֹיְבַי תָּרִיב רִיבִי.
וּלְצִיּוֹן גּוֹאֵל תָּבִיא. אִישׁ צֶמַח תַּצְמִיחַ: אֵלִיָּהוּ
הַנָּבִיא וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: לָכֵן בְּעַמִּים יַחַד. תִּפּוֹל אֵימָה
וָפַחַד. לִבָּם יִפְחַד. בְּעֵת יַעֲלֶה גּוֹי אֶחָד. וְאוֹרְחוֹתָיו
יַצְלִיחַ: אליהו עוֹד מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. יָעוּר לַעֲשׂוֹת הֶרֶג
רָב. בֶּאֱדוֹם וַעֲרָב. לַעֲרוֹךְ מִלְחָמָה וּקְרָב. עַל אוֹיְבָיו
יַצְרִיחַ: אליהו מַרְגִּיזֵי אֲדָמָה. יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה.
מִשְׁמָע וְדוּמָה. נוּסוּ נֶגְבָּה וָיָמָּה. אֲשֶׁר אֶתְכֶם יַבְרִיחַ:
אליהו רָנּוּ כָּל עוֹבְרֵי אוֹרַח. כִּי הִנֵּה בֶעָנָן אֶזְרָח. אוֹר
זָרַח. קָנֶה כַּפְתּוֹר וָפֶרַח. עַל הַר צִיּוֹן יַפְרִיחַ: אליהו

אגיל ואשמח בלבי כשאראה שתנקום נקמתי מאויבי ותביא הגואל לציון ותצמיח האיש הנקרא צמח במה שתביא את אליהו הנביא ומלך המשיח: ולציון (ישעיה נט כ): איש. (זכריה ו): לכן בעמים יחד תפול אימה ופחד. ולבם יפחד בעת שיעלה לא"י ישראל גוי אחד ודרכיו יצליח אליהו ומשיח: על (ישעיה מב): יצריח. ענין צעקה בקול גדול. כמו מר צרח. (צפניה א): יטור נפיש וקדמה משמע ודומה. לכם איעץ שתנוסו לדרום ומערב כי תדעו אשר אתכם יבריח אליהו ומשיח: יטור. (ראשית כה): רנו. ירננו כל עוברי אורח. כי יראו שהמשיח שהוא כאילן ישן רטוב ולח. וזרח אורו כאור המנורה שבה קנה וכפתור ופרח. ועל הר ציון ה' יפריח אליהו ומשיח: רענן. (תהלים לז לה) רטוב ולח. כמו ורעננים (שם צב): אזרח. אילן ישן. מושאל מן הגר כאזרח. (ויקרא כד):

שיר הלל ברכה לז' ימי השבוע וגו ה' בתים. הא' והה' כ"א מי' מלות וחלוק לד' חרוזים (והא' הוא גם הסובב אחר כל הבתים) בסיום שוה ואח"כ הסובב בסיום שוה לסיום החרוזים. והשאר כ"א מי"ב מלות וחלוק לג' בסיום שוה ואח"כ הסוגר בסיום משונה הסוף לסובב. ובראשי הבתים חתום אברהם:

אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ. בְּרָכָה בִּמְאוֹדֵנוּ. וְזֵבֶד טוֹב יִזְבְּדֵנוּ. בְּכָל מַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ: אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן לִמְלָאכָה. יְצַו אִתָּנוּ בְּרָכָה.
וְיוֹם הַשֵּׁנִי כָּכָה. יַמְתִּיק אֶת סוֹדֵנוּ: אלהים רַבַּת צְבָאַי יִשְׁעִי. בִּשְׁלִישִׁי
וּבִרְבִיעִי וּבַחֲמִישִׁי. אַךְ לֹא בְּעִי יְשַׁלַּח אֶת פּוֹדֵנוּ: אלהים חָכַן טְבוֹחַ
טֶבַח. בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי זֶבַח. קֹדֶשׁ הִלּוּל וָשֶׁבַח. עַל כָּל מַחֲמַדֵּינוּ:
אלהים מַעֲדַנִּים לְנַפְשֵׁנוּ. נָתַן בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ. וְרַעֲנָנָה עַרְשֵׂנוּ. וְלַיְלָה אוֹר
בַּעֲדֵנוּ: אלהים יסעדנו

אלהים יסעדנו: וישלח ברכה בממון שלנו. ויחלק לנו חלק טוב בכל מה שנשלח בו יד שמלאכה או מסחר: זבד. (ראשית ל): ביום ראשון. אשר למלאכה. יצוה ה'. שיהא אתנו ברכה במלאכתנו: וכן ביום השני. ועצתינו השובה יעשה מתוק. הסריקים: ימתיק. (תהלים נה): רבה. אתה ה' הרבה לי חילות של ישועה ביום ג' וד' וה'. וי"ל שישלח ה' את גואלנו אך לא בהשתהה ואורכן ע"י חבלי משיח: עוד (איוב ל): בעי. השתהה ואורכן: הכן. ביום הו' צריך לטבוח ולהכין לשבת קדש שנו עת להלל לה' על כל מחמדנו שנתן לנו: הכן (ראשית מג טז): על. (איכה א י): מעדנים לנפשנו נתן. לנו ביום שבת קדשנו ומטתנו מוצעת יפה. ובזכות זה הגלות שדומה ללילה יהפך לנו לאור הגאולה: ורעננה. (שיר א טז):

שיר זה ה' בתים . כל א' חלוק לג' חרוזים בשיר שוה ואח"כ הסוגר בשיר משונה וזהו גם הסובב אחר כל הבתים : והשאר כ"א חלוק לג' בשיר שוה ואח"כ הסוגר בשיר משונה הדומה לשיר הסובב . וכראשי הבתים חתום הסובב חיים נחמן :

אלי חיש גואלי . עַבְדְּךָ יַשְׂכִּילִי . מְבַשֵּׂר טוֹב אֱלִי . אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא : נָאווּ עַל הֶהָרִים . שְׁלוּחֵי יוֹצֵר הָרִים . וְרַגְלֵי הַמְבַשְּׂרִים . בֶּאֱמוֹר שׁוּבִי שׁוּבִי : אלי חַבִּי כִּמְעַט רֶגַע . כָּל מַחֲלָה וְכָל נֶגַע . אוֹיְבַיִךְ אֶפְגַּע . יוֹם נָקָם בְּלִבִּי : אלי מַלְכֵּךְ יָבֹא לָךְ . יָפָה אַתְּ כֻּלָּךְ וְרַעְיָתִי לְמוּלָךְ . גִּלְעָדִי הַתִּשְׁבִּי : אלי נוֹפֶת תִּטּוֹפְנָה . שִׂפְתֵי בְּנֵי יוֹנָה . כִּי בָא עֵת לְחֶנְנָהּ . צִיּוֹן נַחֲלַת צְבִי : אלי חיש גואלי

אלי מהר ובא לי משיח גואלי שהוא עבדך שיצליחני . ואלי שלח לי המבשר טוב את אליהו הנביא : עבדך . (ישעיה נב) : נאוו . יהיו נאים על הרי א"י רגלי אליהו ומשיח המבשרים טוב לנו שהם שלוחי ה' יוצר הרים בשעה

שיאמר לי ה' על ידם שובי שובי לא"י : נאוו (שם) : יוצר (עמוס ד) : ורגלי . (ישעיה נב) : חבי . והסתר שם כמעט רגע עד שתכלה אויביך בכל מחלה ונגע ותגלה להם היום נקמה שבלבי : חבי (ישעיה כו) : כל (מ"א ח) : יום . (ישעיה סג) : מלכך . ואח"כ משיח מלכך יבא לך . ואת רעיתי שהלך יפה . הנה נגדך יבא אליהו הנקרא גלעדי והתשבי : מלכך (זכריה ט) : יפה (שיר ד) : נופת . ואז שפתי בני ישראל המשולים ליונה (שיר ב . תהלים סח) ידברו שיר ערב לה' . על שבא עת מאתו לרחם על עיר ציון נחלה חביבה : נופת (שיר ד) : כי (תהלים קב) :

שיר עפ"י א"ב וזו י"א בתים וכ"א חלוק לג' חרוזים שכוללים ב' אותיות מא"ב והסוגר המתחיל בשם ה' . ומנהג רוב העולם לכפול כל סוגר : ויש שכפל דוקא כל חרוז ראשון , דהסוגר מזכיר שם לבטלה :

אַדִּיר אָיוֹם וְנוֹרָא . בַּצַּר לִי לְךָ אֶקְרָא . יהוה לִי וְלֹא אִירָא : גְּדוֹר פִּרְצַת הֵיכָלִי . דָּגוּל מַהֵר הַכְלִילִי . יהוה הָיֵה עוֹזֵר לִי : הֵן אַתָּה תִקְוָתִי . וְלִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי . יהוה עוֹז יְשׁוּעָתִי : זָךְ וּנְקִי כַפַּיִם . חוֹן פּוֹרְשֵׂי כְנָפַיִם . יהוה אֶרֶךְ אַפַּיִם : טוּבְךָ תָּחִישׁ לְעַמֶּךָ : יְהִי עָלֵינוּ כְּנְאָמֶךָ . יהוה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ : כּוֹנֵן בֵּית מְכוֹנֶךָ . לְהַרְבֵּץ בּוֹ צֹאנֶךָ . יהוה בְּאוֹר פָּנֶיךָ : מִפַּחַד לְהַצִּילִי . נַהֲגֵנִי לְצִיּוֹן קוֹדֶשׁ גּוֹרָלִי . יהוה שְׁמַע בְּקוֹלִי : סְעוֹד וּסְמוֹךְ לְנִמְהָרִים . עֲזוֹר נָא אֶת הַנִּשְׁאָרִים . יהוה יוֹצֵר הָרִים : פְּדֵה עַמְּךָ מֵעוּזִּים . צֹאנְךָ מִיַּד גּוֹזְזִים . יהוה עוֹשֶׂה חֲזִיזִים : קָרֵב קֵץ נֶחָמָה . רַחֵם אוֹם לֹא רוּחָמָה . יהוה אִישׁ מִלְחָמָה : שְׁכוֹן כְּמֵאָז בְּאָהֳלֵנוּ . תָּמִיד אֵל מְחוֹלְלֵנוּ . יהוה מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ :

אדיר אתה ה' הגבור והנורא . בעת צר לי לך אקרא . ותהיה לי ומכל לא אירא : בצר . (תהלים קיח ה ו) : גדור פרצת . מקדשי והיכלי . ואתה הדגול מרבבה מהר ושלח לי הכלילי משיח בן דוד מיהודה שנתברך בחכלילי עינים מיין . (בראשית מט יב) והיה עוזר לי : דגול (שיר ה י) : ה' (תהלים ל יא) והן רק אתה תקותי ולישועתך קויתי . שאתה עוז ישועתי : לישועתך (בראשית מט יח) : זך אתה אל זך ונקי כפים מלקבל שוחד . חוס על עמך ישראל הפורשים כפיהם ככנפים לך בתפלה והמשים ככרובי בהמ"ק הפורשים כנפים למעלה . כמדתך שאתה ארך אפים : ה' (במדבר יד יח) : טובך .

תחיש לעמך יהיה עלינו כדברי הבטחתך לנו . ועשה זאת למען שמך : כונן . לבנות בית מקדשך שכוננו ידיך . כדי להרבץ בו ישראל צאנך . לבא להתפלל בו ועשה זאת למען אור פני שכינתך : מפחד . הצילני והנהג לציון גורלי הקדוש ושמע בקולי : סעוד וסמוך . לישראל המסורים לנשות מעותך . ועזור נא את הנשארים מעט מהרבה אתה ה' היוצר הרים : נמהרים (ישעיה לב) : ה' (עמוס ד) : פדה עמך . מיד העזים מהם וצאנך מיד הגוזזים אותם . אתה ה' העושה עננים : צאנך (ישעיה נג) : ה' (זכריה י) : חזיזים . עננים . כמו לחזיז קולות . (איוב כח) : קרב . הקץ שבו יבא לנו נחמה ורחם על לא רוחמה : ואתה ה' איש מלחמה : רחם (הושע ב) : ה' . (שמות טו ג) : שכון . כמקודם באהלינו תמיד אתה אל בוראנו . ואז יבא מלכנו והוא יושיענו : מחוללנו . בוראנו . שהוא מחולל כל . (משלי ח) :

מעשה הוא בברייתא. ועשה ממנה זמר ע"פ א"ב. ואות ח משולש. ואח"כ חתום ישעי' בר מרדכי חזק:

איש חסיד היה בלי מזון ומחיה: בביתו עוסק מלבוש. ואין בגד
ללבוש: נונן בחשובה אשה. וגם בנים חמשה: דברה לו
האשה יותר אין להתיאשה: המבלי לחם לאכול. בערום ובחוסר
כל. ותורה מצאת כי יגעת. מה נאכל מעתה: זהיר כבר נשוק.
הלא תצא לשוק: חנון ורחום במרומיו. אולי יגמלנו ברחמיו: טוב
לקוין מחסה. רצון יראיו יעשה. יעצת בדעת ובחכמה. עצתך בלי
להסכימה: בצאתי לבושת ולכלימה. מבלי כסות ושלמה: לאין בידי
לפורטה. אפילו שוה פרוטה: מהרה ושאלת משכנים. מלבושים
נאים מתוקנים. נלבש והשליך יהבו. על יהוה אשר אהבו: סחו
ילדיו בפלולם. אל ישוב דך נכלם: עבר בשוק בסברתו. והנה
אליהו הנביא לקראתו: פץ לו המבשר. באמת היום תתעשר:
צוני בכל כבודך. כי הנני עבדך: קרא למי ברעתו. קנות עבד אין
כמותו: רחש איך ישנה דינו. עבד למכור את אדונו: שת לו חכמתו
בקרבו. והחזיק בו כמו רבו: תגר קנאו באהבים. בשמונה מאות
אלף זהובים: תבעו מה מלאכתך אם בבנין חכמתך. תכלית טרקלין
ופלטרין. הרי אתה בן חורין: יום ראשון במפעלים. פעל עם פועלים:
שוע בחצי הלילה. ענני נורא עלילה: יצאתי ונמכרתי להעבידי.
לכבודך ולא לכבודי: בורא עולם בקנין השלם זה הבנין: רחמיך
יכמרו בתחינתי. כי לטובה כונתי: מלאכי רחמים ממעונתו. אז
החלו לבנותו: כבו בני המלוכה. ותשלם כל המלאכה: רץ הסוחר
בראותו. כי נגמרה מלאכתו. כלולת מגדלים נאים. לפי ענין הבנאים.
יזכר לך עתה. אתמול אשר דברת: חפשני בודאי ובבירור. כנמת
לענין שחרור: זה קימו באמת. ופרח (נ"א ופרע) לו איש האמת:

איש ר"ל איש אחד חסיד גדול. ולא היה לו מה לאכול ובמה להחיות נפשו. וישב תמיד בביתו ויעסוק בתורה ולא הלך לחוץ שלא יבוש במה שאין לו בגד ללבוש. והגינה עליו אשה חשובה וגם בנים קטנים חמשה: דברה. האשה אמרה לו. אין לנו עוד מה להספידו ולאכול מחירו. הכי נוכל לחיות בלי לחם לאכול ובעירום ובחוסר כל. וכן אמת כי תורה מצאת לפי שעמלת בה. אבל מה נאכל מעתה. איעצך שתהא זהיר ורץ כאיש סוחר והלא הלא לשוק. ואולי היושב בשמים אל רחום וחנון יגמלנו טוב ברחמיו. הלא הוא טוב ומחסה להמקוים לו ועושה רצון יראיו: חנון. (תהלים קמה ח): טוב (איכה ג כה): רצון (תהלים קמה יט): יעצה. אמר לה יעצתני בדעת וחכמה. אך לא אוכל להסכים על עצתך. כי כשאצא לשוק אהיה לבושה וכלימה לפי שאין לי בגד ללבוש ולפי שאין בידי אפי' שוה פרוטה למכרו ולקנות בגד מחירו: מהרה. האשה שאלה משכניה מלבושים נאים ומתוקנים כמדת החסיד. ונלבש בהם ויצא לשוק והשליך בטחונו על ה' אשר אהבו. וילדיו אמרו בתפלתם עליו. י"ר שאבינו העני הנדכה לא ישוב ריקם ונכלם: והשליך (תהלים נה): אל (שם עד): עבר. החסיד הלך בשוק בתקותו על ה'. והנה מזמן אליהו הנביא לקראתו ואמר לו המבשר טוב. דע באמת שהיום תתעשר בשעה זו. אמור עלי בכל כבודך שאני עבדך והכרז בשוק מי רוצה לקנות עבד שאין כמוהו. ותקבל מחירי: פץ. דבר. כמו פציתי פי. (שופטים יא): רחש. החסיד חשב איך יעשה כן וישנה דינו. שהוא שעבד וימכור את אדונו. ואליהו שם להחסיד הבנה בחכמתו שבקרבו איך לעשות כן. והחסיד החזיק באליהו ואליהו למכרו כאילו הוא רבו: תגר. סוחר א' קנה העבד באהבה במחיר פ"ח אלף זהובים ושאלו מה מלאכתך. ואם חכמתך הוא במלאכת הבנין כשתגמור לי טרקלין ופלטרין מיד תהא חפשי: יום. ביום ראשון להעבודה פעל אליהו עם פועלים. ואח"כ בחצי הלילה התפלל ואמר. ענני ה' בורא ממעוניו הלא השבתי עצה להעשיר חסידך ולכן נמכרתי לעבוד כי הוא לכבודך ולא לכבודי. ולכן אתה הבורא וקונה עולם גמור בנין זה ואצא חפשי. ויכמרו רחמיך עבור תפלתי כי לטובה היה כונתי: טרם (תהלים סו): יאתמי. הנכסי. כמו יאתו לעשות (בראשית יב): מלאכי. אז שלח ה' מלאכי רחמים משמי מעונו ויתחילו לבנות הבנין. וכיון שנגמרו בני המלאכה והשלם מיד כל המלאכה. והסוחר שמח כשראה שנגמר מלאכתו ובמגדלים נאים כלולי יופי כענין הבונים החכמים: יזכר. אליהו אמר להסוחר. יהא זכור לך עתה מה שאמרת אתמול וחפשני באמת כמו שאמרת והסוחר קיים דברו באמת והוציאו חפשי ופרח לו אליהו איש האמת:

שיר ע"פ א"ב. והכל לשון מקרא ממש. אך שוסיות בח"ע במעט שינוי:

אל תירא (ישעיה מד): אמר יהוה ליעקב אל תירא עבדי יעקב:

בָּחַר יהוה בְּיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
גָּאַל יהוה אֶת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
זְכוֹר זֹאת לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
חֶדְוַת יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
טוֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
נִשְׁבַּע יהוה לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
סְלַח נָא לַעֲוֹן יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
עַתָּה הָשֵׁב שְׁבוּת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
פָּדָה יהוה אֶת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
קוֹל קוֹל יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
רָנִּי וְשִׂמְחִי לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
שָׁב יהוה אֶת שְׁבוּת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

בחר. (תהלים קלה) ולכן אל תירא: גאל. (ישעיה מד) וגאל. ולכן אל תירא: דרך. (במדבר כד): הבאים (ישעיה כז) לע"ל בעת הגאולה ארחמם ויתן יעקב שרשו למרחוק. ולכן אל תירא: וירד. (במדבר כד) עוד יהא מושל מיעקב והוא המשיח. ולכן אל תירא: זכר. (ישעיה מד) אלה הדברים יעקב. שאתה עבדי ויצרתיך לעבד לי. ולכן אל תירא: חדות (נחמיה ח תהלים מד) שמחת ה' היא ישועת יעקב. ולכן אל תירא: טובו. (במדבר כד) אמר יעקב מה טובו אהליך. אהל שילה ובהמ"ק בישובן שקרבנותיו מכפרין עליך. ולכן אל תירא: יורו. (דברים לג) בני לוי ראוין להורות משפטיך ה' ליעקב. ולכן אל תירא: כי. (במדבר כג) יעקב ראוי לברכה לפי שאין בו מנחש וקוסם. ולכן אל תירא: לא. (שם) ה' אינו רואה ומתבונן ומדקדק על העבירות שביעקב. ולכן אל תירא: מי מנה. (שם) אין חשבון למצות שיעקב מקיים בעפר (כגון בחרישה בשור וחמור ובזריעת כלאים ואפר פרה ועפר סוטה) ולכן אל תירא: נשבע ה' ליעקב. (עמוס ו) שאוהב בית מקדשו. ולכן אל תירא: סלח. (במדבר יד) מרע"ה התפלל לה' סלח נא לעון יעקב. ולכן אל תירא: עתה השב שבות יעקב (דברים ל) כמ"ש אל תירא: פדה. (ירמיה לא) יפדה. ולכן אל תירא: צוה. (תהלים מד) ה' שתבא הישועה המוכנת ליעקב. ולכן אל תירא: קול. (בראשית כז) קול בלשון שהמתים הוא קול יעקב. ולכן אל תירא: רני (ירמיה לא) ה' אמר ליעקב רני בקול שמחה על הישועה. ולכן אל תירא: שב (שם ל) ירמיה ניבא כי ה' ישיב בהשקט את שבות יעקב. ולכן אל תירא: התן (מיכה ז) בקש מה' שיתאמת ליעקב הבטחתו ופרצת ימה (בראשית כח) ולכן אל תירא:

שיר זה הוא הסובב לפני כל הבתים ואח"כ ס' בתים (בסדר א"ב אחר תיבת איש. ואות ת' ז' פעמים) ובכ"א ג' הכוזים (ובאות ת' ד' בכ"א) בסיום שוה. אח"כ בית א' משונה וחלוק לג' בסיום שוה ומסיים בג' מקרא. ואח"כ מביא פסוקים מעניע. ושיר זה כמו"ש הוא תיקון גדול לנפש ומציל מגיהנם וטוב לשכחה וכל דבריו מצליחין:

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא. אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי. אֵלִיָּהוּ הַגִּלְעָדִי. בִּמְהֵרָה יָבוֹא אֵלֵינוּ. עִם מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד: אִישׁ אֲשֶׁר קִנֵּא לְשֵׁם הָאֵל. אִישׁ בֻּשַּׂר שָׁלוֹם עַל יַד יְקוּתִיאֵל. אִישׁ נִגַּשׁ וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אליהו איש

אליהו הנקרא נביא ותשבי וגלעדי. י"ר שיבא לנו מהר עם משיח בן דוד: איש. אליהו הוא פנחס שקנא לשם ה' ואמר קנא קנאתי (מ"א יט) בימי אחאב (א"נ כמ"ד פנחס זה אליהו. וקנא לה' במעשה זמרי. כמ"ש (במדבר כה יג) אשר קנא) ונתבשר בברית שלום אמור הנני נותן לו בריתי שלום. (שם יב) ע"י מרע"ה שאמרו (מגילה יג) שהוא יקותיאל שבד"ה א ד. והביא שם זה. לסיום האחרון) ונגש בתפלה לה' ויכפר על ישראל מעון זמרי. ונגש לזמרי וכזבי ורומח בידו ודקרם והעצר המגפה שבאה בשטים (במדבר כה ז ח): איש. שחי ש' שנה ושיתא

דורות שנים עשר ראו עיניו. איש הנקרא בעל שער בסימניו. איש ואזור עור אזור במתניו: אליהו איש זעף על עובדי חמנים. איש חש ונשבע מהיות נשמי מעונים. איש טל ומטר עצר שלש שנים: אליהו איש יצא למצוא לנפשו נחת. איש כלכלוהו העורבים ולא מת לשחת. איש למענו נתברכו כד וצפחת: אליהו איש מוסריו הקשיבו כמהים. איש נענה באש משמי גבוהים. איש סחו אחריו יהוה הוא האלהים: אליהו איש עתיד להשתלח משמי ערבות. איש פקיד על כל בשורות טובות. איש ציר נאמן להשיב לב בנים על אבות: אליהו איש קרא קנוא קנאתי ליהוה בתפארה. איש רכב על סוסי אש בסערה. איש שלא טעם טעם מיתה וקבורה: אליהו איש תשבי תצילנו מפי אריות תבשרנו בשורות טובות. תשמחנו בנים על אבות. במוצאי שבתות: אליהו איש תשבי על שמו נקרא. תצליחנו על ידו בתורה. תשמיענו מפיו בשורה טובה במהרה. תוציאנו מאפלה לאורה: אליהו אשרי מי שראה פניו בחלום. אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום: יהוה יברך את עמו בשלום: אליהו ככתוב הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא. והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

שמשכן שילה והיה בזמן יפתח והוא י"ב דורות זה אחר זה והוא בכבוד י"ב שבטים במדבר וד' דגליהם. ובציור סימניו נקרא בעל שער ותגורת עור תגור במתניו. כששלח אחזיה בן אחאב שלוחים לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון וחזרו ואמרו לו איש עלה לקראתנו ואמר לנו המבלי אין אלהים. אמר להם מה משפטו. אמרו לו בעל שער ואזור כו' (מ"ב א): איש. שכעס על אחאב וחבריו עובדי חמה. שאמרו כיון שלא נמנע המטר ולא נתקיים דברי פרע"ה ועבדתם גו' ועצר השמים גו' איך יתקיים דברי יהושע תלמידו בענין יריחו שבנה חיאל בית האלי. ומיהר ונשבע שלא ירד גשם משמים וטל. וכן היה שג' שנים עצר טל של ברכה ומטר (מ"א מ לד יז א): איש יצא למצוא לנפשו נחת. כשאמר לו ה' לך ונסתרת בנחל כרית. ושם כלכלוהו העורבים בלחם ובשר די סיפוקו ולא מת לשחת. ובעבורו נתברכו שלא יכלו ויחסרו כד הקמח וצפחת השמן לצרפתית (מ"א יז): איש. אשר מוסריו היסר באש לשר חמשים וחמשיו ה"ז' והב' שלהם אחזיה להביאו. השלישי שמעו שר חמשים וחמשיו הג' שהתחננו לחיות. ויכרעו ויחננו לו ולא שרפם (מ"ב א) ונענה במה שירד לו אש משמים לשרוף פרים הנ"ל ואת העולה והעצים והאבנים ועפר ומים בימי אחאב. ואז אמרו אחריו כל העם ה' הוא האלהים (מ"א יח): כמהים. המתאוים. כמו כמה לך בשרי (תהלים סג): איש עתיד להשתלח. משמים שנקרא ערבות לגאולת ישראל כמ"ש (מלאכי ג) אנכי שולח לכם את אליהו הנביא גו' והשיב לב גו'. וממונה על כל בשורות טובות לבשרם וכ"ש לצורך רבים. והוא שליח נאמן להשיב לה' לב בנים ואבות: ציר. שליח. כמו השולח בים צירים (ישעיה יח): איש. שאמר אמירה נאה בהר חורב (מ"א יט) קנא (כמעשה זמרי) קנאתי (עתה) לה' כי עזבו בריתך. ורכב על סוסי אש ויעלה בסערה השמים (מ"ב ב יא) ובזה לא טעם טעם מיתה וקבורה. על. עם: איש. שיקרא תשבי נוסף על שמו המיוחד (מ"א יז א) שהיה מתושבי גלעד ולא מהאספסוף. והוא יתום ומעלם. וי"ל כי אתה ה' תצליחנו בלימוד התורה בזכותו (ואמר על ידו. שבמגע ידו הכל מוצלח) ותשמיענו מפיו (שהוא מבשר טוב כנ"ל) בשורה טובה מהרה והוציאנו על ידו מחשכת הגלות לאור הגאולה: בחלום. שודאי הוא לטוב ובשורה טובה: והחזיר. שכיון שהוא שליח ה'. הרי כניתן לו שלום משמים. וכ"ש כשאליהו נתן לו שלום תחלה שמעלתו גדולה מאוד: ה'. (תהלים כט) גמר בשלום. שאין כלי מחזיק ברכה אלא שלום. הכולל כל הברכות ככתוב (מלאכי ג): שולח. בזכות התורה: לפני. קודם: יום. הגמול: והשיב. והוא ישיב לה' לב האבות ע"י הבנים ולהיפך. שעל ידו הכל התה"מ ויקומו בנים בחיי אבות ולהיפך. והקמים יספרו להם אמיתת גאול הנפש וישובו לה':

הלכות הבדלה על הכוס ובה ששה פרקים

פרק א

(א) אע"פ שהבדיל בתפלה. צריך להבדיל על הכוס: (ב) אע"פ שטעם. מבדיל: (ג) ואפילו שמע הבדלה בבה"כ. אם לא נתכוין לצאת י"ח. מבדיל בביתו. וכן יכול להוציא ב"ב אע"פ שכבר יצא: (ד) מי שלא הבדיל במ"ש. מבדיל עד סוף יום שלישי. אבל אינו מברך על האור אלא במ"ש. וא"צ לברך על הבשמים. רק שלא יפסיק בין הברכות: (ה) אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל. אפילו הוא ודאי לילה. ואם הבדיל בתפלה מותר. אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכוס. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שיתפלל. אומר המבדיל בין קודש ובין חול בלא ברכה. ועושה מלאכה כשתכה (ומ"מ אסור לאכול עד שיבדיל על הכוס) וככה שמנהגים הנשים שאין מתפללות. אבל בעל נפש לא יעשה שום מלאכה. אפילו הדלקת הנר לא. עד אחר סדר קדושה. ואח"כ מותר בהדלקת נר וכל מלאכה קלה שאין בה טירחא. אבל מלאכה קבועה. אפילו הבדיל בתפלה וגם אחר סדר קדושה. אין ראוי לעשות. דחיישינן שמא יפשע בהבדלה שעל הכוס. כ"ה בעיקר כוס: (ו) מי שמוסיף מחול על הקודש. מותר ליהנות ממלאכת חברו שכבר הבדיל (שעשה בשביל עצמו) ואם מותר לומר לו שיעשה מלאכה בשבילו. בזה פליגי הרשב"א והר"ן. ונלפע"ד להחמיר כדעת הר"ן (עמו"ק) אפילו במ"ש. וא"צ בכניסת שבת. ודווקא בתוספת גמור (כמבואר בדברינו בה"ה שמשות) אבל בתוספת היותר מכשיעור. פשיטא דלית דחש לה אפילו בכניסת שבת. כ"ש בתוספת היותר ביציאתו דקיל טפי. דאי בעי פקע לאיסוריה מיד. והלכות [illegible] כבודו: (ז) סדר ישמע הבדלה

אחריו. ושמשמעה כמו כן. אבל זה אם ירצה. יבדיל מבע"י. ויכול לשתות ממנו: (ח) אין מבדילין על הפת. אבל על שכר מבדילין אם הוא חמר מדינה. ה"ה לשאר משקין חוץ מן המים: (ט) טוב יותר להבדיל על כוס יין פגום. מלהבדיל בלי יין. וי"א שטוב הוא אפילו מן השכר. וצ"ל דווקא במקום שהוא חמר מדינה. וכי הוי חמר מדינה. אפילו נתקן יין הפגום בהוספת מים. שיכרא עדיף לדעתי. עיין לעיל בכלל שם: (י) אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין. ואינו מצפה שיבואו. מותר לו לאכול. ודי לו בהבדלה שבתפלה. ויאמר המבדיל בלי כוס: (יא) ואם מצפה שיהיה לו מחר. י"א לא יאכל עד למחר שיבדיל. אפילו במ"ש ליום טוב: (יב) ואם אין לו אלא כוס אחד. ואינו מצפה שיהיה לו למחר יותר לדברי האומר ברכת המזון טעונה כוס. מוטב שיאכל קודם שיבדיל. ויברך עליו ברכת המזון ואח"כ יבדיל עליו. ממה שיבדיל תחלה ויצטרך לברך בה"מ בלי כוס. ולדברי האומר שאינה טעונה כוס. לא יאכל עד שיבדיל. ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעית בצמצום. וכבר היה מזוג כדינו. שאם היה מגיס בו מים יותר. לא היה ראוי לשתיה. שאל"כ. לד"ה מבדיל תחלה ושותה ממנו מעט. ומוסיף עליו מים להשלימו לרביעית ומברך עליו בה"מ. ושתי חלוקות הללו נאמרו בש"ע בלי הכרעה. גם במג"א הניחם. ויש גם טעות סופר והשמטה בלשונו: (יג) והנה אני וכדפי בכלל שם. שהעיקר לדינא. בה"מ טעונה כוס בשלשה חקא. גם שם הכר. שהחזקתי כתנורי דעת הטור. שלא יאכל עד שיהא לו יין. אם מצפה שיבוא לו. אפילו יצטרך לעבור זמן סעודה ג'. והיינו נמי בשלשה דוקא. לדידן דנקטינן מילתא פליגתא. לפ"ז מצאנו שפר דבר בעז"ה כנ"ד. בחלוקה קמייתא פי דינא הכי. בשלשה לא יסעוד עד שיבוא לו יין. אי משום בה"מ. ואי משום הבדלה. וזה א"צ פנים. איכרא הכי מילי במ"ש דחול. אבל אם הוא י"ט. דלא סגי דלא אכיל. ועוד דמלי מקדם על הפת. וי"א הכ"ג. מגו דמקדש אריפתא. מבדיל נמי עליה. הכ"ג ודאי המכיק אהך סברא. ואף דלית ליה הכא לנה מ. במקום שמחת י"ט דאורייתא. פשיטא דלא אלים כוס דבה"מ למדחייה (דאע"ג דטעונה כוס. בלי ספק אינו אלא מדרבנן. ולא אמרו לאימנועי משמחת י"ט דאמירא) והיינו דוקא דלית ליה חמר מדינה. דאל"כ. לעולם אינו עדיף. בין לקידוש בין לבה"מ. או להבדלה. כדאמרן דעדיף אפילו מיין פגום כ"ש מפת. ואם לא נאסל ביחידי נמי לא מורינן היתרא למיכל קמי הבדלה. ועוד צריך נמי לדברי האומר דביום א' אינו מבדיל אחר שטעם. שמא אם רעב הרבה. כדאי לסמוך ע"ד האומר שטועם. ואח"כ ביום השיני הוא מבדיל. ואפילו בחול. וא"צ בי"ט הכ"ג: (יד) בחלוקה שניה. דהיינו שיש לו כוס אחד ואינו מצפה שיבוא לו יותר. אם בחול הוא וכא לסעוד בשבת. יאכל תחלה. ויברך ברכת המזון על הכוס אח"כ יבדיל עליו גם כן. וכ"ש דאיכא קדוש על הפת. מקדש ומבדיל עליו ומניח הכוס לבה"מ (וכי אפשר הכ"ג בקידוש דשבת. רצוני לומר שאין לו אלא כוס אחד. מניח הכוס להבדלה. ואין צריך לומר בקידוש דיום טוב. והיכא דאית ליה שיכרא. מקדש עליו ומניח היין להבדלה. כמ"ש במסמך הג) אבל ביחיד לא יסעוד עד שיבדיל תחלה: (טו) הני מילי דלית ביה בכוס אלא רביעית. ואפי' ספי פורתא. כל דלא אית ביה שיעור רביעית עם שיעור מזיגה אחר שישתה ממנו כמלא לוגמיו. רביעית מטעמא מיקרי. כך צריך לדחוק ולפרש דברי הש"ע. דאל"כ. לא ידענא ליה שפר. דהא ודאי לא סגי דלא בעי רוב רביעית. וא"ש אפי' אריא שהיה מזוג. אפי' לא מזוג עד שאידנא. מי ליכא אלא רביעית בצמצום וקאמר מגיה כדי כוס של ברכה. הא קאי ליה אבציר משיעור רביעית. ותו לא אפשר למזגיה לגמרי. ואמרא דדרי שפי מפלג לא שמעיק. ומי איכא מ"ד דשתיה דמים נמי מבוז רביעית. עיין לעיל בכלל ב, יד ע'. הא ע"כ דחיק ומוק נפשיה כדפרישית ותו לא מידי: (טז) הרוצה לסעוד קודם להבדלה. לא ימלא הלחם לשולחן שמבדיל שם. ואם הבית. צריך לכסותו עד אחר הבדלה: (יז) מי שאין ידו משגת לקנות יין לקדוש ולהבדלה. יקנה יין להבדלה. דקדוש אפשר בפת: (יח) ממון נר חנוכה קודם ליין דהבדלה: (יט) נשים חייבות בהבדלה. כמו שחייבות בקדוש. כך היא הלכה. ואף על פי כן. של מנהג דאפשר לגן לשמוע מאנשים. עדיף טפי. כדי לצאת לדעת החולק:

פרק ב

(א) דין היין והכוס ושתייתו להבדלה. כדינו בקדוש וברכת המזון. וכשאר משקים בכלל שם: (ב) השותים מה..ם בתוך ההבדלה או לאחריה קודם שתיה. צריך ללמדם שלא יעשו. כי איסור גדול הוא לדעת גדולים רבים. אלא צריך למנעותו על כל גדותיו כדין כוס של ברכה. ותו לא צריך. אחר ששותה ממנו. שופך ממנו מעט על השולחן. כמש"ל בס"ד:

פרק ג. דיני בשמים להבדלה

(א) מברכין על הבשמים [ויזהרו אם נוהגים ריח טוב] במוצאי שבת (להשיב נפש שכואבת ביציאת שבת) ואין צריך לחזור אחריהן: (ב) על כל מיני בשמים מברכין. בין פרי בין פרח או עשב שי"ל ריח טוב (פלפלין פשיטא דבכלל בשמים הן. עמו"ק) חוץ מהעשויים להעביר ריח רע. וכן האסורים בהנאה. כמו מוכת ע"ז. אינם ראוים לברכה. ואם בירך עליהם. הברכה לבטלה ולא יצא י"ח: (ג) ובשמים שהשתמו ביין האסור בהנאה. אע"ג דמותר להריח בהם כשאינו מתכוין להריח ריח היין. מכל מקום מאיסי למצוה. וכ"ל דבהני בדיעבד יצא: (ד) מצוה מן המובחר לברך על ההדס (ויכין הדס הוא של לולב ושאר בשמים) וכדרך שנוהגין בכניסת שבת. ואם יבש הוא. מוללו ונותן ריחו. וראוי לברך עליו: (ה) התוחכן. לא יברך על הבשמים. אם לא שהם חזקים מאד והוכה מהם לחזק לבו: (ו) מי שמתענה בשבת פ"א. מברך על הבשמים: (ז) מי שאין לו כוס. מברך עליהם בלי כוס:

פרק ד. דיני נר להבדלה

(א) מברכין על הנר במ"ש. לפי שהיה בו תחלת ברייתו (ושל שאר דברים מברכין עליהם בשעת הנאתן. ומה שלא תיקנו ברכה על הנאת הנר לעולם. עמו"ק) ובשבת נאסר. עתה הותר והותר. הרי הוא כאילו נתחדש. וא"צ לחזר אחריו: (ב) אין מברכין על הנר. עד שיאותו לאורו במ"ש. דהיינו שיוכל להכיר על ידו בין מטבע למטבע (הדומין במקצת. כך נ"ל): (ג) אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה. דהיינו של עכו"ם. אבל נר שהודלק בשבת לצורך חיה או לחולה. מברכין עליו: (ד) ועששית שהיתה דולקת מע"ש למ"ש. מברך עליה (אפילו הדליקו ישראל במקום סכנה. ושלא במקום סכנה. ע"י פ"א): (ה) שלהבת הקודרת בגחלת האסורה בהנאה. אפילו הודלקה במ"ש. אין מברכין עליה. אבל אם הדליק ישראל ממנה. שלהבת אין בה ממש ומברכין עליו. וכ"ש ישראל שהדליק מנר דגוי: (ו) אור היוצא מן האבנים מברכין עליו במ"ש. וכן על גחלים לוחשות העשויות להאיר: (ז) אין מברכין אלא על נר העשוי להאיר. לאפוקי העשוי לכבוד תי העולם. כגון נר תמיד של בה"כ. או של מת. כל שאינו הם מוציאין אותו ביום היו מוליכין לפניו נר. והוציאוהו בלילה בנר. אין מברכין עליו. וכן הנוהגין להדליק נר כל שבעה במקום שנפטר שם המת. דין אחד הוא. כך נראה פשוט: (ח) סומא אינו מברך על הנר במ"ש. אבל שאר ברכות ההבדלה אומר: (ט) נר טמון בתוך היקו. או בתוך פנס ואספקלריא. רואה את השלהבת מרחוק. ואינו יכול להשתמש לאורו. או משתמש לאורו ואינו רואה שלהבת (כגון שעומד מן הצד) אין מברכין עליו. עד שיהא רואה שלהבת ומשתמש לאורה. ומסתברא שאם רואה דרך מחיצות של זכוכית. סגי בהכי. ואספקלריא. היינו מראה של נחושת קלל: (י) היה הולך חוץ לכרך (וא"ל נר) וראה אור מהכרך (ומשתמש לאורו) אפי' אינך אלא מחזה על מחנה ישראל כאותו מקום. סגיא לקולא דשל ישראל הוא. דמידי דרבנן הוא. עמו"ק. וכ"ל דה"ה ברואה נר בדרך ביד האדם העובר לפניו ואינו מכירו. אע"פ שסמוך לו. א"צ לשאול. אלא במחזה על מחנה ישראל דהכיתי בהם סגי. אבל אם הוא סמוך לשקיעת החמה מיד. אם גדול הוא האוחז הנר. ודאי גוי הוא ואינו מברך. ואם תינוק הוא. בודק אחריו לידע אם ישראל הוא: (יא) מצוה מן המובחר לברך על אבוקה. וע"פ הסוד. על של שעוה דוקא: (יב) היו יושבים בבה"מ והביאו לפם אור. אחד מברך לכולם. משום ברוב עם הדרת מלך: (יג) מי שא"ל כוס להבדיל עליו. כשרואה אור כאם. מברך עליו. כיצד עושה המברך על הנר. מקרב ידו סימוח לנר. וכופף אצבעותיו על האגודל. ורואה ומביט בצפרנים. שהן חלקות ומאירות יותר מעור הבשר. וצ"ל שיסתכל ג"כ אם ניכר שגדלו בשבת לאחר שקצן בערב שבת. שכל מה שעושים עתה בהבדלה. הוא

מתן מה שעשה בע"ש. אחר כך פושט אצבעותיו. ונמצא אור במקום חושך. ומברך עליו בורא מאורי כו' עכ"ל (סי' קה):

פרק ה

בביאור וכוונת ד' ברכות שסודר על כוס של הבדלה.

(א) סדר. יבנ"ה סימן. רומז על דרך שאמרו ברכה המיוחס בינה תקנוה. כדי להפריד הערלה מעל ברית קודש (כמ"ש שם בס"ד) ולהבדיל בין קודש לחול. והוא עצמו מה שאמרו עוד בברכה ד' דהש"מ בינה תקנוה. עמ"ש בברכת חונן בס"ד. והוא הדבר בכאן. כי ע"י ההבדלה שאנו עושין. נבדלת הערלה והלכה לה. ויונה בשמ"ק ב"ב ונגנתה העיר על הלה אמן. ולמפרע היא בינה. כי ההבדלה תכח הבינה שניתנה באדם היא נמשכת. ולפיכך קבעוה בברכתה כמ"ש שם. ולכן סודרין אותה על היין שסודו ידוע בבינה (ועיין בכסא שן) והיא ברכה ראשונה. שהוא מקור הברכה העליונה. ואין כוס של ברכה אלא ביין. שהוא תדיר לעולם וקודם. גם הוא הטעם י"ל קדימה במה שהוא היותר חזק. שהוא בחכמה ובינה. חך מה. וכתוב אם תבי לא יבין: (ב) אחריה מברכין על הבשמים (בשמים ראש סימן. שהוא קודם לנר. דלא כב"ש כב"ה). וטעמייהו כ"ל. דעדיף להו חוש הריח. שהוא דבר שהנשמה נהנית בו. כמ"ש רז"ל. והוא נוגע לנפש בעצם. יותר ממראה עינים שטוב לגוף מהלך נפש (ועמו"ק סי' רי"ו) ועוד שיש לו מעלה מתמת התנועה הנעלמת הנמצאת בבעלי הריח. שעולה מהם אד דק חזק ומורגש במות. משא"כ בנראה בא"ל תנועה נרגשת שועלת באדם (אף אם הכהנת עדה שיש ג"כ תנועה נסתרת בחוש הראות. היוצאת לחוץ ופועלת במושגיו (עם שהחוקרי' נחלקו בזה) כמו שיש להוכיח מבינת היענה. (עמש"ל) וכן יש להוכיח מראיית הנדה. מ"מ חוש הריח חזק הוא ממנו. מש"ה איהו קדים לברכה) גם סוד ריח בשם ש"ג בכתוע"ס וראי"ה גי' גבור"ה. ולכן אח"ז מברכין על חוש הראיה. שהוא קל הנרגש שבשלשת החושים של הנאה שתקנו חז"ל עליהן ברכה. ומברכין עליהן כאן. להשיב נפש. ושאר החושים הנשארים לא תקנו ברכה על הנאתן. כי חוש המשוש חרפה הוא לנו (דרך הול) וקול אין בו ממש (ועמ"ש עוד במקומו במו"ק): (ג) והנה בכאן שלשה בריאות טובות להנאת האדם. לכן תמצא בכל ברכה הם ע' תיבות. כי טובות הנה. וסוד הע' ידוע. באדיק כי טוב. דטוביה גניז בגויה. ונ"ל שהם בבחי' ג' יסודות דנוקבא. שכל תיקוני ברכות לנוקבא. ביחוד בהבדלה שמגעת לה בפרטות כמו שמבואר הדבר ממש"ל. שכן ברכת היין בסוד יסוד דבינה דאצילות. רי"ח גי' בריא"ה. נר כ"פ עולה מ"ק שהוא מהלכו של עץ החיים. סוד זעיר אנפין מקנן ביצירה. והאף למד אדני גי' נר. הרי כאן ג' יסודות דנוקבא בעולמות אצילות בריאה יצירה. ובברכת הבדלה נרמזה העשיה. כמ"ש בסמוך בס"ד. ובצרופם הרי ד' פעמים טוב. עולה חיים. הר"ת ד' ברכות הללו עם הכולל. ומספר כל תיבות ג' ברכות ראשונות כללו. כ"ב כמנין אותיות לה"ק. גם כי ז"ך וישר פעלו. לפעול הטוב בששת ימי המעשה. ובברכה רביעית כ"ט תיבות כמנין כ"ח עם הכולל. ע"ש כח מעשיו הגיד לעמו ע"י מעשה בראשית. שחוזרין עתה להוציא מעשיהם ופעולותיהם. בכ"ח פרקי הידים. וכללות מספר ד' הברכות. ב"פ כ"ח. גם כנגד פרקי הרגלים. שבשניהם כרת הקב"ה ברית לאאע"ה. וגם הם כלי המעשה. וכלל מספרן עם הכולל גי' אל שדי:

פרק ו סדר הבדלה

(א) נוטל הכוס [מלא. עד שישפך ממנו] בימינו [והבשמים בשמאלו] עומד ואומר בקול נעים וניגון יפה:

[נ"ה. גאט פון אברהם יצחק אונ יעקב. בהיט דיין פאלק ישראל אין דייגעם לויב. די זיבן טעג זאלין אונז קומן צו גליק. אונ צו הייל. צו אונז אונ אלע פרומען. דער שבת קודש גייט אהין. דיא וואך זאל אונז קומן צו שלו' אונ צו גיזונד אונ צו גיווין אמן ואמן: ומבדיל מעומד]

הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד. כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יהוה וַיְהִי לִי כצ"ל. ואין לומר לָנוּ. עמו"ק סי' קי"ו לִישׁוּעָה. וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: לַיהוה הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יהוה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָת וְשָׂשׂוֹן וִיקָר: כֵּן תִּהְיֶה לָּנוּ. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יהוה אֶקְרָא:

(ב) המבדיל. והשומעים היוצאים על ידו. יתנו עיניהם בכוס ובנר בשעת ברכה [ובמוצאי יו"ט מתחיל כאן ומדלג ברכת בשמים ואש]:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

(ג) מחזיר הכוס לשמאלו. או מניחו על השולחן. ונוטל ההדס או בשמים בימינו. ומברך

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

(ועל הדס לבד. בורא עצי בשמים) מריח: (ד) ומתן ההדס לאחרים להריח בו. או מחזירו לשמאלו. וכופף [ראשי] אצבעות ימינו על האגודל [נגד פניו] ומקרב ידו לנר ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

(ה) אחר כך מסתכל בצפרניו שהן מובדלות מן הבשר [ואח"כ פושט אצבעותיו ורואה מאחוריהן]: (ו) וחוזר ונוטל הכוס בימין. ואומר:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. בֵּין אוֹר לַחֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל:

בין קודש לחול. בין סטרא דקדושה לסטרא אחרא דמסאבא. והוא דרך חול כלל. אח"כ פורט תחלה בקודש עצמו. בין אור. דאצילות. לחושך. דבריאה. ששם חושך סתרו. ועד שם אין אחיזה לחיצונים כנודע (עמ"ש בספ' יונה דבסי' מעמד יום רביעי) בין ישראל לעמים. ביצירה. דתמן מקנן תפארת ישראל כדלעיל. ושם בחינת הבדלת ישראל מעמים: בין יום הז' לימי המעשה. הרי עשיה, וחוזר לראש לכללות ההבדלה כנ"ל:

(ח) יושב ושונה שהוא נכון: ואף בגם אחת אם ירצה . משום שהוא מצוה. (ומכאן דבעי נגמע אגמוטי) ומשייר כו מעט יין ושופכו על הכוס (יש מכבין בו הנר ומריחין בעשן . הכל לחבב המצוה) ונותן בו עיניו . ונהגו טעמ׳ מצות ה׳ ברה מאירת עינים : (ס) דין שהאומן דהבדלה על הכוס . כבר נאמר זה פעמים [ווזה

שאמר אות ב׳ מתחלת אפי ולא״כ אומר . ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה׳ : הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי] : ויזמר זה

שיר ובו ס׳ בתים (והא׳ הוא גם הסובב אחר כל הבתים) וכ״א חלוק לג׳ חרוזים בסיום שוה ואח״כ הסוגר בסיום מעונה הפוה לסיום הסובב . והרח ג׳ והסוגר הם ל׳ מקרא . ובראשי הבתים שאחר הא׳ חתום יצחק הקטן :

הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל . חַטֹּאתֵינוּ הוּא יִמְחוֹל . זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ יַרְבֶּה כַּחוֹל . וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה : יוֹם פָּנָה כְּצֵל תֹּמֶר . אֶקְרָא לָאֵל עָלַי גּוֹמֵר . אָמַר שׁוֹמֵר . אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה : צִדְקָתְךָ כְּהַר תָּבוֹר . עַל חֲטָאַי עָבוֹר תַּעֲבוֹר . כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבוֹר . וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה : חָלְפָה עוֹנַת מִנְחָתִי . מִי יִתֵּן מְנוּחָתִי . יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי . אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה : קוֹלִי בַּל יֻנְטָל . פְּתַח לִי שַׁעַר הַמְנֻטָּל . שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל . קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה : הֵעָתֵר נוֹרָא וְאָיוֹם . אֲשַׁוֵּעַ תְּנָה פִדְיוֹם . בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם . בְּאִישׁוֹן לָיְלָה : קְרָאתִיךָ יָהּ הוֹשִׁיעֵנִי . אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי . מִדַּלָּה תְבַצְּעֵנִי . מִיּוֹם וְעַד לָיְלָה : טַהֵר טִנּוּף מַעֲשַׂי . פֶּן יֹאמְרוּ מַכְעִיסַי . אַיֵּה נָא אֱלוֹהַּ עֹשָׂי . הַנּוֹתֵן זְמִירוֹת בַּלָּיְלָה : נַחְנוּ בְיָדְךָ כַּחֹמֶר . סְלַח נָא עַל קַל וָחֹמֶר . יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אוֹמֶר . וְלַיְלָה לְלָיְלָה : המבדיל אֵל פּוֹדֶה מִכָּל צָר . קְרָאנוּךָ מִן הַמֵּצַר יָדְךָ לֹא תִקְצַר . לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה : המבדיל מִיכָאֵל שַׂר יִשְׂרָאֵל . אֵלִיָּהוּ וְגַבְרִיאֵל . יָבֹאוּ נָא עִם הַגּוֹאֵל . יָקוּמוּ כַּחֲצִי הַלָּיְלָה : המבדיל תְּנָה לָנוּ שָׂבְעַ טוֹב . כְּעֵדֶן כְּגַן רָטוֹב . גַּם יְהוָה יִתֵּן הַטּוֹב . כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלָּיְלָה : המבדיל הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל . חַטֹּאתֵינוּ יִמְחוֹל . זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ יַרְבֶּה כַּחוֹל . וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה : הַמַּבְדִּיל בֵּין אוֹר לַחוֹשֶׁךְ . חוּט חַסְדּוֹ יְהִי עָלֵינוּ מוֹשֵׁךְ . יַצִּילֵנוּ מִנָּחָשׁ נוֹשֵׁךְ . וְאַל יַעֲשֶׂה עִמָּנוּ כָּלָה : הַמַּבְדִּיל בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים . יוֹשִׁיעֵנוּ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים . יַצִּילֵנוּ אַף מִן קָמִים . וִיבִיאֵנוּ אֶל הַמְּנוּחָה וְהַנַּחֲלָה : הַמַּבְדִּיל בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה . עָלֵינוּ יָחוּל וְיִבָּסֶה . וּבְצֵל כְּנָפָיו נֶחֱסֶה . וְיָחִישׁ לָנוּ הַגְּאֻלָּה :

המבדיל ה׳ שמבדיל בין קדש לחול ימחול השאתים . וירבה זרעם וכספנו כחול הים וככוכבים שמאירין בלילה : יום . שבת פנה והלך כצל דקל ופנה ובא הלילה . ועתה אקרא לה׳ שיגמור מה שאמר עלי: והלא אמר ה׳ השומר ישראל. שיבא הקץ ויהא בקר לישראל וגם לילה לרשעים : תומר . דקל . כמו תומר דבורה (שופטים ד) א״נ ענין . כמו ותמרות עשן (יואל ג) : לאל (תהלים ח) : אמר . (ישעיה כא) : צדקתך . גדול כהר תבור (שהוא מהרים הגבוהים) ובה תעבור על חטאי ולא תראה עוד כיום אתמול והלך מאלילה שעברה: תבור (תהלים פט) . כיום . מה ל) : חלפה. עברה עונת תפלת מנחת שבת שאז עת רצון . ומי יתן שתקובל תפלתי אז שהיא עד שבת העתיד ותבוא למנוחתי לא״י. כי הלא יגעתי מצער אנחתי על החורבן וממה שבכל לילה אני משים מטתי כמי דמעתי: יגעתי. (תהלים ו): קולי. לא יוסלך מלפניך מה שאבקשך. שכיון שפתחתי לך כחוד מחט. פתח לי שער כפתח האולם הגבוה מכל שערי בהמ״ק. שהלא שער ראשי מלא מדמעה כמו טל והשיחות נטפים מי דמעה כמטר שבלילה: המנוטל . הגבוה . כמו וינטלם וינשאם (ישעיה סג) : שראשי (שיר ה) : קווצותי . שער התלוי לממה . וכן קווצותיו (שם) : רסיסי . ענין נטיפה . כמו לרוס הסולת (יחזקאל מו) : העתר . ה׳ העתר קבל תפלתי מה שאזעק לך תן לי פדיון בגלות הדומה לחושך ערב ולילה: בנשף . (משלי ז) : קראתיך יה . ולכן הושיעני והודיעני שדרך המגיע לחיים הנצחיים ותעשה קץ לעניותי ותלויי מצר כמיום ללילה: מדלה . (ישעיה לח) ענין תולי וכחום . כמו ככה דל (ש״ב י״ג): תבצעני . ענין גמר . כמו יבצע ה׳ (ישעיה י) : טהר טנוף . ותגם שהגיע לי ממעשי הרעים . כי באם לא ת״ו . פן יאמרו מכעיסי איה עתה אלוה בוראי לירא מעשו . כי הלא הוא הנותן כריתות הרשעים בלילה . כמו אמרה׳ והביר יו ומגרים והגורה : איה (איוב לה) : זמירות . כריתות . כמו לא תזמור . (ויקרא כה) : נחנו . אנחנו בידך נחשב ענין כחומר ביד היוצר . ולכן נבקשך סלח על עבירות קלות וחמורות . ובכל יום ולילה תמיד נדבר באמרת שלמותך והסדיך : נחנו (ירמיה מח ו) : יום . (תהלים יט) : אל . הפודה מכל צרה . נקרא לך מתוך הצרה והושיענו. כי הלא ידך לא תקצר מלהושיע תמיד ביום ולילה : קראנוך (תהלים קיח ה) : ידך . (במדבר יא כג) : מיכאל : המלאך שר ישראל ואליהו וגבריאל המלאך יבואו עתה עם משיח הגואל וקמו ורצו על הגאולה בחצי הלילה : תנה . אתה השפיה תן לנו שבע טוב שגשיה דשן ורענן כגן רטוב ולח . וגם ה׳ יתן לנו הטוב תמיד כל היום ולילה . המבדיל :

[המצריך ליסע לדרך . אומר פ׳ א

תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה: ויהי לי שור
וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך: וישבו המלאכים אל יעקב
לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו: ויירא יעקב מאד
ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות: ויאמר אם
יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה: ויאמר יעקב אלהי אבי
אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך: קטונתי מכל
החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי
לשני מחנות: הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים:
ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב: וילן שם
בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו: עזים מאתים ותישים עשרים רחלים
מאתים ואילים עשרים: גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתונות
עשרים ועירים עשרה: ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו
בין עדר ובין עדר: ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה
ואנה תלך ולמי אלה לפניך: ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו והנה
גם הוא אחרינו: ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההולכים אחרי העדרים לאמר
כדבר הזה תדברון אל עשו במוצאכם אותו. ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר
אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני: ותעבור המנחה על
פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה: ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו
ואת אחד עשר ילדיו ויעבור את מעבר יבוק: ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו:
ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר: וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע
כף ירך יעקב בהאבקו עמו: ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני:
ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב: ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית
עם אלהים ועם אנשים ותוכל: וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי
ויברך אותו שם: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: ויזרח
לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד
הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה: וישא יעקב עיניו
וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות:
וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים:
והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: וירץ עשו לקראתו
ויחבקהו ויפול על צואריו וישקהו ויבכו: וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי
אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך. ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין:
ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו: ויאמר מי לך כל המחנה הזה
אשר פגשתי ויאמר למצוא חן בעיני אדוני: ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך:
ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות
פני אלהים ותרצני: קח נא את ברכתי אשר הובאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו
ויקח: ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך: ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן
והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן: יעבר נא אדוני לפני עבדו ואני
אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדוני שעירה:
ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר למה זה אמצא חן בעיני אדני: וישב
ביום ההוא עשו לדרכו שעירה. ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות על כן
קרא שם המקום סוכות. ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבואו מפדן ארם ויחן
את פני העיר: ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה
קשיטה: ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל: שיר למעלות (תהלים קכא)

(ס) הנה הצגתי לפניך זמירות לע"ה מן המה בידי. קב ונקי הפרשה. והיתרונות עזבתי. מהמה טעמים אשר אתי. כי קטן בעיני שהם ידבקו. היו עלי לטורח. ולקטן נתתי הרב שתלונה כיד אחינו להכלאים ריחנו. לכן הפסח מועט הפסח. והשבעות אין אנו מהגין לומר כלל (ומ"ש סורה. הוא טעות. וצ"ל סוטה) שומר נפשו ירחק מהם. גם לא הנהיג אמה"צ ז"ל לומר שום פרשה של תורה בליל מ"ש. שאין זמנה בלילה כמש"ל. גם לא אמר ק"ש לגרשי אליהו. רק זאת המנהג היא קדמוניות [והכרה בירושלמי [ברכות פ"ה ה"ט] וכל הפסוקים הביאו לאומרם. ע"כ יזהר מאוד לאומרם] ולאמירתם קרוב לשכר ורחוק מהפסד. על כן שמתים הנה. על מקומם הראוי. כמו שהיה בסוף:

רבון העולמים. אב הרחמים והסליחות. בסימן טוב ובמזל טוב. החל עלינו את ששת ימי המעשה. הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ופשע. ומנוקים מכל עון ואשמה ורשע. ומדובקים בתלמוד תורה ובמעשים טובים. וחנונים דעה בינה והשכל מאתך. ותשמיעונו בהם ששון ושמחה. ולא תעלה קנאתנו על לב אדם. ולא קנאת אדם

תעלה על לבנו. מלכנו אלהינו. אב הרחמן. שים ברכה רוחה. והצלחה בכל מעשה ידינו: כל היועץ על עמך בית ישראל עצה טובה. ומחשבה טובה. אמצו וברכו גדלו וקיימו קיים עצתו. כדבר שנאמר. יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא: ונאמר. ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור: וכל היועץ עלינו ועל עמך ישראל עצה שאינה טובה. תופר עצתו. כדבר שנאמר. יהוה הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: ונאמר. עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ותפתח לנו ה' אלהינו אב הרחמים. אדון הסליחות. בזה השבוע. ובכל שבוע. שערי אורה שערי אורך ימים ושנים. שערי אריכת אפים. שערי ברכה. שערי בינה. שערי גילה. שערי גדולה. שערי גאולה שערי גבורה. שערי דיצה. שערי דעה. שערי הוד. שערי הדר. שערי הצלחה. שערי הרוחה. שערי ועד טוב: שערי זריזות. שערי זמרה. שערי זכיות. שערי זיו. שערי זוהר תורה. שערי זוהר חכמה. שערי זוהר בינה. שערי זוהר דעת. שערי חדוה. שערי חמלה. שערי חן וחסד. שערי חיים טובים. שערי חכמה. שערי טובה. שערי טוהר. שערי ישועה. שערי יושר. שערי כפרה. שערי כלכלה. שערי כבוד. שערי למוד. שערי מזון שערי מנוחות. שערי מחילות. שערי מדע. שערי נחמה שערי נקיות. שערי סליחה. שערי סיעתא דשמיא. שערי עזרה. שערי פדות. שערי פרנסה טובה. שערי צדקה. שערי צהלה. שערי קדושה. שערי קוממיות: שערי רחמים: שערי רצון: שערי רפואת שלימה. שערי שלום: שערי שמחה. שערי שמועות טובות. שערי שלוה. שערי תורה. שערי תפלה. שערי תשובה. שערי תשועה. כדכתיב. ותשועת צדיקים מה' מעוזם בעת צרה. ויעזרם ה' ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו ונאמר. חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: ונאמר. קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון: וקים לנו ה' אלהינו מקרא שכתוב. מה נאוו על ההרים תלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך: ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן: אמן סלה:

(י) הנוהג מלאכה במ"ש קודם הבדלה. אינו רואה סימן ברכה. פי' דהכי דלא למעבד עבידתא במ"ש. נלו מנהגא. עד דהתפלל תפלה. מנהגא: (יא) מהרי"ל היה מתחיל להתעסק במ"ש בקפול טליתו של שבת. ומשום שזה רמז לעשותו מיד אחר שהבדיל בתפלה המעריב. ונלמדתי היו מדקדקין לכבס במ"ש (ונראה הטעם משום שהיו מבקשים לעשר בגדי שבת קודם שמלבישין אותן. כדי שיקלטו ריח של ויסו מבושמים ומגומרים לצורך שבת הבאה) אבל מלאכה כגו. ל"ל אין להתעסק עד אחר גמר המלוה. והגע"ל שאינו רואה בה קודם הבדלה על הכוס:

מחיצה ד. לוית המלכה בסעודה

(א) לעולם יסדר האדם שולחנו במ"ש. אפילו אינו צריך אלא לכזית ומאן דאפשר ליה. ליעבד עיגלא תילתא כו"א [שבת קיט] כ' סעודת דוד המלך עליו השלום היא. וצריך לנוותו בכל דבר כבוד מעין של שבת כדלעיל. וכן ידליק נ"כ נר נוסף לכבודו. ויהא השולחן ערוך ממש לעולם. אפי' אינו אוכל כי אם כזית כשמשמעו [ואוכל במפתה]: (ב) יתפ"ו. דא היא סעודתא דדוד מלכא:

אתקינו סעודתא דמהימנותא. אתקינו סעודתא. דא היא סעודתא רביעאה דדוד מלכא משיחא. דאברהם יצחק ויעקב אתיין לסעדא בהדיה. לייחדא שמא דקוב"ה ושכינתיה כו'. הנה אנכי בא לסעוד סעודה רביעית של שבת. ללות את המלכה. וללות את הנפש יתירה בחי' חיה שבה המסתלקת עתה. ולהשאיר ברכה בכל סעודותינו בששת ימי החול. ולהאיר בהם מקדושת השבת. ובכן בכח סגולותיה. שמרני כאישון בת עין. ובצל כנפיך תסתירני. והושיעני מצער חיבוט הקבר. ותשכין את נר"נ במשכנות מבטחים: ויש טעם וט' ג"פ דוד מלך ישראל חי וקיים פ"א מזמור לדוד ה' רועי וכו'.

גם נהגו במ"ש מלוגמא. ממין במ"ש מלוגמא. ונגלה בספרים. שיש עצם באדם. שאינו נהנה משום אכילה. רק מזו הסעודה של מ"ש. אמר יעקב. מעולם הייתי מתפלא מתמיה על המרגלית. כשראיתי בספרים דברים אודות העצם הנז' לוז של האדם. ויש שקראוהו נסכוי. שאינו נהנה משום אכילה כי אם מזו הסעודה של מ"ש. ואמרו שממנו יבנה גוף האדם. לעתיד הוא לבדו ישאר בקבר. אחרי רקבון עצמות הגוף. כי ממנו תתחיל התחיה לעתיד. שהוא כשאור לגוף כידוע. ולא ידעתי מה היתה של עשות כלנו שנהנה ע. ומדוע היה נהנה רק מזאת האכילה בלבד. ויותר מזה גדלה הפליאה. שלמדתי במדרש הנעלם פ' תולדות. שנקרא בתואל הארמי. ואמרו דהוא רמאה מכל שאר גרמי. לפי שאינו טועם טעם מזונות האדם. ובכ"ז הוא תקיף מכל שאר גרמי. והוא ליסוד עיקרא דגופא לאתבני מניה. ומי הגורם מאמר ולא יאכל ממנו. מה ענין זה בתואל. ומה דבר הרמאות. ומאי טעמא אהניה ליה לרמאה רמאותיה כולי האי. אשר גדול היה לי ע"ד זה. ובדקתי בספרים. ועדיין לא לנו. ועתה בהיותי עוסק בענין הגאולי מן השמים. שכל ג' שנות כלנו דבר אחד. וכל דברי העולם אחת הן. הענין הוא. שידעו חכמי האמת. אחר שבעלי ההרים עלולים להפסד וכל מורכב מתפרד. אם היה כל גופו של אדם מורכב בשוה. היה מקבל הנהגה כולו כא'. לא נשאר קצו. יפרד כולו של חלקיו. ולא ישאר ממנו כלום שיקבל צורת התחיה בגוף הקודם. אע"פ שהשם יתברך בעל היכולת לברוא אדם מחדש. אבל באופן כזה היה הדבר חדשות היה נחשב. ואין זה הוא הגוף שסבל צער המיתה. כי הוא כלה בעפר ואבק דק. ולא יתכונן עוד גוף: אשר הוא. על כן בהכרח יש עצם קטן בגוף שאינו תחת יד הרקבון ואינו כלה ונרקב בקבר. כי הוא יסוד קיים בו מתחלת צורת יצירה. ולא נתהוה מהרכבה. ומשתלשל מאב לבן. על כן אין ההפסד שולט בו ועל כרחך אינו ניזון מן המזונות כדרך שאר העצמות. שאל"כ בהעדרם היה נפסד כמותם. כי תוכן שאכלו מזונות ואינם מוכנים להתהוות. הוא שלוף והחזור עד הפרד חלקיהם. כטבע המורכב הנפסד

ופתחם ערלתו . מפא"כ בזה העלם שקיים . שא"ל למזון לפי שאינו מורכב . כי הוא עלם משום שעירי כפלם מחומים לסוכר . לפיכך הוא חזק הקיום . ואינו לריך למתוך מזון להשלים האחסר בהתכה . כי כולו מקשה הוא . ואינו מיתך ולא מתפעל מהאליכות . והוא שנקרא בתוספ׳ . גי׳ מת עם הכולל . אבל הוא רמאה . כי אע"פ שנראה כמת בגוף כמת . כשאר חלקיו . אבל באמת הוא שורש החיים . ולכן הוא חסר א׳ ממספר מת . לרמז ע"ז שאינו מת אמיתי . ולסבך בגוף החיים הוא כמו כן רמאי . מפני שלא נרגש בו שום שינוי מכל שאר חלקי הגוף שהם נהנים מאכילה . והוא נרמס כמרמה אותם במה שבאמת אינו נהנה כלל מהמזון כאילו הוא מת . וזה מחמת מקשיותו ונלחיותו . וכן ע"ד זה נקרא לוז . שהוא גי׳ דם עם הכולל . שממנו חיות האדם . ולכן י׳ פעמים דם גי׳ מת כמש"ל . וכן זה הוא עיקר חיות האדם (והכה שם הפיל שאין אפיה מהים בה . לוז) אמנם נחסר ממנו ג"כ א׳ במספר . להורות על זה . כי הוא חי אצל המות . ומת אצל החי . והוא שקראוהו . עוד נסכוי . מלשון כי נסך עליכם ה׳ רוח תרדמה . שנראה כנרדם . וגי׳ קום . כי אתרון על עפר יקום . ויסיב הגוף התחיה על ידו . אמנם הוא נהנה מסעודה שאין בה אכילה גמורה . דהיינו סעודת מ"ש . שהיא נאכלת על השבע . ואין אוכלים אותה אכילה גמורה . באופן שאין הנאה מגעת לפנימות האחרים כי אם לזה . כי לא לאכילה הוא לריך . רק מכוונת המלוה הוא נהנה . ולא מגשמיות האכילה . שאינה נמצאת בכאן . ושיהי נעשית כי אם לשם מלוה בלבד . וע"כ היא סעודת דוד המלך עליו השלום . שלא היה לו חיים בעולם הזה כנודע . ונקרא חי וקים . ודי בזה לנבון :

(ג) ויש לסמכה ליאלת שבת כל האפשר . כי אחר עבור שעה . אלף הלך ע שבת קודש . אמנם מן הגמרא הכ"ל נראה שיש לה משך אמן יותר . כי לעשיית וכישוב מגל וכן לאפיית פת חמה . ינטרך הרבה יותר משעה אחת . ויראה כי משעת הסכנה והזמנה נחשבת הסעודה לנויית המלכה . ועכ"פ לריך להכפה אל השבת כל מה שיוכל : (ד) ולכן אל יעסוק במלאכה קבועה עד שיאכל י"ח סעודה זו הן רב או מעט . אפילו אינו אוכל לחם רק טועם כל מאומה . ישב אל השולחן הפרוש במפה ונר דלוק . ויסכה מה שירלה (ובשעת הדחק גמי שמזגו חלום . יוצא י"ח בשתיית טעם או קופא . וי"ל שמך כמ"ש חמין כמ"ש מלוגמא וכפי מה שיברך . ימצרפו ברכות בתבנון על שער במאה ניום ראשון) לכבודו של בעל הסעודה . יהי רצון שיגלה לעינינו . במהרה בימינו אמן :

סליק חדר ז׳ . בית דוד . והשלם הבנין המסולר . מוסך השבת . בהכרסו יסך עלינו . כמ"ש לא היה מניח האר"י ז"ל להתפלל על ירושלים ולומר קינות . מגמר סדר ימי השבוע הנקראים מעודי שמים . אשר הבית בית אל נכון עליהם . שבתות והודאות . נגמר גומר למנלת כנגישם . על זאת הבנינה שפסים הכלה ולבושים רגמת . ולסיום נחתם ויצא כבנין הלא כבית דוד המלך עליו השלום . אשר נתן נסמו על הבנין בית אלהי יעקב . לכן אמירה אם שירת דוד (הוא דוד . וי׳ רומז ליעקב . דה"א לא מתערה אלא בו"ז . ברוש דוחכרתי את בריתי יעקוב מלא . ולכן אומרים ג"כ פסוקי יעקב הדלעיל וכן בקבלת שבת קודם ד׳ פסוקים בר"ת יעקב . וכך בקידוש הלגמה מלכות בית דוד . מהוו ג"כ יעקב בר"ת . כמ"ש שם במ"ד) :

שיר ובו י"ג בתים ובכ"א ב׳ הרוזים בה׳וה מתוגה:

מזמור דוד הקן המזמור (תהלים ל) לשורכו בעה חנוכת בהמ"ק שנשבע ונדר לה׳ הוא חזקו של יעקב (ראש לנודרים) לטרוח למצוא מקום לבנותו : מזמור (תהלים ל) : חנוכת . התחלת דבר שעתיד לעמוד בו קרוי חינוך במקרא : אשר (שם קלב) : אביר . ענין חוזק . כמו אבירים . (איוב כד) : ארוממך ה׳ . שסדרת האריה וממשל רב לדוד שמצא מקום המוכן לבהמ"ק לה׳ לשכון בו : ארוממך (תהלים ל): ערכת . (שם קלב) ענין סדור : שמצא . (שם) : ה׳ . אני מתפלל לך ה׳ . זכור לדוד עניו וטרחו למצוא המקום : ה׳ (תהלים ל) : זכור (שם קלב): שבות . שבות : המכפת : באמת לדוד שימלוך תמיד מזרעו על כסאו אחריו (תהלים קלב) וגם אמרת הנבואה ליעקב (ראשית לה יא) שיצאו ממנו מלכים : זמרו . על גודל החסדים שעשה לדוד ועל שיאמת לנו הבטחתו ליעקב ופרצת ימה וקדמה (ראשית כח) והיא תהיה השלום גמול חסד אברהם : זמרו (תהלים ל) : חסד . (מיכה ז כ) : תתן . אשר הגה : נתת . את א"י : ה׳ . (תהלים ל) : סכת דוד . הנופלת : אליך . (שם) בלע . תועלת והמדה . כמו ומה בלע (מלאכי ג) : עוד לא . קם לך מיעקב : מה (תהלים ל) : דרך . (במדבר כד) : מגרת . השפלת : למען נאליט כדי שהנשמה יזמר לך : למען (תהלים ל) : כבוד . הנשמה כבוד הגוף :

מזמור שיר חנכת הבית לדוד . אשר נשבע ליהוה נדר לאביר יעקב
ארוממך יהוה ערכת נר לדוד . שמצא מקום ליהוה משכנות
לאביר יעקב : יהוה שועתי אליך זכור יהוה לדוד . והשב שבות אהלי
יעקב : יהוה עשה כאשר נשבעת לדוד . דברת בחזון לאבינו ליעקב :
זמרו ליהוה חסידיו חסדי דוד . חסד לאברהם אמת ליעקב : כי ברית
מלח עולם שם לדוד . משיח אלהי יעקב : ואני ידעתי כי אמת יהוה
הבוחר בדוד . ונאמן יה בחר לו יעקב : יהוה ברצונך תבנה קרית
חנה דוד . אשר נתת לעבדך ליעקב : אליך יהוה אקרא הקם סכת
דוד . ואומר מי יקום יעקב : מה בצע כי נתן יהוה ממלכה לדוד .
עוד לא דרך כוכב מיעקב : שמע יהוה קולנו והקים לנו מלכנו דוד .
והשב שבות אהלי יעקב : הפכת מגרת לארץ כסא דוד . עד מה יהוה
תסתיר פניך מבית יעקב : למען יזמרך כבוד בכלי שיר דוד . בבית
אלהי יעקב :

אמר יעקב. במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום. פנה אל תפלת הערער כמוני הלין. אליו שועתי ואתי נגד לב ומין. יען עזרו מקדם לגואלי יש מאין. הנהגה כללית רוחניות וגופניות ע"פ התורה שממנה אנו חיין. וע"ד הטבע (גי' אלהים) אשר יסד הממציא העליון ית' וקבע לנו מקום בשכל הטוב מיין. אשר ניתן באדם להגיע מדעתו אל התחתון בו בכבלי זיין. ואני בער מאיש לא ידעתי חכמה מאין תבוא ובינת אדם מניין. במלאכה קדושה חדשה כזאת לא ידע אנוש ערכה ולא נראתה הרכבה מריבה כמוה עדין. שאלתי ובקשתי נתן לי. אשירה לה' כי גמל עלי. לא כמפעלי. ועזרני עד כה לסדר תיקוני תפלה וברשמים פירושים דקדוקיה כוונתי. להעלות ארחים. מנהגים ליחיד ולצבור ולש"ץ וקריאותיה. יתר על זה החזיק ידים רפות וברכים כושלות. להעלות עולות אהבה כלולות. לערוך משפט האיש הישראלי לדיק יחיה באמונתו. והנהגתו בצרכי גופו ונפשו. בקומו ובשכבו על משכבו. בשבתו ולכתו בואו ובאתו. בלמוד תורתו בתפלתו ותשובתו. בשנו ושאר צרכי ביתו וכריתו. בעסקי מו"מ אומנתו ומלאכתו. תוקף ליל וימי חולו ושבתו. ישר כן ה' עמנו להשלים שאר חלקי הארמון על משפטו לכל תורתו. ואלה על"ה הקדרות אשר על פני העמודים יסודם הבית. על שבעה ימי בראשית. שכנגדן שבעת הרקיעים הגדולים והאלמים.

שביניהם נתלים. וזה פרטן:

(א) סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. בו ג' חווקים לעליית השכל החכמה. שממנו יסד ממנו פנה. בשרשי האמונה:

(ב) אוהל מועד. בו עמדו תיקוני התפלה לכל זמניה בארבעה אלפים הראשים. ואלה פרקים תדירים והדורים הבהשיים: (ג) בתי השנה. בהם מגלים סדרי עבודות המקדש לכל מנותן. תמידין ומוספין כהלכתן: (ד) בתי לויה. טוללים כל פרקי השיר. פרק שירה. פסוקי דזמרה. מזמורי הלוים. שיר היחוד: (ה) בתי ישראל. בהם נכללים הראשונה. כל הנוגע למעמדות. מסודר מחדש. עם כל פ' קרבנות. ומאמרי חז"ל רבים מספים. מהם יולאים הרבה ידיעות ומוסרים יפים. ונכנסים בזה הסוג בסי' ת"ת ירך אך ושאר הנהגות האיש הישראלי פני וליל. בתים מלאים כל טוב נמי. אשר יעשה אותם האדם וחי: (ו) כסא שן גדול. מתוקן לסעודה ההמודה לכל דבר השלחן. משמים כתקף וממרום הותן: (ז) שוקך השבת. כולל הנהגות יום הז' הקדוש. לכל עמי תקוניו של מערסתיו. אורחיו יאכלו פריו ישכנו בצל דליותיו. ויתחלו אוצרותיו:

יציע. מודיע צורת הבית ותכונתו מוצאיו ומובאיו כתבניתם. ומעשה העמודים שוריהם אלים ואלמים וחדרי משכיתם. וחלוני שקופים להשקיף מן ההלונות איזה דרך יחלק אור הענינים למקומותם במושבותם:

(א) אולם. משני חלקים. א' קטן. הקדמה נמטרות קצרות. ב' גדול. קבוע לעלות לבד בית ה'. בשלשה חווקים. א' מבאר איכות המנשאת הבגון. ב' מבאר מהות הכוונה. דרך כלל בראשונה. אח"כ יורה אבן פנה. עליה שבעה עינים. מהם יואחין כמה מיני אור מזהיר בגוונים. ג' באור ערך סגולת מעשה הזוהים ההטונים הטועים בעבודת התפלה. והתרת ספקות הנופלים בענינם ע"פ דין. וסגולות זמנים (ומעמין מלאכה מחשבת מנין תיבות התפלות ונרשם): (ב) בתים לשיר"ה. ב' חלקים. א' מבואר הבית. בו מבואר הנהגת האדם בבוקר כל ערכה כדין וכהלכה. ונכללו בו בקשות מרז"ל שמות עם הדרוש. ב' פרק שירה. מסודר כראוי עם פירוש חדש עורת האלף. השיר בקול עליון: (ג) הכנה להליכה לבה"כ. והנהגה עטיפת ציצית ותפילין. קשוט הצדיקים הנאה להם. נוה לדיקים יקרתו: (ד) עזרת נשים. בה נכללו נבוכו הספר (לכל מבקשיהם) באומרות גם בנים וילדים: (ה) עזרת ישראל. מההלת מס' העקדה: (ו) עזרת כהנים. הוא סדר עבודה דתמיד של שחר. מבורר בעיון עמוק. ומפורש בשלמות רב: (ז) נפת העזרה. כנגד פ' איזהו מקומן. מבואר בהרחבה כראוי. מעלות שבין אולם ולמזבח. כנגד ברייתא דר' ישמעאל מפורשת היטב. ואחריה קדיש דרבנן: (ח) אולם. מברוך שאמר ואילך ופסוקי דזמרה. עם פי' מספיק ומוצעיהם. וקדים: (ט) היכל. תפלה מיושב. ק"ש וברכותיה ושלמותיה: (י) בית קדשי הקדשים. תפלה (מפורשת יפה. ברורה ונחשה) מעומד בלחש: (יא) דביר. הנהגת חזרת התפלה (בקול והבור שמע) לכל דבריה: (יב) בית הארון. הל' הוצאת הס"ת ושמושים. בכמה דינים מחודשים [נדפס בחלק ב']: (יג) בית הכפורת. (מל' אכפרה פניו) נפילת אפים. והתחנונים בונים. מהז"ל הנאמנים: (יד) אחורי בהכ"נ. לבה נמשכים כהעמודים לפופים ומשתחוים) פריסת שמע. ומי בלא שמע קדיש ברכו וקדושה ואמן. תפלת הבית: (טו) בית הספר. הל' ק"ש. עם מחודשים: (טז) כסא. (מלשון מה ואתה) למנחה. וגם לציון. ק"ש: (יז) בית אבטינס. על מעשה הקטרת בדיוק הגהה. והנעלם מאד מעיניהם: (יח) פרפר (כלשי נר) עלימי. ק"י. שירי היחוד והכבוד עם פירוש שלם: (יט) דוכן לשירי הלוים עם פירוש רחב. הוצגו בתבור המעמדות [נדפס במקומו]: (כ) בסמ"ק. מעמד יום א'. לבות בית ה' בעולות ושלמים נסכים מנחות תמידים והשמות כל פשיטותיהן כהלכה. מסודרת ומבוארת. ופסוקי זכירות. ונוספו מאמרים רבים מחז"ל השייכים לדבר יום ביומו. בביאורים יקרים ומוסרים מופלאים. ישלחו כליות ולב חודרים. ויסתלקו לקסוניות. בבחינות שונות. א' בית הטל"ל (הוא שבתאי השופל ביום א'. לפ"ד ס' יצירה) דרוש בגנות מדת העצלות. ב' בית עולמים. בו מבואר בדור דעה האודקת בענין עוה"ב. ג' בתי הנפש. בו מבואר מעלת הנפש נחיה וקיימת: (כא) יום ב'. א' בו מבואר גריעות גוף הגאוף. ופרע לו בית הסחיטה. שבו עוסק בדק מוקלו. וגם קר"ע שמ"ן. ב' בית מדות. דרוש במדת ההגאות הטובה. וקנאה יסורין מאהבה: (כב) יום ג'. בית הטוהר. בין שורותיו יצהירו. יחד תסורים שאגנו. הכרים וזרעים ובגאים בבתי כלאים החנגה בעוללים אור לא ראו: (כג) יום ד'. בית שמש. בו מבואר ביחוד מאמר מיעוט הירח בב' דרכים: (כד) יום ה. מגה. דגים עתיד וזגאי קם על בית מדעים בו מבואר מהות הפלוסופים. התבולות והועצבותם: (כה) יום ו. מוזלו נוגה. לפ"ד התלמוד והחוזים. בית הבשים בו מבואר שבת האשה הטובה וגנות הרעה [כעת נדפס המעמדות בסוף הסידור]: (כו) בית ספרם. הנהגת פרוסת פת שחרית. ברכת הנהנין ועל המחיה: (כז) בית תלמוד. הנהגת ת"ת: (כח) בית נתיבות. יפרד לשני דרכים. נתיב א'. הליכת הדרך. אורח עולם ישמור בכל השייך אליו. מהנהגות מועילות טבעיות ומקובלות. והמסתעף ממנו ברכות ותפלות. וסן. א' עסק נטילת רשות. ב' לויה. ג' תפה"ד. ד' תפלה קצרה. ה' ברכת הגומל. ו' והנם. ז' בקשה להצלחה בעסק מו"מ. ח' ברכות הודאה על העבר וצעקה לעתיד. ט' לתשים למין רעם. י' שאלת שלום. והכנסת אורחים. וד"א נאכסניא: נתיב ב'. הלא יודע עם כופר מסיר, הטיב עשה ומעט להזכיר ולהזהיר. בעסק מו"מ באמונה. בהשכל בדעת ובתבונה. איך להתנהג בדברים שבין אדם לחברו וד"א של תיקון העולם וישוב הבית והמדינה: (כט) בית כסא של כבוד: (ל) כסא שן גדול. ובמעלות (שם שמיות וא' סולם) שבע יעלו אליו. א' בכוונת האכילה לשובע. ע"ד הסוד והשמש: (לא) ב'. הנהגה ע"ד הבריאות: (לב) ג. מוסר וד"א בסעודה: (לג) ד'. להאכיל עניים על שולחנו של מקום. וד"א שלהם: (לד) ה'. מאמרי מוסר וד"א שלומד עליו: (לה) ו'. דיני המוציא וברכותיו. ומנהגיו לכל תורותיו. הוא חבור נפ"ע. מקרא שנא עשר ידות. וגה"מ. ומטבע של אבל. ולשבתות דהזכרתו. ילאורם שתקנו חז"ל. עם ביאור הדש קרוי ברכת עונג. וגם על הגפן: ז'. קתדרא. לדרוש בסעודת לויתן. השיר משנה מרזוי: (לו) עזרה גדולה. בה מבואר ענין מנחה גדולה ודיניה: (לז) עזרה קטנה. וסדר עבודה דבין הערבים בשלש שבסים ונחקרה נכס: (לח) בית כ' בליעת. תפלת ערבית בכל הלכותיה: (לט) מלון. בו מבואר הנהגה וסדר לילה דחול. בו ו' מדורות. א' הפנן ק' ברכות של כל יום. ב' ק"ש שעל המטה עם סי' וע"ד האר"י. ג' ד"א בשכיבה ותש"ה והכוונה קרי. והנהגת לבישת בגדים. ד' קינות חצות על החורבן. ה' תפלה אליהו ז"ל וזמר ידיד נפש [נדפס במקומו] ו' השכמה. תקון. הסדר המעודה בחלום. ודין הנודר בחלום: (מ) בית שבע. הנהגת ימי השבוע: (מא) מוסף השבת. ממן גדול ומוסף. טוב

ד' חדרים מבחדרים . כנגד ד' מינים . והסם ללוליס קטורות ח"י .
לסם יקראו בשמות נאותים לענינם . חסו פרטן כמשכן . חדר
א . פרוזדור . שבו מתקנין ומכינין לשם . בו מבואר כל הנוהג
בע"ש כל סוס על הסדר . דבר לא נעדר . ובחוח דיני עירוב
תחומין ונרכם . והדלקה והטמנה כדין : (מב) ב . טרקלין . בו ב'
קטורות . א' בית השבת . קבלת שבת קודש ומנהגים . וב' במה
מדליקין : (מג) ג' . בית המלכות . תפלת ערבית . ותפסים
ומרקיה : (מד) ג' . חדר המטות . עמוס כנה . א מטת זהב .
לסבב נסעודה א . בו מבואר . הלמסים . וברכת לילדים . ושאר
מנהגות בכניסה לבית . סי' קידוש . ותבר כאר"י . וברכות הקידוש
עם פ' . מנהג הכלימה . זמר ודת . מאמר זוכר . ברכת על הפן
ושאר דברים . ס' מטת כסף . לשומת ס"ת . בו מבואר בארוכה .
כל דיני ועניני ומנהגי התבור וסומו . מזכרו ועמו . בו' פרקים .
תפלת שחרית . ולתם הוזכר . ובו' : (מה) ד . בית הכנסת . בו
מבואר מנהג שחרית . וחלוקי סדר עבודה . עוד בו ז' קטורות .
א למכות ערים . לתוספת זמירות השבת : (מו) ב . כסא מלכות
(ידוע ליודעי חן) להוספת דיוצר : (מז) ג . בית יעקב . תפלת
כשמר ודינו : (מח) ד . קריאת ספר . קה"ת (וברכות הפטרה) לכל
הלכותיה . ושאר אמירות עד גמירה : (מט) ה . בית יוסף . מוסף
ומשפטיו : (נ) ו . בית הבחירה . על העבודה . בדיוק עצום מאד :
(נא) ז . בית גרמו . על מעשה לחם הפנים : (נב) ה . בית
ישראל . על התורה . דמעמדות . בכמה הוספות : (נג) ו . בו
ד' קטורות . א בית היין . בסעודה ב' . כל דיניה וקידושה . ומאמר
שכר . (נד) ב . בית המדרש . קביעותו וסדרו . וגם מבואר כמה
עניני הלכות התלויות בדבור : (נה) ג . בית התפלה . למנחה . לכל
דבריה : (נו) ד . בית עלם . לסעודה ג . לכל מנהגיה ומשפטיה :
(נז) ז . בית דוד . מגדל בד' מחיצות . א לדיני בין השמשות דמ"ש .
ב' לתפלת ערבית דמ"ש לכל הלכותיה : ג להבדלה בבית . בה ד'

פרקים ואמירות . והנהגה . ד לבית המלכה ושמחים . ובית השמ[illegible]
הבית . ובזה תם ונשלם הבנין הנו הראשון בגתך ביום קריאת בשם
מכון . בנה ולא סותר הבית . בית אל וסוה לו . שאין אדם עומד
בתוכה . ואכל השנה וטוב לנו וגו' לעולם) ומקדש מעט . על שבע
ימים יסודה . חכמות בנתה ביתה . הצבה עמודיה שבעה ימי בראשית
כי הקישו . שמאמרו כמשה ידחשו . בהם עולם מעשה ועמודי
שמים לא ירופפו . ועמודי הסוך יכין ובועז מטפים הסף הבילורים
ותבוקיהם ותבוריהם ופסחיהם למועים שקף על פני הגוים יעקיפו .
ע"ד פרד"ס מבינת מפת יסודו . וכל פינות התפלות וברכות וכו'
וכמה מזמורים ופסוקים העבודה על ידי מורה נמסר [illegible]
לחשבון גדול (עליון מרה) ימצרפו . ומדיקים זהב הדיינים [illegible]
הלכות ומנהגים מזוקקים . באבן יקרה לתפארת ימאו . כל אלה [illegible]
אל עמק שזה הוא עמק המלך מלכו של עולם להכיר כבוד אלהים .
ויקר תפארת תורתו . והדר בית תפלתו . והוד גדולת חכמי [illegible]
חז"ל כהלכתם שומרי משמרתו . לדעת חכמה ומוסר ולהבין בינה .
להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם . רזיהם וסודותם . ומעומק
חכמתם . קדושתם וחסידותם . יושרם ותמימותם . ברוך שבחר בהם
ובמשנתם . אשרי שילמדו דרכם וילך בנתיבתם . ישגלו לו מטמוני
גנזי סגולת מלכים ואוצרותם . ואל ימנע אדם שהמלמד לדעת כל
הכל . כי מ"מ ימצא די ספקו וצרכו . כי בראי לחם . ותו"ש
נשבה לנחות ישפחתים בסיום כל הסידור נב"ד . ועל כמה הכתים
והעמודים בכלל לבן ב"ז (מלבד כליא לרב המבלים ת"ן מקום)
[ולמתנו הכנסת הוא . כ"א על מקומו הנדין] כמבין אל בית .
הוא אלהים חיים . יבא עזרו מקודש על דבר כבוד שמו והבית
בעיר האלהים לפתוח שערים שערי שמים . להבלים כל חלק לרעתו
בקדוש כבראי ונסיים . ללמוד וללמד לשמור לעשות ולקיים . אמן
כן יהי רצון :

ארמון עיר האלהים

פתוחה לי"ד שערים (לפי קרס)

שערי : שמים

חלק שני

ונקרא גם אור החמה

הוא ספר שני רושם הבני"ה והגזרה. עיר החרס תומה גבוהה בצורה: בשמים ישבת והוקפה לדירה. לתקופת הימים חדשי השנה לחמה וללבנה ולמספר שבטי יה ומנין שערי ירושלים הבנויה כעיר שחוברה. ושערי העזרה. פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים המתברך באלהי אמ"ן (גי' האלהים) כי לה' הבירה.

אסופי השערים

אלה שמות השערים הכוללים א שער החדש לר"ח ב שער המפקד לניסן ג שער היסוד לאייר ד שער המזרח לסיון ה שער החרסית לתמוז ו שער שלכת לאב ז שער הצאן לאלול ח שער העין לתשרי ט שער המים לחשון י שער נקנור לכסלו יא שער יכניה לטבת יב שער הגיא לשבט יג שער הדגים לאדר יד שער הששים לאדר שני

ואלה מבואי השערים והתאים

שער החדש. לדיני ומנהגי ר"ח. בו ד' פתחים. א) במה שנוהג לפני ר"ח. ב) בדיני ר"ח. לפי סדר ליל ויומו. בו ז' פתחים. והלל עם פי' נפלא. ג) לר"ח שחל בשבת. ד) דין ברכת הלבנה:

שער המפקד. לחודש ניסן. בו י"ב מבואות. ב' מבואות. עד ע"פ: מבוי ג' לע"פ בו ח' דלתות. וכוללים בו. שער הקרבן לע"פ. ושער האיתון. לכניסת יום טוב והלכותיו. בו ד' חלונות. מבוי ד' לליל א' דפסח. בו ב' דלתות. א' לתפלה. ב' לשער השיר. ומסדר לי' נתיבות. שכולל ההגדה עם כל הלכותיה. ופירוש יפה חדש נקרא מיטיב נגן: מבוי ה'. ליום א"ו. בו ה' שבילים. על סדר היום: מבוי ו'. לליל ב"ו. בו ד' משעולים. מבוי ז'. ליום ב"ו: מבוי ח'. לח"ה. בו ד' משלום. מבוי ט'. לשבת ח"ה: מבוי י'. לי"ט אחרון. בו ב' משעולים: מבוי י"א. לאסרו חג: מבוי י"ב. לשאר ימי ניסן:

שער היסוד לאייר. ימי הספירה חכרים כ"א על סדר ימי החודש [כעת נדפסו ביחד]:

שער המזרח. לסיון. בו ג' ארחות. א'. עד ה"ס. ונחלק לב' דרכים. א'. סדר הימים. ב'. לעירובי תבשילין. נקרא דרך המהלך. ממנו נפרדים ס"ז שבילים: ב'. ליום טוב של עצרת: ג' לשאר ימי סיון:

שער החרסית. לתמוז. בו ב' שטים. א' פונה דרומה. עד י"ז בו. ב' משנה לפונה. משם והלאה. בו ד' דרכים:

שער שלכת. לאב. נחלק לשלשה שערים קטנים. א' שער סור. עד ט"ב בו ג' אשנבים: ב' שער הדלק. לט"ב יוד בו ט' ב' דלתות בה' ז' ארובות. ובג' ז' חלונות. הה' חלון המצרי נקרא: ג'. שער הנצוץ לשארים החודש:

שער הצאן. לאלול. לקבץ נדחי האחרים:

שער העין. לתשרי. שעריו קטנים. משה: א'. שער פנה. לר"ה. משני אבנים. א'. ליום א' בה שבשם פינים. עין טב. לתפלת ערבית. עין כל. לשחרית. עין יעקב. לתפלת שחרית. עין זוכר. לתקיעה. משם יוצאין ז' נתיבות. עין משפט למוסף. ממנו נמשכין ד' רחובי הרוות. עין גדי. סדר עבודה. עין רוגל. לשארית היום: אבן השנית. ליום ב': ב'. שער המטרה. לעשי"ת. א' משה מעגלים. בהם נכללים ב' שערי תולדה: ג'. שער החצר. ליוה"כ. בו ו' משלום: ד'. שער העליון. לי"כ. ופונה לב' דרכים. א'. לדברים האסורים. בו ח' פרשות. ב'. לסדר היום. יסרד לז' רחבים: ה'. שער התתתון. לסוכות. בו ג' רחובות. א'. רחוב שער אפרים לכל סוכה. משך ארבע עברים. ב' רחוב שער המים. בו גדלים י' נסיעות. להל' ד' מינין שבלולב. ג'. רחוב בית האלהים. להנהגת החג. בו עשר סוכות. לכלוק כלום בשמת ימי המועד. אחר זה נתייחד תא הרצים. ליום השביעי: ו' שער אחר הרצים. לי"ט האחרון. אח"כ משלום סדר יתר ימי תשרי:

שער המים. לחשון. בו פרק מיוחד לסדר השאלות על הגשמים. נקרא חשרת מים:

שער נקנור. לכסלו. בו פרק מיוחד לחנוכה. נקר' מנורת זהב:

שער יכניה לטבת. ובו נכללה תפלת רצוי על רבוי גשמי':

שער הגיא. לשבט. בו כלולה ברכת הודאה על הגשמים יש אחר עצירתן:

שער הדגים. לאדר. בו מגלה עפה. לכל הנילים ופורים גדול וקטן:

שער הששים. לחדש השני:

שער החדש. לדיני ומנהגי ר"ח. ובו ד פשפשין. פשפש א. במה שנוהג לפני ר"ח

(א) סוף ס"ע. שמכריז הש"ץ בשבת שלפניו. מתי יעבר החודש ויחול החדש. מאיזה יום מימי השבוע. ואין זה קידוש. רק הודעה. לפרסם לשמור הקביעות המסור בידים: (ב) אבל כל זמן שהיו סמוכין על"פ. היו מקדשין החודש ע"פ הראיה. והיה מ"מ להודיע הצבור. שאמר החודש הזה לכם. והוא הקבלה עליו. כזה ראה וקדש. וכל יום שלשים היו יושבים ב"ד בירושלים. אולי יבואו עדים שראוהו אתמול בלילה. יקדשוהו היום. ואז הלך ב"ד לומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש. ויהי החודש שעבר חסר ויום שלשים של ר"ח. ואם לא באו. עושין אותו מעובר. והיה החדש שעבר מלא ויום שלשים וא' הוא ר"ח הבא. כי לעולם אין החדש פחות מכ"ט יום. ולא יותר על שלשים. לפי שאין חדשה של לבנה. אלא כ"ט ימים י"ב שעות (שעות. מן כ"ד) ביום שני. תשצ"ג חלקים (מתתק"פ בשעה) ואין מונין שעות לחדשים. לפיכך עושין פעמים מלא פעמים חסר : (ג) ועכשיו סדר הקביעות מסור בידינו מהחכמים. ויתבאר עוד לפנינו בעזה"י : (ד) במסכת סופרים הביא ברכה מיוסדת לב"ד הקובעים חדשים. אבל גידל הורשי חורים כו'. ולא הנהיגו כאן (עם סיום הפקה נפשי לאסוף מלא הספים ברכות. גם הכלתי מדגים עתה בעוה"ז. להיות לנו לזכרון טוב) בסיומו החתמה. וצריך סיקון ובדיקה בספרים קדמונים שאינם אתי : (ה) בס"ח הונא אזכרם הכם לבנו. שלא יעבור עליו חודש בלי תשובה. ומתן דמלי מלפר נפשיה. מיקרי קדוש ודאי. וכתאי להתענות בער"ח. דר"ח דאורייתא לא בעי חיזוק. והחסידים מקבלים עליהם להתענות ערב ר"ח. וקורין אותו יו"כ קטן. והוא ידוע ומפורסם ברבים. וטוב הדבר. ביחוד להזהיר העם המתנהגים כל היום. כדי לשמים מעשיהם. ולהיות לבם ורכה בין עיניהם להשגיח על מעשה נפשם וגופם : (ו) במנחה שלפני ר"ח אין נופלין ע"פ. ובמנחה ער"ח א"א צ"צ. כמ"ש במקומו [(ז) בשחל ער"ח בשבת. מתענים כו'. ובשחל בו' שאומר יו"כ קטן כו'. אם אומר יו"כ קטן מתענים כו'. ואם לאו יתענה כו'. יש נוהגין להתענות ביום שמולד הלבנה קודם ר"ח. וכשהוא בא' יום והשני קודם. אין מתענין רק עד המולד (ואח"כ אסור (ואז יפסיק בקבלת התענית כן) אך קודם זמן מנחה אסור לאכול) וא"צ מתענין עד הלילה. ומי שנוהג תמיד להתענות כל היום. ורוצה לנהוג להתענות רק עד המולד צריך התרה. ואפי' בע"ש ישלים כשאירע ע"ח בחול והשלים. וכשלא השלים אז. אפי' בחול א"צ להשלים. אך במקום שהוא ע"ש וקורין ויחל ומתפללין יתעו עד צאת הכוכבים. ואפי' תנאי לא מהני ואפי' כבר היה המולד. ואחר לכ"כ אסור להתענות אפי' קודם המולד (ס"ז) : (ח) ר"ח הוא זמן כפרה לעונות של כל החודש שעבר. ואין יכופר כשעדיין מחזיק בטומאתו ואינו עוזב חטאיו עזיבה גמורה. לכן יתענה ער"ח ויפשפש במעשיו ויתחרט עליהם ויעזבם עזיבה גמורה. וכל"ת יכופר לו וכמו שנלמוד בפנים זה. פ' ויקרא כולו. וס' צו עד במדבר סיני. וס' בגנות ע"ז כס' שלה. ואח"כ יאמר זה (שם) :

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו. שיהא שיח שפתותינו בתורת מעשה הקרבנות. חשוב ומקובל ומרוצה כאלו הקרבנו עולה ושלמים ותודה ומנחות ונסכים. ואם נתחייבתי חטאת או אשם ודאי או אשם תלוי או קרבן עולה ויורד תהא חשובה קריאתינו כאלו הקרבנו הקרבן או הקרבנות שנתחייבנו. ואם לאו יהא חשוב כאלו קרינו בתורתך לבד. וברוב רחמיך תמחול ותסלח ותכפר את כל חטאתינו ועונותינו ופשעינו. ויעמדו לפניך מליצי יושר להמליץ עלינו. ותרצנו. ותבנה בית המקדש במהרה בימינו. ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו. תמידים כסדרן ומוספין כהלכתן. כן יהי רצון:

סדר יום כפור קטן

אחר מנחה יתעטף בטלית ויתכבר בתפלין. להתפלל לה' ברצון הלב ובכוונה שלימה בדמעות שלים. ויאמר פ' העקידה ויהי רצון שאחריה ואח"כ פ' כיור וכהונה ואח"כ פ' התמיד ופיטום הקטורת מעומד. ואח"כ יאמר תפלה לעני (תהלים קב) ואח"כ זה. והתוס' יהודה אריה ממודנא (שע"ל) :

יוֹם זֶה יְהִי מִשְׁקַל כָּל חַטֹּאתַי . בָּטֵל בְּמִיעוּטוֹ כִּדְמוּת יָרֵחַ. הַיּוֹם לְבַד מִסְפַּר זָכִיּוֹתַי . יִרְבֶּה וְיָצִיץ צִיץ וִיהִי פוֹרֵחַ : יוֹם וַדַּאי זְדוֹן לִבִּי אֶצְלוֹ גָלוּי . הוֹמִי עֲוֹנוֹתַי עִם דּוֹק רִשְׁעִי . דִּינִי אֲנִי אֵדַע בְּאֵשׁ קָלוּי . כִּי רַע וָבִישׁ אָרַגְתִּי אֶל פִּשְׁעִי . הוֹלֵךְ בְּיוֹם וָיוֹם אַחַר בִּצְעִי . מִבֵּית מְקוֹם סֵפֶר תִּינוֹק בּוֹרֵחַ : יוֹם אֶבֶן בְּחַבְלֵי שָׁוְא עָוֹן מוֹשֵׁךְ . אָחוֹר לָךְ אֵלַי בָּאתִי נִצָּב . הַפְּאוּת לְאָרֶם מַר נָחָשׁ נוֹשֵׁךְ . שׁוֹאֵל וּמִתְחַנֵּן נִכְאָב נֶעֱצָב . יוֹשֵׁב בְּעִנּוּיֵי אֶבֶן מַחְצָב . יָד פֶּה וָעַיִן אֵין לִי טַעַם וָרֵיחַ : יוֹם הֵן רֹאשׁ חֳדָשִׁים אֶל עַמְּךָ נָתָתָּ . לִזְמַן כַּפָּרָה עַל כָּל תּוֹלְדוֹתָם . מֵאֵת אֲהוּבֶיךָ שׂוֹטֵן הִשְׁבַּתָּ . עַל כֵּן אֲקַדֶּמְךָ בִּתְחִנָּתָם .

יום זה. ביום זה יתכפל מעט מעט משקל כל חטאתי של כל החודש. בדמיון הלבנה. ולבד מספר זכיותי ירבה. ויפרח בכל יום יותר : ודאי. הוא זדון לבי גלוי לה'. וגם עונותי הקלים ורשעותי הכבדים : דיני. אני יודע דיני. לישרף באש של גיהנם. לפי שהוספתי חטא על חטא. והלכתי כל יום אחר בצעי. ונברחתי שבשמ"ד. כתינוק מבית הספר : עון מושך. משכתי אלי העון. ועתה הוספתי אחר מילה"ד ובאתי לך אלי. והנה לפניך לבקש ישועה לגרם מר שהכשיל י' סיבה"ד : שואל. ואני היושב מדוכא בעינויי הצער שנקרא אבן. עד שנחלשו כל איברי המובחרים ואין לי טעם בעונג וריח. שואל ומחנן לפניך בלב נכאב ונעצב : תולדותם. של ימי החודש : מאת אהוביך. שהקריבו לפניך רצון. השבת קטיגור : בתחנתם. של נצור. ביום שלפני ר"ח כדי שבר"ח יהיה שמים ומתקה ממנו :

מיום לפניו בא כי אז איתם. אשוב לאיש תושב לא
עוד אורח: יום וברוב חסדיך אתה מלכי. תקום תרחם
את ציון קדשנו. דירת מנוחתך שים כבוד. כי בה
נעלה עולות ראשי חדשינו. נא אל שלח נושא נזר
ראשנו. כי שם לבבנו שואף זורח: יום זה

מטוב. לה': והיצר הרע אלי כתושב. לא אקבע עוד אפי' לאורח: דירת: ביהמ"ק: שלח. לנו כהן גדול הנושא הציץ כמו מה הה. לביהמ"ק: שואף. חושק לראותו בזריזות הכהנים בו בגלוי. לא בהסתר פנים כמו עתה:

אומרים למנצח על הגתית (תהלים ח) אחרי ח"ק וקדיש י' שמתענים. מוציאין ס"ת. קורא לג' המתענים ויחל (וכו' עומד הספורים דרשו ומברך לפניה ולאחריה והמגיע אל שוב מחרון אפך. ה' ה'. פוסק וקורין הקהל. ואח"כ קורא הוא:

ויחל משה את־פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה
יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים
בכח גדול וביד חזקה: למה יאמרו מצרים לאמר
ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני
האדמה שוב מחרון אפך והנחם על־הרעה לעמך:
זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת
להם בך ותדבר אלהם ארבה את־זרעכם ככוכבי
השמים וכל־הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם
ונחלו לעלם: וינחם יהוה על־הרעה אשר דבר לעשות
לעמו: לוי ויאמר יהוה אל־משה פסל־לך שני־לחת
אבנים כראשנים וכתבתי על־הלחת את־הדברים
אשר היו על־הלחת הראשנים אשר שברת: והיה
נכון לבקר ועלית בבקר אל־הר סיני ונצבת לי שם
על־ראש ההר: ואיש לא־יעלה עמך וגם־איש אל־
ירא בכל־ההר גם־הצאן והבקר אל־ירעו אל־מול ההר
ההוא: מפטיר ויפסל שני־לחת אבנים כראשנים וישכם
משה בבקר ויעל אל־הר סיני כאשר צוה יהוה אתו
ויקח בידו שני לחת אבנים: וירד יהוה בענן ויתיצב
עמו שם ויקרא בשם יהוה: ויעבר יהוה | על־פניו

ויחל. (שמות לב יא) ל' בקשה: פני. לפנים של זעם: אלהיו. ולא אלהיהם. אמר שעבדו לעגל: למה. אמר משה לה' בניך עשו לך עזר: א"ל אין בו ממש. א"ל א"כ למה כו'. אין מתקנא אלא חכם בחכם: בעמך שלא הערב רב שהחטיאו בעבירה והחטיאום: מצרים. שעבדו לטלה. ולמדו מהם: יאמרו. יאמרו בשבטים לומר הש' פועל רק רע. ולזה הוציאם להורגם במקום אחר שלא יודע: הרעה. שחשבת לעמך: זכור. אם עברו על י' דברות יעמוד להם זכות אבותם שנתנסו בי' נסיונות. ואם חייבים שריפה. זכור מה שמסר אברהם ליתרף עליך באור כשדים. ואם הרג. זכור מה שיצחק פשט צוארו לעקידה. ואם גלות: זכור מה שיעקב גלה לחרן: בך. שאתה ושבועתך קיימין לעולם: ויאמר. (שם לד א): פסל לך. אתה שברת הראשונים אתה פסל אחרים: וכתבתי. אני אתה הכותב. ואני הגורם: נכון. מזומן: ואיש לא. כי לפי שהיו הראשונות בקולות וקולות כדי שישמע העם בדברו עמו שלא נס עה"ד. ע"כ עתה לא יעלו עמך הזקנים כבראשונות. וגם אל יראו בהתחלת ההר. מקום מעמד ישראל בראשונה: ויקרא. משה: פניו. העביר פני זעמו ויקרא מדות רחמיו: ס'

קריאה לתענית צבור

ויקרא יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים ורב־
חסד ואמת: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה
ונקה לא ינקה פקד עון אבות על־בנים ועל־בני בנים
על־שלשים ועל־רבעים: וימהר משה ויקד ארצה
וישתחו: ויאמר אם־נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך־
נא אדני בקרבנו כי עם־קשה־ערף הוא וסלחת לעוננו
ולחטאתנו ונחלתנו: ויאמר הנה אנכי כרת ברית
נגד כל־עמך אעשה נפלאת אשר לא־נבראו בכל־
הארץ ובכל־הגוים וראה כל־העם אשר־אתה
בקרבו את־מעשה יהוה כי־נורא הוא אשר אני
עשה עמך:

ה' ה'. רחמן קודם החטא ולאחריו כשישוב: אל. יכול על כל: רחום. לחייבים. להקל ענשם בקראם אליו: וחנון. שעשה חן וגומל טוב לשואלים. אפי' אין ראוים: ארך אפים. אין ממהר ליפרע. שמא ישובו: ורב חסד. לצריכים חסד. שאין להם זכיות כ"כ: ואמת. לשלם שכר טוב לעושי רצונו: נוצר חסד. שאדם עושה. לב' אלף דורות: עון. מזיד: ופשע מרד להכעיס. ונקה. לשבים מאהבה: לא ינקה. לשבים מיראת עונש. ונפרע מעט מעט: על בנים. כשאוחזים מעשי אבותיהם: רבעים. דור רביעי: וימהר. כשראה השכינה ושמע הקריאה: כי עם ק"ע. ויעבור בך. וברחמיך הסלח. ולא כן מלאך: ונחלתנו. השנו לך לנחלה: כרת ברית. על זה. פי' שגגותם: נפלאות. כשיתפללו בי"ג מדות אלו: עמך. בשבילך:

הגה. ליתן צדקה בתענית לעניים. ויש אדם שממעט חיוב עליו ענויו. ואומרי' שמטעם זה מפטירין דרשו בהמצאו אשר יום הצדקה. דכתיב בו שמרו משפט ועשו צדקה. ויש שנוהגים לשער מה שהיה אוכל ביום התענית. וליתן לעניים בערב:

הפטרה לתענית צבור. בישעיה סי' נ"ה

דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו קרוב: יעזב רשע דרכו ואיש
און מחשבתיו וישב אל־יהוה וירחמהו ואל־אלהינו כי־ירבה
לסלוח: כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה:
כי־גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם:
כי כאשר ירד הגשם והשלג מן־השמים ושמה לא ישוב כי אם־הרוה
את־הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: כן יהיה
דברי אשר יצא מפי לא־ישוב אלי ריקם כי אם־עשה את־אשר חפצתי
והצליח אשר שלחתיו: כי־בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים
והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל־עצי השדה ימחאו־כף: תחת הנעצוץ
יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס והיה ליהוה לשם לאות עולם
לא יכרת: כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כי־קרובה
ישועתי לבוא וצדקתי להגלות: אשרי אנוש יעשה־זאת ובן־אדם
יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל־רע: ואל־יאמר

בהמצאו. בעוד שמצוי בכם. קודם שיסתלק מעליכם: דרכו. הרע: מחשבותיו. ישוב. וישוב בתשובה אל ה'. ויש תקוה. כי מרבה לסלוח: כי. התשובה שלא יועיל לכם תשובה. ולא כן דרכי. דרך המלך לבשמים הסורר ולא לקבל תשובתו. אבל כן דרכי. וכערך גבהות שמים מארץ. גבה ורחוק מכל דרכי ומחשבותי מכלכם. כי דרך המלך שלא למחול לכל. ודרכי למחול לכל ע"י תשובה: לא ישוב. עד ע"י הוא השמים השולח אותו. כך התלה מרוה האדמה ומוציא הצמח מגרעין בעומק הארץ. ואח"כ מוציא הצמח ממעל לארץ ונגדל התבואה לאכול ולזרוע לשנה: ריקם. בלי שיגמור שליחותו. כמו שאירע בגלות מבן אדם (ולא שאמר במשל לא ישוב. אמרו גם בנמשל) הדברי יקיים בשמחתי. שאלו מהגולה בשמחה ותובאו לארצכם בשלום: יפצחו. ענין פתיחת הפה בקול: ימחאו. ענין הכאה כף אל כף דרך שמחה. והוא משל. כי האדם בשמחה דומה לו כאלו כל העולם שמח עמו: הנעצוץ. מין קוץ: ברוש. אילן סרק חשוב: הסרפד. צמח גרוע: הדס. אילן חשוב: תחת. במקום ממשלת העכו"ם ימשלו ישראל: והיה. דבר זה לה' לשם גבורה. ולסימן שכן יהי לעולם ולא יכרת: משפט. משפטי התורה: צדקה. זה עם זה. וע"ז יהיה קרובה ה': זאת. האמור למעלה. שישמור מלחלל השבת שהוא אות על חידוש העולם ע"י הבורא: ובזה ודאי ישמור ידו ה': כיון שיש בורא:

הלוה

בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל יהוה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יהוה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ׃ כִּי כֹה אָמַר יהוה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת׃ וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל יהוה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת שֵׁם יהוה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל הָעַמִּים׃ נְאֻם אֲדֹנָי יהוה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו׃

הגוי. שנתחבר לה'. להאמין בו. יבדילני. מישראל בקבלתם התורה. ולמה אצדק: עץ יבש. שאין מגדל פרי. ולא ישאר שמי לזכרון. ולמה איישר דרכי: באשר. בדבר שחפצתי. ואוחזים בתורתו: בביתי. בביהמ"ק ובפנים לחומת הר הבית שהוא מושב הסנהדרין והזקנים ... שם יהי מקומן ויזכרו לטובה. וטוב יותר מהכר הבא מבנים ובנות: יד. מקום: עולם. עד עולם: על. כמו אל: כל. מי מהם אשר שומר וכו': הר קדשי. ביהמ"ק. בשוב עם הגולה בישראל: תפלתי. המוכן להתפלל שם לפני: לרצון. יקובלו ברצון: יקרא. הוא מוכן לבית התפלה לכל גויי העמים: מקבץ. המקבץ את ישראל הנדחים בין הגוים: עליו. על ישראל אקבץ גרים נוספים על נקבצי ישראל:

יוליך הש"ץ להיכל ויעמדו להתפלל שמו"ע בלחישה וכוונה. והמתענה אומר ענינו והנוסח בשומע תפלה וקודם יהיו לרצון אומר השן וכן הש"ץ ותוזר התפלה ואומר ענינו בין גואל לרופא. אח"כ כרגע ונומר הספלה ואומרים זה:

לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל יהוה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃ יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃ כִּי לֹא עַל צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים׃ אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ׃ אל מלך

חזן וקהל ג"פ הֲשִׁיבֵנוּ יהוה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃

לכו. ענין זירוז: טרף. ולא בכח ידו גבר אויב: וירפאנו. כי הכל בידו: יך. הכה אותנו. ויתן החבשה על המכה: יחיינו. בב' ימים היה תחיית המתים ואח"כ מתו שנית. ביום השלישי הורה מתו והחיים ה'. והמתים הנה יתקבלו. אבל. ביום השלישי. בגאולה העתידה. לא יהיה מיתה אח"כ: לפניו. כי ה' יהיה ראש במחנה הצדיקים ודורש להם תורה והראים באצבען זה אלהינו: על. במחון: שמעה. תפלתינו: סלחה. לעונינו: הקשיבה. להפלתנו: ועשה. כל משאלותינו: תאחר. הגאולה: שמך נקרא. עיר אלהים. אלהי ישראל. ואין כנהוג לעזבם ביד זרים: השיבנו. תפתח לנו כפתח כאולם והשן לנו לב נשבר. כתשובה מקודם כהוד של משה:

בכ"מ מתחיל אל מלך הטובה לומר זה עד אנא ה'

אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ. מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לַפּוֹשְׁעִים. עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל בָּשָׂר וָרוּחַ. לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל. אֵל הוֹרֵיתָ לָּנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת) שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. זְכָר לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיֵּרֶד יהוה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יפסיק מעט יהוה׃

אל. המלך החזק המושל בכל. יושב תמיד על כסא רחמים ונוהג עם עמו במדת חסידות. כי מוחל עונות עמו. והחטא שעושה אדם בפעם ראשון לא יחשוב כלל. ומרבה למחול לגמרי על השגגות. ועל המורדים סולח ואין מעניש תיכף שמא ישובו: לומר ה'. והמחול לנו: ברית. כרותה לי"ג מדות שאין חוזרו' ריקם: לעניו. למשה: כי חטאנו. אשר חטאנו: כי. אשר:

בי"ג מדות יכוונו הכל. ולא יפסיקו עד אשר ונחלתנו

וַיַּעֲבוֹר יהוה עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא. יהוה. יהוה. אֵל רַחוּם. וְחַנּוּן. אֶרֶךְ אַפַּיִם. וְרַב חֶסֶד. וֶאֱמֶת׃ נוֹצֵר חֶסֶד. לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע. וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה׃ וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ׃ סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי

חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו : כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך :

אנא יהוה אלהי השמים תכון תפלתי קטורת לפניך ותוציא כאור צדקנו ומשפטנו בצהרים : אמרינו האזינה יהוה בינה הגיגנו : בקראנו עננו אלהי צדקנו : כרחם אב

בכ"מ שנהגים כרחם אב הטוב לומר זה עד משאת כפי

כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו : ליהוה הישועה על עמך ברכתך סלה : יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה : יהוה צבאות אשרי אדם בוטח בך : יהוה הושיעה המלך יעננו ביום קראנו :

חזן סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה ושם נאמר : קהל ויאמר יהוה סלחתי כדברך :

תכון. תפלתנו תהיה נכונה לפניך כקטורת : וצהרים. תגלה צדקנו בעולם כאור הצהרים ויכירו הכל כי צדיקים במשפט : הגיגנו. מחשבות לבנו : צדקנו. המושיע אותנו לצדקה : כרחם אב. כמו האב הזוכר את רחם. שנבראו מעפר. משגב לנו. אבל כמו האב הגדול קשה. שנבראת מעולם : המושיע. לא יושיע אדם מלבנו. ועל עמך תוסיף ברכתך סלה. ה' צבאות. שאומר ג"פ אינו ניצוק : עמה. בגלות. וע"י הגרות הוא משגב ותחק לנו להגילנו מגיעהם : בוטח בך : ולא שייאש בעת צרה : ה' מדת הרחמים הושיעה. וגם המלך משפט אבב. יעננו מיד ביום קראנו : כגודל. בעבור חסדך הגדול : ועד הנה. עד מקום זה. או מיום יציאת מצרים עד יום זה : סלחתי. סולח אני כדברך. שאמרת כן יאמרו מבלתי יכולת : ושמע. תפלתנו : והעיר. ושוממות העיר :

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים : אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך :

סליחה וחתום מרדכי בר שבתי

חזן משאת כפי מנחת ערב רצה נא בכשר. תכון תפלתי קטורת לפניך בתום וביושר. בקראי ענני צורי היום יפנה : קהל כאשר יביאו בני ישראל את המנחה : חזן ריח ניחוח אמרי פי לפניך צור העולמים. חלבי ודמי הנמעט בצומי תמור חלבים ודמים. קבל הגיון לבי אשר ערכתי (זה כמה ימים) היום בנעימים : קהל כחטאת כאשם וכמנחה : חזן דרוש נא ביום זה דורשיך והדרש להם בניב שפתים. שעה למעמדם וטהרם ככסף מזקק שבעתים. ורצה שיחתם כשה אחת מן הצאן ומן המאתים : קהל ממשקה ישראל למנחה : חזן כליל ועולה תתנתי תחשב. ומסטיני ריב תריב. והוציא כאור צדקי טרם יבא השמש ויעריב. שפוך כמים לבו בתפלתו כל

משאת. רצה גם הרמת ידי בלב כשר לתפלה כמנחה. ותפלתי תהא בתום ויושר. תכון לפניך כקטורת. בקראי. לך ה' בתפלתי עני צורתי. ותפנה לי היום כאשר פנית למנחת בני ישראל : ריח. שבקשתך צור עולמים שיהא ערב לפניך אמרי פי בתפלתי כריח ניחוח הקטורת שבבהמ"ק. וחלב ודם שלי הנמעט היום מהתענים. יחשב לפניך תמורת חלב ודם המקרב על המזבח : קבל. מחשבות לבי שסדרתי היום במתיקתו. כמו שקבלת מישראל המנחה שם : דרוש נא. שבקשתך שתדרוש ותבקש ביום זה הדורשים אותך. והדרש להם בעבור שלחתי. ופנה למעמדם לפניך בתפלה בהכנעה. וטהרם מחטאם כאומן המזקק כסף ז' פעמים. וירצה לפניך תפלתם כמו שהיה רצוי לפניך השה המובחר שבירכו לקרבן מן מאתים מובחרים : משקה. לשון ומוח עצמותיו ישוקה (יחזקאל מ"ה). כליל. תפלתי יחשב לפניך כעולה. ותריב עם המסטינים עלי : יבא. ישקע ויבא ערב : שפוך :

אִישׁ: קהל וְהִקְרִיב. הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוה מִנְחָה: חזן יְשֻׁרוּן עַמְּךָ יָשִׁיר חַסְדְּךָ בְּטוּב לֶקַח. הַטֵּה אֵלָיו אָזְנְךָ וּשְׁמַע וְעֵינֶיךָ פְּקַח. וּרְאֵה כִּי טוֹב מִתְּתוֹפֵף בְּשַׁעֲרֵי רַחֲמֶיךָ: קהל וַיִּקַּח. מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה: חזן בְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֲמָרַי הַאֲזִינָה יהוה הֲגִיגִי בִּינָה. אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֱלֹהֵי קֶדֶם מְעוֹנָה. וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי אֲשֶׁר הֵבֵאתִי לְךָ בִּתְחִנָּה: קהל וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה: חזן שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּךָ שַׂגִּיא כֹחַ לָעֵדָה מִקֶּדֶם קָנִיתָ. אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט בְּשׁוּבוֹ נַפְשׁוֹ רָצִיתָ. אַךְ יְכוֹנֵן לִבּוֹ לְפָנֶיךָ בְּמִנְחָתוֹ בְּעֵת הִקְרִיב אוֹתָהּ: קהל וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה: חזן בִּהְיוֹת מִזְבֵּחַ וּמִקְדָּשׁ עַל מְכוֹנוֹ וּגְבוּלוֹ. הָיוּ מְכַפְּרִים עָלֵינוּ בִּשְׂעִירִים הָעוֹלִים לְגוֹרָלוֹ. וְעַתָּה בְּאַשְׁמָתֵנוּ לוּ חָפֵץ יהוה לַהֲמִיתֵנוּ: קהל לֹא. לָקַח מִיָּדֵנוּ עוֹלָה וּמִנְחָה: חזן תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר עַמְּךָ יְבַקֵּשׁ סְלִיחָה בְּלֵב מָר. הִנּוֹ מִתְיַצֵּב עַל מָצוֹר וְעוֹמֵד עַל הַמִּשְׁמָר. מְחַלֶּה פָּנֶיךָ כְּעֵת מִנְחַת עֶרֶב וּמְצַפֶּה כּוֹפֶר: קהל כִּי אָמַר. אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה: חזן יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּנֵה וְעָרֶיהָ מִקָּצֶה. אֲסוּרִים רְעוּצִים פַּתַּח וְלַחָפְשִׁי הוֹצֵא. וְעָרְבָה לַיהוה מִנְחָתָם כִּימֵי עוֹלָם וְתָשׁוּב וְתִרְצֶה: קהל עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה: חזן וּנְפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּץ יָדְךָ שֵׁנִית תּוֹסֵף. כְּרוֹעֶה עֶדְרוֹ תִּרְעֵם בְּנָוֶה טוֹב תֶּאֱסֹף. וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף: קהל וחזן וְהָיוּ לַיהוה מַגִּישֵׁי מִנְחָה: אל מלך

תִּשְׁלְמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ. תִּכּוֹן תְּפִלָּתֵנוּ קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפֵּינוּ מִנְחַת עָרֶב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִינוּ וְהֶגְיוֹן לִבֵּנוּ לְפָנֶיךָ יהוה צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ: כרחם אב

סליחה והתום אליעזר יצחק הלוי

חזן אֱלֹהַי בְּשַׂר עַמְּךָ מִפַּחְדְּךָ סָמַר. וּמֵאָז עֲלוֹת הַשַּׁחַר יַעֲמוֹד עַל מִשְׁמָר. עַד עֵת מִנְחַת עָרֶב: קהל כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה:

כי כהה ספך כל איש לנו בתפלתו והקריב חלבו ודמו כמקריב קרבן: ישורון. ישראל עמך ישירו לך על גודל החסד להם בנתינת התורה. ולזה שמע תפלתם ופקח עיניך על כשרון מעשיהם. וראה שאומרים אשר טוב להיות בשערי רחמיך: ע"כ לקח כל אחד מהבא בידו ליתן לדקה: הגיגי. מחשבותי: קדם מעונה. קודם לכל והוכן ברקיע מעון: מנחתי. תפלתי וכאשר קבלת מנחה הערב במקדש. שדי. לא מצאנו לך שהגדיל כחך לעורר דימס לישראל. ורצית נפש המרבה והממעיט בתשובה כפי כחו. אך כשיכוין לבו לפניך בתפלתו ותשובתו כמי שכיוונו הכהנים בהקרבה: ועתה. שהרב בעוננו זאת נחמתנו. כי אם חפץ ה' להמיתנו אחר החורבן. לא לקח מידינו התפלה שהיא במקום קרבן: בלב מר. על חטאיו: מתיצב. ומייחל כפרה: כעומד על המשמר על מגדל מבצר שבמצור. ומצפה שיבא חיל הפודה המותגרים במבצר. כן עמך מחלה ה' ומצפה שתתן להם כופר בזכות יעקב שאמר אכפרה ה': מקצה. אל קצה: מנחתם. תפלתם. למתאו עולם: כימי עולם. כימי משה: כרועה. שמהדר לרעות עדרו במרעה טוב. ק תרעם. והאספס בנוה טוב: וישב. ה': מגישי מנחה. במקדש שיבנה במהרה בימינו אמן:

ונשלמה. (הושע יד) במקום קרבנות ווידוי שפתינו: תכון (תלים קמא) תפלתנו לפניך כקטורת. ונשיאת כפים לסמך בתפלה. יחשב כתמיד של בין הערבים: והגיון: מחשבות לבנו שלא נוכל להוציא בפה:

אלהי. עמך אנו חיל ורעד. ישערוה בשרם עמדו כמסמרים מפחדך: על משמר. להקשיב בתפלה: אמר. כל אחד: אכפרה. אבטל רוגזו בתפלה מנחה:

חזן לְהַקְשִׁיב לְמַסְטִינֵנוּ מָאֵן תְּמָאֵן. סְאוֹנוֹ בְּרַעַשׁ אַל נָא תְהִי סוֹאֵן.
אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמוֹר הֲלֹא כָבוּ: קהל מָאֵן. עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה:
חזן יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אֲשֶׁר בְּךָ מַאֲמִין. אִם כִּשְׂמֹאל דְּחִיתוֹ קָרְבֵהוּ בְּיָמִין.
בָּא לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ: קהל וַיִּקַּח מָן: תָּבֹא בְיָדוֹ מִנְחָה: חזן עוֹרְכֵי שֶׁוַע
מְשַׁלְּמֵי פָרִים שְׂפָתוֹתָם. רְצֵה וְהַשְׁלֵךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם. יֶעֱרַב
עָלֶיךָ שִׂיחָתָם וְרִנָּתָם: קהל כַּחַטָּאת וְכָעוֹלָה וְכַמִּנְחָה: חזן זְכֹר פַּר
פְּנִים וְשָׂעִיר פְּנִימִי וְחִיצוֹן. יִהְיוּ נָא אֲמָרֵינוּ לְפָנֶיךָ לְרָצוֹן. וְתֶעֱרַב
מִנְחָתֵנוּ כְּשֶׂה אַחַת מִן הַצֹּאן. מִן הַמָּאתַיִם: קהל מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל
לְמִנְחָה: חזן רְאֵה כִּי אָזְלַת יָדֵנוּ וְיוֹשְׁבֵי מָרוֹם שָׁחוּ. פַּסּוּ אֱמוּנִים וּבְכֵן
לָקְחוּ. כְּבַד פֶּה וַעֲרַל שָׂפָה: קהל נִשְׁלָחוּ. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה:
חזן בָּרֵר נִיב שְׂפָתַי כְּשַׁחַר פָּרוּשׂ. עֲנֵנִי וּרְפָא מִזְבַּחֲךָ הֶהָרוּס. חֶלְקַת
לְשׁוֹנִי תֶּעֱרַב כְּשֶׁמֶן לָרוֹס: קהל אֶת הָעוֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה: חזן בֵּית
תְּפִלָּתָם מְקוֹם צִקּוּן לַחֲשָׁם. חָשׁוּב כְּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ שָׁם. הַכֹּהֲנִים
אֶת הַחַטָּאת וְאֶת הָאָשָׁם: קהל וַאֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת הַמִּנְחָה: חזן יְצַוֶּה
יהוה חַסְדּוֹ קוֹמְמִיּוּת הֲשִׁיבֵנִי לְנָוִי. לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי לְחַדֵּשׁ הֲדַר
זִוְיִי. וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר אֶת בְּנֵי לֵוִי: קהל וחזן וְהָיוּ לַיהוה מַגִּישֵׁי
מִנְחָה: אל מלך

להקשיב. נבקשך שתמאן להאזין מלשינות השטן עלינו. ואל תשמע אליו לקול המייתו ברעש עלינו: מאן. לפי שאין לנו הרופא לתחלואי עונותינו. בקשך שתחשב הפעם לתפלה כמנחה: מאמין. בזכות האמונה. אם כו' בימין. לכפר עונו ולרחמו: ויקח. לקח התפלה בידו שהיא למנחה לפניך: ועורכי. ישראל המסדרים התפלות במקום קרבנות. מבקשים שתרצה התפלות והשליך בעומק ים כל חטאתם. ויומתק לך דבורם בתפלה כעולה כו': זכר. נבקשך שאנו מזכירים לפניך עבודת פר שבפנים ושעיר שבפנים והחיצ'. יהיה לרצון לפניך כאלו הקרבנום ויומתק לך תפלתנו עתה כקרבן: ראה בעיניך הפקוחות. כי אזלת כחנו. וישראל שישבו במעלה בא"י נפלו עתה עד תחתית. ולזה כלו מאמינים בך אמונה שלימה. ובכן לקחו אותי לש"צ שאני כבד פה וכו'. ושלחו בידי לך מנחה שהיא התפלה: ברר. שבקשך שתנקה דבור שפתי בתפלה. שיהא כבריאת השמש בבקר. וענני על תפלתי. ובנה מזבחך שנהרס בעונו. וחלקת לשוני בתפלתי יומתק לפניך כשמן הנלקח לבלול בו הסולת למנחה: בית. הבית שמתאספים בו להתפלל והוא מקום יניקה לנו בתפלתנו. תחשב כבהמ"ק: יצוה. יהי רצון שיצוה ה' בחסדו להשיבני בבריאות לירושלים עיקר דירתי. ואזכה להדר ולחדש בהמ"ק. וישב ה' לטהר הכהנים והלוים כצורף המטהר הכסף. ויגישו לו מנחה (בפועל. לא בתפלה במקום קרבן) כבהמ"ק שיבנה בב"א אמן:

קהל וחזן טוֹב יהוה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: טוֹב יהוה לְקֹוָיו
לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יהוה: טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: טוֹב וְיָשָׁר יהוה עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים
בַּדָּרֶךְ: טוֹב יהוה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ: כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ
זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ: כִּי טוֹב יהוה לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ:
כרחם אב

טוב. (תהלים קמה): לכל. לרעים ולטובים: מעשיו. הבריות שבעולם: טוב ה'. (איכה ג): תדרשנו. בני אמנתי: טוב. (שם) שיהא אדם ויחכה לתשועת ה': טוב לחסות בה'. (תהלים קיח) אף שלא הבטיחו. מבטוח באדם שהבטיחו. אפי' הוא נדיב: טוב וישר. (שם כה) לפי שה' טוב וישר ורוצה להטיב לכל. ע"כ מלמד החטאים ומורים ליך בדרך טוב: טוב. (נחום א) אף ביום צרה כשתבוא מעלם. הוא טוב להיות למעוז. ויודע לב החוסים בו ולהצילם: כי. (תהלים קג): יצרנו. יצירתנו שהיא מעפר. ואי אפשר לאדם לגמרי מחטוא כגוף ותמיד זכור לפניו שאנחנו עפר: כי טוב. (שם ק): חסדו. מתקיים לעולם. לא כחסד ב"ו: אמונתו. באמונת הבטחתו קיים עד כלות כל הדורות:

פזמון (סל' סא: ר"ל שיר החוזר. לפי שמלאכת הזמר בו יותר נעים מבשאר סליחות) ויסד על הסדר (לא מוכחש יתן עליו לכפר עונותינו) חתום בנימין

בַּת עַמִּי לֹא תֶחֱשֶׁה. וְלֹא תִשְׁקוֹט בִּזְעָקָה. וּבִמְקוֹם
עוֹלָה וְאִשֶּׁה. תָּכִין תַּתֵּן חָקָה. לַיהוה מַגִּישֵׁי

בת עמי. ישראל. לא תשתוק ולא תנוח אך ימיד תצעק בתפלה. ובמקום קרבנות תמיד תתנה קבוע לה', כחשוב בעיניו תפלת העני כצדקה שנותן העשיר:

מנחה

מִנְחָה בִּצְדָקָה: נְשִׂיא אֱלֹהִים הַנֶּאֱמָן. רֹאשׁ צִירִים
אֵיתָנַי. הִשְׁכִּים שַׁחַר וְזֶמֶן. עֲמוֹד וַעֲרוֹךְ תַּחֲנוּנַי.
בִּמְקוֹם תָּמִיד מְיוּמָן. לְשַׁחַר עַל קָרְבָּנַי. וְכִי הֶאֱמִין
בַּיהוה. וַתֵּחָשֶׁבָה לּוֹ צְדָקָה: ליהוה יְחִידוֹ לְמֵאָה נֶחֱנָן.
וְעָקוּד בְּמִזְבַּח אֲבָנָיו. לִפְנוֹת עֶרֶב חָנַן. וְהָאֵל נָשָׂא
פָנָיו. לְתָמִיד עֶרֶב מְכוּנָן. לְהִתְרַצּוֹת פְּנֵי אֲדוֹנָיו.
כְּאִישׁ לָקַח מְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה: ליהוה
מְפַלֵּל יוֹשֵׁב אֹהֶל. הָלַן בִּמְקוֹם מִשְׁכָּב. לְרִבּוּי פְּדָרִים
יָהֵל. בְּהִתְקָרֵב בְּבֵית זֶבַח. וְאִם אֵין קָרְבָּן לְיָהֵל.
תְּמוּרָם אֶעֱרוֹךְ שֶׁבַח. וְנִבְחַר לַיהוה מִזֶּבַח. עֹשֵׂה
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: ליהוה נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה. מֵאֵין עֲבוֹדַת
כֹּהֲנִים. וְאֵיךְ אָשִׁיר בַּשִּׁבְיָה. וְאָסְפוּ קָוֵי אֱמוּנִים.
וְעַל כָּל זֹאת אוֹדֶה יָהּ. כִּי הוּא נַעֲלֶה בְּדִינִים. לָנוּ
בֹּשֶׁת הַפָּנִים. וּלְךָ הַצְּדָקָה: ליהוה חֲלֹף קָרְבְּנוֹת פֶּדֶר.
תְּפִלָּתִי תֵּרָאֶה. בְּזָכְרִי עַל הַסֵּדֶר. עֲבוֹדַת מְשָׁרְתִים
בָּאִי. הֵיכָל חֶדֶר בְּחֶדֶר. וְשָׁמְעוּ מְבַשֵּׂר בְּמַרְאָה.
וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה: ליהוה: אל מלך

נשיא. אברהם אבינו ראש האבות (שנקראו צירים ואיתנים ועמודים) השכים בזמן הבקר לעמוד ולסדר תפלת השחר במקום שהיה תמיד מזומן לו להתפלל שם. כנגד תמיד השחר: מיומן. מל' וימן ה' דג: יחידו. יצחק אבינו. שנתן אביו הס' והולידו בן מאה שנה. ונעקד על מזבח אבנים. התפלל מנחה בשדה לפנות ערב. וה' הזמין לו מיד זווגו: לתמיד. תפלת מנחה היא נגד תמיד הערב. וכל אחד ישראל בא לפני ה' בתפלה כ"ג בהקטירו ביוה"כ: מפלל. יעקב אבינו התפלל תפלת ערבית כאן במקום המקדש נגד איברים ופדרים שהכהן מרבין ולא נתעכלו בערב שהקריבין כל הלילה: יהל. יאיר: ליהל. לנקות שע"י יכופר עון. אסדר תפלה במקומו: נאלמתי. אני שותק לפי שאין כהנים לעבוד לבשר. ואיך אשיר בשמחה שלוים הנאמנים. ומ"מ אשבח לה' בתפלה ואדרים שעושה בנו. כי לנו הבושת על תפלתינו ולו הצדקה: חלף. נבקשך שתחת קרבנות ופדרים שקבל תפלתי. ומה שאזכיר הקרבנות כסדר שהוקרבו ע"י כהנים ולוים שעדתו בהיכל ולפני ולפנים. ושמעו הבשורה שראו ליתן לשון הודיה. וזרחה לכם שמש צדקה. זה יחשב לפי כשגיתי מנחה בצדקה בזמן המקדש:

(א) פזמון סיום זה בל' תרגום. לפי שהמלאכים אין מכירים בו לא אין מקטרגין בו. ולא יקטרגו על זכות אברהם על שאמר במה אדע ובקיבל שבנו בגלות ד' מלכים. ויצחק במה שנולד מעקידה. ויעקב בשום נאמר בפנוש. ועל יוסף יקטרגו על שהביא דבה נלבה על אחיו. ועל דוד במעשה בת שבע ועל שלמה על שנשיו הטו לבבו. ואבל אלא שכתבו כולם בל' תרגום: (ב) שבעה הם שנקרא ה' עמודים. אברהם יצחק יעקב משה אהרן פנחס דוד. ולכן כאן נקר' אומר שיעבם. ל' כריב בתרגום:

רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּאַבְרָהָם רְחִימָא בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּיִצְחָק עֲקִידָא: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּיַעֲקֹב שְׁלִימָא: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְּיוֹסֵף צַדִּיקָא: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּמֹשֶׁה נְבִיָּא: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּאַהֲרֹן כַּהֲנָא: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּפִינְחָס קַנָּאָה: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּדָוִד מְשִׁיחָא: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן צְלוֹתֵהּ דִּשְׁלֹמֹה מַלְכָּא: בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא תּוּב מֵרוּגְזָךְ. וְלָא נֶהְדַּר בֵּיקָם מִן קֳדָמָךְ: אל מלך

רחמנא. אתה ה' אב רחמן. זכור לנו ברית אברהם אוהבך. בעבור זכות י"ג מדות שאנו אומרים לפניך: שלימא. (בל' בחיריק) איש תם: משיחא. מלך ישראל שנמשח בשמן המשחה: צלותה. תפלת שלמה. והוא. כי יחטאו וגו' ושבו והודיהם בו' ושבו והתחננו אליך וגו' לאמר חטאנו וגו' ושמעת את תפלתם וסלחת וגו': מלכא. ולפי שמלך כתה רבים ואל כביר לא ימאס. רצוי שתקבל תפלתנו:

במשפט : ואל תשפטנו מהרה: **בבא.** העבירה לעמוד נגדך להתוכח ולקטרג עלינו שמחה זכרונו. אל תמחה שמינו מספר החיים. ונשתך לחקור באיזה מוסר תיסרנו. יקדמו רחמיך רוגזך ולא תמרק עונו ביסורין : **מאליך.** מלך שאתה מטה כלפי חסד. לדקנו במשפט אף שתראה מעשינו דלים: הורנו.

א"ת ב"ש. ויפסיק בין כל ב' תיבות :

אלהינו ואלהי אבותינו. אל תעש עמנו כלה. תאחז ידך במשפט : בבא תוכחה נגדך. שמנו מספרך אל תמח : נשתך לחקר מוסר. רחמיך יקדמו רגזך : בלות מעשים בשורך : קרב צדק מאליך : הורנו בזעקנו לך : צו ישועתנו במפגיע : ותשיב שבות אהלי תם פתחיו ראה כי שממו : זכור נמת לא תשכח עדות מפי זרעו : תותם תעודה תתיר. סודך שים בלמדך : טבור אנן הסהר. נא אל יחסר המזג : יה דע את אשר ידעוך. מגר את אשר לא ידעוך : כי תשיב לבצרון. לכודים אסירי התקוה :

שבות (כמו ברכת סוכי. ויפסיק כאן) יעקב שהם נעקם התלמוד אין ראוי להסתכל ולהשיבנו. השיבנו בזכות תם הוא יעקב המתפלל עלינו. והשב שבית המקדש הנקרא ע"ש יעקב. ורלה שוממות פתחיו ורחם עליו : זכור מה שנאמר והבטחת שהתורה לא תשכח ממנו. והתיר חותם התורה והלמדנו סודותיה : טבור. סנהדרין שישבו בלשכת הגזית שהיא באמצע העולם כטבור בגוף. וישבו בחצי עיגול כדמות ירח. והגיע על העולם נבקש שתחזירם למקומן : יה רחם מכיריך ומקבלי אלהותך :

רבונו של עולם. קודם כל דבר. אין לי פה להשיב ולא מצח להרים ראש. כי מפני שעונותי רבו מלמנות וחטאתי עצמו מספר וכמשא כבד יכבדו ממני. מתודה אני לפניך יהוה אלהי בכפיפת ראש. בכפיפת קומה. בכניעת חיל. בחלישות כח. בשבירת לב. בנמיכות רוח. בקדה. בכריעת. בחשתחויה. באימה. בבעתה. ברתת. בזועה. בחלחלה. ביראה. במורא. אומר אני לפניך יהוה אלהי מקצת מעשי הרעים ומדרכי המכוערים ומעללי המקולקלים. לאומרם אי אפשר. לבררם אין בי כח. לגלותם לא אעצור חיל. לדברם לא אדעם להגידם איני כדאי. לתבוע עליהם סליחה ומחילה וכפרה. מה אני מת חי. אני הבל וריק. אני רמה ותולעה. אני עפר ואפר. בוש אני מחטאי ומוכלם אני מפשעי. אין לי פתחון פה להתעדות לפניך. גדול עוני מנשוא. עצמו פשעי מספר. בושתי וגם נכלמתי כגנב הנמצא במחתרת :

רבונו של עולם. אם עמדתי לפרש את חטאי ולבארם. יכלה הזמן והם לא יכלו. על איזה מהם אתבע ועל איזה מהם אבקש ועל איזה מהם אתודה. על הכלל או על הפרט. על הנסתרות או על הנגלות. על הראשונות או על האחרונות. על החדשות או על הישנות. על הטמונות או על הנודעות. על הנזכרות או על הנשכחות ממני. יודע אני בעצמי שאין בי לא תורה ולא חכמה. לא דעת ולא תבונה. לא צדקה ולא ישרות ולא גמילות חסדים. אבל אני סכל ולא יודע. בער ולא מבין. נזקן ולא נאמן. חיב ולא זכאי. רשע ולא צדיק. רע ולא טוב. וכל מעשים רעים עשיתי. וגם עברות רעות עשיתי. ואם אתה דן אותי כמעשי. אוי לי וי לי אהה עלי אויה על נפשי. ואם תבקש לנקותי כמטהר וכמצרף כסף. לא ישאר ממני מאומה. כי אני כקש לפני אש וכעצים יבשים לפני האור. כסף סיגים מחפה על חרש. הבל הבלים אין בו ממש :

תקלת. לדמות למזוקק לסוף רחום הנון ט': שאמרתי. ואמרתי שלוי בלשי לדמות לך : כאמרה. לשגגלה כמוך:

במה אקדם או מה רפואה אבקש. כבן סורר ומורה הייתי. כעבד מורד על אדוניו : כתלמיד חולק על רבו. את אשר טהרת טמאתי ואשר טמאת טהרתי. את אשר התרת אסרתי ואשר אסרת התרתי. את אשר אהבת שנאתי ואשר שנאת אהבתי. את אשר הקלת החמרתי ואשר החמרת הקלתי. את אשר קרבת רחקתי ואשר רחקת קרבתי. אך (לא) להכעיסך נתכונתי. ובעזות מצח באתי לבקש סליחה מלפניך. שמתי פני

בכלל. העויתי מצח כזונה. נשתי לפניך בבשת פנים. וכן כתוב ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם :

רבונו של עולם. לא על עצמי בלבד אני מתפלל ומתודה. כי אם בעדי ובעד קהליך העומדים לפניך. ואף על פי שאיני ראוי ולא זכאי להתודות על עצמי וכל שכן על אחרים. אבל כי דרכך להאריך אפך. ומדתך להעביר קצפך. ומנהגך לרחם על בריותך. וביותר לשבים אליך ומודים לפניך. ועוזבים ומתנחמים על פשעיהם ולא מכסים אותם. שכן כתוב. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירחם. ומציל את נפשו מדינה של גיהנם :

רבונו של עולם. מנהג בית דינך הצדק. לא כמנהג בתי דינין של בני אדם. שמדת בני אדם. כשהוא תובע את חברו בממון אל הבית דין או אל השופט. אם יכפור ינצל מן הממון. ואם יודה מתחיב ליתן. ובית דינך הצדק לא כן הוא. אלא אם יכפור אדם אוי לו ואוי לנפשו. ואם מודה ועוזב אתה מרחמהו :

רבונו של עולם. לולי חטאינו ופשעינו. לא היינו בושים ונכלמים. ועל מה היינו מתודים. כי אי אפשר לו לאדם לבקש על חטא והוא לא חטא. ולא יודע עוז בחסדך אלא בהעבירך חטאת יראיך. ולא על עצמי בלבד אני מתודה. כי אם בעדי ובעד כל קהליך :

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו. שתסלח ותמחול לנו על כל עונותינו ופשעינו. ותכפר לנו על כל חטאתינו :

אומר אלהינו וכו' אשמנו וכו' עד ולאמו הרשענו :

מה נאמר לפניך יושב מרום. ומה נספר לפניך שוכן שחקים. הלא כל הנסתרות והנגלות אתה יודע :

ע"פ א"ב. ואחר כל י"א אותיות. אומר ועדיין לא שבנו כו' :

אשמנו מכל עם. בושנו מכל דור. גלה ממנו משוש. דוה לבנו בחטאינו. הוחבל אויינו. ונפרע פארנו. זבול בית מקדשנו. חרב בעונינו. טירתנו היתה לשמה. יופי אדמתנו לזרים. כחנו לנכרים. ועדין לא שבנו מטעותנו. היאך נעיז פנינו ונקשה ערפנו לומר לפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו. צדיקים אנחנו ולא חטאנו. אבל אנחנו חטאנו : אשמנו כו'

אשמנו. שהיה אנו לוקים מכל עם. מכל דור. שלראשונים נתגלה עונם וקינם ולא לנו : גלה. ל' גלות : משוש. ביהמ"ק ואף שהיה צרה גדולה, מ"מ עיקר דאבון לבנו על גלות השכינה : הוחבל נתמשכן מקדשינו ונפל: פארנו. שרממותינו : בזנו. מה שגרנוהו בעמלנו : ממלט. שהיה גדולים וקטנים. ובגדולים אין קשורים כ"כ באב ואם. נקרא פרידתם ממושך. ובקטנים שקשורים כנטע בבשר סטוף. נקרא ממורט :

לעינינו עשקו עמלנו. ממושך וממורט ממנו. נתנו עלם עלינו. סבלנו על שכמנו. עבדים משלו בנו. פורק אין מידם. צרות רבות סבבונו. קראנוך יהוה אלהינו. רחקת ממנו בעונינו. שבנו מאחריך. תעינו ואבדנו :

ועדיין וכו' אשמנו. אל ארך אפים וכו':

חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו :

פעם אחת (שהאומר שמע שמע. משתקין אותו) שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד :

ג' פעמים (כנגד היה הוה ויהיה) ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

אומרו ז' פעמים. כנגד ז' רקיעים שבקע לישראל והראה שאין עוד מלבדו. והאומרו בקול רם דגבי אליהו כתיב אמר יענה העם וגו'. כתיב ועם כל העם אמן. ועניה בקול רם. ובאמירתו עושה תיקון גדול ונשגב בעולמות עליונים הקדושים לכן יקבל עליו מסירת נפש בכל פעם. להראות אמיתת אמונתו ביחודו. ויאמר כ"ז בכל כח ובשמחה עצומה :

ז' פעמים יהוה הוא האלהים :

פעם אחת יהוה מֶלֶךְ יהוה מָלָךְ יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד :

עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מָגֵן דָּוִד עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי הַמֶּרְכָּבָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת רַחֲמִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן עֲנֵנוּ. רַחֲמָנָא עֲנֵנָא. רַחֲמָנָא פְּרוֹק. רַחֲמָנָא דְיִתְמְלֵי בְּרַחֲמִין עֲלָן וְעַל כָּל אַנְשֵׁי בֵּיתָנָא וְעַל כָּל אַחֲנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְלִגְדוֹרָא אַפְקִינָן. בְּדִיל שְׁמָךְ רַבָּא :

אומר למנלה אבינו מלכנו ק"ש אפי' בבר הוא לילה. עלים ק"י :

פשפש ב. בדיני ר"ח לפי סדר לילו ויומו. ובו ז' פתחים

פתח א'. לכניסת הלילה

(א) בלילה מזכירין יעלה ויבא בעבודה. ומכריז הש"ץ אחר שאמר קדיש. קודם שיתחילו לעמוד בתפלה. ואין בזה משום הפסקה: (ב) שכח ולא הזכיר של ר"ח בלילה. בין שהוא יום א' בין שהם ב' ימים ר"ח אינו חוזר. י"א כשמסיים רק ברכה זו אם חוזר אפילו לא התחיל עדיין מודים. ועמ"ש הס"ד בדיני דוד (בדיני ששכח השמטה בתפלה) וכן נ"ל עיקר גם בכאן שאומרו קודם מודים. (ג) וה"ה א"ש ספק. ר"ל שאחר שסיים תפלתו אין לו להתפלל חדשה. עמ"ש שם בס"ד: (ד) ואם שכח ולא התפלל ערבית ר"ח ושחרית בשחרית שכח להזכיר. לדידי הו"ל כדלא צלי וחוזר. כמ"ש בדיני ה': (ה) בליל ר"ח. מותר לנ"ח לעשות מלאכה. לפ"ד הגר"י אסר נשים הוא בליל שבת:

פתח ב' לתפלת שחרית

(א) מברכין ומתפללין (ש"ע) כסדר כל יום. ואומר יעלה ויבא בברכה. ואם לא אמרו מחזירין אותו: (ב) ואם נזכר אחר סיום הברכה. אומרו קודם מודים: (ג) ואם לא נזכר עד שהתחיל מודים וקודם שהשלים תפלתו. חוזר לרצה: (ד) ואחר שהשלים תפלתו (ותחנוניו שרגיל בהם, וכבר אמר יהיו לרצון אמרי פי הע"ס שלא עקר עדיין. חוזר לראש: (ה) והמסופק אם הזכיר. עמג"א סי' קי"ד שמסיק שאר דבר הס"ד. שאם אינו יודע אם הזכיר לא היה במחשבתו ענין היום בתפלתו ובתוך התפלה שלך לו הספק מיד. כה"ג ודאי חזר: (ו) אבל אם ברור לו שהיה בדעתו לזכור ענין המאורע בסוף התפלה ולאחר זמן מופלג שכבר סיים תפלתו נפל לו ספק בלבו אם בעת שהיה צ"ל היה זוכר עדיין אם לא. כה"ג לא הוי ספק כלל (וקרוב לדעת ע"ז הלן) וכמעט הספמפי. שאפילו אומר עכשיו ברי לי שלא הזכרתי. לא מחזיקין ליה אם לא נתעורר הספק מיד בשעתו כאמור. ע"ש מילתא בטעמא: (ז) מיהו בזה כה"ג. י"ל דמתפלל נדבה: (ח) וה"מ בחול. אבל בשבת אין מתפללין נדבה: (ט) ש"ץ ששכח ולא הזכיר ר"ח (בין בלחש בין בקול) בשחרית וסיים תפלתו אין מחזירין אותו. ואם לא סיים עדיין חוזר לרצה: (י) ויחיד המתפלל כנגד הש"ץ יוכל לצאת ע"י שישמע מש"ץ מלה במלה. אבל אם הוא מבין לשמוע לא נפטר ע"י תפלת שמשיא אפילו בדיעבד. דלא כהפ"ע. עמג"א:

דיני נטילת לולב

(א) יקח (מעומד ובלי חציצה. ואם היה חוץ יטול שניהם בלי ברכה) האתרוג בשמאל, והלולב בב' ידיו כוי כלל אדם. ואיסור בשמאל ידידיה. ואם כל אחד נטל בסיפק יצא. ואם אפשר יטול שניהם בלא ברכה ועוקצו למעלה. ואח"כ הלולב בימין ועוקצו למטה. ומברך שמעומד (רק פ"א ביום. אפי' מטלו כ"פ) ביום ראשון על נטילת לולב שהחיינו ובשאר ימים על נטילת לולב לבד (וימין לקיים מ"ע) ויהפך האתרוג פטמו למעלה וינענע. ויניח הלולב מידו ואח"כ האתרוג. ובהגה ליתן לחבירו לברך. יתן לאחר הלולב ואח"כ האתרוג. והוא יתן לחבירו האתרוג תחלה. ואי ליכא אחר יקח חבירו ממנו הלולב בשמאל ואח"כ האתרוג בשמאל. ואח"כ יתן הלולב לימין ומברך: (ב) שכח לברך עד שאסף האתרוג. מ"מ מברך כ"ז שהם בידו: (ג) יכול לברך עליו בסוכה קודם התפלה וינענע. ואם אין לו : יברך קודם הלל וינענע. ואח"כ ינענע בהלל: (ד) מצותה מעומד בתוכל האתרוג ללולב בלא חציצה (ודיעבד אין הנענוע מעכב) והדרת הלולב אל פניו וראשו למעלה (גם כשמנענע לצד מטה) ומוליך תחלה ידיו מנגדו והולכה ומנענע שם (ומורף כענין בכל נענוע. ויזהר שלא יגע ראש הלולב בכותל) ואח"כ מביא ידיו אליו עד שיגעו האתרוג והלולב בחזה ומנענע. וכן יעשה ג"פ. ואח"כ יפנה ידיו לצד אחר ויעשה כן ופניו למזרח בכל הנענועים. וסדר עפ"י האריז"ל הוא. דרום. צפון. מזרח. מעלה. מטה. מערב. וכשמנענע למטה. יהיה הלולב למטה והשולחה למעלה. וכשמנענע למעלה כהיפך. וכן היה נ"ע הנענועים. ובכל נענוע יכוין כמתבבס לשיקבה"ו לנבוס כ"ל ניומי' ובורלוי ימב': (ה) אסור לאכול קודם נטילת לולב. ואסור להריח בהדס ואתרוג כל ז'. ובשבת מותר להריח באתרוג: (ו) בשבת אין נוטלין לולב אפי' הוא ביום א' (ונוטלו ביום ב' ומברך שהחיינו) ואסור לטלטלו אפי' לצורך גופו ומקומו. והאתרוג מותר לטלטל: (ז) אין יוצא ביום ראשון בלולב חבירו. עד שיתננו לו במתנה. אפי' במתנה ע"מ להחזיר (ואם בשתק אין מקפיד. יטול שמקבל ויחזור לאחר והוא לאחר במתנה ע"מ להחזיר. ואם מקפיד. אף בראשון לא יצא) נתנו לו סתם. הוי כאומר ע"מ להחזיר. והמהדרין קודם שיגלה בו בעליו. יחזיר במתנה בגירוש. ועוד לא יתנו לקטן קודם שיגלה בו הוא. לא יאחזו בידו עם הקטן: (ח) השותפים באתרוג ולולב. שב לומר שהוא סתם כ"א חלקו לחבירו במתנה ע"מ להחזיר בשעה שיוצא בו. וקהל שקנו בשותפות. יכריזו זה: (ט) יהבר כ"ח לקנות אתרוג ולולב לבד. ואם יש בעירו אתרוג ובעיר אחרת לולב כלל. מבוש שילכו שלו לשם ויברך על של קהל:

תפלה נאה משערי ציון. לאומרה קודם נטילת לולב :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. בִּפְרִי עֵץ הָדָר וְכַפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נָחַל. אוֹתִיּוֹת שִׁמְךָ הַמְיוּחָד תְּקָרֵב אֶחָד אֶל אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדִי וְלֵידַע אֵיךְ שִׁמְךָ נִקְרָא עָלַי וְיִירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלַי. וּבְנַעֲנוּעִי אוֹתָם. תַּשְׁפִּיעַ שֶׁפַע בִּרְכוֹת מִדַּעַת עֶלְיוֹן לִנְוֵה אַפִּרְיוֹן לִמְכוֹן בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וּתְהֵא חָשׁוּב לְפָנֶיךָ מִצְוַת אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ. כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטוֹתֶיהָ וְשָׁרָשֶׁיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. כִּי כַוָּנָתִי לְיַחֲדָא שְׁמָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ

הוא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ. לְיַחֵד שֵׁם י"ה בו"ה. בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. אָמֵן. בָּרוּךְ יהוה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת לוּלָב:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

פתח נ לקריאת הלל

(א) קורין הלל בדילוג בין יחיד בין ציבור. מנהג אבותינו הוא: (ב) ולענין שיברכו יש ג' דעות הגאונים. והלכה כדברי המכריע (הרי"ף ז"ל) שאף היחיד מברך עליו תחלה וסוף. ודווקא כשאומר עם הצבור. והיחיד לבדו. אומרו בלי ברכה [וי"א גומר בברכה תחלה וסוף. אפי' קורא חצי הלל והיחיד (ואומר לב' גומר עמו הודו. ובלאו מצוי לא עבירה) ואם כינך לגמור את הלל. יצא]: (ג) ומ"מ שור אחר שאים (אף בימים שגומרים אותו) שיאמר לפס הודו ויענו אחריו כאלו פרקים: (ד) וכציבור. צריך לשמוע הודו. ויאמר. אחריו. מפי הש"ץ. השומע כעונה. ואם לאו לא יצא. או יאמר הוא עמו כמהם: (ה) [יהדר לקריאו נגמר. ואם] לא לבכ"ל בפעם שאומר שהצבור הלל. אומר עמהן (אם עדיין שהות להתפלל כזמנם. ושיש עד ד' שעות. כך נ"ל אח"כ יתפלל: (ו) ואם עומד בפסד"ז. יפסוק ויאמרו עם. ואין בו משום הפסק. אבל לא יברך ברכת הלל. רק שמברך ב"ש וישתבח. מע"ס בימים שגומרין בהם הלל. לא מהני המלאים בפסד"ז [רק בין ישתבח ליוצר ובברכה תחלה וסוף]:

(ז) כיום פטורות מכל הלל. ולהצ"ס שמחמירות על עצמן במצות עשה שהזמן גרמא. ומברכות עליהן ג"כ לא"ד. מ"מ בהלל דר"ח וחה"מ לד"ס אין נכון לסן לברך. כיון דאפי' אנשים לדעת רבים וגדולים לא יברכו וכ"ס הפיק. א"כ הבו דלא לוסיף לנשים נמי. ויש למנען מזה: (ח) מעם הלל שבתפלה. לאומרו מעומד [ואסור לסמוך]: (ט) [הפסיק באמצע הלל אפי' בדבור והוה כדי לגמור כלו חוזר למקום שפסק. וכשהפסיק באמצע ממין חוזר לראש הענין. ואם הפסיק באונס (כגון שלא היה המקום נקי) והיה כדי לגמור כולו. מאי הלל חוזר למקום שפסק. וכהלל שלם חוזר לראש ולא יברך תחלה: (י) קרא למפרע לא יצא. ואם דילג ואמר לפלן ומכר. חוזר למקום שדילג וקורא כסדר: (יא) א"א הלל בבית אבל (ובחנוכה. אומרו אח"כ בביתו) ובשבת ר"ח שבתוך ז' או קבר מתו ברגל. אומרים: (יב) בב' הלאשים דפסח וב' השבועות וח' דסוכות וח' דחנוכה. גומר ההלל (וסי' בכט"ח) ובשאר ימי הלל. מדלג לא לנו. אהבתי]:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לִקְרֹא אֶת הַהַלֵּל:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יהוה הַלְלוּ אֶת שֵׁם יהוה: יְהִי שֵׁם יהוה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יהוה: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יהוה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיהוה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי

הללויה. הלל זה משה וישראל אמרוהו כשעלו מן הים [פסחים קיז] ודעו לספר בנס יציאת מצרים. שהראה השי"ת ידו הנפלאה בעולם. אשר בו הכה והמשפלה לגבים מעלים ולהשפיל נשאים. והיכא הללויה כבר מבואר בפסוקי דזמרה. והוא שיר השם [עיין זהר בראשית קנב קנג] דרך שוי כללי לכל נסי עולם: הללו. ביחוד אתם:

עבדי ה'. ולא עבדי פרעה: מעתה: הללו את שם. פי' בלבוק ואהבת אתה: יהי שם הוי"ה. הנודע שמיו בעולם (ע"י יצ"מ) כי עד העת ההיא לא נודע שם זה בעולם. שאפי' לאבות לא נגלה בו ככתוב. ויהי שמו זה. מבורך מעתה ועד עולם. על ידיע. שהוציאנו ועשאנו בני חורין והנסיים מעתה ועד עולם: ממזרח. כי"י שם הגדול הזה. גדול שמו בגוים המיושבים ממזרח עד מבוא השמש. בין שני הקצבים. כי תחת שגלותם (שהם צפון ודרום האמצעיים) אין ישוב לב"א: רם על. כמו על יקרהוהו (והוא כמו אך. אבל זה נפתח כדין. לפי שהוא סמוך) ר"ל רם ועליון על כל גוים ה'. שהכל מודים שהוא סבה ראשונה. וקרו ליה אלהא דאלהיא. וזהו שאמר בכ' אוצרים נבוהים. רם על. כי ה' עליון נורא על כל הארץ. ומרומם מכל הגוים. ולכן עובדים לאמצעיים. לסיבת רם מאד מאלם. משעבדוהו בלי אמצעי. ואומרים בלבם. על השמים כבודו מאד נעלה מב"א השפלים. ועל כן עובדים לשמים ולצבאם. שמליהם כבודו עלם. וחולק להם מכבודו: מי כה'. המשורר בא כסותר הנחה זאת. שאין לך מקום באומה ישראלית. שבחר לו לעם סגולה. ולקחם לו לנחלה. כשהוציאם מכור הברזל. אז נודע ברוממותו ית' שאינו מעכב מלהשגיח בשפלים. אכן הוא הפך דעתם. כי אמנם על השפלים עיני השגחתו ביותר. ובמקום גדולתו של הקב"ה שם ענותנותו. והראיה. מי כה' אלהינו המגביהי כאשר בערבות. ועכ"ז הוא המשפיל לראות בשמים. הגרמים הסובבים את התחתונים. לסדר מערכותם לחפצו. ועל ידי זה הקים כל אפסי ארץ.

מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

העפר. אין כאלה היה נחשבים כעבדוסים . השפלים זכר לנו . להושיבנו עם נדיבי עמים אחרים . אל נדיבי עמו . עם אלפי אפרים :

מושיבי. ה' יתב"ך מספים יש בה' צ. רומזים לנגד דוד שדר בה' עולמות ואמר שירה . והוא הלא עקרת הבית (והוא את שבבית . עי' פ' שירה) : עקרת. אינו סמוך . כמו עקרה . וכן עקרה עקרה . גבירה גברת . עגרה עגרה . ובאור הכתוב . מושיב עקרה . הבית. מיושבת עם בני הבית . ותהיה אם הבנים שמחה . שהיא היתה עזובה ועצובה . וע"ד הסוד : עקרת . רחל עקרה (והיא עיקר הבית . כמו שאמרו בני נח) שבכה על בניה . משיבה לאיתנה . והגרה שאמרה ליסה . או ודאי אם הבנים . לאה רבת בנים . שמחה . והיה הסבל היום המאור . אל הוי"ה . הוא בעל הבית : הללויה. הכל חייבים להלל יה כנגד אלה הגאולות :

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב. הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

בצאת ישראל. השרים: ממצרים. מבית עבדים : בית יעקב. אלו השבים. מעם לעז . שמעו זרה. שהמצו שמהן הם לעז"ה אלהים לשון עליון. לעזר על עשן עצמו . על השותקין לא כ"ם . מי מעיד שלא נעשו בבם המצריים: היתה יהודה. היא אשר בה יהודה (לכן הוא ל' נקבה) : לקדשו . אמה לאמרן הגדול להקדישו קודש קדשים . זהו כינוי הוי"ה . לעמר שהקב"ה הקדישה לו והעלה ממנה הכהונה . היא הראויה על קדושה הכהנים . והקדימה כפי קדימת מעלת קדושת הכהונה : ישראל ממשלותיו . אין לך שבט שלא העמיד מלך או שופט שוטר ומושל . ולא היו ראויים להגלים למלוכה ולממשלה . אם לא היו מיוחסין . שאפילו מי שהוא מסוסרי הרבים . א"ל לבדוק אחריהן . הרי ראיה שהם על יחוס כלנות השבטים . זהו לשון רבים ממשלותיו (הת"ס פתוחה . אין אלהים בהם) : הים ראה וינס . ג' ראיות ג' להעיד על כשרותן בכלל שם לא נעדר . כי זכו לנס כזה . מפני שהיו נזהרים מעריות . ולאמלא היו בהם פסולים . היה הים שוטפם . וא"ת היה גם מפני ארונו של יוסף שהיה עמהן . והשביע נעשה הנס . עד ויים הגאולה . לזה אמר . הירדן יסוב לאחור . גם הוא . שכל מימות שבעולם נבקעו . אע"פ שלא עברו בו את . כדי להודיע שבעם בעולם . ולהסיר פחם לצאת שפתים: ההרים רקדו . במתן תורה . למה הרלדון הרים . א"ל במעברות נחלי ארנון . שרקדו הרים שבא"י לקבל את ישראל כשפחה שהולכת לקראת גבירתה לקבלה . ונכנסו ראשי הרים במערות שבגבעות שבגד האהר מעבר לנחלי ארנון . ששם היו האמוריים אורבים להם . ונכנסו שני הרי א"י בגבעות שבח"ל ורצנום . וזהו שאמר מתהלם כאילים . שראשו של זה כנגד זנבו של זה . וגבעות הם נמוכים . בהם היו מתחבאים האמוריים . ולכך דימה אותן לבני צאן שלא זזו ממקומן . אלא דמו כבני צאן . שהולכת אחר הרועה ואינה טורחת . ומיושב כל השינוי וכל הלשון : מה לך הים . נע"ה שואל . מדוע לא עמדת על בבריה . שברח לך הים . ויהיה בריה ולנסים . חק ולא יעבור גבולו . והך הולך לעשות רצון קונך והוא : מה לך לנוס ולבטל רצונו . מפני מי שספק עושה רצון קונו : מלפני. ויהי כמשיב לעצמו . מלפני אדון הארץ בדין הוא שהתולי ארץ : ההופכי . שהופך לצור את אגם מים . שגזר עליו שלא יעברו בו מים . כמ"ש הפך ים ליבשה . להסך בחלמיש שלא ידו ובקעו למעיינו מים . הרי א"כ הוא ודאי ואין ספק . דין שידחה הספק מפני הודאי : חולי לשון (והיו"ד מסף . והגיגים מלעיל תחת הה' . כמשפטם) כמו חולי ונוחי . וי"מ מקור . כמו חול התחל . ר"ל הנג עלי [מין ליסוערים . והיו"ד לשימוש] (והטעם נשוג אחור . ומהמת המלך הסמוך) [שמקום הגיגים מלרע תחת כלי כמשפטם . אך מפני אהגתשא הסמוך במלת ארץ תחת הא' . נסוג אחור תחת הח' . מפני קירוב הטעמים] והסים תשובת הארץ . לשאלה המשורר : אדון . עם ב"ן עם ס' אותיות : מלפני אלוה יעקב . היינו מחמת ש"ל הי' דבורא : ההופכי . כי הוא ממתק דיני הטקבא . לזה יש בו ג"כ יו"ד נוספת כדלעיל : הצור . בחי' דין קשה כסלע : אגם . רבוע אהיה . גי' דם . מהפכו למים : חלמיש . ג' אותיות וי' מעמים אל (כנגד כ' הספירות) הוא יסוד שלת ממתיק את הגבור קודם : למעינו . הוא מעין הנובע מבית ה' . ולכן בו וי"ו נוספת . שהוא דבורא . במאמור זה כ"ב אותיות . בחי' מקבלה :

[אומר פסוק לא לנו שהכרון לב ונכאי . ויכוין לבקש חסד ה' להושיענו אף שאין אנו ראוים . כאשר עשו הגדול(?)
שההלל ובר"ח ותוה"מ פסח מדלג זה ומתחילין ה' זכרנו] :

לא לָנוּ יהוה לא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ : לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם : וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה : עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם : פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ : אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן : יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם : כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם : יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא : בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא : יִרְאֵי יהוה בִּטְחוּ בַיהוה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא : ע"ב

לא לנו. לא בשבילנו. ושל' הלשון לחזק הענין. שאין אנו כדאין לעשות לנו גם כמו שעשית לאבותינו. כי אם לשמך תן כבוד כדי שיתהלל. ובכבודך נאמר גם כאן: על חסדך. למען החסד עם מי שאינו ראוי. ולמען יתאמן דבר שהבטחת לאבותינו. לא חסר בריתך אתנו: עצביהם. פ"ל בפסוק דתורה דשבה: ישראל. פי"ם.

והנה מספר תיבות מזמור זה הוא קל"ד. באחרתי קל. לשון עורף. כי נתייסד להמתיק האחוריים וקושי עורפה שבקשם להשותה. גם הוא גי' ב"ן אדני עם ד' אותיות. ורבוע מ"ה המאיר לה. ומילוי קנ"א. והתיבות דע"ב. רוכב על עב קל. שמנה תיבות הדילוג דלא הזכיר. הם מנין גף. הרגועו של כף. שהוא ידוע בכתוב מכף הארץ. כי בר"ח שלבשה שבהרם תחת השמש ונעלמת ויש לתוש לגאלת המקטרג (כמ"ש בביאור מאמר סירה. ולזה בא שעיר ר"ח) ופי"א ביסא. לכן לא יגלה כף. בגפו יבא. ואין ליתן פתחון פה לחיצונים לומר איה נא. גם ב"ן. שהוא אלהיהם. ביחוד שהוא היום בסוד איה מקום כבודו וזה אלהינו בשמים (עמ"ש בס"ד בברכת המזון ובפי' פ' שירה) וזיד ושקיה: כ"ל. הוא ל"א עם הכולל: אשר חפץ. ודאי עשה. הקן. כמ"ש על הפסוק עולת תמיד העשי"ה: עצביהם כסף וזהב. לעלות על במותי ע"ב לדמות לעליון. כקוף בפני אדם. וגיה אותם ב' קצות. באמת פה להם וגו':

יהוה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן : יְבָרֵךְ יִרְאֵי יהוה הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים : יֹסֵף יהוה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם : בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם : לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה : וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּ יָהּ :

ה' זכרנו. לא"ד קאי השמשים הוא מל' זכירה. ולפי דעת אחרים הוא מלשון זכר. כלומר הזכרים יברך. גם יברך בית ישראל. הם הנקבות (ולא אמר נשים בית. שאינו מדבר מנקבים וקל) וכן פי' בסי' הזוהר. כי אמנם כאן המזמור מדבר מבחינות דכורא ומיושב שאמר זכרנו ולא זכרינו: הקטנים. השוים עם הגדולים בשוה. וזה יהיה ע"י שהגדולים משפיעים לקטנים (במדרגה) כי ע"י נעשין קטנים קל' במעלתן. או ודאי כולם יהיו יראי ה'. לכן הקדים

הקטנים: להורות שמה שיהיו הגדולים מקדימין אותן לפניהם. שהשפעה צריכה לבא לכבוד שמים: יוסף. אין ברכה אלא בריבוי: עליכם. כלום אדם זורע אלא להכניס כמה כורים: עליכם. בתי ישראל: ועל בניכם. בנשי'. הנבדים. לא כדרך שהעולם נוהג שהנקבות מרובות מזכרים. שהם בכלל ברכם. והכם ברוכים לה' עושה שמים וארץ. להרבות הדמות. בעליונים ובתחתונים. ומפרש השמי"ם. זכר ונקבה: שמים לה'. מטון לשבתו: והארץ נתן לבני אדם. לשבת יצרה: לא המתים. שבחייהם קרויים מתים (פי' קונטרס יצ"ב פתגם): ולא יורדי דומה. שומר נפשות היורדות לגהנם לארץ תחתית. דומו סלה: ואנחנו. ברוכי ה': נברך יה מעתה ועד עולם. אמר. בלי הפסק. לפי שצדיקים במיתתן קרויים חיים. וגם בקבר שפתותם דובבות. לפיכך הללויה. תמיד. והנה סיום מאמר זה. כ"א. כמנין כ"א אלהיכם זה שמי לעולם בדילוג הנ"ל כאמור. נמצא כלל מדם לילה ביום:
[יכוין לבקש על תשועת כלל ישראל. ובר"ח ותוה"מ פסח מדלג זה. ומתחיל מה אשיב]

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יהוה אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי : כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא :

אהבתי. ה' גם בשמו נרה. וקולו יסורין

אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם יהוה אֶקְרָא אָנָּה יהוה מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יהוה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאיִם יהוה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יהוה גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יהוה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב: ע"כ

אוהבין מאהבם. כי אלהים שמנה נאמנה. לפיכך. ישמע קולי ותחנוני כי ידע שאני אוהב. וכפי כן נתן. אבל בשונה אמר. כי יחנן קולו אל שאמן נו (עמ"ש בס"ד שמכתב אלהים): כי הטה אזנו לי. לשמוע מה בפי בעת צרותי: ובימי. הטובים שהם שלי. וזה חלקי מכל עמלי (מש"כ תרפים פרק נחשבים ימים. כמ"ש איוב. סוס הבא ימי הוסף. ואמר הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי. ירצה שנהל רוח בימיו כי לא ראה בהם טובה וכולן נחשבו לילות של עמל. ולשוא מנו אותן לו. ובמספר ירחים של ימיו. אמר שלא היו בהם ימים מאירים): אקרא. לאלהים עליון. לא הייתי בוטח בהצלחת זמני. לא אמרתי בשלוי אל אמוט. תמיד קראתי אליו מצרה. כאילו כבר היה מגיע. ואמרתי אפפוני הקיפוני חבלי וצירי מות: ומצרי (מקיבן מן המצר) מצאוני. להורות שהייתי מפחד תמיד לעתיד: צרה ויגון אמצא. רואה את הנולד. כי לא לעולם חוסן: ובשם ה' אקרא. הקדמתי תפלה לצרה (ידעתי מות תשיבני. מי גבר יחיה ימלט נפשו מיד שאול סלה): אנה (מלעיל. על כן הנו"ן דגושה) [ואל"כ. לא יתכן דגש] ה'. אם הגוף לא שלם: מלטה נפשי. מדינה של גיהנם: חנון ה'. בהשפעת טובה. חן וחסד חנם הוא. (שאין לבריה חוב עליו). וצדיק. בדינו ומשפטיו: ואלהינו מרחם. אפי' מד"ה כלולה ברחמים: שומר פתאים. (סקל"ף מזה) שאין בהם דעת ותחבולה לשמור מהפגעים. אפי השגחתו עליהם ביותר. לפי שאינן בוטחים בחכמתם וגבורתם: דלותי. (מלרע) אף אני הייתי דל בדעת ובכח. לפיכך ולי נאה להושיע. על כן אמרתי. שובי (מלרע) [שהוא מדבר בעדו. ונא טוי לנקבה] נפשי למנוחיכי. (מקיבן מן מנוח) במנוחות שונות. ביום טובה היה בטוב. וביום רעה ראה למצוא מנוח אשר ייטב לך. להודות בה' כי הוא גומל עליך חסד. בין בטובה בין ברעה. כוף סוף הטוב כרוך בעקבה. כי בזה. חלצת נפשי. ממיתת עולם. ע"י יסורי עוה"ז: ואת עיני מדמעה. שלא ימותו בני בחיי. או י"ל שלא ימות הוא קודם זמנו. והלך אחרו (שחביבה עליו כבבת עינו. וכמ"ש לנביא מחמד עיניך. זהו עיני ל' יחיד) שלא תהיה אלמנה ולא תבא דמעתה עליו: את רגלי מדחי. שלא לקיתי בממוני שהוא היקום שמעמיד האדם על רגליו. ע"ד שאמר לאיוב. כי ע"ז בחרת מעוני: אתהלך לפני ה' בארצות החיים. אמרו רז"ל [יומא עא] זה מקום שווקים. כגון צור וחברותיה. שאין זולא אמן שובעא. שאיהם חיים. לא כיושבי כפרים שאינן אינם חיים. לפי שסומכין על הפלטר. כמ"ש (מנחות קג) על הפסוק והיו חייך תלויים. ויאמר. אע"פ שהייתי מתגורר בארץ פלשתים בין יושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות (מהגוף שבנפים כל טוב. שמע עשאו. באין עדי הרגל עברה) התהלכתי לפניו. ולא למדתי דרכיהם. וגירותי והנעתי גם לטובה. היא גרמה. שהאמנתי כי אדבר. את אויבים בשער התורה. לפי שאני עניתי מאד. עני בדרך כחי. ע"ד טוב לי כי עניתי למען אלמד. שאין התורה נקנית אלא ע"י יסורין. ואינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. לא תמצא בארץ החיים (התכב): אני אמרתי שקר להתימלך בשם שאול: בחפזי. לברוח. לא יחשב לי אשם: כל האדם כוזב. בהחשבו על נפשו. מספר תיבות דילוג הלז עם הטולל. כשם אכדס"ס. גבורה קשה. שלא לעורר יגון עליה בזמן הכרה. ומספר שאריה המזמור נ"ן (עי' לעיל בברכת ישתבח ובשים שלום) גאול. ביום החודש יפתח:

מָה אָשִׁיב לַיהוה כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יהוה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יהוה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יהוה כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ

מה. גמול: אשיב לה' כל תגמולוהי. (ע"ד האמרית עמוס. יהוה) תגמוליו שעלי חוב גדול ואין לי מה לשלם: כוס ישועות אשא. להכיר עליו חסדיו וישועותיו: ובשם ה' אקרא. שהו גודל לאלהינו. לשבח לשמו. חסד ומשפט אשירה. וא"ת שירה אלא על היין: נדרי לה' אשלם. תודות לו: נגדה. יאמרו בעלי פשט הה"א נוספת. ויעמדו משתאמים במלת נא היתרה ויתרפום. עוד יוסיפו דבר הרה בלמ"ד לכל. אבל חכמי האמת לא יקרם עון יאזר ונא ימצאם חטא גרעון ויתרון. סוד ה' ליראיו מסור. כי באה כאן הה"א שהיא אחרונה שבשם. והיא גם הנותרה למעלה שהיא עד פניו תמיד (בסוד ברוך אתה. לנוכח פני ה'. כמ"ש בהקדמה) ונקראת כנסת ישראל. זהו לכל עמו. שכלולים בה ונפשותיהן: לה' אשלם ובזה שלא ידי חובתי לה': יקר בעיני ה'. אע"פ שהלמתי קצת חובתי. כן אברכך בחיי. טוב חסדך מחיים: המותה. גי' ד' מילואי אהיה עם התיבה: לחסידיו. יקרה היא מפנינים. שאילין מיין סקבין לתבא ואימא. ולדרך הפשט יאמר ע"ד ויקר דמם בעיניו. לפיכך עושה להם נסים. שלא ימותו בלי עתם: אנה ה'. כיון שהזכיר המיתה נתיירא. לפי שלא הי"ל חיים בעוה"ז כנודע. כי הוא מבחי' שם ב"ן. ומאן דלכית ליה כלבא מחבלא מידמיל. התחיל לבקש על עצמו. כי הוא עבד נאמן. והדר מפרש לה: עבדך. ביסוד דיהב ב"ן שהוא אמתך. ולכך. פתחת למוסרי. הם רות ונעמה. כמאמר רז"ל. ולדרך הדרש יאמר. אני עבדך.

לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יהוה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יהוה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

אע"פ שלא זכה לי אבי כי טובתו היתה לגלות אל שהרחתו. עליה אמר כן בשון תוללתי. פ"מ אבי מבדך מלך שלמי כן

שמך. שלמי היתה טובתה לטובה: פתחת למוסרי. על הגאולה ועל התמורה: אזבח תודה. שהבשרת אותי לבוא נגאל. לזה ג"כ חזר עוד לעטר נדרי אשלם. בעד זה החסד הטבעי. והוא נוגע לכל עמו. כי המלך הטוב בכל העם. זה הסיום. בחצרות בית ה'. שהיתה לו ישיבה בעזרה: בתוככי. יו"ד נוספת. ורמוזה כבר. והנה מספר סיום המזמור בכלל. כד' מלוי הויה ובצירוף ב' היתרים בקודש היא ג"כ פי"ן. להשלים חרין עייני"ן:

קיז הַלְלוּ אֶת יהוה כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת יהוה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

כי כל גוים. הם האומות הבנים: האומים. כי עמו שנקרא לאום. של כולם להללו ולשבחו: כי גבר

עלינו חסדו. שהגיע גבולות למספר בני ישראל. כי בזה יוכל להקריב ע' פרים בעדם: ואמת ה'. לדקת פרזונו בישראל. גם א לטובת האומות בכללם (כמש"ל בהקדמה בארוך) למען ידעו ויכירו יד ה'. והתפשט תורת אמת לעולם. שיתקיים. כי לא נברא אלא בשבילה. ותיבות זה המזמור י"ז. בחי' ו' קצוות כלולים מי' ספירות:

[הש"ץ אומר הודו יאמר נא כל"ח. ואח"כ הצבור. ואומר הש"ץ יאמרו נא. והצבור עונים הודו. יאמרו נא. הש"ץ אומר יאמרו נא הב'. ועונים הצבור הודו. יאמרו נא. ובסוכות מנענע הש"ץ והצבור בהודו בכל פעם לגד הפס. ג"פ הולכה וג"פ הובאה לגוף א'. וכן בהודו שבסוף הלל]:

הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יהוה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

הודו. (עם שש תיבות סוגות בדרה"ל [פסחים קיז] על מה נאמר. כולן דברי אלהים חיים. והוא מדבר לאומות בגלות. ורומז לעתיד בגאולה. והוא הפעם שהוצלנו אתו) יאמר לכלל עם ישראל: כי טוב. לכל מעשים

עמו של אדם בטובתו: כי לעולם. בכל מדה שהוא מודד הסוד הוא (פי"ל בהקדמה ובמעמדות): ישראל. בית המלך. ולא זכר בו בית. לפי שנחרב ביתו. ולא השאר שם זרע משפחתו. משא"כ בבית אהרן. שיש בהם יחוסים עד היום: כל"ח. כי לא יסור מחוקק מבית דוד: יראי ה'. תושבי עמו והורשי הארץ. כי לא השכח מפיהם:

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יהוה לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יהוה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יהוה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יהוה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יהוה כִּי אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוה עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יהוה עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יהוה רוֹמֵמָה יְמִין יהוה עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה

המצר. (מפעלי ספק [שהשורש צר] וגדים. מצרים): במרחב. הפך המצר: בעוזרי. עם עוזרי: באדם. הגשל בענקים: בנדיבים. חסידי עמו. האבות בכלל. כי אברהם לא ידעו וישראל לא יכירנו אף כי המה זכו אבות: סבבוני. סבוני. סבבוני. בג' מלכיות: אמילם. (קמוץ לרסב"ג (ולגד"ק פתוח) במקום לי"ר. כמו ילבשם) אכריתם: סבוני. בהלהטם גוג: כדבורים. שאחר עקיצם הם מתים: דועכו. (מפעלי

ספק עופלו) כבו: כאש קוצים. ... שמי דחיות. להפיל הנפש עם הגוף יחד: עזי. עיין בשירת הים: קול רנה גו'. מהו קול הרנה. ימין ה' עושה חיל. כך יהגנו: חיל. כח ועושר: ימין ה' רוממה. לא שבה אחור מפני אויב: עושה חיל. להביא עליהם חיל גוים: לא אמות. עוד הפאתים (דרך אחר. עי' קונטרס יליב שמים):

וְאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַיהוה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יהוה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת
זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יהוה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

ואספר. כי לא המתים יהללו יה: יסור. ומה שאיסרני בעוה"ז בגוף ובממון. הן הכל היו כפרה לעונות. שלמות גלתי לא נתנני: פתחו לי שערי צדק. אלה החכמים והיודעים. דרך תשובת שידעתי. להכיר צדק משפטיו ודיניו. ואודה יה.

כי הוא של תמונה: זה. התשובה היודעים. או הוא כמשיב לעצמו: השער. אחד הוא. שבו מתייחדים כל השערים הנעלים: לה'. הוא. והרשה לצדיקים שיבואו בו. לא כמלך ב"ו שאין משתמשין בשרביטו: עניתני. בקראי אליך. ואודך שעניתני. כדי שאקרא אליך ותענני. לפי שהקב"ה חפץ בתפלתן של צדיקים: אבן. אבן ישראל: מאסו הבונים. ויועצי ארץ הבונים תרבות לעמו: לראש פנה. ליסוד פנת הבנין. לוקחים אבן גדולה ויקרה: מאת ה' היתה יאמרו האומות המואסים לשעבר: היא נפלאת. נפלאת בעינינו. כי התושב יכבה ארץ. ומשיבים לבם. זה היום עשה ה'. לנו שהכנו בהושע ביום שלכם: נגילה ונשמחה בו. ולא יתערב זר בשמחתנו. לכן יום ה' הוא חושך ולא אור בתשובתיכם:

[בשוטה. מנענע הש"ץ והצבור בכל תיבה לבד השם. לד' רוחות. ודו פעמים בהולכה. ו' פעמים בהובאה]

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:

אנא ה' הושיעה נא. לכל בני העולם. והוציאם מן החושך. כך יאמרו ויתפללו עם נושע בה': אנא הצליחה. להבונים. שיכירו וידעו שהלוחם במאסם לאבן יקרה. ויתחברו ויהיו כלם אחד לעבדך. ללכת באור ה' יחד:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יהוה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יהוה: ברוך אֵל יהוה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי [בשוטה מנענעים ש"ץ כנ"ל] הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

ברוך. יאמרו הכהנים השוכנים במקדש: ברוך הבא. למלא ידו לה' ולהתברך בשמו: ברכנוכם. ברכנו אתכם: מבית ה'. המאיר לעולם. שיאיר אליכם: אל ה' ויאר. כי שהאיר לנו: אסרו. קשרו הכבש (הקרוי חג. כמו חגים יקנו) לעולה. עד שתביאוהו לקרנות המזבח. לעשות זבחיכם לרצון על מזבחי. כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים: אלי ואודך. על התשועה מהחושך: וארוממך. על ההצלחה לשבת בקרן אורה: הודו. כל בני עולם. והנה מספר תיבות מזמור הלז קנ"ח. רומז על הקץ שיהיה בהתחבר ח' אותיות שיה אדני. ותיבות הכל הם כמספר שם ס"ג. למתקן:

יְהַלְלוּךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ [כ"ה בהגדה"ס. ובנע"ב ליתא גם תיבת אלהינו] כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ. וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר. כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

יש נוהגין לומר בר"ח אחר כלל פסוק זה

ואברהם זקן בא בימים ויי ברך את אברהם בכל: (ויאמר) זבריה ישמרני ויחייני כן יהי רצון מלפניך אלהים חיים ומלך עולם אשר בידו נפש כל חי אמן. יאמר ג"פ

כל מעשיך. כנ"ל. ונ"פ בבית התפלה על משום כה. ומע"פ: יוד ה'. הוא בעל שמונה מימין. ומם יהללוך. ולזמר. הוא בעל עשרה נימין. כמו שיהא לע"ל. מספר תיבות זה הפסקא פ"ד. כרבוע אהיה. ותיבות ברכה שלפני הכלל. כנגד י"ב צירופי הויה. ועלה מין כל התיבות שבהלל. הכון, למספר תיבות התפלה י"ח (עם ב' שמות המשלימים המספר. ואם תמנה גם ה' שמות הפתח. תמצא ד' פעמים הוה) הרי כאן הכל נגמר. כתי' שם אדל"י. תהלה לדוד. ודי בזה לנבון:

(א) תוספר קדיש שלם על תפלה י"ח: (ב) כאן ראוי לומר שיר היום וכן הבית מרש"ע ול:

פתח ד לקריאת התורה

(א) מוליאין ס"ת וקורין בו ד'. כפ' התמיד ור"ח אין פותחין מכן. ...וסיין עליהן. ואין מפטירין בנביא: (ב) קורא כהן ג' פסוקים ההם וידבר לו ואמרת ולוי הוזר וקורא ואמרת. וקורא את הכבש האחד ועשירים האיפה. וישראל קורא עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם. ורביעי קורא ובר"ח עד סוף פרשה: (ג) אומר חצי קדיש על הקריאה. אשרי ובל"ג (וא"א למנלה) ואומר חצי קדיש על סדר קדושה. וחולצין תפילין. ואם השעה דחוקה. יחזם ממקומן:

פתח ה. למוסף

(א) עומדין להתפלל מוסף ג"ר. אח"כ אומרין קדושה סוס:

כִּי שֵׁם יהוה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא. אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתָתָּ. זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם. בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן. וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם. זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ. וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא. מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין. וְעוֹלַת רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו. וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן. וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ. הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ. אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם. וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה. וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: אֶת מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחוֹדֶשׁ הַזֶּה. נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כָּאָמוּר:

ר"ח. תיבות נסח זה קע"ד. ובצירוף ח' אותיות השיטב. גי' יעקב. כמו שהוא רמוז אצל ברכת הלבנה. וכמש"ל בסיום חלק א'. לפיכך נרמז גם בתפלת ר"ח. ביחוד שהעליה בו היא לנוקבא בלבד. גם הוא גי' ק' אדני המשכן ומם אכדע"ס: ראשי. הרין יעקב ויוסף דמתדתי לסיהרא: כפרה. שהשעיר ר"ח מכפר על טומאת מקדש וקדשיו. ונאמר בו. ואותו נתן לכם לשאת את עון העדה. וע"ד הסוד. כפרה. מלשון אכפרה פניו. לקנח פני זעם: שלא יבים בעין רעה בעם (הנזכר. שכוללת כל תולדותם ודאי) כמ"ש במאמר מישם סירה. יע"ש: זבחי רצון עולות. ע"ש ונראה לו: ושעירי. כל"ל בי"ו. עא"א: לכפר בעדם. בעד התולדות ג"כ: זכרון. ע"ש תג"א וגו' והיו לכם לזכרון: לכולם יהיו. כ"ה הנוסחה הנכון. והיא לשון בקשה. אלא ריצוי הזכרה. כלומר לכך נא קרבנות ר"ח כדי שיהיו לזכרון. ועא"א: לכולם. כל תולדותם הנ"ל: מיד שונא. הידוע האמור בענין. הנר סטרך. ומבואר שם במאמר הנ"ל: מזבח כו' תכין. ונחזור להקריב בפועל כשנים קדמוניות: מזבח. גי' אל הויה: הויה. ב' מילואי אהיה קס"א קנ"א: בציון. הוא יוסף: ועולת ר"ח. מכינו שעלת שנקרבין עולה. עט"ם. ורומז

ורז"ל גם למ"ש בס' יחזקאל. וביום החודש פר בן בקר תמים. וכתוב למעלה מהענין. ועל הנשיא יהיה העולה פי' ובחדשים: ושירי דוד. לא נזכר בשום הפלה היחיד. כ"א בר"ה. כי זמנו הוא. סימנו. דוד מלך ישראל חי וקים את בלי וי"ו. כן הוא הנוסח הנכון: מוסף. כל קרבנותיו כמ"ש בעולת:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ. וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

ונסכיהם. כולל השמן (עי' תי"ע פ"ס דמנחות): ושני תמידין. אגב המוספין נקטינהו. דלא תימא זהו קרבן חובת היום. חו לא: כהלכתן. כדין עולות. א' לפני המוספין. וא' לאחרים ולאחר כל הקרבנות:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. חַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן. (וּלְכַפָּרַת פֶּשַׁע). כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת. וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

לטובה ולברכה כו'. י"ב לשונות. נגד י"ב חדשי השנה. שסודם בי"ב צירופי הויה. ובוי"ו שבו הנלאה בעלמה. ובמעוברת מוסיפין א'. נגד תלואה בא': בחרת מכ"ה. שהם מונין לחמה. וישראל ללבנה המולדת ביום ובלילה. עיין בבית שמש: וחוקי. שעיר ר"ח חק הוא לישראל. ואין אנו רשאין להרהר אחריו. גם ר"ח הוא חק (סוד מסורם לעיל כ"פ) ולא יעבור גבולו בית שמש: קבעת. שהקב"ה הסכים ע"י הקובעים אותן. כמ"ש [ירר כתובה פ"א ה"ב] על הפסוק לאל גומר עלי. וכן כתיב אשר תקראו אותם: ישראל. דמקדשי לר"ח:

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן. וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם. קִוִּינוּ לָךְ:

בחנוכה אומרים כאן ועל הנסים

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

הש"ץ בחזרת התפלה אומר כאן זה

אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו. כהנים עם קדושך. כאמור:

[יכוין לומר זה ברעותא דליבא לשם ברכה לעם הקדוש. ויזהר בדקדוק התיבות היטב. ויטה ראשו כל פעם כרשום פה ואם לאו עונשו גדול מאוד. וכשפונה לשמאל יהלך. מעורר דין על הצבור ח"ו]

יברכך יהוה (פניו להיכל) וישמרך (נגד ימינו) [קהל כן יהי רצון]: יאר יהוה (נגד היכל) פניו אליך ויחנך (נגד שמאלו) [קהל כן יהי רצון]: ישא יהוה פניו [נגד היכל] אליך [נגד ימינו] וישם לך [נגד שמאלו] שלום [נגד ימינו] קהל כן יהי רצון:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ . בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ . כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים . וְאַהֲבַת חֶסֶד . וּצְדָקָה וּבְרָכָה . וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם . וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם :

אלהי נצור לשוני מרע . ושפתי מדבר מרמה . ולמקללי נפשי תדום . ונפשי כעפר לכל תהיה : פתח לבי בתורתך . ובמצותיך תרדוף נפשי . ותצילני מפגע רע . ומיצר הרע . ומאשה רעה . ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם . וכל החושבים עלי רעה . מהרה הפר עצתם . וקלקל מחשבתם : [יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי . שלא תעלה קנאת אדם עלי . ולא קנאתי על אחרים . ושלא אכעוס היום . ושלא אכעיסך . ותצילני מיצר הרע . ותן בלבי הכנעה וענוה . מלכנו ואלהינו . אלוה כל בשר . יחד שמך בעולמך . בנה עירך . יסד ביתך . ושכלל היכלך . קרב קץ ביאת משיחך . פדה עמך . שמח עדתך] : עשה למען שמך . עשה למען ימינך . עשה למען קדושתך . עשה למען תורתך [עשה למענך . אם לא למעננו] למען יחלצון ידידיך . הושיעה ימינך ועניני (יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה) יהיו לרצון אמרי פי . והגיון לבי לפניך . יהוה צורי וגואלי :

עושה שלום במרומיו . פונה לימינו ואומר **הוא יעשה שלום עלינו** . וחוזר ושוחה לפניו ואומר **ועל כל** ישראל (ש"ץ אומר ואמרו) אמן :

יהי רצון לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו . שיבנה בית המקדש במהרה בימינו . ותן חלקנו בתורתך [ושם נעבדך ביראה . כימי עולם וכשנים קדמוניות] וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים . כימי עולם . וכשנים קדמוניות :

יהיו לרצון אמרי פי יהגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי :

(ג) **גומרין שלש אחרונות** . מחזיר ש"ץ התפלה בקול . ואומר קדושה של חול . וכ"כ גם הר' דוד אבודרהם . אמנם הרב"י העיד שמנהג הספרדים להתחיל בקדושת כתר . וגומרין בשל חול . ואומר **קדיש שלם** : (ג) פטום הקטורת עלינו קדיש יתום : (ד) שיר הכבוד . **ברכי נפשי** [תהלים קד] (ע"פ מנהג הנכון . ואח"כ שיר היום . אם לא בתפלת השחר . כמ"ש שם) קדיש . ונפטרין לבתיהם לשלום . ואחר דיני תפלת מוספין בין דר"ח בין די"ט . שוין לדין תפלת מוסף דשבת לגמרי . ויע"ש כל הצריך : (ה) טעה במוסף מחזירין אותו . בין יחיד בין ש"ץ :

פתח ו . לעבודת קרבן מוסף דר"ח

אמר יעקב . בעברי על סדר עבודה דמוסף ראש חדש האיטלקי ראיתי והנה עלה קמשונים . חדשים וישנים שומים : מוסיף על הראשונים . והשמטות וקטועים עשרה מונים . ואבארם אחת לאחת למלאת החשבון לדק ולמלא החסרונים . בעזר הנותן כח ליעף ועצמה לאין אונים . **א** לא זכרו זמן הקרבת המוסף . והכניסו בערבוביא מוספי ר"ח עם הרגלים . והם בקנה א' אינם עולים : **ב** בענין פיס . אמת הדבר דמשמע שמוספי ר"ח שוין לשל שבת בזה . שהזוכין בתמיד של שחר זוכין בהן . מ"מ צריך ביאור איך יספיקו י"ג כהנים הצריכין לכבש א' בלבד . וכאן יש ז' ג' מלבד הפרים שצריכין כ"ד לכל א' מהן בפ"ע . והאיל י"א . והשעיר . הרי כאן קבוץ גדול . ועם שאין ראיה גמורה לברר דבר זה . מ"מ מדתני ר"ח . פיס פעמים י"ג כו' . ש"מ הכל לפי צורך היום . ויראה שהיו נמשכין בפיס דתמיד כ"ד כהנים המספיקין כדי עבודת הפרים . והראשונים מהם שזכו בתמיד . קדמו לזכות בעבודות שכנגדן . בפרים ובכבשים . וכן לאיל ולשעיר . אבל מן השחם לא עשו אחרים . אלא אלו בלבד כ"ד לכל היותר . ואחר שעשו עבודת בהמה א' מן המוספין . חזרו אותן עצמן לאחרת . ועשו כמו כן לכולן עד תומם : **ג** בשחיטת שמוספין וקבלת דמם . שתקו מדין קדימה . אם אמנם זכרו שדם חטאת קודם בזריקה . ומדוע א"כ הורע כח שחיטתו . ולא באהרו תחלה שהוא קודם בה . כדי שיבוא דם חטאת תחלה ליד כהן הזורק . ולא יצטרך לעבור על המצוה . ועוד . בפי' שם . זה בנה אב שכל החטאות קודמות . ואפי' בהקדשן ולא עוד אלא שאני מוסיף שגם בשרה קודם כגון זה . וכמו שנאמר עוד לפנינו בעזה"י : **ד** הפכו הסדר . שהקדימו עשיית כבשים לאיל . ואיל לפרים . שלא כהלכה כי פרים קודמין לאילים . והם לכבשים : **ה** הניחו מעשה אימורי החטאת לאחרונה . משום דהוה ס"ל בכל גוונא . איברי עולה קודמין . ולא היא . דכה"ג ודאי חטאת ואימוריה קודמין אף לאיברי עולה . כמ"ש בס"ד בלח"ש ריש ברכות . גם לא פירשו מה הם האימורין : **ו** בחטאת שכחו ולא הודיעו שצריכה הפשט קודם קריעה והקטרת אימוריה : **ז** השמיטו במה היתה הפסקה שבין העולה לחטאה . כמ"ש כבר אצל מוסף דשבת : **ח** עזבו נשיאת כפים ולא ידעתי למה . עם שכבר הניגוהו במוסף דשבת . ולא כ"ש הוא בשל ר"ח שיש בו חטאת . וכתוב בענין . וירד מעשות החטאת . וזה היתה : **ט** קצרו לבד במספר התקיעות ובמהות השיר . שלא נתפרש בתלמודנו (לכן לדעת מה) מ"מ היה להם לבאר ששירו דוחה לשיר של שבת . דבפירוש אתמר . וצריך לפרושי נמי מ"ט לא נימרו לתרוייהו . כיון דלכל א' יש לו ניסוך שלו . אטו מוסף דשבת לא בעי שירה לנסוכו . והא בעינן שירה על היין . א"ה היכי עביד . גם צריך ביאור לאיזה מקום חוזרין לשירת הבאה : **י** שהתמיה להו . דביום שיש שני מוספין ויותר מרבין בתוקעין .

(ט) מאריכין בתקיעות . וכך מילתא דהתמיהתיה נמי להר"מ ז"ל . הרי לא עשה דברים קדים ואחרים . מלבד שלא קדים של"ל מטהרים . מעשה נאמר :

כך היתה עבודת מוסף ר"ח בבית אלהינו . **אחר שקרב תמיד השחר** . בששי הביאו המוספין . פרים שנים ואיל אחד בני שתי שנים . ושבעה כבשים בני שנה תמימים . כולן עולות . ושעיר עזים בן שנתו (א) לחטאת . השקום ובקרום . מי שזכה בפיים שחרית . זכה במוספין . ואחיהם נמשכים עמם עד מספר כ"ד כהנים הצריכים להקרבת פרים . שחט השוחט את השעיר בצפון . וקבל המקבל דמו בכלי שרת בצפון . נטל הדם עלה בכבש ופנה (ב) לסובב . בא לו לקרן דרומית מזרחית . וטבל אצבעו (ג) הימנית בדם . ומסכה באמה מכאן וכנגדל מכאן . ומחטא ויורד על חודה של קרן (ד) עד שיכלה דם שבאצבע . ומקנח אצבעו בשפת מזרק (ה) ובא לו לקרן מזרחית צפונית . טובל שנית ונותן עליה כמשפט הראשון . וכן בצפונית מערבית . מערבית דרומית . שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי . שחט השוחט (ו) הפרים . אחריהם האיל . אחריו הכבשים . וקבל המקבל דמן כסדר הזה . בכלי שרת . ונתן מכולם במזרק (ז) שתי מתנות שהן ארבע . זורק על קרן מזרחית צפונית (ח) באוית כמין גאם (ט) וכן עושה בקרן מערבית דרומית שכנגדה . והשירים שופכן על יסוד דרומי . אחר זריקת הדם הפשיט השעיר (י) קרעו הוציא אימוריו (יא) נתנן במגס ומלחם . העלם המעלה למזבח (יב) וירד . הפשיטו העולות ונתחום כמשפט . הפרים קרבים בכ"ד . הראש באחד . הרגל של ימין בשנים . העוקץ בשנים . ורגל שמאל בשנים החזה באחד והגרה בשלשה . שתי הידים בשנים . ושתי הדפנות בשנים . הקרבים בשלשה . הסולת בשלשה . והיין בשלשה . עמדו בשורה . העלה כל אחד מה שזכה בו מאחד מהפרים . על כרכוב המזבח מלמעלה (יג) בין קרנותיו . מלחום וירדו ועשו כן לאיברי הפר השני והעלום כמשפט הראשון . ירדו ובאו לאיל ונתחוהו . בשרו קרב בחמשה . הראשון בראש וברגל . השני בשתי ידים . השלישי בעוקץ וברגל : הרביעי בחזה ובגרה . החמישי בשתי הדפנות . הקרבים בשנים . הסולת בשנים . והיין בשנים . העלו כבתחלה . מלחום וירדו . וחזרו לכבשים ועשו להם כמשפט הזה . הבשר בחמשה כאמור באיל . הקרביים באחד . הסולת באחד . והיין באחד . ככה לשבעת הכבשים . העלום אחד אחד מלחום וירדו . באו להם ללשכת הגזית . ברכו עם העם ברכת עבודה . רצה יהוה אלהינו עבודת עמך ישראל . בא"י המקבל עבודת עמו ישראל ברצון . ובה"כ לעם . או"א . ברך את עמך ישראל בברכה המשולשת . יברכך וגו' : שים שלום וכו' בלי נ"כ . עלו אותן שזכו . ונטלו האיברים וזרקום על המערכה . איברי פרים תחלה . אח"כ של איל . ואחריו של כבשים (יד) באו ועמדו על מעלות האולם . וברכו את העם שלש ברכות כהנים בנ"כ והזכרת השם ככתבו . נתנו מלח ע"ג מנחות הנסכים ובללום . שלש עשרונות סולת בחצי הין שמן לפר האחד . וכן לשני . ושני עשרונים בשלישית ההין לאיל . ועשרון ברביעית הין לכבש . כן לכל כבש וכבש . והקטירום . הביאו יין לנסך . הין לפרים . שלישית ההין לאיל . והין ושל"ש רביעיות לכבשים בכלל . כהנים תקעו הריעו תקעו בחצוצרות . דיברו הלוים בשיר (טו) ועושין ממנו שלשה פרקים . על כל פרק תר"ת . נמצאו תשע תקיעות למוסף . ואם חל ר"ח בשבת . מוסף של שבת קודם לשל ר"ח לכל עבודותיו . וממתינין עם ניסוך היין עד שיגמרו מוסף ר"ח . ומנסך ב' הניסוכין בבת אחת (טז) ואז שיר של שבת נדחה (יז) מ"מ מאריכין בתקיעות . ומרבין בתוקעין . כנגד שני המוספין . אח"כ נותנין לחם הפנים לפני ה' והקטירו הבזיכין . החלות מתחלקות . ובשר השעיר נאכל לערב (יח) וכהני בית אב זוכין בו וחולקין אותו ביניהם (יט) ונאכל לפנים מן הקלעים . לזכרי כהונה (כ) ליום ולילה עד חצות . ואכילתו היא מ"ע : זהו סדר עבודת מוסף ר"ח בבית אלהינו . יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן :

(א) עמ"ש בס"ד בפ"ק דפר' (ב) לימינו (ג) הסמוכה לגודל (ד) שהיה מתגיו של מזבח ולמעלה (ה) עי' פי' לרמב"ם מקומן משנה ג' (ו) הראשון (ז) אולי פירוש כל דמן יחד . לפי שמתנותיהן שוות (ח) מתגיו של מזבח ולמטה (ט) עי' סדר עבודה דתמיד (י) ואולי נגמר כל עבודתו קודם שחיטת העולו'. ועמ"ש בס"ד בטעם קדימת שחיטתו במקומו ע' כל הזבחים . מיהו פשיטא דקוד' שהקרבה נמי כדקדים בדם . עמ"ש בס"ד (יא) והם החלב אשר על הקרב ושעל הקיבה . ושתי הכליות והחלב שעליהן ואשר על הכסלים . ויותרת הכבד ומעט מהכבד עמה (יב) וכ"ל שמקטירין מיד על המערכה (יג) עלח"ם שלשה שקלים (יד) אם לא היה לה אשר לחטאת דחבור' כ"ע . י"ל שמקטיר עכשיו איבריו באחרונה . וי"ל שקודמין כמש"ל . חיקו (טו) לא נתפרש מהו (טז) כתובה שמיש . מערבין נסכי כבשים ט' . ואפילו פרים אילים וכבשים . מערבין נסכי ייעת שלהן . אם נתערב לו הקוטר שתן עם שלהן . ע"ש פי' רש"י . והוא עיקר (יז) עיין בבית הבחירה (יח) ול"ל מי שדעתו יפה . אוכלו כשהוא חי (יט) וכ"ש אוכל בלי חלוקה מה שילאס (כ) הסמורים אישלין וחלריס לאכילה נשמת עבודה :

פתח ז . לשארית היום

(ו) ר"ח אין מותר במלאכה אלא בדבר האבוד כמו ח"ה (וכ"כ הרע"ב מגילה פ"ד) וכ"מ במסכת דמגילה ובגמ' דר"ה דף ך' ע"א. פ"ה נסו' שי"ל סמך גדול בכתוב. אשר נקרא שם ביום המעשה. שתרגם יונתן ביומא דחולא וכמו שג' רגלים הם כנגד אבות. כ"ה י"ב חדשים ימים טובים כנגד י"ב שבטים. לכן אין לעשות בו אפי' כאנשים. ולא"ל כנשים ש"ע שלהם הוא ודאי. מחמת שהם הלבגם היפה בנשים. וכבר פשט המנהג בכל ישראל. כמ"ש מהר"א. שהוא שכרן על שלא פרקו נזמיהן לעגל המקטרג כהן. ומהכהם הירא מתמהו. ולפמ"ש בגם האנשים אסורין במלאכה שאינה אבודה. נ"ל שיסרות הכתים. שאפי' מלאכה קלה כמו מעשה מחט. אע"פ שאין בו טורח. אסור לנן. מבה"כ באנשים. שלא נאסר אלא דבר של טורח. אבל דבר האבוד שביעתו דמותר גם לנשים. כ"מ מפי. היכא דאפשר בנכרי. עפי עדיף מנכשי. די"ש דידהו הוא: (ב) ר"ח אסור בתענית. כשתענה בו צריך למיסב פעמים לתעניתו. עד פר"ת ניסן והלכ. כמ"ש במקומן בס"ד: (ג) מצוה להרבות בו בסעודה. דין יעלה ויבא בבה"מ. עיין בכשה שן (יד ד') ואם נמכם מן הלילה. כעיקר שאין להזכיר בו יעו"י. וכדעת של"ה. עמו"ק. ונל"ל כשחל בע"ש ואירע כך (עיין מטה ובד ס' קדוש) שלא יזכי' של ר"ח. לא בתפלה ולא על הכוס ,וגדולה מזו. עיין שם בשל שבת) וכ"ש אם חל ר"ח כמ"ש. שלא יזכיר של שבת אחר זמן תוספת שבת. וצ"ל פנים לאם: (ד) במנחה מתפללין כסדר כחול. ומזכירין יעו"י בעבודה

כמה"ל. ואין שם שאלת גשם: (ה) כליל ב' דר"ח מכריז ש"ץ קודם תפלת לחש. ר"ח. ודין הזוכר שוב בליל א' כמה"ל. ודין יום אף כראשון לכל דבריו. ועמם מבחול מנין ימי החודש:

פשפש ג . לר"ח שחל בשבת

(א) ר"ח שחל בשבת. מסדרין ברכות השחר וסדר תמיד ופסוקי דזמרה ותפלת שחרית. הכל כמו בשאר שבתות. אלא שאומר יעלה ויבא בעבודה (וא"צ להזכיר בו של שבת) ודין אזכרתו כמו בר"ח דחול. מחזיר ש"ץ התפלה וקורין הלל בדלוג. אין כמוך: (ב) ומוציאין ב' ס"ת. וקורין בראשון שבעה בסדר היום (ולפי דברי הגמרא ה' בני סעיל [מגילה כט] קרו שיתא בעניינא דיומא. ונ"ע תסיכן נא המנהג הפשוט שבתבוהו כל הפוסקים שה אחד בלי גמגום) ומניח ס"ת שני הגלה ואומר חצי קדיש על שתיכן. וקורא למפטיר בתורה בפרשת פנחס. וביום השבת. ובראשי חדשיכם. עד סוף פרשה: (ג) ומפטירין השמים כסאי (ואמצעי מדים. יתבאר כ"א במקומה בס"ד) ואין מזכירין של ר"ח בברכות ההפטרה. (והאומר בפתיחה. על יום השבת ור"ח הזה. אין מחזירין אותו): (ד) ר"ח שחל באחד בשבת. מפטירין בשבת שלפניו מחר חודש. ואם ר"ח שבת ויום א'. מפטירין השמים כסאי. והספרדים נוהגין לומר אחריה גם פסוק ראשון ואחרון מהפטרת מחר חודש: (ה) אין מזכירין בו השמות. וא"א א"ה. והאומר יקום פורקן ומי שבירך למלך ולקהל אחרי יכלנו. ובנותם. מכניסין ס"ת. קדים: (ו) תפלה לחש ג' ראשונות ואח"כ אומרים זה]:

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם. כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה. שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה. וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ. חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ. וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנִטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ. וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ. בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם. וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. אֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה. כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כָּאָמוּר:

אתה. הסה זה יש ל' רנ"ב הי'. כמנין ומר"ה (עיין בלשכה שרים) היא המתחדשת בהם"ר בחודש ושבת. גם הוא נ' רבוא אלפים. והם ב"ן: אהבת אותנו. ככתוב. מאהבת ה' אתכם. ותוהם הנביאים אמר. אהבתי אתכם אמר ה'. והלשון נקשר למעלה. והוא שגחינת מעשה ליצירת העולם. לפי שאהבת אותנו. לתכלית זה מצאת העולם בהתחון. כן לה' השמים ושמי השמים. ויבחר בנו לשכון בתוכנו: ורצית. ע"ש רוצה ה' בעמו: ורוממתנו מכל הלשונות שנאמר והייתם לי סגלה מכל העמים. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. וכתיב. כי בך בחר ה' מכל העמים אשר ע"פ האדמה. וכתיב וירם קרן לעמו: עלינו קראת. אלהי ישראל נקרא. בישראל גדול שמו. וכתיב כי שמך עלינו נקרא: עירנו. כמ"ד [מגילה כו] ירושלים לא נתחלקה לשבטים. ה"נ לפי

שם שאל הלא מיאדם ובימין: וגלה. ע"ד הכתוב. והגלה אם,כל חוסן העיר והאם ואם יקרם: יקרנו. ר"ד ארון גלה. וגו הסורה שהיא חיינו. ככתוב כי היא חייכם: בבית. דבוק: בבית. תמידים ותוספת: מוספי. לפי שהם שני מיני מוספין היום:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

(זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת. וְקָרְבַּן רֹאשׁ חוֹדֶשׁ כָּאָמוּר:)

זה קרבן ט'. בנסח הספרדים איתא. וכתבו המחברים שאין נכון לאמרו. וכ"כ שהוא יתור נפיש. ולפ"ז יהיו תיבות הנוסח כמנין תיבות שבק"ש. להמתיק פי מר"ס. גי' רבוע אלהים ומ"ה. במלואו אלהים:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוה. פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד. כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ. וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ. וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת הַחוֹדֶשׁ הַזֶּה. לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן. (וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע) כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ. וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים: רצה

בחרת. ככתוב ויבחר בכם. כך בתר: הודעת. (לשון שכתוב נחמיה י"ג) ע"ש לדעת כי אני ה' מקדשכם: מקדש השבת. שקדושתה היא לקדושת ישראל. דמקדשי להדשים:

שחזיר ש"ץ התפלה. ואומר קדושת מוסף דשבת וגו'. קדיש שלם. ומסיימין הסדר כמו בשאר שבתות: (ז) ואומר ברכי נפשי (תהלים קד) ואח"כ שיר היום. כמש"ל. עלינו. קדיש: (ח) במנחה א"ה ש"ץ: ט. לפ"ד הירושלמי צ"ל סעודת ר"ח ביום א'. על כן נכון לערכות או בסעודה לוית המלכה. לפלים בה י"ח סעודת ר"ח: (י) דין הזכרה בבה"מ. עיין בשא שן. ואם נמשכה סעודה ג' תוך ליל מ"ש. כבר נתבאר דינו פעמים שלש:

פשפש ד. דיני ברכת הרואה לבנה בחדושה

(א) אין מברכין על הירח. אלא בלילה בשעה שהוא זורח. ונהנין מאורו: (ב) הסכמת רוב המחברים. שאין לברך עד שיעברו עליה ג' ימים (ולא אמרו ג' להחמיר. דלא בעינן מע"ל. אלא אפי' לא מלו אלא בסוף הלילה. מותר לברך עליה תחלת אותה הלילה. זה מדור בעיני בנ"ד) ואחר ג' ימים ראויה לברכה. אלא שמצוה מן המובחר לברך עליה במ"ש. לפיכך אם מ"ש קודם ז' בחודש. ממתינין עד מ"ש. אבל לא יותר. וכן היה מנהגו של אמ"ה ז"ל לקדשה מיד אחר ג' ימים. ואפילו היה בא מ"ש קודם י'. אם לא שהוא בתוך ז'. או היה ממתין עליו. לא זולת. וכך אנו נוהגין. וכ"ש בימות הגשמים. שאין להמתין על מ"ש יותר מז': (ג) ונהגו שלא לברך עליה בשבת ולא בי"ט. אם לא בשעה שיש לחוש שתעבור עונתה. זכורני שפעם אמ"ה עשה וקדשה פ"א בשבת: (ד) עד אימתי מברכין עליה. עד י"ו מיום המולד. ולא י"ו בכלל. והלכה עיקר. דחשבון ט"ו יום מע"ל לסקל. אפילו הוא יותר מהלי ך"ט י"ב תשל"ג. היינו ע"ד משל אם היה המולד במ"ש ד' או ג' שעות בלילה. מותר לברך עליה התחלת ליל ב'. אע"ג דכבר עבר זמן החצי הנ"ל. ואנ"ל שאם אל כ' שעות על יום א'. שמותר לקדשה בליל ב'. דהכתי לא שלים חצי הנ"ל. אלא מלו להו ט"ו מע"ל. אע"ג דעברו ט"ו בלי מע"ל. וזה מחוור בעיני. עמו"ק: (ה) אמנם אם היה לקוי הלבנה באותו חודש. אינו מברך עליה אחר הלקוי. שהוא ודאי אמצע החודש שלאמתו: (ו) אין מקדשין הלבנה בתשעה באב קודם ט' בו. לפי שצריך להיות בשמחה. אבל במוצאי י"כ מקדשין אותה אחר נעילת מגעל ושינוי בגדים נאים) שהוא סימן לגאולה ולנחמה. כמ"ש בברכתה (והגואל נולד בט"ב. כדאי' במדרש רבה איכה) גם בשבל אם שלמו ז' שלו קודם שיעברו ז' ללבנה. ראוי לו להמתין מטעם הנ"ל. אבל אם ז' של לבנה הוא בתוך ימי אבילותו. לא יחמיץ המצוה. וכן יש נקדשה לפני י"כ מטעם זה. דשהויי מצוה לא משהינן. ואנ"ל במוצאי י"כ. וה"ה לכל תענית: (ז) כל כמה דאפשר לאהדורי אבי עבדה מהדריק. ושפי מעלי לברך בצבור. דברוב עם הדרת מלך. אבל אינו מעכב בכאן: (ח) יש מדקדקין לקדשה תחת אויר השמים. ולא תחת גג. ולית בה קפידא כולי האי: (ט) נשים ועבדים פטורים מברכה זו: (י) הסומא חייב להר"י רש"ע. ולהרי"ק"ש פטור. וי"ל דמספקא לא נפיק. וכל ספק ברכות להקל. ונראה שיש לו לברך בלי שם: (יא) וכן אני אומר בטומטום ואנדרוגינוס. ומי שחציו עבד וחציו בן חורין. כל הני ספקי נינהו. ודינייהו הכי. וקטן שהגיע לחנוך מחנכין אותו בה: (יב) צריך שלא יהא דבר מבדיל בינו לבין הלבנה. אא"כ הוא דבר דק שהלבנה נראית מתוכו. וכן אם נתכסה בענן דק מברך. ואם אחר שהתחיל לברך נתכסה בעב. גומר. ואפילו יודע שתתכסה מיד. לית לן בה: (יג) לכתחלה צריך להיות לבוש בגדים נאים. חולה עיניו לראותה (בתחלת הברכה. אא"כ לא יסתכל בה) ומייסר רגליו: (יד) ומברך מעומד [ומקודם יאמר זה:]

הללו יה הללו את יהוה מן השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור: הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים. יהללו את שם יהוה כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור:

הריני מוכן ומזומן לקיים המצוה לקדש הלבנה. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל.

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים. וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם. חוֹק וּזְמַן נָתַן לָהֶם שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָם. שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם: פּוֹעֵל אֱמֶת. שֶׁפְּעֻלָּתוֹ אֱמֶת וְלַלְּבָנָה אָמַר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ. עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לַעֲמוּסֵי בָטֶן. שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ. וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים:

ברוך. מנין תיבות ברכה צ. גן נעול סימן. והרמז ידוע. ונתבאר לעיל כ"ה: אשר במאמרו. ע"ש שכתוב בדבר ה' וכו'. כדמוכח סופיה דקרא. א"כ יצלא הדבר מכ. מה שינה התלה הלשון לג. ש"ס לבך לדברי חכמים ותשמע דבה ותלב תתת לטוכה: אשר. הוא רזא (בחי' כתר חכמה בינה אצילות) בראשית כמו מאמר הוא בכוד כה תאמר לבית יעקב. וכפירש מאמר שבמשנה. לשון קדושין. שכן כאן מדבר בקידוש הלבנה: ברא (ידוע) שחקים. השחקים מ"ן נצדיקים כנודע: וברוח (בחי' יצירה) פיו כל צבאם. בגלות הוד יסוד (בח' עשייה): חוק וזמן. בסוד (היכל לבנת הספיר) לכ"ע (יסוד) וזמן. על אדני פס הכולל: שלא ישנו תפקידם. גם תכידה בשמים ידעה מועדיה. ע"ד שאמרו ז"ל [מדרש איכה] שכל מפקדין תפקידם: ששים. עיין בלשכת שרים. על וששים בבואם: לעשות רצון קונם. עיין בבית שמש: פועל אמת. בעל האמת הגרמז בקדוש הלבנה. שפעולתו ג"כ אמ"ת. סוף תהל"ה לדוד: עטרת תפארת. ידוע. שהאשה מעתרת בתמור המסורות הגדולים: לעמוסי. ישראל נקראו כן בלשון הנביא ישעיה מ"ז: להתחדש כמותה. שהוא סימן לנגיע. כמ"ש בפר"א: חדשים. קמץ חטוף. פלו"ס:

[גרסת האריז"ל אומר עושך. יוצרך. בוראך. קונך. ומדלג ג' לטנים ואומר ברוך עושך עד דוד מלך ישראל. וכן יעשה ג"פ. ואומר דוד ט'. ולדעת הגאון המחבר ז"ל. אומר קודם ברוך יוצרך. סימן טוב יהיה לנו ולכל ישראל. ומדלגו אחר שלום עליכם]:

ג"פ בָּרוּךְ יוֹצְרֵךְ. בָּרוּךְ עוֹשֵׂךְ. בָּרוּךְ קוֹנֵךְ. בָּרוּךְ בּוֹרְאֵךְ: ורוקד ג"פ [אך לא יהרע כמרוקד. רק יזקוף על אצבעותיו.

ואומר ג"פ כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי רוֹקֵד (כרבים שֶׁאָנוּ מְרַקְּדִים וכו') כְּנֶגְדֵּךְ וְאֵינִי יָכוֹל לִנְגֹּעַ בָּךְ. כָּךְ לֹא יוּכְלוּ כָּל אוֹיְבַי לִנְגֹּעַ בִּי לְרָעָה: [וכך לא יהא לי כתב שיים. ומסוגל לכתב שיים ר"ט

ג"פ תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן: ג"פ כָּאֶבֶן יִדְּמוּ זְרוֹעֲךָ בִּגְדֹל וָפַחַד אֵימָתָה עֲלֵיהֶם תִּפֹּל:

[ג"פ] דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם:

יוצרך ס'. גרמז יעקב בר"ת. שנקרא קטן על שם המאור הקטן. כמ"ש בבית שמש ובבית חד. ורוקדים כנגדה (ולא ישתחוה ויהי בו כוד גדול. מעין הדלגים שעושין בקדושה שבתפלה) וחנמא כמו שעושין רקודין ושמחות. ולפיכך ז"ל ג"כ בגלים נאים כהולך לבית המשתה: שלום. משני שאמרו תפול ויגער שלי עדיו: לגע. פלו"ס. חי וקים. עיין בברכת עובד על ברכת ההלל. ובבית דוד. ולמעלה בפי' ההלל על הפסוק אנא ה' הושיעה נא. והוא באמת מבחי' חי. בסוד (מנקרא חי כנודע) מלכות דיצירה. כמ"ש בברכת עובד. ודי בזה לנבון. והיינו דאמר רבי (דאתי מדוד ומהפך בזכותים) [שבת מ] לר"ה. זיל לפי"ן (ידוע. ומפורש כ"ע) ס"ב [ר"ה כה] הוא ודאי טוב לכל. כידוע. ולא תשלוט בה עין הרע. המשכיל יבין. ושלח לי סימנא (במציעת עי"ן) דוד מלך ישראל חי וקים. כשאר השמש נכון עד עולם. כירח יכון לא יכנף עוד ולא יתעלם:

[ג"פ] שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם : [ג"פ] עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם :

ג"פ סִימָן טוֹב וּמַזָּל טוֹב תְּהֵי לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל וְאָמֵן :

קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת : דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעוֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים :

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי : עזרי מעם יהוה עושה שמים וארץ : אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך : הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל : יהוה שומרך יהוה צלך על יד ימינך : יומם השמש לא יככה וירח בלילה : יהוה ישמרך מכל רע ישמור את נפשך : יהוה ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם :

הללו יה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו : הללוהו בגבורותיו הללוהו כרוב גדלו : הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור : הללוהו בתוף ומחול הללוהו במנים ועגב : הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה : כל הנשמה תהלל יה הללו יה :

[ולדעת הגאון המחבר ז"ל. אומר כאן דוד מלך ישראל ט' (ורק פעם אחת) ולא קודם שלום עליכם]

אמר רבי יוחנן . כל המברך על החדש בזמנו . כאילו מקבל פני שכינה :

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל . אִלְמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם כָּל חוֹדֶשׁ וְחוֹדֶשׁ . דַּיָּם . אָמַר אַבַּיֵי . הִלְכָּךְ נֵימְרִינְהוּ מְעוּמָּד : מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ : וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי לְמַלְּאוֹת פְּגִימַת הַלְּבָנָה . וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ שׁוּם מִיעוּט . וִיהִיֶה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה . כְּאוֹר שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית . כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם מִיעוּטָהּ . שֶׁנֶּאֱמַר אֶת שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים . וְיִתְקַיֵּים בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וּבִקְשׁוּ אֶת יהוה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם . אָמֵן :

ואומר למנצח בנגינות . אנא בכח : ויעשר שולי כנפות הציצית : עלינו . ק"י. ולא ידלג מעתה מלמות כאורם זה. ולדעת הגאון המחבר ז"ל אומר אחר נמריניה מעומד . קדיש דרבנן . והו לא]

עס"מ סי' ר"ל זוה לסעמות ביום שהלבנה לוקה . לפי שהחמ"ל [סוכה כט] לקויה סי' רע לשונאי ישראל . והע"פ שלקיות המאורות דבר שאכרח הוא . כמהלך המאורות . וידוע בחשבון . מ"מ הוראה שעה ססיא אינה טובה . ונראה שאין הדברים אמורים אלא בלקות שהיא לה . לאפוקי הכראה בחקלים אחר ובחבר מעינים . גם יש מין לקוי שלא בטבע הכוכבים . שעליו אמרו [שם] על ד' דברים מאורות לוקין . כמ"ש בס"ד במקומו בכיון . שומר ישראל הנה לא ינום ולא יישן :

נשלם שער החדש . בעזר זה אלי כלבי בקרש :

שער המספקד . לירח ניסן . ממנו נכנסין לי"ב מבואות . מבוא א . לר"ח

(א) מן הברא עולם לדעת ר"י . כו מלכו שני האדמה לדעת ר"י . בימי חזקיה המלך כתב לקדש מ' כיס ב' . (שנה זו הל כא') בימי עזרא כלו כו לתקור אחר גושאי הכבריים . והוא זמן שני הכחים . ארח בן יהודה [סנהדרין פ"ב] בה"י הכהנים זמן סכח ולא יקדו גשמים . מספסן . כו פלדו אבות . כו מסו . כו נדבר הקב"ה עם מרע"ה בסנה . ופיסה פקידה לגאולת מצרים . שבו נפרק לגנה סמלה . מן מעידין לגאולה : (ב) הוא ראשון לחדשים . שאצאר החודש הזה לכם (תוספות מלך) ראשון . אולו סלה . שכתוב ראשון : (ג) אינו אלא במג"ח (מולדו בשנה א (סק"ג) ו' כ' סגב) : (ד) הוא ר"ס למלכים . ולרגלים . ולעבורים . ולתרומת שקלים . קרבנות הכהן באחד בניסן . מצוה להביא מן כחדש . וי"א קף לצרימת נשים : (ה) וסקרא סרוס הספת (כ"מ לגודר כלשון זה) והוא גורן למעשר בהמה לדעת ר"ע והבריו [שקלים פ"ג] : (ו) ומתחילין לשאול ולדרוש בהל' פסח לדעת רשב"ג [פסחים ו] : (ז) שאל עשר עטרות . בו הוקם המשכן בשנה שמיה לי"מ . והקריב נחשון ראשון לחנוכת המזבח . ואחריו שאר הנשיאים כל אחד יומו . לפיכך מנהגים יחידים לקרוא בר"ח ניסן וי"ב ימים שאחריו . פרשה של כל נשיא ונשיא דבר יום ביומו (ע"ל בשער הספר) [והוא קריאה לתפלה] את"כ אומרים :

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי . שתאיר היום בחסדך הגדול על נשמתין קדישין דמתחדשין כצפרים . ומצפצפין בשבחין ומצלאין על עמא קדישא ישראל . רבון עלמין תכנים ותעייל הנך ציפרי קדישי לאתר קדישא דאתמר עליה עין לא ראתה אלהים זולתך . יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שבאם אני עבדך משבט (פלוני) שקראתי בתורתך פרשה של הנשיא היום . אזי יאירו נא עלי כל ניצוצין קדישין וכל האורות קדושות הכלולות

בקדושת זה השבט . להבין ולהשכיל בתורתך וביראתך לעשות רצונך כל ימי חיי . אני
ורעי וזרע זרעי . מעתה ועד עולם [אמן] :

וַיְהִ֗י בְּיוֹם֙ כַּלּ֣וֹת מֹשֶׁ֗ה לְהָקִ֣ים אֶת־הַמִּשְׁכָּ֔ן וַיִּמְשַׁ֨ח
אֹת֜וֹ וַיְקַדֵּ֤שׁ אֹתוֹ֙ וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֔יו וְאֶת־הַמִּזְבֵּ֖חַ וְאֶת־
כָּל־כֵּלָ֑יו וַיִּמְשָׁחֵ֖ם וַיְקַדֵּ֥שׁ אֹתָֽם׃ וַיַּקְרִ֙יבוּ֙ נְשִׂיאֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל רָאשֵׁ֖י בֵּ֣ית אֲבֹתָ֑ם הֵ֚ם נְשִׂיאֵ֣י הַמַּטֹּ֔ת הֵ֥ם
הָעֹמְדִ֖ים עַל־הַפְּקֻדִֽים׃ וַיָּבִ֨יאוּ אֶת־קָרְבָּנָ֜ם לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה
שֵׁשׁ־עֶגְלֹ֥ת צָב֙ וּשְׁנֵ֣י עָשָׂ֣ר בָּקָ֔ר עֲגָלָ֛ה עַל־שְׁנֵ֥י
הַנְּשִׂאִ֖ים וְשׁ֣וֹר לְאֶחָ֑ד וַיַּקְרִ֥יבוּ אוֹתָ֖ם לִפְנֵ֥י הַמִּשְׁכָּֽן׃
לוי וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ קַ֚ח מֵֽאִתָּ֔ם וְהָי֕וּ
לַעֲבֹ֕ד אֶת־עֲבֹדַ֖ת אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד וְנָתַתָּ֤ה אוֹתָם֙ אֶל־הַלְוִיִּ֔ם
אִ֖ישׁ כְּפִ֥י עֲבֹדָתֽוֹ׃ וַיִּקַּ֣ח מֹשֶׁ֔ה אֶת־הָעֲגָלֹ֖ת וְאֶת־הַבָּקָ֑ר
וַיִּתֵּ֥ן אוֹתָ֖ם אֶל־הַלְוִיִּֽם׃ אֵ֣ת ׀ שְׁתֵּ֣י הָעֲגָל֗וֹת וְאֵת֙ אַרְבַּ֣עַת
הַבָּקָ֔ר נָתַ֖ן לִבְנֵ֣י גֵרְשׁ֑וֹן כְּפִ֖י עֲבֹדָתָֽם׃ וְאֵ֣ת ׀ אַרְבַּ֣ע
הָעֲגָלֹ֗ת וְאֵת֙ שְׁמֹנַ֣ת הַבָּקָ֔ר נָתַ֖ן לִבְנֵ֣י מְרָרִ֑י כְּפִי֙
עֲבֹ֣דָתָ֔ם בְּיַד֙ אִֽיתָמָ֔ר בֶּֽן־אַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֵֽן׃ וְלִבְנֵ֥י קְהָ֖ת
לֹ֣א נָתָ֑ן כִּֽי־עֲבֹדַ֤ת הַקֹּדֶשׁ֙ עֲלֵהֶ֔ם בַּכָּתֵ֖ף יִשָּֽׂאוּ׃
וַיַּקְרִ֣יבוּ הַנְּשִׂאִ֗ים אֵ֚ת חֲנֻכַּ֣ת הַמִּזְבֵּ֔חַ בְּי֖וֹם הִמָּשַׁ֣ח אֹת֑וֹ
וַיַּקְרִ֧יבוּ הַנְּשִׂיאִ֛ם אֶת־קָרְבָּנָ֖ם לִפְנֵ֥י הַמִּזְבֵּֽחַ׃ וַיֹּ֥אמֶר
יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֑ה נָשִׂ֨יא אֶחָ֜ד לַיּ֗וֹם נָשִׂ֤יא אֶחָד֙ לַיּ֔וֹם
יַקְרִ֙יבוּ֙ אֶת־קָרְבָּנָ֔ם לַחֲנֻכַּ֖ת הַמִּזְבֵּֽחַ׃ ישראל וַיְהִ֗י
הַמַּקְרִ֛יב בַּיּ֥וֹם הָרִאשׁ֖וֹן אֶת־קָרְבָּנ֑וֹ נַחְשׁ֥וֹן בֶּן־עַמִּינָדָ֖ב
לְמַטֵּ֥ה יְהוּדָֽה׃ וְקָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־כֶּ֣סֶף אַחַ֗ת שְׁלֹשִׁ֣ים
וּמֵאָה֮ מִשְׁקָלָהּ֒ מִזְרָ֤ק אֶחָד֙ כֶּ֔סֶף שִׁבְעִ֥ים שֶׁ֖קֶל בְּשֶׁ֣קֶל
הַקֹּ֑דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֣ם ׀ מְלֵאִ֗ים סֹ֛לֶת בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן לְמִנְחָֽה׃
כַּ֥ף אַחַ֛ת עֲשָׂרָ֥ה זָהָ֖ב מְלֵאָ֥ה קְטֹֽרֶת׃ פַּ֣ר אֶחָ֞ד בֶּן־בָּקָ֗ר
אַ֧יִל אֶחָ֛ד כֶּֽבֶשׂ־אֶחָ֥ד בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְעֹלָֽה׃ שְׂעִיר־עִזִּ֥ים
אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃ וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִים֮ בָּקָ֣ר שְׁנַ֒יִם֒ אֵילִ֧ם

כלות. כל כתיב ולא כלות . ישראל היו לה כהלה הנכנסת לחופה מהם . כאלאל ולכליתא וכל הכה לב משלות ומלא במשה . לפי שמסר נפשו עליו לראות בכל העבודה כל דבר ולהורותו להפועלים . ולא מעה כלל : להקים . כל ז' ימי המלואים הקימו והרקו וביום זה הקימו ולא פרקו ולכו הקמותיו . ור"ה ניסן היה : וימשח . מתכן וכזה קדשו : ואת . וגם הקים את גו' : ויקריבו : במלאכת המשכן אמרו ימנדבו הצבור מהלה והגזבר עלים . והרעו שמשלימו הצבור את הכל והם הביאו רק אבני שהם ומלואים לאפוד וחשן . העגדם כאן מהלה : המטות . שהיו שוטרים עליהם במצרים והכו עליהם (שמות ה) : העומדים . עם משה ואהרן כשמנו את ישראל (במדבר א) : צב . מחופים. כמו בצבים (ישעיה סו) : לפני המשכן . שלא קבלם משה בלי פקודת ה' : עבודתם . שהיה משא בני גרשון קל משל מררי . שהיו הקרשים והעמודים והאדנים : הקדש . משא דברים קדושים . ארון ושלחן גו' . ולכן בכתף ישאו: ויקריבו. הנשיאים עוד קרבנות לחנך המזבח : לפני המזבח . שלא קבלם משה בלי פקודת ה' : ליום . כסדר מסען ולא כסדר תולדותם : למטה יהודה . והוא של שבטו . ולא שגבם משבטו והקריב : קערת כסף . ני' הסק"ל עד שני אס"ר : ק"ל . עד מה שכן ק"ל העמיד תולדות לקום השלם (רמזים ה) : מזרק אחד כסף . פי' הסק"ד

מנ

חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה
קרבן נחשון בן עמינדב : יהי רצון וכו'

ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר : הקרב את קרבנו
קערת כסף אחת וגו' : זה קרבן נתנאל בן צוער : יהי רצון וכו'
ביום השלישי נשיא לבני זבולן אליאב בן חלן : קרבנו קערת כסף
אחת וגו' : זה קרבן אליאב בן חלן : יהי רצון וכו'
ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור : קרבנו קערת
כסף אחת וגו' : זה קרבן אליצור בן שדיאור : יהי רצון וכו'
ביום החמישי נשיא לבני שמעון שלמיאל בן צורישדי : קרבנו קערת
כסף אחת וגו' : זה קרבן שלמיאל בן צורישדי : יהי רצון וכו'
ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן דעואל : קרבנו קערת כסף
אחת וגו' : זה קרבן אליסף בן דעואל : יהי רצון וכו'
ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד : קרבנו קערת
כסף אחת וגו' : זה קרבן אלישמע בן עמיהוד : יהי רצון וכו'
בח' . דחנוכה כהן
ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור : קרבנו קערת
כסף אחת וגו' : זה קרבן גמליאל בן פדהצור : יהי רצון וכו'
לד'
ביום התשיעי נשיא לבני בנימן אבידן בן גדעני : קרבנו קערת כסף
אחת וגו' : זה קרבן אבידן בן גדעני : יהי רצון וכו'
ישראל . עד את המנורה
ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן עמישדי : קרבנו קערת כסף
אחת וגו' : זה קרבן אחיעזר בן עמישדי : יהי רצון וכו'
ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל בן עכרן : קרבנו קערת
כסף אחת וגו' : זה קרבן פגעיאל בן עכרן : יהי רצון וכו'
ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן : קרבנו קערת
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן
שנתו לעלה : שעיר עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים
אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אחירע
בן עינן :

זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי
ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי כסף
שנים עשר כפות זהב שתים עשרה : שלשים ומאה
הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף
הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש : כפות
זהב שתים עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף

עד כה תם ה"ק שהעמיד
תולדות ונגזר המבול היה
ק"ך שנה קודם . ואמר
שהיה אחד באמצע ולא
הבקערה . עומד באמצע
לפניו : ע' שקל . כנגד ע'
אומות שיצאו מבניו :
למנחה . למנחת נדבה :
כף . כנגד התורה שניתנה
מיד ה' : עשרה . שהכלה
מכל שקלי הקדש . כנגד
י' הדברות : קטרת . אין
כי לא היה קטרת ליחיד
אלא על מזבח החיצון :
הבדלה מעה היה .
קודם נ' הרי"ג מצות .
בחילוף ק' בד' ע"י את
כח : אחד . מיוחד בעולמו.
עד אברהם . ויקח בן בקר
(בראשית יח) : איל . כנגד
יצחק . ויקח את האיל (שם
כב) : כבש . כנגד יעקב .
והכשבים הפריד (שם ל) :
לחטאת . לכפר על טומאת
שבט ומכירת יוסף . וישחטו
שעיר עזים (שם לז) :
שנים . כנגד משה ואהרן
שנתנו שלום בין ישראל לה' :
אילים כבשים עתודים . כנגד
כהנים לוים ישראלים והנך.
ג' חמשיות כנגד ה' חומשי
תורה וה' דברים בלוח
א' וה' בב' : נחשון .
שהוא הקריב : הקרב ,
לאמר רק טו . שמנם
ואולך ערער ואמר ד'
שקדמני יהודה אחי ואקריב
אחריו . וה"ל משה ה' אמר
לי שיקריבו כסדר המסע .
לכן הקרב חסר שמשמעו
הקרב לשון עוי ה' . ונאמר
הקריב ב"פ . עומר שבזכות
ב' דברים זכה להקריב
שני . שנכתב ידעו בתורה
(ד"ה א יב) ויתן עצה
לנשיאים להקריב הקרבנות :
ביום . ביום הג' היה
הנשיא שהקריב לבני זבולן .
וכן כולם :

ביום . שנמשח הקריב
אחר המשיחה :
ו"ה . עומר מהם שהתנדבו

בכף הקדש כל זהב הכפות עשרים ומאה: כל הבקר לעלה שנים עשר פרים אילם שנים עשר כבשים בני שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת: וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו: ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו: יהי רצון וכו׳

ביום י״ג יאמר זה:

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות: ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה יהוה את משה: וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה היא כמראה אשר הראה יהוה את משה כן עשה את המנרה:

ולא הורע גם כבול ק״ו. ...וכפלו. לומר שהיה בשקל הקדש: סכלים. לומר שהיו מכוונים במשקלן. שוקלן א׳ א׳ ושוקלן יחד ולא ריבה ומיעט: כפות זהב. לומר שהיו מזהב. ולא נפרש עשרה זהב כנ״ל. שהכף מכסף ומשקלה י׳ שקלי זהב כמשוניס משקלי כסף: אהל מועד. תוך לפרוכת: לדבר. ה׳: וישמע. משה באה״מ קול ה׳ המתדבר בים לבית ובנים למשה מאליו: הקול. הגבוה הידוע מפני: מדבר. כמו מתדבר. וכבוד ה׳ לומר כן: הכרבים. הקול יוצא משמים לשם ומשם לאה״מ ונפסק אצל הפתח ולא יוצא לחוץ: אלא. למעט את הכהן:

(א) ולאחר בנסן יתחילו להקריב מלואים לעתיד כמבואר ביומא. ...לאים ליביעה ראוי לכם לעשות זכר לדבר. ולקרות ג״כ ...רשה בנביא יחזקאל (סי׳ מ״ג) מן ויאמר וגו׳ אלה חוקות ...מזבח. עד נאם ה׳ אלהים. אח״כ קרא עוד בה (סי׳ מ״ה) מן כה אמר ה׳ בראשון באחד לחודש. עד וכפרתם את הבית. ותפי ה׳ כלנו ראוים לאמרה מר״ח עד ז׳ בו בכלל. אכן ה׳ לאבונה יאמר גם ביום ה׳. ויאמר אחריהם לשון בקשה. בירושלים הבית בנהמה ובעבודה במהרה בימינו אמן:

[ויאמר אליו בן אדם כה אמר אדני יהוה אלה חקות המזבח ביום העשותו להעלות עליו עולה ולזרוק עליו דם: ונתתה אל הכהנים הלוים אשר הם מזרע צדוק הקרובים אלי נאם אדני יהוה לשרתני פר בן בקר לחטאת ולקחת מדמו ונתת על ארבע קרנותיו ואל ארבע פנות העזרה ואל הגבול סביב וחטאת אותו וכפרתהו. ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש: וביום השני תקריב שעיר עזים תמים לחטאת וחטאו את המזבח כאשר חטאו בפר: בכלותך מחטא תקריב פר בן בקר תמים ואיל מן הצאן תמים: והקרבתם לפני יי והשליכו הכהנים עליהם מלח והעלו אותם עולה ליי: שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום ופר בן בקר ואיל מן הצאן תמימים יעשו: שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אתו ומלאו ידיו. ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ורצאתי אתכם נאם אדני יהוה:

כה אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש. ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל מזוזת הבית ואל ארבע פנות העזרה למזבח ועל מזוזת שער החצר הפנימית. וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי וכפרתם את הבית]:

(ב) פרש יהא דמיך עד ספירא ביה. אתוקם ספירא. דלא למספד (ואא״ל דלא להתענאה) ואע״ג דקיי״ל בטלה מגילת תענית. היינו ...עניות יחיד. אבל לגזור תעניות צבור לא בטלה. כ״כ דעת הראב״ד. והרא״ש והטור וב״ש עומדים בשטתו. וכן עיקר. ...מקום לומר שהציבור לגזור תענית ער״ח ניסן. דוק. ...איכרא ...א. דהא ר״ח ניסן נוסים בטיל מדין מגילת תענית. ...

בו יום מיתת לדיקים. הילכך לא שייך למיסר יום שלפניו. כדאמרינן נמי יום טורייגוס: (י) גרס נימן. כלא״כ אין מתענין (אפילו אותן יחידים שמתענין כל השנה ב׳ וה׳) ולא מספידין. עד שיצא החודש כלו. לפי שמשכה קדושה בכולו. כדאיתא במס׳ סופרים: (יא) עמ״ק שהקשיתי ע״ז. שנראה להורה כמתנגד לגמרא שלמודה. דא״כ למאי אילטריך קי״ל בטלה מגילה תענית. והא הא איתא להא דמסכת סופרים. למאי אצטריך במגילת תענית למיסר הך יומי. כא איפסרו וקיימו מימות מרע״ה. ומשמע דבלאו מגילת תענית. דאיכא לה דין דברי סופרים שהאי הוה שבע״פ. שאי חיובה על כל ישראל וקבילו לה סלה. מיהו הוקים בן גוריון וסיעתו. לדריכו לאוד הוא דסקו. ולגסר הכי הוה הוא. ואיפליגו בה אי קבילו עלייהו או בתר הכי או לא. והכא בדאורה מיהו אליבא דמסכת סופרים במנהגא תליא מילתא. ולא פשטה בכלל ישראל. והדורות האחרונים קבלוהו עליהם להחמיר בכך. והיכא דנהוג נהוג. ויש להם על מה לסמוך: (יב) ה״מ נמי בין מנהגא לדברי סופרים. לענין הדר תענית. דלא איירי אמגילת תענית. משא״כ בכך מנהגא דמידחי והאי תקמי הדר. עמ״ש בס״ד בתנורי באריכות: (יג) ומה שאנו מקילין בתענית חלום אנו ואם. תדוחה בתענית חתן. היינו משום דהאי מנהג ומבטל מנהג. וכ״ה שפיקר. להכחלה אין מקבלין בניסן אפי׳ תענית יחיד. אם לא לצורך גדול. ואם קבלו כל׳ הדר. אין אחר קבלה כלום: (יד) תענית הלום מן. והאי לא צריך למיהב תענית לתעניתו: (טו) ואם התענה ע״ח שבת ער״ח ניסן. י״ל שמתענה בר״ח ניסן שהוא יום מיתת לדיקים. וכ״ד המג״א. ואיש כ״ל. אבל אם התענה שבת שבסוף ניסן. נ״ל שמתענה ביום א׳ שלאחריו בניסן. דחמיר ניסן מנהגא בעלמא. ולו״ד נר״ם דאורייתא. אע״ג דלאו דיעה הנ״ל י״ל איסורא. כעיקר כמ״ש.

ועי׳ עוד לקמן: (טז) ידוע שבר״ח ניסן מתו בני אהרן [סוף מגילת תענית] ומן הכתוב הוא ג״כ יום מיתת כהנות. לפיכך שמשמעה גם אין תוספין אותו על כך: (יז) כל ימי ניסן ה״א תחנון. ולא יאמר רצון שאומרים אחר קריאת התורה בב׳ וה׳. ולא צידוק הדין ולא קדיש בנים הקברות. ואין מזכירין המתים. ולא ע״ן: (יח) ר״ח ניסן שחל בשבת. אז הוא ס׳ כתודה. שמוציאין ג׳ ס״ת. קרי שיבא בכהל היום. ד׳ וביום השבת ובר״ח. ואומרין חצי קדיש על ב׳ הספרים כיחד. וקורין למפטיר בס״ת שלישי. החודש הזה. ומפטיר באחד לחודש:

מבוא ב. עד ערב פסח

(א) ביום ב׳ דניסן שרף משה פרה ראשונה. והקריב נשיא יששכר. וקורין פרשתו כ״ל. ביום ג׳. נשיא זבולן. ביום ד׳. ראובן: ביום ה׳. שמעון. ביום ו׳. גד. ביום ז׳. אפרים. בו כבא יהושע על פרעה. ביום זה ישלמו מלואים שלמשה (בשנה ש הוא שבת. וקורין ויקרא): (ב) ביום ח׳. נשיא מנשה. בו נאו לאהלם פ׳ לפסר בית חיים בהמיה אהוקים חגא דשבועיא (אולי רמז ע״ז שבגילה כמ״ש. וסיה ביום השמיני ושלאחר. והל״ל מיום. וק״ל) בנ׳. נשיא בנימן: (ג) בי׳. דן. בו מתה מרים. וי״ל שאין ראוין להתענות בו בהבדל זה. כי בסדר עולם רבה ראיתי כתוב. שמתה בא׳ בניסן. עם שבספרי כתוב ג״ע י״ב ניסן. ע״כ ע״ש יס. ועוד שהוא יום ג״ע. ומה שלא ישראל מן הירדן. מלבד ממה של לקיחת פסח מצרים שהיה בו. וביום זה אירעו כמה נסים בעבר הירדן ימה ס׳. מ״ש. אשר בי״ב. נפתלי: ד) שבת הסמוך לפסח. נקרא שבת הגדול (בשנה שהוא בה״ש. קורין צו) משום נס גדול שנעשה בו בשבת. שמ״ע:

יוצר לשבת הגדול

[החזן מתחיל ברוך אתה וכו׳ עד ומושיע ומגן]

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל. פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

פיר מרובע ע״ס א״ב מן א עד ס ואח״כ חרוז אחר לסיום הברכה. וכל סוגר (תן מסיום או רוב נסים) חיבר ר׳ יוסף בר שמואל טוב עלם:

אֱלֹהִים בְּצַעְדְּךָ הַכּוֹת פַּתְרוֹס. בְּתַקְּתָּ חֵילָם מִבְּצָרֵיהֶם לַהֲרוֹס. גָּאַלְתָּ עַמְּךָ בְּנֵבֶל קַתְרוֹס. דְּרַרְתָּם וְהִבְרַרְתָּם כְּסֹלֶת דָּרוֹס: הֵעַרְתָּ לְגֵיא הָמוֹן פִּיבֶסֶת. וְנָקְתָה לָאָרֶץ בִּמְרִיָּה נֶחְבֶּסֶת. זְנוּחָה זָרְחָה בְּדָם מִתְבּוֹסֶסֶת. חָלְצָה וְנָגְהָה בְּרַחִיצָה וְתִכְבּוֹסֶת: טֶרֶם מָרוֹר מִמְּעָנִים יוֹשֶׁבֶת. יְשׁוּעָה צָמְחָה לִנְצוּרֵי כְּבָבַת: חזן כְּתַרְתָּ כְּלִיל לְנֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. לְשֶׁעָבַר קִדַּמְתָּ מַתַּן שַׁבָּת:

אלהים. בהולכה להכות המצרים. והרגת כל חילם והרסת כל מבצריהם. אז גאלת עמך שמחים בכלי זמר. והוצאתם הפשי ובררתם כבורר סולת יפה לעריבה אותם שה נקיים: בצעדך. פל׳ לעד ודריכה. בתקת. הכרת. כמו בתקוך בחרבותם (יחזקאל טז): בנבל קתרוס. מיני כלי זמר: סגרת. הסולת הברה לעומק כל היל מצרים: והחרונקא מכל טוב והוספא לארץ והוכו מכה טריס. וישראל שהיו עוזבים ארה לסס זמה דם פסח ומילה: והלא מצרה והכבסו והולבשו ברחיצה יפה: הגרת. הסולה. כמו לארץ מגרת (תלים פ״ט): נחבסת. מל׳ חה״ע. נגעולה שנחבסה (חולין מ״ב): זנוחה. עזובה: ונגהה. מל׳ חז״ל בגדים מגוהצין. מכובם ומלובן היטב: טרם. קודם שבפל והוסר מישראל. מרירת השעבוד מהמצרים המענים אותם. צמחה ישועה לישראל השמורים מה׳ כבבת עין. ואז עשית חיד תפארה לתורה המשיבת נפש שעוסק על השבת. במה שהקדמת ליתן להם מתנת השבת לנפשם נפשם מעבודה קשה:

סֶלָה אֲרוֹמִמְךָ מוֹשִׁיעַ וְשַׁלִּיט. מוֹצִיאִי לַחָפְשִׁי מִבֵּית מַעֲלִיט: חזן סַכּוֹתָה לְרֹאשִׁי לְהַשְׁאִיר פָּלִיט. גָּנַן

סלה: תמיד אני חייב לרוממך המושיע ושליט בעליונים ובתחתונים. על

והציל פוסח והמליט : ברוך אתה יהוה מגן אברהם . אתה גבור עד להחיות מתים :

שהוצאתני נפשי מבית פרעה שהחשיך עיני בשעבוד : ממליט. מפליט. כמו ותמלט פיה: ופסח על ראשי להגן עלי ולהאיר לי פניו. והגנת בעדי והצלתני ופסחת על בתי ישראל ובזה מלטתני ממכות בכורים

שיר מרובע . ע"ס א"ב מן מ עד ת (ואות ש"ת כפול) והרוז לסיום הברכה:

מסגר אסיר כצאת לחופש . נתנוסס גם בטביעת רפש . סבבתם חוק מרגוע ונופש . ערוך תחדה למשיבת נפש : פרושו וטעמו עדית במרה . צחצוח דתו להבין ולגמרה . קביעת קדשתו בזכירה ושמירה . רון להפיק בתודה וזמרה : שפטים גדולים עשית בצוען . שפרות אהל בל יצען : חון תעובים פסו באף להכניען . תקפה חרדה באדום וכנען :

לבך ועיניך להיכלך תשובב . דשן ושמן לעמך ינובב : חון תכונן אלמך מזבח וסובב . להגשים תחי ישנים דובב :

ברוך אתה יהוה מחיה המתים

מסגר . בהגיע זמן להוציא אסירי כלא ממסגר לחפשי. ונתרבה הנס לטבוע המצרים בים סוף . לא הזקת ישראל במצות שבת למנוחה . וניתנה לפני התורה המשיבת נפש : פירושו . ענין וטעם שבת ניתן במרה שיבינו היטב הורתו כשיתן להם אח"כ כל התורה ויקבעו קדושתו בזכירה על היין ובשביתת מלאכה. ולהתהלל בו בשיר ושבחה: שפטים. נקמות גדולות עשית במצרים. ושכנת בתוך ישראל באוהל ומשכן ואח"כ בבית עולמים שלא ימוט ומצרים המתועבים כלו באפו שהרה בם להכניעם. ואז חרדו מאוד גם אדום וכנע:(שפררת. ענין אוהל. כמו ונטה שפרירו . ירמיה מ"ג) : לבך . נבקשך שתתן עיניך ולבך לשוב להיכלך . ותן ברכתך להצמיח לנו פירות שמנים . ותכונן לנו בהמ"ק שבו אולם מזבח וסובב . ונזכה לגשמי ברכה שבם יחיו המתים ישני עפר :

שיר מרובע . וחתום יוסף בר שמואל . וכל כפול

ישעי וכבודי משגבי ומנוסי . ונצב לריב על אונסי .
סוכבי באברתו יהוה נסי . פורע וגובה דין קנסי :
בהלו נרו עלי ראשי . רכב על עב קל מענוי לגרשי .
שחת מבצר מחלישי והורשי . מלון קצו נהגי דורשי :
וממעון קדשו חבש כאבי . אדון ממעיני הישועה
השאיבי : חון למדני לנוח בשבת מהדאיבי . להאבילי
נחלת יעקב אבי :

ימלוך יהוה לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה :

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא :

ישעי . ה' מושיעי ואני מתכבד בו והוא להחזק לי ואני גם אליו ביום צר לי . ועומד תמיד לריב ריבי עם הנוגשים אותי . ונפרע וגובה מהם כל הקנס שחייבים לי לפי דינו : בהלו . בעת שהיתי חביב לו והאיר באורו על ראשי . רכב מהר על עב קל לגרשני ממצרים שעינוני שם בעבודה קשה : שיחת . השחית כל תוקף המחלישים אותי והרשו על גבי . ונוהג אותי לבהמ"ק בית מלון ותכלית כבודו . ומשמים שלח רפואה למכאובי . מהדאיבי . מדאבון נפשי בגול : נחלת יעקב . בלי מצרים :

כרם חמד נטע שעשועים . בלוסה ומבוססת שני רשעים . ונגלית לחלצה מבין פושעים . בחיל אלפים ורבבות תשעים . ובצדק נפקד להשע ותשעים . הועמסה משא פרדים תשעים . פנית לפניה מלכים ושועים . שיחה קציריה ועלו מושיעים . לחקקה נטלה שבעה משבעים . שעשור נבסים לבנות קבועים . וביושימון דרך הלכו

כרם . ישראל שהם כרם נחמד ונטיעות שה' משתעשע בם . היו במצרים מגולגל בחומר ולבנים ומעונים ע"י שרי רשעים . ונגלה ה' להוציאם משם וירד לשם עם חיילותיו כ'

אלף רבוא : (בלוסה . מגולגלת . ל' חז"ל . על הבלוסין . שהו בלוסה : מבוססת . מעוכה . לשון מסה . וצריך להגיה (כה פ"ע) ויש גורסין מבוססת . ל' חז"ל . הבוסס הטה) ובצדק ובזכות אברהם שנפקד בזרע לנ"פ שנה . שאז מעבידים כ"ו שנה במצרים : פנית . אתה ה' גרשת מפניהם ל"א מלכים עשירים . ושרי

אַרְבָּעִים. מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ אוֹכְלִים וְשֹׂבֵעִים. קְדוּשָּׁתוֹ מַתְנִים וְרֹנְּן סְבִיבָיו:
חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

בא"י כנען שהגדילה מפיה למרחוק. והמיד עלו ממהם שטיעים. וירשו לחלקם ארץ ז' עמים מעשר תע' אמות. שהשמם הבטם לעבור הכסים. והלם במדבר מ' שנה. ולכלו מן שמעמו בו כל מעדני מלכים. וספרו גרשם קדושם ס':

סי' מרונע והסום יוסף בר שמואל חזק

יָרַדְתָּ לְהַצִּיל עַמֶּךָ. לְהוֹדִיעָם אֹרַח נוֹעֲמֶךָ. לְמַשּׁוּאוֹת תָּרִים פְּעָמֶיךָ. לְהַכְנִיעַ רוֹדִים בְּזַעְמֶךָ: וּבְהַתֵּם הֲמוֹן שׁוֹרְדִים. כָּלוּ שָׂרִים וּגְדוּדִים. וְהִגִּיעַ עֵת דּוֹדִים: צָמְחָה יְשׁוּעָה לִידִידִים: סוֹד כְּיָצָא בְּהַגְוָיָה. צֵאת עֲגוּמִים לִרְוָיָה. נָחְצוּ צִירִים לְשִׁבְיָה. שְׁנֵי תוֹאֲמֵי צְבִיָּה: פָּרוֹס כִּירָה שֶׁל מֶלֶךְ. אַרְעָהוּ לְשַׂר פֶּלֶךְ. כָּל הַבָּא לַמֶּלֶךְ. אֶשְׁכָּר לְפָנָיו מְהַלֵּךְ. בְּשַׁעַר בַּת כַּסְלוּחַ. נִצָּבִים מַלְאֲכֵי שָׁלוּחַ. נִסְתַּכְּלוּ קוֹטְפֵי מַלּוּחַ. בְּאֵין קוֹמֶץ וְקִלּוּחַ: רַהַב לְבַב גָּנָה. לִלְגְיוֹנָיו קָפַץ וּמָנָה. יִכָּנֵס הַבָּא בְּמָנָה. וְאֵלֶּה לְבַד בָּאַחֲרוֹנָה: שָׁאַל פֶּתֶן חֵרֵשׁ. מִי נִדְרָשׁ וְהַדּוֹרֵשׁ. הֱשִׁיבוּהוּ הֲפַךְ מְשׁוֹרֵשׁ. כָּלָה גָרֵשׁ יְגָרֵשׁ. מָרַד זֵד בְּעִקּוּלוֹ. מַה לִּי וּלְקוֹלוֹ. וְלֹא הִרְצָנִי בְּשִׁקְלוֹ. כְּנִשְׁעָן עַל מַקְלוֹ: וְאָז צָפָה בָּאֱלִילִים. הֲיֵשׁ יָדָיו גְּלִילִים. צָנוּ עָלָיו בִּפְלִילִים. אֵין פְּנוֹת בַּחֲלָלִים: אֱוִיל מוּכָן לַעֲבָרוֹת. מַה לְּכֹהֵן בִּקְבָרוֹת. הֲלֹא בְּהֵיכַל הַדִּבְּרוֹת. נוֹדַע בַּעַל גְּבוּרוֹת: לוֹבֵשׁ צֶדֶק נֶאְזָר. לְהָשִׁיב גְּמוּל לְאַכְזָר. הֲפַךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר. עָמְלוֹ בְּרֹאשׁוֹ חָזָר: חֲנָמַל בָּרָד וּרְשָׁפִים. זַלְעָפָה בַּעֲלֵי כְשָׁפִים. קָרְסוּ כָּרְעוּ כְּשׁוּפִים. עֲפַר אֶרֶץ שׁוֹאֲפִים: אל נא וכו׳

ידדת למצרים לגאול עמך מידם. וליתן להם תורה נעימה שהיא אורח חיים. כי כן דרכך להרים פעמי רגלך להחרים ולהכניע במעך השופלים בישראל עמך: ובהתם. כשכלה המון שעבוד מצרים. כלו שרי מעלה יגדודי מכה. והגיע עת גאולת ישראל שם דודם. וצמח ישועה לישראל: סוד. כשיצא השוד ממעון קדשו. שיצאו ישראל שעומי נפש מיגון לשמחה ורוחה. נחצו השלוחים ללך אליהם לבשרם והם משה ואהרן הדומים לב׳ ילדי צביה התאומים השקולים: פרוס. כשבאו לפרעה היה יום משתה. ואל המלכים אלהו לספרו במתנות. אל הבא למלך המנחה הלך לפניו (פרוס. פרוסה שהלך לסעודה. ארעהו. מתן לפרעה שר המדינה: אשכר. דורון): בשער. בשעה הכנה הסעודה. באו משה ואהרן שלוחי ה׳ ונשתו שמה שאמרין. וראו כל שעים שאין בידם שום מנחה אפי׳ מין מאכל: והביאו לפרעה: (קוטפי מלוח. מאכל לרשעים: קומץ מעשה מינגן. כקומץ מנחה שמעשה בשמן. וקלוח. מעשה קדירה. כמו וכבשר בתוך קלחת (מיכה ג): רהב. פרעה בגאותו גוה אותם. ומיאן להיכנסם ושאל ופקד אותם. שמי שהביא מתנה יכנס מיד ושלא בשהרונה אל. פרעה שאלם מי ה׳ הדורש ומי הם הנדרשים. והשיבו כי ה׳ שהפך הרים משרשם אמר כלה כו׳: (פתן חרש. מתו זקן כמו חרש בלתן א׳ ואומם הב׳ ולא ישמע לקח. וכן עשה עצמו פרעה האגרא שמן): מרד. ות״מ מרד הזדון ואמר דרך מעוקל. ואמר מה לי לשמוע בקולו. כיון שלא שיים אותו במתנה. ושלח אחריו ריקם כמי בסחה נסמך על המקל. ואז חיכה במספריו כל עבודה ואלהיה. אם יש בהם ה׳ שנאמר בו ידיו גלילי זהב. ומשה ואהרן עמדו עמדו לדבר קשות במשפט. ואמרו אל תפנה לאלילים חללים כי ה׳ חי וקים: אויל. אתה שוטה. המוכן לעבירה ועונש. לא תמצאנו שם כמו לכהן בבית הקברות. ובסוף דבר תדע שהוא בעל גבורות ואין דומה לו: לובש. ואז ה׳ לבש לדקה ונאזר בגבורה להשיב גמולו על אכזריותו. והפך עליו דרכו. והשיב עמלו בראשו: חנמל. הרג בברד גפנם שקמותם בחנמל ומקניהם לרשפים. אחז רוח זלעפות מות כשם של בעלי הכשפים. וכרעו נפלו שרי מעלה מקבלי הכישופים. ונפלו עד עפר לגלגם ולשאוף עיר הארץ:

פסוס יוסף

חו"ק יוֹצְאֵי חִפָּזוֹן. סִפְּקָם מָזוֹן. לְשׂוֹבַע וְלֹא לְרָזוֹן. קָדוֹשׁ:

שיר משולש ע"ס א"ב. ואחר סס' חתום טוב עלם

אָמְנָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם. בְּלִי לְהִתְלוֹנֵן זֹאת הַפַּעַם. נוֹעַ לוֹמַר מַה נִּטְעַם: יוצאי דֶרֶךְ שְׁלֹשָׁה נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר. הִגִּיד מֵאָז מַנְהִיג וְדִבֵּר. וְלֹא כִחֵד מֵהֶם דָּבָר: יוצאי זְרִיזִים חָשׁוּ לְהַקְדִּישׁ קְרוּאָיו. חָנוּ בְּמַטְרִיף כָּל בְּרוּאָיו. טוֹב אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: יוצאי יָחִיד שְׁמָרָהּ לְמִדָּה שְׁרוּעָה. כְּלוּלוֹתַיִךְ אֶזְכּוֹר חֶסֶד לְפוּרְעָה. לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: יוצאי מְקוֹם צִפְעוֹנִים נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב. נָסְעוּ קְדוֹשִׁים לְשֶׁמֶשׁ וְשָׁרָב. שָׁב וְעוֹלֵל וּמִקְנֶה רָב: יוצאי עֲדָרִים הִשְׂכִּילוּ מַדָּע לְהַחְכִּימָם. פִּסַּת מִשְׁאֲרוֹת נָשְׂאוּ בְּהַשְׁכִּימָם. צְרוּרוֹת בְּשִׂמְלוֹתָם עַל שִׁכְמָם: יוצאי קְטוּף הָעִיסָה בַּתְּרָה קְמוּצָה. רְצוּפָה בְּרָאשֵׁיהֶם שֶׁלֹּא תוּמְצָה. שֶׁמֶשׁ שְׁזָפָתָהּ וַאֲכָלוּהָ מַצָּה: יוצאי תֻּפִינֵי שִׁשִּׁים וְאַחַת בְּמִשְׁטָר. טְעָמוּ וְאָרְחוּ בְּשִׁיּוּר הַמְנוּטָר. עַד לָהֶם מִשָּׁמַיִם הוּמְטָר: יוצאי

יוצאי. ישראל שיצאו ממצרים בגאולה ולא היה צידה לדרך. הספיקם ה' הקדוש מזונם במדבר בהרחבה. ואכלו לשובע ולא חסרו דבר: אמנה. אמונה רבה היה אז בישראל. ולא התרעמו כלל. לצעוק ולומר מה נאכל במדבר: (נוע. ענין צעקה. כמו הלוך וגעו (ש"א ו): ודבר מנהיג): (זריזים משה ואהרן הזריזים. מיהרו להאמין לישראל קרואי ה'. ובטחו בה' אשר כל ברואיו. הטוב ומטיב ליראיו ואין מחסור להם: יחיד. ה' המיוחד. שמר להם האמונה לדורות: למדה גדולה. לפורעם שכר על חסדם. כאמור. זכרתי לך חסד נעוריך וגו': (שרועה. גדולה. כמו שרוע וקלוט (ויקרא כב): ושרב. חום: שב. זקן): עדרים. ישראל שהיו כעדר במדבר. השכילו דעת והחכימו. ונשאו בהשכמה בלקט פרס יחמץ: צרורות כו': קטוף. אחר שערכו העיסה לעוגות קטנות. היו סדורים על ראשיהם קודם החימוץ. וחך השמש עליהם ונאפית מצה ואכלוה כך: (קמוצה. מל' קומץ): תפיני. ואפיה זו הספיק להם על ס"א סעודות לאכול בטבול כדרך עולם. ואכלו משירי בצק זה המשומר בידם. עד ט"ו אייר שהמטיר להם לחם משמים: (במשטר. בטבול. מל' חז"ל. משטר קא משר ואכיל (פסחים ד): ואורחו ל' סעודה):

וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

אָז רוֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה. בְּרֹאשׁ אַשְׁמוּרוֹת זֶה הַלַּיְלָה. גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה: ויהי בחצי הלילה דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה. וַיָּשַׂר יִשְׂרָאֵל לְאֵל וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה: ויהי בחצי הלילה זֶרַע בְּכוֹרֵי פַתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה. טִיסַת נְגִיד חֲרוֹשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה: ויהי בחצי הלילה יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה. כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה: ויהי בחצי הלילה מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה. נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה. שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה: ויהי בחצי הלילה עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו

אז. רוב הנסים שעשה ה' היו בלילה. וכתוב מהם היו בחצי ליל זה. והוא ליל פסח: בראש אשמורות. הוא חצות. גר צדק. היזקק לאברהם ונצח ד' מלכים בחלוק הלילה: דנת. את אבימלך למיתה: ארמי. לבן. כאמור. אמש אמר אלי. ויוכח אמש (בראשית לא): וישראל. יעקב נאבק עם מלאך עמו ונצחו בלילה: לאל. למלאך: פתרוס. מצרים: חילם. ממונם. דכתיב וינצלו את מצרים: טיסת. טריחת. כמו יעוף (איוב ט) תרגומו כטרא דטיים פי' טיסת שר הצבא היושב בחרושת: מיהר לבוא על ישראל. ואתה ה' דרכתו ע"י הכוכבים ממסילותם שנלחמו בו: יען. סנחריב שחירף ה'. והניף ידו על ירושלים ובהמ"ק המקודש. דרך בזיון. ונתן עליו אלף להחריבם. ספרת עלתו. והמלאך יצא בלילה והכה ונמצאו פגרים מתים: בל. ע"ז של בבל והעובדים ומניבים אותה השליכו בלילה: לאיש. דניאל: רז סוד החלום: משתכר. בלשאצר שנשתכר ושתה בכלי המקדש: פותר. דניאל שהיה פותר הלעמות המבעיתין בלילה: נטר. שמר: אגגי. המן: ספרים. להשמיד היהודים: עוררת. חזק. נצח שבלילה

בנגד שנת לילה. פורה תדרוך לשומר מה מלילה. צרח כשומר ושח אתא בוקר וגם לילה: ויהי בחצי הלילה קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה. רם הודע כי לך היום אף לך הלילה. שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה. תאיר כאור יום חשכת לילה:

ובכן כל מחמצת לא תאכלו:

שיר מרובע ע"פ א"ב כפשוטה אלא מרשות לו סמוך. והוא רשות לבדו

אבא בחיל להתיצבה. במעמד פני תיבה. נשתי לרומם ולשגבה.
מרשות דגול מרבבה. הלול קוני אקשיבה. ובחקר דתו אתישבה.
זאת לדעת אחשבה. מטעם חכמי ישיבה: טוען עולם אסליבה.
יהבי עליו אשליכה. פרש לפניו אתהלכה. לפתוח בדבר הלכה:
סלת פי גדושה. נוצר חסד אקדישה. סלסל בדעה חדשה. מרשות
עדה הקדושה: פני ישרים דובר: צחצוח אמרים אגבר. קבלתי
לטול בסבר. רשות מרב וחבר: שדי חילי תאמץ. כמעדיף קומץ
וקומץ. לבאר בלי שמץ. הלכות בעור חמץ:

שיר מרובע ע"פ א"ב. ומסדר דיני ביעור חמץ וכנגלה

אלהי הרוחות לכל בשר. חוק לעמו מסר. והזהירם בכתב מוסר. לבדוק החמץ אור לארבעה עשר: בשעה שאין בני אדם מצויין בשוקא. אור הנר יפה לבדיקה. אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה. וצריך לברך על ביעור חמץ בתקוה: גמר מנטריה עד דבתרא. ומיד צריך לבטל השאר באמירה. ולימא הכי כל חמירא דאיכא בהדא דירא. דלא חמיתיה ודלא בערתיה ליבטל ולהוי כעפרא: דאי משתכח לאחר אותה שעה. אינו חיב בבל יראה ובבל ימצא לפושעה. והרוצה אחר בדיקתו לאכול חמץ ולשבעה. מה שמשייר. יניחנו בצנעא: חיבא דבדק בחורי ביתא. והניח ארבע או חמש רפתא. ואשכח דחדא מניהו פחתא. לבדוק מרישא שמא חולדה לקחתה. וכן תנו בגנן כפרקין. דחורי ביתא זקוקין. עלאי ותתאי אינן נבדקין. ואמצעים זקוקין: זהרו גג היציע וגג מגדלין. ורפת בקר ומתבן ולולין. ואוצרות יין ושמן הנעולין. לבדוק חמץ בלי עולין: חור שבין אדם לחברו. זה וזה בודק עד שמגיע ומבטל שארו. וכן בין יהודי וארמאי חיב לבערו. פליטו מכל שמא יאכל הערב כשפו וחברו: טענו המפרש והיוצא בשיירא. ואין בדעתו קודם פסח לחזרה. תוך שלשים יום בעי לבער חמירא. לפני שלשים יום אין זקוק לבערה: ישראל דחמץ אתפקד ליה. וליתיה לקביה למשקליה. נטריה עד ארבע דחזי לאכליה. שלים ארבע ולא

קדם פסח סמוך. פי' סיפור הנסים. וזה בקשה לעתיד: פורה. למלך השומר ישראל ושפך לך מה יהא מהגלות הדומה ללילה. הנגהו. שהדרך מוליך הכוכבים בגת: צרח. אז ה' השומר. ויאמר בא אור לצדיקים וחושך לרשעים: בחיל. בחומה: תיבה. ל' חז"ל. עומד לפני התיבה: אתיצבה. כנגד ישיבת הדעת: מטעם. מרשות: טוען. נושא עולמו: גדושה. מרובה. מל' מדה גדושה: בדת חדשה. לחדש הלכות בתורה: בסבר. ברשות. כמו סברי מרנן: מעדיף. אף שאני קטן בעיני הקומץ. אגב. ה' הגדיל עמי והחזקני. מחסרון דעת: בלי שמץ. שלא אכשל בהלכה ולא אבוש לעד ושמחה: בכתב מוסר: בתורה שבכתב ושבע"פ: החמץ. אם שכח לבדוק בלילה. יבדוק ביום לאור הנר: מנטריה. ישמור החמץ מהעכבר וכיוצא. עד אחר. הנעשה יום המחרת. יומא דבתרא: בהדא דירה. יחד כן לשוני הגמרא והפוסק לומר ברשותי. לבטל חמצו שבכל רשותו: לפושעה. כשיבטלו ולא יעברו מיד. כי יחוס עליו בערתו: בצנעא. שלא יגררו עכבר ויצטרך בדיקה שנית: זקוקים. סדקי הבית. כמו ובנקיקי הסלעים (ירמיה יג). עלאי ותתאי. הגבוהים מיד אדם והנמוכים הרבה: זהרו. כזהרו חז"ל: היציע ה'. שמשתמשין ואין רגילין להשתמש: ונגן. בית הבקר: ולולין של תרנגולים: הנעולין. ואין מסתפק בהם באמצע סעודה לצאת שהלך בפתח להם: בלי עולין. הוי במקומות אלו עול בדיקה על בעליהן: וחברו. מל' וחובר חבר (דברים יח) שיאסר שנושה לו כיסוף בעה שמשמש בתור לאור הנר ואולי יבא לסכנה: טענו. השמיט עליו דין זה ונקט ל' זה מפני שלא למנות פ': שלשים. שלו בליו חובה ביעור: ארבע. שעד עתה מותר לאכול המץ. ומשם יבא בעליו:

אתא לעכברים מזבין ליה: כשנפלה מפולת על חמץ בערבי פסחים. וכלב אין יכול לחפש אחריו בטוחים. הרי הוא כמבוער לרעים פקחים: וכמה חפישת הכלב שלשה טפחים: למדו בי מלחי ובי קורי נקובים. ובי תמרים וציבים. לבדוק אותם חייבים. וחצר פטורה מפני העורבים. מוצא חמץ בפסח בתוך ביתו. כופה עליו כלי בלי ראותו. ואם של הקדש הוא אין צריך לכסותו. לפי שבדלין מאותו: נפי ופטילי ויורה. דאשתמש בהו חמין חמירא. צריך לנעלינהו ויניח בהו רבא ועירא. ולרבא ליעבד גדנפא ולרתחיה בנורא: סכיני דאשתמש בהו חמירא בארוהין. אי אפשר לעשותן חדשים הם משבחין. ואי לא מגעילן ברותחין ובכלי ראשון הם מצוחצחין. ועץ פרור מגעילין ברותחין: אגני אגני וקציעי דקוניא ופתרא. אף על גב דמפליט להו שפיר לאשתמושי בהו אסירא. ואף על גב דחיתן ואיכא למימר דשליט בהו נורא. אפילו הכי קיימא איסורא: פתר קדירות אין צריך לפלתא. אבל משהי ליה עד בתר פסחא. וקערות מותרות כי שקיל מדודא עליהו לאנחא ובורמי דגללא שרין בהדחה: צעי דמשהי בהו חמירא בשאר יומי כבית שאור שחמוצו קשה דמי. ואי אקראי אותיביה ולא אשתהי עמיה. לאשתמושי בהו שפיר דמי: קטוף ביין ושמן עבידין. מלמילש בהו לילי קמאי קפדין. ואמהן דלא טבינן נעבדין. דלא למילש בהו הוא הדין: רקיקי מצות עושין זכר לעגון. ולשמן צריך לשמרן מחמוץ כהגנון. וחרש שוטה וקטן אין לשין דלמא ישנון. אף על גב דבאפיה ישראל בר דעה לא יגהטן: שנוי שאין לשין בבת אחת למעלה מחמשת רבעים קמח וכן לחלה. והן בצים כמנין חלה. והעומר מוכח לה. והאשה לא תלוש אלא במים שלנו בלילה: תמימים שנו במשנה המהוללה. מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שמחמיצין סלה. ואמרינן שדי להו במקום מדרון דלא ליתי בהו לידי תקלה. תמו הלכות בעור והגעלה: חתום יוסף הקטן בר שמואל וזק

ין כי יתאדם. למצוה הוא מוקדם. לצאת בו חובת ידי אדם. אם אין קונדיטון ומבושל נגדם: וארבע כוסות הללו. צריך שיהא בהן כדי רביעית בלי יקילו. אחד אנשים ואחד נשים אלו כאלו. ומחלקין לתינוקות קליות ואגוזין כדי שישאלו: סתו שהנשים צריכות לאמצה. בכל מילי דפסחא בלי שמצה. אף על גב דמצות עשה שהזמן גרמא גם לא נמצא. שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה: פירשו בשפה נדיבה. מצה ויין צריך הסבה. מרור אין בו בן חובה.

בטוחים. שבטוחים שהכלב לא ימצאנו. ואי כמבוער: פקחים. לדעת שהחכמים רעים לאוכלים: טפחים. עד ג' טפחים יכול לחפש אחריו. ולא ביש עליו גובה ג"ט: נקובים. שנקראים כך על שמחזיקים בה מלח שעוה: וציבים. מקום עצים. ומינים אלו לשמנים כלים תוך הכשדה. ואולי שלך בשעו לשם: בפסח. שאין יכול לבערו ביו"ט: כופה. שלא יסתכל. דלא בדיל מיה כל השנה: נפי. כלי ברזל עם נקבים ששם וטלין בו: ופטילי. כלי ברזל כמו קופה: חמירא שהשתמש בהם בחמץ חם: לנעלינהו. ירתיח המים בכלי גדול ויניח בו כלים קטנים. כדי להכניס כל הכלי ברותחין: ונרבה. וכלי גדול שאי אפשר להכניס כולו בכלי אחר. ירתיח בו מים. ועושה שפה לפיו סביב מטיט. וימלאנו סביב שיצופו המים בשפתו: לארוהין. בחמין. והוא ל' ארנס: ועץ פרור. כף גדול שמגיסים בו בעת בישול: אגני. עשוים אותם בדין זה. של אטגדע עשויות לי: אגני וקציעי. מיני כלי חרס: דקוניא ופתרא. המעשים בא"כ (גלזירש): דחיתן. ואפשר לנקותם היטב. וגם שולט בהם האור הרבה. מ"מ אסורין. כי בכלי חרס אין יוצא מדפיו לעולם: פתר. כלי חרס. אף שאין מגרים בהגעלה. מ"מ אין צריכים שבירה. ומותר להשתמש לאחר פסח להשתמש

בהם: לפלחא. ענין שבר ובקיעה. כמו פולח ובוקע (תלים קמא): וקערות. שהשמישן ע"י עירוי. שאין נ"כ בעירוי. שמופך עליהם ממים שבירה. וא"ל כלי ראשון: ובורמי. כלים מאבן גלל. וכ"ה מאבר אבנים לא מעלים: בהדחה. בחמין. שיש הגעלה: צעי. כמין קערה שמשהין בה חמץ זמן רב: דמי. ולא מני הגעלה: אקראי. ואם במקרה נתן בה חמץ ושהה בה רק מעט. מותר להשתמש בה אפי' בלי הגעלה: קטוף. לערוך המצות ביין ושמן (וה"ה בשאר מי פירות) בלישה או במשיחה. עבדי אינשי כך. אך בב' לילות ראשונים קפדי שלא לעשות כן. דבעי להם עוני למצה מצה: רקיקי. עושין המצה דק כרקיקי לחמי תודה שבכלי היוצא מהפיסה: זכר לעגון. (על' שלהן תעגנה. רות א) במצרים: ישנון. יקלקלו מחסרון דעת: דבאפיה. שמוטים נשמי ישראל גדול בר דיעה. ויש גורסין דאפיה. אף שהאפיה ע"י ישראל: כמנין חלה מ"נ. וכן מוכח מהמעובר לגבסוסו. עי' סימן ס' שקלים: קונדיטון. יין מבושל בעירוב סממנים:

ומבעי ליה לכסכוסי טובא. הסבת ימין הסבה אינה. ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה. פרקדן לא מן חשבנא. ואשה אינה צריכה ואם חשובה היא גדונה: קמי אב מסב הבן בריצה. תלמיד בפני רבו אינו ראוי לפרצה. אבל בשוליא דנגרי צריך להסב במרוצה. והשמש שאכל כזית מצה כשהוא מסב יצא: טענו לחטוף מצה בלילי פסחים. כדי שלא יישנו הפרחים. וחייבין ברגל להיות שמחים. במקדש בבשר והשתא ביין רקוחים: נשים חייבות לשמחן ולהרגין. בבבל בבגדי צבעונין. בארץ ישראל בבגדי פשתן המרובנין. והאנשים ביין מתעדנין: בערב הפסח סמוך למנחת ראשון. לא יאכל אדם עד האישון. ובבואו מבית כחשון. מוזגין לו כוס ראשון: ראשון מברך על היין. ואחר כך קידוש וזמן ואינו אומר גם עדיין. שצריך לאמרו באגדה וראוי לכופלו אין. ושתי ומשי ידיה ואינו מברך על נטילת ידים: שקיל גרגרא או כרפסא או כוסברתא או חמה. ויטבול בחרוסת ויברך בורא פרי האדמה. וכד אכיל יחצה אחת משלש מצות ואין ברכה עמה. מחצה בקערה ומחצה בשלחן להשימה: מושך מהקערה שני תבשילי. דאינון בשרא ובורא צלילי. אי נמי גרמא ובשולי. ומגביה קערה וליימא הא לחמא עניא כליה: ומוזגין לו כוס שני מארבעת האל. וכאן הבן מאביו שואל. מה נשתנה מלילות זה ליל. וגומר האגדה עד גאל ישראל: אחר דשתי משי ידיה. ומברך על נטילת ידים לחודיה. ושרי המוציא על השלמה דעבני תרתי דידיה. ולא אכיל מניה אכתי מידי: לוקח פרוסה ומברך לאכול מצה במלל. ובהדי דההיא דהמוציא אוכל וכולל. ומברך בחזרת לאכול מרור וטובל ובולל. והדר אכיל מצה ומרור בלא ברכה וכורכן בבת אחת כהלל: הליף לכמה בתי ועביד כי האי גונא עד הכא. ואחר כך עושין סעודתן כל צרכה. ובזית מצה באחרונה. צריכין לכורכה. ונוטלין ולא מברכין שמים אחרונים חובה ואין טעונין ברכה: זוכר בשלישי ברכת מזונו ולשאר הבתים תחלה וטועם הכוס עד משלו אינו. וברביעי הלל מצרי לתנו. בל יטעום כלום באישונו: קים עא לשתות מים יכנם. אם חולה הוא או תתום שב עלם איסטנים. נבעי למשתי חמרא משום אונס. לומר בחמישי הלל הגדול ישתגם:

לכסכוסי. לפת הרבה בפיו. ולא יבלע בפעם א'. כדי שירגיש טעם המרור: פרקדן. שוכב על גבו. וה"ה באופן אחר. רק יסב על שמאלו: דונה. דינה בהסיבה: שוליא. תלמיד של גבר או של אומן. שאין אימת רבו עליו: להטוף. אחר א"ע לאכילת מצה: הפרחים. התינוקות: השיטון. הלילה: רהשון. מביא השפלה. כמו רחש לבי (תלים מה): גם. אינו מברך בקידוש שעשה נסים. כי יאמר בהגדה אשר גאלנו כו'. ואין ראוי לכפול דבר א': גרגרא כו' או חמה. מיני ירקות שברכתם האדמה: בחרוסת. אין נוהגין כן: מושך. יסירם מהקערה קודם הגבהתה. שלא יתראה כקדשים בחוץ: וטרא. דגים: צלילי. צלים: גרמא ובשולי. ב' מיני בשר. צלי ומבושל. ומנהגנו בבשר וביצה. זכר לפסח וחגיגה: משי. רוחץ ידיו: וטובל ובולל. טובלו בחרוסת רק שיהא בלול בו. ולא יערבו הרבה. שלא יתבטל מרירותו: הליף. כשצריך לילך לכמה אנשים שאין יודעים לעשות הסדר. ולהוציאם ידי חובתם. ילך אחר הכריכה. ועושה להם קידוש ושותים הכוס. ואוכלים ירקות. ואומר להם ההגדה ושותים כוס ב' וכו'. עד שאוכלים הכריכה. וחוזר לסעודתו: ואח"כ. השייכן אחר לסדרו. לכורכה. (אל' א"ל. כריטו ריפתא) חייב לאכול אחר הסעודה כזית מצה לאפיקומן. ולשאר הבתים. אם שלך. כנ"ל. ומוציאם ידי חובתם גם בברהמ"ז והלל. אז לא יחזור לסעודתו עד שיגמור עמהם. ולא ישתה אם כוסות האחרונים (שלא יוכל אחר כוס ד' לאכול ולשתות בביתו) עד שיחזור לסעודתו ויגמור הסעודה והסדר וישתה אצלו. והלשון מסורס. וכאלו אומר. ואינו טועם הכוס עד (בביתו) אצלו: וברביעי. השייכין אחר לסדרו: לתנו. לספר גאלתנו כ'. כמו יתנו צדקות ה' (שופטים ה): בל יטעום. אחר ד' כוסות אסור לטעום שום דבר בליל זה. רק טעם מים. ואם דחוק מאוד לשתות עוד כוס יין. יתחזק לומר עליו הלל הגדול. ואח"כ מותר לשתותו: ישתגם. יתחזק. כמו ויתגם מחגיו (ת"ס י"ח):

חסל. שלם:

חֲסַל סִידּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ:
כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ

מעונה

שׁוֹכֵן מְעוֹנָה . קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה . בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה . פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה :

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדוּשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

אֵין עֲרוֹךְ אֵלֶיךָ לְהַגִּיד וּלְדַבֵּר . חֵקֶר פְּלָאֵי נִסֶּיךָ לְהָבִין וּלְסַפֵּר . מַה יָּקָר חַסְדְּךָ מֵבִין מִצְעֲדֵי גָבֶר . מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ נוֹתֵן תַּעֲצוּמוֹת נָעוֹ לְהִתְגַּבֵּר . וּבְנֵי אָדָם בְּצִלְּךָ יֶחֱסָיוּן אֶרֶךְ הָאֵבֶר . הִרְבֵּיתָ הַגּוֹי וְהִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה לִבְנֵי עֵבֶר . בִּמְשׁוֹל רָשָׁע עַל עַם דַּל לִישׁוּעָתְךָ סוֹבֵר . וְנִתְאַרְתָּ בְּתַחֲנוּנוֹתֶיךָ מְפוּזָּר וּמְפוֹרָד לְכַנֵּס וּלְחַבֵּר . וְעוֹרַרְתָּ אַהֲבַת יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן שׁוֹכְנֵי קֶבֶר . וְדַנְתָּ דִּינֵי קְנָסוֹת נַחֲבָלוֹת עַל חוֹבְרֵי חֶבֶר . וְהִכְנַעְתָּם בְּדָם וּצְפַרְדְּעִים וְכִנִּים וְעָרוֹב וָדֶבֶר . וְשִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּין עַל רִיב לֹא לוֹ מִתְעַבֵּר . כִּי לִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גּוֹבַהּ וְגָאוֹן לִפְנֵי שֶׁבֶר . וּמַה יָּעוֹ צִיץ הַשָּׂדֶה וְיָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר . וְגָבוֹהַּ עַל גָּבוֹהַּ מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר . וְהוּא בַּעַל נְקָמוֹת אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט מֵישָׁרִים דּוֹבֵר . וּמַצְמִיחַ יֶשַׁע לְקוֹיָו וְשׂוֹנְאִים תַּחְתֵּיהֶם יַדְבֵּר : וְעָלֵינוּ הִפְלִיא חֲסָדָיו וְנָשָׂא נֵס . וְנָקָם נִקְמָתֵנוּ מִכָּל בַּעֲלֵי אוֹנֵס . וְהִכְנִיעָם בְּזַעַם וְצָרָה בַּחֲרוֹן אַף וְחָנֵס . וּמְלוּשׁ בָּצֵק עַד הֻמְצָתוֹ דָנָם בְּאוֹנִים לְהַקְנֵס . וְאֶזוֹר חֲלָצָיו חִזֵּק וְאִמֵּץ לְהִשְׁתַּגֵּס . בָּקַע יָם נֶעֶבִירָם וְכַנֵּד נוֹזְלִים כִּנֵּס . וּבָאָרֶץ לֹא הוֹצָה אוֹתָם כִּלְכֵּל וּפִרְנֵס . לָכֵן לָנוּ לְהוֹדוֹת עַל כָּל נֵס וָנֵס : לָמָּה פֶּסַח בָּא מִן הַצֹּאן . שֶׁפָּסַח וְחָמַל עַל קְרוּאֵי צֹאן . וּכְרוֹעֶה מְקַבֵּץ טְלָאִים מִשְּׁבָם וּגְאָלָם מִבַּעֲלֵי לָצוֹן : וְלָמָּה לְקִיחָתוֹ קוֹדֶם לִשְׁחִיטָתוֹ יָמִים אַרְבָּעָה . וְנָתַן לְמוּלִים וְלַעֲרֵלִים נִפְסַל בְּהִיא הַשָּׁעָה . כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בְּיָדָם מִצְוֹת מְצוּיוֹת לְהִשְׁתַּעְשְׁעָה . שֶׁכְּבָר בָּא עֵת דּוֹדִים וּזְמַן שְׁבוּעָה . וְהָיוּ מִתְבּוֹסְסִים בִּשְׁנֵי דָמִים שֶׁתַּצְמִיחַ יְשׁוּעָה : וְלָמָּה נְתִינַת דָּמוֹ עַל הַמַּשְׁקוֹף וּשְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת . שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִזְבְּחוֹת בִּמְקוֹם רוֹאִים אוֹתָם לַחֲזוֹת . זֵכֶר שָׁלֹשׁ מִזְבְּחוֹת שֶׁל אַב הֲמוֹן נִרְמָזוֹת . שֶׁבִּדְדָן וּבֵית אֵל וְאֵילוֹן מוֹרֶה נֶחֱרָזוֹת : וְלָמָּה אֲכִילַת חָמֵץ לְשֵׁשׁ שָׁעוֹת . זֵכֶר לְחִפָּזוֹן שְׁכִינָה לְהַעֲבִיר גְּזֵרוֹת רָעוֹת . מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת : וְלָמָּה אֲכִילַת מַצָּה לֶחֶם עוֹנִי . שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בָּצֵק לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁגְּאָלָם מֵעוֹנִי : וְלָמָּה בְּמָרוֹר שֶׁתְּחִלָּתוֹ רַךְ וְסוֹפוֹ קָשֶׁה . שֶׁנִּמְרְרוּ תְּחִלָּה בְּפֶה רַךְ וְלִבְסוֹף בְּעוֹל קָשֶׁה : וְלָמָּה טִבּוּלוֹ בַּחֲרוֹסֶת . זֵכֶר לְטִיט שֶׁאִשָּׁה וּבַעְלָהּ דּוֹרֶסֶת : וְלָמָּה תַּבְלִין בְּתוֹכוֹ מְתֻבָּלִין כְּמוֹ מַלְבֵּן . זֵכֶר לְנִפּוּץ עַם לְקוֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן : וְלָמָּה שְׁנֵי מִינֵי בָשָׂר בְּצַד עָנָה . אֶחָד זֵכֶר בְּפֶסַח וְאֶחָד זֵכֶר לַחֲגִיגָה : וְלָמָּה מַגְבִּיהִין קְעָרָה קוֹדֶם זְמַנָּהּ . כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה תִּינוֹק וְיִשְׁאַל מַה נִּשְׁתַּנָּה : וְלָמָּה שְׁאָר יְרָקוֹת בָּאִין תְּחִלָּה . לִפְטוֹר חֲזֶרֶת שֶׁל מִצְוָה בְּרָכָה רְאוּיָה לָהּ . וְשֶׁאֵין לוֹמַר שְׁתֵּי בְרָכוֹת בְּאַחַת שְׁתִיָּה אוֹ אֲכִילָה . וְאִי אֶפְשַׁר לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּאַחַת בְּשֶׁכְּבָר כְּרֵסוֹ מָלֵא . וְכֵן בִּשְׁתֵּי מַצּוֹת פּוֹטְרִין מְחִלָּה לְחַלָּה . עַל כִּי אֵין לִשְׁנוֹת בִּשְׁתֵּי בְרָכוֹת . מְבָרֵךְ עַל זוֹ וְעַל זוֹ וְאֵינוֹ אוֹכֵל עַד שֶׁיִּגְמוֹר שְׁתֵּי בְרָכוֹת : וְלָמָּה אַרְבַּע כּוֹסוֹת מִצְוָתָן בְּזֶה הַלַּיְלָה . זֵכֶר לְאַרְבַּע גְּאֻלּוֹת

מעונה. מחסה: קהל. הכנס. כמו עלה יקהל (ישעיה מ): ארך האבר. גדול הכנפים. שטוב לחסות בצלו: לבני עבר. לישראל. תולדות שם אבי כל בני עבר (בראשית י): סובר. מקוה: תוברי חבר. מגרים. בעלי כישוף: בעלי אונים. שגוזלים אותם: באונים. כמשה בכורות. ראשית אונם: להשתגס. ענין זדון. כמו וישגם מהגיו (מ"א יח): אב המון. אברהם אבינו: מיני בשר. ואנו מרבין בבשר וביצה: שאר ירקות. שברכתן האדמה. ואין מין שהכל: ראויה לה. דהוי דבר הבא תוך הסעודה שלא מחמתה. ולכן יכוין בהאדמה שמברך על הירקות קודם הסעודה. לפטור המרור. והגדה והלל לא הוי הפסק: באחת. לא יברך על המרור שהכל האדמה ועל אכילת מרור: שאין לומר ב' ברכות יחד (שאינעושים מצות חבילות) על שתיה (כמו שאין אומרים שבעה ברכות על כוס בהמ"ז) או אכילה: באחת. בהדרם עמו. לברך עליו קודם הסעודה ולאכלו שלא להנות. ולכוין לפטור גם של מצה שאח"כ. כי אין נכון לאכלו למצה אחר שהתחיל כריכו ממנו: וכן. כ"ה והטעם במה שמברך על מצה א' המוציא ועל הב' על אכילת מצה ובוצע ואוכל מב' יחד. לא כבשבת ושאר יו"ט. שאף שמברך על לחם משנה אינו בוצע ואוכל רק מא'. אך מפני שצריך לברך עתה ב' ברכות ואין עושין חבילות. לכן מברך על א' המוציא ועומד הב'. ועל הב' על אכילת

מצה

שנתבשרו בהם עם סגולה. יציאה והצלה לקיחה ואולה. ולהודות בהם ולתן בם תהלה. לחובת ארבע כוסות של יפיפיה ענלה. בארבע כוסות הכתובים בם שהם כוס התרעלה. וכנגדם להשקותנו ארבע כוסות של תהלה: ולמה מסובין במטה כבודה וכלולה. זכר לחרות ורבוץ ענני כבוד בהתגלה. שכן דרך בני מלכים לנהוג כבוד ולסלסלה. שעטרנו קדוש יעקב עטרת מלוכה ותהלה. וכבר להודיע עם מרעיתו להיות לו לעם נחלה. כי לאלהים מגני ארץ מאד נעלה: נעלה בקדושתו מרום וקדוש. כי אלהים קדושים הוא בכל מיני קדושה. דרכו בקדושה והלוכו בקדושה. דבורו בקדושה. ישיבתו בקדושה. חשיפת זרועו בקדושה נאה ואדיר בקדושה: הוא קדוש נעטר קדוש וכל משרתיו קדושים. אין בקדושתו ואין דומה לו. מקודש בקרוביו. ונורא על כל סביביו. נערץ בסוד קדושים. נשגב ברבבות אראלים. אילי קודש משוררים ומהללים. בשיר קודש עירין וקדישין רועשים ומקדישים. בקודש הקדשים. עתים חשים ועתים ממללים. ולבקרים מתחדשים. מקיפין כס המרכבה וקדושת השם מפרשים. ושלוש קדושה לקדוש ונורא מקדישים: נקדישך וכו'

מלה ופוסק הא'. ואומר הב' יחד. ואין לברך על מלה א' מהלל המוציא ולאכול. ואח"כ על אכילת מצה ולאכול עוד ממנה לאחוס. אחר שכבר אילא ברכו ממנה: יציאה. והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי (שמות ו) ומ"נה מסדר הפסוק להשוות ההגדה: ורבוץ. ענין מנוחה. (פי' הנגת ענני כבוד) כמו רובץ בין המשפתים (בראשית מט): נעטר. ענין מעיפה והיקף להגין. כמו והכתל (יחזקאל מז):

(ה) מנהג ישראל בכ"מ. דורש בו הרב לגבר. להודיעם דינים השייכים לפסח. ולהוכיחן ולהזהירן גם על ביעור חמץ המעשים המקולקלים. ומתמלאת הדיעות המשובשות. ונסיחת המדות המרוזות. כמו"ל בע"פ. טוב לדרוש בשעת המנחה. או להקדים הדרשה בשבת שלפניו: (ו) מפטירין בו וערבה וכו' כנבואים כזה. ואינו מחלק בין כשחל בע"פ לחל ביום אחר. ואין בו ממש. אלא דינו שוה לעולם. פוק חזי מה עמא דבר. ומנהגן של ישראל תורה. והרבה נסתבכו גם בטעם הדבר. אמנם לדעתי הוא דבר פשוט. דשייך אפי' בכל שנה, ולא מטעם ביעור מעשר של שנה רביעית. שהוא דבר רחוק וזר. אלא) משום דבפסח העולם נדון על התבואה. ולהבריח כמון ביתא מעשרות שמים נעצרים. ודוקר סוב. וכ"ת ראין אחר פרנסה ואינם מגיעים, ומביא רעב של כליה ר"ל. כמ"ש בפ"ב דתענית) ולכן עתה מזהרין. שאמר הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די. הרי הדבר מפורש מאוד שהפטרה זו מגיע של פסח היא תמיד. ולפיכך מפטירין בה לפני הפסח. להזכיר העם על ענין המעשרות קודם גמר דין התבואה. שלא תלקה בשנים. ובכדי טריונא נדחייסו המחברים המהדרים בזה. ואסקו בידייהו דמפסיק מעלה מבי כנשתא. והכתו לנו מקום. מסמיה אסברוהו לעיינן. דאיה ביה טעמא רבה (מלבד שיש בה נ"כ בשורת הגאולה העתידה. כמו שקדמה לגאולת מצרים פקידה) ספ"ז כראוי וכון לשבית בשר. להזכיר העם על קיום מצות מעשרות. בדרשה ביום זה ביותר. דבר בעתו מה טוב. ומביא ברכה לעולם: (ז) במנחה נהגו ק"ק אשכנזים לומר עבדים היינו (והפוסקים מלומר גבלי טפי) והמכתי ע"ז במקורי. שאינו סותרים מה שאנו אומרים. יע"ש: (ח) אף כשחל פסח בשבת. א"א ויהי נועם ואתה קדוש במ"ש שלפניו. כ"ה עיקר. עמ"י (סי' י"א): (ט) ג' ימים קודם הפסח צריך לשתות הקמח למצות. וכן שנהגין להבעיל יום או יומים לפני הפסח. גם מנהג ישראל לכבד כל חדרי הבית קודם י"ד: (י) מתקנין לפניי הסיר הפסח לבדיקה. עמו"ק. כמובן שם נ"ל מוסף על מה שנוהגין מקושה של נרקס פתי נבות הבנות. וכתב במג"א דלאורה צריך ליתן גם כן מלח. ועמו"ק: (יא) מ"כ נכס מעה עם עולי הגולה מנהג אהוה: (יב) י"ב. עמל אגרסם. לדעת המדרש רבה. בו כתב כמן הספרים להעמיד:

מבוא ג. לערב פסח. בו שמונה דלתות.

דלת א. לליל י"ד

(א) בין השמשות ונוכבי. שאחין פיה דליבה לגמר דמשה. והבחל ע"פ בשבת. ישאלו אור י' בסוף בין השמשות דליל י"ג. ואם ספק. יכולין לבדוק אחר שקיעת החמה דיום י'. או ע"י נכרי וישראל עומד על גביו: (ב) אבל לכתחלה ישתדל ישראל גדול פקח. ויאמר בשעת שאיכה לשם מלא מלוי: (ג) אור (מלח"ש) לי"ד (כשחל בשבת לי"ג) בודקין את החמץ לאור הנר (שמו"ק) מיד אחר תפלת ערבית (בין ביחיד בין בצבור תפלת ערבית קודמת. כ"ש העיקר) ואסור פ"ח דקות ליס עידמים. לא לפסח נכנסים עם הרבים עד דבדיק. וכ"ש שלא יתחיל במלאכה: (ד) ואם התחיל מבע"י (היינו לפני חצי שעה סמוך ללילה). (עיין עמודי שמים) העיקר כמ"ד פוסק (ובמלאכה כ"ע מודו) ואם התחיל אחר שהגיע זמן הבדיקה. ודאי פוסק לד"ה: (ה) עמו"ק שהשגתי על מ"ש במג"א בטעם הדבר. וכ"ש. נעשין דינא דס"ת שהורסו אומנותו. דלדידי לא יפסיק בכל גוונא. ואנ"ל כשהתחיל בהיתר דאף המולך יודה שם. ובס"נ בת"ת דרבים דתמיד. נ"ל שאינו מפסיק. וכן דינו בכל גווני. וסוא שיש שיעור לדבר. לאפוקי היכא דאינה שעה קבועה: (ו) כיוצא בה. לא יאכל באופן שעה סעודה קבועה (אפי' כסעודה ביום) קודם שיבדוק. מיהו טעימה. ודאי שריא [וקודם בדיקה אומר]:

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה ולא תעשה של (בשחרית. שריפת) בדיקת חמץ: לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל ויהי נועם וגו']:

(ז) הבודק מברך (אם אין ידיו נקיות צריך ליטלם. ואפי' בבוקר יום. נכון הדבר לרחוץ כל פעם שמזכיר השם):

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם: אשר קדשנו במצותיו. וצונו על ביעור חמץ:

(ויכול לבוא אחרים המכוונים לברכתו): (ח) ובודק כל המקומות שברשותו שמכניסין בהן חמץ. ואע"פ שהבית מכבד. עמו"ק בטעם שלא שהייתו. והשגה לדברי ט"ז במ"ש על הרא"ש בדין המפסיק בבדיקה. לכתחלה ודאי אינו רשאי להפסיק בה אפי' בשיחה: (ט) אחר שגמר בדיקתו. יחזר החמץ שמשייר למאכלו. להצניעו היטב שלא יצטרך בדיקה שנית. והחמץ שמוצא ורוצה לבערו. מצניעו במקום עד שעת הביעור ושורפו (כמש"ל) וצריך ליזהר בו שלא יאבד דהוא זקוק לבדוק עוד: (י) מיד אחר הבדיקה. יבטל כל חמץ שברשותו הבלתי ידוע לו. שמא נעלם ממנו. ויאמר:

ג"פ כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי . דְּלָא חֲמִיתֵיהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּיהּ . לִבְטִיל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְאַרְעָא :

כשליח מבטל אומר דְּאִיכָּא לִפְלוֹנִי בִּרְשׁוּתֵיהּ . דְּלָא חֲמֵי לֵיהּ וּדְלָא בַּעֲרֵיהּ כו' :

[יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו . שתזכנו לתור ולחפש בנגעי בתי הנפש . אשר נואלנו בעצת יצרנו הרע . ותזכנו לשוב בתשובה שלימה לפניך . ואתה בטובך הגדול . תרחם עלינו . ותסייענו ותעזרנו על דבר כבוד שמך . ותצילנו מאיסור חמץ אפי' בכל שהוא . בשנה זו ובכל שנה ושנה . כל ימי חיינו . אמן וכיה"ר] :

דלת ב . ליום ערב פסח

(א) נוהג שבכל מתפללין . א"א מזמור לתודה . ולמנצח . ולא אא"א : (ב) אוכלין כל ארבע . וכתבתי בנא"ש . שכל שעות שמש מדברי חז"ל . הם השעות . ודבר ברור הוא בס"ד . עמו"ק ס' מ"ט . י"א שנהגו לאכול מאכלי חלב . ואין בזה ממש : (ג) אסור לאכול מצה כל היום : (ד) סולין כל החמץ . ומאכיל לבהמה לחיה ולעוף . ומוכר לנכרי . ומופקר בכנלהו . עלא"ש : (ה) ושורפין (ע"ש ועמו"ק) בתחלת שש . ועכשיו נהגו לשרוף בסוף חמישית . כדי לקיים מצות שרפה בזמן שלו (עמו"ק) : (ו) קודם שריפה מבטלין פעם ג'. אומר :

ג"פ כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִיכָּא בִרְשׁוּתִי . דַּחֲמִיתֵיהּ וּדְלָא חֲמִיתֵיהּ . דְּבִעַרְתֵּיהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּיהּ . לִבְטִיל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְאַרְעָא :

[ושורפנו ויאמר

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו . שתרחם עלינו . ותצילנו מאיסור חמץ אפי' בכל שהוא . לנו ולכל בני ביתינו ולכל ישראל . בשנה זו ובכל שנה ושנה כל ימי חיינו . וכשם שביערנו החמץ מבתינו ושרפנוהו . כך תזכנו לבער היצר הרע מקרבנו תמיד כל ימי חיינו . ותזכנו לידבק בך ובתורתך ובאהבתך . ולידבק ביצר הטוב תמיד . אנחנו וזרענו וזרע זרענו מעתה ועד עולם . כן יהי רצון . אמן :

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי . כשם שאני מבער החמץ מביתי ומרשותי . כן יהוה אלהינו ואלהי אבותינו . תבער כל החיצונים . ואת רוח הטומאה תבער מן הארץ . ואת יצרנו הרע תעבירהו מאתנו ותתן לנו לב בשר . וכל הסטרא אחרא וכל הקליפות וכל הרשעה . כעשן תכלה . ותעביר ממשלת זדון מן הארץ . וכל המעיקים לשכינה . תבערם ברוח בער וברוח משפט . כשם שהעברת את מצרים ואת אלהיהם בימים ההם ובזמן הזה] :

(ז) השנה הא' נ"ע חוקה קודם שנים . לפי שאחר זמן איסורו אינו ברשותו לבטלו . גם כשחל ע"פ בשבת . צריך לבער בע"פ קודם שבת : (ח) אם שכח לשרוף הלא מנהגם המין בשבת א . עמ"ש (סי' תמ"ד) שמכריז שביל מעט קמח . ואם יש כהן קטן . אוכלם . הוא לו בהמתו . וא"צ לחזר אחריו . שאפי' זר יכול לאכלם ע"י בטול בלבו : (ט) אין עושין בשבת או תבשיל מקמח ולחם חמץ . שקשה לקנחו היטב . ואם עבר ועשה והמאכל דבוק בקדרה . מדיח מעט להעביר השמנ . אחר שאכל סעודה שחרית . ינער המפה שאכל עליה . ויקנה הקערות והקדרות ויטמנם מן העין . והמותר בלחם . יתן לאחרים או לכלב או יכפה עליו כלי ומבערו בח"ה . עמו"ק) וא"צ יבטל קודם שעה שביעית כדיש :

דלת ג . לתענית בכורים

(א) מנהג של ישראל . שהבכורות מתענין בע"פ . בין בכור מאב בין בכור מאם . ובכורי כהנים ולוים י"א אפי' נקבה בכורה : (ב) י"א שהאב או אם מתענין בשביל בכור קטן . ואין בכל זה מנהג מוחלט . אלא רשות הוא . ולא חובה . גם גדול הבית אם ירצה להתענות . מנהגא הוי : (ג) ובלא"ה אנשי מעשה מתענין בו . כדי שיאכלו בלילה מצה לתיאבון . (י"ל עוד טעם אחר . מפני שבו כתב המן ספרים להשמיד כל היהודים) והכל לפי מה שהוא אדם : ד) כשחל בשבת . י"א שמקדימין להתענות ביום ה' . וטוב הדבר לנהוג כן . ויש אומרים כיון דאידחי אידחי . לכן אין לבטלו הוכה . אחר שבזה עיקר אינו אלא מנהג שספקו לקל : (ה) הבכורות יכולין לאכול בסעודת מצוה :

דלת ד . לדינים הנוהגים מחצות היום ואילך

(א) מתחלת שעה שביעית ולמעלה . אסור לאכול חמץ ד"ת בלאו . ולאסור בהנאה . ומתבטל בס' : (ב) אף אחר חצות מותר לאכול מצה עשירה . ויכולין לקיים בה סעודה ג' כשחל ע"פ בשבת . אבל ק"ק אשכנזים אין אוכלין אותה אפי' בע"פ כה"ג . עמו"ק . ושם יקיימוה במיני תרגימא : (ג) בשבת אין מסדרין הספסלין . ולא מכינין בו שום דבר לצורך הלילה : (ד) מתחלת שעה עשירית ולמעלה . אסור כל אדם מבריא לאכול פת אפי' מצה עשירה . אבל אוכל הוא מעט בשר פירות וירקות . בלבד שלא ימלא כריסו מהן . וכן יין מותר לשתות כשיעור שגורר תאות המאכל . ובלבד שלא ישתכר ממנו . באופן שיקץ במאכלו . גם יבוא להשתקע בשינה . ויתבטל ממצות הלילה . ס"י מיכה . דא"צ למנוע מלהאר דבריו חוץ מן המצה . דא"צ מיין נפשי למנעי לגמרי . משום ד' כוסות של לילה : (ה) איסטניס . שאם אוכל אפי' מעט לא יוכל לאכול בלילה . שכל אסור לו בין רב למעט :

דלת ה . לענין מלאכה בע"פ

(א) עד חצות . מקום שנהגו לעשות . עושין . שלא לעשות אין עושין . וה"מ במלאכות גמורות דוקא : (ב) אפי' במקום שנהגו לעשות לא יתחילו בי"ד . אלא ג' אומניות . שהן החייטין הספרין הכובסין . אבל שאר אומניות . אם התחיל בהם קודם י"ד . יגמור עד חצות . ויש מתירין בג' מלאכות אלו להתחיל אפי' במקום שנהגו שלא לעשות . ואם התחיל מבע"י בשאר אומניות וכן לצורך המועד . עושין עד חצות : (ג) י"א לדידן מקום שנהגו שלא לעשות הוא . ואינו מנהג פשוט בכ"מ : (ד) אפי' במקום שנהגו לעשות עד חצות . מחצות ולמעלה אסור . (עמו"ק) ואינו רואה סימן ברכה בם : (ה) אפי' בחנם אסור במלאכה גמורה . אבל קלה . כגון מעט תקון כלים לצורך יו"ט ושבת . מותר . ואם עושה להשתכר אף היא אסורה (מוליכין ומביאין כלים מבית האומן כל היום . אף שלא לצורך המועד) : (ו) ע"י א"י בביתו של ישראל . הלכה כדברי המיקל . ומותר להסתפר אחר חצות ע"י א"י . אבל לא מספר ישראל אפי' בחנם : ולכתחלה יש לאסור אפי' מספר א"י . צפרנים מותר ליטול : (ז) כל אלו דשרי בח"ה . כ"ש דשרי בע"פ : (ח) אין מקיזין דם בשום ע"פ : (ט) נכנסין למרחץ אחר חצות . ונהגו אנשי מעשה הבריאים . לטבול בע"פ . עמו"ק :

דלת ו . לאפית מצה

(א) נהגו שלא ללוש מצת מצוה עד אחר חצות ע"פ . בזמן הקרבת קרבן פסח . וכשחל בשבת . אופין קו נפ"ש : (ב) לכתחלה מכדרין אחר קמח חטין . ומדקדקין לעשות פת נקיה : (ג) אין לשין ולא עורכין ולא אופין אותה . ע"י מי שאינו בר חיוב מצוה מדין תורה : (ד) ומצוה בו יותר מבשלוחו . ביחוד במצוה זו שהמורה. ותפיכם כלבסהאי . דאתי נקלן . שראוי לכל אדם שיתעסק בה הוא בעצמו . ואמר הארי"ז ז"ל . שאם טורח בה עד שמזיע . הוא תיקון גדול לקרי :

עכ"פ יעמוד על הפוסקים גם ויבקש שהפת נעשית כדין וכהלכה. ידקדק בהלכותיה כל מה שיוכל כדי להשתלם במצוה: (ה) אין נותנין יותר מעשרון בבת אחת. עמו"ק: (ו) בשעת נתינת קמח. וכן בשעת מים לעיסה. וכן בעריכת העיסה. אומר. לשם מצת מצוה: (ז) בשעת ... גם אומר. כל פועלים שיפעו מעשה זו בשעת לישה ועריכה. והמדקדק ממהר בכלים. יהיו הפנאי. וינקה כלי העיסה שיעבור בין עיסה לעיסה: (ח) עושין שלש מצות מעשרון. ומסמנין אותן לידע איזו היא ר' הוא. חותך מהעיסה חתיכה הראשונה. עושה הרין א'. ומוכך אותה שתלה. ועושין אותן רקיקין. שניה אחריה. בב' הריצין. שניה גדולה שבשלשתן. אח"כ שלישית. בג' הריצין. והסדר הזה הם מאין הם אפשר. הפקידים לגמור המחתך ונעשה ראשון לכהן. ואחרין השניה ללוי. והאחרונה השלישית לישראל. וההכנה שלא ישהא להביא בלי פסק. אם עושה מלאכה ועריכה שאחרון קודם. כי אין דברים שלא מעכבים. ואינם אלא למצוה מן המובחר. ואם מניחה על השולחן להמתין על הראשון. ילא שכ"ז בהפסדו: (ט) ובדרך זו עושין ג' מצות לצורך ליל שני. ולא יאפה בי"ט אם לא בשעת הדחק. ונוהגין לעשות גם כן ג' מצות לספקות. שאם ישברו מהמצות יקח מאלו למצוה. ולכך מדקדקין גם בהם ככל האפשר: (י) אחר אפיה. יתן כל המצות בסל אחד. שאם אולי לא היה בעסה א' שעור. הכלי מצרפן לחלה. ומפרים חלה על כולן. ואם לא עשה כן. צריך להפריש מכל א' וא': (יא) אם שכח ליטול ממקצת ונתערבו. ואינו מכיר את החייבת. צריך ליטול מכל אחת ואחת. או יעשה עסה אחרת ויקיפנה לכן ויטול ממנה על אותן שנתערבו. וכ"ז בברכה (עמ"י סי' קל"ד): (יב) ואם שכח ולא הפריש חלה עד שקדש היום. אוכל והולך. ומשייר ממנה לח"ה. אח"כ מפריש: (יג) המצוה היא של האשה. ואם קדם הבעל ועשאה. צ"ל שמשלם לה י' זהובים. שלא"ע במסדורה. ואם אין לו אשה. מצוה דידיה היא ודאי. ולא יעשנה על ידי אשה שאינה שלו כמו שעושין הבורים. וכן יעשה כשאשתו יולדת או חולה. או יקיימנה בעצמו: (יד) בשעת הפרשה מברכין:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו. וצונו להפריש חלה מן העסה: כן הוא הנוסח הנכון: עמו"ק:

הכנת הדברים הצריכין לסדר

יין (א) ימהר אחר יין (אדום. אם אין הלבן משובח) לארבע כוסות. ואם אין לו מעות: ילוה או ימכור איזה חפץ או ישכור עצמו (ונר כבים. עדיף מד' כוסות) ואפי' המתפרנס מצדקה. לא יפחתו לו מן ד' כוסות. ומי שא"ל אלא ד' כוסות. ישתה כולם בליל א' ולא ישאיר לליל ב': (ב) נדר (או נשבע בכולל) מהיין. צריך למצוה פתח לנדרו מע"א ולהתירו. ומי ששותה יין או שמזיקו. ידחוק א"ע וישתה ד' כוסות. אם אין היין סכנה לו: (ג) במקום שאין יין מצוי. יעשה אחר צימוקים שיוצא מהם לחלוחית קצת ע"י דריכה בלי שרייה במים. וישרה אותם במים עד שיהא בהם טעם יין הרבה. ואם אין מצוי. יקח מע"ד במקום שאוכלין אותו בפסח. ואם אין מצוי. יקח פסיל קוואס או לאקרין ואינגבר וחמיר (ולא יברך בה"א הכוס קידוש וכוס בהמ"ז) אם הוא גם שתיית חמר המדינה כל השנה. ויש אוסרין:

כוסות (א) יקח כוסות יקרים. ואם תשיג ידו. יהיו מכסף. והכוס יחזיק עכ"פ רביעית (ולא יהא גדול ביותר. ואף לא יהא צר) שהוא ביצה ומחצה. ולדעת הצל"ח. ג' ביצים: (ב) יכין לכ"א כוס מלא. ולא פגום. אפי' לקטן וקטנה שלא הגיעו לחינוך שאין יודעין מענין קדושת יו"ט. ויכין עוד כוס א' גדול. ויקרא כוס של אליהו הנביא. וירוק הנשאר מהכוסות לשם. ושותה ממנו תוך הסעודה: (ג) ישטוף וידיח הכוסות מבע"י. ויכין כלי שעור מתחת השלחן. לרוק לתוכו מהכוס כשיאמר עשר מכות:

שלחן והסבה (א) יערוך השלחן מבע"י. ויפרוס עליו מפה לבנה. וכלים נאים אפי' שא"צ לסעודה. אפי' משכנות שבידו. ויזהר להשתמש בהם. אך כלי אכילה ושתיה. יסדר על שלחן אחר מיוחד ויעטרו בפרחים ובושמים ובשמים: (ב) יפה מקום מוכן מבע"י. בעלגות מלום מתאי ורקמה והמוסיף מוסיפין לו) ולא יעזוב ביד האשה שטיחים לרם על כלי חמדה. ויכין מושבו שיסבה אחוריו לצפון ופניו נגד הכותל שבדרום: (ג) יכין נגד שמאלו מקום להסב שלא דרך שררה. ואם א"ל כרים. יסב על הספסל או על השלחן או על יד חבירו. ולא על ירך עצמו ולא על פניו ולא על גבו. ולא יסב על צד ימינו. ואין חילוק בין אטר לאחר. וי"א שאטר יסב על שמאל דידיה: (ד) בן אצל אביו אפי' שלא רבו מובהק. ותלמיד אצל רבו שלמדו אומנות. צריך הסבה. ושבש שהולך אצל אחר. צריך הסבה עכ"פ בהכילה כזית מצה והאפיקומן ושתיית ד' כוסות: (ה) תלמיד אצל רבו שלומדו תורה. אפי' אינו רבו מובהק. וכן אצל ת"ח מופלג בדורו. אפי' לא למדו כלום. א"צ הסבה כשאוכלין על שלחן אחד אא"כ נתן לו רבו רשות. וכן אשה א"צ הסבה: (ו) אבל אפי' על אביו ואמו (ואפי' נקבר מתו בע"פ. אם נהג אבילות שכ"פ שעה א' קודם הלילה) צריך הסבה רק על כר א' או על ירך חבירו. אוכן בב' הלילות. חייב בכל מצות ליל זה. חוץ מהסיבה. והבגדים יהיו מאחר. ובדליקה. אומר בעצמו. וא"צ לדלג המדרגים:

מצת מצוה יבוצו ממוצא להכין ג' מצות שמורות מעת קצירה. אפי' אינו מסר כיתר המצות. ויהיו גדולים. וביותר האמצעית. והפשה קטנים. יהלך לב"ב השיעורים מהאחר מצות. אפי' אינם מהג' ואינם שמורות. כדי שיאכל סוף השיעור ממצה א:

מרור וכו רך (א) יכין סלאטא. ואם אין מצוי. יקח עני התריך לחין (ולא יבישים או כמושים) אפי' כרו במים יותר מעמל"ע. וטוב להוציאם מהמים קודם המעל"ע ולהחזירם. ויזהר למעך התלע שבין העלין. וישער כזית בהעלין עצמן: (ב) אם אין לו עלין. יקח הקלח שבו נדלים העלין. אפי' מה שטמון בקרקע (ויותר טוב ליקח כשיעור עובי אצבע היוצא למעלה מהקרקע) ולא השרשים קטנים המתפצלים לכאן ולכאן: (ג) יוצא בקלח גם ויבש וכ"ש כמוש. ולא כמבושל או כבוש בציר או בחומץ חזק כשיעור כבישה. אבל כרוך במים אפי' יותר ממעל"ע. יוצא בו. וטוב להוציאו תוך המעל"ע ולהחזירם: (ד) יסדר הקלח על מורג הרין. ויפזר אותו מגולה ויפיג חריפותו. ולא על זמן ארוך עד שיתהפך מר למתוק: (ה) אם א"ל חריין. יקח שאר ירק מר. אפי' אינו מה' מינים שבמשנה. אך לא יברך עליו: (ו) חולה או איסטניס מותר ליקח איזה מין מרור שמר עליו ביותר: (ז) לכורך. יכין קלח: ואם רוצה ליטול העלין. מה טוב:

חרוסת (א) יעשה החרוסת (עב) מפירות בארץ אגוזים שקדים רמונים תאנים ופלין למריכה אינבר. ולא ידוך אותם הדק. ביסין ארוכין כתבן וירכך החרוסת בחומץ או יין אדום: (ב) יזהר לעשות המרור והחרוסת מבע"י. ואם שכח. יעשה בלילה ע"י שינוי: שיטה המכתשת לצדדין או ידוך בקערה. והחריין יגרור על השלחן או המפה. ולא להוך הקערה:

כרפס ומי מלח (א) יכין ירק שברכתו בה"א. כגון קרויט כתום או ערד עפיל. ואם אין לו. יקח פעטרעסק: ואם א"ל. יקח בצל (והמגדל הירק בכלי בבית. מברך שהכל) ואם א"ל. יקח ירק שברכתו שהכל: (ב) מי מלח עזין. היינו ב' שלישין מלח. לא יעשה ביו"ט אפי' מעט. רק אלופין. והחל פסח בשבת ושכח להכין המי מלח מבע"י. יעשה בשבת רק מעט לסיבול זה לבד:

ב' תבשילין (א) הזרוע תהיה של שה. ואם א"ל. יקח זרוע אחר ומעט בשר עליו. ואם אין לו. יקח שאר חתיכות בשר אפי' בלי עצם. ולאו דוקא בשר עוף: (ב) הזרוע יהא מבושל ואח"כ צלוי על גחלים: ולא יזרקם אחר סדר ליל ב'. רק יניחם מחר לתבשיל יו"ט ויאכלם. ולא יאכלנה בליל פסח אפי' שהוא: (ג) שכח לצלותה מבע"י. יצלנה בלילה ויאכלנה במחרת יו"ט א'. ויצלה אחרת בליל ב' ויאכלנה מחר ביום ולא בה"י יו"ט. והביצה נכון יותר שתהא מבושלת ומבע"י. לא צליה:

הקערה (א) יסדר הקערה מבע"י. ויניחה במקום מיוחד עד הלילה. וזה הסדר. יקח קערה גדולה ונאה. ויניח מפה יפה עליה. ועליה ג' מצות. הי' ג' למטה. והי' א' למעלה. ובין כל מצה יפסיק במפה. ויתן מפה נאה ולבנה למעלה לכסות כולם. ועליה מניח זרוע מימין וביצה משמאל ומרור לברכה שתחתיהן באמצע בשוה. ואח"כ יניח חרוסת בימין וכרפס בשמאל (לפסח המצה. ובזולתם ממנה לחוץ) ומרור לכריכה תחתיהן באמצע בשוה ב'. ויעמיד המי מלח על השלחן נגד הכרפס. ואין לשום שאר עצים על השלחן: (ב) כשחל ע"פ בשבת. לא יכין צרכי הסדר מבע"י. וכן ביו"ט א']:

דלת ז. נייחר לו שם. שער הקרבן

אמר יעקב. השגיעני השי"ת לעת כזאת לעיין בסדר מנחה וקרבן

פסח שמפטיר בסדר היום בקרה. ראיתי והנה גם הוא פעל מהלך יותר וחסר. אך ביאור הגרתי עליו קצר. וקרא כאן לשון ולכלול סדר מאד. והגי פורש וכולל כדרכי ליתן ריוח בין עדר לעדר. כי אין החורים קצים אלא נסמכין ונתוח פרקים והנבנן עדר. ואמינ לו ליופים לזכור הסמיכות הלשונות והעיקריות שים אלו ולכים מתוך הספקות לאור לא יעדר. א שלא הכיר זמן הקרבה ביחוד. וקדימהו כחל ע"פ בע"ש: ב ולא פרט על מי שחל היום ביחוד: ג לא פקד מה המעכב עשייתו: ד ולא שימי ששמו כשבת לדברי הכל: ה ע"פ ומערבין דם הפסח. שגגה היא. כי לא סדר זה אלא נעבר ושחט הפסח קודם התמיד. ומאן דכר שמיה. וגרלה שבמשנה יש בלבול. חסורי מחסרא וה"ק. ואם קדם ס'. ע"פ קביא למאי אצטריכא. מי איכפל ולשתמיטין כל הלוק דיפס המקריים. והא ליפתח קרינא נקט וה"ה בתאי דצריך והוי. ומ"פ כך דנסנה כדי: ו כמה הקרבה אליה לגזנה בפשיטות. ולא כמה שזהו בכבש בלבד. כי עז אין אליתו קרבה: ז כמט תמה מתוך אח הקטורת חלביו. וחלוש בין חול לשבת: ח בפנין נליים הפסח לא שהל כלל. ודין קורו עוב: ט וק המיט לגמרי עסק אכילתו. עם היותה מ"ע (בס"ד עיג אותה לבד במקומה): י והאחרונה קצת יותר. שלא שם זכרון לחגיגת י"ד. שהוא קרבן שלם בס"ע דבר תורה. עם היותו רשות. הרי גם כאן נמצאו עשרה דברים קצים. מלבד קטרים ועריפה שהזומים בלתי מסודרים. ועל פי הדברים האלה יאמר היום [קך סימן מ'. ומקודם יאמר זה:

כדי שתשלמה פרים שפתינו. ראוי לעסוק בסדר ק"פ בע"פ אחר תפלת המנחה שהיא עד תמיד של בין הערבים. וי"א לאמרו אחר קטורת קודש ה' לבאות עמהו:

רבון העולמים . אתה צויתנו להקריב קרבן הפסח במועדו בארבעה עשר לחדש הראשון. ולהיות כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם קוראים את ההלל. ועתה בעונותינו חרב בהמ"ק ובטל קרבן הפסח ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו. ונשלמה פרים שפתינו. לכן יהי רצון לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שיהיה שיח שפתותינו חשוב לפניך. כאלו הקרבנו את הפסח במועדו ועמדנו על מעמדו ודברו הלוים בשיר והלל להודות לה'. ואתה תכונן מקדשך על מכונו. ונעלה ונקריב לפניך את הפסח במועדו. כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך. כאמור:

דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשת איש לפי אכלו תכוסו על השה: שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו: והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים: ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם: ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלהו: אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו: ולא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר באש תשרפו: וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה:

כך היתה עבודת קרבן פסח בארבעה עשר בניסן. אין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים. ערב פסח בין בחול בין בשבת. היה התמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה. ואם חל ע"פ להיות ע"ש. היו שוחטין אותו בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה. והפסח אחריו. כל אדם מישראל אחד האיש ואחד האשה (א) כל שיכול להגיע לירושלים בשעת שחיטת הפסח (ב) חייב בקרבן פסח. מביאו מן הכבשים או מן העזים. זכר תמים בן שנה (ג) ושוחטו בכל מקום בעזרה. אחר גמר עבודת תמיד הערב ואחר הטבת הנרות. ואין שוחטין הפסח ולא זורקין הדם ולא מקטירין החלב על החמץ (ד) שחט השוחט (ה) וקבל דמו כהן שבראש השורה. בכלי שרת. נותן לחבירו וחבירו לחבירו. כהן הקרוב אצל המזבח. (וזרקו) זריקה אחת כנגד היסוד (ו) וחוזר הכלי ריקן לחבירו וחבירו לחבירו מקבל את המלא ומחזיר את הריקן. והיו הכהנים עומדים שורות. ובידיהם בזיכין שכולן כסף או כולן זהב. ולא היו מעורבים. ולא היו לבזיכין שוליים שלא יניחום ויקרש הדם. אח"כ תולין את הפסח באונקליות (ז) ומפשיטו אותו כולו (ח) וקורעין בטנו ומוציאין אימורים. החלב שעל הקרב. ויותרת הכבד: ושתי הכליות וחלב שעליהן. והאליה (ט) לעומת העצה. נותנן בכלי שרת ומולחן ומקטירן הכהן על המערכה. חלבי כל זבח וזבח לבדו. בחול ביום. ולא בלילה שהוא י"ט. אבל אם חל ע"פ בשבת. מקטירין והולכין כל הלילה. ומוציא קרביו וממחה אותן עד שמסיר מהן הפרש (י) שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר

(א) כמי שיהו הגדולים והטהורים ונמולים. וכיון שמילתו מעכבת מלעשות הפסח ומלאכול בו. כך מילת בניו הקטנים ומילת עבדיו בין גדולים בין קטנים וטבילת שפחותיו מעכבת (ב) ולענין החיוב לבוא ולראות את פני ה' ולעשות חובות הרגל. הוכחתי בהגה' (ס"ס' קכ"ח) שהקרובים לירושלי' בתוך מהלך שלשים יום. באין בין בח"ל. ודאי חייבים לעלות לרגל. וא"צ להקריב קרבן פסח במועדו. ישנן שם דברים נחמדים בענין זה בס"ד (ג) אינו טעון סמיכה (ד) אפי' הי' כזית חמץ ברשותו של אחד מבני החבורה בשעת אחת מהעבודות של קרבן פסח. הוא לוקה והפסח כשר (ה) אפי' זר (ו) פי' שיהא מקומן (ז) או במקלות דקים. מניח על כתפו ועל כתף חברו ותולה (ח) ובשבת עד החזה. ומשם ולמטה אסור ליה בברזי (ט) אם היה ממין הכבשים עיין בהקיטורי' ליעקב מ"ש בס"ד: (י) כדי שיהיו נקיים

והקטר חלביו דוחין את השבת. שאר עניניו אין דוחין. בשלש כתות הפסח נשחט. ואין כת פחותה משלשים אנשים. נכנסה כת אחת נתמלאה העזרה. נועלין אותה. ובעוד שהן שוחטין ומקריבין וכהנים תוקעין החליל מכה לפני המזבח. הלוים קוראין את ההלל. אם גמרו קודם שיקריבו כולם. שנו. אם שנו. שלשו. על כל קריאה תקעו הריעו ותקעו. גמרה כת א' להקריב. פותחין העזרה. יצתה כת ראשונה. נכנסה כת שניה נעלו דלתות העזרה. גמרה. יצאה שניה. נכנסה שלישית. כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית. אחר שיצאו כולן. רוחצין העזרה מלכלוכי הדם ואפילו בשבת. אמת המים היתה עוברת בעזרה. שכשרוצין להדיח הרצפה. סותמין מקום יציאת המים והיא מתמלאה על כל גדותיה. עד שהמים עולין וצפין ומקבצין אליהם כל דם ולכלוך שבעזרה. אח"כ פותחין הסתימה ויוצאין המים עם הלכלוך. נמצאת הרצפה מנוקה. זהו כבוד הבית. יצאו כל אחד עם פסחו (יא) וצלו אותם. כיצד צולין אותו. מביאין שפוד של רמון. תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו. ותולהו לתוך התנור והאש למטה. ותולה כרעיו ובני מעיו חוצה לו. ואין מנקרין את הפסח כשאר בשר (יב) בשבת אינן מוליכין את הפסח לביתם. אלא כת הראשונה יוצאין בפסחיהן ויושבין בהר הבית (יג) השניה יוצאין עם פסחיהן ויושבין בחיל. השלישית במקומה עומדת. חשכה יצאו וצלו את פסחיהן. כשמקריבין את הפסח בראשון. מקריבין עמו ביום י"ד זבח שלמים. מן הבקר או מן הצאן. גדולים או קטנים. זכרים או נקבות. והיא נקראת חגיגת ארבעה עשר. על זה נאמר בתורה. וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר. ולא קבעה הכתוב חובה. אלא רשות בלבד. מ"מ היא כחובה מדברי סופרים. כדי שיהא הפסח נאכל על השבע. אימתי מביאין עמו חגיגה. בזמן שהוא בא בחול בטהרה ובמועט. ונאכלת לשני ימים ולילה אחד. ודינה ככל תורת זבחי שלמים. טעונה סמיכה ונסכים ומתן דמים שתים שהן ארבע ושפיכת שיריים ליסוד. זהו סדר עבודת קרבן פסח וחגיגה שעמו בבית אלהינו שיבנה במהרה בימינו. אמן: אשרי העם שככה לו. אשרי העם שה' אלהיו. אלהינו ואלהי אבותינו. מלך רחמן טוב ומטיב. הדרש לנו. שובה אלינו בהמון רחמיך. בגלל אבות שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה וכוננהו על מכונו. והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו והשב שכינתך לתוכו. והשב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם. והשב ישראל לנויהם. ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך. ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון: יהיו לרצון וגו'

...עמס (יא) ועוד שלו (יב) פלה"ם פ' כיצד צולין וכמ"ש הרכ"מ ופ"י סי' י"א (יג) פי' קונטרס כמין בית סהירס:

להוספת באור סדר קרבן פסח בזמן הבית. נביא בכאן מ"ש בשבט יהודה עדות בן גבר גליה הרומיים. בהיה עד ראיה בירושלים. ומלכי ומקיים כל הכתוב במשנה תורה שבע"פ ע"פ הז"ל. עם הרחבה ותפארת בדברים שהגיד מגופי הלכותיו. ממנו יראה סדר כבוד בית אלהינו. ונדע מה שאבדנו בעונותינו. ונתפלל בלב שלם להשי"ת יתעלה עבודת בית מקדשו במהרה בימינו. וז"ל:

כשמגיע ראש החודש הנקרא אצלם ניסן. יוצאים רצים ושלוחים במאמר המלך והשופטים לכל סביבות ירושלים. לכל מי שיש לו מקנה צאן ובקר. ימהר להביא המקנה. כדי שימצאו עולי רגלים די זבחיהם וגם למאכלם. כי העם רב מאד. וכל מי שלא היה בא לזמן הקצוב. היו מחרימין כל ממונו לקדשי הבית. אז היו כל אנשי מקנה ממהרים ובאים. ובנחל סמוך לירושלים היו מעבירין המקנה בנחל כדי שירחץ וינקה מכל לכלוך. ואמרו שלזה אמר שלמה. שעלו מן הרחצה. ובהגיעם להרים אשר סביב לירושלים. היה הרבוי כל כך עד שלא נראה דשא. כי כלו הפך לבן מלבנינות הצמר. ובהגיע יום העשור. כי בי"ד מן החדש היו עושין אותו קרבן. היו יוצאין כלם לקנות את הזבח הנקרא אצלם פסח. ומתקנת היהודים. שכשיוצאין לעבודה זו. לא יאמר שום אדם לחבירו גש הלאה. או שיאמר הניחני ואעבור. אפילו היה האחרון שלמה או דוד מלכם. ושאלתי לכהנים כי זה אינו מדרך המוסר. והשיבו כי הוא להראות שאין גבהות לפני המקום בזמן הכנת עבודתו. כ"ש בעבודתו ממש. ובאותם שעות כלם שוים לטובה. והגיע יום י"ד להדש. היו עולין במגדל גבוה שבמקדש. קראוהו העברים לול. וכבש שלו עשוי כמין קאנפריו שלנו. ושלשה חצוצרות של כסף בידם. ותוקעים. ואחר תקיעה מכריזין ואומרים. עם ה' שמעו. הגיע זמן שחיטת הפסח לשם מי ששכן שמו בבית הגדול והקדוש הזה. וכאשר שמעו העם הקריאה. היו לובשים בגדי מועד. כי מחצי היום ולמטה היה י"ט לכל היהודים לפי שהוא זמן הקרבן. ובפתח העזרה הגדולה היו עומדים י"ב לוים מבחוץ. וגזרי כסף בידם. וי"ב מבפנים. וגזרי זהב בידם. אלו שבחוץ. ליישב ולהתרות בבאים שלא יזיקו זה לזה. לרוב המהירות והפחד. ושלא יכנסו בערבוביא ויבואו למחליקת. וכבר אירע בפסח א' שמעכו שם זקן א' עם קרבנו לרוב הלחץ. והעומדים בפנים. היו גם ליישב היוצאים שלא ידחקו זה לזה. וכן אלו היו נועלין שערי העזרה כאשר ראו שנכנסו מה שיש בו די בפעם אחת. ובהגיע אל מקום השחיטה. שורות שורות של כהנים היו. וכפות של כסף וכפות של זהב בידם. ושורה שהתחלתה של כסף. כלה של כסף. ושל זהב. כלה

של זהב. וכל זה להדור ותפא־ת. וכל אחד מן הכהנים שבראש השורה. מקבל כף אחת מדם השחיטה. ונותנה לחבירו. וחבירו לחבירו. עד מקום המזבח. ושבראש המזבח. היה מחזיר הכף ריקם. ונותנה לחבירו. וחבירו לחבירו. עד סוף. באופן שכל כהן וכהן היה מקבל כף אחת מלאה. ומחזיר כף אחרת ריקנית. ולא היה זה לזה עכוב. כי היו כל כך זריזים בעבודה זו. עד שהיו הכפות נראות רצות ובאות כהצים ביד גבור. ושלשים יום מקודם היו מרגילים עצמם בעבודה זו. רואים מקום הטעות אשר אפשר. או מכשול שיסופק להם. ושני עמודים גדולים גבוהים. ועליהם שני כהנים בחצוצרות של כסף בידם. ותוקעים בהתחלת קרבן כל כת וכת. כדי להשמיע לכהנים העומדים שם על דוכנם. שיאמרו ההלל בקול רנה ותודה. ובכל כלי אשר להם. וכל הכלים היו מוציאין שם ביום ההוא. וכן בעל הקרבן אומר ההלל. ואם עדיין לא נגמרה השחיטה. חוזרין וקורין. אחר השחיטה היו יוצאים אל העזרות. ושם כל הכותלים סביב משיני ברזל ומזלגות לתלות הקרבן ולהפשיט. ושם אגודות אגודות של מקלות. שכאשר לא ימצא מוכן פנוי. לוקח מקל א' על כתף חבירו ומפשיט. ונותן מה שראוי לתת למזבח. ויוצא והולך בשמחה וטוב לבב. כמו שהולך למלחמה ונצח. כי דופי וקלון מתמיד היה ביניהם. מי שלא קרב קרבן הפסח במועדו. והכהנים בשעת אותה עבודה היו לובשים אדום. מפני שלא יראה דם אם יפול על הבגד. והלבוש לבוש קצר עד השוק. ועומדים יחפים. ובתי היד עד הזרוע לבד. כדי שלא יעכב בשעת אותה עבודה. ועל ראשן כובע קטן. ושלש אמות מצנפת קשור סביבו. והכהן גדול היה לו ארבעים ברכות מצנפת. כפי מה שספרו לי. והוא מצנפת לבן. והתנורים שהיו צולין בהם הקרבן. היו על פתחיהם. ואמרו לי. כי היא לפרסם האמונה ולשמחת החג ואחר הצליה אוכלים בקול הלל ורנה. ונשמע קולם למרחק. ואין שער משערי ירושלים שינעל הדלת בלילי הפסח. מפני כבוד העוברים והשבים כי רבו. עכ"ל הרומיי:

והשקלא מלך ספרד אלפונסו הגדול דברי האגרת הזאת. אמר להגמון הזה. היהודים ראוים לכבוד על אשר כן נמצא בהם. וכתב בעל הספר ז"ל. ואחי שלמה בלחוני לקבץ לסדיון הכוי מהאגרת. הם נאגר המלך בקשו הגוים להגיש קרבן פסח. ועשו בפעל מזבח ושורים ובהם עם כלי כסף. ומשוררים הומרים ההלל. ותמהו העם והמלך מאד. אמר המלך. היהודים בכך ראו ונאבד מהם. טוב מותם מחייהם. ע"כ הספור ההוא: השתקתיו. אולי ירחם יקחו מוסר בני עמנו. וילמדו ק"ו להשתוקק אל העבודה הקדושה מתי תשוב לציון ותחזינה עינינו. ויתאוננו על חורבן בית תפארתנו. ויתפללו ויתחננו בלב שלם לאלהים. ישיב שבותנו ויעלנו לארצנו. יבנה עירו. ויכונן מקדשנו. ובעבודתו נשמחה כולנו. אמן כן יהי רצון:

דלת ח. שער האיתון יקרא: בו מבואר הכנות המצטרכות לכניסת יו"ט הקדוש הלז - ולו ד' חלונות:

(א) אסור לומר בשר זה לפסח. ואם אמר כן בבשר אסור אכלו. יקברנו. אבל בעוף וכ"ש דג. אין להוש. וה"נ שרי למימר הכי חטי לפסחא: (ב) אסור לעשות גדי מקולס דהיינו צלוי שלם. ראשו על כרעיו וקרבו: (ג) צריך לעשות ב' תבשילין. א' זכר לפסח. והב' לחגיגה. ונהגו בבשר וביצה. והבשר יהיה מהזרוע. לרמז על גאולה. צריך לצלותו מבע"י. לפי שאין אוכלין צלי בלילה זה. והביצה בין מבושלת בין צלויה. וצריך לבשלה ג"כ מבע"י. ואפי' אם אוכלין אותה בליל א'. לפי שאינו מפיג טעמו: (ד) לכתחלה יש ליזהר להדיח ולמלוח הבשר של י"ט מעי"ט. ואם שכח לעשותו: מותר להדיחו ולמלחו בי"ט. ודוקא קודם אכילה. מיהו במקום הפסד. דהיינו אם לאחר שיסרח הבשר. מותר אף לאחר אכילה ע"י הערמה. כלומר אחר שמלח חתיכה. חוזר ומולח אחרת. ואומר בזו אני רוצה: (ה) מי מלח עזין. דהיינו ב' שלישים מלח. אפילו מעט אסור לעשות בי"ט. אבל עושה הוא מי מלח מועטין כגון חוקים. לצורך טיבול בלילה: (ו) גם החרוסת יכין מבע"י. ויעשה מפירות שנמשלו בהם ישראל. כגון תפוחים תאנים רמונים שקדים אגוזים. ונותנין עליו מיני בשמים קנה וקנמון. הדומין לתבן שהיו מגבלין בו הטיט. לכן עושין אותו עב זכר לטיט. ונותנין בו יין אדום. זכר לדם. ויוכל ליתנו בתוכו אף בי"ט: (ז) יכין כרפס ומרור. וכל צרכי סעודת הלילה: (ח) יזמין בשר דגים ויין כפי כחו מן המובחר. למען שמחת י"ט כי רבה היא. אף כי ביום זה שיצאנו בו לחירות עולם. כי ע"פ הוא א' מד' פרקים שמשחיטין הטבח בע"כ. והעמידו חכמים דבריהם בו על דין תורה. ויהא שולחנו ערוך מבע"י (ואם הוא שבת. ע"ל) ויעשה מיטתו לצורך שני הלילות (ואם חל בש' או בא'. נשכב לילות) כדי לסדר מיד כשיתחשך. ואפי' הוא בבית המדרש יפסיק למודו. שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו. אבל לא יאמר קידוש עד הלילה: (י) אם התחיל לאכול קודם שעה עשירית (בסעודת מצוה) ימשיך סעודתו עד הלילה, דינו כמו בשבת וי"ט. עי' מטה זהב:

(יא) יסדר השולחן יפה בכלים יקרים. ויניח מלבושו אותו כפי יכלתו: יכין מושבו בהסיבה דרך חירות: (יב) מצוה לרחוץ ולגלח בע"פ. וללבוש בגדים נאים לי"ט. והיו עושים מעל שבת:

חלן ב. לעירוב תבשילין

(א) י"ט שחל בע"ש. לא יבשל בתחלה לשבת מקודם בי"ט. אבל מבשל כמה קדרות לי"ט. ואם הותיר הותיר לשבת. וע"י עירוב מבשל בתחלה לשבת: (ב) לכתחלה אין לערב ע"פ אלא בעי"ט. ובדיעבד אפי' הקדים יום או יומים וכיוצא. מועיל: (ג) ותוכל לבניתו אפי' ספק חשכה. אפי' שבוע בהכ"נ מרנו. כל זמן שלא התפללו השלם י"ט. לא היה קבלה די"ט (דלא כמ"א) ואפי' השלים אינה קבלה. אלא אם היה המנהג (כמבואר בעמודי שמים) מקי' השבת: (ד) עירוב זה עושין אותו בפת ותבשיל. ואם לא עשאו אלא מתבשיל לבד מותר. ושיעורו כזית. בין לאחד בין למאה ב"א: (ה) מצוה על כל אדם לערב. וגדול העיר מערב על כל בני העיר. כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס. או שהניח עירובו ואבד. או באים יודע לערב. ומי שלא ידע שמחויב לערב בע"פ. אבל שנים תלמוד עולה ארוך. וכן השוכח מחמת טלטול פושע הוי. ובכלל כל מי שאפשר לו לערב. ולא עירב. שרוצה לסמוך על עירוב גדול העיר אינו יוצא בו: (ו) המערב על אחרים. אומר לכל בני העיר. וכל מי שהוא בתחום העיר יוצא בו. אבל מי שהוא חוץ לתחום. אינו מועיל לו. אא"כ התנה עליו בפירוש. והוא הדין עירוב תחומין: (ז) דעת מהר"ם בעיק. שיכוין לזכות לאחר. אבל דעת מי שכתבו כבית לא צריך (כאכר) רק שיודיעוהו בי"ט קודם שיתחיל לבשל: (ח) המערב לאחרים. צריך לזכות להם ע"י אחר. וכל מי שמזכים על ידו דמירה שבת. מזכין ע"י בע"ס. והגבאהו כל גספיו בפרוזדור של הבעך השבת: (ט) אחר שהגביהו מהכס. יתר המזכה ונוטלו בידו ומגביה

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו . וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵירוּב : בַּהֲדֵין עֵירוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא . לַאֲפוּיֵי וּלְבַשּׁוּלֵי וּלְאַטְמוּנֵי (וכשצריך לשחוט ביו"ט . אומר ולשחוט) וּלְאַדְלוּקֵי שְׁרָגָא וּלְמֶעְבַּד כָּל צָרְכָּנָא . מִיּוֹמָא טָבָא (וכשחל יו"ט ו' ז'. אומר לחבריה . ומיומא טבא) לְשַׁבַּתָּא : (וכשמערב לאחרים . יסיים לָנָא ולפ' ופ' . או וּלְכָל בְּנֵי הָעִיר הַזֹּאת :

פי' בפוס מכיר בלב"ק ולרמי . יוכל לאמרו בכל לשון שמבין : (י) אם"ם שעירב . אינו יכול לבשל מי"ט לאמון לשבת . ואפי' יודע שלא יוכל לאכול כיום שני מפני כלומם . אסור . וכן אפילו עבר ואפה ובשל [...]י לצורך שבת . אסור לאכלו אפי' ביום שני . ולא בשבת עד [...]פ' [...]ה סעיקר . עמו"ק : (יא) אם"ם שכחו עירוב . לא יבשל [...]שבת . כל שאין שבוע לאכול ממנו מבע"י . לכן מקדימין [...]פלס פרכים דשבת : (יב) נאכל כעירוב או אבד קודם שבישל לשבת . אינו יכול לבשל . ויקנה קמחו ותבשילו לאחרים . וכם אופין ומבשלין אפי' בביתו ומזכין לו : (יג) ואם אין שם אחרים שיערבו . שכר לאפות פת אחד . ולבשל קדרה אחת . ולהדליק נר אחד : (יד) כשהל בעססו ואבד סעירוב . גומר אפסו עסס . וכ"ס לתבשיל שהתחיל רק כשקסו קלם : (טו) אפה ולא בישל . או איפכא . ולאבד סעירוב . מה שנעשה בהיתר יכול לנכרתו לשבת . ולבשל מכאן ואילך לא"ם : (טז) אם סכר קודם שעמדם שחרית שלא עירב . יכול לערבה בקדרה אחת ויתיר לשבת . וכן יוכל לילך מבע"י נגר דעק לאחד לאחד דבר . ויהיה דולק עד הלילה : (יז) אם נזכר בי"ט ראשון של גליות שלא עירב . יכול לערב בתנאי ויאמר . אם היום קודש . איני צריך לערב . ואם היום חול . בעירובא הדין יהא שרא כו' (וכ"ל דלא בעי ברוכי . דספק דדבריהם הוי . ואף בעי"ם כה"ג צ"ע . עמו"ק) ולמחר א"צ כלום : (יח) אם עשה או הסריח סבשיל מיוחד לשם ע"ת . שכח לברך עליו מותר לבשל . כ"ס סעיקר . עמו"ק : (יט) לאחר שסכין צרכי שבת . יכול לאכלו . מ"מ יהא אותו ללחם משנה בערבית ובשחרית . ולמנחה יבצע עליו :

חלון ג . לעירוב חצירות

(א) מקבץ לבנות כמ"ם קמח מכל בני העיר (כמסה שמטי לכל אדם) ועושין ממנו חלת מלה לעירוב חצירות ומבואות : (ב) ומברכין עליו בכנ"כ ע"ם סמוך לשבת . קודם תפלת ערבית . שאין מערבין משמחשך . וכבר נתבארו כל משפטיו במוסך השבת :

חלון ד . לעירובי תחומין . ומשום דנפישי להו הלכתא האידנא . נשבקיה ליו"ט של עצרת . דזוטרן מיליה

מבוא ד . לליל"א' דפסח . לן שתי דלתות דלת א לתפלה

(א) כל מקום שאומר בו שבת . מוסיפין מחול על הקודש וכמיסור מוספם שבת (מבואר בפרוזדור דמוסך השבת) כך של י"ט : (ב) נשים מדליק נרות לי"ט כמו בשבת . ומברך עליהן . ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם . אשר קדשנו במצותיו . וצונו להדליק נר של יום טוב : וא"צ לברך שהחיינו . ממ"ם בפ" (סי' ק"ז) מיסו כי מברכי לא מחיק כידייסו . וטוב ויפה להדליק קודם שמכסין לבה"כ . ואם לאו . מדליק בלילה כשנכנס לבית : (ג) במנחה מתפללין כסדר כחול דמסן . במדינות אלו מרחיק פירות תלגות קודם ערבים . ואם חל י"ם בע"ש . מכריזין מירוב תבשילין . להזכיר כל מי שלא הניח עדיין : (ד) מתפללין ערבית קורין ק"ש בברכותיה . צריך ליזהר כשאומרים המעריבים . נתגום גאל ישראל . ולא יפטו ממטבע חכמים . וערוס . וידבר משה . ש"ץ אומר חצי קדיש . ועומדין להתפלל בלחש :

תפלה לשלש רגלים למעריב. לשחרית. למנחה

(למנחה ולמוסף) כִּי שֵׁם יהוה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ :

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב . הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא . אֵל עֶלְיוֹן . גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל . וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . מָגֵן אַבְרָהָם :

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ מוֹרִיד הַטָּל :

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר . מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

בחזרת הש"ץ המנהג אומרים כאן קדושה

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה . כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ :

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

[אם חל יו"ט במוצאי שבת אומרים זה]

וַתּוֹדִיעֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ אֶת מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרַת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה. וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל. וַתַּבְדֵּל יהוה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ:

וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שבתות למנוחה.) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה. חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן. אֶת יוֹם (בשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) (בסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ) (בשמ"ע וש"ת שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ) (בפסח חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ) (בשבועות חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה. זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ) (באהבה) מִקְרָא קוֹדֶשׁ. זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אתה. ק"ל תיבות עם הכולל כמנין מלוי אהיה דההי"ן: בחרתנו מכל העמים ט'. ע"ל בחמה יצרה: ותודיענו. תיבותיו כמנין חכמה. שכן אמרו רז"ל [מגילה יז] מתוך שהבדלה חכמה. קבעוה בברכת חכמה. ונגד שם ע"ב עם הכולל. ועם התיבה כנגד שם אכדט"ם: משפטים. כי הרגלים הם פרקים שהעולם נדון בהם: ומועדי קודש. בעולת ראיה: נדבה. נגד ה"ה שמביאין בו נדרים ונדבות: ותורישנו. לשון ירושה: וכבוד מועד. שביתה ממלאכה: ותגיגת הרגל. חבור הויה ואהיה במלוי יודין. גי' רגל. שלמי חגיגה: ותבדילנו. עט"ש.

שמחתנו. שכתוב בו ושמחת. לפי שבא בזמן אסיפה: באהבה. נראה דעת הלבוש (התכלת סי' תפ"ז) שאין לאומרו ומי שאומרו. גם כשחל בחול אומרו. ואין למחות. כי נמצא בספרים קדמונים. ולפי זה הגירסא מכוון מאד. כי ידוע שכוונת ברכה רביעית של תפלת י"ט בשם אהיה דההי"ן. שכל המועדים בחינת עילאה מקרא קדש. אלה מועדי ה'. ר"ת אמא:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא. וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה. וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע. וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר. זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ. וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה. לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם לפסח חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה לשמ"ע וש"ת שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה לשבועות חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְהַשִּׂיאֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ. אֶת בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן. כַּאֲשֶׁר רָצִיתָ וְאָמַרְתָּ לְבָרְכֵנוּ אלהינו ואלהי אבותינו (רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ

והשיאנו. לשון ויסא משאת: אלהינו ואלהי אבותינו. צריך לאמרו לעולם. ובסדורים נסגר בטעות: מקדשי

מקדשי. כ"ה כנוסח הגאון: מקדש השבת. שקבועה ועומדת. ואין קדושתה תלויה בישראל. אבל קדושתן של ישראל תלויה בו. שהיא שקולה ככל התורה: וישראל. דמקדשי לזמנים:

וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת: וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ (באהבה וברצון) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן (שבת ו) מוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ. וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל. וְהַזְּמַנִּים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל (ובתפלתם) וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה. וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

[כשמגיע הש"ץ בתפלתו בקו"ר למודים. כורע עמו. ושומר מודים דרבנן כשהוא אומר: (שמגא בתפלת שחרית של חול)]

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ. וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ. וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ (כִּי) מֵעוֹלָם. קִוִּינוּ לָךְ: וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

כֹּל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב): בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו. כהנים עם קדושך. כאמור:

ויכוין לומר זה ברעותא דליבא לשם ברכה לעם הקודש. ויזהר בדקדוק התיבות היטב. ויסה ראשו כל פעם כדעתם פס ואם לאו עונשו גדול מאוד. וכשפונה לצד של שמאלו. מעורר דין על הגבור ח"ו]:

יברכך יהוה (פניו להיכל) וישמרך (נגד ימינו) [קהל כן יהי רצון]: יאר יהוה (נגד ההיכל) פניו אליך ויחנך (נגד שמאלו) [קהל כן יהי רצון]: ישא יהוה פניו [נגד ההיכל] אליך [נגד ימינו] וישם לך [נגד שמאלו] שלום [נגד ימינו] קהל כן יהי רצון:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה (וְרַחֲמִים) וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ (בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם): בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי:

קדיש שלם. ואם מחזיר כהסגה: (ס) כשחל בשבת. אומר ש"ץ וקהל אחריו. ויכלו. ואח"כ מעין ז': (ו) ואין מקדשין בבה"כ. כמ"ש בעמודי שמים. וע"ש דין במה מדליקין: (ז) שכח לומר אתה בחרתנו. והזכיר של י"ט ביעלה ויבא. יצא ואם לאו. לא יצא: [(ח) הולך מיד לביתו. ומראה לבני ביתו פני שמחה. ואומר בקו"ר:

אתקינו סעודתא דא. דאיהי סעודתא דמהימנותא דמלכא עילאה. דא איהי סעודתא דקב"ה ושכינתיה:

ולא ידבר בלע"ז זה שיחת חולין. ויחזיר לבני ביתו ע"ז. ויפשט סכל בשמחה. ויכוין לעשות נחת רוח לבוראו יתב']:

דלת ב. נפתח להכנס בשער השיר יהיה לנו בליל התקדש חג. לסדר השולחן ואגדה. משם יפרד לעשר נתיבות וכולל האגדה עם כל הלכותיה. ופי' יפה חדש. נקרא מיטיב נגן.

נתיב א. דיני הסבה

(א) אפי' עני שבישראל. לא יאכל עד שיסב: (ב) הסבה א צריכה להיות על שמאלו. ואם הוא אטר. העיקר לענ"ד דאזלינן בתר שמאל דידיה. עמו"ק: (ג) ויסב על גבי כרים וכסתות. או על הכסא והשולחן. ולא על ירך חברו. אבל לא על ירך עצמו. וצ"ל שלא יטה יתר המותר ולא אחוריו: (ד) אשה חשובה. צריכה הסבה: (ה) בן אצל אביו צריך הסבה. אפי' הוא רבו מובהק. תלמיד הכם לפני רבו א"צ. אפי' אינו רבו מובהק. אא"כ נתן לו רשות. השמש צריך הסבה: (ו) אבל תוך י"ב חדש. כתבו אחרונים שא"צ. והדבר תמוה מאד. שהמתכו להקל ולותר על המצוה בלי שום ראיה ומקור. ולענ"ד פשוט. דאפי' בתוך ז' (שלא עבר עדיין אבילות) וגם בזמן צריך הסבה. וכ"ש שיש ללבוש הקיטל שהוא זכר לאבילות: (ז) כל מי שצריך להסב ואכל ושתה בלי הסבה. לא יצא. ואם עדיין בידו עתה. יחזור ויאכל וישתה בהסבה. לכתחלה יאכל כל הסעודה בהסבה:

נתיב ב. דיני ד' כוסות

(א) צריך לשתות ארבעה כוסות על הסדר שסדרו חז"ל. לומר עליהם ההגדה ובה"מ והלל. וא"ל לא יצא: (ב) שיעור הכוס ושאר דיניו וגדר היין. עי' בעבר ידות יד מ'. ומהדרין אחר יין אדום. ולענין שתייתו ושיעור השתיה. ע"ש יד ס': (ג) מי שאינו שותה יין כל השנה מפני שהוא רע לטבעו. צריך לדחוק עצמו ולשתות ד' כוסות לקיים המצוה. והוא שאין היין מזיק לו: (ד) ואם נדר (או נשבע בכולל) מהיין. צריך למצוא פתח לנדרו ולהתירו מתקום אחר: (ה) אפי' עני המתפרנס מהצדקה. לא יפחתו לו מד' כוסות: (ו) גם נשים חייבות בד' כוסות (ובכל מצות הנוהגות בליל זה) ואע"פ שאמרו כד' אפי' חמור תובעת. שבעלה עמה לית לן בה. ועוד יין בתוך הסעודה אינו משכר. מ"מ לא תשתה יותר מהשיעור מלוגמא: (ז) תינוקות שהגיעו לחנוך (היינו בבר שית כבר שבע. עמו"ק) מצוה ליתן לפני כל א' כוסו. ולחלק להם קליות ואגוזים. כדי שיראו שינוי וישאלו: (ח) מכינין כוס גדול. וקורין אותו כוס של אליהו הנביא. ועי' פסח מעובין. ומסייע לזה בעבר ידות יד ד':

נתיב ג: קדש. דיני קדוש

(א) מצוה לקדש על היין בכניסת י"ט. ובפסח אחד הוא מד' כוסות כנגד שבת. לכל דבריו שנאמרו במצות זכה: [(ב) ילבוש הקיטל אפי' הוא אבל. ואם לא סידר הקערה קודם התפלה. יסדרה עתה: ויקח כוס מלא אפי' הוא גדול מאוד. והכוסות המכונין כשהם גדולים. א"צ למלאותם אלא שיעור רביעית. ויזהיר לבני ביתו שיאמרו אחריו הקידוש מלה במלה. ובסוף ישנו אמן ולא ב"ה וב"ש. ושיכוונו בברכת שהחיינו לפטור כל מצות לילה זו. וישתו כל הכוס לכתחלה ולא יזוזו רובו. בלי הפסק ובהסבה]: (ג) קודם סדר הקדוש. מוזגין לו בני ביתו דרך חירות. ולא ימזוג בע"ס בעצמו אם יש לו משרת) [ואם אין ידיו נקיות יטלם] ונוטל הכוס בשתי ידיו ומחזיקו בידו הימנית בלבד כנגד לבו. כמש"ל במס של כס"מ [וכן כל מה שמברך עליו. יטול בימין] אם שבת הוא. אומר שלום אתקינו כו' ואח"כ אומר זה:

רבש"ע אתה יודע כי בשר אנחנו ולא בינת אדם לנו. ואין אתנו יודע עד מה. לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שיעלה ויבוא ויראה וירצה לנחת רוח לפניך. כל המצות הנעשים בלילה הזאת על ידינו. ולתקן כל אשר פגמנו בעולמות העליונים ע"י חטאתינו ועונותינו ופשעינו. ולתקן כל הנצוצות שנפלו תוך הקליפות. ולגרום שפע וברכה רבה בכל העולמות. ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את מעשה המצות האלה. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתצרף מחשבותינו זאת הפשוטה. עם כוונת בניך ידידיך היודעים והמכוונים כל שמותיך הקדושים והנוראים. וכל כוונות וזיווני מדות העליונות הנעשים על ידי מצות האלה. ויהי נועם כו':

(ד) אח"ז אומר בשם מלא קדש. כרימי חמש ס'. ואומר הקידוש מעומד. במתון וביראה ובכונה ובשמחה. ויכוין בברכת בפה"ג לפטור כל מה שישתה אחר קדוש עד בהמ"ז ויכוין בשהחיינו. לפטור כל מצות לילה זו (ידגים וקימנו והגיענו) ואפי' ספק מיחד. פנכך:

הריני רוצה לקדש על היין. ולקיים מצות כוס ראשון של קידוש מארבע כוסות. שהוא כנגד אות יוד של הוי"ה ב"ה. שהוא קודש הנקרא חכמה. ושהיא כנגד רוח שטות. לבטל אותו לשם יחוד שמיה דקודשא בריך הוא ושכינתיה. על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו':

אם חל י"ט בשבת מתחילין יום הששי עד ברא אלהים לעשות ואחר כך מתחילין כאן. ובחול מתחילין כאן:

סברי מרנן בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם: בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (שבתות למנוחה ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה. חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן. אֶת יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) לפסח חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ: לשבועות חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה. זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ. לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ. לשמ"ע ולש"ת שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ. (באהבה) מִקְרָא קוֹדֶשׁ. זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים (ושבת) וּמוֹעֲדֵי

קָדְשְׁךָ באהבה וברצון בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ : בָּרוּךְ ׀ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים : מיטתיו כמגין כלה . ועס הסגל . אל הויה

לסוכות בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה :

לר״ה בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל ׀ עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל ׀ לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו . וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ . אֶת יוֹם השבת הזה ואת יום הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה . יוֹם זכרון תְּרוּעָה . מִקְרָא קֹדֶשׁ . זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם . כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים . וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . מֶלֶךְ ׀ עַל כָּל הָאָרֶץ . מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן : מיטתיו ג״ן

(ס) אם לא כרך שהחיינו בליל א׳ מברך בליל ב׳ [ואח״ל שמח וזמן השלמה בליל א׳] או בשאר ימי הרגל כשיזכור . אבל אם שכח בליל ב׳ צ״ע ; גם צריך השלומין . עמו״ק . [וי״א דבזה . או שלא אמר בכניסה . ישלים כל ז׳ (חוץ מיום ח׳) אימת שיזכור . אפי׳ בשוק ובלי כוס] ואם חל כמ״ש . אומר הבדלה גם כן . מיוהב . קודם שהחיינו . וסימנך יקנה״ז (ובסוכות . יקנהס״ז . ר״ס יין קידוש נר הבדלה (סוכה) זמן] :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ :

בנוסח הלז יש מ״ם תיבות . כנגד מ״ם שערי בינה . שהבדלה היא בינה

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ . וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ . הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ :

בסוכות לישב בסוכה . שהחיינו :

(ו) [שכח להבדיל והתחיל ההגדה וזכר . ישלימה עד גאל ישראל . ואומר הבדלה על כוס ב׳ . ומברך בפה״ג ושותה . וכשנזכר באמצע הסעודה . אומר הבדלה על הכוס ושותה בלי ברכה . וכשנזכר משהתחיל בהמ״ז . אומר על כוס ד׳ הלל והבדלה : (ז) אחר הקידוש . ישתה בהסבת שמאל כל הכוס לכתחלה . ודיעבד לא במקום שהיין דיוקר . סגי ברובו . ולפחות רוב רביעית (וכמו הקטנים א״צ לשתות אפי׳ רוב רביעית . ואשה לא תשתה יותר משיעור מגונה) ולא יברך ברכה אחרונה . אפי׳ שתה רביעית ויותר : (ח) לכתחילה ישתה כל הכוס בלי הפסק . ודיעבד אם הפסיק כ״כ עד שיש מתחילת השתייה עד סופה יותר מכדי שתיית רביעית . אז בכוס ב׳ חוזר וימלאהו ושותה בלי הפסק ובלי ברכה . וה״ה בכוס א׳ אם הי׳ כוונתו בברכת הקידוש לפטור . אבל בכוס ג׳ וד׳ לא יחזור וישתה . אא״כ שהה יותר מכדי אכילת פרס . וכן שככח ושתה כוס ב׳ בלי הסבה . חוזר ושותה בהסבה בלי ברכה . וכן כוס קידוש אם היה כוונתו לפטור . אבל כוס ג׳ וד׳ . לא יחזור וישתה . ולכן יזהר כשהפסיק קודם שבתה כשיעור . שישלים תיכף לכשיעור . ואם הכוס גדול ולא שתאו כולו . ונזכר שמתחלה בלי הסיבה קודם שהתחיל הלל או שאר הגדה . שותה הנשאר בהסבה בלי ברכה . ואם כבר התחיל . לא ישתה עוד . ויש שמקמץ ובוצע על שמברך כששותה הרבה . ועתיד ליתן הדין : (ט) לא ישתה משקה המשכר בין כוס א׳ לב׳ רק לצ׳ך גדול . ומשקה שאין משכר מותר . אם הי׳ כוונתו לפטור . ואם נחו . ישתה רק משקה הפסול נאהבע בוסם או קאוי או מים : (י) כבוות חגם ורוצה לאכול מרקחת ליישב דעתו . אוכל רק דבר שברכתו בפה״ע , לא בפה״א ויברך עליו לפניו (ויסבב נפי׳ שאינו פוטר בברכה אלא זה . וכשיאכל הוך הסעודה

פירות המין יברך שנית) וכשיאכל שיח . מברך ברכה אחרונה : (יא) מי שאין לו יין . יקח ג׳ מצות . ובוצע האמצעית ומניח חציה לאפיקומן : וג טל ידיו ומקדש על הפת . וכמו״ש יקנה״ז . ולוקח הפרוסה ומברך על אכילת מצה . ואוכל כרפס . ואומר הגדה עד גאל ישראל . ומברך על המרור . ואח״כ אוכל הכורך] : (יב) מביאין לפני בעה״ב קערה שיש בה ג׳ מצות . מרור חרוסת . ומי מלח או חומץ . ושני תבשילין . ויסדר הקערה בענין שא״צ להעביר על המצוה . הכרפס יהא קרוב אליו יותר מהכל . וכו׳ ומן סמוך לו . אחריו המצות . אחריהם המרור והחרוסת . והבשר והביצה כמוקין יותר לאחרונה . והמצות יהיו סדורות זו ע״ג זו אב״ג נלמעלה למטה : (יג) אם הביאום קודם הקדוש . צריך לכסותן עד אחר אמירת קדוש :

נתיב ד . ורחץ

(א) [אומר בפה מלא ורחץ . לשם יחוד כו׳ . ויהי נועם וגו׳] נוטל ידיו [בשטע . עד פרק הזרוע] בלי ברכה [ונכון לנגב בלי שם ומלכות . ולא יכוין שתעלה לו נטילה זו לסעודה] : (ב) כרפס . יקח אפי׳ פחות מכזית [ויבדקנו מתולעים] ומטבילו במי מלח או בחומץ [ויחלק ג״כ למסובין . ואומר להם שיכוונו בברכה (אפי׳ ברכתו שהכל) לפטור המרור וכורך]וכן לא יפסיק עד אחר כורך . ואפי׳ מעניני הסדר אומר בלה״ק) ולא נהג שירצה לאכול חוץ הסעודה מפני סהדמה . וכשיאכל . יברך בנית : (ג) אומר בפה מלא כרפס . לשם יחוד כו׳ .] ומברך [בפה״א ואוכלן בהסבה . ולא יברך ברכה אחרונה אפי׳ אכל כזית . ויכול לסלק הכרפס הנשאר והשני מלח מהשולחן :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה :

(ד) אם א״צ ירק אחר אלא מרור . יברך עליו בטבול ראשון בפה״א ואכילת מרור . ויטבלנו בחרוסת ויאכל . וחוזר ואוכלו בטבול שני (אחר שאכל מצה) בלי ברכה :

נתיב ה ; יחץ

(א) יקח האמצעית מג' המצות [ואומר בפה מלא יחץ . לשם יחוד ס"] ויבצענה לשתים . ו כוין לבצוע חלק א' גדול (תהשמי) [וישים רוב השלם . כ' ושים] לשמרו לאפיקומן : (ב) יכרכנו במפה (שלא נכנס בקרקעתמיו] ויתננו על כתפו וילך בו ד"א ויאמר . זכר לאבותינו שיצאו ממצרים ומשארותם צרורות בשמלותם על שכמם : (ג) יצניע האפיקומן בין כר לכסת תחת מראשותיו . שלא יבוא לאכלו תוך הסעודה . ויהא קצה המפה הכרוכה עליו . יוצאה וגלויה לפניו . למען יזכור ולא ישכח לאכול האפיקומן כגמר הסעודה [וחלק ב' הקטן . יחזיר בין ב' השלימות] :

נתיב ו . מגיד

(א) באמירת ההגדה . יכוין לקיים מ"ע שבתורה לספר ביצ"מ בליל פסח : (ב) מי שאין לו אשה ובנים . הוא שואל לעצמו מה נשתנה : (ג) אף בליל שבת מותר לקרות ההגדה לאור הנר גם ביחיד . דהוי כעיון באשי פרקים . מ"מ מי שאינו בקי בה . נראה שאסור . והעמידו חז"ל [יבמות ל] דבריהם אף במקום דין תורה בשב ואל תעשה : (ד) סומא אינו חייב בה אלא מדרבנן . ואפ"ה יכול להוציא אחרים י"ח . עי' תוספות פ"ב [דמגילה דף יט] : (ה) בשעה שאומר ההגדה . צ"ל המצה מגולה . וכשמעל הכוס . צריך לכסות הפת [וקודם הגדה אומר מאמר זה המסודר (בר"מ ס' נא)] :

פקודא בתר דא . לספר בשבחא דיציאת מצרים . דאיהו חיובא על ב"נ לאשתעי בההוא שבחא לעלמין . הכי אוקימנא כל ב"נ דאשתעי ביציאת מצרים ובההוא סיפור חדי בחדוה זמין הוא למיחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהיא חדוה מכולה . דההוא ב"נ דחדי במאריה . קב"ה חדי בההוא ספור . ביה שעתא כניש קב"ה לכל פמלייא דיליה ואמר לון . זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעי בני וחדון בפורקני כדין כולהו מתכנשין ואתיין ומתחברן בהדייהו דישראל ושמעי ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון . כדין אתיין ואודן ליה לקב"ה על כל אינון נסין וגבורן . ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון . כדין אתוסף חילא וגבורתא לעילא . וישראל בהאי ספורא יהבין חילא למאריהון . כמלכא דאיתוסף חילא וגבורתא . כד משבחן גבורתיה ואודן ליה . וכלהו דחלין קמיה . ואסתלק יקריה על כולהו . ובג"כ אית לשבחא ולאשתעי בספור יצ"מ כמה דאתמר . כגוונא דא חובא איהו על ב"נ לאשתעי תדיר קמיה קב"ה ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסא דעבד . ואי תימא אמאי איהו חובא . והא קב"ה ידע כולא : כל מה דהוה ויהוי לבתר דנא . אמאי פרסומי דא קמיה על מה דאיהו עבד ואיהו ידע . אלא ודאי אצטריך ב"נ לפרסומי ניסא ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עביד . בגין דאינון מלין סלקין . וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון ואודאן כולהו לקב"ה . ואסתלק יקרא עלייהו עילא ותתא . ברוך יי לעולם אמן ואמן :

(ו) מנח פרוסה הקטנה בין שתי השלמות . ומגביה הקערה [עם מה שבה . בידו א' וגמי כיפו מסייעין : הון מאבסי) ואוחז הפרוסה בידו הב'. ואומר בפה מלא : מגיד . הרימי . הא לחמא . בקול רם עד מה נשתנה . בלשון המובן לנשים וקטנים . או יפרש לפם הענין] :

הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים . לשם יחוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל . ויהי נועם וכו'

מטיב נגן

הָא לַחְמָא עַנְיָא . דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם. כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל . כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח . הָשַׁתָּא הָכָא . לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל . הַשַׁתָּא

הא לחמא . כן כתב הגוסת הקדמון . וכבר ייסדו המחברים לשון . ומצאו לו רמז במקרא . אם סלרם אשר האכלתי . אמנם יש גורסין . כא כלחמא . וגם הוא נכון . וי"א כהא לחמא . וגם זה טוב היה. אבל בהכרח יצטרך להשמיט מלת די . שאין לו פנים לפי דעה א . אלא כך נ"ל . כהא לחמא עניא אכלו כו'. זולת זה אין לו באור : עניא . שהוא מאכל עניים ועבדים . שממהרין למלאכתן . ואין מניחין אותן להמתין עד שיחמיץ העסן . כדרך בני חורין . גם לפי שהוא קשה להתעכל . וכמות מעט ממנו מספיק להשביע יותר מלחם המן . לכן עני אוכל אותו בעסה בלעסה ולפיע שמה שמתמין : בארעא דמצרים . אע"פ שגורשו ממצרים בעיר (מסרו.צולין של המדינה) בליל ט"ו . מ"מ לא שלחום עד הגבול בלילה ההוא (כי ארץ מצרים ד' מאה פרסה . והם היו בגושן מצרים (באמצע המדינה) בלילה ההוא) גם אולי כבר אכלו מצות בלילה א בארץ מצרים עם הפסח קודם שיצאו ונתגרשו . ככתוב על מצות ומרורים יאכלוהו (ועיין גלעד) : כל דכפין . נ"ל פשוט דקאי אנכרים . וזהו לפי שהיתה הכרזה לעניים שלא הכינו צ"מ הקודם . כי רבה היא שתגם הכנתו וקשה גאולתו . לפיכך היו נוהגין להכריז כן . כמ"ש באבודרהם בשם הגאונים . וכלפי שגם חכמים [גמין שמא] מפרנסים עניי עו"ג עם עניי ישראל . לזה אמר . כל דכפין . שהוא רעב ללחם . לא לדבר ס' לקיים המצוה . יבא ויאכל עמנו . והקדימן מפני דרכי שלום . אח"כ אמר . כל דצריך . כל עני שבישראל הצריך לקיים המצוה ואין לו : ייתי ויפסח. יעשה מצות חג הפסח : השתא הכא . אנו אומרים כך . משא"כ . לשנה הבאה בארעא דישראל . א"א לומר כן . כי אז נעשה קרבן הפסח . שכתוב וכל בן נכר לא יאכל בו (אבל אוכל מצה ומרור) וגם אינו נאכל אלא למנוייו . לכן אין אומרים נוסח הלז אלא בגלות . ולפי שבמהרה יבנה בהמ"ק . כדי שלא נאמרו לשנה כמו שאמרנו אשתקד . על כן שינו זאת זכרון בספר זה . שלא נטעה לאמרו אז ג"כ . וא"ת א"כ יפסידו העניים הנכרים ויורע כחם . כי טוב להם ערב מאז . ולא ידומה כן . לזה בא כמשיב . השתא עבדי . זה גורם שיש גם

עניים, שאע"פ שבשנה העתידה נהיה בני חורין כולנו. ויקוים מקרא שכתוב כי לא יהיה בך

עַבְדֵי . לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין :

אביון. ולא יצטרכו ישראל זה לזה. ומ"ש לשנה הבאה. בלה"ק. אמרו בו המפרשים. כדי שלא לעורר קנאה ושנאה הבבליים. כי בבבל נתקן נוסח זה. שלשונם ארמית. ובימים ההם ושנים קדמונים. לא היו סוגרים בתיהם בליל שמורים. והיו מכריזין ואומרים נוסח זה. כדי שיבאו העניים והצריכים ויאכלו עמהם. ועכשיו לא מכל לעשות ככה. דנפיש חילא דעו"ס הרבה יותר מעניי ישראל. וא"א לעמוד בכך. ע"כ מפרנסין העניים בביתם. ומשנה לא זזה ממקומה. ואולי יש רמז ג"כ בכפל הלשון. לארץ מדוע אין אנו מניחין דלתי בתינו פתוחים גם עתה כשאומרים כן. ע"ז מתנצלים. השתא עבדי. ויראים אנו מעם הארץ כי רב. אבל לשנה הבאה ב"ח. אז ננהג כב"ח. שקוראים לכל המון העם לבוא אל שולחנם לאכול. וכדעבד ר"ה [תענית כ] כי הוה אכיל. דהוה פתח בביה. ואמר כל דכפין ליתי וליכול. כדאי' בפירקא דחסידי. עיין בספר העניין והלשון ע"ד אחר. שלא תאמר מה שיבה בל הוראת החירות שאנו עושין בלילה זה. שלא עדיין בגולה. ולשמחה מה זו עושה. לז"א שאין זה נחשב גלות באמת. כי אף אם אנו היום פה בארץ לא לנו. לשנה הבאה נוכל להיות בא"י ברצוננו. ואין מעכב על ידינו. ואפילו אם ח"ו לא תגיע עדיין עת הגאולה. מ"מ א"י לפנינו היא לבוא לדור בתוכה בכל עת. ואינו דומה לגלות מצרים. שהיינו עבדים משועבדים. וכשבוים במאסר מוגרים. לעבודת פרך טיט ולבנים. ומאז הוציאנו ה' משם. יצאנו לחירות עולם. אל עם נורא מן הוא והלאה. כל האומות והמלכות מכירים אותנו לזרע ברך ה'. ומחזיקים אותנו חפשיים. להיות ברשות עצמנו להעתיק דירתנו ממדינה למדינה ככל חפצנו. אדרבה זה חסד פרסי שמקבלין אותנו לדור בארצותם בחמלת ה' עלינו. לכן אין זה נחשב עבדות. וא"ת לפעמים דרים תחת יד מלכות קשה שמכביד עולו עלינו להיות כעבדים. לז"א עכ"ז הארץ רחבת ידים לפנינו. להתיישב בארץ אחרת כיום הזה. והרי אנו בני חורין כמו שהיינו. והנה מספר תיבות עתה שלז כ"ח. כי בכח גדול וביד חזקה הוציאנו ה' ממצרים. ובהתחלה הא לחמא עניא די ר"ת לעד. רמז שגם לעתיד יהיו מזכירין יציאת מצרים. תרגום זאת. הא. כלומר זאת עומדת לעד :

(ז) עוד להסיר הקערה מהשלחן. כדי שישאלו התינוקות שלא עדיין לא אכלנו. ויאמר להם שאסור לאכול בטרם ידברו בשבחו של מקום ובספור יציאת מצרים : (ח) מוזגין לו כוס שני [מיד. וא"צ שטיפה והדחה רק ממדת הסידור] ואומרים [מה נשתנה : (ט) הבן שואל מה נשתנה. ואם אין לו דעת. אביו מלמדו לשאול. ואם אין לו בן. חבירו או אשתו שואל אותו. ואפי' ת"ח שואלין זא"ז. והכא אין כ"כ : הוא שואל א"ע מה נשתנה בניגון יפה. וכל שאחד שואל אותו. השאר אין צריכין לומר מה נשתנה. ומתחיל עבדים היינו. ויגלה הפרוסה עד ושלא שמעדם] :

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת . הַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר . שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִילוּ פַּעַם אֶחָת. הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים . שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין :

מה נשתנה, שאלה. נשתנה. דרך לשון חכמים הוא להרכיב הנפעל עם ההתפעל [של' פי' בנין נפעל. ות' פי' התפעל. אך דרך ל' חכמים להרכיבם] (כמו נתמלה. נזדכה) וע"ן השורש קמוצה (אף שבהתפעל פ' הפעל בציר"י או פת"ח) כי כן מצאנו בכתוב. עבר ההתפעל לגזירת נחי הא [וכתן השורש שוה] קמוץ. שהעמה אבי. התאוה התאוה: חמץ. מאכל שרים. והמצה מאכל עבדים כנזכר. ומדוע עתה בליל החירות כלו מצה. ואף גם זאת יש בה חירות. כי השלמה ח"מ תורה ענין מעלה וכבוד. והפרוסה על עוני ושעבוד : מרור. עם שאר ירקות. שהם מורים חירות. והוא יורה עבדות : שתי פעמים. אחת לפני המאכל דרך גדולה וחשיבות. הוא מנהג הגדולים. כדי לגרר' תאות האכילה. והשנית תוך הסעודה. דרך שפלות. למלא קדים בטנו בירק חי מר (המוריק ומריק נפש. באמרם דפייל ירקא ליעול בסרא וכו ורמ) כמרירי יום : מסובין. אף באכילת מצה. המורה כניעות ושעבוד. הרי כל אלו כגוהי דסתרי. ותרתי לא עבדי. כבני חרי ועבדי בהדדי. ולכן לא זכר עוד לשאול על ד' כוסות ששותין כולנו בלילה זה בלבד. לפי שאין בהם דבר המורה על העבדות ולא החירות. ומטעם זה לא שאל לחקר אבותינו שהיו אוכלים הפסח :

(י) מחזירין הקערה : (יא) טוב ונכון לפרש ההגדה לנשים וילדים בלשון. ויאמר הכל הגולה בשעת אמירת ההגדה : [(יב) אומר ההגדה בשמחה וביראה ובמתון. בקול נעים ובקול רם כמתגן לפני השלחן. ויבינו שהבנים ישמעו לקריאתם ולא ידבת. וכ"ש

אלא יצאו אבי ואמי . וגם המצרית תשמע ההגדה . והמצריכם לכל . עכ"פ תשמע הקידוש והעשר מכות וכבן גמליאל היה אומר עד אחר שתיית כוס ב']:

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם . וַיּוֹצִיאֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה . וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה . וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם . הֲרֵי אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ . מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ (לְפַרְעֹה) בְּמִצְרָיִם . וַאֲפִילוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים . כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים . כֻּלָּנוּ

עבדים . תשובה השאלה : לפרעה במצרים . הם כמו כן שתי בחינות הפכיות קצת . כי אמנם פרעה (גי' ספירה . והוא בסוד עורף דזעיר אנפין כנודע) מלך . ומה שהיינו עבדיו לכבוד יחשב לנו . כי עבד מלך מלך . וכן נהג כבוד בעבדין של מלך הכבוד . הם שבט לוי . שלא השתעבד בהם . לפיכך באמת מצד זה ראוים אנו לעשות זכר למעלה וכבוד שהיה לאבותינו גם במצרים : אבל גם במצרים היינו עבדים לעבדי עבדים . הם בני חם . לכן בדין שנעשה גם סימן לעבדות שהיינו שם . על כן כראוי אנו עושים שני דברים מתנגדים בלילה זה כאמור : ועוד לפי שתחלת הלילה וסופה לא היו שוין . כי בחציה הראשון עדיין היינו עבדים . אע"פ שהתחלת הגאולה מבערב היתה (ע"ל עמודי שמים) ע"מ גאולה מעליא לא הואי עד לצפרא . והיינו משום שבליל חמישי היתה הגאולה ממצרים . שמשם שעה שני היא לממשלת צדק והשביעית למאדים . ורצה הקב"ה לסדר מערכת כח מאדים בעת ההיא . ומ"מ אתחלתא דגאולה בחציה הראשון היה בעת מזל צדק . וה"ז ממש כענין כניסת שבת (שהיא מעין עוה"ב . גאולת הנפשות מרשות ספרא אחרא) שהוא בסוף ממשלת צדק ותחלת שליטת מאדים . לשבר כחו . לכן מצוה להוסיף מחול על הקודש . והוא שאמר משה ג"כ כחצות (עיי' בחיי) זה"ש המגיד . עבדים היינו לפרעה במצרים . בבחינות מתחלפות לטוב ולרע . וכן היה בלילה הזה ביחוד . והראה הקב"ה כחו לגלות הורמות השמימיות ולעבדם . כי בהורמות כוכב צדק המוכה : אין ישראל בגלות עוד . ועתה קודם הורמת מאדים נכרנו המצרים . ובעת שליטתו יצאו ישראל . הוא שאמר . ביד חזקה . כנגד עת צדק שבו התחילה הגאולה . ובזרוע נטויה . לשבר כח מאדים הרע שבו נשלמה . לפיכך נאה לנו לעשות דברים הנראים כסותרים . עי"ל עפמ"ש האר"י ז"ל על הפסוק . ואת העם העביר אותו לערים . שהם היו ניצוצות של קרי שהוליד אדה"ר בק"ל שנה . הם נתגלגלו במצרים . אותם של יוסף . ושלטם והביאם לגרפם וללבנם . והם שנשתעבדו במצרים בק"ל שנה קודם שנולד מרע"ה . ועפ"ז פי' . ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל . הכונה שאמר כי גם אלו הם מצרים ועם כש"ע . ונעשו בני ישראל . בכח ע"י יוסף . לכן הדין נותן שיכריחום לחזור ולהיות עם אחד עם עמו . ולכן כתיב אחריו . ויקצו מפני בני ישראל . ולא עם בני ישראל . כי אלה אחרים הם . בני ישראל האמתיים שלא הי"ל עליהם דין ודברים . לכן קצו בחייהם מכ"י אלה בני ישראל ממש . שבאו לשם כדי ללקט אותן נצוצות ולהעלותן עמהם (וזה סוד כל הגליות בכלל . כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כורין) . והם סוד הערב רב שעלו עמם . ואלה ב' בחינות רמוזות כמו כן בפ' קדש לי . וכתוב ויאמר משה אל העם . הם הערב רב . המוה אותם לישראל במצות החמץ . ולא הזכיר מצות קדוש בכורות שנאמרה עליה . כי היא איננה מגעת להם כי אם לישראל האמתיים שנגעו בבוריהם . ולא הערב רב . אמנם במצה ג"כ שוין . כי בה נתקנו (שכן מצה גימטריא ק"ל . כ' כויות . וה"א רומזת לאחרונה שבהם כידוע) והוא השינוי בפרשה מלשון יחיד לרבים . ואמר מתחלה לעם ובלשון רבים . אשר יצאתם ממצרים : כי בחוזק יד . הוא מחמת הערב רב . שהיו צריכים לחוזק יד להוציאם . לולא זאת לא היה פרעה משלחם . מה שאין כן בבני ישראל ממש . בא משה רבינו ע"ה בטענה גדולה שלח עמי . והאריך בזה בדברים נכוחים . ע"פ הדברים האלה נאמר . שרמוז גם בעל ההגדה במ"ש עבדים היינו לפרעה במצרים . ר"ל בשביל מצרים האמללים ע"י יוסף . שהם העבדים הגמורים והם שנשתעבדו בפרך . ואנו היינו עבדי פרעה בלבד בשבילם כדי לתקנם כאמור . לכן לא העביד אותנו בחומר ובלבנים . רק לעם בני ישראל שהי"ל טענה ותביעה עליהם . אבל אותנו היינו באמת במעלה גם במצרים . כי ידע שאי"ל דין ודברים עלינו לקחת אותנו לעבדים . ולהשיב רעה תחת טובה שקבל בירידת אבותינו למצרים . והוא שמסיים . ויוציאנו ה' משם . בשתי בחינות . ביד חזקה . כנגד הערב רב עם בני ישראל . דלא שני בלא"ה כנזכ' . ובזרוע נטויה . עלינו בני ישראל ממש . שגם בגלותנו לעולם לא עזבנו אלהינו . ויט עלינו חסד לפני המלכים המושלים להחשיבנו חפשיים . לפיכך יפה אנו עושים זכר לדבר בסימנים כפולים עדיים . לפי חילוף המבחן כאמור . והוא יפות ג"כ למצבנו היום . לזכור שעם חפשיותנו עדיין עבדים אנחנו . כענין מי שחציו עבד וחציו בן חורין . שעובד א"ע יום אחד ואת רבו יום א' . ככה צריך לנו להורות כניעה עם החירות הלז : ואלו . א"ת אם אבותינו יצאו וחיינו . אנו מה לנו בזה הלילה לעשות זכר ליצ"מ . שהיה לפני כמה אלפים שנה וכבר נתיישן הדבר . אל תבוז כי זקנה אמך . כי אילו לא הוציא הקב"ה את (לרבות עצמו ותפלית שלו . או הוא כמו עם) אבותינו . בזכות אבות שהיתה אהבתם קיימת אז . עאכ"ו שלא היו מספיקין זכיותינו להוציאנו משם דלא אכשיר דרי . אף כי בזמן הזה שתמה זכות אבות . בהכרח היינו נשארים משועבדים כו' . נמצא הנס מגיע אלינו ממש . לכן ודאי חובה עלינו לעשות כל דברי הלילה הזאת לחק עולם : היינו במצרים . הכי גרים במחזור וויטרי . וכנון אף שלכאורה יש לייתב גם אגירסא לפרעה . אך רחוק וזר הוא . וכן היה לפמש"ל שעקר השעבוד היה במצרים . וק"ל : חכמים . שכח הלמוד ושכל נקנה : נבונים . מבינים דבר מתוך דבר : זקנים

זקנים. כלנו יודעים את התורה. מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים. הרי זה משבח:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון. שהיו מסבין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית:

אמר רבי אלעזר בן עזריה. הרי אני כבן שבעים שנה. ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא. שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך: ימי חייך. הימים. כל ימי חייך. הלילות. וחכמים אומרים. ימי חייך. העולם הזה. כל ימי חייך. להביא לימות המשיח:

ברוך המקום. ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. ברוך הוא. כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם. ואחד רשע. ואחד תם. ואחד שאינו יודע לשאול:

זקנים. כמשמעו. כי רוב שנים יודיעו חכמה: **יודעים**. מעצמנו. בחדש מצבי. או ע"י שמע אחר. והרי אלו ד' מדרגות זו ע"ג זו: **מצוה עלינו**. הה"ג דמיירי ביה. מצות חכמים היא. אבל במקום בן שואל. לא דיבר. כי אז חובה היא מן התורה כמזכר. והא שאין מברכין עליה. עמו"ק:
מעשה. היא הראיה למה שקדם:
כבן ע'. פי' דרוש הפלא יסורים בס"ד: **זכיתי**. **פסק**. פי' מסדורה לח"ם: **מדרשה**. בפסוק:
ברוך. אע"פ שלא תקנו חז"ל ברכה ממש בשם ומלכות על הגדת יצ"מ כמש"ל. מ"מ סדר המגיד לשון שבח להשי"ת על זאת כד' בנים. כנגד הד' בנים: ברוך המקום. כנגד החכם. כי ה' בחכמה יסד ארץ. בסוד שהם מקום אחי. שהשי"ת מקומו של עולם. הגי' ע"ל. בבית יוסף: ברוך הוא. נסתר. כלפי הרשע. כי אין אלהים לנגד עיניו. והקב"ה תם עליו ללמדו ולקרבו לתורה: ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. נגד התם. כי נער ישראל. ויעקב איש תם. ישמע ויוסף לקח: ברוך הוא. פעם ב'. נגד שאינו יודע. כי גם הוא אינו יודע את ה'. וסוד ד' שבחות הללו (שהם נאחזים ד' בנים אלו) בחסד גבורה תפארת מלכות וכו'. המשכיל יבין מדעתו:

חכם מה הוא אומר. מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

מה בפ' ואתחנן: העדות בחולם. אין הכרע. אם הוא מקובץ מן עדה [שנעשה ג' רבים מל' יחיד. וה' השורש מעדה השמש. לפי שלא תמה באמצע התיבה] או הוא נפרד. כמו ועדותי זו [ל' עדות]. פסוק זה ודאי דברי החכם הוא שיודע ומבין שיש כאן שלש בחינות חלוקות במעשינו אלה. א' העדות. כאכילת פסח מצה ומרור. שהן מעידות על האותות והמופתים שנעשו לנו במצרים: והחוקים. נעלמי הטעם. כאיסור שבירת עצם ונותר וערלה שמעכבת בו. והמשפטים. שהגויים במצות הלילה. והנה זו ודאי שאלת חכם. כי אמנם ידע נאמנה שיש בכאן כל אלה הבחינות. וא"ל ספק באמתתם כלל. כי הוא מאמין בה' ובתורתו. ואינו כופר בעיקר. כמו שאמר אשר צוה ה' אלהינו. רק הוא חפץ לידע גם טעמי התורה הכמוסים. שלא נמסרו להמון עם. לחכמים מורי התורה בלבד. ומי כהחכם רודף אחר החכמה ומתחוקק לירד למעמקה. בידעו שיש נגלה ונסתר בתורה. וזהו אומרו אתכם. כי חכמים הם ויש דבר ה' אתם ועמדו בסודו. מה שלא תגיע ידו. להשיג מעצמו לבדו. אמנם מה שהכל תמהים מה בין אתכם ולכם. שניהם יצאו מהכלל. ולע"ש שזה האחידו הכתוב לכלנו בשירום כאמור. מכל מקום אינו מרוה צמא שמהלא. מה יותר לחכם מן הכסיל בל' שוה ומשתתף גם אנכי הלינתי הייתי כא' האדם משתאה משתומם ע"ז מעודי. ועתה האירו עיני מן השמים בדבר ברור בעזה"י. שמע דבר ה'. כי הפרש גדול יש בין שתי אלה הנפרדות. לפי שמצאנו ביהושע (כ"ג) כתוב. אותכם. ופירשו חז"ל [ב"ב דף ל"ד] מאי אותכם. אותי ואתכם. נמצא השבט מלת אתכם הכוללת ג"כ מכל מקום. אע"פ שהיא חסרה וי"ו. יש אם למסורת ולמקרא בחז"ל. הוא יורה גם על המדבר בעד עצמו בכלל המדברים. מה שאין בכח מלת לכם לעולם. ע"כ בחר לשון ערומים כולל. כמקרה הכסיל לא יקרא שם דבר לכם השולל. ועם שזה דבר אמת בגי' בלי ספק. עדיין צריכין אנו לגלות י"ח סיום המאמר. אין מפטירין כו'. כי מה יתום התוכה זו לשאלה הלא. ונאמר בהתרת דבר זה. מה שכבר שיערו המפרשים הקדומים. כי ירצה פי' הגיעה הבאה עם הפסח. אכן נצטרך לבאר הענין יותר. ולית ידיעה בתהלה בקיצור. שהקשו התו' פ' ע"פ דברים אלא דמשמע התם דאינה אלא מדרבנן. ותוכה נמי איסורא דלב"ע היא דאורייתא. ולא מבעי אליבא דבן תימא. והתקן בזה מאד ע"ש. ולענ"ד ודאי לד"ה הוא דאורייתא. אלא שמסרה הכתוב לחכמים. דומיא דהלכות שעבד

התוספתא. ר"ל מן התורה היא שתבוא עם הפסח כפי שאמרו חז"ל. דהיינו בחול בטהרה ובמועט. וה"ה דלא חובה היא מן התורה בהלכה. וזהו שאמר הבן שואל מה העדות וגו'. לא כוון על שום דבר מנופו של פסח. אך על העדות והחוקים והמשפטים שבחגיגה נתכוין שעל כרחך ינהגו כל הדברים האלו גם כמו כן. וביחוד אליבא דבן תימא שהיא שוה לפסח בכל דבר. לכן הגיע לשאול באל"ה נפשו הרקה מידיעת סיבת חובה. טעם היותה ודאי מאת ה' ג"כ. ולא נתפתו חז"ל להוסיף על דבריו ולבדות קרבן מלבם מה שלא נצטוו. לכן אמר צוה ה' בלי ספק. אבל אתכם צוה עליה בפרטות להגביל ענין חובתו. אין לזר אתכם. אע"פ שכולנו מאמינים כי דבר ה' הוא כתובי המוכה שאין בכך. כי על כן בא להשמש במלת אתכם. הכולל בהעלמה. ותחשב לו לחכמה. באמת מ"מ המגלה בגלה. לכם הדבר מסור. אין אתנו יודע עד מה. ועל מה היא באה. ללמוד אנו צריכין. לזה כהוגן השיבהו ואתה זקנים יקח אתו שמן מנהו. הטעם ונמוקם עמם. שצורך החגיגה לבא לפני הפסח. כדי שיהא נאכל על השבע ולא יצא ממנו רעב. למען ישתהא טעם אכילה של מצה בפיו כל האפשר. ולא יצטרך לאכול אחריו ד"א לבטל טעמו. שכן אמרו. אין מפטירין (פותחין פה לחזיר ולאכול. יפטירו בפטה) אחר שאכלו הפסח. במיני מתיקה. היינו אפיקומן. לכן בהכרח להקדים אכילת שביעה של מצוה בשר שלמים ולא בשר תאוה. והיא שרמז הכתוב בהשובע החכם במ"ש את כל. לרבות החגיגה. ויחשבה לנו לצדקה כאמור בענין. לפי שהוספנו מדעתנו. והסכמנו לדעת המקום שהזכירה בתורה ברמז כדי לזכותנו. וישאר הפסח לסיום הסעודה כמיני מתיקה. הנאכלים באחרונה לסיים בטעם ערב. להחזיק המתיקות בפה זמן רב. ונמתק לשון זה המר בתחלתו. הרחוק והזר קרב:

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל. כָּפַר בְּעִקָּר. וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת

רשע מה הוא אומר. מארבעה טעמים קראו רשע. א'. שאינו מסתפק ושואל. אלא מחליט גוזר. ב'. שקראה עבודה. לא חק ועדות ומשפט. ג'. שאינו תולה הדבר במי שצוה עליו. כי אין אדון לו. ד'. שאומר לכם. פי' נגמר דינו והוחלט כרשע גמור. לפי שרדף אחר לשון מגונה. שא"א לפרשו ולהבינו. אלא כלפי שהוציא עצמו מן הכלל. כי עלי זאת. היה אוחז לשון הגון כמאמר החכם. אתכם. דמשמע להרי אפי ודאי. והיינו דין היה לזכות במה שתפס דרך הגרה. שמא כהם על כבוד קונו קצר במובן וידוע. בגלל זה שתק מהחזירה. גם העבודה לא תחשב לו לאשמה. כי דבר ה' הוא אשר קרא. אכן בלשון לכם נתפס בלי ספק כמכעיס וממרא. דהניק היה בדיבורא ונקים איסורא. על כן מהסברת לדונו לכף חובה ותחשב לו כפירה. אמנם צריך ליישב מה שקשה ביותר לכאורה. שהרי ב"ה קראה הכתוב עצמו עבודה. אבל המדקדק בענין ימצא שאין בו קושי כל עקר. כי באמת לא נקרא בכתוב עבודה. כי אם אכילת מצות ז' ימים. אבל הפסח נקרא חק. וזה מבואר מאד. בין בפ' משכו בין בפ' קדש: לעולם סומך החק לפסח והעבודה למצות. והטעם לפי שאכילת מצה היא עבדות ודאי כמש"ל. ולכן במסכה מעוה. ז' ימים. כנגד הז' ימים אשר יצ"מ. שהיינו דומים לעבדים בורחים ונרדפים מאדוניהם. ועדיין היתה רבן עליהם כמבואר במקרא. אך ביום השביעי קנינו התחפשות האמתי ויצאנו לחירות עולם. לפיכך עד אותו יום מתבקש לנו להראות עבדות וכניעה ועד בכלל. כי עוד בו ביום היו ישראל בצרה. אם ראוים להגאל אם לא. כמ"ש חז"ל [שמות רבה פ' כא] לכן אכילת מצה היא העבודה האמתית הראויה לנו תמיד בין בא"י בין בח"ל. בפרטות כי מורה שהוא לילך בגלות להשתעבד (משא"כ בפסח שאינו אלא לזכר גאולה בלבד) וניתן לנו אות גם בסדר הקביעות כמ"ש הפייטן. ליל הלל ויום בשוה נגררים. לכן אין ערעורו של המתקפק מצד זה. רק גם על קרבן פסח יצא דבר הרשע לקראו עבודה בכלל שאר מצות הלילה. גם בהיות ישראל על אדמתן אחר שהיו עבדים נכנעים למלכיות ולפי הרשה עול מלכי עכו"ם עליהם. הוא כמנהק בעיניו. באמור עם ה' אלה ומארצו יצאו רבים בגולה. והשארים בחרפה גדולה. ויבז למקיים המצוה כלועג לרש. הלא תגיד לי מה העבודה הזאת עול מלכות הקשה (כענין שאמר נחמיה. והבואתה מרבה למלכים ובגויותנו מושלים) לך. ומה התמשת האלה בין ידיך אם אתה בן חורין. והקן עוסק בדבר בטל. להראות חפשי בן חורין. ועסק בעבודה כבדה בענין קרבן פסח. אשר לא יאות לכך המשועבדים. להורות דבר הגאולה. ע"כ הוציא עצמו מהכלל. כי אין רצונו להשתעבד בעבודה כפולה. עבודת הקרבן והאומות גם יחד. לכן הוא פורק עול זה מעליו. וכמו שאירע ונתקיים בפסח חזקיה. כשלח הרצים באשר ועד מנשה וזבולן. ויהיו משחקים ומלעיגים עליהם. ורמזה מרע"ה בתורה. כי יאמרו עליכם עתידים לומר כן. והוא שאמר בלשון רבים: בניכם. כי רבים היו עם הארץ עושי הלעג השאננים כאמור. אולם אכילת קרבן פסח לפי האמת מורה על הגאולה האחרונה כשינוף ה' את הטבו"ס אשר יצבאו על ירושלים. כן יגן עליה גנון והציל פסוח והמליט. כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות: ולפי שהוציא א"ע. אע"פ שיש לו התגלות לטעון שאינו אומר ככופר בנס מצרים. אלא שאינו ראוי להורות לדורות: בשעה שישראל מוכנעים. אך לפי שיצא מהכלל כפוקר הדינהו ככופר בעיקר גדול של ביאת המשיח. ונחשב למומר שאינו אוכל בפסח. לכן אף אתה הקהה שיניו. ולא תתן לו ממנו לטעום מאומה. ותהיה הכלי מסה לכבא דשמע קל חבריה דאכל. ואיהו לא אכל. וכל עצמו לא בא לידי מדה זו ללעוג. אלא שקשה בעיניו להמתין על האכילה עד שיענו עליה התלה דברים רבים. כמ"ש בירושלמי [ע"פ ה"ד] שאומר מה הטורח הזה שאתם מטריחים לעכב סעודתנו ולערבב שמחת החג. כי הוא זולל בשר ורוצה לבלעו חי לא צלי. והמחזר לו כמדתו. הקהה

שָׁנָיו. וֶאֱמוֹר לוֹ. בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יהוה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי וְלֹא לוֹ. אִלּוּ הָיָה שָׁם. לֹא הָיָה נִגְאָל:

רשע וכעס. הנו רואה בעיניו שממנו לא יאכל: ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי. לפי שידע שאני עתיד לקיים המצוה: בצאתי. שנדמה בעיני כאילו יצאתי ממש. לולי זאת הקהיתי שם. לכן לא יתערב זר בשמחתינו. ואין לבן נכר חלק בפסח עמנו: אלו היה שם. אחר שמסיר עצמו מן הכלל ומתלוצץ כאפיקורוס. ביודע שלא עמד אבותיו על הר סיני ואינו מודע אותן שיצאו ממצרים. לפיכך לא יאכל בפסח. ומה שאינו משיב לו ככתוב ואמרתם זבח פסח הוא. כי היא הוראה לעתיד. והוא לא יאמין בזה. ואומר בלבו. כעז"ר אין. שעתיד מכין. לפיכך קהה בו. ענה כסיל כאולתו. ואל יבוז לשכל מליך. ומ"ש בתורה ואמרתם. לאותו דור בלבד נאמר. אבל ההגדה רומזת גם בעתיד:

תָּם מַה הוּא אוֹמֵר. מַה זֹּאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו. בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יהוה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

מה זאת. בסוף פ' בא:

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל. אַתְּ פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יהוה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

פתח לו. פתח פיך לאלם. והגדת. בפ' קדש לי: לא נאמר שם שום שאלה אלא והגדת לבנך. דרוש לו בהגדה ופרסם הנס. לי. האמונה עם הרשע שמקהין שניו בכך. שגם זה הכל פיו אם אין לו חפץ. אין לו זכות. שהיה ראוי להגאל על ידו. לפיכך מודיעין אותו עונש ומתן שכר שבהגדה הזאת. שבשבילי נעשה ג"כ הנס הגאולה. שאע"פ אחר כמוהו אינו כדי להעשות לו נס. מאחר שאינו יודע לספר בשבחו של מקום. ואומרים לו כך כדי לגרו במצוה. שיקשה לב וידע לעסוק בספור יצ"מ ויקבל שכרו:

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ. תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא. יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם. תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי. אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

יכול מר"ח. מטעם שהזהיר מר"ח על הפסח ומתחילין לשאול ולדרוש בהלכותיו אליבא דל"ע: ת"ל בעבור זה מדומה אני שהקפידו שלא להקדים אמירת ההגדה (עכ"ש בע"ש ודאי לא שפיר דמי. כדרך שיש קפידא על אכילת מצה מע"ש. ה"נ מילתא חדתא חביבא. ויהבי דעתייהו ושמעו. משא"כ אם הרגילם על לשון מבע"י: הכל מדקדקי הדברים. ואין הנפש מתפעלת ממנו כל כך. עם שבודאי אין לאסור למוד ההגדה מבע"י. אדרבה לדעתי מצוה רבה היא לסרות מקודם ליזהר לעמקה. וכך נאה וראוי לכל ירא שמים באמת לעיין בה תחלה. אך לא יוציאנה בשפתיו בקריאה ממש כסודרה. שהוא סגורה על פיו. מטעם הנ"ל השבורה בעיני. ועוד) משום דקעבר אבל תוסיף. לכן תמהתי על מנהג האשכנזים במנחה דשבת הגדול. כמ"ש שם:

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ. וְעַכְשָׁיו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יהוה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם. תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

עע"ז היו. ידוע עפ"י מ"ש גם' האוסר. כי היו גלגול גרין של אדה"ר לתקן חטאו בע"ז ג"ע ש"ד. לכן הוסיף אמא"ס לכבשן ויצא ונהלכן באור כשדים: תרח. עם ג' אותיות. גי' ס"מ וזוגו. לכן עבד אלהים אחרים. ונגרף בשעבוד מצרים בבי קנים. ת' שנים ורי"ו. גי' תרח עם האותיות. ויותר א'. עד כלות הקנים. וכימיו נשלמו ב' אלפים תוהו. והתחילו ב' אלפים תור"ה. גי' תרח עם אותיותיו:

וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר. וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ. וָאֶתֶּן לוֹ אֶת יִצְחָק. וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו. וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ. וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בכל ארץ כנען. לארכה ולרחבה. עי"ז כבשה הארץ לפניו וקנה כולה: וארבה את זרעו. בישמעאל ובני קטורה ה"נ וארבה. ואגדיל. כמ"ש על פסוק ברכה. ע"ג דייניכם. כך נתן זרעו עליון על כל גויי הארץ: ואתן לו את יצחק. מתנה היא אחר היאוש: בישיש שמו במלאכת התיקון (הקשה לאחד) והצירוף ע"י עקידתו. ועל ידו נתקצר זמן השעבוד. כי מלידתו התחיל חשבון הת' שנים (ומ"ש ועבדום וענו אותם ד' מאות שנים. הרם המקרא ופרשהו. כי גר יהיה זרעך ד' מאות שנים. ועבדום

ושם שפטם) ולא עמדו במצרים אלא מנין רד"ו. כחשבון ביצחק יקרא לך זרע. שנגזר עליו הגרות בארץ לא לו. ועד קץ. ויעקב ובניו ירדו מצרים. לפרוע החוב. להשלים גמר הצירוף כאמור:

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשֵּׁב אֶת הַקֵּץ. לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶּׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם. וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי. וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל:

צריך להגביה הכוס ולכסות המצות כ"כ מהר"י ז"ל:

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

חשב את הקץ. גרע מספר קץ מת'. כאשר ריש (הוא שאמר יוסף. פקוד. כמספרו. יפקוד (כמו לא נפקד ממנו) וינגרע מד' מאות שנים. וימהר גאולתכם): לעשות. לתקן ולקיים הכתוב ד' מאות שנה. וזכר ברית הבתרים ג"כ. לפי שמתחיל החשבון מ"ל שנה שקדם הקב"ה למהר את הקץ בזכות אבותינו. כמ"ש בבחירתא [עדיות פ"ב מ"ט] האב זוכה לבנו. ובמספר הדורות והוא הקץ: ברכוש. בשפ"ר. מוציא אסירים בכושרות. אף סוררים. שיצאו זקוקים ומצורפים בכבשן המעשים. ויוציאו עמם הגדולים בארץ מצרים. ואף סוררים לשטן יש אלהים שהוא רכוש גדול בעיני ה' שנאמר אם תוציא וגו' ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה. שנגזר לומר ויקם. ולהכלית זה אנו מרעים בשמים לתלא הגרות בר כי ישלחונו לא ישלחונו ריקם. אמנם מעורר קנאת המתנגד. ומתעגם להחזיק מה שבידו. חיל בלע לא יקיאנו ברצונו. אם לא מבטנו יורישנו אל. לכן. היא שעמדה לנו. בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו. לעמוד כנגדנו למען לא השיב שבות שבים. להציל עניים ועגל עדים. על כן רבה צרותנו מתעורים. ותמיד הקב"ה מצילנו. שומר הבטחתו שאמנה עמנו. ולא יפר בריתו אתם:

כאן יניח הכוס מידו. ויחזור ויגלה המצה

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים. וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי. וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט. וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

צא ולמד: שמתחלת גלותנו צרות רבות אפפונו. אל לא חמס עשינו. ולא עמל און בכפינו. רק מחמת הקנאה על היקר הגדולה שנתן לנו אלהינו. גם בעבודתנו לא עזבנו. שבשפלנו זכר לנו. לתת לנו כח לעשות חיל. לאסוף כל קנין כספ"ו ותפנו להביא לבית האוצר. לאצור במקום שאין הידים שולטות (ומגביהין את הכוס כשאומרין והיא. לפי שהוא כוס ישועות הנפש. מנת חלקי וכוסי. סודו נתבאר לעיל בכסא שן. ועליה תינו של עשו הרשע רעה בנו. לכן היא שגרמה לנו גם קנאתם גם שנאתם של או"ה. והיא שעומדת לנו. לפיכך צריך להגביהה בימין ה' רוממה עושה חיל. ודי לנבון) ועל דבר זה נתקנא הארמי הלז ורדף אחר אבינו חנם. להיות עינו רעה בכל הכבוד שעשה בביתו. אף שלא לקח משלו מאומה. ובקש לעקור את הכל. שבאה עם יעקב"ה מבית לבן (היא שאמר עליה לעשו וכי יש לי כל להגיה ברכה אל ביתו) מתוך דבריו של אותו המנוון ברשע. אתה למד מה היה בלבו. שאמר הבנות בנותי וגו' וכל אשר אתה רואה לי הוא. וכ"ל דייקא. וכ"ל. חסן זה שבלהם נפשך לראות ועיניך בם תמיד. על פי שהוא רואה. אבל להוה רואה של אחרים כשבוית חרב בידך. שלקחה ודאי בחרבו ובקשתו. והשב באיתן קשתו תעשר שבועות משוה בני ישראל אומר כלה. והם דברים ברורים למשכילים. אמנם ששפנים יבחרו להם דרך אחר. ויפרשו ארמי על יעקב שהיה בארץ ארם ועם היות באמת דרכם רחוקה הרבה מנחיב הפשט יותר מדרכיפ מה שפעם בזה. לפי דרכם לקרות לאבינו בחיר ה' ארמי (וינוח ש"ש ע פנים במקראות. גם יש בידינו יותר מזה.

שבכר קראו ג"כ לאתעי"ה האמורי. מיהא שעמא בעי) והרבה טענות יותר יש לטעון כנגדם. עכ"פ על כרחם יפרש להודות בזרות הכתוב. ושיש בו פירוש נסתר ולמה א"כ ימאנו פי' המקובל. ומה שמן דבר נשמע בו. אין זה ר"א רוע לבו. אולם אנכי הדרוש אל אל. ואודיע נאמנה אמתת פירוש המקובל. וישראל גם הוא ידע כי לא אלהים ת רוע בעלי פשוטי המקראות בשתי ידים. ואקיים אחוז בזה גם מזה אל תנח ידך. כי ירא שמים יצא את כולם. ויש לכ"א מהדרכים פנים. דרך דרש לחוד ודרך הפשט לחוד. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. אבן תדע כי באמת בכאן כמעט שניהם שוים. הכוונה אחת היא. ולדעת א' יסכימו בזה. כי אף אם אמנם יקרא יעקב ארמי על שם גירותו בארץ ארם אך לא מטעם זה בלבד. אלא ע"ש הרמאות ג"כ. כמו שנקרא לבן הארמי ע"ש כך כידוע מפירש"י. כן הדבר ביעב"ץ. שאחיו הוא ברמאות. כי עם עקש תתפתל שוה שקראו הכתוב בכאן ארמי. כגוון דופי קצת. ומתחיל בגנות. לומר שמתחלה הוצרך להתנהג ברמאות. וחוזר והתגלגל בעדו. בהכרח היה לפי שעכ"פ אובד היה בבית חמיו הארמי האמתי הגמור. שהחליף משכורתו עשרת מונים. והעה אלו כשה אובד. וע"כ התנהג עמו כמדתו. מזה יצא לו שם זה. וקצר במובן. וכיון בזה לבאר שכל עיקר ראשית למיתתו מנער היה ובנער גדול. שהוא תכלית המכוון בספור זה. לכן דלג על כל שאר הצרות הרבות והרעות שעברו עליו אחר זאת. כמ"ש על הפסוק לא שלותי וגו'. וכן על הפסוק כי כאשר ינוס איש מפני הארי (הוא לבן) ופגעו הדוב (זה עשו) ובא אל הבית (כשישב בסוכות. ויבן לו בית) ונשכו הנחש (הוא החו"י שבא על בתו. שכל ענייניו היה סימן לנו בגלותנו זה האחרון שנתקיים בנו הכל. רבא גררונו יאמר נא ישראל) הניח כל אלה הדברים. וקפץ לירידת מצרים ששקולה כנגד כולם. והיא האחרונה. לברר הנחתו שישראל היו עתידין מאז לירד בגלות. מבלי עון שקדם להם בעולם. רק במקרה הדבק בחומר. לצרף סיגיהם. ולזכך חומרם. להעלותו מעילוי לעילוי עד היותו כעצם השמים לטוהר. ועד הגיע למדרגה שיועיל לזכך גם חמרים נכריים. כענין שעושין במעט עפרות זהב אופיר. שעל ידו מהפכין שאר מתכות לזהב הטוב. כנודע ממלאכת האלקימיא. ככה ממש הוא במצב ישראל בעוה"ז. שצריכין לעבור בהתה בדין נתוח היסודות. ופרוק חבור הרכבה גשמיותם הגס. להסיר בדילי הטובי והעכירות. להגיעם כמעט אל ההעדר הקודם להויה. דלכי מכרת גביל. היא הסבה לירידתנו פלאים. בכור הבחינה. כבחון את הזהב הטהור. ולומה זו. משולה לעפר הקים. ומשולה לכוכבים. כשיורדין. יורדין עד עפר. ישפילה עד עפר. וגם מגלגלין ועולין. כמו שאמר הכתוב. כי שחה לעפר נפשנו קומה עזרתה לנו. וכתוב מיד שאול אפדם. כל זאת באתנו למען יטבנו אחריתנו מאד:

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה. אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר. וַיָּגָר שָׁם. מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ. אֶלָּא לָגוּר שָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

וירד מצרימה הורד (כמו ביוסף) אין כתוב כאן. דמשמע בע"כ. אלא וירד מרצונו משמע. לא החשוב. באוות נפשו בא לידי מדה זו לראות בנו בגדולה. אלא ודאי. אנוס ע"פ הדבור אל הירא מרדה מצרימה. היא נופה נזרה. ואף שקשה היתה בעיניו. קבלה מאהבה. כמקיים מצות אחיו בהפך לבו. לכן כתב וירד לאות הדבר בבחירתו. שם היות ראוי היה לירד בשלשלאות של ברזל בחבלי אדם. ומפני זכותו. והתקשרו בעבותות אהבתו של מקום לקיים גזרתו. לפיכך ירד בכבוד. ויחשבה לו צדקה כאלו עשה מעצמו. כהוראה לשון וירד הלז: שלא ירד להשתקע. בא"מ שהיא כגן ה' בעוה"ז. לא המד תוחה לאכל פריה וטובה: אלא לגור. כגר בארץ נכריה. כאורח נטה ללון. כי גרים אנחנו תושבים ככל אבותינו. ככל ימינו. ואין מקום ליהנות בעולם שאינו שלנו:

בִּמְתֵי מְעָט. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם: עָצוּם. שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

לגוי גדול. נוסח זה עיקר. ככתוב כגוי הגדול הזה: מצוינין. ניכרים ומסומנים לעם אחד בארץ. סגולה מכל העמים: וישרצו. שהיו פרים ורבים שלא כדרך ב"א אלא כשרצים שיולדים ששה בכרס אחד:

וָרָב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ. וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים. שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ. וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה:

רבבה כצמח השדה. כל מה שגוזזין אותו. הוא צומח ביותר. כן הי' בבני ישראל. שכל עוד שהיו המצריים משקיעין בנים ורומסים בחומר מים רבים. צמחו כבין הציר ויצאו מהארץ. כעו גם הגעו. ע"כ מכניסם בחייהם כגן: ערום ועריה. ערומים מתורה. ועריה (לשון גילוי. כמו מקורה הערה) מן המצות. ולא הי' זכות בידם להגאל. ולפיכך נתנו להם ב' מצות. דם מילה ודם פסח. שבזכותן נגאלו. כמ"ש על הפסוק בדמיך חיי. לכן היה מנהגו של אמ"ה ז"ל לומר כאן:

ואעבור עליך. ואראך מתבוססת בדמיך. ואומר לך בדמיך חיי. ואומר לך בדמיך חיי:

רק אנו מסכין אהרין. מ"מ לא העמדתיהו בפנים. באשר לא ראיתיו עד הנה כתוב על ספר. ושלא ליתן פתחון פה לבעל דין להעק. בהיותו שלא כסדר הכתובים:

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ. וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה:

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ: וַיְעַנּוּנוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלוֹתָם: וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס: וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וירעו אותנו. יש לדקדק. לפי הנ"ל. גם הוא כפל ענין לכאורה. לכן י"מ וירעו. ויחשבו רעה לנו. שהחשדונו רעים להם. והוא רחוק וזר בלשון ובענין. יותר מפשוטו של מקרא. ולדעתי יאמר וירעו. ויעשו אותנו רעים לה' ממש. וזה מחמת העינוי הקשה שהכבידו עולו עלינו. ודקדוקי עניות ועינוי יסורין מעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. זה מכוון מאד. ועם זה הלשון קשור ג"כ אל מה שלמעלה. כשהגלל בעד עניותם ודלותם בתורה ובמ"ש כאמור. ולזה בא לכסות מערומיו. בבגד בוגדים הם המצרים הזרים. שהיו נסבה לכל הרעה שעשינו במצרים ולא מלבנו. אלא מעשי ומרוב עבודה. ואין אדם נתפס על צערו. וז"ש במדרש רבה [שמות פ"ו] ולא שמעו אל משה מקוצר רוח. קשה לפרוש מע"ז. וכמ"ש להלן בעה"י. כמ"ש הנה. קרא לקרא. אלא ה"ש. דמייתי ראיה למ"ש בפירוש וירעו. שהמצריים היו גרם במקי חטאים רעים שהיו בידינו במצרים. כמ"ש הנביא יחזקאל בביאור. וכמ"ש רז"ל במדרש רבה הנ"ל. לכן עפ"י הלך ומבאר הענין במה שצריך להבין לשון הכתוב הבה נתחכמ'. דיש לדקדק. פ"ש לא אמר נחכם. מהקל. גם מלת לו מיותרת. על כן דרשו רז"ל [סוטה יא] למושיען של ישראל. ע"פ דרכיהם זה נאמר ג"כ. שכיון להתחכם נגד אלהי ישראל מושיע ורב. שלא יצילם כרוב רחמיו וחסדיו עליהם מעולם כנודע כנוים. לפיכך הולך פרעה להתפעל בהתחכמות בתחבול' וערמימות (עליו הכתוב אומר. אל תתחכם יותר למה תשומם) להתעולל לפני אביהן שבשמים. ולהסיר עין השגחתו לטובה מעליהם כדרך שיעץ בלעם לבלק. והוא היה בלעם' עצה של פרע' כמו כן. כמאמר רז"ל [שם] א"כ בודאי זדון לבו השיאו עצה לפי דרכו ומנהגו להחטיא אדם בדבר. להכשילם ולפרוש רשת לרגלם: פן ירבה. (הלא כבר פרה ורבה מאד. אלא פירושו) יגדל לעשות כרצון שהאחד עם עם בני ישראל הנ"ל: (תקראנה. קורות מלחמ'): על שונאינו. הוא עם מצרים כמהלל סופו בקרבנו. וכבר נהפך לטובה לנו. לכך הסכימו לענותם: כמ"ש למען ענותו בסבלותם. (יקשה כיצד דיהיד מרבים בנושא אחד. לכן דרשו רז"ל [שם] מה שדרשו שהיו בשמים פיהם לענותו כביכול (כענין שכתוב. ותקצר נפשו בעמל ישראל) בסבלותם דישראל. בכל צרתם לו צר. והוא כשישראל מדוכאים ותועבים. כי אז אין מדה"ד עוזבה לרחם עליהם. לפי מעשיהם שמרחקים אותם מאביהם שבשמים. והוא ית' חפץ חסד. כאב את בן ירצה לרחמו ולהצילו מרעהו. וכי לא יוכל לו מפני שמקטרג. אז צר לו בצרתם כאילו קצרה ידו מהושיעם. ואת חטאת מצרים בהתנהגותם להאבידם שיבנה ערי מסכנות (ממסכנות ודלי): את פיתום. ע"ש ע"ז נקרא. כמו שפיעו. פיתום. זה המדבר מפיו וכן אמרו במכילתא בגירות. שהוא ס' בית ע"ז. ועשו זה. כדי להטעותם בע"ז להפילם. ולסלק רחמי שמים מהם. ורז"ל שאמרו [שם] מי מהגס טלטו. לדבר אחד נתכוונו עם מה שאמרנו. דבלא"ה יקשה מה נועלת הי' בזה. שראשון ראשון נבלע פמרוכם (עיין חידושי אגדות [סוטה יוד] שמעה במחילת כתבו. כי הארץ רעמסס בעי"ן שוא נחה. נתחלשם לו כפיר כלא הפתוח"ה) אדרבה יותר טוב היה שיעמוד הבנין. אולי ינוח להם מן העבודה בהשלם בנינם. משא"כ שהבלעו. כי אז לא ישקוטו מלנגוש את העם לחזור לבנותו. עד כלותו. ואם יחזור ויפול אלף פעמים. מה איכפת לנו. ומיהו טובה עלדה מזה לישראל. אלא הוא הדבר אשר דברנו לפי שהיה בנין לע"ז. ע"כ עשה הקב"ה שיפול. וידעו המצרים כי היתה יד ה' באלהיהם. ויחדלו מבנות העיר והמגדל לע"ז. ויניחו ישראל חפשים. כדרך שעשו פלשתים כראותם דגון אלהיהם נופל לפני ארון ה'. כך לקה יראתם של מצרים. שלעבודה בנו העיר הזאת ע"י בני ישראל. להיות להם למכשול עון ככל הנ"ל. וע"י כך הסור ידם מעליהם. נמצא למדע ביאור הכתוב הלז מכוון אל הדרוש. ויצא מתוך התנצלות ישראל מבואר. שאנוסים היו מ"מ. לפיכך לא יחשב להם עון גמור. זהו שמסיים. ויתנו עלינו עבודה קשה. היא ע"ז. קשה ודאי כאבן וכען: כמ"ש ויעבידו. הוקשה לו מה שייר הכתוב באמר ול"ל ויעבידו. אלא היא העבודה הזרה שהכריחום בה נגד רצונם. וזהו בפרך. ולהחזיק כל האמור. המשיך עד ביאור הכתוב ונצעק. כי בו יקויים. ויאושר כדהוי. כי יש לדקדק מה ענין כפל הענינים הללו בס' המסך. ועל כרחך יש לך לדרשו כך:

וַנִּצְעַק אֶל יהוה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. וַיִּשְׁמַע יהוה אֶת קֹלֵנוּ. וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:

ונצעק אל ה'. שלא יספיק ומדוע הוסיף. אלהי אבותינו. אלא דילמא ח"ו ס"ד דאפסקו לשם ע"א שלום. לכן

נִצְעַק אֶל יהוה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוֹדָה וַיִּזְעָקוּ. וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבוֹדָה: וַיִּשְׁמַע יהוה אֶת קֹלֵנוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:

לכן פירש. אלהי אבותינו. שבירור שאין אחריו בירור. שלכם לשמים היה: כמ"ש ויהי בימים. כ"מ שנא' ויהי אינו אלא לשון צרה: הרבים. ימים רבים של צער ודאי. והראיה. שאמר אחר הרבים. ההם. ולא יתכן לומר כן על הימים ההם הטובים. רק משני צערם. נחשבים רבים. הרי כאן צער כפול. א' השעבוד בעבודת הגוף. ושני לנפש. בע"ז שאנסם: וימת מלך מצרים. אשר כתוב ושלטונו (הוא ודאי מיתתו) מחמת שהגיעה עת הפקידה. אלא שיגאלו ב"י. על שלא נגאלו עדיין. משני מדה"ד שמעכבת כנ"ל. חשבו שאבדה תקותם. והסבה שיהיה. מן העבודה קשה. אשר עובד בה למרות פני עליון: ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה. האמורה. בזעקו ושהגלו ממנה. לפי שבכפיה היתה נכריה עבודתם. שלא ברצונם. לכן עלתה תפלתם לפניו ונתקבלה. עם שלא היו ראוים לפי המעשה. מ"מ נראה להם כפי שמחשבה שלא היתה מסכמת עם אותה העבודה. ונתיישב היטב הענין וכפל לשון העבודה כיודע יתב' כי על אנס והמתם היתה. לפיכך וישמע וגו'. ויפורש יפה עם מ"ש סוף פ' סדר תעניות שמואל הקטן גזר תענית וירדו גשמים קודם הנץ החמה. כסבורין שבח צבור הוא. א"ל אמשול לכם משל לעבד שמבקש פרס מרבו. א"ל תנו לו ואל אשמע קולו. ועד"ז באמרי הכ' אהבתי כי ישמע ה' קולי תחנוני וק"ל. ככה יאמר גם כאן. הדע שבאמת זכים אנו מעון ע"ח. ולא היתה שמשמע תפלתנו כרוב רחמיו וחסדיו מעולם. אף על אותן שאינן ראוין. כי א"כ לא היה שומע קולנו כלל. ה"ז יפה אף מים. אך מאן יימר דהכי הוה. להכי מייתי ראיה וישמע אלהים את נאקתם. ולכן עדיין לא נגאלו מיד. לפי שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים: ויזכור וגו'. אע"פ שלא היו כדאים. שא"כ לא היו צריכין לזכרון ברית. ואלמלא היו רשעים גמורים בלב. לא היתה זכות אבות מועלת. דאין אבא מזכה ברא. כדכתיב ואין מידי מציל. אלא שעמה הונם למדה עליהם זכות. שהוא זכות אבותם מסייעתם:

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ. זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים:

וְאֶת עֲמָלֵנוּ. אֵלּוּ הַבָּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ.

ענינו. כתב דלא אמר את תענה לא בעתי: כמ"ש וירא אלהים. דקשה מה ראה ומה ידע. כי לא פורש. הפרישה רואה ויודע הכל. ומאי קמ"ל. אלא היה. וירא את ב"י. הנשמות שבגוף הראוין להבראות. עומדים לפניו. שאין אנשים רוצין אותן. שלא יצאו לאויר העולם. לפי שפרשו ישראל ממטה מדרך ארץ מעצמן. לפי שאמרו לשוא אנו עמלים. לפיכך. וידע אלהים. מענין וידע אדם את חוה. והוא פועל יוצא לשלישי בכאן. רצה לומר וידע אלהים. עשה אותם בעלי ידיעה וחבור שמחקו לנשותיהן. כמ"ש תחת התפוח עוררתיך. שאלה הש"ת מלאך הממונה על התאוה לעורר אותם. אחר שהיתה ממנו (ואם תאמר. הבאין גם בפגימות הענין. שהוא סוד גדול מסתרי תורה. רמוז בס' הבהיר. הביאו הרמב"ן ז"ל) וחזר ופירש טעם הפרישות מהמת. ואת עמלנו. אלו הבנים. שהושלכו ליאור. לכן היה הדין נותן לפרוש מד"א. אבל צריך לידע מאיזה טעם באמת חזרו בהם לבטל טעם אלא. לזה סיים. וכל הבת תחיון. להודיעך הטעם שבגללו בטל הפרישות. לפי שבאמת מרים נגד עמרם אביה בטענה גדולה. אבא גזרתך קשה משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים כו'. לפיכך עמד והחזיר את אשתו. וכן עשו כולן כדאיתא [סוטה יב] ומנא מ"ש וכל הבת תחיון. שלא תהיה גרמא בנזקין. שע"כ הוצרכו להחזיר נשותיהן ליתן לבעל אור. להוליד בנים ליאור. איברא לפמ"ש חז"ל [שם] זה נוכל ואין אחר נוכל. היינו דקאמר משה שש מאות אלף העם אשר אנכי בקרבו. בשבילי נגאלתם כולכם. וכתבו התוס' תימה. אדרבה בשבילו הושלכו ליאור. לפי שראו מושיען של ישראל במים הוא לוקה. וי"ל. הוא היה הראשון שהושלך. ע"כ. והנה הקשו כת של קדמין. איך יתכן זה. כי הלא שימשה גזרת הבן הילוד וגו'. לפחות ג' חדשים. כי ביום שנולד מרע"ה גזר. ובשהם יכהו ליאור. אמרו תו לא חזינן כי האי סימנא. בטלו גזרתייהו. א"כ כל זמן שלא הושלך עמדה הגזרה. ואמו הצפינתו ג' חדשים. א"כ איך אפשר שבג' חדשים לא הולידה אשה א' מס' רבוא. איברא לדידי קושיא מעיקרא ליתא. ע"פ אותה שאמרו [שם] על והצפינתו שלשה ירחים. ומאי הצפנה ותיזיל. משום דלא מנו לה מצראי אלא משעתא דאהדרה. ואיהי הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא. הא בהדיא דגם משך זמן הפרישה לא בציר שלשה ירחי. ואמרינן התם ומי הוא עמרם גדול הדור. כיון ששמע גזרת כל הבן גו'. עמד וגירש אשתו. עמדו כולן וגירשו נשותיהם. ולא החזירום עד שהחזיר הוא תחלה כדלעיל. הרי א"כ ברור הדבר שלא מטו המצריים לכולן. רק מבעת שהחזירום ועברו ליקוחין שנים. לכן בכל אותן ג' חדשים לא בדקו כלל אחר נשי ישראל לידע הם הולידו. כמו שלא בדקו אחר יוכבד. בידעם שגרשו בני ישראל נשותיהן. והשגיחו רק על הזרקן למנות להם ימי עיבורן. ולא השגו למיעוט שמא נתעברו מקודם. ואע"פ שראו באצטגנינות היום נולד מושיען של ישראל. ונגזר. אבל עמו נולד היתה הגזרה במשך זמן זה. כמ"ש ז"ל. אף על עמו גזר. משום שלא ידע מאיזה עם הוא. אבל

וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן: וְאֶת לַחֲצֵנוּ. זֶה הַדְּחַק. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:

מישראל. לא עלה ע"ד שיוולד אז. שלא היה אפשר לפי החשבונות. וזה נכון בלי ספק. אלא שצריך ליישב לפ"ז. מה להם כי מנעו את עמלנו אלו הבנים. הם לא הושלך אחד מהם. וכן נ"ל. דוחק עמלינו. היינו אלא הודעת הסבה למ"ש את עניינו זו פרישות ד"א. לומר שמחמת גזרת הבנים נהגו עכ"פ בפרישות ד"א ג' חדשים. א"כ באו בקובלנא רבה על הבנים שהיו ראוים לצאת מהם. אלמלא היו עוסקים בד"א גם בג' חדשים שפירשו וכבשו מעינס. הלא דמי הבנים האלה צועקים המה מ:ם. שהיה אפשר להתיישב מהם עולם מלא. עי"ל. וכל הבת תחיון. אף היא ודאי גזרה קשה בפ"ע. כי אם היה מקום להתקיים גזרת כל הבן. א"כ לאיזה תועלת היה קיום הבנות. כי אז ודאי היו נאמרות לקלון להשיאן לעבדים בני חם. הלא א"כ טוב מותן מחייהן. כמו שעשו הילדות שנשבו לקלון בעת החורבן. שהשליכו עצמן בים להמלט מחיים גרועים. כאלה למה להן. ע"כ בלי ספק רעה גדולה תחשב אף היא: ואת לחצנו. שלא תחשוב שהקילו עול השעבוד מעליהן באותן ג' חדשים שלא עסקו בפריה ורביה. אחר שכל עונש שונאם היתה רק למעט זרעם. א"כ היה מקום לומר. מאחר שפירשו עצמם מד"א לגמרי. אז נחו מן העבודה הקשה. לז"א באמת לא כן הוא. אלא עם עניינו ועמלנו. לא שבת נוגש מ"מ. ונשאר גם לחצנו. אע"פ שפרעה אח"כ לא חשש רק פן ירבה. ובסור הסבה. יסור עול סובלו מעל צוארם. אבל עם הארץ עזרו לרעה. והכבידו עולם בכל אופן. לראות זה הביא הכתוב. וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים. להוכיח אמיתתו. שעם המון מצרים. עכ"פ לא סר מלחוץ אותם בכל זמן. ונכון הדבר. ומיושב כל מה שיש להקשות בענין. ועתה צריך אתה לדעת. כי סוד הפסוק הנ"ל. ונצעק אל ה' א"א. רומז בג' ראשונות. ה' אלהי אבותינו. בכתר עליון. וישמע. בבינה. ככתוב בינה הגיגי. וירא. בחכמה. ולבי ראה חכמה. הרי הדבר מבואר. שעד שם הגיעה צעקתנו. ובקעה שערי רחמים. ועשתה פירות ע"י ז' התחתונות הרמוזות בפסוק הלז. ויוציאנו וגו':

וַיּוֹצִאֵנוּ יהוה מִמִּצְרַיִם. בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים:

וַיּוֹצִאֵנוּ יהוה מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי יהוה: וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם. אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ. וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר. אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי וְלֹא הַשָּׁלִיחַ. אֲנִי יהוה. אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

בְּיָד חֲזָקָה. זוֹ הַדֶּבֶר. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. הִנֵּה יַד יהוה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה. בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן. דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

ביד חזקה. היא בימין. גבורה שבחסד: ובזרוע נטויה. חסד שבגבורה (כמ"ש לך זרוע עם גבורה. ולכן הזרוע לכהן): ובמורא גדול. תפארת בבחי' דגדלות: ובאותות. תרין. ב' דרועין נצח הוד. כי נקרא השם לצבאות אות בצבא. כנודע: ובמופתים. תרין. יסוד מלכות (דכחד חשיבי כידוע) בגי' שוה פ'. יסו"ד. מופתי"ם. מלכו"ת. ומדויק מאד לשון הכתוב שלא ג' אחדים: וב' זוגות. המשכיל יבין מדעתו. והשתא מפרש להו: לא ע"י מלאך. לכאורה יקשה הדבר מאד. שהוא סותר מקרא מלא. וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (ולפ"ד הפשט י"ל. וישלח מלאך לפניו. כענין שכתוב. הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני. לא שיהא מלאך המוציא. אבל ויוציאנו ה'. האמור למעלה בענין) אלא ה"פ. משום דאין מלאך א' עושה שתי שליחות. והוצאה ממצרים ודאי ע"י מלאך היתה ככתוב מפורש. אבל לא ע"י מלאך לבד נעשה גם ההכאה בבכורי ממצרים. כי זה נעשה ע"י השי"ת כדמפרש ואזיל הגא דידן. לכך נכתב כאן. ויוציאנו ה'. בבחינת הסבה בלבד. והיינו משום שיצ"מ היתה ע"י גילוי כתר עליון כדלעיל. זה"ש. לא ע"י מלאך. מיכא"ל דבריאה. ולא ע"י שרף. מט"ט (שר פנים. עי' פי' הקטורת. וביוצר) דיצירה. ולא ע"י שליח. דעשיה. אלא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. הוא יאהדונהי (הוא ודאי כבודו ועצמו. כמבואר בסולם בית אל) מלאך האלהי"ם ההולך לפני מחנה ישראל. הוא מלאך מן השמי"ם. זכר ונקבה. וזה מבואר. ומ"ש עוד. אני הוא ולא אחר. שלא תימא אע"פ שהיה שם הקב"ה בכבודו ובעצמו. מ"מ לא עשה פועל ההכאה האכזרית כ"א ע"י מלאך אכזרי שפקלטור שלו בטרא אחרא. לכך הודיעך במ"ש אני ה' יתירא. כי דווקא הוא בעצמו עשה זאת (ומ"ש ואתם לא תצאו וגו' עד בוקר. משום דלילה הוא זמן המחבלים כמ"ש רש"י) וזה מפני שהיה דין ממוזג ברחמים גדולים. כי על כן. אפי' כשהיה בכור ישראל בבית המצרי היה נצול. הוא שרמז הכתוב ופסחתי עליכם. ואילו נמסר הענין ביד מלאך המשחית בעם. שוב אינו מבחין בין צדיק לרשע וכן כשהיה מצרי נטמן בבית ישראל. הוכה. כמו שרמז הכתוב. ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגף. את המצרי. שא"כ. לא היה מבחין כאמור. לכן ודאי הוצרך הקב"ה להכותם בעצמו. שלא תלקה מדה"ד (לחסום שור בדישו) וכן היה צורך ממדת

דהמתם על המצריים מאמין, שהמלאך המכה. א"א לו להבחין בין טפה של בכור לשאינה בכור (כמ"ש על הפסוק אני ה'. שהבאתי במצרים כו') והיו א"כ טלם עטלים עצרים מתים. לפיכך מקק להם הקב"ה בעצמו בדין הכל של חסד שלא יכלו. וכ"ה ע"פ דרך הסוד. כי אם יציאת מצרים והכאת בכוריהם. ע"י בכור דקודשא היה. כי לא שטעו רחמים:

ובמורא גדול. זו גילוי שכינה. ודפי. כי לזה הוא חסר. פירושו כמו במראה (וכן תרגם אונקלוס) שמתגלה בה לנביאים. במראה אליו שמודע. וחסר ה"א הנקבה. שהמרת כי גדול אד"ונינו ושר"א על כל אלהים בהתגלות

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. זוֹ הַחֶרֶב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ. נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלָיִם: וּבְמוֹרָא גָּדוֹל. זוֹ גִלּוּי שְׁכִינָה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי. בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים. כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יהוה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

בהכר. כוא שסיים. ובמורלאים גדולים. קרי ביה ובמאורים גדולים. והכן זה: מקרב גוי. כי כאו אל קרבו. יבולים בלעו מפיו: במסות. בנסיונות: לכם. כשרדף פרעה אחריהם הלך לבם. ונעשו כאות רבות סוגות. אותם אומרם לחזר למצרים. וזאת אומרת נעשה מלחמה וכו': במצרים לעיניך. כשהסכימו לדעת אחת לירד בים. ורכוש מצרים זאת לעיניהם:

זה המטה. שהאותות היו כתובים עליו בסימניהם כמ"ש רז"ל [ש"ר פ"ח]: הדם. שכולל מופתים ג'. כמו שמבאר והולך: כי ג' אלו ממקור אחד יצאו. וק"ל:

וּבְאֹתוֹת. זֶה הַמַּטֶּה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ. אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת: וּבְמוֹפְתִים. זֶה הַדָּם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

[ישפוך מהכוס לכלי שבור עד באח"ב י"ו שפכים. ויכוין שהקב"ה יצילנו ממכות אלו. ועל ראשי אויבינו יחולו: וימלא הכוס]:

דם. צריך אתה לדעת. פי' מכות הם נאחזים בעשר דדינן דסטרא אחרא. שכנגדם י' ספירות במלכות דקודשה כי אם זה לעומת זה עשה האלהים. מוב לפניו ימלט מהם. והתחלו לשמם ממטה למעלה: דם. בנוקבא. הפה אים. היה מלא דם: צפרדע. בד יסוד. עמ"ש כנים זמרת הארץ. ובפי' ישתבח. וסיום הפלא ייח. ובברכת עובד. בסוד ברכת בונה ירושלים:

דָּם. וָאֵשׁ. וְתִימְרוֹת עָשָׁן:

מטיף שלש טיפין מהכוס כנזכר. וזורק לחוץ

דָּבָר אַחֵר. בְּיָד חֲזָקָה. שְׁתַּיִם. וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. שְׁתַּיִם. וּבְמוֹרָא גָּדוֹל. שְׁתַּיִם. וּבְאֹתוֹת. שְׁתַּיִם. וּבְמוֹפְתִים. שְׁתַּיִם: אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם. וְאֵלּוּ הֵן:

גם בכל העשר מכות ובסימניהן. זורק מן היין כנזכר. וי"א בקמיצה:

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין. בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

כנים שבם לנו נסי"ל. מכת ק"ך צירופי אלקים (שכנגדם גלולי"ם ואלי"לים יכרתון המתפשטים בהוד נהפך לדום: לא תאמר לו. וכנס הסר. ק"א נואם. ק"י החת יוסי: ערוב. חכר. מגד אחורי הויה ואחורי אלהים. ע"ב ר'. כנגד נצח. נצח בארץ (ולעתיד יהוקן. כשיבואו בגיך בהגן) יחד כסי"ל ובע"ר יאבדו: דבר. לעומת תפארת. לכן ילך דבר. עי' ריש זמרת הארץ. ובפי' ברכות התורה: שחין. לשון חום אש. כמו שנה שתונה. נמשך מדינו הגבורה: ברד. הקרירות לד דיני החסד: ארבה. גי' יצחק. ששרשו בבינה: דמנה דינין מתערין: חשך. נמשך מא"ך דינין שבחכמה: בכורות. מגד כתר עליון. הוא בכור ודאי. [ונזכר לעיל. הרי עשר מכות הללו מבוארין היטב סיבן מאיזהן. ורז"ל אמרו דרך פשט. שנהגו עמהם בתכסיסי מלכות הלוחמת. בתחלה סותם המים וכו' כדאיתא בתנחומא (פ' בא):

[(יד) יסביר לנו ביאור ענין מכות בכורות. בהלילה האירה כביום בהקיפת חצות וראו כל העם דין ה' ובעת שילאו ישראל ממצרים. ראו המצרים מתים בשוק ואין קובר. והמצרים ראו ישראל יוצאים נגד זה וראו מתיהם נגד עיני. וג' מיתות היה. א' שמיתתו בחורי מצרים כל הבא בידם. ב' מיתת הבכורים. ג' שהמים פרעם להצריס שיענוהו לעכב את ישראל]:

ר"י היה נותן סימנים. עם פרך דרכו ומנהגו. שאמר בלחם הפנים ג"כ [מנחות צו] ולפי שאין התורה נקוית

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים. דְּצַ"ךְ. עַדַ"שׁ. בְּאַחַ"ב:

אלא בסימנים. פ"ה צריך לדעת מה כ"מ בידיעת סדרן של מכות. י"מ טעם הסימנים. דם צפרדע היו ע"י ההתראה תחלה. כנים בלא התראה. ערוב דבר בהתראה. שחין בלי התראה. ברד ארבה בהתראה. חושך בלא התראה. ובמכת הבכורות יחידית בהתראה. וגרסה לאלו. מפני שאין לה זוג. ורמב"ן פירש. דצ"ך הן ע"י אהרן במטה. עד"ש ע"י משה שלא במטה. באח"ב ע"י משה במטה. וריב"א פירש. דנקיט לאו הכי. משום דאות שלישית של הסימנים. דהיינו כנים שחין חשך. כל א' היה מתמם עם חברו שהיו הכנים. היו עמו החשך והשחין. אלא שהיו הוא עיקר המכה. וכן כולם. תדע שקשורין זה בזה. כשתכתוב זע"ז כנים שחין חשך. ותקח אותיות ראשונות מהג'. יהיה חשך. ושניות שחן. ושלישיות כנם. ור"ה פירש. בסדר זה היה קורין מביאי ביכורים (לא ידעתי טעמו) ולא כסדר שכתוב בתהלים. י"א. לפי שכל המהלל אח"כ. גי' הכי הוא (ר"ל עם האותיות) עם כל הי' מכות. ואני בארתי. דצ"ך עד"ש באח"ב [עם הג' תיבות] עולה בגי' אלף ד'. כמנין אברהם יצחק ישראל עם הכולל (וכן אמרו ז"ל [ב"ר פס"ו] שי' מכות היו כנגד י' נסים שעשו לאברהם אבינו) הכ"ף בחשבון גדול. כי לכן נכתב הכ"ף פשוטה. גם. אל"ף פלא. כתר עליון. עוד. אל"ף למ"ד פ"ה. גי' אל רם. בכתר. שבו היה הגם כנזכר. וכן הוא גי' רמ"ח עם האותיות ועוד עם הכולל. לפי שנעשו בכח כתר ראש האצילות. בהי"ם פ"ה דאבות כתב נ"כ רמז. במעלת כבודו אמר ביה חספא. והאר"י ז"ל מרגניתא וכספא. גם לפי דבריו הכי נימא (כלפי ישראל שמחים לאיד ופיד מעבידיהם) דצ"ך שמהפך תנהוג בשתיקה. זהו עד"ש (כמו סוביה דשמע וחדים. הלפיה ביטחא מחה) [סנהדרין צ] גם פלאון עדשה כמשמעו. כעדשה זו שאין לה פה והיא מאכל אבל. וכן צ"ל בלילה הזה עתה בגלות. שמוזין גם סימני אבלות. ואסור לנו למלא שחוק פינו בעה"ז. עד שתגיע עת גאולה שלמה. אז ימלא שחוק פינו. אך פתח באח"ב. גאולה ותבא התבול עול גלות. והקיים מצות ה' כתובה עליך. זהו באח"ב. והוא ענין גאה בלי ספק. פי' עוד לקמן בס"ד:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר. מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. בְּמִצְרַיִם מַה הוּא אוֹמֵר. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא: וְעַל הַיָּם מַה הוּא אוֹמֵר. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יהוה בְּמִצְרַיִם. וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יהוה. וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוה. וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע. עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה. בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

אצבע. גי' מילוי יודי"ן שמא דנופקא רבא דהתים ביה שמיא וארעא. גם אחורים דע"ב. שבו לקו ודאי. כי היא אצבע אלהים. דביה ה' אצבען. ה' עלין תקיפין דכו"ם. אולם הם כיוונו להקטין כחם ולהכניס בגדר מעשה הטב"ע. גי' אלהי"ם. וכן אצבע בחילוף ל' נס' במספר קטן. והכחישו בריאת הכנים מן העפר. אם שע"כ הודו בגם כינוסם. אע"ג דלא מוכיח לכו מכות מכעדשה: באצבע עשר מכות. וא"ת פסוק זה בכנים בלבד נאמר. י"ל שבכנים נתגלה שמשם הבא מפלא קי"ב לירושי אלהים. גי' כנ"ים כדלעיל. וזה לפי שג' פרקים יש באצבע. לכך חלקו נ"כ כללות י' מכות לג' חלקים. עד פרקי האצבע. ובג' מכות הכלם מה שמגיע לפרק א'. אז יצא לפועל ונודע כחו של פרק, שהוא שלישית האצבע אלהים. וכל המכות צריכין להיות משולשין. כמ"ש גם בנ"ם מלקות: ועל הים נ' מכות. אע"ג דכתיב נמי במצרים הנה יד ה' הויה במקנך. התם לאו יד שלמה הואי. דמש"ה לא כתיב בה"א הידיעה. אלא גבורה חלושה. ככי' היה (מעין תלוה נטיה. נהיותי ונחליתי) לפיכך פגעה רק במקנה. לפי שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה. אבל אח"כ כאן שכתוב היד הגדולה. בידיעה ברורה. שהיא השלמה בכל כחות אצבעותיה החמש. זה ברור וא"ל [illegible] החק. וכהשינו ה"ס הגדול ונכנסו בחמשים שעריו. אז נפתחה היד עם אצבעותיה לדון המצריים בשלש מכות. וזה מכוון:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם. הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ. עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. עֶבְרָה אַחַת. וָזַעַם שְׁתַּיִם. וְצָרָה שָׁלשׁ. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע. אֱמוֹר מֵעַתָּה. בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

ארבעים מכות. מרבע אלהים

חמשים ומאתים מכות. נמשכים מאל (אלא) אדני (נר ב"פ גי' סימני המאור מכות עם הכולל לפי שהם כנו נר ה' נשמת אדם (שהיא נר כתול. כמ"ש [ב"ר פל"א] נרי בידך ונרך בידי):

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם. הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֶבְרָה שְׁתַּיִם. וָזַעַם שָׁלשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים חָמֵשׁ. אֱמוֹר מֵעַתָּה. בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַכּוֹת:

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ. אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. וְלֹא עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה. דַּיֵּנוּ:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ. שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וְעָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. וְעָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. וְהָרַג בְּכוֹרֵיהֶם. וְנָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם: וְהֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה.

כמה מעלות. ט"ו הם במספר כנגד מעלות הדוכן שעליהם לוים עומדים בכלי שיר ואומרין שירה. וכנגדן ט"ו שיר המעלות שבתהלים. לכן קראם מעלות: **עשה בהם שפטים.** ישמח צדיק כי חזה נקם. וגדולה נקמה. לכן ודאי מגיע הדבר אלינו להשיב נפשנו: **עשה באלהיהם.** שרם של מעלה ומזל טלה. כי על כן בא קרבן פסח ממנו. לבזות תועבת מצרים לעיניהם. וע"י זה זכינו לגאולה. אין טובה גדולה מזו. ולא עוד שהוא זכר ואות לאכילת לויתן (שהאוכל בקרבן פסח יאכל בו. כמ"ש אנטונינוס לרבי) [ירוש' מגילה פ"א ה"א] אחר גאולת הנפשות. וכמות זה התנין. והרובץ בתוך יאור מצרים. בן מות זה. כי אז יחנקן וינופם כל שור הבר ההגין הגדול הכולל. ויהפך כל הרע למוטב. כמ"ש בס"ד בזמרת הארץ. וכענין זאת סעודה. כך זו. שיהם נאכלין של השבע לקנות סעודה באחרונה. כמ"ש בעזה"י בכסא שן ובבית ישראל. יע"ש. לפיכך בודאי לנו נוגעת גם טובה זו. וגדולה היא אלינו: **הרג בכוריהם.** תחתיהם בחר בכורינו לקדשם: **ונתן לנו את ממונם.** מיהא והשלומין באין כהה"ד. כ"ש שגזלו עור ואכלו שאר עמינו. וממונם מחילא שלנו. לפי שאין להם יורשים דבר תורה. ואל"ל כי באנו במכרנו ושעבודנו. אבל עדיין יש לדקדק. שאם לא נתן לנו. מה יאמר אותו צדיק. א"כ לא שני בלא"ה. ואיך אמר בכאן דיינו. וי"ל שהבטחת יצאו ברכוש גדול כבר נתקיימה בבזת מצרים. שהשאילום וינצלום. וכאן מדבר מבזת הים. שהיא היתה גדולה ממנה. ותוספת מרובה על העיקר. כמ"ש ז"ל [שה"ש רבה עה"פ תורי זהב]. וזה מפני שכל הכסף שבארץ כנען בא למצרים. וכבר נהגה הארץ וכל אשר בה לישראל. מלבד שעבד שקנה נכסים. עבד למי ונכסים למי. לכן אפי' ב"ת מצרים בהיתר בא לידם ובלאהם נפלו. וזו של הים מעלה יתרה נחשבת: **וקרע לנו את הים.** לא הצריכו לסבב לשון ים סוף ולילך בארוכה (ומ"ש התוספות [ערכין ט"ו] שהלכו בו רק כצורה כקשת. אינו מוכרח. וכמ"ש בספר גבורות ה'. הוא נגד המציאות ג"כ. אלא ודאי גזו ועברו מעבר אל עבר לקצר הדרך לפניהם. ומ"ש מהפסוק ויחנו על ים סוף. אינו מהתימה. כי הים מתפשט בעיקומים וסיבובים. תוך המדבר. עד שפגעו בו שנית בדרך מהלכם. זה פשוט וידוע. או מי לא ידע שאין הדרכים ישרים ושוים במדבר הגדול מקום שרפים ועקרבים. וכל המסעות היו ארחות עקלקלות הולכות בסבוב כזנב הגלי. כדרך הנהרות המושכים בעקולי ופשורי. ככה הוא בענין מסלות הארץ הרבה פעמים נסוגים אחור) או נהגם דרך ארץ פלשתים שלא יראו מלחמה. ועוד שלא הצריכם לנסוע ע"פ המים. כמ"ש בפי' הלל הגדול. והמתם

ושקע צרינו בתוכו. וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה. והאכילנו את המן. ונתן לנו את השבת. וקרבנו לפני הר סיני. ונתן לנו את התורה. והכניסנו לארץ ישראל. ובנה לנו את בית הבחירה. לכפר על כל עונותינו:

עד כאן אומרים בבבה הגדול:

בלשון קריעה. מפני שנפרדים ממנה פעלים וכן נעשה בבקיעה הים קרעים רבים. כמ"ש לגזרים. לכל שבט מסלול ודרך: בחרבה. שנעשה קרקעית הים נגיד ויבשה קשה. שלא ישקעו בבוץ רגליהם. אבל שקע צרינו במים היון.

למצרים שאמר לה. חומר מים רבים. ורחיו באויבינו השארים ממכות מצרים. כפרעה ואילו שהיו מחוקקים לגדולה. הים: שפק צרכינו. רגליהם לא בצקו ונעליהם לא בלו. ולבושם גדל עמהם כתומם הזה. הלבישן סרחינן וסכן ועדים בתפנוקים. כמ"ש בס' יחזקאל. ונשאם על כנפי נשרים. הוליכן בעמוד אש וענן. ונתן להם הבאר. כל זה נכלל בספוק צרכיהם. מלבד מה שתגרי גוים היו מביאין לכן למדבר ציה. כאשר ראו ה' אתם: האכילנו המן. שנבלע באברים. והיו טועמים בו כל מיני טעמים שבעולם. לילדים ולזקנים. לכ"א כפי הראוי לטבעו: ונתן לנו השבת. שהיא מעין עוה"ב. ואות גדולה וכבוד בינינו לבינו ית'. להוציא נכרי ששובת שחייב מיתה: קרבנו לפני הר סיני. לראות את מלכנו. ונפסקה זוהמתן: ונתן לנו את התורה. שהיא חיינו ואורך ימינו. ואת. לרבות תורה שבע"פ. שהיא חיי עולם הנטועה בתוכנו. כמ"ש בפי' הברכה: לארץ ישראל. ארץ חמדה. צבי לכל הארצות: ובנה לנו את בית הבחירה. אע"פ שכבר עשה לנו משכן. והיה בו כדי לכפר עונות. שלא לן אדם ועון בידו כל זמן שהיה קיים הגדיל לעשות עמנו. בבנין בית עולמים. שאם תתמלא סאה מעון סאה והשאה. יספוק תמחו של פנים ואבנים. כדי לכפר על כל עונותינו הרבים והעצומים. שאל"כ לא היה לנו תקנה. כי במעשה משכן לא שלטה יד אדם ולזה יפה אמר שהוא לכפר על כל עונותינו. ובזה הם עוקר בת ציון:

רבן גמליאל היה אומר. כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח. לא יצא ידי חובתו. ואלו הן. פסח. מצה. ומרור:

לא יצא. עלה"ש ומהדורא:

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קים. על שום מה. על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים. שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה. אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים. ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:

פסח. נ' יסוד בינ"ה (גם ב"ה אהיה והויה פ') ונוטריקון פה (הוא השפה שנטל ה' קבין שיחה) סח. לכן מצוה לספר ביציאת מצרים:

אוחז בידו המצה ומראה אותה למסובין:

מצה זו שאנו אוכלים. על שום מה. על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. עד שנגלה עליהם. מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ. כי גורשו ממצרים. ולא יכלו להתמהמה. וגם צדה לא עשו להם:

מצה ז: שדעתה קל"ה. כנזכר לעיל: שלא הספיק. ע"ל ובלח"ם:

אוחז בידו המרור ומראה אותו למסובין:

מרור זה שאנו אוכלים. על שום מה. על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך:

מרור. נ' מות. כי רגלים יורדות מות. לכך צריך לטבול בחרוסת ולהמית הקליפה שהוא אדם המיתה (קו"ף בפני אדם) ולנוטשו בשנים להמתיקו. ומזה בחס"ד (בינה) שדינים מתוקים. להפך חזרת מטעם גן המובחר. אף על פי שטעמו מר:

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרָיִם. שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יהוה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבָד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם. לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ:

יאחז הכוס בידו ויכסה המצות עד הללויה:

לְפִיכָךְ. אֲנַחְנוּ חַיָּבִים. לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ. לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר. לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס. לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. וְנֹאמַר לְפָנָיו (שִׁירָה חֲדָשָׁה) הַלְלוּיָהּ:

באלו. הוא יצא. נתבאר לעיל:
לפיכך. מספר התיבות זה הנוסח כמנין לה"ס. מלות דגים. שבה עד סיפור יציאת מצרים כדלעיל. ויש כאן ט' לשונות של שבח. והיא משלמת מנין עשרה. וכלולה גם בסיום הלשון: ונאמר לפניו הללויה. כ"ס הנוסח הנכון. כמ"ש פלא"ם. ואף הגורס ונאמר שירה חדשה. אין תופסין אותו על כך. אך לא יעשה כן לשנות הנקוד בונאמר. כמו שבדו האחרונים מלבם. לשון זה שלא היה ולא נברא. לא מתורגם ולא נקרא:

קורין ב' פרקי הלל הראשונים (כדי להדר גם כוס ב' בשיר)

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יהוה הַלְלוּ אֶת שֵׁם יהוה: יְהִי שֵׁם יהוה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יהוה: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יהוה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיהוה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב. הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה לֶאֱכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר. כֵּן יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ. וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ.

ברוך. בנוסח זה יש ס"נ תיבות. גם שם זה סודו ידוע בבינה: מן הזבחים ומן הפסחים. א"צ לשנות בשום פנים. כי במ"ש אין שם הגינה כלל. שלא שלך אחר רוב שנים. כך הוא העקר: קיר. סודו מבואר בס' הזוהר. על פסוק

וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן. וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

בפסוק ויסב פניו אל הקיר. היא ש"י עולמות לצדיק: שיר חדש. לפי שהגאולה האחרונה נמשלה לזכר. שאיש מוליד (וכן כתוב בה. ראו נא אם יולד זכר המשכיל יבין) לכן לא יהיה עוד אחריה חבלי גלות:

(ז) חוזר ומברך בפה"ג. כ"ה מנהגם. עמו"ק:

[הריני רוצה לקיים מצות כוס שני מארבע כוסות. שהוא כנגד אות ה' ראשונה של הויה ב"ה. היא בינה. והן תרין ריעין דלא מתפרשין. ושהוא כנגד רוח זנות לבטל אותו. לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה. על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל]:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן

(ח) ושותין בהסיבת שמאל. ואינו מברך אחריו:

נתיב. ז רחצה (א) נוטלין ידיהם ומברכין ענט"י: (ב) יקח המצות כסדר שהניחם. הפרוסה בין שתי השלמות. ויאחזם שלשתם בידו: (ג) מוציא ויברך (תהא כוונתו על העליונה ביחוד)

[הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מצה. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו']

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

ולא יאכל. עד שיברך (יכוין על הפרוסה) גם על אכילת מצה:

נתיב ח מצה

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה

(א) יכוין לקיים מ"ע שבתורה. בערב תאכלו מצות: (ב) אח"כ יבצע כזית מן השלימה העליונה. וכזית שני מהפרוסה: (ג) יטבלם במלח. ויאכל בהסבה: שתי הזיתים מרוסקין בבת אחת: (ד) ואם א"א לו לאכול ב' זתים ביחד. יאכל של המוציא תחלה. אח"כ של אכילת מצה: (ה) בלע מצה יצא. ולכתחלה צריך ללועסה. עמו"ק: (ו) אכילה בלא כוונה. כגון שאנסוהו עכו"ם לאכול. יצא י"ח. אם ידע שהלילה פסח שהוא חייב באכילת מצה: (ז) אכל והיה סבור חול הוא או שאין זו מצה לא יצא: (ח) אכל כזית מצה בעת שטותו ונתרפא בעת חוזה. חייב לאכול אחר שנתרפא: (ט) הפסיק באכילת כזית יותר משיעור אכילת פרס לא יצא:

נתיב ט. מרור

(א) מצותו מן המובחר. בחזרת (לטוגא: כך שמה בכל הלשונות (עי' תשובת חת"ס ז"ל) ולא כמו שעושין הבורים. שותי מים המרים. המחזרים אחר ירקות המרים) מאי חזרת. חס"א (בינ"ה עם הכולל. דמינה דינין מתערין. מדת גבורה. נעמי קראן לה מרה. והקב"ה כהם עליהם המתיק מי מרה. ע"י שהחזירן למקורן היא הגדול העליון כח') דחס רחמנא עלן. ומה חזרת זו שתחלתו מתוק וסופו מר (אחר שהוקשה לזרע) כך היו המצריים: (ב) אם אין לו חזרת. נוטל עולשין (אינדיביא בלע"ז) לא מצא. יקח שאר מינים מרים. ואמנם המינין האחרים המוכרים במשנה. אין אנו בקיאין בהם ובשמותיהם: (ג) ויוצאין בעלין שלהן. ובקלחן (הוא מה שגדל למעלה מן הקרקע) אבל לא בשורש שלהן: (ד) אלא שבעלין אין יוצאין אא"כ הם לחים. ובקלחין בין לחים בין יבשים: (ה) אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין: (ו) ומצטרפין כולן לכזית: (ז) צריך למעך חללן. כדי שיהא זית רק בלי אויר: (ח) נוטל כזית חזרת ומטבל בחרוסת (עתה צריך אתה לדעת עוד ביותר ביאור סוד שני דברים הללו. חזרת גי' ת"ר כו"ד. דעד סוד אהבתם כנודע. והוא בסוד שוקיו עמודי שש. והן ת"ר. גם מתורם כמו פעמנים בעמודי שמים. והיא מתמתקת ע"י חרס"ת. גי' ת"ר ס"ת. היא בינ"ה עם הכולל. כהגיע תר אסתר. הרי הדברים בחורים כמש"ל) ישקענו כולו בתוכו. ולא ישהנו בו. אח"כ ינער החרוסת מעליו. שלא לבטל טעם המרור (וזה לדעתי הטעם שאין מברכין על החרוסת. עם היותו מצוה. משום שאין עיקרו באכילה) ומברך (יכוין לקיים מ"ע):

[הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מרור. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל. ויהי נועם וכו']

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר:

(ט) מצוה לבלוע כזית מרור מרוסק בבת אחת: (י) בלע מרור בלבד. לא יצא. ואפילו בלע מצה ומרור כאחת. ידי מצה יצא. ידי מרור לא יצא: (יא) כרכן בסיב ובלען. אף ידי מצה לא יצא: (יב) לא יהיה בדבר החוצץ מעניין מצות מצה ומרור. עד ביאתה הכריכה. כדי לפטור גם היא עם הברכה: (יג) יקח כזית מן המצה השלישית. וכזית חזרת. וטובלו בחרוסת (כ"ה בעיקר. פלא"י) כורך עם המצה ואומר:

זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל. כֵּן עָשָׂה הִלֵּל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם. הָיָה כּוֹרֵךְ פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר. עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

נתיב י. שולחן (יפה הניח בעל הסימן כאן שתי תיבות. לרמוז על שתי מערכות: אחד לאכילה. וב' ללמוד):

(א) אחר גמר סדר שהזכר. אוכלין ושותין כל צרכן: (ב) שנהגו אבותינו האשכנזים. לאכול תחלה ביצים מבושלות. שהם זכר לאבילות על החורבן. ולכן עשוין עגולות. לעולם ביום שחל ליל פסח חל ליל ט"ב. וגם משום דתרגום ביצה ביעא. דבעא רחמנא ופרקין. כדאי' בירושלמי: (ג) רא"ו שישתה יין בתוך הסעודה. שבכך עליו טוב: (ד) מקום שנהגו לאכול צלי (זכר לפסח. כדרך שהיה תודוס עושה) אוכלין. שכוונתם לשם שמים. מקום שנהגו שלא לאכול (משום גזרה. שמא יאמרו פסח הוא) אין אוכלין. וע"ז אמר הכתוב. ועמך כולם צדיקים: (ה) ובכל מקום אסור לאכול שה צלי כולו כאחד בלילה זה. מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ. ואם היה מחותך או מחוסר אבר. הרי זה מותר במקום שנהגו: (ו) בק"ק האשכנזים לא נהגו לאכול צלי ומחמירין אף בצלי קדר. ולצורך חולה ודאי מותר: (ז) אפילו בשר עגל ועוף. כל דבר שטעון שחיטה (לאפוקי דגים וביצים וכדומה. ודאי מותרים) אסור לאכלו צלי במקום שנהגו בו איסור: (ח) לא ימלא כרסו הרבה יותר מדאי. עד שיצטרך לאכול האפיקומן אכילה גסה. או ישתכר ויישן. ולא יוכל לעשות אחר כסדר:

עורך (ט) לימוד על השולחן שהיה לפני ה' בגלות הזה. לאחר היות בעסק אכילת פסח. אחר שבעוה"ז א"א לקיימו כפשוטו. צריך לעשות דוגמא וזכר לדבר בכלום שאפשר: כדרך שאנו עושין בגלות בקריאת פרשיות קרבנות וסדר עבודות. שתעלה קריאתנו לרצון לפני אלהינו. על כן ינהוג כך גם כאן. ויוציא בשפתיו ויאמר כך:

אכילת בשר הפסח בלילי חמשה עשר של חודש האביב. מצות עשה מן התורה. **שנאמר**. ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע. לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבע עשר. אוכל מהן תחלה. אח"כ אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו. ואם לא אכל אלא כזית יצא י"ח. ושניהן אינן נאכלין אלא צלי אש. וצריכין ברכה לכל אחד בפני עצמו. על הפסח אומר. **אשר** קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח. ועל החגיגה. לאכול הזבח. **הפסח** טעון הלל באכילתו: **וא"ר** משום ר"ח. כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא. אין צולין את הפסח על גבי כלי אבן **או** כלי מתכות. ולא בשפוד של מתכות. כיצד צ"לין אותו. מביאין שפוד של רמון. **ותוחבו** מתוך פיו עד בית נקובתו. ותוחב כרעיו ובני מעיו בשפוד למעלה מפיו של טלה: **ותולהו** לתוך התנור והאש למטה. **ואין** הפסח נאכל נא ומבושל. ואינו נאכל בשתי חבורות. **ואין** מוציאין מהבורה לחבורה. ולא האוכל רשאי לאכול משני פסחים. שאין נמנין על שני פסחים כאחת. ואינו נאכל אלא למנויו (בשעת שחיטה) ישראל מהול טהור בן ברית. וכשם שמילת בניו ועבדיו מעכבתו מלשחוט הפסח. כך מעכבתו מלאכול בו. השובר עצם בפסח הטהור לוקה. **ואפילו** שלא בליל פסח. לפיכך שורפין עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו. **כדי שלא** יבואו בהן לידי תקלה. אין רשאין לאכול מגדי הרך. אלא מה שנאכל בשור הגדול. **הפסח** אינו נאכל אלא עד חצות הלילה הזה. בשר חגיגה שעל' עם הפסח על השולחן. וכן כל התבשילין העולין עמו: מתבערין עמו. ואין נאכלין אלא עד חצות כפסח. חלוק פסח דורות מפסח מצרים בב' דברים. שהוא היה מקחו מבעשור. וטעון הגעת דם באגודת אזוב על המשקוף ושתי המזוזות. ושנאכל בחפזון. זהו מצות אכילת הפסח. הרחמן יזכנו לאכלו בעיר מקדשנו במהרה בימינו. ויקוים בנו מקרא שכתוב. כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל. כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות. **ודבר אלהינו** יקום לעולם ימינו רוממת עושה נוראות:

וטוב לקראת מאמר מס' הזוהר [פ' בא]

תנינן. כתיב היום אתם יוצאים. וכתיב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. אלא תאנא. **עיקרא** דפורקנא דישראל לא הוה אלא בלילה. דליליא שרא קטרין ועביד נוקמין. **ויומא אפיק** לון בריש גלי. הה"ד יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים. ועוד לילה שרא **קטרין ועביד** נוקמין ודינין. ויומא גלי ופרסם ניסא ונוקמא דאתעביד. הה"ד יצאו בני ישראל **ביד רמה**. **וכתיב** ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור דא הוא פרסומי ניסא. **אתו ר' חייא ור' יוסי** אשתטחו קמיה ונשקו ידוי כו'. אמר לון עד השתא לא סיימנא מלה **דשאלתא דלכון**. **דהא** תנינן וה' הכה כל בכור. סתם כדקאמרן וכולא הוה. דאינון דמיתו אינון קטורי קטרין **דהוו** משתמשי בחרשייהו באינון כתרין. מנהון משתמשי בעלאי. ומנהון בתתאי. **ואע"ג דכולהו** תתאין אינון. וכל ארעא דמצרים מליא חרשין הוה. וכתיב כי אין בית אשר אין שם **מת**. ואתעביד דינא בכולא בשעתא דאתכנשו כולהו בבתיהון ולא הוו מתפזרי **שמדברא ובחקלא**. אלא כולהו אשתכחו בבתיהון (מ"ש בספר הזוהר וא"ה יפה כו'. הוא גליון. **כמ"ש** ברנהת ספר הזוהר שלי. יע"ש) ועבד ליליא דינו בכולא בההיא שעתא. ותאנא. **הוה נהיר** **ההיא ליליא** כיומא דתקופת תמוז. וחמא כל עמא דינוי דקב"ה. הה"ד ולילה כיום יאיר **כחשכה** **כאורה**. ובשעתא דנפקו אשתכחו כולהו מתין בשוקין לעיניהון דכולא. דבעיין לאקברא להו **ולא** אשתכחו [אתר] (כצ"ל. נ"ל. ר"ל מאין מקום לקבור) ודא אקשי להו מכולא. **חמו** לישראל נפקין לעיניהון בחד גיסא. וחמו למיתיהון באידך גיסא. ובכולא הוה פרסומא **ניסא**. **דלא** הוה כהאי מיומא דאיברא עלמא כו' (קצרתי מכאן ואילך. הרוצה יגמור קריאתו **בספר**

הזוהר) וע"ד מתכאן ישראל . דכתיב זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו . משום דהכי זמין למעבד להו . דכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות :

צפון (י) לאחר גמר כל הסעודה . אוכלין מאותה המצה שהמורה תחת המפה . כזית [עמו"ק] כל אחד . זכר לפסח שנאכל על השבע . ויאכלנו בהסבה : (יא) אע"פ שאכלו אכילה גסה . בדיעבד יצא (אפי' בפסח הש"ג לא פשע מיקרי . עמ"ש הש"ד שם במקומו) אבל אם קץ במזונו ואכלו . ודאי לא אכילה שמה : (יב) יזהר שלא לאוכלו קודם חצות :

[הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן . לשם יחוד קב"ה ושכינתיה . על ידי ההוא טמיר ונעלם . בשם כל ישראל . ויהי נועם וכו']

(יג) אם שכח ולא אכל אפיקומן . ולא נזכר עד שנטל ידיו . או שאמר הב לן ונברך אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא (דאהכא דרחמנא שמיק) : (יד) ואם לא נזכר עד אחר שבירך בה"מ . אם נזכר קודם שבירך בפה"ג . יטול ידיו ויברך המוציא . ויאכל האפיקומן : ויחזור ויברך בה"מ ובפה"ג וישתה הכוס : (טו) ואם לא נזכר עד אחר שברך בפה"ג . לא יאכל האפיקומן . ויסמוך על מצה שאכל בתחלה (בחבורי מפסקי בבורא זו . ודעתי שלעולם חוזר ואוכל כזית . ומברך בה"מ על כוס רביעי שאומר עליו הלל . ואין בכך כלום . יע"ש באורך) : (טז) אבל במקום שנהגו לעשות שימור למצה מנחת קודם . אפי' לא זכר עד אחר הלל . יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך אף על כוס המיני . ואין לחוש במה שמוסיף על הכוסות : (יז) אחר אפיקומן אין לאכול ולא לשתות . אלא יברך אחריו בה"מ מיד : (יח) לא יאכלנו בשני מקומות אפי' בחדר א' בשני שולחנות לא : (יט) מי שישן בתוך הסעודה והקיץ . אינו חוזר לאכול : (כ) בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה . חוזרים ואוכלים . נרדמו כולן ונעורו . לא יאכלו . נתנמנמו הסמה מועטת . שלא נשתקעו בשינה) יאכלו : (כא) י"א שכל זה אינו אלא בשינה שבתוך אכילת האפיקומן. וי"א דגם קודם לזה הוי שינה הפסק . ויש לחוש לכתחלה שלא לישן בתוך הסעודה :

ברך (כב) מצוה לחזור אחר שלשה לזמון (ואף בכל השנה . כמ"ש בהלכה שן בה"ד) עכשיו ביותר . משום כוס ד' ג"כ כמש"ע בעוה"ז . והיינו דוקא לזמנם אלו מתחלת סעודה . וכך חובותיו וכך יפה לו בודאי . למאן דאסבר להראות בלילה הזה כעשיר ונדיב (יתר על החיוב של כל השנה לזון עניים בתורת צדקה) אבל לא נקרוא חברו באמצע סעודה . שיפסיק סעודתו . ויצטרף לזמון . ואח"כ חוזר לסעודתו . דהש"ג אף כולי שתא לא שפיר דמי . אי משום ספקיה דלכתחלה לא שריא כלל . כמ"ש שם יד ד תלוקה ו' בש"ע דדיני הפסק . וע"ש בהל' הברכה הלק ג' . ואי משום ספיקא בדינא דצירוף . כמ"ש שם יד ח פאה ט' בדיני המזמן . כ"ש בליל פסח דאיכא תו איסור מוסיף . בין בהכילה במקום אחר אינו כהלכה . בין בשתיה כוס נוסף בברכה (ובלי ברכה נמי לא הריך ובלי טעימה כלל ודאי לא אסבר) הילכך ודאי לא שפיר עבדין הני אינשי דקרי להברייהו בתוך סעודה לאזמוני עלייהו ובתר הכי הדור לקבעייהו . אע"ג דתלונת מהרלמ"ח (וש"ח) לא נתחוורה לי . ועי' סבר ידוע בדיני המזמן סהרה י"א (סימן ג) מ"מ הך מנהגא הוא עולבנא דדינא בכל גונא . ומאן דמאי ליבטליה . דישר חיליה : (כג) מברך בה"מ כמשפטו לכל הלכותיו . ויזהר נכוו אף ביחיד . אנ"ל במזומנין . עניניו ונוסחו ואזכרותיו והאזרו לכל דבריו . המצא שם בכסא הכ"ל מקום כבודו נעטר ידותיו : (כד) אחר כיוס בה"מ . חוזר ומברך בפה"ג . ושותה בהסבה (אם לא שתאו בהסבה א"צ לחזור ולשתות) אינו מברך אחריו :

[הריני רוצה לקיים מצות כוס שלישי מארבע כוסות . שהוא כנגד אות ו' . שהוא תפארת . ושהוא נגד רוח חמדה רעה . לבטל אותו . לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה . ע"י ההוא טמיר ונעלם . בשם כל ישראל :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן :

(כה) במהרא"ש נסתפק . אם אירע א' מז' ימי משתה דחתן בליל פסח. היך יש לנהוג עם כוס של ז' ברכות . והכריע שיש לברך אם בה"מ על כוס שלו . וז' ברכות על כוס בה"מ של החתן . אח"כ אומר ברכת בפה"ג על כוס בה"מ שלו . ואיני רואה ממש בהכרעה זו . דאי חיים לבסיא דאין עושין מצות חבילות . מאי שנא כוס בה"מ דחתן דלא אכפת ליה ביה . והא כל אדם מישראל חיובי מיחייב ביה בחידנא ומתעביד ביה מצוה . ול"נ דבפסח ודאי לא חיישינן לה להכיא . דנלה"ס דהוי הוא אגל גדולי הפוסקים . וס"ל לעולם לא צריך ב' כוסות לז' ברכות . ובדאי לסמוך עלייהו אף בני אשכנז בפה"ג . איברא אי לא בעו לבנויי ממנהגא . נמי שפיר דמי . ואין להוס משום שנראה כמוסיף על הכוסות כברכת בפה"ג . ולא גרע כא מברכת הטוב . אע"ג דברכת היין היא ובמקום בפה"ג עומדת . ש"ז לכוס זה . שהרי אינו גורם ברכה ליין לעצמו . ונפטר עם בפה"ג של בה"מ . נמ"ה כחד חשיבי . אבל בודאי לא ישתה המברך אלא מכוס שבירך עליו בה"מ . משום שאסור לשתות בין ג' לד' . וישמור הכוס הב' לכוס רביעי . ואין בו משום שא"א ב' קדושות על כוס א'. ודק זו ישרה וטובה בעיני ועדיפא . ודו"ק : (כו) בין כוס שלישי לרביעי לא ישתה (אם לא מים) : [(כז) אסור לשתות בין כוס ג' לד' המשקין שאסורין אחר אפיקומן . אבל כוס ג' זה יכול לשתות כולו . אפי' מחזיק יותר מרביעית (ואם מחזיק יותר מדאי . לא ישתה כולו . שלא ישתכר ואפי' מפסיק באמצע השתיה ושוהה מתחלת שתיה א' עד סוף שתיה ב' יותר מכדי אכילת פרס . ואם שתה רוב רביעית והפסיק . והיה דעתו שלא לשתות עוד ונמלך . אסור לשתות עוד] : (כח) אחר ששותין שלש כוסות . שהם כנגד ג' כוסות שאמרו במוצ"ים. ורומזים גם כן ג' מלכיות שעברו . אומרים שפוך . כנגד כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה . לשפוך קובעת כוס חמתו . על הגוים שיתקבצו לעתיד על ה' ועל משיחו במלחמת גוג ומגוג . שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ . ונהגו לפתוח הדלת . להודיע ולזכור כי ליל ש ורים היא בזכות האמנה יבוא גואל צדק במהרה בימינו . ואנו נגיד לעולם נזמר לאלהי יעקב . על התשועה ההווה תמיד . ועל הגאולה העתידה . הרמוזות בשני פרקי הלל ההדורים . ועליה נתקן כוס של בשורה הרביעי הזה :

שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ : כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ : שְׁפָךְ עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם : תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יהוה :

(כט) מוזגין כוס רביעי [ומדת חסידות להדיחו קודם . אומר עליו הלל] וגומרין עליו הלל [בכוונה ובאימה ובמתון . ואפי' אכל שאירע אכילתו בי"ט . אומר הלל] (ויש להזהר אחר ב' פיסוקים אחריו בשני פרקים . הודו ואנא [הגדול אומר הודו . והקטנים עונים . ויכול הגדול ליתן רשות לקטן . ואפי' מי שקרא הלל מלמרף . א"צ לקרותו מבית אחר . ודי כאשתו ובניו שהגיעו לחינוך שיענו אחריו) ויכול לצרף אף עי שלא אכל עמו, ואומר אחריו יהללוך בלי החימה (המצא בשער הסודה) [וי"א לדלגו עתה] ויש לאומרו ג"כ קודם חצות . אח"כ הלל הגדול . כ"ו כי לעולם חסדו . נשמת . וישתבח . המצא הכל (בעמודי שמים) מפורש . ואותה חי העולמים [וי"א ישתבח עד האם אל . ואח"כ יהללוך בחתימה . שכח ואמר ישתבח . אומר אח"כ יהללוך בלי חתימה . ובגר"א ז"ל לא אמר כלל יהללוך] :

לֹא לָנוּ יהוה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא
אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם
וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם:
יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי
יהוה בִּטְחוּ בַיהוה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: ע"כ

יהוה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית
אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יהוה הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדוֹלִים: יֹסֵף
יהוה עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוה
עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי
אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ
נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּ יָהּ:

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יהוה אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת
וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם יהוה אֶקְרָא אָנָּה יהוה מַלְּטָה נַפְשִׁי:
חַנּוּן יהוה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יהוה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי
כִּי יהוה גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי
יהוה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם
כֹּזֵב: ע"כ

מָה אָשִׁיב לַיהוה כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יהוה
אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יהוה
הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יהוה כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ
לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יהוה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוה אֲשַׁלֵּם
נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יהוה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:
קיז הַלְלוּ אֶת יהוה כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ
וֶאֱמֶת יהוה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יהוה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יהוה לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: יהוה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוה
מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי

בְּשֵׁם יהוה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יהוה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יהוה כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוה עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יהוה עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יהוה רוֹמֵמָה יְמִין יהוה עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַיהוה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יהוה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יהוה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יהוה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יהוה: ברוך אֵל יהוה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ. וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם. בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת. אֲדוֹן כָּל תּוֹלָדוֹת. הַמְהֻלָּל בְּרוֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים וַיהוה (הִנֵּה) לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים. וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים. לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו. וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת. אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. לְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. עַל אַחַת מֵאֶלֶף

(אֵלֶף) אַלְפֵי אֲלָפִים (וְרוֹב) וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים . הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ : מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ . בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ . מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ . וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְרַבִּים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ : עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח : עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ . הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִישׁוֹרְרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ . אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ . תָּמִיד כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע וְכָל עַיִן לְךָ תְצַפֶּה וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה . וְכָל לְבָבוֹת יִירָאוּךָ וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ . כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב . כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה . יהוה מִי כָמוֹךָ . מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ . וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגּוֹזְלוֹ שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִשְׁמַע . צַעֲקַת הַדַּל תַּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ מִי יִדְמֶה לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ לָךְ . הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן . קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ . וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יהוה וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ :

הָאֵל. בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ . הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ . הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ . הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא :

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ . וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוה . לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה : בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם . וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ . וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ . וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל :

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל . בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ . לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר . לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס . עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ :

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ . הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . שִׁיר וּשְׁבָחָה . הַלֵּל וְזִמְרָה . עֹז וּמֶמְשָׁלָה . נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה . תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל :

יְהַלְלוּךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ . וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ . וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ . אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר . כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל . בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת :

(נ) תוור ומברך בפה"ג . ושותהו בהסבה [רביעית שלם . וי"א ולשתות . כן סטיקר) ואומר אחריו ברכה על הגפן [תמצא לעיל] : לשתותו קודם חצי הלילה כמו כיודר ככה] אם לא שתהו בהסבה . א"צ לחזור ויזהר שישמעו כולם ויצאו בברכתו :

הריני רוצה לקיים מצות כוס רביעי של ארבע כוסות . שהוא כנגד אות ה' אחרונה שבשם שהוא נגד רוח הטומאה . לבטל אותו . לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה . ע"י ההוא טמיר ונעלם . בשם כל ישראל :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן :

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם :

(נא) אחר ד' כוסות אין רשאי לשתות אלא מים . וה"ה מי בישול עם וקטע לים לן בה [ואסור לאכול . ולשתות טיטק . ואיעגבר אלסיר ואלקרין מותר . ואפשר גם קולא . והטעם או שאלה מאוד לבסום . מותר לשתות משקה שאין משכר . ובליל ב' מותר אפי' שלא נורך גדול . אבל בשאר דברים כנוהגין בליל זה . אין חילוק בין ליל א' לב' : (נב) שהם ארבע כוסות ולא אמר הגדה בנתיים . לא אלא . ושהה עוד ג' כוסות על סדר הגדה . ויברך על כל כוס] : (נג) לא שתה ד' כוסות . או לא אכל מצה ומרור . וכן מי שלא אמר ההגדה כסדר בזה בלילה זה . א"צ הבלומין . פ"ז כלאמר מצוות לא יוכל לתקן : (נד) אבל ידי חיוב מצות אכילת פת ולקבוע סעודה פאלי"ם נ"ל בלחם וי"ן יש לו השלמה מיום . כדרך שאמרו חכמים :

(נה) ומי שא"ל יין בליל פסח . מקדש על הפת . חולק מצה האמצעית . ומניח פרוסה בין שתי השלמות (מגביה פרוסה) ומניח השלמות מגולות . ואוחז שלשתן ומברך המוציא . ובוצע מן השלמה ומן הפרוסה כדרכו . ומניח ידו עליהם עד שגומר הקידוש . ומברך על אכילת מצה ואוכל . ואח"כ מטבל ירק ומברך בפה"א . ומגביה ואומר הא לחמא עניא וכל ההגדה עד גאל ישראל . ומברך על המרור ואוכלו . וכורך מצה ומרור ואוכלם ביחד : (נו) ואם אין לו כמ"ש . עיין בבית דוד הלכות הבדלה על הכוס (סימן י פ"א) : (נז) ומי שא"ל אלא כוס א' . עי' מטה יוסף סי' קדוש (סימן יד) ובמג"א לא שתה לגו להטעמת חיוב הבדלה : (נח) ואם י"ל ב' כוסות . יקחם לקדוש ולבהמ"ז : (נט) כתנאי שיש לו חמר מדינה להבדלה . דאל"כ הבדלה

אפיקה מקודם סיוס וכס"מ. כמ"ש שם: (מ) וכה"מ דוחס לקדוש: שם"ש כס"ד בניס דוד פ"א (סימן יד) מיהו סיימ בהבדלה די"ט הו פ"ש גרידא: (מא) אבל מ"ש שהוא כיסא י"ע. מגי דמקדש הריסכא. מבדיל נמי עליה. וכס"ג כס"מ עדיף ודאי: (מב) והא י"ל יין שעור ג' ססוס. יסא לג' כוסות רהאזונות. וכלנ אומרו כנה כוס. ומיירי נמי כדאית ליה להבדלה דלמחר. דהא"ס מסייר לאבדלתא: (מג) וא"ל דיאמר קדוס וכס"מ אחרי כ"י. והגדה וכלל כלי טס: (מד) מנין ק' ברכות. עי' מטה זכב. והוא א' לבנה וי"ע. תון מי"ע א' דפסח. סימרים ד' כרכום:

[אומר זה בב' לילות. ולא יאמר בסיום כל חרוז ויהי בחצי הלילה. ופירוש על זה נמצא ביוצר של שבת הגדול]:

וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

אָז רוֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה. בְּרֹאשׁ אַשְׁמוּרֹת זֶה הַלַּיְלָה. גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה: דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה. וַיָּשַׂר יִשְׂרָאֵל לְמַלְאָךְ וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה: זֶרַע בְּכוֹרֵי פַתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה. טִיסַת נְגִיד חֲרֹשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה: יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה. כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה: מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַלַּיְלָה. נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה. שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה: עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה. פּוּרָה תִדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִלַּיְלָה. צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׂח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה: קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה. רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה. שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה. תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַּת לַיְלָה:

ויהי בחצי הלילה

[אומר זה בב' הלילות ולא יאמר בסיום כל חרוז ואמרתם זבח פסח]:

וּבְכֵן וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:

אֹמֶץ גְּבוּרוֹתֶיךָ הִפְלֵאתָ בַּפֶּסַח. בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשֵּׂאתָ פֶּסַח. גִּלִּיתָ לְאֶזְרָחִי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח: דְּלָתָיו דָּפַקְתָּ כְּחֹם הַיּוֹם בַּפֶּסַח. הִסְעִיד נוֹצְצִים עֻגוֹת מַצּוֹת בַּפֶּסַח. וְאֶל הַבָּקָר רָץ זֵכֶר לְשׁוֹר עֵרֶךְ פֶּסַח: זוֹעֲמוּ סְדוֹמִים וְלוֹהֲטוּ בָּאֵשׁ פֶּסַח. חֻלַּץ לוֹט מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח. טִאטֵאתָ אַדְמַת מוֹף וְנוֹף בְּעָבְרְךָ בַּפֶּסַח: יָהּ רֹאשׁ כָּל הוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שִׁמּוּר פֶּסַח. כַּבִּיר עַל בֵּן בְּכוֹר פָּסַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח. לְבִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בַּפֶּסַח: מְסֻגֶּרֶת סֻגָּרָה בְּעִתּוֹתֵי פֶּסַח. נִשְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח. שׂוֹרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פּוּל וְלוּד בִּיקַד יְקוֹד פֶּסַח: עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמוֹד עַד גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח. פַּס יָד כָּתְבָה לְקַעְקֵעַ צוּל בַּפֶּסַח. צָפֹה הַצָּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בַּפֶּסַח: קָהָל כִּנְּסָה הֲדַסָּה צוֹם לְשַׁלֵּשׁ בַּפֶּסַח. רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח. שְׁתֵּי אֵלֶּה רֶגַע תָּבִיא לְעוּצִית בַּפֶּסַח. תָּעֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח:

[הפלאת. לאבותינו: ברחם. כי הוא ראשו למועדים. אמר שבת הוא ככתב בפרשת אמור והטעם. מרוב נסים שנעשו בו: אזרחי. אברהם. גלית לו מה שעתיד לעשות לבניו בחצי ליל פסח. שעתיד לפסוח עליהם: דלתיו. וירא אליו ה' באלוני ממרא וגו'. ואז היה בפסח: הסעיד. האכיל המלאכים שהם נוצצים: זכר לשור. החגיגה שבאה עם הפסח: זועמו. נפרד וסר מהארה: אפיה. הכבדה. מכאכא הוא הכלי שמכבדין בו הבית. מוף ונוף. שם

פירש כארץ מצרים: און. בכור. כמו ראשית אוני: כביר. הקב"ה שהוא כביר כח. פגין עולם וריבוי: מסוגרת. יריחו שהיתה מסוגרת: סוגרה. נמסרה לישראל בעת פסח. כמו לא תסגיר עבד אל אדוניו (דברים כ"ג): נשמדה מדין. ע"י גדעון: בצליל. בזכות העומר. שקרב ביום ב' דפסח. ופירוש צליל. עוגת לחם שעורים שנאמר על מדין כנגי: משמני פול ולוד. גבורי חיל של סנחריב. שרפו בליל פ"ו בניסן ע"י אש של גבריאל: עוד היום. אמרו לו תוזי טכבים שלו. אי אזלת האידנא יכלת להו. ואי לא. לא יכלת להו. מה עבד. אורחא דבעיא לשנויי בעשרה יומין. סגי בחד יומא. כי מטא לירושלים. אמר מה לי לפרוח על מקום קטן כזאת. אמתין עד למחר ואכבוש אותה כמו שאר שהרים. ולכן אותו לילה בעט. מיד ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו'. ופירוש נעה. הגיע: פס יד. כף היד: כתבה. לבלשצר: לקעקע צול. לעקור שורשה של בבל שנקראת צולה: צפה הצפית. בלשצר כשישב על השלחן שהיה ערוך מכל מיני מעדנים. היה מעמיד הצופה לראות אם אדם בא. לפי שהיה ירא מכורש ודריוש. בעודו אוכל ושותה. אמר הצופה כי בא כורש ודריוש עליו. וזה היה בפסח: הדסה. אסתר: ראש זה המן: שתי אלה רגע. נבואה שאמר ישעיה (מ"ז) על אדום. והבואה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמון: לעוצית. אדום: תעוז ידך. נגאלנו: כליל. גאולה מצרים. כן תגאלנו:

כי לו נאה . כי לו יאה :

אדיר במלוכה . בחור כהלכה . גדודיו יאמרו לו . לך ולך . לך כי לך . לך אף לך . לך יהוה הממלכה : כי לו נאה . כי לו יאה : דגול במלוכה . הדור כהלכה . ותיקיו יאמרו לו . לך ולך וכו' : זכאי במלוכה . חסין כהלכה . טפסריו יאמרו לו . לך ולך וכו' : יחיד במלוכה . כביר כהלכה . למודיו יאמרו לו . לך ולך וכו' : מלך במלוכה . נורא כהלכה . סביביו יאמרו לו . לך ולך וכו' : עניו במלוכה . פודה כהלכה . צדיקיו יאמרו לו . לך ולך וכו' : קדוש במלוכה . רחום כהלכה . שנאניו יאמרו לו . לך ולך וכו' : תקיף במלוכה . תומך כהלכה . תמימיו יאמרו לו . לך ולך . לך כי לך . לך אף לך . לך יהוה הממלכה : כי לו נאה . כי לו יאה :

אדיר במלוכה . לפי שביציאת מצרים ראו כולם שהמלוכה שלו ולא לפרעה ואחר מלכים . שהרי הוציא ישראל ממצרים ומצרים נטבעו בים . ונמוגו כל יושבי כנען . ע"כ נאה ויאה לומר עליו שהוא אדיר במלוכה : בחור כהלכה . גם מה שבוחרים עליו שהוא נבחר מכל שאר אלוהות . הוא כדין וכהלכה : גדודיו . המלאכים : לך ולך . נאה לשבח . שהודעתו גדלך במצרים . והזכיר ז"פ לך . נגד ז' רקיעים שירד הקב"ה מהם לגאול ישראל : ותיקיו . ישראל . והוא ענין הסידור : חסין . ענין חוזק : טפסריו . מלאכיו . והוא ענין קצין ושר : כביר . לשון חזק וכח : למודיו . ישראל : סביביו . מלאכיו : ענויו . ישראל : שנאניו . מלאכיו . כמו אלפי שנאן (תהלים ס"ח)] :

[אומר לפסוקין . לשנה הבאה נהיה כולנו אחינו בני ישראל בירושלים בעזרת השם יתברך פי' ע"ז נמצא ביוצר של שבת הגדול] :

חסל סידור פסח כהלכתו . ככל משפטו וחוקתו . כאשר זכינו לסדר אותו . כן נזכה לעשותו : זך שוכן מעונה . קומם קהל עדת מי מנה . בקרוב נהל נטעי כנה . פדוים לציון ברנה :

אדיר הוא . יבנה ביתו בקרוב . במהרה במהרה בימינו בקרוב . אל בנה . אל בנה . בנה ביתך בקרוב : בחור הוא . גדול הוא . דגול הוא יבנה ביתו בקרוב : במהרה במהרה : הדור הוא . ותיק הוא . זכאי הוא . חסיד הוא : יבנה ביתו בקרוב : במהרה במהרה טהור הוא . יחיד הוא . כביר הוא . למוד הוא . מלך הוא . נורא הוא . סגיב הוא . עזוז הוא . פודה הוא : צדיק הוא : יבנה ביתו בקרוב : במהרה במהרה קדוש הוא . רחום הוא . שדי הוא . תקיף הוא . יבנה ביתו בקרוב . במהרה במהרה בימינו בקרוב . אל בנה . אל בנה : בנה ביתך בקרוב :

[כליל ב' סופר כאן ספירת העומר מעומד]

אחד מי יודע . אחד אני יודע . אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

שנים מי יודע . שנים אני יודע . שני לוחות הברית . אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

[אחד מי יודע . למה כתיב אחד במעשה בראשית ולא ראשון : אחד אלהינו . שהיה הוא יחיד בעולמו שהמלאכים נבראו בשני : שנים מי יודע . למה ברא היצ"ט והיצה"ר ; ויותר טוב היה בלא יצה"ר . שני לוחות . בשביל התורה [שהיא כמו כתובה לישראל . ואי אפשר להיות לישראל בלא תגרת היצה"ר] :

שלשה מי יודע . שלשה אני יודע . שלשה אבות . שני לוחות הברית . אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

ארבע מי יודע . ארבע אני יודע . ארבע אמהות . שלשה אבות . שני לוחות הברית : אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

חמשה מי יודע . חמשה אני יודע . חמשה חומשי תורה . ארבע אמהות שלשה אבות . שני לוחות הברית . אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

ששה מי יודע . ששה אני יודע . ששה סדרי משנה . חמשה חומשי תורה . ארבע אמהות . שלשה אבות . שני לוחות הברית . אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

שבעה מי יודע . שבעה אני יודע . שבעה ימי שבתא . ששה סדרי משנה . חמשה חומשי

תּוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁלשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

[ש]יר נכבד הוא. הוא שיר קדוש. לא נודע מחברו. ומסד בלשון ארמי. להועיל גם להמון עם שהורגלו בלשון זה. לפי שלילי פסח זמן חירות הגמור. וכל איש בורר כניסו כמלך ושר נכבד ובשמה כיוהר. וכן תאכל ובנעם ודם לנבך גו'. ע"כ יסד מחברו נאמרת בלילות אלו. לשבר שמחת וגאום לנס. נראה אם השם הגדול והנורא:

חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא שׁוּנְרָא. וְאָכַל לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא כַלְבָּא. וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכַל לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

חד גדיא. הנשמה נמשלה לגדי. עי' אלשיך ז"ל על פסוק הנני אשלח גדי עזים מן הצאן. ולפי שלא חקקה מהמדת עוה"ז מאומה רק טעם מרוחמות הדבר. הגדי הזה שמאכלו מופס ממיני הבהמות אפי' מסנה. והיא יחידה בין איברי הגוף

הפיס: דזבין אבא. שאבוה שבשמים מכרה ומסרה לאדם לעשות בה כרצונו: בתרי זוזי. למה נקראים זוזי. שזזין ממקומן. וכן הנשמה זזה מעולם המלאכים ואח"כ זזה מעולם הגלגלים עד שנמכרה ובאה. למען השפל התותר הזה: חד גדיא כו'. דרך המקונן ובוכה לקשי יום. שטופל דברי קינתו להפליג ניגון. וכן מקונן ובוכה. בקול נהי ובכי תמרורים על רוב נער הנשמה הרמה. שנשתי זזות הורידום מעילות לתחתית. ואומר חד גדיא כו'. הנשמה הנמה. שהיית יחידה לאביך. ועתה אתה יחידה בשפלים האפלים. איך נפלת משמים ארץ: אתא שונרא. וא"ת למה אבכה הנס על הנשמה. אם אביה מכרה להודיע יקרת כבודה בשפלים. ואינו רעה השיב בשמה לברבות עליה מרורים. ע"ז משיב. איך לא אבכה וכף אכה. כי הרבה והענוגה יושבת נוגה. ודמעתה מאין שונה. כי לא די שנפלה משמים ארץ. אך עתה נפלה עוד משח לשחת. כי ואתא שונרא כו'. המשיל תאות ילד הילד. לתאות השונרא לכל מאכל. ואם יניחו בני אדם דעתם ממנה. תטרוף ותפסיד המאכל. כן נער קטן חושק לכל מאכל שרואה. ואם יניחו הוריו דעתם ממנו. ירגל בתאוות ומדות רעות ורוע המזג. ובזה יאכל וישחית הנשמה. ועיין קונן במר. חד גדיא כו'. איך שהאום נלכדה ביד התחול להיהול: ואתא כלבא. וא"ת הלא שהוק הנעורים. לא נחשב למעשה איש. והנער חמאה ודבש יאכל כאוות נפשו. בטרם ידע מאום ברע ובחור בטוב. והאסר יגדל. יגרש כח התאווני מלבו. ע"ז משיב. ואתא כלבא כו'. לא כן הוא. כי הנפש המתאווה יגדל תמע. עד שידמה

ואתא חוטרא. והכה לכלבא. דנשך לשונרא. דאכל לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:

ואתא נורא. ושרף לחוטרא. דהכה לכלבא. דנשך לשונרא. דאכל לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:

ואתא מיא. וכבה לנורא. דשרף לחוטרא. דהכה לכלבא. דנשך לשונרא. דאכל לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:

ואתא תורא. ושתא למיא. דכבה לנורא. דשרף לחוטרא. דהכה לכלבא. דנשך לשונרא. דאכל לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:

ואתא שוחט. ושחט לתורא. דשתא למיא. דכבה לנורא. דשרף לחוטרא. דהכה לכלבא. דנשך לשונרא. דאכל לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:

לכלב עז נפש. לא ידע שבע לנפשו המתועבה. וכיו יפפי כלב לנשוך ולאכול ולשבר אונס הנשמה: לשונרא. נוסף על השונרא (והלמ"ד פועל נוסף וכן כולם) כח המתאוה שם מה את הנשמה. בא הכלב עז כרע הזה. ונוסף והוגל הנשמה במדות רעות. בעזות ושקר וכדומה. המורגלים בנערים אבירים. וע"ז קונן. חד גדיא כו'. נשמה נשמה האצולה ממרום עליון. איך נתחברה למהלון וכליון:

ואתא חוטרא. וא"ת למה חרדת על הצער על עשותו פעולות זרות. אין זה כ"א מעשה נערות. כי הוא עוד רך בשנים ובלי חכמה ושכל. המתן עד שיגדל ויבא בשנים להיות בעל בחירה בחכמה ויראה. ואז בבחירתו יתגבר. והכלב והחתול לשוא יתחבר. ע"ז משיב. אנוש אנוש. האם לא ידעת כי ואתא חוטרא כו'. הוא אות ברית. כי אם הנער המתועב יגדל ויורגל ברע. סופו לעשות הרע בעיני ה' בהתגבר עליו נפש הבהמית. כחטאת דור המבול. והמקל שוקד הזה לרעה. יכה וישבר את הנשמה בטומאה מטמא של הכלב האכזרי. בטמאו הנשמה רמה בחטאת קרי ר"ל. וע"ז צועק מרה. חד גדיא כו'. נשמה נשמה. איך נפלת בידי שלשה שעשי ישראל. הלוחת נותקה מגבולה לנפול לפני בני עולה מעי מעלה: ואתא נורא. וא"ת שהילל בריחו לרתיחת הנערות. המתן עד עברו ימי הטליה ויעמוד שכלו בקו הישר. וישוב לה'. ושבו בניס לגבולם. ולמה זה תיילל מר על הגדי הנמכר. ע"ז משיב. אהה ילוד חומר. למה תאמר שלום. והן שבר ושבר נגבר. כי כשיגדל האיש פרא. יבחר לו דיעות כוזבות ודעיונות מזוהמות. ומינין נגד עילאה ימלל. לומר ח"ו אין רואה ושומר. זאז ואתא נורא כו'. יעלה כאש רוח הזדון. ויעבור עליו רוח קנאה ותאוה וגאוה וכבוד מדומה. שבאים מכדם בנמשל ליסוד האש. שהוא משכן הנפש. שהיא מעון הנשמה. וכי תגא האש ומנאה קוצים מדות רעות. השלהבת מאליה. והאש מתלקחת עד שתשרוף יחד הנפש והנשמה. נוסף על טומאה התוסרה. ומה ישאר עוד תקוה. וע"ז סופק כפיו וקורא בקול מר חד גדיא כו'. איך אשר בגן ה' היתה יושבת. היא בעלגוגה ועלצוצה אשבת: כי שלחה ממנוחה וממעדנה זנוחה. ואביה מכרה לעבוד האדמה: ואתא מיא. וא"ת אף שעלה האש בימי הטליה ושרף בימי העמידה. המתן עד ימי הירידה והזקנה. ואז תעלה הנשמה ממקור טומאתה ושבה. ולמה זה למספד ולחגור שק על הגדי הנמכר ע"ז משיב. אדם תועה. איך תתמך רעיוך תאומי הבל. האם לא ידעת שהסתגל טבע שני. ואם יזקין השורש נהם. יתגברו טבעים רעים והנאים בנפש התועבה. ויעלו מים הזדונים כגאל שוטף לכבות נר ה' נשמת אדם (כמים העולים נגד טבעם. בהתגבר עליהם רוח סערה) נוסף על כלם הטרם. והמים המארים ישטפו ויעברו על נפשך. ולא תעצור עוד כח להמלט. התתלא שתת תקוה להשיב שבוסך בימי שיבתך. ע"כ יאות לי עשות הספד ולהיות את ליענים. והגות קינים תמור עוגב ומינים. על שנפלה הנשמה מהעדונים במעלת מים הזדונים. חד גדיא חד גדיא דזבין אבא זה עידן עידנים: ואתא תורא. ואם יאמר נבל בלבו. אף כי עבר על נפשו המים הזדונים. וכל הרעות עשיתי. הלא אין כבוד ה' להשגיח ולהביט במעשי השפלים. ומי יעיד לו על אשר בחדר משכבי מעלתי. ע"ז משיב אהה יליד חומר. הפרש תדע שהמגביה לשבת משפיל לראות השמים והארץ על לוח לבך. וגם סיער זדון. איש ריב ומדון. ההת כי השבחיו לריע נאמן. והסך לך למאחית מזמן. ועד עתה היה לך חושב מחשבת יצר. ובזקנתך נהפך לך לשטן המיצר. ונמשל לשור המועד. ומזומן ללחך ולשתות כל דמי נשמתך. במה שעולה ומשטין על כל מעשיך. ויעיד עליך לשלם כגמוליך. והוא נוסף על המים המארים שכבר באו במעיך לנוות בטן ולהפיל ירך הנשמה. ואיך האמר אין שומר ביום רע ומר. וע"ז מקונן. עד אנה תהי סוחה תמה. לביזה ושמה. חד גדיא כו'. נשמה נשמה. איך נפלת מהרמה. אל האוגל טמא. האהה מעט לא רוחמה:

ואתא השוחט. וא"ת אף כי ה' רואה מעשי. והשטן ג"כ מעיד ומקטרג עליהם. היחשוב המלך הקדוש מלאכה בזה ונמס. מעשי ידי אדם להבל דמה. ע"ז משיב. הוי מושך עון בחבלי הבלי שוא. האם לא ידעת שמהעון נברא מלאך משחית ומחבל. ואתא השוחט הידוע הזה שנברא אותו במעשיך. ושחט. אין ושחט אלא ומשך. כי ימשוך הנשמה בחבלי עונותיה. והגישה לפני ה' לדבר אתה משפט. ולשלם כגמולה לענשה בעוה"ז ביסורין קשים ומרים. וגם יבעה את הגדי על הרי חושך. במהשך מעשיך הנכתבים בספר. וע"ז מקונן ואומר. למה תהיה כעוכה שגשון ועורון. שים זאת לזכרון. חד גדיא חד גדיא דזבין מגן:

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָא לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכַל לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת. דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכַל לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי: חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

ואתא מלאך המות. וא"ת שאחר מריקת היסורין השאר נקי מכתמי כעון. והנשמה תלא הוסט מכל גילולה. ע"ז משיב. האש רמה. איך רמאוך רעיוניך. והתעוך זממיך. סלא יום המיתה עד סניך. ואתא מלאך המות ושחט ומשך הנשמה להפרידה מהגוף. ולפי שבעלת יארך הלסת בתוך אחרי תעותך. ותערב הנשמה באוהל ממש היסודות המכורים בתכלית החיבור. הקשה פרידתם כמות אכרה. והמלאך ימשוך הנשמה מהגוף. כמושך נמר הנדבק בקוצים. שישאר חלקי נמר בקוצים והלקי קוצים בנמר. ולא יוכל לנקותם כ"א בכלים מכלים שונים והמותר יהרס. והפרידה קשה מכל מה שהיה לפנים. וע"ז מקונן וקול ברמה נשמע. חד גדיא כו'. נשמה נשמה. תחת כי היתה נפש החכמה ונעימה. אל תקרא לה עוד נעימה. וקראו מרה לה. כי באו אחים במרמה. ואיך נפלה מהרמה. לאדם להבל דמה: **ואתא הקב"ה** וא"ת אחרי שהמות תכלית כל נברא. וכור מצרף להסיר הסיגים ובני התערובות מההרכבה האנושיית. ויפריד הצלם ויפזר הרוח וירים הנשמה לשמי רומה. והוא עת האסף חרפתי ולכפר אשמתי. עד שאמרו טוב מאוד זה המות. כי בו יתוקן המעוות להסיר הזוהמא מהנשמה רמה. אם כן למה זה הלכת קדורנית והאבלת על הנשמה באבל הבל זה ימים רבים. אם ה' ביקש לה מנוחה. למה תרבה עליה אנחה. ועל הברכה למה תרבה נוהה. ע"ז משיב. אי הבל נבל. שהשבת שהשאול בית מנוס להולך מעדנות. התבקש לך מנוח בין קוץ וחוח. אך שוא קראת למות טוב. ובאמת הוא קשה מכל שלפניו וקל מהבא אחריו. יען שבעוה"ז יוכל עוד לתקן המעוות. ולא כן אחר המות. ואז יבא ה' באפו. ונוסף על מיתה הטבעית. ימשוך הגדי בקרניו וישחוט הנשמה. לשלם לה כמפעלה. וירדפוה עד חובה. לנצרף שוב ולהשיבה למקורה. כי לא ידח ממנו נדח. וע"כ מר אקונן. חד גדיא גדיא:

[(מה) נרצה. אומר שיר השירים (גם בליל ב') אלו במהון ושמחה וקול נעים. והעיקר להבין פירושו]:

(מו) חייב לעסוק בהל' פסח ובספור נס יצ"מ ונפלאותיו. עד שתחטפנו שינה או שיגיע הרבה ללכת לישן על מטתו. כדי שיתחזק כמו שיוכל להשכים לבה"כ ולא יטרד בתפלתו: (מז) ליל א' דפסח אסור בתש"ה ע"פ כתבי אר"י. א"ל שהוא ליל טבילה. אז ודאי מותר ותובה: (מח) כשהולך לשכב וליסן. קורא ק' שמע בלבד וברכת המפיל. בידך אפקיד רוחי. ותו לא צריך: [(מט) אם יכול לנעור כל הלילה. יקרא בענין יצ"מ. בזוהר שמות ל"ס ב'. ועבר ס' לימוד עד סוף הס'. וכוד ארבע כוסות. בויקרא נ"ס א'. ובהזהר בראשית. ובבמדבר ר"ע ב'. ר' חייא פסח עד ראשון לניק. וסוד המנה. בבראשית קכ"ז א'. והנה נאה. וסוד הפסח ואיסור חמץ ותערובתו. בדברים רס"ב ב'. אדהכי קם בוצינא קדישא. עד סוף הס'. ובדברים קפ"ב א'. עד מטו לרקיעי דחכמתא. ובבמדבר קמ"ט א'. ובילקוט טעם סי' מכות. ומה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו]:

בנעלת הדלת על עשר נתיבות משער השיר. עם פירושו מטיב נגן. לזאת נציב לו עשר' בתים בעלי ששה עמודים לשיר

שִׁי לַמּוֹרָא נָתְשִׁיר: יִתְרוֹן חָכְמָה הַקְּשִׁיר: עֲדָנוֹת כַּמָּה הֶכְשִׁיר: קוֹל הַפְּלִיאוֹת תַּפְשִׁיר: בָּרוּךְ יהוה נַאֲעַשִׁיר: יֹאמַר קוֹרָא יַאֲשִׁיר: עֲלֵי נְפָקוֹת יַנְשִׁיר: בִּרְכִּי הֲרָכוֹת יַחְשִׁיר: צוֹפֵי דְרָכִים יַיְשִׁיר: יִהְיֶה לָכֶם הַשִּׁיר:

נכתם הפתוח במבוא ד ונפתח הסתום במבוי ה ליום ט"ו בניסן בו ה' שבילים על סדר היום
שביל א. לתפלת שחרית.

(א) בבוקר נכנסין לבה"כ (מאחרין לבא) מסדרין הברכות וסדר התמיד. פסוקי דזמרה כמו בשבת. גומרין ק"ש וברכותיה: (ב) מתפללין שבע בלחש כמו בערבית. מחזיר ש"ץ התפלה בקול רם: (ג) יש בה ביאת כהנים: (ד) דין יחיד בשבת להזכיר בה של י"ט. כדינו בערבית. ויכול לצאת ע"י שיכוין לשמוע התפלה מש"ץ: (ה) ובשבת ש"ץ. דינו כמו בשחרית דר"ה. יע"ש במקומו: (ו) קורין הלל שלם בברכה (תמצא בשער החדש) לפניו ולאחריו. אפי' יחיד הקורא לבדו. שלא בחבר עיר: (ז) ומאחר שאומרין אותו. אין מפסיקין בו (אלא כדרך שאמרו בק"ש): (ח) אם פסק באמצע ושהה אפי' כדי לגמור את כולו. א"צ לחזור אלא למקום שפסק: (ט) אפי' עשרה קורין אותו כאחד: (י) אומר ש"ץ קדיש שלם: (יא) לפת"ם בשער החדש. נ"ל כאן שיר היום.. אין כמוך: (יב) מוציאין שני ס"ת. נהגו לומר בשעת פתיחת הארון י"ג מדות ובקשה (ע"פ האר"י היתה שומה, אא"כ יאמר ג"פ ואמי מגלגי. שמע ישראל. על הכל. ויעזור: (יג) קורין בס"ת ראשון חמשה גברי בפ' בא. משכו (שמו"ק רמז ולא בסימן משך תורה) (כהן) עד עולם (לוי) כן עשו (ישראל) מגרים (רביעי) לדורותם (חמישי) על צבאותם. ואם הוא שבת. קורין שבעה גברי. מסיים הישראל גם אותו. והששי יעשו אותו: (יד) מניחין ס"ת שני אצל הראשון ואומר חצי קדיש על השני. מגביה וגולל ס"ת שקרא בו: (טו) פותחין ס"ת שני. קורין בו למפטיר בפ' פנחס. ובחודש הראשון עד סוף הפ'. וגולל: (טז) ומפטיר ביהושע. בעת ההיא. עד ויהי ה' את יהושע. בשבת אומר יקום פורקן וברכה למלך ולקהל אשרי. יהללו (מזמור) [ובנוחה] ומחזירין הספרי תורה למקומן. ח"ק:

שביל ב. למוסף

(א) מכריז ש"ץ מוריד הטל. ופוסקין מלהזכיר גשם במוסף. אבל אנו נוהגין. והוא מנהג ותיקין: (ב) דיני הזכרה נתבארו (גבים א) במקומו): (ג) דיני מוסף י"ט כמוסף דשבת:

עומדים להתפלל בלחש ג' ראשונות. אתה בחרתנו עד לילאת מגרים אח"כ אומרים [בתר ושם ובבכי]:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ. גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ. וְאֵין אֲנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלֵרָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ. יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מֶלֶךְ רַחֲמָן. שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ. וְעַל מִקְדָּשְׁךָ. בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ. גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה. וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חָי: וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם. וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ. וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה. וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם. וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. אֶת מוּסַף (יום השבת הזה. וְאֶת מוּסַף) יוֹם בפסח (חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה) בשבועות (חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה) בסוכות (חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה) בשמ"ע וש"ת (שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה) נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

ברכה רביעית דמוסף. יש בה שכ"ה תי'. כנגד שכ"ה דינין שבחכמה (גם יום טוב גי' חכמה) כי פסח יום הדין לתבואה: ומפני חטאינו. ע"ש שכתוב והתודו את עונם. וכתיב כי בעונם גלו בני ישראל ואמרו רז"ל [ירו' יומא פ"א ה"א] כל דור שלא נבנה בו בהמ"ק כאילו חרב בימיו. ובשערי אורה. דבר ידוע הוא שהגלו הם האושפיזים ממש. אלא שמ"מ לא נחשבים רק הצלים. מה שהיו ביד אבותינו עונות שכבר הוקלשו בידינו. ואם כן: לעלות ולראות. לקיים המצוה שעלינו ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך: בבית בחירתך. ככתוב במקום אשר יבחר: אשר נקרא שמך עליו. כמ"ש בבית אשר נקרא שמי עליו: היד שנשתלחה. ככתוב וישלח השכרוב את ידו וגו' אל האש. וכתיב וירא לכרובים תבנית יד אדם. למלאות דבר ה' שכתוב למעלה בבנין בוא ע' ומלא חפניך גחלי אש וזרוק על העיר: ותגדל כבודו. ככתוב גדול יהיה כבוד הבית הזה: גלה. שכבוד [מבנין פעל. והל' דגש. לשי' הבנין] עלו"ע ע"ש ככתוב ונגלה כבוד ה': והופע. לשון זהר אורה: לעיני כל חי. ככתוב כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. ואומר חשף ה' את זרוע קדשו לעיני הגוים: פזרנו. ע"ש שה פזורה ישראל: ונפוצותינו. ע"ש שכתוב ונפוצות יהודה יקבץ: כנס. ע"ש נדחי ישראל יכנס:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

(זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת. וְקָרְבַּן הַיּוֹם. כָּאָמוּר:)

בפסח וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוה: וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

[בתוה"מ פסח ובב' ימים אחרונים, מתחילין כאן]

וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוה. פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם:

[כד' דחוה"מ סוכות ושמיני עצרת . אומר מנחתם . בלי וין] :

ומנחתם ונסכיהם כמדבר . שלשה עשרונים לפר . ושני עשרונים לאיל . ועשרון לכבש . ויין כנסכו . ושעיר לכפר . ושני תמידים כהלכתם :

לשבת ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג . עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו . חמדת ימים אותו קראת . זכר למעשה בראשית :

לשבועות וביום הבכורים . בהקריבכם מנחה חדשה ליהוה בשבועותיכם. מקרא קדש יהיה לכם . כל מלאכת עבדה לא תעשו :

והקרבתם עולה לריח ניחוח ליהוה . פרים בני בקר שנים . איל אחד . שבעה כבשים בני שנה : ומנחתם

לסוכות ובחמשה עשר יום לחודש השביעי . מקרא קדש יהיה לכם . כל מלאכת עבודה לא תעשו . וחגותם חג ליהוה שבעת ימים :

והקרבתם עולה אשה ריח ניחח ליהוה . פרים בני בקר שלשה עשר . אילם שנים . כבשים בני שנה ארבעה עשר . תמימם יהיו : ומנחתם

לחוה"מ ליום א וביום השני . פרים בני בקר שנים עשר . אילם שנים . כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

וביום השלישי . פרים עשתי עשר . אילם שנים . כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

ליום ב וביום השלישי פרים עשתי עשר אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

וביום הרביעי פרים עשרה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

ליום ג וביום הרביעי פרים עשרה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

וביום החמישי פרים תשעה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

ליום ד וביום החמישי פרים תשעה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

וביום הששי פרים שמונה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר . תמימם : ומנחתם

להו"ר וביום הששי פרים שמונה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

וביום השביעי פרים שבעה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם : ומנחתם

לשמיני עצרת וש"ת ביום השמיני . עצרת תהיה לכם . כל מלאכת עבודת לא תעשו :

והקרבתם עולה אשה ריח ניחח ליהוה פר אחד . איל אחד . כבשים בני שנה שבעה . תמימם : מנחתם

אלהינו ואלהי אבותינו . מלך רחמן רחם עלינו . טוב ומטיב הדרש לנו . שובה עלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך . בנה ביתך כבתחלה וכונן מקדשך על מכונו . והראנו בבנינו . ושמחנו בתקונו . והשב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם . והשב ישראל לנויהם . ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך

בהמון . רטי . פ"פ סכתוב . כמון מעיך ורחמיך אלי התאפקו . מכונו . מכון לשבתך פעלת : בסלם . פ"ק קמו"ס ולמ"ד חלות"כ . פ"פ סלם העמים נבחם : כנוגי

בְּשָׁלשׁ פַּעֲמֵי רְגָלֵינוּ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ. שָׁלשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי יהוה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר. בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת. וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי יהוה רֵיקָם: אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יהוה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: והשיאנו. רצה ומודים

פעמי רגלינו. לשון נרדף הוא. כמו זמני רגלינו. וכן תירגם אונקלוס רגלים זמנין ואין טעם לפרשו מן פעמי רגלים. אבל הנקוד אחד הוא. הכן רגלינו. הוא על משקל. דברינו [אף שכתבו הניקוד צ"ל הר' פתח וכו' בשו"א] שלא יתחלף ברגלי אדם ובהמה: ולא יראה גו' ריקם. אלא הבא עולות ראיה ושלמי חגיגה: כמתנת ידו. כהשגת ידו לתת. מי שי"ל אוכלין הרבה ונכסים מרובים. יביא עולות ושלמים מרובים:

(ו) מחזיר ש"ץ התפלה. ומאריכין בפיוטין להתפלל על הטל. עם אלים נכון ע"ש הדין. זה המנהג תקיפה. קדושה נעריצך. אדיר אדירנו. ולספרדים כתר (המגא בבית יוסף): קודם שיסיים ש"ץ רצה עוקרין הכהנים ממקומן לעלות לדוכן (הג' נ"כ. עם מחודשים. וכ"כ ופירושה ורמזיה ורזיה. ואמרת כהנים אל פי כהנך) [כעת ידעתו פה במקומן] השמגיע לשאחיה (עוקרין ש"ץ הכהנים) ואומרים:

וְתֶעֱרַב לְפָנֶיךָ עֲתִירָתֵנוּ כְּעוֹלָה וּכְקָרְבָּן. אָנָּא רַחוּם. בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הָשֵׁב שְׁכִינָתְךָ לְצִיּוֹן עִירֶךָ. וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה לִירוּשָׁלָיִם. וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה. כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: [והש"ץ מסיים] בָּרוּךְ אַתָּה יהוה שֶׁאוֹתְךָ לְבַדְּךָ בְּיִרְאָה נַעֲבוֹד: מודים

(ז) אחר שנגמר ברכת הודאה. קורא הכהנים. לא יותר. עי' בית אל. וכן נושאין כפיהם ומברכין את העם בלב טוב. וממשיכין בניגון יפה: (ח) אחר שסיימו. אומר ש"ץ שים שלום וגומר כל התפלה. אומר ק"ש. אין כאלהינו. פטום הקטרת. עלינו. קדיש יתום. שיר הכבוד וקדיש: מזמור. כ"א לפי מנהגו. ואלו מהגים נומר הודו יאמרו גאולי ה' (וכן לכל ימי הפסח): (ט) בי"ט ממסרין גאלה. ויש נוהגים באומרים שאלתים יוצר מחמת חיוס. לכן ג"כ אין דולגין בשבתים:

בית אהרן. הלכות נשיאת כפים מפורשים. בכמה דינים חדשים

המבארים. לידע כל כהן מברך וישראל המתברך. איך יתנהגו עם דינים מחודשים הנגררים לידיעת תורה הכלל. ונקל דעת לנבון. ואלו יעברו על ידי מונה באותיות מספר אחת לאחת למנוע השטן:

(א) ברכת כהנים היא מצות עשה של תורה. שיברכו את העם בכל יום בעת שיקראום כאמור. מיהו בחו"ל נהגו. אפשר דליכא עשה דאורייתא ממש. שמו"ק. נ"מ לכמה ספיקא דדינא כמש"ל. איברא מיהא. כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ומה טוב ונעים מנהג א"י שנושאין כפיהם בכל יום. ובמדינות הללו שבח"ל נמנעו מזה. מחמת טרדתם בימות החול. גם הכהנה לבם בכול על מחיתם לפיכך אין נושאין כפים אלא בי"ט בעת שמחה. כדי שיברכו בעין יפה ובטוב לב: (ב) אבל כהן גרוע מנהג קלה המכאים. שאין נשיאת כפים בי"ט שחל בשבת. שיש בו קדושה כפולה ושמחה יתירה. ותתנו מנהג הברכה. וגזרו גזירה לגזירה. לעקור דין תורה. שהוא דבר שאין לו שתר. וכבר ערערו עליו גדולי עולם. ותמהו עליו ובטלוהו. אמנם טעם ביטול הטבילה. עיין במו"ק שאין בו ממש. ומטעם שאמור נהגו. שהאבל כל י"ב חודש על או"א. וה"ה כל שלשים על שאר קרובים. אינו נושא כפיו: (ג) וצריך האבל לצאת מבה"כ כשהלוים רוחצין ידיהם של כהנים לעלות לדוכן. שלא יהא בבה"כ כשהש"ץ קורא כהנים. שלא יעבור בעשה: (ד) ואם אמרו לו שירחץ ויעלה לדוכן. נ"ל שמותר שצריך לרחוץ ולעלות. כי אז אין להשגיח במנהג הקהל כלל: (ה) כתבתי במו"ק. דאוק לד"ה אפי' בי"ט אינו נושא כפיו: (ו) עיין בלח"מ פ"ב דברכות שזכו לי מן השמים בפירוש חדש מופלא. במשנה דאם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו אא"כ הבטחתו. דדוקא הוא. הא יש שם כהנים בלא הוא. אפשר וקרוב מאד דלא בעינן אפי' הבטחה. וכ"ש דהבטחה הגי. ונחלק בספק זה: (ז) ואל"ל דכמתפלל מתוך הספר. דהשיבה הבטחה אלי. וחייב לעלות בלי ספק. והודו לי חכמי דורנו. כי האמת עד למעמו. שהקדמונים הניחו לי מקום להתגדר בזה. ועמ"ש עוד במו"ק סי' הכ"ח: (ח) ועי' מהדורת שאלת יעב"ץ (סי' כ"ד) על מעשה שהיה. בהלוי הזכיר את הש"ץ הכהן לעלות שיטול ידיו. אמנם מיחה בו שלא יעלה ושמע אליו. אם עבר בעשה. ופסקתי שלא יצא עשה. כי לא מתכוין מיתה להמנין: (ט) ומיהו במו"ק הספקתי בכך מלתא דכתב המרדכי שאף בהזכרת הלוי בלבד הסגן מחויב העשה ומה גם בנשיאת כפים דהאידנא. ואף גם זאת בהשע חקה דינך. י"ל דלית לן בה: (י) ש"ץ כהן שעולה לנשיאת כפים צריך שיעקור מעט בעבודה. ובהגיע לאלהינו ואלהי אבותינו: עולה ומברך. וישראל יורד לפני התיבה תחתיו ומקרא את הכהנים. ובסיים ברכת כהנים יורד ש"ץ וחוזר לתפלתו. וכל כהן שלא עקר בעבודה שוב אינו עולה: (יא) וכתבתי במו"ק דהש"ס לא פטר מחיוב השקראין אותו. לפיכך צריך שיעקור מבה"כ כשרם יקרא. כדי שלא יעבור: (יב) וכהן שעומד בתפלה לא הפסיק שקראו כהנים: כתבתי במו"ק דמשמע לי שלא יפסיק תפלתו כשעומד בברכה אחרת. וכ"ש שלא יעקור רגלים כשלא הגיע עדיין לברכת שים שלום. ואפי' בהגיע לשם. לא כהלכתי להסיר לו הפסקת תפלתו. ואפי' אם קראו כהנים. אלא דוקא במוכנת לחזור לתפלתו בודאי. מק"ו הש"ץ. אע"פ שהגלתי הש"ץ עם הכהנים אחרים. שלא כדברי הפוסקים המתמירים שם ומעדיפים בה הסלם. וכאן נמצא מי שמחמיר ומעדיף בה נשיאת כפים על התפלה דיחיד. אפי' בעוד שלא קראו. כ"ש כשיקראוהו. לענ"ד הסם והכא חלי בכר איפכא בתפילת הכהם. ואיברא לדידי. שלא יעקר התפלה ספי. מ"ש מילתא בפשוטה: (יג) מ"ש במג"א דאפי' הכולים דרבנן שאמרו להם בבדיקת מיעוט אין עוברין. נמגמתי ב"ש דלא נהירא שלי הכי. אפי' אם עיכלתא כוחיה ולא משתגי. מיהו יש דדיעבד הכי שיא. לכתחלה לא שרי דמי למעלה הכי: (יד) לענין שיעור שיעמוד קן נטילה לברכה. עמ"ש בס"ד בש"י סי' ל"ו: (טו) ודין השיעור דבר המריח במים כ"ש נוהג נטילת ידי כהנים. עמ"ש שם (סי' מ"ע). במקום שאין לוים בכורים נוהגים דוקא מטלין לידי הכהנים. ס"ס אינו צריך ליטול ידי כהנים עמי הארץ: (טז) ולהדי איסורא הוא נמי: אלא יטלו הכהנים עצמן את ידיהם. נקטינן. נאחד אים קהל.

ספי' יש כהן קטן עמו. דעלה מעצמו. לשהם קרא כהנים. ואינו אומר הו"א. כ"ה העיקר לדעת גדולי הפוסקים. אין רשאין לומר שום פסוקים בשעה שהכהנים מברכין. רק דין התלמוד. אין ש"ץ רשאי לענות אמן אחר ברכת כהנים שלא תטרף דעתו ולא ידע איזה ברכה יש לו להקרות. ובזו לא מהניא הבטחה. רק עיקר. בשעה שהכהנים מברכים את העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם למטה כמו שעומדים בתפלה. והעם יכוונו לברכה. ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בידי הכהנים: (יז) והסכמתי בחבורי בזה. נהג לשלשל הטלית על הפנים. לא הכהנים המברכים ולא ישראל המתברכים. אלא צריך דווקא פניהם כנגד פניהם ביניהם מגולים. רק יעמדו באימה ובכוונה על הברכה. ואע"ג שאין לחוש האחור עד הכהנים כמעשה הבורים. ליראתם הגדולה שלא יכהו עיניהם. ואין עורון עיני השכל גדול מזה. עם שאחורי כהנים. אינם בכלל ברכה. אבל לפניהם ובצדיהם. אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת. ועם שבשדות דאנסי. לעולם הם בכלל ברכה. כהן שיש בפניו בידיו ברגליו מומין. לא ישא כפיו אא"כ הוא דש בעירו שהכל מכירים בו בהוהו מום שרי: (יח) אבל בסומא מאחת עיניו. שמתהי על שיטות הוראת הש"ע להיתר. ויעמ"ש בס"ד בחבורי הנ"ל. ועי' בש"י (סי' ע"ה). קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא כפיו הש"ע כלל. אבל עם כהנים גדולים נושא ללמוד ולהתחנך. ומשהביא שתי שערות. נושא כפיו אף בש"ע. מיהו דווקא באקראי בעלמא. אבל לא בקביעות. עד שיתמלא זקנו. או שהגיע לכלל שנים שראוי למילוי זקן. וזהו שטת הש"ע: (יט) ועמ"ש באה"ש בס"ד דמגלה ובחבור הנ"ל. ג' מדות בקטן. ולדידי קטן במקום גדולים מיגרע גרע יע"ש: (כ) דין מומר לע"ד המחמירין. עמ"ש בס"ד בש"י (סי' ג' וסימן ל"א ל"ב) היך ומה נקרא מומר. מי שי"ל בו שהמירה או זנתה. אין חייבין לקדשו. כי אביה מחללה. עמו"ק מ"ש בס"ד ליישב תמיהת בעל מג"א: (כא) לענין כהן שמי אם מאה כפיו. עמו"ק מ"ש בס"ד. ומי שאינו יודע לחתוך האותיות לבטא יפה. כגון שקורא לאלפין עיינין או איפכא וכדומה לזה. לא ישא כפיו: (כב) מי שבא ואמר כהן אני נאמן לישא כפיו. עמ"ש בס"ד בחבורי הנ"ל על בעל מג"א: (כג) והם מבואר פירוש בדברי תוספות לא ידע ר"י מה איסור יש בזה הפועלה לדוכן. ע"ש דבר ברור בס"ד: (כד) כתבתי בחבורי שנראה מלשון הפוסקים שצריך לעשות חמש האוירים בחלוק אצבעות בזה. דהיינו בין גודל לגודל. צריכין לעשות האויר ע"י הפרדת ראשי הגודלין. ומקרבן יחד בפיקן. ונ"ע שלא נהגו כן. הטיית פני הכהנים בברכת כהנים. עי' לעיל בגוף הברכה) אין המקרא רשאי לקרות כהנים. עד שיכלה אמן שאחר מודים מפי הצבור: (כה) כתבתי בחבורי מו"ק. דנתרעות שנושאים כפיהם יחפים. יש להם על מה שיסמוכו. וכ"מ לישנא דרמב"ם (יע"ש מילתא בטעמא) ואו והאי נכון שירחצו רגליהם ג"כ. וכמ"ש בעל התרומות. והגון הוא (הרי כאן מעודשים. עכ"פ כ"ה הנכם):

(א) צריכים הכהנים ליטול ידיהם עד פרק חבור יד לזרוע. כשעוקרים כהנים רגליהם לעלות לדוכן. אומרים:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתְּהֵא הַבְּרָכָה הַזֹּאת שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. בְּרָכָה שְׁלֵמָה. וְלֹא יִהְיֶה בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

שצויתנו. ישוע לקיים מ"ע דהם תברכו. מכשול. בדבור ולשון: ועון. מדברים המעכבים נשיאת כפים.

(ב) ומאריכים בה: עד שיכלה אמן של הודאה מפי צבור:

כענין שנאמר ובגדיהם כהניה אעלים עיני: מעתה ועד עולם. כי מצוה גוררת מצוה:

[ש"ץ. אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה ע"י משה עבדך. האמורה מפי אהרן ובניו (בקו"ר) כהנים. ומחזירין פניהם לעם דרך ימין (ואי ליכא אלא כהן אחד לא יאמר כהנים בקו"ר. והכהן מעצמו מחזיר פניו. ואם אמר. אין לגעור בו) והקהל עונין. עם קדושיך כאמור. והש"ץ הורו בלחש] :

(ג) עומדים בדוכן. פניהם כלפי ההיכל. ואחוריהם כלפי העם. ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם. עד שמסיים ש"ץ מודים. ואז מחזירין פניהם כלפי העם ומברכין:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדוּשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בְּאַהֲבָה:

באהבה. כתבתי במו"ק שתקנו לשון זה. משום דנעתרות הסקות טובה. כי לפי ברכותיו של אוהו רשע כלפס נהפכו לקללה. לפיכך אינה נחשבת ברכה. אלא היוצאת מפי אוהב. ואמרו רז"ל בס' הזהר. מאן דמברך להבריה. בעי למיהוי בלבא שלים:

(ד) מגביהין ידיהם כנגד כתפותיהם. ויד ימנית קצת למעלה משמאלית. ופושטים ידיהם וחולקין אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אוירים. בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד. וכן בין גודל לגודל. ופורשין כפיהם בהופן שיהא תוך הכפיים כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים: (ה) אין מברכין. אלא בעמידה (נ"ל. שאין שום כהיכה) וקול מעולה בקולות לא גדול ולא נמוך אלא בינוני: (ו) ומקרין אותן מלה במלה. ואפילו תיבת יברכך לא יתחילו מעצמן. כמנהג במדינות הללו: (ז) אחר כל פסוק ופסוק עונין הצבור אמן: (ח) ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכה אחר קדמו עד שיכלה דיבור קריאת הכהנים מפי הקורא. ואחר שברכו אשר קדשנו. אינם רשאים להתחיל יברכך עד שיכלה מפי כל הצבור אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו. וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מפי המקרא. ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. ולא יפנו הכהנים רבון העולמים עד שיכלה אמן מפי הצבור ויתחיל ש"ץ שים שלום. אז הכהנים מחזירין פניהם להיכל ואומרים רבון: (ט) הכהנים לא יחזירו פניהם בתחלה ובסוף אלא דרך ימין דהיינו שהופכין עצמן דרך יד ימינם:

כאן צריך כוונת ברכת כהנים

[יברכך. ה' (כ"ה וכ"ש) | יאר. ה' (כ"ה וכ"ש) | ישא. ה' (כ"ה וכ"ש) פניו.
וישמרך: (רבש"ע) | פניו. אליך. ויחנך: (רבש"ע) | אליך וישם לך שלום: (רבש"ע)

שנשמט מן הספ' שם: יברכך ה' וישמרך. זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. המשכיל יבין. והיא ברכת אברהם: יברכך. שיתברכו בניך ובנותיך ובכסיך. וישמרך. שיהיו שמורים. אע"פ שהתרצה עשיר אלא ברכת ה'. לא תירא משוד רשעים. כענין ותפול שבא ותקחם ואת הנערים הכו: יאר ה' פניו. פנים של זעם (כמו

ישא פני ילם. חזק בתרגום ותפלה ג"כ ספד לדברי) יאירו. מה"ד תהפך לרחמים: ויחנך. יתן לך חן. אע"פ אליך כדאי. ע"ד ותנוהי לה אשר אחון. והיא ברכה יצחק: ישא ה' פניו. יגלה פני הרצון. כמו השא פנים פנים. עלי פניו אני נשא. וכתוב אשר לא ישא פנים. הייני פניך אינו נושא. כי מה מידך יקח. אבל ישא פניו אליך. ישא. כמו וישא משאות מאת פניו. כך נ"ל נכון בפשט הכתוב: וישם לך שלום. ממדה"ד. ע"י מדת השלום. שהוא כלי המחזיק ברכה לישראל. והיא ברכתו של יעקב אע"ה. בעל השלום ודאי:

מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזי. ליקום קמי כהני בשעתא דפרסי ידייהו. וליפא הכי:

רבונו של עולם. אֲנִי שֶׁלָּךְ. וַחֲלוֹמוֹתַי שֶׁלָּךְ: חֲלוֹם חָלַמְתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. שֶׁיִּהְיוּ כָּל חֲלוֹמוֹתַי עָלַי וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה. בֵּין שֶׁחָלַמְתִּי עַל עַצְמִי. וּבֵין שֶׁחָלַמְתִּי עַל אֲחֵרִים. וּבֵין שֶׁחָלְמוּ אֲחֵרִים עָלַי. אִם טוֹבִים הֵם. חַזְּקֵם וְאַמְּצֵם. וְיִתְקַיְּמוּ בִי וּבָהֶם כַּחֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף הַצַּדִּיק. וְאִם צְרִיכִים רְפוּאָה. רְפָאֵם. כְּחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֵחָלְיוֹ. וּכְמִרְיָם הַנְּבִיאָה מִצָּרַעְתָּהּ. וּכְנַעֲמָן מִצָּרַעְתּוֹ. וּכְמֵי מָרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ. וּכְמֵי יְרִיחוֹ עַל יְדֵי אֱלִישָׁע. וּכְשֵׁם שֶׁהָפַכְתָּ אֶת קִלְלַת בִּלְעָם הָרָשָׁע מִקְּלָלָה לִבְרָכָה. כֵּן תַּהֲפוֹךְ כָּל חֲלוֹמוֹתַי עָלַי וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה. וְתִשְׁמְרֵנִי וּתְחָנֵּנִי וְתִרְצֵנִי ג"א וּתְחַיֵּינִי: אמן

ותשמרני ותחנני ותרצני. עד ג' ברכות דכהנים. רצון. הוא שלום. ויש מוסיפין. ותחייני. לפדותו מן המיתה אם נגזרה עליו בחלומו:

(*) ולומר בשעה שמאריכין הכהנים ך' דוישמרך. ך' דויחנך. ם' דשלום. ולפיכך בהדי כהני. דעני ליבורא אמן (במקרא אינו אומר רבש"ע. אלא מוכרח לחזור לתפלתו) ואי לא סיימו עדיין. לימא הכי. אדיר במרום כו' ויסיים בשוה עם הכהנים או עם ש"ץ בסיום ברכת שים שלום. דעונו לבור אחריו אמן. וע"ש כתבי אר"י. אבל שים שלום יאמר זה:

אנקת"ם ס'. הוא יוצא מברכת כהנים. והא סדורה. וכאיך מתגלגל ויוצא:

י המורכב א באי"ק בכ"ד. הא לך אות הראשון של השם א כסדר. וכן פתח ולהבא:
ב המורכב ם באח"ס בט"ע. והתם פ"ג בא"ט ב"ם נ
ר המורכב ק בא"ב ג"ד ק
כ המורכב ת בא"ל ב"ם ת
ך המורכב ת בא"ל ב"ם. והאת הין מם באי"ק ם
השם השני:
י המורכב פ באח"ס בט"ע פ
ח המורכב ו בא"ב ג"ד. והאת וין סמך באי"ק ס
ו המורכב ם באח"ס בט"ע. והאת מם סין באי"ק ת
ח המורכב ו בא"ב ג"ד. והאת וין מם באח"ס בט"ע ם
השם השלישי
ו המורכב פ בא"ל ב"ם פ
י המורכב ם בא"ם ב"ם. והאת מם סמך באי"ק ס
ש המורכב י בא"ל ב"ם. והאת יוד פא באח"ס בט"ע פ
ם המורכב ס באי"ק ס
י המורכב ם באח"ס בט"ע. והאת מ"ם יו"ד בא"ת ב"ש י
ך המורכב ת בא"ל ב"ם. והאת הין מם באי"ק ם
השם הרביעי
י המורכב ם בא"ת ב"ש. והאת מם דלית באי"ק ד
א המורכב י באי"ק י
ר המורכב ו באח"ס בט"ע ו
י המורכב ט בא"ב ג"ד. והאת טית נון בא"ת ב"ש נ
ת המורכב ו בא"ב ג"ד. והאת וין סמך באי"ק ס
ו המורכב פ בא"ת ב"ש. והאת פא יוד באח"ס בט"ע י
ת המורכב ו בא"ב ג"ד. והאת וין מם באח"ס ם

וסודו המקובלים בשם זה ארבעה שמות הנזכרים. ויש לכל א' מעלה בפני עצמו. הראשון אנקתם. הוא סוב להשמיע תפלה. והוא כמו ב' תיבות. אנק תם. פירוש אנקת תמים. השני פסתם. הוא שתן פסת בר לצריכים מזון. הג' פספסים. מל' ועשה לו כתונת פסים והוא נותן בגד ללבוש. הד' דיונסים. והוא עושה נסים ונפלאות. וכבר כשמתם יעקב אבינו ע"ה כאמרו ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. וכן כאומרו אם יהיה אלהים עמדי ושמרני. וזה השם שנקרא בפי המקובלים שם בן כ"ב אותיות. והנו רמי גופיה בן הקנה ע"ה אל הספירה. וז"ל הב' השמות האחרונים רמוזים ביעקב אבינו ע"ה איש תם. שהוא בתפארת כידוע. והג' בפיום ביוסף. בסוד מתן כפי"ו. שנעשה לו כתונת פסים. והיו שבים מפסו ט:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. שֶׁתַּעֲשֶׂה לְמַעַן קְדוּשַּׁת חֲסָדֶיךָ. וְגֹדֶל רַחֲמֶיךָ הַפְּשׁוּטִים. וּלְמַעַן טָהֳרַת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא. בֶּן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת

אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם יכוין בלבו. ולא יוציא מפיו

אלו השמות הַיּוֹצְאִים מֵהַפְּסוּקִים שֶׁל בִּרְכַּת כֹּהֲנִים. הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו עַם קְדוֹשֶׁיךָ. שֶׁתִּהְיֶה קָרוֹב לִי בְּקָרְאִי לָךְ. וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתִי וְנַאֲקָתִי וְאֶנְקָתִי תָּמִיד. כְּשֵׁם שֶׁשָּׁמַעְתָּ אֶנְקַת יַעֲקֹב תְּמִימֶךָ הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם. וְתִתֶּן לִי וּלְכָל נַפְשׁוֹת בֵּיתִי. מְזוֹנוֹתֵינוּ וּפַרְנָסָתֵנוּ. בְּהֶתֵּר וְלֹא בְּאִסּוּר: בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר: מִתַּחַת יָדְךָ הָרְחָבָה. כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ פַּת לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ. לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם. וְתִתְּנֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד בְּעֵינֶיךָ: וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאֵינוּ. וְיִהְיוּ דְבָרַי נִשְׁמָעִין לַעֲבוֹדָתֶךָ. כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ אֶת יוֹסֵף צַדִּיקֶךָ בְּשָׁעָה שֶׁהִלְבִּישׁוֹ אָבִיו כְּתֹנֶת פַּסִּים. לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאָיו: וְתַעֲשֶׂה עִמִּי נִפְלָאוֹת וְנִסִּים. וּלְטוֹבָה אוֹת. וְתַצְלִיחֵנִי בִּדְרָכַי. וְתֵן בְּלִבִּי בִּינָה: לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ וְסוֹדוֹתֶיךָ. וְתַצִּילֵנִי מִשְּׁגִיאוֹת: וּתְטַהֵר רַעְיוֹנַי לַעֲבוֹדָתֶךָ: וְתַאֲרִיךְ יָמַי וִימֵי אִשְׁתִּי וּבָנַי וּבְנוֹתַי. בְּטוֹב וּבִנְעִימוֹת. בְּרוֹב עוֹז וְשָׁלוֹם. אָמֵן סֶלָה:

אדיר במרום. שוכן בגבורה. אתה שלום. ושמך שלום. יהי רצון. שתשים עלינו. ועל עמך בית ישראל. חיים וברכה. למשמרת שלום:

אדיר. מצד מדתו של אדיר אפע"פ שהוא אדיר נ' אדיר (עם התיבה) של

סימן: שוכן. כמספר שלום. הוא המחזיק הגבורה מדה שמאל: למשמרת שלום. כי הוא שומר הברכות ומחזיקם בלעיל. והוא שומר הבג"ים המכריע באמצע. הרי זה אמור כנגד שלש הברכות בכוון. ומכרו בו שלשה שלשום. לכלול בו טלן. כי הברכה אחת הי' כאן במדהו:

(יא) אחר שסיימו הכהנים ברכתם. מתחיל הש"ץ שים שלום. ואז הכהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים:

רבון העולם. עשינו מה שגזרת עלינו. ואף אתה עשה עמנו כאשר הבטחתנו. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש:

עשה עמנו. אין זה שהשם ברכה לעצור כל תוסיף. אלא דווקא השמטין להוסיפמשלנו לברך עם הפילום

כפים. מפא"כ מו שככר הסבו פניהם מן העם. ואינה אלא בקשת רחמים מהשי"ת שיסכים בברכתם: וברך את עמך. בבנים ובנות. ואת האדמה. בטל ומטר ועלדות בהמה: כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש. שהטעם טעם בפירות:

ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ שים שלום. שיענו הצבור אמן על שתי הברכות כאחת. ואם אינם יכולים להאריך כל כך. יאמרו אדיר: (יג) אין הכהנים רשאין לבחזיר פניהם עד שיתחיל הש"ץ שים שלום. ואין רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם. ועומדים שם עד שיסיים הש"ץ שים שלום ויענו אמן:

ותמצא שכל ברכה מאלו ג' ברכות היא כפולה לרמוז שקודם יאמר בשפע למעלה למדת כה. ואח"כ לישראל. וזהו סוד הכתוב. ושמו את שמי על ב"י ואני אברכם (כ"ל שר"ל שישימו כימי שמי הכרמז בא"פ כמש"ל כמה פעמים שתשרה עליהם. וזה ואני. בסוד אני אני הוא. אני ה' אלהיכם. וכן רמוז באת ברא"ש פסוקים. כמש"ע) ורמזי נגון באלו הג' שמות של הג' פסוקים. בניקוד:

מֶלֶךְ מָלָךְ יִמְלוֹךְ

סדר ברכת כהנים ע"פ בתבי אר"י

ידוע שהשכינה נקרא נשיאות כפים. לפי שיש כהם יו"ד אצבעות כרמוזות בי' ספירות. וכל הברכות הבאות לעולם צריכים לבא קודם אל המדה האחרונה שהיא כנסת ישראל. ומשם ירדו לעולמות. ורצה הקב"ה לזכות את ישראל וצוה לכהנים שהם מצד החסד שיברכו את ישראל. וגלה להם הסוד שצריכים להמשיך הברכה מאין סוף עד אין תכלית. ומשם יתברכו ישראל מברכת האל ית'. ואמר שכתוב כה תברכו. שהיא המדה העשירית הנקראת אין תכלית. שע"י מתשפם כל הפעולות כעה"ז. ובה נעשים כל הנסים והנפלאות. כענין שנא' כה אמר ה'. וצוה שימשכו הברכה למדת כה. וממנה אל בני'. וזו כה תברכו. למדת כה תברכו את הכהנים. מאין סוף מכתר עליון. וזהו' תברכו בכהנו. כלומר מן הכתר צריך להמשיך הברכה. ויש בברכת כהנים י"ג ידי"ן. כנגד י"ג תיקוני אריך. וט' וזין. כנגד ט' תיקוני זעיר. וז' ססין. כנגד מלכות. כל ואלה שבשעה שהכהנים פורשים ידיהם לברך העם. אז השכינה שורה על ידיהם ומתמלאים מהשפע. ויד ימין עולה על שמאל. ובכן צריך להגביה יד ימין על יד שמאל. ואז כל אותן המדרגות כולם מקבלין שפע מן הצוה"ב. שכל הפנים מאירות ממנו. וכל הנרות מהם מדליקין. ואז היא שעת רצון מסוגלת דצריך אנפין.

שביל ג׳ סדר עבודה דמוסף דפסח

אמר יעקב. צריך שתדע שאף קרבן מוסף דפסח לגל ר"ה (פ"ע אתגר כביאורי ותסמוך על מה שכתבתי שם) רק בג' דברים אינו חלוק: א בשיים. לפי שברגל כל המשמרות שוות (בין בהקרבה בין באכילה) בחוכמת הבאות מחמת הרגל אבל לא נודע איך נהגו בו: ר"ל אם הספיק היום א' לכל עבודות שוות בקרבנותיו כהלוקין במספר הכהנים שצריכין להם. כדרך שבארנו במוסף ר"ה. או הפיס לכל קרבן ממנו בפ"ע כדי לזכות לכהנים רבים. מאחר שיד כולן שוה בכם וכן נראה מסברא. מ"מ מידי ספק לא יצא עד יבוא מורה צדק. לכן אניחם כתוב: ב בהנחת איברים על הכבש. שאף בו שוה בשבת: ג בשיחה. גם זה נעלם מאתנו. כי לא פורש מה הוא. גם ישאל בו הספק. אם דוחה אף שבת כדי לפרסמו כמו בר"ה. או אין י"ט צריך פרסום זה. שהוא מדע מאליו. ונמשך אחר קביעות החודש שכבר נתפרסם. משא"כ בר"ח. שמסור לב"ד לקבעו כפי מה שיראה להם הענין. לפ"ז בדין שאין י"ט דוחה מפני שיד השפם שבוא תדיר ומקודש. וכן נראה יותר. הש"ס ירחמו נחמם. וידע כאמת בכל תעלומה. ע"פ הדברים כאלה נאמר:

כך היתה עבודת קרבן מוסף י"ט של פסח בבית אלהינו. אחר הקרבת התמיד. הביאו המוספין. פרים שנים. איל אחד (א) שבעה כבשים בני שנה תמימים. כולן עולות. ושעיר עזים בן שנתו לחטאת. השקום ובקרום. מי שזכה בשחיטה. שחט את השעיר בצפון. קבל המקבל את דמו בכלי שרת בצפון. נטל הדם. עלה בכבש. פנה לסובב. בא לו לקרן דרומית מזרחית. טבל אצבעו הימנית בדם. וסומכה באמה מכאן ובגודל מכאן. מחטא ויורד על חודה של קרן עד שיכלה דם שבאצבע. ומקנח בשפת מזרק. בא לו לקרן מזרחית צפונית. טובל שנית ונותן עליה כמשפט הראשון. וכן בצפונית מערבית. מערבית דרומית. שיירי הדם היה שופך על יסוד דרומי. שחט השוחט הפרים האיל והכבשים (ב) וקבל המקבל דמן כסדר הזה. ונתן מכולן במזרק. שתי מתנות שהן ארבע. זורק על קרן מזרחית צפונית בזויות כמין גאם. וכן עושה בקרן מערבית דרומית. והשירים שופכן על יסוד דרומי. אחר זריקת הדם. הפשיט השעיר. קרעו. הוציא אימוריו. החלב אשר על הקרב. ושאל הקבה. ושתי הכליות. וחלב שעליהן. ואשר על הכסלים. ויותרת הכבד. ומעט מהכבד. נתנן במגס ומלחם. העלם המעלה למזבח. הקטירן וירד. הפשיטו העולות ונתחום כמשפט. הפרים קרבים כל א' מהם בכ"ד. הראש באחד. הרגל של ימין בשנים. העוקץ בשנים. ורגל של שמאל בשנים. החזה באחד. והגרה בשלשה. שתי הידים בשנים. ושתי הדפנות בשנים. הקרבים בשלשה. הסולת בשלשה. והיין בשלשה. עמדו בשורה. העלה כל אחד מה שזכה בו מאחד מהפרים

(א) טלן בני שתי שנים (ב) ואפע"פ שהגרים טוחסים. לא יעדר הסדר

מהפרים. ונתנום מחצי הכבש ולמטה. למזרחו. **מלחום וירדו. ועשו** (ג) כן לאברי הפר השני. והעלום כמשפט הראשון וירדו. **באו הזוכים** באיל ונתחוהו. בשרו קרב בחמשה. הראשון בראש וברגל. **השני** בשתי ידים. השלישי בעוקץ וברגל. הרביעי בחזה ובגרה. **החמישי** בשתי הדפנות: הקרבים בשנים. הסולת בשנים. **היין בשנים.** העלום כבתחלה. מלחום וירדו. באו הזוכים בכבשים **ועשו להם** כמשפט הזה. הבשר בחמשה כמו באיל הקרבים באחד. **הסולת** באחד. היין באחד. ככה לשבעת הכבשים. העלום נתחי **אחד אחד.** מלחום וירדו. באו להם ללשכת הגזית: וברכו עם העם ברכת **עבודה.** רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל. ברוך אתה ה'. המקבל **עבודת** עמו ברצון: וברכת כהנים לעם. שים שלום. **בלי נשיאת** כפים. עלו אותן שזכו. ונטלו האברים. וזרקים **על** המערכה. איברי פרים תחלה. אח"כ של אילים. אחריו **של** כבשים. באו ועמדו על מעלות האולם ברכו את העם **שלש** ברכות כהנים. בנשיאת כפים והזכרת השם ככתבו. נתנו מלח על מנחות הנסכים ובללום. שלש עשרונות סולת בחצי ההין שמן לפר האחד. ושני עשרונים בשלישית ההין לאיל. **ועשרון** ברביעית ההין לכל כבש וכבש. והקטירום. הביאו יין לנסך. הין. לפרים. **שלישית ההין לאיל.** הין ושליש רביעיות לכבשים בכלל. כהנים תקעו הריעו ותקעו בחצוצרות (ד) **דברו הלוים** בשיר (ה) ועושין ממנו שלשה פרקים. על כל פרק תר"ת. נמצאו תשע תקיעות למוסף. **ואם** חל פסח בשבת. מוסף של שבת קודם לשל י"ט בכל עבודותיו. וממתינין עם ניסוך היין **עד** שיגמרו מוסף המועד. ומנסך שני הנסיכין בבת אחת. ואז מאריכין בתקיעות ומרבין **בתוקעין** כנגד שני המוספין: אח"כ נותנין לחם הפנים לפני ה'. הקטירו הבזיכין. כל עבודת הלחם. במשמר הקבוע (ו) והחלות מתחלקות לכל המשמרות. כיצד עושה. נתן חצי חלה לכל **משמר.** והן מחלקין ביניהם. וזה שכחלק להם הפנים. עומד על הרובד שבאולם. מפרים ומנית. **וכל** אחד בא ונוטל חלקו יש שמגיעו כזית (ז) ולבעלי מומין שבכהונה מוציאין להם חלקם לחוץ. **שאין** יכולין להכנס בין האולם ולמזבח. ואז בשר השעיר נאכל לערב (ח) כל המשמרות שוות **בו** וחולקין אותו ביניהם (ט) כ"ג אוכל בלי חלוקה מה שירצה. ונאכל לפנים מן הקלעים. **לזכרי** כהונה הטהורין ומולין וראוים לאכילה בשעת עבודה. ליום ולילה עד חצות. ואכילתו **היא** **מ"ע.** זהו סדר עבודת קרבן מוסף י"ט של פסח בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן:

(ג) שם. לא אמרים שום (ד) והלל מכה לפני המזבח בי"ט הראשון לבד לא בשאר ימי הפסח (ה) מן הפסחים הלל ס"ה כדרך שקורין אותו בשעת שחיטת הפסח. וה"ה דהלל נמי דהוה בכל יום שגומרין אותו (ו) עיין בבית גרמו (ז) בשעה שברכה מצויה בו. יש אוכלו ושבע ויש שמותיר (ח) מי שדעתו יפה. אוכלו חי (ט) עלת"ם פ"ט:

והוא הסדר לכל ימי המועד וי"ט האחרון של פסח. הכל אחד.

שביל ד. לשמחת יו"ט

(א) חייב אדם לקדש על היין קדושא רבא [במקום כמודש. ואומר אלה מועדי] ולבצוע על שתי ככרות בי"ט כמו בשבת: (ב) גם שם חייבות בזכירה די"ט כמו בשמירה: (ג) מצוה לאכול בשר (ביחוד ביום הירושה זה. והכבר נ"ל בשער האיהון. בי"ט א' דפסח עד' פרקים שמבטיחין את הטבח. גם סוף כ"ה לרגלים. לענין בל תאחר. בו השעיד האע"פ למלאכים בבשר ולחם. בו היה מעמד בין הבתרים. הוא היה ג' למילת אברהם אבינו ע"ה לפי דעת המדרש [ב"ר פמ"ח] בו נולד יצחק לשנה. בו מדבר הקב"ה עם משה בסנה. בו זימנה אסתר את המן למשתה) ולהרבות בכבוד י"ט ושמחתו יותר משבת. והמנהג להוסיף בו לפחות תבשיל אחד יתר על של שבת. וכל הוצאותיו של אדם קצובין לו מר"ה. חוץ מהוצאות שבתות וי"ט ולגדל בניו לת"ת. שאם מוסיף. מוסיפין לו: (ד) י"א שטוב י"ט לשבת גם לענין תענית חלום. ואם מתענה בו צריך למיתב תענית לתעניתיה במוצאי י"ט: (ה) מ"ע מה"ת להיות האדם שמח וטוב לב בי"ט. הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן. הקטנים נותן להם קליות ואגוזים. הנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו. ואפילו כפי שביכולתו לא יפחות ממנעלים חדשים ממועד למועד. שבך מחוייב לה מהלכי התורה: (ו) וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה. עם שאר עניים האומללים. שאין זו שמחה של מצוה לפני הקב"ה גדולה מזו. אמר הקב"ה אם אתה משמח ד' שלי. אני משמח ד' שלך. אבל מי שנועל דלתי ביתו ואוכל ושותה הוא ואשתו ובניו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ומרי נפש. אין זו שמחת מצוה. אלא שמחת כרסו. עליהם נאמר. זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו. כי לחמם לנפשם. ושמחה כזו קלון. שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם [והוא רע עין. והשטן בוחש ומקטרג עליו ומכבד עליו ברום עד שמוציאו מהעולם]: (ז) אדם אוכל ושותה ושמח ברגל. ולא ימשוך ביין את בשרו לבוא לידי שחוק וקלות ראש (שאין יצה"ר מתגרה באדם אלא מתוך רבוי אכילה ושתיה. כמ"ש בהלכה שם) לפי שאין השחוק וקלות ראש שמחה. אלא הוללות וסכלות רעה. ולא נצטוינו על הוללות וסכלות. אלא על שמחה שיש בה עבודת ה' וכו': (ח) (אחז"ל סכנתא דשתא ריגלא. כתבתי במו"ק שמכאן יצא לו לר"מ ז"ל מ"ש. חייבים ב"ד להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו משוטטים ומחפשים בגנות ופרדסים ועל הנהרות ובכל הורי שמתקבצים בבתי היין וקה"ע בסוד מתקים ונלים. וכגון כפר פגעי ורחים חדשה לעתן בבית אבורי"ם שסוכן רע המקדשים והמטכרים על סגנות אחר אהת נהוג מסקבלים (ולא כי"ט נלבד הדברים המורים כי כלנו בעלי כדים רקים ושחוזים. עושים כל ימיהם חגים. מכרכרים ומפזזים. עושים כוטנים וקופוזים) וקולר הגר בצואר פי שיש בידו למחות ולראות שלא יהיו שם אונזים אל הכרים וסוליס. וכן יזהירו לכל העם שלא יתערבו אנשים ונשים בחורים ובתולות בבתיהם לאכול ולשתות לשמות במחול מרקדים כהיישים למקולים. ולשמחה מה זו עושה כי אם איבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים ומבניאים אותן נעימין כקולים. אלא יהיו כולם קדושים. הבוכים למקום ומרוזים: (ט) חייב אדם להקביל פני רבו ברגל. ויהא בעיניו כאילו מקבל פני שכינה. אם הרב דומה למלאך ד' צבאות כפי הראוי לו. ובכ"ל בבית הקיבוס אין הוא שאלם שלם תלמיד לרב: (י) אמנם בי"ט צריך לבוא בו. להבדיל מן החול. כדרך שאמרנו בשאלת שלום דשבת. ויאמר י"ט שלום ומבורך פניך כו': (יא) כיוצא בדבר. ההולך לבקר חולים או לנחם אבלים. אומר י"ט הוא מלזעוק כו' מלנחם כו' וקן טוב י"ט לשבת לענין גמר ספרת נדרי אחסון ונתו. וכ"ה לכל שאר דברים ההלוים בדבר.

יין של מעשר בין של רשות (עיין בבית המדרש דמוסך השבת) שוין הן. אין בין שבת לי"ט. אלא אוכל נפש בלבד: (יב) אע"פ שאכילה ושתיה במועדים בכלל מ"ע. לא יהא אוכל ושותה כל היום. אלא חק יהא בדת. בבוקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום. וחוזרין לבתיהם ואוכלין ושותין ושמחים. והולכין לבתי מדרשות. קורין ושונין הל' פסח בפסח. עצרת בעצרת. הל' חג בחג. ועוסקין בהל' י"ט לידע האסור והמותר בו. ודורשין בטעמי היום ובנסי ה' ובהלואותיו שעשה עמנו בהם. ולזכרון לשם קדשו. שאין שמחה של ישראל אלא בהקב"ה. כמ"ש שלמה. נגילה ונשמחה בך. והוא שאמר דוד. זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו דייקא. וע"ז נאמר. מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים ר"ל אהבת ה' עולה מתענוגים: (יג) ת"ח מצווים ביותר על שמחת י"ט. ק"ו משבת (עי' בית היין דמוסך השבת) לכן ת"ח שבהם הוראה אמנו אחר הסעודה. לא יורה עד למחר שיפיג יינו. דרך לא תוקי למורא עליה מי"ע לחבריה משום שכרות: (יד) רשאין להאריך בסעודה עד זמן מנחה קטנה. אבל יש להשלימה קודם שעה י'. כדי שיוכל לקיים גם סעודה ג'. כמש"ל:

שביל ה. למנחה

(א) נכנסין לבה"כ. אומרים סדר תמיד של בין הערבים דחול. ואין שירו חלק ניו"ט. אם לא כחל בשבת. אשרי. ובל"צ (עי' שם תפלה דמוסך השבת טעם, ש"ץ אומר חצי קדיש (ושם מבואר מ"ש א"א ולמי שלמי בי"ט) עומדין להתפלל שבע. כמו בשחרית אלהים [מוריד הטל] מזכיר ש"ץ התפלה. אומר קדיש שלם. עלינו. קדיש והולכין לבתם: (ב) העיקר כמ"ד שגם י"ט לשבת גם בסעודה ג'. עמו"ק שמוכח לדברי מג"א. ועלה"ם שילכו מעשר שני. הטירח דאיירי בתי"ש: (ג) מיהו משעה עשירית ולמעלה אסור לאכול פת (ביחוד בי"ט א' דפסח. משום מצות בלילה) כמש"ל דלא כ' למבוי ג' (סי' ג') ע"כ צריך להקדימה. או לקיימה בפירות ומיני תרגימא אפי' בשבת. משום כבוד ליל ב': (ד) אסור להכין שום דבר מי"ט ראשון לשני של גליות. דחול הוא לגבי ראשון. לכן שוהין עם תפלת ערבית דליל ב' עד הלילה. אפי' יין לקדוש אין מביאין קודם הלילה:

נסגר מבוי ה' נפתח מבוי ו. לליל ט"ז ובו ד' משעולים

משעול א · סדר תפלת ערבית

תפלה כמו בליל א'. משנה אחד לבד: (ב) בבה"כ אין מקדשין על היין. וסופרין בבה"כ ברוב עם [והולך לביתו ועושה מיד קדוש. כדי לגמור קודם חצות]:

משעול ב. דיני ספירת העומר

(א) מ"ע מה"ת לספור כ"א בפ"ע מ"ט יום מיום הבאת העומר. ומתחילין בלילה לפי שנא' תמימות: (ב) נשים פטורות ממצוה זו: (ג) מצוה למנות ימים ושבועות בכניסת הלילה. המדקדקים אינם סופרים עד שיצא ודאי לילה: (ד) אם שכח ולא ספר בתחלת הלילה. הולך וסופר כל הלילה: (ה) מי ששואלין אותו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה. ישיב אתמול היו כך: (ו) שכח ולא בירך כל הלילה. יספור ביום בלי ברכה: (ז) שכח לספור באחד מהימים. סופר בשאר ימים בלא ברכה: (ח) אבל אם שכח למנות שבועות בלבד. לא הפסיד שאר ימים: (ט) וכן אם ספק אם ספר אפי' ביום או שהוא מסופק אם דלג יום אחד שלא ספר. יספור בשאר ימים בברכה: (י) כתבו בלא"ש פ' אלו נאמרין. דספירת עומר נאמרת בכל לשון. ואפי' אינו מכיר בו. וכ"ש בלה"ק אע"ג דלא ידע מאי קאמר. דלא כמ"א: (יא) הסופר ספירת עומר בר"ת. כגון שאמר היום ל"ג בעומר. לא יצא: (יב) והמונה ע"י קריאת אותיות מספריות במלואן. שאמר היום למ"ד גימ"ל בעומר. אם מצוה וספיקא הוי. כמ"ש בס"ד בש"י (סי' קל"ט) יע"ש. ומש"ה בהאי דינא בתרא. דינא הוא שיחזור ויספור כהוגן. כל זמן שיש בידו לתקן: (יג) אירכתא אם עבר היום. מ"מ הולך וסופר הימים הנשארים בברכה: (יד) מ"ט אין מברכין שהחיינו. עי' בפוסקים כמה טעמים. ומאי מה אין עושין ספיקא דיומא גם בספירת עומר. עמו"ק בס"ד: (טו) כשיש קדוש בלבד. סופרים אחר הקדוש בבה"כ: (טז) וכשיש הבדלה סופרים קודם הבדלה: (יז) וכשיש קדוש והבדלה. ספירת עומר קודם: (יח) סוד ספירת עומר עמוק מאד בכתבי האר"י. ואין להאריך בדברים שהם בכבשונו של עולם תפסת מועט תפסת. לכוין לתקן בנין השכינה הרמוזה בתיבת עמ"ר. ש"י למורא. ש"י עולמות לצדיק. והיא ק"ל ששבב חזקיה בנו אליה. וגי' י' שמות הל (הויה מאהיה וי' אותיות במילוי) ותכוין להמשיך אל שם אדני (שהוא השכינה) הרמוז בר"ת ספירת העומר. ויהיה אל אדני. כשתאמר היום יום. תכוין בתיבת יו"ם להמשיך אל זעיר אנפין הנקרא אל הוי"ה. כמנין יום עם התיבה. וצריך לכוין ולתקן את אשר פגם בספירות. כמו בשבוע ראשון יכוין לתקן מה שפגם במדת מעשה חסד. כגון מה שקלקל בדין. כשעי שפגם בבריה וכיוצא בזו. וכבר נתפשט מנהג לכוין בכל יום בתיבה אחת ממזמור אלהים יחננו (שאומרים אותו כולו בכל הלילות של ספירת עומר) ובאות מפסוק ישמחו. ובתיבה של אנא בכח (שאומרים אותו כולו כל לילה) כמו שנדפס לפניך. וצריך לספור מעומד. ולברך תחלה:

סדר ספירת העומר

[בכל לילה קודם שמתחיל הברכה. תאמר בפה מלא ככה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ספירת העומר. כמו שכתוב בתורה. **וספרתם** לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום: ויהי נועם וגו']

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעוֹמֶר:

הַיּוֹם יוֹם אֶחָד לָעוֹמֶר: אלהים י אנא

הרחמן. יחזיר עבודת בית המקדש למקומה. יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ותן חלקנו בתורתך. ושם נעבדך ביראה. כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ. בְּכָל גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים. יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישׁוֹר: וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים. יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם:

אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ. יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים. וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל אַפְסֵי אָרֶץ:

אנא בכח. גדלת ימינך. תתיר צרורה: קבל רנת עמך. שגבנו טהרנו נורא: נא גבור. דורשי יחודך. כבבת שמרם: ברכם טהרם. רחמי צדקתך. תמיד גמלם: חסין קדוש. ברוב טובך. נהל עדתך. יחיד גאה. לעמך פנה. זוכרי קדשתך: שועתנו קבל. ושמע צעקתנו. יודע תעלמות: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

רבון העולמים. אתה צויתנו על ידי משה עבדך לספור ספירת העומר: כדי לטהרנו מטומאתינו ומהקליפות. כמו שנאמר. וספרתם לכם ממחרת השבת תספרו חמשים יום: כדי שיטהרו נפשות עמך ישראל מזוהמתם. ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שבזכות הספירה שספרתי. יתוקן מה שפגמתי בספירה (פלונית השייך לאותו לילה) ואטהר ואתקדש בקדושה של מעלה. אמן סלה:

היום שני ימים לעומר: ש
הרחמן י"ל. יחננו. בכח. רצון. גבורה שבחסד
היום שלשה ימים לעומר: מ
הרחמן י"ל. ויברכנו. גדולה. רצון. ת"ת שבחסד
היום ארבעה ימים לעומר: ח
הרחמן. י"ל. יאר. ימינך. רצון. נצח שבחסד

היום חמשה ימים לעומר: ך
הרחמן. י"ל. פניו. תתיר. רצון. הוד שבחסד
היום ששה ימים לעומר: ך
הרחמן. י"ל. אתנו. צרורה. רצון. יסוד שבחסד
היום שבעה ימים [לעומר] שהם שבוע אחד (לעומר): י
הרחמן. י"ל. סלה. אב"ג ית"ץ. רצון. מלכות שבחסד

פי'. להסמיך סימים לעומר. והוא המוסכם מכל הדווקים. וכן ע"פ האר"י ז"ל. לא כמו שעושין המון העם שמדיקין השבוע לעומר. שאינו נכון כלל בלשון. וכן מקלקלין במנין. ומחליפין לשון רבים ביחיד. ולהפך. וסמוך במוכרת. וזכר בנקבה. ויש עושה אותו אנדרוגינוס שמגיע לאהדי העבריות. כי לא ידעו דרכי לה"ק. והנה הכל פסוקן לסמך כרמוי בעזה"י. והוא בו [סי'. כי למספר מעשרה ראוי לבא המספר בלשון רבים. ימים. ולמעלה מעשרה. בלשון יחיד. יום. דרך משל. שבעה ימים. אחד עשר יום. והאומר אחד עשר ימים. מחליף יחיד ברבים. וכן להיפך. וכן מלת שנים צריך לבא בסמיכות. שנים עשר. והאומר שנים עשר. מחליף סמוך במוכרת. וכן המספר יבוא עם ה' לזכר. ובלי ה' לנקבה. והאומר שלש ימים. מחליף זכר בנקבה. וכן במספר למעלה מעשרה. יבוא לעולם העשר. בלי ה' לזכר. ועם ה' לנקבה. והאחדים. עם ה' לזכר. ובלי ה' לנקבה. דרך משל. ארבעה עשר לזכר. ארבע עשרה לנקבה. והאומר ארבע עשר. עושה המספר אנדרוגינוס. מורכב מלשון זכר ונקבה:

יהר"מ ה' או"א. שאם פגמנו באיזה מז' בחי' של מוח חכמת ז"א. או באחד מז' בחי' דחסד הראשון דז"א. או בא' מז' בחי' דגבורה ראשון דנוקבא דז"א. שיתוקנו כל פגמיהם בכח מצות ספירת העומר אשר ספרנו בשבוע זו. אנא מלך רחום וחנון שומר הברית והחסד יהי חסדך ה' עלינו והוכן בחסד כסאך. ויתבוננו חסדי ה' ובשם יושפע עלינו רב חסד. לכפר את אשר חטאנו עוינו ופשענו במדת החסד. בקנאה ואכזריות ובעס. ועל כל פשעים תכסה אהבה. עשה למען אברהם אהובך והטה אלינו חסד. יודע לעיני הכל טובך וחסדיך עמנו. למחול אשר אשמנו בעון שנאת חנם והפכנו אהבה לאיבה. ואין אתנו עושה לפנים משורת הדין. ועוררנו תגבורת הדין על מדת החסד והרחמים וברוב אולתנו שנינו בקדושת תורתך הנתונה בימין צדקך. ברמ"ח מ"ע אשר בימין החסד. וגם לא נזהרנו במילי דא ות וברכות ונזיקין. ואשר העלמנו עין מגמילות חסדים. אנא בכח גדולת ימינך קבלנו בתשובה. כי ימינך פשוטה לקבל שבים. ואם הרבינו פשע ועבירה. עליון רחכיך מעולם. כי עמך הסליחה מטה כלפי חסד. הפלא הסדיך. ותגביר מדת טובך הישרה על מדת פורעניות: אנא ה'. קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך. ויתוקן כל אשר פגמנו בספירת החסד בכלל ופרט ותמלא כל השמות שפגמנו בהם. ונזכה לאחוז במדת החסד והרחמים: ה' יגמור בעדי. ה' חסדך לעולם מעשי ידיך אל תרף: יהיו לרצון וגו'

היום שמונה ימים [לעומר] שהם שבוע אחד ויום אחד (לעומר): ר
הרחמן. י"ל. לדעת. קבל. רצון. חסד שבגבורה
היום תשעה ימים [לעומר] שהם שבוע אחד ושני ימים (לעומר): נ
הרחמן. י"ל. בארץ. רנת. רצון. גבורה שבגבורה
היום עשרה ימים [לעומר]. שהם שבוע אחד ושלשה ימים (לעומר): נ
הרחמן. י"ל. דרכך. עמך. רצון. ת"ת שבגבורה
היום אחד עשר יום [לעומר]. שהם שבוע אחד וארבעה ימים (לעומר): ן
הרחמן י"ל. בכל. שגבנו. רצון. נצח שבגבורה
היום שנים עשר יום [לעומר]. שהם שבוע אחד וחמשה ימים (לעומר): ל
הרחמן. י"ל. גוים. טהרנו. רצון. הוד שבגבורה
היום שלשה עשר יום [לעומר]. שהם שבוע אחד וששה ימים (לעומר): א
הרחמן. י"ל. ישועתך. נורא. רצון. יסוד שבגבורה
היום ארבעה עשר יום [לעומר]. שהם שני שבועות (לעומר): ם
הרחמן. י"ל. יודוך. קר"ע שט"ן. רצון. מלכות שבגבורה

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שאם פגמנו באיזה מז' בחינות דמות בינת ז"א. או באחד מז' בחינות דחסד שני דז"א. או באחד מז' בחינות דגבורה ב' דנוקבא. שיתוקנו כל פגמיהם בכח מצות ספירת העומר אשר ספרנו בשבוע זו. ותוציא לאור משפטינו. לסלות אשר חטאנו במדת הגבורה. כי לא באנו לעזרת ה' בגבורים ואשר התרפינו בעת צרה מהיות גבורים לעמוד בפרץ. ואשר נואלנו ולא נתגברנו על יצרנו. והגברנו הצפוני. ולא הושב ידינו מבלע בחוש השמע. וישמע ה' ויחר אפו. ואשמתנו גדלו בשס"ה מצות לא תעשה אשר לפאת צפונה ואשר שגינו בתיקוני השולחן בצפון. וכללות החסד שבגבורה איש מרעהו נפרדו. ואשר פגמנו בל"ב שיניים שלטי הגבורים. ואשר הגברנו ק"ך צרופי אלהים ופ"ר גבורות מנצפ"ך וש"ך גבורות אדנ"י על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו. כי רבו מהרבה הדינים שהגברנו. והנה עתה שבנו אליך בבושת פנינו. לדרוש סליחה על עצם פגמינו. ולמען זכות יצחק עקידך. נמצא פדיון וכופר ורוח סליחה יערה עלינו ממרום. ועמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים. וזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו. ותביט באפרו כאלו צבור ומונח על גבי המזבח. ושלח מחשבי פגימותינו. ותגבורת הדינים הקשים הפג והפר. ויכבשו רחמיך את כעסך. ויגולו רחמיך על מדותיך. ותכנס לנו לפנים משורת הדין. ובטובך הגדול. ישוב חרון אפך מעמך ומעירך. ואל ימשול בנו קצף. כי אל מלך חנון ורחום אתה. חוסה ה' על עמך. ועוררה את גבורתך. ולכה לישעתה לנו ולישע גבור משיח בן אפרים. מהרה תצמיח משרש יצחק. ונקום נקמתך מאת בני עשו. והאלילים כרות יכרתון. לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. ונסה עלינו אור פניך ויתוקן כל אשר פגמנו בספירת הגבורה בכלל ובפרט. ותמלא ותאיר כל השמות אשר פגמנו בהם. וזכנו להתגבר על יצרנו. ולהגביר היצר הטוב. ולהיות אנחנו וזרעינו. גבורי כח עושי רצונך כרצונך. ולא נבעוס. ולא נבעיסך הללוהו בגבורותיו הללוהו כרוב גדלו: ויהי נועם וכו'

היום חמשה עשר יום [לעומר] שהם שני שבועות ויום אחד (לעומר): **י**

הרחמן. י"ר. עמיס. גל. רצון חסד שבתפארת

היום ששה עשר יום [לעומר]. שהם שני שבועות ושני ימים (לעומר): **ם**

הרחמן. י"ר. הלהיס. גטול. רצון. גבורה שבתפארת

היום שבעה עשר יום [לעומר] שהם שני שבועות ושלשה ימים (לעומר): **כ**

הרחמן. י"ר. יזחך. דורסי. רצון. ת"ת שבת"ת

היום שמונה עשר יום [לעומר]. שהם שני שבועות וארבעה ימים (לעומר): **י**

הרחמן. י"ר. עמיס. יתוקך. רצון. נצח שבתפארת

היום תשעה עשר יום [לעומר] שהם שני שבועות וחמשה ימים (לעומר): **ת**

הרחמן. י"ר. כולס. כנכנת. רצון. הוד שבתפארת

היום עשרים יום [לעומר], שהם שני שבועות וששה ימים (לעומר): **ש**

הרחמן. י"ר. יסמתו, סמרס. רצון. יסוד שבתפארת

היום אחד ועשרים יום [לעומר]. שהם שלשה שבועות (לעומר): **פ**

הרחמן. י"ר. ויהגו. ע"ד יכ"ס. רצון. מלכות שבת"ת

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שאם פגמנו בא' מהשבע בחינות דמות דעת זעיר אנפין. או בא' מז' בחינות דחסד ג' שלו. או בא' מז' בחינות דגבורה. דנוקבא. שיתוקנו פגמיהם בכח מצות ספירת העומר שספרנו בשבוע זו. אנא מלך רחום וחנון אביר יעקב. פרשו עלינו שפע רצון. למחול ולסלות אשר פגמנו במדת תפארת. והיינו מפרידי אלוף. ולא הושב ידינו מבלע באכילות נבילות וטריפות. והוספנו סרה בגזל וגניבה. ופגמנו בב' שלישי ת"ת התחתונים וגם בשליש העליון. וברוב אולתנו שגינו. ומנענו ש"ע נהורין עילאין דא"א מלהאיר לת"ת. ואשר נואלנו ונהגנו קלות ראש בנדרים. ופגמנו בחיי המלך. ואשר קלקלנו וציערנו אב ואם. וגרמנו סילוק תרין עטרין מרישא דמלכא. ואשר קלקלנו וכתבנו קמיעות ואזכרות שלא בכוונה וקדושה. ופגמנו בשם מ"ה ואשר היינו מכת הולכי רכיל ומגלי סוד לבלתי הגונים. ובדינו הקדמות מסברתינו. ופגמנו בגופא דמלכא קדישא. נפלו פנינו והתפרדו כל עצמותינו. על עוצם חטאתינו עונותינו ופשעינו. ובלב נשבר אתאנו לחלות פניך. ונשעננו על רחמי יקר תפארת גדולתיך. אנא ברחמיך האר מחשך פגמינו. אשר החשכנו מאורות העליונים. בזכות יעקב בנך בכורך. ומחל וסלח את כל אשר אשמנו. והורינו דרכי תשובה. והעלנו מטומאה לטהרה. ויצאו מים חיים מלובן העליון דרך רחובות הנהר לקו האמצעי. נהר פלגיו ישמחו עיר אלהינו. לטהר מדות העליונות. ותפארת"ו עבור על פשע. ועל כן נקוה לך לראות מהרה בתפארת עוזך. להעביר גילולים מן הארץ. לתקן עולם במלכות שדי ומלך ביופיו תחזינה עינינו. תשיב לראשו עטרת פז. ובאה הממשלה הראשונה ממלכת לבת ירושלים כאמור ספי כבודך עורי [עורי לבשי עוזך ציון] לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקודש. והיית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלהיך. עשה למען שמך. עשה למען פארך:

יהיו לרצון וכו

היום שנים ועשרים יום [לעומר]. שהם שלשה
שבועות ויום אחד (לעומר): ן
הרחמן. י"ל. לאומים. ברכס. רצון. חסד שבנצח
היום שלשה ועשרים יום [לעומר]. שהם
שלשה שבועות ושני ימים (לעומר): ט
הרחמן. י"ל. כי. פכרס. רצון. גבורה שבנצח
היום ארבעה ועשרים יום [לעומר]. שהם
שלשה שבועות ושלשה ימים (לעומר): ע
הרחמן. י"ל. המטעם. רחמי. רצון. ת"ת שבנצח
היום חמשה ועשרים יום [לעומר] שהם שלשה
שבועות וארבעה ימים (לעומר): ם
הרחמן. י"ל. עמים. לדקקך. רצון. נצח שבנצח
היום ששה ועשרים יום [לעומר]. שהם שלשה
שבועות וחמשה ימים (לעומר): י
הרחמן. י"ל. מישור. תמיד. רצון. הוד שבנצח
היום שבעה ועשרים יום [לעומר]. שהם שלשה
שבועות וששה ימים (לעומר): ם
הרחמן. י"ל. ולאומים. נמלס. רצון. יסוד שבנצח
היום שמונה ועשרים יום [לעומר]. שהם
ארבעה שבועות (לעומר): מ
הרחמן. י"ל. נארץ. נפ"ל נמ"נ. רצון. מלכות שבנצח

[יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שאם פגמנו באיזו מז' בחינות דמות דעת ז"א או באחת מז' בחינות דחסד הד' שלו או באחת מז' בחינות דגבורה ד' דנוקבא. שיתוקנו פגמיהם בכח מצות ספירת העומר אשר ספרנו בשבוע זו. אנא מלך רחום וחנון. התמלא רחמים עלינו. ויתוקן מה שפגמנו בביטול תורתך הקדושה. שנתת לנו ע"י משה רעיא מהימנא. ואשר למדנו שלא לשמה. ואשר הפסקנו למודנו לדברים בטלים. ועי"ז נתגבר יצה"ר ושגינו באולתנו ולא גמלנו חסד עם העניים והאביונים ותופסי התורה ופגמנו במדה דנצח. ובכן עתה שבנו אליך בבושת פנינו. ואתה בטובך תעורר רחמיך. ובזכות משה רעיא מהימנא רחם עלינו וגם נצח ישראל לא ינחם. וקיים לנו את כל אשר הבטחתנו ע"י נביאיך הקדושים. וישמחו כל חוז"י בך. ורחמיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד. ותחזקנו ותאמצנו לנצח היצה"ר. ויהיה לבבינו שלם להכיר מיעוט ערכנו ושפל מצבינו מחוסר כל. ויתרחק יצה"ר מתוכנו. ותסתום ותחסום פי כל המקטריגים ואויבינו אויבי נפשינו וגופנו. למען זכות משה רעיא מהימנא התתום במדת הנצח. והאר עינינו בתורתך. ותזכנו לעסוק בתורה לשמה. ולהוציא לאור חלקנו בתורתך אשר קבלנו בהר סיני. ודבק לבנו במצותיך. ותייחד לבנו ליראה ולאהבה את שמך נצח סלה ועד. ותגאלנו גאולה שלימה בזכות משה רעיא מהימנא במהרה בימינו אמן]:

היום תשעה ועשרים יום [לעומר]. שהם
ארבעה שבועות ויום אחד (לעומר): י
הרחמן. י"ל. תנחס. תסין. רצון. חסד שבהוד
היום שלשים יום [לעומר]. שהם ארבעה
שבועות ושני ימים (לעומר): ש
הרחמן. י"ל. סלה. קדוש. רצון. גבורה שבהוד
היום אחד ושלשים יום [לעומר]. שהם ארבע'
שבועות ושלשה ימים (לעומר): ן
הרחמן. י"ל. יודוך. נחה. רצון. ת"ת שבהוד
היום שנים ושלשים יום [לעומר]. שהם ארבעה
שבועות וארבעה ימים (לעומר): ך
הרחמן. י"ל. עמים. סונך. רצון. נצח שבהוד
היום שלשה ושלשים יום [לעומר]. שהם
ארבעה שבועות וחמשה ימים (לעומר): ן
הרחמן. י"ל. אלהים. סל. רצון. הוד שבהוד
היום ארבעה ושלשים יום [לעומר]. שהם ארבע'
שבועות וששה ימים לעומר: ל
הרחמן. י"ל. יודוך. עדקך. רצון. יסוד שבהוד
היום חמשה ושלשים יום [לעומר]. שהם
חמשה שבועות (לעומר): א
הרחמן. י"ל. עמים. חק"ב סנ"ע. רצון. מלכות שבהוד

[יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שבכח ספירתנו שספרנו בשבוע זו יבוסמו כל הדינים. ואם פגמנו באיזו משבעה בחינות מוח חכמת ז"א או באחד מז' בחינות חסד ה' שלו או באחד מז' בחינות גבורה ה' דנוקבא. שיתוקנו כל פגמיהם בכח ספירתנו. ומהר לבנו לעבדך באמת. אנא מלך רחום וחנון. מהר יקדמונו רחמיך. ויתוקן אשר פגמנו ולא כבדנו לומדי תורה ולא החזקנו ברכי דרבנן דשלהי. ואשר היינו הולכי רכיל ורגלינו רצו לרע ופגמנו במדת הוד. והן בעון חוללנו. ונהפוך הוד. כל היום דו"ה. בושנו מאוד ונכלמנו. ואתה בטובך ובזכות אהרן כהנא רבא התום במדת הוד. תעורר רחמיך. ותזכנו לכבד לומדי תורה ולרוץ לדבר מצוה. ותזכני להיות מתלמידיו של אהרן ולרדוף שלום ולבקש שלום ולשום שלום ולהרבות שלום בעולם. ולזכנו למעבד עובדא דאהרן. ובא לציון גואל. הוד והדר תשוה עליו. עשה עמנו אות לטובה. ותתקים בנו מקרא שכתוב. אל יתן למוט רגליך אל ינום שומרך. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך. והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך. אמן כן יהי רצון]:

היום ששה ושלשים יום [לעומר] שהם חמשה
שבועות ויום אחד (לעומר): מ
הרחמן. י"ל. סלס. יחיד. רצון. חסד שביסוד
היום שבעה ושלשים יום [לעומר]. שהם
חמשה שבועות ושני ימים לעומר: י
הרחמן. י"ל. ארץ. גאה. רצון. גבורה שביסוד

היום שמונה ושלשי׳ יום [לעומר]. שהם חמש׳
שבועות ושלשה ימים (לעומר): ם
הרחמן. י״ל. נתנה. לנעמך. רצון. ת״ת שביסוד
היום תשעה ושלשים יום [לעומר]. שהם
חמשה שבועות וארבעה ימים (לעומר): ב
הרחמן. י״ל. יטלס. פנה. רצון. נצח שביסוד
היום ארבעים יום [לעומר]. שהם חמשה
שבועות וחמשה ימים (לעומר): א
הרחמן. י״ל. יברכנו. אגרי. רצון. הוד שביסוד
היום אחד וארבעים יום [לעומר]. שהם חמשה
שבועות וששה ימים (לעומר): ר
הרחמן. י״ל. סלהים. קדוסקך. רצון. יסוד שביסוד
היום שנים וארבעים יום [לעומר]. שהם
ששה שבועות (לעומר): ע
הרחמן. י״ל. סלסיט. יג״ל פז״ק. רצון. מלכות שביסוד

[יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו. שבכח ספירתנו יבוסמו כל הדינים. ואם פגמנו באיזה מז׳ בחינות חסד דכללות ה׳ חסדים דז״א או באחד מז׳ בחינות דגבורה דכללות ה׳ גבורות דנוקבא או באיזה בחינה משבע בחינות מוח בינה דז״א או באחד משבעה בחינות גבורה שלו. שיתוקן כל פגמיהם בכח מצות ספירת העומר שספרנו בשבוע זו. אנא מלך רחום וחנון. הפלא חסדיך מושיע חוסים. ויתוקן אשר פגמנו במדת היסוד. בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים. הן בביאות אסורות הן בהסתכלות בעריות הן בהרהורים רעים הן בכל מיני קרי. ומלאו מתנינו חלחלה. כי היינו ח״ו מפרידי אלוף. ופגמנו בשמות הקדושים. רעדה אחזה את עצמותנו על פגם אות ברית קודש תותמא דמלכא. אהה עלינו. והנה אנחנו בושים ונכלמים מאוד. ועתה שבנו אליך. כי רחום אתה ואתה חפץ בתשובת השבים. וברוב רחמיך תקבלנו בתשובה לפניך. ותלקט אשר פזרנו. ותייחד אשר הפרדנו. ותוציא לאור כל ניצוצות הקדושה אשר נתפזרו על ידינו בין הקליפות. חיל בלע ויקיאנו. מבטנו יורישנו אל. ולא ידחה ממנו נדח. ותזכנו לשמור דרכנו מכל חטא. ובזכות יוסף צדיקך החתום במדת היסוד. תתקן אשר עוינו. ותמלא כל השמות שפגמנו בהם. בזכות יוסף הצדיק. יסד יסוד ציון. תרוממנה קרנות צדיק. אל שדי. בזכות יוסף. יוסיף שנית ידו ויגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו. אמן כן יהי רצון]:

היום שלשה וארבעים יום [לעומר]. שהם
ששה שבועות ויום אחד (לעומר): ת
הרחמן. י״ל. יברכנו. סועתס. רצון. חסד שבמלכות
היום ארבעה וארבעים יום [לעומר]. שהם
ששה שבועות ושני ימים (לעומר): נ
הרחמן. י״ל. סלהים. קבל. רצון. גבורה שבמלכות
היום חמשה וארבעים יום [לעומר]. שהם ששה
שבועות ושלשה ימים (לעומר): ח
הרחמן. י״ל. ויירלו. וסמע. רצון. ת״ת שבמלכות
היום ששה וארבעים יום [לעומר]. שהם ששה
שבועות וארבעה ימים (לעומר): ם
הרחמן. י״ל. סוסו. לנעקתנו. רצון. נצח שבמלכות
היום שבעה וארבעים יום [לעומר]. שהם ששה
שבועות וחמשה ימים (לעומר): ם
הרחמן. י״ל. כל. יודע. רצון. הוד שבמלכות
היום שמונה וארבעים יום [לעומר]. שהם
ששה שבועות וששה ימים (לעומר): ל
הרחמן. י״ל. סלסי. תעלומות. רצון. יסוד שבמלכות
היום תשעה וארבעים יום [לעומר]. שהם
שבעה שבועות (לעומר): ה
הרחמן. י״ל. סלן. סק״ו ני״ת. רצון. מלכות שבמלכות

[יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו. שאם פגמנו באיזו מז׳ בחינות מוח דעת ז״א או בת״ת שלו או באיזה בחינות דחסד דכללות מז״א או באחד מז׳ בחינות דכללות ה׳ גבורות דנוקבא דזעיר אנפין. שיתוקנו כל פגמיהם בכח מצות ספירת העומר שספרנו בשבוע זו. אנא מלך רחום וחנון. הנשמה לך והגוף פעלך. חוסה על עמלך. וברוב רחמיך יתוקן אשר פגמנו בכבוד שכינת עוזנו. וגרמנו בעוצם חטאתינו לגרום פירוד חס ושלום. וגם היינו מד׳ כתות שאינם מקבלות פני השכינה. לצנו ושקרנו ודברנו לשון הרע וחנפנו. ודברנו בבית הכנסת ובאמצע תפלה והפסקנו מדברי תורה לדברים בטלים. וכזאת וכזאת הרבינו לפשוע והיינו סיבה להאריך גלות השכינה. ובהעלותנו על לבבנו. על אלה חשכו עינינו ונמס לבבנו בקרבנו. לכן עתה שבנו אליך בחרפה וכלימה בלב נשבר. ואנו מתחננים שתתמלא רחמים עלינו בזכות דוד מלך ישראל עליו השלום החתום במלכות וכל ימיו השתדל לחבר הדודים יחדיו. ואתה בטובך תקבלנו בתשובה. ויתוקן כל אשר פגמנו. ותתן בנו כח ובריאות לעשות נחת רוח לפניך תמיד ותשרה שכינתך עלינו. ותגלה ותראה מלכותך עלינו מהרה. ומלוך על כל העולם כלו בכבודך. והיתה לה׳ המלוכה. והיה ה׳ למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד. במהרה בימינו אמן]:

משעול ג. לקצירת העומר

מסן לומר בליל ב׳ דפסח ענין קצירת העומר. וזהו:

מצות העומר להקצר בליל ששה עשר בניסן. בין בחול בין בשבת (עש״י סי׳ לי״ד) מצותו לבא

מן הקמה ומן הלח ואינו בא אלא מן הארץ ומן המובחר . עומר זה מן השעורים היה בא וכיצד היה נעשה . מעיט יוצאין שלוחי ב"ד ועושין אותו כרכות במחובר לקרקע. כדי שיהא נוח לקצור . כל העיירות הסמוכות מתכנסות לשם . כדי שיהא נקצר בעסק גדול . וקוצרין שלש סאין שעורין בשלשה אנשים ובשלש קופות ובשלש מגלות . כיון שחשכה . אומר להם הקוצר לכל העומדים שם . בא השמש . אומרין לו הן . בא השמש . אומרין הן . בא השמש . אומרין הן . מגל זה . אומרין לו הן . מגל זה . אומרין הן . מגל זה . אומרין הן . קופה זו . אומרין לו הן . קופה זו . אומרין הן . קופה זו . אומרין הן . בשבת אומר . שבת היום . אומרין לו הן . שבת היום . אומרין הן . שבת היום . אומרין הן אח"כ אומר להם אקצור . והן אומרין לו קצור . אקצור . אומרין קצור . אקצור . אומרין קצור . קצרוהו ונתנוהו בקופות . הביאוהו לעזרה והבטותו וזורין ובוררין . ולוקחין את השעורין ומהבהבין אותן באור באבוב מנוקב . שנאמר אביב קלוי באש . אח"כ שוטחין אותו בעזרה שתהא הרוח מנשבת בו . ונותנין אותו בריחיים של גרוסות וטוחנין את השלש סאין ומוציאין מן הכל עשרון מנופה בי"ג נפה . זוהי מצות קצירת העומר לבית אלהינו . יהי רצון שיבנה במהרה בימינו . אמן :

משעול ד בני ח"ל עושין בליל ב' דפסח ככל הסדר של ליל א' . ולענין שכחת זמן דליל ב . ע"ל בשער השיר :

מבוי ז . ליום ט"ז בניסן

(א) בסדר מתפללין כסדר של י"ט : (ב) ומוציאין ב' ס"ת . קורין בס' אמור שור או כשב עד סוף הענין (כהן) עד אני ה' (לוי) את העדה ישראל) אלהיכם (רביעי) שבתכם (חמישי) ישראל [אפי' שנה וקרא זה ביום א' , ועיקר הקריאה הוי הפסוק . ואם דילג מעכבת) והב' קורא לא' מפטיר כדלעיל : (ג) אם קרא רק מועד חג הפסח עד ועשיתם ביום הניפכם או והבאתם לכם והיל"ד לה' והכר ביון החמישי לאחריה יצא . ואם דילג פ' העומר ועוד שהיום וקרא לה עונים בלמנום ואמר קדים ג"כ יצא . וכן שיקרא הקורא בקול רם מה שדילג בלי ברכה : (ד) טעה וקרא קריאת פ' שבלא ימי פסח . אם הכיר באמצע קריאת א' מהעולין . יפסיק (אם קרא פכ"פ ג"פ) ויברך לאחריה ויגלול לס' שור ויקרא שאר העולין . ואם הכיר באמצע קריאת האחרון קודם שבירך לאחריה . יפסיק ולא יברך לאחריה . ויגלול לס' שור ויברך לפניה ויקרא בה (והאנשים שעלו כבר מצטרפין למנין) ואם הכיר אחר שבירך לאחריה יצא בס' זו (רק אם קרא במדבריה דליכא רק ד' עולין אף שגמר הס' יגלול ויקרא לחמישי בס' שור וקוראהו באותו ענין . וס' שור אין לה השלמין . וגם יכול קריאתה אפי' באונס אין לה השלמין : (ה) אם כראה להטעות בס' של הבכור ומברך ע"ד כן . יקרא ס' א . וס' שור יקרא ביום א' : (ו) כמלא טעות בקריאת החמישי . יוציא אחרת ויגמור שם . וי"א שא"צ . והסומך ע"ז אין מזיחין אותו . ואם לא קרא עדיין ג' וכ"ש אם הטעות ברביעי . לכ"ע יוציא אחרת . ולא יקח ס"ת הב' של מפטיר . ואם אין אחרת יקח זו : (ז) אומר] קדיש . ומפטיר קורא בס"ת ב' כמו אתמול : (ח) ומפטיר במלכים בפסח יאשיהו . ויפלל המלך עד ואחריו לא קם כמוהו : (ט) סדר עבודה שהוא ליום א' לשחרית ולמוסף כמ"ש שם : (י) אלא שיש בו קרבן מוסף למנחת העומר . ויאמר המלך : כך הייתה עבודת קרבן מוסף פסח בבית אלהינו ה' . עד גמירה . אח"כ אומר :

[וידבר יהוה אל משה לאמר : דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן : והניף את העומר לפני יהוה לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן : ועשיתם ביום הניפכם את העומר כבש תמים בן שנתו לעלה ליהוה : ומנחתו שני עשרונים סולת בלולה בשמן אשה ליהוה ריח ניחוח ונסכו יין רביעית ההין : ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל משבותיכם : וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה : עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה ליהוה]

ביום ששה עשר בניסן אחר שהקריבו המוסף ומנחתו . הביאו העשרון סולת שעורים מתוך שלש סאין שנקצרו בלילה שלפניו . ואחר שהוקלה באש ונפוהו בי"ג נפה . בוללין אותו בלוג שמן . ונותנין עליו מלח וקומץ לבונה . ומניפו אפילו במזרח המזבח . מוליך ומביא . מעלה ומוריד . ומגישו כנגד חודה של קרן מערבית דרומית . וקומץ ומקטיר והשאר נאכל לכהנים כשיירי כל המנחות . ומקריבין יתר על מוסף היום . כבש לעולה . כל המשמרות שוות בו . ומנחתו שני עשרונים סולת חטים ברביעית הין שמן . נתנו עליהם מלח והקטירום . ויין לנסך רביעית הין (א) מנסכין ע"י שיר (ב' יהו סדר הקרבת העומר בבית אלהינו . יהי רצון שיבנה במהרת בימינו . אמן :

(א) בקונטרס עבודת המקדש סיחס . לא הביאנו של בית שין . ולענן עלי סיכה סבבה (ב) ולא נתפרש מהו :

(יא) אין הגוף ב"ט הראשון ל"ט שני של גליות אלא למנין שם ואמרי חולה שאין בו סכנה (כדבר שבוש נלמד) וכן נינה שבולדת ביתאון מוקצה בשני . ושיורי שמן ופתילה שכבו בראשון גם לערבים שבאלו מראשון . מותר לבדליקן בשני : (יב) ועד היכן מהפסח חייב אדם של דבריהם . עש"י (קס"ח , והם מבואר בהלכה כל הלוק חיים ליהוד ולרבים . הגרחים והגנחים . דנהגין לעשות והסלקין לעילא. כמה כח מוסף זה יפה נבס : (יג) ושמחת הרגל אף בכל ימי המועד. כ"ש ביום זה שיש לנשום בו עוד זכרון לשמחת אמש שמגלה בו פתן . אע"פ שהוא יום מיתת צדיק לוי בן יעקב אע"ה . מ"מ מלאי הלד בו ביום נ"ל . שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום : (יד) ביום זה כנו לנטר ניס שמקדש בימי חשמונאי : (טו) [illegible] מתפללין כבאתמול :

סבוי ח. לח"ה. בו ד' מסלות. מסילה א. לראשון דח"ה. ג' דפסח. י"ז בניסן :

(א) בחה"מ אסור לאכול חדש עד סוף יום ט"ז ועד בכלל. מכאן ואילך מותרים כל תבואה שהשרישה קודם לכן: (ב) במוצאי י"ט לחול המועד מתפללין י"ח. אומרים אתה חוננתנו ותפלה (דין שבתות. כדינו בש"ע): (ג) יעו"י בעבודה. אם לא אמרו מחזירין אותו. קדיש שלם: (ד) סופרין ברוך כו' ב' לעומר: (ה) אח"כ מבדיל ש"ץ על הכוס בהפ"ג והמבדיל בין קודש לחול. אין מברכין על הבשמים ולא על הנר. אומרים עלינו קדיש יתום ונפטרין לשלום. כל אחד מבדיל בבית להוציא ב"ב: (ו) כל דיני הבדלה על הכוס ואיסור טעימה קודם. אין לשנות ע"ש: (ז) וכן י"ל תחלומין על"ש על יום ההגדרה. כן נראה פשוט: (ח) כל ימי ח"ה מתפללים אחר נוסח. רק בקה"ת אין מתקן: (ט) כמנהגין ע"פ ס' הזוהר והאר"י ז"ל. אין מניחין בו תפילין: ובלח"ם סוף ס"ק דכולם התורה הכוונה לדברי בעל הגהות אשרי: (י) והמניחין אותן אין מברכין עליהן בקול רם. ע"פ שיהיו להם סעד קצת: (יא) אבל דעת רבים וגדולים. שלא לברך עליהם על כל פנים: (יב) ש"ץ מתפללין תפלת י"ח. ואומרין יעו"י בעבודה. אם לא אמרו מחזירין אותו: (יג) דעת גדולי האחרונים. שאף המניחין תפילין יחלצו קודם הלל: (יד) קורין הלל בדילוג כל ימי ח"ה. וי"א האחרון בכלל: (טו) מוציאין ב' ס"ת. קורין בא' בפ' בא. קדש לי. כהן עד האביב. לוי והיה. ישראל עד סוף פיסקא. גולל ס"ת: (טז) ופותח ס"ת ב'. קורא ד' בפ' פנחס והקרבתם עד סוף פיסקא:

[במדבר כ"ח י"ט והקרבתם אשה עולה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימים יהיו לכם : ומנחתם סולת בלולה בשמן שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל תעשו : עשרון עשרון תעשה לכבש האחד לשבעת הכבשים: ושעיר חטאת אחד לכפר עליכם . מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה : כאלה תעשו ליום שבעת ימים לחם אשה ריח ניחוח ליהוה על עולת התמיד יעשה ונסכו : וביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו] :

(יז) פותח ס"ת א' הגלה ואומר חצי קדיש על התיבה. אח"כ גולל ס"ת ב'. יהללו (מזמור) לדוד. ובל"ג. חצי קדיש: (יח) מתפללין שבע ברכות. כדרך שמתפללין במוסף י"ט: (יט) מתחיל ש"ץ התפלה. ואומר נקדש. וגומר הסדר כדרכו בחול. שיר. ומזמור. כ"א לפי מנהגו. וכבר כ"ל מזה: (כ) חייב לכבד ח"ה במאכל ובמשתה ובכסות. ולהיות שמח וטוב לב. מהרי"ל לבש סקוטא ומטרון של שבת. ומצוה לאכול בו פת. דין שמחת יעו"י בשו"ע. עיין עשר ידים: (כא) ח"ה אסור מ"ס במלאכה שאינה דבר האבוד ולא צורך המועד. והכתוב מסרן לחכמים להודיע לעם איזה הן המלאכות האסורות או המותרות בו. ע"כ צריך לשאול וללמוד הלכותיהם מפי סופרים וספרים. והמבזה את המועדות א"ל חלק לעולם הבא [אבות פ"ג]:

מסילה ב . י"ח ניסן . ב' דחול המועד

(א) בח"ל אסור לאכול חדש עד הלילה ליל זה: (ב) בערב מתפלל כדרכו. וסופר אחר ברכות ג' לעומר: (ג) בשחר. סדר תפלה כדרכה. מוציאין ב' ס"ת. קורין בא' בפ' ואלה המשפטים [שמות כ"ב] אם כסף תלוה (כהן) עד תמן אמי (לוי) העזב תעזב עמו (ישראל) בחלב אמו [ובשחל בא'. קורין קדש] בס"ת ב' והקרבתם:

[אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך : אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו : כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לעורו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני : לוי אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור: מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי: כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי : ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו : לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס : לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות : ודל לא תהדר בריבו : כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו : כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו : ישראל לא תטה משפט אביונך בריבו : מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע : ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים : וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים : ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה · והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך : ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר : ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך : שלש רגלים תחוג לי בשנה . את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חודש האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם : וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה : שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון יהוה : לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בוקר : ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו : לרביעי והקרבתם כו'] :

מסילה ג · י"ט ניסן · ג' דחול המועד

(א) בערב סופרין ד': (ב) בשחר מוציאין ב' ס"ת. בא' קורין [בשחל נד' או כ'. ובתחל בב'. קורין אם כסף] בס' כי תשא [שמות ל"ד] פסל לך . כהן עד ונחלתנו . לוי מכסה . ישראל אתו . בב' והקרבתם:

[ויאמר יי אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת : והיה נכון לבוקר ועלית בבוקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר : ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא: ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים וישכם משה בבוקר ויעל אל הר סיני

באשר צוה יהוה אותו ויקח בידו שני לחת אבנים. וירד יהוה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהוה: ויעבור יהוה על פניו ויקרא יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים: וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו: ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: לוי ויאמר הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יהוה כי נורא הוא אשר אני עושה עמך: שמר לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גורש מפניך את האמורי והכנעני והחתי והפריזי והחוי והיבוסי: השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך: כי את מזבחותם תתוצון ואת מצבותם תשברון ואת אשריו תכרותון: כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה קנא שמו אל קנא הוא: פן תכרות ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו: ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן: אלהי מסכה לא תעשה לך: ישראל את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך למועד חודש האביב כי בחודש האביב יצאת ממצרים. כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור ושה: ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם: ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות: וחג שבעות תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון יהוה אלהי ישראל: כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבלך ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני יהוה אלהיך שלש פעמים בשנה. לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח. ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: לרביעי והקרבתם]:

סמילה ד. ך ניסן. ד דחול המועד

(א) בערב סופרין ה': (ב) בשחר קורין בס"ת א' בפ' בהעלותך

[במדבר ט] מן במדבר סיני. כהן בני ישראל. לוי יאמר ה' לאמר. ישראל ולאזרח הארץ. בב' והקרבתם:

[וידבר יהוה אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר: ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו בארבעה עשר יום בחודש הזה בין הערבים תעשו אותו במעדו ככל חקותיו וככל משפטיו תעשו אותו: וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח: ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו בני ישראל: לוי ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא. ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן יהוה במעדו בתוך בני ישראל: ויאמר משה עמדו ואשמעה מה יצוה יהוה לכם: ישראל וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח ליהוה: בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו: לא ישאירו ממנו עד בוקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אותו: והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן יהוה לא הקריב במועדו חטאו ישא האיש ההוא: וכי יגור אתכם גר ועשה פסח ליהוה כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ: לרביעי והקרבתם וכו']

מבוי ט: חול המועד שחל בשבת

(א) בש"ק אומרים מזמור לדוד הבו לה'. לכה דודי. ומדלגין החרוז התנערי: (ב) ערבית שחרית מנחה. מתפלל כדרכו של שבת. ויאמר יעלה ויבא בעבודה: (ג) ויכולו. מעין שבע. ואין מזכירין בה של י"ט: (ד) א"א במה מדליקין. בש"ק בבית כמלכות דמוסף בשבת: (ה) בשחר עושין כסדרו של שבת. וקורין הלל בדלוג קדיש שלם: (ו) קורין שיר השירים ואין מברכין על קריאתו. קדיש יתום. אין כמוך: (ז) מוציאין ב' ס"ת. בא' קורין ז' גברי בפ' כי תשא. פסל לך. כהן עד ונחלתנו. לוי לא תעשה לך. ישראל אתו. והשיבות יום חמישי דפסח בשבת. לא ישתנה זה הסדר אלא שמתחילין לכהן אתה אומר אלי העל. וקורא. כהן עד האדמה. לוי ארחם. ישראל יכלו. רביעי הגר הכוש. חמישי עושה עמך. ששי לך. שביעי אתו. אבל כשחל שלישי דפסח בשבת שקורין בו פרשה זו. אז משתנה הסדר וסימנו הסימן לקה"ת דח"ס. פסל. קדש. בכספא.

במדברא: (ח) [אם התחיל רק מפ' פסל לך וקראו לו' יצא. ואפי' דילג פסוק א' מפ' פסל יצא: (ט) אם היה הס' עם שתה עולים. המפטיר משלים. אם טעה וקרא א' מהאר פרשיות לו' ואמר קדיש יצא. ותק מס' של יום ו'. שאז יגלול לס' ראה ויקראהו מנה לו' או יותר]: (י) ולמפטיר בב' והקרבתם [אם התחיל ובחודש הראשון וקרא כל הפ' יצא. אבל קרא רק עד פסוק מלבד או כאלה תעשו ולא עד בכלל) יוציא אחרת ויקרא והקרבתם עד סופו: (יא) התחיל והקרבתם ודילג פסוק מלבד וכיוצא יצא. ואם דילג פסוק כאלה תעשו ובלך. יחזור ויקרא והקרבתם כו' כאלה תעשו כו']: (יב) ומפטיר ביחזקאל ל"ז. היתה עלי יד ה'. עד סוף הענין. לפי שת"ה עתידה להיות בפסח. והותמין בברכת הפטרה בשבת לבד: (יג) יקום פורקן. ברכה למלך ולקהל: (יד) מוסף כשאר ימי ח"ה. ומזכירין בו של שבת. וכן בחתימה: (טו) מנחה נוהגין כשאר שבתות. וקורין בתורה בפ' הסדר בפסוקיו בו: (טז) מתפללין של שבת. ומזכירין יעלה ויבוא בעבודה. א"א נ"ן:

מבוי י'. ליו"ט האחרון דפסח. בו ב' מסלולים: מסלול א' כא ניסן ז' דפסח

(א) בערב מתפללין של י"ט: (ב) מקדשין על היין וא"א זמן: (ג) סופרין ו': (ד) כשחל בשבת (מנהג ע"פ שנתבאר לעיל) אומרים

ישנו . אחר אכלם . ואין מוציאין רק בכל שנה : (ס) א"א במה מדליקין . קידוש . סעודה וכו"ע . כמנהג יום הראשון . והכן לקרות מאמר מספר הזוהר :

אמר רבי שמעון בההיא שעתא דהוו קיימין ישראל על ימא והוו אמרי שירתא . אתגלי קב"ה עלייהו וכל רתיכוי וחילוי . בגין דינדעון מלכיהון די עבד לון כל אינון נסין וגבורן . וכל חד וחד ידע ואסתכל מה דלא ידעו ולא אסתכלו שאר נביאי עלמא . דאי תימא דלא ידעו ולא אדבקו חכמתא עילאה . מן שירתא דא חמי דכולהו בחכמתא אסתכלו וידעי מלין ואמרי . דאי לאו הכי . היך אמרו כולהו מלין אחדים . דלא טפו מלין אלין מאלין , ומה דאמר דא אמר דא . ולא אקדים מלה דא למלה דא אלא כולא בשקולא חדא . ורוחא דקודשא בפומא דכל חד וחד . ומלין אתאמרו כולהו כאילו נפקין מפומא חד . ואפי' עוברין דבמעי אמהון הוו אמרי שירתא כולהו כחדא . והוו חמאן כולהו מה דלא חמא יחזקאל נביאה . וע"כ הוו כולהו מסתכלן כאילו חמאן עינא בעינא . וכד סיימו מלין . כולהו מתבסמן בנפשייהו . ותאבין למחמי ולאסתכלא ולא הוו בעאן לנטלא מתמן מסגיאות תיאובתא . בההיא שעתא אמר משה לקב"ה בגין מסגיאות תיאובתהון לא בעאן לנטלא מן ימא . מה עבד קב"ה . אסתים יקריה לבר למדברא . ותמן אתגלי ולא אתגלי . אמר משה לישראל כמה זמינין לנטלא מתמן . ולא בעאן . עד דאחזי לון זיוא יקרא דקב"ה במדברא . מיד מסגיאות תיאובתהון ורעותא לאסתכלא . נטיל לון משה . הה"ד ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור . מאי מדבר שור . מדברא דהוי בעאן לאסתכלא ביה זיווא יקריה דמלכא קדישא . וע"ד איקרי מדבר שור . אסתכלותא . ע"כ :

[נהגו אנשי מעשה בליל זה שירדו אבותינו בים סוף ועברו בו בחרבה . לקרות ולשנות סדר הזה . אומר (בפ' בראשית) . בראשית ברא עד אשר ברא אלהים לעשות (כמו בתיקון ליל שבועות) ואומר (בפ' בשלח) ויהי בשלח עד כי אני ה' רפאך (שם) ואח"כ אומר זה :

פרשת חקת **אז ישיר** ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה : באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם . וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות : ובמבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן :

וילך **ויהי** ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם : ויצו משה את הלוים נשאי ארון ברית יהוה לאמור : לקח את ספר התורה הזה ושמתם אתו מצד ארון ברית יהוה אלהיכם והיה שם בך לעד . כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם יהוה ואף כי אחרי מותי : הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ : כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם : וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם :

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי : יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירם עלי דשא וכרביבים עלי עשב : כי שם יהוה אקרא הבו גדל לאלהינו : הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא : שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל : הליהוה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך : זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך : בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני ישראל : כי חלק יהוה עמו יעקב חבל נחלתו : ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו : כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו : יהוה בדד ינחנו ואין עמו אל נכר : ירכבהו על במותי ארץ ויאכל תנובת שדי וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור : חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים עם חלב כליות חטה ודם ענב תשתה חמר : וישמן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישעתו : יקנאהו בזרים בתועבת יכעיסהו : יזבחו לשדים לא אלה אלהים לא ידעום חדשים מקרב באו לא שערום אבתיכם : צור ילדך תשי ותשכח אל מחללך : וירא יהוה וינאץ מכעס בניו ובנתיו : ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה בנים לא אמן בם : הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם : כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים : אספה עלימו רעות חצי אכלה בם : מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי ושן בהמות אשלח בם עם חמת זחלי עפר : מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה יונק עם איש שיבה : אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם : לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידנו רמה ולא יהוה פעל כל זאת : כי גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה : לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם : איכה ירדף אחד אלף ושנים יניסו רבבה אם לא כי צורם מכרם ויהוה הסגירם : כי לא כצורנו צורם ואיבינו פלילים : כי מגפן סדם גפנם ומשדמת עמרה ענבמו ענבי רוש אשכלת מררת למו : חמת תנינם יינם וראש פתנים אכזר : הלא הוא כמס עמדי חתום באוצרתי : לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש עתדת למו : כי ידין יהוה עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה

כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב : ואמר אי אלהימו צור חסיו בו : אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו
יין נסיכם יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה : ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני
אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל : כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם :
אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם : אשכיר חצי
מדם ותרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פרעות איב : הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו
יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו :

ברכה ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו יהוה את
כל הארץ את הגלעד עד דן : ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ
יהודה עד הים האחרון ; ואת הנגב ואת הככר בקעת ירחו עיר התמרים עד צוער : ויאמר יהוה
אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך
ושמה לא תעבור : וימת שם משה עבד יהוה בארץ מואב על פי יהוה : ויקבור אתו בגי בארץ
מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה : ומשה בן מאה ועשרים שנה
במותו לא כהתה עינו ולא נס לחה ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום ויתמו
ימי בכי אבל משה: ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו
בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה : ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה
פנים אל פנים : לכל האותות והמופתים אשר שלחו יהוה לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל
עבדיו ולכל ארצו ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל :

נביאים יהושע י אז ידבר יהושע ליהוה ביום תת יהוה את האמורי לפני בני ישראל ויאמר
לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון : וידום השמש וירח עמד עד
יקום גוי איביו הלא היא כתובה על ספר הישר ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא
כיום תמים : ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יהוה בקול איש כי יהוה נלחם לישראל:

שופטים ה ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא לאמר : בפרוע פרעות בישראל בהתנדב
עם ברכו יהוה : שמעו מלכים האזינו רוזנים אנכי ליהוה אנכי אשירה אזמר ליהוה אלהי ישראל :
יהוה בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים
הרים נזלו מפני יהוה זה סיני מפני יהוה אלהי ישראל : בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו
ארחות והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות : חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה
שקמתי אם ישראל : יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף
בישראל : לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו יהוה : רוכבי אתונות צחורות יושבי על
מדין והולכי על דרך שיחו : מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יהוה צדקות פרזונו
בישראל אז ירדו לשערים עם יהוה : עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר קום ברק ושבה
שביך בן אבינועם : אז ירד שריד לאדירים עם יהוה ירד לי בגבורים : מני אפרים שרשם
בעמלק אחריך בנימין בעממיך מני מכיר ירדו מחוקקים ומזבולן משכים בשבט סופר. ושרי
ביששכר עם דבורה ויששכר כן ברק בעמק שלח ברגליו בפלגות ראובן גדולים חקקי לב : למה
ישבת בין המשפתים לשמוע שריקות עדרים לפלגות ראובן גדולים חקרי לב : גלעד בעבר
הירדן שכן ודן למה יגור אניות אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון : זבולון עם חרף נפשו
למות ונפתלי על מרומי שדה : באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו
בצע כסף לא לקחו : מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא : נחל קישון גרפם
נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עוז : אז הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אביריו : אורו
מרוז אמר מלאך יהוה ארו ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת יהוה בגבורים : תבורך
מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באוהל תבורך: מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה
חמאה: ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה
רקתו : בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד : בעד החלון
נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו :
חכמות שרותיה תעננה אף היא תשיב אמריה לה : הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתים
לראש גבר שלל צבעים לסיסרא שלל צבעים רקמה צבע רקמתים לצוארי שלל : כן יאבדו כל
אויביך יהוה ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ותשקוט הארץ ארבעים שנה :

שמואל א ב ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי ביהוה רמה קרני ביהוה רחב פי על אויבי כי שמחתי
בישועתך : אין קדוש כיהוה כי אין בלתך ואין צור כאלהינו : אל תרבו תדברו גבוהה
גבוהה יצא עתק מפיכם כי אל דעות יהוה ולו נתכנו עללות : קשת גבורים חתים ונכשלים
אזרו חיל : שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה: יהוה
ממית ומחיה מוריד שאול ויעל : יהוה מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם : מקים מעפר דל
מאשפות ירים אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחלם כי ליהוה מצוקי ארץ וישת עליהם

תבל : רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחושך ידמו כי לא בכח יגבר איש : יהוה יחתו מריבו עליו בשמים ירעם יהוה ידין אפסי ארץ ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו :

שמואל ב כב וידבר דוד ליהוה את דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אותו מכף כל אויביו ומכף שאול : ויאמר יהוה סלעי ומצודתי ומפלטי לי : אלהי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי ומנוסי מושיעי מחמס תושיעני : מהולל אקרא יהוה ומאויבי אושע : כי אפפוני משברי מות נחלי בליעל יבעתוני : חבלי שאול סבוני קדמוני מוקשי מות : בצר לי אקרא יהוה ואל אלהי אקרא וישמע מהיכלו קולי ושועתי באזניו : ויגעש ותרעש הארץ מוסדות השמים ירגזו ויתגעשו כי חרה לו : עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו : ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו : וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח : וישת חשך סביבותיו סוכות חשרת מים עבי שחקים : מנוגה נגדו בערו גחלי אש : ירעם מן שמים יהוה ועליון יתן קולו : וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם : ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות תבל בגערת יהוה מנשמת רוח אפו : ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים : יצילני מאויבי עז משנאי כי אמצו ממני : יקדמוני ביום אידי ויהי יהוה משען לי : ויוצא למרחב אותי יחלצני כי חפץ בי : יגמלני יהוה כצדקתי כבר ידי ישיב לי : כי שמרתי דרכי יהוה ולא רשעתי מאלהי : כי כל משפטו לנגדי וחקתיו לא אסור ממנה : ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני : וישב יהוה לי כצדקתי כבורי לנגד עיניו : עם חסיד תתחסד עם גבור תמים תתמם : עם נבר תתבר ועם עקש תתפל : ואת עם עני תושיע ועיניך על רמים תשפיל : כי אתה נירי יהוה ויהוה יגיה חשכי : כי בכה ארוץ גדוד באלהי אדלג שור : האל תמים דרכו אמרת יהוה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו : כי מי אל מבלעדי יהוה ומי צור מבלעדי אלהינו : האל מעוזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני : מלמד ידי למלחמה ונחת קשת נחושה זרועתי : ותתן לי מגן ישעך וענתך תרבני : תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי : ארדפה אויבי ואשמידם ולא אשוב עד כלותם : ואכלם ואמחצם ולא יקומון ויפלו תחת רגלי : ותזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתני : ואויבי תתה לי ערף משנאי ואצמיתם : ישעו ואין מושיע אל יהוה ולא ענם : ואשחקם כעפר ארץ כטיט חוצות אדקם ארקעם : ותפלטני מריבי עמי תשמרני לראש גוים עם לא ידעתי יעבדני : בני נכר יתכחשו לי לשמוע אזן ישמעו לי : בני נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם : חי יהוה וברוך צורי וירם אלהי צור ישעי : האל הנתן נקמת לי ומוריד עמים תחתני : ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני מאיש חמסים תצילני : על כן אודך יהוה בגוים ולשמך אזמר : מגדיל מגדול קרי ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם :

ישעיה ל והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבש יהוה את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא : הנה שם יהוה בא ממרחק בוער אפו וכבד משאה שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אכלת : ורוחו כנחל שוטף עד צואר יחצה להנפה גוים בנפת שוא ורסן מתעה על לחיי עמים : השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב כהולך בחליל לבוא בהר יהוה אל צור ישראל :

אומר מזמור שיר ליום השבת . ה' מלך גאות לבש (תהלים קז) שיר השירים ואח"כ לומד זה

פסחים פרק י ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב . ולא יפחתו לו מד' כוסות של יין . ואפי' מן התמחוי : ב מזגו לו כוס ראשון . בש"א מברך על היום ואח"כ מברך על היין . וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום : ג הביאו לפניו ירקות וחזרת מטבל בחזרת . עד שמגיע לפרפרת הפת . הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין . אע"פ שאין חרוסת מצוה . ר"א בר צדוק אומר מצוה . ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח : ד מזגו לו כוס שני . וכאן הבן שואל

פרק י. למנחה. קטנה. והיא בתשע שעות ומחצה. וסמוך. היינו חצי שעה מקודם : לא יאכל מצה עסירה . ושאר מלה אסור מבעוד . ושאר מאכלים מותר כל היום . רק שלא יאכל כדרכו מכן : עני . שאין דרכו להסב : שיסב .

אלא צריך להסב . ולא מרור : כתמחוי . שיש קערה שנוהגים שם כ"ב מאכלים לעניים : (ב) על היום . הקידוש . דתחלה בא היום ואח"כ היין . ועוד דיום גורם ליין שיבא : על היין . דתדיר קודם . ועוד דיין גורם לקידוש שיאמר : (ג) ירקות . כדי שישאל התינוק דאין דרך לאכלן קודם סעודה : חזרת . מרורים : מטבל . ר"ל אפי' אין לו ירקות רק חזרת : אוכלו תחלה להכירא לתינוקות . ובאכילה ב' כשיאכלנו אחר הבציעה . לא יברך אז . ובאכילה א' יברך על אכילת מרור . וי"א בפה"א ועל אכילת מרור : לפרפרת . ה"נ לפרפר אף הפת . ר"ל עד שמגיע השעה לשבר הפת (כמו שמסבין לשבר כמנהג המלאכים . דדרש של עני בפרוסה) אז הביאו לפניו וכו' : מצוה . דהיינו רק למתק קהות החריפות שבמרור שמזיק לגוף : מצוה . זכר לטיט . וס"ל דמברך . ולא קיי"ל כן : (ד) שבזמן ב"ה . אין אנו מטבילין אפילו פ"א : נפשם . של ישראל ושפלותן . עבדים היינו : בשבח . של ישראל . שבחו

שואל לאביו. ואם אין דעת בבן. אביו מלמדו. מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה. הלילה הזה כלו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות. הלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל. הלילה הזה כלו צלי. שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת. הלילה הזה שתי פעמים. ולפי דעתו של בן. אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח. ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה: ה ר"ג היה אומר. כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח. לא יצא ידי חובתו. ואלו הן. פסח מצה מרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים. שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לפיכך אנחנו חייבים. להודות להלל לשבח לפאר לר"מם להדר לברך לעלה ולקלס. למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות לחירות. מיגון לשמחה ומאבל לי"ט. ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו הללויה: ו עד היכן הוא אומר. בש"א עד אם הבנים שמחה. וחכמים אומרים. עד חלמיש למעינו מים. וחותם בגאולה. ר' טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים. ואינו חותם. ר"ע אומר. כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום. שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך. ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו'. עד ברוך אתה ה' גאל ישראל: ז מזגו לו כוס שלישי. מברך על מזונו. רביעי. גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה. בין שלישי לרביעי לא ישתה: ח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ישנו מקצתן. יאכלו. כלן. לא יאכלו. רבי יוסי אומר. נתנמנמו יאכלו. נרדמו לא יאכלו: ט הפסח אחר חצות מטמא את הידים. הפגול והנותר מטמאין את הידים. בירך ברכת הפסח פטר את של זבח. בירך את של זבח לא פטר את של פסח. דברי רבי ישמעאל. ר"ע אומר. לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו:

מסכת יום טוב

פרק א ביצה שנולדה בי"ט. ב"ש אומרים תאכל. וב"ה אומרים לא תאכל. בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת. ובה"א אומרים זה וזה בכזית: ב השוחט חיה ועוף ביום טוב בש"א יחפור בדקר ויכסה. ובה"א לא ישחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום. ומודים. שאם שחט. שיחפור בדקר ויכסה שאפר כירה מוכן הוא: ג בש"א אין מוליכין הסולם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון. וב"ה מתירין. בש"א לא יטול אלא אם כן נענע מבעוד

קרבנו המקום וכו': (ה) שלא אמר. שלא פירש: במצרים. שעבדו ע"א כמצריים: ממצרים. קודם השלום זמן הראוי. ת' שנה: במצרים. וע"י קושי שעבוד הזה נגאלו. דהא השלום זמן ת' שנה. וצריך להלל ה' גם עליו: (ו) אומר. ההלל. דאין גומרין הלל קודם המזון. בשביל היסקות: אם. דבמזמור א' לא נזכר יציאת מצרים וקריעת ים סוף. רק במזמור ב': בגאולה. ופליגי ר"ט ור"ע בנוסחתה: ולימר חותם. פותח בברוך ואינו חותם בברוך: (ז) שלישי. לבהמ"ז: הלל. ולומר גם הלל הגדול. השיר. נשמת. וי"א יהללוך: ישתה. ולא חיישינן שישתכר. דשתייה שבתוך אכילה אינו משכר: לא ישתה. שלא ישתכר וימנע מאמירת הגדה: (ח) אפיקומן. ר"ל אין אוכלין אחר אכילת הפסח (הנלך מים) כמנהג לאכול פירות אחר הסעודה. וכן אסור בזה"ז אחר הכזית מצה שאוכלים קודם בהמ"ז. וכן אסור לשתות אחר ד' כוסות. רק מים שרי: יאכלו. כן אחר שהקיצו: לא יאכלו. דהוה כאוכלין הפסח בב' מקומות: נתנמנמו. (שלוממערין) דקרי ליה ועני בלא הברא: נרדמו. נשתקעו בשינה: (ט) הידים. דהו"ל נותר. גזרו טומאה מדהתעלמו שלא יתעצלו: הפגול. באמר שחוטו ע"מ לזרוק דמו לאחר זמן הראוי. או ע"מ להקטיר או לאכול ממנו חוץ למקומו או חוץ לזמן הראוי. וכן באמר כן בשעת קבלת הדם. או בהולכתו או בזריקתו: הידים. משום חשדי כהונה. שלא יפסידו להתקריב משנאתם אותו: הפסח. אקב"ו על אכילת פסח: של זבח. אקב"ו על אכילת זבח. אקב"ו על אכילת החגיגה: לא א. כ"ע ס"ל דפסח בשפיכה. שפוסך דמו בנחת על קיר מזבח. וחגיגה בזריקה מרחוק. רק ר"י ס"ל דפסח שפך כזורק יצא. וכשזרק השפך לא יצא. להכי ברכת פסח פוטר החגיגה ולא איפכא. ור"ע ס"ל השניה שאינן שקולין. ולכן אין זה פוטר זה. ולא זה פוטר זה:

פרק א ביו"ט. בכל יו"ט. אפי' אינו אחר שבת. וה"ד הנולד בשבת: לא תאכל. וה"ה שאסור לטלטלה: בכזית. באכילה לכ"ע בכזית. כי פליגי לביעור: (ב) בדקר. חנית. שאם יש לו חנית נעוצה מעיו"ט בעפר התחוח במגר או בבית. דס"ל בעשיית הגומא מקלקל. ועיפורא ויכסה. אבל בשדה אסור להוציא הדקר. דחייב משום נטילה: שיחפור. בדקר נעוץ מעיו"ט כנ"ל. ומודים נמי שאפר וכו': (ג) לשובך. אפי' כולם שובך. ואין רואה. אפ"ה חיישינן להשדא. שיאמר דלתקן גגו מוליכו: לא יטול. יונים משובך: מבע"י. שמא מטלטל ושביק להו בי"ט לגמר

יום. ובה"א עומד ואומר זה וזה אני נוטל : ד זימן שחורים ומצא לבנים לבנים ומצא שחורים. שנים ומצא ג'. אסורין. ג' ומצא שנים. מותרים. בתוך הקן ומצא לפני הקן. אסורין. ואם אין שם אלא הם. הרי אלו מותרים : ה בש"א אין מסלקין את התריסין ביום טוב. ובית הלל מתירין אף להחזיר. בש"א אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר. ובית הלל מתירין. בש"א אין נותנין את העור לפני הדורסן. ולא יגביהנו אא"כ יש עמו כזית בשר ובית הלל מתירין. בש"א אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים. וב"ה מתירין : ו בש"א אין מוליכין חלה ומתנות לכהן ביום טוב. בין שהורמו מאמש בין שהורמו מהיום. וב"ה מתירין. אמרו להם ב"ש. גזרה שוה. חלה ומתנות מתנה לכהן ותרומה מתנה לכהן: כשם שאין מוליכין את התרומה כך אין מוליכין את המתנות. אמרו להם ב"ה לא. אם אמרתם בתרומה שאינו זכאי בהרמתה תאמרו במתנות שזכאי בהרמתן : ז ב"ש אומרים תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור. ובה"א תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן והמלח במדוך של עץ: ח הבורר קטנית בי"ט. בש"א בורר אוכל ואוכל. ובה"א בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי. אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה. רג"א אף מדיח ושולה : ט בש"א אין משלחין בי"ט אלא מנות. ובה"א משלחין בהמה חיה ועוף בין חיין בין שחוטין. משלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות. אבל לא תבואה. ור"ש מתיר בתבואה : י משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין ואע"פ שיש בהן כלאים. והן לצורך המועד. אבל לא סנדל המסומר ולא מנעל שאינו תפור. רבי יהודה אומר אף לא מנעל לבן. מפני שצריך אומן. זה הכלל. כל שנאותין בו ביום טוב משלחין אותו :

פרק ב יו"ט שחל להיות ערב שבת. לא יבשל אדם בתחלה מיו"ט לשבת. אבל מבשל הוא ליו"ט. ואם הותיר. הותיר לשבת. ועושה תבשיל מערב יו"ט וסומך עליו לשבת. בש"א שני תבשילין. ובית הלל אומרים תבשיל א'. ושוין בדג וביצה שעליו שהן שני תבשילין. אכלו או שנאבד. לא יבשל עליו בתחלה. ואם שייר ממנו כל שהוא. סומך עליו לשבת: ב חל להיות אחר שבת. בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני שבת. ובית אומרים. כלים מלפני השבת. ואדם בשבת: ג ושוין. שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרן אבל לא מטבילין. ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה. ד בש"א מביאין שלמים ואין סומכין עליהם אבל לא עולות ובה"א מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן: ה בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראוין לשתייה ובית הלל מתירין. עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה: ו שלשה דברים רבן גמליאל מחמיר כדברי בית

שמים. ויסלסלן אלא לעורך: (ד) ומלא שחורים. תד בבא הוא. שזימן שחורים ולבנים. ומלאן כ"א שלא במקומן. ל"א דנהפכו: ג' אסורין. דבעלי חיים חזר שיש ע' מתירין לא בטל ברוב: אלא הם. אלא שוכך תוך נ' אמה: מותרים. דאיכא מדדה יותר מנ' אמה: (ה) התריסין. (פרלאדן) של מוכרי בשמים. שמסלק הלא (מהפרלאדן) לבנית עליו בשמים למכור: להחזיר. ודוקא בלירן באמצע דלת. אבל מהלד כעין שלמ אסור. ובלירי בית. כל נוונא אסור להכניסן ולהוציאן: העלי. (ססאמפען) שמלאכתו לאיסור: העור. אפי' שהפס היום: הדורסן. בני אדם היוצאים או נכנסים. כדי שלא יסריח: לר"ה. מדאין צרך אוכל נפש בזה: (ו) ומתנות. זרוע ולחיים וקיבה: נזרה שוה. מד"ס: בהרמתה. שחוא תרומה כשמרת הפרי. שאסור ביו"ט: בהרמתן. מפנחינו אינה כתקנה. רק חלה ומתנות לכ"ע מוליכין. ורק בתרומה פליגי. וב"ה מדמו תרומה לחלה: (ז) במדוך. (שטאססל): בפך. (קריגעלע). ובעץ הפרור. (קאכלעפפעל):

אבן. דמפיגין טעמן כשידוכן בעיו"ט : עץ. וצריכין לשנות קצת מתבלין. וקאפעע בריחיים אסור אפילו בשינוי. רק במדוכה ובשינוי קצת : (ח) ואוכל. מיד. כדרכו. מדאין טורח בכך: בקנון. (קארב): בתמחוי. קערה גדולה : בטבלא. על השולחן. בנפה. (פיינע זיעבע) : בכברה. (גראבע זיעבע) : ושולה. שמוציא מים על הקטניות שיצוף הפסולת : (ט) מנות. מוכן לאכילה : (י) שאינן תפורין. דראויין ליסב עליהן. כלאים. בקשין מיירי. דשרו לישיבה : המסומר. שנגל עם מסמרים. עיין שבת פרק ו' : אומן. לתקנו : ט. נחול : אותו. לאתויי תפילין :

פרק ב בתחלה. בקדירה בפ"ע : הותיר לשבת. ומותר להערים לבשל הרבה בקדירה א', ואפילו לצורך חול: ועושה. ראוי שיעשה: לשבת. לעירוב תבשילין וסוין כו'. ולכתחלה צריך פת כבולה ותבשיל כזית: ובדיעבד סגי בתבשיל כזית: שנאבד. קודם שבישל לשבת: כל שהוא: שיה: (ב) חל. יו"ט. מטבילין. הצריך טבילה. כלים. דמחזי כמתקן: ואדם. דמחזי כטובל להצטנן: (ג) המים. ישים. שמשיקן: למהרן. משיק סיפן למי מקוה שטהורים. ונעשו בכך: מטבילין. להטביל כלי מגב הסקה בתרומה : לגב. דוכתו, דמטביל כלי על גב אחר ונמלך להשתמש לצרכיו דחול ומוטל. סרי. דליכא תקון. וה"ה במוטל מתרומה לקודש כה"ג: לחבורה. ברצה לאכול פסחו בחבורה א. ונמלך לחבורה אחרת: (ד) ואין סומכין. דסומך בכ' ידיו. והרי. משתמש בבע"ח ביו"ט. אבל סומך מעיו"ט: עולות. אפי' עולת ראיה. דכתיב לכם. ולא לגבוה: וסומכין. ונדרים ונדבות. לכ"ע אסור: (ה) לשתיה. ומהם: כנגדה והאין סכור נדול. רק ע"י א"י שרי : (ו) לשבת. אם לא סמן המין לעשות

שמאי. אין טומנין את החמין מיו"ט לשבת ואין זוקפין את המנורה ביו"ט: ואין אופין פתין גריצין אלא רקיקין. אמר רבן גמליאל מימיהן של בית אבא לא היו אופין פתין גריצין אלא רקיקין. אמרו לו. מה נעשה לבית אביך. שהיו מחמירין על עצמן. ומקילין לכל ישראל להיות אופין פתין גריצין וחורי: ז אף הוא אמר שלשה דברים להקל. מכבדים בין המטות. ומניחין את המוגמר ביו"ט. ועושין גדי מקולס בלילי פסחים. וחכמים אוסרין: ח שלשה דברים רבי אליעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרין. פרתו יוצאת ברצועה שבין קרניה. ומקרדין את הבהמה ביו"ט. ושוחקין את הפלפלין ברחים שלהם. רבי יהודה אומר. אין מקרדין את הבהמה ביו"ט. מפני שעושה חבורה. אבל מקרצפין. וחכמים אומרים. אין מקרדין אף לא מקרצפין: ט הרחים של פלפלין טמאה משום ג' כלים. משום כלי קבול ומשום כלי מתכת ומשום כלי כברה: י עגלה של קטן טמאה מדרס ונטלת בשבת ואינה נגררת אלא על גבי כלים. ר' יהודה אומר. כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה. מפני שהיא כובשת:

פרק ג אין צדין דגים מן הביברין ביו"ט ואין נותנין לפניהם מזונות. אבל צדין חיה ועוף מן הביברין ונותנין לפניהם מזונות. רבן שמעון בן גמליאל אומר. לא כל הביברין שוין. זה הכלל כל המחוסר צידה אסור. ושאינו מחוסר צידה מותר: ב מצודות חיה ועוף ודגים שעשאן מערב יו"ט. לא יטול מהן ביו"ט אלא אם כן יודע שנצודו מערב יו"ט. מעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל. ואמר מותרין הן אלא שאין רצוני לקבל הימנו: ג בהמה מסוכנת לא ישחוט אא"כ יש שהות ביום לאכול ממנה כזית צלי. ר"ע אומר. אפילו כזית חי מבית טביחתה. שחטה בשדה. לא יביאנה במוט ובמוטה. אבל מביא בידו אברים אברים: ד בכור שנפל לבור. ר"י אומר ירד מומחה ויראה. אם יש בו מום. יעלה וישחוט. ואם לאו לא ישחוט. רבי שמעון אומר. כל שאין מומו ניכר מבעוד יום. אין זה מן המוכן: ה בהמה שמתה. לא יזיזנה ממקומה. ומעשה ושאלו את רבי טרפון עליה ועל החלה שנטמאה. ונכנס לבית המדרש ושאל ואמרו לו. לא יזיזם ממקומם: ו אין נמנין על הבהמה לכתחלה ביו"ט. אבל נמנין עליה מערב יו"ט ושוחטין ומחלקין ביניהן. רבי יהודה אומר. שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופיץ. וחכמים אומרים. אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר: ז אין משחיזין את הסכין ביו"ט. אבל משיאה על גבי חברתה. לא יאמר אדם לטבח שקול לי (נ"א מכור) בדינר בשר. אבל שוחט ומחלקין ביניהם: ח אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה. אבל לא במדה. רבי יהודה אומר. אם הוא כלי של מדה. לא ימלאנו. מעשה באבא שאול בן בטנית. שהיה ממלא מדותיו מערב יו"ט ונותנן ללקוחות ביו"ט. אבא שאול אומר אף במועד עושה כן. מפני

שהאלין מיו"ט. דכל מלאכה מיו"ט לשבת צריך קודם ממש בהילוך שבתלין: המנורה של חוליות שמפרקו. וקיי"ל דאין בניין וסתירה בכלים. רק לא יתקע בחוזק: גריצין. פת עבה: רקיקין. עוגות דקות. משום טרחה: וחורי. פרוסות גדולות. והכי קיי"ל: (ז) המטות. דבמקום מוטעם הם. אפי' אינו מרוצף ל"ח שומות. וקיי"ל לאסור באינו מרוצף. רק בכנף אווז ובירסטע: המוגמר. בשמים על גחלים. וקיי"ל דאסור: מקולס. ראשו וכרעיו ובני מעיו מתולין על גופו כקובע מלחמה. זכר לפסח: אוסרין. דמחזי כקדשים בחוץ. והכי קיי"ל: (ח) יוצאת. לר"ה בשבת ויו"ט: מקרדין. (סטריגלן) במגרדת שיניה דקות שעושין חבורות. דלא ניחא ליה: ברחיים. וקיי"ל דאסור: מקרצפין. במסרק שיניה גסות שאינו חובל: והכ"א. דגזרינן הא אטו הא: (ט) ג' כלים. דכשהם א' לא הו"ל אלא חד כלי: כלי קבול. הוא התחתון: כלי מתכת. הוא העליון: כלי כברה. הוא האמצעי: (י) של קטן. (שטענדר) עם אופנים: מדרס. כשהקטן זב ונשען עליו: נגררת. דהו"ל כלי: אינה כו'. מדעושה חריץ בקרקע. דבבית הו"ל תולדת בונה. ובשדה תולדת חורש: כובשת. ואין חופרים בקרקע:

פרק ג הביברין. (פישטייכע) גדול. או מים עכורים: הביברין. (פיטערנארסטען) שאוכלם בו לאכול: ושאינו כו'. דמצו לה בחד שחיא: (ב) מותרין. דס"ל ס' שהנכרי מותר. וקיי"ל דאסור: (ג) צלי. אחר שהגלא השער. אפילו אינו אוכל ממנה שרי. משום תקנת שהמות: טביחתה. שא"ל השפטת שם. וקיי"ל כר"ע: שחטה. לאוס בהמה: במוט ובמוטה. (טראגשטאנגע) או (טראגע) דמחזי יו"ט בזה: ליבר ס. אף דנפיש בהלוכא: (ד) בכור. בעל מום שלא ראהו חכם מעיו"ט: ויראה. אם ראוי לשחטו: לא ישחוט. אף שגם היום נולד בו מום קבוע: מוכן. אף דר"ש לית ליה מוקצה. ס"ל אין רואין מומין ביו"ט. וה"ל מוקצה מחמת איסור: (ה) בהמה. קדשים דבחולין. מדהיתה מסוכנת מעיו"ט. דעתיה עליה לכלבים ואין בה מוקצה: (ו) ביו"ט. שכבר ידוע מקח הבהמה. רק שיבואו כאחד בני אדם. ויאמרו הרי אנו בסלע ואתה בב'. וכ"ש לומר לטבח תן לי בסלע אסור. מדאין דמי חלקו ידועים. ואפילו דמיו ידועים. אם מצרף. שאומר כבר חובתי לך פרוטה תן עוד בפרוטה ואחייב ב'. אסור: ומחלקין. בלי גורל. מדנמנו מאתמול זה בכך וזה בכך. אפילו מזכירין הדמים ביו"ט שרי: הקופיץ. (פלייש האקע): כל עיקר. אפילו לשומרו מעכברים. או לצרכי ביתו: (ז) משחיזין. (שלייפען) במשחזת שמיוחדת לכך: חברתה. וה"ה ע"ג חרס. עץ. אבן. שאין מיוחדין להשחזה. שרי בלנעה: בשר. אפילו פסק דמים מעיו"ט. משקל אסור. אפילו במספר ביד אסור בטבח: (ח) כלי זה. אפילו מיוחד למדה: במדה. שלא יזכיר שם מדה. וקיי"ל כת"ק:

ברורי המדות. וחכ"א אף בחול עושה כן. מפני מצוי המדות. הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו. ואומר לו תן לי ביצים ואגוזים במנין. שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו:

פרק ד המביא כדי יין ממקום למקום. לא יביאם בסל ובקופה. אבל מביא הוא על כתפו או לפניו. המוליך את התבן. לא יפשיל את הקופה לאחוריו. אבל מביאה הוא בידו ומתחילין בערמת התבן. אבל לא בעצים שבמוקצה: **ב** אין נוטלין עצים מן הסוכה. אלא מן הסמוך לה. מביאים עצים מן השדה מן המכונס. ומן הקרפף אפילו מן המפוזר. איזהו קרפף. כל שסמוך לעיר. דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר. כל שנכנסין לו בפותחת. ואפילו בתוך תחום שבת: **ג** אין מבקעין עצים. לא מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט. ואין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה ולא במגל. אלא בקופיץ. בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת. נוטל ממקום הפחת. רבי מאיר אומר. אף פותח לכתחלה ונוטל: **ד** אין פוחתין את הנר. מפני שהוא עושה כלי. ואין עושין פחמין ביו"ט. ואין חותכין את הפתילה לשנים. רבי יהודה אומר. חותכה באור לשתי נרות: **ה** אין שוברין את החרס ואין חותכין הנייר לצלות בו מליח. ואין גורפין תנור וכירים. אבל מכבשין. ואין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה. ואין סומכין את הקדרה בבקעת וכן בדלת ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביו"ט ור"א ברבי שמעון מתיר: **ו** ר"א. נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שניו. ומגבב מן החצר ומדליק. שכל מה שבחצר מוכן הוא. וחכ"א מגבב משלפניו ומדליק: **ז** אין מוציאין את האור. לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן הרעפים ולא מן המים. ואין מלבנין את הרעפים לצלות עליהן. ועוד אמר רבי אליעזר. עומד אדם על המוקצה ע"ש בשביעית ואומר מכאן אני אוכל למחר. וחכ"א עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן:

פרק ה משילין פירות דרך ארובה ביו"ט. אבל לא בשבת. ומכסים פירות בכלים מפני הדלף. וכן כדי יין וכדי שמן. ונותנין כלי תחת הדלף בשבת: **ב** כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת. חייבין עליו ביו"ט. ואלו הן משום שבות. לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה ולא שטין על פני המים ולא מטפחים ולא מספקים ולא מרקדין. ואלו הן משום רשות. לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין. ואלו הן משום מצוה. לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשר. כל אלו ביו"ט אמרו. ק"ו בשבת.

במועד. בחוה"מ: ברורי ג (פי"ש) דאין לו פנאי להמתין עד שיעשה. מפני בטול התורה. שהרבה באים ללמוד אצלו אז: מנוי. שלא יצטרך להמתין עד שימדוד הנדבק מהשמן בהמדה: הרגיל. שמאמינו בלי ספק דמים:

פרק ד למקום: מבית החוץ: קופה. (פאס) שנותן כלים רבים לתוכו: לפניו. דמוכח דלצורך יו"ט עושה: התבן. להתחיל להסיק ממנה אף שלא זמנו: שבמוקצה. רחבה שאחורי הבתים. דהא מוקצה לבנין: (ב) הסוכה. דסתר אהלא: הסמוך. שהעמידן סמוך לדופן לעבותו. מיהו כשהעמידן מתחלת הבנין אסור: המכונס. שאסכן בחול: קרפף. מקום חוץ לעיר בגדר סביב. דהא הגדר מזמן: לעיר. תוך ע' אמה וד"ט: בפותחת. מסגר: (ג) הקורות. שמוקצה לבנין: מבקעין. שנשברה מיו"ט: קרדום: (אקסט): מגרה (זעגע): מגל. (זענס) דהוא תוקין למלאכה: קופיץ. (בלייט האקע). ונהגין לאסור אפילו בחוה"מ לבקוע עצים. רק בסכין אפילו ביו"ט שרי. ונפחת. שנפל הכותל ביו"ט: ונוטל. ודוקא בהיו רק אבנים סדורות זע"ז: (ד) הנר. לעשות חלל בפתילה שיש להדליק בו. פחמין. קאהלען. לשנים. דמתקן מנא: באור. דלא מוכח דמתקן מנא: (ה) מליח. אחרס נמי קאי. ואסור. מדמתקן מנא: תנור. בנפל לשם טיט. מדאפשר לצלות בלא"ה. מטלטל מוקצה בהגס: מכבשין. לכדד האפר שלא יגע בפת שבדפנות. מדא"א בלא"ה. או מדמטלטל כלאחר יד: מקיפין. סומכין: לשפות. שמדליק האש בין ב' חביות ומושיב קדירה למעלה. ואסור מדדמי לבנין: בבקעת. (שפאן). דעצים מוקצין רק להסקה: בדלת. לא ישמטה בבקעת: במקל. דמחזי כמוליכה למכרה: (ו) קיסם. (שפאהנגען) דמוכן גם כן להא: ומגבב. מלקטן כאן וכאן: מוכן. ולא מחזי כמעמר לצורך חול: ומדליק. אבל ללקט כאן וכאן. או לחצוץ שיניו. אפי' משלפניו אסור: (ז) העצים. שמתחכך זה בזה ויוצא אור: העפר. לטמון זבל הבקר תחת העפר ומתלהב: המים ע"י זכוכית מים שמעמיד בשמש. ואסור משום מוליד. ובעפר ועצה שרי: הרעפים. אפי' ישנים. מדמתחזקין ע"י זה: ועוד. אמתניה ו' קאי. דמיקל הוא באלה: המוקצה. פירות שהוקצו להתייבש ודחאן בידים: בשביעית. השמורים ממעשר. דבשאר שנים הם מחוסרי הזמנה. הכי שהל כן: למחר. וא"צ לברר איזה מהן יקח: שירשום. דאין ברירה. והכי קיי"ל:

פרק ה משילין. משליכין: ארובה. חלון שבתקרה. מותר להשליכן דרך שם כשמתירא שיופסדו בגשמים. אבל להכניסן ולהשליכן דרך חלון שבכותל. לא: פירות. אפילו מוקצין: הדלף. משום גשמים הנוטפים: שמן. בשבת. ודוקא בראוי לרחיצה: (ב) שחייבין שאסרוה חכמים. בין שהוא קלת מטה. או שהוא מטה ממש: ביו"ט. ר"ל כמו בשבת חייבים עליו מכות מרדות. כ"כ ביו"ט: באילן. או להניח וליטול משם דבר. שמא יתלוש: רוכבין. שמא יחתוך זמורה להנהיגה: שטין. שמא יעשה חבית של שייטין: מטפחים. קלאפען: מספקים. להכות כף על ירך: מרקדין. (טאנצען) וכולהו אסירי. שמא יעשה כלי שיר: מקדשין. אשה: חולצין. שמא יכתוב: מקדישין.

אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד: ג הבהמה והכלים. כרגלי הבעלים. המוסר בהמתו לבנו או לרועה. הרי אלו כרגלי הבעלים. כלים המיוחדין לאחד מן האחין שבבית. הרי אלו כרגליו. ושאין מיוחדין. הרי אלו כמקום שהולכין: ד השואל כלי מחבירו מעי"ט. כרגלי השואל. בי"ט. כרגלי המשאיל. האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה. הרי אלו כרגלי שתיהן. רבי יהודה פוטר במים. מפני שאין בהם ממש: ה הגחלת. כרגלי הבעלים. ושלהבת. בכל מקום. גחלת של הקדש. מועלין בה. ושלהבת. לא נהנין ולא מועלין. המוציא גחלת לרה"ר חייב. ושלהבת פטור. בור של יחיד. כרגלי היחיד. ושל אנשי אותה העיר. כרגלי אנשי אותה העיר. ושל עולי בבל. כרגלי הממלא: ו מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וערבו בני אותה העיר להביא אצלו מפירותיו. לא יביאו לו. ואם ערב הוא. פירותיו כמוהו: ז מי שזמן אצלו אורחים. לא יוליכו בידם מנות. אא"כ זיכה להם מנותיהם מעי"ט. אין משקין ושוחטין את המדבריות. אבל משקין ושוחטין את הבייתיות. אלו הן בייתיות. הלנים בעיר. מדבריות. הלנות באפר:

מסכת חגיגה

פרק א הכל חייבין בראייה. חוץ מחרש שוטה וקטן. וטומטום ואנדרוגינוס. ונשים ועבדים שאינם משוחררים. החיגר והסומא והחולה והזקן. ומי שאינו יכול לעלות ברגליו. איזהו קטן. כל שאינו יכול לרכוב על כתפו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית. דברי ב"ש. ובה"א כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית. שנאמר שלש רגלים: ב בש"א הראיה שתי כסף והחגיגה מעה כסף. ובה"א הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף: ג עולות במועד באות מן החולין. והשלמים מן המעשר. י"ט הראשון של פסח. בש"א מן החולין. ובה"א מן המעשר: ד ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ובנדבות ובמעשר בהמה. והכהנים בחטאות ובאשמות ובבכור ובחזה ושוק. אבל לא בעופות ולא במנחות: ה מי שיש לו אוכלים מרובים ונכסים מועטים. מביא שלמים מרובים ועולות מועטות. נכסים מרובים ואוכלין מועטין. מביא עולות מרובות ושלמים מועטין. זה וזה מועט. על זה אמרו מעה כסף ושתי כסף. זה וזה מרובה. על זה נאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך: ו מי שלא חג ביו"ט הראשון של חג. חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג. עבר הרגל ולא חג. אינו חייב באחריותו. על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות: ז ר"ש בן מנסיא אומר. איזהו מעוות שאינו יכול לתקן. זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. אם תאמר בגונב וגוזל. יכול הוא להחזיר ויתקן. ר"ש בן יוחאי אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחילה ונתעוות. ואיזה. זה תלמיד חכם שפירש מן התורה: ח היתר נדרים. פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הלכות שבת חגיגות והמעילות.

למקדש דוקא. ולאסור מדלמי למו"מ: מעריכין: לומר ערכי או ערך פלוני עלי: מחרימין. לאסס חרמין לבדק הבית: אוכל נפש. זהו לב"ש. אבל לב"ה. כל שלצורך יו"ט שרי: (ג) לרועה. ודוקא במסר מעיו"ט לב' רועים. ולא בידע מי ירעה עד יו"ט. אבל בפסק מעיו"ט לרועה א' ומסרה לו ביו"ט. יוליכנה רועה כרגליו. ואפילו הוא א"י: שהולכין. למקום שיכולין כולן לילך:

(ד) השואל. אף שלא קבלה עד יו"ט: המשאיל. אף שרגיל להשאיל לו: ששאלה. ביו"ט: כרגלי שתיהן. למקום שיכולין לילך:

(ה) ושלהבת. בהדליק בשלהבת חבירו: לא נהנין. לכתחלה: מועלין בנהנה. פטור מקרבן מעילה: ושלהבת. שהחפץ בידו ער"כ: עולי בבל. שעשו פי הגולה כשעלו. לצורך עוברי דרכים: הממלא. השכיר כן: (ו) לא יביאו. אם לא הפקידו בידו. כלעיל ברועה: (ז) מנות. למקום שאין בעל הסעודה רשאי לילך: זכה. ע"י אחר. שמגביהן שיזכו בהן מעלהיו: המדבריות. משקין לאו דוקא. דהרי מוטען עליו ושרי להשקותן: בעיר. שהכל יום מוכנות. שלנות תוך התחום: באפר. שלנות חוץ לתחום. מטלא שהן מוקצין. מ"מ בשבת א"י שהונהגם מחוץ לתחום שלא לצורך ישראל. מותרת:

פרק א בראייה. בעזרה בג' רגלים: מחרש. ואפי' מדבר. ואפי' רק באזנו אחד: טומטום. שערותיו מכוסה: אנדרוגינוס. בזכרות ונקבות: והסומא. אפי' בעינו א': ברגליו. מחולשתו: (ב) הראייה. עולת ראייה שחייב כל אחד. צריך שיהיה שוה ב' מעה: החגיגה. שלמי חגיגה שחייב כל אחד: (ג) החולין. הטורח מהסרח: וכ"ק. עולות אפי' אותן שהקרבתן רק במועד דהיינו נדרים. וביו"ט לא. אבל עולות ראייה אף ביו"ט אף שרשאי להקריבן כל ז'. ולב"ה שיכול מביאן מחולין: והשלמים. שלמי שמחה שחייב כל א' כשצריך לבשר. יוכל להביא מדמי מעשר שני: של פסח. שלמי חגיגה שמביא בפסח. וה"ה של שאר יו"ט. רק נקט פסח לדוקא. דהא בל פ"פ שבת כדי לאכול הפסח על השבע. לכ"ע מוהר ממעשר: (ד) י"ח. חובת שלמי שמחה: ובחזה ושוק. שקבלו מבעלי ישראל: (ה) אוכלים מרובים. בני בית רבים. נכסים מעוטים. מביא שלמי חגיגה מרובים. ועולת ראייה מועטות: בשמחה. בח"כ: של חג. שלא הקריב לא עולתו ושלמיו של יו"ט: הראשון. אפילו בש"ע: (ח) מהוויר. דהרמזו רק טעם

הרי הם כהררים התלוין בשערה. שהן מקרא מועט והלכות מרובות. הדינין והעבודות. הטהרות הטומאות ועריות. יש להן על מה שיסמכו. הן הן גופי תורה:

פרק ב אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה אפי' ביחיד. אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו. כל המסתכל בד' דברים. ראוי לו כאילו לא בא לעולם. מה למעלה מה למטה. מה לפנים ומה לאחור. וכל שלא חס על כבוד קונו. ראוי לו שלא בא לעולם: **ב** יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך. יוסי בן יוחנן אומר לסמוך. יהושע בן פרחיא אומר שלא לסמוך ניתאי הארבלי אומר לסמוך. יהודה בן טבאי אומר שלא לסמוך. שמעון בן שטח אומר לסמוך. שמעיה אומר לסמוך. אבטליון אומר שלא לסמוך. הלל ומנחם לא נחלקו. יצא מנחם. נכנס שמאי. שמאי אומר שלא לסמוך. הלל אומר לסמוך. הראשונים היו נשיאים. ושניים להם. אבות בית דין: **ג** בש"א מביאין שלמים ואין סומכין עליהם. אבל לא עולות. ובה"א מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהם: **ד** עצרת שחל להיות בערב שבת. בש"א יום טבוח אחר השבת. וב"ה אומרים אין לה יום טבוח. ומודים. שאם חל להיות בשבת שיום טבוח אחר השבת. ואין כהן גדול מתלבש בכליו. ומותרין בהספד ובתענית. שלא לקיים דברי האומרים עצרת אחר השבת: **ה** נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה. ולקודש מטבילין. ולחטאת. אם נטמאו ידיו נטמא גופו: **ו** הטובל לחולין והוחזק לחולין. אסור למעשר. טבל למעשר והוחזק למעשר, אסור לתרומה. טבל לתרומה והוחזק לתרומה. אסור לקודש. טבל לקודש והוחזק לקודש. אסור לחטאת. טבל לחמור. מותר לקל. טבל ולא הוחזק. כאילו לא טבל: **ז** בגדי ע"ה. מדרס לפרושין. בגדי פרושין. מדרס לאוכלי תרומה. בגדי אוכלי תרומה. מדרס לקודש. בגדי אוכלי קודש. מדרס לחטאת. יוסף בן יועזר היה חסיד שבכהונה. והיתה מטפחתו מדרס לקודש. יוחנן בן גודגדא היה אוכל על טהרת הקדש כל ימיו. והיתה מטפחתו מדרס לחטאת:

פרק ג חומר בקדש מבתרומה. שמטבילין כלים בתוך כלים לתרומה אבל לא לקדש. אחוריים ותוך ובית הצביטה (נ"א הצביעה) בתרומה. אבל לא בקדש. הנושא את המדרס נושא את התרומה. אבל לא את הקדש. בגדי אוכלי תרומה. מדרס לקדש. לא כמידת הקדש מידת התרומה. שבקדש מתיר ומנגב ומטביל ואחר כך קושר. ובתרומה קושר ואחר כך מטביל: **ב** כלים הנגמרים בטהרה. צריכין טבילה לקדש אבל לא לתרומה. הכלי מצרף מה שבתוכו לקדש אבל לא לתרומה. הרביעי בקדש פסול והשלישי בתרומה; ובתרומה אם נטמאת אחת מידיו חברתה טהורה. ובקדש מטביל שתיהן. שהיד מטמא את חברתה בקדש אבל לא בתרומה: **ג** אוכלין אוכלים נגובין

במקרא: הדינין. דיני ממונות: העבודות. של קרבנות: גופי תורה. אע"ג דטעם לא נתפרש. למדו בלמוד חזק: פרק ב בעריות. שלא נתפרשו. כבתו מאנוסתו ואם חמיו ואם חמותו: בשלשה. וכ"ש ליותר מג'. דחיישינן שלא ישמעו יפה: במעשה בראשית. מה בריאת העולם: במרכבה. להתבונן בספירות הקדושות. היה. התלמיד: ומבין: להבין ראשי פרקים: למעלה. מחלל העולם: לאחור. קודם שנהלה הזמן ואחר סיומו: קונו. לחטוא בסתר: (ב) שלא לסמוך. על קרבנות יו"ט. דמסתמא בכח"ו ביו"ט. ולא דהי שמש לנ"ת. מדאפשר לקיים שמכן: יצא. לעבודת המלך הורדוס. וי"א לתרבות רעה: הראשונים. שנזכרו שהלא בכל זוג: אבות. הון משמש שהיה אב"ד והלל נשיא: (ג) שלמים. מדצריכים לאכילת הדיוט: ואין סומכין. רק בעיו"ט. ועולות. ראייה: וסומכין. דהיכף לסמיכה שחיטה: (ד) טבוח. שחיטת עולת ראייה: השבת. דיש לעצרת תשלומין כל ז': יום טבוח. דאסור להקריבו ביו"ט כלעיל. וקמ"ל הכא דשמא לנ"ש. ואף דמפסיק יום אחד אחר יו"ט. אפ"ה לא יקריב ביו"ט: בכליו. ח' בגדים:

אחר השבת. ביום א' בשבוע: (ה) לחולין. כשאוכל פת: מטבילין. במקוה של מ' סאה מתוכרין: ולחטאת. פי' פרה אדומה: גופו. וצריך לטבול כל גופו: (ו) לחולין. לאכול חולין בטהרה: והוחזק. שהתכוון לכך: למעשר. פי': (ז) מדרס. שדמין אותן כאילו ישבה עליהן זב: לפרושין. החברים הפורשים מע"ה לאכול חוליהן בטהרה: לאוכלי. הכר בגא אחד. דבגדי פרושים מדרס לאוכלי מע"ש. וכל בגדי מע"ש מדרס לאוכלי תרומה: מטפחתו. (סינר) שלו: אוכל. חולין שלו:

פרק ג בתוך כלים. כשפיהן שמאין: לא לקודש. דהחמירו; שהטובל חוצץ: הצביעה. (האלדגריף) שהו בית קבול: בתרומה. דבתרומה בנטמא א' מג' שלו נטמאה דרבנן. כשמתקן שנטמאו. דמדאורייתא אין כלי נטמא רק מאחוריו. להכי בתרומה לא נטמא רק הבית קבול שלו ולא האחר שבגדו. ובקודש: בנטמא אחד. נטמא כל הכלי. המדרס. כלי שישב עליו זב: נושא. באותה שעה. וכגון שהתרומה בכלי חרס שאינו מיטמא מגבו. והנושא שנושא מגע בכלי רק מגבו: את הקדש. ממעשה שהיה. שנטמא הקודש. שנגע בו המדרס להדיא: מתיר. קודש שמונח בכיס קודש. מתיר הקשרים שלא יהלא. והחשוב לא מגבו מכ"ם מקודש: ובתרומה קושר. כשירצה: (ב) טבילה. דחיי שמשעמרו מחר שלמפמא. חיישינן שהיה עליהן רוק ע"ה ונטמא לא כשנגמר ונטמא הכלי: מצרף. דבנטמא טבולה אחת שבתוכה נטמא יתון: מידיו. באוכלין ומשקין וספר: שמטמאים לאדם מד"ס: (ג) בתרומה. דהשמשא

בידים מסואבות בתרומה אבל לא בקדש. האונן ומחוסר כפורים צריכין טבילה לקדש אבל לא לתרומה: ד חומר בתרומה. שביהודה נאמנין על טהרת יין ושמן כל ימות השנה. ובשעת הגיתות והבדים אף על התרומה. עברו הגיתות והבדים והביאו לו חבית של יין של תרומה לא יקבלנה ממנו. אבל מניחה לגת הבאה. ואם אמר לו הפרשתי לתוכה רביעית קדש נאמן. כדי יין וכדי שמן המדומעות. נאמנין עליהן בשעת הגיתות והבדים. וקודם לגיתות שבעים יום: ה מן המודיעית ולפנים נאמנים על כלי חרס. מן המודיעית ולחוץ אין נאמנין. כיצד הקדר שהוא מוכר הקדרות נכנס לפנים מן המודיעית. הוא הקדר והן הקדירות והן הלוקחים נאמן. יצא אינו נאמן: ו הגבאין שנכנסו לתוך הבית וכן הגנבים שהחזירו את הכלים. נאמנין לומר לא נגענו. ובירושלים נאמנין על הקדש. ובשעת הרגל אף על התרומה: ז הפותח את חביתו והמתחיל בעיסו על גב הרגל. רבי יהודה אומר יגמור. וחכ"א לא יגמור. משעבר הרגל היו מעבירין על טהרת העזרה. עבר הרגל ביום ששי לא היו מעבירין. מפני כבוד השבת. רבי יהודה אומר. אף לא ביום חמישי. שאין הכהנים פנוין: ח כיצד מעבירין על טהרת העזרה מטבילין את הכלים שהיו במקדש. ואומרין להן הזהרו שלא תגעו בשלחן (ובמנורה) ותטמאוהו. כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים ושלישים. שאם נטמאו הראשונים יביאו שניים תחתיהן. כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה. חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחשת מפני שהן כקרקע. דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים. מפני שהן מצופין:

ידיו. הותר מאכלים תרומות במזלג ואוכלן. ומותר נמי לאכול עמה חולין בידו ממש כשהחולין נגוב: האונן. יום מיתת קרובו: ומחוסר כפורים. זב זבה יולדת מצורע. שטבלו והעריב שמשן. ולא הביאו קרבנותיהן. אסורים לאכול קודש: לקדש. אחר שהביאו קרבנותיהן: (ד) השנה. דבאמר ע"ה שטהרן במהרה והקדישן בפירוש. כשרים לנסכים ומנחות: הגיתות. כשדורכים יין: והבדים. כשעוצרים זיתים: אף כו'. דהכל טהרו את כליהן: והביאו. ע"ה לכהן חבר: ממנו. שהרי נטמאה אח"כ: מניחה. הע"ה שיודע שטהורה. רצה להניחה עד וכו'. שאז יהיה נאמן על ה: קדש. ר"ל שהפריש מתוכה רביעית לנסכים: המדומעות. שמערב ליקח מהן לנסכים. והרי הע"ה צריך להפריש תרומות ומעשרות. שאינו נאמן עליהן: ע' יום. דאז מתחילין לטהר הכלים. לכך נאמן אז אף על התרומה. דהכל טהרו אז כליהן: (ה) המודיעית. כרך רחוק מירושלים ט"ו מיל. ומשם מביאין קדירות לירושלים: הקדר כו'. חזקה הקדר שהכניסן נאמן. ולא אחר. ואינו נאמן על של חבירו: הלוקחין. אותן שלוקחין נכנס: (ו) הגבאין. גובי מס. והן ע"ה: הבית. למשכן למס: הכלים. כלי חרס: לא נגענו. להוכו. דכלי חרס אינו מיטמא מגבו: הקדש. הע"ה: הרגל. דאז הכל מטהרין עם: (ז) הרגל. לאחר הרגל. ומטמאו הע"ה. כשאוכלים: יגמור. אחר הרגל. דאמרן בחזקת טהורים: העזרה. מפני כלי המקדש להטבילן. מדנגעו הע"ה ברגל: השבת. שהכהנים טרודים בהכנתן לשבת: פנוין. שצריכין לסלק הדשן מהמזבח. שנתרבה שם ברגל: (ח) להן. לכהנים הע"ה שנכנסו לסלק בשלחן. דא"א לסלקו. דעליו מונח לחם הפנים תמיד: מצופין. ר"ל חכמים מטמאים מדמצופין במתכת. וי"א דהכמים נ"כ מטהרין. מדמצופה טהור (ריש פ' כ"ב דכלים):

אח"כ אומר מאמר זה מהזוהר (בשלח נד א'):

אז ישיר משה ובני ישראל וגו'. ר' אבא פתח ואמר. אסתכלנא בכל תושבחן דשבחו לקב"ה. וכלם פתחו באז. אז אמר שלמה. אז ידבר יהושע. אז ישיר ישראל. אלא הכי תאנא. כל נסין וכל גבורן דאתעבידו להו לישראל. כד אתנהיר בנהירו דעתיקא קדישא. בעטרוי גליפן רשימין בא'. וא' אנקיב בנהורי ונהיר לכל עבר. וכד אתחבר נהירו דאל"ף ומטי לזיי"ן מאן זיין. דא חרב ליי' מלאה דם. כדין עביד נסין וגבורן. בגין דאתחבר א' עם ז'. ודא הוא שירתא. שירתא היא דכל סטרין. ודא הוא אז ישיר. ישיר מבעי ליה. אלא מלה דא תליא ואשלים (לזמנא דאתי) דזמינין ישראל לשבחא שירתא דא. משה ובני ישראל מכאן אוליפנא. דצדיקייא קדמאי. אע"ג דאסתלקו בדרגין עלאין דלעילא ואתקשרו בקשורא דצרורא דחיי. זמינין כלהו לאחייא בגופא ולמחמי אתין וגבורן דקא עביד קב"ה לישראל. הה"ד אז ישיר משה ובני ישראל. ר"ש אמר מהכא. יוסיף יי' שנית ידו לקנות את שאר עמו. לקנות. כד"א ה' קנני ראשית דרכו. את שאר עמו. אלין אינון צדיקייא דכאן דאקרון שאר. כד"א וישארו שני אנשים במחנה. והאיך. לית עלמא מתקיימא אלא על אינון דעבדי גרמייהו שירים. ואי תימא הואיל ואתקשרו בצרורא דחיי ומתענגי בענוגי עלאה. אמאי יחית לון קב"ה לארעא. פוק ואוליף מזמנא קדמאה דכל אינון רוחין ונשמתין דהוי בדרגא עלאה דלעילא דקב"ה. נחית לון לארעא לתתא. כ"ש השתא דבעי קב"ה לישרא לעקימא כמא דאת אמר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואי תימא אינון דמיתו בטעמו של נחש. אפי' אינון יקומון ויהון מארי דעיטא למלכא משיחא. ועל דא תנינן. משה זמין למימר שירתא לזמנא דאתי. מ"ט. בגין דכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. אראנו. אראך מבעי ליה. אלא אראנו ממש למאן דחמא בקדמיתא. יחמי ליה תניינות ודא הוא אראנו. וכתיב אראנו בישע אלהים. כדין. אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה'. שירתא דמטרוניתא לקב"ה. תניק. כל בר נש דאמר שירתא דא בכל יומא ומכוין בה זכי למימרה לזמנא דאתי. דהא אית בה עלמא דין. ואית בה

עלמא דאתי . ואיהו בה קשרי מהימנותא . ואיהו בה יומא דמלכא משיחא . אה . לאפלאה כל איגון תושבחאן אחרנין
דקאמרי עלאי ותתאי . השירה . שיר מבעי ליה . אלא שירתא דקא משבחא מטרוניתא למלכא . משה מתתא לעילא
קאמר וכלא אוקמוה . ליי' . בגין דאנהיר לה מלכא אנפאה ונהיר אנפוי מלכא לקבלא . ר' יוסי אמר . דכל איגון
משחין דהוו עדין . משיך מלכא קדישא לקבלא . בגיני כך משבחא ליה מטרוניתא . אמר רבי יהודה . אי הכי אמאי
כתיב משה ובני ישראל והא מטרוניתא בעא לשבחא . אלא זכאה חולקהון דמשה וישראל . דאינון הוו ידעין לשבחא
למלכא בגין מטרוניתא כדקא יאות . בגין דכל הגוא חילא וגבורא דילה ירתא מן מלכא . ר' חייא פתח ואמר . קומי
רוני בלילה לראש אשמורות . קומי רוני . דא לדיקייא . בלילה . ר"י אמר . בלילה בזמנא דהיא שלטא ומתערא . לראש
אשמורות . בראש מבעי ליה . אלא לראש כמה דכתיב על ראש המטה . ואוקימנא ראש המטה דא יסוד . אוף הכא
לראש דא יסוד דמטרוניתא מתברכא ביה . ראש אשמורות . דא הוא רישא דנצח והוד . ר' יוסי אמר . דא הוא רישא
דכתרי מלכא וסיומא . ר' אבא אמר . לראש אשמורות כתב הכא . ודא הוא רישא . ראש המטה . וכלא במלכא קדישא
עלאה אתמר . ודא הוא ליי' . ר' ייסא אמר . ליי' . דא הוא נהורא דנפיק מעדן . דכל משחא ורבו נפיק מניה לאדלקא
בוצינין . ומשמע לבתר דכתיב אשירה ליי' . דא הוא מלכא קדישא עלאה ועל דא לא כתיב אשירה לו . ויאמרו לאמר .
דא הוא לדרי דרין . בגין דלא יתנשי מנייהו לעלמין . דכל מאן דזכי להאי שירתא בהאי עלמא . זכי לה בעלמא דאתי .
וזכי לשבחא בה ביומוי דמלכא משיחא בחדוותא דקב"ה דכתיב לאמר . לאמר בההוא זמנא . לאמר בארעא קדישא
בזמנא דשרו ישראל בארעא . לאמר בפורקנא דלהון . לאמר לעלמא דאתי . אשירה ליי' שיר מבעי ליה . מאי אשירה .
אלא בגין דהוו משבחן תשבחתא דמטרוניתא בעי לשבחא . ליי' . דא מלכא קדישא . כי גאה גאה . כמה דסליק ואתעטר
בעטרוי לאסקא ברכאן וחילין וגבורן בכלא . כי גאה גאה . גאה בהאי עלמא . גאה בעלמא דאתי . כי גאה בההוא
זמנא . גאה בגין דיתעטר בעטרוי בחדוותא שלימתא . סוס ורוכבו רמה בים . שלטנותא דלתתא ושולטנותא דלעילא
דאחידן בהו . אתמסרו בההוא ימא רבא ושלטנותא רבא למעבד בהו נוקמין . ותניא . לא עביד קב"ה דינא לתתא .
עד דיתעבד בשולטניהון לעילא . הה"ד יפקוד יי' על צבא המרום במרום וגו' . רמה בים . א"ר יהודה . בים דלעילא
דכתיב ביה ויולך ה' את הים ברוח קדים . דאתער בה גבורא תקיפא . הה"ד עזה כל הלילה . בההוא זמנא אתמסרא
מטרוניתא מן מלכא . כל אינון אוכלוסין דלתתא וכל אינון שולטנין דלעילא דיתמסרון בידהא . וכלהו אתמסרו בידהא
למעבד בהו נוקמין הה"ד סוס ורוכבו רמה בים . בים ממש . לעילא ותתא] :

(ו) אל ו' דפסח מוהר כמש"ס . מנין ק' ברכות . כמו בשבת :
(ז) בשחר מתפללין של י"ט כדרכו (ואם הוא שבת . צריך להזכיר בה
של שבת) הלל בדילוג . קדיש שלם (ואם הוא שבת . אומרים שה"ש
קדיש . אין כמוך : (ח) מוציאין ב' ס"ת . בא' קורין פ' בשלח .
כהן עד נפשי הגם . לוי ביד רמה (בשבת . ויעשו כן) . ישראל
ראשון . רביעי במצרים . חמישי רוממך . בשבת (ששי) עד בתוך
הים . (שביעי) רואלך [והשירה יקרא רק לא' . ויש למחות באותן
שקורין השירה בקו"ל עם הש"ץ . אך אין קפידא כ"כ : (ט) טעה
וקרא כל הבכור ונזכר באמצע קריאת א' מהעולין . יפסיק (אם קרא
עכ"פ ג"פ) ויברך לאחריו ויגלול לפ' בשלח ויקרא אחר העולין . ואם
נזכר באמצע קריאת האחרון קודם שבירך לאחריו . יפסיק ולא יברך
לאחריו ויגלול לפ' בשלח ויברך לפניו ויקרא זה (והאנשים שעלו כבר
אסרסין למנין העולין) ואם נזכר אחר שבירך לאחריו . יצא בפ' זו .
וקרא ביום ב' השירה . ואם קרא בב' הימים בשלח או כל הבכור
יצא : (י) אם דילג אפי' השירה וקרא לפ' גברי ובירך לאחריו יצא :
(יא) אם כראה לטעות בפ' קדש . נכון שיקרא משם עד קרא מפ'
בשלח ויברך] קדש וגולל : (יב) בב' קורא למפטיר והקרבתם [טעה
וקרא בענין אחר . יחזור ויוציא ס"ת ויקרא והקרבתם : (יג) דילג
פסוק ומיום השביעי ובירך לאחריו יצא . ואם עדיין לא הולך הס"ת .
יקרא הקורא הפסוק בלי ברכה] ומפטיר בשמואל . וידבר דוד עד
סוף השירה . בברכה האחרונה חותם מקדש ישראל והזמנים :
(יד) בשבת . מקדש השבת וישראל והזמנים . ואז אומרים יקום
פורקן . מי שבירך למלך ולקהל : (טו) אשרי . חצי קדיש . מתפללין
מוסף י"ט ואם הוא שבת . כולל בו של שבת . והוסף בו ג"כ :
(טז) מחזיר ש"ץ התפלה ואומר קדושה דיו"ט ג"כ קדיש שלם . שירים
ומזמורים . כ"פ לפי מנהגו : (יז) שמחת י"ט מוסגת בו ביותר .
לפי שעד היום היינו חלוים בדין השעבוד . וגם קים התשבחות
במותגם . כמ"ש בספר הזה . לכן מוכראי לזכור ביום הדי ה'
עלינו . מוסף על מה שצריך לעשות זכר לנפלאותיו כשם שגאל אב
קריעת י"ס . ונהרכה עברם . והללם אכלנו . וממעונם נעשרא .
ונ"ל מאמר הזוהר הנ"ל : (יח) תפלת מנחה וסעודה . הוא בו לי"ט
הראשון . וכן לענין אם חל בשבת : (יט) והוי יודע שעד סוף
ככלא . הוא גם י"ט דעגלה השנים :

מסלול ב . לאחרון דפסח

(א) ל"ב מין בערב . מתפללין של י"ט . הכל כבאתמול : (ב) שחרין
ז' : (ג) קדוש . כמו דה ונכ"ע . כמעט שיחקון : (ד) בשחר
מסדרין התפלה והלל כבאתמול (אם חל בשבת . אומרים מה"ש)
ומוציאין ב' ס"ת . בא' קורין בפ' ראה כל הבכור [מתחיל עשר תעשר
יצא] . כהן עד כמים . לוי תייך . ישראל מאהבה . רביעי המוקים
השלה . חמישי מסיים הסדר . אחר נתן לך : (ה) ואם חל בשבת .
מתחילין עשר תעשר . וקורא כהן עד אחר השמה . לוי בכל אחר
הפסח [קרא עשר עד שמור את חודש בלבד . קורא עוד ה' ויקרא
עמו שמור עד סופו בברכה ומברך לאחריו ואומר קדיש שנית] :
(ו) בס"ת ב' למפטיר . והקרבתם . ומפטיר בישעיה י"ד . עוד
היום בנוב . יש בה מעלות המחריב שבעשה נעשה (עמ"ש בס"ד
בהרום מכתב ליחזקיהו) ומגלות אלמגה : (ז) בק"ק שולמיא מוסרין
כמות כל פעם שקורין כל הבכור . שבהוב בה איש כמתנת ידו :
לכן פוסקין צדקה ונודרים (אמנם שאינו כמון ע"פ הדין . עמ"ש ס'
ס"ד וקס"ח . מ"מ כה אינני פורש מן המנהג . מאחר שבוא י"ט
ב' של גליות . ועכין של מצוה) בעד נשמות המתים . שיזכור אותם
הש"י . ובשכר זה יזכור גם אותם לטובה בזכותן (בק"ק אלטונא
מסגים ליזכור להרבה שמברך בעד החיים . ואחריו אל מלא רחמים) עא"כ
מנגן ש"ץ (בקול נעים . כמנהג שמחת הרגל בגלות) אל מלא רחמים
(להזכיר נשמות גדולי הדור שנשרפו ע"ה) ואומרים הקהל אב הרחמים

(נוסח) יזכור אלהים נשמת אבא מורי (פב"פ) שהלך לעולמו . בעבור שאני נודר צדקה בעדו .
ובשכר זה תהא נפשו צרורה בצרור החיים . עם נשמת אברהם יצחק ויעקב שרה
רבקה רחל ולאה . ונשמות שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן . ונאמר אמן :
(נוסח) יזכור אלהים נשמת אמי מורתי (פב"פ) שהלכה לעולמה . בעבור שאני נודר צדקת
בעדה . ובשכר זה תהא נפשה צרורה בצרור החיים . עם נשמות אברהם יצחק
ויעקב

ויעקב שרה רבקה רחל ולאה . ונשמות שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן . ונאמר אמן :
(נקהכים) יזכור אלהים נשמת (אבי ואמי זקני וזקנתי) (בני ובנתי) דודי ודודותי . אחי ואחיותי . קרובי וקרובותי . בין מצד אבי בין מצד אמי . שהלכו לעולמם . בעבור שאני נודר צדקה בעדם . ובשכר זה תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים . עם נשמותיהם של אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה . ועם נשמות שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן . ונאמר אמן :

יזכור אלהים נשמת (פב"פ) ונשמת כל קרובי וקרובותי . הן מצד אבי הן מצד אמי : הן שהומתו הן שנהרגו הן שנשחטו ושנשרפו ושנטבעו ושנחנקו על קידוש השם . בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתם בגן עדן תהא מנוחתם . לכן בעל הרחמים יסתירם בסתר כנפיו לעולמים . ויצרור בצרור החיים את נשמתם . ה' הוא נחלתם . וינוחו על משכבם בשלום . ונאמר אמן :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה . הוא יברך את ר' (פב"פ) בעבור שנדר בעד הנשמות שהזכירו היום . לכבוד המקום ולכבוד התורה (לר"ה ויו"כ ולכבוד יום הדין) (לרגל ולכבוד הרגל) בשכר זה הקדוש ברוך הוא ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה . וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו (לר"ה ויו"כ ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין) (לרגל ויזכהו לעלות לרגל) עם כל ישראל אחיו . ונאמר אמן :

אל מלא רחמים שוכן במרומים . המציא מנוחה נכונה על כנפי השכינה . במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים . את נשמת (פב"פ) שהלך לעולמו (לנקבה שהלכה לעולמה) בעבור שאתן צדקה בעד הזכרת נשמתו (נשמתה) בגן עדן תהא מנוחתו (מנוחתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה' הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (ותנוח) על משכבו (משכבה) בשלום . ונאמר אמן :

(א) סדר שאר היום . במנחה ותפלת מנחה וסעודתו בין בחול בין בשבת . שוה לכלשון . והוי יודע שביום זה התחיל יהושע להקיף את יריחו . יום זה הוא יום מילת ישראל ע"ה ויפרחה מזה שם עיקר גדול פ"ס ב' על גליות וכן פרחה עוד בס"ד . סליק מבוי י"ד :

מבוי יא . אסרו חג . כ"ג ניסן

(א) נוהגים מתפללין כסדר ימי החול : (ב) מוסיפין א' : (ג) אא"כ מבדילין . כדרך שנתבאר במנהגי י"ט א' : (ד) כאחר מתפללין כסדר ימי ניסן . וא"א בו למנצח : (ה) עושין בו איסור לחג הלכות השמים : (ו) לענין תענית . דינו כשאר ימי ניסן :

מבוי יב . לשאר ימי ניסן

(א) משרה כ"ד ניסן . סופרין ט : (ב) כבר נ"ל שא"א תחנון בכל ימי ניסן . ודין תענית בו . עיין במבוי א' : (ג) אמר רבא לרבנן במטותא . לא תיתו קמאי ביומי ניסן : (ד) ולא קבעינן בהו אבלא : (ה) אל תעמוד בפני שור בשעה שעולה מן האגם . בחדש ניסן : (ו) האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזא אילני דמלבלבי . אומר :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם . שלא חסר בעולמו כלום . וברא בו בריות טובות . ואילנות טובות . להנות בהם בני אדם :

(ז) נוהגין שלא לישא אשה בין פסח לעצרת . שלא להרבות בשמחה בימים אלו שמתו בהם תלמידי ר"ע . כדאי' בפ' הבא על יבמתו (ובעו"ה כמה קהלות נהרגו באותו פרק . בגזרת תתנ"ו באשכנז . ובשנת ת"ח בפולניא) ועוד שהם דוגמת ספירת קציר תבואתה : (ח) ולכן נהגו ג"כ איסור בתספורת . כענין שמגדלת שערה בעת ימי ספירת זבה (ומשפט קינון הפעים בגיכם לדברי ר' יוחנן בן נורי . מפסח עד העצרת . קללות שבת"כ . נקראין לפני עצרת) ונכתבי האר"י המסיק עוד שאין . שהם ימי דינין . שתלוין במרום : (ט) ודין הנשואין והתספורת שוין בכולן . ושינן נוהגין במקום פלוס כל דבר : (י) גם מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בימי ספירה עומר כל הלילה . ובאמת אף לאנשים יש מקום למנהג זה . כמ"ש כמה גדולים . ועשיתי לו סמיכות נאות . עמו"ק . ושייכו במלאכה גמורה וארוכה : (יא) כ"ה ניסן סופרין י' : (יב) כ"ו בו סופרין י"א : (יג) בזה יום מיתת יהושע בן נון : (יד) כ"ז בניסן סופרין יב : (טו) כ"ח בו סופרין יג : (טז) ביום זה ספקו את ידיהם ד' עממים הזומזים והכלכדה מכפולה של א"י לפני יהושע וב"י . ראוי להזכיר הנס הגדול ולאות שבת ולהודיה להשי"ת על זאת ביום זה (בשנה זו הוא שבת . קורין בו פ' שמיני . מכריזין החדש ואומרים א"ס ואין מזכירין נשמות ומתחילין לומר פרקי אבות) : (יז) כ"ט ניסן סופרין י"ד . במנחה אין נופלין על פניהם : (יח) ל' דניסן הוא א' דר"ח אייר (בשנה זו הוא ביום ב') סופרין בו טו : (יט) יצא ניסן ולא ירדו גשמים כו' . סו בנער מעלים גשמים וירד . פ"ע בשער הג"א . ואם ירדו יותר מדאי . פי' שער ישמים :

סליקו י"ב מבואות דשער המספק . ויפתח שער היסוד . לחודש אייר . הוא יסוד מוסד להתחלת היותנו לעם סגולה מכמה פנים א שבו נתן לנו את השבת ב בו ירד לנו המן ג ונתנה לנו הבאר ד באחד בו נצטוו ונמנו ישראל בשנה השנית לי"מ ה בו נצטוו על פסח שני ו בו התחיל בנין בית הבחירה . שנא' יסד בית ה' בחודש זיו (ונראה שר"ח הוה . כי לא בא הכתוב לסתום) ומסתמא בו נשלם ג"כ . ככתוב ויבנהו ז' שנים . ומה ששאל אחד אותי בירח בול כלה . ע"ל ריש שער המים ז וכן עשו עולי הגולה . במ' בו החלו כו' . ויסדו הבונים . לפיכך זה שמו הנאה לו :

(א) בשם טוב . במבוי שמשון : (ב) בסוף השבוע . א"א תח"ל . שזה לשלום חסר : ((ג) מולדו בשנה זו . ב' פ' סה"ד :) (ד) נא' ס . ל' דר"ח . אומר הל אלא בנגה"ו . בערב שלפניו סופרין טז : (ה) סדר תפלתי ולמספר טז . שר מתנגא : (ו) סדר ר"ח . מ"ע במבוי א' דשער המספק : (ז) ב' אייר סופרין יז : (ח) ג' אייר סופרין יח : (ט) ד' אייר סופרין יט : (י) ה' אייר (בשנה זו הוא שבת . קורין תזריע ומצורע . מפטירין ולאנשים אמרים . ומברכין כמשפטן ס"כ) סופרין כ :

שכן הספרים בה"ב, הוא לכפר מה שחטא ביו"ט שמחתו לבו. והעיקר שישאל לנו הספר ע"י שלום, ויסיף לתקן השאר של מנהג השופרות. ויבקש מהש' סליחה וכפרה. ויספר מה שהיה אוכל ביום זה ויתנו לעניים בערב. וכשאירע מילה מצוה לאכול וא"צ התרה:

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ. כִּי בְרוֹב אִוַּלְתֵּנוּ שָׁגִינוּ. מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי רַבּוּ עֲוֹנֵינוּ:

אומר אל ארך אפים אתה עד ולחטאתינו ונחלתנו ואח"כ אומר זה:

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ: כִּי אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קוֹרְאֶיךָ:

הוֹשִׁיעָה יהוה כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: לוּלֵי יהוה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ:

אומר סרהם אב עד ועל עמך ואח"כ אומר זה. והגוס יצחק הקטן ברבי מאיר חזק

אלהינו ואלהי אבותינו

יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תְּחִנָּה עוֹרְכִים. שֶׁהֵם מְצֵרִים וּלְהִוָּשַׁע צְרִיכִים: צָרֵיהֶם עֲלֵיהֶם עוֹל מַאֲרִיכִים. כָּל זֹאת הֲגַעְתָּם וְשִׁמְךָ מְבָרְכִים: תּוֹלִי וּמַכְאוֹב לְהִכָּתֵב לֹא נִמְסָר. עֲלוּבִים מִנֹּעַר וּמֵהֶם לֹא הוּסָר: קָדוֹשׁ בְּיָדְךָ לְפַתֵּחַ מוֹסָר. כְּאוּמָנוּתְךָ הַנְּקִיָּה וְלֹא כְּאוּמָנוּת בָּשָׂר: הַלּוֹבֵשׁ צְדָקָה וְלוֹ כַּמְּעִיל עֲטוּיָה. וּמַכָּה עַצְמָהּ מְתַקֵּן רְטִיָּה: קוֹמֵם עֲדָתְךָ מִנְּפִילָתָהּ הַמְּטוּיָה. בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרוֹעֲךָ הַנְּטוּיָה: בְּאַהֲבָתְךָ וּבְחֶמְלָתְךָ מְנַשֵּׂא וּמְנַטֵּל: עֲצַת צוֹרְרֶיךָ תְּסַכֵּל וּמַחְשְׁבוֹתָם תְּבַטֵּל: רַבָּה מְהוּמָה בֵּינֵיהֶם הַטֵּל. וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי דּוֹחֶה וּמְטַלְטֵל: בַּעֲבוּר כְּבוֹד עַצְמְךָ וְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַמְּהֻלָּל. נוֹרָאוֹת הַפְלֵא לְבַל בָּעַמִּים יִתְחַלָּל: יוֹעֲצֵיהֶם וְאֵיתָנֵיהֶם תּוֹלִיךְ שׁוֹלָל. וּבָהֶם תְּעוֹלֵל כַּאֲשֶׁר בִּי הִתְעוֹלֵל: מֵקִים מֵעָפָר דָּל וְאֶבְיוֹן מֵאַשְׁפָּה. כְּנֶסֶתְךָ בַּל תִּתֵּן לְכָלָה וּלְחֶרְפָּה: אִם בִּפְקוּדֶיךָ מִתְעַצֶּלֶת וּמִתְרַפָּה. עַל כָּל פְּשָׁעֶיהָ אַהֲבָתְךָ תְּהֵא מְחַפָּה: יְתֵרָה חִבָּתָם לְפָנֶיךָ אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ קְרוּאִים לְךָ בָּנִים: רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּנוּ אֱלֹהֵי עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. טֶרֶם יִשְׁטְפוּנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: חֲפֵצִי

הושיעה (תלים יב): גמר. כלה חסיד מהעולם ללמד עלי זכות. ואפסו וכלו אנשי אמונה. וידברו עלי כזב: לולי (שם קכד):

ישראל. עורכים. מסדרים כמערכות הקרבנות: מצירים. שהם בצרה. ולכך להושע צריכים. ובכל יום מתחדשים גזרותיהם. ועל כל זאת שמך מברכים: לא נמסר. אין המספר: עלובים מנוער. מנערותיהם הם בהרכה עד זקנותם: לפתח מוסר. להתיר מוסרות רצועות של עור הקשורים על הצואר: בשר. מלך ב"ו מוחץ בחומה שלו. והאדם מתדבק בה: הלובש. הקב"ה מלבש בלבוש של צדקה שמושיע ישראל. כמעיל. מלבוש העליון: עטויה. מעוטף: וממכה. על ידי יסורין ומכות שמולת עליה. עושה לה רפואה שאין צריך בתחובה: רטיה. תחבושת כנגד מכותם בסמנין. שמחזקין על המכה: המטויה. הנטויה: מנשא. מגביה ומרומם: כיסהך. כנסת ישראל: אם. אפי' אם עולה ורשעים במעונך: בין כך. בין שעושין רצונך בין לא. חטאי. חשובים הם בניך שיהיה קרוב לישועתם. וכל מה שיבא עליהם מצדיקין הדין. והטילים לבוא קרובים אליך: סמיכה.

קִרְבָתְךָ עַל כָּל הַבָּאוֹת. הָחִישָׁה לָמוֹ יְשׁוּעוֹת הַנִּבָּאוֹת: קָדוֹשׁ עֲשֵׂה עִמָּם לְטוֹבָה אוֹת. חָזָק וְאַמִּיץ גּוֹאֲלָם יהוה צְבָאוֹת: אל מלך (השלא ביוה"ך)

נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם: תָּבוֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה: לַאדֹנָי אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בוֹ: כרחם אב וכו'

בחישה: מהר. למו. להם: הנבאות. האמורות על ידי הנביאים: חזק. אתה חזק. ה' צבאות וגואלם: נשא. (איכה ג) כאלו נושאים כפינו לה'. אלא עמם גם לבבינו להשיבו לפניו. פי' כפים הפנים (שמים) פ"א עב קטנה ככף איש (מ"א יח) וכמו על כפים (איוב לו) ד"א הוא לבבינו באמת לה' כרוחץ כפיו שמסיר מהם כל טינוף. שמודה ועוזב ירוחם. הסליחה עוזב כטובל ושרץ בידו: תבא (תלים עט): אנקת. צעקת (כמו האנק חלל יחזקאל ט) האסור בגולה: הותר. אנא קטנו מסגור (כמו והירבא. תלים קב) בני התמותה המסורה ליהרג עליך: לה'. (דניאל ט) לפי שמרדנו בה' ובלי רחמים וסליחות לא נוכל עמוד. לכן הם בידו:

א"ב ואות ת משולש

אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל נוֹדָעְתָּ. אַתָּה יהוה אָבִינוּ אָתָּה: בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלֶיךָ קָרְבֵנוּ. רָם וְנִשָּׂא אַתָּה בְּקִרְבֵּנוּ: גְּמַלְתָּנוּ הַטּוֹבוֹת גַּם בְּחוֹבֵנוּ. לֹא בְצִדְקוֹתֵינוּ וּבְיֹשֶׁר לְבָבֵנוּ: דּוֹדֵנוּ גַּם כִּי זְנַחְתָּנוּ. גְּאַלְתָּנוּ כִּי עֲבָדִים אֲנָחְנוּ: הִנְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ עַד דַּכָּא. וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לְךָ מְחַכָּה: וְאַיֵּה חֲסָדֶיךָ הָרִאשׁוֹנִים עִמָּנוּ. מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם נֶאֱמָנוּ: זַעַף נָשָׂא וְתַשׁ כֹּחֵנוּ. יהוה אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ: חַלְחָלוֹת רַבּוֹת בָּלוּ בְשָׂרֵנוּ. נָא אַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנוּ: טוֹרַח הַצָּרוֹת אֵין לְהַסְפֵּר. אַיֵּה שׁוֹקֵל וְאַיֵּה סוֹפֵר: יָדַעְנוּ רִשְׁעֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: כַּעַס וְחָרוֹן מִמֶּנּוּ יֶחְדַּל. כִּי קָטֹן יַעֲקֹב וְדָל: לַחַץ יוֹסֵר וְעוֹל מִמֶּנּוּ יְחֻבָּל. כִּי כָשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל: מְנָת מִדָּתֵנוּ לֹא תִגְבֶּה. כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה: נַחֵם עַל הָרָעָה לְאֻמָּתְךָ. מַטֵּה כְלַפֵּי חֶסֶד אֱמוּנָתְךָ: סְלִיחָה אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ. עֲזָרֵנוּ כִּי עָלֶיךָ נִשְׁעָנוּ: עָרְפֵּנוּ כּוֹף לְךָ לְהִשְׁתַּעְבֵּד. בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה אוֹתְךָ לַעֲבוֹד וּלְכַבֵּד: פּוֹקְדֶיךָ קָדְשׁוּ צוֹמוֹת לִקְבּוֹעַ. דַּעְתָּם קְצָרָה צָרְכָּם לִתְבּוֹעַ: צִקּוּן לַחֲשָׁם אֵלֶיךָ תָּבֹא. חַתֵּל לְאִישׁ אִישׁ נִגְעוֹ וּמַכְאוֹבוֹ: קוֹל יַעֲקֹב נוֹהֵם מִתְּהוֹמוֹתֶיךָ. תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ: רוֹדֶה רוֹדֵף בְּאַף תְּכַבֶּה. שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב צִיּוֹן תְּגַלֶּה: שָׂרַת וְרָדַת מְנוֹעַר קְנוֹתֵנוּ. וְאַל תַּשְׁלִיכֵנוּ לְעֵת זִקְנָתֵנוּ: תְּעִינוּ לִשְׂמֹאל וִימִינְךָ תְקָרְבֵנוּ. בִּכְלוֹת כֹּחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ. תַּבִּיט וְתָצִיץ וְתַשְׁגִּיחַ לְרַחוּמֶיךָ. תִּתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתֶיךָ תִּתְלַבֵּשׁ בְּצִדְקוֹתֶיךָ תִּתְכַּסֶּה בְרַחֲמֶיךָ וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתֶךָ. וְתָבֹא לְפָנֶיךָ סִבַּת טוּבְךָ וְעַנְוְתָנוּתֶךָ: אל מלך ויעבור וכו'

אלהים. על שם נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו: נודע. אף שאהנו הקב"ה. כי גאלנו. אפי' הכי גאלנו. כי עבדים היינו אנחנו שהיא מכפרת עון: מחכה. מצפה: זעף. זעמך אנו נושאים. ולכן תש כחנו: חלחלות. לשון וחלחלה: בלו בשרנו. עשה כבשר הבלוי מן הפחד: היה שוקל. כל היום היינו בפחד. וסופר מחשב היה סופר. עתה יצא עלינו טורח השם. שוקל הכסף מידנו: קטון. הסבל: כי כשל. כחנו. שאין אנו יכולים לסבול הצרות: מנת מדתינו. חלק מדותינו. אנו מתפללין שלא יגבה חוטו. ואל ימדוד לנו מדה כנגד מדה: הרעה. שהשבת לעשות לישראל אומה שלך: אמונתך. שמנהגך הוא להטות לחסד: ערפנו. הכנ"ר[?] עקשה כעורף: פוקדיך. אוכך: קדשו. עומם: לקבוע לבקש. שפיכת הלחש: חתל. לשון רפואה: רודה רודף. כלומר רודה שרודף. כתיב: שרת. לשון משרת. ענין רביה. כדכתיב ראה ראיתי את עני עמי: ורדת. לשון ממשלה: מנוער. מנעורינו. ר"ל ממצרים: לרחומיך. ישראל:

פזמון. חתום שמואל (כל אות ד' פעמים) כהן יחי

מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. חַלּוּ נָא פְּנֵי אֵל בְּמֵיטַב הֶגְיוֹן. אוּלַי יָחוֹס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן: אוּלַי יְרַחֵם:

מלאכי. משרתי. העומדים תמיד לפני הקב"ה ומלמדים זכות: חלו. פנו: בחל: במיטב הגיון. במיטב טוב ונאה: אולי יחוס. על ישראל שהם עניים. ואולי ירחם על אביונים שתמיד מקווים לחסות בצל שדיך ולרצות

אוּלַי יְרַחֵם. שְׁאֵרִית יָהּ. שְׁפָלִים וּנְבִזִּים פְּשׁוּטֵי שָׂפָה. שְׁבוּיֵי חִנָּם מְכוּרֵי בְּלֹא כֶסֶף. שׁוֹאֲגִים בִּתְפִלָּה וּמְבַקְשִׁים רִשְׁיוֹן: אולי אוּלַי יְרַחֵם. מְעֻנֵּי כֶבֶל. מְלֻמְּדֵי מַכּוֹת בְּעִנּוּי סֵבֶל. מְנוֹד רֹאשׁ נְתוּנִים בְּיוֹשְׁבֵי תֵבֵל. מָשָׁל בָּעַמִּים בְּקֶצֶף וּבִזָּיוֹן: אולי אוּלַי יְרַחֵם. וְיֵרָא בְּעֳנִי עַמּוֹ. וְיַקְשֵׁב וְיִשְׁמַע הַצָּגִים לְעַמּוֹ. וְעוֹמְדִים בְּלַחַשׁ מוּסָר לָמוֹ. וְעֵינֵיהֶם תּוֹלִים לִמְצוֹא רָצוֹן: אולי אוּלַי יְרַחֵם. אוֹמְרֵי סְלַח נָא. אוֹמְצֵי שִׁבְחוֹ בְּכָל עֵת וְעוֹנָה. אֲגוּדִים בְּצָרָה לִשְׁפּוֹךְ תְּחִנָּה. אֶת פְּנֵי אֱלֹהֵיהֶם שׁוֹפְכִים לֵב דָּוְיוֹן: אולי אוּלַי יְרַחֵם. לָקְתָה בְּכִפְלַיִם. לְעוּטָה אֲרָיוֹת כְּמוֹ בִּפְנֵי שַׁחֲלַיִם. לוֹקָה וּמְשֻׁתְּלֶמֶת בַּעֲוֹן שׁוּלַיִם. לֹא שָׁכְחָה בְּכָל זֹאת מִכְתַּב עֹז חֶבְיוֹן: אולי אוּלַי יְרַחֵם. כְּבוּשֵׁי פָנִים. הַשּׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְלֹא מְשִׁיבִים וְעוֹנִים. נִצְחוֹ מְקַוִּים וּבִישְׁעוֹ נִשְׁעָנִים. כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו בְּכִלָּיוֹן: אולי אוּלַי יְרַחֵם. יְחַלֵּץ עֲנִי בְּעָנְיוֹ. חֲבוּשׁוֹ יַתִּיר מֵאֶרֶץ שִׁבְיוֹ. יִגְהֶה מְזוֹרוֹ וְיֶחְבַּשׁ חָלְיוֹ צַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע וְיָחִישׁ עֵת פִּדְיוֹן: אולי. אל מלך

ולראות רב טוב הצפון ליראיך : שבויי חנם . לשון חטופים ושבוים : שבויי הגם . שבנו על עסקי הגם . שלא כהלכה : שואגים . צועקים : רשיון . שיתן לנו ה' רשות לכנוס לפניו : מעני כבל . מעונים בשלשלי ברזל : מלומדי מכות . רגיל הם מורגלים במכות . והם סובלים עליהם שיסויים וגזות : בקצף ובזיון . אנו מבוזין ע"י כעס של הקב"ה : הצגים לעמו . העומדים ומתפללים עמו : ועומדים בלחש . מקובצים בבתי כנסיות ומתפללים בלחש : מוסר למו : בשביל היסורין באים להם : תולים . מצפים למצוא רצון לפניך : אומצי . מחזיקים שבח של הקב"ה בכל זמן : אגודים . כשהצרה באה עליהם . שיהיו מתקבצים יחד לשפוך התפלה. ואין אחד מהם פורש מן הצבור : לב דוויון . לבם השואב ודוה : בכפלים . גלות בבל וזה הגלות: שחל . הואר לארי : לוקה . היא לוקה בפורענות עון אשר בשולי בגדיה : מכתב עוז חביון . התורה . אשר בסיני היה נעלם מה שהיה נחבא בעוז עד היום הזה : כבושי פנים . מסתירים פניהם בקרקע מרוב הרעה שהשלו : נצחו . מקוים להקב"ה הנקרא נצח . ונסמכים על ישועתו שהבטיח אותנו ולא תעשה אתכם כלה : בכליון . אף שכלו קצת . לא כלו לגמרי : יחלץ . יציל : בעניו . משביו : חבושו . שהגוים וקשור ביד השבאים : יתיר . יפתח בית המאסר : יגהה . ירפא מכתו ויעשה מחבושת לגליו . יגהה לשון רפואה . מזורו כמו מכהו . ע"ש מזורים עליה אבק סממין : ויחיש . ימהר :

זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יהוה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: זָכְרֵנוּ יהוה בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ: זְכוֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶּדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ הַר צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ: זְכוֹר יהוה חִבַּת יְרוּשָׁלָיִם אַהֲבַת צִיּוֹן אַל תִּשְׁכַּח לָנֶצַח: אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד: זְכוֹר יהוה לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָיִם הָאוֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ: זְכוֹר

זכר . (תהלים כה) אתה ה' זכר רחמיך וחסדיך אשר הם מעת בריאת העולם . כי עולם חסד יבנה . ועל אדם נגזרת כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב) ונתן לו יום שהוא אלף שנה : זכרנו ה' . (תהלים קו) גם אנו כשתהא מרוצה לעמך . ופקדנו (ענין השגחה וזכרון) לטובה שתהא ישועתך : זכור עדתך . (שם עד) שקניתם לעם מזמן קדום מעת שגאלתם ממצרים . והבאתם להר ציון ששכנת בו : זה . הוא תיקון לשון . כמו זו חטאנו (ישעיה מב) והוא כמו אשר : זכור . סוף פסוק : אתה . (שם קב) ה' שתקום מחדרך ותרחם ציון . כי עתה העת לחוננה כי באה זמנה . שהבטחת (דברים לב) כי אזלת יד . וכבר אזלה : זכור ה' לבני אדום . (תהלים קלז) מה שעשו בעת חורבן ירושלים . שהסיתו הבבלים לעקור הכל ואמרו להם החריבוה עד שתגיעו יסודה . ועלם נמוגם ע"ז : (ערו . ל' חורבן והשחתה . כמו ערער התערער (ירמיה נא) ערות יסוד (חבקוק ג) ונופל רק על דבר שעוקרין בשרשיו מהארץ) : זכור . (שמות לב) אם ישראל עברו על י' דברות . הלא אבותם אביהם נתנסה בי' נסיונות ולא קבל עוד שכרו . ותהא להם ויצא י' בי'. ואם היינו שריפה. אברהם

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְכָל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעוֹלָם: זְכוֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל תֵּפֶן אֶל קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל חַטָּאתוֹ:

זְכוֹר לָנוּ בְּרִית אָבוֹת כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ. וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר: זְכוֹר לָנוּ בְּרִית רִאשׁוֹנִים כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ. וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יהוה: עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּמָה שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ. וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיהֶם: הָשֵׁב שְׁבוּתֵנוּ וְרַחֲמֵנוּ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וְשָׁב יהוה אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: קַבֵּץ נִדָּחֵינוּ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יהוה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ: מְחֵה פְשָׁעֵינוּ כָּעָב וְכֶעָנָן כְּמָה שֶׁכָּתוּב. מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: מְחֵה פְשָׁעֵינוּ לְמַעַנְךָ כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ. אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: הַלְבֵּן חֲטָאֵינוּ כַּשֶּׁלֶג וְכַצֶּמֶר כְּמָה שֶׁכָּתוּב. לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יהוה אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ: זְרוֹק עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְטַהֲרֵנוּ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: רַחֵם עָלֵינוּ וְאַל תַּשְׁחִיתֵנוּ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. כִּי אֵל רַחוּם יהוה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבוֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: מוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה אֶת שְׁמֶךָ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וּמָל יהוה אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת יהוה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: הִמָּצֵא לָנוּ בְּבַקָּשָׁתֵנוּ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת יהוה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ: תְּבִיאֵנוּ אֶל הַר קָדְשֶׁךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית תְּפִלָּתֶךָ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל הָעַמִּים:

מסר עצמו ליסרף עליך באור כשדים. ואם הרג. יצחק שפשט צוארו לעקידה. ואם גלה. יעקב גלה לחרן. ויכפרו עליהם: בך. (ולא כדבר שכלה) והשבועה קיים תמיד כמוך. לאברהם נאמר (בראשית כב) בי נשבעתי. וליצחק (שם כו) והקימותי השבועה אשר נשבעתי לאברהם. וליעקב (שם לה) אני אל שדי: ונחלו. אותה: זכור (דברים ט): וזכרתי (ויקרא כו): יעקוב. (בה' מקומות מלא ואליה חסר בה'. שיעקב נטל אות משמו למשכון שיבא ויבשר גאולת בניו) כמנו למפרע. לומר שאפי' יעקב הקטן כדאי לכך. ואם לאו יצחק עמו. וא"ל אברהם עמם וכולם כדאי. ולא נאמר זכירה ביצחק. שאפרו נראה לפני ה' צבור ומונח על המזבח: ראשונים. השבטים: הוצאתי (שם): ואף. (שם) ואפי' אעשה להם גם כל הפורעניות שאמרתי בתוכחה הנ"ל. מ"מ בהיותו בארץ גו' בריתי אפר אתם: ושב ה'. (דברים ל) עצמו עם שבותך. שהוא עמם בגולה ומגלין יחד: אם יהיה (שם): מחיתי (ישעיה מד): אנכי. (ישעיה מג) אני הוא שמחיתי פשעיך מאז וגם עתה עד שלא ישאל מהם רחמים ולא יזכרו. זה למעני (לא בשבילך ולדקת אבותיך) שלא יתחלל שמו בגוים כשאגלה אתכם כחטאתכם: (מוחה. ענין מחיקה. כמו ומחתה פיה משלי ל): לכו. (ישעיה א) ה' אומר לכם תמיד. בואו עצמיכם עתה ונברר דברינו לידע מי חטא למי. וכשאתם חטאתם לי. עודנו נותן לכם תקוה לשוב. וכשתחזרו לי והטבו. אז אם יהיו חטאיכם כתומים לפני כאודם (צבע הוא ונראה מרחוק ולא יוסר אלא בכתם) הצבין לבונין לדוס. אלבינם כשלג ע"י כפרתם: (לכו. ל' זרוז. כמו לכו ונהרגנו (בראשית לז) ולא הלכו אליו: ונוכחה. ענין בירור דבר. כמו הוכיח ה' (שם כד): יאמר. ל' הווה. כמו יעשה (במדבר ט כ): כשנים. כמו תולעת שני (שמות כה): תולע. שם הצבע שצובעין בו אדום. והם גרעינים ותולע בכ"א: וזרקתי. (יחזקאל לו) אכפר עונכם ואעביר טומאתכם בהזיית מי אפר פרה המעביר טומאת מת: (וזרקתי. ענין הזייה. כמו זרקו. ויקרא א): כי (דברים ד): ירפך. מלהחזיק בך בידיו. ל' רפוי. לא יתן לך רפיון. לא יעריבך מאללו. כמו ולא ארפנו (שיר ג): ומל (דברים ל): ובקשתם (שם ד): והביאותים (ישעיה נו):

השיבנו (סימן ה) : שְׁמַע קוֹלֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ: הֲשִׁיבֵנוּ יהוה

אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יהוה בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִינוּ וְהֶגְיוֹן לִבֵּנוּ לְפָנֶיךָ יהוה צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ: אַל תַּשְׁלִיכֵנוּ מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל תִּקַּח מִמֶּנּוּ: אַל תַּשְׁלִיכֵנוּ לְעֵת זִקְנָה כִּכְלוֹת כֹּחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ: אַל תַּעַזְבֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ. אַל תִּרְחַק מִמֶּנּוּ: עֲשֵׂה עִמָּנוּ אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שׂוֹנְאֵינוּ וְיֵבֹשׁוּ כִּי אַתָּה יהוה עֲזַרְתָּנוּ וְנִחַמְתָּנוּ: כִּי לְךָ יהוה הוֹחָלְנוּ אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ:

אומר ווידוי. אלהינו כו' אשמנו כו' עד והנהו הרשענו ואח"כ אומר זה:

אמרינו. (תהלים ה). אמרי ה'. כפיה בכתב להתפלל לפניך של נרכים. כם אזנך לשמוע אמרים. ואם לא וההפלה עמד בלבנו. הבין תפלתנו שבכוונת הלב. וכינה אינו שם דבר. אלא ל' הבן. כמו בין תבין (משלי כג) ולכן השעם תחת הב': יהיו. (תהלים יט) אתה ה' צורי וגואלי. י"ר שאמרי פי אליך יהיו לפניך לרצון (לפיוס. לרצונך) וגם מחשבת לבי שלא אוכל להוציאו בפי: אל תשליכנו מלפניך. (תהלים נא) נמאס בנו ולעזבנו למקרים. ורוה"ק שלך השר בנו אתו לא תקחנו והרחקנו ממנו: אל (שם ע"א): זקנה. ולא יאמרו בחוקנו הקודם היה רק בכח ידינו ולא מה' ולכן נפסק בזקנה כשכלה כחנו: אל (שם לח): עשה עמנו. (שם פו) סי' ומופת יוכר לכל שתהפוך טובתינו. ושונאינו יראו האות ויבושו ברצותם שאתה עמנו. כי הלא מעולם עזרתנו ונחמתנו. ולכן אבקשך שתעשה לנו גם האות: כי. (שם לח) כי כמהנו עליך ה' בקשנה לנו לעשות האות: (הוחלנו. ענין המתנה. כמו והוחלתי לדבריכם. איוב לב):

הִרְשַׁעְנוּ וּפָשַׁעְנוּ לָכֵן לֹא נוֹשָׁעְנוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לַעֲזוֹב דֶּרֶךְ רֶשַׁע וְחִישׁ לָנוּ יֶשַׁע כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל יהוה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

חיש. ומהר: ככתוב (ישעיה נה). דרכו. דרך הרשע ויחטוש דרך ה'. ואיש און יעזוב מחשבותיו ויסשום מהשבת ה' למצות הטוב בעיניו ועל העבר יעשה תשובה לה' וירחם עליו. וישוב לו כי יש תקוה שירבה לסלוח:

מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ אָמַר לְפָנֶיךָ שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: נַקֵּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ מִכָּל פְּשָׁעֵינוּ וְטַהֲרֵנוּ מִכָּל טֻמְאוֹתֵינוּ וּזְרֹק עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְטַהֲרֵנוּ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ רְעֵבֵי טוּבְךָ צְמֵאֵי חַסְדְּךָ תְּאֵבֵי יִשְׁעֶךָ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי לַיהוה אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת:

משיח צדקך. דוד המלך שהיה עושה צדקה ומשפט בכל עת: שגיאות. אני מהר בהם. אבל מי אפשר להזהר שלא השגה בהם ואתה נקני מנסתרות בהטאי בשגגה: וזרקתי. הוא דרך משל. כמו שהטמא נטהר במים. כן הטמא מטומאת החטא בכפרה.

אֵל רַחוּם שְׁמֶךָ. אֵל חַנּוּן שְׁמֶךָ. בָּנוּ נִקְרָא שְׁמֶךָ. יהוה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן אֲמִתֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן בְּרִיתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן גָּדְלְךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן דָּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן וַעוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן זִכְרֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן חַסְדֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן טוּבֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יִחוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן כְּבוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן לִמּוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן מַלְכוּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן נִצְחֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן סוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן עֻזֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן פְּאֵרֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן צִדְקָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁכִינָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תְּהִלָּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן

זכרך. בשביל צדיקים שזוכרים תמיד שמך הגדול בקדושה: חסדך. לא בצדקתי. כי ידעתי שאני חייב: טובך. כדכתיב תמלא נפורי ופשעי אל תזכר וגו' למען טובך. וזה טובה גדולה: יחודך. בשביל שאנו מיחדים שמך בכל יום פעמים. שאין אומה ולשון שעושה כן: טובך. לא בשביל טוהר מעשינו. רק בשביל שמך הגדול: למודך. בשביל אותן שעוסקין בתורה ללמוד וללמד: נצחך. שמך שהוא קיים לנצח: סודך. בשביל יראי ה'. שנא' סוד ה' ליראיו: עזך. היא התורה דכתיב ה' עוז לעמו יתן: פארך. בשביל צדיקים שנא' עליהם עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר: צדקתו. כמען שאתה צדיק ואוהב צדקות. מרחם על הצדיק ואוהב אותו. קדושתך. לבנות בית המקדש: רחמיך הרבים. אף שאנו חוטאים. אין מדתך לרחם תמיד: שכינתך. שהשכינה עמנו בגלות. ובקש שתבנה ביהמ"ק ותשרה השכינה בתוכו כמקדם: תהלתך.

אוֹהֲבֶיךָ שׁוֹכְנֵי עָפָר. עֲשֵׂה לְמַעַן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. עֲשֵׂה לְמַעַן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. עֲשֵׂה לְמַעַן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה. עֲשֵׂה לְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְמוֹת הֵיכָלֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרִיסוּת מִזְבְּחֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יוֹנְקֵי שָׁדַיִם שֶׁלֹּא חָטְאוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן גְּמוּלֵי חָלָב שֶׁלֹּא פָשְׁעוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

כי בזמן שעשה אלו. כל העולם מהללים לו: שוכני עפר. הצדיקים שהיו קודם אברהם. אדם ומתושלח ונח וכה"ג: ציון. הר המוריה. שמעולם היה שכינתו עליו. ועתה נחרב: היכלך. שממות וחרב. בשביל מזבח שנהרס. ובעבר: הרוגים וכהנים. שרצונם אלו מוסרים נפשים להרגם בשביל כבוד שמך. בלי שום בכייה וצער. רק כוונה לשמחה הוין: גמולי חלב. שפסקו מלינק:

עֲנֵנוּ יְהֹוָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אָבִינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ דּוֹרְשֵׁנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָאֵל הַנֶּאֱמָן עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ וָתִיק וְחָסִיד עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ זַךְ וְיָשָׁר עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ חַי וְקַיָּם עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ טוֹב וּמֵטִיב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ יוֹדֵעַ יֵצֶר עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ כּוֹבֵשׁ כְּעָסִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ נוֹרָא וְנִשְׂגָּב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ סוֹלֵחַ וּמוֹחֵל עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת צָרָה עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ פּוֹדֶה וּמַצִּיל עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ צַדִּיק וְיָשָׁר עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ קָרוֹב לְקוֹרְאָיו עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ שׁוֹמֵעַ אֶל אֶבְיוֹנִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ תּוֹמֵךְ תְּמִימִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ קְשֵׁה לִכְעוֹס עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַךְ לִרְצוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עֶזְרַת הַשְּׁבָטִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מִשְׂגַּב אִמָּהוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִי יְתוֹמִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ דַּיַּן אַלְמָנוֹת עֲנֵנוּ:

עננו. ותיק. לשון חוזק: יודע יצר. ידע יצרנו כי כאשר דומתה יתגאה שאינו הוגן להכעים: כובש. ואינו כועס במהרה. אפילו על הרשעים: לובש צדקות. ומלך כל פרוטה ופרוטה מצדקה. ועושה לבוש ממנה. ומתלבש בשעת דין. כדי שיזכור זכות של אדם: סומך. סומך להולכים בדרכי לבו לפניו: קשה לכעוס. אינו ממהר לכעוס: פחד יצחק. מי שפחד יצחק ממנו: אביר יעקב. שהוא אלהיו ומגינו: עזרת השבטים. כמו שעזרת לשבטים מצרתם ולרחם ושמעת צעקתם. כך תשמע קולנו. ועננו והיה עוזר לנו: משגב. חוזק. שתרוממות תוקפך. ושמעת תפלתם לפקדם בהריון. כך תפקוד לגהנו ועננו: אבי יתומים. שופט משפט יתום ואלמנה:

מִי שֶׁעָנָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיִצְחָק בְּנוֹ כְּשֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיַעֲקֹב בְּבֵית אֵל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיוֹסֵף בְּבֵית הָאֲסוּרִים הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְמֹשֶׁה בְּחוֹרֵב הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְאַהֲרֹן בַּמַּחְתָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְפִינְחָס בְּקוּמוֹ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לִיהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְדָוִד וּשְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לֶאֱלִישָׁע בִּירִיחוֹ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּחָלְיוֹ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בְּתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְדָנִיֵּאל בְּגוֹב הָאֲרָיוֹת הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְעֶזְרָא בַגּוֹלָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְכָל הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים וְהַתְּמִימִים וְהַיְשָׁרִים הוּא יַעֲנֵנוּ:

מי שענה. לפנחס בקומו. ויקח רמח בידו. ועצרה המגפה: ליהושע. בשעה שהתפלל שלא יבוא השמש כמו נאמר הימים. וידום השמש. לשון המחנה: לשמואל במצפה. שנאמר ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויעננו ה'. מלכה זה כשיר: ביריחו. וירפא המים כדבר אלישע: בירושלים. כשהתפללו על הבית: לאליהו. שאמר לשום הכל על הענין ולצוק מים עליו. ואח"כ התפלל ואמר ענני ה' ענני. ונפלה אש ה' והעלה עולה: לחזקיהו. דכתיב ויסב פניו אל הקיר ויתפלל. וכתיב שמעתי תפלתך: בגוב. גומא עמוקה: בגולה. כשהעלו עליהם כשהיו בבבל

רַחֲמָנָא דְעָנֵי לַעֲנִיֵּי עֲנֵינָן · רַחֲמָנָא דְעָנֵי לִתְבִירֵי לִבָּא עֲנֵינָן · רַחֲמָנָא דְעָנֵי לְמַכִּיכֵי רוּחָא עֲנֵינָן · רַחֲמָנָא עֲנֵינָן · רַחֲמָנָא חוּס · רַחֲמָנָא פְּרוֹק · רַחֲמָנָא שֵׁזִיב · רַחֲמָנָא רַחֵם עֲלָן · הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב :

בבבל . לעניי . שאמר תפלה העשיר לתפלת העני : לתבירי לבא . לשבורי לב : למכיכי רוחא . לנמיכי רוח כמו שהמשלים בבוקה שלימה . במא' לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה : שזיב . הצל: פרוק . השתא : בעגלא . במהרה . ונקט ה' פעמים רחמנא כנגד ה' חומשי שבאדם . וכנגד ה' עולמות שהולך רוב כל אדם :

סליחות לחמישי

אומרים סלח לנו כמו ביום שני . עד לכל קוראיך . ואח"כ אומרים זה

הַאֲזִינָה יהוה תְּפִלָּתֵנוּ הַקְשִׁיבָה לְקוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ : הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעָתֵנוּ מַלְכֵּנוּ וֵאלֹהֵינוּ כִּי אֵלֶיךָ נִתְפַּלָּל : שְׁמַע יהוה וְחָנֵּנוּ יהוה הֱיֵה עוֹזֵר לָנוּ :

כרחם אב . ליי הישועה . סלח נא . המה :

תשר"ק ואח"כ חתום מאיר הצעיר חזק בתורה ובמעשים טובים ואמץ

אלהינו ואלהי אבותינו

תַּעֲנִית צִבּוּר קָבְעוּ תְּבוּעַ צְרָכִים · שׁוּב עָדֶיךָ חַפֵּשׂ וְלַחֲקוֹר דְּרָכִים · רַךְ לִרְצוֹת בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה עֲרָכִים · קָשֶׁה לִכְעוֹס תֵּת לְאַפַּיִם אֲרֻכִּים : צְדָדֶיךָ מְקוּשָּׁטִים עֲדָיִם בְּלִי תַּפְשִׁיט · פְּאֵר הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת הוֹד תַּכְשִׁיט · עֶרֶךְ שַׁוְעָתֵנוּ לְךָ לְבַד נוֹשִׁיט · סֵדֶר חַיִּים וּפַרְנָסָה לִיצוּרִים תּוֹשִׁיט : נִסְתְּמָה הַבִּירָה וְנִתְרוֹקַן טוֹהַר הַשֻּׁלְחָן · מְזִין וּמֵזִיחַ סְתָר מֵעֲבוֹדַת פֻּלְחָן · לִשְׁפִיכַת הַנֶּפֶשׁ חָשׁוּב כְּבַשִּׁית זָלְחָן · כִּמְעַטֵּר וּמַשְׂבִּיעַ גּוֹאֵל וְרוֹפֵא וְסַלְחָן : יָאוֹת לְךָ יַעַן מִמְּנָתְךָ נִשְׁנֶסֶת · טוּב רְוָחָה הֱיוֹת נִזּוֹנֶת וּמִתְפַּרְנֶסֶת · חֵלֶף שׁוֹאֶלֶת וּקְוּבֶלֶת וּמִתְנוֹסֶסֶת · זְכוֹר דַּאֲגוֹתֶיהָ לְפָנֶיךָ מְשִׂיחָה וּמַכְנֶסֶת : וְאֵלֶיךָ הִיא נְשׂוּאָה וּבְךָ חָסָיָה · הַווֹתֶיהָ הַעֲבֵר מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ · דֶּרֶךְ אֱמוּנָתְךָ בְּחַלֶּקְךָ לִגְיוֹנְךָ אַפְסַנְיָא · גְּמוֹל חֶסֶד לַעֲלוּבָה הַזּוּ אַכְסַנְיָא : בְּקִיאִים וּמְיֻשָּׁבִים לְרַצּוֹתְךָ בִּדְבָרִים עֲרֵבִים · אָפְסוּ תַּמּוּ בְּכֹחָם קָטֵיגוֹר מְעָרְבְּבִים · מֵאֲהֵבֵי דַּאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם זְרִיזִים וּמְעוֹרָבִים · יִרְאָיו נִדְבָּרִים דָּרְתּוֹ שַׁחֲרִים וַעֲרָבִים : הִקְדַּשְׁנוּ צוֹם עוֹלְלִים וְקָנֵי אַסְפּוֹת · יָשַׁרְנוּ רִנָּה וּתְפִלָּה וְשָׁקַדְנוּ סִפּוֹת ·

האזינה . (תלים פו) פסוק: אזן לשמוע : הקשיבה . ענין שמיעה : הקשיבה (שם ה) : שועתינו . צעקתינו : נתפלל . וראוי למלך לשמוע בקול עבדו הבוטח עליו ושואל צרכיו ממנו: שמע (שם ל) : תענית צבור . הצבור קבעו תענית. כדי לתבוע צרכם מהקב"ה : עדיך . אליך : בי"ג ערכים . בי"ג מדות : קשה לכעוס . אתה הקב"ה שקשה לכעוס . מאריך אפך לצדיקים ולרשעים : צדדיך וכו' . ר"ל שהקב"ה מקושט בפאר הרחמים והסליחות . ובהוד והדר ומהלל הפייט . שלא תפשיט אותן לעולם : עדים . ענין יופי וקשוט : נסתמה . נחרבה ירושלים . וגם טהרת השלחן אינו : מזין ומזיח . המזבח נקרא כך . לפי שזן את העולם ומזיח ומסיר העונות : נשנסת . ענין תנורה : חלף . תמור . שהיתה שואלת כל צרכיה ממך : קובלת . צועקים לפניך : מתנוססת . לשון רוממות : משיחה . מדברת . ומכנסת התפלות לפניך : הוותיה . השאתיה : לגיונך . לחיילותיך: אפסניא . מזונות ופרנסה : לעלובה . לישראל: אכסניא . היא כמו אורחת שאין לו מקום קבוע : בקיאים . לצדיקים שהם בקיאים הם' : אפסו . כלו : יראיו נדברים . כמו אז נדברו יראי ה' : שחרים וערבים . שחרית וערבית . והואיל בכנו לכן הקדמנו עם : ושקדנו ספות . לבון לשקוד על דלתותי :

חשוך למטה מעון ושלומנו תשפות. וקוף דל מעפר ואביון מאשפות: בתור המעלה ובמדות הגונות תרומות. ערבתנו שים לטוב יושב מרומות. ובמקוה טוהר פרים קלות ורמות. מצא תפלתנו חסד לאהדך רוממות: אל מלך

הושיעה יהוה כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם: כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: הושע יהוה את עמך את שארית ישראל: ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים:

כרחם אב וכו'

אלהינו ואלהי אבותינו

אנשי אמנה אבדו. באים בכחם מעשיהם. גבורים לעמוד בפרץ. דוחים את הגזרות: היו לנו לחומה. ולמחסה ביום זעם. זועכים אף בלחשם. חמה עוצרים בשועם. טרם קראוך עניתם. יודעים לעתר ולרצות. כאב רחמת למענם. לא השיבות פניהם ריקם: מרוב עונינו אבדנום. נאספו ממנו בחטאינו. סעו המה למנוחות. עזבו אותנו לאנחות: פסו גודרי פרץ. צמתו משיבי חמה. קמי בפרץ אין. ראוים לרצותך בעתר: שוטטנו בארבע פינות. תרופה לא מצאנו. שבנו אליך בבשת פנים. לשחרך אל בעת צרותינו: אל מלך

תשפות. הרבה: כחול: לשון אורי אבב: תרומות. מוסרמות: הרבתינו. לשון הרות שנכך לטוב: קלות. ורמות. העבירות הגדולות והקטנים:

הושיעה (תלים יב): כי. (קהלת ז) אין בכל הארץ אדם צדיק בכל דרכיו אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא לעולם במעשה או דבור או מחשבה: הושע. מסוד במס' ברכות פרק ד): ישראל. (ישעיה מה) ישא כ"שע בעזר ה' תשועת עולם:

אנשי. צדיקים המאמינים בה'. כמ"ש גבי אברהם והאמין בה': בכח מעשיהם: מגינים בזרוע. הוא"ל שים להם מ"ש: גבורים. עומדים את יצרם ועומדין בפרצותיהן. ודומין כצרות להגמה. שהגינו עלינו כחומה:

זועכים. שוקטים. ל' ימי חשכו: בלחשם. בתפלה: לעתר. ל' ויעתר יצחק: למענם. בשבילם: אבדנום. לאנחות: תפלה: סעו. נסעו: למנוחות. לג"ע: צמתו. נכרתו: בעתר. כמו שנעתר מהפכת התפלה. כך תפלת הצדיקים מהפכת מדת הדין למדת הרחמים: שוטטנו. כמו ושטו בהעטם: תרופה. לשון רפואה: לשחרך. לבקשך ולדרשך:

סימן וחתום שפטיה

ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים. גם היום יושעו מפיך שוכן מרומים. כי אתה רב סליחות ובעל הרחמים: שעריך הם דופקים כעניים ודלים. צקון להשם קשוב יה שוכן מעולים כי אתה: פתורים הם מכל צרות ממרדפיהם ומלוחציהם. נא אל תעזבם יהוה אלהי אבותיהם כי אתה: טובותיך יקדמו להם ביום תוכחה. ומתוך צרה המציאם פדות ורוחה כי אתה: יושעו לעין כל ואל ימשלו בם רשעים. כלה שעיר וחותנו ויעלו לציון מושיעים כי אתה: הקשיבה אדון לקול שועתם. ולמכון שבתך השמים תעלה תפלתם:

כי אתה.

אל מלך. זכור רחמיך:

ישראל ושע. ע"ן בפרה. כי כוא נשעל פתר. ור"ל בימים ההם: יושעו. והסר התועת עולמים: יושעו. לשון ישועה. כמו ונושעו: מפיך. ע"י דבוק: כעניים. כעני שדופק בדלת ומבקש מתנת חנם. כך אנו דופקים בשערי בהכ"נ בלי מע"ש רק מתנת חנם: צקון. ישיבת שאלתם שהיא רצויה כלחש: שוכן מעולים. במקום מלאכי מעלה: טובותיך יקדמו. שתקדים רפואה למכה. ומתוך צרה ימצאו פדות ורוחה. שהצרה היא סבה להתענות ולשוב בתשובה. והתשובה היא מקרבת הגאולה:

אומרים סלח לנו. עד ורב חסד לכל קוראיך. כמו בשני קמא. ואח"כ אומרים זה

אל תקצוף יהוה עד מאד ואל לעד תזכור עון. הן הבט נא עמך כלנו: העל אלה תתאפק יהוה תחשה ותעננו עד מאד: שובה יהוה עד מתי והנחם על עבדיך: כרחם אב וכו'

אל (ישעיה סד) · מאד. לא הרבה לקצוף ולא תזכור העון לעולם. כי הנה שתבטן עתה בנו ותראה שכולנו עמך ונאמין בך:

העל. (שם) וכי על אלה בהמ"ק וכל מחמדנו תאפק לבך ה' שלא יכמרו רחמיך. וכי תחשוק להחריבים. וכי תענה אותנו בידם עד זמן רב. הלא די במה שעבר: (תתאפק. ענין חוזק ואומץ לב: תחשה. ענין שתיקה. כמו עת להשות (קהלת ג): ותעננו. ל' עוני): שובה (תלים צ):

אלהינו ואלהי אבותינו

אפפונו מים עד נפש. באנו בעמקי מצולה. גלי ים עברו עלינו. דכיות תהום כסתנו: הודנו נהפך למשחית. ועוד לא עצרנו כח. זולעפנו על חטאתינו. חולחלנו על רוב פשעינו: טכסנו עצה מה לעשות. יועץ בקרבנו אין. כוננו בלב מחשבות. למרחוק שאת דעה: מסורת בידינו מאבותינו. נאקה תשובה צדקה. סותרות רוע גזירות. עוד מענות עם: פצנו בה כמה אחת. צום שני וחמישי ושני. קדוש אולי ישקיף. רחמיו לקדם לרוגז: שדי עשינו את שלנו. תקיף עשה את שלך. אל תשב עמנו בדין. מדבר מחרב ומרעב מלטנו. תיקר נפשנו בעיניך. יה סלח לנו מחל לנו כפר לנו כיום רדתך בענן: אל מלך

אפפונו. ארוח (תהלים) (למים) רבים וחזקים סבבונו עד יציאת הנפש. וכאילו באנו בעומקי מים רבים וחזקים וגלי הים עברו עלינו ברעש ושטיפת גלי התהום כסו אותנו: (אפפונו (יונה ב ו): באנו (תלים סט ג): מצולה. מים רבים חזקים. כמו במצולות (שמות טו ה): גלי (יונה ב ד): דכיות. ל' דכא ושבר. והוא"ר לגלים שמקרקרים שמשברים. כמו דכים (תלים צג ג): תהום. (יחזקאל לא כו): הודנו. (דניאל י) ולכן פי' פנינו נהפך להיות נשחת ועוד שנה לא יכול עוד להשיב כחנו לנו כמאז: זולעפנו. חיל ורעדה אחזונו בהעלותנו על לבנו רוב חטאתינו ופשעינו. והחרנו תקנה לנפשנו והיה עלה לעשות לה. ולא נמצא בנו יועץ. ולכן עלה בלבנו מחשבות נוספות להסיר דעתינו למרחוק ומזקינים שמתן. ומקובל בידינו מאבותינו שתפלה בצעקה ותשובה וצדקה מעבירין רוע הגזירות. ועוד אנו שמעם בעני ודלה) דברנו יחד בהסכמה אחת לצום בה"ב. ואולי האל הקדוש ישקיף על כל הנ"ל ויקדים לרחם עלינו קודם שיתמלא רוגזו עלינו. וכן עשינו: (זולעפנו חולחלנו. ל' בעתה ורעדה. כמו זלעפה (תלים קיט נג) ותחלחל (אסתר ד ד): על רוב (מיכה ה ד): טכסנו. ל' תקנה: יועץ (ישעיה מא כח): למרחוק (איוב לט ג): שאת. ל' עוני ודלה: שלנו. ל' דבור: ישקיף (מיכה ג ה): רחמיו. (חבקוק ג א): שדי. שהוא האל הגבור. כיון שעשינו המוטל עלינו שהוא כל הנ"ל. עשה גם אתה המוטל עליך. שלא תשב עמנו בדין רק בחסד. וגו הצילנו מדבר וחרב ורעב. ונפשנו תהי יקרה בעיניך. וסלח עונינו כיום שירדת בענן (שמות לד ה) וסלחת עונות ישראל: (מדבר (יחזקאל יב טז): תיקר. (מ"ב א יד):

האזינה יהוה תפלתנו והקשיבה בקול תחנונותינו: שמע יהוה קולנו נקרא חננו ועננו: שמעה יהוה צדק הקשיבה רנתנו האזינה תפלתנו: שמע יהוה וחננו. יהוה היה עוזר לנו: כרחם אב וכו'

האזינה (תלים פו): שמע ה'. (שם כז) קולנו שנקרא לך: שמעה (שם יז): צדק. תפלתינו שנאמרה בצדק ובכונת הלב: שמע (שם ל):

אלהינו ואלהי אבותינו

אזון חנן ונסבת עתירה. אף תפר ושבך עברה. באי לחלותך בנפש מרה. בשמך הגדול ימצאו עזרה: נעית נאנחים ענותם חזה.

אזון חתן. ל' חתנה. נגזר מלשון חן. ומל' חנם. שהאדם מבקש מתנת חנם. בשביל שהן שהוא נושא בעיני

שפטן

גחינת קומתם נא אל תבזה. דרוש עלבונם מצר ובוזה. ורדוף פונה ונצחם יזה: הלא אתה היית ותהי. היו תהיה בהדר גאונך. ונכסף יכון זבע אמוניך: והנם כלים מתעברת חרונך. זועמו בעווים וסמאבים נסחו. זורו באפסים ולא נחו. חבלה רוחם ולעפר שחו. חרשו חורשים ומענית המתיתו: טבעו בבוץ ואין פוצה. טורפיהם שלו מקצה אל קצה. יום יום לוחמם מנצה. יד פורשים מבחין ליצא: כלו חייהם ביגון ואנחה. כשל כבה וערבה שמחה. לישע חובים והנה צרחה. לבטום קמים ובוז שוחה: מערימים סוד ממך להדיחם. מכבידים על להכשיל בהם: נואקים אליך בהתעטף רוחם. נחת למצוא מכובד טרחם. שיח צקים במעמד צפוף. סליחה מבקשים בקדקד כפוף: עושקיהם יקניאום ונתנום לשסוף. עועים ימסכו ויהיו לספוף: פרח דבקיך מחרץ וכלוי. פלטם מצוהר ותנם לעלוי: צוה ישועות משרתיך בחלוי. צור עולמים הושיענו בגלוי: קנא ונוקם קנא לשמך. קבץ עלם מצואר עמך. ראה עמלנו ושוב מזעמך. ריבה ריבנו למען שמך: שכינתך השב לחיק ארמוני. שאנן הושב לוני וכהני. תטה אזנך לקול תחנוני. תרצני בקראי יהוה יהוה: אל מלך יושב וכו'

סכותן. ולא מן הדין שהוא מסדר לפניו. ולכן אמר אזון. ר"ל יכנסו דברי באזניך. אפ"ס שאני מדבר קול נמוך ואיני מסליר כך כ"כ. אבל עון עתירה. כוא רצוי התפלה: גמיים. זעקה גדולה כהמיית סוס: עגותם. מל' עגיתי צנוס נפשי. לעקתם שמע ומכנעתם ראה: גחינת. כפיפת קומתם בהשתחואה. מל' כל הולך על גחון: הלא ס' כן לא תקבל שיעי. ולמרת מגרע אמוניך יכונו. ומדוע כלים מרוב תרוק: ונכמו. לשון דבור: זועמו. הסתו מרוב תלות עוה"ז. לכן נותכו מתאות לבם. כוא אדמה קדמם: זורו. נתפזרו באפסים. ל' אפסי ארץ: המתיתו. תסכו מענית על גבי: מקצה. מכל לדדיהם. בבית ובשדה: פורשים. ידם לבקש עזר לצאת מלחן: לבטום. הכוס. מל' וחויל שפתים ילבם: קמים. אויבים הקמים עליה. דבור: נגים. מעמידים: לפוף. לדוחק מעמדם: לשסוף. לבקיעה וכריתה: עועים. עקום מדרך סתרם: מחרץ. מכריתה: לכפוף. ל' כף הבית: משהריך. מבקשיך: בחלוי. בתפלה. מלשון ויחל משה:

פזמון

יהוה יהוה. אֵל רַחוּם וְחַנּוּן. אֶרֶךְ אַפַּיִם. וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת. נוֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נוֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע. וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

חתום אמתי

אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה. בִּרְאוֹתִי כָּל עִיר עַל תִּלָּהּ בְּנוּיָה. וְעִיר הָאֱלֹהִים מֻשְׁפֶּלֶת עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה. וּבְכָל זֹאת אָנוּ לְיָהּ וְעֵינֵינוּ לְיָהּ. יי: מִדַּת הָרַחֲמִים עָלֵינוּ הִתְגַּלְגְּלִי. וְלִפְנֵי קוֹנֵךְ תְּחִנָּתֵנוּ הַפִּילִי. וּבְעַד עַמֵּךְ רַחֲמִים שַׁאֲלִי. כִּי כָל לֵבָב דַּוָּי וְכָל רֹאשׁ לָחֳלִי. יי: תָּמַכְתִּי יְתֵדוֹתַי בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תֵּיבוֹת. וּבְשַׁעֲרֵי דְמָעוֹת כִּי לֹא נִשְׁלָבוֹת. לָכֵן שָׁפַכְתִּי שִׂיחַ פְּנֵי בוֹחֵן לִבּוֹת. בָּטוּחַ אֲנִי בְּאֵלֶּה וּבִזְכוּת שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת. יי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שׁוֹמֵעַ קוֹל בְּכִיּוֹת. שֶׁתָּשִׂים דִּמְעוֹתֵינוּ בְּנֹאדְךָ לִהְיוֹת. וְתַצִּילֵנוּ מִכָּל גְּזֵירוֹת קָשׁוֹת אַכְזָרִיּוֹת. כִּי לְךָ לְבַד עֵינֵינוּ תְלוּיוֹת. יי יי: אל מלך. זכור רחמיך וכו'

אזכרה אלהים. כאשר שהיה רגיל לעשות לי בימי חיבתי: ואהמיה. על שאינו עושה לי כן גם עתה: אנו ליה. קידשנו עלמינו לה': המכתי. ל' סמיכה: יתדותי. אין תוקעין יתד רק בחומה חזקה. שלא תפול אכח הכהלה. כן סמכתי עלמי על הי"ג מדות שאין חוזרות ריקם. ועל שערי דמעה שלא ננעלו: נשלבות. נסגרות. כמו משולבות אשה אל אחותה בגמלה. בי"ג מדות:

(יז) ר' בו מתחילין לרחם בשלשה עשרה ואומרין כא : (יג) ז' בו יום מגילת סתרים . החומה שור ירושלים שברצוה מלכי יונים : (יג) ובשנה זו . שהוא יום שעניס יחידים הבה״ם . ונוהגין לומר סליחות כדים י' בשבעין . וקורין ויחל . ולענ דורש שרבת השבוע בשבר . אגרת דשעיעה לקהלה : (יד) כופרין כג : (טו) ח' בו מפרין כב : (טז) ט' בו סופרין כד : (יז) י' בו (שנה זו שנית של בה״ב) יום מיתת לדיק עלי הכהן . סופרין כה : (יח) י״א בו סופרין כו : (יט) י״ב בו סופרין כז : (כ) י״ג בו סופרין כח : (כא) י״ד בו (בשנה זו כואו תענית בה״ב) הוא י״ט של דבריהם . נכיסת פסחה זעירא . דלוי שלא נאמר בו תחנון עכ״פ . וטעם פסח ב' שנקבע באייר . גילו לי מן השמים . לפי שבו כלתה חררה שהוציאו ממצרים (לכן כלוע בט״ו שפריין סעדו בו סעודה א' ממנו בעגה . וכהוקף פסק) לכיק פ״ב מתוך זה י״ט ואכילת מצה . ולכן בפסח שני אלא והמן עמו בבית כמו שהיה בפסח ראשון . אלי דבר ברור לפניך במה שלא אמר אדם דבר מעולם . מלכד ש״ל עוד . לפי שניקן ראוי לכיום אחר כסנת העבור . אבל לזה יקבה שנת העבור עלמה : (כב) סופרין כט : (כג) ט״ו בו סופרין ל' : (כד) ט״ז בו סופרין לא : (כה) י״ז בו התחיל מבול לאחד לדברי ר״י . סופרין לב . בנוגהם אין כ״א : (כו) י״ח בו סופרין לג : (כז) עכשיו המנהג פשוט שעושין יום זה י״ט (כ״ל מפני שמתו דק כמו כ״ד שרלו מלך להוכב . וק״ל) מדבריהם . א״א בו תיקון ומרבין בו שמחה . מסתפרין (כמהל ביום ראשון . מסתפרין ביום ו') ונושאין בו :

[שיר ושבחה לכבוד רשב״י ביום ל״ג לעומר . ההוס אני אליהו סדבון :

א יום נכבד יום זה ונורא . שמחה וששון ליהודים ואורה . בו נכנס לפרדסו כתר התורה . קודש קדשים הוא לה' :

נ עמו אמרותיו האלהי התנא . מלא רוח אלהים בחכמה ובתבונה . ויביע נפלאות מתורת האמונה . רוח דעת ויראת ה' :

י שישו יגילו רעי ואחי . פי רנה אמלא אערוך שבחי . בשמחת הצדיק רבי שמעון בן יוחאי . כי בו בחר ה' :

א רון עוזנו מגן בעדנו . מלא חסדים משחת גואלנו . צמח צדיק מושל יראת אלהינו . מי ימלל גבורות ה' :

ל קח הטוב ניתן לו לחלקו . בבואו למערת הצורים למבטחו . שם נגלו אליו האלהים בברחו . ביום הציל אותו ה' :

י שמתו מרומים ותגל האדמה . בתפארת אדם ואיש המלחמה . מלא מאור הנוצץ בזוהר החכמה . קרוש כמלאך ה' :

ה יום חמדת הימים יקרו . לנצח נצחים אותו תשמרו . אכלו דודים וריעים שתו ושכרו . ושמחתם לפני ה' :

ו שלחו מנות לאין נכון לו . איש רעהו יעזור אשר כגילו . ביום הזה כי רב הודו ומהללו . תצא תורה ודבר ה' :

ס וד ה' לחביריו הביע . צדיק יסודי עולם הגיד והודיע . כמעין המתגבר ממעל לרקיע . ומלאה הארץ דעה את ה' :

ד בר גדול במעשה מרכבה . דבר הנביא גדולות ונבא . ירדה סביבותיו אש מעלה ולבה . והריחו ביראת ה' :

ב יום שלשה ושלשים לעומר . הפשיט הצדיק את בגד החומר . בו נבחר מפי קדוש וטהור . נמר אומר את כל דברי ה' :

ו אתה לך לקץ אליו נאמר . להיכל העליון נכנס למשמר . לפני ולפנים כאלעזר ואיתמר . העומדים שם לפני ה' :

נ א אב רחמן בגללו תרומם . דגל המלכות ותבנה השמם . עמך גוי הגדול מאבלם תנחמם . ונעלה אל הר ה'] :

(כח) יט בו סופרין לד (בשנה זו הוא שבת . קורין פ' אמור) : (כט) כ בו (נסעו ישראל ממדבר סין בשנה השנית . ובאו לקבל התורה) סופרין לה : (ל) כ״א בו . הוא פרוס העצרת להרומת השנה . ונוהג מעשר בהמה לר״ע ור״מ לגודל . סופרין ל״ו : (לא) כב בו הוא ג' לנסעם מהר ה'. בו סרו מאחרי ה' . סופרין לז : (לב) כג בו נסעו מאלים ובאו לרפידים . סופרין לח : (לג) הוא י״ט מגילת תענית . כיס נשקו בני חקרא מירושלים : (לד) כד בו סופרין לט : (לה) כה בו סופרין מ : (לו) כו בו סופרין מא : (לז) כ״ז בו יכשה הארץ לדברי ר״י (בשנה זו שבת . קורין בהר בחוקותי . מסטירין ס' עוזי . מכריזין קביעות החודש . הומרים א״ה הכל אין מזכירין נשמות) סופרין מב : (לח) הוא י״ט מגילת תענית . כיס התגטילו כלילאי מיהודה בימי יוונים : (לט) כח בו סופרין מג : (מ) כט בו סופרין מד : (מא) הוא ער״ח . יום תפלה לדיק במוהל הכנית . במנחה אין נפילת אפים :

נסגר שער היסוד . נפתח שער המזרח . הוא חודש סיון . שבו זרח משעיר הופיע מהר פארן . ובו קבלו ישראל עליהם שמירת התורה שנית מעצמם בשבועה חמורה בימי אסא . ביום זה באו מדבר סיני . בשער הזה יש בו שלשה ארחות . אורח א' עד הי״ט . ונחלק לשני דרכים . דרך א' סדר היום :

(א) דין ר״ח ומנהגיו . כמבואר ב' דשער המספד (בו פסק הגבורים מי מבול . בו נגלה יחזקאל על פרעה) : (ב) נולדו התאומים . שבטו גוי : (ג) היו חג הגלה בימי חגד״ו . הוא גוכן מעבר בהמה והרוגת שלבשה . לכן עוזאי והבירינו (בשנה זו . ביום ד' . מולדו . ג' כג קנח) : (ד) סופרין מבערב מ״ה : (ה) מר״ח עד ח' בו א״א תחנון . ולא מתענין אפי' יום מיתה אביו ואמו . אבל בשבעה ר״ח לא נכון למיסב העניה להשלימה : (ו) ב' דסיון סופרין מו : (ז) ג' בו סופרין מז : (ח) ביום זה מתחילין ימי ההגבלה . ושבת במדינות הגלו ליבא ולהשתבר : (ט) ד' בו סופרין מח בשנה זו קורין במדבר . וכן לעולם קורין אותו לפני עצרת . שבי נגזו ונגלו) : (י) ה' בו סופרין מט : (יא) בהרים א״ת נמגלת : (יב) ער״ס זו נהרג שבל אליבא דר״י . אין מקיזין בו דם . אם לא בשעת הסכנה

שהם משנה לי"ט. או מי"ט לשבת. אפי' בדבור: (ז) עירב בראשון ואכלו. אם רצה מערב ברגליו לשני: (ח) ואם רצה לערב בפת. צריך לערב באותו פת עצמו שעירב בו בראשון. שכבר קרא עליו שם עירוב. לפיכך כשחוזר ומניחו אינו צריך לומר כלום:

אורח ב. לי"ט של עצרת

(א) ביום החמשים לספירת העומר (לפי דרך קביעותנו בגלות הוא לעולם ששה בסיון) הוא חג השבועות. ואינו אז אלא בדו"א: (ב) נוהגין לשטוח עשבים זכר למ"ת שהיה בהר ירוק. כמ"ש אל ירעו אל מול ההר. כשחל יום א'. צריך לשטוח בכניסת שבת: (ג) גם נוהגין להעמיד ענפי אילנות. לפי שבו נדונין פירות האילן. כדי שיתפללו עליהן ומרבין במיני פרחים המריחים. לשמחת הי"ט הזה: (ד) י"א שמאחרין להתפלל עד שתחשכה. והוא דקדוק קלוש מהגדם שבאחרונים. ומי שמקדים להתפלל בציבור שמוסיפין מחול על הקודש (הש"ס בהג"ה ד' דשער הציון). וכן צריך לפרוש ממלאכה עכ"פ הכי אם צריו והכשר בקיום מצוה. ומתקיים זה וזה בידו. כי מ"מ כשעוד שמתפללין כבר הוא לילה. ועיקר הקפידא למאן דאית לה. היא שלא יאכל קודם הלילה: (ה) סדר תפלותיו כמו בי"ט של פסח. אלא שאומרין את חג השבועות ומתן תורתנו (אע"פ שמתן תורה היה בנ"א לספירה. מכל מקום לפי קביעותנו שאייר חסר. לעולם הוא ו' בסיון. שבו נתנה תורה אליבא דהכמים): (ו) מקדשין בכוס. ובבית של בשולחן. ואומרין זמן. הכל כמו בקדוש י"ט א' דפסח. אלא שאומרין בו חג השבועות: (ז) כבר נתפשט המנהג ע"פ ספר הזוהר והאר"י להיות נעורים בלילה זה לעסוק בתורה: (ח) דין ברכות השחר. עיין בבית אל במקומו. גם בה"מ א"א שלא ישן ולא הסיח דעתו מן תלמוד: (ט) לפ"ז חסרו הרבה ממנין ק' ברכות. וצריך לעיין ולחשב כמה הם כדי לידע למלאותן: (י) הכל טוב ויפה לשמוע מפי... לידי חיוב ברכות השחר כולן על ידי פשוט בגדים. ומעוט שינה. כן קודם התפלה. או אפי' אחר"כ אין קפידא בזה. כמ"ש בס"ד במו"ק (סי' פ'): (יא) המנה הנעורים יזהרו שלא יעסקו בדברי בטלה. וכ"ש בשחוק וקלות ראש. כי אז נאה להם השינה והנאה לעולם (יב) ומי שאינו בטוח בעצמו שלא יתנמנם בתפלתו למחר כשלא יישן כל הלילה. מוטב שיישן קצת כדי שלא יצא שכרו בהפסדו. ויש סמך קצת. בכן היו ישראל ישנים גם אז במ"ת. כמ"ש במ"ר: (יג) ע"פ מהבוה הא"י. אסור בתשמיש לילה זה:

סדר ליל חג השבועות

נהגים להיות נעורים בליל חג זה ולעסוק בתורה שבכתב ושבעל פה כתקנת מהרש"ל אלקבץ ומהר"י קארו (כמ"ש בס' תקון שבועות) וקודם למוד תרי"ג מצות יתפלל תפלה זו (הובאה בס' פועל צדק מהס"ך ז"ל):

יאמר זה בפה מלא ובכונה:

הריני מקבל עלי מצות ואהבת לרעך כמוך. אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקרבתנו לעבודתך וקדשתנו מכל העמים במצותיך קדושת הגוף ברמ"ח מ"ע שהם כנגד האברים שבאדם ושס"ה מל"ת כנגד גידים שבאדם כדי שנהפך מדברים החומריים וגשמיים לרוחניים וכדי שנהיה מחוברים ומקושרים בך ונזכה לחיים ארוכים בעוה"ז ולחיים נצחיים לעוה"ב כמו שאמר משה לישראל ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ אשר יי אלהי אבותיכם נותן לכם ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כולכם היום ולפי שבזמן שביהמ"ק היה קיים היינו יכולים לקיים כל המצות במעשה ועכשיו בחורבנו אין אנו יכולים לקיים אפי' רוב מצות במעשה רק באמירה בלבד לכן באתי היום לפני כסא כבודך לומר לפניך מצותיך. ויה"ר מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי (ויכוין לשם הוי"ה שהוא שם של רחמים) שתהא אמירה זו שאני אומר היום מצותיך נחשב לפניך כאלו עשיתי במעשה וכוונתי בכל הכוונות תרי"ג התלוים בכל מצוה ומצוה אמן סלה:

נהגים להגיה כאן איזה מאמר המדבר מענין זה ומעלתה (ממסכת שבת פרק ר' עקיבא) וכוון ללמד בתג הזה:

דריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אורין תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי כמאן כרבנן: (שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבא לאורייתא. אמר רבא אע"פ כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב (אסתר ט) קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר. אמר חזקיה מאי דכתיב (תהלים עו) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה. ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ר"ל מאי דכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה' יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו:

דריש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל וקשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים רבוא מלאכי חבלה ופירקום שנא' (שמות לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב אמר רב חמא בר חנינא בחורב טענו בחורב פרקו בחורב טענו כדאמרן בחורב פרקו דכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' א"ר יוחנן וכולן זכה משה ונטלן דסמיך ליה ומשה יקח את האהל אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחזירן לנו שנאמר (ישעיה לה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם:

[קודם הלימוד יאמר מאמר זה מהזוהר (בראשית ח)]

רבי שמעון הוי יתיב ולעי באורייתא בליליא דכלה אתחברת בבעלה. דתנינן. כל אינון חברייא דבני היכלא דכלה. אצטריכו בההיא ליליא דכלה אזדמנת למהוי ליומא אחרא גו חופה בבעלה. למהוי עמה כל ההוא ליליא ולמחדי עמה בתקונהא דאיהי אתתקנת. למלעי באורייתא. מתורה לנביאים. ומנביאים לכתובים. ובדרשות דקראי וברזין דחכמתא. בגין דאלין אינון תקונין דילה ותכשיטהא. ואיהי ועולימתהא עאלת וקיימא על רישייהו ואתתקנת בהו וחדאת בהו כל ההוא ליליא. וליומא אחרא לא עאלה לחופה אלא בהדייהו. ואלין אקרון בני חופתא. וכיון דעאלת לחופתא. קודשא בריך הוא שאל עלייהו ומברך לון ומעטר לון בעטרהא דכלה. זכאה חולקהון. והוה רבי שמעון וכלהו חבריא. מרנן רנה דאורייתא ומחדשין מלין דאורייתא כל חד וחד מנייהו. והוי חדי רבי שמעון וכל שאר חבריא. אמר לון ר"ש. בני זכאה חולקכון. בגין דלמחר לא תעול כלה לחופה אלא בהדייכו. בגין דכלהו דמתקנין תקונהא בהאי ליליא וחדאן בה. כלהון יהון רשימין וכתיבין בספרא דדכרניא וקודשא בריך הוא מברך לון בשבעין ברכאן ועטרין דעלמא עלאה. פתח רבי שמעון ואמר. השמים מספרים כבוד אל וגו' הא הא אוקימנא ליה. אבל בזמנא דא דכלה אתערת למיעל לחופה ביומא דמחר. אתתקנת ואתנהירת בקשוטהא בהדי חבריא דחדאן עמה כל ההוא ליליא ואיהי חדאת עמהון. וביומא דמחר כמה אוכלוסין ומשריין מתכנשין עמה. ואיהי וכלהו מחכאן לכל חד וחד דתקינו ליה בהאי ליליא. כיון דמתחברן כחדא ואיהי חמאת לבעלה מה כתיב.

השמים מספרים כבוד אל. השמים דא חתן דעאל לחופה. מספרים ומנהרין כנהורא דספיר דנהיר ואנהיר מסייפי עלמא ועד סייפי עלמא. כבוד אל. דא כבוד כלה דאקרי אל. דכתיב אל זועם בכל יום. בכל יומי שתא אקרי אל. והשתא דעאלת לחופה אקרי כבוד ואקרי אל. יקר על יקר. נהירו על נהירו. ושלטנו על שלטנו. כדין בההיא שעתא דשמים עאל לחופה זאתי ונהיר לה. כל אינון חבריא דאתקינו לה. כלהו אתפרשו בשמהן תמן. הדא דכתיב ומעשה ידיו מגיד הרקיע. מעשה ידיו אלין אינון מארי קימא דברית בהדי כלה. ואינון מארי קיימא אקרון. וברית אקרון מעשה ידיו. כמה דאת אמר ומעשה ידינו כוננהו. דא ברית ק״מ דחתים בבשרא דבר נש. סימנו יקרין תיבו. ונחדש תיקון דכלה בהאי ליליא. דכל מאן דאשתתף בהדה בהאי ליליא. יהא נטיר עילא ותתא כל ההוא שתא ויפיק שתא בשלם. עלייהו כתיב חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם טעמו וראו כי טוב ה': אמר ר"ש לחברייא בני הלולא דא. כל חד מנכון יקדש קשוטא חד לכלה. אמר לר"א בריה אלעזר הב נבזבזה חד לכלה דהא למחר אסתכל (בה) כד יעול לחופה באינון שירין ושבחין דיהבי לה בני היכלא לקיימא קמיה: פתח ר"א ואמר מי זאת עולה מן המדבר וגו' מי זאת. כלילא דתרין קדישין דתרין עלמין בחבורא חדא וקשורא חדא. עולה. ממש למיהוי קדש קודשין. דהא קדש קודשין מ"י. ואתחברת בזאת בגין למהוי עולה דאיהי קדש קודשין. מן המדבר. דהא מן המדבר ירתא למהוי כלה ולמיעל לחופה:

תפלה קודם הלמוד

אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו. ורצית בנו והבדלתנו מן הטומאה טומאת מצרים מנון שערי טומאה והכנסתנו לחמשים שערי קדושה ביום הזה: ונתת לנו יי אלהינו התורה הקדושה וחוקים הישרים בהר סיני ביום הקדוש הזה. ותצונו יי אלהינו להגות באמרי תורתך יומם ולילה כי הם חיינו ואורך ימינו לחבר הרעים והדודים ליחד ארבע אותיות של שמך הגדול וכל העולמות על ידי עסק תורתנו ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא למודנו מה שנלמוד הלילה הזה נחת רוח לפניך שיהא בנו ספוק וכח להמשיך כתר לרישא דזעיר ולעשות ארבעה ועשרים קישוטין לשכינה על ידי עשרים וארבע ספריך שהם כנגד עשרים וארבע צירופי שמך הגדול בזכות התיבות ובזכות האותיות ובזכות השמות היוצאים מראשי תיבות וסופי תיבות וחלופי תיבות ואמצעי תיבות ובכללן ובפרטן שתתן בנו רוח קדשך כדי שנשמור ונקים את כל דברי תורתך: ונהיה מהעובדים באהבה בארץ החיים. ונזכה להיות משושבינא דמטרוניתא: להו"ר ותחתמנו למתר בספר הזכרון לטובה ומשפע שתשפיע בשכינתך מתר משם תשפיע לנו לנפש רוח ונשמה לטהרנו מעונינו: ולהכנס בהיכלא דמלכא ליעול ולא ליפוק ויקוים בנו מה שכתוב וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם אמן:

ליחדא שמיה דקודשא בריך הוא ושכינתיה ברחימו ודחילו ובדחילו ורחימו לחברא שם יה"ב בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל לתקן כתר לזעיר אנפין ולנוקביה בלמוד הזה:

ספר בראשית

בראשית ברא אלהים את השמים ואת
הארץ: והארץ היתה תהו ובהו
וחשך על־פני תהום ורוח אלהים מרחפת על־
פני המים: ויאמר אלהים יהי אור ויהי־אור:
וירא אלהים את־האור כי־טוב ויבדל אלהים
בין האור ובין החשך: ויקרא אלהים ׀ לאור
יום ולחשך קרא לילה ויהי־ערב ויהי־בקר יום
אחד: פ ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים
ויהי מבדיל בין מים למים: ויעש אלהים את־
הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע
ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי־כן: ויקרא
אלהים לרקיע שמים ויהי־ערב ויהי־בקר יום
שני: פ ויאמר אלהים יקוו המים מתחת
השמים אל־מקום אחד ותראה היבשה ויהי־
כן: ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים
קרא ימים וירא אלהים כי־טוב: ויאמר אלהים
תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי
עשה פרי למינו אשר זרעו־בו על־הארץ ויהי־
כן: ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע
למינהו ועץ עשה־פרי אשר זרעו־בו למינהו
וירא אלהים כי־טוב: ויהי־ערב ויהי־בקר יום
שלישי: פ ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע
השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו
לאתת ולמועדים ולימים ושנים: והיו למאורת
ברקיע השמים להאיר על־הארץ ויהי־כן:
ויעש אלהים את־שני המארת הגדלים את־
המאור הגדל לממשלת היום ואת־המאור
הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים: ויתן
אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על־
הארץ: ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין
האור ובין החשך וירא אלהים כי־טוב: ויהי־
ערב ויהי־בקר יום רביעי: פ ויאמר אלהים
ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על־
הארץ על־פני רקיע השמים: ויברא אלהים את־
התנינם הגדלים ואת כל־נפש החיה ׀
הרמשת אשר שרצו המים למינהם ואת כל־
עוף כנף למינהו וירא אלהים כי־טוב: ויברך
אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את־
המים בימים והעוף ירב בארץ: ויהי־ערב
ויהי־בקר יום חמישי: פ ויאמר אלהים תוצא
הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו־
ארץ למינה ויהי־כן: ויעש אלהים את־חית
הארץ למינה ואת־הבהמה למינה ואת כל־
רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי־טוב:
ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו
וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה
ובכל־הארץ ובכל־הרמש הרמש על־
הארץ: ויברא אלהים ׀ את־האדם בצלמו
בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא
אתם: ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים
פרו ורבו ומלאו את־הארץ וכבשה ורדו
בדגת הים ובעוף השמים ובכל־חיה
הרמשת על־הארץ: ויאמר אלהים הנה נתתי
לכם את־כל־עשב ׀ זרע זרע אשר על־פני
כל־הארץ ואת־כל־העץ אשר־בו פרי־עץ זרע
זרע לכם יהיה לאכלה: ולכל־חית הארץ
ולכל־עוף השמים ולכל ׀ רומש על־הארץ
אשר־בו נפש חיה את־כל־ירק עשב לאכלה
ויהי־כן: וירא אלהים את־כל־אשר עשה והנה־
טוב מאד ויהי־ערב ויהי־בקר יום הששי:
פ ויכלו השמים והארץ וכל־צבאם: ויכל
אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה
וישבת ביום השביעי מכל־מלאכתו אשר
עשה: ויברך אלהים את־יום השביעי ויקדש
אתו כי בו שבת מכל־מלאכתו אשר־ברא
אלהים לעשות: פ וירא יהוה כי רבה רעת
האדם בארץ וכל־יצר מחשבת לבו רק רע
כל־היום: וינחם יהוה כי־עשה את־האדם
בארץ ויתעצב אל־לבו: ויאמר יהוה אמחה
את־האדם אשר־בראתי מעל פני האדמה
מאדם עד־בהמה עד־רמש ועד־עוף השמים
כי נחמתי כי עשיתם: ונח מצא חן בעיני יהוה:

פ פ פ

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה

בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ: וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ: ס

וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה: וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד: וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן:

פ פ פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ: וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה: וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה: וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ: פ פ פ

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ: יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ: וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ: אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל: וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם: וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה: פ פ פ

וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ: וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר: אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם: וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל: פ פ פ

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה: וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם: וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה: ס ס ס

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא: וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ: וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ: וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם: פ פ פ

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו

אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה: וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ:

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן: אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר: אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀ אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם: פ פ פ

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: אֵלֶּה ׀ תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם: וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים:

וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ ׀ שַׂר הַמַּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה: וְאֵת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ:

פ פ פ

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ: וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה:

וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אָרְצָה: וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֺן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ: וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ס ס ס

וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה: אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח: וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ:

וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה: וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד:

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא ׀ לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם: וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִדְבָרֶךָ: וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה:

וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה: וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם: חזק פ פ פ חזק . יכוין יוד אדני

(יכוין מתיקונא קדמאה דאריך פי' מי אל כמוך לגלגלתא דעתיקא)

ספר שמות

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת
יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃ רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן
לֵוִי וִיהוּדָה׃ יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ דָּן וְנַפְתָּלִי
גָּד וְאָשֵׁר׃ וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב
שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם׃ וַיָּמָת יוֹסֵף
וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ
וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא
הָאָרֶץ אֹתָם׃ וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי
לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃
וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע
לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה אֲשֶׁר
אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד
חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃ ס ס ס
וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃
וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב
בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ וְגַם
הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ
כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ וְגַם ׀
אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃ וַיֵּצֵא
מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־
יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ
אָרְצָה׃ וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד
וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃
וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ פ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי
הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו
לְמַעַן שִׁתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ׃ וּלְמַעַן תְּסַפֵּר
בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי
בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־
פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
הָעִבְרִים עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח
עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ
לָךְ׃ וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־
פֶּטֶר ׀ שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים
לַיהוָה׃ וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא
תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ
תִּפְדֶּה׃ וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־
זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה
לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ
לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי
אֶפְדֶּה׃ וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין
עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃

ס ס ס

וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים
דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי ׀
אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה
וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה׃ וַיַּסֵּב אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ
הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף
עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־
עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם
בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם
בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ
לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה׃ לֹא־יָמִישׁ
עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי
הָעָם׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין
מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־
הַיָּם׃ וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם
בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃ וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־
פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה
וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־
כֵן׃ וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ
לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת
עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ׃ וַיֶּאְסֹר
אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ וַיִּקַּח שֵׁשׁ־
מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם
עַל־כֻּלּוֹ׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ

מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל
יצאים ביד רמה: וירדפו מצרים אחריהם
וישיגו אותם חנים על־הים כל־סוס רכב
פרעה ופרשיו וחילו על־פי החירת לפני בעל
צפן: ופרעה הקריב וישאו בני־ישראל את־
עיניהם והנה מצרים | נסע אחריהם וייראו
מאד ויצעקו בני־ישראל אל־יהוה: ויאמרו אל־
משה המבלי אין־קברים במצרים לקחתנו
למות במדבר מה־זאת עשית לנו להוציאנו
ממצרים: הלא־זה הדבר אשר דברנו אליך
במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את־
מצרים כי טוב לנו עבד את־מצרים ממתנו
במדבר: ויאמר משה אל־העם אל־תיראו
התיצבו וראו את־ישועת יהוה אשר־יעשה
לכם היום כי אשר ראיתם את־מצרים היום
לא תסיפו לראתם עוד עד־עולם: יהוה ילחם
לכם ואתם תחרשון: פ ויאמר יהוה אל־משה
מה־תצעק אלי דבר אל־בני־ישראל ויסעו:
ואתה הרם את־מטך ונטה את־ידך על־הים
ובקעהו ויבאו בני־ישראל בתוך הים ביבשה:
ואני הנני מחזק את־לב מצרים ויבאו אחריהם
ואכבדה בפרעה ובכל־חילו ברכבו
ובפרשיו: וידעו מצרים כי־אני יהוה בהכבדי
בפרעה ברכבו ובפרשיו: ויסע מלאך
האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך
מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד
מאחריהם: ויבא בין | מחנה מצרים ובין מחנה
ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את־הלילה
ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה: ויט משה את־
ידו על־הים ויולך יהוה | את־הים ברוח קדים
עזה כל־הלילה וישם את־הים לחרבה
ויבקעו המים: ויבאו בני־ישראל בתוך הים
ביבשה והמים להם חומה מימינם
ומשמאלם: וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל
סוס פרעה רכבו ופרשיו אל־תוך הים: ויהי
באשמרת הבקר וישקף יהוה אל־מחנה
מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה
מצרים: ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו

בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי
יהוה נלחם להם במצרים: פ ויאמר יהוה אל־
משה נטה את־ידך על־הים וישבו המים על־
מצרים על־רכבו ועל־פרשיו: ויט משה את־
ידו על־הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו
ומצרים נסים לקראתו וינער יהוה את־מצרים
בתוך הים: וישבו המים ויכסו את־הרכב ואת־
הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם
בים לא־נשאר בהם עד־אחד: ובני ישראל
הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה
מימינם ומשמאלם: ויושע יהוה ביום ההוא
את־ישראל מיד מצרים וירא ישראל את־
מצרים מת על־שפת הים: וירא ישראל את־
היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים וייראו
העם את־יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו:
פ אז ישיר־משה ובני ישראל את־השירה
הזאת ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי־
גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה
ויהי־לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי
וארממנהו: יהוה איש מלחמה יהוה שמו:
מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו
טבעו בים־סוף: תהמת יכסימו ירדו במצולת
כמו־אבן: ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה
תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח
חרנך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים
נצבו כמו־נד נזלים קפאו תהמת בלב־ים:
אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו
נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת ברוחך
כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי־
כמכה | באלם יהוה מי כמכה נאדר בקדש
נורא תהלת עשה־פלא: נטית ימינך תבלעמו
ארץ: נחית בחסדך עם־זו גאלת נהלת בעזך
אל־נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז
ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי
מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפל
עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן
עד־יעבר עמך יהוה עד־יעבר עם־זו קנית:
תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך

פעלת יהוה מקדש אדני כוננו ידיך: יהוה ׀
ימלך לעלם ועד: כי בא סוס פרעה ברכבו
ובפרשיו בים וישב יהוה עלהם את מי הים
ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: פ ותקח
מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה
ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת:
ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס
ורכבו רמה בים: ס ויסע משה את ישראל
מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת
ימים במדבר ולא מצאו מים: ויבאו מרתה
ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם על
כן קרא שמה מרה: וילנו העם על משה
לאמר מה נשתה: ויצעק אל יהוה ויורהו יהוה
עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו
חק ומשפט ושם נסהו: ויאמר אם שמוע
תשמע לקול ׀ יהוה אלהיך והישר בעיניו
תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו
כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים
עליך כי אני יהוה רפאך: ויאמר יהוה אל
משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני
יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק
מתחת השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו
יהוה ׀ נסי: ויאמר כי יד על כס יה מלחמה
ליהוה בעמלק מדר דר: פ פ פ
וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל
אשר עשה אלהים למשה ולישראל
עמו כי הוציא יהוה את ישראל ממצרים:
ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה
אחר שלוחיה: ואת שני בניה אשר שם
האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה:
בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ
מצרים ביום הזה באו מדבר סיני: ויסעו
מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר
ויחן שם ישראל נגד ההר: ומשה עלה אל
האלהים ויקרא אליו יהוה מן ההר לאמר כה
תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל: אתם
ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם
על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי: ועתה אם
שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי
והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל
הארץ: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי
קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל:
ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם
את כל הדברים האלה אשר צוהו יהוה: ויענו
כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר יהוה
נעשה וישב משה את דברי העם אל יהוה:
ויאמר יהוה אל משה הנה אנכי בא אליך בעב
הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם
בך יאמינו לעולם ויגד משה את דברי העם
אל יהוה: ויאמר יהוה אל משה לך אל העם
וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם: והיו
נכנים ליום השלישי כי ׀ ביום השלישי ירד
יהוה לעיני כל העם על הר סיני: והגבלת
את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות
בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות יומת:
לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה יירה אם
בהמה אם איש לא יחיה במשך היבל המה
יעלו בהר: וירד משה מן ההר אל העם ויקדש
את העם ויכבסו שמלתם: ויאמר אל העם
היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה:
ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת
וברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק
מאד ויחרד כל העם אשר במחנה: ויוצא
משה את העם לקראת האלהים מן המחנה
ויתיצבו בתחתית ההר: והר סיני עשן כלו
מפני אשר ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו
כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד: ויהי
קול השפר הולך וחזק מאד משה ידבר
והאלהים יעננו בקול: וירד יהוה על הר סיני
אל ראש ההר ויקרא יהוה למשה אל ראש
ההר ויעל משה: ויאמר יהוה אל משה רד
העד בעם פן יהרסו אל יהוה לראות ונפל
ממנו רב: וגם הכהנים הנגשים אל יהוה
יתקדשו פן יפרץ בהם יהוה: ויאמר משה אל
יהוה לא יוכל העם לעלת אל הר סיני כי אתה
העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו:

ויאמר אליו יהוה לך־רד ועלית אתה ואהרן
עמך והכהנים והעם אל־יהרסו לעלת אל־
יהוה פן־יפרץ־בם: וירד משה אל־העם ויאמר
אלהם: ס וידבר אלהים את כל־הדברים
האלה לאמר: אנכי יהוה אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: לא־
יהיה לך אלהים אחרים על־פני: לא־תעשה
לך פסל וכל־תמונה אשר בשמים ממעל
ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת
לארץ: לא־תשתחוה להם ולא תעבדם כי
אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבת
על־בנים על־שלשים ועל־רבעים לשנאי:
ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי:
ס לא תשא את־שם־יהוה אלהיך לשוא כי לא
ינקה יהוה את אשר־ישא את־שמו לשוא: פ
זכור את־יום השבת לקדשו: ששת ימים
תעבד ועשית כל־מלאכתך: ויום השביעי
שבת ליהוה אלהיך לא־תעשה כל־מלאכה
אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך
וגרך אשר בשעריך: כי ששת־ימים עשה
יהוה את־השמים ואת־הארץ את־הים ואת־
כל־אשר־בם וינח ביום השביעי על־כן ברך
יהוה את־יום השבת ויקדשהו: ס כבד את־
אביך ואת־אמך למען יארכון ימיך על
האדמה אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ס לא
תרצח ס לא תנאף ס לא תגנב ס לא־תענה
ברעך עד שקר: ס לא תחמד בית רעך ס
לא־תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו
וחמרו וכל אשר לרעך: פ וכל־העם ראים את־
הקולת ואת־הלפידים ואת קול השפר ואת־
ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מרחק:
ויאמרו אל־משה דבר־אתה עמנו ונשמעה
ואל־ידבר עמנו אלהים פן־נמות: ויאמר משה
אל־העם אל־תיראו כי לבעבור נסות אתכם
בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על־פניכם
לבלתי תחטאו: ויעמד העם מרחק ומשה
נגש אל־הערפל אשר־שם האלהים: ס ויאמר
יהוה אל־משה כה תאמר אל־בני ישראל אתם
ראיתם כי מן־השמים דברתי עמכם: לא
תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו
לכם: מזבח אדמה תעשה־לי וזבחת עליו
את־עלתיך ואת־שלמיך את־צאנך ואת־
בקרך בכל־המקום אשר אזכיר את־שמי
אבוא אליך וברכתיך: ואם־מזבח אבנים
תעשה־לי לא־תבנה אתהן גזית כי חרבך
הנפת עליה ותחללה: ולא־תעלה במעלת
על־מזבחי אשר לא־תגלה ערותך עליו:

פ פ פ

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: כי
תקנה עבד עברי שש שנים יעבד
ובשבעת יצא לחפשי חנם: אם־בגפו יבא
בגפו יצא אם־בעל אשה הוא ויצאה אשתו
עמו: אם־אדניו יתן־לו אשה וילדה־לו בנים
או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא
יצא בגפו: ואם־אמר יאמר העבד אהבתי
את־אדני את־אשתי ואת־בני לא אצא חפשי:
והגישו אדניו אל־האלהים והגישו אל־הדלת
או אל־המזוזה ורצע אדניו את־אזנו במרצע
ועבדו לעלם: ס ואל־משה אמר עלה אל־יהוה
אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני
ישראל והשתחויתם מרחק: ונגש משה לבדו
אל־יהוה והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו:
ויבא משה ויספר לעם את כל־דברי יהוה
ואת כל־המשפטים ויען כל־העם קול אחד
ויאמרו כל־הדברים אשר־דבר יהוה נעשה:
ויכתב משה את כל־דברי יהוה וישכם בבקר
ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה
לשנים עשר שבטי ישראל: וישלח את־נערי
בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים
ליהוה פרים: ויקח משה חצי הדם וישם באגנת
וחצי הדם זרק על־המזבח: ויקח ספר הברית
ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר־דבר יהוה
נעשה ונשמע: ויקח משה את־הדם ויזרק על־
העם ויאמר הנה דם־הברית אשר כרת יהוה
עמכם על כל־הדברים האלה: ויעל משה
ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל:

ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה
לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר: ואל
אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את
האלהים ויאכלו וישתו: ס ויאמר יהוה אל משה
עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת
האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי
להורתם: ויקם משה ויהושע משרתו ויעל
משה אל הר האלהים: ואל הזקנים אמר שבו
לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן
וחור עמכם מי בעל דברים יגש אלהם: ויעל
משה אל ההר ויכס הענן את ההר: וישכן
כבוד יהוה על הר סיני ויכסהו הענן ששת
ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך
הענן: ומראה כבוד יהוה כאש אכלת בראש
ההר לעיני בני ישראל: ויבא משה בתוך הענן
ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום
וארבעים לילה: פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני
ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל
איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי:
וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף
ונחשת: כל עמודי החצר סביב מחשקים
כסף וויהם כסף ואדניהם נחשת: ארך החצר
מאה באמה ורחב חמשים בחמשים וקמה
חמש אמות שש משזר ואדניהם נחשת: לכל
כלי המשכן בכל עבדתו וכל יתדתיו וכל
יתדת החצר נחשת: ס ס ס

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך
שמן זית זך כתית למאור להעלת
נר תמיד: באהל מועד מחוץ לפרכת אשר
על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד
בקר לפני יהוה חקת עולם לדרתם מאת בני
ישראל: ואתה הקרב אליך את אהרן
אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו
לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני
אהרן: ובהעלת אהרן את הנרת בין
הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה
לדרתיכם: לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה
ומנחה ונסך לא תסכו עליו: וכפר אהרן על
קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים
אחת בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש
קדשים הוא ליהוה: פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: כי תשא את
ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו
איש כפר נפשו ליהוה בפקד אתם ולא יהיה
בהם נגף בפקד אתם: זה יתנו כל העבר
על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש
עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה
ליהוה: כל העבר על הפקדים מבן עשרים
שנה ומעלה יתן תרומת יהוה: העשיר לא
ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל
לתת את תרומת יהוה לכפר על נפשתיכם:
ולקחת את כסף הכפרים מאת בני ישראל
ונתת אתו על עבדת אהל מועד והיה
לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר על
נפשתיכם: ויאמר יהוה אל משה כתב
לך את הדברים האלה כי על פי הדברים
האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל: ויהי
שם עם יהוה ארבעים יום וארבעים לילה
לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתב על
הלחת את דברי הברית עשרת הדברים:
ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לחת העדת
ביד משה ברדתו מן ההר ומשה לא ידע
כי קרן עור פניו בדברו אתו: וירא אהרן וכל
בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו
מגשת אליו: ויקרא אלהם משה וישבו אליו אהרן
וכל הנשאים בעדה וידבר משה אלהם:
ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום את כל
אשר דבר יהוה אתו בהר סיני: ויכל משה
מדבר אתם ויתן על פניו מסוה: ובבא משה
לפני יהוה לדבר אתו יסיר את המסוה עד
צאתו ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר
יצוה: וראו בני ישראל את פני משה כי קרן
עור פני משה והשיב משה את המסוה על
פניו עד באו לדבר אתו: ס ס ס

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר

אלהם אלה הדברים אשר צוה יהוה לעשת אתם: ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון ליהוה כל העשה בו מלאכה יומת: לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת:

ומסך שער החצר מעשה רקם תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר ועשרים אמה ארך וקומה ברחב חמש אמות לעמת קלעי החצר: ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת וויהם כסף וצפוי ראשיהם וחשקיהם כסף: וכל היתדת למשכן ולחצר סביב נחשת: ס ס ס

אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן: ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה יהוה את משה: ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש: פ ויכס הענן את אהל מועד וכבוד יהוה מלא את המשכן: ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד יהוה מלא את המשכן: ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם: ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו: כי ענן יהוה על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל (כל) מסעיהם: חזק

יכוין חי אריו (ויכוין מתיקות הגימל דלחיך טעם שן. לכלא דבדולחא מוחא דטקבא) :

ספר ויקרא

ויקרא אל משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אדם כי יקריב מכם קרבן ליהוה מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם: אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצנו לפני יהוה: או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו: ואת אשמו יביא ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן: וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה: פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה: כאשר עשה ביום הזה צוה יהוה לעשת לכפר עליכם: ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת יהוה ולא תמותו כי כן צויתי: ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יהוה ביד משה: ס ס ס

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל: ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני יהוה: ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימם לעלה: כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים להית לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני: זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש השרצת על הארץ: להבדיל בין הטמא ובין הטהר ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל: פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֺתָהּ תִּטְמָא׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃ וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְּׁתִי אוֹ־הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃ זֹאת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר ׀ אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ׃

פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ׃ וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃ פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיָּמֻתוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃ וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם׃ כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא׃ וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי׃ וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם׃ פ פ פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃ כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃ וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא׃ וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׃ מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃ שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֺת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ פ פ

אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֺתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם׃ וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם

לבטח בארצכם: וכל מעשר בקר וצאן כל
אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש
ליהוה: לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו
ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה
קדש לא יגאל: אלה המצות אשר צוה
יהוה את משה אל בני ישראל בהר סיני:

חזק פ פ פ

יכוין ויו אדני (יכוין מסיקנא תליהלה דלריך ושבר על פסע. לקדימה דמורים הוקבא):

ספר במדבר

וידבר יהוה אל משה במדבר סיני באהל
מועד באחד לחדש השני בשנה
השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר: שאו
את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם
לבית אבתם במספר שמות כל זכר
לגלגלתם: מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא
צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה
ואהרן: פ וידבר יהוה אל משה ואל אהרן
לאמר: אל תכריתו את שבט משפחת
הקהתי מתוך הלוים: וזאת עשו להם וחיו
ולא ימתו בגשתם את קדש הקדשים אהרן
ובניו יבאו ושמו אותם איש איש על עבדתו
ואל משאו: ולא יבאו לראות כבלע את
הקדש ומתו: פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: נשא את ראש
בני גרשון גם הם לבית אבתם
למשפחתם: מבן שלשים שנה ומעלה עד
בן חמשים שנה תפקד אותם כל הבא
לצבא צבא לעבד עבדה באהל מועד: פ
וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן
ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל
אמור להם: ס יברכך יהוה וישמרך: ס יאר
יהוה פניו אליך ויחנך: ס ישא יהוה פניו אליך
וישם לך שלום: ס ושמו את שמי על בני
ישראל ואני אברכם: ס זאת חנכת המזבח
ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת
כסף שתים עשרה מזרקי כסף שנים עשר
כפות זהב שתים עשרה: שלשים ומאה
הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד
כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות בשקל
הקדש: כפות זהב שתים עשרה מלאת
קטרת עשרה עשרה הכף בשקל הקדש כל
זהב הכפות עשרים ומאה: כל הבקר לעלה
שנים עשר פרים אילם שנים עשר כבשים בני
שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים
עשר לחטאת: וכל בקר זבח השלמים עשרים
וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים
כבשים בני שנה ששים זאת חנכת המזבח
אחרי המשח אתו: ובבא משה אל אהל
מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו
מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני
הכרבים וידבר אליו: פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן
ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל
מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות:
ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה
נרתיה כאשר צוה יהוה את משה:
וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה
עד פרחה מקשה הוא כמראה אשר הראה
יהוה את משה כן עשה את המנרה:
ויאמר יהוה אל משה ואביה ירק ירק בפניה
הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת
ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף: ותסגר מרים
מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע
עד האסף מרים: ואחר נסעו העם מחצרות
ויחנו במדבר פארן: פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: שלח לך
אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני
נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה
אבתיו תשלחו כל נשיא בהם: וישלח אתם
משה ממדבר פארן על פי יהוה כלם אנשים
ראשי בני ישראל המה: ויאמר יהוה אל משה
לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם
ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם

וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ פ פ

וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן: וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם: וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה: וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב: וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד: וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ: פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל: וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן: וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ס ס ס

וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי: וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ: וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: פ פ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: ס וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה: וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד: עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים: שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם: מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם: ס בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ פ פ

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר

אסר על-נפשו לא יחל דברו ככל-היצא מפיו יעשה: ואשה כי-תדר נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה: ויתן משה את-הגלעד למכיר בן-מנשה וישב בה: ויאיר בן-מנשה הלך וילכד את-חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר: ונבח הלך וילכד את-קנת ואת-בנתיה ויקרא לה נבח בשמו: פ פ פ

אלה מסעי בני-ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד-משה ואהרן: ויכתב משה את-מוצאיהם למסעיהם על-פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם: ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני-ישראל ביד רמה לעיני כל-מצרים: ותהיינה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה בנות צלפחד לבני דדיהן לנשים: ממשפחת בני-מנשה בן-יוסף היו לנשים ותהי נחלתן על-מטה משפחת אביהן: אלה המצות והמשפטים אשר צוה יהוה ביד-משה אל-בני ישראל בערבת מואב על ירדן ירחו:

חזק פ פ פ

יכוין ה׳ אניד (יכוין מתיקות) ד׳ דה״ל לספירת מלכות. לעמר נקי דנוקבא):

ספר דברים

אלה הדברים אשר דבר משה אל-כל-ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין-פארן ובין-תפל ולבן וחצרת ודי זהב: אחד עשר יום מחרב דרך הר-שעיר עד קדש ברנע: ויהי בארבעים שנה בעשתי-עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל-בני ישראל ככל אשר צוה יהוה אתו אלהם: עד אשר-יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם-הם את-הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם: ואת-יהושוע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל-אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה כן-יעשה יהוה לכל-הממלכות אשר אתה עבר שמה: לא תיראום כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם:

ס ס ס

ואתחנן אל-יהוה בעת ההוא לאמר: אדני יהוה אתה החלות להראות את-עבדך את-גדלך ואת-ידך החזקה אשר מי-אל בשמים ובארץ אשר-יעשה כמעשיך וכגבורתך: אעברה-נא ואראה את-הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן: פ ויקרא משה אל-כל-ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את-החקים ואת-המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם: יהוה אלהינו כרת עמנו ברית בחרב: לא את-אבתינו כרת יהוה את-הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים: פנים בפנים דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש: אנכי עמד בין-יהוה וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את-דבר יהוה כי יראתם מפני האש ולא-עליתם בהר לאמר: ס אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: לא-יהיה לך אלהים אחרים על-פני: לא-תעשה לך פסל כל-תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: לא-תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבות על-בנים ועל-שלשים ועל-רבעים לשנאי: ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (מצותו כ׳): ס לא תשא את-שם יהוה-אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר-ישא את-שמו לשוא: ס שמור את-יום השבת לקדשו כאשר צוך יהוה אלהיך: ששת ימים תעבד ועשית כל-מלאכתך: ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא-תעשה כל-מלאכה אתה ובנך-ובתך ועבדך-ואמתך ושורך וחמרך וכל-בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: וזכרת כי עבד

היית בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם
ביד חזקה ובזרע נטויה על־כן צוך יהוה
אלהיך לעשות את־יום השבת: ס כבד את־
אביך ואת־אמך כאשר צוך יהוה אלהיך למען ׀
יאריכן ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר־
יהוה אלהיך נתן לך: ס לא תרצח ס ולא תנאף
ס ולא תגנב ס ולא־תענה ברעך עד
שוא: ס ולא תחמד אשת רעך ס ולא תתאוה
בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו
וכל אשר לרעך: ס את־הדברים האלה
דבר יהוה אל־כל־קהלכם בהר מתוך האש
הענן והערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם על־
שני לחת אבנים ויתנם אלי: ויהי כשמעכם
את־הקול מתוך החשך וההר בער באש
ותקרבון אלי כל־ראשי שבטיכם וזקניכם:
ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו את־כבדו
ואת־גדלו ואת־קלו שמענו מתוך האש היום
הזה ראינו כי־ידבר אלהים את־האדם וחי:
ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה
הזאת אם־יספים ׀ אנחנו לשמע את־קול יהוה
אלהינו עוד ומתנו: כי מי כל־בשר אשר
שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך־האש
כמנו ויחי: קרב אתה ושמע את כל־אשר
יאמר יהוה אלהינו ואת ׀ תדבר אלינו את
כל־אשר ידבר יהוה אלהינו אליך ושמענו
ועשינו: וישמע יהוה את־קול דבריכם
בדברכם אלי ויאמר יהוה אלי שמעתי את־
קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו
כל־אשר דברו: מי־יתן והיה לבבם זה להם
ליראה אתי ולשמר את־כל־מצותי כל־
הימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם: לך
אמר להם שובו לכם לאהליכם: ואתה פה
עמד עמדי ואדברה אליך את כל־המצוה
והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו
בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה:
ושמרתם לעשות כאשר צוה יהוה אלהיכם
אתכם לא תסרו ימין ושמאל: בכל־הדרך
אשר צוה יהוה אלהיכם אתכם תלכו למען
תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר
תירשון: וזאת המצוה החקים והמשפטים
אשר צוה יהוה אלהיכם ללמד אתכם לעשות
בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:
למען תירא את־יהוה אלהיך לשמר את־
כל־חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה
ובנך ובן־בנך כל ימי חייך ולמען יארכן
ימיך: ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר
ייטב לך ואשר תרבון מאד כאשר דבר
יהוה אלהי אבתיך לך ארץ זבת חלב ודבש:
שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה ׀ אחד: ואהבת
את יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך ובכל־
מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך
היום על־לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם
בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך
ובקומך: וקשרתם לאות על־ידך והיו לטטפת
בין עיניך: וכתבתם על־מזזות ביתך ובשעריך:
וידעת כי־יהוה אלהיך הוא האלהים האל
הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי
מצותו כ׳ מצותיו לאלף דור: ומשלם לשנאיו אל־
פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל־פניו ישלם־
לו: ושמרת את־המצוה ואת־החקים ואת־
המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם:

פ פ פ

והיה ׀ עקב תשמעון את המשפטים האלה
ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יהוה
אלהיך לך את־הברית ואת־החסד אשר
נשבע לאבתיך: ואהבך וברכך והרבך
וברך פרי־בטנך ופרי־אדמתך דגנך
ותירשך ויצהרך שגר־אלפיך ועשתרת
צאנך על האדמה אשר־נשבע לאבתיך
לתת לך: ברוך תהיה מכל־העמים לא־
יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יהוה
ממך כל־חלי וכל־מדוי מצרים הרעים אשר
ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל־שנאיך:
ואכלת את־כל־העמים אשר יהוה אלהיך
נתן לך לא־תחוס עינך עליהם ולא תעבד
את אלהיהם כי־מוקש הוא לך: ועתה ישראל

מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ: רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה: וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד: כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים: וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־מוּסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה: וְאֶת־אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אַרְצוֹ: וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל: כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ: כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ: וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם: כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם: לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: ס ס ס

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה: אֶת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם: וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים

אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ ס שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר־
לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה
שָׁבֻעוֹת׃ וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃
וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ
אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה׃ פ חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ
שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ׃
וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ
וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ׃ שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים ׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג
הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם׃ אִישׁ
כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־
לָךְ׃ ס ס ס

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ
וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק׃ לֹא־תַטֶּה
מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי
הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם׃
צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ וְעָנוּ וְאָמְרוּ
יָדֵינוּ לֹא שפכה כ׳ שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא
רָאוּ׃ כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה
וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר
לָהֶם הַדָּם׃ וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ
כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ס ס ס
כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ׃ וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה
אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ
לְאִשָּׁה׃ וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־
רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ׃ וְהֵסִירָה אֶת־
שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה
אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא
אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה׃ וְהָיָה אִם־
לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־
תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר
עִנִּיתָהּ׃ פ זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק
בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ
וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף
וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־
זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃ פ פ פ
וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃
וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ
וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ וּבָאתָ
אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ׃ וַתָּבֹאוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג
מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם׃ וַנִּקַּח
אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי
וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ פ פ פ

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם
כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ׃
לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם׃ הִגַּדְתִּי לָכֶם
הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי

לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ: לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: פ פ פ

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא ׀ עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם: וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ: הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם:

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי: יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב: כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ: פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ: אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים: לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ: וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־(כָל) יִשְׂרָאֵל:

חזק אידג ק׳

(קודם הנביאים אומרים זה) ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה: כי לא יעשה אדני יהוה דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים: אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא: ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה:

נביאים

יהושע וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל: וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף

אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה: ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים: אינד

שופטים ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל ביהוה לאמר מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו: ויאמר יהוה יהודה יעלה הנה נתתי את הארץ בידו: ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בגורלך וילך אתו שמעון: ויעשו כן בני בנימן וישאו נשים למספרם מן המחללות אשר גזלו וילכו וישובו אל נחלתם ויבנו את הערים וישבו בהם: ויתהלכו משם בני ישראל בעת ההיא איש לשבטו ולמשפחתו ויצאו משם איש לנחלתו: בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה: ויו דאני

(יסין מתיקונא ז' דה"א יסוב ירחמם. למוחא דמקבלה):

שמואל ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירחם בן אליהוא בן תחו בן צוף אפרתי: ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית פננה ויהי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים: ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליהוה צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים ליהוה: הכל נתן ארונה המלך למלך ויאמר ארונה אל המלך יהוה אלהיך ירצך: ויאמר המלך אל ארונה לא כי קנה אקנה מאותך במחיר ולא אעלה ליהוה אלהי עלות חנם ויקן דוד את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים: ויבן שם דוד מזבח ליהוה ויעל עלות ושלמים ויעתר יהוה לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל:

יסין הי דנאי (יסין מתקונא ח' דה"א יכנם טוסים. לעינא ימינא דמקבלה):

מלכים והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו: ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך: ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך: וידבר אתו טבות ויתן את כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל: ושנא את בגדי כלאו ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו: וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו:

יסין יוד דנאי (יסין מתקונא ס' דה"א והמלך כמטלטם יס כל הסלסס. לפינא שמאלא דמקבלה):

ישעיה חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה: שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי: ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר:

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יי:

יסין הי דניא (יסין מתקונא יו"ד דה"א סמן ממס: לנוקבא ימינא דחוטמא דמקבלה):

ירמיה דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימן: אשר היה דבר יהוה אליו בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה בשלש עשרה שנה למלכו: ויהי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה עד תם עשתי עשרה שנה לצדקיהו בן יאשיהו מלך יהודה עד גלות ירושלם בחדש החמישי: וידבר אתו טבות ויתן את כסאו ממעל לכסא המלכים

מלכים ב׳ אשר אתו בבבל: ושנה את בגדי

כִּסְאוֹ׃ וְאָכַל לֶחֶם לְפָנָיו תָּמִיד כָּל יְמֵי חַיָּיו
חזי כ׳ ׃ וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה לּוֹ מֵאֵת
מֶלֶךְ בָּבֶל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ עַד יוֹם מוֹתוֹ כֹּל
יְמֵי חַיָּיו׃

יכוין ויו דיאנ (יכוין מתקונא חד סר דס״א חסד לאכרסם לנוקבא שמאלא דהוספא דנוקבא)

יחזקאל וַיְהִי בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲנִי בְתוֹךְ הַגּוֹלָה עַל נְהַר כְּבָר נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים׃ בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הִיא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין׃ הָיֹה הָיָה דְבַר יְהוָֹה אֶל יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל נְהַר כְּבָר וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד יְהוָֹה׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ וּמִתּוֹכָהּ דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מַרְאֵיהֶן דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה׃ וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם׃ וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל וְנֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל׃ וִידֵי ויה כ׳ אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּם׃ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם לֹא יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן אִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ׃ וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול לְאַרְבַּעְתָּן וּפְנֵי נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן׃ וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם פְּרֻדוֹת מִלְמָעְלָה לְאִישׁ שְׁתַּיִם חֹבְרוֹת אִישׁ וּשְׁתַּיִם מְכַסּוֹת אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶנָה׃ וְאִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בֹּעֲרוֹת כְּמַרְאֵה הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק׃ וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃ וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּן׃ וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים׃ עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ וּדְמוּת עַל רָאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא נָטוּי עַל רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה׃ וְתַחַת הָרָקִיעַ כַּנְפֵיהֶם יְשָׁרוֹת אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ לְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה וּלְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶם׃ וָאֶשְׁמַע אֶת קוֹל כַּנְפֵיהֶם כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן׃ וַיְהִי קוֹל מֵעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁם בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן׃ וּמִמַּעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁם כְּמַרְאֵה אֶבֶן סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְמָעְלָה׃ וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה אֵשׁ בֵּית לָהּ סָבִיב מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמָעְלָה וּמִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה רָאִיתִי כְּמַרְאֵה אֵשׁ וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב׃ כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד יְהוָֹה וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר׃ וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָֹה מִמְּקוֹמוֹ׃ וּפְאַת נֶגְבָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה וּשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה שַׁעַר שִׁמְעוֹן אֶחָד שַׁעַר יִשָּׂשכָר אֶחָד שַׁעַר זְבוּלֻן אֶחָד׃ פְּאַת יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים שַׁעֲרֵיהֶם שְׁלֹשָׁה שַׁעַר גָּד אֶחָד שַׁעַר אָשֵׁר אֶחָד שַׁעַר נַפְתָּלִי אֶחָד׃ סָבִיב שְׁמֹנַת (שְׁנָה) עָשָׂר אָלֶף וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם יְהוָֹה יָהּ שָׁמָּה׃ דינא

יכוין הי דינא (יכוין מתקונא תריסר לסר תכנס לשמא דנוקבא):

הושע דְּבַר יְהוָֹה אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי

יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל :
תְּחִלַּת דִּבֶּר יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל הוֹשֵׁעַ
לֵךְ קַח לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי זָנֹה
תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה: וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת גֹּמֶר
בַּת דִּבְלָיִם וַתַּהַר וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן :

חבקוק וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ :
תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל שִׁגְיֹנוֹת : יְהוָה
שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים
חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר :
אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר פָּארָן סֶלָה
כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ : וְנֹגַהּ
כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזֹּו
עזה כ׳ : לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו :
עָמַד וַיְמֹדֶד אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ
הַרְרֵי עַד שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם
לוֹ : תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת
אֶרֶץ מִדְיָן : הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָרִים
אַפֶּךָ אִם בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ
מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה : עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת
מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע אָרֶץ : רָאוּךָ
יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ
רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא : שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר
חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ : בְּזַעַם תִּצְעַד

אֶרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ גּוֹיִם : יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ
לְיֵשַׁע אֶת מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע
עָרוֹת יְסוֹד עַד צַוָּאר סֶלָה : נָקַבְתָּ בְמַטָּיו
רֹאשׁ פְּרָזָו פרזיו כ׳ יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצֻתָם
כְּמוֹ לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר : דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ
חֹמֶר מַיִם רַבִּים : שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל
צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז
אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ : כִּי
תְאֵנָה לֹא תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחֵשׁ
מַעֲשֵׂה זַיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל גָּזַר מִמִּכְלָה
צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים : וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעֱלוֹזָה
אָגִילָה בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי : יֱהוִה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם
רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ
בִּנְגִינוֹתָי : זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים :
הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי
בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא : וְהֵשִׁיב לֵב (לבי)
אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם פֶּן אָבוֹא
וְהִכֵּיתִי אֶת הָאָרֶץ (הָאֶץ) חֵרֶם :

הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני
בוא יום יהוה הגדול והנורא : נאדרי קדיש

יכוין א נאדרי יכוין מתקונא קדמאה ח״ס אל. לגולגלתא
קדמאה דדרועא דנוקבא : קדיש

כתובים

רות וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ
וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר
בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו : וְשֵׁם
הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נָעֳמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו
מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן אֶפְרָתִים מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי מוֹאָב וַיִּהְיוּ שָׁם : וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ
אִישׁ נָעֳמִי וַתִּשָּׁאֵר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ : וַיִּשְׂאוּ לָהֶם
נָשִׁים מֹאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית
רוּת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים : וַיָּמֻתוּ גַם שְׁנֵיהֶם
מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ
וּמֵאִישָׁהּ : וַתָּקָם הִיא וְכַלֹּתֶיהָ וַתָּשָׁב מִשְּׂדֵי
מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בִּשְׂדֵה מוֹאָב כִּי פָקַד יְהוָה
אֶת עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לָחֶם : וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם

אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁמָּה וּשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ עִמָּהּ וַתֵּלַכְנָה
בַדֶּרֶךְ לָשׁוּב אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה : וַתֹּאמֶר
נָעֳמִי לִשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ לֵכְנָה שֹּׁבְנָה אִשָּׁה לְבֵית
אִמָּהּ יַעַשׂ יעשה כ׳ יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים וְעִמָּדִי : יִתֵּן יְהוָה לָכֶם
וּמְצֶאןָ מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁהּ וַתִּשַּׁק לָהֶן
וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה : וַתֹּאמַרְנָה לָּהּ כִּי
אִתָּךְ נָשׁוּב לְעַמֵּךְ : וַתֹּאמֶר נָעֳמִי שֹׁבְנָה בְנֹתַי
לָמָּה תֵלַכְנָה עִמִּי הַעוֹד לִי בָנִים בְּמֵעַי וְהָיוּ
לָכֶם לַאֲנָשִׁים : שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי
מִהְיוֹת לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ לִי תִקְוָה גַּם הָיִיתִי
הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים : הֲלָהֵן
תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה
לבלתי

לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל בְּנֹתַי כִּי מַר לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי יָצְאָה בִי יַד יְהֹוָה׃ וַתִּשֶּׂנָה חסר א קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ׃ וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ אֶל עַמָּהּ וְאֶל אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃ וַתֹּאמֶר רוּת אַל תִּפְגְּעִי בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי׃ בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהֹוָה לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ׃ וַתֵּרֶא כִּי מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ׃ וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם עַד בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם וַיְהִי כְּבוֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל הָעִיר עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי׃ וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אַל תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי קְרֶאןָ לִי מָרָא כִּי הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד׃ אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי יְהֹוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וַיהֹוָה עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע לִי׃ וַתָּשָׁב נָעֳמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים׃ וּלְנָעֳמִי מוֹדַע מידע כתיב לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז׃ וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֶל נָעֳמִי אֵלְכָה נָּא הַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר אֶמְצָא חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי׃ וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ׃ וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְהֹוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ יְהֹוָה׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת׃ וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה עִם נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ וַתֹּאמֶר אֲלַקֳטָה נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז הַבֹּקֶר וְעַד עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעָט׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל רוּת הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל תֵּלְכִי לִלְקֹט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוּרִי מִזֶּה וְכֹה תִדְבָּקִין עִם נַעֲרֹתָי׃ עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלֹא

צִוִּיתִי אֶת הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל הַכֵּלִים וְשָׁתִית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים׃ וַתִּפֹּל עַל פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתֹּאמֶר אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה׃ וַיַּעַן בֹּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הֻגֵּד הֻגַּד לִי כֹּל אֲשֶׁר עָשִׂית אֶת חֲמוֹתֵךְ אַחֲרֵי מוֹת אִישֵׁךְ וַתַּעַזְבִי אָבִיךְ וְאִמֵּךְ וְאֶרֶץ מוֹלַדְתֵּךְ וַתֵּלְכִי אֶל עַם אֲשֶׁר לֹא יָדַעַתְּ תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ יְשַׁלֵּם יְהֹוָה פָּעֳלֵךְ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה מֵעִם יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו׃ וַתֹּאמֶר אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל לֵב שִׁפְחָתֶךָ וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר לָהּ בֹעַז לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב מִצַּד הַקֹּצְרִים וַיִּצְבָּט לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר׃ וַתָּקָם לְלַקֵּט וַיְצַו בֹּעַז אֶת נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט וְלֹא תַכְלִימוּהָ׃ וְגַם שֹׁל תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן הַצְּבָתִים וַעֲזַבְתֶּם וְלִקְּטָה וְלֹא תִגְעֲרוּ בָהּ׃ וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה עַד הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר לִקֵּטָה וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים׃ וַתִּשָּׂא וַתָּבוֹא הָעִיר וַתֵּרֶא חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר לִקֵּטָה וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן לָהּ אֵת אֲשֶׁר הוֹתִרָה מִשָּׂבְעָהּ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ אֵיפֹה לִקַּטְתְּ הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית יְהִי מַכִּירֵךְ בָּרוּךְ וַתַּגֵּד לַחֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר עָשְׂתָה עִמּוֹ וַתֹּאמֶר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בֹּעַז׃ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לְכַלָּתָהּ בָּרוּךְ הוּא לַיהֹוָה אֲשֶׁר לֹא עָזַב חַסְדּוֹ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַמֵּתִים וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי קָרוֹב לָנוּ הָאִישׁ מִגֹּאֲלֵנוּ הוּא׃ וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה גַּם כִּי אָמַר אֵלַי עִם הַנְּעָרִים אֲשֶׁר לִי תִּדְבָּקִין עַד אִם כִּלּוּ אֵת כָּל הַקָּצִיר אֲשֶׁר לִי׃ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי אֶל רוּת כַּלָּתָהּ טוֹב בִּתִּי כִּי תֵצְאִי עִם נַעֲרוֹתָיו וְלֹא יִפְגְּעוּ בָךְ בְּשָׂדֶה אַחֵר׃ וַתִּדְבַּק בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז לְלַקֵּט עַד כְּלוֹת קְצִיר הַשְּׂעֹרִים וּקְצִיר הַחִטִּים וַתֵּשֶׁב אֶת חֲמוֹתָהּ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ בִּתִּי הֲלֹא אֲבַקֶּשׁ לָךְ מָנוֹחַ אֲשֶׁר

ב לָךְ׃ וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ אֲשֶׁר
הָיִית אֶת נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה הוּא זֹרֶה אֶת גֹּרֶן
הַשְּׂעֹרִים הַלָּיְלָה׃ וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ
שמלתי כ׳ שִׂמְלֹתַיִךְ עָלַיִךְ וְיָרַדְתְּ וירדתי כ׳ הַגֹּרֶן
אַל תִּוָּדְעִי לָאִישׁ עַד כַּלֹּתוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃
וִיהִי בְשָׁכְבוֹ וְיָדַעַתְּ אֶת הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב
שָׁם וּבָאת וְגִלִּית מַרְגְּלֹתָיו וְשָׁכָבְתְּ ושכבתי כ׳
וְהוּא יַגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין׃ וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ
כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמְרִי אֵלַי אלי קרי ולא כ׳ אֶעֱשֶׂה׃
וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ׃
וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה
הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה
אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר מִי אָתְּ וַתֹּאמֶר
אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל אֲמָתְךָ
כִּי גֹאֵל אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהֹוָה בִּתִּי
הֵיטַבְתְּ חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי
לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים אִם דַּל וְאִם עָשִׁיר׃
וְעַתָּה בִּתִּי אַל תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמְרִי
אֶעֱשֶׂה לָּךְ כִּי יוֹדֵעַ כָּל שַׁעַר עַמִּי כִּי אֵשֶׁת חַיִל
אָתְּ׃ וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי אם כתיב ולא קרי גֹאֵל
אָנֹכִי וְגַם יֵשׁ גֹּאֵל קָרוֹב מִמֶּנִּי׃ לִינִי הַלַּיְלָה
וְהָיָה בַבֹּקֶר אִם יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל וְאִם לֹא
יַחְפֹּץ לְגָאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי חַי יְהֹוָה שִׁכְבִי עַד
הַבֹּקֶר׃ וַתִּשְׁכַּב מַרְגְּלֹתָיו מרגלותו כ׳ עַד הַבֹּקֶר
וַתָּקָם בְּטֶרֶם בטרום כ׳ יַכִּיר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ
וַיֹּאמֶר אַל יִוָּדַע כִּי בָאָה הָאִשָּׁה הַגֹּרֶן׃ וַיֹּאמֶר
הָבִי הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר עָלַיִךְ וְאֶחֳזִי בָהּ וַתֹּאחֶז
בָּהּ וַיָּמָד שֵׁשׁ שְׂעֹרִים וַיָּשֶׁת עָלֶיהָ וַיָּבֹא
הָעִיר׃ וַתָּבוֹא אֶל חֲמוֹתָהּ וַתֹּאמֶר מִי אַתְּ
בִּתִּי וַתַּגֶּד לָהּ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָהּ הָאִישׁ׃
וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר אֵלַי
אלי ק׳ ולא כ׳ אַל תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל חֲמוֹתֵךְ׃
וַתֹּאמֶר שְׁבִי בִתִּי עַד אֲשֶׁר תֵּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל
דָּבָר כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי אִם כִּלָּה הַדָּבָר
הַיּוֹם׃ וּבֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה הַגֹּאֵל
עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר בֹּעַז וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׁבָה פֹּה
פְּלֹנִי אַלְמֹנִי וַיָּסַר וַיֵּשֵׁב׃ וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים

מִזִּקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ פֹה וַיֵּשֵׁבוּ׃ וַיֹּאמֶר
לַגֹּאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ
מָכְרָה נָעֳמִי הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי
אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר קְנֵה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי
עַמִּי אִם תִּגְאַל גְּאָל וְאִם לֹא יִגְאַל הַגִּידָה לִּי
וְאֵדְעָה ואדע כ׳ כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל וְאָנֹכִי
אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶגְאָל׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם
קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה
אֵשֶׁת הַמֵּת קָנִיתָה קניתי כ׳ לְהָקִים שֵׁם הַמֵּת עַל
נַחֲלָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאָל לגאול כ׳
לִי פֶּן אַשְׁחִית אֶת נַחֲלָתִי גְּאַל לְךָ אַתָּה אֶת
גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא אוּכַל לִגְאֹל׃ וְזֹאת לְפָנִים
בְּיִשְׂרָאֵל עַל הַגְּאוּלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל
דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ וְזֹאת
הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לְבֹעַז קְנֵה
לָךְ וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז לַזְּקֵנִים וְכָל הָעָם
עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר
לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִיַּד
נָעֳמִי׃ וְגַם אֶת רוּת הַמֹּאֲבִיָּה אֵשֶׁת מַחְלוֹן
קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהָקִים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ
וְלֹא יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת מֵעִם אֶחָיו וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ
עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם׃ וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר
בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן יְהֹוָה אֶת הָאִשָּׁה
הַבָּאָה אֶל בֵּיתֶךָ כְּרָחֵל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ
שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה חַיִל בְּאֶפְרָתָה
וּקְרָא שֵׁם בְּבֵית לָחֶם׃ וִיהִי בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ
אֲשֶׁר יָלְדָה תָמָר לִיהוּדָה מִן הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן
יְהֹוָה לְךָ מִן הַנַּעֲרָה הַזֹּאת׃ וַיִּקַּח בֹּעַז אֶת רוּת
וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּתֵּן יְהֹוָה לָהּ הֵרָיוֹן
וַתֵּלֶד בֵּן׃ וַתֹּאמַרְנָה הַנָּשִׁים אֶל נָעֳמִי בָּרוּךְ
יְהֹוָה אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וְיִקָּרֵא
שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְהָיָה לָךְ לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל
אֶת שֵׂיבָתֵךְ כִּי כַלָּתֵךְ אֲשֶׁר אֲהֵבַתֶךְ יְלָדַתּוּ
אֲשֶׁר הִיא טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים׃ וַתִּקַּח
נָעֳמִי אֶת הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתֵהוּ בְחֵיקָהּ וַתְּהִי לוֹ
לְאֹמֶנֶת׃ וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר
יֻלַּד בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא
אֲבִי יִשַׁי אֲבִי דָוִד׃ וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ פֶּרֶץ

הוֹלִיד

הוליד את חצרון: וחצרון הוליד את רם ורם
הוליד את עמינדב: ועמינדב הוליד את
נחשון ונחשון הוליד את שלמה: ושלמון
הוליד את בעז ובעז הוליד את עובד: ועובד
הוליד (יקד) את ישי וישי הוליד את (את)
דוד: נאיד

יכוין ד נאיד (יכוין מהקוגם תיינם ח"ם להוס. לפרקם קדמכם דדרועל סמכלם דנוקבם):

תהלים א אשרי האיש אשר לא הלך בעצת
רשעים ובדרך חטאים לא
עמד ובמושב לצים לא ישב: כי אם בתורת
יהוה חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: והיה
כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן
בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח:
לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו
רוח: על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים
בעדת צדיקים: כי יודע יהוה דרך צדיקים
ודרך רשעים תאבד:

יט למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד
אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום
ליום יביע אמר ולילה ללילה יחוה דעת: אין
אומר ואין דברים בלי נשמע קולם: בכל
הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם לשמש
שם אהל בהם: והוא כחתן יוצא מחפתו:
ישיש כגבור לרוץ אורח: מקצה השמים מוצאו
ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו:
תורת יהוה תמימה משיבת נפש עדות יהוה
נאמנה מחכימת פתי: פקודי יהוה ישרים
משמחי לב מצות יהוה ברה מאירת עינים:
יראת יהוה טהורה עומדת לעד משפטי יהוה
אמת צדקו יחדו: הנחמדים מזהב ומפז רב
ומתוקים מדבש ונפת צופים: גם עבדך
נזהר בהם בשמרם עקב רב: שגיאות מי
יבין מנסתרות נקני: גם מזדים חשך עבדך אל
ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב: יהיו
לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה
צורי וגואלי:

סח למנצח לדוד מזמור שיר: יקום אלהים יפוצו
אויביו וינוסו משנאיו מפניו: כהנדף עשן
תנדף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני
אלהים: וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים
וישישו בשמחה: שירו לאלהים זמרו שמו סולו
לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: אבי
יתומים ודין אלמנות אלהים במעון קדשו:
אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים
בכושרות אך סוררים שכנו צחיחה: אלהים
בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ
רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני מפני
אלהים אלהי ישראל: גשם נדבות תניף אלהים
נחלתך ונלאה אתה כוננתה: חיתך ישבו בה
תכין בטובתך לעני אלהים: אדני יתן אמר
המבשרות צבא רב: מלכי צבאות ידדון ידדון
ונות בית תחלק שלל: אם תשכבון בין שפתים
כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ:
בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון: הר
אלהים הר בשן הר גבננים הר בשן: למה
תרצדון הרים גבננים ההר חמד אלהים לשבתו
אף יהוה ישכן לנצח: רכב אלהים רבתים אלפי
שנאן אדני בם סיני בקדש: עלית למרום שבית
שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכן
יה אלהים: ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל
ישועתנו סלה: האל לנו אל למושעות וליהוה
אדני למות תוצאות: אך אלהים ימחץ ראש
איביו קדקד שער מתהלך באשמיו: אמר אדני
מבשן אשיב אשיב ממצלות ים: למען תמחץ
רגלך בדם לשון כלביך מאויבים מנהו: ראו
הליכותיך אלהים הליכות אלי מלכי בקדש:
קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות:
במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור ישראל:
שם בנימן צעיר רודם שרי יהודה רגמתם שרי
זבלון שרי נפתלי: צוה אלהיך עזך עוזה
אלהים זו פעלת לנו: מהיכלך על ירושלם לך
יובילו מלכים שי: גער חית קנה עדת אבירים
בעגלי עמים מתרפס ברצי כסף בזר עמים
קרבות יחפצו: יאתיו חשמנים מני מצרים כוש
תריץ ידיו לאלהים: ממלכות הארץ שירו
לאלהים

לֵאלֹהִים זַמְּרוּ אֲדֹנָי סֶלָה: לָרֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים:

קיט אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה: אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל לֵב יִדְרְשׁוּהוּ: אַף לֹא פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: אַתָּה צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: אָז לֹא אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל כָּל מִצְוֺתֶיךָ: אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: אֶת חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל תַּעַזְבֵנִי עַד מְאֹד: בַּמֶּה יְזַכֶּה נַּעַר אֶת אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ: בְּכָל לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֺתֶיךָ: בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: בִּשְׂפָתַי סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי פִיךָ: בְּדֶרֶךְ עֵדְוֺתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל כָּל הוֹן: בְּפִקֻּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אֹרְחֹתֶיךָ: בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ: גְּמֹל עַל עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֺתֶיךָ: גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל עֵת: גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֺתֶיךָ: גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: גַּם עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי: דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: דֶּרֶךְ פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ: דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי: דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בָחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֺתֶיךָ יְהוָה אַל תְּבִישֵׁנִי: דֶּרֶךְ מִצְוֺתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי: הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל לֵב: הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֺתֶיךָ כִּי בוֹ חָפָצְתִּי: הַט לִבִּי אֶל עֵדְוֺתֶיךָ וְאַל אֶל בָּצַע: הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי: הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ: הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים: הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי: וִיבֹאֻנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ: וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְבַר אֱמֶת עַד מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ יִחָלְתִּי: וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ: וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֺתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: וְאֶשָּׂא כַפַּי אֶל מִצְוֺתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ: זְכֹר דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: זֵדִים הֱלִיצֻנִי עַד מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי: זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם יְהוָה וָאֶתְנֶחָם: זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ: זְמִרוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי: זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ: זֹאת הָיְתָה לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי: חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ: חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ: חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדֹתֶיךָ: חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֺתֶיךָ: חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדֻנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: חָבֵר אָנִי לְכָל אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי פִּקּוּדֶיךָ: חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי: טוֹב עָשִׂיתָ עִם עַבְדְּךָ יְהוָה כִּדְבָרֶךָ: טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֺתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי: טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ שָׁמָרְתִּי: טוֹב אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל לֵב אֱצֹּר פִּקּוּדֶיךָ: טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ שִׁעֲשָׁעְתִּי: טוֹב לִי כִי עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ: טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף: יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה מִצְוֺתֶיךָ: יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה עִנִּיתָנִי: יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ לְעַבְדֶּךָ: יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי: יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: יְהִי

לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ׃ כָּלְתָה
לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ כָּלוּ עֵינַי
לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי תְּנַחֲמֵנִי׃ כִּי הָיִיתִי כְּנֹאד
בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ כַּמָּה יְמֵי עַבְדֶּךָ מָתַי
תַּעֲשֶׂה בְרוֹדְפַי מִשְׁפָּט׃ כָּרוּ לִי זֵדִים שִׁיחוֹת
אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׃ כָּל מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר
רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי׃ כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא
עָזַבְתִּי פִקּוּדֶיךָ׃ כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת
פִּיךָ׃ לְעוֹלָם יְהֹוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ לְדוֹר וָדוֹר
אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמוֹד׃ לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ
הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז
אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם
חִיִּיתָנִי׃ לְךָ אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי עֵדוֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ לְכָל
תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מָה
אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי׃ מֵאוֹיְבַי
תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי׃ מִכָּל מְלַמְּדַי
הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן
כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃ מִכָּל אֹרַח רָע כָּלִאתִי רַגְלָי
לְמַעַן אֶשְׁמוֹר דְּבָרֶךָ׃ מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא סָרְתִּי כִּי
אַתָּה הוֹרֵתָנִי׃ מַה נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ
לְפִי׃ מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל כֵּן שָׂנֵאתִי כָּל אֹרַח
שָׁקֶר׃ נֵר לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃ נִשְׁבַּעְתִּי
וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמוֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ נַעֲנֵיתִי עַד מְאֹד
יְהֹוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ נִדְבוֹת פִּי רְצֵה נָא יְהֹוָה
וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ
לֹא שָׁכָחְתִּי׃ נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא
תָעִיתִי׃ נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי שְׂשׂוֹן לִבִּי
הֵמָּה׃ נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃
סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ סִתְרִי וּמָגִנִּי
אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ סוּרוּ מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה
מִצְוֹת אֱלֹהָי׃ סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל
תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי׃ סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה
בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃ סָלִיתָ כָּל שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי
שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם׃ סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל רִשְׁעֵי אָרֶץ
לָכֵן אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל
תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל יַעַשְׁקֻנִי

זֵדִים׃ עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ׃
עֲשֵׂה עִם עַבְדְּךָ כְחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃ עַבְדְּךָ
אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדוֹתֶיךָ׃ עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהֹוָה
הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ׃ עַל כֵּן אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב
וּמִפָּז׃ עַל כֵּן כָּל פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל אֹרַח
שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃ פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל כֵּן נְצָרָתַם
נַפְשִׁי׃ פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ פִּי
פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ פְּנֵה אֵלַי
וְחָנֵּנִי כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל תַּשְׁלֶט בִּי כָל אָוֶן׃ פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת חֻקֶּיךָ׃ פַּלְגֵי מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צַדִּיק אַתָּה יְהֹוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃ צִוִּיתָ
צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃ צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי
כִּי שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד
וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃ צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃
צַר וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ קָרָאתִי בְכָל לֵב
עֲנֵנִי יְהֹוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קְרָאתִיךָ הוֹשִׁיעֵנִי
וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃
קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהֹוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃
קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ רָחָקוּ׃ קָרוֹב אַתָּה
יְהֹוָה וְכָל מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃ קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ
כִּי לְעוֹלָם יְסַדְתָּם׃ רְאֵה עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי תוֹרָתְךָ
לֹא שָׁכָחְתִּי׃ רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
רַחֲמֶיךָ רַבִּים יְהֹוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ רָאִיתִי בֹגְדִים
וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃ רְאֵה כִּי
פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהֹוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃ רֹאשׁ
דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃ שָׂרִים
רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃ שָׂשׂ אָנֹכִי עַל
אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃ שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה
תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ
מִכְשׁוֹל׃ שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהֹוָה וּמִצְוֹתֶיךָ

עָשִׂיתִי : שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד :
שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ :
תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי : תָּבוֹא
תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי : תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי
תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ : תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ
כִּי כָל מִצְוֺתֶיךָ צֶּדֶק : תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי : תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה
וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי : תְּחִי נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶיךָ
יַעְזְרֻנִי : תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי
מִצְוֺתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי :

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ :
הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ :
הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר :
הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב :
הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה :
כֹּל הַנְּשָׁמָה (יְהָ) תְּהַלֵּל יָהּ (יָהּ) הַלְלוּיָהּ : נדאי

יכוין י נדאי (יכוין מרקונא תליתאה דז"א והגון. לפרקא דדרועא ימינא דעוקבא) :

איוב אִישׁ הָיָה בְאֶרֶץ עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ וְהָיָה
הָאִישׁ הַהוּא תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים וְסָר
מֵרָע : וַיִּוָּלְדוּ לוֹ שִׁבְעָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת :
וַיְהִי מִקְנֵהוּ שִׁבְעַת אַלְפֵי צֹאן וּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי
גְמַלִּים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת צֶמֶד בָּקָר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
אֲתוֹנוֹת וַעֲבֻדָּה רַבָּה מְאֹד וַיְהִי הָאִישׁ הַהוּא
גָּדוֹל מִכָּל בְּנֵי קֶדֶם : וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת
כִּבְנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם
נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם : וַיְחִי אִיּוֹב אַחֲרֵי זֹאת מֵאָה
וְאַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּרְאֶה וירא כתיב אֶת בָּנָיו וְאֶת
בְּנֵי בָנָיו אַרְבָּעָה דֹּרוֹת : וַיָּמָת אִיּוֹב (אב) זָקֵן
וּשְׂבַע (ע) יָמִים : נדיא

יכוין ה נדיא (יכוין מתיקונא רביעאה דז"א לגבי. לפרקא סניינא דדרועא שמאלא דעוקבא) : י"א טוב לומר כל הספר :

משלי מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל :
לָדַעַת חָכְמָה וּמוּסָר לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה :
לָקַחַת מוּסַר הַשְׂכֵּל צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּמֵישָׁרִים :
אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ : בָּטַח
בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר : גְּמָלַתְהוּ טוֹב
וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ : דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים
וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ : הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק
תָּבִיא לַחְמָהּ : וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף
לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ : זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ
מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כָּרֶם : חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ
וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ : טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ לֹא
יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ : יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ
תָּמְכוּ פָלֶךְ : כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לָאֶבְיוֹן : לֹא תִירָא
לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים : מַרְבַדִּים
עָשְׂתָה לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ : נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים
בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אָרֶץ : סָדִין עָשְׂתָה
וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי : עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ
וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן : פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת
חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ : צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם
עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל : קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ בַּעְלָהּ
וַיְהַלְלָהּ : רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל
כֻּלָּנָה : שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת יְהוָה
הִיא תִתְהַלָּל : תְּנוּ לָהּ (לה) מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ
בַשְּׁעָרִים (בם) מַעֲשֶׂיהָ : נדיא

יכוין א ניאד (יכוין מתקונא חמשאה דז"א לפום. לפרקא תליתאה דדרועא ימינא דעוקבא) :

קהלת דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָיִם :
הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים
הַכֹּל הָבֶל : מַה יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ
שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ : וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר
עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה
יְגִעַת בָּשָׂר : סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים
יְרָא וְאֶת מִצְוֺתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם : כִּי
אֶת כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל
נֶעְלָם אִם טוֹב וְאִם רָע :

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם :

יכוין ה נידא (יכוין מתיקונא שתיתאה דז"א ורב חסד לפרקא תליתאה דדרועא שמאלא דעוקבא) : י"א טוב לומר כל הספר :

שיר השירים שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה : יִשָּׁקֵנִי
מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ
מִיָּיִן : לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ
עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ : כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף

לך שלמה ומאתים לנטרים את פריו: היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני: ברח דודי ודמה לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים:

יכוין ו ידאנ (ויכוין מהיקונא שביעאה דז"א ולמטה. לפרקא קדמאה דירכא דימינא דנוקבא):

זס קוראים בלחש

איכה איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס: בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה אין לה מנחם מכל אהביה כל רעיה בגדו בה היו לה לאיבים: גלתה יהודה מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רדפיה השיגוה בין המצרים: למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים: השיבנו יהוה אליך ונשובה ונשוב כ' חדש ימינו כקדם: כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד:

השיבנו יהוה אליך ונשובה חדש ימינו כקדם:

יכוין ה יאנד (יכוין מהיקונא תמינאה דז"א נוצר חסד. לפרקא קדמאה דירכא שמאלא דנוקבא):

דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל ירושלים ויצר עליה: ויתן אדני בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער בית אלהיו ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו: ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים: ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם ימים אלף מאתים ותשעים: אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין:

יכוין א יאדנ (יכוין מהיקונא תשיעאה דז"א ונקה. לפרקא תניינא דירכא דימינא דנוקבא: י"א נומר לסתר קודם דניאל

אסתר ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה: בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה: בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו: וישם המלך אחשורש אחשרש כתיב מס על הארץ ואיי הים: וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו:

יכוין ה ידנא (יכוין מהיקונא עשיראה דז"א מתאה שנן. לפרקא תניינא דירכא שמאלא דנוקבא):

ד"ה אדם שת אנוש: קינן מהללאל ירד: חנוך מתושלח למך: למלאת דבר יהוה בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה: ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר יהוה בפי ירמיהו העיר יהוה את רוח כורש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו וגם במכתב לאמר: כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי יהוה אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה מי בכם מכל עמו יהוה אלהיו עמו ויעל:

יכוין ה ינדא (יכוין מהיקונא חריסר דז"א ותמאה. לפרקא תליתאה דירכא שמאלא דנוקבא):

עזרא ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר יהוה מפי ירמיה העיר יהוה את רוח כרש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו וגם במכתב לאמר: כה אמר כרש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי יהוה אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה: מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו. ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית יהוה אלהי ישראל הוא האלהים אשר בירושלם: זכרה להם אלהי על גאלי הכהנה וברית הכהנה והלוים: וטהרתים מכל נכר ואעמידה משמרות לכהנים וללוים איש

נפלאותיו : ולקרבן העצים בעתים מזמנות | ולבכורים זכרה לי אלהי לטובה: חזק קריא

סדר זרעים

מסכת ברכות מאימתי קורין את שמע בערבית. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה שבאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע. אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד. אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר. הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמים עד חצות. כדי להרחיק את האדם מן העבירה:

חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה. שנאמר ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע. ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאדך. בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח. שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו. ולא יעשנו קפנדריא. ורקיקה מקל וחומר. כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם. משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד. התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יהוה עמכם ויאמרו לו יברכך יהוה. ואומר יהוה עמך גבור החיל. ואומר אל תבוז כי זקנה אמך. ואומר עת לעשות ליהוה הפרו תורתך. רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות ליהוה:

מסכת פאה אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא. כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו. ותלמוד תורה כנגד כולם:

מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם. הרי זה לא יטול. וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל. אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח ביהוה והיה יהוה מבטחו. וכן דין שדן דין אמת לאמתו. וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם. שנאמר ודורש רעה תבואנו. ונאמר צדק צדק תרדוף. וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין. אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות. שנאמר ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים:

מסכת דמאי הקלין שבדמאי. השיתין והרימין והעוזרדין ובנות שוח ובנות שקמה. נובלות התמרה והגופנין והנצפה וביהודה האוג והחומץ והכסבר. רבי יהודה אומר כל השיתין פטורים חוץ משל דופרא. כל הרימין פטורים חוץ מרימי שקמונה. כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המוכתפות:

מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כרי גן ואמר שורה החיצונה אחת מעשר ואין

ידוע איזו היא. נוטל שתי חביות לוכסן. חצי שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא. נוטל ארבעה חביות מארבע זויות. שורה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא. נוטל שורה אחת לוכסן. חצי שורה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא. נוטל שתי שורות לוכסן: חבית אחת מעשר ואין ידוע איזו היא. נוטל מכל חבית וחבית:

מסכת כלאים החטים והזונין אינן כלאים זה בזה. השעורים ושבולת שועל. הכוסמין והשיפון. הפול והספיר. הפורקדן והטופח. ופול הלבן והשעועים. אינם כלאים זה בזה:

אותות הגרדין ואותות הכובסין אסורות משום כלאים. התוכף תכיפה אחת אינה חבור ואין בה משום כלאים והשומטה בשבת פטור. עשה שני ראשיה לצד אחד חבור ויש בה משום כלאים והשומטה בשבת חיב. רבי יהודה אומר עד שישלש. השק והקופה מצטרפין לכלאים:

מסכת שביעית עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית. בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי. ובית הלל אומרים עד העצרת. וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו:

המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו. הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו. ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. כל המטלטלים נקנין במשיכה. וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו:

תרומות חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה. החרש והשוטה והקטן והתורם את שאינו שלו. עובד כוכבים שתרם את של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה. מדליקין שמן שרפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלין ועל גבי החולין ברשות כהן. בת ישראל שנשאת לכהן והיא למודה לבוא אצל אביה. אביה מדליק ברשותה: מדליקין בבית המשתה אבל לא בבית האבל דברי רבי יהודה. ורבי יוסי אומר בבית האבל אבל לא בבית המשתה. רבי מאיר אוסר כאן וכאן. רבי שמעון מתיר כאן וכאן:

מסכת מעשרות כלל אמרו במעשרות. כל שהוא אוכל ונשמר וגדוליו מן הארץ חיב במעשרות. ועוד כלל אחר אמרו. כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל אף על פי שהוא שמרו להוסיף אוכל חיב קטן וגדול. וכל שאין תחלתו אוכל אבל סופו אוכל אינו חיב עד שיעשה אוכל: שום בעל בכי ובצל של רכפא והגריסין הקלקין והעדשים המצריות. רבי מאיר אומר אף הקרקס. רבי יוסי אומר אף הקטניות. פטורין מן המעשר ונלקחין מכל אדם בשביעית. זרע לוף העליון זרע כרישים זרע בצלים זרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גנה שאינן נאכלין. פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית. אף על פי שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו:

מסכת מעשר שני מעשר שני אין מוכרין אותו. ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו ולא שוקלין כנגדו. ולא יאמר אדם לחבירו בירושלים הילך יין ותן לי שמן. וכן שאר כל הפירות. אבל נותנין זה לזה מתנת חנם: יוחנן כהן גדול העביר הודית המעשר. אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפים. ועד ימיו היה פטיש מכה בירושלים. ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי:

מסכת חלה חמשה דברים חיבים בחלה. החטים והשעורים והכוסמים ושבולת שועל והשיפון. הרי אלו חיבין בחלה. ומצטרפין זה עם זה. ואסורין בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר. ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן. ואם לאו אסורין עד שיבא העומר הבא: בן אנטינוס העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו. יוסף הכהן הביא בכורי יין ושמן ולא קבלו ממנו. אף הוא

הֶעֱלָה בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ לַעֲשׂוֹת פֶּסַח קָטָן בִּירוּשָׁלַיִם וְהֶחֱזִירוּהוּ שֶׁלֹּא יִקָּבַע הַדָּבָר חוֹבָה. אֲרִיסְטוֹן הֵבִיא בִכּוּרָיו מֵאַפַּמְיָא וְקִבְּלוּ מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ הַקּוֹנֶה בְסוּרְיָא כְּקוֹנֶה בְּפַרְוָר שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם:

מסכת ערלה הַנּוֹטֵעַ לְסְיָג וְלַקּוֹרוֹת פָּטוּר מִן הָעָרְלָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אֲפִילוּ אָמַר הַפְּנִימִי לְמַאֲכָל וְהַחִיצוֹן לִסְיָג הַפְּנִימִי חַיָּב וְהַחִיצוֹן פָּטוּר. סְפֵק עָרְלָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָסוּר וּבְסוּרְיָא מוּתָּר וּבְחוּצָה לָאָרֶץ יוֹרֵד וְלוֹקֵחַ וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִרְאֶנּוּ לוֹקֵט: כֶּרֶם נָטוּעַ יָרָק וְיָרָק נִמְכָּר חוּצָה לוֹ. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָסוּר וּבְסוּרְיָא מוּתָּר. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ יוֹרֵד וְלוֹקֵט וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִלְקוֹט בַּיָּד. הֶחָדָשׁ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. וְהָעָרְלָה הֲלָכָה. וְהַכִּלְאַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים:

בכורים יֵשׁ מְבִיאִין בִּכּוּרִים וְקוֹרִין. מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין. וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן מְבִיאִין. אֵלּוּ שֶׁאֵינָם מְבִיאִין. הַנּוֹטֵעַ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִבְרִיךְ לְתוֹךְ שֶׁל יָחִיד אוֹ לְתוֹךְ שֶׁל רַבִּים. וְכֵן הַמַּבְרִיךְ מִתּוֹךְ שֶׁל יָחִיד אוֹ מִתּוֹךְ שֶׁל רַבִּים לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ. הַנּוֹטֵעַ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִבְרִיךְ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְדֶרֶךְ הַיָּחִיד וְדֶרֶךְ הָרַבִּים בְּאֶמְצַע הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מֵבִיא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כָּזֶה מֵבִיא. לָמָּה אָמְרוּ הַבִּכּוּרִים כְּנִכְסֵי כֹהֵן. שֶׁהוּא קוֹנֶה מֵהֶם עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה וּבַעַל חוֹב נוֹטְלָן בְּחוֹבוֹ וְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ כְּסֵפֶר תּוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין נוֹתְנִין אוֹתָם אֶלָּא לְחָבֵר בְּטוֹבָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים נוֹתְנִין אוֹתָם לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְהֵם מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶם כְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ: **קדיש דרבנן**

סדר מועד

מסכת שבת יְצִיאוֹת הַשַּׁבָּת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע בִּפְנִים וּשְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע בַּחוּץ. כֵּיצַד הֶעָנִי עוֹמֵד בַּחוּץ וּבַעַל הַבַּיִת בִּפְנִים. פָּשַׁט הֶעָנִי אֶת יָדוֹ לִפְנִים וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁנָּטַל מִתּוֹכָהּ וְהוֹצִיא. הֶעָנִי חַיָּב וּבַעַל הַבַּיִת פָּטוּר. פָּשַׁט בַּעַל הַבַּיִת אֶת יָדוֹ לַחוּץ וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל עָנִי אוֹ שֶׁנָּטַל מִתּוֹכָהּ וְהִכְנִיס. בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב וְהֶעָנִי פָּטוּר. פָּשַׁט הֶעָנִי אֶת יָדוֹ לִפְנִים וְנָטַל בַּעַל הַבַּיִת מִתּוֹכָהּ אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ וְהוֹצִיא. שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים. פָּשַׁט בַּעַל הַבַּיִת אֶת יָדוֹ לַחוּץ וְנָטַל הֶעָנִי מִתּוֹכָהּ. אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ וְהִכְנִיס. שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים: מְפִירִין נְדָרִים בְּשַׁבָּת וְנִשְׁאָלִין לִנְדָרִים שֶׁהֵן לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת. פּוֹקְקִין אֶת הַמָּאוֹר וּמוֹדְדִין אֶת הַמַּטְלִית וְאֶת הַמִּקְוֶה. וּמַעֲשֶׂה בִּימֵי אָבִיו שֶׁל רַבִּי צָדוֹק וּבִימֵי אַבָּא שָׁאוּל בֶּן בָּטְנִית שֶׁפָּקְקוּ אֶת הַמָּאוֹר בְּטָפִיחַ וְקָשְׁרוּ אֶת הַמְּקִידָה בְגֶמִי לֵידַע אִם יֵשׁ בַּגִּיגִית פּוֹתֵחַ טֶפַח אִם לָאו. וּמִדִּבְרֵיהֶם לָמַדְנוּ שֶׁפּוֹקְקִין וּמוֹדְדִין וְקוֹשְׁרִין בְּשַׁבָּת:

עירובין מָבוֹי שֶׁהוּא גָבוֹהַּ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה יְמַעֵט. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ. וְהָרָחָב מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת יְמַעֵט. וְאִם יֵשׁ לוֹ צוּרַת הַפֶּתַח. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָחָב מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת אֵין צָרִיךְ לְמַעֵט: שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא בַּמִּקְדָּשׁ כֹּהֵן מוֹצִיאוֹ בְּהֶמְיָנוֹ שֶׁלֹּא לְשַׁהוֹת אֶת הַטּוּמְאָה דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בִּצְבָת שֶׁל עֵץ שֶׁלֹּא לְרַבּוֹת אֶת הַטּוּמְאָה. מֵהֵיכָן מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. מִן הַהֵיכָל וּמִן הָאוּלָם וּמִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ. דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מָקוֹם שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת מִשָּׁם מוֹצִיאִים אוֹתוֹ. וּשְׁאָר כָּל הַמְּקוֹמוֹת כּוֹפִין עָלָיו פְּסַכְתֵּר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מָקוֹם שֶׁהִתִּירוּ לְךָ חֲכָמִים מִשֶּׁלְּךָ נָתְנוּ לְךָ. שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לְךָ אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּת:

פסחים אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹדְקִים אֶת הֶחָמֵץ לְאוֹר הַנֵּר. כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִים בּוֹ חָמֵץ אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. וְלָמָּה אָמְרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת בַּמַּרְתֵּף. מָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִים בּוֹ חָמֵץ. בֵּית שַׁמַּאי

אוֹמְרִים שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמַּרְתֵּף. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים שְׁתֵּי שׁוּרוֹת הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֶלְיוֹנוֹת: הַפֶּסַח אַחַר חֲצוֹת מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר מְטַמְּאִים אֶת הַיָּדַיִם. בֵּירַךְ בִּרְכַּת הַפֶּסַח פָּטַר אֶת שֶׁל זֶבַח. בֵּירַךְ אֶת שֶׁל זֶבַח לֹא פָּטַר אֶת שֶׁל פֶּסַח. דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר לֹא זוֹ פּוֹטֶרֶת זוֹ וְלֹא זוֹ פּוֹטֶרֶת זוֹ:

חגיגה הַכֹּל חַיָּבִים בִּרְאִיָּה חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוּס וְנָשִׁים וַעֲבָדִים שֶׁאֵינָם מְשׁוּחְרָרִים. הַחִגֵּר וְהַסּוּמָא וְהַחוֹלֶה וְהַזָּקֵן וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו. אֵיזֶהוּ קָטָן כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְכּוֹב עַל כְּתֵפָיו שֶׁל אָבִיו וְלַעֲלוֹת מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת. דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים. כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱחוֹז בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו וְלַעֲלוֹת מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת. שֶׁנֶּאֱמַר שָׁלֹשׁ רְגָלִים:

כֵּיצַד מַעֲבִירִים עַל טָהֳרַת הָעֲזָרָה. מַטְבִּילִים אֶת הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ. וְאוֹמְרִים לָהֶם הִזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא תִגְּעוּ בַּשֻּׁלְחָן וּבַמְּנוֹרָה וּתְטַמְּאוּהוּ. כָּל הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ יֵשׁ לָהֶם שְׁנִיִּים וּשְׁלִישִׁים שֶׁאִם נִטְמְאוּ הָרִאשׁוֹנִים יָבִיאוּ שְׁנִיִּים תַּחְתֵּיהֶן כָּל הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַמִּקְדָּשׁ טְעוּנִין טְבִילָה. חוּץ מִמִּזְבַּח הַזָּהָב וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת. מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּקַרְקַע. דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵם מְצֻפִּים:

ביצה בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תֵּאָכֵל. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תֵאָכֵל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שְׂאוֹר בִּכְזַיִת וְחָמֵץ בְּכַכּוֹתֶבֶת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים זֶה וָזֶה בִּכְזַיִת: מִי שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים. לֹא יוֹלִיכוּ בְיָדָם מָנוֹת אֶלָּא אִם כֵּן זִכָּה לָהֶם מְנוֹתֵיהֶם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. אֵין מַשְׁקִים וְשׁוֹחֲטִים אֶת הַמִּדְבָּרִיּוֹת אֲבָל מַשְׁקִים וְשׁוֹחֲטִים אֶת הַבַּיְתִיּוֹת. אֵלּוּ הֵם בַּיְתִיּוֹת הַלָּנוֹת בָּעִיר מִדְבָּרִיּוֹת הַלָּנוֹת בָּאֲפָר:

מועד קטן מַשְׁקִין בֵּית הַשְּׁלָחִין בַּמּוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית בֵּין מִמַּעְיָן שֶׁיָּצָא בַּתְּחִלָּה בֵּין מִמַּעְיָן שֶׁלֹּא יָצָא בַּתְּחִלָּה. אֲבָל אֵין מַשְׁקִין לֹא מִמֵּי הַגְּשָׁמִים וְלֹא מִמֵּי הַקִּילוֹן. וְאֵין עוֹשִׂין עוּגִיּוֹת לַגְּפָנִים:

בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים מְעַנּוֹת וּמְטַפְּחוֹת בָּזֶה וּבָזֶה אֲבָל לֹא מְקוֹנְנוֹת. נִקְבַּר הַמֵּת לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת. אֵיזֶהוּ עִנּוּי שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת קִינָה שֶׁאַחַת מְדַבֶּרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ שֶׁנֶּאֱמַר וְלַמֵּדְנָה בְנוֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא הוּא אוֹמֵר בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה יְהוָֹה אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים:

ראש השנה אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים וְלָרְגָלִים בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים וְלַשְּׁמִטִּין וְלַיּוֹבְלוֹת לַנְּטִיעָה וְלַיְרָקוֹת. בְּאֶחָד בִּשְׁבָט רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָן כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ:

סֵדֶר תְּקִיעוֹת שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ. שִׁיעוּר תְּקִיעָה כְּשָׁלֹשׁ תְּרוּעוֹת. שִׁיעוּר תְּרוּעָה כְּשָׁלֹשׁ יְבָבוֹת. תָּקַע בָּרִאשׁוֹנָה וּמָשַׁךְ בַּשְּׁנִיָּה כִּשְׁתַּיִם אֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא אַחַת. מִי שֶׁבֵּרַךְ וְאַחַר כָּךְ נִתְמַנָּה לוֹ שׁוֹפָר. תּוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. כְּשֵׁם שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר חַיָּב כָּךְ כָּל יָחִיד וְיָחִיד חַיָּב. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן:

יומא שִׁבְעַת יָמִים קוֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים מַפְרִישִׁין כֹּהֵן גָּדוֹל מִבֵּיתוֹ לְלִשְׁכַּת פַּלְהֶדְרִין וּמַתְקִינִין לוֹ כֹּהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו שֶׁמָּא יֶאֱרַע בּוֹ פְּסוּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף אִשָּׁה אַחֶרֶת מַתְקִינִין לוֹ שֶׁמָּא תָמוּת אִשְׁתּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ. בֵּיתוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ לוֹ אִם כֵּן אֵין לַדָּבָר סוֹף: הָאוֹמֵר אֶחֱטָא וְאָשׁוּב אֶחֱטָא וְאָשׁוּב אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. אֶחֱטָא וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם

יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו. עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל יהוה. מה מקוה מטהר את הטמאים. אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל:

סוכה סכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה. רבי יהודה מכשיר. ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלשה דפנות ושחמתה מרבה מצלתה פסולה. סכה ישנה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. ואיזה היא סכה ישנה. כל שעשאה קודם לחג שלשים יום. אבל אם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשרה: חל להיות יום אחד להפסיק בנתים משמר שזמנו קבוע היה נוטל עשר חלות והמתעכב נוטל שתים. ובשאר ימות השנה הנכנס נוטל שש והיוצא נוטל שש. רבי יהודה אומר הנכנס נוטל שבע והיוצא נוטל חמש. הנכנסין חולקין בצפון והיוצאין בדרום בלגה לעולם חולקת בדרום וטבעתה קבועה וחלונה סתומה:

תענית מאימתי מזכירין גבורות גשמים. רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג. רבי יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג. אמר לו רבי יהושע הואיל ואין הגשמים סימן ברכה בחג למה הוא מזכיר. אמר לו רבי אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו. אמר לו אם כן לעולם יהא מזכיר:

[illegible] אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לו. כל הכלים טעונין טבילה. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה. שקר החן והבל היופי אשה יראת יהוה היא תתהלל. ואומר תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה. וכן הוא אומר צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. ביום חתונתו זו מתן תורה. וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן:

שקלים באחד באדר משמיעים על השקלים ועל הכלאים. בחמשה עשר בו קורים את המגילה בכרכים ומתקנים את הדרכים ואת הרחובות ואת מקואות המים ועושים כל צרכי הרבים ומציינים את הקברות ויוצאים אף על הכלאים: איברי התמיד נתנים מחצי כבש ולמטה במערב. ושל מוספין נתנים מחצי כבש ולמטה במזרח. ושל ראשי חדשים נתנים על כרכוב המזבח מלמעלה. השקלים והבכורים אין נוהגים אלא בפני הבית. אבל מעשר דגן ומעשר בהמה והבכורות נוהגים בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. המקדיש שקלים ובכורים הרי זה קודש. רבי שמעון אומר האומר בכורים קודש אינם קודש:

מגילה מגלה נקראת באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר בארבעה עשר בחמשה עשר לא פחות ולא יותר. כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר. כפרים ועירות גדולות קורין בארבעה עשר. אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה:

מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם. מעשה

תמר נקרא ומתרגם. מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם והשני נקרא ולא מתרגם. ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון לא נקראים ולא מתרגמין. אין מפטירין במרכבה ורבי יהודה מתיר. רבי אליעזר אומר אין מפטירין בהודע את ירושלם: קדיש יהא

סדר נשים

יבמות חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם ואלו הן. בתו ובת בתו ובת בנו. בת אשתו ובת בנה ובת בתה. חמותו ואם חמותו ואם חמיו. אחותו מאמו ואחות אמו ואחות אשתו ואשת אחיו מאמו ואשת אחיו שלא היה בעולמו וכלתו. הרי אלו פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם. וכלן אם מתו או מאנו או נתגרשו או שנמצאו אילוניות צרותיהן מתרות. ואי אתה יכול לומר בחמותו ובאם חמותו ובאם חמיו שנמצאו אילוניות או שמיאנו: אמר רבי עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאני נחמיה איש בית דלי ואמר לי. שמעתי שאין משיאין את האשה בארץ ישראל על פי עד אחד אלא רבי יהודה בן בבא. ונומיתי לו כן הדברים. אמר לי אמור להם משמי. אתם ידעתם שהמדינה הזאת משבשת בגיסות. מקובלני מרבן גמליאל הזקן שמשיאין את האשה על פי עד אחד. וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבן גמליאל שמח לדברי ואמר מצאנו חבר לרבי יהודה בן בבא. מתוך הדברים נזכר רבן גמליאל שנהרגו הרוגים בתל ארזא והשיא רבן גמליאל הזקן נשותיהן על פי עד אחד. והוחזקו להיות משיאין עד מפי עד מפי עבד מפי אשה מפי שפחה. רבי אליעזר ורבי יהושע אומרים אין משיאין את האשה על פי עד אחד. רבי עקיבא אומר לא על פי אשה ולא על פי עבד ולא על פי שפחה ולא על פי קרובים. אמרו לו מעשה בבני לוי שהלכו לצוער עיר התמרים וחלה אחד מהם בדרך והביאוהו בפונדק ובחזרתם אמרו לפונדקית איה חברנו אמרה להם מת וקברתיו והשיאו את אשתו: אמרו לו ולא תהא כהנת כפונדקית. אמר להם לכשתהא פונדקית נאמנת. הפונדקית הוציאה להם מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו:

כתובות בתולה נשאת ליום הרביעי ואלמנה ליום החמישי. שפעמים בשבת בתי דינים יושבין בעירות ביום השני וביום החמישי שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין:

הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין והכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין אחד אנשים ואחד נשים ואחד עבדים. נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל. רבן שמעון בן גמליאל אומר נותן לה ממעות קפוטקיא. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות קפוטקיא:

קידושין האשה נקנית בשלשה דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים. נקנית בכסף בשטר ובביאה. בכסף בית שמאי אומרים בדינר ובשוה דינר. ובית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה. וכמה היא פרוטה. אחד משמונה באיסר האיטלקי. וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל. היבמה נקנית בביאה וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם. רבי יהודה אומר לא ירעה רווק בהמה ולא ישנו שני רווקים בטלית אחד. וחכמים מתירים. כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים. ולא ילמד אדם את בנו אומנות בין הנשים: רבי מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה

יתהלל למי שהעושר והנכסים שלו. שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות. שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו. רבי שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות. והן מתפרנסין שלא בצער. והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני. ומה אלו שנבראו לשמשני הם מתפרנסים שלא בצער אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער. אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. אבא גוריין איש צידן אומר משום אבא גוריא. לא ילמד אדם את בנו חמר גמל ספר ספן רועה וחנוני שאומנותן אומנות לסטים. רבי יהודה אומר משמו. החמרים רובן רשעים. הגמלים רובן כשרים הספנין רובן חסידים. והכשר שבטבחים שותפו של עמלק. רבי נהוראי אומר. מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא ושאר כל אומניות אינם כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורים ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן. אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהו אומר וקוי יהוה יחליפו כח. בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה. וכן הוא אומר באברהם אבינו ואברהם זקן בא בימים ויהוה ברך את אברהם בכל. מצינו שקיים אברהם אבינו את כל התורה כלה עד שלא נתנה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי:

גיטין המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם. רבן גמליאל אומר אף המביא מן הרקם ומן החגר. רבי אליעזר אומר אפילו מכפר לודים ללוד. וחכמים אומרים אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא המביא ממדינת הים. והמוליך והמביא ממדינה למדינה במדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם. רבן שמעון בן גמליאל אומר אפילו מהגמוניא להגמוניא. בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה. שנאמר כי מצא בה ערות דבר. ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו. שנאמר כי מצא בה ערות דבר. רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה. שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו:

סוטה המקנא לאשתו. רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים ומשקה על פי עד אחד. או על פי עצמו. רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים ומשקה על פי שנים:

משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים

משמת בן עזאי בטלו השקדנים

משמת בן זומא בטלו הדרשנים. משמת רבי יהושע פסקה טובה מן העולם. משמת רבן שמעון בן גמליאל בא טבאי ורבו צרות. משמת רבי אלעזר בן עזריה פסק העושר מן החכמים. משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה. משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה. משמת רבי יוסי קטנותא פסקו חסידים. ולמה נקרא שמו קטנותא. שהיה קטנותן של חסידים. משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה. משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה. משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. רבי פנחס בן יאיר אומר משחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם. ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל. על מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים. רבי אליעזר הגדול אומר מיום שחרב בית המקדש שרו חכימיא למהוי כספריא וספריא כחזנא וחזנא כעמא דארעא. ועמא דארעא אזלה ודלדלה ואין שואל ואין מבקש. על מי יש לנו להשען

על אבינו שבשמים. בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר. הגפן תתן פריה והיין ביוקר ואין תוכחה. בית ועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו. חכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת. נערים פני זקנים ילבינו. זקנים יעמדו מפני קטנים. בן מנוול אב. בת קמה באמה כלה בחמותה. אויבי איש אנשי ביתו. פני הדור כפני הכלב. הבן אינו מתבייש מאביו. על מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים. רבי פנחס בן יאיר אומר. זריזות מביאה לידי נקיות ונקיות מביאה לידי טהרה וטהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדושה וקדושה מביאה לידי ענוה וענוה מביאה לידי יראת חטא ויראת חטא מביאה לידי חסידות וחסידות מביאה לידי רוח הקודש. ורוח הקודש מביאה לידי תחית המתים ותחית המתים בא על ידי אליהו

זכור לטוב אמן:

נדרים כל כנויי נדרים כנדרים וחרמים כחרמים ושבועות כשבועות ונזירות כנזירות. האומר לחבירו מודרני ממך מופרשני ממך מרוחקני ממך שאיני אוכל לך שאיני טועם לך אסור. מנודה אני לך. רבי עקיבא היה חוכך בזה להחמיר. כנדרי רשעים. נדר בנזיר ובקרבן ובשבועה. כנדרי כשרים. לא אמר כלום. כנדבותם. נדר בנזיר ובקרבן:

בראשונה היו אומרים שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה. האומרת טמאה אני לך שמים ביני לבינך נטולה אני מן היהודים. חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה אלא האומרת טמאה אני לך תביא ראיה לדבריה. שמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה נטולה אני מן היהודים יפר חלקו ותהא משמשתו ותהא נטולה מן היהודים:

נזיר כל כנויי נזירות כנזירות. האומר אהא הרי זה נזיר. או אהא נוה נזיר נזיק נזיח פזיח הרי זה נזיר. הריני כזה הריני מסלסל הריני מכלכל הרי עלי לשלוח פרע הרי זה נזיר. הרי עלי צפרים. רבי מאיר אומר נזיר וחכמים אומרים אינו נזיר:

נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי. שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו. נאמר בשמשון מורה ונאמר בשמואל מורה. מה מורה האמורה בשמשון נזיר. אף מורה האמורה בשמואל נזיר. אמר רבי יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם. אמר לו רבי נהוראי והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. שכבר היה עליו מורה של בשר ודם: קדיש דרבנן

סדר נזיקין

בבא קמא ארבעה אבות נזיקין. השור והבור והמבעה וההבער. לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור. ולא זה וזה שיש בהם רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים. ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק. הצד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ:

מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו. ושהסורק מוציא הרי אלו של בעל הבית. הכובס נוטל שלשה חוטין והן שלו. יתר מכן הרי אלו של בעל הבית. אם היה השחור על גבי הלבן. נוטל את הכל והן שלו. החייט ששייר מן החוט כדי לתפור בו. ומטלית שהיא שלש על שלש הרי אלו של בעל הבית. מה שהחרש מוציא במעצד הרי אלו שלו. ובכשיל של בעל הבית. ואם היה עושה אצל בעל הבית אף הנסורת של בעל הבית:

בבא מציעא: שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה אומר כלה שלי וזה כלה שלי. זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו. זה אומר כלה שלי וזה אומר חציה שלי. האומר כלה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע. זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע:

שתי גנות זו על גב זו והירק בנתים. רבי מאיר אומר של עליון. רבי יהודה אומר של תחתון. אמר רבי מאיר אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק. אמר רבי יהודה אם ירצה התחתון למלאות את גנתו עפר אין כאן ירק. אמר רבי מאיר מאחר ששניהם יכולין למחות זה על זה רואים מהיכן ירק זה חי. אמר רבי שמעון כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו. והשאר של תחתון:

בבא בתרא השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר. בונין את הכותל באמצע. מקום שנהגו לבנות גויל גזית כפיסין לבנים. בונים הכל כמנהג המדינה בגויל זה נותן שלשה טפחים וזה נותן שלשה טפחים. בגזית זה נותן טפחים ומחצה וזה נותן טפחים ומחצה. בכפיסין זה נותן טפחים וזה נותן טפחים. בלבנים זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם:

המלוה את חבירו בשטר גובה מנכסים משועבדים. על ידי עדים גובה מנכסים בני חורין. הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין. ערב היוצא לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין מעשה בא לפני רבי ישמעאל ואמר גובה מנכסים בני חורין. אמר לו בן ננס אינו גובה לא מנכסים משועבדים ולא מנכסים בני חורין. אמר לו למה. אמר לו הרי החונק את אחד בשוק ומצאו חבירו ואמר לו הנח לו ואני נותן לך פטור. שלא על אמונתו הלוהו. ואיזהו ערב שהוא חייב. הלוהו ואני נותן לך חייב. שכן על אמונתו הלוהו. אמר רבי ישמעאל הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן. שהן כמעין הנובע. והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס:

סנהדרין דיני ממונות בשלשה. גזילות וחבלות בשלשה. נזק וחצי נזק תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה. האונס והמפתה והמוציא שם רע בשלשה דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלשה. מפני שיש בו דיני נפשות: המתנבא בשם עבודת כוכבים ואומר כך אמרה עבודת כוכבים. אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור. הבא על אשת איש כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואין אף על פי שלא נבעלה הבא עליה הרי זה בחנק. וזוממי בת כהן ובועלה. שכל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן ובועלה:

מכות כיצד העדים נעשים זוממין. מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה. אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו אלא לוקה ארבעים. מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לגלות. אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה ארבעים. מעידין אנו באיש פלוני שגרש את אשתו ולא נתן לה כתובתה. והלא בין היום ובין למחר סופו ליתן לה כתובתה. אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה. מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים. אומדין כמה

אדם רוצה לתן ויהיה בידו אלף זוז בין נותנן
מכאן ועד שלשים יום בין נותנן מכאן ועד
עשר שנים:

רבי חנניא בן עקשיא אומר. רצה הקדוש
ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך
הרבה להם תורה ומצות. שנאמר יהוה חפץ
למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

שבועות שבועות שתים שהן ארבע. ידיעות
הטומאה שתים שהן ארבע. יציאות
השבת שתים שהן ארבע. מראות נגעים
שנים שהן ארבעה: היכן שורי. אמר לו
איני יודע מה אתה סח. והוא שמת או נשבר
או נשבה או נגנב או נאבד. משביעך אני
ואמר אמן חיב. אמר לנושא שכר ולשוכר
היכן שורי. אמר לו מת. והוא שנשבר או
נשבה. נשבר. והוא שמת או נשבה. נשבה
והוא שמת או נשבר. נגנב. והוא שנאבד.
נאבד. והוא שנגנב. משביעך אני ואמר אמן
פטור. מת או נשבר או נשבה. והוא שנגנב
או שנאבד. משביעך אני ואמר אמן חיב.
נאבד או נגנב. והוא שמת או נשבר או נשבה
משביעך אני ואמר אמן פטור. זה הכלל. כל
המשנה מחובה לחובה ומפטור לפטור ומפטור
לחובה פטור. מחובה לפטור חיב. זה הכלל
כל הנשבע להקל על עצמו חיב. להחמיר על
עצמו פטור:

נדה שמאי אומר כל הנשים דין שעתן. והלל
אומר מפקידה לפקידה ואפילו לימים
הרבה. וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא
כדברי זה. אלא מעת לעת ממעטת על יד
מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעטת
על יד מעת לעת. כל אשה שיש לה וסת
דיה שעתה. המשמשת בעדים הרי זו
כפקידה וממעטת על יד מעת לעת ועל יד
מפקידה לפקידה:

אמר רבי יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן
זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה
למשה מסיני. שאין אליהו בא לטמא ולטהר
לרחק ולקרב. אלא לרחק המקרבים בזרוע
ולקרב המרחקים בזרוע. משפחת בית צריפה
היתה בעבר הירדן ורחקה בן ציון בזרוע. ועוד
אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע. כגון
אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב.
רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק. רבי
שמעון אומר להשוות המחלוקת. וחכמים
אומרים. לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות
שלום בעולם. שנאמר הנה אנכי שולח לכם
את אליה הנביא וגו'. והשיב לב אבות על
בנים ולב בנים על אבותם:

ע"ז לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשת ימים
אסור לשאת ולתת עמהם. להשאילן
ולשאול מהן. להלוותן וללות מהן. לפורען
ולהפרע מהן. רבי יהודה אומר נפרעין מהם
מפני שהוא מיצר לו. אמרו לו אף על פי
שמיצר הוא עכשיו שמח הוא לאחר זמן:
הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים. את
שדרכו להטביל יטביל. להגעיל יגעיל. ללבן
באור ילבן באור. השפוד והאסכלה מלבנן
באור והסכין שפה והיא טהורה:

אבות משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע
ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים
מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה
דברים. הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים
הרבה ועשו סיג לתורה: בן הא הא אומר
לפום צערא אגרא: כל מה שברא הקדוש
ברוך הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו
שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו
יצרתיו אף עשיתיו: ואומר יהוה ימלך
לעולם ועד: רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה
הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך
הרבה להם תורה ומצות. שנאמר יהוה חפץ
למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

הוריות הורה בית דין לעבור על אחת מכל
מצות האמורות בתורה והלך
היחיד ועשה שוגג על פיהם. בין שעשו ועשה
עמהם בין שעשו ועשה אחריהן בין שלא

עשו ועשה פטור. מפני שתלה בבית דין. הורו בית דין וידע אחד מהם שטעו או תלמיד והוא ראוי להוראה והלך ועשה על פיהן. בין שעשו ועשה עמהן בין שעשו ועשה אחריהן בין שלא עשו ועשה הרי זה חייב מפני שלא תלה בבית דין. זה הכלל התולה בעצמו חייב והתולה בבית דין פטור:

כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר וממזר לנתין ונתין לגר וגר לעבד משוחרר. אימתי בזמן שכלם שוים. אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ. ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ:

קדיש דרבנן

סדר קדשים

זבחים כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת. הפסח בזמנו והחטאת בכל זמן. רבי אליעזר אומר אף האשם. הפסח בזמנו והחטאת והאשם בכל זמן. אמר רבי אליעזר החטאת באה על חטא והאשם בא על חטא. מה חטאת פסולה שלא לשמה אף האשם פסול שלא לשמו:

אלו קדשים קרבים במשכן. קדשים שהוקדשו למשכן. קרבנות הצבור קרבין במשכן וקרבנות היחיד בבמה. קרבנות היחיד שהוקדשו למשכן יקרבו במשכן ואם הקריבן בבמה פטור. מה בין במת יחיד לבמת צבור סמיכה ושחיטת צפון ומתן סביב ותנופה והגשה. רבי יהודה אומר אין מנחה בבמה וכהון ובגדי שרת וכלי שרת וריח ניחוח ומחיצה לדמים ורחוץ ידים ורגלים. אבל הזמן והנותר והטמא שוין בזה ובזה:

מנחות כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ ממנחת חוטא ומנחת קנאות. מנחת חוטא ומנחת קנאות שקמצן שלא לשמן נתן בכלי והלך והקטיר שלא לשמן או לשמן ושלא לשמן או שלא לשמן ולשמן פסולות: כיצד לשמן ושלא לשמן. לשם מנחת חוטא ולשם מנחת נדבה. או שלא לשמן ולשמן. לשם מנחת נדבה ולשם מנחת חוטא:

נאמר בעולת הבהמה אשה ריח ניחוח ובעולת העוף אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח. ללמד שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכון אדם את דעתו לשמים:

חולין הכל שוחטין ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן. שמא יקלקלו בשחיטתן. וכולן ששחטו ואחרים רואין אותם שחיטתן כשרה. שחיטת נכרי נבלה ומטמאה במשא. השוחט בלילה וכן הסומא ששחט שחיטתו כשרה. השוחט בשבת וביום הכפורים אף על פי שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה:

לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר את המצורע. ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסר אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים. קל וחומר על מצות חמורות שבתורה:

בכורות הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר לו אף על פי שאינו רשאי והמשתתף לו והמקבל ממנו והנותן לו בקבלה פטור מן הבכורה. שנאמר בישראל. אבל לא באחרים. כהנים ולוים פטורים מקל וחומר. אם פטרו של ישראל במדבר. דין הוא שיפטרו של עצמן: יצאו שנים כאחד מונה אותם שנים שנים. מנאן אחד תשיעי ועשירי מקולקלים יצאו תשיעי ועשירי כאחד תשיעי ועשירי מקולקלים. קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתם מקודשים. התשיעי נאכל במומו והעשירי מעשר ואחד עשר קרב שלמים ועושה תמורה דברי רבי מאיר. אמר רבי יהודה וכי יש תמורה עושה תמורה. אמרו משום רבי

מֵאִיר אִלּוּ הָיָה תְמוּרָה לֹא הָיָה קָרֵב. קָרָא לַתְּשִׁיעִי עֲשִׂירִי וְלָעֲשִׂירִי עֲשִׂירִי וּלְאַחַד עָשָׂר עֲשִׂירִי אֵין אַחַד עָשָׂר מְקֻדָּשׁ. זֶה הַכְּלָל. כָּל שֶׁלֹּא נֶעֱקַר שֵׁם עֲשִׂירִי מִמֶּנּוּ אֵין אַחַד עָשָׂר מְקֻדָּשׁ:

ערכין הַכֹּל מַעֲרִיכִין וְנֶעֱרָכִין נוֹדְרִים וְנִדָּרִים כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים נָשִׁים וַעֲבָדִים. טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס נוֹדְרִים וְנִדָּרִים וּמַעֲרִיכִין אֲבָל לֹא נֶעֱרָכִין. שֶׁאֵינוֹ נֶעֱרָךְ אֶלָּא זָכָר וַדַּאי וּנְקֵבָה וַדָּאִית. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן נִדָּרִים וְנֶעֱרָכִים אֲבָל לֹא נוֹדְרִים וְלֹא מַעֲרִיכִים. מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת. פָּחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ נִדָּר אֲבָל לֹא נֶעֱרָךְ. יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ לֵוִי אֵינוֹ גוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה וְכֵן לֵוִי שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ גוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם. עַד שֶׁיְּהֵא לֵוִי וּבְעָרֵי הַלְוִיִּם דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם. אֵין עוֹשִׂים שָׂדֶה מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה וְלֹא מִגְרָשׁ עִיר וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים בְּעָרֵי הַלְוִיִּם. אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים שָׂדֶה מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה מִגְרָשׁ עִיר וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ אֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל. הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִים לְעוֹלָם וְגוֹאֲלִים לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם:

תמורה הַכֹּל מְמִירִים אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר. אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים הַכֹּהֲנִים מְמִירִים אֶת שֶׁלָּהֶם וְיִשְׂרָאֵל מְמִירִים אֶת שֶׁלָּהֶם. אֵין הַכֹּהֲנִים מְמִירִים לֹא בְחַטָּאת וְלֹא בְאָשָׁם וְלֹא בִבְכוֹר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְכִי מִפְּנֵי מָה אֵין מְמִירִים בִּבְכוֹר. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא חַטָּאת וְאָשָׁם מַתָּנָה לַכֹּהֵן וְהַבְּכוֹר מַתָּנָה לַכֹּהֵן. מַה חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין מְמִירִים בּוֹ. אַף הַבְּכוֹר לֹא יְמִירֶנּוּ בּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי מַה לִּי אֵינוֹ מֵמִיר בְּחַטָּאת וְאָשָׁם שֶׁאֵין זָכִים בָּהֶם בְּחַיֵּיהֶם. תֹּאמַר בִּבְכוֹר שֶׁזָּכִים בּוֹ בְּחַיָּיו. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא וַהֲלֹא

כְּבָר נֶאֱמַר וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹּדֶשׁ הֵיכָן קְדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו בְּבֵית הַבְּעָלִים. אַף תְּמוּרָה בְּבֵית הַבְּעָלִים:

כָּל הַקֳּדָשִׁים שֶׁנִּשְׁחֲטוּ חוּץ לִזְמַנָּן וְחוּץ לִמְקוֹמָן הֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרֵפוּ. אָשָׁם תָּלוּי יִשָּׂרֵף. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר יִקָּבֵר. חַטַּאת הָעוֹף הַבָּאָה עַל סָפֵק תִּשָּׂרֵף. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר יְטִילֶנָּה לָאַמָּה. כָּל הַנִּשְׂרָפִים לֹא יִקָּבֵרוּ וְכָל הַנִּקְבָּרִים לֹא יִשָּׂרֵפוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִשְׂרוֹף אֶת הַנִּקְבָּרִים רַשַּׁאי. אָמְרוּ לוֹ אֵינוֹ מֻתָּר לְשַׁנּוֹת:

כריתות שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ כְּרִיתוֹת בַּתּוֹרָה. הַבָּא עַל הָאֵם וְעַל אֵשֶׁת הָאָב וְעַל הַכַּלָּה הַבָּא עַל הַזָּכָר וְעַל הַבְּהֵמָה וְאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ. הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ וְעַל אֵשֶׁת אִישׁ. הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ וְעַל אֲחוֹת אָבִיו וְעַל אֲחוֹת אִמּוֹ וְעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ וְעַל אֵשֶׁת אָחִיו וְעַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו וְעַל הַנִּדָּה. הַמְגַדֵּף וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ וּבַעַל אוֹב. הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת. הַטָּמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְהַבָּא לַמִּקְדָּשׁ טָמֵא. הָאוֹכֵל חֵלֶב וְדָם נוֹתָר וּפִגּוּל. הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה בַּחוּץ. הָאוֹכֵל חָמֵץ בְּפֶסַח. הָאוֹכֵל וְהָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. הַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן וְהַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת וְהַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. הַפֶּסַח וְהַמִּילָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כְּבָשִׂים קוֹדְמִים לָעִזִּים בְּכָל מָקוֹם. יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֻבְחָרִים מֵהֶן. תַּלְמוּד לוֹמַר אִם כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת. מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שְׁקוּלִים. תּוֹרִין קוֹדְמִין לִבְנֵי יוֹנָה בְּכָל מָקוֹם. יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֻבְחָרִין מֵהֶן. תַּלְמוּד לוֹמַר וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת. מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שְׁקוּלִים. הָאָב קוֹדֵם לָאֵם בְּכָל מָקוֹם. יָכוֹל שֶׁכְּבוֹד הָאָב עוֹדֵף עַל כְּבוֹד הָאֵם. תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שְׁקוּלִים. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים הָאָב קוֹדֵם לָאֵם בְּכָל מָקוֹם. מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיָּבִים בִּכְבוֹד אָבִיו וְכֵן

בתלמוד

וְתַלְמוּד תּוֹרָה אִם זָכָה הַבֵּן לִפְנֵי הָרַב הָרַב קוֹדֵם אֶת הָאָב בְּכָל מָקוֹם. מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאָבִיו חַיָּבִים בִּכְבוֹד רַבּוֹ:

מעילה קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁשְּׁחָטָן בַּדָּרוֹם מוֹעֲלִים בָּהֶם. שְׁחָטָן בַּדָּרוֹם וְקִבֵּל דָּמָן בַּצָּפוֹן בַּצָּפוֹן וְקִבֵּל דָּמָן בַּדָּרוֹם שְׁחָטָן בַּיּוֹם וְזָרַק בַּלַּיְלָה בַּלַּיְלָה וְזָרַק בַּיּוֹם אוֹ שֶׁשְּׁחָטָן חוּץ לִזְמַנָּם וְחוּץ לִמְקוֹמָם מוֹעֲלִים בָּהֶם. כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. כָּל שֶׁהָיָה לָהּ שְׁעַת הֶתֵּר לַכֹּהֲנִים אֵין מוֹעֲלִים בָּהּ. וְשֶׁלֹּא הָיָה לָהּ שְׁעַת הֶתֵּר לַכֹּהֲנִים מוֹעֲלִים בָּהּ. אֵיזוֹ הִיא שֶׁהָיָה לָהּ שְׁעַת הֶתֵּר לַכֹּהֲנִים שֶׁלָּנָה וְשֶׁנִּטְמֵאת וְשֶׁיָּצָאת. אֵיזוֹ הִיא שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ שְׁעַת הֶתֵּר לַכֹּהֲנִים. שֶׁנִּשְׁחֲטָה חוּץ לִזְמַנָּהּ וְחוּץ לִמְקוֹמָהּ וְשֶׁקִּבְּלוּ פְּסוּלִים וְזָרְקוּ אֶת דָּמָהּ:

פְּרוּטָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַכִּיס אוֹ שֶׁאָמַר פְּרוּטָה בַּכִּיס זֶה הֶקְדֵּשׁ. כֵּיוָן שֶׁהוֹצִיא אֶת הָרִאשׁוֹנָה מָעַל דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַכִּיס. מוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא בְּאוֹמֵר פְּרוּטָה מִן הַכִּיס זֶה הֶקְדֵּשׁ שֶׁהוּא מוֹצִיא וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַכִּיס:

תמיד בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. בְּבֵית אַבְטִינָס וּבְבֵית הַנִּיצוֹץ וּבְבֵית הַמּוֹקֵד. בֵּית אַבְטִינָס וּבֵית הַנִּיצוֹץ הָיוּ עֲלִיּוֹת וְהָרוֹבִים שׁוֹמְרִים שָׁם. בֵּית הַמּוֹקֵד כִּפָּה וּבַיִת גָּדוֹל הָיָה מֻקָּף רוֹבָדִים שֶׁל אֶבֶן וְזִקְנֵי בֵית אָב יְשֵׁנִים שָׁם וּמַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה בְּיָדָם וּפִרְחֵי כְהֻנָּה אִישׁ כִּסְתּוֹ בָאָרֶץ. לֹא הָיוּ יְשֵׁנִים בְּבִגְדֵי קֹדֶשׁ אֶלָּא פוֹשְׁטִים וּמְקַפְּלִין וּמַנִּיחִים אוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם וּמִתְכַּסִּים בִּכְסוּת עַצְמָם. אֵירַע קֶרִי לְאֶחָד מֵהֶם יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ בַּמְּסִבָּה הַהוֹלֶכֶת תַּחַת הַבִּירָה וְהַנֵּרוֹת דּוֹלְקוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה וּמְדוּרָה הָיְתָה שָׁם וּבֵית כִּסֵּא שֶׁל כָּבוֹד וְזֶה הָיָה כְבוֹדוֹ. מְצָאוֹ נָעוּל בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אָדָם. פָּתוּחַ בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם אָדָם. יָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפַּג וְנִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה. בָּא וְיָשַׁב לוֹ אֵצֶל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים עַד שֶׁהַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים וְיוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ:

הַשִּׁיר שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בַּמִּקְדָּשׁ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ וגו׳. בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וגו׳. בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל וגו׳. בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים אֵל נְקָמוֹת יְהוָה וגו׳. בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב. בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ וגו׳. בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבוֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

מדות בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. בְּבֵית אַבְטִינָס וּבְבֵית הַנִּיצוֹץ וּבְבֵית הַמּוֹקֵד. וְהַלְוִיִּם בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד מָקוֹם. חֲמִשָּׁה עַל חֲמִשָּׁה שַׁעֲרֵי הַר הַבַּיִת. אַרְבָּעָה עַל אַרְבַּע פִּנּוֹתָיו מִתּוֹכוֹ. חֲמִשָּׁה עַל חֲמִשָּׁה שַׁעֲרֵי הָעֲזָרָה אַרְבָּעָה עַל אַרְבַּע פִּנּוֹתָיו מִבַּחוּץ. וְאֶחָד בְּלִשְׁכַּת הַקָּרְבָּן וְאֶחָד בְּלִשְׁכַּת הַפָּרֹכֶת וְאֶחָד לַאֲחוֹרֵי בֵית הַכַּפֹּרֶת:

שֶׁבַּדָּרוֹם לְשֶׁכַּת הָעֵץ לְשֶׁכַּת הַגּוֹלָה לְשֶׁכַּת הַגָּזִית. לְשֶׁכַּת הָעֵץ. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שָׁכַחְתִּי מֶה הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר לִשְׁכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל הָיְתָה וְהִיא הָיְתָה אֲחוֹרֵי שְׁתֵּיהֶם וְגַג שְׁלָשְׁתָּן שָׁוֶה. לִשְׁכַּת הַגּוֹלָה. שָׁם הָיָה בּוֹר הַגּוֹלָה קָבוּעַ וְהַגַּלְגַּל נָתוּן עָלָיו וּמִשָּׁם מְסַפְּקִין מַיִם לְכָל הָעֲזָרָה. לְשֶׁכַּת הַגָּזִית. שָׁם הָיְתָה סַנְהֶדְרִי גְּדוֹלָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל יוֹשֶׁבֶת וְדָנָה אֶת הַכְּהֻנָּה. וְכֹהֵן שֶׁנִּמְצָא בוֹ פְּסוּל לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְשֶׁלֹּא נִמְצָא בוֹ פְּסוּל לוֹבֵשׁ לְבָנִים וּמִתְעַטֵּף לְבָנִים נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו הַכֹּהֲנִים. וְיוֹם טוֹב הָיוּ עוֹשִׂים שֶׁלֹּא נִמְצָא פְּסוּל בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. וְכָךְ הָיוּ אוֹמְרִים. בָּרוּךְ הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא נִמְצָא פְּסוּל בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. וּבָרוּךְ הוּא

שֶׁבּוֹ בְּאַהֲרֹן וּבָנָיו לַעֲמֹד לְשָׁרֵת לִפְנֵי יְהוָֹה בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים׃

קנים חַטַּאת הָעוֹף נַעֲשֵׂית לְמַטָּה וְחַטַּאת בְּהֵמָה לְמַעְלָה. עוֹלַת הָעוֹף נַעֲשֵׂית לְמַעְלָה וְעוֹלַת בְּהֵמָה לְמַטָּה. אִם שִׁנָּה בָּזֶה וּבָזֶה פָּסוּל. סֵדֶר קִנִּים כָּךְ הוּא. הַחוֹבָה אֶחָד חַטָּאת וְאֶחָד עוֹלָה. בִּנְדָרִים וּנְדָבוֹת כֻּלָּם עוֹלוֹת. אֵיזֶהוּ נֶדֶר הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי עוֹלָה. וְאֵיזוֹהִי נְדָבָה הָאוֹמֵר הֲרֵי זוֹ עוֹלָה. מַה בֵּין נְדָרִים לִנְדָבוֹת. אֶלָּא שֶׁהַנְּדָרִים מֵתוּ אוֹ נִגְנְבוּ חַיָּבִים בְּאַחֲרָיוּתָם וּנְדָבוֹת מֵתוּ אוֹ נִגְנְבוּ אֵין חַיָּבִים בְּאַחֲרָיוּתָם׃

הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה הֲרֵי עָלַי קֵן כְּשֶׁאֵלֵד זָכָר יָלְדָה זָכָר מְבִיאָה שְׁתֵּי קִנִּים. אַחַת לְנִדְרָהּ וְאַחַת לְחוֹבָתָהּ. נְתָנָתַן לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שָׁלֹשׁ פְּרִידוֹת מִלְמַעְלָן וְאַחַת מִלְּמַטָּן לֹא עָשָׂה כֵּן אֶלָּא עָשָׂה שְׁתַּיִם לְמַעְלָה וּשְׁתַּיִם לְמַטָּה וְלֹא נִמְלַךְ. צְרִיכָה לְהָבִיא עוֹד פְּרִידָה אַחַת וְיִקְרְבֶנָּה לְמַעְלָה. מִמִּין אֶחָד. מִשְּׁנֵי מִינִין תָּבִיא שְׁתַּיִם. פֵּרְשָׁה נִדְרָהּ צְרִיכָה לְהָבִיא עוֹד שָׁלֹשׁ פְּרִידוֹת. מִמִּין אֶחָד. מִשְּׁנֵי מִינִים תָּבִיא אַרְבַּע. קָבְעָה נִדְרָהּ צְרִיכָה לְהָבִיא עוֹד חָמֵשׁ פְּרִידוֹת מִמִּין אֶחָד. מִשְּׁנֵי מִינִים תָּבִיא שֵׁשׁ. נְתָנָתַן לַכֹּהֵן וְאֵין יָדוּעַ מַה נָּתְנָה הָלַךְ הַכֹּהֵן וְעָשָׂה וְאֵין יָדוּעַ מַה עָשָׂה. צְרִיכָה לְהָבִיא עוֹד אַרְבַּע פְּרִידוֹת לְנִדְרָהּ וּשְׁתַּיִם לְחוֹבָתָהּ וְחַטָּאת אַחַת. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר שְׁתֵּי חַטָּאוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ כְּשֶׁהוּא חַי קוֹלוֹ אֶחָד וּכְשֶׁהוּא מֵת קוֹלוֹ שִׁבְעָה. כֵּיצַד קוֹלוֹ שִׁבְעָה. שְׁתֵּי קַרְנָיו שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת. שְׁתֵּי שׁוֹקָיו שְׁנֵי חֲלִילִים. עוֹרוֹ לְתוֹף. מֵעָיו לִנְבָלִים. בְּנֵי מֵעָיו לְכִנּוֹרוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף צַמְרוֹ לִתְכֵלֶת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר זִקְנֵי עַם הָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין דַּעְתָּן מִטָּרֶפֶת עֲלֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח. אֲבָל זִקְנֵי תוֹרָה אֵינָם כֵּן. אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים דַּעְתָּם מִתְיַשֶּׁבֶת עֲלֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה׃ קדיש דרבנן

סדר טהרות

מקואות שֵׁשׁ מַעֲלוֹת בְּמִקְוָאוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ וְזוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. מֵי גְבָאִים. שָׁתָה טָמֵא וְשָׁתָה טָהוֹר. טָמֵא. שָׁתָה טָמֵא וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר. טָמֵא. שָׁתָה טָמֵא וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה. אִם הֵדִיחַ טָמֵא וְאִם לֹא הֵדִיחַ טָהוֹר׃

אָכַל אֳכָלִים טְמֵאִים וְשָׁתָה מַשְׁקִים טְמֵאִים טָבַל וְהֱקִיאָן טְמֵאִים. מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן טְהוֹרִים בְּגוּף. שָׁתָה מַיִם טְמֵאִים טָבַל וְהֱקִיאָם טְהוֹרִים. מִפְּנֵי שֶׁהֵם טְהוֹרִים בְּגוּף. בָּלַע טַבַּעַת טְהוֹרָה נִכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת הִזָּה וְשָׁנָה וְטָבַל וְהֱקִיאָהּ הֲרֵי הִיא כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה בָּלַע טַבַּעַת טְמֵאָה טוֹבֵל וְאוֹכֵל בִּתְרוּמָה הֱקִיאָהּ טְמֵאָה וְטִמְּאַתּוּ. חֵץ שֶׁהוּא תָּחוּב בָּאָדָם. בִּזְמַן שֶׁהוּא נִרְאֶה חוֹצֵץ. וְאִם אֵינוֹ נִרְאֶה טוֹבֵל וְאוֹכֵל בִּתְרוּמָתוֹ׃

פרה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ וּפָרָה בַּת שְׁתַּיִם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים עֶגְלָה בַּת שְׁתַּיִם וּפָרָה בַּת שָׁלֹשׁ אוֹ בַּת אַרְבַּע. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אַף בַּת חָמֵשׁ כְּשֵׁרָה הַזְּקֵנָה. אֶלָּא שֶׁאֵין מַמְתִּינִין לָהּ. שֶׁמָּא תַּשְׁחִיר. שֶׁלֹּא תִּפָּסֵל׃ אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא שָׁמַעְתִּי אֶלָּא שְׁלָשִׁית. אָמְרוּ לוֹ מַה הַלָּשׁוֹן שְׁלָשִׁית. אָמַר לָהֶם כָּךְ שָׁמַעְתִּי סְתָם. אָמַר בֶּן עַזַּאי אֲנִי אֲפָרֵשׁ. אִם אוֹמֵר אַתָּה שְׁלִישִׁית. לַאֲחֵרוֹת בְּמִנְיָן. וּכְשֶׁאַתָּה אוֹמֵר שְׁלָשִׁית. בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים. כַּיּוֹצֵא בוֹ אָמְרוּ כֶּרֶם רְבָעִי. אָמְרוּ לוֹ מַה הַלָּשׁוֹן רְבָעִי. אָמַר לָהֶם כָּךְ שָׁמַעְתִּי סְתָם. אָמַר בֶּן עַזַּאי אֲנִי אֲפָרֵשׁ. אִם אוֹמֵר אַתָּה רְבִיעִי. לַאֲחֵרִים בְּמִנְיָן. וּכְשֶׁאַתָּה אוֹמֵר רְבָעִי בֶּן אַרְבַּע שָׁנִים. כַּיּוֹצֵא בוֹ אָמְרוּ הָאוֹכֵל בְּבֵית הַמְנֻגָּע פְּרַס מִשְּׁלֹשָׁה לַקַּב. אָמְרוּ לוֹ אֱמוֹר

משמונה עשרה לסאה. אמר להם כך שמעתי מהם. אמר בן עזאי אני אפרש. אם אומר אתה משלשה לקב אין בו חלה. וכשאתה אומר משמונה עשרה לסאה מיעטתו חלתו:

טבול את האזוב ביום והזה ביום כשר. ביום והזה בלילה בלילה והזה ביום. ביום והזה ביום שלאחריו פסול. אבל הוא עצמו טובל בלילה ומזה ביום. שאין מזין עד שתנץ החמה. וכלן שעשו משעלת עמוד השחר כשר:

ידים מי רביעית נוטלין לידים לאחד אף לשנים. מחצית לוג לשלשה או לארבעה. מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה. רבי יוסי אומר ובלבד שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית. מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים:

אומר צדוקי גלילי קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבין את המושל עם משה בגט. אמרו פרושים קובלים אנו עליך צדוקי גלילי. שאתם כותבין את המושל עם השם בדף. ולא עוד אלא שאתם כותבין את המושל מלמעלן ואת השם מלמטן. שנאמר ויאמר פרעה מי יהוה אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל. וכשלקה מהו אומר יהוה הצדיק:

אהלות שנים טמאים במת. אחד טמא טומאת שבעה ואחד טמא טומאת ערב.

שלשה טמאין במת. שנים טמאין טומאת שבעה ואחד טמא טומאת ערב. ארבעה טמאין במת. שלשה טמאין טומאת שבעה ואחד טמא טומאת ערב. כיצד שנים. אדם הנוגע במת טמא טומאת שבעה ואדם הנוגע בו טמא טומאת ערב:

עשרה מקומות אין בהם משום מדור עבודת כוכבים. אהלי הערביים והסכות והצריפים והבורגנים והאלקטיות ובית שער ואוירה של חצר והמרחץ ומקום החצים ומקום הלגיונות:

נגעים מראות נגעים שנים שהם ארבעה בהרת עזה כשלג. שניה לה כסיד ההיכל. והשאת כקרום ביצה. שניה לה כצמר לבן. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים. השאת כצמר לבן. שניה לה כקרום ביצה. שני מצורעים שנתערבו קרבנותיהם. קרב קרבנו של אחד מהם ומת אחד מהם. זו היא ששאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע. אמר להם יכתוב נכסיו לאחר ויביא קרבן עני:

זבים הרואה ראיה אחת של זוב. בית שמאי אומרים כשומרת יום כנגד יום. ובית הלל אומרים כבעל קרי. ראה אחת ובשני הפסיק ובשלישי ראה שתים או אחת מרבה כשתים. בית שמאי אומרים זב גמור. ובית הלל אומרים מטמא משכב ומושב וצריך ביאת מים חיים ופטור מן הקרבן. אמר רבי אלעזר בן יהודה מודים בית שמאי בזה שאינו זב גמור. ועל מה נחלקו. על הרואה שתים או אחת מרבה כשתים ובשני הפסיק ובשלישי ראה אחת. בית שמאי אומרים זב גמור. ובית הלל אומרים מטמא משכב ומושב וצריך ביאת מים חיים ופטור מן הקרבן:

אלו פוסלים את התרומה. האוכל אוכל ראשון והאוכל אוכל שני והשותה משקין טמאים. והבא ראשו ורובו במים שאובים וטהור שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובין. והספר והידים וטבול יום. והאוכלים והכלים שנטמאו במשקים:

נדה שמאי אומר כל הנשים דין שעתן. והלל אומר מפקידה לפקידה ואפילו לימים הרבה. וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה. אלא מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת. כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה. והמשמשת בעדים הרי זו כפקידה וממעטת על יד מעת לעת ועל יד מפקידה לפקידה:

הרואה יום אחד עשר ושכבה לערב ושמשת.

בית שמאי אומרים מטמאים משכב
ומושב וחייבין בקרבן . ובית הלל אומרים
פטורים מן הקרבן . טבלה ביום של אחריו
ושמשה את ביתה ואחר כך ראתה . בית
שמאי אומרים מטמאים משכב ומושב
ופטורים מן הקרבן . ובית הלל אומרים הרי
זה גרגרן . ומודים ברואה בתוך אחד עשר
יום וטבלה לערב ושמשה . שמטמאין
משכב ומושב וחייבים בקרבן . טבלה ביום
שלאחריו ושמשה . . הרי זו תרבות רעה .
ומגען ובעילתן תלוים :

טהרות שלשה עשר דברים בנבלת העוף הטהור
צריכה מחשבה ואינה צריכה
הכשר . ומטמאה טומאת אוכלין בכביצה .
כזית בבית הבליעה . והאוכלה טעון הערב
שמש וחייבין עליה על ביאת המקדש ושורפין
עליה את התרומה . והאוכל אבר מן החי
ממנה סופג את הארבעים . שחיטתה
ומליקתה מטהרות את טריפתה דברי רבי
מאיר . רבי יהודה אומר אינן מטהרות .
רבי יוסי אומר שחיטתה מטהרת אבל
לא מליקתה :

בין העגולים לזגין רשות הרבים . כרם
שלפני הבוצרים רשות היחיד . ושלאחר
הבוצרים רשות הרבים . אימתי בזמן
שהרבים נכנסים בזו ויוצאים בזו . כלי של
בית הבד ושל גת והעקל . בזמן שהם של
עץ מנגבן והם טהורים . בזמן שהם של גמי
מישנן כל שנים עשר חודש או חולטן
בחמין . רבי יוסי אומר אם נתנם לשבולת
הנהר דיו :

כלים אבות הטומאות . השרץ ושכבת זרע וטמא
מת ומצורע בימי ספרו ומי חטאת
שאין בהם כדי הזיה . הרי אלו מטמאין
אדם וכלים במגע וכלי חרס באויר ואינם
מטמאים במשא : צלוחית קטנה שנטל
פיה טמאה . וגדולה שנטל פיה טהורה .
של פייטון שנטל פיה טהורה . מפני
שהיא סורחת את היד . לגינין גדולים שנטל
פיהם טמאים . מפני שהוא מתקנם לכבשין .
והאפרכס של זכוכית טהורה . אמר רבי
יוסי אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת
בטהרה :

טב.ל יום המכנס חלות על מנת להפריש ונשכו
בית שמאי אומרים חבור
בטבול יום . ובית הלל אומרים אינם חבור .
מקרצות נושכות זו בזו וככרים נושכים זה בזה .
האופה חמיטה על גבי המיטה עד שלא קרמו
בתנור . וקולית של מים המתולתלת ורתיחת
גריסין של פול ראשונה ורתיחת יין חדש .
רבי יהודה אומר אף של אורז . בית שמאי
אומרים חבור בטבול יום . בית הלל אומרים
אינו חבור . ומודים בשאר כל הטומאות
בין קלות בין חמורות :

התורם את הכור ואמר הרי זה תרומה
על מנת שתעלה שלום . שלום מן
השבר ומן השפיכה . אבל לא מן הטומאה .
רבי שמעון אומר אף מן הטומאה . נשברה
אינה מדמעת . עד היכן תשבר ולא תדמע
כדי שתתגלגל ותגיע לכור . רבי יוסי אומר
אף מי שהיה בו דעת להתנות ולא התנה .
נשברה אינה מדמעת . מפני שהוא תנאי
בית דין :

מכשירין כל משקה שתחלתו לרצון . אף על פי
שאין סופו לרצון או שסופו לרצון אף
על פי שאין תחלתו לרצון . הרי זה בכי יותן .
משקין טמאים מטמאים לרצון ושלא לרצון :
חלב האשה מטמא לרצון ושלא לרצון
וחלב הבהמה אינו מטמא אלא לרצון
אמר רבי עקיבא קל וחומר הדברים . ומה
אם חלב האשה שאינו מיוחד אלא לקטנים
מטמא לרצון ושלא לרצון . חלב הבהמה
שהוא מיוחד לקטנים ולגדולים אינו דין
שיטמא לרצון ושלא לרצון . אמרו לו לא .
אם טמא חלב האשה שלא לרצון שדם
מגפתה טמא . יטמא חלב הבהמה שלא
לרצון

לְרָצוֹן שֶׁדָּם מִנִּפְתָּה טָהוֹר. אָמַר לָהֶם מַחְמִיר
אֲנִי בֶּחָלָב מִבְּדָם. שֶׁהַחוֹלֵב לִרְפוּאָה טָמֵא
וְהַמַּקִּיז לִרְפוּאָה טָהוֹר. אָמְרוּ לוֹ סַלֵּי זֵיתִים
וַעֲנָבִים יוֹכִיחוּ. שֶׁהַמַּשְׁקִים הַיּוֹצְאִים מֵהֶם
לְרָצוֹן טְמֵאִים וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן טְהוֹרִים. אָמַר
לָהֶם לֹא. אִם אֲמַרְתֶּם בְּסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים
שֶׁתְּחִלָּתָן אוֹכֶל וְסוֹפָן מַשְׁקֶה. תֹּאמְרוּ
בֶּחָלָב שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ מַשְׁקֶה. עַד כָּאן הָיְתָה
תְשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן מִכָּאן וְאֵילָךְ
הָיִינוּ מְשִׁיבִין לְפָנָיו מֵי גְשָׁמִים יוֹכִיחוּ.
שֶׁתְּחִלָּתָם וְסוֹפָם מַשְׁקֶה וְאֵינָם מְטַמְּאִים
אֶלָּא לְרָצוֹן. אָמַר לָנוּ לֹא. אִם אֲמַרְתֶּם
בְּמֵי גְשָׁמִים שֶׁאֵין רֻבָּן לָאָדָם אֶלָּא לָאֲרָצוֹת
וְלָאִילָנוֹת. וְרוֹב הֶחָלָב לָאָדָם:

עוקצין כָּל שֶׁהוּא יָד וְלֹא שׁוֹמֵר. מְטַמֵּא
וּמִטַּמֵּא וְלֹא מִצְטָרֵף. שׁוֹמֵר אַף עַל
פִּי שֶׁאֵינוֹ יָד. מְטַמֵּא וּמִטַּמֵּא וּמִצְטָרֵף. לֹא
שׁוֹמֵר וְלֹא יָד. לֹא מְטַמֵּא וְלֹא מִטַּמֵּא: אָמַר
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה
עוֹלָמוֹת שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם
אֲמַלֵּא: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא לֹא מָצָא
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל
אֶלָּא הַשָּׁלוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר יְהֹוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהֹוָה
יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: קדיש דרבנן

ספר יצירה

בִּשְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם נְתִיבוֹת פְּלִיאוֹת חָכְמָה. חָקַק
יָהּ יְ״הּ יְהֹוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. אֵל (שַׁדַּי) רַחוּם וְחַנּוּן
רָם וְנִשָּׂא שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. בָּרָא
עוֹלָמוֹ בִּשְׁלֹשָׁה סְפָרִים. בְּסֵפֶר וְסוֹפֵר וְסִפּוּר:
גַּלְגַּל שֶׁל דָּבָר. מִקְצָת אֵלּוּ מִצְטָרְפִים עִם אֵלּוּ
וְאֵלּוּ תְּמוּרוֹת אֵלּוּ. אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ
וְאֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ. וְאִם אֵין אֵלּוּ אֵין אֵלּוּ.
וְכֻלָּם אֲדוּקִים בַּתְּלִי וְגַלְגַּל וָלֵב. גַּם אֶת כָּל
חֵפֶץ זֶה לְעֻמַּת זֶה בָּרָא אֱלֹהִים. טוֹב לְעֻמַּת
רָע וְרָע לְעֻמַּת טוֹב. טוֹב מִטּוֹב רָע מֵרָע.
טוֹב מַבְחִין רָע. וְרָע מַבְחִין טוֹב. טוֹב גְנוּזָה
לַטּוֹבִים וְרָע גָּנוּז לָרָעִים. וּכְיוָן שֶׁבָּא אַבְרָהָם
אָבִינוּ וְהִבִּיט וְרָאָה וְחָקַר וְהֵבִין וְחָקַק וְחָצַב
וְצָרַף וְיָצַר וְחָשַׁב וְעָלְתָה בְּיָדוֹ וְנִגְלָה עָלָיו
אֲדוֹן הַכֹּל. הוֹשִׁיבוֹ בְּחֵיקוֹ וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ
וּקְרָאוֹ אוֹהֲבוֹ וְכָרַת לוֹ בְּרִית וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו
לְעוֹלָם. וְהֶאֱמִין בַּיהֹוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה וְקָרָא
עָלָיו כְּבוֹד יְהֹוָה. דִּכְתִיב בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן
יְדַעְתִּיךָ. וְכָרַת לוֹ בְּרִית בֵּין עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹת
רַגְלָיו וְהִיא הַמִּילָה. וּבֵין עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹת יָדָיו
וְהוּא הַלָּשׁוֹן. קָשַׁר עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת
בִּלְשׁוֹנוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גִּלָּה לוֹ הַסּוֹד.
מְשָׁכוֹ בַּמַּיִם דְּלָקוֹ בָּאֵשׁ רְעָשׁוֹ בָּרוּחַ בְּעָרוֹ
בְּשִׁבְעָה כּוֹכָבִים נְהָגָם בִּשְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת.
אֲוִיר רְוָיָה נְוָיָה אֶרֶץ קַר וָחוֹם וּבֶטֶן וְשָׁמַיִם
וְרֹאשׁ וְזֶהוּ אֶמֶ״שׁ שַׁבְּתָאי שַׁבָּת וּפֶה. צֶדֶק אֶחָד
בְּשַׁבָּת וְעַיִן יָמִין. מַאְדִּים שֵׁנִי בְּשַׁבָּת וְעַיִן
שְׂמֹאל. חַמָּה שְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת וְאַף יָמִין. נוֹגַהּ
רְבִיעִי בְּשַׁבָּת וְאַף שְׂמֹאל. כּוֹכָב חֲמִישִׁי
בְּשַׁבָּת וְאֹזֶן יָמִין. לְבָנָה שִׁשִּׁי בְּשַׁבָּת וְאֹזֶן
שְׂמֹאל. וְזֶהוּ בְּגַ״ד כַּפְרַ״ת. וְאֵלֶּה שְׁנֵים עָשָׂר
מַזָּלוֹת. טָלֶה נִיסָן כָּבֵד. שׁוֹר אִיָּר מָרָה.
תְּאוֹמִים סִיוָן טְחוֹל. סַרְטָן תַּמּוּז הַמְּסָס. אַרְיֵה
אָב כּוּלְיָא יָמִין. בְּתוּלָה אֱלוּל כּוּלְיָא שְׂמֹאל.
מֹאזְנַיִם תִּשְׁרֵי קוּרְקְבָן. עַקְרָב מַרְחֶשְׁוָן קֵבָה.
קֶשֶׁת כִּסְלֵיו יַד יָמִין. גְּדִי טֵבֵת יַד שְׂמֹאל.
דְּלִי שְׁבָט רֶגֶל יָמִין. דָּגִים אֲדָר רֶגֶל שְׂמֹאל.
וְזֶהוּ הו״ז ח״ט י״ל נ״ס ע״צ ק״: שְׁלֹשָׁה אוֹיְבִים
הֵם. לָשׁוֹן כָּבֵד מָרָה. שְׁלֹשָׁה אוֹהֲבִים הֵם.
עֵינַיִם אָזְנַיִם לֵב. שְׁלֹשָׁה מְחַיִּים הֵם. שְׁנַיִם
חוֹטֶם טְחוֹל. שְׁלֹשָׁה מְמִיתִים הֵם. שְׁנֵי נְקָבִים
הַתַּחְתּוֹנִים וּפֶה. שְׁלֹשָׁה אֵינָם בִּרְשׁוּתוֹ. עֵינָיו
אָזְנָיו חוֹטְמוֹ. שְׁלֹשָׁה שְׁמוּעוֹת טוֹבוֹת לָאֹזֶן.
בְּרָכָה שְׁמוּעָה טוֹבָה וְקִלּוּס. שְׁלֹשָׁה רְאִיּוֹת
רָעוֹת. עַיִן נוֹאֶפֶת עַיִן רָע עַיִן מְנַדֶּת. שְׁלֹשָׁה

ראיות טובות. בושת עין טובה ועין נאמנת. בפנים רעות רע והמלשין והמדבר אחד בפה ואחד בלב: רבי חנניא וכו'. קדיש דרבנן

זוהר פרשת אמור

רבי אבא ורבי חייא הוו אזלי בארחא. אמר רבי חייא כתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה. מאי קא מיירי אמר ליה הא אוקמוה חבריא אבל תא חזי ישראל כד הוו במצרים הוו ברשותא אחרא והוו אחידן במסאבותא כאתתא דא כד היא יתבת ביומי דמסאבותא. בתר דאתגזרו אעלו בחולקא קדישא דאקרי ברית כיון דאתאחדו ביה פסק מסאבותא מנייהו כדא אתתא כד פסקו מינה דמי מסאבותה בתר דאתפסקו מינה מה כתיב וספרה לה שבעת ימים כך הכא כיון דעאלו בחולקא קדישא פסקא מסאבו מנייהו ואמר קודשא בריך הוא מכאן ולהלאה חושבנא לדכיותא וספרתם לכם לכם דייקא כמה דאת אמרת וספרה לה שבעת ימים לה לעצמה אוף הכא לכם לעצמכם ולמה בגין לאתדכאה במיין עלאין קדישין ולבתר למיתי לאתחברא ביה במלכא ולקבלא אורייתיה כתיב וספרה לה שבעת ימים אוף הכא שבע שבתות אמאי שבע שבתות בגין למזכי לאתדכאה במיין דההוא נהר דנגיד ונפיק ואקרי מים חיים והוא נהר שבע שבתות נפקו מיניה. ועל דא שבע שבתות ודאי בגין לאתדכאה ביה כמא דאתתא דכיו דילה בליליא לאשתמשא בבעלה כך כתיב וברדת הטל על המחנה לילה על המחנה כתיב. ולא כתיב וברדת הטל לילה) ואימתי נחת האי טלא כד קריבו ישראל לטורא דסיני כדין נחת ההוא טלא בשלימו ואדכו ואתפסקא זוהמתן מנייהו ואתחברו ביה במלכא וקבילו אורייתא וכנסת ישראל הא אוקימנא ובההוא זמנא ודאי כל הנחלים הולכים אל הים לאתדכאה לאתסחאה וכלא אתקשרו ואתחברו ביה במלכא קדישא ותא חזי כל בר נש דלא מני חושבנא דא אינון שבע שבתות תמימות למזכי לדכיותא דא לא אקרי טהור ולאו בכללא דטהור הוא ולאו הוא כדאי למהוי ליה חולקא באורייתא ומאן דמטי טהור להאי יומא וחושבנא דא לא אתאביד מניה כד מטי להאי ליליא איבעי ליה למלעי באורייתא ולאתחברא בה ולנטרא דכיו עלאה דמטי עליה בההוא ליליא ואתדכי ואולפנא דאורייתא דבעי ליה למלעי בהאי ליליא אורייתא דבעל פה בגין דיתדכון כחדא מבועא דנחלא עמיקא לבתר בהאי יומא ליתי תורה שבכתב ויתחבר בה וישתכחון כחדא בזווגא חד לעילא כדין מכריזי עליה ואמרי ואני זאת בריתי אותם אמר יהו"ה רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך וגו' ועל דא חסידי קדמאי לא הוו נייםי בהאי ליליא והוו לעאן באורייתא ואמרו ניתי לאחסנא ירותא קדישא לן ולבנן בתרין עלמין והוא ליליא כנסת ישראל אתעטרת עלייהו ואתיא לאזדווגא ביה במלכא ותרווייהו מתעטרי על רישייהו דאינון דזכאין להכי. רבי שמעון הכי אמר בשעתא דמתכנשי חבריא בהאי ליליא לגביה ניתי לתקנא תכשיטי כלה בגין דתשתכח למחר בתכשיטהא ותקונהא לגבי מלכא כדקא יאות זכאה חולקיהון דחבריא כד יתבע מלכא למטרוניתא מאן תקין תכשיטהא ואנהיר עטרהא ושוי תיקונהא ולית לך בעלמא מאן דידע לתקנא תכשיטי כלה אלא חבריא זכאה חולקיהון בעלמא דין ובעלמא דאתי. תא חזי חבריא מתקני בהאי ליליא תכשיטהא לכלה ומעטרי לה בעטרהא לגבי מלכא ומאן מתקין ליה למלכא בהאי ליליא דאשתכחא בה בכלה לאזדווגא בה במטרוניתא נהרא קדישא עמיקא דכל נהרין אימא עלאה הדא הוא דכתיב צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה וגו' לבתר דאתקינת ליה למלכא ואתעטרת

*) אלא על המחנה בגין דיורד מההוא נקודה על אינון יומין דאתקריאו מחנה

ליה אתיית לדכאה לה למטרוניתא ואינון
דמשמשי נבה. למלכא בהוה ליה בר יחידאי
אתא לזווגא ליה במטרוניתא עלאה מאי עבדת
אימיה כל ההוא ליליא עאלת לבי גנזהא
אפיקת עטרה עלאה בשבעים אבני יקר
סחרנהא ואתעטרא ליה אפיקת לבושי דמלכו
ואלבישת ליה ואתקינת ליה בתיקוני דמלכין
לבתר עאלת לבי כלה חמת עולימתהא דקא
מתקני עטרהא לבושהא תכשיטהא לתקנא
לה אמרה לון הא אתקינית בי טבילה אתר
דמיין נבעין וכל ריחין ובוסמין סוחרני אינון
מיין לדכאה לכלתי ליתי כלתי מטרוניתא דברי
עולימתהא ויתדכון בההוא אתר דאתקינית
בההוא בי טבילה דמיין נבעין דעמי. לבתר
תקינו לה לתכשיטהא אלבישו לה לבושהא
אעטרו לה בעטרהא למחר כד ייתי ברי
לאזדווגא במטרוניתא ותקין היכלא לכלהו
לישתכח מדוריה בכלו כחדא. כך מלכא קדישא
ומטרוניתא וחברייא כהאי גוונא ואימא עלאה
דמתקנת כלא אשתכח דמלכא. עלאה
ומטרוניתא וחברייא מדוריהון כחדא ולא
מתפרשין לעלמין הדא הוא דכתיב יהוה מי
יגור באהלך וגו'. הולך תמים ופועל צדק
כאן הוא אלא אלין אינון דמתקני למטרוניתא
בתכשיטהא בלבושהא בעטרהא וכל חד פועל
צדק אקרי. אמר רבי חייא אלמלא לא זכינא
בעלמא אלא למשמע מילין אלין די. זכאה
חולקהון דאינון דמשתדלי באורייתא וידעין
אורחוי דמלכא קדישא דרעותא דלהון
באורייתא. עלייהו כתיב כי בי חשק ואפלטהו
אשגבהו וכתיב אחלצהו ואכבדהו:

רבי שמעון הוה יתיב ולעי באורייתא בליליא
דכלה אתחברת בבעלה דתנינן כל אינון
חבריא דבני היכלא דכלה אצטריכו בההיא
ליליא דכלה אזדמנת למהוי ליומא אחרא גו
חופה בבעלה למהוי. עמה כל ההוא ליליא
למחדי עמה בתקונהא דאיהי אתתקנת למלעי
באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים
ובדרשות דקראי וברזין דחכמתא בגין דאלין
אינון תקונין דילה ותכשיטהא ואיהי ועולמתהא
עאלת וקיימת על ראשיהון ואתתקנא בהו
וחדאה בהו כל ההיא ליליא וליומא אחרא לא
עאלה לחופה אלא בהדייהו ואלין אקרון בני
חופתא וכיון דעאלת לחופתא קודשא בריך
הוא שאיל עלייהו ומברך לון ומעטר לון
בעטרהא דכלה. זכאה חולקהון. והוה רבי
שמעון וכלהו חבריא מרננין ברנה דאורייתא
כל חד וחד מניהו ונהו חדי רבי שמעון וכל
שאר חבריא אמר לון רבי שמעון בני זכאת
חולקכון בגין דלמחר לא תיעול כלה לחופה
אלא בהדייכו בגין דכלהו דמתקנין תקונהא
בהאי ליליא וחדאן בה כלהון יהון רשימין
וכתיבין בספרא דדכרניא וקודשא בריך הוא
מברך לון בשבעין ברכאן ועטרין דעלמא
עלאה:

פתח רבי שמעון ואמר השמים מספרים כבוד
אל וגו' קרא דא הא אוקימנא ליה אבל
בזמנא דא דכלה אתערת למיעל לחופה ביומא
דמחר אתתקנת ואתנהירת בקשוטהא בהדי
חבריא דחדאן עמה כל ההוא ליליא ואיהי
חדאת עמהון וביומא דמחר כמה אוכלוסין
ומשיריין מתכנשין בהדה ואיהי וכלהו מחכאן
לכל חד וחד דתקינו לה בהאי ליליא כיון
דמתחברן כחדא ואיהי חמאת לבעלה מה
כתיב השמים מספרים כבוד אל השמים דא
חתן דעאל לחופה מספרים ומנהרין כזוהרא
דספיר דצהיר וזהיר מסייפי עלמא ועד סייפי
עלמא כבוד אל דא כבוד כלה דאקרי אל אל
זועם בכל יום בכל יומי שתא אקרי אל והשתא
דעאלת לחפה אקרי כבוד ואקרי אל יקר על
יקר נהירו על נהירו ושולטנא על שולטנא.
כדין בההוא שעתא דשמים עאל לחפה ואתי
ונהיר לה כל אינון חבריא דאתקינו לה כלהו
אתפרשו בשמהן תמן הדא הוא דכתיב ומעשה
ידיו מגיד הרקיע מעשה ידיו אלין אינון מארי
קיימא וברית אקרון מעשה ידיו כמה דאת

אמרת ומעשה ידינו כוננהו דא ברית קימא | דחתים בבשרא דבר נש: קדיש חדש

תפלה לפני אמירת תרי"ג מצות בפה מלא ובכוונה

הריני מקבל עלי מצות ואהבת לרעך כמוך: אתה בחרתנו מכל העמים. אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות. וקרבתנו לעבודתך וקדשתנו מכל העמים במצותיך קדושת הגוף. ברמ"ח מ"ע שהם כנגד האיברים שבאדם ושס"ה מל"ת כנגד גידים שבאדם. כדי שנהפוך מדברים החומריים ונשמיים לרוחנים. וכדי שנהיה מחוברים ומקושרים בך: ונזכה לחיים ארוכים בעוה"ז ולחיים נצחיים לעוה"ב. כמו שאמר משה לישראל. ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלהי אבותיכם נותן לכם. ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. ולפי שבזמן שבהמ"ק היה קיים היינו יכולים לקיים כל המצות במעשה: ועכשיו בחורבנה אין אנו יכולים לקיים אפי' רוב מצות במעשה רק באמירה בלבד. לכן באתי היום לפני כסא כבודך לומר לפניך מצותיך. ויה"ר מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי (יכוין לשם הוי"ה שהוא רחמים) שיהא אמירה זו שאני אומר היום מצותיך. נחשב לפניך כאלו עשיתי במעשה. וכוונתי בכל הכוונות תרי"ג התלוים בכל מצוה ומצוה. אמן סלה:

רבון העולמים ואדוני האדונים אב הרחמים והסליחות. מודים אנחנו לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו בקידה ובהשתחויה. שקרבתנו לעבודתך עבודת הקודש ונתת לנו באהבה משפטים ישרים ותורת אמת חקים ומצות טובים. והבדלתנו מן העמים. ותודיענו משפטי צדקך ותלמדנו לעשות בהם חוקי רצונך. וחלק טוב בסודות תורתך הקדושה. מה אנו ומה חיינו אשר עשית עמנו חסד גדול כזה. ע"כ אנחנו מפילים תחנתנו לפניך. שכשם שזיכתנו לקבל את התורה. תזכנו לעבדה ולשמרה במ"ע ול"ת. ותפתח לבנו להבין עמקי סודותיה. ותשים בלבנו אהבתך ויראתך לעשות רצונך כרצונך ולעבדך בלבב שלם. ונזכה ונחיה ונירש טובה וברכה. ויהיה עולה לפניך לימוד אלה המצות שאני לומד היום לשם כל ישראל. כאלו קיימתי התרי"ג מצות בכל כללי ופרטי כל מצוה ומצוה הכלולה מתרי"ג מצות. כדי שתמחול ותסלח לפשעינו וחטאתינו: ונשלמה פרים שפתינו. חכות משה רבינו אשר על ידו נתת אלה המצות. יעמוד לנו ולכל ישראל אחינו שבגולה: כדי שתמהר גאולתנו: ואז נעבדך באמת וביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה. ע"י ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל. הריני רוצה ללמוד תרי"ג מצות שצוני בוראי יתברך. כדי לידע ליזהר בהם ולשמור ולעשות: ויש פסוק וכו' והשיגיע מלות המלכין בזמן הזה. יכוין במחשבה. יוצרי ובוראי. אני מקבל על עצמי בקבלה אמיתית לקיימם:

סדר תרי"ג מצות

כפי שמנן הרמב"ם ז"ל. והכלל שכתובין בתורה. וצריך לאומרם בכונה לשמור ולעשות ולקיים. וזו הקב"ה מגדף מחשבה טובה למעשה:

א מצות פריה ורביה: ב מצות מילה: ג שלא לאכול גיד הנשה: ד מצות קדוש החודש: ה מצות שחיטת הפסח בארבעה עשר בניסן: ו מצות אכילת בשר הפסח בליל חמשה עשר בו: ז מצות השבתת חמץ: ח מצות אכילת מצה: ט מצות קדוש בכורות בארץ ישראל: י מצות ספור יציאת מצרים: יא מצות פדיון פטר חמור: יב מצות עריפת פטר חמור: יג שלא לאכול הפסח נא ומבשל: יד שלא להותיר בשר הפסח עד בקר: טו שלא ימצא חמץ ברשותינו בפסח: טז שלא לאכול כל דבר שיש בו חמץ: יז שלא להאכיל מן הפסח לישראל מומר: יח שלא להאכיל מן הפסח לגר תושב: יט שלא להוציא מבשר הפסח חוצה: כ שלא לשבור עצם מן הפסח: כא שלא יאכל ערל מן הפסח: כב שלא לאכול חמץ בפסח: כג שלא יראה לנו חמץ בפסח: כד שלא לצאת בשבת חוץ לתחום: כה מצות האמנה במציאות השם: כו מצות

קדוש שבת בדברים: כו מצות כבוד אב ואם:
כז שלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתי
השם: כח שלא לעשות פסל: ל שלא
להשתחוות לעבודת כוכבים: לא שלא לעבוד
כוכבים במה שדרכו להעבד: לב שלא לשבע
לשוא: לג שלא לעשות מלאכה בשבת:
לד שלא להרוג נקי: לה שלא לגלות ערות
אשת איש: לו שלא לגנוב נפש אדם:
לז שלא להעיד שקר: לח שלא לחמוד:
לט שלא לעשות צורת אדם אפילו לנוי:
מ שלא לבנות אבני מזבח גזית: מא שלא
לפסוע על המזבח: מב מצות דין עבד עברי:
מג מצות יעוד של אמה העבריה: מד מצות
פדיון אמה עבריה: מה מצות בית דין
להרוג בחנק המחויב: מו מצות דיני קנסות
לחובל בחבירו: מז מצות בית דין להרוג
בסייף המחויב: מח מצות בית דין לדון דין
בהמה שהזיקה שלא כדרכה: מט מצות בית
דין לדון בנזקי הבור: נ מצות בית דין לדון
עבד בתשלומים או במיתה: נא מצות בית
דין לדון בנזקי מבעה: נב מצות בית דין לדון
בנזקי האש: נג מצות בית דין לדון בדין
שומר חנם: נד מצות בית דין לדון בדין טוען
ונטען: נה מצות בית דין לדון בדין נושא
שכר ושוכר: נו מצות בית דין לדון בדין
השואל: נז מצות בית דין לדון בדין המפתה:
נח שלא למכור אמה העבריה הקונה אותה
מיד האב: נט שלא לגרוע שאר כסות ועונה:
ס שלא להכות אב ואם: סא שלא לאכול
שור הנסקל: סב שלא לחיות מכשף: סג שלא
להונות הגר בדברים: סד שלא להונות הגר
בממון: סה שלא לענות יתומים ואלמנות:
סו מצות הלואה לעני: סז מצות הטיה אחרי
רבים: סח מצות פרוק משא: סט מצות
שמיטת קרקעות: ע מצות שביתה בשבת:
עא מצות חגיגה ברגלים: עב מצות הבאת
בכורים: עג שלא יתבע חוב מעני שאין לו
לפרוע: עד שלא ישית יד בין לוה למלוה

ברבית: עה שלא יקלל הדין: עו לאו דברכת
השם: עז שלא לקלל הנשיא: עח שלא
להקדים חקי התבואות: עט שלא לאכול
טרפה: פ שלא לשמוע טענת בעל דין שלא
בפני בעל דינו: פא שלא יעיד בעל עבירה:
פב שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות
בשביל אחד: פג שלא ילמד חובה מי שלמד
זכות תחלה בדיני נפשות: פד שלא לרחם
על עני בדין: פה שלא להטות משפט חוטא
מפני רשעו: פו שלא לחתוך הדין באומד
הדעת: פז שלא לקח שוחד: פח שלא לשבע
בעבודת כוכבים: פט שלא להדיח בני ישראל
אחר העבודת כוכבים: צ שלא ישחט את
הפסח בארבעה עשר בניסן בעוד שהחמץ
ברשותנו: צא שלא יניח אימורי הפסח לפסל
בלינה: צב שלא לבשל בשר בחלב: צג שלא
לכרות ברית לשבעת עממיא: צד שלא
להושיב עובדי כוכבים בארצנו: צה מצות
בנין בית הבחירה: צו מצות סדור לחם
הפנים ולבונה זכה לפני יהוה בכל שבת: צז שלא
להוציא בדי הארון ממנו: צח מצות עריכת
נרות במקדש: צט מצות לבישת בגדי כהנים:
ק מצות אכילת בשר חטאת ואשם: קא מצות
הקטרת קטורת: קב שלא יזח החשן מעל
האפוד: קג שלא לקרוע המעיל של כהנים:
קד שלא יאכל זר בשר קדשי הקדשים:
קה שלא להקטיר ולהקריב על מזבח הזהב
חוץ קטורת: קו מצות נתינת מחצית השקל
בשנה: קז מצות קדוש ידים ורגלים לפני
עבודה: קח מצות משיחת כהנים גדולים
ומלכים בשמן המשחה: קט מצות שביתת
הארץ בשנת השמטה: קי שלא יסוך זר
בשמן המשחה: קיא שלא לעשות במתכונת
שמן המשחה: קיב שלא לעשות במתכונת
הקטורת: קיג שלא לאכול ולשתות תקרובת
עבודת כוכבים: קיד שלא לאכול בשר בחלב:
קטו שלא יעשו בית דין משפט מות בשבת:
קטז מצות מעשה העולה: קיז מצות קרבן

מנחה : קיח מצות מליחת הקרבן : קיט מצות
קרבן בית דין שטעו בהוראה : קכ מצות
קרבן חטאת ליחיד ששגג במצות לא תעשה
שחייבין עליה כרת : קכא מצות עדות :
קכב מצות קרבן עולה ויורד : קכג מצות
תוספת חומש לאוכל מן התרומה או מועל
בה : קכד מצות קרבן אשם תלוי : קכה מצות
קרבן אשם ודאי : קכו מצות השבת הגזל :
קכז שלא להקריב שאור או דבש : קכח שלא
להקריב קרבן בלא מלח : קכט שלא להבדיל
בחטאת העוף : קל שלא לתן שמן זית במנחת
חוטא : קלא שלא לתת לבונה במנחת חוטא :
קלב מצות הרמת הדשן : קלג מצות הדלקת אש
על המזבח בכל יום : קלד מצות אכילת שירי
מנחות : קלה מצות קרבן מנחה של כהן גדול
בכל יום : קלו מצות מעשה החטאת : קלז מצות
מעשה האשם : קלח מצות מעשה זבח השלמים:
קלט מצות שרפת נותר הקדשים : קמ מצות
שרפת בשר קודש שנטמא : קמא שלא לכבות
אש מעל המזבח : קמב שלא לעשות שירי
מנחות חמץ : קמג שלא תאכל מנחת כהן :
קמד שלא לאכול מבשר חטאת הנעשית בפנים :
קמה שלא להותיר מבשר קרבן התודה והוא
הדין לשאר קדשים : קמו שלא לאכול פגול :
קמז שלא לאכול בשר קדשים שנטמא : קמח שלא
לאכול חלב : קמט שלא נאכל דם בהמה חיה
ועוף : קנ מצות בדיקת סמני בהמה וחיה :
קנא מצות בדיקת סמני דגים : קנב מצות בדיקת
סמני חגבים : קנג מצות טומאת שמונה שרצים :
קנד מצות ענין טומאת אוכלים : קנה מצות ענין
טומאת נבלה : קנו שלא יכנסו הכהנים למקדש
מגדלי שער : קנז שלא יכנסו הכהנים למקדש
קרועי בגדים : קנח שלא יצאו הכהנים מן המקדש
בשעת עבודה : קנט שלא להכנס שתויי יין
במקדש וכן שלא יורה שתוי : קס שלא לאכול
בהמה וחיה טמאה : קסא שלא לאכול דג טמא :
קסב שלא לאכול עוף טמא : קסג שלא לאכול
שרץ הארץ : קסד שלא לאכול מיני שרצים

דקים הנולדים בזרעים ובפרות : קסה שלא
לאכול משרץ המים : קסו שלא לאכול מן השרצים
המתהוים מן העפוש : קסז מצות ענין טמאת
יולדת : קסח מצות קרבן יולדת : קסט מצות
ענין טמאת מצורע : קע הנהגת מצורע בפריעת
ופרימה וכל מטמאי אדם צריכין להודיע שהן
טמאין : קעא מצות ענין נגעי בגדים : קעב שלא
יאכל טמא מן הקדשים : קעג שלא לגלח שער
הנתק : קעד מצות הטהרה מן הצרעת שתהיה
במינים ידועים : קעה מצות תגלחת מצורע ביום
השביעי : קעו מצות טבילה לטמאים : קעז מצות
קרבן מצורע כשיתרפא מצרעתו : קעח מצות
ענין טמאת בית שיהיה בו נגע : קעט מצות
ענין טמאת זב להיות טמא ומטמא : קפ מצות
קרבן זב כשיטהר מזובו : קפא מצות ענין טמאת
שכבת זרע שהוא טמא ומטמא : קפב מצות ענין
טמאת נדה שטמאה ומטמאה : קפג מצות ענין
טמאת זבה שטמאה ומטמאה : קפד מצות קרבן
זבה כשתטהר מזובה : קפה מצות עבודת יום
הכפורים : קפו מצות כסוי הדם : קפז שלא
יכנסו הכהנים בכל עת במקדש : קפח שלא
לשחוט קדשים חוץ לעזרה : קפט שלא להתקרב
לאחת מכל העריות אפילו בלא ביאה : קצ שלא
לגלות ערות אב : קצא שלא לגלות ערות אם :
קצב שלא לגלות ערות אשת אב ואף על פי
שאינה אמו : קצג שלא לגלות ערות אחותו בכל
צד שהיא אחותו : קצד שלא לגלות ערות בת
הבן : קצה שלא לגלות ערות בת הבת : קצו שלא
לגלות ערות הבת : קצז שלא לגלות ערות
אחותו מן האב והיא בת אשת אביו : קצח שלא
לגלות ערות אחות אב : קצט שלא לגלות ערות
אחות אם : ר שלא לבוא על ערות אחי האב :
רא שלא לבא על אשת אחי האב : רב שלא
לבא על אשת הבן : רג שלא לבא על אשת אח :
רד שלא לבא על אשה ובתה : רה שלא לגלות
ערות אשה ובת בנה : רו שלא לגלות ערות
אשה ובת בתה : רז שלא לבא על אחות
אשתו בחיי אשתו : רח שלא לבא על אשה

נדה: רט שלא לתן מזרעו למולך: רי שלא לבא על הזכר: ריא שלא לשכב עם בהמה: ריב שלא תשכבנה הנשים עם הבהמות: ריג מצות יראת אב ואם: ריד מצות פאה: רטו מצות לקט: רטז מצות הנחת עוללות הכרם: ריז מצות הנחת פרט הכרם: ריח מצות שופט שישפוט בצדק: ריט מצות תוכחה לישראל שאינו נוהג כשורה: רכ מצות אהבת ישראל: רכא מצות נטע רבעי להיות קודש: רכב מצות ליראה מן המקדש: רכג מצות כבוד חכמים: רכד מצות צדוק המאזנים והמשקלים והמדות: רכה מצות שישרפו מי שנתחייב שרפה: רכו שלא לפנות אחר עבודת כוכבים במחשבה ולא בדבור ולא אפילו בהבטה: רכז שלא לעשות אליל של כוכבים לא לעצמו ולא לזולתו: רכח שלא לאכול נותר: רכט שלא לכלות הפאה בשדה: רל שלא לקחת שבלים הנופלים בשעת הקציר: רלא שלא לכלות עוללות הכרם: רלב שלא ללקוט פרט הכרם: רלג שלא לגנוב שום חפץ או ממון: רלד שלא יכחש על ממון שיש מאתר בידו: רלה שלא לישבע לשקר על כפירת ממון: רלו שלא לשבע לשקר בשבועת בטוי: רלז שלא לעשוק: רלח שלא לגזול: רלט שלא לאחר שכר שכיר: רמ שלא לקלל אחד מישראל בין איש בין אשה: רמא שלא להכשיל תם בדרך: רמב שלא לעות המשפט: רמג שלא לכבד גדול בדין: רמד שלא לרגל: רמה שלא לעמוד על דם רעים: רמו שלא לשנא אח: רמז שלא להלבין פני אדם מישראל: רמח שלא לנקום: רמט שלא לנטור: רנ שלא להרביע בהמה מין עם שאינו מינו: רנא שלא לזרוע כלאי זרעים בארץ ולא להרכיב אילן בשום מקום: רנב שלא לאכול ערלה: רנג שלא לאכול ולשתות כדרך זולל וסובא: רנד שלא לנחש: רנה שלא לעונן: רנו שלא להקיף פאת הראש: רנז שלא להשחית פאת זקן: רנח שלא לכתוב בבשרו כתובת קעקע: רנט שלא לעשות מעשה אוב: רס שלא לעשות מעשה ידעוני: רסא שלא להונות במדות וכל המדות בכלל: רסב שלא לקלל אב ואם: רסג שלא ללכת בחוקות העובדי כוכבים: רסד מצות ענין טמאת הכהנים לקרוביהם ובכללה שיתאבלו כל אחד מישראל על ששה מקרוביהם הידועים: רסה מצות קדוש זרע אהרן: רסו מצות כהן גדול לישא נערה בתולה: רסז מצות הקרבן להיות תמים: רסח מצות הקרבן שיהיה משמונה ימים ולמעלה: רסט מצות קדוש השם: רע מצות שביתה ביום ראשון של פסח: רעא מצות קרבן מוסף כל שבעת ימי הפסח: רעב מצות שביתה בשביעי של פסח: רעג מצות קרבן העומר של שעורים ביום שני של פסח: רעד מצות ספירת העומר: רעה מצות קרבן מנחה חדשה מן החטים ביום עצרת: רעו מצות שביתה ממלאכה ביום עצרת: רעז מצות שביתה ביום ראש השנה: רעח מצות קרבן מוסף ביום ראש השנה: רעט מצות תענית ביום עשירי בתשרי הוא יום הכפורים: רפ מצות שביתת ממלאכה ביום הכפורים: רפא מצות קרבן מוסף ביום הכפורים: רפב מצות שביתה ממלאכה ביום ראשון של חג הסכות: רפג מצות קרבן מוסף בכל יום משבעה ימי הסכות: רפד מצות שביתה ממלאכה ביום שמיני של סכות שהוא נקרא שמיני עצרת: רפה מצות קרבן מוסף ביום שמיני עצרת: רפו מצות נטילת לולב: רפז מצות ישיבת סכה: רפח שלא יטמא כהן הדיוט במת זולת בקרובים המבוארים בכתוב: רפט שלא ישמש כהן טבול יום עד שיעריב שמשו: רצ שלא ישא כהן אשה זונה: רצא שלא ישא כהן אשה חללה: רצב שלא ישא כהן גרושה: רצג שלא יכנס כהן גדול באהל המת אפילו לקרוביו: רצד שלא יטמא כהן גדול בשום טמאה במת: רצה שלא ישא כהן גדול אלמנה: רצו שלא יבעול כהן גדול אלמנה ואפילו בלא קדושין: רצז שלא יעבוד כהן בעל מום קבוע בעבודת המקדש:

שלא

רצח שלא יעבוד כהן בעל מום עובר : רצט שלא יכנס בעל מום בהיכל כלו : ש שלא יעבוד כהן טמא : שא שלא יאכל כהן טמא תרומה : שב שלא יאכל שום זר תרומה : שג שלא יאכל תושב כהן ושכיר תרומה : שד שלא יאכל ערל תרומה : שה שלא תאכל חללה מן הקדש : שו שלא לאכול טבל אפילו כהן : שז שלא נקדיש בעלי מומין להקריבן למזבח : שח שלא יתן מום בקדשים : שט שלא ישחט בעלי מומין לשם קרבן : שי שלא יקטיר אימורי בעלי מומין : שיא שלא יזרוק דם בעל מום על המזבח : שיב שלא לסרס זכר אחד מכל המינים : שיג שלא להקריב קרבן בעל מום מיד העובדי כוכבים ומזלות : שיד שלא נשחוט בהמה ובנה ביום אחד : שטו שלא לעשות דבר שיתחלל בו שם שמים בין בני אדם : שטז שלא לעשות מלאכה ביום ראשון של פסח : שיז שלא לעשות מלאכה ביום שביעי של פסח : שיח שלא לאכול מתבואה חדשה קודם כלות ששה עשר בניסן : שיט שלא לאכול קלי מתבואה חדשה עד היום ההוא : שכ שלא לאכול כרמל מתבואה חדשה עד היום ההוא : שכא שלא לעשות מלאכה ביום חג שבועות : שכב שלא לעשות מלאכה ביום ראשון של תשרי : שכג שלא לעשות מלאכה בעשרה בתשרי : שכד שלא לאכול ולשתות ביום הכפורים : שכה שלא לעשות מלאכה ביום ראשון של חג הסכות : שכו שלא לעשות מלאכה ביום שמיני עצרת : שכז מצות ספירת שבע שבתות שנים : שכח מצות תקיעת שופר ביובל ביום הכפורים : שכט מצות קדוש שנת היובל : של מצות עשית דין לוקח ומוכר : שלא מצות השבת קרקע לבעליהן ביובל : שלב מצות פדיון נחלות שהן תוך עיר חומה עד השלמת שנה : שלג מצות עבודה בעבד כנעני לעולם : שלד שלא נעבוד האדמה בשנה השביעית : שלה שלא נעשה עבודה גם באילנות : שלו שלא נקצור ספיחים בשנה השביעית : שלז שלא נאסוף פרות האילן בשביעית כדרך שאוספין אותן בכל שנה : שלח שלא נעבוד בארץ בשנת היובל : שלט שלא לקצור ספיחי תבואות של שנת היובל : שם שלא לאסוף פרות האילנות ביובל כדרך שאוספין אותן בשאר שנים : שמא שלא להונות במקח וממכר : שמב שלא להונות בדברים : שמג שלא תמכר שדה בארץ ישראל לצמיתות : שמד שלא לשנות מגרשי ערי הלוים ושדותיהן : שמה שלא להלוות ברבית : שמו שלא נעבוד בעבד עברי עבודה בזויה כמו עבודת כנעני : שמז שלא ימכר עבד עברי על אבן המקח : שמח שלא יעבוד בעבד עברי עבודת פרך : שמט שלא להניח לעובד כוכבים ומזלות לעבוד בעבד עברי הנמכר לו בפרך : שנ שלא ישתחוה על אבן משכית אפילו לשם : שנא מצות מעריך אדם שיתן דמים הקצובים בתורה : שנב מצוה הממיר בהמת קרבן בבהמה שתהיינה שתיהן קודש : שנג מצות מעריך בהמה שיתן כפי שיעריכנה הכהן : שנד מצות מעריך בתים שיתן הערך שיעריכנה הכהן ותוספת חומש : שנה מצות מעריך שדה שיתן כערך הקצוב בפרשה : שנו מצות דין מחרים מנכסיו שהוא לכהנים : שנז מצות מעשר בהמה טהורה בכל שנה : שנח שלא נמיר הקדשים : שנט שלא לשנות הקדשים מקרבן לקרבן : שס שלא תמכר קרקע שהחרימו אותה בעליה אלא תתן לכהנים : שסא שלא תגאל שדה החרם : שסב שלא לגאול מעשר בהמה אלא יאכל בירושלים : שסג מצות שלוח טמאים חוץ למחנה שכינה : שסד מצות ודוי על החטא : שסה מצות סוטה שיביאה הבעל אל הכהן ויעשה לה כמשפט הכתוב : שסו מצות גדול שער נזיר : שסז מצות גלוח הנזיר והבאת קרבנותיו : שסח מצות ברכת כהנים בכל יום : שסט מצות משא הארון בכתף : שע שלא יכנס טמא בבית המקדש : שעא שלא לתן שמן בקרבן סוטה : שעב שלא להשים לבונה בקרבן סוטה : שעג שלא ישתה הנזיר יין או כל מיני שכר : שעד שלא יאכל הנזיר ענבים לחים :

שעה שלא יאכל הנזיר צמוקים : שעו שלא יאכל הנזיר זרע הענבים: שעז שלא יאכל הנזיר קליפת הענבים : שעח שלא יגלח הנזיר שערו כל ימי נזרו: שעט שלא יכנס הנזיר לאוהל המת: שפ שלא יטמא הנזיר במת: שפא מצות שחיטת פסח שני בארבעה עשר באייר למי שהיה טמא או בדרך רחוקה: שפב מצות פסח שני שיאכל על מצות ומרורים בליל חמשה עשר באייר: שפג מצות תקיעת חצוצרות במקדש ובמלחמה: שפד שלא להותיר מבשר פסח שני למחרתו : שפה שלא לשבור עצם מעצמות פסח שני : שפו מצות חלה : שפז מצות ציצית : שפח שלא לתור אחר מחשבת הלב וראית העינים: שפט מצות שמירת המקדש: שצ מצות פדיון בכור אדם: שצא מצות עבודת הלוים במקדש: שצב מצות מעשר ראשון: שצג מצות הלוים לתת מעשר מן המעשר : שצד שלא לבטל שמירת המקדש : שצה שלא יתעסקו הכהנים בעבודת לוים ולוים בעבודת כהנים : שצו שלא יעבוד זר במקדש : שצז שלא לפדות בכור בהמה טהורה : שצח מצות פרה אדומה: שצט מצות כל טומאת מת : ת מצות מי נדה שמטמאין אדם טהור ומטהרין אדם טמא מטומאת מת בלבד: תא מצות דיני נחלות: תב מצות הקרבת תמידין בכל יום : תג מצות קרבן מוסף שבת: תד מצות קרבן מוסף בכל ראש חודש : תה מצות קרבן מוסף ביום חג השבועות : תו מצות לשמוע קול שופר בראש השנה : תז מצות הפרת נדרים : תח שלא יחל דבריו בנדרים : תט מצות לתת ערים ללוים לשבת בהן והן קולטות: תי מצות בית דין להגלות מכה נפש בשגגה מעירו לערי מקלט ועל הרוצח בעצמו ללכת שם) : תיא שלא להרוג הרוצח קודם שיעמוד בדין: תיב שלא יורה העד בדין שהעיד בדיני נפשות : תיג שלא לקח כופר להציל ממות הרוצח: תיד שלא לקח כופר מחויב גלות לפוטרו מן הגלות: תטו שלא למנות בדיין אדם שאינו חכם בדיני תורה אף על פי שהוא חכם בחכמות אחרות: תטז שלא יירא

הדיין בדין מאדם רע : תיז מצות אחדות השם : תיח מצות אהבת השם: תיט מצות תלמוד תורה: תכ מצות קריאת שמע ערבית ושחרית : תכא מצות תפילין של יד : תכב מצות תפילין של ראש : תכג מצות מזוזה : תכד מצות הריגת שבעה עממים : תכה שלא להתאות מה שביד אחרים: תכו שלא לנסות נביא אמת יותר מדאי: תכז שלא לחון לעובדי כוכבים: תכח שלא להתחתן בעובדי כוכבים : תכט מצות ברכת המזון: תל מצות אהבת הגרים: תלא מצות יראת השם : תלב מצות תפלה : תלג מצות החברה והדבקה עם חכמי התורה: תלד מצות על הצריך לשבע שישבע באמת בשם יהוה: תלה שלא להנות מצפוי עבודת כוכבים: תלו שלא להדביק שום דבר מעבודת כוכבים ומשמשיה בממונינו וברשותינו להנות בה : תלז מצות לאבד אשרת ומשמשיה : תלח מצות להקריב כל הקרבנות שיש על האדם בחובה או בנדבה ברגל הראשון שפוגע בו : תלט מצות להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה ולא בחוץ : תם מצות פדית קדשים שנפל בהם מום ואחר כך מתרין באכילה: תמא מצות שחיטה: תמב מצות להטפל בהבאת הקרבן מחוץ לארץ לבית הבחירה : תמג מצות חקירת עדים היטב : תמד מצות שריפת עיר הנדחת וכל אשר בה : תמה מצות בדיקת סימני העוף : תמו מצות מעשר שני : תמז מצות מעשר עני תחת מעשר שני בשנת השלישית וששית : תמח מצות השמטת כספים בשנה השביעית : תמט מצות לנגוש את העובדי כוכבים : תנ מצות צדקה : תנא מצות הענקת עבד עברי : תנב מצות לשמוח ברגלים: תנג מצות להראות ברגלים במקדש : תנד שלא לאבד בתי עבודת הקודש וספרי הקודש ושלא למחוק שמות הקדושים הכתובים שם : תנה שלא להעלות קדשים בחוץ : תנו שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים : תנז שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים : תנח שלא לאכול מעשר שני של

טהר חוץ לירושלים: תנט שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים: תס שלא יאכלו הכהנים בשר חטאת ואשם חוץ לקלעים: תסא שלא לאכול בשר העולה: תסב שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת דמים: תסג שלא יאכלו כהנים בכורים קודם הנחתם בעזרה: תסד שלא לעזוב הלוים מלתת להם מתנותיהם ולשמחם ברגלים: תסה שלא לאכול אבר מן החי: תסו שלא להוסיף על מצות התורה: תסז שלא לגרוע ממצות התורה: תסח שלא לשמוע מהמתנבא בשם כוכבים: תסט שלא להסית אחד מישראל אחר עבודת כוכבים: תע שלא לאהוב את המסית: תעא שלא לעזוב השנאה מן המסית: תעב שלא להציל את המסית: תעג שלא ילמוד הנסת זכות על המסית: תעד שלא ישתוק הנסת מללמד חובה על המסית: תעה שלא לבנות עיר הנדחת לכמות שהיתה: תעו שלא להנות בממון עיר הנדחת: תעז שלא להתגודד כמו עובדי כוכבים: תעח שלא לעשות קרחה על מת: תעט שלא לאכול פסולי המוקדשין: תפ שלא לאכול (חגב טמא וכל שכן) שרץ העוף: תפא שלא לאכול מבשר בהמה חיה ועוף שמתו מאליהן: תפב שלא לתבוע ההלואה שעבר עליה זמן שביעית: תפג שלא למנע מלהיות העני מלתן לו מה שהוא צריך: תפד שלא ימנע מלהלות לעני מפני השמטה: תפה שלא לשלוח עבד עברי ריקם כשיצא חפשי: תפו שלא לעבוד בקדשים: תפז שלא לגזוז את הקדשים: תפח שלא לאכול חמץ בארבעה עשר בניסן אחר חצות: תפט שלא להותיר מבשר קרבן החגיגה שנקרב ביום ארבעה עשר בניסן עד יום השלישי: (שלא להקריב קרבן פסח בבמת יחיד): תצ שלא לעלות לרגל בלא קרבן שיהיה עמנו בשנקריב שם: תצא מצות מנוי שופטים ושוטרים בכל קהל מישראל: תצב מצות לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להם לישראל בכל זמן: תצג מצות מנוי מלך ישראל בארץ ישראל עלינו: תצד מצות לכתוב המלך ספר תורה אחת יתרה על שאר בני ישראל: תצה מצות מתנות זרוע לחיים והקיבה לכהן: תצו מצות הפרשת תרומה גדולה ולתן לכהן: תצז מצות ראשית הגז שיתן לכהן: תצח מצות להיות הכהנים עובדים במקדש משמרות משמרות ובמועדים עולים כאחד: תצט מצות לשמוע מכל נביא שיהיה בכל דור ודור אם לא יוסיף ולא יגרע במצות התורה: תק מצות להכין שש ערי מקלט: תקא מצות לעשות לעדים זוממין כמו שזממו לעשות: תקב מצות למשוח כהן למלחמה: תקג מצות לעשות במלחמות הרשות כמשפט הכתוב בתורה: תקד מצות עריפת העגלה בנחל: תקה שלא לטעת אילן במקדש: תקו שלא להקים מצבה: תקז שלא להקריב קרבן בעל מום עובר: תקח שלא להמרות על פי בית דין הגדול שיעמדו לישראל: תקט שלא לכנות מלך בארץ ישראל כי אם מבני ישראל: תקי שלא ירבה לו המלך סוסים: תקיא שלא ירבה לו המלך נשים: תקיב שלא ירבה לו המלך כסף וזהב לבד מה שצריך לו: תקיג שלא לשכון בארץ מצרים לעולם: תקיד שלא יהיה לשבט לוי נחלה בארץ: תקטו שלא יטול לוי חלק בבזה בשעת כבוש הארץ: תקטז שלא לקסום: תקיז שלא לכשף: תקיח שלא לחבר חבר: תקיט שלא לשאול באוב: תקכ שלא לשאול בידעוני: תקכא שלא לדרוש אל המתים: תקכב שלא להתנבאות שקר בשם יהוה: תקכג שלא להתנבאות בשם עבודת כוכבים: תקכד שלא ישמע לנביא השקר ולא יגור ממנו: תקכה שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות: תקכו שלא להסיג גבול: תקכז שלא לחתוך הדין על פי עד אחד: תקכח שלא לערוץ מפני האויב במלחמה: תקכט שלא להחיות כל נשמה משבעה עממין שבתורה: תקל שלא להשחית אילני מאכל במצור וכן כל השחתת בכלל הלאו: תקלא שלא לעבוד ולזרוע בנחל

ניתן: תקלב מצות דין יפת תואר: תקלג מצות
דין תליה למי שיתחייב לתלות: תקלד מצות
קבורה לנהרג על פי בית דין וכן לכל מת:
תקלה מצות השבת אבדה: תקלו מצות הקמת
משא לישראל: תקלז מצות שלוח הקן: תקלח מצות
מעקה: תקלט מצות קדושין באשה: תקמ מצות
שתשב אשת המוציא שם רע תחתיו לעולם:
תקמא מצוה על בית דין לסקול באבנים מי
שנתחייב סקילה: תקמב מצות על המאנס שישא
אנוסתו לאשה: תקמג מצות להתקין יד במלחמה
מחוץ למחנה: תקמד מצות להתקין יתד במחנה:
תקמה רשות הלואה לעובדי כוכבים ברבית אם
מצטרך ללות: תקמו מצות קיום מוצא שפתים:
תקמז מצות להניח השכיר לאכול בזמן שכירתו
מדברים ידועים: תקמח מצות הרוצה לגרש
אשתו שיגרשנה בשטר: תקמט מצות שישמח
חתן עם אשתו בשנה ראשונה: תקנ מצות
השבת המשכון לבעליו בעת שהוא צריך לו:
תקנא מצות נתינת שכר שכיר ביומו: תקנב מצות
מתנת עומר השכחה: תקנג מצות מלקות
לרשעים: תקנד מצות יבום: תקנה מצות חליצה:
תקנו מצות להציל הנרדף: תקנז מצות לזכור
מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים:
תקנח מצות להכרית זרעו של עמלק: תקנט שלא
לסכור אשת יפת תואר: תקס שלא להתעמר
באשת יפת תואר אחר שבא עליה: תקסא שלא
ילין הצלוב על העץ וכן המת בביתו אלא
לכבודו: תקסב שלא להתעלם מן האבדה:
תקסג שלא להניח בהמת חבירו רובצת תחת
משאה: תקסד שלא תעדה אשה עדי איש:
תקסה שלא יעדה האיש עדי אשה: תקסו שלא
לקח האם על הבנים: תקסז שלא להניח
המכשול: תקסח שלא לזרוע כלאים בכרם
בארץ ישראל דאוריתא: תקסט שלא לאכול
מתנות כלאי הכרם: תקע שלא לעשות מלאכה
בשני מיני בהמה: תקעא שלא ללבוש שעטנז:
תקעב שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו:
תקעג שלא לענוש האנוסה: תקעד שלא יגרש
האונס את אנוסתו: תקעה שלא יקח סריס
בת ישראל: תקעו שלא יקח ממזר בת ישראל:
תקעז שלא ישא עמוני ומואבי בת ישראל:
תקעח שלא לדרוש שלום לעמון ומואב:
תקעט שלא להרחיק זרע אדום מהתחתן עם
קהל ישראל אחר שנתגיירו אלא עד דור שלישי
ולא שלישי בכלל: תקפ שלא להרחיק מצרי
כמו כן אלא עד דור שלישי ולא שלישי בכלל:
תקפא שלא יכנס טמא למחנה לוים: תקפב שלא
להחזיר עבד שברח מאדוניו מחוצה לארץ
לארץ ישראל: תקפג שלא להונות עבד זה
שברח מאדוניו מחוצה לארץ לארץ ישראל:
תקפד שלא תהיה קדשה מבנות ישראל:
תקפה שלא להקריב אתנן זונה ומחיר כלב:
תקפו שלא ללות ברבית מישראל: תקפז שלא
לאחר הנדרים והנדבות: תקפח שלא יקח
השכיר יותר על אכילתו: תקפט שלא יאכל
השכיר בשעת מלאכה: תקצ שלא יחזיר המגרש
גרושתו אחר שנשאת: תקצא שלא יצא חתן
מביתו כל שנה ראשונה לצבא ולא לשום
דבר מצרכי צבור: תקצב שלא לחבול כלים
שעושין בהן אוכל נפש: תקצג שלא לתלוש
סימני צרעת: תקצד שלא למשכן בעל חוב
בזרוע: תקצה שלא למנוע עבוט מבעליו בעת
שצריך לו: תקצו שלא יעיד קרוב: תקצז שלא
להטות משפט גר או יתום: תקצח שלא למשכן
אלמנה: תקצט שלא לקח עומר השכחה מתבואה
או מאילנות: תר שלא להוסיף במלקות המחויב
מלקות ובכללה שלא נכה ישראל: תרא שלא
לחסום בהמה בשעת מלאכה: תרב שלא
תנשא היבמה לאחר חוץ מן היבם: תרג שלא
לחוס על הרודף: תרד שלא נשהה מדות
ומשקלות חסרים עמנו ואף על פי שלא נשא
ונתן בהם: תרה שלא נשכח מעשה עמלק
שעשה עם אבותינו בצאתם ממצרים: תרו מצות
קריאה על הבכורים: תרז מצות ודוי מעשר:
תרח מצות להדמות בדרכי השם הטובים
והישרים שנצטוינו לעשות כל מעשינו בדרך

היושר והטוב: תרט שלא לאכול מעשר שני באנינות: תרי שלא לאכול מעשר שני בטומאה: תריא שלא להוציא דמי מעשר שני בשאר דברים שאינן מאכילה ושתיה: תריב מצות הקהל במוצאי שביעית: תריג מצות לכתוב כל אחד מישראל ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל: רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

אידרא רבא לשבועות

תניא אמר רבי שמעון לחבריא עד אימת ניתיב בקיימא דחד סמכא. כתיב עת לעשות ליהוה הפרו תורתך יומין זעירין ומארי דחובא דחיק כרוזא קארי כל יומא ומחצדי חקלא זעירין אינון ואינהו בשולי כרמא לא אשגחן ולא ידעין לאן אתר אזלין כמה דיאות אתכנשו חברייא לבי אידרא מלובשין שריין סייפי ורומחי בידיכון אזדרזו בתיקוניכון בעיטא בחכמתא בסוכלתנו בדעתא בחיזו בידין ברגלין אמלכו עליכון למאן דברשותיה חיי ומותא למגזר דינין דקשוט מלין דקדישי עליונין צייתי להון וחדאן למשמע להו ולמנדע להו. יתיב רבי שמעון ובכה ואמר ווי אי גלינא ווי אי לא גלינא חברייא דהוו תמן אשתיקו קם רבי אבא ואמר ליה אי ניחא קמיה דמר לגלאה הא כתיב סוד יהוה ליראיו והא חברייא אלין דחלין דקודשא בריך הוא אינון וכבר עאלו באדרא דבי משכנא מנהון עאלו ומנהון נפקו תאנא אתמנו חברייא קמיה דרבי שמעון ואשתכחו רבי אלעזר בריה ורבי אבא ורבי יהודה ורבי יוסי בר יעקב ורבי יצחק ורבי חזקיה בר רב ורבי חייא ורבי יוסי ורבי ייסא ידהן יהבו לרבי שמעון ואצבען זקפו לעילא ועאלו בחקלא ביני אילני ויתבו. קם רבי שמעון וצלי צלותיה יתיב בגווייהו ואמר כל חד ישוי ידוי בתוקפוי שוו ידייהו ונסב לון פתח ואמר ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן. פתח רבי שמעון ואמר עת לעשות ליהוה מאי עת לעשות ליהוה משום דהפרו תורתך מאי הפרו תורתך תורה דלעילא דאיהי מתבטלא אי לא יתעביד בתיקונוי שמא דא ולעתיק יומין אתמר. כתיב אשריך ישראל מי כמוך וכתיב מי כמוכה באלים יהוה. קרא לרבי אלעזר בריה אותביה קמיה ולרבי אבא מסטרא אחרא ואמר אנן כללא דכלא עד השתא אתתקנו קיימין אשתיקו שמעו קלא וארכובתן דא לדא נקשן מאי קלא קלא דכנופיא עלאה דמתכנפי חדי רבי שמעון ואמר יהוה שמעתי שמעך יראתי אמר התם יאות הוה למהוי דחיל אנן בחביבותא תליא מלתא דכתיב ואהבת את יהוה אלהיך וכתיב מאהבת יהוה אתכם וכתיב אהבתי אתכם אמר יהוה:

אח"כ אומרים רבי חנניא בן עקשיא כו' ואומרים קדיש

את חג המצות תשמור. כו'. היינו סוד דלקרי שמור. וע"כ כתיב את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות [illegible]. שבעת ימים אלין. לאו איהן כשבעת הימים דסוכות. דאינון עלאין. ואלין תתאין. וע"ד באינון כלל גמור ובהאי לאו כלל גמור. וחג דאינון נקבה. שבעת ימים תאכל מצות. מצה כתיב חסר בלא ו'. דעד לא שראן אינון יומין עלאין רזא דו'. ולאו איהי כיון דהא רזא דחג השבועות אתקדש. תאכל מצות. דהא פרחן מעלין בקדש ולא מורידין. תאכל מצות להיות באינון יומין תתאין. ס"א. ספיר ושבר [illegible] וגו'. מאן דיבשר לאוריך (נ"א לבשרא) עליה בקדמיתא ולבתר על ביתיה. כגוונא דא כהי דרגא שארי לאתקדשא לגבשה בקדושה לשבנא עליה. וכיון דאיהו אתקדש. בעי לבשרא על ביתיה ולקדשא לון. וע"ד מצה נקבה לקדשא ביתיה. ובהאי מקדש לון. [illegible] (ס"א באתבנת דעומר). וכיון דאיהו אתקדשא. בעיין לסלקא לון לעילא. דהא כד ביתא דמתרוחיתא אתקדשת. בעין סלקא לעילא לאתקשרא בהינון יומין עלאין לעילא. וע"ד [illegible] בקומה. על קומתא קיימין. בגין דאינון יומין עלאין איתן. וכן בכל זמנא דעאל ב"נ לאינון יומין עלאין. בין בצלותא בין בשבחא. אצטריך לקיימא על רגלוי. ירכין וגופא כחדא. [illegible] ירכין וגופא בקיימא. כדכורא דקיימא בדיליה. ולא כנוקבא דאתחכא למיתב. ועוד בגין שבחא דעלמא עלאה. ובגין דאיהו רזא דדכורא. [illegible] מתן שבחא דא. ולא מתרחיבין למיתב. בר דכורין. לאתקדשא כל חד כדקא יאות. כגוונא דא יראה כל זכורך. דכורין ולא נוקבין. בגין דרזא דברית. בדכורא איהו ולא בנוקבא. ובגין דקיימא רזא לעילא בין לא מתחייב. ורזא אוליפנא הכא. דבכל שבעה יומין סלקין יומין עלאין. נוקבא קדישא יומא חד (ומתלתא) דעלין בהדה. והאי שבעא אקרי שבוע. דאתקדש בשבעה יומין עלאין. וכן כל שבעה

הכנסה מלאים התמנן יומין עד ולא עד בכלל. וכד אשתכחו ארבעין ותשע יומין שלמין. אשתכחו שבעה שבעה יומין דאתקדשו בהו. ו'כד אקרי שבוע דשאל באלין שבע. וע"ד כתיב שבע שבתות תמימות תהיינה. בגין דאינון מקבן. נקט קלה ליגאה דמקבן. וכד אתקדשת בהו וכיוה מתקנא לאתחברא איתתא בבעלה. כדין אקרי חג שבועות מאינון נקיי דשארי עליה אינון יומין שלמין דאתקדשי בהו. ובג"כ כתיב בשבועותיכם. אינון דילכון. ולא כתיב בשבועות. בגין דהכי נמי מתקדשין ישראל להוה עמהון. וע"ד כד מטי לתשע וארבעין יומין. סגולה יומא עלאה דעליהו. דאיהו יומא דחמשין דשליט על תשעה וארבעין יומין. דהא דכללא דאורייתא בתשעה וארבעין אנפין. ודיו סגולה יומא עלאה יומא דחמשין. באתפרשותא דלעילא. אסיק אורייתא כולה בתשעה וארבעין אנפין:

אחר כך יאמר קדיש ... . וסמוך לאור היום. יאמר שיר השירים כולה. ונגמר כל התיקון יאמר התפלה זו. וכן בליל הושענא רבה אחר ימות הנה. הכוונה לומד כל הלילה:

תפלה לליל שבועות והושענא רבא

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁאִם נִתְחַיַּבְתִּי לְפָנֶיךָ כָּרֵת בְּבֵית דִּינְךָ הַצֶּדֶק עַל חַטֹּאתַי וַעֲוֹנוֹתַי וּפְשָׁעַי הַמְרֻבִּים יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא חָשׁוּב צַעֲרִי שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְנָדַדְתִּי שֵׁנָה מֵעֵינַי שֶׁתְּשִׂימֵהוּ עָלַי כְּעֵין הַמְלָכָתֶךְ הַהִיא עֵינָא פְּקִיחָא דְּלָא נָאִים וְתִיר תְּדִיר שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל וְתִקְרַע גְּזַר דִּינִי הָרַע מֵעָלַי. וּתְחָנֵּנִי וּתְבָרְכֵנִי מֵאוֹצַר הַכֶּסֶף הָעוֹמֵד לִימִין הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא ־קֵל לְהוֹצִיא מִשָּׁם וְתִתֵּן לְעַבְדְּךָ פלוני בֶּן אֲמָתֶךָ (פלונית) חַיִּים אֲרוּכִים לַעֲסוֹק בְּתוֹרָתְךָ יוֹמָם וָלַיְלָה וְיִהְיֶה הַצַּעַר שֶׁיֵּשׁ לִי בְּעֵינַי תִּקּוּן לִפְגַם הָרְאוּת שֶׁפָּגַמְתִּי בְּעֵינַיִן עִילָאִין וַאֲשֶׁר הָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי. וִיתֻקַּן הַפְּגָם הַהוּא בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁפָּגַמְתִּי מֵאַרְבַּע עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה וְתַצִּילֵנִי מֵעוֹנֶשׁ חִבּוּט הַקֶּבֶר מֵהַמַּלְאָךְ הַמְשַׁבֵּר אֶת עֵינֵי הָאָדָם אַחַר פְּטִירָתוֹ בַּקֶּבֶר וְעַל יְדֵי צַעַר זֶה אֶפָּטֵר מֵאוֹתוֹ צַעַר וְתַשְׁפִּיעַ עָלַי מִשֶּׁפַע הַטּוֹב מִכֶּתֶר עֶלְיוֹן לְהַצִּילֵנִי מִכָּרֵת אֲשֶׁר נִתְחַיַּבְתִּי וּלְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא (אלד כשהוא במקורו אאהלידהד) שֶׁתְּבַטֵּל מֵעָלַי כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת וְתִהְיֶה לִמּוּד זֶה נַחַת רוּחַ לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ וְתִתֵּן בָּנוּ כֹּחַ לַעֲמוֹד עַל הַמִּשְׁמָר וְלִלְמוֹד תָּמִיד לְפָנֶיךָ וְלַהֲגוֹת בְּאִמְרֵי תוֹרָתֶךָ וְלִהְיוֹת מִן הָעוֹבְדִים לְפָנֶיךָ בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה לוֹמְדִים תּוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ וְלִבְרוֹר כָּל נִצוֹצוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ בֵּין הַקְּלִפּוֹת עַל יָדֵינוּ וּלְהַחֲזִירָם אֶל הַקְּדוּשָּׁה לְיַחֲדָא שְׁכִינְתָּא בְּבַעֲלָהּ לְאוֹקְמָא יָתָהּ מֵעַפְרָא וְלָתֵת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ לְדַבֵּק נַפְשֵׁנוּ וְרוּחֵנוּ וְנִשְׁמָתֵנוּ לַעֲבוֹדָה וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם: וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

בָּרוּךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

סמוך לעמוד השחר. יתפלל תפלה זו:

רבונו של עולם. מודים אנחנו לך. על חסדיך הרבים אשר עשית עמנו ועם אבותינו. והיום הזה קרבתנו לפני הר סיני. ובחרת בנו מכל העמים. ורצית בנו. ונתת לנו תורתך הקדושה על יד נאמן ביתך משה רעיא מהימנא. מה אנו ומה חיינו. כי עשית עמנו חסדים גדולים ורבים כאלה. ואלו פינו מלא שירה כים. אין אנו מספיקים להודות לך על אחד מאלפי רבבות חסדיך הרבים והעצומים בכלל ופרט. ועל אשר זכיתנו בתורתך הקדושה ועל כולם יתברך ויתרומם ויתנשא תמיד שמך לעד. וכל החיים יודוך סלה. והנה הלילה הזה קרינו בתורתך הקדושה בתורה נביאים וכתובים ובזוהר הקדוש. לתקן את שרשם במקום עליון. ולעשות נחת רוח לפניך. ולחבר הדודים יחדיו. ואתה ב טובך תרחם עלינו. ותקבל לימודנו לרצון. ובכח תורתך הקדושה. תשפיע לנו שפע ישועה ורחמים ותצילנו מיצר הרע. וקיים לנו מה שהבטחתנו על ידי עבדיך חכמי ישראל. הבא לטהר מסייעין אותו. פתחו לי פתח כחודה של מחט. ואפתח לכם פתח כפתחו של אולם. אנא ה' חוס וחמול עלינו. ורשפי התעוררת לבנו באהבתך ותורתך יתמידו ויתרבו. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך וחזקנו ואמצנו בתלמוד תורתך הקדושה. ותזכנו לעסוק בתורה לשמה אנחנו וזרענו וזרע זרעינו. בקדושה ובטהרה. ותזכנו לשמונה וארבעים דברים שהתורה נקנית בהם. ותתן לנו כח לעשות חיל. ותזכנו להתרחק מהגאוה וכעס והקפדה. ונכיר מיעוט ערכנו. ונפשנו כעפר לכל תהיה. ותזכנו

להתרחק מלשון הרע וחנופה וליצנות ושקר וכזב ומרמה ודבור חול בשבת ויו"ט וכל דבור אסור. ותזכנו להתרחק מתאות התענוגים ונאכל לשובע נפשנו וכן בכל צרכינו ותזכנו להתרחק מכל דאגה ועצבות ושחורה. ונהיה שמחים לעבודתך וליראתך. ותזכנו להשלים תיקון נר"ן בגלגול זה (וי"י רצון מלפניך יהו"ה אלהינו ואלהי אבותינו. אב הרחמים אדון הסליחות. שאם נגזר עלינו ח"ו להכרת בהכרת רשעים. יכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך עלינו. שיהא חשוב צערנו שנצטערנו הלילה הזו וקמטנו שינה מעלינו. לקרוע רוע גזר דיננו (יכוין בשם קר"ע שט"ן) ונהר יוצא יסודנו. אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. ותחוס ותרחם עלינו. ואל תכריתנו. לא כרת דיומי. ולא כרת דשני. ולא תכרת נפשנו מלהעלות מ"נ למעלה. ולא תכרת נפשנו מלהזדווג בבת זוגה בעולם הנשמות בהכרת רשעים ח"ו. ותשפיע עלינו הוד ישועה ורחמים מכתר עליון להציל נפשנו ממות. ולהחיותינו חיים ארוכים דשנים ורעננים לעבודתך. ותזכנו למקום שהרוחות והנשמות נחצבות משם. ונזכה להיות מהעולים והזוכים לחיי העוה"ב ובכח שמך הקדוש (אאהילד"ה) תבטל מעלינו ומעל כל בני ביתינו. כל גזירות קשות ורעות. ותשגיח עלינו בעין חמלתך. שנאמר בו. הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ויהיה הצער שנדדנו שינה מעינינו בלילה הזו. לתיקון מה שפגמנו בעיינין עילאין. והרע בעיניך עשינו. ונפטר מלהתגלגל נפשנו בעוף הנקרא ראה בעון פגם הראות. ופצנו והצילנו. מעונש חיבוט הקבר. ומהמלאך אכזרי המשבר עיני הרשעים בקבר. ובצער שנדדנו שינה מעינינו. נפטר מאותו הצער. ותנוח נפשנו במשכנות מבטחים. והנה התורה הקדושה שבה נתעסקנו הלילה הקדושה הזו. היא נפלאת. והשמות הקדושים היוצאים מכל מה שקרינו. המה ימליצו טוב בעדנו. לקבלנו בתשובה. ולקרוע רוע גזר דיננו. ונפטר מכל צער. וכל המקטרגים אשר נבראו בעונותינו. ימחו בכח קדושת תורתך הקדושה. אנא הבט בעמלינו. ואל תביט במעללינו. ותבא לפניך שועתנו. לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ויצאו מים חיים מלובן העליון דרך רחובות הנהר לקו האמצעי. נהר פלגיו ישמחו עיר אלהינו. לטהרנו מכל פשעינו. ואתה בטובך תעורר רחמיך. ויפן מצחא דא"א רעוא דכל רעוין במצח ז"א. ועינא דא"א בעינא דז"א. ובכן יתבטלו כל הדינין והיו כלא היו. כי אתה חפץ בתשובת הרשעים. חננו ועננו ושמע תפלתנו. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

(יד) במהר גומרים הלל. : (טו) מוציאין ב' ס"ת בא' שקורין בפ' יפרח. במודת הכלתי (והאומרים סיום הקדמות. שמתחו קודם שמברך הכהן. כך הנהיגו גדולי הדורות. ח"ו להפסיק בו תוך קריאת התורה (ע' ל' ס' הזוהר בים הספר) אין זה צריך לפנים. ולא ינפיק ממקלקלתא. אע"ג דמר אבא רבה הגאון החסיד בעל שער אפרים [חה"ת סי' י'] בתשו' דחיק טובא ויהבא ליה למשכוני נפשיה אהך מנהגא. מאן יהיב לן מעפריה ומליק עיינין. איברא לא חזינא לתמ"ה חסידא קדישא דעביד הכי. ויש לפקפק הרבה על דבריו. אלא שאין כאן מקום להאריך. ותמהני על השואל בלא מדעת במחילת כבודו. שם באותו ענין. דאי איתא דשייכא הכא מפני ססיה דכתובה על הדבר. הא ודאי לא שייך אלא באתינו כשבשמים. דחשידי אהכי. להפסיק כל הברכות וקריאות. כל חלקה שבה סבוריהו כאנבי פיוטים. במחילת כבודם כי רב הוא. ואף כי בשתא לבוכה היום. והרבי מצוה קעבדי. ולא יקופח שכר מותם מלקיש. ואולי גם מעבם רצוי היה. וכמשו' בעל חוות יאיר סי' ס'. מאשר לדעתו ז"ל בכללות ענין הפיוטים לפי ענין הדורות ההם. פנ"ש נכתבו אלהים בס"ד. משא"כ בזמננו זה. ודאי לא נרצין יהיו לפני ה' המפסקות. ועם מכריתא לכל התורה הלז. ולקבל עליו אחריות גדול בחנם. אם אמנם גם בעיני יקר הפיוט החשוב הלז. גם אנו אומרין אותו. לפי שאדם גדול חברו. והנה נמי שאמרו. אבל מ"מ לבעלות על הדעת. שמחברו תקן להפסיק בו בתוך קה"ת. אשר לא עם ולא עלתה על לבו. אלא שהדורות הבאים. הטנו להגדיל כמדו בכך. אמנם כבוד שמים הוא בודאי שלא להפסיק. ויתקיים הכבוד אלהים הסתר. והיותר טוב. לאמרו קודם שנפתח ס"ת) : (טז) (כהן) עד אל בני ישראל (לוי) יעלו בהר (שלישי) יענם בקול (רביעי) לרעך (חמישי) עד סוף סדרה [ונהגו שפותחין הס"ת ומחזיק מכוח מקום הקריאה תוך. ומכסין אותה במעיל שלם יקורין הכהן שיעלה. והשעולה אומרים אקדמות. ואח"כ מברך לפניה וקורא. ונהגו בכ"מ שאחר מגן אקדמות. לא הקורא. וכהן : (יז) יקרא עשרת הדברות בטעם העליון (ויכוין בשמיעתם. כאלו עומד ששם אצל הר סיני. בזמנם מפי ה' ומפי עבדו) ואסור לקרות פסוק העליון ותחתון בתחתון. וי"א לקרות רק פסוק אנכי עד לא יהיה בתחתון : (יח) יש מקומות שנהגו. לקרוא לציבור ס' דברות עם

המקרא. ויש למחות בהם. אך אין קפידא כ"כ. ויש שנהגו שהמנין הקורא לס' הדברות שותק. והקהל אומרים אותם ואח"כ הקורא: (יט) נהגו לעמוד בעת קריאת הי' דברות. ואסור ליחיד לישאר יושב ואסור להפסיק בהם. וא' קורא כולם · (כ) במקום שנהגו לקרות להרבה לס' דברות. אין לשנות. וקורא אפי' אם הוא כהן. ואם אחר אבל תוך ז'. לא יעלה. וקורין לס' דברות לגדול העיר. וקודם שיקראם. יאמר הפסוק רכב אלהים רבותים : (כא) אם דילג הי' דברות. אפי' קרא ה' גברי והגיע הס"ת. יוציא ס"ת ויקראם לעולה א' בברכה תחלה וסוף. וי"א שאם אמר קדיש. א"צ לקרות עוד לא'. רק הקורא יקראם בקול רם בלי ברכה. ואם רוצה לקרות עוד לא' ולומר קדיש שנית. אין מוחין אותו : (כב) אם קרא הי' דברות לה' גברי ולא קרא כל הס'. אם הס"ת עדיין על השלחן. מוסיף עולה א' וקורא עמו מה שדילג בברכה תחלה וסוף. ואם קרא בלי ברכה תחלה. יברך עכ"פ בסוף. ואם לא בירך. אפי' הס"ת עדיין על השלחן. או לא קרא כלל וסילק הס"ת אחר שסיים הי' דברות. יצא : (כג) טעה וקרא כל הבכור. וזכר קודם שבירך האחרון לאחריו. יגללו ויקרא בחודש השלישי לעולים השאריים. ואותן שקראו בס' כל הבכור. מצטרפין למנין ה'. ואם כבר בירך ואפי' אמר קדיש. קורא עוד עולה א' וקורא עמו בחודש השלישי. כל הס' : (כד) טעה וקרא שור או כשב. או פ' אל מתוכה"פ. יחזור ויקרא בחודש השלישי : (כה) אומר] קדיש. וגולל ס"ת. וכפי יודע שביום מ"ת זה. קורין הדברות בטעם העליון. כמו שהוא מנהג מוחזק ביד גדולי ישראל (בודאי לא תחוש לדברי המפקפק [בח"ס] אשר לא בדעת מלין יכביר. לבסיר אביר ולא ביד חזקה כ"א בפטומי מילי גמיר וסביר. וכבר השבתי על תלונותיו ועל דבריו בשא"ל בס"ד) אכן לא רבים יחכמו להבין ולהבדיל בין טעם התחתון והעליון. לכן נאיגסו פה בחור לעיניך [חמגמה לעיל] : (כו) בס"ת ב'. קורין למפטיר בפ' פנחס. וביום הבכורים עד ונסכיהם וגולל ס"ת ומפטיר ביחזקאל א'. ויהי בשלשים שנה. עד ברוך כבוד ה' ממקומו ונהגו בו הלסול. שאין הקטן מפטיר בה : (כז) אשרי. יהללו. ומחזירין ס"ת למקומן. חצי קדיש. מוסף של י"ט מחזיר ש"ץ התפלה. ועולין לדוכן. קדיש שלם. אין אומרים עלינו. קדיש יתום. שיר הכבוד. קדיש. מזמור כ"ס לפי מנהג

שמחים ובלא פתנין נאמר פ"ה. קדיש: (כח) סדר עבודה. י"ט עצרת בנים אלהים כו' אח"כ אומר:
של מוסף די"ט של פסח. ולמנה. כך הסדר עבודת קרבן מוסף

סדר עבודת מוסף של עצרת

אחד מוסף היום ומנחתו. הביאו בשביל שתי הלחם. פר אחד. ושני אילים. ושבעה כבשים כולן עולות. ושעיר אחד חטאת. ועצ"א"ם כמשפט. והקריבו את מנחתם. הביאו שתי חלות. כל אחת מהן עשרון סולת חמים. מנופה בשתים עשרה נפה מתוך סאה ומחצה. לכל חלה. ובאין מן החדש שבא. לישתן ועריכתן מבחוץ. ואפייתן מבפנים. כיצד עושה אותן. מביא שאור ממקום אחר. ומוסיף עליו עד כדי עשרון. ומחמצו מאתמול (א). אורך החלות שבעה טפחים. ורחבן ארבעה טפחים: וקרנותיהן ארבע אצבעות. ומביא שני כבשים לזבח שלמים. ומניפן אפילו במזרח המזבח עודם חיים. אח"כ שוחטן. ומקבל דמן בצפון. נתן במזרק מדם כל אחד מהן שתי מתנות שהן ארבע. השיריים נשפכין על יסוד דרומי. הפשיטן. קרען הוציא אימוריהן. נתנן במגס להקטירן. ולוקח חזה ושוק מכל אחד מהן ומניחן בצד שתי הלחם. ומניח שתי ידיו מלמטה. חוזר ומניף הכל כאחד. מוליך ומביא. מעלה ומוריד. הקטיר האימורין. והקריב את מנחתם. על ידי שיר (ב). שאר בשר הכבשים נאכל לכהנים. וכן שתי החלות. נוטל כ"ג אחת מהן. והשנייה מתחלקת לכל המשמרות (ג) ושתיהן נאכלות אותו היום וחצי הלילה. כבשר קדשי קדשים. זהו עבודת קרבן מוסף די"ט של עצרת ושתי הלחם בבית אלהינו. שיבנה במהרה בימינו אמן. יהי רצון שיחשב לנו כאילו הקרבנום בבית הבחירה. ובזכות זה יתברכו פירות האילן בשנה זו. וינצלו מסארה ותעלט לארצנו ונעשה לפניך קרבנות חובותינו כמצוה וכתורה. כן יהי רצון. אמן:

(א) שאינו דוחה לא שבת ולא יו"ט: (ב) כהלל מכה לפני המזבח: (ג) הפאל שבגת. אומר לו הילך מצה סלך חמן:

(כח) שמחת י"ט הקדוש הזה. גדולה מאד. ורבה היא על כל שמחת שמחת הקדושים. שנ' בריה דרבינא. מולא שמא יתיב בתעניתא. בר מעלתא כו'. ומפרשים גדולי הפוסקים. דאמרי' מ"מ לא היה מתענה כו. וה"י עבדי ליה עינגא הילכא. אמר אי לאו ההוא יומא. כמה יוסף איכא בשוקא: (ל) מנהג ישראל לאכול בו מאכלי חלב. ע"ש דבש וחלב תחת לשונך. שנאמר על התורה. ובעלי הפוסקים מצאו לו מקרא מן התורה. מנחה חדשה לה' בשבועותיכם ר"ת מחלב. ואמנם אין שמחה אלא בבשר. ובבר נ"ל גם כן שהוא מ' עד' הקדים שמשתחיטין הסכנה. והכי מוכח בשי' מהר"י כנ"ל דמגוס מן הבשר. ע"כ והאי צריך לאכול בשר עכ"ם: (לא) הוא שיום מ"ם. יום כיון יתכבד במרע"ה. שעל ידו נתנה תורה ביום זה. וכו נתגלגל הכל. שנהרג בפרק זה כמש"ל. פקח את עיני שכלך וראה כמה מכוונים דברי רז"ל הקדושים. תורת אמת היתה בפיהם. כל רז לא אנס לכו: (לב) ונ"ל נגלה ברעדה ביום זה. כמו שנתנה תורה באימה וברתת. שנאמר וירא העם וינועו. ועוד שהוא גם יום דין לפירות האילן. והוא כנגד יצחק אבינו ע"ה (ואולי בו נתעברה שרה אמנו. למ"ד בפסח נולד המלאכים) אע"פ שכללות החודש ביעקב אבינו ע"ה שמזלו תאומים וכמ"ש בס' הזוהר (ועיין באלכסונות כאן). גם הוא גבורה) הי"ט עצמו הוא בחי' גבורה ממותקת. ונתנה מימינו אש דת. וכן מרע"ה מבחי' דין שיקבל את הספר: (לג) ראוי לקרות של השולחן מאמר מס' הזוהר:

בחודש השלישי לצאת ב"י וגו'. דשליט ביה אוריאל רב ממנא. ותלת מאה ושתין וחמש רבוא משריין עמיה. כחושבן יומי שתא. וכלהו אית לון תלת מאה ושתין וחמש מפתחן. נהורין מההוא נהורא דנפקא מגו חשמל עילאה פנימאה גנוז וסתים. די רזין לדאתון קדישין עילאין דשמא קדישא תליין ביה. ואיהו רזא דאיש תם מריה דביתא. איש האלהים. תם דתמן סומא וקשרא דתפילין. ויעקב איש תם הוה. ובדיוקניה קדישא. רזא דחשמל פנימאה עילאה טמיר וגניז. וכל נהורין סתימין עלאין. נקיט איהו ונפקי מניה. וכולהו משריין נקטי אינון מפתחן דההוא נהורא דנפיק מגו חשמל. וההוא נהורא כליל בתרין נהורין ואינון חד. נהורא קדמאה. איהו נהורא חוורא דלא שלטא ביה עינא. ודא איהו נהורא תגיז לצדיקייא. כד"א אור זרוע לצדיק וגו'. נהורא תנינא. איהו נהורא מנצצא מלהטא כגון סומק. ואתכלילו תרין נהורין כחדא והוו חד. והא אוריאל רב ממנא וכל אינון משריין מנטלי ההוא נהורא. ובגין דכליל בתרין. אקרי תאומים. ועל דא שלטא ביה ההוא מזלא דאקרי ברזא דיליה תאומים. וביה אתייהיבת אורייתא. ומכאן אתמשכן דרגין לתתא עד דסלקין בשמהן לאנהגא עלמא. כל שאר מזלי לית לון פה ולשון. והאי אית ליה פה ולשון בליך כחדא. ובכלהו סליק תאומים תומים כתיב. ועל רזא דא כתיב והנה תומים בבטנה. אי תימא דרגין תרויהו קאמר. לאו הכי. דהא עשו לא סליק ברזא דא. אלא בגין יעקב קאמר. ושבחא דא דהוה במעהא דההיא צדקת קמשבחת קרא. ובגין דהוה תמן ההוא רשע. אסתלק מתמן אל"ף. וכולא רזא חדא. יעקב נטיל ברזא דיליה תרין ירחין ניסן ואייר. ואתכליל ברזא דסיון דאיהו תאומים כו'. ובגין דיעקב איהו תאומים. אתייהיב אורייתא לבנוי בחודש תאומים. אורייתא ברזא דתאומים: תורה שבכתב ותורה שבע"פ. בירחי תליתאי. ולעם תליתאי. בדרגין תליתאין. תורה. נביאים. כתובים. וכולא חד: ומלאכי

(נד) ומאחר שכל עיקר שמחתם בתורה כאלהים. שכה נפלאים מכל טעמים. לכן משלימין בו קריאת כל כמ"ע ול"ת שבתורה. והוא מנהג כשר וישר. וצריכה להיות קריאה במוגה כמביאה לידי עשיה כשיודעו לידע. שמכור לעשותן בכל אשר תמצא ידינו: לפסיק רמז עס' ירצה ללבב שרצונו לקיימן כולן בפועל ממש אם היה אפשר: ומה שנפקד מהם במעשה מחמת האונס. תעלה הקריאה במקומו. והחשב לעשות מעשה ונהגם ולא עשאה. מעלין עליו כאילו עשאה. אבל הקורא בלב רחוק. רק מצות אנשים מלומדה. אינו כלום: (נה) שאר דיני ומנהגי י"ט ומנחה שלו. נתבאר לעיל בי"ט דפסח: (נו) ז' סיון י"ט ב' של גליות. כבר נ"ל שדינו ומנהגו כראשון (חוץ מקצת דברים): (נז) קורין על כל הבכור (בשבת עשר תעשר) כמו באחרון דפסח: וככל משפטו: כן משפט י"ט זה באחרון דעצרת: (נח) אם דילג ס' שבעה שבועות. יחזור ויקרא חד גברא בברכה. ואומר קדיש שנית. ואם סילק ס"ת הא' משלחן והניח הב'. אם עדיין לא בירך לקריאת מפטיר: גוללה לשבעה שבועות יקרא. ואח"כ גוללה למפטיר. ואם בירך. גומר בה קריאת המפטיר. ואח"כ גוללה לשבעה שבועות וקורא ומברך לאחריה. ואם קרא ג"כ ועדיין לא בירך לאחריה. גוללה לשבעה שבועות ומברך לפניה (ואם אינו רוצה לברך לפניה. אין מזיחין אותו) וקורא ומברך לאחריה. ואם הכניס הב' ס"ת. יחזור ויוציא ס"ת. ויקרא לאחד גברא שבעה שבועות בברכה תחלה וסוף: (נט) אם דילג כל הבכור (ועשר תעשר בשבת) והתחיל רק שמור את חודש: יצא. ואם הכיר קודם שאמר קדיש. קורא עוד א' ומסיים עמו כל הקריאה: (ס) טעה וקרא בחודש השלישי או שור או כשב או אחר מפרשיות חוה"מ. יחזור ויקרא כל הבכור: (סא) אם היה לבעולה קודם האחרון. ב' פסוקים קודם הסוף. יתחיל עם האחרון פסוק א' למפרע. ולא יקרא עמו ב' פסוקים אלו וג' מס' שלפניו. [וה"ה בח' דפסח]: (סב) קורין למפטיר כמו באתמול. ומפטיר בחבקוק. וה' בהיכל קדשו עד גמירא וקורין מגלת רות (בלי ברכה) שמדברת מחסד. ושבועות יום מתן תורת חסד. ולא נתנה אלא ע"י יסורין. וכ"ה ענין מגלה זאת. גם אירע בכלות קציר חטים. שהוא בפרק זה: (סג) וצריך לדעת. שיום זה. אע"פ שהוא י"ט של גליות בלבד. י"ל עיקר גדול מן התורה שיעשה בו ביחוד. כי ביום נ"א לספירה היה מ"ת: (סד) ודע. שבו ממש נשתברו [illegible] ממרע"ה: (סה) ובו עלה להר לקבל שאר התורה. על כן גדול כח יום זה מאד. אע"פ שאינו יו"ט אלא מדבריהם. וממולא דבר תשכיל מה כחן של חכמים יפה. והמזרים דבריהם מיניה של תורה. ודי בזה למבין דבר מתוך דבר. לפקים מזה ומיוצא בו לשמר דבריהם כשלמים. אין דבר רק כי אם ממנו: (סו) לאוי לכרוס ש על כבודתן. מאמר עס' הנזכר:

הני עשר אמירן דאורייתא. אינון כללא דכל פקודי אורייתא. כללא דעילא ותתא. כללא דכל עשר אמירן דבראשית. אלין אתחקקו על לוחי אבנין. וכל גניזין דהוו בהון. אתחזון לעיניהון דכולא. למנדע. ולאסתכלא ברזא דתרי"ג פקודין דאורייתא דכלילן בהו. כולא אתחזי לעיינין. כולא איהו בסוכלתנו לאסתכלא בלבא דישראל כולהו. וכולא הוה נהיר לעיניהו בההיא שעתא. כל רזין דאורייתא וכל רזין עלאין ותתאין לא אעדו מנייהו. בגין דהוו חמאן עינא בעינא זיו יקרא דמריהון. מה דלא הוה כההוא יומא מיומא דאתברי עלמא. דקב"ה אתגלי ביקריה על טורא דסיני. ואי תימא הא תנינן דחמאת שפחה על הים. מה דלא חמא יחזקאל נביאה. יכול בההוא יומא דקיימו ישראל על טורא דסיני. לאו הכי. בגין דההוא יומא דקיימו ישראל על טורא דסיני. אעבר זוהמא מנייהו. וכל גופייהו הוי מצחצח בצחצחא דמלאכין עלאין. כד מתלבשן בלבושין מצחצחן למעבד שליחותא דמריהון. ובההוא מלבושא מצחצחא עאלין לאשא ולא דחלין. כגוונא דההוא מלאכא דמנוח כד אתחזי ליה ועאל בשלהובא וסליק לשמיא. דכתיב ויעל מלאך ה' בלהב המזבח. וכד אעבר מינייהו ההוא זוהמא. אשתארו ישראל מצוחצחין בלא טנופא כלל. ונשמתין לגו כזהורא דרקיעא לקבלא נהורא. הכי הוו ישראל דהוו חמאן ומסתכלן גו יקרא דמריהון. מה דלא הוה הכי על ימא. דלא אתעבר זוהמא מנייהו בההוא זימנא. והכא בסיני דפסקה זוהמא מגופייהו. אפילו עוברין דבמעי אמהון הוו חמאן ומסתכלין ביקרא דמריהון. וכולהו קבילו כל חד וחד כדקחזי ליה. וההוא יומא הוה חדוה קמי קב"ה יתיר מיומא דאתברי עלמא. בגין דיומא דאתברי עלמא לא הוה בקיומא עד דקבילו ישראל אורייתא. דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. כיון דקבילו ישראל אורייתא על טורא דסיני. כדין אתבסם עלמא ואתקיימו שמיא וארעא. ואשתמודע קב"ה עילא ותתא. ואסתלק ביקריה על כולא. ועל ההוא יומא כתיב. ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר. ואין עז אלא תורה. שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. בילא"ו:

בשם הח"י. מה שמקשה המ"א בשם בעל העטרה מאמרות דכיון דביום ה' יצאו ב"י ממצרים כדאי' בשבת וביום ו' שהתחילו לספור הספירה נמצא דיום הנ' הוא ביום ו' ולכ"ע בשבת ניתנה התורה נמצא דביום נ"א נתנה התורה ואנחנו עושין חג השבועות ביום נ', ותירץ דבא לרמז לנו ב' י"ט של גליות עכ"ל. תירוץ זה תמוה דא"כ יהיה יום הב' עיקר הי"ט בהמיה ובני א"י שעושין רק יום א' מה"ל ועמ"ש על קושיא זו לעיל בסי' ת"ל סק"ב, ונ"ל דמעיקרא לא ק"מ וכמ"ש הריב"ש סי' נ"ו שלא תלה הכתוב חג השבועות ביום מתן תורה אלא ביום הנ' לעומר אלא שבזמן הזה דידעינן בקביעא דירחא ולעולם ניסן מלא ואייר חסר נמצא דהשלמת נ' יום הם ו' בסיון ע"כ אנו אומרים יום מתן תורתנו וכן מבואר להדיא בפ"ק דר"ה ד"ו דתנא רב שמעיה עצרת פעמים ה' בסיון פעמים ו' פעמים ז' הא כיצד שניהם מלאים ניסן ואייר ה' א' מלא א' חסר ו' הרי להדיא כשהיו מקדשין ע"פ הראיה היה לפעמים חל חג השבועות בז' בסיון אף שעדיין לא ניתנה התורה אליבא דכ"ע אלא בו' כרבנן או בז' כרבי יוסי אלא ודאי דאין נפקותא בזה כלל ועמ"ש סי' ת"ל בשם סדר עולם ודו"ק:

אורח ג. לשאר ימי סיון

(ב) ר״ה. אלא אסרו חג. והכי הכי משמעו מכמוי י״א דהשתא מספק: (ג) אבל זה תמור יותר. ואסור להתענות בו. מפני שהיה יום טבוח כאלו עולת בשבת: (ג) מנהג י״א האלומין כל ד׳. אפיק מסא שהגדים שלא לומר בכן תהנון. וכמן כוא: (ד) (י״א מ. בכנס בקורין פ׳ נשא וב״א): (ס) מ״ע מ. שלך יהודה ושם בן ק״ס שנה: (ו) יום זה ובבלא אהליו. שם י״ש של מגילת תענית. בשם גלו אהבי בית שאן (ג״ש פלגים) ובקעתא. שהיו יהד רעש לישראל בימי יומים: (ז) י״ג ני. מה הסיבה על סרי אלרס: (ח) וכוא י״ע מגלת תענית. אחידת מגדל אור קסריס בם אחוס (י״ש. בשנה ע קורין בכענוש):

סליחות לעשרים בסיון

(א) ל ס. קבעו מנהים אתים כמו פולין [על שהיו גזירות גדולות בשנת ת״ח וש״ט לאלף הששי. ובספר דם ישראל מצים. ע״כ גדולים שהיו אז גזרו ע״ז תענית ובכיה ביום זה בכל שנה. לקונן ולבכות ולהצטער על הריגת הצדיקים והחסידים וכלל ישראל במיתות משונות. ועל צער התורה ית׳ כביכול שהגיע לו אז. ועל צער יסורי הגופים שנעשו בהם שפטים קשים ומרים. ויסיף זה בכל היום שבים זה. ויתחב לו לעבודה גדולה להבורא יתברך ושכרו הרבה מאד. לבד השכר ממה שנכתב לו כאילו הקריב חלבו ודמו על המזבח: אומר סלה לנו אבינו עד לכל קורליך (כסליחות כה״כ) ואח״כ אומר זה:

למה יי תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה. למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו: אל תסתר פניך מעבדך כי צר לי מהר ענני: ענני יי כי טוב חסדך כרוב רחמיך פנה אלינו. אל ישוב דך נכלם עני ואביון יהללו שמך: כרחם אב (בזו״ק)

פ״ב. ואות ש ת כסול. ואח״כ חתום שלמה הקטן יגדל בתורה: אלהינו ואלהי אבותינו

אני יום אירא אליך אקרא. בל יעשקוני זדים עוזבי יקרה. גמור להשיב שב לבקרה. דין רשע ועול מלואם יקרא: החושבים להשכיח שם קודש הנכבד. זה דרכם טובי עם אבד. חשוך השאר כתשם בבית הבד: טרוף טרף אדם למדו כמדבר. ידו גורל כעל הפקר במדבר. כמעט כלו ולא יעדרו דבר. לולי רחמיך ארון בחסד דבר: מי יהדהר אחר מדותיך לדינה. נוכחיו להשיב מחלציו לזינה. סרנו וסוערנו ותשמטה חרב היונה. עמך הדין וידך על העליונה: פן יאמר יכולתי בעל המוט. צרי יהודה יגילו כי אמוט. קרא למכורי חנם שנת שמוט. רשע הפושט יסת אחור ויקמוט: שטרך קודם ולו נושים מבקשים. שעבודך להרחיק רבו אדונים קשים. תחומי סימני מצריך לעקור מבקשים. תבואה קדשת לבלוע מלילות וקשים: שפט רעה תביא עליהם והאשימם. למו עולל והתעולל בכובד ישימם. מנת כוסם פחי מפח הגשימם. השיבם שבעתים נקם ברית והשימם: העיר קרית סירת נוך נהלנו. ים גאולים דרך לעבור קהלנו. כך תוחלתנו ואתה רב האל מחוללנו. נחמנו נא יהי חסדך עלינו: אל מלך

הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך: איה קנאתך וגבורותיך המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו: אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים: אם עונינו ענו בנו יי עשה למען שמך: כרחם אב

אלהינו ואלהי אבותינו

פ״ב כפל. ואח״כ חתום גרשום בר יהודה. וכוא רבינו גרשום מאור הגולה

אתה כל נפלאותיך הגדולות והנוראות. אשר ספרו לנו אבותינו יהוה צבאות: ברדת ישראל מצרימה בשעבוד ותלאות. כחבלי אדם

איה. אבותינו. שספרו לנו במצרים ואחר שהכם משם. ועתה למה השכחנו: ברדת. כשירד יעקב אבינו ובניו למצרים לשעבוד ועינוי. מכחם לשם בעבותים אהבת יוסף. כלומר. ולא בכבלי ברזל וכאלום: גם

משכבתם ולא בשלשלאות : גם מעבידיהם בקשה עבודה . נזרו באור
זכוריהם לאבדה : דנתם סאה בסאה מדה במדה . תלים הוצאת
ברכוש כל חמדה : הים וגליו בעוז פוררו . הירדן הובשת ובגלל
עברו : ובמדבר כלכלתם ודבר לא חסרו : וממלכות ועממים בידם
נמסרו : זנחו הטוב ורדפום מכניעים . ועקיך ושמעת והעמדת להם
מושיעים : חנו בארצם כל טוב שבעים . חטאו ונלו ופקדתם לשבעים :
טפלו שקר ונתנו למרמס . טרדום למדהפות אנשי חמס : יצאו
מארצם וקץ חזרתם נכמס . ישבו בגלות והיו למס : כח אמץ פלטת
הנשארת . כשלו מכובד רעה ממארת : לעת ראשונה פקידה משמרת .
לבא שניה אצה וממהרת : מאת לעת צרתי מרובה . מיום שעבר
קשה הבא : נלאיתי נשוא על מדהבה . נואמת מחוד הבא סבאת
כבה : סגולתך קוראים בצר . סבבם לאל בורא ויוצר : עד אנה יהוה
אקרא ממצר . עני במרחב ידך לא תקצר : פשעים אם עצמו ביניים
וביניך להבדילה . פרגוד אם נגעל בפני התפלה : צור כבמא כבודך
תתור מחילה . צעקתנו לפניך תבא פני כבודך להתקבלה : קרא
שנת רצון מעוצב להנפישי . קבץ נפוצותי בעבור בראשי : ריבה יהוה
ריבי נפשי . רצה להחליצנו אלהי קדושי : שיני רשעים בחצץ תגרוס .
שכול ואלמון אותם תהרוס : תשפוך דמם ארצה לרוס . תמותה הותר
באמונה לארוס : נדור פרצת סוכה נופלת . רומם קריה עד עפר
מושפלת . שבויה נחם נחמה מכופלת . מאורה האר ותאיר מאופלת :
בנה עירך כימי עולם . רפא מזבחך היכל ואולם . יהודה וישראל שם
יעבדוך כולם . יגדל שמך מעולם ועד עולם : אל מלך

[illegible]

אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקט אל . כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש :
הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים : [illegible]

א"ב כפול ואח"כ חתום שלמה קטן חזק וי"ל כי חתום דוד ברבי משלם הקטן חזק

אלהים אל דמי לדמי . אל תחרש ואל תשקוט למתקוממי : בקשתי
דרשתי מיד מתרימי . בל תבסהו ארץ בכל מקומי : גל
יגלה לפניך ישפך וזלף . גם כפורפרך מלא נויות יגלף : דן ידין שופך
חלף כחלף . דמי עניך הנשפכים כשערי אלף : התיעצו יחד סוף
ספך בעל . הלוט הלוט פני כל הארץ להעל : ולא יזכר שם ישראל
המעל : זרע קודש בנים לא ישקרו . זה אלי ואנוהו זעקו ושוררו :
חבל נחלתנו הוא ובו נתאשרו . חית יחידתם בצרור החיים צררו :
טף ונשים השלימו יחד לעקד . טלאים המה נקרים בלשכת בית המוקד :

[illegible]

ידיד ונשא עליו נתרג ונשקד . יחודו ניחד לו לבר ראש ליקוד :
כבשים בני שנה תמימם : כבשו כזבחי אמורי שלמים : לאמותם
אומרים לא תכמרו רחמים . לקרבן אשה ליחוח נתבקשנו ממרומים :
מפרפרים הילדים זה על זה מפרכסים . ממהרים שחוט אחרים .
ובדמיהם מתבוססים : נתן על רובד היכלך ואף למפרסים . נגד
עיניך לעד יהיו תוססים : סדרו לפניך סדר מערכה גדולה . סובב
גם היסוד קטון מהכילה : עוללים ויונקים הנזבחים כליל לעולה .
עולתך ידשנה . יזכור כל מנחותיך סלה : פנות נערות מלאו קרבני
זבחים . פדרים ואיברים הראש והרגל והנתחים : צרידי מנחות כמת
עשרוני מוחים . צדקניות קיניהם המה עוללי טפוחים . קין למזבח
תם כבני בי רב . קרבן העם לכפר תלמיד עם צורב : בחש מורבך
ח מאז לא נתקרב . כיום ניחוח מנחת יהודה תערב : שדתי כהנת
בושת נשים כאנשים . שחיטה זריקה וקבלה מקריבים ומגישים :
תקרובת מנחה טהורה נפשות הקדושים . תנופת חזה ושוק ולחיי
הראשים : דמעות ספה ומפה נובעים ומקלחים . שוחטים ונשחטים
אלו על אלו נוחים : דמי אבות ובנים נוגעים וסופחים . שמע ישראל
צורחים : יראה יראה פעלת בנות בוטחות . כחום היום ערומות לשמש
נשטחות : יפה בנשים מבקעי כרס נמתחות . מבין בגליה שליא וילד
ספיחות . שמוע אם נשמע או נראה . להאמין . מי יאמין גדולה
פליאה : מוליכין בניהם לטבח כלתופה נאה . העל אלה תתאפק רם
נאה נאה : קדם נשענו ותעמוד עקדת הר מור . טמון לישע בכל
דור ודור לשמור : נתוספו אלה וכאלה עד בלתי לאמר . חי זכותך קום
תשמור לנו וצרותינו תגמור : אל מלך

מוהר הקריבה אם ישנו [illegible] בעיני ה׳ . [illegible] בשביל ה׳ יחיד והוא (פסוק ד׳ דקירה . כי מלמד [illegible] הבקר נקרא מסקדה בלרמי) ליקוד. ל׳ קידה: כבשים. ילדי ישראל נבחרו לשחיטה כקרבנות שלמים [illegible] (אמורי . קרבנות בל׳ תו״ל) והילדים אמרו לאמם . לא תהא ולא תגבר רחמנותכם עלינו . כי נחשב לה׳ כקרבנות : מפרפרים . מפרכסים . [illegible] : מתבוססים : מתגלגלים . כמו מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז) : נתן . [illegible] [illegible] על [illegible] בהיכלך . וגם [illegible] בידים [illegible] יקרים . [illegible] תמיד [illegible] עיניך כדי לנקום עליו : [illegible] ישראל : גדולה . [illegible] רבים על קידוש השם. [illegible] וגם היסוד [illegible] מזבח של מעלה. [illegible] : עוללים . [illegible] [illegible] והקבלה לריח ניחוח . [illegible] המנחות שקרבו ישראל לפניך בקידוש ה׳ : פנות . [illegible] [illegible] ומדרשות . [illegible] [illegible] ישראל . [illegible] קודם [illegible] [illegible] [illegible] של מות . [illegible] הקריבו [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] לצדקה : קין . [illegible] שהקריבו קרבנות על המזבח [illegible] ישראל בעת שהיה [illegible] .

[illegible] של בית רבן. [illegible] קרבן העם [illegible] . [illegible] על קידוש ה׳ תלמיד עם רבו (עורב. ל׳ ערבה מרבנן): [illegible] [illegible] [illegible] (רחם . ל׳ מרחשת ויקרא ב : מורבך . ל׳ מרבכת סבילאס . שם ו) : ריח . [illegible] [illegible] [illegible] שהקריבו ישראל א״ע על קידוש ה׳ : [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] וקבלו והוליכו וזרקו הדם : [illegible] . [illegible] נובע : [illegible] . [illegible] ומילולים : וסופחים . [illegible] : צורחים . [illegible] בקול מר פסוק שמע ישראל : יראה . ה׳ . [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] . [illegible] עד [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] על [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] עם [illegible] : קדם . [illegible] [illegible] [illegible] יצחק [illegible] . [illegible] לכל דור [illegible] . [illegible] עקידה . [illegible] [illegible] על קידוש ה׳ . עד [illegible] . ע״כ אל חי [illegible] [illegible] [illegible] . [illegible]
(וסוך . ל׳ נטירה : קום . ל׳ [illegible] . [illegible] קום . תהלים [illegible]) :

אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים : על פרי בטן לא ירחמו על בנים לא תחוס עינם : כרחם אב

אלהינו ואלהי אבותינו

[illegible] חתום הילל בן יעקב חזק ואמץ [illegible]

אמוני שלומי ישראל נזרתם כשוהם . נטשתם זנחתם והיית כנבור
גרדם . נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם : בעשרים בסיון
נוסר פירות ומפריה . בתתקל״א לפרט נתנו בידו להבריה . כאחד נתרצו
לתעלות לאשים להריח . הדודאים נתנו ריח : נגמר לבלות נפשם
בלי פדיום . להרחיק התיום . נתנם במגדל להבריחם איום . אך בי
ישוב יהפוך ידו כל היום : דבר זה כששמעם נתרצו יחד . כבבסין נעשה

אמוני . ישראל [illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] . [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] : [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] על [illegible] . [illegible] על קידוש ה׳ [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] ישראל [illegible]

[illegible] : [illegible] (התיום . ל׳ דבוק . [illegible]) : איום . [illegible] . [illegible] [illegible]

תשמע להשיב כאחד . כלם בני איש אחד . מטה המשלשת מלהכחד .
שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד : הם בעגו עליו נשליך יהב .
לערוך מערכה צוה קדושים להכהב . ויהי בעלות הלהב : ויאמרו
להוציא אותם לבית השרפה . יחדו שמחו כהכנסת כלה לחפה . עלינו
לשבח שבחו בנפש כסופה . הנך יפה רעיתי הנך יפה : וזוגו יחד
פרחי כהנה בעניבתם . יחיאל ויקותיאל בכהונה ובשרותם . כאהב
נמתחו על העמוד לכפותם . הנעימים בחייהם ובמותם : חתמו
בחותם קודש בחורים וישישים . ועלו למנין והם אחד ושלשים . יהודה
ויצחק משה חסידים מאששים . ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים :
טבועים בחותמם ארבעה בלי כחד . ברוך ושמואל אחיו נגעו
כאחד . מנחם ויהודה אחים באימה ופחד . הנה מה טוב ומה נעים
שבת אחים גם יחד : יחד נגשים לבית המוקד בחילך . אשת
רעותה מנחת לטהר וליליך . שבע עשרה מהם נמנו בפלך .
בשמחות וגיל תבאינה בהיכל מלך : כהגיע האש לאסירי ידי
הכהנים . נתקו המוסרות מעל ידי הבנים . צרחו צרפתנו האש
ויצאנו בנים . יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים : לא שך חרון הצובר
מעליהם . צוה עבדיו להחזירם לבית מוקדיהם . הכה ופצע הכום
באלות ובמקלותיהם . תשיב להם גמול יהוה כמעשה ידיהם :
מלאכי מעלה יבכיון על דאבוני . כי רבו מכאובי ונדלו יגוני . שלשת
הגבורים אשר נפלו לפני . ויציקום לפני יהוה . נורא ואדיר
צופה בעלבון יראיו . לברר לקרבנותיו משבחיו בגאיו . באלת
החסידים אשר נקראו מקוראיו . הכין יהוה טבח הקדיש קראיו :
סמך ותוקף אות ופלא לגדלה . שרפת נשמה וגוף לא כלה . עין
ראתה ואוזן שמעה ומללה . גם להתנוסס מפני קושט סלה : עמדו
בנסיונם וקבלו דין בעליזות . ולא נסוג אחור לב ועינים נלוזות .
ראוים לקבוע תפלות עזיזות . ונצומה ונבקשה על זאת : פרחת
ונכפרה יהוקקו לישרון בספר . יעמוד זכותם לעמם בעם לכפר . על
הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר : צדיק יצרח אפסו חסידי מזבח .
חנניה וחבריו מסרו נפשם לאבח . בבי עקיבא וחבריו בעלי המטבח ;
כורתי בריתי עלי זבח : קדוש זכור יזכור זאת העקדה . עם עקדת
יצחק אותה להענדה . רצויה ועשויה כדת וכתעודה . זאת תורת
העולה . היא העולה על מוקדה : ראה תראה בעני ישראל . וקנא
לשמך הגדול ולהרבות אריאל . ולדם חסידיך השפוך הואל . נקום
נקמת בני ישראל : שפיכת דם חסידיך לעינינו תודיע . ועד מתי
תהיה כגבור לא יוכל להושיע . אויבי ריב תריב ודמיהם תשפיע .
אל נקמות יהוה אל נקמות הופיע : תבא תפלתי לפניך למעלה
למעלה . אנקת אסיר ודמי חסידיך להתקבלה . בהביאך על האויב
נחרצה וכלה . תבענה שפתי תהלה : הקול קול יעקב בצוחת
ובנהימה . מדם ששפכו ידי עשו להנקמה . שרפת בית הבחירה

בני איש : כלם . אמרו כולם בני יעקב שהיתה מטתו שלימה בלי פסול כרעו . ולא נמנע מלהוציאו ע"י ע"ז : הם . כשהם על ה' בלוך נפחותם . טס אליה לערוך מדורה לערוך הקדושים : שמחו . אמרו עלינו בחשק גדול . לקיים הנך יפה : וזוגו . נתחברו פרחי כהונה ונתקברו יחד בעניבותם . ל' שירות ועבדות : כאהב . קשרו אותם לעמוד על העמוד לקרם : מאוששים . מחוזקים . כמו והתאוששו (ישעיה מו) : רד . מושל בירא"ם ה' ונמנה בין קדושים : טבועים . ד' מחוקקים בחותם קדוש ולא טוסרו מקדושתם : אחים . נהרגו כאחים ופחד . לקיים הנה כו' : יחד . כל הכהנים אזלו ז"ל נילך מבר אבית השרפה שבעיר חילך : שבע . מהן הכהנים שנהרגו במותו זה . ואלו ליל"ה : בשמחות . הלכו בשמחה ליסרת . כדי לבוא בהיכל ה' : נתקו . נקרעו והסרו החבלים והם לא נכוו . וצעקו בקול . הלא זכך אותם והראה שהכהנים אנחנו ולכם לא שלטה בנו . ויתיצבו כו' ויחלו מאלדים לגו הגם . ועכ"ז לא שקט מעסם הצורר מהם : באלות . משטי האלה . מל' תחת האלה (תהלים לב) : דאבוני . מכאובי : הצדיקים . הגבורים אשר נפלו לפני יהוה . נורא . אל עליון וחזק כמביט חרפת עומת ישראל הצריכים לירא ממנו . והותר הצדיקים המשבחים אותו וכומים שלמו . לקרבנות לכפר עון הדור . הכין תמידים אלו לקרבנות (ש"מ) . ל' הזמנה) : סמך ותוקף . עשה ה' להגדיל הפלא . שלא נשרף גופן רק יצאה נשמתן . וכל עין ואוזן שראתה פליאה זו . אמרה כי אלה ישראל כדי לנקום מדופיו עולם . והשיב נסם . יאמרו שלומות שהלל כהן . לפי שעמדו בנסיון : בעליזות . בשמחה ולבם לא סר מאחרי ה' . ועיניהם לא נלוזות . כמו אל יליזו מעיניך . משלי ג) : ראוים . קדושים אלו לקבוע זכותם אמכה בספלות חזקות : לישורון . לישראל : לעמם . עם ישראל : צדיק ה' זאת שלא החסידים והשמתו על קידוש שמו : וחביריו . מישאל ועזריה : לאבח . לנגוס כלם : כורתי . ברית עמי . ע"י שמסרו על קידוש שמי : נסעדם . לקבור אלהב . כמו עמדו על נרגנותיך (משלי כה) : מעודה . עולה להורה : מוקדה . עלו לשרף על קידוש ה' : בעני . ל' עימי : ולהרבות . להורכן בהמ"ק : הואל . (כמו ויואל משה . שמות ב) פרסם נקמת עליו : תשפיע . מרבה

תורתך המרומסה. תורת יהוה תמימה: יתאשרו על מחיצתן הרוגי בליש. לא נסתפק לומר יהוה בקרבנו היש. נתחזקו במעוזם כמו אריה וליש. להנחיל אוהבי יש: לנצח יריב ריבם למען שמו. ידע בגוים לעינינו תשועת נואמו. מראש פרעות אויב מהרה בתנקמו. הרנינו גוים עמו: לעמק הורידם בלא קבר להשפט. ראה והביטה אלהי המשפט. קיים נא באויבי החזון והמשפט. והורדתים אל עמק יהושפט: בינה הגיגי אלהי תהלתי ותוחלתי. שימה בנאדך ולפניך דמעת לחיתי. קיים נא מהרה חזיון נבואתי. ונקיתי דמם לא נקיתי: יען עברו חוק וחלפו תעודה. מקדשי ציון תרשו ניקם להעמידה. נקמת הדם ונקמת החמס תצמידה. מחמס בני יהודה: קבל נא צקוני אל עליון. חיש מפלט והצל עמך האביון. תשיב עירך ונוך כמקדם בצביון. ויהוה שוכן בציון: חק ואמיץ אמן יאמן באמונה. דברו הטוב ימהר ויחיש להקימנה. המון עיר למלאות וארמון לכוננה. ופדויי יהוה ישובון ובאו ציון ברנה: אל מלך

בהמ"ק והתורה הרמוסה ותמימה: יתאשרו. ל' שבח. כמו אשרי האיש. הרוגי עיר בלוים ראוים להתחבר במקום ההם. על שקבלו היסורין באהבה. והצדיקו הדין שהוא עמר עונם. ולא נסתפקו אולי אין ה' בקרבם ח"ו. ואף ע"פ כן מעוזם כאריה. כדי לנחול השכר המוכן לצדיקים (לית' שם אריה). ריבם. של ההרוגים שצועקים חמס על הורגיהם. ושם יגדל כבוד שמו: נואמו. שדיבר והבטיח לנו: מראש. כשינקום מהר מאויב על שפרץ בנו מתחלה ועד עתה: ישבחו האומות לישראל על שדבקו בה' בכל תלאותם. וידעו טובו ושבחו: לעמק. השאים במתים לגור שלא יבואו לקבורה: החזון. נבואת יואל: והורדתים. אגד עמם לעומק הדין: בינה. אתה ה' שתמיד אהלל ואקוה לך. הבן הגיון לבי. והדמעות הנופלים על לחיי. תשים לפניך במקום מיוחד לזכרון. וקיים לי עתה במהרה נבואת יואל עלי:

נקיתי. אף שאנקה אותם מכרע שעשו לי. מדם בני יהודה לא אנקה: יען. לפי שעברו חוק ה' והחליפו התורה. חרבו בהמ"ק. והרשו עד אין והעמידוה ריק מבתים ואדם. ע"כ תחבר יחד דם הרוגי ישראל וחמסם שגזלו. לנקום עליהם: מחמס. על שגזלו לישראל: צקוני. תפלתי. ושכל לפליט מצרה: בצביון. ביופי. וה' ישכון בציון: אמן. יקיים מה שהבטיח לנו באמונתו: להקימנה. לקיימה: המון. לגלות ירושלים בהמון עם ישראל. ולהשיב בהמ"ק על מכונו: יכונן. לירושלים:

אומרים אמן תתן. והחזן כ' ה' אתה אלהים (בסליחות לשני תנינא) ואח"כ אומרים זה

עקידה. א"ב. ואח"כ חתום מאיר ברבי יצחק אלעזר חזק ואמץ

אל הר המור גבעת הוריה. בית עקד התועים ותשר העליה. גדול בענקים כהשכים לזבח והשתחויה. דבקתו וחבקתו ותוציאו לרויה: הן בעשירית בנסיתו בפיוסים. וזרזתו כגבור מלמד במלחמת אונסים. זרח ממזרח והודיע בכל אפסים. חית בנו ליקוד בקדוח אש המסים: טוב כהקרין והאיר השחר. יחד הוא ושני נעריו בעצלפים לא אחר. כהולך בחליל וסופו לחזור סחר. לקח בנו כדכרים ועצי המערכה בחר: מאכלת שנונה מעוטה לטבח. נדנה נתן סלהבעיתו באבח. סב ובחור לשניהם השבח. ערכו עצים לשם הזבח: פרי צדיק כהאזין במלה. צור יראה לו השה ואם לאו בני לעולה. קרץ עצמו הזמין ותלה עין למעלה. רחש לעקדו היטב סלהפסל במעילה: שאג זקן ובשנונה אחז. תקפו אראלים וצעקו ממחז. מרום כהסכית צמצם שכינתו כחז. איל הראהו אחר בסבך נאחז: יחיד הנאהב כשלף התער. רתת מגינו ועמד בשער. בנך ידידך אהב מנוער: רב לך אל תשלח ידך אל הנער: כי נשבעתי בקיום חזה. יען אשר עשית את הדבר הזה. צקון לחש בניך בצר

אל הר. כהורים שמשם הוראה יוצא לעולם. שהוא מקום עקידת האבות (זה עוקד וזה נעקד) ושם העלו קרבנות (תשר. מתנה. כמו ותשורה אין להביא. שמואל א' ט): גדול. בהשכים אברהם לילך שם לזבוח ולהשתחוות: לרויה. בשבע שמחות. הן. בהניסיתו בנסיון הי'. ושקבלו בדברי פיוס וזרזו לעמוד בו עד שא"ל. כגבור הרגיל בלמוד ה' כחזים שצריכים ליקח מה שאם באונס. זה זרח אור צדקו מאברהם שבמזרח העולם. והודיע כל קצווי ארץ שם ה' כמה שהלך לשחוט בנו כמו כתב בתוך דבר הגיסך. טוב. אברהם שהיה טוב בעיני ה' ואדם. מיד כהיות והאיר השחר. לא איחר מללך כ"י עגלות. והלך עם ב' נעריו בשמחה כהולך בתופים ומחולות (הקרין ל' זריחה. כמו קרן עור פניו. שמות לד). מאכלת. החרב שהושחזו והולטש לשחיטה. נתן בחיק שלה. שלא יבעית ליצחק

גלסם החרב (ממוטה. לטושה: מהם. פיק. כמו הרבו אל חנה. ד"ה א' כ"א): סב. זקן: פרי צדיק. כששמע יצחק דברי אברהם: קרץ. (ל' חיתוך וכריתה. כמו קרץ מצפון. ירמיה מו) הזמין עצמו ליטהט. ואמר לאברהם לעקדו היטב. שלא יזוז ויפסל במום (רחש ל' דבור): שאג. אברהם ואחז בחרב השנונה. והמלאכים נתחזקו וצעקו ממחיצתם. וכששמע ה' קולם. צמצם שכינתו ודמה כמשטיל עימן בתחת העקידה. ואח"כ הראה לאברהם איל שנסתבך בקרניו בענפי האילנות (ממחז. ל' מחוז. מרום. תואר לשכינה. כהסכית. ל' האזנה. כמו הסכת ושמע. דברים כז): כשלף. כשהוציא אברהם החרב מהתיק. מיכר ה' מגן אברהם לעכבו. כעומד בשער ומעכב ליוצא ולנכנס. במשבר. מוסרין: בקיום חזה. בשבועה חזקה. תרגום שבועה. קיומא. וחזה ל' חוזק. כמו דפיתי מראת (מכות ו א): צקון. תפילה בנוך בנסלם

למו אֲחָזֶה. תִּקְוֹתָם לְחַיִּים כִּי אֶסְלַח לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה: אָנָּא הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. לְעֵת צָרָה פְּקַדְנוּךָ שֶׁתַּרְנוּךָ בְּמוֹרָא. נַחְתָּנוּ רַחַקְתָּנוּ קָרַבְנוּ וְהָכֵן עֲתִירָה. לֹא נָסוֹג מִמֶּךָ תְּחַיֵּנוּ וּבְשִׁמְךָ נִקְרָא: תְּאַמְּצֵנוּ וְאַמְּצֵנוּ לְמַעַן כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ. קוֹמְמֵנוּ וְהַחֲיֵנוּ. בַּטֵּל אוֹרוֹת הוֹדֶךָ וְכַלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב מִנַּחֲלַת שְׂרִידֶךָ. וְתֹאמַר לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ: קִדַּמְנוּ פָּנֶיךָ אַדִּיר וְנָאוֹר. בִּתְפִלָּה וּבְבַקָּשָׁה וּבְהַכְנָעַת שְׁאוֹר. הֲקִימֵנוּ בְּאוֹר פָּנֶיךָ אִמְרָתְךָ לְבָאוֹר. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר: אל מלך

בהפלה בגריסה: אלהא. ולהתהם לחיים. כי אכפר עונם: פקדנוך. זכרנוך דהשמך כירא: זנחתם. עזבתנו והרחקתנו ממך. ועתה נבקשך שתקרבנו. ותכין בסינו אין לבקש) ממך לפייסך עתירה. כי בקשה ולא נסוג מלפניך והאריך ימים. ונהלל לך תמיד: בטל אורות. השל לרבוי סטובה: שרידיך. ישראל: למלאך. שהלחם ליגרע ממנו. עזוב ידך מעשות רע: נאור. עוטה אור. שאור. שבלב לילב"ד: לבאור. לגאר:

אומרים זכור רחמיך. אל רחום עד ובזמן קריב (בסליחת לעני)

אל מלא רחמים של ד סיון

לכבוד כמהור הגדול. מוהר"ר יחיאל מיכל זק"ק מעמחב הגהל. שנהרג על קדוש השם בשנת ת"ח לפ"ק

6 אל מלא רחמים שוכן במרומים. אין כמוך באלמים שומע לשועת עגומים. המציא מנוחה נכונה על כנפי השכינה: ב במעלות קדושים וטהורים. כזוהר הרקיע מזהירים. את נשמת הגבורים. דורשי קלים וחמורים: סנהדרי עדת ישרים. נשחטים כאלים וכפרים. באו זדים ארורים. כדוב אורב במסתרים. נחלתנו נהפכה לזרים. השביענו לענת ומרורים: ג גאוני עולם חסידי ארץ. גודרי גדר ועומדים בפרץ. געו על כליון וחרץ: נמטו כל יושבי ארץ: ד דוה לבנו על עטרת ראשנו. לשמוע אוזן דאבת נפשנו. כי הפלא ה' את מכותינו. והכה שבע על חטאתינו: ה הוגי תורת ה' לילות וימים. דורשי רשומות בתורים וחכמים. הושלכו לארץ למטעי כרמים. נהפכו לדם נהרות ואגמים: ו ווי העמודים. ומעשה חדודים. הרביצו והעמידו תלמידים. ביד בוגדים ושודדים. תמה היה לשריפת אש יקודים: ז זהיר וזריז במצות אל. האלוף הגאון הרב מוהר"ר יחיאל. נשא ידו ולבו לאל. הוי אריאל אריאל: ח חסיד ורגיל לעילא ולתתא. בדרי מעלה ובדרי מטה. גזזו ראשו בחרב להוטה. ראה ה' והביטה: ט טפסרי טוהר קדושי עליון. צעקו חוצה מר יבכיון. איכה היו לחרפה ולבזיון. שוד ושבר וכליון: י יחד וקדר הסכימו יחד. לעקור ביצהן באימה ופחד. ה' אחד ושמו אחד. תפול עליהם אימתה ופחד: כ כל מתמרי עין. קדמו בכל כלי זיין. שמו לנגדם כאין. ובלעום כתרף ,ין: ל לא האמינו יושבי העיר. כי יבא עליהם אויב וצר. דלו עיניהם וצעקו מר. ותיטב לה' משור פר: מ מסרו נפשם וגויתם. מפרפרים הילדים בחיק אמותם. כלו חייהם ורבו אנחותם. נקום ה' נקמתך ונקמתם: נ נקום ה' נקמה. ה' איש מלחמה. הפל ביניהם מהומה. והיו לביזה ולשמה: ס ס"ת קרעו בחמתם. שרפוהו ודרסוהו בהליכתם. למה יאמרו איה יראתם. אין אלהים כל מזימותם: ע עורה למה תישן. אומה בלא כתב ולשון. פשטו יד בבת אישון. תבהלם ותרדפם כגחל קישון: פ פתאום נקנסת מיתה חמורה. על ארזי הלבנון אדירי התורה. גם לא היה להם קבורה. אריאל צעקי מרה: צ צהלי ורוני הרוגי הקהילות. כי נפשם צרורה בעילוי העילות לריח ניחוח זבחים ועולות: ק קומה ה' ויפוצו אויביך. כי הורגנו כל היום עליך. מלטה נפשי מרשע חרבך. נקום נקמת דם עבדיך: ר ראה ה' והביטה. כי ירדנו מטה מטה. ע"י אומה שפלה ותתא. והיו למשיסה ולמחתה: ש שמים הושלכו לארץ שאיה. הרכה והענוגה נבאה וצמאה. איכה ירדפון אחד מאה. כפר לעמך פשע וחטאה: ת תורת תורה חגרי שק והתפלשי בעפרים. אשר נשפך דמם כמים הנגרים. קנא לתורתך אשר שרפוה זרים. העל אלה תתאפק יוצר הרים. לכן בעל הרחמים יסתירם בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתם. ה' הוא נחלתם. וינוחו בשלום על משכבותם. ונאמר אמן:

(י) כ"צ ם. כתב מרדכי לכבוד ספר התן: (יא) וסוה העמים ניטול בכורים בימי ירבעם: (יב) בו בפרק סיסה עת נרם לישראל בשנת ה"ת נפקדים בו מגבלין חונה ליום חייב. כי גם ביום זה בהם חתם ימים של כמתאוים לבסר עד שילה מלפס. רלהו והכנו בן אדם. תמוה אכלנו כס"ל. קהו שני בניס. כמשתה ראשונים משתה אחרונים. אין זכר במקרה והזמן. לפס מאלהיו לא אלמן. ואראה שהקדים הקב"ה רפואה למכה ביום זה. ע"י שכתב מרדכי לכתוב ספרי כתף וכתבתם נמצא סיוס לישראל בגלות תקומה: (יג) כ"ס ם. י"ס מגילס תענית. השמיט דמוכתר מיוחד ויחבלוה: (יד) הלא יום תיסם צדיקים רשב"ג. ור' ישמעאל בר אלישע. ור' חנינא סגן הכהנים (בסגר וז. שמה. קורין שלם. ומכריזין קיבוצם ששתם. א"ל א"כ): (טו) כ"ה בו. כנו ה' יום של ירידת מי מבול לג"י: (טז) בו השמים מיתת לדיקים. שהרף ר' חנינא בן תרדיון וס"ת עמו: (יז) סיון לאולם מלא. כ"ט בו (הלם הסבר מרים. בו בלה גמם מרגלים) ער"ס. אין נפילת אפים במנחה: (יח) ל' דסיון סוף א' דר"ח תמוז (כמו ש על יום ס'. מולח. ס' יו"ד. ססקב"ס):

סליק שער המזרח. נפתח שער התרסית (ונחלק לשני ספים. א'. פונה דרומה. עד רום ימי החמה. הב' מפנה צפונה. מי"ז ואילך. מצפון נפתחה הרעה מימים ימימה) ע"ש תקופת תמוז שבו הפוך הקייצי. שהשמש (הנקרא חרס) בתקפו. ומשם ואילך יורד ותשש כחו. לכן אין תמוז שאין בו ענבים. כמ"ש והימים ימי ביכורי ענבים. ממגד תבואת שמש:

שער דיני שבעה עשר בתמוז התרסית

א. סף שער הדרום

(א) פתח הרסן. שבתו יהודה. שנא' בו וכדש ענבים סוחט. מלמעלה סחרס, ומעקרם זה קן זה, ר"ל שהמו הסכלים עליהם משבטן יהודה

ויהודה גלה זה כמה קדם בו לגלי יהודה. כי ציון היקרים המסולאים בפז ומאבן סתמה היפים. מ"ז וחלק נחשבו כנבלי חרס. ועתידין לחזור ולהיות כמות שהם בגבורתו : (ג) כ' דר"ח אינו אל אלא בתג"ן : (ג) הם נהגו לאבי הסרים. לפ"ד הרמב"ן אליבא דר"ח : (ד) בו פלוד יוסף הצדיק (כ' בם. שנה א שנה: קורין פ' קרח) : (ה) בתפישי. היה היה דבר אל יחזקאל על נהר כבר. ובא אל הגולה אל אביב. וישב שם ז' ימים משמים בתוכם : (ו) פ' בם (שנה א שנה. קורין חוקת) בו הבקעה העיר בהנבוזר : (ז) ריב בו. נאמר ליחזקאל שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל עליו למספר ימים שלש מאות ותשעים. (ח) ובלו בה' פרק לכתוב הגאולה. שהיתה מעוברת : (ט) י"ד בו. י"ט מ... תענית. עדת ספר גזרותא של צדוקין (ס"ז בו. שנה א שנה. קורין בלק) :

סף השער הפונה צפונה. שם הנשים מבכות את התמוז. בו ד' תרכים

תרך א. ענין התענית

(א) מ"ז אירעו ה' דברים. נשתברו הלוחות. ובוטל התמיד. ושרף אפוסטמוס את התורה. והועמד צלם בהיכל : (ב) בו הבקעה העיר פעמים. אחת בימי צדקיהו. ושנית בימי הורקנוס על ידי טומפיוס. כמ"ש בס' יוסיפון :

תרך ב. מי החייבים להתענות בו

(א) עכשיו. כל הגדולים לענין תענית יוה"כ (עי' במקומו) חייבין להתענות בד' תעניות. א' זכרים וא' נקבות : (ב) עוברות ומניקות הצריכות לאכול אינן מתענות. ואם רוצות להחמיר על עצמן. רשאות : (ג) אבל אם מצטערות הרבה. אינן רשאין להתענות : (ד) השבוע בחדשי' שאינה ניכרת מעוברת. אלא משהוכר עוברה : (ה) מ"מ אם מצטערת הרבה פטורה. מיהו דווקא אחר מ' יום של יולדת הולד : (ו) אבל קודם זה. הרי היא ככל הנשים : (ז) תענית אם חל בשבת. נדחה ליום א'. ואם חל בו ברית. עיין לקמן בשער הדלק. דלת ב' חלון ד' :

תרך ג. מנהג לילו ויומו

(א) לילו מותר באכילה ושתיה עד עמוד השחר אפילו גמר סעודתו. והוא שלא ישן שינת קבע : (ב) אבל אח"כ אינו אוכל ולא שותה אא"כ התנה : (ג) בלילה א"צ עמו. כן המנהג : (ד) מותר לרחוץ פיו בבקר כדרכו בכל יום. רק יזהר שלא יבלע : (ה) בתפלת שחרית מחזיר התפלה. אומר ש"ץ עננו בברכה בפ"ע בין גואל לרופא (דין שכחנו. עי' בית אל במקומו) :

סליחות לשבעה עשר בתמוז

אומרים סלח לנו אבינו עד ורב חסד לכל קוראיך (כתענית שני קמא) ואח"כ אומרים זה

אל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: אלהינו בושנו במעשינו ונכלמנו בעונינו: כרפס אב

מיוסד ע"פ א"ב

אֶתָאנוּ לְךָ יוֹצֵר רוּחוֹת. בְּרוֹב עֲוֹנֵינוּ כָּבְדוּ אֲנָחוֹת.
גְּזֵרוֹת עָצְמוּ וְרַבּוּ צְרִיחוֹת. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר
בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת: גָּלִינוּ מִבֵּית הַבְּחִירָה. דִּינֵנוּ
נֶחְתַּם וְנִגְזְרָה גְּזֵרָה. וְחָשַׁךְ בַּעֲדֵנוּ אוֹרָה. כִּי בְּשִׁבְעָה
עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׂרְפָה הַתּוֹרָה: הָרְסוּ אוֹיְבֵינוּ הַהֵיכָל.
וּבָרְחָה שְׁכִינָה מִזָּוִית הֵיכָל. וְנִמְסַרְנוּ בְּיַד זֵדִים
לְהִתְאַכָּל. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הָעֳמַד צֶלֶם
בְּהֵיכָל: זֹרִינוּ מֵעִיר אֶל עִיר. וְנִלְכַּד מִנּוּ רַב וְצָעִיר. חָרְבָה מְשׁוֹשֵׂנוּ
וְאֵשׁ בָּהּ הִבְעִיר. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הוּבְקְעָה הָעִיר: טָפַשׁ
מִקְדָּשֵׁנוּ צַר הַמַּשְׁמִיד. וְנוּטַל חָתָן וְכַלָּה אֶצְעָדָה וְצָמִיד. יַעַן כִּעַסְנוּךָ
נִתַּנְנוּ לְהַשְׁמִיד. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטֵל הַתָּמִיד: כָּלָה מִנּוּ
כָּל הוֹד וָשֶׁבַח. הִרְבּוּ שְׁלֹף אוֹיֵב עָלֵינוּ לָאֶבַח. לִהְיוֹת עוֹלָלִים וְיוֹנְקִים
מוּכָנִים לַטֶּבַח. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ עוֹלָה וָזֶבַח: מָרַדְנוּ
לְשׁוֹכֵן מְעוֹנוֹת. לָכֵן נִתְפַּזַּרְנוּ בְּכָל פִּנּוֹת. נֶהְפַּךְ מְחוֹלֵנוּ לְקִינוֹת. כִּי
בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ קָרְבָּנוֹת: סָרַרְנוּ לְפָנֶיךָ מֵרִיב לְשׁוֹנוֹת.

אתאנו. באנו. רוחות. נשמות: נשתברו הלוחות. על ידי משה רבינו ע"ה: נשרפה התורה. ע"י אפוסטמוס: הרסו היכל. מכותל המערבי: להתאכל. מל' והסנה איננו אכל: צלם בהיכל. על ידי אפוסטמוס: טפש. תרגום השמן לב העם. טפש לבא. עמינו. כאויב לא אמר עמו מלשכת' היכל ה': לאבח. לשחט. כתרגום א' בתי"ח בא"כ דאגנב"ח: מריב לשונות. פי' מים שני ... פ"ע

לכן למדה לשוננו לומר קינות. עזבנו בלי להמנות. כי בשבעה עשר בתמוז גרמו לנו עונות: פזרנו בלי מצוא רוחה. לכן רבתה בנו אנחה. צור ראה נפשנו כי שחה. ושבעה עשר בתמוז הפוך לנו לששון ולשמחה. קשינו עורף ורבתה בנו אסון. לכן נתננו למשסה ורפשון. ראה יהוה וחלצנו מאסון. ושבעה עשר בתמוז הפוך לנו לשמחה ולששון: שענו שוכן רומה. וקבץ נפוצותינו מקצוות אדמה. תאמר לציון קומה. ושבעה עשר בתמוז הפוך לנו ליום ישועה ונחמה: אל מלך

בה"ד והמלא הגם: נחה. כסכם: אבדן. כי בית במקדש ראשון נחרב על גלוי עריות וה"ד: ורפשון. ל' רפש וטיט: שעם. היה לנו למשענת:

אלהים אל דמי לך. אל תחרש ואל תשקוט אל: כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש: אל נקמות יהוה אל נקמות הופיע: כרחס צג

אלהינו ואלהי אבותינו

פ"ג. (ולפי ס"ס כפול) ובאות כבני' מסא"ב תשס. מנחם ברבי מכיר יגדל ויחי לנצח. ולפ"כ תשס. חיי עד סלה אמן: ובלט' ק אומר ובכפל (תקצ"ס)

אמרר בבכי מפני יד שלוחה בעי. בנאצי בתוך ביתו בבגדי וקבעי. נח זברח ונסע עשר ועלה לשביעי: דמני הציקני הסיקני בחודש הרביעי: הביא מועד במלאותו לשבור בחורי נמוז. ורבת בו פעמים במוסמום ומזמוז. זבולו כשר שאננות מסבות את התמוז. חיבני איבני אזי בירח תמוז: טמנו פחים חמשה במקרא תלאות משלחות. יקלו לי בשבעה עשר בו באליחות. כי נוקשתי בכלה עלובה בחפת שלוה והצלחות. לרועי לא המתנתי שש ונשתברו הלוחות: מידו עדיתי חלי וכתם ואצעדה וצמיד: נגרות ביום אשר כשחתי דרכי להשמיד. סדר עבודתו וקיץ מזבחו קצתי להעמיד. על כן מלשכת הטלאים בטל התמיד: פור התפוררה ונתפזרה סוערה עניה. ציה נמשלת מבלי תובל ונטרפת כאניה. קהתה בחטאתה בראשה ובכפל תאניה ואניה. ריבוה צרית כהיום והבקעה העיר בעניה: שלוחה כצבי מדח מאין דורש להסתירה. שננו לשונם ונתנוה כשה צמרה וחלבה להתירה. תצעק על כלי חמדה שבו נבתרה. התחמד עיניה נצל כשרף אפוסטמוס התורה:

אמרר. אם לב השומעים בקול בכי. על המכה השלוחה עלי בכעס (בעי. בכעס תרגום אף בעי אונק ל') לא בנחת): בנאצי. כשהכעסתי את ה' בבהמ"ק בבגידה ובזולה. יצא משם וברח ונסע י' מסעות ועלה לרקיע הז'. נח. ל' עליה. כמו מגיה ממקומו. (מזמורים כ): דמני. הכרית אותי. והביא עלי צרה ומוקה. ושרף אותי. בחודש הד' חודש תמוז (דמני. ל' כריתה. כמו נדמו עמי: הציקני. ל' ציקה והבערה): שביא. במנת שילוח המרגלים שהיה חודש תמוז מלא. כדי שיחזרו בט"ב שנקרא מועד. ולקבוע יום זה לחורבן בהמ"ק. לשבור בו בחורי ישראל כ"ס בחורבן ראשון בשני (נמוז. הפרחים שסביב האילן: במסמוס ונחמוז. ל' ההכס וחמכה. חולין מה ב): זבולו. כשהם שפים יושבות בבהמ"ק מבכיות הגלם פנחם שם. שעיניו מעופרת ויוהכים מכתוס ונראה כבוכה בדמעות. ואמרו שבוחל

קרבנות. אז ינאתי חייב בדין והסך לי לחויב בחודש תמוז (כבר ל' רחיה. כמו לחוטע. במדבר טג): טמנו. לי ה' דברים שנלכדתי בהם במו בפח. והכריזו שמלאות אלו יבולנו עלי. וכם גבכו עלי בי"ז תמוז להבליות ריחי (במקרא ל' קריאה והכרזה: באליחות. ל' הכלאה. כמו יחדיו נאלחו. תלים קמב) כי נוקשתי משה הכ' תלמוה. הא'. כי נכשלתי בעגל מיד אחר קבלת התורה. ככלה הזונה תחת חופתה. ולא המתנתי למשה שבא ו' על היום. ועי"ז נשברו הלוחות בי"ז תמוז: נגדו. הב'. כי מיד ה' מתקבלי בכל מיני תכשיטין וכם סכמרים שיתן לי בהר סיני. וירדו מעלי ביום הכעס ה' עלי על שהשחתי מעשי. כדי שיוכל המשחית להשמידי (עדיתי. ל' קשוט. כמו אים עדיו שמות לג: חלי כו'. מיני תכשיט: נגרות. ל' הולה): סדר. על שמחשתי בעבודת קרבנות. על כן כו'. פור. הג' כי בשנה ירושלים העניה בלבה סוער מרוב נרות. ודמתה לספינה בלי מנהיג המטורפת בלב ים. וקבלה גמול עונה קין וכפל כספר וקינה. ונגזרים רבו עמה ביום זה י"ז תמוז. והובקעה העיר בחורבן בני: שלוחה. הד'. שלהוה אויבים לבני במדח ממקומו. ואין דורש להסתירה ולהגינה מהם. וחדדו לשונם עליה כזאב על שה. להתיר ולהפקיר הגזל ומגר כלה. ולקחו כל הדרם. ולועקת מרש על במוזה כלי תמדהם שנה נתעטרה. שהשרפה. ונתרוקם מתחמד עינים כשהפך הן' (מל. ל' ססרה. כמו ויסגלו. שמות לג).

טָרֵף עֲשׁוּקִים וּרְצוּצִים בַּעֲבוּר הָרְעִימָה סֶבֶל . יְרוּדִים בְּוַהְיָה לֶאֱכוֹל וּבְהַסְתֵּר פָּנִים מִלְּהִסְתַּכֵּל . יָד הִשְׁלִים מִכְּנַף שִׁקּוּצִים נֶאֱכָל . עֵת צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס וְהָעֳמַד צֶלֶם בְּהֵיכָל : דְּוּוּיִם סְגוּפִים בָּנִים הָיוּ מִקֶּדֶם רִאשׁוֹנִים . סְמוּכוֹת צָרוֹתֵיהֶם זוֹ לָזוֹ בְּמַה שָּׁנִים . לוּקִים כַּאֲשֶׁר נַעֲשְׂתָה הַדִּבּוּרִים וְהָעֲקָבִים שׁוֹנִים . הוֹנִים אָבַד סִבְרָם וּבָטֵל סִכּוּיָם כָּרִאשׁוֹנִים : אֵל קַנָּא בְּהִתְאַפֵּק כְּמַקְנִיאֶיךָ דְּשֵׁנִים רְטוּבִים . מְחַכִּים תְּקוּם עוֹמְדִים לְעוֹלָמִים . כְּנִטְעִים מְחַשְּׁבִים בַּאֲהָבִים . הָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם כְּצוֹמוֹת הַטּוֹבִים . נֶצַח הֱיוֹתָם לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים : אל מלך

טרף כה׳ . פי׳ נבוכדנצר השפל חירף ישראל כדי להכעיסם . והשאל בם נקיים והיה לאכול גו׳ . והסתר אסתיר גו׳ מלהסתכל בם לטובה . ומיום שאכל שותו ע״י היתה עוף משוקץ . הצלים וגמר כאן בישראל . ובעת הכאה נכנס לבית והועמד צלם בהיכל (ירודים . ל׳ ממשלה . כמו וירדו בדגת הים . ראשית א׳) : דווים סגופים . ישראל נלקו בכאב ועינוי : לוקים . לקו כמו שהכו זונה ועקרה שאין לו רפואה . והאומות אומרים שאבדה תקותם ומבטם של ישראל כאישון ליל הגלות (הונים . ל׳ דעו) : בהתאפק . כהתחזק לנקום ממכעיסך המלאים כל טוב . אז תקים והרוממם ישראל המחכים לך באהבה . ויעמדו כן לעולם . כאילנות הנטועים מבורים ה׳ שעומדים יחד לעולם (בהתאפק . ל׳ חוזק . כמו אפיקי יהודה . יואל ד . דשנים רטובים . שמנים ולחים : מהחובבים . ל׳ מחשב) כאמת . ביום העתים . ישראל שבים לך . ומתפללים על שמגלה בם אמת ושלום . ומבקשים ממך שהצומות יהפכו לשמחה שלום ולימים טובים אמן :

פזמון חתום שלמה

שָׁעָה נֶאֱסַר אֲשֶׁר נִמְסַר בְּיַד בָּבֶל וְגַם שֵׂעִיר . לָקָה יְהֶמֶה זֶה כַּמָּה וַיִּתְחַנֵּן כְּבֵן צָעִיר . יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב וַתִּבָּקַע הָעִיר : לְזֹאת אֶכַּף וְאֶסְפּוֹק כַּף בְּיוֹם חֲמֵשׁ פְּזֵרוֹנִי . וְעַל רֶגֶל הָעֵגֶל הַלּוּחוֹת יָצְאוּנִי . גַּם הִשְׁמִיד הַתָּמִיד וּבַסּוּגַר הֱבִיאַנִי . וְהוּשַׂם אֱלִיל בְּהֵיכַל כָּלִיל וּמֵעֶצָתוֹ כִּלָּאַנִי . וְהַמִּנְחָה הוּנְחָה וְדָתְךָ צַר בָּאֵשׁ הִבְעִיר : יוֹם מְאוֹד אֶתְחַל וְאֶתְחַלְחַל בְּיוֹם שַׁדַּי דְּחָפַנִי . מְאוֹר חָשַׁךְ וְגַם שֵׁשַׁךְ כְּמוֹ כַדּוּר צְנָפַנִי . וְהַשְּׁפִיפוֹן מִצָּפוֹן כְּשִׁבֹּלֶת שְׁטָפַנִי . וְהַצַּיָּד שָׁלַח יָד וְהַצָּפִיר וְהַשָּׂעִיר : יוֹם הוֹד לִבִּי וּמִשְׂגַּבִּי הֲלָעַד אַפְּךָ יֶעְשַׁן . הֲלֹא תִרְאֶה עַם נִלְאֶה אֲשֶׁר הוּשְׁחַר כְּמוֹ כִבְשָׁן . גְּדוֹר פִּרְצִי בְּבֶן פַּרְצִי וּמְחַדֵּק לְקוֹט שׁוֹשָׁן . בְּנֵה בֵּית זְבוּל לְהָשִׁיב גְּמוּל הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן . וְעַיִן פְּקַח וְנָקָם קַח מֵאֵצֶר וּמִדִּישָׁן . שְׁפוֹט אֵלֶּם וְאָז יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֶה וְהַמַּבְעִיר . יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב וַתִּבָּקַע הָעִיר :

אל מלך זכור רחמיך אל רחום שמך עד ובזמן קריב (בסליחות לשני)

שעה נאסר . ישראל שהם מסועבדים כלעו הם בבית האסורים . שעה אליהם . פי׳ ואל מנחתו לא שעה : זה כמה . זמן : כבן צעיר . שמתחנן כמעט יוסף מהגדול . לפי שהם לאביו גיעגועין עליו : אכף . פי׳ כפיפה : ואספוק כף . כדרך מי שמת לו מת שמכה כף לכף : חמש פזרוני שלא סתר אלא המשים שהאחרים נכרנו . ל׳ והחמשים : העגל . בי״ז בו נשתברו הלוחות בשביל חטא העגל . וביום הראשון נחרב בשביל חטא ע״ז . גם המחריבים העמידו אליל בהיכל . וכם בגלוה ואנחנו בגלות : כלאני . ל׳ אדני משה כלאם : כליל . פי׳ מכלל יופי . שכולו יפה : ודתך . ר״ל שסרף את התורה : אתחל ואתחלחל . ל׳ הולה וכפיון : והשפיפון . נבוכדנצר שדומה כשפיפון . שעלה מבבל שהיא לצפונה דא״י : שטפני . כמים השוטפים בכח : כדור צנפני . כמגלגל המקפת הראש כדור כל״א באלי״ש שזורקין אותו מיד ליד : והציד . זה איש יודע ציד : הצפיר והשעיר . זה מלכות יון : הוד לבי . זה הקדוש ברוך הוא : יעשן . כי מי שכועס . נראה כעשן יוצא מנחיריו : בבן פרצי . במשיח בן דוד הבא מפרץ : ומחדק . לשון קוץ : בית זבול . זה בית המקדש . ונקרא ג״ל כמן : מאצר ומדישן . הם בני שעיר החורי : שפוט . משפט ישראל שהם כאלמים . ונקראו האלם שמת בעלה אלמנה . מפני שאויבם ישלם לעבר ול״ב : המבעה והמבעיר . גם גורמים נזקין . פי׳ אלו מבעה נאמר בשלה בעירו . ואלו המבעיר כי אלו אש ומצאה קוצים :

(ו) תמצא מגי קדים . :: יאין ס״ס . קורין ויחל כדלוג [ביוכ״ק] ולמקצי פרדס כתב . שהיום קורין כל מעשה העגל . ואין מדלגין כלום . אף שבו השתברו הלוחות (וכ״ל דר״ל מעשה עגל הראשון בלבד . והיינו להתחיל מן וימן אל משה . עד ויפק את ב״י . אבל מן ויאמר משה אל אהרן שהיה מעשה עגל השני . דקי״ל לא מיתרגם . מכום יקרא ואבן . שלועג דמלאו בקיאין והכר קראו מעשה העגל הראשון . שהם מי כפרה וכיום ניכרלא . יפה יותר נדלג מזה והלאה עד פסל לך) וכוב היום לנהוג כך . אלא שבכר נתבטל בדורות הללו . ומדלגין לעולם כמוב : (ז) כתוב בס״ת סי׳ ר״נ . כשקורין ויחל בתעניות פוסק החזן והקהל אומרים שוב . וגם י״צ מדות . אע״ג דכל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן ליה . כיון שמשמעין הקריאה מפי החזן . משכ כאילו קוראין הקהל עמו . מיהו החזן גופיה לא יתחיל עלי הפ׳ ע״כ נ״ל שיגמור הכתוב שוב כולם . כעוד שהקהל אומרין אותו . ואע״פ שאוגר ואומרה בקול לבוליה הקהל מתוך הכתב . אין כאן חש

מיתה. וכן יעשה כשאומרים וסלחת: (ח) ואם בש"ת מונח זה הכתוב עם סי"ג מדות. וכמדומה שסובר שאמרו הקהל הג' פסוקים בבת אחת. ואין המנהג כן. מ"מ למדת. שהאומרים אותן פסוקים עם הקהל. צריכים שיכוונו לקריאת הש"ץ מתחלה. ואם לאו. עבירה בעולה בידיהם: (ט) אין מפטירין. אומרים קדיש על הס"ת בביעה. יהללו. מכניסין ס"ת. אשרי. למנצח. ובא לציון. הכל כסדר כל יום חול: (י) במנחה. אחר אשרי חצי קדיש. מוציאין ס"ת. קורין ויחל. אפי' בש"ס. וא"א החזן וא"א קדיש: (יא) מפטירין דרשו [מהרי"ק] ומכניסין ס"ת. ואומרין חצי קדיש לפני העמוד: (יב) עומדין להתפלל בלחש. אומרין הקהל עננו בש"ת (עי' בית אל) אחר סיום התפלה אומרין רבון (אחר שמ"ע של חול): (יג) מחזיר הש"ץ התפלה. ואומר א"א ברכנו: (יד) צריך להשלים התענית עד שיצא חצי לילה. כמ"ש לענין יציאת שבת בבית דוד:

חרך ד. דיני בין המצרים

(א) מי"ז בתמוז עד אחר ט"ב: אין מסתפרין: (ב) אחד שער ראשו. וא' כל שער שבו. ואשה המעוכבת. מותרת: (ג) וכן לפרנים שחוך שבת מותר ליטול: (ד) ואין נושאין. אבל שדוכין מותר. בלי סעודה. ולא רקודין: (ה) ומי שלא קיים פ"ו. מותר לישא. אלא שמכניסין פ"ת. משום דלא מסמכא מילתא: (ו) ואין מברכין שהחיינו אפי' בשבת. כ"ש דעת האר"י ז"ל. והא"ג כהמהח"ש. דלא כמג"א (ז) והיינו דוקא במידי דרשות כגון לאכול פרי חדש. או ללבוש בגד חדש. אבל במידי דמצוה. כגון מילה. ופדיון הבן. והכוותייהו. פשיטא דמברך. ואין מעבירין על המצות: (ח) ובדבר הרשות שזמנו עתה. כגון שמצא מציאה. או ראה חבירו כחביב וכדומה. הרוב. אמי לומר שמברך כמו כן. דחשיב כמצוה. מאחר שא"א לדחויה וכרי שגיעה לו הנאה. והוא מצוה לברך עליה. משא"כ במין דפירי וכדומה. דלא נתרבי ולא ליכול ולא ליברוך. וכן נראה: (ט) אבל ברכת הטוב והמטיב. ירא לי פשוט שמברך כשבא לידו. בכל גוונא. וע"ל בשער סוד: (י) בימים אלו יזהר אדם מלכת יחידי. מד' שעות ביום עד ט' שעות. ולא יכו התלמידים באותן שעות אפילו ברצועה: (יא) האר"י ז"ל נוה להתאבל בימים הללו אחר חצי היום. ולבכות כמו חצי שעה: (יב) מי"ז ואילך מפטירין ג' דפורענותא: (יג) י"ח בו. עלה משה לכפר על מעשה העגל: (יד) כ' בו. זמן עצי כהנים. דוד בן יהודה: (טו) כ"ג בו. שבת זו שבת קורין פנחס. ומפטירין דברי ירמיהו. ואין מזכירין השמות. ולא אב הרחמים ומכריזין קביעות החודש. במנחה ס"א (טז) כ"ח בו: שנה זו. שקופה אחר חצות היום): (יז) כ"ט ער"ח. אין נושא אפים במנחה. תמוז לעולם חסר:

נסגר שער החרסית. נפתח שער שלכת. לחודש אב. בו השליך משמים ארץ תפארת ישראל. ומתחלק לשלשה. א' שער סור (ע"ש סורו טמא קראו למו) נמשך עד ט"ב. ונשקף על פני ג' אשנבים:

אשנב א. לענין איסור מלאכה

(א) אב. שבעו ישכר. מזלו אריה: (ב) חיי ומנהגי ר"ח שחל בשבת. עיין בשער ג' דשער החדש): (ג) בא' בו. מהלו ראשי הכרים לרש"י אליבא דר"ת: (ד) בו מת אהרן הכהן: (ה) בו ניבא יחזקאל על אור: (ו) בו בא עזרא לירושלים: (ז) משנכנס אב ממעטין (לגמרי) בשמחה. במו"מ. בבנין. ובנטיעה של שמחה. כל אלו עד ט"ב: (ח) ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי עכו"ם. לשתמיט מניה. דריע מזליה. י"א עד סוף החודש: (ט) מילה שהיא מר"ח עד ט"ב. מסכין שהמוהל והסנדק ואבי הבן לובשים בגדי שבת: (י) לפ"ז ק"ז לשבת. שאין להחמיר באבלות ישנה. אטו מי גרע מי"ט זה של בעל ברית הקל (ואפי' מי שי"ל השולחן בשבת נחמו. לובש בגדי שבת בשבת של חזון) לכן יש לפקפק הרבה על מנהג האשכנזים. שאין מחליפין בגדי חול בשבת חזון. אבל מנהגו של אמה"ג החסיד זצ"ל. שלא נשמע בו מאומה אפילו כשחל בו ט"ב. וכן אנו נוהגין אחריו. והרי אמרו שמעלה בו על שולחנו אפילו כסעודת שלמה. ואם בשולחנו כך. לכבוד קונו במקום כבודו (ר"ל בבהכ"נ. שהשכינה שרויה בו) עאכ"ו. ולמהמע לשימי בגדים מן התורה: (יא) שבוע שחל בו ט"ב. אסור לספר. ולכבס אפילו אינו רוצה ללבשו עתה. אלא לאחר ט"ב. ואפי' א"ל אלא חלוק א': (יב) וכן המכובסין מקודם אסורין. בין ללבוש בין להציע. אפי' מטפחות השולחן וידים אסור: (יג) והאידנא נהוג להחמיר בכל זה מר"ח. אם לא לצורך מצוה. כגון אשה שלובשת לבנים. מותרת לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה: (יד) אבל בט"ב עצמו לא תלבש לבנים. רק לובשת חלוק בדוק יפה. וכן לכבוד שבת לובשין כלי פשתן ומציעין לבנים כמו בשאר שבתות: (טו) ואם אין לו חלוק לבן לשבת. מותר לכבסו ביום ה': (טז) אבל אם הוא ט"ב אסור. אלא יכבסנו בע"ש. ואם א"א בו. נ"ל להתיר ע"י שנכסת עכו"ם: (יז) אסור לעברית לכבס בגדי עכו"ם בשבוע זו: (יח) וכן אין נותנין כלים לכובסת עכו"ם לכבסן. ואף מר"ח נדידן. אפי' א"א לכבס אחר ט"ב. אם לא לכבוד שבת כנ"ל: (יט) כלים חדשים (שלא השתמש בהם אדם עדיין) מאיזה מין שהוא. בכל אופן אסורים ללבוש. ומהמירין שלא לעשותן ע"י אומן ישראל. אפילו רק שיהיו מוכנים לאחר התענית. אבל ע"י אומן עכו"ם. מקילין הה"ג: (כ) ואין חלוק בין כלי לבישה. אפי' מנעלים חדשים. וה"ה לשאר כלי בית ותשמיש החביב: (כא) ואף לקנות כלים גמורים בלבד. אסור. ותומר בקנין. שאפילו יצאים החדשים אלו. אסורים אם הם חביבים עליו. וגם מטעם ברכת שהחיינו לא שפיר דמי: (כב) אבל אם מגו לו במתנה. כיון שברכתו הטוב והמטיב. נ"ל שמברך מיד: (כג) כד"א שלא במקום מצוה. אבל לצרכי ישועתין של מי שלא קיים פ"ו. מותר לעשות כל צרכי נשה אפי' ע"י ישראל.

אם א"א ע"י עכו"ם כדי שיהא הכל מוכן ומתוקן לסעודה אחר ט"ב: (כד) הני דנשיני דלא למשתי מלשון שתי וערב) עמרא מדעייל אב. מנהגא. בכלל זה. מלאכת טויה ואריגה. וכ"ל להחמיר גם במלאכת סתימת נקבי בגדים מעשה מחט: (כה) אסור לגדולים לספר לקטנים לכבס כסותן: (כו) אבל בגדים שמלפפין בהם העוללים ויונקין. שמוציאין רעי ומשתינין בהם. הרי ודאי מברי שרו. רק שלא יכבסו הרבה בפ"א: (כז) מי שהכפוהו אבלות של מת ושל שבת זו. מיקל בהעבר. אבל לא במספרים. עמו"ק. ועש"י סי' ע"ז: (כח) נהגו שלא לרחוץ מר"ח עד אחר התענית. ומחמירין אפילו בצונן. כל גופו: (כט) ומי שטובל בכל ע"ש לא יבטלנה. והא"ג טבילת מצוה דצריכה לאשה המיטהרת. כשבעלה בעיר: (ל) ואפי' אם טובלת ליל י' בא"ב. מותר לה לרחוץ ולחוף כדרכה בעט"ב. אם א"א לה לעשות בליל טבילתה: (לא) וה"ה אשה הלובשת לבנים. יכולה לרחוץ מעט לנקיון: (לב) וכן מותר כל אדם לחוף ראשו ולרחוץ פניו ידיו ורגליו אפי' בחמין. אף בע"ש חזון אם רגיל בכך כל ע"ש. אבל לא ישתוף בבורית או נמי אסר (שקורין לו"ג בל"ס):

אשנב ב. לאיסור אכילת בשר

(א) ק"ק אשכנזים קבלו עליהם. שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח ואילך: (ב) ומגניעין הכין של שחיטה עד אחר התענית. שאין שוחטין כי אם לצורך מצוה. כגון לשבת. או סעודת ברית. או לחולה: (ג) ואם חל ט"ב ביום ה'. מותר לשחוט אחר חצות לכבוד השבת. ובמקום שיש לחוש שלא ימצאו לק... מא"כ יקדימו. מוהרין אף ביום ד'. וממנו ולמעלה. ... השבט המכרחם. כדי להכין בשר לשבת: (ד) ומי שי"ל בהמות ורוצה לנחרן משום שהוא פוחן. מותר אם רוצה להשליך בבשר לכלבים. אבל כדי למכור הבשר. אסור בכל השנה. אם לא שיהא דעור נחירה ביוקר. אולי יש להתיר. עי' פ"ז. ולמעשה צ"ע) שאין עושין ואוסרים בנבלות: (ה) מהגין עכשיו להחמיר אף בתבשיל של בשר. והיינו שנתבשל עם הבשר. או אפי' רק במרק או שומן בשר: (ו) אבל כשנתבשל בקדרה של בשר רחוצה והיא בת יומה. נ"ל פשוט שמותר לאכלו כך. דלבליעה ודאי לא חיישינן: (ז) ואסור בבשר מלוח. ובעוף. וביין תוסס. ומותר בחומץ יין: כל שכ"א נמנעין לשתותו מפני חמיצותו: (ח) ומותר לשתות יין דכוס של הבדלה. כיון דלא סגי ליה בלא הוא: (ט) וכן נמי על הכוס היא. מותר מן הדין. ולא היה כח במנהג לפסקוה ולאסור יין דמצוה (אע"ג דבנדר נאסר. מנהג שאני. עמו"ק) מ"מ כיון דאיכא מ"ד דבה"מ אינה טעונה כוס. אע"ג שכבר הכרענו דבג' צריך כוס. מ"מ לא הרפינו עצמנו לגמרי מן מנהג הזה. והמדומני שגם אמה"צ ז"ל כך היה נוהג. והנראה שכמה פנים למנהג זה. שלא ליתן הכוס לנערי הבית שיהא מאכלין לעצמן ח"ו. ת"מ מי במנהג

פרי. אין נפסקת על כך. אבל לא כל הרוצה ליטול השם יטול. אא"כ שהוא מוחזק לחסיד בכל מעשיו: (י) ובסעודת מצוה כגון מילה. פדיון הבן. סיום מסכת. וסעודת אירוסין בבית ארוסתו למי שלא קיים מצות פ"ו. אוכלין בשר ושותין יין כל השייכין לסעודה. ודבר זה צריך גדור: (יא) אמנם כ"ז העיקר. בג' סעודות הראשונות הנ"ל. אין להוסיף על מנין מצומצם: (יב) וי"ל דבסעודת מילה גם הכיס (הקרובים בלבד) מותרים: (יג) אבל בפדיון הבן. לא יאכלו רק י' אנשים לבדם: (יד) ובסיום ספר. אין להתיר לאכול כ"א אותן שלמדו עמהם. וגם המחזיקים בידי הלומדים בממונם. וכן הגבאים המשגיחים עליהם ובפרנסתם. כל אלו מותרין אפי' יהיו רבים. אך לזמן אחרים מלבד אלה מפני האהבה והכבוד. או לאיזה תועלת ביתה. ודאי איסור גמור. ואף המתאמץ לסיים למוד ספר יותר בלמודו בשאר ימות השנה. ליתן לו בה. כי מ"מ הוא זריז והכר שהקדים עצמו למצוה. בתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב כראוי להבין ולהשכיל. ואה"נ כדלא ידע מאי קאמר. רהיט ולא ידע מאי קטין: (טו) ובסעודת אירוסין. לא יוסיפו על מנין עשרה. ויקחו הקרוב קרוב קודם וגם השושבין מותרים לכבוד הארוסה: (טז) ודווקא סעודה הראשונה של אירוסין בבית חמיו. דלא כמ"א דאזיל בתר איפכא במחילת כבודו. הא ודאי שלא בשעת אירוסין לא הוית סעודת מצוה. ול"ד כלל לנשואה דאין מערבין שמחה בשמחה דמסמכינן לה אקרא. והקפידא היא על שמחת שמחה. אבל הכא טעמא דפריעא משום מצוה היא. ואפילו אית בה שמחה לית לן בה: אלא מיהוורתא כדאמרן. מש"כ סעודה שניה של אירוסין. או שלא בבית חמיו. לא סעודה מצוה היא ודאי. ואסורה הכא. אע"ג דלית בה שמחה. מ"מ שמחת אכילת בשר מי שרי. וזה ברור: (יז) עוד י"ל. דסעודת אירוסין אפילו הראשונה לא שרתה. אלא בבת ת"ח לת"ח. אבל לע"ה. או בת ע"ה לת"ח. וכ"ש בת כהן ת"ח לע"ה. אפי' במי שלא קיים פ"ו. אין מותרין בבשר ויין. ובזה מתיישבין דברי הש"ע. דהא דשרי סעודת אירוסין. היינו דוקא במי שלא קיים פ"ו. אלא דא"כ יש להקשות מאי אריא אירוסין. אפי' נשואין הש"ע שרי. כיון דסעודת מצוה היא. מיהו י"ל דנשואין לא שכיחא דעבדי. מטעם הנ"ל בסוף ב' דשער ההרסים. ונקטי אירוסין מילתא פסיקתא. דאפי' בט"ב עצמו ליכא דחש משום שמחה. דלאו מילתא היא באירוסין לחוד: (יח) וי"ל שהמקבל אורח ת"ח בתוך ביתו. יומי טבא לגו. ואין לך סעודת מצוה גדולה מזו. שהשכינה בסעודה שת"ח מיסב בה. כנהנה מזיו השכינה. וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה. על כן אם נזדמן האורח הבא צריך לאכול בשר משום תולבא דאורחא. או שהוא מזרחי שאינו נוהג ונשמר ממנהג זה. נ"ל להתיר לבעה"ב לאכול עמו בשר ולשתות יין. וקרוב בעיני להתיר לזמן אפי' כל הלומדים והחכמים שבעיר להסב עמו לכבודו. ולא ימלט ממעוטת הדוחי סורה (בלבד) שלא יהיו פסולים מלי דעולייתא ממהדורי כלת"י משמרטוטים. כי כלנו אסורין לאכול בשר כל ימיהם (אע"פ שמאכלים בריאה ותיתם לשבחה) כ"ש שלא אכלנו נאמרים בימים ההכורים) והרי זו סעודת מצוה כפולה. אע"ג דבלא"ה לא שרי משום ד"ס להוד. מ"מ הכ"ג כדאי להקרא סעודת מצוה. והוא שיהיה חכם גדול מובהק ומומחה לכל. ולא אזלינן בתר שמא. אלא בתר טעמא טעם ז' יס. אפי' בחור בשנים. ולא מבעלי שמות בארץ תלאובות. טעוני חברות ומקיימי מצבות רמות. בשעת איסור הבמות: (יט) דין המסובין בסעודת מצוה. וקצתם אוכלים בשר. והשאר מאכלם חלב. אם מצטרפין לזימון. עיין בכסא יד א' בדיני המזמן: (כ) כל האוכל בשר ושותה יין במקום שנהגו איסור. פורץ גדר הוא: (כא) ה' באב זמן עצי הכהנים (פרעוש): (כב) אף אותן שאין נוהגין לאסור בשר ויין מר"ח. ראוי להם לפרוש מז' ואילך. שבו נכנסו גוים להיכל (בשביעי ובשמיני) וקלקלו בו:

(כג) ז' בו. זמן עצי כהנים. בני יונדב בן רכב: (כד) לעולם קורין ס' דברים קודם ט"ב. מפטירין חזון והגדול שבצבור עולה למפטיר. אע"פ שכבר עלה וקרא פ"א כבליפי או בשני אין בכך כלום: (כה) דין קדוש הלבנה קודם ט"ב. עיין בסוף ג' דשער השדה:

אשנב ג'. לערב ט' באב

(א) מנהג ישראל. לאכול בתלות היום או קודם מנחה סעודה קמעא. ולהרבות בה קצת מאכלים. שלא יזיק לנפש התענית. דוגמת עי"כ. גם הוא זכר לי"ט שהיה בזמן בית שני. כי על כן אז היו אוכלין ושותין ומשתכרין בט"ב עצמו (לפי שבזמן שלום. כל הד' תעניות הם י"ט) ויש בזה ג"כ בטחון ואמונה בנחמה. וצפוי לישועה. שאנו מקווים שיהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה במהרה בימינו. ע"כ אין לבטלו. מ"מ יזהרו שלא יאכלו וישבעו יותר מדאי. ולא ישתכרו. שלא יבואו לידי קלות ראש. ביום שיש לנו להתאונן. ולא לשמוח כל עיקר. לכן צדיק אוכל בו לשובע נפשו בלבד. בדאגה ובתוגה. וכרוח נמוגה. ואף בסעודת מילה לא ירבו בו. ויש לעשותה קודם חצות: (ב) אבל בסעודה המפסקת שאוכלה אחר חצות. ואין דעתו לאכול אחריה. אסור לאכול בשר ולשתות יין בכל מקום. מגזרת חז"ל. ולא יאכל שני תבשילין אפילו ממין א' בב' קדרות. ולא שני מינין בקדרה אחת: (ג) אבל תבלין ובצים וכדומה מה שנותנין במאכל לתקנו מותר. וכן פירות חיין מותר לאכול אפי' כמה מינין: (ד) נוהגין לאכול עדשים. או ביצים מבושלים קשים קרים. שהם מאכלי אבלים: (ה) והפרושים יושבין בין התנור לכירים. ואינן אוכלין אלא פת חרבה במלח וקיתון של מים. ומטבילין פת באפר ואוכלין אותו בסיום סעודה המפסקת. ע"ש ויגרס בחצץ שני וגו'. ואומרין זוהי סעודת תשעה באב: (ו) נהגו לישב ע"ג קרקע. כאותן שאינו מיסב ואוכל. וא"צ לחלוץ מנעלים עד הלילה. גם מותר לחזור ולישב על הספסל אחר סעודה מפסקת אם עדיין יום: (ז) צריך ליזהר שלא ישבו שלשה (עמו"ק) לאכול על שולחן אחד. כדי שלא יתחייבו בכוס לזימון. אבל ישב כל אחד לבדו אפי' בחדר א' (דלא חשיב קביעות הס"ג) ויברך כ"א לעצמו: (ח) מי שקיבל עליו תענית ב' וה' כל השנה. ואירע ט"ב בשני (וקשה עליו לישב בתענית ב' ימים רצופים) ישאל על נדרו. או ילוה תעניתו: (ט) ומאן דאפשר ליה בהכי. יתענה עד המנחה. ויאכל סעודה המפסקת כדינה. קודם שקיעת החמה (וכ"ל מ"מ טוב לישאל על תעניתו. אף ישלם) וה"ה למי שמתענה בו ת"ח: (י) ומאן דמצי לצעורי נפשיה טפי. מתענה ב' ימים ולילה: (יא) אין נפילת אפים במנחה. ובשבת א"א צ"ץ: (יב) ונהגו במדינות הללו שא"א גם פרקי אבות. בין שחל ט"ב בשבת. בין שחל בא' בשבת. והוא דבר תמוה ודאי. כמ"ש הט"ז: (יג) גם לעסוק בדברים הרעים בשבת עט"ב. לא שרי לדעתי כלל. דלא כמ"א: (יד) וכט"ב שחל בשבת. הוא דשרי לסיים מגלת קנות. אם התחילו בה מאתמול דווקא. עיין דבר נפלא שכתבתי בפי' הרבות בס"ד. באותו מעשה שהביאו המ"א להסתייע ממנו. והוא כנגדו: (טו) אכן בחול עט"ב מחצות ואילך. ודאי אין ללמוד כי אם בדברים המותרים בט"ב: (טז) אם חל ט"ב בשבת או באחד בשבת. אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת. ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בעת מלכותו. אלא שצריך להפסיק מבע"י. ולא ירבה בה שמחה: (יז) אע"פ שאכל סעודה המפסקת. מותר לחזור ולאכול. אא"כ קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום: (יח) ובין השמשות אסור באכילה ובכל דבר האסור בו. לכן בחול צריך לחלוץ מנעלים קודם שהולכין לבהכ"נ: (יט) אבל בשבת אין חולצין אלא לאחר שהתחיל ש"ץ ברכו. מפני כבוד השבת. וצריך ליזהר שלא ליגע בידים המנעלים תוך התפלה:

סליק שער סור. שני לו. שער הדלק. לט"ב. בו נפתחים ב' דלתות. אחת לדברים האסורים בט"ב. בה שבעה ארובות:

ארובה א. איסור אכילה ושתיה

(א) כ"ג אסור באכילה ובשתיה: (ב) עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו. כמו ביוה"כ. יע"ש: (ג) חיה כל שלשים יום. אף חולה שצריך לאכול. א"צ אומד. אלא מאכילין אותו מ"ד: (ד) מיהו לאחר ז' ליולדת. אם אינה מרגשת צער גדול. יכולה להחמיר על עצמה. אולם זו אינה רשות: (ה) התינוקות מחנכין אותן כדרך שאמרנו ביוה"כ. יע"ש במקומו: (ו) אף טעימה אסורה בט"ב ואין לרחוץ הפה בבוקר. גם ללעוס קנמון ולפלוט יש להחמיר. אע"ג דמדינא שרי. עמו"ק: (ז) כל האוכל ושותה בט"ב שאינו מתאבל על ירושלים. אינו רואה בשמחתה. לפיכך אפי' המותר לאכול בו. לא ישבע. ולא יאכל מעדנים בעצמו. אלא לקיום נפשו בלבד. ויזכה לבנות אותה. ולראות בנחמתה:

ארובה ב. איסור רחיצה וסיכה

(א) רחיצה שאסרו. בין בחמין בין בצונן. אפי' לפשוט אצבעו במים אסור

אסור : (ב) אבל נוטל ידיו שחרית עד סוף קשרי אצבעותיו : (ג) ולאחר שנגב ידיו ועדיין לחות קצת . מעבירן על גבי עיניו : (ד) ואם היה לכלוך בעיניו . רוחץ ומעביר ואינו חושש : (ה) וגם כל פעם שעושה צרכיו . מותר ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו : (ו) והוא הדין למי שידיו מלוכלכות מותר לרחוץ להעביר הלכלוך בלבד . ולא יכוין להנאה . וה"ג המים המבשלות . מותרת להדיח הבשר : (ז) לדבר מצוה . עובר במים אפי' עד צוארו . וכן בהגרס : (ח) ולדבר הרשות . משום הפ"מ . עובר . אבל אינו חוזר : (ט) שורה אדם מפה בעט"ב במים . ומוציאה מהמים והיא מתנגבת . ומותר לקנח בה פניו ידיו ורגליו בט"ב . אפי' להנאה בעלמא : (י) טבילה של מצוה . אע"פ שמותרת כן כבר בטלוה בדורות אחרונים . הילך תרחוץ ותחוף עט"ב . ולמוצאי ט"ב תוספת מעט ותובלת : (יא) סיכה אינה אסורה אלא של תענוג . אבל מי שי"ל הטעין בראשו . סך כדרכו . ואסור לסוך שערות ראשו :

ארובה ג . איסור נעילת הסנדל וטיול

(א) סנדל שאמרו . של עור . אבל של בגד . או של שעם וגמי . מותר : (ב) אבל של עץ מחופה עור . אסור : (ג) בדרך מותר לנעול סנדל . וכן כשעובר ברחוב העכו"ם . וכשיגיע לעיר ולרחוב היהודים . יחלוץ : (ד) אסור לטייל כל היום . וה"ל שאסור לשחוק . או לעשות דבר שמביא לידי גיחוך וחוכא . אלא ישב דום כמי שמתו מוטל לפניו :

ארובה ד . איסור מלאכה (כדי שלא להסיח דעתו מן האבילות) :

(א) עכשיו קבלו עליהם בכל מקום . עד חצות על כל פנים לאסור מלאכה שיש בה שיהוי קצת . אפילו אינו מעשה אומן : (ב) אבל דבר שאין בו עכוב כלל . כגון קשירה והתרה והדלקת נר וכדומה . אין קפידא : (ג) ושתיית טיטון . אסר בעל כנסת הגדולה . ונדה ע"ז . והדין עמו . דלא גרע מתענוג וטיול . ומסיח דעת מהאבילות . וכן נהג המה"ג ז"ל למחות . ולענות העובר במזיד : (ד) מ"מ לצורך קצת כשאינו מתכוין לתענוג . רק לעזור בעשיית צרכים . הידוע מטבעו ופעולתו הטובה בזה . הה"נ שיטה לי דשרי . מיהא במקום שאין רואין (כדי שלא ילמדו להקל) וכ"ש בלילה דקילא קצת בלא"ה לענין מלאכה לדעתי : עמו"ק . וע"ז סמכתי ועבידנא עובדא כדידי פ"א בלילה כשהוצרכתי לכך לצורך הבריאות למהר צוה לנספה . עם היותי מחמיר בו מהתענג בשתיית הטאבק . ולמנעו בכל כח . כאשר ראיתי לא"מ ז"ל שהיה מקפיד מאד . ולכן ביום ירא אנכי אותו לעשות מעשה להקל אפי' לצורך הלז . אף על פי שיש להקל לאחרים הה"נ . ולא יהא חמור מסיכה ורחיצה דשרו כשאינו מתכוין בהם להתענג : (ה) מלאכה דבר האבד . מותרת בכל מקום : (ו) ופרקמטיא להרויח אסור . וא"צ במקום שנהגו איסור במלאכה . אלא אפי' במקום שנהגו היתר . כי הלא פ"מ צריכין למעט במו"מ גם מנהגים אב . ואפ"ה בט"ב עצמו שראוי למעט ממנו לגמרי בכ"מ : (ז) ואף השתה מעט יעשה בצנעה . אבל בפרהסיא כלל וכלל לא : (ח) וכן השוה יום השוק ויריד . דהוי כדבר האבוד . מ"מ לא יעשה אלא ע"י עכו"ם . ואע"ג דשאר מלאכת דבר האבד בנית . שריא ע"י עצמו נמי . הא שאני . כיון דמלאכת פומבי היא . אסירא על ידי ישראל : (ט) מ"מ בטלים ממלאכה בכ"מ . וכל הרוצה עושה עצמו ת"ח לענין זה : (י) כל העושה מלאכה בט"ב להשתכר בלבד . אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה . והנזהר יתברך מאלהי המערכה :

ארובה ה . איסור תלמוד תורה ושאילת שלום

(א) אסור לקרות בתנ"ך . ולשנות במשנה . במדרש הלכות ואגדות (ותינוקות של בית רבן ; בטלים לגמרי) : (ב) ונראה דהגיד בשם מהכל . דאפי' רבים צריכין לו . אסור : (ג) ודין . היינו פרס . וא"צ דאסור ליתב בדין . ואפי' נחוצים הבעלי דינין . מי ינתן הדיין על קב . וימתינו . או ילכו לדרכם . דלא כמ"א : (ד) הוראה הצריכה לשעתה . ודאי מותרת : (ה) אבל קורא באיוב . ובדברים הרעים שבירמיה ; ומדרש איכה . ופרק אלו מגלחין : (ו) ונראה שדברים הללו מותר ללמדם גם לתלמידים (אע"ג דאבל הה"נ נמי אסור לדעתי . עמו"ק) ומלוה נמי איכא : (ז) תוך בואלו מגלחין . חוקי אני להחמיר . משום שבאין לידי עיון והקירה בדינין . אע"פ שהם מהל' אבילות . מ"מ מו"מ ופלפול בהלכה . לא הותר . ומש"ה אסור ללמוד בקבע עם תלמידים . אף בהל' ט"ב . על דעתי : (ח) אפי' ע"י הרהור אסור ללמוד בדברים המשמחים : (ט) ומותר לקרות כל סדר היום . פ' קרבנות . ועבודה . איזהו מקומן . ופ' ר' ישמעאל : (י) אין שאילת שלום בין אדם לחברו בט"ב : (יא) והדיוטות שאין יודעין ונותנין שלום . משיבין להם בשפה רפה ובכובד ראש . כדי שיבינו מעצמן שיש איסור בדבר . ומ"מ לא אסרו להשיב כלל ולהודיעם הטעם . משום דרכי שלום . מאחר שהדבר שאל זה לפי תומו . אינו מהראוי לביישו . וגדולה מזו הסירו אפי' בק"ש להשיב במקום שאסור לשאול . מפ"ה . כי כל דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום :

ארובה ו . איסור בתשמיש המטה

(א) אפי' ליגע באשתו אסור . וכ"ש עמה במטה : (ב) ונהגו לאסור בשכיבה ע"ג קרקע : (ג) גם אין יושבין על כסא וספסל עד אחר חצות . כמש"ל : (ד) אבל שאר דברים הנ"ל אסורין כל היום : (ה) ואם חל בשבת מותר בכולן . ויש אוסרין בתה"מ . וכן נהגו במדינות אלו . ומכריז השמש בבהכ"נ אחר תפלת ערבית דברים שבצנעה נוהג : (י) ואם הזדמנה ליל טבילה בליל שבת זו . טובלת ומשמשת :

ארובה ז . ציצית ותפילין

(א) נוהגין שלא להניח תפילין שחרית . רק טלית קטן בלבד לובשין כמנהג . וכ"ל שצריך לברך עליו אם פשטו בלילה : (ב) ובמנחה מתעטפין בציצית . ומניחין תפילין בברכה :

דלת ב . למנהגי ט באב סדר תפלותיו והנמשך . גם יש בה שבעה חלונות

חלון א . סדר לילו ותפלת ערבית

(א) הולכין לבה"כ בבגד גרוע ובלוי . וכובען בשיפן . ליל ט"ב ויומו . יושבין בבה"כ לארץ : (ב) מסירין הפרוכת . אין מדליקין רק נר א' לפני התיבה . ועוד נר א' . שאם יכבה . ידליקוהו ממנו . ועכשיו נפסדו ונתקלקלו כל המנהגים הראוים . מרבין בנרות לפני כל א' . כאילו הוא י"ט : (ג) מתפללין בקול דממה ודרך בכי כאבלים . וה"ה מנס . ולא עגנו . בתפלת ערבית . כפי המנהג ולא מן הדין . אם חל במ"ש . אומר הבדלה בחונן הדעת . כמ"ש דעלמא : (ד) אחר תפלה נחם . אומר ש"ץ קדיש שלם : (ה) וקורא מגילת קינות בלי ברכה . ובכל איכה מגביה קולו יותר בבכיה ויללה . והיא בכיה קבועה לדורות . מאז שבכו בכיה של חנם בזה הלילה (וכן לעת ערב כאשר לאוריכים הלם בסיכל ה') וזו א' מחמשה דברים שאירעו בט"ב . כי' . נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ . בו חרב הבית בראשונה ובשניה . ונלכדה ביתר . עיר גדולה לאלפים . בה נגדע כל קרן ישראל בבית שני . ובו נחרשה העיר ירושלם (ע"י טורנוסרופוס הרשע) לכן ראוי גם למרר הבכי ביחוד בלילה זה . והקהל יושבים דוממים ושומעים . או קורין עמו בלחש . וקולם לא ישמע : (ו) וכשמגיע לפסוק השיבנו . אומרים אותו הקהל בקול רם . אחר כך מסיים החזן . וחוזרין הם שאמרו בקול פעם ב' . וכן הש"ץ אחריהם : (ז) אח"ז אומרים פזמוני קנות . ראוי לומר ג"כ הקינה שסדרם במלך בית אל : מי יתן ראשי מים (אחר ק"ש שעל המטה) : (ח) אחר כך אומרים ואתה קדוש . קדיש שלם בלי תתקבל . עלינו . קדיש יתום . והולכין כמנודין לשמים . ואין נותנין שלום זה לזה : (ט) כשחל במ"ש . אין מבדילין על הכוס . ולא יוסי מעט . ולא ויתן לך . ואין מברכין הבמים . הש"ץ אחר שסיים התפלה ואחר קדיש . פושט ידו לאור הנר ומברך בורא מאורי האש . והיא מברך על הבשמים : (י) ובמוצאי ט"ב מבדיל על הכוס . ואינו מברך על הנר ולא על הבשמים : (יא) ככר נ"ל . אסור ליל ט"ב כיומו לכל דבר (חוץ ממלאכה . לדעת רמ"א . ולא קי"ל הכי) ואפי' מן השמש שלו אסור :

חלון ב . סדר יומו

(א) כבר נ"ל מנהג הנטילה בבוקר . ולא מברך גם שמשי ידים בכל יום . וכן ברכה על טלית קטן הנזכר לעיל : (ב) אבל ברכ' שעשה לי כל צרכי . אינו אומר . (אם לא שי"ל מנעל של עור) כמ"ש בס"ד במנחה בית אל . ובהורת ב' דשער המורה : (ג) גם ברכת עוטר ישראל . לא יאמר שחרית . אבל אומרו במנחה : (ד) מעתה יודע לכוין חשבון ק' ברכות . כי חסרים היום ס' או ט' ברכות מן המנין (אם לא הוצרכה לנקביו) שמתנהג כדרך הסמוכה כאשר הוריתך בית אל . הדרכתיך במעגלי יושר בביאורים עם שמלתו

ופיס לנהלים סהסרין לנסות ס"י שמיעת כרכות . ופיה לכן להריבכ
(ס) שממרין קלם לגס"כ . ונהלין מפלגן בלי קריהם כסמם :
(ז) ומסדרין ברכות כסחר . ופ' קרבנות . וסדר עבודה . כסדרן בכל
יום . ולומרים פסוקי דזמרה כפלגן כהבלים . יוהבין נהרן וקורין
ק"ש בציבור . וקולם כל ישמע . הלה כהוב מהרן . קל ממך .
והומרים לכסלל . י"ח בלחש . ולי"ח עננו . ולה נהם (מחמה כמוכב .
אבל מן הדין לומר כפיכם) : (ז) ומחזיר ש"ץ התפלה . הומר ענכו בין
גואל לרופא ברכה בפ"ע . אם לה אמרו שם . אומרו בש"ם :
(ח) ולומר נהם מן הדין והכלכם . הלה בבק"ק להכמים שנו להמתין
עד תפלה המנחה : (ט) א"א פתגון . ולה מכלין פ"ס . ולומר
קדיש . כמתג כסי' . א"א הא"א : (י) מוליאין ס"ת (קודם שמברך
לזמר בריך דיין כהמת כלהם כלי שם ומלכות) קורין כסדר
ותמגון (כי תוליד) (כהן) עד ובכל מסבך (לוי) מלבד! (ישראל) ש
מימים (א"א מי שבירך נפולים) הלי קדיש : (יא) ומכוסה קדיש זה ,
ולומר אותו אחר מקרא בג' כמפטיר . מפני שכוה ממנין הקרואים ,
ולא להפסיק מיכסם . ולה רהוי נקרות בו רביעי למפטיר . שאיש
ברין סעולה למפלם ר"ם וה"ס כיון דלה ספי ביה מילתה מתבריא
(לשליחות) וכשמכניסין ס"ת . מיד יושבין ומקוננין . ולין שם קדיש
לפי שסיבה כמו בנמנחה דספנים . מ"כ לריך לומר קדיש אחר קה"ת
מיד על כבימה : (יב) גולל ס"ת . ומפטירין לסוף הסיפס . בניגון
כסה . ומברך לאחריה ג' ברכות עד מגן דוד (שמלה בקרים כסד
ושבת) אומר ש"ץ יהלע . ומכניסין ס"ת למקומו : (יג) ישבו
לארץ . ומספדים בהסר . ידומו כל כעם . וש"ץ פותח לומר קמות בקול
מר . אבל יחידו של עולם יעבב . מספד תמרורים . לפורר בכבי ספי
שמתו מחל לנפח . ועינים זולגות מאין הפוגות . וכוה והשומעים
לפיס לברכם עבירה . ולעמוק וי בכל לשון של קינה ונעקה ואנחה .
כשרכה כל גופו של אדם עצמותיו סגרב . על העדר סוב בעלותו .
ואין דובר אין לנו סיים עוזבה סיום שבוחה . יגעם ולה מלאתו מגותה .
ערכה כל שמחה : (יד) אסור לספר שיחה קלה בשעת אמירת הקינות ,
ולה יאנח כהוכם (אם לה נפתך מקנים) שלה נכסית דעתו מהם . ולא
יסבם מקלקל ליון וירושלם . ולה אגריח קולמסו לדבר מקלי עולם
כשמוכים לעיר . מבוזעים מגם נכר . שהפילו אויבים השומעים האותם
מהללים ומסים לגם בגבר ונעכר . והלעו לשחוק עושים לנו מעריס .
גוללין בקנינים ממגרים . בבנים מלקטים עלים וכלבות מבערים .
ובהלים כאומים וכעורים מוכמים ידיכם אם לעגים . מלמינים
ומלעיגים ומסעתעים בנאכהות . כלא סוב מוסס מחייכם . אשו ברשיפי
כס"ע ובבכי קטולי עסקיק . ולה ממכב ביאר אלא על שלה כסאבלו
על ירושלם כראוי . אע"פ שהיו בה חסידים גדולים וסגאים כראשונים ,
וסקולר כאוי לגולר פי שיש בידו למחות . וכשוחה יתכב לנחמות
ולנמשות : (טו) אם יש אבל בעיר . סולך בלילה לבית הכנסת . אבל
בשחר ג' ימים לאבלו . עמו"ק : (טז) מסיימין הקינות בפסוק
כשמים . שלה יפלאו מן הגאולה (ועוד שבו ילך המשיח . כדאיתא
בגמרא) . לכן שמיד סכ ראוי למה . ולהזור ולהכנס כס"ת .
אם סו חלוים) מנהגו של האפ"ג ז"ל . לקרות ס' קרנו גוים לשמוע
אחר קינות . ובכספי אר"י . שי"ל אותו במנחה : (יז) אחר הקינות
שובים אבירי . ובלה ניגון . ומבלגין והוי אלא בריה . הומרין והאסם
קדוש . קדיש שלם בלי תתקבל . הומרים עלינו . וא"א שירים ומזמורים .
והולכין ב"ב לבסיק למקום . ואין סהנין שלום זה לזה : (יח) ש
שהולכין לבה"ק אחר יציאתם מבה"כ . והלר"י ז"ל מנע מזה . בכדי
אם לה תקן עון קרי :

חלק ג . כשיש התינוק למול

(א) מלין אותו אחר שגמרו הקינות . שכבר אמרו פסוק ממחה , והכהיו
הם אבלי על המרבך : (ב) ואם סיולדת במקום המילה בקרוב . כדי
שתוכל לשמוע שמיעת סברכה . מספה סיא מבכות . וכוה שלא מסכין
הכסד בין שמיעת סברכה לשתייה . ואם לאו . יטעים לתינוקות :
(ג) אבי הבן ומוהל וסנדק . מותרין ללבוש בגדי שבת (אבל לא חדשים .
ולא בגדי שבת ממש מתנכסים . ואיק רשאין להסתפר . ואפי' על ברית
סמ"א ואילך) כשמביאין הילד למולו ואחר המילה פושטין אותן .
ומשלימין הסבנים : (ד) אבל ט"ב שנדחה ליום א' . בעל ברית (לפנ"ד
סוא יט לאסור בלבוש בגד) מתפלל מנחה קטנה ואחר מבלים
תעניתו . ש"ס שלו כוא . ועכשיו לא נהגו כך אפי' ב' שעות בבהגו .
ושלים מעלפין . כוק הוי סס ממלא דבר : (ה) ולעולם עוסין הסעודה
שלא לאחר התענית : (ו) מנהג שלא לכזות ולברין אפי' נרכי סעודה
מילה עד אחר הצום . אם ספגר . ואם לאו . מקדימין כמה דבעו .

ספג"ע : (ז) חולים . ונקמים שהגיעו להמן . שאלו כס"כ . אומרים
נחם בבונה ירושלם : (ח) אחר הצום . יושבין על ספסל :

חלק ד : למנחה

(א) מתעטפין בציצית ומניחין תפלין ומברכין עליהם . ואז יש"ע ג"כ
ברכת עוטר ישראל . ונוהגין לכשליש אז מה שחסרו לומר בשחר . כגון
תהלים . שירים ומזמורים : (ב) אומרים פ' סקרבנות . וסדר עבודה .
אשרי . חצי קדיש . מוליאין ס"ת . קורין ויחל [ביוכ"ק] לאותן ג' שעלו
לתורה בשחר . כדי לעשות לכם מי שבירך : (ג) וגולל ספר תורה . ומפטיר
כהליכי דרשו [יוכ"ק] ומברך כבשחר . מגניעין ס"ת . ואומר ש"ץ ח"ק
(ד) ועומדין להתפלל י"ח בלחש . ואומרים נחם בבונה ירושלים . ועננו
בש"ת . אם לא אמר זה ולא זה . אינו חוזר : (ה) ואם סכר בש"ת .
כראין דברי ט"ז . שכוללין אותו בש"ת : (ו) ועננו אומר שחלה . וכן
מסיים ועונה כי אתה שומע כו' . והותם בש"ת : (ז) ואם לא סכר
עד שהגיע לעבודה . אומרו קודם והזהירה (כ"כ העיקר) אחר סיום
התפלה . אומרים רבון של העולם (אחר שמ"ע של חול) : (ח) מחזיר
ש"ץ התפלה . ואומר ענכו ברכה בפני עצמו כבשחר . ונחם בבונה .
ודין שכהנים . כדין היחיד : (ט) אחר התפלה אומר קדיש תתקבל .
ואין שם כ"ת . עלינו . קדיש יתום ונפטרין והולכין : (י) ועדיין כל
דיני ט"ב נוהגין עד הלילה כמש"ל . ואפילו ספק חשכה . כדרך
שבה"ש שלו אסור בכניסתו : (יא) אמנם ספק יציאה חמור לעולם .
לפי שאינו יוצא מידי ספקו . אלא כדבר ברור . שהוא ודאי לילה :

חלק ה . למוצאי ט"ב

(א) כבר כ"ל . שאם חל ט"ב בא' בשבת . מבדיל על הכוס במוצאי
ט"ב . ואם מתענה גם בעשירי . ישמע בליל עשירי הבדלה
מאחר : (ב) ואם לא אסשר . כ"ל דטפי עדיף להמתין עד ליל י' .
דאכתי זמניה הוא . מלברך על הכוס ולהטעים לתינוקות . קודם
הלבנה . עיין לעיל במקומו : (ג) נהגו שלא לאכול בשר ולא לשתות
יין ולא לספר ולא לכבס ולא לרחוץ . בליל עשירי . ולא ביומו עד
חצות . לפי שבס' לעת ערב הציתו האש בהיכל . ובעשירי שרף
רובו : (ד) ואם ט"ב נדחה . מ"מ אסור בבשר ויין בליל התענית .
אבל ביום של אחריו מותר מיד : (ה) ואז אין צריך להטעימה כ'
ימים . אף על פי שמתענה בשאר שנים התשיעי ועשירי : (ו) וכשחל
עשירי בע"ש . מותר לכבס ולספר ולרחוץ מיד . ועמ"ש סי' ק"ו :
(ז) י' בו נולד יששכר (בו באו מזקני ישראל לדרוש את ה') . בו היה
גרוש כמו ישראל מגרפת בשנת ס"ז לחלוף השמי . כאותו ה' נבא חגי
בן עזור בשקר להשיב גלות בבל . וכן אחר חורבן בית שני קרה
כגיותי שקר שיבנה מיד . גם בביתר) בחדשו (שהוא נתלין כמש"ל .
והוא בעל תורה . שכמעט שקע אורה ביום זה) ומת בן קב"ב :
(ח) מבל מקום יש בו תקוה טובה . ועוד שהוא י"ח של זמן של
ככהנים סגלה בן בנימן :

חלק ו . לעשות זכר לחורבן

(א) משחרב בית המקדש . תקנו שלא לבנות בנין מסיד ומכויד .
כוא מגהכת ליור וכיחות בגפסית (שקורין שטיקאטור) : (ב) ואפי'
בסיד בלבד אסרו . אלא צריך לשייר לכחות אמה על אמה כנגד הפתח
בלא סיד : (ג) ואף הבונה חדר אחד בלבד בכלל זה . עמ"י (סימן
קמ"ה) והלוקח בית ויודע שנעשה באיסור . צריך לקלוף בכותל כשיעור
זה : (ד) וכן התקינו שהעורך שולחן לאורחים (אע"פ במנוה גדולה
היה כדלעיל בשער סור . וה"ה לשאר סעודת מצוה . כגון מילה
וחתונה) מחסר ממנו מעט . ומניח מקום פנוי בלי קערה מן הקערות
הראויים לתת שם . הרבה מימי לא שמעתי ולא ראיתי מי ששם לב
לזה . תמיעוט ההנהגה על דברי חז"ל . עם היות כל דבריהם גחלי
אש : (ה) אמנם בסעודת שבת וי"ט . כסברי בחיבורי דברי לדעתי .
ואיסורא כמי איכא . אם מקומו ניכר שפנוי משום כך . עמו"ק :
(ו) והאשה עושה תכשיטיה בזהובים ובדומה (וי"ל להחמיר בזה גם
בשבת וי"ט) משיירת מין ממיני ה' מתכשיטין שמנהגת בהם . כדי
שלא תתקשט בכל התכשיטין בפ"א במגלותם : (ז) והחתן הולך
לחופתו . נותן אפר מקלה בראשו במקום הנחת תפלין . גם בזה אינן
נזהרין . מי יודע שמא כמה לא נגלית חוגם בעון זה שאינם שמים
על לב אבילות ירושלם בעת שמחתם : (ח) וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר
וכל מיני זמר . וכל משמיעי קול של שיר לשמחה משמחם (אם לא
לשמחת חתן וכלה . מ"מ לא יפליגו בשחוק) ואסור לשמעו . ואודות
דשמעת קל זמרא ספקל . זמרא בכיסא הורבא בכיסא . כעו"כ נבקים

עליהם בימים. בבעלי בתים רבים וגדולים כפלטין של מלכים. שהיו כל ימיהם כחגים. והיה תוף וחליל משתיהם. ונסכו לנכרים ייניהם. אע"פ שהיו בידם מע"ט. כי גדלה קנאת ה' על הדבר הזה. אל תשמח ישראל אל גיל כעמים. ישישו כי ימצאו קבר פתוח גרונם. ומרתה סכין כסנה. רומז מעט ואינם: (ט) אפי' שיר בפה על היין אסור. משום בשיר לא ישתו. ולא דבר הכתוב אלא בכוס. כי היין ישמח חיים. וא"א שירה אלא על היין: (י) אבל אף בלא יין אסור כל שיר שהוא לשמחה בעלמא אם לא הרמת קול עד בלי ערך איתם. כגון להודות במלאכה. כדרך שעושין מושכי הספינות. או מנהיגי הבקר. מותר: (יא) אך השירים המסודרות. אפילו בעת מלאכתן. כמו שרגילות לעשות בעת טויה ואריגה. איסור כפול הוא. אם משום שהוא זמר נערך מסודר לשמחה בלבד. ועוד קול באשה ערוה. במקום שיש אנשים שומעים. ולפיכך גם לשתק התינוק. אסור מלהשמיע קולה במקום אנשים. אם תוכל להשתיקו בד"א: (יב) גם בשיר ושבח להשי"ת על היין. אע"פ שי"א שמותר. אינו דבר ברור. ויש לאסור. עמו"ק. והגאון מוה' ליוואי מפראג בס' נצח ישראל. הפריז על המדה. לומר שאפי' בזמן בנין הבית היה אסור לעשות כן: (יג) מכאן אתה דן ק"ו. לאותן קלי דעת שמפזרין ממון לחזן לנגן על סעודת ברית כשעושין מי שבירך. כי הוא עון פלילי. ולא ידעתי מי הכין את המנהג. הרע הזה במדינה זו המבוהלת בעו"ה. להקל ראש באיסור חמור כזה. לא לכבוד שמים. כי אם לכבוד עצמן. ואף שאמרו ז"ל. כל מצוה שקבלו עליהן ישראל בשמחה. עדיין עושין אותה בשמחה. לא אמרו לעשות בה איסור חס ושלום. ולא נתכוונו אלא ללב שמח מעצמו בקיום המצוה. פקודי ה' משמחי לב. לא שהנגון השומר יעורר השמחה ח"ו אחר. שכבר נתקיימה המצוה בשמחה ובטוב לבב. לשמחה מה זו עושה עתה כזה. הלא די בשמחת הסעודה ברכה. והפי' ברכת שהשמחה במעונו. אין לה מקום בכאן. משום צערא דינוקא. עאכ"ו שלא לומר להנאת גופניות בלבד. לאחר שחלף עבר מעשה המצוה: (יד) אמנם בחתונה אין בי כח לאסור. משום שמחת חתן וכלה (שהיא מצוה רבה. בפרט שהיא מצוה שקבלו בקטטה. וצריך לשיר בשירים על לב רע להסיר מתוכו מוטה) דניחא לכו בהכי ודאי. ולא גרע זימרא דפומא מדמנא. ואפ"ה לא שפיר דמי לבדותי עוגבא בכל גוונא. משום בכל עגב יהיה מותר: (טו) אסור למלא פיו שחוק בעה"ז. אפי' לדבר מצוה (וא"צ בסעודת פורים. מתוך מאכל ומשתה) משום ב' טעמים. א' לפי שהשחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. והב' משום חורבן בית קדשנו ותפארתנו: (טז) וכאן מקום שראוי להרחיב בו הדבור. אלמלא לא היה אלא עון זה בידינו. שאין מתאבלין על ירושלים כראוי די להאריך גלותנו. והיא בעיני הסבה קרובה היותר גלויה עלומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות המראות המבהילות הרעיונים אשר מצאונו בגלות בכל מקומות פזורנו. על מארץ נדפנו. לא הונח לנו להרגיע בגוים עם שפלותינו עניים ומרודים. לפי שלא האבל כלב מלבנו. בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו. שכחנו את ירושלם ולא עלתה על לבנו. ע"כ כמה מלב השכחנו. מדור לדור נוסף יגון על יגוננו ומכאובנו. וכל אוהב אמת יודה לדברינו. וכאשר יוכיח הנסיון ביחוד ביום ט"ב המר מי ומי המשתכל והגה על חורבן הבית ושממות ארצנו. כראוי ממעמקי הלב. כמה דמעות נשפכות על זאת. ואנ"ל בשאר ימי השנה. אין זוכר ואין פוקד ואין דורש דבר ממנה. אפילו במחשבה לא בא זכרונה. כאלו מקרה הוא היה לנו. על כן שבנו לחטאת אבותינו. ללמוד דרכי העכו"ם שממנה נמשכו כל הרעות בכלל. כאשר אמר להלן בס"ד.

ומיוחד חלון התיבה. להשקיף ממנו לארכה ולרחבה:

חלון ז חלון השביעי הזה. חלון המאורי נקרא. מן המצר קראתי יה. צר ומצוק מצאוני. ממול מכת"ם יפקיד כיני כליו רפים ושעוים לה'. אל מקום פלוני אלמוני. שמול והלמות כחומה באו לבלע ולהשחית נחלת את ישראל ולאכול דגני. ואתבונה על מנו"ר להשגית מן החלונות לבנות דיו"ק להרחיק את הנפשי. מחבת ירושלים ובן גרמי. אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. אם לא אזכרך תדבק לשוני. שמעוני אחי ועמי בני אל חי היושבים באהבן בגלות הנגלפים במר עוני. גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון. חכם וסכל פתי ואיש המוני. הקשיבו והאזינו מעתה לשמי. איך לא כמראה מכלי המשחית אשר ביד האויב הכולל שלל קנוני. שתים הנה קוראותיו השוד והשבר הקשות העכו"ם והלמוד האלוי. הן הנה היו לבני ישראל למסר מעל בה' מנעוריהם לאבותם לבני הלמודי המעלבי העמוני. המעשה אשה אשר אלמנה

מסרכת דרכיה לאחור ולא לפני. אוהבת זרים ואמרה אחריהם אלך לאכול לחמם שמה כאומי. להשביע הכת הנאחזי. גרעות עלמי ולזון עיני. להגדיל ולאחד תמיד תשק שמוני. על כן גלתה מעוני. כיד אשר עגבה עליהם הלכה שבי הפשיטות בגדי השני. והיה לגורם אלמנות היות מאז עד עתה זה שנתה בעולמים מבולמ"ס בא ארח"ז משפטה ניצ"ר ופל"ס וגוג"י. שמשתי מראות על אלה הרבה עיני ורב יגוני. בהגיגי תבער אש דברתי אני. עם לבי המר ואמרה הלא הצדיק דין קוני. כי הוסר הקודש הוא השירה בנין הזקנים לעשות תמיד נאבילי ציון זכרון בין עיניהם. הוליד הותר הנמשך בחיוב. ר"ל הסירה מעמד ומצב התורה בכלל. כי מזה נמשכו כל אלה הרעות. שהמון העם רובו ככולו בדרכיהם נפשם חפצה ולגם כל מגמתם. יגיעם וערותם. ורדיפתם אחר הממון למלאות שאתם. אף אם כאלה מנהג אבותיהם בידיהם מעט אנשים מלומדה. (קרוב ה' בפיהם ורחוק מכליותיהם) להחזיק בכלי חמדה. הנחמדה ומכובדת גם בעיני כל העמים היודעים ומכירים כבודה (ומוקרים ודורשים בה. הגולה שהיו בה עמנו בקיאין במקרא המוסם) לולי זאת אולי היו רבים מעמי הארץ משליכים עולם מעליהם. ומתקנאים בהם להתנהג נקבוטי מלבושיהם. הם ונשיהם בניהם ובנותיהם. בדיוק גדול (בכל מוד"ע חדשה) מחמירין על עצמן ומדקדקין בהם. יותר מהעמים ההם המחדשים אותן. ולעולם צריכה אפי' משרתת יהודית לובשת מיד מלבוש מוד"ע חדש בהתחלתו. בטרם נתפשט בין המון עם הארץ. וכל בגדי לבושים חדשים עם ישנים. אין מספיקין להשביע אותן ותמדתן. נראות בם להסב אליהן עיני כל רואיהן. אבל יותר מזו עושין הזכרים (הנקראים בשם יהודים) המגלחים פאותיהם להדמות לנקבות. ועוקרין השערה לאין מסורת משה בכל יום בגלוי פנים. וכן מסדרין אחר מלבושי עכו"ם על אופן שיותר שלם האפשרי. מה שאינו מדקדק אפי' הנכרי. הכזה היו ישראל תמיד מצויינים. הכזה יהיו מכירים לעם ה' כולו זרע אמת קרוין בנים. ולמען ידעו השוגגים ויתחרטו על העבר ויכלמו מעונם. לא נעלים מהם חומר הענינים. ונבאר מ"ש ממספר קרוב לעשרה במנינם. תבה ויתום ונאר. הלבן שנשתמשנו בה באמרנו כעשרה בכ"ף הדמיון. לפי שהן תשעה נראין כעשרה (מלבד המ"ע ואבדיל אתכם מן העמים) ואולם מי אני הינן אלא שקולים נגד עכו"ם (עשרה עשרה הכף מכריע לחובה) גי' תרי"ג מצות של תורה וז' של דבריהם. ר"ל שכולן תלויות בשמירת העשרה הנ"ל. ובביטול אלה כולן נשכחין אחריהם. כי העובר אפי' מצות ל"ת א' באלו נכנס. הרי הוא מין ושפר בכל התורה כולה. והמור מסתכל בערות של כרם שהמשה שילרז ספקו. ויש לו תקנה בתשובה. משא"כ המורה יד אפילו באות א' מהתורה ומחלל שם שמים בפרהסיא. שאין תרופה למכתו. והוא אפיקורס. כמ"ש הר"מ ז"ל. והוא דבר מבואר בעצמו. וכ"ש הלוט מושכי העון כעבות העגלה. וממילא עבירה גוררת. על אודות הרעה הזאת מאתרת. שעי"ז מוצא יצה"ר פתח פתוח להקל ראש בנכג"ז הקל בעיניהם מאד. דבר שנצטער עליו אותו צדיק עזרא וסיעתו. והרעישו עליו העולם עולי הגולה בהתעוררות גדול. שלא נשמע כמוהו לנביאים הראשונים. על ג' עונות שהם ביסת ולא יעבור. לא מצינו מי שמרט שער ראשו וזקנו ותבע ראשו בקרקע כוסם ומתנפל בתעניתו ושקו וקרוע בגדו ומעילו. כאשר עשה עזרא על הדבר הזה. הגלתי נחשב כלום בעיני האנשים ההולכים בשרירות לבם הזונה. יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה) בידעו כי הוא המכשול לסור מאחרי ה' ולעזוב בריתו. ולכפור בתורתו. והיא שהאפילה עיניהם של ישראל בבית ראשון. והוא מקור הרעות הטעמות שהביא את אבותינו גם בבית שני. והיא שהכריתה זרע ישראל מארץ ספרד שהיו בה במעלה עליונה. צדיק הוא ה' וישר משפטו. כאשר הצדיקו עליהם הדין חסידי דור הגירוש וחכמיו. שהעידו שהבנים בני בם אל נכר הרגו אבותם. ואיך נדיס ראשינו. ושא פרים. אם עדיין עון זה ודיוצא בו אתנו ולא הטהרנו ממנו. זאת היתה חטאת אבותינו בבית ראשון. שנאתו ללכת במנהגי וחמוסי האומות אשר סביבותיהם. ואסנו חמדת קשוטיהם ומלבושיהם. והשקו ללכת בדרכיהם. ותוב דבקו גם בבמותיהם. אח"כ השליכו כל התורה אחרי גווס ולגם הלך אחר שקוציהם ותועבותיהם. כי מהקלות באו אל החמורות. כדרכו של יצה"ר להפיל בחמורות. וצפניה הנביא פירש הדבר ביותר: באמרו ופקדתי על השרים ועל הדולג על המפתן גו'. שקל קלות בחמורות. הוא שהיתה יתד תקועה לדעת בני עמם בבית שני הראשים למיתתם. אחר שהאשו עזרא וסיעתו אל אבותם. קם דור אחר וחזרו להסדבק בהם. ונתאו למינוליהם ולמקיהם. הרטיאות והקרקסאות

אלמפסילדוס (אלומפסילדוס וכדומה) בל תצא את שמוסם על שפתי. אלא ועוד תארם כיוצא בה. שמוצה למקום ודמית תבונה לבריות (בכנסות דעו) והיא מתגברת. בתנאה גרעם ממולגת. בימינה חרב אלא כגדול מחודדת. ובשמאלה מות ואבדון אוגרת. הלא היא הפלוסופיא חכמת יוונים האדורה המוקסת כחשה וקורעת בפ"א יקום מעייס"ה בואה יחייה בה עוגבים בעלים היא מקברת. מכפת עד בגר טורפת ועוקרת. לא תעזוב להם שורש למעלה ופס ובאריח ענפה באכן איכה מאחרת. ממנה יצאו כל משפחות המינין בארצותם ובגוייהם. והיא שהולידה בנים זרים לאומתנו. כל אותן הכתות הרבות והרעות. מקרבים ורעות. מאז נכנס הרס הכמהם בארצנו. הכתו את לב העם מן התורה והעבודה. והתחילו להרהר דברי התורה ולעגים על חכמתם הבדויה. הרכבה שאינה קולטת לעולם. אכן ספתכמו לעקור שרשיה ולקצץ ענפיה. כי רבו המתפרצים הרוצים להגדק עולה מעליהם ולהתגבג בחיי ההבאיות. ולא נהו ולא שקטו עד שהכריעו עליהם מלכי עמים בסבת הדעות החלוקות ופרידם ללבבם. עד שהחריבו הבית שנית. וגלו מארצם הגלות המר הזה. ועדיין המסית ההוא מרקד בינינו. הלא הוא שהעמיד גם תלוי בה עתה בבסבת להעמידם מזה. על ידי שהעמיקו שתתו באותה חכמה. שהיא בעברם ללמדם להקל ראש באיסורים כנ"ל. והפכו פנים מתורה שלא כהלכה. עברו ברית חק הפרו. אבל חכמת מה להם. אבל דברים מרבים הבל של תהו. ואין להם יסוד והורם כל עיקר. אך מגור הפלוסופיא נוקרו. בכל הארעות שגדלו והעבירו בה. והפי מעלתם אך היתה מפלתן ועיקרתן מכל הארעות ההם. עם שהיו גם ג"כ מסידי עולם. מ"מ נראה שהבחה המספחת של פלוסופיא גם באותם הדור. כמובן מתוך תשו' מהרש"ל למוהרמ"א (בתשובותיו סימן ז') ולא עביד קב"ה דינא בלא דינא. אתה היא על כן אמרתי הנגע הלז הם והנגע הוא מכלה. כי כל החסידים שהיו בדורות ההם בגלויות ובגזירות. לא יכלו לגאולם ביום עברת ה'. כי גדלה קנאת ה' לתורתו. ביחוד כשאין מוחה ואין מכלים. אם הסתר בעיניו ימסם והגדול סידו מעלים. ע"כ תרה אף ה' בעמו ויכם עד לאין מרפא ולא הלה מפי שרים וגדולים. ועכ"ז עד היום לא סר הנגע הזה. גם בדור הנרות ופתות הלזה. נמצא שועלים קטנים מחבלים כרם ה' צבאות ע"י לימוד פלוסופיא בה חוקרים ושואלים. ואמרת קדוש ישראל מאסו והורהו גועלים. אמנם אלו המקולקלים. לא ידעו בין ימינם לשמאלם. אין להם חלק ונחלה בחכמה אף אם גאו. שאמרו קרא שמש ומבלם. מעבק התורה יאחו. ועד הפלוסופיא לא באו. ודרכה לא ראו. ובריק יגעו. כה' מעטו ותורתו בל ידעו. במים הכלים המה מלאה נגשו. את עצמן וגופן הנאה רעו. ואין כדאי להאריך בספר בפסולים כאלו דלו מאכות נעו. כעורים בחוצות תעו. להם ולהגרים הרעו. ולהיטיב לא ידעו. ולאבי היודע ועד. כי שקדתי על ספרי הפלוסופיא בבחרותי. ודבשם ומתקם מציתי. וקליפתן זרקתי. לגבי הרבה יגיעת בשר בדבריהם מצאתי. וקורת רוח לא ראיתי. לא כן ולא הבכן הפלתי עמי היתה והלאתיה מעל פני. וגרשתיה מנגד עיני כי בקי אין בהם. ובמעשיהם המכוערים געלה נפשי. כן היה לגבי ישראל למבכת מוזכר עון להתחבר בסראון חכמתם. וכל התלהה אשר תלאתנו במגורתם. וכל הרעה באה בסבתם. לפיכך צריך לעקור אלבתם את שורש פורה ראש ולענה אם המרה באחריתה. ואם מתוקה היא בראשיתה. שלא יתפשט יותר. שלא לבוסיף חרון אף ה' על ישראל. ויסף עוד לשמתו נגור הבבי. ומתי נעלה לארץ צבי. ונשורה אין להבין. הנה תחכמה נמה נסגור פי הקטיגור מלעכב שעת גאולתנו. נחפשה דרכים ונחקורה זכיותינו. אני ואתם בכלל אפיטות עולם. את פי אבותינו הראשונים ורז"ל הקדמונים. הנה הלא יודעים מ"ש רז"ל בשביל ארבעה דברים נגאלו אבותינו ממצרים. שלא שינו את לבושם. שלא גילו מסטורין שלהם. שלא היה את פרוץ בערוה. ועתה המתאוים את יום ה' לכו נא ונוכחה. שימה לבו מעט דרכים ואל יסא למינו שכחה. ונדפה לדעת במה נמצא חן בעיני ה' שתבא רוח המקום ממנו נוחה. הבאתת מאלה או בכולן יחד ענפה. והבא מדת הדין נוחה. אם הראשונה. לא די שאין אנו מלוך מכר לה"ק לשום הכנוי על גוריו. כדי לירד לעומק הכנת הדברים שלומד. שידע לישא וליתן בהם באמת. והיו שעורים על התורה לשמה. על מנת לקיימה. ובני יהודה דדייקי לישנא. מתקיימא תורתן בידם. או בשעה שמברך ומתפלל. להשגיח על עולם שעמיו שיהיה בדיוק ההברה כראוי לעמוד לפני מלכו של עולם (למשל מן נשיאו. אם לא ישב אלא מעשה הרגל בעלמא) ולידע ולהבין מה שמוציא בפיו. ולא היכשת להם את אפי' מחרפים ומגדפים אותם ר"ל. להם חבולא מגיפים. אף רבים מהלומדים לא הגים

ולא מרגיפים. רשאך לידע. בדוק רק במלילים שלוחי לצור. המוליאים את הרבים ואת שליט בקי י"א. והעמוד על בקיאותם לה"ק. ומה שאריך בגלוי לכל. ופ"א שמעתי מש"ץ למדן (ש"לה לבראות דייקנותו) בהתפללו לפני התיבה בזמן הגשן) כשהגיע לברכת השכינה. אמר המטור צְאָתְנוּ. אז אמרתי לו אתה תאמר מוצא שפתיך. ושכם וכסית את נאתך. כאלה שמעתי רבות. והרגז בפי האוהבות. נלאיתי שוא על שפתי. מכאן אתה דן ליתר העם. כן רבים עתה ע"ה הנכנסים בכת הלומדים שמחליפין האותיות והסנויות. ולתיבות מרבין מגרעות. והלוסי שופרא כיני. עוסקים בדברי שחוק ופיתם בטלה מקלי כיני. בתדושי פתקות ילדי יום בילדי נכרים. לא יספיק במועט. לא ימעיט הדל לקנות אפילו כל הטפי גרסאות וספיק דגברי גרסי. ואפילו מאן דלית ליה ריפתא למיכל צריך (כבפי בעלי ראת"ן) ועסיק בהו ומפסיד ניכסי. ע"ז האבל ארך מאין מנחם. אל מי י"ל להשען כ"א על אבינו שבשמים. יחום על דלי עמו ועניו ירחם כו'. ודי בזה לנבון ומודה על האמת על אודות הראשונה. והבר תשבתי להפסיק הדבור מזה אך הפעם. לולי שהספיקו עוברי דרכים מלאו אותי עברה וזעם. כי ראיתי שמה והערורה בעם. לא ש שאינם רודפים להכיר לשונם האמיתי לה"ק (אשר בלעדו לא ירים איש את ידו. אף בחכמי האומות. לא יקרא חכם בשלימות. אם לא ידים כולם בידיעתו. ומפארים ע"ז ממנו. וזמן רב. עם שאינם מסכרת ללמדם העיקרי. מש"כ את שהוא הכרחי לנו) אכן כלשה המולאת תחת אשר תקח את זרים. הכה עושים בני עמינו העשירים. מפזרים ממונם ללמד בניהם ובנותיהם לשון צרפת. להרגילם לשתוק וקלות ראש ובכול פה לבם יפה. כידוע לכל שזה כל פרי ותולדות אותו הלשון. וכ"ש כשמוסף לזה למוד המוזיקא. תרי הרסרי עבירה. כלת לנעורת. והפרטות שלומדים דברים אלו אבל אותן שאמרו חז"ל למסור להם פינוקיה ללמדם אפי' אומנות. ואם עוסין בתיקון. כ"ש שמוכרים על לא יסייהד אדם (אפילו גדול) עמהן. ומה אוסיף לדבר לדרות סובתם להביל נפשם מני שחת. מי יתן שומע לי ואמלא נחת. שלא הכה קלמסי לריק טורחת. הרי כאן אתם. ואחת היוצא מם. שמהראוי להיות ישראל מצוינים במנהגיהם וכל עניניהם. כדי שיכא לגוון של מלך פדע בגוים זרעו הודו והדרו. ולהשיבות רועה מאמן שיכיר עדרו. ומי מכלכל את יום בואו. האדון אשר אנו מבקשים. ובמה יודעו איפוא אלה הכשים. אשר הסירו הדרת פניהם להיות כנשים. ובגותיהם יותר מהם. הלא חרדה גדולה תפול עליהם. אם יאמר להם להסיר תפארת הכניסים (בראבנטש"י קנטין) והעכסים (שטייס"י רעק) וכדומה. כמדומה יבחרו להשאר פה. מלמשוך א' מקשוטי תכשיטין הנאה. אבל מי שהוא מזרע האמת. ודאי לא יכפור בארצו. ולא יכזב ראשו. ולא יעשה שקר בנפשו. ואין הכוונה לבטל מכל מלבושי המדינה שדרים בהם לגמרי. שהוא דבר שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו. ואסור לומר דבר שאינו נשמע. אבל תכלית המבוקש הוא. לעמוד נגד תוספת דקדוק המוד"ע. ור"ת להסיר המגפת פאה נכרית מראשי האנשים הכם. קדקד שער מתהלך באשמיו. ואל"ל לעקור ולהשבית דרכי הנשים השחגיות מכל וכל. וביחוד צריך לעשות גדר עכ"פ בלבישת הקנטי"ץ היקרים מאד (שיש בם ד' אבות מיקין. וכן בגדי לבעומים ומשי. יקרי הערך בכלל. צריכין גדר וגבול שלא יפרצו בהם לכל הפליגן. אמנם מדיף רע"ק ימקרו לגמרי. וההולכת בגולה מגולה יתגלה קלונם לכל. וכן שלא תלכנה לטייל בחבורה בשווקים וברחובות (שהכ"ז עם מלבושי לבעים ורקמה) אם לא ברדיד על גביהן. באופן זה יש לכל מנהיגי לבטרם לשם שמים. לפקח על מנהגי בעלי בתים שיהיו מתוקנים כראוי. למען יוכלו עמוד בהם. לחוס על ממונם. גופם ונפשם וכבוד קונם. למצוא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ותמצא כאן הכללה ידם. הרי אלו שנים שהן הרבה נאיכות. וכמה גופי תורה תלוין בהם. מה נאמר לה' ומה נצטדק מבשגיה האחרים. בשתם ופגמם. שאין כאן מקומם. אנו בעצמנו יודעים את נקיו מומנם. א"כ אין להפנות מאיהור טעמי עקבות משיחו יכול על חנם. אשר ימלאין פי ומי ההולכים בשרירות לבם שרונים לעכבו בכל כחם ואונם. הרי שלא להספיד על ידו הבגדים התמודים וקשוטים המגוטים. ושלי נב"ע הפורטים. אוי מהללים ושוטים. הוי עטרת גאות שכורי מים התמדים אשר על ראש שלומי יין ענבים עקלקלות מטים. ועושים משכחות כמים מסטרסוטים. הקים שכורים. האיכה בנות בוטחות. למרניך אל שותות. מנודדות נשות לשורהום. אל תאמינו. ברע אמן אוהב נתמד מסכך כאהכולותיו לבית משכנות מבטחות. ושופך חמתו על בני תעמגיו תונגי תגין פתח שמאות מבית תגחוה. ואחת מעשה

פקחה קרחות. קלא היתה יתפי הלורים כלחות. כי אם רחץ ה' צואת בנות ציון כקטנים מזהמים. כאשר יפרח סבוחה לבחוה. לכן כל עוד שמת אלוה כלחי לא יתבך פי מלסעד נעם בידים מוכיחות. פן הרהה נרע חבר ימלא את עפי ח"ו נסהכבל פרי מעלליהם או ילעיקו ושומע אין נקול זותוה. על כן מקדים רפואה לסביר מהם כל נגע ופגע וכל חק נדחות. ומוכטהרי ביעבו דבריו אלה פרי למעלה יהלל מעלת ישראל קדושים שעמדו רגלי אבותם על הר סיני וידעו וישכילו זאת יכים נאחריתם. ויקבלו כהאמת ממי שאמרו לטובהם ולהנהיגם להביאם לחיי הסגלות. ואין לריכן כי אם למהר ומעורר ומורה יושר ארחות. לפיכך מקבל מקום שהוא לא להאריך עוד ולגלגל סינו הוכחות. ארוכות ורחבות על תשובות כלבבי און מהות. כי כדבריה לא יוכר עבד סיגר סתם פרלם אומו אם הכתוב כהאריל במכתבה לא תסור אולתו ולא תוכל לאמתות. ולאדם יודע מבין יספיק שמועת את כמזוכה יחוס לנו נכוחות. סוא פרומים יפכן פי מגוהות:

נסתם חלון המצרי. ונסגר שער הדלק. שלם ישלם המבעיר את הבערה שוכן שחקים. אשר הצית אש בציון (אשו משום חציו כלין. ובני ציון אינן כלין) עתיד להיות לה חומת אש ושעריה אבני ברקים. ונצורי ישראל להקים. אז ימלא שחוק פינו כי נבנית בתולת ישראל עוד תעדי תופיך ויצאת במחול משחקים. ונפתח שער הנצוץ. לשארית החודש. שבו בפרק היתה מחלוקתו של קרח ושרפת עדתו בזקות בערו להם. גם ע"ש שבזה החלק כבה נר מערבי. התחת הנעצוץ. והיה החסון לנעורת ופועלו לנצוץ. גם שבו הפוך הנצוץ לטובה. וליהודים אורה ושמחה. ויו"ט בט"ו שנפל בו. מלבד שאר יו"ט של זמני עצי כהנים ומגילת תענית שאירעו בזה החלק. מחמת כל זה שם זה יפה לו:

דיני חמשה עשר באב

(א) ט"ו באב. לא היה י"ט לישראל כמותו (וכ"כ) בו כלו מתי מדבר: (ב) יום שהותרו שבטים זה בזה: (ג) יום שהותר שבט בנימן לבוא בקהל. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים: (ד) יום שביטל הושע פרדסאות שהושיב ירבעם שלא יעלו ישראל לרגל: (ה) יום שבר מגל. שעד אותו יום כורתין עצים למערכה. ומכאן ואילך פוסקין. שתשש כחה של חמה: (ו) ובו ניתנו הרוגי ביתר לקבורה: (ז) והוא זמן עצי כהנים (זתוא): (ח) לפיכך א"א בו הפי' למנלח. ולא תח"ת. ק"ו להתגון וכ"ה וכ"ך: (ט) ויפה מנהג ק"ק פולין. שאין מפלין ע"פ גם במנחה שלפניו. שצריך לעשות לפחות זכר לי"ט גדול כזה להשלימו בליל שבת וזומו: (י) מהיום הזה והלאה. צריך להוסיף על הימים. ולעסוק בתורה גם בלילות והמוסיף מוסיפין לו על כמוהיו: (יא) אחר ט"ב קורין לעולם פ' ואתחנן. ומפטירין נחמו (שנה זו. ט"ו בו) הסימן קומו וגלו. ומכאן ואילך מפטירין עד תשלום ז' דנחמתא: (יב) כ"ח בו. תענית. שבבה כי מעגדי בימי אחז: (יג) ד' בו. זמן עצי כהנים. בני פחת מואב: (יד) כ"ב בו. כנו מ' יום של שבירת הגביה על שמחלו לעון בית יהודה: (טו) (שנה זו) שבת. קורין עקב. ומפטירין ותאמר ציון): (טז) כ"ד. י"ט מגילת תענית שבו לדינא בלא תורה שבת עם הכן: (יז) ד"ח. ירד משה לפסול לוחות שניות: (יח) כ"ט. עלה ובנית לו החודש: (יט) בו סורמין הלשכה. והוא גורן למעבר בהמה אליבא דבן עזאי: (כ) הוא ער"ח. אין נפילת אפים במנחה: [ונהגו רבים כל"מ להתענות ולומר יו"כ קטן להכין הלב להשובה. ובשחל בע"ש. יש מקדימין ביום ה']: (כא) ושנה זו שבת. קורין ראה. ומפטירין עניה סוערה. מברכין החדש. אין אומרים אב"ר ולא צו"ך: (כב) אב לעולם מלא יום שלשים שלו הוא א' דר"ח אלול:

נסתיים שער הניצוץ. ונסגר שער שלכת. עת להשליך אבני קודש בראש כל חוצות. ועת בנום אבנים לבנות חומת ירושלים ולגדור פרצות (שהיה בחודש הסמוך) ונפתח שער הצאן. לחודש אלול על שם שבו נבנתה חומת ירושלים והועמד שער הצאן בתחלה. גם שבו נכנסין הצאן להתעשר (ר"ל גורן מעשר בהמה שבסופו) כצאן אדם שעומדים בו למנין. אחר שנפלו הזאבים עליהם בהודש העבר וחסרו מהם. צריכין לעמוד על נפשם ולמנותם שתהא הצאן שלמה תמימה מכל מום. וגדיים נעשים תיישים קשים. ועזי דמייתן דובי בקרנייהו. לכן הוכן החדש הלז לעדר מרעיתו ית'. צאן קדשים אדם אתם. להתקדש בו קודם היום הנורא. אחת בשנה לכפרה. כי על כן תוקעים (בשופר של איל מן הצאן) כל החודש לקבץ הצאן התועה. להשיבם אל המרעה. לאסוף נפזוריהם ונדחיהם. לחבוש נשבריהם לרפא נחליהם. ומשכימין בו לסליחות. ומקדימין להתענות. לשוב לב לקנות:

(א) אלול ג' ביוש. ע"י מינה באה תשובה. ככתוב ולבבו יבין ושב ורפא [ומר"ח אלול ואילך. הם ימי הרחמים והסליחות וימי רצון. ומסוגל לתשובה ולכפר חטאי השנה. ויש לכ"א לעורר לבו בתשובה אמת ותפלה וצדקה. למען יזכה במשפט בר"ה]: (ב) מזלו בתולה. שבטו זבולן: (ג) א' דר"ח אינו חל אלא באבד"ו (בשנה זו. ביום ב' מולדו. א י"ב שמ"ז. [וא' דר"ה ביום שלאחריו. והסימן בגה"ז] ומתחילין לתקוע [בשר"ח] כל יום [נחול. חוץ מער"ה. ואפי' בביהו להתלמד] אחר השלמת התפלה [בשחר. קודם אמירת תהלים] ומקום שנהגו להתחיל לתקוע מיום א' דר"ח. הוי מנהגא. עמו"ק. ויש מקומות תוקעין בבוקר ובערב: (ד) כשחל א' דר"ח בשבת. מוציא ב' ס"ת. בא' קורא ו' פ' ראה. ובב' קורא לא' מפטיר וביום השבת. ובראשי חדשיכם עד סוף הפ' ומפטיר השמים כסאי (ובשבת אחת. מפטיר רני עקרה וגם עניה סוערה) ובשטעה ואמר עניה סוערה ונזכר קודם שבירך לאחריה. אומר ג"כ השמים כסאי ומברך לאחריה. ובשנזכר אחר שבירך. אומר השמים כסאי בלי ברכה. ואם חל א' דר"ח בא'. מפטיר בשבת שלפניו עניה סוערה: (ה) מיום שלאחר ר"ח ואילך. אומרים בצבור בכל יום מזמור שחול אחר התפלה. י' מזמורי תהלים (וגומרין אותו נ"ס קדה ר"כ. ועולה כמנין כפר) ואחר היה"ר אומר ק"י (והאין עשרה בשעת באמירה וממתינין עד שיגמרו לומר קדיש. ויאמרו מזמור א' לומר במנין ולומר קדיש) ואח"כ אומר פתיגו א:

רבונו של עולם. אתה ידעת מיעוט דעתנו. ואין בנו כח להשיג ולכוין מעלתך וגדולתך. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. בזכות מזמורי תהלים אלו שהשלמנו בשבוע זה שני פעמים העולים במנין כפר בזכות פסוקיהם ותיבותיהם ואותיותיהם ונקודותיהם. והשמות היוצאין מהן מראשי תיבות ומסופי תיבות. כפר לנו. על כל חטאתינו ופשעינו ועונותינו שחטאנו ושעוינו ושפשענו לפניך. מיום היותנו על האדמה עד היום הזה. חסד ואמת יקדמו פניך בעמדינו לפניך ביום הדין הגדול והנורא הבא עלינו. ויגולו רחמיך על מדותיך ותכתבנו בספרי חיים ארוכים ונצחיים. ותאיר עינינו להבין ולהשכיל עמקי תורתך הקדושה והטהורה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

וכן

ואין ר"ה לא יו"כ. אומרים בכל יום יותר מי' מזמורים. כדי לגמור ס"ת קודם יו"כ שבו:(ו) כשכותב לחבירו אגרת שלום מר"ח עד יו"כ. ירמוז לו בתחלה או בסוף. שמעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה. לסיום שבע ומתם בספר חיים טובים: (ז) בחודש אלול יפשפש במעשיו. וישב קודם סעודתו וקודם שינתו. ויחשב עם נפשו למצוא עונו. ויתחרט ויתודה עליו וישוב לה'. ויוסיף אומץ בקיום המצות. ויבדוק תפלין ומזוזות שלו וכדומה: (ח) א' בו. נבא חגי. ה' בו. ראה יחזקאל שלק שכינה מהבית. (ו' בו. שנה זו. שבת. קורין שופטים ומפטירין אנכי אנכי). ז' בו. בוא יום חזרת יוכבד למצרים. (ותענית שני מתו מוציאי דבת הארץ. עמו"ק): (ט) וי"ט של מגילת תענית חנוכת העמדת שערי חומת ירושלים בימי נחמיה: (י) ט' בו מלד דן ושם בן קה"ס: (יא) י"א בו. פתח נח חלון התיבה ושלח העורב: (יב) (י"ג שנה זו שבת. קורין כי תצא מפטירין רני עקרה. פרקי אבות פ"ג): (יג) י"ד בו מבהילין לשאול ולדרוש בהלכות החג:(יד) בו י"ט מגילת תענית. אתנטילו רומאי מיהודה ומירושלים: (טו) י"ח שלח נח היונה ולא מצאה מנוח: (טז) ך' בו. זמן עצי כהנים (עדין) (שנה זו שבת. קורין כי תבא מפטירין קומי אורי): (יז) ך"א בו. יחידים מתענין ומשלימין. ומשכימין לסליחות: (יח) דין ברכות השחר. עיין במגלות מים אל. ולענין ברכות התורה הט"ז. הסכים אמג"א ז"ל עם הט"ז לדעת א'. שיוכל לסדרם גם בבה"כ אף שכבר אמרם לפני הסליחות. עיין בס' תשובותיו (סי' כ"ב) שהשיאו עליו קושיא. שיכוין שלא לפטור בברכותיו רק מה שאומר וקורא עם הסליחות. ואח"כ ישוב ויעשה צרכיו. נמצא שיש כאן הסח הדעת. ויתחייב לחזור ולברך. וזה עולה יפה לברכת התורה בלבד. אבל בשאר ברכות השחר. נראה שאין דעתו ז"ל שוה כאן עם הט"ז. שמשאין נאמרי בהפלה י"ח. שאינם שייכא מוזא. אבל אמג"א ז"ל. עם שהבאתי סניף לטענת הסח הדעת. ע"י צירוף ב' הסברות סמך להעמיד הסברא במקומו. מ"מ דעתו מוכחת דבהאיך לא ס"ל הכי. וכן עיקר. שלא יאמרם בבה"כ מי שכבר אמרם פ"א בביתו. וזה שייך בכל יום: (יט) ולענין עטיפת הט"ז בטלית בעוד לילה. אם אפשר בטלית שאולה והוא עדיף. כדברי ס"ז. מיהו היכא דליתא. נ"ל דמתעטף בטלית שלו בלי ברכה. ואין כאן בית מיחוש. עמו"ק: (כ) כ"ב יום מגילת תענית. שבגא לקטלא רשיעיא בימי יונים: (כא) כ"ד בו. ויאמר חגי מלאך ה' וגו'. ויער ה' את רוח זרובבל וגו'. ויבאו ויעשו מלאכה בבית ה'. לגסר עצים ולפתח אבנים ושאר צרכי הבית לבנין בית שני: (כב) כ"ה בו. נבראת העולם על דעת כל המקובלים רבים וספיקתא וכר"א (אליבא דר"א) [לכן ילמוד ס' בראשית עד יום אחד וכן בכל יום. עד שבר"ה ילמוד הס' מיום השישי. שבו נברא האדם]: (כג) וכתב הר"ן פ"א דר"ה. שמטעם זה מנהג בגרמניה להשכים באשמורת הבוקר לסליחות מיום זה: (כד) בו שלח נח היונה פעם ב'. והבאה אליו לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה: (כה) בו נשלמה חומת ירושלים בימי נחמיה: (כו) לעולם קורין נצבים קודם ר"ה. בסימן קומו ותקעו. ומפטירין שוש אשיש (שנה א. בכ"ז בו): (כז) אבל תוך יב"ח. לא יהיה ש"צ בר"ה ויו"כ (ותוך ל' לשאר קרובים מותר. אם החזיק מכבר) היינו אחר בכן כמוהו בקול ערב ובתורה ובמע"ט: (כח) אבל תוך יב"ח. והחזיק כמה שנים להתפלל בצבור מפני דחקו. ומרוצה לקהל. ופסק בינתיים אחר ב"ג אחר. שמא לא תהיה תפלתו לנכור. יתפלל האבל: (כט) יתאוו אחר ש"ץ שיהיה הגון וגדול בתורה ובמע"ט שאפשר למצוא. שיתפלל סליחות וימים נוראים. ויהא בן ל' שנה (ובשאין בן ל'. מכ"מ יהא בן כ"ה) ויהא נשוי. (אפי' היה במקום רחוק ממנו. אבל נתרחק ממנה מפני קטטה. יש לדחותו. ומי שלא נשוי כלל. אפי' החזיק לא יתפלל. רק בדליכא אחר כמותו). ובשאין מי שבו מעלות ומדות אלו. כל ישראל כשרים. רק שיהא מרוצה לקהל (והמתפלל בחזקה אין עונין אחריו אמן) ויכוין להוציא כולם. ובשיש לו שונא ומכוין שלא להוציאו. כולם אין יוצאין. ואין למנות ש"צ סומא אפי' יודע בע"פ. רק באין אחר כראוי לש"ץ: (ל) אלמן. אין למנותו לש"צ לכתחלה. אפי' אירס אשה ולא לקחה עוד. ואם מינוהו והחזיק כמה שנים. אין לדחותו. וכ"ש בהחזיק בהיותו נשוי ונתאלמן. ורשאי להתפלל אפי' מוסף יו"כ: (לא) כ"מ שמוסר בהוחזק. דוקא שהחזיק במקום זה שרוצה להתפלל עתה. אבל בהחזיק בתפלות אלו במקום א' ורוצה להתפלל במקום אחר. לא מהני: (לב) מי שהחזיק להתפלל או לתקוע ברצון הקהל. אין רשאים ליתן המצוה לאחר. רק שאירע דבר שיש להעבירו ע"ז. ואם החזיק ראובן להתפלל בר"ה ושמעון ביו"כ. וקודם ר"ה נסע ראובן וכבדו לשמעון.

(סידור ב"י נס"א)

ואלה להתפלל גם ביו"כ. והומר בזה שכבדוהו בר"ה. הוא לפי שהיה ספק שהמחזיק בה. והוא נוסף על חזקתו. אז אם שמעון מעולם לא ספק הסדר להתפלל בר"ה ואחר ביו"כ. או אפי' כסך. רק שערער וגות שרוצה יותר בתפלת יו"כ. אלא לא היה יכול לדון עם התקיף ממנו. יתפלל גם ביו"כ. אבל אם פ"א אחר שהחזיק ביו"כ. הסכים הקהל הסדר מרצונו והתפללו בר"ה ואחר ביו"כ. רשאים לכבד בתפלת יו"כ למי שירצו: (לג) עיר שאין בה אלא עשרה. וא' חולה צריך לילך קודם ימים נוראים. יכולין לכופו לישב במקומו או לשכור אחר תחתיו. להצטרף לעשרה: (לד) רבים נוהגין להתענות עי"ם. ולפי שחסר מהם ד' ימים (ב' ימי ר"ה ושבת שובה ועי"כ) נהגו להשלימם בימי הסליחות שקודם ר"ה. וכשחל ר"ה בה'. יתענה כל הד' ימים רצוף. וכשחל ביום אחר. יתענה א' וב' דסליחות וב' ימים לפני ר"ה. והרוצה להתענות א' דסליחות. וער"ה וב' ימים אחרים דסליחות רשאי. אך יקבל התענית במנחה. והשאים רוצה לשלים. יקבל ע"ד כך: (לה) תענית עשי"ם (יש לו קביעות על הימים שלפני ר"ה באיזה מתענה) א"צ לקבל התענית במנחה שלפניו. וא"צ להשלים עד לה"כ (ואחר תפלת מנחה יכול לאכול מעט ורביע קודם לה"כ. ויש אנשים המתענין רק אחר המנחה גדולה) ויש נוהגין לקבל ולהשלים. והיודע שלא יזיק לו לתענית יו"כ ומחמיר. תע"ב. אבל החלש והמסופק לא יחמיר: ובתפלת מנחה בלחש אומר עננו בש"ת ומדלג. עם תעניתנו. וש"צ בחזרה א"א עננו וכ"כ. ואין קורין ויחל אפי' יש י' המשלימין עד לה"כ: (לו) בא' דסליחות יחידים מתענין ומשלימין. ונהגו רוב הקהל להתענות. אפי' מי שאין מתענה עשי"ם. וכיון שנוהג כן בכל שנה. א"צ קבלה והשלמה (וכן הנוהג בכל שנה להתענות יום אחר. אבל בשרק פ"א רוצה להתענות. צריך קבלה וישלים ג"כ. אם לא שהתנה בפירוש בעת הקבלה שלא ישלים) אך נהגו להשלים. ואין להחמיר רק לצורך: (לז) אם בשבת שלפני א' דסליחות חלם חלום שמתענין עליו והתענה. אם אין מתענה בכל שנה א' דסליחות ועשה מתענה. עולה גם לתענית לחלומו. ואם מתענה תמיד. אינו עולה. ויתענה תענית לחלומו ביום אחר: (לח) בית סעודת מילה אפי' שלא בזמנה. או פדיון בזמנו. ביום תענית עשי"ם. כל הקרואים מבעל הסעודה וכ"ש הקרובים השייכים לסעודה. רשאים לאכול (אפי' שנהגים להשלים. ואפי' קיבל התענית במנחה ולא"כ נודע לו מהסעודה. אבל מי שאין מתענה עשי"ם. וקיבל תענית במנחה יום א' מעשי"ת והוזמן לסעודה. אסור לאכול בלי התרה) במקום הסעודה (ולא בביתו. אפי' שלחו לו מבעל הסעודה) ובעל הברית רשאי לאכול אפי' קודם זמן הסעודה הקבועה. ובער"ה יעשה הסעודה קודם שעה י' זמנית. שהוא ג' רביעי היום: (לט) פדיון הבן שחל יום ל"א בשבת ומחר הוא תענית עשי"ת. אם נוהגים להשלים. ישלימו ויעשו הסעודה בלילה. (ואם לאו יתענו עד הזמן שרגילים תמיד ולא"כ יעשו הפדיון והסעודה). ובער"ה יעשום קודם שעה י': (מ) כשחל ל"א בר"ה. לא יעשו הפדיון בער"ה (אפי' מגלו לו או כ"ע י"ב תשל"ג ואפי' אומר שיחול הפדיון רק אחר ל'. ואפי' דיעבד אזור ופודהו בל"ג בלי ברכה. אפי' לא נתחלל עוד המעות) רק במוצאי ר"ה. והסעודה ג"כ. או יעשו הפדיון בל"ג. והסעודה בלילה אחר התענית. וכשחל ל"א בא' דר"ה. ור"ה חל ביום ה' ו'. יעשו הפדיון והסעודה במו"ש. ולא בל"ג: (מא) המתענה עי"ת. וידע לפני ר"ה שיאכל בין ר"ה ליו"כ על סעודת מצוה. יתענה עוד יום א' בימי סליחות שלפני ר"ה. וכ"ש באירע סעודת מצוה בימי סליחות שלפני ר"ה ואכל שם. אבל כשחל ר"ה בה'. שאין רק ד' ימי סליחות. א"צ להתענות יום אחר קודם סליחות: (מב) המתענה יא"צ בא' דסליחות או בער"ה או בין ר"ה ליו"כ. עולה ג"כ לעשי"ת. אבל כשיא"צ בשאר ימי סליחות שלפני ר"ה. אם הם יותר מד' ימים יתענה בהם עוד יום א'. ואם לאו. א"צ להתענות יום אחר קודם סליחות: (מג) בשבת שלפני ר"ה קורין נצבים (וסי' קומו ותקעו) וילך (ולעולם מפטיר שוש אשיש) והאזינו בין ר"ה ליו"כ. וכשחל א' דר"ה בב' או ג'. שיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות. קורין נצבים לבד לפני ר"ה. וילך בין ר"ה ליו"כ. האזינו בין יו"כ לסוכות: (מד) בשבת שלפני ר"ה. אין מברכין החודש. ואומרים א"ה. ובמנחה צ"ץ. אפי' מחר ער"ה. ומסיים ב' פרקים אחרונים מאבות. ובמו"ש א"א ויהי נועם ואתה קדוש. רק כשחל ר"ה בשבת: (מה) כתב בשל"ה. הש"ץ והתוקע צריכין להפרים עצמן ג' ימים קודם ר"ה. מכל דבר המביא לידי טומאת קרי. וילמדו הכוונות [התפלות והתקיעות. ואם לא בקיאו בסוד ה'. ילמדו פי' התפלות והפיוטים. ודיני התפלות והתקיעות. וכפרי

שופר המעוררים לב אדם ליראה מפחד ה' ומהדר גאונו בקומו לערוץ הארץ. וכל אדם יסדר לעצמו התפלות והפיוטים וילמוד הפי'. שיהא שגור בפיו בר"ה. גם ילמוד לבניו הקטנים סדר התפלות. שלא יצטרך להפסיק בר"ה להראותם הסדר]: (מו) כ"ה. פ' תרומת הדשן (ונזכר מעבר בהמה) בר"ח ור"ה. והרוס הגג: (מז) תיבות עזרא ואילך לא מנים אלול מעובר: (מח) ער"ה הגדולים מתענין ולא משלימין (עם הגמ' בן עזר נביא שקר) והאוכלים קודם ע"ה. יזהרו שלא ישתכרו. ושלא ימשכו עד אור היום: (מט) באשמורת קודם ע"ה מתפלין ע"ה. אבל לא בהפלה: (נ) ומ"א למנחה. כמו בשלל ע"ה. אע"פ שבמנהגים משמע שאומרין אותו. באידנא לא נהוג עלמא הכי. ובמקום עמם. אבל אח"א ודאי י"ל השחל בכ' [ועושין סדר התרת נדרים. ורבים נוהגים סדר קבלת מיסה ולבושי שק. וגו"מ אומר נוסח אם עברתי. רק מדלג היבום ואשב יתד של כארץ כמנודה. ואחבלג בספר. כיון שאין עושה כן. והנוהג לקבל נזיפה. יחלק הספילין כמת שבולא במיטה. אמר' היה מתת עמיד לילך בתפלין. והנגומר אם עברתי. אומר יה"ר. והקהל עונים כולם מחולים. וזה סדרו].

סדר התרת נדרים

יבים אלהים ע"פ התורה אתנו מתירים נדרים ושבועות שהאדם אוסר בהם איזה איסר על נפשו, ובכלל מתירים אנחנו נדרים ושבועות שהאדם סדר והבעת מפי עצמו רק על דברים שבינו לבין עצמו. אבל חס וחלילה לכל איש לחשוב שאנחנו מתירים אלות ושבועות שבשבעים להמשפטים ובמקומות המשפט, או אלות ושבועות שנודרים ושבעים בעניינים שבין אדם לחברו, כמה שנוגע לטובת ולתועלת זולתם, ולכל אלה מלאים דם ונוגע ביסוד, והנדרים והאלות והשבועות שנאמר עליהן בתורה כי לא ינקה ה' את עובריהן, מחויבות להיות שרירין וקיימין כתקנן, ואין ממי, וכל העובר עליהן ישיגהו חרון אף אלהים, ויהיה לחרפות ולדראון עולם:

שִׁמְעוּ נָא רַבּוֹתַי דַּיָּנִים מוּמְחִים. כָּל נֶדֶר. אוֹ שְׁבוּעָה. אוֹ אִסָּר. אוֹ קוֹנָם. אוֹ חֵרֶם: שֶׁנָּדַרְתִּי אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי. בְּהָקִיץ אוֹ בַחֲלוֹם. אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּשֵׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים. וּבְשֵׁם הוי"ה ב"ה. וְכָל מִינֵי נְזִירוּת שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי. וַאֲפִילוּ נְזִירוּת שִׁמְשׁוֹן. וְכָל שׁוּם אִסּוּר: וַאֲפִילוּ אִסּוּר הֲנָאָה. שֶׁאָסַרְתִּי עָלַי. אוֹ עַל אֲחֵרִים. בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁל אִסּוּר בֵּין בִּלְשׁוֹן אִסּוּר. אוֹ חֵרֶם. אוֹ קוֹנָם. וְכָל שׁוּם קַבָּלָה. אֲפִילּוּ שֶׁל מִצְוָה. שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי. בֵּין בִּלְשׁוֹן נֶדֶר. בֵּין בִּלְשׁוֹן נְדָבָה. בֵּין בִּלְשׁוֹן שְׁבוּעָה. בֵּין בִּלְשׁוֹן נְזִירוּת. בֵּין בְּכָל לָשׁוֹן. וְגַם הַנַּעֲשֶׂה בִּתְקִיעַת כָּף. בֵּין כָּל נֶדֶר. וּבֵין כָּל נְדָבָה. וּבֵין שׁוּם מִנְהַג שֶׁל מִצְוָה שֶׁנָּהַגְתִּי אֶת עַצְמִי. וְכָל מוֹצָא שְׂפָתַי שֶׁיָּצָא מִפִּי. אוֹ שֶׁנָּדַרְתִּי וְגָמַרְתִּי בְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת שׁוּם מִצְוָה מֵהַמִּצְוֹת. אוֹ אֵיזוֹ הַנְהָגָה טוֹבָה. אוֹ אֵיזֶה דָּבָר שֶׁנָּהַגְתִּי שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְלֹא הִתְנֵיתִי שֶׁיְּהֵא בְּלִי נֶדֶר. הֵן דָּבָר שֶׁעָשִׂיתִי. הֵן עַל עַצְמִי. הֵן עַל אֲחֵרִים. הֵן אוֹתָם הַיְדוּעִים לִי. הֵן אוֹתָם שֶׁכְּבָר נִשְׁכְּחוּ מִמֶּנִּי. בְּכֻלְּהוֹן אִתְחֲרַטְנָא בְהוֹן מֵעִקָּרָא. וְשׁוֹאֵל וּמְבַקֵּשׁ אֲנִי מִמַּעֲלַתְכֶם הַתָּרָה עֲלֵיהֶם. כִּי יָרֵאתִי פֶּן אֶכָּשֵׁל. וְנִלְכַּדְתִּי חַס וְשָׁלוֹם בַּעֲוֹן נְדָרִים. וּשְׁבוּעוֹת. וּנְזִירוֹת. וַחֲרָמוֹת. וְאִיסּוּרִין. וְקוֹנָמוֹת. וְהַסְכָּמוֹת. וְאֵין אֲנִי תוֹהֵא חַס וְשָׁלוֹם עַל קִיּוּם הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים הָהֵם שֶׁעָשִׂיתִי. רַק אֲנִי מִתְחָרֵט עַל קַבָּלַת הָעִנְיָנִים בִּלְשׁוֹן נֶדֶר. אוֹ שְׁבוּעָה. אוֹ נְזִירוֹת. אוֹ אִסּוּר. אוֹ חֵרֶם. אוֹ קוֹנָם. אוֹ הַסְכָּמָה. אוֹ קַבָּלַת בְּלֵב. וּמִתְחָרֵט אֲנִי עַל זֶה. שֶׁלֹּא אָמַרְתִּי הִנְנִי עוֹשֶׂה דָבָר זֶה בְּלִי נֶדֶר. וּשְׁבוּעָה. וּנְזִירוּת. וְחֵרֶם. וְאִסּוּר. וְקוֹנָם. וְקַבָּלָה בְּלֵב. לָכֵן אֲנִי שׁוֹאֵל הַתָּרָה. בְּכֻלָּם אֲנִי מִתְחָרֵט עַל כָּל הַנִּזְכָּר. בֵּין אִם הָיוּ הַמַּעֲשִׂים מִדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּמָמוֹן. בֵּין מִדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּגוּף. בֵּין מֵהַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים אֶל הַנְּשָׁמָה. בְּכֻלָּם אֲנִי מִתְחָרֵט עַל לְשׁוֹן נֶדֶר. וּשְׁבוּעָה. וּנְזִירוּת. וְאִסּוּר. וְחֵרֶם. וְקוֹנָם. וְקַבָּלָה בְּלֵב. וְהִנֵּה מִצַּד הַדִּין הַמִּתְחָרֵט וְהַמְבַקֵּשׁ הַתָּרָה. צָרִיךְ לִפְרוֹט הַנֶּדֶר. אַךְ דְּעוּ נָא רַבּוֹתַי. כִּי אִי אֶפְשָׁר לְפָרְטָם. כִּי רַבִּים הֵם. וְאֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ הַתָּרָה עַל אוֹתָן הַנְּדָרִים שֶׁאֵין לְהַתִּיר אוֹתָם. עַל כֵּן יִהְיוּ נָא בְעֵינֵיכֶם. כְּאִלּוּ הָיִיתִי פוֹרְטָם:

והמתירין אומרין לו ג"פ בלשון הזה

הַכֹּל יִהְיוּ מֻתָּרִים לָךְ. הַכֹּל מְחוּלִים לָךְ. הַכֹּל שְׁרוּיִם לָךְ. אֵין כָּאן. לֹא נֶדֶר. וְלֹא שְׁבוּעָה. וְלֹא נְזִירוּת. וְלֹא חֵרֶם. וְלֹא אִסּוּר. וְלֹא קוֹנָם. וְאַדְּרַבָּא יֵשׁ כָּאן מְחִילָה וּסְלִיחָה וְכַפָּרָה. וּכְשֵׁם שֶׁמַּתִּירִים הַבֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה. כָּךְ יִהְיוּ מֻתָּרִים מִבֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה:

ואח"כ יאמר מוסר מודעא בפניהם . ויאמר בלשון הזה :

הרי אני מוסר מודעא לפניכם : ואני מבטל מכאן ולהבא מה שאקבל עלי . כל הנדרים . וכל שבועות . ונזירות . ואסורין . וקונמות . וחרמות . והסכמות . וקבלה בלב . הן בהקיץ . הן בחלום . חוץ מנדרי תענית בשעת מנחה . ובאם שאשכח לתנאי מודעא הזאת . ואדור מהיום עוד . מעתה אני מתחרט עליהם . ומתנה עליהם . שיהיו כלן בטלין ומבטלין . לא שרירין ולא קימין . ולא יהו חלין כלל וכלל . בכלן אתרטנא בהון . מעתה ועד עולם :

ויועיל זה . כשלא יזכור לתנאי בשעת הנשבע . כמבואר בי"ד . ואחר המודעא . יאמר לפניהם :

אם עברתי על שום דבר שנתחיבתי נזיפה . או ארור . או נדוי . או חרם . או שמתא . או קללה . בין מפי השכינה . בין מפי בית דין של צבא מעלה . בין מפי עצמי . בין מפי אחרים . בין בעולם הזה . בין בעולם הבא . הריני שב בתשובה שלמה . ואשב יחף על הארץ כמנודה . ואתפלש בעפר . בוכה ומבכה . ומתחרט ומתודה . על כל מה שחטאתי . ועויתי . ופשעתי . ומריתי . ומרדתי . מאם היותי על האדמה . עד היום הזה . ואשפוך את נפשי לשאול סליחה ומחילה וכפרה . מן השמים ומן הבריות . ואשאל ממעלתכם . שתתירוני מן כל הנזיפות . והארורים . והנדוים . והחרמים . והשמתות . והקללות . שנתחיבתי . ושנכשלתי בהם . עד היום הזה :

ואז מבקש מן העדה הקדושה ד"א בתפלות מתפלים . ויתפלש בעפר כאבל ומקבל הנזיפה . ואומר בלשון זה :

הריני יושב לקבל הנזיפה והנדוי . אשר נתחיבתי מפי בית דין של מעלה . על כמה חטאים . ועונות . ופשעים : שחטאתי . ועויתי . ופשעתי . אנכי עצב נפוץ . נבזה . הרביתי אשמה בתורתך . בגדתי ביתודך . פגמתי בספירותיך . השלכתי פגם בקדשיך . והסים היוצאים מבית ה' . הולכתים מבית המלכות . לבית הכסא . הרסתי מזבחותיך . חללתי בריתך . וכסיתי הערלה על ברית הקדש . ופגמתי בכל כ"ז אותיות הקדושים . והגברתי החיצונים . והנה נתחיבתי נדוי מפי בית דין הצדק . או מפי הקדוש ברוך הוא . או מפי השכינה . לכן מתודה אני . ומתחנן ומתחרט . ובוכה . ומתאונן . על עונותי . ואומר חטאתי . עויתי . פשעתי . לא אוסיף עוד לשוב בדרך הזה . התר . התר . התר . יוצר בראשית סלח . סלח . סלח . אביר יעקב . כי אל מלך טוב וסלח אתה . וסיעני להיות מהשבים אליך בלב שלם . אשר לחטאתם לא תזכור עוד . אמן סלה :

ואחר שישב מעט על הארץ כמנודה ואבל . אז קוראין אותו העדה הקדושה . ואומרים לו בל' הזה : אחינו אתה . אחינו אתה . מאחר שקבלת עליך את הדין : ואז יעמוד מן הארץ ויתפלל בדמעות שליש . ויאמר :

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי . שכל הקללות . והארורים . והחרמות . והשמתות . שקללתי . או שארותי . או שנשבעתי . או שנדיתי . או שהחרמתי . או ששמתתי את עצמי . או את אחרים אשר מזרע ישראל המה . או אחרים שקללו . או אררו . או שהחרימו . או ששמתו . אותי . או אשתי . או את זרעי . או את בני ביתי . יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי . אלהינו שבשמים ובארץ . שאל ישלטו בנו . ואל יעשו רושם . וכל הקללות יתהפכו עלינו לטובה ולברכה . ככתוב . ויהפוך יהוה אלהיך לך את הקללה לברכה . כי אהבך יהוה אלהיך :

ואח"כ גם העדה הקדושה יענו ויאמרו לו ג"פ בלשון הזה :

כלם מותרים לך . כלם שרוים לך . כלם מחולים לך . כשם שאנחנו מתירין לך בבית דין של מטה . כך יהיו מותרים מבית דין של מעלה . וכל הקללות יתהפכו לברכה . ככתוב . ויהפוך יהוה אלהיך לך את הקללה לברכה : כי אהבך יהוה אלהיך :

מסירת מודעא רבה שהיא הנ"ל . לא כתבו האר"י ז"ל לאמרה . וטעמו ונימוקו עמו . שלא לגרום יצה"ר בעצמו :

הריני מבקש ממעלתכם . להתיר לי קללות ונזיפות ודברים אסורים . ולבטל עין הרע . וכן וכיוצא בהן : ואז יאמרו העדה קדושה כלם פה אחד המבקש ההתרה . בלשון זה :

מותרים יהיו כל קללות אלות ושמתות וחרמים . נדויים וארורים ונזיפות וביטויים וכשפים . וכל דברים רעים . וכל חלומות רעים ופתרונות רעות . ומסירת דין . ופתחון פה לרעה . וכל מיני דברים אסורים . וכל מיני גזירות קשות ורעות . וכל מיני עין הרע . שהושמו עליך . או על שום אחד מבני ביתך . וכן קללות שקללו אתכם אחרים . או שקללתם עצמיכם בכל אופן שיהיה . או שנתחייבתם שום קללה או ארור או חרם או נדוי או נזיפה או שום גזירה רעה . באיזה צד ואופן שיהיה . על הכל מעכשיו אנו מתירין ומבטלים הכל . וכך אנו אומרים : בצירוף וברצות קב"ה ושכינתיה . ברשות בית דין של מעלה וברשות בית דין של מטה . וברשות תורתנו הקדושה . וברשות סנהדרין גדולה . וברשות סנהדרי קטנה . מותרים לכם מותרים לכם . שרוים לכם שרוים לכם . מחולים לכם מחולים לכם . אין כאן קללות אין כאן אלות אין כאן שמתות . אין כאן ארורים אין כאן חרמים אין כאן נדוים . אין כאן נזיפות אין כאן ביטויים אין כאן כשפים . אין כאן חלומות רעים

ותרועות רעים. אין כאן מסירת הדין. אין כאן נתחון פה לרעה. אין כאן מחשבות זרות והרהורים רעים. אין כאן גזירות קשות ורעות. אין כאן עין הרע דאנשים. אין כאן עין הרע דנשים. אין כאן עין הרע דשונאים ואוהבים. כולם יהיו בטלים ומבוטלים וחשובים ככלי חרס הנשבר וכדבר שאין בו ממש. וכל מיני עין הרע יוסר מעליכם ומבתיכם וישלכו למצולות ים. ככתוב. ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבותיך: אנא ה'. תתמלא רחמים. ויכבשו רחמיך את כעסך. ויגולו רחמיך על מדותיך. ויתמתקו הדינים. וזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו ע"ה כאילו אפרו צבור על המזבח. והבט באפרו להצילנו. לנו ולכל ישראל מכל רע. ותבטל מעלינו ומכל כל ישראל. גזירות קשות ורעות. בשם (קריו שטן) וכשם שמסכימים ומתירים לכם בית דין של מטה. כך יסכימו ויתירו לכם בית דין של מעלה. וכל הקללות וחלומות רעות ופתרונות רעות. ופתחון פה לרעה. וכל גזירות רעות. כולם יתהפכו לכם לטובה ולברכה ככתוב. ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך. וכתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. עשה למען שמך עשה למען ימינך. עשה למען תורתך. עשה למען קדושתך. ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

מסה מכירת מודעה נגד היצה"ר. טוב לומר זה כמעט אפילו בכל יום. ואפילו בימי לב"ע:

הריני מוסר מודעה לפניכם. שכל מחשבה רעה והרהור רע ורעותא דלבא. אם יעלה בלבי ומוחי. ובפרט בעת התפלה ותלמוד תורה. באיזה צד ואופן שאינו לכבוד ורצון הבורא יתברך שמו. מעכשיו אני מבטל אותן מחשבות והרהורים רעים ורעותא דלבא אשר הם נגד רצון קודשא בריך הוא. ביטול גמור כחרס הנשבר. וככל שכן אם אדבר איזה דיבור רע ואיסור. מעכשיו יהיו הכל בטלים ומבוטלים. ועתה אני מגלה דעתי ורצוני בכל לבי. כי רצוני ומאוויי וכוונתי. לעבוד את בוראנו. אלהי אברהם אלהי יצחק וישראל: עבודה שלימה עבודה תמה. במחשבה ודבור ומעשה. ויראה ואהבה ושמחה. כדת מה לעשות. וכל מחשבה ודבור ומעשה. שהם נגד רצונו יתברך. מעכשיו בטלים ומבוטלים. כי הם מצד יצה"ר והכל הבל. באופן שכל עבודתנו להבורא ית"ש במחשבה ודבור ומעשה. הכל הוא לעשות נחת רוח לפניו דוקא: בלי שום פניה כלל ועיקר. והכל הוא לשם יחוד קודשא בריך הוא בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו. ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים. בשם כל ישראל. לדעת רבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בנו: ולדעת רבינו יצחק לוריא אשכנזי. ברחמיו יעזרנו על דבר כבוד שמו. מעתה ועד עולם. יהיו לרצון אמרי פי וכו':

אין קורין ויתג. וא"א עמו [וקורא לג' כפ' וילך]: (נא) אין תוקעין בער"ה. על אודות הליכה לנה"ק. עמש"ל בשער הדלק. והסולך מקיף בה"ק. ומבקש רחמים מהשי"ת. בזכות הצדיקים השוכנים שם יתן ויעמוד לפתח לשנה טובה. ומשגיח על קבריהם. שימליצו טוב בעדו [ומקום קבורתם קדוש וטהור. והתפלה מקובלת שם ביותר] ואל ילך על קבר א' ב"פ ביום אחד. ויתן שם צדקה: (נב) אם יש ברית. אוכלין כל השייכים לברית מחמת קורבה והסבה. והיינו כל שהיו מוזמנין אותו בפעם אחר ואין לזמן יותר. מיהו אם עברו חמנו יותר. צ"ל להקל. משום דה"ל כמנודה לשמים אם אינו הולך לסעודת מצוה שקראוהו לה. מש"ה כה"ג ודאי לא קבלו עלייהו בפיקתא. ומ"מ אף המוזמנין לה. אין מותרין לאכול בביתם: (נג) ויש ליזהר לעשות הסעודה קודם שעה עשירית. כמש"ש בסימן ד' דלא ד' מצות ג' משער המסקד: (נד) א"א ל"ה אחר חצות (וי"א אפילו קודם ר"ח אך בליל שלפניו אומרים. במקום שאומרים בליל: (נה) יתב שיעור חלה לעשות לחמים לבליעה. ויאפה לב' הימים. והבאל ר"ה ה' ו'. יאפה גם לשבת. והכתוים רשאי להפות ביו"ט: (נו) מכבסין ומסתפרין כמו בשאר עי"ט. ויש שטובלין ג"פ לטריאות א"צ ברכה. ולובשין לבנים ובגדי י"ט: (נז) והוי ידע שביום הזה בוא א' מד' פרקים שמבחינין בו את השנה. ש"מ שמצוה לאכול בכר בר"ה. ונשמות בו יותר מי"ט וכו' השמן של סוכות. וכן מצינו בתהמים אלו משמיה והיו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי היום קדוש ואל תעצבו. על כן יכין מאכלים שמנים ומתוקים. ומיבות מתוקים וטובים: (נח) הכנת הבשר. עיין בשער האיתן גם שם מבואריה דיני עירוב תבשילין: (נט) אמנם בזה חלוק ר"ה משאר י"ט. שאם שבת לצמח עירוב תבשילין וזכר בראשון אינו יכול לסמוך אלבהמה. לפי שבי"ט של ר"ה קדושה אחת הן. ואין משום ספק בשאר י"ט: [(ס) בן כפר שדר יותר מתחום שבת משפיר. והולך לילך ביו"ט להתפלל ולשוב. יעשה עירובי תחומין בסוף אלפיים. ומועיל לב' הימים. אפילו נאכל ביום א'. ואינו יכול להניח ב' ערובין. א' ליום א' לרוח א'. וליום ב' לרוח ב'. או עירוב א' ליום א'. ובשני יהיה כבני עיר. כבשאר יו"ט. והמניח השיתוב מברך על מצות עירוב. ואומר. בזה העירוב יהיה מותר לי. לילך מכאן אלף ממקום פלוני אלפיים אמה לכל רוח. והשאר ר"ה ה' ו'. יוכל להניח גם העירוב תבשילין במקום העירוב תחומין. ולכולם בברכה א'. על עירובי תחומין ועירובי תבשילין. ובהאמר על מצות עירובין יצא. ואיש יוצא בשת א' לשניהם: (כא) הנשים מדליקות נרות בברכה. והשאר כשבת. מברך (אחר הדלקה) על הדלקת נר של שבת ושל יו"ט. ונהגו לברך גם שהחיינו בב' לילות. ובליל ב' תלבש בגד חדש ותברך שהחיינו גם לחובת הבגד. או תניח הבגד שיהיה לפניה בעת קידוש: (כב) בער"ה ילך לביהכ"נ להתפלל מנחה מבע"י. ויתפלל בכוונה ביותר. ומאריך בה קצת. שהיא מנחה אחרונה מהשנה. והקדמת תפלה טרם בוא יום הגדול. והמנהג לומר בכל ע"ש. הודו. ידיד נפש. אומרים גם עתה. ומי שהתענה. אומר ענו ומדלג ביום צום תעניתנו. וש"ץ בחזרה א"א ענו וכו'. ואומרים לדוד. עלינו. והמתענה הולך לביתו ואוכל מעט. שלא יכנוס ליו"ט מעונה. וחוזר מיד לביהכ"נ (ויש נוהגין לאכול קודם הליכתם לתפלת מנחה. ואז א"צ ענו במנחה. והתפלה אומרת) וקודם מעריב. יבקש מכ' תכלה שנה וקללותיה. ותחל שנה וברכותיה. ואומר אחות קטנה. אפי' כשחל ר"ה בשבת. והוא מנהג ספרד. וכ"צ בירושלים. והרב. אברהם חזן חזק. ונחסר מרוז אות ה'. מפני השלום. ומשקלו ד' ד' הנועות (וממקד בהפסק קודם א' לפי המשקל. ובהפסק ב' קודות לפי הפסק) ונוסח זה עיקר. וכ"ה בסי' סדר דפס ליוורנו:

סדר ערב ראש השנה

אָחוֹת קְטַנָּה. תְּפִלּוֹתֶיהָ. עוֹרְכָה: וְעוֹנָה. תְּהִלּוֹתֶיהָ: אֵל נָא רְפָא נָא. לְמַחֲלוֹתֶיהָ: תִּכְלֶה שָׁנָה. וְקִלְלוֹתֶיהָ:

ב טעם סלים. לך תקראה: ושיר והלולים. כי לך נאה: על מה תעלים. עינך: ותראה.
גרים אוכלים. נחלותיה: תכלה שנה. וקללותיה:

ראה את צאנך. אריות זרו. ושפוך חרונך. באומרים ערו: וכנת ימינך. פרצו וארו: לא תשאירו. עוללותיה: תכלה שנה. וקללותיה:

סכי תעלה. בתוך סבור. סבית כלא. עלה לשבור: והפלא פלא. בצאתך כגבור: להתם ובלה. מסלותיה: תכלה שנה. וקללותיה:

מילה קבעו. הנוי כלו: וטובה שבעו. בוזו איש לו: ולבה קרעו. ובכל זאת: לא מסקו נשו. מעגלותיה: תכלה שנה וקללותיה:

זמרות סבת. וחשקה תגביר: לחפוץ קרבת. דודה: ותעביר. מלב דאבת. נפשה: ותמיר. לבקש אהבת. כלולותיה: תכלה שנה. וקללותיה:

נתה כנבת. לנוה רבצה: בכ נזנבת. מדוד חפצה: והיא כפורבת. עלתה גצה: לא תכשילו. אשכלותיה: תכלה שנה. וקללותיה:

א רנו וגילו. כי שוד נעצר: לצור התחילו. בריתו שמר. לכם: ותעלו. לציון: ואמר. סלו סלו. מסלותיה. תחל שנה. וברכותיה:

נשלם שער הצאן. ויצאה שנה ותקופותיה. תחל שנה וברכותיה (תשרי) עלן שתא חדתא. **ל**פרט זאת (הקת) התורה. תיתי בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא. נפתח שער העין ויגל כמים משפט. וצדקה כנחל איתן. לירת האיתנים. דתקיף במצות. וכל באי עולם עוברין כבני מרון. הנה עין ה' אל יראיו בוחן כליות ולב להזכירם לטובה ביום הזכרון. ובו נפקד כל מעשה כשרון. והשער הגדול הזה הכולל לימי התודש. מתחלק לששה שערים פרטיים. ואולם השער. שבו נכנסין תחלה. מעלותיו י"ג:

(א) שברי. מלו מאורים: (ב) שבעו חן. נרלמ"ד במין: (ג) היום של אלא בנגב"ז: (ד) מוס כהאסון מסהיל הבנק ימי ההודש ההשתדום: (ה) (קביעות שנה זו. גכ"ז מעוברת): (ו) ימיה בע"כ. סמוך שמנה (פי' ברכם עוכד): (ז) בנסוהים כמנין כלה: (ח) וסי' חדש קטן. גי' מאורים דמילי אהיה דהלבין: (ט) כמולד. ג' ח' ט"ק: (י) מו"כ למתחור קטן. כ' למתחור גדול: (יא) שנים במיטס. לפי מה שהסם סכ"מ ז"ל עיקר. ובני א"י וחכמי הדורות האחרון בלות שהדפיסו פה שנת ל"ד. טעו) נמלא בשנה זו נוהג מעבר עני בא"י): (יב) א' בשברי. ר"ס למעברים. לבמיטין. ליובלות. לנטיעה: (יג) הדס נגלה בכ"ס ודון בו וילא כדימום. וסים סימן לכמו עיין עוד לקמן כמה מעלות טובות לי"ט זה:

עתה נבואה שעריו בתודה. הראשון שער הפנה נקרא. יהיה לראש פנה. ליו"ט של ראש השנה. על שתי אבנים מיוסד ונבנה. אבן א. ליום א'. על אבן א' שבעה עינים. הנני מפתח פתוחה:

עין א. עין טב לתפלת ערבית

(א) אם כ"ד של מעלס מסכן לדין. עד שקדשו ב"ד של מטה את החדש: (ב) בנבסן לבה"כ. קורין ק"ש בברכותיה. ואומרין תקעו: (ג) [שאל. השבת. ומוהג לומר בכל יו"ט שחל בשבת. מזמור לדוד. הבו לה' בני אלים. אומרים גם עתה. ואומר גם ברכה ובנבלה. מזמור שיר ליום השבת. ה' מלך. ק"י. והמוהג לומר השבת כגוונא אומרה גם עתה: (ד) הש"ץ אומר ברכו. ומאריך בו קולו בנעימה קדושה. והקהל עונים בק"ר ובכוונה עצומה ביכל"ו. וקורין ק"ש בברכותיה. ואומרים ובחג (בשבת ובחג) תקעו. וח"ק (ואומר לעילא לעילא מכל. וכן בכל הקדישים שבעשי"ת. אסי' בק"י): (ה) בתפלה אומר המלך הקדוש. אם טעה. או שהוא מסופק אם אמרו. חוזר לראש ג' ראשונות: (ו) אם אמר האל הקדוש. ותוך כ"ד אמר ולמר המלך הקדוש. א"צ לחזור: (ז) אם לא אמר זכרנו ומי כמוך. אין מחזירין אותו. וכן הדין בשאר ובספר. כיון שחתם הברכה. אסור לו לחזור: (ח) שנוהגין להתפלל בלחש השנה ויו"כ בכריעה וכפיפת הראש. צריכין לזקוף בסוף הברכות [ובתחלת כל ברכה. שהאומר בא"י. וזה סדרו. כשמגיע למלך עוזר וזוקף. וכורע בברוך אתה. חוזק ואומר ה' מגן אברהם. נגבור לעולם אדני. וכורע עד סיום הברכה. וזוקף ואומר בא"י מ... ממתים אתה קדוש. וכן בכל ברכה. וכשמגיע במודים נכחל יחונו... זוקף. וכורע בב"א. וזוקף ואומר ה' הטוב שמך ס' ... (או שלום רב) וכורע עד סיום הברכה. וזוקף ולאומר בא"י המברך... ואף הזוקף לא יסא בקומה זקופה. רק ראשו כפוף, סי' ק"ג תקפ"ב]: (ט) נהגו להתפלל בר"ה ויו"כ בקו"ר. אבל אסור להגביה קו. אך לא ישמיע קולו לאזניו. רק בלחש בשפתיו. ומי שא"א לו לכוין בלחש כ"כ. עכ"פ לא ישמיע להבירו. ויכול להתפלל בקו"ר מיוחד. ואם בודאי לא יבלבלו לו. מותר אפילו מנגן: (י) נהגו לבכות בתפלה ר"ה ויו"כ אפי' בשבת. ומי שנופל עליו בכי רב. מותר שידון את במרום. ואם לאו. מוטב שלא השמתו הגונה ושלימה: (יא) לא יתפלל בחבר ביחיד. רק בבעה א' על היום ואח עבר. יתפלל בב'] : (יב) עומדין להתפלל בבע:

תפלת ראש השנה לערבית לשחרית למוסף ולמנחה

למוסף ולמנחה כי שם יהוה אקרא הבו גדל לאלהינו:

[וש"ץ אומרו גם בחזרת התפלה] אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

[סיבותיס מ"ב . (יג) בברוך . יכרע בברכיו תמע . וכאתה ישתחוה כמהירות כפ"א עד שיתפקקו כל חוליות השדרה וגם ראשו יכוף : ולא כ"כ עד שיגיע נגד החגור . וכשם יזקוף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו . וזקן או חולה שא"י לשחות כנ"ל . יכוין ראשו ודיו] :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

(יד) [אם לא אמר זכרנו ונזכר קודם שאמר השם מהחתימה . חוזר ואומר זכרנו . מלך עוזר . ואם כבר אמר השם . אינו חוזר ואסור לחזור] :

זכרנו יש במספר זה י"א תיבות . סוד י' אחורים . ובתי' אחת חיות כולם . כמ"ש בי"א סממני הקטורת . בכתבי אר"י . ויש בו כ' אותיות . כנגד כ' שערי בינה גי' חיים . והוא ספר החיים כנודע : זכרנו . אלינו זכירה כאברהם שבברכה זו שיא במדתו) כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו : לחיים . מודע כודאי . כן בחיים . שכל כוונת בקשתנו היום . על החיים הידועים . המתגלגלים בשם חיים . הם ספר עם כענין שכתוב לחיים בירושלים :

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים :

[יכרע בברוך כנ"ל]

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם :

למנחה אומר ורב להושיע :

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָ‍ֽי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ : .

(טו) [אמר מוריד הגשם . אפי' הזכיר גם טל . תוזר לאתה גבור (ואם מסופק . אינו חוזר . ואם אמר משיב הרוח ונזכר קודם שאמר מוריד הגשם . אינו חוזר . רק פוסק וגומר התפלה) ואם סיים הברכה . אפי' לא התחיל עוד אתה קדוש : חוזר לראש התפלה . וה"ן שמשמש בקו"ב . דינו כיחיד] :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר . מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

(טז) [לא אמרו . ונזכר קודם שאמר השם מהחתימה . חוזר ואומר מי כמוך . ונאמן אתה . ואם כבר אמר השם . אינו חוזר ואסור לחזור] :

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמָן (ובמוסף ובמנחה דשבת . ובנעילה . יאמר אַב הָרַחֲמִים.) זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים : וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה . מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

אַתָּה קָדוֹשׁ . וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ . וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה :

(נוסח אר"י וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ . עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ . וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ . וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל מְכוֹנְךָ . וְעַל הֵיכָלָךְ) :

מי כמוך . יש בו ח' תיבות. נגד ח' הויות . גי' יצחק. שהברכה היא במדתו . ויש בו ל"ה אותיות . כמנין שם הגבורה , שרמוז בר"ת אתג"א שבברכה : יצוריו . מפרש בכתבי אר"י . על הנשמות המגולגלות . שלא ימותו מותא תניינא . כך נ"ל . מ"מ לחיים יתכן בסו"ת הלמ"ד עלו"ס :

אתה קדוש . ברכה ג' דעמידה ידוע שהוא ביעקב . ת"ת (כמ"ש בבית אל) והיום הוסיפו בו . ג' . ובכן . כללא דאבכן . ועל פי האר"י ז"ל ד"פ ובכן . כנגד ד' בתי' הוי"ה בלאה ורחל נוקבי דיליה . בכ"ן האחד . נגד ע"ב דיודי"ן . השני כנגד ס"ב ד' אותיות . גי' ע"ב עם הכולל . השלישי מ"ה דאלפין והשבוע עם הכולל . הרביעי במנין דאחורים . שהם ד' רגלי המרכבה . וד' פעמים ע"ב הם רפ"ח ניצוצין דמלכין קדמאין שמתבררין היום . והגה ובכן הא' תיבותיו כמנין חוה. מלוי מ"ה. הב' אהוריים דאהיה . הג' כ"ח דס"ג עם הכולל . הד' בינ"ה עם ב' כוללים . וגרופס קס"א . מספר אלפי"ן דיודי"ן . ועם ע' תיבות של אתה קדוש בתי' דכורא וי"ב גרופי ענפיו ואלכסונות . הרי כאן יעקב שלם: ובכן יתקדש. כנגד אברהם . שקדם שמו יתברך . והוא הסד . כמנין ע"ב אותיות דויסע : ובכן תן פחדך . זה פחד יצחק . כנגד ע"ב דויבא . שכן למפרע גבורה : ובכן תן כבוד . כנגד יעקב שאמר בשכמל"ו כנגד ע"ב דויט . שהם בכלל רי"ו אותיות מנין גבורה הנמתקת . זהו . וגבורה בימינך : ובכן צדיקים . כנגד דוד רגל רביעי . כולל יסוד ומלכות צדיק ונלדק . היינו צדיקים : ובכן . פי' ובזה (ר"ל בעת הזאת וביום הזה) כמו ובכן אבא אל המלך . ובזה הזמן אבא. וגם ע"פ כי עתה בזה אנו באים אל המלך ממ"ה הקב"ה . ביום הדין : צין . המבלר והארמון . וסודו מפורש בבית אל כמה פעמים : מכונך . בה"מ מכון לשבתך : היכלך . ידוע . הבית הפנימי :

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וְאֵימָתְךָ עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל הַבְּרוּאִים. וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת. לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ. עֹז בְּיָדְךָ. וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ. וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יהוה לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ. וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ. וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ. וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ פִּיהָ. וְכָל הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יהוה לְבַדֶּךָ. עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ. בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ. יִמְלוֹךְ יהוה לְעוֹלָם. אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּ יָהּ:

[(יז) אם סיים בשכ"ה האל הקדוש (אפי' לא זכר כלל שהוא טעות) ושכר תכ"ד ואמר המלך הקדוש (ולא התחיל עוד ברכה שלאחריה. וכהה"ל. חוזר לראש) יצא. ולאחר כדי דבור חוזר לראש התפלה: (יח) ספק אמר האל או המלך. חוזר לראש. ואפי' אמר קודם ל' פעמים ברוך אתה המלך. אבל אמר ל' פעמים ב"א כבש המלך. מתפלל שנית נדבה. וה"ה שאמר בקו"ד האל. חוזר לראש. ואומר שנים הקדושה]:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יהוה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

ואימתך. גדולה מפחד על מה שבראת. האלהים. נכבדים ממעשים: על כל. בקמ"ץ. עט"ר: שמעשים. המעשים פ"י שעשיך. כמו הארץ שמוציאה תולדותיה: הברואים. שנבראו ע"י ברואיך שבראת. כמו הגרמים השמימיים. שנמצאים בריאתם מכח שכלים נבדלים שבראתם. וכן כל הנמצאים השפלים והנפשים. שיש להם סבות קרובות ורחוקות. אמר שאם מספרם נמצא מהסבה הראשונה בעל הסבות ית' בורא הכל: אגודה אחת. ככתוב ולעבדו שכם אחד: שהשלטן. עט"א: עוז. ע"ש תעוז ידך. היא דינא רפיא: וגבורה. דינא קשיא גריסה מיתוק בימין. ע"ש תרום ימינך: ושמך נורא. פ"ש גופא דמלכא כליל לכל ספירן. לפיכך הוא נורא על כל מה שבראת. מספרא דימינא ושמאלא. ייראו הכל כי הוא בראם והמציאם. ויתנו כבוד לשמו. וכן כתיב יהוה שמך גדול ונורא: כבוד לעמך ולא לאחר: ותהלה ליראיך. ולא לפסילים: ותקוה טובה. כצ"ל ע"ש כתבי אר"י: ופתחון פה. פתח פיך לאלם. כצ"ל לפי נחוה אלמה: שמחה לארצך. ע"ש וגילי ארץ. וששון. ע"ש שישו אתה משוש: וצמיחת קרן. ע"ש אצמיח קרן לדוד: ועריכת. ע"ש הכתוב. ערכתי נר למשיחי: יראו וישמחו. ע"ש יראו ישרים: וחסידים ברנה. ע"ש וחסידיה רנן ירננו: ועולתה. ע"ש וכל עולה קפצה (שמחה) פיה: וכל הרשעה כולה. כצ"ל עט"א: כעשן תכלה. ע"ש כעשן כלו: ממשלת זדון. ידוע בדברי המקובלים. סרה הזדון. וע"ש וכסל זדון וכו': ואין אלוה מבלעדיך. ככתוב. ומבלעדי אין אלהים: המלך הקדוש. עיין בבית אל:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

אתה בחרתנו. ברכה רביעית סיבותיה קס"ז. עד ק' אדני המסך. ולבג"ה (נ"י אלהים עם הטלל) סיחושם המתחדשת היום בכש"ה (נ"י לנגה) ליום חגנו שהחודש מתכסה בו. וצריך לעמר ראשו כתם פ"ה. ולהקים המסך על אדניו. כמו שהראה הקב"ה למשה בהר. וכן הראהו החודש הזה. וכן סיפ' רמוזה בכל ברכה רביעית דחודש ושבת וי"ט. ע"ש במקומו: בחרתנו. ע' בשמפס ד' דשער הסדם:

[אם חל ר"ה במוצאי שבת אומרים זה]

וַתּוֹדִיעֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ אֶת מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרַת אֱמֶת חֻקִּים

ותודיענו. סיבותיו כמנין חכמה. שבו אמרו חז"ל [מגילה יז] מכתבי

וּמִצְוֹת טוֹבִים וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קוֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה. וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל. וַתַּבְדֵּל יהוה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קוֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ:

שסבדלת הכמה. קדשתם בברכת הכמה: ממשמים. מי הרגלים הם שרקים ששלם מזון בהם: ומועדי קודש. בעולת ראיה: נדבה. עד ח"ס שמביאין ט נדרים ונדבות: ותורישנו. לשון ירושה: וכבוד מועד. בשביתת ממלאכה: וחגיגת הרגל. שלמי חגיגה: והבדילם. פט"ס:

וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת את יום השבת הזה ו) **אֶת יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה יוֹם** (זכרון) **תְּרוּעָה** (בְּאַהֲבָה) **מִקְרָא קוֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:**

[אומר בחול זכרון תרועה. או בשבת יום תרועה יצא. למוסף מתחיל כאן ומלמי המלים]

למוסף

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ. גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ. וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ. בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מֶלֶךְ רַחֲמָן. שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ. וְעַל מִקְדָּשְׁךָ. בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ. גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה. וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חָי: וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם. וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ. וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה. וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם. וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. אֶת (מוּסַף) **וּמוּסְפֵי** אם אמר מוסף יצא כיון שאמר מלבד עולת החודש. ושני שעירים לכפר (לשבת יום השבת הזה ו) **יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה. כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:**

ומפני. ברכה רביעית זו דמוסף ר"ה. יש בה פר"ג תיבות. להמתיק הה"ס רביעית של השם. ע"ה עם"ס (מנין שמי עם יה) מל"ס. ורמ"ח (מנין זכרי עם וה) ס"ע. והוא מנין תורה עם ב' כוללים. ומספר רמ"ע ישראל. וממ"ש בס"ד אפי' ברכת התורה: ועשיתם. בפרשה י"ם כתוב והקרבתם. לפי שהיא מחוסרת אלא קריבה. ממש"כ עתה שהיא כיום שתלת הבריאה. שנתקנת מתחלה. כמה דלת אמר הממ"ה בכל סיני. לשון פיסן. כמו ובן הבקר אשר עשה. ולכן ג"כ לא נאמר כאן אשה. דמלכא בעי למשעם טעם גנולה. מי זאת עולה: פר אחד. כנגד אברהם. שנאמר בו ויקח בן בקר. איל. דא אילו דיצחק: שבעת כבשים. עד יעקב. דאתמר ביה והכשבים הפריד יעקב (כ"מ במ"ר וכר"מ) דאתן עד שבע כבשות האלה: שבן לעדה דבאר תפרוש פרים:

לשבת **וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:**

פי' פירושו בבית אל

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא. וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה. וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע. וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר. זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ. וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדָּךְ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשָׁךְ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל׀ לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה. לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים.

למוסף

וְזֶה קָרְבַּן שַׁבָּת. וְקָרְבַּן הַיּוֹם. כָּאָמוּר:

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת׀ עֲבוֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם:

וַעֲשִׂיתֶם׀ עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: (מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ)

שלשה עשרונים. עד שלש סאים קמח סולת. שהסולת היה עשרון מניפה משלש סאין קמח. כדרך העומר שבא עשרון מג' סאין: וב' שעירים. א' של ר"ה. וא' של מוסף היום:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ. וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וּשְׁנֵי שְׂעִירִם לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ. וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ. וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם. לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה):

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם׀ מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

[עלינו. בית שבח גדול. ואומרו באימה ובשמחה (כי הקב"ה וכל צבא השמים עומדים ועונים אחרי כמה שכבה וכו') ויפסע פסעו כשמתיב יכוון. ואומרו ז"ס יסר והסוף. בו הסיג ז' אומות ירתו. ויזכר שלא ירוק כלפיו והגהו כורעים דבוי כמתרף ח"ו]:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל. לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית: שֶׁלֹּא׀ עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם. וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם. כאן צריך להפסיק מעט. שאנהגו כורעים. משתחוים ומשתחוה

ואנחנו: כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים. לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם׀ מִמַּעַל. וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד. אֱמֶת מַלְכֵּנוּ. אֶפֶס זוּלָתוֹ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ. כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם׀ מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת. אֵין עוֹד:

עלינו. פ"ה בבית אל: שלא עשנו כגויי הארצות. לשהיינו ע"י אמלכים. שלא שמנו שחלק להם: כמשפחות האדמה. שנותנה מסם בפעם א'. ואינו נכרת מאומה עד שתתמלא הסאה. ואז עוקרם לגמרי. כדרך שעשה לאמורי ולמצרים וחבריהם. שאבדו מן העולם. וזה מפני שאינן נחשבים אלא פרט מכללות אנשי העולם. ובהעדר פרט לא יעדר הכלל. משא"כ ישראל. שמשקלים כנגד כל האומות. שנאמר יצב גבולות עמים למספר ב"י. אם היה ממתין להם לגבות כל חובו מהם בפעם א'. לא היה להם תקומה. ואז היה כל הכלל נעקר משרשיו. והיה העולם חוזר לתוהו ובוהו.

לפיכך נפרע מהם מעט מעט. שלא יכלו שלם. כמ"ש הכתוב. רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה. ר"ל אותם שמשפחתם כנגד כלן. על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם. יפקדם לבקרים. לפיכך הם מדוכאים ביסורין לטובתם: ומתפללים. ישעיה פ"ס:

כדבר ישועת ורחמים חוס וחננו. ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

[(יח) חתם בא"י מקדש ישראל והזמנים. חזר ואומר בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ואם דילג מלך על כל הארץ. יצא. ואפי' דילג כל הנוסח או"א מלוך. והסיים יעו"ש. חתם בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון יצא: (כ) כשחל בשבת ודילג מי' השבת בחתימה. אפי' הזכיר שבת באמצע הברכה. חוזר כנים כהוגן. ואם סכר תוך כ"ד ואמר מקדש השבת כו'. יצא: (כא) כשחל ר"ה או י"כ בשבת ולא הזכיר של שבת בתפלת ערבית. אפי' כיון לצאת בשמיעתו מהש"ץ ברכת מג"א. מתפלל שנית. ואם בשיס שהתפלל של שבת ולא הזכיר של ר"ה או י"כ. מתפלל בשיטים של ר"ה או יו"כ. ומזכיר של שבת: (כב) דילג לדור ודור עד קדושת היום. יצא. דילג קדושת היום. חוזר]:

אלהינו ואלהי אבותינו. מלוך על כל העולם כלו בכבודך. והנשא על כל הארץ ביקרך.

כל העולם כלו. מעו"ח: בכבודך. שכן נקרא מלך הכבוד: והנשא. פ"ס ששא שופט הארץ. היום ישפוט תבל: ביקרך. בהוד. מה יקר חסדך:

למוסף

[יהושע חברו. ורמז שמו בר"ת על כן נקוה]

על כן. נקוה לך יהוה אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך. להעביר גלולים מן הארץ. והאלילים כרות יכרתון. לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל. כי לך תכרע כל ברך. תשבע כל לשון. לפניך יהוה אלהינו יכרעו ויפולו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כולם את עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא. ולעולמי עד תמלוך בכבוד. ככתוב בתורתך. יהוה ימלוך לעולם ועד:

ונאמר. לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל. יהוה אלהיו עמו ותרועת מלך בו: ונאמר. ויהי בישורון מלך. בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. ובדברי קדשך כתוב לאמר. כי ליהוה המלוכה ומושל בגוים: ונאמר יהוה מלך גאות לבש. לבש יהוה עוז התאזר. אף תכון תבל בל תמוט: ונאמר. שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם. ויבא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד. יהוה עזוז וגבור. יהוה גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם. ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד. יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה: ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר כה אמר יהוה מלך ישראל וגואלו יהוה צבאות. אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים: ונאמר. ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהוה המלוכה: ונאמר. והיה יהוה למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד: ובתורתך כתוב לאמר. שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד:

אלהינו ואלהי אבותינו. מלוך על כל העולם כלו בכבודך. והנשא על כל הארץ ביקרך. והופע בהדר גאון עזך. על כל יושבי תבל ארצך. וידע כל פעול כי אתה פעלתו. ויבין כל יצור. כי אתה יצרתו. ויאמר כל אשר נשמה באפו. יהוה אלהי ישראל מלך. ומלכותו בכל משלה: אלהינו ואלהי אבותינו (בשבת רצה במנוחתנו) קדשנו במצותיך. ותן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך. ושמחנו בישועתך.

וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ. עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ. וְיֵדַע כָּל פָּעוּל. כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ. וְיָבִין כָּל יְצוּר. כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ. וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ. יהוה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ. וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: אלהינו ואלהי

והופע. אל נקמות הופיע: בהדר גאון עזך. השב נאל על גאים. וע״ש מפני פחד ה׳ ומהדר גאונו: תבל. המיושבת ומתוקנת. ארצך היא בכללה. ורחם עליה כשתושיע לישב עליה בדין. כמ״ש הכתוב. ראית ה׳ ארץ וגו׳. אימתי כשתשפוט עון עמך: פעול. פעו״א: אשר נשמה באפו. מורף נפשו באפו ובהימה. במה נהתב על כהמה. ורוחו גבוהה ורמה. ועושה עצמו במה. יכיר עצמו שהוא תולעה ורמה. ויודה ויהלל לאלהי ישראל כי הוא מלך וחיי כל נשמה: בכל משלה. כשככין

למוסף

והנחילנו יהוה אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל. וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

[תוקעין תשר״ת תש״ת תר״ת. ונפל כמ יסב״ל תר״ע והנחתם אתב: ואח״כ אומרים זה גם כבמה אמ״ס אלה סוקעין: וגם במאלם אמ:

היום הרת עולם. היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים. אם כבנים. אם כעבדים. אם כבנים. רחמנו כרחם אב על בנים. ואם כעבדים. עינינו לך תלויות. עד שתחננו ותוציא כאור משפטינו (נ״א היום) איום קדוש]:

אַתָּה. זוֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם. וּפוֹקֵד כָּל יְצוּרֵי קֶדֶם. לְפָנֶיךָ נִגְלוּ כָּל תַּעֲלוּמוֹת. וַהֲמוֹן נִסְתָּרוֹת שֶׁמִּבְּרֵאשִׁית. כִּי אֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. אַתָּה זוֹכֵר אֶת כָּל הַמִּפְעָל. וְגַם כָּל הַיְצוּר לֹא נִכְחַד מִמֶּךָּ. הַכֹּל גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ. צוֹפֶה וּמַבִּיט עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. כִּי תָבִיא חֹק זִכָּרוֹן. לְהִפָּקֵד כָּל רוּחַ וָנָפֶשׁ. לְהִזָּכֵר מַעֲשִׂים רַבִּים. וַהֲמוֹן בְּרִיּוֹת לְאֵין תַּכְלִית. מֵרֵאשִׁית כָּזֹאת הוֹדַעְתָּ. וּמִלְּפָנִים אוֹתָהּ גִּלִּיתָ. זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ. זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא. מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמֵר. אֵיזוֹ לַחֶרֶב. וְאֵיזוֹ לַשָּׁלוֹם. אֵיזוֹ לָרָעָב. וְאֵיזוֹ לַשּׂוֹבַע. וּבְרִיּוֹת בּוֹ יִפָּקֵדוּ לְהַזְכִּירָם לַחַיִּים וְלַמָּוֶת. מִי לֹא נִפְקַד כְּהַיּוֹם הַזֶּה. כִּי זֵכֶר כָּל הַיְצוּר לְפָנֶיךָ בָּא. מַעֲשֵׂה אִישׁ וּפְקֻדָּתוֹ. וַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גָבֶר. מַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו וְיִצְרֵי מַעַלְלֵי אִישׁ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁלֹּא יִשְׁכָּחֶךָּ. וּבֶן אָדָם יִתְאַמֶּץ בָּךְ: כִּי דוֹרְשֶׁיךָ לְעוֹלָם לֹא יִכָּשֵׁלוּ. וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל הַחוֹסִים בָּךְ: כִּי זֵכֶר כָּל הַמַּעֲשִׂים לְפָנֶיךָ בָּא. וְאַתָּה דוֹרֵשׁ מַעֲשֵׂה כֻלָּם: וְגַם אֶת נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ. וַתִּפְקְדֵהוּ בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים. בַּהֲבִיאֲךָ אֶת מֵי הַמַּבּוּל. לְשַׁחֵת כָּל בָּשָׂר. מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם. עַל כֵּן זִכְרוֹנוֹ בָּא לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ. לְהַרְבּוֹת זַרְעוֹ כְּעַפְרוֹת תֵּבֵל. וְצֶאֱצָאָיו כְּחוֹל הַיָּם. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם:

אתה זוכר. ברכה ז׳. היבותיה אמ״ת. סוד ידוע. והוא בא לענין. גם סא להיה פעם אהיה: שמבראשית. כן הוא בכל הנוסחות. פעו״א: כי אין כנ״ל. ע״ם: רוח. החיוני ונפש. התחלות: זה היום. כמאן מליץ היום שנברא העולם תמעשיך. כר״א. וסף למ״ד בכ״ה באלול נברא העולם ת״מ עיקר המעשה היה בירית אדם: ופקדתו. השגחה מחשבתו. כמ״ש ופקודת כל האדם: לפרטים זרעו. בכאן נראה בעליל חסידות רז״ל. לבקש טובת כלל העולם. כמ״ש בע״מ בברכת המינים. והאלמנם ספתי שקר הדוברות על צדיקים עתק: נאם ה׳. ע״כ הם שכ״ה תיבות. כנגד די חכמה. מכאן עד סוף הברכה. קי״ו תיבות. נ״י אלוף. בחי׳ יסוד. בסוד והאלפך חכמה. להמתיקם. וכן קי״ו תיבות בס׳ שעקדב

אבותינו (בשבת) רצה במנוחתנו [ויש מדלגין זה] קדשנו במצותיך. ותן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך. ושמחנו בישועתך: והנחילנו יהוה אלהינו. באהבה וברצון. שבת קדשך. וינוחו בו ישראל מקדשי שמך וטהר לבנו לעבדך באמת. כי אתה אלהים אמת. ודברך אמת וקים לעד: ברוך אתה

כשהיו כשלו: ודברך אמת. פ"ם רלם דברקמה ולעולם כל מססם לדקך. והומר לעולם ה' דברך נלב בשמים. לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד. וכתיב בהריס. למשפטיך עמדו היום. אמר דוד לפני הקב"ה. דברך שהלבת לאדה"ר לדין ולזכות עד בניו. לדור ודור הכין

למוסף

ונאמר. וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב: ונאמר. וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור: ובדברי קדשך כתוב לאמר. זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום יהוה: ונאמר. טרף נתן ליראיו יזכור לעולם בריתו: ונאמר. ויזכור להם בריתו וינחם כרוב חסדיו: ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר. הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר. כה אמר יהוה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה: ונאמר. וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך. והקימותי לך ברית עולם: ונאמר. הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים. כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד. על כן המו מעי לו. רחם ארחמנו נאם יהוה:

אלהינו ואלהי אבותינו. זכרנו בזכרון טוב לפניך. ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים. משמי שמי קדם. וזכר לנו יהוה אלהינו אהבת הקדמונים את הברית. ואת החסד. ואת השבועה. אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה. ותראה לפניך עקדה. שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח. וכבש רחמיו. לעשות רצונך בלבב שלם. כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו. ויגולו רחמיך על מדותיך. ובטובך הגדול. ישוב חרון אפך מעמך. ומעירך. מארצך ומנחלתך. וקיים לנו יהוה אלהינו. את הדבר שהבטחתנו בתורתך. על ידי משה עבדך. מפי כבודך כאמור. וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים. להיות להם לאלהים אני יהוה: כי זוכר כל הנשכחות. אתה הוא מעולם. ואין שכחה לפני כסא כבודך. ועקדת יצחק לזרעו כצ"ל. היום ברחמים תזכור. ברוך אתה יהוה. זוכר הברית:

[תוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת. לבסל כח יהה"ר ת"ע. והסחהת ארע. ואה"ל אומרים זה גם בשבת אע"פ שאין תוקעין ואף בהפלה להם:

היום הרת עולם. היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים. אם כבנים. אם כעבדים. אם כבנים. רחמנו כרחם אב על בנים. ואם כעבדים. עינינו לך תלויות. עד שתחננו ותוציא כאור (נס"א) משפטינו (נ"א היום) איום קדוש: אתה

יהוה. מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל. וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

שמועך בכם. וכזה שופט ארץ והעמוד. כי אם שופט שאמור ה׳ מי יעמוד: זה וקים לעד. שמקיים דברו.

ר״ל שלשון מוסב על האלהו. שאמר מלך על כל העולם. לכך אנו מבקשים שיאמת דברו. כי אז אהפוך אל עמים וגו׳ לקרא כלם בשם ה׳. ודבר אלהינו יקום לעולם והוא שתאמין מלך על כל הארץ כי מלך על כל הארץ אלהים. מושב על כסא קדשו:

אַתָּה נִגְלֵיתָ בַּעֲנַן כְּבוֹדֶךָ עַל עַם קָדְשְׁךָ לְדַבֵּר עִמָּם. מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּם קוֹלֶךָ. וְנִגְלֵיתָ עֲלֵיהֶם בְּעַרְפַלֵּי טֹהַר. גַּם הָעוֹלָם כֻּלּוֹ חָל מִפָּנֶיךָ. וּבְרִיּוֹת בְּרֵאשִׁית חָרְדוּ מִמֶּךָּ. בְּהִגָּלוֹתְךָ מַלְכֵּנוּ עַל הַר סִינַי. לְלַמֵּד לְעַמְּךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וַתַּשְׁמִיעֵם אֶת הוֹד קוֹלֶךָ וְדִבְּרוֹת קָדְשְׁךָ מִלַּהֲבוֹת אֵשׁ. בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים עֲלֵיהֶם נִגְלֵיתָ. וּבְקוֹל שׁוֹפָר עֲלֵיהֶם הוֹפָעְתָּ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹת הַבֹּקֶר. וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד. וַיֶּחֱרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: וְנֶאֱמַר. וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד. מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: וְנֶאֱמַר. וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר. וְאֶת הָהָר עָשֵׁן. וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ. וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר. עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה. יהוה בְּקוֹל שׁוֹפָר: וְנֶאֱמַר. בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר. הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יהוה: וְנֶאֱמַר תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר. בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא. מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְנֶאֱמַר. הַלְלוּ יָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ. הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו. הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ. הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר. הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל. הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע. הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּ יָהּ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר. כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ. כִּנְשֹׂא נֵס הָרִים תִּרְאוּ. וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ: וְנֶאֱמַר. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל. וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם: וְנֶאֱמַר. וַיהוה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ. וַאדֹנָי אֱלֹהִים בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע. וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן: יהוה צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם. כֵּן תָּגֵן עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלוֹמֶךָ:

אתה נגלית. פי׳ תיבות. פי׳ דבוקה בלדיק. ופה״כ פי׳ השדה. או פיה לארץ. ידוע: ובריות. עלו״א: ודברות. ע״ש: הופעת. לשון זוהר. פי׳ עם קול שופר הראית להם אסר גילוי שכינה. א״כ הקול עצמו היה מזהיר. כענין שכתוב. וכל העם רואים את הקולות:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ. וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ. וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם. וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה. וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. כִּמְצֻוָּה עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר: וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם. וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם. וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם: כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל שׁוֹפָר. וּמַאֲזִין תְּרוּעָה. וְאֵין דּוֹמֶה לָּךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. שׁוֹמֵעַ קוֹל תְּרוּעַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים:

תרועת עמו ישראל. גם בשבת א״ל לשנות הלשון. [ותוקעין תשר״ת תש״ת תר״ת. לנהל כה יהל״ל וצ״ע והשתחת צע ואח״כ אומרים] כי יש שגורסים גם בשבת: היום הרת עולם אפילו בשבת אע״פ שאין תוקעין. וגם בתפלה לחש: רצה

(פ) סימניה ל"ד. דכוין לגבי מס' השברון לג. שיקבל תפלתו במקום קרבן. ושיחזור עבודה לביתה. ואם לא שמע לבין מאר ברכה • מעטב ביאת כהמיה ח"ו. ויפסיק בין אמן. מודים]:

סי' ג' ברכות אחרונות כנים אל:

רצה יהוה אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם. והשב את העבודה לדביר ביתך. ואשי ישראל ותפלתם באהבה תקבל ברצון. ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:
ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יהוה המחזיר שכינתו לציון:

(כד) [היכותיה פ"ו (עד כא"י) ויכוין ליתן הודיה לה'. על כל הטובה והנסים שעשה עמנו. ועושה בכל עת. ומחיינו לעבדו ולהודות לו:
(כה) כורע במודים (ואם רוק בפיו. ירוק ואח"כ יכרע) ראשו וגופו כב"א. עד שיתפקקו כל חוליות השדרה. כעבד הכורע לאדונו) ומקבל עליו במתכבה אדונו ומלכותו ית' (ודלא כרע במודים. לא יקום בתח"כ) וזקן או חולה. יכוין ראשו ודיו. וזוקף בנחת כראשו תחלה ואח"כ הגוף. בעוד שאומר הי' שאתה הוא. כדי שיאמר השם בזקיפה:

כשמגיע הש"ץ בהחלתו בקו"ר למודים. כורע עמו. ואומר מודים דרבנן (בתפלה של חול) בשחים אתם]:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד (צורנו) צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם. קוינו לך:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו. תמיד לעולם ועד:

(ס) מעי"ם אומר כאן וכתוב. ואם טעה ואמר קודם שאמר השם. אפי' כבר אמר ב"א. חוזר ואומר וכתוב. וכל החיים (וי"א דאפשר שאמר כלל ישועתם. אומר כאן וכתוב. כא"י. ואינו חוזר וכל החיים) ואם כבר אמר השם. אינו חוזר ואומר לגמרי]:

וכתוב. (אם לא אמרו אין מחזירין אותו) בנוסח וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

זה ו' תיבות. ועם מספר תיבות כלל הברכה. עולה למנין הויה אדני עם הכולל. וכ"ה אותיות. סי' כה תברכו. טובים. כ"ה העיקר לפ"ד הפוסקים. והאר"י נתן ג"כ טעם ע"ד הסוד. משום דנגה הוד יסוד ונעשים עומן. שנקראין טובים:

[(ס) בנחך יכרע בברכיו מעט. ובאמת ישתחוה במסיכות כפ"א עד שיתפקקו כל חוליות השדרה. וגם ראשו יכוף ולא כ"כ עד שיגיע עד הטבור. ובשם. יזקוף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו. וזקן או חולה שא"י לשחות כ"כ. יכוין ראשו ודיו]:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת. האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך אתה יהוה. הטוב שמך ולך נאה להודות:

הש"ץ בחזרת התפלה אומר כאן זה

אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו. כהנים עם קדושך. כאמור:

[יכוין לומר זה ברעותא דליבא לשם ברכה לעם הקדוש. ויזהר בדקדוק התיבות היטב. ויטה ראשו כל פעם כרעות שם ואם לאו עונשו גדול מאוד. וכשעונה לשמאל התלה. מעורר דין על הצבור ח"ו]:

יברכך יהוה (פניו להיכל) וישמרך (נגד ימינו) [קהל כן יהי רצון]: יאר יהוה (נגד ההיכל) פניו אליך ויחנך (נגד שמאלו) [קהל כן יהי רצון]: ישא יהוה פניו [נגד ההיכל] אליך [נגד ימינו] וישם לך [נגד שמאלו] שלום [נגד ימינו] קהל כן יהי רצון:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יהוה אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום. וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך:

שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם. כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום. וטוב (יהיה) בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך:

[(כח) בעשי"ת אומר כאן בספר. ואם טעה ונזכר קודם שאמר השם. אפי' כבר אמר ב"א. חוזר ואומר בספר. כא"י. ואם כבר אמר השם. אינו חוזר ואסור לחזור]:

בספר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם:

בספר. (אם לא אמרו אין מחזירין אותו): טו"ב חיבות. כי הוא בספר זכרון. יסוד (יכ"ה ענין כללות הברכה. עי' בית אל) אמרו

צדיק כי טוב. ועי"ד אותיות למתק שם אכדט"ם כי ע"ד הוא. ולמרחוק ישא ד"ע. שוכן ע"ד. יסוד דבינה ההותמין עושה השלום. סומכין אותו. בני' ספריא"ל המלאך. ועי' בית אל:

(ל) [לומר בכוונה ובנחת. ומועיל לקבלת התפלה. וכש"ץ בחזרה אומרו ג"כ. ואסור לפנות קדים. קודם. כרמו קודם יהיו לרצון]:

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי:

(לא) אומר אמן ואמן. כדרך שאמר נעים זמירות אחר כל כיום ספר:

אלהי נצור לשוני מרע. ושפתי מדבר מרמה. ולמקללי נפשי תדום. ונפשי כעפר לכל תהיה. פתח לבי בתורתך. ובמצותיך תרדוף נפשי. ותצילני מפגע רע. ומיצר הרע. ומאשה רעה. ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם. וכל החושבים עלי רעה. מהרה הפר עצתם. וקלקל מחשבתם: [יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שלא תעלה קנאת אדם עלי. ולא קנאתי על אחרים. ושלא אכעוס היום. ושלא אכעיסך. ותצילני מיצר הרע. ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו. אלוה כל בשר. יהד שמך בעולמך. בנה עירך. יסד ביתך. ושכלל היכלך. קרב קץ ביאת משיחך. פדה עמך. שמח עדתך]: עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדושתך. עשה למען תורתך [עשה למענך. אם לא למעננו] למען יחלצון ידידיך. הושיעה ימינך ועננו (יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה) יהיו לרצון אמרי פי. והגיון לבי לפניך. יהוה צורי וגואלי:

(לב) פוסע לאחוריו ג' פסיעות בינוניות בכריעה אחת. עוקר רגלו השמאלית תחלה לאחוריה. וקודם שיזקוף. פונה לשמאל ואומר:

עושה שלום במרומיו. פונה לימינו ואומר הוא יעשה שלום עלינו. וחוזר ופוהה לפניו ואומר ועל כל ישראל (ש"ץ אומר ואמרו) אמן:

(לג) וזוקף לאט. ועומד במקום שכלו פסיעותיו עד כדי שילוך ד"א. וכלבור עד שיגיע ש"ץ לקדושה. ואסור להחזיר פניו לצבור. עד שיסיים ש"ץ:

יהי רצון לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ותן חלקנו בתורתך [ושם נעבדך ביראה. כימי עולם וכשנים קדמוניות] וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים. כימי עולם. וכשנים קדמוניות:

(לד) אם הוא שבת. מתחיל ש"ץ ויכולו [מעומד] ואומר מעין שבע. המלך הקדוש. והוסם בכל שבת בלבד. וא"א במה מדליקין. שאין בבית המלכות. דמוסף השבת [והמנהג לומר בכל שבת מזמור לדוד ה' רועי במקום במה מדליקין. אומרו גם עתה: (לה) אומר מזמור לדוד בכונה עצומה ובנעימה (וכן בליל ב' ובליל יו"כ. ומסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל השנה. לא אמרו. אומר קודם קריאת הבבר. ואומר לדוד נפשי. שק סקי. ואותר] קדיש שלם (ק"ק לבכוונה כופלים לעילא בכל הקדישים בעשי"ת [עושה השלום]: (לו קידוש על הכוס [במקום שמקדשים בביהכ"נ בכל שבת] ואומר שבחינו. עלינו. קדיש יתום. ונפטרין לבתיהם לשלום מברכין זה לזה ואומרים טוב:

לשנה טובה יכתב אדוני מ"ו. תכתב. תכתבי. תכתבו. תכתבנה:

עין ב. עין כל. סדר הלילה

(א) מצוה לאכול ולשתות ולשמוח ביום הקדוש הזה. כמו בשאר י"ט ומועדי ה' המקודשים. אף כי הוא זה. הרא"ש והאשון בשנה: (ב) מקדש על הכוס. אם שבת הוא. מתחיל כמו בשבת [שלום עליכם עד כי מלאכיו. בנעימה ושמחה. ולא בשירה וזמרה כבכל שבת] זמר. ויום השבי. עין בית המפתח דמוסף השבת [וי"א שאין לומר אומר בשבתין] אחר כך אומר קידוש היום. וכשחל בחול. מתחיל בורא פרי הגפן נוטל ידיו מברך על נטילת ידים. המוציא ואוכל פרוסה כשיעור: (ג) נוטל הפוה מתוק וטובלו בדבש. ומברך בורא פרי העץ ואוכל אח"כ אומר:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה:

בס' מהרי"ל הביא סמך נאה מתנ"ך: (ד) אמרו חז"ל סימנא מילתא. שילך יסא רגיל למיכל ברים שתא רוביא. ואומר יהי רצון שירבו זכיותינו. כרתי. שיכרתו שונאינו. סלקא. יסתלקו שונאינו. תמרי. יתמו שונאינו. קרא. יקרע גזר דיננו. ויקראו לפניך זכיותינו. ותמה אני אם יאמרוהו אנשי בית שאן. וכן בני מדינה זאת. שקורין לעיינין אלפין: (ה) ולענין הקוביא. נאכל כל דבר. אם רע. יהא כנגד שונאינו. ואם טוב. לסי' טוב לנו. י"ל שכוודאי צריך לאכול עכ"פ מאכלים טובים ומתוקים. אח"כ יחזק הסימן לטוב ע"י דבור פה שעושה רושם בלי ספק (בזמן הכבר. וביחוד בלבון נקבה) כמ"ש אצל החלומות שהולכין אחר הפה ואם הם דברים טובים. והוא טוב. ומ"מ צריך סיוע פה ולשון. ואם ימצא בשמם לשון דמשתמע לתרי אפי. יסבך הלבון למשמעות הטוב לנו. או רע לשונאינו. ככל האמור. וכענין שאמרו בחלומות. הרואה נהר בחלום. ישכים ויאמר הנני נוטה אליה כנהר שלום. קודם שיקדמנו פסוק אחר. כי יבוא כנהר צר. נפרים. יאמר כלפרים עסות. וכן הרבה. כן הדבר הזה. צריך למעשה עקימת שפתים. להוציא המשמעות לפועל טוב. ואז יתקיים בעזה"י. עם מעשה הזכות המסייע ודי בזה למבין. אך יזהר מלהביא דבר כחוש רע וגרוע בטעמו. אע"פ שטוב והלה כמו. אין בו תועלת אם הוא כעור בעצמו. שאין זה כבודו של יו"ט: (ו) נוהגין לאכול ראש כבש. זכר לאילו של יצחק. ואומר יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב. וכללו של דבר. יאכל משמנים וישתה ממתקים. כדבר הכתוב שבנגנו בשהת הבער. ולא יתראה בסימני עוני וליקוי באוכל בדאגה ובצער. אף אכילת פתו בלגומא דקה בכסא כמו בער. אלא יאכל בשמחה ויבטח בה' ית' שיזמין פרנסתו בכבוד. שיוסיף להוציא לכבוד היום הקדוש הלז כי רב הוא ומלבד מה של בחולם הבער. עוד יש בו סימן טוב פרטי לכלל האומה הקדושה ביחוד: א' בר"ה נולדו אבות: ב' בו נפקדו האמהות: ג' יצא יוסף

פרים שלמורים: ד' בו נגלה עבודה מלבושים במצרים: ה' בו נגלו השלשים לבשר את שרה. לדברי הגמרא. ופסח אצל א"א ע"ה: ז' שוה שרים שלא. פרק ברושם השלמה וגוק לר"ע ולר"ש: ד' בו כתבו עולי הגולה לשעלות שעם לה'. ובו נאספו כל השבטים כאיש אחד לירושלים: (ז) כדי שימשיך רמים וטובים לישראל ביום זה נראשית פעולתם. והורה שלהם. ע"כ ודאי צריך לשמוח בו כל איש כפי השגת ידו. כנגד שכרון. גם לשמים שהכל לכבודו: (ח) אמנם אינו אסור משום שאמרו ששה שבחך חול כו'. ק"ו שלא ימצא עצמו להמשך לבריות בשביל כבוד י"ט זה מותר (הגה כמו שכתבנו בשבת יע"ש) כי יש לחוש לשמחה מילתא ברים שאני. שיגרום רעה לעצמו ח"ו. ונהתנהג במדה זו כל השנה. אלא יסתפק במועט שהאמין לו ביה"ש. שכן אכילתם ירק ואכבה שם (וצ"ל שצריך לשיות גינס ברעדה. ואף מי שיש לו במילוי ובריות. לא ישבע בו מהשה כל"ל חלילה. בחומו שיתה רוב בפרק זה ר"ל) וכל שכן שרפה כתהלכה. פתשברם בכופה: (ט) יש מחמירים לגזור פריסות דלא כי"ש שגדול כוכ שנספקו מן ההקרות הלדקיות. ולא ידעתי מנ"ל. גם בדברי האר"י ז"ל לא מצינו כן. מכ"ש בליל שהלכה בודאי אסור נפשע. עמו"ק: (י) וכדי שלא יזיקו המלאכים השמים מותר. לכן נוהג גם כן מיני מתיקה מהאכלים נאחרונים. למצא הערבות והטעם עם ספסק טוף דהם אחרי נופם. ולא יגרע לחו לנוכם חלקם. לתת חזקה לנגמר על השולחן מאמר מס' סוכה. כיומא דר"ה נפיק יצחק בלחודיי [עד ובעלמא דאשי המגא ברעית מסימנה שלפני התקיעות) ואח"כ מסדר מסכת ר"ה. פרק א' בכל סעודה. ובגולגו לטוב אמן:

מסכת ראש השנה

פרק א ארבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן. ראש השנה למלכים ולרגלים. באחד באלול. ראש השנה למעשר בהמה. ר' אלעזר ור' שמעון אומרים. באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין. וליובלות. לנטיעה. ולירקות. באחד בשבט. ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי. ובית הלל אומרים. בחמשה עשר בו: **ב** בארבעה פרקים העולם נדון. בפסח על התבואה. בעצרת על פירות האילן. בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון. שנאמר היוצר יחד לבם. המבין אל כל מעשיהם. ובחג נידונים על המים: **ג** על ששה חדשים השלוחין יוצאין. על ניסן מפני הפסח. על אב מפני התענית. על אלול מפני ראש השנה. על תשרי מפני תקנת המועדות. על כסלו מפני חנוכה. ועל אדר מפני הפורים. וכשהיה בית המקדש קים. יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן: **ד** על שני חדשים מחללין את השבת. על ניסן ועל תשרי. שבהן השלוחין יוצאין לסוריא. ובהן מתקנין את המועדות. וכשהיה ב"ה קיים. מחללין אף על כלן מפני תקנת הקרבן: **ה** בין שנראה בעליל. בין שלא נראה בעליל. מחללין עליו את השבת. ר' יוסי אומר. אם נראה בעליל. אין מחללין עליו את השבת: **ו** מעשה שעברו יותר מארבעים זוג. ועכבן ר"ע בלוד. שלח לו רבן גמליאל. אם מעכב אתה את הרבים. נמצאת מכשילן לעתיד לבא: **ז** אב ובנו שראו את החדש. ילכו. לא שמצטרפין זה עם זה אלא שאם יפסול אחד מהן. יצטרף השני עם אחר. ר"ש אומר. אב ובנו וכל הקרובין. כשרין לעדות החדש. אמר רבי יוסי. מעשה בטוביה הרופא. שראה את החדש בירושלים. הוא ובנו ועבדו משוחרר. וקיבלו הכהנים אותו ואת בנו. ופסלו את עבדו. וכשבא לפני ב"ד. קבלו אותו ואת עבדו. ופסלו את בנו: **ח** אלו הן הפסולין. המשחק בקוביא. ומלוי ברבית. ומפריחי יונים. וסוחרי שביעית. ועבדים. זה הכלל. כל עדות שאין האשה כשירה לה. אף הן אינן כשרין לה: **ט** מי שראה את החדש ואינו יכול להלך מוליכין אותו על החמור אפי' במטה. ואם צודה להם. לוקחין בידם מקלות. ואם היתה דרך רחוקה. לוקחין בידם מזונות. שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החודש. שנאמר. אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם:

פרק א למלכים. דכל מלך ישראל אפי' שמלך באדר. כשהגיע ניסן. הוו מונין לו שנה ב' בשטרות: ולרגלים. דהיא עובר בבל תאחר. עד שיעברו ג' רגלים כסדרן. פסח שבועות סוכות. והנודר בקרבן. אבל צדקה. חייב ליתנה מיד כשאמר: למעשר. שאין מעשרין שהנולדים מקודם על הנולדים אח"כ: לשנים. למלכי אה"ע. דלעיל במלכי ישראל: לנטיעה. כשנטען מ"ד יום קודם ר"ה חוץ מיום הנטיעה (דהיינו י"ד לקליטה ול' יום להחשב שנה) כשהגיע ראש השנה נחשב שנה א'. מיהו כשהגיע ראש השנה ב'. עדיין הפירות אסורים בערלה. דאז אינן הוא. עד ט"ו שבט: ולירקו'. שאין למעשר מהנלקט מקודם על של אח"כ: לאילן. שאין למעשר מהנחנט מקודם על של אח"כ: (ב) מרון. תרגו' אמן. אימרנא: שיועד. מפניה. אין לנס הוא לעבודתו. ומפניה גם על מעשיו ומקריותיה הפרטיות: המים. גשמים: (ג) יוצאין. להודיע לגולה אם עשו בי"ד החודש המעובר חסר או מלא:

המועדות. יו"כ וסוכות ושמ"ע: (ד) השבת. שאולין תוך לחודש להעיד שראו הלבנה חדשה: שבהן. אמר רבן: שאינו נחוגה שעה לסורים. דרך שם הולכין לבבל ששם רוב ישראל. מיהו השלוחין אין מחללין שבת: ובהן. ע"י השלוחין המועדות. ידעו לסמוך בבירור: הקרבן. להקריב קרבן ר"ח בזמנו: (ה) בעליל. בשמים זכים. גלוי לכל: (ו) זוג. בשבת. לילך לירושלים: בלוד. שלא יחללו רק כת אחת: לעתיד. שלמחיד יחשבו הכל. שמספקא כבר הלך כת אחת לשם: (ח) בקוביא. (ווירפעל): יונים. משחקים מי מקדים יגיעו. יתן לו אחר משות: אף הן כו'. אבל נכשרים לעדות אשה. וכן כשרים. וכ"ש לטומאה: (ט) עדה. הגזוקים שצריכו להם כדי להמעטת חכמים: מוטה. שאינו ללוית בשבת:

פרק ב אם אינן מכירין אותו. משלחין עמו אחר להעידו. בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם. משקלקלו המינים התקינו שלא יהו מקבלים אלא מן המכירים: **ב** בראשונה היו משיאין משואות. משקלקלו הכותים. התקינו שיהו שלוחין יוצאין: **ג** כיצד הוו משיאין משואות. מביאין כלונסאות של ארז ארוכין. וקנים ועצי שמן. ונעורת של פשתן. וכורך במשיחה ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור. ומוליך ומביא ומעלה ומוריד. עד שהוא רואה את חבירו שהוא עושה כן בראש ההר השני. וכן בראש ההר השלישי: **ד** ומאין היו משיאין משואות. מהר המשחה לסרטבה. ומסרטבה לגרופינא. ומגרופינא לחוורן. ומחוורן לבית בלתין. ומבית בלתין לא זזו משם. אלא מוליך ומביא ומעלה ומוריד. עד שהיה רואה כל הגולה לפניו כמדורת האש: **ה** חצר גדולה היתה בירושלים. ובית יעזק היתה נקראת. ולשם כל העדים מתכנסים. וב"ד בודקין אותם שם. וסעודות גדולות עושין להם. בשביל שיהו רגילין לבא. בראשונה לא היו זזין משם כל היום. התקין ר"ג הזקן. שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח. ולא אלו בלבד. אלא אף החכמה הבאה לילד. והבא להציל מן הדליקה ומן הגיים ומן הנהר ומן המפולת. הרי אלו כאנשי העיר. ויש להם אלפים אמה לכל רוח: **ו** כיצד בודקין את העדים. זוג שבא ראשון. בודקין אותו ראשון. ומכניסין את הגדול שבהן. ואומרים לו אמור כיצד ראית את הלבנה. לפני החמה או לאחר החמה. לצפונה או לדרומה. כמה היה גבוה. ולאין היה נוטה. וכמה היה רחב. אם אמר לפני החמה. לא אמר כלום. ואח"כ היו מכניסין את השני ובודקין אותו. אם נמצאו דבריהם מכוונים. עדותן קיימת. ושאר כל הזוגות שואלין אותן ראשי דברים. לא שהיו צריכין להם. אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש. בשביל שיהוו רגילין לבא: **ז** ראש ב"ד אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש. בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו. מקדשין אותו. רבי אלעזר בר צדוק אומר. אם לא נראה בזמנו. אין מקדשין אותו. שכבר קדשוהו שמים: **ח** דמות צורות לבנות היו לו לר"ג בטבלא ובכותל בעלייתו. שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה. מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב. א"ר יוחנן בן נורי. עדי שקר הם. וכשבאו ליבנה. קיבלן ר"ג. ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ובליל עבורו לא נראה. וקבלן ר"ג. אמר רבי דוסא בן הרכינס. עדי שקר הן. היאך מעידים על האשה שילדה. ולמחר כריסה בין שיניה. אמר לו ר' יהושע. רואה אני את דבריך: **ט** שלח לו רבן גמליאל. גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך. ומצאו ר"ע מיצר. אמר לו. יש לי ללמד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי. שנאמר. אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם. בין בזמנן בין שלא בזמנן. אין לי מועדות אלא אלו. בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס אמר לו. אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל. צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו. שנאמר. ויעל משה אהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים. אלא ללמד. שכל שלשה ושלשה שעמדו ב"ד על ישראל. הרי הוא כבית דינו של משה. נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל ר"ג ביום שחל יוה"כ להיות בחשבונו. עמד ר"ג ונשקו על ראשו. אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי. רבי בחכמה. ותלמידי שקבלת דברי:

פרק ג ראוהו בית דין וכל ישראל. נחקרו העדים. ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה הרי זה מעובר. ראוהו ב"ד בלבד. יעמדו שנים ויעידו בפניהם. ויאמרו מקודש מקודש. ראוהו ג' והן ב"ד יעמדו שנים. ויושיבו מחביריהם אצל היחיד. ויעידו בפניהם. ויאמרו מקודש מקודש

פרק ב מכירין. שב"ד את העד: משלחין: ב"ד שמכירו: אחר. זוג אחר: המינים. צדוקים שכפרו בדב' חכמ': (ב) משיאין. מדליקין (פאקקעלשטאנגען) מעיר לעיר להודיע לגולה זמן הקביעות: הכותים. שהדליקו גם הן לבלבל עניני הב"ד שלא בזמן הקביעות: (ג) כלונסאות. (שטאנגען): במשיחה. (שטריק): (ד) המשחה. הר הזתים הסמוך לירושלים: הגא. שכל אחד מעלה אבוקה לראש גגו: (ה) החכמה. מילדת (העבאממע): הגיים. חיל שונאים: הנהר. שמלא והציף: (ו) לפני החמה כ'. שפי פגימות הלבנה פונין לצד פני החמה. או אחר. או שהפגימות נוטין לצד שכנגדה: גבוה. משפולי רקיע: נוטה. לאין היו פניה מועדים ללכת: (ז) שנראה בזמנו. בליל שקודם יום ל': שלא בזמנו. שאז ר"ח ביום ל"א: (ח) ר"ג. דידע בחשבון שנראה ערבית. לכך אלה ראייתן בשחרית. בענן דק. שחשבו שהוא ירח: עבורו. ליל שקודם ל"א: לא נראה. לב"ד ולעם: ר"ג. שאף כשהוא ענן דק אינו ניכר בשמים זכים: (ט) ר"ע. לר' יהושע: אמר לו. ר"ע לר"י: אותם. מדכתיב אתם חסר. בקריאה ב"ד תלוי: אמר לו. ר"ד לר"י: של משה. ולהכי לא נתפרש שמות האחרים. שלא יאמר דור אחרון. זה כפלוני וזה כפלוני:

פרק ג ראוהו כ'. הלבנה בליל שקודם יום ל'. או שנחקרו עדים ביום ל': מעובר. ויהיה ל"א ר"ח: בלבד. ואין שם עדים: בפניהם. בפני דיינים האחרים שראוהו מקודש. וחזקה שראה בלילה. שא"א לקדשו אז: אבל ביום. יקדשו

פ"ס

מקודש שאין היחיד נאמן ע"י עצמו : ב כל השופרות כשרין חוץ משל פרה. מפני שהוא קרן. א"ר יוסי : והלא כל השופרות נקראו קרן . שנאמר במשוך בקרן היובל : ג שופר של ר"ה. של יעל פשוט ופיו מצופה זהב . ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות. שמצות היום בשופר : ד בתעניות. בשל זכרים כפופין ופיהן מצופה כסף. ושתי חצוצרות באמצע . שופר מקצר וחצוצרות מאריכות שמצות היום בחצוצרות : ה שוה היובל לראש השנה. לתקיעה ולברכות. רבי יהודה אומר . בר"ה תוקעין בשל זכרים . וביובל בשל יעלים : ו שופר שנסדק ודבקו פסול. דבק שברי שופרות פסול. ניקב וסתמו . אם מעכב את התקיעה פסול. ואם לאו כשר : ז התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם. אם קול שופר שמע יצא. ואם קול הברה שמע לא יצא. וכן מי שהיה עובר אחורי בהכ"נ. או שהיה ביתו סמוך לבהכ"נ. ושמע קול שופר או קול מגילה. אם כיון לבו יצא . ואם לאו לא יצא. אע"פ שזה שמע וזה שמע. זה כיון לבו וזה לא כיון לבו : ח והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו'. וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה. אלא לומר לך . כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים. היו מתגברים. ואם לאו היו נופלין . כיוצא בדבר אתה אומר. עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי. וכי נחש ממית או נחש מחיה. אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים. היו מתרפאים. ואם לאו היו נימוקים. חרש שוטה וקטן. אין מוציאין את הרבים ידי חובתן. זה הכלל. כל שאינו מחוייב בדבר. אינו מוציא את הרבים ידי חובתן :

פרק ד יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת. במקדש היו תוקעים. אבל לא במדינה. משחרב בהמ"ק. התקין רבן יוחנן בן זכאי. שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד. אמר רבי אליעזר . לא התקין רבן יוחנן בן זכאי. אלא ביבנה בלבד. אמרו לו . אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד : ב ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה. שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבא. תוקעין . וביבנה לא היו תוקעין אלא בב"ד בלבד : ג בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד. משחרב בהמ"ק. התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה. זכר למקדש . ושיהא יום הנף כולו אסור : ד בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא. ונתקלקלו הלוים בשיר. התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה. ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש. משחרב בהמ"ק. התקין רבן יוחנן בן זכאי. שיהו מקבלין עדות החדש כל היום. אמר רבי יהושע בן קרחה. ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי. שאפילו ראש בית דין בכל מקום. שלא יהו העדים הולכין אלא למקום הוועד : ה סדר ברכות. אומר

ע"ש דאיכא עיד: (ב) חוץ. ואדרבה . שכ"ש קרוי נמי שופר . משא"כ פרה : (ג) יעל . (שטיינבאק) שקרניו פשוטים : זהב . שלא במקום פה . ובביהמ"ק איירי : בשופר . דהכי הוא באמצע והוא מאריך : (ד) כפופין. של איל . מקצר כסף : כסף . דכל אסיפה עם בכסף . ורק בר"ה לכבוד יו"ט . של זהב : (ה) היובל. יו"כ של יובל : ולברכות. שיאמרו בתפלה מלכיות זכרונות שופרות:(ו) שנסדק. לב' חתיכות . ולתמ'. שנסדק לארכו טפי . ולר' יונתן . אפי' סדק קטן לארכו פסול : ודבקו . מיהו בנסדק מעט . ודבקו בחוט ברזל שלא יוסיף . כשר . ונסדק לרחבו רק ברוב הקיפו פסול : (ז) הבור . שחקוק בקרקע : הדות . בור בנוי ע"ג ארץ : הפיטם . חבית חרס גדול : כיון . לצאת : (ח) ישראל . קמ"ל שיהיו הקרא . דמשום טובה הוא : מתגברים . והכי תרגמה : חרש. אפי' מדבר ואינו שומע כלל . אבל אלם השומע כשר . ויברך אחר : הוכחן . פיגו פיס נתוקעת להם אחר . יברך הם . מיהו בלא דמצי' לאתויי ברכת הנהנין . דבלא ליה מוציא . פיגו ברכת מזון . או ברכת הנהנין דמזון . כבפה"ג של קידוש והמוציא של מצה . אף שילא מוציא . וברכת הנהנין של פת ויין שקובעין עליהם : ואפילו ברכת פת בשבת . דוקא בשלא יצא מוציא . אבל ברכת פירות וכדומה . דלא קבע עלייהו . אף בשלא יצא אינו מוציא (סי' תק"ס) :

פרק ד במקדש . ר"ל בירושלים : במדינה . בשאר עיירות ישראל . אפי' מדע להם שכבר קדשו ב"ד החודש . שמא יעבירם ד"א בר"ה . ורק בירושלים שיש אימת מקדש ואימת ב"ד . לא גזרו שישכחו להעביר בר"ה : ב"ד של כ"ג שמונים שנסמכו בא"י : (ב) ירושלי' . בעודה בבנינה : על יבנה . לאחר תקנה . דלעיל קאמר דבירושלים תקעו בזמן ב"ד בכל העיר . וביבנה לאחר תקנה רק בפני ב"ד . קאמר הכא ועוד : רואה . ירושלים : ושומעת . תקיעות השיר : וקרובה . שהיא גם תוך התחום : לבוא . הרס שמפסיק נהר : בלבד . ובזמן שב"ד יושבין : (ג) יום אחד . שכך התורה : הנף . ט"ז בניסן שמניפין העומר : אסור . לאכול תבואה חדשה : (ד) כל היום . בר"ה . דשמא באו באותו יום . עשו גם מחר יו"ט . והיה אלול מעובר : בשיר . שלא אמרו שיר בנסכי תמיד בין הערבים . מדלא ידעו אם יאמרו שיר יו"ט . ואחר שנסכו באו העדים : המנח' . כשיקריבו תמיד בה"ע : אותו היום . אף דלמחר ר"ה האמיתי אפ"ה נמצאו אותו יום בקדושה . שלא יזלזלו בו להבא : בהמ"ק . וליכא קלקול בשיר : הוועד . מושב הב"ד לקדש החודש : (ה) ברכות . של ר"ה : אבות . תנן אברהם : וגבורות . אתה

אבות וגבורות וקדושת השם. וכולל מלכיות עמהן. ואינו תוקע. קדושת היום ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות ותוקע. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים. דברי רבי יוחנן בן נורי. א"ל ר"ע אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר. אלא אומר אבות וגבורות וקדושת השם. וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות ותוקע. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים: ו אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות. ר' יוחנן בן נורי אומר. אם אמר שלש שלש מכולן יצא. אין מזכירין זכרון מלכות ושופר של פורענות. מתחיל בתורה ומשלים בנביא. רבי יוסי אומר. אם השלים בתורה יצא: ז העובר לפני התיבה ביו"ט של ראש השנה. השני מתקיע. ובשעת ההלל. הראשון מקרא את ההלל: ח שופר של ר"ה. אין מעבירין עליו את התחום. ואין מפקחין עליו את הגל. לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה. ולא שטין על פני המים. ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה. אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן. אין מעכבין את התינוקות מלתקוע. אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו. והמתעסק לא יצא. והשומע מן המתעסק לא יצא: ט סדר תקיעות. שלש של שלש שלש. שיעור תקיעה כשלש תרועות. שיעור תרועה כשלש יבבות. תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת. מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר. תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים. כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר. שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן:

גבור: השם. קדוש קדוש קדוש: היום. אתה בחרתנו. עבודה. רצה. והודאה. מודים. וכו"ל. שים שלום: מזכיר. עשרה פסוקים. תנאי גמ'. מדאמתני. והלכה כר"ע: (ו) מעשרה. שלשה פסוקים מתורה וג' מנביאים ושלשה מכתובים. ואחד מתורה: שלם. א' מתורה ואחד מנביאים וא' מכתובים: בתורה יצא. בגמ' קאמר דה"ק אם השלים בנביא יצא: (ז) מתקיע. תוקעין בתפלת מוסף: ההלל. בשאר יו"ט: ההלל. בשחרית: (ח) התחו'. להביאו. אין לפקח התקיעות: הגל. אף דטלטול הגל רק מדרבנן: חותכין. ממחובר. אף לחתכו: שבות. בסכין אין דרך לחתכו. וה"ל שבות:

לא תעשה. כלי מלאכה: יתן. ולא הו"ל כמתקן מנא: מלהתקע. אפי' הגיע לחנוך: שילמדו. ודוקא שלא הגיע לחנוך. וכ"ש בר"ה ואפי' בשבת: והמתעסק. שאינו מתכוין לצאת: והשומע כו'. אף שהשומע המכוון. שאין צריכין להתכוון לצאת: (ט) שלש כו'. ג' פעמים. א' למלכיות וא' לזכרונות וא' לשופרות. וכל בבא היא תקיעה תרועה תקיע': שיעור תקיעה כו'. ר"ל שעור המשך ג' תקיעות ראשונות. כהמשך שלשה התרועות שבאמצע. וכ"כ המשך ג' תקיעות האחרונות: יבבות. מספקינן. אם היבבא היא כשברים שלנו. או כתרועה שלנו. או שניהן יחד. לכך תקעינן ג"פ תשר"ת תש"ת תר"ת: כשתים. דע"י שתקע תקיעה תחלה כדרכה ניכר שמשך תקיעה שניה שאחר התרועה כב'. ונתכוון לצאת בזה גם ידי חובת תקיעה א' של בבא ב': אחת. בבא א': שבירך. בתפלת מוסף: שתמה. חזמן: חייב. להתפלל י"ח כל השנה: חייב. דתפלת הש"ץ בקול. הוא רק להוציא שאינו בקי: חובתן. וקי"ל כח"ק:

(יא) השיר בכ"מ אומר. הרחמן. הוא יחדש עלינו את השנה הזאת. לטובה ולברכה: (יב) מאחר שאין מוחלין לאדם אלא מכפרות לנו. והיום לנו מכריע בשופר. יש לנהוג שלא ידברו בתוכו. ע"כ אומרים אנו שהזכירו חז"ל. שיהיו ויאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו':

עין ג. עין יעקב. בתפלת השחר

[(א) מי שהולך לנו. רמז לנחום כבוקר קוויי בני עוקר. או מיית. וטובל קודם התפלה. אפי' טבל בער"ה ולא נטמא בקרי. ובפרט המתפללין והכהנים והתוקעין. ויבא אדם שיוכל לומר פסד"ז בשבר. ועכ הקיטל (וה"ז והתוקע לובשו אפי' הוא אבל) ונודק ציצית (אפי' אם נודקם בכל שבת. ובפרט השיב לו ב' טליתים לשבת וחול) דיהיו בברכה להוציא רק לגבה א (ואומר בשירות שאינו כתוב ואם בברכה השירו מעליו ולובשו שוב במקום שמותר להפסיק. ואם הפסיק ליצר לגדולים או קטנים. לובשו שוב בברכה לד"ה) ותכך ולעם שלים. וילך לביהכ"נ וקודם בוכר פ' אמור ובאדרא רבא ותוספ' ושיבוס. ויזכה בדין גמ"כ: (ב) הש"ץ מתחיל אדון עולם בניגון המקובל (ולא ישנה מניגונים הנוהגים. אפי' נדמה לו שניגון שלו ערב יותר) ואומר הברכות ומאריך קצת. ומדלג יה"ר שקודם פ' התמיד. וא"א פ' מנחה חטאת שלמים. אפי' נהג לאומרם בכל יום ואומר איזהו ק"ד: (ג) מתפלל פסד"ז (כבשאר יו"ט בנעימה. ולא יאריך הרבה. שלא יעבור זמן ק"ש והתפלה. ולא יבא פ"פ לבסוף לקצרו. ונהגו לחלק התפלה. ומהמלך יושב מתפלל אחר. ואומר המלך בקול. ואומר בניגון עד הי העולמים שיר המעלות. קדיש וברכו. ק"ש בברכותיה עם הפיוטים]: (ד) מפסיקין לבהכ"נ. ומסדרין הברכות. וא' קרבנות (וא"א ובראשי חדשיכם, וסדר עבודה.
(סידור ב"י נס"א)

ופסד"ז של שבת וי"ט עם נרמזים. וקורין ק"ש בברכותיה. יזכרו לגמרן עם הן החמה כראוי. ושלא לאחר זמן התפלה: (ה) תמיד שאומרים נקבות למלאכים וכ"ש השבעות. צריך לגמור בהם ולמחות בידיהם. אמרו חז"ל. אל פתוח לא למיכאל ולא לגבריאל. קרא לי ואנא עניתך. וקרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת. כ"ש חזנים לתפלת הגבור. שאומר כרמים מסיעתו. ואל"ע למלוך. רק שיכוין בגופים ויתגנו מדים הש"ץ הגונים וכשרים כאשר הורונו חז"ל הקדושים. כדי שתהא השר א' בולטים להפיק רצון מה'. ולא יטו מאתן שנאמר עליכם. נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה. ע"כ לא יתגאה ולא יתהלל בקולו הערב. ולא תהא כוונתו אלא לכבוד ה' ממה שחננו. ולהבינו רצונו. ולא ידע לפני מי הוא עומד. אוי סוב לו. ואל"ל יותר. כי גם יבש לבל המעלות הטובות. ולהתפלל ממעמקי הלב. לפיכך יאמר הש"ץ נגדו בגיד. ולא יזוח מתפלתו. ומגנבת שהקולו תגלתו: (ו) ביחוד לבהגית על מולא שפתיו שיהא מתוקן. והיכין פיו ולבו שוין לטובה בתומם שלימה: (ז) ק"ק האבלים מסגין לומר בר"ה וי"כ. יושב על כסא כלי פ"א. והוא דקדוק קלות. וכן מדקדקין לשנות הסדר. כי יאמרים מהרומם וכו'. כדי להסדיר ימתק ורבקה. והיא דיבות כאן: (ח) א"ע והחיות בר"ה וי"כ. כך כותתי בהמעמם לח"מ (שמדמם מחמי בתוך סי' כה"ם על זרעים, דלא כבתי' יע"ש דברים מתמדים: (ט) מתפללין בלחש ז' מדרך שמתפללין ערבית. ש"ץ מחזיר התפלה. וכבר נהגו להוסיף בה פיוטים. כ"מ לפי מנהגו. ולא תאמרים עצמי כלן לסגיהם ולבחרם. אכן אם יסמים ה' עמדי. גם עליהם פלטי ידי לעולם עמי ואהי. מאחר שלבסלם אין כמה. עם פיום של בהבקשות והלאמות הזהם רבו אמתנתי והמבה רוחי. עד יערה עלינו רוח ממרום והסב רוחי ומתח: (י) יש בה פיוסם כמדים [וא"א

של ר"ה וי"כ. והאומר פסוקים ואירע לו סדר הלל. א"צ לדלגו] : (יא) אחר סיום התפלה. אומרין א"מ שבתקון עד המלכיות דר"ה גרסא דחול. דוק ותשכח. לפיכך בשבת א"א אותו : (יב) דעת האר"י ע"ה פי' השופר שלא לומר א"מ תעלנו בר"ה : (יג) קדיש שהקהל. [בניגון יפה. וכהגוזו התקבל לא יענן. שיר של יום. לדוד] אין כמוך : (יד) מוציאין ב' ס"ת. בשעת פתיחת ארון הקודש. פסוק ע"פ האר"י ז"ל. לומר י"ג מדות ורבש"ע [שם] : (טו) שמע ישראל וגו'. על הכל וכו'. אב הרחמים וכו'. ויעזור וכו' : (טז) בס"ת א' קורין (בפ' וירא) וה' פקד את שרה. כהן. עד (אם תשקר) אלהים לי (עד זרעו) ישראל (הוא שם) רביעי (מארץ מצרים) חמישי (ימים רבים) ואם הוא שבת. כהן עד (אלהים) לוי (יצחק) ישראל (ארצו) ד' (שם ה') ה' (מצריה) ו' (בריח) ז' (רבים) מנחת ס"ת ב' על השולחן. והאומר חצי קדיש על שניהן. מגביה וגולל : (יז) וקורא השני למפטיר בפ' פנחס. ובחודש השביעי. ומפטירין בשמואל א' ויהי איש אחד מן הרמתים. עד קרן משיחו. ומברך לאחריה. והרוצה לעשות מי שבירך לחולה. אומרו אחר ברכת ההפטרה (והאל בשבת. אומר יקום פורקן ומי שבירך לקהל ואח"כ לחולה) ואצ"ל יו"ט או שבת הוא מלזעוק] : (יח) אם שבת הוא : אומרים יקום פורקן מי שבירך כו' [ואין מזכירין נשמות. ואו"א אב הרחמים] : (יט) מילה בר"ה. מלין קודם תקיעת שופר. ובשבת אחר אשרי. כ"כ המנהגים. וטעם מקובל לא שמעתי. למה לא הוקדם לבוא למולו קודם אשרי. וכך נראה יפה בעיני. ובמלין בבית הכנסת. מלין אחר יציאה מביהכ"נ : ואם בבית קרוב מלין קודם התקיעות. ובעל שופר ויוצא אחר מוסף. מ"מ מלין קודם אשרי. וכ"ש במקום שמלין קודם אשרי גם בחול בשבת : (כ) כשהמוהל תוקע. לא ירחץ פיו מנקביו מדם המילה. רק מקנחו מבחוץ (גם ירחץ ידיו) ותוקע. לערב מצות מילה בשופר. והבעל שופר יוצא אחר מוסף. לא יאחר המילה בשביל זה. וימול אחר קה"ת : (כא) ר"ה שחל בשבת. אין תוקעין (אפי' קטן שהגיע לחינוך או לא. ומוחין בו אפי' במקום מוצנע. אבל חרש והשוטה אין מוחין בהם. אבל אין נומר להם שיתקעו. וכ"ש להם שופר בידם. אפי' ר"ה של בחול) ואסור לטלטל השופר. רק כשצריך להכות בו איזה משמים. או שצריך למקומו. ובר"ה שבחול. אסור להכות בו משמיש אחר. ואם ר"ה ש' ו'. אסור גם בשבת שלאחריו] :

עין ד. עין זוכר. מתחלק לשבעה נצוצות :

נצוץ א. גדר השופר הכשר. והפסול מבלי חסרון בקולו :

(א) שופר של ר"ה. קרן של איל. גי' קול שופר (לאפוקי עקידת יצחק) וכפוף (לכוף הלב למקום) ובדיעבד כל השופרות כשרים. אפי' פשוטים : (ב) חוץ משל פרה (עיין מסודר לח"ם) דפסול בכל גוונא : (ג) וכן קרני החיות. ושל בהמה טמאה. פסולין. עמו"ק : (ד) קרני שור הבר (שלועזין בפ"ני) וקרני ראם. פסולין פב"ד סי' ל' ומו"ק : (ה) אפי' קרני בן פרשה שבא עליה צבי. פסול אצ"ל של צבי שבא על העזים : (ו) אבל של כבשים ממינין הכשרים. כגון הבא מן סירלים והרחלים. כשר. עמו"ק והגהות לח"ם : (ז) גזל שופר ותקע בו. יצא : (ח) בשל ע"א דישראל (אפי' לא עבדה. אלא שקנה אותה) לא יצא : (ט) אבל בשל גוי ולא נתכוין לזכות בה. אם תקע בו. יצא דיעבד. עמו"ק : (י) המודר הנאה משופר חבירו מותר לתקוע לו. והוא יוצא י"ח. ובאין אחר בקי. יוכל לתקוע בעצמו : (יא) אמר קונם שופר לתקיעתו עלי. או קונם תקיעת שופר עלי. אסור לשמוע אפי' תקיעה של מצוה. וצריך התרה : (יב) והאומר קונם עלי תקיעת מצוה. יתקע לו אחר. ואם א"א באחר. תוקע אף תקיעה של מצוה. ובלבד שלא יאמר לו תקע לי והוציאני י"ח : (יג) וכן באומר קונם שופר זה עלי. ישמע משופר אחר. ואם אין אחר. אדם אחר תוקע. ואם א"א. תוקע לעצמו. ונראה שמ"מ יתירו לו במלן : (יד) אבל הנשבע שלא לתקוע. או שלא לשמוע קול שופר. אין השבועה חלה כלל. וא"צ התרה : (טו) בד"א שהיה עומד בר"ה. ואמר בשבועה שלא אשמע קול שופר היום. או שלא אתקע בו. או אפי' עומד באמצע השנה. ונשבע שלא לתקוע. או לשמוע תקיעה של מצוה. בין שהוציאו בלשון שבועה. או בלשון נדר. בי"א תקיעת שופר אסורה עלי בשבועה. אבל האוסר על עצמו הנאת שופר בכללו. של השנה. אסור בו גם בר"ה. עד שיתיר

לו : (טז) והאוסר עצמו בשבועה מתקיעת שופר. או משופר זה. כ"ל דחד דינא הוא. שאם מותר בר"ה. ואין שם תוקע אחר ולא שופר אחר. לא חלה השבועה. ואם אוסר שופר. או שאסר עצמו בכלל. כל תקיעותיו של פ' השנה. ולא אסר של מצוה. רק בכל תקיעות של שופר זה. או שאסר בהן גם בר"ה וצריך התרה :

נצוץ ב. דברים המעכבים בו. ותלוים בקול השופר :

(א) כל הקולות כשרים בו. בין עב בין דק : (ב) נקב ולא סתמו. אע"פ שנשתנה קולו. כשר. מ"מ טוב להדר אחר אחר. אין לתקוע בשופר נקוב לגמרי : (ג) ואם סתמו שלא במינו. אע"פ שחזר קולו לכמות שהיה. פסול אפי' נשתייר בו רובו : (ד) סתמו במינו. אם נשתייר רובו שלם. ולא עכבה הסתימה את התקיעה. כשר. ואם חסר אחד מאלו. פסול : (ה) אם לא נשתנה הדבק. או יש להכשיר אפי' בשתי לטיבותא. דהיינו במינו. ונשתייר רובו (ולא הוי בשיעור תקיעה) אע"פ שלא חזר קולו. או שלא במינו. ונשתייר רובו. גם חזר קולו : (ו) נסדק לארכו. אפי' בכל שהוא פסול. אא"כ סדק מצד בתוכו. ונשתייר שיעור תקיעה. ממקום הקצירה לצד הפה : (ז) נסדק כולו. אפי' מצד אחד פסול. אע"פ שחבר סדקיו ע"י האור. בעצמו ואצ"ל ע"י ד"א : (ח) נסדק לרחבו. במיעוט הקפו. כשר : (ט) ברובו. פסול. אא"כ נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה. שהוא ארבעה גודלים. ואז כשר. אפי' אם מעכב התקיעה : (י) וכן הדין בארוך וקצרו. ונראה שאם יותר נסקותא בחוזה לו שקצרו. בשיור כדי שעור. סגי. אם יכול לתקוע בו קול כל שהוא. אפי' השתנה מכמות שהיה : (יא) קדחו בברזל ולא הוציאו ממנו. כשר : (יב) גרדו והעמידו על גלדו. כשר : (יג) ציפהו זהב לפיו. וכ"ש בכל דבר במקום הנחת הפה. אפי' לא עשה לו רק היקף זהב. פסול לפיו. בין מבפנים בין מבחוץ. פסול. וא"צ לומר אם צפהו כולו מבפנים שפסול : (יד) ואפי' הוסיף עליו רק כל שהוא כלאורכו ע"פ עוביו. ואף במקום הרחב שהקול יוצא משם. ואפי' היה התוספת ממינו. ואע"פ שיש בו שיעור שופר בלא הוא. פסול. וא"צ שיש לפסול אפי' עשאו מן הלד. בלשון שלים מכסה עביו. ודו"ק : (טו) צפהו מבחוץ. אם השתנה קולו פסול ואם לאו. כשר : (טז) רשאי ליתן בתוכו מים או יין בי"ט. כדי לצחצחו. אבל מי רגלים. אף בחול אסור : (יז) התוקע לתוך הבור או הדות. אותן העומדים בחוץ יצאו : (יח) והעומדים בחוץ. אם קול שופר שמעו יצאו. ואם קול הברה שמעו. לא יצאו : (יט) השומע מקצת תקיעה בחיוב. ומקצתה שלא בחיוב לא יצא :

נצוץ ג. זמן התקיעה

(א) ביום ולא בלילה. ומשעה מתחלת הנץ החמה : (ב) ואם תקע משעלה ע"ה. יצא : (ג) וכל היום כשר : עד צ"ה : (ד) י"ט של ר"ה שחל בשבת. אין תוקעין. עמו"ק : (ה) ואסור לטלטל השופר בשבת. א"צ לצורך גופו ומקומו : (ו) וכ"ש אין לטלטלו. אלא לצורך מצות תקיעה (עי' עוד לקמן סוף עין משפט) או לצורך מקומו בלבד. אבל לא להשתמש בגופו לד"א. לפי שהוקצה למצותו : (ז) שופר של ר"ה. אין מעלין עליו י"ט. אפי' כדרך שיש בו שבות שבות. כיצד. היה מונח בראש האילן. או מעבר לנהר. אינו עולה באילן. ולא שט ע"פ המים. כדי להביאו. אע"פ שא"ל שופר אחר : (ח) אבל ע"י עכו"ם מותר. דהוי שבות דשבות. ובמקום מצוה לא גזרו בלי האי : (ט) ואפי' הביאו מחוץ לג' פרסאות. מותר לתקוע בו. אבל אסור לטלטלו חוץ לד"א. בעיר שלא הוקפה לדירה : (י) מ"מ נראה דלכתחלה לא ש"ד לגמרי להביאו ע"י נכרי. אפי' תוך ר"ה : (יא) וכשלא ישראל מאתמול. ונתעכב הנכרי והביאו בי"ט. כ"ל יש מקום מרווח להקל : (יב) ואם השכיח בתפלתו עד סוף יום ב' (שחל בשבת) אחר שכבר קבלו הקהל שבת. ועדיין יום גדול. כמעשה של הרב ס"ז (עי' סי' פ"ר) נראה לחלק בין הפרקים. דהשקיעו השבת קודם שיעור תוספת (כמסורת עפרוזדור השבת) לא דין צריך בשם לתקוע או. כדי לקיים המצוה. שעדיין זמנה. ואין מהניאין בקבלתן. אפי' אם בתוך שעות סמוך ללילה. אע"פ שי"ש שי"ל דין תוספת. אבל בתוך שיעור של תוספת המוחלט. לא צריך כ"צ. אפי' עדיין אינו ספק חשכה. ועיין הגו' אמ"ה (סי' י"א) :

נצוץ ד. מי הראוי לתקיעה

(א) כל שחייב בה. כהנים לוים וישראלים. עבדים משוחררים. פי'

ואם שהוא מבר אינו מוציא הרבים י"ח : (ב) אשה פטורה : שאין צריך לומר הש"ץ : (ג) אנדרוגינוס מוציא את מינו בלבד . פי' ש"ק : (ד) טומטום אפי' מינו אינו מוציא . וכן מי שחציו עבד . צריך שיתקע לעצמו בר חיובא : (ה) המתעסק בתקיעה להתלמד לא לשיר . לא יצא . וכן השומע ממנו : (ו) בעינן כונת שומע ומשמיע . לצאת י"ח . והשמיע . להוציא י"ח שומעו . ובספר מגי . אע"ג דלא מכוין ביחוד לפלוני ששמע תקיעתו . והלה לא ידעו : (ז) לפיכך היה מהלך בדרך או יושב בביתו . ושמע קול תקיעה מש"ץ . אם כיון לבו יצא . שהרי ש"ץ מתכוין להוציא את הרבים י"ח . ודעתו על כל השומעים קולו : (ח) צריך להיות התוקע הגון . כשר ובקי בחכמת הקבלה : גם שידע לכוין כראוי . והא"ל שלא להניח לתקוע אנשים מטורפים . וק"ו למגלחי זקן . כנגד שמשחיתים יבא פתחון פה לשטן ולקטרג : (ט) ובבר כ"ל מס' הזוהר שהתוקע צריך לצום ג' ימים קודם ר"ה . להיות נקי מכל חטא וללמוד כל' [?] וכוונותיהם :

ניצוץ ה'. סדר תקיעות

(א) חייב אדם מישראל לשמוע בר"ה תשע קולות : שלשה סדרים . של שלש שלש . שהן שלש תרועות . וכל אחת פשוטה לפניה . ופשוטה לאחריה : (ב) תרועה זו שאמורה בתורה . נסתפק לנו . אם היא ילולה . גניחות דקות . או גסות שהן שברים . או אם הם שניהם יחד . לפיכך לצאת ידי כל ספק . הצריכו חז"ל (מקבלי האמת . דור אחר דור אלופינו עד משה מסיני . כך נמסר להם שיעשו משמרת למשמרת . לחזק מוסדות הדת כפי מה שיראה בעיניהם שבח והדור לשמים ולמעלה . עמו"ק) לתקוע תשר"ת ג"פ . תש"ת ג"פ . תר"ת ג"פ . וסימן לדבר . יום תרועה יהי"ה . גי' תלתין הוי : (ג) שיעור תקיעה כתרועה . שיעור תרועה . י"א כשלש יבבות . פירוש ג' כחות בעלמא של שבר . ונקראין טרומיטין . מלשון ערומים הפוסקים ז"ל . יש אומרים שצריך להיות כמו קול אנקות . עמו"ק) : (ד) לפ"ז צריך לומר . שלא להאריך השבר כשלשה טרומיטין . שא"כ יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה : (ה) וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר מבשל תש"ת . ובשל תש"ת יותר משל תר"ת : (ו) ומיהו אם האריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש . שאין לה שיעור למעלה . וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה . וכן אם מוסיף על ג' שברים אין כאן בית מיחוש . כלבד שלא יוסיף יותר מכדי שיעור התקיעה : (ז) וי"א שיעור יבבא ג' טרומיטין . ושיעור תרועה כשלש יבבות . שהן ט' טרומיטין . ושיעור תקיעה כתרועה : (ח) לפ"ז אין לחוש אם האריך קצת בשברים . מ"מ לא יאריך בשבר אחד כשיעור ט' טרומיטין : (ט) וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת . כשיעור י"א טרומיטין : (י) ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה . והאריך בשברים לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר : (יא) ג' שברים צריך לעשותן בנשימה אחת : (יב) טעה בתשר"ת . אחר שתקע ב' שברים התחיל להריע . אם נזכר מיד . יתקע ג' שברים אחרים : (יג) ואם לא נזכר עד שגמר התרועה (דהיינו ג' כחות) שהתחיל בה בטעות . מ"מ לא הפסיד התקיעה הראשונה אלא חוזר ותוקע ג' שברים ומריע ותוקע : (יד) אבל אם הריע בתש"ת או תר"ש . אפילו כשבר א' . הפסיד גם תקיעה ראשונה : (טו) והא"ל אם הפסיק בתרועה בין תש"ת קודם שהתחיל בשבר . או בשבר בין ת"ר . וכן אם הריע ב' תרועות זו אחר זו . או שתקע אחר התרועה תקיעה כמתעסק . והפסיק בה בין תרועה לתקיעה . או לאחר שתקע ג' שברים . שתק והפסיק והא"כ הריע . אפילו רק שבר אחד . בכל אלו הוי הפסק . והפסיד גם תקיעה ראשונה : (טז) אם תקע שני סדרי תשר"ת . או שני תש"ת . או שני תר"ת . כהוגן . וטעה בסדר שלישי . א"צ לחזור . אלא לאחרון שטעה בו : (יז) כל ספק בתקיעה . בין אם תקע . או אם שמע כהלכתו . להחמיר . מפני שהיא של תורה . ואם שמען מיושב כראוי . ונולד ספק במעומד . להקל . מ"מ אם אפשר יתקן : (יח) שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום . אפי' מט' ב"א יצא . והוא שלא הפסיק ביניהם בקול שאינו מאותה הלכה : (יט) תקנו חז"ל לתקוע גם מיושב בסדר הזה . כדי לערבב השטן . כי בפ"א בהיל ולא בהיל . וע"י שתוקעין ב"פ . תרדה גדולה נופלת עליו . ויתבאר בסמוך בס"ד טעם התרדה הזאת :

ניצוץ ו. כוונת התקיעה הכללית

(א) צריך לכוין לקיים מ"ע שכתוב בתורה . יום תרועה יהיה . ובבר כ"ל שצריכים כוונת שומע ומשמיע : (ב) ויומא בשפתיו . ליקבה"ו וס' : הריני מוכן לקיים מצוה שצונו בוראנו לתקוע בשופר (השומע אומר לשמוע קול שופר) היום הזה . כמו שכתוב בתורה יום תרועה יהיה לכם : (ג) הפרטית הגלויה . כתב רס"ג . יש בזה עשרה ענינים : א מפני שהיום ברא הקב"ה העולם ומלך עליו . וכן עושין המלכים בתחלת מלכותם . שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות . להודיע ולהשמיע בכל המקומות התחלת המלכות . וכן אנו ממליכין את הבורא ביום זה . וכן אמר דוד . בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' : ב כי ר"ה הוא ראשון לעשי"ת . ותוקעין בו להכריז על ראשנו . כמי שמזהיר ואומר כל הרוצה לשוב ישוב ואם לאו יקרא תגר כי אם על עצמו . וכן עושין המלכים : מזהירין את העם תחלה בקול כרוזא נפק לפרסם גזרתם . והעובר אחר שמיעת קול הכרוז . אין שומעין לו טענות אחרי ידיעת והתגלות : ג להזכירנו מעמד הר סיני . שנאמר וקול השופר חזק מאד . ונקבל על עצמנו . מה שקבלו אבותינו על עצמם . באמרם נעשה ונשמע : ד להזכירנו דברי הנביאים . שנמשלה הנבואה כתקיעת שופר . שנאמר ושמע השומע את קול השופר ולא נזהר . ותבוא חרב ותקחהו . דמו בראשו יהיה . והוא הזהר נפשו מלט : ה להזכירנו חורבן בהמ"ק . וקול תרועת האויבים . כמ"ש כי קול שופר שמעת נפשי תרועת מלחמה . וכשאנו שומעים קול השופר . נבקש מאת ה' על בנין בהמ"ק : ו להזכירנו עקדת יצחק שמסר עצמו לשמים . כך אנחנו נמסור נפשנו על קדושת שמו . ויעלה זכרוננו לפניו לטובה : ז כששומע תקיעת שופר . נירא ונחרד ונשבר לבנו לפני הבורא . כי כך הוא טבע קול השופר מרעיד ומחריד . כמ"ש . אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו : ח להזכיר יום הדין הגדול ולירוא ממנו . שנאמר קרוב יום ה' הגדול קרוב ומהר מאד וגו' יום שופר ותרועה : ט להזכירנו קבוץ נדחי ישראל ולהתאוות אליו . שנאמר בו . והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים וגו' : י להזכירנו תחיית המתים ולהאמין בה . שנאמר בה . כל יושבי תבל ושוכני ארץ (הם המתים שקמים בתחיה) כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו . עד כאן דברי הגאון :

(ד) ועליהם יש להוסיף שתים : א הוא כנגדנו . התקיעה . היא המעוררת . להקיץ נרדמים . משנתם ותרדמתם . והתרועות . לשבר הלב . ולייליל על הספד [?] . ואבוד עולמים : ב כנגד המקטרג שהוא הכולל . להחרידו ולבלבלו . כענין שכתוב . וכי תבואו מלחמה על הצר הצורר אתכם (בפרק וה . מחמת כי רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה . על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם . וניתן רשות לבעל דין לטעון . אולם לזה הטילו יתב' עלה טובה הכתוב אחריו . אם יתקע שופר בעיר) והרעותם . ע"ז הוא מתבהל ומתחרד (כענין שעושין במלחמה אנשי הגבה . להסריד ולהחריד בעל נגד כמתנגד . עם קולות איומות מרעישות מרעידות ומפחידות) ביותר . מחמת ג' דברים : א' כי ע"ז נעלב לשבר . שנזכר עקדת יצחק . וקרן אילו שהיה תמורתו . ולשוא יגע לבקש עוניתו (גם יש במדרש . שביום ר"ה היתה העקדה . וכן ביום הוגד לשרה . שמתה ותייבב ותיליל . לכן עושין ג"כ יבבה ויללה) : הב' שנזכר יום מ"ת שתקעו בשופר . ועל ידו נמשך עבר ובטל מלאך המות מן העולם . כי אז לפניו ילך דבר . ונעשו חורין ממלאך המות . ודואג לסוף . פן יקראנו כזאת . בהתאסף העם לעשות ולקיים את דברי התורה ע"י שופר כתיקונה : הג' מראה לעתיד . שיודע שסופו להתבלע ביום שיתקע בשופר גדול . לפיכך . אע"פ שלא נעלם ממנו . שאין זה קול שופר הגדול המיועד . מ"מ מורא יעלה על ראשו ולבו שוקף בדאגה פחד ורעד . ומתפחדין עצמותיו כשיהיו יחד . ולא יירע [?] יריד : (ה) הכוונה ע"ד הסוד . סוד שופר הוא בינה . תקיעה קול פשוט . בחסד . ימין פשוטה לקבל שבים . שברים . בגבורה . תרועה . בתפארת עם מלכות . והרועה מלך בו . ומגלה קול דופק משופר כליל מנית אשה רותת . היינו תפארת ומלכות כלול בחסד גבורה . ועיקר הכוונה למתק כחות הדין היום . לכן אנו מעוררין תחלה החסד ממקורו . והיא פשוטה ראשונה . בסוד ת"פ . שהוא קול היוצא מהשופר הטולם . דהיינו חסד שבב"ת דבינה . וכחות הדין שהם שברים (דינא קשיא . גבורה שבת"ת) ותרועה (דינא רפיא . מלכות דבוקה בת"ת באמצע . ופשוטה לאחריהם . להכריע אותן לצד החסד ולהמתיקם . וזהו סוד תשר"ת . אח"כ ממשיכין בחינות הללו בנגה סוד יסוד שבת"ת דבינה . נמצא פשוטה ראשונה . בנגה שבת"ת . שברים . בהוד שבת"ת . פשוטה אחרונה . ביסוד . דכליל מלכות . עטרה ברית צדיק כנודע . שבבר נמתקה קצת . זה סוד תש"ת . אח"כ בפעם ג' מעלין אותן למקומן . שנמתקה מדת הדין לגמרי . והורם המלכות כלולה בת"ת לבד . והפרדה במדת

כדין הקשה. ונשמתה בבחי' תרועה כנגד. בסוד עלה אלהים בתרועה. זה סוד תר"ת. וזהו מתקיים שכתוב אשרי העם יודעי תרועה. מלשון ידיעה שידוע למשכילים. וזהו כוונה גבוה בזוהר ובחונה. עם כי עוד נעלה מלין למעמיקים בכתבי האר"י. שהשיג אותן לבדנו אחר הברכה: (ו) ועתה נבאר רזי רמז שופר וקולותיו. הנה אמרנו שם אלהים בג' בחי'. שסימנם ג' דברים נחנו ע"י יסודין. בינה עוה"ב נקראת אלהים. ביצ"ק נקוד סגול. דמנה דינין מתערין. גבורה שבה נתנה התורה. מפי הגבורה שמענו. נקראת אלהים. וידבר אלהים. מלכות נקראת ג"כ אלהים. והיא א"י הידועה. והנה בספר הכוונות מס"ד. דהיינו להעלות חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד שבתשובה כתר וחכמה בינה. שהם ג"פ אהיה האמורים בכתוב. אהיה אשר אהיה. ונאמר אהיה שלחני. וזה סוד שופר. כשתכתוב במלוי כזה. שין ואו פא ריש. הר"ת עולה ג' פעמים אלהים. כיצד. ש גי' אלהים במילוי כזה. אלף. למד. הי. יוד. מם (וכן הוי"ה דאלהים בבחי' דין) ו משופר. עולה אלהים פשוט. ר עולה אלהים בסוד אחורים. א. אל. אלה. אלהי. אלהים: אח"כ ס"ת דמלוי שופר שהם נואש. עולין ג' פעמים אהיה כזה. אהיה פשוט. ומילויו ביודין. עוד במלוי דההין. שהכל ביחד עולה תל"ג (שעל ידו. אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו) שצרף לחשבון זה כ"ד אותיות של ג' שמות הללו. עולה הכל תנ"ז. כרמז. שג' אלהים הנכנסים בג' אהיה שהם ג' ראשונות. שאחרי תמצאיות במלוי יאי. כמנין אהיה בסוד כלילתם. והוא ר"ת ה' אלהים ה'. הרי סוד שופר: (ז) אנקת"ם גי' השופר. וכן שר הפס"ח. זה כסה עם הכולל והוא משפיע כל טוב (דבר נפלא קדם שמא"ה בפעמו. שמדמנו דיני שופר בסי' השוה עם גי' שלו. ואע"פ שלא נתכוין המחבר לכך. מ"מ נפל האמת באמת. לכראות כי מן השמים הסכימו ע"י. לפי שעשה תורה לש"ש. וכל העוסקים במלאכת שמים לשמה. מראין להם סימן טוב. מה שלא עלה על דעתם): (ח) תקיעה (עם הכולל) ושופר חדא מילתא היא. תשר"ק גי' תקיעה. פשט"ם גי' שבר (חסר) וכן הקים. או התוקע עם השגה. וכן הרלטוו"ן הזרמיה"ל. גי' הכי כח: (ט) עוד תקיעה גי' תקש"ת (ב' מלות. ת"ק ת"ש). היא סוד מלכות. שהיא שבעל הם קריק לה. וכן המלאכים הממונים להעלותם. מעשין תיק וכ"ל ת"ק לה): (י) שברים. גי' שר יהוא"ל המלאך הממונה אותן. הוא ת"ק נ"ב (הם כן): (יא) תרועה. גי' אדן כתר. בסוד נעוץ סופן בתחלתן. אחרית דבר מראשיתו. אצ"י מאי"ן הנוה. גם הוא מילוי של אדני עם צרוף י' ספירות לקומה שלמה. וכן גי' שמשיה"ל הוא המלאך הממונה אותה ומעלה: (יב) שופר. ר"ת שטן ואין פגע רע. כי כשהשמע קול שופר. הם נמלא ומתעורר. כנ"ל שהוא מסכסל על יחו. אך אין פגע רע. כשתוקעין כראוי. אינו יכול להזיק. אדרבה נמתק. אין שטן ואין פגע רע. גי' ה' פי' אט. חברי. הם משכטל כחו. וכן כל תקיעות של הנוה הביניי זה הם. שמגע לכל תורת זה. כי גם בי"ל הוו תוקעין ביובל. וכו ביחוד לים ליס רשות להסטות. גם בכל התורה א"צ שפתן הם. לפי שכחם ישראל עוסקין במעשה גרונו כסהו:

נצוץ ז. בתכונת פעולת התקיעה. וכוונות סדריה. על דעת האר"י. וענין הברכה

(א) צריך לתקוע מעומד. ואין לסמוך על דבר. שאם ינטל אותו דבר יפול: (ב) אחד השומע ואחד המתעסק בעמידה. והיינו בתקיעות דסדר ברכות. שכן עיקר מדין תורה. אע"פ שנכשלו אחר שתקעו לשמוע מיושב. כבר יצא י"ח מתורה של תורה. פמו"ק: (ג) אם בתקיעות דמיושב. ודאי שהתוקע לבדו בעמידה. משום שהוא לבדו בלבד: (ד) וכ"מ דאם התוקע כבר יצא י"ח. והתוקע לאחר ביחיד. יכול לתקוע אפי' בישיבה. אך השומע לבדו צריך לעמוד. זה בשם לדעתי. עיין בחיבורי. והוא ספק שמיטה כ"ה שהביא במ"א: (ה) מיהו שמיעה דקשיא דעמידה לכתחלה הוא. ובדיעבד אם בשמע כדחק. יצא בכל אופן: (ו) י"א שטוב לתקוע בצד ימין. וכ"ה המנהג. מ"מ אינו רחוק כ"כ מ"ש בלבוש להראות שיש השמאל פריסה. מריח וכיה אבל לא זיל ביה בתרא. הלכך אין להקפיד כל כך. אלא כל היכא דמתרמי ליה ואיתא ליה לתוקע כפי למודו. פמ"א: (ז) יהפוך פי השופר למעלה: (ח) הרחיק השופר מפיו ונתן פיו ותקע. לא יצא: (ט) קודם שתוקע מברך לשמוע קול שופר. ושהחיינו. ואפי' כבר יצא. ובא להוציא אחרים: (י) מ"מ נ"ל שאם דבר יש דהיינו דווקא ברבים. דלא ליפשי ממנהגא. וגם לפי האמין של בקיאין. וכדי שהכלים ברכה בס"ח ולא הספקי הפסק. אבל יחיד שבא להם ע"י תוקע שילא. טוב ונכון שיברך לעצמו על"ש ברכת שהחיינו: (יא) התחיל לתקוע ולא יכול להשלים. ישלים אחר ממקום שהפסק הראשון. ואפי' ג' או ד' זה אחר זה. די להם בברכה שבירך הראשון. ותקיעות שתקע עלו להם. והשני לא יכול לתקוע כלל. השומע שהיה תוקע על סמך ברכת הראשון: (יב) ולכן שהיו שם התוקעים כתתדמים בשעת ברכה ותקיעה ושמעו. אבל אם לא שמע הברכה. צריך לברך לעצמו. וא"צ לברך בקול רם. שהשומע כבר יצא ידי חובת בברכה: (יג) ואם בא באמצע התקיעות. והוצרך להשלים התקיעות שהפסק בהן הראשון. צריך לחזור לברך התקיעות. או לאותו שהפסיד. אם שמע מקצתן והלך לחוץ באמצען: (יד) בד"ה. הלא יצא עדיין ידי חובתו. אבל מי שכבר יצא. ובא להוציא הצבור. לעולם אינו מתחיל אלא ממקום שהפסק הראשון. שהברכה אחת היא לגמרי תוקעין כמש"ל. וכן התקיעות ששמעו עלו להן: (טו) נוהגין להעמיד אחר להקרות את התוקע סדר התקיעות מלה במלה. והוא יהיה ג"כ בקומות הראויות. לפיכך מקרא אף תקיעה ראשונה. ואם השתתפו שנים אדם כך. הוא קודם לאדם אחר. אם לא שהאחר מקרא. שיש לו מדאי דין קדימה: (טז) התוקע המוטב. ראוי שיהיה גם בתקיעות של סדר ברכות. אם הוא הגון. כי המתחיל במצוה אומרים לו גמור. אם לא שהבנו למלך והוסיף גם לאחר במשה: (יז) התקיעות שעל סדר ברכות לא יתקע הש"ץ היכא דאפשר באחר. אם לא שמובטח לחזור לתפלתו. וליכא דעדיף מניה. מיהו בסנסדה וודאי סגי בכל גוונא. וא"צ לדחוק של המג"א. עמ"ש בס"ד בנא"ם פ' אין עומדין. ודוק: (יח) ומי שהחזיק ע"ש הצבור בתקיעת שופר. אפי' ס"א. אין מעבירין אותה ממנו. אפי' יש שם אחר גדול ממנו. כל זמן שלא פורע בה בקולותיו והגונתו: (יט) והוא. שלא בהשו מתו על זמן: (כ) המשל שכר תקיעתו או תפלתו. אינו רואה סימן ברכה: (כא) מסגין לתקוע בנם"ג על הבימה במקום שקורין: (כב) א"צ שאמור לסיים (אף השומע) בין הברכות והתקיעות. ובשעת התקיעה אפי' נרוק אסור: (כג) אלא אפילו בין הסדרים. ואפילו בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד: (כד) מיהו אם שח מענין התקיעות והתפלות. אינו הפסק. ואם שח דברים בטלים. מ"מ א"צ לחזור ולברך: (כה) כד"א בין סדר לסדר. אבל שח בין ברכה לתקיעה. שלא מענין התקיעה (אפי' בדברי קדושה והלל) צריך לחזור ולברך: (כו) הארי"ז ז"ל היה נוהג להתוודות בלחש בין תקיעות דמיושב. כי לא הכהן מעורבב. ודברי הודוי עולים ע"י קול השופר. ולא יש קיצור אז:

סדר התקיעות

[נהגו שהתקיעות מעורר רחמים. ומזכיר את ישראל לפניו ית' עושין לזה הכנה רבה. ואחר תפילה. הולך התוקע והמקרא והמתפלל מוסף לעמוד (והצבור. זה מעיין בסי' ודיני וכוונות התקיעה. וזה שונה. וזה אומר תהלים. והכל בכוונה א' לעורר לבם לתשובה ויראה ואהבה גמורה) ולפניהם קהל ועולים לביתם. והכין עם חכם בעל מדות טובות. אומר לצבור בנחת דברים הכובשים הלבבות ומעוררים לתשובה. ואח"כ אומרים זה:

רעיא מהימנא

בחדש השביעי באחד לחדש וגו'. פקודא (מ"צ) דא להקוע שופר בר"ה. דהוא יומא דדינא לעלמא. כמה דאוקימנא. והא אוקמוה דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. וכה אתמר דהאי איהו יומא דאיתכסא

(נס"א) מהכפי

זוהר פ' פנחס

בחדש השביעי באחד לחדש. ר' יצחק פתח תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. זכאין אינון ישראל. דקב"ה קריב לון לגביה מן כל אומין דעלמין ואתרעי בהו. ואתר

רחיקא קריב לן לגביה. הה"ד ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. לאחזאה דהא מאתר רחיקא אתרעי בהו וק"יב לון לגביה. וכתיב ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר וגו'. הני קראי אית לאסתכלא בהו. וכי כל ישראל לא הוו ידעי דא וכ"ש יהושע אלא אורייתא כלא סתים וגליא כמה דשמא קדישא סתים וגליא. בגין דאורייתא כולא שמא קדישא היא. וע"ד איהי סתים וגליא. אי ישראל ויהושע הוו ידעי. אמאי כתיב כה אמר ה'. אלא ודאי סתימא דכלא. טיבו סגי עביד קב"ה בישראל. דאתרעי בהו באבהתא. ועביד לון רתיכא קדישא עלאה ליקריה. ואפיק לון מגו נהרא עלאה יקירא קדישא בוצינא דכל בוצינין. בגין דיתעטר בהו הה"ד כה אמר ה' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. הנהר. ההוא נהר דאשתמודע ואתידע. מעולם. מאי קא בעי הכא. אלא לאחזאה חכמתא. מעבר הנהר מעולם אלא ההוא נהר עולם איקרי. ועל דא בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. לאחזאה טיבו וקשוט דעביד קב"ה לישראל. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר מאי קא מיירי. אלא אברהם לא אתדבק ביה בההוא נהר כמו יצחק דאתדבק ביה בסטריה לאתתקפא. ת"ח ההוא נהר. אע"ג דלאו איהו דינא. דינין נפקין מסטריה ואתקפו ביה. וכד יצחק אתתקף בבנוי. כדין עילאין ותתאין אתכנפין לדינא. וכורסייא דדינא אתתקן. ומלכא קדישא יתיב על כורסיא דדינא ודאין עלמא. כדין תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו. זכאין אינון ישראל דידעין לסלקא כורסייא דדינא ולתקנא כורסיא דרחמי ובמה. בשופר:

ר' אבא הוה יתיב קמיה דר"ש. אמר ליה. הא זימנין סגיאין שאילנא על האי שופר מאי קא מיירי. ועד כען לא אתישבנא ביה. א"ל ודאי האי בירורא דמלה. דישראל בעיין ביומא דדינא שופר ולא קרן. בגין דקרן הא אתיידע באן אתר איהו. ולאתדבקא דינא לא בעינא. אבל הא תנינן. במלין ובעובדא בעינן לאחזאה ולאתערא מילין סתימין. ת"ח כד האי שופר עלאה דנהירו דכלא ביה. אסתלק ולא נהיר לבנין. כדין דינין אתערו. וכורסוון אתקנו לבי דינא. ודא שופר אילו דיצחק אקרי: תוקפיה דיצחק. תושבחתא דאבהן: כד אסתלק ההוא שופר גדול דלא ינקא לבנין; כדין יצחק אתתקף ואתתקן לדינא בעלמא. וכד אתער ההוא שופר ובני נשא תייבין מחטאיהון בעין לנגדא קול שופר מתתא. וההוא קלא סליק לעילא; כדין אתער שופרא אחרא עילאה. ואתער רחמי ואסתלק דינא. ובעינן לאחזאה עובדא בשופר. ולאתערא שופרא

אתכסי ביה: וקאים עלמא בדינא. בגין דהאי מקטרגא אתי ובעי ואיעל פתחא על מלכא. אתר דדינא שריא. למתבע דינא על עלמא. ואי תימא איך אתייהיב ליה רשו להוות מקטרגא להפלא ולמתבע דינא. אלא ודאי בידא דהאי מקטרגא שוי קב"ה למתבע דינא על כל עלמא. ושוי ליה יומא ידיעא למתבע קמיה כל דינין דעלמא. דהא קב"ה עבד ליה ושוי ליה קמיה. למאי דחילו דקב"ה סלקא ושריא על כלא. ורזא דא והאלהים עשה שייראו מלפניו. מאי עשה. עשה להאי מקטרגא ואתקין ליה קמיה למאי סייפא שננא על כל עלמא. וכל דא בגין דידחלון מקמי קב"ה כלא. ודא איהו סנטירא דתבע חובי בני נשא. ותבע דינא. ותפיש בני נשא וקטיל לון ואלקי לון. כלא כמה דנפיק מן דינא. כגוונא דהאי ממונה ב"ד דלתתא. דאתייהיב ליה רשו לאדכרא קמי בי דינא פלוני עבד כך ופלוני עבר על כך ולמתבע עלייהו דינא. ותנן. רשו אתייהיב להוות ממונה ב"ד לאעלא על בי דינא שעתא עד דיגזרון דינא על כל מה דהאי תבע. ולית רשו לב"ד לדחיי ליה. בגין כי אני ה' אוהב משפט. ואיהו בעי דעלמא יתקיים בדינא. ולמנדע דאית דין ואית דיין. כהאי גוונא שוי קב"ה קמיה להאי דאיהו תבע דינא קמי מלכא על כל בני עלמא. ובהאי יומא אתייהיב ליה רשו לכסאה פתחא דמלכא. וסיהרא אתחפיא לגו. עד דיתגזר דינא על כל בני עלמא. ואע"ג דכלא אתגלי קמי קב"ה. לא בעי אלא בדינא. כלא כגוונא חדא עילא ותתא. אתקין כרסייא דדינא בהאי יומא. וסנטירא אתא ותבע דינא על כל עובדי בני עלמא כל חד וחד כפום אורחוי וכפום מה דעבד. וסהדין אתיין וסהדי על כל עובדי בני עלמא. ואלין אינון עיני ה' דאינון משטטי בכל עלמא. וכמה אינון עיני ה' דלית לון חושבנא. דקא אזלי ומשטטי בכל עלמא וחמאן כל עובדי בני עלמא. ווי לאינון דלא משגיחין ולא מסתכלין בעובדיהון. דהא לגבייהו קיימין אלין סהדי מלכא. ומשגיחין וחמאן כל מה דאינון עבדין. וקאמרי דהא אינון סלקי וסהדי קמי מלכא. והא סנטירא קאים קמי מלכא ותבע דינא. פלוני עבר דינא. פלוני עבד כך. והא הכא סהדי. ועד דקב"ה לא שאיל לון. לית לון רשו לסהדא. כדין אינון סהדי סהדותא וכלא אכתיב קמי מלכא בפתקא. בבי מלכא אית חד היכלא. היכלא דא מליא אשא חוורא. והאי אשא מתגלגל (פי' בגלגל עגול) בסלקא ולהיט סביבין. והאי לא פסיק לעלמין. לגו האי היכלא אחרא מליא אשא אוכמא דלא פסיק לעלמין. תרין סופרין קיימין תדיר קמי מלכא בשעתא דדינא. סהדין כל סהדי קמי מלכא. אינון סהדין וסופרין נטלין מההוא פלקא דאשא חוורא. וכתבי עליה בההוא אשא אוכמא. וכדין מלכא אהמין דינא עד זמנא ידיעא. דילמא בין כך ובין כך יהדרון בתשובה. אי יהדרון אתקין נקרעין. ואי לאו. מלכא יתיב וכל אינון דבי זכוותא קיימי קמיה. כרוזא קם וכריז פלוני עבד כך מאן יוליף עליה זכות. ואי אית מאן דיוליף עליה זכות יאות. ואי לאו הא אתמסר לסנטירא. וכלא ידע קב"ה. אמאי אצטריך לכל דא. אלא בגין דלא יהא פתחא דפומא לבני עלמא: אלא לאחזאה דכלא עביד בארח קשוט. וניחא קמיה מאן דאתתזיב מן דיניה. אי תימא מנא.

אשי אתמסר לחכימין. ואפילו למאן דלא ידע. מאן דבעי לאסתכלא. יסתכל במה דאיהו באתגלייא וידע במה דלא הוא בסתרא. דהא כלא כגוונא חדא. כל מה דפקיד קב"ה בארעא. כלא איהו כגוונא דלעילא. יומא דר"ה איהו יומא דדינא. ומלכא יתיב בכורסיא דדינא. וסטנא קא אתי והוי פתחא דמלכא ותבע דינא. ואע"ג דקב"ה רחים ליה לדינא. כד"א כי אני ה' אוהב משפט. כנא דבעי בנוי לרחמו דדינא. בשעתא דסניגורא קם למטען עלייהו. פקיד למתקע בשופר. בגין לאתערא רחמי מתתא לעילא בההוא שופר. סלקא ההוא קלא כלילא באשא ורוחא ומיא ואתעביד מנייהו קלא חדא. ואתער קלא אחרא לעילא. כד ההוא קלא אתער מעילא ומתתא. כדין כל טענות דקא טעין ההוא מקטרגא. מסערבבי:

ביומא דר"ה נפיק יצחק בלחודוי וקרי לעשו להטעמא ליה מתבשילין דכל עלמא כל חד כפום הרחוי. דהא בסיס סעתא ותכהין עיניו מראות. דנפיק מניה. ואתסיך אשי כביין. ואתפרש ושכיב על ערסיה דדינא. וקרי לעשו ואמר וצודה לי ציד. ועשה לי מטעמים והביאה לי ואוכלה. ורבקה אמרה אל יעקב בנה רחימא דנפשה. בנה רחימא דאתמסר לה מיומא דאתברי עלמא. ופקידת ליה לאתערא איהו באינון מטעמים דיליה. ויעקב אתער מתתא מתלבש בצלותין ובעותין. והקול קול יעקב. בההוא שופר דקא סליק. ואתער יעקב נגביה. ואתקריב בהדיה. ויגש לו ויאכל. ואתכליל דא בדא. כיון דאתכליל בהדיה. ויבא לו יין דא יין דתינטרא. יין דאיהו חדו דלבא. רזא דעלמא דאתי. כדין וירח את ריח בגדיו. צלותין דסלקין ובעותין. ויברכהו נח רוגזא וחדי לבא. וכלא איהו רחמי. כיון דאיהו אתכליל ביעקב. כל אינון חילין ותוקפין ורוגזין דהוו זמינין. אתבדרו ולא אשתכחו תמן. וישראל נפקין מן דינא בחדוה ובברכאן. ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו. יצחק יומא דא בחדוה ובברכאן עלאין. ועשו בא מצידו. טעין מעובדי דעלמא. ויעש גם הוא מטעמים. הדיד לשניה למטען טענות אתקן סהדי. ויבא לאביו ויאמר יקום אבי. יתער בדינו ויאכל כמה עובדין בישין דכל עלמא דקא אשכחנא. ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד. דהא לא יכיל לאפרשא מכללא דיעקב דא הו בחדוה. ויאמר מי איפוא הוא הצד ציד. בכמה צלותין ובעותין. ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה וגו'. דחמי דהא צידיה לא הוה כלום. עד לבתר דאמר ליה הנה משמני הארץ יהיה מושבך. אלין תקיפין ואכלוסין דאמר עמין. והא קשיא ליה מכלא. וישטום עשו את יעקב. למיזל לגבריה ולקטרגא ליה תדיר. ויעקב אזיל באינון יומין דבין ר"ה הכפ' ליוה"כ. עריק לאשתזבא מניה. תב בתיובתא. שוי גרמיה בתעניתא עד דאתי יוה"כ. כדין יתעי ישראל דעשו בא ועמו ארבע מאות איש לקטרגא לון. מיד ויירא יעקב מאד ויצר לו. ואהני בצלותין ובעותין ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצו'. עד דנטיל איפה ואמר כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני. דיקא מן הבא בידו מנחה וגו'. עזים מאתים ותישים עשרים וגו' גמלים וגו'. כל הני סטרא דיליה. גמלים הוא נחש. בשעתא דאתי כמה"ל לאדם. רכיב על נחש כמין גמל

אחרא. ולאפקא בהאי שופר לתתא אינון קלי לאחזאה דכל אינון קלין דלעילא כלילו כולהו בהאי שופר עלאה יתערון לנפקא. ובהני קלין דלתתא יהבין ישראל חילא לרחמי מתתא. ואתער שופר גדול לעילא. ועל"ד בעינן לזמנא שופר ביומא דא ולסדרא קלין. לכוונא ביה בגין לאתערא שופר אחרא דביה כלילן קלין לעילא. ולסדרא קלין בשופר. סדרא קדמאה. קלא נפיק. מתעטר לעילא. סליק רקיעין. ואתבקע בין טורי רמאין. ומטו לגבי דאברהם ושריא ברישיה ואתעטר. ואתער הוא ואתקן לכורסיא:

ובספרא דאגדתא תנינן. בשעתא דההוא קלא קדמאה סליק. אתער ואתעטר אברהם ואתקן לכורסיא. פקדין עליה אבא ואמא. אדהכי סלקא תניינא תקיפא. לתברא תוקפי רגיזין ודאי: סדרא תניינא. ההוא קלא תבירא בתוקפוי. וכדין סלקין. כל דינין דיתערון (ס"א דאתערן) קמיה. אתברו. עד דסליק לאתריה דיצחק. כיון דיצחק אתער וחמי לאברהם מתקן לכורסייא לקיימא קמיה. כדין אתכפייא ותבר תוקפא קשיא. ובהאי בעי מאן דתקע לכוונא לבא ורעותא. בגין לתברא חילא ותוקפא דדינא קשיא. הה"ד אשרי העם יודעי תרועה. יודעי תרועה ודאי: סדרא תליתאה. קלא נפיק וסליק ובקע כל אינון רקיעין. ורחמי מתערין. ומטי ההוא קלא לרישיה דיעקב ויעקב אתער וחמי לאברהם מתתקן בגיסא אחרא. כדין אחידו תרווייהו ביה ביצחק. דא מהאי סטרא ודא מהאי סטרא. ולא יכלין תוקפוי לנפקא לבר. והני תלתא סדרא כלהו סדרא חד: סדרא אחרא. קלא נפיק וסליק. ונטל לאברהם מאתריה ונגיד ליה לתתא לאתר דתוקפיהון דיצחק שריין. וקיימין ליה לאברהם בגווייהו: סדרא תניינא. נפיק קלא תבירא. לא תקיפא כקדמאה. לא דחלש ההוא קלא דתקע. אלא דהאי קלא לאו איהו לגבי יצחק כקדמיתא. דתמן תוקפא תקיפא שריא. אלא לגבי אינון בי דינא דלתתא מותבן דינא. דאינון רפיין יתיר. וכלהו תמאן לאברהם לגבייהו ואתכפיין קמיה. אדהכי. סדרא תליתאה קלא נפיק וסליק ואתעטר ברישיה דיעקב. ונגיד ליה לתתא להוא אתר דאינון גבוראן שריין. וקאים לקבלייהו אברהם מהאי סטרא ויעקב מהאי סטרא. ואינון באמצעיתא כדין אתכפיין כלהו ומשתכחין (ס"א ומשתככי) באתרייהו והני כלהו סדרא אחרא תנינא: סדרא בתראה. דבעי לסלקא לון לאתרייהו ולישבא (ס"א לישרא) בינייהו ליצחק כמלקדמין. בגין דהאי בעי לישרא ליה באתריה ולא יפוק בתוקפוי לבר. כדין דינין כלהו אתכפיין. ורחמין אתערו. על דא בעי לכוונא לבא ורעותא בהני קלין למהדר בתיובתא

(סידור ב"י נס"א)

בתיובתא קמי מאריהון . כדין כד ישראל מתקני וכסדרי קלין ברעותא דלבא כדקא יאות, בשופרא דא אהדר ההוא שופר עלאה . וכד אהדר . מעטרא ליה ליעקב ואתקנת על כלא . וכורסיא אחרא רמיו . וכדין חידו אשתכח בכול'. וקב"ה מרחם על עלמא . זכאה חולקיהון דישראל . דידעין לנגדא ולאמשכא למאריהון מדינא לרחמי . ולתקנא כלהו עלמין על ידייהו . ת"ח לקבל דא תלתא ספרין פתיחין ביומא דא . וכמה דרחמי מתערין ודינין קשין אתכפיין ועאלין לדוכתייהו . כך הוא לתתא כגוונא דלעילא . דינין קשיין אתכפיין ואתעברו מעלמא . ומאן אינון . אלין אינון רשעים גמורים. דאינון דינין קשיין דאתכפיין ואתעברו מעלמא . ועל דא נכתבים ונחתמים וכו' : אמר רבי אבא . ודאי דא הוא ברירא דמלה . בריך רחמנא דשאילנא ודוותנא בהני מילי . אמר רבי יהודה . כתיב זכרון תרועה . זכרון עבדינן לכוונא לבא ארעותא דישראל עבדיך זכרון לתתא . במה בעובדא . בגין דיתער מלה כההוא גוונא לעילא . אמר רבי אלעזר . כתיב בכסה ליום חגנו . דאתכסייא ביה סיהרא . והיך אתכסייא . אלא כד קיימא עיבא ושמשא לא נהיר ; כדין סיהרא אתכסייא ולא נהיר . ועל דא מכסי עיבא שמשא לא נהיר. כ"ש סיהרא דאתכסייא ולא נהירא . וע"ד בכסה ליום חגנו בה"א דאתכסייא סיהרא . ובמה נהיר כלא . בתיובתא ובקל שופרא. דכתיב אשרי העם יודעי תרועה . כדין ה' באור פניך יהלכון . ת"ח בהאי יומא אתכסייא סיהרא . ולא נהיר עד בעשור לחודש . דישראל תייבין כלהו בתיובתא שלימתא ואימא עלאה תאיבת ונהרת לה . והאי יומא נהירו דאימא נטלה . ואשתכח חידו בכלא . ועל דא כתיב יום הכפורים הוא . יום כפור מבעי ליה . מאן יום הכפורים . אלא בגין דתרי נהורין נהרן בחד . בוצינא עלאה נהיר לבוצינא תתאה . ובהאי יומא מנהורא עלאה נהיר . ולא מנהורא דשמשא . ובג"כ בכסה ליום חגנו כתיב :

הגינן תמן מאן דחזי גמל בחלמיה . מיתה נקנסה עליו מלמעלה (וכצ"ל והו ממנה . כנ"ל) והשתזיב מיניה . וכלא חד . וכדין אהדר עשו אסטרופסא דיעקב ויעקב לא בעא דוכסיה ועוקליה . יעבר נא אדוני לפני עבדו כדין וישב ביום ההוא עשו לדרכו . אימתי בשעת נעילה דהא אתפרש מעמא קדישא . וקב"ה שביק לחובין ומכפר עלייהו . כיון דההוא מקטרגא אזל בההוא דורונא ואתפרש מניהו . בעי קב"ה למחדי בבנוי . מה כתיב ויעקב נסע סכותה ויבן בית וגו' על כן קרא שם המקום סכות . כיון דיתבי בסכות . הא אשתזיבו מן מקטרגא וקב"ה חדי בבנוי זכאה חולקיהון בהאי עלמא ובעלמא דאתי בילא"ו:

תפלה לנאמר קודם התקיעות

רבונו של עולם . בניך בני רחומיך . שמו פניהם לנגדך . ובטחו על רוב חסדיך . ושמוני שליח לתקוע שופר לפניך . כדי שתזכור להם זכות אברהם אבינו עליו השלום . ותפלתו בהר המוריה . וזכות יעקב אבינו ע"ה . ותמימותו אשר התהלך לפניך באמת ובלבב שלם . וזכות יצחק אבינו עליו השלום . ועקדתו שנעקד על גבי המזבח . ותעמוד מכסא הדין ותשב על כסא רחמים עליהם . כדבר שנאמר . עלה אלהים בתרועה יי בקול שופר . ואני יודע בעצמי שאיני כדאי לבקש על עצמי וכל שכן על אחרים . וכל שכן כי אין בנו לא דעת ולא הכמה לכוין כונת התקיעות . וצירופי שמותיך הקדושים וכל היחודים וזיווגי המדות העליונות . ומיתוק הדינים קשים ורפין . הראוים לבא על ידיהן . אבל בטחתי ברחמיך הרבים . וידעתי כי לא תביישני . כי לתקן שלחוני ולא לקלקל . ואתה בטובך תעורר רחמיך . ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו . ותצרף מחשבותינו הטובה דרך כלל למעשה . כאלו אני מכוין בכל צירופי שמותיך הקדושים היוצאים מתוכה . ובכל היחודים וזיווגי מדותיך העליונות . ומתוק הדינים הראוים לבא על ידיהן . ויעלו תקיעות אלו לעורר רחמיך . עם תקיעות בני עלייה בניך . היודעים ומכוונים כל כוונת שמותיך הקדושים וזיווגי מדות העליונות . המעוררים את הרחמים . ובכן יכבשו רחמיך את כעסך . ויגולו רחמיך על מדותיך . ותרחם על בניך . ותהפוך להם על ידי תקיעות אלו . מדת הדין החזק . למדת החסד ולמדת הרחמים . וזכור לנו זכות אבותינו . ויהיו היום חקוקים אברהם בראש ויצחק בנתיים ויעקב כנגד . ותכנס לנו לפנים משורת הדין . וסתום וחתום פי שטן ואל ישטין עלינו . ובבוא תוכחה שמנו מספרך אל תמח . וכתוב לחיים טובים כל בני ביתינו . אמן וכן יהי רצון . יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי :

אח"כ אומרים מזמור זה (תהלים מז) ז' פעמים . ויש בו ז' פעמים אלהים . למתקם :

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר: כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כָף הָרִיעוּ לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה: כִּי יהוה עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ: יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ: יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה: עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יהוה בְּקוֹל שׁוֹפָר: זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמֵּרוּ: כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל: מָלַךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב עַל כִּסֵּא קָדְשׁוֹ: נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה:

ואח"כ מתפלל התוקע בכונה תפלה קצרה . וזו היא

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי השמים ואלהי הארץ . אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב . האל הגדול הגבור

והנורא. שתשלח לי כל המלאכים הטהורים. משרתים הנאמנים בשליחותם. והחפצים לזכות את עמך ישראל. המלאך הגדול "פצפצית "פציפיה. הממונה לתוציא זכיותיהן של ישראל. בעת שתוקעין עמך ישראל בשופר. ואת המלאך הגדול "תשבש". המלאך הממונה לתשמיע זכיותיהן של ישראל. לתבעית את השטן בתקיעותם. ואת המלאכים הגדולים "הדרניאל". הממונים על התקיעה. המעלים את תקיעתנו לפני כסא כבודך. ואת המלאך "שמשיאל". הממונה על התרועה. ואת המלאך "תרסטאל" "תוסניאל". הממונה על תשר"ת. לתיות מזומנים בשליחותם. להעלות תקיעתנו לפני הפרוכת ולפני כסא כבודך. ותמלא על עמך רחמים. ותסתכל באפרו של יצחק אבינו הצבור על גבי המזבח. ותתנהג עם בניך במדת רחמים. ותכנס להם לפנים משורת הדין. וזכור היום עקדת יצחק לזרעו. כי אתה אל מלך נאמן בברית. ברוך אתה זוכר הברית:

(ס) פתח גלה סדר התקיעות והכוונות ע"פ האר"י ז"ל. שהועתק כפי שנ"ס. והוא קלה מוטעה בס. וכאן הכל מתוקן לפניך כראוי. סא עד לבונו: (כח) מעם אמרו רז"ל כי בתקיעת שופר יתערבב השטן. כי השופר הוא למתק את הדין. ולהוציא הקולות כלינן רוחא ומיא ואשא. באותו שופר גדול. כי בהתעוררות הדינין יגבר כח השמאל. ובהתמתקם אין לו כח ויניקה כלל. וזה כשהם ראשונים יש בהמתקת הדינין. אבל לא כ"כ. ולכן בהיל ולא בהיל. ואחר שהוקעין מעומד. יש בהמתקת הדינין בעלם. ולכן הוא מתערבב: (כט) וענין צריך להודיעך סוד תקיעת שופר וכוונתו. כדי שתוכה לערבב השטן ולהכניעו. כי הוא דבר גדול. שתוכה אתה להכניעו ביום הדין הזה. ולא יהיה לו כח לקטרג על ישראל. ויהיה זכות הרבים תלוי בך: (ל) דע. כי התוקע קודם שיתקע. צריך בעוד שהצבור אומרים הפזמון. שהוא יאמר אלו הפסוקים (ר"ת קר"ע שטן) כיון נכון. ויכוין באלו הפסוקים שמות ובנקודם יְקַהְרְוּעָה יְשַׁהְטָוּנָה (והם ב' פעמים יאו"ה. ומצורך בימיהם אותיות קר"ע שט"ן. והוא שם הגמי. הסם של מ"ב. וזה יהיה תקרע השטן):

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃
ק וֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי׃
ר אשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ע רֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃
שׂ שׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
ט וּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי׃
נ דְבוֹת פִּי רְצֵה נָא יהוה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃

(לא) אחר אלו הפסוקים. יאמר זאת התפלה. ויכוין בתוך המלות. שההבל שלה יעבור לבער המסכים המבדילים. ויאמר:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי אלהי המשפט. שעתה יהיה עת רצון לפניך. ותקרע ברחמיך הרבים והסדיך הגדולים. כל המסכים אשר הם מבדילים בינך ובין עמך ישראל היום הזה. ותעבר מלפניך כל המשטינים והמקטריגים על עמך ישראל. חסום פי שטן. ואל ישטין עלינו. כי אליך תלויות עינינו. ארוממך אלהי המלך. אלהי המשפט. שומע קול תפלת ותרועת עמו ישראל היום ברחמים:

ועיקר הכוונה היא בשני שמות האחרים. שכל א' מונח בתוך ארבע אותיות של הוי"ה. כדי למתקו. אחר כך יאמר:

עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר: [אח"כ אומרים זה]:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ליחד שם י"ה בו"ה על ידי ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל. הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של תקיעת שופר. ולהוציא את הרבים ידי חובתם (והשומע יאמר. לשמוע קול שופר) כדכתיב יום תרועה יהיה לכם. ככתוב בדברי קדשך. תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב:

אח"כ יאמר התוקע תפלה זו

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו. אלהי המשפט. שבזכות אלו השמות היוצאין מר"ת "אל "נא "ק"ר"ב "תשועת "מצפיך (אנקתם) "פתודיך "סר "תוציאם "ממאסר (פסתם) "פדה "סועים "פתח "סומים "ימינך "מצאים (פספסים) "דלת "יוקשים "וקבץ "נפוצים "סמוך "יה "מופלגים (דיונסים). שיהיה עתה עת רצון מלפניך. ותקרע ברחמיך הרבים וחסדיך הגדולים. כל המסכים המבדילים בינך ובין עמך ישראל עד היום הזה. ותעבר מלפניך כל המשטינים והמקטריגים על עמך ישראל. סתום פי שטן ואל יסטין עלינו. כי אליך תלויות עינינו. ארוממך אלהי המלך. אלהי המשפט. שומע קול תפלת ותרועת עמך ישראל היום ברחמים. אמן:

(לב) אומר התוקע בלחש נס"מ: הריני מכוין בתקיעות אלו שאתקע להוציא את הצבור י"ח שמיעת קול שופר. ולקיים מ"ע (וגם הצבור יכוונו לצאת ולקיים מ"ע) והשומע יאמר מכוסה במפה בפל הבלגה. עד גמר הברכות (וכן בין כל סדר מהתקיעות) ומברך מעומד בנגון המיוחד לשמוע קול שופר (והתיבה קול יגביה קולו ויאריך קצת. ואם אמר בקול או לתקוע בשופר יצא) והגומר תיבת שופר. עונים אמן ולא תוספה. ומברך שהחיינו (גם ביום ב') ועונים אמן. ויכוין להוציא הצבור י"ח ברכות אלו. גם הם יסמכו לצאת: (לג) בעת תקיעה. אסור לנוע ולהסי' לרוק (וכשצריך יבלע כבכותו) וכ"ש להשמיע קול בפיהוק או בנחירת הגרון. ומי שרגיל לנהור. יעצור עצמו: (לד) אלו דברים שאסור לדבר בהם. הלל ס"מ כ"כ שאין שופר. מגילה עומר. והסימן. הסמס המעו]: (לה) יקח השופר ביד ימין. ויסים ספה טפה כנגד סוד"ד עכתבתם. והשופר כנגד המלך המשפט. שהיה הבינה. והא דאתיה בגמרא. כדי שיראה לכאן ולכאן. העליון הגלוה הוא כנגד הכתר. ואין סוף לרוממותו. והתחתון הגלוה כנגד הדעת. המשפיע על כל השלמות. והשיתקע. יכוון בשם הוי"ה המעשה בקול השופר. הם האותן. י' הוא סוד הקבר. ה'. הוא הבל המכנים. ו'. הוא קול הנמשך הוא"ו מגרגרת יצחק ויעקב בסוד אמ"ש. שהוא אויר מים אש יעקב אויר. אגרגרת מים. יצחק אש. ה'. הוא הבל הנגואה. ואחר כך יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה [אסור להפסיק כ"פ וכ"ש] אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר׃

(ט) כשיאמר קול שופר. יכוין בשני קולות. קול התחתון שמעורר קול העליון. וגם להמשיך הכל הבא מהכתר עד עולם התחתון. בסוד הבינה. ובמלת שופר יכוין בג' אלהים כו'. אם ג' אלהים צריך לכוון להמתיק במלת קול. שהוא יב"ק. דהיינו אהי"ה הוי"ה אדני. גם י"ה. אשר למנין קו"ל השמם. צריך לכוין להמתיק בהמשה אותיות של אלהים. וכג' חשבון אלהים כחכרים. ם'. כ"ו. ד' והאחד הכולל. סרי השמם. וזהו כוונת לשמוע קול שופר. שהוא ג' אלהים. ואותיותיו. במלת קו"ל. שהוא הוי"ה אהי"ה אדני י"ה. ופי' לשמוע. הוא כמו וישמע שאול. שהוא לשון אסיפה. ופירוש לאסוף כאחת קול. שהוא הוי"ה אהי"ה אדני י"ה. להמתק המש אותיות אלהים וכג' חשבונם. שעולים שופר והכולל כאמור. ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

(י) וצריך אתה לדעת כי לפי דעת קבלה זו. שברים הוא דינא רפיא. והכונה לעולם ביצחק דין קשה. כדי שלא להגביר את הדין. ותרועה דינא קשיא. צריך לכוין דוד. דין רך ממוזג ברחמי יעקב. כדי לערב לעולם רך בקשה להשכיתו. ובזה הוא ספק הסברא הקודמת שהיא טעות הקודמין. ואפשר להשוות הדעות. דשברים קשה בתחלתו ורך בסופו. ותרועה רכה בתחלתה וקשה בסופה. דע והבן. א"כ אלו ואלו דברי אלהים חיים. ולא פליגי): (יא) תשר"ת ראשון. לעורר האבות ממקומם. אברהם יצחק יעקב. דינא רפיא. דינא קשיא. שני לסמיך האבות לנגה סוד יסוד. דינא רפיא. דינא קשיא. שלישית. להחזיר למקומם. דינא רפיא. דינא קשיא: (יב) תש"ת ראשון. לעורר את האבות במקומם. דינא רפיא. שני. להמשיך האבות לנגה סוד יסוד. דינא רפיא. שלישים. להחזיר אותם למקומם. דינא רפיא: (יג) תר"ת ראשון. לעורר את האבות ממקומם. דינא קשיא. שני. להמשיך אותם לנגה סוד יסוד. דינא קשיא. שלישים. להחזיר אותם למקומם. דינא קשיא: (יד) גם צריך לכוין. כי התקיעות של מיושב רומזים לעולם שבעים בג' בחינותיו. מקבל. והוא עצמו. והמשפיע. ורומזים גם"כ לתרוגם של שם בן ד'. וכנגדם כאי"ה. כלי נקודם. והשם אדנות ובמלכות: וצריך לכוין. שמעורר את האבות ממקומם ומוליך זה השם כאמור. והא לך הסדר בעזרת השם יתברך:

יקהרועה ישהטונה. יהוה ה אדני:

[(מב) יקח השופר בימין לימין פיו (ואיסור בסיפוך) ואם א"י לתקוע כך. יעמידנו לשמאל פיו ופני השופר לימין. ואם א"י אינו מעכב גם כשפני השופר לשמאל. ומגביה לד הרחב שהשופר למעלה מפיו (ואין מעכב) והצד הכפוף יהא למעלה: (מג) לא יתקע אפי' תקיעה כראשונה. עד שיקריא לפניו. ותוקע מעומד. ולא יסמוך על דבר שאם ינטל יפול (ואם תקע מיושב. יצא) והצבור רשאים לישב (אבל יחיד השומע התקיעות לצאת י"ח ולא שמע עוד תקיעות דמעומד. צריך לעמוד. ואם שמע מיושב יצא) ונהגו לעמוד: (מד) בין הברכה לתקיעה לא יפסיק (אפי' לצורך תקיעה ותפלה. רק לצוות להביא שופר אחר. וכיוצא שמוכרח לתקיעה עצמה. מותר) ואם שח. מברך שנית. ואפי' אם רק השומע ברכתו לצאת בה. שח בין ברכה לתקיעה. חוזר ומברך לעצמו: (מה) שח בין שברים לתרועה. אפי' שמפסק תקיעה ותפלה. תוקע שנית סדר זה):

(מלכיות)

אברהם יצחק דוד יעקב יעקב

תקיעה שברים תרועה תקיעה

א אלו התקיעות הם כנגד מלכיות אשר בעולם השמי'. והם במלכות. כשיתקע זה הסימן. יכוין לעורר אברהם ולעמדו בגלותו הקול במדה גדולה:

אברהם יצחק דוד יעקב יעקב

תקיעה שברים תרועה תקיעה

ב וכן בזה הסימן ליצחק במדת אברהם. שהיא גבורה במדת הגדולה:

אברהם יצחק דוד יעקב יעקב

תקיעה שברים תרועה תקיעה שב

ג וכן בזה הסימן ליעקב שהוא מדה תפארת במדת אברהם שהוא גדולה. כי כל ג' אלו רומזים בגדולה גבורה תפארת שבגדולה:

[(מו) הנוהגים שתוקע ג"פ תשר"ת. וכן תש"ת וכן תר"ת. יקרא המקריא שב. ושב התוקע מעט. ויתוודה כ"א בלחש בין שתקיעותיו ומעומד. בין תשר"ת לתש"ת ובין תש"ת לתר"ת. ולא שיזכיר חטא ועון ופשע. רק פורט חטאיו אומר כך וכך עשיתי. ואח"כ אומרים יה"ר. ולא יאריך יותר מכוונה זו. ולא יוציא בפיו שמות המלאכים רק יכוונם בלבו:

[יהי רצון מלפניך שתקיעת תשר"ת שאנחנו תוקעים. תהא מרוקמת ביריעה ע"י הממונה (טרטיאל) כשם שקבלת ע"י אליהו ז"ל (וישוע) שר הפנים ושר (מט"ט) ותמלא עלינו ברחמים. ברוך אתה בעל הרחמים]:

(זכרונות)

אברהם יצחק יעקב

תקיעה שברים תקיעה

ד אלו התקיעות הם כנגד זכרונות אשר בעולם השמי'. וכן בתפארת יסוד. כשיתקע זה הסימן. יכוין לעורר את יצחק כלול באברהם. כי אין ללקחו לבדו. כי יש דין הוא. והוא במדת גבורה:

אברהם יצחק יעקב

תקיעה שברים תקיעה

ה וכן בזה הסימן לאברהם גדולה במדת יצחק בגבור' כי אלו יושבים במדתו:

אברהם יצחק יעקב

תקיעה שברים תקיעה שב

ו וכן בזה הסימן ליעקב תפארת במדת יצחק גבורה. כי כל ג' אלו רומזים בגבורה גדולה תפארת. אשר בגבורה שהוא יצחק:

[יהי רצון מלפניך. שתקיעת תש"ת שאנחנו תוקעים. שתעשה עטרה סמנה על ידי הממונה (שרשיה) להיות עולה ויושב בראש אלהי הצבאות. ויעשה עמנו אות לטובה]:

י אלו התקיעות הם כנגד ספירות אשר בעולם העשי'. וכן בבינה. כשיתקע זה, הסימן. יכוין לעורר יעקב: ולעטרו באותו קול במדת התפארת:

(שופרות)

אברהם יצחק יעקב
תקיעה תרועה תקיעה

ח וכן בזה הסימן ליצחק. גבור' במדת יעקב בתפארת. כי במדתו אנו יושבים:

אברהם יצחק יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה

ט וכן בזה הסימן לאברהם גדולה במדת יעקב בתפארת. כי כל ג' הללו רומזים גדולה גבורה תפארת אשר בתפארת:

אברהם יצחק יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה גדולה

[(מז) מושכין ומאריכין בתקיעה אחרונה שהיא סימן סילוק השכינה שאמר במשוך היובל וגו': (מח) וכן כל המשמשים רע. נפל סרע דילא"ל דעכו"ם והשחתת זרע:

ובכן יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי. שיעלו אלו המלאכים היוצאים מן השופר. ומן התקיעה ומן השברים ומן התרועה. ומן קשר"ק ומן קש"ק ומן קר"ק. לפני כסא כבודך. וימליצו טוב בעדנו. לכפר על כל חטאתינו]:

(מט) סתון מנגן בקול רם [בנגון המיוחד. פסוקים אלו. והעם עונים אחריו]:

אַשְׁרֵי הָעָם יוֹדְעֵי תְרוּעָה יְהוָה בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן:
בְּשִׁמְךָ יְגִילוּן כָּל הַיּוֹם וּבְצִדְקָתְךָ יָרוּמוּ:
כִּי תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה וּבִרְצוֹנְךָ תָּרוּם קַרְנֵנוּ:
אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה וגו':

[(נ) אחרים מזמור שיר לה' שיר חדש (תהלים נח)] יכללו. לדוד מזמור. מחזירין ס"ת למקומן. ובנותה [והומר הש"ץ חצי קדיש כנהג. והכוונה עליונה מעומק הלב. ובבכיה רבה. ובהתלהבות נמרץ. ובזריזות. ומרים קולו במקום שיש התעוררות. כדי לעורר העם המתחילים עד שיגמור. ולא יאריך הרבה. ואח"כ אומר כלחש איזה פסוקים. ומנגן הקדיש בניגון המיוחד]:

עין ה. עין משפט. למוסף. ממנו נמשכין ד' נהרות. שם הא' פישון (פי שונה תפלה שנית. פי מלך שמור. עוז פניו ישונא) דיני תפלת מוסף דיחיד:

(א) מתפללין תמיד. בין יחיד בין צבור [ואם לא התפללו בלחש. לא יצאו. הש"ל בתפלתו בקו"ר והצבור בשניעתם ממנו. ואם הש"ץ טעה בתפלת לחש. חוזר כדין יחיד]: (ב) אם הטעה דתוקע מתחת לאיזה מקרא. שאינו יכול להאריך לומר פסוקי מלכיות כו'. כשמגיע להמלך בכבוד אומר. ובתורתך כתוב לאמור. וכן כתוב בדברי קדשך. וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים. ולא יתחיל באיזה פסוק. אלא כך. ואם אפשר לו לגמור גם התחלת זכרונות עד הפסוקים. אומר ג"ס ובתורתך כו'. וכן לשופרות. לפי מה שיכול על זה. כך נ"ל: (ג) לא יתפלל ביחיד תפלת מוסף ר"ה. עד אחר ג' שעות על היום. וכן לא יתקע ביחיד קודם. עמ"ש בהשמטה לא"ס סל"ל בעין יעקב (ס' ס'): (ד) כאר"י אמר מי שאינו מוכה בר"ה. אין המוכה מוכה ושלמה: (ה) יסר דיני תפלת מוספין. עיין בבית יוסף דמוסף שבת: (ו) עומדין להתפלל בלחש ג' ראשונות כמו בשחרית עד לדוד מגרים. אח"כ אומרים [ומפני חטאינו]:

נהר שני. גיחון (יבטח כי יגיח מלחמה. קול העם ותרועה. נגד הולך על גחון) לתורת מוסף. ותקיעות:

(א) מתחיל ש"ץ התפלה (קדושה. תמצא בבית יוסף דמוסף שבת) ופוזין כפי מנהגי המקומות: (ב) תוקעין על סדר ברכות. ונתחלקו בזמן הסברות והמנהגים במדינה ומדינה. והנני מעתיק מנהג האר"י ובני ארץ ישראל. וכך היה מנהגו של אמ"ס ז"ל. לתריע שלשים קולות גם בעמידה. וכוון המחזור. וזה סדרן. והכוונה לעולם הילירה מ' בתיבות. כדפרישית. ורומזים באות ו' של שם בן ד' והשם בנקודות לְעוֹלָם. מה. יְהוָה. וכשם שנקודתו עולה. בשם והוה ובמאמרים. וצריך לכוין בתקיעותיו. כדי להמשיך את השלמות בנגוּת בה יסוד של אל במדתו. וסימן השם הזה יְקַהֲרוּעָה יְשַׁחֲטוּנָה יְהוָה. יהוה

(מלכיות)

י אלו התקיעות הם במלכיות אשר בעולם הבריאה. וכן במלכות אשר בעולם היצירה. כשיתקע את הסימן. יכוין להמשיך שפע מהכרסם בנגה. לבער הקליפות אשר מסביב. ולעטרו באותו קול:

אברהם יצחק דוד יעקב יעקב
תקיעה שברים תרועה תקיעה

אברהם יצחק יעקב
תקיעה שברים תקיעה
אברהם דוד יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה　סוס סרס וסי׳

יא וכן בזה הסימן ליצחק. גבורה במדת אברהם בגלה: יב וכן בזה הסימן ליעקב. תפארת עם אברהם בגלה. כי כל הג׳ שלנו נמשכים בגלה הוד יסוד אשר בגלה: יג אלו התקיעות הם בזכרונות אשר בילדה. והם בתפארת יסוד. אשר בעולם היצירה. כשיתקע זה הסימן. יכוין

(זכרונות)
אברהם יצחק דוד יעקב יעקב
תקיעה שברים תרועה תקיעה

להמשיך יצחק כלול באברהם. במדת ההוד. לשבר הקליפות. ואין לנקמה לבדו. כי יום דין הוא:

אברהם יצחק יעקב
תקיעה שברים תקיעה
אברהם דוד יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה　סוס סרס וסי׳

יד וכן בזה הסימן לאברהם עם יצחק במדת ההוד. כי שם אנו ממש כאן:
טו וכן בזה הסימן ליעקב עם יצחק במדת ההוד כי ג׳ אלו רומזים בגלה הוד יסוד אשר בסוד:
טז אלו התקיעות הם בשופרות אשר ביצירה. והם בבינה אשר בעולם היצירה. כשיתקע זה הסימן. יכוין

(שופרות)
אברהם יצחק דוד יעקב יעקב
תקיעה שברים תרועה תקיעה

להמשיך את יעקב במדת יסוד. לבער הקליפות. כי סביביו נשערה מאד:

אברהם יצחק יעקב
תקיעה שברים תקיעה
אברהם דוד יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה　סוס סרס וסי׳

יז וכן בזה הסימן ליצחק במדת יסוד. כי שם אנו ממשיכים:
יח וכן בזה הסימן לאברהם במדת יסוד. כי שם אנו ממשיכים. שכל ג׳ שלנו הם בגלה הוד יסוד אשר ביסוד:

נהר שלישי. חדקל. לשאר הדינים קלים וחדים. התלוים בקול תקיעה וברכה:

(א) התקיעות של ר״ה מעכבות זא״ז. כד״א מאימו יהא אלא מקצת הסדר שלא יכנך נרכס לבטלה. גס עובר על שבות שלא במקום מלוה: (ב) אבל סדרי תשר״ת תש״ת תר״ת. אין מעכבין זא״ז. אם״ה שיודע שלא יוכל לגמור כולן לאיזה מניעה שהיא. יוכל לברך ולתקוע כל מה שיוכל מהן. רק שיהא מוכנת לגמור סדר שלם. ואם גם אם הקדים המאוחר והחליף סדר שלם. יצא בדיעבד: (ג) וכבר הבהלנו שהדין מעכב מדין תורה. שאם הקדים התש״ר. או תשר״ת. שרת״ש. לא יצא: (ד) ברכות של ר״ה מעכבות זא״ז. שאם אינו יודע כולם. לא יאמר כלום: (ה) כתבתי בנת״ס שילהי ר״ה דאפשר לומר דהדולה דמלכיות שופרות אינו מעכב. ובמהדורא בתרא קמאי הדבר. שלא כדעת הר״ן. ולא יהא אלא ספק ברכות להקל. שלכך והוא אינו חוזר. אבל לכתחלה פשיטא יש קפידא בסדרן: (ו) ברכות ותקיעות אין מעכבות זא״ז. אלא אפילו מסן שיודע יעשה. וכן אם התפלל קודם שתקע. יצא: (ז) יחיד שלא תקע. חברו תוקע לו להוציאו י״ח: (ח) אבל יחיד שלא התפלל ט׳ ברכות. אין חברו יכול להוציאו כהן: (ט) אבל בעשרה. ש״ץ מוציא אפי׳ את הבקי בברכות דר״ה וי״כ דלאותי ונפישי. וי״א שלעולם אינו מוציא אלא שאינו בקי: (י) מי שאינו בקי בתקיעות ולא בברכות דמוסף. ולפניו שתי עיירות. באחת בקיאין בתקיעה בלבד. ובשניה בתפלה לבדם. ולא״ת לו להיות בההיא ביום א׳. הולך למקום שתוקעין. אפי׳ אינו אלא ספק אם תתקיים בידו. ואם שלא יוכל לשמוע אלא סדר א׳: (יא) יחיד אינו תוקע על סדר ברכות מעומד שאינו רשאי להפסיק תפלתו:

הנהר הרביעי. פרת (שפרה ורבה. ומתיר פה אלמים. אחר שנסתם הפתוח. ונאלם המקטרג) ליתר התקיעות. ושאר סדר בהכ״נ:

(א) אחר שגמר ש״ץ תפלת ט׳ ברכות בקול רם. אומר קדיש שלם. אין כאלהינו. עלינו. קדיש יתום: (ב) אח״כ מחזרין ותוקעין שלשים קולות. וזה סדרן ומזגתן. ורומזים למולם הבריאה בג׳ בחינותיו כדפרשים. ותמצום כאלם ס״ח להמנגם של שם בן ד׳. והם הוא בנקודת אלהים. והם. יְהֹוִה. והם כהיה בנקודה אחרי הם יְהֹוָה. וצריך לכוין בתקיעותיו. להחזיר כאלום למקומם בגלה גבורה. ושלשתם
יְקֻדְרֹוּעָה יְשְׁהֻטוּנָה. יְהֹוָה. ה. יְהֹוָה

(מלכיות)
אברהם יצחק דוד יעקב יעקב
תקיעה שברים תרועה תקיעה

יט הם במלכיות שבבריאה. והם במדת מלכות אשר בעולם הבריאה. כשיתקע זה הסימן. יכוין להמשיך אברהם למקומו. אחוז בגדולה בנינם:

כ וכן בזה הסימן ליצחק במדת אברהם. בגדולה אדוק בבינה:

אברהם יצחק יעקב
תקיעה שברים תקיעה

כא וכן בזה הסימן ליעקב. יסוד במדת אברהם. כי כל ג' הללו רומזים במדת אברהם. בגדולה אדוק בבינה:

אברהם דוד יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה

(זכרונות)

כב אלו התקיעות הם בזכרונות אשר בבריאה. והם בתפארת יסוד אשר בעולם הבריאה. כשיתקע זה הסימן. יכוון להעלות יצחק כלול באברהם. בגבורה אדוק בבינה:

אברהם יצחק דוד יעקב יעקב
תקיעה שברים תרועה תקיעה

כג וכן בזה הסימן יכוון לאברהם. כלול ביצחק בגבורה. כי שם ביתו אדוק בבינה:

אברהם יצחק יעקב
תקיעה שברים תקיעה

כד וכן בזה הסימן ליעקב במדת יצחק. כי כל ג' הללו רומזים בגבורה אדוק בבינה:

אברהם דוד יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה

(שופרות)

כה אלו התקיעות הם בשופרות שבבריאה. והם בבינה אשר בעולם הבריאה. כשיתקע זה הסימן. יכוון להעלות יעקב במקומו. בתפארת אדוק בבינה:

אברהם יצחק דוד יעקב יעקב
תקיעה שברים תרועה תקיעה

כו וכן בזה הסימן ליצחק במדת יעקב בתפארת. כי שם ביתו אדוק בבינה:

אברהם יצחק יעקב
תקיעה שברים תקיעה

כז וכן בזה הסימן לאברהם במדת יעקב בתפארת כי כל שלשה הללו רומזים בגדולה גבורה תפארת אשר בתפארת אדוק בבינה:

אברהם דוד יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה

(ג) אח"כ אומרים שיר היחוד ושיר הכבוד וקדיש. ואחרין ותוקעין י' קולות. ואלו הן. ורמוזות בעולם האצילות. ורמוזות באות יו"ד של שם בן ד'. והשם הוי"ה בנקודת פתח כזה יְהוָה. והשם י"ה. והשם ס"ג כזה יו"ד ה"י וא"ו ה"י. ע"ב כזה. יו"ד ה"א וא"ו ה"א. וצריך לכוין בתקיעתו. כדי לייחד מדות האצילות בהשם מ"ה לרוממותו. וכמו שידעת שצריך לכוין השם כזה. יהוה ישתונה יהוה . י . יה . יוד הי ואו הי . יוד הא ואו הא

(ד) [עולים המקרא והתוקע על הבימה. ותוקע (ואם מתה. יגלו) לשבלים עד מאה קולות. לבטל כח יצה"ר דנמן כרת. ובתקיעה אחרונה אומר המקרא תקיעה גדולה. והתוקע מאריך בה יותר מכל התקיעות. ויליין שעתה שלמו ש"ס טרומיטין דתשר"ת. לבטל כח השטן. ר"ע טרומיטין דתש"ת לבטל יצר הרע דמתים עם תשע. ר"ע טרומיטין דתר"ת. לבטל יצה"ר דמות עשו. רק הכל מש"ק טרומיטין. כמנין מילוי שדי ואלהים צבאות. לבטל השטן הנקרא בשם שדי. והמקרא והתוקע יורדים מהבימה]:

(מלכיות)

כח כשיתקע זה הסימן. יכוון לייחד מדת אברה'. גדולה בשרשה בחכמה. אדוק בא"ס לרוממותו. כנגד מלכיות:

אברהם יצחק דוד יעקב יעקב
תקיעה שברים תרועה תקיעה

(זכרונות)

כט וכן בזה הסימן יכוין לייחד מדת יצחק גבורה בשרשו: בבינה אדוק בא"ס לרוממותו כנגד זכרונות:

אברהם דוד יעקב
תקיעה שברים תקיעה

(שופרות)

ל וכן בזה הסימן ליעקב. יכוין לייחד מדת יעקב תפארת. בכתר עליון. אדוק בא"ס לרוממותו. כנגד שופרות:

אברהם יצחק יעקב יעקב
תקיעה תרועה תקיעה

(ס) וכבר נשתרש בהרבה מקומות לנהוג כבני א"י. להשלים מאה קולות: (ו) ואף אח"כ אין איסור לתקוע כל היום. שמו"ק שהתוקעים דברי ט"ו כוס. אבל בהגלוי שיתקע לא פחות מסדר שלם שתקנו [אחר התקיעות. מגביע השופר. ולא יתקע עוד לכרלות שלא. ואפי' להתלמד לבנים תוקע ביום ב'. והתוקע רחוי לגערו (אבל מותר לומר לקטן לתקוע. אפי' הגיע לחינוך) וכן אין להקל בשופר ע"י נתינת מים או יין או מוריד בשה לגורך מחר. ואין להוציאו לכרמלית. ואפילו מחצר לחצר כשאין עירוב. אבל מותר לטלטלו]:
(ז) אומרים שיר של יום. הרמע. קדיש [והגבור פוקדים הש"ץ והמקרא והתוקע לשלום. ואומרים להם השר (או יישר כח) וכן לשרים כהוציאים מהדוכן' גם פוקדים זל"ו לשלום. וא"א לשה טובה שכתב הו' כבערבית] ומספרין לבתיהם לשלום: (ח) ואין ממהרין לצאת כמו בשאר י"ט. אלא ממתינין עד קרוב לחצות היום:
(ס) [לא יתפלל מנחה מיד אחר מוסף. אפי' איחרו במוסף עד שעה י"ד על היום. והיה פנאי ללמוד אפי' רק קצת. ילמוד. וכ"ש כשיש לו שיעור קבוע אחר התפלה. ויוצא מביהכ"נ בנחת. אפי' היום רב מאוד. והולך לביתו שמח. מובטח בחסד ה' שיצא משפטו לאור. ולא ילך לבית חבירו להקביל פניו כבשאר יו"ט. ואפי' לחכם העיר. אם יש פנאי לקבל פני אביו ואמו. יעשה כן. וכ"ש כשיודע שנהגים שזה ורוצים בכך: (י) כשיש מילה ויש שהות ביום. מצוה שילכו שמה הסנדק והמוהלים ובעלי הנודים. לעשות קידוש ולאכול כזית פת כסכין (ואין עושין סעודה) ואומר הרחמן הוא. ואם השיגו שלא כיה"ש. וביו"ט ב' דר"ה יש ספק אם הוא בן ח' ימים או ט'. אסור למולו: (יא) מותר להאריך בתפלה עד אחר חצות. ואין להתענות בר"ה. אפי' הוא יום מיתת אביו או אמו]:

עין ו. עין גדי. תיש נעשה גדי עזים לכפר

(א) סדר עבודת דר"ה. שזה לשל ר"ח נוכל וכו. ר"ל אפי' בהנחת איברים: (ב) ולענין פיים. וחלוק להם השנים בשבתות השמוכין לו. עמ"ש בס"ד שילהי סוכה בלח"ש): (ג) אלא שאין כאן רק פר א'. ובשירו הוא מגדל: (ד) לשיך. אחר שקרא סדר עבודת מוסף ר"ח. אומר אח"כ שיהיו למוסף ר"ה. פר ואיל תשעה כבשים. הכל עולות. השעיר חטאת הגלגלת. ועשו"ס כמשפט מוסף הראשון. והקריבו מנחתם ונסכיהם. השיר שהיו הלוים אומרים כשעת הנסך. הרנינו לאלהים עוזנו: (ה) ואם חל בחמישי. אומר שתי השירות מסבל שכמו בלבד. ולא הרנינו. (שמיתו עד המוסף) ועושין ממנו ג' פרקים. על כל פרק תר"ת. על כל תקיעה השתחויה. זוהי עבודת קרבן מוסף יום הזכרון בבית אלהינו שיבנה בב"א: (ו) ואם חל בשבת. היו שם ג' מוספין מוסף שבת. והוא שקודם תחלה. אחריו מוסף החודש. ואחריו מוסף היום. ואת שיר של שבת מתחם: (ז) (וכ"ל שגם של ר"ח נדחה או) וכבר שנהגו בר"ה. שיתך היו עושין עם הנסכין:

עין ז'. עין רוגל (להשגיח על המרגל העון ועומד על ימינו לשטנו. שלא ימצא עילה לערבב השמחה ח"ו אחר שקמו עליו לערבבו. על כן צריך להיות עין פקוחה ולשום הרגל על עינו) לסדר שארית היום:

(א) אוכלים ושותים ושמחים בה' מעז מעוזם: כי חדות ה' היא מעוזם ומשושם. בטוחים בה' מגולם מיד שוסם. אבל לא יאכלו יותר מדאי לתאוות כרסם. כדי שיעלו פי המקטרג נחסם: (ב) בקדושא רבא פותחין כמו בשאר י"ט. וידבר משה [ומקדש על היין (וא"א פסוקים קודם. רק וידבר משה וברכת בפה"ג. ובשבת. אומר הפסוקים קודם כבכל שבת) ומברך ברכה אחרונה (ומזכיר ר"ה. ובשבת מזכיר גם שבת) אם שתה רביעית. ויטול ידיו לסעודה מיד (והצריך לנוח מעט אחר הקידוש. לא ישהה עוד רביעית יין. רק יאכל מה' מינים. לצאת ידי קידוש במקום סעודה. ומברך אחריו מעין שלש וכולל בה גם ברכת היין) ובוצע פרוסת המוציא ככדם ואומר יה"ר וכו' כבערבית. ואוכל ושותה בשמחה. אך לא כל שבעו. אפי' שהתפלל מנחה קודם. ואוכל תבשיל נוסף כבכל יו"ט (וימעט בשתיה ובשיחה כל האפשר. ויהיו דבריו רק בד"ת ויראה וקדושה. אך לא ימשוך הרבה. וכשחל בשבת. חולק סעודתו לב'. וימתין מעט בין ב' הסעודות ואומר מזמור ה' רועי. וכשאין הזמן מספיק לחלוק הסעודה או שכח. אוכל מה' מינים. ולא יסמוך אלא ידי סעודה ג' בעסק התורה) ובב' הימים] ילמוד [בסעודתו] מאמר ה' שואל:
ובסעודת השביעי. כמה דאתמר. יומא דר"ה. יומא דדינא דכל עלמא. דינא תקיפא ודינא רפיא. ועשיתם עולה. והקרבתם שבעי ליה. בשאר כל יומין. מאי ועשיתם. אלא ביומא דא ועשה לי מטעמים כתיב. כמה מטעמים ותבשילים עבדי ישראל בהאי יומא. בעוד דמקטרגא אזיל לאשטאה בחובין דעלמא. ועל דא לא כתיב והקרבתם. אלא ועשיתם. עולה. ולא אשה עולה. וכן בשאר יומין (ר"ל בי"ט של עצרת וביוה"כ) לא כתיב אשה. דלית לון חולקא אבל כי יומין. כ"ש בהאי יומא. דאה עבדין מטעמים ותבשילין בלא ושפא דהטרא אחרא. דהא יצחק מסדר ליה. לגוד נידים דחובין דבני עלמא ולאיתהא לגבים. ובעוד דאיהו אזיל. ישראל נטלי עיטא ברבקה. ועבדין כל אינון שולחנין. כל אינון גלותין. מזמנין שופר ותקעין ביה בגין לאתערא רחמי. והא אוקימנא. ויבא לו יין וישת. דאפי' מרחוק מגו אתר דחמרא עתיקא. ושפי ואטעים ליה וחדי. ואח"כ מברך ליה בכמה ברכאן ואעבר על חובוי. מה כתיב. ויהי אך יצא יצא יעקב ועשו אחיו בא מצידו טעין מכמה טעני. כמה דאתמר. והא אוקימנא מלה. ובג"כ איהו יומא דיבבא. וקרבנא איהו עולה איל אחד. כמה דאתמר בגין אילו דיצחק. ושעיר עזים א' לחטאת. שוחד לסטרא אחרא לכפרה אתפני בבהיה. ברים דאיהו בהי בהאי יומא. כיון דהפי דלא אתפניד רעותיה. והא למגנא לד נידה כמה דאתמר בינא"ו: (ג) [משל מים אחרונים. ולא יפסיק בינם לבינתמ"ז. ומברך בהמ"ז בשמחה. ולא יישן אפי' מעט. אפי' יש שהוא לישן עד זמן מנחה. וכ"ש שלא ישב בטל. ומברך ואוכל מעט פירות להשלים שמאה ברכות. ואח"כ ישנה גופו ומלבושותיו. וילך בזריזות לביהכ"נ ואם אין עומדין עוד להתפלל. ילמוד במקום שרגיל בלא עיון עמוק. או אומר תהלים. ויש שנהגים בב' ימי ר"ה. לגמור תהלים ב"פ כמנין כפר. וטוב מעט בכוונה]: (ד) שמתענה ת"ח בר"ה. י"א שצריך להתענות כל ימיו. ומי שאינו מקפיד א"צ להתענות: (ה) וכן לענין תענית לתעניתו. כדידיה תליא. דמאן דקפיד מתענה ב' הימים. והוא הנראה נכון אף למאן דלא קפיד. כיון שהשמי' אינו אלא מדבריהם (ועוד שהוא יום מיתה לצדיקים. ע"ל ביום ב') לא יהא חמור מראשון. ועוד שהעיקר שצריך למיהב תענית לתעניתו בל ראשון. שהוא של תורה. וצריך לסמכו לו כל מה דאפשר. כמ"ש בבית היין: (ו) מיהו מאן דלא חייש. נמי לא משתבש. דהכמים עשו חזוק לדבריהם כשל תורה: (ז) והנודר להתענות בר"ה י"א דצריך התרה. שמתענה בו. אינו אומר ענ"ו: (ח) לענין ק' ברכות. יחשב ויידע כמה יש בידו. כי הרוויח לשתות ברכת הפרי של הגולה. ושאר ברכות יתרות בתפלה. הרי ג' עסקות על הברכות דשאר י"ט. ואם היה תוקע. הרי בידו עוד שתים. וכ"ל שב' ברכות התוקע. עולות בחשבון גם להשומע. שהרי הוא חייב בהן. ויוצא ע"י שומע כעונה ודאי. כמו שהוא יוצא י"ח המצוה בשמיעה. ואם ירצה יברך בעצמו ב' ברכות אלו. וכך יפה לו: (ט) מאן דדמיך בריש שתא. דמיך מזליה. היינו בשעת תפלה ותקיעה. אבל אחר חצות התיר האר"י ז"ל לישן: (י) [כשהגיע זמן תפלת מנחה. יכין לבו בכוונה גדולה. שאף אליהו לא נענה אלא בה. וגם כי יצחק תקנה. וביום זה אנו מעוררין זכות עקידתו לספק סדין לרחמים. וי"א קודם התחלת התפלה ידיד נפש לעורר לבו לאהבה]: (יא) למנחה נכנסים לבה"כ. מסדרין הפרשיות. וסדר עבודת התמיד כסדרו בכל יום. אלא שהיה הוא קול ה' על המים ועושין ממנו ג"פ כו': (יב) אשרי. ובל"ג. ואני קדיש [ובשבת. ואני תפלתי. ומוציא ס"ת. בריך שמיה (וא"א י"ג מדות. בהש"ע) וקורא לג' בפ' האזינו (כהן) עד לאלהינו (לוי) עד ויכונך (ישראל) עד אל נכר. ומגביה וגולל ומחזיר הס"ת לארון ואומר ח"ק]: (יג) מתפללין שבע כלחש כמו בשחר. א"מ (בשבת. קורין בתורה כמו בכל השנה. א"א א"מ ולא צ"ץ) קדיש שלם. עלינו קדיש יתום: (יד) אחר מנחה קודם שקיעת החמה [ונוהגים לילך עד הלילה. והשמעטר שלא ישה לו פנאי אז. או רוצה לילך לנהר שחוץ לעיר. ודלתותיה נעולות בלילה. ילך קודם מנחה] הולכין אל שפת נהר שיש בו דגים [חיים ובדליכא הולך לנהר סתם] או באר מים חיים. וטוב אם הם מחוץ לעיר (ומנערים הבגדים שאחוזים בהם הקליפות. כמ"ש. כי מאי רבנן דכלו. עמיהו) ואומרים שם י"ג תיקוני דיקנא דאריך אנפין. וצריך

ויכוין בהם כנגד י"ג מכילן דרחמי [ולא יאמרם בפה] כ"כ בכתבי הר"י. והאריך בענין: [ט"ו. לא ילך רק ביום א'. (ואפי' אם בשבת. אך לא יאמר אלנו שום דבר חוץ לעירוב. ואפי' בתוך כשהולך חוץ לעיר. לא יאמר עמו דבר שאין בו צורך כלל. אבל במקום דאיכא לעירוב מוסר) ויש נוהגים כשחל בשבת. ילך ביום ב' ואם לא היה אפשר לילך ביום א'. הולך ביום ב'] :

יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים
[ג"פ] מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי

ורב חסד ואמת נוצר חסד
חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבּוֹשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ [ויגער שולי בגד ציצית]

לאלפים
בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם. וְכָל חַטֹּאת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל תַּשְׁלִיךְ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לֹא יִזָּכְרוּ

נושא עון ופשע וחטאה
וְלֹא יִפָּקְדוּ. וְלֹא יַעֲלוּ עַל לֵב לְעוֹלָם: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ

ונקה
לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

יהוה ארך אפים ורב חסד נושא עון ופשע
וּמִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יהוה לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יהוה לִי בְּעֹזְרָי

ונקה לא ינקה פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים
וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה. מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים:

ואח"כ יאמר ה' ארך אפים וגו'. רננו צדיקים (תהלים לג) ואח"כ יאמר זה :

רבש"ע. בהעלותנו על לבבנו. רוב קצורנו בעבודתך ובעסק תורתך הקדושה וקיום מצותיך. כל עצמותינו יאחזמו רעד. וימס לבנו והיה למים. מה נענה ומה נאמר. כי היצה"ר הצורר. בחברת החומר העכור היו בעוכרנו. גם אטור גלוה עמם. אסורים ולטושים בגליות קשים. גלות הנפש והגוף: האמנם גלוי וידוע לפניך: שרצוננו לעשות רצונך ולשקוד על דלתותיך. כי טוב יום בחצריך מאלף בחרנו. ויראים וחרדים אנחנו מאימת דינך הקדוש. על כן באנו אליך בכפיפת ראש ונמיכת קומה וחלישת חיל. להזכיר ולעורר רחמיך:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. אל עליון. מוכתר בתליסר מכילן דרחמי. שתהא שעה זו עת רצון לפניך. ויהיה עולה לפניך קריאת י"ג מדות של רחמים שבפסוקים מי אל כמוך. המכוונים אל י"ג מדות אל רחום וחנון אשר קרינו לפניך. כאלו השגנו כל הסודות וצירופי שמות הקדושים היוצאים מהם. וזיווגי מדותיהם. אשר אחד באחד יוגשו להמתיק הדינים תקיפים. ובכן ותשליך במצולות ים כל חטאתינו. ואתה בטובך תעורר רחמיך. ונהיה נקיים מכל טומאה וחלאה וזוהמא. ויעלו כל נצוצי הקדושה אשר נתפזרו. ויתבררו ויתלבנו במדת טובך. אתה אל ישועתנו. נוצ"ר חס"ד לאלפים. וברוב רחמיך. תתן לנו חיים ארוכים. חיים של שלום. חיים של טובה: חיים של ברכה. חיים של פרנסה טובה חיים של חילוץ עצמות. חיים שיש בהם יראת חטא. חיים שאין בהם בושה וכלימה. חיים של עושר וכבוד לעבודתך. חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים. חיים שתמלא כל משאלות לב"נו לטובה. זכרנו לחיים. מלך חפץ בחיים. כתבנו בספר החיים. למענך אלהים חיים. וקרע רוע גזר דיננו. ויקראו לפניך זכיותינו. ותאריך אפך עלינו לטובה אמן:

יהי רצון מלפניך. על ידי הארת תיקונים עתיקא קדישא דעתיקין שבאריך דזעיר. יכבשו רחמיך את כעסך. ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו במדת הרחמים. ותתן לנו חיים ארוכים וטובים בעסקי תורתך וקיום מצותיך ולעשות רצונך. אמן וכן יהי רצון:

אל מלא רחמים: יהמו נא רחמיך. לקבל ברצון הכנעתנו והרהורי תשובה המתנוצצים בנו. בשגם לבנו אטום סתום וחתום. ולא אתנו יודע זו היא ביאה זו היא שיבה. מה אנו ומה באנו לתקן. רב להושיע. האר עינינו. כאשר בגודל רחמיך הבטחתנו. פתחו לי פתח כחודו של מחט. ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם. וראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. ואין חונן ואין מרחם זולתך. כי חנוניך הם חנונים ומרוחמיך הם מרוחמים. כדכתיב וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. ובכן לב טהור ברא לנו אלהינו. ורוח נכון חדש בקרבנו. ורשפי התעוררות לבנו באהבתך ובתורתך. יתמידו ויתגברו בלי הפסק. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך. תחל שנה וברכותיה. ותזכנו שיהא לבנו נכון ומסור בידינו. ולא נכעוס. ולא נכעיסך. ותספיק בידינו להתרחק מכל חמדות הרעות והאסורות. ובפרט זכנו. להתרחק מהגאוה והכעס והקפדה וכל גבה לבי ונהיה מיושבים בדעתנו. ונכיר מיעוט ערכנו. ונפשנו כעפר לכל תהיה. ולא נתכעס ולא נקפיד. ונהיה אוהבי שלום ומרבים שלום. ובצל כנפיך נחסה. ותזכנו להתרחק מלצנות ושקר וחנופה ולשון הרע ודבור חול בשבת וכל

דבור איסור. ויהיה רוב דבורינו בתורה. ובסדר ואופן עבודתך עבודת הקודש. ותאזרנו חיל לשמור לפינו מחסום מחטוא בלשוננו:

אב הרחמן. תן בנו כח ובריאות. וזכנו להתרחק מתאוות תענוגי והבלי העוה״ז. ונאכל לשובע נפשנו. וכן בכל צרכינו יהיו כל מעשינו לשם שמים ותזכנו להיות שמחים בעסק תורתך ומצותיך. ולהיות בטחוננו בך תדיר. ולהיות לנו לב שמח לעבודתך:

אנא מלך רחום וחנון. הנשמה לך והגוף פעלך. חוסה על עמלך. ובכן יהמו רחמיך עלינו. ותזכנו להשלים תקון נר״ן בגלגול זה. ולא נאבד ח״ו. ותשפיע שפע קדוש על נר״ן. להתמיד בעבודתך ולעשות רצוננו כרצונך כל ימי חיינו. אנחנו וזרענו וזרע זרענו. ותזכנו לעסוק בתורתך הקדושה לשמה ולכוין לאמתה של תורה. ותצילנו מכל טעות בהלכה ובהוראה: ואל תצל מפינו דבר אמת לעולם. ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו. כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה ומקיימי מצותיך. ולא ימצא בנו ולא בזרענו ולא בזרע זרענו. שום פגם ושום פסול. ולא יתחלל שמך על ידינו ח״ו:

ראה כי עמך הגוי הגדול הזה. זרע אהוביך. אברהם יצחק וישראל עבדיך. בניך בני בחוניך. ובגלותם ודלותם ושפלותם. לחצם ודוחקם זה כמה מאות שנים. קוראים בשמך. ומאמינים בך ובתורתך. וכמה אלפים ורבבות. מסרו עצמן להריגה ולשריפה על קדושת שמך. נא גבור. דורשי יחודך. כבבת שמרם. ותתמלא רחמים על כל אחינו בית ישראל הנפוצים בארבע כנפות הארץ. ובפרט על יושבי ארץ ישראל ועל יושבי העיר הזו. ועל כל הקהל הקודש הזה. ותרחם עלינו ועליהם. ותצילנו ותצילם. מרעה ומרעב ומשבי וביזה. ומכל חטא. ותשלח רפואה שלימה לכל חולי עמך ישראל. אל נא רפא נא להם. ותקיים בכל אחד מהם מקרא שכתוב. ה׳ יסעדנו על ער״ש דו״י כל משכבו הפכת בחליו. והבריאים מעמך. תתמיד בריאותם שלא יחלו ח״ו. ותצילנו ולכל ישראל. מכל נזק ומכל צר ומסטין ומקטרג. ומרוב רעה. ומדקדוקי עניות. ומכל מיני פורעניות המתרגשות בעולם. ותפקיד בזרע של קימא זרע קדש. לכל חשוכי בנים. והיושבות על המשבר תוציא אותן מאפילה לאורה. ויצא הולד בשעה טובה. ולא יארע שום צער ושום נזק. לא ליולדת ולא לילדיהן. ואל ימשול אסכרה ושדין רוחין ולילין. לכל ילדי עמך בית ישראל. ותגדלם לתורתך ולמצותיך. בחיי אביהם ואמם: ובני ישראל עמך יורדי הים. פצם והצילם ממים רבים. מיד בני נכר. הצילם מטיט ואל יטבעו. ינצלו משונאים וממעמקי מים. ובני ישראל ההולכים ביבשה. הדריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב: ותצילם מכף כל אויב ואורב בדרך. וכל האסורים בכלא מעמך ישראל. התר מאסריהם ותוציאם לרוחה. ותשוב ליראתך. כל האנוסים ביד גאים. ותחון זכות אבות. להוציא לאור משפטינו. כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים. והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני. אלהינו ואלהי אבותינו. מלך רחמן. רחם עלינו. טוב ומטיב. הדרש לנו. שובה אלינו בהמון רחמיך. בגלל אבות שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה. וכונן בית מקדשך על מכונו. והראנו בבנינו. ושמחנו בתקונו. והשב שכינתך לתוכו. והשב כהנים לעבודתם. ולוים לדוכנם לשירם ולזמרם. והשב ישראל לנויהם. ומלאה הארץ דעה את ה׳ ליראה ולאהבה את שמך הגדול הגבור והנורא. אבי״ר. כל כלי יוצר עליך לא יצליח. וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי. זאת נחלת עבדי ה׳ וצדקתם מאתי (ר״ת מצוה אהבה תורה יראה) נאם ה׳. לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי. כי מלאה הארץ דעה את ה׳. כמים לים מכסים:

יהי רצון מלפניך. שע״י הארת תיקונים עתיקא קדישא דעתיקין בזעיר שבאריך. יכבשו רחמיך את כעסך. ויגולו רחמיך על מדותיך. ותתנהג עמנו במדת הרחמים. ותתן לנו חיים ארוכים וטובים בעסקי תורתך ולקיים מצותיך ולעשות רצונך. אמן כן יהי רצון:

(טו) כשחוזר מתשליך לביהכ״נ ולא הגיע עוד זמן תפלת ערבית. לא ישב בטל. לא בחבורת ריעים לבות יחד. וכ״ש שלא יקח מקטרתו בידו (נ׳ טוטום. אם לא שיש צורך גדול לרפואה) אלא לומד או אומר תהלים: (יז) לא יכעיר אש ולא ידליק נר ולא יערוך השלחן שבתך בלילה. רק להביא נריה מביתו לביהכ״נ. ולהדליק נר בביהכ״נ ולאשי׳ ביתו סמוך לתה״ש אסור מיד. מותר. ואין לתקן פתילות ושעוויות ולהעמיד נרות לצורך בלילה. ואין להעמיד הס״ת על קריאת מחר: (יח) לא ידליק נרות ופתילות שבתוכו ביום א׳. רק כשהדליקם בעוד יו״ט עד שמדלק ראש הפתילה ונכנס האש. וכשלא עשה כן. מדליק מלד הב׳ שעדיין לא הודלק: (יט) נוהדים שמאחרו מיום א׳ שבת. לא יבשל בהם ביו״ט ב׳. אם לא שירבה עליהם עצים אחרים לבשלם ברוב. ויזהר שלא יגע בהם. אבל יכול להפוך בהם אחר הביטול. וכשאין לו במה לבשל ליו״ט. מותר]: (כ) כבר נזכר במבוי ה׳ דשער המספק שיש לאכול סעודה ג׳ גם בי״ט. לכן גם י״ט הקדום כנוהג כט. לא יגרע בזה. וע״ש איך יעשה:

נפקחו ז׳ העינים על האבן האחת היתה לראש פנה. וכן הם על האבן השנית כתולדותם ותורותם. רק בקצת פרטים נבדלו זה מזה בהלכתם. והנני יסד בציון הלז אבן בוחן פנת יקרת. מה בין הקודמת וזאת האחרת:

(א) מאחרין תפלת ערבית עד שידע בסוף ודאי לילה. וכ״ש כשחל בשבת (ואם מקדימין: מ״מ ל״ס לילה עד שיראו ג׳ כוכבים קטנים רצופים

כלופים. ויום השמיני. ימתין עד שיהא ספק חשכה) ומתפללין כדאתמול. והשתא כמו״ש. אומר בתפלה ותודיענו (והשומע יתפלל בשמיעה תפלה ביחיד (במקום מיוחד. ולא בין הצבור) ואומר ותודיענו שמדליק הנ״ר) לדוד מזמור. ומקדש (ומוסר להכין יין לקידוש תיכף אחר ברכו. אפי׳ השתא יום אחד בשבת ולא השלל אם לא אמר המבדיל. ופוקדים זה לזה לשלום. וא״א לשנה טובה כו׳]: (ב) ב׳ י״ט של ר״ה. כיומא אריכתא הם לחומרי. לפיכך ביצה שנולדה בראשון. וכן מה שנצוד או נתלש בו. אסור בשני: (ג) אבל לא להקל. שאם חל ר״ה ביום ה׳ ו׳. אסור לבשל מיום ראשון לשבת. כמ״ש בשער הפסח: (ד) ולכן מברכין גם שהחיינו בקדוש ליל ב׳ כמו בשאר י״ט. אלא שמהדרין אחר פרי או בגד חדש לסמוך עליו ברכה זמן. ואם אינו מוצא. מ״מ מברך: [(ה) השבא לביתו. לא יעשה קדוש עד שידע שהכל מתוקן לסעודה (ובין כך ילמוד או יעיין בספרים המדברים מקדושת היום. וכשצריך לקדש מיד. ישתה אחר קידוש עוד רביעית יין או יאכל מה׳ מינים) ולא יפסיק בין קידוש לסעודה בשיחה או בטיולים עמן: (ו) השתא כמו״ש. א״א פזמונים ואליהו. ומקדש יקנה״ז מיושב (גם על הפת) והש״ץ יכוין שלא נלאה בקידוש בהכ״נ רק בברכה מאורי האש. ומדלגה בביתו. ובני ביתו מברכים לעצמם ברכה זו: (ז) ימית פרי חדש בשעת הקידוש. ויכוין לאחר בשהחיינו על אכילת הפרי ג״כ (ואם אין לו פרי, מ״מ אומר שהחיינו) ומיד אחר שתיית הקידוש. יברך על הפרי ברכתו ואוכלו מיד. וכ״א מבני ביתו נוטל ג״כ מהפרי ומברך ברכתו ושהחיינו ויקח פרי שנגמר בישולו וטוב לאכול. ולא יקח ענבים במקום שאין מצוים ומביאים אותם מא״י וכל כיוצא בזה בוסר והמוצים) ואם אוכל שניהם. מברך לאחריו קודם בה״מ. ולא יאכל פרי שלא בתוך מבושל. והאוכל ענבים שלמים עם הגרעינין ואין לו מהם שיש. ימצצם או יקח הגרעינין מהם קודם ברכה: (ח) אם יש לו יין ישן וחדש. מקדש על הישן. והחדש יעמיד על השלחן ונותן עיניו בו בעת ברכת שהחיינו. ואחר שישתה מהקידוש. ישתה מהחדש ג״כ בלי ברכה כלל. ואם כבר אכל ענבים. לא יברך שהחיינו על יין חדש. וכן להיפוך. ויקח פרי אחר. (ט) נוטל ידיו ובוצע. ומטבל פרוסת המוציא בדבש ואומר יה״ר כבליל א׳. וכל עניני הסעודה כדאתמול]: (י) ליל ב׳ (בזה דינא רפיא) תאכל מאחר שמה״ם: (יא) בשחר מתפללין כמו בראשון [והשתא כמ״ש. ומסר שם. והשתא ביום ראשון. אומר השיוסים שדינו אתמול. ואפי׳ טעם

ואומרים אתמול. ואומר א״מ אבי׳ בע״ש (ובמנחה א״א בע״ש)] וקורין בס׳ וירא מן והאלהים נסה כהן עד (באלהים) לוי יהדיו) ישראל (ילהם) רביעי (שבע) חמישי (מעכה) ומפטיר קורא כמו אתמול. ומפטירין בירמיה. כה אמר ה׳ מצא חן. עד רחם ארחמנו. וכן תוקעין היום כאתמול: (יב) ואם חל יום ראשון בשבת: אומר שהחיינו על השופר ביום שני: (יג) ובק״ק האשכנזים. אומרים אותו לעולם. וטוב ללבוש בגד חדש [ואין מזכירין נשמות. תפלה מוסף כדאתמול. והש״ץ בקו״ר א״א מסוד חכמים כו׳]: (יד) אחר היום בתפלה. אם אומרים מזמור פ״ו (כ״ה במסכת סופרים) וקדיש אחריו: (טו) [והשתא כע״ש. ונתאחר במוסף עד שעה י״ד. כונס לביתו ומקדש, וכשרוצה. מתפלל מנחה קודם) ואוכל מה׳ מינים. ולא סעודה קבוע. ואם הלב יכול לאכול. אך ימעט: (טז) מתפלל מנחה כדאתמול. ובמוצאי ר״ה השתא כחול. מתפלל ערבית בשאר מוצאי י״ט ומבדיל. וא״א הנה אל ישועתי. רק בפה״ג והמבדיל. ואין מברך על בשמים ואש. והשתא בשבת. א״א למו נרצה. רק מזמור לדוד הנו. לכה דודי בראשון. מאי בשלום (ואומר גם ברנה ובצהלה) מזמור שיר ליום השבת. מג״א. המלך הקדוש. וא״א ב״מ. והש״ץ נומר מזמור ה׳ רועי. ואומרין גם עתה]: (יז) בתענית ביום ב׳. א״צ למיתב תענית לתעניתו. כי אם גדלים עונם לו. י״א שגדולים נהרג בו. ודחה תעניתו מפני י״ט: (יח) גם בא״י עושין ב׳ י״ט של ר״ה. כי גם בירושלים בזמן הבית עשו ב׳ הימים: (יט) ואף בימי עזרא עשו אותו ב׳ ימים. כמבואר בספרו (ובחו׳ רצו להוכיח מזה שבימיו מצינו אלול מעובר. עמ״ש בס״ד בחדושי שם): (כ) ביום זה שלא מת ביונה שעה ג׳. ולא יישן שוב אליו עוד. והרי זה כמין בריאת עולם שהיה בר״ה. שכן אחר המבול הוא עולם חדש. וש״מ עיקר בריאת עולם הוא ביום ב׳. והכן בחכמה. מאי תיבה. ומאי יונה. והשמת בדברי אלהים חיים תגיל ברכה: [(כא) קהל ששלחו לעיר אחרת לבקש שופר. והובא בסוף יום שני דר״ה בע״ש אחר תפלת ערבית ועוד היום גדול (אבל בין השמשות אין לתקוע כלל) אם אין מי שלא קיבל שבת עוד ובקי לתקוע. יתקע מי שקיבל (רק תשר״ת תש״ת תר״ת) בלי ברכה. ואם יש מי שלא קבל שבת עוד. יתקע בברכה. אפי׳ השומעים כבר קיבלו שבת]:

גמר שער הפנה. ונפתח שער המטרה. לעשי״ת על משמרת הטהרה. ומטרה לחץ שנון לפלח כליות השונא ולנקוב לו המרה. לשער הזה ששה מעגלים:

מעגל א. לעשי״ת בכלל

(א) בכל עשי״ת בימים אומר המלך הקדוש. ובכל ימי החול שבין ר״ה ליו״כ. המלך המשפט: (ב) אם טעה או מסופק בהמלך הקדוש. הכל משפטו כעין הנ: (ג) ואם הוא בהמלך המשפט. אם נזכר קודם שעקר רגליו. חוזר לברכת השיבה. ואם לא נזכר עד שעקר. ובהלים תחנוניו (עי׳ בשער ה׳ דשער השלום) חוזר לראש: (ד) ואפי׳ אמר מלך אוהב צדקה ומשפט: (ה) ובכל עשי״ת אומרים זכרנו. ומי כמוך. וכתוב. ובספר. בכל ג׳ התפלות: (ו) וא״מ שחרית ומנחה. מלבד ע״ש ועי״כ. אא״א תענו: (ז) מוצאי י״ט ר״ה בלילה. מבדילין בתפלה ועל הכוס. כמו במוצאי י״ט: (ח) צום גדליה. ע״ל. ודינו כדין י״ז תמוז לכל דבר. ועיין בסף ב׳ דשער התרפים: (ט) הוא

י״ט מגילת תענית. בטילת אדכרתא מן שטריא. ובזמן שהוא כ״ג. יהפך לנו לששון ולמועד טוב: (י) בכיום הזה מתחילין ז׳ ימים שמפרישין כ״ג מביתו ללשכת פלהדרין: (יא) (ומתקינין לו כהן אחר תחתיו): (יב) וזורק עליו במשך לטהרה. וכו׳ שמא טמא. כהלכו היה דוחה שבת: (יג) כל שבעת הימים מרגילין אותו בעבודות. זורק הדם ומטיב הנרות. ומקטיר האיברים על המזבח. כדי שיהא מהיר ורגיל בעבודת יוה״כ: (יד) ומוסרין לו זקנים מזקני ב״ד. וקורין לפניו ומלמדין אותו עבודת היום וסדורה. ואומרים לו. אישי כ״ג. קרא אתה בפיך: (טו) כל ז׳ הימים לא היו מונעין אותו מאכל ומשתה (חוץ מעי״כ. כמ״ש (...) כדי שיתחזק כחו. לעבודת יום הטוב שמהלכתו: (טז) עזות בן נכר רומי. שכתב ממה שראו עיניו בירושלם. ממראה כ״ג וכבוד שנעשה לו. וז״ל:

העבודה הזאת, היא ביאת כהן גדול למקדש. ולא אמרו לי עבודתו. אבל אמרו לי עליהן. ולא מן הקדש. וקנא ממנו ראיתי בעיני. ותמהתי במאד מאד. וזמרתי בעת ההיא. ברוך שחלק מכבודו לאלה. שבעת ימים קודם היום ההוא יום מיוחד שקורין כפור. והוא האדיר להם מכל הימים. היו מכינים בבית הכהן הגדול מושב וכסאות. לאב ב״ד ולנשיא ולכהן גדול. ולנגד אלה. שבעים כסאות של כסף לשבעים סנהדרין. והזקן מן הכהנים היה קם על רגליו ואומר לפניו דברי כבושין ותוכחה. אומר לו. ראה לפני מי אתה נכנס. ודע שאם תאבד הכונה. מיד תפול ותמות. ותאבד כפרת ישראל. והנה עיני כל ישראל תלויות בך, והנה דרכיך שמא יש בך עון אפי׳ קל. כי יש עון שקול כנגד כמה מצות. ושקול זה כלא הוא ביד אל דעות. גם תחקור בלבך הכהנים ושכר אוהם. שים נגד פניך. כי לפני מלך מלכי המלכים היושב על כסא דין ומפזר בעיניו כל רע. אתה בא. ואיך תבא והשיב עמך. והוא אומר להם שכבר חפש. ועשה תשובה ממה שנגלה שיש בידו עון. גם נם כל אחיו הכהנים קרבם בעזרת המקדש. והשביעם בשמי שכן שמו שם. שכל אחד יאמר מה שיודע בחבירו. או מה שיודע בעצמו. ושיתן להם לכל דבר ודבר התשובה הראויה. גם המלך אומר לו דברים טובים. ומבטיחו

וכהנו נגאנו בשלום מן הקודש. אחר זה היו מכריזין ואומרין. אך הכהן הגדול יצא והולך לביתו שלו אשר במקדש. אלו יוצאים כל העם ללוותו. והולכין לפניו כסדר. וכן ראיתי בעיני ראשונה הולכין לפניו כל העם מזרע מלכי ישראל. כי הקרבה הקרוב אל הכהן. הוא יותר הטוב. ואחריהם כל אותם שהם ממלכי בית דוד. וכולם כסדר נכון זה אחר זה. והכרוז לפניהם אומר. תנו כבוד למלכות בית דוד. ואחריהם היה בא בית לוי. והכרוז אומר. תנו כבוד לבית לוי. שלשים אלף וששת אלפים היו. וכל הגזברים היו לובשים בגוונה שעה בגדי משי תכלת. והכהנים משי לבן. שמנים ועשרים אלף היו. ואחריהם המשוררים. ואחריהם המנגנים. ואחריהם תוקעי חצוצרות. ואחריהם השוערים. ואחריהם עושי הקטורת. ואחריהם עושי הפרוכת ואחריהם השומרים. ואחריהם הממרכלים. ואחריהם כת אחת הנקראת קרטופילס. ואחריהם כל אנשי המלאכה ממלאכת הקודש. ואחריהם השבעים הסנהדרין. ואחריהם מאה. וגזרי כסף בידם למשות הדרך. ואחריו כל זקני הכהונה. שנים שנים. והרבה כל שלום היו ראשי ישיבות עומדים. והומרים אישי כהן גדול הולך לשלום. שהגיע ליוצרו שיחייע לעסוק בתורתו. תקבינם לפתח הר הבית. היו מתפללים שם על קיום מלכי בית דוד. ואחר זה על הכהנים ועל המקדש. והיה הקול כל כך חזק מרעשי העם בעניתם אמן. עד שהעופות הפורחות היו נופלים לארץ. ולא הכהן הגדול משתחוה לכל העם. וחוזר בבכיה וירא. וב׳ סגני כהונה מוליכין אותו ללשכה שלו. ושם פורש מכל אחיו הכהנים. ואם נכנסתו. אבל בצאתו היה הכבוד כפלים. כי כל העם אשר בירושלים היו עוברים לפניו. ורובם באבוקות של שעוה לבנה דולקות. וכלם לובשים בגדי לבן. וכל החלונות מעוטרות ברקמה. ומלאות נרות. וספרו לי הכהנים. כי הענים מספרים. לא היה הכהן גדול יכול להגיע לביתו קודם חצות הלילה. מפני דוחק העם העובר ורבוי הגדול. ואעפ״כ אפי׳ הכל מתענים. לא היו הולכים לבתיהם. עד ירצו אם יוכלו להגיע לנשק ידי הכהן הגדול. וביום שלאחריו היה עושה סעודה גדולה. ומזמן לאוהביו וקרוביו. ויום טוב היה עושה. לפי שיצא בשלום מן הקודש. אחר זה היה עושה לערף. ימשה לוה מזהב ויחקח בזה הלשון. אני פלוני כהן גדול בן פלוני הכהן גדול. שמשמש בכהונה גדולה בבית הגדול והקדוש. לעבודת מי ששכן שמו שם. והיה שנת כך וכך ליצירה. מי שזיכני בעבודה זו. הוא יזכה בני אחרי לעמוד לשרת לפני ה׳:

עד כאן הספור ההוא. והבעסתי פה. לידע מה שאבדנו בחטאינו. להתאונן ולהתחנן לשוב לאלהים. ישוב ירחמנו. יקבץ נדחינו. ויושיב העבודה למקומה יבנה לנו נחלתנו. וערבה לה׳ כימי עולם מנחתנו. ויראה קרבנותינו. הקדוש יחדש ימינו. אמן סלה:

(ח) ס׳ ם סלו מהלי ושם בן קו״ד: (יח) בו הענים שיהם צדיקים: שהכהן ר״ע ושם בנים להכריח ושברים אגיסים עמו: (יט) ד׳ מן מלך אוליו ושם בן ק״ד: (כ) וזאת הפנים שמתה אשר המגל. ועוד .:. אמסים שימותו בתרב וברעב ובדבר. מפני מעשה העגל: (כא) יש מכנין לומר כהתפן כוה יחדם ה׳ נגהמ״ז של עבי״ם. כמו ער״ם (הרב): (כב) יום שאחר ר״ה הוא סמניה נבור. לזכר מי״ג שנה ויום א׳ ואילך. והקנס מי״ג שנה ויום אחד ואילך. וא״צ לקבלו במנחה. ויש להקל ליולדת בתשם מעם: (כג) כהים מילה בהענית זה. ועל אבי הבן קשה בהענית הרבה. מהפלל מנחה אחר הם שמות ומחלה ולאכל. בשמאל והפדק אין להקל רק לנוכן גדול. ולקוחאסיד ושאר המנודים אין היתר. ובפדיון הבן. גם הלא והכהן יתלימו. אפי׳ נפדה ביום. שהל ר״ה ס״ו שהתענית נדחה ליום ח׳. יש להקל ליולדת תוך ל׳ כסביסות. וכן לבעל ברית אחר שלא מנחה. ובפדיון הבן. הלא והכהן לא יתלימו. ויענו הסדיון ביום והסעודה לקרואים בלילה (שם): (כד) מהגים שלא לעשות שוהין בימים אלו. ואם לאיזה אונס והכנס כה שואין בנו״ג שדחה מותר לחתן וכלה לאכול אחר החופה. ולא בר׳ ימי המשתה (שם): (כה) מי שקשה לו להתענות. ורוצה לטעות קודם עמוד השחר שמע לו קלוות. ימנה קודם שישכב לישן. שהוא מותר לטעות עד ע״ס. תם לאכול מותר ע״י תנאי אך יש להחמיר. ולא יהיו היו השחר אחר ע״ס. והבנא רחץ קודם ורגיל בזה ומילר קום. מותר. וטוב שירחץ בפתות מרביעית. ויכוין שלא יעשה כדי ענוה. וכן בדבר שאין טוב לפתוח כגון הוינן. וחוזר ופולט. מותר. ולטעום בהענים מאכל לידע אם טעת או מקולקל ולהחזור ולפלוט. אסור אפי׳ פחות מרביעית (שם): (כו) כל הימים שבין ר״ה ליו״כ. שהימין לומר בליחה. ובנ״נ משכימין קום יותר לברכות התענית יאמר. ולו״כ מהפללין. וכה״נ אומר עננו (ואומר א״ח רק במנחה) בין גואל לרופא. והוחם סעוה לעמו ישראל בעת צרה. והמאמר שעוה בעת צרה והכל תוך כדי דבור. חוזר והומר סעוה לעמו ישראל. ואחר כדי דבור. אינו חוזר (שם): (כז) ש״צ ששכח לומר עננו ושכח אחר שגמר גואל ישראל. והפי׳ אחר שהתחיל רפאנו קודם שהתחיל לחתום בא״י רופא כו׳. הוזר ואומר עננו. רפאנו. ואם התם רפאנו והכיר קודם בכך עליו. הומר כסדר עד שמע קולנו ה׳. ריקם אל תשיבנו. עננו כו׳. צרה ונוקם כי אתה שומע כו׳. בא״י שומע תפלה. ואם שכח גם בס והכיר קודם שעקר רגליו. אומר אחר סיום שים שלום (וקודם. לא יחסיק) עננו כו׳ כלי חתימה. ואם אמר עננו קודם רצה כו׳. אומר רצה כו׳. ואומר עננו שנית במקומו (שם): (כח) הש״צ נוהרים א״א עננו. רק כשיש י׳ שמתענים (ומן הכתם. יש י׳) והשאר מתענים. ומשום אין מתענין מפני חולי. אף לא יצלימו מפני נדרת מילה. א״א עננו. ואם לא היו י׳ בשחרית אמרים רפאנו ובאו אח״כ. אומרים בשומע תפלה. ובאו אחר ע״ס. אומרים אחר שים שלום כלי חתימה. כמ״ש לעיל בזה (שם): (כט) כשגמר ש״צ התפלה (אומרים וידוי. א״ע (ואומר חתם עלינו ה׳) אתמן וכו׳. והנא רחום) א״ק (וכו׳. אא״א) ואפי׳ בבית אבל בא״א וזאת רחום וחנון. אם כהים מילה בבהכ״נ שא״א וידוי בתחנון וזאת רחום. מ״מ אומרים א״מ בקול רם ואחריו ח״ק (שם): (ל) קורין פ״מ (ויש מסגין לומר י״ג מדות ויה״ר כמו בר״ה. וכן בג׳ וס׳ שבשמו״ת. והכהנ שבה א״א רק כריך שמיה שבבל שבת) וקורא בב׳ ויחל שבשלך ס״ג. והבתל נב׳ וכו׳. דוחם ס׳ שבשבת. והגהים. שבשמעי לשוב מחרק ס׳. ואי״נ מדוח. ועסלחת. שוק קורא המוכלה. והקהל אומרים בק״ד עד לשנך. ועד ושקם. ועד וכלותם. ואחר שסיימו. קורא כדרכו. ובשמולה שלום (שם): (לא) אין קורין בס״מ (ולבנה וגנים אין לבקשה) רק מי שדעתו להתענות ולהשלים. ובשאל נב׳ וכו׳. אין לבקשה. ההוא לשון. ואם הכהן אין שמתענה. יצא מבהכ״נ ויקרא ישראל. ובמים עוד כהן. לא יצא, והכהנים שיקראוהו. יאמר לבין שלא יקראוהו (שם): (לב) אם סגרת שיתענו וקראוהו וידע שלא יתענה. כשהל נב׳ וכו׳ יעלה. ואם נלא. יאמר שלא יתענה ויקרא אחר. והיודע בעצמו שאינו יכול להתענות ויאכל בצום. ונס לעשר נכרים שלא יתענה. יעלה. ולא במנחה (שם): (לג) שיודע שלא יתענה. לא יהיה ש״צ ביום כשים אחר. ובשהואו ש״צ. אומר עננו בס״ק כיחיד. ואומר ביום צום התענית הזה (שם): (לד) בשחל בב׳ וה׳. אומר הש״צ בגילה בס״ת. יה״ר מלפני אבינו ה׳ והשמע שמות כבכל השבה. ובשהל בא׳ או ד׳ א״א זה. רק בשים יה״ר מכיר בשמתו. ומחזיר בס״ת. ואומר אשרי. ובא לציון. ואחר (שם): (לה) שמתפללין עמד תהלים לפני העמוד. אל״נ עד פיוט (חון מבכם. שבשם ס׳ ימים) בכל יום ספר א׳ או ב׳ קאפיטל (ומי שלא גמר יום א׳. ישלים בס״ם ביום שאחריו) כדי לגומרו. קודם עיו״כ שם): (לו) אפי׳ בעל מו״מ. כגון שמינים אלו ימשם. רק דקך לרגעי והורהו קבע. וכ״ש בשמים זו, שלא יזוז מבהכ״נ

בעש"ת רק להכרח ודבר גדול . ויתן לדקה . ויש מתענין גם ביום שאכל ביום זה ומתן לעניים (שם): (לז) מי שצריך לאכול ע"פ רופא מומחה . יברך תחלה וסוף . ולא יתעדן . רק לקיום נפשו . ובצנעה . ואין לנהוג במזון . העשיר לפי עשרו . אבל הבריא שהתענית קשה לו . לא ירבה אפי' במזון הרבה . וכן בעל ברית לא יתעדן ויסתפק (שם): (לח) שכח ואכל אפי' כזית ויותר . יפסיק מיד כשנזכר . ואפי' לעצמו ישלים . וישלים היום בתענית . וא"צ לשלם יום אחר בעש"ת . רק כשרוצה להתענות לכפרה . וגדול א' נוס למי ששכח ואכל בעש"ת . שיתענה כה"כ . ובמקומו יפדה בממון . העשיר לפי עשרו (שם): (לט) שכח ואכל כזית שם יברך בהמ"ז . וכשיש עוד בנים אצלו בביתו . אין מזמנין . ואם אכל במזיד באיסור כזית ולא כדי שביעה . לא יברך . וכדי שביעה . מברך (שם): (מ) יקדימו תפלת מנחה קצת יותר משאר ימים . ואומרים פ' הכיור והתמיד וקטורת . אשרי . ח"ק . והנוהגים לומר בעשי"ת י"ג מדות ורבש"ע . אומרים גם עתה . ומוציא ס"ת וקורא למשה ויחל כשחרית . וכשגמר הג' . מגביהין הס"ת . והג' מברך ברכת ההפטרה לפניה ומפטיר דרשו . ומברך לאחריה עד מגן דוד . יהללו . הודו . לדוד מזמור . ומחזיר הס"ת לארון . ובנוחה . ח"ק . ומתפללים תפלת מנחה בלחש . וכל יחיד אומר ענינו בשו"ת קודם כי אתה שומע . וחותם כי אתה כו' ולא בחתימה ואחר אלהי נצור קודם עקירת רגליו . אומר רבון (שכח . ואמרו בערבית) והמתענה עשי"ת . א"צ לקבל התענית דמחר . אבל הרוצה להתענות רק מחר . יקבל . וכשמגיע לשמע קולנו . יהרהר שרוצה להתענות מחר . וקודם אלהי נצור אומר . הריני בתענית מחר . יה"ר שתהא תפלתי ביום התענית מקובלת (שם): (מא) שכח ענינו . אפי' נזכר מיד כשסיים ברכת שו"ת קודם רצה . לא יאמרנו עד אחר תפלתו קודם עקירת רגליו ובלי חתימה . ואח"כ אומר רבון כו'. יהיו לרצון כו'. ואם כבר עקר . יצא . וטוב שיכוין לחזרת הש"ץ מלה במלה . ולא יאמרנו בערבית (שם): (מב) הש"ץ חוזר התפלה . ואומר ענינו בין גואל לרופא כבשחר (ואם שכח . עי' לעיל סעי' כז) או"א ברכנו כו'. שים שלום . ואומרים (והאומר וידוי . אומרה ואח"כ) או"א . התחנון . ואם מאחרו בתפלה ואחר א"מ יהיה לילה . יאמרו תחנון קודם . וכשלא עשו כן . או שבסיום התפלה נעשה לילה . יאמרו תחנון בלי נפילת אפים . וכשאין רק בין השמשות . יאמרו בנפילת אפים . וכשאפשר לאומרו קודם בהש"ע כשיאמרו א"מ אח"כ . יעשו כן (שם): (מג) בתפלת מנחה . ידקדקו יותר שיהיה הש"ץ המתענה . וכשקראו לתורה מי שלא התענה . לא יעלה אפי' כשחל בב' וה' (שם): (מד) אחר התחנון . אומר הש"ץ ק"ש . עלינו . ק"י . לדוד . ומתפללין מעריב . ואפי' במקום שנוהגין להתפלל מעריב קודם לה"כ . מ"מ כשעוד היום גדול שאפי' אחר מעריב לא יהיה לה"כ ובשלמת התענית . ימתינו קצת . כדי שבעש"ת ביותר מהככ"ע יהיה לה"כ . ולא יאחרו יותר . וא"א ענו בערבית ולא רבון (שם): (מה) המתענה ב' דר"ה ולילה נ"ג ויומו : לא יאכל עד שיבדיל על הכוס : ואומר בהמ"ג והמבדיל . ואם יכול לשמוע במוצאי ר"ה הבדלה מאחר שמכוין להוציאו . ויכוין לצאת . יעשה כן (שם): (מו) גם בשאר ימים שבין ר"ה ליו"כ . משכימין ואומרים סליחות (ואומרים פיוטי ג"ם . ובעיו"כ רק פ"א . וכשמשכים קודם אור היום . יטול ידיו ג"פ כשיאיר היום בלי ברכה) ואומרים א"מ בוקר וערב במנחה אפי' כשיש מילה שא"א תחנון . ובמנחה ע"ש וכ"ש בשבת . א"א (שם): (מז) אין להשביע בב"ד . אחר יו"כ . ומ"מ מצוה לפשפש בין איש לרעהו וכ"ש להציל עשוק מכל מיני כפיה . ומי שאינו בעיר ונתבע לדין . אין קובעין לו זמן לבוא לדין . מתחלת תשרי עד אחר סוכות . שאין לקבוע בהכ"נ בימים נוראים . אפי' על בני כפרים הבאים למנין . רק קובעין להם זמן לבוא אחר הרגל . וכשנראה לב"ד שאם לא יחזום . אז יהיה רמאות בדבר ולא יבא הנתבע אחר הרגל . או דנין מיד . ויש מקומות שנהגו . שאם התחילו בדין קודם תשרי . קובעין זמן אפי' קודם הרגל (שם): (מח) כשהנתבע בעיר . מחויב לדונו מיד . וכן כשהבע"ד רוצים לבוא מעיר לעיר . אך בע"ש ועיו"ש לא יכוף בקבע לדון . רק בדרך ארעי בדיני ממונות (שם): (מט) הרבה נוהגים להתענות עשי"ת . ד' ימים בימי סליחות שקודם ר"ה . וששה ימים שאחר ר"ה עד אחר יו"כ . חוץ משבת ועיו"כ . ומי שקשה לו להתענות גם לפני ר"ה . בדיעבד עולה לו גם ב' ימי ר"ה . שמפני שהיכא שמצוה נהגו לתענית עשי"ת שאין משלימין . ואכילת עיו"כ שחשב כמתענה ט' וי'. והרגיל להתענות עשי"ת ועתה אינו רוצה . צריך התרה . אבל בסעודת מילה יכול לאכול בלי התרה . אפי' קיבל התענית במנחה (שם): (נ) אפי' במקום שאין מחמירין בפת נכרי . ויש גם מי שאין נזהר בו . מ"מ בעשי"ת יזהר לאפות בביתו או ליקח מאופה ישראל . וכשאין אופה ישראל וא"א לו לאפות בביתו . מהדר התנור שהנכרי יאפה בו הפת שיקנה ממנו ע"י שישליך בו קיסם בשעה שבוערה או יבער האש מעט . והולך בדרך ואין לו פת ישראל ויודע שלא ימצאנו תוך ד' מילין לפניו או לאחריו . אוכל פת נכרי (שם): (נא) הקונה מנכרי עיסה מגולגלת . לא יפריש חלה . רק כשקנה ממנו קמח (שם): (נב) יש שמחמיר עליו לאכול חולין בטהרה בימים אלו . ויזהר אחר דגן שלא נפל עליו מים . וילוש הקמח במי פירות . ויטבול ויטהר במקוה או מעין ולא יגע בטמאים . ולא יעשה כן רק מי שכל מעשיו בקדושה ובטהרה ופרישות יתירה . ואם לאו . הוי יוהרא (שם): (נג) בימים אלו . יחפש במעשיו הרעים . וישוב לה' בכללן . ועל ספק עבירה יותר מעבירה וילמוד שערי תשובה לרבינו יונה וס' ספר המכונה לר"ת . וספרי מוסר האחרונים . ויבור כ"א לעצמו מה שלבו חפץ . ומהגים שיתפעל ממנו להתעורר בתשובה . אך לא יקבע בזה כל לימודו . כי כשיורגל לא יתפעל . רק מעט בכל יום . עד שירגיש שבא אל קרבו לקרבו לעבודת ה' ולנפשו אליו . ועיקר למודו יהא בעבודת יו"כ ודיניו (ומי שזכה להסביר פנים בהלכה . וכ"ש כשלומד בתלמידים שנוהגים שיעורים קבועים . לא יבטל) ולהבין פי' התפלות ופיוטים וסליחות . וכ"ש כשהוא ש"ץ בימים אלו . ואם כח בסוד ה'. ילמוד גם בספר הזהר . והתבודדות מועיל מאוד להבנה . והלומד קבלה בפרהסיא . בדוק שלא יזכה לאורה (שם): (נד) במקום שמצוי מוכרי אתרוגים . משגיח אנשי מעשה לקנות אתרוגים יפים ולולבין והדסים . כ"א כפי עשרו . וזכות מחשבת מצוה יקרה זו המצטרף למעשה . תכריע אותו לזכות לחתימה טובה ביו"כ . אך כשידוע ברור שאחר יו"כ ישיג מינים אלו יותר יפים . לא יקנה עתה (שם): (נה) בחורים ומלמדים . לא יבטלו בימים אלו סדר לימודם . כאשר בעו"ה רבים מהם נגררים ממלאכה או על ערכי התלמידים . וקוראין לו בין הזמנים . ומסליחות עד אחר החג . אינו מביא וקורא דרכו . ומתפה לבו לבטלה . ותאות להרחיב גבולו בתלמידים לעתיד . וקונה אוהבים בשוחד לילך לבעלי בתים לשבחו כי מחנך ילדים לו . ויודע דרך לימודם שיראו בו ה' נרכה . ולא נכרכם מדים . וגדול עונו מנשוא . שאם בחיי הגוף עושה כן . למלאכת שמים עאכו"כ . שלא יחליף הזמנים לעמול לרוח . ואיך בהלו פנים יסמוך שיח לפני ה'. שלא יפקוד עליו עון בנים שאוליא זמנם לבטלה . ויום לצום יקבע לו . ומי שנגע יראת ה' בלבו . יוסיף אומן בימים אלו . ללמוד עם התלמידים גדולים וקטנים בהקידה רבה . והמחנכים מצוה כמו מצות עשי"ת ולזה אינו יכול ללמוד כראוי . אפי' הורגל להתענות עשי"ת . יתיר הנדר ע"י ג' ויאכל וישתה כדי צרכו שלא ימעט בלימוד . ואם הנערים בני דעת להבין מוסר השכל . ילמוד עמו בכל יום מעט בספר מוסר לעורר לבם ביראת ה'. ויסביר להם כי ה' נותן מהבטחתם רב וצעיר . וכי קרוב היום שבו יפקדו לחיים טובים ולהפך ח"ו . וכי עת לתקנה שיזכו בדין עם אביהם ואמם לחיים טובים ושלום . ואם דבריו יעשו רושם בלבם ויתפללו בכוונה . יגדל כח תפלתם בבבל אלף כן תמיד . ליתן עת לתפלה שבזכות שתעלה במסילה יפרה . ותשבו לו לצדקה (שם)] :

מעגל ב . לשבת שובה (שנה ז . ח' תשרי)

(א) מקרא כך . ע"ש בהשכמה . ערבית אומר המלך הקדוש גם במעין שבע : (ב) שחרית (שנה ז קורין וילך) מפטירין בשובה : שובה ישראל . ומדלגין ליואל . ואומרים תקעו שופר . עד סוף הפרשה . כדי להשלים כ"א פסוקים . כתוב שבקהל אומר אותם . ואין ממתין לנער להפטיר בה . אם לא כענין שכולן נערים : (ג) לפי מנהג ק"ק אשכנזים . אין מזכירין נשמות בשחר . וא"א צו"צ במנחה . ואין מנהגנו כך . אבל א"מ א"א אפילו במנחה דע"ש . כנ"ל : (ד) וא"א פרקים . ולא ברכי נפשי . במנחה דשבת א . נוהגים שהרב דורש בו להזכיר המון העם בתשובה ולהכשיר מעשיהם . ואמרים במדרש רבה . בשעה שהחכם יושב ודורש והצבור שומעים לקולו . הקב"ה מכפר להם כל עונותיהם . ועכשיו בעו"ה . שלוחי שלא יוסיף סרה לעכב הכפרה . ע"י שעושין הבאה וטלולם . וקול המולה : כאילו היו במערת פריצים . ובעיני"ם יוקרו שם . נשיר אל רעהו יקרא . הס"ק נותה . כי תבואו לראות פני וכו' ומנת קרוא מקרא לא אוכל און ועצרה . אהה עד מתי נעשה כעורים קיר וכאין עינים נגששה בנסרים בתפילה כאורה . אוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה אך הבאה בלימה פנינו כגאלי קדרה . והרבה יש לצעוק ולעשוק מרה . על

מכן אומר הדרשות (עמ"י סי' פ"א) והדורשים ומוכיחים . אוי לי אם אומר עונותיהם ומשגיאיהם . אוי לי אם לא אומר . כי היא בעלמותי אלא בשרה . אך מה לי להאריך בידוע וענין לכל מי שיש לו מוח בקדקדו ע"כ הספיק זאת ההערה . וה' ממרום יביט וירחם עלינו אמן : (ס) [השבת שבין ר"ה ליוה"כ . אסור להתענות ואפי' בהתחלת תענית חלום . וסדר סליחות כבשאר שבת . רק מוסיף זכרנו . מי כמוך . שמע . נספר . לדוד . והאומר המלך הקדוש באתה קדוש ובמג"א (ושמע הכלום . במקום שנהגו כן בימים אלו) וקורין וילך או האזינו . שחל ר"ה בה' או בו' . קורין נצבים קודם ר"ה . ובשבת זו וילך . ואם בשבת שבין יוה"כ לסוכות . וכשחל בה' או בשבת . קורין נצבים וילך קודם ר"ה . ובשבת זו האזינו . וכשקורין וילך . יכול להוסיף מקום שרוצה . כדי להוסיף על ז' קרואים . במקום שנהגו להוסיף . ובקורין האזינו . מחלקים הפרשיות כבמקדם . וסי' הזי"ו לך . הזכרו . זכור . ירכיבהו . וירא . לולי כעס . כי ידין (למנהג מדינות אלו . ויש נוהגין . לו חכמו . כי אשא) והשביעי קורא מסוף השירה עד סוף הפרשה . ובמקום שנהגו להוסיף . יוסיף מויבא משה והלאה ולא קודם . אפי' יש חיובים וכנ' וה' ומנחת שבת . אין חשש לחלק כן . שכן מסיים גדול לאלהים . עי' ויכוח . ישראל אל גיל . למנהג מדינות אלו ויש נוהגין להוסיף גם את כו"י) ומפטירין תמיד שובה ישראל (ולכן נקרא שבת שובה) ומדלגין לויאל . וקורין תקעו שופר עד ימי עולם . ויש שמוסיפין במיכה . מי אל כמוך . ויקרא להפטרה זו אדם חשוב ; (ולא נער רק במקום שכלם נערים) ואח"כ אומרים יקום פורקן . מי שברך . א"ר (ובהלכה אין א"ר) אב הרחמים . וגומרין כמו בשאר שבת (תרב) : (ו) המנהג שהרב העיר דורש בשבת זה לעם . וידרוש בדברי מוסר . המעורר להתשובה . ובעניני יוה"כ . ובענייני הלכות סוכות . ויזכור פעם בדברים ערבים ובלשון נקי וקל . וידרוש אחר ק"ש . והקהלה גדולה שיש בתי כנסיות ומדרשות הרבה . ויעורר גם לבני הכנסת הגדולה שדורש שם להמתין עד שיאספו כולם לשמוע . וגם יש שמתאחרים בתפלתם . ידרוש במנחה אחר ואפי' שלא . ויקדימו להתפלל מנחה משאר שבת . כדי שאחר הדרשה יהיה פנאי לאכול ולגמור התפלה ולילך לביתו לקיים סעודה ג' . כי אין לסמוך לקיימה בר"ח . ולזה לא יאריך הדורש עד סמוך לבין השמשות . ומי שביתו רחוק ויודע שלא יגיע קודם בה"ש . יחלוק סעודת שחרית לב' (שם) : (ז) אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן . ושואלין אבל . ואפי' מי שאין לו אב ואם . ומוציא ס"ת וקורא לג' בהאזינו או ברכה . ובכל פעם להורה אפי' כשדורש במנחה . ומי שביתו רחוק ורוצה להתפלל ביחיד כדי להגיע לקיים סעודה ג' . לא יתפלל בסוף הזמן . וכ"ש בעת הקריאה . רק ילך לאכול ויתפלל . או יתפלל בבוקר . וישמע אחר כך הקרוב . והשאר לו . יוצא בד"ה (שם) : (ח) אומרים צדק (וצדקתך א"א) אפי' כשחל ערב יוה"כ . ולא פרק ברכי נפשי . ובמעריב א"א ויהי נעם ואתה קדוש . רק כשיוה"כ בשבת . ולא יקדש הלבנה עד מוצאי יוה"כ (וי"א קודם יוה"כ .) אפי' כשחל שבת ז' מעל"ע . וכשהם נלאים שלא יוכל לקדשה אז . יקדשה קודם יוה"כ . ועורך שלחנו ללוות המלכה . ואוכל עכ"פ כזית . אף שאחר ש"מ מקיים הסעודה במיני מרגימא או פירות . והמאחר בסעודה ג' עד הלילה . אוכל קצת בלילה ויכוין לשם סעודה ד' : ע"פ אוכל אח"כ בלילה מיני מרגימא או פירות . והאוכל סעודה ג' בבה"ש ומפסיק או נמשכת ההפסקה . יזהיר להבין זו להאחרים . וילמוד הדינים והמאמרים המדברים מסעודה זו (שם) :

מעגל ג : בענין התשובה

(א) מנהג ולימוד מדרך העולם . עיין בס' חובת הלבבות . והג' שערים לר"מ ז"ל . אבוקה דכולכו . הס"ג ומורייתי . ולגאון ס"ח וס' הרוקח . ודברי חז"ל המפוזרים בתלמוד ובמדרשים ובדברי המקובלים . המצא בשער התשובה בס' ר"ח המאסף לכל המחנות . וחרדים . קיצור ר"ח . יסוד התשובה . ותורת האשם . וזולת רבו מאד מספר . מאן דלית ליה כלוכא . אזיל לבי אסיא . ודלא ידע שהיכין ליה לאהדורי (ק"ו מהצפנת ממנו) ולאסוקים לאורחא ולא שתקים עד דמשמיה משל רוחא . שכל ישראל ערבים זה בזה לבגיל משום לא תמותנם כמות נבל משו לא יזה . ואין מהצורך להאריך מענין התשובה והקניה . כי כל הספרים מלאים ממנה . בכל זויות מבנ . רק סביר בקצור נמרץ שהיא מ"ע שבתורה . אם לא אסה כי תבו מכל חטאת האדם ובתודו . ובתוב ושבת עד ה' . ושבי בנביאים . ובמ אליך . וכל הנביאים הזכירו עליה . ובכתובים . ומודה ועוזב

ירוחם . וזה עיקר יסוד התשובה הכלול בשתי סיבות אלו : (ג) וכדי לייטב הענין בדעת ב"א פלא יפלאו ממנה . עם היות בהשקפה להשכל היה השכל מחייב שאין תקנה למי שמרד במ"ה הקב"ה יוצר רוחו ונשמתו . מ"מ כבר הודיע רה"ק על הנביאים והחכמים שהתשובה קדמה לעולם . וזה מחמת שהאדם הזה עלול לחטוא . מפני היצר שמוך אליו לכשילו . והיה זה עזר כנגדו . כדי להכשיל שהר האדם המתגבר עליו ושמח . ועיין בהקדמתנו לחלק הראשון מזה החבור באורך : כי אם היה כל כוונת בריאת עולם התחתון הלז . לערוך בו מלחמת . ולגרות היצה"ר באדם כחלוש והגבור הלזה . אמרתי חלוש . בבחינת חומר גופו והרכבתו הרפויה מאד . ואמרתי גבור . בבחינת נפשו וצורתו השכלית הטעונה מאד מאד . כל הרוחות שבעולם לא יזיזוה מבחירתה . ואין כופה ומכריח אותה לשום צד בחזקה . הכל בידה וברשותה כדם אין אונס . כי כן יסד המלך . אך נבדל לאחד מהנדדים . ודאי יש חילוק בין מזג אדם אחד לזולתו . זה דבר ברור ידוע לחכמי לב . שתכונת טבע האדם במדותיו . משתנה אחר מזגו . והמזג יכונה בהאות . גם עלול מהמקרים ומסובב מעם מזל יצירתו ומולדו . גם יתעלם מהמזונות שיזון בהם . כל אלו פועלין באיכות מזגי ב"א . ומולידין בהם תכונות נפשיות שונות לפי שינוי סבות הנ"ל . ויקרה ג"כ שישתנה טבע מזג הקודם אל טבע אחר . לפי שינוי הנהגה במזונות . ובעמל . ובהעתקת מקום . ועליית וירידת שני החיים . כי בכל אלה יקבל חלוף בטבעו המטה למדה מדה . מזמן אל זמן . ולהיות כל הסבות הקרובות והרחוקות מסודרות ממנו ית' . וכפי התגברם והתגברם על האדם . כפי הדה נטייתו עמתה למדה מן המדות . עמ"ש בס"ד בדרוש מכתב ליחזקיהו (וע"פ הדברים האלה יובן היטב דברי הר"מ ז"ל בס"ה מהל' תשובה . והרה לגמרי תמיהת הר"מ הפלא מתבריס . על מ"ש שם שכל אדם יכול להיות צדיק כמשה רבנו . או רשע . וכן שאר כל הדעות כו' . אלא הוא מדעתו ספה לאיזה דרך שירצה . ע"כ דבריו שאמנם בהנהגת טבעו יראו דברים זרים עד הנמרה והסברה . והלוף כהום והנסיון . אבל לא יסבלום ולא יקבלום . אבל אם העיון לשונו פ"ב מהל' דעות . ותשמיט מפרקיו לאבות הנ"ל . ותשיב דבריו זה על זה . והחזיק זה לעומת זה . ואז יתבאר לך האמת בלי דופי . ויהיו לך לרצון אמרי פי) ע"כ הקדים הקב"ה רפואת התשובה למכת המשובה . לפי שראה הש"י כי היה האדם קרוב ומוכן לחטוא . מרוב מתוקת יצרו הרע מנעוריו אלא תשוקתו והשקו . ואינו מניח לו לבלוע רוקו . ועם הסב"ז כמהו תמיד לבחירתו . מ"מ נתן מכשול לפניו . כאשר יורו הכתובים . ואמר הכתוב . והכבדתי לב פרעה . ופסוקים זולת אלה . לפיכך נתן רחמי הש"י על האדם הלזה להורות לו דרכי תשובה . שלא יאבד בהעותו (עמ"ש בס"ד על הגדה . שאלו לחכמה חוטא מה עונשו) לפיכך אפי' עבר אדם על כל עבירות שבעולם . אין הסרגוד נגעל בפניו . עמ"ש בס"ד ע"י סי' פ"ע ס') אמנם אדרבה חביב הוא ביותר (ועיין בדרוש הנ"ל . מ"ש בביאור מ"ש חז"ל . שהקב"ה אוהב את הרשעים) ע"פ הדברים האלה . אין הכרח למ"ש הר"מ ז"ל בס"ה מפרקיו הנ"ל . שהחסיד גדול ממי שהבא יצרו במצות השכליות (אם לא בשמעיות) ואולם באמת נראה מדברי רז"ל וכן מהסברא . שהדבר בהפך ממה שהסכים ז"ל שם . עמ"ש בס"ד במקומו בלח"ם פ"א . וכמדומני שאחר כך בהגור פ"ו מהלכות תשובה . הסה כי כן . אם הענה הישועה מאוהב נאמן . אב רחמן . שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם . והשובים רבים זולתו . מכולם פנה יחידה נודעת מאתו יתב' לבעלי תשובה להורותם הדרך הקלה . ומסייעין אותן לבנוסו אף דרך חמירה . וברוא ליכנס ושיעור שני פתחים כרשות נס"א שם נברא העולם . שי"ל שני פתחים ונראה שהפתח הגדול פתוח על בשאר כל ימות השנה הסגורים בעולם . אצל רוב המון העם . ומ"מ גם בהם אין דלת התשובה ננעלת . אם שבה לא טרם הספה . כמש"ל בס"ד . ופתח קטן פתוח מעשרה . כמו בעשי"ת שמטן עם רשון לכפרה . והספק בכוונן אוזב אין לו מקום בשבר מגורה גורם : (ג) וכנגד אלה הפתחים . כ"ל רמזים שני שערי חולדה . שהיו בהר הבית מן הדרום המשמשין כניסה ויציאה . ויש לדעת למה היה ב' שערים בדרום (יותר משאר הרוחות) ומדוע שניהם נקראים בשם א' . המיוחד לכניסה ויציאה בלבד . אמנם לא לחנם נעשו ככה בשער בית ה' . מקום כינוס כל בני עולם . ככתוב ונהרו אליו כל הגוים אל בית ה' . אלהינו כל יושבי חלד . שהמשילים להילדה הדרה בעיקרי נהים . מנהג והיה יודעת לפני מהרת . צריך יציאתם כ"י פחד אלהים לנגד פניהם . וכניסה ויוצאת דרך שני שערים שבתוכ"ם לנכרים . המה שערי גאל ועריות . שבהחד פתחו רחב לרוב העולם הנכנסין בו . והב' צר לנמשים

שמיטו. שכן אמרו ז"ל. רזון בגזל ומעוטן בעריות. לכן צריך ליזהר בשני אלה שלא יעלו תלודה במעות של יושר. וכשנאלי מפיס כמתושין מלו זרע אמת עשים בכושר. ואמנם כן נאין מדרך דרי חס כלב. שורש אחד נכס. וכניסם משמשין כניסה ויאלה כאמור. שככא לנאם ליסמא פותחים לו. וכבא ליכנס ליטהר מסייעין אותו (בענין זה שמעתי דבר הגון. עיין בשמטה): (ד) וביארתי עוד בענין מלאכת סכית שערי בהמ"ק הגדולים זה מזה במדת גבהם ורחבם לפי גלוף מעלת קדושתם שיתרה זה על זה. כי הנה פתחו של אולם משונה היה משאר השערים כולם. כי הוא לבדו גבהו ארבעים ורחבו עשרים. וירמוז לפי דעתי על כללות העולם (אותיות הגרון מסתלפות) שדומה לאכסדרה מוקף מג' רוחות. ורביעית פרוץ במלואו. וכן היה האולם שמם (עי' קונטרס בנין בית המקדש שלנו) דומה לו. ודומה לאות ה' שרומזת לחטא (כי על כן לא היתה על אבני האפוד) שפרוצה במילואה. ואין לה פתח לכניסה. וכן יוצאין רוב אנשי העולם שלכם בריא אולם (ע"כ השמ:ה ג"כ שמו באל"ף. ע"ש אנשיו יוצאי השער הזה) אכן סוקף בה היוצאים שלו הוא. מסיותם בני עברים לרדוף אחר החומס. לזה רומז מדת רחבו (ומאז מתחיל דין עונש של מעלה) ומדת גבהו ירמוז לבך שני כח היצר. שעומד בגבורתו עד ארבעים לבינה. כי אז לבבו יכין ותגבר גרפא לו. זוהי מדת ההמון. אכן הפרושים הנגשים אל ה' להתקדש יותר. הם מרמזים בהיכל הקודש שרחבו עשרים. רומז מזמן שנכנס לעונש. מאז התגבר עליו היצר. כיון שנכנס באדם חכמה שכלם בו ערמה. ואיש שולט בו אלא עד עשרים. שהוא שכלים גובה אלותו ונמייתו לכבלי עולם כלו. ועד העם ההיא אין בו דעת שלמה (כי לכן אין במעשיו כלום. למכור בנחלת אבותיו) ולפיכך אינו בר עונש כדין שלמעלה. ומשם ואילך גובר עליו הכח השכלי לבכנס אל הקודש פנימה: (ה) גם מדת השערה של פתח. כבר אמרתי שרומזת בעשרת ימי תשובה. ויש בזה ג"כ רמז נאה במ"ש כל פרצה שהיא בעשר. דהיינו שחוזר מפריצותו בסוף י' ימים אלו. היא כפתח פתוח לדופקי בתשובה. כמ"ש על הפסוק דרשו בהמצאו. שאפילו היחיד מגנה גכם. יתר מכאן. אם שהה יותר. אין מניחין אותו ליכנס דרך פתח הרחב שלמטה. כפרוץ במלואו. שהבא ליטמא פותחים לו. היא פרצה הרחבה מעשר (ורמוז בה"ה במלואה) ליטמא ולא לכניסה. כמ"ש, ע"ש סליק הכי. דאי הדר בתשובה משוילי ליה. ולימייעוה בכך. לא מסייעא מילתא. שהכניסה צ"ל דרך צר וקצר כמו שהוא פתח עליון דה"א. ולא ישוב כדרך אשר בא בה מתחלה הפתוחה לרווחה. אלא צריך לדחוק עצמו. ולכן התשובה שלמה פועלת. אף בשאר ימי השנה ואפילו אחר נז"ד. והם רמוז כמ"ש, ואם עשה לה טרם הפתח. דהיינו שעשה תשובה מעולה. שגדר הפרצה שהיא רחבה מעשר. ועשה לה טרם פתח דחוקה. שדוחק אכהם כה. לזה ודאי מסייעין בכל זמן. משום דסיפתא בקרן זוית לא עבדי אינשי. אי לא אמפיא סיועי מסייעי כהדייהו. מש"ה סייעתא דשמיא היא בודאי. ולכן מעוררין ג"כ בתשובה השנה זו. כי פרצה דחוקה מותר לכנס בה בשנת. ואע"פ שמשיר גרורים קלסו ומפארים משוגתו אתו כל ילין. כי אדרבה יום השביעי הקדוש הזה מוכן לכך שדומה לעוה"ב הוא הטרקלין: (ו) יעד"ו פירשתי במשנה. וממחם מקלקליה פ"א בשבת (ביאור כל המשנה. עיין בהשמטה. ספותי והבב במסביום כהף): (ז) ומאחר שעיקר מכשול ב"א הוא הגזל. והוא המקטרג הגדול. ובלעם כראש סולם. על כן צריך ממנו שמירה מעולה. כי אע"פ שמועד הוא להזיק (השמירה פתוחה סגי ליה) אינו מתכוין להזיק. אלא להגאת עצמו הוא דורש דמי"ס. ועושה עצמו ע"ס ישר. ואינו רואה חובה לעצמו. וא"א שלא יפגע אדם במזול זה זקן וכסיל. כאומר לזהב כסלי. ולכתם העון יאמר מבטחו. אם זהב ואלי כהם פן יתנב בראשו כנהר. כי ישים כזב מחסהו ובשקר נסתר. והכי כאמת נעדרת וסר מרע משתולל מאבירי לב ישענו עליו בשיהם ראיסם שוטה שאינו יודע מה ריום יש כדבר עוני זה לא היה חסנו וכוסה עליו הסכתר. אך מוטב להיות שוטה כל ימיו ולא להיות שעה אחת רשע לפני המקום לעסוק באמת ולעשות תורה פלסתר. ומפני שוטים שקלקלו. לא היה יד נפה מלהזהיר הרבים לעמוד על נפשם. ולחוס על קיינם ורכושם להפרישם מאיסור. ונזכיר שגיה שלשה גרגרים מאבק גזל שלא יקראם אסם. ויש"אל קדושים שעמדו רגלי אבותיהם על הר סיני בודאי יחזיקו לנו טובה ולא ישלמו רעה למבקשי טובתם ודורשי שלומם למען יעשו פרי למעלה ולא יוכה שרשם. וכדי שלא נפסיק כאן יותר מדאי. נליתם בהשמטה בס"ד:

מעגל ד. לתענית יחיד. בו ה' פרקים:

פרק א. בענין התענית:

(א) אחד מדרכי התשובה. לענות אדם בצום נפשו. לבקש רחמים מאת ה'. כמבואר בדברי ישעיה. שלא זה צום אבחרהו. ובדברי ירמיהו. קראו צום בהודש השביעי. אמנם דרך תענית צבור כהלכתה בהסכמה מבחירה לרצון לצורך שעה. יבואר במקומו אצל זמני הגשם. אבל כאן נבאר ענין תענית שמקבל עליו היחיד לצורך שלמות התשובה. שזמנה בעשי"ת בעלם ורתשובה. כמ"ש על הפסוק. דרשו ה' בהמצאו ביחיד אימת בעשי"ת: (ב) התענית והאכילה שני מקבילים ומנוקדים זה כן זה. ר"ל שהמיסם מודים בזה ובעונה הרוזים בזה וזולת זה. וכן להפך. כי כמו שהאכילה הכגונה בכמות ואיכות. היא מונה לגוף בבריא. ומועלת לנפש הבריאה. כמבואר בכסא מן. כן ההפכה שהוא התענית. טוב לגוף החולה. שמזיק לו האכילה. וצריך למנעה ממנו. כדי להחזיר בריאותו לאיסנו. וכן הוא צורך הרחקה מנגע החולים: (ג) לפיכך. לא כל היושב בתענית עושה טוב. אלא פעמים נקרא חוטא. וזהו המסגף עצמו בחנם ומזיק לטבעו. שאינו רשאי לחבול בעצמו: (ד) ולפעמים נקרא קדוש. הוא היודע שצריך לכך לכרוך נפשו או להכניע יצרו. ומכיר טבעו שאינו מוק בכך. זה ודאי יפה לו התענית. והכל לפי מה שהוא אדם. ולפי גודל הצורך לבקש רצון מאת ה'. ודבר זה אינו מסור ביד כל אדם. אלא ילך אצל חכם רופא הנפש וילמדו. עד כמה מגיע צרכו לתענית: (ה) או אם יש הרפואות אחרות המועילות להשיב נפש לבריאותו. מבלי שיתקלקל בה הגוף אם הוא חלש. ישאל ויודיעהו. לכן לא נצריך כאן. בהגם יש ספרים רבים המדברים מזה די והותר. ויעיין ס"ד מח' פרקים נבר"ש ז"ל: (ו) וסוד התענית. יעויין בר"ח ותקוני שבת [מתלמיד הרב מבם קורדאווירו] ובחל כמו אם הוא הראוי. כי חלבו ודמו מתמעט. שמהם בנין אדם כלו שגופו ונפשו שמורים בהם. לכן ספרים מספרו שבק"ל. כמי חיי אדם"כ. שממנו נגוו ומאלו בני אדם כלם:

פרק ב. הנודר בעת צרה

(א) כמו שצבור מתפללין על צרתם. כך כל יחיד מתענה ומתפלל על צרתו. כילד. היה לו חולה. או תועה במדבר או חבוש בבית האסורין. יש לו להתענות. ולבקש רחמים בתפלתו: (ב) ולא יתענה בשבת ומועד. חנוכה פורים. ור"ח ומי"ב: (ג) יחיד המתענה על צרה ועברה. או על חולה ונתרפא. או מת. צריך להשלים כל התענית שקבל עליו: (ד) ואם מדע לו שקודם קבלת התעניות כבר עברה. א"צ להשלים:

פרק ג. דין נדרי תענית

(א) נדר להתענות יום זה ושכח ואכל. משלים תעניתו. וה"ה אם היה העניים חלום או ת"צ. או שהיה יום ידוע לו להתענות. כיום שמת בו אביו או רבו: (ב) אבל אם נדר להתענות יום או יומים. וכשהתחיל להתענות. שכח. נהגם או הזיד. ואכל אפי' כזית. איבד תעניתו. וחייב לצום יום אחר: (ג) מ"מ לא יאכל עוד יותר. אפי' כבר אכל פרוס: (ד) קבל עליו רצופים. ושכח ואכל בלילה. צריך להתענות כל קך רצופים אחרים שקבל עליו: (ה) וי"א אפי' בנדר יום זה. חייב להשלים כל אותו היום ולצום יום אחר: (ו) אבל תענית שקבוע לנגזר. כא' מד' תעניות. או שנודר לגזר תענית ביום זה. אסור לאכול בו יותר. וא"צ לפרוע לאחר. אם אכל בשוגג או באונס. אם לא ממדת חסידות: (ז) הנודר לצום י' ימים. באיזה זמן שירצה (אפי' קבלה עליו בשעת מנחה) והיה מתענה ביום א' מהם. ונזדמן לדבר מצוה. או לכבוד אדם גדול או שמלוטער. הרי זה לוה ופורע יום אחר: (ח) אבל המקבל עליו בשעת המנחה להתענות למחר. או הנודר לצום ביום פלוני. או כה' כל השנה. וכדומה לזה. זק אם היה תענית חלום. אינו יכול ללוות. וא"צ פ"ל שאינו בהלואה: (ט) אבל הטובים תענית בה"ב אחר פסח וסוכות. או אפי' בעשי"ת. ואירע ברית מילה. מותר לאכול. אם הוא מהמזומנין לה (וה"ה לפדיון הבן. ואפי' כבר עבר זמנו. כ"ע לסקל בהעניות הלו. והאר סעודות מלוה זולתו. עיין שער סאר)

דהשתיקה לא קבלה עליה כה"ג : (י) וסיים ואמר שנהג לצום בלי שקבל עליו התעניות בפירוש. אבל אם קבל עליו התענית בשעת מנחה. צריך להשלים : (יא) וי"ל שאם נהג לבלים ג"פ. כבר נעשה נדר אצלו. ובכל אופן צריך להשלים לעולם. אם לא מצי כהיים. ולדבר שאינו צריך התרה : (יב) מי שנדר לצום כך תעניות. יכול לדחותם עד ימות החורף הראשון. וכן הלוה תעניתו. יכול לפרוע יום קצר תחת ארוך. מיהו אף על גב דבדיעבד עולין לו. הכא דהאפשר שהוי מצוה לא משהינן : (יג) מי שנדר להתענות בה"ב. יוצא י"ח כשמתענה בה"ב. אבל לא בימים אחרים. ואם אומר שמתכוין משלש דוקא לבה"ב. משמע אין לו אלא כפירושו :

פרק ד. דיני קבלת התענית

(א) כל תענית שלא קבלו עליו תחלה. דהיינו עד נ"ה. אינם תענית. ואם דעתו לאכול קודם לכן. לא יקבלנו עליו כלשון תענית כלל. ואינו מתפלל עננו. כ"ה בפשק. והנכון סמכתי דעת הרא"ש. ודאינו אינו מתפלל. אומר עננו. מיהו דוקא אם מתענה עד מנחה קטנה : (ב) יחיד שקבל עליו תענית כמה ימים צריך להתענות עד צאת הכוכבים. אם לא פירש בקבלתו עד שישלימו לגמור תפלתם : (ג) כל תענית יחיד שלא קבלו מבע"י. אינו תענית לתפלל עננו. ולא יצא ידי נדרו : (ד) אימתי מקבלו עליו. בתפלת המנחה אחר שסיים תפלתו קודם שיעקור רגליו. אומר רבון. כמ"ש במקומו בכים אל. ואם הרהר בלבו אז. נמי הויא קבלה : (ה) אע"פ שקבלו. אוכל ושותה כל הלילה (ועי' לעיל בחלק ג' סי' ב' דשער התרסים) ואפי' קבל עליו כמה ימים בבת אחת. נמצא זה אחר זה בימים ולאכול בלילות. אוכל ושותה כל הלילות : (ו) אבל המקבל עליו כמה ימים מפוזרים. הוי ספק או בכי בקבלה אחת : (ז) קבל עליו להתענות למחר והתענה. ובלילה של אחר התענית נמלך להתענות עוד. אע"פ שלן בתעניתו והתענה כל היום. אינו תענית. מפני שלא קבלו מבע"י : (ח) מתענה אדם שעות. והוא שלא יאכל כל היום. כיצד. הרי שהיה טרוד בעסקיו. ולא אכל עד חצות. או עד ט' שעות. ונמלך להתענות בשעות הנשארות מהיום. ה"ז מתענה אותן שעות. ומתפלל בהם עננו : (ט) ויש חולקין. דס"ל דלא הוי תענית שעות. אלא דוקא היכא דקבל עליו מאתמול עד חצי היום. והוא נמלך בבקר. או שקבל עליו למחר מחצי היום ואילך. והוא נמלך ולא אכל גם בחצי ראשון. ונראה שהלכה כדברי כולם לענין עננו. אבל לא לענין תשלומי תענית נתחייב : (י) אם קבל עליו עד חצי היום. ואכל אח"כ. או שאכל עד חצי היום. וקבל עליו לצום אח"כ. אינו תענית כלום אפין. אלא שצריך להשלים נדרו : (יא) הנודר על תנאי. אם לא אתרצה דבר כרצונו אתענה. הויא אסמכתא. ולא נתחייב. מ"מ נכון להחמיר : (יב) אבל אם התנאי כדבר מצוה. או אם ינצלני ה' מצרה. או יצליח דרכי. נתקיים התנאי. נתחייב לקיים נדרו : (יג) המהרהר בלבו להתענות שלא בשעת תפלת המנחה. לא נתחייב :

פרק ה. דיני תפלת עננו וטעימה

(א) יחיד אומר עננו בש"ת. בין בתעניתו. בין בת"צ. ועי' ביה אל. במקומו : (ב) עמו"ק שהזכיר דעת הגאונים. דהסוברים דיחיד אינו אומרו אלא בתפלת המנחה : (ג) הרוצה בתענית. טועם כדי רביעית. ונבלע שיפלוט. ויש מחמירין בת"צ : (ד) ומי שדרכו לרחוץ פניו בבוקר. מותר לעשות כן בתענית יחיד. אפילו ביותר מרביעית. כיון שפולט : (ה) ומותר ללעוס עלי קנמון או עץ מתוק. ולפלוט. עמו"ק :

מעגל ה. תשלום מנהגי עשי"ת

(א) אין משביעין אדם בב"ד. ואין הכוונה לבטל ישיבת הדיינין (שהוא אחד מעמודי העולם) בעשי"ת. אלא דמן הכל מקום. אם יש פסק שבועה. ממתינין עד אחר יוה"כ : (ב) ואל"ע שמשם לבטל גזלה מלוים מיד עושק. בכל מיני כפיה והכרעה : (ג) דין קדוש הלבנה. מבואר לעיל בשבת ד' דשער השרים : (ד) אף מי שאינו נזהר מפת של א"י. צריך ליזהר בעשי"ת. ודי בהבדלת קיסם : (ה) ואם הוא בדרך. א"צ לילך אלא בשיעור המפורש בהלכה בן יד כ' נע"ש : (ו) על ענין שכתבו הסידורים הנדפסים לאכול תאניכם

בשרה. עמו"ק : (ז) יש לכל אדם לחפש דרכיו ולפשפש במעשיו. אם און בידו ירחיקנו. אם אשר עוה יחשוב איך יתקננו. בעוד ידי השוק עומדים ורופא נאמן נמצא יבקשנו. יבלא דברו ויפתח. וישוב אל ה' וירחמהו : (ח) וצריך לדעת. שספק עבירה צריך יותר תשובה מודאי. כהנודע עבירה קשין מעברם. וכן עבירות שאדם דש בעקביו. צריכין יותר בדיקה לחזור בה כמה אדם חושב בנפשו. ביחוד אותן עבירות שאין חשבים כלום בין המון עם. כאבק גזל. רבית ואונאה ואבק לה"ר. ליצנות. דברי ביטול (עמ"ש בליקוטים על ענין ביחוד ובדיחותא) ושחוק ודברים בטלים. אע"ג ניבול פה. והוספה דבר שקר. רמאות וגניבת דעת. ושיחה בבה"כ. והרהור בעת התפלה. כל אלה ודומה להן. כהוגן שהזכרתי לעיל בחלון המאור. והנה כיוצא בהן מקרה לבני אדם לפרוש מהם. וכיון שעבר ושנה בהם הו לו כהיתר. ואינו מרגיש שחטא. ע"י הרגיל לגוף. הנה נפשם אומר על אמרך לא חטאתי. לפיכך צריך שנגחה פרטים ואזהרה גדול להסיר אלה המכשולים. שכן באמת חמורות וגדולות. ונפרטים שבהתמידו זמן רב ובאו פעמים כעגלה מסובלת מכוסלות. וצריך להטע אחריהם כשר יהא כבולר על סלסילות. ובושת לפני חכם. יתבודד ויפנה מעסקיו בשעה ידועה ויחקור מעשיו. וכל עון אשר נכשל בו זמן רב. ירחמהו בבקשה לבל ישוב לאולתו. ויקבע לו זמן או הענין כשיבוא אל קיבו. ויספר תמונות לפני מורה עליות. ויסתכל בג' דברים ולא יבוא לידי עבירה. ויסה מרדות אחת בלבו של אדם מנאה מלקיות. ועיין תוכחת מוסר נאה בסוף קונטרס יציב פתגם : (ט) כדי לבטל ממכשול שבועות ונדרים. הנהיגו חכמי הדורות להתיר נדרים בערב ר"ה. ולהתפעט על העתיד (ולמ"ש בס"ו שאין היתר לעקור שמא מהמת יראת עונש. יעויין מ"ש בס"ד בתשו' ני"ד סי' שכ"ג. שהשבתי על כל דבריו) וכבר נתפשט המנהג בכ"מ לעשותו בערב ר"ה. ובשאין מועלין שמה. אנו חוזרין לעשות פעם ב' קודם יוה"כ : (י) ביום שלפני עיוה"כ. משכימין קצת יותר משאר הימים. ואומרים סליחות של י"ג מדות בבכי ובכוונה גדולה. ונהגו העם לעשות ביום זה נרות של שעוה להדליקם בבה"כ ביוה"כ. ונהג עיוה"כ ביום א'. לא יעשום בע"ש רק ביום ה'. ויחזרו אחר שעוה (ובהאפשר לעשות משעוה לבנה מה טוב. שהוא נאה ודולק יפה) ופתילות יפים. ולא יקנו הנשים לפתילות מהנשים שאומרים שסקיפו בהם בנים מלים. שהם חוטים גרועים ואין דולקים יפה. והמקפידים ע"ז. יקיפו חוטים יפים ויחזו לנס לנקיף. ונהגו להק הבעוסין ערוה. ואין לבטלן או להלעיג עליו. כי סודה טוב ויסודה בהררי קודש (סת) : (יא) עושין נר בשביל כל איש חי (ולא בשביל אשה. אפי' אלמנה. והגרושה ראשי) ונקרא נר הבריאה. ועושין עוד נר א' בשביל אביו ואמו שמתו או רק א' מהם (וגם אלמנה תעשה נר זה) ונקרא נר נשמה. ונר הבריאה יעשו גדול מהב'. בעי"ש ידלק עד מוצאי יוה"כ. ויקחו שמשה לבהכ"נ. והנשאר מהם במוצאי יוה"כ. נהגו ליקח ב"ה לביתו. וכן בשר שאין לו מנין שם ובא לעיר והביא נרו לבהכ"נ. ינית הנותר שם. ונשמת ב' ימיח שם א' ובב' יקח עמו וידליק במקום שמתפלל ביחיד : (יב) ביום שלפני עיוה"כ יהין הכפרה ובמנחה אומרים תחנון. ויש נוהג שלא לאכול בשר ושירות ולשתות יין רק ביום בה"א החנון. מותר בליל עיוה"כ (וקודם טלילה אסור. אם מתפלל מעריב) ובמקום שמרבין בסליחות באשמורת עיוה"כ. אסור. ואם עבר בן בפירוש. אסור בכל מקום (סס)] :

מעגל ו' ח' תשרי

(א) המוחל חסד בית עולמים. שבוא לכפר על כל מוסחים : (ב) ויש מכינין הכפרות שעושין בעת מחר קודם שיאיר היום : (ג) כבר פשט המנהג בישראל בערב יום כפור. לקחת לכפרה תרנגול : (ד) לוקחין זכר לזכר. ותרנגולת נקבה לנקבה : (ה) ולמעוברת. ליקח האר"י ז"ל ג'. וכן נהג המ"ב ז"ל : (ו) בוחרין לבנים. כנגד שלא יחזור אחריהם : (ז) אם א"ל תרנגול. לוקח שאר בעל חי. מידי דלא חזי להקרבה. ועשירים שמ' בכוונת הגאונים [הובא בטור או"ח סי' תר"ה] שלא נראין חכמים עמו : (ח) לא מצא בעל חי. יקח עליך עם זרע. או נטע. ומחזרו הביא להשו. כי האדם עץ השדה. ומהפך עמו בנפש כלומתם : (ט) נוקח הכפרה בידו הימנית. ואומר נפש תחת נפש. ויקרא בני אדם וגו' [. ומקודם אומר זה :

לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה וכו' ; הנה אנכי בא לעשות כפרה זו : לתקן את שרשה במקום עליון

עליון . ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי : שתהא שעה זו אשר הוט חסדך עבר בעולם. עת רצון ורחמים. ובכח סגולת שחיטת גבר זה. יומתקו ה' גבורות יסוד גבר בעלמ"א נוקבא קדישא דזעיר אנפין. בחינותינו אשר בו דרך מעבר נשמותינו. ואתה תקום תרחם ציון. כי עת לחננה כי בא מועד. ותבנה בית המקדש במהרה בימינו. ושם נעשה לפניך משפט שעיר המשתלח. ושעירי עזים נעשה ברצון (להמתיק תוקפא וגבורתא של המלכה) יראו עינינו וישמח לבנו. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי נו': אח"כ יאמר נ"ס

בְּנֵי אָדָם יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת. אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל: יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת. וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם. וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כָּל אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם. וַיַּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם. וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ. וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי אָלֶף. לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ: וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת. מָצָאתִי כֹפֶר:

סומך ידיו על התרנגול ומסבב סביב ראשו. ואומר:

זֶה חֲלִיפָתִי. זֶה תְּמוּרָתִי. זֶה כַּפָּרָתִי מחזיק הכפרה בידו השמאלית. ומניח ידו הימנית על ראש התרנגול ואומר זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנִי אֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

ואומר וקורא בני אדם ס'. ומסבב ואומר זה חליפתי. וכן מנהג נ"ס: (י) אח"כ שוחטו מיד סמוך לסמיכה (אע"פ שאין זו כענין סמיכת קדשים. ולית דחש לס"ז בזה. דפשיטא אין סמיכה בעופות. וכ"ש בתרנגול דלא שייכא כלל. דלאו בר הקרבה הוא. ומש"ה שרי לסמוך עליו. והסמיכה מסבב כעל נהר שבע שמסתכם בזה (סי' נ"ג) [שחטו]. אלא היא דוגמת סמיכת זקנים. וכעין שמניחין ידים על שראש לברכה (וכן צריך לסמוך גם כן כשעושה להאחרים. מניח ידו על ראשו. ואומר אתה תלך לחיים) וכן לקללה. כמ"ש במגדף. שע"ז קרא הסמך לחיים. או למיתה. זה השוה. ואלמלא היתה כעין סמיכה דקרבן ממש. ודאי היתה אסורה. וכן מה שמסקה שזה היא על לשון תמורה. דהא כתיב לא ימיר. הוא תנן לכהו ז"ל. כי מי שמע כזאת. וכי יש תמורה באדם. ואין שום קרבן לכאן [נעמי]. הדבור בזה למותר. מ"מ גם כאן נוהגין בשחיטה כל מה דאפשר. כדי שיחול הכופר מיד (ולא לסוגל) באשמורת הבוקר אחר הסליחות: (יא) אחר שעשה רק לעצמו. הולך ועושה לבני ביתו כענין הזה. אם אינם יכולים לעשות בעצמן. ואם יודעים לקרות. יאמרו הם הפסוקים:

המסבב ליחיד אומר זֶה חֲלִיפָתְךָ. זֶה תְּמוּרָתְךָ. זֶה כַּפָּרָתְךָ מניח ידו הימנית על ראש התרנגול ואומר זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. ואח"כ מניח ידו הימנית על ראש המסובב ואומר וְאַתָּה תִּכָּנֵס וְתֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לרבים כאחד זֶה חֲלִיפַתְכֶם. זֶה תְּמוּרַתְכֶם. זֶה כַּפָּרַתְכֶם אומר כנ"ל זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה כנ"ל וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

וכשמסבב לעצמו ולאחר עמו. יאמר זֶה חֲלִיפָתֵנוּ. זֶה תְּמוּרָתֵנוּ. זֶה כַּפָּרָתֵנוּ כנ"ל זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה כנ"ל וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לנקבה זֹאת חֲלִיפָתֵךְ. זֹאת תְּמוּרָתֵךְ. זֹאת כַּפָּרָתֵךְ כנ"ל זֹאת הַתַּרְנְגוֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה כנ"ל וְאַתְּ תִּכָּנְסִי וְתֵלְכִי לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

וכשמסבבת לעצמה תאמר זֹאת חֲלִיפָתִי. זֹאת תְּמוּרָתִי. זֹאת כַּפָּרָתִי כנ"ל זֹאת הַתַּרְנְגוֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה כנ"ל וַאֲנִי אֵלֵךְ וְאֶכָּנֵס לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לרבות באחת זֹאת חֲלִיפַתְכֶן. זֹאת תְּמוּרַתְכֶן. זֹאת כַּפָּרַתְכֶן כנ"ל זֹאת הַתַּרְנְגוֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה כנ"ל וְאַתֶּן תִּכָּנַסְנָה וְתֵלַכְנָה לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

אם רבות מסבבות לעצמן בכפרה אחת יאמרו זֹאת חֲלִיפָתֵנוּ. זֹאת תְּמוּרָתֵנוּ. זֹאת כַּפָּרָתֵנוּ כנ"ל זֹאת הַתַּרְנְגוֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה כנ"ל וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לרבים. מרבים: וכן למעוברת אֵלּוּ חֲלִיפוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ תְּמוּרוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ כַּפָּרוֹתֵיכֶם כנ"ל אֵלּוּ הַתַּרְנְגוֹלִים יֵלְכוּ לְמִיתָה כנ"ל וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

והמשפחה המסבבת לעצמה תאמר:
אלו חליפותינו. אלו תמורותינו. אלו כפרתינו. כנ"ל אלו התרנגולים ילכו למיתה כנ"ל ואנחנו נכנס ונלך לחיים טובים ארוכים ולשלום:

(יב) נהגו לשחוט הכפרות בשחר ומחלקין אותן לעניים. ויש טוב יותר ליתן לעני דמי הכפרה :

סליק שער המטרה. ונפתח שער החצר לעי"כ שבו מכינין עצמן להכנס בית המלך אל הקודש פנימה. בו ששה מסלות :

מסלה א. תפלת שחרית

(א) בעי"כ שחרית. היו מעמידין הכ"ג בשער המזרח. ומעבירין לפניו פרים אילים וכבשים. שיהא מכיר ורגיל בעבודה. ומזין עליו בו ביום. י"א שא"א מזמור לתודה בעי"כ ודבר תמוה הוא בעיני מאד. והמדקדקים אומרים אותו וע"ע שער הלק ע"ז: (ב) וא"א א"מ. ולא למנצח. ולא מזמור לאסף: (ג) מנהג ק"ק אמשטרדם. לילך בו אל בה"ק (וע"ע שער הדלק) ויש לעיין אין קבעוהו בי"ט שם:

מסלה ב. סעודה

(א) מצוה מן התורה לאכול בעי"כ ולהרבות בסעודה. ושכרו כאילו התענה ב' ימים. עי' דרוש מכתב אלהים. שם שמצאו סעודה לנשמה. ושם מבואר איך שזה הטוב כיום מתן תורה): (ב) כוה א' מהפוסקים שמשהין הטבה בעי"כ. לדברי ר' יוסי הגלילי בגליל: (ג) ובפ"ק דכתובות משמע שהיו רגילין בבן עוף (עי' קונטרס שמש צדקה) וזה נ"ל קצת סיוע למנהג הכפרות שעושין בתבונה שבעופות. ונשים בכרך מלוה כמלוה. ומלאכה א"י מלאה. שהיו תולין בדגים גדולים. כידוע ממעשה דחייט: (ד) יש למעט בלימוד. כדי לאכול ולשתות היום: (ה) והאסור להתענות בו. אפילו תענית חלום. ורצה להתענות עד סעודה המפסקת. אבל אם התחיל. צריך למיתב תענית לתעניתו. (ו) הנודר להתענות בו. כלשון הרי עלי. או שאמר קונם עלי אכילה היום. צריך התרה. אבל שהתענה להשלים בו. אינו חלה. כן העיקר. מ"מ טוב לסמוך לו:

מסלה ג. פיוס למי שחטא לו

(א) עבירות שבין אדם לחבירו. אין י"כ מכפר. עד שירצה את חבירו. אפי' לא הקניטו אלא בדברים. צריך לפייסו: (ב) ומפרש חטאו. אם אינו מזיק לחבירו: (ג) לא נתפייס בפעם א'. צריך לפייסו עד ג"פ: (ד) וילך עמו ג' אנשים בכל פעם: (ה) יותר מזה. אינו זקוק לו. רק יאמר בפני עשרה שביקש ממנו מחילה: (ו) אבל אם הוא רבו. צריך לילך עד שמתפייס: (ז) המוחל לא יהא אכזרי. אם לא שמכוין לטובת המבקש המחילה: (ח) הוציא עליו שם רע בשקר. א"צ למחול: (ט) אם מת חבירו. מביא י' בני אדם ומעמידם על קברו. ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפ' שחבלתי בו:

(י) קרוב לאחר מאוד בבקר. נ"ל שהוא שנהג גם בכבוד אבותיו. דלא כמ"א. עמו"ק: (יא) והסכה דאמר כממזר. ודאי לא צנע אלא שכבודו בלבד: (יב) עי' אותן מבפט סי' תר"ך. שיהא מאוד נמסכין דבורים. בכמה גוונים:

מסלה ד. טבילה

(א) הבריאים טובלים קודם שמתפללין. ואין מברכין על טבילה זו: (ב) והטבילה. עושה ע' קנין בטבילה בפעם א': (ג) והטובל מב' כלים. צריך להתחיל הטבילה עד שלא יפסוק הראשון: (ד) ש ... ע"מ בין ר"ה לי"כ. מותר לרחוץ ולטבול בעי"כ סמוך לטבילה:

מסלה ה. לתפלת המנחה

(א) צריך להתוודות מעומד. אחר התפלה קודם אלהי נצור: (ב) ובין אים שהזכרו בתפלה שבקול. וא"א א"מ: (ג) אחר שסיימו כסלה. נוקין כל הקהל ברצועה כל דאית: (ד) הנלקה מוטה פניו לצפון ומתודה. והמלקה אומר והוא רחום וגו' ג"פ ל"ט מלקות כנגד ל"ט מלקות:

מסלה ו. לסעודה המפסקת

(א) אוכלים ומפסיקין מבעו"י (וע"ע בשער הוד יתר דיני סעודה המפסקת) שצריך להוסיף מחול על הקודש. כשיעור שהוא בפרוזדור דמוסף שבת: (ב) נשים שאוכלות ושותות עד הלילה. אין מוחין בהן. כשיודעין שלא יקבלו: (ג) אין לאכול אכילה גסה. ולא דברים המחממים (לענין שום. עיין מגן זהב. יש ללמוד שאמר הזוהר השמוע בעין כל) אבל עיקר הסעודה. בגלוי הכוס: (ד) לא היו מניחין לאכול הרבה עם השכר: (ה) מקום שנהגו להטמין למוצאי י"כ. מטמינין: (ו) מקום שנהגו להדליק נר לי"כ. מדליקין. וכן אנו נוהגין. ומברכין אקב"ו על הדלקת נר של י"כ: (ז) ומרבין בנרות בב"כ. ונוהגין לעשות נר לכל אחד. ונר שמה לאביו ולאמו שמתו: (ח) אם כבו הנרות. לא יאמר לא"י להדליקן: (ט) יש להציע השלחנות והמטות ולכבד הבית לי"כ. כמו לשבת: (י) מנהג ללבוש בגדים לבנים נקיים. וכנגד מתים העליון: (יא) מי שלבשם בכל השנה. אפי' מחמת טהרה אסור ללבשו בי"כ. כי אין נאה לבא אל שער המלך בלבוש שק:

יצאנו משער החצר. ובכן נבוא אל שער העליון (אל המלך. כדת היום. י"כ הוא. מעלותיו שבעה. י"כ אינו חל בימי גא"ו: ב (שנה זו. חל בה'): ג בו נמול אאע"ה, לדברי פרקי ר"א: ד. בו ירד מרע"ה עם לוחות שניות. עי' דרוש מכתב אלהים הנ"ל: ה. לא היו ימים טובים לישראל. כיו"כ וט"ב: ו. הוא יום שמחת לבו של הקב"ה בחנוכת בית ראשון. שאכלו ושתו בו ישראל: ז. בו ראה יחזקאל בנין בית העתיד) ופונה לב' דרכים. דרך א. לדברים האסורים בו. לו שמונה פרשות :

פרשה א. למלאכה

(א) כל שאסור בשבת מד"ס. אסור בי"כ ד"ס (אלא שענשן חלוק): (ב) וכל טלטול שאסור מד"ס בשבת. אסור בו. ועירובי תחומין ועירובי חצרות. לי"כ כשבת: (ג) המבשל אפי' צריך לכלבו) בחברו ... חייב עליה ס' דברים: (ד) הלידה. אסור לקנב ירק ולפצוע אגוזים: (ה) אם חל להיות בי"כ. מותר לבשל מזון סעודה א' ... בלילה. וה"ה הדליקה לענין שבת. ה"ה לי"כ:

פרשה ב. איסור אכילה ושתיה

(א) האוכל כשיעור בזדון. חייב כרת. ... המאכילין חולה והמעוברת ... אכילה פחות מכשיעור. מנם. השיעור זה שוה לכל אדם: (ב) כל האוכלין מצטרפין לכשיעור. ואיסורי אוכלא כאוכלא דמי: (ג) אכילה ושתיה אין מצטרפין: (ד) אכל וחזר ואכל. אם יש מתחלת אכילה ראשונה. עד סוף האחרונה. כדי אכילת פרס. מצטרפין. יותר מזה אין מצטרפין: (ה) השותה מלא לוגמיו. חייב. ומשערין בכל אדם לפי מה שהוא: (ו) כל המשקין מצטרפין לכשיעור: (ז) שיעור שהייה בין תחלת שתייה לסופה. כדי שתיית רביעית. מצטרפת. יותר מזה. אינה מצטרפת. וי"א שצריך כדי אכילת פרס: (ח) מותר ליגע באוכלין ומשקין. וליתן לקטנים:

פרשה ג. רחיצה וסיכה

(א) אסורים בו כדרך שאסרו בט"ב: ... מותר בי"כ. ... לבריא למלא ק' ברכות. גם לשאוף אבק טובק בחוטם ...

רק לא נכה"כ בפני רבים. שנראה כקלות ראש. ועכ"ז שלא להוציאו מזה לזה ח"ו. פן יתרה אף כחוטא שקדוש המתבקש ביום זה ביותר. והמותר שם (פי' שער הדלק) מותר כאן. וכן לנש"י לנשיאת כפים: (ב) הוא מאסם שהויה מבע"י ונשוויה כמין כליס עוכין. שאסור להפסיק בה ביה"כ. אבל מקנח בה את ידיו ורגליו. ומעבירה על גבי עיניו: (ג) כלה כל ל' יום אחר חופתה. מותרת לרחוץ פניה. עמו"ק: (ד) הרואה קרי בלילה בבינה. ידלג כל השנה. ואם עלתה לו. מוכחת שהוא בן עוה"ב) בזמן הזה. אם לא שוה. מקנח במפה ודיו. ואם יבש. או נתלכלך בו. רוחץ מקומות המלוכלכים שבגופו בלבד. כדי להתפלל. ואסור לרחוץ או לטבול. אע"פ שרגיל כל השנה: (ה) טבילת אשה. ע"ל בשער הדלק. וסיכת הטעין. עמו"ק:

פרשה ד. נעילת הסנדל

(א) קדים בס"ג: (ב) ירדו גשמים. ורוצה לילך מביתו לבה"כ. או לשוק. ושוא אסטנים. מותר לנעול מנעליו עד שמגיע למקומו. ויש מחמירין:

פרשה ה. תשמיש המטה

(א) אסור. אפילו ליגע באשתו ביום: (ב) ולא ירבה עמה דברים: (ג) ויש לנהוג בה דין נדה:

פרשה ו. דין הקטנים

(א) השמקות מוהרין בכל אלו. חוץ מנעילת הסנדל: (ב) מותר לומר לא"י להתן בחמין. אבל בצונן. ולסוך. וכן להאכילן. אפי' על ידי ישראל שרי: (ג) קטן הבריא. בן ט' שנים בשנים. או בן י'. מחנכין אותו לשעות. שאם היה רגיל בב' שעות ביום. מאכילין אותו בג' וכו'. ולפי כח הבן מוסיפין לענותו בשעות. וה"ה לקטנה: (ד) בן י"א או בת י"א. מתענין ומשלימין מד"ס. וי"א דאין משלמה מדרבנן. ויש לסמך בכחושים: (ה) בת י"ב ויום א'. וכן י"ג ויום א'. שהביאה שתי שערות. הרי הם גדולים. ומשלימים מדין תורה: (ו) אבל כ"ז שלא הביאו שתי שערות. משלימין מד"ס. אפי' הם רבים וכחושים. מיהו כ"מ. להקל בחלושים. רק כ"ל: (ז) פחות מבן ט'. אין מענין אותו. ומוחין בידו שלא להחמיר על עצמו:

פרשה ז. דין עוברה ומניקה

(א) כדין בס"ג: (ב) עוברה שהריחה ושהתו פניה. אע"פ שלא אמרה צריכה אני (וגם לא אמרה איני צריך) לוחשין לה באזנה. שי"כ היום. אם נתקררה דעתה. מוטב. ואם לאו. מאכילין אותה מעט עד שתתיישב דעתה: (ג) וכן כשאמרה צריכה. אפי' לא נשתנו פניה: (ד) ודוקא עוברה. אבל בשאר אדם לא מכחא אמירה גרידא. אלא אם הריח ופניו משתנות. מאכילין אותו: (ה) יולדת תוך ג'. לא מתענה כלל. אפי' אמרה איני צריך. ומאכילין אותה פחות מכשיעור: (ו) מג' עד ז'. אמרה צריכה. מאכילין אותה: (ז) מכאן ואילך. הרי היא ככל אדם: (ח) ימים אלו אין מונין אותן מעת לעת. כגון שילדה בז' בתשרי לעת ערב. אפי' אינו אלא שעה. נחשב ליום שלם. ואין מאכילין אותה בי"כ. אם לא אמרה צריכה אני. שכיון שנכנס יום רביעי ללידתה. מקרי לאחר ג':

פרשה ח. דין החולה שצריך לאכול

(א) אם יש שם רופא בקי אפי' הוא א"י (או אשה בקיאה) שאומר אם לא יאכילוהו אפשר שיכבד. מאכילין אותו על פיו. ואע"ג שאין ימות: (ב) אפי' החולה אומר א"צ. שומעין לרופא: (ג) ואפי' החולה אומר שצריך. אפי' מאה רופאים אומרים א"צ. שומעין לחולה: (ד) רופא אומר צריך. ורופא אומר א"צ. מאכילין. וה"ה לשנים נגד שנים: (ה) ואם שנים אומרים צריך. אפי' מאה אומרים א"צ. ואפי' החולה נ"כ אומר א"צ. מאכילין: (ו) וה"ה לחולה ורופא. שאפי' מאה רופאים אומרים א"צ. שומעין לחולה. ולא סייעתא דמאמין לרופא: (ז) אם חולה ורופא אומרים א"צ. ורופא אומר צריך. או שהחולה א"א כלום. ואחד אומר צריך. והשנים אומרים א"צ. אין מאכילין אותו: (ח) אם החולה אומר א"צ. והרופא מסופק. מאכילין: (ט) אבל אם הרופא אומר א"צ. והחולה אומר איני יודע. אין מאכילין: (י) רופא שאינו מכיר החולה. הרי הוא כאדם דעלמא. שאין דבריו לא מעלין ולא מורידין. וביולדת מסימנין להיות הבקיאות בה: (יא) מיהו אם אמר עד שנראה לרוב בני אדם שאינו. שהוא מסוכן אם לא יאכל. מאכילין: (יב) כשמאכילין אותו. מאכילין מעט מעט. שלא יצטרף לשיעור. שילכך מאכילין בפחי שלישי ביצה בינונית. וישהו כדי אכילת פרס בינים: (יג) ובשתיה. ישער בחולה עצמו. כמה הוא צריך מלא לוגמיו שלו. אם מסלקו לצד א'. וישקוהו פחות משיעור הכוס. וישהו בין שתיה לשתיה. כדי אכילת ד' בינים. ולפחות כדי שתיית רביעית: (יד) ואם אמדוהו שאין שיעורים הללו מספיקין לו. או שהחולה אומר כן. או אפי' נסתפק בדבר. מאכילין ומשקין כל צורכו מיד: (טו) מי שאחזו בולמוס. מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. אין שם מאכל של היתר. מאכילין אותו דבר איסור. הקל הקל תחלה. עמ"ש סי' קל"ה: (טז) היה צריך לבשר. ובשר נבלה מוכנת. שוחטין לו. ואין מאכילין אותו נבלה: (יז) אבל היה צריך לאכילה לאלתר. והשחיטה מתאחרת. מאכילים אותו הנבלה: (יח) אין צריכין לחמם לו יין. ימלא ישראל הכלי. ויתנו הא"י. היכא דאפשר: (יט) והחוקה כשאין החולה רק ני. דאל"ה. א"צ לחזור אחר א"י כלל: (כ) חולה שאוכל בי"כ. א"צ לקידוש. וא"צ לחזור אחר לחם משנה. ואם יש ב' ככרות. יפה לו לבצוע עליהם. עמו"ק. ואם יכול לברך בה"מ. מזכיר י"כ ביעלה ויבא. ואם שכח. אחר שסעדו בה"מ אין:

דרך ב. לסדר היום. ויפרד לשבעה ראשים.

ראש א. למנהגי לילו. לו שני פנים. פן א. לתפלה

(א) י"כ ניטו כיוצא לכל דבר. וכבר הכלל לעיל שצריך להוסיף מחול על הקודש [ולובש הקיטיל (אפי' הוא אבל תוך שלשים או י"ב חודש) והולך לביהכ"נ מבע"י. השם חולץ מנעליו (ולא יגע בהם כ"א ע"י מפה) ויכלתם לביאו או יצניעם שם שלא יראו. ומי שנוהג מדליק נרות בבהכ"נ מבע"י ומותר להדליקם במקום זה ולהניחם במקום אחר. ואם דעתו לטלטלם או למחוץ ראש הפתילה. ישנה (אפי' רק בלב) שאין מקבל יו"ט בהדלקה. ומרבין בנרות בפתיחת שבות, ויקח הבי ללון שם לשמרם. ולא ימהר לו ביו"כ להדליק נר שכבה או ניקח שעוה הנוסף או לכבות איזה נר. ואם עושה מעצמו. אין מוחין בו. וידליקם במוצאי יו"כ עד גמירה. ויקבל עליו שכל ימיו לא יכבה נרו במוצאי יו"כ והולין לפני הארון פרוכת לבן של משי מרוקם ולא גמורה. ומציעים בגדים נאים]: (ב) נכנסין לבה"כ בעוד היום גדול. מתחם התרת נדרים של כיום תל: (ג) גם מפני שמתעספין בתלים. והגו לברך עליו. ובשאלה אפי' בספק חשכה. אין לברך עליו. אירבה בה"ג אפי' ביום. אין לברך עליו. כמ"ש בשו"ק. מ"מ אים נמנע מלברך עליו. דלא ליפוי ממונכנא במקום רבים [וא"צ לפסוק כ"ח שיעור בלילה. והרוצה לפסוק אחר כל נדרי ולומר שיר היחוד וההלים בלי טלית רשאי. והבחור ולעוכב לא יברך עד שיאור היום:

תפלה זכת נומר קודם כל נדרי וקודם מוסף

רבון כל העולמים. אב הרחמים והסליחות אשר ימינך פשוטה לקבל שבים ואתה בראת את האדם להיטיב לו באחריתו. ובראת לו שני יצרים. יצר טוב ויצר רע. כדי שתהיה הבחירה בידו לבחור בטוב או ברע. כדי לתת לו שכר טוב על טוב בחירתו. כי כן גזרה חכמתך. כמו שכתוב. ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים. ועתה אלהי. לא שמעתי לקולך. והלכתי בעצת היצר הרע ובדרכי לבי. ומאסתי בטוב ובחרתי ברע. ולא די לי שלא קדשתי את אברי. אלא טמאתי אותם. בראת בי מוח ולב ובהם חוש המחשבה. לחשוב מחשבות טובות והרהורים טובים. ולב להבין דברי קדשך ולהתפלל

להתפלל ולברך כל הברכות במחשבה טהורה. ואני טמאתי אותם בהרהורים ומחשבות זרות. ולא די בזה. אלא שעל ידי הרהורים הרעים באתי לידי הוצאת זרע לבטלה. פעם ברצון ופעם באונס. בטומאת קרי המטמא את כל הגוף. ומהם בראתי משחיתים ומחבלים הנקראים נגעי בני אדם. אוי לי. כי תחת המחשבות הטובות שיכולתי לברוא על ידי זה מלאכים קדושים שיהיו סנגורים ופרקליטים טובים עלי. בראתי משחיתים לחבל את עצמי. כמו שכתוב. והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. בראת בי עינים ובהם חוש הראות. לראות בהם מה שכתוב בתורה. ולקדש אותם בראית כל דברים שבקדושה. והזהרת בתורתך. ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. אוי לי. כי הלכתי אחרי עיני. וטמאתי אותם להסתכל בכל דבר טומאה. בראת בי אזנים לשמוע דברי קדושה ודברי תורה. אוי לי. כי טמאתי אותם לשמוע דברי נבלה ולשון הרע וכל דברים האסורים. אוי לאזנים שכך שומעות. בראת בי פה ולשון ושנים וחיך וגרון. ונתת בהם כח לדבר בהם חמשה מוצאות האותיות הקדושים של א"ב. אשר בהם בראת שמים וארץ ומלואם. ובהם ארגת תורתך הקדושה. ובכח הדבור הבדלת את האדם מן הבהמה. ואפילו כבהמה לא הייתי. כי טמאתי פי בדברי נבלה. בלשון הרע. בשקרים. ליצנות. רכילות. מחלוקת. מלבין פני חברו. מקלל את חברו. מתכבד בקלון חברו. דברי משא ומתן בשבת ויום טוב. בשבועות. ונדרים. בראת בי ידים וחוש המשוש לעסוק בהם במצות. ואני טמאתי עצמי במשמושים של איסור. להכות באגרוף רשע. ולהרים יד להכות בן אדם. ולטלטל דברים המוקצים בשבת ויום טוב. בראת בי רגלים להלוך לכל דבר מצוה. ואני טמאתי אותם ברגלים ממהרות לרוץ לרעה. בראת בי ראש הגויה. וחתמת אותו באות ברית קודש. להיות עבד נאמן לעבודתך. ואני טמאתי אותו בהוצאת זרע לבטלה ובקרי. ששתי את כל אברי. ומצאתי אותם בעלי מומין, מכף רגלי ועד ראשי אין בי מתום:

ועתה ה' אלהי. גלוי וידוע לפניך. שלא נתכונתי בכל החטאים והעונות. להכעיסך ולמרוד כנגדך. אך הלכתי בעצת יצרי הרע. אשר תמיד בכל יום פורש רשת לרגלי לרכדני ואני עני ואביון תולעת ולא איש. כשל כחי לעמוד כנגדו. ועמל הפרנסה לפרנס את בני ביתי. וטרדת הזמן ומקריו. הם היו בעוכרי. ולפי שכל זה גלוי וידוע לפניך. כי אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא לכן ברחמיך הרבים. נתת לנו יום אחד בשנה. יום אדיר וקדוש. יום הכפורים הזה הבא עלינו לטובה. לשוב לפניך. ולכפר את כל עונותינו. ולטהר אותנו מטמאותינו. כמו שכתוב. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. ועתה ראה עמך ישראל אשר לקחת אותם לך לעם. מי כעמך ישראל טהורים וקדושים. המיחלים ומצפים למחילתך. באנו לפניך בלב נשבר ונדכה. כעניים ודלים ורשים. לבקש מפך מחילה סליחה וכפרה. על כל מה שחטאנו ועוינו ופשענו לפניך. ידענו ה' רשענו ועון אבותינו. בושנו ונכלמנו להרים פנינו אליך. כבשת גנב כי ימצא. ואיך נפתח פה ונרים ראש. כי ברוב עונינו העברנו מעלינו הצלם הקדוש אשר הוא מלביש אותנו. אשר כל המזיקים והמקטרגים אינם יכולים להביט בפניו. כמו שכתוב. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. והחלפנו אותו בטמא. ולבשנו בגדים צואים. ואיך נבוא בשער המלך בלבוש שק מלוכלך בצואה. מתמיהים אנחנו על נפשנו. איך נעשתה התועבה הזאת. כי הוצאנו נפשנו ורוחנו מהעולם הקדוש. וברחנו למקום מדבר ציה וצלמות. למקום הטומאה והקליפות. ואתה ה' אלהינו הרוצה בתשובת רשעים כמו שכתוב. שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל. (ונאמר) כי לא אחפוץ במות המת (נאם אדני יהוה והשיבו וחיו. ונאמר. החפץ אחפוץ מות רשע נאם אדני יהוה) הלא בשובו מדרכיו וחיה. עתה שמנו אל לבנו לשוב ולבא לפניך בבשת פנים. אבינו מלכנו רחם עלינו כרחם אב על בנו שמרד באביו ויצא מביתו. ובשובו אל אביו בבשת פנים בבכי וצעקה ומתנפל לפניו. מדרך האב לרחם על בנו. ואם עבדים אנחנו. המכה את עבדו ביסורים כשמרד בו הנה כבר לקינו בשעבוד גליות. ויסורים שבגוף. או עניות. וצער גדול בנים. ושאר מכאובים: יסרנו יי אך במשפט. אל באפך. פן תמעיטנו. רחם עלינו וצוה למלאכיך הקדושים הממונים על הטהרה. להפשיט את הבגדים הצואים מעלינו. וטהרנו מכל חטאתינו. כמו שכתוב. הסירו הבגדים הצואים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אותך מחלצות וכתפלת דוד המלך עליו השלום. השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. לב טהור ברא לנו אלהים. ורוח הדשה תתן בקרבנו. ואם פשענו ומרדנו כמדת בשר ודם. אתה עשה כמדתך למחול ולסלוח. ואל יעכבו עונותינו מלשוב לפניך. כמדתך לקבל שבים. וחזק לבנו בתורתך וביראתך. שתהיה יראתך תמיד קבוע בלבנו. וטהר רעיונינו ומחשבותינו לעבודתך. וראה בשברון לבי. כי מתנחם אני על מעשי הרעים שעשיתי עד היום הזה. ובוכה ומתאונן ומתודה עליהם. ואומר חטאתי עויתי

ופשעתי לפניך . וקבל תשובתי בתוך תשובת עמך ישראל השבים לפניך בכל לבם . **כי גם** אני מבני אברהם יצחק ויעקב. ואל יעכבו עונותי הרבים. מלשוב לפניך בכל לב . **חכני** שאשוב לפניך בלב שלם . ולהתחרט על עונותי חרטה גמורה. ולעזוב מעשי הרעים **עזיבה** עולמית . ורחם עלי והצילני עד עולם מכל חטא ועון . כי לולא רחמיך וחסדיך הרבים . **אי** אפשר לעמוד נגד היצר הרע אשר הוא כאש בוער בעצמותי . ולכן רחם עלי . **ותן בי כח** לעמוד כנגדו . כמו שאמרו החכמים הצדיקים בדברי קדשם . הבא לטהר מסייעין אותו. **והנה** אני מקבל עלי קדושת יום הכפורים . ולהתענות בו בחמשה ענויים שצוית לנו על ידי **משה** עבדך בתורתך הקדושה . אכילה ושתיה. רחיצה. סיכה . נעילת הסנדל. תשמיש **המטה .** ולשבות ביום הקדוש הזה מכל מלאכה . וע"י ענוי מאכילה ושתיה. תכפר לנו מה **שחטאנו** באכילות ושתיות אסורות. ועל ידי ענוי מרחיצה וסיכה . תכפר לנו מה שחטאנו **בתענוגי** העולם הזה אשר התענגנו בימי החול. ובפרט בתענוגים האסורים. ועל ידי ענוי **מנעילת** הסנדל . תכפר לנו מה שחטאנו ברגלים ממהרות לרוץ לרעה. ואת אשר עברנו על **עשרים** וארבעה דברים שבית דין מנדין עליהם. ונתחיבנו להיות יחפי רגלים כמנודים. ועל ידי **ענוי** מתשמיש המטה . תכפר לנו מה שחטאנו ופגמנו בברית קודש . **בטומאת קרי .** ובהוצאת זרע לבטלה ועל ידי חמש תפלות ותחנות ובקשות . יתוקן מה **שפגמנו** בחמש מוצאות הפה. החיך . והגרון . והלשון . והשנים . והשפתים. אשר מהם **יוצא** הדבור . וטמאנו אותם בכל הדברים האסורים . ונדרים ושבועות . **ועל ידי** חבוק ונשוק ספר התורה. וזכות התפלות שנתפלל ביום הקדוש הזה . יעלו ויבאו **ויגיעו** ויצטרפו עמהם. כל התפלות שהתפללנו בכל השנה בלא כונה. ויהיו כלן נכללות **בתפלות** היום הזה. ויגיע לראשך להיות עטרה לראשך. בכלל תפלות ישראל. ועל ידי דמעות **עינינו .** יתוקן מה שפגמנו בראית עינים בכל דבר טמא . והסתכלות בנשים. ועל ידי רתיחת **גופנו** על ידי התענית והתפלות. יתוקן מה שהרתחנו מאתים וארבעים ושמנה אברינו ושלש **מאות** וששים וחמשה גידינו באש של היצר הרע. ובמיעוט חלבנו ודמנו על ידי התענית. **יכופר** כל מה שחטאנו ושעוינו ושפשענו לפניך ותהיה נחשבת לפניך התענית. כאלו הקרבנו **את** גופנו על גב המזבח. ויקובל לפניך לריח ניחוח. כקרבן וכעולה :

והנה ידענו . כי אנחנו מחויבים להתענות על פי תקוני התשובה על כל חטא וחטא. **ולסגף** את גופנו בתשובת המשקל . נגד מה שהתענגנו בעברות. אך גלוי וידוע לפניך. **שאין** בנו כח להתענות אפילו על חטא אחד . ומכל שכן על כל עון ועון. כי רבו עונותינו **מלספור** וכשל כחנו. לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שיהיה צום התענית ביום הקדוש הזה **יום** הכפורים הבא עלינו לטובה. כפרה על כל עונותינו :

ויהי רצון מלפניך. אל מלך יושב על כסא רחמים . הרוצה בתשובת רשעים. **שתתן בלבנו** ובלב כל עמך בית ישראל. אהבתך ויראתך. ליראה אותך כל הימים. ובתוכם **תרחם** על פושעי עמך בית ישראל. ותן בלבם פחד הדר גאונך. והכנע לבם האבן. **וישובו לפניך** בלב שלם. כמו שהבטחת על ידי נביאיך. לבל ידח ממנו נדח. גם כי הרבו אשמה **לפניך** עד שננעלו בפניהם דרכי תשובה. אתה ברחמיך הרבים. תחתור להם חתירה **מתחת כסא** כבודך ותקבלם בתשובה. ורחם עלינו. ותן בנו כח לעבוד אותך כל הימים. **והסר ממנו כל** המניעות והסבות. המונעות אותנו מלעבוד אותך. כי אתה יצרתנו . ותדע כל **מחסורי בני** אדם וטבעם. המבלבלים אותם מעבודתך. ובידך להסירם ולמנעם. ולא תטרוף **עלינו את** השעה. עד שנשוב לפניך. בלב שלם . ונהיה כל ימינו בתשובה ומעשים טובים. **עד סוף** רגע אחרונה אשר יהיה לרצון לפניך לאסוף את נשמתנו אליך. אז יהיו כל מחשבותינו **דבוקים** בך . ואז תצא. נשמתנו בקדושה ובטהרה. ואז נזכה להיות מיין נוקבין לעלות ממטה **למעלה .** ולהשפיע שפע בכל העולמות מלמעלה למטה. ותן בנו כח להתענות ביום הקדוש **הזה .** ולהשלים התענית בכל חמשת הענויים . ושלא יגרמו מעשינו להיות נכשלין חס **ושלום בשום** אחד מן החמשה הענויים . כי כלנו בני אברהם יצחק ויעקב ידידיך. וזכנו לגדל **בנינו לתורה** ולמעשים טובים. ולא יתפסו חס ושלום בעונותינו. ונחתמנו בספר חיים טובים. חיים **של יראת** שמך. חיים שנעבוד אותך בלב שלם. חיים שלא נכשל חס ושלום בשום **חטא ועון ואשמה.** חיים של פרנסה בנחת ובכבוד ובהתר. ולא תטרידנו הפרנסה בטרדת הזמן. ותן לנו **פרנסה** בהשקט ושלוה. פרנסה שלא נצטרך [illegible] לזה ולא לעם אחר. כדי שיהיה לבנו **פנוי תמיד** לעבודתך. וטהר רעיונינו ומחשבותינו. כדי שנהיה אנחנו דבוקים בך תמיד :

ולהיות שידעתי שכמעט אין צדיק בארץ אשר לא יחטא בין אדם לחברו בממון או בגופו **או** במעשה או בדבור פה. ועל זה דוה לבי בקרבי. כי על חטא שבין אדם לחבירו **אין** יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו . ועל זה נשבר לבי בקרבי ורחפו עצמותי. כי **אפילו**

יום המיתה אין מכפר. ולכן אני מפיל תחנתי לפניך. שתרחם עלי ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל בני אדם. והנני מוחל במחילה גמורה לכל מי שחטא נגדי בין בגופו ובין בממונו. או שדבר עלי לשון הרע. ואפי' הוצאת שם רע. וכן לכל מי שהזיק לי בגופי או בממוני. ולכל חטאת האדם אשר בין אדם לחברו. חוץ מממון אשר אוכל להוציא על פי דין. וחוץ מי שחוטא כנגדי ואומר אחטא לו והוא ימחול לי. חוץ מאלו אני מוחל במחילה גמורה ולא יענש שום אדם בסבתי. וכשם שאני מוחל לכל אדם. כן תתן את חני בעיני כל אדם שימחלו לי במחילה גמורה. ובכן יעלו ויבואו ויגיעו ויראו וירצו וישמעו תפלותינו. קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא. ותוציא כל הניצוצות הקדושות שנפלו לקליפה על ידי חטאתינו. ועל ידי קדושת יום הכפורים. יתעוררו מדותיך הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ. לך יי הממלכה. אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ותתפשט עליהם קדושת יום הכפורים לכפר עלינו כמו שכתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. מכל חטאתיכם לפני יי תטהרו. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ותעביר זדון מן הארץ. ומלוך על כל העולם כלו בכבודך. והנשא על כל הארץ ביקרך. ותן שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: אמן וכן יהי רצון

אחר כלות כוונת סידור בקול המתה (עם השיכה ממש) והכל לו סקן והשוב בגלגול אומר דברי מוסר בבכי לעורר לב העם. ומפלין ברכה ס"ס. ולבי מעשה לעקון אותם כתינוק ויתוק. ומבקשים מחילה על שפגמו בכונה ההורה. ואומרים פסוק זה ג"פ:

אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק ס"ת קרע וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה ס"ת בני' טוב

ואח"כ יאמר זה המאמר בבכי ותחנונים. והוא בתיקוני זוהר

קם רבי שמעון. סליק ידוי לגבי עילא. ושבח למארי עלמא ואמר רבון עלמין. עביד בגין שכינתא דאיהי בגלותא. ואם איהי באומאה. הא אבא ואמא דאינון חכמה ובינה. יכלין למעבד התרה. תה"ד יהוה צבאות יעץ ומי יפר. אם התלמיד אומי הרב יכיל למעבד התרה. ואם נדר או נשבע בן דאיהו ו' דלא יפרוק לה. אלא דתהי בגלותא עד זמנא ידיעה. ונדר או שבועה איהו בי"ה דאינון חכמה ובינה. ואיהו אתחרט. הא תלת בני נשא יכלין למפטר ליה. ואנון תלת אבהן לעילא לקבליהו. ואם לא תתחרט. אנא בעינא מינך ומכל אינון דמתיבתא דלעילא ותתא. דתעביד בגין בעיא מהימנא דלא תזוז משכינתא בכל אתר. ואיהו עאל שלם בינך וביניה ומנין סגיאין. ומסר גרמיה למיתה בגיניה ובגין בנהא: תה"ד ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. ואם הוא נדר מסטרא דאבא ואמא ולא בעי. אנא סליק לגבי ההוא דאתמר ביה כי יפלא ממך דבר. דאתמר ביה במופלא ממך אל תדרוש. דיפטר נדר. ואף על גב דשכינתא איהי בגלותא לגבי בעלה כנדה. דאיהו יפריש בין דם לדם. ואתפתח מקורא דילה. לדכאה לה במים דאורייתא מים חיים דלא פסקין. ואפריש מינה דם נדה. דאיהי לילית. דלא אתקריבת בהדה. דאיהי תובא דנשמתא דמסאיבת לה ולית לה רשו לסלקא נשמתא לגבי בעלה. לההוא אתר דאתיהיבת מתמן. ואתדנת בין דין לדין. בין דיני נפשות לדיני ממונות. דאית מאן דפרע בממוניה. ואית מאן דפרע בנפשיה. ובין נגע לנגע. כמה דאוקמוהו. איכה ישבה בדד. דאיהי חשיבא שכינתא בגלותא כמצורע. דאתמר ביה. בדד ישב מחוץ למחנה. מחוץ ודאי. דא גלותא. דאיהי לבר מארעא דישראל. דאיהי סותבא דאת הה. ואי מקורא לא יכיל לספתח. עד דיפתח ליה ההוא דסגיר ליה. אנא מפייסנא ליה בגין יו"ד ה"א וא"ו ה"א. דאיהו יהודא (דיתודיה תמן) ובגין. לבושין דאתלבש. מיד אתפתחת מקורא ואתדכיאת שכינתא. ודא דסלה. מקוה ישראל יהוה מושיעו בעת צרה. מושיעו בעת צרה. מושיעו ודאי. ההוא דמקורא דמקוה בידוי: אמן:

(ד) מעמידין כ' הבוני סקל. א' מימין הש"ץ וא' משמאלו. עד שיסיים וסלח [וי"א. שאחר שעומד כנגד כולכים למקומן. וכבגם. ומכלם אמירת מזמור שיר ליום השבת]: (ס) ומתחילין לומר כיסכס על מעלה כו'. מפירין נכס שיהלו לספלג מומסם. וזה וכן שלמתא ז"ל. כל הסנים שאין בו מסוכני ישראל. אינו בפנים: (ו) אח"כ אומרים כל נדרי ג"פ. והעיקר הוא כדברי הקדמונים. שמסק של סמגר

שבר. עמ"ש בס"ד יו"ד סכ"ג: (ז) אכן לצאת ידי הכל. נ"ל דאסרנא מי"כ שעבר עד י"כ זה. והנדר מי"כ זה עד י"כ הבא. וכן דאשתבענא ודנשבע. וכולו כך. זהו דבר ברור בלשון. כמ"ש בס"ד בש"י סי' קמ"ה ומו"ק. אבל כל הלשונות שבדו האחרונים ז"ל מלבם בנוסח זה. הכל טעות גמור במחילה כבודם. כי לא הבינו ולא ידעו לדבר ארמית: (ח) ושם מבואר. ואע"פ שכבר נהגו להתיר נדרים בערב בעשי"ת. צריך ליזהר גם בכל נדרי. ואין להקל בו. מחמת נדרי צבור. שהודרו ברבים. ויש להתיר ברבים כמו כן: (ט) [הש"ץ מנגן מבע"י בניגון המיוחד כל נדרי עד לא שבועות. בקול נמוך קצת (אך שיהא שומע לחזן הצבור) ובפ"ב מגביה קולו יותר. ובפ"ג עוד יותר. וב' החשובים אומרים עמו בקול נמוך מקולו. והצבור אומרים ג"כ עמו בלחש מלה במלה. ולא ישנה מנוסח הכתוב במקום זה]. וכשחל י"כ בשבת [א"א מזמורי קבלת שבת] מתחיל מזמור שיר ליום השבת [ק"ש] וא"א במה מדליקין]: (י) [ממשיך בכל נדרי עד הלילה. ובנמשך תוך הלילה. אין קפידא כ"כ] אח"כ אומר שהחיינו. בלא כוס [ויכוין להוציא הרוצה לצאת] ויפה הדבר לברך כ"א לעצמו [בלחש עם הש"ץ. ולא יצא דעתו לצאת בברכת הש"ץ. וימהר לסיים קודם הש"ץ ולענות אמן]: (יא) אומר ברכו [בנעימה קדושה. ועונים ברוך כו'. בכוונה עצומה ומחשבה קדושה מקבל קדושה יתירה מעצם יום הקדוש] וקורין ק"ש בברכותיה [בכוונה עצומה. והשכיבנו. שהוא בקשות עצומות. אומר בבכי. ומובטח שאין תפלתו חוזרת ריקם] ק"ק אשכנזים. אומרין בשכמל"ו בקול רם. וכ"ד האר"י ז"ל. וטעם. כי ביום הזה. אלו קדים [ויתן אל לבו לפני מי עומד להתפלל. ותוקף קדושת היום כמטהר מכל חטא ועון ופשע. ויסיר מלבו כל המחשבות והרהורים. ויתפלל במחשבה ליודע מחשבות. שיכין לבו להתפלל בכוונה]: (יב) מתפללין שבע. שלש ראשונות כמו בר"ה [וכשחל בשבת ולא הזכיר של שבת. אין מועיל לכוין לברכת מג"א. רק מתפלל שנית]:

תפלת יום כפור לערבית לשחרית למוסף למנחה לנעילה

למוסף ולמנחה ולנעילה כִּי שֵׁם יהוה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

[הש"ץ אומרו גם בחזרת התפלה] אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא. אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ (לנעילה וְחָתְמֵנוּ) בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם:

למנחה אומר ורב להושיע:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ (אָב הָרַחֲמָן במוסף ובמנחה דשבת ונעילה יאמר) אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ. וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

(סמס ס"י) וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ. עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל מְכוֹנֶךָ. וְעַל הֵיכָלֶךָ):

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וְאֵימָתְךָ עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל הַבְּרוּאִים. וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת. לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ. עֹז בְּיָדְךָ. וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ. וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יהוה לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ. וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ. וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. צְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ. וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ פִּיהָ. וְכָל הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יהוה לְבַדֶּךָ . עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ . בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ . וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ . כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ . יִמְלוֹךְ יהוה לְעוֹלָם . אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּ יָהּ :

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יהוה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ :

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים . אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ . וְרָצִיתָ בָּנוּ . וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת . וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ . וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ . וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ :

וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת יוֹם (לשבת השבת הזה לקדושה ולמנוחה . ואת יום) הַכִּפּוּרִים הַזֶּה . לִמְחִילָה . וְלִסְלִיחָה . וּלְכַפָּרָה . וְלִמְחָל בּוֹ אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ (באהבה) מִקְרָא קֹדֶשׁ . זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם : (למוסף ומפני חטאינו)

אתה . עד ליציאת מצרים . מספר התיבות הם מ"ב עם הכולל . או עם הכולל כרבוע אהיה : למחילה . (ג' יאהדונה"י עם ב' הללים הי הם המלכים שמדו אבדו . בסוד עובר על פשע) על פשעים . כמותו . אנכי מוחה פשעיך : וכבר נתבאר לעיל שלשון מ"ל הוא : ולסליחה . (ג' יב"ק עם הכולל . סוד יודע בג' שמות אהיה כורם אדני . ועובר) על העונות . כמותו . סלח נא לעון :

ולכפרה . (ג' הס . סוד יודע) להתאחד הקלים . זה ברור בס"ד . שיש לו שורש בלשון הכתוב . ובדרך הפשט . ושלא כדברי המפרשים ז"ל . שלא העמיקו בזה . ולמחל בו כל עונותינו . י"ל על שגגות שנתהפכו לפעמים כזדונות . כמ"ש על הפסוק הגד לעמי פשעם : אלו ת"ח . ואע"פ שקראה אותו פשע להגדיל הענין . מ"מ לענין העונש אינו נחשב אלא לשון מסהייה לאסוקיה חד דרגא . לכאי אתי רבויא דא"ת כל עונותינו . כל מידי דמתקרי עון . אע"ג דהיה עון שוגג בעלם . ומ"מ נקרא גם פשע כאמור . לפיכך יהוה לו כמו כן כח מחילה כראוי לפשע כאמור . וכרי זה כמאור והרח :

ג' היבות . מניין חיים . והיינו עם הכולל :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . יַעֲלֶה וְיָבֹא . וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה . וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע . וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר . זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ . וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ . וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ . וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ . וזכרון

למוסף

מהכלל כבתחילה עד ליציאת מצרים . ומתחיל כאן

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ . גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ . וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ . וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ . בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו . מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ . יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . מֶלֶךְ רַחֲמָן . שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ . וְעַל מִקְדָּשְׁךָ . בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים . וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ : אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ . גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה . וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל

ומפני . גרסה רביעית דמוסף . נחלקת לג' חלקים . אתה בחרתנו עד ליציאת מצרים מספר התיבות הם אלוה עם הכולל . ומפני עד ה' הקרבנות המנין ע"ל מלכות שמים . שהוא ק"ו הפדה . ומשם ואילך . הם כ"ב . שהיא הפדה ומלכות שמים . בכוסס . הם הכ"ה דאהב"ש עם ה' טללים :

וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה. לחן ולחסד ולרחמים. לחיים ולשלום ביום הכפורים הזה: זכרנו יהוה אלהינו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו. ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אלהינו ואלה' אבותינו מחול. ני' סיומא מגן אלהים. סוף מפורש כמה פעמים בבית אל' ושך הכל ני' רוח. ח"ת בחי' דורש. ו' שבכתיב כנודע. לכלול בו כל בחי' נוקבא דלעיל. כדמוכח בברכה.

אלהינו ואלהי אבותינו. מחל לעונותינו ביום (השבת הזה וביום) הכפורים הזה. מחה והעבר פשעינו וחטאתינו. מנגד עיניך. כאמור. אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני. וחטאתיך לא אזכור. ונאמר מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך. שובה אלי כי

למוסף

הי: וקרב פזורינו מבין הגוים. ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. והביאנו לציון עירך ברנה. ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו. תמידים כסדרם. ומוספים כהלכתם. את מוסף (מוספי יום השבת הזה ו) יום הכפורים הזה. נעשה ונקריב לפניך באהבה. כמצות רצונך. כמו שכתבת עלינו בתורתך. על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

לשבת וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה:

(זה קרבן שבת. וקרבן היום. כאמור:)

ובעשור. לא מכר בו יום. כי לא יחד כימי השנה. דהולא שהוא היה רשותא לשטוני. כד מהאי יומא. וזהו שאמר הכתוב: ימים יוצרו ולא אחד בהם. הוא י"כ שהוא מהשב עם שאר ימים. ולפיך ולא קרי. כי הוא של הקב"ה מיוחס לו בלבד. ואין לשטן רשות בו לקטרג. ועי' עוד ברוקח:

ובעשור לחדש השביעי הזה. מקרא קדש יהיה לכם. ועניתם את נפשותיכם. כל מלאכה לא תעשו:

פר ס"ג. כל אלו שלוח המוסף ולא מנה כאן אלא של צבור והיה שם עוד לקרבן היום פר של כ"ג לחטאת. כנשרף. ואילו של כ"ג לעולה. ושני שעירים. א' נעשה בחוץ ונאכל לערב. והשני נעשה בפנים ונשרף וחבירו משתלח:

והקרבתם עולה ליהוה ריח ניחח. פר בן בקר אחד. איל אחד כבשים בני שנה שבעה. תמימים יהיו לכם:

שלשה עשרונים. עד שלש סאים קמח סולת. שהסולת היה עשרון מעשה משלש סאין קמח. כדרך שאומר סבא עשרון מג' סאין:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר. שלשה עשרונים לפר. ושני עשרונים לאיל. ועשרון לכבש. ויין כנסכו. ושני שעירים לכפר. ושני תמידים כהלכתם:

לשבת

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה ׀ יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם ׀ מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יהוה תִּטְהָרוּ: אלהינו ואלהי אבותינו קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ. וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. והנחילנו יהוה אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. וינוחו בו ישראל מקדשי שמך וְטַהֵר לִבֵּנוּ. לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סוֹלְחָן לְיִשְׂרָאֵל. וּמוֹחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן ׀ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ. אֶלָּא אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ. וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים: רצה

רביעית שבכ"מ תמצאו בס' הרביעית שבשם כידוע. וע"ל בתפלת יו"ם: סולחן ומוחלן. ועלו"ם: אלא אתה. כן הנוסח בכל ספרי אשכנזים. אם אמנם היה נראה בעיני שפת יתר. ולא הייתי נוהג לאמרו. כי גם בנוסח הר"מ ז"ל אינו. אעפ"כ לא הרשיתי עצמי למחקו. ולהשוות כל סידורי זקנינו. לכן הנחתיו בחזקתו: כאשר באמת אינו מפסיד מאומה. שאינו אלא ביאור נוסף. וכן נהג בתפלה. כמ"ש בס' הזוהר על הפסוק. הצילני נא מיד אחי מיד עשו. בשנם גי' סיבות מסייע שים בו ממש. לכן חזרתי בי. אחזתי ולא ארפנו:

למוסף

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְחוֹל ׀ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (השבת הזה וביום) הַכִּפּוּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד ׀ עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר. אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי. וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכּוֹר. וְנֶאֱמַר. מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ. שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה ׀ יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם ׀ מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יהוה תִּטְהָרוּ: אלהינו ואלהי אבותינו קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ. וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. והנחילנו יהוה אלהינו באהבה וברצון. שבת קדשך. וינוחו בו ישראל מקדשי שמך וְטַהֵר לִבֵּנוּ. לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סוֹלְחָן לְיִשְׂרָאֵל: וּמוֹחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן ׀ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶלָּא אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ. וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים:

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן. וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

[כשמגיע הש"ץ בתפלתו בקו"ל למודים . כורע עמו . ואומר מודים דרבנן בשחיה אחת : (עיין בתפלת שחרית של חול)]

מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד (צורנו) צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך . על חיינו המסורים בידך . ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו . ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים . הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך (כי) מעולם . קוינו לך :

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו . תמיד לעולם ועד :

וכתוב (לנעילה וחתום) לחיים טובים כל בני בריתך :

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת . האל ישועתנו ועזרתנו סלה : ברוך אתה יהוה הטוב שמך ולך נאה להודות :

הש"ץ בחזרת התפלה אומר כאן זה

אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו . כהנים עם קדושך . כאמור :

[יכוין לומר זה ברעותא דליבא לשם ברכה לשם הקדוש . ויזהר בדקדוק התיבות היטב . ויטה ראשו כל פעם כרשום פה ואם לאו עונשו גדול מאוד . וכשפונה לשמאל תחלה . מעורר דין על הגבור ח"ו] :

יברכך יהוה (פניו להיכל) וישמרך (נגד ימינו) [קהל כן יהי רצון] : יאר יהוה (נגד ההיכל) פניו אליך ויחנך (נגד שמאלו) [קהל כן יהי רצון] : ישא יהוה פניו [נגד ההיכל] אליך [נגד ימינו] וישם לך [נגד שמאלו] שלום [נגד ימינו] קהל כן יהי רצון :

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך . ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך . כי באור פניך נתת לנו יהוה אלהינו תורת חיים . ואהבת חסד . צדקה וברכה . ורחמים וחיים ושלום . וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך :

בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב (לנעילה ונחתם) לפניך . אנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום : ברוך אתה יהוה עשה השלום :

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי :

אלהינו ואלהי אבותינו . תבא לפניך תפלתנו . ואל תתעלם מתחנתנו . שאין אנו עזי פנים וקשי עורף . לומר לפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו . צדיקים אנחנו ולא חטאנו . אבל אנחנו ואבותינו חטאנו :

אבל . באמת : אנחנו ואבותינו . פי' הנוסח הקדמון . וכ"ה בספרי הספרדים הישנים ומקרא מלא בתורה . והתודו את עונם ואת עון אבותם . ונאמר בירמיה . ידענו רשענו עון אבותינו כי חטאנו . ונאמר בכתובים . חטאנו עם אבותינו . וכן דניאל עזרא ונחמיה התוודו גם על חטא האבות גם הכרח לומר כן . משום דוכר הקרים לא יכון . הגע עצמך . שאנו אומרים כולנו יחד מרדנו . ואנו יודעין בעצמנו שלא מרדנו מעולם וכן בשאר לשונות שנזכרו בנוסח הודוי . אע"כ שאנו מתודים גם חטאת אבותינו ואבות אבותינו . ולשון אשמנו נקשר אל אנחנו ואבותינו (ונמשך כל הנוסח אחריו) כלומר עמהם אשמנו בגדנו כו' . וכענין האמור עם אבותינו העוינו הרשענו . הכל ביחד . מתיחס להם ולנו כאחד . ועל דרך הסוד . הכוונה גם בגלגולים הקודמים . והנה גם הם קרויים אבות . כמ"ש בס"ד בדרוש תפלת ישרים :

[(יג) מ"ע להתודות . ויכה באגרוף ימין על החזה בכל תיבה ותיבה . שוהה עד שיתפקקו כל חוליות השדרה . ואומר פסוק ואשם (והשיב . חרטה על העבר וקבלה על להבא) ואומר הוידוי מעומד בבכי (ומכ"ש בלב מר ושבור ונדכה) ומן אבל אנחנו עד הקילה לדיק בהכנעה גדולה] :

אשמנו . בגדנו . גזלנו . דברנו דופי . העוינו . והרשענו . זדנו . חמסנו . טפלנו שקר : יעצנו רע . כזבנו . לצנו . מרדנו . נאצנו . סררנו . עוינו . פשענו . צררנו .

דופי . מלה מורכבת . מן דו (לשון שנים בארמית . דו פרצופין . מן דו) ופי . ר"ל ב' פיות . א' בפניו וא' שלא בפניו . אחד בפה ואחד בלב : טפלנו . חברנו

קָשִׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ: סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים. וְלֹא שָׁוָה לָנוּ. וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ. וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם. וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

[בנעילה מתחיל כאן אתה נותן יד]

ודבקנו שקר אל שקר פעמים רבות. לחזק ולהדק בתגלי השוא והטעות. וכן כולהם מוסלי שקר. שפלנו עלי שקר: תעתענו. מן כמתעתע: ולא שוה לנו. (איוב לג) לא היה שוה לי מאומה. מה שחטאתי וסרתי מדרך הטוב. לא היתה בו תועלת והנאה לחוזו והבל כחי כליתי: ואתה. נחמיה ט': מרום. ג' אלהים שוכן רום רבוע. יושב. מלך יושב על כסא דין: שחקים. ג' ג' מילואי אהיה עם ג' כוללים. כי גבה אל השמים משפט. ונשא עד שחקים:

אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל חָי. אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן. וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתְּכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ. וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. וְתִמְחָל לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאוֹנֶס וּבְרָצוֹן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּאִמּוּץ הַלֵּב:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בִּבְלִי דָעַת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּבִטּוּי שְׂפָתָיִם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּגָלוּי וּבַסָּתֶר:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּדַעַת וּבְמִרְמָה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּדִבּוּר פֶּה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּהוֹנָאַת רֵעַ:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּהַרְהוֹר הַלֵּב:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בִּוְעִידַת זְנוּת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּוִדּוּי פֶּה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּחוֹזֶק יָד:

באונס. (סט"ל) שאנסוהו לעבור על ה' מנ' דאמי עבירות שבן יהרג ואל יעבור (ואם לא נכשל בהן יתודה על הדך האמור) אבל שאר עברות שנאנס בהן. נ"ל שאין צריך להתודות עליהן. דמטה קעבד. ואם לא עשה. הרי עבר על רצון קונו. ושמא אף על פי כן צריך כפרה שהי"ל להתפלל שלא יבוא לידי כך. דהא מצלינן שלא לבוא לידי נסיון. ש"פ דתפלה מועלת גם לזה. ולמלאת הי"ל זכות. היה הול מלבוא לידי אונס ואפי' מי שיוכל להתפלל בעד הגבר ובעד דורו. ולא עשה. נענש. כמ"ש בריב"ל. שלא דבר אליהו עמו ג' ימים שנעשה אדם מאכלי בימיו: וברצון. ע"ד זו ואנ"ל זו: בבלי דעת. היא שוגג. וזה ודאי צריך כפרה: הרהור. לשון הרגשה הילא. והרהורין על משכבי: בועידה. לשון זמון. מן ונועדתי לך. אועד אליך. עם שהם משורש יעד. אותיות שות מתחלפות. פעם נסתרות פעם נגלות: בודוי פה. במודה ולא עוזב. ואליף מאן דמסרש תמסים:

לנעילה

אַתָּה נוֹתֵן יָד לַפּוֹשְׁעִים. וִימִינְךָ פְשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים. וַתְּלַמְּדֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ. לְהִתְוַדּוֹת לְפָנֶיךָ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. לְמַעַן נֶחְדַּל מֵעוֹשֶׁק יָדֵינוּ. וּתְקַבְּלֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. כְּאִשִּׁים וּכְנִיחוֹחִים. לְמַעַן

אתה: עד הבל ל"ז חי'. מנין אל אחי. לכפר פל ע"ז. הואיל הלך אחר ע יד. ענין מקום. כמו ויד תהיה לך. נותן להם מקום לחזור בתשובה. אע"פ שאין מדה"ד שתנת כן. פי'

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּחִלּוּל הַשֵּׁם
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּטֻמְאַת שְׂפָתָיִם
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּטִפְּשׁוּת פֶּה
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים

וְעַל כֻּלָּם. אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. סְלַח לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר לָנוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּכַפַּת שׁוֹחַד
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּלָצוֹן
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּלָשׁוֹן הָרָע
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בִּנְטִיַּת גָּרוֹן
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּסִקּוּר עָיִן
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּעֵינַיִם רָמוֹת
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. בְּעַזּוּת מֶצַח

וְעַל כֻּלָּם. אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. סְלַח לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר לָנוּ:

בטומאת שפתים. נבול פה. שמטמא כלי הדבור: בטפשות פה. דבור של חסר חכמה כלומר ענין שדברים מרים בפה. והתודה עליה אהרן שאמר. ותרגם אונקלוס דאטפשנא. ר"ל מחסרון ידיעה ושכל: ביצה"ר. שגירה אותו בעצמו. כגון שהקשה עצמו לדעת. וכיוצא בו המסתכל והמחשב בעבירה. בלי שקדמתו תאוה אלא ממציא עצמו לנסות יצ"ר בעצמי. שנמצא בשביל כך לפתוח המתקרבים אליו. וכן האומר גירא בעיניך. שמגרה אותו לפתול פעולתו וזה תוספת על יצה"ר. שי"ל שמגה עליו. שכפה אותו להחטיאו. עם שלא היה [illegible] עליו מתחלה. מלבד שמגלגלתו הכללי. שלשם שמים משנין ועשה רצון בוראו (כמ"ש בהקדמה בית אל): ביודעים. ר"ל בעברות שבין אדם לחבירו. ביודעים ומכירים. בהיזק אשר בושת ואנס שעשינו להם: ובלא יודעים. כגון המבייש את חשן. או עונש בחברו ותולה לבו עליו שלא בפניו ולא נודע לו. וכן אם הזיקו בממונו או בכבודו. אע"פ שלא הכיר בו מעולם. ואפי' רקק והגיע בו רוקו. והוא לא ראה ולא ידע. ורבותינו אמרים: בכחש. היינו אך קשה. כי רבים חושבים שהוא מן קל רמיה. א"כ הוא במשקל נקבי כחש. שיתהוה בשמירות לחיו. ולשון במלאות במקום אחר. והיה בכף שוחד. וגם הוא אינו נכון בלשון. כי לא יסמך הכף לשוחד בשום מקום. ויותר נ"ל שהוא לגזרת נחי למד ה"א. מלשון יכסה פיו. דכתיב בחרים ושוחד בחיק חימה. ושגוה כאן. בכפיית שוחד. כי השוחד גורם שיזיע [illegible] תובה לרשע. כמ"ש ז"ל. שהוא חד. נמצא שכפה אותו לעוור עינו. והדבר מגע לנוטל השוחד. וכאלה עם הנוטל. או מקור לה"ר. להוציא דבה רעה. אפי' באמת: במשא ובמתן. באונאה. ומה"ל בהונאת ריע. מדבר שאונאת דברים: בנטית גרון. כמ"ש בבנות ירושלים: בשיח שפתותינו. דברי בטלה: בסקור עין. ע"ש ומסקרות עינים. ענין

לנעילה

דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ. אֵין קֵץ לְאִשֵּׁי חוֹבוֹתֵינוּ. וְאֵין מִסְפָּר לְנִיחוֹחֵי אַשְׁמָתֵנוּ. וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאַחֲרִיתֵנוּ רִמָּה וְתוֹלֵעָה. לְפִיכָךְ הִרְבֵּיתָ סְלִיחָתֵנוּ. מָה אָנוּ. מֶה

חיינו

בית אל: אין קץ לאשי. אם היינו מקריבים להקריב אשים רבים. לא היה קץ ומספר להם. כדבר הנביא. במה אקדם ה'. האקדמנו בעולת הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן. ואמר המשורר. לא אקח מביתך פר ממכלאותיך עתודים כי לי כל חיתו יער. ואמר הנביא. ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה. עוד כתוב. אין חפץ לה' בעולות. מתת הכסילים זבח. ואומר. כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה. זבחי אלהים רוח נשברה. ואמר לא על זבחיך אוכיחך וגו'. וישעיה אמר. למה לי רוב זבחיכם. ירמיה אמר. למה לי לבונה משבא תבוא. ואמר. כי לא דברתי וגו' על דברי עולה וזבח וגו'. הושע אמר כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות: ואומר. קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וגו' ונשלמה פרים שפתינו. זהו. הרבית סליחתנו. שאתה מתרצה בפיום דברים: רמה. דגש מהכפולים. אומרים

שהיה

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בִּפְרִיקַת עוֹל
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בִּפְלִילוּת
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בִּצְדִיַּת רֵעַ
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בְּצָרוּת עָיִן
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בְּקַלּוּת רֹאשׁ
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בְּרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בִּרְכִילוּת
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בְּשִׂנְאַת חִנָּם
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בִּתְשׂוּמֶת יָד
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ . בְּתִמְהוֹן לֵבָב

וְעַל כֻּלָּם . אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת . סְלַח לָנוּ . מְחַל לָנוּ . כַּפֶּר לָנוּ :

וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . עוֹלָה
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . חַטָּאת
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . אָשָׁם וַדַּאי וְתָלוּי
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . מַכַּת מַרְדּוּת
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . מַלְקוּת אַרְבָּעִים
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . כָּרֵת וַעֲרִירִי
וְעַל חֲטָאִים . שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם . אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין

הנשה רעה : בפלילות : במחשבה ע"ש עון פלילי : בפריקת . כענין ופורקי על מעל צוארם ומתכין על חבריהם : בגדים . מן לצודה את נפשי . אורב לי : בצרות עין . לשון חז"ל ידוע . ר"ל עין רעה : בקלות ראש ג"כ ידוע בלשון חז"ל : לשמע לירי . מהמת הסאסק . מע"א : רכילות . המרגל נקרא גם רוכל (אותיות פתיך מתחלפות) ע"ש שהולך ומוען דברים מאדם לחבירו. אף באמת : בשנאת חנם . שלא קנאת איש מרעהו . על דבר זה חרב הבית . ועדיין ילך זה מרקד בינינו: בתשומת . עסק שותפות . או מלוה : בתמהון לבב . דבר זה סוא מן התוכחה וקללה . יאמר . אולי חטא בפיו מחמת תמהון לב . אע"פ שאין אדם נתפש על צערו כמזיד מ"מ צריך כפרה כשוגג : עולה . באה על הרהור הלב ועל עשה . ול"ת שנתק לעשה : חטאת . עולה ויורד . אשם . עיין באיזהו מקומן . ומעמדות יום ראשון : מרדות . שעבר על עשה במזיד . או על דברי סופרים: מלקות. כל לאוין שבתורה. מיתה בידי שמים. כגון זר שאכל קודש: כרת. כל עבירה שנאמר כרת. או ערירים:

לנעילה

חַיֵּינוּ . מֶה חַסְדֵּנוּ . מַה צִּדְקוֹתֵינוּ . וּמַה כֹּחֵנוּ . מַה גְּבוּרָתֵנוּ . מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ . הֲלֹא כָּל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם . כְּלֹא הָיוּ . וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע . וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל . כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם . תֹּהוּ . וִימֵי חַיֵּיהֶם . הֶבֶל לְפָנֶיךָ . וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן . כִּי הַכֹּל הָבֶל : אַתָּה הִבְדַּלְתָּ אֱנוֹשׁ מֵרֹאשׁ . וַתַּכִּירֵהוּ לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ . כִּי מִי יֹאמַר לְךָ מַה תִּפְעָל . וְאִם יִצְדַּק . מַה יִּתֵּן

מה היא האוכלת הבשר : הרבית . בזו"ד מבשלי הדם . מע"ה . והולכה לרומה כהולעת מי : אוכלת הגידים : חיינו אמר דוד . מי אנכי ומי חיי . ואומר זכור כי רוח חיי : חסדנו. כלין השדה: צדקותינו. כבגד עדים . מה ישועתינו. לא גרסינן . אע"פ שישנו הנוסח בברכת השחר . שאם תגא . ולא כאן. מע"ה : כל הגבורים כאין . רוכם טפלים במלחמה : השם . שיהיו גבורי מגדל והרבות לנו . קראו בשמות עלי אדמות : כי רוב . גם א' ובמהרי"ל גרס כל . וצריך לומר מעשיהם . מה שעושים לעצמם . להנאתם . ולצרכם בלבד : ומותר . עי' בית אל בברכת השחר :
אתה . ק"ס תי' כאהוריים דס"ג עם ב' כוללי' : אנוש . גי' ספירה עם ב' כוללים . והוא בבינה . כי אדם שם אנוש

סקילה. שרפה. הרג. וחנק. על עשה. ועל לא תעשה. בין שיש בה קום ועשה. ובין שאין בה קום ועשה. את הגלויים לנו. ואת שאינם גלויים לנו. את הגלויים לנו. כבר אמרנום לפניך. והודינו לך עליהם. ואת שאינם גלויים לנו. לפניך הם גלויים וידועים. כדבר שנאמר. הנסתרות ליהוה אלהינו. והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. לעשות את כל דברי התורה הזאת. כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישרון. ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח. אלא אתה: אלהי. עד שלא נוצרתי. איני כדאי. ועכשיו שנוצרתי. כאלו לא נוצרתי. עפר אני בחיי. קל וחומר במיתתי. הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה. יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שלא אחטא עוד. ומה שחטאתי לפניך. מרק ברחמיך הרבים. אבל לא על ידי יסורים וחלאים רעים:

אלהי

שיש בה קום עשה. כגון תפילין: ואת שאין בה קום עשה. כגון ציצית. שאם א"ל בגד בת ד' כנפות. אינו חייב בה מד"ת. אימא בעידן ריתחא ענשי עלה נמי. וכן מזוזה ומעקה ודומיהם. זה ברור. ורבי דוד אבודרהם במחילת כבודו טעה בפירושו בזה: איני כדאי. (לדעתי הכ"ף פתוחה. עט"א) הטוב לגיות נוצר: שלא אחטא. הבא ליטהר מסייעין אותו: מרק. ענין שטיפה והדחה. כלומר הסר עוני ממני. אך ברחמים כענין שכתוב. יסרני ה' אך במשפט אל באפך וגו':

לנעילה

לך: ותתן לנו יהוה אלהינו באהבה את יום (בשבת השבת הזה. ואת יום) הכפרים הזה קץ ומחילה וסליחה על כל עונותינו. למען נחדל מעושק ידינו. ונשוב אליך. לעשות חוקי רצונך. בלבב שלם: ואתה ברחמיך הרבים. רחם עלינו. כי לא תחפוץ בהשחתת עולם. שנאמר. דרשו יהוה בהמצאו. קראהו בהיותו קרוב: ונאמר. יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו. וישוב אל יהוה וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח: ואתה אלוה סליחות. חנון ורחום ארך אפים. ורב חסד ואמת. ומרבה להטיב: ורוצה אתה בתשובת רשעים. ואין אתה חפץ במיתתם. שנאמר אמור אליהם חי אני נאום אדני אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה: שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל: ונאמר החפוץ אחפוץ מות רשע נאם אדני אלהים. הלא בשובו מדרכיו וחיה: ונאמר. כי לא אחפוץ במות המת נאם אדני אלהים. והשיבו וחיו: כי אתה סולחן לישראל. ומוחלן לשבטי ישרון. ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה: אלהי עד שלא נוצרתי וכו'

אתה. אינו בכתר חכמה בינה. זה שאומרים ומלמד לאנוש בינה (אין הכוונה פי' הפסוק. אלא כוונה לקרוא בשם ה' המשכיל יבין) היום הבדלת מראש. ראשית חכמה. על כן הכרתו רפאו והגון לעמוד לפניך: לקרוא בשמך לעבדך. אם סופו אנוש במחלוקים ידוע אלי בריה שהיה. כי מי יאמר מה תפעל. בורא השבתו מי מגנו. ואפ"ה אם יצדק מה יתן לך. אין זה כי אם שמצא חן בעיניך. ואין טעם ברצון. צירוף חיבור ב' נסתרות אלו רס"ב. ענין י' הויות עם ב' כוללים. כנגד ה' חסדים וה' גבורות. והיינו אלהי עד שלא נוצרתי. כמבין המשכיל. אז מילוי ע"ב. כאם עם הכולל. ואלהי נצור יוד הי ואו הא עם הכולל. הך הכל שע"ח. ענין אלוה (שע"ז נגורן עם ב' כוללים, כי הוא סוד זעיר ונוקבה. והם כתרים ב'. בסוד הכינו פני כתרה. שבהם נעילת שער היכל) שבו חותמין כל הברכות עי' בית אל בחתימת תפלת י"ח:

אלהי נצור לשוני מרע. ושפתי מדבר מרמה. ולמקללי נפשי תדום: ונפשי כעפר לכל תהיה. פתח לבי בתורתך. ובמצותיך תרדוף נפשי. ותצילני מפגע רע. ומיצר הרע. ומאשה רעה. ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם. וכל החושבים עלי רעה. מהרה הפר עצתם. וקלקל מחשבתם: [יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שלא תעלה קנאת אדם עלי. ולא קנאתי על אחרים. ושלא אכעוס היום. ושלא אכעיסך. ותצילני מיצר הרע. ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו. אלוה כל בשר. יחד שמך בעולמך. בנה עירך. יסד ביתך. ושכלל היכלך. קרב קץ ביאת משיחך. פדה עמך. שמח עדתך]: עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדושתך. עשה למען תורתך [עשה למענך. אם לא למעננו] למען יחלצון ידידיך. הושיעה ימינך ועננו (יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה) יהיו לרצון אמרי פי. והגיון לבי לפניך. יהוה צורי וגואלי:

עושה שלום במרומיו. פונה לימינו ואומר הוא יעשה שלום עלינו. ואחר פונה לפניו ואומר ועל כל ישראל (ש"ץ אומר ואמרו) אמן:

יהי רצון לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ותן חלקנו בתורתך [ושם נעבדך ביראה. כימי עולם וכשנים קדמוניות] וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים. כימי עולם. וכשנים קדמוניות:

(יד) כשחל השבת. אומר ש"ץ ויכלו. מעין שבע. המלך הקדוש. וחותם מקדש השבת: (טו) מאריך בסליחות ווידוי כ"א לפי מנהגו [אסי' השבת. ואמנם מנגן בקול רם כדי לעורר הלבבות. והקהל אומרים אחריו בבכיה עצומה. וקבלת הלב שלא ישובו עוד לכסלה] ומסיים כא"מ. קדיש תתקבל. עלינו. קדיש יתום: (טז) שיר היחוד ושיר הכבוד כמנהג ק"ק אשכנזים. ויש גומרים ס' תהלים. [ואח"כ ילמוד באדרא אותה

תאנא. בההוא יומא דאתכנשו חברייא לבי רבי שמעון. והוה מסדר מילוי לאסתלקא מן עלמא. והוו קמיה רבי אלעזר בריה ורבי אבא ושאר חבריא. והוה מליא ביתא. זקיף עינוי רבי שמעון וחזי דאתמלא ביתא. בכה רבי שמעון ואמר. בזמנא אחרא כד הוינא בבי מרעי והוה רבי פנחס בן יאיר קמאי. ועד דברירנא דוכתאי אוריכו לי עד השתא. וכד תבנא. אסחר אשא מקמאי ומעלמין לא אתפסק. ולא הוה עאל בר נש אלא ברשותא. והשתא חמינא דאתפסק והא אתמלא ביתא. עד דהוו יתבי. פקח עינוי רבי שמעון וחמא מה דחמא ואסחר אשא בביתא. נפקו כלהו ואשתארו. רבי אלעזר בריה ורבי אבא. ושאר חברייא יתבו אבראי. אמר רבי שמעון לרבי אלעזר בריה. פוק חזי הכא רבי יצחק דהוא ערבנא ביה. אימא ליה דיסדר מלוי ויתיב לגבי. זכאה חולקיה. קם רבי שמעון וחייך וחדי. אמר אן אינון חברייא. קם רבי אלעזר ואעיל לון. יתבו קמיה. זקיף ידוי רבי שמעון ומצלי צלותיה והוה חדי ואמר. אינון חבריא דאשתכחו בבי אדרא יזדמנון הכא. נפקו כלהו ואשתארו רבי אלעזר בריה ור' אבא ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי חייא. אדהכי עאל רבי יצחק. אמר ליה ר"ש. כמה יאות חולקך. כמה חידו בעי לאתוספא לך בהאי יומא. יתיב רבי אבא אבתרוי (נ"א בתר כתפוי) ורבי אלעזר קמיה. אמר ר"ש. הא השתא שעתא דרעותא הוא. ואנא בעינא למיעל בלא כיסופא לעלמא דאתי. והא מילין קדישין דלא גליאן עד השתא. בעינא לגלאה קמי שכינתא. דלא יימרון דהא בגריעותא אסתלקנא מעלמא. ועד כען טמירין הוו בלבאי למיעל בהו לעלמא דאתי. והכי אסדרנא לכו. רבי אבא יכתוב ורבי אלעזר ברי ילעי. ושאר חבריא ירחשון בלבייהו. קם רבי אבא מבתר כתפוי ויתיב רבי אלעזר בריה. אמר ליה קום ברי דהא אחרא יתיב בההוא אתר. קם רבי אלעזר. אתעטף רבי שמעון ויתיב פתח ואמר. לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה. לא המתים יהללויה. הכי הוא ודאי. אינון דאיקרון מתים. דהא קודשא בריך הוא חי איקרי. והוא שארי בין אינון דאקרון חיים ולא עם אינון דאקרון מתים. וסופיה דקרא כתיב ולא כל יורדי דומה. וכל אינון דנחתין לדומה בגיהנם ישתארון. שאני אינון דאיקרון חיים. דהא קודשא בריך הוא בעי ביקריהון. אמר רבי שמעון. כמה שניא שעתא דא מאדרא. דבאדרא אזדמן קודשא בריך הוא ורתיכוי. והשתא הא קודשא בריך הוא הכא. ואתי עם אינון צדיקיא דבגנתא דעדן. מה דלא אערעו באדרא. וקודשא בריך הוא בעי ביקריהון דצדיקיא יתיר מיקרא דיליה. כמא דכתיב בירבעם. דהוה מקטר ופלח לע"ז וקודשא בריך הוא אוריך ליה. וכיון דאושיט ידיה לקבלי דעדו נביאה. אתיבש ידיה. דכתיב ותיבש ידו וגו'. ועל דפלח לע"ז לא כתיב. אלא על דאושיט ידיה לעדו נביאה. והשתא קודשא בריך הוא בעי ביקרא דילן. וכלהו אמרן אמן]:

(יז) יש נעורין כל הלילה. זכר למקדש. וטוב הדבר למי שבוטח יפה. ומובטח בעצמו. שלא יטרד למחר בתפלתו. ולא יזיק לו בתעניתו. שאל"כ יותר טוב בהשכבו [ויש נוהגין לעמוד כל הלילה והיום. וטוב הדבר אם בטוח שלא יזיקנו לעת התפלה. והם נהו אסי' ביום אין לעמוד. ויש נוהגין להשפיל יד א' נגד הארץ ולא להגביה אותה כל עת תפלת כל מדי וכל יום מחר: (יח) אם רוצה לישן. יפנה תחלה. שלא יראה ק"ע בדבר המתגנה. ויסיר הפוזמקאות מרגליו. ולא יכסה בבגד המחמם. ויקרא ק"ש בכוונה עצומה. וישן בבה"כ. יתן במערב. ויכין אצלו כלי מים וכלי ריקן. ליטול ידיו עד סוף אצבעותיו מיד אחר השינה. ומברך ענט"י: (יט) רואה קרי ח"ו בליל יו"כ. סימן לו שבכל נפ"ד יום רצוף אחר יו"כ. יאמר הפיוט מד' קדושות יו"כ. שחרית מוסף מנחה נעילה. בהכנעה ודמעה. ויפסל בשערים. ובכן לך הנלס כו' מי יתנה תוקף הכלתך כו'. עד קדושה משולשת. אל נהנה עמו כו'. עד יבא בשש ברוך. תמיד תהלתך כו'. עד אם הכסא. אליך ועדיך מ'. עד ישם על כבר. אליך תלויות כו'. עד לדור ודור הללויה. ויתחיל במוסף. עשה למען שמך וקדש כו'. עד קדושה בקודש. או מלאכי כו'. עד כיד יתן. או מלאכי כו' עד הללויה. ויתחיל במנחה. כי רמנו בערבנו כו'. עד והנקדש בקודש. ויתחיל בנעילה. שערי ארמון כו' ואל הקדושה. עד הללויה. אמול על מעשיך כו'. עד המלך המשפט. ויסיים במזמור קמ"ג. ה' שמע תפלתי כו']: (כ) מק' ברכות השחר (כמו ל"כ. אם אינו מברך שעשה לי כל צרכי. ולענין ברכות התורה אם ניעור בלילה. עי' אורח ה' דשער המזרה) הרבה בי"כ יושב על כסא ד"ט. מפני שאין בו סעודה (עיין מגן בית אל ומנוח זהב וספר הלק) ויוכל לנצחות במיני ריח טוב. שיברך עליהם כ"פ בהבים דעתו מהן. וכ"פ שהולך לקניו ומברך א"י. מצטרף לחשבון. ושם

שאמר לו כוד. יכוין להבליע ע"י שמיעת ברכות מאחרים. ונפרש ברכות שעולין לתורה. ומה שלא אפשר למלאות בשלמות ההנהגה שביים: (כא) [כדי להבליע מאה ברכות. יכוין לשמוע ברכות חזרת התפלה. וברכות קש"ת והספטרה ב"פ ולא יחסר לו רק ג' ברכות. ויתמלא ע"י פירות ובשמים ג"פ בברכה (ולא יריח בדבר המלאכה בלילה) לך יבטיח בימים זמן גדול שיהיה שיהא כדעת. יתוב שירה כל פעם בשמים אחרים. אפי' מאותו המין וכ"ש אם יש לו ג' מינים (ומברך ההלה על עצי בשמים. ומפסיק ומברך על עשבי בשמים. ומפסיק ומברך על מיני בשמים) וכהתל בשנה שקורין ז' בתורה. ש נצריך רק פ"א]:

פן ב. לסדר מנהגי הכה"ג בזמן הבית בלילה זה. וסדר עבודה דלילה. שהיא חלוקה עכשיו משל יום לגמרי. שהיה בכ"ג וזאת בכהן הדיוט. ועוד שבי"כ היא בעגם הלילה. משא"כ בכל השנה. לכן נפרידה מסדר עבודה דתמיד השחר. גמיהד לה מקום השוב בפ"ע בכאן. והתחיל ממה שהיו עושין סמוך ללילי י"כ:

מסרו זקני ב"ד את הכ"ג לזקני כהונה. **והעלוהו לעליית בית אבטינס** (א) והשביעוהו. ואומרים לו. אישי כ"ג. אנו שלוחי ב"ד. **ואתה** שלוחנו ושליח ב"ד משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה. שלא תשנה דבר מכל מה **שאמרנו** לך (ב) הוא פורש ובוכה. **והן** פורשין ובוכין. נפטרו והלכו להם. אם היה חכם. דורש (ג) **ואם לאו**. ת"ח דורשין לפניו. אם רגיל לקרות. קורא. **ואם לאו**. קורין לפניו. ובמה קוראין לפניו. באיוב ובעזרא ובדברי **הימים**. זכריה בן קבוטל אומר. פעמים הרבה קריתי לפניו בדניאל. בקש להתנמנם. **פרחי** כהונה מכין לפניו באצבע צרדה. ואומרים לו. אישי כ"ג. עמוד **והפג** אחת (ד) על הרצפה. ומעסיקין אותו **עד שמגיע** זמן השחיטה. **בחצות** הלילה תורמין את המזבח ומפיסין לתרומת הדשן (ה) כמו בכל **יום**. הממונה בא ודופק על **שער** בית המוקד. פותחין לו ונכנס. **נטל את** המפתח. **פתח את** הפשפש. נכנס לעזרה (ו) ואחיו הכהנים **אחריו**. נחלקו לשתי כתות. הלכו אלה מכאן ואלה מכאן. הגיעו אלה **ואלה** למקום עושי חביתין. אלו ואלו אומרים שלום. הכל **שלום**. **העמידו** עושי חביתין. שיעשו חביתין. והיא מנחת כ"ג **שמקריב** בכל **יום** מחציתה בבוקר ומחציתה בערב. וזה מעשיהן. לוקחין **עשרון** סולת ותוצין אותו במדת חצי עשרון שבמקדש ולוקחין שלשת לוגין שמן. ובוללין הסולת עם השמן. ומשאירין ממנו מעט. אח"כ חולטין הסולת ברותחין. ולשין מכל הצי עשרון ו' חלות. וא' א' היו נעשות **ואופין** החלות מעט. אח"כ קולין אותן במחבת בשאר השמן. ואין **מבשלין** אותן הרבה. י"א שחולק כל חלה לשנים. ושנים לארבעה **כל הכהנים** שבעזרה טבלו ולבשו בגדי כהונה. באו ועמדו בעגול. **בלשכת הגזית**. פיים במזרחה (ז) הממונה על הפייסות בא. ונוטל מצנפת מראש **א'** מהן (ח) **לתראות** שממנו מתחיל המנין שיסכים **עליו**. **ואומר להם** הצביעו. והן מוציאין אצבעותיהם למנין. **כל כהן אצבע א'**. **ואותו** שנשלם המנין בו. זוכה בתרומת הדשן. מי שזכה בה (ט) הלך (י) **בין** האולם ולמזבח כמקצוע מערבית דרומית. **קדש ידיו** ורגליו מן הכיור. נטל מחתת הכסף (יא) עלה לראש המזבח. פינה גחלים (יב) **אילך** ואילך. חתה מהמאוכלות הפנימיות לא פחות מכדי קומצו. **ולא יותר** מסלא המחתה. וירד למטה. הגיע לרצפה. הפך **פניו** לצפון. **הלך** למזרחו של כבש כעשר אמות. צבר הגחלים על **הרצפה** רחוק **מן הכבש ג' טפחים**. ראוהו אחיו שירד. רצו מהרו קדשו ידיהם ורגליהם נטלו המגרפות **והצנורות ועלו** לראש המזבח. כל האיברים והפדרים שלא נתעכלו בלילה. מחזירין אותן לצדדי **המזבח**. **אם אין** הצדדים מחזיקין. סודרין אותן בכבש כנגד הסובב. התחילו מעלין באפר מערכה על גבי תפוח. פעמים עליו כשלש מאות כור. תורפין ממנו בפסכתר. ומורידין בו האפר למטה. וכל הרוצה **להוציאו** אל מחוץ לעיר. מוציאו. התורם. הוא מסדר המערכות. ארבעה היו שם באותו **יום**. **סדר** תחלה הגדולה בדרום המזבח (יג) ואחיו הכהנים מסייעין אותו בהולכת עצים. **מענפי תאנה**. **או** של אגוז. ועץ שמן. ומעלין הגזירים למזבח. סדר גזירים ע"ג גזירים. **וריוח** ביניהם. **וחלון שמציתין** בו האש למזרח וראשי גזירין נוגעין בתפוח. אח"כ בררו עצי תאנה יפין. **למערכה שניה לקטורת** (יד) דהיכל. משוכה מקרן מערבית דרומית כלפי צפון ד' אמות. ונותן בה **עצים באומד חמשה** סאין גחלים. ובשבת כמו שמונה סאין. האיברים והפדרים שלא נתעכלו מבערב. **מחזירין אותן** למערכה. ונשרפים בצדי מערכה גדולה (טו) הציתו שני המערכות באש. אחר כך מסדר **שני גזירי** עצים. ומערכה אחרת לקיום האש (טז) ועוד מערכה רביעית. לקטורת דלפני ולפנים. **ואלו השתים** עושה אותן בכל מקום מהמזבח (יז) איל הסמונה. בואו והפיסו. מי מדשן מזבח **הפנימי והמנורה**:

(א) לגמרי הפיגה (ב) שלא ישים הקטורת על שמתחה בהון ויכנים (ג) כל הלילה בדבר הלכה. שלא יישן ויבוא לידי קרי (ד) אתי קדש (ה) וכן היו שם ד' פייסות כמו בכל יום. עלא"ש רים פ"ב ובמסדורא. וכ"ל שלא"ש שיקירי ירושלים לא היו ישנים כל הלילה. א"כ דלמה שכ"ש שהיו כהנים נעורים בעזרה לשמוע קול הברה. מ"מ לא ראיתי לשנות כלום מסדר כל השנה. לפי שהם חשגם דתמיד ומדות. שהיו שפלין בעזרה בכל לילה. תקי בית אב ישנים בבית המוקד. וזקנים לא יוכלו לשמור כל הלילה (ו) נרות חלקות שם (ז) בהליה של קדש (ח) ומחזירה לו מיד (ט) זכה בסדור מערכות ובשני גזירין (י) לבדו בלי כר (יא) שהכונה במערב הכבש (יב) ממערכה גדולה (יג) כנגד חלי כבש של לד מזרח (יד) של כל יום (טו) עיין מסחרם לח"ש (טז) לדברי ר"י. והפסק הרמב"ל (יז) וכ"ל שהולך מזרח אלפן. ש"ה שמזבח מעופר מ"ל:

ראש ב . גם לו פנים שנים . פן א' לסדר עבודה דיום

אמר יעקב . אוי ואוי עבודה קשה שבמקדש . לגרף ולהבר לארות ולהבר בנפה וברחת. ולאליג סדר עבודת התמיד כם ערב י"כ כאהת . לכתבן על ספר מפורש כהלכה רווחה . ולפסמה בביאור היטב הדק רוקח מרקחת . פ אן לנו בעיון זה תופת הוקד ולא השובה נאהת . גם לא ראיתי עדיין מי שרלה להעמיס על עצמו עול מלאכה כבדה ע המייגעת ומפרכת . עכ"ז אחור לא נסוגותי כגם ונמלטה וטרחת . וה' אשר היה עמדי בכל הדרכים האחוכים. הכבדים וקשים וגבוהים . והגילני מפה ופחת . הוא יעזר לי גם בזאת בו נפשי בוטחת . וערבה לי יגיעה ע ותנח לי לנחת . אקוה נהבהן יה' יאיר עיני בה כשמש זורחת . לב ונפש משמחת :

אמר להם הממונה . צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה . הרואה . אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון (א) והוא אומר הן (ב) הורידו כ"ג לבית הטבילה . שהיתה בחול (ג) ע"ג שער המים שבדרום העזרה , פרסו סדין של בוץ בינו לבין העם . פשט בגדי חול . טבל . עלה ונסתפג . הביאו לו בגדי זהב . לבש . קדש ידיו ורגליו (ד) הביאו לו טלה התמיד (ה) בשעת שחיטה מדשנין מזבח פנימי ומנורה . כיצד עושין , מי שזכה בדשון מזבח . מקדים ליכנס להיכל ובידו הטני . כלי זהב מחזיק קביים וחצי . בא לו לפשפש הצפוני . נטל המפתחות ופתחו , נכנס לתא ולהיכל כלפי דרום עד שער הגדול . העביר הנגר והבריחים מבפנים ומבחוץ ופתחו . חזר ונכנס ופניו למערב . הגיע למזבח . נטל הטני והניחו לפניו . היה חופן מדשן המזבח ונותן לתוכו . באחרונה כיבד השאר לתוכו . מי שזכה בדישון המנורה . נכנס וכוז בידו . והכוז דומה לקתון גדול של זהב . מצא מנורה בדרום משליש היכל ולפנים בא ועמד על האבן שלפני המנורה . בה שלש מעלות . למ"ד נרות צפון ודרום מונחים . הקך בין מזבח למנורה ופוגע התחלה בצפוניות מדשנן ומניח אמצעי דולק . ומדשן עוד שני דרומיות היותר צפוניות . כל נר שכבה . מסיר הפתילה ושמן הישנים . ומקנחו . ונותנו לתוך הכוז . והטבה זו . י"א שעושה אותה ג"כ המדשן כדרכו בכל יום . וי"א שכ"ג עושה ההטבה . ולמ"ד מזרח ומערב מונחין . נמצא פוגע התחלה במזרחיות . מצא שנים דולקין . מניחן . ומדשן השאר . מצאן שכבו גם המה . מדשנן (ו) אח"כ מדשן השאר . הניח הכוז על מעלה השניה ויצא . אח"כ (ז) עקדו הטלה יד עם רגל לאחוריו (ח) ראשו עקום לצד מערב (ט) קרצו כ"ג בצפון . בטבעת שניה של בית המטבחיים . על קרן צפונית מערבית . ומירק אחר שחיטה על ידו . קבל הדם בכלי שרת בצפון . וזרקו שתי זריקות באלכסון מחצי המזבח ולמטה . ומתכוין כשיזרוק על הקרן . שיהא הדם מקיף על הזויות כמין גאם כיצד . בא לו לקרן מזרחית צפונית (י) נותן מזרחה צפונה . מערבית דרומית . נותן מערבה דרומה . הרי אלו שתי מתנות שהן ארבע . שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי . הכהנים שבבית המטבחים . הפשיטו התמיד ונתחוהו . כיצד סדר הנתוח (יא) נוקב רגל של ימין ותולה הבהמה בו . ומפשיט גם הרגל עד שמגיע להזה . חתך הכרעים ונתנן למי שזכה בהן . גמר ההפשט . קרע הלב והוציא דמו . חתך הידים ונתנן למי שזכה . עלה לרגל הימנית . חתכה ונתנה למי שזכה בראש . ושתי ביצים עמה . קרעו . נמצא כולו גלוי לפניו . נטל הפדר ונתנו על בית שחיטתו . נטל הקרבים . נתנן למי שזכה בהן . להדיחן במים ג"פ . והכרס . מדיחין אותה כל צרכה . נטל הסכין והפריש הריאה מן הכבד . ואצבע הכבד מהכבד . ואינו מזיז הכבד ממקומו . קדר החזה (יב) ונתנה למי שזכה בה . עלה לדופן הימנית . מניח בה שתי צלעות רכות מלמעלה . היה חותך ויורד סמוך לשדרה (יג) עד שמגיע לשתי צלעות רכות מלמטה . ומניחן . חתכה לדופן ימנית . והכבד תלויה בה . נתנה למי שזכה בה . בא לו לגרה . מניח בה שתי צלעות מכאן ומכאן . חתכה ונתנה למי שזכה בה . והקנה והלב והריאה תלוים בה . בא לו לדופן השמאלית . והניח בה שתי צלעות רכות מלמעלה ושתים מלמטה . חתכה ונתנה למי שזכה בדופן ימנית . השדרה עמה . והטחול תלוי בה . בא לו לעוקץ . חתכו ונתנו למי שזכה בו . והאליה ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו . נטל רגל השמאלי ונתנו למי שזכה בעוקץ . נמצאו כולן עומדים בשורה והאיברים בידם . הראשון בראש וברגל . הראש בימינו . חוטמו כלפי זרועו . וקרניו בין אצבעותיו . ובית שחיטתו מלמעלה והפדר נתון עליה . הרגל של ימין בשמאלו . ובית עורו לחוץ . השני בשתי

(א) לפי עדות הממונה מלמעלה עי' מהדורת לח"ם (ב) אב"ע הך דקאי אאינגרא . אי בעית אימא . הך דקאי אארעא . כדמפרש בגמרא (ג) עלח"ם (ד) עלח"ם (ה) עלח"ם . אחר שבקרנוהו : (ו) ומיטיב ומדליקן . שזה הוא הכ"ג . לאלה השנים בלבד : (ז) ושכר ששמע פתיחת שער הגדול של היכל : (ח) כעקידת יצחק בן אברהם : (ט) עלח"ם : (י) של מזבח הזהב : (יא) שבן אשמור דרך נתוח של כל יום . בשגגה שמוסכנות מהמחברי' . שכ"ג עושה גם השלמה . מה שאינו מוכרח בעיני . דלא תנן אלא הקרבת איברים גרידא . מיהו כיון שהוא דבשה ליכא קפידא . אם מוכרין הגהים תחלה למספר כהנים שעוסקין בתמיד של יום . וגם מוסיפין לכ"ג כל מה שבידו . ואוי ואוי כבודו : (יב) חקב חשן ארובה : (יג) ולא מגע בה :

ידים. של ימין בימינו. של שמאל בשמאלו. ובית עורן לחוץ. השלישי בעוקץ וברגל. העוקץ בימינו. והאליה מדולדלת בין אצבעותיו. ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו. הרגל של שמאל בשמאלו ובית עורו לחוץ. הרביעי בחזה ובגרה. החזה בימינו. והגרה בשמאלו. וצלעותיה בין אצבעותיו. החמישי בשתי דפנות. של ימין בימינו. של שמאל בשמאלו. ובית עורן לחוץ. הששי בקרבים הנתונים בבזך וכרעים ע"ג מלמעלה. השביעי בסולת למנחת נסכין. השמיני בחבתין מנחת מחבת של כ"ג. מחציתה בבוקר עם חצי קומץ לבונה. התשיעי ביין של נסכים. הושיטו לכהן גדול כ"א מה שבידו א' לא'. והוליך אחד אחד. ינתן הכל מחצי כבש למטה לצד מערב (יד) ומלחם והניחם שם. אח"כ בא לו כהן גדול עם כהנים המסייעים. ללשכת הגזית. לקרות שמע וברכות. אמר להם הממונה. ברכו ברכה אחת (טו) והן ברכו. גם קראו עשרת הדברים. שמע. והיה אם שמוע. ויאמר. ברכו עם העם שלש ברכות. אמת ויציב. עבודה (טז) וברכת כהנים בלי נשיאת כפים (יז) ובשבת. מוסיפין ברכה (יח) למשמר היוצא. שאומר לטשמר הנכנס. מי ששכן שמו בבית הזה. הוא ישכן ביניכם אהבה אחוה שלום וריעות. אחר זה נכנס כ"ג להיטיב ב' הנרות ולהקטיר. אמר להם הממונה. חדשים הפיסו למחתה של קטורת. הפיסו. זכה מי שזכה. פיים רביעי. מי מעלה איברים מכבש למזבח (יט) ושאר כהנים שלא זכו. נמסרו לחזנים. ומפשיטים אותם בגדי כהונה. ולובשין בגדי חול והולכין להם. הביאו לכ"ג הכף של זהב. מחזיק שלשה קבין. ובזך בתוכו. מלא וגדוש קטורת. וכיסוי היה לכף. וכמין סודר קטן עליו: מי שזכה במחתה. נטל מחתת כסף (כ) ועלה לראש מזבח החצון. פנה אילך ואילך. וחתה מגחלי מערכה שניה. ירד ועירן לתוך של זהב. ואם מחסת הערוי. נתפזרו ונשפכו כשיעור קב מהגחלים על הקרקע. כופה עליהן פסכתר. נתפזרו יותר מקב. חוזר וחותה כשעורו. הלכו. הכ"ג עם הכף. וזה שעמו. במחתה. והגיעו בין האולם ולמזבח. נטל אחד מהכהנים שבעזרה את המגרפה. זרקה בין האולם למזבח (כא) החלו להיות עולים במעלות האולם. מהרו אותן שזכו בדשון מזבח והמנורה. הקדימו לפניהם. מי שזכה בדשון מזבח. נכנס להיכל. נטל הטני ממקום שהניחו בתחלה. השתחוה ויצא. מי שזכה בדישון המנורה. נכנס. וראה אם כבו שתי הנרות או אחת מהן. מדשנן. נטל הכוז ממעלה שניה שהניחו שם ויצא. אלה השנים שעשו הדשון. הולכין יחד ושופכין הדשן במקום אחד אצל המזבח קדמה. יצאו אלה. נכנסו. כ"ג עם הכף. וזה שעמו. במחתה. מי שזכה במחתה. צבר הגחלים ע"ג מזבח הזהב שבהיכל. ורדדן בשולי המחתה. השתחוה יצא. והכ"ג נוטל הבזך מתוך הכף. ונותן הכף לאוהבו או לקרובו שבא עמו לצורך זה. וכ"ג הולך ועושה הטבת ב' הנרות. מטיב תחלה היותר צפוני. מצאן שכבו. מדליק אמצעי ממזבח העולה. ולמ"ד מזרח ומערב מונחים. מצא שני מזרחיים דולקין. מיטיב היותר מזרחי תחלה. אחריו המערבי. מצאן שכבו. מדליק המערבי ממזבח העולה. ורואה אם נתפזר מהקטורת שבבזך לתוך הכף. נותן אוהבו את הקטורת שנתפזר לתוך הכף. בחפניו של כהן גדול. עם קטורת שבבזך. השתחוה ויצא. והכהן גדול היה שופך הקטורת על הגחלים לצד מערב ברחוק ממנו. וכשהיה מתפזר לפניו. צוברו. כדי שתהא עשנה שוהא לבא. ועל גופו של מזבח היה מקטיר. התחיל מרדד הקטורת. שוטח ומפזר על גחלי האש בנחת כמי שמנפה. ולא היה מקטיר עד שהממונה אומר לו. אישי כהן גדול הקטר. פרשו הכל מן ההיכל ומבין האולם ולמזבח. הקטיר. השתחוה ויצא. באו ועמדו על מעלות האולם. עמדו הראשונים (כב) עם חמשה כלים (כג) שבידיהם. וממתינין עד שיגיעו אחיהם. וכבר עלה כהן גדול בכבש להקטיר האיברים. הושיטום לו. סמך עליהן וזרקן על האש. גמר מלהעלות ולהקריב. באו כל הכהנים שבעזרה. וברכו את העם ברכת כהנים בכתבה (כד) ואומרים השם הוי"ה ב"ה ככתבו. וידיהם נשואות ע"ג ראשיהן. חוץ מכ"ג. שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ. ואחר גמר השלשה פסוקים. עונין כל העם. ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם עד העולם. הקטיר האיברים. והמנחה. עשרון סולת בלול בשמן שלשה

(יד) אלו הלכו עמו לכבודו לאותו אחד. איברא לדידי חזי. שהעולה זו עולה ע"י היום: (טו) אהבה רבה או אהבת עולם. ואחר שהאיר היום. מברכין יוצר אור: (טז) רצה ה' עבודת עמך ישראל. ותפלתן תקובל ברצון. בא"י שמקבל עבודת עמו ברצון. וי"א שוכן ציון: (יז) היה אע"ה ברכו כו'. שים שלום: (יח) בלי שם ומלכות. רק בקשת רחמים על הכהנים הנכנסין: (יט) להרמב"ן ז"ל. באיברי של ע"כ שנותרו. וא"א להעמידו. אע"פ שקלסתי דבריו בלח"ם. אבל לדידי ברירא מוכח. דמיהא לאיברי תמיד הערב שהם היום. כמ"ש שם נמ"ד. עיין במהדורא: (כ) עמל"ש: (כא) שמעו הכהנים קולם. רצו באו להשתחות. וכ"ג הרוצה להשתחוה. שלשה אוחזין בו. אחד מימינו. וא' משמאלו. ואחד באבני אפוד מאחוריו. וכיון ששמע הממונה קול רגליו של כ"ג. הגביה לו את הפרוכת. נכנס השתחוה ויצא. נכנסו אחיו הכהנים. השתחוו ויצאו: (כב) שמסקו מעבודה: (כג) הנ"ל: (כד) ולא היו עונין אחריהן אמן: (כה) בשעה שמקיף. שסמך במזלג את האיברים שלא נתעכלו על גבי המזבח:

לתנין: והחבתין. ומקריב עמם חצי קומץ לבונה כליל לאשים. פנה לשמאלו לנסך את היין בספל מזרחי. בא לו להקיף את המזבח. פנה לימינו. ומתחיל מקרן דרומית מזרחית. מזרחית צפונית. צפונית מערבית מערבית דרומית (כה) שם מוצא הנקבים בעצמו של מזבח. נתנו לו יין לנסך. הסגן עומד על הקרן שבמקצוע ההוא. ושני כהנים על שולחן החלבים. בידיהם חצוצרות של כסף. בהם תקעו הריעו תקעו. באו אלה השנים ועמדו אצל בן ארזא (ט) אחד מימינו ואחד משמאלו. שחה כ"ג לנסך. הניף הסגן בסודרין. הקיש בן ארזא בצלצל. תקעו אלה הכהנים בחצוצרות. נגנו לוים בנבלים וכנורות. על ט"ו מעלות שבין עזרת נשים לעזרת ישראל. ודברו אחרים (כז) בשיר היום. הגיעו לפרק. תקעו הריעו תקעו. והשתחוו העם שבעזרה. ביום הראשון היו אומרים. לה' הארץ ומלואה וגו'. ועושין ממנו ג' פרקים. על כל פרק תר"ת. על כל תקיעה השתחויה. בשני היו אומרים. גדול ה' ומהלל מאד. ועושין ממנו ג' פרקים כו'. בשלישי. אלהים נצב בעדת אל כו'. ברביעי. אל נקמות הופיע כו'. בחמישי. הרנינו כו'. בששי. ה' מלך גאות לבש כר. בשבת. מזמור שיר ליום השבת כו'. זהו עבודת תמיד השחר בי"כ לבית אלהינו. שיבנה במהרה בימינו. אמן:

(כו) המקים בגלל גבהו: (כז) לא פתותים מי"ג לוים: עומדין על הדוכן שבין עזרת ישראל לעזרת כהנים:

פן ב. לסדר תפלה

(א) דין הש"י נעוקר. כמו כט"כ. עיין שער הדלק. גם דין ברכת מעשה לי כל נרכי. יע"ש: (ב) משכימין לבה"כ. מסדרין סדר ברוך שאמר כדרכן בכל יום. וסדר עבודה כאמור. ופסוקי דזמרה משבת. פיוטין לפי מנהגי המקומות. וא"א וסחיות. כמש"ל בענין יעקב השער הסגה. קורין ק"ש וברכותיה. בשכמל"ו בקול רם: (ג) מתפללין ז' כאתמול בנעילה: (ד) ש"ץ נכון שיסא שוי. דומיא דכ"ג. מלבד שאר מעלות טובות) מחזיר התפלה. ואומר קדושה דמוסף בכל תפלות היום: (ה) ומאריך בקרוב"ץ וסליחות כפי מנהגי המקומות. וטוב שלא נאריך בתפלת השחר. כדי להתפלל מוסף בזמנו. קודם ו' שעות. ואם האריך הש"ץ יוסף מדלוי. ידלגו מסליחות: (ו) קובעין וידוי בתוך התפלה. והצבור נ"ל עמו הוידוי בעמידה: (ז) יש פה שיאת כפים. וי"מ שאין נושאין כפים: (ח) אחר סיום התפלה. אומר א"מ. בשבת א"א. ואף בחול אם הכל קרוב לתלות היום. לא יאמרו א"מ. כדי שלא לאחר זמן מוסף: (ט) קדיש שלם אין כמוך: (י) מוציאין ב' ס"ת. המנהג. ע"ע בשער השנה. בריך שמיה. שמע. על הכל. בא' קורין אחרי מות (המצטער ומוריד דמעות בי"כ על מיתת בני אהרן. מוחלין לו עונותיו. ובניו אינן מתים בחייו. ספר הזוהר וכתבי אר"י) כהן (כשבת. עד לעולם) עד (ובעד ביתו) לוי (אשר לו) ישראל (קהל ישראל) רביעי (ובעד העם) חמישי (תטהרו) ששי (את משה): (יא) מניח ס"ת ב' אצל הראשונה. ואומר חצי קדיש על שניהם ונגבים וגולל. וקורא בשניה בפ' פנחס. ובעשור לחודש. מפטיר בישעיה. ואמר סלו. עד כי פי ה' דבר. ומברך לאחריו ואומר:

על התורה. ועל העבודה. ועל הנביאים (ועל יום השבת הזה) ועל יום הכפורים הזה. שנתת לנו יי אלהינו. לקדשה. ולמנוחה. למחילה. ולסליחה. ולכפרה. לכבוד. ולתפארת: על הכל. יי אלהינו. אנו מודים לך. ומברכים אתך. יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד. ודברך אמת. וקיים לעד: ברוך אתה יהוה. מלך (נ"א מוחל וסולח כו') על כל הארץ. מקדש (השבת ו) ישראל. ויום הכפורים:

מסח זה יש בו. ר"נ תיבות. למנס הנוסחא אחרינא עיקרית היא בעיני. שכ"ס ברוקה בפסיעות. ודבלס שלא היה גורם ודברך ולא על כל הארץ. אלא שבגמרא"ש כתוב מה ענין סליחה לס"ת. מפעס זה בפלוהו האחרונים. וזה תימה גדול. שעקרו מנהג הפשוט להקדמונים. מחמת שלא ידעו לו טעם. ולא עוד שנעלם מהם מפגה שלמה. שכן היה כ"ג מברך אחר הס"ת על מחילת העון. הרי שהמנהג הקדוש כהו יפה ויש לו יסוד להשען עליו. גם הוא מעין פתיחה:

(יב) אם הוא שבת. אומרים יקום פורקן. מי שברך מזכירין נשמות. אב הרחמים: (יג) ואם יש מילה. מנין קודם אשרי. והנכון שלא לברך על הכוס. והיכא דנהוג. מהכה עוקר הלכה. ואם היולדת צריך לאכילה. מלין אחלה ותשתה היא מהכוס. ועמ"ש בשער הדלק: (יד) אשרי. יהללו. מחזירין הס"ת למקומו. ובנוחה:

ראש ג. לתפלת מוסף

(א) מתפללין (כד' בכ"ז) מחזיר ש"ץ התפלה. וקובע סדר עבודה בהתפלה. סליחות ווידוים. כ"כ. קדיש שלם: (ב) נכון לומר אין כאלהינו. פיטום הקטורת. ואחריו עלינו [ואף במקום שא"א בגבור. יאמר ביחוד בכוונה] ומזמור לדוד ברכי נפשי:

ראש ד לסדר עבודה דמוסף

אמר יעקב. עם סיום רבו הדעות בכאן בגמרא. אלו ואלו דברי אלהים חיים. בודאי דעבד כמר עבד. וכי הא דתניא אמר ר"י. שני כ"ג נשתיירו במקדש ראשון. זה אומר בידי הקפתי. וזה אומר ברגלי הקפתי. ופשיטא שלא הלל אחד מהם. דהיינו דקפ"ל הלמודא. וה"נ בכל איך מילי דפליגי בהו תנאי ואמוראי. מ"מ דרך הר"מ ז"ל אמור. דהוא גברא דהככים מניה על ידיה. וס"ד ליסוי בהדן לברורי שמעתא גמרא לגמור. וכי הא זמורתא אמור:

אחר התמיד: קודם סוף שעה ששית. הביאו לו לצפון. המוספין. (א) פר בן שתים. וז' כבשים בני שנה. השקום ובקרום. קרץ (ב) כ"ג הפר תחלה וקבל דמו. אח"כ קרץ את הכבשים וקבל דמן. נתן סכולן במזרק שתי מתנות שהן ארבע. כיצד עושה. נ"תן תחלה על קרן מזרחית צפונית בזוית כמין גאם. אחר כך עושה כן בקרן מערבית דרומית שכנגדה. והשירים שופכן על יסוד דרומי. אחר זריקת הדם. הפשיטו כהנים את העולות ונתחום כמשפט. זכו כ"ד כהנים באיברי הפר (ג)

(א) כך נ"ל. דלא עדיף מתמיד. עא"ח"ס (ב) אם

באחד. הרגל של ימין בשנים. הרגל של שמאל בשנים. החזה באחד. והגרה בשלשה. שתי הידים בשנים. ושתי הדפנות בשנים. הקרבים בשלשה. הסולת בשלשה. והיין בשלשה. עמדו בשורה. העלה כל אחד מה שבידו. או הושיט לכ"ג להעלותו. ונתנו (או נהן) הכל מחצי הכבש ולמטה במזרחו. מלחום וירדו. באו ועשו לאיברי הכבשים כמשפט התמיד. הבשר בחמשה. הקרבים באחד. הסולת באחד. היין באחד. ככה לשבעת הכבשים. העלום נתחו אחד אחד. מלחום וירדו. באו להם ללשכת הגזית. ברכו עם העם ברכת עבודה. רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל. בא"י המקבל עבודת עמו ברצון. וברכת כהנים לעם. שים שלום. בלי נשיאת כפים. עלה כ"ג באמצע כבש ונטל האיברים. וזרקם על המערכה. של פרים תחילה. אח"כ של כבשים. באו ועמדו על מעלות האולם. ברכו את העם שלש ברכות. בנשיאת כפים והזכרת השם ככתבו. נתנו מלח על מנחות הנסכים. ובללום. שלש עשרונות סולת בחצי הין שמן לפר. ועשרון ברביעית הין לכל כבש וכבש. הקטיר הכ"ג את הכל המזבחה. הביאו לו יין לנסך. הין לפר. הין ושלש רביעיות לכבשים בכלל. כהנים תקעו הריעו תקעו בחצוצרות. ודברו הלוים בשיר (ג) ועושין ממנו ג' פרקים. על כל פרק תר"ת. על כל תקיעה השתחויה. ואם חל י"כ בשבת. מוסף של שבת קודם לשל י"כ בכל עבודותיו. וממתינין עם נסוך היין עד שתגמר גם עבודת מוסף י"כ. ומנסך שני הנסוכין בבת אחת. ואז מאריכין בתקיעות או מרבין בתוקעין כנגד שני המוספין. אח"כ נותנין לחם הפנים לפני ה'. הקטיר כ"ג בזיכי הלבונה (ד) אחר כך מקדש ידיו ורגליו. ופושט בגדי זהב. וטובל (ה) ולובש בגדי לבן (ו) ומקדש ידיו ורגליו. בא לו אצל פרו. ופרו היה עומד בצפון כבין האולם למזבח. ראשו לדרום ופניו למערב. הכהן עומד במזרח ופניו למערב. סמך שתי ידיו עליו ומתודה. וכך היה אומר. אנא השם (ז) חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי. אנא השם (ח) כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים. שחטאתי שעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי. ככתוב בתורת משה עבדך. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה'. והכהנים והעם העומדים בעזרה. כשהיו שומעים השם מפורש יוצא (ט) מפי כ"ג בקדושה ובטהרה. היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם. ואומרים בשכמל"ו. והוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכין. ואומר להם תטהרו. אחר כך מגריל על שני השעירים. (י) שני הגורלות (יא) צריכין להיות שוין. ומניחין אותן בקלפי עץ מחזקת שתי ידים. היכן מגריל. במזרח העזרה בצפון המזבח. מניחין שם הקלפי. ומעמידין שני השעירים פניהם למערב ואחוריהם למזרח. וכ"ג בא לשם. הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו. ושני השעירים לפניו. א' לימינו וא' לשמאלו. טרף בקלפי והעלה שני הגורלות בשתי ידיו. לשם שני השעירים. ופותח ידיו. ורואה אם של שם עלה בימינו. הסגן אומר לו. אישי כ"ג הגבה ימינך. ואם בשמאל עלה. ראש בית אב אומר לו. אישי כ"ג הגבה שמאלך. ונותן שני הגורלות על שני השעירים. של ימין על ימין. ושל שמאל על שמאל. קשר לשון זהורית משקל שתי סלעים בראש שעיר המשתלח. והעמידו כנגד בית שלוחו. ולנשחט. כנגד בית שחיטתו. בא לו אצל פרו שניה. וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה וידוי שני. וכך היה אומר. אנא השם. חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי. ובני אהרן עם קדושיך. אנא השם (יב) כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים. שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי. ובני אהרן עם קדושיך. ככתוב בתורת משה עבדך. כי ביום הזה וגו' והכהנים והעם כו'. והוא היה מתכוין כו'. שחטו (יג) וקבל במזרק את דמו. נתנו למי שממרס בו על הרובד הרביעי של היכל (יד) מבחוץ. כדי שלא יקרוש. נטל מחתה של זהב ירוק מחזקת שלשה קבין. קלה היתה וידה ארוכה. עלה לראש המזבח באמצע הכבש. פנה גחלים אילך ואילך. וחתה מן המאוכלות הפנימיות מעל המזבח מן הסמוך למערב. ירד והניחה על הרובד הרביעי שבעזרה (טו) הוציאו לו כף של זהב ריקן (טז) ומחתה של זהב גדושה של קטרת (יז) דקה מן הדקה. חפן מלא חפניו (יח) טפופות. הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו (יט) ונותן כתוך הכף. נטל מחתה עם הגחלים בימינו. והכף בשמאלו. היה מהלך בהיכל בין שלחן למזבח (כ) עד שמגיע בין שתי

להוספה. או לפי' תימא לכעלאה. וכנ"ל בתמיד:
(ג) לפי מס' סופרים. הוא לדוד ברכי נפשי (ד) והחלות מתחלקות לערב. נטל כ"ג מחלין והשאר למשמר הקבוע (ה) בקודש. בגד היה הפרוש (ו) פלוסין. של שמונה עשר מנה. משל צבור. אם רצה להוסיף. מוסיף משלו (ז) שם הי"ה ב"ה היה מזכיר. וכן כל פעם שמזכיר השם. ועשרה פעמים היה מזכירו היום. כתבו וכפירושו במסורת הקוד (ח) כ"א נשם. עלה"ש (ט) עלה"ש (י) מלוחן. היינו שוין במראה ובקומה ובדמים. ובלקיחה כאחת (יא) של אשכרוע היו. ועשאן בן גמלא של זהב (יב) כ"א נשם (יג) עלה"ש (יד) עלה"ש (טו) עלה"ש (טז) מלאכת הכלים. וכתב שאילו משם בשחר. לא כלי כסף וכלי זהב ויותר. לפי ערך היום (יז) מלאכת בית אבטינס (יח) עלה"ש (יט) וכך הסה מדה גם בכניס (כ) פר"ש . עלה"ש

הפרוכת (כא) המבדילות בין הקודש ובין קודש הקדשים. וביניהן אמה. **מצא הפרוכת** החיצונה פרופה מן הדרום. מהלך בין הפרוכת עד שמגיע **אל הצפון**. מצא שם פנימית פרופה. נכנס לקודש הקדשים. הפך פניו **לדרום**. הלך לשמאלו עם הפרוכת עד שמגיע לארון. הגיע לארון. **נותן המחתה** בין שני הבדים. ובבית שני שלא היה שם ארון. היה **מניחה על אבן השתיה**. באמצע בית קדשי הקדשים (כג) היתה. גבוהה **מן הארץ שלש אצבעות**. ואוחז שפת הכף בראשי אצבעותיו. **או בשניו**. ומערה הקטורת בגודלו לתוך חפניו. עד שמחזירה למלא חפניו **כשהיתה**. **והיא היתה** עבודה קשה שבמקדש. צבר הקטורת על **הגחלים בידו** לפנים במחתה. כדי שתהא הקטורת קרובה לארון. **ורחוקה** מפניו. שלא יכוה (כג) וממתין שם עד שיתמלא הבית עשן. **יצא**. הולך אחורנית מעט מעט. פניו לקודש ואחוריו להיכל. עד שיצא מחוץ לפרוכת. ומתפלל שם בהיכל תפלה קצרה. שלא להבעית **את ישראל**. אומר. יהי רצון. שתהא שנה זו גשומה. אם שחונה. ולא **יעדי** עביד שולטן מדבית יהודה. ולא יהו עמך ישראל צריכין זה לזה **ולא לעם אחר**. ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים. ואח"כ נוטל דם **הפר מן הממרס בו**.ונכנס למקום שנכנס מתחלה עם הקטורת ועמד במקום שעמד שם (כד) **והזה** ממנו בין בדי הארון קרוב לכפורת בטפח. אחת למעלה ושבע למטה. ולא היה מתכוין להזות **למעלה** ולא למטה. אלא כמצליף. וכך היה מונה. אחת. אחת. אחת ואחת. אחת ושתים. אחת **ושלש**. אחת וארבע. אחת וחמש. אחת ושש. אחת ושבע. יצא והניח המזרק על כן הזהב **שהיה בהיכל**. אח"כ יוצא מן ההיכל. עמד בין האולם ולמזבח. **הביאו לו את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה'**. לקרן צפונית מערבית. שחטו וקבל במזרק **את דמו**. נכנס למקום שנכנס. ועמד במקום שעמד. **ועשה לדמו** כאשר עשה לדם הפר. אחת למעלה **ושבע** למטה **בין הבדים**, ולא היה מתכוין כו'. וכך היה מונה כו'. יצא והניח על כן השני שהיה בהיכל. **נטל דם הפר** מעל הכן. ומזה ממנו על הפרוכת (כה) שכנגד הארון מבחוץ. אחת **למעלה ושבע** למטה כו'. אלא כמצליף. וכך היה מונה כו'. הניח דם הפר ונטל דם השעיר. **והזה** ממנו על הפרוכת שכנגד הארון מבחוץ. א' למעלה ושבע למטה כו'. עירה דם הפר **לתוך דם השעיר**. ומחזיר המלא לריקן שהיה בו דם הפר. כדי שיתערבו הדמים יפה. **ויצא אל המזבח אשר לפני ה'**. זה מזבח הזהב. בא ועמד לפנים ממזבח הזהב. בין מזבח והמנורה. **ומתחיל** להזות מדם התערובת **על** קרנות מזבח הזהב. והיה עומד במקומו. מסבב בידו **והולך ומזה על הקרנות** מבחוץ. ומתחיל מקרן מזרחית צפונית. צפונית מערבית. מערבית דרומית. דרומית מזרחית. **ועל** כולן היה נותן מלמטה למעלה. חוץ מן האחרונה שהיתה לפניו. **שנותן** מלמעלה למטה. חתה גחלים ואפר שבמזרח הזהב אילך ואילך. עד שמגלה זהבו באמצעו. **ומזה** מדם התערובת על טהרו של מזבח שבע פעמים (כו) בצד הדרום. במקום ששלמו **מתנות** קרנותיו. ויוצא ושופך שירי הדם על יסוד מערבי של מזבח החיצון. **בא לו אצל שעיר** המשתלח. וסומך שתי ידיו עליו ומתודה. וכך היה אומר. אנא השם. **חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל**. אנא השם (כז) כפר **נא** לחטאים לעונות ולפשעים. שחטאו שעוו **ושפשעו לפניך** עמך בית ישראל. ככתוב בתורת משה עבדך. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם לפני ה'. והכהנים והעם כו'. אף הוא היה מתכוין לגמור השם כנגד המברכים. **ואומר להם** תטהרו. מסרו למי שהיה מוליכו. והיה מזומן מאתמול. אפילו נטמא. נכנס לעזרה **ומשלחו**. **תלה השעיר**. מרכיבו על כתפו. אפילו בשבת. הכל כשרים להוליכו. אלא שעשו **כהנים גדולים** (כח) קבע. ולא היו מניחים ישראל להוליכו. וכבש עשו לו. מפני **המון** עם **שהיו** מתלשים בשערו. ואומרים לו טול וצא (כט) מיקירי ירושלים. היו מלוין אותו **עד סוכה הראשונה**. ועשרה סוכות היו עושין מירושלים עד המדבר. ושובתים שם בני אדם בכל סוכה. **כדי שיהו מלוין אותו** מסוכה לסוכה (ל) חוץ מאחרונה שבהן (לא) שאין השובת שם מגיע **עמו לצוק**. אלא עומד מרחוק ורואה את מעשיו. מה היה עושה. חולק לשון של זהורית. **חציה** קשר בסלע. וחציו קשר בין קרניו. ודחפו לאחוריו. והוא מתגלגל ויורד. ולא מגיע לחצי **ההר** **עד** שנעשה אברים אברים. בא וישב לו תחת סוכה אחרונה עד שתחשך. ודרכיות (לב) **היו** עושין ומניפין בסודרין כדי שידעו בעזרה שהגיע שעיר למדבר. ולשון של זהורית היה **קשור** על פתחו של היכל וכשהיו זכאין היה הלשון מלבין כשהגיע שעיר למדבר. **אחר ששלח השעיר** למדבר. חוזר אצל הפר והשעיר שהזה דמן לפנים. **קרען והוציא אימוריהן**. נתנם **במגס**

(כא) עלה"ס: (כב) עלה"ס: (כג) בשעת הקטרה בקה"ק כל העם פורשים מן ההיכל: (כד) בבין הבדים. עלה"ס: (כה) ולא היו נוגעים הדמים בפרוכת ואם נגעו נגעו: (כו) והוא עומד: (כז) כ"א בשם: (כח) עלה"ס: (כט) מה שהי' לפ"רא דין והוכי דרך הגילין. (ל) על כל סוכה וסוכה אומרים לו. הרי מזון והרי מים. ומעולם לא הוצרך לכך. אלא שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו. ט': (לא) (לב) עלה"ס:

כדי להקטירן כשיגיע זמנן . ומתחך שאר בשרן חתיכות גדולות מעורות זו בזו כמין קליעה . ואינו מפרקן . ומשלחן ביד אחרים להוציאם לבית השרפה (לג) ומנתחין אותן שם בעורן . אמר לו לכ"ג . הגיע שעיר למדבר . יצא כ"ג לעזרת נשים לקרות בתורה . ובזמן שהוא קורא . שורפין הפר והשעיר בבית הדשן . לפיכך . הרואה כ"ג כשהוא קורא . אינו רואה פר ושעיר הנשרפין . אם רצה לקרות בבגדי בוץ . קורא . שבגדי כהונה נתנו ליהנות כהן במקדש אף שלא בשעת עבודה (לד) ואם לאו . קורא באצטלית לבן משלו . כיצד היה קורא . הוא יושב בעזרת נשים . וכל העם עומדים לפניו . חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת . וראש הכנסת נותנו לסגן . והסגן לכ"ג . וכ"ג עומד ומקבל ומברך ברכת התורה שלפניה . וקורא עומד . וקורא אחרי מות . ואך בעשור (לה) וגולל התורה ומניחה בחיקו . ואומר . יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן . ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה (לו) ומברך לאחריה . ומוסיף לאחריה שבע ברכות . אלה הן . א) רצה . ב) מודים . ג) סלח לנו אבינו . וחותם בה . מלך מוחל וסולח לעונותינו . ד) על המקדש . שיעמוד ותשרה בו שכינה . וחותם . שוכן בציון . ה) על ישראל . שיושיע ה' עמו . ולא יסור מהם מלך . וחותם הבוחר בישראל . ו) על הכהנים . שירצה ה' עבודתם ומעשיהם . וחותם . מקדש הכהנים . ז) תפלה תחנה רנה ובקשה מלפניך . שעמך ישראל צריכין להושע . בא"י שומע תפלה . אח"כ מקדש . ופושט בגדי לבן (לז) וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו . ועושה השעיר (לח) קרצו (לט) בצפון . קבל דמו בכלי שרת בצפון . נטל הדם . עלה באמצע כבש ופנה לימינו לסובב . בא לו לקרן דרומית מזרחית . טבל אצבעו הימנית בדם . וסומכו באמה מכאן ובגודל מכאן . ומחטא ויורד על חודה של קרן עד שיכלה דם שבאצבעו . ומקנח אצבעו בשפת מזרק . ובא לו לקרן מזרחית צפונית . טובל שנית ונותן עליה כמשפט הראשון . וכן בקרן צפונית מערבית . מערבית דרומית . שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי . הפשיטו כהנים השעיר . קרעו כ"ג . הוציא אימוריו . החלב שעל הקרב . ושתי הכליות וחלביהן . וחלב הכסלים ויותרת הכבד ומעט מהכבד . נתנן במגס ומלחן והקטירם על המערכה (מ) הקריב אילו ואיל העם (מא) קרצם (מב) בצפון . קבל דמן בכלי שרת בצפון . ונתן מהם במזרק שתי מתנות שהן ארבע (מג) השיריים שופכן על יסוד דרומי . הפשיטו כהנים (מד) האילים ונתחום . בשר האיל האחד לחמשה . ונתנום ביד חמשה כהנים . הראשון בראש וברגל . השני בשתי ידים . השלישי בעוקץ וברגל . הרביעי בחזה ובגרה . החמישי בשתי דפנות . הקרבים בשנים . הסולת בשנים . והיין בשנים . וכן עשו לאיל השני עולת העם . מלחום ומסרום אחד אחד האיברים לכ"ג (מה) וזרקם על המערכה הגדולה . באו ועמדו על מעלות האולם . וברכו את העם שלש ברכות של כהנים . בנשיאת כפים והזכרת השם ככתבו . נתנו מלח על מנחות הנסכים ובללום . שני עשרונים סולת בשלישית ההין שמן לאיל אחד . וכן לשני . והקטירם . הביאו לו יין לנסך . שלישית ההין לאיל האחד . וכן לשני . תקעו הריעו תקעו בחצוצרות (מו) דברו הלוים בשיר . שותה כ"ג ונסך . אח"כ הקטיר איבורי פר הנשרפין על מזבח העולה . זוהי עבודת קרבן מוסף י"כ לעבודת בית אלהינו . יהי רצון שיבנה במהרה בימינו . אמן :

(לג) מריטתן כפרס כל : (לד) לצורך עבודה . עלמ"ש · (לה) שבפ' אמור : (לו) עמו"ק ח"ח . וס"י סי' ע"ה: (לז) ומטוניס גניזה . ואין משתמשים בהם עוד : (לח) השמטה במוון : (לט) קך נ"ל: (מ) בשר השעיר נאכל לכהני משמר לערב . אל לבית ע"ש . שבגליס מדעתן יפה . סיו עולין אותו כמאות חי : (מא) בני שתי שניה. המקום ונקרוס: (מב) כך נ"ל. ועשה עולתו מלה: (מג) התלה על קרן מזרחית לפונית . מאליו של מזבח ולמטה . שויות כמין גאס אח"כ הלך ועשה כן בקרן מערבית דרומית שכנגדה : (מד) לא טייס : (מה) למטה לא למעלה בכבש . כמש"ל : (מו) עלמ"ש ס"ס דסוכה :

ופה בירושלמי פ' שני בעירים . ר' אחא כד מטי מוספא הוה אמר . אחיק . מאן דאית ליה מיניק . ייזל בניכיה . שכירה ונתן להם רשות לילך לביתם ולהאכיל התינוקות . שלא יהנעו יותר מדאי :

ראש ה . למנחה [(א) יאמר פ' העקידה ואח"כ יאמר זה :

ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' . **וזרקו** בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב : יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו . שתתמלא רחמים עלינו . ותזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו ע"ה בן אברהם אבינו ע"ה . אשר בימים האלה בזמן הזה בעשור לחודש תשרי . היתה עקידתו בעלות המנחה . ובכן ברוב רחמיך תזכור לנו כאילו עפרו צבור ומונח ע"ג המזבח . ותביט באפרו לרחם עלינו . ובזכותו ובזכות אברהם אבינו ע"ה שנתנסה בעשרה נסיונות . ובתפלתו . וגם בזכות יעקב אבינו ע"ה . נתת לנו עשרת ימי תשובה לכפר על חטאתינו . והתמלא רחמים עלינו . ותבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות . וכמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם . כן יכבשו רחמיך את כעסך ויגולו

רחמיך על מדותיך. ותתנהג עמנו ה' אלהינו. במדת החסד ובמדת הרחמים. ותכנס לנו לפני ולפנים משורת הדין. ותביט בדם הברית שמל אברהם אבינו ע"ה ביוה"כ. ותכפר כל עונותינו בכל צדקותיך. ובטובך הגדול. ישוב חרון אפך. מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך. אל מלא רחמים. גלוי וידוע לפניך. כי בושנו במעשינו ונכלמנו בעונינו. בהעלותנו על לבבנו רוב קיצורנו בעבודתך ובעסק תורתך וקיום מצותיך. ונמס לבנו בקרבנו והיה למים. מה נענה ומה נאמר. כי הצר הצורר בחברת החומר העכור. היו בעוכרנו גם אסו"ר נלוה עמם. אסורים ולטושים בגליות קשים. גלות הנפש והגוף. אמנם גלוי וידוע לפניך. שרצוננו לעשות רצונך ולשקוד על דלתותיך. כי טוב יום בחצריך מאלף בחרנו. ויראים וחרדים אנחנו מאימר דינך הקדוש; על כן באנו אליך בכפיפת ראש ונמיכת קומה וחלישות חיל. להזכיר ולעורר רחמיך. ולהזכיר זכות אבותינו הקדושים. ובזכותם תתמלא רחמים עלינו. ותשליך במצולות ים כל חטאתינו. ואתה בטובך תעורר רחמיך. ונהיה נקיים מכל טומאה וחלאה וזוהמא. ויעלו כל ניצוצות הקדושה אשר נתפזרו. ויתבררו במדת טובך. וברוב רחמיך. תתן לנו חיים ארוכים. חיים של שלום. חיים של טובה. חיים של ברכה. חיים של פרנסה טובה. חיים של חילוץ עצמות. חיים שיש בהם יראת חטא. חיים שאין בהם בושה וכלימה. חיים של עושר וכבוד. חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת חטא. חיים שתמלא כל משאלות לבנו לטובה. זכרנו לחיים. מלך חפץ בחיים. וכתבנו בספר החיים. למענך אלהים חיים. קרע רוע גזר (קרע שטן) דיננו. ויקראו לפניך זכיותינו:

אל מלא רחמים. יהמו נא רחמיך עלינו. לקבל ברצון. הכנעתנו והרהורי תשובתנו. ותקיים לנו מה שהבטחתנו על ידי עבדיך חכמי ישראל. הבא לטהר מסייעין אותו. ובשגם לבנו אטום סתום וחתום. ולא אתנו יודע זו היא ביאה זו היא שיבה רב להושיע האר עינינו. אשר כגודל רחמיך הבטחתנו. פתחו לי פתח כחודו של מחט. ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם. וראה כי אזלת יד. ואפס עצור ועזוב. ואין מרחם זולתך. כי הנוניך הם חנונים ומרוחמיך הם מרוחמים. כדכתיב וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. ובכן לב טהור ברא לנו אלהינו. ורוח נכון חדש בקרבנו. ורשפי התעוררות לבנו באהבתך ובתורתך. יתמידו ויתרבו. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך. תחל שנה וברכותיה. ותצילנו משמצה ומביזה. ומכף כל אויב ואורב ושולל ובוזז. והפר עצתם. ותקלקל מחשבתם. תפול עליהם אימתה ופחד. בגדול זרועך ידמו כאבן. ותתן בלב השרים. להטיב אלינו ולרחם עלינו. ואויבינו ילבשו בושת. ועלינו תרחם ברוב רחמיך. ותאמר די לצרותינו. וכל הרפתקאי דעדו עלינו יהיו לכפר חטאתינו ועונותינו ופשעינו. ותאמר די לצרותינו. וכשם שסבבת על אבותינו במדבר והצלתם מעינא בישא דבלעם הרשע. כן בצל כנפיך תסתירנו. ונהיה מכוסים בסכם"ה והנה"ה משמותיך הקדושים. ותשמרנו מכל הפסד וכל עלילה. הן מהשרים הן מזולתם. אנא ה'. הושיענו בזכות אברהם איש החסד. יצחק אזור בגבורה. יעקב כליל תפארת. משה אחוז בנצח. אהרן אחוז בהוד. יוסף אחוז ביסוד. דוד אחוז במלכות. ובזכותם תצילנו מיד אויבינו. ותהפוך לבם מרעה לטובה. ויהיה לנו ישוב והשקט ובטח. לעבדך באמת בלי שום טרדה. ותזכנו להתרחק מהגאוה והכעס וההקפדה וכל גבה לב. ונהיה מיושבים בדעתנו. ונכיר מיעוט ערכנו. ונפשנו כעפר לכל תהיה. ולא נתכעס ולא נקפיד. ונהיה אוהבי שלום ומרבים שלום. ותזכנו להתרחק מליצנות ושקר וחנופה ולשון הרע ודיבור של חול בשבת. וכל דבור אסור. ויהיה רוב דיבורנו בתורה ובעניני עבודה. ותאזרנו חיל. לשמור לפינו מחסום מחטא בלשוננו. ותזכנו להתרחק מתאות תענוגי והבלי העולם הזה. ונאכל לשבוע נפשנו. וכן בכל צרכנו. יהיו כל מעשינו לשם שמים. ותזכנו להיות שמחים בעסק תורתך ובמצותך. ולהיות בטחוננו בך תדיר. ויהיה לנו לב שמח לעבודתך. וברוב רחמיך. תזכנו להשיב תיקון נפש רוח נשמה בגלגול זה. ולא נאבד חס ושלום. ותזכנו לעסוק בתורתך הקדושה. ולכוין לאמיתה של תורה. ותצילנו מכל טעות בהלכה ובהוראה. ואל תצל מפינו דבר אמת לעולם. ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו. כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך הקדושה לשמה ומקיימי מצותיך. ולא ימצא בנו ולא בזרענו ולא בזרע זרענו. שום פגם ושום פסול. ולא יתחלל שמך על ידינו ח"ו. וראה כי עמך הגוי הגדול הזה. זרע אהובך. אברהם יצחק וישראל עבדיך. בניך. בני בחוניך. ובגלותם ודלותם ושפלותם ולחצם ודוחקם קוראים בשמך; ומלאים מצות וצדקות ותורה ותמילות חסדים:

אנא מלך ריחום וחנון. תתמלא רחמים על כל אחינו בית ישראל הנפוצים בארבע כנפות הארץ; ובפרט על יושבי ארץ ישראל. ועל יושבי העיר הזו. ועל כל הקהל הקדוש הזה. ותרחם עלינו ועליהם. ותצילנו ותצילם. מרעה ומ עב ומשבי ומביזה ומכל חטא. ותשלח רפואה שלימה לכל חולי עמך ישראל. והבריאים. תתמיד בריאותם שלא יחלו חס ושלום. ותציל

ותציל לכל ישראל. מכל נזק. ומכל צר ומשטין ומקטרג. ומרוח רעה. ומדקדוקי עניות. ומכל מיני פורעניות המתרגשות בעולם. ותפקוד בזרע של קיימא זרע קודש. לכל חשוכי בנים. והיושבות על המשבר מעמך ישראל. תוציאם מאפלה לאורה. ויצא הולד בשעה טובה. ולא יארע שום צער ושום נזק. לא ליולדות ולא לילדיהן. ואל ימשול אסכרה ושידין לכל ילדי עמך בית ישראל. ותגדלם לתורתך ומצותיך בחיי אביהם ואמם. ובני ישראל עמך יורדי הים באניות. פצם והצילם ממים רבים. מיד בני נכר. הצילם מטיט ואל יטבעו. ינצלו משונאים וממעמקי מים. ובני ישראל ההולכים ביבשה. הדריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב. והצילם מכף כל אויב ואורב בדרך. וכל האסורים בכלא מעמך ישראל. התר מאסריהם ותוציאם לרוחה. ותשיב ליראתך כל האנוסים ביד גאים. ותחון זכות אבות להחזירנו בתשובה שלימה לפניך. והאר פניך על מקדשך השמם. למען אדני. אנא ה' שומע תפלה (אוכ"ף כוו"ז אזבוג"ה רח"ש תמי"ף) רחום חנו"ן שומ"ר תומ"ך מצי"ל ישי"ר פוד"ה. חוס ורחם עלינו. ושמע תפלתנו. כי רחום אתה. (אראריתא):

אלהינו ואלהי אבותינו. מלך רחמן. רחם עלינו. טוב ומטיב. הדרש לנו. שובה עלינו בהמון רחמיך. בגלל אבות שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה. וכונן בית מקדשך על מכונו. והראנו בבנינו. ושמחנו בתיקונו. והשב שכינתך לתוכו. והשב כהנים לעבודתם. ולוים לשירם ולדוכנם. והשב ישראל לנויהם. ומלאה הארץ דעה. ליראה את שמך הגדול הגבור והנורא. אכי"ר. כל כלי יוצר עליך לא יצלח. וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי. זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאם ה'. לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי. כי מלאה הארץ דעה את ה'. כמים לים מכסים:

(נ) אומר מזמור ק"נ. ואח"כ יאמר י"ב פעמים פסוק זה. לעולם יי דברך נצב בשמים. ויכוין שהגזירות רעות יעצרו בשמים ולא ירדו לארץ. וזה דברך. דבור קשה. יהיה נצב בשמים ולא ירד על הארץ וכה"ג מהדרין פ' קרנטא. אח"כ אומרים סדר עבודה:

אמר יעקב. בסדר עבודת מקדש המיפלקי. ראיתי שהגיהו סדר עבודה דערב. ולא נודע לי טעם בהירתם בזה. ובקצת דברים שינוי מסייעי לדידי. אלא שהשמו דבר זה. וקצתן צריך ביאור. כגון עריכת גזירין בהכרם הסגן. להאורה המיהא סוגיא. דהא היא עבודה שאר חייב עליה. ועבודת היום. שאר כהנים זרים מיהא לגבה. אפ"ה מסתבר כוותיהו. לקיומי קרא דכתיב וערכו. תרי. והכן דמסייע נמי לא אהדרה. אמנם דקצת סברה היא. מיהא מדאדבר לגבי הגרלת שעירים וס"ת בלחוד. ש"מ דבשאר מילי לא הוה צריך לסיומי בהדיה. הכי דלא לוסיף מאי דפסיק מנה רבי (עלח"ם) ולא שאריך עוד בהערות. והכל מובן למבין מדעתו. ע"פ שאמור כבר. וע"ז נסמוך ונאמר:

(א) אח אשר יבחר בו כ"ג (ב) עלח"ם (ג) כי לאלו היה פיים ודאי לדעתי. וכ"ל. שמא"ם (ד) דולג עליו (ה) הוא או הכהן גדול (ו) ועקידת יצחק בן אברהם (ז) עלח"ם לא

כך היה סדר עבודת תמיד בי"כ בבית אלהינו. אחר חצות. הביאו שני גזרי עצים והעלום למזבח. עלו. כהן גדול וכהן אחר עמו (א) וערכו אותם על האש של מערכה גדולה. הביאו כבש תמים בן שנתו. השקוהו ובקרוהו. משכוהו לבית המטבחיים (ב) ואותן שזכו באברים (ג) הולכין אחריו. בשעת שחיטה היה הדשון. כיצד עושין. מי שזכה בדשון מזבח הפנימי. מקדים ליכנס להיכל. ובידו הטני. נכנס. הגיע למזבח. נטל הטני והניחו לפניו. היה חופן מדשן ופחם שעל המזבח ונותן לתוכו. באחרונה כיבד השאר לתוכו. הניחו שם ויצא. מי שזכה בדשון המנורה. נכנס וכוז בידו. בא ועמד על האבן שלפני המנורה. למ"ד נרות צפון ודרום היו מונחים. מדשן תחלה שלש נרות צפוניים. ומניח האמצעי (ד) והולך ומדשן עוד שני דרומיים היותר צפוניים. כל נר שכבה. מסיר פתילה ושמן הישנים ומקנח ונותן לתוך הכוז. גם זו ההטבה י"א בכ"ג היתה. ולמ"ד מזרח ומערב מונחים. אם מצא שני מזרחיים דולקים. מניחן ומדשן השאר. מצאן שכבו גם המה. מדשנן ומיטיבן. ומדליקן (ה) מן האמצעי או ממזבח העולה. אח"כ מדשן השאר. עקדו הטלה (ו) ראשו לדרום ופניו למערב. קרצו הכ"ג על קרן מזרחית צפונית על טבעת שניה (ז) קבל את דמו בכלי שרת בצפון. וזרקו שתי זריקות באלכסון כחצי הכבש ולמטה. ומכוין כשיזורק הדם על הקרן. שיהא הדם מקיף על הזוית כמין גאם. בא לו לקרן מזרחית צפונית. נותן מזרחה צפונה. מערביה דרומית. נותן מערבה דרומה. הרי אלו שתי מתנות שהן ארבע. שיורי הדם היה שופך על יסוד דרומי. אלה שבבית המטבחיים הפשיטו התמיד ונתחוהו. כיצד סדר הנתוח. נקב רגל של ימין ותלה בו הבהמה. ומפשיט גם הרגל ויורד עד שמגיע לחזה. חתך הראש נתנו למי שזכה בו. חתך הכרעים ונתנן למי שזכה בהן. מירק ההפשט. קרע הלב והוציא את דמו. חתך הידים ונתנן למי שזכה בהם. עלה לרגל התכה ונתנה למי שזכה בראש ושתי ביצים עמה קרעו ונמצא כולו גלוי לפניו. נטל הפדר ונתנו על בית שחיטתו. נטל הקרבים נתנן למי שזכה בהן להדיחן במים ג"פ. והכרס מדיחין אותה כל צרכה. נטל הסכין. הפריש הריאה ואצבע הכבד מהכבד. ואין

מזיח הכבד ממקומו . קדר החזה . ונתנה למי שזכה בה. עלה לדופן **הימנית**. מניח בה שתי צלעות רכות מלמעלה היה תותך ויורד סמוך **לשדרה** (ח) עד שמגיע לשתי צלעות רכות מלמטה . ומניחן . התכה **לדופן ימנית** והכבד **תלויה** בה.נתנה למי שזכה בה. והקנה והלב והריאה **תלוים** בה . **בא** לו לדופן השמאלית . והניח בה שתי צלעות רכות **מלמעלה** ושתים מלמטה . התכה ונתנה למי שזכה בדופן ימנית . **והשדרה** עמה **והטחול** הלוי בה . בא לו לעוקץ. התכו ונתנו למי שזכה **בו . והאליה** ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו . נטל רגל השמאלי ונתנו **למי** שזכה בעוקץ . נמצאו כולן עומדים בשורה והאברים בידם . הראשון **בראש וברגל . הראש** בימינו. חוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו . **ובית** שחיטתו מלמעלן. והפדר נתון עליה. הרגל של ימין בשמאלו. ובית **עורו** לחוץ . השני בשתי הידים . של ימין בימינו . של שמאל בשמאלו **ובית** עורן לחוץ . השלישי בעוקץ וברגל . העוקץ בימינו . והאליה **מדולדלת** בין **אצבעותיו** . ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו. הרגל של **שמאל** בשמאלו. ובית עורו לחוץ. הרביעי בחזה ובגרה . החזה בימינו **והגרה** בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו . החמישי בשתי דפנות . של **ימין** בימינו . של שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ . הששי בקרבים **הנתונים** בבזך וכרעים על גביהם מלמעלה. השביעי בסולת למנחת נסכים. השמיני בחביתין שש חלות עשויות מחצי עשרון סולת בלולות בשמן שמינית ההין . **ומקריב** עמם חצי קומץ לבונה (ט) התשיעי ביין של נסכים. הלכו כל אלה ונתנו מה שבידם **מחצי** כבש ולמטה לצד מערבי מלחום והניחום שמה . **באו** להם לשכת הגזית לקרות **שמע וברכות**. אמר להם המכונה . ברכו ברכה אחת (י) והן ברכו . גם **קראו** עשרת הדברים . שמע . **והיה** אם שמוע . ויאמר . ברכו את העם שלש ברכות . אמת ואמונה . עבודה . וברכת כהנים **בלי** נשיאת כפים . העלה המעלה את האיברים מכבש ולמזבח . וזרקן (יא) **על** המערכה . **גדולה** דלוקה . וירד . קדש כ"ג ידיו ורגליו . פשט . ירד וטבל . עלה ונסתפג . הביאו לו **בגדי לבן** (יב) לבש . קדש ידיו ורגליו . נכנס להוציא את הכף ואת המחתה . יצא ובא לו בדרך בית כניסתו. **קדש** ידיו ורגליו. ופשט (יג) ירד וטבל עלה ונכתפג. **הביאו לו בגדי זהב** . לבש . קדש **ידיו ורגליו** . **הביאו** לו (יד) בתוך כף של זהב מחזיק ג' קבין. בזך מלא קטורת (טו) וכסוי היה **לו** . **וכמין** סודר עליו . נטלו בימינו . וכהן שזכה במחתה (טז) נטל מחתת הכף . עלה **לראש המזבח** החצון פנה גחלים אילך ואילך . וחותה מגחלי מערכה שניה . ירד ועירן לתוך **של זהב** הלך הכ"ג עם הכף וזה שעמו במחתה . הגיעו בין האולם למזבח . נטל אחד את המגרפה . **זרקה** בין האולם למזבח . שמעו כהנים קולה . רצו באו להשתחוות (יז) **החלו להיות עולים במעלות האולם**. מהרו אותן שזכו בדישון מזבח הפנימי והמנורה . והקדימו לפניהם . **מי שזכה בדישון** מזבח . נכנס להיכל . נטל הטני מסקום שהניחו בתחלה . **השתחוה ויצא** . **מי שזכה בדישון** המנורה . נכנס ודשן שני נרות הנשארים . אע"פ שמצאן **דולקין**. למ"ד **צפון ודרום מונחין**. מדשן המערבי תחלה (יח) ופנה לימינו . ודשן גם השני . ולמ"ד **מזרח** ומערב **מונחין** . **מצא** שני מזרחיים דולקין. מדשן היותר מזרחי תחלה . ואחריו **המערבי לו . נטל** הכוז . **השתחוה ויצא** . הלכו אלה השנים עם הכלים שבידיהם ובהם האפר וגחלי **הדשון**. **שפכו** הדשן **אצל המזבח** קדמה. **יצאו** אלה . נכנסו . הכ"ג בכף וזה **שעמו** במחתה. מי שזכה במחתה. **צבר הגחלים** על גבי מזבח הקטורת . ורדדן בשולי המחתה . **השתחוה ויצא** . והכ"ג נטל **הבזך מתוך** הכף ונותן הכף לאוהבו . אם נתפזר מהקטורת לתוך הכף. נותנו אוהבו לתוך הכף **של כ"ג** עם הקטורת שבבזך היה שופך הקטורת על הגחלים **לצד מערב** . וצוברה פנימה **שהיא תוצה** לו . כדי שתהא עשנה שוהה לבוא וזהו כבודו . ועל גופו של **מזבח מקטיר** . התחיל **מרדד הקטורת**. כפזר ומשליך על גחלי האש כמו **שמנפה** . **ולא היה מקטיר**. עד שהממונה **אומר לו**. אישי כ"ג הקטר. פרשו העם. הקטיר . העלה **הנרות** למ"ד **צפון ודרום** מונחים . **היטיב** והדליק האמצעי תחלה . וממנו מדליק השאר . **למ"ד** מזרח ומערב מונחים . **מיטיב המזרחי** החלה. אחריו המערבי שאצלו . ומדליק וכן כולן. מצאן שכבו כולן . מדליק **המערבי מסובח** העולה . וממנו מדליק השאר . **השתחוה ויצא** . **באו אלה** שברכו **וקראו** ועשו **עבודות האמורות** . עמדו על מעלות האולם . עמדו הראשונים לדרום אחיהם הכהנים . **וחמשה כלים בידיהם** . וממתינין עד שיגיעו אחיהם . **וברכו** את העם שלש ברכות של כהנים . **ואומרים השם** ככתבו . וידיהם נשואות ע"ג **ראשיהם** . **חוץ** מכ"ג . ואחר גמר ג' פסוקים הללו . **עונים העם** . ברוך ה' אלהי ישראל וגו' . עלה כ"ג **באמצע** הכבש . הושיטו לו את **המנחה** . **עשרון**

(ח) לא נוגע בה: (ט) כהן ט'. כמ"ש בעזרה קדשה (י) אהבת עולם בצאת הכוכבים אומרים מעריב ערבים (יא) הוא כך כ"ל. משום דעבודה שכשרה בלילה היא. כמ"ש במלח"ט. [illegible] כ"ג אם רצה. עלה באמצע הכבש. הושיטו לו האיברים. סמך עליהם וזרקן (יב) הגדויין. של מים אמל' מנה (יג) ונמו בגדי הלבן (יד) מלשכת בית אבטינס (טו) משקל תלי מנה (טז) הוא שזכה גם בשאר (יז) בזמן שכהן גדול רוצה להשתחוות ג' אוחזין בו ט' (יח) שכוא

סולת בלול בשמן רבע הין . והקטירה . הושיטו לו מנחת החביתין . הקטירה על האש עם חצי קומץ לבונה . הקיף המזבח . פנה לימינו (יט) הגיע לקרן מערבית דרומית . נתנו לו יין רביעית ההין לנסך . הסגן עומד על הקרן ההוא . ושני כהנים על שולחן החלבים . בידיהם חצוצרות של כסף . תקעו הריעו תקעו . באו ועמדו אצל בן ארזא . אחד מימינו ואחד משמאלו . שחה כ״ג לנסך . הניף הסגן בסודרין . הקיש בן ארזא בצלצל. תקעו אלה בחצוצרות. נגנו לוים בנבלים וכנורות. על ט״ו מעלות שבין עזרת ישראל לעזרת נשים ודברו אחרים (כ) בשיר היום . ביום א׳ היו אומרים . לה׳ הארץ ומלואה . ועושין ג׳ פרקים .

שלפני (יט) כדרך שאיתא במסכת כליגורא . סוברים שלא הסכנו (כ) לא פתוחין מ״כ ע״ס . עומדים על הדוכן שבין עזרת ישראל לעזרת כהנים (כא) לפי מה שאירע היום בשבת של א׳ מהשירות כהלכה עי׳ בית יוסף :

על כל פרק תר״ת . על כל תקיעה השתחויה . בשני היו אומרים . גדול ה׳ ומהולל מאד . בג׳ פרקים כו׳ . בשלישי . אלהים נצב בעדת אל כו׳ ; ברביעי . אל נקמות כו׳ . בחמישי . הרנינו כו׳ . בששי . ה׳ מלך כו׳ . בשבת . אז ישיר עד מי כמוכה . ועושין ממנו ג׳ פרקים כו׳ . או מן מי כמוכה כו׳ . עד סוף הפרשה . או אז ישיר דעלי באר כו׳ . (כא) קדש כ״ג ידיו ורגליו . פשט . ולבש בגדי עצמו . ונפטר והולך לו לשלום . ומלוין אותו עד ביתו . וי״ט היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקודש . זוהי סדר עבודת כ״ג בי״כ לבית אלהינו . שיבנה במהרה בימינו . אמן :

ברוך אלהי ישראל אשר עזרנו עד הנה לבאר סדר העבודות לפי עניות דעתנו . עד יערה עלינו רוח ממרום ויורה צדק לנו . בכל הפקודות . כחפץ נפשנו ותאותנו . תשוב העבודה למקומה ותחזינה עינינו . ישמח לבנו ותגל רוחנו . כן יהי רצון מלפני ה׳ צדקנו . יהי שמו מבורך לעולמים כי יצדקו ויתהללו כל זרע יעקב . יאר פניו אלינו ויחננו :

(ג) (תהיב נפשי מהכא סוליטולה . בסיו מתחילין ואני תפלתי לעולם) שאומרין ה״פ . והי בנסוע . גדלו . בריך שמיה . על הכל . אב הרחמים . ויעזור . קורין פ׳ עריות באחרי מות . כהן . עד ונתי נכה ר״י ע׳ . לוי . שם אלהיך אני ה׳. ישראל (הוא המפטיר) עד סוף הסדרה : (ד) [אם דילג בקריאת הא׳ או הב׳ או הג׳ . אם נזכר קודם שבירך הג׳ לאחריה . יחזור ויקרא להג׳ ממקום הדילוג עד סוף הפרשה . ואם כבר בירך לאחריה . יקרא המפטיר בקול רם ממקום הדילוג בלי ברכה . ואם הדילוג הוא פחות מג׳ . יקרא עוד א׳ להיות מפטיר . ויקרא עמו ממקום הדילוג עד סוף הס׳ . ויברך לפניה ולאחריה . ויפטיר : (ה) מי שלא הפטיר מהמחה הולי ר״ל . יכולין לקרותו להגבה בשחרית ובמנחה . אבל אסור להיות מקריא . אפי׳ אם המפטיר אינו קורא קבוע . ואינו קורא כ״כ בדקדוק ובטעמים שבעתו . רק בנוסע אחר . אבל אם בלאו הכי יתבטל הקריאה . יקרא] : (ו) גולל ס״ת . ומפטיר ביונה . מתחלת הס׳ עד סופו . ומסיים בפסוק מיכה . מי אל כמוך [ואם לא קראה . חוזר וקוראה בברכה] ומברך לפניה ולאחריה כמו בשחרית . ואם חל בשבת . מזכיר בה גם של שבת וחותם בו ג״כ . וזהו דעת גדולי הפוסקים . אבל אין כן מנהג אשכנזים [ומסיימין מגן דוד] וגם בזו יש לפליאה איך יתן משמי חדש הוליא . מתחת טעם ספל . שכבר פסקה הנבואה . וכבר ראיה נביאים שטעות הוא . כי לא פסקה עד הערב . עם קריאת ל״ג . בשעת מנחה היתה בלי ספק . וטוב מברך כל הח׳ ברכות לאחריה. שבכללן על העבודה . והו לא מידי : (ז) מכניסין ס״ת . יהללו . ובנוחה : חצי קדיש . מתפללין כמו בשחרית . מחזיר ש״ץ התפלה . ואומר כליחות ווידוים . ואין בה תפילת כהנים . אלא אומר או״א ברכנו . וא״א א״מ אפי׳ כשהל בחול . אם לא שהיום גדול . וא״א צדקתך אפי׳ כשחל בשבת . קדיש שלם [לדוד . קדיש : (ח) אם עוד היום גדול . אין נוהגין להפסיק לישב לנוח . רק יאמרו תהלים בצבור . עד שיגיע זמן נעילה] :

ראש ו . לתפלת נעילה

(א) זמנה . סמוך לשקיעת החמה . כשיראה נראה שהשלמים . ויש ליזהר שלא לאחר להתפלל נעילה . אלא יראו לסיימה עם צאת הכוכבים (עי׳ עוד לקמן) וזה סדרה : (ב) [חוק ותכם . אומר לפס דברי כבושין . לעורר לבם שיכוונו למקום ולשוב בתשובה שלימה . ולא יטרפו ע״י חולשת התענית . כי תהלים עשי״ת יו״כ . ותכלית יו״כ . נעילה . עת חתימת הגז״ד לשבר ועונש . ואין יהבם בחתימה . אם אין בידו מאומה . ואם יתרים נפש חטאה וכעבד ישאף אל הצללים תוקו ולכיסו מסומה . אך לריק יגע זה כחו . ואם לא עכשיו . אימתי יגיע עת רצון לבטעמת . וכהלכה יאמר גבור אני . ויוסיף אומץ בתפלה זו . לשפוך לב כמים . ויפול שועתם בשמים . שע״י בכי בשובה . יוכל הגז״ד להתהפך לטובה . כמבואר באס״ק . והראהו וכנס שער בוכה . מיד והחמול עליו : (ג) כתב בא״ח חשוב אחר זקן ותכם : ישיב ש״ץ בנעילה . ואם נמצא כ׳ מהשוני המדה . הרוצים לעמוד אלא הש״ץ בכל התפלה א׳ מימינו וא׳ משמאלו . מה טוב] : (ד) מתחיל אשרי . ובא לציון [ואח״כ אחרים זה . כי אז הוא עת רצון . והכתמה טהורה]:

פ״ם פ״ב מרובע ובסוף החוס שם המחבר . יהודה הלוי בן שמואל נ״ע (והוא ר״ת נוחו עדן)

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יהוה : בָּרְכִי אֲצוּלָה מְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ . אֶת שֵׁם אַדִּיר נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ . אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ . אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוה : בָּרְכִי בָּרָה מִנַּחֲלֵי בּוֹר נִמְשֶׁכֶת . אֶת שֵׁם הוֹלֵךְ לְפָנָיו לָלֶכֶת . בּוֹרֶכֶת לְפָנָיו וּבִשְׁמוֹ מִתְבָּרֶכֶת . בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוה : בָּרְכִי גְלוּיָה לְבָב וְנֶעְלֶמֶת מֵמַרְאָה . אֶת שֵׁם גָּבוֹהַּ וְשָׁפָל יִרְאֶה . נוֹדַל מַעֲשָׂיו לְסַפֵּר כָּל פֶּה יִלְאֶה . גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי יהוה : בָּרְכִי דַלָּה נוֹשֵׂאת הַגּוּף בְּלִי מִשְׁעָן . אֶת שֵׁם תּוֹלֶה בְּלִימָה אֹהֶל בַּל יִצְעָן . רָעָה תוֹנַן בְּנֵי אָדָם . לְמַעַן בַּעֲת צִדְקוֹת יהוה : בָּרְכִי הַמִּתְאַמֶּצֶת לְהַחֲזִיק בְּשׁוּלָיו . אֶת שֵׁם הַמְרַבֵּךְ הִשְׁתַּחֲוָיָתֵךְ לַהֲדוֹם רַגְלָיו . הֱיוֹתֵךְ לְפָנָיו בְּכָל הָעוֹמְדִים עָלָיו . הַנִּגָּשִׁים אֶל יהוה : בָּרְכִי וּמֵאֲשֶׁר שְׁלוּחָה לְחַכֵּם לְבוֹת בְּנֵי אָדָם . אֶת שֵׁם וָתִיק הַשּׁוֹלְחָךְ לְמַחְיַת בָּשָׂר וָדָם . וְהַמַּקְדִּימָם

וְהַלְקָתָהּ וְשָׁבוּ לִיסוֹדָם. וְעָלֶיךָ יְזָרַח יהוה: בָּרְכִי זַכָּה בְּעַד מַחְשַׁבֵּי גוּף מְאִירָה: אֶת שֵׁם זוֹהַר
הָעוֹלָם אָיוֹם וְנוֹרָא. זָקַף שַׁעֲרֵי צֶדֶק וְיִקָּרֵא. זֶה הַשַּׁעַר לַיהוה: בָּרְכִי חַיָּה בְּקֶרֶב מֵתִים עֲצוּרָה.
אֶת שֵׁם חֵי הָעוֹלָמִים נֶאְזָר בִּגְבוּרָה. תּוֹנֵן וּמְכַבֵּד מְכַבְּדֵי הַתּוֹרָה. חֵן וְכָבוֹד יִתֵּן יהוה: בָּרְכִי
טְהוֹרָה בְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם וּצְבָאָם. אֶת שֵׁם טוֹב לְקוֹנָיו אֲשֶׁר לִכְבוֹדוֹ בְּרָאָם. טֶרֶם יָבִינוּ הֲבִינָם
וְקָרָאָם. טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יהוה: בָּרְכִי יוֹדַעַת חֵפֶץ תְּמִים דֵּעִים. אֶת שֵׁם יוֹדֵעַ חֶפְצָם
וּמַשְׁלִימוֹ לְרְגָעִים. יוֹרֶה חַטָּאִים וְאוּלֵי הַשּׁוֹמְעִים. יִזְכְּרוּ וְיָשׁוּבוּ אֶל יהוה: בָּרְכִי כְּבוּדָה בַּת
מֶלֶךְ חֲשׁוּקָה. אֶת שֵׁם כְּבוֹד מוֹהֵךְ מִצְוָה לֹא נִפְלֵאת הִיא וְלֹא רְחוֹקָה. כֹּה תַּעֲשׂוּ חֶסֶד מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה. כִּי בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם יהוה: בָּרְכִי לוֹבֶשֶׁת חַיִּים וּמִתְקַדֶּשֶׁת מִפִּגְרֵי מֵתִים. אֶת שֵׁם
לוֹבֵשׁ צְדָקָה וּקְדוֹשִׁים לְפָנָיו מְשָׁרְתִים. לְמוֹדֵי שֶׁבַח תְּמִידִים וְלֹא נִצְמָתִים. לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת
בְּשֵׁם יהוה: בָּרְכִי מִתְקָרֶבֶת בְּקִרְבָהּ אֱלֹהֶיהָ תְּהַלֵּל. אֶת שֵׁם מְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּתוֹ
מִי יְמַלֵּל. מְהוּלָּל שְׁמוֹ וְכָל הַנְּשָׁמָה לוֹ תְּהַלֵּל. מִדֵּי עֲלוֹתָהּ בְּבֵית יהוה: בָּרְכִי נִצֶּבֶת עַל
מְגִנָּה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ. אֶת שֵׁם נִשְׁקָף עַל אֶרֶץ מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ. נְכוֹנִים מַלְאָכָיו לַעֲשׂוֹת
דְּבַר קָצְתּוֹ. נוֹשְׂאֵי כְּלֵי יהוה: בָּרְכִי סוֹבֶלֶת אֵבָרִים עַל אֶבְרַת רוּחַ חַיָּה. אֶת שֵׁם סוֹעֵד עוֹלָם
בְּעַמּוּדֵי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה. סוֹד צַדִּיקִים יְסוֹד עוֹלָם הָיָה. סוֹמֵךְ צַדִּיקִים יהוה: בָּרְכִי עוֹטָה תִּפְאֶרֶת
וְהָדָר תִּתְאַזָּר. אֶת שֵׁם עוֹשֶׂה אֲשֶׁר חָפֵץ וּמוֹנִים אֲשֶׁר נָזָר. עָרִיצִים יִירָאוּהוּ וַיֹּאמַר כָּל נֶעְדָּר:
עַדֵי מֵעִם יהוה: בָּרְכִי פְּנִימָה פְּנִיתָה לְאֵל חַי מְסִילוֹת. אֶת שֵׁם פּוֹעֲלֵךְ לִשְׁמוֹ נָאווּ תְּהִלּוֹת.
פְּנִי אֶל תְּפִלָּתֵךְ בִּרְצוֹנֵךְ. לְחַלּוֹת פְּנֵי הָאָדוֹן יהוה: בָּרְכִי צוּבַת שֵׂכֶל בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ נְתוּנָה.
אֶת שֵׁם צוּר מֵבִין עוֹלָם וְאֵין קִצָּה לִתְבוּנָה. צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ וֶאֱמוּנָה. צַדִּיק אַתָּה יהוה: בָּרְכִי
קְרֵבַת שַׁדַּי אֲשֶׁר מַחֲזֵהוּ תֶּחֱזֶה. אֶת שֵׁם קָדוֹשׁ וּמְקוּדָּשׁ בְּפִי כָּל חוֹזֶה. קְדוֹשִׁים יַקְדִּישׁוּהוּ
וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר. קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יהוה: בָּרְכִי רוֹדֶפֶת צֶדֶק עַל עִקְבוֹת אֱלֹהִים. אֶת
שֵׁם רוֹכֵב שָׁמַיִם לְעֶזְרַת בְּמֵהִים. רוֹמְמִים יְהוֹדוּהוּ וְיָעִידוּ גְבוֹהִים. רָם עַל כָּל גּוֹיִם יהוה: בָּרְכִי
שׁוֹכֶנֶת בְּתֵי תוֹמֶר וִיסוֹדָהּ בִּשְׁחָקִים. אֶת שֵׁם שַׁדַּי הַנִּקְדָּשׁ בְּשֶׁבַע כִּתּוֹת צַדִּיקִים. שׁוֹמְרִים
סַבָּל מְנוּף וּמְסַבֵּל עָוֹן מְנוּקִּים. שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יהוה: בָּרְכִי תְּלוּיָה בִּימִין עֶלְיוֹן וּנְצוּרָה בְּאִישׁוֹן.
אֶת שֵׁם תְּמִים דֵּעִים בָּרוּךְ בְּלֵב וּמְבוֹרָךְ בְּלָשׁוֹן. תְּכַן נְשָׁמוֹת עִם הָאוֹר הָרִאשׁוֹן. תְּחִלַּת דְּבַר
יהוה: בָּרְכִי יָחִיד הֲשִׁיבֵנוּ וּמְבוֹר דַּלּוּת הַעֲלֵנוּ. אֶת שֵׁם הָאוֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרַח כְּאוֹרְךָ
צִלֵּנוּ: שׁוֹכְךָ וּכְבוֹדְךָ אֵל נִסָּה עָלֵינוּ. אוֹר פָּנֶיךָ יהוה: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יהוה:

רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן קְיָמֵיהּ דִּי אַבְרָהָם רְחִימָא. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן קְיָמֵיהּ דִּי
יִצְחָק עֲקִידָא בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן קְיָמֵיהּ דִּי יַעֲקֹב שְׁלִימָא. בְּדִיל
וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דִּי יוֹסֵף צַדִּיקָא. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן
קְיָמֵיהּ דִּי מֹשֶׁה נְבִיאָה. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן קְיָמֵיהּ דִּי אַהֲרֹן כַּהֲנָא. בְּדִיל
וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן קִנְאוּתֵיהּ דִּי פִּנְחָס קַנָּאָה. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן
קְיָמֵיהּ דִּי דָוִד מְשִׁיחָא. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן צְלוֹתֵיהּ דִּי שְׁלֹמֹה מַלְכָּא. בְּדִיל
וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. אֲרִים יְמִינָךְ וְאַצְמַח פֻּרְקָנָךְ. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. כִּכְסוּפֵי אַפִּין אָתֵינָא
לְמִקְרָא קֳדָמָךְ. רַחֵם עֲלָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. גַּלֵּי גְבוּרְתָךְ עֲלָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא
דִּינָנָא אַפֵּק לִנְהוֹרָא. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. דִּינָא דִי חַיֵּי גְזַר עֲלָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא.
לָא תִתְפְּרַע כְּעוֹבָדָנָא בִּישִׁין מִנָּן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. חַדְּדַךְ שַׁוִּי עֲלָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא. זִיוָךְ אַשְׁרֵי עֲלָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. זְבַן חַפֵּשׁ לָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא.
חֲשׁוֹב עֲלָן טָבָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. טָבָן סַגִּיאָן אֵיתֵי עֲלָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא.
יִתְגַּלְגְּלוּן רַחֲמָךְ עֲלָן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. כְּבוֹשׁ חֶמְתָּא וְרֻגְזָא מִנָּן. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא. חַתְמִנָא בְּסִפְרָא דִי חַיֵּי. בְּדִיל וְיַעֲבוֹר: רַחֲמָנָא. חַתְמִנָא בְּסִפְרָא דִי רַחֲמֵי. בְּדִיל

ויעבור : רחמנא . תתמנא בספרא די צדיקי . בדיל ויעבור : רחמנא . תתמנא בספרא די ישרי ותמימי . בדיל ויעבור : רחמנא . תתמנא בספרא די פרנסא ומזוני . בדיל ויעבור : רחמנא . לא תעבד גמירא לן . בדיל ויעבור : רחמנא . מחל ושבק לחובין ולעונין . בדיל ויעבור : רחמנא . גזור טובך אגבר עלן . בדיל ויעבור : רחמנא . סעד וסמך הוי לן . בדיל ויעבור : רחמנא . עבד עמנא את לטב . בדיל ויעבור : רחמנא . פתח שמיא לצלותנא בדיל ויעבור : רחמנא . צלותנא קבל ברעוא . בדיל ויעבור : רחמנא . קבל צלותנא ובעותנא בעידן עקתא . בדיל ויעבור : רחמנא . רחם על נשמתא . בדיל ויעבור : רחמנא שתא טבתא איתי עלן . בדיל ויעבור : רחמנא . תוב מן רוגזך . בדיל ויעבור : רחמנא . לא נהדר ריקם מן קדמך . בדיל ויעבור :

(ס) אומר הש"ץ הני הפסוקים (ולא יאריך בה) ח"ק [כניגון המיוחד] [מתפללין בלחש ובכוונה עצומה] הבע כמו במנחה (אם חל בשבת . ש"ץ מזכיר בה של שבת גם בודוי אבל היחיד אינו מזכיר בתוך הודוי) אלא שבמקום וכתבנו אומרים וחתמנו . ובמקום וכתוב . וחתום . במקום וכתוב . והחתם : (ו) מחזיר ש"ץ התפלה [כניגון ידוע] אומר קדושת מוסף . סליחות . קובע הוידוי בתוך התפלה . אם הוא שבת . מזכיר בה של שבת . אם לא אמר . אין מחזירין אותו . והוא שהזכיר בתפלה . יש בה שיטה כפיס . עי' ש"ע סי' נ"א . אומרים א"מ אפי' כשחל בשבת . אבל צריך ליזהר לגמור א"מ ביום . כדי לומר הקדיש שאחר התפלה קודם נ"ה (עי' מ"א סי' קל"ד : [(ז) אם היום הש"ץ התפלה מבע"י קצת . יאמרו באמירת א"מ . שמע ישראל . כדי לומר הקדיש קודם נה"ה . היום בלילה . או קרוב ללילה . בענין שא"א לגמור א"מ קודם הלילה . רשאי לומר הקדיש בלילה : (ה) אומרים] שמע ישראל פעם א' . ב"ה בל"ן ג"פ . ה' הוא האלהים ז"פ [ואח"כ אומרים זה :

יהוה מלך יהוה מלך יהוה ימלוך לעולם ועד : אלהינו שבשמים . זכרנו בזכרון טוב לפניך : אלהינו שבשמים : חתמנו בספר חיים טובים : אלהינו שבשמים . חתמנו בספר צדיקים : אלהינו שבשמים . חתמנו בספר ישרים ותמימים : אלהינו שבשמים . חתמנו בספר מזונות ופרנסה טובה : אלהינו שבשמים . חמול עלינו ועל טפינו ועל עוללינו : אלהינו שבשמים . טהר טומאותינו (נ"א טהרנו מעונינו) : אלהינו שבשמים יהמו נא רחמיך עלינו : אלהינו שבשמים . כבוש את כובשינו : אלהינו שבשמים . כלה אל תעש עמנו : אלהינו שבשמים . למענך עשה אם לא למעננו : אלהינו שבשמים . להץ את לוחצנו : אלהינו שבשמים . מלא משאלות לבנו לטובה : אלהינו שבשמים . נקום את נקמתנו : אלהינו שבשמים . סמוך את נפילתנו : אלהינו שבשמים . ענה את עתירתנו . אלהינו שבשמים . פדנו מידי אויבינו (נ"א פתח לנו שער לתפלתנו) : אלהינו שבשמים . צוה אתנו ברכותיך . אלהינו שבשמים . צוה אתנו ישועתך : אלהינו שבשמים . צדקנו במשפטיך : אלהינו שבשמים . קרב לנו קץ הגאולה : אלהינו שבשמים . קרב לנו יום הישועה : אלהינו שבשמים . קרבנו לעבודתך : אלהינו שבשמים . ריבה ריבנו וגאלנו : אלהינו שבשמים . ראה בעוני עמך ישראל : אלהינו שבשמים . רפא חולי עמך בית ישראל : אלהינו שבשמים . ראה בדוחק השעה : אלהינו שבשמים . שעה את שועתנו : אלהינו שבשמים . שים שלום בינינו : אלהינו שבשמים . שים שלום בא מנוחינו : אלהינו שבשמים . תן חיים ושלום ואריכת ימים טובים להקיסר ולהקיסרת ולכל אנשי השררה יר"ה . אשר אנחנו יושבים בצלם : אלהינו שבשמים . תן בלבם ובלב כל יועציהם ומנהיגיהם . רחמנות להטיב עמנו : אלהינו שבשמים . תן שלום במלכותו : אלהינו שבשמים . תן שובע וברכה בארץ הזאת ובעולם : אלהינו שבשמים . תן טל ומטר בעתו לברכה . וזרע לזורע ולחם לאוכל : אלהינו שבשמים . תן לחם לפי הטף . לעניי עמך ישראל . שלא יצטרכו זה לזה : אלהינו שבשמים . תכון תפלתנו קטורת לפניך :

עננו אלהי המרכבה עננו . עננו רחום וחנון עננו יהוה חננו והקימנו . ובספר חיים זכרנו וחתמנו : יהוה ריבה ריבנו . ולחם לוחמנו מן השטן . ובספר חיים זכרנו וחתמנו : יהוה כתותם על לבך היום שימנו . ובספר חיים זכרנו וחתמנו : יהוה ברך לחמנו ומימינו . ובספר חיים זכרנו וחתמנו : יהוה עשה למען שמך . חוסה על ישראל עמך : יהוה עשה למען אבותינו במרכבה . וחוסה על ישראל עמך : יהוה עשה למען הרוגים ושרופים על יחוד קדושת שמך . וחוסה על ישראל עמך : דעני לאברהם אבינו בהר המוריה . עניגן : דעני ליצחק על גבי מדבחא . עניגן : דעני ליעקב בבית אל . עניגן : דעני ליוסף בבית האסורים . עניגן : דעני למשה ואבותינו על ים סוף . עניגן : דעני לאהרן במחתה . עניגן : דעני לפנחס בשיטים . עניגן : דעני לדוד ושלמה בנו בירושלים . עניגן : דעני לצדיקי ותסידי ותמימי וישרי די בכל דור ודור . עניגן :

(ס) אומר] ק"ש [כמנהג של שחר . ותוקע תוקע השופר . וש"ץ מקרא בפניו תקיעה] ותוקע תקיעה א' [לבד] ואפי' חל בשבת [ואפי' כיהם"מ קודם לכ"כ אף לא כעוד יום . ואומרים לשנה הבאה בירושלים] ויש נוהגין להקע תשר"ת . סימן סילוק שכינה . וזכר להקיעת י"כ ביובל שעבדים יוצאין בה לחירות . ואות מהן שגלחנו השטן בלא כיס רשאי לקטרג . ומפרסמין פי"ז שהוא י"ט . כדי לברכות ולשמחות בסעודת הלילה :

ראש ז. למוצאי יום כפור

(א) צריך להוסיף מחול על הקודש [ואם סיימו נעילה קודם לה"כ ימתינו בתפלת ערבית עד לה"כ] אין להאריך ולהמשיך יותר מכשיעור. מפני החלושים . ונשים מעוכבות ומחכות : (ב) מתפללין ערבית כסדר מוצ"ש יש [במתון . ולא יאריך בה] מתחילין והוא רחום . אומר הבדלה בחונן הדעת [ק"ש . וכמו"ש ויתן לך . ולא"א ויהי נועם . ואתה קדוש] : (ג) מבדילין על הכוס . ואין מברכין על הבשמים . אם לא שחל בשבת : (ד) מברכין על האור ששבת מבע"י . או שהודלק בהיתר . כגון לחולה . ועל הנר שהודלק מהם . או מנרות של בהכ"נ . אבל אין מברכין על האור שהוציאו מהם . אם לא כשחל בשבת : (ה) [אומרים עלינו . ק"י . ויש לגעור באותן המתפללין בחטיפה . וגומרים בעוד הש"ץ אומר עומדים . כדי לחטוף הגרוש שלהם . ולתקן שלא יקח שום אדם הנר . עד אחר ק"י . ויזהר שלא יקח נר של אחר . ושלוקח נר שלו לביתו לברך עליו על האור . לא יחזיקו לחשמים הול (ומחזירו להגבאי להדליקו לפני העמוד בעת הפלה . והגבאי לא יעשה מסגרות הבדלות לשמחת הורה . ובמקום שנהגו אין למחות . אך לא ישתמש בהם תשמיש חול . רק מהשעוה הנוטף) ואפי' לעשות ממנו נר לנ"א. אם לא שהסכה תהלה : (ו) נהגו לקדש הלבנה מיד שיוצאין מביהכ"נ . מעוטפים בטלית וקיטל בלב שמח . והמרגיש בעצמו שמחת הולצם הלב לא ישיג

ש״א . יכול ליגך לביתו להבדיל ולטעום קצת ולקדשה . ואם נתכסים שנה דק וקלוש יכול לקדשה מדינא . מ״מ אם אין הימים מעוננים אפי׳ על יכול להמתין לקדשה אח״כ ואין דעתו נוחה לקדשה עתה . יש להמתין עד מחר] : (ז) נפטרין לבתיהם לשלום . ומוקדים אם רעהו לשלום . כדרך שאומרים בכניסת יום טוב [ונכרכים שבו מוכה . בשמחה וטוב לב . כביו״ט . והולך לביתו ומבדיל על הכוס . בקול . וכמו״ש . אומר גם כוס אל ישועתי ומברך גם על הבשמים . וכשאין לו הוה בריח . לא יברך אפי׳ חולה לכוין להוציא ב״ע הקטנים שהגיעו לחינוך . או מי שאינו יודע : (ח) במקום שנהגו שלא המר מדינה . רשאי להבדיל עליו שהחביב עליו . ולא על מעד . אפי׳ חביב עליו נראה לאחוז . צריך לחזור אחר אור לברך עליו . ואין מברך (אפי׳ אל בשבת) אלא על אור ששבת מעיו״כ ממש . או על האור שיצא ממנו . או מהתחלים ששבתו מעיו״כ . נהגו להדליק מעשית ביהכ״נ ולברך עליו . ונר שהודלק ביו״כ בהיתר לחולה או לחולה מסוכן . מברך עליו . וכשאין מסוכן . אפי׳ הודלק ע״י גוי לא יברך עליו : (י) אין לברך על נר ביהכ״נ . וכשמבילא לביתו . ידליק ממנו עוד נר אחר ומברך על שניהם . ואם א״א . מוטב לברך על הנר לבד . מלברך על נר ביהכ״נ לבד . ונרות ביהכ״ד שעשוים ללמוד אצלם והקטעים שם שמתחמין נכם . מברך עליהם :

זמר למוצאי יום כפור . והחתום יצחק

אמן

המבדיל בין קדש לחול . חטאתינו הוא ימחול . זרענו וכספנו ירבה כחול : יצו יהוה חסדו . למען יעקב עבדו . יחידו חלקו ינחיל . לזרעו ירבה כחול : המבדיל

צדק ושלום נשקו . עם זה אשר עשקו . ועושקיהם ינחיל . לזרענו ירבה כחול : המבדיל

חסד ואמת נפגשו . ועמדי ינגשו . על ראשינו יחיל . זרענו וכספנו ירבה כחול : המבדיל

קדוש ונורא למושיעכם . נשא ישא לפשעכם . לא נירא ולא נבהל . זרענו וכספנו ירבה כחול : המבדיל שובו לכם לאהליכם . ובראשיכם אלהיכם . יהללו שמו במחול . זרענו וכספנו ירבה כחול : המבדיל

(יא) אוכלין ושותין ושמחים (יש ללמוד מספר הזוהר שכתב לעיל בענין כל השבר בשבת) והמדקדקין מתחילים מיד בעשיית הסוכה . לקיים ילכו מחיל אל חיל [(ומי שקנה אתרוג קודם יו״כ . יעיין בו כם לא אירע קלקול, ולמחר עוסק בענינה לתקנה כולה . אפי׳ בע״ש . ואם מפני טרדתו לא עסה בראוי בהידור ומיזוק . מוטב שיעשה בשתמן . ויוכה לישב בסוכה עימן . אמן] : (יב) אין צריך להתענות כל ימים י״כ (עמו״ק) ואצולים לכתוב על עצמן . אך רשאין לעשות בתעלה כלום . אפי׳ בם מעברם (רק אליהום יאמרו בטעם) ומייבין שהבדלן . ולא יקרא בתורה אפי׳ ויחל : (יג) בסכה בק . צריך לשמחם כל ימיו . ויש לו בהרה . בשלג י״כ בה׳ . אסור להכין אותם בשילו ט׳ שוח י״כ שלו . אלא יאכל עם אחרים שלא כרבו שבביעו (עי׳ ש״י סימן קס״ו) : (יד) מתרת י״כ לא בעשלה . מלא עליו בוק . אומר לו . היות כ״ג . עשיתי שליחותך . מגלי בניס . אומר לו . מחייה חיים . עשיתי שליחותך) : (טו) מיום שאחרים . משכימין לבה״כ : (טז) א״א למנלח י״כ בתשרי . שנה זו . קורין האזינו פרשיותיה הוי״ו ל״ך . האזינו . זכור . ירכיבהו . וירא . כי תכתו (י״א לולי) כי אמת (כי ידין) עד סוף השירה . וכן מנהג במדינות הללו : (יז) ומפטירין וידבר דוד . א״א אל הרחמים : (יח כמ״ש . א״א ויסי נועם . ואתה קדוש . רק ויתן לך : (יט) אין מתענין בין י״כ לסוכות . אפי׳ יום שמת בו אביו ואמו . וא״א תחנון . ולא צ״ך . מפעם שכבר לעיל בהתחלת ספר זה . הימים כלנו פוסקין כמעם סתם להכינם מן המובחר ומי״ו מרווחים נ״כ שלשין באין לידי עברה . דמעם בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלה . לכן זריזין מקדימין למצוה . לטרוח בקומן על נר היותר טוב שאפשר : (כ) בי״ד א״א למנלח . ואין מקיזין דם . שאר דיני ערב י״ט . עי׳ שער האיתן :

יצאנו משער העליון . באנו אל שער התחתון . שבו מכניסין מים לניסוך חג האסיף בצאת השנה . והוא תחתיה מסו:דים ותכליתן . ועוד שבו נאחזים הנגזרים לארץ תחתית . ממנו נכנסין לשלש רחובות : א׳ רחוב שער אפרים . שבו עשו אבותינו סוכות . ארכו עשרת

א · משך הסוכה

(א) אין פחות מז׳ על ז׳ . ולמעלה בגדלה אין לה שעור : (ב) אם היא עגולה . צריכה להיות כדי לרבעה ז׳ על ז׳ : (ג) נתן בה מדים לגאותה ומעטה מז׳ על ז׳ . פסולה : (ד) היה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו חוץ לסוכה ואכל . כאילו אכל חוץ לסוכה (עלת״ש) :

ב . דפנות הסוכה

(א) ג״ע שתים כהלכתן זו אצל זו . ושלישית אפי׳ טפח . מעמידה פחות מג׳ סמוך לא׳ מהדפנות . ועושה לה צורת הפתח . ודיו : (ב) והו למאן דדחיק ליה עלמא . אבל מאן דאפשר ליה . עושה ג׳ שלמות כהלכתן . כשו שהתמירו כל ישראל על עצמם . לכן לא תפרוך בו : (ג) כל דבר כשר לדפנות . רק שלא יפיא ריח רע . ולא דבר שמתייבש בתוך ז׳ :

ג. גובהה

(א) ג״ע י׳ טפחים . פחות מזה . או למעלה מכ׳ אמה פסולה : (ב) מיי סוכה . אין ממעטין בה . נבכשירה ולא לפוסלה :

ד · סכבה

(א) צריך שיהא גדולו מן הארץ . ותלוש . ושאינו מקבל טומאה : (ב) אין מסככין בבהמי התולים . אפי׳ מעמידין בל עץ . אע״פ שהבן מתבות . כמו״ק : (ג) ולא בנין אדמה שמחת שקרת קש״כ . שמגעירין גב אם במדינות הללו . עלת״ש : (ד) פרס פלים סדין מפני החמה . או תחתיה מפני הנשר . פסולה . ואם לנאותה . כשרה . והוא שתהא תוך ד׳ טפחים לסכך : (ה) כמ״ש פסול . פוסל באמצע בד׳ טפחים . פחות מזה נוותר לישן תחתיו . מן הצד בד׳ אמות פחות . כשרה . ואין ישנים תחתיו . בד״א בגדולה אבל בקטנה (ז׳ על ז׳) לעולם בג׳ טפחים פסולה . פחות כשר ומצטרף להשלים השיעור : (ו) אויר . בין בגדולה בין בקטנה שיעורו . לעולם בג׳ פסולה . בפחות כשרה ומצטרף להשלים ואין ישנים תחתיו . ו״ש בסולק ע״פ כולה או כדי לעמוד תחתיו ראשו ורובו : (ז) והא דסכך פסול באמצע פוסל בד׳ ואויר בג׳ היינו שהפסיק הסוכה לשתים ולא שאר שיעור סוכה עם דפנות במקום א׳ . אבל אם נשאר השיעור במקום א׳ במקום שהוא כשר ושהוא הוכשר לו כמוסו : (ח) היו התגבה ולמטה שוין בסולה עד שתהא צלתה מחמתה בכך כשר מרובה : (ט) סיכה מעובה כמין בית כשרה ויש פוסלין כשאין הכוכבים יכולין לירד בתוכה : (י) סככה בנסרים . עלת״ש . ומפני שהוא דבר חמור . לא אפ״ך בו ובכיוצא : (יא) סוכה שאין לה גג טפח פסולה :

ה · צריך לישב באויר הסוכה

(א) לפיכך הישן תחת מטה (גבוהה י״ט) בסוכה לא יצא י״ח (עלת״ש) פרס סדין . כבר נתבאר לעיל : (ב) נזהר לעשות סוכה תחת הגגות שעשויות לפתוח ולסגור (ומזהר להגהן ולפתחן בי״ט . אם יש לגם צירים, רק כשהן סגורים סהוכה פסולה :

ו · מקום הסוכה

(א) העושה סוכתו בראש עגלה או על גבי ספינה . אם יכולה לעמוד

ברוח מצויה דיבשה כשירה . עלה"ש : (ב) עשאה בראש הגמל או על גבי האילן כשרה . ואין עולין לה בי"ט : (ג) מקצתה על האילן אם היא נעמדת באם ינטל ותשאר עומדת . עולין לה בי"ט : (ד) תקף על חבירו והוציאו מסוכתו וישב בה יצא . שאין קרקע נגזלת . אבל לכתחלה לא ישב בה שלא מדעתו . וכן לא יעשה סוכה בקרקע של חברו שלא מדעתו . וכן בקרקע של רבים . ובדיעבד יצא : (ה) גזל עצים ועשה מהם סוכה אע"פ שלא חבטן ולא שינה בהם כלום יצא . ואין לנגזל אלא דמי עצים בלבד : (ו) אבל גזל סוכה העשויה ברה"ר כשירה או ע"ג גמל לא יצא : (ז) וה"ה אם ראובן בנה סוכתו בקרקע של שמעון ותקף זה את חברו והוציאו וישב בסוכתו הבנויה בקרקע שלו לא יצא : (ח) יוצאין בסוכה שאולה ושל שותפות אף לכתחלה : (ט) המודר הנאה מסוכה או משכנתו . ע"ל בענין נודר וכ"כ כאן :

ז . זמן עשיית סוכה

(א) סוכה צריך לעשות בה דבר . אפי' עשה על עשה לשם חג . כגי' : (ב) אע"פ שלא נעשית לשם מצוה כשירה . בלבד שתהא עשויה לצל : (ג) עושין סוכה בחולו של מועד . ויוצאין מסוכה לסוכה :

ח . איסור הנאה שלא כדרך תשמישה

(א) עצי סוכה (בין דפנות בין סכך) כל ח' וכה"ל כל ט' . ואפי' נפלה . אסורים . אפי' קיסם לחצוץ בו שיניו אסור . ולא מהני בה תנאי : (ב) וכן נויי אוכלין ומשקין שתולין בה לנאותה . אסור להסתפק . ובשבת וי"ט אסור לטלטלם : (ג) ואם התנה עליהם . כל נוי הנאה (עי' ש"ע) : (ד) תויין [illegible] כדסגום . א"צ תנאי :

ט : מצות ישיבתה כיצד

(א) אוכל ושותה ישן ומטייל [הולך ואילך] ודר בסוכה . כל ז' ימים ולילות . כדרך שדר בביתו בשאר ימות השנה [ועל כל רגע שעומד בביתו בלי הכרח . עובר בעשה . ובכל רגע שבסוכה . מקיים מ"ע] : (ב) כל ז' . עושה ביתו עראי וסוכתו קבע . כיצד היו לו כלים נאים ומצעות נאות . מעלן לסוכה . כלי שתיה . בסוכה : (ג) כלי אכילה לאחר האכילה . וכל כלי בזוי והמים בזוי . חוץ לסוכה : (ד) אין ישנים אפי' עראי חוץ לסוכה : (ה) אבל אכילת עראי מותרת . דהיינו כביצה פת . ופירות אפי' קבע עליהן . וכן שתיית מים : (ו) אבל יין . כ"כ לשאר משקין . יש להחמיר בקבע עליהן . מ"מ לא יברך לישב בסוכה : (ז) אך המחמיר אפי' מים דקבע עליו . תבוא עליו ברכה : (ח) והמחמיר על עצמו ואינו שותה אפי' מים חוץ לסוכה . הרי זה משובח . ואין בו משום יוהרא : (ט) קורא ולומד בסוכה . ובשביל לעיין ולדקדק ולהעתיק בעיון . יכול ללמוד חוץ לסוכה . אם צריך לכך : (י) להתפלל בסוכה . אם הוגה . וכה"ג במיוחד לתפלה . והאי עדיף לעולם : (יא) ירדו גשמים . מאימתי מותר לצאת . משתסרח המקפה של גריסין (עלה"ש) אע"פ שממהר להתקלקל . וה"ה לכל מאכל . לפי מה שנפסד בגשם . זהו שיעורו : (יב) ירדו גשמים והיה אוכל בביתו . ופסקו . אין מטריחין אותו לחזור עד שיגמור סעודתו : (יג) היה ישן בביתו מפני הגשמים (ואפילו מתחלה הוי צריך לישן שינה) ופסקו . אין מטריחין אותו לחזור לסוכה כל אותו הלילה . ואם לא נעור בעמוד השחר . א"צ להקדים כל זמן שדרכו לישן : (יד) היוצא מן הסוכה מחמת גשמים . אל יבעט ויצא . אלא יצא לבו נכנע . כעבד שבא למזוג כוס לרבו . ושפכו על פניו :

י . מי הם הפטורים מסוכה

(א) נשים עבדים וקטנים : (ב) טומטום ואנדרוגינוס חייבין מספק . וכן מי שחציו עבד : (ג) קטן שא"צ לאמו . כבן ה' או ו' כל חד לפום חורפיה חייב בסוכה מדברי סופרים . לחנכו : (ד) חולים (אפי' אין בהם סכנה) ומשמשיהם פטורים . והמקיז דם או מתלבש לרפואה . פשיטא דפטורים אם הזמן קר : (ה) מצטער פטור . הוא ולא משמשיו . ובלילה א' . אפי' הוא חייב לאכול בה כזית : (ו) מצטער שאמרו . היינו שאתמת שינה בסוכה בגלל . כגון מפני ריח או הרוח . אבל אין נעשות הסוכה במקום שיודע שסוכתו יצטער בה . אם אפשר לעשותה כמ"ה . ואם יוצא גם כשעשאה במקום המצטער . עמו"ק . שבהגהי שג"ל דיוצא בה בדיעבד . והוא דלא אפשר ליה : (ז) מי שאין לו במקום שלא יוכל לשמור ידיו [illegible] לא מיקרי מצטער : (ח) אין במצטער פטור . אלא אם יצא מן הצער בביתו . נסתלק . גם מי שכבו לו המאור בסוכה בשבת . וי"ל נר בביתו . מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר . וא"צ לסוכת חברו (ואם לא טורח לבנות שם בסוכה . מותר לבדות בדין מן הגד . אבל לא התחה הסכך) : (ט) [illegible] אבל . [illegible] בשעה כשינתו ביה . אין לצאת מהסוכה : (י) חתן ושושביניו וכל בני החופה . פטורים כל ז' ימי המשתה : (יא) [illegible] בריה מילה . ויולדת . היינו : (יב) שלוחי מצוה . פטורין . ביום ובלילה (עלה"ש) : (יג) הולכים בדרכים ביום . פטורים [illegible] (והיינו בלילה ; כשאפשר לעשות [illegible]) . פטורין בלילה : (יד) השומרים בעיר . פטורין בה [illegible] . ביום . פטורין בלילה . והכל לפי ענין הדבר [illegible] :

רחוב ב . דשער המים . המגדלים עשר נטיעות בהלכתן

א . לולב

(א) לולב שנפרצו עליו ולא נדלדלו . כשר . ומצוה מן המובחר . שאין פרודות לגמרי : (ב) נפרצו עליו . שתלויין למטה . פסול . אפי' הגדן . כ"ש אם נעקרו מן השדרה . אע"פ שעדיין תלויין בה . שפסולין בכל ענין : (ג) אם השדרה עצמה נסדקה . פשיטא לי דפסול . דלא כמ"א . עי' ש"י סי' ע"א : (ד) נחלקה התיומת (הכופה) ברוב עלין . פסול : (ה) נחל עלה שעליון שאמצעי עד השדרה . פסול : (ו) יבשו (שנפרכין בצפורן) רוב עליו . או שדרתו . פסול . והיכא דאפשר . יש לפסול אפי' כהלבינו פניו : (ז) נקטם ראשו . פסול . ואפי' בשעת הדחק אין מברכין עליו : (ח) נסדק גופו ושדרתו של לולב בראשו . אע"פ שלא נחלקה התיומת . פסול : (ט) אבל כשנסדקו אין פסדק פוסל : (י) יש לו כמין קוצים בשדרתו . או שהוא עקום לפניו . שנדמה כנגד בעל התוספות . או שנעקם לאחד מצדדיו . פסול : (יא) אבל נעקם לאחריו . כשר : (יב) ונתכנסו עליו כפסים בראשו . אע"פ שאינו כיס לכתחלה . היינו הביא בעיני בעל תוספות : (יג) והוזקה במיעוט החוצה . אבל ברוב עלין אפילו בכל צדה . או ברוב עלה ועלה אפי' במיעוטן . פסול לר"ג . ואפי' בעלה א' בראשו פסוק ברוב . הובאו דכו"ל בנקוט :

ב . הדס

(א) הדס שנקטם עצו בראשו . כשר בדיעבד : (ב) היו רוב עליו ושהייתם ג' עלין בקן א' . כשר : (ג) לא היו עליו היסין את עצו . כגון שהיו שני עלין בשורה . והג' למעלה ממנה . אין זה אלא הדס שוטה . ופסול אף בשעת הדחק : (ד) הדסין יבשין ושוטין פסולים מלולבא . פשוטין היכא דאפשר כהדיא . פי' [illegible] המג"א ג"ל : (ה) הדס שעציו אין מגיעין ראשו של זה לעיקרו של זה . לדעתי אין זה עבות . ופסול כמו בלולב . עמו"ק : (ו) [illegible] השיק כל אורך ההדס עבות . ולמעלה . בזוגה . ולא [illegible] בראשו . דין נקטם : (ז) יבשו עליו . שהלבינו פניהם ונפרכין . פסול . והוא שלא נשארו ג' עלין לחין :

ג . ערבי נחל

(א) ערבי נחל כשר . שעלה שלו משוך כנחל . ופיו חלק . וקנה שלה אדום . ואף כשהוא ירוק כשר . ואינו מין זה גדל על הנחל . כיון גדל במדבר ובהרים . כשר : (ב) ויש מין הדומה לו . אלא שעלה שלו עגול ודומה למגרה . וקנה שלו בלתי אדום . שזה הצפצפה . ופסול : (ג) ויש מין שעלה שלו [illegible] חלק . אלא פגום בדקות . זה כשר : (ד) יבשו או נשרו רוב (שיעור בכתבים) . וצריך ליזהר בזה מאד . או נקטם ראשה . פסולה :

ד . אתרוג

(א) אתרוג היבש [illegible] . פסול (עמו"ק . בי"ל בדיקה קלה הרבה מחוקה שבש"ע . אלא הוכר מהם [illegible] . [illegible] חוט ומתפלא . או נודע שעדיין לח הוא . יע"ש) : (ב) ניקב מפולש בקליפתו כעבה . פסולה : (ג) ואינו מפולש . אם הוא כאיסר . פסול : (ד) חסר כל שהו . פסול . ובשעת הדחק . מכשירין [illegible] שהוא מכשיר . כשאינו נקב מפולש עד החדר כו' : (ה) נמוח כל בשרו . וצער קליפתו החיצונה הדקה קיים . [illegible] כפנימיים קיימים . [illegible] עומדים . יש מכשירים . ויש פוסלים . וספקו להחמיר : (ו) כתם

שלא בתוך קליפתו. הסי' מגן א'. אע"פ שאינו חסר כלום. פסול. ויש מחמירין גם ברובו. ובחוטמו אפילו בכ"ש: (ז) נקלף עורו בדק שאינו מחסרו. ונשאר ירוק כברייתו. בכה"ג פסול: (ח) ניטל הדד שבראשו. שהפיטמא קבועה עליו. פסול: (ט) ויש מחמירין אף בניטלה הפיטמא לבדה. לפיכך טוב להזהיר היכא דאפשר: (י) לא היה לו דד מתולדה. כשר: (יא) ניטל עוקצו שבו הוא תלוי באילן. ונשאר מקומו גומא. פסול. אבל נשאר כ"ש. דיו: (יב) עלתה חזזית (הנרגשת במישוש) עליו. בשנים ושלשה מקומות (מנה"ם) פסול: (יג) ובמקום א'. ברובו פוסלת: (יד) ובחוטמו (דהיינו משופע כלפי ראשו) אפילו בכ"ש. וה"ה נשתנה מראהו או יבש כ"ש: (טו) חזזית או נימור שנקלף. ומקומו חוזר למראה אתרוג. ואינו חסר כלום. כשר: (טז) התפוח או סרוח. כבוש או מבושל. והמנומר. פסולין: (יז) מראה שחור או לבן. במקום א' פוסל ברובו. בב' או ד' מקומות. אפילו במעוטו: (יח) השחור ככושי. פסול בכ"מ: (יט) העגול ככדור. וכן אם גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת. פסול: (כ) התיום. כשר: (כא) הירוק כעשבי השדה. פסול. אא"כ ידוע שחוזר למראה אתרוג. דהיינו שנגמר פריו. או כשר אפילו כעודו ירוק. ולפ"ד התיקונים מצוה בזה. עמו"ק. ויש מחמירין עד שיתחיל להוריק קצת: (כב) אתרוג המורכב (סימניו. שהוא חלק. ועוקצו בולט. ובשרו עב רחב. וקליפתו קצרה. וגרעיניו מתכב לרחבו) פסול אפילו בשה"ד. ואפילו כדמה שיש לו מקצת סימנים. פסול לדעתי. ועיין קושיותיו של המ"א. עמו"ק: (כג) שיעור אתרוג הקטן. כביצה. אפילו לא נגמר. בלבד שלא יהא ירוק ככרתי. פחות מכן. פסול:

ה. שיעור אורך ג' המינין

(א) הדס וערבה. ג' טפחים. ושדרו של לולב. ד' טפחים כדי שיהא יוצא מן ההדס טפח. קח אמה בת ו' טפחים בינונים. שהם אמה ו' קטנים (נמצא טפח מהם הוא ג' גודלין ושליש. וסימן גגג לא מכן ג' להדס. נמצא שעור הדס וערבה. טפחים ומחצה בינונים. שהם יו"ד גודלין. ולולב י"ג גודלין ושליש. ויש מי שאומר. שיעור שדרו של לולב י"ד גודלין. וי"א שיעור הדס וערבה י"ב גודלין ושדרו של לולב ט"ז גודלין. וכן נראה כל היכא דאפשר: (ב) למעלה אין שיעור. וי"א שאפילו הוסיף באורך ההדס והערבה כמה. צריך שיצא שדרו של לולב למעלה מהם טפח:

ו. דברים הפוסלים בכל הד' מינים

(א) גזול וגנוב: בין לפני יאוש בין לאחר יאוש: (ב) אבל גזול וקנאו בשינוי מעשה כשר: (ג) וי"א שלא נפסל גזול וגנוב. אלא לגנב ולגזלן עצמו. אבל לאחרים כשר בשאר הימים. חוץ מיום ראשון. ויש להחמיר ע"ז בשעת הדחק: (ד) לפיכך יש ליזהר שלא יקצץ ישראל את הד' מינים. לצורך עצמו. אלא א"י (ואם עשה כא"י בלאתרוג. הו"ל עכ"ל אפילו ברשות. אלא יקנה הוא. ויקחם ממנו: (ה) ואם קנה ונתן לאחר. כמי שרי: (ו) ובדיעבד כשר בכל גוונא. אף לברך עליו: (ז) וכן השאול פסול ביום ראשון. בס"א רמז למ"ש הרא"ש לענין ציצית. שיזכה בשאול העשוי לכך. וכן נראה. עמו"ק: (ח) המודר הנאה מלולב. אינו יוצא בו ביום ראשון: (ט) של עיר הנדחת. ושל אשרה דישראל. פסול. שה' עין זוכר כמה חלוקים: (י) אבל של עכו"ם. לכתחלה לא יטול. ואם נטל יצא. מיום א' ואילך. והוא שלא נתכוין לזכות בו קודם שנתבטל ביד עכו"ם (עלח"ס): (יא) אין מלקטין הגמח לצעירים וכיוצא מבתי שמשתמשים. י"ש: (יב) כל אלו שאמרו פסולין משום מומין או משום גזל. בראשון בלבד הוא. אבל בשאר הימים כולם כשרים. ויש פוסלין בגזול כל ז' ימים: (יג) ומותר ליטול לולב של חבירו שלא מדעתו ולברך עליו בשאר ימים. ובלבד שלא יוציאם ממקום שהוא שם: (יד) וכן חסר כשר. וה"ה נטל עוקצו או פטמתו. ויש מחמירין בזו: (טו) מיהו אם נקבוהו עכברים. לא יטלם בשאר הימים עד שיסיר הנקוב. דמאיס: (טז) והפתי נכסות על אתרוג שיהא כולו ליום ראשון. ושאינו נוטל ממנו של בין השמשות של ליל שני ואילך. ומותר לאכול ממנו מיום ב' ואילך. ולצאת ידי מצוה עם השאר. ויש מחמירין. ואין לחלוק אתרוג לב' או ג' חלקים לצאת בו. אפי' בשעת הדחק: (יז) והפיסול שהוא משום ע"ז. או אסור אכילה באתרוג. או שאינו מינו. או מחמת חסרון השעור. או שאינו הדר. פוסל כל שבעה. ואפילו היבשות או המנומר או החזזית. לא מהני: (יח) וכה"ג. פסולין דראשון נוטלין בשני. אבל אין מברכין עליהם: (יט) בשעת הדחק. כל הפסולין מחמת מום. נוטלין. ואין מברכין:

ז. אגד הלולב

(א) מצוה לאגוד הלולב עם הדס וערבה בקשר גמור. דהיינו ב' קשרים זע"ז. ויוכל לאגדם במין אחר: (ב) ואינו חוצץ ג"כ של שנעשו לנאותו (לענין חוט הכרוך על ההדס. עמו"ק): (ג) לא אגדו מבע"י. או שסותר אגודו. עוכם. עמו"ק. תימה גדול על הש"ע כאן: (ד) קושרין ההדס גבוה מהערבה. בד א' בימין הלולב וא' בשמאלו וא' באמצע. וכן ב' בדי ערבה משני צדדי הלולב בשדרו נגד פני ההדס. וקושר הכל כאחד. כדי שיטול כל הג' מינים בידו בשעת ברכה. ומנהג לעשות עוד ב' קשרים למעלה בלולב לבדו לנוי. ויעשם בענין שלא יעכב כשכוש העלין בנענוע. אמ"ה ז"ל לא היה נוהג לומר יהי רצון בשעת קשירה. ודומה לי שהיה נועג על האומרים אותו:

[תפלה לומר בשעה שאוגדין את הלולב עם ההדס וערבה:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי. שיתקשרו ע"י אגודת לולב זה. הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה. וע"י ג' הדסים שהם כנגד ג' אבות אברהם יצחק ויעקב. ועל ידי שני בדי ערבות שהם כנגד משה ואהרן. וע"י לולב ואתרוג שהם כנגד יוסף ודוד. יתקשר ארבע אותיות של שמך הגדול והקדוש. ע"י ג' הדסים. אות יו"ד של שמך הגדול. וע"י שני בדי ערבות. מילוי ה"ה של שמך הגדול. וע"י הלולב. מילוי ו"ו של שמך הגדול. וע"י האתרוג. מילוי ה"ה. אחרונה של שמך הגדול. ומשם תשפיע לעבדך (פב"ב) אמתך חיים טובים. שעולה כמנין הדס. וכמנין לולב עם שני המלות. ותתן לי ז"ע כשר חכ"ם וצדיק. שעולה כמנין ערבה עם הכולל. ותתן לי לב טוב וכש' להבין תור"ה: שעולה כמנין אתרוג עם הכולל. ותתן לי זכות. שאאגוד אותם בבית מקדשך במהרה בימינו אמן]:

ח· שצריך לחזר אחר הדור מצוה

(א) קנה אתרוג שראוי לצאת בו כמצוה. אא"כ מצא נאה הימנו. מצוה להוסיף עד שליש מלגו בדמי הראשון ולהחליפו בזה. כדי לקיים המצוה מן המובחר (וה"ה לכל מצוה): (ב) אבל אם אין רוצים להחליף אלא למכור בדמים. והוא אינו מוצא למכור את הקנה ראשונה. אינו מחוייב לקנות ב' פעמים: (ג) וכן אם יש לפניו ב' אתרוגים לקנות והא' הדור מחברו. יקח ההדור אם אינו ביוקר יותר משליש: (ד) א"צ לבזבז הון רב (אפילו מי שאין השעה דחוקה לו) כדי לקיים מצוה עוברת. אלא עד חומש מנכסיו. כן פסק בהגהת ש"ע. ועמו"ק שהקשיתי בדבר:

ט. מי חייב בלולב

(א) כל שחייב בסוכה: (ב) קטן היודע לנענע חייב בלולב: (ג) ואם אביו חייב לקנותו לו. עמו"ק א"ח סי' ס"ז:

י· זמנו

(א) ביום ולא בלילה: (ב) כל היום כשר לנטילת לולב. וזריזין מקדימין למצוה משתנץ החמה. ועיקר מצותו בשעת הלל: (ג) ואם צריך להשכים לצאת לדרך. נוטלו משעלה ע"ה: (ד) וכן בדיעבד יצא אף שלא מדוחק. מ"מ אם אפשר לחזור וליטלו משהנץ החמה. יחזור ויטלנו בלי ברכה:

סדר תפלת מנחה

(א) [בעיו"ט קודם מנחה. תולין פרוכת המיוחד ליו"ט. ואם יחול משל שבת. ומדליקין הנרות לפני העמוד (ושאר הנרות מדליקין כחצי שעה קודם חשכת לילה) וא"א שיר השירים. הודו. כשאר ע"ש ג"כ. ואומר ידיד נפש. קטורת. אשרי. ח"ק. ומתפלל של תפלה

(וסמכינהו ח"ח. אומר שמו) ומבקש מה' שיהא סמוכה נכנס ויהא בשלום ובשמחה שלימה. ואומר לדוד. עלינו. ק"י: (ב) כשחל עי"ט ביום ד'. שהוא יכריז או מכיר לכ"מ. שאם מי שבא להניח ע"ת. ילך להניח, וכשמתפללין מנחה סמוך לערב. ויש אחרים שדירתם רחוק מבהכ"נ שאפשר שלא יגיעו לביתם עד שתחשך. בואל מזכיר קודם מנחה ואם הגיע לביתו בהש"מ. מניח ע"ת כשלא אמר ברכו עוד. ולה"כ אסור. וסומך על גדול העיר. או מקנה קמחו וחשבינו לאחר. וכאן שם גדול העיר לסמוך עליו וקנה שלו לתקנות. מניח ע"ת כ"ז שלא התפללו הקהל ערבית: (ג) כשבא סמוך לערב. ואם ילך להניח ע"ת יעבור זמן מנחה. מתפלל מנחה. ויקנה קמחו. או סומך על גדול העיר. ואם אפשר שיבקש השמש קרוב שיקנה לו פת ותבשיל ויניח ע"ת. יעשה כן. והנה בדרך ורואה שלא יגיע לביתו מבעו"י. ואפשר לו קודם תפילה לקנות (או שיקנו לו) פת ותבשיל בכפר או בית הסמוך לעיר ולהניח ע"ת. יעשה כן]:

רחוב נ. בית אלהים. להנהגת החג הקדוש הלז במערו. בבה"כ (ובבהמ"ז) ובד' מינים ובסוכה. בו עשר סוכות (עד הו"ר. שדומה לי"כ. שהוא גמר סליחת העונות ההולכין לצוק) א. לליל א':

(א) ליל י"ט א'. נכנסין לבה"כ ומתפללין ערבית [כשחל בשבת א"א לכו נרננה. ומתחילין מזמור לדוד. אנא בכח. לכה דודי. (פרלאון) בואי בשלום. בשמחה ובצהלה. מזמור שיר ליום השבת. ק"י. וא"א כגוונא. וכ"ש שבת חוה"מ. ומתפללין מעריב בניגון המיוחד ליו"ט ובכוונה. ואומר ה"ק] כמ"ש בשער המפקד. רק שאומרים יום השמחים. וזה מפני שבזה חג האסיף. שאדם שמח בתבואות וזיתים שבגנו. לפיכך עד החג מביא בכורים וקורא ומשמח מכאן ואילך אינו קורא. שבית ים בו שמחה מחמת סליחת העונות. שנמחרה מי"כ עד סוף החג כנ"ל. הרי כאן שמחה כפולה. ונרמז בתורה. שכתוב בו ב' פעמים לשון שמחה ושמחת בחגך. והיית אך שמח. ועוד בה שלישים מחמת אר בעת המינין שכתוב בהם ושמחתם. אלה רביעים מפני ניסוך המים שיש בו יתר שאת על שאר המועדים דכתיב בה ושאבתם מים בששון ולכן שיהא שמחת בית השואבה גדולה מאד: (ב) [בשבת אומר ויכולו] דין ברכת מעין ז' עי' י"ש אחרת דפסח. ק"ש בניגון. וא"א ב"מ. ובמקום שנהגו לומר בשבת מזמור לדוד ה' רועי לא מגן גם עתה. ואחריו ק"י]: (ג) מקדשין בבה"כ (ע"ז תמהתי מאד. מ"מ יכוין קאת עמו"ק. וכבית ממסיין מלקדש עד שיהא לילה) [במקום שנהגו. ונותן לתינוק לשתות ובמקום שאין מנהג קבוע לקדש בליל סוכות ינהגו שלא לקדש וכן בליל שבת חוה"מ ובליל ש"ע. ואומרים עלינו ק"י א"ע והולך איש רעהו ויאמר י"ט ובשבת אומר שבת ויו"ט והולך לביתו לשלום ונכנס מיד בסוכה (אם לא לאיזה צורך) ועומד בפתח הסוכה מלגאו ואומר יו"ט]: (ד) בכניסתו לסוכתו מקבל אושפיזין קדישין דמזדמנין תמן. בזה הלשון [בקול נעים ונחת לב]:

עו"ז אוֹשְׁפִּיזִין עִלָּאִין קַדִּישִׁין. עוּלוּ אֲבָהָן עִלָּאִין קַדִּישִׁין. לְמֵיתַב בְּצִלָּא דִמְהֵימְנוּתָא עִלָּאָה:

לְעוּל אַבְרָהָם רְחִימָא. וְעִמֵּיהּ. יִצְחָק עֲקִידָתָא. וְעִמֵּיהּ. יַעֲקֹב שְׁלֵמְתָּא. וְעִמֵּיהּ. מֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא. וְעִמֵּיהּ. אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא. וְעִמֵּיהּ. יוֹסֵף צַדִּיקָא. וְעִמֵּיהּ דָוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא:

בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ. תִּיבוּ אוּשְׁפִּיזִין עִלָּאִין תִּיבוּ. תִּיבוּ אוּשְׁפִּיזֵי מְהֵימְנוּתָא תִּיבוּ:

[והיכף ישב] ועכשיו נהגו לומר

[הריני מוכן ומזומן לקיים מצות סוכה. כאשר צוני הבורא יתברך שמו: בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות: למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים: תיבו תיבו אושפיזין עילאין. תיבו תיבו אושפיזין קדישין. תיבו תיבו אושפיזין דמהימנותא. תיבו בצלא דקוב"ה. זכאה חולקנא וזכאה חולקיהון דישראל. דכתיב כי חלק יי עמו יעקב חבל נחלתו. לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה. ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל]:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שתערה שכינתך בינינו. ותפרוס עלינו סוכת שלומך בזכות מצות סוכה שאנו מקיימין ליחדא שמא דקודשא בריך הוא ושכינתיה, בדחילו ורחימו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים. בשם כל ישראל. ולהקיף אותנו מזיו כבודך הקדוש והטהור. נטוי על ראשינו מלמעלה כנשר יעיר קינו. ומשם יושפע שפע החיים לעבדך (פב"פ אמתך) ובזכות צאתי מביתי החוצה. ודרך מצותך ארוצה. יחשב לי בזאת כאלו הרחקתי נדוד. הרב כבסני מעוני ומחטאי טהרני. ומאושפיזין עילאין אושפיזין דמהימנותא. תהיינה אזני קשובות רב ברכות. ותתן לי זכות לשבת ולחסות בסתר צל כנפיך. בעת פטירתי מן העולם. ולחסות מזרם וממטר. כי תמטיר על רשעים פחים. ותהא חשובה מצות סוכה זו שאני מקיים. כאלו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה ותנאיה. ובכל מצות התלוים בה. ותיטיב לנו התחימה. ותזכנו לישב ימים רבים על האדמה. אדמת הקודש: בעבודתך וביראתך. ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

[ולפוי יומר בכל פעם שנכנס לסוכה לקבוע סעודתו. תפלה קצרה זו]

רבון כל העולמים. יהי רצון מלפניך. שיהא חשוב לפניך מצות ישיבת סוכה זו. כאלו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה ותרי"ג מצות התלוים בה. וכאלו כוונתי בכל הכוונות שכוונו בה אנשי כנסת הגדולה:

(ה) יבחר יין יפה וטוב לקידוש. וכשאין לו רק יין מגיתו או יין צמוקים (שיש בהם להטעים ולא יתן עליהם מים רק כ"כ שיהיו אחר שנגדלו אחד מששה במים) מקדש עליו. וכשאין לו יין מקדש על הפת (ומניח ידיו עליו בשעת קידוש) ואם יודע שיבא לו יין ימתין מעט. ואם מסופק שמא לא יוכל עד חצות. לא ימתין. וברכת יין שקידוש פוטרת ברכת היין שבתוך הסעודה וברכה אחרונה על יין שקידוש ועל היין שבתוך המזון נפטר בבהמ"ז. וכשמקדש על יין או פת יכסה הפת בעת קידוש ויהיו ב' מפות זע"ז תחת הפת: (ו) כשהשלחן ערוך ימהר לסעודה לא יעשה שהות אפי' בלימוד ועושה קידוש מיד אע"פ שהתינוק ויש לחוש לנפש]: (ז) מקדש מיושב בכל כמו בכלה י"ט רק שאומר יום שמחתנו. אחר הקידוש אומר (נ"ב בספס עק) [ומעומד] ליסב בסוכה [ויודגים היו"ד אך לא הרבה ואומר הב' בראת ואומר הברכה בקול ובניגון מתוק ויכוין לפטור כל מה שיעשה בסוכה עד זמן אכילה הב'] שהחיינו: (ח) [כשיושבים כמה בעלי בתים בסוכה א' יקדשו זה אחר זה. אבל בעה"ב א' שיש לו בנים ואורחים סב"א עושה קידוש וממהר לאכול מהבצע גבא או קור או שהוא סמוך להלוח וכיוצא. יקדש בעה"ב תחלה לבדו ונאלא הבני בית שאין מקדשין. ואח"כ יקדשו יחד כל הבאחרים ולא ימתינו זל"ז בברכת בבה"נ שיברך הא' ויענו אמן, ואח"כ יברך השני ויענו אמן אבל השומע עונה אמן אחר ברכה כ"א כשבטים קודם חבירו: (ט) אחר הקידוש]

את ידיו [מיד ומברך המ"ז] ובוצע [על ב' ככרות שלימות. ורושם הסכין בככר במקום שרוצה לבצוע ומברך המוציא ובשמזכיר השם מגביהם בב' ידיו ומחבר התחתון של זה לזה. שיהא לו פרס לבלע ובלען. ואח"כ מיתן ובוצע מהעליונה פרוסה המספיק לכל הסעודה והמנהג לעשות י"ב חלות לשבת יעשה גם ליו"ט כשחל בשבת: (י) לכתחלה יאכל מפרוסת המוציא יותר מכביצה (אפי' יורד הגשם. דיעבד כשלא אכל רק כזית ואינו יוצא א"צ להזור לסוכה לאכול פת) ויכוין לצאת י"ח מצות סוכה. ולא ישהה מתחלת האכילה עד סופה. יותר מכדי אכילת פרס (ג' ביצים שוחקות ובשהה יותר וכ"ש בהפסיק בינתים. אפי' אכל בנתיים דגים או בשר וכיוצא לא יצא. ואוכל שנית פת כשיעור בלי שהייה והפסק: (יא) ילעוס המוציא כשיעור ובולעו יחד. ואם בלעו שלם. אוכל שנית כשיעור ע"י לעיסה בלי ברכה: אם לא כיון לצאת. ואפי' אנסוהו ואכל יצא. ומ"מ אוכל שנית בכוונה: (יג) שכח לברך לישב בסוכה בעת קידוש והמוציא מברך אפי' נגמר הסעודה קודם בהמ"ז. ואם לא הסיח דעתו עוד מהסעודה מברך ואוכל יותר מכביצה ומברך בהמ"ז. ואם מסופק אם בירך לישב בסוכה צריך לאכול עוד אם אפשר לו לאכול מיני מזונות או פת כיסנין מה טוב. ואם רוצה לאכול פת אוכל בלי ברכה. ואם רוצה לברך בהמ"ז ויצא מהסוכה לצרכו ולחזור ליטול ידיו לאכילה ולברך לישב בסוכה נכון הוא]: (יד) אוכל סעודתו שמח וטוב לב יהיה שהוא על שאר י"ט [ואוכל דגים ובשר ומטעמים ושותה יין משובח אך לא ירבה שחוק וקלות ראש ולא ישיח שיחה בטילה בסוכה וכ"ש בעת הסעודה ויודיע לבני ביתו טעם המצוה] כי כן הוא חג השמחות כאמור י"ט זה אינו נוהג אלא בבנה"ז (בשנה א' בב') וכו מלבד הנות לדברי ר"א ביהוד יעקב הע"ה לכן הוא נקרא י"ט שלנו והוא הראשון שבשבע כוכבים · וכוד כוכב ידוע. שהוא גי' הויה אדני (ויש אם למסורת) היא תורה בבעל פ"ה. וגי' אלהים עם הכולל.

יהא כזית שלאחריו. ונוהגין לבא מקדיר חמם. עי' פר"ח סימן תרמ"ח) וכן נוהגין הרבה ביה ראשון וביה שני: (טו) אף על פי כן נ"ל ג"כ גילה ברעדה. לפי שבו דנין על המים. שחיי האדם תלויין בהם: (טז) אכילה בסוכה ליל א' חובה. ובכזית פת יצא י"ח [בדיעבד. ולכתחלה צריך יותר מכביצה] וצריך לברך עליו ברכת הסוכה. שאר הימים אפילו שבת. אם רצה אוכל פירות מבישלם פת חוץ לסוכה: (יז) ליל א' צריך לאכול בסוכה אפילו ירדו גשמים. וי"ל שלא יברך לישב בסוכה. דספק ברכות להקל. וטוב להמתין אולי יעבור הגשם. אפילו יתאחר עד חצי הלילה אין בכך כלום. בלבד שלא יצטער הרעב [ויכול לקדש ולאכול כשיעור. ולגמור הסעודה בבית ולברך שם בהמ"ז. ויכוין בעת האכילה. שהוא ע"ד לברך בבית. ואם עשה קידוש ואכל בבית. והולך לסוכה לאכול כזית לצאת. מברך שם לישב בסוכה שהחיינו. והאוכל כל הסעודה בסוכה כשיורד הגשם אין מזמנין הוא]: (יח) מצוה למי שאפשר לו לעשות סוכה עם גג (הנסגר בעת הגשם. והנפתח והסכך בגוב. ויכול לקיים המצוה כראוי בזמנה ואם אין לו. ויורד גשם בעיו"ט קודם הלילה והסכך מלא מים. ואם ימתין עד בני ביתו (כמוך לחצות) ימנעו משמחת יו"ט. לא ימתין. ובלילה הראשונה עושה כבסעיף הקודם. והנה לדבר ה' אם מרגיש בנפשו שאם יאכל בביתו יצטער ביותר. רשאי לאכול בסוכה. או ימתין (עד קודם חצות) והכל לפי הענין: (יט) היושב בסוכה. יזכה היא לו ולבניו לעולם. ומתברך מלמעלה. והסיפוק בביתו]: (כ) אם הזמן קר. שמקרשין המאכלים. פטור מן הדין. כמו בירידת גשמים. והפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט: (כ) נכון לגמור על השלחן מאמר ס' הזוהר שנזכר בשער הפסח מן וביומא דר"ש עד ובעלמא דאתא] אחר כך יאמר:

ת"ח בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא צלא דמהימנותא. שכינתא פריסת גדפהא עליה מלעילא. ואברהם וחמשה צדיקייא אחרנין. שויין מדוריהון עמיה. אמר רבי אבא. אברהם וחמשה צדיקייא ודוד מלכא. שויין מדוריהון עמיה. הה"ד בסוכות תשבו שבעת ימים. שבעה ימים כתיב. ולא בשבעה ימים. כגוונא דא כתיב. כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו'. ובעי בר נש למחדי בכל יומא ויומא באנפין נהירין. באושפיזין אלין דשריין עמיה. ואמר ר' אבא. כתיב בסוכות תשבו שבעת ימים. ולבתר ישבו בסוכות. בקדמיתא תשבו. ולבתר ישבו. אלא קדמאה לאושפיזי. תניינא לבני עלמא. קדמאה לאושפיזי. כי הא דרב המנונא סבא. כד הוה עייל לסוכה. הוי חדי. וקאים על פתחא דסוכה מלגאו ואמר. זמין לאושפיזין. מסדר פתורא וקאים על רגלוהי ומברך ואומר בסכות תשבו. תיבו אושפיזין עלאין תיבו. תיבו אושפיזי מהימנותא תיבו. ארים ידוי וחדי ואמר. זכאה חולקנא. זכאה חולקהון דישראל. דכתיב כי חלק ה' עמו וגו'. והוה יתיב. תניינא לבני עלמא. דמאן דאית ליה חולקא בעמא קדישא. יהיב נגלא דמהימנותא. לקבלא אושפיזין. למחדי בהאי עלמא ובעלמא דאתי:

(כא) לא בירך זמן לפני הסעודה. מברך תוך סעודתו. לא בירך ליל א'. מברך ליל ב'. וכן הדין בכל ז': (כב) שכח לברך לישב בסוכה קודם שאכל. מברך תוך אכילתו. לא בירך על שולחנו מברך אח"כ. אפי' קודם שהולך לשכב ולישן. כי גם על השינה הוא הברכה וצריך לכוין לפטרה בברכת לישב בסוכה) אע"פ שאנו סומכין אותה לאכילה לכתחלה כדעת ר"ת. איברא שינה המורה. דאפילו של עראי צריכה סוכה: (כג) וסוי ידוע. שהלכה רווחת כדברי הלבוש. שכל זמן שלא יצא מן הסוכה. וכבר בירך פעם א'. ולא הסיח דעתו מישיבת סוכתו. כשחוזר לאכול אין לברך לישב בסוכה פעם ב'. והיא ברכה לבטלה בודאי (ודברי ט"ז המוכין במחילת כבודו. כמעט סותר דברי עצמו) ואפילו לילה אינה מפסקת בלי ספק. והמ"א במ"א. והם דברים פשוטים ונכונים: (כד) מיהו דוקא כשלא יצא. אבל אם יצא ממנה. א"צ לומר אם הסיח דעתו בנתיים. אלא אפי' יצא ודעתו לחזור לה לאלתר. נ"ל כדאי לסמוך ע"ד האומר. שצריך לחזור ולברך כשחוזר לאכול. דלא כמ"א. עמו"ק: (כה) ולענין שיהא במקום ביטול מצות עונה. דבר פשוט הוא כמ"ש דפטור מסוכה. היכא דלא מצי לקיימה בסוכה. מיהא לא שרי אלא בליל שבת וי"ט. או ליל טבילה (אי נמי היכא דצריכה לאותו דבר. עיין במלון בית אל ובמטת כסף) כא לאו הכי. אין סוכה זו פוטרת ממנה אף בזמן שגודרת הנגה:

ב. לקיים מצות לקיחת לולב ומיניו. והוא קודם להפלה. משום שהוא מן התורה ב"ט א'

(א) לכן מי שיש לו ב' מקומות. בא' מתפללין בי'. ובב' יש לולב. וא"א לקיים שניהם. הולך למקום שיוכל לקיים מצות הלולב: (ב) נ"ל כתבי אר"י. טוב ליטול לולב ולברך קודם התפלה. בהיותו בביתו בתוך עצמו. ואח"כ שאר כל זמן והקפה כבה"כ. וכך היה מנהגו של אמ"ו ז"ל. משכים בבוקר והולך לסוכה ונוטל שם הלולב בברכה. וכל ימי החג ככה: (ג) נוטל האגודה בידו הימנית (ואטר. בימין דידיה) והאתרוג בשמאלו. ובדיעבד בכל אופן יצא: (ד) אדם שאין לו אלא יד א'. נוטלו באותה יד שיש לו. והאתרוג אפי' בזרועו. אם אינו יכול להחזיק שניהם ביד א': (ה) ואם אין לו יד. נוטל שניהם בזרוע. או אפילו זה אחר זה: (ו) צריך לאחוז הלולב וכן כל מינו. כשהוא למעלה. וגם כשמנענע לצד מטה צריך לאוחזן כדרך גדילתן. ולא יהפוך ראשו. עמו"ק: (ז) ימין

לקיים מ"ע שכתוב בתורה. ולקחתם לכם ביום הראשון (המ"כ ז"ל לא אמר יהי רצון בשעת נטילתו): (ח) וסוד ד' מינים רומזים כל הויות שם הוי"ה. ג' בדי הדס. כנגד ג' קוצי היו"ד. וכנגד ה' אותיות מילויה. וב' בדי ערבה. כנגד ה' ראשונה שיש בה ב' אותיות ד"ו וכנגד ב' אותיות המילוי. הלולב כנגד הו"ו שהוא כפול בצלמו. תפארת ויסוד. ולכן צ"ל גבוה טפח יותר מג' מינים והאתרוג כנגד ה"א אחרונה מלכות הנוקבא שלו. בסוד לבנת הספיר. לזה רומזין ב' הויות מלויה. (ט) דרך אחר. ג' בדי הדס. כחסד גבורה תפארת. והוא גי' בינה. וחיים. לולב. כתפארת. גובה דאילנא. לכן דומה לשדרה. וגם הוא גי' ככ"ל. ערבה. כנגד הוד. כמלי ברים. וגי' זרע. הוא אור זרוע לצדיק. אתרוג. כמלכות. וכמו מלשון תרגום. לא תרוג. דמרגג למיכל. כי פרי כד"ל שם •

וזאת כסוד עץ הדעת (שרומז גי' שלו תרגו. כי תחת שלש רגזה שמפרידין אותה) שבו חטא אדם הראשון שקצץ בנטיעות. לפיכך צריך לדקדק לחברה בלולב עץ חיים כנ"ל. ואין להפריד האתרוג מהלולב בעת נטילתו. אלא צריך להניח ב' הידים סמוכות זו לזו. בלי הפסק: (י) יקח הלולב בידו. שדרו כלפי פני הנוטל. אחר כך יברך מעומד על נטילת לולב. אח"כ נוטל האתרוג ומחברו לו. ואומר שהחיינו. וי"א התחלה נוטל אתרוג ומברך. אח"כ נוטל הלולב. ולפי דעה זו. צריך לדקדק גם כשמניחו מידו. הלולב תחלה אח"כ האתרוג. כמ"ש בתפילין של ראש. אמנם הנוהג כמ"ש בתחלה. צ"ל ג"כ שיש להניח הלולב באחרונה. ויש לו על מי לסמוך כמ"ש בציצית. שמתחיל בלבן וכו מסיים. הנוהג כך או כך. א"צ להניח האתרוג תחלה: (יא) ומנענע (הכל בעמידה). שמוליך ידו מכנגדו ולהלן. ועושה הנענוע שם ג' פעמים בהולכה וג"פ בהבאה. שורף ומכשכש העלין בכל נענוע. כן לכל רוח. וסודו ע"ד האר"י ז"ל. להמשיך אור החסדים שבדעת זעיר אנפין. וע"י הנענוע בהולכה. מעלים אותם לשרשם ומקבלים הארה גדולה משם. אח"כ מורידים אותם בהבאה להאיר אל הנוקבא. והכוון להמשיך ולהביא סוף הלולב וההדס והערבה במקום החזה שלך. וג' נענועין. נגד ג' מוחין חב"ד. כנגד ג' אותיות יה"ו. וכל אחד כלול משלשתן: (יב) וזה סדר הרוחות וכוונתן ע"פ האר"י. מתחיל בדרום. יהו דע"ב. חסד. ומכוין להעלות בכל רוח השם הויה ע"י ההבאה עד החזה ששם נתי' הנוקבא הנקרא ה"א אחרונה שבשם. אח"כ פונה לצפון ומנענע. הכוונה הוי דס"ג. גבורה. אח"כ למזרח. ויה דמ"ה. תפארת. אח"כ מעלה. יוה דע"ב. נצח. מטה. היו דס"ג. הוד. מערב. והי דמ"ה. יסוד. כך יש לנהוג בכוונה כשהוא לבדו. אבל בבה"כ בשעת הלל. לא ישנה אדם מפני המחלוקת. ויעשה שם סדרו לפי המנהג: (יג) בדיעבד. אין הנענוע מעכב: (יד) אבל ד' מינים. מעכבין זה את זה: (טו) ולא יוסיף עליהם מין אחר. ולא יותר מלולב א' ואתרוג. ואם עבר לוקח. והדס וערבה. רשאי להוסיף עד שירצה. אבל שמדקדקים אין מוסיפין על ג' הדסים וב' ערבות: (טז) אסור לאכול קודם שיטול לולב. שכח ואכל ונזכר על שולחנו. ביום הראשון. יפסיק אפי' יש שהות ביום ליטול. אחר שיאכל. מיום ב' ואילך. אם יש שהות ביום. אין צריך להפסיק. ואם לאו. מפסיק: (יז) אסור להריח בהדס של מצוה כל ז': (יח) אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו מן הדין. אלא מפני ספק ברכת הריח. יש ליזהר מלהריח בו. עמו"ק: (יט) מקבלת האשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה. ומחזירתו למים. ואם צריך להוסיף מים. מוספת. אבל לא תחליף ביו"ט: (כ) עכו"ם שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום. מותר ליטלו אפי' מי שהובא בשבילו: (כא) אין מהלכין עליו י"ט אפי' בדבר שהוא משום שבות. כמו שופר של ר"ה. ושום לו בענין זה לכל דבר. יע"ש בענין אחר דין הבא מחוץ לתחום. ואם מותר לשלחו ע"י גוי: (כב) בשבת אין מטלטלין הלולב אפי' בחול יום א'. ואסור בטלטול. אם לא לצורך גופו ומקומו. אבל האתרוג מותר לטלטלו. דראוי להריח בו. עי' לעיל: (כג) אין אדם יוצא י"ח ביו"ט א' בלולבו של חברו. עד שיתננו לו במתנה. ובמתנה ע"מ להחזיר דיו. וכשמחזירו ביום א' קודם שיצא בו בעליו. צריך ליזהר להחזיר במתנה בפירוש: (כד) מטעם זה. לא יתננו ביום א' לקטן. קודם שיצא בו הוא: (כה) שותפים שקנוהו בשותפות. אין א' מהם יוצא בו בי"ט. עד שיתן לו חברו חלקו במתנה: (כו) האחין שקנו מתפוסת הבית. אם אין מקפידין זע"ז (שכל א' יכול לאכול האתרוג כשירצה) יצאו. ואם לאו. צריכין ליתן חלקם במתנה זה לזה: (כז) אע"פ שכבר פשט המנהג שהקהל קונים אתרוג בשותפות ויוצאין בו בדוחק. מ"מ כל בעל נפש יזהר לקנותו לעצמו (אם מגעת ידו) כדי לקיים המצוה כתקנה. תם גם כאן התחיבה שגלה פ"א בזה:

ג. לתפלה

(א) מאחרין למה לגבה"נ. רק צריך לברך ולקרות ק"ש בזמנה:

(ב) מסדרין ברכות של שחר וסדר עבודת התמיד של שחר. כסדרה בכל יום. אלא שהיו מוסיפין ניסוך המים בכל ז' ימי החג. נפיק נסיים שני היו שם י"ד כהנים הזוכין בו. הי"ד זכה בצלוחית של מים. ועם ניסוך היין של שחר. היה מנסך גם המים בס"ע בספל מערבי. ונקב שלו היה דק יותר משל היין. כדי שיכלו המים עם היין כאחד. זה שמנסך. היו אומרים לו הגבה ידיך. כדי שיראו שלא ינסך ע"ג רגליו. גם בשבת היו מנסכין המים. ומתחיל היה מכה לפני המזבח כל ח' ימי החג (ואין היו מניחין המים וכודו. יתבאר לקמן בסי' ה' ובפא הרלים בס"ד) ופסוק דאמרה כמו בשאר י"ט. ותפלה כמו בערב: (ג) גומרין הלל (כל ט') שאי' מצוה ה' דשער המספד. אם לא בירך על הלולב בשחר מברך עליו קודם ההלל ומנענע. כבר נתבאר לעיל מה ואיך. אמנם לענין סדר הרוחות. נוהגין הצבור לפנות ממזרח לדרום מערב צפון מעלה מטה. עלא"ש: (ד) מנענעין בהלל הודו (עלא"ש וכן בסוף כשכופלין אותו. מנענעין בכל פעם: (ה) מחלקין הנענועין בהודו. לכל תיבה (חוץ מהשם שאין מנענעין בו) נענוע (ג"פ הולכה. ג' הובאות) לכל רוח פ"א. וכלכן שנים: (ו) ובאנא ה' הושיעה נא שכופלין אותו. מנענעין כ"פ. לכל תיבה (חוץ מהשם) ב' נענועין שלמים לב' רוחות כנ"ל. שכן שנה בפרטן: (ז) גם הש"ץ מנענע כמו הצבור. אלא שבב' יאמרו האחרונים אינו מנענע: (ח) גמר הלל. אומרים [הושענא. למען אמתך (ובשבת. אום נצורה) כהושענות. הושיעה את עמך] ק"ש [שיר של יום. לדוד] אין כמוך. מוציאין ב' ס"ת (תחנה. עי' שער המספד) בריך שמיה. שמע. על הכל. כו' קורין [ויסדר אחר לוי שאינו אוכל חדש אם אפשר. ודיעבד אינו מעכב] ה' גברי [ובשבת ז'. ומותר להוסיף] בפ' אמור כמו ביום ב' דפסח. בשבת. מוסיפין ב' פרשיות מסיימין שפיר כהוה. מושבותיכם. ומניח ס"ת ב' ואומר חצי קדיש: בב' קורין בפנחס. ובחמשה עשר [וכן קורין ביום ב'. ואסור לקרות למפטיר ביום ב' בקרבנות חוה"מ. ואם קרא גוערין בו ופוסק אפי' באמצע פסוק. ואם לא שמע לגערה. מסלקין אותו. ואפי' עבר וקרא וביום השני כו' והלניעו הס"ת. חוזרין ומוציאין אותה וקורין ובחמשה עשר כו' בברכה תחלה וסוף. ואם דילג במפטיר פסוק א' (חוץ מפסוק ובחמשה עשר) צריך לחזור. וכן כקרא בו א'. יחזור ויקרא ובחמשה עשר בברכה תחלה וסוף: (ט) אם קרא בס"ת הא' רק פ' אחרונה של חג הסכות שבה י"ב פסוקים. לד' עולים ג"פ לכ"א והמפטיר השלים כהמפטיר. יצא. אבל אם העולה חמישי לא קרא פ' חג הסכות כלל. רק עד תשבתו שבתכם. ובירך לאחריה. אפי' גלל הס"ת ואמר קדיש. יחזור ויפתחה לקרות פ' הכות. ומברך לפניה ולאחריה ואומר קדיש פ"ב. ואם כבר היה ס"ת הב' על השלחן. אם לא בירך המפטיר לפניה עדיין. יברך ויקרא פ' סכות ואח"כ מפטיר. ואם כבר בירך לפניה יצא. ומ"מ אחר שיברך לאחריה יגללה ויקרא מה שדילג בקול רם בלי ברכה: (י) אם קרא המשלים רק ג"פ ובירך לאחריה. אם לא אמר קדיש. נכון שיעלה אחר ויקרא כשאר: (יא) טעה וגמר הס' עם הרביעי. לא יאמר קדיש. והמפטיר משלים המנין וה"ה אם שכח ואמר קדיש. ואם גמר בשבת הס' עם החמישי. יעלו ביניהם בס"ת הב': (יב) טעה וקרא פ' מפרשיות הפסח (חוץ מן במדברא) או כל השביעי דשבועות. אם כבר בירך האחרון לאחריה. יצאו. ואם לא. יגלול ויקרא עמו פ' שור או כשב מלה בברכה קודם. והאחרים שעלו מצטרפין למנין העולין. אבל קרא במדברא. יחזור ויקרא שור או כשב]: (יג) מפטירין בזכריה. הנה יום בא [ומברך לאחריה. ובס"ל מגן יש אלי] אם הוא שבת. אומרים יקום פורקן. מי שבירך [אשרי. יהללו. לדוד מזמור. ובשבת. מזמור לדוד] מגיעין ס"ת [ובנוחה] חצי קדיש:

ד. למוסף

(א) מתפללין כלהם. אתה בחרתנו. ומפני חטאינו. יום חג הסוכות הזה ובחמשה עשר. מחזיר ש"ץ התפלה. עולין לדוכן. גומרין התפלה: (ב) מוציאין ס"ת ומעלין אותו על הבימה שקוראין שם. כל שעובר לפניו צריך לנשקו. ונוטל כ"א לולבו ואתרוגו בידו. הש"ץ מתחיל ואומר הושענא. כ"מ לפי מנהגו אני וכו' (אמר יעקב. קמן כיותי. ודקדקתי אחר אמ"ש ז"ל. ושמעתי שהיה קורא והו"ו כחול"ם. ממלא"ם): (ג) ומקיפין הבימה עם לולביהן (מנענעין קצת בהכשות עלין. אבל לא בהולכה והבאה) פונין דרך ימין. הופכין פניהן למערב והולכין דרך צפון ומסבבין. וכשמגיעין לפני הבימה. מסיימין סיום ההושענא. ומכניסין ס"ת להיכל: (ד) יש מקומות נוהגין. שהש"ץ הולך לפניהם כשמגיעין לבימה. שמו"ק: (ה) וכדרך הזה עושין כל ימי החג. חוץ משבת שאין מקיפין: (ו) מי שיש לו לולב ומיתו ואינו מקיף. לא טוב עושה. אבל בלא לולב אין מקיפין: (ז) אבל. בי"ט ובהושענא רבה. נ"ל משום שאומרין לו הקף. ולא יראה שום סימן אבלות בפרהסיא. אף כי בביטול מצוה. וגם כאבל שמועד י"ל שמפסיד אם ימנע. מ"מ הכל לפי המנהג (סוף

השקפה . אחר שמשלו בלולב . נכוונו ז' נחי' חכדים פיעיים לו' נהי' בלה . מקיפין המזבח או התיבה . להמשיך נחי' אורות המקיפין אל הנוקבא . שנקראת מזבח או תיבה כנודע . נמנא כי בז' ימים שבהם כל הז' מקיפין . והמנה כנגד נוגה בהוא אור פנימי . אנו צריכין לנענע כל אותן הנענועין . כדי להמשיך החסדים משהם . אבל כשמקיפין אין צריך לנענע . כי האורות היו מקיפין ומגולין) : (ח) בשבת . אין מוליכין ס"ה . אלא כוהנין ארון הקודש ואומרים הושענא : (ט) קדים שלם . אין כאלהינו . עלינו . קדיש יתום . שיר הכבוד . ומזמור לפי מנהג המקומות . ואנו נוהגין לומר מ"ג ומ"ג . כל ימי החג [והוקד אים לרעהו לשלום . והולך לביתו שמח . ולא ילך אים לבית רעהו וקרובו ושכיני עם לסקביל פניו . רק לכבו אביו ואמו . ובנותו לנוכה . אומר עולו וכו' כדאמעול . ולא"כ אומר זה] :

אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא דִמְהֵימְנוּתָא שְׁלִימְתָּא חֶדְוָותָא דְמַלְכָּא קַדִּישָׁא. אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא דְמַלְכָּא. דָא הִיא סְעוּדָתָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ: אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(י) מנן הכית היו מקיפין בערבה . והל"מ הוא שמביאין במקדש ערבה אחרת . הוץ מערבה שבלולב . ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב . כיצד היתה מנותה . בכל יום משבעת ימי החג . היו מביאין מורביות של ערבה ומקיפין בהן . וזוקפין אותם בצדי המזבח על היסוד . וראשיהן כפופין על גבי המזבח . ובעת שהיו מביאין אותם וסודרין אותה . תוקעין ומריעין ותוקעין . אל יום שבת נסיום בתוך החג . אין זוקפין ערבה . אלא אם כן חל שביעי להיות בשבת . זוקפין אותה בשבת . כדי לפרסמה שהיא מצוה . כיצד היו עושין . מביאין אותה מע"ש למקדש . ומניחין אותה בגיגיות של זהב . כדי שלא יכמשו עליה . ולמחר זוקפין אותה ע"ג המזבח . ובהין הטעם ומטלין אותה . נקיף בה ולמחבטה . כדרך שעושין כל יום . וי"א שגם במקדש היו מקיפין בלולב . וכך אנו עושין זכר למקדש . כי הכיונה שנה קוראין פ' הקרבנות . במקום מזבח עומדת : (יא) כך היה המנהג בירושלים . יוצא אדם מביתו שחרית . ולולבו בידו . נכנס לבה"כ והוא בידו . מתפלל והוא בידו . יוצא לבקר חולים ולנחם אבלים הוא בידו . וכשנכנס לבהמ"ד . משלחו לביתו עד עבדו :

סדר עבודה

אמר יעקב . מהמה ב' דברים מסויימים שנשתנה בהם מוסף החג משאר מוספי המועדות . אני חוזר ושונה פרק זה בפ"ע . אע"פ שסדר עבודות שוות בכולן : א . במספר פרים ואלים וכבשים : ב . משני השיים . שאע"פ שבכל הרגלים כל המשמרות שוות . מ"מ חלוק הוא רגל זה . לפי שכל משמר נוטל חלקו לבדו כמש"ל . וכוא משים בין כהני בית אב שלו . משא"כ בשאר הרגלים שאינו מגיע קרבן לכל משמר . לפיכך יד כולן שוה בכולן . לפיכך נאמר :

כך היתה עבודת קרבן מוסף חג הסוכות בבית אלהינו : ביום הראשון . הביאו פרים שלשה עשר . מסרום לשלש עשרה משמרות (א) ואילים שנים . לשתי משמרות שאחריהם . וכבשים ארבעה עשר . שנים עשר מהם . לשש משמרות הנמשכים . שנים למשמר (ב) נשתיירו שני כבשים ושעיר . לשלש משמרות האחרונות . לכ"א קרבן אחד . השקום ובקרום . הפיסו המשמרות ביניהם . משמר שזכה בשעיר . שחטו מי שזכה בשחיטתו בצפון . קבל מי שזכה בקבלה בכלי שרת בצפון . נטל הדם . עלה בכבש . פנה לסובב . בא לו לקרן דרומית מזרחית . טבל אצבעו הימנית בדם . ומוסכה באמה מכאן ובגודל מכאן . מחטא ויורד על חודה של קרן עד שיכלה דם שבאצבע . ומקנח בשפת מזרק . בא לו לקרן מזרחית צפונית . טובל שנית ונותן עליה כמשפט הראשון . וכן בצפונית מערבית . מערבית דרומית . שירי הדם . היה שופך על יסוד דרומי . הפשיט השעיר . קרעו . הוציא אימוריו . החלב אשר על הקרב . ושעל הקיבה . ושתי הכליות . וחלב שעליהן . ואשר על הכסלים . ויותרת הכבד ומעט מהכבד . נתנן במגם ומלחם . העלם המעלה למזבח . הקטירן וירד . שחטו השוחטים את העולות בצפון . וקבלו המקבלים דמן בכלי שרת בצפון . ונתנו מכולן במזרק . על קרן מזרחית צפונית בזויות כמין גאם . וכן בקרן מערבית דרומית : הרי אלו שתי מתנות שהן ארבע . והשירים . שופכן על יסוד דרומי . הפשיטו העולות ונתחום כמשפט . הפרים קרבים . כל א' מהם בכ"ד כהנים . הראש באחד . הרגל של ימין בשנים . ורגל של שמאל בשנים . החזה באחד . והגרה בשלשה . שתי הידים בשנים . שתי הדפנות בשנים . הקרבים בשלשה . הסולת בשלשה והיין בשלשה . עמדו בשורה . העלה כל אחד מה שזכה בו כאחד מהפרים . ונתנום מחצי הכבש ולמטה למזרחו . מלחום וירדו . באו אחרים שזכו . ועשו כן לשלש עשר הפרים . והעלום כמשפט הראשון וירדו . באו הזוכים באלים ונתחום . בשר האיל האחד קרב בחמשה . הראשון בראש וברגל . השני בשתי ידים . השלישי בעוקץ וברגל . הרביעי בחזה ובגרה . החמישי בשתי דפנות . הקרבים בשנים . הסולת בשנים . היין בשנים . העלו כבתחלה . מלחו וירדו . וכן עשו לאיל השני . באו הזוכים בכבשים . ועשו להם כמשפט הזה . הבשר בחמשה כמו באיל . הקרבים באחד . הסולת באחד . היין באחד . כפה לארבעת עשר כבשים . העלו נתחי אחד אחד . מלחום וירדו . באו להם

(א) הראשונות בסדר המדרגה . ומי שהקריב פרים היום . לא הקריבן למחר . אלא חוזרים חלילה (ב) ובכאן שאר הספק בעינו . שנסתפקנו בו בשאר הרגלים . אם היה מספיק היום א' לב' כבשים שנפלו למשמר א' . או אחר שזכו מי שזכו בא' . נסתלקו . וכאו הדפים של אותו משמר להפים על הכבש השני . כדרך שמצא הספק מקום בקרבנות הרגלי' האחרים בכולן . עי' סדר

עבודה דפסח (ג) לפי מסכת סופרים. הוא עדע ביסודה (ע"ו) (ד) אז היתה שם מנחת נסכים של תמידין ומוספין. ס"א עשרון. ולא היו מערבין אותן. שאין נבללים (ה) הספורים ויחולין ורואים נאכלה בשעת עבודה:

ללשכת הגזית. ברכו עם העם ברכת עבודה. **רצה ה' אלהינו עבודת** עמך ישראל. בא"י. המקבל עבודת עמו ישראל ברצון. **וברכת** כהנים בלי נשיאת כפים. עלו אותן שזכו. נטלו האיברים. **זרקום על** המערכה. איברי פרים תהלה. אח"כ של אילים אחריהם **של כבשים.** באו ועמדו על מעלות האולם. ברכו את העם שלש **ברכות של** כהנים. בנשיאת כפים והזכרת השם ככתבו. נתנו מלח על **מנחות** הנסכים. ובללום. ג' עשרונות סולת בחצי ההין **שמן לפר האחד.** וכן כולן. ושני עשרונים בשלישית הין לאיל הא'. כן לשני. **ועשרון** ברביעית הין לכל כבש וכבש. והקטירום. הביאו יין לנסך. **חצי הין** לפר. שלישית הין לאיל. ורביעית הין לכבש. כהנים תקעו **הריעו** **תקעו בחצוצרות**: ומיוחסין שבישראל המשיאין לכהונה. מכין בחליל. דברו לויים בשיר (ג) עושין ממנו שלשה **פרקים**. על כל פרק **תר"ת**. אם חל בשבת (ד) **מוסף** **שבת** קודם לשל חג בכל עבודותיו. וממתינין עם נסוך היין. עד שיגמרו גם **מוסף** **הרגל**. ומנסך שני הנסוכין **בבת אחת**. ומאריכין בתקיעות ומרבין בתוקעין כנגד **שני המוספין.** **אחר** כך נותנין לחם הפנים לפני **ה'**. הקטירו הבזיכין. כל עבודת הלחם במשמר **הקבוע.** **והחלות** מתחלקות לכל המשמרות. נותן חלה לכל משמר ומשמר. והן מחלקין ביניהם. **וזה** שמחלק. עומד על הרובד שבאולם מפרים ומניח. וכל אחד בא וניטל חלקו. יש **מגיעו כזית.** **יש אוכלו ושבע**. ויש שמותיר. ולבעלי מומין שבכהונה, מוציאין להם חלקם להוץ. **שאין** **יכולין** להכנס בין האולם ולמזבח. ואז בשר השעיר נאכל לערב. ומי שדעתו יפה. **אוכלו** **הי**. כל המשמרות שוים בו. וחולקין אותו ביניהם. כהן גדול אוכל מה שירצה בלי **חלוקה.** **תאכל לפנים** מן הקלעים. לזכרי כהונה (ה) ליום ולילה עד חצות. אכילתו היא מ"ע וזהי **עבודת** **קרבן** מוסף של חג הסוכות בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן:

וזה הסדר לכל ימי החג. אלא שהספרים מתמעטין והולכין. כמש"ל בשביעי בחמשה עשר וגו'. ובכימן באחריו. כל כהיוך **למועדים.**
פס"ד: (יב) ראוי לקרות היום הס' יחזקאל סוף סי' מ"ה. מפסוק עד ומן הין לאיפה. כשני:

בשביעי בחמשה עשר יום לחודש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת כעלה **וכמנחת** **וכשמן**: ובבוא עם הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך **שער** **נגב** והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי **נכחו** **יצאו**: **והנשיא** בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו: ובחגים ובמועדים תהיה **המנחה איפה לפר** **ואיפה לאיל** ולכבשים מתת ידו ושמן הין **לאיפה**:

ה. לשאר היום

(א) שמחת י"ט וסלוה. ע"ל בסביל ד' מנות ה' דשער המספד:
(ב) מנהגי מנחה. שם [אומר קטורת. אשרי. ובא לציון גואל. ח"ק (ובשבת. ואני תפלתי. וקורא לג' גברי בפ' ברכה. יהללו. ח"ק. ואח"א נו"ן) ומתפלל כבשחרית. **וש"ץ חוזר** התפלה. ק"ש. לדוד. עלינו. ק"י. ואין עושין מלאכה לצורך הלילה. **עד אחר גרס:**

ו. לי"ט שני

(א) תפלה ערבית. ע"ש מנוח ו' [מתפלל כאתמול. וכמו"ש **אומר** **והודיעם**. ובבואו לסוכה אומר עולו וכו'. ואח"כ אומר זה:

לְעוּל יִצְחָק עֲקִידָתָא. וְעִמֵּיהּ. אַבְרָהָם רְחִימָא. וְעִמֵּיהּ. יַעֲקֹב שְׁלֵימְתָא. וְעִמֵּיהּ. מֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא. וְעִמֵּיהּ. אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא. וְעִמֵּיהּ. יוֹסֵף צַדִּיקָא. וְעִמֵּיהּ. דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא:

ותקף יהב ויאמר הריני נוכן וכו'. כל הסדר כליל א'. ויקדש **יקס"ז**. וכמו"ש יקנהס"ז. וחייב לקדש ולאכול כזית בסוכה אפי' יורד **גשם**. רק לא יברך ליסב בסוכה]: (ב) מקדש בליל ב'. ואומר זמן **באתרוג**. כמו בליל א': (ג) ירדו גשמים. א"צ לאכול בסוכה: **(ד) שבעים** פים מפלים ממעיני הישועה. כמו"א י"ט א'. בתחילה **שמחת בית השואבה**. ז"ל הר"מ ז"ל. אע"פ שכל הימים טובים **מצוה לשמוח בהן**. בחג הסוכות היתה במקדש שמחה יתירה. שנא' **ושמחתם** לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. וכיצד היו עושין. ערב **י"ט א'** (עמלח"ם) היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים **מלמטה**. כדי שלא יתערבו אלו עם אלו. ומתחילין לשמוח ממוצאי **י"ט א'**. וכן בכל יום מחול המועד. מאחר שיקריבו תמיד של **בין** הערבים. לשמוח שאר היום עם כל הלילה. והיך היתה שמחה **זו**. החליל מכה. ומנגנין בכנורות ובנבלים ובמצלתים. וכל אחד **ואחד** בכלי שיר שהוא יודע לנגן. ביד. כיד. ומי שיודע בפה. **בפה**. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין. כל אחד **ואחד** כמו שיודע. ואומרים שירות והגדות לשמים. ושיר זה **אינו** דוחה **שבת ולא י"ט**. מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה. אלא גדולי חכמי ישראל **ראשי** הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה. הם שהיו **מרקדים** ומספקים ומנגנים ומשמחים במקדש בימי חג **הסוכות.** אבל כל העם האנשים והנשים. כולן באין לראות ולשמוע. **השמחה** שישמח אדם בעשיית המצות ובאהבת האל שצוה בהם. **עבודה** גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו. **ראוי הוא להפרע ממנו.** שנא' תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה **ובטוב לבב**. **ואל** המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו **במקומות אלו**. חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר. אל תתהדר **לפני מלך**. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו. הוא הגדול **והמכובד** העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל **אמר**. ונקלותי עוד **מזאת** והייתי שפל **בעיני**. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה'. שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' בכל עוז. **לפיכך זכה לכתר** מלכות לו ולבניו הרים מלא עולם. זאת נחלת עבדי ה' **וצדקתם**. **שלמה** הטיב מתבורתם. מי שלא ראה שמחת בית השואבה. **לא ראה** שמחה מימיו. וכך היו עושין. מנורות של זהב היו שם. **וד'** ספלים של זהב בראשיהן. וארבעה מפרחי כהונה. בידיהם כדי **שמן** של קץ לוג. שמטילין לכל ספל וספל. מבלאי **מכנסי כהנים** ומהמייניהם. היו עושין פתילות. ובהם היו מדליקין. **לא היתה חצר** בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה. **חסידים** ואנשי **מעשה** היו מרקדים בהבקום של אור **בידיהם**. **ואומרים** שירות כפה. **וכלויים** בכלי

בגלי שר בלא מכפר. על ט"ו מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים. ואומרים שירה. ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים. ושני חצוצרות בידיהם. קרא הגבר. תקעו הריעו תקעו. הגיעו למעלה עשירית. תר"ת. הגיעו לעזרה. תר"ת. היו תוקעין והולכין עד שמגיעין לשער היוצא למזרח. הפכו פניהן למערב ואומרים כו' אנו ליה (עמלח"ם) וליה עינינו (נסוך כך. הליך הנהר) הגיעו לשילוח. היה ממלא ממנו צלוחית של זהב מחזקת ג' לוגין. הגיעו לשער המים. תר"ת. עלה בכבש ופניו לשמאלו. ב' ספלים של כסף היו שם. מערבי של מים. לנסך בו את המים. כמעשהו נהול. כך בשבת. אלא שהיו ממלא מע"ש חבית של זהב (שאינה מקודשת) מן השלוח. ומניחה בלשכה. נשפכה או נתגלתה. היה ממלא מן הכיור (עלח"ם) וזהו סדר ניסוך המים. לבית אלהים. מהרה יבנה בימינו. יראו עינינו. וישמח לבנו. כן יהי רצון. אמן סלה: (ה) סוד ניסוך המים. אם רעב שונאך האכילהו. לכן היו מקריבין ע' פרים. כנגד ע' שרים דה"ס. ואם צמא השקהו מים. אלה של נסוך החג. ובזה. וה' ישלימנו לך. ברצות ה' גו' גם אויביו ישלים אתו. רמוז בכתוב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. שבין ישראל לאביהם שבשמים. כו"ל. הם הימים שנרמז בהם נסוך המים בתורה. עי"ז הם נכנעים.

וזו יבואו לו. לס"מ. שוהה כמים עולה. והסק מו על מיבי (שרי) העים ולזו נוטלין ד' מינים הגדלים על כל מים. נרמזים בד' ימים שלא אמר בהם הנסוך. שהם אגד"ס. בעוצן מהם לאגודה דהושענא. וזהו שאמר הכתוב ואגודתו על ארץ יסדה (נהם ישר ארץ ודאי. המשכיל יבין) הקורא למי הים וישפכם. הם מים רבים כמות יש יהמיון ריק לכבות האהבה. כי השכינה בשמים ממלאתיו. ה' צבאות שמו המקרה במים עליותיו. כנגד הזוהר בשמו ישראל באהבה ומגלה ליראיו סוד מלותיו: (ו) ביום שני [בשחר. ומתפללין כאתמול. והש"צ חוזר התפלה. ואומרים פיוט. קדושה. והש"צ גומר ההלל] וכל ז' ימים. מברך על נטילת לולב. ואינו מברך זמן. אא"כ חל יום א' בשבת. או שהיה אנוס ולא נטל. או שכח ולא בירך זמן בראשון: (ז) [אומרים הלל שלם. הושענא (לנוסח כפ"ד) אבן שתיה. ובספרד ביום א'. למען אמיתך. ק"ש. שיר של יום ב' לדוד. אחר הלאה (לנוסח ספרד) י"ג מדות. רבש"ע. בריך שמיה. על הכל. ויעזור ויגן] מוציאין ב' ס"ת. קורין מה שקראו אתמול. ומפטירין במלכים [א'. סי' ח'] ויקהלו עד מארץ מצרים: (ח) בא"י. קורין וביום השני כו': (ט) מוסף כאתמול. ומקיפין ואומרים הושענא: (י) בסדר התמיד. היה השיר של יום מימי השבוע שחל בו: (יא) סדר עמדה דמוסף. אומר:

כך היתה עבודת מוסף כו'. ביום השני. הביאו י"ב פרים. מסרו י"א מהם לי"א משמרות שלא הקריבו פרים אתמול. וא' למשמר שכבר הקריב. ואילים שנים. שעיר אחד. לשלש משמרות אחרות. וארבעה עשר כבשים. עשרה מהן לחמש משמרות הנמשכות. שנים שנים למשמר. וארבעה כבשים. מקריבין ד' משמרות הנשארות. א' א'. השקום ובקרום כו'. עד גמירא. השיר שהיו הלוים אומרים. הבו לה' בני אלים. ועושין ממנו ג' פרקים. כו' וזהו סדר עבודת קרבן מוסף כו' שיבנה במהרה בימינו. אמן:

(יב) [בסוכה. אומר עולו כערבית. מנחה כאתמול. ונהגו אנשי מעשה להיות ניעור כל לילות חוה"מ. ולעסוק בזמירות ותשבחות. ומרבים נרות בסוכה ובביהכ"נ בתפלת ערבית. זכר לשמחת בית השואבה שבמקדש. ויזמר פיוטי ר"ס. אתה הוא. מלך עליון. וכדומה. גם מזמורי קבלת שבת וכנת ברכות וכדומה. גם אין כאלהינו הס' כנוס. ואח"כ אומר פסוק מי ימלל גבורות ה'. והמזונע משמחה . כל פוסה ומוטה. ורצוי לעולם: (יג) ערבית יום ג' בחול מתפלל והוא רחום וכו'. ברכו. ק"ש בברכותיה. שמו"ע דחול. אתה חוננתנו באתה הדעת. יעלה ויבא בעבודה. קדיש תתקבל. עלינו. ק"י. ומבדיל על הכוס בפה"ג והמבדיל. ואין מברך על הנר והבשמים. ובשבת. ברכו. ק"ש בברכותיה. שמו"ע דשבת. יעלה ויבא בעבודה. ויכלו. מגן אבות. או"א רצה במנוחתנו. ואומר רק בכל שבת. עלינו. ק"י. ובבואו לסוכתו. יאמר עולו וכו'. ואח"כ יאמר זה:

לִיעוּל יַעֲקֹב שְׁלִימָתָא. וְעִמֵּיהּ. אַבְרָהָם רְחִימָא. וְעִמֵּיהּ יִצְחָק עֲקִידָתָא. וְעִמֵּיהּ. מֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא. וְעִמֵּיהּ. אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא. וְעִמֵּיהּ. יוֹסֵף צַדִּיקָא. וְעִמֵּיהּ דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא:

ויושב ואומר הריני וכו'

(יד) בחול המועד. מברך לישב בסוכה אחר המוציא. וכשמתענה פעמים הרבה, כשנכנס בה: (טו) לא אכל יום א' בסוכה מחמת גשמים או שאר אונס. אפי' בירך שהחיינו בבית: חוזר ומברך שהחיינו כשאוכל בסוכה. וכן בכל ז' ימי החג: (טז) מנהג מוצאי י"ט. ע"ל במוצאי יו"ט דפסח:

[הושענא. ק"ש] מוציאין ס"ת. קורין בו ארבעה בקרבנות החג שבפ' פנחס. כהן. וביום השני. לוי. וביום השלישי. ישראל. וביום הרביעי. רביעי. חוזר וקורא וביום השני וביום השלישי. חצי קדיש. גולל. יהללו. ומחזיר ס"ת למקומו. אשרי. ובא לציון. חצי קדיש: (כ) מתפללין מוסף של יו"ט. ואומר פ' קרבנות השייך ליומא. וביום ב' וביום ג' [ק"ש א"כ. עלינו. ק"י] אומרים הושענא ומקיפין. כל ז' ימי החג: (כא) סדר עבודה:

ז. א' דחול המועד. י"ז בתשרי

(א) [בשחר. מתפללין תפלת שחרית. יעו"י] גומרים הלל (כל ז')

כך היתה כו'. ביום השלישי. הביאו אחד עשר פרים. מסרום לאחת עשרה משמרות הנמשכות בסדר. וארבעה עשר כבשים. שמונה מהם. לארבע משמרות. שנים שנים למשמר. וששה הנותרים. לשש משמרות האחרות. אחד אחד למשמר. השקום ובקרום כו'. השיר של לוים. ולרשע אמר אלהים וגו'. עושין ממנו ג' פרקים כו':

(ד) [בסוכה. אומר עולו כערבית] שאר דיני חול המועד. עי' שער המספד:

ח. יום ב' דחול המועד. י"ח בחודש

(א) מעריב כאתמול. בסוכה אומר עולו כו' ואח"כ זה:

לִיעוּל מֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא. וְעִמֵּיהּ. אַבְרָהָם רְחִימָא. וְעִמֵּיהּ. יִצְחָק עֲקִידָתָא. וְעִמֵּיהּ. יַעֲקֹב שְׁלִימָתָא. וְעִמֵּיהּ. אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא. וְעִמֵּיהּ. יוֹסֵף צַדִּיקָא. וְעִמֵּיהּ. דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא:

ויבא ויאמר בסוכות כו'. ובשחר] קורא כהן. וביום השלישי. לוי וביום הרביעי. ישראל. וביום החמישי. רביעי. וביום השלישי וביום הרביעי. וכן בתפלת מוסף [מוסף כאתמול. בסוכה אומר עולו כערבית]: (ב) סדר עבודה:

כך היתה כו'. ביום הרביעי. הביאו עשרה פרים ושני אלים ושעיר. ומסרום לי"ג משמרות

על

על הסדר . וארבעה עשר כבשים . ששה לשלש משמרות . ב' כבשים למשמר שמונת הנשארים . לשמונה משמרות . כבש למשמר . השקום ובקרום כו'. השיר כו' . מי יקום לי עם מרעים כו' :

ט . יום ג' דחול המועד . י"ט תשרי

(א) [מעריב כלתמול כסוכה אומר עול ואח"כ זה :

לִיעוּל אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא . וְעִמֵּיהּ . אַבְרָהָם רְחִימָא . וְעִמֵּיהּ . יִצְחָק עֲקִידְתָּא . וְעִמֵּיהּ . יַעֲקֹב שְׁלִימְתָּא . וְעִמֵּיהּ . משֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא . וְעִמֵּיהּ . יוֹסֵף צַדִּיקָא . וְעִמֵּיהּ . דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא :

ויתב ויאמר בסוכות כו' . ובשחר] קורא כהן וביום הרביעי . לוי החמישי . וכן בתפלת מוסף [מוסף כאתמול . בסוכה אומר עול וביום החמישי . ישראל וביום הששי . רביעי וביום הרביעי וביום בערבים] : ב) סדר עבודה :

כך כו' . ביום החמישי . הביאו תשעה פרים . שני אלים . שעיר אחד . מסרום לשתים עשרה משמרות . וארבעה עשר כבשים . ארבעה לשתי משמרות . ועשרה לעשר משמרות . השקום כו' . השיר כו' . בינו בוערים כו' :

י . יום ד' דחול המועד . כ' לחודש

(א) מעריב כאתמול . בסוכה אומר עול כו' ואח"כ זה :

לֵיעוּל יוֹסֵף צַדִּיקָא . וְעִמֵּיהּ אַבְרָהָם רְחִימָא . וְעִמֵּיהּ יִצְחָק עֲקִידְתָּא . וְעִמֵּיהּ . יַעֲקֹב שְׁלִימְתָּא : וְעִמֵּיהּ . משֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא . וְעִמֵּיהּ . אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא . וְעִמֵּיהּ . דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא :

ויתב ויאמר בסוכות כו' ובשחר] קורא כהן וביום החמישי . לוי הששי . וכן במוסף [מוסף כאתמול . בסוכה עול בערבית] : וביום הששי . ישראל וביום השביעי . רביעי וביום החמישי וביום (ב) סדר עבודה .

כך כו' . ביום הששי . הביאו שמונה פרים . שני אלים ושעיר מסרום לאחד עשרה משמרות . וארבע עשר כבשים . י"ב לי"ב משמרות . והמשמר הנשאר מקריב שני כבשים . השקום כו' . השיר . הסירותי כו :

(ג) דיש ומנהגי שבת בהולו של מועד . ע"ל בשער המפקד : (ד) אחר תפלת שחרית [כלל הלל . הושענא לשבת] וקדיש אומרים קהלת בלי ברכה . קדיש יתום : (ה) מוציאין ב' ס"ת . בא' קורין ז' גברי . מן כהנה ס"ת דפסח . וכו' . ספיקא דיומא . נשי מה שהוא היום . כדרך שאומרים במוסף היום : (ו) ומפטיר . ביום הזה גוג [ובברכת הפטורה אומר לששון כו'] וחותם בברכותיה . מקדש השבת וישראל והזמנים : (ז) אומרים יקום פורקן . מי שברך . אשרי . יהללו . מחזירין ס"ת למקומו . ומתפללין מוסף כדרכו בשבת שבתוכו

נשלמו עשר טובות . ונכנסין לתא הרצים (היוצאין דחופים להוליך אגרות מט"ה הקב"ה . הנחתמים על אותן שהגיעו לקץ הימים) בהושענא רבה :

(א) בשביעי בכ"א לחודש . הוא דבר ה' ביד חגי אל והכלל להוציא ידיו בבנין הבית : ב) סוד הושענא רבה כבר ידעת שבו' ימי החג נאחזים ע' האומות (גוג ומגוג ג"' ע' כי הוא ימלוך עליכם . ולא כולם יכולו על ישראל . ותכיה גאולה מושלמת) והפסד שבעה . ב"ה כלול מי' ענפים . הוא לכל אחד אחוזה ביום א' מימי החג ודם בכל יום קבועה מכה. זהו ה' הושענא) וכולכין ומתמעטין עד שבעה . שמוזרין לברכה המפסקים . ולכן בשביעי שבו התקוצה גדולה ושלום מיד שלם . נקרא הושענא רבה . ולפי שהם נמשלו למים משמ"ע כי על כן היה סוף המים בחג . המים עברו הזכור לפיכך אין אנו שואלין המים עד שעברו כל כ' ימים . שלא יתגו המים בעוד שיש שליטה למים הזדונים . וכבר אמרו רז"ל ג"כ שאין הגשמים סימן ברכה בחג . ודומה לעבד שבא למזוג כו' . כי עבדים לאחנו בגלות . וכן ישיבתם בסוכה נחשבת לנו גלות כו' : (ג) ליל הו"ר . היא ליל חותם מלכות כידוע . שם נמסרין הפתקים ביד הרצים בגליהות . אמנם לא נשלם לגמרי עד שמיני עצרת . ובשל עברה מאמרות ונהגו כוס . עי' פ"י סי' ל"ג : (ד) ערבית כלתמול בסוכה . יאמר עול וכו' ואח"כ זה :

לֵיעוּל דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא . וְעִמֵּיהּ . אַבְרָהָם רְחִימָא . וְעִמֵּיהּ יִצְחָק עֲקִידְתָּא . וְעִמֵּיהּ יַעֲקֹב : שְׁלִימְתָּא . וְעִמֵּיהּ . משֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא וְעִמֵּיהּ . אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא . וְעִמֵּיהּ יוֹסֵף צַדִּיקָא .

(ה) ויתב ויאמר בסוכות וכו' . והמנהג לעות מעור בליל זה (ע"כ זכר שאמילו גכס) ואומר אחר בתרתם עד בלימוד הוה ואח"כ אומר זה :

רבון העולמים . אב הרחמים והסליחות . לך אנחנו מודים בקידה והשתחויה . לחלות פניך על חטאות וזדונות עמך . ט ם יצא דבר המלך על כל דת ודין . עד השער לא סגרו אחרי אשר יצאו הרודפים העומדים על הפקודים לעשות משפט ודין. ועד הצלם לא סר . נתפלל אל ה' אלהינו . אולי יעתר לנו ולא נאבד בחטאתינו . לכן רבונו של עולם . באנו לפניך בבקשתנו ובתפלתנו בלילה הזה . כעני הדופק על פתחי נדיבים . ובשביל קריאת משנה תורה שאנו מתועדים לקרות לפניך . תחתמנו לחיים טובים . ולא ימוש ספר תורתך מפינו ומפי זרענו כבו נהגה יומם ולילה . ואל תטרוף עלינו את השעה . ותאריך קצנו . כי אליך נשובה . זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים . ותחתמנו בספר החיים למענך אלהים חיים . בזכות ספר משנה תורה ופרשיותיו ופסוקיו ותיבותיו ואותיותיו ונקודותיו וטעמיו ושבותיו היוצאים מראשי תבות ומסופי תבות ומדלוגי תבות בכלל ובפרט ובזכות שם הגדול אהיה . במלואיו ביודין (יוד הי . אלף הי

יו"ד ה"י. בגימטריא קס"א) בה"הין (יכוין כזה אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה. בגימטריא קנ"א) באלפ"ין (יכוין כזה אל"ף ה"א יו"ד ה"א. בגימטריא קמ"ג) תטיב לנו החתימה. ובשם (קר"ע שט"ן) תקרע גזר דיננו. ובשם (אל"ד. כלל במקורו אהיה. הוא אאהלידה) ותבטל מעלינו ומעל כל עמך בית ישראל. כל מיני גזרות קשות ורעות. ואל תסיר ממנו צלנו. ופרוס עלינו סוכת שלומך. בזכות השם הקדוש (אהיה) במלו איו. ותאריך קנו. ותכפר לנו על כל חטאתינו ועונותינו ופשעינו. ותקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

(ז) סדר הלילה הזאת. קריאת ספר משנה תורה. מן אלה הדברים עד סוף פרשה וזאת הברכה (בכוונה ובמתון ובדקדוק התיבות) ותהיין שמות התיבות על המלכות. שהם ג' מילוי אהיה. קס"א. קנ"א. קמ"ג. גימטריא משנה עם הג' כוללים כשתסיר מהם הפשוטים. אל"ף ה"י יו"ד ה"י. קס"א. אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה. קנ"א. אל"ף ה"א יו"ד ה"א. קמ"ג. ואח"כ יאמר זה:

זוהר פרשת אמור

תא חזי. ביומא דדינא אתער בעלמא וקודשא בריך הוא יתיב על כורסיא דדינא למידן עלמא. בעי בר נש לאתערא תשובה ויתוב מחוביו. דהא ההוא יומא פתקין כתיבו ומשתכחי כולהו בההיא הא כתיבין. ואי זכי בר נש דיתוב קמיה מאריה. קרעין פתקין דעליה. לבתר קודשא בריך הוא זמין לקמיה דבר נש יומא דכפורי. יומא דתשובה. אי בר נש מהדר תב. ואי לאו פקיד מלכא למחתם פתקין. וי. דהא תשובה בעי לאסתלקא מניה. זכי בתשובה שלימתא דקא יאות. תליין ליה עד ההוא יומא בתראה דעצרת. דהוא יומא תמינאה דחג. ואי עבד שלימו בתשובה לקמיה מאריה. אתקרעו אנון פתקין. ואי לא זכי. פתקין נפקין מבי מלכא. ואתמסרן בידיה דסנטירא. כיון דאתמסרן בידוי. ודאי דינא אתעבר ופתקין לא מהדרן לבי מלכא. כדין גלמין אתעברו מניה ולא משתכחין עמיה. וכיון דמתעברן מניה. הא ודאי סופסקא דמלכא יעבר עליה ויטעם כסא דמותא. ובההוא ליליא דתנא בתראה. סנטירין זמינין ופתקין נטלין. בתר דנטלין לון. גלמין מתעברין ולא משתכחין. ואי משתכחין בהו דינא גריעא. או יעבור עלוי דינא. או מרעין בישין בגריעותא דילהון. והא אוקימנא לדא (והאתמר). ובספרי קדמאי אמרי יתיר. כד רישא אגרע ואשתכח נטלא. בריה או אנתתיה אשתכחו והוא יסתלק. והני מלי כד לא אהדר כל ההוא זמנא בתיובתא. אבל אי אהדר. טעמא דמותא יטעם ואתסי. ואי גופא גרע ומתחזי רישא. אנון כלקין והוא אתקיים. והני מלי כד בריה זעירא ברשותיה ואתתיה ברשותיה. ואי ידוי פנימו. עבידתא דידוי פנוס. רגלוי פנימו. מרעין רדפין עליה. ערק עלמא ואהדר ערק ואהדר. עליה כתיב בבקר תאמר מי יתן ערב וגו'. ודא כד נהרא סיהרא ולילא אתתקן בנהורא. אבל זכאי חסידי. בכל יומא ויומא מסתכלי בלביהו. כאלו יומא דא יסתלקו מעלמא. ועבדין תיובתא שלימתא קמיה מאריהון. ולא ימטרון למלה אחרא. זכאה חולקיהון בהאי עלמא ובעלמא דאתי:

זוהר פרשת צו

תנינן בספרא דרב המנונא סבא. דהא האי הילא דאתפקדא על אילנין אלין. כל חד וחד מאלין לא נטל ברכן דחדותא לעילא אלא בזמנא דא. וחדותא דלהון לעילא. וחדותא דאילנין אלין לתתא. בזמנא דא הוא. אתערותא דלהון. באנון קדישי מלאכין עלאין הלין. וכד ישראל נטלי לון. כולא אתער בזמנא דא. ועלמא מתברכא. וכנסת ישראל מתברכא. לארקא ברכן לעלמא. קול ה' על המים אל הכבוד. אמר רבי יוסי. דא אברהם. קול ה' בכח. דא יצחק. קול ה' בהדר. דא יעקב. קול ה' שובר ארזים. דא נצח. קול ה' חוצב להבות אש. דא הוד. קול ה' יחיל מדבר. דא צדיק. קול ה' יחולל אילות. דא צדק. וכולהו מתגדלי על מיא ואשתקיין במיא לגדלא. הדא הוא דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. וכולהו הני מתערי ברכאן לעלמא מההוא שקיא דאשתקיין כולהו. תא חזי. הני שבע קלין הליין במלה דפומא בשאר יומי שתא. והשתא לא הליין אלא בעובדא. ואנן עובדא קא בעינן ולא מלה בגין דבזמנא דא מברך לכל שתא. וביומא שביעאה דחג הא סיומא דדינא דעלמא. ופתקין נפקין מבי מלכא. וגבורן מתערין ומסתיימי בהאי יומא. וערבי נחל הלין בהו. בעינן גבורן לאתערא למיא ולבתרא שבעה זמנין לרוואה להאי מזבח ממיא דיצחק. בגין דאתמליא מיא האי בירא דיצחק. וכד הוא איתמליא. כל עלמא אתברכא במיא. ובהאי יומא גבורות בעינן למיא ולסיימא לון לבתר. דהא בהאי יומא מסתיימי דינא. ובגין כך בעינן לבטשא לון בארעא ולסיימא לון דלא משתכחין. דהאי יומא אתערותא וסיומא הוא. ועל דא אתערותא וסיומא הוא דעבדינן בערבי נחל. אמר רבי חייא. ודאי הכי הוא ושפיר. וערבי נחל מסטרא דנהר נפקי גבורן ובהאי יומא מתערי ומסיימי. בהאי יומא כתיב וישב יצחק ויחפור את בארות המים. בארת כתיב חסר. וישב. מהו וישב. אלא יומא קדמאה דירחא. שירותא דדינא הוה בכל עלמא. ויצחק קיימא על כורסייא למידן עלמא. בהאי יומא וישב יצחק לאתערא דינין ולסיימא דינין ויחפור את בארת המים. לארקא גבורן לכנסת ישראל לאתערא למיא. דהא מיא בגבורן נחתן לעלמא. ובגין דאנון גבורן. לא נחתין אלא בעיבא. וביומא דעיבא לא נייחא רוחיהון דקיימי עלמא. אלא בגין דעלמא אצטריך להו. מאי טעמא. בגין דעלמא בדינא אתברי. וכולא בעיא הכי. בגין כך כולא בעובדא תליא מלתא. ועל דא. כהנא בעובדא וקרבנא דאיהו עביד לתתא. אתערו עלאין ותתאין לתקנא לון ומתתקנין על ידוי. אמר רבי יוסי. הא חזינן. ערבה דדמיא לשפוון. בהאי יומא מאי היא. אמר רבי חייא. אף על גב דלדרשא הוא דאמי. הכי הוא וודאי. דהא בהאי יומא בשפוון תליא. בהאי יומא פקיד מלכא למיהב פתקין לסנטירא. ומסתיימא

ימין ואסחים ליהא בישא מעלמא. ביומא קדמאה דירחא. שרותא דדינא הוא. וסיומא הוא בהאי יומא. והא אתמר. הא חזי. ביומא דא עלמין ומסיימי עובדי כו"ם ברכאן דלהון ושראן בדינא. וישראל ביומא דא מסיימי דינין דלהון ושראן בברכתא. דהא ליומא אחרא זמינין לאשתעשעא במלכא לנטלא מניה ברכאן לכל שתא. ובההוא חדוותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו. ומאן דיתיב עם מלכא ונטל ליה בלחודיה. כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה. ועל דא ישראל שראן. עובדי כו"ם מסיימי ועל דא כתיב אהבתי אתכם אמר יי וגו':

(ז) אח"כ אומר כל האדרא זוטא (בפ' האזינו מדף רפ"ז ע"ב. עד דף רצ"ו ע"ב) ואם אין לו פנאי. אומר עכ"פ הא דא בההוא יומא כו' (בדף שכ"ד סוף ע"ב) עד וכולהו אמאן עמיה. ואח"כ אומר זה. אפי' כבר התהילו לגמור תהלים וכשאומר אמר ר' אבא לא סיים בוצינא. יבכה על פטירת צדיק זה. ומסוגל לכפרת עון:

האי מטרוניתא כד אתחברת עם מלכא כל עלמין מתברכן ואשתכחו בחדוותא דכלא. כמה דדכורא כליל בתלתא ושירותא בתלתא. כך כלא הכי וביומא דכל גופא הכי. ומטרוניתא לא מתברכא אלא בכללא דתלתא אלין דליתך נגה סוד יסוד ומתבסמא ומתברכא באתר דאקרי קדש הקדשים דלתתא. דכתיב (תהלים קלג) כי שם צוה יי את הברכה. דהא תרין דרגין איגון לעילא ותתא ובג"כ ליה רשותא למיעל תמן בר כהנא רבא דאתי מן סטרא דחסד. בגין דלא עייל להאי אתר דלעילא אלא ההוא דאקרי חסד. ועייל בקדש הקדשים ומתבסמת נוקבא ומתברכא. האי קדש הקדשים. בגו לגו אתר דאקרי ציון. ציון וירושלם תרין דרגין איגון. חד רחמי וחד דינא. ציון. דכתיב (ישעיה א) ציון במשפט תפדה. ירושלים. דכתיב (שם) צדק ילין בה. כמה דאוקימנא. וכל תיאובתא דדכורא לגבי נוקבא הכא הוא וקרינן להו ברכה דמתמן נפקו ברכן לכלהו עלמין וכלהו מתברכן. האי אתר אקרי קדש. וכל קדשים דדכורא עיילי תמן בההוא דרגא דאמינא וכולהו אתיין מרישא עלאה דגולגלתא דדכורא. מסטרא דמוחי עלאה דשריין ביה. ועייד ההיא ברכה בכל שייפי גופא עד אינון דאקרון צבאות וכל ההוא עידו דאתנגיד מכל גופא. מתכנשי תמן. וע"ד אקרון צבאות. דכל צבאות דעלאין ותתאין תמן נפקין. וההוא עידו בתר דאתכניש תמן. שריין ליה בההוא יסוד קדישא כלא חוורא. בג"כ אקרי חסד. וההוא חסד עייל לקדש הקדשים דכתיב כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם. א"ר אבא לא סיים בוצינא קדישא למימר חיים. עד דאשתככו מלוי ואנא כתבנא סברנא למכתב טפי. ולא שמענא. ולא זקיפנא רישא. דנהורא הוה סגי ולא הוה יכילנא לאסתכלא. אדהכי אזדעזענא. שמענא קלא דקארי ואמר (משלי ג) אורך ימים ושנות חיים וגו'. שמענא קלא אחרא (תהלים כא) חיים שאל ממך וגו'. כל ההוא יומא לא אפסיק אשא מן ביתא. ולא הוה מאן דמטי לגביה. דלא יכילו. דנהורא ואשא הוה בסחרניה. כל ההוא יומא נפילנא על ארעא וגעינא. בתר דאזיל אשא. חמינא לבוצינא קדישא קדש הקדשים. דאסתלק מן עלמא. אתעטף שכיב על ימיניה ואנפוי חייכין. קם ר' אלעזר בריה ונטיל ידוי ונשיק לון. ואנא לחיכנא עפרא דתחות רגלוי. בעו חברייא למבכי ולא יכילו למללא. שארו חברייא בבכיה. ורבי אלעזר בריה נפיל תלת זמנין ולא יכיל למפתח פומיה. לבתר פתח ואמר. אבא אבא. תלת הוו. חד אתהדרו. השתא תנוד חיותא. נפרחין צפרין. משתקען בנוקבא דימא רבא. וחברייא כלהו שתיין דמא. קם רבי חייא על רגלוי ואמר. עד השתא בוצינא קדישא מסתכל (ס"א משתדל) עלן. השתא לאו הוא עדן אלא לאשתדלא ביקריה. קם רבי אלעזר ור' אבא. נטלו ליה בטיקרא דסיקלא. מאן חמא (ס"א ערבוביא וערבוביא) דחברייא וכל ביתא הוה סליק ריחין. סליקו ביה בפורייה. ולא אשתמש ביה אלא ר' אלעזר ור' אבא. אתו טריקין ומארי תריסין דכפר ציפורי (ס"א דצפרי ומלדיא וכו) בני מרונייא צווחין בקטירין. דחשיבו דלא יתקבר תמן. בתר דנפק פורייה. הוה סליק באוירא. ואשא הוה לטים קמיה. שמעו קלא עולו ואתו ואתכנשו להילולא דרבי שמעון (ישעיה נז) יבא שלום ינוחו על משכבותם. כד עאל למערתא. שמעו קלא במערתא. זה האיש מרעיש הארץ מרגיז ממלכות. כמה סטרין ברקיעא משתככין (ס"א משתכחין) ביומא דין בגינך. דנא רשב"י דמאריה משתבח ביה בכל יומא. זכאה חולקיה לעילא ותתא. כמה גניזין עלאין מסתמרן ליה. עליה אתמר (דניאל יב) ואתה לך לקץ ותנח ותעמוד לגורלך לקץ הימין:

(ח) אח"כ אומר כל ס' תהלים בנגון. בכוונה ובמתון ובדקדוק תיבות. ואחר כל ס' אומר יהי רצון המיוחד לליל זה מהרמ"ז ז"ל. וצריך לסגור ויזהר לחבר יום ולילה בלימוד או בבקשה או בברכות השחר. ולא ייבן באשמורת אחר גמר התיקון: (ט) כשהאיר. לובש בגדי שבת. והש"ץ לובש הקיטל ומתפלל בכוונה. ובכל כחו ובקו"ל. ואומר מזמור לתודה ובכת ברכות]: (י) ביום השביעי הוא. לוקחין בו ערבה יתירה להושענא. מלבד ערבה שבלולב. ושמו הכנסת מביאים. זכר למקדש: (יא) כל הפוסל בערבה שבלולב. פוסל כאן (תוך מגדרו רוב עליה) ושעור אגדה. כשעורה של ערבה דלולב. ומהדרים לעשות הושענא יפה. משום שמאלה לפניו במצות. שע"פ הכבלה אפי' עלה א' בבד א'. וע"פ האר"י לוקחין ה' בדין [לא פחות ויותר] ואין קושרין אותה (משום קשר שעים היא מהמנין) ולא מעבירין אותה אל הלולב: [(יב) לא יקנו ערבה למצוה מגדם נכרי אפי' ברשותו. רק הנכרי קוצץ ויקח הישראל ממנו: (יג) המנהג שלא ליטול ביום א'. ולגלו ערבה בבגה וכביאו. בשירה. ואם יש בשירות לקוללה. ואפי' רק אגד שהיה מוכנת לפו"מ. והוא שרכסית. הכולה. אם יש לו אחרת]: (יד) כבר פשט המנהג להיות מוריד בלילה זה. והתיקון מגוי ביד הכל. לענין ברכות השחר. ע"ע בתורה ג' דשער סמוכה. ויש שטוענין: (טו) מהגים להרבות מזמורים כמו בי"ט [והמשמער שלא יוכל להאריך נגנור. ידלגם] ואומרים מזמור לתודה. וא"א נשמת. ואומרים אין כמוך. גם מרבים בנרות. ומדליקין בו ביום נרות של יום כפור: [(טז) אחר התפלה. הלל שלם (ולמנהג ספרד) מוציא כל הס"ת. ומקיף החזן שעליון של הלולב. ואומר הושענא. ומקיף הס"ת ז"פ. ואחז גם הערבה בידו. ולהאריז"ל. לא יקנה עד שעת הכנסה:

סדר הושענות

(יז) אם חל יום ראשון של סוכות ביום ב' אומר זה הסדר למען אמתך. אבן שתיה. אערוך שועי. אום אני חומה. אל למושעות. אום נצורה. ואם חל ביום ג' אומר זה הסדר. למען אמתך. אבן שתיה ג

אערוך שועי. אל למושעות. אום נצורה. אדון המושיע. ואם חל ביום ה' אומר זה הסדר. למען אמתך. אבן שתיה. אום נצורה. אערוך שועי. אל למושעות. אדון המושיע. ואם חל בשבת אומר זה הסדר. אום נצורה: למען אמתך. אערוך שועי. אבן שתיה. אל למושעות. אדון המושיע. ובכל יום אחר ההקפות אומרים כהושעת אלים. הושיעה את עמך. ובשבת אחרי הושענא אום נצורה אומרים כהושעת אדם. הושיעה את עמך. ובהו"ר אומרים כסדר עד אערוך שועי:

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁעְנָא:
הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ הוֹשַׁעְנָא:
הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ הוֹשַׁעְנָא:
הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁנוּ הוֹשַׁעְנָא:

הושענא. הוא ב' מלות. הושע נא. ובקשה שתושיענו אלהינו: למענך. אם לא למעננו. וגומר ע"ס א"ב עד תיו. ואנו מקצרים ואומרים רק עד ד':

חשיב שבחי ה'. על פי מה"ת. בסדר א"ב

לְמַעַן אֲמִתָּךְ. לְמַעַן בְּרִיתָךְ. לְמַעַן גָּדְלָךְ וְתִפְאַרְתָּךְ. לְמַעַן דָּתָךְ. לְמַעַן הוֹדָךְ. לְמַעַן וִיעוּדָךְ. לְמַעַן זִכְרָךְ. לְמַעַן חַסְדָּךְ. לְמַעַן טוּבָךְ. לְמַעַן יִחוּדָךְ. לְמַעַן כְּבוֹדָךְ. לְמַעַן לִמּוּדָךְ. לְמַעַן מַלְכוּתָךְ. לְמַעַן נִצְחָךְ. לְמַעַן סוֹדָךְ. לְמַעַן עֻזָּךְ. לְמַעַן פְּאֵרָךְ. לְמַעַן צִדְקָתָךְ. לְמַעַן קְדֻשָּׁתָךְ. לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. לְמַעַן שְׁכִינָתָךְ. לְמַעַן תְּהִלָּתָךְ. הוֹשַׁעְנָא:

למען אמתך. הושיענו כדי לאמן הבטחתך לנו. כי אתה ה' אמת: בריתך. בזכות המילה. ולמען הברית שכרת עמנו בקבלת התורה. ועם דוד המע"ה: גדלך ותפארתך. אל תתהא עמך שפדית בגדלך. ויהללו לשם תפארתך: דתך. כי בישועתך יקום הדת של תורה: הודך. שישועתינו היא הודך והדרך:

ויעודך. שתכה להתיחד הדבור עמנו כקדם (ויעודך. מל' ונועדתי לך שם. שמות כה): זוכך. כי לאי תתן השוב שזמנת לעתיד: יחודך. שאז יהיה ה' אחד וגו': כבודך. שאז יהיה על כל הארץ כבודך: למודך. בזכות היה לימודי ה': מלכותך. שאז יהיה מלך על כל הארץ: נצחך. שאתה חי לעולם ותוכל לקיים הבטחתך: סודך. שתכה לנבואה כקדם: פארך. שישועתינו היא לך להפארת: צדקתך. שיתגלה לעיני הגוים: קדושתך. שיתקדש שמך בכל העולם: שכינתך. שתשיב אותה לציון: תהלתך. שיספר תמיד:

לה"ד כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך בהם: עננא בזכותא דאברהם רחימא עננא:

מונה שבחי בהמ"ק וציון וירושלים. בסדר א"ב

אֶבֶן שְׁתִיָּה. בֵּית הַבְּחִירָה. גֹּרֶן אָרְנָן. דְּבִיר הַמֻּצְנָע. הַר הַמּוֹרִיָּה. וְהַר יֵרָאֶה. זְבוּל תִּפְאַרְתֶּךָ. חָנָה דָוִד. טוֹב הַלְּבָנוֹן. יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ. כְּלִילַת יוֹפִי. לִינַת הַצֶּדֶק. מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ. נָוֶה שַׁאֲנָן. סֻכַּת שָׁלֵם. עֲלִיַּת שְׁבָטִים. פִּנַּת יִקְרַת. צִיּוֹן הַמְצֻיֶּנֶת. קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. רָצוּף אַהֲבָה. שְׁכִינַת כְּבוֹדֶךָ. תֵּל תַּלְפִּיּוֹת. הוֹשַׁעְנָא:

אבן שתיה. בהמ"ק שהיה שם אבן שנקרא שתיה. שמשם טבור הארץ. וממנה נשתת כל הארץ: הבחירה. שבחר ה': גורן ארנון היבוסי: דביר. בית קה"ק.

שמשם יצא הדבור לישראל. והוא מוצנע אחורי הפרוכת. ובבית שני. אחורי אמה טרקסין: והר יראה. אברהם קרא כן לבהמ"ק. בהר ה' יראה: חנה דוד. קרית חנה דוד: טוב הלבנון. ירושלים נקרא טוב. ובית ק"ק לבנון: לינת הצדק. שלא לן אדם בירושלים ועון בידו. כי תמיד של ערב כיפר על עבירות היום. ושל שחר. על של לילה: מכון. מכוון נגד בהמ"ק של מעלה: שלם. ירושלים: עלית שבטים. ששם עלו שבטים לרגל: ציון. נקרא כן. לפי שמצוינת במצות רבות: תל. שכל פיות מתפללים נגדו:

להו"ר לך זרוע עם גבורה תעוז ידך תרום ימינך. עננא בזכותא דיצחק עקידתא עננא:

מונה שבחי ישראל שעליהם ראוים לישועה. בסדר א"ב

אוֹם אֲנִי חוֹמָה. בָּרָה כַּחַמָּה. גּוֹלָה וְסוּרָה. דָּמְתָה

אום. אומת ישראל חזקה באמונה כחומה.

לְתָמָר . הַהֲרוּגָה עָלֶיךָ . וְנֶחְשֶׁבֶת כְּצֹאן טִבְחָה . זְרוּיָה בֵּין מַכְעִיסֶיהָ . חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָךְ . טוֹעֶנֶת עֻלָּךְ . יְחִידָה לְיַחֲדָךְ . כְּבוּשָׁה בַגּוֹלָה . לוֹמֶדֶת יִרְאָתָךְ . מְרוּטַת לֶחִי : נְתוּנָה לְמַכִּים . סוֹבֶלֶת סִבְלָךְ . עֲנִיָּה סוֹעֲרָה . פְּדוּיַת טוֹבִיָּה . צֹאן קָדָשִׁים . קְהִלּוֹת יַעֲקֹב . רְשׁוּמִים בִּשְׁמֶךָ . שׁוֹאֲגִים הוֹשַׁעְנָא . תְּמוּכִים עָלֶיךָ . הוֹשַׁעְנָא :

נמשלה ונמשלת בקומה כתמר : גולה . אף שהיא בגלות ויסורין . מ"מ נדמית לאילן תמר שקומתו זקוף . כך אינה משתחוה לע"ז : ההרוגה . אף שנהרגת על קידוש שמך . ונחשבת כצאן לטבח יובל . ומפוזרת בין אחרים המכעיסים אותה . מ"מ חבוקה אותך ודבוקה בך . זרויה מפוזרת אחר מדוחיך : טוענת . סובלת : יחידה . אתה אחד . והיא גוי אחד : פדוית . נפדית ממצרים ע"י מרע"ה שנקרא טוביה ע"ש כי טוב הוא : בשמך . השואגים . תאום שם יה . כתוב וסוף התיבה :

להי"ר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם : **עננא בזכותא דיעקב שלימתא עננא :**

מיוסד בסדר א"ב . על ישועת אדם ובהמה ופירות . ע"י גשמי ברכה ועננים טובים :

אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ . בִּלְתְּךָ אֵין לְהוֹשִׁיעַ . גִּבּוֹר וְרַב לְהוֹשִׁיעַ . דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ . הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ . וּמַצִּיל וּמוֹשִׁיעַ . זוֹעֲקֶיךָ תּוֹשִׁיעַ . חוֹכֶיךָ תּוֹשִׁיעַ . טְלָאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ . יְבוּל לְהַשְׁפִּיעַ . כָּל שִׂיחַ תַּדְשֵׁא וְתוֹשִׁיעַ . לְגַיְא בַּל תַּרְשִׁיעַ . מְגָדִים תַּמְתִּיק וְתוֹשִׁיעַ . נְשִׂיאִים לְהַסִּיעַ . שְׂעִירִים לְהָנִיעַ . עֲנָנִים מִלְּהַמְנִיעַ . פּוֹתֵחַ יָד וּמַשְׂבִּיעַ . צְמֵאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ . קוֹרְאֶיךָ תּוֹשִׁיעַ . רְחוּמֶיךָ תּוֹשִׁיעַ . שׁוֹחֲרֶיךָ תּוֹשִׁיעַ . תְּמִימֶיךָ תּוֹשִׁיעַ . הוֹשַׁעְנָא :

דלותי : בגלות . ע"כ אבקש שתושיע לי : עתקיך . הנעתקים לך בתפלה : חוכיך . ישראל המקוים לישועתך : טלאיך . ישראל צאן מרעיתך : תשביע . תתן להם גשמי ברכה ויהיה התבואה לשובע : יבול . התבואה . כמו ונתנה הארץ יבולה (ויקרא כו) תשפיע להם רוב התבואה : כל שיח . כל גידולי הארץ יהיו טוב : לגיא . עמק . ויקרא כן לארץ לפי שהיא נגבה ממנה) לא תחייב הארץ בעונותינו . שלא תתן יבולה : מגדים . התבואה והפירות יהיו מתוקים : נשיאים . (עננים . ע"ש שנושאים מים שבים . ומשאים אותן למעלה) תוליך העננים ממקום למקום ע"י הרוח . ויגרש הגשמים מהם על הארץ : מלהמניע . שלא ימנע עננים ולא יעצר הגשם . ועי"ז . פותח יד ומשביע לעולם : צמאיך . ישראל הצמאים לישועתך . תשביע ישועה . כצמא המשתוקק לשתות כן השתוקק : קוראיך . בתפלה : רחומיך . האומר לישראל . ע"ש ולאחותיכם רוחמה (הושע ב) : שוחריך . המבקשים אותך : תמימיך . ישראל . ע"ש יונתי תמתי :

להי"ר תודיענו אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח : **עננא בזכותא דמשה רעיא מהימנא עננא :**

מיוסד בסדר א"ב בדרך הנ"ל

אָדָם וּבְהֵמָה . בָּשָׂר וְרוּחַ וּנְשָׁמָה . גִּיד וְעֶצֶם וְקוֹמָה . דְּמוּת וְצֶלֶם וְרִקְמָה . הוֹד לַהֶבֶל דָּמָה . וְנִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמָה . זִיו וְתוֹאַר וְקוֹמָה . חִדּוּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה . טִיעַת עֲצֵי נְשַׁמָּה . יְקָבִים וְקָמָה . כְּרָמִים וְשִׁקְמָה . לְתֵבֵל הַמְּסֻיָּמָה . מְטָרוֹת עֹז לְסַמְּמָה . נְשִׁיָּה לְקַיְּמָה . שִׂיחִים לְקוֹמְמָה . עֲדָנִים לְעָצְמָה . פְּרָחִים לְהַעֲצִימָה . צְמָחִים לְגָשְׁמָה . קָרִים לְזָרְמָה . רְבִיבִים לְשַׁלְּמָה .

אדם ובהמה . תציל כולם . כיון דאדם ובהמה . ומהלל שתושיעם כ' : ורקמה . דמה שילדה למעשה רוקם : הוד . האדם : אדמה . בתבואה : טיעת . מנקת על אילני סרק . נטיעות עצים שוממים . ואח"כ על אילני פירות : יקבים . ל' יקב : וקמה . מל' הרמש בקמה : שקמה . מין אילנה : לתבל . לארץ המטינה במלות האלוות בה : לסממה . לתקנה כמו בסם חיים . בגשמים היורדין בגבורה (לסממה . מל' סם) : נשיה . ארץ שממה תושיע ותקיים : שיחים . הקיים עשבי האדמה : עדנים . מעדנים . פירות הטובים תחזק שיהיו גדולים ולא נמוחים : לגשמה . ל' גשם : קרים . תואר למים טובים : לזרמה . שירדו בקילוח . כמו זרם מים (חבקוק ג) : רביבים . גשם דק : לשלמה . ל'

שְׁתִיָּה רוֹמֵמָה. תְּלוּיָה עַל בְּלִימָה. הוֹשַׁעְנָא:

כסות לגלגים שנמחים בגשם דק : שפ״ס . בהמ״ק : תלויה. שהארץ התלויה באויר :

להו״ר. ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים : עננא בזכותא דאהרן כהנא עננא :

תפלה בסדר א״ב להושיענו מקללת האדמה בחטא אדה״ר. ומזה באים מיני חגבים וצרעין. המזיקים להתבואה ופירות:

אֲדָמָה מֵאֵרֶר. בְּהֵמָה מִמְּשַׁכֶּלֶת. גּוֹרֶן מִגָּזָם. דָּגָן מִדַּלֶּקֶת. הוֹן מִמְּאֵרָה. וְאֹכֶל מִמְּהוּמָה. זַיִת מִנֶּשֶׁל. חִטָּה מֵחָגָב. טֶרֶף מִגּוֹבָאי. יֶקֶב מִיֶּלֶק. כֶּרֶם מִתּוֹלַעַת. לֶקֶשׁ מֵאַרְבֶּה. מֶגֶד מִצְּלָצַל. נֶפֶשׁ מִבֶּהָלָה. שׂוֹבַע מִסָּלְעָם. עֲדָרִים מִדַּלּוּת. פֵּירוֹת מִשִּׁדָּפוֹן. צֹאן מִצְּמִיתוּת. קָצִיר מִקְּלָלָה. רוֹב מֵרָזוֹן. שִׁבֹּלֶת מִצִּנָּמוֹן. תְּבוּאָה מֵחָסִיל. הוֹשַׁעְנָא:

אדמה מארר. הושיעה להאדמה מהקללה שבא חטא אדה״ר. שהעלה דברים ארורים. כגון זבובים ומיני ארבה. המזיקים לתבואה ופירות. ממשכלת. שלא תשכל ולדות : מגזם. מין ארבה : מדלקת. שלא ישרף מרוב חום השמש : הון. של אדם. לא יתמעט ע״י קללה : מנשל. שלא יפול מהאילן קודם זמנו : מחגב. מהגבים : טרף. מזון : מגובאי. מין ארבה : מילק. מין ארבה : לקש. תבואה הגדלה באחרונה : מגד. תבואה טובה : מצלצל. מין ארבה : שובע. תבואה יפה. ע״ש שמשביע ממנה משביע : מסלעם. מין ארבה : מדלות. מכחישות בשר. כמו דלות ורעות (בראשית מא) : מצמיתות. מכריתות. כמו לבקרים אצמית (תהלים קא) : רוב. שיהא הרבה גרעינים ולא יהיו כחושים : מצנמון. שלא יהיו צנומות דקות : מחסיל. מין ארבה :

להו״ד. צדיק ה׳ בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו : עננא בזכותא דיוסף צדיקא עננא :

סדר זכות ואהבת הקדמונים. בסדר א״ב

לְמַעַן אֵיתָן הַנִּזְרָק בְּלַהַב אֵשׁ. לְמַעַן בֵּן הַנֶּעֱקַד עַל עֵצִים וָאֵשׁ. לְמַעַן גִּבּוֹר הַנֶּאֱבַק עִם שַׂר אֵשׁ. לְמַעַן דְּגָלִים נָחִיתָ בְּאוֹר וַעֲנַן אֵשׁ. לְמַעַן הוּעֲלָה לַמָּרוֹם וְנִתְעַלָּה כְּמַלְאֲכֵי אֵשׁ: לְמַעַן וְהוּא לָךְ כְּסֶגֶן בְּאֶרְאֶלֵּי אֵשׁ. לְמַעַן זֶבֶד דִּבְּרוֹת הַנְּתוּנוֹת מֵאֵשׁ. לְמַעַן חִפּוּי יְרִיעוֹת עֲנַן אֵשׁ. לְמַעַן טֶכֶס הַר יָרַדְתָּ עָלָיו בָּאֵשׁ. לְמַעַן יְדִידוּת בַּיִת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ מִשְּׁמֵי אֵשׁ. לְמַעַן כָּמַהּ עַד שָׁקְעָה הָאֵשׁ. לְמַעַן לָקַח מַחְתַּת אֵשׁ וְהֵסִיר חָרוֹן אֵשׁ. לְמַעַן מְקַנֵּא קִנְאָה גְדוֹלָה בָּאֵשׁ. לְמַעַן נָף יָדוֹ וְיָרְדוּ אַבְנֵי אֵשׁ. לְמַעַן שָׂם טְלֵה חָלָב כְּלִיל אֵשׁ. לְמַעַן עָמַד בַּגֹּרֶן וְנִתְרַצָּה בָּאֵשׁ. לְמַעַן פִּלֵּל בָּעֲזָרָה וְיָרְדָה הָאֵשׁ. לְמַעַן צִיר עָלָה וְנִתְעַלָּה בְּרֶכֶב וְסוּסֵי אֵשׁ. לְמַעַן קְדוֹשִׁים מֻשְׁלָכִים בָּאֵשׁ. לְמַעַן רִבּוֹא רִבְבָן חָז

למען איתן. הושיעה בזכות אברהם אע״ה. הנזרק בכבשן אש ע״י נמרוד וקידש ה׳. הנעקד. יצחק : גבור. יעקב שנלחם עם מלאך : דגלים. ישראל שהלכו דגלים במדבר בענן אש לילה : הועלה. מרע״ה שעלה למרום ולא אכל ושתה כמלאך. ונמשל שם במלאכים. וקבל מתוך האש עשרת הדברות שהם חלק טוב. והקים המשכן ועשה יריעות ועליהם שכן ענן אש. וע״י משה שרתה השכינה על הר סיני (כסגן. אל׳ שהוא וכהנים (ירמיה נא) זבד. חלק. כמו זבד טוב (בראשית ל). טכס. עניין תיקון. כמו טכסיסי מלכות) : ידידות. לפי שהזכיר המשכן אומר לרפי. הפסוק במעשי משה והזכיר בהמ״ק. משכן הקבוע וחביב. שה׳ אהבו יותר מהשמים. וחזר למעשה משה : כמה. כשהיה חרון אף ה׳ במתאוננים. שהגלל במסירה נפשו עד שנשקעה האש (כמה. תפלה בכלות הנפש. כמו כמה לך בשרי. תהלים סג) : לקח. אהרן מחתה אש עם קטורת כשהי׳ הנגף אחר מעשה קרח. והמגפה נעצרה : מקנא. פנחס : נף. יהושע בהלחמו עם מלכי צדק : שם. שמואל שהעלה טלה יונק לעולה : עמד. דוד שעמד בגורן ארונה היבוסי והקריב קרבנות על האש : ונתרצה. לו ה׳. ונעצר המגפה : פלל. שלמה שהתפלל בעזרה כשהשלים בהמ״ק. וירדה האש מהשמים ואכל הקרבנות : ציר. אליהו שליח ה׳. שעלה לשמים בסערה. ברכב וסוסי אש : קדושים. חנניה מישאל ועזריה : רבוא. דניאל. שראה רבבות מלאכים ונכרי

ג

וְנַהֲרֵי אֵשׁ. לְמַעַן שׁוֹמְמוֹת עִירְךָ הַשְּׂרוּפָה בָּאֵשׁ • הוֹשַׁעְנָא : לְמַעַן תּוֹלְדוֹת אַלּוּפֵי יְהוּדָה תָּשִׂים כְּכִיּוֹר אֵשׁ . הוֹשַׁעְנָא :

ונהרי אש לפני ה' : תולדות . בזמש כל כתולדות והלופי יהודה הנ"ל. נכקשך שתגין על ירושלים. ותהיה לה וחומת אש סביב . אמן :

לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד . כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש : והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד : ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד : ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . עננא בזכות דוד מלכא משיחא עננא :

א"ב כה"ר מלג זה ומתחיל כהושעת אלים

אֲנִי יְיָ שׁוֹעִי . בְּבֵית שַׁוְעִי . גָּלִיתִי בַּצּוֹם פִּשְׁעִי . דְּרַשְׁתִּיךָ בּוֹ לְהוֹשִׁיעִי • הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי . וְקוּמָה וְהוֹשִׁיעִי . זְכוֹר וְרַחֵם מוֹשִׁיעִי • חַי כֵּן תְּשַׁעַשְׁעִי . טוֹב בְּאֶנֶק שְׁעִי . יָחִישׁ מוֹשִׁיעִי . כַּלֵּה מַרְשִׁיעִי • לְבַל עוֹד תַּרְשִׁיעִי . מַהֵר אֱלֹהֵי יִשְׁעִי . נֶצַח לְהוֹשִׁיעִי . שָׂא נָא עֲוֹן רִשְׁעִי . עֲבוֹר עַל פִּשְׁעִי . פְּנֵה נָא לְהוֹשִׁיעִי . צוּר צַדִּיק מוֹשִׁיעִי . קַבֵּל נָא שַׁוְעִי . רוֹמֵם קֶרֶן יִשְׁעִי . שַׁדַּי מוֹשִׁיעִי . הוֹשַׁעְנָא . תּוֹפִיעַ וְתוֹשִׁיעִי • הוֹשַׁעְנָא :

אערוך . אסדר תפלתי לפניך בבהכ"נ שמיוחד לתפלה וצעקה : גליתי . פשעי בצום כפור העבר . והתודיתי עליהם . והתפללתי אז לך להושיעני . לכן בקשיבה ה'. קבל תפלתי: זכור . זכות אבות : חי . אל חי השמחני כמו שהאבות שימחו אותך : טוב . ה' פנה לנאקתי (שעי. כמו וישע ה') : יוחש . יתמהר בואת המשיח : כלה . שלח"ר שמחטיא אותי . כדי שלא תחייבני עוד על חטאתי . כי אינם : רומם . אותי ה' קרן ישעי : תושיע . תרא עלי :

א"ב אֵל לְמוֹשָׁעוֹת . בְּאַרְבַּע שְׁבוּעוֹת . נָשִׁים בְּשַׁוְעוֹת . דּוֹפְקֵי עֶרֶךְ שׁוּעוֹת . הוֹגֵי שַׁעֲשֻׁעוֹת . וְחִידוֹתָם מִשְׁתַּעַשְׁעוֹת . זוֹעֲקִים לְהִשָּׁעוֹת . חוֹכֵי יְשׁוּעוֹת . טְפוּלִים בָּךְ שְׁעוֹת . יוֹדְעֵי בִּין שָׁעוֹת . כּוֹרְעֶיךָ בְּשַׁוְעוֹת . לְהָבִין שְׁמוּעוֹת . מִפִּיךָ נִשְׁמָעוֹת . נוֹתֵן תְּשׁוּעוֹת . סְפוּרוֹת נִשְׁמָעוֹת . עֵדוּת מַשְׁמִיעוֹת . פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת . צַדִּיק נוֹשָׁעוֹת . קֶרֶב תְּשׁוּעוֹת . רֶגֶשׁ תְּשׁוּאוֹת . שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת . הוֹשַׁעְנָא . תָּחִישׁ לִתְשׁוּעוֹת • הוֹשַׁעְנָא :

אל . רבש"ע . היה אתה לנו למושעות מהגלות . כי בד' שבועות שהשבעתנו שלא נעשה בעצמינו דבר לדחוק הקץ . רק לצפות לישועה : נשים . לפניך בתפלה : דופקי . על דלתי רחמים בסדור התפלה : הוגי . את וגילה בתורה שנקראת שעשועים . ושמחים בדברי חכמים וחידותם : זועקים . מתפללים לך להושיע . ומקוים לישועתך : טפולים . דבוקים ובטוחים בך . ופונים לך : יודעי . להבין ולהטוב עיבור שנים ע"פ חכמת העתים : כורעיך . כורעים לך בתפלה . כדי להבין שמועות התורה ששמעו מפיך בסיני : ספורות . כמו שבאזנינו שמענו ואבותינו ספרו לנו . והעידו בספקן גדולות (משמיעות . ל' וישמע שאול) : רגש . שמכה לילך בבית ה' ברגש וקיבוץ המון רב ושמייס גדולס . ולהתפלל שם ג' שעות בכל יום . שעה א' לכל תפלה :

אֲנִי וָהוּ . הוֹשִׁיעָה נָּא :

אני והו . שם ב' שמות של ע"ב . שאלים מג' פסוקים ויסע ויבא ויט . והקדים אני . ע"ש אני ראשון ואני אחרון . ובתר ב' אלו. לפי שפירושם . הושיעה לי . וכביכול גם לעלמו עמי . ובדרך זה הולך פיוט כהושעת שאחר כך :

א"ב כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים בְּלוּד עִמָּךְ . בְּצֵאתְךָ לְיֵשַׁע עַמָּךְ . כֵּן הוֹשַׁעְנָא : כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי וֵאלֹהִים . דְּרוּשִׁים לְיֵשַׁע אֱלֹהִים . כֵּן : כְּהוֹשַׁעְתָּ הֲמוֹן צְבָאוֹת . וְעִמָּם מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת . כֵּן : כְּהוֹשַׁעְתָּ זַכִּים מִבֵּית עֲבָדִים . חַנּוּן בְּיָדָם

כהושעת . לישראל במצרים תם אתה נושעת עמהם . כן הושיעה גם עתה (אלים . ישראל . כמו אלים . כאלות המקים : בלוד . במצרים : שמצרים ילד את לודים) : גוי . ישראל גוי קדוש . וכביכול גם אתה נושע ונפדה ממצרים . ועוד היום ישראל דורשים ישועתך . ולכן כן הושיעם כמאז : המון . ריבוי חיילות ישראל . ועמם יצאו ג' אלף רבוא מלאכי חבלה שירדו למצרים : זכים : ישראל הנקיים שהרשעים מהו בג' ימי אפילה : מבית עבדים . ממצרים . אשר בהם שעבדו בנו . היו כאילו העבידו בידם וכאם גם לאל הגון כמונו . כי בצרתינו לו צר :

כמַעֲבִירִים. כה : כהו מְבוּצָּעִים בְּצוּל גְזָרִים יָרַדְךָ עַמְּךָ מַעֲבִירִים. כה :
כהו פִּנַּת מְשׁוֹרֶרֶת וַיּוֹשַׁע. לְגוּהָה מְצוּיֶּנֶת וַיִּוָּשַׁע. כה : כהו מַאֲמַר
וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. נָקוּב וְהוֹצֵאתִי אִתְּכֶם כה : כהו סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ. עוֹמְסֵי
עֲרָבָה לְהַקִּיף מִזְבֵּחַ. כה : כהו פִּלְאֵי אֲרוֹן כְּהוּפְשַׁע. צִיֵּעַר פְּלֶשֶׁת בַּחֲרוֹן
אַף וְנוֹשַׁע. כה : כהו קְהִלּוֹת בָּבֶלָה שִׁלַּחְתָּ. רַחוּם לְמַעֲנָם שֻׁלַּחְתָּ. כהו :
כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב. תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעָה
נָּא : (כְּהוֹשַׁעְתָּ חתום שמואל שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת. וְחוֹכֵי יְשׁוּעוֹת. אֵל לְמוֹשָׁעוֹת.
וְהוֹשִׁיעָה נָּא) : אֲנִי וָהוֹ. הוֹשִׁיעָה נָּא :

סמעבירים. ישראל. שהאמינו שבזכו שישכנו בגלות ים. אשר באמת נקרא גזרים ועברו עמך. ומורים בתגבע זה אלי : כנה. ישראל (מל' וכנה אשר נטעה ימינך) שנקרו ויושע ה'. ובלפי ה' שהוציאם ממצרים. מנוקדת הכיבה ויושע. שבעלנו נושע מהם (לגוחם. לי) (כמו אשר נקבו בשמות)

מאמר : כמו נחמי מבטן) : מאמר. מה שאמרת : נקוב : מפורש
סובבי היו נקוד ובגלגלי : עומסי. טעני. כמו ויעמוס (רבהית מ) כן הושיע עתה לישראל שמקיפים הבימה בערבה
פלאי זכר למזבח : פלאי. כהושעת לארון כשפשעו ישראל ולקחוהו הפלשתים. ועשית להם צער ופלאים. ואתה
וכהרון שעת מכם והחזירו : קהלות. ישראל קהלות יעקב. שאלתם מירושלים לבבל בגולה. ובחמלתך. גם אתם
שלחת עמם. וכזה שבו אח"כ. כן תושיענו גם עתה : שבות. שבוי השבטים מגלות יון. כן תשוב לרחם. ותשיב
מגלות זו. שבות בהמ"ק ובתי מדרשות האריכים. ותכנס שנית : אני והו. יושיע לי. וגם לו עצמו :

כסו"ל מדלג זה ומתחיל התגנו

הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: ויהיו דברי
אלה אשר התחננתי לפני יי קרובים אל יי אלהינו יומם ולילה
לעשת משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו : למען דעת
כל עמי הארץ כי יי הוא האלהים אין עוד :

הושיעה. אלא תפלת דוד (תלים כד) על ישראל : וברך. במעשה ידם : ורעם. כרועה עדרו. ונשאם. עד סוף העולם : ויהיו. לעשות. כמו כמשפט הבית

פסוק תפלת שלמה אחר בנין בהמ"ק (מלכים ח) : יומם ולילה. להיות זמורים תמיד יעשה לו. ליתן להם כל יום הטובה שצריכים :

סוגת שבת ישראל שומרי שבת וקוראי עונג. בסדר א"ב

לשבת אוֹם נְצוּרָה כְּבָבַת. בּוֹנֶנֶת בְּדַת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. גּוֹמֶרֶת הִלְכוֹת
שַׁבָּת. דּוֹרֶשֶׁת מַשְׂאַת שַׁבָּת. הַקּוֹבַעַת אֲלָפַיִם תְּחוּם שַׁבָּת.
וּמְשִׁיבַת רֶגֶל מִשַּׁבָּת. זָכוֹר וְשָׁמוֹר מְקַיֶּמֶת בְּשַׁבָּת. חָשָׁה לְמַהֵר בִּיאַת
שַׁבָּת. טוֹרַחַת כָּל מִשִּׁשָּׁה לַשַּׁבָּת. יוֹשֶׁבֶת וּמַמְתֶּנֶת עַד כְּלוֹת שַׁבָּת.
כָּבוֹד וְעוֹנֶג קוֹרְאָה לַשַּׁבָּת. לְבוּשׁ וּכְסוּת מַחֲלֶפֶת בְּשַׁבָּת. מַאֲכָל
וּמִשְׁתֶּה מְכִינָה לַשַּׁבָּת. נוֹעַם מְגָדִים מַנְעֶמֶת לַשַּׁבָּת. סְעוּדוֹת שָׁלֹשׁ
מְקַיֶּמֶת בְּשַׁבָּת. עַל שְׁתֵּי כִכָּרוֹת בּוֹצַעַת בְּשַׁבָּת : פּוֹרֶטֶת אַרְבַּע
רְשׁוּיוֹת בְּשַׁבָּת. צִוּוּי הַדְלָקַת נֵר מַדְלֶקֶת בְּשַׁבָּת. קִידּוּשׁ הַיּוֹם
מְקַדֶּשֶׁת בְּשַׁבָּת. רֶנֶן שֶׁבַע מְפַלֶּלֶת בְּשַׁבָּת. שִׁבְעָה בְּדַת קוֹרְאָה בְּשַׁבָּת.
תַּנְחִילֶנָּה לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת. הוֹשַׁעְנָא : אֲנִי וָהוֹ. הוֹשִׁיעָה נָּא :

אום. הושיעה לישראל. השמורה כבבת עין. ומבינה כדאוי בתורה המשיבת נפש. ולומדת דיני שבת : דורשת. מן המקרא. שאסור לישא ד"א בר"ה. ומרשות לרשות. ושיעור המשא. כגון אוכלין כגרוגרות : אלפים. שלא יליך יותר. ממקום שביתתו : ומשיבת רגל. שהולך בדרך והגיע שבת משיב רגלו מלילך עוד.

לכבוד שבת : זכור. מקיימת בשבת מה שדרשו חז"ל מזכור ושמור. כגון לעשות קידוש. ולהוסיף מחול על הקודש. וממהרת לקבל שבת מבע"י : טורחת. מטריחים עצמם להכין הכל מע"ש לשבת : יושבת. שמעכבת אף שעה בלילה למוצאי. עד שכלה שבת לגמרי : קוראה. מכינה : נועם. פירות המובים ומתוקים : פורטת. מחלקת רשויות בשבת לד'. רה"י ר"ה כרמלית מקום פטור : צווי. מדלקת ב' נרות לשבת נגד זכור ושמור. כצווי חז"ל : רנן. תפלת ז' ברכות. מתפללת בשבת : שבעה. קורין ז' בתורה. לבד המפטיר : תנחילנה. יהי רצון. שבזכות כל הנ"ל. תנחיל לאומה זו העוה"ב :

א"ב. ואח"כ חתום. מנחם ברבי. מכיר חזק

כְּהוֹשַׁעְתָּ אָדָם יְצִיר כַּפֶּיךָ לְגוֹנְנָה. בְּשַׁבַּת קוֹדֶשׁ הַמְצֵאתָ כֹּפֶר וַחֲנִינָה
כה : כהו גּוֹי מְצוּיָּן מְקַיְּמִים תּוֹפֶשׂ. דֵּעָה כּוֹנְנוּ לָבוֹר שְׁבִיעִי

כהושעת. לאדה"ר שהיה יציר כפיך. להגין עליו אחר שהטאו

שנגזר עליו המות. וליתן לו יום א' מימיך. וע"י שהשבת נעשה לו סניגור. שדיתו מדין גיהנם. וריחמת עליו : גוי מצוין. ישראל שהיו ניכרים בין המצרים. והיו מצפים לנחת הכפי. וכולם כיוונו לדעה א'. לבחור להם יום השביעי למנוחה

לְנוֹפֵשׁ כה: כהו הָעָם נִהַגְתָּ כַּצֹּאן לְהַנְחוֹת. וְחוֹק שַׂמְתָּ בְּמָרָה עַל מֵי מְנוּחוֹת: כה: כהו זְבֻדֶיךָ בְּמִדְבַּר סִין בַּמַּחֲנֶה. חָכְמוּ וְלָקְטוּ בַּשִּׁשִּׁי לֶחֶם מִשְׁנֶה כה: כהו טְפוּלֶיךָ הוֹרוּ הֲכָנָה בְּמַדָּעָם. יִשַּׁר כֹּחָם וְהוֹדָה לָמוֹ רוֹעָם כה: כהו כּוֹלְכָּלוּ בְּעוֹנֶג מָן הַמִּשְׁתָּמֵר. לֹא הָפַךְ עֵינוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר כה: כהו מִשְׁפְּטֵי מַשְּׂאוֹת שַׁבָּת נִגְמָרוּ. נָחוּ וְשָׁבְתוּ רְשֻׁיּוֹת וּתְחוּמִים שָׁמָרוּ כה: כהו סִינַי הוּשְׁמְעוּ בְּדִבּוּר רְבִיעִי. עִנְיַן זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי כה: כהו פּוּקְדוּ יְרִיחוֹ שֶׁבַע לְהַקִּיף. צָרוּ עַד רִדְתָּהּ בַּשַּׁבָּת לְתַקִּיף כה: כהו קֹהֶלֶת וְעַמּוֹ בְּבֵית עוֹלָמִים. רִצּוּךְ בְּחָנְכָּם שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה יָמִים כה: כהו שָׁבִים עוֹלֵי גוֹלָה לְפִדְיוֹם. תּוֹרָתְךָ בְּקָרְאָם בְּחַג יוֹם יוֹם כה: כהו מְשַׂמְּחֶיךָ בְּבִנְיַן שֵׁנִי הַמְחוּדָּשׁ. נוֹטְלִין לוּלָב כָּל שִׁבְעָה בַּמִּקְדָּשׁ כה: כהו חִבּוּט עֲרָבָה שַׁבָּת מַדְחִים. מֻרְבִּיּוֹת מוֹצָא לִיסוֹד מִזְבֵּחַ מַנִּיחִים כה: כהו בְּרַבּוֹת אֲרוּכוֹת גְּבוֹהוֹת מְעַלְּסִים. בִּפְטִירָתָן יוֹפִי לְךָ מִזְבֵּחַ מְקַלְּסִים כה: כהו מוֹדִים וּמְיַחֲלִים וְלֹא מְשַׁנִּים. כֻּלָּנוּ אָנוּ לְיָהּ וְעֵינֵינוּ לְיָהּ שׁוֹנִים כה: כהו יֶקֶב מַחְצָבֶיךָ סוֹבְבִים בִּרְנָנָה. רוֹנְנִים אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא כה: כהו חֵיל זְרִיזִים מְשָׁרְתִים בִּמְנוּחָה. קָרְבַּן שַׁבָּת כָּפוּל עוֹלָה וּמִנְחָה כה: כהו לְוִיֶּיךָ עַל דּוּכָנָם לְהַרְנָנַת. אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת כה: כהו נְתוּמֶיךָ בְּמִצְוֹתֶיךָ תָּמִיד יִשְׁתַּעַשְׁעוּן. רְצֵם וְהַחֲלִיצֵם בְּשׁוּבָה וָנַחַת יִוָּשֵׁעוּן. כֵּן הוֹשַׁעְנָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב. תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: כהושעת (חתום שמואל) שומרי מצות. ותוכי ישועות. אל למושעות. והושיעה נא:

אֲנִי וָהוֹ. הוֹשִׁיעָה נָּא: הושיעה וכו׳

למנוחה. כשאמר להם פרעה לשבות יום א׳ בשבוע: נהגת. נחיתם במדבר בנחת. כרועה לצאנו. וכשבאו למרה. נמתק להם המים. ונתן להם קצת מצות: זבודיך. ישראל שהם חלקך (כמו זבד טוב. ראשית ל׳) כשפטו במדבר סין. נתן להם מן. וביום הששי לחם משנה: טפוליך. ישראל הדבוקים בך. למדו להכין לשבת משכלם (אף שמשה שכח לומר להם) כשראו שלקטו בששי לחם משנה. ואח״כ חזק משה כחם כה: כלכלו. אותו במן המשומר ושמור מן ששת ימי בראשית. ולא נהפך מראיהו. ולא נחלף ריחו לרע (נמר. ל׳ תמורה) משפטי. כל דיני שבת. מלאכות והבאת רשויות והתחומים. למדו וקיימו במדבר: סיני. במתן תורה. שמעו בדבר ל׳ ענין זכור ושמור. לקדש השבת: פוקדו. בימי יהושע. נצטוו להקיף יריחו בשבת ז״פ. והחזקו וכבשוה לגמרי. קהלת. שלמה וישראל כשגמרו בהמ״ק. ריצוך. במשתה עד תג י״ד יום לחנוכת הבית: שבים. כשנפדו מבבל בימי עזרא ושבו ועלו מהגולה. בנו בהמ״ק ועשו חג ז׳ ימים בשמחה. וקראו בתורה יום יום. ושימחך בבית שני החדש. ונטלו לולב כל ז׳: חבוט. והכאת ערבה היה דוחה שבת: מורביות. לקחו ענפי ערבה ממקום שנקרא מוצא. וזקפום לצדי המזבח: ברכות. בערבות רכים ארוכים וגבוהים י״א אמה היו מקלסים ומשבחים לה׳. וכשהלכו משם שבחו המזבח. ואמרו יופי לך מזבח: מודים. הודו לה׳ על העבר ומצפים על העתיד. ולא היו משנים. שבבית שני לא היו עובדי ע״ז. וכולם אמרו ב״פ אנו ליה ה׳: יקב מחצביך. המזבח שבו השיתין ונסוך המים והיין (מל׳ וגם יקב חצב בו. ישעיה ה) ושנכנסו היין. סבבו המזבח בערבות רעננים ואומרו אני והו ט׳: חיל זריזים. הכהנים זריזים: כפול. ב׳ כבשים וב׳ עשרונים: נתומיך. ישראל ע״ש נחמו עמי (ישעיה מ): והחליצם. הוציאם מהגלות: בשובה. בישוב ומרגוע:

בפולין אומרים כסדר: למען אמתך עד אערוך שועי כהושעת אלים. ואח״כ אומרים זה. ובארצות אשכנז אומרים תתננו:

תשר״ק ואח״כ חתום אלעזר הזק אֲנִי וָהוֹ. הוֹשִׁיעָה נָּא:

תִּתְּנֵנוּ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה. תְּשִׁיתֵנוּ אֶל הַחֶבֶל וְאֶל הַנַּחֲלָה. תְּרוֹמְמֵנוּ לְמַעְלָה לְמָעְלָה. תְּקַבְּצֵנוּ לְבֵית הַתְּפִלָּה. תַּצִּיבֵנוּ כְּעֵץ עַל פַּלְגֵי מַיִם שְׁתוּלָה. תְּפַדֵּנוּ

תתננו (צפניה ג כ): ולתהלה. בעמים: תשיתנו. כצ״ל (ולא תשיבנו) ירמיה ג יש תלים עת מה ילקוט ירמיה סי׳ ע״ד בסופו מבל למלך ט׳) תשיתנו דומה למלאכים במה שתפילנו לנחלתנו (ודרך למדוד חלק בחבל) לא״י מקום השראת שכינה: למעלה (דברים כח יג): תקבצנו (שם ל ד): לבית. (ישעיה נו ז) לבהמ״ק סמוך להתפלל שם לפניך: תציבנו. תעמידנו. כמו מצבת בם (ישעיה ו יג): כעץ. (תלים א ג) האמור בהוכן סמוך לאמת המים שמגדל פירותיו בזמנו ועליו לא יכמשו מרוב ליחה. כן נהיה ברוב טובה ובלי מחסור: פלגי מים. אמת המים (ע״ש שנחלק ליך הילך והילך) כמו נהר פלגיו (תלים מו): שתולה. (נטועה בהוכן. כמו שתולים (תלים נב) שלפי׳ כל הרוחות בעולם נושבות בו לא יזיזוהו ממקומו (שוח״ט

מִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה . תְּעַטְּרֵנוּ בְּאַהֲבָה כְלוּלָה . תְּשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית הַתְּפִלָּה . תְּנַהֲלֵנוּ עַל מֵי מְנוּחוֹת סֶלָה . תְּמַלְּאֵנוּ חָכְמָה וְשִׂכְלָה . תַּלְבִּישֵׁנוּ עוֹז וּגְדֻלָּה . תַּכְתִּירֵנוּ בְּכֶתֶר כְּלוּלָה . תְּיַשְּׁרֵנוּ בְּאוֹרַח סְלוּלָה . תִּטָּעֵנוּ בְּיוֹשֶׁר מְסִלָּה . תְּחָנֵּנוּ בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה . תַּזְכִּירֵנוּ בְּמִי זֹאת עוֹלָה . תּוֹשִׁיעֵנוּ לְקֵץ הַגְּאֻלָּה . תְּהַדְּרֵנוּ בְּזִיו הַמְּעֻלָּה . תַּדְבִּיקֵנוּ כְּאֵזוֹר הַתְּלוּלָה . תְּגַדְּלֵנוּ בְּיָד הַגְּדוֹלָה . תְּבִיאֵנוּ לְבֵיתְךָ בְּרִנָּה וְצָהֳלָה . תְּאַדְּרֵנוּ בְּיֶשַׁע וְגִילָה . תְּאַמְּצֵנוּ בְּרֶוַח וְהַצָּלָה . תְּלַבְּבֵנוּ בְּבִנְיַן עִירְךָ כְּבַתְּחִלָּה . תְּעוֹרְרֵנוּ לְצִיּוֹן בְּשִׁכְלוּלָהּ . תְּזַכֵּנוּ בְּנִבְנְתָה הָעִיר עַל תִּלָּהּ . תַּרְבִּיצֵנוּ בְּשָׂשׂוֹן וְגִילָה . תְּחַזְּקֵנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה . הוֹשַׁעְנָא :

על פסוק זה) : מכל . פ"א ח ל) : באהבה. (ירמיה ב) שאהבתנו בחיבת שהיינו כלה בעת הוצאת שנקראת כן על שכלולה בכל מיני יופי וקישוט: כמו כלילת יופי (איכה ב) : תשמחנו (ישעיה נ״ו ז) : תנהלנו. (תהלים כג ב) תנהגנו (כמו נהלת בעזך . שמות טו יג) תמיד על מים הנחים שלווים . ולא כהרודפים : סלה . לעולם : תמלאנו (שמות לה לה תלים קיא י) : תלבישנו (ישעיה נב א) : כלולה. ל׳ כלה: תישרנו (משלי טו יט) : סלולה . שמסמנו בה הרבה להסיר אבני מכשול . כמו סלסלה (משלי ד): תטענו (שמות טו יז) כמו (שיר ח ה): בזיו . באור כמו מראה זיו (תה״ו ו א) שהוא אור . ע״ש אור השרפים והאופנים (או) כמה הכבוד שקול כנגד החיות הוגים : המעלה . ענין השייה והאוך . כמו קול המולה (יחזקאל א כד) : תדביקנו . (ירמיה יג יא) לך כאזור הדבוק ומחובר במתנים . ואל תניחנו (ילקוט ירמיה סי׳ רצא) : התלולה . ענין כריכה . כמו והתהלל (יחזקאל מז ד) : תאדרנו . תחזקנו . כמו לגפן אדרת (יחזקאל מ ג) : כאבן תלולה . (ענין גבהות . מל׳ תל) בירושלים ומשיח (זכריה יב): תלבבנו . (מל׳ לב. כמו לבבתני. שיר ד ט) המשוך לבנו לך בבנין כו׳ : תעוררנו . (זכריה ט יג) בציון כשהיא מיוסדת (תרגום ויכלו ושכללו) לכלהם בנוי. והגאלה עליון. שמחם עסד העולם: בנבנתה (ירמיה ל): תרביצנו (ישעי׳ כט) אלה. (תהלים סו) :

אָנָּא . הוֹשִׁיעָה נָּא :

תר״ב אָנָּא אֵזוֹן חִין תְּאֵבֵי יִשְׁעָךְ . בְּעַרְבֵי נַחַל לְשַׁעְשְׁעָךְ וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא גְּאַל כַּנַּת נִטְעָךְ . דּוֹמָה בְּמַאְמָאָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא הַבֵּט לַבְּרִית טִבְעָךְ . וּמַחְשַׁכֵּי אֶרֶץ בְּהַטְבִּיעָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא זְכָר לָנוּ אָב יְדָעָךְ . חַסְדְּךָ לָמוֹ בְּהוֹדִיעָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא טְהוֹרֵי לֵב בְּהַפְלִיאָךְ . יָדַע כִּי הוּא פִלְאָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא כַּבִּיר כֹּחַ תֶּן לָנוּ יִשְׁעָךְ . לַאֲבוֹתֵינוּ כְּהִשָּׁבְעָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת עַם מְשַׁוְּעָךְ . נֶעֱקַד בְּהַר מוֹר כְּמוֹ שֵׂעָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא סוֹבֵב אֲשִׁילֵי גִּטְעָךְ . עֲרִיצִים בְּהַנִיעָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא פְּתַח לָנוּ אוֹצְרוֹת רִבְעָךְ . צִיָּה מֵהֶם בְּהַרְבִּיעָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא קוֹרְאֶיךָ אֶרֶץ בִּרְגִעָךְ . רָעָם בְּטוּב מִרְעָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אָנָּא שְׁעָרֶיהָ תַּעַל מִמְּשׁוֹאָךְ . תֵּל תַּלְפִּיּוֹת בְּהַשִּׂיאָךְ . וְהוֹשִׁיעָה נָּא :

אנא אזון . שמע תחנוני ישראל המתאוים לישועתך ומשתחים אותך בערבי נחל : גאל . את ישראל . ונמשלה במשאלה כמוך לא ישמאל : טבעך . שתחמת בבריתו . (מל׳ מטבע שים עליו חותם) ולבריות שכרת עם נח בהטביעך הארץ (בהקראם חסך . על שאריות הים . ויעביה בעלבון יהלוס) במבול : אב ידעך . אברהם שהודיע שבעך בעולם : בהפליאך . כשהפלאת לישראל טהורי לב . יודע לכל שהם והפלאותיך : כביר . אלא פ׳ רב כח : השבעת כאשר נשבעת לאבותינו : משועך . המתפללים לך . כמו שהתפלל לך יצחק אביו : שעב . חוק לישראל (משלי גמען . מל׳ ויפש אשל . ראשית כא) במה שתשבה הרשעים נע ונד : רבעך . גשמי ברכה שלך (ע״ש שמרבע הארץ כבעל ומולידה) להרבע מהם ולהצמיח ארץ ציה ועיף בלי מים : ברועתך . כשתשבר הארץ . תרעה ישראל הקוראים לך . במרעך הטוב : שעריה . תגביה שערי בהמ״ק שטבעו בארץ בעת חורבן . וזה יהיה כשתאיר באור שהר על בהמ״ק (משמועך . ל׳ חורבן . כמו שואה ומשואה . איוב ל) כנ״ל :

אָנָּא . אֵל נָא : הוֹשַׁעְנָא . וְהוֹשִׁיעָה נָּא :

תשר״ק אֵל נָא . תָּעִינוּ כְּשֶׂה אוֹבֵד . שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תְּאַבֵּד . הוֹשַׁעְנָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא : אֵל נָא . רְעֵה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה . קְצוּפָה וְעָלֶיךָ

תעינו . (תלים קיט קעו) בדעתינו ולא מצא חוכן הדרך סדרך . כשה האובד מהעדר שאינו יודע לחזור : רעה .

הרוגה הו והו: אל נא. צאנך וצאן מרעיתך. פעולתך ורעיתך הו והו:
אל נא. עניי הצאן. שיחם ענה בעת רצון הו והו: אל נא. נושאי
לך עין מתקוממיהם יהיו כאין: הו והו: אל נא. למנסכי לך מים.
כמעייני הישועה ישאבון מים: הו והו: אל נא. יעלו לציון מושיעים.
טפולים בך ובשמך נושעים: הו והו: אל נא. חמוץ בגדים. ועוט
לנער כל בוגדים הו והו: אל נא. וזכור תזכור. הנכורי בלתך וכור
הו והו: אל נא. דורשיך בענפי ערבות. נעים שעה מערבות הו והו:
אל נא. ברך בעיטור שנה. אמרי רצה בפילולי ביום הושענא הו והו:
אנא. אל נא. הושענא והושיעה נא. אבינו אתה:

(זכריה יא ג): הרוגה. העומד לשחיטה: קדשים. (שם א ב תהלים מד כג) כצאן טבחה. צאן עליה. הכרנה חסיד עליך. שה' ילדים ילדות השבו לקטן וקטנו ליה. ושמעה לשה ח' בניה. וע"י מילה. וח"א מדאין הלכות החיסה בעלמן וממיתין א"ע על ד"ת (גיטין מז): ושאן (תלים עט יג): ורעיתך (שיר א ב): עניי. (זכריה יא ז)

ענין תפלה והכנעה: שיחם. תפלתם. כמו ישפוך שיחו (תהלים קב): ענה (ישעיה מט ח): רצון. כשמעשים רצויך: נושאי (תלים קכג א): מתקוממיהם. (תלים יז ז ישעיה מא יא) הקמים נגדם: כמעייני. (ישעיה יב ג) ושאבתם מים בששון בלי הפסק כמעיין. כמו השואב בששון ישועת ה' ממעיני ישועתו מבלי הפסק: יעלו (עובדיה א כא): טפולים. דבוקים. כמו טפלו עלי (תלים קיט סט): ובשמך (שם קד ג): חמוץ. (ישעיה סג א) בגדיך ישוו מכרס עוטים מדם הריגת ישמעאל. וכמוס לנער כל הבוגדים מהארץ: לנער. (איוב לח יג) ענין נפילה מדבר ממעלה למטה. כמו תאי נערתי (ירמיה ס): הנכורי. (הושע ג ב) המכורים לך: נעים. נעקש בתפלה. כמו סלך מעץ (ע"א ו יב): מערבות. משמים. כמו בערבות. (תלים סח ה): בפילולי. בתפלתי. כמו ויפלל (שם קו ל):

פונה כסדר תשר"ק. לתקת הראשונים ולזכות הקדמונים. ואלל כל אחד מזכיר איזה זכות משאין מים. וסוף כל הרוז מונה שבח ישראל בסדר א"ב: חוץ מאות ויו ותם:

למען תמים בדורותיו. הנמלט ברוב צדקותיו. מוצל משטף בבא
מבול מים. לאום אני חומה הושענא. והושיעה נא. אבינו
אתה: למען שלם בכל מעשים. המנסה. בעשרה נסים. כשר מלאכים
גם יקח נא מעט מים. לברה כחמה. הו והו א א: למען רך ויחיד נחנט
פרי למאה. זעק ואיה השה לעולה. בשרוהו עבדיו מצאנו מים.
לגולה וסורה. הו והו א א: למען קדם שאת ברכה. הנשטם ולשטמף
חבה. מיחם במקלות בשקתות המים. לדמתה לתמר. הו והו א א:
למען צדק היות לך לכהן. כחתן פאר יכהן. מנוסה במסה במי
מריבת מים. להר הטוב הו והו א א: למען פואר היות גביר לאחיו.
יהודה אשר גבר באחיו. מספר רובע מדליו יזל מים. לא לנו כי
אם למענך. הו והו א א למען עניו מכל ונאמן. אשר בצדקו כלכל המן.
משוך לגואל ומשוי ממים. למי זאת הנשקפה. הו והו א א: למען
שמתו כמלאכי מרומים. הלובש אורים ותומים. מצוה לבא במקדש
בקדוש ידים ורגלים. ורחיצת מים. לתולת אהבה. הו והו א א: למען
נביאה מתולת מתנים. לכמהי לב השקה עינים. לרגלה רצה עלות

למען תמים. נח הנכרד מאנשי דורו ברוב צדקותיו. ולכן כבוא המבול ניצל משטף מים בזכותו תושיע ישראל שנקראו אום ה': שלם. אברהם: נסים. נסיונות. ועמד בכלם. והראה המלאכים. אמר יוקח מעט מים. נקים הכנסת אורחים. בזכותו תושיע ישראל שנקראו ברה כחמה: רך. יצחק שהיה רך ויחיד לאמו. ונחנט להיות פרי לאברהם כשהיה בן ק' שנה. ובשעת העקידה שאל לאביו איה השה לעולה. והשיבו לעולה בני. ומ"מ וילכו שניהם יחדיו. ונעשה לו נס שבאר ובשרוהו עבדיו מצאנו מים. בזכותו תושיע לישראל:

קדם. יעקב. שהקדים עצמו לקבל הברכות מאביו. ולזה השטים עשו וברח ללבן שהיה לפקוד הכל. והשאר לו גם על שקוותהנפשו לשמך. ושם הלך המקלות שאל. בשקתות המים. ליחם הצאן כנגדם להוליד עקודים שהיו שכרו: צדק. לוי שאלדק בעיניך להיות ממנו הכהונה. ונמסה ומי מריבה לא החלוקה עם אחיו. בזכותו הושיע לנבהמ"ק: פואר. יהודה שנתפאר להיות מלך על אחיו. וגבר מכולם. ועליו נאמר (במדבר כד) ומספר את רובע ישראל (שהיו רביעי לבנים) שהיו זרעו רבים כתול. ועליו נאמר (שם) יזל מים מדליו גו' ותנשא מלכותו. בזכותו הושיע לנו. למען שיגדל שמך. ולא בזכותינו. ומקום לוי ויהודה. לפי שמנא אלא עמך מים. ולפי שינא מהם כהונה ומלכות: עניו. משה שהיה עניו מכל. ונאמן בכל ביתך. ובזכותו זן המן לישראל. ונמשך מבמן אמו להיות גואל לדק. וגם מיעה האלהים מהמים כשהושלך ליאור: כמלאכי. זה אהרן. ע"ש כי שפתי כהן גו' כי מלאך ה' צבאות הוא: נביאה. מרים. שלקחה התוף והנשים אחריה במחולות. והיתה לעינים לישראל הצמאים במדבר. ובזכותה רץ הבאר עליה וירדה. מגאולא בשת ומבמות הגיא (כמהי. נמאי. כמו כמה לך בשרי. תלים סג: לרגלה. בזכותה כמו

וְהָיְתָה בְּאֵר מַיִם . לְטוֹבוּ אוֹהָלָיו . הו והו א א : לְמַעַן מְשָׁרֵת לֹא מָשׁ בְּאֹהֶל . וְרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ עָלָיו אָהַל . בְּעָבְרוֹ בְּיַרְדֵּן נִכְרְתוּ הַמָּיִם . לְיָפָה וּבָרָה . הו והו א א : לְמַעַן לָמַד רְאוֹת לְטוֹבָה אוֹת . זָעַק אַיֵּה נִפְלָאוֹת . מִץ טַל מִגִּזָּה מְלֹא הַסֵּפֶל מָיִם . לְכַלַּת לְבָנוֹן . הו והו א א : לְמַעַן כְּלוּלֵי עֲשׂוֹת מִלְחַמְתֶּךָ . אֲשֶׁר בְּיָדָם תַּתָּה יְשׁוּעָתֶךָ . צְרוּפֵי מְנוּי בְּלַקְקָם בְּיָדָם מַיִם . לְלֹא בָגְדוּ בָךְ . הו והו א א : לְמַעַן יָחִיד צוֹרְרִים דָּשׁ . אֲשֶׁר מֵרֶחֶם לִנְזִיר הוּקְדַּשׁ . מַכְתֵּשׁ לְחִי הִבְקַעְתָּ לּוֹ מָיִם . לְמַעַ׳ שֵׁם קָדְשֶׁךָ . הו והו א א : לְמַעַן טוֹב הוֹלֵךְ וְגָדֵל . אֲשֶׁר מֵעוֹשֶׁק עֵדָה חִדֵּל . בְּשׁוּב עַם מֵחֵטְא צִיָּה שָׁאוּב מָיִם . לְנָאוָה כִּירוּשָׁלָיִם . הו והו א א : לְמַעַן חֵיךְ מְכַרְכֵּר בְּשִׁיר . הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בְּכָל כְּלֵי שִׁיר . מְנַסֵּךְ לְפָנָיו כְּתָאֵב שְׁתוֹת מָיִם . לְשָׁמוּ בָךְ כִּבְרָם . הו והו א א : לְמַעַן זָךְ עָלָה בִּסְעָרָה . הַמְקַנֵּא וּמְשַׁכֵּךְ עֶבְרָה . בְּפִילוּלוֹ יָרְדָה אֵשׁ וְלִחֲכָה עָפָר וּמַיִם . לְעֵינֶיהָ בְּרֵכוֹת . הו והו א א : לְמַעַן וְשֵׁרֵת בֶּאֱמֶת לְרַבּוֹ . פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחוֹ נֶאֱצַל בּוֹ . בְּקַחְתּוֹ מְנַגֵּן נִתְמַלְּאוּ גֵּבִים מַיִם . לְפוֹצְחֵי מִי כָמוֹכָה . הו והו א א : לְמַעַן הַדּוֹהֵר עֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ . הַמַּכְרִיז תְּשׁוּבָה לְצֹאנֶךָ . אָז בְּבֹא מְחָרֵף סָתַם עֵינוֹת מָיִם . לְצִיּוֹן מִכְלַל יוֹפִי הו והו א א : לְמַעַן דָּרְשׁוּךָ בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה . וְסוֹדְךָ לָמוֹ נִגְלָה . בְּלִי לְהִתְגָּאֵל דָּרְשׁוּ זֵרְעוֹנִים וּמַיִם . לְקוֹרְאֶיךָ בַּצַּר . הו והו א א : לְמַעַן גֹּמֶר חָכְמָה וּבִינָה . סוֹפֵר מָהִיר מְפַלֵּשׁ אֲמָנָה . מְחַכְּמֵנוּ אֲמָרִים הַמְשׁוּלִים בְּרַהֲבֵי מַיִם . לְרַבָּתִי עָם . הו והו א א : לְמַעַן בָּאֵי לְךָ הַיּוֹם בְּכָל לֵב . שׁוֹפְכִים לְךָ שִׂיחַ בְּלֹא לֵב וָלֵב . שׁוֹאֲלִים מִמְּךָ עוֹז מִטְרוֹת מַיִם . לְשׁוֹרְרוּךְ בַּיָּם . הו והו א א : לְמַעַן אוֹמְרֵי יִגְדַּל שְׁמֶךָ . וְהֵם נַחֲלָתְךָ וְעַמֶּךָ . צְמֵאִים לְיֶשְׁעֲךָ כְּאֶרֶץ עֲיֵפָה לַמַּיִם . לְהַעֲרָתָה לָמוֹ מְנוּחָה . הוֹשַׁעְנָא וְהוֹשִׁיעָה נָא אָבִינוּ אָתָּה :

הוֹשַׁעְנָא : אֵל נָא . אָנָּא . הוֹשִׁיעָה נָא : הוֹשַׁעְנָא . סְלַח נָא . וְהַצְלִיחָה נָא . וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ :

צדק יקראהו לרגלו . ישעיה (מא) : משרת . יהושע : אהל . שרתה עליו כאוהל : למד . גדעון ששאל מה' הראני אות לטובה . זעק איה הנפלאות שספרו לאבותינו . וניסה בגיזת צמר וטחט של טל : כלולי . בעלי מלאות איש שהעמדו לעשות מלחמה . ועל ידם עשה ישועה לישראל . ובחרו מישראל במה שלקקו המים בידם לפיהם : יחיד . שמשון שהיה בן יחיד והכה הפלשתים צוררי ישראל ודש בהם : והיה נזיר וקדוש מבטן . ונעשה לו נס בצמאו למים . שנבקע מקום מכתש השן ויצא מים ושתה . בזכותו הושיעה . למען לא יחולל שם קדשך . טוב . שמואל דכתיב ביה הולך וגדל וטוב . וחדל עצמו מלעשוק ישראל : שאוב מים . וישפכו לפני ה' . לשון הכנעה . שהשוו עצמם כמים הנשפכים . חיך . דוד שהיה מפזז ומכרכר לפני הארון בשיר . ואמר בחיך מתוק ונקלותי עוד מזאת ע' ולימד הלוים תורה בשיר על כל כלי שיר . וכי התאוה לשתות מים מבור בית לחם . וג' גבוריו הרגו במחנה פלשתים והביאו לו מים ונסכם . לא רצה לשתותם ונסכם לפניהם : כברם . הקימם כמו שברו על ה' (תהלים קלב) : זך . אליהו . שעלה בסערה לשמים . וקינא לה' . ובזה השקיט חמתו ויורד חסר . ובתפלתו ירדה אש משמים ותשרוף עפר ומים : ושרת . אלישע . ששימש באמת אליהו רבו . וג' חלקים מרוח"ק של אליהו הוכרח עליו . ובמלחמת מואב שלא היה מים לישראל . אמר קחו לי מנגן . והתנבא ונתמלאו הגבים מים . בזכותו הושיע ישראל שפתחו פיהם על הים ושרו מי כמוך . הדוהר : חזקיה . שהשב רק לעשות רצונך . והכריז לישראל שיעשו תשובה . וכשבא רבשקה עליו לחרף ה' . סתם מהר מעיני מי גיחון : דרשוך . דניאל וחביריו : וסודך . ונגלה . וכדי שלא יתגאלו במאכל ומשקה הנכרים . ביקשו מהממונים עליהם . ליקח לעצמו סעודתם וליתן להם זרעים ומים : גמר . עזרא שלמד חכמה ובינה . והיה סופר מהיר . ופעם דרך מפולש לאמונת ה' . והחכים לישראל בד"ת שנמשלו לרוחב הים . רחבי מי ים : שופכים . מתפללים לך בשפיכת הנפש ובלב אחד . ושואלים ממך גבורות גשמים : לשוררך . לישראל ששררו לך על הים :

(יז) מיוסד בסדר א"ב . וכל חרוז מחזיק ג' אותיות תשר"ק . באות ב' וג' . למען זכות ה' מהקדמונים בענין מים : (יח) מה הלשון מבקש שיענה ה' לישראל בזכותם . ומזכיר ענין מים . ובאות ואחרונה . ואות הערכה לבד עד התנגס :

תַּעֲנֶה אֱמוּנִים שׁוֹפְכִים לְךָ לֵב כַּמַּיִם . וְהוֹשִׁיעָה נָא . לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם . גָּזַר וְנַם יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם . וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ : תַּעֲנֶה דְּגָלִים גָּזוּ גִּזְרֵי מַיִם . והו לְמַעַן הַנֶּעֱקַד בְּשַׁעַר הַשָּׁמַיִם . וְשָׁב וְחָפַר בְּאֵרוֹת מָיִם . והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו : תַּעֲנֶה

תענה : מים לישראל בעלי אמונה . השופכים לבם כמים בתפלתם לך : בא . בזכות אברהם שבא באש אור כשדים . ובמים עד צואר כשהלך לעקידה . והשטן לו המלאכים . גזר ואמר ליקח מעט מים . לקיים הכנסת אורחים : דגלים . ישראל שהלכו דגלים במדבר . ועברו ביבשה בין גזרי ים סוף : הנעקד . יצחק נעקד בהר המוריה שמכוון

זַכִּים מִתְחַנְּנִים עֲלֵי מָיִם. והו לְמַעַן חָלָק מְפַצֵּל מַקְלוֹת בְּשִׁקְתוֹת הַמָּיִם. טָעַן וְגָל אֶבֶן מִבְּאֵר מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה יְדִידִים נוֹחֲלֵי דַּת מְשׁוּלַת מָיִם. והו לְמַעַן כָּרוּ בְּמִשְׁעֲנוֹתָם מָיִם. לְהָכִין לָמוֹ וּלְצֶאֱצָאֵימוֹ מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה מִתְחַנְּנִים כְּבִישִׁימוֹן עֲלֵי מָיִם. והו לְמַעַן נֶאֱמַן בַּיִת מַסְפִּיק לָעָם מָיִם. סֶלַע הָךְ וַיָּזוּבוּ מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה עוֹנִים עֲלֵי בְּאֵר מָיִם. והו לְמַעַן פֻּנַּק בְּמֵי מְרִיבַת מָיִם. צְמֵאִים לְהַשְׁקוֹתָם מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה קְדוֹשִׁים מְנַסְּכִים לְךָ מָיִם. והו לְמַעַן רֹאשׁ מְשׁוֹרְרִים כְּתָאַב שְׁתוֹת מָיִם. חָלִילָה פֶּץ וְנָסַךְ לְךָ מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה שׁוֹאֲלִים בְּרִבּוּעַ אֶשְׁלֵי מָיִם. והו לְמַעַן תֵּל תַּלְפִּיּוֹת מוֹצָא מָיִם. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְתַרְעִיף שָׁמַיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו:

רַחֶם נָא. קְהַל עֲדַת יְשֻׁרוּן. סְלַח וּמְחַל עֲוֹנָם. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

כמכון עד שער השמים: זכים. ישראל שהם כאלימים על המים: חלק. בזכות יעקב איש חלק. שהציג המקלות שפיצל בשקתות המים. ונעשה לו נס שהולידו הצאן עקודים כו'. טעון. שהיו סכרו. ובכח הוא וגלל בעצמו האבן מפי הבאר: ידידים. ישראל שנהגו בתורה שמשולה למים: כרו. הנשיאים שעמדו על הבאר וחפרו במשענותם מים לצמאיהם ולזרעם: מתחננים. לישראל המתחננים עתה כמו שהתחננו במדבר על מים. כשמתה מרים ונסתלק הבאר. נאמן: משה: הך. הכה: עונים. ישראל ששרו עלי באר: פוקד. אהרן שבא פקודתו למות בעת מריבת המים: צמאים למים: קדושים. ישראל שנסכו לך מים בחג בבהמ"ק: ראש. דוד. כשהתאוה לשתות מבור בית לחם. וג' גבוריו ברכו הפלשתים והביאו לו מים. פתח פיו ואמר חלילה לי מעשות. ונסכם לה': שואלים. ישראל שלוקחים ד' מיני אילן. שהרוג לולב הדס ערבה. ומבקשים מים: תל. בזכות א"י ובהמ"ק שהם מקור מוצא המים. וכל העולם שותה מתמצית א"י: ותרעיף. והטיף גשמים משמים. אמן:

סודר פ"ט א"ב (כליריף מרוז שערי שמים פתח) ואחר שכבר לקחנו אומרו לבדו בעילם בתחלת החתימה הש"ץ ואח"כ הקהל. לכן גם עתה כאשר חתימה לטובה אומרים אותו הש"ץ ואח"כ הקהל. ועל הרוב מחזיק ב' אותיות פא"ב. אות הראשון כמו דלת עם סגר ואות השני לבדו. ומסיים עליו והושיענו אלהי ישענו. והוא סוגה. וכ"ז תוך מאותיות א' וכ':

אָז כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנִים. בָּאנוּ לְפָנֶיךָ נְדוֹנִים. גָּאֶה אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. נִתְגָּרוּ בָנוּ מְדָנִים. דָּשׁוּנוּ וּבְעָלוּנוּ זוּלָתְךָ אֲדוֹנִים והושיענו אלהי ישענו: הֵן גַּשְׁנוּ הַיּוֹם בְּתַחֲנוּן. עָדֶיךָ רַחוּם וְחַנּוּן. וְסִפַּרְנוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּשִׁנּוּן והושיענו אלהי ישענו: זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ. נָא אַל תִּיבַשׁ. חֶשְׁרַת מַיִם בְּאִבֶּיהָ תֶּחְבַּשׁ והושיענו אלהי ישענו: טָעֲנוּ בִשְׁמוֹנָה. בְּיַד שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה. יָשָׁר צַדִּיק אֵל אֱמוּנָה והושיענו אלהי ישענו: כָּרַתָּ בְרִית לָאָרֶץ. עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ. לְבִלְתִּי פְּרָץ בָּהּ פָּרֶץ והושיענו אלהי ישענו: מִתְחַנְּנִים עֲלֵי מַיִם. כַּעֲרָבִים עַל יִבְלֵי מָיִם. נָא זְכוֹר לָנוּ נִסּוּךְ הַמַּיִם והושיענו אלהי ישענו: שִׂיחִים בְּדֶרֶךְ מַטָּעָתָם. עוֹמְסִים בְּשַׁוְעָתָם. עֲנֵם בְּקוֹל פְּגִיעָתָם והושיענו אלהי ישענו: פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. פְּנֵה לְפִלּוּלָם שְׁעוֹת. צַדְּקֵם אֵל לְמוֹשָׁעוֹת והושיענו אלהי ישענו: קוֹל רִגְשָׁם תִּשְׁעֶה. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע. רַב לְהוֹשִׁיעַ וְלֹא

אז. בזמן בהמ"ק היו רק לך תלויות עינינו. כעבדים לאדונים וכן עתה באנו לפניך שאולים משפטינו לאור: מדנים. בעלי ריב: דשונו. הם בגרים: עדיך. אליך: בשנון. בשפה ברורה. כמו ושננתם (דברים ו): זבת. בקשך. שא"י לא תהיה יבשה בלי מטר. ובגרוב מים פירותיה: טענו. הטענו בא"י השמינה. פי' ז' רועים וח' נסיכים שנזכרו במיכה ה': לארץ. בימי נח: מתחננים אנחנו עמך המתפללים לך על מים ועומדים לפניך כערבות על מים. נבקשך יזכור לנו זכות ניסוך המים: שיחים. עמך שלוקחים ד' מיני אילן כדרך גדולים. צועקים לפניך יומם. ענה לתפלתם (שיחים. כמו אחד השיחים: עומסים. שפלים. כמו ויעמוס איש על חמורו. (שם מד). פגיעתם. תפלתם. כמו ויפגע במקום (שם): לפלולם. לתפלתם. כמו ויפלל (תהלים קו): שעות. כמו וישע אל הבל: רגשם. המיה לקול המונם:

גרינ

חָפֵץ רֶשַׁע והושיענו אלהי ישענו :

שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם פְּתַח . וְאוֹצָרְךָ הַטּוֹב לָנוּ תִפְתַּח . תּוֹשִׁיעֵנוּ וְרִיב אַל תִּמְתַּח. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

קוֹל מְבַשֵּׂר . מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר :

מונה הדברים שישמיע המבשר לעיל , בסדר א״ב :

אוֹמֶץ יֶשְׁעֲךָ בָּא . קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא . מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר : קוֹל בָּא בְּרִבְבוֹת כִּתִּים . לַעֲמוֹד עַל הַר הַזֵּיתִים מו : קוֹל גִּשְׁתּוֹ בַּשּׁוֹפָר לִתְקֹעַ. תַּחְתָּיו הַר יִבָּקֵעַ מו : קוֹל דָּפַק וְהֵצִיץ וְזָרַח . וּמָשׁ חֲצִי הָהָר מִזְרָחָה מו : קוֹל הֵקִים מִלּוּל נְאוּמוֹ . וּבָא הוּא וְכָל קְדוֹשָׁיו עִמּוֹ מו : קוֹל וּלְכָל בָּאֵי עוֹלָם . בַּת קוֹל יִשָּׁמַע בָּעוֹלָם מו : קוֹל זֶרַע עֲמוּסֵי רַחְמוֹ . נוֹלְדוּ כְּיֶלֶד מִמְּעֵי אִמּוֹ מו : קוֹל חָלָה וְיָלְדָה מִי זֹאת . מִי שָׁמַע כָּזֹאת מו : קוֹל טָהוֹר פָּעַל כָּל אֵלֶּה. וּמִי רָאָה כָּאֵלֶּה מו : קוֹל יֶשַׁע וּזְמַן הוּחַד. הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד מו : קוֹל כַּבִּיר רוּם וְתַחַת . אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת מו : קוֹל לְעֵת יִגְאַל עַמּוֹ נָאוֹר . וְהָיָה לְעֵת עֶרֶב יִהְיֶה אוֹר מו : קוֹל מוֹשִׁיעִים יַעֲלוּ לְהַר צִיּוֹן . כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה צִיּוֹן מו: קוֹל נִשְׁמַע בְּכָל גְּבוּלֵךְ. הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ מו : קוֹל שִׂימִי עַד דַּמֶּשֶׂק מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ . קַבְּלִי בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ מו : קוֹל עָלְזִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן . כִּי קָמוּ יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן מו : קוֹל פְּנוּ אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ. הַיּוֹם אִם בְּקוֹלִי תִשְׁמָעוּ מו : קוֹל צֶמַח אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ . הוּא דָוִד בְּעַצְמוֹ מו : קוֹל קוּמוּ כְּפוּשֵׁי עָפָר . הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר מו : קוֹל רַבָּתִי עָם בְּהַמְלִיכוֹ . מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ מו : קוֹל שֵׁם רְשָׁעִים לְהַאֲבִיד . עֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד מו : קוֹל תְּנָה יְשׁוּעוֹת לְעַם עוֹלָם . לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם . מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר :

ג״פ קוֹל מְבַשֵּׂר . מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר :

ורִיב . שלא תטה מדת הדין מתוחה עלינו ע״י בעלי הריב המקטרגים ותובעים הדין . אך והושיענו ה׳ :

קול . של אליהו המבשר לפני ביאת המשיח . יבשר ויאמר כי בא ישועתך החזק . וקול ה׳ השמע . שבא לישועת ישראל . ובא ברבבות כתות מלאכים לעמוד על הר הזתים הסמוך לירושלים במזרחה . ויגש להקוע בשופר גדול לקבץ נדחי ישראל . ומקול השופר יבקע הר הזתים שתחתיו : קול . ה׳ יהיה דופק כבמלרים . ויליץ מן החרכים . ויזרח לנו באור פניו . ומבקיעה הנ״ל . ימוש חלי ההר ממזרח : הקים . קיים דברי הבטחתו . ובא ה׳ : קול ולכל . האמור (יואל ד) ה׳ מירושלים יתן קולו . ישמע הקול בכל העולם (הוין ולכל . הוא רק לסדר הא״ב) : בת קול . קול משמים : זרע . ישראל העמוסים לה׳ מני רחם . הם עתה בגאולה כאילו נולדו : חלה . היו לציון חבלי לידה וילדה את ישראל בניה הנאמר עליהם מי זאת הנשקפה (שיר ו) : ישע . הבא לישועה הטרעת לילד יש זמן מיוחד שלא להקדים ולאחר רגע. ומי שמע שיכל להיות חבלי לידה להוליד ארץ ומלאה ביום אחד . אך ה׳ החזק בשמים והרץ . אם מה שעל זה . שיולד גוי קדוש בפעם א׳ . וברגע א׳ יבואו כל ישראל לא״י : נאור . אל נורא : צמח . פ״ש עבדי צמח (זכריה ג) איש צמח שמו (שם ו) הוא דוד עצמו. ע״י גלגול: קומו . שיהיו המתים המטושים בעפר כפושו. מל׳ הכפישני באפר :

(יט) יהבוט שערבה ה׳ הבטות על הקרקע ולא יותר . ובכל חבטה אומר לפעות נ״ד ליוגרי ונוצלי :

אחר חבטת הערבה יאמר תהגה זו

יהי רצון שלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הבוחר בנביאים טובים ובמנהגיהם הטובים . שהקבל

שתקבל ברחמים וברצון את תפלתנו והקפתינו חבור לנו זכות שבעת תמימיך: ותסיר מחיצת הברזל המפסקת בינינו ובינך: ותאזין שועתינו ותטיב לנו החתימה. תולה ארץ על בלימה. ותתמנו בספר חיים טובים. והיום הזה תתן בשכינת עוזך חמשה גבורות ממותקות ע"י חבטת ערבה מנהג נביאיך הקדושים. ותעורר האהבה ביניהם. ותנשקנו מנשיקות פיך ממתקת כל הגבורות וכל הדינין. ותאיר לשכינת עוזך בשם (יו"ד ה"א וא"ו) שהוא טל אורות טלך. ומשם תשפיע לעבדך המתפלל לפניך מחילה. שתאריך ימי. ותמחול לי חטאי ועונותי ופשעי. ותפשוט ימינך וידך לקבלני בתשובה שלמה לפניך. ואוצרך הטוב תפתח להשביע מים נפש שוקקה כמו שכתוב. יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך: אמן:

(כ) ערבה שנלוגב. אף שמרקה. אסור לסמוך עליה. ואסור ליהנות מההושענות כל היום אפי' אחר נטילתה. אא"כ התנה. ושוב להצניעה לשרפה בפת אפיית המצות: (כא) אומר שיר של יום. לדוד. אחר הכרזת מוליכין ס"ת [ואומר שמע. על הכל. ויתגדל] קורא כהן וביום הראשון. לוי וביום השני. ישראל וביום השלישי. רביעי וביום החמישי וביום השביעי. וכן אומרים במוסף פסוקא דיומא [ויעמוד ש"ץ הטוב והחיד למוסף. כמו בר"ה ויו"כ]: (כב) מתפללין מוסף. ש"ץ אומר קדושה די"ס [ק"ש. ולמנהג אשכנז] מוליכין כל ס"ת שבהיכל. ומקיפין התיבה ביום ז' שבעה (להמשיך לה אור משורש החסדים דזעיר אנפין שבדעת דחמה. כולם מקיפין) בלולב (מסירין אגודת הלולב) מי שאין לו לולב. מקיף בערבה. אח"כ מחזירין הס"ת למקומם. מרבין תחנונים על הגשם. אומר ק"ש: (כג) אז מניח הלולב מידך. וקח ה' בדי ערבה (א"ת יהי רצון) והחבט על הקרקע ה' פעמים. כנגד ה' גבורות ממתקין. הכוון לשם יוד הא ואו. חבים חבים ולא בריך. ס"פ כו' ס"ע [אח"כ. עלינו. קדיש יתום]: (כד) סדר סעודה:

כך כו'. ביום השביעי הביאו שבעה פרים. שני אילים ושעיר וארבעה עשר כבשים. מסרום לארבעה ועשרים המשמרות. לכל אחד בהמה א': השקום בקרום כו' השיר. ימוטו כל מוסדי ארץ וגו'. עושין מטנו ג' פרקים כו'. אם חל שבת בא' מימי חוה"מ. ימוטו ידחה. וזהו סדר עבודת קרבן מוסף כו':

(כה) אין עושין מלאכה בהושענא רבא. עד אחר יציאת הכ"כ: (כו) הסרוג בשביעי אם לא התנה אסור. הפוקא למעשה כל ז'. ומותר בשמיני. ובה"ל אסור גם בשמיני [ואם נפסל מותר בח'] ומותר בשביעי. ויש אוסרין בחל בח' בשבת: [(כז) בסוכה אומר שלו בערבים. ולומד אחר הסעודה ומברך בה"מ. והכרוכה לישן יפה לפקינו מבע"י. ויטכול לכבוד הרגל]: (כח) ה' בא"י. אע"פ שגמר מלאכול לא יהיר סוכתו אבל מוליא סוה את הכלים ממנה מן המנחה ולמעלה ומתקן את הבית לכבוד יו"ט האחרון. ואם אין לו מקום לפנות כליו והולך לאכול בה בשמיני. צריך לפחות בה מקום ד' על ד' לפנות היכר. שלא יהא נראה כמוסיף על המצוה. אבל לאכול ביום טוב. מפנה כליו. ואם אין לו מקום. יפחות בה קדרות וקערות. להיכר שנגמרה מצותה: (כט) ערב יו"ט האחרון. הוא א' מד' פרקים שמשהיטין את הטבח: (ל) בשמיני יום שמיני עצרת אין לאכול. לא בבית. ולא בסוכה אחר שיצא ממנה. משם יצא ספק נכנס. עמו"ק:

נשלם תא הרצים. ונסגר שער התחתון. נפתח שער אחר הרצים. שהוא סמוך ונראה להרצים. שגם בו עושין שליחותן כאמור:

(א) שמיני עצרת (ר"ג בחודש) הוא יום מילת יעקב אבינו ע"ה: (ב) בו שלא המלך שלמה ע"ה את העם: (ג) שמיני רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב. רמז (בפר עמיה. קשב תפלה עמו) פיים: (ד) זמן: (ה) רגל לענין לינה. ומבטל שבעה מאבילות דאבלים): (ו) קרבן: (ז) שמחה. צריך בלמי שמחה בט"ע. גם שמחת סעודתו גדולה מכל חג. כמוכר שהוא מד' פרקים): (ח) ברכה. למלך. ובתפלה ובה"מ. שאומרין שמיני חג העצרת. ומ"מ ספק הוא לחג. וביום שמיני חג. כמ"ש בה"ד במקומו. וכן קרא בכל מקום יום טוב האחרון. ולכן אין לזוז ממסה זה הקדמון. והאחרונים שלא ידעו דרכי הקדמונים. דהקו עלמן להמציא נוסחאות חדשים מקרב בלו. לא יתמנו ולא נרלו. עמו"ק: (ט) בה"ג הוא יום ט"ט: (י) ובה"ל אוכלין בסוכה לילו ויומו ואין מברכין על ישיבתה. והמנהגים חלוקים בזה. יש מפסיקין ישנין בה בלילה וביום. רק שאין ישנים בה בלילה. אבל כל סעודה שיש להם לאכול. אוכלין בה. עמו"ק: (יא) מנהגי הכת"ב לילה ויום. ע"ל כמאר יו"ט [מתפללין מעריב בסוכה. וכשבת דכלו. ומ"ה ב"ש. ומנהג ותיקין לעשות הקפות כמו בש"ת. והש"ל מקדש יקנ"ז. והולך לסוכה שמח ומקדש בשמחה יקנ"ז ומ"ה לישב בסוכה ולאכול בסוכה לילו ויום ח' (בלי ברכה) אפי' מועד כיבש"מ. אבל א"ל לישן או לאכול פירות או סתום מכבילה פת בסוכה. זה הכלל. דבר שא"ל ברכה בסוכה בז' ימי הסוכה. א"ל לאכלו בסוכה בח'. ושמחים ביו"ט זה יותר מבשאר יו"ט]: (יב) בשחרית [מתפללין של יו"ט עד אחר שמו"ע והש"ל אחר התפלה] נוטלין הלל. קדיש שלם: (יג) אם חל בשבת. אומרים קהלת. קדיש יתום [שיר של יום. לדוד אחת שאלתי]: (יד) מוליאין ב' ס"ת בפ' קורין עשר תעשר אפי' כשחל בחול. ובשבת ז' גברי. מפטיר קורין כאחרון דפסח בחל בשבת. ע"ש: (טו) בב' בס' שמחה. ביום השמיני. ומפטיר במלכים. ויהי ככלות שלמה. בשבת. יקום פורקן. מי שברך: (טז) מזכירין נשמות [אב הרחמים. אשרי. יהללו. בחול לדוד מזמור. ובשבת מזמור לדוד] ומחזירין ס"ת למקומן (ובנוחה. והש"ל אומר התפלה אל מלך נאמן ס"ן) חצי קדיש: (יז) מכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם (פי' כיון שכל כדי שגם הצבור יכירו במוסף משיב הרוח. ואם טעה ולא הזכיר. חוזר לראש גמר. אבל אם חתם מחיה המתים ועדיין לא פתח אתה קדוש. אומר משיב הרוח בלא חתימה] ועומדין להתפלל מוסף. בחזרת התפלה אומרים פיוטים לפי מנהג המקומות. ברכת כהנים. עולין לדוכן. קדיש שלם. אין כאלהינו. עלינו. שיר הכבוד. מזמור על השמינית: (יח) סדר סעודה. טוב לר"ה (כנהוג בדורות הקדמונים) לעשות סעודה. ביום גמר התורה. ולפי שאין לנו בא"י שבת בגולה. לכן אינו עושה ר"ה בשמ"ע יום בקדש סעודה. לנוסח עם ר"ח וכשאר יו"ט. הדבר פשוט הוא) יאמר:

כך כו'. ביום השמיני: הביאו פר ואיל ושבעה כבשים כו' (כל המשמרות שוות בהן. ומפיסות עליהן) השיר. על השמינית. עושין ממנו ג' פרקים. החליל מכה לפני המזבח. וזהו קרבן שמיני חג העצרת בבית אלהינו שיבנה במהרה בימינו. אמן:

(יט) אוכלין הותין בסוכה. ושמחים בי"ט זה ביותר. כי הוא בשמחתן של ישראל (ובג"ע) עם הקב"ה. כמ"ש חז"ל אמר הקב"ה לישראל. בבקשה מכם. עכבו עמי יום א'. קשה עלי פרידתכם. נגד' פתליל. ע' פרים כנגד ע' אומות. פר א' כנגד אומה יחידה. משל למלך שעשה לו עבדיו סעודה. ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך. ולכן טוב לאכול בו כבר יער מנהג הכל לעיל. ויעמוד מאמר ס' הזוהר:

ביום השמיני עצרת תהיה לכם. דהאי יומא דא מלכא הוא בלחודוי. חדוותא דיליה בהו בישראל. מתל למלכא דזמין אושפיזין. אשתדלו בהו כל בני היכליה. לבתר אמר מלכא. עד כען אנא ואתון אשתדלנא כלהו באושפיזין. וקרבתון קרבנין על שאר עמין בכל יומא. מכאן והלאה אנא ואתון נחדי יומא חד. הה"ד ביום השמיני עצרת תהיה לכם. לכם. לקרבא קרבנין עלייהו. אבל אושפיזי אסיפתותא. פתורא משתכחי חדירא. וביומא דחדוותא דמלכא. כלהון מתכנשי עמיה ומשתכחן. ועל דא כתיב עצרת. תרגומו כינשו. והאי יומא יעקב הוא רישא לחדוותא. כל איתן אושפיזי חדאן עמיה. ועל דא כתיב אשריך ישראל מי כמוך. וכתיב ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

(כ) כשנפטרין מהסוכה. יש נוהגין לומר.

יהי רצון שנזכה לישב בסוכת עורו של לויתן. לשנה הבאה בירושלים:

(פא) [יותר טוב ביום זה לעשות במעשיו] מנהגי חסידים סיום ונחה. כשאר י"ט [ולא"כ קודם ש' נכנס השמ"ש והשמשות. ולא ישתה כדבר משקה כמשכר. וכשיוצא מהסוכה אומר זה:

רבונא דעלמא. יהא רעוא מן קדמך. שאותן מלאכים הקדושים השייכים למצות סוכה. ולמצות ד' מינים לולב ואתרוג הדס וערבה. הנוהגים בחג הסוכות הם יתלוו עמנו בצאתנו מן הסוכה. ויכנסו עמנו לבתינו לחיים ולשלום. ולהיות תמיד עלינו שמירה עליונה ממעון קדשך. ולהצילנו מכל חטא ועון. ומכל פגעים רעים. ומכל שעות רעות המתרגשות לבא לעולם. ותערה עלינו רוח ממרום. ותחדש כליותנו לעבדך באמת באהבה וביראה. ונתמיד מאד בלימוד תורתך הקדושה ללמוד וללמד. וזכות ארבעה מינים ומצות סוכה יעמוד. שתאריך אפך עד שובינו אליך בתשובה שלימה לפניך. ונתקן כל אשר פגמנו. ונזכה לשתי שולחנות בלי צער ויגון. אני ובני ביתי ויוצאי חלצי. ונהיה כלנו שקטים ושלוים דשנים ורעננים. ועובדי השם באמת לאמיתו ברצונך הטוב. בכלל כל בני ישראל: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

יש נוהגין לומר בקצרה

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי: כְּשֵׁם שֶׁקִּיַּמְתִּי וְיָשַׁבְתִּי בְּסֻכָּה זוּ. כֵּן אֶזְכֶּה לֵישֵׁב בְּסֻכַּת עוֹרוֹ שֶׁל לִוְיָתָן. לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם:

(כב) נוהגין עד הלילה. ואין מכינים דבר מיו"ט לחברו [אבל מותר להכין הכלים מהסוכה לבית. ולא יסדרם לצורך הלילה. ולצורך היום הו שלא יסא הבית כחורבה מותר]: (כג) בח"ל עושין ב' ימים שמיני עצרת. שביעי נהג (כ"ג הסדר) הוא ש"ס. שמחים לסיום התורה. בלילה מקפלין כמו אתמול. כשהל כמ"ש אומרים והודיעם. מקדשין בכה"ג ובבית ואומרים שהחיינו [ולא"כ אומרים זה:

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יהוה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ: לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: יְהִי כְבוֹד יהוה לְעוֹלָם. יִשְׂמַח יהוה בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יהוה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: יְהִי יהוה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: יהוה מֶלֶךְ. יהוה מָלָךְ. יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יהוה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יהוה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: וְיִהְיוּ נָא אֲמָרֵינוּ לְרָצוֹן לִפְנֵי אֲדוֹן כֹּל: פותחין הארון וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן

אתה. (דברים ד) במ"ש שהה לך ה' השמים ומזה ראית לדעת שה' הוא אלהים והוא יחידי ואין עוד זולתו: לעושה. (תלים קלו) הודו לה' העושה לבדו (ולא ע"י המלאכים): נפלאות גדולות. כי חסדו קיים לעולם ולא כחסד ב"ו: אין. (תהלים פו) ה' אין כמוך בשרי מעלה ואין בעולם מעשה שיהא כמעשיך: יהי. (שם קד) כבוד ה' יעמיד כל ימי עולם (שתראה שליטי בריאתו והשגחתו על הכל) והמיד ישמח במעשיו. ולא יהיו שלשמים מעשיו לרשעו ונעצב בם: יהי. (שם קיג) שלא לה' באמור יהי וגו':

יהי. (מ"א ח): אבותינו. דוד המדבר שהסכימה שרה עמם תמיד: יטשנו. ממן עזיבה: ואמרו. (דה"א טז) דוד אמר לישראל. שהללו לה' עבור בני הגולה ואמרו הושיענו ה'. כי אתה תמיד אלהי ישענו. וקבצנו מהגוים והצילנו מהם להודות לשם קדשך על ישועה הבאה ולשבח עצמנו בתהלתך. שהוא שבח להדבק בה' המהולל מאד: ה' (תלים מח) ה' (שם ל"ג א) ה' (שמות טו יח) מלך בהוה ומלך בעבר וימלוך בעתיד לעולם: ה'. (תלים כט) בימי משיח יתן ה' חוזק לעמו ויברכם בשלום. שלא יהיה עוד מלחמה: ויהי. (במדבר י) כשנסע הארון משה לחבע אמר משה.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יהוה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: קוּמָה יהוה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא. הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ. זֶה יהוה קִוִּינוּ לוֹ. נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים. וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה. וּדְבַר יהוה מִירוּשָׁלָיִם:

אַב הָרַחֲמִים. הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם. כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ. מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

קומה ה' שהקדמת לפניהם דרך ג' ימים. עמוד הענן למו ולא תרחק יותר. ויפוצו אויביו המשונאין ויעשו שונאים הנודדים. וכינס לה'. שהשובה ישראל שובה ה': קומה ה'. (תלים קלב) והשרה שכינתך לבהמ"ק מקום מנוחה קבוע לך (שעד עתה הלך מאהל לאהל) ויבא יחד אתה והארון שהראה לכל גבורתך כשלקחוהו פלשתים בשבי. ואז כהניך ילבשו בגדי כהונה (הנקראים בגדי צדק. על שמכפרים ומצדיקים החוטאים) לעבודתך. וחסידיך בני לוי (שנקרא איש חסידיך. דברים לג) ירננו שיר בעבודתך: ועשה זאת בעבורו ולא תשב פני משיחך מלשמוע תפלתו: ואמר. (ישעיה כה) אז יאמר ישראל. הנה זהו ה' שקוינו לו שיושיענו. ועתה נשמחה בישועה ההוא: מלכותך. (תלים קמה) היא מלכות על כל העולמות. וממשלתך היא בכל ימי הדורות: כי. (ישעיה ב' פרק ד. חצי פסוק) תורת אמת היא רק היוצאת מציון. ודבר ה' הוא רק בירושלים: הטיבה (תלים נא):

לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה וכו'. הנה אנחנו באים לקיים מצות מנהג ישראל קדושים. להקיף ז' הקפות לתיבה שבה הס"ת. ולהרבות בשמחת התורה. לתקן את שרשה במקום עליון: ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שבכח הקפות אלו. תפיל חומת ברזל המפסקת בינינו לבינך. ונהיה מוקפים מתורה ומצות מבית ומחוץ. ונדבק בך ובתורתך תמיד. אנו וזרענו. וזרע זרענו. ויהי נועם וכו']:

(כד) ומוציאין כל ס"ת שבהיכל [ומעטרים בכתרים ושאר כסף וזהב. ונהגו גם לדלק בהיכל] ומקיפין עמהם התיבה [ז"פ בשירה ובזמרה ברנה וגילה. כנקוד תוך הגליון (בכתבי האר"י קורא אותה שמחה גדולה. וז"ל. ראיתי למורי שהיה הולך לפני הס"ת מרקד ומרקד ומשבח עמהם בשמחה גדולה בכל יכלתו. ואח"כ כשהיו הולכין לבה"כ אחר והיו עושין ג"כ הקפות עם הס"ת. היה הולך עמהם מרקד מבית ומרקד בשמחה גדולה. וכן נוהגים אחר שעשה כן) [ואומרים זה:

הקפה ראשונה

אָנָּא יהוה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יהוה הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יהוה עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: ע"ס א ב אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. בּוֹחֵן לְבָבוֹת הַצְלִיחָה נָא. גּוֹאֵל חָזָק עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אנא. מבקשך ה' הושיעה עתה לתשובה והצליחה בה שתהא באמת מבלי רפיון ועננו ביום שנקראך: אלהי הרוחות. שגלוי לפניו רוח ודעת כ"א שאין דומין זל"ז: בוחן. מבין מה שבלב:

רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְאַבְרָהָם רְחִימָא:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי. אב הרחמן. שבזכות הקפה **ראשונה** שהקפנו לתיבת בשמחת תורתך. הרומזת לחס"ד. יהי חסדך יי עלינו. ותזכנו לעבדך ביראה ואהבה. ותהיה אהבתך תקועה בלבנו תמיד כל ימי חיינו. ותהיה יראתך תמיד על פנינו לבלתי נחטא. ובכל מדה ומדה שתמדוד לנו. נודה לך במאוד מאוד. ותזכנו להשכיל להיטיב. ולגמול חסד בכל כחנו בגופנו וממוננו בלב שלם. ויהיה כל מעשינו לשמך. ולזכרך תאוות נפש. ותזכנו להתרחק מהקנאה ואכזריות וכעס. ולקנות מדת החסד בקנין גמור. ולמען תורתך הקדושה הנתנית בימין ולמען אברהם אהובך איש החסד. תמלא משאלות לבנו לטובה. יודע לעיני הכל טובך וחסדך עמנו. (ר"ת חסד) "חסדי יי לעולם אשירה לדור ודור אודיע אמונתך בפי. "סתרי ומגני אתה לדברך יחלתי: "דרכיך ה' הודיעני ארחותיך למדני: יהיו לרצון וכו':

אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ: ג"פ

הקפה שנית

דּוֹבֵר צְדָקוֹת הוֹשִׁיעָה נָא. הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ הַצְלִיחָה נָא. וָתִיק וְחָסִיד עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

לך זרוע עם גבורה. תעוז ידך תרום ימינך: קול יי בכח: עדות יי נאמנה מחכימת פתי: רַחֲמָנָא. אַדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְיִצְחָק עֲקֵידְתָּא:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי. שבזכות הקפה הזאת השנית הרומזת לגבורה. תזכנו להתגבר על יצרנו. ותן בנו כח לכבוש תאוותנו הגופניות. ולמען יצחק עקידך נאזר בגבורה. עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. וכמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם. כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו. ויגולו רחמיך על מדותיך. ותתנהג עמנו ה' אלהינו. במדת החסד ובמדת הרחמים. ותכנס לנו לפנים משורת הדין. ובטובך הגדול. ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך. ותבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות. ותגזור עלינו גזירות טובות כרוב רחמיך (ר"ת גבורה) גם מזדים חשוך עבדך אל ימשלו בי אז איתם: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה: הורני יי דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה את שמך: יהיו לרצון וכו':

אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ יִצְחָק אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ (ב"פ) **: אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ:**

הקפה שלישית

זַךְ וְיָשָׁר הוֹשִׁיעָה נָא. חוֹמֵל דַּלִּים הַצְלִיחָה נָא. טוֹב וּמֵטִיב עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

תתן אמת ליעקב חסד לאברהם: קול יהוה בהדר: פקודי ה' ישרים משמחי לב:

רַחֲמָנָא. אַדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְיַעֲקֹב שְׁלִימְתָּא:

א"ב **עַל** יִשְׂרָאֵל אֱמוּנָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל בִּרְכָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל דִּבְרָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל הֲדָרָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל וְעִידָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל זְכִירָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל חֶמְלָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל טְהָרָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל יְשָׁרָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל כְּנָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל לְאוּמָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל מַלְכוּתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל נְעִימָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל סְגֻלָּתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל עֲצָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל פְּעֻלָּתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל צִדְקָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל. קְדֻשָּׁתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל רוֹמְמוּתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל שְׁכִינָתוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל תְּהִלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שבזכות הקפה שלישית הרומזת לתפארת. תזכנו להיות מעבדיך הנאמר עליהם ישראל אשר בך אתפאר. ותזכנו לעסוק בתורתך הקדושה תורת אמת. ותהיה כל מגמתינו לבקש האמת. ותחננו למען דעת אמיתיות דיני התורה. ותזכנו להתרחק מן השקר והכזב. וכל פניות שנפנה. יהיה על דבר אמת. ובזכות תורת אמת. ובזכות יעקב אבינו ע"ה התחום בתפארת מדת האמת. וכתיב תתן אמת ליעקב. תעננו ותעשה בקשתנו. ונקראה ירושלים עיר האמת. על כן. נקוה לך אלהינו. לראות מהרה בתפארת עוזך (ר"ת תפארת) תקרב רנתנו לפניך ה' כדברך הבינני: פעמי הכן באמרתך ואל תשלט בי כל און: אשרי אדם עוז לו בך מסילות בלבבם: רחמיך רבים ה' כמשפטך חיינו: תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: יהיו לרצון וכו':

אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. יִצְחָק אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ יַעֲקֹב אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ (ב"פ) **: יִצְחָק אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ:**

הקפה רביעית

יוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוֹשִׁיעָה נָא. כַּבִּיר וְנָאוֹר הַצְלִיחָה נָא. לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

נעימות בימינך נצח: קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים: מצות ה' ברה מאירת עינים:

רַחֲמָנָא. אַדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְמֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא:

א"ב **אֵין** אַדִּיר כַּיהוָה. אֵין בָּרוּךְ כְּבֶן עַמְרָם. אֵין גְּדוֹלָה כַּתּוֹרָה. אֵין דּוֹרְשֶׁיהָ כְּיִשְׂרָאֵל:

מפי אל. מפי אל. יבורך ישראל:

אֵין הָדוּר כַּיהוה. אֵין וָתִיק כְּבֶן עַמְרָם. אֵין זְכִיָּה כַּתּוֹרָה. אֵין חָכְמָה כְּיִשְׂרָאֵל: מִפִּי אֵל
אֵין טָהוֹר כַּיהוה. אֵין יָשָׁר כְּבֶן עַמְרָם. אֵין כָּבוֹד כַּתּוֹרָה. אֵין לוֹמְדֶיהָ כְּיִשְׂרָאֵל: מִפִּי אֵל
אֵין מֶלֶךְ כַּיהוה. אֵין נָבִיא כְּבֶן עַמְרָם. אֵין סְגֻלָּה כַּתּוֹרָה. אֵין עוֹסְקֶיהָ כְּיִשְׂרָאֵל: מִפִּי אֵל
אֵין פּוֹדֶה כַּיהוה. אֵין צַדִּיק כְּבֶן עַמְרָם. אֵין קְדֻשָּׁה כַּתּוֹרָה. אֵין רוֹמְמֶיהָ כְּיִשְׂרָאֵל: מִפִּי אֵל
אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוה. אֵין רַחוּם כְּבֶן עַמְרָם. אֵין שְׁמִירָה כַּתּוֹרָה. אֵין תּוֹמְכֶיהָ כְּיִשְׂרָאֵל: מִפִּי אֵל

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. אל מלא רחמים. שתעשה למען זכות הקפה ד'. הרומזות למדת נצ"ח. ברחמים הרבים. אל תעזבנו נצח סלה ועד. ונשמחה ונראה **נעימות** **בימינך** נצח. ותזכנו לכל ההבטחות ונחמות שהבטחתנו ע"י נביאך הקדושים. וגם **נצח** **ישראל** לא ישקר ולא ינחם. והחזקנו ותאמצנו לנצח. ותנצח אויבינו. ותסתום פי **כל** **המקטרגים** עלינו. ולמען זכות משה רעיא מהימנא החתום במדת הנצ"ח תאיר **עינינו** **בתורתך**. ואחרי מצותיך תרדוף נפשנו. ותגאלנו גאולת עולם מגלות החל הזה. **בזכות** **משה** רעיא מהימנא. ותבנה בית המקדש במהרה בימינו. וקול בן לוי תיסוב על שיר"ה **ונבל** **ה'** עמו. כנור נעים עם נבל לנצח על מלאכת בית ה'. (ר"ת נ"ח) 'נודע ביהודה **אלהים** **בישראל** גדול שמו: צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו: 'חנני ה' כי אליך אקרא **כל היום**: יהיו לרצון וכו':

אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. יִצְחָק אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. יַעֲקֹב אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. מֹשֶׁה **רַעְיָא** מְהֵימְנָא יִשְׂמַח עִמָּנוּ ב"פ) יַעֲקֹב אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. יִצְחָק אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. **אַבְרָהָם** אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ:

הקפה חמישית

מֶלֶךְ עוֹלָמִים הוֹשִׁיעָה נָא. נָאוֹר וְאַדִּיר הַצְלִיחָה נָא. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים עֲנֵנוּ בְּיוֹם **קָרְאֵנוּ**:

יהוה אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. אשר תנה הודך על השמים: קול יהוה **חוצב להבות** **אש**: יראת יהוה טהורה עומדת לעד:

רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְּאַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתעשה למען רחמיך. **ולמען הקפה חמישית** הרומזות למדת ההו"ד ותזכנו שלא נלך בעצת רשעים. ולא נהיה מהולכי רכיל. **ולמען** זכות אהרן קדוש ה' החתום במדת ההוד לטובה. ותזכנו לרדוף שלום ולבקש **שלום ולשים** שלום **ולהרבות** שלום בעולם. ולמעבד עובדא דאהרן. ותשים שלום בימינו. **ותברכנו לחיים** **טובים ולשלום**. ובא לציון גואל גדול כבודו בישועתך. הוד והדר תשוה עליו **במהרה בימינו**. (ר"ת סוד) 'השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו: 'ויהי ה' לי למשגב ואלהי **לצור מחסי**: דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי. יהיו לרצון וכו':

אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. יִצְחָק אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. יַעֲקֹב אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. מֹשֶׁה **רַעְיָא** מְהֵימְנָא יִשְׂמַח עִמָּנוּ. אַהֲרֹן כַּהֲנָא קַדִּישָׁא יִשְׂמַח עִמָּנוּ ב"פ) מֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא **יִשְׂמַח** עִמָּנוּ. יַעֲקֹב אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. יִצְחָק אָבִינוּ יִשְׂמַח עִמָּנוּ. אַבְרָהָם אָבִינוּ יִשְׂמַח **עִמָּנוּ**:

הקפה ששית

עוֹזֵר דַּלִּים הוֹשִׁיעָה נָא. פּוֹדֶה וּמַצִּיל הַצְלִיחָה נָא. צוּר עוֹלָמִים עֲנֵנוּ בְּיוֹם **קָרְאֵנוּ**:

צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש: **משפטי ה'** אמת צדקו יחדו:

רַחֲמָנָא. אִדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְּיוֹסֵף צַדִּיקָא: האדרת והאמונה וכו'

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. שתעשה למען רחמיך ולמען זכות **הקפה ששית** שהקפנו הרומזות למדת היסוד. והצילנו מכל חטא ועון והרהור רע. ואתה בטובך **הגדול** **תלקט** את אשר פזרנו ותייחד את אשר הפרדנו ותתקן את אשר העוינו והוציא **לאור כל** **הנצוצות** של קדושה אשר נטמעו בין הקליפות חיל בל"ע ויקיאנ"ו מבטנו יורישנו אל. **ותזכנו** **לשמור** עצבנו והדרכנו מכל חטא. ולא יוצא בנו ובזרענו שום פגם ויהיו כל זרעינו **זרע קודש**. **ובזכות** יוסף צדיק החתום במדת היסו"ד. תרחם עלינו. אל שדי יסוד **יסד ציון** **תרוממנה** **קרנ"ת צדיק**. ובזכות יוסף הצדיק. **יוסף** ה' שנית ידו ויגאלנו גאולת עולם **במהרה בימינו** (ר"ת יסוד) 'ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישע"ו: סור מרע ועשה טוב **בקש שלום ורדפהו**:

והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועליהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח:
דרכי ספרתי ותענני למדני חקיך: יהיו לרצון וכו':

אברהם אבינו ישמח עמנו. יצחק אבינו ישמח עמנו. יעקב אבינו ישמח עמנו. משה רעיא מהימנא ישמח עמנו. אהרן כהנא ישמח עמנו (יוסף צדיקא ישמח עמנו ב"פ) אהרן כהנא ישמח עמנו. משה רעיא מהימנא ישמח עמנו. יעקב אבינו ישמח עמנו. יצחק אבינו ישמח עמנו. אברהם אבינו ישמח עמנו:

הקפה שביעית

קדוש ונורא הושיעה נא. רחום וחנון הצליחה נא. שומר הברית עננו ביום קראנו:
תומך תמימים הושיעה נא. תקיף לעד הצליחה נא. תמים במעשיו עננו ביום קראנו:

לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ. לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש: והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד: ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים:

תמניא. אדכר לן זכותיה דדוד מלכא משיחא: אין כא היט ער אתה הוא משיעט

ויאתיו כל לעבדך. ויברכו שם כבודך. ויגידו באיים צדקך. וידרשוך עמים לא ידעוך. ויהללוך כל אפסי ארץ. ויאמרו תמיד יגדל יהוה: ויזבחו לך את זבחיהם. ויזנחו את עצביהם. ויחפרו את פסיליהם. ויטו שכם אחד לעבדך: ויראוך עם שמש. ויכירו כח מלכותך. וילמדו תועים בינה. וימללו את גבורתך. וינשאוך מתנשא לכל לראש. ויסלדו בחילה פניך. ויעטרוך נזר תפארה. ויפצחו הרים רנה: ויצהלו איים במלכך. ויקבלו כלם את עול מלכותך עליהם. וירוממוך בקהל עם: וישמעו רחוקים ויבואו. ויתנו לך כתר מלוכה: בש"ת שחרית אומרים זה:

ב"פ יבוא אדיר במהרה. יבא בחור בימינו: יבוא אליהו לבשרנו. יבוא. משיח צדקנו בן דוד גואלנו. יום גילה. יום רינה. יום דיצה. יום חדוה. יבא אלינו: יבוא גדול במהרה. יבוא דגול בימינו: יבוא אליהו יבוא הדור במהרה. יבוא ותיק בימינו: יבוא אליהו יבוא זכאי במהרה. יבוא חסיד בימינו: יבוא אליהו יבוא טהור במהרה. יבוא ישר בימינו: יבוא אליהו יבוא כביר במהרה. יבוא למוד בימינו: יבוא אליהו יבוא מלך במהרה. יבוא נורא בימינו: יבוא אליהו יבוא סגיב במהרה. יבוא עזוז בימינו: יבוא אליהו יבוא פודה במהרה. יבוא צדיק בימינו: יבוא אליהו יבוא קדוש במהרה. יבוא רחום בימינו: יבוא אליהו יבוא שדי במהרה. יבוא תקיף בימינו: יבוא אליהו

יצוה צור חסדו עד שר של"ם. ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו עד כל המיחלים לה':

אברהם אבינו ישמח עמנו. יצחק אבינו ישמח עמנו. יעקב אבינו ישמח עמנו. משה רעיא מהימנא ישמח עמנו. אהרן כהנא ישמח עמנו. יוסף צדיקא ישמח עמנו. דוד מלכא משיחא ישמח עמנו ב"פ יוסף צדיקא ישמח עמנו. אהרן כהנא ישמח עמנו. משה רעיא מהימנא ישמח עמנו. יעקב אבינו ישמח עמנו. יצחק אבינו ישמח עמנו. אברהם אבינו ישמח עמנו:

לשנה הבאה בירושלים: ג"פ.

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי אל מלא רחמים. שתעשה למען רחמיך בזכות הקפה שביעית הרומזת למלכו"ת. ותגלה מלכותך עלינו מהרה. מלוך על כל העולם כולו בכבודך. והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא. ותשרה שכינתך עלינו ויהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו (ר"ת מלכו"ת) "מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע: "לעולם ה' דברך נצב בשמים: "כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה: "ואני כזית רענן בבית אלהים בטחתי בחסד אלהים עולם ועד: "תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אזניך:

רבונו של עולם. הנה אנחנו באים ביראה ואהבה ובשמחה רבה להודות לך על אשר קדשתנו במצותיך ובחרת בנו מכל העמים. אהבת אותנו ורצית בנו ותתן לנו את תורתך הקדושה תורה שבכתב ותורה שבע"פ. וקרבתנו לעבודתך. מה אנו ומה חיינו כי עשית עמנו חסדים גדולים רבים ועצומים כאלה ועתה אלהינו מודים אנחנו לך. ומהללים לשם תפארתך. אמנם גודל צערנו. בהעלותנו על לבבנו כל אשר נתרשלנו מלעסוק בתורתך הקדושה. וכל אשר פגמנו בלימודנו. הן מצד לימוד להתגדל והן מצד שלא למדנו בקדושה ויראה כדת מה לעשות. והן שלא טרחנו להבין הענין על בוריו מוצא הדין ועומק ההלכה. והן אשר קטפנו מלוה עלי שיח והן אשר לא תמכנו וחזקנו ברכי רבנן דשלהי ולא אמצנו ברכים כושלות. כזאת וכזאת פגמנו בכ"ב אותיות תורתך ותעינו בלימוד והוראה ולא נהגנו בטכסים תלמיד חכם. ועוד אחרת אשר נפלו ניצוצי תורתנו ומצותינו לבורות נשברים וישב ממנו שבי: על הכל בושנו ונכלמנו ובמסתרים תבכה נפשנו. יראה ורעד יבוא בנו ותכסנו פלצות. והן עתה בבושת פנים אנו שבים ומתחרטים ואנו רוצים לעשות רצונך כרצוננו. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אל רחום וחנון הטוב והמטיב. שתקבל כוונתינו: כי אתה בוחן לבות וידעת שרצוננו לעשות רצונך ולעסוק בתורתך הקדושה כדת מה לעשות. ואתה הבטחתנו ע"י עבדיך חכמי ישראל. הבא לטהר מסייעין אותו: ובכן יהמו נא רחמיך. וראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. ואויר ארץ העמים וביטול הטהרה ותוקף גלות גוף ונפש הן הנה היו בעוכרנו. כי גבר אויב יצרנו הרע ועשה אשר זמם להדיחנו מתורתך: ובכן אין לנו מלך גואל ומושיע בלתך. הנשמה לך והגוף פעלך. חוסה על עמלך. ובזכות שבע הקפות שהקפנו להתיבה שבה הס"ת ושמחנו לכבוד תורתך. תתמלא רחמים עלינו. השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך. ויתמתקו הדינים ויכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך. ותוציא לאור כל ניצוצי תורתנו ומצותינו וישוב הכל לאיתנו הראשון ולא ידח ממנו נדח. תזכנו לעסוק בתורה לשמה ללמוד וללמד לשמור ולעשות. ולהוציא לאור כל חלקי פרד"ס תורתנו השייכים לנפשנו רוחנו ונשמתנו. ותחיינו מאתך חכמה ובינה ודעת לחדש חידושים רבים אמיתיים בפרד"ס תורתך הקדושה. וקושיות והויות וישובים אמיתים וחדושי דינים לאמיתה של תורה. ובחנם רחמיך תזכנו לזרע קודש בנים חכמים וחסידים זרע אנשים ובריא מזלייהו ולא ימצא בנו ולא בזרענו שום פגם ושום פסול. ואתה ברוב רחמיך תתן בנו כח ובריאות ויכולת מספיק וחוזק ואומץ באיברינו וגידנו וגופנו לעמוד על המשמר. ולא יארע לנו שום מיחוש ושום כאב. ונהיה שמחים וטובים ובריאים לעבודתך. ותצילנו מכל רע: אלהינו ואלהי אבותינו. מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך. והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך. וידע כל פעול (עשי"ה) כי אתה פעלתו ויבין כל יצור (יציר"ה) כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה (בריא"ה) באפו ה' אלהי (אצילו"ת) ישראל מלך ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. ואל תדיחנו מפני שום נברא שבעולם. ותאריך ימינו בטוב ושנותינו בנעימים. ומלא שנותינו שמונים שנה. אורך ימים ושנות חיים תוסיף לנו לעבודתך. ובצל כנפיך תסתירנו. ותצילנו לנו ולכל בני בתינו מכל גזירות קשות ורעות: ותחדש עלינו שנה טובה. ונהיה שקטים ושאננים דשנים ורעננים לעבודתך וליראתך כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך. הראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו. ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה]:

(כה) גוללין ג' ס"ת. מעמידין הראשונה על פ' וזאת הברכה. שניה לה. על בראשית. שלישית. על פ' קרבנות שבפנחס [שמע ישראל. גדלו. ומעון על הכל. ומחזיר כל הס"ת. ומשיר א'. קורא נו' בס' ברכה. ח"ק. ומכנים הס"ת. עלינו. ק"י]. פוטרין לבתיהם לשלום. אוכלין בבית. ומי שאין לו מקום להגות שם. מבואר לעיל בהא הרבים מה דים: (כו) לכתבי אר"י. בליל ש"ס לאמר בשב"ס. והיום שמיני בח"י. וש' כח"ל: (כז) בשחר. סדר תפלה והגודה. כאתמול [עד אחר שמו"ע הש"ץ חוזר התפלה] גומרין הלל. קדיש שלם [שיר של יום ק"י]: (כח) מוציאין כל הס"ת. ומסבבין בריקוד ובשיר ובזמרה נגד ההולך כנ"ל. לכבוד תלה סוכה והדרס כי כולל (אסור להכניס אבל בשעת שקורין מפטיר בי"ס) [ואומרים סדר הקפות כבערבית. שמע גדלו. ומחזירין הס"ת לארון. ומוציאין ג' ס"ת לקריאת היום] אח"כ קורין בס"ת א' וזאת הברכה. ומרבין בקרואים. אח"כ שקראו הס' עומה כ"פ. כדי שיזכה כל הקהל בקריאת ביום הזה: (כט) על פ' מעונה. שהלאה מעונה. יחיד קורא אותו. והוא נקרא חתן תורה. שזכה לגמרה. ולקנותה בכסף או בשוה הנגמר. לסתחתו בשרכות עוזר ומתן. ומסכבדים בה כ"א גדולים והשובים שבקהל (וא"ו פי' יחיד כמבוא) אולם: (ל) פותח ס"ת ב'. וקורא בו בראשית. וזה נקרא חתן בראשית. שמתחתן בה עם תורה שמסדרין עליו כדי שיזכה להתחיל סתורה (והם נודרים לצדקה כפי מדתם גם. האמנם בי"ע אין נכון כ"כ. עי' בית המדרש) אח"כ מניח ספר ב' על התיבה. ואומר קדיש על שלשתן. מגביה וגולל: (לא) פותח וקורא בספר ג' למפטיר. פ' קרבנות כאתמול ומפטירין אחרי מות משה:
(לב) [אומר ברכת הפטרה. ומעמידים הב' ס"ת של הימנו ואומרים זה. ומיוסד ע"פ א"ב בראשי החרוזים. ואות ת' וס' כפול:

אשר בגלל אבות בנים נדל. ובעבורם תורה נתן יהוה: בנגלי רוח יהוה נגלה. במלאכי

צְבָאוֹת אַלְפֵי שִׁנְאָן : גִּבּוֹר עַל גֵּאִים אֱלוֹהַּ אַדִּיר . קָרָא לְמֹשֶׁה לְקַבֵּל לוּחוֹת : דִּבְרֵי אֵל חַי שָׁמְעָה הָאָרֶץ . וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַּלָּצוּן : הִטָּה שָׁמַיִם וַיֵּרַד . וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיֵּדֶא עַל כַּנְפֵי רוּחַ : וַיֵּצְאוּ דְבָרִים מִתּוֹךְ הָאֵשׁ . וַיִּתְחַקְּקוּ עַל לוּחוֹת הָאֶבֶן : זְמִירוֹת אָמְרוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים . שׁוֹפָר תָּקְעוּ בִּשְׁמֵי מָרוֹם : חָרְדָה לָבְשׁוּ כָּל בְּנֵי עֵשָׂו . כִּי מִשֵּׂעִיר יהוה זָרַח : טָפְחוּ כֻּלָּם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל . כִּי מִפָּארָן יהוה הוֹפִיעַ : יְמִין יהוה טְפָחַיִם בַּלּוּחוֹת . וִימִין מֹשֶׁה טְפָחַיִם בַּלּוּחוֹת : כִּי אֹרֶךְ הַלּוּחוֹת שִׁשָּׁה טְפָחִים . וּטְפָחַיִם מְפוֹרָשׁ בֵּין יָד לְיָד : לְךָ מֹשֶׁה וּשְׂמַח בִּגְדֻלָּתֶךָ . כִּי אֵין כָּמוֹךָ בְּכָל הַנְּבִיאִים : מִי עָלָה שָׁמַיִם לְתוֹךְ הֶעָנָן . וּמִי רָאָה תְּמוּנַת אֱלֹהֵינוּ : מֹשֶׁה עָלָה לְתוֹךְ הֶעָנָן . גַּם הוּא רָאָה תְּמוּנַת אֱלֹהֵינוּ : נְשִׂיא נְשִׂיאִים הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ . אָב לַחֲכָמִים וְרֹאשׁ לַנְּבִיאִים : סָגַר הַיָּם בִּתְפִלָּתוֹ . וְעַל יַד שְׁלוּחוֹ חָרוֹן אַף הֵשִׁיב : עָנָה יהוה וְאָמַר לְעַמּוֹ . אָנֹכִי יהוה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים : פָּתְחוּ כֻּלָּם פִּיהֶם וְאָמְרוּ . יהוה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד : צָעַק מֹשֶׁה צְעָקָה גְדוֹלָה וּמָרָה . בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵה וּמֻת בָּהָר : קָרַע בְּגָדָיו וְהֵרִים קוֹלוֹ . יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן שְׁמֹר נָא צֹאנִי : רָאָה מֹשֶׁה מֵרֹאשׁ הַפִּסְגָּה . נַחֲלַת שְׁבָטִים עוֹמְדִים לְפָנָיו : שָׁם מֵת מֹשֶׁה עֶבֶד יהוה . מוּל בֵּית פְּעוֹר אַסְפּוֹ אֱלֹהֵינוּ : תְּפִלַּת מֹשֶׁה קָרַע רָקִיעַ . וְעָנָה צוּר לְעַמּוֹ בְּעֵת צָרוֹתָם : תְּפִלָּתוֹ לְעוֹלָם לֹא שָׁבָה רֵיקָם . כִּי תְּעָה נֶאֱמָן הָיָה מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל :

מֹשֶׁה מֵת . מִי לֹא יָמוּת . עַל פִּי יהוה . מֵת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ :

שִׂישׂוּ וְשִׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה . וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה . כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִכָּל סְחוֹרָה . מִפָּז וּמִפְּנִינִים יְקָרָה : נָגִיל וְנָשִׂישׂ בְּזֹאת הַתּוֹרָה . כִּי הִיא לָנוּ עֹז וְאוֹרָה : אֲהַלְלָה אֱלֹהַי וְאֶשְׂמְחָה בּוֹ . וְאָשִׂימָה תִקְוָתִי בּוֹ . אֲהוֹדֶנּוּ בְּסוֹד עַם קְרוֹבוֹ . אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ : נגיל בְּכָל לֵב אֲרַנֵּן גְּבוּרוֹתֶיךָ . וַאֲסַפְּרָה תְהִלָּתֶךָ . בְּשָׂשׂוֹן הֲשִׁיבֵנוּ לְבֵיתֶךָ . עַל חַסְדְּךָ וְעַל אֲמִתֶּךָ : נגיל גּוֹאֵל תָּחִישׁ מְבַשֵּׂר טוֹב . כִּי אַתָּה מִגְדַּל עֹז וָטוֹב : גְּאוּלִים יוֹדוּךָ בְּלֵב טוֹב . הוֹדוּ לַיהוה כִּי טוֹב : נגיל דָּגוּל גְּאוֹל בָּא הֲמוֹנַי . כִּי אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוה : דְּגוּלִים יוֹדוּךָ יהוה . מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יהוה : נגיל הֲלֹא בְּאַהֲבָתוֹ בָּחַר בָּנוּ . בְּנִי בְכוֹרִי קְרָאָנוּ : הוֹד וְהָדָר הִנְחִילָנוּ . כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ עִמָּנוּ : נגיל

כי (משלי ג יד טו): מפנינים. מרגליות: בסוד. כשהיו ישראל בהר סיני קרובים לו. אליו היו כולם לב אחד כו: עם (תלים קמח יד): אליו. (עיין יח ג): על. (עיין קמו ח) ואומר ברחמים חסדך ואמתך קודם כביכול לנו ולא למען צדקותינו: גואל. כי גואלנו נקרא שמבשר נבואה גם עליו שמבשר טוב (ועל טוב נאמר. שאתה מגדל עוז וטוב) וכן ישראל שגאלו יודוך בלב טוב ושמחה ויאמרו אל"ו הודו לה' (תלים קיח א): דגול. אתה ה' שיש לך דגלים מרבבות מלאכים: אמרתך שנגאל המוני ערב (ועל רבוי נאמר. כי אין קדוש כה') וכן ישראל שהיו במדבר בדגלים יודוך ה' (ואף שאין מי שיוכל לספר כל גבורות ה') ויאמרו. הלא עבור אהבתו בנו (ולא בצדקותינו) בחר בנו ה' וקרא אותנו בני בכורי (דגול. שיר ה' י) ה' דגל. גם כבוד נתן כל העמים: אין (עיין ב ג) מי (תלים קו ב): כי (עיין ד מג): כי (תלים קיח):

אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל . אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל . אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל . אֲשֶׁר בָּחַר בָּכֶם אֵל . וְהִנְחִילְכֶם הַתּוֹרָה מִמִּדְבָּר וּנ״א מִסִּינַי מַתָּנָה : [אשריכם אדירי אל אשריכם ברוכי אל אשריכם ישראל כו'.

אשריכם גבורי אל . אשריכם דורשי אל . אשריכם כו' . אשריכם הדורי אל . אשריכם ות קי אל . אשריכם כו'.
כתב יד] :

הִתְקַבְּצוּ מַלְאָכִים זֶה אֶל זֶה . זֶה לְקַבֵּל זֶה . וְאָמַר זֶה לָזֶה . מִי הוּא זֶה וְאֵי זֶה הוּא . מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּא פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ : מִי עָלָה לַמָּרוֹם . מִי עָלָה לַמָּרוֹם . מִי עָלָה לַמָּרוֹם וְהוֹרִיד עֹז מִבְטֶחָה : התקבצו

התקבצו. כשהלוים עמם עוברים לקבל התורה. מקבל כשמלאכים זה"ו זה נגד זה ולמטה עליו אל"ו. מי הוא זה כשמלאכים בשני כסא הכבוד וכו' פרש עליו עננו : (אל"ו ואמר (ישעיה ו ג) : מי (אסתר ז ה) : מאחז (איוב כו ט) : כסה . כמו כסא : פרשז . ל' פרישה . והו' מכסה : ענן ה סביבו

מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם. נְתַנְאֵל. שְׁמַעְיָה. אֲבִי סוֹכוֹ. אֲבִי זָנוֹחַ. חֶבֶר • יְקוּתִיאֵל. טוֹבִיָּה. יֶרֶד. אֲבִיגְדוֹר. עָלָה לַמָּרוֹם וְהוֹרִיד עֹז מִבְטַחָהּ: התקבצו אָגִיל וְאֶשְׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. בֹּא יָבֹא צֶמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה: תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים. לְכֻלָּם חַיִּים. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים: אַבְרָהָם שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. בֹּא יָבֹא צֶמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה: תורה היא יִצְחָק • יַעֲקֹב. מֹשֶׁה. אַהֲרֹן. יְהוֹשֻׁעַ. שְׁמוּאֵל. דָּוִד. שְׁלֹמֹה. אֵלִיָּהוּ. שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. בֹּא יָבֹא צֶמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה: תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים לְכֻלָּם חַיִּים. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים:

סורא שסיא החק לכבודה בכ: ...אל. בכס נקרא כי' שמות אלו: ...ח. מסיח יגא כוכות כמתח ...רים. וכיא עץ חיים מבלי ג ...) לכלם. שנסרס יסינו כחיים. כי סיסה עמך ה' מעין כמוכע ...: (ר. סלים ט י):

(...) ...רי. יסלא. ח"ק] מתפללין מוסף [והוצ' הש"ן התפלה] נ"כ (ויש שמבלין כפיים בשחרית) ככל כאחמול [א"כ. עלים. ק"ש: אנעים זמירות] מזמור. ססגין לומר תפלה למשה [ממחה כדאחמול]:

נסגר שער אחר הרצים. תשלום מנהגי יתר ימי החדש ומה שאירע בהם

(א) מסכי מואלי יו"ם. נתבאר לעיל כמה פעמים [בערבית אומר אתה חוננתנו. ומבדיל בלי ברכת נר ובשמים]: (ב) כ"ד ...רי. סוא אכרז הג. מנהגו. כבר הבאר לעיל כמה פעמים: (ג) בו מלסאו עולי הגולה ... והקגו סקסים ונדרים: (ד) בשבת אחר כתב (שנה א. ד"ז בו) קורין בהפטרה. ומתקין ...ם. במנחה. מתחילין לומר ברכי נפשי. עי' בית הסגה: (ה) כ"ם. ער"ח. אין נשיאת כפים במנחה. הברי. לעולם מלא עגולה. ... סלשים בנו. א' דר"ח הכא:

נסגר שער העין. ונפתח שער המים. לחודש מרחשון (שבטו נפתלי. לר' אליעזר הן. מזלו עקרב) ע"ש ימי הגשמים שמתחילין בו. ואירעה בו ירידת המבול. ושואלין בו הגשם בא"י:

(א) ב' דר"ח. אינו הג אלא נבדכ"ג (שגם זו כ'). מולדו ד' י"ג ... תמנ"ג): (ב' בחשון. כלה הבית אשר בנה שלמה לכל דבריו. שנאמר ... וכסקון: (ג) בו ... זכריה על בנין בית שני: (ד) ג' בו. רביעה ... בזירה: (ה) (שנה זו שבת. קורין בה: (ו) ד' בו ... לגל א' ב' בעום): (ז) ו' בו. שעמית מיתת צדיקים. עוזה עיני לצדקה. ושתעו בבו לעימיו: (ח) ו' בו. שואלין גשמים. לדברי ר"ג. והיא רביעה א' בימינים: (ט) יוד בו. מולד גד ומת בן קכ"ס. ... קורין לך לך: (י) י"א בו. מלד בנימין ומת בן ק"ע: (יא) ע"ז בו. כדה יורכנים בה: (יב) י"ז בו. ירד המבול בעולם. הוא זמן רביעה א' אפילה:

(יג) כאן נבלול פרק סדר תעניות (אע"פ שיעבור החודש. כי כולו נמשך אחר ההתחלה) על עצירת גשמים. ונקרא לו שם בפ"ע. חשרת מים:

(א) הגיע י"ז ולא ירדו גשמים. התחילו יחידים מתענין ג' תעניות בה"ב. ולא התלמידים (עלח"ם) ראוים לכך. הדין תענית אלו.. כדין תענית יחיד: (ב הגיע ר"ח כסלו. ולא ירדו גשמים. ב"ד גוזרין ג' תעניות על הצבור בה"ב. וכל העם נכנסין לבה"כ ומתפללין וזועקים ומתחננים וקורין ויחל: (ג) עברו אלו ולא נענו. ב"ד גוזרין עוד ג' תעניות בה"ב. ואלו מפסיקין מבעו"י כמו בי"כ ואסורים במלאכה ביום. ואסורים ברחיצת כל הגוף בחמין. ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. ונועלין המרחצאות. ואסורים בסיכה (כמ"ש בט"כ) ... ומתפללין ומתחננין בבהכ"נ: (ד) עברו אלו ולא נענו. גוזרין עוד שבע על הצבור. בה"ב בה"ב. ויתרום אלו על הראשונות. שמתריעין בהם בשופר. על הברכות שמוסיפין ... ומתפללין ברחוב העיר. ומורידין זקן לפניהם: (ה) וכך סדר ... מסדרין הברכות וסדר"ז כמו בשבת. ובמגיע עד ואראלו כשופטי אומר י"ג מזמורים מפעמים. ואלו הן. תפלה לדוד שמעה. לדוד אליך ה'. לדוד משכיל אשרי. תפלה לדוד שמה. לדוד ברכו. הללויה הללו את שם ה'. מזמור שירו לה'. שיר המעלות אל ה'. שיר למעלות אשא. שיר המעלות אליך. שיר המעלות לדוד לולי. שיר המעלות ממעמקים. הודו לה' כי טוב. וברוך שאמר. ישתבח. יוצר. ק"ש עד גאל ישראל. תפלה י"ח. ענינו בש"ס: (ו) אחר ש"ץ התפלה. ג' ראשונות. ג' אמצעיות. סלח לנו כו'. סלח לנו אבינו. כי ברוב אולתנו שגינו. אל מלך כו' ויעבור. ואומר סוכרים וסליחות ווידוים ווידוי הגדול. וכמו שאומרים באשמורת ר"ה. והתחלו ישראל במדבר כו'. דמאל אין תמודות כו'. עננו הכותב ה'. ומוסס המן המרבה לסלוח. ואומר:

ראה בענינו וריבה ריבנו. וגאלנו מהרה למען שמך. ופדנו מכל צרה וצוקה: עננו אבינו עננו. עננו כו' כי אתה פודה ומציל כו'. וקיים לנו ה' אלהינו. את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה. ותראה לפניך העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח וכבש רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם. כן יכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך. ברוך אתה י"י. העונה בעת צרה. ואומר. מי שענה את אברהם בהר המוריה. הוא יענה אתכם. וישמע בקול צעקתכם. היום הזה. בא"י. גואל ישראל: תוקע תשר"ת ואומר ויעבור. אם ילכה יאמר. היום יבואונו רחמיך. היום תשמחנו בגשם ממרומיך. היום תרום קרן עמך. אם כבנים. רחמנו כרחם אב על בנים. אם כעבדים. עינינו לך תלויות עד שתחננו ובגשמי רצון תעננו: קדוש: אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם. כי זכר כל היצור לפניך בא. מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר. מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש. אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך. כי דורשיך לעולם לא יכשלו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך. וקיים לנו ה' אלהינו. את הדבר שהבטחתנו בתורתך ע"י משה עבדך כאמור. חכרתי וגו'. כמו שאומרים בזכרונות דר"ס. עד להיות להם לאלהים אני ה': מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף. הוא יענה אתכם כו'. ברוך אתה יי. זוכר הנשכחות. תש"ת ואומר ויעבור. היום תניף גשם נדבות. היום יוורמו מים עבות. היום תשיב לב בנים על אבות.

אם כבנים כו'. אתה נגלית כו'. כמו שאומרים בשופרות דר"ה . עד כל יושבי תבל ונומר . ונאמר וירע העם ויתקעו בשופרות. ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה. ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את העיר. ובתורתך יי אלהינו כתוב לאמר וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם. והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני יי אלהיכם ונושעתם מאויביכם. קהל וזכור לנו יי אלהינו. זכות יהושע עבדך נביאך. ורחם עלינו למען שמך. ש"ץ מי שענה את יהושע בגלגל. הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. ברוך אתה יי. שומע תרועה. תר"ת. ויעבור. היום תזכור לנו ברית אבות שלשה. היום בנשמי רצון לנו חישה. היום חמול על עדתך האנושה. אם כבנים כו'. שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו' כל המזמור. קהל אנא יי אלהינו. זכור לנו זכות שמואל חוזך. ורחם עלינו למען שמך. ש"ץ מי שענה לשמואל במצפה, הוא יענה כו'. ברוך אתה יי. שומע צעקה. תשר"ת. ויעבור. היום תרחם לבאי באש ובמים. היום תחון בתוני בגלות פעמים. היום תפתח לנו אוצרות מים. אם כבנים כו'. שיר למעלות כל המזמור. קהל אנא יי אלהינו. זכור לנו זכות אליהו נביאך. ורחם עלינו למען שמך. ש"ץ מי שענה לאליהו בהר הכרמל. הוא יענה כו'. ברוך אתה יי. שומע תפלה. עלה"ש. תש"ת. ויעבור. היום תענו ביד רמה. היום תשמח אדם ובהמה. היום תשקה פני האדמה. אם כבנים כו'. שיר המעלות ממעמקים כל המזמור. קהל. אנא יי אלהינו. זכור לנו זכות יונה עבדך נביאך. ורחם עלינו למען שמך ש"ץ מי שענה את יונה ממעי הדגה. הוא יענה כו', ברוך אתה יי. העונה בעת צרה. תר"ת. ויעבור. היום העתר לשופכי לב כמים. היום רוה ארץ לא שבעה מים. היום הבה לנו גולות מים. אם כבנים כו'. תפלה לדוד כל המזמור. קהל. אנא יי אלהינו. זכור לנו זכות דוד עבדך משיחך. ושלמה בנו מלכך. ורחם עלינו למען שמך. ש"ץ מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא כו'. ברוך אתה יי. המרחם על הארץ. תש"רת. ויעבור. היום שים לנו שארית בארץ, היום הורד גשם לרוה הארץ. היום מטובך תשבע הארץ. אם כבנים כו':

תחנה . ונומר התפלה : רצה . ומודים . ברכת כהנים . שים שלום . חצי קדיש . סליחות . נפילת אפים . תענה . מיושב . והוא רחום לא עומדים שם . חצי קדיש . מוציאין ס"ת . וקורא מראש פ' אם בחוקתי . הכהן עד לנפשת עליהם . לוי עד בריתי אזכור . שלישי (והוא מפטיר) פ' הקללות . עד ביד משה . חצי קדיש . ומפטיר ירמיה . על דברי הבצרות . עד אל תניחנו . וקורין בניגון הכי . ומברך אחריה עד מגן דוד . והאומר מגלה . ומוליכין התיבה לרחובה של עיר . וכל העם מתכסין בשקים . ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה . ובראש הנשיא ובראש אב ב"ד במקום הנחת תפלין (עמלה"ש) וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו . והדורש מי שראוי . והאומר לפניהם דברי כבושין . והאומר קדיש דרבנן . דהוא עביד לאחרונה פלגא . מחזיר ס"ת למקומו . אשרי . למנצח . ובא לציון גואל . קדיש שלם . למנצח מזמור לדוד שיר לך דומיה תהלה וגו' . קדיש יתום . הוכחות וסליחות . ויוצאין כל העם לבה"ק . בוכים ומתחננים שם . כלומר הרי אנו מתים כמתים אם לא תשובו מדרכיכם . ושבים לבה"כ . אם יש שהות . קוראים תהלים . עד שהגיע זמן תפלת המנחה : (ז) במנחה . נועלים ההיכל כל היום (עד לעת ערב . פותחין מעט ההיכל כמוכרות ארוכה וקצרה . כדי שימצא הבא לקנות לסעודת הלילה . בחמישי . פותחין אותו כל היום . מפני כבוד השבת) : (ח) למנחה . אומר אשרי . חצי קדיש . אל ארך אפים ורב חסד . אל ארך אפים ומלא רחמים . מוציא ס"ת . קורא ויחל . ומפטיר שובה ישראל . עד יכשלו בם . ומסיים מי אל כמוך . מחזיר ס"ת למקומו . חצי קדיש . תוכחות וסליחות . עד שיגיע זמן תפלת נעילה : (ט) לתפלת נעילה אומר חצי קדיש . מברך ש"ץ ואמר מה אנו מה חיינו . מתפללין י"ח . עננו בשומע תפלה . אחר סיום התפלה . וידוי . מה נאמר לפניך יושב מרום כו' . מה אנו מה חיינו כו' . אתה הבדלת כו' . עד ואם יצדק מה יתן לך . ומדלג ואתה ברחמיך רחם עלינו כו' . וחוזר ש"ץ התפלה . ג' ראשונות . סדר . ב' אמצעיות . סלח וכוודוים . אשמנו . לעיניהם . מה אנו מה חיים . ויעבור . וכשהטעתו כו' . דניאל כו' . עזרא כו' . ראה עניים כו' . ושם ברכות הנוספות כמו ביוצר . רפאנו . ומסיים האמצעיות . רצה . מודים . ברכת כהנים . שים שלום . קדיש שלם . מתפללין ערבית : (י) בסדר הזה (בזמן הבית . היו הכהנים תוקעין בחצוצרות . ועיין במשנה) עושין בכל יום מז' האחרונות . ומורידין לפני התיבה זקן ורגיל בתפלה ובתנ"ך . ומטופל ואין לו . ויש לו יגיעה בשדה . ולא יהיה בבניו ובני ביתו וכל קרוביו והנלוים עליו . בעל עבירה (עלה"ש) ולא יצא עליו שם רע בילדותו . שפל ברך . ומרוצה לעם ויש לו נעימה . וקולו ערב : (יא) שנכרות ומיקום . מתענת ג' שנית כלכד : (יב) אחר שגזרו י"ג התעניות אלו . אם לא נענו . אין גוזרין עוד . בד"א על עצירת הגשמים . אבל על שאר פורעניות . מתענין והולכין עד שיענו : (יג) כשמתענין על הגשמים . ועברו ג' תעניות אלו ולא נענו . ממעטין (עלה"ש) במו"מ כו' . ושאילת שלום . וממעטין בשאילת שלום כמו בט"ב : (יד) ס"ת חוזרים ומתענים ב' ה' עד שיצא ניסן של תקופה . ומותרין לאכול בלילה . ובשאר דברים . ומפסיקין בר"ח חנוכה ופורים . יצא ניסן של תקופה . אין מתענין עוד (עמו"ק) שאין הגשמים אז אלא סי' קללה הואיל שלא ירדו כל עיקר בתחלת השנה : (טו) כל זה הסדר . כשלא ירדו כלל . אבל ירדו ברביעה ולמחר הפסיקו והתחילו להתייבש . הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים . או עד שייבשו הצמחים : (טז) פסקו גשמים בין גשם לגשם מ' יום בימות הגשמים . ה"ז מכת בצורת . מתענין וזועקים עד שירדו . או שיעבור זמנם : (יז) בד"א בא"י והדומים לה . אבל מקומות שעונת גשמיהם קודם י"ז או אח"ז . כשיגיע זמנם ולא ירדו . יחידים מתענין בה"ב . ומפסיקין בר"ח חנוכה ופורים . הוסיף אח"כ כמו ו' ימים . אם לא ירדו . ב"ד גוזרין י"ג תעניות על הסדר שאמרנו : (יח) כל תענית שגוזרין הצבור בא"י . אוכלין בלילה . ודינו כדין כד' תעניות : (יט) היו מתענין ונענו . כמה ירדו ויהיו פוסקין מתעניתן . משיכנסו בארץ כעומק המחרישה טפח . ובבינונית ב' טפחים . ובעבודה ג' טפחים : (כ) התחילו לירד אחר חצות היום . ישלימו . קודם חצות . לא ישלימו . אלא יאכלו וישתו וי"ט . ולערב יתקבצו לבה"כ ויאמרו הלל הגדול . ודוקא כשגמו ביום תענית : (כא) ירדו גשמים בליל תענית קודם שעלה עמוד השחר . או ביום שלאחר התענית . א"א הלל הגדול : (כב) אימתי מברכין על הגשמים . ע"ל בשער הניה : (כג) ואם נתרבו מאד . ע"ל בשער יכניה : (כד) דיני התעניות והתרעות על שאר צרות שאין להם השלום בזמן והנה . אין כאן מקומם :

נחזור לימי החודש

(יד) (י"ז . בשנת ו . קורין ויחל) : (טו) כ"ג . י"ט מגילת תענית . אסתר הורגה מן עזרתה : (טז) (כ"ד . חיי שרה) : (יז) כ"ה . י"ט מגילת תענית . אחידת שומרון : (יח) בן"ז יבשה הארץ : (יט) בזה י"ט מגילת תענית . חנה סולתא למיסק על מדבחא : (כ) כ"ט . אין נפילת אפים במנחה . חשון פעם מלא פעם חסר (שנה זו . הוא חסר) :

הבגר שער המים. ונפתח שער נקנור מב' פנים. מקריה אחד שהוא לפסור. פ"ע נקנור הצדיק: שמעשה נסים לדלתותיו. ונעשה כמו כן נס לדלתות המקדש ולהיכל בחודש זה. ולמטה. פ"ע נצחון החשמונאים. שעשו נקמה בצורר ה'. נקנור היווני הרשע. בחודש הזה לחודש כסליו:

(א) מזלו קשת. שבטו גד. נר' אליעזר. נפתלי: (ב) תל מימי אגרדס"ו (בשנה זו. בו'. מולדו. ו' ב' תקס"ז): (ג) בכסליו בא חגי מירושלים אל נחמיה: (ד) הוא זמן רביעה ב'. עד זמן זה. מהלכין בשבילי הרשות. וכ"מ נמי לנודר: (ה) אם לא ירדו גשמים. ב"ד גוזרין תעניות כנ"ל: (ו) (כ' בו. שנה א. קורין האזינו): (ז) ג' בו. י"ט מגילת תענית. שהסירו סימוואה מן דרתא: (ח) בו נבא זכריה: (ט) ז' בו. תענית מגילת תענית. שרף יהויקים את המגלה: (י) בו י"ט מגילת תענית. שמת הורדוס:

(יא) (ס' בו. שנה ח. קורין ויצא): (יב) י"ד בו. מלך ראובן ומת בן קכ"ה: (יג) (ס"ו. בנה זו. קורין וישלח. העיקר להספיד בספרי עשר): (יד) ך' בו. נקבצו אל עזרא. אודות נושאי הנכריות: והבדילו עלם הקירה לדרוש הדבר: (טו) כ"א בו. מלך שמעון ומת בן קך: (טז) (כ"ג. שנה א. קורין וישב. מברכין החודש): (יז) הוא י"ט מגילת תענית. דבר גריזים: (יח) כ"ד בו. נבא חגי. יום הוסד היכל ה' (בפרק זה נסדר הכל לדברי ר"א) עמו"ק סי' תר"ע:

פרק זה. קורא לו שם. מנורת זהב. ליומא דחנוכה (שנה זו. חל ב'). גולה אשר על ראשה

(א) מאי חנוכה. ת"ר. בכ"ה בכסליו יומי חנוכה. תמניא אינון. דלא למספד בהון ודלא להתענאה: (ב) שכשנכנסו יוונים בהיכל. טמאו כל השמנים. וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום. בדקו ולא מצאו אלא פך א' של שמן שהיה מונח בחותמו של כ"ג. ולא היה בו אלא כדי להדליק יום א'. ונעשה בו נס והדליקו ח' ימים. לשנה אחרת קבעום י"ט בהלל והודאה: (ג) אם מותר להתענות לפניהם ולאחריהם. עלח"ש: (ד) וע"ש דבר תהא בענין חנוכה: (ה) ושם מבואר דברים נאו בענין נס הפך. ושאול אחיך נכמה דברים מתודשים בהל' עשרות. ושגום רבות על האחרונים:

ב' צנתרות. דברים האסורים והנוהגים בהם. א אסורים בהספד

(א) (ואין אומרים צ"ה. אם לא נחכם בפניו): (ב) ובתענית יחיד. פי' בשער המפרש. ואין מתענין יום מיתת אביו ואמו: (ג) מ"מ אין גוזרין בהם. ואם התחילו אין מפסיקין: (ד) המספדה בהם ס"ת. צריך למיתב תענית לתעניתיה: (ה) מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות. והוא עד חצי שעה: (ו) והיכא דנהוג נמי גברי ממנועי ממלאכה. שפיר דמי. עלח"ש: (ז) וכי נהגו איסור מלאכה אפי' כל היום. הוי מנהגא. ושו מליש הש"ס הראוים ליטול השם:

ב. נוהגים בהם י"ט

(א) הלל גמור כל ח': (ב) והודאה בתפלה ובבה"מ: (ג) וקן מצוה לעשות י"ט בשמחת סעודה. עלח"ש: (ד) וקורין בתורה (בשמעתא לג מזג) כל ח'. והדלקת הנרות (ליסודים סיסה אלים המתה) כל ח':

נרותיה שבעה (ושבעה מוצקות) נר א. מי חייב בה

(א) כל בני בית בעלי דעת: (ב) והקטן שהגיע לחינוך: (ג) אשה שאין לה בעל או שאינו בביתו. חייבת להדליק: (ד) ומוציאה גם את הבנים י"ח. עמו"ק. ושוטה דה"ה לעבד: (ה) סומא מדליק. אלא יבקש לדעתי. עמו"ק. וכ"ש שאינו מוציא אחרים: (ו) אכסנאי. משתתף בפריטי. ואם יש לו מקום מיוחד. צריך להדליק בפ"ע. והוא הדין לבן אצל אביו: (ז) אפי' עני. שואל על הפתחים או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק. ואם נר של שבת או כבוד שבת קודם נר חנוכה. ע"ל:

נר ב' כמה מדליקין והיכן:

(א) בלילה א' מדליקין א'. מכאן ואילך מוסיף והולך בכל לילה א' עד שבלילה אחרונה יהיו ח' נרות. ונהגו בק"ק אשכנזים שכל אחד מבני הבית מדליק והולך ומוסיף. וצריך להדליק כל אחד במקום מיוחד. שיהא היכר לכל אחד כמה נרות מדליק. ואין להניחם בעיגול. אלא בשורה שוה. ולא אחד גבוה ואחד נמוך: (ב) מצוה להניח נר חנוכה על פתח הבית הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. ואם יש חצר לפני הבית. על פתח החצר. עמו"ק. היה דר בעליה. מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים. ובשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו. וצריך נר אחר להשתמש לאורו. ואם יש מדורה אין צריך. ואדם חשוב צריך: (ג) מניחו למעלה מג' טפחים ולמטה מי' טפחים. הניחו למעלה מכ' אמה לא יצא. הדליקו למעלה והורידו למטה לא יצא: (ד) מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח בשמאל הנכנס. אם אין מזוזה בפתח. מניחו בימין. ואף כשמדליק בפנים. יזהר שלא ידליק במקום שמדליקין בו כל השנה: (ה) בבית הכנסת מניחו בכותל דרום. יש אומרים ממזרח למערב. והעיקר כדברי האומרים מצפון לדרום. פי' קנטרס בנין בית הבחירה ועו"ק: (ו) חצר שיש לו ב' פתחים מב' רוחות. צריך להדליק בשתיהן. ובמקום רק באחד מהן. ובזמן שהכל מדליקין בפנים. א"צ להדליק בכל הפתחים. עמו"ק: (ז) צריך שידליקם במקום הנחתן. הדליקם בפנים והוציאם לחוץ לא יצא. היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה. מדליקה שם ודיו. נוהגין עששית שהספיקו לנ"ח מע"ש. והיתה כבה ודולקת כל היום השבת. למ"ש מכבה ומדליקה:

נר ג' זמנו

(א) משתשקע החמה ויאותו לאור הנר, עמו"ק: (ב) שכח או נאנס ולא הדליק עם שקיעת החמה. מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק. שהוא כמו חצי שעה. וצריך ליתן בה שמן כשיעור זה. עמו"ק: (ג) עבר זמן זה ולא הדליק. מדליק והולך כל הלילה. והספק הרשות להקל. עם שיש להחמיר. עמו"ק: (ד) עבר לילה ולא הדליק. אין לו תשלומין: (ה) בערב שבת. מדליק נר חנוכה תחלה. ואח"כ נר של שבת. והעליתי בהגהותי. שגם בערב שבת אין לו להקדים אלא בשעור הראוי לתוספת שבת (עי' בסדור השבת) ואם הקדים והדליק. לא מבעיא קודם זמן הראוי. דלאו מידי עבד. אדרבה מחויב לכבותה ולהדליקה כדלעיל. אלא אפי' כבר הגיע הזמן שהוא קבל שבת בוי קבלה. מ"מ כיון דאי לא קבליה לא אסור. כי כבתה זקוק לה ע"י אחר שלא קיבל שבת עדיין. אבל כשכבתה בזמן שהוא ראוי להדלקה אפי' אינה אלא מספק. שוב אינו זקוק לה ודאי. אף ע"י א"י לא. בליל שבת צריך להפסיק דבר בין הנרות לפסחה: (ו) מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר של שבת. נר של שבת קודם (אבל יין לקדוש ולהבדלה מחה מפני נר חנוכה): (ז) ובן במוצאי שבת מדליקין ואח"כ מבדילין. עש"י סי' ל"ב ועו"ק ד' נ'. ואין מבדילין על נר חנוכה:

נר ד. שמנים ופתילות

(א) שמן כשרין לנר חנוכה: (ב) אפי' בשבת של חנוכה מותר להדליק בנ"ח שמנים ופתילות שאסור להדליק בהן נר של שבת: (ג) מ"מ שמן זית מן המובחר. עמו"ק: (ד) הדלקה עושה מצוה. הנחה אין זקוק לה: (ה) אם העמידה במקום רוח. זקוק לה. עמו"ק: (ו) יש להדליק בשעוה. וכן הדבר למי שאפשר לו. עש"י סי' קמ"ש: (ז) א"צ לחוש לכתחלה להתחיל בחדשים כל לילה. אבל בנר של חרס שהדליק בו פ"א נעשה ישן. נכון שלא להדליק בו שנית. שהרי מאוס השמן. עש"י סי' ד' תשובה ארוכה:

נר ה. איסור הנאתו

(א) אסור להשתמש לאורה: (ב) אפילו להרצות מעות כנגדה: (ג) וגם תשמיש מצוה וקדושה אסור. עמו"ק עיין ארוך: (ד) נוהגים לעשות נר נוסף המשמש להדלקה ומניחו אצל הנרות מלמעלה. שאם בא להשתמש ישתמש כנגדו: (ה) אם נתערב נר חנוכה באיסור בשאר נרות. אפילו באלף לא בטיל. אלא ידליק מן המעורבים. אם ודאי נר של היתר דולק עם האיסור אז מותר להשתמש

דו. פמו"ק כהנה פל פ"ז: (ו׳ מדליקין מנר לנר בלי אמצעי. הלא פכנגו לכחמיר: (ז) י"א מר פל נכב"כ ופל פנה ופל פלמוד תורה ופל תולה ופל החכה. כולן מדליקין מזה לזה [כזכיר כנר הנוכה זוכה לנמס ח"ח. ויזהר שיהלא ככלי שמדליק מן לזה ויקך וכידליק כהמן זיס זך. ויתהזן לקיים סמנוה מן כמובחר לנמטם פגם רוח ליוצרו. ומקודם יאמר׳

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. הריני מוכן ומזומן לקיים מצות הדלקת נר חנוכה כמו שהקנו לנו רז"ל. ויהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו. שתעלה עלינו כאילו נתכוין בכל הכונות הראויו׳ לכוין. ויעלה לפניך מצות הדלקת נר חנוכה שלנו עם מצות הדלקת נר חנוכה של בניך היודעים והמכוונים בכל הכונות הראויות לכוין. ובכח סגולת מצות הדלקת נר חנוכה. תזכנו לנו ולזרענו לנר מצוה ותורה אור. ויאירו ויושלמו רמ"ח אברי נפש רוח ונשמה. ותבנה בית המקדש במהרה בימינו. ושם נדליק המנורה ע"י כהניך הקדושים. וכשם שעשית נסים לאבותינו. כן עתה הושיענו וקבצנו והצילנו מן הגוים. להודות לשמך. להשתבח בתהלתך. אם לא בזכות. ברחמים. וברחמיך הרבים תחפוץ בנו ותרצנו: ויהי נועם וגו׳

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחמו. בשם כל ישראל. הריני בא לקיים מצות הדלקת נר חנוכה לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי. שיהיה עתה עת רצון לפניך. להיות עולה מצות הדלקת נר חנוכה. כאלו השגתי כל הסודות הנוראים אשר הם התומים בה. ותעלה לפניך עם כוונת מעשה מצוה זאת. הנעשית על ידי בני ידידך המכוונים כל שמותיך הקדושים הראוים לבא בהדלקה זו. המעלים יחוד וזיווג מדות הקדושות העליונות, ולהאיר בשכינת עוזך המאורות הגדולים. ומשם יושפע שפע לי אני עבדך (פב"פ) לאור באור החיים, כי אתה תאיר נרי ה׳ אלהי יגיה חשכי. שלח אורך ואמתך. המה ינחוני ליראה ולאהבה את שמך. ללמוד וללמד את תורתך הקדושה. תורה שבכתב ותורה שבע"פ. בהתמדה גדולה ולכבוד שמך יתברך ויתעלה. ובכח סגולת נר חנוכה. תחכמנו באור תורתך. אנו וזרעינו וזרע זרעינו ויקוים בי מקרא שכתוב. לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה׳ מעתה ועד עולם. ויהיו זרעי וזרע זרעי. תלמידי חכמים וחסידים. אהובים למעלה ונחמדים למטה. ותחזיק את לבבם לתורה ועבודה. הכל כרצונך הטוב. ואזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות באמת. גל עינינו ונביטה נפלאות מתורתך הקדושה לכוון לאמיתה של תורה וסודותיה. ובזכות מתתיהו כהן גדול ובניו. הראנו נפלאות. ובאורך נראה אור. ויחד את לבבנו לעבודתך. והרחיקנו ממדות רעות וממחשבות זרות ותחזינה עיני בשובך לציון ברחמים. בהעלותך את הנרות. ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי. ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך: ויהי נועם וכו׳]:

נר ו׳ סדר הברכות והדלקה

(א) קודם שיתחיל להדליק בליל א׳. מברך. כוונת השם בברכה א׳. שיה הוי"ה במלוי יודין לנדליק. עולה ע"ב ס"ג מ"ה. על ידי המשכת ג׳ אורות במוח הללו. היא דולקת ומאירה. ונעשית נר. שכולל ג׳ יחודים. הוי"ה אדני. הוי"ה אלהים. הוי"ה אהי"ה (וכן גי׳ מאיר עם הכולל) ועוד שצריך בכתבי אר"י. והשמת מוסף השמה. תמכה. לפי המסורת. הוא הוד כ"ז ס"נ. ולפי המקובל סוד היסוד. עיין פנה ג׳ דפלג:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנוּכָּה : כנ"ל עמו"ק ונו"א :

(ב) בברכה ב׳. תכוין י"ב הויה (מילוי ס"ג) ואלהים:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ . בַּיָּמִים הָהֵם . בִּזְּמַן הַזֶּה : (ג) בברכה ג׳: לשם הויה דאלפין ואדני

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

(ד) יתחיל להדליק בליל א׳ נגר הימני. מכאן ואילך מברך בתוס׳ הומרים לו גמור. עמו"ק. דלא כמ"א: (ה) אחר הבדיס. להדליק ושמש. ומתחיל בנר הנוסף ופונה לימין. כשמתחיל שמדליק אומר:

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַנִּסִּים וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת . שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְּמַן הַזֶּה עַל יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים . וְכָל מִצְוַת שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנוּכָּה . הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קוֹדֶשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן . אֶלָּא לִרְאוֹתָן בִּלְבָד . כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל . עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ :

[חזוס מרדכי חזק]

מָעוֹז צוּר יְשׁוּעָתִי לְךָ נָאֶה לְשַׁבֵּחַ. תִּכּוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי וְשָׁם תּוֹדָה נְזַבֵּחַ. לְעֵת תָּכִין מַטְבֵּחַ מִצָּר הַמְנַבֵּחַ . אָז אֶגְמוֹר בְּשִׁיר מִזְמוֹר חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ :

רָעוֹת שָׂבְעָה נַפְשִׁי בְּיָגוֹן כֹּחִי כָּלָה . חַיַּי מֵרְרוּ בְּקוֹשִׁי בְּשִׁעְבּוּד מַלְכוּת עֶגְלָה. וּבְיָדוֹ הַגְּדוֹלָה הוֹצִיא אֶת הַסְּגֻלָּה . חֵיל פַּרְעֹה וְכָל זַרְעוֹ יָרְדוּ כְּאֶבֶן בִּמְצוּלָה :

ד ביר קדשו הביאני. וגם שם לא שקטתי. ובא נוגש והגלני. כי זרים עבדתי. ויין רעל מסכתי
כמעט שעברתי. קץ בבל זרובבל. לקץ שבעים נושעתי:

ה רות קומת ברוש בקש. אגגי בן המדתא. ונהיתה לו לפח ולמוקש. וגאותו נשבתה. ראש
ימיני נשאת. ואויב שמו מחית. רוב בניו וקניניו על העץ תלית:

י ונים נקבצו עלי. אזי בימי חשמנים. ופרצו חומות מגדלי. וטמאו כל השמנים. ומנותר
קנקנים. נעשה נס לשושנים. בני בינה. ימי שמונה. קבעו שיר ורננים:

ח שוף זרוע קדשך. וקרב קץ הישועה. עשה נא למען שמך. להיות לנו תשועה. כי ארכה לנו
הישועה. ואין קץ לימי הרעה. מחה פשע וגם רשע. הקם לנו רועה שבעה:

אומרים ז' פעמים ויהי נועם. למנצח בנגינות. הנה ברכו. מזמור שיר חנוכת הבית שיר המעלות הנה מה טוב (תלים קלג) רננו צדיקים:

(ו) מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה. הרואה נר חנוכה מברך שעשה. ובליל א' מברך גם שהחיינו. אם אחר כך בא להדליק. אינו חוזר ומברך זמן: (ז) גם בבית הכנסת מדליקין ומברכין כמו בבית. ועמו"ק שאין לברך אם לא כשיש עשרה בבה"כ:

נר ז' סדר הימים והנהגת בית הכנסת

(א) כל ח' ימים אומר על הנסים בתפלה ובבה"מ בברכת הודאה. אם לא אמר אין מחזירין אותו. מיהו אם זכר כשהוא בברכה. כל זמן שלא אמר את השם (אפילו נזכר בין אתה להשם) חוזר. וי"א אם שכח בבה"מ. כשמגיע להרחמן יאמר. הרחמן יעשה עמנו נסים ונפלאות. כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו כו'. אם נמשך בסעודה בליל חנוכה. נזכר דינו לעיל כמה פעמים: (ב) כל ח' ימי חנוכה גומרין הלל ואומר חצי קדיש. וא"א תחנון ולמנצח ולא מזמור לאסף. והאומרים מזמור שיר חנוכת הבית לדוד ערב ובוקר. שיר של יום. אם נהגו לאומרו בימים האלה. הוא קדיש. ובר"ח. גם בכל ר"ח קודם: (ג) כל ח' ימי חנוכה קורין בתורה בקרבנות הנשיאים. שלשה בכל יום. ומתחיל ביום ראשון מכה (ויש מתחילין בברכת כהנים) וקורא הכהן כל אותה פרשה עד סוף קרבן נחשון. לוי ביום הראשון עד קטורת. ישראל עד זה. וחצי קדיש. ויש נוהגין לקרות. כהן עד המשכן. לוי עד המזבח. ישראל ביום הראשון עד סוף הפרשה. וכן מנהג. ביום ב'. כהן ביום השני עד קטורת. לוי מסיים הפרשה. ישראל ביום השלישי. וכן בכל יום. ביום ו' אחר הלל. קדיש שלם. מוציאין ב' ס"ת. בא' קורא פ' התמיד. כהן עד רביעית ההין. לוי עד ונסכה. שלישי פ' ר"ח כולה. רביעי בס"ת ב'. ביום הששי. וקדיש אחריו. מתפללין מוסף ואומרים על הנסים בהודאה. ביום ז'. אם הוא ר"ח (וכ"ה בנס ז') מתפללין וקורין בתורה כדאתמול. בספר ב'. קורא רביעי ביום השביעי. ואם אינו ר"ח. מנהגו כשאר ימי חנוכה. ביום ח'. קורא כהן ביום השמיני. לוי פ' שלאחריו. שלישי מסיים כן עשה את המנורה: (ד) שבת שבחנוכה. מוציאין ב' ס"ת. בא' קורין ז' גברי בס' השבוע. הוא אומר חצי קדיש. וקורא בב' בשל חנוכה. ומפטיר רני ושמחי. ואם חלו בו ב' שבתות. מפטיר בב' בנרות דשלמה. ובהלכות חנוכה דשבת זו. מפטירין בשל חנוכה והאומרים מקלא בוז אחים. וי"א כשהחנוכה בשבת ב' מפטירין בוז אחים:

(זמר נאה לשבת חנוכה והחרוז אברהם. הוא אבן עזרא)

אכלו משמנים. וסולת רבוכה. תורים ובני יונים. שבת וחנוכה: האי האי בית כור. תסכור
תחכור השכור. בית כור לצורך חנוכה: ברבורים אבוסים. בשפודים צלוים. וכליל
לאישים. אחד מן המנוים: האי וכו' רך וטוב יחדלון מנכוך המים. בבית היין נלין. בכל יום
פעמים: האי וכו' מקולות מים רבים. תצילנה אזניכם: וכל משרת דם ענבים. לא ימוש
מפיכם: האי וכו'

(ה) כשחל ר"ח טבת בשבת. מוציאין ג' ס"ת. קורין ו' בס' השבוע. בב' קורא בו' בשל ר"ח ומתחיל וביום השבת ואומר קדיש. בג' קורא ומפטיר בשל חנוכה. קרא והפטיר בשל שבת. ת"מ צריך לקרות בשל ר"ח בכל אופן. ולעולה בברכה (עי' בית הספר) הפטיר בשל ר"ח. אם לא הוציאו ס"ת ג' אין מבטלין בחנוכה; ואם הוציאו קורין בו. טעה והתחיל בשל חנוכה. רצה מפסיק מיד (כמ"ש בסמוך בחול) רצה גומר ג' פסוקים ומברך. וקורא של ר"ח לשביעי. יש סוף וקורא רביעי לשל חנוכה. והוא יפטיר: (ו) בחול אם טעה וקרא רביעי בשל ר"ח. אם לא הוציאו ס"ת ב' א"צ לקרות יותר. אבל אם הוציאו. צריך לקרות המינו בשל חנוכה ויאמר קדיש אחריו. ואם אמרו על הרביעי חצי קדיש. טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה קודם. צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח. ועמו"ק שבארתי בס"ד. שאם הוציאו ב' ס"ת. אין כאן ספק שצריך להפסיק ולברך. ואם אין כאן אלא א'. אם רוצה מפסיק מיד קודם שיקרא ג"פ וא"צ לברך לאחריה ואי שפיר דמי נמי. ואין נהוג להפסיק כלל בעל פ"ז. פ"ש) וכשהוא לקרות בשל ר"ח א"צ לחזור לברך לפניו. ואם ירצה יקרא ג"פ בשל חנוכה ויברך לאחריה. וקורא בב' בשל ר"ח. אח"כ חוזר לשל חנוכה וקורא רביעי כל הפ' של יום. ומאן דעביד הכי לא הפסיד הכי לא משתבש: (ז) כ"ט. ערב ר"ח: (ח) בכלו. פעמים מלא פעמים חסר (סימן זו. מלא): (ט) ל'. הוא יום א' דר"ח טבת (סימן זו. שבת. קורין מקץ) עי' פתח ד' דשער התדש:

נסגר שער נקנור. נפתח שער יכניה. לחודש טבת שבו יצא יכניה בגלותו. ובחודש זה סמך
מלך בבל על ירושלים:

(א) מזלו גדי. שבטו אשר. לר' אליעזר גד. הל' בא"ג דה"ס (הנה א. א' הוא ב' דר"ח: (ב) תולדו. ז' ט"ו רס"א): (ג) בו' עלה ישבו עזרא והאנשים עלת המקרא על דבר נושאי הנכריות. והתמידה עד ר"ח ניסן: (ד) ביום הזה הוא זמן עלי כהמים (פרעש פנים: ה) בחודש הזה נלקחה אסתר אל בית המלך: (ו) (שנה זו. ז' בו מתחילין לשאול הגשם בליל זה): (ז) ה' בו בא הפליט אל יחזקאל: (ח) ז' בו (שנה זו. קורין ויגש): (ט) ח' בו העניה תענית הרבים. נכתבה התורה יוונית ובא חושך לעולם: (י) ט' בו נסתר מיתת צדיקים. עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה (ובזוגות ק"ק ברגנזבורג עם ר"י הנגיד): (יא) י' בו סמך מלך בבל [על ירושלים. והיה בכל יום זה לקונן ולהתענות ט"ז] והוקבע לתענית. דיט מ"ח בתמוז. עי' שער התקופות. הבן כן אדם כי גם זה סימן טוב לישראל שאירע תענית זה של ירידת ישראל. בעת הגלים ירידת השמש לפני חזרת עלייתו. כי מכאן ואילך מתחיל לעלות. כמו שאירע בי"ז תמוז אחרי חצי החודש בפרק ירידתו. שלא יבא להם סימן רע. בעת עליית השמש והתגברות אור היום שמבינים סימן למזל של ישראל. לכן אירע ב' תעניות הללו בב' הפוכי השמש בעת עלותו וירידתו. זה קודם הליו של חודש. והוא לאחריו. לא בזמן נצוח. כ"א קרוב אליו מלפניו ומלאחריו. כ"כ בהשגה. נפלאה חכמתו יש' עליו (גם נבינת הדין) והשקפה לטובה. ודי בזה נעם:

מאמרם

[ואחר סלח לנו אבינו עד לכל קוראיך אח"כ אומר זה

כי עם יי החסד והרבה עמו פדות. פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו. והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו: פודה יי נפש עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו: כרחם אב וכו' (סימן א"ב ואח"כ חתום יוסף טוב עלם (בסליחות דשני קמא)

אֶזְכְּרָה מָצוֹק אֲשֶׁר קְרָאַנִי. בִּשְׁלֹשָׁה מַכּוֹת בַּחוֹדֶשׁ הַזֶּה הִכַּנִי. גְּדָעַנִי הֱנִיאַנִי הִכְאַנִי. אַךְ עַתָּה הֶלְאָנִי: דְּעָכַנִי בִּשְׁמוֹנָה בוֹ שְׂמָאלִית וִימָנִית. הֲלֹא שְׁלָשְׁתָּן קָבַעְתִּי תַּעֲנִית. וּמֶלֶךְ יָוָן אֲנָסַנִי לִכְתּוֹב דָּת יְוָנִית. עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ מַעֲנִית: זוֹעַמְתִּי בְּתִשְׁעָה בוֹ בִּכְלִימָה וָחֵפֶר. חָשַׂךְ מֵעָלַי מְעִיל הוֹד וְצֶפֶר. טָרוֹף טוֹרַף בּוֹ הַנּוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפֶר. הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר: יוֹם עֲשִׂירִי בֶּן בּוּזִי הַחוֹזֶה. כְּתָב לְךָ בַּסֵּפֶר הַמַּחֲזֶה. לְזִכָּרוֹן לְעַם נָמֵס וְנִבְזֶה. אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: מִנְיַן סֵדֶר חֳדָשִׁים בַּעֲשָׂרָה בוֹ הֵעִיר. נְהִי וִילִיל בְּמוֹפִי אַפְעִיר. סֵדֶר פּוּרְעָנִיּוֹת בְּתוֹךְ לְבָבִי יַבְעִיר. בְּבוֹא אֵלַי הַפָּלִיט לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר: עַל אֵלֶּה עַל פָּנַי אָבָק זֵרִיתִי. פַּצְתִּי עַל אַרְבַּעְתָּן לוּ חֵץ בְּלִבִּי יָרִיתִי. צָרוֹת עַל אֵלֶּה קֶבֶר לִי כָּרִיתִי. צַדִּיק הוּא יְיָ כִּי פִיהוּ מָרִיתִי: קָרָאתִי שִׁמְךָ מִתְנַחֵם עַל רָעָתִי. רְאֵה עָנְיִי וּשְׁמַע קוֹל פְּגִיעָתִי. שְׁמַע תְּחִנָּתִי חִישׁ נָא יְשׁוּעָתִי. אַל תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי: יֶרַח טֵבֵת מְאֹד לָקִיתִי בוֹ. וְנִשְׁתַּנּוּ עָלַי סִדְרֵי נְתִיבוֹ. סָרַרְתִּי פְּשַׁעְתִּי יְגַלֶּה לִי טוּבוֹ. הָאוֹמֵר לַיָּם עַד פֹּה תָבֹא: אל מלך

אזכרה. הצרות שאירעו לי: נדעני. כרת והשבית אותי. ונשא לי יתלהבים עד שנשאתי פיף (קראני. ל' מקרה. כמו יקראנו אסון. בראשית מד): גדעני. ל' כריתה. כמו הנדעון. דברים ז': הניאני. ל' ביטול והשבתה. כמו הניא אביה. במדבר ל': הכאני. ל' כאב. כמו ונכאה לבב. תהלים קט) דעכני. (ל' כיבוי. כמו דועכו כאש. תהלים קיח) מספר הג' מכות. הא'. שבח' בו כבה אורי מסביב. כי תלמי מלך יון כפה אותי לכתוב התורה בל' יון. ואז היה חושך בעולם ג' ימים: שלשתן. ג' ימים אלו ח' ט' י'. נקבעו לי תענית: חרשו. החורשים האדמה. חרשו על גבי והאריכו מענית המחרישה: והוא משל לעול כבד במשך זמן רב ששמו עלי: זועמתי. הב'. כי בט' בו יצא עלי זעם ה' בבושה וחרפה ואל תעלי הלבוש הנאה ועפרם הראש שהיו לי. ומת בו עזרא הסופר שתיקן לנו הרבה תקנות: יום. הג'. כי בי' בו סמך מלך בבל על ירושלים. ונודע ליחזקאל הנביא בבבל. ונאמר לו לכתוב כתובה זו ויום זה בספר לזכרון: מנין. בחודש שהוא העשירי להחדשים שמתחילין מניסן. בו נתעורר ה' לישראל. עד שאהפך פי יגלל נהי ויללה. וסדר הפורעניות שבחודש זה מעת שבא הפליט מירושלים ואמר שנבקעה העיר. בוער בלבי (במופי. ב' מלות כמו פי. עם פי: אפעיר. ל' פתיחה. כמו פי פערתי. תהלים קיט): על אלה. הצרות. פזרתי אפר ואבק על פני מגודל צערי. ואמרתי על ד' צרות אלו (עם בשורת הפליט) הלואי הייתי זורק חץ בלבי והיה טוב לי משאחיה בצרות אלו. ועל צרות אלו. היה נח לי לחפור לי קבר ולהקבר בו. משיבואו עלי (זריתי ל' פיזור. כמו ויזר ע"פ המים. שמות לב: פצתי ל' דבור. כמו אשר פצו שפתי. תהלים סו: יריתי. ל' השלכה. כמו ירה בים. שמות יט) קראתי. אני קורא בשמך ה' המתנחם מלעשות לי רעה. ואבקשך שתראה מה שאני מתענה היום. ותשמע לקול תפלתי (פגיעתי. תפלתי. כמו אל תפגעי בי. רות א): לרוחתי. לעזור לי רווחה מהצרה שאופף עלים: סררתי. חטאתי. ואבקש שיגלה לי מדת טובו. ה' שמה ליס שלא יעבור החול אשר סביבו:

אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים: אלהים זדים קמו עלינו ועדת עריצים בקשו נפשנו ולא שמוך לנגדם: כרחם אב

חתום אברהם בר מנחם חזק: אלהינו ואלהי אבותינו

אֶבֶן הָרֹאשָׁה. לְעִיִּים וְלַחֲרִישָׁה. וְנוֹחֲלֵי מוֹרָשָׁה. מְנוֹד רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים:

אבן הראשה. בהמ"ק היה עליון והדרו כנודה. ישראל שמשלו בתורה. מנהיגים באומות עליהם ראשם בכל דבר תאום (למים לשמחה והל): בקרני

בְּקִרְבִּי לֵב נִכְאָב . גְּדוּהָ וְנִדְאָב . נִשְׁאַרְנוּ כְּאֵין אָב . וְהָיִינוּ כִּיתוֹמִים : דַּבָּה וַעֲנֻגָּה . בַּשּׁוֹשַׁנִּים סוּגָה . וְעַתָּה הִיא נוּגָה . מְסוּרָה בְּיַד קָמִים : הָיְתָה כְּאַלְמָנָה . קִרְיָה נֶאֱמָנָה . וְזֶרַע מִי מָנָה . נִמְכְּרָה בְּלֹא דָמִים : מְעֻנָּנָה וְרַבָּה . צָלְחָה לִמְלוּכָה . וּמְעוֹנָתָהּ אָרְכָה . זֶה כַּמָּה שָׁנִים וְיָמִים : בֵּית יַעֲקֹב לְבִזָּה . לְלַעַג וּלְעִיזָּה . וְהָעִיר הָעַלִּיזָה . לְמַטָּעֵי כְרָמִים : רְוָיַת תַּרְעֵלָה . בְּיַד בְּנֵי עַוְלָה . הָרְצוּיָה כְּעוֹלָה . וְכִקְטֹרֶת הַסַּמִּים : מָאֲסָה לָנוּחַ . תּוֹעֶבֶת אֲבִי זָנוּחַ . וְלֹא מָצְאָה מָנוֹחַ . לֵילוֹת וְגַם יָמִים : נוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן . מִמְּךָ יְהִי צִבְיוֹן . לְהָשִׁיב לְרִיב צִיּוֹן . שְׁנַת שִׁלּוּמִים : חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם . מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם . וְלַבֵּן כְּצֶמֶר אוֹדֶם . וּכְשֶׁלֶג כְּתָמִים : חַזְּקֵנוּ בְּיִרְאָתֶךָ . וּבְקִיּוּם תּוֹרָתֶךָ . וּפָקְדֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ . אֵל מָלֵא רַחֲמִים : אל מלך

בקרבי. ידאב לבי בקרבי במדוה ומכאוב על שנשארנו כבן בלי אב וכיתום בלי אם: דבה. עדת ישראל המפונקה ומעונגה. וגדולה במעלות כמו בשושנים. היא עתה כיגון ואנחה. ומסורה בידי אויביה: קריה. ירושלים: מי מנה. זרע יעקב. ע"ש מי מנה עפר יעקב (במדבר כג): מעוננה. מלכות בבל באתה שעתה. הגיעה למלוך. וזמן שהרישה שלה נתארך. והוא משל לאורך ימי ממשלתה: ולעיזה. (ל' דבור) שמדברים עליהם דברי לעוג: העליזה. ירושלים. שישראל שמחו בה. חרבו בתיה. ונוטעים כרמים במקומם: רויה. שביעה בכוס המתמסס הלב. בידי עושי עול. עדת ישראל שהיתה רצויה לה' כעולה כו': מאסה. ועכשיו היתה מאוסה. ולזה לא מצאה מנוחה מצרותיה לילה ויום: נורא. אחר שהגיענו כ"ז נבקשך. יהי רצון מלפניך. שתשיב בעבור שתשלם לאויבי ציון על שרבו עמה: מעונה. אתה ה' הקודש לכל יציר ושוכן בשמים: ולבן. והלבן כצמר לבן. העונות האדומים כתולע. וכשלג. כתמי העון שאדומים כשנים. והמחה אותם לגמרי. אמן:

חתום אברהם יצחק אפרים. וסיים כל בית בפסוק מהל"ך

פזמון אֲבוֹתַי כִּי בָטְחוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵי צוּרִי . גָּדְלוּ וְהִצְלִיחוּ וְגַם עָשׂוּ פֶרִי . מֵעֵת הוּדְחוּ וְהָלְכוּ עִמּוֹ קֶרִי . הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי : בָּעֲשִׂירִי לַחֹדֶשׁ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל . וְצָר עַל עִיר הַקֹּדֶשׁ וְנִקְרַב רַב הַחֹבֵל . נִתַּתִּי הָדֵשׁ וְעוּנֵּיתִי בְּבָבֶל . וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ לְאֵבֶל כִּנּוֹרִי : אבותי רֵאשִׁית בִּכּוּרָה לְרֵאשִׁית הַתָּרֶם . שָׂם אֲחֵרִים . הִזְכִּירָה וְהֶעָוֹן גּוֹרֵם : אֵל לֹא הִכִּירָה וְשָׁטְפָה כְּזֶרֶם . צָרָה כְּמַבְכִּירָה כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא : אבותי הָאֱלֹהִים הֵבִיא יוֹם רָעָה וּמָצוֹר . צָרַת צָרֵי סְבִיבַי עוֹלְלֵי לִבְצוֹר . יוֹם הֵרַךְ לְבָבִי וְאֵין כֹּחַ לַעֲצוֹר . וְדִבֶּר אֶל נָבִיא מָשׁוֹל אֶל בֵּית הַמֶּרִי : אבותי מִיּוֹשְׁבֵי שַׁעַר הֶעֱבִיר אַדֶּרֶת . חֲמָתוֹ כָּאֵשׁ הִבְעִיר וְהֵרִים עֲטֶרֶת . וּמִלְּבָנוֹן יַעַר הִשְׁלִיךְ תִּפְאֶרֶת . וְרוּחַ סוֹעָה נִסְעַר תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי : אבותי יְפֵהפִיָּת נִמְשַׁלְתְּ וְעַתָּה קְדוֹרַנִּית . בְּעָוֹן כִּי כָשַׁלְתְּ וְלִבֵּךְ אֲחוֹרַנִּית . וְנָבוֹךְ וְנֶחְשַׁלְתְּ רִאשׁוֹנָה וְשֵׁנִית . וְהִתְחַלְתְּ לֹא תְפַלַּלְתְּ מְעַט צֳרִי : אבותי צַדִּיק מִצּוּר תָּם נָשׂוּא

אבותי. כי כאשר עשו פרי היה להם שנה מרובה. אך מעת שהודחו מאחרי ה' והלכו עמו בקשי ערף. היו הלך וחסור מטוב עד חודש טבת: לחודש. שנה: סמך. קרב: רב החובל. נבוכדנצר. ע"ש שהרבה לחבול: נתתי. נמכרתי לזרים כעבד. ועינה אותי בהשלכה על רגלי. ולזה בכל שנה כשמגיע חודש זה. אני מתאבל ובוכה. תחת שהורגלתי לשמוח בשמיעת קול כנור (הדש. ל' מרמס. כמו כאשר לדש. מלכים ב יג) :

ראשית. ישראל שנקראו ראשית תבואתו. גם עתה ראשונים נהרגו ונהרג. לפי שעבדו ע"ז. ועון זה גרם להם. אשר ה' שפך עליהם כאילו לא הכירם שהם עמו. ולזה נשטפו מאלים מרוב הצרות שהיו כגשם שוטף. כחבלי יולדת בפעם ראשון. ובאו עליה בעת שהאויב ערך גרוש כמעלה (כזרם. גשם שוטף. כמו זרם וממטר. ישעיה ד'): כמבכירה. מל' בכור: במרום תמריא. איוב לט. תרגום יונתן. במרומא תיסק) עה. לצרי אשר סביבי. להכרית כשמע שאמר ממני כעוללות בכרם. ביום שהביא פחד בלבי ולא יכולתי לעצור בי כחי. ואמר ליחזקאל הנביא לומר משל אל בית ישראל הממרים אותו (הרך לשון פחד. כמו מורך בלבבם. ויקרא כו): מיושבי. מסנהדרין וחכמים שהורים בשער: אדרת. לבוש המיוחד לאנשי מעלה: והרים. והסיר. ומבהמ"ק השליך תפארתו. ומהצרות שעברו עלי כרוח סערה. נעשו שערות בשרי כמסמרים. כדרך המצער שמקפו שערותיו: יפיפית. מקודם היית יפה. ועתה שחורה: ולבך. שב מאחרי ה'. ע"כ עשו בך קץ וכלה. ונחלשת מרוב הצרות שבחורבן ראשון ושני. ועוד עתה לא קצרו של מכתך מעט צרי לרפואה (נחשלת. ל' חולשה. כמו כל הנחשלים. דברים כה): צדיק. ה' אלהא כביכול מלישנא צור עונם. ולזה פרד השכינה בהוכם. מכרוב למפתן הבית. ואח"כ לגיה גגו: נשוא. שנשא כאשם שלא יוכל לעבור פשעם. ומפני לעקבם הגם איש על רעהו שבאה לפני ה'. ועל שהרבה רעתם כל עת. כען צרי שינדל כל יום

עד גלאה. מכרוב למפתן לפנת גג דאה. מעון הגבהתם וצעקתם באה. רבה רעתם כעץ עושה פרי: אבותי חזק כל קמי תוכן העלילות. כי מלאו ימי ברוע מפעלות. ומבושת עלומי שכחתי גמולות. נותן לחמי ומימי פשתי וצמרי: אבותי קמי פיהם פערו ונחלתי בלעו. מאד עלי גברו ודמי שתו ולעו. עכו"ם עלי צרו ואת אחי הרעו. האומרים ערו ערו בני שעיר החורי: אבותי אמרו לכו נבלם ונשביתה זכרם. אל קנא ונוקם נמלם ישאו את שברם. כמעשיהם שלם ויבושו מסברם. כאיש חלום חולם שלשה סלי חורי: אבותי פצעי לא רככה וחבורותי רצח. ועיני הוכהתה צופת לדודי צח. העוד לא שככת חמתו לנצח. על מה עשה ככה ומה חרי: אבותי רחום זה אלי אל לעד תזנח. ארכו ימי אבלי ועוד לבי נאנח. שובה אל לאהלי מקומך אל תנח. שלם ימי אבלי כי תבא על שכרי: אבותי יהוה מנת חלקי תשה כי לעזרה. ופתחת שקי שמחה לי לאזרה. ותגיה את חשכי באורך להאירה. את נשף חשקי כי אתה נרי: אבותי מטון ואנחה פדה אל את נפשי. עשה לעמך הנחת מלכי וקדושי. תהפוך לרוחה את צום החמישי. לששון ולשמחה צום הרביעי וצום העשירי: אבותי

אל מלך. זכור רחמיך. אל רחום עד ובזמן קריב (המצא בסוף קמא)

יותר (דאה: הרח. כמו ידאה הנשר. דברים כח): חזק. ה' שמונה כל מעשי אדם. חיזק כל אויבי עלי: מפעלות. במעשים רעים: מבושת. וע"י חטאת נעורי. שכחתי לגמול טוב לה' שהשרים אותי: קמי. אויבי פתחו פיהם לבלוע אותי. והשחיתו בהמ"ק: ולעו. והשחיתו: הרעו. עשו להם רעה: ערו. השחיתו וסתרינו. והם בני כו'. גמלם. שלם להם כגמולם: שברם. ל' שבירה: משברם. מתקוהם להרע לנו: כאיש. כחר האוחים שמלה: פצעי. מכתי לא רוככה ולא נרפאה עוד. וחבורותי כואבים עוד כשהיו. ועיני נעשה כהה. על שמצפה לה' זה זמן רב: העוד. הלא לא ישקוט עוד חמתו עלינו לנצח. הלא לא רחום הוא. וא"כ למה עשה כן ולא ריפא אותנו. ומה חרי האף הגדול הזה שהרה עלינו. להיות מעונים כ"כ: שובה. לא תעזב אותנו: לאהלי. לבהמ"ק ולא תעזוב בהמ"ק מכון לשבתך: שלם. שיהיה. כמו ושלמו ימי אבלך (ישעיה ס): כי תבוא. רק תבוא לשלם שכרי שהבטחתנו ע"י נביאיך להטיבנו באחריתנו: מנת. אתה המנה שיתן בחלקי. ובך אני מאמין: ופתחת. ותתיר מאסרי שקי. ותאזרני שמחה. ותאיר חשכי. והאור באורך אל ליל הגלות שאני תופס בה: נרי. תאיר לי כנר (ותגיה. ל' זריחה. כמו יגיה חשכי. תהלים יח): החמישי. ט"ב: הרביעי. י"ז תמוז: העשירי י' בטבת:

(יב) י"ב בו. היה דבר ה' אל יחזקאל על פרעה: (יג) י"ד בו (בשנה פשוטה קורין ויחי): (יד) ט"ו בו. היה זמן עבורו של יעקב אבינו ע"ה. לפמ"ש שנולד ביום א' דתשרי: (טו) כ"א בו (בשנה זו). קורין שמות. ומתחילין להתענות שובבי"ם ת"ת) [וימים אלו מסוגלים מאד יותר מכל השנה לתיקון עון השז"ל ר"ל. אשר עבורו לא מצא לו תקנה אלא תמיד שבר אפי' עסיק יומין ואפי' שביתא. דהא קטיל בני ממש אלעזר דמין שגולין ומוליד מזיקין יותר מכל עבירות שבתורה. הוא השמש ומסגף עצמו ביסורים הקרובים למיתה בימים אלו. מועיל לו. מן השנה משונרם בין השמשות. ויתענה לפחות בכל יום (חוץ משבת ור"ח) ויאכל בערב. וטוב שיתענה בימים אלו עד פ"ד תעניות ע"י הפסקות. והמתענה משבת לשבת מתקן כל העולמות ומעלין עליו כל כתות הדין הוכה למדת צדיק וראוי להשראת השכינה. ומי שאין לו כח ואינו יכול להתענות הפסקות אלו. יפסיק ביום א' מעת קודם שקיעת החמה ויתענה עד ליל ג' שעה אחר חצות ויפסיק ביום ד' שעה קודם שקיעת החמה ויתענה עד שעה א' בליל ו'. ועולה לו התענית שבת כימים. או יקום שעה קודם אור היום ועוסק בתורה עד תפלת השחר של יום ב' ולא יפסיק רק יתפלל ויאכל לשובע נפשו ולא מותרות. ועולה לו ל"ג תעניות: והעיקר לעשות בשמחה. וגם שיוכל להתענות ולסגף עצמו בטהרת מקוה יעשה. ויתמיד בלימוד ביום ובליל התענית. ויזהר מאוד משיחת חולין. ורבים מבני עליה מתענים ה' שבוע ומפסיקים משבת לשבת ומסרים בימי שובבים מלאכול דבר מחי. ורבים אין אוכלים תבשיל חם בערב אחר התענית ועושים טבילות רבות במקוה בכל יום. ויזהר מאוד מהקפדה ויתרחק מכעס אפי' לדבר מצוה. ויתרחק מאוד מליצנות וגאוה ומאוד יזהר שלא ... כוח. ויזהר מאוד בכוונת ברכת המזון. ותקן שיש לו חולאים. יעשה כל יום התענית במחי' ג"פ ויאמר:

רבש"ע. בושתי מאוד בחרפה וכלימה על כל חטאתי עונותי ופשעי. ובפרט על אשר פגמתי באות ברית קודש בהרהורים רעים. עד אשר הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני הסט"א. נקר"א נקרת"י כמה פעמים. אוי כי אהה עלי. וברוב רחמיך הודעתנו ע"י עבדיך לתקן נפשינו על צו"ם ס"ה. במספר במספק שמות הקדושים אשר פגמנו בהם. להתענות מ' יום בזא"ז במספר ארבעה יודי"ן דשם ע"ב. וגלוי וידוע לפניך כי חפץ הייתי לעשות תיקון בכל לב. אך אין בי כח וכשל כחי להתענות תעניות מ' יום רצופים. ולכן אני מפריש היום כסף לצדקה. כי כן יסדו עבדיך לפדות בכסף כל תענית. ובכן יהר"מ ה' או"א. שתעלה עלי כאלו התעניתי היום. ותהיה חשובה הצדקה שאני נוהן בעבור התענית כאלו התעניתי. ומיעוט ממוני יהיה במקום מיעוט חלבי. ואתה בטובך תמלא כל השמות שפגמתי בהם בז"ל או בקרי. ותוציא לאור כל נצוצות קדושות אשר נפזרו על ידי בין הקליפות "חיל "בלע "ויקיאנו (חב"ו) מבטנו ירישנו אל. ותחזיר כל ניצוצות הקדושה למקום קדוש למען רחמיך. עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען תורתך. עשה למען קדושתך: יהיו לרצון וגו'.

יב וככל יום ילמוד לפחות ספר א' מתהלים. ומשניות בסדר טהרות:

(טו) כ"ה כו . י"ה מגלה ספרים . ותיבת כיפתח עקדיותא : (יז) (שנה א . שנה . קורין ואתה ומברכין כאותם) : (יח) אר"ל [תעניות] טבת נסתח דטבת ארמלתא . לכן נוהג כאן . דין אם ירדו גשמים יותר מדאי (כאמור לעיל בשער סדלק כשרוב גשמים מטשטשים הקרקע ומזיקים להתבואה . מתריעין ומבקשין רחמים . ואם הגשמים מהם שלא צריך שמתענין לעשן . ואין צריך להתריע כסדר התעניות כה"ג . ואין גוזרין תענית על הצבור בכל יום . אלא מתריעין בכל יום ובכל תפלה . וכהתרעה בהם די (אם היחידים רוצים להתענות רשאים) דסייה . בענוו אבינו ענו . ואומר :

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו . שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך . ותתנהג עם בניך במדת רחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין . ובטובך הגדול רחם עליהם . שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל ישראל . והם עמך ונחלתך אשר הוצאת מארץ מצרים . ואינם יכולים לקבל לא רוב רעה ולא רוב טובה . השפעת עליהם רוב טובה אינם יכולים לקבל . כעסת עליהם אינם יכולים לקבל . יהי רצון שיהא ריוח בעולם . וזכור רחמיך :

ואומר עננו הי' ע"ם א"ב כמו שאומרים בתעניות . ויש מקומות שקובעין לומר זה בע"ש כשיש גשמים הרבה : (יט) כ"ה ער"ה . אם ג"א במנחה . שבת לעולם חסר :

נסגר שער יכניה . נפתח שער הגיא : לחודש שבט ; שבו ראש השנה לחנטת האילנות וכל גיא ינשא . ויתחיל לצמוח הדשא :

(א) שבטו יוסף . גי' אלגעזר אבר . מזלו דלי : (ב) (מולדו שנה א . ה' ג' תפרעו) : (ג) באחד בו דבר משה את העם בעבר הירדן הגיא . ונמשך עד ז' אדר : (ד) ב' בו י"ט מגילת תענית . שמת ינאי המלך (אלכסנדר ינאים) : (ה) (ו' בו . שנה א . קורין כאן) : (ו) ה' בו . הצדיקים מיתם לדיקים . הזקנים שאחרי יהושע : (ז) (י"ב . שנה א . קורין בשלח . מה שנהגו לעשות תבשיל חטין לפני העופות . טעות הוא ואיסור) [ח' בו . לא יאכל בשר אווז ושמו משום סכנה] : (ח) ט"ו . י"ט . ר"ה השנה לאילנות . שכבר יצאו רוב גשמי שנה ועלה השרף באילנות : לפיכך אין מעשרין מפירות אילן שחנטו קודם לכן . על הפירות אילן שחנטו אח"כ : (ט) מנהגו בנהכ"נ . שיש נס"ן בזה [ואח"א תחנון במנחה שלפניו . ונהגו להרבות בפירות ולומר עליהם שירות ותשבחות . והוא תיקון גדול בעולמות עליונים . ויזכור הברכות בא"י . ואין מתענין בו רק ע"ה . ואח"א נ"ט רק לתהם נכריו . וסתם השנה א"ה א"ס] : (י) לא ירדו גשמים כראוים לאילנות . גוזרין תענית כנז"ל : (יא) בין בלעג מחמת עצירת גשמים (וה מגע לכל פרקי שנה ומקום לפי מה שהוא . אלא שמגא מקום להלים גם בחודש זה) וילדו . מברכין עליהן . אע"פ שלא ירדו מדיין כדי רביעה : משירדו כ"כ שיפלו עליהם אכשבוע מן המטר . ויאם זה לקראת זה : (יב) מה מברך (שרואה) אם א"ל ברה הודו . מודים אנחנו לך ה' אלקים : על כל טפה וטפה שהורדת לנו . אלו פינו מלא שירה וגו' כמ"ש בנשמת . עד תשתחוה (כנ"ל . עמו"ק) והחתם ברוך אתה ה' . אל רוב ההודאות . ממו"ק מה ש"ל בזה : (יג) ואם יש לו שדה בשותפות (אחד הרואה ואחד השומע) מברך הטוב . ואם אין לו בותף . מברך שהחיינו . עמו"ק דהדס כ"ש במשמע : (יד) ך' . מלך אבר ומת בן קכ"ו : (טו) (שנה א . שבת קורין בו יתרו) : (טז) ך"ב . י"ט מגלת תענית . בטילת עבודה זרה דאמר כאלה לשרפתא להיכלא . איקטיל גסקלגס ובטלו גזירותיו : (יז) כ"ג . ספרים . שנקבצו ישראל על שבט בנימין . לפלגש בגבעה . וסהל פיתם : (יח) כ"ד . נבא זכריה : (יט) (כ"ט . שנה ז . קורין משפטים) : (כ) כ"ח . אהגטיל אנטיוכוס מירושלים : (כא) כ"ט . אין כ"ח במנחה : (כב) שבט לעולם מלא . יום שלשים שלו כאלו של ר"ח אדר :

נסגר שער הגיא . ונפתח שער הדגים . לחודש אדר . כשם מולו . גם זרע יוסף ובנימין נמשלו כדגים :

(א) שבטו בנימין . גי' אליעזר יוסף : (ב) לעולם קורין פרשת שקלים בשבת שסמוך לראש חדש . ואם חל בשבת קורין בראש חדש :

יוצר לפרשת שקלים

[סחון מהסיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן

מְסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים . וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים . אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים . לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

שיר מחורז ע"ם א"ב עד תם ואח"כ חרוז א' נפשים משין מרכס . ואל סיומו חבר הקליר

אָז מֵאָז זַמּוֹתָ בְּכָל פּוֹעַל . בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל כָּל קָף לְהַעַל . גַּדְתָּ בְּבֵן לְמִשּׁוּי מִמֵּי שַׁעַל . דַּעַת מְפַקֵּד יוֹפִי פַּעֲמֵי נַעַל : הֶעֱל הֵמִירוּ כְּבוֹד רֵעַ בְּבַעַל . וְזֶה לְלֹא זֶה פָּצְרוּ בְּמַעַל . זוֹנְחוּ בַּחֲרוֹן אַף וְנֶגֶף וְגַעַל . חָל בְּעַדָם חָבֵר וְהַצֳּרִי תַעַל : טוֹרַח מַשְׂאָם הִגַּד לוֹ שְׂאֵת.

אז . אתה ה' ממעו מהשטויך קודם שנ"אה בכל פועל שפעלת . ורעק לפעלה עד כל הדברים במספר ומשקל . לכן הגדת למשה לידע מספר ישראל . מרוב חבתם : (זמות . חשבת : גדת . הגדת : למשוי . זה משה . ע"ש מן המים משיתהו . וע"ש מי מדד בשעלו מים : יופי . אלו ישראל . ע"ש מה יפו פעמיך בנעלים) : העל . אך משמעו בך ועשו העגל ואמרו זה אלהיך לדבר שאין בו ממש . לכן נעזבו ממך וחרה אפך בה ומאסתים והיה בם נגף . ומשה התפלל בעדם והעלה רפואה למכתם וינחם ה' וחזר לחבתם : (רע . הנאמר לבקב"ה ע"ש רעך ורע אביך : פצרו . פצרו פה : זנחו . נעזבו : וגעל . ל' מיאוס : חל . התפלל : חבר . משה : והצרי . רפואה : תעל . ל' עליה) : טורח . והגיד למשה לישא ברחם ומשאם . ולהיות עליהם מליץ יושר . ולהשפיעם עליון בכל מיני עילוי . ע"פ

ישרם להליץ תלוי ראש לשאת: חזן כפרם פץ תת לאומים משאת. לנטלם לנשאם בכי תשא את: ראשי על כל ראש נשאת. גוי על מרומי קרת התנשאת: חזן אהבה על כל פשע כסית. בגין צל ימינך לגונני התנשאת:

ברוך אתה יי. מגן אברהם; אתה גבור. עד להחיות מתים:

סיל מרוכב ע"ס א"ב כפול מן מ עד קוף. ואח"כ הרוז מעין הברכה

מעתיק פלוסים צר ובורא רוח. ממדד ומשקל נזל עם רוח. נגף לבל יזיק לנדכאי רוח. נוכבתם תת פדיון לכל רוח. שרינ זד שעיר טרם עמד. סקרת כי למוקש ולצנין יעמד. עצת זה לזה שמע כמעמד. עתוד שקלים מראש חודש ללמד: פרשה זאת להגות בקין זה. פלסיה להקדים לפלס צר ובוזה: חזן צורת מטבע כתו אבי חוזה. צוה צור לציר בן תת כמתן זה:

שמו משתף בעם לו עמותים. ועליו כל היום הם מומתים: חזן יעיר ויחשוף זרוע ליד ממתים. בזיל נטפי לקש להחיות מתים:

ברוך אתה יי מחיה המתים

מצות השקלים: (תלוי ראש. הרמת ראש): ראשי. אתה בחרתנו ונשאת ראשינו במתן תורה. ואף נושינו העליה. שהכנסתנו לא"י הגבוה מכל הארצות. ואהבתך לשבת וליחוד לאהבתם. ברמה לכסות פשעינו ולהגן עלינו בצל ימינך: (בגין. ל' הגנה):

מעתיק. ה' העתיק הרים ממקומם לפעמים. יוצר הרים ובורא רוח. והעמיד ההרים נגד הרוח. אלא ישב כנגד להזיק לבריות. והמים היכן נמדד ולרוח עמם משקל. אלא יודע. וכן מאהבתו לישראל אלא יזיקם נגף. דבר אחר ליתן פדיון לכל נפש מחצית השקל (פלוסים: הרים. ע"ש ושקל בפלס הרים: אל. מים. ע"ש שעולים. לנדכאי רוח לישראל המדוכים: נוכחם. ל' דיבור. ע"ש ניב שפתים): שרינ. ועוד פעם למטה א. כי ראשי עומד נגף מרע עשו (זה המן) לתכשול וקן מכשיב לישראל. ויתן שקלים בעדם לאבדם. לזה יצאת למשה לשרית במעמד כל ישראל על השקלים. וכן יעשו בכל שנה הכנה מר"ח אדר ללמוד מצוה זו: (שרינ. נגף. אל' שלטון שרינים: זד. רשע העושה בזדון: סקרת. ראית. אל' ומשקרות עינים: עתוד. הכנה. אל' ועתדה בשדה): פרשה. ולהגות פרשה זו בזמן הזה. כדי להקדים שקלי ישראל לשקלי המן הגר והבזוי: (בקן. בזמן: פלסיה. שקליה. אל' ושקל בפלס): צורת. כאשר ראה משה צורת מחצית השקל שהראהו ה'. צוה ה' למשה כזה יתנו: (אבי חוזה. משה אדון הנביאים: צור. הקב"ה. אל' צור ישראל. ציר. שליח. זה משה): שמו. שנקרא מה' ששמו משותף עם ישראל שהם רעים אוהבים לו וכל היום נהרגים על קידוש שמו. שיעיר כאשר קנו ויגלה זרוע עוזו לישראל המוסרים א"ע למות מיד ה'. ויזכה בטלת טיפי מלקוש העתידים להחיות המתים: (עמותים. רעים אל' מיד עמיתך: ליד ממתים. אל' ממתים ידך ה'. תהלים יז):

א"ב מרובע מן ק עד ס והוא ת יב פעמים

קצובה היא זאת לשועים וקלים. קציגים ורשים יחד בה שקולים. קצין לבל יעוז מול מקהלים. קרא לומר הוני פדאני מעוקלים:

רוב עם אשר לא יספר. רב עם צעיר מעשרים להספר. ראוים לעונש ונזהר בסדר להתפר. רשע וכל פשע לכפר ולהפר: שעורים בזה שעור במפקד להנבר. שתילמו לנשיאת ראש אותם לחבר: חזן שקלי כסף כפורים כפרם להדבר. שמורים זכרון תת לכל העובר: תמדו מאז כל עדת קדושים. תרום בשלשה פרקים תרומת קדשים: חזן תכונה לבדק הבית וכל אשים. תת ביד הכהנים

קצובה. מצוה מחצית השקל קצובה לעני ולעשיר. כדי שהעשיר לא יתנה גאוה נגד הקהל. לומר ממוני פדה אותי מהרתא: (לשועים. לעשירים. אל' ולא ניכר שוע לפני דל: קלים. אביונים: מעוקלים. מעוטת. אל' משפט מעוקל): רוב עם וכל ישראל. זקן. ולעיר מבן כ' ומעלה. ראוים להספר. ולזהר להתחבר יחד בסדר מצוה זו. ליתן מחה"ש כדי לכפר עליהם מכל חטא ולהסר מהם כעס ותימה. וראוים לענוש כשיעברו על מצוה זו (וזהר. ולזהר: להתחבר. להתחבר): שעורים. ואפילו שמתגבר ומהדר במצות. לא יוסיף ממחה"ש. והגזלה להוסיף לשקול גם בעד בנין הקטנים הסמוכים על שלחנו. רשאי. והשקלים הניתנו על ישראל להדבר עמים החתם. וישראל שמורים על ידם מכל חק: (שתילמו. בנים קטנים. אל' בניך כשתילי זתים): תמדו. בזמן הבית התמידו ישראל לתרום השקלים בג' זמנים בשנה. ותתנם ביד הכהנים לשום מוכן לבדק הבית ולקרבנות (תמדו. ל' תמיד: אשים.

קרבנות

כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים :

תֵּפֶן בְּאוֹן פִּיד טִיט רִפְשֵׁנוּ. תַּבִּיט בְּדָכְיֵנוּ וְעוֹד בַּל תַּבְפִּישֵׁנוּ : חח תִּקְרָא דְרוֹר כְּמֵאָז בּוֹ לְהִתְחַפְּשֵׁנוּ. תֵּת הָמוֹן לְאוּמִים תַּחַת נַפְשֵׁנוּ :

תִּזְכּוֹר לְהַעֲלוֹת נְשׂוּאֵי בְּחֵם מֵרְבָיָם. תְּמוּכִים גּוֹזְרִים בְּהוֹד טוּב עֲדָיִם : חזו תּוֹקֶף עוֹז אֶדְרוֹךְ עַל יָם. תִּזְכּוֹר לְעַם סְפָרָם כְּחוֹל הַיָּם :

קרנות. מל' אמי ה') : תפן. תבקש מה'. שתשגה ברחמיך להבים בתוקף הכרע ושביעתנו בפיס רשענו ועומק שפלותנו. ולא נהיה עוד מעוטף בספר. ותקרא לנו חירות כמאז בי"מ : (באון. ל' חוזק : פיד. שבר : בדכינו. ל' עומק. מל' ישאו נהרות דכים) : תזכור להעלות. ישראל מעומק שפלותם. ויהיו סמוכים עליך ועוטרים בהוד הכתרים שניתנו להם במתן תורה. חזות שירת הים תזכור להם להעלות מספרם כחול הים : (נשואי רחם. ישראל העמוסים מני רחם : מורים. ל' נזר ועטרה : אדרוך. מל' נאדרי בכח) :

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ :
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

יושב : כשישראל מקלסין אל'. ממתין להם. ולפי שסיימו מחיה המתים וה"א עד הקדושה מפני קילוסי החיות : אומרים פסוק זה. ומסיימים אל נא. כבקשה לסמתין מעט ונאמר הקדושה :

מִי יוּכַל לְשַׁעֵר כָּל הַפְּקוּדִים. אֲשֶׁר בְּחֶבֶל וּבְחֶלֶשׁ לֹא נִפְקָדִים. בְּרִית כְּרוּתָה לָמוֹ מֵאָז בִּפְקוּדִים. לְבַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג מֵחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים. אִם בְּחָרוֹן וְכַגֵּם יוּשְׂרְדוּ מוּפְקָדִים. לֹא יִמְעֲטוּ מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא מִנְקָדִים. וְאִם לְנֶגַע וְאֶנֶף בְּאַף מוּפְקָדִים. כֶּסֶף תֵּת כּוֹפֶר הֵם מוּפְקָדִים : וּבְכָל עֶרֶב נִשְׁמָתָם בְּיָדְךָ מַפְקִידִים. אֵלֶּה הַפְּקוּדִים וְהַמִּתְפַּקְּדִים. שָׁמוֹר פִּקּוּדִים וְנִפְקָדִים וְשׁוֹקְדִים. לִהְיוֹת מְשׁוּקָּדִים וְלָךְ קוֹדִים :

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

כי. יתאמר שיוכל לגמור מספר ישראל אשר כחול גורל לא נספרים. וה' כרת ברית להם שלא יחסרו לעולם מהמנין שהם' במדבר : (בחבל ובחלש. מיני גורל : חומש הפקודים. הקרא חומש במדבר. לפי שמתחיל במנין ישראל) : אם בהורן. ואפילו שפעמים גורם החטא שנאמרים מתי מעט ע"י מגפה או מלחמה מ"מ לא יחסרו ממנין ס' רבוא. ואפי' יש עליהם פקודת ענף בחרון אף כמו בעגל. ואחר מעשה העגל נמנו למנותם ע"י מחה"ש לכופר שלא יזיקם המנין. וכ"ז מפני שהם סגולת ה' : (יושרדו. מל' שריד ופליט : מופקדים. מנויים. מל' היה נוקד) : ובכל לילה נותנים הנשמות בפקדון בידך. ואתה פוקדם ונותנם בכל רגעי בוקר : ולי מה יקרו. ביתר שאת. לפקידים השומרים לבהגיע כדור. ונספרים תמיד מרוב חבתם. ומצווים מה' לשמור פקודיו תמיד. ושמים נחסר מהם ע"י מיתה של ק"ס. וע"י שממהרים לשקוד על דלתי תורה ותפלה יום יום. וע"ז זוכים להתקשר לה' ולהיות מעיר בגלה אלהים ולהשתחוות לפניך חי וקים כו' : (פקודים. המלות : ומפקדים. ונהפרים : ושוקדים. וממהרים. מל' לשקוד על דלתותי : משוקדים. מקושרים. מל' נשקד עול. או מעירין. מל' נביאים משוקדים : קודים. משתחוים) :

המשך להנ"ל. וחתום אלעזר קליר ברבי. וחזק כ"ל

אוֹמֶן בְּשָׁמְעוֹ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ. חָל וַיֵּחַת אֵיךְ אוֹתָם דְּרוֹשׁ : לְעַם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר. אֵיכָכָה אֲסַפְּרֵם וְלֹא נִתְּנוּ לְהִסָּפֵר : עֲקָרָם כְּנֶאֱמַר לוֹ הַבֶּט וּסְפוֹר. שָׁב וַיּוֹשֶׁב אִם תּוּכַל לִסְפּוֹר : זַרְעָם כְּחוֹל יַמִּים וְכוֹכָבִים סְפוּרִים. וַאֲנִי אֵיךְ אֲסַפְּרֵם וְלָעַד פָּרִים : רָם חִוָּה לוֹ אוֹת מִסְפָּרָם. אֵיךְ לִמְנוֹתָם וְלַעֲמוֹד עַל סִפְרָם : בְּפָקוֹר רָאשֵׁי שְׁמוֹתָם לְחֶשְׁבּוֹן תַּעֲלֶה. וּמִדַּת

אומן. כששמע משה מה' למנות ישראל. פחד. כי איך ידרוש מספר עם אשר לא ימד. ולא נהגו לספור : (לאמן. משה. ע"ש כאשר ישא האומן : חל ויחת. נרתע ונפחד) : עקרם. כשאמר ה' לאברהם הבט וספור הכוכבים. היכף היה כתוב מדבריו ופיש אם תוכל לספור. ואני איך אספרם שהם כחול הים וכוכבים ופרים ורבים לעולם : (עקרם אברהם. הכיפך וחבורת שלהם) : רם. אך ה' הגיד לו אות וסימן איך לידע מנינם. לצרף חשבון ראשי שמותם

מִנְיָנָם בְּיָדְךָ אָז תֵּעָדֶה: יָקָר שְׁלִישִׁי בְּתוֹכָם לֹא הוּפְקַד. כִּי לִגְיוֹן מֶלֶךְ לְבַדּוֹ נִפְקָד: רָשׁוּם מִבֶּטֶן לְהִפָּקֵד בְּמִשְׁמֶרֶת הַקּוֹדֶשׁ. וּצְבָאוֹ וּפְקוּדָיו נִמְנִים מִבֶּן חוֹדֶשׁ: בְּשָׁמְעוֹ אוֹמֶר וְנָתְנוּ אִישׁ כּוֹפֶר. פָּץ בַּמֶּה יִתְרַצֶּה אֶשְׁכּוֹל הַכּוֹפֶר: יְצִיר מַה יִּתֵּן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ. וְיִמְצָא חֲנִינָה פְּנֵי שָׂם נַפְשׁוֹ: קָדוֹשׁ כְּחָפֵץ לְהַצְדִּיק עַם זֶה. כְּמִין מַטְבֵּעַ אֵשׁ הֶרְאָהוּ בְּמַחֲזֶה: לִמְּדוֹ זֶה יִתְּנוּ וְלֹא יִתְמַהְמְהוּ. וְלַכֹּל יְתַנּוּ אֵת אֲשֶׁר נָתְנוּ: יָהּ לֹא מְצָאנוּךָ שַׂגִּיא כֹחַ. כַּאֲשֶׁר נִקִּיתָ חֵטְא גִבּוֹרֵי כֹחַ:

חזן רַחוּם כְּרַחֲמַת נְשׂוּאֶיךָ בְּכֶסֶף כִּפּוּרִים. כֵּן שְׂאֵה שְׂפָתֵנוּ בְּשִׁלּוּם פָּרִים:

אל נא. לעולם תוערץ. ולעולם תוקדש. ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא. האל מלך נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו עזו. פארוהו צבאיו. קדשוהו רוממוהו. רון שיר ושבח תוקף תהלות תפארתו:

שמותם והם מנינם (ר' מרחוב ר' אלף. ש' משמעון ל' אלף. יהודה יוסף יששכר זבולון דן נפתלי גד אשר בנימין. כ"ו אלף. וג' אלף נפלו בעגל. הרי ת"ר אלף): יקר. ושבט שלישי שהוא לוי שיקר בעיני ה' ונבחר לעבודתו. לא נמנה בתוכם. כי חיל המלך נמנה בפ"ע (לגיון. חיל): רשום. ולמוד שבט זה לשמש מבטן. כיוכבד שנולדה בין החומות ונמנית בע' נפש. ונמנה לצבא מבן חודש בשמש. כששמע משה מאמר ה' ונתנו איש כופר נפשו. אמר כמה צריך ליתן יציר כפיו פדיון נפשו. שיתרצה לה' וימצא חן לפני השם נפשו בחיים: (פץ. פתח פיו ודבר. מל' ואנכי פציתי פי: אשכול הכופר. הוא הקב"ה): קדוש. אף ה' הרוצה לזכות ישראל. הראה למשה מטבע אש כמו מחה"ש. ולמדו שזכה יתנו ולא יאחרו לבניו. ויספרו לכל שבח בוראם שנהגה בדבר קטן ויודו לה' ויאמרו יה ה': (יתמהמו. ל' מהון ועיכוב): יה. לא מצאנו אותך המכביד עולנו לפי כחך הגדול. אסי' בזמן שבאת לטהר חטאים. ועתה שבטלו הקרבנות. נבקש ממך רחום. כמו שריחמת ישראל ע"י השקלים שהיו לקרבנות. כן הקבל מאתה ברצון שיח שפתינו כקרבן: (שאה. שא: בשלום. מל' ונשלמה פרים שפתינו): אל נא. נבקש להמתין עד עד שנסיים השופטים ונאמר הקדושה. והוא לעולם הוערץ ה':

חזן וקהל עד אֶשָּׂא ראש. כְּמוֹ מֵרֹאשׁ. לְהַקְדִּישׁ לְקָדוֹשׁ:

חזן וקהל עד בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק. יַכְרִיעֵנִי לְצֶדֶק. נוֹרָא וְקָדוֹשׁ:

עד אשא. חוזר לומר שבייס שמה שמחים ה'. ואומר עד שאזכה לגאולה ולהקריב קרבן כמקדם:

המשך להנ"ל. ע"ס א"ב ואות ת מרומז במלת תרים. והשיר משולש

אֵלֶּה אֶזְכְּרָה אֵת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה. בִּהְיוֹתִי בָטֵחַ וְשָׁקֵט בְּגָבוֹהַּ וְנִשָּׂא. נוֹעַלְתִּי בְּעֵבֶר וְשָׁקְלַי אֵיךְ אֶשָּׂא: עד אשא דֵּי שְׁקָלַי עַד לֹא שָׁקַלְתִּי. הֵן גַּם לָכֵס עוֹבֵד הַיּוֹם שָׁקַלְתִּי. וּבְחֵטְא עוּל שֶׁקֶל לְרֶשַׁע נִשְׁקַלְתִּי: עד במאזני זָנִי לְלֹא הִתִּי לְשָׁבֵי בְּגוֹלָה. חַבְתִּי לְתַשְׁלוּם דַּרְכְּמוֹן לְעוֹזֵי עוֹלָה. טִבְּעוּ נֵם הֵם וְהוֹעֲרַמְתִּי כְּגוֹלָה: עד אשא יוֹשֶׁר שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת מִשּׁוּלָּשׁוֹת סְאִים. כְּגוּסוֹת לִמְקַח שַׁי מְרִיאִים וְשַׂיִּים. תְּקָקוּ וְאֵין עוֹד בִּצְעֵי נְשׂוּאִים: עד במאזני מִדַּת שׁוֹפָרוֹת תַּקְלִין חַדְתִּין וְעַתִּיקִין. גְּדֻבוֹת אֲשֶׁר

אלה. שזה נעשה לזכור העבודה שמשם בבהמ"ק כשישבתי בשם בא"י. ועתה הרקתי לח"ל בעבר הנהר ואיך אקיים מצות השקלים: (נכון ונשא. הוא לבהמ"ק): נועלתי. הרקתי. מל' הנעלם כלי. שזרק הכלים לחוץ): די שקלי. שלא נתתי יתהס"ע בזמן הבית. אף נוהגים היום לעם. ונחשא זה הוכרעתי לחובה: (נשקלתי. הוכרעתי): זוז. לפי שלא נתתי מחה"ש (שהוא ב' זוזים) בשכני בירושלים בשמחה. נחרב בית ראשון. והשבלו מגולה בבית שני. הויבתי ליתן מטבע גדולה להשלים מה שחסרתי קודם. ועתה נחרב גם בית שני ובוטל גם זה והשארתי ערום ומגולה תכמלוה: (דרכמון. שם מטבע: טבעו. נחבשלו. מל' טובעו בים סוף: והוערמתי. נשארתי ערום): יושר ג' קופות שכ"א מג' סאה. היו במקדש. שבהם התקבצו השקלים לקנות קרבנות שורים פטומים וכבשים. ועתה נלקחו ואין במה לכפר עונתי: (שי. דורון וקרבן: מריאים. שורים פטומים. בצעי. שם כולל לכל עבירות): מדת. ב' שופרות היו במקדש. על א' כתוב תקלין חדתין ועל הכ' תקלין עתיקין: ובחטא שהדבה עד שנתקבן יען עתק. וזה כמה שנים שבטלו ממני ועשה דבר ישן: (מעתקין. נקבעו לכון עתק:

גם היו מעתיקין. פרח כמה מני והדברים עתיקין: עד אשא עוצם המון חוגג שוטף בנהר. פוזר ונותרתי כתורן בראש ההר. צדק מלוני שנערך כתל הר: עד כמאזני קן צפור קרא למרום הרים. ראש נשואיך כמאז כו להרים. שבעה ושמונה עליהם בראש תרים: עד אשא

מחיקין. ישירים): פוזם. בזמן הבית הלכו כ"י המון רב ועתה שוטף כנהר לחוג בירושלים. ועתה נתפזרו ונשארו' בדד כתורן העומד יחידי בראש הר. ירושלים נחרב כעיר הנדחה: (שוערך. נחרב): קן צפור. (מוחר לבהמ"ק) יה"ר שתבין ביהמ"ק והכנהו כמאז הרים. והגיה בו ראש כ"י במקודם. והמנה עליהם ראשים שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם:

לפי שיש במוסף ע מספר (ישראל) ומשקל (מחצית השקל) סידר פיוט זה. לשבח לה' שנתן לנו התורה. שנדע בה כל מה זה רספר ומשקל ומדידת כלי ושטח. והרוכה מארץ מדה כו'. והכל עשה כמען ישבחוהו כ"ס לפי כחו. ושכן ונקדש בעליונים ובתחתונים:

סלוק ובכן לך תעלה קדושה. כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

אז ראית וספרת. והכנת ותקרת ומדדת ובדקת ושקלת. ואמדת וצברת. ופקדת וחשבת וסכמת. ומנית וספרת. וקצבת ותכנת ונזרת. וטפחת ושערת וחבטת והבנת. והשכלת ושרת וסקרת. וכתבת וחרטת וחקקת וצינת והרת. ולמדת והודעת ותוית והורית. ונזרת וצוית וקראת ועניתה ודברת ואמרת: כל מנין ומפקד וחשבון ומספריו. כל משקל ופלס ובים וגזוריו. כל כיל כח ויבש ומשוריו. כל קו וקצב מדד ושעוריו: היאך לדקדק חשבון לכל דבר. לכל יוגלם חשבון ויושטף ויועבר: מתחיל במדידה מחמש מאות שנה. עד שהוא מכלה באצבע הקטנה: דרך יום הוא בעשר פרסה. וארבעת מיל היא כל פרסה: ומדת המיל שבעה ומחצה רים. ובשלשים קנים הוא קצב הרים: ושיעור הקנה שש אמות וזרת. וכל אמה סודדת שליש בזרת: והזרת מותחת עד שנים בסיט. וארבע אצבעות הוא הטפח והסיט: וכמו נתנה מדה למדידת הארץ. כן נתן כיל לתולדות הארץ: מתחיל ממאה וששים ושש שנה. עד שהוא מכלה בשתות אצבע הקטנה: זה הים הגדול בשליש יושב. במאה וששים ושש ועוד מתחשב: ועמקו בעשרים וארבעה למתח סוף. וסוף בשבעים ושנים לעונג גיחון. וגיחון מכפיל ששים במדת פרת. והפרת תקפו הגיר שני הנהרות: ושני הנהרות מעדיפים באורך הירדן. והירדן מרחיב המשה כים הזבול. וים הזבול מאה וחמשים מקואות. ומדת המקוה כשני חמרים כיבש. ושיעור כל חומר כשני לתכים. וכל לתך יכיל חמש איפות. וכל איפה עושה עשרה עמרים. וכל עומר שבעת רבע

ובכן. עוד פעם נאמר הקדושה: אז. וכלה. מל' וכל בסלים: והמדת. לשון פיוד: וסכמת. ל' מנין: וקגבת. ל' קצבה: ונזרת. ענין חתיכה ובקיעה: ושרת וסקרת. ל' סבסה: ותרסה. מל' ויכתוב בתרס לגוש: וחרת. מל' חרות על הלוחות: ותוית. והגדת. פי' כ"י ההורס שודענו בכל מיני הודעות (כנ"ל עד ואמרת): כל מנין. כל מיני מספר ומשקל. ומדידת כלים. ומדידת שטח: (וגזוריו. כתוצאת המשקל. מל' לגזור ים סוף לגזרים: כיל. מדה: ומשוריו. מל' במשקל ובמשורה): האיך. שנדע בדיוק חשבון כל דבר. ולא יהיה הדבר כאוס בגולם. ויעבור מהעולם בלי חשבון: מתחיל. החשבון למדוד מהלך כל העולם שהוא ת"ק שנה. עד שמודד כמה אצבעות יש במהלך זה. וזה: דרך. מהלך אדם ביום א' הוא עשרה פרסה. והפרסה ד' מיל. הוא ארבעים מיל ליום. והמיל ז' וחצי רים. הוא גלא מאות רים ליום. והרים ל' קנים. הוא ט' אלף קנים ליום. והקנה ו' אמה וזרת. והאמה ג' זרתות. עולה הקנה י"ט זרתות. נמצא ע"ה אלף זרתות ליום. והזרת הוא ב' סיטין. הוא קמ"ב אלף סיטין ליום. והסיט. וכן טפח משפה באמה. כוא ד' אצבעות. הוא מיליאן תק"ח אלף אצבעות למהלך יום א'. וכן יעלים לחשוב עד מהלך ת"ק שנה: (כיל. כמדה שבין אצבע לאמה כשמרחיבם): וכמו שניתן מדה לארץ. כן ניהגה לימים: (תולדות הארץ. ימים ונהרות): מתחיל. החשבון למדוד מהים שהוא מהלך מאה ס"ו שנה. עד סיום החשבון כלה שהוא שתות האצבע: זה הים הגדול. רחבו תחזיק שליש כמו הישוב. ועולה למהלך מאה ס"ו שנה ועוד ח' חדשים. שהים ממהלך כל העולם שהוא ת"ק שנה: (יושב כמו ישוב): ועמקו. מחזיק כ"ד פעם. כאורך ים סוף: (למתח. להתפשטות. מל' וימתחם כאהל): וסוף. מחזיק ע"ב פעם כמדת נהר גיחון ההולך בעיגול וגיחון הוא ס' פעם כמדת נהר פרת. ופרת הוא כמדת ב' נהרות פישון וחדקל. והם כאורך הירדן ועוד יותר: והירדן. רחבו ה' פעם כרוחב ים של שלמה שבבהמ"ק. שהוא מחזיק ק"נ מקואות: (הזבול. הוא לבהמ"ק. מל' בניתי בית זבול לך): ומדת המקוה. מ"ס סאה במדת

כלה. ותכלת אחד מסאה ועוד כסאה. וסאת יבש חמרה שליש בלח.
סאת הלח אחד משלשה בבת. וכל בת מחזקת ששה בהין. וההין
בלו שנים עשר לגו. ועוד הלוג מתחלק לארבע רבעים. ורבע מוכן
לרבוע כוס ישועות: והכוס סובב אצבעים על אצבעים. ועל עובה
חסר שתות מאצבעים: וכמו נתן כיל לתולדות הארץ. כן נתן
קץ לימי הארץ. מתחיל למנות מששת אלפי ארץ. עד שהוא מכלה
ברגעי ארץ. כי העולם כלו ששת אלפים. עושים חמשה ושתי ידים
מחזורות. ומנין המחזור בעשרים ושנים יובלות. ושנת היובל שבע
שבתות השנים. ושבתות השנים בעשרים ושמונה תקופות. וימות
התקופה תשעים ואחד יום ושליש. ועונות היום חמש מאות ושבעים
ושש. ורגעי העונה כעונות כל היום. והמדקדק מחלק הרגע לכמה
רגעים: וכמו נתן חשבון על כל. כן נתן משקל נפלם לכל: מתחיל
מככר עד פרוטה הקטנה. ככר הגדול כנגד שני מנה: ותמנה עולה
עד ששים שקל: והשקל מתחשב בעשרים וחמש סלע. והסלע חציו
בקע ורביעו זוז. והזוז מתחלק לפ"ג וחומשו מעה. נמצא הזוז חמש
מעות כסף. והמעה שני פונדיונות ואיסר בדה. והאיסר עולה עד
שמונה פרוטות. נמצא הבקע בארבע מאות פרוטות. ותם בכתב
פרוטות ובפה מפורטות: ועד מקום שאנוש יכול למנות. נמסר לו
למדוד וגם למנות: לפי כחו ולפי מיעוט חילו. הוקצב לו מיעוטותן
שקלו. ולפי שכלו כן יהא הלוגו. גדול אדונינו ורב כח חילו. לכן
על כן אוחיל לו: כי מדתו ושקלו לפי גדלו. כל אוצרות שלג ורוח פלם
במשקלו. ומי בראשית מדד מלא שעלו. ושמי רום תכן זרתו מלא.
וכל הררי קדם באצבעו שקלו. וגבעות עולם תמך בהוד אגודלו:
גיא וכל עפרה בצרדה הכילו. לחולל תנין מיומנת הכין לו: נמצאת
כל מדת יצירת עולמו. במלא פסת יד היא רשומו. והקמיע ביד גבור
בזרוע חותמו. ואין לקצוב רוב מחקרי תעצומו. אשר מדד וקצב
ושער במרומו. על כל מדת כסאו והדומו: מדת בת מלך בכל מעולה.
באורך ברוחב בעומק בגובה נתעלה. יש קץ לכל תכלה. ואמרת
רחבה לעד לא כלה: מדת עולם כמלא פסת יד. ומדתה נתונה בימין
זרוע יד: מדת עולם כמזרת ועד אגודל. ומדתה בקו אשר מאד גדל:
מדת עולם נמדדת בשליש אמה. ומדתה עולה ונוספת מאלפים

סלח . ובמדת היכם שיש נודש המחזיק שלים . סוס ס' סלס . שהם ב' אומרים היא כורים . שהכור ל' סלה ושיעור חומר כ' לתכים . והלתך ה' איטום . והאיסה י' עומרים . והעומר ז' לגג והומש . ותומש סלג א' מק"ב בסלה: (כלה . מדת חומש הלג : רבע . רובע סקב . והוא לוג) : וסלח יכם . פי' סלח כלח חסירם שלים מסלח היכם . כי בלח אין גודש . י"ב סלה הם כבה . ובבת י"ב הין . ובהין י"ב לוג . וגם הלוג נחלק לד' רבע . והרבע היא מדת כוס מהד' כסות של פסח : והכוס . ושיעור הכוס . סוס בי אצבעות על ב"א על רום ב"א סתות משהות אצבע : וכמו . שניתן מדה והשבון לימים . כך ניתן חשבון לימי העולם . מתחיל . המנין מו' אלף שנה (ערך . ל' חוזק . ופירושו שנים : לפי שנאמר על רוב שנים ל' גבורה . בגבורות שמונים שנה . תלים צ) שהם ימי העולם . ונגמר ברגעים . כי ו' אלף שני העולם . עולם ה' מחזורים . וכי אלפי מחזור (פחות ק"ס שנה ד חדשים) והמחזור כ"ב יובלות מן מ"ט שנה . והיובל ז' שמטות . והשמטה כ"ח תקופות . והתקופה צ"א יום ושליש (פחות חלי שעה) וכיום תקע"ו עונות מכ"ד

שעה . והעונה תקע"ו רגעים : והמדקדק . בחכמת ההגונה : ככר הגדול . שבתורה : מנה . האמורה ביחזקאל . שהם ס' שקל : והשקל . דיחזקאל : והזוז . ב' משבעות שנקראים פלגא דזוזא : מעה . גדולה . שהקטנה היו בדינר : ואיסר . והפונדיון ב' איסרין . הרי ה' איסרין במעה . כ"ה בזוז : שמונה עולה ר' בזוז : הבקע . שהוא ב' זוזים : ותם . וכל זה : בכתב בתורה שבכתב : פרוטות . כהובות : ובפה . ובתורה שבע"פ : מפורטות . מפורשות : וגם למנות . ויותר מכח מאור . במופלא ממך בל תדרוש : לפי . מיעוט כחו ויכלתו . נקצב לו ליתן מהונו מעט רק מחה"ש . וכן הלוגו לגודלו לא יהא רק לפי שכלו : גדול . הבל ה' שגדול . ורב כחו ויכלתו בלי תכלית : לכן . נאמר (איכה ג') ע"כ אוחיל לו . ליתן שכר עפ"י מדתו ושקלו שלפי גדלו : פלס . שקל : ושמי רום . והשמים : זרתו . באצבע זרת שלו : באצבעו . כמוך לאגודל : אגודלו . אגודל שלו . גיא . הארץ : בצרדה . באצבע האמצעי : לחולל תנין . להכות פרעה וחילו : מיומנה . האצבע שהיא מימין להאמצעי ביד ימין כשגבה למעלה . והיא קמילה : נמצאת . כל המדות שיצר בעולמו בארץ ומים ורוח . נרשם במלא פיסה ידו . וכ"ז רק כקמיע הנעשה נחותם ומשא ביד גבור ובזרועו . וכ"ש שאין קצבה לרוב חקרו ועוזו שמדד בגבהי מרומים . למעלה מכל המדות שבשמים ובארץ : כסאו . השמים : הדומו . הארץ : בת מלך . התורה : תכלה . מדה : ואמרה . ומאמרה : כשלים אמה . שנאמר וכל בשלים . בשליש אמה : מאלפים .

אמה. כמראה המדה אשר ציר ראה. מגלה עשרים על עשר אמה. עפה ארבעים על עשרים ושמונה מאות אמה. וכל העולם כלו בשליש אמה: נמצאת דת במדותיה רחבה וארוכה. ואלפים וארבע מאות בעולם מאריכה. והיא נתנה לעולם מרפא וארוכה. ובימינה קוצבת כל ימי ארכא. ובשמאלה שוקלת עושר וכבוד וברכה: והיא הודיעה את כל חביון סתורות. והיא קצבה כל מדות ספורות. והיא פתחה את כל סגורות. והיא שקלה ואצרה את כל אוצרות. והיא חקרה המון מפקד תחתונים. והיא נתנה מספר גדודי עליונים. והיא שערה קומת אלפי שנאנים. אשר זה מזה בקומתם משונים: יש כמדת בים הגדול קומתם. ויש בחללו של עולם הקמתם. יש במלא כל העולם תקומתם: יש לשתי טיסות טסים עולם. ויש לטיסה אחת עפים עולם. וכל אחד ואחד כמתנהו נעלם. ובמחיצתו צג וחש ודומם ונאלם. עד יתן רשות מלך העולם. וחשים עד ימליכוהו עם עולם. ואז יפצחו לפאר אלהי עולם: ומשהם מפארים עוד לא שונים. כי בנהר דינור שחים ונתנים. ועוד מנו נחצבים ומתחדשים כראשונים. שבח והלל ורון לאל משננים. וכפי קשת עם כנף רננים. זמר ושיר נעוז ורנן מרננים. ושרפים המעולים על כל שנאנים. שש כנפים בנוים חנונים. ממעל ליושב ערבות לכם נתונים. וליושב על כסא בחילה מננים. מצוא חן בנגונם הם מתחננים. וקודם לכל צבא מעל עונים. ושלוש קדושה לרם ונשא נותנים. כורעים ומשתחוים המונים המונים. נערץ בסוד אלפי רבבות עליונים. ונקדש באלפי רבבות תחתונים:

למעלה מאלפים: ציר. שליח הנביא: עפה. פתוחה כולה. וכשהפשטה היה מ' על כ'. וכשהתחכמה לרבעות אמה על אמה. הרי ח"ת אמה. והעולם שליש אמה. וכשהחלק אמה המגילה נ"כ על שלישים. הרי ב' אלף ח' שלישים: וארוכה. רפואה: ימי ארכא. אורך ימים: חביון סתורות. דברים הנסתרים ונחבאים: ספורות. ומספרים: סגורות. סתומות: אוצרות. חיים וברכה: המון. סדר כל התורות ומספרם: גדודי עליונים. חילות מלאכים: שנאנים. מלאכים: של עולם. עם הרקיע: טיסות עפים. ל' פריחה: נעלם. שלא יסתכל בשכינה: צג וחש. עומד ושותק מלומר קדושה: עם עולם. ישראל: לא שונים. א"א קדושה שנית עד שטובלים בנהר דינור. וממנו שמחדשים כראשונים: כפי קשת. כנף רננים. שמות מלאכים: בנוים. בנויים: ממעל. ועומדים למעלה. ונותנים לשמש לה' היושב על כסא: בחילה. בפחד: מצוא חן. מבקשים למצוא חן לפניו ית':

(ג) בקדישך תומר הסלה. ק"ש ומוציא ב' ס"ת. בא' קורין נו' פ' השבוע ובב' קורא למפטיר פ' כי תשא עד נפשותיכם. וקודם קריאתה יאמר כל אדם בשמחה. לפיקנס"ז. הריני מוכן למנות פ' שקלים שכתוב בתוה"ק. כמו שתקנו חז"ל. ומפטירין בן שבע שנים: (ד) כשחל ר"ח אדר בשבת. מוציא ג' ס"ת. בא' קורא נו' פ' השבוע. בב' קורא נא' בפ' פנחס. וביום השבת עד פסח. בג' קרא למפטיר כי תשא עד נפשותיכם. ומפטירין ויכרות יהוידע: (ה) בשבת שני פ' ט. פרשת זכור. בשבת ג' ע"ו ט. הפסקה. בשבת ד' כ"ג נו. פ' פרה. בשבת ה' כ"ט ט. פ' החודש: (ו) ר"ח אדר שחל להיות בחול סימני זכ"ז. וכשחל בה' הפסקה בט"ז. והסי' ז' ט"ו. וכשחל בב'. הפסקה בו'. וסי' ב"ז. וכשחל בד'. הפסקה בד'. וסי' ד"ד. וכשחל בו'. הפסקה בב' וסי' ו"ח. וסי' זכ"ז: (ז) חל ר"ח בתוך ימי השבוע אפי' בע"ש. קורין שקלים בשבת שלפניו והפסקה בתוכו. וכשחל פורים בע"ש. קורין זכור בשבת שלפניו:

מוסף לפרשת שקלים

[החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן]

כל פיוטים אלו ע"פ א"ב. וכל פיוט ג' חרוזים. ובסוף נדו ד"א. וכל פיוט מתחיל בחרוז א' מפסוק לבסוף הפסוק

אשכול אווי תאות כל נפש. בצלו חמדתי שבת מצא נופש: בקשתיו ולא מצאתיו ופצתי בטפש. חמק ועבר מלהדריר כי חופש: גזלתי שקלי מתת

אשכול. ה' כהתמד שאליו נפש כל חי יכסוף: חמדתי. בעת מתן תורה לישב בצלו למעלה מטה. אך בסוף מ' יום כשבששה משה: בקשתיו ולא מצאתיו. ואמרתי בטפשות עשה לנו אלהים. ולכן חמק נסתר ועבר ה'. וסילק שכינתו ממני מליתן לי חירות משעבוד מלה"כ בזמן הביאה היה לי חרות. אך. גזלתי. ולא נתתי מחצ"ש לכופר נפש. ולכן עגליתי:

כֹּפֶר נֶפֶשׁ. וְטָבַעְתִּי בְּמֵי צוּל טִיט וָרֶפֶשׁ: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הִנֵּה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. גּוֹנְנֵנוּ בְּמָגֵן אֵל רָם וְנִשָּׂא:

ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים:

כמביק: (אשכול. הואר להקב"ה. וסלתי. ודברתי: מלהדריך. ענין חירות: גסן ותשא.

הַכּוֹפֶר דְּעוּ דִרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר. כְּמוֹ הוּא חָרוּת בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר: הַתְשִׁירוּ בוֹ פְּנֵי נִדְמָה לָעוֹפֶר. וְיִזְכּוֹר לָכֶם זְכוּת גַּם אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף וָחֵפֶר. בְּתִתְּכֶם מַתָּן זֶה לְשֵׁם כּוֹפֶר: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הִנֵּה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. הַחֲיֵינוּ בְּגֶשֶׁם אֵל רָם וְנִשָּׂא: ברוך אתה יי מחיה המתים: כתר לחזר וכו' עד וקדוש אתה

וטבעתי. בימים העמוקים עם טיט ורפש. לכן ונשא אור פניך. הרם עלינו אדון. ונחזור לקיים מצות מחצית השקלים לבהמ"ק: ובצדק. ועתה בזכות שקורין פ' שקלים. תגן עלינו בבהמ"ק: הנה. לשון דבור): הכופר. מצות מחה"ש לכופר נפש: דעו. ודרשו מעל ספר התורה. וכמו שמסורת בדברי חז"ל איך לקיימה ומה טעמה: התשירו. הם שקליהם לדורון לה' הדומה לעופר האילים. ובזכות זה יזכור לנו זכות אברהם שאמר אנכי עפר ואפר: וחפר. ולא תכלמו לעולם כשתתנו השקלים לשם כפרה: (התשירו. לי דורון: גם. דיבר):

דּוֹדִי זְכוֹר לִי שִׁקְלֵי עֶפְרוֹן. אֲשֶׁר שָׁקַל אָב בְּמַכְפֵּל חֶבְרוֹן: הַדֵּר שִׁקְלֵי יְבוּסִי מַשְׁבִּיתִי חָרוֹן. זָכְרָה לִי עַד לְדוֹר אַחֲרוֹן: טַעַם הִין אֲשֶׁר אֶקְרָא בְגָרוֹן. שְׁעֵה מָנִי אֵל שׁוּבִי לְבִצָּרוֹן: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הִנֵּה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא: ברוך אתה יי האל הקדוש: תכנת שבת עד מקדשי שמך. ובשבת ר"ח אתה יצרת עד קבעת:

דודי. אתה ה' זכור לי זכות אברהם אבינו. ששקל ד' מאות שקל כסף לעפרון בעד מערת המכפלה שבחברון. ולא הרחק אחריך. חתום דוד שקנה מארונה היבוסי בכסף שקלים. מקום בהמ"ק להשבית חרון אפך. ועתה שחרב בהמ"ק אבקש. כי טעם דבור ההגתי שאקרא בגרון: שעה. תקבל ממני: והשיבני לבהמ"ק: (חזן ג לביהמ"ק): התגה. שעה. קבל ברצון: לבצרון.

לִי יִשָּׂא עַל אֶבְרַת נֶשֶׁר. כִּי יַגִּיד מֵלִיץ עָלַי שִׂיחַ יוֹשֶׁר: כּוֹפֶר מִשֶּׁלוֹ אֶתֵּן לוֹ תְשׁוּר. כִּי מִלְּפָנָיו הוֹן וְכָבוֹד וָעוֹשֶׁר: לְהַצְדִּיק אֱנוֹשׁ לְהַמְצִיא לוֹ כּוֹשֶׁר. שַׁת לוֹ פִּדְיוֹן לִמְצֹא אוֹשֶׁר: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הִנֵּה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. עַנְּגֵנוּ בְנוֹפֶשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא: ברוך אתה יי מקדש השבת: בשבת ר"ח אומרים וישראל וראשי חדשים: רצה עד לציון ברחמים:

לי. אותי: אברת. כנף: שיח. דיבור: תשר. דורון: כופר. כפרון המעשה: אושר. חיזק: ענגנו בנופש. תן לנו שובע ומנוחה:

בְּכַרְמִי מְלוֹן בֵּין שְׁנֵי שָׁדַי. אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר הֲלִינוֹתִי שַׁדַּי: נָח בְּשִׁכְנָם וְגַם יֵשׁ דַּי. וּבְבָם וְהֲדוֹם לֹא גַם שַׁדַּי: סָע וְעָף בְּבֶצַע שִׁקְלֵי חֲשָׁדַי. וְנָשְׂאוּ אֶת יְדִידֵי מֵעֲלֵי שׁוֹדְדַי: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הִנֵּה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. רַצֵּנוּ כְּשַׁי אֵל רָם וְנִשָּׂא: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון: מודים עד ועזרתנו סלה:

בכרמי. בבהמ"ק היה לינת השכינה בין בדי הארון משך ת"י שנה. ואז הייתי מתלונן בצל שדי: גם. והיה לו נ"ר בשכנו בתוך כ"י: וגם. ואמר די לי במקום קטן כזה. אבל. ובבם והדום. בשמים וארץ לא אמר די לי. אבל אח"כ. סע ועף. נסע וברח וסילק שכינתו ממני. בעון שהחשודים לגזול השקלים. ונשאו. והשודדים נשאו מעלי השכינה. רצנו כשי: רצה אותנו כשה של קרבן:

עֵין עוֹצֶם הֲמוֹן מִסְפַּר עֲפָרִים . מִי מָנָה נִתְקַד גַּרְגֵּשׁ וּפוּרִים : פָּקְדָם פּוֹקֵד בְּחֻמּוּשׁ סְפָרִים . גַּם עוֹד חֹמֶשׁ גֵּו נִסְפָּרִים : צַחוֹת נִיב שְׂפָתֵינוּ יְשַׁלֵּם פָּרִים . כִּי אֶפֶס כֶּסֶף שִׁקְלֵי בִּכּוּרִים : חוּן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָשָׂא . וְשֶׁקֶל אִשָּׁה בְּבֵית נָכוֹן וְנִשָּׂא . וּבְצֶדֶק תְּנֵה עֶרְךְּ כִּי תִשָּׂא : וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ אֵל רָם וְנִשָּׂא : ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות :

אלהינו ואלהי אבותינו עד בכל עת ובכל שעה בשלומך .

עַיִן . מראית המון בנ"י ומספרם שנמשלו לעפר : מי . היה יכול למנותם ע"י גורל . לך ה' מנאם ה' פעמים בה' חומשי תורה . וגם עוד ה"פ נזכר מספרם בנביאים כתובים : ב"פ בימי שאול . וא' בימי דוד . וא' ימי עזרא . וא' לע"ל. כי . אין בידינו

צחות . יה"ר לקבל שיח שפתינו הלה כחנו כקרבא קריאת הנקחים בעד השקלים : לקיים המלוה בכסף כפורים : (בהלם ופורים . מימי גורלות : ניב . דיבור) :

גְּדִי קָשׁוּר יָדַיִם בְּרָכוֹת לִישָּׂא . בְּאַהַב עוֹר גְּדָיָו שְׁכִינָה נִתְעַלְּסָה : רָעָה גְּדִיּוֹתָיו עַל אֶבֶן מְעֻמָסָה . צֹאנוֹ עַל שְׁכֶם וְהוּצַן נֶעֱמָסָה : שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנֶּיהָ בְּאַף מְעַשָּׂה . תִּלְבּוֹשֶׁת הוֹד עֲדִי עֲדָיִם מְכוּסָּה : חוּן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָשָׂא . וְשֶׁקֶל אִשָּׁה בְּבֵית נָכוֹן וְנִשָּׂא . וּבְצֶדֶק תְּנֵה עֶרְךְּ כִּי תִשָּׂא . בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם אֵל רָם וְנִשָּׂא : ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום : קדיש שלם . אין כאלהינו : עלינו . קדיש יתום] :

גדי . בזכות יעקב שקשר ב' עורות גדיי עזים על חלקת ידיו כדי לקבל הברכות : באהב : תאהבתך אותו . שרתה השכינה שמחה בעור גדייו : רעה . כשמו תרעה בניו בירושלים. דהיו נשואים על כתפי וכנפי צדי האומות לדורון למשיח . זוכה למלבושים נאים : לישא . לקבל : אבן מעמסה . הואר לירושלים) :

(נ) אדר הסמוך לניסן בין בפשוטה בין במעוברת . אל בימי זכדו . פי' הפסקות . זע"ו ב"ו ד"ד ובי"ו : (ד) אדר ראשון . בדה"ו : (ה) (שם זו . מולדו . ג' ע"ו תשמ"ז) : (ו) ברא"ש חודש מכה יהקאל על פרעה : (ז) בו שא עליו קינה : (ח) משנכנס אדר מרבין בשמחה.וכל ישראל דאית ליה דינא בהדי עכו"ם. לימלי ליה. ומשמיעין פי' : (ט) ג' בו י"ט מגילת תענית . חנוכת הבית בימי עזרא : (י) (ד' ט . שנה זו . קורין תרומה) : (יא) ז' . תענית מיתת לדיק מרע"ה . בו פסק המן מלירד . מ"מ נשתייר בכליהם ונסתפקו ממנו עד ט"ו ניסן . בשגת השעור . העיקר להתענות בשני . עש"י סימן קי"ז סעד לבעל הספר :

(יב) זהו סדר תיקון היום . לפי מנהג החסידים ואנשי מעשה [עם הוספת מנהג ה"י והוגרמא ואיטאליאה . והוספה כרב מוס' שמואל אבוהב ז"ל] :

קורין בס' [בראשית . מתחלתה עד ברא אלהים לעשות] אח"כ בס' שמות . מן וילך איש מבית לוי (ב א) עד לדור דור (ג' ט"ו) [ומוסיף עד מעשה בו את האותות (ד' י"ח)] : וארא [מוסיף מתחלת הס'] ויאמר ה' אל משה ראה (ז א) עד בדברים אל פרעה (שם ח) : בא . ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד (יא א) עד ובעיני העם (שם ד) [ויהי בחצי הלילה (יב כט) עד לכל בני ישראל לדורותם (שם מג)] : בשלח . ויאמר ה' אל משה נטה את ידך (יד כ"ו) [ומוסיף מן ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי (שם טו)] עד כי אני ה' רופאך (טו כו) . ופרשה ויבא עמלק . עד סוף הסדרה : יתרו . בחדש השלישי (יט א) עד סוף הסדרה : משפטים . ואל משה אמר (כד א) עד סוף הסדרה : תשא . ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי (לג יב) . עד ופני לא יראו (שם כג) ויאמר ה' אל משה פסל לך (לד א) עד אני עושה עמך (שם יא) [ומוסיף עד בחלב אמו (שם כו)] ויאמר ה' אל משה כתב לך (שם כז) עד סוף הסדרה : משנה תורה אלה הדברים (דברים א) עד באר את התורה הזאת לאמור (שם ו') [ומוסיף כסדר עד פ' ראה] : ואתחנן . עד נותן לפניכם היום (ד' ט) ופרשה ויקרא משה (ה א) עד זבת חלב ודבש (ו ד) : עקב . זכור אל תשכח (ט' ז') עד לתת להם (י' י"א) : [תבוא . ויקרא משה אל כל ישראל (כט א) עד פרשה וילך] : וילך עד סוף התורה : יהושע . ויהי אחרי מות משה (א' א') עד גם אשר תלך (שם ח) [ומוסיף עד ויבא יהושע (ב א)] : מלכים א . ויקרבו ימי דוד (ב א) עד תשנה שם (שם י) ופרשה ויהי ככלות שלמה (ח נד) עד צוה את אבותינו (שם נט) : ישעיה . סי' נ"ג כולו . ובסי' ס"ג . חסדי ה' : (ז) עד עולם ונושע (ס"ד ה') : מלאכי . זכרו תורת משה (ג' כ"ב) עד סוף הספר : תהלים . י"א מזמורים . תפלה למשה (צ) עד סוף מזמור לתודה (ק) : משנה ראשונה דאבות [ומוסיף כל המסכתא] סוף פרק קמא דסוטה . משנה זכן לענין הסוגיה עד סוף המשנה : בגמרא . מי דמי (יא א' עד ויקרא לו ה' שלום (שם) : עוד שם . וילך איש . להיכן הלך (יב א) עד בסוף נבואתה (יג א) : עוד שם . פיסקא מי לנו גדול מיוסף (שם) עד נודעזעה ארונו של יוסף נטלו משה (שם) : אח"ז פיסקא מי לנו גדול ממשה . עד סוף הפרק בענין יעקב . אח"כ מדרש הזוכר מלידת משה ומיתתו . [ומדרש ילקוט פס' ואתחנן וילך ממיתת משה . ובזוהר שמות . וילך איש (י"א ע"ב) עד ויהי בימים הרבים (י"ט ע"א) ובפ' בשלח . אז ישיר (נ ב) עד לעילא ותתא (שם ב . בד' רס ע"ב) ובפ' וילך . משחלה עד ילנו יהושע] איש כפי מדרגת לבו ופנאי שלו . והמוסיף מוסיפין לו חיים . וזכותו של מרע"ה יגן עלינו ועל כל ישראל . א"ס :

יוצר לפרשת זכור

סגן מתחיל ברוך אתה וכו' . עד ומושיע ומגן

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים . וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים . אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים . לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

שיר מרובע. ע"פ א"ב. ואות ש"ת כפול. ואח"כ חרוז לסיים הברכה. וכל היוצר חיבר הקליר: ו

אזכיר סלה זכרון מעשים. בימים האלה נזכרים ונעשים. נחון נח מבין עכסים. דראונו להזכיר לרקב כעסים: החוה הנץ מגלגל ודרדר. ומדור לדור גלגל ודורדר. זכר עון אבותיו הוקדר. חטאת אמו בלי להעדר: טרף אף וישחת רחם. יחומתו מקלוט בהריון יחם. כהופקד לשלישו חטא נוחם. לבט להלחם בלוחמי לחם. מהלך ארבע מאות פרסה. נע ונד מכמורת לפרסה. סע משעיר והכמין פרוסה. עיף ויגע מבושיו לרססה: פועל שטימת בכורה לעכור. צמיתות צאן קדשים למכור. קלונו הוחרט בעט לזכור. ראשית גוים לגלע בזכור: שדי זכר לילה חולק. שורש וענף בחלקלקות להחלק: חון תמור כי חשליו המלק. תבע להזכר מעשה עמלק: לאחרונה יסעו שבם שבט. כי הענן מטם פלט: חון לעת ימחה לא יומלט. יגונן עם גנון ומופלט: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

אזכיר סלה. לעולם: מעשים. מעשי הנסים: האלה. בחודש אדר: נחון. לפי שקם עלינו עמלק להרע: ונמשל לנחש רע. ונמשך משורש נחשים בעלי ארס. לכן חוב עלינו להזכיר הרשע: שירקב שמו על כל שכיעם לה': (נחון. נחש. ע"ש ועל גחונך תלך. נח. נמשך. מל' גוחי מבטן): החוה. הוא הקוץ שאמה מקולים. והתגלגל מדור לדור. בדור משה יהושע שאול מרדכי וכן בכל דור. וגם עון עשו זקנו אשר לו. וגם לא נמחה חטאת אמו שלהזכר תמיד: (מגלגל ודרדר. מיני קוצים: הוקדר הושחר): טרף. עשו כעס בלידתו והשחית רחם אמו. ולא יכלה עוד להתחמם ולקלוט זרע להתעבר: (יחומתו. אמו. מל' יחמתני אמי): כהפקד. כשנזכר עמלק שהוא שליש

לעשו. השא יעקב לעשו בלקחו ממנו הברכות: (נוחם. עשו. ע"ש מתנחם לך להרגך): לבט. נתיגע וטרח ללחום בישראל אוכלי לחם התורה מהלך עם שהיה רחוק ת' פרסה ממנו. מ"מ משנאתו נדד ממקומו. לפרוש מצודה לישראל: סע. נסע מהר שעיר והטמין מצודה פרוסה: כדי. לפרש מבושי ישראל שהיו עיף ויגע מטורח הדרך: פועל. וכ"ז היה בפועל שנאה שנאו ליעקב עבור הבכורה. ורצה לעכור זרעו ולמכור ישראל לעולם. ולכן הוחקק בעט חרטש בתורה לזכר עולם. לגלות ולזכור שהיה ראשית גוים ללחום בישראל: (לגלע: ענין התגלות): שדי זכר. זכות אברהם. להחליק ולהכרית שורש וענף: מזרע עמלק. עבור שפתי חלקות שלהם. שאמרו אחינו אתם בואו לאכול. ושלפו מתוך הענן והרגום: תמור. תחת שהרג הנחשלים: (חשליו. הנחשלים: המלק. מל' ומלק את ראשו): תבע. ה' נוה לזכור תמיד מעשה עמלק: לאחרונה. שבט דן שנסע אחרון. היה בם עיקר שליטת עמלק. שפלטם הענן לחוץ מפני פסל מיכה שבידם: (מטם. שבטם): לעת. וכשיבוא זמן למחות זרע עמלק. לא ימלט גם אחד. ואז יגן ה' על ישראל הגנונים בצלו ופלטים מכל רעה בחסדו ית':

שיר מרובע. ע"פ תשר"ק ואות א"ב. כפול. ואח"כ חרוז לסיום הברכה

תמימים בעודם בסין רפודים. שבוץ עדי עדיים אפודים. רצו שלול מתן לפידים. קפצו ידים רפות ברפידים: צורר אסף כל אספסוף. פושע סביבות מחנם אסוף. עלות פעמיו ממצולות סוף. סבר לקמלם כקנה וסוף: נדד נעה שלש פעמים. מהזר בגיני חמשה עממים. לץ הכה זפתי העצמים. כלל לחתיתם נדיבי עמים: יהד רץ

תמימים. בעוד שהיו ישראל מסודרים במחניהם במדבר סין. מחוגרים בחגורות יפים ממולאים: (תמימים. ישראל: בסין. במדבר סין: רפודים. מסודרים: מל' רפידתו זהב): רצו. לקבל התורה שניתנה בלפידים. אך כשבאו לרפידים. שרפו ידיהם ונרפו באמונה. ואמרו היש ה' בקרבנו. ולכן צורר עמלק אסף אסיפת עמים ובא עליהם. ופושע זה מוכן משעה ראשונה להאסף סביב מחניהם ולבוא אחריהם (שלול. ע"ש עלית למרום שבית: קפצו. סגרו. מל' לא תקפוץ ידך): עלות. ומיד אחר שעלו ממצולות ים. אף שנפל פחדם על הכל. מ"מ לא היה ירא. וקוה להכריתם כקנים ואגמי מים: (סבר. קוה. תרגום קויתי. סבריגו): נדד. ממקומו ויעף אחרי ישראל ג"פ. והלך משעיר דרך ה' שמות ה' עממין. ואחר אחריהם שילטו ג"כ עמו. אך יחרו כשראה שהרעה סוכה. נכנו אתו ועמו: כלל. ולכן זכה ליכלל וליהרג

והעמיד מסלה. טכום בחורי בזמה סלה. חטוקי ירבי בם לפסלה. זרע
להרביע והתעיב סגולה: וישטום שטימת ישישו המחובא. החל לבא
מראש במחבא. דגר שנית בחרב להאבה. נש בשלישי בעליל בחובת:
במשלו ששבי באום מושלים. בפרק עמד מסור נשולים: חזן אמרו
לכו ונכחיד נכשלים. אז מאז זנב כל הנחשלים:
שונאיך הם ילבשו בושת. כמו בצלעי שמחו ביבשת: חזן בעטותך
עשרת עדיי תלבושת. להנשים תהי לצולעת מתבוששת:

ברוך אתה יי מחיה המתים

ביתום ישראל. יסר. אבל עמלק נתגאה בגלגולתיו. והעמיד חילו על המסילה הון לטע. והתקין בחוריו בזמה לפסול ולהתעיב את ישראל שנקראו סגולה: וישטום וכו' מפני שטימת נגלה עשו זקנו: (ישישו. זקינו. כמו גם ישיש. איוב טו): החל. התחיל נגרם הג"ם שאמר למעלה.

א'. במחלה בא עליהם בסתר. והגיד לפרעה כי ברח העם: ב'. כשעלו מהים. קידם חילו ויצא לקראתם בחרב: ג'. בא עליהם בפרהסיא. עבור שאמרו היש ה' בקרבנו: (בעליל. ל' גילוי. כמו בעליל לארץ. תלים יב): במשלו. וגם בזמן שמשל בבל על ישראל והגלם מא"י. עמד עמלק על הדרך להכרית פליטיהם. והיה אז בימי בבל כמאז בימי פרעה: (ששבי. אומר לבבל. כי ששך באתב"ש הוא בבל: נשולים. השלכים. כמו ונשל הברזל. דברים יט): שונאיך. עתה תבקש. שזרע עמלק ילבשו בושה. כמו ששמחו על שברי בעת לכתו ישראל למים ברפידים. בעת שתלבש ב"י בגדי נקם יפים. ולכתנו לא נלאה עוד למים. ומכה לנשמי תהיה ורפואה לאומה הצולעת:

שיר מרובע עם א"ת ב"ש. והסריס אותיות כל. ולזה אין לו קישור לס' ימלוך. ולזה הוסיף אחי הקליר מגרח יקש ל"ץ. והתום יהודה

אצילי מרעי נגד שעיר. תולדות אח בני שעיר. בקשם אצו אשר
להבעיר. שאונם תרשו כשדה עיר: גוי גדול שלא הזכרת.
רשיונותיו למה אז זכרת. דגלים בלא הון מכרת. קדושים בזונת
וביין המכרת. הזכר לאדומים נוה גארו. צרים אשר חומות ערערו.
ועד היסוד ערו ערו. פימו דברו בגאות ופערו: זה אין לפניך שכחה.
עברתם שמרה נצח מלשכחה. חלף לא ידעו עשות נכוחה. ספרם
חתום ליום תוכחה: טעם חוק בדת מוכח. נזכר כי לא תשכח:
חזן יום בוא עמם להתוכח. מכאן צוית נעמך לא תשכח: יקש לץ
לחרף צבאות. החתומי ברית בצבא ואות. והופקד מדה פקדת
לתוצאות: חזן בעת כי לעת המציאות. הוא יפקד בשם יהוה צבאות:

ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

אצילי. אלופי עשו הרשעים כינס וכלכס. מיהרו להבעיר בקש שלהם את שלנו. והמון חילותיהם תרשו עיר ציון כשדה: גוי גדול. אם לא זכרת בעת חורבן את חשיבתינו שקראתנו גוי גדול. למה זכרת מאוד הוכוחינו עד שע"י מכרתנו חנם. וכן וגם כהן גדול הקדושים. שהו לב' שבאים. הא' נתן הזכר לזונה והב' נתן הנקבה ביין: (רשיונותיו. תובותיו. תרגום כנוסה. כרשיא): הזכר. זכור ה' לבני אדום את שהחריבו בהמ"ק ושחרו חומות ירושלים. ואמרו זה לזה ערו ערו ט'. ופתחו פיהם ודברו בגיאות ועזות: (נארו. החריבו. כמו ניאר מקדשו. (איכה ב): זה. אתה ה' שנקראת זה אלהינו. הלא אין שכחה לפניך. ע"כ זכור להם מה שכעסם שמור תמיד עליו לנצח ולפי שלא ידעו לעשות נכוחה ולרחם עלינו. לכן תהיה ספרם לרעה בעת שתבא להתווכח עמם: טעם חוק. מה"ם בתורה תמחה זכר עמלק. מוכח שעוד הזכר לטובה ועכל לקיים מצוה זו. וכמו שהבטחת כי לא תשכח מפי זרעו. ועוד יגיע עת שתבא להתווכח עמם. וזה נלמד ממה שצוית לנו שלא נשכח מעשה עמלק: יקש לץ. עמלק הכסיל והקשה לבו לחרף ישראל צבאות ה'. החתומים באות ברית קדש הניתן לזמן קצוב לח' ימים. ותחת מילותיהם חרק לשמים ואמר בא בתרה הא לך. לכן הוטלת אגג מזרעו מדה כנגד מדה. ששמואל סירסו ועי"ז מת: לדעת כ' בעת שתמלא ידו יה' להנקם מאויביו. יזכור לעמלק השלו להיות עדי אובד: (לתוצאות. כיוצי למיתה. ע"ש פיי מיתות שבמנין תוצאות):

המשך להנ"ל

אל נא בלשון אשר הזכרת לזוכריך זכור. בו בלשון הזכירוך נא אתה
זכור. ואם המה כאדם עברו ברית מלזכור. ואתה אל ולא איש
למה לא תזכור. בזאת ידעתי כי יש לך לזכור. אבל תשוח נפשי עד
זכור תזכור. ומה כחי כי איחל לקץ זכור. ומה קצי כי אאריך נפשי

בלשון. שצויתנו זכור אשר עשה עמלק. אם מזכירים אותך זכור ברוחינו. ואם בניך עברו ברית כדרך ב"נ בעל יצה"ר בנעוריו. הלא אתה אל ולא איש ולמה לא תזכור ברוחינו: בזאת. התורה ידעתי שבודאי תזכור.

עַד שֶׁתִּזְכּוֹר. אִם לֹא לְמַעֲנִי תִּזְכּוֹר. לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר. חוֹק כִּי לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת זְכוֹר. וְאוֹמֵר אִם אֶשְׁכָּחֵךְ עַתָּה לָהּ זְכוֹר. וְתִפְקוֹד וְתִזְכּוֹר. כְּאֵב צָר בַּעֲכוֹר. פִּיהוּ לְסַכּוֹר. לָנוּעַ כַּשִּׁכּוֹר. וְעוֹד בַּל תִּמְכּוֹר. נְקוּבֵי בֶּן בְּכוֹר: חוֹן נִכְוֵרֵי בִּלְתְּךָ וְכוֹר. וּפְאֵרְךָ אֶזְכּוֹר. נַאֲרָצְךָ לִזְכּוֹר. בְּפָרָשַׁת זָכוֹר:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

כמ"ש וזכרתי את בריתי. אבל נפשי השוח עלי ותהמה עד שתזכור: חוק. החוק שאמרת כי לא תשכח מפי זרעו. זכור לנו. ושאמרך אם אשכחך ירושלים. זכור לה עתה. ותזכור הכאב שאתה לנו צער. ותעכרו מהעולם. ושהוא פיו ויטה לסכור. ולא המכור עוד ישראל קרואי בני בכורי המכורים לך בלתך וכור. כמ"ש (הושע ג) ואכרה לי בלתך ותומר. וכוא טר בל' חז"ל: ופארך. אזכיר הדרך. ואסייעך נוכחם פ' זכור:

המשך להנ"ל. ותוס אלעזר קליר מרבי. וכציר כסא

אָץ קוֹצֵץ בֶּן קוֹצֵץ. קְצוּצֵי לְקַצֵּץ. בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ. רְצוּצֵי לְרַצֵּץ: לֵץ בְּבֹא לְלוֹצֵץ. פָּלַץ וְנִתְלוֹצֵץ. כְּנֵץ מֵחֲצִיצִים לְחַצֵּץ. כְּגַן עַל צִפּוֹר לְנַצֵּץ: עָב בָּקַע מֵרֹאשׁ. יְחִידִים מִנּוּ גְרוֹשׁ. חָל וַיְּקָךְ נִיפְרוֹשׁ. וַיֵּשֶׁב עַל גַּבֵּי חָרוֹשׁ: זְמַן וְהוּנְקַב לְרֹאשׁ. רֵאשִׁית גּוֹיִם רָשָׁע לִדְרוֹשׁ. הֱיוֹת לְכָל בּוֹגְדִים רֹאשׁ. וְצִפּוּ תְּלוּת בְּמִדְבָּר בָּרוֹשׁ: רָץ וְהִקְרָה בַּדֶּרֶךְ. עֵיפֵי מַרְחוּת דֶּרֶךְ. וּפָץ לֹא זוּ הַדֶּרֶךְ. תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ: כְּנָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ. שָׁלַח יָד בְּחַמּוּקֵי יָרֵךְ. וְעַל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ. זִנֵּב כָּל עוֹבְרֵי דֶרֶךְ: יָעֵף וְעָף וְחָשׁ. וּמֵחוֹר פֶּתֶן רָחָשׁ. וְנוֹדַע כִּי הוּחָשׁ. מְשׁוֹרֶשׁ נָחָשׁ: רָגַשׁ וְלָחַשׁ. וְעֵת לֵידָתוֹ נִחֵשׁ. וּבִכְשָׁפָיו הוּכְחַשׁ. וּבְחֶרֶשׁ נֶחֱלַשׁ וְלֹא חָשׁ: בִּכְשָׁפָיו הִלְלוֹ. וּבִקְסָמָיו חִלְּלוֹ. יוֹם הֶעֱמִיד וְזִלְלוֹ. שֶׁמֶשׁ הַדְּמִים וְזִלְזְלוֹ: יָגַע וְלֹא הוֹעִיל כֹּל. וְלַחֲרָפוֹת נְחָלוֹ. עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ הֶחֱזִיקוּ. לְהַמְתּוֹת

אץ קוץ: כמו הרשע הטורח. מהרע עמלק הטורח והורג. מיהר להכרית ישראל עשו שעמנים כרותי ברית. ולפוצצם בדבורו שהלשין עליהם. ולשבר השברים בגלות מדי: לץ. כשבא עמלק ללעוג מישראל ולשרשם: כנץ במה שיצא לשבור כאבן שיני חכמי ישראל. כדרך לנץ שדורס הצפרים: (כנץ. מל' עלה: מחצצים. חוצר לישראל. מל' מקול מחצצים (שופטים ה): לחצץ. מל' ויגרס בחצץ. (איכה ג): עב בקע. בתחלה נלחם מעט עם יחידים שנסקם הענן ונתגרשו ממנו לחוץ. וכם שבט דן זבים ומצורעים. ואח"כ התחיל לעשות התבולה: והלך ופירש ממש וישב במדבר. ואח"כ שב ללחום בגלוי ולהרוס על גבי: זומן. לכן עמק להקרא ראש (ראשית גוים עמלק) לדרוש רעה ורחם לכל בוגדי בה'.

והמן שילא מטרעו. אי"כן להתלות כענן ארז המובחר: (ברוש. מין ארז): רץ. אחר ישראל. והוקרה לפניהם בדרך כשהיו עיף מטורח הדרך: וכעס ואמר לא זה דרך הישר שלכם. רק תעו כו': בנחש. בשבט דן. שנאמר בו נחש עלי דרך. שלח ידו וכרת המילה הטמונה בין הירכים. ועל פרשת דרכים זינבם. לפי שהיו עוברי דרך ה'. שהיה בידם פסל מיכה: יעף. רדף אחריהם ג"פ כנ"ל. ומפתחים שרשו ומשם השרין. (כהם. השרין, תרגום ישרצו. ירחשו) ונודע למרע"ה כי נבורתו וזריאתו הוא מסורם נחשים: רגש. הרגיש כח ישראל. ועשה לחשים בכישוף. וניהם להלחם ביום לידתו כדי להצליח. אבל הוכחש בכל כשפיו. ונחלש ע"י יהושע (ונחלש. כחלשות) אך לא חש לזה ובא עוד להלחם: בכשפיו. ערבבו והללו עם כל כשפיו וקסמיו (הללו. כמו התרתי תהלל. קהלת ב) ושעמיד השמש דוממת מלומר שירה כל היום. עד שהבזהו וכרת ענפיו: (חללו. כמו יקר מזולל: זללו. כמו וכרת הזלזלים. ירמיה יח): יגע. עמלק ולא הועיל כלום. והחיל לו חרפת עולם. ועד ביאת השמש נמשך מלחמתו ונמחה עם כל חילו: (החילו. ענין שמשכם. כמין אהלי עבר).

הוּא וְכָל חֵילוֹ: קֹטֶט וְשֵׁן חָרַק. וְנֶאָצוֹת שָׁרַק. זְמוֹרָה בְּאַפּוֹ הֵרַק. וְהִרְבּוּ הַבְּרָק: לַמִּילָה פֵּרַק. וּבְכַפֵּי מַעְלָה זָרַק. וּלְשֵׁם שֶׁמֶן תּוּרַק. בְּעַזּוּת יָרוֹק יָרַק: יָהּ אֶשְׁכּוֹל הַכּוֹפֶר. צִוּוּ אֶל מָשׁוּל עוֹפֶר. זִכְרוֹן מְשׁוּלֵי אֵפֶר. כָּתוּב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר: חזן רוֹשֶׁם בְּזֶה כֹּפֶר. בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים לְהִתָּפֵר. לְהִמָּחוֹת מִסֵּפֶר. וְלֹא יִכָּתֵב עִם כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בַּסֵּפֶר:

קט. עשה קטטה. וחרק שינו. וחרק בפיו כדברי ניחוף. והשמיע לאזניו ברתון וריח רע. והרבו לכם על ישראל: (זמורה. ברתון. כמו שולחים הזמורה. יחזקאל ח): למילה פרק. הסיר מישראל המילה וזרקם לשמים נגד ה׳ ששמו שמן תורק. וירקק נגדו בעזות: יה. ה׳ שנקרא אשכול הכופר. צוה למרע״ה שנמשל לעופר האילים. שע״י זכרון זכות אבות שנמשלו לעפר ואפר (אברהם. ואנכי עפר ואפר. יצחק. אפרו צבור על המזבח. יעקב. מי מנה עפר יעקב) יכתוב מחיית עמלק בתורה לזכרון: רושם. בכפר שמות הזה. כרשם ונרמז מאורעות עמלק האמור בתנ״ך (כמאמר חז״ל כתוב זאת. מ״ש בתורה. זכרון. מ״ש בנביאים. בשמואל. בספר. מ״ש במגילת אסתר) כדי שיהא מגונה בכל הספרים וימחה מספר חיים. ולא יכתב עם הכתובים בספר לחיים הנצחיים:

אל נ:. לעולם תוערץ. ולעולם תוקדש. ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא. האל מלך נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו עזו. פארוהו צבאיו. קדשוהו רוממוהו. רון שיר ושבח תוקף תהלות תפארתו:

וּבְכֵן זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק:

חזן וקהל וּמַח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ. וְנִמַּח זִכּוּרוֹ מִלְּהִזָּכִירוֹ. בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ:

חזן וקהל יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר. וְנֶחְשַׁב כַּנֵּכָר. מִלְּהִזָּכֵר בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ:

המשך ע״ס אב״ג כנגד גדה. עד סוף הא״ב ואות ש״ת התום נ״ס

זָכוֹר אִישׁ אֲשֶׁר הִנִּיעַ אָב לְלֹא עִתּוֹ. בִּרְצוֹחַ וְגָנוֹב וְנָאוֹף בְּעִתּוֹ. גָּבַע חָמֵשׁ שָׁנִים מִמִּחְיָתוֹ: זָכוֹר בּוֹזֶה עַל גְּמִילוּת חֶסֶד. נִגְעַר אָח עֵשָׂו לְזִקְנוֹ חֶסֶד. דּוֹמֶה בְּתָם מֵרֵעֵהוּ חֶסֶד: זָכוֹר גִּלָּה עֶרְוַת מְצִיאַת שָׂדֶה. דָּם שָׁפַךְ בְּבוֹאוֹ מִן הַשָּׂדֶה. הָפַךְ לֵב אָב שָׂח בַּשָּׂדֶה: זָכוֹר דָּחוּי בְּאוֹנֶן הָעָרְלָה. הַבּוֹזֶה בְּכוֹרָה בְּכוֹס הַתַּרְעֵלָה. וּפֵרַק מֶנּוּ עוֹל וּמָשַׁךְ לוֹ עָרְלָה: זָכוֹר הַמְּהַפֵּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר. וְהִכְהָה מְאוֹר אָב בְּעֶשֶׁן עֲבוֹדַת זָר. וָנָם בְּלֵב הֱיוֹת לְאָח לְאַכְזָר: זָכוֹר וְנִתְעוֹלֵל לְהָבִיעַ בְּאִשָּׁה. זָדוֹן לִבּוֹ הִשִּׁיאוֹ בָּאִשָּׁה. חַתּוּ גִּבּוֹרָיו הֱיוֹת כְּלֵב אִשָּׁה: זָכוֹר זֶרַע מְרֵעִים גִּתְעַב וְנֶאֱלָח. חָרַק לְהַשְׁחִית וְלוֹמַר הֶאָח. כְּמוֹנוֹ נְאִים פֶּה לְחַבֵּל אָח: זָכוֹר חָנַט מִמֶּנּוּ עֲמָלֵקִי. טָס בִּילֶק לְאַבֵּד חֶלְקִי. יָרוֹעַ בַּבְּדִירִים לְעֵין כָּל לָלוֹקְקִי. זָכוֹר טָפַשׁ מֵהַעֲרִימָה. יָרַד וּבְתָת עַמִּי עַד חָרְמָה. כְּמוֹ בֵן חַיָּב לְהַחֲרִימָה: זָכוֹר יוֹשֵׁב גֶּנֶב בְּלִי עוֹל בַּעֲרָד. כְּסוּת וְלָשׁוֹן שִׁנָּה הֱיוֹת מֶלֶךְ עֲרָד.

זכור. הפלאי מעו שגרם גם ממת אברהם זקנו קודם זמנו. שלא יראה בן בנו יוצא לתרבות רעה. והנהיגו במה שעשה ג׳ עבירות ביום א׳. רציחה וגניבה וניאוף. ובזה חיסר ה׳ שנים מחיין שהיה ראוי לחיות ק״פ שנה כיצחק. ומת בן קע״ה: בוזה. ומאס ביעקב אחיו על שעשה חסד לזקינו אברהם כמת. ודיחם יצחק אביו מאבלו. ונדמה לרשע כמוהו מחבירו חסד. (גועל. בוזים. כמו תגעל נפשי (ויקרא כו): למס. למוכם: ל׳ הכתוב. (איוב ו): גלה. בא על נערה מאורסה. שנאמר בה בשדה מצאה: הפך. גרמאות מעשיו הפך לב יצחק (שנאמר בו. ויצא לשוח בשדה) אביו עליו לטובה: דחוי. מעוה״ב. בעבור שאמר אוי מעמוע הערה. וביזה הבכורה עבור מאכל ומשתה. והסיר ממנו עול מלכות שמים. ומשך בערלתו: ההפך. שהל דרכיו היפך מדרך איש אמת. ומעשיו זרים. והכהה עיני יצחק אביו. בעשן הקטורה שהקטירו נשיו לע״ז. וחשב בלבו להיות אכזר על יעקב אחיו ולהרגו: והתעולל. (כמו ויתעללו בה. שופטים יט) חקק להשכב זכר משכבי אשה. ולבו הרע הסיתו להביאם מעשיו. ועמם שנשברו גבוריו והיו כהם כאשה: זרע מרעים. עשו בן רשע. מתועב ומקולקל. שחשב להשחית את יעקב שנקרא איש חלק ושמח בזה. והשמיעו ב׳ נאים (ישמעאל ועשו) פה להבלו: חנט. עמלק נמה ממנו. והיה כארבה לאבדנו: ושבר גבוריו בגלוי ושתה דמם: טפש. היה בער וחסר מחכמה וערמה ונחשב מרגלים מיתן לו רשות וירד והכה ישראל עד חרמה. והשתמש לא שלהו. נאמר לשאול כמוך לך והחרם את עמלק: יושב

לְשַׁבּוֹת שְׁבִי מֶרֶד וְחָרַד: זָכוֹר כְּסִיל שׁוֹנֶה בְּאִוַּלְתּוֹ. לְהִתְעָרֵב מִדְיָן בַּעֲלוֹתוֹ: מִיהֵר יְרֻבֶּשֶׁת וְגִלָּה נַבְלוּתוֹ: זָכוֹר לְקַעֲקֵעַ בֵּיצָתוֹ מִשּׁוֹרֶשׁ. מִלַּעֲזוֹב לוֹ עָנָף וְגַם שׁוֹרֶשׁ. נֶעֱנַשׁ קִישׁ כִּי הִשְׁאִיר לוֹ שׁוֹרֶשׁ: זָכוֹר מַעֲשֵׂה אֲגַג הַמַּעֲדַנּוֹת. נָשִׁים כְּשִׁכְּלָה חַרְבּוֹ לְעַנּוֹת. כְּנֶגְדָּם שֵׁאָרוֹ לְשַׁסֵּף יְעֵנוֹת: זָכוֹר נָגִיד לְחֶמְלוֹ הִסְכִּים. סָר מִמְּלוּכָה מִבֵּין נְסִיכִים. עוֹלֵל הַנּוֹתָר עָמַד לְשִׂכִּים: זָכוֹר סֹבֵב צִקְלַג וָנֶגֶב. עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב. פִּגְּרוֹ טוֹב רֹאִי מְנַשֵּׁב בְּעוּגָב: זָכוֹר עָרִיץ בְּעַמּוֹנִים נֶחְבָּא. פֶּרֶץ כַּרְמֵי עֵין גֶּדִי כְּהוּבָא. צוֹרְבוּ אִישׁ בְּאָחִיו בְּחֶרֶב לְהוּבָה: זָכוֹר פְּלֵיטִים אֲשֶׁר בְּאַף הִסְעִיר. צְבָאֵי בְּלֶכְתָּם אֶל הַר שֵׂעִיר. קִנֵּא לִנְקוֹם עֵירוֹת שֵׂעִיר: זָכוֹר צָג בְּפֶרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִידָי. קָם בְּרֹאשׁ דְּרָכִים לְסָעוֹד אֶת רוֹדַי. רָדַף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדֵי רְפוּדַי. זָכוֹר קָפַץ לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם. רָעַשׁ וְשָׁאַג מִי לִי כַּשָּׁמַיִם. שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד לַשָּׁמָיִם: זָכוֹר רָד אֲגָגִי חָנֵף לְהַחֲנִיף מַמְלֶכֶת. שִׁמְשַׁי אֲשֶׁר שִׁמְשׁוֹ מְאַמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת. תַּמָּה הִלְשִׁין לְרַפּוֹתָהּ מִמְּלָאכֶת: זָכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה. שְׁתִילִים מֵאָה הֶחֱנִיט לְסַבְּרָה. שִׁיֵּר מֵהֶם עֲשָׂרָה לִשְׂרָרָה: זָכוֹר תָּבַע לְהָפֵר חוּמָּשִׁים. תְּמִימָה קָצַב לְבַלּוֹת חֲמֻשִׁים. תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים: יען וכו'

נגב. ישב בנגב בלי שום עול. דומה לערוד במדבר. ובמות אהרן בא להלחם בישראל ושינה כסותו ולשונו שידמו שהוא מכנען מלך ערד ולא יתפללו לה' על מפלתו. ומרד בישראל ומיהר וישב מהם שבי: כסיל. אחר זמן שנה באולתו. ובמלחמת מדין בישראל. התערב עמהם ועלה. וגדעון מיהר וגילה חרפתו והכהו נפש. ישראל עשו: לקעקע. לעקור זרעו ולהוציאו משרשו ולא ישאר לו שורש וענף. כי שאול בן קיש נענש על שחמל על אגג מזרע עמלק לילה א'. ואז בא על שפחה ונתעברה עם המדתא שיצא ממנו המן הרשע: (לקעקע. ענין חפירה אחר השורש. כמו וכתובת קעקע (ויקרא יט) שהיא הקיקה בעומק: בילה. לאלותו. כמו בלא בילה. איוב ה): מעדנות. מפונק מנעוריו. ושמואל לא חמל עליו. וז"ל. כמו שנאמר הרגת ישראל והיו נשיהם אלמנות שכולות ומשוממות. כן תהא אמך שכולה ממך. וישסהו ועי"ש מח: ותחך מגופו ובשרו חתיכות כזיתים והאכיל לבנות יענה: (לשסף. ל' חיתוך ובקיעה): נגיד. שאול המלך הסכים בלבו לחמול על אגג. ולזה הסירו ה' מהיות מלך בין המלכים. והענף הנשאר ממנו זה הוא העיבור הנ"ל. עמד לישראל לקוץ מכאיב. שיצא ממנו המן הרשע: סבב. דוד המע"ה סבב לצקלג ונגב ונלחם בעמלק כו': פגרו. המית את עמלק. כמו פגר מהגה פלשתים (שמואל יח): טוב רואי. דוד שהיה יפה מראה. וקם בחצות לילה לקול הכנור שנשב בו רוח צפון ומנגן מאליו: עריץ. עמלק הרשע. שנחבא ונתערב בבני עמון כשבאו ללחום ולעשות שרפה בישראל בכרמי עין גדי בימי יהושפט. והם הרגו בלהב החרב איש ברעהו: (צורבו. נשרפו. כמו כאש צרבת. משלי טז): פליטים. בימי נבוכדנאצר עמד אפו באף וסערת חימה לצבא ישראל שנמלטו מנ"כ להר שעיר, וקנא ונקם בם שנאת עשו מכבר. ומסרם ביד נ"נ: (עירות. ל' שנאה. כמו ויהי עריך. שמואל כח): צג. עמד על הפרק למסור לנ"נ השרידים. ועמד בפרשת דרכים לעצר להמופלטים בי. ורדף אחרי. ומסר ביד שונא המפוזרים והפזורים שבי (רודי. ל' ממשלה. כמו רודה בכל עבר הנהר. מ"א ה): קפץ. טיטוס הרשע שקפץ לבית ק"ק שער השמים. וגעש ברעש ועזות מי לי בשמים. וגאותו גדלה עד לשמים: רד. המן שירד להתחבר לאחשורוש מלך הגף. להחניפו כדי לאבד ישראל ממלכת כהנים. ושמשי בנו אשר אור שמשו יהא מחשיך והולך. הלשין על ישראל יונה תמה לבטלם ממלאכת בנין בהמ"ק: שקל. המן י' אלף ככרי כסף כדי לאבד את ישראל. ונמנו ממנו מאה בנים וגידלם. וי' מהם עשה לשרי המדינה: (לסברה. לגדל. כאשר יפה האומן. תרגומו כמה דמסובר): תבע. ביקש והבע מאחשורוש לבטל ה' חומשי תורה. וקצב תמימה להפיל פור מיום ליום לכלות ישראל שעלו ממצרים חמושים. ובסוף ע' יום (שאגרות הראשונות נכתבו בי"ג ניסן והשניות בכ"ג סיון) נתלה על עץ גבוה חמשים אמה:

סליק וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדוּשָּׁה. כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אֱלֹהִים אַל דֳּמִי לָךְ. כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע קוֹלָךְ. מַשְׁמִיעַ וּמְצַוֶּה לְעַמְּךָ בְּקִנְיַן פָּעָלָךְ. זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ. אֲשֶׁר קָרְךָ נֶחֱשָׁלֶיךָ. וְהָיָה בְּהָנִיחַ יהוה אֱלֹהֶיךָ לָךְ. תִּמְחֶה זִכְרוֹ מִכָּל גְּבוּלָךְ. וְהֵם יָשִׁיבוּ וְיֹאמְרוּ לָךְ. וּמִשֶּׁלָּךְ עוֹד יִתְּנוּ לָךְ. אָנָּא הָקֵם אֶת דְּבַר שֶׁלָּךְ. עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנוּ הַזָּכֵר לָךְ. אַתָּה זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָךְ. זְכוֹר יהוה אֶת יוֹם זְבוּלָךְ. הַמִּתְגָּאִים וְנֹאֲמִים פֹּה מַה לָּךְ. הַשּׁוֹלְחִים

אל דמי. אל תחשה עוד למורדים בך ומצערים אותנו: משמיע. קולך שהשמעת וגו' לעמך בתורה (קנין פעלך. כינוי לתורה. ע"ש ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. משלי ח): והם. ועמך ישיבו לך. יתנו לך האומות אם שלך. אתה הקם נא דבריך. ועד שאתה מצוה לנו לזכור. שמכחה מטיה בנו. אתה שאין שכחה לפניך. זכור את אשר עשו לך: יום זבולך. יום חורבן בהמ"ק. שהתגאו לחוצך ואמרו מה לך פה. ואלו שראו דברי חירופים נאצך לחלך

זמורות באף לחללך. זכור כסא כבוד גדלך. אשר מגרו ונאצו למולך.
ושלחו באש היכלך. ויטימו כל גבולך. ושדדו ונתקו יריעות אהלך.
אשר צוית לא יבאו בקהל לך. אמרו לכו ונכחידם מגוי בגללך. ולא
יזכר שם הלולך. עליך יעזוב חילך. יותר מאשר עשו לנו עשו
לך: אותנו במדבר נלחמו. ואותך בישוב נתלחמו. אותנו חוץ
למחנה המו. ואותך בקרב המחנה נהמו. אותנו פליטי ענן זממו.
ואותך כפורת ענן גממו. אותנו לחשולי עב דמו. ואותך עלות על
במות עב דממו. אותנו חוץ ממחיצה קמו. ואותך לפני ולפנים
קדמו. אותנו ברחוק מקום אשמו. ואותך בקרב מקומך שכמו.
אותנו חוץ משיבתנו רמו. ואותך במכון שבתך התרימו. אותנו
אות ברית משאר הרימו. ואותך עשרת אבירי ברית החרימו. אותנו
בהנחת ידי עניו הרימו. ואותך תלות יד למולך הרימו. אותנו
נתיעצו וסוד הערימו. ואותך כרובי סודך לחרפות הגרימו: ואתה
יהוה לעולם תשב. והוא נגדך במטה יושב. תפוש מדבר וכל הישוב.
אני ואפסי עוד בלב מתחשב. אם לא עתה תקום ותקשיב. בשלש
עשרה קימות נקמות לחשב. בפחד ופחת ופח לפקוד על היושב. ואם
אין כנער תתחשב. וכל המונה וסופר וחושב. קץ הפלאות להבין ולחשב.
נשתה גבורתו מתחשב. ולא ימצא מענה להשב. ויחשה דוממה
מהקשב. ובאמונה כסליו יישב. וזאת על לבו ישב. ויאמר עד
ישקיף וירא ויקשב: ונחשבתי כעד זומם. כל היום מדמם. ונפשי
נבהלה מאד ומשתומם. ואתה יהוה עד מתי רואה ודומם. זכור בית
מקדשך השמם. וכל עובר עליו משתומם. מתי תתנשא ותתרומם.
וזכר אומר פך קומם. בשלש עתות עמלק להמם. בשלש מיתות
זכרם להדמם. בשלשת ימי אפלה נגהם להעמם. בשבעת ימי
עברה להרשימם. בעשרת מיני שמד להאשימם: וכמו מעשרת
דברים עכבו עם מענות. ומשבע מצות המישנות. כן בעשר ושבע
ישכרו לענות. ובת קול תצא ממעונות. ותפוצץ בכל המחנות. זכרון
דברים להגיד ולענות. אל תזכרו ראשונות. בינו נא ישועות
אחרונות. והזכירו זכר רננות. עמלק אשר בא ועוות מהגות. והיכך
אתכם בפני בנות. ויצא לו שם בכל המדינות. ראו עתה זאת לתנות.
איך נמחה בחתף בכל פינות. וצבא המרום אשר במעונות. אשר
הוספך עליהם במשענות. יפקוד עליהם את העונות. לרוב ימים

להללך: מגרו. השפילו לארץ: כמו לארץ מגרת (תלים פט) ונאצו לנגדך: ויטימו. בני עמון שצוית שלא יבואו בקהל. שממו בהמ"ק וכל גבולו: בגללך. למענך. שלא יזכר שמך המהולל: חילך. עמך. חיל שלך. שאומרים רק עליך שתעזרם: פליטי. על שבט דן שנפלט חוץ לענן הכהו רע. ואליך כמו סימום הרשע לשים והיך הפרוכת שנראית גם בענן על הכפורת: (גממו. ענין חיתוך. כמו גוממו עם הכוסי. חולין לב): לחשולי. לנחשלים הנך לשון הכריתו: עלות. אמרו לעלות על במתי עב ולדמות לך: אשמו. כמו אשמים אנחנו (בראשית מב): רמו. השליכו. כמו רמה בים (שמות טו): דמו. ל' דם. ע"י מילה דם מסרוכת: הרימו. חתכו והפרישו המילה מהבשר: עשרת אבירי. עשרה הרוגי מלכות: בהנחת. כשהניח משה ידיו עליו כשלום סמכו ידו. נגבר עמלק והרים ראש: כרובי. כשראו האומות הכרובים. הכריתו ישראל לחרפה. נאמר שזה פ"ז ח"ו: הגרימו. הכריתו. כמו מתן גירומיו ב"ב ס"ה): תפוש. תפשת בכל העולם. ואומרת בלבה. אני ואין בלעדי: קימות. ב"ע פסוקים של קומה ה': נשתה. נשכח ונלאה לחשוב: כסליו. מחשבותיו:

בשלש עתות. שלשה פעמים עתה כתוב בפסוק אחד (ישעיה לג) עתה אקום עתה ארומם עתה אנשא. ודרים עתה ל' עת: בשלש מיתות. בחרב ודבר ורעב. או כרת ואש ותמרות עשן: אפלה. כמו באפלים: נגהם. אורם: להעמם. להחשיך. כמו יועם זהב (איכה ד): ימי עברה. האמורים בצפניה א': בעשרת. האמורים בישעיה ל"ד: וכמו. שהם עכבו לישראל מלעסוק בי' הדברות וז' מצות בני נח היינו שלפני קודם התורה. כן יקבלו שכרם לעונשם בי' וז' פורעניות הנ"ל: ראשונות. לא יהיה עוד זכר יציאת מצרים עיקר רק זכר מחיית עמלק עיקר וי"מ שאל לה: והיכר. וקירר אתכם בפני האומות. שבתחלה שמעו עמים ירגזון. וכיון שהתחיל ללחום בהם נתקרר. משל לאמבטי חמה שקפץ א' תחלה לתוכה. אף שנכוה. קיררה לאחרים: לתנות. לספר: בחתף. בהתום. כמו כחתף תארוב (משלי כג): להמנות. לעשות מנין וחשבון על מה שעשו בימים.

להמנות. לחשוב עליהם חשבונות. להפילם לתופת דראונות. נהמון לאמים וכל הלשונות. על עוזר ועזור ישאו קינות. וכשל עוזר ונפל עזור מקוננות: וידע כל פעול כי לא שכחת. ויבין כל יציר כי שמם שכחת. ושעיר ושריו אז וכחת. ועמלק וטפסריו הוכחת. ואתם במשפט נתוכחת: ויזכרו עם אשר זכרת. כי לטובה אותם זכרת. ובזכרון טוב אתם נזכרת: חזן והמזכירים את יהוה. יאמרו תמיד יגדל יהוה. ויאמרו גאולי יהוה. כן יאבדו כל אויביך יהוה. והעומדים בבית יהוה. והבוטחים ביהוה. והשתולים בבית יהוה. יחזו בנועם יהוה. ויגידו כי אין קדוש ביהוה. כי אל רחום יהוה. אשרי כל ירא יהוה. טוב להודות ליהוה. טוב לחסות ביהוה. רננו צדיקים ביהוה. קול אומרים הודו את יהוה. כי הם זרע ברך יהוה. זה היום עשה יהוה. כי אל גדול יהוה. ברוך הבא בשם יהוה. שוש אשיש ביהוה: ע"כ

ואם כל המועדים יהיו בטלים. ימי הפורים לא נבטלים. וזכרם לא יסוף מנטלים. ויזכרו לעד גאולים. לששון ולשמחת גילים. מפעלות אלהים מגלים. ועזוז נוראותיו מגדילים. ושרים כחוללים. בעשרת מיני עשור מסלסלים. בכנורות ובנבלים. בעשרת מיני הלל מהללים. בעשרת מיני שמחה צוהלים. ושרפי הקודש המעלים. כתלמיד לרב יהיו למו שואלים. מה פעל אל אלים: כי אלה יהיו מכפנים. ואלה מלפניהם מפנים. ואלה חוצה למו פונים. ואלה לפני ולפנים. בצל שדי מתלוננים. ובחמשה קולות מצפונים. קול רנה וישועה מצפינים. באהלי צדיקים צפונים. ההוגים ביקרא מפנינים. וקדמו שרים אחר נוגנים. לדעת איך הם מנגנים. בנאות אפיקי מגינים. בצלם היות גנונים. ובאברתם מתגוננים. נער חוסתם מתמגנים. לשוערים ולשומרים ממונים. כל היום וכל הלילה מזומנים. להזכיר קדושת נוצר אמונים. להעריץ זכירת גוי שומר אמונים. ובשם ישראל מתכנים. ובשלוש קדושה לקדוש מתבוננים. שנים בראש בנים משכינים. ואחת בראש מלכם מתקינים. ובשלשתם היות נכונים. כסא שלם ושם שלם מכינים. ובשלוש קדושת ענות באז מבינים. קרוא זה אל זה מכוננים. ובבנוי שם קדוש קוראים ומכנים: נקדישך וכו'

הרבים שפד עהה: לתופת. לגיהנם. מל' התופת וגיא בן הנם (ירמיה ז): דראונות. להיות דראון לכל בשר: וטפסריו. ושריו: ואתם נתוכחת. כשהזכור ששך לטובה לקבלם מהעמים. תוזכר לטוב עמם. כי שמו אלכי בגרה: המועדים כו'. י"א שרק פורים לא יובטל. וי"א גם יו"כ. לכן אמר ואם כו': שאף לי"א שגם יו"כ יובטל. בפורים מודה: ממוסלים. מישראל שנאמר גם ויסלם וינשאם (ישעיה סג): בי' מיני הלל. ב' הילולים שבמזמור הללו אל בקדשו: מפנים. המלאכים יהיו מפנים הדרך לישראל: ובה' קולות. קול ששון כו': בנאות. בגדולת התגלות ישראל המגינים על העולם. והמלאכים יתגוננו בצלם ובכנפיהם: שרים כו'. דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים. הרי ב' קדושות לישראל. כי קדוש אני ה' הרי קדושה א' לה':

(יג) ש"ץ גומר התפלה. ק"ש. ומוציא ב' ס"ת. בא' קורא לג' בפ' השבוע. ובב' קורא למפטיר (בפ' הנא זכור עד סוף הסדר. וקודם קריאתו יאמר כל אדם. הר"ני מוכן ומזומן לקיים מ"ע מה"ת לשמוע פ' מחיית עמלק. כמ"ש בתוה"ק. ובעת קריאתו יעמוד כנגד השכינה. ומפטירין פקדתי: (יד) חיוב מה"ת לקרותה בעשרה. וגם יבוונו שא"ל מנין. יקראוה בנגון וטעם]: (טו) א' בו. י"ט מגילת העניות יום תרועת מיטרא. ע' תענית מחלוקת ב"ש וב"ה: (טז) י"א היה מתחיל זמן קריאת מגילה לבני כפרים (שנה ש קורין הכנס): (יז) י"ב. י"ט מגילת העניות. חנוכת בית שני בימי הורדוס: (יח) והוא יום טריינוס: (יט) ובו הספיק מיתת לדיקים. שמעיה ואחיה אחיו: (כ) י"ג. יום נקנור: (כא) והוא תענית אסתר (מהרי"ל לא היה מגיד שהלכה בו. עמו"ק) שהתפשט בכל תפוצות הגולה. ואין חלוק בו בין עירות למוקפין. וכ"ש ליושבי ירושלים סוכ"ב. דלא כהר"ת. עמו"ק: (כב) תענית זה יש להקל בו אפי' להולכים קצת: (כג) יש מתעני לילה ויום. יע"ש: (כד) כשחל פורים באחד בשבת. מקדימין התענית ליום ה': (כה) אם חל ברית מילה בה'. יאכלו השייכים לה ויתענו ביום ו'. ועמו"ק תשובה לדברי ש"ז: (כו) מעוברת ומניקה וחולה שאין בו סכנה והכואב בעיניו ויולדת כל ל'. אם מצטערים הרבה לא יתענו. ויפרעו אח"כ. והבריא מתענה אפי' הולך בדרך. ודינו כת"צ לכל עניניו. ובכל יום זה יתן הודאה במחשבתו לה'. על שהציל בו כל ישראל ממות לחיים:

סליחות לתענית אסתר

אומר סלח לנו אבינו. עד לכל קוראיך (בסליחות ראשון) ואח"כ אומר זה:
קוה קוינו אל ה' ויט אלינו וישמע שועתנו: אף אורח משפטיך יי קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש: כרחם אב וכו' אלהינו ואלהי אבותינו
א"ב. ואח"כ תחום: מנחם ברבי מכיר יחיה אמן ואמן. וסיים כל בית בפסוק תהל"ך
אדם בקום עלינו חיל אחזתנו לרעוד. בהתחפשו למלכות חנף כמעט אדם. כשקם המן עלינו. אחזו אותו חלחלה

בשלנו למעוד . נמרו למברגנו כתל ותרין בלי מסעוד . אמרו
לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד : דלו עיני למרום
קראתיך אויבי לקוב . הכרת שם ושאר ומחה שם לרקוב . וצר צוררי
בנכליהם אשר נכלו ליעקב . ויאמרו לא יראה יה . ולא יבין אלהי
יעקב : ערוים ענה ויגה ולא מלב לכלותם . חכו לפנים ורדם בהסרת
טבעת להתהותם . טוב דברו הקים לעיני הגוים להעלותם . בארץ
אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם : ירע רמז הקורות לעם
מעופר ומהודם . כתב הסתר אסתיר ומור דרור מפורדם . לשבות
המן ממחרת . המן העץ קודם . תחת הנעצוץ יעלה ברוש . ותחת
הסרפד יעלה הדס : משיב דבר שקר כתב שטנה ונעצב . נתעטף
בבגדי שרד כמטעה במנין קצב . סבר להשתמש בשוגים כלי המחצב .
ויבא גם השטן בתוכם להתיצב : עם הנמצאים בשושן באכלם מזבח
עכרם . פער פיו להשטינם ולהסגירם ביד נותן מכרם . צר הסכית
לכתוב אגרת לאבד שברם . אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש
זכרם : קדושים מלאכי השרת מר יבכיון בצעקה . כתום הבט בברית
ואל תפר להרחיקה . שמעה מורשה ותלבש בגדי אלמנות ומועקה .
ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה : תשבי שם אזור שק
במתניו תחבושת . מהר והודיע ישני מכפל אבות שלשת . נחוץ
לתעה מה לך נרדם להתעשת . קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת :
חותם טיט אשר נעשה לבלשן ספר . מגינה למדו לאחר גזרה בעם
להפר . בן קיש התקיש דלתות בית הספר . ויבס שק וישב על האפר .

ורפדה : והתגאחנר לאחשורוש כמעט נטיו רגלינו . כי עמד ביגס למכור אותנו חנם . ולא יסא לנו סמיכה ותקומה . ואמרו א"ז נזרח ונכחידם מהיות עוד גוי . הכ' אחים שא' יש לו תל בשדהו וצריך לפחתו . ולב' הריץ וצריך למלאתו . וכשנזדווגו ובעל הריץ אומר לבעל התל מכור לי תילך . אומר לו טול אותו בחנם . כן השאלה המן לקנות היהודים לאבדם . א"ל אחשורוש הכסף נתון לך והעם וגו' : (בהשתכהו . ל' דיעק . כמו מהשתפח בנחלת ה' . שמואל א ט : תקף . ל' רמשות . כמו לא הניטו בארץ : במדבר לה : למעוד . כמו מעדו קרסלי . ש"ב כ"ב : תגל והרין . תר ונול) : דלו . הגבהתי עיני לשמים וקראתיך לנקוב אויבי . והכרת שמם וכלה שאריתם . ושמם תמחה לרקב . והצר לצוררי כמתנכלים הרעה שחשבו לעשות לי רמיה . ואמרו שאין רואה ומבין הרוסים : (דלו . ל' הרמה : לנקוב . לרמות . כמו ויעקבני . בראשית כז) : ערוים . ה' מיגה ישראל המפוזרים . והביא עליהם יגון גזרת אחשורוש לכלותם . אך לא היתה הגזרה בלב שלם . לפי שלא חפץ בהשמדתם לגמרי ונתכוונו בלב שלם . רק לפנים מיראה . וע"כ הביא עליהם אבל ויגון ע"י שהסיר אחשורוש טבעתו ונתנה להמן רק להדאיב לבם . ולא כילם . והאל הטוב שעלה מהגלה לעיני העמים . וקיים הבטחתו שלא ימאסם בגלות לכלותם . (חכו . לשון המא ותוב : ורדם . ל' אבל . כמו אריד בשיחי . תלים נה) : ירע . ה' הודיע ברמז . מקרה לישראל שיודרשו הכתב . במה שכתב בתורה הסתר אסתיר שרומז לאסתר . ומור דרור הגדל בפרדס שרומז למרדכי . והודיע שהמן ישבת ויתלה בעץ ממחרת הפסח . כמ"ש ביהושע . וישבות המן ממחרת . שהוא ממחרת הפסח : ונרמז להמן . וכמ"ש בתורה המן העץ . שרומז להמן . ורמז בפסוק תחת הנעצוץ וגו' . שבמקום המן יעלה מרדכי לגדולה . ובמקום ושתי תעלה אסתר : (מעופר . ל' עפר : מהודם . ל' מרמס . כמו כעפר לדוש . מ"ב יג . וישת שם' . לשבות החרון : מפורדם . ל' פרדס : קודם . יחד . והוסיפו . להשבית החרון) : משיב . אחשורוש השמע דברי שקר מהמן . כתב דברי ריב שעלו לב ישראל . והשטיה במנין שע' שנה שהבטיח לישראל לגאול בבל . והשבוע כלו ולא נגאלו . וחשב שלא יגאלו עוד . ולבש בגדי כהונה . וסר מדרך הישר לשמש בכלי בהמ"ק שהטבים ומשונים כלים מכלים שונים . ובא גם השטן בתוך המלאכים לעמוד לקטרג על ישראל שנהנו מסעודת אחשורוש : מזבח עכרם . שמאכלם שהטעיב לעכור . פתח השטן פיו לקטרגם ולמסרם ביד המן שנתן כסף מכרם . וה' הסכים לכתוב אגרת לאחוס גזר דינם לאבד תקות ישועתם . וקיים כתוב אמרתי אפאיהם . אשימם מועטים כמלא בעדה . ולבטל זכרם מאנשים : להרחיקה . להרחיק הברית : מורשה . אומר לתורה . ומועקה . לשון צרה . כמו מועקה במתנינו (תלים סו) : תשבי . אליהו קשר שק במתניו . והודיע זה מסכה לאבות שבמכפלה . והלך מהר למשה וא"ל למה תישן מלהתפלל עליהם : (אזור . חגורת . תל' ואזור עור . מ"ב א : תחבושת . ל' קשורה כמו וחבשת להם מגבעות . שמות כט : נחוץ . מהר . כמו דבר המלך נחוץ . ש"א כא : להתעשת . ל' מחשבה . כמו אבדו עשתונתיו . תלים קמו : יתעשת . יחשוב שלא להאביד ישראל) : חותם . אליהו סיפר למרדכי הגזרה נחתם בטיט שקל לשבר . מגינה . למדו מגזרת טיט . שיתלים בתשובה לבטל רוגז ה' והגזרה אפי' אחר החתימה . ומרדכי הלך לבהמ"ד וכיסה עצמו בשק ט' . והרבין לפניו תינוקות של בית רבן ג' ימים צמים מחמיה ורעבים מאכילה . להחליש בתפלה כח המן ולבטל הגזרה . והרים ידיו לה' והתפלל באמת . אנא ה' . הצילנו מהרשת השטן . פן יתרוג שלנו : (בלשן . בן קיש . זה מרדכי : הקיש ל'

רבץ תינוקות לפניו ימים שלשה צמים ומובכים. בקול יעקב לחלוש ידי עז פנים. ידיו אמונה לאל הצילני מעלבונים. פן יבא והכני אם על בנים: מה אלה ומה אלה בני איתני ורכבי. כלם צעקו ותשאל שועתם אל יהוה. יה לקול רנון כבא שאל לפני. ומה קול הצאן הזה באזני: רועה השיבו הם כמני קודש זרע. יה הצל לקוחי למות מאויב ורע. חנון נכמרו רחמיו ויבקש לבכות המארע. ויהי בקרא מלך ישראל את הספר ויקרע: יהודי הוקיע ילדיו למטה ואביהם מלמעלה׳ איש איש כשרש אמות והרביעית אויר מגלה. משנה נקם חוה ושמח ושח תהלה. אותי השיב על בני ואוהו תלה: ותכתוב אסתר תוקף זכרות בבהלל מהודים. מלמעלה קימו מה שקבלו למטה הודים. גם ינוסס לפרסם כאז פלאו מסהידים. כעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים: אל מלך

סכלה בלרמי: בית הספר. הם מקום לימוד התינוקות: למים. ל׳ עם ולחלון: מוכסנים. ל׳ רעבון. כמו לכהן השתק. איוב ה): איהני. ל׳ חוזק. כמו איתן מושבך (במדבר כד): רנון. כשבא הלעקם לפניו. שאל המלאכים פלאגים. מה קול זה פלאי שומע כקול הלאן: רועה. השם רבינו ע״ה השיב נו. זה קול ילדי ישראל שנקראו זרע קודש. אלה ה׳. שהלינם

פידי המן שמכריס למות. ונכמרו רחמי אל חנון. וכביכול בקש לבכות על מקרה זו. וכשקרא הגזר דין. פיד קרעו: יהודי. מרדכי תלה בני המן למטה ואותו למעלה. כ״א החזק נ׳ למות. והד׳ הניח. פידי. אלה בהמן נקמה כפולה. כי נתלה ורכושו ניתן למרדכי. ובשמחה אמר שבח לה׳. אוהו כו׳. (הוקיע. תלה. כמו והוקע אותם. במדבר כה: ושח. ל׳ דבור: כני. מקומי): ותכתוב. אסתר כתבה תוקף הנס במגילה. שיקראוה במקום הלל. וה׳ הסכים על מה שקיבל ישראל לעשותו יו״ט: גם. נקם מה׳. שירים אוהגו עתה. ויעשה לנו נסים מפורסמים. כמו שמעידים על נפלאותיו שעשה מאז (מסהידים. לשון עדות. כמו ושהדי במרומים. איוב טז) ובעת הזאת כו׳:

כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: בקראנו עננו אלהי צדקנו בצר הרחבת לנו חננו ושמע תפלתינו: ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר: כרחם אב

אלהינו ואלהי אבותינו

אב. ואח״כ תתוס. שמעון בר יצחק חזק ואמץ

אתה האל עושה פלאות. בעמים הודעת עוז נוראות. נאלת בזרוע עמך מתלאות. דכית צריהם במותי תחלואות: האויב בקומו לעורר מדנים. ודמה לתכרית פרחי עדנים. זמם לשקול לגנזי אדונים. חליפי מאת ככרי אבנים: מלאיך חוברת שקליהם לתקדים. ידעת העתידות ודבשת נשקדים. כבוי להמציא ללהב יוקדים. לקוחים למות לתתי נפקדים: מסכה צרה בעבדם לפנים. נמסרו להתיו קנוקנות תפנים. כבבום מוקשים בכל דפנים. עיניהם לך תולים ובסתרך נצפנים: פור גרפך באויבים לשלוט. צליבה הוכן אנגי לקלוט. קלע ובלע פני הלוט הלוט. ריבי עם באשמנים לעלוט: שלום אמת נכתב מכל צד. תוקף ישע סלע ומצד. שודד הושדד וברשתו

עת: מרלות מדם. ונגלה ישראל עמך מלרות וליאות בחוזק יד. ודריהם הכית בחליי מיתה: (דכית. ל׳ כתישה. כמו עלמות דכית. תלים נא): האויב. כשקם המן לעורר מחלוקה על ישראל וחשב להכרית ישראל שמשלו לפירות גן עדן. והשב ליתן לאוצרות אחשורוש מעות תמורת השקלים שנתנו ישראל לאדני המשכן שהיו מאה ככר: (מדנים. לשון ריב. כמו מעורר מדנים משלי יו): מלאיך. לכן ציוית לישראל להקדים ליתן השקלים למשכן. כראוים לזכור זכותם תמיד. ועל

ידם נכבה תחוק שבערה על ישראל. והנמסרו למיתה מכרולחיים: (נפקדים. ל׳ המידות. כמו לפקוד על דלתותי יום יום. משלי ח: יוקדים. ל׳ שריפה. כמו כיקוד אש. ישעיה י): מסכה. על שהשתחוו ישראל לצלם נבוכדנצר לפנים מיראה ולא בלב שלם. לזה נמכרו להכריתם רשעים וצדיקים יחד. וסבבו אותם שונאים מכל צדדים. ושמו נס׳ ותלו לו עיניהם שיושיעם. ובמעו עלהם בצלו: (מסכה צרה. שוגר לפ״ז: להתיו. לשון כריתה. כמו השיר הזה. ישעיה יח: קנוקנות. הרקים שכראשם הגפנים. והוא הואר לרשעים. ונצנים הואר לצדיקים): פור. ולזה נהפך הגורל שישלטו היהודים בשונאיהם. והוכן התלייה להלות את המן שהיה מכסה ומחסה להעמים. ולקלעותו בכף הקלע ולהשחיתו. ולהפיך אור הטעמים שרבו בישראל. ולקברם בקברים שוממים: (צליבה. תרגום תלייה: לקלוט. כמו ערי מקלט: קלע. ענין זריקה בכח: ובלע. ל׳ השחתה: הלוט. לשון כיסוי: באשמנים. לשון שממון: לעלוט. ל׳ הופך. כמו ועלטה היה. בראשית טו): תוקף. תוזק ישועת ה׳ שהיה מגן לישראל כבנין סלעים ומצודה: שודד.

נוצד. מלשני נסתי נצמת ונרצד: עשו שמחות ודורות קבעום. ומקראות שלשום ולא רבעום. נסכמו ממעל ולמטה קבעום. בספר נחקק על מה תבעום: רמה ידך לסלוח לפושעים. יהודי והדסה הקמת מושיעים. צדקתם עומדת לעד לשעשועים. חוק כבודם להזכר לנושעים: קנא לשמך נורא ונקדש. חוה כרמך נהרס ונדש. זרוייו קבץ ושיר לך יחדש. קימם והחיים בבנין בית המקדש: ובעשותך נוראות באותן הימים. אתנו הפלא תשועת עולמים. מצוא לפניך כופר ותנחומים. אל מלך יושב על כסא רחמים: אל מלך

המן מרוב לבוז ישראל. הוכן בעצמו. ונרשתו שהכין למרדכי. מעוד בעצמו: מלשני. המן שהלשין עלי. נשטף ונכרת. ונהרג מאסתר שהמנה שחיים ללכדו: (ונרצד. לשון מהרג. כמו למה תרצדון. תהלים סח): ומקראות. אף שלפי המקראות של

כתוב זאת זכרון. לא נאמר להזכיר מלחמת עמלק רק בג' מקומות. וכבר נכתבו בשמות ובמשנה תורה ובשמואל. ואין להזכיר עוד פעם ד' במגילה. אך הסכימו למעלה וקבעום למטה במגילה. ע"י שכתוב בתורה תיבת בספר. שנדרש ע"ז שיסדו לקרות המגילה ולעשות יו"ט. והזכר בתורה ב"פ נחשב רק לפעם א': (קבעום. יסדום. כמו מטבע שטבעו חכמים): רמה. הרימות ידך לסלוח לישראל על שחטאו בע"ז: והקמת מרדכי ואסתר להושיעם. וצדקתם עומד תמיד לשמחה לישראל. לזכור זכותם ולהושיעם מצרתם: לשמך. לכבוד שמך: חוה. ראה בית מקדשך נהרס ונדרך כעפר. וקבץ פזורינו ונשיר לך שיר הדש: קיימם. חזקם והחיה רוחם בבנין בהמ"ק וכמו שעשית נוראות בימי מרדכי ואסתר. כן תפליא עמנו לעשות לנו ישועת עולם. מלא עלה עוד. ונמצא שלפניך כופר על חטאתינו ונחמה על צרותינו. אתה אל ס':

פזמון ע"ש הסר"ק ואח"כ התום משלם

בפתי מספר חלינו פניך. לשועת נכאים אל תעלם אזנך. הקשב תחנתם משמי מעונך. כבימי מור והדס תושעת בניך: תהלות ישראל אתה יושב. שועתם מאזין ורנתם קושב. רפאות למחץ מקדים ומחשב. קנינך להיטיב ונויהם לישב במתי: צר ואויב הלטיש עיניו. פיהו פער לשאוף עניו. עשת בשלו להשמיד קהל המוניו. סגל לאבד חרת בגשתוניו במתי: נוקם לצרים ונוטר לאויבים. סרדת סרדתם קודו לאהובים. לותם ותניו הותלו מוצלבים. בבתרזות דגים חורזו תחובים במתי: יום אשר שברו צוררים. טבחה לשית בעם נצורים. חולפה הדת ונפלו פגרים. זולעפו זועמו מובסים מוגרים במתי: ובכן יתעלה שמך ויתנשא. הודך שמי שמים כסה. דבים ברוממך גתונים למשיסה. גיא ואפסיה תהלתך מכסה במתי: בינה הגיגנו עתה וראת בצר: השיבנו למנותתך כי ידך לא תקצר. אדון קראנוך מן המצר.

במתי מספר. במעט אנשים נתפלל לפניך. שתשמע צעקת ישראל הכאובים מצרותם. ותקשיב תחנתם משמים מכון שבתך. ותושיעם כמו שהושעתם בימי מרדכי ואסתר: תהלות אתה ה' שמוכן לשמוע מה שישראל מהללים אותך. ותאזין צעקתם מצרה. ותקשיב רנתם שמשבחים אותך. ותחשב איך להקדים להם רפואה למכה. ונקנך שתטיב לישראל תקנתם לנוס. ותישב בהמ"ק שלהם שחרב. על כן:

(ונאים. ל' כאב כמו ונכאה לבב. תהלים כ"ט: מור והדס. מרדכי ואסתר: מחץ. ל' מכה. כמו מחצתי ואני ארפא. דברים לב: פיהם. ל' דירה. כמו נוה קדשך): צר. המן חדד עיניו ופתח פיו לבלוע את מרדכי העניו. וחשב להשמיד בשביל מרדכי כל קהל ישראל עמו. וכתב בכתביו לאבד ישראל עם סגולה (עשת. ל' מחשבה. כמו אבדו עשתונותיו. תהלים קמו: בשלו. מחמתו. כמו בשלי הסער (יונה א'): חרת. ל' חקיקה. כמו חרות על הלוחות (שמות לב): בנשתוניו. ענינו כתב. כמו כתב הנשתון. עזרא ד'): נוקם. אתה ה' שעשה נקמה בצרי ישראל. שומר להם שנאה להשיב גמולם. שילמת להם מדה כנגד מדה. בקדרה שבשלו לישראל אהוביך נתבשלו. ונהפך הגזירה להרגם תחת ישראל. והמן שעלה בישראל ובניו תלו ונתלו על העץ כמו שחורזים וקושרים דגים יחד במשיחה (קודו. ל' בישול. כמו ויזד יעקב נזיד: ונינו. בניו: כמו ולניר ולנכדי. בראשית כא: מוצלבים. תרגום תלויים: תחובים. כמו תוחבו מתוך פיו. פסחים עד): יום. ביום קוו הצוררים לעשות הרג בישראל השמורים מה' כבבת עין. נהפכה הגזירה. והצוררים נפלו פגרים לפי חרב. ונבעתו ונשפך עליהם זעם ה' ונדרכו כעפר וירדו עד עפר (שברו. ל' תקוה. כמו שברו אויבי היהודים. אסתר ט: טבחה. ל' שחיטה: נצורים. שמורים. כמו יצרנהו כאישון עינו. דברים לב: זולעפו. ל' בעתה. כמו זלעפה אחזתני. תהלים קיט: מובסים. ל' רמיסה. כמו נבוס קמינו. (שם מד). מוגרים. ל' השלכה. כמו וכסאו לארץ מגרת. שם פט): ובכן. ובזה מתעלה ומתנשא שמך. והודך מכסה השמים: בהרוממך ישראל המדוכים ונתונים למרמס. ואז תתהלל מאוד כאילו תכסה תהלה הארץ וכל קצוותיה (למשיסה. ל' רמיסה. כמו למשיסה יעקב. ישעיה מב: גיא. ביאי לארץ. שדומה לבקעה עד שיש שנבוה ממנה: ואפסיה. ל' קצוות. כמו אפסי ארץ. דברים לג): בינה.

אנא תוציאנו למרחב והלצנו מצר במתי: מאד תרבה לנו מחילה. שמע תפלה והעבר תפלה. לוחצינו ישלימו אתנו ועונותינו תשליך במצולה. ממנו רחמיך לא תכלא: במתי

אומרים זכור. אל רחום. עד ובזמן קריב תמצא בסליחות לשני

הכן הציון לבמ עתה: בהסלה. ורצה גרותים הסיבנו לא"י. כי ים נאל יקד לעמותו: והלצנו. ל' הוצאה. כמו ואחלצך (תהלים סא): תפלה, דבור גרוע בלי טעם. כמו ולא נתן תפלה (איוב א) ר"ל סלח להטאתינו: ישלימו. ל' שלום: במצולה. במצולת ים: תכלא. ל' מניעה:

יד וט"ו ימי פוריא. וזמן עבורו של יהודה בן יעקב אבינו ע"ה. ויום מילתו של מרע"ה. וכן פורים דומה קצת ליום מתן תורה כמש"ל בס"ד. לכן יתכן לקרוא בשם פרק זה מגלה עפה. אשר פי ה' יקבנו ע"פ זכריה הנביא שרמז ב' הי"ט שהוסיפו חז"ל על ד"ת. הם ימי חנוכה ופורים. בב' פרשיות כמוכות. כשראה מנורת זהב זכר לנר חנוכה. ואחריה מגילה עפה זכר לפורים. שכן דרשוהו חז"ל על התורה פ"ב דע"ז. וכן היתה קבלת התורה שנית בימי מרדכי. כנודע. ממאמר רז"ל על הפסוק קימו וקבלו. והיינו נמי עפה. לשון כפול בארמי (ולפי שהיה לשונם ארמית בעת ההיא) וגם ימי הפורים כפולים לעיירות ולמוקפין. עוד במעוברת קטן וגדול שם הוא. ולפיכך שם זה נאה לו. ארכה עשרים באמה רומז מיום י"א שבו התחילו כפרים לקרותה. ונמשכו ימי השמחה עד סוף ימי החודש. ועשר באמה רחבה. מספר פרקי רחבי הלכותיה:

א. חיוב קריאתה

(א) חייב אדם לקרותה בליל י"ד (וזמנו כל הלילה): (ב) ולחזור ולשנותה ביום. זמנה מהנץ החמה עד סוף היום. ואם קראה משעלה עמוד השחר יצא: (ג) כתבו כמה גדולי עולם. שנהגו לקרותה מבע"י ליל י"ד. ודבריהם א"צ חזוק. עמו"ק. טעמם ונמוקם עמם. דלא כפר"ח שרי ליה מריה שהפריז על מדותיו לחלוק עליהם בכח הסברא בעלמא: (ד) מבטלין ת"ת לשמוע מקרא מגילה בציבור. ויש לי דברים בגו בחידושי: (ה) לענין מת מצוה העיקר כ"ה. דנהי נו קוברין דווקא. הוא דדחי למקרא מגילה. לא מבעי לקדם. אלא אפי' לדחות לגמרי. אבל בשאין לו כל צרכו. לא מבעי דאינו דוחה. אלא אפי' להקדים נמי לא עדיף ממקרא מגילה. וזהו שרש השהיר ה בלשון הר"א שנתקשה בו הט"ז. עם שהאמת כדבריו נאה. איברא הרמ"א נמי הכי ס"ל אלא שלפי שטתו בפי' מת מצוה. הוצרך לבאר בסוף דבדאפשר מיירי. זה פשוט: (ו) אמנם בדחיית מקרא מגילה לשאר מצות. העקר כמ"ד דלא מיירי בדחיה ממש אלא לענין קדימה בעלמא מידחו מפני מקרא מגילה. מיהא בדלא אפשר לקיים שתיהן. דהאי מצוה דאורייתא (איזו שהיא) קודמת. ואין דברי ט"ז מוכרחים. עמו"ק. וכ"ה שטת הש"ע. ואין לספק בה: (ז) אלא אי קשיא הש"ע (אהבעל הגהה) הא קשיא. דבסי' תרפ"ז אזיל בשטת הר"מ. דכל המצות נדחין מפני מקרא מגילה בקדימה. ואילו בסי' תרצ"ג שביק ליה דמילה קדמה. אע"ג דאפשר לעשות שתיהן. וזו תמיהה גמורה. אינה נצלבה. כן הכי או הכי. כי נבוך נבוכו. ויש להם על מה שיסמכו:

ב. דין כרכין

(א) המוקפין חומה מימות יהושע בן נון. אפילו אין להם חומה עתה. קורין בט"ו. וגם מוקפין שבח"ל. עמו"ק. ואע"פ שאין בהם י' בטלנים: (ב) והוא שהוקפה ואח"כ ישבו או שישבו ע"ד להקיפו. והקפה בכי הוא. עמו"ק מבואר היטיב כל הענין בלחם שאין בו דית קושיא. ומפני שאינו דבר מצוי לא האריך בו כאן: (ג) הכפרים הסמוכים עם הכרך כאלו עומדים בתוך מיל. אע"פ שאינם סמוכים בתוך מיל. או הנראים עמה ולא סמוכים נראים (זה דבר ברור. עמו"ק בבאור) מוזן כבכך: (ד) בזמן קורין בט"ו: (ה) כרך שהוא ספק מוקף מימות יהושע בן נון. קורין בי"ד ובט"ו. ואין מברכין אלא בי"ד. עמו"ק: (ו) בן כרך שהלך לעיר או איפכא. אם היה דעתו לחזור למקומו בי"ד ונתעכב. קורא במקומו. ואם לאו קורא כבני המקום: (ז) במדבר או בספינה. קורא בי"ד בלבד: (ח) מקום שנהגו לקרותה בשני מכל מקום קורין. עלא"ש: (ט) המפרש בים והולך בשיירא. ואין לו מגלה להוליך עמו. קוראה קודם שיפרש. אפי' מתחלת החדש. אי לא הוי בלא"ה. ומי"א ואילך. צ"ל שיברך ג"כ: (י) ואם נזדמנה לו אח"כ. עם שקרא. חוזר וקוראה בזמנה בי"ד בברכה אם הוא בן עיר או בן כרך. ובט"ו בני כרכים אפי' שלא בן כרך. כנ"ל. מאחר שלא היה אפשר לו להיות במקומו. מזון אחר רוב הפולס:

ג. מי חייבין בקריאת המגילה

(א) אנשים ונשים. גרים ועבדים. ומחנכין בה הקטנים: (ב) אף הכהנים בשעת עבודתן מניחין אותה ובאין לשמוע מקרא מגילה ברבים. וכבר נ"ל איך היא הדחיה: (ג) אנדרוגינוס מוציא את מינו ולא שאינו מינו. עמו"ק: (ד) טומטום ומי שחציו עבד. אף מינו אינו מוציא. וי"א גם לעצמו אינו מוציא. אלא צריך לשמוע מאחרים: (ה) אחד הקורא ואחד השומע יצא י"ח. והוא שישמענה מבר חיובא. לאפוקי חש"ו (עמו"ק) וגם האשה אע"פ שחייבת אינה מוציאה: (ו) השומע ממי שהוא מודר ממנו הנאה יצא: (ז) מקום שאין אלא אחד יודע לקרותה והאחרים אין בקיאין. האחד פוטר את כולם. ואם כולם בקיאין. כל אחד קורא לעצמו: (ח) ואעפ"כ טוב לקרותה בחבורה. משום ברוב עם. אע"פ שאינם עשרה: (ט) ומצוה לחזר (עלה"ש) אחר עשרה. ואם א"א קורין אותה ביחיד: (י) מנהג יפה להביא קטנים (שיודעים לענות ארורי הרשעים) לשמוע מקרא מגילה:

ד. דיני כתיבתה ותפירתה

(א) אין כותבין המגילה אלא בדיו על הגויל או על הקלף כס"ת: (ב) כתבה במי עפצים וקנקנתום כשרה: (ג) בשאר מיני צבעים פסולה: (ד) צריכה שרטוט: (ה) ועבוד לשמה. וי"א שא"צ עבוד לשמה. ויש לסמוך ע"ז בשעת הדחק: (ו) היתה כתובה על הנייר או על עור שאינו מעובד או שכתבה א"י או אפיקורוס פסולה: (ז) דינה כס"ת לענין גויל וצורת האותיות כתקנן: (ח) וצריך לדקדק בחסרות ויתרות: (ט) ובדיעבד אין לפסול משום חסר ויתיר: (י) וצריך לכתבה מתוך הכתב. ולהוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה: (יא) ועושין כל פרשיותיה סתומות. עשאן פתוחות פסולה: (יב) צריכה עמוד בסופה. וחלק בראשה. כדי להקיפה בו: (יג) וי"א שצריכה תגין. וכן נהגו: (יד) עשרה בני המן צריך לכתוב כשירה. אריח ע"ג אריח. אם לא עשה כן פסולה: (טו) צריך להאריך וי"ו דויזתא: (טז) צ"ל איש בראש דף. ואת בסופו: (יז) תפרה בחוטי פשתן פסולה: (יח) תפרה בג' חוטי גידין כשרה. עמו"ק: (יט) צריך להניח שיור מעט בראש היריעה ובסופה במקום שתופרים יחד: (כ) אין קורין בנכתב במגילה הכתובה בין הכתובים. אא"כ היא יתרה בארכה: (כא) אבל היחיד קורא בכל אופן. והוא שעשויה בגליון: (כב) אם אין מגילה כשרה. קורין בפסולה בלא ברכה: (כג) קרא במגילה גזולה יצא:

ה. דיני קריאתה

(א) קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב: (ב) אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה: (ג) ואינו קורא עד שיאמרו לו קרא: (ד) אפי' עשרה קורין כא'. ויוצאין הן והשומעים: (ה) צריך לקרותה כולה מתוך הכתב. קראה על פה לא יצא: (ו) צריך שתהא כולה כתובה לפניו לכתחלה. אבל בדיעבד. אם השמיט הסופר באמצעה תיבות אפי' עד חציה (ובלבד שלא יהא ענין שלם) וקראם על פה יצא:

השמיט

(ז) שהמים תחלתה או סופה אפי' מיטושט. לא יצא: (ח) אבל יותר מחציה. אפילו כתובה. אלא שהיא מטושטש ואין רשומו ניכר. פסולה: (ט) מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה. לא יקרא עם הש"ץ: (י) ולא ישמיענו שום אדם על פה. לכן אותם פסוקים שקורין הקהל צריך הש"ץ לחזור ולקרותן מתוך מגילה הכשרה: (יא) קראה סירוגין. שפסק בה ושהה אפי' כדי לגמור כולה יצא. ואפי' בה שיחות. מיהו גוערין במי שהוא: (יב) והשה שלא שמע לא יצא: (יג) קרא למפרע לא יצא. ואם דלג. חוזר למקום שדלג וקורא כסדר: (יד) הלועז ששמע אשורית בכתב אשורי יצא. אע"פ שאינו יודע מה ששמע: (טו) היתה כתובה תרגום או בכל לשון לע"ז וכתב אשורית. לא יצא בקריאתה אא"כ מכיר הלשון. ואפילו המכיר. כשיגיע לאחשתרנים בני הרמכים צ"ל לשון המקרא: (טז) מ"מ לא שפיר דמי לקראה בלע"ז. היכא דאפשר באשורית: (יז) ומי שיודע לה"ק. אינו יוצא בלע"ז אע"פ שמבינו: (יח) קראה מתנמנם ולא נרדם יצא. שמעה מתנמנם לא יצא: (יט) היה כותבה דורשה ומגיהה (כמנין. כגון שקוראה פסוק פסוק אם כיון לבו לצאת יצא. והוא שהיתה כולה כתובה לפניו ולא יפסיק בה בענינים אחרים כדלעיל: (כ) הקוראה לאחרים. צריך לכוין להוציא השומע, והשומע צריך לכוין לצאת. הש"ץ מסכים דעתו על כל השומעים קולו. אפי' הם אחורי בה"כ: (כא) אין מדקדקין בטעותיה. כגון שקרא יהודיים שאין הענין משתנה: (כב) צ"ל עשרת בני המן ועשרת. הכל בנשימה א'. ובדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא:

ו. ברכותיה

(א) הקורא (בשמה. אפי' ביחיד) מברך לפניה ג' ברכות: (ב) לשמן כוונת שמות ג' ברכות אלו. צ"ל שיש לכוין בג' יחודים שנזכר לעיל בשמרת זכר. שהברכה אחת היא בג' מקומות הללו: (ג) מגלה נ' ג' היום דמלא. הנקראין אלים (בסוד מקראי קודש. אבל שם היום טוב גדול מאד. שלא ישבטל. כי הוא מגלה אותן שהוא להון מיחד שלה. וזה ג"כ מגלה לשון גילוי הכמוס) וד"ל: (ד) יכוין בברכת זמן גם על מצות משלוח מנות וסעודת פורים: (ה) ומי שאין לו מגילה לדידי פשיטא לי דמברך זמן על הנס בסעודה או אפילו בלי כוס ואף בשוק. דלא כמ"א עמו"ק: (ו) הבא אחר לברך והאחר קורא (ז) אע"פ שלא בירך. מברך להוציא אחרים ידי חובתן: (ח) ולאחריה אין מברך אלא בצבור. נהיק נוהג אותה לבדה על פתח מנהג. בה"כ כדי לידע ולהודיע שאין היחיד אומרה:

ז. סדר היום והלילה. נתחיל ממנחה שלפניו

(א) במנחה [טובל ולובש בגדי שבת] ונכנסין לבית הכנסת. קורין ויחל. מפטירין דרשו: (ב) עננו. היחיד בש"ת. והש"ץ בין גואל לרופא: (ג) אין שם נ"א: (ד) הל' שבת א"א צ"ן. נותנין ג' מחצית מטבע שלם של אותו מקום: (ה) ומחלקין אותן לעניים. ואין הגבאי לשנותן לד"א. אבל העני עושה בהן מה שירצה. מ"מ צריך לכוין מהם בשמחת פורים: (ו) ישראל קדושים שהמירו של עצמן להם גם בעד כל אחד מבניו זכרים קטנים [ומעוברת בעד הולד] עלה"ש אמתי' דס"ק שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק: (ז) עומדין להתפלל ערבית אפי' עוד היום גדול כדלעיל. אבל צ"ל מפלג המנחה ולמעלה. דלא גרע מאחר ימות השנה: (ח) אומרים על הנסים בהודאה בתפלה לילה ויום: (ט) אם שכח. אין מחזירין אותו: (י) קדיש שלם: (יא) פורש המגילה כאגרת. ואומרים לו רוב הקהל לש"ץ שיקרא. וסוף מברך ג"כ כנ"ל (רשי קריאה. ע"ל) [ומקודם יאמר:

ליקבה"ו. ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים ע"י ההוא טמיר ונעלם. בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע של קריאת המגילה. יהר"מ רבון כל העולמים. שיהא חשוב לפניך קריאת המגילה שאקרא (שאשמע) כאלו כוונתי בכל צירופי שמות הקדושים היוצאים מר"ת וסס"ת. וכאלו כוונתי בכל הכוונות שכוונו בהם אכנה"ג אבי"ר:

ברכות של מגילה

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ. בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְּמַן הַזֶּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ. לִזְּמַן הַזֶּה:

[כ"ש מברך בלחש הני ברכות. ונומר קודם הש"ל ועונה אמן. וביום. יכוין בשהחיינו לצאת גם על מצות משלוח מנות וסעודת פורים, וכן הש"ץ יכוין להוציאם בשביל זה]:

(יב) כשיאמר בלילה ההוא יגביה קולו. כשאומר האגרת הזאת מתחיל המגילה: (יג) ד' פסוקים של גאולה אומרים בקול רם הקהל. אח"כ חוזר הש"ץ וקוראם: (יד) ונוהגין לכתוב שם המן על עץ ולנקש עליו. כדי שימחה שמו. והומריס שמך. והיה אם בן. כ"מ המן. והכיה נשים הכות הרשע. והשגחתי על אמ"ס ז"ל בשיט מכה ורוקע ברגלו ומושה בהכאה כהמנהג לזכור המן: (טו) לכשאומר מרא נקרוס בנשימה א' מן חמש מאות איש עד עשרת: (טז) כשמתחיל הקורא באמצע הקריאה. כשעומד ההוא חוזר למקום שפסק הא' (דלא כמ"א. עמו"ק בה"ד) ואינו מברך לפניה:

מגילת אסתר

[בשם הקריאה. יכוין בשמות הרמוזים בראשי וסופי תיבות.) עפ"י כתבי האר"י ז"ל בדפוס פט. (וטובשי יודע ויפחדו ויקרא בכוונה עצומה.) והם י"ב הויות. ד' שמות דסא"ה. ד' אהי"ה. ז' וה"ו. שם הב"ת. ה' שמות הכ"ה. י' שמות מע"ב. שם שדי: (כל אחד ואחד יקרא במגילה בעצמו עשרת בני המן כהתבן. עד את ידם:)

א ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה: בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה: בשנת

שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו
חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו:
בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר
תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת ״יום
״ובמלואת ״הימים ״האלה ר״ת יוס״ה עשה המלך
לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד
קטן משתה שבעת ימים בחצר גינת ביתן
המלך: חור (ח׳ רבתי) כרפס ותכלת אחוז
בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש
מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש ודר
וסחרת: והשקות בכלי זהב וכלים מכלים
שונים ויין מלכות רב כיד המלך: והשתיה
כדת אין אנס כי כן יסד המלך על כל רב
ביתו לעשות כרצון איש ואיש: ס גם ושתי
המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות
אשר למלך אחשורוש: ביום השביעי כטוב
לב המלך ביין אמר למהומן בזתא חרבונא
בגתא ואבגתא זתר וכרכס שבעת הסריסים
המשרתים את ס״ת יכ״ס. סס מע״ב פני״ המלך״
אחשורוש׳. להביא את ושתי המלכה לפני
המלך בכתר מלכות להראות העמים והשרים
את יפיה כי טובת מראה היא: ר״ת וה״ו ״ותמאן
״המלכה ״ושתי לבוא בדבר המלך אשר ביד
הסריסים ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו:
ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים כי כן דבר
המלך לפני כל ידעי דת ודין: והקרב אליו
כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא
ממוכן שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך
הישבים ראשנה במלכות. כדת מה לעשות
במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר
המלך אחשורוש ביד הסריסים: ס ויאמר
מומכן (ממוכן ק׳) לפני המלך והשרים לא על
המלך (ס״ת וה״ה) לבדו עותה׳ ושתי״ המלכה״
כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל
מדינות המלך אחשורוש: כי יצא דבר המלכה
על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם
המלך אחשורוש אמר להביא את (ס״ת יא״ס)
ושתי׳ המלכה״ לפניו׳ ולא באה׳. והיום הזה
תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר
המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף: אם
על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב
בדתי פרס ומדי ולא יעבור אשר לא תבוא
ושתי לפני המלך אחשורוש ״ומלכותה ״יתן
״המלך לרעותה ״הטובה (ר״ת ויה״ה) ממנה:
ונשמע פתגם המלך אשר ״יעשה ״בכל
״מלכותו (ר״ת יב״מ. סס מע״ב וגי׳ ב״ן) כי רבה
״היא ״וכל ״הנשים ״יתנו (סס הוי״ה בר״ת למפרע)
״יקר ״לבעליהן (ר״ת יל״ל. סס מע״ב) למגדול ועד
קטן: ויטב הדבר בעיני המלך ״והשרים ״ויעש
״המלך (ר״ת וה״ו) כדבר ממוכן. וישלח ספרים
אל כל מדינות המלך אל (ס״ת הה״ה) מדינה״
ומדינה״ ככתבה׳ ואל עם ועם כלשונו להיות

כל איש שרר בביתו ומדבר כלשון עמו: פ
ב אחר הדברים האלה כשך חמת המלך
אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת
אשר נגזר עליה: ויאמרו נערי המלך משרתיו
יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה:
ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו
ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל
שושן הבירה אל בית ״הנשים ״אל ״יד ״הגא
(ר״ת אהי״ה) סרים המלך שמר הנשים ונתון
תמרקיהן: והנערה אשר תיטב בעיני המלך
תמלוך תחת ושתי וייטב הדבר בעיני המלך
ויעש כן: ס איש (ס״ת יהו״ה) יהודי׳ היה״
בשושן הבירה׳ ושמו״ מרדכי בן יאיר בן שמעי
בן קיש איש ימיני: אשר הגלה מירושלים עם
הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר
הגלה נבוכדנצר מלך בבל: ויהי אומן את
הדסה היא אסתר בת דדו כי אין לה אב ואם
והנערה יפת תאר וטובת מראה ובמות (ס״ת
הס״ה) אביה״ ואמה״ לקחה״ מרדכי לו לבת:
ויהי בהשמע דבר ״המלך ״ודתו ״ובהקבץ (ר״ת
וה״ו) נערות רבות אל שושן ״הבירה ״אל ״יד
״הגי (ר״ת אהי״ה) ותלקח אסתר אל בית המלך
אל יד הגי שמר הנשים: ותיטב הנערה בעיניו
ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת
מנותה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות
לתת לה מבית ר״ת וה״ו. וס״ת הה״ה ״המלך
״וישנה ״ואת נערותיה לטוב בית הנשים: לא
הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי
צוה עליה אשר לא תגיד: ובכל יום ויום מרדכי
מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום
אסתר (ס״ת הה״ס) ומה״ יעשה״ בה״: ובהגיע
תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ
היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי כן
ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המור
וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים:
(ס״ת הה״ס) ובזה״ הנערה״ באה׳ אל המלך את
כל אשר תאמר ינתן לה לבוא עמה מבית
הנשים עד בית המלך: בערב היא באה ובבקר
היא שבה אל בית הנשים שני אל יד שעשגז
סרים המלך שמר הפילגשים לא תבוא עוד אל
המלך כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם:
ובהגיע תר אסתר בת אביחיל דד מרדכי אשר
לקח לו לבת לבוא אל המלך לא בקשה דבר
כי אם את אשר יאמר הגי סריס המלך שמר
הנשים ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה:
ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית
מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת
שבע למלכותו: ויאהב המלך את אסתר מכל
הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות
וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי:
ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את
משתה אסתר והנחה למדינות עשה ויתן משאת

ביד המלך : ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי
ישב בשער המלך : אין אסתר מגדת מולדתה
ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואת מאמר
מרדכי אסתר עשה כאשר היתה באמנה אתו : ס
בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף
בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף
ויבקשו לשלח יד במלך אחשורוש : ויודע הדבר
למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר
למלך בשם מרדכי : (ר״ת וס״ו) ויבקש הדבר
וימצא ויתלו שניהם על עץ ויכתב בספר דברי
הימים לפני המלך : ס ג אחר הדברים האלה
גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי
וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר
אתו : וכל עבדי המלך אשר בשער המלך
כרעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך
ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה : ויאמרו עבדי
המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה
עובר את מצות המלך : ויהי באמרם (כאמרם ק׳)
אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן
לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם
אשר הוא יהודי : וירא המן כי אין מרדכי כרע
ומשתחוה לו וימלא המן חמה : ויבז בעיניו
לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם
מרדכי : ויבקש המן להשמיד את כל היהודים
אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי : בחדש
הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתים עשרה
למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני
המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא
חדש אדר : ס ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו
עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות
מלכותך ודתיהם שנות מכל עם ואת דתי המלך
אינם עשים ולמלך אין שוה להניחם : אם על
המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר
כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל
גנזי המלך : ויסר המלך את טבעתו מעל ידו
ויתנה להמן בן המדתא האגגי צרר היהודים :
ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות
בו כטוב בעיניך : ויקראו ספרי המלך בחדש
הראשון בשלשה עשר יום בו ויכתב ככל אשר
צוה המן אל אחשדרפני המלך ואל הפחות
(ר״ת אהו״ה) אשר על מדינה ומדינה ואל שרי
עם ועם מדינה ומדינה ככתבה עם ועם כלשונו
בשם המלך : אחשורוש נכתב ונחתם בטבעת
המלך ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות
המלך להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים
מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלושה
עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם
לבוז : פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה
ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתדים ליום
הזה : הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת
נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות
והעיר שושן נבוכה : ס ד ומרדכי ידע את כל

אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק
ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה :
ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל
שער המלך בלבוש שק : ובכל מדינה ומדינה
מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול
ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים :
ותבואינה (ותבואנה ק׳) נערות אסתר וסריסיה
ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים
להלביש את (ס״ת י״ו . פס מע״ב) מרדכי
ולהסיר שקו מעליו ולא קבל : ותקרא אסתר
להתך מסריסי המלך אשר העמיד לפניה ותצוהו
על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה : ויצא התך
אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני שער
המלך : ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת
פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי
המלך ביהודיים (יהוד׳ ק׳) לאבדם : ואת פתשגן
כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו
להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה
לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על
עמה : ויבוא התך ויגד (ר״ת וס״ו) לאסתר את
דברי מרדכי : ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל
מרדכי : כל עבדי המלך ועם מדינות המלך
ידעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך
אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו
להמית לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט
הזהב וחיה ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה
שלושים יום : ויגידו למרדכי את דברי אסתר :
ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך
להמלט בית המלך מכל היהודים : כי אם החרש
תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים
ממקום אחר ואת ובית אביךתאבדו ומי יודע אם
לעת כזאת הגעת למלכות : ותאמר אסתר
להשיב אל מרדכי : לך כנוס את כל היהודים
הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל
תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערתי
אצום כן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת
וכאשר אבדתי אבדתי : ויעבר מרדכי ויעש ככל
אשר צותה עליו אסתר : ה ויהי ביום השלישי
ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך
הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על כסא
מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית : ויהי
כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר
נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את
שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע
בראש השרביט : ויאמר לה המלך מה לך
אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות
וינתן לך : ותאמר אסתר אם על המלך טוב
יבוא המלך והמן היום (פס הוי״ה נר״ת כסדר)
אל המשתה אשר עשיתי לו : ויאמר המלך
מהרו את המן לעשות את דבר אסתר ויבא
המלך והמן (ר״ת וס״ו) אל המשתה אשר עשתה
אסתר : ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה
שאלתך

שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות
ותעש: (תלי הסלר נפסוקים) ותען אסתר ותאמר
שאלתי ובקשתי: אם מצאתי חן בעיני המלך
ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות
את בקשתי יבוא "המלך "והמן "אל "המשתה
ר"ת סהו"ה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר
המלך: ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב
וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם
ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה: ויתאפק
המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו ואת
זרש אשתו: ויספר להם המן את כבוד עשרו
ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר
נשאו על השרים ועבדי המלך: ויאמר המן אף
לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה
אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא
לה עם המלך: וכל זה' איננו' שוה' לי' (סס
הוי"ה בס"ת למפרע) בכל עת אשר אני ראה את
מרדכי היהודי יושב בשער המלך: ותאמר לו
זרש אשתו וכל אהביו יעשו עץ גבה חמשים
אמה ובבקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו
ובא עם המלך אל המשתה שמח וייטב הדבר
לפני המן ויעש העץ: ס ו (ינכיס קוט) בלילה
ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר
הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך:
וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש
שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בקשו
לשלח יד במלך אחשורוש: ויאמר המלך מה
נעשה יקר (ס"ת היה"ו) וגדולה" למרדכי" על זה"
ויאמרו" נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו
דבר: ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר
בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את
מרדכי על העץ אשר הכין לו: ויאמרו נערי
המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר המלך
יבוא: ויבא המן ויאמר לו המלך מה לעשות
באיש אשר המלך חפץ ביקרו ויאמר המן בלבו
למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממני: ויאמר
המן אל המלך איש אשר המלך חפץ ביקרו
יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס
אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות
בראשו: ונתון הלבוש והסוס על (ס"ת סד"י) יד"
איש" משרי" המלך הפרתמים והלבישו את
האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכיבהו על
הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ככה יעשה
לאיש אשר המלך חפץ ביקרו: ויאמר המלך
להמן מהר קח (ר"ת סהו"ה) "את "הלבוש "ואת
"הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי
היושב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר
דברת: ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש
את מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו
ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו: וישב
מרדכי אל שער המלך והמן נדחף אל ביתו
אבל וחפוי ראש: ויספר המן לזרש אשתו ולכל

אהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו וזרש
אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות
לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו:
עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהלו
להביא את המן אל המשתה אשר עשתה
אסתר: ז ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר
המלכה: ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני
במשתה היין מה שאלתך אסתר המלכה ותנתן
לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש: ותען
אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן בעיניך
המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי
בשאלתי ועמי בבקשתי: כי נמכרנו אני ועמי
להשמיד להרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות
נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך: ס
ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה
מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות
כן: ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע
הזה והמן נבעת מלפני המלך והמלכה: והמלך
קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן והמן
עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה כי (ס"ת
היה"ו) ראה" כי" כלתה" אליו" הרעה" (סס הוי"ה
הוי"ה בס"ת כסדר) מאת המלך. והמלך שב מגנת
הביתן אל בית משתה היין והמן ס"ת נל"ס. (סס
מע"ב) נפל" על" המטה" אשר אסתר עליה ויאמר
המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית
הדבר "יצא מפי "המלך "ופני "המן חפו: "ויאמר
חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה
העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב
על המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה
ויאמר המלך תלהו עליו: ויתלו את המן על
העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה: ס
ח ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר
המלכה את בית המן צרר היהודיים (יהיר י")
ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה
הוא לה: ויסר המלך את טבעתו אשר העביר
מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר את מרדכי
על בית המן: ס ותוסף אסתר ותדבר לפני
המלך ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן לו
להעביר את רעת המן האגגי ואת מחשבתו
אשר חשב על היהודים: ויושט המלך לאסתר
את שרביט הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני
המלך: ותאמר אם על המלך טוב ואם מצאתי
חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני
בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן
בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים
אשר בכל מדינות המלך: כי איככה אוכל
וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל
וראיתי באבדן מולדתי: ס ויאמר המלך
אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה
בית המן נתתי לאסתר ואתו תלו על העץ אשר
שלח ידו ביהודיים (יהיר י"): ואתם כתבו על
היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו

בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך
ונחתום בטבעת המלך אין להשיב : ויקראו
ספרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא
חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב ככל
אשר צוה מרדכי (ר"ת אהו"ה) "אל "היהודים
"ואל "האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות
אשר מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה
מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו ואל
היהודים ככתבם וכלשונם : ויכתב בשם המלך
אחשורוש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים
ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשתרנים
בני הרמכים : אשר נתן המלך ליהודים אשר
בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נפשם להשמיד
להרג (בס"ס כ"י ולהרג נוא"ו . ונפקא מיניה לענין דינא)
ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף
ונשים ושללם לבוז : ביום אחד בכל מדינות
המלך אחשורוש בשלשה עשר לחדש שנים
עשר הוא חדש אדר : פתשגן הכתב להנתן דת
בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים ולהיות
היהודיים (יתיר י') עתודים (עתידים ק') ליום
הזה להנקם מאיביהם : הרצים רכבי הרכש
האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר
המלך והדת נתנה בשושן הבירה : ס ומרדכי
יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור
ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר
שושן צהלה ושמחה : ליהודים היתה אורה
ושמחה וששן ויקר : ובכל מדינה ומדינה ובכל
עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע
שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים
מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים
עליהם : ט ובשנים עשר חדש הוא חדש אדר
בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר המלך
ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי היהודים
לשלוט בהם ונהפוך הוא "אשר "ישלטו "היהודים
"המה ר"ת אס"ה בשנאיהם : נקהלו היהודים
בעריהם בכל מדינות המלך אחשורוש לשלח
יד במבקשי רעתם ואיש לא עמד בפניהם (ר"ת
לפניהם פ' מ"ם) כי נפל פחדם על כל העמים :
וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי
המלאכה אשר למלך מנשאים את היהודים כי
נפל פחד מרדכי עליהם : ס"ת לי . סס מע"ב כי
גדול" מרדכי" בבית המלך ושמעו הולך בכל
המדינות כי האיש מרדכי הולך וגדול : ויכו
היהודים בכל איביהם מכת חרב והרג ואבדן
ויעשו בשנאיהם כרצונו : ובשושן הבירה
הרגו היהודים ואבד חמש מאות
איש בראש הדף . וצריך לכתבן כמין שירה האזינו . בדף
אחד לבדו . ותיבת עשרת בסוף הדף :

איש ואת
פרשנדתא (סי"ן זעירא) ואת
דלפון ואת

אספתא : ואת
פורתא ואת
אדליא ואת
ארידתא : ואת
פרמשתא (שין זעירא) ואת
אריסי ואת
ארידי ואת
ויזתא (וי רבתא ז' זעירא) עשרת

בני המן בן המדתא צרר היהודים הרגו ובבזה
לא שלחו את ידם : ביום ההוא בא מספר
ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך : ויאמר
המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו
היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת
בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה
שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש :
ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם
מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום
ואת עשרת בני המן יתלו על העץ : ויאמר
המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת
עשרת בני המן תלו : ויקהלו היהודיים (יתיר י')
אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש
אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבזה
לא שלחו את ידם : ושאר היהודים אשר
במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ונוח
מאיביהם והרוג בשנאיהם חמשה ושבעים
אלף ובבזה לא שלחו את ידם : ביום שלושה
עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו
ועשה אותו יום משתה ושמחה : והיהודיים
(יתיר י') אשר בשושן נקהלו בשלושה עשר בו
ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו
ועשה אתו יום משתה ושמחה : על כן
היהודים הפרוזים (הפרזים ק') הישבים בערי
הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש
אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות
איש לרעהו : ויכתב מרדכי את הדברים
האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר
בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים
והרחוקים : (בב' פסוקים אלו יתגוב) לאו מקבל על
עצמי מ"ע ע על קבלת לקיימה מחר (ומגר יתגוב)
לקיימה סיום לקים עליהם להיות עשים את
יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה
עשר בו בכל שנה ושנה : כימים אשר נחו
בהם היהודים מאיביהם והחדש אשר נהפך
להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות
אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות איש
לרעהו ומתנות לאבינים : וקבל היהודים
את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב
מרדכי אליהם : כי המן בן המדתא האגגי צרר

כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפל פור הוא הגורל להמם ולאבדם: ובבאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ: על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם: (יהגוב) אלי מקבל עלי ועל ארפי כל מצות יוס זה קימו וקבל (וקבלו ק) היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה: והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה עיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם: ס ותכתב ת' רבתי אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף לקים את אגרת ר"ת הסה "הפרים "הזאת "השנית: וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש דברי שלום ואמת: לקים "את "ימי "הפרים "האלה ר"ת אהיה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם: ומאמר אסתר קים דברי הפרים האלה ונכתב בספר: ס י וישם המלך אחשורש (אחשורוש ק') מס על הארץ ואיי הים: וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו:

סכום פסוקי מגלת אסתר. מאה וששים ושבעה. וסימן כבדני נא נגד זקני עמי. וסדריו עשרה. וסימן בא גד. ומליו. והמן אסתר ותאמר:

כשגומר סוכך (וי"א שאם רוצה מברך ואח"כ כורך. ואינו עיקר) כולה ומניחה אצלו על הבימה ואח"כ מברך (ואם אמר קודם שברכה ברוך אתה ולא הזכיר השם. פוסק וכורכה ומניחה אצלו ומברך שנית. ואם אמר השם צ"ע אם יכול שנית ברוך ט') הרב ט' (בגנור. וי"א גם ביחיד) וכעלא ביחד יצא. ונהגו לומר בלילה אשר הניא. ולא כיום (רק שושנת יעקב) שכבר אמרו פיוטים:

(יז) אחר שיסיים. כורך המגילה כולה ומברך

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל הָרָב אֶת רִיבֵנוּ. וְהַדָּן אֶת דִּינֵנוּ. וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ. וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ. וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל | לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה. הַנִּפְרָע | לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. מִכָּל צָרֵיהֶם. הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ:

תה שברכה זו פותחת בברוך. עמו"ק: הלל. ב' פעמים בפתיחה ובחתימה. כן היא נוסחת הגמ' וכל הפוסקים הקדמונים. ואין לזוז ממנה. עמו"ק וברכת עובד ברכה ד'. והב"ח כתב סמך נאה לדבר. בחתימה א"ל הלא פ"ה הלל בסומה. עלו"ה: והמשלם. הוא סמוך לחתימה בכל הקדמונים. והנה מספר תיבות נוסח זה. כשם דוכ"ו. הב כגבורה עם הגולל. ועם ל"ז תיבות בכפית שלפניה עמ [ר"ת ע' אומות] להכניע ע' שרי א"ה. וה' לשונות של דין. כנגד ה' גבורה. ושם התשועה. כנגד ששה מושיעים שעמדו לישראל ועמו דין באדום ועמלק: מכל צריהם. כנגד המן, ששקול כנגד כולם: המושיע. להווה בכל דור. ולע"ל:

אחר כך. וז"ל אחור המן וזרש. ברוך מרדכי ואסתר. גם חרבונה זכור לטוב:

[בשחרית מדלגין אשר הניא. ומתחילין שושנת יעקב:

א"ה אֲשֶׁר הֵנִיא עֲצַת גּוֹיִם. וַיָּפֶר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים: בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם רָשָׁע. נֵצֶר זָדוֹן מִזֶּרַע עֲמָלֵק: גָּאָה בְעָשְׁרוֹ. וְכָרָה לוֹ בוֹר. וּגְדֻלָּתוֹ יָקְשָׁה לּוֹ לָכֶד: דִּמָּה בְנַפְשׁוֹ לִלְכּוֹד. וְנִלְכַּד. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד. וְנִשְׁמַד מְהֵרָה: הָמָן הוֹדִיעַ אֵיבַת אֲבוֹתָיו. וְעוֹרֵר שִׂנְאַת אַחִים לַבָּנִים: וְלֹא זָכַר רַחֲמֵי שָׁאוּל. כִּי בְחֶמְלָתוֹ עַל אֲגָג נוֹלַד אוֹיֵב: זָמַם רָשָׁע לְהַכְרִית צַדִּיק. וְנִלְכַּד טָמֵא בִּידֵי טָהוֹר: חֶסֶד גָּבַר עַל שִׁגְגַת אָב. וְרָשָׁע הוֹסִיף חֵטְא עַל חֲטָאָיו: טָמַן בְּלִבּוֹ מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמָיו. וַיִּתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת רָעָה: יָדוֹ שָׁלַח בִּקְדוֹשֵׁי אֵל. כַּסְפּוֹ נָתַן לְהַכְרִית זִכְרָם: כִּרְאוֹת מָרְדְּכַי כִּי יָצָא קֶצֶף. וְדָתֵי הָמָן נִתְּנוּ בְשׁוּשָׁן: לָבַשׁ שַׂק וְקָשַׁר מִסְפֵּד. וְגָזַר צוֹם וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר: מִי זֶה יַעֲמוֹד לְכַפֵּר שְׁגָגָה. וְלִמְחוֹל חַטַּאת עֲוֹן אֲבוֹתֵינוּ: נֵץ פָּרַח מִלּוּלָב. הֵן הֲדַסָּה עָמְדָה לְעוֹרֵר יְשֵׁנִים: סָרִיסֶיהָ הִבְהִילוּ לְהָמָן. לְהַשְׁקוֹתוֹ יֵין חֲמַת תַּנִּינִים: עָמַד

בעשרו ונפל ברשעו. עשה לו עץ ונתלה עליו: פיהם פתחו כל יושבי תבל. כי פור המן נהפך לפורנו: צדיק נחלץ מיד רשע. אויב נתן תחת נפשו: קימו עליהם לעשות פורים. ולשמוח בכל שנה ושנה: ראית את תפלת מרדכי ואסתר. המן ובניו על העץ תלית:

שושנת יעקב צהלה ושמחה. בראותם יחד תכלת מרדכי: תשועתם היית לנצח. ותקותם בכל דור ודור: להודיע שכל קויך לא יבשו. ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך: ארור המן אשר בקש לאבדי. ברוך מרדכי היהודי: ארורה זרש אשת מפחידי. ברוכה אסתר בעדי: ארורים כל הרשעים. ברוכים כל הצדיקים: וגם חרבונה זכור לטוב:

[יח] ואתה קדוש. קדיש שלם בלא תתקבל: (יט) אם הוא מו"ש. אומר ויהי נועם. ואתה קדוש. קדיש. ויתן לך. הבדלה. עלינו. קדיש:

זמר לליל א דפורים

[פורים פורים לנו. ברוך אשר בחר בנו: (חתום יוסף שלום) יתרומם שם אלהינו. הנוקם את נקמתינו. מעמלק ראש צרינו. כי ברפידים נלחם בנו: פורים וכו' ואף גם זאת בהיותנו. גולים בארץ אויבינו. לא עזבנו אלהינו. להפר בריתו אתנו: פורים סתר היתה לראש. אל מלך גדול וקדוש. בימי המלך אחשורוש. ה' היה משגב לנו: פורים פתשגן הנשתון להכרית את עם לא אלמן. בעצת הצורר המן. אזי חיים בלעונו. פורים שלח רצים דחופים. אל שבע מאה ועשרים. להשמיד כל היהודים. לולא ה' שהיה לנו. פורים לבש נקם ולא חסה. על יד ימיני והדסה. זמר חדש אליו אשא. עד הנה ה' עזרנו: פורים ויוציאנו לרוחה. ומיגון ואנחה. ליהודים היתה שמחה. ואור יקר זרח לנו: פורים מלאו גביעכם יי. ושלחו מנות לאין. ונראת עין בעין. בשוב ה' אתנו: פורים

לליל שני

יקריבנו ה' לעבודת בית המקדש. למען זכות אבותינו. אב רחמן: קרב זמן. קרב זמן. אל נאמן. אב רחמן. אין כמוך ה'. מהר יבנה בית המקדש ונעשה את עולותינו. אב רחמן: והצילנו ה'. מודים עושי רשעה. על יד דוד משיחנו. אב רחמן: שמחנו ה'. עם משיח דוד בן ישי. וקבץ גליותינו. אב רחמן. עת לעשות לה'. בעמלק נקמה. כאשר עשה לאבותינו. אב רחמן]:

(כ) שחרית. נכנסין לבית הכנסת (ראוי ללבוש בגדים נאים. כי י"ט גדול הוא ליהודים) [וקודם התפלה. יקיים מתנות לאביונים. וקודם יאמר כמתחה. לש"י כו'. הריני מו"מ לקיים מ"ע מה"ת. נתון תתן. פתוח תפתח. ומ"ע מדברי קבלה. ומשלוח מנות איש לרעהו. ולא יתן לשני כפי רכים. אבל אסתר וכוי יקימו מתנות לאביונים. ומחק בה גם הקטנים. ואל כתובים יד. מתנים לו] ומתפלל כאחר ימים [ואומר מזמור לתודה עה"ג. והש"ץ חוזר התפלה:

קרובץ לפורים

בתוב כל פיוט. מלא א' מפסוק ויאהב. ואחריה אות מא"ב מתוחם (לכך צקרשת. מקובץ יחד פעם א') ואח"כ חרוז המתחיל במלא א' מפסוק ומרדכי יצא. ואחריה הפוס אלעזר בירבי קיליר חזק. אות א' בכל פיוט. וכלל ולירושלים את צמח יחד. לפי שבבבלי ירושלמי איתא כמה טעמים על י"ח ברכות. ואיתא בתוספתא פרק ח"ב. שאף אחר שתקנו ברכת המינים ומצאו סמך לי"ט ברכות. ויתן הצום לפני פירשה. וכלול כל דוד בבונה ירושלים. לכן אף שלא נהגו כן בתפלה. בחר הקליר לכלול את צמח דוד בבונה ירושלים בפיוטו. ולפייס לבוק עיר דוד בא"י בונה ירושלים. כדי לייסד הפיוטים על פסוקי. ויאהב המלך. ומרדכי יצא. המדברים בגדולת מרדכי ואסתר. שהם בני א"י סיונה. והקדום ר' פנחס מקארין זללה"ה וי"מ אבל בלפי הפורים יומא דשאול. לא יסד שום פיוט על את צמח דוד. והא"כ יומא דדוד. לא הזכיר תשאול. בפיוט למען שמים. שהזכיר כל הקדמונים:

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן

ויאהב אומן יתומת הגן. אמנה שבעים וחמש בעדה להגן. אז מאז כחו יודע נגן. אריה בן זאב לישע הוגן. אץ להזכיר אותו מגנן. ומרדכי אומץ באלף המגן:

ברוך אתה יי. מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים:

ויאהב. מרדכי אהב לאסתר שהיתה יתומה הראויה לגם. וזכות אמונת אברהם בה' כשהיה בן ע"ה שנה לאחת מבית אביו וארץ מולדתו. הגין על אסתר לטובת בניו: אז. כשראה דוד ברוח קדשו שעתיד מרדכי לצאת משמעי שנקרא אריה (לפי שאמו מיהודה גור אריה) בן זאב (לפי שאביו מבנימין זאב יטרוף) ויהיה הגן ליהושע ישראל. מיהר להזכירו כשרצה אבישי להרוג את שמעי ומנעו מזה. ומרדכי ג"כ נתחזק כאסתר בזכות אברהם שהבטיחו ה' שיהיה לזרעו כאלף מגינים: (אץ. מיהר. כמו ולא אץ לבא. יהושע י):

במלך בכם יה תק לזרע כה יהיה. בקמים כל נשם לא תחיה. בן בכורת חל דבר אהיה. בקוין אשר נכמר ויחיה: בבן צפעו צץ לצדים שיהיה. יצא למררו מור בנשמים מחיה:

ברוך אתה יי. מחיה המתים: נקדישך עד וקדוש אתה:

המלך. ה' תקנו בשמו וכסאו. שלא יהיו שלמים עד שיומחה זכר עמלק. וכן כתב בתורה לזרע אברהם (שנאמר כה יהיה זרעך) שלא להיות כל נשמה מזרע עמלק שונאיו. אך שאול המלך (שנקרא בן בכורה. לפי שפסח בבכורי ישראל. שאחר הים הגדול שלא מחו במצרים וגם נתקרבו לעבודת ה'. השאו בעגל ונתרחקו) הילל דבר ה'. שעשו לשרים עמלק. ולאחר נכמרו רחמיו על אגג (שהיה קוץ מכאיב לישראל) והשאירו בחיים לילה א'. נתעברה ממנו שפחה א'. ונולמה המן נחש רע להיות מריע לישראל כקוצים. עד שילא כנגדו מרדכי (שנקרא מר דרור) למרר היו בעצת ה' שנקרא צרור המור. ועתיד להחיות מתים בגשמי רצון ושל התיה: (בקמים. שונאים. כמו קמיו ומשנאיו. דברים לג):

את אסתר גל ממסתיר לגואל. גוי כנואש מלהגאל. גוזר אם אין לאיש גואל. גלף מישפה תבנית הגואל. גש כאח לצרה לצחצח הגואל. מלפני עיר וקדיש להקדיש אאל:

ברוך אתה יי. האל הקדוש: אתה חונן. עד בינה והשכל

את אסתר. ה' גילה לאסתר ממה שמרדכי ססתירה. והכינה לגאול ישראל. ושנתיאשו ישראל (שנקראו גוי קדוש) מהגאולה. גזר ה' ואמר: הנה שסטורים שאין להם גואל. פ"מ יוגאלו. וחקק ושולא מבנימין (שאבנו בחושן היה ישפה) את מרדכי גואלם. ונתקרב לישראל כאחים לאחיו. להצילם מצרתם ולטהרם בתשובה מאוהמם אכילת סעודת אחשורוש והשתחויתם לצלם נבוכדנצר. ועי"ז נגאלו. ולכן אתחזק לקדש שם ה' ברבים קודם המלאכים שנקראים עירין קדישין: (גלף. ל' חקיקה וציור בתרגום: הגואל. ענין מיאוס. כמו מורלם יגאלם (מלאכי ב'): אאל. ל' חוזק. כמו אילותי. (תלים כב):

מכל דורו בן להתבונן. בעת מאיזה חטא צג צר שונן. דבבת אב כזכר אונן. בדלתי צור כנסה דפק והנן. דגלים לשלש תען ולהנן. המלך זעקם בן דעה חונן:

ברוך אתה יי. חונן הדעת: השיבנו. עד שלמה לפניך

מכל דורו מרדכי הבין בהנהגת כל בני דורו. כדי לידע ולהבין מאיזה עון שבהם עמד עליהם המן הצורר לשמן כתרב לשונו להלשינם לאחשורוש. וכשנזכר הנהגה שאול אבי זקנו. שעבר על ה' וחמל על אגג והשאירו חי לילה א' ואז נתעברה ממנו שפחה א' עם המן. דפק על דלתי בתי כנסיות (שבהם שוכן צור ישראל) בתפלה ותחנונים. וגזר על ישראל (שהנו במדבר בד' דגלים) לצום ג' ימים לילה ויום ולבקש רחמים. וה' חונן הדעת. הבין דעתם ששבו לו בכל לבם. ושמע בקולם: (צג. עמד. כמו ויצג (בראשית ל): אונן. מרדכי. שבא מבנימין שקראתו אמו בן אוני: דפק. הקיש. כמו קול דודי דופק (שיר ה): תען. לשון תענית):

הנשים ההגונות לכם ישיבה. הובארו וסערה בם נשבה. הדסה זאת בנע לה תור ומחשבה. הוללה לכל רואיה ועזר לו שוה. הודר ימיני לשובב שובבה. בלבוש רצות רוצה בתשובה:

ברוך אתה יי. הרוצה בתשובה: סלח לנו. עד וסולח אתה:

הנשים. כל הנשים היפות הראויות לישב בכסא מלכה שהיו שם: כשהוליכום לפני מלך ושתי היו מבוערות עתה. וגירשם אחשורוש מביתו כבנשיבת רוח סערה. אך בהגיע תור אסתר והצב המלך להביאה לפניו. נשאה חן ותהללה מכל רואיה. ולזה עשאה לו לאשה עזר כנגדו. ובגם זה נהדר מרדכי איש ימיני בעיני ישראל בנים שובבים. להחזירם בתשובה בהראותם כי שקר החן גו' יראת ה' גו'. ויצא בלבוש שק כדי לרצות ה' הרוצה בתשובה: (הובארו. כמו הובערו (בחילוף אותיות אהחע"ר) לשון מיאוס. וכן: נבעו כאור: ב"ק כס):

ותשא ותבא באלוה. ולא ידעה כי זאת עשתה יד אלוה. ויבער חנף בכל גבול לשלוה. ובהגיע תור בנין לצלוה. ובת אביחיל

ותשא: אסתר פייס לה'. והבוא למלך בבמחונה בה'. אף שלא ידעה כי זה בכוונה מה' לשובת ישראל. ולזה נתן בלב אחשורוש איש בער. להסניף למשרתיו שישלטו בכל

נטעה

לְבֻשָׁה צָלוּחַ. מַלְכוּת בָּהּ רַבָּה מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

ברוך אתה יי. חנון המרבה לסלוח: ראה נא בענינו. עד וחזק אתה

גבולו לקבץ נערות. וכשהגיע זמן בנין בית שני לגאולת ישראל. לבשה אסתר מלכות. וה' ריבה בה מלוכה. שילא תתנה דריוש לבנות ביהמ"ק לכפר עונותינו. על כי ה' מרבה לסלוח:

חָן זְבָדָה מֵהַרְרֵי אֵל. זְכוּתָהּ עִמְּעַם בְּיַד בֶּן אֲבִיאֵל. זֹאת בְּבוֹאָהּ הַיּוֹם נָשְׂאָה עַיִן לָאֵל. זָכְרָה נָא לִי צִדְקַת הַרְרֵי אֵל. זֶה הֵבִינָה לְאוֹת לְתִיקּוּן אֲרִיאֵל. תִּכְלֶת יָדָהּ עֲשׂוֹת לִגְאוּלֵי אֵל:

ברוך אתה יי. גואל ישראל: רפאנו. עד ורחמן אתה

חן. נחלק לאסתר. חן טוב בזכות האבות ואמהות וקינה. ולזה דעם מתמים לזכות. ובבואה למלוכה. אמרה ידיה לה' ואמרה. זכור לי צדקת אבות לבלי אשמע בגוים. וה' (שנקרא ה' זה אלי) הכינה לסימן לתיקון בנין בהמ"ק. ושתקבץ תכלת בידיה לפרוכת בהמ"ק שיבנה לגאולי ה': (זובדה. לשון חלק טוב. כמו זבד טוב (בראשית ל): עמעם. ל' הכהה ובירושלמי גבי פת נכרי. רבותינו עמעמו עליה והתירוה: אריאל. שם בהמ"ק):

וָחֶסֶד חִסְּדָהּ חָסִיד הַמְּהוֹלָלִי. הוּר וְכַרְפַּס וּכְתֶם וָחֳלִי. חִילָּה רוֹזֵן רֹאשׁ פֶּתֶן מַנְהֲלִי. הֲרוֹנְבוֹ לְשַׁלַּח עוֹד מְלַאכְלִי. חִילַּת פְּנֵי אֱלֹהִים יהוה חֵילִי. וְחוּר בַּב חִתְלִי רוֹפֵא חוֹלִי:

ברוך אתה יי. רופא חולי עמו ישראל: ברך עלינו. עד כשנים הטובות

וחסד. ה' יוצר הכל החסיד בכל מעשיו. המשיך על אסתר חוט חסד וקישטה בכל מיני מעילין והכשיטין. והתפללה לה' ואמרה. הנה רוצן ראש המן הנחש הרע הרוצה להרפני לגהלים. ושלח בו חרון אפך ולא ישרפני עוד. ויקבל תפלתי לפני ה' שהוא תמיד מעוזי. והוליאני להכסי. ושמרני מכל רע. כמו שמורכין העובר בצאתו מרחם בחתולות רבים לשמר מכל נזק. ורופא חולי: (חילה. חילה לשון תפלה. כמו ויחל משה (שמות לב): מנהלי. ל' נהלי אש: מלאכלי. ל' שריפה. כמו והסנה איננו אוכל (שמות ג): וחור. ל' אירוס):

לְפָנָיו טָבַע הוֹד אַבְרֵךְ. טָבוּעַ הָיָה וּמוּכָן לְהַאֲרִיךְ. טָמְנָה וְסָתְרָה מִפְּרוֹעַ יָרֵךְ. טָמָא כְּהוֹגֵרַל נִפְנָה לְהַבְרֵךְ. טוֹב פֵּץ לָהּ קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ. וַעֲטֶרֶת בִּשְׁנַת טוֹבָתֵךְ בְּגֶשֶׁם אֲבָרֵךְ:

ברוך אתה יי מברך השנים: תקע בשופר עד כנפות הארץ לארצנו:

לפניו. בפני מרדכי היה מלויר חן והוד יוסף. והיה מזומן לרפאות ישראל מצרתם. ואסתר הטמינה עצמה מלגלות יריכה אך כשעלה גורלו להכריב נפנה עם אחשורוש הטמא. אמר לה האל הטוב אלא יתאוב לה זה לעון. אבן לטוגו עבור גאולת ישראל. ולזה קומי כו'. ושנה הווסד בית ה' בהיה טובה ומעוטרת בגשמי ברכה: (הנא. ל' אמנא. אברך. יוסף. ע"ש ויקראו לפניו אברך: להאריך. ל' רפואה. כמו אעלה ארוכה (ישעיה נח): להבנך. ל' הרכבה. כמו שמבריך את הגפן: פץ. דיבר. כמו פציתי פי. שופטים יא):

מִכָּל יוֹדְעֵי דָּת שְׁפַתַי מְרַבֵּץ. יָרַךְ יְמִינִי כְּדַת יָמִין רוֹבֵץ. יוֹפִי עֲדִי עֲבָיִים מְשַׁבֵּץ. יָצָא מְלוּבָּשׁ עַל יַד קוֹבֵץ. יָרַשׁ מִתַּן שְׁאֵלוֹת יַעְבֵּץ. וְזָהָב יְמַן לֶאֱסוֹף נִדָּחִים מְקַבֵּץ:

ברוך אתה יי. מקבץ נדחי עמו ישראל: השיבה שופטנו. עד במשפט:

מכל. בני יששכר (שנאמר בהם יודעי בינה. רובץ בין המשפתים נתכבד יותר מרדכי איש ימיני. ורבן בתורה שהיתה בימין ה'. וזכה לקישוטין יפין משובצים זהב ויצא בלבוש מלכות. לפי שקיבץ על יד דברי תורה. וזכה לירש מתנת ה' ליעבץ (עתניאל בן קנז. שברכו ה' בתורה. והרחיב גבולו בתלמידים והגיע מילה"ר) ע"י שאלתו זאת. והמן שדין ואסף זהב בשבילו. וכן יהיה לעתיד כשיקבץ ה' נדחי ישראל: (ימן. זימן. כמו וימן אלהים. יונה ב):

הַבְּתוּלוֹת בְּהִקָּבֵץ שֵׁנִית בְּמֵאֵהַב. כְּבוּדָה בַּת מֶלֶךְ הִשְׁלִיכָה יְהַב. כִּי צַדִּיק יהוה צְדָקוֹת אָהֵב.

הבתולות. לפי שלא הגידה אסתר את עמה. יעצו לאחשורוש לקבץ בתולות שנית. ואשה מתקנאת בירך חברתה ולזה תגיד. אך עמדה באמונתה למרדכי. והשליכה יהבה על ה'. כי צדיק כו': כמש. אחשורוש (שמשל לדוב אורב) הטמין. בלבו השנאה. אף ששנא לישראל יותר מהמן. והמן הלשינם והלהיב הלהב וגילה שנאתו וביאה לפועל להשמיד כו'. ולכן חפר לו בור לעד. ונמחה מהעולם. ובשרו נשרף בגיהנם תמיד: (כמש. הטמין. כמו

כָּמַס דוֹב רִשְׁפֵּי לַהַב מַלְהִיב לְלַהֵב. כָּרָה שׁוּחָה לָעַד לְחוּמוֹ לְהַבְהֵב. גְּדוֹלָה קָפַץ בְּדִין מִשְׁפָּט אָהֵב:

ברוך אתה יי. מלך אוהב צדקה ומשפט: ולמלשינים עד במהרה בימינו:

כמו כמוס עמדי (דברים לב): להמו. בערו. כמו ולהטם כגלים (תהלים א): להבהב. לשרוף כמו זבחי הבהבי (הושע ח): גדולה. ה' שגר על ישראל מלכות מדי (הנרמזת בתיבת גדולה מפסוק את מה השיבה גו') במדת הדין. על כי ה' אוהב משפט: (קפץ. סגר. כמו לא תקפוץ דברים טו):

וַיָּשֶׂם לַיְלָה וּתְנוּמָה הִמְנִיעַ. לַיְלָה אֲשֶׁר תַּנִּין וְיָרֵב הֵנִיעַ. לַדּוֹרוֹת אוֹתוֹ הִצְנִיעַ. לִהְיוֹת לְפִלְאוֹ צָנוּעַ. יְכַד זֵד יָהִיר וּבְאַשְׁמוּרוֹ הִכְנִיעַ. וְתַבְרִיךְ יְתוֹמָיו שָׁח זֵדִים מַכְנִיעַ:

ברוך אתה יי. שובר אויבים ומכניע זדים: על הצדיקים. עד בטחנו:

וישם. ה' עשה בלילה זו מניעה לשינת אחשורוש ולילה זו שנה הניע והשפיל פרעה והחריב וחילם שמורים לישראל לדורות לעשות בה נסים לפורים. ולזה לכד ה' בלילה זו גם להמן הגאה וגבה לב. ובאשמורה הג' הכניעו והשפילו. וגם אגובת בניו השפיל לעפר. ה' המכניע זדים: (תנין. פרעה. כמו התנים הגדול (יחזקאל כט): ירב. החריב. כמו מנחה למלך ירב (הושע י): יתומיו. בניו. מל' יתמתני אמי. תלים נח):

כֶּתֶר מְלוּכָה מֵאָז הָיָה מוּבְטַח. מֵאֵלָיו הָיָה לְהִנָּתֵן לְבַת הוּבְטַח. מַלְכוּת כְּשֶׁרוּהָ מַרְאָם הוּטַח. מְטוֹבַת זִיו הוֹד מִבְטָח. מֵרֹאשׁ עַד עָקֵב לִבָּהּ בָּטַח. בּוּץ לְהַאֲמִירָהּ בְּמָעוֹז וּמִבְטָח:

ברוך אתה יי. משען ומבטח לצדיקים: ולירושלים. עד לתוכה תכין:

כתר. בנימין הוכשר מאז שיצאו ממנו ב' מלכים (שנאמר ליעקב. ומלכים מחלציך יצאו) הא' שאול. והב' אסתר. ולזה היה ראוי להנתן לה כתר מלכות אפילו בלי אחשורוש: מלכות. כשראו המלכיות לאסתר נבזו בעיני עצמן. כאילו מראית פניהם הוטח בעפר. מפני טיב הזיו והוד שהובטחה מאבותיה: (כשרוה. כשראוה. כמו אשורנו במדבר כד): מראש. מתחלה עד סוף בטח לבה בה'. והיתה עומדת לבוא למלך לא כדת. וביומי התעניתה בלי כח. ותלבש בגדי מלכות בוץ וארגמן. להחשיב עצמה לפניו. ונתחזקה בעוז מבטחה בה': (להאמירה. ענין חשיבות. כמו וה' האמירך. דברים כו):

מַלְכוּת נִתְחַפְּזָה כְּחָזוּ רְבִיד. נָבָל נָתוּן עַל יְדִיד מִיַּד מַעֲבִיד. נִשָּׂאוֹ מֵעַל כֹּל וְעָרְהוּ הִכְבִּיד. נִינָיו כְּתַרְזוּ לְהַאֲבִיד. נְשׂוּאֵי רֶחֶם זָבַד טוֹב הִזְבִּיד. וְאַרְגָּמָן יִמְנָם לְכוֹנֵן עִיר דָּוִד:

ברוך אתה יי. בונה ירושלים: את צמח דוד. עד ישראל ברחמים

מלכות. המלכיות נכלמו כשראו רביד הזהב שהשי' על המן הנבל. נתון על מרדכי ידיד ה'. מי ה' המשעבד הכל לרצונו. והוא שם להמן על כל השרים והכביד משאו עליהם. ופתאום הושפל וגם בניו נהרגו כשבא הזמן לאבדם. ולישראל שנשואים מני רחם חילק חלק טוב. והמן הכין להם ארגמן ועושר רב. ואח"כ בנו ממנו עיר דוד: (ניניו. בניו. כמו לניני ולנכדי (בראשית כא): כתרזו. בל' חז"ל הוא ענין הוצאת רעי שהאדם שלא ברצון. והוא ל' לעג מאוס בזוי: ימנם. ל' הכנה. כמו זימן להם. דניאל א):

בְּרֹאשָׁהּ סִיָּם נֵר אֲשֶׁר הוּפְלָא. סִיגַּת שׁוֹשַׁן עֲלוֹת מִשְּׁפֵלָה. שִׂיחַת רְדוּמִים עָלוֹת מִמַּכְפֵּלָה. שְׂעִיר וְאֵת שְׂרִידָיו לַשַּׁחַת הִפִּילָה. סְגוּרֵי כֶלֶא הֵפֵן מֵאֲפֵלָה. וְהֵעִיר רוֹן כְּפֻלָּה לְשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ברוך אתה יי. שומע תפלה: רצה. עד לציון ברחמים.

בראשה. בראש אסתר היה סימן נפלא שראויה למלכות. שהכתר היה מכוון לראשה. ומעכשיו גרם שישראל שנקראו שושנים יעלו משפלותם: (הס. ל' סימן בל' חז"ל): שיחת. תפלת האבות ישיני עפר שעלה ממערת המכפלה. השיגה לשחת המן ובניו זרע עשו. ותפן מאפילה לאורה את ישראל שהיו סגורים בגלות כבמאסר. והשיר שופן כפלים רננה תהלה ושמחה לה' שומע תפלה: (שיחת. לשון תפלה. כמו לשוח בשדה (בראשית כד): שרידיו. בניו. כמו והאביד שריד. במדבר כד):

ויםליכה. ה' המליך לאסתר. לעזר לאומה ישראל (שנקראו מורשה. ל' מיראים. של שמאוסים בעיני האומות) ומעת שנבראה

ותמליכה עזור לאום מוראה. עצורה היתה כבן מעת נבראה. עמידתה הפגיע בעדה קריאה. עד עת בא דברו אשר ראה. ענותם לחוזים שדי הראה. שושן תוהים לעבדו ביראה:

ברוך אתה יי. המחזיר שכינתו לציון: מודים אנחנו לך. על הנסים: ועל כולם עד ועזרתנו סלה:

היתה מעוכבת למלוכה. ומרדכי הדה ועמיהם שתפלל עבורם וקרא כה' עד שנתקיים מה שראה בחלום: (השניה. ש' שפלה כמו ואל תפגע בי. ירמיה ז) ענותם. (הע' בפת"ח) ה' הראה לנביאים כל עניים וצרותם קודם שבאו: שושן. כשושנה בין החוחים שמנקבין אותה ועומדת ביפיה. כן ישראל בין הרשעים. בכל צרותם מתעוררין לעבוד ה' ביראה (ובראה מזה. שבמקום הקליר. היה סיום ברכה זו בכל יום. שאותך לבדך ביראה נעבוד. והכהנים נושאין כפיהם):

תחת. לפי שמרדכי פלפל ויגע אמו בתורה (שנקראת לקח טוב) ופעולתו היה ככל הצדיקים שפעלם לטוב. וע"י תפלתו נדבריים טובים ונאים. הפך הגורל שהבל למשתה ויו"ט. גם שהיה נבקשך אתה ה'. שתמהר גאולתינו כמאז. ותביאנו לבהמ"ק.

תחת פלפול יגיע לקח טוב. פעולת צדיק פעלם לטוב. פאר אומר אשר הוא טוב. פור הפך למשתה ויום טוב. פדות כן תחיש להדר הטוב. צהלה וזמרה להודות לאל טוב:

ברוך אתה יי. הטוב שמך ולך נאה להודות. אריא ברכנו. עד ובכל שעה בשלומך:

ושם עדה להלל הטוב בשמחה וזמרה:

ושתי. מוגלת ליהרג כפי מערכות המשפט שהיתה הוגנת בין השרות ומוכתרה בכתר מלכות. והגיע זמן הגלות אסתר (שנקראת אילת השחר) שהדרוך ברגליה על

נשתי צואנה למערכות. קציעות כהוכתרה ממלכות. תלי אילת במות דורכות. שבעים ימי צר עלות לה ארוכות. תקפת עם דר לעיניה ברכות. ושמחה קול נשמע מחברות. ודובר שלום ממעון הברכות:

ברוך אתה יי. המברך את עמו ישראל בשלום:

במתי ושתי. ובזכותה עלה רשותה לפ' ימי צר שבין אגרות ראשונות לשניות (מי"ג ניסן עד כ"ג סיון) ונכתוב אסתר ומרדכי הדס את כל תוקף לישראל (שנקראו עיניך ברכות גו') לקיים אגרת הפורים. ואז גם משמים נשמע קול השמחה. וה' דיבר שלום לעמו ממעון קדשו. שהם גמי הברכות]:

אחר הסלה. חצי קדיש [וס"א מחזן אח"א ולמגלה כב' הימים] מוציאין ספר תורה. קורין ג' (סוף פרשת בשלח) ויבא עמלק. ויש כופלין פסוק אחרון:

קריאה לפורים

ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי. ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה: לוי והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק: וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בא השמש: ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב: ישראל ויאמר יהוה אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה נסי: ויאמר כי יד על כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר:

חצי קדיש. יהללו: מחזיר ס"ת למקומה: (כא) קורין המגילה בברכותיה. יש אומרים גם זמן ביום. ויש מקומות שאין מברכין בה. אח"ה אשר הניא. רק שושנת יעקב ארור המן. ברוך מרדכי: (כב) כיום מילה. מלין קודם קריאת המגילה. וכנ"ל: (כג) [אחרי] סדר קדושה קדיש שלם. עלינו. קדיש יתום. מזמור שיר לתמלום. ושיר מזמור לאסף. ועל אילת השחר [ולומד משם. והולך לביתו: (כד) קורא המגילה לבני ביתו. ויזהרו בסעודת שחרית שיאכלו בה י"ט. ולומר לשיקב"ו מ'. תרגני בו"מ לקיים מ"ע מדברי קבלה של אכילת סעודת פורים. ובסעודתו קורא ויבא עמלק. חכירת עמלק. ולומד משם. ומקיים משלוח מנות. ולומר נפשי

פ"ע. וחייב לבסומי. לשתות יותר מלימודו מעט, ולא ישתכר. ומכה"ך נסמ"ז) :

ז'. סעודת פורים ומשלוח מנות

(א) מצוה להרבות בסעודת פורים. ובסעודה א' ביום יוצא י"ח: (ב) כשם שאוכל בלילה. לא יצא י"ח: (ג) מ"מ ישמח וירבה בסעודה קצת. גם בלילה שלפניו. ואף שיש חובה. אע"פ שאינם עקרים בשל יום. עמו"ק דזה פי' מה שאמרו. דאי עבדה בפין יממא אם. ביום בשל לילה. וכן העיקר: (ד) כל יום צריך לעשות רובה ביום (לא כמו שנוהגין לעשות בלילה שלאחריו) ובשחל בע"ש. צריך לעשות הסעודה לפני חצות היום. מפני כבוד שבת: (ה) בסעודה זו יעסוק בתורה קודם שישתכר. לקיים לשון הגמ'. אורה זו תורה וגו'. אם ירצה ילמוד בס' זה מענינו של יום: (ו) חייב אינש לבסומי בפוריא. עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מפרשים אותו. על החשבון שעולה לשניהם בשוה) שמעתי מהמ"ה ז"ל. בשוא היה מוכג בנחרותו לקיים מצוה זו כתמרה. שאין הדבר יוצא מידי פשוטו. בענין המעשה. ולפון בו סוד גנוז ליודעי חן. ועמ"ש בס"ד בפי': (ז) אך כשהוא שמזיק לו השכרות. פשיטא שאינו מחויב בכך (גם לא כשהוא בייגו. ואין בו מדעת קונו. ורבה דשחטיה לר"ז שאני. דרב גוברים שהיה יכול להחיותו) ראיה לדבר. ריב"א. דוק. ופ"ז נאמר אחד המרבה ואחד הממעיט. ובלבד שיכוין לבו לשמים: (ח) אולם סוד פורי"ם בקצור. רומז ג' אלהים ממותקים בג' הויות (כך שכל גי' פל"ו [גי' יעקב בן לבי] הוא בעל הספר. עי' ברכת הזמון) [בסוף כסא שן. ד"ה ותשלם כל מלאכת ההסא שן] דמגל"ה. הוא שלא"ס אשר הוא הוכל. אז הבין ירחת ה' בס' אכול את המגילה הזאת. ואכלה והפי בפי כדבש. ובכר ידעת ג"כ סוד אכילה בכסא שן. ומאן דאית ליה אכילה גרבא דחמרא בעי. לקיים אכלו רעים שתו דודים. המשכיל יבין. לכן ודאי צריך להשתכר ביום זה. שאורות ישוב הדעת מגולים. והמתיישב ביינו. יש בו מדעת שבעים זקנים. ודי בזה למבין. וכמה מעלות ליום זה. שהוא דוגמת מתן תורה כמש"ל (ולכן נ"כ נקראת המגילה ספר. כהמתה של תורה) אע"פ מר בריה דרבינא לא יתיב ביה בתעניתא. אפי' מפני חלום רע: עי' ע"ד לקמן: (ט) המתענה פ"ת צריך למיתב תעניתא לתעניתיה: (י) וי"א שאינו רשאי להתענות. אלא עד המנחה: (יא) הנודר הוא שבע לגוס בפורים. נדרו ושבועתו בטלין. כן עיקר. אע"פ שיש חולקין וס"ל שיאכל בלילה. ולמוסרה דמילתא. יתירו לו: (יב) אבל בשלל עם ימים המותרים. כ"ל דהל. וצריך הסרה. אע"פ שבע"פ מ"ד בי' רי"ז לא פסק כן: (יג) אומר על הנסים בברכת המזון. ואם התחיל סעודתו ביום. ונמשכה עד הלילה. אומר על הנסים. ובכאן נ"ל לסמוך על דיעה זו. אע"ג דבעלמא כ"ל דעת החולקין. כמש"ל כמה פעמים. ולא עוד אלא אפי' כבר התפלל ערבית תוך הסעודה. נמי מדכיר. והכי עבידא עובדא: (יד) שכח ולא הזכיר על הנסים בברכת המזון מחזירין אותו. כן כתבו האחרונים. וצ"ע עיקר. דלא כמ"א. עמו"ק: (טו) היה סועד בע"ש וקדש עליו היום. עי' מטה זהב:

ח. משלוח מנות ומתנות

(א) חייב לשלוח לחבירו שתי מנות של מיני אוכלים ומשקין. וכל המרבה לשלוח לריעים הרי זה משובח: (ב) ואם אין לו מה לשלוח. מחליף עם חברו מה שיש לו: (ג) גם אשה חייבת בשילוח מנות. עמ"י סי' ק"ך: (ד) ואיש ישלח לאיש ואשה לאשה. ולא להפך. וה"מ במנות. אבל במתנות אין לחוש: (ה) חייב כל אדם מישראל ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים. וכבר כ"כ לעיל מזה. וצריך ליתן מן החולין. רק מה שמוסיף רשאי ליתן מן המעשר: (ו) אין מדקדקין במעות פורים. אלא כל הפושט יד נותנין לו. ובמקום שנהגו. נותנין אף לא"י. מפני דרכי שלום: (ז) במקום שאין עניים. מעכב מעות פורים בידו. עד שיבואו לידו ויתנם להם:

ט. איסור הספד ותענית ומלאכה

(א) במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בפורים אין עושין. וכן נהגו האידנא בכ"מ. ונ"ל דוקא מלאכה כבדה ושיש בה עכוב: (ב) כל מלאכה של שמחה מותרת. ומה"ט נמי מקילין בפרקמטיא. שמחה היא לו. מכל מקום יש ליזהר שלא ימשיך בה ויתבטל משמחת פורים: (ג) מותר לכתוב אגרת שלומים ומזכרת חובותיו. כל מלאכה מצוה מותרת. ונ"ל נ"כ דוקא כדלית בה טירחא טובא: (ד) וכן דבר שעושה לצורך פורים מותר: (ה) במקום שנהגו היתר. מותר בכל. ומכל מקום העושה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה: (ו) אף במקום שנהגו. אין אסורין אלא ביום קריאת המגילה: (ז) יום י"ד וט"ו. אסורין בהספד ותענית לכל אדם בכ"מ: (ח) כל דברי אבלות נוהגין בחנוכה ופורים. מכל מקום מותר האבל לילך לבית הכנסת לשמוע המגילה: (ט) ויש מקילין באבילות (אפילו דיום א') פרהסיא בי"ד וט"ו. ויש לילך בזה אחר המנהג ודוקא לענין ישיבה על גבי קרקע ונעילת הסנדל בנגד: (י) אבל בשאר דברים שאסורים באבל. כ"ע מודו דנוהגים גם בפורים. ופשוט שאסור לראות בעיני שמחה. והא"ל בדברים שבצנעא שאסור: (יא) ולד"ה עולים לו למנין ז' ב (יב) שאבל חייב בשילוח מנות. אלא שאין שולחין לו כל י"ב חודש על אביו ואמו: (יג) ואם אין אחר בעיר. צריך לשלוח לו. ולא ישלחו לו תפוקים ולא כל דבר שמחה. אבל מתנות לאביונים לעולם מותר: (יד) האונן בלילה. יש לסמוך ע"ד האומר שחייב במקרא מגילה. אבל לא יאכל בשר ולא ישתה יין. וביום אסור בכל עד שיקבור מתו: (טו) מותר לישא אשה בפורים (ויש מחמירין) וכ"ש שעושין בו פדיון הבן: (טז) חייב במשתה ושמחה גם ביום ט"ו. ויש לו כמה מעלות טובות שאמר לעיל. וכן התחילו השולחנות לישב במדינה. י"א שאם הזיק אחד את חבירו (מחמת שמחת פורים. שלא בכוונה) פטור מלשלם. אבל על גופו חייב: (יז) מה שנוהגין ללבוש בלבישת פרצופין וכלי גבר על אשה ושמלת אשה על איש וכל הדומה לזה. אינו שמחה. אלא הוללות רבה והוללות רעה יגון ואנחה. שומר נפשו ירחק ממנו. וכבר השתעמו כל הגדולים על זה. אבל רקודין ושאר מיני שמחה ושחוק שאין בהם חשש עבירה. יש להם סמך בגמ' פ' ד"מ. ע"מ לא יגלה שחוק פיו. כמש"ל בשער הדלק:

י. פורים קטן

(א) י"ד וט"ו שבאדר ראשון. אסורים בהספד ותענית. וא"א בהם תחנון ולמנצח: (ב) מרבין בהם משתה. א"א בהם על הנסים. וטוב לב משתה ושמחה תמיד:

נקפלה מגלה עפה היפה. כל אמרתה צרופה. נשוב ליתר סדר ימי החודש

(א) סו. י"ט מגילת העניה. קמו עמניה על פליטה הסריא: (ב) (י"א. שגה זו קורין כי תשא)

יוצר לפרשת פרה

החזן מתחיל ברוך אתה וכו'. עד ומושיע ומגן

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

סימן א"ב עד ת: וחרוז לסיום הברכה: וכל היוצר חיבר הקליר

אֲצוּלַת אוֹמֶן בְּצֵרוּף זְקוּקָה. בְּנִבְכֶיהָ זֹאת בַּלָּט פְּקוּקָה.
גְּלוּמָה עֲלוּמָה וּנְקוּקָה. דְּבוּרָה עַל אוֹפַן חֲקוּקָה:

אצולת. התורה שנפרשת מה' והיא כלי אומנותו. שהביט באותיותיה וברא העולם. היא צרופה ומזוקקת

המסוקלה והמעוזקה. ודשונה דשון למשמר חקה. גר שבעתים מזוקקה. חוק טהור מטמא מחזקה: טבועת בלא רחוקה והיא רחוקה. יחוסה אטורה ודחוקה: חזן כתמת חמוקה בה מחוקה. למהרת השוקה נחקקה זאת חקה: מקומה יגלה. מעמקיה ידלה: חזן לעת יגלה. גנוניו יעלה:

ברוך אתה ה' מגן אברהם אתה גבור עד להחיות מתים

מחוקקה בלי שום שיג. ומדברים עמוקים שבה. היא זאת חוקת הפרה המכוסה והסתומה והיא כגולה. ונעלמה כמו הטמון בנקיקי הסלעים ובאמת כתוב דיבור הדבר דבור על אופניו: (אגולת ענין הפרעה. כמו ויאצל מן הרוח (במדבר יא): בנבכים מל' נבכי ים (איוב לח): בלם. ענין כיסוי. כמו ובלם פיו (מ"א ים): סקוקה. סתומה. ובל' משנה. פקק החלון: נלומה ל' נולם): המסוקלה. היא מופנה מאבן נגף ונדורה בגדר כהרס טוב. והפרה שמור לטהרת ישראל לחק עולם. ומוכהרת בשם כוב שהיא מזוקקת שבעתים (שיש בה מ"ט טהרות. ז' פרות. ז' הזיות. ז' כהנים שמאים. ז' טהורים. ז' כבוסים. מזין עליו כל ז' הימים. ז' הזיות בכל יום) וחוק החזק שבה. אם הפרה מטומאה. שהעוסק בה נטמא. והפרה מטהר טמא: טבועה: היא רשומה כמטבע מצוייר. בין כרטיות ההורס שנאמר בה ולא רחוקה היא. במה שרחוקה מהשגה: יחושה. היא מיוחסת. במה שסתומה ודחוקה מלהבין: (אטורה. סתומה. מל' אטר יד. שופטים ג): כתמת. רושם עון ישראל (כמו נכתם עונך. ירמיה ב) שנאמר צהם תשוק יכריך. נחקק על ידם. ועיקר הקיקתה בתורה. לטהר ישראל שהשקו ה' בם: מקומה. יגלה לנו ה' סתומותיה. ויבא לנו דברים העמוקים שבה. לעתיד בעת שיגלה מלכותו עלינו. ואז יעלה ויגביה גם ישראל ההוסים בו:

א"ב כפול. מן מ עד ק. ותחז לסיום הברכה

ממרה חקה נזר. מנבנון אמרה נגזר. נאמן לאזנה נתאזר. נצח עדי כן בגזרה נזר: סלול צפוניה חלץ אזר. סקר באביה ונחשב למו זר. ערך בה חוק לעם מפוזר. עבור מלפתל עקש כמין חזר: פאר בקוריה באגד משזר. פעלתה בסגן בעדי משזר: חזן צפונת לטהרת עם אל עזר. צוה צור לציר. צור צרורה לאלעזר: עולם ומלאו שלך. חפצת להצדיק קהלך: חזן על כן אוחיל לך. להגשים תחי אטומי פעלך: ברוך אתה יי מחיה המתים

ממרה. קודם מ"ת במרה. נזר ה' חוק הפרה. ואע"פ בהר סיני נגזרה שיש בכלל המצות. ומרע"ה נאמר עוד להאזינה. ולכן נכתר בכתרה לעד ולנצח. שאמר פרתו קיים תמיד: (נבנון. האומר להר סיני. מל' הרים גבנונים. תהלים סח): סלול. אחר חלציו להבין צפוניה בדרך סלולה. והבין בפירושיה תולדותיה וטעמיה והשבו לזר בעיניו. וערכה לישראל הפזורים בין האומות בל' חק. שאינם רשאים להרהר בה כדי להשיב לדברי עקש ומתלהלה של השטן האורב להם תמיד ולהרשעים האומרים מה טעם יש בה: (סקר. הביט. כמו ומשקרות עינים (ישעיה ג): באביה. כמו באבי הנחל (שיר ו): כמין. ענין אורב. כמו הכמין לו עדים. בל' חז"ל): פאר. יופי הביקור שלה היה. במה שהיה סימן להכניס בב' שערות ידועים שבגולגלתה. כשהיו שזורים באגודה א'. ודאי עלה עליה עול: (ביקוריה. ענין חיפוש ובדיקה. כמו לא יבקר. ויקרא יג): פעולתה. כל מעשיה היו בסגן. מלובש מדו בד שש משזר: צפונה. שמונה לטהר ישראל שאל יעקב בעזרם. וה' צוה למשה שליחו הנאמן. לקשור כל מעשיה בגרזר ולמסור לאלעזר: עולם. וכל מה שבו. הוא שלך. וחפצת לזכות ישראל. ע"כ אקוה לך להריק עלינו גשם נדבה ושל תחיה. להחיות המתים הטמונים בארץ שהם פועל ידך:

שיר מרובע. ע"ס א"ב. מן ק עד ת

קפאון חוק אלפת היקר. לוטה באור יקר. חשוף לעם מיקר. לעמוד על עיקר: רעבים לפענת דתיה. פענח מדותיה. צמאים גמות חידותיה. נגה להם עדותיה: שמץ דגלים טהר. מצרף ומטהר.

קפאון. חוק ולימוד היקר של הפרה. שהוא פתח קפוי ומכוסה ומלובש באור יקר ונעלם. נבקשך שתגלה לישראל היקרים. שיוכלו לעמוד על עיקרו: (חשוף. ענין גילוי. כמו חשף זרוע קדשו. ישעיה נב): רעבים. ישראל לגילוי דיניה ומדותיה ושיעוריה. וצמאים לגמוע מחידותיה הסתומים. ע"כ נבקשך שתגלה להם העדות שבה: (פענח. ענין גילוי. כמו צפנת פענח (בראשית מא): גמות. ענין גמיאה). שמץ. אתה ה' המצרף ומטהר תמיד לישראל

דֶּרֶב לְכַבְּסֵם תְּמַהֵר. מֵעֲוֹנָם אוֹתָם לְטַהֵר: תִּקְרָא כֹהֵן. בְּהַטְּאֵךְ בְּאֵזוֹב מִתְכַּהֵן: חוֹן טְהוֹרִים זְרוֹק כִּמְכַהֵן. תְּמוּר דַּם מְקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן:

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

שהגו במדבר בדגלים. גם עתה טהרם מכל עונם ומטומאת חטא העגל. ותמהר לכבסם הרבה מכתמי עונם: (שמן. כמו לשמנה בקמיהם. שמות לב): תקרא כהן. יהי רצון שיבוא היום שתקרא כהן ותטהר באזוב לישראל ממלכת כהנים. ותזרוק עליהם מים טהורים ככהן. תמורת לקיחת הדם לזריקה ע"י אלעזר הכהן:

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה. שָׁח אִיתִיאֵל עֲדֵי זֹאת חוּקָּה. בְּלֹא נִפְלֵאת הִיא וְלֹא רְחוֹקָה. זֹאת פְּלִיאָה הִיא וּמְרוּחָקָה. מִלְּפָנֶיהָ מִשְׁפָּט וְחוּקָּה. וּמֵאַחֲרֶיהָ תּוֹרָה וְחוּקָּה. בַּחֲרוּת חֲקוּקָה. וּבְלוּחַ לֵב מְחוּקָּה. מִדּוֹק תְּלוּלָה וּמִשְּׁאוֹל עֲמוּקָּה. מִדָּרֵי אַרְקָא. מְסִילָּתָהּ חֲמוּקָה: כֵּן אֵין לַעֲמוֹד בְּסוֹדָהּ. וְאֵין לְהַשִּׂיג יְסוֹדָהּ. וְאֵין לַחְקוֹר חִידָהּ. וְאֵין לְהַחְלִישׁ חֶלְקָהּ. וְאֵין לֵידַע עֶרְכָּהּ. וְאֵין לְהָבִין דַּרְכָּהּ. אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

אמרתי. פסוק זה אמר שלמה המע"ה נגד חוקת הפרה. אמרתי שאבין כל התורה שנאמר עליה לא נפלאת כו'. ולבסוף ס' זאת פליאה ומרוחקת ממני מלהשיגה: (איתיאל. שם משמות שלמה. משלי ל): מלפניה. במורה קודם מתן תורה נאמר על הפרה חוק ומשפט. ואחר מתן תורה כשבאו ממלחמת מדין. נאמר זאת חקת התורה: בחרות. כתובה בתורה שנאמר בה חרות על הלוחות. גם החוקה על לוח לבנו: ומדוק. היא גבוה משמים ועמוק משאול. ומכל דיירי הדעת נסתר דרכה: (דוק. שמים. מל' כדוק שמים (ישעיה מ): תלולה. גבוה. כמו הר גבוה ותלול (יחזקאל יז): המוקה. כמוגה. כמו חמוקי ירכיך. שיר ז): להחליש. ענין השלת גורל. כמו חולש על גוים (ישעיה יד):

כסדר ותחום אלעזר בירבי קליר. והשיר מרובע

אֲצוּרָה וּמְפוֹרֶשֶׁת. עֲצוּרָה וְלֹא מְפוֹרֶשֶׁת. זֹאת חֻקַּת הַפָּרָשָׁה. בְּכָל שָׁנָה מִתְפָּרָשָׁה: לְבַעֲלֵי אֲסוּפוֹת. חִידוֹתֶיהָ חֲשׂוּפוֹת. וְכָל צְרוּרוֹת כְּסוּפוֹת. דִּקְדּוּקֶיהָ סְפוּת: עֲרוּכָה וּשְׁמוּרָה. קְצוּבָה וּגְמוּרָה. דְּרוּשָׁה וַאֲמוּרָה. בְּקַלָּה וַחֲמוּרָה: זִיְּנָהּ לֶעָנָו. בִּפְנִינֵי מְעוֹנָיו. וְהִגִּיהַּ עֵינָיו. כְּפִזּוּן מַעְיָנָיו: רָעַד בְּהַסְכִּית. טַעַם תְּחִלַּת מִשְׁנָתָהּ. פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם. עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ: בְּצַר צִיר הַתָּוֶן. בְּקַשֵּׁב שְׁמוּעָתָהּ. נָא מִמֶּנִּי יִפְרֶה. מוֹרֶה הֲלָכָה לְשַׁעְתָּהּ: יָדְעוּ בָהּ הֲלִיכוֹת. וְשִׁנּוּן הֲלָכוֹת. אֵלֶּה הַנֶּעֱרָכוֹת. וְאֵלֶּה הַמִּתְהַלְּכוֹת: רְאִיתָהּ אֵיךְ לַחֲזוֹת. דָּמָה אֵיךְ לְהַזּוֹת. בְּאוֹרָה מְלַהֲבוֹת. לַחֲווֹת לְמִי זֹאת: בְּדִבּוּר אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. שֻׁנָּה עוֹז פָּנָיו. שָׁב נִיב עָרוּךְ זֹאת לְפָנָיו. וְהֵאִיר

אצורה. פ' חוקת התורה באוצר סגור. ומובדלת ומנועה מלהתפרסם לשום אדם. אף שנקראת כל שנה בציבור: (אצורה. מנועה. כמו עצורה היא לנו. שמואל כא): לבעלי. לת"ח הגדולים כר"ע וחביריו. גלות חידושיה. וכל הפשטים הצרורות בצרור החיים והמודות לה'. יכולים לפשוט מדקדוקים: (חשופות. גלויות. כמו מחשוף הלבן (בראשית ל): כסופות. ענין חמדה. כמו נכספה לבית אביך (שם לא): ספות. מל' ספי ליה כהורא. כתובות סב): ערוכה. סדורה: וגמורה. שלימה בלי חסרון. דרושה. כל מה שיש לדרוש ולומר בה. וכן קושיותיה ותמרוציהם. מסר למרע"ה בשמים מעון יקרו. והגדו עליו ככלי זיין על גבור. והאיר עיניו לפנן מעיונותיו הוגה: (זינה. מל' כלי זיין: והגיה. והאיר. כמו יגיה חשכי. תהלים יח): רעד. כששמע מרע"ה דבר ה'. אליעזר בני אומר פרה כו'. נרעד. והפליג בתפלה ואמר. יה"ר שיצא מחלצי. המורה אז הלכה זו: (הסכית מל' הסכת ושמע (דברים כז): ציור. הפליג. כמו פילג. בהילוף ב' בפ' ממוצא השפה: יפרה. מל' ונצר משרשיו יפרה. ישעיה יא): ידעו. כ' כודים למרע"ה בפ' זו הלכותיה וחידוד הלכותיה. הסדורות ללימוד ופלפול והנוגעים להלכה: ראיתה. איך לראות אם עלה עליה עול ע"י סימן ב' שערות הנ"ל. ואם התמיה באדמימות. ואיך לכוון לראות שהוא הסיכל בשם הוא דמה. ועל כל הזיה טבילה וכדומה. וזהו שלא יבזה אפי' בימור קל שבה מלהגידו לישראל שנקראו מי זאת עולה: בדיבור. כשאמר ה' למרע"ה פ' אמור כו' לנפש לא יטמא. נשתנו פניו ואמר. רבש"ע אם יטמא במה יטהר. ולא

עיניו : יען כנאמר לו . ולקחו לטמא . פלצות בעתתו . ושח כי יתן
טהור מטמא : קושט אמרי פרה . כל טהור מטמאה . ואיך היא
תעביר . רוח הטומאה : לו הגיד אל . חקת חקתי . ומה תיגע
ליבע . עמוקה משאול מה תדע : יבא אפר פרה . להלבין מנוף בן
פרה . היות כפרת . לסוררה כפרה : חזן רמז בונקחו אליך פרה . היות
פרתו מותמדת . שכל הפרות כלות . ושלך לעד עומדת :

אל נא תמלא בפרשת זכור

השיבו אז. ולאשר שב וסידר לפניו פ' זאת חוקת. א"ל מסרתן. והאיר עיניו : יען. ולפי שבעת שאמר לו ה' ולקחו לטמא מעפר השרפה. אחזהו פלצות ובעתה ואמר. איך יכול להיות טהרה מתוך טומאה. הלא אמיתת דיני פרה הוא. שמטמאה עוסקיה הטהורים לטמא בגדים. ואיך אפרה יעביר טומאה : לו הגיד. לזה השיבו ה' : מינוף. תואר לחטא : בן פרה. העגל. ולזה היא נקבה שלא כקרבנות. היות. להיות כפרה לישראל שסרו מהר מדרך הישר כפרה סוררה : רמז. נרמז בתיבת אליך. שכל הפרות יוקראו על שמך. פרה שעשה משה. וכל אפר הפרות יכלו. ושלך יקים לעד : (מותמדת. ל' תמיד) :

חזן וקהל לטהר טמאים . לטמא טהורים . באומר קדוש :

המסך . ע"ס א"ב . והפיר משולש

אמרה סגונה וצרופה . בדולה בדתה מערופה . נדלה כרענן להרופה :
דרושה בזקוק שבעה משבעה . הזיות טבילות וכיבוסים שבעה .
ופרות וכהנים טהורים וטמאים שבעה : זקני גזית תמימים ממום .
חבואיה יבקרו לבל היות בה מום . טהורה תהיה לאדמות ממום :
יעשה מהון כהן כבש פרה . כפה מול אוטם בהוד תפארה . להוציא
בה תמימה חטא תמה מפירה : מסעדיו אתו יצאו להר המשחה . נחץ
טבול שנית עבור כורה שוחה . סדר מערכת ולא שהה : עמד מקדם
ופניו למערב . פרה שחט ודם לא ערב . צת בה חריות ומוקדה היבב :
קם מול שער איתון ודם שבע יזה . רענן ארז ואזוב ושני יתחזה :
שמע לכל עץ ארז זה ואזוב זה : תרגלה וחלקה לשלשה חלקים .
כל משמרות שלשה מחלקים . תבונה למשמרת עד נקוקים יקים :

לטהר וכו'

לטהר. אפר הפרה. שיהיה הטמא שהוזה עליו טהור. והטהור המזה נטמא. והוא ע"י מאמר וגזרת הקב"ה : אמרה. מאמר מצות הפרה. סגולה כדבר המסוגל. וצרופה ככסף צרוף. ומובדלת בדיניה מעגלה ערופה (שהיא בת שתים. ועגלה בת שנה) וגדול מעלתה לרפאות ישראל מעונש. כעין רענן שיערה בשפת סגולה שיהיה מהסמים שאלו משחת מתחן הבית דלעתיד. שיהיו עליו לתרופה : דרושה. נדרשת בתורה (שנקראת מזוקק שבעתים (תלים יב) על שנדרשת במ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור) מ' פעם הכהן שבפ' (עם משה ואהרן שנראה הפ' שיהיה בה ז' פעם ז'. ז' הזיות. ועל כל הזיה טובל אצבעותיו. ז' פעם כיבוס בגדים. ז' פרות נעשו. וז' כהנים היו עם הכהן השורפה. שנטמאו ונטהרו. ומזין עליו כל ז' : זקני גז"ת. הסנהדרין שיושבים בלשכת הגזית ושלימים מכל מום. יבדקו מקומות הנסתרים שבפרה שלא יהיה מום. והיה לטהרת ישראל שנתאדם פניהם ממום העגל : (חבואיה. מל' ויתחבא האדם (בראשית ג). לאדמות. החטא מתואר באודם). יעשה. ממתון הכהן עשו גשר מירושלים להר המשחה שבו שורפין הפרה. להוציא דרך עליו הפרה תמימה שמכפרת חטא ישראל יונה תמה. והגשר היה עושה על כיפין (גיוועלבין) שעל גבי כיפין. ורגלי כיפה עליונה שנקראים אוטם. עמדו על חללי התחתונות. מפני קבר התהום. שמא תהא שם טומאה רצוצה שבוקעת ועולה. והכיפין היו נראים מאוד כזה : ח ח מסעדיו. עם הכהן השורפה. יצאו להר המשחה העוזרים לו בעבודה זו. ומיהר הכהן לטבול שנית ח ח ח ח (כי שמאוהו קודם) מפני הצדוקים שאמרו במעורבי שמש נעשית : וסידר מערכת עצים בזריזות : (נחץ. מיהר. כמו דבר המלך נחוץ (שמואל כא) : כורה שוחה. תואר לצדוקים. שמפרשים התורה שלא כהלכה. ע"ש כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך. תהלים קיט) : מקדם. במזרח : לא עירב. קיבל בכלי רק דם הנכנס ולא דם התמצית : צת. (כמו הצית. מל' ויצת אש. איכה ג) הדליק בה אש בחריות של דקל. והרבה המוקד בשלהבת גדול שתישרף מהר : קם. עמד על שער ההיכל שבמזרח. והזה מהדם באצבעו ז' פעמים. ומכוין לראות פתח ההיכל שבמערב. ונתן עליו בג' דברים אלו. ארז רענן. אזוב. שני תולעת. והשמיע לכל העומדים שם. עץ ארז זה ג"פ. ואזוב זה ג"פ : תרגל. הכהן היה רגיל לחלק אפר כל פרה לג'. שליש נחלק לכל המשמרות. וממנו הזו לטמאים. ושליש ניתן בהר המשחה מוכן למשמרת. והכהנים קידשו ממנו פרות אחרות. ושליש ניתן בחיל למשמרת לדורות. עד שית"ס ויקים המתים הטמונים בנקיקי הסלעים :

סלוק וכבן זכך תעלה קדושה . כי אתה קדוש ישראל ומושיע :

אין לשוחח עוצם נפלאותיך . אין להגיד חקר דתותיך . אין להבין תוקף מפעלותיך . אין לפענח עומק פלאותיך : אין לעמוד על צפון מדותיך . אין לחקור סוד חידותיך . ואין להשמיע כל תהלותיך . אין לגלות סוד עדותיך : המפורשות סתומות . הגלויות עלומות . המבוארות חתומות . המשוננות עצומות . החקוקות רשומות : החסרות מיתרות . האסורות מותרות . השחורות צחורות . החשופות אטורות . הפרוצות אצורות . הכלולות עצורות . הקלות חמורות : מוציא מזולות יקרות . מתיר מאסורות מותרות . נותן מטמאות טהורות : מן החלב . שומן הלב : מן הדם . טחול הדם . ומבשר בחלב . כחל החלב : מכלאי בגדים . תכלת בסדין : מאשת אח : יבום האח . מאשת איש . יפת תאר לאיש : מטמאת נדה . טהרת בתולי אשה : מהתר אסור . ומאסור היתר . מטמא טהור . ומטהור טמא : בהרת ממועט תטמא . פרחה בכלו עוד בל תטמא . המת בבית אינו טמא . יצא ממנו אותו מטמא . שעיר יום כפור מכפר על כל טמא . וכל מעסיקיו בגדים מטמא . פרה אדומה עושיה מטמאה : והיא עשויה לטהר כל טמאה . ואפרה נעשה אב הטמאה . והיא מטהרת אבי אבות הטומאה : בכן אין להבין סוד תורתך . ולא זקוק אמרתך . ולא צרוף גזרותיך : בכן אין להמיר . ולא להתמיר . אין להרהר . ולא לחרחר . אין לידע . ולא לידע . עמוקה משאול מה תדע . נעו מעגלותיה לא תדע : זו באמירה . וזו בגזרה : זו באסיפה . וזו בחסיפה : זו בנשיקה . וזו בתשוקה : זו בכבישה . וזו בהפרשה . זו בדרישה . וזו בחרישה : וכל אמרה החקוק בה חוקה . אין להרהר ולומר על מה נחקקה . שכך נתנה בנשיקה : וכולם נכוחים למבין . וכל המשכיל יבין . חוץ מטעמי פרה שאין להבין . וכל חכם לב ידל מבין . חפציה אין להבין : ובשמות תעודה היא נקובה . לכל קרבן שי לא שוה . שהם זכרים והיא נקבה . לטהר שמצת עגל תועבה : הם המירו כבוד בבן פרה . וסררו בו כפרה . תבא אמו אשר היא פרה . ותהיה לעם כפרה : הם האדימו בו פנים : ואדמו עצם מפנינים . תבא אמו אשר היא אדמת פנים . ובה צח ואדום ישא פנים : הם תרסוהו היות צת כתמים . ובה היבו מהיות תמימים . תבא אמו תמימת תמימים . ובה יטהר תמה הצור תמים : הם שחתו לפסל כל מום . ונענשו בו היות בעלי מום . תבא אמו אשר אין בה מום . להדיח דמי יפה ואין בה מום : הם זממו בעגל למעול . ויזבחו לו ויפרקו עול . תבא אמו אשר

לשוחח . לדבר . מל' שיחה : לפענח. לגלות : צפן . סתרי . כמו מחוקק ספון (דברים לג) : המפורשות . הדברים שנראים מפורש הם סתומים. וכלל הענין במלות שוות : המשוננות . מל' ושננתם לבניך (שם ו) : עלומות . סגורות . כמו ועוצם עיניו (ישעיה לג) רשומות . דקות מחקיקות : החסרות . כשתחסר הא' מאמתים . ישאר מתים שהוא ב' מאות. וכשתחסר. הע' מעשתי עשר שהוא י"א . ישאר שתי עשר שהוא י"ב : צחורות . לבנות . כמו אתונות צחורות (שופטים ה) : החשופות . הגלויות . כמו מחשוף הלבן (בראשית ל) : אטורות . סתומות . כמו אטר יד (שופטים ג) : הפרוצות . דברים המפורסים . כמו הפורצים ע"פ הגבל (שמות ו) אצורות . נעלמות כאצור באוצר : הכלולות . דברים הכוללים ענינים הרבה : הם פעמי ההשגה : הקלות . הנראים קלי ההשגה חמורות בתכלית מלהשיגם : מוציא . ה' מוציא מדבר זול . דבר יקר מאוד : מתיר . מאיסורי התורה הוציא דברים מותרים : ומטמאות טהור . כדמפרש : תכלת . שהוא צמר בצבע תכלת ; לסדין שהוא בגד פשתן בן ד' כנפות : מהתר איסור . כגון בשר וחלב . שכל אחד מותר . וביחד אסור :

בהרת . כשיש באדם נגע קטנה לבינה הוא טמא : וכשמתפשטת וכסתה כל בשרו טהור . הרי מטמא טהור . וכן המת . המת בבית . שמת עובר במעי אמו שהיא ביתו . אינה טמאה . דטומאה בלועה אינה מטמאה . וכשיצא מרחמה . נטמאת ע"י שנגע בשפת רחמה . הרי מטהור טמא . וכן בשעיר יו"כ : זקוק . מל' מזוקק שבעתים (תלים יב) : צרוף . מל' כסף צרוף (שם) : להמיר . להתמיר . ל' תמורה : לחרחר . לריב . כמו לחרחר ריב (משלי כו) : בחסיפה . בגלוי : בכבישה . יש דברים שצריך להסתירם ויש שמותר לפרסם : בחרישה . בשתיקה : ידל מבין . הוא דל ולא תשיג ידו להבינם : ובשמות . נקראת בה' שמות פרה עגלה בקר אלף שור נגד ה' חומשי תורה . שמצת . בושת . כמו לשמצה בקמיהם (שמות לב) : תרסוהו . גרוהו בחרם להיות עומד במקום מרע"ה איש תמים : תמה . ישראל שנקרא תמה : שחתו . השחיתו . כמו השחית (תלים קמג) : זממו . חשבו . כמו כאשר זמם (דברים יט) : ולפוף . ע"ש הכתוב

לֹא עָלָה עָלֶיהָ עוֹל . וְתִנָּתֵן עַל שִׁבְטָם בְּעוֹל : הֵם נִקְּחוּ עֲבוּרוֹ אֶל כֹּהֵן . וְאוֹנָה בְּהַשְׁמִיד אִישׁ מִכֹּהֵן . תָּבֹא אִמּוֹ וְתִנָּתֵן לַכֹּהֵן . וִיכוּפַּר בָּהּ עֲוֹן כֹּהֵן : וּכְמוֹ בָּאֵשׁ נִשְׂרַף . כֵּן בָּאֵשׁ תּוּשְׂרַף : וּכְמוֹ טוֹחֵן וְהוּדַק עַד עָפָר . כֵּן תּוּדַק וְתֵעָשֶׂה עָפָר : וּכְמוֹ הוּשְׁלַךְ עֲפָרוֹ אֶל הַמַּיִם . כֵּן תּוּשְׁלַךְ אֶפְרָהּ אֶל הַמַּיִם : וּכְמוֹ נָפְלוּ בוֹ שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי יוֹשֶׁר . כֵּן יִפְּלוּ בָהּ שְׁלֹשֶׁת מִינֵי כּוֹשֶׁר : וּכְמוֹ טִנֵּף עִם טָהוֹר . כֵּן תְּטַמֵּא בְּמַגַּע כָּל טָהוֹר : וּכְמוֹ טִהֵר עִם בּוֹ נִטְמָא . כֵּן תְּטַהֵר אִישׁ אֲשֶׁר נִטְמָא . וּכְמוֹ כִּפֵּר פִּשְׁעוֹ לְכָל דּוֹר שָׁמוּר לְחַטָּאת . כֵּן תְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי חַטָּאת : לְהַדִּיחַ דָּמִים לְכַבֵּס כְּתָמִים . לְנַקּוֹת טִנּוּפִים . לְהַרְחִיץ צוֹאִים . לְהַלְבִּין חֲטָאִים . לְטַהֵר טְמֵאִים . לְקַדֵּשׁ קְדוֹשִׁים . לְהַצְדִּיק עֲמוּסִים : בְּעֵץ אֶרֶז . לַעֲנָפִים כָּאֶרֶז : בְּאֵזוֹב . לְנִדְכָּאִים כָּאֵזוֹב : כַּשָּׁנִי לְשִׂפְתוֹתֶיהָ כַּשָּׁנִי : בְּתוֹלַעַת . לְבַל תִּירְאִי תוֹלַעַת : לְבַל יִתְנָאֶה מִתְנָאֶה כָּאֶרֶז . שָׁאַב לֹא יָסַף כָּאֵזוֹב וְיֵחָשֵׁב כְּתוֹלַעַת . לֹא יִטְהַר בְּאֵזוֹב וּבִשְׁנִי תוֹלַעַת : וְאִם לֹא יִשְׁפֹּךְ לֵב כַּמַּיִם . לֹא יִטְהַר כִּזְרִיקַת מַיִם : וּמַה יִתְנָאֶה חָצִיר יָבֵשׁ . נוֹכַח אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ : וּמַה יָּעוֹז צִיץ נָאֶה . נוֹכַח אֵל נָאֶה נָאָה . וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה : גֵּאֶה עַל גֵּאִים . מִתְנַשֵּׂא עַל נִשָּׂאִים . וּמִתְנָאֶה בָּאֶרֶז עַל מִתְנָאִים . וְעָנָיו כָּאֵזוֹב עַל נִדְכָּאִים . וְצָר בְּעוֹלָמוֹ הַמִּשְׁנֶה מִינֵי גֵאִים : שׁוֹר בַּבְּהֵמָה . אַרְיֵה בַּחַיָּה . נֶשֶׁר בַּמְעוֹפְפִים . אֶרֶז בָּעֵצִים . וְאָדָם בְּכֻלָּם . וּמֶלֶךְ מִתְנָאֶה עַל כֻּלָּם לָבֵשׁ גֵּאוּת מִכֻּלָּם : חָקְקָם בְּכֵס שְׁבִיבֵי אֵשׁ . אַרְבָּעָה בְּכֵס מַעְלָה . וְאֶחָד בְּכֵס מַטָּה . כִּי כֵּס מַעְלָה . מְכוּוָּן כְּנֶגֶד כֵּס מַטָּה . וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעְלָה . יֵשׁ בְּמַטָּה : כִּסֵּא מוּל כִּסֵּא . הֵיכָל מוּל הֵיכָל . מִקְדָּשׁ מוּל מִקְדָּשׁ . זְבוּל מוּל זְבוּל . מִזְבֵּחַ מוּל מִזְבֵּחַ . בָּנִים מוּל בָּנִים . עֲבָדִים מוּל עֲבָדִים . מַלְאָכִים מוּל מַלְאָכִים . מְשָׁרְתִים מוּל מְשָׁרְתִים . צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת . כְּרוּבִים מוּל כְּרוּבִים . אֲלָפִים מוּל אֲלָפִים . רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת . קְדוֹשִׁים מוּל קְדוֹשִׁים . מַחֲנוֹת מוּל מַחֲנוֹת . מַעֲרִיצִים מוּל מַעֲרִיצִים . מַקְדִּישִׁים מוּל מַקְדִּישִׁים .

וּקְדוּשָּׁה לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים : נקדישך וכו׳

מוציאין ב׳ ס״ת . בא׳ קורין בסדר היום . ובב׳ קורין למפטיר בפ׳ חוקת . עד הטמאה עד הערב . וקודם קריאתה אומר . הריני מו״מ לשמוע פ׳ פרה הכתובה בתוה״ק . כמו שתקנו חז״ל . וישמע כל תיבה מפי הקורא . ובהפטורה יתן תודה לה׳ על הנהמות הגדולים המזכרים בה :

סכתוב . ובאהרן הגהף ה׳ מאוד להשמידו (דברים ט) : מיני כושר . ארז ואזוב ושני תולעת . להכשיר הפרה : עמוסים . ישראל . ע״ש העמוסים מני בטן (ישעיה מו) : לענפים . אל׳ ענף : לאל תיראי . ע״ש אל תיראי תולעת יעקב (שם מא) : ימך . ישפיל עצמו . אל׳ ימוך אחיך : ארבעה . ד׳ מיני גאים לייך בכסא שלמעלה . אריה שור נשר אדם . וארז . גיא הה׳ . בכסא שלמטה בבהמ״ק שהוא מעצי ארזים כסא . השמים כסאי (ישעיה סו) ולמטה . ירושלים כסא ה׳ (ירמיה ג) : היכל . וה׳ בהיכל קדשו (חבקוק ג) ולמטה . היכל קדשך (תלים ה) : מקדש . ע״ז והכתרת במקדשו (תלים נו) ולמטה . מקדש ה׳ (שמות טו) : זבול . מזבול קדשך (ישעיה סג) ולמטה . בית זבול (מלכים ח) : מזבח . מיכאל מקריב עליו : בנים . בני אלים (תלים כט) בני האלהים (איוב ב) ולמטה . בנים אתם (דברים ד) : עבדים . בעבדיו לא יאמין (איוב י) ולמטה . כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה) : מלאכים . מלאכי אלהים (ראשית כח) ולמטה. וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ) זה מרע״ה : משרתים . משרתיו עושי רצונו (תלים קג) ולמטה . לשרת בקדש (שמות כח) : צבאות . כל צבאיו (תלים קמח) ולמטה . והוצאתי את צבאותי (שמות ז) : כרובים . פני הכרוב (יחזקאל י) ולמטה . שני הכרובים (שמות כה) : אלפים . רבבות . אלפין ט׳ רבבן קדמוהי יקומון (דניאל ז) ולמטה . רבבות אלפי ישראל (במדבר י) : קדושים . בסוד קדושים (תלים פט) ולמטה . קדושים תהיו (ויקרא יט ב) : מחנות . מחנה אלהים זה (ראשית לב) ולמטה . בתוך המחנות (במדבר ב) : מעריצים . מקדישים . אל נערץ בסוד קדושים (תלים פט) ולמטה . והקדישו הו׳ יעריצו (ישעיה כט) :

יוצר לפרשת החדש

החזן מתחיל ברוך אתה וכו׳ . עד ומושיע ומגן

סוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים . וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים . אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים . לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

אל שרומז ע"ש א"ב עד תש. ואחז א' לסיום הברכה. וכל היוצר הבר הקליר

אתית עת דודים כגעה. באחת ועשר פוט נגעה. גישת צקון מכפל כפגעה. דלג פעם וזאת רגעה: השגיח עופר מחרך ארבות. וחתל ארך בתבם תערובות. וזמן קפץ עשות רבות. חדשים וגם ישנים להרבות: טס וידא ועדן שנה. יקץ כישן ועד כמשנה: חון כסף ודפק בפתחי ישנה. להפשה בראשון לחדשי השנה:

לי עוד תגנון. בפסח וגנון: חון בגוננך לרנון. במגני ינון:

ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור: עד להחיות מתים:

אתית. כשהגיע לסוף זמן יחוד כנסת ישראל עם דודה הוצאה מארץ מצרים ע"י מכות עם שביעת ים סוף: ופ"י הגשת תפלת האבות ממערת המכפלה לפגוע בה'. דילג על זמן הגלות מד' מאות שנה. וגאלם לר"י שנה. וזאת מנוחה לישראל שנקראו מי זאת עולה: (פוט. תואר למצרים: צקון. תפלה. כמו צקון לחש (ישעיה כו): כפגעה. ל' פגיעה: פעם. זמן. כמו הפעם אודה (בראשית כט):

רגעה. ל' מנוחה. כמו וזאת המרגעה. ישעיה כח): השגיח. ה' שנמשל לעופר האילים הרי בתר. השגיח עלינו נמסירות מן החרכים ולארובות השמים. ועשה לנו התולה עם רטיה ורפואה. בזכות שהיינו מתבוססים בתערובות דמי פסח ומילה: ומיהר זמן הגלות. לעשות לנו נפלאות רבות. ולהרבות לנו מצות חדשים על הישנים. ז' מצות בני נח: טס. ה' פרח ומיהר ושינה זמן הגלות. ומיהר הגאולה. כביכול כישן מתעורר ומקיץ משנתו. וחמד לנו. ודפק על שהיינו בגלות כישנים בלי שום מגוס. וצונו לעשות הפסח והמילה. כדי להוציאנו חפשי בחודש ניסן שהוא ראשון כו': (טס וידא. ל' עפיפה ומהירות. כמו יעוט עלי אוכל (איוב) וידא על כנפי רוח (תהלים יח): עידן. זמן. כמו עד עידן (דניאל): כסף. חמד. כמו נכסוף נכספת (בראשית לא): לחפשה. להוציא חפשי:

לי עוד תגנון. נבקשך שתגן עוד עלינו בתחלה וגאלה כמאז. ובהגנתך תבנה בהמ"ק ומלך המשיח יבא כדרי ותגיני: (לגנון. תואר לבהמ"ק. ע"ש שמלבין עון ישראל: ינון. שם המשיח. ככתוב ינון שמו. תהלים ע"ב):

א"ב כפול. מן מ עד ק. ואחז' לסיום הברכה. והשיר מרובע

מרימי עול עגלה להלאות. מכאב הנית להראות אות. נאקה החישה קץ הפלאות. נחצו למאתים ועשר ארבע מאות: עלה המסבך לעקד צור. סוים זכרו בפקד נצור. עטוקים באחיו לעת בצור. עדימו לשי יהא עצור: פלא עשות נגד אבות. פין מבעשור לאסרו בעבות: חון צליית יהון בו להתוות. צפית שה לבית אבות: לך עוד נקשיבה. ממעיני הישועה נשאבה: חון ששון ישעך לנו השיבה. ובתחית גשם נחשבה: ברוך אתה יי מחיה המתים

מרימי. אתה ה' הרים לישראל כאברים סובים. שמרחם על העגל שנתן עליו העול ליגעו בחרישה. ומרימו מעליו להקל עבודתו. כן הרימות עול ישראל שנקראים עגלה מלומדה (הושע י) והוצאתם ממכאובם להראותם

אותותיך. ונאקתם משעבודתם הבאה לפניך. מיהרת קץ הגלות. וגאלתם ע"י נפלאותיך. וד' מאות שנה מיהרו ועמדו על ר"י: (להלאות. ליגע. כמו הלאות אנשים (ישעיה ז): הנית. הנאה. כמו הונה מן המסילה (שם טו): נאקה. זעקה. כמו נאקת בנ"י (שמות ו): החישה. מיהרה. כמו נחלץ חושים (במדבר לב): נחצו. מיהרו. כמו דבר המלך נחוץ. ש"א יט): שה. אילו של יצחק שנאחז בסבך ונהרס שעלהו תחת עקידת יצחק. נרמז זכרונו להשמר בפקדון. שכשיבואו ישראל השעבודים מני בסן לעהות בצרה. יבא טמון להם הזכות לדורן להגן עליהם: (צור. אברהם. כמו צור חוצבתם (ישעיה נא): סיס. נרמז בל' חז"ל: בפקד נצור. שמור בפקדון: לעת בצור. לעת בציר. מל' לעתות בצרה (תלים ט): עדימו. כמו אליהו. וכן עדיך כל בשר יבואו (תהלים סה) כמו אליך: לשי. לדורון. כמו יובילו מלכים שי (שם סח): עצור. טמון): פלא. כשהגיע הזמן לעשות פלאים נגד האבות. צוה ה' לישראל ליקח הפסח מבעשור ולקשרו בחבלים בכרעי מטתן. ולעשות בזה רושם וזכרון להעתיד בימי יהושע לבקוע להם הירדן ביום זה. כי זכות הפסח עמד להם אז. והכל לפי לפניו. ורמז כ"ז באמרו בם כו': (פין. דיבר. כמו פיהי כם (שופטים יח): צליית. ל' בקיעה. כמו וצלחו הירדן (ש"ב יט): להתוות. להרשים. כמו והתוית תו (יחזקאל ט): צפית. ל' ראיה. כמו צופה נתתיך. שם ג): לך עוד. יהי רצון שנשמע עוד בקולך כמאז. ובישועתך נזכה לשאוב מימי תורה ממעיני חכמה עליונה. והשב לנו שמחה ישועתך. ונזכה לפניך להחיות מתינו בגשמי ברכה:

שיר מרובע. ע"ס א"ב. מן ק עד ת

קִיחַת עֲלִיַּת עָקֵד · הִיא נִצְּבָה בְּפֶקֶד · תְּוִיבַת בִּתְרֵי שָׁקֵד · רִשְׁפָּהּ לְוַד לְיַקֵּד : בְּחַשׁ יְשֵׁנִים בְּעֶרֶב · דַּם תְּבוּסָה בְּעֵרֶב · קֵץ חָשׁ וְקָרַב · לְעוֹרֵר בְּתַגִּין קְרָב : שֵׁמַע מְכַסַּת פְּסָחִים · אֲשֶׁר כָּסוּ פְּסוּחִים · הִיא צִמְּתָה בַּשְּׁלוּחִים · לְהַצִּיתָם בְּקוֹצִים כְּסוּחִים : תְּרָפִים כְּדֵי לְמַעֵט · מְנוּיֵי מְתֵי מְעַט : חזן תּוֹקֶף הַדְרַת מֶלֶךְ מִלְּהַמְעִט · הוּרְשַׁם לְהַמְנוֹת בְּנָאַם יִמְעַט :

הַחוֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם לִשְׁמוֹר · בְּסֶכֶם אֲסִפֵּי הַר מוֹר · וְאִתָּם אַל יִגָּמוֹר שְׁלֹשֶׁת אוֹתוֹת בּוֹ לִשְׁמוֹר : דּוֹרֵשׁ זֶה חוֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ · לְאוֹת וּלְמוֹפֵת קָדְשׁוֹ : חזן יְדִידֵי עַם קְדוֹשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ : הֲדוֹם מְגֵר גְּנִיד עֶדֶשׁ · כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחַדֵּשׁ בְּנוֹדֶשׁ : חזן וְנוֹבִיל שַׁי בְּקוֹדֶשׁ · בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחוֹדֶשׁ :

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּ יָהּ ·

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחָשַׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ · מִפְּעֻלוֹתֶיךָ פּוֹעַל בְּסֵדֶר סִפַּרְתָּ · לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֲבָלוֹ שִׁפַּרְתָּ · לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צִפַּרְתָּ · לְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִיר וּשְׁמוֹנָה זְמַנּוֹ בֵּאַרְתָּ · וּבְתֵשַׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ · וְהַיּוֹם הוֹרֵיתָ לָעָם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ · לָכֵן עַל כָּל חוֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ · סִפְּרוֹ בִּכַּרְתָּ · קִצְבוֹ חָקַרְתָּ · גִּזְזוֹ הִכַּרְתָּ · פִּלְאוֹ סִקַּרְתָּ : מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ · וּבוֹ יֻקַּרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ :

קיחת. לקיחת אברהם ליצחק וסעלאתו לעקידה. עומדת בפקדון לדורות לישראל. וזכות ברית בין הבתרים בלפיד אש שמיהל אברהם ויבתרם בתוך. הרף המצרים באש תוך הברד: (תויבת בתרי. פי' ויבתר אותם בתוך [בראשית טו]: שקד. מיהר: רשפה. מל' רשפי אש [שיר ח]: לוד תואר למצרים. ע"ש ומצרים ילד את לודים [בראשית י]: בחש. כשערבה לה' תפלה האבות ישיני עפר. ובצירוף מה שהיו ישראל מתבוססים בתערובת דמי פסח ומילה. מיהר ה' הקץ לקרבו. ולעורר מלחמה בפרעה שנקרא תנין [ביחזקאל כט] התנין הגדול: (בחש. ל' תפלה. כמו לחש נבי [תהלים מה]: בערב. ל' מתיקות. כמו וערבה לה' [מלאכי ג]: דם תבוסה. מל' מתבוססת בדמיך [יחזקאל טז]: בערב. ל' תערובות: קרב. מלחמה. כמו הלחמו ביום קרב): שמע. קיבוץ מנין ישראל שפסח ה' על פתחיהם. שנמנו על הפסחים במצרים ושחטום. בכריתה המצרים לשורפם כקוצים וקצים שעומדים לשריפה: (כסו. שחטו. תרגום ושחט. ויכוס: צמתה. הכריתה. כמו יצמיתם ה' [תהלים צד]: בשלוחים. תואר למצרים. ע"ש ומצרים ילד כו' ואת כסלוחים [בראשית י]: להציתם. מל' ויצת אש. איכה ב): תרפים. ישראל שנקראו מתי מעט [דברים כו] נמנו לשחוט הפסח מהצאן תועבת המצרים. כדי למעט ולבטל ע"ז מהעולם ונרשם בתורה הציווי בפסוק ימעט הבית. שימנו הוא ושכנו. כדי שלא למעט ח"ו עוז הדרת המלך ה'. שברוב עם הדרת מלך:

החודש. עליכם מוטל לשמור חודש זה עפ"י הסכמת הסנהדרין. שנאספו לקבעו בלשכת הגזית שבבהמ"ק שנקרא הר המור [שיר ג] וכו' גומר עמם ומסכים לדעתם כשירצו לעבר השנה (ובראיה. שהיה אור יוצא ובא לפניהם. ועוד. כי בת ג' שנה ויום א' אין בתולי' חוזרין. וכשנמלכו לעבר השנה בתולי' חוזרין). כדי לשמור ג' סימני העיבור. התקופה והפירות והאביב: (בסכם. ל' הסכמה): דורש. ה' דורש תמיד חודש זה בחידושו. לעשות בו אות ומופת קדשו. לישראל שנקראו ידידי עם קדושו. והושיעה כו': הדום. בהמ"ק שהשפילו עשו שמגר בכורתו ליעקב בנזיד עדשים. נבקש לחדשו עתה בנובה וגודל כבודו מהקודם. ונוליך קרבנותינו למקום קדשו. כנאמר [ביחזקאל מה] בראשון כו' תקח פר': (הדום. תואר לבהמ"ק. כמו להדום רגליו [תהלים קי]: מגר. השפיל. כמו לארץ מגרת [שם פט]: בנודש. ל' גודל וגובה בל' חז"ל: שי. דורון וקרבן. כמו יובילו מלכים שי. שם סח):

רבות. אתה ה' רבות עשית. ועד יציאת מצרים חשבת וספרת בעומק החשבון ומספר קידוש החודש ועבור השנה. וממין הנסים שעשית לנו. היו רובם בלילה בממשלת הלבנה. ועשית להודש זה גורל נאה. שיהיו בו מופתים. וגל הראש למועדים. והארת זמנו שיהיה ראש לתקופות ומחזורים: (חבלו. גורלו. מל' חבלים נפלו לי שפרה עלי [תהלים טז]: תקופה. סיבוב החמה. כמו ותקופתו על קצותם [שם יט]: מחזור. ע"ש שבמשך שנותיו חוזר הסדר לקדמותו: צפרת. האירה. תרגום בוקר. צפרא. וכמו ויצפור מהר גלעד. שופטים ז): לאלפים. לסוף ב' אלף תמ"ח שנה מהבריאה. ביארת זמנו של ניסן של יציאת מצרים. ועד אז היו תת"ק עיבורים (כי בב' אלף תמ"ה יש קכ"ח מחזורי לבנה בני י"ט שנה. ועוד ס"ז שנה. וז' עיבורים בני י"ב חודש במחזור. גו"ח אד"ז ט"ס. עולה תתצ"ו. ובס"ז שנה ה' עיבורים. ס"ה תתק"א. ועל א' שהוא טורחא. לא דק): והיום. ומיל"מ ואילך לימדת ומסרת החשבון לישראל שבחרת מהאומות: לכן. מאחר שכ"ז היה בניסן. הוא גבור על כל החדשים: ספרו. הרבת והקרת מספרו וקצבו: פלאו. מל' מים קרים נוזלים. ירמיה יח) בו המעיינות קרים ביום ומשיבים נפש עיפה: פלאו. רבים מעודם הגאולות שבו. ועשית מועדו יקר וראש למועדים. ונתת בו כבוד ויקר לעמך. ונתכבדת בו ויקרא מלך הכבוד: (סקרת. ראית. כמו בסקירה אחת. ר"ה פ"א):

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

כסדר ותפוס אלעזר בירבי קליר. וכפיל מרובע. ותב' אותיות י"ר מקליר. עשה שיר א':

אבי כל חוזה. חל בו במחזה. כנאמר לו חזה. תבנית החודש הזה: להבין קצב מולדתו. מתחלתו. וארך מלאתו. עד תכליתו: עמתו להראהו. ולא הכיר מראהו. עד באצבע הראהו. אז בן וראהו: זוהר לששעות שש. תארו להתאשש. פחות משש. כל עין יעשש: רואיו לבקר. עדיו לחקר. מאמריו ליקר. ממיריו לעקר. במדד לו שיער. עביו איך לשער. עד שטיפת שער. יקבלו יושבי שער: ידעו תבונה. לחוות לאום נבונה. להורות ליודעי בינה. ערך לבנה: רגלים לישב. זמנים לחשב. בעבור איך לישב. וסוד מה להקשב: בפניו צגו אלי קודש. להעיד עדות חודש. ואל נתעטף בקודש. במקדישי חודש: יה בדקם לעינו. ועדותם דקדק במחנו. והכל צוחו במעונו. מקודש החודש בזמנו: קץ מולדתו חל להקצות. ביום רביעי בחצות. ועד שלשים מרוצות. לא נכר בחוצות: לאה ציר ופחד. ויתר מעת לעת ספור אחד. וצור פץ לו ניחד. מערב ועד

אבי. אב כל החוזים מרע"ה. מחזה. כשאמר לו ה' נבואה זו. ראה והבן ענין קידוש החודש: (חזה. תרגום ראה): להבין. קצבת המולד. מתחלת תולדתו. וכמה ימי מילואו וחסרונו. עד שנתכסה ממנו נגמר החודש. כי מרע"ה נתקשה מאוד בכ"ז: עמתו. ה' קירב וחיבר למרע"ה אליו כאיש לרעהו. להראות לו ענין החודש. ולא הכיר וידע עוד מראהו. עד שהראהו באצבע כזה ראה וקדש. אז ראהו והבינו היטב: (עמתו. חיברו. מל' איש את עמיתו. בן. הבין): זוהר. כלל. גדול מסר לו. אם עפ"י חשבון נולד זיו הלבנה קודם ו' שעות על היום. התחזק תוארה ותיראה לבני אדם ט' שעות אחר המולד. וכשיעידו שראוה אז. אמת הוא. וכשנולדה אחר חצות היום פחות מו' שעות עד הלילה. לא תיראה ביום זה בשום אופן. וכשיעידו שראוה אז. שקר הוא ומהר. יקודש החודש: (להתאשש. ל' חיזוק. כמו והתאוששו [ישעיה מו]: יעשש. תש כחו מלראותה. כמו עששה מכעס עיני. תלים ו): רואיו. בכלל זה עמדו על חקירת ודרישת המעידים שראוה. וכשהאמינו החודש והעידו עליו האמת. כיבדום בסעודות גדולות. וכשהיו ממרים בו והעידו שקר. ענשו אותם והלקום מלקות: (מאמריו. ל' חשיבות. כמו האמירך היום [דברים כו]: ממיריו. מל' אל תמר בו. שמות כג): במדד. ה' לימד למרע"ה במדידה ושיעור עובי ואורך הלבנה. ושאם תיראה אפי' רק כחוט השער א'. יקבלו הסנהדרין יושבי שער העדות ויקדשו החודש (שטיפת. ל' שערה. כמו מי פלג לשטף [איוב לח] וכפל הלשון במלות שונות]: ידעו. הודיעו תבונת החודש. להגידו לעם נכון. וללמד לבני יששכר יודעי בינה סדר הלבנה וכפל הענין במלות שונות לתועלת השיר: רגלים. העדים שראו החודש. הלכו בשבת חוץ לתחום. מפני תקנת המועדות. וחשוב כל הזמנים תלוי בזה. וב"ד ידעו איך לישב לעבר השנה כדי שיהא הפסח בזמנו. והקרו בזה. ועמדו בסוד ה'. וראש ב"ד הזכיר השם. ושמעו בת קול. וראו אור לפניהם, וידעו שה' הסכים עמהם: בפניו. בר"ח ניסן של יצ"מ. לימד ה' למרע"ה סדר קידוש החודש. ומיכאל וגבריאל עמדו לפני ה' להעיד על החודש. וה' כביכול נתעטף בטלית מצויינת. כראש ב"ד ובית דינו המקדשים החודש: (צגו. עמדו. כמו ובקרבם יוצג [שמות יג]: אלי. מלאכים. כמו בבני אלים): יה. ה' בדק העדים לעיני משה. ודקדק בעדותם בדרישה וחקירה. וענה ואמר להם כיצד ראיתם הלבנה. לפני החמה או לאחריה. ואח"כ אמר ה' מקודש החודש. והכל אמרו אחריו במעון קדשו. מקודש כו': קץ. זמן המולד של ניסן במצרים בסוף סדר. שהחיל ביום ד' חצי היום. ועד ל' שעות לא נראית לרחוקים בחו"ל. עד יום ה' בערב. והיה ר"ח בה'. כי בה' ט"ו לחודש יצאו ממצרים: (קץ. זמן. כמו קצי ומדת ימי: חל. התחיל: להקצות. ל' קצה וסוף: מרוצות שעות. ע"ש שהשעות רץ בהם. מל' לרוץ אורח. תלים יט): לאה. מרע"ה שליח הנאמן. נתיגע ונפחד ונסתפק והרהר. אולי צריך למנות ימי החודש מעת לעת. לעשות ר"ח בחצי היום כשהל אז המולד. ועד מחר בחצות יהא יום אחד. וה' אמר לו למנות מערב עד ערב יום אחד. וכשהמולד בחצי היום. יהא ר"ח בליל ויום שאחריו. ושמח מרע"ה ע"ז: (לאה. ל' יגיעה. תרגום ויגע. ולאו: יותר. מל' ויתרו [במדבר יג]: צור. תואר להש"י: פץ:

עָרַב מְנוֹת אֶחָד . יַלְדוּת חֶרֶס וְסַהַר בּוֹ בְּיוֹם חֶשְׁבּוֹן מְצוֹ : וּבִתְחִלַּת בְּרִיָּתָם בְּחִלּוּן אֶחָד נִמְצָאוּ : חזן רֵעִים כְּנָתַן לָמוֹ מְסוֹרֶת אֲמָנוּ . לַחְשֹׁב לְעַבֵּר וּלְקַדֵּשׁ סְפוּרוֹת כִּמְצָאוּ :

ויהד . מל' ילדות . כר"ח מסגת גאולת . היה מולד ולבנה בעת כחשבון מדוקדק (אך לא בחלון א')

דוגמת תחלת בריאתן . שהיה התחלת הילוכן בחלון א' במזל שבתאי ביום ד' : (חרס . שמש . כמו יבא החרסה [שופטים יד] : סהר . לבנה . הלבוש ירח . סיהרא : מצו . ל' דקדוק) : רעים . כשנמסר לישראל רזים שהבינו סוד העיבור . חזקוהו בסימנים להודע איך לקדש ולעבר השנה. כאשר ימלאוהו כפי המספר והחשבון :

אל נא. לעולם תוערץ . ולעולם תוקדש . ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא . האל מלך נורא מרום וקדוש . כי אתה הוא מלך מלכי המלכים . מלכותו נצח . נוראותיו שיחו . ספרו עזו . פארוהו צבאיו . קדשוהו רוממוהו . רון שיר ושבח תוקף תהלות תפארתו :

חזן וקהל רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם . לִפְסוֹחַ עֲלֵיכֶם . לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם . קָדוֹשׁ :
חזן וקהל לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן . נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן . לְהַעֲרִיץ לְאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן : קָדוֹשׁ :

סימן לבג"ל. ע"ס א"ב. וסיום משלם

אָדוֹן מִקֶּדֶם תִּכְּנוֹ רֹאשׁ . בִּינוֹ לֹא גָל בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת רֹאשׁ . גִּלָּהוּ תְּחִלָּה לָכֶם לִדְרוֹשׁ : דּוֹרֵשׁ לְהַשְׁווֹת בּוֹ גִּיהַ וְאִישׁוֹן . הִפְלָא מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן . וְלֹא הוּמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן : זְמַן עֶדְנָה בּוֹ בִּשְּׂרָה . חָנוּט לְקִצּוֹ עָקוּד לְמוֹתְרָה : טַפְּיָה בְּבֵן בּוֹ בִּשְּׂרוּ בְשׂוֹרָה : יָרֵחַ אֲשֶׁר לֹא פָּעֲנַח לָרִאשׁוֹנִים . כְּטוּס לִצְפּוֹן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים . לְרֹאשׁ הוּשַׂם לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים : מוֹעֲדִים סוּמַן לִנְדָגָלִים . נוֹעֲדִים בּוֹ עֵינֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים . סָפוּר הוּא לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים : עִבּוּר מְעַבְּרִים לְעַצְּרוֹ בְּמוֹעֲדוֹ . פֶּרַח וְאָבִיב תְּקוּפָה בָּם לְוַעֲדוֹ . צִיּוּן שְׁלָשְׁתָּם יִצָּרְפוּ לְסַעֲדוֹ : קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ חֶצְיוֹ וְרֻבּוֹ לִשְׁמוֹר : לְקַדֵּשׁ לְקַחַת לָחֹג לִקְצוֹר וְלִגְמוֹר . רָשַׁם בְּכָל דּוֹר שָׁמוּר הוּא לְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר : שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ בִּירְחוֹן עֲמָדָה . שַׁלְהֶבֶת חֶצְיוֹ שָׁאוֹן . פְּגַל הִשְׁמִידָה . תִּשְׁנַעַת קִצּוֹ יְמִינִי הֶעֱמִידָה : לכם וכו'

אדוק. א' סמן החודש ניסן מקודש . לראש חדשים . וכבנת הילוך הלבנה לא גילה בספר בראשית שבו תולדות אדם ראש הדורות . אך גלהו לישראל בתחלה לדרוש איך לעבר שנה : דורש . ידרשו לעבר השנה כדי להשוות שנת חמה ולבנה שיהיה הפסח בחודש האביב : הוד שהעיבור נעלם מכל האומות . ואפי' לאדה"ר שהיכרו רק מעט מאלהים את נמסר: (גיה ואישון . אור ואופל. כמו יגיה חשכי (תלים יח) באישון לילה (משלי ז) והכוונה לחמה שיש לה אור. וללבנה שמקבלת ומקבלת אור מהחמה) : זמן. בחודש זה בישרו המלאכים לשרה שתלד בן לשנה הבאה בזמן הזה . ולזמן שקבעו עלה יצחק שנעקד על המזבח למסור נפשו לה'. ולזה נתבשרו בניה בשורת הגאולה בחודש זה : (עדנה. תואר לשרה. על שאמרה היתה לי עדנה (בראשית יח) : טפיה. בניה. מל' טף) : ירח. חודש זה לא נגלה לראשונים . והוא גנוז ונצפן לנסים שהיו ועתידין להיות . ולזה הוכשר לראש לד' ראשי שנים שבכל שנה : (שנה. ל' גילוי. כמו צפנת פענח . בס מא) : מועדים . ממנו מונין וקובעין המועדים לישראל שהיו ד' דגלים . וכו' שמקבלים לפני הסנהדרין עיני העדה . ועל פיהם השלוחים יוצאים ברגליהם להודיע באיזה יום ר"ח. וממנו סופרים שנה למלכים ורגלים : (נועדים . מל' ונועדתי לך (שמות כה) : צירי. שלוחים. כמו השולח בים צירים (ישעיה יח) : רוגלים. מל' רגל) : עבור. תכלית העבור הוא לשמור הפסח בזמנו . ועל ג' דברים מעברין. על האביב ועל הפירות ועל התקופה ביחד. או על ב' סימנים מהם. או על א' בצירוף וסעד טעמים אחרים : (פרח. פירות. ציון . סימן. כמו הציבי לך ציונים (ירמיה לא) : לסעדו. ל' חז"ל) : קדש. בחודש זה יש קדושה בתחלתו . וביום י"ד בו שהוא שלישו. וביום ט"ו שהוא חציו. וכט"ו שהוא רובו . וצריך לשמור גם שאר ימי החודש בקדושה. ושמירת חמץ לקחת. בתחלתו . ולקחת הפסח בי' בו . ולחוג חג המצות לה' בט"ו . ולקצור ולהביא העומר בט"ז בו. ולגמור כל החודש בקדושה. והדבר שמור לגאולת המשיח . שנאמר בו עני ורוכב על החמור (זכריה ט) : שמירת. זכות שמירתם ליקח הפסח בי' בו שהוא שלישו . עמד להם בימי יהושע. ובזה חצו הירדן בי' בו. ואכילת הפסח בליל ט"ו שהוא חציו . עמד להם בימי חזקיה. ונשרף חיל סנחריב. וזכות קצירת העומר בט"ז. הושע להם בימי המן. והעמידה להם לגואל את מרדכי משבט בנימין וע"י נתלה המן ביום זה : (ימיני. מרדכי. ע"ש איש ימיני. אסתר ב) :

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה . כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

הוא נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְנוֹאֲמוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וּמוֹעֲדוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאוּוּיוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וּנְחָלָיו נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאוֹיְבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאַהֲבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְגוֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: הִנֵּה הָעֵת יָבֹא בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לַעֲבוּר בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְכוֹנֵן נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאִתּוֹ נוֹצַר בְּרוּחַ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְקַעֲקֵעַ שָׁרְשֵׁי עֲמָלֵק רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לַעֲקֹר צוּרִים הַחֲצוּבִים בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לִפְעוֹל חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לִקְבֹּצוֹת חִדּוּשׁ תְּשׁוּבַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: וְעוֹד כָּל יוּזְכְּרוּ רִאשׁוֹנִים. כִּי יִתְחַדְּשׁוּ חֲדָשִׁים וְתַם יְשָׁנִים. פְּלָאִים מְפֻלָּאִים מְשֻׁנִּים. וְיָקִיצוּ כָּל יְשֵׁנִים. מְהַלְלִים וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים מְשִׁירִים מְשֻׁנָּנִים: וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד אֲשֶׁר הֶעֱלָה בְּנָבִיא. כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא. וְאָז אֵל יִשָּׂאֵג כְּלָבִיא. לַעֲרוֹךְ קְרָבִי. חֲדָשׁוֹת לְהָבִיא. בְּיַד אִישׁ נָבִיא. מִשֵּׁבֶט לֵוִי. לְהָשִׁיב לְבָבִי. לְחַדֵּשׁ קְרָבַי: וְעַצְמוֹת צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה. וְאִתּוֹ יְהִי רוֹעִים שִׁבְעָה. וְיִתְחַדְּשׁוּ לְאוֹם דְּבָרִים שִׁבְעָה. וְיִתְכַּסֶּה מֵהֶם שְׁבוּעִים שִׁבְעָה: וְיָשׁוּב וְיִגָּלֶה לְעַם קְדוֹשִׁים. אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהְיוּ מְקוּדָּשִׁים. וְלֹא לְעֶדְרֵי צֹאן קֳדָשִׁים. עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. עַד בֹּא רִאשׁוֹן לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים. וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים. הַנִּשְׁאָרִים מֵעוֹל קָדָשִׁים. וְיַרְאֶה לָמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים. לְחַדֵּשׁ שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים. לִמְשׁוֹחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים. בְּשַׁבָּתוֹת וּבָחֳדָשִׁים: וְאָז יְצַוֶּה חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ. מַה לְהַעֲלוֹת בְּרֹאשׁ כָּל חֹדֶשׁ. וַעֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל חוֹדֶשׁ. הִיא תְקַדֵּם תְּחִלָּה לְכָל חוֹדֶשׁ. וּכְמוֹ הָיָה רֹאשׁ לְכָל חוֹדֶשׁ. כֵּן יִהְיֶה רֹאשׁ לְכָל חוֹדֶשׁ: וְתֵעָשֶׂה בּוֹ חֲדָשָׁה. לִבְרֹאת אֶרֶץ חֲדָשָׁה. לְהִנָּתֵן דֵּעָה חֲדָשָׁה. לִכְרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה. לְהִבָּרְאוֹת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. לְהִתְחַדֵּשׁ רוּחַ חֲדָשָׁה. לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי מִנְחָה חֲדָשָׁה: וְחַמָּה וּלְבָנָה תִּתְחַדֵּשׁ. וְאוֹרָם שִׁבְעָתַיִם יְחֻדָּשׁ. שְׁתַּיִם בְּשָׁנָה

הוא. ה' נקרא ראש וראשון. וה' בראשם (מיכה ב) אני ה' ראשון (ישעיה מא): ונאמו. התורה. דברי פיו. נקרא ראש. ראש דברך אמת (תלים קיט): ומועדו. הוא המצוה לה'. נקרא ראשון. בראשון בי"ד לחודש (שמות יב): ואוויו. בהמ"ק שאוה למושב לו. נקרא ראשון. מרום מראשון (ירמיה יז): ונחלתו. ישראל שבחר לנחלה לו. נקראו ראשית תבואתו: ואוהבם. אברהם נקרא ראש האבות: ואויבם. עשו. נקרא ראשון. ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה): וגואלם. משיח. נקרא ראשון. ראשון לציון (ישעיה מא): הנה. מוכן עת ביאת הגאולה לעם ה' שנקרא ראש וראשון. בזמן חודש ניסן שנקרא ראש וראשון לחדשים. וה' יעבור לפניו בראש. ויכון בהמ"ק בראש ההרים: (נכון. תואר לבהמ"ק. ע"ש נכון יהיה הר בית ה'. ישעיה ב): ואתו. ועם ה' יבוא משיח. שנוצר ברוח אלהים

בריתו פ"ש המים בתחלת הבריאה ונקרא ראשון. לעקר השרים מזרע עמלק מערשם. שהיה כראשון לנחום בישראל לעורר זכות אבות. כראשונים: (לקעקע. לעקור משרש, בל' חז"ל: צורים. האבות. אל' עד תולדתם. ישעיה נא): לפעול. לעשות נסים חדשים בניסן. ולקבל בו קרבנות באופן חדש המבואר ביחזקאל מ"ה. ולהוליך בו מתנות למשיח: (חדוש התורה. קרבנות הדשים: שי. דורון. כמו לו יובילו שי. תלים סח): ועוד ולא יחברו עד נסים הראשונים. כי יתחדשו נסים חדשים לבד השנים ובגלל עת יהיו פלאים שונים. ויחיו כל המתים ישירי עפר. ויספרו שירים הדשים וטובים משירי החיים: (משננים. מספרים. כמו ושננתם. דברים ו'): ולא יאמרו עוד. לעיקר. שירות יצ"מ ושאר גאולות. שהעלם ה' מהגלות ע"י נביא. רק עיקר השירה יהיה מגאולה אחרונה. אשר ה' חי וקים בעצמו. העלם והביאם מד' רוחות העולם. ואז אל ישאג. ממרום כארי ולביא. לערוך מלחמה שעורכו עם האומות ויטמיעו חדשות. לבשרנו ע"י אליהו הנביא שהוא פנחס משבט לוי: להשיב. להחזות במשיח כשם את לבבי. ולחדש בני מעי שתמרמרו בגלות. או לחדש קורבני אליו כמאז: ועצמות. לנו המשיח הנקרא בז' שמות. צמחם צמח לדיק דוד ינון משיח שילה. ועמו יהיו ז' רועים. ויחדש לנו ז' דברים הנזכרים. אחרון לוחות הסורה כרובים פקל אהרן צנצנת המן. (צמח. משיח. כמו עבדי צמח. זכריה ג): ויתכסה. אחר שיתגלה המשיח יתכסה מהם קיבוץ לו' שמיטות. ויחזור ויתגלה לצנועים שנהרגו על קידוש השם. ולא יתגלה לכל ישראל עד סוף ו' חדשים בחודש ניסן: ואז יראה. לכל ישראל שיצאו חיים מעול המתועבים. ויראה להם ז' אותות חדשים. ויברא להם שמים ולך הדשים. ויתקן בהמ"ק בשמן המשחה. והשער הפונה קדים שסגור בחול. יפתח מעצמו בשבת ור"ח. וידעו בכל רגע כניסת שבת. ורגע המולד. ויקדשו החודש (קדשים. מתועבים. כמו לא יהיה קדש. דברים כג): ואז. כשיבנה המקדש. יצוה ה' עבודה חדשה בקרבנות ר"ח. ומה להקריב בכל ר"ח. ועבודת ניסן תוקדם לכל חודש. ויהיה ראש לחדשים כשהיה: דת חדשה. שיתגלו טעמי תורה והידועים שנעלמו עתה: בריה חדשה. שיחיו המתים: ויתרפאו המומין: שבעתים. יאירו כאור ז' ימי בראשית: שתים בשנה. כי בניסן ותשרי היום והלילה שוין ומניסן ואילך

יתחדש . ויצמצם שכינתו בתוך שער החדש . ויקרא לו שם חדש .
כשם העיר מיום המקודש . ויתן לעם לב חדש . לשורר בפיהם שיר
חדש . שיר מפואר ומחודש . על כל שיר מהלל ומקודש : כי שירי
אראלים . אשר שיר ותשבחות מהללים ; לפני שיר זה לא חלים .
ונצוצות אלים אשר קול המולה צוהלים . לפני שיר זה לא מסללים .
ורגן גלגלים . אשר אם הורשו כל גוללים . לפני שיר זה לא כגללים ;
ואימת כרובים . אשר הם צנים כמו רובים . לפני שיר זה לא מרבים :
והדרת אופנים . אשר הם מרבעי פנים . לפני שיר זה לא סופנים :
והמון גדודים . אשר הם הוד אל מגידים . לפני שיר זה לא נאגדים .
וסוד עירין אשר כעין קלל בוערים . לפני שיר זה לא מפארים : ורגש
קדישין . אשר לבקרים מתחדשים . לפני שיר זה לא מקדישים : ונהם
שנאנים . אשר טעמם לא משנים . לפני שיר זה לא משננים : ופחד
שרפים . אשר ברגע כל שורפים . לפני שיר זה לא רופפים . כי כל
מחנות קדושים משרתים . משרתיו יהו מקדישים : וגם המון צבא
מלאכים . מנעימים יהו ממליכים : ומרוצות חיל זיקים . כחם יהו מחזקים .
וזיו משלהבת ברקים . פניהם יהו מבריקים ; וחוצה למו חונים .
מתעלסים באהבים . ועד מחיצתם לא באים . כאשם נלהבים ובגחלתם
נכוים . ובפארם הם נאלמים : ועת כי יתחילו יחישו . ועת כי יתחילו
יחילו . ועת כי ינמורו יעריצו . ועת כי יחישו יקדישו . ועת כי ישתוקו
ישלשו . קדושה משולשת : נקדישך וכו'

מתגלגל סלילה ומתהלך חוץ . ומהפרי כהיטך : שער האחד . בהמ"ק : שם חדש כשם העיר . השם שקרא אברהם לבהמ"ק . ה' יראה . ע"ש הפסוק . ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל מח) ופי' בתרגום . שבא לקראת דשמה כשם מלכה : אראלים . מלאכים : לא חלים . לא יתחילו לשורר לפני ישראל . ועד לא רוקדים . הוא כפל ענין במלות שונות : הורשו . כשניתן להם רשות לשורר : כל המלאכים גוללים ספריהם ושותקים מלשורר . מ"מ לא יעטרו שירתם לפני שיר ישראל : צנים . עוגדים כילדים : מרובעי . ד' פנים לא' : סופנים . ל' חשיבות בל' חז"ל : מגדים . לשון התקשרות : כעין קלל . כמראה נחושת קלל . שדומה לנהב אש : משננים . מספרים . כמו ושננתם (דברים ו) : רופפים . רדים ונעים : כי כל מחנות . מלאכים גדולים משרתי ה' . יקדישו לישראל משרתיו שהי רצונו : מנעימים . ימליצו לישראל המנעימים זמירות לקונם : ומרוצות . ומלאכים הרצים בשליחותם כניצוצי אש בחיל ורעד . יחזקו כח ישראל : זקים . ניצוצי אש . כמו וזיקות ביערתם . ישעיה נ) : מבריקים . יאירו תואר פני ישראל : וחוצה . כשמלאכים יוצאים בתוך וישראל בפנים . וישמחו באהבת ישראל . ולא יוכלו לבוא במחיצתם . כי ישרפו באש וילכו בגחלת ישראל : ובפארם . בעת שישראל יפארו לה' ויהא ע"כ להתפלל . ישתקו המלאכים כאלמים . והשישראל יסיימו . יתחילו לפאר : יחילו . מין סיום . כמו והכל כל עבודה (שמות לה) : ינמורו ה' . כפל ענין במלות שונות :

בש"ץ גומר הסלסה . ומוציא ב' ס"ת . בא' קורא ו' בפ' השבוע . ובב' קורא מא' מפטיר (בפ' בא) החודש הזה עד שבלו מצות :

מוסף לפרשת החודש

כאן מתחיל ברוך אתה וכו' . עד ותושיע ומגן

כל הסיום מהקליר . וכל סיום יתחיל במלה מפ' ראשון לציון . ואח"כ ג' אותיות . הא"ב כפול . ולמען לא תחסר אות ת כתב תיבת תרננה בסיום אמן קול :

ראשון אמצת לפרח שושנים . אמוץ לעורר מרדם
ישנים . בזכרך ברית ראשונים . בצפון חדשים
וגם ישנים . גלותו בדת שנונים . גזר ראש לארבעה
ראשי שנים : חזן ארבעה ראשי שנים במחזה . בארת
זה מזה לחוזה . כאשר שמענו כן עוד נחזה . לגוננמו
במגן בחודש הזה : ברוך אתה יי . מגן אברהם . אתה גבור .

עד להחיות מתים :

ראשון . ניסן שהוא ראש לחדשים . חזקתו לעשות בו נסים לישראל שיגאלו כשושנים . ולעתיד יתחזק להחיות בו המתים ישני עפר ולעוררם מתרדמתם . בעת שהזכור ברית האבות . וכות שצפון לפניך מה שהם מקיימים דברי תורה ודברי סופרים : גלותו . בעת שגילה ה' תודע זה בתורה שנאמר בה והשמה לבניך גזר שיהא ראש לד' ראשי שנים שבכל שנה : ארבעה . אתה ה' שקרא זה אלי . שביארת הד' ראשי שנים בגמרא למשה הנביא בכל התורה . שנאמר בה מזה ומזה הם כתובים . כבקשן . שכאשר שמענו נסך שבדורות הראשונים . כן נזכה עוד לראות . ותגין עלינו כבמגן . בחודש הזה :

לציון דרור תשת בו קפות. דבר אור יקרות לקפות. החודש אשר ישועות בו מקיפות. חוסים בו מתקיפות. ומנו מתחילות ותוקפות. ועד ראש לארבע תקופות: חזן ארבע תקופות בשנה. תחדש אורם כבראשונה. כאשר שמענו כן עוד חיש נא. החיינו בגשם בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי. מחיה המתים: כתר לדוד וחוד. עד וקדוש אתה:

לציון. בניסן מיהרה לעשות נסים גלוים. ולהוציא ישראל ממצרים חפשי לסביאה לציון. וכל דבר שבו אור גדול המכוסה כעת. עתיד להתגלות בניסן. והוא החדש המסובב בישועות. שבו נגאלו. ועתידים ליגאל בו ולהתגבר החוסים בה'. ומהחודש זה מתחילים הישועות להתגבר. והוכן נראה לד' תקופות: (קפות. גילוי בלשון תרגום: מקיפות. סיבבים. כמו הקף העיר (יהושע ו): מתקיפות. ענין תוקף. תרגום חזק. תקיף): ארבע תקופות. (סיבוב החמה. כמו ותקופתו על קצותם (תהלים יט) כשמגיע לראש שלה שרגן מאזים נד) הם בכל שנה. ונבקש שמחדש אורם כאור ז' ימ"כ. וכמו ששמענו נחמות מהנביאים. כן תמהר עתה להביאם לנו. והחיה מתינו בגשמי רצון בחודש ניסן:

הנה זה בא לפרקים. זמון לגאול רצוצים מארקים. חודש אשר רביבים בו מריקים. חשרת מים למלאות רקים. טיעות רבות וירקים. טלאים בו להקים בארבעה פרקים: חזן ארבעה פרקים כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. ונעריצך קדוש בחודש הזה: ברוך אתה יי. האל הקדוש: תכנת שבת. עד מקדשי שמך. ובר"ח. אתה יצרת. עד להם קבעת:

הנה. קול דודי יבא עת בעתים ידועים לו. ומוכן לגאול ישראל המעוקים בגלות. מארצות אחרים. או חודש ניסן זה יבא לפרוק עול המשעבדים בנו. ומזומן תמיד לגאול בו רצונים ה': (מארקים. מארצות. כמו שמיא וארקא. ירמיה י): חודש. בחודש הזה מריקים העבים גשם דק לרוות הארץ. ויורד בשפע למלאות בורות הריקים מים. ולהצמיח משואות וירקות: טלאים. נבקש שתקים בו את ישראל כמן קדמים. והושיעם בד' פרקים שהפעלם מזון שבראשון מהם הוא בחודש הזה על התבואה:

הנם ימים המבורכים. יורה ומלקוש באבם פורכים. כח תת באביבים רכים. כרמל להפליא אביב פירוכים. לשנן מפעלות מציץ מחרכים. לפניו קוראים ענין ארבעה ערכים: חזן ארבעה ערכים אשננה. ספור מסות פרחי שושנה. כאשר שמענו כן עוד חיש נא. לענגנו בנופש בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי. מקדש השבת: בר"ח. וישראל וראשי חדשים: רצה: עד לציון ברחמים:

הנם. ימי ניסן מבורכים. שבהם יורדים גשמי ברכה. ונוטעים הפירות והתבואה ונכנסים לתוכם שיתבשלו יפה. ומחזיק כח בתבואה רכים להתבשל ולהיות כר מלא. לעשות מהם קלי ומלילות שנפרכין בידים: (פורכים. שוברים. כמו ויעבידו בו' בפרך (שמות א) בעבודה השוברת הגוף): לשנן. (לדבר. כמו ושננתם לבני) שאנו חייבין לספר פעולות ה' שמשגיח עלינו תמיד. שאנו אומרים לפניו ענין וסדר סד' פרשיות. שכלול בם נפלאותיו עם אבותינו ועמנו: נערכים. סדרים. תרגום מערכות. סידרי): אשננה. דברתי וסדרתי לפניך ה' פרשיות. כדי לספר המסות הגדולות שעשית לישראל. ולבקשך. שכאשר כו': עשה. במנוחה:

ולירושלים מופת הוחק בו כסות. מעין כל חי להתכסות. נקמות אשר בלב מכוסות. נתכנו במועד זה היות טכוסות. שה לבית אבות מנות במכסות. סבות עליו עסים ארבע כוסות: חזן ארבע כוסות כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה: כאשר שמענו כן עוד נחזה. רצנו כשי בחודש הזה: ברוך אתה יי. המחזיר שכינתו לציון: מודים. עד ועזרתנו סלה

ולירושלים. הזמן שישיב ה' שכינתו לירושלים. הוא כסוס. השימנים וקילין שנאמר לדניאל. גזר עליו לכסותם שיהיו נעלמים מעין כל חי. והנקמות שינקום ה' לעמו והיכלו. המכוסות בלבו ולפומא לא גלי. כל אלו נתנו להיות מתוקנים בחודש ומועד הזה. אך לא נודע באיזה שנה. ולכן נלמוו ישראל אלו לעשות הפסח בחודש זה. ולמנות עליו במכסת נפשות. ולשתות על אכילתו בהסיבה ד' כוסות יין טוב. נגד ד' לשוני גאולה (נתכנו. נמנו. כמו נתכנו עלילות (ש"א ב): מכוסות. מתוקנים בל' חז"ל: עסים. יין סוב- יואל א): רצנו. רצה בנו כדורון וקרבן:

סְבַבְּשַׂר עִם זָכִיּוֹת . עֲצוּרִים לְהַעֲלוֹת מִצּוּל דָּכִיּוֹת . פְּדוּיִם תְּרָה בְּמַשְׂכִּיּוֹת . פְּצוּתַ שִׁירִים תְּמוּר בְּכִיּוֹת . צְבָאוֹת כָּל חֶמְדַּת שְׂכִיּוֹת . צֶאֱצָן יַצִּיעַ לְרוֹעֵשׁ שׁוֹנְאֶיךָ : חזן שׁוֹנְאֶיךָ נְדוֹשׁ נָא . בְּמִדּוֹתֶיךָ פְּעוּלָּתָם כְּבָרִאשׁוֹנָה . כַּאֲשֶׁר שִׂמַּעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא . וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ בְּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה :

ברוך אתה יי . הטוב שמך ולך נאה להודות : אלהינו : שים שלום . עד ובכל שעה בשלומך

סבשר. ישראל יתבשר. פס' רחלה לזטחס. להעלות המעוכבים בגלות מעומק גרותם . ולפדותם כמו שהגיד במראה הנבואה שביאים . ויפתחו פיהם בשירים המורה בכייתם . ויבואו כל נבאות ישראל לסנהדרין תמודים ובאלגן (המים סמוך לירושלים) כמו ישבנה נאכן . מיכה ה) יניע ה' דברי וויסוהו עם האומות . ויעשם דליס ורמסים : משכיות . מראה נבואה . ל' הבטה . כמו משכיות לבב (תלים עג) : פצות . ל' פתיחת הפה . כמו פצחו הרים רנה (ישעיה מד) לרוטס . ל' דל ורש : נדוש . ל' דישה) : במדותך . במה שהמדוד להם מדה כנגד מדה כמו במצרים :

אֶתֵּן קוֹל כְּשׁוֹרְרוּ רָאשִׁים . קְרוֹא בְּגָרוֹן בְּגֵיא הַחֲרָשִׁים . רָאשֵׁי תְנִינִים אֲשֶׁר עַל גַּבֵּי הָיוּ חוֹרְשִׁים . רְאוּתָם בְּזֶה חוֹדֶשׁ מְגוֹרָשִׁים . שִׁיר חָדָשׁ וְהֶגֶא מְדֻרָשִׁים . תְּרַנֵּנָה שְׂפָתַי בְּשׁוּרֵי אַרְבָּעָה חָרָשִׁים : חזן אַרְבָּעָה חָרָשִׁים כְּבְמַחֲזֶה . בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה . כַּאֲשֶׁר שִׂמַּעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה . בָּרְכֵנוּ בְּשָׁלוֹם בְּחוֹדֶשׁ הַזֶּה :

אתן . לעתיד שרים קולי לשורר לה' . כמו שרו ראשי ישראל משה ואהרן על הים . ויהר שירי שלאשים על גאולתן . ואקרא בגרון בקול . בגיון שגרם כשדה . ובלשכת גזים שיפעו השרם והמסגר . כשהיה גרמות מחדש זה מגורש מכל טוב.

ברוך אתה יי . המברך את עמו ישראל בשלום : ק"ש א"כ עליט . אגעים וזמירות :

השלייס שנקראו ראשי בנים שחרשו על גבי בשעבודם . וכן יהר כשעבדים : שיר חדש . ודברי שבח המיוסדים על דברי חז"ל כפיוסים . ירננו שפתי בתהלה. כשמראה ד' לדיקים . משיח בן דוד ובן יוסף מלכי לדק ואליהו . שנקראו חרשים (סוכה) בנבואת זכריה :

(א) ר' . י"ס מגילת תענית . אהו שמח לשיטתה . ונחם לגן אחר ג' נמרת : (ד) כ"ג . כשהיו מלוחים בימי מרע"ה : (ה) כ"ה . ישבו שבתים : בתקדם : (ו) (שנה זו . קורין ויקהל ופרשה שקלים) אל כר"ח . שמחה ג' ספרי תורה . בג' מפטיר בשקלים . לעולם קורין ד' פרשיות שלפני הסמוך לניסן . אין מזכירן בשמות בד' פרשיות : (ז) כ"ז . בפה אח' מרדך ראש ישיבין מלך ישראל מבית כלה . בו כשרק מס לדקיהו שמלך : (ח) בו היה גם מגרים בימי סולימאן המזגר : (ט) גם בחדך קסטילייה עשה גם לישראל באדר . שכ לו מגזרת הכורר מרשין גומלו בם השפים יהבו . שבי להמן . כן יאבדו כל אויביך ה' . וכמה אירע גס גדול בק"ק פד"מ . בגזירת ווינס באלק . באדר : (י) כ"ה : י"ג מגילת תענית . אחת בבורתה טבתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא : (יא) כ"ט . גורן מעבר בשמה לבן עואי ועז"מ : (יב) אדר ב' כמעוברת לעולם מלא . (ל' בו הוא א' דר"ח אדר ב' בשנה זו) :

נבור שער הדגים . ונפתח שער הששים (ורצים כבוסים ושמחים לעשות רצון קונם) באדר שני (ימי קביעותו נתבאר לעיל) הוא כנגד בני יוסף אפרים ומנשה שנכללים בו כאחד . ונמשלו כדגים . ובן המזל הוא דגים . שאין פתות משנים :

(א) (תולדו שנה זו . ה . ה . ת"ק . ו' הוא ב' דר"ח : (ב) סי' הפסקות . ובו"ו : (ג) בא' באדר משמיעין ס' : (ד) (כ' בו . קורין פקודי . הפסקה : (ה) ס' . ויקרא וס' זכור) : (ו) י"א שהיה דתוריתא וצריך ליזהר ביותר לקרותה בי' : (ז) פורים (שנה זו . בה') עיין שער הקודם כל הלכותיו : (ח) וצריך לדעת . כי יום זה . הוא זמן עיבורו של רשב"ג בן יעקב אע"ה : (ט) פ"ו ישבו מולחנות במדינה . כאמר לעיל בשער הדגים . גם הוא יום מילת מרע"ה . ולפי שאמרו בגמ' עלד משה רביע ע"ה בשנה מעוברת כמו שהיא בנה זו . א"כ מעלה יתירה למעוברת מלד זה : (י) (פ"ז . שנה זו קורין ט והפסקה : (יא) כ"ג . שמיני ופרשה פרה) בו התחילו מלואים . יהי רצון שתהיה למלואים העתידים בניסן הבע"ל . אדר הסמוך לניסן לעולם חסר . בקרוב תהיה לביאת הגואל והמבשר :

תמו י"ד השערים . שכנגדן י"ד השתחויות בבהמ"ק . כפי כה שהיה ר' חנינא סגן הכהנים סבור (ריש פ"ו דשקלים) ובזה נשלם החלק השני מזה החבור . הנקרא עיר האלהים כירושלים הבנויה על טבור . הא"ש יפה נוף משוש לב גבור . כעיר שהוברה לתועלת יחיד וצבור . ההודאה והשבח והתהלה לאל גבור . אשר לכבודו תרון לשון אלם מה' יצא הדבור . ברוך ה' לעולם . אמן ואמן :

בריחי השערים

נשלמו י"ד השערים לחדשי השנה . ופרקי ומניהם . ומלות התלדות נסם . לכל הלכותיהם . והנהגותיהם . תפלותיהם ברכותיהם . פיוטיהם ושמחותיהם . ומספר תיבותיהם (כאופן שנעשה הייג להורס בנע"ם כזאת ג"כ . כדרך שעשו בעלי המסורות למקרא . אם אמנם כבהרו כמו כן עולות מכוסקים ומהללות לפי מנהגי המקומות . מרלשיה כזאת הודעתי . כב"מ ישאר במנהגו . אך לא יעבר איש אי עוד להוסיף או לגרוע . אך לנמות מאומה ולחדש דבר מעשה) וסדר עבודת קרבנותיהם . ומה שנהגו שכיאים בהם (בכל מקום על כתר

יהי כמהדיס . ונאר על הלוח . למען ירוץ קורא בו . הקורא פסוק
המהדיר בזמנו . מביא טובה לעולם) עם כל קורותיהם . כן מ"ש בהג"ך .
זכן מ"ש במסורה . מגילת תענית . וסדר עולם . ומדרשים . מימים
קדמונים . או הנעיות . תולדות האבות והשבטים . וימי הימים הקודמים
לא נפסים . שכתבו חכמי הדורות . שהיו מהגבין הצרות . ולא אם
בא לכתוב אין מספיקין כמה עורות . מטל רוב המדבר שבלשונינו .
אשם מקריב מנחה טהורה) מגיש . דרך ארץ אין טוטה נסגע ולא בשר
כמה מרגיש . כאשמים כמתים נחשבת . כנשמה תמימו בעינים .
איש שוקל איש כופר את המגדלים . שבנו אנשי כנ (כנסת הגדולה)
תקנים כרתי מולך הבריאים מנעולים . ואני דל ומך . על חסד ה'
בטען נסמך . קנא קנאתי לה' אלהי ישראל ולתורתו ועמו . כי ראיתי
תערוכה . אין מוכה כסף א' מסכים עם חברו . כי רבו פורצי גדרו .
כימים הרבים ההם לישראל ללא תורה . ולא כהן מורה . איש הישר
בעיניו יעשה . ולזה כמה פעמים נתבקשתי מיראי ה' החרדים על
דברו . לקבל עלי עול מלאכה זו שהתחלתי בה בימי חרפי . להשיב על
דברי בעלי הרוח הגס ודקדוקי עקשות דתורה . המשמים הנוטות
סכנות ונאמנות . כפי העולה על רוחם . ולהיות רוב אנשי דורנו
בידיעת דקדוק ל' הקודש יבש כהר"ש כ"ס . לכל הבא בטענה זו
מתלמידים . מעידים על מה שהוא מבינים . ויותר שמלאתי שעת
הסבר . ואלפי שנים יתב' למלאכת עבודת הקודש בביתי להיות נגד
על הפועלים שהמה עבודה באמת ויושר . כפי חוק האפשר . נמלאתי
לאשר בקשוני חרשי . גיעתי בהמון טרדותי כאחרי הקיפוי . ושעיתי
בחכמי לסמול ולהיות לעם עומד ביום גם בלילה לבי לא שכב . ולא
נתתי שנת לעיני להתעכב . עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב .
לדעת מה יעשה ישראל בדבור ובמעשה . כי רבו הלוטי דעות והסב את
מקלה אל הקצה . ולא זו בלבד . אלא בדברים רבים שהומים מאד .
והמתגוררים היכן מתודדים כראוי . לפי משפט ההלכה . לפיק אפי'
אותן שיגעו בתורה ותהו על התלמוד הרבה . פעמים רבות נבוכים
הם בדברים שנר עליהם שמדב"ר מגוע סדר . ופעם מתמת אורך
הלשון ינאה הזכרון ופעם מפני קוצר כרוך נעקצו הסעדר . ככל אלה
אין סוג ונדר . ע"כ היתה חומת הכח הכהני פרוצה בגלותה למקום
הצנור . מיאד בדור יתום הלא הגיע הבית"ר היטב ואהוב הקצור .
ותהי נא אף בדבר הרגיל והווה הספה בשפה כמשמע קול ענות בנס"כ
אבן מקיר זועק וכפיס . על אודות מנהג הקל זה אומר בכה וזה אומר
בכה ומאן אפים . אנ"ל במקום עיון עמוק בהלכות חמורות אלו אין
עוסק בשום שכך . רק סומכין על הפוסק הלוקח נחפסה . באין כותו
יפה . שלא מלו כפי קצ"ר ומלקט בהמרי"ס . אשר לפעמים לא ידעו
לא יבינו אפי' להעתיק הדברים . ומאשר ביזכני הש"י בחסדו לחבור
כהם על הב"י שזר א"ח קראהיו מו"ק . לא אמנע הטוב . ואודיע ספר
דבר בעזה"י במקום אשר הראוני מן השמים . גם כל הסגסגות בהכתי
ערשי כגרוף כסף וזהב מזוקק שבעתים . עתה אתם אחי כחיל אשר
עם ה' בלבם . הרי שלי שלכם לפניכם . קחו ברכה מאת ה' ומעדן
מעדן נפשכם . ודעתם היום כי ה' הוא הנותן כח לעשות חיל . לאמר
בגולה מלכים אשר לא ראו עיניכם מימיכם . ודעו את אשר הפלא ה'
עמכם נגד שאלתכם . בכלי חפץ לזכותכם . יקר מפז ומפנינים בו השיגו
אורחות חיים בזה ובבא וטוב אוסר בנלחתכם . וקלר הפלא מבשרת
להודיע כל הפועלים שיואלת מחבור הלז ברם תגוד . אבוב לאחרי ומר
ידעין חברין כמה מיכוהא עבדיק בהדייהו . קמא קמא דמטי אייתי
קמייהו . וכל הרוצה לסמוך יבוא ויסמוך כל מן דין סמוכו . איברא
שמיכה בכל כהו בעיק . ולאיבהי תלגי (הכהי) אמרינן להו אקפו ידייכו .
בי היכי דלא איסוי עבודה בקדשים שהידמ"ן בלפו"ן לגם משכל . כי
אנשים לבאיטם קדשים אלא אתי לי ולכי כורא דמילחא היכל . אתם
כלאי מרם ה' ישמעני אלהי אל אלהים ה' יודע . וישראל גם הוא
ידע . כי באמת נפש וביושר לבבי . עסקתי באמונה במלאכתו הקדושה
לכבודו לשמיכו לקנוט . ולזכות את הרבים כל מגמתי . אולי אבנה
גם אנכי על ידיהם להשיג שלמות נפשי כל חפצי ותאותי . ועד בשחק
נאמן כי זה כל דאגתי . מיום היותי על אדמתי . אחרי הבעלים לא
הלכתי . אחרי הכבוד שמחומה לא רדפתי . להשיג שכר לא במשפט
לא חשקתי . לעשות פירה קדוש ח"ו לא חשבתי . וכל מה שאני עושה
לכבוד יתברך שמו . וזאת השופה ככל בגם ופלא אשר לא ישוער
(מיד ה' עלי השכיל את כל מלאכת התבנית) וחסדו הגדול פעמים
רבות עין בעין ראיתי . לולי זאת היה מתכמנע לבא אל קצה חלק מן
החלק הראשון . אף כי הבאי הלזה . מאתם כמה הבות רחוקות
וקרובות אשר עמדו לנגדי . לגרש מן המלאכה ידי וה' רצה לבראותי
בחסדו הגדול ויזו החזק עד השבע והבאתי עד הלום . גואל גם ידי

תוכת חלק ה' ק יזכני גם אל השאר כה לחיים ולשלום . אוסף הגית
מאת זרע אמת זרע השלום . לא יסין כשוי טובה . ולא יזיגוי
לחוכה . בהזכירי לפעמים מוסרים ישרים דרכי ה' מרוב אהבה (לא
נגיות שום אדם חלילה) ומגודל עונם חנם . ביחוד לבני אומתנו (ולאנשי
העולם בכלל) והואיל והתרתים לי יכולה אסקן מילתא דשוי לנפש
עלמא . לכל מקום והדיוס . בכתבה ובלשונה . עוד זאת אדרש לבית
ישראל . עם הזאת הכלה נאל מדותי שרומות מסרומות הפוסקים
הראשונים . ובכור המקובלים האמתיים ימקים ביחוד ע"פ את"ה ז"ל)
ולא תרגתי מדעתי שום דבור קל בנוסחת ברכה ותפלה . מ"מ הלינם
לאדם לשנות מנהג מקומו נלכור . שכבר הזהירונו ז"ל . אל ישנה
אדם מפני המחלוקת . כי הספרים רבים מהמבינים דבר לאמותו
והשומע מה שלא שמעו עדיין . כגון המקדש שמו בלי הזכרת שם
(וזולת זה ה' ג' נרגרים נראה חמי"ר מנוסח הספרדים והאר"י) הושגים
אותו לחירוף וגידוף ח"ו . מה שנאמת להפך הוא קרוב לכיונת הרבה
לבטלה (אך אין מזהירין אלא לזהר בכל מעשיו . וכהם אורחותיו .
המקיים והצנע לכת) מ"מ הרי אמרה תורה . שם שמים שנכתב בקדושה
ימחה על המים . כדי להטיל שלום בין איש לאשתו . מאכ"ו שלא לגרום
מריבה . הפך כוונתי . כאשר כמה פעמים בגוף הס' הזכרתי . ולא
ישיבו רעה תחת הטבתי . לא תהא כזאת בישראל . עד שיתן ה' בלב
חכמי הדור להיות כלם אגד אחד הברים . להסכים שנו על דעת אחת ו
או ודאי יתוקן העולם בכללו . ונהיה שפה אחת ודברים אחדים . כן
יזכנו ה' במהרה לקיים בנו מקרא שכתוב . או אהפוך אל עמים שפה
ברורה לקרות כלם בשם ה' . ולעבדו שכם א' . אמן כן יהי רצון .
במהרה בימינו :

א) דין הפרשת חלה ומה חייב בה וצירוף עיסות . ודין הפרשה מעיסה שבה כשיעור חלה על עיסה אחרת כשיעור או מעיסת תבואה ישנה על חדשה ולהיפוך . ואם להפריש בלי רשות בעל העיסה . ואיזה פת חייב בחלה . ודין חלה בעיסת נכרי :

(א) מברכין להפריש חלה . ומפרישין חלה כזית . ושורפין אותה בתנור קודם שאופין הפת (יו"ד שכב) : (ב) אין חייב בחלה אלא חמשה מיני תבואה הלנו . חיטין . שעורין . כוסמין . שבולת שועל . שיפון (היינו דגן) ואין ידוע מה כוסמין . ומצטרפין לשיעור . אם לש מהן עיסה ביחד או שעירב העיסות עד שנעשו גוף אחד (שכד) : (ג) עיסה מחמשת רביעים קמח חייב . אבל פחות פטור . והוא מדה שמחזקת מ"ג ביצים וחומש . ועקחים מדה גדולה מלאה מים ותתנן לתוכה מ"ג ביצים וחומש . והמדה המחזקת המים היוצאים לתוך מהבית הביצים . הוא השיעור חלה (שם) : (ד) השאור והסובין והמורסן . מצטרפין להשלים . אם לשן בלא הרקדה . אבל אם ריקדן מהקמח וחזר ועירבן . אין מצטרפין שם) : (ה) המגבל קמח שחייב בחלה ושאין חייב ולש מהן עיסה ביחד . אם אין בעיסה כשיעור חלה ממין שחייב . פטורה מחלה אפי' אם הוא הרוב . ואם יש בעיסה כשיעור חלה ממין החייב . אם הוא הרוב . חייב בחלה וצריך לברך עליה . אבל אם המין שאינו חייב הוא הרוב אם יש בהמין שחייב כדי ליתן טעם בעיסה . מפריש חלה בלא ברכה . ואם לאו פטורה (שם) : (ו) שתי עיסות שאין בשום אחת מהן שיעור חלה ויש בשתיהן . או שבאחת כשיעור ובאחת לא . אם נוגעות זו בזו עד שנדבק מזו לזו (וזה נקרא נשיכה) שאם ינטל עיסה אחת ינטל מחברתה עמה . מצטרפין וחייבין בחלה . וכן אפי' אין נדבקין זו בזו ושם בכלי אחד הכלי מצרפן . ואפי' אחר שנאפה ונעשה פת (שם) : (ז) דוקא כלי שיש לו דפנות ונותנם בתוך הכלי . וצריך שלא יצא שום ככר אחד או עיסה אחת כולה חוץ לדופני הכלי . דאז אין הכלי מצרף לכיוצאת חוץ . ולא משני מה שמכסה המפה עליה . ואם מקצת מן הככר או העיסה תוך הכלי ומקצתה חוץ לכלי . הכלי מצרפן (שם) : (ח) נתן הפיתות או הככרות בטבלא שאין לה לבזבזין . אין מצטרף . אפי' מכסה הפת למעלה בסדין או במפה . ובפסח אם אין כלי שיחזיק את כולם . ימתן בסדין ויכסה באותו סדין . ואף שבאמצע מגולים . רק יזהר שלא יצא מהם שלימה חוץ לכסוי (שם) : (ט) בד"א שמצטרפין ע"י נשיכה וצירוף כלי . דוקא כשהיו העיסות של אדם אחד ואינו מקפיד על שעירובן . אבל אם מקפיד . כגון שבאחת פת קיבר ובאחת פת נקיה . או שבעיסה אחת יש כרכום ובשניה לא שמתחממא אפי' אדם אחד מקפיד . אין מצטרפין . וכן אפי' בעיסה שאין דרך בני אדם מקפידין . אם הוא מקפיד בפירוש שלא

שנתערבו. אין מצטרפין (שכו): (י) שתי עיסות של שני אנשים שאין בכל אחת שיעור חלה ויש בשתיהן שיעור חלה. ונתערבו יחד שלא מדעתן עד שנדבקו זו בזו. או שנתן כ"א קמחו לנחתום ועירבן הנחתום שלא מדעתן. אפי' ע"ד לחלקן אחר אפייה. אפילו אם השני עושות ממין אחד. כיון שסתמי בני אדם מסתמא מקפידין שלא לערב עיסתן. אין מצטרפין ופטורין מחלה. אא"כ ידוע בבירור שאין מקפידין על עירוב העיסות. והיה דעתן ג"כ שלא לחלק עד אחר אפייה. התלמידים הלומדים ביחד לפני רב. אם נתן כל אחד קמחו לנחתום לאפותו ועירבן הנחתום שלא מדעתן כדי לחלקן אחר אפייה. מצטרף כיון שמסתמא אין מקפידין. וכן שני שותפין. מסתמא אין מקפידין (שכו): (יא) שני אנשים שלשו עיסה שאין בה רק כשיעור אחד. והיה דעתן לחלק בבצק פטורה. אפי' אם אחר שחילקו הוסיף כ"א בעיסתו עד כשיעור. אבל אם הוסיף כ"א שיעור שלם. חייב. אבל אם היה בדעתן בשעת לישה לחלק לאחר אפייה. אפילו חילקו בבצק חייבין. וכן אדם אחד שעשה עיסה כשיעור כדי לחלק הבצק בפחות מכשיעור לאנשים אחרים או לב"ב שאינן סמוכין על שלחנו. וחלק הבצק. פטורה אפי' הוסיפו אח"כ על כל חלק עיסה עד כשיעור. אבל אם הוסיף כשיעור חייב. אבל אם לא היה בדעתו בשעת לישה לחלק הבצק: אף שחלק אח"כ חייבת (שם): (יב) שני מינים מן חמשת המינים שחייבין בחלה. אין מצטרפין ע"י נשיכה וצירוף כלי. אף באין מקפידין על ערובם. רק עיסת דגן מצטרף עם עיסת שעורים. וכן עיסת שעורים מצטרף עם עיסה של שבולת שועל. אבל שאר המינין אין מצטרפין. אם לא שלשן ביחד. ולכתחלה אין לצרף עיסת דגן עם עיסה של ש"ש ע"י נשיכה או צירוף כלי. ואם צירף מפרישים חלה בלא ברכה (שכד): (יג) אם דיבק עיסה פחות מכשיעור חלה עם עיסה של חמשת מינים שאינו מצטרף פחות מכשיעור. ובין שניהם כשיעור ואח"כ חלקן. והוסיף על כ"א ממינו עד כשיעור. חייב כ"א בחלה. אבל אם דיבק שני עיסות ממין אחד ע"ד לחלקם לשני אנשים. ולא היה בכל אחד שיעור רק בין שניהם. וחלקן אח"כ. והוסיף על כ"א עד כשיעור. פטורים (שם): (יד) שתי עיסות שיש בכל עיסה כשיעור. ורוצה להפריש מזו על זו. או שאפה אותם פת. ורוצה להפריש מאחד על כולם. א"צ לא צירוף כלי ולא נגיעה. אלא כיון שמונחין לפניו (וזה נקרא מן המוקף) מפרישים מזה על זה אפי' מקפיד שלא יתערבו. רק שאחד פת קיבר והב' פת נקיה. או באחד יש כרכום ובשני לא. כיון שהם של אדם אחד. ואם לש שתי עיסות משני מינים. ויש בכל עיסה כשיעור ומונחים כולם לפניו: אין מפרישים מאחד על כולם. רק בעיסת שעורין וש"ש (שכד): (טו) עיסה מתבואה חדשה כשיעור ועיסה מתבואה ישנה כשיעור. אין מפרישין מן החדשה על הישנה או להיפך. ואם אין בכל אחת שיעור חלה רק בשניהם. אין להסמיך זו בזו או לצרפן בכלי. אפי' אם רוצה להפריש חלה מאמצע שניהם דהא מפריש מן החדש על הישן ומן הישן על החדש. ואם עבר וצירפן. יפריש על כאו"א מעיסה אחרת שלא הורמה חלתה. מן החדש על החדש ומן הישן על הישן. אבל אם לש עיסה [...]ת מתבואה חדשה וישנה. או שעירב העיסות עד שנעשו גוף אחד. מצטרפין (שכד): (טז) אם לש ביחד עיסה שלא הורמה חלתה ועיסה שהורמה חלתה. אם יש לו עיסה אחרת כשיעור חלה שלא הורמה חלתה. מוציא אל העיסה שנתערבה. ומפריש ממנה על הכל. ואין צריך לא נשיכה ולא צירוף כלי. ואם אין בעיסה הב' כשיעור רק עם צירוף העיסה שנתערבה. צריך להסמיך אותם או לצרפן. ואם אין לו אחרת שלא הורמה חלתה. מפריש מעיסת התערובות מינה וביה (שם): (יז) הנוהגים ליקח מעט בצק מעיסה הגדולה קודם הפרשת חלה. ומשמרין אותה לשאור להחמיץ בה עיסה אחרת. וצריך לזהר בזה. שבטלה אח"כ החלה. שלא לפטור גם השאור. אבל שאור להחמיץ בו משקה בארשט. מקח אחר הפרשה. ואחר פסח שלוקחים שאור מנכרי להחמיץ העיסה. מוטב להפריש חלה יותר גדולה ממה שהיה השאור. ואם נתן שאור שהורמה חלתה. לתוך עיסה גדולה שלא הורמה חלתה. אם יש לו עיסה אחרת שלא הורמה חלתה כשיעור. מפריש ממנה עם הגדולה ע"י הקפה. ואם אין בה כשיעור מצרפה בכלי או ע"י נשיכה. ואם אין לו עיסה אחרת. מפריש מהגדולה מינה וביה. ומותר לכתחלה ליקח מעיסה זו שאור קודם שמפרישין ממנה חלה. לעשות בו עיסות אחרות (שם): (יח) כשאופה פשטיד"א מעיסה שלא הורמה חלתה. ובתוכו בשר. מותר להפריש אח"כ מנה ובה. ויכול להפריש מפ"א אפי' שם רק היום. ויפריש כל היום: (יט) עיסה שאין בה כשיעור. ובעת אפייתה או קודם. תפחה עד שגדלה ונראה שיש בה כשיעור. פטורה: (כ) אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע מחיוב חלה. אבל בפסח מותר מחמת חשש חימוץ. ואא"ב יגרע (שם): (כא) אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה. ואם אינו בביתו. ואם ימתינו מלאפותה עד שיבא ויפריש חלה. יש חשש קלקול העיסה. יכולה המשרתת להפריש בלא רשות. ואשה אחרת אינה יכולה להפריש. אא"כ כשימתינו בודאי יתקלקל העיסה (שכח): (כב) שני שותפים. א"צ ליטול רשות זה מזה. אבל אחר א"י להפריש. עד שנוטל רשות מהעיסה: (כג) אם נתן רשות לאחר בעודו קמח שיפריש לאחר שיעשה עיסה. מועיל (שם): (כד) שכח להפריש חלה בע"ש בחול. אוכל בשבת. ומניח חתיכה א'. ומפריש ממנה במוצ"ש. וכשחל ע"ש בשבת. יזהר מאוד בע"ש להפריש חלה מהלחם שאופה לשבת (שכח): (כה) עיסה שבלילתה רכה. היינו שאין מגבלין אותה רק מערבין מים עם קמח ושופכין לתוך מחבת ואופין בלא ע"י משקה חייבת בחלה. אבל אם טגנה במשקה. פטורה (שם): (כו) עיסה שבלילתה עבה. ונילושה על דעת לבשלה או לטגנה ובשם ק. אם היה בה שיעור חלה. יפריש בלא ברכה. ואם היה בדעתו בשעת לישה לאפות ממנה מעט. מפריש חלה בעודו בצק בברכה. ואם רק אח"כ נמלך לאפות מעט. צריך מקודם לאפות אותו מעט. ואח"כ יפריש חלה בברכה (שם): (כז) העושה עיסה במי ביצים או מי פירות כדי לאפות קיכלי"ך וכדומה. אם אין בו תערובות כלל מז' משקים (יין. דבש דבורים. שמן. חלב. טל. דם. מים) יפריש חלה בלא ברכה. או אם יש לו עיסה שלא הורמה חלתה. יקיפם ויפריש מזו על העיסה שנלושה במי פירות. אבל אם יש בו תערובת משאר משקין אפילו מעט משעת לישה. חייב בחלה בברכה (שם): (כח) העושה עיסה במי ביצים לבשל. כמו לאקשי"ן או קרעפלי"ך וכיוצא. אם אין בו תערובות כלל ממשקים. פטורה. ואם רוצה לאפות מעט. יפריש מכל העיסה חלה בלא ברכה. ואם יש בו מעט ממשקים. דינו כמו בסעיף ד'. ויזהר מללוש עיסה במי ביצים או מי פירות לבד (שם): (כט) הדובשנין. שבלילתן עבה. כגון לעקי"ך. חייב בחלה. ומי שנהגו לו אופיו כ"א לעקי"ך. וכ"א אין מפרישים חלה ממנו בפני עצמו מפני שהוא פחות מכשיעור. כשמצטרפו אלו יחד בכלי. צריך ליטול מכ"א מעט בלא ברכה: (ל) הקונה בצק מנחתום נכרי כשיעור חלה. או פחות מכשיעור והוסיף עליו עד כשיעור. פטור (ויכול להפריש עליו ממקום אחר) אם לא שהוסיף כשיעור. וכ"ש הקונה ממנו פת שפטור (שכט):

הלכות מזוזה

ב) דין מקום החייב במזוזה ואיזה פתח חייב ומקום קביעתה:

(א) מצות עשה לכתוב פ' שמע והיה אם שמוע ולקבעם על מזוזת הפתח. ויזהר בה מאוד ויאריכו ימיו ושנותיו (יו"ד רפו):
(ב) מצוה להניחה. בטפח החיצון של רוחב מזוזת הפתח (שם):
(ג) שערי בתים וחצירות ומבואות. ועיירות ומדינות (ורפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן ושאר משקין. ויש פוטרין באלו) ובית השותפין חייב. ובית שיתוף ישראל ונכרי פטור בדר עם הנכרי בבית אחד. אבל אם דר כ"א בבית אחר תחת גג אחד. בית ישראל חייב ופתח הבית המשותף לישראל ולנכרי פטור. וכן החצר פטור. וכן אם שכר בית בשותפות עם נכרי. בכותל המפסיק בינו לנכרי לא יעשה מזוזה. אבל בשאר חדרים יעשה מזוזה. רק שימחה באופן שלא יטלה הנכרי. וכן השוכר בית מנכרי חייב בדליכא למיחש לסכנה. ואותן שמוכרין משקין מן הכותל שמוכרין שם יין שרף או שאר משקין. והאיכרים שם כל היום ורגילים לגעת במזוזה ונוהגים בה מנהג בזיון. יש לעשות באופן שיהא שמור מידם אך שיוכר מקומה (שם): (ד) בית התבן ובית העצים (ויש פוטרין) ובית הבקר חייבין. ואם הבנים רוחצים שם ערומים פטור. וכן אם טינופות של בני אדם מצוי שם (שם): (ה) אם יש פתח קטן אצל שער גדול ודרך הקטן יוצאין ונכנסין והגדול נפתח רק לפרקים ובינייהם עמוד רחב טפח. עושה ב' מזוזות. והסדרים פרוח ד' אמות לגמרי פטורה. וכן חנויות שעושין לימי השוק כיריד ואח"כ מפרקין אותם או הבארים בלי תקרה. ובמרפסת (דרך לעלות לעליה) ובית שער (בית קטן שאצל שער החצר שהשומר יושב שם) יקבע בלי ברכה אפי' אין בכן פתח לבית. והגינה פטורה (שם): (ו) חדר שאשתו ובניו יושבים שם חייב במזוזה בחלל הפתח. ויהיה הדלת מפסיק בין המזוזה והחדר. ואם לאו צריך לכסותה בכלי תוך כלי (שם): (ז) במקום שיש טינופות כגון בתינוקות מצוין שם מוטב לכסות המזוזה. וכן אם לפעמים רוחצים שם או משתינים. ואסור לקבוע שם תשמיש בזיון כגון להעמיד כלי לשופכים ולא סבי כיסוי. ובמקום פסוק מוטב שתהא

שלהם (שם): (ח) בית הכסא ובית המרחץ ובית הטבילה פטורין (שם): (ט) בהכ"נ פטורה. ואם יש בית דירה בעזרה שלפני בהכ"נ. העזרה חייבת (שם): (י) בית המדרש חייב. אבל לא יברך עליה. וטוב שיקבע מקודם מזוזה בביתו ויברך עליה ויהא דעתו גם על מזוזה שבבהמ"ד (שם): (יא) סוכת החג שאין עשויה רק לחג פטורה. אבל אם משתמשין בה כל השנה חייבת במזוזה והבית שבספינה פטור. והחנות בשוק שאין יושבים בה רק ביום פטור. (וי"א דחייב) אבל חנות שהיא בביתו ופתוח לר"ה חייב (שם): (יב) בית שאין בו ד"א על ד"א פטור. ואם יש בו כדי לרבע ד' על ד' חייב ולא יברך. אבל יקבע מזוזה אחרת ויברך ויסיח דעתו גם על זו. וכן יעשה בכ"מ שיש ספק ברכה (שם): (יג) בית שדרך תשמישו להיות מקורה ואין לו תקרה פטור. מקצתו מקורה ומקצתו לא. אם הקירוי נגד הפתח חייב בהיתרים במקורה דע"ד. אבל כל שתשמישו אפילו בלא תקרה. חייב אפילו אינו מקורה (שם): (יד) בית שאין בו דלתות כשרוצה לקבוע מזוזה יעמיד דלת תחלה. ואם א"א לתלות הדלת מיד יקבענה בלא ברכה ואח"כ כשיתלה הדלת יטול המזוזה ויקבענה פעם ב' גם כן בלא ברכה. ואם קבעה כשהיה דלת ואח"כ נטלה וחזר ותלאה. אין בזה חשש (שם): (טו) הרבה חדרים זה לפנים מזה. כולם חייבין (שם): (טז) אם יש בבית הרבה פתחים לחצר או לר"ה ונעשו כולם לכניסה ויציאה לבני הבית. כולם חייבין אפילו נתמעטו הדיורין ואין רגילין לצאת ולבא אלא באחת מהם (שם): (יז) מרתף שיש לו פתח גדול לרחוב שמכניסין שם יינות בחביות גדולות ואח"כ עומדת סגורה ויש לה פתח קטן לבית שנכנסין ויוצאין בה תמיד. אם הפתח קטן ראוי למזוזה. הוא חייב והגדול פטור. אבל אם אין ראוי. שאין גבוה עשרה ורחב ד'. הגדול חייב והקטן פטור (שם): (יח) בית שיש לה שני פתחים בקרן זוית אחד בצפון ואחד במערב ובקרן זוית יש פצים אחד המבדיל. אם יש בחותו פצים טפח צריך שני מזוזות. אחת בימין הנכנס במערב ואחת בפצים בצפון. ואם אין בפצים טפח א"צ רק מזוזה אחת בפתח המערבי לימין הנכנס (שם): (יט) השוכר בית בחוץ לארץ. עד שלשים יום פטור. וכן הדר בפונדק בא"י. אבל השוכר בית בא"י חייב תיכף. והשואל בית דינו כשוכר (שם): (כ) מרתף שהמזוזות והפתח שוכבים בארץ פטור (שם): (כא) ענין מצות מזוזה הוא. שבכל זמן שיוצא ונכנס יפגע ביחוד ה' ויזכור אהבתו. ויעור משנתו ושגיאותיו בהבלי זמנו לידע שהעיקר לידע את ה' ולילך בדרכיו. ובעון מזוזה בניו ובנותיו מתים קטנים. וכשיוצא ישקה. ולא יניח ידו על השם רק בהפסק זכוכית. וכשיוצא ומניח ידו עליה אומר. ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני. ה' ישמור צאתי ובואי מעתה ועד העולם: (כב) אין הפתח חייב במזוזה אא"כ יש לו שתי מזוזות גבוהים לפחות י"ט ומשקוף. אפי' הם גוף הכתלים. ואם יש פתח בסוף הכותל ויש לו מזוזה אחת ומשקוף והצד השני הוא קצה הכותל הזה ה"ז חייב במזוזה. אבל אם הכותל עובר להלאה מן הפתח. אם המזוזה נגד ימין והכותל נגד שמאל כזה ה"ז יקבענה בלא ברכה. אבל אם המזוזה נגד שמאל והכותל נגד ימין כזה ה"ז פטור (רפו): (כג) בית שיש לו מזוזות מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על המזוזות. אם גבהם י' טפחים קודם שמתחיל להתעגל ברוחב ארבעה טפחים. וכן אפי' מתחיל תיכף להתעגל מלמטה ויש בה רוחב ד' בגובה עשרה יקבענה בלא ברכה. ואם מתחיל להתעגל בגובה י' מן הארץ ובעיגול שלה למעלה מעשרה יש רוחב ארבעה. יקבענה בתחלת שליש העליון של כל הפתח עם העיגול. רק שלא יהיה למעלה מכתפיו (שם): (כד) קודם שקובע המזוזה יברך אקב"ו לקבוע מזוזה. ולא שהייתו והקובע הרבה מזוזות בפעם אחד ברכה אחת לכולם. ואם נפלה וקובע שנית מברך. אבל הסירה לבודקה. ספק ונחלק (רפט): (כה) מקום קביעתה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לחוץ. ואם שינה אינו מעכב. ובלבד שיניחנה בתוך חלל הפתח. והדר ברחוב של נכרים וחלל הפתח לרחוב והדלת נפתחת לתוך חלל הבית ויראה שיגנבו אותה. יכול להניחה במזוזה נגד חלל הבית בטפח הסמוך לפתח. וצריך להניחה בתחלת שליש עליון של גובה השער. ואם הניחה למעלה מזה כשרה אם הרחיקה מן המשקוף טפח. אבל אם הניחה למטה משליש העליון פסולה. ואם הפתח גבוה הרבה והשיעור בתחלת שליש עליון הוא למעלה מכתפיו. צריך להניחה למטה עד כתפיו (שם): (כו) צריך לקובעה מימין הנכנס אפילו בני הבית איטרים. ואם קבעה בשמאל פסולה. ויסירה ויקבענה בימין בברכה (שם): (כז) בית שיש בו חדרים הרבה פתוחים זה לזה. ואין פתוח רק פתח אחד לר"ה. משגיחין דרך ימין מימין הכניסה של אותו חדר הפתוח לר"ה (שם): (כח) הולך בימין לנכנס. ובכל חלק פתח פתוח לר"ה או לחצר ובמבואות החולקת יש פתח מזה לזה. ובזה יש ספק איזה מהן ימין. ליציאה או לביאה. הולכין בתר היכר ציר. היינו במקום שקובע הציר שהדלת סובב בו הוא הבית וימין ההיכר מבית קובעים אותה. אבל בשני הפתחים הפתוחים לרשות הרבים יעשה אותה מימין הנכנס מרשות הרבים. וכן בבית שיש בו כמה חדרים. ובשני הבתים ההלוים פתח פתוח לרשות הרבים או לחצר. עושין בפתחים שלר"ה. מימין הנכנס מר"ה או מחצר. ובשאר הולכין בתר היכר ציר. ואם אין היכר ציר הולכין בתר עיקר תשמיש בשני חדרים האמצעים שמשתמשין לכל בית ועושין המזוזה מימין הנכנס מאותו בית שהחדר משתמש לו. ואם יש חדר א' שמשתמש לשניהם. עושין המזוזה בפתח א' מימין הנכנס מבית א'. ובפתח השני מימין הנכנס מן הבית השני. ובפתח שמן הבית לבית החורף. אף שיש מבית החורף גם פתח לר"ה לא הולכין בתר היכר ציר. וקובעין המזוזה בפתח שמבית לבית החורף מימין הנכנס מן הבית. דעיקר התשמיש בבית החורף ולא בבית (שם): (כט) העמיק לחפור טפח במזוזת הבית בעומק והושיב שם המזוזה פסולה (שם): (ל) קבעה במזוזת הפתח בעודה תלושה ואח"כ חברה לפתח פסולה. מניחה בשפופרת או בשאר דבר ויקבענה על מזוזת הפתח באלכסון (ואם מזוזת הפתח אינה רחבה. יקבענה זקופה. ועדיף מלקובעה אחורי הדלת) ראשה (היינו שמע) לנד פנים וסופה לנד חוץ. וכורכה מסופה לראשה. מאחד כלפי שמע. וקובעה במסמרות למעלה ולמטה. ואם תלאה פסולה (שם): (לא) אם מזוזה אחת מן הקרקע עד המשקוף ומזוזה אחת אינה מגיע עד המשקוף לערך אמה או יותר כזה אם שמגיע הוא מימין הכניסה עושין בה מזוזה. ואם הקטנה מימין. אם היא גבוה עשרה טפחים עושין בה המזוזה. ואם לאו עושה למעלה מהגג בכותל במקום הרחב (שם):

הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגוסס

ג) דין חולה ורופא ובמה מתרפאין וביקור חולים • ודין גוסס וטלטול מת בשבת:

(א) לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה. שאם חלה. אומרים לו. הבא זכות והפטר. והחש בראשו. יהי דומה בעיניו כמי שניתן בקולר. עלה למטה ונפל למשכב. כמי שהעלוהו לידון דיני נפשות. שאם יש לו מליצים גדולים ניצול. ואם לאו לאו. ומליצי אדם הם תשובה ומע"ט. ואפי' תתקצ"ט מלמדים עליו חובה וא' זכות ניצול (חכ"א): (ב) מי שיש לו חולה בביתו. ילך לחכם ויבקש עליו רחמים. והמנהג ליתן צדקה עבורו ולברכו בבהכ"נ. והמסוכן מברכין אפילו בשבת ויו"ט ופעמים משנים שם החולה (יו"ד שלה): (ג) התורה נתנה רשות לרופא שירפא. ומצוה היא עליו (כשבקי ואין שם גדול ממנו. ואם לאו אסור להיות רופא וה"ז שופך דמים) אפי' יש להחולה רופא אחר. וכשמונע עצמו ה"ז שופך דמים. ואסור ליקח שכר החכמה. רק שכר הטורח והבטלה. ואם התנה בשכרו הרבה חייב ליתן לו (שלו): (ד) חולה שאינו מסוכן שיכול לירפא בדבר היתר. אפי' צריך שיהוי קצת להשיגו אסור לירפא בשום דבר איסור. ואם צריך דוקא לדבר אסור. אם צריך לאוכלו כדרך אכילת דבר זה. אסור אפילו באיסור דרבנן (ויש מתירין באיסור הנאה דרבנן. אך שלא יאכל וישהה האיסור) אבל בלא כדרך הנאתו כגון שמערב בו דבר מר או לעשות רטיה וכדומה. מותר אפי' באיסור הנאה דאורייתא. חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב. והמסוכן מתרפא בכל איסור. חוץ מע"ז גילוי עריות שפיכת דמים (חכ"א): (ה) מותר לרופא להקיז דם ולמשמש הדפק ושאר מקומות באשה. אפי' באשת איש ובמקום תורפה. ובאשתו נדה יחמיר כשאין סכנה ויש אחר בקי כמוהו. ובחולי מעים האשה משמשת לאיש ולא בהיפוך: (ו) לחולה שאין מי שמשמשו רק אשתו נדה. מותרת בשימוש שבלי נגיעה רק ע"י דבר אחר. אפי' להקימו ולהשכיבו ולתומכו. אך תזהר מאוד מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו. וכשהיא חולה אסור לשמשה אפי' בלי נגיעה. רק בדחק גדול שא"א למצוא אחר: (ז) אסור לרופא להקיז דם או לחתוך אבר לרפואה לאביו ואמו כשיש אחר. ואם לאו מקיז וחותך כפי צורך הרפואה (שם): (ח) מי שיש לו סממנים וחבירו חולה וצריך להם. אסור להעלות בדמיהם יותר מהראוי. ואפי' לא מצאו אחרים ופסקו לו הרבה. אין לו אלא דמיהן (שם): (ט) לא יתן נכסיו במתנה לאחר ואפי' לצדקה ולהניח היורשים ריקם. ואפי' אין מנהגין כשורה. והמניח גם לבניו דבר המספיק מותר לפזר לצדקה עד שליש רכושו. ומדת

חסידות שלא לחסום עלמו לעד ולא לגיום בעלה כנזהר שמעכרת פירוסה מסיורת אפי׳ מכן שאינו נוגע כפורס לאחין כחכם ונוכג כמוכה . ואפי׳ למעט לזה ולכרכות לא ים אוסר ולאו לתום . וכשים לו בנים קטנים או קטנים וגדולים או אשתו מעוכרת . ימנה אפוטרופסים בל״ס : (י) חולה שמבקש לעשות קבלת קנין לחזק כנוואה . קונין ממנו בשבת . וכשמבקש לשלוח אחר קרוביו מוסר לאמר נכרי כשבת ולשלחו . וכשמת לו מת אין מודיעין לו . וכשמדע לו אין אומרים לו לקרוע . ואין בוכין ומספידין בפניו על מתו . ואפי׳ על מת אחר אפי׳ אינו קרובו . ומשתיקין המנחמין בפניו אפי׳ אים קרובו (סלג) : (יא) מלוה לבקר החולה . ואפי׳ גדול ילך לבקר הקטן אפי׳ כ״פ ביום . והמוסיף משובח כשא״מ לטורח על החולה . והשונא לא יבקר שונאו ולא ינחמו באבלו . אבל מותר ללוותו . ומיהו הכל לפי השונאים והשנאה (שם) : (יב) הקרובים והחברים שרגילים תמיד לבוא בביתו . הולכים לבקרו מיד כששמעו חליו . והרחוקים אחר ג׳ ימים . ואם קפץ עליו החולי

חולים מיד . וכשהחולה שוכב בארץ לא ישב המבקר על כסא שגבוה ממנו . וכשוכב במטה מותר (שם) : (יג) לא יבקר בפניו . חולי מעים ועין וראש ולחולה שקשה לו הדבור . רק יכנס בבית החיצון ושואל אם צריך לאיזה דבר . ושומע צערו ומבקש עליו רחמים (שם) : (יד) מבקר גם לחולה נכרי . וביקור חולה וניחום אבל . אם יכול לקיים שניהם ביקור קודם . ואם לאו ניחום קודם . ולא יבקר בג׳ שעות הראשונות מהיום ובג׳ אחרונות (שם) : (טו) עיקר מלות ביקור שיש לעיין מה צריך החולה ולעשות לו וכדי שימלא נחת עם חבירים וכדי שיתן דעתו לבקש רחמים עליו . ואם ביקר ולא ביקש לא קיים המלוה . וכשמבקש בפניו יבקש בלשון שרוצה . ושלא בפניו יבקש רק בלה״ק . ויכלול אותו בתוך כל חולי ישראל (שם) : (טז) כשהולך לבקר חולה כחולי מהלכה . קודם בואו בפתחו אומר . ויאמר ה׳ אל משה קח לך סמים עד הנו רבק . וכשנכנס אל החולה . יסיין לקיים פ״ע והנכה בדרכיו . מה הוא מבקר חולים כו׳ . ואומר : (של״ה)

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו . ליחד שם י״ה בו״ה . בשם כל ישראל . הריני מקיים מצות עשה והלכת בדרכיו . וכשם שאני גומל חסד בעולם הזה . כן בחסדך תעשה עמי בעולם הבא . ותנצל נפשי ורוחי ונשמתי מן החיצונים . ובשבעת ענני חסד תסובבני . ובצל כנפיך תסתירני . ותצילני מדינה של גיהנם . ותשמרני ותחייני ותאשרני בארץ . ואל תתנני בנפש אויבי . כמו שהבטחת ע״י דוד משיחך . אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יי : יי ישמרהו ויחייהו יאשר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו : ותהא חשובה לפניך מצוה זו . כאילו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכוונותיה וכל התרי״ג מצות התלוים בה . אמן סלה : לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך : כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך : רפאנו ה׳ ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה : יי יסעדנו על ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו : המקום ירחם עליך בתוך כל חולי ישראל : ובשבת אומר רק זה . שבת הוא מלזעוק . ורפואה קרובה לבא . ורחמיו מרובין . ושבתו בשלום : והסולך ממנו אומר . קודשא בריך הוא יחוס לקיבלך . ועליך יתמלי רחמן . ואומר פסוק הנכתב כעת צרה . שהובא בהגהותא כנ׳ זה : רבש״ע . עשה למען רחמיך וחסדיך . ולמען שמך הגדול . ואל תברש החולה הזה מסברו . וכל עמך ישראל יהיו בכלל הברכה והתגינה . אמן :

סדר מסירת מודעה לשכיב מרע

כשאדם בעת יציאת נשמתו . השמש אומר לו כתוב בה׳ אלהי ישראל . והנשמה ממאנה . ואסור מח״ז מתמת שסירוף הבא לידי הודאה . ע״כ בעודו בשכלו ימסור מודעה :

שִׁמְעוּ רַבּוֹתַי . הֲרֵי אֲנִי מוֹסֵר מוֹדָעָה בִּפְנֵיכֶם . בְּאִם שֶׁיָּבֹא הַשָּׂטָן אוֹ בַּת דִּילֵיהּ . לְהָסִית אוֹתִי לַעֲבוֹר עַל אַחַת מִמִּצְוֹת יהוה . הֵן מִצְוַת עֲשֵׂה הֵן מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה . הֵן מִצְוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כְּרֵיתוּת אוֹ מִיתוֹת בֵּית דִּין . אוֹ נְדָרִים אוֹ סִיָּגִים . אוֹ עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ חַו . וּבִפְרַט בְּאִם שֶׁיָּבֹא עֵת פְּקוּדָתִי לְהָשִׁיב הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתִּי . יְסִית וְיַדִּיחַ אֹתִי . וּמֵחֲמַת אֵימָה וָרַעַד וְטֵירוּף וּבִלְבּוּל הַדַּעַת . אֲנִי מוֹדֶה לוֹ חָלִילָה וְחָלִילָה . הֵן בְּמַחֲשָׁבָה הֵן בְּדִבּוּר . אוֹ בְּכָל מַה שֶּׁהַפֶּה יוּכַל לְדַבֵּר וְלֵב לַחֲשׁוֹב . אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה . אֵין אָדָם נִתְפָּס עַל צַעֲרוֹ . אִם אֵין עוֹשֶׂה כָלָה . עוֹשֶׂה מְחִיצָה בֵּינוֹ לְבֵין אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם . בְּכֵן אֲנִי מוֹסֵר מוֹדָעָה בִּפְנֵיכֶם . שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ דִבּוּר אוֹ מַחֲשָׁבָה . בָּטֵל וּמְבוּטָּל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר . וְלֹא יִהְיֶה מַמָּשׁ בְּדִבּוּרִי אוֹ בְּמַחְשַׁבְתִּי אוֹ בִרְמִיזָתִי . כִּי אֲנִי מַאֲמִין בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל . שֶׁאַתָּה אֱמֶת וּמֹשֶׁה עַבְדְּךָ אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת . וְאַתָּה יָחִיד וּמְיוּחָד וְאֵין יְחִידוּת כָּמוֹךָ בְּשׁוּם פָּנִים . הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה . יהוה מֶלֶךְ יהוה מָלָךְ יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד : בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יהוה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד : כִּי אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים . בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד . בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ לָעַד .

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד : והיושבים יענו ויאמרו

בצירוף קודשא בריך הוא ושכינתיה . קבלנו המסירות אשר מסר (פב״פ) גופו ונפשו רוחו ונשמתו לעילת כל העילות וסיבת כל הסבות . וכל מה שיעשה מהיום נגד מסירת המודעה הזאת . הן במעשה הן בדבור הן במחשבה . אנחנו מבטלים אותו המעשה בצירוף קודשא בריך הוא ושכינתיה . ולא יעשה (פב״פ) שום רושם כלל :

תפלה על החולה

(ה) אומר מזמור כ״ה . ל״ד . ק״א . ק״ב . ק״ס . עד קל״ס . קמ״ה עד סוף תהלים . ואח״כ אומר זה :

יי יי אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה : לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד . כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש : ואתה בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש . ובידך כח

ונבורה לגדל ולחזק ולרפאות אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש : ולא יפלא ממך כל דבר ובידך נפש כל חי . לכן יהי רצון מלפניך . האל הנאמן . אב הרחמים . הרופא לכל תחלואי עמך ישראל הקרובים עד שערי מות . והמחבש מזור ותעלה לידידיו . והגואל משחת חסידיו . והמציל ממות נפש מורדיו . אתה רופא נאמן . שלח מרפא וארוכה ותעלה . ברוב חסד וחנינה וחמלה. לנפש (פב"פ) (פלונית בת פלונית) לרוחו ונפשו האומלל (לרוחה ונפשה האומללה) ולא תרד נפשו (נפשה) לשאולה ותמלא עליו (עליה) להחלימו לרפאותו ולהחזיקו ולהחיותו (להחלימה לרפאה ולהחזיקה ולהחיותה) כרצון כל קרוביו ואוהביו (קרוביה ואוהביה) ויראו לפניך זכיותיו וצדקותיו . ותשליך במצולות ים כל חטאתיו (ויראו לפניך זכיותיה וצדקותיה . ותשליך במצולות ים כל חטאתיה) ויכבשו רחמיך את כעסך מעליו (מעליה) ותשלח לו (לה) רפואה שלמה . רפואת הנפש ורפואת הגוף. ותחדש כנשר נעוריו (נעוריה) ותשלח לו (לה) ולכל חולי ישראל . מרפא חנינה וחמלה . מרפא ידועים וגלוים . מרפא רחמים ושלום וחיים . מרפא אורך ימים ושנים טובים . ויקוים בו (בה) ובכל חולי ישראל . מקרא שכתוב על ידי משה עבדך נאמן ביתך . ויאמר אם שמוע תשמע לקול יי אלהיך והישר בעיניו תעשה . והאזנת למצותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי רפאך : ועבדתם את יי אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך . לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא : והסיר יי ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך: וע"י עבדיך הנביאים כתוב לאמר. ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יי אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם : דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו : בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו : וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה : אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח : רפאנו יי ונרפא: הושיענו ונושעה. כי תהלתנו אתה . והעלה רפואה שלמה לרמ"ח איבריו (איבריה) ושס"ה גידיו (גידיה) לרפאות אותו (אותה) כחזקיהו מלך יהודה מחליו . וכמרים הנביאה מצרעתה . בשם השמות הקדושים שלש עשרה מדותיך . אל נא רפא נא (לפב"פ) להקים אותו מחליו (אותה מחליה) זה . והאריך עוד ימי חייו (חייה) כדי שיעבוד לך באהבה וביראה . חיים של רחמים . חיים של בריאות . חיים של שלום . חיים של ברכה. כדכתיב . כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. אמן סלה :

(והמסמן כסס . יסמנו זה) : ואף אם נגזר עליו (עליה) בבית דינך הצדק שימות (שתמות) מחולי זה . הנה רבותינו הקדושים אמרו . שלשה דברים קורעים גזר דינו של אדם . ואחד מהם הוא שנוי השם . שישנו השם של החולה . וקימנו דבריהם ונשתנה שמו (שמה) כי אחר הוא (אחרת היא) ואם על (פלוני) נגזר הגזר דין . על (פלוני) לא נגזר . לכן אחר הוא . ואינו הוא (אחרת היא . ואינה היא) הנקרא (הנקראה) בשם הראשון . וכשם שנשתנה שמו (שמה) כן ישתנה הגזר דין מעליו (מעליה) מדין לרחמים . וממיתה לחיים . ומחלה לרפואה שלמה (לפב"פ) בשם כל השמות . ובשם כל המלאכים הממונים על כל הרפואות והצלות . תשלח מהרה רפואה שלמה (לפב"פ) ותאריך ימיו ושנותיו (ימיה ושנותיה) בנעימים . ויבלה בטוב ימיו (ימיה) ברוב עוז ושלום מעתה ועד עולם . אמן סלה : מי שברך וכו'

תפלה על החולה בבהכ"נ או על בית עלמין בי"

יי אלהי האלהים ואדוני הארונים . מושל בעליונים ושליט בתחתונים . הנותן ליעף כח ולאין אונים . זכור לנו היום ובכל יום ברית אבות הקדמונים . וברית שלש עשרה מדות רחמים ותחנונים . הכתובות בתורתך על ידי ציר אמונים : יי יי אל רחום וחנון ארך אפ"ם ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה : האל הנאמן אב הרחמן הרופא לתחלואי עבדיו . ומחבש למכאובי ידידיו . הגואל משחת חית חסידיו . המציל ממות נפש מורדיו . הוא ברוב חנינה וחמלה יעלה רפואת תעלה אל תחלואי (ר' פלוני בר פלוני) ולכל מכאוביו . כרצונו וכרצון כל אהביו . מלך ברחמיו . ירחמהו וישלח דברו וירפאהו : מלך ברחמיו . יחייהו ויחלימהו : מלך ברחמיו . יסעדנו על ערש דוי . לבלתי היות ראשו ראש לחלי ולבו לבב דוי : מלך בחסדיו . ישלח לו ממרומיו מרפא וארוכה. מרפא ברכה . מרפא רצון ונדבה. מרפא חסד ואהבה . מרפא תרופה ותעלה . מרפא חנינה וחמלה. מרפא רחמים ידועים וגלוים . מרפא שלום וחיים : מלך ברחמיו. יקיים בו מקראות הכתובים . רפאני יי וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה : ועוד כתיב . בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו : ועוד כתיב . וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה : ועוד כתיב . אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח : ועוד כתיב . כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם יי : ועוד כתיב. והסיר יי ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא

ישימם בך ונתנם בכל שונאיך : ועוד כתיב . ויאמר אם שמוע תשמע לקול יי אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי רופאך : וכל המאמינים ביי . יהיו בכלל הברכה והחיים והשלום . וכן יהי רצון . ונאמר אמן :

וכשמתפללים תפלה זו על בית פלמין . יש להוסיף ולומר

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעתיר לנו מה שבקשנו לפניך . כי רחמן אתה ותעשה לפנים משורת דינך . ותקבל ברחמים וברצון את תפלתינו . ואל תשיבנו ריקם מלפניך . בזכות הצדיקים והחסידים השוכבים פה . ולמען שמך הגדול . כי אתה שומע תפלות עמך ישראל ברחמים . ברוך שומע תפלה : יהיו לרצון וכו׳

ואח״כ מקיפים וכשמתפללים כנס״כ ולנוס לכרכות בתפלה . יותר טוב לכרכות במזמורי תהלים :

(ס) כמנהג בכמה קהלות (וכן ראוי לתקן בכ״מ) שביום ג׳ לחליו הולכין אליו גבאי בק״ת או אחרים . ואומרים לו הלא ידעת שכן המנהג אצל כל חולה ולכן לא תדאג מזה כלל . ותעשה לוואה (ויצוה לפני עדים . ואפי׳ לאביו לא יאמין . וכ״ש לאחיו ובניו) מה שאתה חייב או אחרים לך . ותתודה ואל תדאג מזה . כי הרבה התודו ולא מתו . והרבה לא התודו ומתו . ובשכר הוידוי תחיה . וכשמתודה מוחלין לו ויש לו חלק לעוה״ב . גם תבקש מחילה למי שחטאת כנגדו בממון או בדברים . ובמקום שאין מנהג זה . א״א כ״ז לחולה רק כשרואין שנוטה למות . וכשאינו יכול להתודות . בפיו . יתודה בלבו . וכשאינו יודע להתודות או שמדבר רק מעט . אומרים לו שיאמר . יהי רצון . שתהא מיתתי כפרה על כל עונותי . ואל״א לו כ״ז בפני עם הארץ ונשים וקטנים (שלא) :

סדר הוידוי לחולה בקצרה

מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי . שרפואתי בידך ומיתתי בידך . יהי רצון מלפניך . שתרפאני רפואה שלימה . ואם אמות . תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים. שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך. ותן חלקי בגן עדן. וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים:

סדר הוידוי לחולה . מהרמב״ן ז״ל

(י) יכקש מרבים שיעזרוהו בתפלה . ויגמור בלבו שלא יעשה עוד עבירה מכל מה שעשה . ויטול ידיו ויברך ענט״י . ויתעטף בציצית ואומר . יי אלהים אמת . ותורתו אמת . ומשה נביאו אמת . בשכמל״ו :

ואומר אשרי . ומזמור פ״ו . ד׳ . קכ״א . ואח״כ אומר זה :

מודה אני לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו . אלהי אברהם יצחק ויעקב . אלהי האלהים ואדוני האדונים . בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד . עושה שמים וארץ . עושה חסד ומשפט בארץ . היה הוה ויהיה . שרפואתי בידך ומיתתי בידך . יהי רצון מלפניך . שתרפאני רפואה שלימה . כי אתה אל רופא רחמן . ואם אמות . תהא מיתתי כפרה על כל חטאי ועוני ופשעי . שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך . ותן חלקי בתורתך ובגן עדן . וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים . ואני מודה ומאמין . שהאל הבורא יתברך שמו . הוא ברא כל העולמות . והאציל וברא ויצר ועשה . והוא המשגיח לבדו בכל העולמות . ואין שום מציאות לכל העולמות בלתי השגחתו . ומאהבתו את אבותינו . בחר בעמו ישראל . ונתן לנו תורתו אשר היא נצחית וקיימת . על ידי נאמן ביתו משה רבינו . ועל ידו נתן תורה שבכתב . שהיא תורתנו הקדושה אשר בידינו . וגם מסר לו בעל פה פי׳ התורה . והיא הגמרא הקדושה . ואני מאמין שגם מסר הקדוש ברוך הוא למשה . ומאמין שדיבר עם נביאים קדושים . והם ספרי נביאים וכתובים . ואני מאמין שיביא לעמו ישראל משיח צדקנו . כאשר נהיה ראוים לפניו לגאלנו . ושיחיה המתים (וכשמגיע לחוקה . זוקף אלבעותיו למעלה ואומר) רבונו של עולם . הריני מקבל עלי המיתה בפועל ממש בשמחה ובלב שלם . לקיים מ״ע כוללת כל המצות ותיקון כל הלאוין שכולן נתקין לעשה . להעביר מחשבת יצר הרע אשר חפץ להדיח נשמתי מעבודת הקודש . הנני מוסר גופי ונפשי ורוחי ונשמתי על יחוד שמו הגדול . וזכני . ליחד שם קדשך באהבה רבה וחיבה יתירה . לסלקא יקרא מתתא לעילא לאתר דשקיא עמיקא דבירא נגיד ונפיק . ותהיה מסורה נפשי בסוד מי נוקבא . ליחדא קב״ה ושכינתיה ברחימו ודחילו ביחודא שלים . ולבתר לאמשכא מעילא לתתא . מההוא שקיא דנחלא לכל דרגא ודרגא עד דרגא בתראה . ולקשרא קשרא דכולא . כמו שנאמר . כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו : יהי רצון מלפניך . שיהא שלום מנוחתי :

(יא) יכוין בכל יכולתו . וכשמעמד סך סיום . ואומר שמע ישראל . בשכמל״ו . ולפי כחותו . יאריך בוידוי ותחנונים . וכשמוסיף משובה . ואומר עלינו עד על כן נקוה . אמת ויציב עד עזרת וכמעב״י כהנ לומר זה :

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי . אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב . שֶׁרְפוּאָתִי בְּיָדְךָ וּמִיתָתִי בְּיָדְךָ יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּרַפְּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵימָה . וְאִם הִגִּיעַ עֵת פְּקֻדָּתִי לָמוּת . אַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלַי . כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ . וַאֲנִי הִרְשַׁעְתִּי : הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ

כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא ׃ אליך יהוה נפשי אשא ׃ ויהי רצון מלפניך . שתהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים . שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך במחשבה ובדבור ובמעשה . בשוגג ובמזיד . באונס וברצון . מיום היותי . הן בגלגול זה והן בגלגול אחר . עד העת והרגע זאת . על כלם . אלוה סליחות . סלח לי מחל לי כפר לי . ותן חלקי בגן עדן . וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים . ותודיעני ארח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח ׃ שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד ׃ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ׃ ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך ׃ יהוה מלך יהוה מלך . יהוה ימלוך לעולם ועד ׃ יהוה הוא האלהים . יהוה הוא האלהים ׃ הוא אלהינו אין עוד . אמת מלכנו אפס זולתו . ככתוב בתורתו . וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ׃

אלהי ואלהי אבותי . תבא לפניך תפלתי . ואל תתעלם מתחנתי . שאין אני עז פנים וקשה עורף . אשה תאמר שאין אנכי עזת פנים וקשת עורף . לומר לפניך . יהוה אלהי ואלהי אבותי . צדיק אני ולא חטאתי . אבל חטאתי עויתי מרדתי . אני ואבותי ׃

אשמתי . אכלתי דברים אסורים ומתועבים ׃ בגדתי . בטיתי בשפתי ׃ גזלתי . גבה לבי . רם עיני ׃ דברתי דופי . ודברים בטלים ׃ העויתי . הוצאתי דבה . ושכבת זרע לבטלה ׃ והרשעתי . בויעוד עבירה . ובהרהור רעה ׃ זדתי . זניתי . זלזלתי מורים והורים ׃ חמסתי . חללתי שם יהוה בסתר ובגלוי . חללתי שבתות וימים טובים ׃ טפלתי שקר . טמאתי רעיוני במחשבות ובהרהורים אסורים . טמאתי ברית קודש ׃ יעצתי רע . יגעתי בתורתך ׃ כזבתי . כעסתי בגסיות שלא לשם שמים ׃ לצתי . לשוני המרתי ׃ מרדתי . מריתי במשא ובמתן ׃ נאצתי . נאפתי . נשכתי בנשך . ותרבית ׃ סררתי . סקרתי עין ׃ עויתי . העזתי מצח ׃ פשעתי . פרקתי עול תורה ויראת שמים ׃ צררתי . צתנתי מעשי ׃ קשיתי עורף . קלקלתי פעולותי . קפצתי ידי מאחי האביון ׃ רשעתי . רכלתי על ריע ועמית . רגלי הרצתי לרעה ׃ שחתתי . שנאתי שנאת חנם ׃ תעיתי . וכפרתי תשומת יד ׃ תעתעתי . תועה ותועבה עשיתי . וסרתי ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לי . ואתה צדיק על כל הבא עלי . כי אמת עשית . ואני הרשעתי ׃ מה אומר לפניך יושב מרום . ומה אספר לפניך שוכן שחקים . הלא כל הנסתרות והנגלות אתה יודע ׃ אתה יודע רזי עולם . ותעלומות סתרי כל חי . אתה חופש כל חדרי בטן . ובוחן כליות ולב . אין דבר נעלם ממך . ואין נסתר מנגד עיניך . יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי ׃ שתסלח ותמחול לי ברחמיך הרבים על כל עונותי ופשעי . ותכפר לי על כל חטאתי . מרוק חטאתי ברחמיך הרבים . אבל לא על ידי יסורים וחלאים רעים . ותשליכם במצולות ים . במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב מעתה ועד עולם . כל חטאתי וכל חטאת עמך בית ישראל ׃

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו ג״פ ׃ יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי . עושה שלום במרומיו . הוא ברחמיו הרבים יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל . אמן ׃

(יב) אח״כ אומר מזמור קכ״ח ג״פ . והעומדים עליו . יבקשו עליו רחמים עם השלש כמזמור ׃ ואח״כ אומר זה ׃

מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא ׃ ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם ׃ תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם ׃ בידך אפקיד רוחי פדית אותי יהוה אל אמת . יסרני יהוה אך במשפט אל באפך פן תמעיטני ׃ במוב אלין ואקיץ ברחמים ׃ אל נא רפא נא לי ׃ רפאני יהוה וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה ׃ אל תעזבני יהוה אלהי אל תרחק ממני

יְשׁוּעָה לְעֶזְרָתִי יהוה תְּשׁוּעָתִי : לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יהוה : יהוה לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי : קִוִּיתִי
לִישׁוּעָתְךָ : לְפוּרְקָנָךְ סַבְּרִית יהוה : יהוה לְפוּרְקָנָךְ סַבְּרִית : סַבְּרִית יהוה לְפוּרְקָנָךְ : יְבָרֶכְךָ
יהוה וְיִשְׁמְרֶךָ : יָאֵר יהוה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ : יִשָּׂא יהוה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם : יִהְיוּ לְרָצוֹן
אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יהוה צוּרִי וְגוֹאֲלִי :

(יג) אח"כ יאמר מזמור ק"ג. ק"ג. מ"א. ל"ד. קי"ח. ק"ח. ס"ז. ק"ח. ונשכם. לא יאמר מזמורים כא"ל. רק מזמור נ"ל. והמשכילים אומרים זה. ויודיעו למתמם כהולה כאיזה מקום ספקו. כדי שכבלים לאריכם. יאמרו מסם ולחלך :

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי : יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים
עלי דשא וכרביבים עלי עשב : יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה : יי צבאות
אשרי אדם בוטח בך : יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו : אתה סתר לי מצר תצרני רני
פלט תסובבני סלה : בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים : יי עוז לעמו יתן יי יברך את
עמו בשלום : מימינו מיכאל . משמאלו גבריאל . מלפניו רפאל . מאחוריו אוריאל . ועל
ראשו שכינת אל :

(יד) אח"כ אומרים מזמור פ"ו. ל'. כ"ג. כ"ג. כ"ד. כ"ט. ל'. ל"א : ס"ד. ק"ב. ק"ג. ק"ל. קל"ג : קל"ג. קל"ז. ק"מ. קמ"א. קמ"ב. קמ"ג. קמ"ח. קמ"ט. ואח"כ אומרים זה :

פסוק לישועתך קויתי יי (יסר סטך יסר) : לפורקנך סברית יי (יסר סטך יסר) : ויעקב הלך לדרכו
ויפגעו בו מלאכי אלהים : ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם
המקום ההוא מחנים : ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה : ויסע מלאך האלהים
ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם : ויבא
בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל
הלילה : ויט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים
לחרבה ויבקעו המים :

נביאים כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו : פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר
אמונים : וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות : וקוי ה'
יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו : כי תעבור במים אתך אני
ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך : אנכי אנכי הוא מוחה
פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור : מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך :
כתובים ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך : אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי
תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממעונות אריות מהררי נמרים : שמאלו
תחת לראשי וימינו תחבקני : עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבוא דודי לגנו ויאכל
פרי מגדיו : ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך : יצילני מאויבי עז
ומשנאי כי אמצו ממני : אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני :

(טו) אח"כ אומרים מזמור ס"ג. מ"ג : כ"ט. ואח"כ זה :

פסוק ויהוה הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת
יומם ולילה : הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר
הכנתי : ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על
המזבח סביב : וכפר עליו הכהן לפני ה' ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה :
ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור : אש
תמיד תוקד על המזבח לא תכבה : זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים
ולזבח השלמים : כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו :
נביאים לך וה' יהיה עמך : כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה'
ומאספכם אלהי ישראל : כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט
תרשיעי זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאם יי : כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו וה' הפגיע
בו את עון כולנו : נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזזיה נאלמה ולא
יפתח פיו : הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדותיך
חזקי : כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה
ימחאו כף : יבא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו : ונחך יהוה תמיד והשביע בצחצחות
נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו :
כתובים כי אתה תאיר נרי ה' אלהי יגיה חשכי : אפפוני חבלי מות ונחלי בליעל יבעתוני : חבלי
שאול סבבוני קדמוני מוקשי מות : ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים : אל
תאסוף עם חטאים נפשי ועם אנשי דמים חיי : ואני בתומי אלך פדני וחנני : אל תסתר פניך
ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי : אחת שאלתי מאת
ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו : פדה ה' נפש

עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו :

(ססה) ואח"כ אומרים מזמור ס"ז. נ"א. קי"ז. קי"ח (ואם קודם פסוקי תנ"ך כהאותיות אמרו רק כ' מזמורים. יאמרו כאן ג"כ רק כ'.
ס"ז. נ"א) ואח"כ אומרים זה :

פרס יברכך יי וישמרך : יאר יי פניו אליך ויחנך : ישא יי פניו אליך וישם לך שלום : ושמרו
את משמרתו ואת משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבוד את עבודת המשכן :
ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר : ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה
אש מעל המזבח ושים קטורת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם : ויתן את הקטורת ויכפר על
העם : הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר : אז ישיר ישראל את השירה הזאת
עלי באר ענו לה : באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענתם וממדבר מתנה :
וממתנה נחליאל ומנחליאל במות : לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו
ותרועת מלך בו : איתן מושבך ושים בסלע קנך : מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל : כרע
שכב כארי וכלביא מי יקימנו : מברכיך ברוך ואורריך ארור : לא תערוץ מפניהם כי ה' אלהיך
בקרבך אל גדול ונורא : כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם :
עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך : כי אל רחום ה'
אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם : שמע ישראל
ה' אלהינו ה' אחד ; ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד : ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך
ובכל נפשך ובכל מאדך : ה' אלהיכם ההולך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם
במצרים לעיניכם: לא תערוץ מפניהם כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא : ברוך אתה בבואך
וברוך אתה בצאתך : כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו : ה'
בדד ינחנו ואין עמו אל נכר :

פיסס אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה'
דבר: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שחו עושה שחר עיפה ודורך על במתי
ארץ ה' אלהי צבאות שמו : בהתעטף עלי נפשי את ה' זכרתי ותבא אליך תפלתי אל היכל
קדשך: לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך: עברו
עברו בשערים פנו דרך העם סולו סולו המסלה סקלו מאבן הרימו נס על העמים : שירו לה'
הללו את ה' כי הציל את נפש אביון מיד מרעים : והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו
יבא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' : וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום
ביומו : ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו : וארשתיך לי לעולם
וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים : וארשתיך לי באמונה וידעת את ה' : מי אל
כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא : ישוב
ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם : תתן אמת ליעקב חסד לאברהם
אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם : וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם
ופשתם כעגלי מרבק : וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות
תימן : וגברתים בה' ובשמו יתהלכו נאם ה' : ירכיבהו על במתי ארץ ויאכל תנובות שדי ויניקהו
דבש מסלע ושמן מחלמיש צור : ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה
מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל : אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר
חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרוך :

ססכס והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך : והוציא כאור צדקך ומשפטיך כצהרים : שמע
אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תצור חיי : אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי
יקחני סלה : תסתירני מסוד מרעים מרגשת פועלי און: אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה
בטוב ביתך קדוש היכלך : ואני עני ואביון אלהים חושה לי עזרי ומפלטי אתה ה' אל
תאחר : יחוס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע : ג"פ והוא רחום יכפר עון ולא ישחית
והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו : עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על
חטאתינו למען שמך : אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתיך : אז תלך לבטח דרכך
ורגלך לא תגוף : בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך : בשש
צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע : פדה נפשו מעבור בשחת וחיתו באור תראה : להשיב
נפשו מני שחת לאור באור החיים : אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף : ואתה צדיק
על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו : נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם
אל אפולה : (ואם עומד על אדם גדול. יוסף ג"כ פסוקים אלו : בראשית ברא אלהים את השמים
ואת הארץ : ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל : אגא בכח כו'
ואח"כ אומרים זה בשנת מות המלך עוזיהו ואראה את אדני יושב על כסא רם ונשא ושוליו
מלאים את ההיכל : שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש
כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף : וקרא זה אל זה ואמר

קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו : ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה׳ ממקומו :

(א) ואח״כ אומרים ויהי נועם. יושב בסתר (תהלים צא) וביום. אומרים גם י״ג מדות. ופסוקי מי אל כמוך עד מימי קדם סג״ל (ובשוטים מדעתו. יוסיפו לו מזמורים) ואח״כ אומרים זה. ואם אין פנאי כ״כ. ידלגו ויתחילו תפלה לעני :

ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים : הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינתי : ושחט את בן הבקר לפני ה׳ והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד : וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את הכל המזבחה עולה אשה ריח ניחח לה׳ : ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה׳ סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה : ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה׳ וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב : זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה׳ ביום הקריב אתם לכהן לה׳ : ויקרב משה את אהרן ואת בניו וירחץ אתם במים : ויתן עליו את הכתנת ויחגר אתו באבנט וילבש אתו את המעיל ויתן עליו את האפד ויחגר אתו בחשב האפד ויאפד לו בו : וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים : וישם את המצנפת על ראשו וישם על המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב נזר הקדש כאשר צוה ה׳ את משה : ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אתו לקדשו : ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנות המשכן יקימו אתו הלוים והזר הקרב יומת : ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו : ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה ה׳ ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך : ובנחה יאמר שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל : ראה נתן ה׳ אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה׳ אלהי אבותיך לך אל תירא ואל תחת : אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן : הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי : ידיד ה׳ ישכן לבטח עליו חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן : ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה : שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף : (נ״ס) וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו : לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע : והיית עטרת תפארת ביד ה׳ וצניף מלוכה בכף אלהיך : בהר מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף בצל דליותיו תשכונה :

כראות העומדים שם כי חמה עזה יש כעולם עליו. וקרבו הקדוש הנגדו יעלו הגיהם למרום. ויאמרו תפלה ואח״כ זה :

תפלה לעני כי יעטף ולפני ה׳ ישפוך שיחו : אל אלהי הרוחות לכל בשר. אהיה אשר אהיה שומר רוח האדם בקרבו . ונותן נשמה טהורה לעם סגלתו . מחיה חיים . סומך נופלים . סועד חולים . וממית ברחמים . תבא נא תפלתנו למעון קדשך לשמים . ותמלא נא ברחמיך הרבים . ותתעטף בחסידותיך . ותשפיע במדת טובך חיים וחסד על האיש הלזה (פלוני בן פלונית) המוטל על ערש דוי . השואג מנהמת לבו . ואין מתום בבשרו . ולבו סחרחר . ועזבהו כחו . תיקר נא נפשו בעיניך . והוציאה ממסגר נפשו להודות את שמך . ותושה נא לעזרתו . ותשלח ארוכה ומרפא למכאובו . ספתח הרביעי שבהיכל הנוגה . שבו השכנת המלאך המליץ אחד סני אלף . ומאור המאיר לצד מזרח מהיכל הרביעי רפאל שמו . אשר הפקדת אותם בכח שמך אהיה אך טוב לישראל . ומאיר עליהם להחיות חולים מחלים ולהצילם מן התם :

עד כאן טוב לומר על רוב חולים הקרובים לחיים :

ואם נגזר עליו מבית דינך הצדק . לאסוף אליך עתה רוחו ונשמתו . ואפפוהו חבלי מות . אנא מלטה נפשו . ויתוסף עליו רוח טהרה וקדושה וטוהר לב. ויסבול ויקבל יסורי ה׳ מאהבה . ויזכה לראות פני שוכן מעונה . ויתדבק נפשו רוחו ונשמתו באור השכינה . וארבעה מלאכיך הממונים בהיכל הששי משששה היכלות הנכללים בהיכל הרצון . יעמדו עליו . ותצא נשמתו בנשיקה . ורבקותא דרוחא ברוחא . ולא יצטער בשליטת סטרא אחרא . ורעיונוהי אל יבהלוהו . ותשמור נא צאתו בכל דרכיו . ולא תאונה אליו רעה ונגע לא יקרב באהלו . ותוציאו מעולם זה בשלום . ותוליכהו לשלום . ותצעידהו לשלום . ותסמכהו לשלום . ותצילהו מכף כל אויב ואורב רע בדרך . ותעוטה נשמתו אור כשלמה . ויושם עבים רכובו . ומן נערתך ינוסון כל רוח מזיק ומשטין . כמו שנאמר . ויאמר ה׳ אל השטן יגער ה׳ בך השטן ויגער ה׳ בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מוצל מאש . מן קול רעמך יחפזון . כדכתיב . ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו : ויגדל נא כח אדני בקרבן נשמתו רוחו ונפשו . וישבעו עצי ה׳ ארזי לבנון אשר נטע . ויעלו הרים ירדו בקעות . וצפרים יקננו . להצהיל פנים משמן . מהחסידה אשר בברושים ביתה . ויהי כבוד ה׳ לעולם ישמח ה׳ במעשיו . ויפתחו לו שערי צדק . שערי אורה . שערי חן וחסד . שערי

רחמים . שערי רצון . שערי תפלה ותנינה . ויאיר אור לובן העליון לארבע מאה עלמין דכסופא ורצון . ומצהא עילאה יתמצי ויופיע אליו . לעדן נשמתו ורוחו ונפשו . ומתלת עשר תקוני דיקנא יקירא עילאה . יתקנון ליה תלת עשר נהרי דאפרסמונא דכיא ויפקח עינא פקיחא עליו . ואל עליון תהלתו יחתם לו . ויזכה לראות בתקון מעשיו לעולם הבא בחסד אל אלים. ואם יצטרך לאוצר גדול של מתנת חנם . חסד אל יחונן אותו ממנו . כדכתיב . וחנתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם : וירחם עליו ועל כל חולי מאמיניך הצריכים לרחמים : אל אלהים ה׳ . האר נא פניך לעני ואביון הלזה . ותקדמך תחנתו ותחנתנו עליו . ותעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו . וקרנו תרום בכבוד . ויזמרך כבודו בגן עדן ולא ידום . עם נפשות חסידיך היושבים לפניך ועטרת אורה על ראשם ליהנות כאור פניך . וארך ימים ושנות חיים ושלום . יוסיפו לנו ברוב עוז ותעצומות . עם כל ישראל חברים . אמן כן יהי רצון :

(יח) אם מתאחר פטירתו ומצטער . יאמרו ז"פ מזמור נ"ח . אנא בכח . בסכנת מות עד ממקומו הנ"ל . ולא יתפללו עליו שתשוב נפשו אליו : ומנהג הצדיקים לקדש ידיהם סמוך למיתתן . ורגע סמוך לפטירתו יאמר . ברוך שמו חי וקים לעולם ועד . וסמוך ליציאת נשמתו . יקראו עמו פסוקים אלו הם הסדר :

המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנעדים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ : מי כמוכה באלים יי מי כמוכה נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא : אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה . רב להושיע . מכלכל חיים בחסד . מחיה מתים ברחמים רבים :

הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי : תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן : עד יעבור עמך ה׳ עד יעבור עם זו קנית : אפלה נא ביד ה׳ כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה : לישועתך קויתי ה׳ : לפורקנך סברית ה׳ : בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה׳ אל אמת : בטוב אלין ואקיץ ברחמים טובים . אמן : ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים : יצילני מאיבי עז ומשנאי כי אמצו ממני : אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים : ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך : אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך :

נוסח המבקרים . והצילה הראשון . הוא נוסח החולה :

הצילה מחרב נפשו מיד כלב יחידתו : תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן : עד יעבור עמך ה׳ עד יעבור עם זו קנית : יפול נא ביד ה׳ כי רבים רחמיו וביד אדם אל יפול : לישועתך קויתי ה׳ : לפורקנך סברית ה׳ : בידך יפקיד רוחו פדית אותו ה׳ אל אמת : בטוב תלין ותקיץ ברחמים טובים . אמן : ישלח ממרום יקחך ימשכך ממים רבים : יצילך מאיבך עז ומשנאיך כי אמצו מסך : תתהלך לפני ה׳ בארצות החיים : והוא ברב חסדך יבא ביתך ישתחוה אל היכל קדשך ביראתך : והוא בצדק יחזה פניך ישבע בהקיץ תמונתך : כל הנשמה תהלל יה הללויה : עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך :

בסיום גדול . העומדים עליו יאמרו בקול רם :

לך כי שלחך יהוה . לך ויהוה יהיה עמך . יהוה אלהיו עמו ויעל : ג׳ פעמים יברכך יהוה וישמרך : יאר יהוה פניו אליך ויחנך : ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום : מימינך מיכאל . משמאלך גבריאל . מלפניך רפאל . ומאחריך אוריאל . ועל ראשך שכינת אל : חזק ואמץ . אל תערוץ ואל תחת . כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך : ויאמר פני ילכו והנחותי לך : הוציאה ממסגר נפשו להודות את שמך . בו יכתירו צדיקים כי תגמול עליו : מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פני ואלהי : ושחט אתו על ירך המזבח צפונה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב : כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו : וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את הכל המזבחה עולה הוא אשה ריח ניחוח ליהוה : חנון ורחום יהוה ארך אפים ורב חסד : ויהי יהוה משגב לדך משגב לעתות בצרה : ימין יהוה רוממה ימין יהוה עושה חיל : זכור רחמיך יהוה וחסדיך כי מעולם המה : ויעבור יהוה על פניו ויקרא יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת : כי יפול לא יוטל כי יהוה סומך ידו : חונה מלאך יהוה סביב ליראיו ויחלצם : יתן יהוה את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך : תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל : והתענג על יהוה ויתן לך משאלות לבך : ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך : כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו : ירכיבהו על במתי ארץ ויאכל תנובות שדי ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור : מגדל עז שם יהוה בו ירוץ צדיק ונשגב : עורי צפון ובאי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו : שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים

יכסה רגליו ובשתים יעופף: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים: וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד יהוה יאספך: ונחך יהוה תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו: מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא: יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יהוה צבאות אשרי אדם בוטח בך: יהוה הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה יגר וסטן: פדה נפשו מעבור בשחת וחיתו באור תראה: יהוה ישמרך מכל רע ישמור את נפשך: יהוה ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם: אדני בם סיני בקודש את כל גבוה יראה:

(יט) בשבת א"א פסוקים ומזמורים ותפלות הנ"ל. רק מזמור נ"ב. ובחולם להוסיף. לומר גם מזמור כ"ב. כ"ג. כ"ד. כ"ט. מ"א. פ"ב. מ"ג. מ"ד. ס"ז. ק"ח. קי"ח מן המצר. קכ"א. קכ"ג. קכ"ד. קמ"ב. קמ"ג. קמ"ח. ק"נ. וא"א ויהי נועם. רק כאומר תפלים כסדר א"ל לדעו: (כ) בעת יציאת הנשמה. אומרים כל העומדים עליו בקול רם. יגדל. אדון עולם ויסוס לומר פסוק יחוד אלו עם יציאת הנשמה. ואפי' לא נשמר עוד לגמרי. לא יאמרו פסוקי יחוד שנים. רק מזמור נ"א. אנא בכח. נשבט שוב עד ממקומו הנ"ל. ובשבת מזמור נ"ב:

פסוקי יחוד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יהוה אֱלֹהֵינוּ יהוה אֶחָד פעם א׳: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד ג"פ:

יהוה הוּא הָאֱלֹהִים ז׳ פעמים: יהוה מֶלֶךְ. יהוה מָלָךְ. יהוה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: פעם א׳

ואח"כ העומדים שם לתשובה. אומרים בקול רם:

שוכני בתי חומר למה תשאו עין. ומותר אדם מן הבהמה אין: לנו יש לדעת. כי אנחנו תולעת: לגב חומר גבנו. ואיך יגבה לבנו: מה יתרון לגבר. ואחריתו לקבר: וזה יהיה לו חלף. לו חי שנים אלף: הלא אם ילך מרי. יבלע בחמת קרי. וישרף בלהב. ולא יועיל הזהב: האדם הנבאה. פקח עיניך וראה: מאין בואך. ואנה מוצאך: קצך עני ואביון. נמשל לקיקיון: שבן לילה היה. ועד בוקר לא היה: טוב אשר לא נוצרת. ועמל לא קצרת: ואיך גדולה תבקש. וא זה בתוך המוקש: נופל אתה מרחם. ותפשע על פת לחם: ואם יתמהמה תנע. אז תמצא כל נגע: בשרך כאור זרות. בעוד יש בו הרות: ועת תצא הנפש. נשאר טיט ורפש: ראה כי אין בידיך. מאומה מכבודך: לזרים חילך יקום. ואתה תלך ריקם: בכל זאת לא חשבת. לתאוה הקשבת: ואם תטיב ראשיתה. מה תעשה באחריתה: יעזוב רשע דרכו. וישוב לפני מלכו; אולי צור יעתר. ומחרונו יסתר: יהירים התקוששו. זכרו והתאוששו: נשא לבב וכפים. אל אל בשמים: הוי על נפשותינו. ואוי על חטאתינו: כי רוח רעינו. תם כצאן העינו: ומה נבקש ומה נדרוש. כי עונותינו עברו ראש: מאד רבו עונינו. ואיך נשא פנינו: ואם כוונתם תהיה לבקש רחמים לגבי עליו. יתחילו ויאמרו: דלה עמך משחת. מושל רום ותחת: ואם הקשינו עורף. חסדך אל תרף: הפק חמלתך. לעם דופקי דלתך: כי אתה אדוננו. ואליך תלויות עינינו: שלח נא מלאכי החן ויצאו נא לעומתו. ושלום בואך יאמרו קול אחר בביאתו: יביאורו לגן עדניך ושם תהיה ישיבתו. ויתעדן באורך ושים כבוד מנוחתו: ואחד דבנו לפניך יהא סתרו וסכתו. ותחת צל כנפיך תנה לו את מחיצתו: בעזרתך אל מוחל וסולח לעונות עמו ועדתו:

וכשמת יאמרו כל העדה הברכה בקול רם:

יהוה נָתַן וַיהוה לָקָח יְהִי שֵׁם יהוה מְבוֹרָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. דַּיַּן אֱמֶת: הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ וּכְבוֹד יהוה יַאַסְפֶךָ: תִּשְׁכַּב בְּשָׁלוֹם וְתִישַׁן בְּשָׁלוֹם. עַד יָבֹא מְנַחֵם מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם:

(כא) נהגו לעמוד על אדם בשעת יציאת הנפש. ואין מעמצין עיניו עד שתצא נפשו. והמעמץ קודם או אפי' רק נגע בו הרי זה שופך דמים. וכן אסור לעשות שום מעשה הגורם שימות מהרה אפי' גוסס זמן, אלא אם יש דבר גורם לו ולקירוביו. כגון להשמיע קול וכהכאת עצים או לסמוך מפתחות בית הכנסת תחת ראשו כדי שיפרד מהרה אסור. אבל להסיר המונע מרחוק כגון קול חוטב עצים מותר. ואם מכונת עליקם. מוציאין אותו. וקודם לזאת ספרי קודש (יו"ד שלט): בשעת מיתה יזכרו העומדים שם שיוקם המטה באופן שלא יהיה לא אבר חוץ למטה. ואם הוציא אבורין לחזור. כי אסור ליגע בו יעשבו לא דיבור לשום אדם ליפרד ממנו. והאוי לקבץ עשרה בשעת יציאת הנשמה. ולא יעסקו אז ח"ו בדברים בטלים. רק באמירה כסדר הנ"ל. והגוסס כחי. ניתן גט ולמתנה (אך הכהן אסור אצלו) (והכהכן יקן שם. א"כ להקילו לומר לו שיש גוסס. ואם כשבולת פנים. מותר להלגים עמו לנחת) וכן מי שאמרו לו כאומו קרובך גוסס זה ג' ימים. מתאבל עליו) ואסור לקבור נחרין לו ליתנו ע"כ חול עד שימות. ואין קורעין ואין חולצין ומספידין עליו. ולא מכניסין עמו ארון לבית. וא"א עליו צדוק הדין. ואין חוצבין לו קבר. ובע"כ שחוששין שלא יספיקו לקברו. מותר שהחולה אין מרגיש בזה ומשערין, שאם לא יספיקו לקברו יהיה שבות לנשום הקבר בריוה קודם שבת. כי הכנה לבנין קבר נפוח. ואחר יציאת נשמה מניח אצל חוטמו נוצה קלה. וכשאינה מתנדנדת ודאי מת. ומכסה פני המת ופותח החלונות והאבלים אומרים סיסף צדוק הדין. וכשמגיעים לברוך דיין אמת אומרים (אפי' בשבת וי"ט) בשם ומלכות כשורה המת. מברך גם השמיים) וקורעין כדינם (שם): ג; כג העומדים בשעת יציאת נשמה אפי' על קטן שלמד מקרא ואם חייבין לקרוע קריעה מועטת. ואפי' מן הבגד שאינו של בגדו. אפי' היה המת עושה לפעמים עבירה לתיאבון או שעבר מצוה מפני טורח קורעין עליו. וכשהיה רגיל בזה אין קורעין וכ"ש על אפיקורס רק

השכבת בידי שמים (שם): (ד) מעצימין עיני המת. וכשים לו פנים יפות כמו. וכשיש נכור יעלים הוא. והמנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת (היינו ג' בתים עם בית המת) אפי' מת ילד תוך ל' יום. ובשבת א"צ לשפוך (שם): (ה) השומר המת אפי' אינו שלו. פטור מק"ש ותפלה ומכל המצות שבתורה. היו ב'. זה שומר וזה קורא ומתפלל. ואסור לאכול בחדר המת אפי' אכילת ארעי או שיכור. או לשתות מים רק השעושה בפני המת מחיצה גבוה י"ט ורחוים לעמוד בפני הרות ולא יהא פתוח התחתים ג"ע. ושאין לו ממה לעשות מחיצה. מחזיר פניו ואוכל (שמח): (ו) בחדר המת לא ילך בציצית ותפילין (ובמשמשים מותר) ולא יברך אפי' ברכה ולא יתפלל ולא יאמר מזמור. רק מה שהוא לכבוד המת (הכ"א): (ז) אסור לטלטל המת בשבת אפילו לצורך כבוד בריאים, או לצורך מגוה או לצורך התורה. אפי' ע"י ככר ותינוק ושמניהם. רק ע"י נכרי או ישראל יסכו משה לעשה. וכשהוא במקום שיסריח או שמלוכלך בטיט ונוהג מותר ע"י ככר או טיטק או בגד. ובשמש נפל. כופין הקרובים להוציאו מתוך הב"ל (וכ"ש בחול) בשביל הכהן שיכנס לבית אפי' אין הכהן תולה. ומותר לשמוט הכר מתחתיו שלא יסריח. אך לא יזיז בו אבר. ואם פיו נפתח והולך. קושר הלחי שלא יוסיף לפתח. ולא כדי שיסגר הנפתח. ואסור לעמוץ עיניו. ואם נפלה דליקה דרכה שתשרף המת. מניח עליו או אצלו דבר מאכל ומטלטלם יחד למקום שמותר להוציא שם דבר (ולמקום שאסור. לא יוציאו רק ע"י נכרי) והשאין דבר מאכל. יניח עליו כלי או מלבוש המותר בטלטול. והשאין לו. מטלטלו לבדו (שם): (ח) כשגוסס המת ממטתו להשכיבו על הארץ יתנו שיהא מכובה. כי כל הנוהג בתי מחוס נטעות נוהג גם בתם (שם): (ט) נותן מעט הבן על הקרקע וכר מראשותיו. ונותן בכל קרוב שהוא בהלכתן ומניח המת עליו. וקושר הלחי. ונוהג שם שידוע הכ"א מידיו. וב' נכונות רגליו קושר יחד כהכן. בי"ש במטיתה. ומכסה ידיו ורגליו בד' קצוות השמלה ונותן מכסה שחור עליו וקערת נבדיל על בטנו ונר דלוק על ראשו. ומנקה נמנו מחילה מפני שטובה כל לכבודו. ויאמרו עליו מזמור כ"ג נ"א ואח"כ זה ג"פ: בית יעקב לכו ונלכה באור ה': אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבואו: יבא שלום ינוחו על משכבותם הלך נכוחו. כי עפר אתה ואל עפר תשוב:
ואח"כ יאמרו מזמור נ"א. נ"א (מעב"י):

דיני קריעה

(א) על אביו ואמו ובנו ובתו ואשתו ואחיו ואחותו (מאביו או מאמו. אפי' כשהיים. אך לא משבעה ונכרים) חייב (וכ"ש אשה על בעלה) לקרוע (ומצוה מיד בידי שמים כשהוא קורע) מעומד. ואם קרע מיושב קורע שנית. ואם לא קרע ביציאת נשמה קורע עד סוף שבעה. ומקום הקריעה בגים כשלאר לפניו לאורך הבגד. וצריך לבדיל שפת הבגד גב'. ואם קרע לאחוריו או בשולי הבגד או מצד או בחותב הבגד לא יצא. ושיעורה טפח (ואסור לקרוע יותר) בתחלת קריעה. אבל קרע ובא להוסיף בה על מת אחר. אם הוא אחר ז' לקריעה הראשונה מוסיף כ"ש. ובתוך ז' צריך טפח. ועל אביו ואמו. אפי' אחר ז' קורע עד שיגלה לבו. ועל חכם שגדול ממנו שהוא כאבל מלקרוע (שם): (ב) על כל המתים קורע הבגד העליון לבד (וכימין. ואיש מעכב ויכול לכסות ידו בפנים וקורע בצינעא שלא בפני אדם. והגרוגה קורע בכלי. ועל או"א קורע מבחוץ בפני הכל וביד (והמנהג שא' מהחברה קדושה חותך קצת בסכין והאבל תופס בהק וקורע, כל בגדיו אפי' לבוש י') עד שמגלה לבו (בכוה בגד בשר הגבוה בעל הזרוע בשמאל, חוץ מבגד העליון (שקורין דעליא או מאנטיל. שהוא רק לכבוד) והכתונת. וקורע בשמאל (ואינו מעכב) ואם לא קרע בגד א' לא יצא וגוערין בו. וכ"ז שהבגד עליו קורעו אפי' אחר ל'. והשלבוש בגד שהם עליו לקרוע מותר להסירו וללבוש אחר. ואשה בקורעת על אביה ואמה. מקרע תחלה בגד התחתון ומחזור הק"ע לצדדין ואח"כ קורעת העליון (שם): (ג) הגרוגה להסיר בגד הקרוע תוך ז' וללבוש אחר. מחליף ואינו קורע. ועל או"א כשמחליף תוך ז' בחול. קורע ואינו מאחה לעולם כבפעם ראשון. ובגדים שנים שידועים שלבשם קודם שמיתה א"צ (שם): (ד) יכול להחזיר הקרע לאחוריו תוך ז'. ולא על או"א (שם): (ה) יכול לתפור הקרע השפרה שאינה שוה אחר ז' (וזה נקרא שולל. ונהגו לאסור תוך ל'. ואפי' לאבר ...י הקרע ע"י מחט. והאשה שוללת מיד אפי' על או"א) ולתפור כדרכו אחר ל' (וזה נקרא מיאחה. וכשאל רגל תוך ל' מותר לאחותו (ועל או"א. שולל) בעי"ע סמוך לערב אחר שהתפלל מנחה)

ועל או"א שולל אחר ל' ואינו מאחה לעולם. אפי' הפך בד העליון מהבגד עם הקרע למטה (והגרוגה למכרו. צריך להודיע להלוקח שהוא קרע שאסור לאחותו. ואם מכרו סתם ולא הודיעו. אסור לאחותו עד שידע שהוא קרע שמאחהו. ואסור למכרו לנכרי) והגרוגה לחתוך סביב הקרע ולהשליך ולהושיב שם חתיכת בגד אחר. הרי אחר יב"ח (וי"א שאסור, וכ"ז שאסור לשלל. אסור אפי' לחבר ראשי הקרע ע"י מחט (שם): (ו) אם אחר ל' מהמיתה שמע שמת אינו קורע. ועל או"א קורע לעולם כל בגדיו שעליו בעת שמועה אף מאותן שמחליף אחר ז' (שם): (ז) אם לא היה לו מלבוש שחייב לקרוע בו ואח"כ נזדמן לו או שלא קרע בשוגג או במזיד. תוך ז' קורע ולא אחר ז'. ועל או"א קורע אפי' אחר יב"ח. ודי בבגד א' (שם): (ח) חולה ולא היה דעתו מיושב בעת קריעה. כשחוזר לדעתו (ועל שאר קרובים דוקא תוך ל') קורע. והשוטה מיושב רק שהיה מסוכן ולא קרע ואח"כ הבריא. י"א דפטור אחר ז' לקרובים. וי"א שחייב תוך ל' (שם): (ט) צריך לקרוע במקום שלא היה קרע. ואם קרע מתוך תפירה שהיא שוה למעלה וכונגע למטה שקורין איבר נאט. או מתוך תפירה שבשפת הבגד שיוצא מהתפירה לב' צדדים ותפרוהו בב' צדדים ומתחברת עד שאין ניכר התפירה יצא (שם): (י) קרע ואח"כ מת לו מת ב'. תוך ז'. קורע קרע אחר טפח ברחוק ג' אצבעות מהא' או מוסיף על הא' טפח. אחר ז'. מוסיף על הא' כ"ש. וכן כשמת לו מת ג' תוך ד' של ב' או אחר ז'. ומוסיף והולך עד טיבורו. הגיע לטיבור. מרחיק ג' אצבעות וקורע. נתמלא לפניו. מחזירו לאחוריו וקורע לפניו. ואם מתו לו ב' יחד או שבאה לו שמועה מב' יחד (אפי' או"א) קורע קריעה א' על שניהם. ואם קרע על א' ואח"כ שמע על ב'. דינו כנ"ל בין תוך ז' בין אחר ז' (שם): (יא) מת אביו או אמו וא' משאר קרוביו יחד (וה"ה בשמועה) קורע על אביו או אמו עד לבו ומרחיק ג' אצבעות וקורע טפח על הקרוב. קרע על או"א ואחר ז' מת הקרוב. מוסיף על הא' כ"ש (והגוסף מתאחה ולא העליון) קרע על הקרוב ואח"כ מת או"א תוך ז' או אחר ז'. מרחיק ג' אצבעות וקורע. וה"ה בקרע על אביו ואח"כ מתה אמו או בהיפוך. ואם הוסיף על הא' טפח יצא (שם): (יב) אמרו לו מת לך מת והוא יודע מי הוא וקרע סתם ואח"כ נודע לו מי הוא. יצא אפי' הכר שהוא או"א ונמצא שהוא קרוב ואפי' נודע לו לזמן ארוך. ואם אמרו לו מת אביך וקרע ונודע תוך כדי דבור שהוא קרוב יצא. ואם אחר כ"ד. לא יצא. וכן בנתעלף החולה וקרע ומת אחר כ"ד של קריעה. קורע שנית תוך ג"א (שם): (יג) אמרו לו שמת אביו וקרע ונהג קצת ימי אבלות ואח"כ אמרו לו שלא מת והפסיק ואח"כ אמרו לו שמת בפעם ראשון. יצא ידי קריעה. אבל מת אחר כ"ד לקריעה לא יצא (שם): (יד) קטן אפי' שלא הגיע לחינוך שמת לו מת. קורעין לו כ"ש. וכשהגיע לחינוך ואביו חי. קורע לו כדין לחנכו. אבל באבלות א"צ לחנכו (שם): (טו) קרע בבגד גזול לא יצא. ובשאול אסור לקרוע. קרע לא יצא. אבל קרע בשבת או י"ט יצא (שם): (טז) קטן שמת תוך ל' ואפי' ביום ל'. אין קורעין עליו רק כשידוע שנולד לט' חדשים. כגון שבעל ופירש (שם): (יז) אסור לקרוע אפי' בי"ט ב'. ולרוב הפוסקים קורעין בחוה"מ אפי' על מי שאינו קרובו אלא עומד ביציאת נשמה. ומנהג אשכנז לקרוע על או"א שום קבורה או שמועה אפי' רחוקה ועל קרוב אחר המועד (ואם שמע שמועה קרובה ואחר הרגל הוי רחוקה ולא יוכל לקרוע; קורע בחוה"מ) ועל אדם כשר שלא נח. ובשולין שאין מנהג ידוע יש לקרוע על כולם. וי"א במנהגם כבני אשכנז. ואם מת או"א בי"ט או שמע בחוה"מ אחר ל' במתו. קורע אחר יו"ט (שם): (יח) השומע מישראל ברכת השם או הכינוי אפי' בל' לע"ז קורע. ואפי' שמע מא' שאמר שמעתי פלוני גידף השם. אבל שמע ממי ששמע מהמגדף פטור. והרואה ס"ת או ספרים ואפי' מגילה א' מתנ"ך שנשרף או נקרע או נחתך או נמחק בחוזק ע"י ישראל או נכרי. קורע ב'. ובכל אלו דאי לתפור בתפירה רחבה. ואינם מתאחין לעולם (שם): (יט) אסור לשרוט ולגדוד בבשרו על המת. בפני המת או שלא בפניו. ואפי' לכתוב בידו על בשרו עד שיוצא דם אסור. ואפי' על צער אחר. ואסור לתלוש אפי' א' משער ראשו על מת. וגם הנשים אסורות בזה (הכ"א):

דיני טומאת כהן

(א) אסור ליטמא למת. ואפי' לנפל שלא נתקשרו עוד איבריו בגידין (וכשהפילה תוך מ' יום מותר) וכן לאבר שנחתך מהחי (אפי' לאבר

של עצמו) הבית עליו בשר כ"ל שאם היה מחובר היה ראוי ליראה אפי' אין בו כזית (שעה) : (ב) אסור לכהן תחת אוהל שמת תחתיו אפי' שאוהל גדול מאוד. ואפי' לחדר הדבוק לו הבית במחילה המפסקת נקב טפח על טפח (וכן לעליה) או שעשוי לאורה אפי' כזה הם כפונדיון. וכן לחדר ג' הדבוק לב' וכן לעולם (שם) : (ג) בתים סמוכין ומת בא' מהם והגגות בולטין להן מהכתלים ברוחב טפח ואין הפסק ביניהם אפי' כ"ש ומאהילין על הפתחים. אסור לכהן לכולם (הבית בכ"א פתח פתוח או חור טפח על טפח) ואפי' הגגין אינם שוים שגג שהטומאה תחתיו גבוה או נמוך מהשאר אפי' יותר מג' טפחים. כיון שאם היה משפיל להיות שוים היו נוגעים זה בזה. ואם יש בתים שגגות בולטין טפח גם כנגד שכנגדם ומבוי ביניהם וקורה (או כמין) רחבה טפח (אפי' רק מצד הטומאה) מונחת לרוחב המבוי מכותל זה לכותל שכנגדו (כמו שעושין לעירוב) והגגין מאהילין עליה טפח מכאן וטפח מכאן אסור לכהן גם באלו עד הבית המופרשת מהם כל השוה. וכן בב' בתים וביניהם (גיוועלב) ביניהם כזה אפי' אין עליה גג בולט. כשמת בא' אסור לכהן גם לב'. ואם יש להכיפה כמו רגלים מהקרקע ולמעלה רחבי' יותר מבליטת הגגין עליהם כזה ואין עליהם גג בולט אפי' יש גג באמצע על המשקוף. מותר לכהן לב'. וכן הבית הומה באמצע ב' בתים מתחלה עד סוף) ואין עליה רעפים וגבוה מהגגין (שקורין הוס באופן שאין אהל פתח על הגגין בשום צד. ואם יש בין בית לבית כותל המחברם ועליו גג בולט וגגות הבתים מב' צדדים מאהילים עליו. יש מקום לעת הצורך להסיר הרעפים במקום א' שיהיה הפסק כ"ש ויהגיח אם אין שם מהכותל עצמו (געזימס) הבולט טפח (שם) : (ד) אסור לעמוד תחת משקוף הפתח שעתיד להוציא דרך שם המת מהאוהל ויתכר האהל. אפי' הדלת נעול מבפנים והבית נגד פתח זו גג בולט טפח. מבית הטומאה למקום שאפשר לבוא אילו היה פתוח. אך אם נפתח מצד אחר פתח או חלון ד' על ד' טפחים. מותר לעמוד תחת המשקוף הנעול או גג הבולט כשאין הטומאה יכולה להגיע אליו דרך הפתח או חלון הנפתח (שם) : (ה) כהן שהוא בבית שהדלתות והחלונות סגורין ואין בהם פתוח טפח ואין בחלון נקב כפונדיון ושמע שיש מת בשכונתו באופן שאם יפתח פתח או חלון תבא עליו הטומאה. ישאר סגור עד שיוציאו המת (שם) : (ו) אסור לילך בבה"ק. ואסור לקרוב תוך ד' אמות של קבר (אפי' של צדיק. והשמכויים במחיצות גבוהות או בחרין עמוק י' טפחים. ירחיק רק ד' טפחים. אבל הקבר לא מקרי מחיצה. אפי' בנוי באבנים) או של מת המונח במקום קביעתו. והשוה במטה שמוליכין אותו ובעת אמירת צ"ה אף שמעמידין אותו. ירחיק רק ארבעה טפחים (שם) : (ז) כהן שהיה באהל שמתה שם או שהטומאה נכנס בו וא"א לסגור בעדו מהטומאה (כדלעיל סעי' ה) צריך להקיצו ולהודיעו ולהפרישו שילך משם. ואם שוכב ערום לא יגיד לו. רק יקרא לו שיצא (כדי שילבש עצמו תחלה) ואם מדע מהטומאה אסור לשהות עד שילבוש ויצא מיד. ואם יכול לסגור בעד הטומאה פתחי חדר הכהן או המת. יסגור וילבוש תחלה (שעב) : (ח) לא ילך על קברי נכרים. וכ"ש הבית לחוש שגם מומר קבור שם או ולד שמתה מנכרית (שם) : (ט) אסור לכהן לטמא בידים לכהן קטן (כגון להכניסו באהל המת) ואף מיטמא מעצמו א"צ להפרישו רק כשהגיע לחינוך. וכהינך הסור מנסקיו ולהוציאו. אך מפני חינוך טוב כוה. אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת ואפי' יודעת בודאי שהוא ט' חדשים (שעג) : (י) אסור ליטמא לכל טומאה הפורשת מהמת. כגון הדם ממנו. וכזית ליחה היוצא ממנו אחר שנפסק. ומלא תרווד רקב. והשדרה. והגולגולת. ואבר ממנו. ורובע קב עצמות. ורביעית דם (במגע ומשא ואהל) ומלא השעורה (במגע ומשא) ואילן המיסך על הארץ וטומאה תחת ענף א' ואין ידוע איזו. ואבנים היוצאים מהגדר וטומאה תחת א' מהם ואין ידוע איזו. ושדה שנחרש בו קבר. ומה שמתכן על הקבר לכסותו (אפי' בעל חי או אדם) ומה שסומכין בו הכיסוי. ומצבה ומה שסומכין אותה בו. ואסור ליגע באהל המת או להאהיל על רובע קב עצמות (ובאלו שמאהילין המיסך עד כאן. כשצריך לילך שם ללמוד (אפי' מותר ללמוד במ"א) או לישא אשה או לדון עם אחר להציל מידו וכדומה (וכ"ש למצוה חשובה) ואין לו דרך אחר או שאבל עובר שם וצריך לילך לנחמו מותר. וכשיש שם א"צ לסקילו) ומותר ליגע בכלים (אפי' של מתכת) שנגעו במת ובמצבה שלקחוה מהקבר (שסט) : (יא) מי שנשבר מפרקתו עם רוב בשר (ונזקן. אפי' בלי בשר) או נחתך גרתנו בכל הנולד או כבודרה עד חללה או נחלק לשנים או נקרע כדג מגבו (אבל נקרע

מלפניו לא) אפי' עדיין חי והוא גוסס ומטמא באהל. אבל הגוסס והשחט ב' סימנין והשטע פמיס הרבה. אינו מטמא עד שתצא נפשו (ש"ע) : (יב) כללי טומאת אהל : א. מת או דבר ממנו המטמא באהל המונח בגל אבנים או בקרקע ואין בינו להגג חלל טפח. הטומאה בוקעת ועולה ויורדת ואינה מטמאה מצידה כלל בלי נגיעה. ומותר לכהן ליגע מצידה אך לא בה. וכן מת שמונח בארון וקבר בקבר ואין בינו לארון טפח מותר לעמוד בצד הקבר ולא יגע בקבר : ב. אם יש חלל טפח על טפח ברום טפח בין לארון. מטמא אפי' לנוגע מבחוץ בכל סביביו. ואפי' יש חור טפח על טפח פתוח למעלה לאויר : ג. בית שהטומאה בו ואין בו פתח או שהיה בו ופרץ פצימיו וסתמו. דינו כבכלל ב'. ואם מלאוהו בעפר עד שלא נשאר חלל טפח על טפח ואפי' לא פרץ פצימיו. דינו כבכלל א'. ובית סתום ולא פרץ פצימיו או נפתח בו פתח או אפי' לא נפתח עוד רק חשב להוציאו בפתח א'. הטומאה מאחוריו (אפי' שאין חור לאויר) ומגגו טהור : ד. שיעור פתח להוצאת המת ד' על ד' טפחים. ובזית ממנו פתחו בטפח. וגדול מכזית דינו כמת שלם ופתחו בד' : ה. שיעור להכניס הטומאה טפח על טפח (שעא) : (יג) נקב טפח על טפח שמחדר המת לחדר אחר או לעליה שסתמו כולו בדבר שאינו מקבל טומאה (כגון אבנים. או פשוטי כלי עץ בקסמים וכיוצא. או גולמי מתכת כגון חתיכות ברזל שקורין שטאנגען) אפי' לא ביטלו להיות שם תמיד. וכוונתו ליטלו משם אחר הוצאת המת. חוצץ ומותר לכהן לשם. ואם רק מיעט הנקב על פחות מטפח בדבר זה. אם ביטלו חוצץ. ואם דעתו לטלו לא. אבל סתמו במקבל טומאה (כגון כלי או דף רחב קלא שיכול לקבל שלא דבר או פשוטי כלי מתכות) אינו חוצץ (שם) : (יד) לא מיקרי סתימה רק כשיכול לעמוד בלי סמיכה. ואם סתמו באבנים וכדומה וסמכם בכלים שלא יפלו. אינו חוצץ (אבל כשכותלי הנקב מחזיקים אותם חוצץ) ואם סתמו בדלת. אפי' תלוי בציר מסגרת ומנעל ובלא זה היה נופל הולך (שם) : (טו) ב' בתים וטומאה בא' מהם וביניהם חלון שאינו עשוי לאורה ובו סריגים (שקורין גראטע) אפי' ממתכת ואין בשום נקב מהם אויר טפח. חוצץ ואין הנקבים מצטרפין לטפח (שם) : (טז) חור פתוח טפח שבין בית לעליה וכזית מהמת בבית נגד החור. מותר לכהן לבית ולא לעליה. והבית באויר טפח אסור (שם) : (יז) ג' חדרים זה בצד זה ודרך האמצעי נכנסים להחיצונים ובכל אחד מהחיצונים מונח כחצי זית מהמת. כל זמן שדלתות החיצונים נעולות מותר להיות כהן ולא באמצעי וכשפתחו אסור (שם) : (יח) בתים סביב החצר באמצע. ולכל בית פתח לחצר ופתוח לר"ה. ואיזין והאכסדראות שעושין הבתים בצד של חצר ומאהילים על הפתחים ולצד ר"ה אין איזין. ומת בבית א' מהם וכל פתחיו וחלונותיו של חצר ושל ר"ה נעולים. הטומאה יוצאה תחת האיזין. והבית שם בית בחור טפח על טפח או פתח פתוח מהם. ואם לאו טהורים. אך אסור לעמוד תחת האיזין. ואם פתח מחדר המת לצד רשות הרבים חלון או פתח או חור שם ד' על ד' טפחים ולצד החצר הכל נעול. אין הטומאה נכנסת תחת האיזין. ואם נפתח גם לחצר. נכנסת (שם) : (יט) ב' חדרים זה לפנים מזה ופתח החיצון והפנימי נעול. מותר לכהן לפנימי. והטומאה בפנימי. אפי' שנעול אסור לכהן לחיצון. רק הבית גם לפנימי פתח לר"ה ודעתו להוציאו דרך שם. אך לא יעבירו. והשכנים נשאלו למורה (שם) : (כ) בית המת הפתוח למרתף שפתחו הפתוח גם לר"ה ד' על ד' טפחים לפתוח. ואין גג או אהל רחב טפח על הפתח שאל"ה שאהל הטומאה לבוא דרך שם לבית. מותר לבית המת במרתף ולהיות הבית (שם) : (כא) מת בעליה ובה פתח להוציאו ויוציאו דרך שם. ואין אהל על הפתח שיוכל הטומאה לבוא דרך שם לבית שתחתיו. מותר להיות בבית (שם) : (כב) יזהיר שלא ילך דרך שער העיר שסמוך למת שמת בו. וימתין עד שיוציאו המת. ובמקום שאין מנהג להחמיר. המיקל לא הפסיד (שם) : (כג) מותר לעמוד אצל בית (פתוח או סתום ולא פרץ פצימיו) שבו מת וליגע בכתליו כשאין דבר מאהיל עליו (שם) : (כד) מת בספינה קטנה שמתמוטטת שדורכין בה. אסור לכנוס בה אפי' חוץ לד' אמותיו. ובגדולה שאין מתמוטטת מותר חוץ לד' אמותיו (שם) : (כה) אפי' בעל מום אסור ליטמא. אבל חלל (דאורייתא. ומדרבנן. כגון שנולד מחלוצה אסור. ומספק חלוצה. הוי כסן גמור לכל דבר) והכהנים שמסרים (שעג) : (כו) מותר ומצוה (לא רשות. וכופין אותו בע"כ) לכהן או כהנת ליטמא לקרובים אלו. אשתו (כשרה שאינה פסולה לו אביו. אמו. בנו ובתו ואחיו ואחותו מאביו דקים ליה שכלו חדשיו או שנולד אחר ל' יום (אבל לבנו נפל ולאחותו שנתקדשה אפי' לכהן אסור. וכן לאנוסה ומפותה) אפי' פסולים. אין, כשהם משפחה או נכרים. ודוקא לנכרי קבורה לא נבילה לו אבל

המבריכין והדומה. ואפי' יש ת"ק המתעסקים ואינו מתעסק כלל מחויב להיות בבית המת שמא יצטרכו לאיזה דבר. אבל למי שפורש עצמו מדרכי צבור או המאבד עצמו לדעת לא יטמא (שם): (כז) לאשה הגרושה ממנו (אפי' יש לו בנים ממנה) לא אונן ולא מיטמא. וכן היא עליו. ומיטמא לאמו אפי' נתחללה. כגון שאחר שנולד ממנה בהם לכהן נשאת גרושה. ומיטמא לאחותו שנתגרשה מאירוסין ולבוגרת ולמוכת עץ ולשומרת יבם. אפי' כתב בכתובתה שאם תמות בלא בנים תחזיר כתובתה לבית אביה (שם): (כח) לא יטמא לקרוב רק עד שיסתום הגולל ולא אח"כ. ונר"י אחר שהניחוהו עם הארון בקבר וכסו הארון. אבל כשמת עוד בבית אפי' סתמו הארון במסמרים מותר. ונר"ל אחר שנתנו האבן על הקבר לסתמו או שהשליכו עליו העפר. ואם דעתו לפנותו משם מיטמא לו לצורך קבורה עד שיסתום גולל ב' (שם): (כט) כשמת הקרוב בשבת. אסור ליטמא לו לשמרו שלא יבא מושל בביזוי (וכן למת מצוה) ואפי' בעת שמיטמא לקרוב אסור ליטמא למת אחר. ולזה יזהר לקבור הקרוב בתחלת ביה"ק. ואם בא מטמא וצריך לילך על קבר. יתן לאחר לישא שם (שם): (ל) נתערב ולד הכהן בולד חברתה או ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון. לא יטמא לו. וכן לאבר מחי מאביו או לעצם מעצמיו. ואינו מיטמא אלא למת שלם. אבל כשחסר ממנו אפי' כ"ש זמונה אלנו הסור. ודוקא כשחסר בעת מיתה או אח"כ. אבל חסר בחייו ומת. מותר. ואיש מיטמא לנהרג (שם): (לא) כהן אפי' הוא גם חיר והולך למול בנו ומוצא. אם מצא מת מצוה (או ראשו ורובו ולא שהות. רק אם אחר שקבר ראשו ורובו מצא עוד אבר ממנו. קוברו ג"כ) מטה ליטמא לו ולקוברו. ואסור לזוז ממנו אפי' לילך לבית הקברות. ודוקא כשמצאו בדרך ואין לו קובר וממקום שמצאו אינו יכול לקרות לישראל שיבאו לקוברו. אבל כשישראל קרובים שכשקוראם עונים ובאים לקוברו. קוראם. וכשיש בהם כל צרכי נושאי המטה וקוברים מושך ידו. אך מותר להיות באהל שלו בחוץ. שמת שצריכו לו לאיזה דבר (שעד): (לב) י"א שאם הינו מוצא שיקברוהו רק בקבר. מיטמא אם רוצה או ישלם (שם): (לג) נמצא מת ואין ידוע מי הוא. הוליך אחר רוב העוברים ושכיני שם או אחר רוב פירות. ולא אחר העיר הקרובה אפי' בקורבה דמוכח. ואם ידוע שהיה כאן ונכרת א' משם במקומו. צריך לקברו. ואין הכהן מיטמא לו (שם):

ד) דין הכין צרכי חופה ומת לו מת ודין מאבד עצמו לדעת ודין תכריכין וטהרה:

(א) אם מת קרוב החתן או הכלה אפי' אב ואם. אפי' הכין כל צרכי חופה ואפה פתו וטבח טבחו ומזג יינו ואינו מצוי למכור והזמן אם ויתקלקלו המאכלים והמרקחי הכלה ויפסיד. מ"מ דוחה החופה וקובר המת מיד ונוהג ז' ימי אבלות ובז' עושה החופה ובועל ונוהג ז' ימי משתה. וכן כשמת אחר החופה קודם שבעל אבל אם א' מהם מעיר לעיר וקיבל נדונה על השואין. והכין הכל כנ"ל ומת ואין מי שיטרח שנית כזה ואינו מצוי למכור ויתקלקל כנ"ל. יכניסו המת לחדר והחתן והכלה לחופה ובועל בעילת מצוה, ואסור לבעול שנית אפי' באה בעולה) וקוברין המת (ואיש קורע ולא הולך לבה"ק. ולא ינהוג בוס אבלות עד אחר ז' ימי משתה) ונוהג ז' ימי משתה. ועוסק אפי' בדברי שמחה אפי' ביום ראשון. ומותר בגיהוץ ותספורת. ואסור בתשמיש וחיבוק ונישוק. ואסורה במזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו. ואוסרין ביחוד גם בז' ימי אבלות וצריכים שומרים. והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה (שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה) אצל הכלה. ואח"כ נוהג ז' ימי אבלות ואז מתחיל למנות שלשים. ואם לא בעל קודם הקבורה ינהוג אבלות קודם. וטוב שבעת שרואין שהקרוב גוסס יעשו החופה ויבעול מיד. אך לא יתכן שמת בעת שאביו גוסס (שמב): (ב) המאבד עצמו לדעת אין עוסקין עמו לכל דבר. אין קורעין ומתאבלין עליו ואין מספידין אותו. אבל מספרין ומלבישין תכריכין וקוברין אותו ועומדין עליו בשורה ואומרי' ברכת אבלים ועושין לו כל דבר שהוא מפני כבוד החיים. ואם ראוהו חנוק או תלוי באילן או הרוג ומושלך ע"ג סייף. תולין שאחר עשה לו. אבל אם ראוהו שעלה באילן ואמר אעלה ואפיל עצמי וראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר. אפי' לא ראהו שהפיל עצמו חשוב מאבד. אבל לא ראהו שעלה לא. וקטן המאבד. חשוב כשלא לדעת. וכן גדול כשאול שיעשהו בעינוים קשים או מפני רוח רעה או שגעון וכדומה (שמה): (ג) המנודה משום עבירה (ומשום ממון לא) שמת דינו כמאבד. ומניחין אבן על ארונו. ומי שנפל לים או טבע בנהר או אכלתו חיה. אין מונעין ממנו שום דבר אבילות. ומי שהרגו המלכות מתאבלין עליו ולגוף עצמו בעיר (ולצורך חוץ לעיר מותר אפי' לא נקבר) לא ידור שם. וכשנקבר מותר. ומי שפורק עול מצות מצוארו. ואינו נכלל בכלל ישראל בעשייתם והוא כבן חורין לעצמו ואפיקורס. לא אונן ומתאבל עליו. אלא הקרובים לובשים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים ובאבוד רשעים רנה. ואם נהרג מתאבלין עליו. ומי שהיה רגיל לעשות עבירה אפי' רק לתיאבון ומת בלי וידוי אין מתאבלין עליו. ובוידוי. מתאבלין עליו אפי' היה גנב או גזלן. וקטן בן שנה או ב' שהמיר עם אביו או אמו ומת אין מתאבלין עליו (שם שמו): (ד) אין קוברין בתכריכין יקרים אפי' לנשיא. רק בבגדי פשתן לבנים ונאים ולא חשובים יותר מדאי. ומלבישין בטלית מצוייץ. ונהגו לפסול ציצית א'. ויותר נכון שהמתעסק בקבר יכניסו ציצית א' בתוך הכנף. וכ"ש למי שהיה נזהר בציצית (שנב): (ה) מת ישראל והתכריכין אסורים בהנאה. ודוקא שהזמינם לצרכו ונתנם עליו אבל הזמינם לבד. אפי' עשאם לצרכו אחר שמת לא נתנם עליו ולא הזמינם לכך מתחלה לא נאסרו. ושבעות שיערו ונזמים מותרים אפי' כשהם עליו. וגוי המת המחוברים בגופו (כגון ש"ס נכרית ויונא) אם קשורים או קלועים בו אסורים (בהנאה. אבל נוס שיתנו אותם ליורשיו או לדבר אחר מותרים) ואם אין מהודקין בו אלא שתלוי ביתד מותרין. ושערו מנוס. אפי' נוה אסור. ואשה שנגמר דינה ויצאת ליהרג נתנין בשערה עד שתיהרג (שמט): (ו) אם למרימה שלב זרק כלי (שלו. ושל אחר מותר) על המת או על המטה שמוליכין אותו בה לקוברו על מנת לקברה עמו. אסורה (והמרבה בכלים עובר בבל תשחית. ומצוה להתר לנפל. וחייב במירתה. וכשהחזירה לקבל זוקף והאסרה חייב לצלם) ואם נגעה במלא שעל המת או בכר וכסת שמראשותיו או בסדין וטלית שפרסו על הארון או המטה. מותרים. והדף שמטהרו עליו והכלים שמוליכין עליהם המת לקבורה מותרין (שם): (ז) נפל מאליו ומת מיד (ונהרג ביד נכרי. אפי' לא יצא דם (כגון שנחנק) יקברוהו כמו שנמצא) אם יש פצעים בגופו ויצא דם לא יטהרוהו ויקברוהו בבגדיו ומנעליו שמלובש בהם ועליהם יכרכו סדין שקורין סובב. ונהגו לחפור בקרקע שנמצא שם ונבלע בה דם וכל דמו שבמקום קרוב לו ולקוברו עמו. ואם ניתז מדמו על שאר בגדים או שהיה על כרים וכסתות ונתגלגלו מדמו. יכבס המקום שהיה שלא ישאר רושם דם. וישפכו המים לקברו. אבל אם לא יצא ממנו דם או אפי' יצא אלא שפסק ופשט בגדיו וחי איזה ימים ומת. אפי' גופו מלוכלך מהדם יפשטו בגדיו ויטהרוהו וילבישוהו תכריכין כשאר מתים. וכן נטבע במים או מת מפני קור ושלג. והיכא דנהיג לקבור הנטבע בבגדיו שנמצא בהם נהוג (שסד): (ח) יולדת שמתה מחמת לידה (תוך ד' שבועות אחר הלידה. ולא יותר) אם ידוע שיצא ממנה דמים מרובין בעת מיתה דינה כהרוג שבסעיף הקודם. ואם כבר כלו הדמים ולאחר ומתה דינה כשאר מתים. וכשרבה קלות שם. לטהר כל יולדת ולהלבישה תכריכין ובגדיה למעלה ולמעלה סדין. ויש שמלבישין בגדים ומנעלים לכל יולדת שמתה תוך ל' ללידה. ויש שמלבישין בגדים נאים. ויש שנהגו לפשוט בגדיה ולטהרה, ולא יעבירו ממנה הדם לכלל דם) ולהלבישה בגד אחר ותכריכין עליו ויקברו עמה כל הדם שיצא ממנה בעת מיתה מחמת חבלי לידה וכל מה שהדם עליו (שם): (ט) בעת שמזמינים עצמן לטהרו. טוב שהגדול שבהם יאמר עליו הפסוק ע. ויכוין לעורר הרחמים (פענ"י):

רבש"ע חמול על (פלוני בן פלונית) המת הלז. שהוא בן אברהם יצחק ויעקב עבדיך. ותנוח נפשו ונשמתו עם הצדיקים. כי אתה מחיה המתים וממית חיים. ברוך אתה מוחל וסולח לחטאים ולעונות כמתי עמך ישראל בתחנונים. ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסבב מלאכי רחמים לפני המת שהוא עבדך בן אמתך. ואתה ה' אלהינו ואלהי אבותינו משכיל אל דל. מלטהו מכל צרה וסיום רעה ומדינה של גיהנם. ברוך אתה גדול החסד ובעל הרחמים. ברוך אתה העושה שלום במרומיו לעבדיו וליראי שמו. ברוך פגרת

עמו ישראל ממיני פורעניות ברחמים. ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שתזכור זכות ברית קודש שבבשרו. ויהיה פדיון לו משרפת גיהנם. ותחליצהו. ברוך אתה כורת הברית. ברחמים הסתר והעלם פשעי המת הזה עבדך. משרפת אש תחליצהו. שהוא צריך לרחמיך הרבים. ואתה ה' אלהינו טוב וסלח לכל קוראיך. ברוך אתה גדול העצה ורב העליליה ברחמים. עם רגלי צדיקים בגן עדן ידרוך. כי מקום ישרים הוא. רגלי חסידיו ישמור.

ברוך אתה הנותן רחמים גדולים ורוב תחנונים למתי עמו ישראל. אמן כן יהי רצון:

(י) יחממו מים וירחיצו כל גופו במים (ולא יהפכוהו על פניו. אלא יטוהו על צדו ואח"כ על צד הב') וינקו בין אצבעות ידיו ורגליו ובין אזניו ובכל מקום. ויחופו ראשו ויסרקוהו. ויטלו צפרני (בביתא. קודם שירחצוהו בהכ"ק ידיו ורגליו (ובמקום שאין המנהג. לא יטלו) ויקחו מים ערך כ"ד קווארט פוילים ויעמידו המת על הקרקע או קש וישפכו על ראשו שירדו על כל גופו. ולא יפסוק השפיכה (ואפי' מג' כלים מצטרפין. רק שהב' יתחיל לצוק קודם שפסק הא' והג' קודם שפסק הב'. אבל מד' כלים אפי' שופכין בפעם א' אין מצטרפין) ויקחו ביצה בקליפתה ויין (ובהלין מצוי. יקחו מים) ויטרפו ויערבו יחד וירחיצו ראשו (ומה שנהגו במקומות שכל א' לוקח מעט ומזה על המת יש לבטלו) והמתעסקין בו ירחצו ידיהם במלח ומים. והתופרין התכריכין מחוטים בלי קשר בסופם. ואין עושין להם שפה. וילבישו אותו מכנסים. ויחגורו עליהם חגור שהוא בעניבה בלי קשירה (וכן לא יקשרו שערו ולא יעשו בבגדיו שום קשר) והלוק וזולתן. וקיטל הגור בחגורת שהוא בעניבה (ואשה כורכת ומקשרת לאיש ולא בהיפוך) והמצנפת. ויעטפוהו בבגד הביב שקורין שובב. וילבישוהו טלית (ואם היה לו טלית נאה שהתפלל בו בחייו. אין נכון להלבישו אחר מיתה על הגרוע. רק אם היה יתומים קטנים עניים. ולפי אומדן דעת הלב. הוא רוצה בתקנת בניו) ויכוונו. שהם שמלבישים הגוף. כן תתלבש נשמתו בלבושים רוחניים בג"ע. ואחר שטיהרוהו. לא יניחוהו במקום שטיהרוהו. אלא ישכיבוהו בבית נגד הפתח. ולא יהפכו הדף שטיהרוהו עליו. וכשיגיעו עמו ל' אמות מהקבר. יעמדו עמו כל ד' אמות (ס"ה ז' פעמים) וישהו מעט. וביום שא"א תחנון א"צ להעמיד (תלא): (יא) לא ישכב ילד אצל המת. וכ"ש שלא יאחוז ביד המת ויאמר שיוליכהו עמו: יב) ויפשיטו שלא יקמוץ המת אצבעות ידיו (ומה שנהגו במקומות לקמוץ ולרמוז שמות קדושים. יש לבטלו ולא יתנו בידו פרישין שקורין גפלי"ך. ואם רוצים. יניחום אצלו: (יג) כשמוציאין המת מהבית. לא יצא אדם תחלה. רק אלו שצריכין לצאת תחלה כדי לנושאו (שם):

דין הלוית המת והספדו והוצאתו וצדוק הדין:

(א) מת בעיר. הכל אסורין במלאכה ויעסקו בו עד שיוקבר. ואם יש שם חבורות שכל א' מתעסק ביומו מותר ביום שאינו יומו. ואם מת בכפר קטן אין שואלין בשלום זה לזה ואין שואלין בשלום בביה"ק כשיש שם מת. ובשאינו. שואלין ברחוק ד' אמות מהקבר והרואה מת ואינו מלווהו עובר משום לועג לרש. ילונו לפחות ד' אמות. וצריך לעמוד מפני העוסקים בו. וכן מפני העוסק בכל דבר מצוה (שסג): (ב) חייב לבטל ת"ת ללוותו (אבל כ"ז שמוטל לקברו. אם יש שם חבורות שכ"א מתעסק יומו מותר ביום שאינו יומו) אם שונה לתלמידים (ותינוקות של בית רבן לא יתבטלו אפי' לבנין בית המקדש) ואם רק קרא או שנה (ומן הסתם קרא ושנה. אך הרב שלומד לתלמידים לא יבטל מן הסתם) אם יש שם רבוא א"צ לבטל. ואם לא קרא ושנה. כיון שיש מנין שיוכלו להתעסק עמו א"צ לבטל אפי' לראות אם מתעסקים. דמסתמא מתעסקים. ואשה ותינוק. דינם כמי שלא קרא ושנה. וארון שעובר ממקום למקום. אם השדרה והגלגולת קיימין צריך ללוותו ולעמוד בשורה כמו למת שלם (שסא): (ג) מצוה גדולה להספיד המת כראוי. וירים קולו ויאמר עליו דברים המשברים הלב כדי לעורר בכי (והמוריד דמעות על אדם כשר. ה' סופרן ומניחן בבית גנזיו. והמתעצל בהספד חכם אינו מאריך ימים. וראוי לקברו בחייו) ויזכור מדות טובות שבו ומוסיף בהם קצת (אך לא יפליג. וכשלא היו בו כלל לא יזכיר. והמזכיר או מפליג גורם רעה לו ולמת. וכן הכותב שבחים ותוארים על המצבה) ולחכם וחסיד יזכור מחכמתו וחסידותו. והמת שומע ויודע קילוסו וכל מה שאומרים עליו במתוך ההלוך עד שיסתום הגולל (שדמ): (ד) האשה נספדת גם כן כראוי לה בין אנשים וחכמים. ובמקום שרגילין לשכור מקוננות להספיד הבעל חייב לשכור. לא רצה. שוכר אביה ומוציא ממנו בע"כ. ומספידין הכלה בין במעשה אביה בין במעשה בעלה. ומספידין בני עניים או זקנים בני ה' שנה ובני עשירים בני ו'. ותינוק שידע לישא וליתן מספידין במעשה עצמו (ולבני עשירים או חכמים מוסיפין קצת על שבח מעשיהם משום כבוד אבותם) אין לו. במעשה אבותיו. אין להם. במעשה קרוביו. ולמי שהוציאוהו החוץ מבטן או יצא הגון ונפל וכן ע' ועבד. אין מתעסקין להספיד ולעות. רק לצרכי מטה וקבורה. ויורשי ממון המת שאין רוצים לפרוע שכר הספד. מוכיחים אותם לפרוע (שם): (ה) מי שצוה שלא יספדוהו שומעין לו. אבל שלא לנהוג עליו ז' ול' אין שומעין לו. וכן לנהוג בזיון בגופו. אם לא בשביל כפרה. ואם צוה אב או אם שלא לנהוג י"ב חודש מצוה לקיים והאומר אל תקברוני מנכסי (או אין לו ממון ואמר אל תקברוני) אין שומעין לו. ומוציאין מיורשיו בע"כ (אפילו נתן ממונו הרבה לאחרים במתנה. ובזה שהניח להם עכ"פ מעט ירושה. ואם לא. מוטל על הכל לקברו ואין כופין הקרובים לקברו ולשכור הספדן) כל צרכי קבורה וכל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו אפי' האבן שעל הקבר (שם): (ט) העוסקין בהספד. כ"ז שהמת מוטל לפניהם פטורין מק"ש ומתפלה. וכשאינו מוטל לפניהם. קורין והאחר דומם. ומתפללין והוא מצדיק עליו הדין ואומר. יר"מ ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות עמך בית ישראל. ואחר הקבורה יפסיקו ההספד לק"ש ותפלה ואין עושין ב' הספדים בעיר א' על מת א' רק בשיש עם רב שיספיק בכ"א כדי צרכו. ואין עושין ב' הספדים בעיר א' על ב' מתים רק בשיש כדי לספר שבחי כ"א (שם): (י) א"א בפני מת רק צרכי קבורה והספד. אבל דברי תורה אסור אפי' חוץ לד' אמותיו. ולכבוד המת מותר אפי' תוך ד"א לדרוש באגדות ופסוקים ולאמר מענין לענין (ולא יכוין להראות מעלתו בדרוש מה שאינו לכבודו) עד שיגיע לספר מעשה תורתו ומדות טובות שבו. ולומר תהלים. ולא קדיש וברכו. ומילי דעלמא אסור תוך ד"א. וכל החדר שהמת מונח בו חשוב כד"א (שם): (יא) חכם שמת בית מדרשו בטל (אבל שאר מדרשות עוסקין בתורה אפי' בעת הספד) ויסבירוהו כל ז'. ואח"כ לא יתקבצו תלמידיו בבית מדרשו. רק מתחברין ב' ג' ולומדין בבתיהם. ומספידין ת"ח ונשותיהן (ולא שאר עם בבתי כנסיות ומדרשות. ולא יוציאו ס"ת על מטת חכם. ובשביל אדם גדול וחסיד ויחיד במקומו. יעמידו ס"ת בתיבה ובכולה. ועתה אין נוהגין כן. ואין מנהג ולא דרך ארץ להזכיר המת אחר י"ב חודש. וכשהגיע לו שמועה אחר י"ב חודש. אפי' השנה מעוברת פטור מהספד (שם): (יב) חכם ואלוף וגאון מכניסין לבהמ"ד (אך לא למת אחר לכבודו. כי גורם לו רעה) ומניחין המטה במקום שדרש וסופדין אותו שם. וכשמוציאין המטה. סופדין אותו עד ביה"ק. וביום הז' כשאינו ר"ח הולכין לביה"ק ומבקרין אותו. וביום ל' ובסוף י"ב חודש מבקרין ומשכיבין אותו (למנהג הספרדים) שאומרים הזכרה ותפלה עבורו וקורא השכבה. וי"א הספד (שם): (יג) מת קרובו (אבל לאחר מותר. אך האבלים לא יבכו להספד) לפני ל' יום הסמוך לרגל לא יספדוהו בתוך הל' יום. ואפי' יש לו גם הספד על המת תוך ל' שמותר להספידו אפי' בשיו"ט. לא יספיד עמו גם המת קודם ל' (שמז): (יד) כשיש ב' מתים. מוציאין המת הראשון תחלה ויקברוהו ויוציאו הב' ויקברוהו. ועומדים בשורה ואומרים ברכת אבלים על שניהם יחד (וכשרוצים לכבודו. מוציאין הב' תחלה. אבל חכם ות"ח או ת"ח וע"ה או איש ואשה. החכם ות"ח והאשה קודמין. וב' אבלים שכבודם וקילוסם שוה מנחמין יחד. ואם לאו מנחמין זה ואח"כ זה או נחלקים כת לזה וכת לזה (שמד): (טו) ב' מתים שכבודן וקילוסן שוה מוציאין במטה א'. ואם לאו אסור אפי' הם בני אב א'. ותינוק בן ל' יוצא בנסר שתחת רחב קצת הניטל בזרועות (ויש נוהגין לנושאו בסל או עריבה מפני המלכות) ועומדין עליו בשורה כו'. בן י"ב חודש יוצא במטה. ויש נוהגין להוציא לפחות מב' שנים עד בית הטהרה כנ"ל. ומשם עד הקבר במטה. והיוצא במטה. כשחוזרים מביה"ק רבים עוברים לפני האבל בשורה וכ"א אומר לו תתנחם. ואם לאו לאו. ואין מוציאין במטה רק כשראשו ורובו קיים. ואין מניחין מטת אשה ברחוב. וכל הניכר לרבים רבים מתעסקין בו. ואם לאו אין רבים חייבין. והינוק

שמת קודם שימול. ימולו על קברו בלי ברכה. ויקרא לו שם. אך לא ביו"ט אפי' ביו"ט ב'. כי אסור לקברו ואפי' לטלטלו (שנג): (טז) יש מקומות שהאבלים הולכין לפני המטה. ויש לאחר המטה. ויש שיוצאין תחלה מבית הקרובים והמטה אחריהם והרחוקים מהכ"ס המת על המטה והקרובים והאבלים נושאים על כתפיהם ואח"כ שאר העם ויש שהולכים בין שאר העם. והמנהג שהנשים המלוות הולכין חוצה לאחר המטה והאנשים. ולא ילכו בבה"ק (שנח): (יז) מת וכלה שפגעו זה בזה. יעבירו המת ויכניסו לחופה. וכן כשאין שם כדי לזה ולזה החופה קודם. ואחר החופה כשיש לנחם אבל ולשמח חתן האבל קודם. והבראה קודם למשתה חתן שיוכל לקיים שניהם. ואם לאו המשתה קודם. וחתן ואבל בבהכ"נ. יצאו החתן והשושבינין קודם האבל ומנחמיו. והקרואים אוכלים עם החתן כשירצו ולא עם האבל. וזה לא קודם למת. ומת מצוה קודם לכל דבר תורה (שם): (יח) שורפין על מלכים ונשיאים מטתן וכלי תשמישן (ולא דברים אחרים) ועל הדיוט אסור (שמח): (יט) אם רצו. מתירין שערות הכלה ומגלים פני החתן ותולים דיו וקולמס בצידו ותולין מפתח במת ופנקסו בארונו. ועתה לא נהגו בזה ואין לשנות. ועושין חופות לחתנים וכלות. ויש שמוליכין לקבר תחת החופה עם כ"ז ותולין כנגד דברים שאין נאסרין בהנאה (שנ): (כ) אסור להלין המת רק לכבודו. להביא ארון ותכריכין וקרוביו ומקוננות. והממהר להוציאו משובח. ובאביו ואמו מגונה. רק בע"ש ועיו"ט או גשם יורד על מטתו (שנז): (כא) נהגו שנה נסירות עברי שם מיוחד ונותר. יתנו ליורשיו.

ונהגו שהם לצורך מתים. ישאר בידם לצורך מתים אחרים. וכן לגבות שהם (שנו): (כב) נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן שלפני המטה ושאחריה. אם יש למטה צורך בהם (דהיינו שהם מזומנים לכך) פטורים מק"ש ומכל המצות (ושאר המלוין חייבין) וכן החופר קבר למת (ובשהם ב' ויוצא. כל הנצרכים לחפירה ביחד פטורים והשאר במטה וקורין ואח"כ יחפרו הם והראשונים חוזרין וקורין) וכן השומר מת אפי' אינו מתו פטור. ובשהן ב'. זה שומר וזה קורא ואח"כ להיפך (שנח): (כג) כשיש כתפים מיוחדים לשאת המטה ואין שם אדם זולתם (ובדאיכא מותר. וראוי ליזהר) אסורים בנעילת הסנדל. שמא יפול מרגליו ויתעכב מהמצוה. ובמנעל מותר. ומת בע"ש. מוטב לאכול קודם. כשהתחילו להוציאו. לא יפסיקו לאכול אפי' לא יוכלו אח"כ לאכול המן (שם): (כד) כשמגיעים עם המת סמוך לקברות מעמידין אותו ג"פ ובכל פעם ילך עמו ד' אמות. ובימים שא"א צדוק הדין א"צ להעמידו. והינוק ב' ימים שמה אומרים עליו צדוק הדין. ויש מקומות שא"א צ"ה וקדיש עד שהוא בן י"ב חודש. ואם קברו את המת בלילה. א"א לא צ"ה ולא קדיש. וא"א צ"ה וקדיש בכל הימים שא"א תחנון (וכן בע"ש א"א צ"ה) וכן בע"ש ועיו"ט אחר חצות (אבל בער"ח וערב חנוכה ופורים אסור לאומרים אפילו אחר חצות) ואפי' לאחר כניסתו. רק בל"ג בעומר וימים שבין ר"ח סיון לשבועות וער"פ קודם חצות מותר לומר צ"ה על חכם בפניו. וכן בתשעה באב:

צדוק הדין

כשמוליכין את המת לבית הקברות. יאמר זה:

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: הַצּוּר תָּמִים בְּכָל פֹּעַל. מִי יֹאמַר לוֹ מַה תִּפְעָל. הַשַּׁלִּיט בְּמַטָּה וּבְמַעַל. מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל: הַצּוּר תָּמִים בְּכָל מַעֲשֶׂה. מִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה. הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. חֶסֶד חִנָּם לָנוּ תַעֲשֶׂה. וּבִזְכוּת הַנֶּעֱקַד כְּשֶׂה. הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה. צַדִּיק בְּכָל דְּרָכָיו: הַצּוּר תָּמִים. אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים. חֲמָל נָא וְחוּס נָא עַל אָבוֹת וּבָנִים. כִּי לְךָ אָדוֹן הַסְּלִיחוֹת וְהָרַחֲמִים: צַדִּיק אַתָּה יהוה לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת. אֲשֶׁר בְּיָדְךָ פִּקְדוֹן כָּל רוּחוֹת. חָלִילָה לְּךָ זִכְרוֹנֵנוּ לִמְחוֹת. וְיִהְיוּ נָא עֵינֶיךָ בְּרַחֲמִים עָלֵינוּ פְּקוּחוֹת. כִּי לְךָ אָדוֹן הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת: אָדָם אִם בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה. אוֹ אֶלֶף שָׁנִים יִחְיֶה. מַה יִּתְרוֹן לוֹ כְּלֹא הָיָה יִהְיֶה. בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת מֵמִית וּמְחַיֶּה: בָּרוּךְ הוּא כִּי אֱמֶת דִּינוֹ. וּמְשׁוֹטֵט הַכֹּל בְּעֵינוֹ. וּמְשַׁלֵּם לְאָדָם חֶשְׁבּוֹנוֹ וְדִינוֹ. וְהַכֹּל לִשְׁמוֹ הוֹדָיָה יִתֵּנוּ: יָדַעְנוּ יהוה כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ: תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ. וְתִזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ. וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר מִדַּת שָׁפְטֶךָ. צַדִּיק אַתָּה יהוה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ: דַּיַּן אֱמֶת. שׁוֹפֵט צֶדֶק וֶאֱמֶת. בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת. שֶׁכָּל מִשְׁפָּטָיו צֶדֶק וֶאֱמֶת: נֶפֶשׁ כָּל חַי בְּיָדֶךָ. צֶדֶק מָלְאָה יְמִינְךָ וְיָדֶךָ: רַחֵם עַל פְּלֵיטַת צֹאן יָדֶךָ. וְתֹאמַר לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ: גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה: אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם: לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו: לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יהוה צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה בּוֹ: יהוה נָתַן ויהוה לָקָח: יְהִי שֵׁם יהוה מְבֹרָךְ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ:

היתומים אומרים קדיש זה

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וּלְאַחֲיָא מֵתַיָּא וּלְאַסָּקָא לְחַיֵּי עָלְמָא. וּלְמִבְנֵא קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵיהּ בְּגַוָּהּ. וְלַאֲתָבָא פּוּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵיהּ. וְיַמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵיהּ וִיקָרֵיהּ: בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וכו': יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא וכו'. עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וכו':

דיני קבורה ומת ביו"ט וסעודת הבראה:

(א) אין קוברין ב' מתים זע"ז או זה אצל זה ולא ב' ארונות זע"ז אא"כ יש ו' טפחים הפסק עפר. ואין דושן הארון מלמעלה. אבל יכול לקבור איש או אשה עם בניהם או נכדיהם או עם בן בניהם או גם נכדיהם. ולא זקנות בשר קטנים עד ג' שנים (שסב): (ב) אם מצא נכרים או הרכים בשעת חפירת קרקע או עצם אדם. מחזירין העפר למקומו ואסורין במקום אחר. ואסור לקבור עצמות בצד המת. וכן אסור לפנות העצם למקום אחר. ואסור לפנות הקבר תיכף אחר שנסתם הגולל אפי' אם שכח לעשות בו איזה מנהג (שסג): (ג) שני שכבו שונאים זא"ז אין לקוברם זה אצל זה אפי' כשיש ביניהם דופן ו' טפחים. וקוברין גלילים רק שכורכין אחד מן הגליות או שוטין והשוטין

שמפשיטין אותן שלא לנכרים ולכהנים. ישבו אצל שמתחתון בענין שלא ימלא רחבו את רוחב הארון. שיהיה נראה עפר מבני אדם (שם): (ד) יש נוהגין לשום פיו על עיני אביו ולשום חרסים עליהם. ומקפידין שלא ליקח מרה והגיגה מיד חבירו כשקוברין המת. אלא זורקין ואח"כ לוקחין אותה. וכן בשעת הנטילה אין ליטול הכלי מיד מי שרוחץ. ואחר שהניחוהו בקבר נוהגין את המטה ג' פעמים (הכ"ח): (ה) מת ביו"ט ראשון לא יתעסקו בו ישראל אפי' יסריח ואפי' א"א ע"י נכרי. אבל אם אפשר יתעסקו בו נכרים (אבל ע"י קרובים אסור לקברו ביו"ט א') אפי' מת בו ביום. ואפי' יכולין להשהותו עד למחר ולא יסריח אסור להלינו עד יו"ט ב' שיתעסקו בו ישראל. וכל זה בעשיית קבר ארון ותכריכין. אבל להלבישו ולחמם לו מים לטהרו ולהוציאו ולשומו בקבר מותר ע"י ישראל. אבל הכא הוי בעפר צריך לעשות ע"י נכרי. וטוב ליזהר לטהרו ע"י קש ע"ג עור או נסר. ולא ע"י בגד. שלא יבאו לידי כיבוס. ובשבת ויו"כ לא יתעסקו בו כלל אפי' ע"י נכרי. אפי' רק להוציאו לבית אחר הבור. ולצורך מצוה או ההוגס מותר לטלטלו לבית אחר ע"י נכרי (או"ח הקכו סי"א): (ו) מת ביו"ט ב'. אם אפשר ע"י נכרי יעשה הנכרי עשיית הקבר והארון והתכריכין ומכסה הקבר בעפר ואם א"א יתעסקו בו ישראל לכל מה שצריך כדרכו בחול. ומותר לטהרו בסדינין. רק יזהרו שלא יעשו סחיטה בידים. ואם אין מנה לקברו בו ביום אין עושין בו שום דבר אפילו מלאכה ואפי' טלטול אפי' ע"י נכרי. אם לא מהמת גלל ע"י ככר או תינוק (שם): (ז) אם יש בעיר א' שהכין לו תכריכין. יקחו אלו המתוקנים. והקברנים אסורים ליקח שכר קבורות ביו"ט. ואסורים לקצץ הדמים עם בעל הבית בעד דמי התכריכין כבחול רק אם לוקח אצל נכרי. מותר להוליך המת מעירו לעיר אחרת (אם אין בעירו קברות ישראל. כדי לקברו בקברות ישראל. ביו"ט א' ע"י נכרי וביו"ט ב' ע"י ישראל אפי' יכול לקברו במקום שמת. אבל אסור להוליכו ביו"ט כדי שיקברוהו למחר. ואם יש קברות בעיר ורוצה להוליך אותו לקברות אבותיו אסור לחלל יו"ט מחמת זה. ואם יש לחוש שמא יסריח קוברין אותו במקומו. אם לאו מלינין אותו ומוליכין אותו לקברות אבותיו (שם): (ח) מותר ללוות המת ביו"ט א' בתוך התחום. וביו"ט ב' אפילו חוץ לתחום מותר וחוזרין בו ביום. אבל אסור לרכוב על בהמה בי"ט כדי ללוות המת אפי' האבלים. אבל הקברנים אם א"א להם לילך מותרים ביו"ט ב' לרכוב. אך לא בעיר. ואם נודע לבני עיר אחת שישראל מת רחוק משם מהלך ד' או ה' ימים ולא ניתן לקבורה ומוטל בבזיון כגון בשדה. מותר לצאת לדרך ביו"ט ב' כדי למהר קבורתו. אבל אם אינו מוטל בבזיון כגון בבית אין לחלל יו"ט בשבילו אם לא יגיעו לקברו ביו"ט (שם): (ט) כשמת ביו"ט שני אדם חשוב. ישהוהו וממתינים עד אחר התפלה וקוברין אותו קודם האכילה. ואם לאו מתאספין י' בני אדם וקוברין אותו בשעה שהש"ץ אומר פיוטים. ואם מת סמוך לנעילת ביהכ"נ והשהוי רב לתקן התכריכין ועשיית הארון והקבר ועי"ז ימנעו משמחת יו"ט. יש לקברו אחר האכילה. ואין מוליכין המת סמוך לק"ש אפי' אדם חשוב כשאין שהות לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש (שהתחילו. לא יפסיקו לקרות) וקודם ק"ש של ערבית מוליכין ובשבת מט' שעות ומחצה זמניות ולמעלה. קורים ק"ש ואח"כ מוליכין (שם עב): (י) אחר הקבורה מרחיקין ד"א מהקברות והיתומים אומרים קדיש דעתיד לחדתא כו'. ותולשין עשבים בצרור עפר וזורקין לאחורי ראשן ואומרים זכור כי עפר אנחנו ויציצו מעיר כעשב הארץ. ורוחצין ידיהם במים ואומרים. בלע המות לנצח ומחה אדני אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי יהוה דבר. ונוהגין בקצת מדינות לישב ז"פ אחר הרחיצה ואומרים בכל פעם ויהי נעם ה' יושב בסתר. בפעם א' עד מלא מלאכיו. ובפעם ב' מוסיף כי מלאכיו. ובפעם ג' יצוה. ובפעם ד' לך. ובפ"ה לשמרך. ובפ"ו בכל. ובפ"ז מסיים המזמור. ונהגו שלא לכנוס לבית אם לא רחץ ולא ישב ג"פ. ובשעת רחיצת הידים יש לומר כפר לעמך ישראל כו'. ויש נוהגין גם הפנים ואומר ומחה ה' דמעה מעל כל פנים. והמקבר בח"מ יכולין לישב ג"פ כבחול. ואם נקבר סמוך לשבת וכשחוזרין כבר קדש היום צריך לישב ג"כ ג"פ. מצוה לנחם אבלים ולדבר על לבם דברי נחומים. וכשיפטר מן האבל יאמר המקום ינחם אותך (לרבים אתכם) בתוך שאר אבלי ציון וירושלים: (יא) אבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו. אבל סעודה שנייה אפילו ביום א' מותר. ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם. ואם לאו. אם יכול להתענות עד הלילה יתענה. ואם אינו יכול. אין חייב לצער עצמו ומותר לאכול משלו. ואשה אבלה. אין לאנשים להברותה אלא נשים. ואשה שהיא אבלה אינה יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה. וכן מי שיש לו ספר

או שכיר ואוכל בשכרו ואירעו אבל לא יאכל סעודה ראשונה משל בעה"ב. אבל מי שזן יתום או עני בתוך ביתו או לבנו ובתו הגדולים בלי חיוב מזונות עליו ואירעם אבל. יכולין לאכול סעודה ראשונה משל בעה"ב. ואם האבל אינו אוכל ביום א' או לא קברוהו עד הלילה. מותר לאכול סעודה ראשונה משלו. ואם נקבר המת בלילה. כשאוכל סעודה ראשונה למחר מברין אותו. וכן אינו מניח תפילין למחר. ואין מברין על הקטן אא"כ הוא בן ל' יום שלמים או קים ליה שכלו חדשיו. ואם נקבר בע"ש מט' שעות ולמעלה אין מברין אותו (שעח): (יב) אם שמע שמועה קרובה בשבת אין מברין אותו. וכן היכא שצריך למנות ז' ול' אחר הרגל אין מברין אותו ביום שיתחיל לנהוג האבילות. ומברין על שמועה קרובה. (שמע תוך ל' למיתתו) ואין מברין על שמועה רחוקה ששמע לאחר ל') וכיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט בתוך הסעודה כדי לשרות האכילה שבמעיו. וצריכין להברות תחלה בביצים או תבשיל של עדשים. ואח"כ מותר לאכול כל צרכו. ואבל מנודה. אין מברין ואין מנחמין אותו. ומנודה שמת מברין ומנחמין אבליו (שם שעא):

ה) על איזה מת מתאבלין ומתי מתחיל האבילות. ודברים שאבל אסור ומותר בהם: ודין שמועה קרובה ורחוקה ואבלות ביו"ט ור"ה ויו"כ. ודין קטן שהגדיל תוך ז' או ל' וחולה ויולדת. ואם מת קרובו ולא ידע. ודין תענית יא"צ:

(א) על אלו מתים מתאבלין. אביו ואמו. בנו ובתו. ואחיו ואחותו בין מאביו בין מאמו בין בתולה בין נשואה. ואשתו הכשרה ונשואה. אבל פסולה או ארוסה לא. אבל בנו ובתו ואחיו ואחותו. אפילו הם פסולים מתאבלין עליהם. אבל אם נולדו משפחה לא (שעד): (ב) קרובים הפסולין לעדות מראין מקצת אבלות עד אחר שבת הראשון. היינו שאין משנין בגדיהם בשבת ואין רוחצין בחמין. וגם אין לחוף הראש רק בפושרין. וגם אין לאכול חוץ לביתו אפילו סעודת מצוה. אבל כתונה לבן אין למנוע לכבוד שבת. גם אין לשנות מקומו בבהכ"נ. ועל תינוק כל ל' יום ויום ל' בכלל אין מתאבלין (שם): (ג) משיקבר ונסתם הקבר בעפר מתחיל האבילות. ויש לחלוץ תיכף מנעליו בבה"ק. ואם צריך לילך לביתו בין שכונת נכרים. יתן עפר במנעליו וכשיבוא לביתו יחלוץ (שעה שפב): (ד) אם הקברות סמוך לעיר והאבלים חזרו מהעיר ולא הלכו עם המת לבה"ק. אין מונין ז' ול' עד שיאמרו להם שנסתם הגולל. וא"צ לנהוג אבילות עד שנודע. אבל אם הלכו שהגדל ונהגו אבילות סמוך לחשיכה אפי' מספק ואח"כ באו הקוברים מבית הקברות בלילה ואמרו שנסתם הגולל מבעוד יום קצת. עולה להם למנין שבעה ושלשים. וכן המקבר מתו בערב הרגל סמוך לחשכה. יכולין האבלים שאין הולכין לבה"ק לחלוץ מנעלם תיכף. ואח"כ כשיבואו הקוברים ויאמרו שנסתם הגולל מבעוד יום קצת יום. מבטל הרגל אבלות שבעה (שעה): (ה) אם שולחין את המת לעיר אחרת. משיחזירו פניהם מללוות מתחיל האבלות למנות שבעה ושלשים. ואם גדול הבית הולך עם המת. הכל נגררין אחריו למנות משנקבר (אבל אם גדול הבית נשאר בכאן וקטן הולך עם המת. אין נגרר אחר הגדול לקולא למנות תיכף) ולכתחלה אין צריך לנהוג אבלות עד שנודע להם שנקבר. ואם נהגו מקודם אבילות מספק ואח"כ נודע להם שהיום שנקבר בו עולה להם הימים שנהגו אחר הקבורה. אבל אם לא נהגו אבלות צריכין למנות מיום שהתחילו לנהוג. ודוקא כשיכולין לבא אל הקבר תוך ג' ימים. אבל ברחוק מזה. אותן שבבית מונין תיכף. והיכא דמונין משנקבר. בימים שבינתים אינו נוהג אבילות ולא איסור. ומותר בבשר ויין. וחייב בכל המצות. אבל אסור [illegible]. ואסור בתשמיש וברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום. וכן הדין בכל מקום בימים שאין נוהג אבילות בין מיתה לתחלת מנין ימי אבילות. מלבד במת בהספסד או בדרך ולא נתייאשו מלבקשו. מותר אפי' בתשמיש. ואם שלחו המת לעיר אחרת ואותן שבבית התחילו תיכף למנות אבלות ואח"כ נתפס המת ולא ניתן לקבורה זמן ארוך. א"צ להפסיק האבילות. וא"צ להתאבל שנית אחר הקבורה (שם): (ו) כל דאותן שהלכו עם המת לעיר אחרת מונים מיום שנקבר. דוקא שלא חזרו אלא אותן שנשארו בבית. אבל אם חזרו אצלם. אפי' באו לבית ביום השביעי למנין אבלות קודם שעמדו המנחמים מהם. מונין עמהם. ואין חילוק בין אם הגדולים בין אם הקטנים הלכו וחזרו. וכן אם הבה"ק רחוק או קרוב. אבל באו ביום הז' אחר שעמדו המנחמין מאצלם. הבאין מונין לעצמן משעה שנסתם הגולל (שם): (ז) מי שמת לו קרוב ונודע

לו במקומו. אפילו בא אח"כ למקום שמת אצל גדול הבית שהתחיל כבר נהג אבל או אצל הקרובים ואינו במקום שמת ולא במקום קבורה. מונה לעצמו משעה שנודע לו. אבל אם לא ידע שמת עד שבא אל הקרובים שבמקום שמת או במקום הקבורה. אם הוא במקום קרוב שהוא מהלך עשרה פרסאות. אפי' בא ביום הז'. אם מצא שמתחילין אבל הגדול אפי' כשנעמדו לעמוד מונה עמהם. אבל אם לא מצא אבל גדול הבית מונה לעצמו. וכן גדול הבית שבא ממקום קרוב מונה לעצמו. ואם הבא ממקום קרוב לא מצא גדול הבית מחמת שהלך עם המת לבה"ק. אם חזר אפילו ביום ז' כשיש מנחמים אצלו שהגדול מונה עמהם. גם הבא מונה עמהם. ואם לא חזר ביום ז' דמונה לעצמו. גם הבא מונה לעצמו (שם): (ח) גדול הבית הוא אם ע"פ אומד אם היו עוסקין בעזבון המת היו כולם הולכין אחר עצתו. אפילו הוא קטן בשנים ואפילו אינו יורש כגון שאמו בכאן ומשכנת הבית. והבעל נקרא גדול הבית אם מתה אשתו. ואם בא אביה ואחיה מונין עמו (שם): (ט) מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת. מונה מיום המחרת והיום ההוא אין עולה לו. אבל אם הוא לא התפלל עדיין רק הצבור ועדיין הוא יום אותו יום עולה לו. ואם שמע ביום ל' אחר שהתפלל ערבית. צריך למנות ז' ול'. ויום ששמע בו עולה למנין: (י) אבל כל ז' אסור במלאכה וכל ג' ימים אסור אפי' לעני המתפרנס מהצדקה. ואם אין לו מה יאכל עושה בצינעה בתוך ביתו. והנה מהרש לצרכיו שהצריכוהו לכך. וכן אסור לעשות פרקמטיא אפי' ע"י אחרים. אפי' ע"י נכרי או עבדים ושפחות שמעשה ידיהן שלו. אם לא כדבר האבד. וצריך שאלת חכם. וכן כתיבה אסור. אם לא מה שמותר לכתוב בחוה"מ. ומותר לקבל מלאכה בימי אבלו לעשותה אח"כ. ובלבד שלא ישקול וימדוד. וכיבוד הבית והדחת כוסות וקערות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל. וכן מותר לאשה אבילה לאפות ולבשל כל שצריך לה ולב"ב. וכן המשרתת מותרת לאפות ולבשל ולעשות צרכי הבית. בין משרתת בשכר בין בחנם. אבל אסורה לעשות מלאכה לבריות. וה"ה שלא מלאה מן הבית כדין אבל. וכן שמש בהכ"נ שאירעו אבל אסור לו לילך לבהכ"נ ולשמש בצרכי הקהל (שם): (יא) אבל תוך ז'. אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן. אבל פניו ידיו ורגליו מותר בצונן. ואחר ז' עד ל' מותר אפי' כל גופו בצונן. אבל בחמין אסור אפילו לחוף ראשו. ויולדת אבילה שצריכה לרחוץ. מותרת אפילו ביום א' של ז'. ואם אין לה צורך כ"כ יש להחמיר ביום א'. ומי שאירעו ב' אבלות זה אחר זה מותר לרחוץ כל גופו בצונן. ונדה שהזמנה טבילתה תוך ז'. אינה טובלת. אבל מותרת ללבוש ולהציע לבנים כדרכה. ותרחוץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין בין בצונן. ואחר ז' עד ל' מותרת לטבול כדרכה וליטול הצפרנים בעצמה בסכין כדרכה (שסא): (יב) אבל אסור בנעילת הסנדל של עור כל ז'. אבל האנפלאות של בגד או גמי או שער או עץ מותר. ושל עץ מחופה עור אסור. ויולדת מותרת לנעול כל ל'. וה"ה חולה ומי שיש לו מכה ברגליו. ואבל המהלך בדרך מותר בנעילת הסנדל. וכשיגיע לעיר חולץ. ואם רובה נכרים אין חולץ עד שמגיע לרחוב היהודים (שסב): (יג) אבל אסור בתשמיש המטה או בחיבוק ונישוק. אבל בשאר דבר קורבה מותר. כגון במזיגת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו. ומותרת לאכול עמו בקערה אחת בין באבילות דידיה בין באבילות דידה (שסג): (יד) אבל כל ז' אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים. משנה גמרא הלכות ואגדות. ומותר לקרות באיוב וקינות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבילות ובס' אלו מגלחין. ובינו לבין עצמו. אבל אינו לומד עם אחרים. אלא הם שואלים ומשיבים בהל' אבלות והוא משיבן בשפה רפה (שם): (טו) ואם רבים צריכין לו להתלמד כגון מלמד תינוקות. מותר ללמוד עמהם ביום ג'. ואפי' עם גדולים שצריכין לו. וכן מותר להורות איסור והיתר ליחיד השואל אותו אפי' ביום א' אם אין אחר. ויכול להתפלל בימי אבלו להוציא רבים ידי חובתן. ומצוה להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם ואפי' אין אבל שם. ואבל שיש לו בנים קטנים לא יבטלם מלמודם (שסד): (טו) אבל אסור בשאילת שלום כל ימי אבלו. ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם. ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם ויודיעם שהוא אבל. מג' ועד ז' אינו שואל בשלום אחרים. ואם לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם. מז' ועד ל' אחרים אין שואלין בשלומו. והוא שואל בשלום אחרים וכ"ש שמשיב. אחר ל' גם אחרים שואלין בשלומו אפי' היה אבל על אביו ואמו. ובמקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת מותר לשאול. אבל האבל נותן שלום לכל אדם בשבת (שסה): (טז) אסור לאבל לישב ע"ג כר או ספסל ולישן ע"ג מטה. רק על הקרקע.

והשנים שמנחמים אבלו צריך לישב ע"ג קרקע. ובשעה שאין מנחמים מותר לעמוד ולילך בביתו (שפז): (יז) אבל אסור לכבס כסותו תוך ז'. ואפי' ליתן לכובסת נכרית לכבס ולהניח לאחר השלשים אסור. אבל בגדי קטנים שמת הכיסם מותר לכבס. וכן אבל שהיה כסותו בקבולת ביד אחר שכבסו כדרכה. ואסור ללבוש בגד מכובס בימי אבלו ואפי' אחר שבעה. ונוהגין שבתוך ז' אין לובשין אפי' לכבוד שבת. ואחר ז' לובש אחר תחלה הכתונת שעה מועטת ואח"כ לובש האבל. ואפי' בחול ואפי' כשמגוהצין כאבן חלוקה. ואם הוא מכובס נאים לגד א"צ להלבישו לאחר תחלה. ואסור ללבוש תוך ל' בגדי שבת. ועל אביו ואמו נהגו איסור כל י"ב חודש (שפט): (יח) אבל (או אבילה) אסור בגלוח שערו כל ל' ואם ישב לגלח ואמרו להמגלח או להמתגלח שמת לו מת. מותר להשלים הגלוח כשאין אחר. ואחר ל' מותר בגלוח בשר. אבל על אביו ואמו אסור עד שיגערו בו חבריו. ונוהגין שמגלח שערו אחר כל ג' חדשים ולסרוק ראשו במסרק מותר אפי' תוך ז'. ואסור ליטול צפרניו כל ל' בכלי. אבל בידו או בשיניו מותר (שצ): (יט) אבל אסור בשמחה לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל ז' ואסור לאכול בסעודת ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וכ"ש בסעודת אירוסין ונשואין. כל ל' על שאר קרובים וכל י"ב חודש על אביו ואמו. ובתוך ביתו בסעודת מצוה מותר לאכול. אבל בסעודת נשואין יש להחמיר. אבל אם משיא יתום או יתומה לש"ש מותר. וכן מותר ללבוש בגדי שבת. ואסור ליכנס לבית נשואין כל ל' אפי' לשמוע הברכות. אבל כשהחופה שעושין בבהכ"נ מותר לעמוד לשמוע הברכות אחר ל' אפי' על אביו ואמו. וכן יכול לברך בעצמו הברכות ולהכניס שהן ההם בחופה ויכול ללבוש בגדי שבת. ואין לאכול בסעודת חבורת המתים בלילה שלמחרת יהיה לו יא"צ. ואבל שהוא סנדק או מוהל לאחר ל' על אביו ואמו. ילבש בגדי שבת עד לאחר המילה ויכול לאכול גם על הסעודה (שצא): (כ) אבל אסור לישא אשה כל ל' אפי' בלא סעודה. ואפי' לארס אסור. אבל לשדך מותר אפי' ביום ראשון שהוא יום המיתה. ולאחר ל' אפי' על אביו ואמו מותר לישא אשה. ואם לא קיים מצות פריה ורביה. מותר לישא תיכף אחר ז' אפי' באבילות דאב ואם (שצב): (כא) אבל אסור לצאת מביתו כל ז' לטייל או לצורך מו"מ. אבל אם שלח מושל אחריו או שצריך לילך לדרך או לצורך דבר האבד מותר. וכן אם צריך למול את בנו הולך לבית הכנסת אפי' תוך ג'. והסנדק אבל לא יצא תוך ג'. ואחר ג' יתפלל בביתו. וכשמביאין התינוק למול הולך לבהכ"נ. ואם האבל הוא מוהל. דינו כמו הסנדק. ואי ליכא מוהל אחר בעיר מותר אפי' ביום ראשון. ומותר לתקן הצפרנים. וכן כל דבר מצוה שא"א לעשות בלא האבל מותר לצאת לקיים המצוה. ונוהגין שהאבל משנה מקומו בבהכ"נ אפי' בשבת כל יב"ח על אביו ואמו וכל ל' על שאר קרובים (שם): (כב) מי ששמע שמת לו קרוב שחייב להתאבל עליו. אם בתוך ל' יום (מיום הקבורה. אף שהוא אחר ל' למיתה) אפי' ביום ל' עצמו. הרי זו שמועה קרובה וקורע. ומונה ז' ימי אבילות ול' מיום השמועה. ודינו כיום הקבורה לכל דבר. ולא ימנע מתפילין. ואם שמע לאחר ל' יום. הרי זו שמועה רחוקה. ואין צריך לנהוג אבילות רק שעה אחת. ל"ש שמע ביום ל"ש שמע בלילה ונהג שעה אחת די ואפילו על אביו ואמו. אבל מה שנוהג על אביו ואמו כל יב"ח נוהג אפי' שמע אחר ל'. ומונה יב"ח מיום המיתה. ואם שמע מאביו ואמו אחר יב"ח אינו נוהג אלא שעה אחת אפי' באבילות שנוהג על אביו ואמו כל יב"ח (תב): (כג) בשמועה רחוקה דיו בחליצת מנעל. ומותר במלאכה וברחיצה וסיכה ותשמיש המטה ותלמוד תורה. ואם אין לו מנעלים ברגליו בשעת שמועה צריך לעשות מעשה אחר שיהא ניכר שעושה משום אבילות כגון לישב על הקרקע. ואם שמע בשעה שעוסק בתורה או במלאכה או שהיה רוחץ. מפסיק שעה אחת משום אבלות וחוזר למה שבידו ואם הוא לבוש תפילין אינו חולץ. וצריך לעשות מעשה אחרת שניכר בה שעושה אותה משום אבילות. כגון חליצת מנעל או ישיבה על הקרקע שעה אחת (שם): (כד) השומע שמועה קרובה בשבת או ברגל ולמ"ש או רגל נעשית רחוקה. אסור בשבת או רגל בדברים של צינעה. ולמ"ש ורגל נוהג שעה אחת אבלות בחליצת מנעל וישיבת קרקע ודיו. והשומע שמועה קרובה בשבת. עולה לו ליום אחד ולמ"ש קורע ומונה עוד ששה ימים. והשומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל. אינו נוהג אבלות אפי' בדברים שבצינעה. ולמ"ש ורגל נוהג שעה א' ודיו. ואם שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל. מבטל הרגל את האבילות. ואם מת קודם הרגל ושמע אחר הרגל אפי' ביום שלשים למיתה. צריך לנהוג שבעה ושלשים (שם): (כה) הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבלות ונהג אבלות אפי' כ"ש קודם הרגל אפי' רק בדבר צינעה (כגון ששמש

שמועה

שמועה קרובה בשבת ערב הרגל) הרגל מבטל ממנו גזרת שבעה . ומותר לרחוץ סמוך לחשכה אפי' בחמין . ואפי' חל בע"ש ושבת הוא ערב הרגל מותר בע"ש סמוך לחשכה לרחוץ בחמין . אבל לא לגלח . ואחר הרגל אסור ברחיצה בחמין . אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבלות או שהיה קרוב להשכה ולא היה יכול לנהוג וכ"ש אם לא ידע במיתה קודם הרגל . אין הרגל מבטל אלא נוהג ברגל דברים שבצינעא ומונה שבעה אחר הרגל ויו"ט שני של גליות שבסוף הרגל עולה למנין שבעה . ושלשים מונים מיום המיתה (שלט) : (כו) קבר מתו ז' ימים לפני הרגל ונהג ז' . הרגל מבטל ממנו גזירת ל' ואפי' חל יום ז' ערב הרגל . ומותר לרחוץ אפי' בחמין ולספר ערב הרגל סמוך לחשכה . ובע"ש עדיף לגלח קודם חצות . ואם חל שביעי שלו בע"ש ושבת יהיה ערב הרגל . מותר לכבס ולרחוץ ולספר בע"ש . ואם לא גילח בע"ש או בערב הרגל מותר לגלח תיכף אחר הרגל . אבל לא בחוה"מ . אבל אם חל שביעי שלו בשבת ערב הרגל מותר לגלח בחוה"מ או לאחר הרגל . אבל על אביו ואמו אסור לספר אפי' פגע בו הרגל לאחר שלשים עד שלשה חדשים . ור"ה ויוה"כ חשובים כרגלים לבטל האבלות (שם) : (כז) נהג שעה א' לפני הפסח חשובה כשבעה . וח' ימי הפסח הרי ט"ו . ומשלים עוד ט"ו יום למנין שלשים . ואם נהג שעה א' לפני עצרת . חשובה כשבעה . ויום עצרת חשוב כשבעה הרי י"ד . ומשלים עוד ט"ז ובח"ל בעושין שני ימים עולה יום הב' למנין הט"ו . ואם נהג שעה א' לפני ר"ה . בטלה שבעה מחמת ר"ה ולמ"ד מחמת יוה"כ . ואם נהג שעה אחת לפני יוה"כ . בטלה שבעה מחמת יוה"כ ול' מחמת סוכות . ואם נהג שעה א' לפני סוכות . בטלה שבעה . וחג ז' ימים הרי י"ד . ושמיני עצרת חשוב ז' הרי כ"א ומשלים עוד תשעה ימים . ובח"ל עולה ש"ת למנין הט' . אבל קבר מתו בחג הסוכות אין שמ"ע מבטל שבעה . וגם אינו מחשב בעד ז' ימים במנין שלשים . רק צריך לנהוג שבעה אחר הרגל . וי"ט שני של גליות עולה למנין השבעה . ושלשים מונה מיום המיתה ואין שום אבלות בפרהסיא נוהג ביו"ט ב' (אפי' הוא יום מיתה וקבורה) כמו ביו"ט א' (שם) : (כח) קטן א"צ להתאבל אפי' הגדיל תוך ז' או ל' והולד שמת לו קרוב שחייב להתאבל עליו ונודע לו . אם הגדיל תוך ז' או ל' גומר השאר ימים . וא"צ להשלים ימי אבל שעברו בחליו אם נהג בהם קצת אבלות . וכן ביולדת אבילה . ואם השבת שהולכת לבהכ"נ הוא תוך ז' . השמים יוליכוה לבהכ"נ אפי' בבגדי שבת ויושבת שם על מקומה (שם ואו"ח קפ) : (כט) מת קרובו ואינו יודע . א"צ לומר לו . ומוציא דבה הוא כסיל . ומותר להזמינו לסעודת שמחה . וכן היודע שמת קרוב אשתו מותר לשמש כשאינה יודעת (ולכן זכר נוהגין להודיע כשמת אביו ואמו . כדי שיאמר קדיש) ואם שואל עליו . לא ישקר לומר שהוא חי . רק יאמר לשון דמשמע לתרי אפי' . וכזה ישער במת הב ואו"ח קנג . מצוה להתענות תמיד ביום מיתת אביו או אמו . ואם היה יום המיתה רחוק מיום הקבורה ג' או ד' ימים . יתענה בשנה א' ביום הקבורה ואח"כ ביום המיתה . ואם מת אביו או אמו בשנה פשוטה באדר . יתענה בעיבור באדר א' וכ' : ובשמת בשנה מעוברת אם באדר א' . יתענה תמיד בעיבור בא' . ואם בב' בב' . ובהגדל תענית יא"צ בע"ש . אם התענה בפעם בפעם הראשון שלא ישלים או בחל או בע"ש ולא השלים א"צ להשלים : ואם בפעם הראשון השלים (אפילו חל או בחול) ולא בפעם צריך להשלים (שם) :

לתועלת היתום ביום היא"צ . שלא יצטרך לחפש בכל שיתא סדרי משנה ללמוד הפרקים המתחילים באותיות שם הנפטר ובאותיות נשמה . ופעמים שאין לו השיתא סדרי ויתבטל מכל וכל ובפרט הולכי דרכים . אמרתי להדפיס פה י"א פרקים בסדר א"ב עם פי' קצר ומספיק . ובצירוף הי"א פרקים המפוזרים בהסידור יהיה כל הא"ב . ובזה אגמול חסד לחיים ומתים . וזה סדרן :

אות א זבחים פ"ה איזהו מקומן . ביצה פ"ג אין צדין . ר"ה פ"א ארבעה ראשי שנים שם פ"ב אם אינן מכירין (שם) . חגיגה פ"ב אין דורשין : אות ב שבת פ"ב . במה מדליקין . ביצה פ"א ביצה שנולדה ביו"ט . אבות פ"ד בן זומא אומר . שם פ"ה בעשרה מאמרות . תמיד פ"א בשלשה מקומות : אות ג פאה פ"ה גדיש שלא לוקט תחתיו :

גדיש שלא לוקט תחתיו . כל הנוגע בארץ . הרי הוא של עניים . הרוח שפזרה את העמרים . אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות . ונותן לעניים . רבן שמעון בן גמליאל אומר . נותן לעניים בכדי נפילה : ב שבלת שבקציר וראשה מגיע לקמה . אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית . ואם לאו . הרי היא של עניים . שבלת של לקט שנתערבה בגדיש . מעשר שבלת אחת ונותן לו . אמר רבי אליעזר וכי האיך העני הזה מחליף דבר שלא ברשותו . אלא מזכה את העני בכל הגדיש . ומעשר שבלת אחת ונותן לו : ג אין מגלגלין בטופח . דברי רבי מאיר . וחכמים מתירין . מפני שאפשר : ד בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום . וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני . יטול . וכשיחזור לביתו ישלם . דברי רבי אליעזר . וחכמים אומרים עני היה באותה שעה : ה המחליף עם העניים . בשלו פטור . ובשל עניים חייב . שנים שקבלו את השדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני . וזה נותן לזה חלקו מעשר עני . המקבל שדה לקצור . אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני . אמר ר' יהודה . אימתי . בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע . אבל אם אמר לו שליש ממה שאתה קוצר שלך . מותר בלקט ובשכחה ובפאה . ואסור במעשר עני : ו המוכר את שדהו . המוכר

גדיש . היינו שהגדיש השבלים על לקט : של עניים . אפי' הגדיש חטין על שעורין . קסוהו : שפזרה . של לקט : בכדי נפילה . הלק פ"ה מתקציר : (ב) שבקציר . שנשכחה מלקצרה : עם הקמה . שיוכל לקצרן יחד : מעשר . כדי שיתן לעני דבר מתוקן . ולפי שכל הגדיש בספק . לוקח ב' שבלים ואומר . אם א' לקט מוטב . ואם לאו . תהא הב' מעשר עליה . ואם הב' לקט . תהא הב' מעשר עליה . ונותן ב' וג' לעני . וכה' לעני : מחליף .

ואיך יחליפה הבעה"ב לשמו : (ג) בטופח . להעלות מים בגלגל מבור ע"י שפיח (והוא כלי חרס) לכרבין בהם השדה שלא תעלה אבק . שהעניים לא יוכלו ללקט ויפסידם : שאפשר . לשום כמה יפסידם ולשלם להם : (ה) המחליף . בלקט שכחה פאה שלהם : חייב . בעה"ב לעשר בעבור מה שנתן לעניים : באריסות . למחצה לשליש ולרביע . וכן עניים : מעשר עני . וכ"ש לקט שכחה פאה : לקצור . וליתן לבעל הבית מחצה שליש ורביע : שלך . דאז לא זכה

מותר. והלוקח אסור. לא ישכור אדם את הפועלים על מנת שילקט בנו אחריו. מי שאינו מניח את העניים ללקוט. או שהוא מניח את אחד ואחד לא. או שהוא מסייע את אחד מהן. הרי זה גוזל את העניים. על זה נאמר. אל תסג גבול עולים: ז העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית. שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים. עמדו עניים בפניו. או שחיפוהו בקש. הרי זה אינו שכחה: ח המעמר לכובעות ולכומסאות. להררה ולעמרים. אין לו שכחה. ממנו ולגורן. יש לו שכחה. המעמר לגדיש. יש לו שכחה. ממנו ולגורן. אין לו שכחה. זה הכלל. כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה. יש לו שכחה. ממנו ולגורן. אין לו שכחה: למקום שאינו גמר מלאכה: אין לו שכחה: ממנו ולגורן: יש לו שכחה:

שאני במתוכר. ואינו כבעל השדה במעשר עני. דחיוב בחלוק. ואז הוא כבעה"ב: (ו) מותר. לקבל מתנות עניים מהשדה: בנו. של פועל: עולים. עולי מצרים. אלו עניים. שהם יורדין. ומקראים עולים. בדרך שני נכור: (ז) בפה"ב. ועומד אצלו: (ח) המעמר. מקום שמעמרים: לכובעות. לאגדן כובע: ולכומסאות. כובע שוכב לארץ. להעמידם כהררה: ולעמרים. לאגדן במקום אחר לעמרים אחרים: ממנו ולגורן. אם שכחו אותם משם להכניס לגורן: לגדיש. מקום כניסת העמרים. וגורן מקום הדישה וכניסת התבואה:

סוף ך סנהדרין פ"א. דיני ממונות בשלשה

דיני ממונות בשלשה. גזילות וחבלות בשלשה: נזק וחצי נזק תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה. האונס והמפתה והמוציא שם רע בשלשה. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלשה: מפני שיש בו דיני נפשות: ב מכות בשלשה. משום רבי ישמעאל אמרו בכ"ג. עיבור החדש בשלשה. עיבור השנה בשלשה. דברי רבי מאיר. רבן שמעון בן גמליאל אומר. בשלשה מתחילין. ובחמשה נושאין ונותנין. וגומרין בשבעה. ואם גמרו בשלשה. מעובר: ג סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלשה. דברי רבי שמעון. ורבי יהודה אומר בחמשה. החליצה והמיאונין בשלשה. נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה. ההקדשות בשלשה. הערכין המטלטלין בשלשה. רבי יהודה אומר. אחד מהן כהן. ובקרקעות תשעה וכהן. ואדם כיוצא בהן: ד דיני נפשות בעשרים ושלשה הרובע והנרבע בעשרים ושלשה. שנא' (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבהמה. ואומר ואת הבהמה תהרוגו. שור הנסקל בעשרים ושלשה. שנאמר (שם) השור יסקל וגם בעליו יומת. כמיתת בעלים כך מיתת השור. הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש. מיתתן בעשרים ושלשה. רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה. רבי עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלשה: ה אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא בבית דין של שבעים ואחד. ואין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין מוסיפין על העיר ועל העזרות. אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. ואין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין עושין עיר הנדחת אלא בבית דין של שבעים ואחד. ואין עושין עיר הנדחת בספר. ולא שלש. אבל עושין אחת או שתים: ו סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד. וקטנה של עשרים ושלשה. ומנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד. שנא' (שם לה) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. ומשה על גביהן. הרי שבעים ואחד. ר' יהודה אומר שבעים. ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה. שנא' (שם יד) ושפטו העדה והצילו העדה. עדה שופטת ועדה מצלת. הרי כאן עשרים. ומנין לעדה שהיא עשרה.

דיני ממונות. כהודאות והלואות. כהונס ירושה מתנה. מדין בזמן הבית ע"י ג' אפי' הדיוטות. בהא' מהן יודע סברות בדינין: גזילות. כ"ה הקרן מגניבה: וחבלות. שמשלם נזק צער רפוי שבת בושת: בשלשה. סמוכין. לפי שלגינהו בתרי בבי: נזק. של מועד. ותשלומי חצי נזק של תם: שם רע. לא מצאתי לבתך בתולים: דיני נפשות. כשנאמר שזינתה ארוסה: בסקילה: (ב) מכות. מלקות: עיבור החדש. לומר היום ל' מחודש שעבר. מקודש החדש ויהיה ר"ח: עיבור השנה. שיהא אדר א' וב': (ג) סמיכת זקנים. מה שהסנהדרין סומכין ידיהם על פר העדה או על הנסמך להיות דיין: ועריפת עגלה. המדידה. אבל העריפה שני בב' מזקני העיר: והמיאונין. יתומה קטנה שהשיאה אמה או אחיה ונתרצית ואח"כ ממאנת יוצאה בלי גט: רבעי. כשפודה פירותיו בשנה ד' מהנטיעה: ומעשר שני. כשפודה להעלות דמיו לירושלים: ההקדשות. כשפודן: המטלטלין. כשאמר ערך פלוני עלי ונתן מטלטלין עד הדמים הכתוב בתורה. כשומין בג': ובקרקעות. כשגובה קרקע שהקדיש. או מעלה ערך מקרקעי: ואדם. כשאמר דמי פלוני עלי דנותן שויו. משום בע' וכהן: (ד) הרובע. בהמה שרבעה אדם או נרבעת ממנו: שנא'. ואומר. הוקשו להדדי: הנסקל. על שהמית אדם: הזאב כו'. שהמית אדם: זכה. הקדים למותו: בכ"ג. ובנחש מודה לר"א: (ה) השבט. שעבדו ע"ז: הרשות. שלוחה עם עמלק או ז' עממין: העיר. ירושלים: העזרות. בביהמ"ק: עיר הנדחת. שעבדו ע"ז. להרגן עם היושבים ונפשם ולשרוף העיר: בספר. בגבול א"י. דק כורגין כשגדין: שלש. ג' עיירות סמוכות שעבדו ע"ז ובב"ד א': (ו) שופטת. לחייבה: מצלת. לזכות

שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת. יצאו יהושע וכלב. ומנין להביא עוד שלשה. ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות. שומע אני שאהיה עמהם לטובה. אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות. לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ אחד. הטייתך לרעה על פי שנים. ואין בית דין שקול. מוסיפין עליהם עוד אחד. הרי כאן עשרים ושלשה. וכמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין. מאה ועשרים. רבי נחמיה אומר מאתים ושלשים. כנגד שרי עשרות:

לעדה: פ"ה עדה. וצריך י"ב לחייב: שרי עשרות. פירוש כ"ג מסנהדרין של כל י'. וכ"ג פעם י' הוא ר"ל:

פרק ה. ביצה פ"ד המביא (בתקון לפס"פ). חגיגה. הכל חייבין (שם): פרק ב. פאה פ"ב ואלו מפסיקין:

ואלו מפסיקין לפאה. הנחל והשלולית ודרך היחיד. ודרך הרבים. ושביל הרבים. ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים. והבור והניר וזרע אחר. והקוצר לשחת מפסיק. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים אינו מפסיק אלא אם כן חרש: ב אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת רבי יהודה אומר מפסקת. וכל ההרים אשר במעדר יעדרון. אף על פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו. הוא נותן פאה לכל: ג הכל מפסיק לזרעים. ואינו מפסיק לאילן אלא גדר. ואם היה שער כותש. אינו מפסיק. אלא נותן פאה לכל: ד ולחרובין. כל הרואין זה את זה. אמר רבן גמליאל נוהגין היו בית אבא. שהיו נותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח. ולחרובין כל הרואין זה את זה. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר משמו. אף לחרובין שהיו להם בכל העיר: ה הזורע את שדהו מין אחד. אף על פי שהוא עושהו שתי גרנות נותן פאה אחת. זרעה שני מינין. אף על פי שעשאן גורן אחת נותן שתי פאות: הזורע את שדהו שני מיני חטין. עשאן גורן אחת נותן פאה אחת. שתי גרנות נותן ב' פאות: ו מעשה שזרע רבי שמעון איש המצפה לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו. אמר נחום הלבלר. מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מאבא שקבל מזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני. בזורע את שדהו שני מיני חטין. אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת. שתי גרנות נותן שתי פאות: ז שדה שקצרוה כותים. קצרוה לסטים. קרסמוה נמלים. שברתה הרוח או בהמה. פטורה. קצר חציה וקצרו לסטים חציה פטורה. שחובת הפאה בקמה: ח קצרוה לסטים חצית וקצר הוא חציה. נותן פאה ממה שקצר. קצר חציה ומכר חציה. הלוקח נותן פאה לכל. קצר חציה והקדיש חציה. הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל:

ואלו מפסיקין. ליתן פאה מכל אחד לבד: והשלולית. אמת המים שאמות אחרות שותין ממנה: ודרך היחיד. ד' אמות: ודרך הרבים. ט"ז אמה. ושביל הקבוע. שהולכין בו תמיד: והבור. שדה שממה: והניר. חרושה: לשחת. קודם שנתגבעלה: אינו מפסיק. קוצר לשחת רק כשחרש המקום שקצר: (ב) אמת המים. שלולית: כאחת. שהעומד באמצע אינו יכול לקצור כאן וכאן: יעדרון. שע"י שיפועו אינו יכול לחורשו ועודרו: לכל. דאינו מפסיק: (ג) שער כותש. שענפי האילן מתערבין למעלה מהגדר: (ד) ולחרובים. שגבוהים הרבה: הרואין. כשעומד אצל א' רואה הב': בכל רוח. של העיר: (ה) שתי גרנות. שלקטו בב' זמנים: (ו) הלבלר. הסופר: זוגות. שנזכרו בפ"א דאבות שקבלו זה מזה: (ז) לסטים. גזלה: קרסמוה. נטלוה בשיניהם: קצר ס' פטורה. אפי' החזירו הלסטים: בקמה. במה שנשאר בסוף:

פרק ז טהרות פ"ט זיתים מאימתי מקבלין טומאה

זיתים מאימתי מקבלין טומאה. משיזיעו זיעת המעטן. אבל לא זיעת הקופה. כדברי ב"ש. ר"ש אומר. שיעור זיעה שלשה ימים. בית הלל אומרים. משיתחברו שלשה זה לזה. רבן גמליאל אומר. משתגמר מלאכתן: וחכ"א כדבריו: ב גמר מלמסוק אבל עתיד ליקח. גמר מליקח אבל עתיד ללוות (נ"א למסוק) ארעו אבל או משתה או אונס. אפי' זבים וזבות מהלכים עליהן טהורין. נפלו עליהן משקין טמאין. אין טמא אלא מקום מגען. והמוהל היוצא מהן טהור: ג נגמרה מלאכתן. הרי אלו מוכשרין. נפלו עליהן משקין. טמאין. המוהל היוצא מהן. ר"א מטהר וחכמים מטמאין. אר"ש לא נחלקו על המוהל היוצא מן הזיתים שהוא טהור. על מה נחלקו על היוצא מן

זיתים. טומאה. שיוכשרו ממשקין היוצאין: המעטן. כלי שמניחין בו לזיתים: הקופה. שכיון שאינה מחזקת השמן יוצא. לא ניחא ליה בו: ג' ימים. דמקמי הכי אינו שמן: משיתחברו. משידבקו זה בזה בזיעה. משתגמר. כשאין דעתו להוסיף זיתים במעטן. מכשיר מיד: (ב) מלמסוק. מללקט זיתיו: ליקח. לקנות ולהוסיף במעטן: אונס. ויוסיף אח"כ: טהורין. דלא ניחא ליה בזיעה כיון שצריך להמתין עד שיתחברו האחרונים ועד אז יתקלקלו הראשונים: מקום מגען. דהם הוכשר ונטמא כאחת: היוצא מהן. קודם שהוסיף: טהור. שאינו מכשיר ואינו מקבל טומאה דאינו רוצה בקיומו: (ג) משקין. שמאים: מטהר. אינו מכשיר

הבד. שר"א מטהר וחכמים מטמאין : ד הגומר את זיתיו ושייר קופה אחת. יתננה לעיני (נ"א לעני) הכהן. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר. יוליך לו את המפתח כיד. ר"ש אומר מעת לעת : ה המניח את זיתיו בכותש (נ"א בכופש) שימתונו שיהו נוחין לכתוש. הרי אלו מוכשרין; שימלחם. בית שמאי אומרים מוכשרין. בית הלל אומרים. אינו מוכשרין. הפוצע זיתים בידים טמאות. טימאן : ו המניח זיתיו בגג לגרגרם. אפילו הם רום אמה אינן (נ"א הרי אלו) מוכשרין. נתנן בבית שילקו ועתיד להעלותם לגג. נתנן בגג שיפתחם או שימלחם (נ"א יזילקו או שיפתחם) הרי אלו מוכשרין. נתנם בבית עד שישמור את גגו או עד שיוליכם למקום אחר. אינן מוכשרים : ז רצה ליטול כהן בד אחד או שני בדים. בית שמאי אומרים. קוצה בטומאה ומחפה בטהרה. בית הלל אומרים אף מחפה בטומאה. ר' יוסי אומר חופר בקרדומות של מתכת ומוליך לבית הבד בטומאה : ח השרץ שנמצא ברחים. אין טמא אלא מקום מגעו. אם היה משקה מהלך. הכל טמא. נמצא ע"ג העלים. ישאלו הבדדים לומר לא נגענו. אם היה נוגע באום אפילו בשערה טמא : ט נמצא ע"ג פרודים והוא נוגע בכביצה טמא. פרודים ע"ג פרודים. אע"פ שהוא נוגע בכביצה אין טמא אלא מקום מגעם. נמצא בין הכותל לזיתים טהור. נמצא בגג. המעטן טהור. נמצא במעטן. הגג טמא. נמצא שרוף על הזיתים וכן כטלית מהוהא טהורה. שכל הטומאות כשעת מציאתן :

ואינו מקבל טומאה : ר"ש סבור. אחר שפינה משם השמן: מטמאין. לפי שיש בו לחלוחי שמן : (ד) הגומר. שגמרן לדרכן ושייר קופה א' לדרכה אחר זמן הגתות והבדין ואז אין ע"ה נאמן : לעני. שכיון שהוא עני. יחשדוהו כהן כדי לפרוס תרומה בשכרה: מעל"ע. לאו דוקא: (ה) בכותש. של: שימתונו. שיהא לחלוחית בזיעה: שימלחם. לאוכלן כך : אינן מוכשרין. דלא ניחא ליה בזיעה: זיתים. של תרומה: בידים טמאות. כיון שפוסלין תרומה. מוציא למשקין התלוים: טימאן. דניחא ליה בזיעה. ומכשיר ומטמא: (ו) לגרגרם. שיתייבש כל גרגיר: רום אמה. ועי"ז יוצאו שהתחתונות : אינן מוכשרין. דלא ניחא ליה בזיעה: שילקו. שירקבו ויתמעכו קצת : לגג. שיתייבשו לאכילה: שיפתחם. שיתבקעו: שישמור. שיעשה שם סוכה לשומרן : אינן מוכשרים. דלא ניחא ליה בזיעה: (ז) כהן. מזיתים שלא נגמר מלאכתן : בדים. כדי לפתוח פתח אחר: קוצה. העוסק מהן בידים טמאים וטהור. לפי שלא נגמר מלאכתו : ומחפה. דמשהתחיל עסקי מלאכתו. ע"כ מחפהו בטהרה: מחפה בטומאה. דהרוב הנשאר לא נגמר : חופר. אפי' עוקר כל המעטן. ובמתכת שכבר נגמרה מלאכתו התורה. מ"מ לא נגמר מלאכתו : (ח) ברחים. שטוחנין הזיתים אחר שהזיעו: מהלך. על השרץ וזיתים : הכל טמא. דנטמא ממשקה שנטמא: העלים. שעל הזיתים. שאין מקבלין טומאה: הבדדים. דע"ה נאמן ע"ז : באום. גוש הזיתים המדובקין יחד : (ט) פרודים. גושים קטנים שכ"א פחות מכביצה: והוא. השרץ: בכביצה. מכל הפרודים שנוגעים בו הן יחד כביצה: טמא. האום. לפי שנגעה באוכלין טמאים. דלקבל טומאה א"צ כביצה. ונטמאו הגושין הקטנים. ולפי שהן יחד כביצה. טימאו לאום : ע"ג פרודים. ואותן שנטמאו מהשרץ לא נגעו באום : מקום מגעם. עליונות שנגעו בשרץ . ואף שהתחתונות נגעו בעליונות אין הנגיעות מצטרפים. כיון שאינן גוף א' : טהור. ולא חיישינן שנפל מהזיתים לשם : בגג. בזיתים שהביא למעטן שבגג : הזיתים שבמעטן טהור. דאין מחזיקין טומאה ממקום למקום : הגג טמא דמחזיקין טומאה מזמן לזמן : שרוף. דאינו מקבל טומאה : מטלית. של צמר : מהוהא. בלוי דעי"ז נפסל : טהורה. ולא אמרינן מקודם היה שם :

סוף ח. חגיגה פ"ג. חומר בקודש. סוף ט יומא פ"ד. טרף בקלפי

טרף בקלפי והעלה שני גורלות. אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל. הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו. אם של שם עלה בימינו. הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך. ואם של שם עלה בשמאלו. ראש בית אב אומר לו אישי כ"ג הגבה שמאלך. נתנו על שני השעירים ואומר לה' חטאת. רבי ישמעאל אומר לא היה צריך לומר חטאת. אלא לה'. ועונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד : ב קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח והעמידו כנגד בית שלוחו. ולנשחט כנגד בית שחיטתו. בא לו אצל פרו שניה וסומך שתי ידיו עליו ומתודה. וכך היה אומר. אנא השם. עויתי פשעתי חטאתי לפניך. אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך. אנא השם. כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים. שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך. אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך. ככתוב בתורת משה עבדך. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. והן עונין אחריו ברוך שם

טרף. לקח שתיהם בחטיפה. כדי שלא יתכוין להכין בשמאלו את של שם ויעלה בימין. לפי שסימן יפה היה כשעולה בימין: שני גורלות. א' בימין וא' בשמאל והשעירים עומדים א' לימין וא' לשמאל. ונתן גורל ימין על שעיר ימין וגורל שמאל על שמאל : לה'. שם המיוחד הזכיר ככתבו ואין הלכה כר' יהודה : עונין. כשהזכיר השם : (ב) זהורית. צמר צבוע אדום : שלוחו. כנגד שער ניקנור שם : ולנשחט. קשר זהורית בצוארו. שלא יתחלף במשתלח. ובשאר שעירים לא יתחלפו. שאין זהורית קשורה בהם: עויתי. דברי ר' מאיר. אבל חכמים אמרו. שאומר חטאתי עויתי פשעתי :

כבוד מלכותו לעולם ועד: **ג** שחטו וקבל במזרק את דמו. נתנו למי שהוא ממרס בו על הרובד הרביעי שבהיכל. כדי שלא יקרש. נטל את המחתה ועלה לראש המזבח. ופנה גחלים אילך ואילך וחתה מן המעוכלות הפנימיות. וירד והניחה על הרובד הרביעי שבעזרה: **ד** בכל יום. היה חותה בשל כסף ומערה בתוך של זהב. והיום חותה בשל זהב ובה היה מכניס. בכל יום חותה בשל ארבעה קבין ומערה בתוך של ג' קבין. והיום חותה בשל ג' קבין ובה היה מכניס. ר' יוסי אומר. בכל יום חותה בשל סאה ומערה בתוך של ג' קבין. והיום חותה בשל שלשה קבין ובה היה מכניס. בכל יום היתה כבדה. והיום קלה. בכל יום היתה ידה קצרה. והיום ארוכה. בכל יום היה זהבה ירוק. והיום אדום. דברי ר' מנחם. בכל יום מקריב פרס בשחרית ופרס בין הערבים. והיום מוסיף מלא חפניו. בכל יום היתה דקה. והיום דקה מן הדקה: **ה** בכל יום כהנים עולין במזרחו של כבש ויורדים במערבו. והיום כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע (נ"א וסיום. עולים באמצע ויורדים באמצע) ר' יהודה אומר לעולם כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע. בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור. והיום מן הקיתון של זהב. רבי יהודה אומר לעולם כ"ג מקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב: **ו** בכל יום היו שם ארבע מערכות. והיום חמש. דברי ר"מ. ר' יוסי אומר. בכל יום שלש. והיום ארבע. רבי יהודה אומר. בכל יום שתים. והיום שלש:

(ג) ממרס. מנער שלא יקרש כשיהא עד שיעשה עבודת הקטורת: הרובד. שורה של אבני הרצפה: שבהיכל. תני שבעזרה. כלומר רובד הרביעי שבעזרה. כשיוצא מן ההיכל לעזרה: וחתה. ומניח המחתה על שיתחון הקטרת ויתן לתוך הכף. ואח"כ יכניס כף ומחתה לפנים: (ד) בכל יום. כשהותה גחלים ממערכה שניה של קטורת להכניס על מזבח הפנימי לקטרת שחרית וערבית: בשל כסף. ולא בשל זהב. שחתיית הגחלים שוחק הכלי. והתורה חסה על ממון ישראל: בשל זהב. שלא להטריח כהן גדול לערות: כבדה. שהיה דופנה עב: קלה. שהיה דופנה דק: ארוכה. כדי שתהא זרוע כהן גדול מסייעתו: אדום. מזהב הקרוי זהב פרוים. ע"ש שדומה לדם פרים: פי ש: תני מנה: (ה) במזרחו. שסמוך לפנות לימין: כ"ג כו'. משום כבודו להראות חשיבותו. שהוא כהן בית אלך במקום שהפך: (ו) היו שם. במזבח החיצון: מערכות של עולים ואש. אחת מערכה גדולה לתמיד. ואחת ממנה עולים אש למזבח הקטרת. ואחת שלא חסר ממנה אש לעולם. ואחת לאברים ופדרים של התמיד של בין הערבים שלא נשרפו כל הלילה. שורפין אותם במערכה זו. ומוסיפין ביוה"כ מערכה אחת ליטול ממנה גחלים לקטרת לפני ולפנים: שלש. דס"ל שאברים ופדרים. בגדי מערכה גדולה נשרפים: שתים. דלית ליה מערכה לקיום האש. והלכה כר"י:

אות י. ר"ה פ"ד. יו"ט של ר"ה: ביצה פ"ב. יו"ט: אות כ. שבת פ' ט"ז. כל כתבי: אות ל סוכה פ"ד.

לולב וערבה:

לולב וערבה. ששה ושבעה. ההלל והשמחה. שמונה. סוכה וניסוך המים. שבעה. והחליל. חמשה וששה: **ב** לולב שבעה כיצד. יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת. לולב ז'. ושאר כל הימים ששה: **ג** ערבה שבעה כיצד. יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת. ערבה שבעה. ושאר כל הימים ששה: **ד** מצות לולב כיצד. יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת. מוליכין את לולביהם להר הבית. והחזנים מקבלין מהן וסודרין אותן על גב האיצטבא. והזקנים מניחין את שלהן בלשכה. ומלמדים אותם לומר. כל מי שמגיע לולבי בידו. הרי הוא לו במתנה. למחר משכימים ובאין. והחזנים זורקין אותם לפניהם. והן מחטפין ומכין איש את חבירו. וכשראו ב"ד שהן באין לידי סכנה. התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו: **ה** מצות ערבה כיצד. מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא. יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה. ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח וראשיהן כפופין ע"ג המזבח. תקעו והריעו ותקעו. בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים (תלים קיח) אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא. רבי יהודה אומר. אני והו הושיעה נא. ואותו היום מקיפין את המזבח שבעה פעמים. בשעת פטירתן מה הן אומרין. יופי לך מזבח. יופי לך מזבח. רבי אליעזר אומר. ליה ולך מזבח:

לולב. לנטילה: וערבה. להקיף המזבח: ושבעה. ר"ל פעמים הוא ו' ימים ופעמים ז' ימים: ההלל. לגמור ההלל: והשמחה. לאכול שלמים בשמחות: סוכה. לישב בסוכה: וניסוך. לנסך מים על המזבח: והחליל. לנגן (בפלעטע) ושאר כלי שיר בעזרה אחר התמיד בה"ע כל ליל שבות. ולזמר ולשורר כל הלילה עד הבוקר: (ב) ששה. דיום א' שהוא מדאורייתא גם בגבולין. לא גזרו. אבל אידך ו' דאינן מדאורייתא בגבולין. גם במקדש גזרו שמא יעבירנו ד"א ברה"ר. והאידנא חיישינן שמא ישהה השנה הקביעות. ולהכי גם יום א' לא דחי: (ג) ששה. דמדלא כתיב ערבה בפירוש בתורה. להכי לא תקנוה ביום א'. דלא מכרעא מלתא. ב'. שיאמרו משום לולב הוא. להכי לשיים הדבר. תקנוהו אז: (ד) האיצטבא. הכסאות העשויות בהר הבית תוך לעזרה: למחר. בשבת: והחזנים. השמשין שם: (ה) מורביות. ענפים גבוהים י"א אמה: זוקפין. אחר שהקיפו בהן המזבח: כפופין. אמה א': ותקעו.

ו כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיו מלקטין אותן מערב שבת ומניחים אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמושו רבי יוחנן בן ברוקא אומר. חריות של דקל היו מביאין וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח (נ"א ע"ג המזבח) ואותו היום נקרא יום חבוט חריות: ז מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלים אתרוגיהן: ח ההלל והשמחה שמונה כיצד. מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יו"ט האחרון של חג כשאר כל ימות החג. סוכה שבעה כיצד. גמר מלאכול, לא יתיר סוכתו. אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט האחרון של חג: ט ניסוך המים כיצד צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגים היה ממלא מן השילוח. הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו. עלה בכבש ופנה לשמאלו. שני ספלים של כסף היו שם. רבי יהודה אומר של סיד היו אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין. ומנוקבין כמין שתי חוטמין דקין. אחד מעובה ואחד דק. כדי שיהיו שניהם כלין בבת אחת. מערבי של מים. מזרחי של יין. עירה של מים לתוך של יין ושל יין לתוך של מים יצא. רבי יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמונה. ולמנסך אומרים לו הגבה ידך. שפעם אחת ניסך א' על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן: י כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיה ממלא מע"ש חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה. נשפכה או נתגלתה. היה ממלא מן הכיור. שהיין והמים המגולין פסולין לגבי המזבח:

אום בשמחה: והא. פ"ד עמש אכפי בגרה. כך כביכול גם לעצמו יוסיף: ואותו היום. יום ז': יומי. ביומי זה כבדנוך מאחר מכפר עלינו: ליה. אנחנו מודים ולך אנו משבחים: (ו) תריות. ענפי דקל. דאין צריכין ליתן במ"ש במים. שאין נכמשין מהר: (ז) מיד. כשיוצאין מבהמ"ק ביום ז': ואוכלין. י"א דאקטנים קאי. וי"א דר"ל הגדולים חוטפין מהקטנים לשמחה. אבל אתרוגים של הגדולים אתקצאי ליום ז' ואסורים באכילה ביום ז'. ולדידן משום ס' דיומא גם ביום ח' אסור: (ח) מלאכול. ביום ז': לא יתיר. לסתרה מיד: של חג. ולדידן שצריך לאכול בה ביום ח' רק שאינו מברך. מוריד ביום ח' אחר שאכל: (ט) צלוחית. קרינכען: השילוח. מעין שחוץ לירושלים: ספלים. (בעקען) מחוברין בסיד המזבח: דק. העב ליין והדק למים: מערבי. הספל המערבי: בלוג. בתרתי פליגי: דס"ל בלוג א' ולא בג' לוגין. וכל ח' היה מנסך ולא רק ז' כת"ק: ניסך א'. צדוקי היה שאינן מודין בניסוך המים: שאינה מקודשת. שלא יפסל בלינה: בלשכה. דבשבת אסור לטלטלן מר"ה לר"ה: מן הכיור. רק דבשלא יפין יותר פסולין. מדאסור לשתותן מחשש שתיית נחש. והקריבהו נא לפחתך

אות ט. ב"ק פ"ה. משילין: אבות פ"א. משה קבל: אות ן. שבת פ' כ"א. נוטל: אות ם. סוכה פ"א. סוכה שהיא גבוהה

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה. רבי יהודה מכשיר. ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלש דפנות ושהמתה מרובה מצילתה פסולה. סוכה ישנה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין. ואיזו היא סוכה ישנה. כל שעשאה קודם לחג שלשים יום. אבל אם עשאה לשם חג. אפילו מתחלת השנה כשרה: ב העושה סוכתו תחת האילן. כאלו עשאה בתוך הבית. סוכה ע"ג סוכה. העליונה כשרה והתחתונה פסולה. רבי יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה: ג פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפירס על גבי הקינוף פסולה אבל פורס הוא ע"ג נקליטי המטה: ד הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום וסיכך על גבה פסולה. ואם היה סיכוך הרבה מהן או שקצצן כשרה. זה הכלל. כל דבר שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ אין מסככין בו. וכל דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ מסככין בו: ה חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן. וכולן שהתירן כשרות. וכולן כשרות לדפנות: ו מסככין בנסרים. דברי ר' יהודה. ור"מ אוסר. נתן עליה נסר שהוא רחב ד' טפחים כשרה.

גבוהה. בחללה: אמה בת ו' טפחים: מכשיר. דס"ל דצריך קבע בסוכה: י"ט. שהיא דירה סרוחה: ג' דפנות. והני בב' ושלישית ברוחב טפח שעומד תוך ג"ט לא' מהדפנות דה"ל לבוד. וה"ל כרוחב ד"ט. שהוא הרוב מהמסך סוכה. שהיעורה ז"ט: מרובה. למטה. אפי' כשוין למעלה: שעשאה. שסככה. שלשים יום קודם סוכות: (ב) בתוך הבית. ופסולה. אם לא שהסוכה צלתה מרובה מחמתה בלי האילן. ועירב הכשר עם הפסול. אז כשר: ע"ג סוכה. ובינייהו י"ט: ר"י אומר. פלוגתייהו. ביכול סכך של התחתונה לקבל כלי בית שבעליונה ע"י דחק. גר"י לטעמיה. דס"ל סוכה קבע בעינן, וכיון דאין קבע לעליונה בכה"ג. אין שם סוכה עליה: (ג) סדין. שמקבל טומאה ופסול לסכך: הנשר. שלא ינשרו עלין למאכליו: הקינוף. מטה עם ד' מוטות בד' רגליה. אפי' אינן גבוהין י"ט: נקליטי. מטה עם ב' מוטות א' בראשה וא' באמצע מרגלותיה. ואין הגג רחב טפח ולא חשיב אוהל: (ד) הדלה. הגביה: וסיכך. אפי' הסכך כשר למטה. הרבה מהן. ועירבן יחד: שקצצן. ונעשה אהיל כל ענף. דאל"כ. הו"ל תעשה ולא מהעשוי: טומאה. כלים ובגדים. או וכו'. מן הארץ. כעורות: (ה) חבילי. אגודות: זרדין: קיסם: בהן. גזירה שיניחן שם להתיבש וימלך עליהן לסכך ויהיה תעשה וגו': וכולן כשרות. מחובר ומקבל.

מן 13 טומאה והכילה: (ו) בנסרים. ברחבין ד"ט לכ"ע פסולים. אפי' הניחן על חודן. ובפחותין מג"ט

ובלבד שלא יישן תחתיו: ז הקרה שאין עליה מעזיבה. ר' יהודה אומר ב"ש אומרים. מפקפק ונוטל אחת מבינתים. וב"ה אומרים מפקפק או נוטל אחת מבינתים. רמ"א. נוטל אחת מבינתים ואינו מפקפק: ח המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה. אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה. החוטט בגדיש לעשות בו סוכה. אינה סוכה: ט המשלשל דפנות מלמעלה למטה. אם גבוה מן הארץ ג' טפחים פסולה. מלמטה למעלה אם גבוה מן הארץ י' טפחים כשרה. רבי יוסי אומר. כשם שמלמטה למעלה י' טפחים. כך מלמעלה למטה י' טפחים. הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה: י בית שנפחת וסיכך על גביו. אם יש מן הכותל לסיכוך ד' אמות פסולה: וכן חצר שהיא מוקפת אכסדרה. סוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככים בו. אם יש תחתיו ד' אמות פסולה: יא העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל. רבי אליעזר פוסל מפני שאין לה גג. וחכמים מכשירין. מחצלת קנים גדולה. עשאה לשכיבה. מקבלת טומאה ואין מסככין בה. לסיכוך. מסככין בה ואינה מקבלת טומאה. רבי אליעזר אומר. אחת קטנה ואחת גדולה. עשאה לשכיבה. מקבלת טומאה ואין מסככין בה. לסיכוך. מסככין בה ואינה מקבלת טומאה:

בג"ס. לב"ס כשרים. בי פליגי ברחבים מג"ט ועד ד"ט. וקי"ל כר"י: י בן. נקט סיכה. דלפי' ערלי אסור: (ז) מעזיבה. טלא טח בטיט עלי התקרה: מפקפק. סותר: טפח ס'. ונותן סכך במקומו. ור"מ למעמיה במ"ו דלין מסככים בנסרים: (ח) בשפודין. דמקבל טומאה: בארוכות. קרשים שבדופני מטה. שהן שברי כלים: כשרה. כשאין שהסכול ד"ס במקום א': החוטט. שהוליא אגודות שבן שהתחונים. ונשארו העליונים כסכך על הסוכה: אינה סוכה. מדנעשה

ממילא. הו"ל תעשה ולא מן העשוי: (ט) המשלשל. ג' מלמלה (מלמעלה): כשרה. אפי' גבוה הסכך הרבה מאד. רק טיהיה מכוון כנגדו: ג"ט. ברוחב הסוכה: (י) פסולה. דסכך פסול מקיף להכשר: אכסדרה. שיש תקרה יולא מאמלע גובה הכותל: (יא) צריף. (סיפטע) שהסכך משופע עד לארץ. ולין דפנות כלל: גג. דס"ל שטוע אהלים לאו אהל הוא: לשכיבה. שעשאה בפירוש לשכיבה. אבל סתמא. לסיכוך קאי: לסיכוך. מיירי בקטנה. דסתמא לשכיבה. להכי צריך פירוש שעשאה בפירוש לסיכוך: לשכיבה. סתמה עשאה לשכיבה: לסיכוך. בפירוש סתמים לסיכוך: טומאה. אפי' ישב עליה הזב. הרי אומרים לו. עמוד ונעשה מלאכתנו:

אות ע. פסחים פ"י. ערבי פסחים: אבות פ"ג. עקביא: אות פ. חלה פ"ב. פירות הוצה לארץ

פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים בחלה. יצאו מכאן לשם. רבי אליעזר מחייב ורבי עקיבא פוטר: ב עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ חייבת במעשרות ובשביעית. אמר ר' יהודה אימתי. בזמן שהספינה גוששת. עיסה שנלושה במי פירות. חייבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות: ג האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה. מפני שהיא יכולה לכסות עצמה. אבל לא האיש. מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה. יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה. ר"ע אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבים. שכשם שהוא קורא לטהורה כך הוא קורא לטמאה. לזו קורא חלה בשם ולזו קורא חלה בשם. אבל קבים אין להם חלק בשם: ד העושה עיסתו קבים ונגעו זה בזה פטורים מן החלה עד שישכו. ר' אלעזר אומר. אף הרודה ונותן לסל. הסל מצרפן לחלה: ה המפריש חלתו קמח. אינה חלה וגזל ביד כהן. העיסה עצמה חייבת בחלה. והקמח אם יש בו כשיעור חייבת בחלה ואסורה לזרים. דברי רבי יהושע. אמרו לו מעשה וקפשה זקן זר. אמר להם אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים: ו ה' רבעים קמח חייבים בחלה. הם ושאורן וסובן ומורסנן ה' רבעים חייבין. ניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין: ז שיעור חלה א' מעשרים וארבעה. העושה עיסה לעצמו והעושה למשתה בנו. אחד מעשרים וארבעה. נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק. אחד מארבעים ושמנה. נטמאת עיסתה שוגגה או אנוסה. אחד מארבעים ושמנה. נטמאת מזידה. א' מעשרים וארבעה. כדי שלא יהא חוטא נשכר. ח רבי אליעזר אומר נטלת מן הטהור על

פירות. מכאן. מא"י: (ב) לארץ. שגדל בספינה עץ מנוקבת. או של חרס אפי' אינה מנוקבה: גוששת. נוגעת בארץ: בחלה. וקי"ל דספק הוי. ונוטל בלי ברכה. ובמעורבת בקצת מים מברך: מסואבות. שלא רחצן. דמי פירות אין מכשירין כשאינן מז' משקים. ואינה מקבלת טומאה: (ג) וקוצה. מפרשת: ערומה. ומברכת: לכסות. כשיושבת. ערותה מכוסה: אבל האיש. דערותו אינה מתכסה: קבין. ילוש פחות פחות מכשיעור: (ד) קבים. פחות מכשיעור: שישכו. שיתכו הציעות זה לזה. מכשיעורים יחדר קצת ... בזו: הרודה. המוליא פת מתנור: לחלה.

הכי קיי"ל. מיהו צריך תוך כלי. או כריכה במפה: (ה) העיסה עצמה. שהפריש הלחה קמח: והקמח. שקבל הכהן באורת חלה: ואסורה. כל הקמח שקבל הכהן. לפי שנראה כחלה: וקפשה. חטפה הוא זר ואכלה. כדי לגרר הסירה: לעצמו. שחטא: לאחרים. שהומכין עליו: (ו) רבעים. דבעי קב: ושאורן. ל' שאור: וסובן. קליפת הקיס: ומורסנן. קליי"ן גסים. אם הכל יחד ה' רבעים. חייבין: (ז) למשתה. אף שהעיסה מרובה: בשוק. שרגיל

לעשות עיסה גדולה: פ' מג"ח. לפי שבלא זה אזיל לגרפה: (ח) באמצע

הטמא. כיצד עיסה טהורה ועיסה טמאה. נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה. ונותן פחות מכביצה באמצע. כדי שיטול מן המוקף. וחכמים אוסרין:

(ח) באמצע. ב' עיסות הן. דכנגיעה בתוך מטבילה לא היטמאה הטהורה : המוקף. סמוך. וא"ג נגיעה ממש : אוסרין. שמא יגעו זה בזה :

אות צ פרה פ"ט צלוחית

צלוחית שנפל לתוכה מים כל שהן. ר"א אומר יזה שתי הזיות. וחכמים פוסלין. ירד לתוכה טל. ר"א אומר יניחנה בחמה והטל עולה. וחכמים פוסלין. נפל לתוכה משקין ומי פירות. יערה וצריך לנגב. דיו קומס וקנקנתום וכל דבר שהוא רושם. יערה ואינו צריך לנגב: **ב** נפל לתוכה שקצים ורמשים ונתבקעו או שנשתנו מראיהם פסולין. חפושית. בין כך ובין כך פוסלת. מפני שהיא כשפופרת. ר"ש ור"א בן יעקב אומרים. הדירה והכנה שבתבואה כשרים. מפני שאין בהם לחה: **ג** שתת מהן בהמה או חיה פסולין. כל עופות פוסלין חוץ מן היונה. מפני שהיא מוצצת. כל השרצים אינם פוסלין חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקת. ר"ג אומר אף הנחש מפני שהיא מקיאה (ס"א שהוא מקיא). ר"א אומר אף העכבר: **ד** החושב על מי חטאת לשתות. ר"א אומר פסול. ר"י אומר. כשיטה. א"ר יוסי. במה ד"א במים שאינם מקודשים. אבל במים המקודשין. ר"א כשיטה. ר' יהושע אומר כשישתה. ואם גרגר כשר: **ה** מי חטאת שנפסלו לא יגבלם בטיט שלא יעשה תקלה לאחרים. ר' יהודה אומר בטלו. פרה ששתת מי חטאת. בשרה טמא מעת לעת. ר' יהודה אומר בטלו במעיה: **ו** מי חטאת ואפר חטאת. לא יעבירם בנהר ובספינה ולא ישיטם על פני המים. ולא יעמוד בצד זה ויזרקם לצד זה. אבל עובר הוא במים עד צוארו. עובר הוא הטהור לחטאת ובידיו כלי ריקם הטהור לחטאת. ובמים שאינם מקודשין: **ז** אפר כשר שנתערב באפר מקלה. הולכין אחר הרוב לטמא. ואין מקדשין בו. ר"א אומר מקדשין בכולן: **ח** מי חטאת שנפסלו. מטמאין את הטהור לתרומה בידיו ובגופו. ואת הטהור לחטאת לא בידיו ולא בגופו. נטמאו. מטמאים את הטהור לתרומה בידיו ובגופו. ואת הטהור לחטאת בידיו אבל לא בגופו: **ט** אפר כשר שנתנו ע"ג המים שאינן ראוין לקדש. מטמאין את הטהור לתרומה בידיו ובגופו ואת הטהור (נ"א את ידי הטהור לתרומה ואת ידי הטהור) לחטאת לא בידיו ולא בגופו:

צלוחית: של מים מקודשים: כל שהן. אפי' ראוים לקידוש ׳ שתי הזאות. שיזה יותר משפולין שנתערבו: פוסלין. דהזאה צריכה שיעור בבת אחת: פוסלים. דטל כזה הוא עולה: יערה. ישפכן לנגב. הכלי. קודם שיתן אחרים: וא"צ לנגב. שהם נשאר בכלי. כיצר הוא: (ב) מראיהם. של המים: חפושית. תולע שחור: ובין כך. אפי' לא נתבקעו: כשפופרת. והמים שבתוכו נתערבו בליחה: הדירה והכנה. מיני תולעים: כשרים. אפי' נתבקעו: (ג) פסולין. לפי שנתערבו ברוקן: מוצצת. ואינה מריקה: מלקת. מלקקת: (ד) החושב. כאומר: כשיטה: שהיא כלי לשתות: שאינם מקודשים. רק נתאם לקידוש: כשיטה: דאל"כ ממליך. שלא יטמאוהו: כשישתה. דנתערבו ברוק: גרגר. שלא דרך פיו לכלי: (ה) מי חטאת. מקודשים: לאחרים. שיתטמאו: בטלו. ואינו מקבל טומאה: מעת לעת. שנשהה תוך מעת לעת: בטלו. ואינו מקבל טומאה: (ו) בנהר ובספינה. משום מעשה שהיה: ע"פ המים. דדמי לספינה: לצד זה. דדמי לספינה. עובר הוא הטהור. אפי' בספינה: (ז) אפר כשר. של פרה: מקלה. שבכירה: לטמא הנוגע (אבל במשא לעולם מטמא) ואפ"ה אין כו': ר"א. לטעמיה במשנה א'. דלכל הטהות היטא מורתא מטרה: (ח) שנפסלו. אפי' נפסלו: מטמאין. אדם שטהור לתרומה שנגע בידיו או בגופו מדרבנן. ולחולין לא גזרו. וכן בטהור לחטאת: בידיו אבל כו'. דאם נגע בידו. לא גרע מנגע בספר מטקין טמאים. דנטמאו ידיו נטמא גופו בחטאת: (ט) לקדש. הו"ל כנפסלו:

אות ק. נדרים פ"ח. קונם יין

קונם יין שאיני טועם היום. אינו אסור אלא עד שתחשך. שבת זו. אסור בכל השבת ושבת שעברה (נ"א לשעבר). חדש זה. אסור בכל החדש ור"ח להבא. שנה זו. אסור בכל השנה ור"ה לעתיד לבא. שבוע זה. אסור בכל השבוע ושביעית שעברה (נ"א לשעבר). ואם אמר יום אחד. שבת אחת. חדש אחד. שנה אחת. שבוע אחד. אסור מיום ליום: **ב** עד הפסח. אסור עד שיגיע. עד שיהא. אסור עד שיצא. עד לפני הפסח. ר"מ אומר אסור עד שיגיע. רבי יוסי אומר

קונם. שתחשך: וצריך התרת חכם. גזרה שמא יאמר יום א'. שאסור מעליא: שבת זו. שעמד תוך השבוע ונדר כן: שעברה. ויום שבת הבא בכלל שבוע שעברה. ומ"מ מותר בלי התרה: חודש זה. ועמד תוך החודש: הבא. אפי' הוא ב' ימים: שנה זו. ועמד תוך השנה: שבוע זה. ועמד תוך שנת השמיטה: מיום ליום. ומעת לעת. משנדר: (ב) שיגיע. דבלשון ב"א עד ולא עד בכלל. מיהו צריך התרה. גזרה שמא יאמר עד שיהא: שיגיע.

אסור עד שיצא: **ג** עד הקציר. עד הבציר **עד** המסיק. **אינו אסור** אלא עד שיגיע. זה הכלל. כל שזמנו קבוע ואמר עד שיגיע. **אסור** עד שיגיע. אמר עד שיהא. אסור עד שיצא. וכל שאינו זמנו קבוע. בין אמר עד שיהא בין אמר עד שיגיע. אינו אסור אלא עד שיגיע: **ד** עד הקיץ. עד שיהא הקיץ. עד שיתחילו העם להכנים בכלכלות. עד שיעבור הקיץ. עד שיקפלו המקצועות. **עד** הקציר. **עד שיתחיל** העם לקצור קציר חטין. אבל לא קציר שעורים. הכל לפי מקום נדרו. אם היה בהר בהר. ואם היה בבקעה בבקעה: **ה** עד הגשמים. **עד** שיהיו הגשמים. עד שתרד רביעה שניה. רבן שמעון בן גמליאל **אומר** עד שיגיע זמנה של רביעה. עד שיפסקו גשמים. **עד שיצא ניסן כולו.** דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר עד שיעבור **הפסח. קונם יין שאיני** טועם השנה. נתעברה השנה. אסור בה ובעיבורה. **עד ראש אדר.** עד ראש אדר הא'. עד סוף אדר. עד סוף אדר הא'. **רבי יהודה אומר** קונם יין שאיני טועם עד שיהא הפסח. אינו אסור אלא **עד לילי הפסח.** שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לשתות יין: **ו** אמר **קונם** בשר שאיני טועם עד שיהא הצום. אינו אסור אלא עד **לילי הצום.** שלא נתכוין זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול בשר. **רבי יוסי** בנו אומר אמר קונם שום שאיני טועם **עד** שתהא שבת. **אינו אסור** אלא עד לילי שבת. שלא נתכוון זה אלא **עד** שעה שדרך **בני אדם** לאכול שום: **ז** האומר לחבירו קונם שאיני נהנה לך אם אין **אתה בא** ונוטל לבניך כור אחד של חטין ושתי חביות של יין. **הרי זה יכול** להפר את נדרו שלא על פי חכם. ויאמר **לו.** כלום אמרת **אלא מפני** כבודי. זהו כבודי. וכן האומר לחבירו קונם שאתה נהנה **לי אם אין** אתה בא ונותן לבני כור אחד של חטין ושתי חביות של יין. **רבי מאיר** אומר אסור עד שיתן. וחכמים אומרים אף זה יכול **להפר את** נדרו שלא על פי חכם. ויאמר **לו. הרי** אני כאלו התקבלתי. **היו מסרבין** בו לישא בת אחותו ואמר קונם שהיא נהנית **לי** לעולם. **וכן המגרש** את אשתו ואמר קונם אשתי נהנית לי לעולם. **הרי אלו מותרות** ליהנות לו. שלא נתכוון זה אלא לשם אישות. **היה מסרב בחבירו** שיאכל אצלו. אמר קונם לביתך שאיני נכנס. טיפת צונן **שאיני טועם** לך. מותר ליכנס לביתו ולשתות ממנו צונן. **שלא נתכוון זה אלא** לשם אכילה ושתיה:

שספק אם פרס שלפניו או שלאחריו. והרי לא נחית אינש לספיקא. ונתכוין לדבר שהוא ודאי. דסיגו לפנו: (ג) הקציר. לתבואה. בציר. לענבים: המסיק. לזיתים: (ד) הקיץ זמן בישול התאנים. או באמר עד שיהא ס': בכלכלות. שמכניסין התאנים וכונסו בסליו. שיקפלו מ'. שיכריכו כל [illegible] לאמר [illegible] שעורים. דלא נהנתו מאכל אדם כה"י. [illegible] קציר שעורים. [illegible] עד זמן הקציר שבמקו': (ה) עד הגשמים. או עד ס': שנייה [illegible]. [illegible] וכה"ל. ע' יום [illegible] הרביעה השניה: זמנה. אפי' לא ירד גשם: ע"ס אדר הא'. וי"ג ע"ס אדר ב'. דכחד הן. וכן הלכה: (ו) לילי הצום. בסעודה המפסקת: לאכול שום. דלא [illegible] שום. והוא מועיל: (ז) זהו כבודו. ואע"פ [illegible] מפסיד הבן. לית לן בה. ואפי' לא אמר הנודר שנתכוין לכבודו. ושאמר שנתכוין לד"א. אסור: התקבלתי. קמ"ל. דאפי' מדר עצמו מצי לומר כן: אישות. קמ"ל. אף דמלוה שיעמוד. לא אמרינן דנתכוין לד"א: ושתיה. ורק בסעודה [illegible]

סוף ך. ר"ס פ"ג. ראוהו ב"ד: סנות פ"ב. רבי אומר: סוף ש. סנות פ"ו. שנו חכמים: סוף ת.

ברכות פ"ד. תפלת השחר

תפלת השחר עד חצות. רבי יהודה אומר עד **ארבע** שעות. **תפלת** המנחה עד הערב. רבי יהודה אומר עד **פלג** המנחה. **תפלת** הערב אין לה קבע. ושל מוספין כל היום. **רבי יהודה** אומר **עד שבע** שעות: **ב** רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית **המדרש** וביציאתו תפלה קצרה. אמרו לו מה מקום לתפלה זו. **אמר להם.** בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה ע"י. וביציאתי אני **נותן הודיה** על חלקי: **ג** רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם **שמונה עשרה.** רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה. רבי עקיבא אומר. **אם שגורה** תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה. ואם לאו מעין **י"ח: ד רבי אליעזר** אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו **תחנונים. רבי יהושע אומר** המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר. **הושע השם את** עמך את שארית ישראל. בכל פרשת **העבור** יהיו צרכיהם **לפניך.**

תפלת. ד' פרקים. שלים סיום מע"ס עד גה"כ. וקי"ל לכתחל' כר"י. ובדיעבד כת"ק: פלג המנחה. מנחה קטנה. והוא ב' שעות והגי קודם גה"כ. ולכלו שעה תביע. והלכה שמותר לעשות כמו שירצה. אך לא כפעם כמר ופעם כמר: קבע. אינה הוכה. ובשדלא הוכה. וזמנה כל הלילה: ז' שעות. וכל'. מצוה אח"כ יצא. ומנ"א שושע: (ב) מה מקום. מה ענין: (ג) מעין י"ח. י"א מקצר מטח כל ברכה: וי"א הבינו. אך ב' ראשונות ואחרונות אומר כדינו: ר"ע אומר. וכן הלכה בעת דחק ובקין. ולא בתוקף. פנ"ל מסר בברכת השנים: (ד) קבע. כמשא במסירות: תחנונים. אינה מתקבלת כ"כ: פרשת. אפי' כשפורשין לעבירה. יתן להם צרכם. ואינה הלכה:

באלי שומע תפלה: ה היה רוכב על החמור ירד. ואם אינו יכול לירד. יחזיר את פניו. ואם אינו יכול להחזיר את פניו. יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: ו היה יושב בספינה או בקרון או באסדא. יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: ז רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר. רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר. היחיד פטור מתפלת המוספין:

(ה) ירד. והלכה. ואם לא יוכל לירד. ומהגלגל אפי' מסוך. ואם לאו. יחזור פניו: (ו) כנגדה. (פלמ"ס) פניס קמדים יהד ממפיסין פניס כמים: (ז) נמבר עיר. כלנור. והלכה כחכמים:

אחר הלימוד. יאמר פלגם א: ויאמר קדמונית. והמקבלה מלות בכל גלילות פ"י:

אנא ה' אל מלא רחמים אשר בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש והנשמות אשר אתה עשית. יהיו לרצון לפני כסא כבודך למוד תורה שזכיתי (ללמ"ס) ותפלתי בעבור להעלה נשמתו מעלה מעלה על כנפי השכינה. ויקוים בו (תלים סד) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: יזכה להזות בנועמך ולבקר בהיכלך ולשבוע מטובך אשר עין (ישעיה סד) לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. כדכתיב (תלים ס) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח: העלה רוחו בגן עדן ויהנה ויתענג מטוב הצפון. כדכתיב (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ותפרוש עליו סוכת שלומך. ותאיר עליו אור השלמה. אור המאור אור המצוהצח. וישר שירת דודים בחברת הצדיקים והצדקניות חסידים והסידות. בין הצפרין קדישין שרים ונוגנים. כדכתיב (שם סח) ראו הליכותיך אלהים הליכות אלי מלכי בקדש. קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות. ותנוח נפשו בגן הרוה. כדכתיב (שם פד) גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחיה את מזבחותיך ה' צבאות מלכי ואלהי: ויזכה לראות זיו וזהר כבודך. כדכתיב. מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים: ואת עצמותיו בקבר תהליץ ותדשן. ועפרו הנגער תרוה ותערן. וישאר במנוחה נכונה בהודה בשמחה ובשיבוב עד אשר יקיצו הישיני עפר ויעמדו לגורלם. ויקוים בו מקרא שכתוב (ישעיה נח) ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו: ולקץ הימין תכוננהו. והעמידהו בנפש רוח ונשמה יחידה חיה. כמו שכתוב (שם) ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת: עם כל הצדיקים והצדקניות חסידים והסידות ממתי עמך ישראל. אמן:

אח"כ יאמר קדיש דרבנן. ואח"כ יאמר בתהלים מתחילת ספר. לותיות שם הנפטר ולותיות נשמת. ויכל לומר קדיש אחריו כי לתורה הקהלים מקובל לפני הש"י כלימוד בנגעים ואהלות:

בלע המות לנצח ומחה דמעה מעל כל פנים. במהרה בימינו. אמן:

יהי רצון קודם אמירת תהלים

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו הבוחר בדוד עבדו ובזרעו אחריו. והבוחר בשירות ותשבחות. שתפן ברחמים. אל קריאת מזמורי תהלים שאקרא. כאלו אמרם דוד המלך עה בעצמו. זכותו יגן עלינו. ויעמוד לנו זכות פסוקי תהלים. וזכות תיבותיהם ואותיותיהם ונקודותיהם וטעמיהם. והשמות היוצאים מהם בראשי תיבות ובסופי תיבות. לכפר פשעינו ועונותינו וחטאתינו. ולזמר עריצים. ולהכרית כל החוחים והקוצים הסובבים את השושנה העליונה. ולחבר אשת נעורים עם דודה. באהבה ואחוה ורעות. ומשם ימשך לנו שפע לנפש רוח ונשמה. לטהרנו מעונותינו. ולסלוח חטאתינו. ולכפר פשעינו. כמו שסלחת לדוד שאמר מזמורים אלו לפניך. כמו שנאמר. גם יהוה העביר חטאתך לא תמות: ואל תקחנו מהעולם הזה קודם זמננו. עד מלאת שנותינו כצ"ל באופן שנוכל לתקן את אשר שחתנו. וזכות דוד המלך ע"ה יגן עלינו ובעדנו. שתאריך אפך. עד שובנו אליך בתשובה שלמה לפניך. ומאוצר מתנת חנם חננו. כדכתיב. וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם: וכשם שאנו אומרים לפניך שירים בעולם הזה. כך נזכה לומר לפניך יהוה אלהינו. שיר ושבחה לעולם הבא. ועל ידי אמירת תהלים. תתעורר חבצלת השרון. לשיר בקול נעים גילת ורנן. כבוד הלבנון נתן לה. הוד והדר בבית אלהינו. במהרה בימינו. אמן סלה:

לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוה נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ. נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִירוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יהוה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים: הֲרֵינִי מְזַמֵּן אֶת פִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ אֶת בּוֹרְאִי. לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ. עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם. בְּיִחוּדָא שְׁלִים. בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

אחר שסיים התהלים יאמר זה:

מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יהוה שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל: וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיהוה מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה: וַיַּעְזְרֵם יהוה וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי חָסוּ בוֹ:

מעלת אמירת תהלים וזימורו ומעשה רב

(א) דוד המלך ע"ה התפלל וכו'. שיהא חשוב לפניו אמירת תהלים ליתן שכר עליו כעוסק בנגעים ואהלות. ולימודו מועיל לתיקון פגם הברית: (ב) האומר תהלים בכל יום. כאלו קיים כל התורה. וזוכה להיות תחת כסא הכבוד. ושם מן המובחר ללמוד אותו בהשכמה מעומק הלילה: (ג) העוסק לידבק בה' יתב' ובשבחיו. ידבק בלימוד תהלים. ומסוגל להדבק בת"ח סידועה. מהסכנה: (ד) יזהר לומר כל ס' תהלים בכל שבת. ואם יוכל ללמוד אותו ב"פ בכל שבוע. פ"א בחול ופ"א בשבת. מה טוב. כי ב"פ הם ש' מזמורים. גימטריא כפ"ר. ומבטל יצ"ר: (ה) הרגיל בתהלים. דוחה כל מיני פורעניות וכמה פגעים רעים. מעליו ובי"ב ומשפחתו וכל בני דורו. ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע. ברכות טובות והצלחות ורחמים וחסדים. ואין דבר להגין מהמזיקין. כאמירת קדים על תהלים: (ו) ההולך בדרך ים. ילמוד בכל יום בספינה מזמורי תהלים בכוונה ובנגינה: (ז) יש ותיקין שקורין כל תהלים באשמורת. ובס"י יש הבטחה בכל נהכ"נ. שקורין כל תהלים בכל יום באשמורת: (ח) בגמ' קי"ג. הם בכפר א' זקן א' ירא שמים מסכן וחסיד. ולא ידע ספר רק פסוקי המקרא. והיה אומר ס' תהלים בכל יום. והלשר בפיבם מזכה. ותוך ל' בא בחלום לרבם א' מופלג בתכריכין וס' קטן בזרועו. א"ל הא לך החוש שקברתך ביום פ'. ויאמר אני. א"ל ומה הספר הזה בידך. א"ל ס' תהלים. ובאתי להזהירך שתזהיר בני הטוב שלמדתי בו. שיברחו משם ויגלו. כי כ"ז שדהי שם. בזכות שגמרתי תהלים בכל יום זה כמה שנים. הצליחו בשלוה ובגלל. ועתה אין מי שיגן עליהם וכלתה עליהם הרעה. ובבוקר נהפכו רוח הכהם. ושלח שליח מיוחד לשם במכתב והזהירם. והירלים מגלגל אילו. ומקלחם נחייתו מפורענות ונעלה שם ופגע בם יד ה'. ע"כ יזהר לומר בכל יום כמה מזמורים לפחות (וקודם התפלה. ומסוגל לעצר עדילים ולהסרית המשפטים) במתון ובכוונה כפי יכלתו. ולכבוד הבורא ב"ה לבד. ולא לשום פניה ח"ו:

מפתחות

מפתח נקוטי מזמורים המסודרים על דבני יום ביומו חגו וחדשו ושבתו דבר דבור על אופניו ועניינו:

ביום א	כד	פרשת פרה	נא	יום א דראש השנה	סז
ביום ב	מח	פרשת החודש	עז	יום ב דראש השנה	פא
ביום ג	פב	שבת הגדול	צה	בעשרת ימי תשובה	קל
ביום ד	צד	ליום א דפסח	קה	שבת תשובה	לב
ביום ה	פא	ליום ב דפסח	קו	ערב יום כפור	קז
ביום ו	צג	חול המועד דפסח	עה	כל נדרי	צז
ביום השבת	צב	יום ז דפסח	יח	יום כפור	לב
לראש חודש	קד	יום ח דפסח קלו או	קיד	יום א דסוכות	צו
לשבת בראשית	ה	אסרו חג של פסח	קיח	יום ב דסוכות	פו
לחנוכה	ל	שני וחמישי ושני	לג	חול המועד דסוכות	עז
בעשרה בטבת	עד	יום א דשבועות	כט	הושענא רבה פח או	סא
לפרשת שקלים	מט	יום ב דשבועות	סח	שמיני עצרת	כה
לפרשת זכור	קט	שבעה עשר בתמוז	עט	שמחת תורה	קכז
לתענית אסתר	כב	תשעה באב	קלז	לחתונה	יט
לפורים	ז	שבת נחמו	קכב	בבית האבל	כט
לשושן פורים	ס	ערב ראש השנה	צח	לברית מילה	יב

ספר ראשון

א א אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת
רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב
לֵצִים לֹא יָשָׁב׃ ב כִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה חֶפְצוֹ
וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה׃ ג וְהָיָה כְּעֵץ
שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ
וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ׃
ד לֹא כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם כַּמֹּץ אֲשֶׁר תִּדְּפֶנּוּ
רוּחַ׃ ה עַל כֵּן לֹא יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט
וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים׃ ו כִּי יוֹדֵעַ יְהוָה
דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃

ב א לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק׃
ב יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד עַל
יְהוָה וְעַל מְשִׁיחוֹ׃ ג נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ
וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ׃ ד יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם
יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג לָמוֹ׃ ה אָז יְדַבֵּר אֵלֵימוֹ
בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ יְבַהֲלֵמוֹ׃ ו וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי
עַל צִיּוֹן הַר קָדְשִׁי׃ ז אֲסַפְּרָה אֶל חֹק יְהוָה
אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ׃ ח שְׁאַל
מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי
אָרֶץ׃ ט תְּרֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר
תְּנַפְּצֵם׃ י וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי
אָרֶץ׃ יא עִבְדוּ אֶת יְהוָה בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה׃
יב נַשְּׁקוּ בַר פֶּן יֶאֱנַף וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי יִבְעַר
כִּמְעַט אַפּוֹ אַשְׁרֵי כָּל חוֹסֵי בוֹ׃

ג א מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם
בְּנוֹ׃ ב יְהוָה מָה רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי׃
ג רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים
סֶלָה׃ ד וְאַתָּה יְהוָה מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים
רֹאשִׁי׃ ה קוֹלִי אֶל יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ
סֶלָה׃ ו אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְהוָה
יִסְמְכֵנִי׃ ז לֹא אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב
שָׁתוּ עָלָי׃ ח קוּמָה יְהוָה הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי הִכִּיתָ
אֶת כָּל אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ׃ ט לַיהוָה
הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה׃

ד א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב בְּקָרְאִי
עֲנֵנִי אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע
תְּפִלָּתִי׃ ג בְּנֵי אִישׁ עַד מֶה כְבוֹדִי לִכְלִמָּה
תֶּאֱהָבוּן רִיק תְּבַקְשׁוּ כָזָב סֶלָה׃ ד וּדְעוּ כִּי
הִפְלָה יְהוָה חָסִיד לוֹ יְהוָה יִשְׁמַע בְּקָרְאִי
אֵלָיו׃ ה רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם
עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה׃ ו זִבְחוּ זִבְחֵי צֶדֶק
וּבִטְחוּ אֶל יְהוָה׃ ז רַבִּים אֹמְרִים מִי יַרְאֵנוּ
טוֹב נְסָה עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ יְהוָה׃ ח נָתַתָּה
שִׂמְחָה בְלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ׃
ט בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי אַתָּה יְהוָה
לְבָדָד לָבֶטַח תּוֹשִׁיבֵנִי׃

ה א לַמְנַצֵּחַ אֶל הַנְּחִילוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃
ב אֲמָרַי הַאֲזִינָה יְהוָה בִּינָה הֲגִיגִי׃ ג הַקְשִׁיבָה
לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל׃
ד יְהוָה בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לְךָ
וַאֲצַפֶּה׃ ה כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה לֹא
יְגֻרְךָ רָע׃ ו לֹא יִתְיַצְּבוּ הוֹלְלִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ
שָׂנֵאתָ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ ז תְּאַבֵּד דֹּבְרֵי כָזָב
אִישׁ דָּמִים וּמִרְמָה יְתָעֵב יְהוָה׃ ח וַאֲנִי בְּרֹב
חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל
קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ׃ ט יְהוָה נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ
לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ׃ י כִּי אֵין
בְּפִיהוּ נְכוֹנָה קִרְבָּם הַוּוֹת קֶבֶר פָּתוּחַ גְּרוֹנָם
לְשׁוֹנָם יַחֲלִיקוּן׃ יא הַאֲשִׁימֵם אֱלֹהִים יִפְּלוּ
מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם בְּרֹב פִּשְׁעֵיהֶם הַדִּיחֵמוֹ כִּי מָרוּ
בָךְ׃ יב וְיִשְׂמְחוּ כָל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנֵּנוּ
וְתָסֵךְ עָלֵימוֹ וְיַעְלְצוּ בְךָ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ יג כִּי
אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק יְהוָה כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ׃

ו א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר
לְדָוִד׃ ב יְהוָה אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל בַּחֲמָתְךָ
תְיַסְּרֵנִי׃ ג חָנֵּנִי יְהוָה כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי
יְהוָה כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי׃ ד וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד
וְאַתָּה יְהוָה עַד מָתָי׃ ה שׁוּבָה יְהוָה חַלְּצָה
נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃ ו כִּי אֵין בַּמָּוֶת
זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה לָּךְ׃ ז יָגַעְתִּי
בְאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי
עַרְשִׂי אַמְסֶה׃ ח עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה
בְּכָל צוֹרְרָי׃ ט סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי
שָׁמַע יְהוָה קוֹל בִּכְיִי׃ י שָׁמַע יְהוָה תְּחִנָּתִי יְהוָה
תְּפִלָּתִי יִקָּח׃ יא יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל אֹיְבָי
יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע׃

ז א שִׁגָּיוֹן לְדָוִד אֲשֶׁר שָׁר לַיהוָה עַל דִּבְרֵי

כּוּשׁ בֶּן יְמִינִי: ב יְהֹוָה אֱלֹהַי בְּךָ חָסִיתִי
הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל רֹדְפַי וְהַצִּילֵנִי: ג פֶּן יִטְרֹף
כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פֹּרֵק וְאֵין מַצִּיל: ד יְהֹוָה אֱלֹהַי
אִם עָשִׂיתִי זֹאת אִם יֶשׁ עָוֶל בְּכַפָּי: ה אִם
גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם:
ו יִרַדֹּף אוֹיֵב נַפְשִׁי וְיַשֵּׂג וְיִרְמֹס לָאָרֶץ חַיָּי
וּכְבוֹדִי לֶעָפָר יַשְׁכֵּן סֶלָה: ז קוּמָה יְהֹוָה בְּאַפֶּךָ
הִנָּשֵׂא בְּעַבְרוֹת צוֹרְרָי וְעוּרָה אֵלַי מִשְׁפָּט
צִוִּיתָ: ח וַעֲדַת לְאֻמִּים תְּסוֹבְבֶךָּ וְעָלֶיהָ לַמָּרוֹם
שׁוּבָה: ט יְהֹוָה יָדִין עַמִּים שָׁפְטֵנִי יְהֹוָה כְּצִדְקִי
וּכְתֻמִּי עָלָי: י יִגְמָר נָא רַע רְשָׁעִים וּתְכוֹנֵן
צַדִּיק וּבֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹהִים צַדִּיק:
יא מָגִנִּי עַל אֱלֹהִים מוֹשִׁיעַ יִשְׁרֵי לֵב: יב אֱלֹהִים
שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם: יג אִם לֹא
יָשׁוּב חַרְבּוֹ יִלְטוֹשׁ קַשְׁתּוֹ דָרַךְ וַיְכוֹנְנֶהָ:
יד וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי מָוֶת חִצָּיו לְדֹלְקִים יִפְעָל:
טו הִנֵּה יְחַבֶּל אָוֶן וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר:
טז בּוֹר כָּרָה וַיַּחְפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יִפְעָל:
יז יָשׁוּב עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְעַל קָדְקֳדוֹ חֲמָסוֹ יֵרֵד:
יח אוֹדֶה יְהֹוָה כְּצִדְקוֹ וַאֲזַמְּרָה שֵׁם יְהֹוָה עֶלְיוֹן:
ח א לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד: ב יְהֹוָה
אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם: ג מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים
יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב
וּמִתְנַקֵּם: ד כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ
יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה: ה מָה אֱנוֹשׁ כִּי
תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ: ו וַתְּחַסְּרֵהוּ
מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ:
ז תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת
רַגְלָיו: ח צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי:
ט צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים:
י יְהֹוָה אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ:
ט א לַמְנַצֵּחַ עַל מוּת לַבֵּן מִזְמוֹר לְדָוִד:
ב אוֹדֶה יְהֹוָה בְּכָל לִבִּי אֲסַפְּרָה כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ:
ג אֶשְׂמְחָה וְאֶעֶלְצָה בָךְ אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ עֶלְיוֹן:
ד בְּשׁוּב אוֹיְבַי אָחוֹר יִכָּשְׁלוּ וְיֹאבְדוּ מִפָּנֶיךָ:
ה כִּי עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי יָשַׁבְתָּ לְכִסֵּא
שׁוֹפֵט צֶדֶק: ו גָּעַרְתָּ גוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע שְׁמָם
מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד: ז הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח
וְעָרִים נָתַשְׁתָּ אָבַד זִכְרָם הֵמָּה: ח וַיהֹוָה לְעוֹלָם
יֵשֵׁב כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ: ט וְהוּא יִשְׁפֹּט
תֵּבֵל בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים בְּמֵישָׁרִים: י וִיהִי
יְהֹוָה מִשְׂגָּב לַדָּךְ מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה:
יא וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ
יְהֹוָה: יב זַמְּרוּ לַיהֹוָה יֹשֵׁב צִיּוֹן הַגִּידוּ בָעַמִּים
עֲלִילוֹתָיו: יג כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח
צַעֲקַת עֲנָוִים: יד חָנְנֵנִי יְהֹוָה רְאֵה עָנְיִי מִשֹּׂנְאָי
מְרוֹמְמִי מִשַּׁעֲרֵי מָוֶת: טו לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל
תְּהִלָּתֶיךָ בְּשַׁעֲרֵי בַת צִיּוֹן אָגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ:
טז טָבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ בְּרֶשֶׁת זוּ טָמָנוּ
נִלְכְּדָה רַגְלָם: יז נוֹדַע יְהֹוָה מִשְׁפָּט עָשָׂה בְּפֹעַל
כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע הִגָּיוֹן סֶלָה: יח יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים
לִשְׁאוֹלָה כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים: יט כִּי לֹא
לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן תִּקְוַת עֲנִיִּים תֹּאבַד לָעַד:
כ קוּמָה יְהֹוָה אַל יָעֹז אֱנוֹשׁ יִשָּׁפְטוּ גוֹיִם עַל
פָּנֶיךָ: כא שִׁיתָה יְהֹוָה מוֹרָה לָהֶם יֵדְעוּ גוֹיִם
אֱנוֹשׁ הֵמָּה סֶלָה:
י א לָמָה יְהֹוָה תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק תַּעְלִים
לְעִתּוֹת בַּצָּרָה: ב בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי
יִתָּפְשׂוּ בִּמְזִמּוֹת זוּ חָשָׁבוּ: ג כִּי הִלֵּל רָשָׁע עַל
תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ בֵּרֵךְ נִאֵץ יְהֹוָה: ד רָשָׁע
כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל מְזִמּוֹתָיו:
ה יָחִילוּ דְרָכָיו בְּכָל עֵת מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ
מִנֶּגְדּוֹ כָּל צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם: ו אָמַר בְּלִבּוֹ
בַּל אֶמּוֹט לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר לֹא בְרָע: ז אָלָה
פִּיהוּ מָלֵא וּמִרְמוֹת וָתֹךְ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל
וָאָוֶן: ח יֵשֵׁב בְּמַאְרַב חֲצֵרִים בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג
נָקִי עֵינָיו לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ: ט יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר
כְּאַרְיֵה בְסֻכֹּה יֶאֱרֹב לַחֲטוֹף עָנִי יַחְטֹף עָנִי
בְּמָשְׁכוֹ בְרִשְׁתּוֹ: י יִדְכֶּה יָשֹׁחַ וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו
חֵלְכָּאִים: יא אָמַר בְּלִבּוֹ שָׁכַח אֵל הִסְתִּיר
פָּנָיו בַּל רָאָה לָנֶצַח: יב קוּמָה יְהֹוָה אֵל נְשָׂא
יָדֶךָ אַל תִּשְׁכַּח עֲנָוִים: יג עַל מֶה נִאֵץ רָשָׁע
אֱלֹהִים אָמַר בְּלִבּוֹ לֹא תִדְרֹשׁ: יד רָאִתָה כִּי
אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט לָתֵת בְּיָדֶךָ עָלֶיךָ
יַעֲזֹב חֵלְכָה יָתוֹם אַתָּה הָיִיתָ עוֹזֵר: טו שְׁבֹר
זְרוֹעַ רָשָׁע וָרָע תִּדְרוֹשׁ רִשְׁעוֹ בַל תִּמְצָא:
טז יְהֹוָה מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ:

יז תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ יְהוָה תָּכִין לִבָּם
תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ: יח לִשְׁפֹּט יָתוֹם וָדָךְ בַּל יוֹסִיף
עוֹד לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ מִן הָאָרֶץ:
יא א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּיהוָה חָסִיתִי אֵיךְ
תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוּדִי הַרְכֶם צִפּוֹר: ב כִּי הִנֵּה
הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל יֶתֶר
לִירוֹת בְּמוֹ אֹפֶל לְיִשְׁרֵי לֵב: ג כִּי הַשָּׁתוֹת
יֵהָרֵסוּן צַדִּיק מַה פָּעָל: ד יְהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ
יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ עֵינָיו יֶחֱזוּ עַפְעַפָּיו יִבְחֲנוּ
בְּנֵי אָדָם: ה יְהוָה צַדִּיק יִבְחָן וְרָשָׁע וְאֹהֵב
חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ: ו יַמְטֵר עַל רְשָׁעִים פַּחִים
אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם: ז כִּי
צַדִּיק יְהוָה צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנֵימוֹ:
יב א לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד:
ב הוֹשִׁיעָה יְהוָה כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים
מִבְּנֵי אָדָם: ג שָׁוְא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ
שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ: ד יַכְרֵת יְהוָה
כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת: ה אֲשֶׁר
אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן
לָנוּ: ו מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה
אָקוּם יֹאמַר יְהוָה אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ:
ז אִמְרוֹת יְהוָה אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף
בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם: ח אַתָּה יְהוָה
תִּשְׁמְרֵם תִּצְּרֶנּוּ מִן הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם: ט סָבִיב
רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן כְּרֻם זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם:
יג א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: ב עַד אָנָה יְהוָה
תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח עַד אָנָה תַּסְתִּיר אֶת פָּנֶיךָ
מִמֶּנִּי: ג עַד אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי יָגוֹן
בִּלְבָבִי יוֹמָם עַד אָנָה יָרוּם אֹיְבִי עָלָי:
ד הַבִּיטָה עֲנֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן
הַמָּוֶת: ה פֶּן יֹאמַר אֹיְבִי יְכָלְתִּיו צָרַי יָגִילוּ
כִּי אֶמּוֹט: ו וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי
בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלָי:
יד א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין
אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עֹשֵׂה
טוֹב: ב יְהוָה מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם
לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת אֱלֹהִים: ג הַכֹּל
סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה טוֹב אֵין גַּם אֶחָד:
ד הֲלֹא יָדְעוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם
יְהוָה לֹא קָרָאוּ: ה שָׁם פָּחֲדוּ פָחַד כִּי אֱלֹהִים
בְּדוֹר צַדִּיק: ו עֲצַת עָנִי תָבִישׁוּ כִּי יְהוָה
מַחְסֵהוּ: ז מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב
יְהוָה שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל:
טו א מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה מִי יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ מִי
יִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשֶׁךָ: ב הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק
וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ: ג לֹא רָגַל עַל לְשֹׁנוֹ לֹא
עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה וְחֶרְפָּה לֹא נָשָׂא עַל קְרֹבוֹ:
ד נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֶת יִרְאֵי יְהוָה יְכַבֵּד
נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמִר: ה כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ
וְשֹׁחַד עַל נָקִי לֹא לָקָח עֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט
לְעוֹלָם:
טז א מִכְתָּם לְדָוִד שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי חָסִיתִי בָךְ:
ב אָמַרְתְּ לַיהוָה אֲדֹנָי אָתָּה טוֹבָתִי בַּל עָלֶיךָ:
ג לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל חֶפְצִי
בָם: ד יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ בַּל אַסִּיךְ
נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וּבַל אֶשָּׂא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׂפָתָי:
ה יְהוָה מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי:
ו חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִמִים אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה
עָלָי: ז אֲבָרֵךְ אֶת יְהוָה אֲשֶׁר יְעָצָנִי אַף לֵילוֹת
יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי: ח שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי
מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט: ט לָכֵן שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי
אַף בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח: י כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי
לִשְׁאוֹל לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לִרְאוֹת שָׁחַת:
יא תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת פָּנֶיךָ
נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:
יז א תְּפִלָּה לְדָוִד שִׁמְעָה יְהוָה צֶדֶק הַקְשִׁיבָה
רִנָּתִי הַאֲזִינָה תְפִלָּתִי בְּלֹא שִׂפְתֵי מִרְמָה:
ב מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא עֵינֶיךָ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים:
ג בָּחַנְתָּ לִבִּי פָּקַדְתָּ לַּיְלָה צְרַפְתַּנִי בַל תִּמְצָא
זַמֹּתִי בַּל יַעֲבָר פִּי: ד לִפְעֻלּוֹת אָדָם בִּדְבַר
שְׂפָתֶיךָ אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת פָּרִיץ: ה תָּמֹךְ
אֲשֻׁרַי בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ בַּל נָמוֹטּוּ פְעָמָי: ו אֲנִי
קְרָאתִיךָ כִי תַעֲנֵנִי אֵל הַט אָזְנְךָ לִי שְׁמַע
אִמְרָתִי: ז הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים
מִמִּתְקוֹמְמִים בִּימִינֶךָ: ח שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת
עָיִן בְּצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנִי: ט מִפְּנֵי רְשָׁעִים זוּ
שַׁדּוּנִי אֹיְבַי בְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי: י חֶלְבָּמוֹ סָגְרוּ
פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת: יא אַשֻּׁרֵנוּ עַתָּה סְבָבוּנוּ

עֵינֵיהֶם יָשִׁיתוּ לִנְטוֹת בָּאָרֶץ׃ יב דִּמְיֹנוֹ כְּאַרְיֵה
יִכְסוֹף לִטְרוֹף וְכִכְפִיר יֹשֵׁב בְּמִסְתָּרִים׃ יג קוּמָה
יְהוָה קַדְּמָה פָנָיו הַכְרִיעֵהוּ פַּלְּטָה נַפְשִׁי מֵרָשָׁע
חַרְבֶּךָ׃ יד מִמְתִים יָדְךָ יְהוָה מִמְתִים מֵחֶלֶד
חֶלְקָם בַּחַיִּים וּצְפוּנְךָ תְּמַלֵּא בִטְנָם יִשְׂבְּעוּ בָנִים
וְהִנִּיחוּ יִתְרָם לְעוֹלְלֵיהֶם׃ טו אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה
פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ׃

יח א לַמְנַצֵּחַ לְעֶבֶד יְהוָה לְדָוִד אֲשֶׁר דִּבֶּר
לַיהוָה אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל
יְהוָה אוֹתוֹ מִכַּף כָּל אֹיְבָיו וּמִיַּד שָׁאוּל׃ ב וַיֹּאמַר
אֶרְחָמְךָ יְהוָה חִזְקִי׃ ג יְהוָה סַלְעִי וּמְצוּדָתִי
וּמְפַלְטִי אֵלִי צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי
מִשְׂגַּבִּי׃ ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמִן אֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃
ה אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת וְנַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתוּנִי׃
ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סְבָבוּנִי קִדְּמוּנִי מוֹקְשֵׁי מָוֶת׃
ז בַּצַּר לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל אֱלֹהַי אֲשַׁוֵּעַ יִשְׁמַע
מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי לְפָנָיו תָּבוֹא בְאָזְנָיו׃
ח וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וּמוֹסְדֵי הָרִים יִרְגָּזוּ
וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי חָרָה לוֹ׃ ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ
מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ י וַיֵּט שָׁמַיִם
וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃ יא וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב
וַיָּעֹף וַיֵּדֶא עַל כַּנְפֵי רוּחַ׃ יב יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ
סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ חֶשְׁכַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃
יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ עָבָיו עָבְרוּ בָּרָד וְגַחֲלֵי אֵשׁ׃
יד וַיַּרְעֵם בַּשָּׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קֹלוֹ בָּרָד
וְגַחֲלֵי אֵשׁ׃ טו וַיִּשְׁלַח חִצָּיו וַיְפִיצֵם וּבְרָקִים
רָב וַיְהֻמֵּם׃ טז וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת
תֵּבֵל מִגַּעֲרָתְךָ יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפֶּךָ׃
יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃
יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז וּמִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃
יט יְקַדְּמוּנִי בְיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה לְמִשְׁעָן לִי׃
כ וַיּוֹצִיאֵנִי לַמֶּרְחָב יְחַלְּצֵנִי כִּי חָפֵץ בִּי׃
כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃
כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃
כג כִּי כָל מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא אָסִיר
מֶנִּי׃ כד וָאֱהִי תָמִים עִמּוֹ וָאֶשְׁתַּמֵּר מֵעֲוֺנִי׃
כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְצִדְקִי כְּבֹר יָדַי לְנֶגֶד עֵינָיו׃
כו עִם חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם גְּבַר תָּמִים תִּתַּמָּם׃
כז עִם נָבָר תִּתְבָּרָר וְעִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל׃ כח כִּי
אַתָּה עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינַיִם רָמוֹת תַּשְׁפִּיל׃
כט כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי יְהוָה אֱלֹהַי יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃
ל כִּי בְךָ אָרֻץ גְּדוּד וּבֵאלֹהַי אֲדַלֶּג שׁוּר׃ לא הָאֵל
תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא
לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ׃ לב כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי
יְהוָה וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ׃ לג הָאֵל הַמְאַזְּרֵנִי
חָיִל וַיִּתֵּן תָּמִים דַּרְכִּי׃ לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת
וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי׃ לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה
וְנִחֲתָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרוֹעֹתָי׃ לו וַתִּתֶּן לִי מָגֵן
יִשְׁעֶךָ וִימִינְךָ תִסְעָדֵנִי וְעַנְוַתְךָ תַרְבֵּנִי׃
לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃
לח אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד
כַּלּוֹתָם׃ לט אֶמְחָצֵם וְלֹא יֻכְלוּ קוּם יִפְּלוּ תַּחַת
רַגְלָי׃ מ וַתְּאַזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי
תַּחְתָּי׃ מא וְאֹיְבַי נָתַתָּה לִּי עֹרֶף וּמְשַׂנְאַי
אַצְמִיתֵם׃ מב יְשַׁוְּעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ עַל יְהוָה וְלֹא
עָנָם׃ מג וְאֶשְׁחָקֵם כְּעָפָר עַל פְּנֵי רוּחַ כְּטִיט
חוּצוֹת אֲרִיקֵם׃ מד תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עָם
תְּשִׂימֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא יָדַעְתִּי יַעַבְדוּנִי׃
מה לְשֵׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי בְּנֵי נֵכָר יְכַחֲשׁוּ לִי׃
מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם׃ מז חַי
יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרוּם אֱלוֹהֵי יִשְׁעִי׃ מח הָאֵל
הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי וַיַּדְבֵּר עַמִּים תַּחְתָּי׃
מט מְפַלְּטִי מֵאֹיְבָי אַף מִן קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ
חָמָס תַּצִּילֵנִי׃ נ עַל כֵּן אוֹדְךָ בַגּוֹיִם יְהוָה וּלְשִׁמְךָ
אֲזַמֵּרָה׃ נא מַגְדִּל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד
לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם׃

יט א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים
כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ׃ ג יוֹם
לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת׃
ד אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם׃
ה בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם
לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם׃ ו וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא
מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח׃ ז מִקְצֵה
הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין
נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ׃ ח תּוֹרַת יְהוָה תְּמִימָה מְשִׁיבַת
נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃
ט פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְהוָה
בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ י יִרְאַת יְהוָה טְהוֹרָה

עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְהֹוָה אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃
יא הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ
וְנֹפֶת צוּפִים׃ יב גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם
עֵקֶב רָב׃ יג שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃
יד גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז
אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב׃ טו יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי
פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי׃
כ א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב יַעַנְךָ יְהֹוָה בְּיוֹם
צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ ג יִשְׁלַח עֶזְרְךָ
מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃ ד יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶיךָ
וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה׃ ה יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל
עֲצָתְךָ יְמַלֵּא׃ ו נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ
נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהֹוָה כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃ ז עַתָּה יָדַעְתִּי
כִּי הוֹשִׁיעַ יְהֹוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ
בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ׃ ח אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה
בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר׃
ט הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד׃
י יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ׃
כא א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב יְהֹוָה בְּעָזְּךָ
יִשְׂמַח מֶלֶךְ וּבִישׁוּעָתְךָ מַה יָּגֶל מְאֹד׃ ג תַּאֲוַת
לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה׃
ד כִּי תְקַדְּמֶנּוּ בִּרְכוֹת טוֹב תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת
פָּז׃ ה חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ נָתַתָּה לּוֹ אֹרֶךְ יָמִים
עוֹלָם וָעֶד׃ ו גָּדוֹל כְּבוֹדוֹ בִּישׁוּעָתֶךָ הוֹד וְהָדָר
תְּשַׁוֶּה עָלָיו׃ ז כִּי תְשִׁיתֵהוּ בְרָכוֹת לָעַד
תְּחַדֵּהוּ בְשִׂמְחָה אֶת פָּנֶיךָ׃ ח כִּי הַמֶּלֶךְ בֹּטֵחַ
בַּיהֹוָה וּבְחֶסֶד עֶלְיוֹן בַּל יִמּוֹט׃ ט תִּמְצָא יָדְךָ
לְכָל אֹיְבֶיךָ יְמִינְךָ תִּמְצָא שֹׂנְאֶיךָ׃ י תְּשִׁיתֵמוֹ
כְּתַנּוּר אֵשׁ לְעֵת פָּנֶיךָ יְהֹוָה בְּאַפּוֹ יְבַלְּעֵם
וְתֹאכְלֵם אֵשׁ׃ יא פִּרְיָמוֹ מֵאֶרֶץ תְּאַבֵּד וְזַרְעָם
מִבְּנֵי אָדָם׃ יב כִּי נָטוּ עָלֶיךָ רָעָה חָשְׁבוּ
מְזִמָּה בַּל יוּכָלוּ׃ יג כִּי תְּשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם בְּמֵיתָרֶיךָ
תְּכוֹנֵן עַל פְּנֵיהֶם׃ יד רוּמָה יְהֹוָה בְעֻזֶּךָ
נָשִׁירָה וּנְזַמְּרָה גְּבוּרָתֶךָ׃
כב א לַמְנַצֵּחַ עַל אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר מִזְמוֹר לְדָוִד׃
ב אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי רָחוֹק מִישׁוּעָתִי
דִּבְרֵי שַׁאֲגָתִי׃ ג אֱלֹהַי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה
וְלַיְלָה וְלֹא דֻמִיָּה לִי׃ ד וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב
תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל׃ ה בְּךָ בָּטְחוּ אֲבֹתֵינוּ בָּטְחוּ
וַתְּפַלְּטֵמוֹ׃ ו אֵלֶיךָ זָעֲקוּ וְנִמְלָטוּ בְּךָ בָטְחוּ
וְלֹא בוֹשׁוּ׃ ז וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ חֶרְפַּת
אָדָם וּבְזוּי עָם׃ ח כָּל רֹאַי יַלְעִגוּ לִי יַפְטִירוּ
בְשָׂפָה יָנִיעוּ רֹאשׁ׃ ט גֹּל אֶל יְהֹוָה יְפַלְּטֵהוּ
יַצִּילֵהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ׃ י כִּי אַתָּה גֹחִי מִבָּטֶן
מַבְטִיחִי עַל שְׁדֵי אִמִּי׃ יא עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי
מֵרָחֶם מִבֶּטֶן אִמִּי אֵלִי אָתָּה׃ יב אַל תִּרְחַק
מִמֶּנִּי כִּי צָרָה קְרוֹבָה כִּי אֵין עוֹזֵר׃ יג סְבָבוּנִי
פָּרִים רַבִּים אַבִּירֵי בָשָׁן כִּתְּרוּנִי׃ יד פָּצוּ עָלַי
פִּיהֶם אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג׃ טו כַּמַּיִם נִשְׁפַּכְתִּי
וְהִתְפָּרְדוּ כָּל עַצְמוֹתָי הָיָה לִבִּי כַּדּוֹנָג נָמֵס
בְּתוֹךְ מֵעָי׃ טז יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי וּלְשׁוֹנִי מֻדְבָּק
מַלְקוֹחָי וְלַעֲפַר מָוֶת תִּשְׁפְּתֵנִי׃ יז כִּי סְבָבוּנִי
כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי יָדַי
וְרַגְלָי׃ יח אֲסַפֵּר כָּל עַצְמוֹתָי הֵמָּה יַבִּיטוּ
יִרְאוּ בִי׃ יט יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם וְעַל לְבוּשִׁי
יַפִּילוּ גוֹרָל׃ כ וְאַתָּה יְהֹוָה אַל תִּרְחָק אֱיָלוּתִי
לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃ כא הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד
כֶּלֶב יְחִידָתִי׃ כב הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה וּמִקַּרְנֵי
רֵמִים עֲנִיתָנִי׃ כג אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ
קָהָל אֲהַלְלֶךָּ׃ כד יִרְאֵי יְהֹוָה הַלְלוּהוּ כָּל זֶרַע
יַעֲקֹב כַּבְּדוּהוּ וְגוּרוּ מִמֶּנּוּ כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל׃
כה כִּי לֹא בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֱנוּת עָנִי וְלֹא
הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּבְשַׁוְּעוֹ אֵלָיו שָׁמֵעַ׃
כו מֵאִתְּךָ תְהִלָּתִי בְּקָהָל רָב נְדָרַי אֲשַׁלֵּם נֶגֶד
יְרֵאָיו׃ כז יֹאכְלוּ עֲנָוִים וְיִשְׂבָּעוּ יְהַלְלוּ יְהֹוָה
דֹּרְשָׁיו יְחִי לְבַבְכֶם לָעַד׃ כח יִזְכְּרוּ וְיָשֻׁבוּ אֶל
יְהֹוָה כָּל אַפְסֵי אָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל
מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִם׃ כט כִּי לַיהֹוָה הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל
בַּגּוֹיִם׃ ל אָכְלוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ כָּל דִּשְׁנֵי אֶרֶץ
לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל יוֹרְדֵי עָפָר וְנַפְשׁוֹ לֹא חִיָּה׃
לא זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַאדֹנָי לַדּוֹר׃ לב יָבֹאוּ
וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה׃
כג א מִזְמוֹר לְדָוִד יְהֹוָה רֹעִי לֹא אֶחְסָר׃
ב בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי׃
ג נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי צֶדֶק לְמַעַן
שְׁמוֹ׃ ד גַּם כִּי אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא אִירָא
רָע כִּי אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה
יְנַחֲמֻנִי׃ ה תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי

דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: ו אַךְ טוֹב
וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְהֹוָה
לְאֹרֶךְ יָמִים:
כד א לְדָוִד מִזְמוֹר לַיהֹוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל
וְיֹשְׁבֵי בָהּ: ב כִּי הוּא עַל יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל
נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: ג מִי יַעֲלֶה בְהַר יְהֹוָה וּמִי
יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: ד נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב
אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע
לְמִרְמָה: ה יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהֹוָה וּצְדָקָה
מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: ו זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ
יַעֲקֹב סֶלָה: ז שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ
פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: ח מִי זֶה מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד יְהֹוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהֹוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה:
ט שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם
וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: י מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד
יְהֹוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:
כה א לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהֹוָה נַפְשִׁי אֶשָּׂא: ב אֱלֹהַי
בְּךָ בָטַחְתִּי אַל אֵבוֹשָׁה אַל יַעַלְצוּ אֹיְבַי לִי:
ג גַּם כָּל קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים
רֵיקָם: ד דְּרָכֶיךָ יְהֹוָה הוֹדִיעֵנִי אֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי:
ה הַדְרִיכֵנִי בַאֲמִתֶּךָ וְלַמְּדֵנִי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי
יִשְׁעִי אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל הַיּוֹם: ו זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְהֹוָה
וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: ז חַטֹּאות נְעוּרַי
וּפְשָׁעַי אַל תִּזְכֹּר כְּחַסְדְּךָ זְכָר לִי אַתָּה לְמַעַן
טוּבְךָ יְהֹוָה: ח טוֹב וְיָשָׁר יְהֹוָה עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים
בַּדָּרֶךְ: ט יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט וִילַמֵּד עֲנָוִים
דַּרְכּוֹ: י כָּל אָרְחוֹת יְהֹוָה חֶסֶד וֶאֱמֶת לְנֹצְרֵי
בְרִיתוֹ וְעֵדֹתָיו: יא לְמַעַן שִׁמְךָ יְהֹוָה וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֹנִי כִּי רַב הוּא: יב מִי זֶה הָאִישׁ יְרֵא יְהֹוָה
יוֹרֶנּוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר: יג נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין וְזַרְעוֹ
יִירַשׁ אָרֶץ: יד סוֹד יְהֹוָה לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ
לְהוֹדִיעָם: טו עֵינַי תָּמִיד אֶל יְהֹוָה כִּי הוּא
יוֹצִיא מֵרֶשֶׁת רַגְלָי: טז פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי יָחִיד
וְעָנִי אָנִי: יז צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ מִמְּצוּקוֹתַי
הוֹצִיאֵנִי: יח רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי וְשָׂא לְכָל
חַטֹּאותָי: יט רְאֵה אוֹיְבַי כִּי רָבּוּ וְשִׂנְאַת חָמָס
שְׂנֵאוּנִי: כ שָׁמְרָה נַפְשִׁי וְהַצִּילֵנִי אַל אֵבוֹשׁ
כִּי חָסִיתִי בָךְ: כא תֹּם וָיֹשֶׁר יִצְּרוּנִי כִּי קִוִּיתִיךָ:
כב פְּדֵה אֱלֹהִים אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו:

כו א לְדָוִד שָׁפְטֵנִי יְהֹוָה כִּי אֲנִי בְּתֻמִּי הָלַכְתִּי
וּבַיהֹוָה בָּטַחְתִּי לֹא אֶמְעָד: ב בְּחָנֵנִי יְהֹוָה וְנַסֵּנִי
צָרְפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי: ג כִּי חַסְדְּךָ לְנֶגֶד עֵינָי
וְהִתְהַלַּכְתִּי בַּאֲמִתֶּךָ: ד לֹא יָשַׁבְתִּי עִם מְתֵי
שָׁוְא וְעִם נַעֲלָמִים לֹא אָבוֹא: ה שָׂנֵאתִי קְהַל
מְרֵעִים וְעִם רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב: ו אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן
כַּפָּי וַאֲסֹבְבָה אֶת מִזְבַּחֲךָ יְהֹוָה: ז לַשְׁמִעַ
בְּקוֹל תּוֹדָה וּלְסַפֵּר כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ: ח יְהֹוָה
אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: ט אַל
תֶּאֱסֹף עִם חַטָּאִים נַפְשִׁי וְעִם אַנְשֵׁי דָמִים
חַיָּי: י אֲשֶׁר בִּידֵיהֶם זִמָּה וִימִינָם מָלְאָה שֹּׁחַד:
יא וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי: יב רַגְלִי עָמְדָה
בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְהֹוָה:
כז א לְדָוִד יְהֹוָה אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא
יְהֹוָה מָעוֹז חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד: ב בִּקְרֹב עָלַי
מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה
כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ: ג אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא
לִבִּי אִם תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ:
ד אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת יְהֹוָה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי
בְּבֵית יְהֹוָה כָּל יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְהֹוָה
וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ: ה כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה בְּיוֹם רָעָה
יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי: ו וְעַתָּה
יָרוּם רֹאשִׁי עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ
זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיהֹוָה: ז שְׁמַע
יְהֹוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: ח לְךָ אָמַר
לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת פָּנֶיךָ יְהֹוָה אֲבַקֵּשׁ: ט אַל
תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אַל תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי
הָיִיתָ אַל תִּטְּשֵׁנִי וְאַל תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי:
י כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַיהֹוָה יַאַסְפֵנִי: יא הוֹרֵנִי
יְהֹוָה דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי:
יב אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ בִי עֵדֵי שֶׁקֶר
וִיפֵחַ חָמָס: יג לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב
יְהֹוָה בְּאֶרֶץ חַיִּים: יד קַוֵּה אֶל יְהֹוָה חֲזַק וְיַאֲמֵץ
לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְהֹוָה:
כח א לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהֹוָה אֶקְרָא צוּרִי אַל תֶּחֱרַשׁ
מִמֶּנִּי פֶּן תֶּחֱשֶׁה מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם יוֹרְדֵי
בוֹר: ב שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ
בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: ג אַל תִּמְשְׁכֵנִי
עִם רְשָׁעִים וְעִם פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּבְרֵי שָׁלוֹם עִם

רעיהם ורעה בלבבם: ד תן להם כפעלם
וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם
השב גמולם להם: ה כי לא יבינו אל פעלת
יהוה ואל מעשה ידיו יהרסם ולא יבנם:
ו ברוך יהוה כי שמע קול תחנוני: ז יהוה
עזי ומגני בו בטח לבי ונעזרתי ויעלז לבי
ומשירי אהודנו: ח יהוה עז למו ומעוז
ישועות משיחו הוא: ט הושיעה את עמך
וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם:
כט א מזמור לדוד הבו ליהוה בני אלים
הבו ליהוה כבוד ועז: ב הבו ליהוה כבוד שמו
השתחוו ליהוה בהדרת קדש: ג קול יהוה על
המים אל הכבוד הרעים יהוה על מים רבים:
ד קול יהוה בכח קול יהוה בהדר: ה קול יהוה
שבר ארזים וישבר יהוה את ארזי הלבנון:
ו וירקידם כמו עגל לבנון ושרין כמו בן ראמים:
ז קול יהוה חצב להבות אש: ח קול יהוה יחיל
מדבר יחיל יהוה מדבר קדש: ט קול יהוה
יחולל אילות ויחשף יערות ובהיכלו כלו אמר
כבוד: י יהוה למבול ישב וישב יהוה מלך
לעולם: יא יהוה עז לעמו יתן יהוה יברך
את עמו בשלום:

ליום שני

ל א מזמור שיר חנכת הבית לדוד:
ב ארוממך יהוה כי דליתני ולא שמחת איבי
לי: ג יהוה אלהי שועתי אליך ותרפאני: ד יהוה
העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור:
ה זמרו ליהוה חסידיו והודו לזכר קדשו: ו כי
רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר
רנה: ז ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם:
ח יהוה ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת
פניך הייתי נבהל: ט אליך יהוה אקרא ואל אדני
אתחנן: י מה בצע בדמי ברדתי אל שחת
היודך עפר היגיד אמתך: יא שמע יהוה וחנני
יהוה היה עזר לי: יב הפכת מספדי למחול לי
פתחת שקי ותאזרני שמחה: יג למען יזמרך
כבוד ולא ידם יהוה אלהי לעולם אודך:
לא א למנצח מזמור לדוד: ב בך יהוה חסיתי
אל אבושה לעולם בצדקתך פלטני: ג הטה
אלי אזנך מהרה הצילני היה לי לצור מעוז
לבית מצודות להושיעני: ד כי סלעי ומצודתי
אתה ולמען שמך תנחני ותנהלני: ה תוציאני
מרשת זו טמנו לי כי אתה מעוזי: ו בידך
אפקיד רוחי פדיתה אותי יהוה אל אמת:
ז שנאתי השמרים הבלי שוא ואני אל יהוה
בטחתי: ח אגילה ואשמחה בחסדך אשר
ראית את עניי ידעת בצרות נפשי: ט ולא
הסגרתני ביד אויב העמדת במרחב רגלי:
י חנני יהוה כי צר לי עששה בכעס עיני נפשי
ובטני: יא כי כלו ביגון חיי ושנותי באנחה
כשל בעוני כחי ועצמי עששו: יב מכל צררי
הייתי חרפה ולשכני מאד ופחד למידעי ראי
בחוץ נדדו ממני: יג נשכחתי כמת מלב
הייתי ככלי אבד: יד כי שמעתי דבת רבים
מגור מסביב בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי
זממו: טו ואני עליך בטחתי יהוה אמרתי
אלהי אתה: טז בידך עתתי הצילני מיד
אויבי ומרדפי: יז האירה פניך על עבדך
הושיעני בחסדך: יח יהוה אל אבושה כי
קראתיך יבשו רשעים ידמו לשאול:
יט תאלמנה שפתי שקר הדברות על צדיק
עתק בגאוה ובוז: כ מה רב טובך אשר
צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני
אדם: כא תסתירם בסתר פניך מרכסי
איש תצפנם בסכה מריב לשנות: כב ברוך
יהוה כי הפליא חסדו לי בעיר מצור: כג ואני
אמרתי בחפזי נגרזתי מנגד עיניך אכן שמעת
קול תחנוני בשועי אליך: כד אהבו את יהוה
כל חסידיו אמונים נצר יהוה ומשלם על יתר
עשה גאוה: כה חזקו ויאמץ לבבכם כל
המיחלים ליהוה:
לב א לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי
חטאה: ב אשרי אדם לא יחשב יהוה לו
עון ואין ברוחו רמיה: ג כי החרשתי בלו
עצמי בשאגתי כל היום: ד כי יומם ולילה
תכבד עלי ידך נהפך לשדי בחרבוני קיץ
סלה: ה חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי

אָמַרְתִּי אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לַיהוָה וְאַתָּה נָשָׂאתָ
עֲוֹן חַטָּאתִי סֶלָה׃ ו עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד
אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים
אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ׃ ז אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי
רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה׃ ח אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ
בְּדֶרֶךְ זוּ תֵלֵךְ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי׃ ט אַל תִּהְיוּ
כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם
בַּל קְרֹב אֵלֶיךָ׃ י רַבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע
וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהוָה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ׃ יא שִׂמְחוּ בַיהוָה
וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהַרְנִינוּ כָּל יִשְׁרֵי לֵב׃
לג א רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה
תְהִלָּה׃ ב הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ
לוֹ׃ ג שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃
ד כִּי יָשָׁר דְּבַר יְהוָה וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה׃
ה אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ׃
ו בִּדְבַר יְהוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל
צְבָאָם׃ ז כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת
תְּהוֹמוֹת׃ ח יִירְאוּ מֵיְהוָה כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ
יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ ט כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא
צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃ י יְהוָה הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא
מַחְשְׁבוֹת עַמִּים׃ יא עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד
מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר׃ יב אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ׃ יג מִשָּׁמַיִם
הִבִּיט יְהוָה רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם׃ יד מִמְּכוֹן
שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ טו הַיֹּצֵר
יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם׃ טז אֵין
הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב חָיִל גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב כֹּחַ׃
יז שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט׃
יח הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃
יט לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב׃
כ נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא׃
כא כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃
כב יְהִי חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ׃
לד א לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ
וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ׃ ב אֲבָרְכָה אֶת יְהוָה בְּכָל עֵת
תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי׃ ג בַּיהוָה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי
יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ׃ ד גַּדְּלוּ לַיהוָה אִתִּי
וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו׃ ה דָּרַשְׁתִּי אֶת יְהוָה
וְעָנָנִי וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי׃ ו הִבִּיטוּ אֵלָיו

וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּרוּ׃ ז זֶה עָנִי קָרָא וַיהוָה
שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ׃ ח חֹנֶה מַלְאַךְ
יְהוָה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם׃ ט טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי
טוֹב יְהוָה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ׃ י יְראוּ אֶת יְהוָה
קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו׃ יא כְּפִירִים רָשׁוּ
וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב׃ יב לְכוּ
בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְהוָה אֲלַמֶּדְכֶם׃ יג מִי
הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב׃
יד נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה׃
טו סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃
טז עֵינֵי יְהוָה אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם׃
יז פְּנֵי יְהוָה בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃
יח צָעֲקוּ וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם׃
יט קָרוֹב יְהוָה לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃
כ רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְהוָה׃
כא שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃
כב תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃
כג פּוֹדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל
הַחֹסִים בּוֹ׃
לה א לְדָוִד רִיבָה יְהוָה אֶת יְרִיבַי לְחַם אֶת
לֹחֲמָי׃ ב הַחֲזֵק מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי׃
ג וְהָרֵק חֲנִית וּסְגֹר לִקְרַאת רֹדְפָי אֱמֹר לְנַפְשִׁי
יְשֻׁעָתֵךְ אָנִי׃ ד יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי
יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיַחְפְּרוּ חֹשְׁבֵי רָעָתִי׃ ה יִהְיוּ כְּמֹץ
לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהוָה דּוֹחֶה׃ ו יְהִי דַרְכָּם
חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה רֹדְפָם׃ ז כִּי
חִנָּם טָמְנוּ לִי שַׁחַת רִשְׁתָּם חִנָּם חָפְרוּ לְנַפְשִׁי׃
ח תְּבוֹאֵהוּ שׁוֹאָה לֹא יֵדָע וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר טָמַן
תִּלְכְּדוֹ בְּשׁוֹאָה יִפָּל בָּהּ׃ ט וְנַפְשִׁי תָּגִיל בַּיהוָה
תָּשִׂישׂ בִּישׁוּעָתוֹ׃ י כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְהוָה
מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
מִגֹּזְלוֹ׃ יא יְקוּמוּן עֵדֵי חָמָס אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי
יִשְׁאָלוּנִי׃ יב יְשַׁלְּמוּנִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה שְׁכוֹל
לְנַפְשִׁי׃ יג וַאֲנִי בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק עִנֵּיתִי
בַצּוֹם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל חֵיקִי תָשׁוּב׃ יד כְּרֵעַ
כְּאָח לִי הִתְהַלָּכְתִּי כַּאֲבֶל אֵם קֹדֵר שַׁחוֹתִי׃
טו וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֶסְפוּ עָלַי נֵכִים וְלֹא
יָדַעְתִּי קָרְעוּ וְלֹא דָמּוּ׃ טז בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג
חָרֹק עָלַי שִׁנֵּימוֹ׃ יז אֲדֹנָי כַּמָּה תִּרְאֶה הָשִׁיבָה

נַפְשִׁי מִשֹּׁאֵיהֶם מִכְּפִירִים יְחִידָתִי׃ יח אוֹדְךָ בְּקָהָל רָב בְּעָם עָצוּם אֲהַלְלֶךָּ׃ יט אַל יִשְׂמְחוּ לִי אֹיְבַי שֶׁקֶר שֹׂנְאַי חִנָּם יִקְרְצוּ עָיִן׃ כ כִּי לֹא שָׁלוֹם יְדַבֵּרוּ וְעַל רִגְעֵי אֶרֶץ דִּבְרֵי מִרְמוֹת יַחֲשֹׁבוּן׃ כא וַיַּרְחִיבוּ עָלַי פִּיהֶם אָמְרוּ הֶאָח הֶאָח רָאֲתָה עֵינֵנוּ׃ כב רָאִיתָה יְהֹוָה אַל תֶּחֱרַשׁ אֲדֹנָי אַל תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃ כג הָעִירָה וְהָקִיצָה לְמִשְׁפָּטִי אֱלֹהַי וַאדֹנָי לְרִיבִי׃ כד שָׁפְטֵנִי כְצִדְקְךָ יְהֹוָה אֱלֹהָי וְאַל יִשְׂמְחוּ לִי׃ כה אַל יֹאמְרוּ בְלִבָּם הֶאָח נַפְשֵׁנוּ אַל יֹאמְרוּ בִּלַּעֲנוּהוּ׃ כו יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ יַחְדָּו שְׂמֵחֵי רָעָתִי יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת וּכְלִמָּה הַמַּגְדִּילִים עָלָי׃ כז יָרֹנּוּ וְיִשְׂמְחוּ חֲפֵצֵי צִדְקִי וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהֹוָה הֶחָפֵץ שְׁלוֹם עַבְדּוֹ׃ כח וּלְשׁוֹנִי תֶּהְגֶּה צִדְקֶךָ כָּל הַיּוֹם תְּהִלָּתֶךָ׃

לו א לַמְנַצֵּחַ לְעֶבֶד יְהֹוָה לְדָוִד׃ ב נְאֻם פֶּשַׁע לָרָשָׁע בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו׃ ג כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֺנוֹ לִשְׂנֹא׃ ד דִּבְרֵי פִיו אָוֶן וּמִרְמָה חָדַל לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב׃ ה אָוֶן יַחְשֹׁב עַל מִשְׁכָּבוֹ יִתְיַצֵּב עַל דֶּרֶךְ לֹא טוֹב רָע לֹא יִמְאָס׃ ו יְהֹוָה בְּהַשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ עַד שְׁחָקִים׃ ז צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל מִשְׁפָּטֶךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְהֹוָה׃ ח מַה יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן׃ ט יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם׃ י כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר׃ יא מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי לֵב׃ יב אַל תְּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה וְיַד רְשָׁעִים אַל תְּנִדֵנִי׃ יג שָׁם נָפְלוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּחוּ וְלֹא יָכְלוּ קוּם׃

לז א לְדָוִד אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים אַל תְּקַנֵּא בְּעֹשֵׂי עַוְלָה׃ ב כִּי כֶחָצִיר מְהֵרָה יִמָּלוּ וּכְיֶרֶק דֶּשֶׁא יִבּוֹלוּן׃ ג בְּטַח בַּיהֹוָה וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה׃ ד וְהִתְעַנַּג עַל יְהֹוָה וְיִתֶּן לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ׃ ה גּוֹל עַל יְהֹוָה דַּרְכֶּךָ וּבְטַח עָלָיו וְהוּא יַעֲשֶׂה׃ ו וְהוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֶךָ וּמִשְׁפָּטֶךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ ז דּוֹם לַיהֹוָה וְהִתְחוֹלֵל לוֹ אַל תִּתְחַר בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ בְּאִישׁ עֹשֶׂה מְזִמּוֹת׃ ח הֶרֶף מֵאַף וַעֲזֹב חֵמָה אַל תִּתְחַר אַךְ לְהָרֵעַ׃ ט כִּי מְרֵעִים יִכָּרֵתוּן וְקֹוֵי יְהֹוָה הֵמָּה יִירְשׁוּ אָרֶץ׃ י וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ׃ יא וַעֲנָוִים יִירְשׁוּ אָרֶץ וְהִתְעַנְּגוּ עַל רֹב שָׁלוֹם׃ יב זֹמֵם רָשָׁע לַצַּדִּיק וְחֹרֵק עָלָיו שִׁנָּיו׃ יג אֲדֹנָי יִשְׂחַק לוֹ כִּי רָאָה כִּי יָבֹא יוֹמוֹ׃ יד חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים וְדָרְכוּ קַשְׁתָּם לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי דָרֶךְ׃ טו חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְּׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה׃ טז טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים רַבִּים׃ יז כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה וְסוֹמֵךְ צַדִּיקִים יְהֹוָה׃ יח יוֹדֵעַ יְהֹוָה יְמֵי תְמִימִם וְנַחֲלָתָם לְעוֹלָם תִּהְיֶה׃ יט לֹא יֵבֹשׁוּ בְּעֵת רָעָה וּבִימֵי רְעָבוֹן יִשְׂבָּעוּ׃ כ כִּי רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ וְאֹיְבֵי יְהֹוָה כִּיקַר כָּרִים כָּלוּ בֶעָשָׁן כָּלוּ׃ כא לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן׃ כב כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אָרֶץ וּמְקֻלָּלָיו יִכָּרֵתוּ׃ כג מֵיְהֹוָה מִצְעֲדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ וְדַרְכּוֹ יֶחְפָּץ׃ כד כִּי יִפֹּל לֹא יוּטָל כִּי יְהֹוָה סוֹמֵךְ יָדוֹ׃ כה נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם׃ כו כָּל הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה׃ כז סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב וּשְׁכֹן לְעוֹלָם׃ כח כִּי יְהֹוָה אֹהֵב מִשְׁפָּט וְלֹא יַעֲזֹב אֶת חֲסִידָיו לְעוֹלָם נִשְׁמָרוּ וְזֶרַע רְשָׁעִים נִכְרָת׃ כט צַדִּיקִים יִירְשׁוּ אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ׃ ל פִּי צַדִּיק יֶהְגֶּה חָכְמָה וּלְשׁוֹנוֹ תְּדַבֵּר מִשְׁפָּט׃ לא תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּלִבּוֹ לֹא תִמְעַד אֲשֻׁרָיו׃ לב צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ׃ לג יְהֹוָה לֹא יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ׃ לד קַוֵּה אֶל יְהֹוָה וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וִירוֹמִמְךָ לָרֶשֶׁת אָרֶץ בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ לה רָאִיתִי רָשָׁע עָרִיץ וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח רַעֲנָן׃ לו וַיַּעֲבֹר וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ וָאֲבַקְשֵׁהוּ וְלֹא נִמְצָא׃ לז שְׁמָר תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם׃ לח וּפֹשְׁעִים נִשְׁמְדוּ יַחְדָּו אַחֲרִית רְשָׁעִים נִכְרָתָה׃ לט וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְהֹוָה מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה׃ מ וַיַּעְזְרֵם יְהֹוָה וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי חָסוּ בוֹ׃

לח א מִזְמוֹר לְדָוִד לְהַזְכִּיר׃ ב יְהֹוָה אַל בְּקֶצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וּבַחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃ ג כִּי חִצֶּיךָ נִחֲתוּ בִי וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ׃ ד אֵין מְתֹם בִּבְשָׂרִי מִפְּנֵי זַעְמֶךָ אֵין שָׁלוֹם בַּעֲצָמַי מִפְּנֵי חַטָּאתִי׃ ה כִּי

עֲוֹנֹתַי עָבְרוּ רֹאשִׁי כְּמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי׃
ו הִבְאִישׁוּ נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי מִפְּנֵי אִוַּלְתִּי׃
ז נַעֲוֵיתִי שַׁחֹתִי עַד מְאֹד כָּל הַיּוֹם קֹדֵר
הִלָּכְתִּי׃ ח כִּי כְסָלַי מָלְאוּ נִקְלֶה וְאֵין מְתֹם
בִּבְשָׂרִי׃ ט נְפוּגוֹתִי וְנִדְכֵּיתִי עַד מְאֹד שָׁאַגְתִּי
מִנַּהֲמַת לִבִּי׃ י אֲדֹנָי נֶגְדְּךָ כָל תַּאֲוָתִי וְאַנְחָתִי
מִמְּךָ לֹא נִסְתָּרָה׃ יא לִבִּי סְחַרְחַר עֲזָבַנִי כֹחִי
וְאוֹר עֵינַי גַּם הֵם אֵין אִתִּי׃ יב אֹהֲבַי וְרֵעַי
מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ וּקְרוֹבַי מֵרָחֹק עָמָדוּ׃
יג וַיְנַקְשׁוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי וְדֹרְשֵׁי רָעָתִי דִּבְּרוּ
הַוּוֹת וּמִרְמוֹת כָּל הַיּוֹם יֶהְגּוּ׃ יד וַאֲנִי כְחֵרֵשׁ
לֹא אֶשְׁמָע וּכְאִלֵּם לֹא יִפְתַּח פִּיו׃ טו וָאֱהִי
כְּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת׃
טז כִּי לְךָ יְהוָה הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי׃
יז כִּי אָמַרְתִּי פֶּן יִשְׂמְחוּ לִי בְּמוֹט רַגְלִי עָלַי
הִגְדִּילוּ׃ יח כִּי אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי
תָמִיד׃ יט כִּי עֲוֹנִי אַגִּיד אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי׃ כ וְאֹיְבַי
חַיִּים עָצֵמוּ וְרַבּוּ שֹׂנְאַי שָׁקֶר׃ כא וּמְשַׁלְּמֵי רָעָה
תַּחַת טוֹבָה יִשְׂטְנוּנִי תַּחַת רָדְפִי טוֹב׃ כב אַל
תַּעַזְבֵנִי יְהוָה אֱלֹהַי אַל תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃ כג חוּשָׁה
לְעֶזְרָתִי אֲדֹנָי תְּשׁוּעָתִי׃

לט א לַמְנַצֵּחַ לִידוּתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃
ב אָמַרְתִּי אֶשְׁמְרָה דְרָכַי מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי
אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי׃
ג נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב וּכְאֵבִי
נֶעְכָּר׃ ד חַם לִבִּי בְּקִרְבִּי בַּהֲגִיגִי תִבְעַר אֵשׁ
דִּבַּרְתִּי בִּלְשׁוֹנִי׃ ה הוֹדִיעֵנִי יְהוָה קִצִּי וּמִדַּת
יָמַי מַה הִיא אֵדְעָה מֶה חָדֵל אָנִי׃ ו הִנֵּה
טְפָחוֹת נָתַתָּה יָמַי וְחֶלְדִּי כְאַיִן נֶגְדֶּךָ אַךְ כָּל
הֶבֶל כָּל אָדָם נִצָּב סֶלָה׃ ז אַךְ בְּצֶלֶם יִתְהַלֶּךְ
אִישׁ אַךְ הֶבֶל יֶהֱמָיוּן יִצְבֹּר וְלֹא יֵדַע מִי
אֹסְפָם׃ ח וְעַתָּה מַה קִּוִּיתִי אֲדֹנָי תּוֹחַלְתִּי לְךָ
הִיא׃ ט מִכָּל פְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי חֶרְפַּת נָבָל אַל
תְּשִׂימֵנִי׃ י נֶאֱלַמְתִּי לֹא אֶפְתַּח פִּי כִּי אַתָּה
עָשִׂיתָ׃ יא הָסֵר מֵעָלַי נִגְעֶךָ מִתִּגְרַת יָדְךָ אֲנִי
כָלִיתִי׃ יב בְּתוֹכָחוֹת עַל עָוֺן יִסַּרְתָּ אִישׁ וַתֶּמֶס
כָּעָשׁ חֲמוּדוֹ אַךְ הֶבֶל כָּל אָדָם סֶלָה׃ יג שִׁמְעָה
תְפִלָּתִי יְהוָה וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל דִּמְעָתִי אַל
תֶּחֱרַשׁ כִּי גֵר אָנֹכִי עִמָּךְ תּוֹשָׁב כְּכָל אֲבוֹתָי׃
יד הָשַׁע מִמֶּנִּי וְאַבְלִיגָה בְּטֶרֶם אֵלֵךְ וְאֵינֶנִּי׃

מ א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר׃ ב קַוֹּה קִוִּיתִי יְהוָה
וַיֵּט אֵלַי וַיִּשְׁמַע שַׁוְעָתִי׃ ג וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר
שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן וַיָּקֶם עַל סֶלַע רַגְלַי כּוֹנֵן
אֲשֻׁרָי׃ ד וַיִּתֵּן בְּפִי שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּה לֵאלֹהֵינוּ
יִרְאוּ רַבִּים וְיִירָאוּ וְיִבְטְחוּ בַּיהוָה׃ ה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר שָׂם יְהוָה מִבְטַחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים
וְשָׂטֵי כָזָב׃ ו רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהַי
נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ אֵין עֲרֹךְ אֵלֶיךָ
אַגִּידָה וַאֲדַבֵּרָה עָצְמוּ מִסַּפֵּר׃ ז זֶבַח וּמִנְחָה
לֹא חָפַצְתָּ אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִּי עוֹלָה וַחֲטָאָה לֹא
שָׁאָלְתָּ׃ ח אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה בָאתִי בִּמְגִלַּת סֵפֶר
כָּתוּב עָלָי׃ ט לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי חָפָצְתִּי
וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי׃ י בִּשַּׂרְתִּי צֶדֶק בְּקָהָל רָב
הִנֵּה שְׂפָתַי לֹא אֶכְלָא יְהוָה אַתָּה יָדָעְתָּ׃
יא צִדְקָתְךָ לֹא כִסִּיתִי בְּתוֹךְ לִבִּי אֱמוּנָתְךָ
וּתְשׁוּעָתְךָ אָמָרְתִּי לֹא כִחַדְתִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ
לְקָהָל רָב׃ יב אַתָּה יְהוָה לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ
מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי׃ יג כִּי
אָפְפוּ עָלַי רָעוֹת עַד אֵין מִסְפָּר הִשִּׂיגוּנִי
עֲוֹנֹתַי וְלֹא יָכֹלְתִּי לִרְאוֹת עָצְמוּ מִשַּׂעֲרוֹת
רֹאשִׁי וְלִבִּי עֲזָבָנִי׃ יד רְצֵה יְהוָה לְהַצִּילֵנִי יְהוָה
לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃ טו יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ יַחַד מְבַקְשֵׁי
נַפְשִׁי לִסְפּוֹתָהּ יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי
רָעָתִי׃ טז יָשֹׁמּוּ עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים לִי
הֶאָח הֶאָח׃ יז יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ בְּךָ כָּל מְבַקְשֶׁיךָ
יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהוָה אֹהֲבֵי תְּשׁוּעָתֶךָ׃ יח וַאֲנִי
עָנִי וְאֶבְיוֹן אֲדֹנָי יַחֲשָׁב לִי עֶזְרָתִי וּמְפַלְטִי
אַתָּה אֱלֹהַי אַל תְּאַחַר׃

מא א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל
אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ יְהוָה׃ ג יְהוָה יִשְׁמְרֵהוּ
וִיחַיֵּהוּ וְאֻשַּׁר בָּאָרֶץ וְאַל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אֹיְבָיו׃
ד יְהוָה יִסְעָדֶנּוּ עַל עֶרֶשׂ דְּוָי כָּל מִשְׁכָּבוֹ
הָפַכְתָּ בְחָלְיוֹ׃ ה אֲנִי אָמַרְתִּי יְהוָה חָנֵּנִי רְפָאָה
נַפְשִׁי כִּי חָטָאתִי לָךְ׃ ו אוֹיְבַי יֹאמְרוּ רַע לִי
מָתַי יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ׃ ז וְאִם בָּא לִרְאוֹת שָׁוְא
יְדַבֵּר לִבּוֹ יִקְבָּץ אָוֶן לוֹ יֵצֵא לַחוּץ יְדַבֵּר׃
ח יַחַד עָלַי יִתְלַחֲשׁוּ כָּל שֹׂנְאָי עָלַי יַחְשְׁבוּ
רָעָה לִי׃ ט דְּבַר בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ וַאֲשֶׁר שָׁכַב

לֹא יוֹסִיף לָקוּם: י גַּם אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר
בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב:
יא וְאַתָּה יְהוָֹה חָנֵּנִי וַהֲקִימֵנִי וַאֲשַׁלְּמָה לָהֶם:
יב בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי חָפַצְתָּ בִּי כִּי לֹא יָרִיעַ
אֹיְבִי עָלָי: יג וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי וַתַּצִּיבֵנִי
לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם: יד בָּרוּךְ יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מֵהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

ספר שני

מב א לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לִבְנֵי קֹרַח: ב כְּאַיָּל
תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ
אֱלֹהִים: ג צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי מָתַי
אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: ד הָיְתָה לִּי דִמְעָתִי
לֶחֶם יוֹמָם וָלָיְלָה בֶּאֱמֹר אֵלַי כָּל הַיּוֹם אַיֵּה
אֱלֹהֶיךָ: ה אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי
כִּי אֶעֱבֹר בַּסָּךְ אֶדַּדֵּם עַד בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל
רִנָּה וְתוֹדָה הָמוֹן חוֹגֵג: ו מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי
וַתֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדֶנּוּ
יְשׁוּעוֹת פָּנָיו: ז אֱלֹהַי עָלַי נַפְשִׁי תִשְׁתּוֹחָח עַל
כֵּן אֶזְכָּרְךָ מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים מֵהַר מִצְעָר:
ח תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל
מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ט יוֹמָם יְצַוֶּה
יְהוָֹה חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי תְּפִלָּה לְאֵל
חַיָּי: י אוֹמְרָה לְאֵל סַלְעִי לָמָה שְׁכַחְתָּנִי לָמָּה
קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב: יא בְּרֶצַח בְּעַצְמוֹתַי
חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ:
יב מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי וּמַה תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי
לֵאלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי:
מג א שָׁפְטֵנִי אֱלֹהִים וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא
חָסִיד מֵאִישׁ מִרְמָה וְעַוְלָה תְפַלְּטֵנִי: ב כִּי
אַתָּה אֱלֹהֵי מָעוּזִּי לָמָה זְנַחְתָּנִי לָמָּה קֹדֵר
אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב: ג שְׁלַח אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ
הֵמָּה יַנְחוּנִי יְבִיאוּנִי אֶל הַר קָדְשְׁךָ וְאֶל
מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ: ד וְאָבוֹאָה אֶל מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל אֵל
שִׂמְחַת גִּילִי וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר אֱלֹהִים אֱלֹהָי: ה מַה
תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי וּמַה תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים
כִּי עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי:
מד א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי קֹרַח מַשְׂכִּיל: ב אֱלֹהִים
בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ פֹּעַל
פָּעַלְתָּ בִימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם: ג אַתָּה יָדְךָ גּוֹיִם
הוֹרַשְׁתָּ וַתִּטָּעֵם תָּרַע לְאֻמִּים וַתְּשַׁלְּחֵם: ד כִּי
לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ אָרֶץ וּזְרוֹעָם לֹא הוֹשִׁיעָה
לָּמוֹ כִּי יְמִינְךָ וּזְרוֹעֲךָ וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם:
ה אַתָּה הוּא מַלְכִּי אֱלֹהִים צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב:
ו בְּךָ צָרֵינוּ נְנַגֵּחַ בְּשִׁמְךָ נָבוּס קָמֵינוּ: ז כִּי לֹא
בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי: ח כִּי
הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ וּמְשַׂנְאֵינוּ הֱבִישׁוֹתָ:
ט בֵּאלֹהִים הִלַּלְנוּ כָל הַיּוֹם וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם
נוֹדֶה סֶלָה: י אַף זָנַחְתָּ וַתַּכְלִימֵנוּ וְלֹא תֵצֵא
בְּצִבְאוֹתֵינוּ: יא תְּשִׁיבֵנוּ אָחוֹר מִנִּי צָר
וּמְשַׂנְאֵינוּ שָׁסוּ לָמוֹ: יב תִּתְּנֵנוּ כְּצֹאן מַאֲכָל
וּבַגּוֹיִם זֵרִיתָנוּ: יג תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְלֹא הוֹן וְלֹא
רִבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם: יד תְּשִׂימֵנוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ
לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ: טו תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם
מְנוֹד רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים: טז כָּל הַיּוֹם כְּלִמָּתִי
נֶגְדִּי וּבֹשֶׁת פָּנַי כִּסָּתְנִי: יז מִקּוֹל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף
מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: יח כָּל זֹאת בָּאַתְנוּ וְלֹא
שְׁכַחֲנוּךָ וְלֹא שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ: יט לֹא נָסוֹג
אָחוֹר לִבֵּנוּ וַתֵּט אֲשֻׁרֵינוּ מִנִּי אָרְחֶךָ: כ כִּי
דִכִּיתָנוּ בִּמְקוֹם תַּנִּים וַתְּכַס עָלֵינוּ בְצַלְמָוֶת:
כא אִם שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרֹשׂ כַּפֵּינוּ לְאֵל
זָר: כב הֲלֹא אֱלֹהִים יַחֲקָר זֹאת כִּי הוּא יֹדֵעַ
תַּעֲלֻמוֹת לֵב: כג כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם
נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה: כד עוּרָה לָמָּה תִישַׁן
אֲדֹנָי הָקִיצָה אַל תִּזְנַח לָנֶצַח: כה לָמָּה פָנֶיךָ
תַסְתִּיר תִּשְׁכַּח עָנְיֵנוּ וְלַחֲצֵנוּ: כו כִּי שָׁחָה
לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ: כז קוּמָה
עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ:
מה א לַמְנַצֵּחַ עַל שֹׁשַׁנִּים לִבְנֵי קֹרַח מַשְׂכִּיל
שִׁיר יְדִידֹת: ב רָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב אֹמֵר אָנִי
מַעֲשַׂי לְמֶלֶךְ לְשׁוֹנִי עֵט סוֹפֵר מָהִיר: ג יָפְיָפִיתָ
מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן בְּשְׂפְתוֹתֶיךָ עַל כֵּן בֵּרַכְךָ
אֱלֹהִים לְעוֹלָם: ד חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר
הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ: ה וַהֲדָרְךָ צְלַח רְכַב עַל דְּבַר
אֱמֶת וְעַנְוָה צֶדֶק וְתוֹרְךָ נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ:
ו חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי
הַמֶּלֶךְ: ז כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישֹׁר
שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ: ח אָהַבְתָּ צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע

עַל כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן
מֵחֲבֵרֶיךָ: ט מֹר וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בִּגְדֹתֶיךָ
מִן הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ: י בְּנוֹת מְלָכִים
בְּיִקְּרוֹתֶיךָ נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר:
יא שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ
וּבֵית אָבִיךְ: יב וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ כִּי הוּא
אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ: יג וּבַת צֹר בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ
יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם: יד כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה
מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ: טו לִרְקָמוֹת תּוּבַל
לַמֶּלֶךְ בְּתוּלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ מוּבָאוֹת לָךְ:
טז תּוּבַלְנָה בִּשְׂמָחֹת וָגִיל תְּבֹאֶינָה בְּהֵיכַל מֶלֶךְ:
יז תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ תְּשִׁיתֵמוֹ לְשָׂרִים בְּכָל
הָאָרֶץ: יח אַזְכִּירָה שִׁמְךָ בְּכָל דֹּר וָדֹר עַל כֵּן
עַמִּים יְהוֹדֻךָ לְעֹלָם וָעֶד:

מו א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי קֹרַח עַל עֲלָמוֹת שִׁיר:
ב אֱלֹהִים לָנוּ מַחֲסֶה וָעֹז עֶזְרָה בְצָרוֹת נִמְצָא
מְאֹד: ג עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט
הָרִים בְּלֵב יַמִּים: ד יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו יִרְעֲשׁוּ
הָרִים בְּגַאֲוָתוֹ סֶלָה: ה נָהָר פְּלָגָיו יְשַׂמְּחוּ עִיר
אֱלֹהִים קְדֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן: ו אֱלֹהִים בְּקִרְבָּהּ
בַּל תִּמּוֹט יַעְזְרֶהָ אֱלֹהִים לִפְנוֹת בֹּקֶר: ז הָמוּ
גוֹיִם מָטוּ מַמְלָכוֹת נָתַן בְּקוֹלוֹ תָּמוּג אָרֶץ:
ח יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
סֶלָה: ט לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂם
שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ: י מַשְׁבִּית מִלְחָמוֹת עַד קְצֵה
הָאָרֶץ קֶשֶׁת יְשַׁבֵּר וְקִצֵּץ חֲנִית עֲגָלוֹת יִשְׂרֹף
בָּאֵשׁ: יא הַרְפּוּ וּדְעוּ כִּי אָנֹכִי אֱלֹהִים אָרוּם
בַּגּוֹיִם אָרוּם בָּאָרֶץ: יב יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ
מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה:

מז א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר: ב כָּל הָעַמִּים
תִּקְעוּ כָף הָרִיעוּ לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה: ג כִּי
יְהוָה עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ:
ד יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ:
ה יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר
אָהֵב סֶלָה: ו עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְהוָה בְּקוֹל
שׁוֹפָר: ז זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמֵּרוּ:
ח כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל:
ט מָלַךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב עַל כִּסֵּא
קָדְשׁוֹ: י נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה:

מח א שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח: ב גָּדוֹל יְהוָה
וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: ג יְפֵה
נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן
קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: ד אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע
לְמִשְׂגָּב: ה כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו:
ו הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ: ז רְעָדָה
אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: ח בְּרוּחַ קָדִים
תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: ט כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן
רָאִינוּ בְּעִיר יְהוָה צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים
יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: י דִּמִּינוּ אֱלֹהִים
חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: יא כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן
תְּהִלָּתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ:
יב יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן
מִשְׁפָּטֶיךָ: יג סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ:
יד שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן
תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: טו כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ
עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת:

מט א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר: ב שִׁמְעוּ
זֹאת כָּל הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל יֹשְׁבֵי חָלֶד: ג גַּם
בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן: ד פִּי
יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת: ה אַטֶּה
לְמָשָׁל אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי: ו לָמָּה
אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסֻבֵּנִי: ז הַבֹּטְחִים עַל
חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ: ח אָח לֹא פָדֹה
יִפְדֶּה אִישׁ לֹא יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ: ט וְיֵקַר פִּדְיוֹן
נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם: י וִיחִי עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה
הַשָּׁחַת: יא כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל
וָבַעַר יֹאבֵדוּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם: יב קִרְבָּם
בָּתֵּימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר קָרְאוּ
בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת: יג וְאָדָם בִּיקָר בַּל יָלִין
נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ: יד זֶה דַרְכָּם כֵּסֶל לָמוֹ
וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה: טו כַּצֹּאן לִשְׁאוֹל
שַׁתּוּ מָוֶת יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר וְצוּרָם
לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ: טז אַךְ אֱלֹהִים יִפְדֶּה
נַפְשִׁי מִיַּד שְׁאוֹל כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה: יז אַל תִּירָא
כִּי יַעֲשִׁר אִישׁ כִּי יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ: יח כִּי לֹא
בְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל לֹא יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ: יט כִּי
נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדֻךָ כִּי תֵיטִיב לָךְ:

תבוא

כ תָּבוֹא עַד דּוֹר אֲבוֹתָיו עַד נֵצַח לֹא יִרְאוּ
אוֹר: כא אָדָם בִּיקָר וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת
נִדְמוּ:

נ א מִזְמוֹר לְאָסָף אֵל אֱלֹהִים יְהֹוָה דִּבֶּר וַיִּקְרָא
אָרֶץ מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ: ב מִצִּיּוֹן מִכְלַל
יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ: ג יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל יֶחֱרַשׁ
אֵשׁ לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעֲרָה מְאֹד:
ד יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ:
ה אִסְפוּ לִי חֲסִידָי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח:
ו וַיַּגִּידוּ שָׁמַיִם צִדְקוֹ כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט הוּא סֶלָה:
ז שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ
אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי: ח לֹא עַל זְבָחֶיךָ אוֹכִיחֶךָ
וְעוֹלֹתֶיךָ לְנֶגְדִּי תָמִיד: ט לֹא אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָר
מִמִּכְלְאֹתֶיךָ עַתּוּדִים: י כִּי לִי כָל חַיְתוֹ יָעַר
בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אָלֶף: יא יָדַעְתִּי כָּל עוֹף הָרִים
וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי: יב אִם אֶרְעַב לֹא אֹמַר לָךְ כִּי
לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ: יג הַאוֹכַל בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם
עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה: יד זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה וְשַׁלֵּם
לְעֶלְיוֹן נְדָרֶיךָ: טו וּקְרָאֵנִי בְּיוֹם צָרָה אֲחַלֶּצְךָ
וּתְכַבְּדֵנִי: טז וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ
לְסַפֵּר חֻקָּי וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עֲלֵי פִיךָ: יז וְאַתָּה
שָׂנֵאתָ מוּסָר וַתַּשְׁלֵךְ דְּבָרַי אַחֲרֶיךָ: יח אִם
רָאִיתָ גַנָּב וַתִּרֶץ עִמּוֹ וְעִם מְנָאֲפִים חֶלְקֶךָ:
יט פִּיךָ שָׁלַחְתָּ בְרָעָה וּלְשׁוֹנְךָ תַּצְמִיד מִרְמָה:
כ תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֶּן דֹּפִי:
כא אֵלֶּה עָשִׂיתָ וְהֶחֱרַשְׁתִּי דִּמִּיתָ הֱיוֹת אֶהְיֶה
כָמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה לְעֵינֶיךָ: כב בִּינוּ נָא
זֹאת שֹׁכְחֵי אֱלוֹהַּ פֶּן אֶטְרֹף וְאֵין מַצִּיל: כג זֹבֵחַ
תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים:

ליום שלישי

נא א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: ב בְּבוֹא אֵלָיו נָתָן
הַנָּבִיא כַּאֲשֶׁר בָּא אֶל בַּת שָׁבַע: ג חָנֵּנִי אֱלֹהִים
כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעָי: ד הֶרֶב
כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי: ה כִּי פְשָׁעַי
אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד: ו לְךָ לְבַדְּךָ
חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק
בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ: ז הֵן בְּעָווֹן חוֹלָלְתִּי
וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי: ח הֵן אֱמֶת חָפַצְתָּ
בַטֻּחוֹת וּבְסָתֻם חָכְמָה תוֹדִיעֵנִי: ט תְּחַטְּאֵנִי
בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין:
י תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת
דִּכִּיתָ: יא הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאָי וְכָל עֲוֹנֹתַי
מְחֵה: יב לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן
חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי: יג אַל תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ
קָדְשְׁךָ אַל תִּקַּח מִמֶּנִּי: יד הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן
יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי: טו אֲלַמְּדָה פֹשְׁעִים
דְּרָכֶיךָ וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ: טז הַצִּילֵנִי מִדָּמִים
אֱלֹהִים אֱלֹהֵי תְּשׁוּעָתִי תְּרַנֵּן לְשׁוֹנִי צִדְקָתֶךָ:
יז אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:
יח כִּי לֹא תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתֵּנָה עוֹלָה לֹא תִרְצֶה:
יט זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה
אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה: כ הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת
צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כא אָז תַּחְפֹּץ
זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל מִזְבַּחֲךָ
פָרִים:

נב א לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לְדָוִד: ב בְּבוֹא דּוֹאֵג
הָאֲדֹמִי וַיַּגֵּד לְשָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ בָּא דָוִד אֶל
בֵּית אֲחִימֶלֶךְ: ג מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר
חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם: ד הַוּוֹת תַּחְשֹׁב לְשׁוֹנֶךָ
כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ עֹשֵׂה רְמִיָּה: ה אָהַבְתָּ רָּע
מִטּוֹב שֶׁקֶר מִדַּבֵּר צֶדֶק סֶלָה: ו אָהַבְתָּ כָל
דִּבְרֵי בָלַע לְשׁוֹן מִרְמָה: ז גַּם אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח
יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה:
ח וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ: ט הִנֵּה
הַגֶּבֶר לֹא יָשִׂים אֱלֹהִים מָעוּזּוֹ וַיִּבְטַח בְּרֹב
עָשְׁרוֹ יָעֹז בְּהַוָּתוֹ: י וַאֲנִי כְּזַיִת רַעֲנָן בְּבֵית
אֱלֹהִים בָּטַחְתִּי בְחֶסֶד אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד:
יא אוֹדְךָ לְעוֹלָם כִּי עָשִׂיתָ וַאֲקַוֶּה שִׁמְךָ כִּי טוֹב
נֶגֶד חֲסִידֶיךָ:

נג א לַמְנַצֵּחַ עַל מָחֲלַת מַשְׂכִּיל לְדָוִד: ב אָמַר
נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עָוֶל
אֵין עֹשֵׂה טוֹב: ג אֱלֹהִים מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל
בְּנֵי אָדָם לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת אֱלֹהִים:
ד כֻּלּוֹ סָג יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה טוֹב אֵין גַּם
אֶחָד: ה הֲלֹא יָדְעוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ
לֶחֶם אֱלֹהִים לֹא קָרָאוּ: ו שָׁם פָּחֲדוּ פַחַד לֹא
הָיָה פָחַד כִּי אֱלֹהִים פִּזַּר עַצְמוֹת חֹנָךְ הֱבִשֹׁתָה

כִּי אֱלֹהִים מְאָסָם: ז מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעוֹת
יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב אֱלֹהִים שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב
יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל:

נד א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מַשְׂכִּיל לְדָוִד: ב בְּבוֹא
הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר
עִמָּנוּ: ג אֱלֹהִים בְּשִׁמְךָ הוֹשִׁיעֵנִי וּבִגְבוּרָתְךָ
תְדִינֵנִי: ד אֱלֹהִים שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה
לְאִמְרֵי פִי: ה כִּי זָרִים קָמוּ עָלַי וְעָרִיצִים בִּקְשׁוּ
נַפְשִׁי לֹא שָׂמוּ אֱלֹהִים לְנֶגְדָּם סֶלָה: ו הִנֵּה
אֱלֹהִים עֹזֵר לִי אֲדֹנָי בְּסֹמְכֵי נַפְשִׁי: ז יָשִׁיב
הָרַע לְשֹׁרְרָי בַּאֲמִתְּךָ הַצְמִיתֵם: ח בִּנְדָבָה
אֶזְבְּחָה לָּךְ אוֹדֶה שִּׁמְךָ יְהוָה כִּי טוֹב: ט כִּי
מִכָּל צָרָה הִצִּילָנִי וּבְאֹיְבַי רָאֲתָה עֵינִי:

נה א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מַשְׂכִּיל לְדָוִד:
ב הַאֲזִינָה אֱלֹהִים תְּפִלָּתִי וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתִי:
ג הַקְשִׁיבָה לִּי וַעֲנֵנִי אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה:
ד מִקּוֹל אוֹיֵב מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע כִּי יָמִיטוּ עָלַי
אָוֶן וּבְאַף יִשְׂטְמוּנִי: ה לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת
מָוֶת נָפְלוּ עָלָי: ו יִרְאָה וָרַעַד יָבֹא בִי וַתְּכַסֵּנִי
פַּלָּצוּת: ז וָאֹמַר מִי יִתֶּן לִּי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה
וְאֶשְׁכֹּנָה: ח הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד אָלִין בַּמִּדְבָּר
סֶלָה: ט אָחִישָׁה מִפְלָט לִי מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר:
י בַּלַּע אֲדֹנָי פַּלַּג לְשׁוֹנָם כִּי רָאִיתִי חָמָס וְרִיב
בָּעִיר: יא יוֹמָם וָלַיְלָה יְסוֹבְבֻהָ עַל חוֹמֹתֶיהָ
וְאָוֶן וְעָמָל בְּקִרְבָּהּ: יב הַוּוֹת בְּקִרְבָּהּ וְלֹא
יָמִישׁ מֵרְחֹבָהּ תֹּךְ וּמִרְמָה: יג כִּי לֹא אוֹיֵב
יְחָרְפֵנִי וְאֶשָּׂא לֹא מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל וְאֶסָּתֵר
מִמֶּנּוּ: יד וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי:
טו אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ
בְּרָגֶשׁ: טז יַשִּׁיא מָוֶת עָלֵימוֹ יֵרְדוּ שְׁאוֹל חַיִּים
כִּי רָעוֹת בִּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם: יז אֲנִי אֶל אֱלֹהִים
אֶקְרָא וַיהוָה יוֹשִׁיעֵנִי: יח עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם
אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי: יט פָּדָה בְשָׁלוֹם
נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: כ יִשְׁמַע
אֵל וְיַעֲנֵם וְיֹשֵׁב קֶדֶם סֶלָה אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת
לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹהִים: כא שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו
חִלֵּל בְּרִיתוֹ: כב חָלְקוּ מַחְמָאֹת פִּיו וּקְרָב לִבּוֹ
רַכּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן וְהֵמָּה פְתִחוֹת: כג הַשְׁלֵךְ
עַל יְהוָה יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ לֹא יִתֵּן לְעוֹלָם
מוֹט לַצַּדִּיק: כד וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר
שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי
אֶבְטַח בָּךְ:

נו א לַמְנַצֵּחַ עַל יוֹנַת אֵלֶם רְחֹקִים לְדָוִד
מִכְתָּם בֶּאֱחֹז אֹתוֹ פְלִשְׁתִּים בְּגַת: ב חָנֵּנִי
אֱלֹהִים כִּי שְׁאָפַנִי אֱנוֹשׁ כָּל הַיּוֹם לֹחֵם יִלְחָצֵנִי:
ג שָׁאֲפוּ שׁוֹרְרַי כָּל הַיּוֹם כִּי רַבִּים לֹחֲמִים לִי
מָרוֹם: ד יוֹם אִירָא אֲנִי אֵלֶיךָ אֶבְטָח: ה בֵּאלֹהִים
אֲהַלֵּל דְּבָרוֹ בֵּאלֹהִים בָּטַחְתִּי לֹא אִירָא מַה
יַּעֲשֶׂה בָשָׂר לִי: ו כָּל הַיּוֹם דְּבָרַי יְעַצֵּבוּ עָלַי
כָּל מַחְשְׁבֹתָם לָרָע: ז יָגוּרוּ יִצְפּוֹנוּ הֵמָּה
עֲקֵבַי יִשְׁמֹרוּ כַּאֲשֶׁר קִוּוּ נַפְשִׁי: ח עַל אָוֶן
פַּלֶּט לָמוֹ בְּאַף עַמִּים הוֹרֵד אֱלֹהִים: ט נֹדִי
סָפַרְתָּה אָתָּה שִׂימָה דִמְעָתִי בְנֹאדֶךָ הֲלֹא
בְּסִפְרָתֶךָ: י אָז יָשׁוּבוּ אוֹיְבַי אָחוֹר בְּיוֹם
אֶקְרָא זֶה יָדַעְתִּי כִּי אֱלֹהִים לִי: יא בֵּאלֹהִים
אֲהַלֵּל דָּבָר בַּיהוָה אֲהַלֵּל דָּבָר: יב בֵּאלֹהִים
בָּטַחְתִּי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם לִי: יג עָלַי
אֱלֹהִים נְדָרֶיךָ אֲשַׁלֵּם תּוֹדֹת לָךְ: יד כִּי הִצַּלְתָּ
נַפְשִׁי מִמָּוֶת הֲלֹא רַגְלַי מִדֶּחִי לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי
אֱלֹהִים בְּאוֹר הַחַיִּים:

נז א לַמְנַצֵּחַ אַל תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם בְּבָרְחוֹ
מִפְּנֵי שָׁאוּל בַּמְּעָרָה: ב חָנֵּנִי אֱלֹהִים חָנֵּנִי כִּי
בְךָ חָסָיָה נַפְשִׁי וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֶחְסֶה עַד יַעֲבֹר
הַוּוֹת: ג אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן לָאֵל גֹּמֵר עָלָי:
ד יִשְׁלַח מִשָּׁמַיִם וְיוֹשִׁיעֵנִי חֵרֵף שֹׁאֲפִי סֶלָה
יִשְׁלַח אֱלֹהִים חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ: ה נַפְשִׁי בְּתוֹךְ
לְבָאִם אֶשְׁכְּבָה לֹהֲטִים בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם
חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה: ו רוּמָה עַל
הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז רֶשֶׁת
הֵכִינוּ לִפְעָמַי כָּפַף נַפְשִׁי כָּרוּ לְפָנַי שִׁיחָה
נָפְלוּ בְתוֹכָהּ סֶלָה: ח נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים נָכוֹן
לִבִּי אָשִׁירָה וַאֲזַמֵּרָה: ט עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה
הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר: י אוֹדְךָ בָעַמִּים
אֲדֹנָי אֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים: יא כִּי גָדֹל עַד שָׁמַיִם
חַסְדֶּךָ וְעַד שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ: יב רוּמָה עַל שָׁמַיִם
אֱלֹהִים עַל כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ:

נח א לַמְנַצֵּחַ אַל תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם:
ב הַאֻמְנָם אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ

בְּנֵי אָדָם׃ ג אַף בְּלֵב עוֹלֹת תִּפְעָלוּן בָּאָרֶץ
חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן׃ ד זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם
תָּעוּ מִבֶּטֶן דֹּבְרֵי כָזָב׃ ה חֲמַת לָמוֹ כִּדְמוּת
חֲמַת נָחָשׁ כְּמוֹ פֶתֶן חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנוֹ׃ ו אֲשֶׁר
לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים חוֹבֵר חֲבָרִים מְחֻכָּם׃
ז אֱלֹהִים הֲרָס שִׁנֵּימוֹ בְּפִימוֹ מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים
נְתֹץ יְהוָה׃ ח יִמָּאֲסוּ כְמוֹ מַיִם יִתְהַלְּכוּ לָמוֹ
יִדְרֹךְ חִצָּיו כְּמוֹ יִתְמֹלָלוּ׃ ט כְּמוֹ שַׁבְּלוּל
תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל חָזוּ שָׁמֶשׁ׃ י בְּטֶרֶם
יָבִינוּ סִּירֹתֵיכֶם אָטָד כְּמוֹ חַי כְּמוֹ חָרוֹן יִשְׂעָרֶנּוּ׃
יא יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם
הָרָשָׁע׃ יב וְיֹאמַר אָדָם אַךְ פְּרִי לַצַּדִּיק אַךְ יֵשׁ
אֱלֹהִים שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ׃

נט א לַמְנַצֵּחַ אַל תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם בִּשְׁלֹחַ
שָׁאוּל וַיִּשְׁמְרוּ אֶת הַבַּיִת לַהֲמִיתוֹ׃ ב הַצִּילֵנִי
מֵאֹיְבַי אֱלֹהָי מִמִּתְקוֹמְמַי תְּשַׂגְּבֵנִי׃ ג הַצִּילֵנִי
מִפֹּעֲלֵי אָוֶן וּמֵאַנְשֵׁי דָמִים הוֹשִׁיעֵנִי׃ ד כִּי הִנֵּה
אָרְבוּ לְנַפְשִׁי יָגוּרוּ עָלַי עַזִּים לֹא פִשְׁעִי וְלֹא
חַטָּאתִי יְהוָה׃ ה בְּלִי עָוֹן יְרוּצוּן וְיִכּוֹנָנוּ עוּרָה
לִקְרָאתִי וּרְאֵה׃ ו וְאַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל הַגּוֹיִם אַל
תָּחֹן כָּל בֹּגְדֵי אָוֶן סֶלָה׃ ז יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ
כַכָּלֶב וִיסוֹבְבוּ עִיר׃ ח הִנֵּה יַבִּיעוּן בְּפִיהֶם
חֲרָבוֹת בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם כִּי מִי שֹׁמֵעַ׃ ט וְאַתָּה
יְהוָה תִּשְׂחַק לָמוֹ תִּלְעַג לְכָל גּוֹיִם׃ י עֻזּוֹ אֵלֶיךָ
אֶשְׁמֹרָה כִּי אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי׃ יא אֱלֹהֵי חַסְדִּי
יְקַדְּמֵנִי אֱלֹהִים יַרְאֵנִי בְשֹׁרְרָי׃ יב אַל תַּהַרְגֵם
פֶּן יִשְׁכְּחוּ עַמִּי הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילְךָ וְהוֹרִידֵמוֹ מָגִנֵּנוּ
אֲדֹנָי׃ יג חַטַּאת פִּימוֹ דְּבַר שְׂפָתֵימוֹ וְיִלָּכְדוּ
בִגְאוֹנָם וּמֵאָלָה וּמִכַּחַשׁ יְסַפֵּרוּ׃ יד כַּלֵּה בְחֵמָה
כַּלֵּה וְאֵינֵמוֹ וְיֵדְעוּ כִּי אֱלֹהִים מֹשֵׁל בְּיַעֲקֹב
לְאַפְסֵי הָאָרֶץ סֶלָה׃ טו וְיָשֻׁבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ
כַכָּלֶב וִיסוֹבְבוּ עִיר׃ טז הֵמָּה יְנִיעוּן לֶאֱכֹל אִם
לֹא יִשְׂבְּעוּ וַיָּלִינוּ׃ יז וַאֲנִי אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן
לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר
לִי׃ יח עֻזִּי אֵלֶיךָ אֲזַמֵּרָה כִּי אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי
אֱלֹהֵי חַסְדִּי׃

ס א לַמְנַצֵּחַ עַל שׁוּשַׁן עֵדוּת מִכְתָּם לְדָוִד
לְלַמֵּד׃ ב בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם וְאֶת אֲרַם
צוֹבָה וַיָּשָׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת אֱדוֹם בְּגֵיא מֶלַח
שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף׃ ג אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ פְרַצְתָּנוּ
אָנַפְתָּ תְּשׁוֹבֵב לָנוּ׃ ד הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצַמְתָּהּ
רְפָה שְׁבָרֶיהָ כִי מָטָה׃ ה הִרְאִיתָה עַמְּךָ קָשָׁה
הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה׃ ו נָתַתָּה לִּירֵאֶיךָ נֵּס
לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה׃ ז לְמַעַן יֵחָלְצוּן
יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ ח אֱלֹהִים דִּבֶּר
בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת
אֲמַדֵּד׃ ט לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז
רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ י מוֹאָב סִיר רַחְצִי עַל
אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי׃
יא מִי יֹבִלֵנִי עִיר מָצוֹר מִי נָחַנִי עַד אֱדוֹם׃
יב הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא תֵצֵא אֱלֹהִים
בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃ יג הָבָה לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא
תְּשׁוּעַת אָדָם׃ יד בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה חָיִל וְהוּא
יָבוּס צָרֵינוּ׃

סא א לַמְנַצֵּחַ עַל נְגִינַת לְדָוִד׃ ב שִׁמְעָה אֱלֹהִים
רִנָּתִי הַקְשִׁיבָה תְּפִלָּתִי׃ ג מִקְצֵה הָאָרֶץ אֵלֶיךָ
אֶקְרָא בַּעֲטֹף לִבִּי בְּצוּר יָרוּם מִמֶּנִּי תַנְחֵנִי׃
ד כִּי הָיִיתָ מַחְסֶה לִי מִגְדַּל עֹז מִפְּנֵי אוֹיֵב׃
ה אָגוּרָה בְאָהָלְךָ עוֹלָמִים אֶחֱסֶה בְסֵתֶר
כְּנָפֶיךָ סֶּלָה׃ ו כִּי אַתָּה אֱלֹהִים שָׁמַעְתָּ לִנְדָרָי
נָתַתָּ יְרֻשַּׁת יִרְאֵי שְׁמֶךָ׃ ז יָמִים עַל יְמֵי מֶלֶךְ
תּוֹסִיף שְׁנוֹתָיו כְּמוֹ דֹר וָדֹר׃ ח יֵשֵׁב עוֹלָם
לִפְנֵי אֱלֹהִים חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יִנְצְרֻהוּ׃ ט כֵּן
אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ לָעַד לְשַׁלְּמִי נְדָרַי יוֹם יוֹם׃

סב א לַמְנַצֵּחַ עַל יְדוּתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב אַךְ
אֶל אֱלֹהִים דּוּמִיָּה נַפְשִׁי מִמֶּנּוּ יְשׁוּעָתִי׃ ג אַךְ
הוּא צוּרִי וִישׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא אֶמּוֹט רַבָּה׃
ד עַד אָנָה תְּהוֹתְתוּ עַל אִישׁ תְּרָצְּחוּ כֻלְּכֶם
כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הַדְּחוּיָה׃ ה אַךְ מִשְּׂאֵתוֹ יָעֲצוּ
לְהַדִּיחַ יִרְצוּ כָזָב בְּפִיו יְבָרֵכוּ וּבְקִרְבָּם יְקַלְלוּ
סֶלָה׃ ו אַךְ לֵאלֹהִים דּוֹמִּי נַפְשִׁי כִּי מִמֶּנּוּ
תִּקְוָתִי׃ ז אַךְ הוּא צוּרִי וִישׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא
אֶמּוֹט׃ ח עַל אֱלֹהִים יִשְׁעִי וּכְבוֹדִי צוּר עֻזִּי
מַחְסִי בֵּאלֹהִים׃ ט בִּטְחוּ בוֹ בְכָל עֵת עָם שִׁפְכוּ
לְפָנָיו לְבַבְכֶם אֱלֹהִים מַחֲסֶה לָּנוּ סֶלָה׃ י אַךְ
הֶבֶל בְּנֵי אָדָם כָּזָב בְּנֵי אִישׁ בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת
הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד׃ יא אַל תִּבְטְחוּ בְעֹשֶׁק

וּבְגָזֵל אַל תֶּהְבָּלוּ חַיִל כִּי יָנוּב אַל תָּשִׁיתוּ לֵב׃
יב אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז
לֵאלֹהִים׃ יג וּלְךָ אֲדֹנָי חָסֶד כִּי אַתָּה תְשַׁלֵּם
לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ׃

סג א מִזְמוֹר לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בְּמִדְבַּר יְהוּדָה׃
ב אֱלֹהִים אֵלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי
כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם׃
ג כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִךָ לִרְאוֹת עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ׃ ד כִּי
טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי יְשַׁבְּחוּנְךָ׃ ה כֵּן
אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי בְּשִׁמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי׃ ו כְּמוֹ חֵלֶב
וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֶּל פִּי׃
ז אִם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה בָּךְ׃
ח כִּי הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִּי וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֲרַנֵּן׃
ט דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי תָּמְכָה יְמִינֶךָ׃ י וְהֵמָּה
לְשׁוֹאָה יְבַקְשׁוּ נַפְשִׁי יָבֹאוּ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ׃
יא יַגִּירֻהוּ עַל יְדֵי חָרֶב מְנָת שֻׁעָלִים יִהְיוּ׃
יב וְהַמֶּלֶךְ יִשְׂמַח בֵּאלֹהִים יִתְהַלֵּל כָּל הַנִּשְׁבָּע
בּוֹ כִּי יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי שָׁקֶר׃

סד א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב שְׁמַע אֱלֹהִים
קוֹלִי בְשִׂיחִי מִפַּחַד אוֹיֵב תִּצֹּר חַיָּי׃ ג תַּסְתִּירֵנִי
מִסּוֹד מְרֵעִים מֵרִגְשַׁת פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ ד אֲשֶׁר
שָׁנְנוּ כַחֶרֶב לְשׁוֹנָם דָּרְכוּ חִצָּם דָּבָר מָר׃
ה לִירוֹת בַּמִּסְתָּרִים תָּם פִּתְאֹם יֹרֻהוּ וְלֹא
יִירָאוּ׃ ו יְחַזְּקוּ לָמוֹ דָּבָר רָע יְסַפְּרוּ לִטְמוֹן
מוֹקְשִׁים אָמְרוּ מִי יִרְאֶה לָּמוֹ׃ ז יַחְפְּשׂוּ עוֹלֹת
תַּמְנוּ חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק׃
ח וַיֹּרֵם אֱלֹהִים חֵץ פִּתְאוֹם הָיוּ מַכּוֹתָם׃
ט וַיַּכְשִׁילֻהוּ עָלֵימוֹ לְשׁוֹנָם יִתְנֹדְדוּ כָּל רֹאֵה
בָם׃ י וַיִּירְאוּ כָּל אָדָם וַיַּגִּידוּ פֹּעַל אֱלֹהִים
וּמַעֲשֵׂהוּ הִשְׂכִּילוּ׃ יא יִשְׂמַח צַדִּיק בַּיהוָה וְחָסָה
בוֹ וְיִתְהַלְלוּ כָּל יִשְׁרֵי לֵב׃

סה א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד שִׁיר׃ ב לְךָ דֻמִיָּה
תְהִלָּה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן וּלְךָ יְשֻׁלַּם נֶדֶר׃ ג שֹׁמֵעַ
תְּפִלָּה עָדֶיךָ כָּל בָּשָׂר יָבֹאוּ׃ ד דִּבְרֵי עֲוֹנֹת
גָּבְרוּ מֶנִּי פְּשָׁעֵינוּ אַתָּה תְכַפְּרֵם׃ ה אַשְׁרֵי
תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ נִשְׂבְּעָה בְּטוּב
בֵּיתֶךָ קְדֹשׁ הֵיכָלֶךָ׃ ו נוֹרָאוֹת בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ
אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ מִבְטָח כָּל קַצְוֵי אֶרֶץ וְיָם רְחֹקִים׃
ז מֵכִין הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה׃ ח מַשְׁבִּיחַ
שְׁאוֹן יַמִּים שְׁאוֹן גַּלֵּיהֶם וַהֲמוֹן לְאֻמִּים׃ ט וַיִּירְאוּ
יֹשְׁבֵי קְצָוֺת מֵאוֹתֹתֶיךָ מוֹצָאֵי בֹקֶר וָעֶרֶב
תַּרְנִין׃ י פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתְּשֹׁקְקֶהָ רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה
פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם תָּכִין דְּגָנָם כִּי כֵן
תְּכִינֶהָ׃ יא תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בִּרְבִיבִים
תְּמֹגְגֶנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ׃ יב עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוֹבָתֶךָ
וּמַעְגָּלֶיךָ יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן׃ יג יִרְעֲפוּ נְאוֹת מִדְבָּר
וְגִיל גְּבָעוֹת תַּחְגֹּרְנָה׃ יד לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן
וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ׃

סו א לַמְנַצֵּחַ שִׁיר מִזְמוֹר הָרִיעוּ לֵאלֹהִים
כָּל הָאָרֶץ׃ ב זַמְּרוּ כְבוֹד שְׁמוֹ שִׂימוּ כָבוֹד
תְּהִלָּתוֹ׃ ג אִמְרוּ לֵאלֹהִים מַה נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ
בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ׃ ד כָּל הָאָרֶץ
יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ וִיזַמְּרוּ לָךְ יְזַמְּרוּ שִׁמְךָ סֶלָה׃
ה לְכוּ וּרְאוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים נוֹרָא עֲלִילָה עַל
בְּנֵי אָדָם׃ ו הָפַךְ יָם לְיַבָּשָׁה בַּנָּהָר יַעַבְרוּ
בְרָגֶל שָׁם נִשְׂמְחָה בּוֹ׃ ז מֹשֵׁל בִּגְבוּרָתוֹ עוֹלָם
עֵינָיו בַּגּוֹיִם תִּצְפֶּינָה הַסּוֹרְרִים אַל יָרוּמוּ לָמוֹ
סֶלָה׃ ח בָּרְכוּ עַמִּים אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁמִיעוּ קוֹל
תְּהִלָּתוֹ׃ ט הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט
רַגְלֵנוּ׃ י כִּי בְחַנְתָּנוּ אֱלֹהִים צְרַפְתָּנוּ כִּצְרָף
כָּסֶף׃ יא הֲבֵאתָנוּ בַמְּצוּדָה שַׂמְתָּ מוּעָקָה
בְמָתְנֵינוּ׃ יב הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ
בָאֵשׁ וּבַמַּיִם וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה׃ יג אָבוֹא בֵיתְךָ
בְעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי׃ יד אֲשֶׁר פָּצוּ שְׂפָתָי
וְדִבֶּר פִּי בַּצַּר לִי׃ טו עֹלוֹת מֵחִים אַעֲלֶה לָּךְ
עִם קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם עַתּוּדִים
סֶלָה׃ טז לְכוּ שִׁמְעוּ וַאֲסַפְּרָה כָּל יִרְאֵי אֱלֹהִים
אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי׃ יז אֵלָיו פִּי קָרָאתִי וְרוֹמַם
תַּחַת לְשׁוֹנִי׃ יח אָוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא
יִשְׁמַע אֲדֹנָי׃ יט אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל
תְּפִלָּתִי׃ כ בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי
וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי׃

סז א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר׃ ב אֱלֹהִים
יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה׃ ג לָדַעַת
בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ׃ ד יוֹדוּךָ
עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃ ה יִשְׂמְחוּ
וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישׁוֹר וּלְאֻמִּים
בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה׃ ו יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים

יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃ ז אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ
אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ׃ ח יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ
כָּל אַפְסֵי אָרֶץ׃

סח א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר שִׁיר׃ ב יָקוּם
אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאָיו מִפָּנָיו׃
ג כְּהִנְדֹּף עָשָׁן תִּנְדֹּף כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי אֵשׁ
יֹאבְדוּ רְשָׁעִים מִפְּנֵי אֱלֹהִים׃ ד וְצַדִּיקִים
יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה׃
ה שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת
בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו׃ ו אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן
אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ׃ ז אֱלֹהִים מוֹשִׁיב
יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת אַךְ
סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה׃ ח אֱלֹהִים בְּצֵאתְךָ לִפְנֵי
עַמֶּךָ בְּצַעְדְּךָ בִישִׁימוֹן סֶלָה׃ ט אֶרֶץ רָעָשָׁה אַף
שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינַי מִפְּנֵי אֱלֹהִים
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ י גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים
נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ׃ יא חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ
בָהּ תָּכִין בְּטוֹבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים׃ יב אֲדֹנָי יִתֶּן
אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא רָב׃ יג מַלְכֵי צְבָאוֹת
יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן וּנְוַת בַּיִת תְּחַלֵּק שָׁלָל׃ יד אִם
תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף
וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ׃ טו בְּפָרֵשׂ שַׁדַּי
מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן׃ טז הַר אֱלֹהִים הַר
בָּשָׁן הַר גַּבְנֻנִּים הַר בָּשָׁן׃ יז לָמָּה תְּרַצְּדוּן
הָרִים גַּבְנֻנִּים הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ אַף
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָנֶצַח׃ יח רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם
אַלְפֵי שִׁנְאָן אֲדֹנָי בָם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ׃ יט עָלִיתָ
לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְאַף
סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים׃ כ בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם
יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה׃ כא הָאֵל
לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹת וְלֵיהוִה אֲדֹנָי לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת׃
כב אַךְ אֱלֹהִים יִמְחַץ רֹאשׁ אֹיְבָיו קָדְקֹד שֵׂעָר
מִתְהַלֵּךְ בַּאֲשָׁמָיו׃ כג אָמַר אֲדֹנָי מִבָּשָׁן אָשִׁיב
אָשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם׃ כד לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם
לְשׁוֹן כְּלָבֶיךָ מֵאֹיְבִים מִנֵּהוּ׃ כה רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ
אֱלֹהִים הֲלִיכוֹת אֵלִי מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ׃ כו קִדְּמוּ
שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת׃
כז בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים אֲדֹנָי מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל׃
כח שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם
שָׂרֵי זְבֻלוּן שָׂרֵי נַפְתָּלִי׃ כט צִוָּה אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ עוּזָּה
אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃ ל מֵהֵיכָלֶךָ עַל יְרוּשָׁלָםִ
לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי׃ לא גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת
אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף בִּזַּר
עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ׃ לב יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי
מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים׃ לג מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ אֲדֹנָי סֶלָה׃ לד לָרֹכֵב
בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז׃
לה תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ
בַּשְּׁחָקִים׃ לו נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל
הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים׃

סט א לַמְנַצֵּחַ עַל שׁוֹשַׁנִּים לְדָוִד׃ ב הוֹשִׁיעֵנִי
אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ׃ ג טָבַעְתִּי בִּיוֵן
מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי מַיִם וְשִׁבֹּלֶת
שְׁטָפָתְנִי׃ ד יָגַעְתִּי בְקָרְאִי נִחַר גְּרוֹנִי כָּלוּ עֵינַי
מְיַחֵל לֵאלֹהָי׃ ה רַבּוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי שֹׂנְאַי
חִנָּם עָצְמוּ מַצְמִיתַי אֹיְבַי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹא גָזַלְתִּי
אָז אָשִׁיב׃ ו אֱלֹהִים אַתָּה יָדַעְתָּ לְאִוַּלְתִּי
וְאַשְׁמוֹתַי מִמְּךָ לֹא נִכְחָדוּ׃ ז אַל יֵבֹשׁוּ בִי קֹוֶיךָ
אֲדֹנָי אֱלֹהִים צְבָאוֹת אַל יִכָּלְמוּ בִי מְבַקְשֶׁיךָ
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ח כִּי עָלֶיךָ נָשָׂאתִי חֶרְפָּה כִּסְּתָה
כְלִמָּה פָנָי׃ ט מוּזָר הָיִיתִי לְאֶחָי וְנָכְרִי לִבְנֵי
אִמִּי׃ י כִּי קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי וְחֶרְפּוֹת
חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלָי׃ יא וָאֶבְכֶּה בַצּוֹם נַפְשִׁי וַתְּהִי
לַחֲרָפוֹת לִי׃ יב וָאֶתְּנָה לְבוּשִׁי שָׂק וָאֱהִי לָהֶם
לְמָשָׁל׃ יג יָשִׂיחוּ בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי
שֵׁכָר׃ יד וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְהוָה עֵת רָצוֹן
אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ׃
טו הַצִּילֵנִי מִטִּיט וְאַל אֶטְבָּעָה אִנָּצְלָה מִשֹּׂנְאַי
וּמִמַּעֲמַקֵּי מָיִם׃ טז אַל תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת מַיִם
וְאַל תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה וְאַל תֶּאְטַר עָלַי בְּאֵר
פִּיהָ׃ יז עֲנֵנִי יְהוָה כִּי טוֹב חַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ
פְּנֵה אֵלָי׃ יח וְאַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵעַבְדֶּךָ כִּי צַר
לִי מַהֵר עֲנֵנִי׃ יט קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ לְמַעַן
אֹיְבַי פְּדֵנִי׃ כ אַתָּה יָדַעְתָּ חֶרְפָּתִי וּבָשְׁתִּי
וּכְלִמָּתִי נֶגְדְּךָ כָּל צוֹרְרָי׃ כא חֶרְפָּה שָׁבְרָה לִבִּי
וָאָנוּשָׁה וָאֲקַוֶּה לָנוּד וָאַיִן וְלַמְנַחֲמִים וְלֹא מָצָאתִי׃
כב וַיִּתְּנוּ בְּבָרוּתִי רֹאשׁ וְלִצְמָאִי יַשְׁקוּנִי חֹמֶץ׃
כג יְהִי שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח וְלִשְׁלוֹמִים

לְמוֹקֵשׁ׃ כד תֶּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת
וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד׃ כה שְׁפָךְ עֲלֵיהֶם
זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם׃ כו תְּהִי טִירָתָם נְשַׁמָּה
בְּאָהֳלֵיהֶם אַל יְהִי ישֵׁב׃ כז כִּי אַתָּה אֲשֶׁר הִכִּיתָ
רָדָפוּ וְאֶל מַכְאוֹב חֲלָלֶיךָ יְסַפֵּרוּ׃ כח תְּנָה
עָוֺן עַל עֲוֺנָם וְאַל יָבֹאוּ בְּצִדְקָתֶךָ׃ כט יִמָּחוּ
מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל יִכָּתֵבוּ׃ ל וַאֲנִי
עָנִי וְכוֹאֵב יְשׁוּעָתְךָ אֱלֹהִים תְּשַׂגְּבֵנִי׃
לא אֲהַלְלָה שֵׁם אֱלֹהִים בְּשִׁיר וַאֲגַדְּלֶנּוּ בְתוֹדָה׃
לב וְתִיטַב לַיהוָה מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס׃
לג רָאוּ עֲנָוִים יִשְׂמָחוּ דֹּרְשֵׁי אֱלֹהִים וִיחִי
לְבַבְכֶם׃ לד כִּי שֹׁמֵעַ אֶל אֶבְיוֹנִים יְהוָה וְאֶת
אֲסִירָיו לֹא בָזָה׃ לה יְהַלְלוּהוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ יַמִּים
וְכָל רֹמֵשׂ בָּם׃ לו כִּי אֱלֹהִים יוֹשִׁיעַ צִיּוֹן וְיִבְנֶה
עָרֵי יְהוּדָה וְיָשְׁבוּ שָׁם וִירֵשׁוּהָ׃ לז וְזֶרַע עֲבָדָיו
יִנְחָלוּהָ וְאֹהֲבֵי שְׁמוֹ יִשְׁכְּנוּ בָהּ׃

ע א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד לְהַזְכִּיר׃ ב אֱלֹהִים לְהַצִּילֵנִי
יְהוָה לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃ ג יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ מְבַקְשֵׁי
נַפְשִׁי יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי רָעָתִי׃ ד יָשׁוּבוּ
עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים הֶאָח הֶאָח׃ ה יָשִׂישׂוּ
וְיִשְׂמְחוּ בְּךָ כָּל מְבַקְשֶׁיךָ וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל
אֱלֹהִים אֹהֲבֵי יְשׁוּעָתֶךָ׃ ו וַאֲנִי עָנִי וְאֶבְיוֹן
אֱלֹהִים חוּשָׁה לִּי עֶזְרִי וּמְפַלְטִי אַתָּה יְהוָה אַל
תְּאַחַר׃

עא א בְּךָ יְהוָה חָסִיתִי אַל אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם׃
ב בְּצִדְקָתְךָ תַּצִּילֵנִי וּתְפַלְּטֵנִי הַטֵּה אֵלַי אָזְנְךָ
וְהוֹשִׁיעֵנִי׃ ג הֱיֵה לִי לְצוּר מָעוֹן לָבוֹא תָּמִיד
צִוִּיתָ לְהוֹשִׁיעֵנִי כִּי סַלְעִי וּמְצוּדָתִי אָתָּה׃
ד אֱלֹהַי פַּלְּטֵנִי מִיַּד רָשָׁע מִכַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ׃
ה כִּי אַתָּה תִקְוָתִי אֲדֹנָי יֱהוִה מִבְטַחִי מִנְּעוּרָי׃
ו עָלֶיךָ נִסְמַכְתִּי מִבֶּטֶן מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גוֹזִי
בְּךָ תְהִלָּתִי תָמִיד׃ ז כְּמוֹפֵת הָיִיתִי לְרַבִּים
וְאַתָּה מַחֲסִי עֹז׃ ח יִמָּלֵא פִי תְּהִלָּתֶךָ כָּל הַיּוֹם
תִּפְאַרְתֶּךָ׃ ט אַל תַּשְׁלִיכֵנִי לְעֵת זִקְנָה כִּכְלוֹת
כֹּחִי אַל תַּעַזְבֵנִי׃ י כִּי אָמְרוּ אוֹיְבַי לִי וְשֹׁמְרֵי
נַפְשִׁי נוֹעֲצוּ יַחְדָּו׃ יא לֵאמֹר אֱלֹהִים עֲזָבוֹ
רִדְפוּ וְתִפְשׂוּהוּ כִּי אֵין מַצִּיל׃ יב אֱלֹהִים אַל
תִּרְחַק מִמֶּנִּי אֱלֹהַי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃ יג יֵבֹשׁוּ
יִכְלוּ שֹׂטְנֵי נַפְשִׁי יַעֲטוּ חֶרְפָּה וּכְלִמָּה מְבַקְשֵׁי

רָעָתִי׃ יד וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל וְהוֹסַפְתִּי
תְּהִלָּתֶךָ׃ טו פִּי יְסַפֵּר צִדְקָתֶךָ כָּל
תְּשׁוּעָתֶךָ כִּי לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת׃ טז
בִּגְבֻרוֹת אֲדֹנָי יֱהוִה אַזְכִּיר צִדְקָתְךָ לְ
יז אֱלֹהִים לִמַּדְתַּנִי מִנְּעוּרָי וְעַד הֵנָּה
נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ יח וְגַם עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה אֱ
אַל תַּעַזְבֵנִי עַד אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר לְכָל
גְּבוּרָתֶךָ׃ יט וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד מָרוֹם
עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ׃ כ
הִרְאִיתַנִי צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת תָּשׁוּב תְּ
וּמִתְּהֹמוֹת הָאָרֶץ תָּשׁוּב תַּעֲלֵנִי׃ כא
גְּדֻלָּתִי וְתִסֹּב תְּנַחֲמֵנִי׃ כב גַּם אֲנִי אוֹדְךָ בִ
נֶבֶל אֲמִתְּךָ אֱלֹהָי אֲזַמְּרָה לְךָ בְכִנּוֹר קְ
יִשְׂרָאֵל׃ כג תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה לָּךְ וְנַ
אֲשֶׁר פָּדִיתָ׃ כד גַּם לְשׁוֹנִי כָּל הַיּוֹם תֶּ
צִדְקָתֶךָ כִּי בֹשׁוּ כִּי חָפְרוּ מְבַקְשֵׁי רָעָתִי׃

עב א לִשְׁלֹמֹה אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ
וְצִדְקָתְךָ לְבֶן מֶלֶךְ׃ ב יָדִין עַמְּךָ בְצֶ
וַעֲנִיֶּיךָ בְמִשְׁפָּט׃ ג יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם לָ
וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה׃ ד יִשְׁפֹּט עֲנִיֵּי עָם יוֹשִׁיעַ לִבְ
אֶבְיוֹן וִידַכֵּא עוֹשֵׁק׃ ה יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְ
יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים׃ ו יֵרֵד כְּמָטָר עַל גֵּז כִּרְבִיבִ
זַרְזִיף אָרֶץ׃ ז יִפְרַח בְּיָמָיו צַדִּיק וְרֹב שָׁלוֹם עַ
בְּלִי יָרֵחַ׃ ח וְיֵרְדְּ מִיָּם עַד יָם וּמִנָּהָר עַד אַפְסֵ
אָרֶץ׃ ט לְפָנָיו יִכְרְעוּ צִיִּים וְאֹיְבָיו עָפָ
יְלַחֵכוּ׃ י מַלְכֵי תַרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ
מַלְכֵי שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ׃ יא וְיִשְׁתַּחֲווּ
לוֹ כָל מְלָכִים כָּל גּוֹיִם יַעַבְדוּהוּ׃ יב כִּי יַצִּיל
אֶבְיוֹן מְשַׁוֵּעַ וְעָנִי וְאֵין עֹזֵר לוֹ׃ יג יָחֹס עַל דַּל
וְאֶבְיוֹן וְנַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ׃ יד מִתּוֹךְ
וּמֵחָמָס יִגְאַל נַפְשָׁם וְיֵיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו׃ טו וִיחִי
וְיִתֶּן לוֹ מִזְּהַב שְׁבָא וְיִתְפַּלֵּל בַּעֲדוֹ תָמִיד כָּל
הַיּוֹם יְבָרְכֶנְהוּ׃ טז יְהִי פִסַּת בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ
הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב
הָאָרֶץ׃ יז יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן
שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיִם יְאַשְּׁרוּהוּ׃ יח בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ׃
יט וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל
הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן׃ כ כָּלּוּ תְפִלּוֹת דָּוִד בֶּן יִשָׁי׃

ספר שלישי

ליום רביעי

עג א מִזְמוֹר לְאָסָף אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים
לְבָרֵי לֵבָב: ב וַאֲנִי כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי כְּאַיִן שֻׁפְּכוּ
אֲשֻׁרָי: ג כִּי קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים שְׁלוֹם רְשָׁעִים
אֶרְאֶה: ד כִּי אֵין חַרְצֻבּוֹת לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם:
ה בַּעֲמַל אֱנוֹשׁ אֵינֵמוֹ וְעִם אָדָם לֹא יְנֻגָּעוּ:
ו לָכֵן עֲנָקַתְמוֹ גַאֲוָה יַעֲטָף שִׁית חָמָס לָמוֹ: ז יָצָא
מֵחֵלֶב עֵינֵמוֹ עָבְרוּ מַשְׂכִּיּוֹת לֵבָב: ח יָמִיקוּ
וִידַבְּרוּ בְרָע עֹשֶׁק מִמָּרוֹם יְדַבֵּרוּ: ט שַׁתּוּ
בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ: י לָכֵן
יָשׁוּב עַמּוֹ הֲלֹם וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ: יא וְאָמְרוּ
אֵיכָה יָדַע אֵל וְיֵשׁ דֵּעָה בְעֶלְיוֹן: יב הִנֵּה אֵלֶּה
רְשָׁעִים וְשַׁלְוֵי עוֹלָם הִשְׂגּוּ חָיִל: יג אַךְ רִיק
זִכִּיתִי לְבָבִי וָאֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי: יד וָאֱהִי נָגוּעַ
כָּל הַיּוֹם וְתוֹכַחְתִּי לַבְּקָרִים: טו אִם אָמַרְתִּי
אֲסַפְּרָה כְמוֹ הִנֵּה דוֹר בָּנֶיךָ בָגָדְתִּי: טז וָאֲחַשְּׁבָה
לָדַעַת זֹאת עָמָל הוּא בְעֵינָי: יז עַד אָבוֹא
אֶל מִקְדְּשֵׁי אֵל אָבִינָה לְאַחֲרִיתָם: יח אַךְ
בַּחֲלָקוֹת תָּשִׁית לָמוֹ הִפַּלְתָּם לְמַשּׁוּאוֹת: יט אֵיךְ
הָיוּ לְשַׁמָּה כְרָגַע סָפוּ תַמּוּ מִן בַּלָּהוֹת: כ כַּחֲלוֹם
מֵהָקִיץ אֲדֹנָי בָּעִיר צַלְמָם תִּבְזֶה: כא כִּי יִתְחַמֵּץ
לְבָבִי וְכִלְיוֹתַי אֶשְׁתּוֹנָן: כב וַאֲנִי בַעַר וְלֹא אֵדָע
בְּהֵמוֹת הָיִיתִי עִמָּךְ: כג וַאֲנִי תָמִיד עִמָּךְ אָחַזְתָּ
בְּיַד יְמִינִי: כד בַּעֲצָתְךָ תַנְחֵנִי וְאַחַר כָּבוֹד
תִּקָּחֵנִי: כה מִי לִי בַשָּׁמָיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי
בָאָרֶץ: כו כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי צוּר לְבָבִי וְחֶלְקִי
אֱלֹהִים לְעוֹלָם: כז כִּי הִנֵּה רְחֵקֶיךָ יֹאבֵדוּ
הִצְמַתָּה כָּל זוֹנֶה מִמֶּךָּ: כח וַאֲנִי קִרֲבַת אֱלֹהִים
לִי טוֹב שַׁתִּי בַּאדֹנָי יֱהֹוִה מַחְסִי לְסַפֵּר כָּל
מַלְאֲכוֹתֶיךָ:

עד א מַשְׂכִּיל לְאָסָף לָמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ
לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ: ב זְכֹר
עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶּדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ הַר
צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ: ג הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֻּׁאוֹת
נֶצַח כָּל הֵרַע אוֹיֵב בַּקֹּדֶשׁ: ד שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ
בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת: ה יִוָּדַע
כְּמֵבִיא לְמָעְלָה בִּסְבָךְ עֵץ קַרְדֻּמּוֹת: ו וְעַתָּה
פִּתּוּחֶיהָ יָּחַד בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפֹּת יַהֲלֹמוּן:
ז שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ מִקְדָּשֶׁךָ לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן
שְׁמֶךָ: ח אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם יָחַד שָׂרְפוּ כָל
מוֹעֲדֵי אֵל בָּאָרֶץ: ט אוֹתֹתֵינוּ לֹא רָאִינוּ אֵין עוֹד
נָבִיא וְלֹא אִתָּנוּ יֹדֵעַ עַד מָה: י עַד מָתַי
אֱלֹהִים יְחָרֶף צָר יְנָאֵץ אוֹיֵב שִׁמְךָ לָנֶצַח:
יא לָמָּה תָשִׁיב יָדְךָ וִימִינֶךָ מִקֶּרֶב חֵיקְךָ כַלֵּה:
יב וֵאלֹהִים מַלְכִּי מִקֶּדֶם פֹּעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ: יג אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם שִׁבַּרְתָּ
רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל הַמָּיִם: יד אַתָּה רִצַּצְתָּ רָאשֵׁי
לִוְיָתָן תִּתְּנֶנּוּ מַאֲכָל לְעָם לְצִיִּים: טו אַתָּה
בָקַעְתָּ מַעְיָן וָנָחַל אַתָּה הוֹבַשְׁתָּ נַהֲרוֹת אֵיתָן:
טז לְךָ יוֹם אַף לְךָ לָיְלָה אַתָּה הֲכִינוֹתָ מָאוֹר
וָשָׁמֶשׁ: יז אַתָּה הִצַּבְתָּ כָּל גְּבוּלוֹת אָרֶץ קַיִץ
וָחֹרֶף אַתָּה יְצַרְתָּם: יח זְכָר זֹאת אוֹיֵב חֵרֵף
יְהֹוָה וְעַם נָבָל נִאֲצוּ שְׁמֶךָ: יט אַל תִּתֵּן לְחַיַּת
נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ חַיַּת עֲנִיֶּיךָ אַל תִּשְׁכַּח לָנֶצַח:
כ הַבֵּט לַבְּרִית כִּי מָלְאוּ מַחֲשַׁכֵּי אֶרֶץ נְאוֹת חָמָס:
כא אַל יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם עָנִי וְאֶבְיוֹן יְהַלְלוּ שְׁמֶךָ:
כב קוּמָה אֱלֹהִים רִיבָה רִיבֶךָ זְכֹר חֶרְפָּתְךָ מִנִּי
נָבָל כָּל הַיּוֹם: כג אַל תִּשְׁכַּח קוֹל צֹרְרֶיךָ
שְׁאוֹן קָמֶיךָ עֹלֶה תָמִיד:

עה א לַמְנַצֵּחַ אַל תַּשְׁחֵת מִזְמוֹר לְאָסָף שִׁיר:
ב הוֹדִינוּ לְּךָ אֱלֹהִים הוֹדִינוּ וְקָרוֹב שְׁמֶךָ סִפְּרוּ
נִפְלְאוֹתֶיךָ: ג כִּי אֶקַּח מוֹעֵד אֲנִי מֵישָׁרִים
אֶשְׁפֹּט: ד נְמֹגִים אֶרֶץ וְכָל יֹשְׁבֶיהָ אָנֹכִי
תִכַּנְתִּי עַמּוּדֶיהָ סֶּלָה: ה אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל
תָּהֹלּוּ וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן: ו אַל תָּרִימוּ
לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם תְּדַבְּרוּ בְצַוָּאר עָתָק: ז כִּי לֹא
מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא מִמִּדְבַּר הָרִים: ח כִּי
אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים: ט כִּי כוֹס
בְּיַד יְהֹוָה וְיַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ וַיַּגֵּר מִזֶּה אַךְ
שְׁמָרֶיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ כֹּל רִשְׁעֵי אָרֶץ: י וַאֲנִי
אַגִּיד לְעֹלָם אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: יא וְכָל קַרְנֵי
רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק:

עו א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר לְאָסָף שִׁיר:
ב נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ:
ג וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן: ד שָׁמָּה
שִׁבַּר רִשְׁפֵי קָשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה:

ה נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי טָרֶף: ו אֶשְׁתּוֹלְלוּ
אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם וְלֹא מָצְאוּ כָל אַנְשֵׁי
חַיִל יְדֵיהֶם: ז מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וְרֶכֶב
וָסוּס: ח אַתָּה נוֹרָא אַתָּה וּמִי יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאָז
אַפֶּךָ: ט מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יָרְאָה
וְשָׁקָטָה: י בְּקוּם לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהִים לְהוֹשִׁיעַ
כָּל עַנְוֵי אֶרֶץ סֶלָה: יא כִּי חֲמַת אָדָם תּוֹדֶךָּ
שְׁאֵרִית חֵמֹת תַּחְגֹּר: יב נִדְרוּ וְשַׁלְּמוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּל סְבִיבָיו יֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא: יג יִבְצֹר
רוּחַ נְגִידִים נוֹרָא לְמַלְכֵי אָרֶץ:

עז: א לַמְנַצֵּחַ עַל יְדוּתוּן לְאָסָף מִזְמוֹר:
ב קוֹלִי אֶל אֱלֹהִים וְאֶצְעָקָה קוֹלִי אֶל אֱלֹהִים
וְהַאֲזִין אֵלָי: ג בְּיוֹם צָרָתִי אֲדֹנָי דָּרָשְׁתִּי יָדִי
לַיְלָה נִגְּרָה וְלֹא תָפוּג מֵאֲנָה הִנָּחֵם נַפְשִׁי:
ד אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה אָשִׂיחָה וְתִתְעַטֵּף
רוּחִי סֶלָה: ה אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עֵינָי נִפְעַמְתִּי וְלֹא
אֲדַבֵּר: ו חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם שְׁנוֹת עוֹלָמִים:
ז אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי בַּלָּיְלָה עִם לְבָבִי אָשִׂיחָה
וַיְחַפֵּשׂ רוּחִי: ח הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח אֲדֹנָי וְלֹא
יֹסִיף לִרְצוֹת עוֹד: ט הֶאָפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ גָּמַר
אֹמֶר לְדֹר וָדֹר: י הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל אִם קָפַץ
בְּאַף רַחֲמָיו סֶלָה: יא וָאֹמַר חַלּוֹתִי הִיא שְׁנוֹת
יְמִין עֶלְיוֹן: יב אֶזְכּוֹר מַעַלְלֵי יָהּ כִּי אֶזְכְּרָה
מִקֶּדֶם פִּלְאֶךָ: יג וְהָגִיתִי בְכָל פָּעֳלֶךָ וּבַעֲלִילוֹתֶיךָ
אָשִׂיחָה: יד אֱלֹהִים בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ מִי אֵל גָּדוֹל
כֵּאלֹהִים: טו אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא הוֹדַעְתָּ
בָעַמִּים עֻזֶּךָ: טז גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב
וְיוֹסֵף סֶלָה: יז רָאוּךָ מַּיִם אֱלֹהִים רָאוּךָ מַּיִם
יָחִילוּ אַף יִרְגְּזוּ תְהֹמוֹת: יח זֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת
קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים אַף חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ: יט קוֹל
רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה וַתִּרְעַשׁ
הָאָרֶץ: כ בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים
וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ: כא נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

עח א מַשְׂכִּיל לְאָסָף הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי
הַטּוּ אָזְנְכֶם לְאִמְרֵי פִי: ב אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי
אַבִּיעָה חִידוֹת מִנִּי קֶדֶם: ג אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ
וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ: ד לֹא נְכַחֵד
מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן מְסַפְּרִים תְּהִלּוֹת יְהוָה
וֶעֱזוּזוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה: ה וַיָּקֶם עֵדוּת
בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוָּה אֶת
אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיעָם לִבְנֵיהֶם: ו לְמַעַן יֵדְעוּ דּוֹר
אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ יָקֻמוּ וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם:
ז וְיָשִׂימוּ בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ מַעַלְלֵי אֵל
וּמִצְוֺתָיו יִנְצֹרוּ: ח וְלֹא יִהְיוּ כַּאֲבוֹתָם דּוֹר
סוֹרֵר וּמֹרֶה דּוֹר לֹא הֵכִין לִבּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנָה
אֶת אֵל רוּחוֹ: ט בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת
הָפְכוּ בְּיוֹם קְרָב: י לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים
וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת: יא וַיִּשְׁכְּחוּ עֲלִילוֹתָיו
וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הֶרְאָם: יב נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה
פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה צֹעַן: יג בָּקַע יָם
וַיַּעֲבִירֵם וַיַּצֶּב מַיִם כְּמוֹ נֵד: יד וַיַּנְחֵם בֶּעָנָן
יוֹמָם וְכָל הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ: טו יְבַקַּע צֻרִים
בַּמִּדְבָּר וַיַּשְׁקְ כִּתְהֹמוֹת רַבָּה: טז וַיּוֹצִא נוֹזְלִים
מִסָּלַע וַיּוֹרֶד כַּנְּהָרוֹת מָיִם: יז וַיּוֹסִיפוּ עוֹד
לַחֲטֹא לוֹ לַמְרוֹת עֶלְיוֹן בַּצִּיָּה: יח וַיְנַסּוּ אֵל
בִּלְבָבָם לִשְׁאָל אֹכֶל לְנַפְשָׁם: יט וַיְדַבְּרוּ
בֵּאלֹהִים אָמְרוּ הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר:
כ הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם וּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ הֲגַם
לֶחֶם יוּכַל תֵּת אִם יָכִין שְׁאֵר לְעַמּוֹ: כא לָכֵן
שָׁמַע יְהוָה וַיִּתְעַבָּר וְאֵשׁ נִשְּׂקָה בְיַעֲקֹב וְגַם
אַף עָלָה בְיִשְׂרָאֵל: כב כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בֵּאלֹהִים
וְלֹא בָטְחוּ בִּישׁוּעָתוֹ: כג וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל
וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח: כד וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן
לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ: כה לֶחֶם אַבִּירִים
אָכַל אִישׁ צֵידָה שָׁלַח לָהֶם לָשֹׂבַע: כו יַסַּע
קָדִים בַּשָּׁמָיִם וַיְנַהֵג בְּעֻזּוֹ תֵימָן: כז וַיַּמְטֵר
עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר וּכְחוֹל יַמִּים עוֹף כָּנָף:
כח וַיַּפֵּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ סָבִיב לְמִשְׁכְּנֹתָיו:
כט וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד וְתַאֲוָתָם יָבִא לָהֶם:
ל לֹא זָרוּ מִתַּאֲוָתָם עוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם: לא וְאַף
אֱלֹהִים עָלָה בָהֶם וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם וּבַחוּרֵי
יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ: לב בְּכָל זֹאת חָטְאוּ עוֹד וְלֹא
הֶאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו: לג וַיְכַל בַּהֶבֶל יְמֵיהֶם
וּשְׁנוֹתָם בַּבֶּהָלָה: לד אִם הֲרָגָם וּדְרָשׁוּהוּ
וְשָׁבוּ וְשִׁחֲרוּ אֵל: לה וַיִּזְכְּרוּ כִּי אֱלֹהִים צוּרָם
וְאֵל עֶלְיוֹן גֹּאֲלָם: לו וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם
יְכַזְּבוּ לוֹ: לז וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ

בבריתו

בְּרִיתוֹ׃ לח וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ׃
לט וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב׃
מ כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן׃
מא וַיָּשׁוּבוּ וַיְנַסּוּ אֵל וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל הִתְווּ׃
מב לֹא זָכְרוּ אֶת יָדוֹ יוֹם אֲשֶׁר פָּדָם מִנִּי צָר׃
מג אֲשֶׁר שָׂם בְּמִצְרַיִם אֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו
בִּשְׂדֵה צֹעַן׃ מד וַיַּהֲפֹךְ לְדָם יְאֹרֵיהֶם וְנֹזְלֵיהֶם
בַּל יִשְׁתָּיוּן׃ מה יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם
וּצְפַרְדֵּעַ וַתַּשְׁחִיתֵם׃ מו וַיִּתֵּן לֶחָסִיל יְבוּלָם
וִיגִיעָם לָאַרְבֶּה׃ מז יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם
וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל׃ מח וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד בְּעִירָם
וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים׃ מט יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ
עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים׃
נ יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ לֹא חָשַׂךְ מִמָּוֶת נַפְשָׁם
וְחַיָּתָם לַדֶּבֶר הִסְגִּיר׃ נא וַיַּךְ כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרָיִם
רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאָהֳלֵי חָם׃ נב וַיַּסַּע כַּצֹּאן
עַמּוֹ וַיְנַהֲגֵם כַּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר׃ נג וַיַּנְחֵם לָבֶטַח
וְלֹא פָחָדוּ וְאֶת אוֹיְבֵיהֶם כִּסָּה הַיָּם׃ נד וַיְבִיאֵם
אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ׃ נה וַיְגָרֶשׁ
מִפְּנֵיהֶם גּוֹיִם וַיַּפִּילֵם בְּחֶבֶל נַחֲלָה וַיַּשְׁכֵּן
בְּאָהֳלֵיהֶם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ נו וַיְנַסּוּ וַיַּמְרוּ אֶת
אֱלֹהִים עֶלְיוֹן וְעֵדוֹתָיו לֹא שָׁמָרוּ׃ נז וַיִּסֹּגוּ
וַיִּבְגְּדוּ כַּאֲבוֹתָם נֶהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה׃
נח וַיַּכְעִיסוּהוּ בְּבָמוֹתָם וּבִפְסִילֵיהֶם יַקְנִיאוּהוּ׃
נט שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבָּר וַיִּמְאַס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל׃
ס וַיִּטֹּשׁ מִשְׁכַּן שִׁלוֹ אֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם׃ סא וַיִּתֵּן
לַשְּׁבִי עֻזּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְיַד צָר׃ סב וַיַּסְגֵּר לַחֶרֶב
עַמּוֹ וּבְנַחֲלָתוֹ הִתְעַבָּר׃ סג בַּחוּרָיו אָכְלָה אֵשׁ
וּבְתוּלֹתָיו לֹא הוּלָּלוּ׃ סד כֹּהֲנָיו בַּחֶרֶב נָפָלוּ
וְאַלְמְנֹתָיו לֹא תִבְכֶּינָה׃ סה וַיִּקַץ כְּיָשֵׁן אֲדֹנָי
כְּגִבּוֹר מִתְרוֹנֵן מִיָּיִן׃ סו וַיַּךְ צָרָיו אָחוֹר חֶרְפַּת
עוֹלָם נָתַן לָמוֹ׃ סז וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וּבְשֵׁבֶט
אֶפְרַיִם לֹא בָחָר׃ סח וַיִּבְחַר אֶת שֵׁבֶט יְהוּדָה
אֶת הַר צִיּוֹן אֲשֶׁר אָהֵב׃ סט וַיִּבֶן כְּמוֹ רָמִים
מִקְדָּשׁוֹ כְּאֶרֶץ יְסָדָהּ לְעוֹלָם׃ ע וַיִּבְחַר בְּדָוִד
עַבְדּוֹ וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאֹת צֹאן׃ עא מֵאַחַר
עָלוֹת הֱבִיאוֹ לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל
נַחֲלָתוֹ׃ עב וַיִּרְעֵם כְּתֹם לְבָבוֹ וּבִתְבוּנוֹת כַּפָּיו
יַנְחֵם׃

עט א מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ
טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם
לְעִיִּים׃ ב נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף
הַשָּׁמָיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ אָרֶץ׃ ג שָׁפְכוּ
דָמָם כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאֵין קוֹבֵר׃ ד הָיִינוּ
חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃ ה עַד
מָה יְהוָֹה תֶּאֱנַף לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ אֵשׁ קִנְאָתֶךָ׃
ו שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ וְעַל
מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ׃ ז כִּי אָכַל אֶת
יַעֲקֹב וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃ ח אַל תִּזְכָּר לָנוּ
עֲוֹנֹת רִאשֹׁנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ
מְאֹד׃ ט עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד
שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ׃
י לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם
לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ׃ יא תָּבוֹא
לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי
תְמוּתָה׃ יב וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם אֶל
חֵיקָם חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר חֵרְפוּךָ אֲדֹנָי׃ יג וַאֲנַחְנוּ
עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדֹר
נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ׃

פ א לַמְנַצֵּחַ אֶל שֹׁשַׁנִּים עֵדוּת לְאָסָף מִזְמוֹר׃
ב רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף יֹשֵׁב
הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה׃ ג לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִן
וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ וּלְכָה לִישֻׁעָתָה
לָּנוּ׃ ד אֱלֹהִים הֲשִׁיבֵנוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה
ה יְהוָֹה אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַד מָתַי עָשַׁנְתָּ בִּתְפִלַּת
עַמֶּךָ׃ ו הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ
בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ׃ ז תְּשִׂימֵנוּ מָדוֹן לִשְׁכֵנֵינוּ
וְאֹיְבֵינוּ יִלְעֲגוּ לָמוֹ׃ ח אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ
וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃ ט גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם וַתִּטָּעֶהָ׃ י פִּנִּיתָ לְפָנֶיהָ וַתַּשְׁרֵשׁ
שָׁרָשֶׁיהָ וַתְּמַלֵּא אָרֶץ׃ יא כָּסּוּ הָרִים צִלָּהּ
וַעֲנָפֶיהָ אַרְזֵי אֵל׃ יב תְּשַׁלַּח קְצִירֶהָ עַד יָם וְאֶל
נָהָר יוֹנְקוֹתֶיהָ׃ יג לָמָּה פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ וְאָרוּהָ
כָּל עֹבְרֵי דָרֶךְ׃ יד יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז
שָׂדַי יִרְעֶנָּה׃ טו אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב נָא הַבֵּט
מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה וּפְקֹד גֶּפֶן זֹאת׃ טז וְכַנָּה אֲשֶׁר
נָטְעָה יְמִינֶךָ וְעַל בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ׃ יז שְׂרֻפָה

בָּאֵשׁ כְּסוּחָה מִגַּעֲרַת פָּנֶיךָ יֹאבֵדוּ: יח תְּהִי יָדְךָ
עַל אִישׁ יְמִינֶךָ עַל בֶּן אָדָם אִמַּצְתָּ לָּךְ: יט וְלֹא
נָסוֹג מִמֶּךָּ תְּחַיֵּנוּ וּבְשִׁמְךָ נִקְרָא: כ יְהוָה אֱלֹהִים
צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ הָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה:

פא א לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף: ב הַרְנִינוּ
לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: ג שְׂאוּ זִמְרָה
וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל: ד תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ
שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: ה כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא
מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: ו עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ
בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי
אֶשְׁמָע: ז הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד
תַּעֲבֹרְנָה: ח בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ
בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה:
ט שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי:
י לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר:
יא אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: יב וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי
וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: יג וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת
לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: יד לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי
יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: טו כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם
אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי: טז מְשַׂנְאֵי יְהוָה
יְכַחֲשׁוּ לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם: יז וַיַּאֲכִילֵהוּ
מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ:

פב א מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל
בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: ב עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל
וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: ג שִׁפְטוּ דַל וְיָתוֹם
עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: ד פַּלְּטוּ דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד
רְשָׁעִים הַצִּילוּ: ה לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה
יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ: ו אֲנִי אָמַרְתִּי
אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: ז אָכֵן כְּאָדָם
תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: ח קוּמָה אֱלֹהִים
שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם:

פג א שִׁיר מִזְמוֹר לְאָסָף: ב אֱלֹהִים אַל דֳּמִי
לָךְ אַל תֶּחֱרַשׁ וְאַל תִּשְׁקֹט אֵל: ג כִּי הִנֵּה
אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: ד עַל
עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ: ה אָמְרוּ
לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד:
ו כִּי נוֹעֲצוּ לֵב יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ: ז אָהֳלֵי
אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים: ח גְּבָל
וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם יֹשְׁבֵי צוֹר: ט גַּם
אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי לוֹט סֶלָה:
י עֲשֵׂה לָהֶם כְּמִדְיָן כְּסִיסְרָא כְיָבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן:
יא נִשְׁמְדוּ בְעֵין דֹּאר הָיוּ דֹּמֶן לָאֲדָמָה:
יב שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵמוֹ כְּעֹרֵב וְכִזְאֵב וּכְזֶבַח וּכְצַלְמֻנָּע
כָּל נְסִיכֵמוֹ: יג אֲשֶׁר אָמְרוּ נִירְשָׁה לָּנוּ אֵת נְאוֹת
אֱלֹהִים: יד אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי רוּחַ:
טו כְּאֵשׁ תִּבְעַר יָעַר וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים:
טז כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם: יז מַלֵּא
פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ שִׁמְךָ יְהוָה: יח יֵבֹשׁוּ
וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי עַד וְיַחְפְּרוּ וְיֹאבֵדוּ: יט וְיֵדְעוּ כִּי
אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ:

פד א לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר:
ב מַה יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת: ג נִכְסְפָה
וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת יְהוָה לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ
אֶל אֵל חָי: ד גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן
לָהּ אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ אֶת מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְהוָה
צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי: ה אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ
עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: ו אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ בָךְ
מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם: ז עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן
יְשִׁיתוּהוּ גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה: ח יֵלְכוּ מֵחַיִל
אֶל חָיִל יֵרָאֶה אֶל אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן: ט יְהוָה אֱלֹהִים
צְבָאוֹת שִׁמְעָה תְפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
סֶלָה: י מָגִנֵּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים וְהַבֵּט פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ:
יא כִּי טוֹב יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלֶף בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף
בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי רֶשַׁע: יב כִּי שֶׁמֶשׁ
וּמָגֵן יְהוָה אֱלֹהִים חֵן וְכָבוֹד יִתֵּן יְהוָה לֹא יִמְנַע
טוֹב לַהֹלְכִים בְּתָמִים: יג יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי
אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ:

פה א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר: ב רָצִיתָ
יְהוָה אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב: ג נָשָׂאתָ עֲוֹן
עַמֶּךָ כִּסִּיתָ כָל חַטָּאתָם סֶלָה: ד אָסַפְתָּ כָל
עֶבְרָתֶךָ הֱשִׁיבוֹתָ מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ: ה שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי
יִשְׁעֵנוּ וְהָפֵר כַּעַסְךָ עִמָּנוּ: ו הַלְעוֹלָם תֶּאֱנַף
בָּנוּ תִּמְשֹׁךְ אַפְּךָ לְדֹר וָדֹר: ז הֲלֹא אַתָּה תָּשׁוּב
תְּחַיֵּנוּ וְעַמְּךָ יִשְׂמְחוּ בָךְ: ח הַרְאֵנוּ יְהוָה חַסְדֶּךָ
וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן לָנוּ: ט אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל יְהוָה
כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאַל יָשׁוּבוּ
לְכִסְלָה: י אַךְ קָרוֹב לִירֵאָיו יִשְׁעוֹ לִשְׁכֹּן כָּבוֹד

בְּאַרְצֵנוּ: יא חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ: יב אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף: יג גַּם יְהֹוָה יִתֵּן הַטּוֹב וְאַרְצֵנוּ תִּתֵּן יְבוּלָהּ: יד צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו:

פו א תְּפִלָּה לְדָוִד הַטֵּה יְהֹוָה אָזְנְךָ עֲנֵנִי כִּי עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנִי: ב שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי הוֹשַׁע עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ אֵלֶיךָ: ג חָנֵּנִי אֲדֹנָי כִּי אֵלֶיךָ אֶקְרָא כָּל הַיּוֹם: ד שַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ כִּי אֵלֶיךָ אֲדֹנָי נַפְשִׁי אֶשָּׂא: ה כִּי אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קֹרְאֶיךָ: ו הַאֲזִינָה יְהֹוָה תְּפִלָּתִי וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתָי: ז בְּיוֹם צָרָתִי אֶקְרָאֶךָּ כִּי תַעֲנֵנִי: ח אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: ט כָּל גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ: י כִּי גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ: יא הוֹרֵנִי יְהֹוָה דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ: יב אוֹדְךָ אֲדֹנָי אֱלֹהַי בְּכָל לְבָבִי וַאֲכַבְּדָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם: יג כִּי חַסְדְּךָ גָּדוֹל עָלָי וְהִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה: יד אֱלֹהִים זֵדִים קָמוּ עָלַי וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם: טו וְאַתָּה אֲדֹנָי אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת: טז פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי תְּנָה עֻזְּךָ לְעַבְדֶּךָ וְהוֹשִׁיעָה לְבֶן אֲמָתֶךָ: יז עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי אַתָּה יְהֹוָה עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי:

פז א לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר שִׁיר יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ: ב אֹהֵב יְהֹוָה שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב: ג נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ עִיר הָאֱלֹהִים סֶלָה: ד אַזְכִּיר רַהַב וּבָבֶל לְיֹדְעָי הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם כּוּשׁ זֶה יֻלַּד שָׁם: ה וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן: ו יְהֹוָה יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים זֶה יֻלַּד שָׁם סֶלָה: ז וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל מַעְיָנַי בָּךְ:

פח א שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח לַמְנַצֵּחַ עַל מָחֲלַת לְעַנּוֹת מַשְׂכִּיל לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי: ב יְהֹוָה אֱלֹהֵי יְשׁוּעָתִי יוֹם צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ: ג תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי הַטֵּה אָזְנְךָ לְרִנָּתִי: ד כִּי שָׂבְעָה בְרָעוֹת נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁאוֹל הִגִּיעוּ: ה נֶחְשַׁבְתִּי עִם יוֹרְדֵי בוֹר הָיִיתִי כְּגֶבֶר אֵין אֱיָל: ו בַּמֵּתִים חָפְשִׁי כְּמוֹ חֲלָלִים שֹׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתָּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ: ז שַׁתַּנִי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחֲשַׁכִּים בִּמְצֹלוֹת: ח עָלַי סָמְכָה חֲמָתֶךָ וְכָל מִשְׁבָּרֶיךָ עִנִּיתָ סֶּלָה: ט הִרְחַקְתָּ מְיֻדָּעַי מִמֶּנִּי שַׁתַּנִי תוֹעֵבוֹת לָמוֹ כָּלֻא וְלֹא אֵצֵא: י עֵינִי דָאֲבָה מִנִּי עֹנִי קְרָאתִיךָ יְהֹוָה בְּכָל יוֹם שִׁטַּחְתִּי אֵלֶיךָ כַפָּי: יא הֲלַמֵּתִים תַּעֲשֶׂה פֶּלֶא אִם רְפָאִים יָקוּמוּ יוֹדוּךָ סֶּלָה: יב הַיְסֻפַּר בַּקֶּבֶר חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ בָּאֲבַדּוֹן: יג הֲיִוָּדַע בַּחֹשֶׁךְ פִּלְאֶךָ וְצִדְקָתְךָ בְּאֶרֶץ נְשִׁיָּה: יד וַאֲנִי אֵלֶיךָ יְהֹוָה שִׁוַּעְתִּי וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ: טו לָמָה יְהֹוָה תִּזְנַח נַפְשִׁי תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי: טז עָנִי אֲנִי וְגֹוֵעַ מִנֹּעַר נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ אָפוּנָה: יז עָלַי עָבְרוּ חֲרוֹנֶיךָ בִּעוּתֶיךָ צִמְּתוּתֻנִי: יח סַבּוּנִי כַמַּיִם כָּל הַיּוֹם הִקִּיפוּ עָלַי יָחַד: יט הִרְחַקְתָּ מִמֶּנִּי אֹהֵב וָרֵעַ מְיֻדָּעַי מַחְשָׁךְ:

פט א מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי: ב חַסְדֵי יְהֹוָה עוֹלָם אָשִׁירָה לְדֹר וָדֹר אוֹדִיעַ אֱמוּנָתְךָ בְּפִי: ג כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה שָׁמַיִם תָּכִן אֱמוּנָתְךָ בָהֶם: ד כָּרַתִּי בְרִית לִבְחִירִי נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עַבְדִּי: ה עַד עוֹלָם אָכִין זַרְעֶךָ וּבָנִיתִי לְדֹר וָדוֹר כִּסְאֲךָ סֶלָה: ו וְיוֹדוּ שָׁמַיִם פִּלְאֲךָ יְהֹוָה אַף אֱמוּנָתְךָ בִּקְהַל קְדֹשִׁים: ז כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַיהֹוָה יִדְמֶה לַיהֹוָה בִּבְנֵי אֵלִים: ח אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו: ט יְהֹוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ וֶאֱמוּנָתְךָ סְבִיבוֹתֶיךָ: י אַתָּה מוֹשֵׁל בְּגֵאוּת הַיָּם בְּשׂוֹא גַלָּיו אַתָּה תְשַׁבְּחֵם: יא אַתָּה דִכִּאתָ כֶחָלָל רָהַב בִּזְרוֹעַ עֻזְּךָ פִּזַּרְתָּ אוֹיְבֶיךָ: יב לְךָ שָׁמַיִם אַף לְךָ אָרֶץ תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ אַתָּה יְסַדְתָּם: יג צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם תָּבוֹר וְחֶרְמוֹן בְּשִׁמְךָ יְרַנֵּנוּ: יד לְךָ זְרוֹעַ עִם גְּבוּרָה תָּעֹז יָדְךָ תָּרוּם יְמִינֶךָ: טו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ חֶסֶד וֶאֱמֶת יְקַדְּמוּ פָנֶיךָ: טז אַשְׁרֵי הָעָם יוֹדְעֵי תְרוּעָה יְהֹוָה בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן: יז בְּשִׁמְךָ יְגִילוּן כָּל הַיּוֹם וּבְצִדְקָתְךָ יָרוּמוּ: יח כִּי תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה וּבִרְצוֹנְךָ תָּרוּם קַרְנֵנוּ: יט כִּי לַיהֹוָה מָגִנֵּנוּ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מַלְכֵּנוּ: כ אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ וַתֹּאמֶר שִׁוִּיתִי עֵזֶר עַל גִּבּוֹר

הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם׃ כא מָצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי
בְּשֶׁמֶן קׇדְשִׁי מְשַׁחְתִּיו׃ כב אֲשֶׁר יָדִי תִּכּוֹן
עִמּוֹ אַף זְרוֹעִי תְאַמְּצֶנּוּ׃ כג לֹא יַשִּׁא אוֹיֵב בּוֹ
וּבֶן עַוְלָה לֹא יְעַנֶּנּוּ׃ כד וְכַתּוֹתִי מִפָּנָיו צָרָיו
וּמְשַׂנְאָיו אֶגּוֹף׃ כה וֶאֱמוּנָתִי וְחַסְדִּי עִמּוֹ וּבִשְׁמִי
תָּרוּם קַרְנוֹ׃ כו וְשַׂמְתִּי בַיָּם יָדוֹ וּבַנְּהָרוֹת
יְמִינוֹ׃ כז הוּא יִקְרָאֵנִי אָבִי אָתָּה אֵלִי וְצוּר
יְשׁוּעָתִי׃ כח אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ עֶלְיוֹן
לְמַלְכֵי אָרֶץ׃ כט לְעוֹלָם אֶשְׁמָר לוֹ חַסְדִּי וּבְרִיתִי
נֶאֱמֶנֶת לוֹ׃ ל וְשַׂמְתִּי לָעַד זַרְעוֹ וְכִסְאוֹ כִּימֵי
שָׁמָיִם׃ לא אִם יַעַזְבוּ בָנָיו תּוֹרָתִי וּבְמִשְׁפָּטַי לֹא
יֵלֵכוּן׃ לב אִם חֻקֹּתַי יְחַלֵּלוּ וּמִצְוֺתַי לֹא יִשְׁמֹרוּ׃
לג וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֺנָם׃
לד וְחַסְדִּי לֹא אָפִיר מֵעִמּוֹ וְלֹא אֲשַׁקֵּר בֶּאֱמוּנָתִי׃
לה לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה׃
לו אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְקׇדְשִׁי אִם לְדָוִד אֲכַזֵּב׃
לז זַרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כַשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי׃
לח כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם וְעֵד בַּשַּׁחַק נֶאֱמָן סֶלָה׃
לט וְאַתָּה זָנַחְתָּ וַתִּמְאָס הִתְעַבַּרְתָּ עִם מְשִׁיחֶךָ׃
מ נֵאַרְתָּה בְּרִית עַבְדֶּךָ חִלַּלְתָּ לָאָרֶץ נִזְרוֹ׃
מא פָּרַצְתָּ כׇל גְּדֵרֹתָיו שַׂמְתָּ מִבְצָרָיו מְחִתָּה׃
מב שַׁסֻּהוּ כׇּל עֹבְרֵי דָרֶךְ הָיָה חֶרְפָּה לִשְׁכֵנָיו׃
מג הֲרִימוֹתָ יְמִין צָרָיו הִשְׂמַחְתָּ כׇּל אוֹיְבָיו׃
מד אַף תָּשִׁיב צוּר חַרְבּוֹ וְלֹא הֲקֵמֹתוֹ בַּמִּלְחָמָה׃
מה הִשְׁבַּתָּ מִטְּהָרוֹ וְכִסְאוֹ לָאָרֶץ מִגַּרְתָּה׃
מו הִקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו הֶעֱטִיתָ עָלָיו בּוּשָׁה
סֶלָה׃ מז עַד מָה יְהֹוָה תִּסָּתֵר לָנֶצַח תִּבְעַר
כְּמוֹ אֵשׁ חֲמָתֶךָ׃ מח זְכׇר אֲנִי מֶה חָלֶד עַל
מַה שָּׁוְא בָּרָאתָ כׇל בְּנֵי אָדָם׃ מט מִי גֶבֶר
יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה מָּוֶת יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ מִיַּד שְׁאוֹל
סֶלָה׃ נ אַיֵּה חֲסָדֶיךָ הָרִאשֹׁנִים אֲדֹנָי נִשְׁבַּעְתָּ
לְדָוִד בֶּאֱמוּנָתֶךָ׃ נא זְכֹר אֲדֹנָי חֶרְפַּת עֲבָדֶיךָ
שְׂאֵתִי בְחֵיקִי כׇּל רַבִּים עַמִּים׃ נב אֲשֶׁר חֵרְפוּ
אוֹיְבֶיךָ יְהֹוָה אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ׃
נג בָּרוּךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן׃

ספר רביעי

ליום חמישי

צ א תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן
אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃ ב בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ
וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל׃
ג תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם׃
ד כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר
וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה׃ ה זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר
כֶּחָצִיר יַחֲלֹף׃ ו בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל
וְיָבֵשׁ׃ ז כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ׃
ח שַׁתָּ עֲוֺנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ׃
ט כִּי כׇל יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ
הֶגֶה׃ י יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם
בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרׇהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז
חִישׁ וַנָּעֻפָה׃ יא מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ
עֶבְרָתֶךָ׃ יב לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב
חׇכְמָה׃ יג שׁוּבָה יְהֹוָה עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל
עֲבָדֶיךָ׃ יד שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה
בְּכׇל יָמֵינוּ׃ טו שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת
רָאִינוּ רָעָה׃ טז יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פׇעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ
עַל בְּנֵיהֶם׃ יז וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ
וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ׃
צא א יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃
ב אֹמַר לַיהֹוָה מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ׃
ג כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת׃
ד בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה
וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ׃ ה לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ
יָעוּף יוֹמָם׃ ו מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד
צׇהֳרָיִם׃ ז יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ
לֹא יִגָּשׁ׃ ח רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים
תִּרְאֶה׃ ט כִּי אַתָּה יְהֹוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ
מְעוֹנֶךָ׃ י לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב
בְּאׇהֳלֶךָ׃ יא כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמׇרְךָ בְּכׇל
דְּרָכֶיךָ׃ יב עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן
רַגְלֶךָ׃ יג עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר
וְתַנִּין׃ יד כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי
יָדַע שְׁמִי׃ טו יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה
אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃ טז אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ
וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי׃

צב א מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ ב טוֹב לְהֹדוֹת
לַיהֹוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ ג לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר
חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ ד עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי

נְבָלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃ ה כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ
בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃ ו מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה
מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ ז אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע
וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת׃ ח בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי
עַד׃ ט וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה׃ י כִּי הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל
פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ יא וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן
רַעֲנָן׃ יב וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים
תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי׃ יג צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז
בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה׃ יד שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ׃ טו עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים
וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ טז לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְהוָה צוּרִי
וְלֹא עֹלָתָה בּוֹ׃

צג א יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה עֹז
הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט׃ ב נָכוֹן כִּסְאֲךָ
מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה׃ ג נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְהוָה נָשְׂאוּ
נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם׃ ד מִקֹּלוֹת
מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְהוָה׃
ה עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ יְהוָה
לְאֹרֶךְ יָמִים׃

צד א אֵל נְקָמוֹת יְהוָה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃
ב הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים׃
ג עַד מָתַי רְשָׁעִים יְהוָה עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ׃
ד יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן׃
ה עַמְּךָ יְהוָה יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ׃ ו אַלְמָנָה וְגֵר
יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ׃ ז וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ
וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ ח בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם
וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ׃ ט הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע
אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט׃ י הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא
יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת׃ יא יְהוָה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת
אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל׃ יב אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר
תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ׃ יג לְהַשְׁקִיט לוֹ
מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת׃ יד כִּי לֹא
יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב׃ טו כִּי עַד צֶדֶק
יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב׃ טז מִי יָקוּם
לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן׃
יז לוּלֵי יְהוָה עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה
נַפְשִׁי׃ יח אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְהוָה
יִסְעָדֵנִי׃ יט בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ
יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי׃ כ הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר
עָמָל עֲלֵי חֹק׃ כא יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי
יַרְשִׁיעוּ׃ כב וַיְהִי יְהוָה לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר
מַחְסִי׃ כג וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם
יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

צה א לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָה נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ׃
ב נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ׃ ג כִּי
אֵל גָּדוֹל יְהוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים׃ ד אֲשֶׁר
בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ׃ ה אֲשֶׁר
לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ׃ ו בֹּאוּ
נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְהוָה עֹשֵׂנוּ׃
ז כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ
הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ׃ ח אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם
כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר׃ ט אֲשֶׁר נִסּוּנִי
אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם רָאוּ פָעֳלִי׃ י אַרְבָּעִים
שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם
וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי׃ יא אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי
אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי׃

צו א שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיהוָה כָּל
הָאָרֶץ׃ ב שִׁירוּ לַיהוָה בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם
לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ׃ ג סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל
הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו׃ ד כִּי גָדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד
נוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים׃ ה כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֱלִילִים וַיהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה׃ ו הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו
עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ׃ ז הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפְּחוֹת
עַמִּים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃ ח הָבוּ לַיהוָה
כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו׃
ט הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו
כָּל הָאָרֶץ׃ י אִמְרוּ בַגּוֹיִם יְהוָה מָלָךְ אַף תִּכּוֹן
תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃ יא יִשְׂמְחוּ
הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ׃ יב יַעֲלֹז
שָׂדַי וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר׃
יג לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ
יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ׃

צז א יְהוָה מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים
רַבִּים׃ ב עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן
כִּסְאוֹ׃ ג אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו׃
ד הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ׃

ה הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְהוָה מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל
הָאָרֶץ׃ ו הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל הָעַמִּים
כְּבוֹדוֹ׃ ז יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים
בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים׃ ח שָׁמְעָה
וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן
מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה׃ ט כִּי אַתָּה יְהוָה עֶלְיוֹן עַל
כָּל הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים׃ י אֹהֲבֵי
יְהוָה שִׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים
יַצִּילֵם׃ יא אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה׃
יב שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ׃

צח א מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת
עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ׃ ב הוֹדִיעַ
יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ׃ ג זָכַר
חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי
אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ ד הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל
הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ׃ ה זַמְּרוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר
בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה׃ ו בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר
הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה׃ ז יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ
תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ ח נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים
יְרַנֵּנוּ׃ ט לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט
תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃

צט א יְהוָה מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט
הָאָרֶץ׃ ב יְהוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל
הָעַמִּים׃ ג יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא׃
ד וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ׃ ה רוֹמְמוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ
הוּא׃ ו מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי
שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יְהוָה וְהוּא יַעֲנֵם׃ ז בְּעַמּוּד
עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ׃
ח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ
לָהֶם וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם׃ ט רוֹמְמוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ׃

ק א מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ׃
ב עִבְדוּ אֶת יְהוָה בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה׃
ג דְּעוּ כִּי יְהוָה הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ
אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ׃ ד בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה
חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ׃ ה כִּי
טוֹב יְהוָה לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ׃

קא א לְדָוִד מִזְמוֹר חֶסֶד וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה לְךָ
יְהוָה אֲזַמֵּרָה׃ ב אַשְׂכִּילָה בְּדֶרֶךְ תָּמִים מָתַי
תָּבוֹא אֵלָי אֶתְהַלֵּךְ בְּתָם לְבָבִי בְּקֶרֶב בֵּיתִי׃
ג לֹא אָשִׁית לְנֶגֶד עֵינַי דְּבַר בְּלִיָּעַל עֲשֹׂה
סֵטִים שָׂנֵאתִי לֹא יִדְבַּק בִּי׃ ד לֵבָב עִקֵּשׁ יָסוּר
מִמֶּנִּי רָע לֹא אֵדָע׃ ה מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ
אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא
אוּכָל׃ ו עֵינַי בְּנֶאֶמְנֵי אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי הֹלֵךְ
בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא יְשָׁרְתֵנִי׃ ז לֹא יֵשֵׁב בְּקֶרֶב
בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד
עֵינָי׃ ח לַבְּקָרִים אַצְמִית כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ לְהַכְרִית
מֵעִיר יְהוָה כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן׃

קב א תְּפִלָּה לְעָנִי כִי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ
שִׂיחוֹ׃ ב יְהוָה שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ
תָבוֹא׃ ג אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי
הַטֵּה אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי׃ ד כִּי
כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחָרוּ׃ ה הוּכָּה
כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי׃
ו מִקּוֹל אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי׃ ז דָּמִיתִי
לִקְאַת מִדְבָּר הָיִיתִי כְּכוֹס חֳרָבוֹת׃ ח שָׁקַדְתִּי
וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג׃ ט כָּל הַיּוֹם חֵרְפוּנִי
אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ׃ י כִּי אֵפֶר כַּלֶּחֶם
אָכָלְתִּי וְשִׁקֻּוַי בִּבְכִי מָסָכְתִּי׃ יא מִפְּנֵי זַעַמְךָ
וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי׃ יב יָמַי כְּצֵל
נָטוּי וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ׃ יג וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם
תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר׃ יד אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם
צִיּוֹן כִּי עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד׃ טו כִּי רָצוּ
עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ׃ טז וְיִירְאוּ
גוֹיִם אֶת שֵׁם יְהוָה וְכָל מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת כְּבוֹדֶךָ׃
יז כִּי בָנָה יְהוָה צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ׃ יח פָּנָה אֶל
תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא בָזָה אֶת תְּפִלָּתָם׃
יט תִּכָּתֶב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל יָהּ׃
כ כִּי הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְהוָה מִשָּׁמַיִם אֶל
אֶרֶץ הִבִּיט׃ כא לִשְׁמֹעַ אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי
תְמוּתָה׃ כב לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ
בִּירוּשָׁלִָם׃ כג בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת
לַעֲבֹד אֶת יְהוָה׃ כד עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי קִצַּר יָמָי׃
כה אֹמַר אֵלִי אַל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים

שְׁנוֹתֶיךָ: כו לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
שָׁמָיִם: כז הֵמָּה יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד וְכֻלָּם
כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ: כח וְאַתָּה
הוּא וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ: כט בְּנֵי עֲבָדֶיךָ יִשְׁכּוֹנוּ
וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן:

קג א לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה וְכָל קְרָבַי
אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ: ב בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה וְאַל
תִּשְׁכְּחִי כָּל גְּמוּלָיו: ג הַסֹּלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי הָרֹפֵא
לְכָל תַּחֲלוּאָיְכִי: ד הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְעַטְּרֵכִי
חֶסֶד וְרַחֲמִים: ה הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ
תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי: ו עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהֹוָה
וּמִשְׁפָּטִים לְכָל עֲשׁוּקִים: ז יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו: ח רַחוּם וְחַנּוּן יְהֹוָה
אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חָסֶד: ט לֹא לָנֶצַח יָרִיב וְלֹא
לְעוֹלָם יִטּוֹר: י לֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ וְלֹא
כַעֲוֹנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ: יא כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם עַל
הָאָרֶץ גָּבַר חַסְדּוֹ עַל יְרֵאָיו: יב כִּרְחֹק מִזְרָח
מִמַּעֲרָב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת פְּשָׁעֵינוּ: יג כְּרַחֵם
אָב עַל בָּנִים רִחַם יְהֹוָה עַל יְרֵאָיו: יד כִּי הוּא יָדַע
יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ: טו אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר
יָמָיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ: טז כִּי רוּחַ עָבְרָה בּוֹ
וְאֵינֶנּוּ וְלֹא יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ: יז וְחֶסֶד יְהֹוָה
מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו וְצִדְקָתוֹ לִבְנֵי בָנִים:
יח לְשֹׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזֹכְרֵי פִקֻּדָיו לַעֲשׂוֹתָם:
יט יְהֹוָה בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:
כ בָּרְכוּ יְהֹוָה מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ
לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ: כא בָּרְכוּ יְהֹוָה כָּל צְבָאָיו
מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ: כב בָּרְכוּ יְהֹוָה כָּל מַעֲשָׂיו
בְּכָל מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה:

קד א בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה יְהֹוָה אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ
מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: ב עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה
נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה: ג הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו
הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ:
ד עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט:
ה יָסַד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד:
ו תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל הָרִים יַעַמְדוּ מָיִם:
ז מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן: ח יַעֲלוּ
הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם:
ט גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל יַעֲבֹרוּן בַּל יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת
הָאָרֶץ: י הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים
יְהַלֵּכוּן: יא יַשְׁקוּ כָּל חַיְתוֹ שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים
צְמָאָם: יב עֲלֵיהֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין
עֳפָאיִם יִתְּנוּ קוֹל: יג מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו
מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ: יד מַצְמִיחַ חָצִיר
לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן
הָאָרֶץ: טו וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים
מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד: טז יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי
יְהֹוָה אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע: יז אֲשֶׁר שָׁם
צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ: יח הָרִים
הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים:
יט עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ:
כ תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל חַיְתוֹ
יָעַר: כא הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל
אָכְלָם: כב תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל מְעוֹנֹתָם
יִרְבָּצוּן: כג יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי
עָרֶב: כד מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהֹוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה
עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: כה זֶה הַיָּם גָּדוֹל
וּרְחַב יָדָיִם שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת
עִם גְּדֹלוֹת: כו שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה
יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק בּוֹ: כז כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת
אָכְלָם בְּעִתּוֹ: כח תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח
יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב: כט תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן
תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל עֲפָרָם יְשׁוּבוּן: ל תְּשַׁלַּח
רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה: לא יְהִי כְבוֹד
יְהֹוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהֹוָה בְּמַעֲשָׂיו: לב הַמַּבִּיט
לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ לג אָשִׁירָה
לַיהֹוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: לד יֶעֱרַב
עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיהֹוָה: לה יִתַּמּוּ
חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם בָּרְכִי
נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה הַלְלוּיָהּ:

קה א הוֹדוּ לַיהֹוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים
עֲלִילוֹתָיו: ב שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל
נִפְלְאוֹתָיו: ג הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב
מְבַקְשֵׁי יְהֹוָה: ד דִּרְשׁוּ יְהֹוָה וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו
תָּמִיד: ה זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו
וּמִשְׁפְּטֵי פִיו: ו זֶרַע אַבְרָהָם עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב
בְּחִירָיו: ז הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ
מִשְׁפָּטָיו: ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף

דור: ט אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ
לְיִשְׂחָק: י וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית
עוֹלָם: יא לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל
נַחֲלַתְכֶם: יב בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט
וְגָרִים בָּהּ: יג וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל
עַם אַחֵר: יד לֹא הִנִּיחַ אָדָם לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח
עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אַל תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי וְלִנְבִיאַי
אַל תָּרֵעוּ: טז וַיִּקְרָא רָעָב עַל הָאָרֶץ כָּל מַטֵּה
לֶחֶם שָׁבָר: יז שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעֶבֶד
נִמְכַּר יוֹסֵף: יח עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלוֹ בַּרְזֶל בָּאָה
נַפְשׁוֹ: יט עַד עֵת בֹּא דְבָרוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרָפָתְהוּ:
כ שָׁלַח מֶלֶךְ וַיַּתִּירֵהוּ מֹשֵׁל עַמִּים וַיְפַתְּחֵהוּ:
כא שָׂמוֹ אָדוֹן לְבֵיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל קִנְיָנוֹ:
כב לֶאְסֹר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ וּזְקֵנָיו יְחַכֵּם: כג וַיָּבֹא
יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם וְיַעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם: כד וַיֶּפֶר
אֶת עַמּוֹ מְאֹד וַיַּעֲצִמֵהוּ מִצָּרָיו: כה הָפַךְ לִבָּם
לִשְׂנֹא עַמּוֹ לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו: כו שָׁלַח מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ אַהֲרֹן אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ: כז שָׂמוּ בָם דִּבְרֵי
אֹתוֹתָיו וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ חָם: כח שָׁלַח חֹשֶׁךְ
וַיַּחְשִׁךְ וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרוֹ: כט הָפַךְ אֶת
מֵימֵיהֶם לְדָם וַיָּמֶת אֶת דְּגָתָם: ל שָׁרַץ אַרְצָם
צְפַרְדְּעִים בְּחַדְרֵי מַלְכֵיהֶם: לא אָמַר וַיָּבֹא עָרֹב
כִּנִּים בְּכָל גְּבוּלָם: לב נָתַן גִּשְׁמֵיהֶם בָּרָד אֵשׁ
לֶהָבוֹת בְּאַרְצָם: לג וַיַּךְ גַּפְנָם וּתְאֵנָתָם וַיְשַׁבֵּר
עֵץ גְּבוּלָם: לד אָמַר וַיָּבֹא אַרְבֶּה וְיֶלֶק וְאֵין
מִסְפָּר: לה וַיֹּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאַרְצָם וַיֹּאכַל
פְּרִי אַדְמָתָם: לו וַיַּךְ כָּל בְּכוֹר בְּאַרְצָם רֵאשִׁית
לְכָל אוֹנָם: לז וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב וְאֵין
בִּשְׁבָטָיו כּוֹשֵׁל: לח שָׂמַח מִצְרַיִם בְּצֵאתָם כִּי
נָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם: לט פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ וְאֵשׁ
לְהָאִיר לָיְלָה: מ שָׁאַל וַיָּבֵא שְׂלָו וְלֶחֶם שָׁמַיִם
יַשְׂבִּיעֵם: מא פָּתַח צוּר וַיָּזוּבוּ מָיִם הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת
נָהָר: מב כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת אַבְרָהָם
עַבְדּוֹ: מג וַיּוֹצִא עַמּוֹ בְשָׂשׂוֹן בְּרִנָּה אֶת
בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל
לְאֻמִּים יִירָשׁוּ: מה בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו
יִנְצֹרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו א הַלְלוּיָהּ הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ: ב מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה יַשְׁמִיעַ כָּל
תְּהִלָּתוֹ: ג אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה
בְכָל עֵת: ד זָכְרֵנִי יְהוָה בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי
בִּישׁוּעָתֶךָ: ה לִרְאוֹת בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לִשְׂמֹחַ
בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ לְהִתְהַלֵּל עִם נַחֲלָתֶךָ: ו חָטָאנוּ
עִם אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ: ז אֲבוֹתֵינוּ
בְמִצְרַיִם לֹא הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת רֹב
חֲסָדֶיךָ וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף: ח וַיּוֹשִׁיעֵם
לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת גְּבוּרָתוֹ: ט וַיִּגְעַר בְּיַם
סוּף וַיֶּחֱרָב וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהֹמוֹת כַּמִּדְבָּר:
י וַיּוֹשִׁיעֵם מִיַּד שׂוֹנֵא וַיִּגְאָלֵם מִיַּד אוֹיֵב:
יא וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר:
יב וַיַּאֲמִינוּ בִדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ: יג מִהֲרוּ
שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא חִכּוּ לַעֲצָתוֹ: יד וַיִּתְאַוּוּ תַאֲוָה
בַּמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם
שֶׁאֱלָתָם וַיְשַׁלַּח רָזוֹן בְּנַפְשָׁם: טז וַיְקַנְאוּ לְמֹשֶׁה
בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח אֶרֶץ
וַתִּבְלַע דָּתָן וַתְּכַס עַל עֲדַת אֲבִירָם: יח וַתִּבְעַר
אֵשׁ בַּעֲדָתָם לֶהָבָה תְּלַהֵט רְשָׁעִים: יט יַעֲשׂוּ
עֵגֶל בְּחֹרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַסֵּכָה: כ וַיָּמִירוּ אֶת
כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל
מוֹשִׁיעָם עֹשֶׂה גְדֹלוֹת בְּמִצְרָיִם: כב נִפְלָאוֹת
בְּאֶרֶץ חָם נוֹרָאוֹת עַל יַם סוּף: כג וַיֹּאמֶר
לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו
לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאֲסוּ בְּאֶרֶץ
חֶמְדָּה לֹא הֶאֱמִינוּ לִדְבָרוֹ: כה וַיֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיהֶם
לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם
לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם
וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת: כח וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר
וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיַּכְעִיסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם
וַתִּפְרָץ בָּם מַגֵּפָה: ל וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל
וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה: לא וַתֵּחָשֶׁב לוֹ לִצְדָקָה לְדֹר
וָדֹר עַד עוֹלָם: לב וַיַּקְצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה
וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם: לג כִּי הִמְרוּ אֶת רוּחוֹ
וַיְבַטֵּא בִּשְׂפָתָיו: לד לֹא הִשְׁמִידוּ אֶת הָעַמִּים
אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם: לה וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם
וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעַבְדוּ אֶת עֲצַבֵּיהֶם וַיִּהְיוּ
לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לז וַיִּזְבְּחוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם
לַשֵּׁדִים: לח וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַּם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם
אֲשֶׁר זִבְּחוּ לַעֲצַבֵּי כְנָעַן וַתֶּחֱנַף הָאָרֶץ בַּדָּמִים:

לט וַיִּטְמְאוּ בְמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיִּחַר
אַף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיְתָעֵב אֶת נַחֲלָתוֹ: מא וַיִּתְּנֵם
בְּיַד גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שֹׂנְאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם
אוֹיְבֵיהֶם וַיִּכָּנְעוּ תַּחַת יָדָם: מג פְּעָמִים רַבּוֹת
יַצִּילֵם וְהֵמָּה יַמְרוּ בַעֲצָתָם וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם:
מד וַיַּרְא בַּצַּר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת רִנָּתָם:
מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָיו:
מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל שׁוֹבֵיהֶם:
מז הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם
לְהֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ:
מח בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד
הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ:

ספר חמישי

ליום ששי

קז א הֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד צָר:
ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם:
ד תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב לֹא
מָצָאוּ: ה רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם
תִּתְעַטָּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם: ז וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה
לָלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשָׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ
שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ
וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל: יא כִּי הִמְרוּ אִמְרֵי
אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ: יב וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם
כָּשְׁלוּ וְאֵין עֹזֵר: יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ
וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי שִׁבַּר דַּלְתוֹת
נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדֵּעַ: יז אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ
פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: יח כָּל אֹכֶל תְּתַעֵב
נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת: יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל
יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח
דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ
לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וְיִזְבְּחוּ
זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם
בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים: כד הֵמָּה
רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה: כה וַיֹּאמֶר
וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו: כו יַעֲלוּ
שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג:
כז יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע:
כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם
יוֹצִיאֵם: כט יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם:
ל וַיִּשְׂמְחוּ כִי יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם:
לא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
לב וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ:
לג יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן:
לד אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יָשֵׂם
מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם:
לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב:
לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי
תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא
יַמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן:
מ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ:
מא וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעוֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת:
מב יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ:
מג מִי חָכָם וְיִשְׁמָר אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יְהוָה:
קח א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים
אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה אַף כְּבוֹדִי: ג עוּרָה הַנֵּבֶל
וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר: ד אוֹדְךָ בָעַמִּים יְהוָה
וַאֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים: ה כִּי גָדוֹל מֵעַל שָׁמַיִם
חַסְדֶּךָ וְעַד שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ: ו רוּמָה עַל שָׁמַיִם
אֱלֹהִים וְעַל כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז לְמַעַן יֵחָלְצוּן
יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים דִּבֶּר
בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת
אֲמַדֵּד: ט לִי גִלְעָד לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז
רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי: י מוֹאָב סִיר רַחְצִי עַל
אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עֲלֵי פְלֶשֶׁת אֶתְרוֹעָע: יא מִי
יֹבִלֵנִי עִיר מִבְצָר מִי נָחַנִי עַד אֱדוֹם: יב הֲלֹא
אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ:
יג הָבָה לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם:
יד בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ:
קט א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל
תֶּחֱרַשׁ: ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ
דִּבְּרוּ אִתִּי לְשׁוֹן שָׁקֶר: ג וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי
וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם: ד תַּחַת אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי

תְּפִלָּה: ה וַיָּשִׂימוּ עָלַי רָעָה תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה
תַּחַת אַהֲבָתִי: ו הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד
עַל יְמִינוֹ: ז בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ
תִּהְיֶה לַחֲטָאָה: ח יִהְיוּ יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ
יִקַּח אַחֵר: ט יִהְיוּ בָנָיו יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה:
י וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם:
יא יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ:
יב אַל יְהִי לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו:
יג יְהִי אַחֲרִיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח שְׁמָם:
יד יִזָּכֵר עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל יְהֹוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל
תִּמָּח: טו יִהְיוּ נֶגֶד יְהֹוָה תָּמִיד וְיַכְרֵת מֵאֶרֶץ
זִכְרָם: טז יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף
אִישׁ עָנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת: יז וַיֶּאֱהַב
קְלָלָה וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ:
יח וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן
בְּעַצְמוֹתָיו: יט תְּהִי לוֹ כְּבֶגֶד יַעְטֶה וּלְמֵזַח תָּמִיד
יַחְגְּרֶהָ: כ זֹאת פְּעֻלַּת שֹׂטְנַי מֵאֵת יְהֹוָה וְהַדֹּבְרִים
רָע עַל נַפְשִׁי: כא וְאַתָּה יֱהֹוִה אֲדֹנָי עֲשֵׂה אִתִּי
לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי: כב כִּי עָנִי
וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי: כג כְּצֵל כִּנְטוֹתוֹ
נֶהֱלָכְתִּי נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה: כד בִּרְכַּי כָּשְׁלוּ מִצּוֹם
וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן: כה וַאֲנִי הָיִיתִי חֶרְפָּה לָהֶם
יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם: כו עָזְרֵנִי יְהֹוָה אֱלֹהָי
הוֹשִׁיעֵנִי כְחַסְדֶּךָ: כז וְיֵדְעוּ כִּי יָדְךָ זֹּאת אַתָּה
יְהֹוָה עֲשִׂיתָהּ: כח יְקַלְלוּ הֵמָּה וְאַתָּה תְבָרֵךְ
קָמוּ וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח: כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי
כְּלִמָּה וְיַעֲטוּ כַמְעִיל בָּשְׁתָּם: ל אוֹדֶה יְהֹוָה
מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ: לא כִּי יַעֲמֹד
לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ:

קי א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהֹוָה לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי
עַד אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: ב מַטֵּה עֻזְּךָ
יִשְׁלַח יְהֹוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: ג עַמְּךָ
נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר
לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ: ד נִשְׁבַּע יְהֹוָה וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה
כֹהֵן לְעוֹלָם עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק: ה אֲדֹנָי
עַל יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם אַפּוֹ מְלָכִים: ו יָדִין בַּגּוֹיִם
מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה: ז מִנַּחַל
בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

קיא א הַלְלוּיָהּ אוֹדֶה יְהֹוָה בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד
יְשָׁרִים וְעֵדָה: ב גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהֹוָה דְּרוּשִׁים
לְכָל חֶפְצֵיהֶם: ג הוֹד וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת
לָעַד: ד זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהֹוָה:
ה טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: ו כֹּחַ
מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם:
ז מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל פִּקּוּדָיו:
ח סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר:
ט פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ
וְנוֹרָא שְׁמוֹ: י רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְהֹוָה שֵׂכֶל
טוֹב לְכָל עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:

קיב א הַלְלוּיָהּ אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת יְהֹוָה
בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד: ב גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ
דּוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ: ג הוֹן וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ
עֹמֶדֶת לָעַד: ד זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים חַנּוּן
וְרַחוּם וְצַדִּיק: ה טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל
דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט: ו כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמּוֹט לְזֵכֶר
עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק: ז מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא
נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּיהֹוָה: ח סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא
עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה בְצָרָיו: ט פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים
צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד: י רָשָׁע
יִרְאֶה וְכָעָס שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים
תֹּאבֵד:

קיג א הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהֹוָה הַלְלוּ אֶת שֵׁם
יְהֹוָה: ב יְהִי שֵׁם יְהֹוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:
ג מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהֹוָה: ד רָם
עַל כָּל גּוֹיִם יְהֹוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: ה מִי
כַּיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: ו הַמַּשְׁפִּילִי
לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: ז מְקִימִי מֵעָפָר דָּל
מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: ח לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים
עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: ט מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם
הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קיד א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב
מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל
מַמְשְׁלוֹתָיו: ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב
לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי
צֹאן: ה מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב
לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי
צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב:
ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

קטו א לֹא לָנוּ יְהֹוָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד
עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ׃ ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם׃ ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר
חָפֵץ עָשָׂה׃ ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם׃ ה פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם
וְלֹא יִרְאוּ׃ ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן׃ ז יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא
יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם׃ ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם
כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהֹוָה
עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהֹוָה
עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ יא יִרְאֵי יְהֹוָה בִּטְחוּ בַיהֹוָה
עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ יב יְהֹוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ
אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן׃
יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהֹוָה הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים׃
יד יֹסֵף יְהֹוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם׃
טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃
טז הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהֹוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם׃
יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה׃
יח וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

קטז א אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְהֹוָה אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃
ב כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃ ג אֲפָפוּנִי
חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן
אֶמְצָא׃ ד וּבְשֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהֹוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי׃ ה חַנּוּן יְהֹוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃
ו שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהֹוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ׃ ז שׁוּבִי
נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְהֹוָה גָּמַל עָלָיְכִי׃ ח כִּי
חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה אֶת רַגְלִי
מִדֶּחִי׃ ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהֹוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים׃
י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד׃ יא אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב׃ יב מָה אָשִׁיב
לַיהֹוָה כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי׃ יג כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא׃ יד נְדָרַי לַיהֹוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה
נָּא לְכָל עַמּוֹ׃ טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהֹוָה הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו׃ טז אָנָּה יְהֹוָה כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ
בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי׃ יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח
תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא׃ יח נְדָרַי לַיהֹוָה
אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ׃ יט בְּחַצְרוֹת בֵּית
יְהֹוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ׃

קיז א הַלְלוּ אֶת יְהֹוָה כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל
הָאֻמִּים׃ ב כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת יְהֹוָה
לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

קיח א הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
ב יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ ג יֹאמְרוּ
נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ ד יֹאמְרוּ נָא
יִרְאֵי יְהֹוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ ה מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי
יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃ ו יְהֹוָה לִי לֹא אִירָא מַה
יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ ז יְהֹוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשֹׂנְאָי׃ ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהֹוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃
ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהֹוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃ י כָּל
גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי אֲמִילַם׃ יא סַבּוּנִי
גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי אֲמִילַם׃ יב סַבּוּנִי
כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי
אֲמִילַם׃ יג דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהֹוָה עֲזָרָנִי׃
יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה׃ טו קוֹל רִנָּה
וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהֹוָה עֹשָׂה חָיִל׃
טז יְמִין יְהֹוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהֹוָה עֹשָׂה חָיִל׃ יז לֹא
אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ׃ יח יַסֹּר
יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי׃ יט פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי
צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ׃ כ זֶה הַשַּׁעַר לַיהֹוָה
צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ׃ כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי
לִישׁוּעָה׃ כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ
פִּנָּה׃ כג מֵאֵת יְהֹוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת
בְּעֵינֵינוּ׃ כד זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהֹוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה
בוֹ׃ כה אָנָּא יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהֹוָה הַצְלִיחָה
נָּא׃ כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהֹוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהֹוָה׃ כז אֵל יְהֹוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים
עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ׃ כט הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ׃

קיט א אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהֹוָה׃ ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל לֵב
יִדְרְשׁוּהוּ׃ ג אַף לֹא פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ׃
ד אַתָּה צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד׃ ה אַחֲלַי
יִכֹּנוּ דְרָכָי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ׃ ו אָז לֹא אֵבוֹשׁ
בְּהַבִּיטִי אֶל כָּל מִצְוֺתֶיךָ׃ ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב
בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ ח אֶת חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר
אַל תַּעַזְבֵנִי עַד מְאֹד׃ ט בַּמֶּה יְזַכֶּה נַּעַר אֶת
אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃ י בְּכָל לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל

תְּשַׁגֵּנִי מִמִּצְוֺתֶיךָ: יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ
לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ: יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי פִיךָ:
יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֺתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל כָּל הוֹן:
טו בְּפִקֻּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אֹרְחֹתֶיךָ:
טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ:
יז גְּמֹל עַל עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ: יח גַּל
עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: יט גֵּר אָנֹכִי
בָאָרֶץ אַל תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֺתֶיךָ: כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל עֵת: כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֺתֶיךָ: כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי: כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ
חָנֵּנִי: ל דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בָחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי:
לא דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֺתֶיךָ יְהוָה אַל תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ
מִצְוֺתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי: לג הוֹרֵנִי יְהוָה
דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה
תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל לֵב: לה הַדְרִיכֵנִי
בִּנְתִיב מִצְוֺתֶיךָ כִּי בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט לִבִּי אֶל
עֵדְוֺתֶיךָ וְאַל אֶל בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת
שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ
אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ: לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי
כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים: מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ
בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי: מא וִיבֹאֻנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ
כְּאִמְרָתֶךָ: מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי בָטַחְתִּי
בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְבַר אֱמֶת עַד מְאֹד
כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ
תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי
פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד
מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ: מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֺתֶיךָ
אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא כַפַּי אֶל מִצְוֺתֶיךָ אֲשֶׁר
אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ: מט זְכֹר דָּבָר לְעַבְדֶּךָ
עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי
אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֱלִיצֻנִי עַד מְאֹד
מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם יְהוָה וָאֶתְנֶחָם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ: נד זְמִרוֹת הָיוּ לִי
חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ
יְהוָה וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה לִּי כִּי
פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי: נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר
דְּבָרֶיךָ: נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדֹתֶיךָ:
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֺתֶיךָ:
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדֻנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
סב חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִּקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם עַבְדְּךָ יְהוָה כִּדְבָרֶךָ:
סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֺתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה
אִמְרָתְךָ שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל לֵב
אֶצֹּר פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב לִי כִי עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ: עב טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב
וָכָסֶף: עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֺתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ
וֶאֱמוּנָה עִנִּיתָנִי: עו יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי
כְּאִמְרָתְךָ לְעַבְדֶּךָ: עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה
כִּי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי שֶׁקֶר
עִוְּתוּנִי אֲנִי אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן
לֹא אֵבוֹשׁ: פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ
לֹא שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה
בְרֹדְפַי מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ לִי זֵדִים שִׁיחוֹת אֲשֶׁר
לֹא כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל מִצְוֺתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר
רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי: פז כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא
עָזַבְתִּי פִקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת
פִּיךָ: פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם:
צ לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד:

צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃
צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃
צג לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃
צד לְךָ אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי
קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל
תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד׃
צז מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי׃
צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֺתֶךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא
לִי׃ צט מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֺתֶיךָ
שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃
קא מִכָּל אֹרַח רָע כָּלִאתִי רַגְלָי לְמַעַן אֶשְׁמֹר
דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא סָרְתִּי כִּי אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ
לְפִי׃ קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל כֵּן שָׂנֵאתִי כָּל
אֹרַח שָׁקֶר׃ קה נֵר לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נַעֲנֵיתִי עַד מְאֹד יְהֹוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃
קח נִדְבוֹת פִּי רְצֵה נָא יְהֹוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃
קט נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קי נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃
קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֺתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃
קיב נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃
קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי
וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ מִמֶּנִּי
מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֺת אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי
כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי׃
קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃
קיח סָלִיתָ כָּל שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם׃
קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל רִשְׁעֵי אָרֶץ לָכֵן אָהַבְתִּי
עֵדֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ
יָרֵאתִי׃ קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל תַּנִּיחֵנִי
לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל יַעַשְׁקֻנִי
זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ׃
קכד עֲשֵׂה עִם עַבְדְּךָ כְחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃
קכה עַבְדְּךָ אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃ קכו עֵת
לַעֲשׂוֹת לַיהֹוָה הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל כֵּן אָהַבְתִּי
מִצְוֺתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל כֵּן כָּל פִּקּוּדֵי כֹל
יִשָּׁרְתִּי כָּל אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃ קכט פְּלָאוֹת
עֵדְוֺתֶיךָ עַל כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃ קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ
יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה כִּי
לְמִצְוֺתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי כְּמִשְׁפָּט
לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ וְאַל
תַּשְׁלֶט בִּי כָל אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ
וְלַמְּדֵנִי אֶת חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי מַיִם יָרְדוּ עֵינָי
עַל לֹא שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהֹוָה
וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃ קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ
וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃ קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי שָׁכְחוּ
דְבָרֶיךָ צָרָי׃ קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ
אֲהֵבָהּ׃ קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ
אֱמֶת׃ קמג צַר וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֺתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק עֵדְוֺתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי
וְאֶחְיֶה׃ קמה קָרָאתִי בְכָל לֵב עֲנֵנִי יְהֹוָה חֻקֶּיךָ
אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה
עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ
בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהֹוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהֹוָה וְכָל מִצְוֺתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם יְסַדְתָּם׃
קנג רְאֵה עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי תוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃ קנה רָחוֹק
מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים יְהֹוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדְוֺתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהֹוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהֹוָה וּמִצְוֺתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃

קע תָּבוֹא תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל מִצְוֺתֶיךָ צֶּדֶק:
קעג תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעֲזְרֻנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֺתֶיךָ
לֹא שָׁכָחְתִּי:

ליום השבת

קכ א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת
שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים:
ה אוֹיָה לִי כִּי גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם אָהֳלֵי
קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם:
ז אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:
קכא א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים
מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ: ג אַל יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל יָנוּם שֹׁמְרֶךָ:
ד הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל:
ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ יְהוָה צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם
הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ
מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר
צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:
קכב א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים
לִי בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ
בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר
שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי
יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי
שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית
דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ:
ז יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן
אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:
קכג א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי
הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד
אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ
אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ יְהוָה חָנֵּנוּ
כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ נַפְשֵׁנוּ
הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי יוֹנִים:
קכד א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה
לָנוּ יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: ב לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ
בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: ג אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת
אַפָּם בָּנוּ: ד אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל
נַפְשֵׁנוּ: ה אֲזַי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים:
ו בָּרוּךְ יְהוָה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם:
ז נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר
וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: ח עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְהוָה עֹשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
קכה א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיהוָה כְּהַר
צִיּוֹן לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב: ב יְרוּשָׁלִַם הָרִים סָבִיב
לָהּ וַיהוָה סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: ג כִּי
לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן
לֹא יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם: ד הֵיטִיבָה
יְהוָה לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: ה וְהַמַּטִּים
עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְהוָה אֶת פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם
עַל יִשְׂרָאֵל:
קכו א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת
צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: ב אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ
וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה
לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה: ג הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ
הָיִינוּ שְׂמֵחִים: ד שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ
כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב: ה הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה
יִקְצֹרוּ: ו הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע
בֹּא יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:
קכז א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם יְהוָה לֹא
יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ אִם יְהוָה לֹא
יִשְׁמָר עִיר שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר: ב שָׁוְא לָכֶם
מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים
כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא: ג הִנֵּה נַחֲלַת יְהוָה בָּנִים
שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן: ד כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי
הַנְּעוּרִים: ה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת
אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת אוֹיְבִים
בַּשָּׁעַר:
קכח א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְהוָה
הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: ב יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ
וְטוֹב לָךְ: ג אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ

בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: ד הִנֵּה כִי
כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְהוָה: ה יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן
וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: ו וּרְאֵה
בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל:

קכט א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: ב רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי גַּם
לֹא יָכְלוּ לִי: ג עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ
לְמַעֲנִיתָם: ד יְהוָה צַדִּיק קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים:
ה יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן: ו יִהְיוּ כַּחֲצִיר
גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ: ז שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ
קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר: ח וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים
בִּרְכַּת יְהוָה אֲלֵיכֶם בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְהוָה:

קל א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהוָה:
ב אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת
לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: ג אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי
יַעֲמֹד: ד כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא:
ה קִוִּיתִי יְהוָה קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי:
ו נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר:
ז יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה כִּי עִם יְהוָה הַחֶסֶד
וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: ח וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל
מִכֹּל עֲוֹנֹתָיו:

קלא א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד יְהוָה לֹא גָבַהּ
לִבִּי וְלֹא רָמוּ עֵינַי וְלֹא הִלַּכְתִּי בִּגְדֹלוֹת
וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי: ב אִם לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי
נַפְשִׁי כְּגָמֻל עֲלֵי אִמּוֹ כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי: ג יַחֵל
יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

קלב א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זְכוֹר יְהוָה לְדָוִד אֵת כָּל
עֻנּוֹתוֹ: ב אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַיהוָה נָדַר לַאֲבִיר יַעֲקֹב:
ג אִם אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי אִם אֶעֱלֶה עַל עֶרֶשׂ
יְצוּעָי: ד אִם אֶתֵּן שְׁנָת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה:
ה עַד אֶמְצָא מָקוֹם לַיהוָה מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר
יַעֲקֹב: ו הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ
בִּשְׂדֵי יָעַר: ז נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו נִשְׁתַּחֲוֶה
לַהֲדֹם רַגְלָיו: ח קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה
וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: ט כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ
יְרַנֵּנוּ: י בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ:
יא נִשְׁבַּע יְהוָה לְדָוִד אֱמֶת לֹא יָשׁוּב מִמֶּנָּה מִפְּרִי
בִטְנְךָ אָשִׁית לְכִסֵּא לָךְ: יב אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ
בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם גַּם בְּנֵיהֶם עֲדֵי עַד
יֵשְׁבוּ לְכִסֵּא לָךְ: יג כִּי בָחַר יְהוָה בְּצִיּוֹן אִוָּהּ
לְמוֹשָׁב לוֹ: יד זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד פֹּה אֵשֵׁב
כִּי אִוִּתִיהָ: טו צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ אֶבְיוֹנֶיהָ
אַשְׂבִּיעַ לָחֶם: טז וְכֹהֲנֶיהָ אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ
רַנֵּן יְרַנֵּנוּ: יז שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר
לִמְשִׁיחִי: יח אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת וְעָלָיו יָצִיץ
נִזְרוֹ:

קלג א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה
נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד: ב כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל
הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל הַזָּקָן זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל פִּי
מִדּוֹתָיו: ג כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל הַרְרֵי צִיּוֹן כִּי
שָׁם צִוָּה יְהוָה אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם:

קלד א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת יְהוָה
כָּל עַבְדֵי יְהוָה הָעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בַּלֵּילוֹת:
ב שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְהוָה: ג יְבָרֶכְךָ
יְהוָה מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

קלה א הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי
יְהוָה: ב שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית
אֱלֹהֵינוּ: ג הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב יְהוָה זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי
נָעִים: ד כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ:
ה כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל
אֱלֹהִים: ו כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל תְּהֹמוֹת: ז מַעֲלֶה נְשִׂאִים
מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ
מֵאוֹצְרוֹתָיו: ח שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם
עַד בְּהֵמָה: ט שָׁלַח אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי
מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו: י שֶׁהִכָּה גּוֹיִם
רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: יא לְסִיחוֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן:
יב וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:
יג יְהוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר:
יד כִּי יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: טו עֲצַבֵּי
הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: טז פֶּה לָהֶם
וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: יז אָזְנַיִם לָהֶם
וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין יֶשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם: יח כְּמוֹהֶם
יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: יט בֵּית
יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְהוָה בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת
יְהוָה: כ בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת יְהוָה יִרְאֵי יְהוָה
בָּרְכוּ אֶת יְהוָה: כא בָּרוּךְ יְהוָה מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן

ירושלים הללויה:
קלו א הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו:
ב הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: ג הודו
לאדני האדנים כי לעולם חסדו: ד לעשה
נפלאות גדלות לבדו כי לעולם חסדו:
ה לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו:
ו לרקע הארץ על המים כי לעולם חסדו:
ז לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו: ח את
השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו: ט את
הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם
חסדו: י למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם
חסדו: יא ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם
חסדו: יב ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם
חסדו: יג לגזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו:
יד והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו:
טו ונער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו:
טז למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו:
יז למכה מלכים גדלים כי לעולם חסדו:
יח ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו:
יט לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו:
כ ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו: כא ונתן
ארצם לנחלה כי לעולם חסדו: כב נחלה
לישראל עבדו כי לעולם חסדו: כג שבשפלנו
זכר לנו כי לעולם חסדו: כד ויפרקנו מצרינו
כי לעולם חסדו: כה נתן לחם לכל בשר כי
לעולם חסדו: כו הודו לאל השמים כי לעולם
חסדו:

קלז א על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו
בזכרנו את ציון: ב על ערבים בתוכה תלינו
כנרותינו: ג כי שם שאלונו שובינו דברי
שיר ותוללינו שמחה שירו לנו משיר ציון:
ד איך נשיר את שיר יהוה על אדמת נכר:
ה אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני: ו תדבק
לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את
ירושלם על ראש שמחתי: ז זכור יהוה לבני
אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד
היסוד בה: ח בת בבל השדודה אשרי שישלם
לך את גמולך שגמלת לנו: ט אשרי שיאחז
ונפץ את עולליך אל הסלע:

קלח א לדוד אודך בכל לבי נגד אלהים
אזמרך: ב אשתחוה אל היכל קדשך ואודה
את שמך על חסדך ועל אמתך כי הגדלת על
כל שמך אמרתך: ג ביום קראתי ותענני
תרהבני בנפשי עז: ד יודוך יהוה כל מלכי
ארץ כי שמעו אמרי פיך: ה וישירו בדרכי
יהוה כי גדול כבוד יהוה: ו כי רם יהוה ושפל
יראה וגבה ממרחק יידע: ז אם אלך בקרב
צרה תחיני על אף איבי תשלח ידך ותושיעני
ימינך: ח יהוה יגמר בעדי יהוה חסדך לעולם
מעשי ידיך אל תרף:

קלט א למנצח לדוד מזמור יהוה חקרתני
ותדע: ב אתה ידעת שבתי וקומי בנתה
לרעי מרחוק: ג ארחי ורבעי זרית וכל דרכי
הסכנתה: ד כי אין מלה בלשוני הן יהוה
ידעת כלה: ה אחור וקדם צרתני ותשת
עלי כפכה: ו פליאה דעת ממני נשגבה לא
אוכל לה: ז אנה אלך מרוחך ואנה מפניך
אברח: ח אם אסק שמים שם אתה ואציעה
שאול הנך: ט אשא כנפי שחר אשכנה
באחרית ים: י גם שם ידך תנחני ותאחזני
ימינך: יא ואמר אך חשך ישופני ולילה אור
בעדני: יב גם חשך לא יחשיך ממך ולילה
כיום יאיר כחשיכה כאורה: יג כי אתה קנית
כליתי תסכני בבטן אמי: יד אודך על כי
נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי ידעת
מאד: טו לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי
בסתר רקמתי בתחתיות ארץ: טז גלמי ראו
עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יצרו ולא
אחד בהם: יז ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו
ראשיהם: יח אספרם מחול ירבון הקיצתי
ועודי עמך: יט אם תקטל אלוה רשע ואנשי
דמים סורו מני: כ אשר ימרוך למזמה נשוא
לשוא עריך: כא הלוא משנאיך יהוה אשנא
ובתקוממיך אתקוטט: כב תכלית שנאה
שנאתים לאויבים היו לי: כג חקרני אל ודע
לבבי בחנני ודע שרעפי: כד וראה אם דרך
עצב בי ונחני בדרך עולם:

קמ א למנצח מזמור לדוד: ב חלצני יהוה

מֵאָדָם רָע מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי׃ ג אֲשֶׁר
חָשְׁבוּ רָעוֹת בְּלֵב כָּל יוֹם יָגוּרוּ מִלְחָמוֹת׃
ד שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם כְּמוֹ נָחָשׁ חֲמַת עַכְשׁוּב תַּחַת
שְׂפָתֵימוֹ סֶלָה׃ ה שָׁמְרֵנִי יְהֹוָה מִידֵי רָשָׁע מֵאִישׁ
חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לִדְחוֹת פְּעָמָי׃
ו טָמְנוּ גֵאִים פַּח לִי וַחֲבָלִים פָּרְשׂוּ רֶשֶׁת לְיַד
מַעְגָּל מֹקְשִׁים שָׁתוּ לִי סֶלָה׃ ז אָמַרְתִּי לַיהֹוָה
אֵלִי אָתָּה הַאֲזִינָה יְהֹוָה קוֹל תַּחֲנוּנָי׃ ח יֱהֹוִה
אֲדֹנָי עֹז יְשׁוּעָתִי סַכֹּתָה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק׃
ט אַל תִּתֵּן יְהֹוָה מַאֲוַיֵּי רָשָׁע זְמָמוֹ אַל תָּפֵק
יָרוּמוּ סֶלָה׃ י רֹאשׁ מְסִבָּי עֲמַל שְׂפָתֵימוֹ יְכַסֵּימוֹ׃
יא יִמּוֹטוּ עֲלֵיהֶם גֶּחָלִים בָּאֵשׁ יַפִּלֵם בְּמַהֲמֹרוֹת
בַּל יָקוּמוּ׃ יב אִישׁ לָשׁוֹן בַּל יִכּוֹן בָּאָרֶץ אִישׁ
חָמָס רָע יְצוּדֶנּוּ לְמַדְחֵפֹת׃ יג יָדַעְתִּי כִּי יַעֲשֶׂה
יְהֹוָה דִּין עָנִי מִשְׁפַּט אֶבְיֹנִים׃ יד אַךְ צַדִּיקִים
יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ׃

קמא א מִזְמוֹר לְדָוִד יְהֹוָה קְרָאתִיךָ חוּשָׁה
לִּי הַאֲזִינָה קוֹלִי בְּקָרְאִי לָךְ׃ ב תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי
קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב׃
ג שִׁיתָה יְהֹוָה שָׁמְרָה לְפִי נִצְּרָה עַל דַּל שְׂפָתָי׃
ד אַל תַּט לִבִּי לְדָבָר רָע לְהִתְעוֹלֵל עֲלִלוֹת
בְּרֶשַׁע אֶת אִישִׁים פֹּעֲלֵי אָוֶן וּבַל אֶלְחַם
בְּמַנְעַמֵּיהֶם׃ ה יֶהֶלְמֵנִי צַדִּיק חֶסֶד וְיוֹכִיחֵנִי שֶׁמֶן
רֹאשׁ אַל יָנִי רֹאשִׁי כִּי עוֹד וּתְפִלָּתִי בְּרָעוֹתֵיהֶם׃
ו נִשְׁמְטוּ בִידֵי סֶלַע שֹׁפְטֵיהֶם וְשָׁמְעוּ אֲמָרַי כִּי
נָעֵמוּ׃ ז כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ בָּאָרֶץ נִפְזְרוּ עֲצָמֵינוּ
לְפִי שְׁאוֹל׃ ח כִּי אֵלֶיךָ יֱהֹוִה אֲדֹנָי עֵינָי בְּכָה
חָסִיתִי אַל תְּעַר נַפְשִׁי׃ ט שָׁמְרֵנִי מִידֵי פַח יָקְשׁוּ
לִי וּמֹקְשׁוֹת פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ י יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו
רְשָׁעִים יַחַד אָנֹכִי עַד אֶעֱבוֹר׃

קמב א מַשְׂכִּיל לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בַמְּעָרָה תְפִלָּה׃
ב קוֹלִי אֶל יְהֹוָה אֶזְעָק קוֹלִי אֶל יְהֹוָה אֶתְחַנָּן׃
ג אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד׃
ד בְּהִתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי וְאַתָּה יָדַעְתָּ נְתִיבָתִי
בְּאֹרַח זוּ אֲהַלֵּךְ טָמְנוּ פַח לִי׃ ה הַבֵּיט יָמִין
וּרְאֵה וְאֵין לִי מַכִּיר אָבַד מָנוֹס מִמֶּנִּי אֵין דּוֹרֵשׁ
לְנַפְשִׁי׃ ו זָעַקְתִּי אֵלֶיךָ יְהֹוָה אָמַרְתִּי אַתָּה
מַחְסִי חֶלְקִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים׃ ז הַקְשִׁיבָה אֶל
רִנָּתִי כִּי דַלּוֹתִי מְאֹד הַצִּילֵנִי מֵרֹדְפַי כִּי אָמְצוּ
מִמֶּנִּי׃ ח הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת
שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי׃

קמג א מִזְמוֹר לְדָוִד יְהֹוָה שְׁמַע תְּפִלָּתִי
הַאֲזִינָה אֶל תַּחֲנוּנַי בֶּאֱמֻנָתְךָ עֲנֵנִי בְּצִדְקָתֶךָ׃
ב וְאַל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ כִּי לֹא יִצְדַּק
לְפָנֶיךָ כָל חָי׃ ג כִּי רָדַף אוֹיֵב נַפְשִׁי דִּכָּא
לָאָרֶץ חַיָּתִי הוֹשִׁיבַנִי בְמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי עוֹלָם׃
ד וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי יִשְׁתּוֹמֵם לִבִּי׃
ה זָכַרְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם הָגִיתִי בְכָל פָּעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂה
יָדֶיךָ אֲשׂוֹחֵחַ׃ ו פֵּרַשְׂתִּי יָדַי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי כְּאֶרֶץ
עֲיֵפָה לְךָ סֶלָה׃ ז מַהֵר עֲנֵנִי יְהֹוָה כָּלְתָה רוּחִי
אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם יֹרְדֵי בוֹר׃
ח הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי בְךָ בָטָחְתִּי
הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ זוּ אֵלֵךְ כִּי אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי׃
ט הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי יְהֹוָה אֵלֶיךָ כִסִּתִי׃ י לַמְּדֵנִי
לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כִּי אַתָּה אֱלוֹהָי רוּחֲךָ טוֹבָה
תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר׃ יא לְמַעַן שִׁמְךָ יְהֹוָה
תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ תוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁי׃ יב וּבְחַסְדְּךָ
תַּצְמִית אֹיְבָי וְהַאֲבַדְתָּ כָּל צֹרְרֵי נַפְשִׁי כִּי
אֲנִי עַבְדֶּךָ׃

קמד א לְדָוִד בָּרוּךְ יְהֹוָה צוּרִי הַמְלַמֵּד יָדַי
לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה׃ ב חַסְדִּי וּמְצוּדָתִי
מִשְׂגַּבִּי וּמְפַלְטִי לִי מָגִנִּי וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד
עַמִּי תַחְתָּי׃ ג יְהֹוָה מָה אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן אֱנוֹשׁ
וַתְּחַשְּׁבֵהוּ׃ ד אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר׃
ה יְהֹוָה הַט שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃
ו בְּרוֹק בָּרָק וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ וּתְהֻמֵּם׃
ז שְׁלַח יָדֶיךָ מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים
מִיַּד בְּנֵי נֵכָר׃ ח אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר שָׁוְא וִימִינָם
יְמִין שָׁקֶר׃ ט אֱלֹהִים שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָּךְ
בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה לָּךְ׃ י הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה
לַמְּלָכִים הַפּוֹצֶה אֶת דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה׃
יא פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי נֵכָר אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר
שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃ יב אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים
מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת
תַּבְנִית הֵיכָל׃ יג מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן אֶל
זַן צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ׃
יד אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין
צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ׃ טו אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיהוָֹה אֱלֹהָיו׃
קמה א תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ
וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ ב בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ
וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ ג גָּדוֹל יְהוָֹה וּמְהֻלָּל
מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר׃ ד דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח
מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ׃ ה הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ
וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃ ו וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ
יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה׃ ז זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ
וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ׃ ח חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָֹה אֶרֶךְ אַפַּיִם
וּגְדָל חָסֶד׃ ט טוֹב יְהוָֹה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל
מַעֲשָׂיו׃ י יוֹדוּךָ יְהוָֹה כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ
יְבָרְכוּכָה׃ יא כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ
יְדַבֵּרוּ׃ יב לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד
הֲדַר מַלְכוּתוֹ׃ יג מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים
וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר׃ יד סוֹמֵךְ יְהוָֹה לְכָל
הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים׃ טו עֵינֵי כֹל
אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃
טז פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן׃
יז צַדִּיק יְהוָֹה בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו׃
יח קָרוֹב יְהוָֹה לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ
בֶאֱמֶת׃ יט רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע
וְיוֹשִׁיעֵם׃ כ שׁוֹמֵר יְהוָֹה אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת
כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד׃ כא תְּהִלַּת יְהוָֹה יְדַבֶּר פִּי
וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃
קמו א הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָֹה׃
ב אֲהַלְלָה יְהוָֹה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃
ג אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה׃
ד תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ
עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ ה אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ
עַל יְהוָֹה אֱלֹהָיו׃ ו עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם
וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃ ז עֹשֶׂה
מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְהוָֹה מַתִּיר
אֲסוּרִים׃ ח יְהוָֹה פֹּקֵחַ עִוְרִים יְהוָֹה זֹקֵף
כְּפוּפִים יְהוָֹה אֹהֵב צַדִּיקִים׃ ט יְהוָֹה שֹׁמֵר אֶת
גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת׃
י יִמְלֹךְ יְהוָֹה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃
קמז א הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים
נָאוָה תְהִלָּה׃ ב בּוֹנֵה יְרוּשָׁלִַם יְהוָֹה נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
יְכַנֵּס׃ ג הָרֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם׃

ד מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא׃
ה גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר׃
ו מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְהוָֹה מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי אָרֶץ׃
ז עֱנוּ לַיהוָֹה בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר׃
ח הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר
הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר׃ ט נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ
לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ׃ י לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס
יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה׃ יא רוֹצֶה יְהוָֹה אֶת
יְרֵאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃ יב שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלִַם
אֶת יְהוָֹה הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן׃ יג כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי
שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ יד הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם
חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ׃ טו הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ
עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ׃ טז הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר
כָּאֵפֶר יְפַזֵּר׃ יז מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ
מִי יַעֲמֹד׃ יח יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ
מָיִם׃ יט מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו
לְיִשְׂרָאֵל׃ כ לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל
יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ׃
קמח א הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְהוָֹה מִן הַשָּׁמַיִם
הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים׃ ב הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ
כָּל צְבָאָיו׃ ג הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל
כּוֹכְבֵי אוֹר׃ ד הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר
מֵעַל הַשָּׁמָיִם׃ ה יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָֹה כִּי הוּא
צִוָּה וְנִבְרָאוּ׃ ו וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן
וְלֹא יַעֲבוֹר׃ ז הַלְלוּ אֶת יְהוָֹה מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים
וְכָל תְּהֹמוֹת׃ ח אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ
סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ׃ ט הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת עֵץ
פְּרִי וְכָל אֲרָזִים׃ י הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר
כָּנָף׃ יא מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי
אָרֶץ׃ יב בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים׃
יג יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָֹה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ
עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ יד וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל
חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ׃
קמט א הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיהוָֹה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ
בִּקְהַל חֲסִידִים׃ ב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי
צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם׃ ג יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף
וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ׃ ד כִּי רוֹצֶה יְהוָֹה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר
עֲנָוִים בִּישׁוּעָה׃ ה יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ
עַל מִשְׁכְּבוֹתָם׃ ו רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב

פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם׃ ז לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים׃ ח לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל׃ ט לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ׃

קנ א הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ׃ ב הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ׃ ג הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר׃ ד הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב׃ ה הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה׃ ו כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ׃ חזק

יהי רצון אחר אמירת תהלים

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בִּזְכוּת יכ"לא אמר כפר שלם. יאמר. מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּזְכוּת פְּסוּקֵיהֶם וְתֵיבוֹתֵיהֶם וּנְקוּדוֹתֵיהֶם וְטַעֲמֵיהֶם. וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ כו׳) סֵפֶר

רִאשׁוֹן | שֵׁנִי | שְׁלִישִׁי | רְבִיעִי | חֲמִישִׁי

שֶׁבִּתְהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ. שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר

בְּרֵאשִׁית | שְׁמוֹת | וַיִּקְרָא | בַּמִּדְבָּר | דְּבָרִים

בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו. וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו. וּבִזְכוּת תֵּיבוֹתָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ. שֶׁתְּכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ. וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ. שֶׁחָטָאנוּ וְשֶׁעָוִינוּ וְשֶׁפָּשַׁעְנוּ לְפָנֶיךָ. וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. וְתַדְרִיכֵנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְתִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ. וְתִשְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ: וּלְחוֹלֵי (פב"פ) וְתִקְרָא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר. וְלַאֲסוּרִים פְּקַח קוֹחַ. וּלְכָל הוֹלְכֵי דְרָכִים וְעוֹבְרֵי יַמִּים וּנְהָרוֹת מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. תַּצִּילֵם מִכָּל צַעַר וָנֶזֶק. וְתַגִּיעֵם לִמְחוֹז חֶפְצָם לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. וְתִפְקוֹד לְכָל חֲשׂוּכֵי בָנִים. בְּזֶרַע שֶׁל קַיָּמָא לַעֲבוֹדָתֶךָ וּלְיִרְאָתֶךָ. וּמְעֻבָּרוֹת שֶׁל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. תַּצִּילֵם שֶׁלֹּא תַפֵּלְנָה וַלְדוֹתֵיהֶן. וְהַיּוֹשְׁבוֹת עַל הַמַּשְׁבֵּר. בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תַּצִּילֵם מִכָּל רָע. וְאֶל הַמֵּינִיקוֹת תַּשְׁפִּיעַ שֶׁלֹּא יֶחְסַר חָלָב מִדַּדֵּיהֶן. וְאַל יִמְשׁוֹל אַסְכָּרָה וְשֵׁדִין וְכָל פְּגָעִים רָעִים וּמַרְעִין בִּישִׁין. בְּכָל יַלְדֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּתְגַדְּלֵם לְתוֹרָה לִלְמוֹד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ. וְתַצִּילֵם מֵעַיִן הָרָע וּמִדֶּבֶר וּמִמַּגֵּפָה וּמִשָּׂטָן וּמִיֵּצֶר הָרָע. וּתְבַטֵּל מֵעָלֵינוּ וּמִכָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם. כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת. וְתַטֶּה לֵב הַמַּלְכוּת עָלֵינוּ לְטוֹבָה. וְתִגְזוֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְהָכֵן פַּרְנָסָתֵנוּ מִיָּדְךָ הָרְחָבָה וְהַמְּלֵאָה. וְלֹא יִצְטָרְכוּ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל זֶה לָזֶה. וְלֹא לְעַם אַחֵר. וְתֵן לְכָל אִישׁ וְאִישׁ דֵּי פַרְנָסָתוֹ. וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ. וּתְמַהֵר וְתָחִישׁ לְגָאֳלֵנוּ. וְתִבְנֶה בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ. וּבִזְכוּת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹתֶיךָ שֶׁל רַחֲמִים הַכְּתוּבִים בְּתוֹרָתֶךָ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. יהוה יהוה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע. וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ. עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ. וְהַצִּילֵנוּ. וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ. לְמַעַן שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם. אָמֵן וְאָמֵן׃

בשבת וביום טוב אחר תהלים . אומרים זה

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בִּזְכוּת סֵפֶר () שֶׁבִּתְהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ. שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר () בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו. וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו. וּבִזְכוּת תֵּיבוֹתָיו. וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ. שֶׁתְּהֵא נֶחְשָׁב לָנוּ אֲמִירַת מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים אֵלּוּ. כְּאִלּוּ אֲמָרָם דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּעַצְמוֹ. זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ. וְיַעֲמוֹד לָנוּ. לְחַבֵּר אֵשֶׁת נְעוּרִים עִם דּוֹדָהּ בְּאַהֲבָה וְאַחֲוָה וְרֵיעוּת. וּמִשָּׁם יִמָּשֵׁךְ לָנוּ שֶׁפַע לְנֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה. וּכְשֵׁם שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שִׁירִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. כָּךְ נִזְכֶּה לוֹמַר לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שִׁיר וּשְׁבָחָה לָעוֹלָם הַבָּא. וְעַל יְדֵי אֲמִירַת תְּהִלִּים. תִּתְעוֹרֵר חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן. לָשִׁיר בְּקוֹל נָעִים גִּילַת כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן יִתֶּן לָהּ. הוֹד וְהָדָר בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. אָמֵן סֶלָה׃

יהי רצון אחר אמירת תהלים לליל הושענא רבא

אחר שהשלים ספר ראשון שבתהלים יאמר זה :

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שבזכות ספר ראשון שבתהלים שקראנו לפניך שהוא מכוון כנגד ספר בראשית בזכות מזמוריו ובזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקודותיו ובזכות טעמיו ובזכות שמותיך הקדושים הכתובים הרמוזים והמצורפים בהם שתחון עלינו כגודל חסדך ותחתמנו בספר חיים טובים. ותפתח לנו שערי "אורה. שערי "לוית חן וחסד. שערי "פדות. שערי "לבון עונות. שערי "מזל העליון. שערי "דרור. יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי :

זה יאמר אחר כל ספר אחר גמר הבקשה

יהי רצון מלפניך השם הגדול והקדוש והטהור (אדני) שתצילני היום ובכל יום לי ולכל אנשי ביתי ולכל אשר עמי ולכל אשר לי בבית ובשדה ולכל הנלוים אלינו לכל אחד ואחד סהם ומני מכל צרה וצוקה ומכל צער ונזק וסכנה ומכל מיני שיבוש ומכל מיני הפסד ומכל דבר תקלה ומכל נסיון ומכל דבר בזיון ומכל גזלן וחמסן ואלם ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם ומכל גזרות קשות ורעות ומתוקף הגלות ומרעב ומשבי ומכל מאסר ומבית הכלא ומדלות ועניות בכח השם הגדול והקדוש היוצא מפסוק אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה שסידורו כך (אמ"י נצ"א כר"ע יי"ל אמ"ך רה"ג דו"ם עא"ע כנ"ל ככ"ה) ובשם אל"ד שתטיב לנו התתימה ותעזרנו בכל עניננו וחפצנו אמן :

אחר שהשלים ספר שני שבתהלים יאמר זה

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שבזכות ספר שני שבתהלים שקראנו לפניך שהוא מכוון כנגד ספר שמות שבחמשה חומשי תורה בזכות מזמוריו ובזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקודותיו ובזכות טעמיו ובזכות שמותיך הקדושים הרמוזים והמצורפים בהם שתצוה פחדך על אויבינו ותצילני בכח גבורתך ותחתמנו בספר גאולה וישועה ותפתח לנו שערי "אומץ. שערי "לבוב : שערי "הצלחה. שערי "ישועה. שערי "מזונות וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני עד אגיד זרועך לדור לכל יבא גבורתך :

אחר שהשלים ספר שלישי יאמר זה

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שבזכות ספר שלישי שבתהלים שקראנו לפניך שהוא מכוון כנגד ספר ויקרא שבחמשה חומשי תורה בזכות מזמוריו ובזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקודותיו ובזכות טעמיו ובזכות שמותיך הקדושים הכתובים בהם ובזכות שמותיך הקדושים הרמוזים והמצורפים בהם שתרחם עלינו ברחמיך ואמתך ותחתמנו בספר מזונות ופרנסה טובה ותפתח לנו שערי "יושר שערי "ותיקות. שערי "דעה שערי "הצלחת שערי "אהבה שערי "ועד טוב. שערי "אמת. שערי "ותרנות שערי "הרוחה. שערי "ארוכה וקיים בנו מקרא שכתוב ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה' אלהיך כאשר דבר :

אחר שהשלים ספר רביעי יאמר זה

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שבזכות ספר רביעי שבתהלים שקראנו לפניך שהוא מכוון כנגד ספר במדבר שבחמשה חומשי תורה בזכות מזמוריו ובזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקודותיו ובזכות טעמיו ובזכות שמותיך הקדושים הרמוזים והמצורפים בהם שתגין עלינו ותאמצנו לנצח שונאינו ותחתמנו בספר ישרים ותמימים ותפתח לנו שערי "ידידות שערי "הוד והדר שערי "הצלחה שערי "צדקה. שערי "ברכה שערי "אתוה ודיעות. שערי "תקומה. ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח :

אחר שהשלים ספר חמישי יאמר זה

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שבזכות ספר חמישי שבתהלים שקראנו לפניך שהוא מכוון כנגד ספר אלה הדברים שבחמשה חומשי תורה בזכות מזמוריו ובזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקודותיו ובזכות שמותיך הקדושים הרמוזים והמצורפים בהם שתתן הודך על משיחך ליחד מלכותך ותחתמנו בספר צדיקים ותפתח לנו שערי "אוצר טוב. שערי "לקח. שערי "השקט. שערי "יקר שערי "מנוחה. שערי "צהלה. שערי "בינה שערי אומץ ואילות שערי תשועה: ה' אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה: ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים: נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך :

(א) אמר יעקב. לא יכולתי ליחד לבי דעת אותו המסדר [המעמדות] (ולא ידענא מנו. חפשתי ובקשתי עתקים וספרים. לא מצאתי מי הוא ומה שמו) ועל מה קרא לכל הסדר הזה מעמדות. כי אנשי מעמד שהיו עומדין על הקרבן לא ס"ל סדר זה. רק שהיו קורין בס"ת מעשה בראשית לכל יום ויומו. והיו מתפללין על קרבנם שיתקבל ברצון. וד' ימים בשבוע היו מתענין. אבל כל שאר הקריאות והסדרים והאגדות שבסדר זה חדשה. לא ידעתי גם עתה (כי אם מרצוני ודעתי. שלקט המשניות והאגדות מן הבא בידו מהש"ס) ואין זה מענין המעמדות בעצם כי אם בשתוף השם. אכן דברים רבים שבזה. אינם מושכלים לענ"ד. כי אותם ברוב... מה שהעמיד פ' האזינו. הוא כשגגה. כי היא שירת מוסף שבת. וא"ל ענין ליחות השיל. וגם הטעות מלשון הטור. כמ"ש במקומו. יעוין מ"ק בס"ד. ואת שבת. חלוקי פרקי מס' תמיד לימים. הוא דבר שאין הדעת סובלתו. כמש"ל אצל סדר עבודה. גם פ' קנן וי' דברות ופ"ב פסוקים. שלר"י ז"ל מהם מלאכים. גם דרכיו מלמדות והמשניות מההלמוד שכלל כאן. לא כשמועתי. ועקבותיו לא נודעו. מה טעם ברצון ומה זה אלו יותר מאלו. וכפל פ' התמיד. ופ' קרבנות הבמים ברכה ששבר הראשון. גם יבי רצון השייך לגם לא התמיד. באמת שיש כאן ערבוביה גדולה: (ב) וגם ראיתי המרגלות שבשפה בממספר (בשם המרגלה. שבעה אלה עיני ה') ותמורות מאוד לדבר יום ביומו. כמו שתבין מדעתך. ויוצאין מהן מוסרים. ללכת בדרכי ישרים. פ"כ חלקתים ליומי השבוע. ולא על חנם אמרו בשם מרגלא. לידע שראוי לאדם להיות רגיל בהם. ולשמרן כמרגליות ומהן שבפטו: (ג) על פי הדברים האלה. הודעתך מה ראיתי על ככה. מה הגיע אלינו. לנטות מסדר זה כמקלת. לגרוע ממנו. ולהוסיף עליו משניות הלכות ואגדות המתייחסות ליום יום. באופן שיהא מסודר כל הדברי מעין היום. ממקרא משנה גמרא הלכה ואגדה. דבר יום ביומו איש על מקומו. וסדר קרבנות שבאין לכפרה שאין קבוע להם זמן. וד' זכירות שצ"ל בכל יום. ובקשות. והגהתו לו שם מעמדות כבראשונה. כי מ"מ מחבר בו מענין המעמדות של תמיד. ומוסף עליהן בביאור פרטי. שהנהגת אנשי מעמד ביחוד לכל יום כמשפטם ולאכתן. גם ד"ת הם מעמידין העולם. שנא' אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. ע"כ לא נשתנה השם: [ראוי לתקן תיקון גדול זה בכל עיר. להיות קבועים עשרה אנשים יראי ה'. לומר בכל יום הסדר מעמדות. ושאומרו בכל יום, מובטח לעוה"ב]:

סדר מעמדות ליום ראשון

בית המקדש. מעמד יום א'. לבאי בית ה' בעולות ושלמים נסכים מנחות חטאות ואשמות. כל פרשיותיהן כהלכה מסודרות ומבוארות. ופסוקי זכירות. ונוספו מאמרים רבים מרז"ל השייכים לדבר יום ביומו. בביאורים יקרים ומוסרים מוארים. ימלאו כליות ולב חודרים. ויתלקו לקבוצות. בבחינות שונות. א בית היעצ"ל (הוא שבתאי המוהל ביום א'. לפ"ד ס' יצירה) דרום נגעות מדת הענוה. ב בית עולמים. בו מבואר גודל דעה הצדקה בענין עוה"ב. ג בתי הנפש. בו מבואר מעלת הנפש החיה וקיימת:

תורה בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

נביאים ישעיה מב כֹּה אָמַר הָאֵל יְיָ בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: אֲנִי יְיָ קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם: לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא

בראשית. לדעת רש"י ז"ל הוא לשון קבר. כלומר בראשית הבריאה. כי לפ"ד ז"ל כל ראשית במקרא דבוק. אבל לדעת שאר המפרשים. היא מלה סמוכה. והרי הוא כאומר בראשונה (עמ"ש בס"ד שלמד) והם שלא אמר כן. ואמר בראשית. הוא לטעם כמוס. רמוז במדרש יוסף, ור"ל [סוכה מט ותקונים] דרפוא בכמה אופנים. ברא שית. הם השיתין שנבראו מו' ימי בראשית. עוד ברא תים. הוא אית של יצחק. עוד ברית אש. היא התורה אש דת. עוד הוא א' בתשרי. שם נברא העולם לדברי ר"א [ר"ה יא] וזולת זה הרבה. וענין הפרשה. כי השמים והארץ נבראו ביום הראשון מאין. אחר ההפסקה המוחלטת. שהוא לשון ברא. שהוא יש מאין: אלהים. ע"ד הפשט לשון אלהות. יכולת בעל הכוחות כלם לפיכך לא אמר אל ולא אלוה. כי הם אלהים בלשון רבים. וכן אלהים קדושים. להיותו כולל הקדושות כלם. וכן דרך הלשון לתפארת בממשלות הגדולים. אדוניו קשה. בלשון רבים (והיא המנהג בכל הלשונות) לגודל מעלת האדון וריבוי מיני הממשלה שיש לו. עוד כי השי"ת שכל הממשלה שלו. וכל השופלים מקבלים ממשלתם ממנו. והוא אחד וכחותיו רבים. ודרך הדרש. השם הזה שהוא דיין. כי אלהים שופט. והעוה"ז נברא במדת הדין. ודרך הגעלם בשם זה נתבאר לעיל בהקדמה בפי' התפלה כמה פעמים: את השמים. לרבות צבא השמים. חמה ולבנה כוכבים ומזלות: ואת הארץ. לרבות תולדותיה. שהכל נברא ביום ראשון בכח. ובששת ימים יצאו לפועל. כל אחד ביומו: שמים וארץ. מפורש לעיל בפי' התפלה כמה פעמים: תהו. ע"ד בעלי הפשט. הוא החומר הראשון (הנקרא היולי בלשון יוני) שעדיין לא לבש צורה. ואין בו ממש. והוכן לקבל כל הצורות, לכן נקרא תוהו. לשון דבר התמהה ומשתומם האדם על מציאו. ואינו נתפס בשם מוחלט. כי לא יוודע מהו: ובהו. היא הצורה המלבשת לחומר. והיא מלה מורכבת. ר"ל בו הוא. שעל ידיה נכר ונרגש המהות. ונגזר בשם בהוות לעצם. המודע בצורתו המוחשת: וחושך. הוא הלב היסודית. עמ"ש בס"ד בפי' מזמור קמ"ח בפסוקי דזמרה: ורוח אלהים. ורוחא מן קדם ה': מרחפת. מנשבת. ויש סוד עמוק ונורא בתיבת מרחפת: ע"פ המים. הרי כאן ד' יסודות המתאומים כסדרן. אחר שהתחיל לבאר פרטי הבריאה בארץ. לכן ישר זה הסדר מלמטה למעלה. וכ"ש שיכשר לפ"ד האומר שהארץ נבראת תחלה: ויהי אור. עמש"ל בברכת יוצר וכשיר היחוד. ועדיין על כרחם צריכין אנו לדברי אגדה כאן. כי מדוע שינה והפך הסדר. מאחר שהאור היה ראש המציאות בלי ספק (עם שמתיישב מעט עם מש"ל בהתחלה ממטה למעלה) כך דרשו החכמים הגאונים ז"ל [פסחים נד] בהנ"ך נברא קודם לעולם. מפני זה הקדים מלת בראשית הרומזת על בנין בית ראשון שעמד ת"י שנה (זאת בראשית. קרי ביה. בית ראש תי) כמנין מלת יבא אהרן אל הקודש. ולפי שעתיד ליחרב. אמר אחריו והארץ היתה תהו. ולפי הבטחתו שלא יעזוב אותנו בגלות ולא יסלק שכינתו ממנו. ע"י התורה שנמשלה למים שלא תשכח מפי זרעם. לפיכך אמר אחר זה ורוח אלהים (הוא רה"ק) מרחפת (עלינו) ע"פ המים. כי עמה יש דבוק רוחו עמנו. ויאמר אלהים יהי אור. רומז על ימות המשיח שכתוב בו קומי אורי. והיה לך ה' לאור עולם. ויבדל. כי בו יבדיל בין ישראל שקוו ישועה ובין הרשעים ההולכים בחושך. ואמרו האלהיים [ב"ר פ"ב] והארץ היתה תהו וגו'. אלו הרשעים. ורוח אלהים. זה רוחו של משיח. וש"ה מגיד מראשית אחרית. תכלית הבריאה. תחלה המחשבה סוף המעשה:

האל ה'. בעל החסד והרחמים: ונוטיהם. נמשך ג"כ נבורא. פירושו. בורא שמים ובורא נוטיהם. הם המלאכים מניעי הגלגלים. הנטוים כיריעה: רוקע. מרדד ושוטח: וצאצאיה. בריות היוצאים ממנה: עליה. שעליה: ורוח. קדושה: להולכים. ד"א בא"י: קראתיך. לנוכח הנביא אומר: בצדק. במדת צדק. שאני חפץ להצדיק בריותי, לפיכך קראתיך וזמנתיך שתוכיחם: ואצרך. ואשמרך: גוים. כל שבט קרוי גוי: לפקוח. לפתוח: אסיר. האסירי הגלות

יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: אֲנִי יְיָ הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים: הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם:

ספי' הוא בשיר של יום. ואם אמרו בסדר התפלה מדלגו כאן:

כתובים תהלים כד לְדָוִד מִזְמוֹר לַייָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי יַעֲלֶה בְהַר יְיָ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

כבר הכל בהקדמה טעם השמטת פ' האזינו [ואולי סידרה לו' ימי השבוע. לפי שהם תוכחה. כדי לעורר לחזור בתשובה. ולא סידרה למוסף שבת. כי בעוונות לא נדע שבת של מי הוא] ופרקי מס' תמיד. ומי שלא אמר סדר עבודה לפני התפלה יאמרנו כאן. אך הלשון שהשמיטו מסדר מעמדות כאן. תהלתו עזרא וכ"ד סקנו. איטו מלשון תו"ע (רק סופו) והלה שכתבו מלנו. ואל"ע שורש ועיקר. לכן השמטנו כאן ק:

זרעים ברכות פ"ד רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה הָיָה מִתְפַּלֵּל בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּבִיצִיאָתוֹ תְּפִלָּה קְצָרָה: אָמְרוּ לוֹ מַה מָּקוֹם לִתְפִלָּה זוֹ: אָמַר לָהֶם בִּכְנִיסָתִי אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא יֶאֱרַע דְּבַר תַּקָּלָה עַל יָדִי. וּבִיצִיאָתִי אֲנִי נוֹתֵן הוֹדָאָה עַל חֶלְקִי:

גמרא שם פ"ב מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר גְּמוֹר בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת דְּרָכַי וְלִשְׁקוֹד עַל דַּלְתֵי תוֹרָתִי. נְצוֹר תּוֹרָתִי בְּלִבְּךָ וְנֶגֶד עֵינֶיךָ תִּהְיֶה יִרְאָתִי שְׁמוֹר פִּיךָ מִכָּל חֵטְא וְטַהֵר וְקַדֵּשׁ עַצְמְךָ מִכָּל עָוֹן וְאַשְׁמָה וַאֲנִי אֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכָל מָקוֹם:

מועד תענית פ"ד אלו הן מעמדות. לפי שנאמר צו את בני ישראל. ואמרת אליהם את קרבני לחמי. וכי היאך קרבנו של אדם קרב. והוא אינו עומד על גביו. התקינו נביאים הראשונים כ"ד משמרות. על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים. של כהנים של לוים ושל ישראלים. הגיע זמן המשמר לעלות. כהנים ולוים עולים לירושלים. וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן. וקוראין במעשה בראשית (ס"א ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום שני ועד יום חמישי. ולא היו מתענין ערב שבת. מפני כבוד השבת. ולא באחד בשבת. כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו) ביום הראשון בראשית ויהי רקיע. בשני יהי רקיע ויקוו המים. בשלישי יקוו המים ויהי מאורות. ברביעי יהי מאורות וישרצו המים. בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ. בששי תוצא הארץ. ויכלו השמים. פרשה גדולה קורין אותה בשנים. הקטנה ביחיד. בשחרית במוסף. ובמנחה

נגלות: מבית כלא. מבית הסוהר: הראשונות. שיעדתים הטובים שהבטחתי לאבות: הנה באו. הלא נתקיימו. לא נפל דבר מכל הטוב אשר דבר ה' לבית ישראל. הכל בא. מכאן תדעו ותבטחו על אמתת דברי הבטחותי: וחדשות. שהבטחתי לימי המשיח. אשמיעכם כמו כן. ותאמינו לי ותבטחו שיתקיימו:

מה מקום לתפלה זו. מה עניה: תפלה. כתב הערוך. קראים התחנה והבקשה תפלה. שעושה דין ומשפט. לפי שהמתפלל יבקש ממנו יתברך שישפטנו ברחמיו. ולא ישפוט לרוב הרעות שעשה. כי המשפט הוא. שיעזוב לו מעונותיו ולא יזכר לו כלום. כמ"ש הנביא יסרני ה' אך במשפט: המדרש. עלמ"ש: תקלה. שלא יצא מכשול ע"י. ומ"ש: מודה על חלקי. מודה אני על הטובה שחלק לי השי"ת. ששם חלקי מיושבי בה"מ:

מרגלא בפומיה. דבר זה היה רגיל בפיו: גמור. למוד:

אלו הן מעמדות. מה טעם קאמר. מה טעם תקנו מעמדות. לפי שנא' צו וגו'. וכתיב תשמרו. לכל ישראל נוה. וא"א שכל ישראל יהיו עומדים בעזרה בעת הקרבן: נביאים הראשונים. שמואל ודוד: על כל משמר היה מעמד. הכשרים מכל שבטי ישראל. הלוקים לעשרים וארבעה חלקים (על"ש) שלוחים מכל ישראל לעמוד על הקרבן עם הכהנים והלוים שבאותו משמר: כ"ד כהנים. שגם הם היו נחלקים לכ"ד משמרות. וכן הלוים. כמ"ש בדברי הימים. וכל משמר משלש פעם אחת. ומשמשין שבוע אחד. ובשבת מתחלפין. יוצא משמר שעבר

השבוע שעבר. ונכנס אחר תחתיו. וישראל שבאותו משמר. חלק מהמשמר עולה לירושלים. והלוים כאשר מספיקן מים ומזון לאורחים שבירושלים. וכן מתכנסין בבתי כנסיות בעריהן. אלו ואלו מתענין ומתפללין וקורין בתורה בכל יום במעשה בראשית. להודיע שהעולם עומד על העבודה שעושין במקדש. ולא היו מתענין בע"ש. מפני כבוד השבת. וא"צ לומר בשבת עצמו. ולא ביום ראשון. מפני שהוא שלישי ליצירה. דחלים ביה טפי. א"נ מפני דבשבת מיהא נשמה יתירה. ולמ"ש נטלה ממנו. ואם היו מתענין ביום ראשון היו מסתכנים. ובכל יום היו אנשי מעמד מתפללין תפלת נעילה: ביום ראשון. של שבוע. קוראין בראשית פרשה ראשונה. ופרשת יהי רקיע. לפי שאין בפ' בראשית לבדה ט' פסוקים כדי קריאת שלשה גברי. וכן כלם: בששי תוצא הארץ ויכולו השמים. לפי שבפ' תוצא אין בה אלא ח' פסוקים. לפיכך אומר ויכולו. פ' גדולה קורין אותה בב'. מה בראשית. לאחר שקרא הראשון ג"פ. חוזר השני וקורא פסוק שלישי שקרא הראשון ומשלים פרשת בראשית. והשלישי קורא יהי רקיע. בשני. הראשון קורא יהי רקיע. ושנים קורין יקוו המים. וכן כלם: בשחרית במוסף. הכא מיירי בכל שאר מעמדות שהיו חוץ לירושלים: שהן היו קורין במעשה בראשית כשהפסקן אנשי' ביום שיש בו קרבן מוסף. דהא אינהו לא טרידי. אבל המעמדות שבירושלים. ביום שיש בו קרבן מוסף. לא היו קורין במוסף במעשה בראשית: קרבן מוסף אין בו במנחה. והשתא קרבן מוסף מעמד דמנחה דלאו דיליה דחי. מעמד

נכנסין וקורין על פיהן כקורין את שמע. ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת: כר"ח לשבת וי"ט מוסיפין. כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית. קרבן מוסף אין בו בנעילה. וקרבן עצים אין בו במנחה. דברי רבי עקיבא. אמר לו בן עזאי כך היה רבי יהושע שונה קרבן מוסף אין בו במנחה. קרבן עצים אין בו בנעילה. חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי: בימים שהם אחרי קרבן עצים מוסיפין זה. זמן עצי כהנים והעם תשעה. באחד בניסן בני ארח בן יהודה. בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה. בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה. בשבעה בו בני יונדב בן רכב. בעשרה בו בני סנאה בן בנימין. בחמשה עשר בו בני זותא בן יהודה ועמהן כהנים ולוים. וכל מי שטעה בשבטו. ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות. בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה. בעשרים באלול בני עדין בן יהודה. באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה. באחד בטבת לא היה בו מעמד. שהיה בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים:

גמרא אמר רב אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ. שנאמר ויאמר יי אלהים במה אדע כי אירשנה. אמר אברהם רבונו של עולם שמא ישראל חוטאין לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה. אמר לו לאו. אמר לפניו רבונו של עולם הודיעני במה אירשנה. אמר לו קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו'. אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבית המקדש קים. בזמן שאין בית המקדש קים מה תהא עליהם. אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני. ואני מוחל להם על כל עונותיהם:

ברייתא זו יש בה מעין כל יום של ששת ימי בראשית. וראוי לאמרה בכל יום:

פסחים ק"ד סדר הבדלות היאך אומר. המבדיל בין קודש לחול. בין מים העליונים למים התחתונים. בין הים לחרבה. בין אור לחושך. בין טמא לטהור. בין ישראל לעמים. בין כהנים ללוים וישראלים. ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. וחותם בסדר בראשית. ויש אומרים ביוצר בראשית. רבי יוסי ברבי יהודה אומר חותם מקדש ישראל:

דידיה לא כ"ש: ובמנחה. אין מביאין ס"ת מפני טורח התענית. אלא קורין על פה. פרשה בנעילה ליכא: ע"ש לא היו נכנסין. לבה"כ. ולא היו קוראים. לפי שהיו טרודין לתקן צרכי שבת: יום שיש בו הלל. כגון ימי חנוכה. שיש בהן הלל ואין בהם מוסף (לפי שהם מד"ס שבו להם הזיק). אותן שבירושלים לא היו קורין שום פרשה בשחרית. לפי בא"ל כנאי לעשות מעמדן. שהלל דוחה אותו. שנאמר בשחרית: מעמד. קבוע לכל תפלה מן הד' תפלות. ועמידתן שם לתפלה ולתחנה ולבקשה ולקרות בתורה. שקרא מעמד: קרבן מוסף. ר"ח שיש בו קרבן מוסף. לא היו קורין שום פרשה בנעילה. וכ"ש שלא היו קורין פרשה במוסף עצמו. ולא במנחה שהיא קודם נעילה. שקרבן מוסף היה דוחה אותם. לפי שהיו טרודים במוסף שיש בו להקריב בהמות יותר מתמיד. שהוא אחד. ואין לך מוסף בלא שתי בהמות. ולא הי"ל פנאי כלל. שהכהנים של מעמד טרודים במוסף. וישראל שבהם היו טרודים להעזב עצים ולשאוב מים. ודוחה אפי' דנעילה: קרבן עצים אין בו במנחה. כשאר יום שיש בו קרבן עצים כדלקמן. ואין בו קרבן מוסף. דוחה מעמד של מנחה. אבל לא של נעילה: כך היה ר"י שונה קרבן עצים דוחה מעמד דנעילה. וכ"ש שדוחה מעמד דמנחה. דקרבן עצי כהנים היה קרב קודם תמיד של בין הערבים. ואם דוחה מעמד של נעילה. כ"ש שדוחה של מנחה הסמוך לו: חזר ר"ע להיות שונה כדברי ב"ע. דקשה קרבן מוסף שמד"ת. דין הוא שלא ידחה אלא מעמד דמנחה. דליכא למימר דילמא מידחי קרבן. דד"ת לא בעי חיזוק. אבל קרבן עצים כד"ס דמי. ודין הוא דלדחי מעמד דמנחה ונעילה. דבעי חיזוק. כי היכי דלא לדחוייה לקרבן עצים: זמן עצי כהנים והעם. כשעלו בני הגולה. לא מצאו עצים בלשכה. עמדו אלו והתנדבו משלהם. והתנו נביאים שביניהם. שאפי' לשכה מלאה עצים. יהיו אלה מתנדבים משלהם. וביום שמביאים העצים. מביאים עמהם קרבן נדבה. ועושים אותו יום י"ט. וכן כתיב בס' עזרא. והגורלות הפלנו על קרבן העצים להביא לבית אלהינו בעתים מזומנים כו': וכל מי שטעה שבטו. ולא היה יודע עם מי ילך (עלא"ס) ילך עם בני זותא: ובני גונבי עלי. מפרש בגמרא. שפעם גזרו האויבים גזירה על ישראל שלא יביאו ביכורים למקדש. והושיבו שומרים בדרכים על כך. עמדו אנשים כשרים שבאותו דור והביאו סלי ביכורים וחפו אותן בקציעות. דהיינו תאנים יבשים. ונשאו על כתפם עלי. הוא עץ גדול עשוי כעין בוכנא שכותשין בו הדייסא. והיו רגילין לכתוש בו הקציעות לעשות מהם עיגולי דבלה. וכשהיו פוגעין בשומרים. אומרים להם אנו הולכין לעשות שני עיגולי דבלה במכתשה שלפנינו בעלי שעל כתפנו. וכך היו מביאין ביכורים לירושלם. וע"ש כך נקראו גונבי עלי. כלומר גונבי לב השומרים בעלי שעל כתפם: ובני קוצעי קציעות. ע"ש שחותכין עיגולי דבלה במקצעות. ואלו האנשים הכשרים עצמן. עמדו פעם אחרת. שגזרו גזירה שלא להביא עצים למערכה. ותקנו סולמות. והיו אומרים לשומרים ליטול שני גוזלות משובך זה שלפנינו בסולם זה שעל כתפנו אנו הולכים. וע"ש כך נקראו בני סלמאי הנתופתי. שהיו מתלים הסולמות אחר שעברו מן השומרים. ומביאין מהם עצים למערכה. וכל אלו מביאין עם בני זותא: שבו בני פרעוש שניה. שלאחר שסיימו מטילין פייסות איזה באחרונה. כדכתיב והגורלות הפלנו: שהיה בו הלל. לפי שאחד בטבת חל בחנוכה לעולם. ובחנוכה גומרים את ההלל. אבל הלל דר"ח שאינו אלא מנהג בעלמא. לא דחי מעמד. ומה"ט לא חשב להם חדש ניסן דאית ביה נמי הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים: אלמלא מעמדות. עסקי קרבנות שישראל עושין. היו כלין נחטאן כאנשי דור המבול. ומשכן כלים. שמים וארץ העומדים בזכותן אין מתקיימין. והואיל שעל עסקי קרבן העולם עומד. לכן קורין אנשי מעמד במעשה בראשית:

סדר ההבדלות, והיינו שבע הבדלות, ואע"ג דאיכא תמני, בין יום השביעי לששת ימי המעשה לא קחשיב, דמעין חתימה הוא: בין קודש לחול, לשון הכתוב, והוא כנגד יום ראשון, המובדל מיום ש"ק: בין מים העליונים, גם הבדלה זו היא בכתוב, ונאמרה בשני: בין הים לחרבה, זה נעשה בשלישי, כשאמר הקב"ה יקוו המים: בין אור לחושך, עד יום רביעי, שבו היתה הבדלה גמורה בין אור לחושך, ע"י תליית המאורות: בין טמא לטהור, גם אהי בכתוב, ותחלת נבראו ביום חמישי: בין ישראל לעמים, נעשה ביום ששי, שבו נברא אדם בצלם אלהים, ונצטוה להדמות לבוראו לילך בדרכיו ולשמור מצותיו: בין יום השביעי, כנגד השבת: בין כהנים ללוים וישראלים, גם זו הבדלה שבכתוב, והיא מעין חתימה דמקדש ישראל: וחותם בסדר בראשית, ברוך סודר בראשית, שבמ"ש היא התחלת סדר ימי בראשית, ולדברי זה נ"ל דמ"מ הויא מעין החתימה, כיון שכל סדרי בראשית לא נעשו אלא בשביל ישראל ולוים וכהנים, מש"ה שייך שפיר סמוך לחתימה, וה"ע אתי שפיר נמי לדברי אחרים: מקדש ישראל. שכל ההבדלות הימו אלא בנהיגת ישראל (עמ"ש בס"ד בלו"א בברכת אתה חוננתנו) ולדברי ר"י ניחא טפי דסיים הכי סמוך לחתימה כדאמרן, ונ"ל לדחוק כמ"ש התו' יע"ש, איכא בין יום הז', סמוך לחתימה דפלג הבדלות הוא, נמ"ש פריך תלמודא דלא שליך ממניינא, וק"ל, ואע"ג דתלמודא שמי לה דבין ים לחרבה, היינו אליבא דרב"ל, מיהא

פס אמרו בני רבי חייא מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך בכל השבת כולו. ועד כמה. אמר רבי זירא עד רביעי בשבת. כי הא דיתיב רבי זירא קמ"ה דרב אסי וקאמר לענין גטין חדא בשבתא תרי ותלת. בתר שבתא. ארבע וחמשא ומעלי יומא דשבתא. קמי שבתא:

מגילה פ"ד תַּנְיָא שָׁאֲלוּ תַלְמִידָיו אֶת רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים אָמַר לָהֶם מִיָּמַי לֹא נִתְכַּבַּדְתִּי בִּקְלוֹן חֲבֵרִי. וְלֹא עָלְתָה עַל מִטָּתִי קִלְלַת חֲבֵרִי וַוַתְּרָן הָיִיתִי בְּמָמוֹנִי:

קידושין פרק בתרא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ אוּמָנוּת נְקִיָּה וְקַלָּה וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִמִּי שֶׁהָעוֹשֶׁר וְהַנְּכָסִים שֶׁלּוֹ שֶׁאֵין אוּמָנוּת שֶׁאֵין בָּהּ עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת שֶׁלֹּא עֲנִיּוּת מִן הָאוּמָנוּת וְלֹא עֲשִׁירוּת מִן הָאוּמָנוּת אֶלָּא הַכֹּל לְפִי זְכוּתוֹ: מעורב כאן לשון משנה וברייתא

רבי

מיהא ברייתא לא זזה ממקומה, והגאי אחריני דקבעוה לית לנו לדינ"ל, וכיון דברייתא זו עכ"פ אינה אליבא דכ"ע וצריכה תיקון, לא הוצגו לשום הסדר בהמנעה, כדי להראות בבירור שהם מכוונות עד שבעת הימים בלי ספק בעולם, והוא תפוחי זהב במשכיות כסף: מבדיל על היין המבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במ"ש: עד ד', ולא עד בכלל: זירא, הוא כמו זעירא, דוגמתו בלה"ק, זרת כמו זערת, שהוא אצבע הקטנה: לענין גיטין, א"ל הרי זה גטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז אחר השבת, או שתתני קודם שבת תתני לי, ונראה לי שה"ה לענין ב"ח, וכן לענין נדרים ושבועות, כמ"ש במקומו בעזה"י:

במה, באיזה זכות: ולא עלתה על מטתי, כי הא דמר זוטרא [מגילה כח] כי הוה סליק לפורייה אמר, שרי ליה לכל מאן דצערן [קודם שיכתו מהל למי שציערו כיום זה] ואמרי' המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו: ותרן בממוני, דאמר מר איוב ותרן בממוניה הוה, דכתיב ביה מעשה ידיו ברכת, שנוטל מאיוב פרוטה שהנהו, ואלמלא היה ותרן נדיב לב ועין טובה, לא היתה ברכה אלא במעשה ידיו, כי מי שעינו רעה, המארה מצולהת בו, ומתוך שברכה נרכה להכרו, והאריך ימיו בטובה (שאפי' לא נראה אלא זמן מועט, לרב יחשב, וקריין ימים ארוכים, כדאמרינן בעלמא [שבת קה] ימים שהאריכו) מאריכים לו ימיו מדה כנגד מדה, והיא שעמדה גם לאיוב בסוף: [ותרן, מעלתו יותר מנדיב, ושמח מאוד במתנותיו, ואין יותר מהראוי לו, וגומל חסדים ובעל צדקות]:

לפי זכותו, ראוי להרחיב קצת ביאור דבר זה, שדעת בני אדם נבוכה מן מהמת הסתירה הנראית במאמרי רז"ל בזה הענין, על כן אעתיק כאן מ"ש בס"ד בלח"ש ח"ב, שלא בא בדפוס עדיין, ותכבתיו להועלת הקוראים ההולכים לתומם, העוסקים במלאכת ה' ובאים תגיע כפם, אשריהם וטוב חלקיהם, ולהבין דבר לאשורו, מההכרח להציג תחלה לשון רבי"ע על משנה זו, כי הוא זה, לפי זכותו, וקשיא לי, דאם הכל לפי זכותו, א"כ תפלה מאי מהניא ליה, שאם זכותו כדאי, אין צריך מקפת בכרו, ואם זכותו אינו כדאי, הא אמרן הכל לפי זכותו, ובא לי במה שכתבו התוספות בסוף מסכת שבת ובסוף מסכת מ"ק, שהקשו אדאמרי' בשבת אין מזל לישראל, מדאמר בסוף מ"ק בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא, ותרצו דלפעמים המזל משתנה ע"י זכות גדול, כדאיתא בפרק שהולך זכה מוסיפין לו כו', ופעמים שאין מתהנה, כדאמרינן בתענית גבי ר"א בן פדת, דאמר ליה מהא לך דאחריב עלמא ואולי דאברית בעידנא דמזוני, ע"כ, ויאמר אני שלענין זה מועיל תפלתו וצריך לה, כיון שהזכות לפעמים אינו משנה המזל, על כן על זאת יתפלל כל חסיד שתועיל זכותו לשנות המזל, ואני תמה על התוס' דהכא שכתבו וז"ל, אלא הכל לפי זכותו, פי' לפי מזלו, דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא, עכ"ל, והאיך אפשר לפרש זכותו דהך דהיינו מזלו, והם ב' ענינים דלא ראי זה כראי זה, כמו שמורה לשון המאמר שהבאתי לעיל, ועוד דכ"ש דקשיא מה תועיל תפלתו כיון דבמזלא תליא אפילו כמשמעו מהג, הלא דבתלוי במזלא לא שייכא, שאם כן כל אומנות בעולם לא יועילנו ולא יזיקו לו, אלא כפי מזלו, שאם הגזירה זומם, אם כן תהילות שקר, והכא במאי עסקינן, לומר שאפי' שהמזל לא יורה על הצלחתו, וגם הוא עוסק באומנות שאינה כדאי כאתעבר, יתפלל למי שהעושר כו', כי תרבה בזה והצלה נפשיו שבנך, ומקיים שהכל לפי זכותו שאם אין זכות, לא אפשר שישתנה המזל, דהא אפילו זכות, סגי שאי, ואולי שלא ישתנה, כסאת דרבי אליעזר בן פדת, ולפיכך יתפלל ס', כדי שיסייעו תגרס לשנות המזל, כך נראה בעיני, עכ"ל. ועל זה השיבותי כלשון הזה, מה שתמה הרב על התו' האיך אפשר זכותו היינו מזלא, והם ב' ענינים ס', כמו שיורה לשון המאמר שהביאו, נ"ל דלק"מ, כי לשון גמרא לחוד, ולשון משנה לחוד, ודוקא גבי מזלא, קרי אסמא, וזכות תורה ומע"ש (כדאמרי' בעלמא [חולין קה] מאי מאי קרו ליה, ודמזוהה) אבל זכות סתמא, ודאי שלל כל אופן הזכות שתבוא לידו, אם מפאת מולדו, או מצד תולדות שמים שמשתנים, לפי ערך מצב הכוכבים יום יום, שהוא המזל הכללי היוצא שנה שנה, הנוגע לכללות ארץ ומחוז ומדינה, ואם מפאת זכות תורה ומע"ש, כן שלו או של אבותיו, כמ"ש [יומא פ"ג] הרבה נסים היו נעשים לאו"ה ליצרף, אלא שזכות אבותם גרמה להם, ותמה על עצמך אם יש כח באומנות פסולה להועיל להיטיב בעוה"ז, שלא כבר אוסכס בתלמוד [קידושין לט] שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואמרו עוד [סוף חולין, ב"ר פ' ע"ז] שאין הבטחה לצדיקים בעוה"ז, גם מ"ש עוד הרב ז"ל, אם הכל תלוי במזל כל האומנות לא יועילו ולא יזיקו, במחילת כבודו דיבר כפי הנגרגל ומצוי בפי ההמון, לא מהחכמה (וכבר יאמרו המושלים בחכמתם [סנהדרין כט] שב שנין הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף, והוא סותר לגזרה ההמונית הנ"ל) לראותם פעמים טובי המזל יצליחו בכל אשר יפנו, מ"מ אין להחליט המאמר שלא יצטרכו למלאכה ועסק כלל, כי אין כח המזל יפה מכח הנביאים שהוצרכו לדרכים טבעיים, ויציאו כח הכח אל הפועל, עאכ"ו בגזרת המזל, הבט עלמך, המזל אורה נגבר שלא יעשר ויקום חילו, אפילו האמר בלי טורח ולא ישם לארץ מגלו, כי ימלא מגילאו ותבואהו ברכה ברגלו, ויושיט טומן יד ולא ישלח ידו ויקחה ויבא אותו אליו אל שתיכ"ה ונעול הדלת אחריו וסגור בעדו: לשמרה לפקדה, האם יועילנו מזלו מאומה, לשוא שמר המזל שבבחתו, שוא תביה תמולתו, להבל תהיה הורלתו, כי לא תוסיף תת כחה מבלי בחירת האיש שרמוז ולגנו, לעזור להוצאת מזלו להוציא אל הפועל, אם במלאכה קלה או כבדה, והפי' שהא לו המזל שנים יסות להצליחו בכל דרכיו, לא יעלה בידו דבר מטוגו, אם לא ישתדל ביגיעתו, כי אז בכל אשר יפנה ישכיל, וכל אשר יעשה יצליח, אבל לא ייטיב נשלנים כל המשא על המזל, וישב לו מנגד בלי עסק כלל, כמ"ש ז"ל [ספרי פ' ראה] אלא שההבטחה האלהית, יכול יושב ובטל, ת"ל בכל אשר תעשה, דלא סגי בלא"ה, ע"כ לא יסמוך אדם על הנס, אף מי שזכותו רבה ועתו מוגלהת, אל יטמין ידיו בצלחת, השעה הזוהרת ונכמהת, ברלותו דרכיו יהולו בכל עת האלכים בטובה ונחת, אלא לשלם יהא לו עסק כל שהוא ויתמר מלפול בפחת, ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו, כדי שיהיו לו עוזרים הרבה מאתו יתב' מזמנים לו לברך מעשה ידיו, כי כמה וכמה הם היפוי ההשגחה להציג נגס ההצלחה, ואיך ידע איזה יכשר, הבוטח בה' אלהיו יורנו בדרכיו ואורחותיו יישר, וכל זה בכלל בזכותו שמרה מביתם, וכל לנמה זה דומה, אם לא יזרע אדם, בודאי לא יקצור, אף אם שורה מזלו בימנא מלא שערים, שומר רוח לא יקצור, וכך הוא בכל הדברים העולמיים ארח עולם ינצור, ועל זה אמר החכם יד חרוצים תעשיר, עם שכבר העיד במ"א ומתאוה והרוץ אך למותר, וכל אץ אך למחסור, ואמר אל תיגע להעשיר, ואמר עוד אץ להעשיר לא ינקה, כי אם הגזרה אמנה התחילות שקר, בעבורו לא ימוש המכשר האלהי ולא יעיק, ועל זה נאמר אל שתהכם יותר, וקן מבינתך חדל, כי גם לא לנבונים לחם

ולא

שם רבי שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והם מתפרנסים שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנאמר עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם:

סוף קידושין תניא רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה אינה כן עומדת לו בעת ילדותו ונותנת לו אחרית טוב ותקוה בעת זקנתו. בעת ילדותו מהו אומר וקוי יי יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: בזקנתו מהו אומר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו:

פירוש על משנת כל ישראל נמצא קודם פרקי אבות

סנהדרין פרק חלק כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר:

מסכת ע״ז פרק קמא אמר רבי תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד: אמר רבי יהושע בן לוי דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשלש בכתובים. כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו: כתוב בתורה דכתיב ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשון: שנוי בנביאים דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל: הלוא צויתיך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת כי עמך יי אלהיך בכל אשר תלך: משלש בכתובים דכתיב כי אם בתורת יי חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח:

ולא יחפיר הדל, אמנם יצטרך ההכרעות להוציא כלי למעשהו, לסייע בהגעת הגזרה המחוייבת בדרכים טבעיים אשר סידר להם הבורא יתב׳, כמפסקים הגוזמים, וע״ז אמר ואל תהי הכל, לשבות ולבטל מכל וכל, רק הדבר בהשתדלות והויות בעסקי תורה ומע״ט ותפלה, אע״פ שבהאי אין לקוות תועלת ודאית בהכרח עכ״פ, בהנהגת המנהיג מעובר והגלגה, ומניעה, כבני חיי ומזוני, כי לאו בזכותא תליא בהגלגל, הכל מגזר בהאי עלמא ליכא מן הכתם, אין הדברים שאומרים הלא כך, שלא יכבש ההגדות המזל, אבל בודאי יסייעו, אם זכות האדם עמו, אם מן היא בידו מאבותיו, עם השתדלותו הריותו בפועל חומרי ורוחני, אך יש פרי לצדיקים ע״י מעשה הצדקה שלם ועבודת ג״ח והתורה אור זרוע לצדיק, והתפלה היא הפקידה להוליד ולהצמיח פרי טוב ולצמח נמקרים ופגע, כמעשה הזורע והמשגיח על עבודת האדמה בלא יבטל ולא יתעצל מלעבוד המוטל עליו, עם היות אין הדבר תלוי בו בעצם, כי הם במקרה והכנה, כי לא כל זורע יצמח בירתו בטוב ילקט הפרי ויצמח, ולא כל הזרע ילקט ויצמיח, עם כל שאם בהשתדלות וטוב הבחירה, שקר הסוס לתשועה, ואם ה׳ לא ישמר עיר שוא שקד שומר ושוא עמלו בוני בית בעמלנו ביום רעה, אבל מכל מקום אי אפשר מבלעדי הבית למחסה ולמסתור, והסוס הוכן להצלה למלחמה בעת הצורך, כמו שאר כל עסקי בני אדם, אשר נתנם ה׳ בידם לעבודתם, והם על פני האדמה, לעבודה ולשמירה בגוף ובנפש, לא יתרשלו ולא ירפו ידם, ואז גם ה׳ יתן הטוב, ה׳ בסומכי נפשם אמון בידם, והוא כל האדם, והיינו מצאתי כדברי בענין זכות המזל, מפורש בס׳ הזוהר פ׳ והנה (ד׳ ק״פ ע״ב) יע״ש, בכלל דבריו דברי ממש, דא ודא אחת היא, כבן והוי לך לחן בומעת, שהודאה לחוק ולהב דעת, לא זה ראיתי טוב ומועיל בחיי האדם הלזה, כי יאחז בזה וגם מזה אל ינח ידו, להגיא הגוף והנפש בתורת הברית כי רחמה להם לראות כיוב נפעלם אם על משמרתו ופקודתו לשמור דרך החיים. המוכרים והנאמנים: [וקפחתי, ל׳ חיסור וקיצור:

[illegible], הוא ל׳ מאיר]: מניח אני כל אומנות, עלח״ס מסכת [illegible] פ״ב דאבות:

ישלש שנותיו. יחלק כל שעותיו הפנויות שיש לו לג׳ חלקים. כיצד. הרי שהיה בעל אומנות ועוסק במלאכה ג׳ שעות ביום וט׳ בתורה. קורא ג׳ מהם בתורה. ובג׳ משנה. ובג׳ תלמוד: מקרא. הוא התנ״ך. תורה שבכתב בכלל: משנה. תורה שבע״פ כמותה במשנתו של רבי: תלמוד. פירוש המשנה שביארו רבינא ורב אשי. שהגליתו לירד לסוף דעת קיצור המשנה. ומתוך התלמוד יתחכם להבין דבר מתוך דבר. ולדמות דבר שאינו מבואר גם בתלמוד לדבר המבואר. כי הספרים אין להם מספר. מהרבים תמיד. וא״א לכתוב על ספר אחד כולל. לכן בהכרח הוצרכו חכמי הדורות להוסיף ספרים על ספרים. כולם בכלל התלמוד. ואפי׳ יעמוד העולם עוד כמה אלפים שנה. אי אפשר שלא יוולדו תמיד ספיקים וענינים חדשים שלא מבואר כל צרכן בספרי הקודמין. כי לעולם הניחו הראשונים מקום לאחרים. וזה דבר מבואר למי שעסק בתורת ה׳ חפצו ותשוקתו (?). ולהוב ללכת בדרכי ה׳ ותורתו התמימה לחקור העלומות המעשיות והעיוניות [illegible] אשת חקו. יגדיל תורה ויאדיר ה׳ חפץ למען צדקו. כל אחד כפי אשר חננו ה׳ יבוא ויטרח ויעשה חלקו. ויטול שכר משלם גדול כפי ערכו. כנגד שיהא אומן לה שנעשית לו סם חיים להחזיק. [illegible] שהונקו. ואמרי במכבד ת״ח כיהושפט מלך יהודה שהיה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו. ומחבב הדיפי תורה ומספק ממונו לתלמיד חכם [illegible] ציצים ופרחים לתורה להספיקו. הרי זה מכובד כאלו אין לך כתר תורה גדול מזה. (כמ״ש הרע״ב מ״ו פ״ד דאבות. עמ״ש שם בס״ד) התורה מכבדו וכן עדים הפיכו מברכותיה להפריד. [illegible] כנגד כל ת״ת שבעולם אין קץ לשכרו. ואין תכלית לטוב המכוסה והמוכן. (עיין כמה מקומות בזוהר ובספר חסד לאברהם) עיין הקדמה: [השכלת. לפי שהמזולת יבוא כל עניניו (ואפי׳ אותן שבמקרה) בשלום שבמפיה נקרא משכיל: כתב. פ׳ משנה תורה סם לפניו: יומם. [illegible]

משנה א' פ"ה דאבות בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות. אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות ולתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות:

חולין פרק בתרא לֹא יִטּוֹל אָדָם אֵם עַל הַבָּנִים אֲפִילוּ לְטַהֵר בָּהּ אֶת הַמְּצוֹרָע וּמָה אִם מִצְוָה קַלָּה שֶׁהִיא כְּאִיסָּר אָמְרָה תוֹרָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים קַל וָחוֹמֶר עַל מִצְוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה:

שם תַּנְיָא רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר אֵין לָךְ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָהּ בְּצִדָּהּ שֶׁאֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים תְּלוּיָה בָהּ. בְּכִבּוּד אָב וָאֵם כְּתִיב לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ. וּבְשִׁלּוּחַ הַקֵּן נַמִּי כְּתִיב לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים הֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו עֲלֵה לַבִּירָה וְהָבֵא לִי גוֹזָלוֹת וְעָלָה וְשִׁלַּח אֶת הָאֵם וְלָקַח אֶת הַבָּנִים וּבַחֲזָרָתוֹ נָפַל וָמֵת הֵיכָן אֲרִיכוּת יָמָיו שֶׁל זֶה וְהֵיכָן טוֹבָתוֹ שֶׁל זֶה אֶלָּא לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוּךְ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:

כלים פרק י"ז כל שבים טהור חוץ מכלב המים. מפני שהוא בורח ליבשה דברי רבי עקיבא. העושה כלים מן הגדל בים וחבר להם מן הגדל בארץ אפילו חוט אפילו משיחה דבר שהוא מקבל טומאה טמא. ויש במה שנברא ביום הראשון טומאה. בשני אין בו טומאה. בשלישי יש בו טומאה. ברביעי בחמישי אין בהם טומאה. חוץ מכנף העוז וביצת נעמית המצופה. אמר רבי יוחנן בן נורי מה נשתנה כנף העוז מכל הכנפים וכל שנברא ביום הששי טמא:

נדה פרק ג דָּרַשׁ רַבִּי שִׂמְלַאי לְמָה הַוָּלָד דּוֹמֶה בִּמְעֵי אִמּוֹ מְקֻפָּל וּמוּנָּח כְּפִנְקָס שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁתֵּי צְדָעָיו שְׁתֵּי אַצִּילָיו עַל שְׁתֵּי אַרְכֻּבוֹתָיו וּשְׁתֵּי עֲקֵבָיו עַל שְׁתֵּי עַגְבוֹתָיו וְרֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו וּפִיו סָתוּם וְטַבּוּרוֹ פָּתוּחַ וְאוֹכֵל מִמַּה שֶּׁאִמּוֹ אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתֶה מִמַּה שֶּׁאִמּוֹ שׁוֹתָה וְאֵינוֹ מוֹצִיא רעי

סוף המטה על הארץ אבל יום כולל לפעמים גם הלילה]:

בעשרה מאמרות. תשעה ויאמר. ובראשית נמי מאמר הוא. דכתיב בדבר ה' שמים נעשו: נברא. לא אמר ברא. לפי שהיה צריך להאריך לומר ברא הקב"ה כו'. ותוי"ט כתב מה שכתב. ומה ת"ל. איזה לימוד נמשך מזה: והלא במאמר א' יכול להבראות. היא התשובה לשאלה הקודמת. כלומר יש לנו ללמוד מהבריאה שהיתה בעשרה מאמרות. לימוד ומוסר נאה. לפי שהרי קשה והלא במאמר א' כו'. אלא לנו ממה שנברא בעשרה מאמרות: להפרע. להבראות. מקור שהפעל. עלו"א: שמאבדים את העולם. שכל המאבד נפש אחד מישראל כאילו איבד עולם מלא. והרשעים שבעולם מאבדים את נפשם. כאילו מאבדים את העולם. כן מצאתי. ול"נ שמאבדים ממש. שמכריעין את כל העולם לכף חובה. ונמצא העולם אבד בשבילם. לפי רע"ב שנברא בעשרה מאמרות. ואינו דומה המאבד מלאכה שנעשית ביום אחד. למלאכה הנעשית בימים הרבה. ואע"פ שאין יגיעה לפניו ית'. מ"מ עשה זה הקב"ה. כדי להחמיר בעונש הרשעים ולהכפיל שכר הצדיקים. שאינו דומה המקיים דבר שנעשה במהרה. לדבר שצריך זמן מרובה: וליתן. עמ"ש בס"ד בריש פ"ב דאבות: אפי' לטהר המצורע. דכתיב שלח תשלח מכל מקום. ואצטריך קרא. אע"ג דעשה דוחה ל"ת בעבירה. סד"א הואיל ואמר מר [חולין קמא] גדול השלום שבין איש לאשתו. שהרי אמרה תורה שמו של הקב"ה שנכתב בקדושה ימחה על המים. ומצורע כיון דכמה דלא מיטהר אסור בתשמיש. מהו דתימא ליתי עשה דידיה ולדחי עשה דשלוח הקן. קמ"ל. ועלח"ש [כאיסר. שאין האיסר כיס אלא מטבע קטן].

לבירה. למגדל: גוזלות. בני יונה: לעולם שכולו ארוך. עמ"ש בס"ד לקמן בהגדה דר"ש בהמפלת:

כל שבים. כל בריות הים. אם עשה מעורן כלים אין מקבלים טומאה. דכתיב או בגד או עור. מה בגד מן הגדל בארץ. אף עור מן הגדל בארץ. חוץ מכלב המים. לפי שכל שאר בריות שבים אין אחד מהם בורח ליבשה כשאין לו מזון. אלא כלב הים בלבד. הילכך הוי בכלל עורות היבשה. ואם עשה כלי מעורו מקבל טומאה. והלכה כר"ע: אפי' חוט אפי' משיחה. ובלבד שיחברנו לו. כדרך שאם היה עושים מן הגדל בארץ מחוברים בחבור כזה. הוי טמא כאחד כשמטמא

תנא: ויש במה שנברא ביום ראשון טומאה. הכי קאמר. יש דברים שנבראו ביום הראשון. שכשעושה כלים מהם יש בהן טומאה. כגון הארץ שנבראת ביום ראשון. כלי חרס הנעשים ממנה טמאים: בשני אין בו טומאה. שבו נברא רקיע ואין בו טומאה. מכאן קשה לי על מ"ש בס"ד מיתות בהשכ"ח. דנחיתו ליה אטמעה ואמא שאול כי מדרשא. מאי קמיבעיא לה הא מתני' היא. וא"ל דמספקא ליה דילמא דין שדינהו דהקיל מעלמא ומבל נכרים. א"נ מאי דעתיה דרבנן דפשטוה מבוס דאין דבר טמא יורד מן השמים. אכתי נהום דילמא לאו משמיא אתי. אלא ודאי בהא לא אסתפקא מלתא. מיהו י"ל דספיקא הוא לר' מדמיין איסורא לטומאה. ואילייא דרבנן אין הכי נמי מסך מתני'. דמדלא משכחין טומאה בב'. ש"מ דלא נחית דבר טמא משמיא. דהא"ה טומאה נמי משכחת בדבר טמא היורד. וג"ב אין שם דבר טמא. ולא דבר האסור באכילה. וליכא מילתא דלא רמיזא רבי במתני': בשלישי. נבראו אילנות. וכלי עץ העשוין מהן מקבלין טומאה: ברביעי. נתלו המאורות ואין בהם טומאה. בחמישי. עופות. דגים. ואם עשה מהן כלים אין מקבלין טומאה: חוץ מכנף העוז. כנף העזניה (עוף מדברי שאינו שכיח בישוב. ולרוב עוזו וגבורתו נקרא עוז) דרבנן גזרו טומאה בכלים הנעשים ממנה. דאתי לאחלופי בשאר כלים: וביצת נעמית המצופה. בת היענה. ורבנן גזרו טומאה בביצתה כשהיא מצופה. כיון דבלאו צפוי היא עומדת. אבל בשאר מינים. אפי' במצופין לא גזרו. כיון דבלאו מצופה לא קיימא: כל שנברא ביום הששי. חיות ובהמות ושרצים ואדם. אם עשה כלים מעצמותיהן או מעורותיהן מקבלין טומאה (עי' מ"ש בס"ד שם ובש"ס סי' מ"א) סמך לא שמעתי היהודים בארצות תוגרמא תולין ביצת הנעמים בבה"כ. כדי לעורר אדם על הכוונה. ולא יביט הנה והנה. כי בת היענה מחממת ביצתה בראייתה. ומוציאה בדרך זה אפרוחיה. מכאן נראה מה כח הראות פועל עם עוצם ההבטה וההסתכלות. וזה פרק אחד לתפלה: פנקס. ספר קטן של לוחות. שכותבין או רושמין עליהם: לדעין. תרגום רקתו לדעיה. אצילין. אציליו. שאדם נשען עליהם: ארכובותיו. ברכיו. עקביו. אחורי. כף הרגל: עגבותיו. הכסתות שבאחורי הירכים בגובה: בין ברכיו. אמה [תשובת הגאונים] שלכך צריך לכרוע במודים כמו כן עד כנגד ברכיו: [רעי. תרגום של פרש] שמא יתרגז. שבים פרהם אינו רתב לגואה דעי הגאקם בו. אבל:

תני שמא יהרוג את אמו וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותם הימים שנאמר מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני . ואיזה הימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים הוי אומר אלו ירחי לידה ומלמדין אותו כל התורה כלה שנאמר ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה : ואומר בסוד אלוה עלי אהלי . מאי ואומר וכי תימא נביא הוא דקאמר תא שמע בסוד אלוה עלי אהלי. וכיון שיצא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו ממנו כל התורה כלה שנאמר לפתח חטאת רבץ . ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון . כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר . תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה. ומה היא השבועה שמשביעין אותו אומרים לו הוי צדיק ואל תהא רשע ואפילו כל העולם כלו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע והוי יודע שהקדוש ברוך הוא טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הרי הוא נוטלה ממך :

נדה פרק בתרא תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות : אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם . שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך . אל תקרי בניך אלא בוניך : שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול : יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך : למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך : למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך : יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום :

מבחין הוא שיאמרך : נפתח הסתום . פיו . שיוכל לינק : נסתם הפתוח. טבורו . שלא יכנס האויר ויתקרר הקרב . והוא קאי שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת . כך מגלה לי : שהלו . בהאירו : כירחי . תרגום הדם ירחי לפי שהלבנה מתחדשת בכל חודש : כל התורה . יצר טוב עמו במעי אמו שיודע כל התורה. מאי ואומר. למה הוצרך להביא עוד ראיה מפסוק אחר : נביא] הוא דקאמר . שהמע"ה אמר זה כלפי הכתוב . לא על הולד : תא שמע . בוא ולמד מפסוק דאיוב דמיירי בירחי לידה : סטרו . מכהו בלדי ידו ואגריפו מאחורי כפו : כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה . עמש"ל בעלינו : ולא נשבע למרמה . שקיים שבועתו לשמור התורה . דאי בשבועה דעלמא . אטו משום דלא נשבע למרמה תשיב ליה בעולין שאר ה' : היה בעיניך כרשע . עמ"ש בס"ד בהגהה י"ג ס"ב דאבות : טהור . והנשמה שנפחה בך מרוחו . אצולה ממקור טהרתו . כי בצלם אלקים עשה את האדם . והיא חלק אלוה ממעל . על כן בודאי בראשיתם היא דומה לשרשה . ולא תוכל לומר שיושה תלונה ממקום טומאה הוא שגרם לך לטומאתם . שהיא גזורה ממקור ישראל : ומשרתיו טהורים . הוא הראיה לקודם . כי מלאכיו ינוס לך לשמרך . ומלאכיו בלי ספק קדושים וטהורים כאדוניהם . ומאחר שמסרו לשמירתך . נשכרת שתדמה להם בטהרה . הרי הוא נוטלה . גם צריכין אנו על כרחנו לדברי חכמי האמת . כי לכאורה לא ידענא גמרי מאי קאמר מר . והא חזינן דלאו הכי הוא . אבל יש רשע מאריך ברעתו . מרבה ימים כחול . והרבה מצינו כמה וכמה רשעים מזקינין בעוה"ז . שכן אחז"ל [ב"ר פ' כב] קין חי אלף תרנ"ו שנים . והוא הרוצח הראשון שפרץ גדרו של עולם . קינא דמשחבות' . והאריך ימים יותר מכל האדם אשר ע"פ האדמה . מימות עולם עד סופו לא היה ולא יהיה אדם מאריך ימים כמוהו . עד שיחדש הקב"ה עולמו . שנא' כהם כימי העץ ימי עמי . אבל בעולם השמש שלו הפסוק הוא בודאי . וכן ראינו במלכים הכשרים שלא הגיעו לאורך ימים כרשעים . כי הנה יותם שלא מצא בו שום חטא . ואמרו [סוכה מה] שיכול לפטור העולם כלו מהדין. לא היה אלא ארבעים ואחד שנה . וימי מלכותו י"ז שנה בלבד . ומנשה שאמרו עליו [סנהדרין ז] שא"ל חלק לעוה"ב . מלך נ"ה שנה וחי ס"ז שנים . ואין צריך להוכיח עוד אמתת מציאות זה א"כ מהו זה שאמר הכתוב . וטוב לא יהיה לרשע . ולא יאריך ימים . וכן כתיב ושנות רשעים תקצרנה . ויראת ה' תוסיף ימים . וכן מה שאמרת כאן שאם אינו משמרה בטהרה נוטלה . אין לו הבנה . כי אם על סוף אדם למות נתכוון . מקרה אחד הוא לצדיק ולרשע . לטוב לטמא [illegible] . אבל האמת שאין בו ספק . מה שאמרו האלהיים (ברכות לה) שאין הבטחה לצדיקים בעוה"ז . שלא נברא אלא להתאבל בו גמרי . וסיפא למען יאריכון ימיך . בעולם שכולו ארוך וכולו טוב . כי ימי העוה"ז הי׳ נחשבין לחיים גמורים וטובים . אפי' ישיג אדם בהם כל התענוגים . ויאריך ימים כפלי כפלים משנות האדם הטבעיים יתר הרבה מאוד . מה הם אחר שסופן יגון ואנחה רמה ותולעה, לכן כל העולם הכלה שלו הכל הבל ורעות רוח, כמש"ה לו חיה אלף שנים פעמיים, הלא אל מקום אחד הכל הולך, שאין בו תועלת, והשיב כלא היה העבר אין . ואין העוה"ז לטובים ולחכמים כ"א חיי צער. מאחר שהוא חסר הטוב המקוו' והאוסר הנכסף וההצלחה האמתית הקיימת שאינו נמצא כאן במקור הסעדרים . בחיים האלה המקריים . אלא בעולם האחר הקיים הנצחי הטוב האמיתי שאין לו תכלית : והם החיים העצמיים . והרי הנפש הטובה כחבושה בבית האסורין פה להיות עמל . למען נסות הונאת הגה . והשתוקק לצאת חבלי מכבלי הגשם שאוסר העבור הזה ליכנס מזיו שכינה . לאור באור פני מלך חיים במקום טהרתה ומחצבה . שהיא בת מלך קדוש וטהור . ואינה שוכנת אלא בגוף טהור . ע"כ תדע אם אינך משמרה בטהרה . לא נהנית הנשמה כלל . כי היא אינה מקבלת טומאה . אבל מיד שבא האדם ליטמא פותחין לו . כדי שתצא ממנו הנשמה הקדושה והטהורה שלא יטמאנה . ואז הוא חי עם הנפש הבהמית בלבד . כי שהי"ל רשות לטמאה ולטנפה לכל אות נפשו . כי בהמה המה להם . אבל הנשמה כבר נטלה ממנו כאמור . ורע לו זה יותר מהכל . אחר שחסר הטוב הגמור הצלם האלקי שניתן בו להשיגו . למען ירידה על ידו הקיום הנצחי . ובהפקדה תעדר ממנו הכלאתם באחרונה . ולא ישיג אורחות חיים אמתיים אם לא תשוב אליו היום . וזהו שאמר . הרי הוא נוטלה ממך . כדי שלא תטמאנה . ולא על המיתה הטבעית נתכוין . ולכן לא הזכיר כאן מיתה . כי המיתה הוא ע"י מלאך המות . ואין לו שליטה רק על הנפש החיונית . אבל הנשמה הקדושה הטהורה אינה נמסרת בידו . אלא שבה אל בית אביה כנעוריה . שהוא נוטל בחינת הנשמה בלבד שהוא חלקו . לפיכך יכול אדם לחיות שנים רבות . והנשמה נטולה ממנו . ולזה אמרו הרשעים בחייהן קרויין מתים . זה ברור בעזרי בס"ד :

מעמדות ליום ראשון

(א) פ׳ המן ופ׳ העקדה וכו׳ לא נהגו כן. ונקיים מנהג והנשמטה לומר דוקא מהר״י ז״ל. שכ״כ תלמידו מהרח״ו ז״ל. ושיתי הוא לומר פ׳ המן וי׳ דברות. וממעט מורי הספר שבצורת המינין כאשר אמרו חז״ל [ברכות יב] והוא כן באמת לפי שטעות הנ׳. אע״פ שאלה הפסוקים המתוקים בין לצבור ליחיד. מ״מ לעמידים בסדר התפלות הקבוע לרבים. לא שפיר דמי בודאי. והש״ל בקבעם לציבור. והרי זה שוה לדברי התלמוד. וביחוד אחר שאלה הדבר נסתרת מפי האר״י ז״ל נאסרו אף ביחיד. לא כן לענות קבע בספר. ועם שג״ל שגם האר״י לא מנע אלא ליחיד בלבד. ובמה״כ בשירתו לאמרם בכיוון והוא לבדו. דעתי מטה דלכ״ע שרי בודאי. והרוצה לעשות כן לא יחסר לו חומש בבית שיוכל לקרות מתוכו. אבל לא לטול הוכה קמעה. במקום שנהגו מיעוט. והנהיג לומר פ׳ המן. (ימצא אחר תפלת שחרית): (ב) טוב לומר בכל יום עשרת הדברות. שצ״ל יזכור מעמד הר סיני ויחזק אמונתו. ואסור לאומרם בציבור דרך קביעות בכל יום. וכל יחיד מותר לקראם לעצמו אחר התפלה בתמידות קביעות לימתו. ואומר בבוקר מפ׳ יתרו (תמצא בח״ב) אחר פ׳ מזבח מקטר קטורת קודם פ׳ עשיית הקטורת (ובמקום שהמנהג לומר מעמדות בצבור. ידלגו הדברות. והאומרם אח״כ כ״א ביחיד) ובערב אחר ק״ש שעל מטתו. מפ׳ ואתחנן (תמצא בח״ב): (ג) הנסדר באר״י ז״ל לומר ד׳ זכירות בכל יום. כמש״ל בברכת אהבה רבה שבה רמוזות. ואעפ״כ יפרשם ויקראם כמו שכתובים בתורה. ותמצא פ׳ זכירת מצרים. כבר יצאת י״ח בק״ש ובפ׳ קדם. ולזכור מעמד הר סיני, היה קורא אמה״ג כל יום פ׳ כי שאל נא. עד כל הימים. בפ׳ ואתחנן. והיה בקריאת ט״ב. ופ׳ זכירת מרים לבאמר מלשון הרע. חכרון מחיית עמלק שהיא מצוה לדורות. אבל זכרון מעשה העגל אינה מצוה אלא לדור המדבר בלבד. עוד היה מנהגו של אמ״ה וז״ל שהתנן שהמלין בשעת ברכתם. היה קורא בע״ש בפ׳ עקב. מפ׳ וזכרת את כל הדרך. עד היום הזה. עוד שב. ועתה ישראל מה. עד כל הימים (אחר תפלת שחרית):

זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים. בדרך בצאתכם ממצרים:

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יי אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יי אלהיך נותן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים. לא תשכח:

סדר קרבנות הצבור

ואם אמרו בסדר התפלה מדלגו.

אין קדוש כיי כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: כי מי אלוה מבלעדי יי ומי צור זולתי אלהינו:

אין כאלהינו אין כאדונינו אין כמלכנו אין כמושיענו: מי כאלהינו מי כאדונינו מי כמלכנו מי כמושיענו: נודה לאלהינו נודה לאדונינו נודה למלכנו נודה למושיענו: ברוך אלהינו ברוך אדונינו ברוך מלכנו ברוך מושיענו: אתה הוא אלהינו אתה הוא אדונינו אתה הוא מלכנו אתה הוא מושיענו: אתה תושיענו אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד:

טוב לומר אח״כ בכל יום פרשיות הקרבנות (כמו שמסודרים כאן. כפי העולה מתוך כל דברי המסדרים) ויתוודה מקודם כשנכנס קרבן ויבין אידוי. וטוב לספרים מה שנדפס כילכתו (של״ה): סדר קרבנות לצבור תוב אסי׳ על מי שאינו אומר מעמדות לאומרם בבקר קודם איזהו ובמנחה קודם אשרי (תוך מע״ש במנחה). וכשיש לו פנאי טוב לומר מקודם פסוקי בתהלים כמסודר למעלה לכל יום. מעשה כל יום ביומו וגם מעשה יום שלאחריו. וכיוצא ו׳ אומר מעשה היום וגם וידלג עד אלהים לעשות. וכשבת וידלג עד (שם): כשאומר פ׳ קרבנות. צריך להקריב עצמו לה׳ במעשה ודיבור ומחשבה. במעשה. שיתאבל על החורבן וביטולם. ובדיבור. שאומר הפ׳. ובמחשבה. לטהרה וליתן לבו להבין העניין ולהשוב כעומד ומקריב (שם): אומר התלה פ׳ הכיור (בתפלת שחרית סדר הקרבנות) כי קידוש ידים ורגלים היה קודם לכל. שהכהן נכנס למקדש וכ״ש לעבודה בלי קידוש. ואח״כ פ׳ תרומת הדשן והיא לעולת התמיד. והייכה לסדר התמיד ובמנחה יתחיל בה (הוך נופסוק ואלא) רק כקורת בתורה. ואם יעבור זמן תפלה לא כדי להתפלל בצבור. יאמר במנחה רק פסוק ואלא. ויוכל לומר כ״ז אפי׳ קודם אור היום. ואח״כ יאמר יהי רצון שקודם פ׳ התמיד (שם) ואם אמרם בסדר התפלה. מדלגם:

ויקרא ו וידבר יי אל משה לאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה:

במדבר כח וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד: את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשרון סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונסך רביעית ההין יין לכבש האחד: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכה תעשה לה ריח ניחח אשה ליי: עלת תמיד לדורתיכם פתח אהל מועד לפני יי אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם: ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי: ונקדשתי

אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיהֶם:

אומר (ואם אמרו בסדר התפלה. מדלגו) פ׳ התמיד (המלא בסדר התפלה קודם איזהו מקומן) מעמד (ובשחר בכליה והכלין) ובלגור (ומכאן ואילך לא יאמר קודם אור היום. ולא יפסיק מכאן עד אחר שמ״ע אפילו בנ״ת) ולהד״ל אומר זה. ואם יעבור זמן תפלה או כדי להתפלל בלגור. אומר רק והקטיר ובהעלות:

ועשית מזבח מקטר קטורת עצי שטים תעשה אותו: אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קומתו ממנו קרנותיו: וצפית אותו זהב טהור את גגו ואת קירותיו סביב ואת קרנותיו ועשית לו זר זהב סביב: ושתי טבעות זהב תעשה לו מתחת לזרו על שתי צלעותיו תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אתו בהמה: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אותם זהב: ונתתה אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדת לפני הכפורת אשר על העדות אשר אועד לך שמה: והקטיר עליו אהרן קטורת סמים בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה: ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה קטורת תמיד לפני יי לדורותיכם: לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו: וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר עליו לדורותיכם קדש קדשים הוא ליי:

ואם אמרו בסדר התפלה או אם יעבור זמן תפלה או כדי להתפלל בלגור מדלגו.

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:

והקטורת אשר תעשה במתכונתה לא תעשו לכם קודש תהיה לך ליי: איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו:

כריתות פרק א פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד שְׁלשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנִים הָיוּ בָהּ: שְׁלשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה וּשְׁלשָׁה שֶׁהָיָה מוֹסִיף כֹּהֵן גָּדוֹל בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים וּמַחֲזִירָן לְמַכְתֶּשֶׁת וְנוֹטֵל מִמֶּנָּה מְלֹא חָפְנָיו כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת דַּקָּה מִן הַדַּקָּה: וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ וְאֵלּוּ הֵן. הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלשָׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא וְאִם לֹא מָצָא יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע הַקָּב מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ. וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה לָמָּה הִיא בָאָה כְּדֵי לְיַפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין לָמָּה הוּא בָא כְּדֵי לִשְׁרוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמַעְנוּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה הַכְּלָל אִם כְּמִדָּתָהּ כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

תַּנְיָא בַּר קַפָּרָא אוֹמֵר אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל שִׁירַיִם לַחֲצָאִין וְעוֹד תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קָרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיְיָ:

יומא פרק ג אַבַּיֵי הֲוָה מְסַדֵּר סֵדֶר הַמַּעֲרָכָה מִשְּׁמָא דִגְמָרָא וְאַלִּיבָּא דְאַבָּא שָׁאוּל מַעֲרָכָה גְדוֹלָה קוֹדֶמֶת לְמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטוֹרֶת. וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטוֹרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים. וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים קוֹדֵם לְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי. וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי קוֹדֵם לַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת. וַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד. וְדַם הַתָּמִיד קוֹדֵם לַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת. וַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לִקְטוֹרֶת וּקְטוֹרֶת קוֹדֶמֶת לְאֵבָרִים וְאֵבָרִים לְמִנְחָה וּמִנְחָה לַחֲבִתִּין וַחֲבִתִּין לִנְסָכִין וּנְסָכִין לְמוּסָפִין וּמוּסָפִין לְבָזִיכִין וּבָזִיכִין לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים עָלֶיהָ הַשְׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם:

אומר ב"כ עד ואני אברכם (שם) ואם יעבור זמן תפלה או כדי להתפלל בצבור. יסמוך על ב"כ שישמע מהש"ץ. (ולמנהג פ"א ב"כ) ואח"כ אומר אנא בכח רבון העולמים (שם). ואם אמר כ"ז בסדר התפלה מדלגם. ואח"כ אומר זה. [והוא פ' חביתי כ"ג. ושייכה לפ' התמיד] ואם יעבור זמן תפלה או כדי להתפלל בצבור. אומרו אחר התפלה:

ויקרא ו וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַייָ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב: עַל מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ: וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק עוֹלָם לַייָ כָּלִיל תָּקְטָר: וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל:

מרבכת. חלוטה ברותחין: תופיני. אפוית הרבה תאפה. שאחר חליטתה אופה בתנור. וחוזר ומטגנה במחבת: פתים. שטעונה פתיתה: תחתיו מבניו. המשיח מבניו תחתיו: כליל. כולה לגבוה:

סדר קרבנות היחיד

(א) סדר הקרבנות שלמעלה עד אחר מעשה הקטורת אומר קודם פסד"ז ותפלה. ומכאן ואילך אומר אפי' אחר התפלה. וכשחושש שיעבור זמן ק"ש ותפלה או כדי להתפלל בצבור אומר הכל אחר התפלה והאומר מעמדות והפלאת קודם התפלה ולזה מתפלל במרוצה להשיג הש"צ עבירה היא בידו (כו' א): (ב) אם כבד עליו לומר כל סדר הקרבנות בכל יום. יוכל לומר מכאן ואילך לפרקים או פ' א' ביום זה וא' ביום זה (ואז אומר פ' נסכים אחר עולה או שלמים או תודה. אך ביום שמתענה יקרא כולם בשוה) ובפרט בעל תורה וכ"ש כשלומד להורות. וכל ירא שמים מחויב לומר הפרשות כסדרן בתורה ולעסוק בקיצור דיניהם שבס' מצות השם ביום ח' מעשי"ת הנקרא י"ג מדות (שם): (ג) אם יודע שנתחייב איזה קרבן (כגון עולה על ביטול מ"ע או ל"ת שניתק לעשה או על הרהור הלב בל"ת (וקורא גם משנה ד' דפרק איזהו מקומן) או תודה לד' שצריכין להודות) אומר פ' קרבן זה מיד ולומד עכ"פ קיצור דיניו בס' מצות השם ואם עבר ב"פ או יותר אומר ולומד כמספר שעבר ואם יודע שנתחייב חטאת אומר פ' חטאת קודם עולה וקודם אמירת הס' (ובפרט כשחטא בבירור חטא קרבן זה) ישוב בתשובה שלימה ויתודה החטא בפ' בפי' בשה ובמר לב בחרטה גמורה ובעזיבת החטא והאומר מעומד:

אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי ועברתי ובטלתי מצוה (פ') והנני שב בתשובה שלימה לפניך ועזבתי דרך רשע וחיש לנו ישע וכפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ככתוב. יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח.

ואח"כ אומר הפ' ויכוין בה וביהי רצון לכפרת החטא ויכופר ונרצה. ואם קורא פ' מנחה א"צ וידוי. ויכוין בה וביה"ר לנחת רוח לה' (שם): (ד) אפי' הסתות מבן כ' שנה שאינו בר עונשין בשמים חייב לומר פ' קרבנות (שם): (ה) אפי' חטא בשוגג ואמר הפ' ועסק בדיניה ונתכפר חייב לכתוב בפנקסו כזאת עשיתי וכשיבנה בהמ"ק בימי אביא הקרבן ויכתוב השיעור שאכל. ואם חטא ב"פ יכתוב איך היו הידיעות וההעלמות (שם): (ו) עבר במזיד או בשוגג קרוב למזיד אומר כל הפרשיות וא"א יה"ר רק יבקש מה' שיקבלו בתשובה שלימה ויכפר כל פשעיו כדרך בגולה (שם): (ז) גם נשים חייבות לומר הקרבנות (בפרט מעולה ואילך) עם יה"ר. ילדה כשימלאו לה מ' לזכר ופ' לנקבה. למחר (כשהיא אחר טבילה) תקרא (או בעל קורא לה) מתחלת פ' תזריע עד וטהרה ואח"כ תאמר:

רבון העולמים יר"מ ה' או"א שתהיה אמירה זו חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי קרבן יולדת:

וכן בכל פעם שנוטלת מדתה. למחר תקרא (או בעלה יקרא לה) בפ' מצורע. מן ואשה כי תזוב עד סוף הסדרה. ואח"כ תאמר.

רבון העולמים. יר"מ ה' או"א. שאם אני מחויבת בקרבן זיבה. יחשב זה לפניך כאילו הקרבתי קרבן זיבה. ואם לאו. יהא נחשב לי כקורא בתורה (שם):

(ח) כשיודע שיוטרד ביום ולא יוכל לומר הקרבנות. אומרם קודם אור היום. ויכוין כקורא בתורה. וא"א יה"ר. או יסיים בו. כאילו הקרבתי קרבן (פ') בזמנו כהלכתו (שם): (ט) אבל כל ז' לא יאמר קרבנות יחיד. אפילו רגיל לאומרם בכל יום (שם): (י) יכול לומר הקרבנות מיושב. ויותר טוב לאומרם במקום קדוש. ובבכי אומרם בטעם ודקדוק (שם): (יא) בשבת ויו"ט לא יאמר י"ר. ובפ' מקרבנות יחיד אומר כקורא בתורה. וכשאינו עם הארץ מוטב שיעסוק בפ' היום (שם): (יב) טוב לומר פסוק ושחט אותו אחר התמיד קודם הקרבנות (וכשאומרים נוסח לפני ה' זוכר העקידה) והקרבנות קודם איזהו מקומן (שם): (יג) בעש"ק והושע"ר וערו"כ לא יאמר פ' תודה וי"א שאין לומר בעיו"כ גם שאר קרבנות יחיד חוץ מעולה. וי"א שהנוהג לומר הקרבנות בכל יום אומרם גם בעיו"כ ולא יאמר י"ר רק בעולה ושלמים וכהן אומרו גם במנחה. וי"א שבעש"פ וחוהמ"פ אומר פ' תודה ולא קרבן (שם): (יד) פ' העקידה וקטורת וסדר אביי. בכל בלא אמר איש על מקומו (כשלמות הביאור כפי מה שאמר בתקון) ועל דגלו שאי אפשר לשמור סדר התמיד בכל היכולת. לא באשר לבעמיד כאן. כי כדרך היסר וכסר. אלא סדר קרבנות היחיד. ולמנוע

פי׳ לפרשה של ויקרא. לא ידעתי מדוע השמיטה מסדר מעמדות. ולמה מנע להקריב נפש מלא קרבן עולה מן הבקר. באין בה **הפרקן** כיס עכשיו. ולהשיבה בכ״מ בודאי נבוא בעולות מהיס. שאין עמיות במקום עבירות. ועוד מהרהורי לבה רווחים בעד **שהשכבה** שלאחרה. ע״כ נדין לאוסף בשבה הקרבן עתה נפש. ואז נפוטל. זכר לדבר ריב״א [שבת יב] שכתב על פנקסו להביא חטאת **שמנה.** וצריך לדעת שעולה על מה היא באה על עשה ולא תעשה שנתק לעשה. וצריך להתוודות עליה. אם עשה במ״ע ול״ת שנתק. **גם** היא באה נגדר ונדבה. וצריכה נסכים. ובמשנה ד׳ דפ׳ איזהו מקומן ניאורנו מעשיהן. וזה לקרות השבנה עמה:

(פרשת עולה. ויקרא א) ויקרא אל משה וידבר יי אליו מאהל מועד לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אדם כי יקריב מכם קרבן ליי מן הבהמה מן הבקר ומן **הצאן** תקריבו את קרבנכם: אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד **יקריב** אתו לרצונו לפני יי: וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו: ושחט את בן **הבקר** לפני יי והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר **פתח** אהל מועד: והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה: ונתנו בני אהרן הכה׳ אש על **המזבח** וערכו עצים על האש: וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר **על** העצים אשר על האש אשר על המזבח: וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את הכל המזבחה עולה אשה ריח ניחוח ליי:

ויקרא א וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן הַכְּשָׂבִים(א)אוֹ מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת פִּדְרוֹ(ב)וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ: וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ: וְאִם מִן הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַיְיָ וְהִקְרִיב מִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת קָרְבָּנוֹ: וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ: וְהֵסִיר אֶת מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה אֶל מְקוֹם הַדָּשֶׁן: וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ:

הקורא ב׳ פרשיות דעולה על חטא שמביאים עליו עולה. יקרא אחת לשם תובת כפרת החטא. וב׳ יכוין כקורא בתורה. או לשם עולה נדבה, **דלא** נתהוי כמקריב ב׳ עולות על חטא אחד. וכן בפרשיות של חטאת ואשם וכו׳. ואם לא יאמר פ׳ נסכים את״כ. לא יאמר הרבנן. כי אין זבח בלא נסכים. וכן הדין בשלמים ותודה (של״ה):

כך היתה עבודת קרבן עולה בבית אלהינו. אחר הקרבת תמיד השחר. הביא לעזרה פר זכר תמים (א) או כבש או עז (ב) עם מנחתו ונסכיו. ומוסרו לכהני בית אב ששמשו **יום** זה. השקוהו ובקרוהו. העמידו בצפון ופניו למערב. והסומך עומד במזרח ופניו למערב, **וסומך** ב׳ ידיו בכל כחו בין קרניו. ומתודה עליו עון ביטול מ״ע ולאו הניתק לעשה והרהורי **עבירה.** וכך היה אומר. חטאתי עויתי פשעתי. ובטלתי מ״ע והלאוין הניתקין לעשה, **והרהרתי** בעבירה. וחזרתי בתשובה לפניך וזה כפרתו. ותיכף לסמיכה שחטו השוחט בצפון **(אוחז** הסימנים בידו ומוציאן עם הוורידין לתוך המזרק) שנים או רובן. והגביה הסכין למעלה **שלא** ירד הדם מעליה רק מהצואר. ודם שבסכין קינח בשפת המזרק מאחוריו. והשוחט חשב **בעת** השחיטה לשם עולה ובעלים ולשם ה׳ ושיקטרנו לאשים ושהקטרתו לריח ושריח זה נחת **רוח** לפני ה׳. קבל המקבל כל הדם בכלי שרת בצפון לשם הזבח ובעליו. ומוליכו וזורקו לשמו **במזרק.** ב׳ זריקות באלכסון כחצי מזבח ולמטה. בא לקרן מזרחית צפונית. נתן מזרחה צפונה **ימין** גאם על הזויות. מערבית דרומית. נותן מערבה דרומה. שירי הדם היה שופך על יסוד **דרומי.** הפשיטוהו (השור בלי תלייה) ונתחוהו (ואם היה כבש או עז. תלאוהו לנתחו. ולא **שובר** בו הרגל. אלא נוקב תחת ארכוביתיו ותולהו) כיצד סדר הנתוח. מפשיטו עד שמגיע **לחזה.** חתך הראש ונתנו לכהן שזכה בו ע״י פיים. וחתך הכרעיים עד מקום הכריעה והדיחום **ונתנן** למי שזכה בהם והשלים ההפשט. קרע הלב והוציא דמו וחתך הידים ונתנן למי **שזכה** (ג). עלה לרגל הימני וחתכו (ד) ונתנו לזוכה בראש (ה) קרעה עד שנגלו המעיים. **נטל** הפדר ונתנו על הראש למעלה על בית השחיטה. והכהן המוליך מחזיק הראש בימינו **והחוטם** כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו (ו). נטל הקרביים (ז) ונתנן לכהן שבידו הכרעיים (ח). נטל

(א) כשב וכבש אחד הוא. ובן שנה נקרא כך אח״כ נקרא איל. (ב) תלשו.

(א) גדול מל׳ יום עד ג׳ שנה. (ב) מבן ל׳ עד ב׳ שנה. (ג) ובשור. טמן ב׳ הידים לב׳ כהנים. (ד) וב׳ גליס עמו. (ה) ובשור. הראש בא׳ והרגל בב׳. (ו) ובאיל וכבש ועז. רגל הימני בשמאלו ובית עורו לחוץ. (ז) והדיחום **לפחות** ג״פ. על שלחנות של שיש שבין העמודים. והכרס הדיחו בפ״ע בבית המדיחין עד שתנקה. (ח) ובאיל.

עד הספין הפריש והריאה מהכבד ואצבע הכבד מהכבד ולא הזיז הכבד ממקומו . ונקב החזה בעין ארובה ונתנן לזוכה בהם. עלה לדופן הימני הניח ב' צלעות רכות למעלה. והותך ויורד סמוך לשדרה (ט) עד שהגיע לב' צלעות רכות למטה. חתכו והכבד תלוי בו ונתנו לזוכה בו . בא לו לגרה והניח בה ב' צלעות מכאן וב' מכאן. ותתכה ונתנה לזוכה בחזה . והקנה והלב והריאה תלוים בה (י). בא לדופן שמאלי והניח ב' צלעות רכות למעלה וב' לכטה. חתכה (יא) ונתנה לזוכה בדופן ימני (יב). בא לעוקץ וחתכו ונתנו לזוכה. ואליה ואצבע הכבד וב' כליות עמו (יג). נטל רגל שמאלי ונתנו לזוכה בעוקץ (יד) . אחר כך הוליכו האברים למזבח. השור בכ"ד (טו). א' בראש. ב' ג' ברגל ימני. ד' ה' בעוקץ. ו' ז' ברגל שמאלי. ח' בחזה. ט י' י"א בגרה. י"ב י"ג בב' ידים. י"ד ט"ו בב' דפנות. ט"ז י"ז י"ח בקרביים. י"ט כ' כ"א בסולת. כ"ב כ"ג כ"ד ביין: האיל בי"א. א' בראש ורגל. ב' בב' ידים. ג' בעוקץ ורגל. ד' בחזה וגרה. ה' בב' דפנות. ו' ז' בקרביים. ח' ט' בסולת. י' י"א ביין: כבש או עז בח'. הבשר בה' כבאיל. ו' בקרביים. ז' בסולת. ח' ביין. עמדו בשורה והוליכו כל הנתחים בכבש ומלחום. הסיר גיד הנשה וזרקו לתפוח שבאמצע מזבח. עלה כל אחד בראש הכבש וזרק אברים שבידו על האש. ואח"כ חזרו וערכום על האש. נתנו מלח על המנחה (טז) והקטירה על האש. נסך המנסך את היין בספל מזרחי של כבש. ו' לוג לפר. ד' לאיל או לפלגס. ג' לכבש או לעז. וכהני משמר זכו בעור העולה. זה סדר קרבן עולה בבית אלהינו. י"ר שיבנה בב"א:

כך היתה עבודת עולת העוף בבית אלהינו. הביא לעזרה תור או בן יונה ומסרו לכהן. עלה לכבש ופנה לסובב ובא לקרן דרומית מזרחית. אחז ב' רגלי העוף וב' אגפיו בין ב' אצבעותיו ומתח צוארו אל רוחב ב' אצבעותיו. קוצץ ויורד בצפרנו מול העורף וחותך כפרקת בלי רוב בשר וב' סימנים ומבדיל הראש מהגוף. וממצה דם הראש והגוף על קיר המזבח למעלה מהחוט שבאמצעו. נטל הראש וספגו במלח שבראש המזבח וזרקו על האש. בא לגוף והסיר המוראה עם העור והנוצה שעליה ובני מעים היוצאין עמה. והשליכם למקום שנותנים דישון המזבחות והמנורה ונבלעים שם. שסעה וקרעה מגבה ולא פירקה לגמרי לב' חתיכות. ומניח נוצתה וכנפיה. כפגו במלח וזרקו על האש. זה סדר עולת העוף בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן:

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שיהא זה חשוב ומקובל ומרוצה לפניך. כאלו הקרבתי עולה (א):

פרשת מנחות

נלמין כמנחה. מ"כ יכוין בקריאת הס' וביה"ר. כנחת רוח לה':

מנחה סולת. ויקרא י' ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליי סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה: והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על כל לבנתה והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה אשה ריח ניחוח ליי: והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קודש קדשים מאשי יי: (מנחת מאפה) וכי תקריב קרבן מנחה מאפה תנור סולת חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן: (מנחת מחבת) ואם מנחה על המחבת קרבנך סולת בלולה בשמן מצה תהיה: פתות אותה פתים ויצקת עליה שמן מנחה הוא: (מנחת מרחשת) ואם מנחת מרחשת קרבנך סולת בשמן תעשה: והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה ליי והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח: והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה אשה ריח ניחוח ליי: והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קודש קדשים מאשי יי: כל המנחה אשר תקריבו ליי לא תעשה חמץ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי: קרבן ראשית תקריבו אתם ליי ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח: וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח:

וזאת

הקרביים בב'. ובשור בג'. (ט) ולא נגע בה. (י) ובשור. הגרה בג' אהריס. (יא) והשדים עמה והפיתל הלוי בב. (יב) ובשור. הב' דפנות בב' כהניס. (יג) ובשור. העוקץ בב'. (יד) ובשור. הרגל בב'. (טו) אם רצו. (טז) ג' עשרון סולת לפר. בלול בו' לוג שמן. ב' עשרון לאיל או לפלגס. בלול בד' לוג. עשרון לכבש או לעז. בלול בג' לוג: (א) פי' אלא מסרתי הקרבן לכהן. והקריבו ועמדתי אצלו:

מעמדות ליום ראשון

גם זה פ' המנחה. ובאה בנדר ונדבה :

וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי יְיָ אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ : וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיְיָ : וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ : לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם : כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְיָ כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ :

הקרב אותה. זו הגשה בקרן דרומית מערבית של מזבח : בקומצו. **מלא קומצו**. כיצד הוא עושה. פושט ג' אצבעותיו על פס ידו. **ממחק** בגודלו מלמעלה (משנה ריש פ"ב דיומא) ובאצבעו קטנה מלמטה : ומשמנה. ממקום שנתרבה שמנה : אזכרתה. ריח הקטרת : חלקם. אף השיריים אסורין בחמץ : יגע. הולך. או קדשים קלין : יקדש. להיות כמוה. אם פסול יפסל. ואם כשר יאכל כחומר המנחה :

וכאן יאמר עוד פרשת חביתין (המבואר לעיל) כי כאן נגמר דין קמיצה. ומנחת כהן כולה כליל :

כך היתה עבודת המנחה בבית אלהינו. הנודב מנחה. לקח חטים מהמובחר מטכמש ומזוניחה. ומוליך ומביא (א) עליהם בפס ידו ושפשפם ש' שיפה. ובועט עליהם באגרופו ת"ק **בעיטה** (ב). אח"כ טחנם ורוקדם יפה. ולקח עשרון סולת (ג). ונתנו בקלתות כסף או זהב **והביאו** לעזרה. הגזבר הכנים ידו תוך הסולת ובדקו שלא יהא בו אבק ומדדו בעשרון של **סקרש** : הביא לוג שמן לכל עשרון. שמן זית מתקועה. מהזיתים שגרגר בראש הזית וברדם **א'** א' וכתשם ונתנם לסל. הביא קומץ לבונה לכל מנחה מעשרון או מב'. ואם היא מנחת **כלת**. לקח מהשמן ונתן בכלי ונתן עליו הסולת ועליה עוד שמן. ובללה ונתנה לכלי שרת **ויצק** לתוכה מותר השמן ונתן עליה קומץ לבונה : ואם היא מנחת מאפה תנור. אם נדב חלות. בלל הסולת בלוג שמן לעשרון. ולשו בפושרין ושמרו שלא יחמיץ. ועשה י' חלות מעשרון **ואפאם** בתנור מתכות שבעזרה. וכפל כל חלה לב' והב' לד' ופתתן כזיתים. ונתנם בכלי **שרת** ועליהם קומץ לבונה : ואם נדב מנחת רקיקין. לש הסולת בפושרין ושמרו שלא יחמיץ. **ועשה** י' רקיקין מעשרון ואפאם בתנור מתכת. ולקח לוג שמן לעשרון. ומשח הרקיקין **בשמן** כ"פ עד שכלה. וכפל כל רקיק לב' והב' לד' ופתתן כזיתים. ונתנן בכלי שרת ועליהם **קומץ** לבונה : ואם נדב מנחת מחבת. לקח מהשמן ונתן בכלי ועליו הסולת ועליה עוד שמן **ובלל**. ולשה בפושרין בבצק קשה ושמרה מחימוץ. ועשה י' חלות מעשרון ואפאם על מחבת **בלי שפה**. וכפל כל חלה לב' והב' לד' ופתתן כזיתים. ונתנן בכלי שרת ויצק עליהם מותר **השמן**. ועליו קומץ לבונה : ואם נדב מנחת מרחשת. לקח מהשמן ונתן בכלי ועליו הסולת **ועליה עוד שמן** ובלל. ולשה בפושרין בבצק רך ושמרה מחימוץ. ועשה י' חלות מעשרון ואפאם **במרחשת** עם שפה. וכפל כל חלה לב' והב' לד' ופתתן כזיתים. ונתנן בכלי שרת ויצק **עליהן** מותר השמן ועליו קומץ לבונה. אח"כ מסר המנחה לכהן. והוליכה למזבח והגישה **בקרן** דרומית מערבית נגד חודו. וסילק כל הלבונה לצד א'. וקמץ ממקום שנתרבה שמנה. **לפתות** כב' זיתים. ונתן הקומץ בכלי שרת. וליקט כל הלבונה ונתנה עליו. והעלהו למזבח **ונתן** עליו מלח והקטירו על האש מכלי שרת. ומשהוצת האור ברובו. אכלו הכהנים שירי **המנחה** בעזרה מצות דוקא. ואכילתה מ"ע. ואם היתה המנחה של זכרי כהונה. לא הבדיל **ופיתת** ולא קמץ. אלא נתן מלח על כולה והקטירה על האש. זה סדר המנחות בבית אלהינו.

יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן :

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך ה' או"א. שיהא אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך. כאלו הקרבתי קרבן מנחה :

ע"כ אומרים ביום א' (בשם הרב הקדוש מהכטה) והיכף יאמר פ' נסכים עד פ' העולה. ויתחיל וערבה :

פרשת שלמים ותודה

אלך נדבה. ויכוין לנחת רוח לה'. ותודה באה ג"כ על נס לד' שצריכין להודות (ובכל יום עושה הקב"ה נסים ונפלאות לבדו בלי ידיעת האדם. ולזה הקנו לומר בכל יום מזמור לתודה) ואז יכוין בקריאת הפ' ובהרהור. כאלו מקריב תודה (ואח"כ אם רוצה לומר רק פ' שלמים צריך לומר גם פ' תודה וכן להיפך) וביום שני יאמר שלמים ותודה ופ' נסכים. ויתחיל וערבה כמו ביום א' :

ואם

(א) וכוף כיפה א'. (ב) כף א' ובועט ב'. וכף ב' ובועט ג'. ותור הגילה עד גמרו ש' שיפה ות"ק בעיסה.
(ג) או כמה סולת.

מעמדות ליום ראשון

שלמים. ויקרא ג׳ ואם זבח שלמים (א) קרבנו אם מן הבקר הוא מקריב אם זכר אם נקבה תמים יקריבנו לפני יי׳: וסמך ידו על ראש קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו בני אהרן הכהנים את הדם על המזבח סביב: והקריב מזבח השלמים אשה ליי׳ את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב: ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה: והקטירו אותו בני אהרן המזבחה על העולה (ב) אשר על העצים אשר על האש אשה ריח ניחח ליי׳:

ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים ליי׳ זכר או נקבה תמים יקריבנו: אם כשב הוא מקריב את קרבנו והקריב אותו לפני יי׳: וסמך את ידו על ראש קרבנו ושחט אותו לפני אהל מועד וזרקו בני אהרן את דמו על המזבח סביב: והקריב מזבח השלמים אשה ליי׳ חלבו האליה תמימה לעמת העצה יסירנה ואת החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב: ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה: והקטירו הכהן המזבחה לחם אשה ליי׳: ואם עז קרבנו והקריבו לפני יי׳: וסמך את ידו על ראשו ושחט אותו לפני אוהל מועד וזרקו בני אהרן את דמו על המזבח סביב: והקריב ממנו קרבנו אשה ליי׳ את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב: ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה: והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה לריח ניחוח כל חלב ליי׳: חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו:

פ׳ המסכת היא במקום קרבן תודה. שמביא מי שנעשה לו נס מארבעה שצריכין להודות [וכסימנם בע"פ ונוס"ח] פסח לפ׳ שלמים. יכוין עד ואם לא רק כקורא בתורה] :

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב ליי׳: אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן וסלת מרבכת חלות בלולות בשמן: על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו: והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליי׳ לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה: ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בוקר: ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל: והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף: ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא: והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל טהור יאכל בשר: והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליי׳ וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: ונפש כי תגע בכל טמא בטמאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שקץ טמא ואכל מבשר זבח השלמים אשר ליי׳ ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: וידבר יי׳ אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו: וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו: כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה ליי׳ ונכרתה הנפש האכלת מעמיה: וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה: כל נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: וידבר יי׳ אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו ליי׳ יביא את קרבנו ליי׳ מזבח שלמיו: ידיו תביאינה את אשי יי׳ את החלב על החזה יביאנו את החזה להניף אתו תנופה לפני יי׳: והקטיר הכהן את החלב המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו: ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם: המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה: כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אותם לאהרן הכהן ולבניו

(א) שהם מטילים שלום בעולם. ד"א שיש בהם שלום למזבח לכהנים ולבעלים. (ב) מלבד העולה. למדנו שהקדים עולה תמיד לכל קרבן על המערכה.

אם על תודה. אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו. כגון יהו לה׳ חסדו. ויזבחו זבחי תודה. אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו. שלמי תודה הן. וטעונות לחם האמור בענין. ד׳ מיני לחם. חלות ורקיקין ורבוכה. שלשה מיני מצה. וחלות חמץ. כל מין ומין עשר חלות: מורבכת. חלוטה ברותחין כל צרכה: קרבנו על זבח. מגיד שאין הלחם קדוש בקדושת הגוף עד שיזבח הזבח: אחד מכל קרבן. לחם אחד מכל מין יטול תרומה לכהן העובד עבודתה. והבשר נאכל לבעלים. ובשר לבעלים. חוץ מחזה ושוק שבה. בשר זבח תודת שלמיו. נאכל ביום קרבנו. אף הלחמים אינן נאכלים אלא ליום ולילה. זמן לחמם: עד בוקר. אבל אוכל הוא כל הלילה. כדי להרחיק האדם מן העבירה [ברכות א] עד חצות. אלה טעונה לחם. ואם נדר או נדבה. שלא הביאה על הודאה על נס. נאכל לשני ימים: וממחרת והנותר ממנו. כנותר בראשון:

א

ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל : זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי יי ביום הקריב אותם לכהן ליי : אשר צוה יי לתת להם ביום משחו אותם מאת בני ישראל חקת עולם לדורותם : זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים : אשר צוה יי את משה בהר סיני ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם ליי במדבר סיני :

כך היתה עבודת זבח השלמים בבית אלהינו. אחר הקרבת תמיד השחר הביא הנודב לעזרה. פר (א) או כשב או עז (ב) זכר או נקבה. והביא מנחתו ונסכיו עמו. מסרו לכהני בית אב שמשמשו יום זה. השקוהו ובקרוהו. וסומך ב' ידיו בכל כחו על ראשו בין קרניו. ואומר דברי שבח לה'. ותיכף לסמיכה שחטו השוחט בכ"מ בעזרה. אוחז הסימנים בידו ומוציאן עם הורידין לתוך המזרק. ושוחט שנים או רובן. ומגביה הסכין למעלה שלא ירד הדם מעליה אלא מן הצואר ודם שבסכין קינח בשפת המזרק מאחוריו. וחישב בעת שהיטה לשם זבח שלמים ובעליו. ושהזבח לה'. ושיקטיר אמוריו על האש. ושהקטרתן לריח. ושריח זה נחת רוח לה'. קיבל המקבל כל הדם בכלי שרת לשם הזבח ובעליו. והוליכו וזרקו לשמן במזרק ב' זריקות באלכסון מחצי מזבח ולמטה. בא לקרן מזרחית צפונית ונתן מזרחה צפונה על הזויות כמין גאם. בא לקרן מערבית דרומית ונתן מערבה דרומה. שירי הדם שכך על יסוד דרומי. אח"כ הפשיטוהו והוציאו החלב שעל הקרב ושעל הקיבה. וב' הכליות והחלב שעליהן ושעל הכסלים. ויותרת הכבד ומעט מהכבד עמה (ג) אח"כ נתח הבשר והפריש החזה (ד) ושוק הימין (ה). הכהן הביא מבית המטבחיים החזה למטה והחלבים למעלה. ונתן החלבים על פיסות ידי הבעלים ועליהם החזה ושוק ועליהם ב' הכליות ויותרת הכבד. וכהן אחר הניח ידו תחת ידי הבעלים והניף. ונתנם לכהן אחר החזה למטה והחלבים למעלה ומלחן והקטירן על המזבח. נתנו מלח על המנחה (ו) והקטירה על האש. נסך היין בספל מזרחי של כסף (ז). אח"כ אכלו הכהנים החזה ושוק (ח) לב' ימים ולילה א'. ואכילתם מ"ע ואז הוליכו הבעלים העור ובשר לביתם. ואכלו בירושלים לפנים מהחומה לב' ימים ולילה. ואכילתם מ"ע. וברכו עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח. זה סדר זבח השלמים בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן :

כך היתה עבודת שלמי תודה בבית אלהינו. מי שירד לים ועלה. או הלך בדרך ביבשה והגיע לישוב. או היה חבוש ויצא. או חולה ונתרפא. או נעשה לו נס. הביא לעזרה אחר הקרבת תמיד השחר. פר (א) או כבש או עז (ב) או איל (ג). זכר או נקבה. ומקדישו שם והביא מנחתו ונסכיו עמו. וקודם שחיטה הביא כ' עשרון סלת (ד) ועשו מהם בעזרה מ' חלות. ל' מצות וי' חמץ. הי' חמץ. כל חלה מעשרון. הביא שאור כדי חמוצן ונתן לתוך המדה ועליו הסלת. וממלא המדה (ה) ולשן ואפאן. ומי' עשרון הנשאר עשו ל' חלות מצה. כל חלה משליש עשרון. י' חלות מאפה תנור. לתת ובלל הסלת בשמינית לוג שמן. ולש בפושרין ושמרן מחימוץ. ואפאן בתנור מתכת. וי' רקיקין. לשן בפושרין ושמרן מחימוץ. ואפאן ומשחן בשמינית לוג שמן. וי' מרבכת. חלטן ברותחין ושמרן מחימוץ ואפאן מעט. ואח"כ קלן על האלפס וכיוצא ברבע לוג שמן (ו). השקו הקרבן ובקרוהו. אחר שקרמו פני כלם בתנור. סמך (ז) ב' ידיו בכל כחו על ראשו בין קרניו. ואומר שבח והודיה לה' על הנס (ח) ותיכף לסמיכה שחטו (ט) השוחט (י) בכ"מ בעזרה. אחז הסימנים בידו והוציאן עם הורידין לתוך המזרק ושחט ב' או רובן. והגביה הסכין למעלה שלא ירד הדם מעליה אלא מהצואר. והדם שעל הסכין קינח בשפת המזרק מאחוריו. וחישב בעת שהיטה לשם זבח שלמי תודה ובעליו. ושהזבח לה'. ושיקטיר אימוריו על האש. והקטרתם לריח. ושהריח נחת רוח לפני ה'. קבל המקבל (יא) כל הדם (יב) בכלי שרת לשם הזבח ובעליו. והוליכו וזרקו

לשמן

(א) מבן שלשים יום עד ג' שנה : (ב) מבן ל' עד ב' שנה : (ג) ובכבש מוסיף האליה התמימה עם החוליות מהשדרה עד מקום הכליות. (ד) הוא השומן התחתון כמו שהוא בחסחוס שבראשי הצלעות כל הרואה את הקרקע. למעלה עד האחר ולמטה עד הכרס. והולך עמו ב' צלעות הילך ואילך. והם הקטנות העליונות שסביב הקנה : (ה) מפרק הארכובה עד בוקא דאטמא : (ו) עשרון סולת בלול ברבע הין שמן. לכבש או כבשה או רחל גדולה. או עז קטן או גדול. ב' עשרונים בלול בשלישית הין. לאיל או פלגס. ג' עשרונים בלול בחצי הין לפר : (ז) ג' לוג לכבש. ד' לאיל. ו' לפר : (ח) בכל העיר. הם ונשיהם ובניהם ועבדיהם :

(א) מבן שלשים יום עד ג' שנה : (ב) מבן שלשים עד שנה וכשנתעבר השנה נתעבר לו : (ג) מבן ל' עד ב' שנה : (ד) וחצי לוג שמן · (ה) ומודד כל עשרון בפ"ע בעשרון שבמקדש : (ו) כמו שקולין הספגנים : (ז) בכל מקום בעזרה ואם שותפים הביאו קרבן א' סומכין זה"ז ולא יחד : (ח) י"א מזמור לתודה : (ט) ולכתחילה בסכין שהוא כלי שרת : (י) ישראל או כהן : (יא) כהן וכן כסדר : (יב) ובמקבל רק כדי הזיה כשר.

לשמן במזרק ב' זריקות באלכסון מחצי מזבח ולמטה. בא לקרן מזרחית צפונית ונתן מזרחה צפונה על הזויות כמין גאם. מערבית דרומית ונתן מערבה דרומה. ושירי הדם שפך על יסוד דרומי. אח"כ הפשיטוהו (יג) נוקבו מתוך ערקובו ותולה ומפשיט (יד). ואח"כ הוציא החלב שעל הקרב ושעל הקיבה. וב' הכליות והחלב שעליהן ושעל הכסלים. ויותרת הכבד זכ"עם מהכבד עמה. ובכבש. הוסיף האליה תמימה עם החוליות מהשדרה עד מקום הכליות. ונתנן במגים. אח"כ ניתח הבשר והפריש החזה (טו) ושוק הימין (טז). הכהן הביא מבית המטבחים החזה למטה והחלבים למעלה. ונתן החלבים על פיסות ידי הבעלים ועליהן החזה ושוק ועליהן ב' הכליות ויותרת הכבד ועליהן ד' לחמים (יז) והניח ידו תחת ידי בעלים והניף הכל. מוליך ומביא מעלה ומוריד לפני ה' במזרח המזבח (יח) ונתנם לכהן אחר ומלחן (יט) והקטירן על המזבח. אח"כ זכו הכהנים בחזה ושוק וד' לחמים. לאכלן בכל העיר ליום ולילה עד חצות. הם ונשיהם ובניהם ועבדיהם. נתנו מלח על המנחה (כ) והקטירה על האש. נסך היין בספל מזרחי של כסף (כא). אז הוליכו הבעלים העור ובשר ושאר הלחם לביתם. ויאכלום בירושלים לפנים מהחומה ליום ולילה עד חצות. זה סדר שלמי תודה בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה בב"א:

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שיהא אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבתי שלמים ותודה: (כע"ס ותוסמ"פ לא יאמר ותודה)

פרשת נסכים מנחת נסכים ונסכי יין ושמן. צריכין להביא אחר עולה או שלמים או תודה. וא"צ לומר פ' נסכים לכל קרבן בפ"ע. והסדר אמירתנו מפסוק כמספר כו'. חשוב כאלו הקרבנו מנחה ונסכים לכל קרבן בפ"ע. גם יכולין להביא מנחת נסכים או נסכי יין או נסכי שמן. כ"א בפ"ע בנדבה:

(במדבר טו) וידבר יי אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם: ועשיתם אשה ליי עולה או זבח לפלא נדר או בנדבה או במועדיכם לעשות ריח ניחח ליי מן הבקר או מן הצאן: והקריב המקריב קרבנו ליי מנחה סלת עשרון בלול ברביעית ההין שמן: ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד: או לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרונים בלולה בשמן שלשית ההין: ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח ניחח ליי: וכי תעשה בן בקר עולה או זבח לפלא נדר או שלמים ליי: והקריב על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרונים בלול בשמן חצי ההין: ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחח ליי:

כשאומר רק פ' עולה א' או ב' משאר פ' הנ"ל. יכוין מכאן עד סוף הפ' רק כקורא בתורה. (של"ה):

ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכשבים או בעזים: כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם:

מכאן עד סוף הפ' יכוין רק כקורא בתורה אפילו אמר כל הפ' הנ"ל. (של"ה):

כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח ניחוח ליי: וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדרתיכם ועשה אשה ריח ניחח ליי כאשר תעשו כן יעשה: הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר חוקת עולם לדרתיכם ככם כגר יהיה לפני יי: תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם:

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שיהא אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך. כאלו הקרבתי לכל קרבן מנחתו ונסכו:

ביום שלישי יאמר פ' חטאת עד קרבן עולה ויורד: ויתחיל וערבה עד גמירא (כמש"כ מלאכה):

ועשיתם. אין זה צווי. אלא כשתבואו על לגככם לעשות אשה לה' לריח ניחוח. נחת רוח לפני: לפלא נדר או בנדבה. או במועדיכם שאבא בגלל חובת מועד: כי שחייבתי אתכם לעשות במועד: והקריב המקריב. הקריבו נסכים ומנחה לכל בהמה. כמנחה בלול. והשמן בלול בתוכה. והיין לספלים: לכבש האחד. על כל האמור למעלה הוא מוסב. על המנחה ועל השמן ועל היין: או לאיל. ואם איל הוא. ומדרש [מנחות צא] לרבות את הפלגס (פלג גם) לנסכי איל:

אשה ריח. אינו מוסב אלא על המנחה והשמן. אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש: או לשה. בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים. כבש ושה קרוים בתוך שנתן. איל בן י"ג חודש ויום אחד: כמספר אשר תעשו. כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן. ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם. כמספרם של בהמות. מכפק של נסכים: ככם. כמוכם כן גר. זה דרך לשון העברית. כגן פ' כארץ מצרים. כמוה כמוך:

(יג) והפשיט לבעלים: (יד) ושור מפשים בלי תליה: (טו) כל הרואה הקרקע למעלה עד הצואר ולמטה עד הכרס והתוך עמה ב' צלעות מכאן ומכאן: (טז) עצם האמצעי והעליון המחובר לגוף מעורים זה בזה: (יח) א' מי': (יח) והשיה קרבן שותפים א' המניף ברשות כולן: (יט) האימורים: (כ) עשרון סלת בלול ברבע הין שמן לכבש או עז. ב' עשרונים בלול בשלישית הין לאיל. ג' עשרונים בלול בחצי הין לפר: (כא) ג' לוג לכבש. ד' לאיל. ו' לפר:

פרשת חטאת. קרבן חטאת ... שבא בשוגג כרכר שזדונו כרת כגון באכילת חלב או חילול שבת או חמץ בפסח :

ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות יי אשר לא תעשינה ואשם : או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא : וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט את החטאת במקום העולה ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על קרנת מזבח העולה ואת כל דמה ישפוך אל יסוד המזבח : ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים והקטיר הכהן המזבחה לריח ניחוח ליי וכפר עליו הכהן ונסלח לו : ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה : וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט אותה לחטאת במקום אשר ישחט את העולה : ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העולה ואת כל דמה ישפוך אל יסוד המזבח : ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכבש מזבח השלמים והקטיר הכהן אותם המזבחה על אשי יי וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו :

פי' שמצוה לומר במקום קרבן חטאת אם יודע שנתחייב בקרבן חטאת קבוע . ואם מסופק אם חטא ונתחייב בקרבן אם לאו . יאמר פרשת אשם תלוי . ואם יוכל לכתחלה ולומר יהי רצון על ספק אם לאו . עמ"ש בס"ד בחבורי . שכתבתי שיש ג' הדעות . והעיקר שלא יתנה בחטאת . ואשם ודאי . בודאי שרים בחטאת . ואע"פ שבחבורי הבאתי שיש לאומרם . שמא עדיף גם בתלוי . אבל באשם תלוי . מכל מקום נראה לסמוך ע"ד כאמור מתחלה . וא"צ לתנאי כלל . לפי שהוא בא על ספק . על החטאת צריך להתודות לפרש החטא :

ויקרא ו וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר : דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְיָ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא : הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד : כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ : וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם : כָּל זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא : וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף :

כך היתה עבודת החטאת בבית אלהינו . מי שעבר בשוגג על מצות ל"ת או שחייב על זדונה כרת . והודע אליו חטאתו . הביא עז או כבש נקבה לחטאת . ומסרה לכהני בית אב ששימשו יום זה . השקוה ובקרוה . והעמידה בצפון ופניה למערב . והסומך עמד במזרח ופניו למערב . וסמך ב' ידיו הבל כחו על ראשה והתודה עון חטאת . וכך היה אומר . חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה וזה כפרתי . ותיכף לסמיכה שחטה השוחט בצפון . אחז הסימנים בידו והוציאן עם הורידין לתוך המזרק ושחט ב' או רובן . והגביה הסכין למעלה שלא ירד הדם מעליה אלא מן הצואר . ודם שבסכין קינח בשפת המזרק מאחוריו . וחושב בעת שחיטה לשם החטא שבא עליו הקרבן . קבל המקבל כל הדם בכלי שרת בצפון לשם הזבח ובעליו . והוליכו וזרקו לשמו . עלה בכבש ופנה לימינו לסובב . בא לקרן דרומית מזרחית וטבל אצבעו הימיני בדם . וסמכו באמה מכאן ובגודל מכאן . ומחטא ויורד על חוד הקרן מחצי מזבח ולמעלה עד שכלה דם שבאצבע . וקינחו בשפת המזרק . וכן במזרחית צפונית . צפונית מערבית . מערבית דרומית . שירי הדם שבמזרק שפך על יסוד דרומי . אח"כ הפשיטוה וקרעוה . והוציאו החלב שעל הקרב ושעל הקיבה . וב' הכליות והחלב שעליהן ושעל הכסלים ויותרת הכבד ומעט מהכבד עמה . ובכבשה . הוסיף האליה תמימה עם החוליות שבשדרה עד מקום הכליות . נתנם במגס ומלחם . והעלם הכהן על המזבח והקטירם על האש שבמערכה . אח"כ זכו כהני בית אב בבשרה . ונאכל בעזרה ליום ולילה עד חצות . לזכרי כהונה הטהורים וראוים לאכילה בעת עבודה . ואכילתה מ"ע . והבעלים מתכפרים . זה סדר קרבן חטאת בבית אלהינו . יהי רצון שיבנה בב"א :

פי' יאמר הרבון רק אם לנו ספק שמא נכשל בכריתות הצריכין כו"ל . ונסתפק שמא אחר מעשה מדע לו שחטא ונתחייב חטאת ועתה חזר ושכח . וכן בעולה ויורד ובאשם . אבל בעל אשם גזילות לא יאמר הרבון רק אם החזיר הגזילה . וי"א דבדקדק תנאי רשאי לומר תמיד . וי"א לומר בלי תנאי בחטאת ואשם ודאי וכ"ש תלוי :

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו . אם נתחייבתי חטאת (א) תהא אמירה

במקום אשר תשחט העולה . שלא לגרוס כחטאים : כמחטא . כראוי להיטויה . ולא הטמאה בשעת זריקת דמה : ואשר יזה . מה שיזה מדמה : אשר יזה עליה . מקום הדם כנגד . לא כל הבגד עצמו כבוס : ומורק . כתמיין . זו"הגעלה : ושוטף . בצונן : אשר יובא מדמה . שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים . פסולה :

(א) פי' ששכח ונודע לו וחזר ושכח כו"ל

אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך. כאלו הקרבתי חטאת. ואם לא נתחייבתי חטאת. יהא נחשב לי אמירה זו כקורא בתורה:

ביום ראשון יאמר פרשת קרבן עולה ויורד עד פרשת אשם תלוי. ויאמר וערכה עד גמירא. כמש"כ מאשטא:

פרשת קרבן עולה ויורד באה על מי שהשביעוהו שאם יודע עדות לחבירו שיעיד לו. והוא כפר עדותו בין בשוגג בין במזיד. או שנשבע על שום דבר שיעשנו. כגון שיאכל. או לזרוק צרור ממקום למקום וכיוצא. ונעלם ממנו ועבר ולא עשאו. או שנשבע שלא לעשות ונעלם ממנו ועבר ועשאו. וכן אם נשבע לשעבר שעשה אחד מאלו הענינים ולא עשאו. או להיפך. אזי יעשה תשובה ויתודה כ"ל. ויקרא הפ' בכוונה ויתכפר לו (של"ה):

ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו: או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם: או כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם: או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבועה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה: והביאה את אשמו ליי על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר עליו הכהן מחטאתו: ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תורים או שני בני יונה ליי אחד לחטאת ואחד לעולה: והביא אותם אל הכהן והקריב את אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל: והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח חטאת הוא: ואת השני יעשה עולה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר חטא ונסלח לו: ואם לא תשיג ידו לשתי תורים או לשני בני יונה והביא את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה סולת לחטאת לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה כי חטאת הוא: והביאה אל הכהן וקמץ הכהן ממנה מלוא קמצו את אזכרתה והקטיר המזבחה על אשי יי חטאת הוא: וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה ונסלח לו והיתה לכהן כמנחה:

דין הקרבן עי' אחר פרשת הסולת:

כך היתה עבודת קרבן עולה ויורד בבית אלהינו. מי שנשבע שבועת העדות לשקר שוגג או מזיד. או שבועת ביטוי שוגג. או טמא שנכנס למקדש שוגג. אם החוטא עשיר. הביא לעזרה כבש או עז נקבה לחטאת. ומסרה כו' (אומר כבחטאת. עד ליום ולילה עד חצות): ואם אין ידו משיג לזה. הביא ב' תורים או בני יונה. ומסרם לכהני בית אב ששימשו יום זה. והכהן הקריב החטאת ראשונה. עלה בכבש ופנה לשמאלו לסובב ובא לקרן דרומית מערבית. אחז ב' רגלי העוף וב' אגפיו בין ב' אצבעותיו. ומנית צוארו אל רוחב ב' אצבעותיו. וקצץ ויורד בצפרנו ממול העורף עד שחתך הסימנים או רוב א'. ולא הבדיל הראש מהגוף. ואחז בראש וגוף והזה מדמה על קיר המזבח למטה מאמצעו. ושירי הדם מתמצים על היסוד. והתור הב' עשה עולה. עלה בכבש ופנה לימינו לסובב ובא לקרן דרומית מזרחית. ושם קצץ ויורד בצפורן ממול עורף. וחתך המפרקת בלי רוב בשר וב' הסימנים. והבדיל הראש מהגוף. והמצה דם הראש והגוף על קיר המזבח למעלה מהחוט שבאמצעו. ונטל הראש וספגו במלח שבראש המזבח וזרקו על האש. בא לגוף. והסיר המוראה (א) והעור שעליה עם הנוצה ובני מעים היוצאים עמה. והשליכן למקום שנותנין דישון המזבחות והמנורה ונבלעים שם. ושסעו וקרעו מגבו ולא פירקו לגמרי לב' חתיכות. והניח נוצתו בכנפיו. וספגו במלח וזרקו על האש. ובשר החטאת אכלו זכרי כהונה בעזרה ליום ולילה עד חצות: ואם אין ידו משיג לזה. לקח מחיטים המובחרים ממכמש ומזוניחה. ושפן ש' שיפה מוליך ומביא (ב) בפיסת ידו עליהן ושפשפן ובועט באגרופו עליהן ת"ק בעיטה (ג). אח"כ טחנן ורקדן יפה. ולקח עשרון סלת בכלי והביא לעזרה. הגזבר הכניס ידו תוך הסלת ובדקו שלא יהא בו אבק (ד) ומדדו בעשרון המקדש. ולא נתן עליה שמן ולבונה. ומסרה לכהן והוליכה למזבח והגישה בקרן דרומית מערבית נגד החוד. וקמץ ממנה כב' זתים לפחות. ונתנו בכלי שרת והעלהו למזבח. ונתן עליו מלח והקטירו על האש מכלי שרת. ומשהוצת האור ברובו. אכלו הכהנים שירי המנחה בעזרה. ואפאוה מצות. ומנחת זכרי כהונה. לא קמץ. אלא נתן מלח על כולה והקטירה על האש. זה סדר קרבן עולה ויורד בבית אלהינו. יה"ר שיבנה בב"א:

דין הקרבן עי' אחר פ' הסולת

(א) הפסק. (ב) והוא טיפה א'. (ג) סף ס' וטעם ב' סף ב' וטעם ג'. עד נמחו ט' טיפה וש"ק בפיסה. (ד) ואם נמצא. הזר ונסן:

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שאם נתחייבתי לפניך קרבן עולה ויורד. תהא אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך. כאלו הקרבתי קרבן עולה ויורד. ואם לאו. תהא אמירה זו נחשב לי כקורא בתורה:

פרשת אשם תלוי בא על מי שבא לידו ספק כרת. כגון שהיה לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן. ואכל אחת מהן ואינו יודע איזהו וכיוצא בזה. אזי ישוב בתשובה ויתודה כנ"ל. ואח"כ יקרא פס' ויתכפר לו (של"ה):

ביום חמישי יאמר פרשת אשם תלוי עד אשם ודאי ואשם גזילות ויאמר וערכה עד גמירא. כמו סדר מתפלת:

ויקרא ה ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יי אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו: והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ונסלח לו: אשם הוא אשם אשם לייי:

ויקרא ז וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאָשָׁם וְאֶת דָּמוֹ יִזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְאֵת כָּל חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב: וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים וְאֶת הַיֹּתֶרֶת עַל הַכָּבֵד עַל הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה: וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַייָ אָשָׁם הוּא: כָּל זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר בּוֹ לוֹ יִהְיֶה: וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה: וְכָל מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה: וְכָל מִנְחָה בְלוּלָה בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו:

כך היתה עבודת אשם תלוי בבית אלהינו. מי שנסתפק אם עשה חטא שחייב על שגגתו חטאת קבוע. הביא לעזרה איל כל"א יום עד ב' שנה שוה ב' סלעים כסף. ומסרו לכהני בית אב ששימשו יום זה. השקוהו ובקרוהו. העמידו בצפון ופניו למערב. והסומך עמד במזרח ופניו למערב. וסמך ב' ידיו בכל כחו על ראשו בין קרניו. והתודה (לאשם תלוי ספיקו) (עד אי על עון הגזל והשבועה לשקר. ואומר חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך. וחזרתי בתשובה וזו כפרתי) ותיכף לסמיכה שהטו השוחט בצפון (כבעולה) וחושב בעת שחיטה לשם החטא. קבל המקבל כל הדם בכלי שרת בצפון לשם הזבח ובעליו. והוליכו וזרקו לשמן במזרק ב' זריקות באלכסון מחצי מזבח ולמטה. בא לקרן מזרחית צפונית ונתן מזרחה צפונה על הזויות כמין גאם. מערבית דרומית ונתן מערבה דרומה. ושירי הדם שפך על יסוד דרומי. אח"כ הפשיטוהו וקרעוהו. והוציאו החלב שעל הקרב ושעל הקיבה. וב' הכליות והחלב שעליהן שעל הכסלים. ויותרת הכבד ומעט מהכבד עמה. והאליה תמימה עם החוליות מהשדרה עד מקום הכליות. נתנם בכגם ומלחם והעלם למזבח והקטירם על האש שבמערכה. אח"כ זכו כהני בית אב בבשרו. ונאכל בעזרה לזכרים הטהורים וראוים לאכילה בעת עבודה. ליום ולילה עד חצות. ואכילתו מ"ע זה סדר אשם תלוי בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה בב"א:

דין הכבון עי' אחר פ' הטאת. וביום שאחר יו"כ אין לאמרו:

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שאם נתחייבתי לפניך קרבן אשם תלוי. אזי תהא אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבתי אשם תלוי. ואם לאו. תהא אמירה זו חשוב כקורא בתורה:

ולא ידע ואשם והביא. הענין הזה מדבר במי שבא לידו ספק כרת. ולא ידע אם עבר עליו. אם לאו. הרי זה מביא אשם תלוי. ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו בודאי חטא. ואם אח"כ נודע לו. יביא חטאת: **ונשא עונו.** אפי' שעשה את שידע. ומכאן אתה למד ק"ו למתן שכרה של מצוה. כי מדה טובה מרובה ממדת פורענות. לא כל שכן שיש שכר לנוטל לעושה מצוה. עי' רש"י על הפסוק. וכן מצוה שנתקיימה על ידו ולא הכיר בה. כגון שאבד סלע. ומצאה עני ונתפרנס ממנה. שנחשב לו כעושה מצוה. ואל"ל שאם נתן מעות לעני וכוון רק לצדקה בעלמא להחיות נפשו. והלך והוציאם במצוה ות"ת ועונג שבת. שכל הזכיות שנתגלגלו ע"י. יש לו חלק בשכר. וכיוצא הגורם למצוה אפי' שלא נתכוונה רק מתוך תפילתו וכדומה. הנה שכרו אתו: **בערכך.** כאמור למעלה: **כסף שקלים.** ב' סלעים. והחמיר הכתוב בספק חטא. יותר מודאי. כי החטאת אין לה דמים קבועים. לפי שיותר מהתרע ושב מודאי עבירה. מכאן נראה כמה הקפידה תורה לעשות סייג לדבריה. להתרחק ולפרוש מכל ספק איסור כמאיסור עצמו: **אשם.** נתחייב. שלא יזהר מלהכשל בספק: **האליה.** לפי שהאשם אינו בא אלא איל או כבש. ונתרבו באליה: **הכליות.** נקראים כן. לפי שיש להם כח בתאוה. ונלשון כלתה נפשי: **הכסלים.** הם סמוך לכליות תחת המתנים. והם עיקרי הירכים: **היותרת.** חלק הכבד. כמין מסך מבדיל. ונקרא ג"כ טרפש בלשון חז"ל [חולין נו]: **על הכבד.** שיטול מן הכבד מעט עמה: **על הכליות.** לבד מן הכליות: **אשם הוא.** עד שינתק שמו (עי' רש"י על הפסוק) **אשר יכפר.** הראוי לכפר בו: **לו יהיה.** חלק כבשר: **אשר הקריב.** הראוי להקרבה: **לו יהיה.** חלק בעורות: **המקריב אותה.** יכול לו לבדו. ת"ל לכל בני אהרן תהיה. יכול לכולם. ת"ל לכהן המקריב. הא כיצד. לבית אב של יום שמקריבין אותה: **בלולה.** בשמן: **וחרבה.** זו מנחת חוטא ומנחת קנאות:

וידבר

אשם

ביום שני יאמר אשם ודאי אשם גזילות עד גמירה. בפס הרב מאספתא :

אשם ודאי בא על מי שהיה בידו ממון חבירו מצוה פרוטה ומעלה וכחש בו. כן מפקדון או מעשק או שגזל וגנב ממנו אפילו פרוטה אחת. או שכבש שכר. או שמצא אבידתו וכחש בה ונשבע לשקר. כהלם צריך להחזיר הגזילה. ואח"כ יהוה בתשובה שלימה ויתודה כנ"ל. ואח"כ יאמר הפרשה בכוונה (של"ה) :

וידבר יי אל משה לאמר : נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו : או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה : והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא : או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אותו בראשו וחמשתיו יוסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו : ואת אשמו יביא ליי איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן : וכפר עליו הכהן לפני יי ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה :

ואח"כ יאמר זאת תורת האשם כנ"ל. השייך ג"כ לאשם ודאי. ודין הרמז עי' אחר פ' חטאת. ועיין שם בענין אשם גזילות. וביום שאחר יו"ט אין לאמרו של"ה :

כך היתה עבודת אשם ודאי בבית אלהינו. מי שהיה בידו ממון חבירו וכחש ונשבע לשקר ושב והחזיר הממון והוסיף חומש. הביא כו' (יאמר כנאשם תלוי עד זה סדר). זה סדר קרבן אשם ודאי בבית אלהינו. יהי רצון שיבנה בב"א :

רבון העולמים. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שאם נתחייבתי קרבן אשם. אזי תהא אמירה זו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבתי אשם. ואם לא נתחייבתי אשם. תהא אמירה זו נחשב לי כקורא בתורה :

אף שבתנה אגב כל קרבן שמכפר רק על חטא ידוע. מ"מ יתחיל לקרות כל הפרשיות בכל יום. ואף אם אינו יודע בודאי שחטא. ויכוין בקריאתו שאם חטא אותו החטא תהא הקריאה כהקרבת הקרבן. ואם לאו. לא תהא רק כקורא בתורה. ויהיה לו גם כן שכר (של"ה) :

וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות :

כל אלה בהיות ההיכל על יסודו ומזבח על מכונו היינו מלאים כל טוב ועכשיו חרב בית המקדש ובטלה עבודה. ואין לנו בעונותינו לא אשם ולא אשים. לא בדים ולא בלולה. לא גבול ולא גורלות. לא דביר ולא דקה. לא היכל ולא הר המור. לא ועד ולא וידוי. לא זבח ולא זריקה. לא חטאת ולא חלבים. לא טהרה ולא טבילה. לא ירושלים ולא יער לבנון. לא כפורת ולא כרובים. לא לבונה ולא לחם הפנים. לא מזבח ולא מנורה. לא נתחים ולא נסכים. לא סמיכה ולא סמים. לא עולה ולא עזאזל. לא פרוכת ולא פר חטאת. לא ציון ולא ציץ נזר הקודש. לא קדה ולא קנמון. לא ריח בשמים ולא ריח ניחוח. לא שי ולא שלמים. לא תודה ולא תמורה. לא ארץ ישראל ולא מעשרות. לא כהן ולא נביא : עונותינו ועונות אבותינו החריבו נוינו ושמם מקדשנו. ונטל כבוד מבית חיינו. מקום שהללוך בו אבותינו : ואין אנחנו יכולים להקריב קרבן כי אין לנו זבח ולא זובח ולא שעיר המשתלח ולא כהן שיכפר בעדנו אלא שיח שפתותינו תחת קרבנותינו ותפלתינו תחת כפרתינו :

ביום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים זה .

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתכפר לנו על כל חטאתינו ותסלח לנו על כל עונותינו ותמחל לנו על כל פשעינו ותבנה בית המקדש במהרה בימינו. ותכפר לנו על כל זדונותינו שהזדנו לפניך בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד בין בשמיעה בין בראיה בין בדבור בין במחשבה הכל תעביר ותסלח אשר נואלנו ואשר חטאנו :

אומר כ"כ. שיר למעלות אשא עיני. תנא דבי אליהו. אמר ר' אלעזר. ואח"כ אומר בקשה ע. והשאין אומרים תחנות אין לאומרה :

יהי

אשים. אש המזבח. כמו לחמי לאשי. וכן בשר הקרבנות הנאכלות. קרוין אשים. אשי ה' ונחלתו יאכלון : בדים. בדי הארון : בלולה. מנחה בלולה בשמן : גורל. דיוה"כ. וכן חלוקת הארץ היתה בגורל לפני ה' : גחלי אש. של מערכה. למחתה למקטיר : דביר. בית קה"ק : דקה. קטורת סמים דקה : הר המור. המוריה : הוים. באצבע : זריקה. בכלי מזרק : ודוי. על הקרבן : ועד. סנהדרין : חלבים. אימורין הנקטרין : טהרה. מי חטאת : יער הלבנון. פרדס של אילני זהב : נתחים. נתחי עולה : סמיכה. על הקרבן : סולת. למנחה : סמים. לקטורת : ערך. שאמרו חכמים. אין מעריכין האש הוה לכתחלה : רוקח. לשמן המשחה : שי. תשורה :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב לָחוּס עָלַי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: וּלְהַשִׁיבֵנִי בִתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ וְלִתְחִנָּתִי תַּקְשִׁיב אָזְנֶיךָ. וְתִפְתַּח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ. וְתִטַּע בְּרַעְיוֹנַי יִרְאָתֶךָ וְתִגְזוֹר עָלַי גְּזֵירוֹת טוֹבוֹת וְעַל כָּל בְּנֵי בֵיתִי. וְאַל תְּבִיאֵנִי לִידֵי נִסָּיוֹן וּמִכָּל פְּגָעִים רָעִים הַצִּילֵנִי: וְעַד יַעֲבוֹר הַוּוֹת בְּצִלְּךָ תַּסְתִּירֵנִי. וְהָיָה עִם פִּי וְהֶגְיוֹנִי: וּשְׁמוֹר דְּרָכַי מֵחֲטֹא בִּלְשׁוֹנִי. וְזָכְרֵנִי בִּרְצוֹן עַמֶּךָ וּבְבִנְיַן אוּלָמֶךָ. לִרְאוֹת בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ. וְתַכְנִיעֵנִי לְשַׁחֵר בֵּית דְּבִירְךָ הַשָּׁמֵם וְהֶחָרֵב וְלִלְחוֹךְ עֲפְרוֹתָיו וּלְרַצּוֹת אֲבָנָיו וְרַגְלַי תָּרְבוֹתָיו. וְלִהְיוֹת שָׁם קְבוּרָתִי עִם כָּל עֲבָדֶיךָ הַצַּדִּיקִים אֲבוֹתַי: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ: אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: עֲנֵנִי יְיָ עֲנֵנִי בְּעֵת וּבְעוֹנָה הַזֹּאת וְרַחֵם עָלַי וְעַל כָּל נַפְשׁוֹת בֵּיתִי וְתִיַחֵד לְבָבִי לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ. וּתְבַשְּׂרֵנִי בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת מִמְּעוֹנֶיךָ. וְתִרְפָּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף וְחָנֵּנִי דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל לָדַעַת אֶת שְׁמֶךָ: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית כְּשֵׁם שֶׁהִמְצֵאתָ עוֹלָמְךָ בִּרְצוֹנְךָ בְּיוֹם זֶה וְנִתְיַחַדְתָּ בְּעוֹלָמֶךָ וְתָלִיתָ בּוֹ עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים בְּמַאֲמָרֶךָ וְאֵין שֵׁנִי עִמְּךָ וְאֵין מִלְּבַדְּךָ וְגָלִיתָ רָזֵי עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לִבְרוּאֶיךָ כֵּן בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תְּיַחֵד לְבָבֵנוּ וּלְבַב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְהָאֵר עֵינֵינוּ בִּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר חָנֵּנוּ לֵאוֹר בְּאוֹרְךָ הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא וּמֵחָכְמָתְךָ חַכְּמֵנוּ וּמִבִּינָתְךָ הֲבִינֵנוּ וְסוֹד שְׁמוֹתֶיךָ הוֹדִיעֵנוּ וְהוֹד תּוֹרָתֶךָ הַרְאֵנוּ וּבִקְדוּשָּׁתְךָ קַדְּשֵׁנוּ וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ וּמִטּוּבְךָ תַּשְׂבִּיעֵנוּ וּמִזִּיו כְּבוֹדְךָ תִּתֵּן עָלֵינוּ וְהַרְאֵנוּ פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ וּבְטוּב לֵבָב שַׂמְּחֵנוּ שֶׁנּוּכַל לִסְבּוֹל אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

מעמדות ליום שני. יום ב' הלוי לב' קטומיות א גו מכולל גריעות גוף הגוף. ופרע לו בית השחיטה. שבו בוסט נלדק מהלו. והם קר"ע. בטן. ב בית מדות. דרום במדת הסגלגות הטובה. וקבלת יסורין מאהבה. וכתוב בו"ת פ' פרחסה שג"ע נכל יום פ' רלבוהה דברלשית. ואם י"ל גם פ' של יום ג' כבני עמב"ל כיום ראבק:

מעמדות ליום שני

תורה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:

רקיע. שמין עם מרודד ושטוח. מלשון רקועי פחים. לרוקע הארץ. לדעת הרמב"ן ז"ל כולל כל הגלגלים. אבל שמים שנזכרו בראשון הם שמים העליונים שהם כסאו של הקב"ה. ואינם מכלל הגלגלים. אדם ידוע לנודעי חן. ורמזו כמה פעמים בפירושו על התורה: ויהי כן. כתב הבחיי. היה ראוי שיאמר כי טוב על גמר המלאכה והבריאה הרקיע והמלאכים. ולא נופלין הם מכל אשר מעשה בראשית שנא' בהן כי טוב. ויש לנו מכאן ראיה כי העולם השפל בזמן שישראל עושין רצונו של מקום הוא עיקר האלהות. שאע"פ שנגמרה בשני בריאת הרקיע והמלאכים שהם העולם העליון. לא היה בזה שלמות עד שנגמרה מלאכת המים בשלישי. ונעשה העולם השפל. שעל ידו נתקיים העולם העליון. ועם זה היה השלימות שלם. וראוי להזכיר בו כי טוב. וכוונתו בעולם התחתון כלו שהוא משכן לאדם בעל הבחירה. הוא תכלית הבריאה ותכלית המחשבה להבריא העולם. ועיין בהקדמתנו בראשונה.

וחז"ל [ב"ר פ"ד] למה לא נאמר בשני כי טוב מפני המחלוקת. אמרו ומה מחלוקת שהוא לתקון העולם ויישובו אין כתוב בו כי טוב. מחלוקת שהוא לערבובו של עולם על אחת כמה וכמה. ולכן קראוי שני. שהוא שנה לכל הטעות הפירוד (לכך אמרו [זוהר עקב רעג] אין מתחילין בב'. וכן בד'. מטעם שיתגלה שם ב"ה) ואמרו עוד שנבראת בו גיהנם. שנאמר כי ערוך מאתמול תפתה. אתמול שאין לו שלשום. כל המתפתה נופל שם. והוא המחזיק במחלוקת. בין החולק על קום בדברים שבין אדם למקום. או שבין אדם לחברו. כשהיא לשם שמים. אבל מחלוקת לשם שמים סופה להתקיים. ראיה כמו כן מרקיע המבדיל. וקיים לעד לעולם. ומבואר אלו יפה ע"פ דרך הסוד והמשכיל יבין. ועוד לרמוז בו כיום ד' בעו"ה: לרקיע שמים. רקיע הוא שמים רק שהוא עברה. והמסתעף הנוים שהגבהר קודם נכ"ד:

שיח

הקדמה הנאה לפי... ליום שני. לפי שכתוב בו יורדי הים:

נביאים ישעיה מב שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: יָשִׂימוּ לַיְיָ כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ: יְיָ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ עַל אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים וְלֹא עֲזַבְתִּים:

כתובים תהלים מח שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב: כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ: רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְיָ צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת:

גמרא פרק היה קורא רבי יוחנן כי הוה מסיים סיפרא דאיוב אמר הכי. סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים. אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. ועליו אמר שלמה טוב שם טשמן טוב ויום המות מיום הולדו:

תלמוד זרעים ברכות פרק הרואה חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: בְּכָל

שירו. זה נאמר לעתיד בקבוץ גליות: מקצה הארץ. כי ישראל נפוצים בקצוי ארץ ויש רחוקים. ועוד כי בישועת ישראל. יתוקן העולם בכללו. וכמ"ש הללו את ה' כל גוים וגו'. כמ"ש שם בעז"ה: יורדי הים. ישירו: ומלואו. הם הדגים וכל גדולי הים ובריות שבו. ישירו גם כן: ישאו. קול רנה וזמרה. וכתוב זה מפורש יפה בס' שירה בשירת הדוב. יע"ש: יצריח. ירים קול בצעקה: החשיתי. שתקתי לעוברי רצוני: מעולם. מימות עולם כ"ה דרכו למנוע עלבונו ושותק. כמ"ש על הפסוק. מי כמכה באלים. סובל וממתין לרשעים עד שתתמלא סאתם: אתאפק. אתחזק בהתאפקה. כמ"ש בהגהות הגרים בס"ד: אפעה. אזעק. כלשון ארמי. מיפעא פעי: אשום. אשמם: ואשאף. אבלע: יחד. איש ורעו. עוזר לרעה ועזור. יחדו יכלון: אחריב. איבש. כמו ואחריב בכף פעמי. או השפלת ההרים והשוותם לבקעה. עקרת חורבנם והשכת מגיאותם והריסת עניינם: אורים. שלא יגדל בהם דבר המונע הליכות העוברים ליישר הדרך להביאם לבריס מכשול: לאיים. למחוז וארץ: ואגמים. מקומות הרפש ורפש מימי: עורים. בענין הדרך (ההכובה) שלא ידעוה: בנתיבות. המשויים לעדי הרגל: מחשך. הגלות: עשיתם. כאילו כבר עשוים. כי דבר אלהינו יקום. גם כבר עשיתי דוגמתם בגאולת מצרים: ולא עזבתים. בגאולה האחרונה:

ר' יוחנן. מאמר זה אומר דותני מאי שנא ר"י דווקא. ומ"ע כי מסיים ולא כי מתחיל. שהוכר שם ג"כ מיתת בני איוב. סוף אדם למות. קדם שלא מנימו כמה ב"א שנכנסו חיים לג"ע. וסוף בהמה כמו כן איכה לשחיטה תמיד. ומה הוסיף עוד והכל למיתה. ויותר יפה ע"ד הסוד כי ידוע שבמיתת אדם הראשון נתערב טוב ברע. לכן נגזרה עליהם המיתה כדי להתפכל הזוהמא בעפר ח"ש נאמר הוא סוף כל האדם. ר"ל תכליתו לתוכתו. ואמנם תיקון הבהמה הוא ע"י שחיטה שירה שיהא ... נאכל לאדם כשר. שעל ידו מתקדם הטוב. ומנאי קדושה שבו מתעלין. וישוב למדרגת מדבר. וזו סוכה המכון והמבוקש אליה לתועלתה ולהקנתה האפשרי. והנה ר"י היה קובר בניו ר"ל. כמ"ש דין גרמא. ורגיל לקרות באיוב. ומהרלה השקרת לא היה מקבל תנחומין ממיתת בניו של איוב. כי אמר אולי חטאו לה' וישלחם ביד פשעם. ור"י לא היה יודע חטא ממיש בבניו. אך כשסיים ס' איוב ורואה שאע"פ שכבר היה חשוב כמת ורואה עולם אחר. וחי שנית. מ"מ חזר למות מיתה טבעית הכרחית. מכאן נתגלה ונודע שיש מיתה בלא עון כי הוא בהכרח לצורך עילוי האדם כנ"ל. אז שב ונחם. והא שהוסיף לברר הענין וסוף בהמה לשחיטה. ירצה המיתה ה' ודאי תקנת האדם. כמו שסוף המקווה לבהמה היא שתזכה לשחיטה. וטוב לה בלי ספק. והראיה שהרי הכל למיתה עומדין. ר"ל אפי' צדיקים שחיין בג"ע. גם הם עומדים למיתה. וכמו שאחז"ל [שבת קיב] בצדיקים. גם שלא בא רקב בעצמם. שישובו לעפר עכ"פ שעה אחת קודם תחיית המתים. ולמ"ד אפי' הקמים בתחיה ג"כ כמש"ל סוף ס' חלק. מזה נראה בבירור שהוא סוף הנכסף לזיכוך הגשם והצלחת האדם האחרונה. לכן אשרי מי שגדל בת"ע כו'. הוא האומר האמיתי והוא ינהגנו על מות. ולא קיימי העוה"ז והצלחותיו המדומות:

לברך. שמברך דיין האמת על הרעה, חייב לברך בשמחה ובלב טוב, כשם שמברך בשמחה הטוב והמטיב על הטובה, עלה"ע מ"ג פי"ג דשבת, ועמש"ל בהקדמה בארוכות, שרעות הזמן אינן רעות מוחלטות, וע"פ הרוב יוצא מהן טוב. ובכלל היסורין והמיתה עצמה, לטובת האדם ותקונו נמצאו. לכן עם היות שהם לצער מורגש לגוף, הצדיקים שמחים בהם בהבינם טובה היוצאת מהם לנפש, וגם אפי' לגוף שמזדכך על ידיהם בלי ספק כמש"ל והם נבראתה קצת, והם מבוארים למשכילים, עוד כתבתי בענין זה במהדורת בס"ש ס' ברוקה מ"ג, אחר שהשגתי על דברי הי"ע בכוונת לשון הר"מ ז"ל, כאמרת שאין מי שיודע ההריס הדברים, אמרתי כלשון הזה, כי לטעמים הרע הוא

הנה

לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע . ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך : ובכל מאדך בכל ממונך . דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו :

תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות שלא יעסקו ישראל בתורה . בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר לו עקיבא אי אתה מתירא מפני אומה זו אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על שפת הנהר . וראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן . אמר להם מפני מה אתם רצים . אמרו לו מפני הרשתות שמביאים עלינו בני אדם . אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם : אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה . ומה במקום חיותינו אנו מתיראים במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה . אף אנו בזמן שאנו עוסקין בתורה דכתיב בה כי היא חייך ואורך ימיך כך אנו מתיראין . כשאנו פוסקין מדברי תורה על אחת כמה וכמה : לא היו ימים מועטים עד שתפשו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים ותפשו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו . אמר לו פפוס מי הביאך לכאן . אמר לו אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה . ואוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים . אמרו בשעה שהוציאו לר"ע להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים באהבה . אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן . אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך . אמרתי מתי

הנה הטוב , כענין מי שאמר [ויקרא רבה פ"ה] לטובתי שברה רגל פרתי , ולא בהצלה בלבד , אלא אף הגדולה והצלחה ע"פ הרוב צומחת אחר שהוא מתחת ההצלה ברע עצום תחלה , כענין יוסף הצדיק חולתו רבים מאחבי הם , וברוב קו אח , כמו שהוא הענין בהויה והמציאות בעלם , שאחד מאחרנות הבזיון הוא הנעדר הקודם , וכמ"ש חז"ל [סנהדרין נח] גבי גביל מסרת , והוא הענין שקדמה קליפה לפרי בבריאת כל עולם , המשכיל יבין , והוא מה שזכרו חכמי האמת [ב"ר פט] שהיה בונה עולמות ומחריבן , ומזה בא ענין ירידתנו (ותרגו הלוחה הנבחרת) שלאים בגלות , בטרם באם אל המנוחה והנחלה , והאחרון הכביד מאד , לפי ערך הטוב המוחלט המתמיד הגומת אחריו , ולז"א השק יורדין יורדין עד לעפר ומשם עולין , שנא' השפילה עד עפר , וכתיב כי שחה לעפר נפשנו קומה עזרתה לנו , וכן הדבר להפך , ברוב הפעמים הטוב העובר מסבב את הרע , גם בעניני הצלחת עוה"ז , כענין וישמן ישורון ויבעט , שהטובה וההצלחה הזמנית היא סיבה במוכבע , והקיבוסה את עיני אבותינו ושימנו , עד ירלה ה' אותנו כאב את בן ישוב ירחמנו , ועיקר שורש ענין טוב ורע אינו אלא בערך ומצב פרטי בעולם הזה , שהטוב בו אינו אלא טוב מקרי , וכן הרע שבו לא יבא אלא במקרה , לא בעלם בשום פנים , הגע בעצמך , תכלית הרע המדומה , הוא הריגת אדם והפסד בנין גולמו בטרם בוא יומו , וכן מדאי הוא רע גמור , שהוא אחד מג' ראשי עברות החמורות , והמנם לבמית הטובר בד"ת , אין לך טוב יותר ממנו , כמש"ה ונערת וגו' וטוב לך , גם לו לנדון , טובה מיתתו מחיין בלי ספק , הגאה לו והנאה לעולם , וכ"ש בענין המיתה הטבעית עם היותה מסוג הרע הגדול , כבר אחז"ל [ב"ר פ"ט] יודעי האמת , והנה טוב מאד , זה מלאך המות , ושיש דתקינו הטוב והמטיב בבית האבל והבן , הרי רע שהוא טוב , וכן להפך ההנאה לרשעים אין רעה לעולם הימנה , דתני השעים אבותי יתהבב השועל אותם , והימו שקט לרשעים רע להם ורע לעולם , והוא הדבר בכל המדות , כי לא לחנם נבראו המרה והכבד בעלי הכעס והתאוה באדם , כי את הכל עשה יפה בעתו , ואין לך דבר שאין לו מקום לפי הענין והשעה והאדם , אין רע נמצא אתם , אלא במקרה , בעברם הגבול באיך ומה ומי , ולמה וכמה , וטוב כעס משחוק , והתאוה והכבוד ביושר נאים ואם לא עברו חוק . וככה הוא בענין השמחה והשחוק העצבות השגלות ההריצת הדיגות והסתפקות . שהמשכיל ידע בהם עת ומשפט . ולב חכם ידע להשתמש בהם כל א' במקומו ושעתו . ויעמוד בנסיון . ולא ילכד במצודת מהלקותם , ולא יכשל במוקשם במצודתם . כי אינה אמיתית . ואינו אלא להטעותו . לנסות כחו והכנו , כדי שיטול שכרו . שעל מנת כן בא לעולם להבירו ולבחן . אם יעמוד במלחמה זו . ואם ידע לגמור דרך הישרה להסכים בימיהם ולהשיל שלום ולמצוא דבר השבר . כאשר באמת דבר אחד הם צריכים זה לזה . ואי אפשר לזה בלתי זה . רק צריכין הם לחכם שמשתמש בחכמה וביושר . כאשר הם אחים תאומים מבטן א' יצאו . כמש"ה עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה . והרה הפליאה [illegible] הלא המתמיה ההדיוטות . כי מפי עליון לא תצא הרעות בעלם . כי אם במקרה בסבת הבריאה . מאתו יתברך היה הדבר הזה . [illegible] שני בלא"ה . שאם יצוייר שאין מציאות לרע . גם הטוב נעדר בהכרח . כי בלאזה בחינה יקרא הדבר טוב . אם לא יהא לו מקביל . הלא זה דבר מבואר בעצמו . וכן שנו בס"י הרע מבחין הטוב כו' . שאם אין טוב מדע בהם . אין רע נמצא בציור שכלי . ואם אין מציאות לרע מרגש בדמיון אין טוב נקרא בהם . כי הדבר ידוע בהפכו . ואולם ההסכיות אינן עצמיות בשורש רק בבחינת התכלית . והוא ענין משנתנו ביחוד . אלא שהמשכיל בביאור מענין המסתעף . במה שראינוהו מועיל וערב למי שהכנו השי"ת לב משכיל . מבין דבר לאשורו . יבחנת ויפים בדברים יקרים הללו כפל כל הון . שהאלה לחוק הדעת . ע"כ לשומו שם לעינים . והכלל היוצא מזה . שהרע הוא הטוב לאדם בחיים האלה בין הגופיי והזמני . ובין המדותיי אינן באין במסירת ההמון ולא הולכין בהן אחר לבון ב"א . כי אם לפי משפט החכמים האמתיים . כי ההמון שעה לפעמים אומרים לרע טוב ולטוב רע . והמוטה קורא להצלחה רעה ויש לו טובה גדולה . והבט לגו חסר לב . וחסר דעת . והכם מהו אומר כל מה דעביד קב"ה לטב . וכה"א וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד : בשני יצריך . זה לשונו שם . צריך ביאור איך אפשר לעבוד השי"ת ביצר הרע . אכן מדע הדבר . הוא אשר דברתי במ"ג דלעיל כי הרע העולמי הנז' לגבי אדם כאן אינו רע עצמי . וכן הוא הענין ביצר הרע שממנו נמשכות כל הרעות עכ"ז בשרשו אינו רע כל עיקר . אדרבה על ידו יבוא הטוב לגם באמת ולכך נתנה להכניעו ולהמתיקו ולהחזירו לשרשו . וזה תכלית עבודת האדם . באמת . ולקבל שכר מעבודתו בהלחמו עמו . עמ"ש בס"ד במו"ק סי' ב' ובהקדמת פי' התחלה . ועוד לפעמים ישוב הרע טוב . גם במעשה המנגע ע"פ הרוב . והוא שאמרו [נזיר כג] גדולה עברה לשמה ממצוה שלא לשמה . וביארו [ברכות סג] בכל דרכיך דעהו אפי' לדבר עברה . וכבר זכרתי הכנת כוונת דבר זה על בוריו בס"ד בפ' הרואה דק"ס יע"ש : שהוא מודד לך . בין מדה טובה בין מדת פורענות . הוי מודה לו ישבי' בשמחת הלב : מקום חיותינו . במים : במקום מיתתנו . ביבשה : אמר לו . ר"ע לפפוס : מסריקות . עשוין כמין ברזל חדים . כמסרק של צמר : עול מלכות שמים . זו ק"ש . וכראשי תיבות שלו . עד כאן . עדיין אין אתה מגיע

סוגתך

יבא לידי ואקימנו. ועכשיו שבא לידי לא אקימנו. היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול מן השמים ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם זו תורה וזו שכרה. ממתים ידך יי ממתים מחלד. אמר להם חלקם בחיים. יצתה בת קול ואמרה. אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא:

אומר אלו הן מעמדות. סדר הבדלות תמצא במעמד יום ראשון.

סוכה פרק לולב וערבה תנו רבנן בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה. צדקה בממונו וגמילות חסדים בין בגופו בין בממונו. צדקה לעניים גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים. צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים:

קדושין פרק א כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ. וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את הארץ: כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק. וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב:

כתובות פרק א תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה אזן כלה קשה ואליה שלה רכה מפני שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה: תנו רבנן אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהאזן נכוית תחלה לאברים:

מכות פרק אלו הן הלוקין רבי שמעון בר רבי אומר הרי הוא אומר רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש. ואומר לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך כי תעשה הישר בעיני יי: ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר. גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן. הפורש מהם על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות:

בבא בתרא פרק א תניא רבי יהודה אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה. שנאמר כה אמר יי שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות. הוא היה אומר עשרה דברים קשים נבראו בעולם. הר קשה ברזל מחתכו. ברזל קשה אש מפעפעו.

הונך: ממתים ידך ה'. אותן שעוסקים בתורה שהיא מימין ידך. שכתוב הם מומתים. כך פי' מפרש המעמדות. ורש"י פירש מידך ה' למות ולא מיד ב"ו. ואיני יודע מה ההכרח לאומרו משפטו. מחלקן של מתים. מתי חולד. והם ידו של הקב"ה שבע אשו. והרגו שזכר הפסוק הקדוש. שהתפלל דוד המע"ה פלטה נפשי מרשע וממתים הטובים בחייהם ידך: מזומן לעוה"ב. מיד בלי דין ובלי יסורין:

ג"ח בגופו כיצד. מספיד למת. מלוהו. קוברו. משמח חתן וכלה. מעט הכנה כדרך. בממונו כיצד. מלוה לו מעות משאילו כלים ובהמה:

כל העושה מצוה אחת יתרה על זכיותיו. כדי שיהיו זכיותיו מכריעות לכף זכות: מטיבים לו ומאריכין ימיו. בעוה"ז ונוחל ארץ החיים בעוה"ב כדכתיב והבוטח בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי. הכי דייקא מסוגי' שם וכ"כ פרש"י והודה למסקנא דתמ' אליבא דרבנא. ומתני' דלא כר"י [קדושין לט] דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. אלא והאי יש פירות למצות בעוה"ז. אם הקרן קיימת לעוה"ב ברוב זכיות מיהא (מצה"כ במחצה על מחצה הכריע למימר. ובמיעוט זכיות. אליבא דכ"ע יש שכר מצוה בעוה"ז. אבל לא משאר כלום לעוה"ב משלם לו לאבדיו) והא דתנן התם אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם. הכי והו לא. מתוקמא שאם היתה שקולה (הכף. ואינו במחצה זכיות חד מהני) מכריעם. ואשיב כרובא. ואינו צריך למצוה יתרה דמתני'. וכי לית בהו חד מהני בעיק יתרה. והא דאמרינן [ר"ה יז] בגימטריא רב חסד מטה כלפי חסד. היינו לכתות הכף לזכות. למלטם מדינה של גיהנם. ולגהול פרי עוה"ב. אבל אין להם פירות בעוה"ז. אדרבה צריכים מירוק

עונותיהם בעוה"ז. כך נ"ל פשוט ונכון בס"ד בלי שום גמגום. [illegible] ידעתי מה ראו הא' ותי"ט לדחוק בו. והיא דקתני כל שאינו עושה מצוה א' כו' על כרחך לא הוי דומיא דרישא אלא מיירי שאינו עושה מצוה א' אפי' רק להשלים למחצה זכיות (כפי' הר"מ ז"ל שהוא עוברם ודאי כמ"ש תי"ט) ולא הדבר נהפך. כי שלא אוכלין קרן ופירות בעוה"ז ומכלין הכל בה"ח. אבל בינונים השקולים אין מכלין כלום והשאר להם הזכות שמור לע"ל והמוכרעים בזכיותיהן היינו צדיקים גמורים. אוכלים בעוה"ז ומכלין לעוה"ב. כמו שבארתי בס"ד דהלכות. הרי אלו ג' כתות ליום הדין. ושטה זו מתוקנת ומיושבת מאד: וכד"א. שמשאו ומתנו בנחת עם הבריות. והוא בעל מדות מאות ומוסר: אינו מן הישוב. אינו מועיל ליישובו של עולם. משום מושב בני. ופסול לעדות:

דבי ר"י. בני הישיבה. ובית המדרש קרוי בי רב. בי רבן: אליה. בשר שבסוף האוזן. יכוף. יכפיפנה להוכה לתוך אזנו:

רק חזק. כתב הרמב"ן ז"ל בפ' ראה. שהזכיר בה חוזק. מפני שהיו [illegible] דבקו בדם נמאלים. כי היו זובחים את זבחיהם לשעירים [illegible] והיתה העבודה ההיא באכילה מן הדם. כי היו מקבלים הדם לשדים והם אוכלים עליו וממנו. כאלו הם קרואים לאכול על שלחן השדים הם ומתחברים עמם. ולא היתה זה עיקר טעם איסור הדם. כי הכתוב מפרש טעמו. כי הדם הוא הנפש. אבל מזה היו שמוסים בו ורודפים אחריו מאד והיו כמתנבאים בו ומגידים עתידות. ולכן בא הכתוב והאריך שאם ישמע מאוכלי הדם דבר עתיד. אל יפתה לבם אחריו. אבל יחזיק באמונתו ובתמותו ולא יאכל מן הדם בשום ענין. מדבריהם לא יירא כי הכל הוא מעשה תעתועים: מפעפעו. [illegible]

אֵשׁ קָשֶׁה מַיִם מְכַבִּים אוֹתוֹ. מַיִם קָשִׁים עָבִים סוֹבְלִין אוֹתָן. עָבִים קָשִׁים רוּחַ מְפַזַּרְתָּן. רוּחַ קָשָׁה גוּף סוֹבְלוֹ. גוּף קָשֶׁה פַּחַד שׁוֹבְרוֹ. פַּחַד קָשֶׁה יַיִן מְפִיגוֹ. יַיִן קָשֶׁה שֵׁינָה מְפַכַּחְתּוֹ. וּמִיתָה קָשָׁה מִכֻּלָּם. וּצְדָקָה מַצֶּלֶת מִן הַמִּיתָה שֶׁנֶּאֱמַר וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת:

סוף מנחות אָמַר רַבִּי יִצְחָק מַאי דִכְתִיב זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם. כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חַטָּאת כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת וְכָל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת אָשָׁם כְּאִלּוּ הִקְרִיב אָשָׁם:

סוף מנחות נֶאֱמַר בְּעוֹלַת בְּהֵמָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ וּבְעוֹלַת הָעוֹף אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ וּבְמִנְחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ. לוֹמַר לְךָ אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמָיִם:

ואומר כל שבים תפלה במעמד יום ראשון.

נדה פרק המפלת תָּנוּ רַבָּנָן שְׁלֹשָׁה שׁוּתָפִין יֵשׁ בָּאָדָם. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָבִיו וְאִמּוֹ. אָבִיו מַזְרִיעַ הַלּוֹבֶן. שֶׁמִּמֶּנּוּ עֲצָמוֹת וְגִידִין וְצִפָּרְנַיִם וּמוֹחַ שֶׁבָּרֹאשׁ וְלוֹבֶן שֶׁבָּעַיִן. אִמּוֹ מַזְרַעַת אוֹדֶם שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹר וּבָשָׂר וָדָם וּשְׂעָרוֹת וְשָׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וּנְשָׁמָה וּקְלַסְתֵּר פָּנִים וּרְאִיַּת הָעַיִן וּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן וְדִבּוּר פֶּה וְהִלּוּךְ רַגְלַיִם וְדֵעָה וּבִינָה וְהַשְׂכֵּל. וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל חֶלְקוֹ. וְחֵלֶק אָבִיו וְאִמּוֹ מוּנָּח לִפְנֵיהֶם:

ואם בא לומר אחר כך פרשת קרבנות חד ודכוותיה. הוא של כפרה. ימצאם במעמד יום ראשון. ואומר אגדות הכתובים שם:

בקשה ליום שני

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתְּכַפֵּר לִי עַל כָּל פְּשָׁעַי וְתִמְחוֹל לִי עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי כִּי רַבּוּ מְשׁוּבוֹתַי לְךָ חָטָאתִי עָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי צָרַרְתִּי קִשִּׁיתִי עוֹרֶף. וְסַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לִי: אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי קַבְּלֵנִי בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ וַעֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנִי וּרְצֵה תְשׁוּבָתִי וְנַקֵּנִי מִשְּׁגִיאוֹת וּמִנִּסְתָּרוֹת וְאֶהְיֶה מִן הַשָּׁבִים אֵלֶיךָ בְּכָל לֵב אֲשֶׁר לְחַטֹּאתָם לֹא תִזְכּוֹר עוֹד. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע. וּמִכָּל צָרָה וְצוּקָה. וּתְכוֹנֵן מַעֲשֵׂה יָדַי וּתְרַפֵּא אֶת מַכּוֹתַי וְאֶת מַכְאוֹבַי. וְלֹא יִשָּׁמַע בְּבֵי זְעָקָה וְלֹא שׁוֹד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלִי וְאֶהְיֶה מִן יְרֵאֶיךָ וּמְעוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְתַשְׂכִּילֵנִי שֵׂכֶל טוֹב מִלְּפָנֶיךָ לְמַעַן אַשְׂכִּיל בְּכָל אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה וּבְכָל אֲשֶׁר אֶפְנֶה שָׁם עַד הַיּוֹם אֲשֶׁר תַּאַסְפֵנִי אֵלֶיךָ וְתוֹצִיאֵנִי מִשָּׁלוֹם אֶל שָׁלוֹם וְאֶמְצָא חֵן וָחֶסֶד בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאַי. אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ. אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי. וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי אֲדוֹן הַכֹּל וְשַׁלִּיט בְּעוֹלָמֶךָ וְהִבְדַּלְתָּ לִבְסָאךְ הָעֶלְיוֹנִים בְּיוֹם זֶה כֵּן בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תַּבְדִּילֵנוּ וּלְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִכָּל חֵטְא וְעָוֹן וְאַשְׁמָה וּלְכָל חֲבֵרָתֵנוּ וְתַבְדִּילֵנוּ מִן הַתּוֹעִים וְתִתֶּן לָנוּ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ וְתַצִּילֵנוּ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנָּם. וּבְרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תַּצִּילֵנוּ וּלְכָל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִשְּׁטִיפַת מַיִם וְהוֹלְכֵי יַמִּים וְעוֹבְרֵי נְהָרוֹת

אש נכבית מן כלום: מפיגו. מסיח: מפכחתו. מוליכתו: כאילו הקריב. אמר הר"מ ז"ל. וע"כ ראוי לאדם להתעסק בדברי הקרבנות. בכלם ולמה הסם. ולא יאמר הרי הן דברים שאין צריך להם בזמן הזה שכן שאמרים חנ בני אדם. וחז"ל אמרו [מנחות קי] ת"ח העוסקים בכל עבודה. מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה בית המקדש בימיהם:

אחד המרבה. העשיר בשורו: והממעיט. העני בשיו ובני יונה ובעבירות כאלה. אין נחת רוח למקום והכל הולך אחר כונת הלב: ג' שותפין. מזה הרש"י קורא אבי לאת ה'. עם ה': שותפין. תרגום של חברים. קובעא הולך סתם. וה"ל שהוא ג' מילין קלם סמך. ר"ל שבת כתובה:

מצילם מנחשול של ים ומשבולת מים כדכתיב כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך . ותצילנו ולכל עמך בית ישראל מסער נחשול ים ומחוזק היבשה ואני וכל עמך ישראל בכלל הרחמים . כי אתה שומע תפלת כל פה.
ברוך אתה שומע תפלה :

מעמדות ליום שלישי

בית הצוהר

תורה ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן : ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלהים כי טוב : ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן : ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב :
ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי :

נביאים ביואל ב ויקנא יי לארצו ויחמול על עמו : ויען יי ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אותו ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים : ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות : אל תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל יי לעשות : אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם : ובני ציון גילו ושמחו ביי אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש

יקוו המים . שהיו על פני כל הארץ . היו מכסין אותה בכל הפאות מסביב . והקווה בתהום . וגם על העפר שיעלה עד שיראה על פני המים . ותהיה ותראה קרקע יבשה שטוחה ראויה לישוב . ככתוב לרוקע הארץ על המים . והנה נעשה בזה שני ענינים בחפץ אלהים נגד השלום לטבע הדברים . כי הראוי לכבדות העפר ולקלות המים כנגדו . שיהיה הארץ באמצע והמים מכסין עליה מקיפין אותה מכל צד . והנה המים למטה תחת הארץ . אע"פ שצדקו כהררי אל . שהם גבוהים ונראים מגבה . כך גלה צדקתו ית' עם בריותיו . משפטיך עם תהום רבה שיהא תחתון בשפלות . לפי שאדם ובהמה תושיע ה' . כדי שיהא מקום מושב לב"א ולהנאתי הארץ . לשון עליה ולהיות בה ישועתם מתחת השמים . להוציא מים שעל המים . שהם שאלת מתפשטים בעגול סביב הרקיע ממעל כהראשונה . אל מקום אחד . אע"פ שהרבה ימים מחולקים יש בעולם . מ"מ כולם נקשרים באוקינוס ע"י נהרות ונגרות וגידי מים תחת לארץ . באופן שכולם ממקור אחד יוצאים ואליו הם שבים כמהלכם והמשכם : ארץ . י"מ מלשון רץ וכן פירשו ח"ל [ב"ר פ"ה] שרצתה לעשות רצון קונה . ויהיה מזה ג"כ סעד לדעת בעלי השמים האומרים שהארץ סובבת . ואין סתירה מהכתוב והארץ לעולם עומדת . כמ"ש בס"ד במכתב אלהים : ולמקוה המים . הוא התהום שהוקשה הכולל : ימים . כאילו אומר ים מים . כי ים הוא התהיה שהם מקוה המים . כמו שכתוב כמים לים מכסים . ונקראים ג"כ ימים בלשון רבים . לפי שאינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לדג העולה מים אספמי' : כי טוב . שנגמרה מלאכת המים : תדשא . התמלא ותתכסה לבוש עשבים עולין בערבוביא נקראין דשא . ולא יתכן לומר דשא אלא ע"ד הש"י ז"ל ולפ"ז לא יתרבה . ואין טענה עליו מל' ח"ל . כמ"ש בס"ד במהדורא בא"ש ריש פ"ו דברכות . אכן לדעת הרמב"ן ז"ל . דשא הוא הקטן הצומח . ועשב הוא הגדול המזריע . ולפ"ד ימשוך תדשא הארץ עץ פרי . כי לא אמר שתוציא פרי . והנה הוא כטעם צמח ה . וכן כי דשאו נאות מדבר . כי עץ נשא פריו . ולא זכר בריאת אילני סרק . אמרו רז"ל אף הם עשו פירות . ואח"כ מקללת הארץ היו סרק : עץ פרי . שיהא טעם העץ כטעם הפרי . והיא לא עשתה כן אלא הוציאה הארץ עץ עושה פרי . לפיכך כשנתקלל אדם נפקדה גם היא על עונה ונתקללה . וע"ד הפשט י"ל . עץ פרי . פירושו . שהעץ נושא פרי . ע"י טיפוס . ועושה פרי וגו' . ע"י זרעו בו . וכן עשתה . שהעץ עושה פרי . ואשר זרעו בו . הוא הזרע וקיום המין ע"י הפרי . הרי כאן שניהם . אלא שהוא לשון קצר : אשר זרעו בו . הם גרעיני כל פרי שמהן הצומח נוטע כשמשתילין אותן . זרע למינהו . אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאים בצוויין . שמעו שנצטוו האילנות על כך ונשאו ק"ו בעצמן . כמפורש באגדה בשחיטת חולין : כי טוב . קיום המינין :

ויקנא . פירשו רז"ל [סוטה ג] לשון התראה : התרה נגונאי על מעשי ארצו : ויחמול . על ארצו . כמו ויחמלו אבי המקום נעשה : פירוש ויעזר . מפורש לעיל בפ' ב' דק"ש : הצפוני . הארבה שבאה מן הצפון . ורז"ל [סוכה נב] קראו ליצה"ר כן . שצפון ועומד בלבו של אדם . אל ארץ ציה . שם ימות שלא ימצא מה לאכול . לפיכך ועלה באשו : הקדמוני . המזרחי בערך א"י הוא ים המלח הסדומי . האחרון . המערבי לא"י . הוא ים הגדול שבתורה . ונקרא פאת מזרח קדם . כמו שנקרא כנגדו מערב אחור ואחרון : צחנתו . כמו באשו . סרחון ומיאוס : הגדיל . הארבה לעשות רע בארץ ישראל . ולרז"ל [שם] אל ציה . למקום שאין בני אדם מצויין להתגרות בהם : פניו אל הים הקדמוני . שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג ת"ח שבו . וסופו אל הים האחרון . שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג ת"ח שבו . ועלה באשו ותעל צחנתו . שמניח הרשעים ומתגרה בישראל . נראה דדייק יתורא דקרא . עליה תרי זימני ל"ל . אלא ועלה הוא כמו ועלה מן הארץ . כלומר נסתלק באשו מע"א . שלא נטפל בהם לבבאישם עוד שיהא ריחם עדף יותר . מן הבאיש הארץ מהם . הגל ותעל . היא הדאי פעולת העלאת הסרחון תחת ריח טוב . גם נתעסק דווקא . הגדיל לעשות . בס"א יותר מכולן . הגדיל . דייקא . שכל הגדול מחבירו יצרו גדול : כי הגדיל . כנגד כי הגדיל : שדי . כמו שדה : דשאו . עשו דשא . במקומות שלו : נאות . אהלי הרועים במדבר : כי עץ . נמשך אל תיראו . כי גם הרועים ימצאו מחיתם שם להנהיג צאן אחר המדבר אל מקום הדשא ולשכון באהליהם אהלם . ולפי הרמב"ן ז"ל הנ"ע יכלול דשאו הייחת הפרי . שנקרא כמו כן דשא : חילם . כחם : המורה . הוא יורה האמור בתורה . המטר היורד במרחשון . ונקרא מורה . שמרוה הארץ והזרעים : לצדקה . מראה לגרם . לפי שזמן היורה שבוע רביעה ראשונה כבר עבר זמנה אז . כמש"ל ח"ל . לכן לצדקה תהיה אז על מנהגו של עולם . וזהו שמגאל והולך מעשה הצדקה בתורה דווקא . כי הוריד לכם גשם וגו' . שהיה בראשון . אמנם שהלקש בתורה חובה לקיים הבטחתו לעולם . לתת גשם בעתו שבועות חוקות קציר ישמור . אבל ליתן יורה פעם שני בניסן (אחר שכבר ירד במרחשון בזמנו וכבר הארבה אכל התבואה וחזרו וזרעו באביב והוצרכו ליורה שניה) שלא בעתו . זהו בתורת מדה בודאי . וזהו מדוקדק יפה מאד לשון הכתוב . ובפירוש הכפל : גשם . מה בא לומר . אלא גשם ר"ל גשם של מטר . שכולל מיני המים הבאים מלמעלה להשקות הארץ . אבל

ראשון: ומלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר: ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם חילי הגדול אשר שלחתי בכם: ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יי אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יי אלהיכם ואין עוד ולא יבשו עמי לעולם:

כתובים תהלים פב מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה: שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו: פלטו דל ואביון מיד רשעים הצילו: לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ: אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם: אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו: קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים: ואומר רבי נחוניא וכו'

(גמרא ברכות פ"ג) מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה. אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה, אני משכים למלאכתי. והוא משכים למלאכתו. כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי. כך אני איני מתגדר במלאכתו. ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט. שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים:

ברכות פרק ט כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים עד העולם. משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד. התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יי עמכם ויאמרו לו יברכך יי: ואומר יי עמך גבור החיל: ואומר ואל תבוז כי זקנה אמך: ואומר עת לעשות ליי הפרו תורתך. רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות ליי: תניא הלל

גשם הוא מדת הדין. כמ"ש גבורות גשמים. ומטר הוא מבחינת חסד כמש"ל בפ' ב' דק"ש. והשלג הוא יפה להרים. כמ"ש ז"ל [תענית ג'] שנה תלגא לטורא כחמשה מטרי לארעא. ומה טוב ונעים יבא עפ"ז אומר ובני ציון גילו. מ"ש בני ציון משאר הארץ. אלא לפי שהיא הר. כמ"ש הר ציון זה שכנת בו. וביאר כי שם צוה ה' הברכה ע"י הגשם השולל שלג. ועל ידו נעשה גם מורה ומלקוש. שהוא להם משמח ושירה כאמור. וזה מכוון: בר. תבואה: והשיקו. כמו והציפו. לומר שיהיו היקבים מלאים עד שיציפו היין והשמן על פניהם. או ישים פירות והביאו. וישמיעו קול משק גבים: היקבים. הבורות שלפני הגת לקבל היין והשמן: ילק חסיל גזם. מיני ארבה הם. ילק. שלוקק ולוחך העשב. גזם שגוזז התבואה. חסיל. שחוסל ומכלה עד גמירא. כמו נאמר החסל. ומזה יחסלנו: ארבה. שהוא מרובה במינין: ולא יבשו. לא יהיו עוד חרפת רעב בגוים. ולא יבשו הגולה. קרי ביה לא יביישו. שהאומות לא יקבלו ביום הרעבון על ידיהם. שאין פורענות באה אלא בשביל ישראל. כשהן שבעין כל העולם אוכלין על ידיהם ומתפרנסין משמן. וזהו הבטחה שמים שלא יהיו סבה לגויים אחרים מחמתן. גם בשנות הדבר. רומז שהיא נבואה לעתיד. כי אז יתקיים זה בשלמות:

אני. העוסק בתורה. בריה אני. לעמל יולדתי. וכן חברי עם הארץ בריה היא. לעמל נברא: מלאכתי בעיר. כלומר מהו מלאכתי במלאכתו. אני משכים והוא משכים. כולהו דרופתקי נינהו. דאי לא עביד לא אכיל. ואי לא לעי לא גמר: מתגדר. מתגדל לתפוס אומנותי שמא תאמר שדין עמו. שאינו מתגדר במלאכתי. שאלו היה תופס אומנתי לא היה לו לב פתוח להרבות תורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר: שנינו שיש שכר לממעיט כמו למרבה. כך היא פירש"י. ולע"ד נראה לפרש. שכוונת החכמים היתה. להקטין עצמם ולא עבידי לאחזוקי טיבותא לנפשייהו. שאם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך שלכך נוצרת. שמתחלת יצירתו בבטן אמו נגזר עליו אם חכם או טפש. ומאחר שלב חכם נתן לך ה'. אין לך להתגאות. ומה לך להתפאר על חברך שלא זכה לחכמה. והוא דבר החכמים דיבנה. אני עמל כמוני כמוהו. אין אנחנו בטלים מיגיעה ומה יתרון לי עליו. אדרבה אני מזלי יפה. במלאכתי נעשית בישוב ובבית. ואין בה טורח כמו במלאכתו הכבדה ועבודה רבה. ומדוע לא אבחר בה בהיותה מלאכה נקייה וקלה. ואני מסוגל לה. והוא אינו מסוגל לעסק התורה לכן אין עליו אשמה. וגדול הנהנה מיגיע כפו אם הוא ירא שמים. סוף משמע בירא ה'. מה שלומד כפי השגתו דיו. לפי ששנינו אחד המרבה כו'. א"כ מועט שלו מחזיק את המרובה שלי. ולמוד של מוסר וענוה היא. ונכון הדבר:

כל חותמי ברכות שבמקדש. המברך אומר בסוף כל ברכה. ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם חונן הדעת. וכן בכל ברכה. והן עונין אחריו בשכמל"ו. שאין עונין אמן אחר ברכה במקדש. כדילפינן מקרא דעזרא. וטעמא נ"ל. משום דבמקדש היו אומרים השם ככתבו. וילפינן מקרא. כי שם ה' אקרא. הבו גודל. היינו בשכמל"ו. משא"כ בגבולין שאין מזכירין ה' אלא בכינויו. וזה ברור בס"ד: משקלקלו המינים. שאין מאמינין בתחית המתים. ואמרו אין עולם אלא זה: התקינו. עזרא ובית דינו: שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם. לומר שהני עולמות יש העוה"ז והעוה"ב. להוציא מלב הכופרים בתה"מ: בשם. בשמו של הקב"ה. ולא אמרינן מזלזל הוא בכבוד המקום בשביל כבוד הבריות. להזכיר שם שמים עליו. ולמדו מבועז שאמר לקוצרים ה' עמכם. וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קעבד. ולא גמרינן מיניה. ת"ש מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך. וכ"ת לא שאל המלאך בשלום גדעון. אלא בשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו. ת"ש אל תבוז. אל תבוז את בועז לומר שמדעתו עשה. אלא למוד מזקני אומתך. כי יש לו על מי לסמוך. שנא' עת לעשות לה': רנ"א הפרו תורתך. פעמים שמבטלין דברי תורה כדי לעשות לה'. אף זה שמכוין לשאול בשלום חברו. זהו רצונו של מקום. שנאמר בקש שלום ורדפהו. מותר להפר תורה ולעשות דבר שנראה אסור. זהו פי' רש"י ועתי"ט. וז"ל במהדורת לח"ם. אף אנו נאמר מה שנראה מן השמים בביאור דבר זה. ר"ל טעמ' דנפשיה קאמר. ירצה אם הפרו תורתך שראית הדור פרוץ. צריך לגדרו ולעשות סייג לתורה. כענין שאמרו רב בקעה מצא וגדר בה. וכן מצינו לחכמי דור דור ודורשיו שהוסיפו וחידשו תקנות וגזרות גדרים וסייגות אשר לא שערום הראשונים. ולא תאמר מה זה שהימים הראשונים היו טובים מאלה. והחכמים האחרונים הכבידו את עולם. כי הזמן גורם והשעה צריכה לכך. כמ"ש במקומות הרבה. והוא ששלמה משיבו לדובר סרה. ותבא שאלה כזו על מנהיגי ישראל. אל תאמר כן. כי לא מחכמה שאלת ע"ז. ר"ל שלבון הדור הוא שמתמעט והולך. ואבדה חכמת חכמיו. נצרך הגדר לשמירה יתרה: שאם היתה החכמה מצויה ומשפעת

הזקן אומר בשעת המכנסין פזר. בשעת המפזרין כנס. אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר. שנאמר יש מפזר ונוסף עוד. ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס. שנאמר עת לעשות ליי הפרו תורתך:

אומר אלו הן מעמדות. סדר הבדלות תמצא במעמד יום ראשון.

יבמות פרק הבא על יבמתו תנו רבנן ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל. מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל. הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד. וזה לא עסק בפריה ורביה. לא נמצא שזה גורם לשכינה שתסתלק מישראל: אבא חנן אומר משום רבי אלעזר. חייב מיתה. שנאמר ובנים לא היו להם. הא אם היו להם בנים לא מתו: אחרים אומרים. גורם לשכינה שתסתלק מישראל. שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה עליהם. אין זרעך אחריך שכינה על מי שורה על העצים ועל האבנים:

יבמות פרק הבא על יבמתו האיש מצוה על פריה ורביה אבל לא האשה. רבי יוחנן בן ברוקא אומר. על שניהם הוא אומר. ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו:

בבא בתרא פרק ראשון תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באה אשה אחת לפניו בשני בצורת. אמרה לו רבי פרנסני. אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני הרי האשה ושבעה בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא. רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו. מיד קרעו לו גזר דינו. תנא הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו:

מכות פרק אלו הן הלוקין רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. שנאמר יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

(קדשים חולין פרק א"ט) דרש רבי חיננא בר פפא. יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו. פסוק זה שר העולם אמרו. בשעה שאמר הקב"ה למינהו באילנות. נשאו דשאים קל וחומר בעצמן. אם רצונו של הקב"ה בערבוביא. למה אמר למינהו באילנות. ועוד קל וחומר. ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא. אמר הקב"ה למינהו. אנו על אחת כמה וכמה. מיד כל אחד ואחד יצא למינו. פתח שר העולם ואמר. יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו:

(שם) רב אסי רמי. כתיב ותוצא הארץ דשא בתלת בשבתא. וכתיב וכל שיח השדה

המכנסים. לא היו צריכים לכל זה אלא מסעדר בחכמה והתגבר שכלנו מימין. כלא לכלל שהלכה זו. וזכי שמיון בו ר"ל. לא תרלה זכל כפר תורתך (כדרך שהיה בימיו וכיולא) הרי לפניך עת מוזמנת לעשות לה'. גדרים ותקנות טובות לנחת רוח לפניו יתב': בשעת המכניסין. שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים: פזר. אתה לעמת לכם: בשעת המפזרים. שהגדולים שבדור מרביצים תורה לתלמידים: כנס. אתה ולא תטיל טרחה עליהם. שאף זו כבוד שמים שלא נלאה במדם העסק: כנס. לא תטיל ד"ת לבזיון: עת לעשות לה' הפרו לתורתך. בשעה ... שלא לש"ש:

רבבות אלפי. כנגד רכב אלהים רבותים אלפי. וכן היה מספר שנים לוי כהונם בפקודים. כמחנה אלהים ולא מעלה. כך לגיון של מלך ולבלא למטה: האיש מצוה. דכתיב פרו ורבו וגו'. וכבשה כתיב. האיש שדרכו לכבש ולא האשה. הוא מצוה על פריה ורביה. רב יוסף אמר [יבמות סה] מהכא דכתיב פרו ורבו וגו'. ולא דכתיב פרו ורבו בלשון הרבים. הבוא לברכה. ואין הלכה כריב"ב: בשני בצורת. בשנים של רעב: העבודה. לשון שבועה: אמרה

אמרה. מתורתך למדנו כן. שנאמר קל דשי יהו הם צדיקים. אף שמקיים ומפרנס אחיו. מעלה עליו כאלו קיים חיו והוי צדיקים. שמדה טובה מרובה: גז"ד. שלא ישים מלוכו חולי: שר העולם. מלאך הממונה על הצומח. כתי' מולם סמים (ספ"ע בס"ד במכתב אלכים) והוא מט"ט. גימ' שדי. שנאמר לפולכן די. שלא יהיה יותר מת"ק. כמו העולם מעדי. לכך יקרא שר העולם. גם הוא שר על המלאכים מנסיני עולם השמים. ונקרא נער. פי' שלו ... האותיות: באילנות. נאמר למינהו: בזרעים לא נאמר בגופה למינהו. אבל בהלכה נאמר מזריע זרע למינהו: כאלו דשאים הם מלאכין ... דברו. שאין כל עשב למטה שאין לו מלאך למעלה שמכה בו ואומר לו גדל: שאין דרכן לצאת בערבוביא. שגדולים הם ועמפיהם מאורכין. ואין ראוין ליגדל רצופין והכופין כי אם מפוזרין: אמר הקב"ה למינהו. שיצא כל אחד לעצמו ברחוק מחברו. שיבא לו היכר: אנו. עשבים אנו. ודרכנו לצאת תכופים ומעורבבין. ואם אין אנו מפרין לצאת כל עשב לבדו. הרי אין אנו ניכרין זה מזה. על אחת כ"ו: ישמח ה' במעשיו. שהעשבים זכירין במעשיו:

[ט]רם יהיה בארץ במעלי שבתא. מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע. עד שבא אדם הראשון וביקש עליהם וירדו גשמים וצמחו. ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. [ר]ב נחמן בר פפא הויא ליה ההיא גנתא. שדי בה בזרי. לא צמח. בעא רחמי. אתא מטרא וצמח. אמר היינו דרב אסי:

[אבות] פרק ג רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר. זִקְנֵי עַם הָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁהֵם מַזְקִינִים דַּעְתָּן מִטּוֹרֶפֶת עֲלֵיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח. אֲבָל זִקְנֵי תוֹרָה אֵינָם כֵּן אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהֵם מַזְקִינִים דַּעְתָּן מִתְיַשֶּׁבֶת עֲלֵיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה:

אומר כל שבים המגלה במעמד יום ראשון.

(פרה פרק ח) כל הימים כמקוה. שנאמר ולמקוה המים קרא ימים. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר. הים הגדול כמקוה. לא נאמר ימים. אלא שיש בו מיני ימים הרבה. רבי יוסי אומר. כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת:

נדה פרק המפלת תָּנוּ רַבָּנָן שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים הַוָּלָד דָּר בְּמָדוֹר הַתַּחְתּוֹן. אֶמְצָעִים הַוָּלָד דָּר בְּמָדוֹר הָאֶמְצָעִי. אַחֲרוֹנִים הַוָּלָד דָּר בְּמָדוֹר הָעֶלְיוֹן. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לָצֵאת מִתְהַפֵּךְ וְיוֹרֵד. וְזֶהוּ חֶבְלֵי לֵידָה:

בקשה ליום שלישי

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. לְטַהֵר בְּעִיּוּנַי וּלְכוֹנֵן מַעֲנֵה לְשׁוֹנִי. וּלְטַהֵר מַחְשְׁבוֹת לְבָבִי. וְהָיָה עִם פִּי בְּעֵת הַטִּיפִי(א) וְעִם לִבִּי בְּעֵת מַחְשְׁבִי. וְעִם יָדַי בְּעֵת מַעְבָּדִי. וְעִם רַגְלַי בְּעֵת שְׁבִילַי. וְאַל אוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְשֶׁלֹּא כִּרְצוֹנֶךָ. וּגְעוֹר בְּשָׂטָן לְבַל יִשְׁלוֹט בִּי. וְעָזְרֵנִי עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ. וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעִים. וְאַל יִשְׁלוֹט בִּי יֵצֶר הָרָע: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁרְצוֹנִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. אֶלָּא שֶׁשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִיסָה(ב) מְעַכֵּב. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. שֶׁתַּשְׁמִיד וְתַכְנִיעַ יֵצֶר הָרָע מִמֶּנִּי. וְהַרְחִיקֵהוּ מִמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרַי. וְאַל יְבַטְּלֵנִי מִדְּרָכֶיךָ הַטּוֹבִים. וְתֵן בְּלִבִּי יֵצֶר טוֹב לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ

פרש יהיה בארץ. עדיין לא היה בארץ: ועמדו על פתח קרקע. מפללים למי גשמים. כדכתיב כי לא המטיר. עד שנברא אדם: כיתנא. זרעים: היינו דר"א [חולין ס] שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים:

מטורפת. לשון נטול הדעת: שפה. דבור: לנאמנים. הם הנביאים נאמנים. ומתהרים לדבר נכוחות. וכמלה. מגזרת מלה:

וטעם. הוא השכל. והבינה בענין הלב: בישישים. נקרא הזקן ישיש. מלשון יש. לפי שעמד שישית בו ימים רבים: חכמה. שנקראת כמו בן תוכיח. על שם הישות. לפי שהיא נמצאת לעולם. כי כל היום יחזור עליו. והתורה והחכמה העמוד ביצותה כל ימי עד. כמו שקדמה לעולם. כך היא מוזגת. ואינה נעדרת כהעדר העולם:

כמקוה. לכל הני מילי דקתני בסיפא. וגם אין מטהרין בזוחלין. דאין מקוה מטהר בזוחלין. אלא במכונסין. דכתיב אך מעין. מעין מטהר בזוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין: ופסולין לזבין. דזב בעי מים חיים. דכתיב ורחץ את בשרו במים חיים (ודין מצורע נמי צריכה מים חיים. עמ"ש בס"ד בש"י סי' פ"ח): ולמצורעים. דכתיב מים חיים אל כלי: הים הגדול כמקוה. לא קרא הכתוב מקוה אלא לים הגדול. דהיה שמתני קרא במעשה בראשית. ששם נקוו כל מימי בראשית. ולא נאמר בלשון רבים. אלא לפני שמעורבים בו מיני ימים הרבה. שכל הנחלים הולכין אליו. וי"ל דלא אתי למעוטי אלא ימים קטנים. שאין להם חבור עם ים אוקינוס. כמו הים הכספי. והדומים לו בא"י הים המלח וים כנרת וזולתם הסגורים בארץ. ולא יש בהם מיני ימים אחרים. אבל הים האמצעי. ודאי איתו מוצא מהכלל. כי הוא ההם ים הגדול של תורה. גם נאחז עם האוקינוס המקיף.

ואנ"ל שכל המים הנאלים לד' רוחות העולם. שהם עצמם מקראים אוקינוס לכל מד. ועמ"ש בלא"ש שילהי ברכות ובמו"ק בס"ד:

במדור. התחתון. בגמרא יליף לה מקרא. דכתיב רוקמתי בתחתיות ארץ. דמדמי ליה לזרע הזרע בארץ. בתחלה שרשיו למטה. וגדל כלפי מעלה. וי"ל דהכי הוא פירושא דג' מדורות הללו. דכתיב אין שם תינוק מחילות. ואינו מעתיק דירתו בחלוף זמנים הללו. אלא בבחינת גדולו. ר"ל שבתחלת הויתו הוא מלמטה בקומה זקופה. והולך ומתגדל (כדרך שעומד האדם על הארץ. וראשו למעלה) נגד פליטתו של אמו. הבלא התבוע שעלר בבטן אמו כפוף. ר"ל רגליו למעלה וראשו נגד הארץ למטה. כדרך שיוצא לאויר העולם. שראשו בא תחלה. הודיעך שאין כך דרך יצירתו. כי נראה עמידתו בזקיפה כמו כאן. חוה מרחמי שמים עליו גם על אמו. שיעמוד נגד שלא יזיקנה בבכיתם רגליו באיברים פנימיים. אבל על כרחו צריך הוא להתהפך בעת לידתו. כדי שיצא ראשו בראשונה. שאם יצא ברגליו תסתכן אמו עמו. והמדורות המחברות מחדשות אליו בסבת גדולו. שבכל פעם שמגיע לגלים גדול חדש. ראה מדור הדש. מה שלא ראה קודם. בהיותו עדיין קטן. שלא הוצרך לו מקום גדול. ולא הגיע לגבול הזה'. ומ"ש מג"ח לג"ח. לפי שמשך זמן כזה הוא הכרת השעור. כמ"ש מהמשנה דהמר על כן כל ג"ח צריך הוא להחזיק מקום גבוה יותר. שמקרא מזהר בפ"ע. בהיות שינוי מקומו ניכר בגדל: וזהו חבלי לידה. מלבד הצירים. שהם לער האירים והדלתות שבאשה. שנפתחין ביותר. וההבלים הם מכחוב אחר. מחמת הסוף הסכרתי. שצריך לרחוב לו המקום בבטן שיוכל להתהפך מצד אל צד כארכו לרוחב הרחם. שבתחלה ומתפשט ונמשך ההבל ע"י תנועה זו הסמוכות. שגורם לו כלא נוסף:

(א) דבורי. (ב) יצה"ר המחמץ העיסה, שהוא חומר הגוף האדם, שנגבל עפרו כעיסה ׃

ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם . וקבל תפלתי ככתוב . שמעה תפלתי יי ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי : ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך : ושמע תפלתי כי אתה שומע תפלת כל פה : ברוך אתה שומע תפלה :

בקשה לתרת מעין יורדת סוס על דרך הקבלה :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן עורך שולחן לבריותיו : גלית ארץ ביום זה . ומלאת פני תבל תנובה לתת חיים לעם עליה ומזון להולכים בה . שתמציא בררחמיך הרבים מזונותינו לנו ולכל עמך בית ישראל . ותזמין פרנסתנו שלמה ועל דרך כבוד כדי שנוכל לעבדך בלבב שלם ועל יעכב עלינו שום חטא ועון ואשמה לפרנסתנו . ותציל כל הולכי דרכים ומדברות מעמך ישראל מחיות רעות ומכל פגעים רעים ומכל שטן ומכף כל אויב ואורב על הדרך כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגלך : ואנחנו וכל עמך בית ישראל בכלל הרחמים . כי אתה שומע תפלת כל פה : ברוך אתה שומע תפלה :

מעמדות ליום רביעי

יום ד' בית שמוש . בו מתאר ביחוד מאמר מיעוט הירח בב' דרכים .

תורה ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים : והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן : ויעש אלהים את שני המארת הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים : ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ : ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וירא אלהים כי טוב : ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי :

יהי מאורות . ע"ד הפשט . אלא יהי בלשון יחיד . מפני שאין אור שניהם אלא אחד . ולפיכך ג"כ מארת חסר כתיב . שאין המאור המיוחד אלא אחד . כי הלבנה . אין לה אור מעצמה (כי היא גוף עב חשך וכהה . אלא לקבל האור כמתנוצץ אל עבר פניה) רק מה שמקבלת מהחמה . עוד אמרו טעם שהכרזן הינה מארות . אבוס שההכרזן דבוק ברביעי . שבו נתלית אסכרה . שלכן היו אנשי מעמד מתענין ומתפללין בו שלא תפול בתינוקות . שהיא קללה לעולם . חסר מארת . מארת ה' בבית רשע . ונראה שנולד זה החולי (פנה על נה"ר) מחמת קטרוג הלבנה שהיה בו ביום . שתלו במאורות ברקיע שנברא בו . שממנו תולדת מחלוקת ברלשונה . והיה סיבה לעורר מחלוקת ב' הבנים . לכן אין מבדילין גם בד'. כמו בב'. אע"פ שהיתה מחלוקת א לש"ש . כמ"ש בס"ד בביאור כמאמר . ודעת הרמב"ן ז"ל . שהיה האור מבחם שמש . ולא כאור להתהוות כל ג' ימים הראשונים . ולדעתי היה נותן ג"כ מתכונת הרקיע . ועמ"ש בס"ד בהגהת פ' בהורה לרמב"ן : ברקיע השמים . ירצה לפרשו של גלגל היומי . שהוא הרקיע המיוחד לכל גלגלי המאורות והכוכבים . שכולם יחד עמו בתנועתו . המתמדת להפסק הראשונה סעמית. וזהו שהודש על דעתי ברביעי . כי מאז שהחילו התנועה השנייה . והוצרכו לשתי תנועות הפכיות . בעוד שכבר היו עושין הקפה יומיית בעלמן . בלי שום מכרית . ועתה אלה מהלך היומי . בגלגל מיוחד . שהוא רקיע כולל כל השמים במהלכן . והם הולכין לדרכן אחורנית במהון . ומה שקרא כאן מאורות . עם שקראו ג"כ אורים גדולים . הוא נבחנם הכלילן .

ויגלה פעולתן לגלתו . למה שהם מאירים לעולם כתהבק . זה דעתי ע"ד הפשט . ועוד נ"ל בדרך הסוד . שבעל הזוהר מבין על אורם הראשון הגנוז שהיה גדול מאד . והיו קורין אור הפנים . ומרביעי שנתמעטו נקראו מאורות . פירושו מגלים מאור הלבן ונובלות של האור הגנוז : לאותות . אותות עליונות הנולדים ממהלכם . ומשפטי המבטים הנלקחים מני"כם ומערכתם . כמ"ש מאותות השמים אל תחתו . כי יחתו גוים מהמה . ולמועדים . עתי השנה . וקבוע על ידיהם מועדי ה' בזמנם . חגי האביב וקציר ואסיף : ולימים . לצורך מצות התלויים ביום (כק"ש וציצית מילה וטבילה והטמ' והדומים) ובמספר ימים . כגון מילה . והרצאה דקרבן . וכמועדות : ושנים . למנות שמטין ויובלות . ושני עבד עברי . ולמקדיש ולמוכר בדה . ולעיר חומה . ולמעברות . ולאותו יקום גדול למצוה ולעונשין . ולדיני מו"מ . ולערכין וזולתן : והיו למאורות . כתוב מארת לנוח קרא לוהן מאורות שהוא כמו מאירות . כי כן שבו ע"י הלייתן ברקיע השמים כנ"ל . שבזה תלה פעולת הסקרם להן : להאיר על הארץ . כי למעלה אין צריך לאורה בלבם : הגדולים . עיין בפי' ההגדה דפ' אלו טריפות : ואת הכוכבים . ברבה נבראים לשפים דעתה : ויתן . מתנה . נתונים הם מאת ה' לתועלת התחתונים . נברם זכו ליצמח בשכר מעשיהם : ולמשל . נתן להם ממשלה בשפלים בהויה ובהפסד . כמו בממשלת היום יצמיח ויוליד ויגדל הדברים החמים והיבשים . והלבנה תוסיף הם בממשלתו בלילה נמים ובקרים ובלחים . וכמ"ש המ"י נפרשם צאת הגרשה :

א) גידול פרי תבואה .

ירמיה לא כֹּה אָמַר יְיָ נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם חֻקֹּת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַלָּיו
יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ אִם יָמֻשׁוּ הַחֻקִּים הָאֵלֶּה מִלְּפָנַי נְאֻם יְיָ גַּם זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִהְיוֹת
גּוֹי לְפָנַי כָּל הַיָּמִים׃ כֹּה אָמַר יְיָ אִם יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמָטָּה גַּם אֲנִי
אֶמְאַס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נְאֻם יְיָ׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְיָ וְנִבְנְתָה הָעִיר לַייָ
מִמִּגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד שַׁעַר הַפִּנָּה׃ וְיָצָא עוֹד קָו הַמִּדָּה נֶגְדּוֹ עַל גִּבְעַת גָּרֵב וְנָסַב גֹּעָתָה׃ וְכָל הָעֵמֶק
הַפְּגָרִים וְהַדֶּשֶׁן וְכָל הַשְּׁדֵמוֹת עַד נַחַל קִדְרוֹן עַד פִּנַּת שַׁעַר הַסּוּסִים מִזְרָחָה קֹדֶשׁ לַייָ לֹא יִנָּתֵשׁ
וְלֹא יֵהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם׃

תהלים צד אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים׃ עַד מָתַי
רְשָׁעִים יְיָ עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ׃ יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ עַמְּךָ יְיָ
יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ׃ אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב׃ בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ׃ הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט׃
הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת׃ יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל׃ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ׃ לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת׃ כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ
עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב׃ כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב׃ מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים
מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי׃ אִם אָמַרְתִּי מָטָה
רַגְלִי חַסְדְּךָ יְיָ יִסְעָדֵנִי׃ בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי׃ הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר
עָמָל עֲלֵי חֹק׃ יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ׃ וַיְהִי יְיָ לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי׃
וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ׃

אומר רבי נחוניא תמלא במעמד יום ראשון .

(ארפיס ברכות ס"ב) מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה . מענה רך משיב חמה . ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק

רוגע (כפלם לגזקה . אולי הוא גם מעמו . כמו שכתוב בס"ד בהגהת פי' שבאלים כתובים) שובר ומוחץ : ויהמו . ואם כמו גליו . אע"פ כן השקיטם . ובקע הים לפני ישראל . ואומר אני . שגם זאת הפסוק יפורש עד"ז . נותן שמש לאור יומם וגו'. ר"ל עם היות גבול שם הש"י לשמש למשול ביום ולירח בלילה . כמה ככר שינה סדרם והעמיד החמה למרע"ה וליהושע . באופן שהאיר כשמש את הלילה : גליו . נקראים גלים . לפי שמתגלגלין בתנועתם . או לפי שנגבהין בעיגול כגל אבנים : אם ימושו . החוקים האלה . כל הימים . גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים . אבל כמו שלא משו החוקים האלה . כי אם לזמן מועט (וגם זה לא נעשה אלא בשביל ישראל ולטובתן ותועלתן) ככה לא ישבתו ישראל וגו'. כי אם לזמן . אך לא כל הימים . כי אי אפשר שנשכחם לעולם . כמו שהוא מהנמנע שימושו החוקים האלה כל ימי עולם : אם ימדו שמים . שהם נטוים כיריעה : ויחקרו מוסדי ארץ . לא הזכיר בארץ מדידה . כי היא מדודה . שיהא אלפי פרסה . ואפ"ה אלכסונה הרי אלפי . אך חקירת מוסדיה . על מה אדניה הטבעו . אינה תחת יד השגה אנושית : על כל . עונות ופשעים אשר עשו . וכמו שהקודם אינו בגדר האפשר . כך הנמשך בלתי אפשרי . שיהיו נמאסים עם כל מה שעוו ופשעו . וזו הבטחה גדולה ונוראה עצומה ותקוה טובה לישראל . אין כמוה בכל נחמות הנביאים ויעודיהם הטובים . והבוכה [illegible] על רוב חטאת אבותינו . ואומרים לנפשינו אין ישועתה לנו באלהים סלה . וכבר הקדים הש"ת לנחמנו . להיות מגן בעדנו . ישוב ירחמנו . יכבוש עונותינו . וירים ראשינו . וישא פניו ויחננו : באים . קרי ולא כתיב : הפנה . הזוית : גרב וגעתה . מקומות ידועים קרוב לירושלים : הפגרים . העמק שנפלו שם פגרי סנחריב בבואו על ירושלים : והדשן . מקום שפך הדשן מחוץ לעיר : השדמות . שדות :

ערום ביראה . להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו . כענין שעשה יואב בעקבה (ועם זה ישקול דבריו לבל ישגה בלשון כמוהו . ויזהר בדבריו ובתשובתו . שלא יארע לו כמו שאירע לאסכן סכהן . ולאנטיגנוס . שלא ישתו תלמידים מים הרעים . ויסתכל יפה בכל גדרי ענין המעשה לש"ש . שלא יקרה לו כמו לאחיה השילוני [סנהדרין קב] . וכאבנן רמאה [דברים פ' מד] וכן לא יהא חסיד שוטה . גם לא יענה כסיל כאולתו פן ישוה לו . ואל יאמר דבר שאינו נשמע אפילו בדבר יראה . כמש"ה אל תוכח לץ . ובאזני כסיל אל תדבר . פן יבוז לשכל מליך . והתבונן שכל . והשמר שלא תצא תקלה מתחת ידך . ולא תהא יראתך כסלתך . בהטלת אימה יתרה אפילו לש"ש כידוע ממה שאירע לאדם גדול . ובשעת עדה כמו בע"פ ועי"ט . לא הסמיך על בני ביתך באיסורין . ובדיני ממונות הערים מאד . להוציא דין מרומה לאור אמת לאמתו . כמעשה שהמע"ה עם הילד [מכות כג] ור' בנאה [ב"ב נח] . וכגון מר זוטרא בכסא דכספא [ב"מ כד] . ואביי גופיה . בד"ז דרות ליס פלמה [ב"ב קס] שדנו על אומדנא באיסורין ובכלל . ובתחבולות בני אדם . הזהר שלא תכלימם ברבים . והתחכם נרדיפם השלום כדרך שעשה אהרן הכהן . שהיה אוהב הבריות . ומקרבן לתורה ומתכבן לאהבן שבשמים . כללו של דבר כל ערום יעשה בדעת כל מעשיו באופן שיגליהו ויעשו פרי טוב ביראת ה' כל היום . כדי שיהא אהוב למקום ולבריות . שיקבלו דבריו בעניני יראת שמים : ודברי חכמים בנחת נשמעים . ולפעמים הרבה עמך כנום בפנין ומקום הצריך אמר הדע שיועיל . ופעמים בשיפה וזרוק מרה בתלמידים למי שראוי . ברמיזה . שבט לגו חסר לב בתורמי' וחנוך לנער ע"פ דרכו . לבפחידו או לשמחו . כההוא מקרי דרדקי . ושכל לפי האדם ושנינן . ישמע חכם ויוסיף לקח . ונכון שהבולט ינהג להפיק רצון מה'. על כל דרכיו עיניו יפקח : מענה רך . ולא יתחזק בקטטה . וילמוד מבורא בויכוחו עם הלבנה על קטרוגה : ועם כל אדם . אפילו עם נכרי ראוי ויקח מוסר מן השמש בגבורתו להאיר לטובים ולרעים בשוה :

אורחם

כרי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק:

ברכות פרק תפלת השחר תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו תלמידיו. רבינו. למדנו אורחות חיים ונזכה לחיי העולם הבא. אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם. ומנעו בניכם מן ההגיון. והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים. וכשאתם מתפללים. דעו לפני מי אתם עומדים. ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא: וכשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו רבינו נר ישראל עמוד הימני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה. אמר להם אלו היו מוליכין אותי לפני מלך בשר ודם. שהיום כאן ומחר בקבר. ואם יכעוס עלי. אין כעסו כעס עולם. ואם יאסרני אין אסורו אסור עולם. ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם. ואני יכול לשוחדו בממון ולפייסו בדברים. ואף על פי כן הייתי בוכה. קל וחומר עכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקים לעולם ולעולמי עולמים. ואם יכעוס עלי. כעסו כעס עולם. ואם יאסרני אסורו אסור עולם. ואם ממיתני. מיתתו מיתת עולם. ואיני יכול לשוחדו בממון ולפייסו בדברים. ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחד לגן עדן. ואחד לגיהנם. ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי. ולא אבכה. אמרו לו. רבינו ברכנו. אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו עד כאן ותו לא. אמר להם ולואי. תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני שום אדם:

פאה פרק ח מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול. וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מהזקנה עד שיצטרך לבריות. וכל מי שהוא צריך ליטול

אורחות חיים. הנהגת חיי העוה"ז שתהא על ידיהם לחיי עוה"ב: ההגיון. פירושים רבים נאמרו בו. וכולם אינן נכנסין לאזן השומע לפ"ק ורגיל בו. אם על לימוד המקרא יותר מדאי. מפיק השמע זה בלשון הגיה. באלא ממש יתבאר הפסק. כי מקרא אינו דיבר הכתוב. והגית בו יומם ולילה. ואם נהגרה כן הוא שהפוסקים במקרא נלבד מדה והיינו מדה כמאמר חז"ל [ב"מ לג] שבכל שהגיה היינו למידת המקרא. כי לא באו רז"ל לעקור מצות ת"ת. ומפין להעמיסו בלשון הגייה. שהוא דבר אחר. ואם באנו לפרש פסוק כולהו. גם זה בכלל פי' שקודם ויקפה פלי ג"כ מש"ל. ועוד שבזה לא די בהוצאה קלה ומניעה גרידא. שבכר אמרו [קדושין עט] גדאי ומין יהשב. ומי שאמר שההגיה היא תחלת הלמוד בלי דעה והשכל. יקבל תשובתו כמו כן מהלמוד. מאחר שהוא מצוה עליה כל היום. גם מ"ש רז"ל בפי' [ע"ז יט] לעולם ילמד אדם ואח"כ יהגה. מעיד בבירור על הפסק. כי באמת אין ההגיה באמתית אלא דבור הלב בהבנה שכלית. וכמו שאמרו כתובים רבים. כאמרו והגיון לבי. והגות לבי. בינה הגיגי. ר"ל אע"פ שאינו מבטא יפה בשפתיו. אבל הוא דיבור פנימי שהוא בלב עמוק. ומ"ש המלפפים ומהגים. כ"ל פי' שהם המוכים לפלפל הג ק הלה. וכן כיוצה הגה שגה. באורן הגיונו אינו אמיתי כמו שכ"ל. אלא כדבור הזונים בלי מחשבות הלב. ולפרש על שיחת הילדים. אינו כמשמע הלשון. לא הסר א"כ פירוש מקובל והגון במלה זו רק מה שדתה שכותב בע"י. והיא חכמת ההגיון הידועה לפילוסופים. ההוקרת שפוט בין אמת ושקר. ויודעים בשם הגיון שהם. וזו לדעתי אמת ברור (כמ"ש בס"י ס"ס פ"א) וקראוה בשם זה ג"כ מענין הנ' (בהאכמה מהם להגדלה) בספ' פרד לפנות גדולים חקרי לב. אבל חז"ל הרחיקוה. לגודל סכנתה. כי רבים חללים הפילה. כנודע (עי' ס' חזות קשה. והנאו מספילוכופים המאמינים) לבין בדבריהם ימכם ויולא בספריהם. ומי הביא כל גרת הלפ"ז על ס' המורה. כי אם עונס רדיפתן אחרי ההגיון (עם היות כוונתו ז"ל רצויה לשמים) שאהרים קראוה מלאכה ולאיה חכמה אמיתית. כי בהרבה דברים לא תוכל עמוד נגד התוס והנסיון והקבלה הנאמנה. שאי אפשר להפחיסם. ונצרך ה' שנתן חלקם בתורה התמימה. לא יחסר לה דבר הכמה אמיתית להבדיל בין האמת והשקר. ע"י כלים אלהי'. כגון מבורם האבות ומדות שהתורה דורשת בהן וכללי המשנה והגמרא. והחכמה בעלי התלמוד המשערים האמת בעלם בלי מכשול. והולם לא אסר ללמוד אותה החכמה יונית לגדולי ישראל. להבין ולהורות מה להשיב לאפיקורוס. אבל נמנע זה מהקטנים קודם שימלאו כרסם מלחם ובשר התורה ובטרם יתבשל שכלם ותתיישב דעתם. לפיכך אמר ומנעו בניכם. ר"ל הקטנים. אבל לא"ס הגדולים תלמידיך עצמם לא מנע מטעם הנז': דעו. כי הכל לפי הכוונה. כמ"ש באורך בהקדמה. ובפתיחה לספר י"ח. אע"פ שבדיעבד במצות הדחק אין הכוונה מעכבת כמ"ש שם (פי' ח' הפכ"א ס' תכח): פטיש החזק. ישוק סלע ד"ת לכמה טעמים: עמוד הימני. שני עמודים העמיד שהמע"ה באולם. שם הימני יכין והוא הכתוב. אלא מדמה ריב"ז. בהיותו עמוד נכון לבית ישראל השען עליו. ואיני יכול לשחדו. אע"פ שכתוב ושוחד (יכפה) בחיק חמה עזה. וכן ימלים לפייסו בדברים. ככתוב קחו עמכם דברים. והא דכתיב ולא יקח שוחד. ההוא ודאי בעומד בדינו מיירי. וח"ו לומר כן ריב"ז אפילו הוא על עצמו. אף כי קרוב למיתתו. עמ"ש בס"ד בענין זה בלח"ש סוף פ"ח דאבות ויעש לך: ולא עוד. אפי' לא ימיתני מיתת עולם. מ"מ אינו מהפלא שיבכה מאימת מות שבעל עליו. כי מ"מ לבו דואג מעונש גיהנם. אף אם אינו תמידי. וי"ל גבול י"ב חדש: עד כאן. ולא יותר תהא יראתו של הקב"ה: ולואי. מי יתן והיה לבבכם זה ליראה ה' כיראה מן האדם. לפי שראיית האדם מוחשת ויכול להסתר מפניו. משא"כ במוראת שמים. שאין מקום להסתר שם פועלי און. ואם האדם ישים ה' נגד תמיד שרואה כל מעשיו. בודאי לא היה בא לידי חטא: מי שיש לו נ' זוז. עמ"ש בס"ד במהדורות לח"ש: ונושא ונותן בהן. דחמשין דעבדין שבין ממאתן (תבר א') דלא עבדין: לא יטול

ואינו נוטל. אינו נפטר מהעולם עד שיפרנס לאחרים משלו. ועליו הכתוב אומר. ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו:

אומר אלו הן מעמדות. כמ"ש במעמד יום ראשון. הנודר מן האור. אסור באורן של כוכבים:

אומר סדר הבדלות כמ"ש במעמד יום ראשון:

מגילה פרק בני העיר תניא שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול. במה הארכת ימים. אתו גוזאי וקא מחו ליה. סליק יתיב ארישא דדיקלא. אמר לו רבי. אם נאמר כבש למה נאמר אחד. אמר להם צורבא מרבנן הוא שבקוהו. אמר לו אחד מיוחד שבעדרו. אמר לו מימי לא קבלתי מתנות. ולא עמדתי על מדותי. ותרן בממוני הייתי. לא קבלתי מתנות. כי הא דרבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל. כי הוו מזמני ליה לא הוה אזיל. אמר להו לא ניחא לכו דאחיה. דכתיב ושונא מתנות יחיה. רבי זירא כי הוו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל. כי הוו מזמני ליה אזיל. אמר אתיקורי דמתיקרו בי. ולא עמדתי על מדותי. דאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו. שנאמר נושא עון ועובר על פשע. למי נושא עון. למי שעובר על פשע: ותרן בממוני הייתי. דאמר מר איוב ותרן בממוניה היה. שהיה מניח פרוטה לחנוני ממוניה:

כתובות פרק שני דייני גזירות הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין. תנו רבנן לעולם ידור אדם בארץ ישראל. ואפילו בעיר שרובה גוים. ואל ידור בחוצה לארץ. ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל הדר בארץ ישראל. דומה כמי שיש לו אלוה. וכל הדר בחוצה לארץ. דומה כמי שאין לו אלוה. שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. וכי כל שאינו דר בארץ ישראל אין לו אלוה. אלא לומר לך. כל הדר בחוצה לארץ. כאלו עובד גלולים. וכן בדוד הוא אומר. ועתה ישמע נא אדני המלך את דברי עבדו אם יי הסיתך בי ירח מנחה ואם בני האדם ארורים הם לפני יי כי גרשוני

נוטל. לוקח שכחה ולקט ופאה ומעשר עני: ואינו נוטל. כגון שדוחק עצמו במלאכה ומסתפק במעשה ידיו. אבל אם אין מספיקין לו ומצער עצמו. עמ"ש בס"ד גלגות פ"ב ופ"ג. וכי"ד סי' רנ"ה: אינו מת מן הזקנה. לא אמר כאן נפטר מן העולם כדלעיל. שזה מוכחת מפסוק נ"ל. דכתיב שונא מתנות יחיה:

הגדול. בחכמה. או שמא פ"ש שהיה גדול בזקנה. או לפי שהיה עשיר כדאמר מגדולהו בנכסים. וכה"ג מצינו כהן גדול בענין הנכסים. מיוחד במעלת העושר. וסימן מאכן [ר"ת שהם אברהם איוב ברזילי נבל]: גוזאי. פריסים משרתי ר' נחוניא הגדול: מחו ליה. הכהו לר' עקיבא. כסבורים שהיה קן בחייו של ר' נחוניא הגדול: סליק. ר"ע וישב לו בראש האילן: א"ל. ר' עקיבא לר' נחוניא הגדול: אם נאמר כו'. דכתיב את הכבש אחד תעשה בבוקר. ואחר שכתוב ל' יחידי. מה הוצרך לומר אחד (עמ"ש בס"ד בחלק הדרושים): צורבא מרבנן. ת"ח הוא שיודע לשאול כהלכה. שבקוהו. הניחוהו. ואל תגעו בו: מיוחד. מובחר השמן וטוב כמובא בעדר: לא עמדתי על מדותי. לשלם גמול רע למי שצערני: כי הוו משדרי ליה. כשהיו שולחים לו מתנות מבית הנשיא. לא היה לוקח: כי מזמני ליה. כשקראוהו לאכול בסעודה. לא היה הולך: לא ניחא לכו. אינכם חפצים שאחיה: אתיקורי דמתיקרו בי. מתכבדין בי במה שאני סועד אצלם. והנאתם היא ואין זו מתנה: המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים אותו. מניח מדתו ועובר עליה והולך לו: מעבירין ממנו. אין מדת הדין מדקדקת אחריו. אלא מניחתו והולכת: למי נושא עון. כ"ל דרישא דקרא משיב. ופירושא הכי הוא. דידוע עון קל משפשע שהוא במרד. ואת כבד. כתוב וכבד עליה פשעה לא הוכל שאת. אבל העון אינו משא כל כך. והכוונה באשיאות. לכן כתוב בו נושא עון (הוא אמתה קין וכי גדול עוני מיכבד מנשוא. אחר שלא נתכוין למרוד בקונו רק עון כנגד יש בידו. ולא יכבד נשאתו כמדת יו"ט)

אכן הפשע שבכוונתו אינו נושא. אבל מה עושה הקב"ה כי חפץ חסד הוא. עובר עליו ומניחו. ואינו מסתכל בו. אע"פ שעוונו כאבן כבד לפניו. לכך אמר בו ועובר. והשתא איכא למידק בקרא. אם על פשע עובר. עם שאינו כבד השא. על עון לא כ"ש. א"כ מה צריך לכתבו. מ"מ לא קייל לבו במדה. אלא לדרשה שם מי שנושא לו עון בלבד לקיחתו. אך לא פשע שאינו בנשיאות. אבל יש מי שעובר לו על פשע נ"כ. שאע"פ שאינו נושא. אינו מסגית בו ועובר עליו. וזו מדה אחרת יתירה על הראשונה. וא"ם כמאי מוקמת לה. הא ע"כ אין מדה זו אמורה אלא במי שיתאר מרעהו ועובר על פשע חברו. וזהו הראוי למדוד לו כמדתו לעבור כמו כן על פשעיו. וה"ם למי נושא עון וגם עובר על פשע. למי כו'. לפי שמדה כנגדו לא נעלה. והכי זה נמן. והכי לא עקריק לקרא מפשטיה לגמרי: ותרן הייתי. עמש"ל מעמד יום א' מגילה פ"ד: מניח פרוטה. לא היה צריך לראות יותר. מאחר שהברכה מתחלת בה. גם כתנאי לא היה צריך לחגתו רק לברכתו. וצריך דבר שתחול עליו הברכה בעין יפה. ראוי לדבר אסוך שמן:

הכל מעלין. אדם כופה אשתו ועבדו. לעלות עמו. ואם האשה אינה רוצה. תצא בלא כתובה. וכן כופין אותו שיעלה עמה. ואם אינו רוצה. יוציא ויתן כתובה. ועבד שברח ימכרו שם: אין הכל מוציאין. אפילו מנוה רע לנוה היפה: כמי שאין לו אלוה. לפי שישראל וא"י הם חלק ה'. וח"ל היא תחת יד שרי האומות. הילכך הישראל העומד בח"ל כאלו קיום מכלן ומכלן. עמ"ש בס"ד בהקדמה באורך: וכי כו' אלוה. הלא בכ"מ שגלו שכינה עמהם: אלא כו' כאילו עובד ע"ז. לפי שצריך להתפלל לבמשך השפע שם. שע"ז אמרו ישראל שבח"ל עובדי ע"ז בטהרה הם כמ"ש שם בס"ד: ירח מנחה. אקריב לפניו מנחה לכפר על עוני להסיר שנאתך ממני. ואם לא יריח בריח ניחח. בזאת תדע כי בני האדם הם. עצי בן אדם קדמאה. שגורמים להסית את האדם. על כן ארורים יהיו.

הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת יְיָ לֵאמֹר לֵךְ עֲבוֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְכִי מִי אָמַר לוֹ לְדָוִד לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. אֶלָּא לוֹמַר לְךָ. כָּל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ. כְּאִלּוּ עוֹבֵד גִּלּוּלִים. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׁרוּי בְּלֹא עָוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר וּבַל יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ נְשֻׂא עָוֹן:

(מיקון ע"ז פ"ס) אמר רב פפא. האי שמשא סומקתי היא. תדע דקא סמקא צפרא ופניא. והאי דלא חזינן לה כולא יומא. נהורין הוא דלא ברי:

עדיות פרק ח אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ וְרַבּוֹ מֵרַבּוֹ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר לְרַחֵק וּלְקָרֵב אֶלָּא לְרַחֵק אֶת הַמְקוֹרָבִים בִּזְרוֹעַ. וּלְקָרֵב אֶת הַמְרוּחָקִים בִּזְרוֹעַ. מִשְׁפַּחַת בֵּית צְרִיפָה הָיְתָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן. וְרִחֲקָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ. וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם. וְקֵרְבָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ. כְּגוֹן אֵלּוּ אֵלִיָּהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר לְרַחֵק וּלְקָרֵב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לְקָרֵב אֲבָל לֹא לְרַחֵק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר לְהַשְׁווֹת אֶת הַמַּחֲלוֹקֶת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא לְרַחֵק וְלֹא לְקָרֵב אֶלָּא לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם:

מנחות פרק התכלת תָּנוּ רַבָּנָן חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּבְּבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְוֹת. תְּפִלִּין בְּרָאשֵׁיהֶן תְּפִלִּין בִּזְרוֹעוֹתֵיהֶן. וְצִיצִית בְּבִגְדֵיהֶן. וּמְזוּזָה בְּפִתְחֵיהֶן. וַעֲלֵיהֶן אָמַר דָּוִד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וּבְשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס דָּוִד לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְרָאָה אֶת עַצְמוֹ עָרוֹם. הָיָה אוֹמֵר אוֹי לִי שֶׁאֲנִי עוֹמֵד בְּלֹא מִצְוֹת. וְכֵיוָן שֶׁנִּזְכַּר בְּמִילָה שֶׁבִּבְשָׂרוֹ. נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ. לְאַחַר שֶׁיָּצָא. אָמַר עָלֶיהָ שִׁירָה. שֶׁנֶּאֱמַר לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד. עַל מִילָה שֶׁנִּתְּנָה בַּשְּׁמִינִי: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּתְפִלִּין בִּזְרוֹעוֹ וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ הַכֹּל בְּחִזּוּק שֶׁלֹּא יֶחֱטָא. שֶׁנֶּאֱמַר וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק. וְאוֹמֵר חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:

(חולין ס׳ פריטא) רבי שמעון בן פזי רמי. כתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים. וכתיב ואת המאור הקטן. אמרה ירח לפני הקב"ה. רבש"ע אפשר לשני מלכים

כי שתים רעות גורמים: מהסתפח. מלהדבק לגור בנחלת ה': לאמר לך עבוד א"א. ע"י שהוכרח לגלות מא"י. ולברוח אל אכיש מלך מואב: שכן. הפסוק באלין אל יתרעם ויאמר גר לי המקום: חליתי. תכובד עול מעשה התלויות בה. כי יושביה נשואי עון: סומקתי. פי' כה"מ. דנ"מ לגודר מן האדום תו': נהורין דלא ברי. מאור עיניה אינה ברור כל כך. מתוך אור היום שנכהה עיניה. אבל לערב ובאין שהיום חשך ניכר אדמומית החמה. עמש"ע:

לטמא. פסול דממזרות: לרחק. פסול דכהונה. וכן הפסול: הל"מ. שהלכה זו הקב"ה למשה בסיני דור ודורשיו: וכהלכו שאין אליהו בא לטמא או לטהר כו'. לברר משפחות המטומטמות. לפי שהם הרים לע"ע. שהלכה היא משפחה שנטמעה נטמעה: המקורבים בזרוע. שהכל מחזיקין אותן בפסולין אלא שנתקרבו בזרוע. אבל משפחה שנטמעה מחמת שלא נודע פסולה. יניחנה בכשרותה: בית צריפה. כך שם המשפחה: ורחקה. הכריז עליהן שהן פסולין: בן ציון. גברא אלמא: ועוד. משפחה אחרת: וקרבה בזרוע. הכריז עליה שהן כשרין להתחתן בהם. והם באמת של כמוד הפסולים. אלא הזכיר שם המשפחה הפסולה בקרבה בן ציון בזרוע. כמ"ש שם המשפחה הכשרה. וללמדך כמה צריך אדם ליזהר שלא לספר בגנות של אדם. ולסיים מסה קלון. ואם כך בפסולין. ק"ו בכשרים: אבל לא לרחק. משפחה הכשרה שנתרחק בזרוע הוא מקרב. אבל אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע: המחלוקת. של חכמים בד"ת: והשיב לב אבות על בנים. שעתיד לומר בהק"ק זה מבני כמו של זה. ע"י שיעשה שלום, לישראל מהאומות. ולדברי ר"ש. אבות אלו התנאים ובנים אלו התלמידים. שיהא לב כולן שוה. לבססים לדעת אחת. והמחלוקת תדחה מפניו. ולדברי חכמים תדחה מפניו ולאחריו:

שבע ביום. תפילין שבראש ושבזרוע. ד' ציציות ומזוזה. הרי כאן ז'. ואע"ג דבשבת וי"ט ליכא. וגמ"ד [ממקום לו] שאין זמן תפילין וכן לילה. אפ"ה דייק קרא הכי. דביום שהוא שכל דאיכא ימים דבעי לגו מו'. מיכן ערום ממשום לא הוי אלא בבית המרחץ. אף ע"ג דבמטתו הוי נמי ערום מכולהו. משום שהיה כבחזי אר"י שצריך לשכב בס"ק. ועמ"ש בס"ד במו"ק סי' ל' לחזק הראיה דלא כמ"א. איברא איכא לדחויי דליכא ראיה משום. דבלילה אפ"ה דליכא שבע כדאמרן. ואפשר דהוי נמי ערום לגמרי. ברם ביום דביה מיירי קרא כמ'. לא הוה ראוה עצמו ערום כ"א בבית המרחץ: על המילה שנתנה בשמיני. וי"ל שהוא הדיוק. דהא לומר בהבל שהמילה היא ביום השמיני. א"כ על השמיני מיבעי ליה. אלא מאי שמינית. למנין שבע הם'. וכן הוא שמינית בסדר. שמצוה עליה א"א ע"ה אחר ז' מצות בני נח: בכל בחוזק. הכל וכל עומד בחזקת שלא יחטא: המשולש. ציצית תפילין ומזוזה: סביב ליראיו. שמסובבין במצות החשובות. שמקיפין אותם מכל צד: ויחלצם. מחטא:

ר"ש בן פזי. שהגדה שנזכרה כאן. יוצא מעשה מוסר השכל: ללמדנו דעת ומוסר להקטין עצמנו בעוה"ז. כי שכרם שלא נמשלה ללבנה וא"ל הקב"ה לכי ומעטי עצמך. כמ"ש רז"ל [חולין ס] על הפסוק כי אתם המעט מכל העמים. בשביל שאתם ממעטים עצמכם אהבתי אתכם. ועי"ז שאתם מקטינים עצמכם בעוה"ז שלא שלכם

שישתמשו בכתר אחד. אמר לה. לכי ומעטי עצמך. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעט עצמי. אמר לה לכי ומשולי ביום ובלילה. אמרה לפניו מאי רבותיה דשרגא בטהרא מאי מהני. אמר לה זילי למנו בך ישראל ימים ושנים. אמרה לפניו יומא נמי אי אפשר דלא מנו ביה תקופתא. דכתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. זילי לקרו צדיקי בשמך. יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן. חזיה דלא מיתבא דעתה. אמר הקב"ה

בלכם ודומה ללילה לכם. שמשלו לעולם הבא שדומה ליום. וזהי דרך המפרשים והבעל של דברים. והם טובים ונכוחים. אבל לא אתו י"ה בביאורה רק כדרך הפשט. והרשב"א ז"ל מתרץ גם מאחר שעיקר ענין החשבון של הלבנה. מהטעם שהוצרכה לקבל אורה מהשמש למה לא יצא אורה מעצמה. והדבר קשה לשמעו. כי הלא כל מעשי בראשית בצביונן נבראו. מה תלונתה על ה'. אחר שנבראתה כ"ה. גם מה אכפת לה כל כך שהקפידה אח"כ. ועוד כל עיקר תלונות מורה שנקטרגה על החמה ורעה עינה בו. והרי לכאורה הלא שלא כהוגן שאלה. לבטל או להקטין ממשלת המאור הגדול. מאחר שא"א לב' מלכים בכתר א'. א"כ מאי הוית דמאי דידך סומק טפי. ואיך נתרצה לומר שאמרה דבר הגון. ובאר המאמר לא הטעים טעמו כלל לבארו. ועדיין שאלה בו תמיהות רבות. שמתוך לייבאם לקרבם אל השכל כאשר יוכל שאת. גם שהוא עמוק עמוק מסתרי תורה הסתומים והחתומים. הדבר בו מעט בדרך קצרה קרוב לפשט הנגלה ונרמז בנעלם בס"ד והמשכיל יבין. ומהגל' ביום נ' אל הטעורות כסדר. הנה מ"ש א"א לב' מלכי' שישתמשו בכתר א'. אם בודאי כך הוא שאפשר לב' מלכים בב' כתרים. אבל לא בכתר א' לשניהם (ע"כ שאלה השואל להקב"ה איני יודע לה ענין) לכך אוציא הכתר. כי אין לו מקום בגבול לפי משמעו. ומעטי. מהו המיעוט. בלפי החמה אין ללבנה מיעוט עצמי כמ"ש בס"ד. ביום ובלילה. אין שמבול השמש: לא סגי דלא מנו ביה תקופתא. ידוע גרה עינה מאד בזולתה. צדיקים יקראו בשמך. מה ענין זה לזה. ומ"ט לא מתייבתא דעתה. הביאו כפרה עלי. לשון זה מרעיש העולם. ומה טיבו של שעיר ולמה בר"ח דווקא. ועתה יודעים שמעו דבר ה' יצא מפז מאיר כזהר. שנרמז בדברי החכמים והדורש שפותי זהב במשכיות כסף נגזר. ידוע מ"ש ח"ל [ב"ר פ' סג] גדול מונה לגדול וקטן לקטן. שישראל מונין ללבנה ולא להחמה. כי היא לממשלת היום של העוה"ז שמושלין בו רשעים ולא בעוה"ב שהוא כלילה (לגם. כי החושך יכסם. והוא למה לכם יום ה' הוא החשך ולא אור. רק לקטן כאותו יעקב הקטן כתן בתוכן. אליו יאיר) והנה דקדקתי בכתוב שאמר יהי לשון יחיד כמש"ל (וע"ש בס' שבותו של מקרא) ועוד י"ל והיו למאורות מיותר. ויהיו הול"ל. ע"ק להאיר על הארץ למאי אצטריך. פשיטא אם הם לאותות ולימים וגו'. שהם יאירו לארץ. כי לא השמים צריכין שודאי אין צריכין לגבל אלה. אך חכמת יורה דרכו כי בעל סדרם הלז יבאר שהמאורות בגו' מהוה. הם אורות עליונים עליונות שעלו ההולה במחשבה שיתמיד היחוד בהם. לכ"א יהי לשון יחיד (מהם בחינת אור הגנוז) הוא שאמר אח"ז והיו למאורות שהכל היו אחד. ונמלך אחר מחשבה במעשיהן של רשעים שאינן ראוין לכך. והוא שהולך לתלות בחמה גלגל מיוחד באור ומתרחק מהלבנה באופן שלא יחסיע עליה תדיר. כמו שלא נמשך היחוד למעלה נכנס עמו הגדול שבגרמו השקיל (דוק כלשונו שמסכים למ"ש האחרונים. שראו החכמים גם בחמה כו') שהב"ה כהמה התאוה שעשה לצרך העוה"ז (אחר שאינו כדאי להשתמש באור הגנוז כמתייחד. ונבהרה לאדם חמה כראויה לו. ותהיה נולד כמו כן מיעוט בתחתון. שא"א לקבל שעולת השפעה בענין אחר. שאם יתמיד הדבוק יכלה העולם. ע"כ גם א' נעוכה כמו שיבוא עוד בס"ד. אלא שמזאת הטובה שמחה נ"כ רעה לעת הדבוק שלא תתפרנס בשמחה כמש"ל) היא במושלה עליו. והלבנים שמים קדרום. הא: שחור אדום הוא (הוא חמה עזה נוקבא) סומקתי אדומה מדינן. חלקו של (אדום) בגדול בעוה ורלבונה. אמנם מאירה גם לקטן במקרה והזמנה (בהיות מהסברה לסקדים קליפה לפרי לפי הנהגת עוה"ז. ועל כן שלכי מלכים באדום לפני מלוך מלך לבני ישראל. וזהו להאיר על הארץ. שעם היות שני מאורות גדולים א' מושל בעוה"ז והאחד בעוה"ב. לא יעדרו שניהם מהאיר על הארץ היא כנסת ישראל בלי ספק (כמדע ליודעי חן. והיא המדה הנקראת אחרית בני' כאשר

(כבוד תוך סופן בתחלתן) ועטרה בראש צדיק) שלא תכלה תמיד ממשלת הגדול היולא רלשונה שעלה בעידנא דלגבי' קרי לאידך קטן מיבו בלאמת גדול הוא בזמנו. ואז נהפכה השיטה קרוי ראשון קטן מתחיך וגם מבואר אלני המדרש רבה בתמוה [ב"ר פ' ס"ג] בשאל הגמון מי תופס המלכות אחרינו והביא לו נייר חלק כו'. השגין ידוע בסתרי תורה דינקא לתרין סטרין אית שדה ואית תל"ק דם והבן וכבר רמזתיו. וזה סוד שנים אוחזים בטלית (סוד מקיף כנודע) זה אומר אני מצאתיה אית שדה אומר כי כולה שלי. וזה"ש שבא על נערה המאורסה. וזה אומר אני מצאתיה כולה וכולה שלי. יחלוקו. כי יש בה דין חלוקה. שהוא עץ הדעת טוב ורע. ויטול כל א' חלקו המגיעו. שהיא מטת הכדלה ומחלוקת לש"ש שלא יתהלל (ובמכתב אלהים כתרתי ענין מחלוקת לש"ש כדרך אחר, מ"מ למדנו מזה הסוד שבהן שניהם גדולים נקראין. לפי שעתו של כ"א. ושוין להאיר לארץ. שהיא ודאי הלבנה (שמקבלת אורה ע"י שניהם כאמור. וזמנו של זה לא זמנו של זה) ברומזה בכנסת ישראל בממשלה לאשה. וכתוב בה בעלונו אדונים זולתך. כהרעם הגביה דאיתתא לבי תרי לא חזיא. וזהי בענמה תלונה סרה (בשמעה שני מאורות הם להאיר על הארץ) וקטרוגה שנגד החמה ביטא בלי ספק (למען היות כחה דווקא ולבטל ממשלתה אם היה באפשרי) היות שלא רצה אלא בידעה שתפרד מבעלה כאמיתי שמש ומגן ה'. לא כמו שעלה בדעתה מתחלה בשמעה יהי מאורות דבר אחד. הוא שאמר הכתוב שמש ירח עמד. לא אמר וירח. ולא עמדו. כי יתאחדו ע"י השושבין (כי על כן עלו לזבול בשבילו) וכך היו התנאים מתחלה (על מנת שיהיה העולם כדאי) וראתה הארץ לעשות רצון קונה ולקיים תנאו הראשון. והיא לא נתרצתה מעולם להפרד ממנו כלל. אף כי לתכות בצל כנפי אור חמה עבדה ביאה עבד כי ימלוך וגו'. וטובתו רעה היא אצלה. ע"פ הדברים האלה נאה הירח הידוע למעלה בטענה חזקה: וכנגדה כנסת ישראל למטה. מהמת השתעבדה תחת ממשלת החמה. ערבונא שקלי מינה לא סבעה ולא הטאתה. ויכולה להיא לומר לבעלה איני חוזת ע"י אחר. ואיני עוסה עמו בטובה. והשיבה לכי ומעטי עצמך הכמה עמוקה יש בלשון זה. לומר שתמשך כן מעצמה בלי מכרית ותראה שהיא ברשות בעלה ולרצונה שמשמש אתה לטובתה ולתקנתה ותועלתה כמש"ל בע"ה מאחר שכך עלה במחשבה להיות דו פרצופין נפרדים (וזהו ענמו שגרמו ביאי מאורות ב' יחיד דייקא כפך מהגנת היתה וק"ל) ומתאחדים לעתים מזומנים ולא להתמיד ביחוד בלי הפסק בנתים וזה לסבות שתים. א' כדי להבמיע הבריה ע"י ירידתה. ועוד לטרך השפע על התחתונים כמ"ש לבלן בס"ד. אחר שלא זכו לקבלו בלי אמצעי והשתלשלות והתפשטות. ואין לך בדברים אלא לפי שעתן וזמנן. הנה כי כן יסד כתוך שנוכה הקטנה והכנעה לגדול בשעתו. וטוב אחרית דבר בעת בואת תרויהו שני דברים שלא יתקנא כל המושל בך ימשול והיה לו למכשול. לקיים ומלכותו בכל משלה. והשנית שמתוך ההמעטה והקטנה המתאדיית (שנעשית נקודה בלבד והיא שעמדה לה. עיין בס' הזוהר) אז יקנא ה' לארצו ויבקש אהבתה ויחזור ויבנה כבתחלה (עיין בס' הזוהר תרומה לאור פנים בלק) באופן שלא ימשך הפרוד בין הדבקים. וסוכתו הנופלת יקים. וגם לפי שא"א בענין אחר לנוכח שעה שיקבלו התחתונים על ידה השפע. וכל זמן שמקבלת איפה משפעת. לפי ענין עוה"ז. לכן הביאה הסלרת שהעבור מכנגד פניו זמן מה. והרי זה עבירה לשמה. וממקרה סירה כן מקרה הלבנה העומדת כאן אתם פה. ואולם להבין ענין מעוט הלבנה הנגלה להבכינוו עם דרך העולם אציג לפניך מ"ש בס"ד לגלות מ"ש בס' הזוהר על ספ' בכסה ליום חגנו. דהוא יומא דסיהרא אתכסיאת קאים עלמא בדינא. ואמרו המקובלים בסוד מיעוט הירח דלפי שאור הלבנה לא לה מאור השמש וכל זמן שמתרחקת מתמעט האור שלה. עד כי בסוף החדש אין לה אור כלל כי נתעלמה

הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח . והיינו דאמר ריש לקיש . מה נשתנה שעיר של ראש חודש שנאמר בו ליי . אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמעטתי את הירח :

אומר כל שבים המגלה במעמד יום ראשון .

בית פרק המסלה דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מַאי דִּכְתִיב אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יוֹדַעַת מְאֹד . בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם . מִדַּת בָּשָׂר וָדָם . אָדָם נוֹתֵן זְרָעוֹנִים בָּעֲרוּגָה . כָּל אַחַת וְאַחַת עוֹלָה בְּמִינָהּ . וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

נתעלמה מן השמש ונסתרה . לכן באותו פרק שלטה סטרא אחרא מאד כמ"ש בס' הזוהר במקומות הרבה לאורה לא דברו בזה כפי שנראה כי המוחש לא יוכחש . ואדרבה בהתרחקה ממנו היא מאירה . ובהיא בתכלית הריחוק שהוא באמצע החודש בעת הנגד אז היא בתכלית האורה המאירה אליה . ובשחוזרת להתקרב מעט בשאר מתמעט האור שלה זה ידוע לכל . ואמנם גם בזמן קורבתה לא נעדר ממנה האור כי אם בערך אלינו . אבל פניה המביטים למעלה באמת הם בתכלית האור אז . וי"ל כי הקטרוג הוא דווקא בעת שמתקרבת להתחבר עם השמש . כי אז היא באה לקבל שפע האור פנים בפנים מאירות בקירוב בשר . ואינה משפעת כי אין בסה האור שלה בעת ההיא וכל האור שלה על זאת עין הרעה צרה כהתכנס כבודה בת מלך פנימה . ומתקנא השונא ורבה שטמה (וכ"ה בס' הזוהר אמור ופנחס . דבהדהותי סטרא אחרא ואתדכיאת איתתא למעלה . ובעי למיהב שוחדא לסטרא אחרא לאתפרשא מנה) והכסילים שוהגים לטרף . משא"כ בעת הנגוד שאין האור שפע עליה . כי אם ברחוק מקום שאין שם דבוק עצמי ויחוד . לכך הכל יכולים ורשאים להסתכל ליהנות באור שלה . ומפני שהכל נהנין לאורה . ונהנית מן השפע שמקבלת אל צורך העולם בשלימות . ע"כ גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה אדרבה הכל חפצים ושמחים בכך . כי הוא להנאתם ולטובתם . באופן זה יובנו דברי המקובלים באמרם כי בסוף החדש נתעלמה מן השמש . עם היותה קרובה אל תכלית הקירוב והדבוק עם השמש . שמאיר אל עבר פניה בשפע גדול יותר מאשר ברחקה ממנו . (הנה שאין חום לאותו שולט בה . מפני עובי גוף הירח ועכירות חמרו . אין האור יכול לפלש אותה) אבל באמת אין שם מיעוט הירח בעצם . אולם ההפך הוא . כי אז באה לתכלית הגדלתה בבחינת עצמותה . ולפיכך מילוי הירח הנראה אלינו . הוא מיעוט עצמי בערכה . כי טוב לה אז בעת הדבוק . מעתה בעת הנגוד . שא"ל רק שפע מעט . אבל הוא הצריך לתחתונים המושפעים ממנה . ואלמלי היה אפשר . נוח לה שלא להפריד מן המקור שבו מקבלת שפע אור גדול לעצמה . אם לא שכך גזר עליה המעוט והריחוק . כדי שיקבלו התחתונים התועלת ההכרחי להם . הכלל העולה מזה . שיש שני אופני מיעוט הירח . והם נגדיים . כי המיעוט שבסוף החודש ותחלתו . הוא אינו מיעוט הנוגע לירח בעצם (רק במקרה מצד התעוררות כרגן מפריד אלוף) אך למושפעים ממנה . שהם נעדרים מאורה בעת ההיא . להם שייך הפגם בעצם . אבל היא אמנם בתכלית ההגדלה אז . ומיעוט שני הוא באמצע החדש . שאז היא במילוי עצמי בבחינת המושפעים מאור הבוא שקבלה . ונחשב למיעוט עצמי אליה . כי אינו דומה אור השמש המושפע עליה מרחוק כמו בקרוב . זה פשוט . אבל כל דעבד קב"ה לטב עבד . כי באמת יותר מזה טובת שניהם . ר"ל לירח ולמקבלי השפעתו . כי בהכרח שתפרד כפעם בפעם למען תוכל להשפיע למטה . ומה שא"א לה כל זמן דיבוקה שפניה פונות למעלה כאמור (וע"ז מתעורר הקטרוג כנז"ל . אע"ג שגם זו לטובתם . כי עי"ז מקבלת השפעה עצומה ותעש חיל להאיל השפעתה לתת טרף לביתה . והיא שאומרת להם להבקיעם . אל תראוני שאני שחרחורת . אל תחשבו שאני שחורה בעצם . לא תוסיף לה כח הארתה אליכם . כי באמת אינה אלא מחמת ששזפתני השמש שמביט בי בלי שום הפסק . והוא להנאתכם ולטובתכם לבעבור אשפיע עליכם אח"כ במדה גסה) וזאת שנית . שלא יתעלל המקטרג לעורר מדנים . והנה לפ"ז . בכל ר"ח שהוא עת דבוק הירח בשמש ולבנה בחמה ביחוד . אז הוא מקום סכנה מחמת הקנאה . לפיכך כדין אמרה הסביל שאמרתי דבר הגון לוי וטוב גם לשמש עצמו גם לירח . אמעט עצמי בשני מי שקטן ממני באמת . ולא עוד שאפילו הדבוק והיחוד הבא עי"ז לפרקים עומד בסכנה ובובל אחריות להפסיקו גם ח"ו . א"ל לכי ומעטי כו' . הבטיחה שלא תירא . כי גם אתה ממשלת היום הזה של חמה . עת שלט האדם באדם לרע לו . הוראת שעה היא לקיים ומלכותו בכל משלה . וכ"ש שממשלי בלילה שלו . ועליך יזרח ה' וגו' יסף לפסוק אורו . א"ל שרגא בטיהרא . איכה מרעה נזכרים כלנו . סוף כל סוף עכשיו אין נר אורה לו ואור תבך היום . לימנו בך ישראל יומי ושני . דקיי"ל אין מונין ימים אלא לחדשים . שנא' עד חודש ימים . וכן שנים שמונין ישראל (אפילו שמונין למלכי אוה"ע) אין אלא שנות הלבנה . וגם העיבורים שעושין להשוות שנת החמה . מכלל חודש הן נעשין . להורות שהיא מובלת בחמה . לפיכך פ"א כשיצאה חמה עזה בעולם . ובקשו לקבוע נגיב בארץ להניכה ולהקימה על עמדה . לא היתה אדומי כלו . והתחכמו בעלי הסופות וקבעוה בירח שמת בו אהרן . עם היות בו תוקף ממשלתו (שבו עלה אריה מסובכו . ומאב בבית) להתיש כחו . א"ל איהו נמי לא סגי דלא מנו ביה בתקופתא . לחשב שנות החמה לחזק כחה וביחוד רמזו לר"ה חג שאחותם מתכסה בו מרוב הדינין שמתעוררין בו בתקופת השנה . תקופות הימים שבאין בני האלהים להתיצב על ה' (נגד ניב שבארץ) כד"א יצאו נכרים . לנתבע דינא ולאנעל' כתות . דינתך אהתקף בדינוי וקרי לעשו לאטעמי ליה מתכשילי דעלמא . ויראה לנפשה מי יקום יעקב . כי קטן הוא היום ההוא לעמוד נגדו . א"ל צדיקי ליקרו בשמך . קוראי בקול ה' שובר ארזי לבנון . הקול קול יעקב . הוא קול שופר דכליל מרוחא מיא ואשא דמתחבר אליה . והוא אימת קטן על גדול . שמפחדו מתערבב . וכן מפני דוד הקטן שמלכותו כירח יכון עולם . צדיקים ירשו ארץ . צדיק יסוד עולם . הולך ואור עד נכון היום הבא . בתוך כך המה מאירים לא כאור שמש . זש"ה יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח . עד שאין ירח ניכר מרוב שלום בית . כמ"ש בס' הזוהר [פנחס ד' רנ] דמנו לאימא כגי אזערת גרמה . עד דלא אשתאר מנה אלא נקודה חדא . ובזה נכללת ביוסף הצדיק (בסוד לבנת הספיר) המגין עליה שלא ישתכל לה עמו בעין רעה . לכן לא תירא לביתה . כי ירבה שלומה כשאר הצדיקים הקוראים בשמה . הבוכים אותה ונודרים פרנסתם . שלא יחסר חדוש אורה . כדי שיתקדש החודש בזמנו . הזייה דלא מיתבא דעתה . משום דביתא מיתבא יתיב . ואינה בזמן דהביאו צדיקים כיעקב ודוד . המיישבים דעתה . אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה . איש כפרת חטא ועון תלינה . אלא לשון קנוח והסרה . כד"א אכפרה פניו . ומתרגמינן אנחינה לרוגזיה (ועלי . כמו בשבילי) והיינו להכיר ולהסיר המקטרג . המטיל זוהמת קנאתו . כמ"ש בס"ה דמש"ה יהבין ליה שעיר ואתפרש מנה . כדיתבא יומין דמנין דדכיו . ובאה להתחסה לפני המקום . כמו המתחטאת על אביו (ענין געגועין) זהו לחטאת לה' . לא לשון חטא ח"ו . גם כולל ענין נקיון וטהרה . כמו הכהן המחטא . וחטאו המזבח . לכך כתונה שע"ר בכל ר"ח . שלא יעורב שמחת דיבוקה (כי ביום החודש יפתח שער הנגוב . השפתח בשבת וי"ט מאליו מחמת שאין שם שטן ואין פגע רע . ובר"ח השער סגור והגן נעול . שיתעורר קול שופר כנז"ל . לכן אינו מועיל . בר"ח דווקא בר"ח לבדו . שהוא עת חדוה ומעוהד ג"כ להתעוררות בעל דין . אך אין בו תגבורת הדינין כל כך . ויוציל את נסייסו בכך . לכך נתייחד ר"ח בזה) יתנו לו במה להתעסק . שסיר את רעהו יקרא . וענין רעה סרה . באופן זה יוגמר התקוי ותופע נהרה . הצריכה אחר המיעוט ותשלום הכפרה. ברוך המגלה סודו ליראיו ותעלומה יוציא לאורה . כל הכס לב יבא ויקח לו דוגמא וצורה . משכנו ותוכיחו להלביש האגדות המנורות בבגדי רקמה וכל אבן יקרה . לקחת מוסר השכל שלא להתגאות בעולם שאינו בעצם מעיקרא . ואין גבהות לפני המקום לא אסגי אלא לזעיר ורבא ישתעבד לזעירא . וכה"א מי יקום יעקב כי קטן הוא וגו' . וכתיב והשארתי בקרבך עם עני ודל (נכנע) וחסו בשם ה' לא יבטחו בעושרם הרב ככסף וזהב אשר אתם במדה יתרה . והימר כי יבא כנהר צר וגו' ובא לציון גואל בימינו במהרה . אמן כן יהי רצון :

הוא צר את העובר במעי אמו. וכולן עולין למין אחד: דבר אחר. צבע נותן סממנין ליורה. וכלן עולין לצבע אחד. ואלו הקדוש ברוך הוא צר את העובר במעי אמו וכל אחד ואחד עולה למינו:

אם בא לומר אחר כך פ' קרבנות יחד עם נדבה או של כפרה. ימלאם במעמד יום ראשון. ואומר זכירות הכתובים שם:

בקשה ליום רביעי

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתשים חלקי עם יושבי בית המדרש ולא תשים חלקי מיושבי קרנות. ותצילני כל ימי מלכות בעצת רשעים ומלישב במושב לצים. ותן לבי נשבר ונדכה ושפל רוח לפני כל בני אדם. ולמקללי נפשי תדום. ושמרה לפי מחסום שלא אחטא בלשוני ולא אשיב חורפי דבר. ואתה צורי היה מגן בעדי שלא תוכל שום בריה להזיקני. ויחד לבבי לאהבה וליראה את שמך. עד אשר יהיו דרכי מתוקנים נגד פניך. ועזרני לנצור עדותיך בכל לב. ונחני באורח מישור. וגל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ומלא כל משאלותי במדה טובה ישועה ורחמים. ודרך שקר הסר ממני. והעבר עיני מראות שוא. וכוף את יצרי להשתעבד לך ולעשות רצונך כל ימי חיי. והיה עם לבי לעשות חקיך. כי עמך תוצאות החיים ובידך רוחי ונשמתי להטות לבבי לרצונך. יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שיכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך והתנהג עמי במדת החסד ובמדת הרחמים והוכח נא עלי. וזכני לראות באור החיים וללמוד וללמד ולשמור ולעשות ולקיים את כל חקי רצונך ולהדבק עם יראי שמך. ותן לי חיים ארוכים וטובים וקבל תפלתי ועשה בקשתי ומחה והעבר פשעי מנגד עיניך כאמור אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור. וחנני ושמע תפלתי כי אתה שומע תפלת כל פה. ברוך אתה שומע תפלה:

בקשה אחרת מעין יולדת סוס על דרך הקבלה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו יוצר הכל אחד יחיד ומיוחד בפי כל. תולה עולם בזרועו באשכול. חפץ ויכול. שתציל עמך ישראל משכול ולדות. ואסכרה שתלית ביום זה תשמור ממנה תינוקות של עמך בית ישראל שלא תפול בפיהם. ותגדלם לתורתך ותחן עליהם ברחמיך. כדכתיב וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. כי אתה שומע תפלת כל פה. ברוך אתה שומע תפלה:

מעמדות ליום חמישי

יום ה'. מנה. דביר סתיר חלי קם על בית מדעים. בו מטלר מסות הפילוסופים והחבולוחס:

תורה ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים:

למין א'. זרע האב והאם נעשים בריה אחת: צבע. כמה סממנין צריך לצבוע בתור. קליפת עץ וסמנין ריחיים של נפחים וכמה דברים. וכולן נעשין שחור. ואינו יכול לצבוע ביורה א' ממינים שלשה גוונים: וכ"א ואחד עולה למינו. לעך מן השמים ושמור מן האש: ישבי קרנות. עמי הארץ שיושבים בקרני זויות ברחובות קריה ומביאים דברים בטלים במושב לצים. וז"ל הר"מ ז"ל סוף שלמות מוסלת גרעם. ראוי למי שרוצה לכוון אגרותיו. להתרחק מישיבת עמי הארצות ומלדבר עמהם. כדי שלא ישפם אדם נרכת הפנים וכלותם. והוא דרך ישיבת שלמים החסידים. ההולכה מדברים בהבלי עולם. כענין שנאמר וקול כסיל ברוב דברים. ומתוך כך באים לספר בגנות הצדיקים. שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות וגו'. ומתוך כך יהיה להם הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם. כענין שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו. ומתוך כך באים לדבר באלהים ומכפרים בעיקר. כענין שנא' ויהפלו גם ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם. והרי הוא אומר. שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. מי גרם להם לשית בשמים פיהם. לשונם שהלכה תחלה בארץ. זו היא שיחת הרשעים הגורמת להם ישיבת קרנות וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ וישיבות בתי משתאות עם שותי שכר. אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בד"ת והכמה. ולפיכך הקב"ה עוזר על ידם ומזכה אותם בה. שנא' אז נדברו יראי ה' עכ"ל: מחסום. דבר שסותם הפה: ויגולו. פי' ד' לא ע"כ:

אסכרה. מין חולי שמתחיל מן המעים ומסיים בגרון (שבת פ"ל לה"ר) שמלה בבריתי דסדר בים אחרת תסר. ומלו מתחת קסרוג הלבנה שנתמעטה. ומולת בקטנים שבגלתי לדיקה ולא נקראין בשמה. אבן למדו ממנו בגון מדברת גדולות. ואין בתינוקות גדולים. ולא בגדולים כמותם:

ישרצו. יגדלו שרצים. בריות נמוכים: נפש חיה. חיות שרצה כתבונה: על פני אל פני. וגו' ויור המקום על כינו:

ויברא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב : וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ : וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי :

יחזקאל מ"ז והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה והיה הדגה רבה מאד כי באו שמה המים האלה וירפאו וחי כל אשר יבוא שמה הנחל : והיה עמדו עליו דוגים מעין גדי ועד עין עגלים משטוח לחרמים יהיו למינה תהיה דגתם כדגת הים הגדול רבה מאד : בצאתיו וגבאיו ולא ירפאו למלח נתנו : ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה : כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה :

תהלים פ"א לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף : הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב : שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל : תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ : כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב : עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע : הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה : בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה : שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי : לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר : אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ : וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי : וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם : לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ : כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי : מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם : וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ :

שם ס"ב גמרא מרגלא בפומיה דרבא. תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים. שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין. שנאמר ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם. לעושים לא נאמר. אלא לעושיהם.

התנינים הגדולים. הגיס. כמו שהפליגו רז"ל מגודל גופם בהספינה. וכן סיפרו הפילוסופים שידעו מהם ארוכים המש מאות פרסה. ובמיוחדים שבהם ועל כולן לויתן ובת זוגו (להפלגת עולם בריאתם יחסם לאלהים) כנודע מדברי הנביאים וחז"ל [ב"ב עג] שמשוטיהם אמת גמור כמשמעו. לא יסופק בהם שום תורני בר דעת. עם שבודאי הם גם לדברים גבוהים מאד בכל מיני העולם שההון. מרמזים למלאכות עליונים ונבזים עליהם: התנינם חסר לאחוז על בריגם הנקבה. ומפני כך לא נאמר בהם ויהי כן: הרומשת. הזוחלת על גחונה: ויברך אותם. לפי שנ"א נדין מהם ומהסרין אותן. הוצרכו לברכה: פרו. שיולידו זה מזה: ורבו. שירבו ולדותיהן: ירב בארץ. עם היותו מעופף באויר. יעשה קנו בארץ שבו ירבה ויפרה:

ישרוץ. נאמר על נפש. שנמצא בלשון זכר פעמים רבות: אל. מבמס במקום בית. כמו אל הארץ. ופירושו. בכל יש אשר יבוא שם: נחלים. הוא הנחל האמור בענין של מעלה. שהוא סביב שילא מעין נובע מתחת מפתן הבית מתפשט למרחוק ומתחלק לכמה נחלים הנמשכים לימים שסביב א"י לרפאותן ממליחותן. לפיכך קראו נחלים. קבוץ נחלי מים. ואל כל ים שיבוא שם זה הנחל להתערב בתוכם ולהמתיקם: יחיה. אותו נפש חיה השורץ בהם. כי יש ימים שלא ישרצו בהם דגים. ואם יבואו בהם דגים לא יחיו. כהנה מליחותם הרב. כמו ים המלח הסדומי. ויעד שיתרפא לעתיד ויגדל דגים הרבה מאד: והיה. עבר במקום עתיד כדרך הנבואה. ולשון זכר. על מין הדגה: וירפאו וחי. שיתרפא להיות נפש הדגה הגדלה בהם. לא לבד הבאים ממקום אחר עם שטף מי הנחל: כל אשר יבוא שם הנחל. כל הים הבוא יתמתקו מימיו. לקיים ולגדל נפש שרץ חיה. ולא בלבד במקום משיכת הנחל ותקפו. כי גם שאר המים שבצדי גדי המשכת הנחל. ירפאו מחמת ערבו בהוכם באמצע. אף אפי' ינע בהם מעט: יעמדו. כתיב עמיד. עמדו קרי. דומה אליו כבר נעשה: דוגים. כמו דייגים. גדי הדגים יעמדו על הנחל שיתבן מעין גדי עד עין עגלים. ר"ל הדייגים יהי' להם מקום פרוש חרים בכל שטח הנחל בין שני המקומות הללו. שיהיה בו דגה רבה: משטוח לחרמים. לרשתות. שישטחום שמה. יהיו. המקומות הללו עם מה שביניהם: למינה. ה"א רפ"ה ודומה במפיק. ר"ל למין הדגה. כלומר לכל המינין ידגו לרוב מאד: בצאתו. כתיב בלא יו"ד. וקרי ביו"ד לשון רבים. וכתיב באלף מקום וא"ו. פירוש מקומות הביצה בארות חמר. כמו היגאה גומא בלי ביצה. ובתלמוד מי בצים: וגבאיו. מן ולחשוף מים מגבא. כמו בארמי גובא. היא הפירס שמתאספין בה המים. ובכוי בגותיו וגבאיו. אל מים שוכר. כלומר כשירפאו מי הים. לא ירפאו מי שפיכותם היוצאים הן ממקום הים העצמי. ונקבצים באותן מקומות העמוקים הבמוכים לו ונפרדים ממנו ברוב הזמן. ולא יתאחדו עמו רק בזמן הגבורת זרם המים. לכן לא יקבלו רפואה על ידו. כי לא יבואו שם מי הנחל ולא יתייבשו בהם: ולא. וי"ו יתרה. והכיא כמוה: למלח נתנו. יהיו צריכין לאותן מים בעבור מלח. להטעים בו התבשילין ולמלוח כל דבר שילטרך: כל עץ מאכל. מכל פירות שבעולם. לא יבול עליהו. לא יפרו עליו בימות הגשמים: ולא יתום. לא יכלה פריו. כי מדי חודש בחדשו יבכר. יבשל פירותיו: מן המקדש המה יוצאים. מימי הנחל מתחילין לצאת מבית קה"ק. לפיכך יהיה בהם זה הפלא: והיה. כתיב. טעמו. על פריו ועליו. שהכל יהא נאכל. הפרי והעלין. שטעם עץ ופריו שוין. וקרי והיה. שטעמו על פריו שעיקרו לאכילה: לתרופה. לרפוא שבר אבר הרפה. ורז"ל [סנהדרין] פירשו להתיר פה עקרות ופה אלמים:

תכלית חכמה. עיקרה של תורה. שיהא עמה תשובה ומע"ט עם ש בס"ד בס"ג דאבות. שנאמר ראשית חכמה יראת ה'. ית לדקדק שהרי ראשית אינו תכלית. והם רחוקים בענינם מן קצה אל הקצה. ויש לפרש כמאמר עם הידוע שתחלת המחשבה סוף המעשה. ופי' דקרא ראשית מחשבת קניית החכמה צריך לעשות לבב יראת ה' או תתקיים לא זולת. כי אם אין יראה. אין חכמה קניית נמצאת בפועל: שכל טוב. הוא השגתה. כענין לכל דרכיו השכיל. בכל אשר יפנה ישכיל. יאמר. שכל טוב מלויה אמיתי. נמצא כרוך בעקבות החכמה בבואה לפועל. ע"י מעשה. וזו לכל עושיהם. אבל נסתרה להקדים קנין החכמה במחשבה ולמוד. אל המעשה כי אין שכר יראה תמה ולא עם האדן הפד. ע"כ בודאי המעשה הוא התכלית

שתכליתם

הפלוסופית . כיוצאת בהתרונה . שאת שדיבר ממנה רבא . נבזותה פרי התכמה המחשבות . רבא נסופה . כי גדול תלמוד שמביא לידי מעשה . הוא שאמר איוב . הן יראת ה' היא חכמה . הגמורה בעולם . ולא מייתי הכא קרא דאיוב . משום דלא כתיב ביה מעשה . ס"ד דמיירי ביראת ה' והחכמה בלתי מעשה . אלא כענין יראת אותם הפילוסופים את האל . שאין להם מעשים טובים . מצד יראת ה' בעה עליכם . רק מצד מה שהשכל שופט עליו בזה מעשה הראוי והגאות לקיום מין האדם ולשמירת טבעו . לזה הניחו להם דתות ונמוסים מכל אשר בחרו . הנהגות וסדרים מעשה ידי אדם . לאהבת עצמם לקיים קיומם וליראת הפסדם . לא שיהיו יראים שישיגם עונש מהשי"ת בביטול תיקון המעשים . ואם ירצו לבחור חיי התפשיות והבלות . אין מונע אלא . בהיותם נעדרים מיראת שמים . ולא מגבוה ייראו שומר ומשגיח ופוקד על פני תבל ארצה . ולא ישתעבדו לאל כי אם במה שיחייבם התפלספותם וכפי מה שהשיגו ממנו בחקירתם . ביותו סבה ראשונה לכל הנמצאים ראוי לרוממו בפה בלבד . מבלי מעשה תבקו גו' ובשפתם כבדוהו ועושים כל תועבת ה' ולא יראוהו . אהי תכלית חכמתם . וזהו יחשבו לכסיל שלמותן בהגיון . לא בשום דבר מעשי . וכן עשו להם חגם בהמנהג זו . עי' ס' המדות מאמר ד' ח' ותדע שורש דבר נגלה בם . עם בגדו מלבם קרבנות וזבחים לאלהים בתהלוכה להתרגות אל כמון כמה המגודלים על מנהג העבודה ולמצוא חן בעיניהם. אבל באמת אין אצלם חפץ באל במעשים כלל ומה שיתנהגו בטוב הנהגה מדינית . היא אצלם מפאת הגאה והסבר לטבע מין האדם ולתועלתו העוברת . ועתה שמע נא אתה הקורא אהוב . אל ישט אל דרכיהם לבך ואל תתע בנתיבותיהם . ודע עד היכן הגיע הבלותם . כי אפלאטון מבחר כת הפילוסופים (שקראוהו מחבריהם האלהי) הוא הניח דת אחת להם כוללת כל אנשי המדינה . שתהיינה נשותיהם משותפות לאנשיהם כולם . ולא תדור אחת מהן עם אחד מהם כענין נהגו המדינות . אלא תהיינה הנשים דרות יחד עם כל האנשים . ויהיו בניהם ג"כ משותפים . והאריך בענין עשיית חופות לחתנים ולכלות (ולהקריב קרבנות ולהתנדב נדבות . ויעשו תפלות יקראו בם אל האל שיהנם . וזה חונף מאפלטוני ועבודה מדינית להתדמות לתורה האלהית . כי אמנם אין לפילוסופים שום עבודה ותפלה לאל . כי לא ישמעם כפי אמונתם . וכ"ה האמת גם כי יזעקו אלינו שומע להם כי לא יכירוהו ולא ידעוהו) ויתקבצו ויבואו האנשים על הנשים כפי מה שנפל לאחד אחד מהם מן הנשים אשר הוליכם הקרי והמזמן . יע"ש . עד שיראה כל אחד מהם שילדי כל בעלי הסוג ההוא הם ילדיהם . ויראו הילדים בכל אלו האבות אבותיהם . והנה חסד ה' מהם לאפלטון שדעתו שיתטפו איש אשתו בהזמן החופות . ולא יצטרכו עוד להכפיל אלו החופות לכלות אנשי המדינה ביחד. והשיב עליו בן רשד (הידוע במפורשים שבאם אחר אריסטו . שאולי טוב לו במדרגתו) שמסגלגל נבכנתו הזאת . כי כשלא יוכפלו ותשאר לאיש איש אשה אחת יסור השתוף ותסולק האהבה המשותפת ויהיה כל אחד מהם יאהב לבניו שאוהב ולזוגו . יותר ממה שיאהבהו לזולת ותשוב בייתיית . לא מדינית אחת . לכן לא שיהיו לאיש שישכון בבית נפרד . כי אין לאחד במדינה דבר מיוחד . אבל הענין בשתופם . כענין בשתוף אברי הגוף . גם זה מה שיסבירהו אפלאטון בשתוף הנשים והבנים . ובכלל אין דבר יותר רע (לדעתו) למדינה . מאשר ישים בעליה יאמרו בדבר מהדברים זה שלי וזה אינו שלי . ועוד הרחיב פה ולשון בזאת ההנהגה . עד שאמר . ואם הטוב היותר גדול למדינה . שיהיו חלקיה עם כללה כענין אברי הגוף בגוף האחד . והענין בשתוף הנשים והילדים הוא דומה בשתופם בממונם . לא שיהיה לאחד מהם משכן מיוחד ולא דבר שיפרד בו הו' . ויותר מזה שיהיה לו בן מיוחד ונשים מיוחדות . עד הנה דברי אפלטון ובן רשד מפרשו . עיין בנקומכיא סס"א . עוד תשוב תראה שם תועבות גדולות אשר סידר וצוה על דבר כבוד ראשי המדינה . אמר שיקריבו להם קרבנות ויזבחו להם זבחים . ואמנם מי שמת במלחמה . הנה הוא מחויב שיספר במי שמת מזה המין . שיזכו מלאכים ילכו על הארץ טהורים וקדושים שמרו ב"א . ע"כ לשון הארור המתדמה קוף בפני אדם . כשמע עלינו שאנו מכבדים המתים על קדושת השי"ת והמוסרים לשריפה על עמו ועל ארצו . חשב להדמות לקדושי עליון . לא שיאמין זה בלבו . אף כי על המתים נעבור עם נכר הארץ אשר לא ידעו את ה'. וכן מ"ש מהנהגת השתוף. לקחה אזה שמן מנהו. שגנחו חז"ל השתוף בממון . באמרם האומר שלי שלי ושלך שלך . זו מדת סדום . ודבר זה בפימיו לתועלת . מורגש לכל בר דעת . כי זה בלי ספק יחזק הקבוץ המדיני . אך הוא הוסיף מדעתו שתוף להשתתף גם בנשים ובולדות . כסבור לתקן שעון בשלימות יותר בגלוית איש ונער . מוסר הכלנים וחיתו יער . אז נסכל הארור פתי ונער . חזית איש אץ בדבריו הכס בעיניו אדם נבער . נמשל כבהמות נדמה ליר לבוש אדם הורג הנער . כלי מפלו של השטן להפיל חללים . להעמיד עזי פנים ופסולים חיילים . שדעתיך שום תורת איזה הפילוסופים ויראתם . למען תדע מי הגמת פה להם . גרועים מכל עובדי ע"ז שבעולם . וכן תלמידו אחר הפילוסופים הלך בשטתו . העידו עליו שהקריב זבח קרבנו לאחת עמיתו . שתהא במעת לו והגיא ליה שטותו : בהנהגת ת"ח ולמוד תורתו ומדותיו . הארכתי במקום אחר ולקצר אני צריך . ואתה עם קדוש תבא וגבון תמים דעים . תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל שהבדילנו מן התועים . החכמים בעיניהם אך אוילים המה . סכלים מכל העם אשר על פני האדמה . יען מאסו תורת האלהית ובכו פראים ובהמה . ראוי לגרשם מהישוב אל המדבר עד הרמה עם ערודיא מדרכאן להוי עבכא כתורין ישעמון ולא ישבעון לחמה) למען לא ישחיתו תבל ויושבים ותמלא הארץ זמה . נאוף רצות וגנוב פרצו התומה . וגדר שגדרו בני נח אחר המבול מעבור עוד למחות כל היקום לעבירת כל השמה . להחזיר ארץ ומלואה לתהו ושמה . מן גו יגורשו מארץ חיים ישורשו ולא תהיה להם תקומה . הם האוהבים העולם הפקר . יהיו הפקר לחיות השדה להכחידם ולהשמידם לשלחם למטרה אל חצי שנקמה . הן המה היו למכשול עון לבית ישראל בראשית למיתתם שלא רדפו אחר ע"ז רק כדי להתיר להם עריות בפרהסיא למען ספות הרוה את הצמאה . וכל הרעות של ימי בית ראשון יצא מזה השורש פורה ראש ולענה מקור הזוהמא . כעדות נביאי ה' נספיה ויחזקאל (ח) ומענה איוב (ך"א) אליפז (כ"ב) ואליהוא לדוגמא. והיא שהיתה יתד תקועה לרעה כל ימי בית שני תחלתו וסופו לא שבתה מהומה . ממנה נמתו כל הכתות המתנגדות הארות זו לזו והיו כבת המלחמה . הלא היא חכמה יוונית הארורה שהיתה בעוכרנו שהחריבה המקדש וא"י החרימה . והיא שעמדה לגלות ירושלים אשר בספרד לגרשם ולשרשם ממדינת ספניא שהיו בה במעלה העליונה מאד לעושר ולחכמה . עד שגבה לבם להמיר כבוד תורתם הגבירה המיוחסת העשירה הנעימה. בפלוסופיא הזונה השפחה הערומה. לשתות חלושי הדעת לבוא בבריתה לכסות ערותה בלבן יקרה שבו ולחלמה . לרשת משכנות לא לה להרחיב גבול מקומה . הלא אלכסנדר הגדול תלמידו של פלוסוף הגדול בהיותו באפריקי הלך למדבר ציה ושממה . אל מקום האליל אמון ושיחד כהניו להגדת עליו היותו בן אלהים שימלך בכפה בכזב ובמרמה . וככה עשו מהם כמה וכמה . המה המניאו ריבוי ע"ז בעולם שלא היה להם שורש אחר כל מאומה . כי אם במותם המזוהם לגנוב דעת הבריות ולהגיל עיניהם להביא חמדת כל הגוים להיכליהם בתחבולה וערמה . ועתה בני אל חי אל יקנא לבכם בחטאים האלה בנפשותם חזקו ואמצו שמחו בה' אלהיכם ובתורתו התמימה . אין לך מדה טובה הימנה הון עתק אתה רב טוב הצפון בגנזי מרומים היא בינה לה חכמה . בה תחיו תלכו רומה וזקופי קומה ותזכו לנחמה : לעושים לא נאמר . דהוי משמע עשיה כל דהוא בלא כוונה . אלא לעושיהם . דמשמע שיתכוונו בעשייתן לה דהיינו לשמה לשם המצוה . לקיים גזירת המצוה עליה (ובכתרי תורה לשמה . לשם ה' ההרונה בפסם . היא חכמה התחלה הנקראת יראת ה'. וברשה ראשית חכמה . כנודע) ובלא זאת אין נחשבין מעשים טובים בעצם רק במקרה. במה שיפעלו הטוב בין בני אדם . כענין צדקה וחסד שיעשו פילוסופים . שאם ימנעוהו לא יפחדו חטא . ואם יפעלו ההפך ויעשו החמס ויבחרו בעול . לא יקרם עון . ולא ידאגו עונש אלהי . אכן מעונש אנושי יברחו . והוי יראתם מצות אנשים מלומדה . במדה ומדה . והיא לא תוכל להקרא טוב גמור מוחלט יקר מכל כלי חמדה . נוח לו שלא נברא . לפי שהכבר נמנו וגמרו טוב לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו . שלא יכשל בעבירה . ואם חטא שיעשה תשובה . ואמרי לה ימשמש במעשיו . ר"ל כי לא די בזה . אלא צריך לבדוק אפילו על מעשיו הטובים . אם הם טובים בעצם . כי אחר כוונת הלב הן הדברים בכל מעשה רצוי . ע"כ ימשמש ביד בכלו וירבה לבדוק אותן לאור העין אם מכוון בהם לשמן . שאל"כ לא יועילו מאומה : אמרו הפלוסופים דבר חכמה . מי שמנאף למען ישתכר בממון ע"י מעשה הנאוף . הרי זה סוחר יקרא . ולא יתואר בשם נואף בעצם . והמסתחר על מנת לשרוית מעות למען יוכל לנאף . זהו הנואף האמיתי בעצמי . וכן הוא בכל המדות בודאי . שנותן צדקה או עושה שאר המצות לשם בני אדם . בעבור יחשבוהו לצדיק וימצא חן בעיניהם . וישיג תעלתו באופן זה . הוא סוחר . לא צדיק . כי הכל הולך אחר

לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה. וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא: סוטה פ"ה וכל מי שאינו לא חגר ולא פסח ולא סומא ועושה עצמו כאחד מהם. אינו מת מהזקנה עד שיהיה כאחד מהם. שנאמר ודורש רעה תבואנו:

פאה פרק ח וְכָל דַּיָּן שֶׁלּוֹקֵחַ שׁוֹחַד וּמַטֶּה אֶת הַדִּין אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁעֵינָיו כָּהוֹת שֶׁנֶּאֱמַר וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים:

ברכות פרק אין עומדין תָּנוּ רַבָּנָן מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ וּבָא הֶגְמוֹן אֶחָד וְנָתַן לוֹ שָׁלוֹם וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם. הִמְתִּין לוֹ עַד שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ. לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ אָמַר לוֹ רֵיקָא וַהֲלֹא כָּתוּב בְּתוֹרַתְכֶם רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד וּכְתִיב וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם. כְּשֶׁנָּתַתִּי לְךָ שָׁלוֹם לָמָּה לֹא הֶחֱזַרְתָּ לִי שָׁלוֹם. אִם הָיִיתִי חוֹתֵךְ רֹאשְׁךָ בְּסַיִף מִי הָיָה תּוֹבֵעַ אֶת דָּמְךָ מִיָּדִי. אָמַר לוֹ הַמְתֵּן עַד שֶׁאֲפַיֶּסְךָ בִּדְבָרִים. אָמַר לוֹ אִלּוּ הָיִיתָ עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם וּבָא חֲבֵרְךָ וְנָתַן לְךָ שָׁלוֹם הָיִיתָ מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לוֹ לָאו. וְאִם הָיִיתָ מַחֲזִיר לוֹ מָה הָיוּ עוֹשִׂין לָךְ. אָמַר לוֹ הָיוּ חוֹתְכִין אֶת רֹאשִׁי בְּסַיִף. אָמַר לוֹ וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר וּמָה אַתָּה שֶׁהָיִיתָ עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר. כָּךְ. אֲנִי שֶׁהָיִיתִי עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא חַי וְקַיָּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִיַּד נִתְפַּיֵּס אוֹתוֹ הֶגְמוֹן וְנִפְטַר אוֹתוֹ חָסִיד מִמֶּנּוּ וְהָלַךְ לְבֵיתוֹ לְשָׁלוֹם:

שבת פרק במה מדליקין תָּנוּ רַבָּנָן מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין. אָדָם יוֹצֵא לַשּׁוּק יְהִי דוֹמֶה בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁנִּמְסַר לְסַרְדְּיוֹט. חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ יְהִי דוֹמֶה בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁנְּתָנוּהוּ בְּקוֹלָר. עָלָה לְמִטָּה וְנָפַל יְהִי דוֹמֶה בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁהֶעֱלוּהוּ לַגַּרְדּוֹם לָדוּן שֶׁכָּל הָעוֹלֶה לַגַּרְדּוֹם לָדוּן אִם יֵשׁ לוֹ פְּרַקְלִיטִין גְּדוֹלִים נִצּוֹל וְאִם לָאו אֵינוֹ נִצּוֹל וְאֵלּוּ הֵן פְּרַקְלִיטִין שֶׁל אָדָם תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וַאֲפִילוּ תְּשַׁע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה מְלַמְּדִין עָלָיו חוֹבָה וְאֶחָד מְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת נִצּוֹל שֶׁנֶּאֱמַר אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי אָלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל

רבי

המכון במיטב והכליתו המתוקן. כמו כי גם חכמי האומות הבינו זה. שאין בעל מעשים נאים מסוכן. אם לא רדף רק הנאת עצמו. וקראוהו הקף ונמאס. ויוין ירמיעי מס' כמדות. על אזמ כמה וכמה אם כי ברים הדת האלהית כלי חמדה שבו נברא העולם. וכל מעשינו מונגלים בחכמה בתבונה ובדעת מאת השי"ת. הלא אין לנו לב לדעת שכל מצות ומע"ט אשר יעשה האדם וחי בהם בעולם העובר. אין בהם הנאה לשמים. כי לא דרש רק הנאת עצמו הפוסקת. ותכוין לעשות התורה עם המעשים האלהים כדי שירויח ממון על ידיהם. להנאת גופו כלה ואובד. והרי כבר נמנו וגמרו שטוב לאדם שלא נברא כבהמה המפסדת על ידו. כי לא אהבו מעשיו להשיג שלמות נפשו. על כן האליטו טוב שלא נברא אפילו מספק. מאחת גודל הסכנה ואחריות קלקול כבהמה מהברת כגוף. כי טוב לה אז בבית אביה. מעתה כלאן נבריה. שלא שקה מהדבק בה טנופת מסכונת כאומר. נמצא אוי נרשם בגוף הגוף. אוי לנבינו הקרוב אליו במכס"ת נפשו כתומת אורו. אשר נתן בו לנאיר לפניו הדרך והושיבהו במחשבים כמתי עולם. טוב לנדיק. שנבר יד השכל האלהי והשיגה הנפש מבוקשה לשבות מלאכתה בחכמה לשמה. טוב לשכנו הגשם התוך להועילו ולהעלותו למדרגה עליונה לזכות. לבקים נפילתו להגינו:

חגר ופסח. עמ"ש בס"ד בלח"ש: סומא. לשון הכמים הוא סגי נהור מסלרמי סמיה: יעור פקחים. אפי' חכם בתורה ונוטל שוחד. סוף שמטרף דעתו ומשתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו. לשון רש"י ז"ל והוא אז קאמר ולא כולהו בהדא קאתו. דהכי מפ"ש בכתובות (פ' המשפטים) ומייתי ליה בילקוט מפס ר"נ. ותדע נמי דע"כ ה"פ. דאל"כ הא תניא דלא"כ הוא. אלא ודאי בהפריטית הא או הא דאי עבלא טרבע הוא מבתכח תלמודו. ואי לאו בר הכי הוא דעתו

מטורפת. ואי לא הא ולא הא. יכהה מאור עיניו. אבל בהאם הכל הלא בעלם ורלבוזה. אינה אלא בעורון עינים בתורה. אם היה דיין ת"ח. דקרא הכי דייק. יעור עיני פקחים וחכמים. לימא יעור ולשתק. אלא ה"ק שהוא מעור עיני השכל והפקחות של חכמי לב. שעינים פקוחה בתורה. ונראה דהאי קרא לאו לעונש אתא. ולא מיניה נפקא ליה להא כא דעיניו כהות. דפשטא לא משמע הכי. אלא אזהרה היא לדיין שלא יקח שוחד אפי' על מנת לשפוט אמת. כי אז אפשר לו מכלתי שיכשל על ידו. כאופן שאפילו ירצה לדון דין אמת לא יעלה בידו. כי יתעלם ממנו ולא יראהו בעיני לבו. אמתעורה מחמת השוחד וכוח לא ידע. אמנם ענשו כהכיון עיניו מחויב. מחמת שגרם יאב"ל בעצמו. ולא שמע להאזהרת התורה. ומקרא דלעיל מפיק ליה. דכתיב ודורש רעה. כי גם הדיין הלזה. דרש ובקש את הרעה לעצמו. והסבה במזות. שגרם רע לעצמו מתחלה להיות עור בעמו. ככה תבוא אחריתו שלא גרמו. והשתא אתי שפיר דהוי דומיא דרישא, מה"ט סמכינהו. ודו"ק:

הגמון. שר: ריקא. שוטה ונבזה שאינו חס על חייו: בסיף מקרא כחרב. סיף. ע"ש שמגיע הסוף וקץ לנ"ח. כמו שקורי חרב. ע"ש החורב שעושה: שאפיסך. שארצה אותך: מתודים. שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן: לשוק. מצויים שם בעלי מריבה ובעלי דין: לסרדיוט. קרי כהם שר הדיוט שממונה שוטר להדיוטות: חש. מלשון מקרא. חושי כי. ענין הרגשה. ר"ע ש"ל מיחוש ראש: בקולר. מאסר בכבלי ברזל: לגרדום. למיתה. שבם דנין והורגין את הנ"ארים למיתה. ות"ש שמונין לה במעלות קרויה גרדום. מלשון גרירה. פרקליטין: למרא. מכמסתל. כמו לבדוק: פרקליטין. מליצים: פרשה. כמו פרקליטין

פרקליט

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר אֲפִילוּ תְּשַׁע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה בְּאוֹתוֹ מַלְאָךְ לְחוֹבָה וְאֶחָד לִזְכוּת נִצּוֹל שֶׁנֶּאֱמַר מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי אָלֶף :

תענית פ"ב מ"ז אנשי משמר מותרים לשתות יין בלילות אבל לא בימים. ואנשי בית אב לא ביום ולא בלילה. אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים מלספר ומלכבס. ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת.

שקלים פרק שלשה פרקים אֵין הַתּוֹרֵם נִכְנָס לֹא בְּפַרְגּוֹד חָפוּת וְלֹא בְמִנְעָל וְלֹא בְסַנְדָּל וְלֹא בִתְפִלִּין וְלֹא בְקָמֵיעַ. שֶׁמָּא יַעֲנִי וְיֹאמְרוּ מֵעֲוֹן הַלִּשְׁכָּה הֶעֱנִי. אוֹ שֶׁמָּא יַעֲשִׁיר וְיֹאמְרוּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה הֶעֱשִׁיר. לְפִי שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל : וְאוֹמֵר וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

תָּנוּ רַבָּנָן אֲשֶׁר בָּנָה אֲשֶׁר נָטַע אֲשֶׁר אֵרַשׂ. לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁיִּבְנֶה אָדָם בַּיִת. וְיִטַּע כֶּרֶם וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה : וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ : הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ. זֶה בַּיִת. וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ. זֶה כֶּרֶם. אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ. זוֹ אִשָּׁה : דָּבָר אַחֵר הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ. זֶה מִקְרָא. וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ. זֶה מִשְׁנָה. אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ. זֶה תַּלְמוּד. דָּבָר אַחֵר הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ. זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה. וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ. זֶה תַּלְמוּד : אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים : רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ זֶה מִקְרָא מִשְׁנָה וְתַלְמוּד. וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים. אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר :

אבות פרק שני רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר הַיּוֹם קָצֵר. וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה. וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים. וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה. וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: הוּא הָיָה אוֹמֵר. לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר. וְלֹא אַתָּה בֶן חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה. אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה. נוֹתְנִין לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ

...יות כרת מבהלתום : באותו מלאך. שמליץ עליו. אע"פ שהוא כמלאך עצמו. יש לו תתקצ"ט טענות לחובה. וטענה אחד לזכות. נצול. ודייק לה מדלא כתיב מאלף. אלא אחד מני אלף. מאלף לדין של אותו מלאך :

אנשי משמר. כ"ד משמרות כהונה : בלילות. שאין לחוש שמא תכבד עבודה על אנשי בית אב בלילה. ויצטרכו הם לבוא לסייעם : ואנשי בית אב. כל משמר מתחלק לבתי אבות כמנין ימות השבוע. [?]ק פ' תע"ב. והתוס' היק אלא בשבת. עמ"ש בס"ד בלח"ש ריש תמיד : לא ביום ולא בלילה. לפי שהיו צריכין להעלות כל הלילה איברים ופדרים שפקעו מעל המזבח : אנשי מעמד. ע"ל מעמד יום אחד התעניות פ"ד : אסורין מלספר ומלכבס. משנכנסו למשמרתן כל אותה שבת. כדי שיכנסו קודם לכן. ולא יכנסו כשהן מנוולין : ובה'. שבתוך משמרתן מותרין שדרך רוב בני אדם להסתפר בהם. ואין ממתינין לספר בע"ש מפני הטורח :

התורם. המפריש שקלים מן הלשכה. ונותן לתוך ג' קופות לקחת מהן קרבנות צבור. וג' פרקים בשנה תורמין הלשכה. מפני הרחוקים שלא הגיעו שקליהם עדיין. כדי שיהיה חלק לכל ישראל בקרבנות הצבור. עי' תשובת את"ב ז"ל סי' קפ"א בכתב התורם שבך : בפרגוד. מלבוש ארוך. וכופלין אותו מלמטה. אותה שפה כפולה קרויה פרגוד חפות. ואין התורם נכנס עם השפה הכפולה שלא נתלבושו. שלא יחשדוהו שנתן בה ממעות הלשכה: ולא במנעל ובסנדל. עמ"ש בלח"ש בס"ד : ול"ן בתפילין. ולא בקמיע. שלא יאמרו בשביל שחטא ונתן בתוכו מעות וא"ה היה להם לפשפש אם טמן מאומה בנעל. ולא אסרו כדי נמי כתוספת' [שקלים פ"ב סג] שהיו מפשפשין אותו בכניסה וביציאה. וי"ל הגא דמתני' איירי בהשון קמי דסח מהימני. כדכתיב ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו הכסף על ידם כי באמונה הם עושים. והתלמוד בכתבים לפי בגופו. והגה דבריאתא בבית שני קמיירי שאמר' הכ"ג לא היו הגזברים ובע"כ מפשפשין. וה"ה לכל המתמנין תחת ידיהן. עי"ל לעולם לא היה רשאי ליכנס בדברים הללו. שיש בהן חשד. כדי שלא ידי הבריות שעומדים בחוץ ורואין אותו כשהוא נכנס ולא כשהוא יוצא. ואינם יודעין אם מפשפשין אותו ביציאה. או שמא ישו מתכין עליו :

ועתדה. הכין ותזמין מלאכתך בשדה. ואח"כ ובנית ביתך. א אלו. כר"י : אלו מע"ט. כר' ינאי דקרי ליראת שמים ומע"ט דרתא. שאדם דר בהן בב' עולמות. לכן בחכמה (היא יראת ה' כדלעיל) יבנה בית נאמן. בו נמשו בטוב אלין. והתלמוד שמביא לידי מעשה. יקרא הכנה בחוץ ותיקון בפרוזדור כדי ליכנס לטרקלין. דרוש וקבל שכר. הפוך והפוך בה. לדרוש ולחקור בחכמה לרגלה ולהפשה כדרכה ולא להניחה עקרה כיונו עזובה ושכוחה. ואמר' בבילתא למפיחא שכרה אתה : בנית ביתך. ואולא בידיה תגרסם. פי' ספוק כסדר. מי פתי יסור הנה להגאת עצמו כוה דורש דמי"ס. כל שלום במקרא ולא במשנה ולא בד"א ועל כבוד קונו לא חס. גמרא גמר וזמירא עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפנחס נגה טעם ביתו על יסוד נופל. הש"י ברחמיו ישמרנו מבוזי היין וטחי טפל. ויתן חלקנו עם הבנאים הגאים והקיאים הקובעים חלונות רחבים בגמים להאיר על כל מקום הבוך ואפל :

היום קצר. הוי בעוה"ז קצרים : והמלאכה. התורה. ארוכה מארץ מדה. והפועלים עצלים. מחמת שרואים מלאכה מרובה ואריכות מאד באופן שא"א להגיע לתכליתה. לכן מתרשלים ממנה לגמרי. והם אינם יודעים כי אמנם השכר הרבה להגדיל תורה ולהאדירה לכן רחבה ונסבה למעלה. ולא לקצה שכר המתמעטים או מי שאינו גומרה. ובעל הבית הוא בית החכמה הנזכר לעיל שבעולה ודאי דוחק לפסוק בנינו. והגרא דבולא דוחקא ולפום צערא אגרא. לא עליך הי' לא שכרך הקב"ה לגמור את כולם. כדי שתפסיד שכרך אם לא תגמרנה. שמה תאמר איני לומד ואיני נוטל שכר. לא אתה בן חורין ליבטל ממנה. ע"כ העול מוטל עליך לעבדה ולשמרה. ונאמן בעל מלאכתך אם אינו מתן שכרך מהר אל תצטער. כי כלא לשויכתך כוח כודאי. נאמן הוא לשלם לאדם כמעשהו. ומכאן תדע שהוא האל הנאמן. ברחיתך שאין הבטחה לצדיקים בעוה"ז והראה שמשלם בוראי אל פנים עיד מיעוט מע"ש. דע לך כי כך הוא המדה. לפי שלא ...

שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ. וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא:

סנהדרין פרק חלק תָּנָא דְבֵי אֵלִיָּהוּ. צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹתָן. אֵינָן חוֹזְרִין לַעֲפָרָן. שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלָיִם. מַה קָּדוֹשׁ לְעוֹלָם קַיָּם. אַף הֵם לְעוֹלָם קַיָּמִים. וְאִם תֹּאמַר אוֹתָן אֶלֶף שָׁנִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ בָּהֶן אֶת עוֹלָמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְנִשְׂגַּב יְיָ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא. צַדִּיקִים מָה הֵם עוֹשִׂים. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כְּנָפַיִם כַּנְּשָׁרִים וְשָׁטִים עַל פְּנֵי הַמָּיִם. שֶׁנֶּאֱמַר עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים. וְשֶׁמָּא תֹאמַר יֵשׁ לָהֶם צַעַר. תַּלְמוּד לוֹמַר וְקוֵֹי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ:

ב"ב ע"ד אמר רב יהודה אמר רב. כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו זכר ונקבה בראם. ואף לויתן זכר ונקבה בראם. ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם. מה עשה הקדוש ברוך הוא. סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא. שנאמר והרג את התנין אשר בים. ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם. ואלמלי נזקקין זה עם זה מחריבין את כל העולם. מה עשה הקדוש ברוך הוא. סרס את הזכר וצנן את הנקבה ושמרה לצדיקים לעתיד לבוא. שנאמר הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו: הנה נא כחו במתניו. זה זכר. ואונו בשרירי בטנו. זו נקבה:

סדר קדשים ערכין פרק שלישי בְּאוֹנֵס וּמְפַתֶּה לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר. כֵּיצַד. אֶחָד שֶׁאָנַס וּפִתָּה אֶת הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּכְּהֻנָּה. וְאֶת הַקְּטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סְלָעִים. וּבְבוֹשֶׁת וּבִפְגָם הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ: וּבְמוֹצִיא שֵׁם רָע לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר. כֵּיצַד. אֶחָד שֶׁהוֹצִיא שֵׁם רָע עַל הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּכְּהֻנָּה וְעַל הַקְּטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. נוֹתֵן מֵאָה סְלָעִים. נִמְצָא הָאוֹמֵר בְּפִיו חָמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה. שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁלֹּא נֶחְתַּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר. אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע: שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

ערכין שם תָּנָא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עַל מַה מְכַפֵּר הַקְּטֹרֶת. עַל לְשׁוֹן הָרָע. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבֹא דָבָר שֶׁבַּחֲשַׁאי וִיכַפֵּר עַל דָּבָר שֶׁבַּחֲשַׁאי:

ש"מ לקבל שכר טוב. מאח"כ הצדיקים שבגן הם קיימים נצחים. שהרשעים שיקחו חלקם שכר נגמר בלתי פוסק לא תמצא בארץ החיים לא ידע אנוש ערכה. עין לא ראתה אלהים זולתך. יעשה למחכה. הוא השכר. ודע שמתן שכרן של צדיקים לע"ל. צדיקה אחי. כי לרשעים אינו לע"ל. אלא כאן מוכן ומזומן. וא"א להעיד לבעל הבירה. שיקפח שכר הבנין ויתן שכר על הסתירה. הא אין לך לומר אלא שמתן שכר ש"ץ לע"ל שמורה. כי בלי ספק הוא שהרשעים ולבעלי הבעלים הגמורה. כאמור לפי שאין כאן שום שכר קיים שידמה לו. ועל חפצי עוה"ז לא ישוו בה. לא יסולא בכסף מחירה:

אינן חוזרין לעפרן. עמש"ל מעמד יום א' במשנת כל ישראל בס"ד: לאדם שלמו. ויהיה העולם חרב וקוי ה' יחליפו כח. שיבא להם כח לשוב ולעופף אלף או אלפים שנה לדברי אביי:

שברא הקב"ה בעולמו כו'. להורות מכאן שכל הרמשים הקטנים כיתושים וכנים ויבחושים. גם הם זכר ונקבה יהיו (והאוקרים מולקו בזה) כי הלא בפירוש אחז"ל [שבת קז] הכי כמה דאיכא פרה ורבה. וכן מינים שבכבר האדמה. ולא ידומה שתהיה מציאת נקבה במין מין. אם לא לצורך קיומו. משא"כ במינים המתהוים מעיפוש וסרחון. שהנקבה בהם לבטלה. א"כ צ"ל מ"ש כאן אינו כולל ההוים מאדם תחת השמש ומתילדים מתוך השמש בכל שעה. שזה אינו בכלל בריאה. אמנם עדיין אין זה מוכרח. כי כבר הוא דבר ידוע לחכמי האמת. כי הזכר הוא סוג גופא. וכשמות של מקרא זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם. ולפיכך בדין שורשם שקדהם. אף הזקן שאינו מוליד אסור לעמוד בלא אשה. וכן הדבר בכל הנמצאים למגדול ועד קטן. לא תבלם שרשם כי אם במציאות זכר ונקבה ביחד. ולא זו במין הבעלי חיים בלבד. כי גם בצמחים ובאילנות ימצאון זכרים ונקבות. כידוע בתלמוד [פסחים ס] מהדקלים ביחוד. וכן בספר הטבעיים. זולת בכלל הכתב שנאמר לא אבריח עמי כאן. אדיק באמונתו יחיה. שאין דבר יוצא מפשוטו. כמ"ש בזה בהקב"ה ז"ל (וע' מדרש הנעלם פרשת תולדות. ולא יקשה לך מ"ש בעוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה. כי לעתיד לבא הוא דבר אחר כמש"ל במשנת כל ישראל. והנראה כי סעודת לויתן תהיה בסוף ימות המשיח. ותהיה כענין אכילת אפיקומן וכפסח שנאכל בזמן הגאולה על השבע. ואסור לאכול אחריו שלא לבטל טעמו. ומן הוא והלאה יכנסו הקרואים להשתעשע בעוה"ב כמבואר עוה"ב. שאין שם עוד אכילה ושתיה כי אם הנאה מזיו השכינה) שם סיום בלי ספק סודו עמוק עמוק אחד ומתחלק לכמה משעם ועמ"ש בס"ד בפ' שירה בראשו ובסופו. ישמע חכם ויוסף לקח:

באונס ובמפתה. את הבתולה: להקל ולהחמיר. יש כאן פעמים קולא. אם אנס או פתה גדולה שבכהונה (אע"פ שבשם מפתחה גובין ד' מאות זוז בכתובתן) אינו נותן אלא חמשים סלעים כמו שנותן לקטנה פחותה שבישראל. ופעמים חומרא. שאם ופתה קטנה בישראל ופחותה. שנותן חמשים כדרך שנתן לחשובה וגדולה שבכהונה: ובבושת. דאמר קרא ונתן האיש השוכב וגו' ואם שכיבה כ'. תכלל דאיכא אחריתי. מאי היא. בושת ופגם: ובפגם. שיום מק. דאפחתה מכספה. שמין כמה אדם רוצה ליתן יותר בעד שפחה בתולה מבעולה. כדי להשיאה לעבדו שיש לו קורת רוח הימנה: הכל לפי המבייש. אדם נקלה שבייש. בושתו מרובה: והמתבייש. לפי חשיבותו בשתו. וי"ל שגם דבכלל זה הפגם. שהמשובח ההוא מגמת יותר. כמ"ש שם במקומו בעז"ה. מצא האומר בפיו. מוציא שם רע. עכו מאה. חמור מהאונס העושה מעשה שענשו חמשים: נגזר דין. שלא ליכנס לארץ: לשון הרע. שאמר ויאמרו דבת הארץ. זה עשר פעמים. דמשמע על זה נחתם גזר דינם ולא על מרוץ עונות שקדמו. וס"ם זה לבדו שקול כעשר פעמים שנסו וגם לא שמעו בקולי. כנגד מלה חשוב. דאל"ס זה למה לי:

שבחשאי. בשתיקה ובצנעה. מלשון עברי. חשתי. חשו. והקטורת מעשית בהיכל בחשאי דהא פורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה: מעשה חשאי. לשון הרע שאומר בסתר ובצנעה. ולכפר

תלוית

אומר כל שבים . המגלה במעמד יום ראשון :

פרה פרק ● תָּנוּ רַבָּנָן בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כִּלְאַיִם הֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֶנּוּ לְנָכְרִי . וְלֹא יַעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר . אֲבָל עוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ תַּכְרִיכִין לְמֵת . דִּכְתִיב בַּמֵּתִים חָפְשִׁי . כֵּיוָן שֶׁאָדָם מֵת נַעֲשָׂה חָפְשִׁי מִן הַמִּצְוֹת :

אח"כ נא יאמר אחר כך פרשת קרבנות חד ומדבה או של כפרה . יתפלל במעמד יום ראשון . ואומר זכירות הכתובים שם :

בקשה ליום חמישי

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתִּתְנַהֵג עִמִּי בְּמִדַּת הַחֶסֶד וּבְמִדַּת הָרַחֲמִים כָּל יְמֵי חֶלְדִּי . וְתָגוֹן לִי מִמְּגוּרַי וְאַל תֶּאֱסֹף עִם חַטָּאִים נַפְשִׁי וְעִם אַנְשֵׁי דָמִים חַיָּי . וְגַם עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה אַל תַּעַזְבֵנִי . וְתִתֵּן חֶלְקִי עִם יְרֵאֶיךָ וְיוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וּבֵין רְצוּיֶיךָ הָעוֹשִׂים רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם וְעִמָּהֶם יְהֵא חֶלְקִי וְגוֹרָלִי וְכוֹסִי כִּי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי . אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי אַל תֵּפֶן לְרִשְׁעִי וּלְחַטֹּאתַי וְלַעֲוֹנוֹתַי וְלִפְשָׁעַי שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ . וּלְמַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשִׂיתִי . עֲשֵׂה אַתָּה עִמִּי צְדָקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ וּלְמַעַן בְּרִיתֶךָ עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ . וּלְמַעַן משֶׁה וְאַהֲרֹן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה וְאֵלִיָּהוּ . וּלְמַעַן כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ . וּלְמַעַן שְׁכִינָתֶךָ . וְרַחֵם עָלַי כִּי רַחוּם אָתָּה וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לִי מִי שֶׁיְּרַחֲמֵנִי וְיִרְאֶה בְּעָנְיִי . כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהָי : יְיָ שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי . חַלּוֹתִי וְנִבְהַלְתִּי וָאִירָא מֵחֲמַת דְּעֵי אוֹתְךָ . כִּי מֵאִתְּךָ הַצֶּדֶק וְהָאֱמוּנָה . וּמִפִּיךָ הַדַּעַת וְהַתְּבוּנָה . יְיָ שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא . וְהַאֲזִינָה אֶל תַּחֲנוּנַי . בֶּאֱמוּנָתְךָ עֲנֵנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי . כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה . בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה :

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֵכִין תֵּבֵל בְּכֹחוֹ וּמְקַיֵּים עוֹלָם בִּתְבוּנָתוֹ בּוֹרֵא בְּרִיּוֹת חַיִּים בַּתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹם זֶה לְהַרְאוֹת תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ . וְנָתַתָּ בָּהֶם כֹּחַ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהַפְלִיא לַעֲשׂוֹת אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ . אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים בְּחֶם עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ לְבַל תַּפִּיל אִשָּׁה מִפְּרִי בִטְנָהּ מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְאַל יֶחְסַר הַמָּזוֹג לִמְנִיקוֹתֵיהֶן וְהָבֵן בַּדֵּיהֶן כִּשְׁתֵּי מַעְיָנוֹת לְהַשְׁפִּיעַ חָלָב לְוַלְדוֹתֵיהֶן לְמַעַן יִגְדְּלוּן לַעֲבוֹדָתֶךָ כִּדְכְתִיב מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז . וְנִזְכֶּה כֻּלָּנוּ לִרְאוֹת בְּנֶחָמַת צִיּוֹן כִּדְכְתִיב לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ . כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה . בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה :

מעמדות ליום ששי

יום ו' (מוסלו מנה לפ"ד התלמוד והתחיס בית הנשים בו מבואר שבת האשה הטובה וגנות הרעה :

תורה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן : וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא

מועקה פי' לשון כרע . והלוף עוסיו . והלעקי כפרתו . עמ"ש גם ד"ה נחלק הרחמים כמאמר מאן בעי חיי . ויהיו חיים לנפשך : **שאבד בו כלאים** . שאינו מכיר החוט של צמר כנגד פשתן האורג בו . שאם היה מכיר החוט . עוקרו ושרי : לא ימכרנו לנכרי . שמא **יחזור וימכרנו** לישראל : מרדעת . אוכף קטן שמקריבים אותו על החמור **כדי** שיתחמם . והלח"ם שלנו כלאים : חפשי . מן המצות כי ביום **שמתבטלו ושמר** הוא שבת לה' . לכן עשה בעוד שאשה נוולה וממצי לך . **לרוות** עבד יולבן ולהגעות חפשי בן הורין ממ"ה : **לבל תפיל אשה**. אמרו"ל [תענית כז] בחמישי מתענין ומתפללין (אנשי מעמד) על עוברות שלא יפילו . ומניקות שיגדלו בניהן . וצ"ל **תפילה** . מהום דבתולה נבראת ברביעי ונבעלת בה' . נמצא דבר רגיל **שלא** שמתעברת בחמישי . ואע"ם שאמרה בו ברכה לדגים . דמש"כ **שנבעלת** כה' . שמצא שבת שוה ודאי . שמי מאלו נבעלת ברביעי . שבו נבראת מסכנה לתינוקות. וכיון שהי' מהדין שתצא בד' (מטעם המשנה) עמו כל החשש להיות הנבעלה ביום שיש בו סימן ברכה כל דגו . מ"מ אע"ג דאית ביה ברכה לדגים . ובני אדם דומים להם קצת כמה שאין להם זמן קבוע לעבור ולידתן . כדגים שמתעברין ויולדין ביום ובלילה בכל ימי השנה . משא"כ בבהמה וחיה . מיהו לא דמיין כולי האי . משום דדגים אלו . שמים מכסין אותן ואין עין רע שולטת בהם . מה שא"כ בבני אדם (ודוקא בזרעו של יוסף מנינו אדום כמה שידגו בקרב הארץ . במקום שהעין שולטת) ועוד ביום ה' כ"ד שלמעלה הכל מטה שוין (עמש"ל קודם והוא רחום) לכן עדיין יש אחריות למתעברות בו . לפיכך הוצרכו לתענית ותפלה מיוחדת לדבר ביום זה . ובכון הוא : משוד . לשון שדים : תמוצו . לשון מציצה ויניקה : מזיז . כמו מזיו : וחיתו . וי"ו יתרה . כוי"ו בנו בעור והדומים : מעשה . דברה תורה כלשון בני אדם . ונתנה לך . נאמר קודם מלכה (כמש"ל בפי'

אלהים כי טוב: ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ: ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם: ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ: ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה: ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן: וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד

ויהי ערב ויהי בקר יום הששי:

ישעיה נד כה אמר יי קדוש ישראל ויצרו האתיות שאלוני על בני ועל פעל ידי תצוני: אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי: אנכי העירתהו בצדק וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד אמר יי צבאות: כה אמר יי יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעבורו ולך יהיו אחריך ילכו

כראשים בביאור שם אלהים. שידבר היחיד בלשון רבים דרך מעלה וכבוד: בצלמנו. צלם הוא חומר שאינו שכלי. לא יורה על צורה היולה מורגשת. כי לא יתייחד שם חומר. ויעיד על זאת הכתוב וצלם אנפוהי אשתני ידוע שאין חומר המראה משתנה מחמת בהלה ופחד. והמנם המראה הוא סובל השינוי במקרה. אבל מראה אינו צלם. והם שני דברים בלי ספק. אכן הצלם ודאי הוא החומר. אלא שהכוונתו על צורת הנשמה האלהית הנעלמת. וממנה שופע אור זיו ספירים (מלבד המראה כמותם. אם אדום אם לבן ושאר הגוונים) והוא מקבל גם כן השתנות ומסתלק בהפעלות וכן יורה לשון הכתוב בעיר צלמם תבזה. שבצלם אים חומר חומרי. לפי שהבזיון דבק בנפש לא בתכונת איברים. וכמ"ש הר"מ ז"ל: בצלמנו. בצורת איברי הנשמה כאמור שנקראת צלם אלהים: בדמותינו. בדמיון המראה שבכלי המיוחס לאלהים ולאציבות האדם שהוא הנפש חיה שבו. שדומה בה' דברים לבוראה כמ"ש חז"ל [ברכות י] הני ה' ברכי נפשי שאמר דוד כנגד הקב"ה וכנגד הנשמה. מה הקב"ה ממלא כל העולם. אף הנשמה ממלאה את כל הגוף כו'. לפיכך יתם בצלמו ובדמותו אליו. ולכן התחיל בו מעשה בלשון רבים. כלל: הנבראים אומרים רבים לעסוק בבריאתו הנפלאה והנכבדת. וכן עד"ז הוא כנוי הרבים בצלמם ובדמותם. ובכחו זה ירדה בכל שאר הבריות: וירדו. וימשלו. כמ"ש כי הוא רודה בכל עבר הנהר. ומדלא כתיב וימשלו דרשו שאם לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו. ובמה משום כך כתוב גם כן בשלמה כי הוא רודה. לרמוז שהיה מלך והדיוט. וכן מ"ש בארבעה [ישעיה מא] ומלכים ירד. לפי שהבכר היה ירוד תחלה תחת יד נמרוד. והכה מ"ש כמלך הנגביה [תלים עב] וירד מים. משום שעכשיו הוא מתועב משפטים. בצלמו המיוחד לו. בצורת אליו. שהוא צלם אלהי: זכר ונקבה. ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו. אז פרצופין נברא. ומשרז: ויברך אותם. כמוכם. שימלא חסרון השכת יוסם הבכרתי. בכבת חום הטבעי שבגוף. ובכבת האויר המקיפו. המרכם לחות ורטיבותו. והיתה הברכה הזאת. שישלים המאכל כל שחסר בגזרתו ומדתו בשלימות רב. שיהפך כולו אל צורת ההיתך. ולא ישאר ממש פסולת והמרים. המזיקים לאוכל. וגורמים החולי והחולשה והזקנה. ונתן לאדם הראשון קודם שחטא. כח המחליף גבורתו. ובאופן שלא היה מוכרח למות אלמלא שאר בו זה הכח. ואכל וחי לעולם. זה הרגיל משי' בעל המגלה שהביאו הבחי' ז"ל: ויאמר להם פרו ורבו. היא ברכה בפני עצמה. לענין קיום המין לישב הארץ. כי לא תוהו בראה. ואם המאל. ואם לא חטאו לא היו מתים. היתך היתה הארץ מכילה כל בני אדם שיוולדו כל ימי עולם. יש להשיב. שהיה העולם מתפשט ומתרחב. כענין שכתוב הרחיבי מקום אהלך וגו' כי ימין ושמאל תפרוצי. ואחז"ל [גיטין יז] בארץ ישראל. אך גבי כתיב בה סמן שיסביה עליה רוחה. על אחת כמה וכמה בגן עדן שאדם הראשון היה בו. ואלמלאי כמותו היו משהרים שם. לעי שנטרד ממנו בהטאו. גם כל הארץ היתה גן עדן לאיזו קודם שנתקלקל העולם. וע"פ הדברים האלה סותר הספק שמתחבך בו רס"ג בספר האמונות. אם הכיל הארץ כל האומות אשר יהיו בתחיית המתים. ויבקש תבונות רבים באותם עולים כהוגן. ויש שחשבו לרפא בבני הקדושות על פי סוד הגלגול הנעלם אשר אין אתנו יודע עד מה ולמה יעשו לב בני אדם הקוראים לתומה בענין התחיה הכוללת. ובאמת רחוק היא מהעלות ארוכה ומרפא למחלת שאלת הגאון בדרך זו. אדרבה הלא יש עוד להגדיל מדורות התמיהה. שהרי אפי' הרשעים יקומו בתחיית המתים. לקבל עונשם בגוף ונפש. וכפשט הכתוב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו' ואלה לחרפות. אמנם לאשר יאמין בנפש התורה ובדברי חז"ל. לא יפלא זה בעיניו ואין כאן שאלה כל עיקר. וכי לא מצינו דוגמתו בעולם הזה כמה פעמים שהמועט מחזיק את המרובה. כמו שאמר הכתוב ויקהילו את כל הקהל אל פני הסלע. ביחוד בעזרה בבואו כל ישראל לראות את פני ה'. וכן בכינוי המופלא של יושבי א"י בשלותה. שאי אפשר להכחיש הידוע ומפורסם בכתבי הקדש. ומ"ש כופרי בהול היתה בומה. אם כן היפלא מה' דבר הזה לעתיד. כי יברא ה' חדשות בקרב הארץ להוליד גופות ולהצמיח מצא נפשות. ולא יבצר ממנה שהרחבה ידיעות משכנותיה להחזיק לאלפים ולא יצרו לכם מרגעות. ואין כאן מקום להאריך עת לחשות: וכבשה. חסר. ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית. עוד ללמדך שהאדם צריך לכבוש תאוותו על פ"ו ולא האשה: לכם את כל עשב זורע וגו'. ובהמות ופירות השיר להם. ולא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה. לפי שבתחלת הבריאה. כונו על מלאתם ושלימות צורתם שהאירה להם נבראו. ולא הוצרכו לתקון. וכשחטא אדם אע"פ שכל הבריות נתקלקלו עמו. מ"מ היה לו עליהם יתר שאת להקנים באכילתו. עד שבא נח הצדיק והתקין הטאו של אדם על ידו במין המדבר. ומין הב"ח הוצרכו לתקון. לכן הותר לו הבשר לאכול. להעלות הב"ח מטיט הקלקול שטבעו בו בדור המבול ביותר: את כל ירק עשב. לא ויהם. אבל לא פירות הרעים המכונים למאכל אדם. טוב. זה יצר טוב. מאד. זה יצר רע. כמ"ש בס"ד בהקדמה באריכות. במציאתו להכלית עזבת האדם האמיתים כודאי הגמור. וכ"ה מ"ש [ב"ר פ"ט] מאד זה מות ע"ע [דקב"ה וקג"ב וד"ל]: הששי. הוסיף ה"א בששי. לומר שהתנה עמהם ע"מ שיקבלו ישראל עליהם ה' חומשי תורה. ד"א יום הששי. הידוע שמעשי בראשית תלויים ועומדים ברפיון עד יום הששי. הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה:

האותיות. מלאך ואתה מרכבות. על העתידות לבא שאלוני. יאמר כנגד העו"ג השואלים לדעת הבאות על ישראל. תצוני. בתמיהה. וכי עליכם לצוות על בני. אני בראתי להם הישועה בשעתה לפני: ואדם. שהוא עולם קטן וממונה על הארץ. שכל העולם היו בעבורו: נטוי. כי הוא נטה והכתבו במאמרו: העירותיהו. פירושו על כורש. העירותיו בצדק שיבנה עירי. ונמשך לעומת אנכי עשיתי ארץ. ואנכי נתתיה לאשר ישר בעיני. שכן הוא אומר. כל ממלכות הארץ נתן לי ה': כה אמר ה'. הרי הודעתי אתכם במה הושיע את בני מיד בבל. ע"י פרס. ועוד אני מודיעכם ישועת חזקיהו מיד סנחריב. בשמוע מעל תרהקה מלך כוש. יבוא לירושלים ותמדת כל אוצרות כוש ומצרים שבאו לנצרתם בידו. ויבא עם אוצרו הבלל ויפול לפני ירושלים. וחזקיהו ועמו יבוזו את הכל. והסבאים שבי הבא שבני כוש. אנשי מדה. גבהי קומה. שצריך למדין לידע שיעבר

[illegible] בִּזִקִּים יַעֲבֹרוּ וְאֵלַיִךְ יִשְׁתַּחֲווּ אֵלַיִךְ יִתְפַּלָּלוּ אַךְ בָּךְ אֵל וְאֵין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים׃ אָכֵן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ׃ בּוֹשׁוּ וְגַם נִכְלְמוּ כֻּלָּם יַחְדָּו הָלְכוּ בַכְּלִמָּה חָרָשֵׁי צִירִים׃ יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא תֵבֹשׁוּ וְלֹא תִכָּלְמוּ עַד עוֹלְמֵי עַד׃

תהלים צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט׃ נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה׃ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם׃ מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ׃ עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים׃

גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים שנאמר נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי: אמר ליה רב לרבי חייא. נשי במאי זכיין. באקרויי בניהו לבי כנישתא. ובאתנויי גברייהו בי רבנן. ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן: אומר ר׳ נהוראי תמלא במעמד יום ראשון.

תלמוד זרעים ברכות ס׳ הרואה בֶּן זוֹמָא רָאָה אוּכְלוּסָא עַל גַּב מַעֲלָה בְּהַר הַבַּיִת. אָמַר בָּרוּךְ חֲכַם הָרָזִים וּבָרוּךְ שֶׁבָּרָא כָּל אֵלּוּ לְשַׁמְּשֵׁנִי׃ הוּא הָיָה אוֹמֵר כַּמָּה יְגִיעוֹת יָגַע

בזקים. ופי׳ א״ל כתב כ״ה. שבשם קומתן ידועה בשלש אמות: **עליך.** כנגד ירושלים אמר: **זיקים.** בשלשלאות: **אליך יתפללו.** יתחננו לשביהם משאסרם. ויודו לומר באמת בך אל וגו׳. **אכן אתה אל מסתתר.** גם אלו דברי האומות המודים. אתה אל מסתתר ומתעלה מעיני האדם. לגד בישראל נודע כחך וגבורתך. כמה שאתה אלהי ישראל מושיע. וי״ל שהם דברי הנביא הרואה עומק הגלות האחרון. כנגד זה אמר אכן אתה אל מסתתר. כלומר והנני הסתר אסתיר פני בגלות הזה שארכו הימים. לא כימים הראשונים של גלות בבל שהיתה לגוף פקידת כורש שקדם זכרה. ועתה הכח תנות אל מהראוים שבוא אלהי ישראל מושיע כמאז. ובאתאו התשובה: **בושו גם נכלמו כלם.** האומות המשעבדים בישראל. **כלם.** חלפו למו: **בכלימה.** הוא ישבה על הבושת: **חרשי צירים.** אומני הפסילים. עושין צירים ותבלים. כמו שנקראו עצבים שמעציבים ומצירים לעובדיהם. כי לא יושיעום בעת צרותיהם. והנה בושו הכלמו יחדו עושי הצירים ועובדיהם. אבל לא יבושו קווי ה׳ ולא ייראו מבלגון ארץ בקרב העמים. אף אם ארכו הימים. לכן חכו לה׳ המסתיר פניו מבית יעקב. וקוו לו אף ואגיות התשים להביא בניו מרחוק. כי הם עם נושע בה׳ תשועת עולמים:

גדולה הבטחה. סדרנו מאמר זה ליום הששי. שהוא מיוחד לנשים. שהמצוה על הנשים. גם בו השלמה בריאת האדם ע״י הנקבה. **ואמרינן** נמי [שבת קיג] מאן דבע״ש יהא תוזן כמטת. והני שי כל מילי דביתא רמיין עלייהו. ובע״ש מכבסת ואופה וטורחת לשבת. גם ע״פ דרך הסוד מעלי שבתא נקראת [שם קיט ב׳ קט] שבת מלכתא דמש״ה מהיני רבנן דנפקו לקבלה ואמרו בואי כלה שבת המלכה. **יותר מן האנשים.** מפני שהאשה עקרת הבית. דמש״ה ר׳ אסי [שבת קיח] קרי לאשתו ביתו (וזהו שרגיל בלשון חכמים בארמי דביתהו) שמתקנת כל ענייני הבית. שלכך נמנלת שתהא עזר לאדם בצרכיו. שהיא מביא חטין חטין טוחן. פשתן פשתן לובש. ואו דביתא בניתא ומקרבא ביתא. ובכר שבח בחכם האשה הטובה בכל הנהיה בפ׳ אשת חיל. ואיך הנומרה לבעלה מן החטא. ומגדלת הבנים. וסובלת צער גדול. כמו נדה והוליים. בעיבור ולידה ויניקה. ובגידול ובשמושי דירה. לכן בדין הוא שתטול שכר הרבה יותר מהאנשים. כי לפום צערא אגרא. והאמן בעל המלאכה יתברך שאינו מקפח שכר פועליו בוני הבירה. וכן מצינו בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו. ובזכותן נגאלו במהרה והני מלי דעבדא ומזגגא. לאפוקי הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבדן. עלייהו אמר קרא שמעו פרות הבשן העושקות וגו׳. **שנאמר נשים שאננות.** הרי קראן שאננות בוטחות. וא״ת מאי מעליותא הא קרא איפכא משמע. דכתיב בתריה ימים על שנה תרגזנה בוטחות. חרדו שאננות גו׳. וי״ל דבלא״ה נמי פשטיה דקרא ודאי לא בנשים מסתני אלא בעיירות שוקיות. כמתרגם יונתן קרוין שליון. אלא מיהא מדמדמי הוא וקרי לכרכין היושבות לבטח נשים שאננות. מכלל דשבח הוא לכן. וכי הא דאמרינן כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה. ואי בתורה מפתעי. א״ה כמה טובה אשה שהתורה משלת בה. ה״נ מדקרי להו נשים שאננות. ש״מ דטבא להו. וקרא הכי משמע. שמענה הבנות שהיו ראויות להיות בטוחות ושאננות מפחד רעה. אם היו טובות והגונות. אך תרגזנה בהשלום ועומת. היו לזונות נשכחות תרדות נעמת. ועוד יתבאר בסמוך. **נשי במאי זכיין.** פשוט לעוה״ב (וכ״ה בילקוט בהדיא) ולכאורה אין אלו אלא דברים של תימה. וכי אין להם מצות שנשים חייבות בהן. ואע״פ שפטורות מן מ״ע שהזמן גרמא. בשביל זה לא נגרע מערך חלקן לעוה״ב בהשתוות המצוות עליהן א״כ מה זו שאלה. גם התשובה איפה תמוהה. שהולך לאחר דברים טפלים והניח העיקר. ונראה שהשאלה היתה כאומן. על אשה רע שהיא מר ממות. והאשה הזו ודאי היה עולה על הדעת שילא שכרה בהפסדה הגדול. כל צדקותיה לא יועילו כלום לפי מחשבת ב״א. והא התשובה התקנה. שמ״מ זכיין גדול. שזוכות ומזכות לבניהן ולבעליהן בכמה טובות. אם כן זהירות בדברים המוטלים עליהן. אע״פ שמצערות לבעליהן איך מפסידות כל שכרן. כמ״ש בסמוך בס״ד. ע״פ זה נכון וברור דהכא במאי עסקינן בהני נשי דמתקף תקיפי ומעברן במילי. והיינו דלא שאל זה אדם אחר אלא רב לר״ח. כי שניהם היו להם נשים מצערות אותן כדאי׳ בפ׳ הבא על יבמתו וכמ״ש ר״ח לרב שם. דיינו שמגדלות אותם מן החטא ומגדלות בנינו לתורה. ונראה עוד לפרש. דרב נמי אקרא דמייתי לעיל קאי. דקשיא ליה קראי. דקרי להו שאננות. והדר אמר תרגזנה. דמשמע נמי בנשים רעות המרגזות להבזות בעליהן בעיניהן ובאות מדינים וכעס קמיירי. ובסוף הענין הבטיחן טובות. כמ״ש עד יערה עלינו וגו׳. להכי שייל במאי זכיין הני נשי. אינכא תיובתא נלדה. דקרא גופיה מהפך בזכותן לפטרן מעונש התרגזן. כאמרו אוסף בלי יבא. לכן בדין שתרגזו. כי אין מריבה באה אלא על עוקץ הבוצר כדמשלם שמרי מבדא. ואקרקף גברא רמי תיובה כמאן דטעין אכתפיה למפלא ולמיזן. ובודאי שי דר״ח ודרב מתוך דתקן קנטרוס. ואין אדם נתפש על צערו. לכן הבטיחן שתהיינה בטוחות אע״פ שנצרפו בכור עוני לטובתן. וסוף בכבוד לבא. לפיכך לא לבד שאין נענשות. כי גם שכרן לא יקופח כמו שביאר ר״ח ותפס להם זכיות המכריעות. הנה למדנו זכות לאשה קשה. שעם היות אם היא רעה אין רעה למעלה ממנה. כמו שאם טובה אין טובה כמונה. מ״מ אין לאדם למהר לשלחה. ביחוד שלא לחמוס נגמם נעורים אם מקנטת אותו. בפרטות אם העון גרם שאינו יכול לצאת ידי חובתה. שארה כסותה. יקבל מאהבה. קללתה וחרפתה וברצות ה׳ דרכי איש ישלימנה לו. ובלבד שתהא אשה יראת ה׳ מסורה. שכל מכשול עון זהירה. ומשגחת על עסקי ביתה הבירה. ומגדלת בנים לתורה. אבל אשת כסילות הומיה וסוררה. בביתה לא ישכנו רגליה אולת בידה תהרוס הבירה. שחיות כל ידעה שלו בבטנה ולרעבון תאוותם אין שבירה. נרעש היא לבעלה ולבנין בית הסירה. מצוה לגרשה להשבית דין וקלון ומגרה. רחמנא ליצלן ממידי דקשה ממותה ומגידתה ואבזרהא: **לבי כנשתא.** תינוקות של בית רבן. היו רגילין ללמוד בבית הכנסת: **בי רבנן.** בית המדרש: **ונטרן.** וממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת ללמוד תורה בעיר אחרת:

אוכלוסא. חיל של ס׳ רבוא ב״א: **מעלה בהר הבית.** בהר המוריה שבהמ״ק בנוי עליו. שהיה עשוי מעלות בשפועו: **חכם הרזים.** יודע מה שבלב כל אלו. שאין דעתן דומה זה לזה: **שברא כל אלה לשמשני.** שהם חורשים וזורעים. ואני הכל מוכן לפני:

ונעמר

אדם הראשון עד שמצא פת לאכול . חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן ורקד ולש ואפה ואחר כך אכל . ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני . וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש . גזז ולבן ונפץ וטוה וארג וצבע ותפר ואחר כך לבש . ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני :

מעשר שני פ' ה' השקיפה ממעון קדשך מן השמים . עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה עמנו מה שהבטחתנו . השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל . בבנים ובנות . ואת האדמה אשר נתתה לנו . בטל ומטר ובולדות בהמה . כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש . כדי שתתן טעם טוב בפירות :

אומר אלו הן מעמדות המגלה במעמד יום ראשון :

תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצות כאברהם אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנאמר התהלך לפני והיה תמים . ואתנה בריתי ביני וביניך . דבר אחר גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל . דבר אחר גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי :

סדר נזיקין סנהדרין פ' אחד דיני ממונות לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו אבד עולם מלא . וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו קים עולם מלא . ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול מאביך . ושלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים . ולהגיד גדלתו של הקדוש ברוך הוא שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכלם דומין זה לזה . ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טובע כל האדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחברו :

תנו רבנן אדם נברא בערב שבת . ומפני מה . שלא יהיו המינים אומרים שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית . דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית . דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד :

מנחות פרק התכלת תניא אמר רבי נתן אין לך מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה ולעולם הבא . אבל איני יודע כמה . צא ולמד ממצות ציצית : מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית . שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ארבע מאות זהובים בשכרה . שגר לה ארבע מאות זהובים ונקבעה לו זמן . כשהגיע זמנו בא וישב על הפתח . נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו אדם ששגר לך ארבע מאות זהובים בא

עשה מגדים ולגומים : דש . חיטים שהגורן לפרק זכות השבלים והפסולות מן האוכל שמעורב בו : זרה . שעורת הפסולת המעורבת באוכל ואינה מעורבת כמוץ וקש : ובירר . מבדיל האוכל והפסולת שבאוכל בכברה . האוכל בעת הטחן . והמפרקים הדק יוצא בנקבי הכברה . ואם האוכל דק הקמח והפסולת עב מעורב במאר הפסולת שבאוכל יוצא : לש . את הקמח ע"י עירוב מים : גזז . הצמר הלמר ומרוקו . ומן אכילת הכתן :

השקיפה . לשון הבטה . כל השקפה שבתורה לרעה . וזו לטובה ולברכה . שגדולים כחה נחל כח מתנות עניים . שהופך מדת רוגז לרחמים : טעם טוב בפירות . שיהו שמנים וטובי הטעם שאין הדבר תלוי באדם אלא בשביל מכשירים מעשיהם . כדאמ' בגמרא דסוטה . משחרב בהמ"ק ניטל טעם הפירות . והמעשרות בטלו שמן הדגן . ועתה שקיימנו מצות מעשר כראוי . עליך לקיים הבטחתך :

שנתעסק במצות . דכתיב וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי . ואמרז"ל [יומא כח] קיים א"א אפי' עירובי תבשילין : כרתי ברית . כלומר ברית מילה ששקולה ככל הדברים שאלה דברים על המצות :

לפיכך נברא אדם יחידי . זה אחד מן הדברים שהיו אומרים לעדים כשמאיימין עליהן שלא יעידו שקר : עולם מלא . שכל אחד ראוי ליישב עולם מלא . כמו שנתיישב מאדם הראשון שהיה אחד . ובמחיקת גופו והכלו כאלו עולם קטן . פי' מ"ש בהקדמה : המינין . שהם יוצאים מכלל דת כל אומה ואומה . והראשון שלא היה בעל דת הי' עם סלפי . והקדמים השנוכין אחריו מלמין . כמו אפיקורסין פ"א אפיקורס . בעל הכת מאמינין שעולם הפקר : ולהגיד גדולתו של הקב"ה שמחותם הראשון כל הדורות טבועים בו . שלא היה מתולם אלא חותם אחד : ואין אחד מהם דומה לחבירו . כלומר פרצופיו ואלו אחר דומה : ומפני מה . מדוע לא נברא בראשונה . אחר שהוא מובחר שבכל הבריות : שותף . מסייע בכולו ונעלם מאליו . לפיכך קדמו לו סכן : תזוח . תגבה ממקומה . כמו ולא יזח החושן : שאם יגיס דעתו עליו : אומרים לו יתוש קדם לפניך בבריאה : יתוש . רמש קטן : לנמוס . מצות שכם :

מצוה קלה . שהיא בעלמא . כגון שכן מאת בתלמוד . ובמאה פ למען ייטב לך בעוה"ז . ולמען יאריכון ימיך בעולם שכלו ארוך : וכן לעולם אין נו המרון הם של פי : שגר . שלח : לחוט . פרחה

וישב על הפתח. אמרה לה יכנס. נכנס. הציעה לו שבע מטות שש של כסף ואחת של זהב. ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב. עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה. ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה. באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו. נשמט וישב לו על גבי קרקע. ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו גפה של רומי שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי. אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך. אלא מצוה אחת צונו אלהינו וציצית שמה וכתוב בה אני יי אלהיכם שני פעמים. אני הוא שעתיד לפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר. עכשו נדמו עלי כארבעה עדים. אמרה איני מניחתך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה לומד בו תורה. כתב ונתן בידה. עמדה וחלקה כל נכסיה שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של רבי חייא. אמרה לו צוה עלי ויעשוני גיורת. אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים. הוציאה כתב מידה ונתנה לו. אמר לה לכי זכי במקחך. אותן מצעות שהציעה לו באסור הציעה לו בהתר. זה מתן שכרו בעולם הזה ולעולם הבא איני יודע כמה:

ידים פ"א המים שנפסלו משתית הבהמה בכלים פסולין ובקרקעות כשרים. נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין. עשה בהן מלאכה או ששרה בהן פתו פסולין. שמעון התימני אומר אפילו נתכון לשרות בזה ונפל לשני כשרים:

נדה פרק המפלת דרש רבי חנינא בר פפא מאי דכתיב עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר. בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם נותן חפציו בחמת צרורה ופיה למעלה. ספק משתמר. ספק אינו משתמר. ואלו הקדוש ברוך הוא צר את העבר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר. דבר אחר אדם נותן חפציו בכף מאזנים כל זמן שמכביד יורד למטה. ואלו הקדוש ברוך הוא. כל זמן שמכביד הולד עולה למעלה:

אם בא לומר אח"כ פרשת קרבנות כסדר ומתחיל הו על הסדר. ימצאם במעמד יום ראשון. ואומר זכירות שהעתקנו שם:

בקשה ליום ששי

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא תורתך אמנותי ותתן לי לב טוב ותחלק טוב וחבר טוב ונפש שפלה ורוח נמוכה. ואל יתחלל שמך בי ואל תעשני שיחה בפי הבריות. ואל תהי אחריתי ותקותי למפח נפש ואל תצריכני לידי מתנת בשר ודם שמתנתם מעוטה וחרפתם מרבה אלא לידך המלאה והרחבה והפתוחה והקדושה. ותן חלקי בתורתך עם עושי רצונך בלבב שלם ובנה ביתך עירך והיכלך ומקדשך במהרה בימינו. מהר ענני ופדני מכל גזרות קשות ורעות. והושיעני ברחמיך הרבים מכל צרה וצוקה כי אתה שומע תפלת כל פה. ברוך אתה שומע תפלה:

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו כאשר בראתנו לכבודך. כן ברחמיך הרבים תתקננו לעבודתך אנחנו וכל עמך בית ישראל ותיחד לבבנו לעבדך בלבב שלם ובהויתנו

מלמות המעמד: וטפחו. וכמו: גפה. מלכה. כמו על גפי מרומי [illegible] גובה. הכוונה בחיי המלך: ב' פעמים. בפסוק האחרון של פרשת ציצית. א' בראש הפסוק וא' בסופו: שליש למלכות. שימחוה להתגייר: חוץ מאותן מצעות. שהכינה כמו כן עמה ולא מסרתן. הם היו מתן שכרו בעוה"ז: שמא עיניך נתת. ואין מקבלין גרים עד שבודקין אותן שבחוזתן לשם שמים: קומוס. כמו [illegible]. קנקנתום. [illegible]. וששרה נר"ח כל המלאכות [illegible]. לשני [illegible] שבפסלו הגליונים על פיו. וידעה תמר הסתום: איני יודע כמה. שכן נא' [illegible]:

ואלו

כְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ . וּתְמַלֵּא כַּוָּנַת מַחְשַׁבְתְּךָ בָּנוּ לְטוֹבָה כִּבְרָאֲךָ בְּיוֹם זֶה בְּעוֹלָמְךָ שֶׁיָּצַרְתָּ אָדָם יָשָׁר לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ לְשָׁרֶתְךָ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמֶךָ . יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּיַשְּׁרֵנוּ לְפָנֶיךָ וְתִקְרַב שְׁנַת גְּאֻלָּתֵנוּ . וְתִבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ . וּבֵית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ תְּקוֹמֵם . וְתַשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵינוּ . וְתַחֲזִיר מַלְכוּתְךָ לְקַדְמוּתוֹ . וְנִזְכֶּה אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָאוֹר בְּאוֹר פָּנֶיךָ . כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ חַיִּים לָנוּ . וּתְבַשְּׂרֵנוּ כִּי רְצִיתָנוּ . כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה . בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה :

בית ישראל . מעמד ליום השבת . על התורה דמעמדות . בהמה הוספות . תורה . **בראשית ז'. ויכלו** (תמצא במעריב של שבת עם פי') זכור את יום השבת עד ויקדשהו (שם) :

שמות לא וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר . וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִיא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם : וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ : שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיְיָ כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת : וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם : בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ :

מערכת שבת ויקרא כד וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת : וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְיָ : וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיְיָ : בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם : וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְיָ חָק עוֹלָם :

ואתה דבר . אע"פ שהקדתיך (בפ' שלמעלה מזו) לצוותם על מלאכת המשכן . אל יקל בעיניך לדחות השבת מפני אותה מלאכה : אך את שבתותי . אע"פ שתהיו רדופין וזריזין במלאכה . שבת אל תדחה מפניה . הרמב"ן ז"ל טען בזה על רש"י . ואם אמנם כדבריו כן הוא . שהר"ל [יומא פה] דהוי אך למעט בשמירת שבת . מ"מ נדק הרא"ם ז"ל שמר שאינה טענה לפי פשוטו של מקרא . אלא שאני אקשה עוד על רש"י . הלא כבר ידעו שתמעטה מלאכת המשכן מדחיית שבת . כמ"ש בראש פר' ויקהל . כי לכך הקדים שם שבת . א"כ תרתי ל"ל . וי"ל לפי שבכאן קדמה פ' מלאכת המשכן לשבת להכי איצטריך הכא . וא"כ הדרא קושיא למאי צריך תו מיעוטא דפ' ויקהל . והיא גופא קשיא מ"ט קדמה הכא . לא לכתוב הא ולא ויו . לא תקדם ולא צריך למעוטי . נ"ל דה"ט דקדמה בכאן . שמר נאמנת שדוחה את השבת . והיינו הקמת המשכן שהיה מרע"ה מקימו ומפרקו כל ז' ימי המלואים (תע"ג דהכ"ג דאי יש בנין וסתירה במוכל . וגם ...ב חנוכת יש בו) ומכאן אמר . לפי שהקדים צווי המשכן לשבת . הודיעו שהקמתו דוחה את השבת . ולכן הוצרך לסמוך השבת מאחריה ולמעט בשמירתה . אך כדי שלא יטעו ישראל לומר שהשבת דחויה היא אצל משכן לכל אדם ביום הקמתו . לפיכך הוצרך להזהירם לדעת רש"י כאן . שממעט במשכן מדחיית שבת . והיינו לכל ישראל חוץ ממרע"ה . ועפ"ז בא לשון הכתוב מדויק מאד באמרו ואתה דמייתר . וא"ל הכונה לגמרי לפי פשטו . כי מה חסר לו בצווי דבר שהוא למכת . וכמו שהוא דרך הכתובים בכמה מקומות . מה הכונה כלשון בכאן . הלא דבר הוא . והתימה שלא שתו לבם המפרשים ליישבו . ולמ"ש מתוקן יפה . כלומר ואתה אע"פ שנאלת אם תגל בענין זה . לא נלמד על הכלל כולו יצא דבר ממקום . להתיר שבת לכל אדם ביום הקמת המשכן . אלא לכל ישראל באיסורו הוא עומד . כמו שאסרו במלאכת עבודתו . אלא לך לבד הותר . אתה לבדך תקימהו ואין לזר הקן . אע"פ שבשאר ימי המלואים אולי היו אחרים נסייעו . ולדרך הר"מ והתלמוד באך הלק . יש לפרשו ג"כ בזה הדרך ולהסף מדעת רש"י . שלא בא הכתוב להתיר שבת אצל הקמת משכן כמש"ל . ולא למשה בלבד . אלא לכל אדם או לנדים שיוכלו לסייעו . והיינו אך חלק למעט בשמירת שבת בענין . וזהו ג"כ ואתה וי"ו מוסף על ענין ראשון לומר שלא אלך בלבד הותר שבת אצל משכן לענין הקמתו אלא לכל הצריכין לכך לטפל בדבר . ולכל הפנים הענין והלשון מיושב מאד והוא כפתור ופרח : את . לרבות תוספת שבת : כי אות היא . אות גדולה שבחרתי בכם . בהנחילי לכם יום מנוחתי למנוחה : שבתותי תשמרו . שמירה אחת לשבתות הרבה . מכאן למדו [שבת סט] לגבי שאינו יודע עיקר שבת שאינו חייב אלא אחת . וי"ל עוד שבא ללמד אם חל יוה"כ בשבת שנקרא ג"כ שבת שבתון לא יצא שבת בראשית מכללו להקל . אלא כל שבתות השנה שוין בקדושתה שקבועה ועומדת בתוקף איסור סקילה . וזו שפרש את"כ כי אות היא לנדם . על כן אינה מקבלת ביטול וקולא בשום פעם : לדורותיכם . ללמד שא"צ השבת אסו' בגלות : לדעת . האומות . כפירש"י לפי פשטו של מקרא . ואלא כך דרש רז"ל (ביצה טז) כמ"ש ביני ובין בני ישראל . שמתן לנם ידיעת מתן שכרה בצנעא (ועמ"ש בס"ד לעיל) : ושמרתם את השבת . שמירה לשבת אחת . מכאן ליודע עיקר שבת . שחייב על כל שבת ושבת : קודש היא . ואין מקדישה קודש : לכם . היא מסורה בידכם . מכאן לפקוח נפש שדוחה שבת : מות יומת . שתי מיתות על חלול אחד . מכאן לחלוק מלאכות . ואם אינו ענין למזיד . תנהו ענין לשוגג ולחטאות . ומאי יומת בממון . כענין שכתוב וגם בעליו יומת : ונכרתה . אם אין עדים : יעשה . רמות . מכל מקום נכתב . למנוע האדם מהבטלה : יעשה . מעשה המלאכה : שבת שבתון . מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי . דבר אחר שבת שבתון . לכך כפלו לומר שאסור אפילו במלאכת אוכל נפש : קודש לה' . שמירת קדושתה לשמי ובמצותי להוציא השובת לבטלת עצמו שא"צ שכר : מות יומת . סקילה בעדים והתראה . ואם א"א להמיתו בסקילה . ממיתין בכל דבר לכך נאמר מות יומת . לרבות כל מיתה שאתה יכול להמיתו :

ישעיה נו כה אמר יי שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות: אשרי
אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל
רע: ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יי לאמר הבדל יבדילני יי מעל עמו ואל יאמר הסריס הן
אני עץ יבש. כי כה אמר יי לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי
ומחזיקים בבריתי: ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן
לו אשר לא יכרת: ובני הנכר הנלוים על יי לשרתו ולאהבה את שם יי להיות לו לעבדים
כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי
עולתיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים: נאם אדני יהוה
מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו:

נביאים ישעיה נח אז תקרא ויי יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר
און: ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך:

שמרו. יהיו כי שמור היא ל"ת. ושמור כללא דמקבלא ל"ת: משפט. סגלה (שכן בשניהם הגבורות מבחי' דיני החסד) כמודע. דהוא רחמי. לחבר שמירה בעשיה. בסוד זה שמי עם יה. שס"ה: ועשו. מ"ע. הם רמ"ח. בסוד להכריע בני' רמ"ח: צדקה. מבחי' החסדים שבגבורה. וזו ועשו (מגדר דאתיא מסטר כומקא) צדקה ע"י קבלת החסדים. בסוד וזה זכרי עם ו"ס גי' רמ"ח מ"ע. ובתחלה צריך השעורות המתוק מין מקבין. בסוד שמאלו תחת לראשי והדר וימינו תחבקני. לכן כשתשמרו משפט. תעשו צדקה ממילא: כי. משמש אם: קרובה ישועתי (תשע גימ' שכינה) לבוא. בערב היא באה. ע"י התעוררות שהחסדים בתשובה. לא יגרמו. וצדקתי להגלות. בבקר היא שבה מגלה כל טוב. ונגלה כבוד ה' וראו גו' כי פי ה' דב"ר. עמ"י (הה"מ יצא מפי גי' דין צדקה דבר בעלת ה' חסדים שבשה נעשית צדקה וכבן) ותגלה צדקתי לעיני הכל. ולא יכסף עוד. כאשר לא מראם השתר דבר בהתיהדו עמה במדבר ככתוב ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל. ואז השמים מספרים כבוד אל: אשרי אנוש. אשר יעשה זאת. יתקן זאת. ויחבר זאת בזה. הוא מיתוק דיני ל"ס בחסדים שבמ"ע כאמור (וז"ס [שבת קיח] אפי' עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו. כי זאת היתה חטאתו. שאז הוחל לקרא בשם ה'. להפריד זאת לעבודה רשות לעצמה. ונתחלל שם שמים. הוא חילול שבת כגמור. ובשומר השבת ונתקן המעוות. נעשה מחלול מחול ודאי) ומי"ז שנקרא כאב אנוש. וחזר להיות מחובר. יחד בימי שנ"ה. ובלם בנבחי' שס"ה (גי' עם ה' כוללים): ובן אדם. הייט חבור ב"ן במ"ה: יחזיק בה. ודאי. ע"י שעושה זאת: שומר שבת מחללו. קרי בים מחלל ו'. הוא שבת העליון הראשון. כנ"ל. ושומר ידו. היא יו"ד. עשרים. גי' כתר וגי' אהיה. שלא יתחלל. ע"י שיחבר מעשות כל רע (שום רע. כמו כל חמתו). עשות. לשון תקון כמו לא עשה תליו. כלומר מלהתן הרע על מלאותיו ושלמותו. כענין שכתוב אל תאמר אשלמה רע. ולעשות מעץ הדעת טוב ורע כולו רע. אלא יעשה צדקה וישוב הרע למוטב ויהא כולו טוב: ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה'. אין אפשר זה שיסתפק הרע אל טוב ויטה אליו: הבדל יבדילני. ה' הבדלות כלנו. כי הלא מתחלת הבריאה וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. והבדלה בשני נפשי הוא. בין מים עליונים לתחתונים דאימון בוכים. א"כ אף עתה בשבת גורם היא מלפניו ואין מבלים דבר. אבל יבדילני שמה. לא מקרה הוא. אין זר כדעת המדקדקים. אלא שנים בכוח על הבדלה ראשונה שעבר כדין הענבר הפתוח (ומטעם זה בעצמו נפתח יאהבני שלא כמנהג. כאומרת עתה תשוב השנאה שעברה לאהבה כשלה. מאחר שידע שהיתה שלא כדין. וע"י כן לא לבד יאהבני לעתיד. אבל יעשה אהבתו עמהם וידמה כאלו אהבני מאז עד עתה. ונכון הדבר) והיו הבדלה דבין ישראל לעמים (שהרשה בא מהבדלות ראשונות שהיה אלה השמרות) במאי מיקיימא אם ילוה בן הנכר אל ה': ואל יאמר הסרים. (מאי קבעי הכא ומאי שייטיה. אלא) שאינו יכול לקיים מצות עונג ושמירת שבת. שגורם שמירת משפט ה'. שהתחיל בה כנ"ל. ד"א הסרים (גי' ג' הויות וג' אלהים) הוא מד: יסוד עולם: עץ. גי' כסף: יבש. ע"ש ונהר יחרב ויבש. שאוכב למעלה. ר"ל אשרי אנוש יעשה זאת וגו'. כי בשבתו אל יאמר עוד כן הדבר. כי באמת לא תפסק ההבדלה עוד אחר שאין רע כמלא. ויגרום ג"כ שאל יאמר הסרים וגו'. כי עץ נשא פריו. ואגור אדם אך יש פרי לצדיק כי טוב: כי כה אמר ה' לסריסים. שתא בהד. ומש ייס בתיבת סריסים טובא. וזו מ"ש דהדר למאי דסליק מיניה, ולאו במאי דאתחיל. הייט בן הנכר הנ"ל לאקדומי השתא. אלא קושטא דמ נקט כדאמרן. דאל יאמר וגו'. אם ליווי ואזהרה. אבל הוא התכלית המקווה מהשמירה הנ"ל. והאידנא מסרת לה. כי כה וגו'. אשר ישמרו. שמירה המחכרת: את שבתותי. תרין אינון משפט וצדקה ו"ה: ובחרו באשר חפצתי. כי דע"ת אלהים חפצתי: ומחזיקים בבריתי. ידוע. היא אות ברית השבת: ונתתי להם בביתי. בית תמן אור כבול אור א' א"ס גי' ועם היו"ד במלואה וה"א הרי ד' מילואי הויה: ובחומותי. חומת ציון. היא ג' מילואי אהיה: יד. (לפי פשוטו מקום. כמו ויד תהיה לך. ענין גדולה מלשון חז"ל. ממלא מקום אבותיו) הוא זהב חד: ושם. הוי"ה שדי. טוב זה ימשך להם. מבנים ומבנות שיולידו להם שמים להם ולאהבה. כי יתברכו בבנים ובנות. זאת להם בזאת שנשארים למען ישמרו שבתות ה': שם עולם. חוזר לסרים היחיד שקדם זכרו ירצם. ש"ס כנ"ל. עולם אתן לו ועבדו לעולם. לא יכרת ולא יפסוק עוד. ויתקיים הכתוב כי אני ה' הפרחתי עץ יבש: ובני הנכר. מ"מ איך השוכים במקום הסריסים שזכר. לכן איהרס בבחינת הפעולה שמדבר בה עכשיו כאמור: הנלוים על ה'. שהיו מתחלה עומדים על ה' לקטרג. כענין שכתוב. ויבואו בני האלהים להתיצב על ה'. ואין התיצבות אלא התקוממות והתנגדות. כמ"ש בכמה מקומות גלוים וגלים. אך עתה חזרו ונלוו על ה' להתעסק לטוב לנו. להיות חסד ולויה עמנו: לשרתו. כמש"ה והביאו את כל אחיכם מנחה לה' וכו' יקראו לעבדים לה' מאהבה. כל שומר שבת. אע"פ שהיה נכרי. ומוזהר שלא לשבות לפי גזירתו. כי כדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. ע"כ עמד ויתר גרים. מ"מ נענשין על הבחירה תחלה (כמ"ש [ביצה טז] א"ה לא ליענשו עלה) כי לא מרצם בסתר הוסיף מכר שלך כלה. ונרצום להשתעבד לו. אז ישתתפו גם בשמירת שבת מחללו כנ"ל: והביאותים. מבואר: יקרא לכל העמים. בשום ובשלה הבדלה: מקבץ נדחי ישראל. לעם סגולה. אעפ"כ עוד אקבץ עליו לנקבציו. כלום אדם זורע סאה. אלא להכנים כמה כורים. כור לזכה ותוכן רוחות ה' והשב מחשבות לבל ידח ממנו נדח. כי על כן הלכו בגולה. כרוך כמגלא סדו ליראיו. לו נאוה תהלה:

יענה. יקבל תפלתך: תשוע. תזעק: ויאמר. מלאכו. כמוסר שמירתך: הנני. לעשות רצונך: מתוכך. מביתך: מוטה. הטיית משפט. או עול. כמו המוטה דחגיה בן עזר. לומר שהסיר דוחק העניים ועשה הדומה למוטת ברזל: שלח. מקור. ומשך למעלה. שתסיר גם שלח אצבע. שלא לשלוח דרך לעג אפי' אצבע. לרמוז על חברך נטופת האצבע. כענין שכתוב אדם בליעל גו' קורץ בעיניו מורה באצבעותיו גו' חורש רע: ודבר און. כמו כן תסיר ממך: ותפק. ותוציא. כמו ויפק רצון: לרעב. שיוצא רעב מאתך כביכול אליך. שאין לך מה ליתן לו. תוציא אליו נפשך. תתמהו בדברים. ותאמר לו תצא נפשי אם יש לי מה ליתן לך. ובזה נפש נענה תשביע נפשך. כי נפש משיב נפש. עם היות הגוף נשאר רעב כהיה. עי"ז

כַּצָּהֳרָיִם׃ וְנָחֲךָ יְיָ תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו׃ וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת׃ אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר׃ אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר׃

ואומרים מזמור שיר ליום השבת (תהלים צב)

נחמיה יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צָלְלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם לִפְנֵי הַשַּׁבָּת וָאֹמְרָה וַיִּסָּגְרוּ הַדְּלָתוֹת וָאֹמְרָה אֲשֶׁר לֹא יִפְתָּחוּם עַד אַחַר הַשַּׁבָּת וּמִנְּעָרַי הֶעֱמַדְתִּי עַל הַשְּׁעָרִים לֹא יָבָא מַשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ וַיָּלִינוּ הָרֹכְלִים וּמֹכְרֵי כָל מִמְכָּר מִחוּץ לִירוּשָׁלָ͏ִם פַּעַם וּשְׁתָּיִם׃ וָאָעִידָה בָהֶם וָאֹמְרָה אֲלֵיהֶם מַדּוּעַ אַתֶּם לֵנִים נֶגֶד הַחוֹמָה אִם תִּשְׁנוּ יָד אֶשְׁלַח בָּכֶם מִן הָעֵת הַהִיא לֹא בָאוּ בַּשַּׁבָּת׃ וָאֹמְרָה לַלְוִיִּם אֲשֶׁר יִהְיוּ מִטַּהֲרִים וּבָאִים שֹׁמְרִים הַשְּׁעָרִים לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת גַּם זֹאת זָכְרָה לִּי אֱלֹהַי וְחוּסָה עָלַי כְּרֹב חַסְדֶּךָ׃

ברכות פ"ב גמרא מרגלא בפומיה דרב. לא כהעולם הזה העולם הבא. עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא

ותפק לרעב. כשתקח המיוחדת יהמה כלבו לא ידע שבעה. הואיל ונסתך אליו והראה לו שהיא שבעה במה שהזמין לו השי"ת. כי לא ירעיב ה' נפש צדיק. הנה לזה הואיל בדברים שילמוד ממך מדת הפסוק לשבור רעבונו. אבל. ונפש נענה. מי שנפשו מעונה ויושב בתענית ומסגף עצמו. לזה תשביע ממש. להאכיל אותו לשובע נפשו: וזרח בחושך אורך. מדה כנגד מדה. כי המיד ללחם נכון בידו יום חושך. ואפלתך כצהרים: בחושך. הידוע הכולל. כמש"כ כי הנה החושך יכסה ארץ: ואפלתך. כשתבוא עליך עת צרה פרטית. שתאפיל לך השעה. תהיה כצהרים. הוא חוזק אור היום: ונחך ה' תמיד. לא תסור הנהגתו ממך בכל העתות. אף כי קרא ה' לרעב: בצחצחות. בימי יובש. כענין צחה צמא. צחיח סלע. שלא תתן הארץ יבולה. בימי רעבון ישבע. גם רומז לג"ע שהוא ודאי מקום לתאוות כמשמעו. וזה נפשך. והוא שאמר כגן רוה. וכמו כן ועצמותיך בקבר יחלץ. מדין חבוט הקבר. ויתן להם מנוחה. ובעה"ז יזכה אותם ויחיינם לחלצו חושים. כגבור עלוס ערוך מלחמה לרוץ המערכה בזריזות: לא יכזבו. לא יפסקו. כן הוחלא הנביעה ממוצאם לא נכזבה: ממך. ממעשיך הטובים וזכותך: מוסדי דור ודור. שנפלו ונהרסו מכמה דורות. תקים אותם: משובב. משיב: נתיבות. שוממות: לשבת. להתיישב. כי נבנו החרבות. ולא יחדלו הולכי נתיבות. בין הערים המיושבות: צללו. לרד"ק מלשון צללים. כלומר שעבו השערים צל גדול בע"ש עם השכה. ויש לומר מלשון שקיעה. כמו צללו כעופרת. ירצה שבהשקעו הנכנסים ובאים בשערים. ונתמעטו בשקיעת החמה. ונראה כאילו השערים שקועים. וי"מ מלשון צללו שפתי. הקישו. ומזה נקראים מצלתים. כלי נחושת שמקישין בהם ומשמיעים קול גדול. וכן הדבר לעת ערב ויטי השער לסגור. כשאנשים יוצאים ובאים דחופים. רצים ודוחקים זה את זה כדי ליכנס תיכף מהר בטרם יגיפו הדלתות. ואז נשמע קול רעש וקול המולה כקול המון רב נאספים. כל שומע תצלנה אזניו. שיתבקע הארץ לקולם. לכן דמה כאילו השערים מקישין. משמיעים קול צללי שמע: ואומרה. צויתי במאמר: ויסגרו. במנעולים ובריחים: הרוכלים. הם תגרים המחזירים בעיירות. ונקראים ע"ש הליכתם וסבובם ברגל. כי אורחות החיך מתחלפות. מזה נקרא כמו כן המלשין שהולך וטוען דברים מבית לבית. רוכל. ולכן נקרא ג"כ הרוכל מרגל. וירגל בעבדך. ויתגלו אותם. הכל קרוב לענין אחד: ואעידה. התריתי: לנים. חוצר. כמו את כיום אתם: אם תשנו. תעשו שנים כן: יד אשלח. לנסות או להרוג. ראה והבן בן אדם כמה המורים דברי חז"ל. שהרי מקח וממכר עצמו אינו אלא מדבריהם לד"ס. כ"ש שלא היה אלא חשש רחוק. והכפן מכשול ליהודים כמו"מ חוץ לעיר. ואיך איים והפחיד לסוחרים שאינן מצווים על השבת כלל. שלא יכשילו בשבות קל. וכן הם מצווים לעשות משמרת למשמרת. ועי' רמב"ם (סי' מ"ח): מטהרים. מתטהרים כמו למטהר. מדבר אלי:

ובאים שומרים השערים. שיהיו באים לשמור השערים. והשערים האלו אינם שערי ירושלים. שאין שמירתן על הלוים. אלא שערי בית המקדש הם. כי שם היו שומרים כבתוב. וכמ"ש בריש מדות. על כן הוצרכו לטהרה. ונלע"ד שבודאי לא הוצרך להזהיר הלוים השומרים שיפסקו. אלא הזהירם שלא יניחו ליכנס טמאים לבית ה' ככתוב בדברי הימים ב' כ"ג. ויעמד השוערים על שערי בית ה' ולא יבוא טמא לכל דבר. וזה מטהרים ובאים. שיהיו משגיחים על הבאים והנכנסים אם טהורים הם (ומטהרים. שיתעלמו בשעולת הטהרה מאד) וביאת יהיו שומרים השערים. ועדיין צ"ע מה זה ענין לקדש יום השבת. ואולי מכאן סמך למנהג טהרה יתרה בשבת. וכן נ"ל שהזהיר לשערים עו"ג וטמא מת שלא יבואו לשר הבית בשבת. עם שיהם מותרים בו ביום חול:

עוה"ב. הצגנו מאמר זה ליום השבת. ע"פ מ"ש חז"ל שהשבת היא מעין עוה"ב. גם ענין המאמר אין בו סומה מוסר בעלם כמו המרגליות הקודמות. כי אינו אלא הודעת מתן שכרן של צדיקים בעוה"ב. וזהו כמו כן מסכים לענין שבת. שאוכלין בו מבלי מעשה ביומו. כי מי שלא טרח בע"ש אין לו מה יאכל בשבת. ובעוה"ב שוה לו בענין זה. כי היום לעשותם. ומחר אינו אלא לקבל שכרם. לכן הוא מתייחס ליום השבת. והנה ענין עוה"ב לפי חילוק הסברות שנפלו בו. ושבר דבר שעלה בידינו בעז"ה. כבר זכרם בנה"ם ס' חלק (ע"ל) ואולה לקושית הכותב בע"י כאן. כי מי שא"ל גוף בהיותו שאינו צריך אכילה כו'. אני אומר שמא זהו שבא ללמדנו שאין שם גוף. ולא שמענו עד כה. ואח"ז י"ל לפרש כך שאין גוף בעוה"ב. לזה השיב התשובה המורגלת בפי הר"מ ז"ל לשאלת מדוע לא הזכיר בתורה שכר רוחני בפי' כמי שזוכר בדברי אומות (אע"פ שבאמת הוא מבואר מאד לבעלי עינים בכמה מקומות. רק לעינים טרוטות אינו נראה מיד) כי אמנם להיות השכר הרוחני נמנע הציור אצל ב"א בעל חומר. וכמו שלא נוכל לצייר הגוונים אל הסומא. לפיכך חדלה התורה מלהזכיר בביאור נודע לכל (עם שבלא"ה אינה קושיא לאלקים. שרצה שלא יאמנו גם על תורתו. הרוצה לבקר ירחיק פדיו) כן הדבר בזה מציאות שכר לנפש בלתי גוף. קשה להבינים בלאו הגשמי. ועוד שבאים בהמוני דואג יותר על העדר הגוף מעל אבדן הנפש. לכן אחז רב לשון ערומים. לשבר האוזן במה שיכולה לשמוע. שכבר ידעה שמעה אבים שעמה בעוה"ז בלי אכילה ושתיה. כמרע"ה ואליהו ז"ל. והמבין מדעתו יבין דבר מתוך דבר. אמנם אני מוסיף להפליא כאן על שתי הכתות. כי לכאורה השוו בכך שאין שם שום אכילה ושתיה כלל. כי הפסו מהמשום שלבון כמוחלט. ואנכי לא אוכל לנמלט מגרות מהבנתו הראשונה המופשטת. שהרי אפי' מלאכי השרת אוכלין לדברי ר"ע [יומא עד] ואף מלאכים שנתארחו אצל אברהם אבינו ע"ה ולוט. אכלו אפי' לחם גשמי. עם שבזה יש לומר שלא היה אלא כדי שלא לשנות מן המנהג. אבל מ"מ דבר ידוע הוא בקבלה שהמלאכים מקבלים מזונם בכל יום

והשכינה

שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה. שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו:

שבת פרק א אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו שנאמר לדעת כי אני יי מקדשכם. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם. מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו:

שם פרקי״ח אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות. מחבלי משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג. מחבלי משיח דכתיב הכא יום וכתיב התם הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי הגדול והנורא. מדינה של גיהנם כתיב הכא יום וכתיב התם יום עברה היום ההוא. ממלחמת גוג ומגוג כתיב הכא יום וכתיב התם ביום בוא גוג על אדמת ישראל: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא

שכינה מחלקת להם שלל. כמש"ה ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה **וחק**. הוא להם חק. ואם אינו גשמיי. ההוא יקרא להם ואכלו. **מזיו** שלא מהם אכילה ושתיה כל עיקר. עוד סוף לשון המאמר מוכיח. שכונתו היתה לבאור לפי הבנתם. ואע"פ שנפרש הכתוב **ויאכלו וישתו**. שדמה להם כאילו אכלו ושתו. וכתרגום אונקלוס. מ"מ כלא אין מקרא יוצא מידי פשוטו. ובעל המאמר כיוון על משמעו ולא ביאר בו כלום. ומביא פסוק להוכחו. וי"ל להביא כתוב מבואר להם לא אכלתי. אלא שזה נאמר ג"כ שלום אלא שלא לשנות מהמנהג. **אולם** אבר אנכי אחזה בו. כי לא נתכוון בעל המאמר לשלול אכילה ושתיה מכל וכל. כי בודאי אכילה רוחנית נמצא בעוה"ב בלי ספק והוא הספק והשאלה שמקבלין מזיו השכינה כדמסיק. ומאי איכא בין מזין ובין אוכלין. שלא מבואר הפך דעת ההופכין שאין שם אכילה לגמרי. **אבל** לא נאמר שאין שם אכילה ושתיה מוכנת למי שלא סכינה בעוה"ז. **כאשר** שהוא כפרק יום המעשה לסעודה המתוקנת לעתיד לבא. אבל לא תמצא כארך ההיא אכילה והזנה נקודה כדמים להשיגה בפעולה זו. **אם** לא שהוא מקודם בעולם המעשים. והיא הידיעה המוסרית היוצאת ממרגלא זו. וכיון שבאנו לכלל זה. למדנו עוד היתרון אחר לדיוק של הכתב הנ"ל. כי פשיטא לא הוצרך בעל המאמר להודיענו שאין שם אכילה ושתיה גשמיות. הא לא בא אלא לומר שאפי' גרורגיות הכפרתית (שאפי' מלאכי השרת צריכין לה כנ"ל. וכ"מ לשון המלאך למנוח. לא אוכל בלחמך דייקא. שלא אמר לא אוכל לחם) א"א להשיג שם בשום אופן בלתי קדימה הזמנה בזה העולם. ואמנם שאין צורך אכילה שם. נתבאר בעוה"ז למעלה בחתימת כסא שן. וכן הדבר בפ"ז גשמית שאין נה צורך עוד. כמש"ל בחתימת מטת כסף (עם ה' זית בנחיה רוחנים גם שמיכן היק בעלי) ולא מו"מ. גם זה מבואר שאין כמונה על עסק גשמי. כ"א על מו"מ רוחני. כי כנוהג שבעולם כלו. הכל נושאין ונותנין ולוין זה מזה. כי אד יעלה מן הארץ. והשמים יענו את הארץ. משא"כ באותו עולם. שאין צריכין להעלות מיין נוקבין אלא **מוזין** מזיו השכינה. ולכן מעשה כסלו קנאה ושנאה. כמ"ש שם בס"ד: **ותחרות**. הוא קטטה מלשון לתתחר ריב: ועטרותיהם. שקנו להם ע"י **מעשיהם** הטובים: מזין. הוא הלחם אשר נתן ה' לאכלה. כי על כל **מוצא** פי ה' יחיה האדם: שנאמר ויחזו ויאכלו. דייק מדלא כתיב איפכא **ויאכלו** וישתו ויחזו (ביחוד לפמ"ש הרשב"א בהגדת סעודה לויתן. כי **אכילה** ושתיה הם סבות להבנת ההשגה) אלא ע"כ פירושו כתרגום **אונקלוס**. שההשגה מזיו השכינה עמדה להם במקום אכילה ושתיה. כי **שם** ודאי כאכילה ושתיה האמיתית. אשרי הזוכה. אלהים יעשה למחכה:

צריך להודיעו מתן פלוני אתן לך דרך כבוד. דשמא יתבייש לקבלה. ומתוך כך מתרצה בדברים ואינו בוש בדבר. וכך אם נתנה בביתו **שלא מידיעתו**. צריך להודיעו במידו באה לו. שמתוך כך הוא אוהבו. **עפ"ד** גרהב"ה בטעם. דחובה הוא. משום דכתיב שונא מתנות יחיה. ואין חבין לאדם שלא מדעתו. וכתבו התו'. דוקא מתנה שמתן ע"י אהבה. אבל צדקה שחברו מתבייש. מתן בסתר יכפה אף. **ולדעת אין** מזה סתרה. דקרא איכא לאוקמי לאפוקי הנותן לעני בפרהסיא. **כבפ"ק** דחגיגה. אבל בצינעא ודאי שפיר דמי. הדע מדמר עוקבא ור' אבא פ' הע"ס. איכרא דמעלה הגדולה שבצדקה. היא שנותנה ואינו יודע למי נותנה. והנוטלה אינו יודע ממי נוטלה. מהא ודאי מוכח דבצדקה לא שייך הך מילתא: מתנה טובה. למאי צריך סלי האי. **אלא לחבבם** בעיניהם. מדהגה מדבר שלא יאמרו אי הסכימו במתנה. שלא יצא שכרה בהפסדה מטעם שונא מתנות. לכך הוצרך להודיעם שאין חשש במתנה זו. שכולה טובה ודאי. רב טוב הצפון לצדיק. וא"ת א"כ לא היה צריך להודיעם לפמ"ש לעיל בטעמו של דבר. והרי הקב"ה יודע האמת שאין במתנה זו מה שיש במתנות דעלמא דחוב הן. משא"כ זו ודאי זכות היא. כגון זו א"צ לדעת המקבל. דזכין לאדם שלא מדעתו. י"ל דאפ"ה צריך. דבמסקנא אמתן שכרה מוקי לה. דמאי למימר לא ניחא לן משום דמיתחזי כשכר שבת. ועושה ע"מ לקבל פרס: לך והודיעם. ע"ל: מחבלי. לשון חבלי לידה. שככה יהיו ימי הצער. **קרוב לביאת הגואל**. ונמשלה ללידה. כמ"ש ירמיה ראו נא אם ילד זכר. **ומיכה** אמר לכן יתנם עד עת יולדה. הושע. חבלי יולדה יבואו לו. **כמעט** כל הנביאים חרדו לקראתו. ישעיה אמר כי יבוא כנהר צר. **וסמיך ליה** ובא לציון גואל. וכתיב כי הנה החושך יכסה ארץ. **ואמר עמוס הוי** המתאוים את יום ה' הוא חושך. וירמיה. הוי כי גדול היום ההוא מאין כמוהו. יואל. ונתתי מופתים וגו' השמש יהפך לחושך לפני בא יום ה' הגדול והנורא. חבקוק. הבנהרים חרה ה' אשר אנוח ליום צרה. יואל בו פתח. והיה בעת ההיא ביום עבר ה'. בו סיים. **לכן חכו** ליום קומי. חגי. אני מרעיש את השמים. זכריה. והיה בכל הארץ וגו'. וס' הנה יום בא לה' והיה ביום ההוא לא יהיה אור וגו'. **וחותם** הנביאים. ומי מכלכל את יום בואו וגו'. כי הנה היום בא וכל הענין. הנה דברי כל הנביאים פה אחד בהפלגת גודל הצרות בעת ההיא. וכן מילאו החכמים ידיהם לה' להרחיב הענין על פי מסורת האמת **כמ"ש** בחלק בארוך ושילהי כתובות. אמנם טעם הענין הוא. מחמת שגרם צער גדול לביאת המקווה במהרה בימינו. שבכל יסורין גדולים **וארוכים**. כמ"ש חז"ל. ואולם יסורים אינם גופניים. אבל הם שכליים. **כי תוחלת** ממושכה מחלת לב. הוא שאמרו [סנהדרין צח] שרוי בין החולים. וכן עד"ז מ"ש הכתוב והוא מחולל מפשעינו. להיות מחמתם שם מחולל. שאתו כחקו כל רבים עמים. אשר חרפו עקבות משיח ה'. והובטח [שבת קיח] המקיים ג' סעודות בל שבת. כשיגאל בזמן **ביאת** המשיח ויזכה ליום בואו. יאכל בטובה ואת הרע לא יקבל. **וינצל** מג' פורעניות אלו הקודמות לימי עוה"ב. לפי שהוא לא גרם עיכוב ביאתו. אדרבה סבב כי קרובה לבוא ישועתו. שהם **שומרין** שבת כהלכתו מיד נגאלין: המענג השבת. לא שיענג עצמו ובשרו יעדן להנאת גופו אלא השבת הקדוש. העליון יתענג על ידו. **ששה**

מִצָּרִים שֶׁנֶּאֱמַר אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ . לֹא כְּאַבְרָהָם דִּכְתִיב בֵּיהּ קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ . וְלֹא כְּיִצְחָק דִּכְתִיב בֵּיהּ כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל . אֶלָּא כְּיַעֲקֹב דִּכְתִיב בֵּיהּ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה . רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אוֹמֵר נִצּוֹל מִשִּׁעְבּוּד גָּלֻיּוֹת . כְּתִיב הָכָא וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וּכְתִיב הָתָם וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ : אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְעַנַּג עַל יְיָ וְיִתֶּן לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ . עוֹנֶג זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג הֱוֵי אוֹמֵר זֶה עוֹנֶג שַׁבָּת :

משנה כתובות פ"ה המשרה את אשתו על ידי שליש . לא יפחות לה משני קבין חטים ס' נותן לה מעה כסף לצרכה . ואוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת . גמרא רבן שמעון בן גמליאל אומר אוכלת בלילי שבת ושבת . גמרא כמאן כרבי חדקא דאמר ארבע סעודות חייב אדם לאכול בשבת . אפילו תימא רבנן . דל חדא לארחי ופרחי :

משנה ב"ק פ"ג שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים . אחד רץ ואחד מהלך . או שהיו שניהם רצין והזיקו זה את זה . שניהם פטורין : גמרא מתניתין דלא כאיסי . דתניא . איסי בן יהודה אומר . רץ חייב . מפני שהוא משונה . ומודה איסי בערב שבת בין השמשות . שהוא פטור . מפני שרץ ברשות . אמר רבי יוחנן . הלכה כאיסי ומתניתין הכי קאמר . אחד מהלך ואחד רץ פטור . במה דברים אמורים בערב שבת בין השמשות . אבל בחול . אחד רץ ואחד מהלך חייב . שניהם רצין . אפי' בחול פטורין . אמר מר ומודה איסי בערב שבת בין השמשות ט' מאי ברשות איכא . כדרבי חנינא . דאמר בואו ונצא לקראת כלה מלכתא . רבי ינאי מתעטף וקאי . ואמר בואי כלה בואי כלה :

מנחות פרק התכלת תַּנְיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְרָכוֹת בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה . אַל תִּקְרֵי מָה אֶלָּא מֵאָה . רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא בְּשַׁבְּתָא וּבְיוֹמָא טָבָא טָרַח וּמְמַלֵּי לְהוּ בְּאִסְפַּרְמְקֵי וּמִגְדֵי :

מכין ומכנה בו לכבודו : בלי מלרים . ע"ל : ופרלת . ופשטת . והנחל העגין פרנת גדר . כלומר שלא יהיה לו נחלה בעלת גבול ולא מקום גדר : משעבוד . גלות : משאלות . מאחר שאין לבו ועינו . כי אם על עבודת ה' קונו . דהיינו לענג השבת כאמור . וזה כל משאלות לבו . לכן יספיקו בידו לעשות ולקיים מצות הרבה ככל אשר עם לבבו . וכן בדין . כי מצוה גוררת מצוה . ושכר מצוה מצוה : מסדר המעמדות השמיט כאן מאמרים שאינן מן הענין . ע"כ הבמשמים . כי השמט יהיו נסתרה . והעמדנו במקומן מה שהוא בענין וכהלכה :

המשרה . המפרנס . ויכרה לאשה בירה . הירגס יונתן בירותא : ע"י שליש . שנותן לה מזונותיה ע"י אחר : לא יפחות לה . משבתא : מב' קבין חטין . שסם לכב"כ פ"ח דעירובין שם עשרה סעודות . שתי סעודות לחצי קב [העוה ע"ל] . לא רצינו להעתיק המשנה הערוכה כולה מה שאינו לעניננו : מעה . היא משקל י"ז שעורות כסף וכו' לצרכה . לדברים קטנים : בליל שבת . שבת שהוא ליל עונה חייב לאכול עמה . (דקדוק היכא ליני . עלח"ם ס"ו דתרומות) ס"ת דעונת שבת קבועה לכ"ה מישראל אפילו לפועלים ולחמרים . וכ"מ מתקנת עזרא : כ"ה ושבת . ואליבא דמ"ד אוכלת ממש נדברי רשב"ג . ל"ל נמי אלא ארחי ופרחי : כמאן . איתא מתני' דהגן ב' קבין . והיא איכה נריכה אלא י"ד סעודות . ובליל שבת אוכלת עמו . פשו להו תרי : כר"ח . קס"ד לא תיתי אלא אליבא דמ"ד מאי ואוכלת השמים . והיינו דקדחו אפי' אפי' כימא רבנן דל הדא . ואי אליבא דמ"ד אוכלת ממש . דל ארחי מיבעי ליה למימר . והוא שהביא לבעל תי"ט לומר בשם הגמ' מה שלא נאמר בפירוש אלא מכללא משמע : לארחי . המשתחים שבת אז אותם : ופרחי . העוברים (מהין כפורחין) לדרכם . כפירש"י . עלח"ם והכתוי שאשה שהולה אינה שעורה מהכנסת אורחים אפילו שלא לדעת בעלה . כ"ש שלא הכבד על ידו . ואם אז"ל [ב"מ פז] שהאשה עינה צרה באורחין . לא אמרו שמונעת הרגל מתוך ביתה ס"ו . ומשם ראיה : פטורין . כדמפרש בגמרא : בין השמשות . כי אז מכר שמחמת כבוד שבת הוא רץ להכין צרכי שבת . והתיירא שלא יכנס השבת . והוא עדיין לא השלים המוטל עליו לעשותו . לפיכך עושה במרוצה ובחפזון . וכדאשכחן נמי לשהוא שלא דוקיא הרי מדלאי אסא ורהיט בין השמשות : חייב . שרץ . ופשוט דהיינו דוקא כשהיה זה רץ לקראת המהלך . או שהיה אחרון ולא אמר למהלך שיפנה ויעמוד מן הצד . דהל"ה מהלך חייב ורץ פטור . אבל במהלך ובא מן הצד לקראת הרץ ועכב מרוצתו והוזק או הזיק . נ"ל דשניהם פטורין . דגל הה"ג לאו משונה הוא . כיון שאין עומד בדרך כנגדו . ודילמא הו"ל מילתא דשכיחא ואורחיה הוא למרהט . דאפי' תימא בכל גוונא משונה הוי בחול . מיהו מהלך נמי משונה הוי בכה"ג . דהו"ל למעוד . מש"ה מסתברא דאפי להו דינא דשניהן ברשות ופגעו זה בזה : אפי' . מורכב מן אף ולו . לו אפילו : פטורין . שהוזק זה לקראת זה או בזה אחר זה ולא שינה מהלכן בעמידה : מר . להרמי . מרי מלכתא : בואו ונצא . משמע שהיו יוצאין ממש ובאין לקראתה . כענין שאמרו לעולם ירוץ אדם לקראת מלכים . וי"ל להוליד מזה דין אדם היוצא בו . שגם כאן נגב"ע . או לפירקא . דאפי' בשבת מצוה למרהט . והזיק . פטור : כלה מלכתא . מפורש לעיל : ר"י . לא יצא . אלא שמתין ביאתה במקומו . עביד כמנהגא דידן . ע"ל . וי"ל דפליגי ר"ח ור"י בפלוגתא דתלמידי רב ור"פ שם [שבת קיט] אי צריך מעשה לקבלת שבת . או קבעם נפשה : בואי כלה . מפורש שם :

מאה ברכות . ע"ל : אלא מאה . י"א לפי שפסוק זה יש בו מאה אותיות . ר"ל עם הכולל . וי"א מ"ה בא"ת ב"ש עולה מאה . ובעלי הרמזים מצאו לו סמך גם בקבלה . הרי הוא אומר ומה ה' אלהיך דורש ממך . גי' מאה . ואומר הנה כי כן יבורך גבר . כי כן גי' מאה . יבורך תכר . קרי ביה יברך מהקל . מצאו כתוב בשורה שבי בנביאים משולש בכתובים : בשבת וי"ט . ע"ל : אספרמקי . מיני בשמים : ומגדי . לשון פרי מגדים . ועי' שם כי נותי עלם עשבים אלא לטעמו ולא לנ:א לידי שמחה :

כותו

עוקצין פ״ג בורית הטורים רבי אליעזר אומר הרי היא כקרקע וכותבין עליה פרוזבול ואינה מקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת חייב חטאת. וחכמים אומרים אינה כקרקע ואין כותבין עליה פרוזבול ומקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת פטור:

בה״פרק יוצא דופן ריש לקיש משום רבי שמעון בן מנסיא אומר ויבן ה׳ אלהים את הצלע מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה אצל אדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקלעתא בניתא:

עוקצין פ״ג אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא:

(א) אם לא נומר פרשת קרבנות דנדר ודנבה או של כפרה. אזם רשאי. כ״ס כעיקר. ואחר לוה מרים לגמל מג״א וכתב בסס בל״ס לנוק. גם מכנו כעל ווי סעמודים ז״ל נעלמו דברי אביו כחסיד ז״ל כמ״ש במו״ק כפ׳: (ב) נקטם א מוטעם בכל כספרים. וכנה היא מתוקנת כראוי:

בקשה ליום השבת

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שתקשיב תפלתי. ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי. ותספיק על ידי לעשות מצות וצדקות בישראל. וללמוד וללמד את תורתך הטהורה והקדושה. ותיטיבני באהבה ביני ובין בריותיך. ותחברני עם יראיך ועם עושי רצונך. ותן לי אחרית טוב ותקוה. ותן לי שם טוב ולב טוב ליראתך. ויחד לבבי לאהבה וליראה את שמך. ותן בלבי לעשות רצונך. ותגזור עלי גזרות טובות. ותשמרני מכל רע כי אתה משענתי שמור צאתי ובואי. הנה גורלי עם הצדיקים בחיי העולם הבא. ענני ממעונך כי קראתיך. ואל תבישני משברי. הנני והקימני וקרבני לדתך. והאירה עיני בדרכי תורתך. ושימני לברכה ולתהלה. ותן לי חן וחסד שתהא רוח הבריות נוחה הימני. ותהא שאריתי לפלטה. ותיטיבה לי בכל דרכי. יי סלעי ומצודתי ומפלטי לי אלי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי: ככתוב יי עזי ומגני בו בטח לבי ונעזרתי ויעלז לבי ומשירי אהודנו: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

בורית. כמין של פגול אזוב מקים או קן. יאספו בו הדמרים ויעשו אותו הדבש. אולי היה עושי נמיהם נטרת מדת הכור: ר״א. מפני זו היא גם כבהרא דסביעית. עי׳ מ״ש הרע״ב לא נחלקו אלא במוכחת ע״ג קרקע. כוא עביד פריסה מדעתיה. והתי״ס גברא דמריה סייפיה לא חזי ולא מרגיש. ועוד הוסיף כסם מסתם אחר לבעמיד כמשם בדרך רחוק וזר. והשבו לדבר שוטה. גם אנכי לא הרגשתי בדבר. כי עמדתי על מדוקי ולא בדקתי אחריהם עם בלא״ם. אמנם היא מן סמהילות בטעות. במחילת כבודם לא השו לנקמתייהו. כי מסיגא לעוקלין הזיגא דטעותא הדרא היא ומיתה ליתבע בסביעית. והוקימנא לה במוכחת ע״ג יתדות דווקא. ובקרקע דלוה והוא. ולית בה ספיקא בס״ד. יע״ש: כקרקע. ונקנית בכסף ושטר ובחזקה. ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות: וכותבין עליה. על סמך שלה. כלומר אגבה: פרוזבול. ב׳ מלות. פרוז לשון שכר. בול עשיר. כלומר תקנת העשיר היא (גם תקנת העני שלא לנעול דלת בפני לוין. אלא שלעשיר הוא נוכר ביותר מחמת העוים הגדול במיעוט. הפסד מרובה מרויח על ידו) שלא יעבור על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. וזה א׳ מדברים שהתקין הלל הזקן. כשראה שנמנעו מלהלוות זה את זה. והו נוסח של פרוז בול. מוסרני לכם פ׳ וס׳ כל חוב שיש לי. שאגבה כל זמן שארצה. והוצאתין לעשה הדיינים או עדים. ואינו כותב אלא כשיש קרקע כל שהוא ללוה. כי או אם תואון כאילו כל החוב גבוי ביד ב״ד. ואינו שוה מלוה מכה. לפי שאין אונאה לקרקעות: ואינה מקבלת טומאה. דהשוה כמחובר. והרודה. כמו רדה הדבש. לקח. דהוי עוקר דבר מגידולו: ר״ל. מה יפה ומה נעים מאמר זה לענין שבת מלכתא: מלמד שקלעה. קלעה שערה ופקסה וקשטה ככלה. ואף על פי שהיתה היפה בנשים. צריכה היתה לכך. לפי שאחת מן הקללות שנתקללה אחר כך. שהאשה מגדלת שער כלילית (עמ״ש בס״ד בלקוטיה) לכך עשה ממנו קליעה וכינה נאה. כי אין הוא פי לאשה. כמ״ש שערך כעדר העזים. וכה לפי מיושב ג״כ אותה שאמרו בגמרא דערובין. דהך תנא סבר מגדלת שער שבת הוא לה. דלא פירשו לה בסנת. והבאה א״ש. דודאי היתה שבחה וזויה (וע״ל מ״ש במקום אחר) כאן למדה תורה דרך ארץ לעסוק הגדול בשושבינות לקטן. ומכאן סמך למ״ש [יבמות סג] סך דהתא נחר שושבינא: בנייתא. לשון בנין. פ״ש הקליעה שנראית כבנין. ואהה כמ״ד [ברכות כה] פרצוף. וק״ל. ומי שמפרש בנייתא שער. כמגדל בגיתא. טועה. כי זה לשון ארמי לגמרי. וכל מילא קרויס כך לא גידול הקווצות וקליעתן יחד. שנקרא בנין בכרכי הים בלבד. ויגא כמעמד סוי סוד. ורב טוב לבית ישראל. ובא לציון גואל. כתכן פני כשולא. כי יהי רצון:

צדיק. מאן דנסיר בריה איקרי צדיק. לכן מסל שנ״ח גלאוי ס (ומתבאר לעיל כמה פעמים) וכדין הוא שיטול שכח בריס שלום. לכן מה טוב ומה יפה לו ענין הסמיכות למאמר הקודם. פ״ד פסוקי זכו נמשכיות ככך. מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. אשרי כצדיק ואשרי חלקו. צדיק של עולם יהיה חלקנו עם הצדיקים. וירש ש״ס נהיה. ויחלק לכל אחד לפי חלקו:

(כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה. בָּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה):

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּנְחִילֵנוּ שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן: וְלֹא תְהֵא צָרָה וְלֹא דְאָגָה וְלֹא יָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבַשְּׁבִיעִי שָׁבַתָּ וְנַחְתָּ וְקִדַּשְׁתּוֹ וּבֵרַכְתּוֹ מִשְּׁאָר יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וְקָבַעְתָּ אוֹתוֹ יוֹם מְנוּחָה וְעוֹנֶג לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹתָם בְּרִית עוֹלָם. כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ תְּזַכֶּה אוֹתָנוּ וּלְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָנוּחַ בִּמְנוּחָה שֶׁאֵין לָהּ קֵץ וְתַכְלִית בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב וְכֻלּוֹ אָרוֹךְ וְכֻלּוֹ שַׁבָּת. וּתְזַמֵּן לָנוּ וּלְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל פַּרְנָסָתֵנוּ כָּל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר. וּמַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ וּמֵעֹשֶׁר מַתְּנַת יָדֶיךָ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד לְעַנֵּג שַׁבְּתוֹתֶיךָ בִּבְגָדִים יְקָרִים וּבְמַאֲכָלִים עֲרֵבִים וּבְמַשְׁקִים מְתוּקִים כְּדֵי לְכַבֵּד יוֹם שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ מִשְּׁאָר הַיָּמִים כִּדְכְתִיב אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: (כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה. בָּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה):

הקדמה פסק על אמירת שיר היחוד ושבחים נוספים אחר התפלה לשיר היחוד

(א) ראיתי לדבר בענין אמירת שיר היחוד שנתפשט ברוב קהלות גלות ישראל האשכנזים. ומצאנו בתשו' רבותינו שקדמונו. קצתם הרחיקו אמירתו. כמו הגאון רש"ל. ותלמידו בעל הלבוש בסי' קל"ג שנמשך אחריו (סברא לא משמיה. דלפי דברי הרב כתוב בגופו. ולפ"ד התלמיד להיפוך הוא. מחמת השיבושו יש למנוע מלאמרו בכל יום) ובפרט בתשו' מהרמ"א נמצא ויכוח על זה. בין הר"ב ז"ל ובין הגאון החכם הגדול מוהר"ר יודא מינץ ז"ל. וגם מהבאר טעמו של הגאון מהרש"ל. ושאר חכמים זולתו שמאהבו בו. מכלל שהיו מגמגמים בענין ומשמעות לשון הרב ידוע שנו. יעויין בתשו' הנ"ל (סי' קכ"ו) שהגאון הנ"ל הפליג להמליץ בעד מחבר השיר היחוד. ושי"ל פי' עליו ע"ד הסוד. והתפאר בו שהוא אומר קודם קדיש. ותקן כל מה שנתקשה בו הרב רש"ל: (ב) ואנכי מצאתי למהר"ל בעל ספר הגאון שכתב. רבינו שמואל החסי' חברו ולפי ששמעתי בלחישה. משעם גדולים שאסרו אמירתו. מפני שהיה מקובל אצלם שמחברו היה בעל מקרא (וכמדומה שלזה מכוין ג"כ הלבוש במ"ש שהר"ל מיחה מלאמרו משעם לא ניתן ליכתב. עם שבתשו' רמ"א הנ"ל מפ"א נגע בה) ובכר ראיה לדבר. שהפליא לעשות בנחות לשונו להראות בקיאות במקרא. נראה לכאורה אין לו עסק בדברי בעלי התלמוד ולשונות מדרשי רז"ל. ולא כן עשו מחברי הפיוטים והמחזור. המלאים להם אמ"ל אמירי ספירי גזרת המדרשים והאגדות יסודתם בהררי קודש. כך הוגד לי בחשאי. וכשמעתי את הדבר הרע הזה הרע לי מאד. אם אמת היה הדבר נמצאו פסולים לשיר הלוים. והרויחו הבלים מרק פגולים. כי באמת הגדיל לעשות מחברו ומלין לצד עלאה ימלל. פום ממלל רברבן ביחוד השי"ת והלולו ושבחיו. שיערוך שוע לו בצר. ואיך הרון לשון אלם ותמהר לדבר צחות ותפלאות כאלה. ולא יהי לשונו סרות ומדוע לא תקצר. שלא בא מלאך וסטרו על פניו כאשר אירע לנבוכדנצר. ואיך נעשתה התועבה הזאת בישראל ברוב קהלת גלות אבותינו. בפרט קודם שנתעוררו רבותינו הנ"ל ע"ז לית דחש לה. ואיך קיימו וקבלו אבותינו הקדושים ז"ל ח"ו לאמור דברי בלע ולשון מרמה אשר בקרבו ישים ארבו. ותועבת ה' אשר שנא בקרבנו. וכבר ידוע שהמכחש תורה שבע"פ הרי הוא אצלם כאפיקורוס גמור. הלומד ממנו כלומד מן המגוש. ק"ו חוטא בל יתגאה. לפני אדון עולם גאה גאה. בשבחי אלוהיו אף כי בצער. ואם ככה הוא ח"ו לא יפה השתיקה מלגעות ושוב ממנה הדבור. אבל חלילה לנו מרשע לא תבא כזאת בישראל. ואחנה את פני לחקור משכיות לבב בעל השיר הלזה. לעמוד על האמת הלא הוא אם לשרי"ו. ואמנם דבש וחלב מרז"ל תחת לשונו. ואם אנו מחשים ומוצאו עון. ע"כ אבנה להם ציון כזה בחזה מהמקומות כשיבואו לידי. למען אשיר לעת שמחים מפה חלק תשמה מדהה. ולא אשקוט עד יצא כנוגה צדקו והלעז כענן אמחה. ואדבה בעליל לשונות ממנו המיוסדים על אדני מדרשי חז"ל. ואף אם בהחפזי לרגל המלאכה לא מצאה ידי כביר. ההפך ימלא ידו אם יעיין בשלמות ימצא עוד דברי חפץ מלין יכביר. עכ"פ עלינו לדון מחברו לזכות שיותר בחר להעמיד דבריו על לשון פסוקי תנ"ך כי עד"ז יבוא המאמר. באופן יותר נאה כמין חומר. והשיר שירתו מיוסדת. במליצה רצי"ם ומפוארת והוא הגדולה ומשובח גם אצל הפוסקים. כמש"ל) כאשר כה עשו פייטנים ספרדים אשר מעולם אנשי השם במלאכת השיר והפיוט. ולא נשאר מקום הרהור אחר עדותו של מהר"ל ז"ל הנ"ל בעל הגאון. שהיה אדם גדול קודם לזמנו כשלש מאות שנה. בימי הרבנים המפורסמים באשכנז מהרי"ל וסיעתו. ודבריו דברי קבלה. על כן סר הספק הזה מעיקרו. והשיבותי התלונה מזה הצד משל השיר ומחברו: (ג) ואם לדון על עיקו. נשבור שהרחיב פיו ולשונו. והרבה לספר בשבחו של מקום יותר מדאי. גם שלא דברי הבלי. כהשונה בגדה. שלא כהבירונו חז"ל לאחות שלך

שתיקה בשבחי השי"ת יותר על המסודר מאנשי כנסת הגדולה. אלא בתפלת י"ח (כהאי דנחית קמיה דר"ח. וכפירש"י במגלה אפי' דכל המספר יותר מדאי נעקר מן העולם) ולשנות ממטבע חכמים. כי מה שתקנו הראשונים בנוסח תפלה וברכות. עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. זולת זה אין איסור. כ"ה פשוט ומוסכם מכל המפרשים והפוסקים פה אחד (ועמו"ק סי' קי"ג) ואף הר"מ ז"ל המחמיר בדבר לפ"ד הטור. לא החמיר אלא בתוארים בלבד לא זולת. ואף בזה לא נחלקין אלא שלא לקבוע תוך י"ח להוסיף על תארים שסדרו אנשי כנסת הגדולה. תדע. שהרי הוא ז"ל עצמו תקן שיר יגדל שיש בו תארים נוספים מחודשים ממנו ז"ל. לא נמצא להם חברים במקרא ולא בגמ'. כמו אלהים חי (שלא נמצא רק פעם אחד בכתוב. ולא בענין שבח) נמצא ואין עת למציאותו וכדומה. כי על כן באמת ערערו עליו חכמי האמת שמאנו ומיאנו לאמרו. ואיך יסתור דברי עצמו. הא למדת שהאמת כמ"ש. ולא ירדו לסוף דעתו ז"ל במ"ש משמו בזה. וכן הרשינו על זאת החכמים הגדולים אשר הוסיפו בתהלות ה' ובשבחי תואריו ית' בזמירותיהם ובקשותיהם. כל איש לפי שכלו יהולל. וכל המרבה לספר בשבחי הש"י הרי זה משובח (בלבד שתהא כתר הלשון הולמתו. שלא יוציא דבר שאינו מתוקן מפיו. כדברי רב האי גאון) כענין שנאמר כי מכבדי אכבד. וכן דרשו רז"ל. כבד ה' מהונך. ממה שחננך ומגרונך. וזה ראשית כל פרי השפה והגרון. למלא פיו כל החפץ לתת הודות לה' ולהלל לשמו שפתותיו יביעו רנן. וביחוד שמחבר זה בחכמה נהג לשון שיריו עלי לשון המקראות. והוא הדרך המשובח לכל הפוסקים והוא ודאי הנאות. וכבר נשגב המחבר במענה לשונו לנצור על דל שפתיו ולהתנצל ע"ז בשירו ליום ב' יע"ש. העמיק הרחיב לשון באזהרה ומניעה: (ד) שוב אחרי החפוש מצאתי להגאון מהר"ל מפראג בס' נתיבות עולם פי"ב. שהתמרמר ג"כ עד השיר הלז. ממעט זה שאמרו עליו. ובמחילת כבודו כי רב הוא. לא טובה עלתה הפעם. שדוחה דברי רש"י והטור (והם הם דברי רב האי גאון והרמ"ה ורבינו יונה החסיד הגדול. וגם דברי הר"מ אינן רחוקים מהם כמש"ל) בלי טעם. והפך על פניה הכתוב"ה. ובינה ההדורה וסכל את הכשרה. כלפי לאי איפכא מסתברא. כי פיוטי הקרובץ המשונים המרוחקים אצל כל הגדולים ז"ל הפוסקים האדירים הקדמונים. שאסרו אמירתן מפני טעמים עצומים. אחד שאמת שמפסיקין באמצע ברכה ומוסיפין על מטבע אנשי כנה"ג. בדברים אשר אין להם שחר. ואין ענינם נוגעין בברכה ונוסח התפלה כלל. ועוד מפאת הלשון עצמו שאינו לשון תורה. אך זר הוא ולא נתקבל כלל לבעלי הדעת שיער השכל וידוע. ולא נאה לו הסמיכות והחבור עם הלשון הברור של נוסח ברכות ותפלה ולא קרוב לשמוע. על כן בדין הרחיקום כל הפוסקים מעלה בשתי ידים והזהירו מנגוע. הוא ז"ל בחר בהם וקרב רחוקים בזרוע. ומאס את מי השילוח השיר הנאה ומשובח הלז הנה הברור ואינו עושה הפסק באמצע תפלה וברכה. דחאו בשתי ידיו והדפו בכח ידיו ותפלתו זכה. וכן לא יעשה במחילת כבודו אזיל בתר איפכא: (ה) עוד אני מדבר בערעור אחר שטענו נגד השירים הללו. על שאומרים אותן אחר התפלה. כי לפ"ד הלבוש (ודעמיה. מהר"ל מפראג הנ"ל. מרוקא חדא תפילו) אף אם הוא טוב וישר וכשר הדבר לאמרו. מ"מ לא יסכימו לאמרו אלא קודם התפלה. משום דקיי"ל לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. ולזה האריכו הרחיבו פה ולשון. ולא ידעתי מה היה להם ז"ל כי הרעישו עלינו העולם בדברים של כלום. והקיפוע בתשובות הבילות שאין בהם ממש. כי באמת לא ירדתי לסוף דעתם בזה. מה ראו לומר כן ולהפריז על המדה כל כך. כאלו מצאו דברים מפורשים כדעתם. והם אמרו חז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה. לא באו אלא לומר שלא יבקש אדם צרכיו תחלה קודם סידור שבחיו ית'. אבל לא באו להוציא שלא יהא אדם רשאי לסדר שבחו ית' גם אחר התפלה. ומי יתן ויראוני היכן הזהירו חז"ל ע"ז. א"כ מה החרדה הגדולה הזאת. אבל ההפך מצאנו ראינו. שהרי לדברי ר"א יבקש אדם צרכיו ואח"כ יתפלל. ואף ר"י לא נחלק עליו. אלא שיתפלל תחלה בסדור שבח כאמור. אח"כ יעסוק בבקשת צרכיו. מ"מ לא אסר להתפלל אח"ז עוד. ולדברי חכמים שואל אדם צרכיו בשומע תפלה. ומסדר שבח אחר קבלת פרס בג' אחרונות כמו שהצבור נוהג. גם אמרו בפירוש. אחר סיום התפלה אם רצה להאריך כסדר יוה"כ אומר. עוד אמרו הלואי יתפלל אדם כל היום. ואמרו מתפללין ובא. ועוד. לא נראה דור דור דורשיו וחכמיו. השתדלו בהרבות תחנות ובקשות אחר התפלה. שאם ח"ו שגו כולם מדרך השכל חלילה חלילה. מש"ה ודאי לית דחש לה. ומי לנו גדול מהאר"י ז"ל שרוח ה' דבר בו. ותקן ויסד תפלות ובקשות. ושבחות גדולות וארוכות מאד לאמרן בכל יום אחר התפלה (כי לאמרן בלילה לא מגיע. וקודם לכן אחר שהגיע היום. אין פנאי מספיק לאמירתן מפני אריכותן. וזוהי הסבה שהשמטום. עלי זאת ודאי ראויין להכניס לבית אלהינו. רק מפני טורח הצבור עזבום כעת. והנחנום לאחר עד ירצה ה' שעלנו ויזכנו לשנות הדפסת התפלה. אם בלי נדר יעלו לרצון על מזבח בית תפלתנו אי"ה. ועוד תמה על עצמך. חסידים ראשונים ששהו שעה כמשמעה אחר התפלה. האם ישבו בשתיקה דוממים סלה. הלא בלי ספק עסקו בשיר ושבח ולא דומים תהלה. וכך נאה להם וכך יפה לנו ע"פ דרך הקבלה האמתית. כדי להאריך הברכה ולהמשיך ההשפעה. ולבטל הקללה והרעה כל האפשר לפחות מלא שעה. ודי בזו ההכרעה: (ו) הנה למדנו זכות על שיר היחוד והאומרים אותו שכרם אתם ידועה. אך יזהרו שלא יאמרוהו בהבלעה ויסדרוהו בנחת ובנעימה ובנגינה נאה. כי נקרא שיר ע"ש שנאמר בשירה ובזמרה. והאומרים אותו בחטיפה. לא די שאינם נוטלים שכר. אבל יצא שכרם בהפסדם שקרוב"ס לחירוף וגידוף ממיעוט הכונה ואם אי אפשר לנו לאומרו בכל יום. כי אם באנו לגמור אין מספיקין ומלאכתנו מתי נעשית. מנהגנו להשלימו בליל יוה"כ פ"א בשנה: (ז) אחר שיצא בעל השיר בשירו זכאי בדינו. ראיתי והנה עלה כולו קמשוני שינויי חליף חסר יתיר. כסו פניו חרולי הטעיות. ואשים עיני עליו להגיהו כראוי. אף על זה פקחתי עיני להשלים ביאורו היקר. למלא החסר ולמעט היתר. ואציג לו ציונים מראה מקומות לשונות המקראות שאינם שגורים כל כך. אמנם באותן הידועים ומורגלים מאד. לא [illegible] בהבאת מראה מקומות:

חזן אשירה ואזמרה לאלהי בעודי . האלהים הרועה אותי מעודי :
קהל עד היום הזה החזקת בידי . חיים וחסד עשית עמדי :
ח' ברוך יי וברוך שם כבודו . כי על עבדו הפליא חסדו : ק' לאלהי מרום במה אקדם . ובמה אכף לאלהי קדם : ח' אלו הרים למערכה . וכל עצי לבנון בכל ערוכה : ק' ואם כל בהמות וחיות קרוצים . ונתחים ערוכים על העצים . ח' ואף זויות מזבח מבוסים . דם כמים לים מבוסים : ק' וכחול סולת דשן ושמן בלול ברבבות נחלי שמן : ח' ולאזכרה לבונה וסמים . ולקטורת כל ראשי בשמים : ק' ואלו נרות על המנורות . יהיו מאירות כשני המאורות : ח' כהררי אל לחם הפנים . על שלחנות ערוכים בפנים : ק' ויין כמטר השמים . ושכר לנסך כעינות מים : ח' ואלו כל בני אדם כהנים . לוים משוררים בכנף רננים : ק' וכל עצי עדן וכל עצי יערים . כנורות ונבלים לשרים : ח' וכל בני אלהים בקול תרועתם . והכוכבים ממסלותם : ק' וכל הלבנון עולה כלה . אין די בער ואין די עולה : ח' הן בכל אלה אין די לעבוד . ואין די לקדם לאל הכבוד : ק' כי נכבדת מאד סלכנו . ובמה נכף לאדונינו : ח' אמנם לא יוכלו בכבודך . כל חי אף כי אני עבדך : ק' ואני נבזה וחדל אישים . נמאס בעיני ושפל אנשים : ח' ואין לעבדך כל לכבדך . להשיב לך גמול על חסדיך : ק' כי הרבית טובות אלי . כי הגדלת חסדך עלי : ח' ורב שלומים לך חיבתי . כי עשית טובות אתי : ק' ולא חיבת לי גמוליך . כל טובתי בל עליך : ח' על הטובות לא עבדתיך . אחת לרבוא לא גמלתיך : ס' אם אמרתי אספרה כמו . לא ידעתי ספורות למו : ח' ומה אשיב לך והכל שלך . לך שמים אף ארץ לך : ק' ימים וכל אשר בם בידיך . וכלם ישבעון מידיך : ח' ואנהגו עמך וצאנך . וחפצים לעשות רצונך : ק' ואיך נעבוד ואין לאל ידינו . ולשרפת אש בית מקדשנו : ח' ואיך נעבוד ואין זבח ומנחה . כי לא באנו אל המנוחה : ק' ומים אין להעביר וזוהמה . ואנחנו לא נדע מאומה : ח' שש אנכי על אמריך . ואני באתי בדבריך : ק' כי כתוב לא על זבחיך . ועולותיך אוכיחך : ח' על דבר זבח ועולותיכם . לא צויתי את אבותיכם : ק' מה שאלהי ומה דרשתי . ממך כי אם ליראה אותי : ח' לעבוד

בעודי . בעוד שאני חי . כי לא המתים יהללו יה : מעודי . מהיותי : הפליא . עשה פלא בחסדו : במה אקדם . באיזה דורון ותשורה אבוא לפניו . כענין שכתוב לא קדמו אתכם : אכף . אשיה כפוף : למערכה . מקום מערכת עצים ואש : ערוכה . מוסב על המערכה . אשים ערוכה . בכל מין מבחר עצי לבנון : קרוצים . מחוטבים . לשון לקוח מהמשנה . קרצו ומירק אחר שחיטה . ולא נמצא בכתוב על זאת ההוראה . אע"פ שלמדוה בדרך השאלה מהכתוב קרץ מצפון . שהיא ההריגה . לא נוח ברחמנות על הבה יפה ההריגה : מבוסים . מלשון מתבוססת בדמיך . פי' מגואלים בדם : וכחול . כחול : דשן ושמן . העלים הגדולים . כפי' שיהיה הסולת מדושן בעצמו . מחלב כליות חטה שנגדלה בקרן בן שמן : נחלי שמן . שיהיו מושכים שמן זה : ולאזכרה . כמו ולהקטרה . מזכיר לבונה . ומזה נקרא הקומץ אזכרה בתורה . לפי שהוא נקטר . והלבונה גם היא אזכרה ללחם הפנים ולקטרת על אש המערכה של מזבח העולה : ולקטורת . על מזבח הזהב . הוא על המנחה : וכהררי אל . אם יהיו הלחם גדולים כהררי אל : בפנים . הוא ההיכל לפני :

ושכר . יין ישן : בכנף רננים . ליטול דקרא נקט . כנף רננים נעלסה . ופי' אלו יהיו לוים משוררים כמלאכים בעלי שש כנפים . השירים ברן יחד וגו' . לשרים . כצ"ל . כלשון שכתוב מלכים א' י' . ופי' למנגנים בכלי שיר : בקול תרועתם . כמ"ש הכתוב ויריעו כל בני אלהים : וכל הלבנון כלה . כצ"ל . ופי' כי אפי' לבנון . והיה כולה : אין די בער . אין די בהם לשרפה הקרבנות : הן . הנה כשופים : חדל אישים . נמאס מהיות דומה לשאר אנשים : שלומים . דגוש . כמו שנת שלומים : חיבתי . מהכבד הפעל : לא חיבת . לא היה חייב לגמול לי חסד : בל . נחסר : טובתי בל עליך . הטובה שאני עושה עמי אינה מוטלת עליך לעשותה . לא טובה שאני עושה אינה מגעת עליך . כי מה הועיל לך . לכן אינך מחויב לגמול לי במדה : אספרה כמו . כצ"ל . לשון שכתוב תהלים ע"א . פי' כמו שהם במהותם וכמותם : למו . להם : ספורות . בספק במורות . ופי' מספרים : לאל . לשון כח . כמו יש לאל ידי : המנוחה . א' ירושלים . שנא' זאת מנוחתי . וכתוב כי לא באתם אל המנוחה : אם אנהגו . כצ"ל . פי' אפי' היו לנו מים טהורים . אין אנחנו יכולים ליטהר : ואני באתי . לאחר שכיך . והתורה אין נביא : בדבריך . בטחתי . שכן כתיב לא על זבחיך וגו' . משם למדתי שאין לך חפץ בעולות חכמים מדריס מדעתם : ואני באתי . לשון מקרא בדניאל י' : לא על זבחיך . תהלים נ' : על דבר זבח . ירמיה ז' :

בשמחה ובלבב טוב. רנה שמוע מזבח טוב: ק ולב נשבר מן מנחה טהורה. זבחי אלהים רוח נשברה: ח זבח ומנחה לא חפצת. עולה וחטאה לא שאלת: ק מזבח אבנה בשברון לבי. ואשברה אף רוחי בקרבי: ח רום לבי אשפיל ואת רום עיני. ואקרע לבבי למען אדני: ק שברי רוחי הם זבחיך. יעלו לרצון על מזבחיך: ח ואשמיע בקול הודיותיך. ואספרה כל נפלאותיך: ק ואשר ידעה נפשי אחבירה. אמלל גבורות ואדברה: ח ומה אערוך ולא ידעתי מה. היכול אזבל דבר מאומה: ק כי אין חקר לגדלתו. וגם אין מספר לתבונתו: ח חכם לבב הוא מי כמוהו. שגיא כח לא מצאנהו: ק עושה גדולות ורב נוראות. גדול אתה ועושה נפלאות: ח עד אין מספר ועד אין חקר. ולא נודע כי לא יחקר: ק איזו עין אשר תעידך. ואיזה פה אשר יגידך: ח חי לא ראך ולב לא ידעך. מאיזה עבר אשר יגיעך: ק גם משרתיך לא ראוך. וכל חכמי לב לא מצאוך: ח אתה לבדך מכיר שבחיך. ואין זולתך יודע כחך: ק שבחות ראויות לבדך. אין יודע בלעדיך: ח על כן תבורך כראוי לך. כפי קדשך כבודך וגדלך: ק ומפי הכל בכל אילותם. כפי מדע אשר אתה חננתם: ח יודו פלאך השמים. ויאדרוך קולות מים: ק ויריעו לך כל הארץ. יודוך כל מלכי ארץ: ח אף יודוך כל העמים. וישבחוך כל האומים: ק כל זרע יעקב עבדיך. כי עליהם גברו חסדיך: ח את שם יי יהללו כולם. אל אלהים אמת ומלך עולם:

ליום שני

ח בני עבדך בן אמתך. אדבר אמלל גבורותיך: ק דרכי שבחיך קצתם אספרה. מעשיך מה נורא אומרה: ח אין אליך ערוך במספר. נגידה שבחות עצמו מספר: ק חקר אלוה לא ימצא. ותכלית שדי לא תקצה: ח ולתבונתו הלא אין חקר. ומספר שניו לא יחקר: ק וגם אין מספר לגדודיה. בצבאותיך אות כבודך: ח איזו עין אשר תעידך. וחי לא ראה פני כבודך: ק נבון וחכם הן לא ידע. ואיך אערוך על אשר לא אדע: ח ואם יאמר איש עד תכליתו. אערוך אליו ובמתבונתו: ק אבא ואמצא תכלית שבחו.

הנה שמוע. (שמואל א' ט"ו) לשמוע בקול ה'. טוב מלהביא זבח הקרבן: ולבב נשבר. טוב יותר בעיניך ממנחה: זבח ומנחה לא חפצת. תהלים מ': רוח נשברה. דעה שפלה. חשובה זבחי אלהים: עולה וחטאה. כ"ל: בשברון לבי. שיהא הטוב כמזבח בעיני: אף רוחי. להיות הטוב קרבן עליו. ואף אם לב ורוח כמו שמות נרדפים בענין הגדולה כאן. שהוא הכח המתעורר בגוף מרוח החיוני הפוך בלב. אמנם יבחנו בשני דברים. כפי חלוף ההתאוה: ואקרע לבבי. כמ"ש קרעו לבבכם. מהפכת הלב: הם זבחיך. מה שאפשר בבהמה עורה או בשר. הכשיר באדם לב נשבר ונדכה: ואשמיע בקול. כלומר אפרסם בקול השמע ההודאות הראויות לך: אחבירה. אחבר דברים. לשון הכתוב איוב ך': אערוך. מערכי לב ומענה לשון: שגיא כח. יותר מכחנו הוא. ע"כ לא מצאנוהו ברעיוננו. לא השגנוהו מה הוא: תעידך. תעיד ראיה: חי לא ראך. הנא' כי לא יראני האדם וחי. ואמר איוב ועתה עיני ראתך.

יעידם על ראיים הכבוד. הגרמו באם דירקאו את אלהי ישראל (עי' פ"ט בס"ד בהקדמה) בדרך שנראה לישראל בים ובהר סיני. או י"ל דקאי איוב. שהיה הטוב כמה (שאמר' יסורין באלמא השובין פירש) ואמרינן במיתתן רואין. ובזה יובן לשון הפסוק שיהא באמרו. ועתה (בהיותי חטוב מת. בתכלית יסורי הקשים) עיני ראתך. מה שלא יוכל להשיג בעודו בחיים הייתו בשלמות שאמר. ע"כ אמאס חיי. ונחמתי על עפר כגוף המיוסר. ואמר שהייתי יושב בו. כי נחמה וטובה גדולה יצאה מזה. שהשגתי ע"כ ראיית שכינתך. וכן הענין: לא ידעך. בהכרת המהות: יגיעך. יגבר עניך: לא ראוך. ככתוב. בשתים יכסה פניו: לא מצאוך. בהשגת עצמותך: כראוי לך. מכל א' כפי כחו: כל הארץ. יושבי הארץ. ולשון הכתוב הוא תהלים ק': העמים. האומות ביחוד וכל אחד: הלאומים. הנקראים באומה מיוחדת. ומתאחדים בהנהגה מדינית אחת:

לא חקר. (נפעל) אין לה קץ וסוף. בצבאותיך אות כבודך. זה לקח מדברי רז"ל פ' אין דורשין. שצירתו ה' צבאות שמו. אות הוא בצבאיו. היינו לצבאות. נבא ואות. והוד וידוע. שהוא זעיר אנפין אות ברית בגלה סוד גלא רב. ומפש באדם היא כבודו. וכן כי קראתי: לא ידע. בתכלית: אערוך. נקשר למעלה: ובמתבונתו.

לא נאמנה את אל רוחו : ח יבולע כי לא ידע ערכו . אחרית פיהו ראשית דרכו : ק ועמדי לא כן אנכי . ופי לא אתן לחטא וחכי : ח אספרה לאחי קצות דרכי אל . ולישראל מה פעל אל : ק ככתוב אמרו לאלהים : מה נורא מעשיך אלהים : ח ואמרת עם זו לי יצרתי . יספרו שמי ותהלתי : ק במצרים שמתי עלילותי . למען תספר את אותותי : ח ואני עבדך על כן אספר . כאשר אדרוש מעל ספר : תהלל נפשי כח מעשיך . וכל קרבי את שם קדשך : ח ואברכה בכל עניני . ובכל לבי אודה את אדני : ק בגרוני רוממותיך . ואת פי אמלא תהלתך : ח כי פי יגיד תהלתך . כל היום את תפארתך : ק ואמרה נא עזוז נוראותיך . ואשיחה דברי נפלאותיך : ח ואזכיר טובך וצדקותיך . חסדיך וגבורותיך : ק ידעתי כי גדול אתה . על כל אלהים מאד גדלת : ח הן לעובדיהם גמול אין משיבים . ולמה להם המה מטיבים : ק ובעת צרה אז יתפללו . ולא יענם כי לא יועילו : ח דורשים בכל לב לרוח אין בו . וקרוב יי אל עם קרובו : ק כי כל אלהי העמים הקדמונים אלילים אלמים רוח אין בהם : ח היוצר כל הוא אלהינו . הוא עשנו ולו לבד אנחנו : ק עם מרעיתו וצאן ידו . נברך שמו כי לעולם חסדו : ח בצר לנו מאד נמצאת . כי דורשיך לא עזבת : ק ותמיד בפינו תהלתך . ומהללים לשם תפארתך : ח עד אתה בך ובכבודך . ומשרתך אף עבדיך : ק אשר כבודך מלא כל הארץ . וכבודך על כל הארץ : ח נאבותינו בחרו אותך . לבדך לעבוד ואין זר אתך : ק גם אנחנו אותך לבדך . נעבוד כבן אב ונכבדך : ח והננו על יחודך . יומם ולילה עדך : ק בפי כלנו ובלבבנו . שאתה לבדך אלהינו : ח אלהינו אתה על יחודך . עדים אנחנו ועבדיך : ק אין תחלה אל ראשיתך . ואין קץ ותכלה לאחריתך : ח ראשון ואחרון מבלי ראשית . ומבלי אחרית ואין לב לחשית : ק אין קצה אל נהורתך . ואין סוף לעומק מדותיך : ח אין סובב ואין לך פאה . על כן אותך כל חי . לא ראה : ק אין צד וצלע יצליעוך . ורוחב ואורך לא ימציעוך : ח אין פאה לסביבותיך . ואין תוך מבדיל בינותיך : ק אין חכמה אשר תדעך . ואין מדע אשר יגיעך : ח ולא ישיג אותך כל מדע . ואין שכל אשר יבין וידע : ק ממך מאומה ואיכה אתה : ח ואיך בלי מאומה . כל בראת :

ליום שלישי

ח אמנם ידעתי כי אתה . אלהי יעקב כל יצרת : ק אתה בורא ולא נבראת . אתה יוצר ולא נוצרת : ח אתה ממית ואת כל

לשון הכוס מספר : לא נאמנה . כחושב כן בודאי מינא יש בלבו . שסובר להגיע לסוף ערך מי שאין לו סוף : יבולע . יהי נשחת שאים הכוח : אחרית פיהו . אם חושב אדם שגמר ובשלים תהלות הש"י . ושימיהו לשבחי דמריה . שזה הוא ראשית דרכי אל . כתחלת השבח בלבד : ועמדי לא כן אנכי . אין זאת במחשבה עמי . שאספר כל שבחות הש"י : קצות . מקצת ומעט מדרכיו הכתובים על שערי הנביאים : אין משיבים . האלילים : מטיבים , עובדיהם . לפי מחשבתם . בעבודתם והשפעתם אליהם . או י"ל מטיבים את לבם בבטחונם בהם . והלא בעת כו' לא ימשו : אלילים אלמים . נמשך למעלה : בצר לנו מאד . לא נמצאת תמיד . אף אם השערה פניך ממש : כי דורשיך לא עזבת . לגלותינו: בך . בעצמך : ובכבודך . בהגלות כבודו באהל העדות: ומבלי אחרית . נמשך למעלה : לחשית . לשום להבין לאחריתו ולראשיתו הוא נמנע . מבלי היות לו ראשית ואחרית . או ירצה . ואין לשום לבו לחקור איך הוא זה שיתואר בראשון ואחרון עם היותו בלי ראשית בלי אחרית . כי תואר ראשון ואחרון יאמר על הנבראים בצירוף . אבל שם ראשון ואחרון הנאמר בו ית' . אינו נאמר בצירוף לדבר . כי אינו תחת יד הזמן . כמבואר בעצמו . ולא כמו כל התוארים . בו ית' אינם רק שוללים . ואינם דבר נוסף אלא מקרי . לא יתואר בשם אלא על צד השלילה בהעברה לשקל על הלשון . זו היא דעת פילוסופי עמנו . יעוין עקרים פ"ח וי"ח ממאמרו השני . לכן אין סתירה במאמר משלילה וחיוב . ע"כ אותך כל חי . הגדול במקום ותוקף מרוחותיו לא יוכל לראותך . שזהו מקומו של עולם . ולא נתפס במקום : אשר תדעך . ידיעה מוחלטת מקשה בעצמותך : יגיעך . להשיג מהותך : ממך מאומה . אדלעיל קאי . אין שכל שיבין מאומה מענינך ומהותך . הנעלם מכל מדע זולתך : לא נבראת . מהכתוב ישעיה מ"ג . יע"ש במפרשים . אלא . הקב"ה מגלה מעשי ידיו . לא כמדת ב"ו : ואמנם בתחיית המתים . הרי כאן מבואר שעיקר הגדול מפרשי פרושו הקודש . מה שאין קראים והנביאים מודים בו .

תבלה. אתה מוריד שאול ואף תעלה : ק ונאמן להחיות מתים
אתה. ועל ידי נביאך כן הודעת : ח ולא תמות אל חי ולא מתה.
מעולם ועד עולם אתה : ק משביר ומוליד ולא נולדת. מוחץ ורופא
ולא חלית : ח מות ומדוה אין לפניך. תנומה ושנה אין בעיניך : ק הלא
מקדם אל חי אתה. מאשר כך לא נשתנית : ח ועד העולם לא תשתנה.
ומאלהותך לא תתגנה : ק חדש ונושן לא נמצאת. חדשת כל ולא
חדשת : ח לא יחולו זקנה ובחרות. עליך גם שיבה ושחרות : ק ולא
חלו בך שמחה ועצב. ודמיון עוצר וכל דבר קצב : ח כי לא יסובב
אותך גשם. אף לא תדמה אל כל גשם : ק כל היצורים גבול
סביבתם. אל ראשיתם ואחריתם : ח כי כל ברואים בגבול שמתם.
ולימי צבאם גבול הקפתם : ק ולך אין גבול לימיך. ולשנותך
ולעצמך : ח על כן אינך צריך לכל. לידך ולחסדך צריכים הכל :
ק הכל צריכים לצדקתך. ואינך צריך לבריותך : ח בטרם כל יציר
חיית. לבדך מאומה לא נצרכת : ק ראשית ואחרית בידך ערובים.
אתה בם ותם ברוחך שרובים : ח כל אשר היה בראשונה. ואשר
יהיה באחרונה : ק כל היצורים וכל מעשיהם. וכל דבריהם
ומחשבותיהם : ח מראש ועד סוף תדע כלם. ולא תשכח כי אתה
אצלם : ק אתה בראתם ולבך ערכם. לבדך תדע מקומם ודרכם :
ח הן אין דבר ממך נעלם. כי לפניך נכונים כלם : ק אין חשך ואין
מנוס וסתר. לנוס שמה ולהסתר : ח את אשר תבקש אתה מוצא.
בלי נטות אליהם בעת שתרצה : ק כי את הכל כאחת תראה. לבדך
מעשה כל ואינך נלאה : ק כי על כל גוי ועל אדם יחד. על כל
תדבר ברגע אחד : ק תשמע ברגע כל תקוות. זעק ולחש וכל
התפלות : ח אף תבין אל כל מעשיהם. ברגע תחקור כל לבביהם :
ק ולא תאריך על מחשבותיך. ולא תתמהמה על עצתך : ח אצל
עצתך גזרתך. לקץ ולמועד קריאתך : קוכלם באמת בתום וביושר.

לפמ"ש הר"מ ז"ל בפי' אבות ובחלק (יע"ש באורך על אודותיהם ואמונותיהם) ואין להשען על לשון השיר באמרו וכו' נביאך כן הודעת כאשר אלו הי' הראיות מפסוקי התורה. ומשנה שלמה שנינו. אלו שאין להם חלק לעה"ב. האומר אין תחיית המתים מן התורה. אבל כבר ביארתי זה בחבורי. כי מן הגמרא נראה בפירוש שלא כוונו דוקא לתורת משה בלבד. אבל כל המקרא בכלל זה. זה שבאמת גם בתורה מבואר היטב בראיות גמורות לבעלי הדעת. אבל לא נזכרות כמ"ש זה בס"ד. ע"מ דבר זה אמת שאין כוונת חז"ל להכריח האדם שיתחייב להאמין שבא מפורש בתורה. והממאן בזה לפי שלא נתקבל בשכלו. יאבד עולמו ח"ו. שא"כ יתחייב מזה לומר כן בכל מדרשי חז"ל שהם היותם רק אסמכתות. וכמה פעמים החכמים נחלקים בדרש. ולא יקרא החולק מין אחרי שלא באו הדברים מבוארים ויסבלו פירושים ודרשות חלוקים. אבל חייבנו להאמין ע"פ הדבר אשר יגידו לנו ויורונו רז"ל. ואפי' יאמרוהו בע"פ בלי סמך מהכתוב. אולם בענין אמונת תחיית המתים הנדרשת. הוסיפו החיוב להאמינו אע"ד שבא מבואר בתורה. אך הוכחו על פסוקי יחזקאל ודניאל. שפסוקיהם מורים אמת עיקר זה מהאמונה. והזכירו חז"ל שלא נטעה בפסוקים אחרים שנאמרו בכתובים כמו באיוב שהנראה מפשטן מתנגד לאלה. ויבארו ע"ד מסכים עם הפסוקים המקיימים זאת האמונה (עי' אגרת תחיית המתים ואגרת בקורה) וירצו חז"ל באמרם מן התורה. תורת דברי קבלה. כמ"ש במקום אחר. דבר זה מתורת משה לא למדנו מתורת יחזקאל למדנו. שכל הכ"ד ספרים נכנסים תחת שם תורה אחת היא. תואר ה' הוא לכולם. ולפ"ז נאמר שלא בא בעל השיר למעט ידיעה זו מן התורה. אלא שנודע ע"י הנביאים ידיעה יותר ברורה והשפעה להמון עם שאפשר עוד לחשוב בכוונת ע"י נביאך. היותו לשון יחיד. ר"ל משה ע"ה ביחוד שהוא רבן של נביאים. ואין זה רחוק כלל. ומה מונע מהבנה זו. כי באמת הוא דבר מפורש בתורה ממש. כמ"ש בס"ד : משביר : כהכתוב האני אשביר ולא אוליד : לא חולית. לא החלית בחולי : מאשר כך. מעולם שכך : לא תתגנה. גנאי לשון חכמים הוא : חדש ונושן. נגבלים בזמן. ע"כ לא יתכנו בבורא הזמן : לא יחולו. לא יגעו כמו יחולו על ראש יואב : זקנה ובחרות. שהם משיגי אישי הזמן. ומ"ש עתיק יומין ושער רישיה כעמר נקי. דברו הכתובים בלשון ב"א דרך משל. כבר אמרו גדול כחן של נביאים שמדמין הצורה ליוצרה. עיין מ"ש בסמוך : ולא חלו שמחה ועצב. אע"פ שכתוב ויתעצב. וכן ישמח ה'. הוא עד"ז לשבר את האוזן בדרך שהיא יכולה לשמוע. אף כי בכל אלה סודות התורה ורזי עליונים : גשם. כ"ל. והוא הגוף. כמו וגשם ינדל : גשם. אשר בו נשמת רוח חיים : צבאם. זמנם. כמו כל ימי צבאי : ערובים. לשון תלמוד הוא. ערך בהם : ולא תשכח. דבר מהם. לפי שאתה אצלם תמיד : נכונים. מוכנים : בלי נטות. מוסב למעלה. ר"ל אתה מוצאם בלי נטיית הפנים וחוש : ברגע תחקור כל לבביהם הוא דברי חז"ל. כולן נסקרין בסקירה אחת : ולא תאריך. איך צריך לחשוב באריכות ובמשך זמן מה : אצל עצתך גזרתך. מיד בלי עיכוב ושהות בהמלכה : לקץ ולמועד. לזמן קצוב : קריאתך. יעוד הנביאים לבוא ולהתקיים. יש לו משך זמן.

מבלי עודף ומבלי חוסר : ח ממך דבר לא יאבד . ודבר ממך לא
יעבד : ק כל אשר תחפוץ תוכל לעשות . ואין מי מוחה בידך
מעשות : ח יכולת יי בחפצו קשורה . ונרצות יי לא אחרה : ק אין
דבר נסתר ממך נכחד . עתידות ועוברות לך הם יחד : ח אשר מעולם
ועד העולם . הם כלם בך ואתה בכלם : ק חדשות תגיד וסוד דרכיך .
אל עבדיך ומלאכיך : ח ואינך צריך להשמיעך . דבר סוד נסתר
להודיעך : ק כי ממך כל סוד יגלה . בטרם על לב כל יציר יעלה :
ח בלב כל נברא לא תמצא . ומפינו עתק לא יצא : ק באין לו קצות
ולא יחצה . לב לא יתור ואין פה פוצה : ח באין לו רוחות ולא רוחות .
אין לו שיתות בו מוכיחות : ק למרחוק מי ישא דעו . ללא תחלה ולא
סוף להגיעו : ח אגודים אחודים תוך וסוף וראש . פה ולב אבלום
מדרוש ומחרוש : ק נובה ועומק נעוצים בסובב . חכם ולב נבוב לא
ילבב : ח סובב את הכל וממלא את כל . ובהיות הכל אתה בכל :
ק אין עליך ואין תחתיך . אין חוץ לך ואין בינותיך : ח אין מראה
וגב ליחודך . ואין גוף לעוצם יחודך : ק ואין כתוך ממך נגבל . ואין
מקום בך ממך נחבל : ח ואינך נאצל מכל ונבדל . ואין מקום רק ממך
ונחדל : ק מקרה ושנוי אין בך נמצא . ולא זמן ונערער ולא כל שמצה :
ח כל זמן וכל עת אתה מכינם . אתה עורכם ואתה משנם : ק כל
מדע לא ישיג אותך . אין שכל אשר ימצא אותך : ח במדתך חכמתך .
כגדלתך תבונתך : ק חכם אתה מאליך . מי מעצמך ואין כגילך :
ח זולת חכמתך אין חכמה . בלתי בינתך אין בינה ומזמה : ק חלקת
בלב חכמים שכל . ורוחך תמלאם ודעתם תשכל : ח מבלעדי לחך אין
גבורה . ומבלעדי עזך אין עזרה : ק אין נכבד כי אם כבודו . ואין
גדול כי אם גדלתו : ח כל יקר וכל טוב מידך . כאשר תחפוץ עשות
חסדיך : ק אין חקר לגדלתך . ואין מספר לתבונתך : ח אין עוד זולת
הויותך . חי וכל תוכל ואין כלתך : ק ולפני הכל אתה היית . ובהיות
הכל את כל מלאתה לא לחצוך ולא הטוך . יצוריך אף לא מעטוך :
ק בעשותך כל לא נבדלת . בתוך מלאכתך לא נחדלת : ח בעשותך
את השמים . את הארץ ואת המים : ק לא קרבוך ולא רחקוך . כי כל
קירות לא יחלקוך : ח זרם מים לא ישטפך . ורוח כביר לא יהדפך :
ק אף כל טנופת לא תטנפך . אש אוכלה אש לא תשרפך : ח להויותך
אין תמרון . וליחודך אין יתרון : ק כמו היית לעולם תהיה . חוסר
ועודף בך לא יהיה : ח ושמך מעידך כי היית . והוה ותהיה ובכל

אע"פ שהגזרה כבר חתומה ונכרזה . כענין שנאמר וקרא אליה הקריאה עוד מ' יום ונינוה נהפכת . שמא יעשו תשובה : מוחה . לשון חכמים הוא . וידוע : נכחד . נעלם . כמו וכל דבר לא יכחד מן המלך : כולם . העוברות והעתידות הן גנוזים . ואתה מתעלם בהם : לא תמצא . לידע היכן אתה שרוי : עתק . דבר עזות : באין לו . במי שאין לו : ולא יחצה . אין מתחלק לחצאין : לא יתור . לא יחקור : רוחות . צדדין ופאות : רוחה . מקומות פנוים בעלי מדות ופנות מרווחים : מוכיחות . להגביל גדריו . מלשון ויוכח אתם : למרחוק . למי שהוא מרחוק . כמ"ש ה' ממרחק יבוא . שאליהוא אמר אשא דעי למרחוק . על כוונה אחרת : להגיעו . נקשר למעלה . מי הוא שישא דעו אליו כדי להגיעו : אגודים . קשורים באגודה . רמז כאן במדות : אבלום . אסתום : נעוצים בסובב . ענין לקוח מלשון ספר יצירה . סוף נעוץ בתחלתן : שהכל אחדות אחת : נעוצים . לשון חכמים . דקר נעוץ : בסובב . פעם דמיון מהגלגל המקיף . אעפ"י שאתה מתחיל בו גובה רום ושפלות . אי אפשר לציירו באמתות . רק בבחינה מושאלת . נבוך מבגם . אבל לא יודע בו רומם ראשים ואחרים . לא גובה ועומק . כי הכל הוא אחד בדבר עגול : סובב . תגל . אלוה פתוח . אעפ"כ לא יגבה לבנו להבין דבר זה : סובב את הכל . הקב"ה מקומו של עולם . ועם זה מלא את הכל כ"כ . כי מלא כל הארץ כבודו . ועל השמים כבודו : ובהיות . שהוא הכל : גב תוכיות . כי טעו האומות על ענין אחד : גוף . שהוא הגשם כמ' ג' מרחקים : לעוצם יחודך . להחזיק בתוכו : נאצל . נפרד : מקרה . מהשנות מסיגי העולם : ונערער . צבא . לשון חכמים הוא . ילא עליו מרעור : שמלה . דופי : אתה מכינם . למקרים : עורכם . ממזג ומרכיב ההויות : משנם . כי מן המזג והרכבה יולדו השינוים . ואתה הוא סבת כל זה . כגילך . לשון דמיון : וילדים . אמר כגילי : לא לתשך צריך . לא עשו לך המקום כו' . שהלחץ ונדחק במעורה . ולא כמו שתוך להתגושש למקום אלא מקום בהמצאם : אף א מסמוך . לא הוצרכת להקטין ולצמצם עצמך בשבילם לעשות להם מקום : לא נבדלת . ממציאותך הקודמת : לא שתלם . משגיח הקדוש מהשת סורת מלאכה : לא יהי' כך . ממלכך : לא אוכלה . אשה . לכן אש לא תשרפך : אין

יתרון

אותה: ק תהיה לעולם וכן נודעת. נעידך וכן כך העידות: ח שאתה הוא והוה בכל. שלך הכל ומך הכל: ק שמות יברך יענו ויעידו. בתוקף יברך כך יהידו:

ליום רביעי

ח ארומם אלהי אבי ואלי. אנוה אלהי צורי וגאלי: ס איחד אלהי השמים. והארץ בכל יום פעמים: ח אל חי אחד הוא בראנו. אביר יעקב אב לכלנו: ק אדונינו אדון כל הארץ. מה אדיר שמו בכל הארץ: ח אין כאל אש אוכלה וקנא. לעולם יי אמת אל אמונה: ק אורי וישעי מעוז חיי. עליו תלוים כל מאויי: ח אלהים אמת הוא אלהים חיים. לא יכילו זעמו גוים ואיים: ק אדיר ואמיץ כח ורב אונים. אלהי האלהים ואדוני האדונים: ח אלוה עושי אי זי ובועלי. אלוף נעורי שומרי וצלי: ק בורא כל וישראל נואר. ברוך אלהים אלהי ישראל: ח בורא רוח הרים יוצר. במך מזמה לא יבצר: ק גאה משיב גמול על גאים. על הרמים ועל הנשאים: ח גבור בקומו לערוץ בעברה. מהדר גאונו מי לא יירא: ק גבוה כל אשר תחתיו נשא. וגדל כח גדולות עושה: ח גדול הוא ושמו בגבורה. איה שאגו מי לא יירא: ק דודי דגול הוא מרבבה. אל נערץ בסוד קדושים רבה: ח דין יתיב כעתיק יומין. וצבאו על שמאל ועל ימין: ק הדרו והודו על בני עבדיו. הדר הוא לכל חסידיו: ח הוא אל אלהי הרוחות לכל בשר. שומע תפלה מכל: ק ודאי ותיק יודע ועד. יי ימלוך לעולם ועד: ח ואשר חרב גאותנו. ילהם מלחמתנו: ק זוכר לעולם ברית ראשונים. כיום אתמול לו אלף שנים: ח זה אלהינו ולו קוינו. וזמרת יה הוא ישענו: ק חלק יעקב יוצר הכל. חנון יי וחסיד בכל: ח חי לעולם יי חלקי. חכם הרזים יי חזקי: ק טוב ומטיב המתמיד רעה. טהור עינים בראות גרעה: ח ישר יי וישר דברו. ידידי ידידות משכנות דבירו: ק יועץ וגבור ומי יפיענה. ויתחוף ויפעל ומי ישיבנה: ח יפה תארי יפיו וטובו. יראו ויחזו ציון בשובו: ק כגבור יצא כאיש מלחמות. יעיר קנאה לעשות נקמות: ח כנשר על כנפי נשרים. נשא עבדיו וישר הדרים: ק כדוב שכול וכנמר שחל. כרקב וכעש ורוחו בנחל: ח כדוב שכול וכנמר שוקד. דברו לעשות כמקל שקד: ק כביר כח לב כמו שחל. כלביא וכארי ורוחו בנחל: ח כארז בחור בגדלתו. כברוש רענן ענותנותו: ק כתפוח בריחו עוז אהבתו. על ישראל גאותו: ח כתפוח בעצי היער. כן דודי עם יושבי שער: ק כביר כח לפרתיני אל. נוקם ונטל הוא לישראל: ח כוכי מנת חלקי וגורלי. אני לדודי נחלה ודודי לי: ק כבודי יי לא אמירנו. האמרנוהו

יתרון. לא כאדם שמגלאים בו דברים מתייחדים בו. וים בהם יתרון. כשערות ולפרנים ארוכים יותר מדאי. שצריך להחוך היתר: ופמך. שם הוי"ה ב"ה. שבאורו היה הוה ויהיה: הוה לעולם. ככתוב זה שמי לעולם: אנוה. לשון נוי. כמו זה אלי ואנוהו: איחד כו' בכל יום פעמים. זה ק"ש שחרית וערבית. דבר שאין גדוקים מודים בו: מאויי. תאותי: יכילו. יסבלו: אונים. לשון כח: ובועלי. ככתוב כי בועליך עושיך ה' צבאות: אלוף נעורי. ירמיה ג': וצלי. צל שלי להסתר תחתיו. כיושב בצל מפני החמה: מזמה. דבר מזמה: לא יבצר. לא ימנע. לשון הכתוב איוב מ"ב: לערוץ. לשבר: גבוה. ונשא מה שתחתיו. שלא כדרך בו"ד שמשאו למעלה ממנו. כראשית רבה: ושמו. גדול בגבורה. שמדה"ד כלולה במדה"ר. והוא אריה של הימין במרכבה וגי' גבורה. לכן מי לא יירא ממדת החסד כמו כן. דין יתיב כעתיק. לשון זה מיוסד ע"פ מ"ש חז"ל ש' אין דורשין: כעתיק יומין. כזקן שלא רחמים: ודאי ותיק. שני מלות תלמודיות. באורה. אמיתי חסיד. וחבר המחבר לשון חכמים. עם היות דרך רחבה לפניו להשתמש בלה"ק בענין: יודע ועד. ל' הכתוב ירמיה כ"ט: חכם הרזים. לשון חז"ל: ידידי (כל) ידידות. אהובות על כל אהבה. חבס יקרה. אוהב ה' שערי ציון. הוא דבירו. מכל משכנות יעקב. האהובות: ויתחוף (איוב ט) לשון חטיפה: הדורים. (ישעיה מ"ה)

דרכים מעוקלים. מלשון הדרא דכהא: שכול. משכל בבהמות יער: וכנמר (גם) שחל. פ"ד שמם ירח. או לפי שאמרו שנמר ממזר הוא, נולד מלביאה שבא עליה חזיר יער. לפיכך הוא עז כ"יס מאד. ושחל הוא הארי. ומיוסד על הפסוק (הושע יג): כביר כח לב. כ"ה במשנה אליהוא: ורוחו. נשמת ה' כנחל גפרית. ישעיה ל': וכנמר שוקד. ירמיה ה'. ממהר ומשתדל: כמקל שקד. כמשה אהר לן ויגמל שקדים: כרקב וכעש. הושע ה': כרקב. כדבר שמרקיב: כעש. התולע כאוכל ומוחן את העץ: כברוש רענן. הושע ה': כרוש. מין ארז: רענן. לח ורטוב:

יפה

והאמרנו: ח כאריה ישאג ובכפיר ינהם. אל יהית כגר וכאיש נדהם: ק כרועה גבור אשר לא יוכל. צאנו להציל והיה למאכלאה כגבור אין איל וכאורח. גם גבורה מר צורח: ק כאריה משחית וכביר לעוזביו. כרקב גם כעש לאויביו: ח כביר כח כשמיר ושית. ולא ישאיר כנוקף זית: ק לשמיר נעשה צרים יפנו. כצפרים עפות לעירו יגן: ח כגשמי נדבה לנו יבא. כמלקוש וכטל לדבקים בו: ק כנשר ירחף על גוזליו. ובצל כנפיו יחסו מיחליו: ח כצפרים על עירו יגן. ובצל כנפיו רננות גנגזיק לבדו יי הוא ונפלאות גדולות. עושה אל נורא עלילות: ח לצבי ולעופר דומה דודי. כי יקדמני אלהי חסדי: ק לפני עמו יישר הדורים. וינשאם על כנפי נשרים: ח לעולם יי חלקי וצור לבבי. כלה שארי לך ולבבי: ק לבדו יי הוא ונפלאות. גדולות עושה ורב נוראות: ח מקום ומעון אתה לעולמך. ואין יודע את מקומך: ק מוראי אל רועי ונוצרי. צור ילדני מחוללי ויוצרי: ח מרום ומעוז הוא לי ומחסי. מגדל עוז שם יי מנוסי: ק מלך יעקב משגב לנו. הוא מחוקקנו ומושיענו: ח מגדול ישועות משען יהי לי: מבטחי אלהים יי חילי: ק מושל עולם במלכותך. בכל דור ודור ממשלתך: ח מי יתנך כאח לי לצרה. הושע יי כי ידך לא קצרה: ק מקור חיים מקוה ישראל. לא אעזוב כי מעזי אל: ח מגן ישעי וחרב גאוה. לשמך ולזכרך נפש תאוה: ק מגן הוא לכל החוסים בו. אשרי אדם עוז לו בו: ח נבר ונעים נאור ונורא. נאדר ונאזר שמו בגבורה: ק נאמן נצח ישראל וגאלו. לא ישקר אשרי כל חוכי לו: ח נצח ישראל האל הנאמן. מאלהיו יהודה לא אלמן: ק נפלא על כל הנפלאים. ומתנשא על כל הנשאים: ח נקדש ונערץ אלהי קדושי. נכון ונשגב יי נסי: ק נוקם ונוטר ובעל חמה. לצריו לאויביו איש מלחמה: ח נרי יי בהלו נרו. עלי ראשי ונר לרגלי דברו: ק סומך ונוער יי סעפי. סובל וסולח ונושא פשעי: ח סהדי יי סלעי וסתרי. סולח וסובל סעדי ושברי: ק סעננו יי ומצודתנו. עזרתנו ומפלטנו: ח עזוז ונבור עזי ועזרי. עליון עוז לי אל יהי ערי: ק עיר וקדיש שת סביביו סתר. אבי אתה אל מסתתר: ח עד מהר לשלם גמול לאויביו. שומר הברית והחסד לאוהביו: ק פדה את אברהם ידידו. הוא יפדה את ישראל עבדו: ח פחד יצחק יהן פחדו. על צרי בני יעקב עבדו: ק פועל וחוקר ודורש ובודק. כל הלבבות לו אתן צדק: ח צרור המור אשכול הכופר. נותן לעמו צריו כופר: ק צח ואדום דודי בצבאיו אות. על כן נקרא שמו יי צבאות: ח צדיק יי הצור

יסבי שער. אלו ח"ח. לא אמירה. לא אחליפנו: האמרנו. הבגנוהו: נדהם. מטכל שאינו יודע מה לעשות: איל. כח: צורח. עוסק: כשמיר. חזק מצור. יחזקאל ג': לשמיר. כנ"ל לדעתי. כלשון הכתוב ישעיה ז' לא"ז יבוא אל נכון ע"ש אה"ז ומגן. שאינו יוצא מידי פשוטו. לשון מסירה. כדכתיב אשר מגן צריך. זה גבור: כאפרים עפות. שפורחים במהירות. כן במהרה לעזרו יגן: ירחף. יתנוצץ: יקדמוני. יזמין עצמו לפני: כלה. לשון תאוה: מקום. הוא לשון חז"ל. שקוראים להקב"ה מקום. לפי שהוא מקומו של עולם: מחוללי. בוראי. מבטחי, כנ"ל. ע"ש הכתוב תהלים ע"א. והאומר מבטח אלהים שנהגרה הוא דבוק. כי זה כעין חירוף וגידוף ח"ו: מושל עולם בגבורתו. תהלים סו. וגבורתו היא היא מלכותו (דינא רפיא) אשר בכל משלה. מכל מקום נראה לי יותר נכון שצ"ל מלכות עולמים מלכותך: נפש תאוה. לשון מסורס. המכוון תאות נפש. כלשון הכתוב ישעיה כ"ו: נבר. לשון בחור וכו': נצח ישראל. לאתוס ותקפס: לא אלמן. (בפלס נאמן שלמן) היא אלס. לא שותק ולא מחריש דבר גבורותיו וחין ערכו: בהלו. בהאירו. כמו אור כי יהל: סברי. מן סברו אל ה'. הקושי. וי"מ ששא. מלשון סרגוס: פלטמו. כמו מן סלע. שבו ישגב אדם מפני אויב ומעודס. מגדל עוז:

אל יהי ערי. לא יהפך לי לשונא. כענין שכתוב בשאול. וה' סר מעליו ויהי ערך: עיר. מלאך נקרא עיר. ע"ש שהוא ער תמיד. כמו עירי ושכבי: וקדיש. גם הוא מלאך. ככתוב עיר וקדיש מן שמיא נחית. ונ"ל עיר הוא הגדולה (נ"י טוה) וקדיש הוא מט"ט. כמ"ש בס"ד במ"א: סתר. היא הבריאה. דעלה כתיב ישת חושך סתרו. כי עולמות בי"ע. זהו שאמר אכן אתה אל (באצילות) מסתתר. בלבושין אלין. הנה לך כאן רמז ברור בסתרי. חכמת האמת: פחד יצחק יהן פחדו. גם בכאן רמז מבואר בחכמה הנעלמה. כי מדה"ד היא מדתו של יצחק. וגם רשעים נדונין. וצרי בני יעקב הוא עשו וזרעו. דרישיה מנה בעטפיה דיצחק. ומניה וביה אב"א ליזיל ביה נרגא: על הלבבות. נקשר למעלה: צרור המור. ירמה שבעל השיר דורש גם צרור המור. שנקרא הקב"ה כן. ע"ש שהוא

תמים . אבטח עדי עד בצור עולמים : ק צבא השמים משתחוים לו . שרפים עומדים ממעל לו : ח קדוש הוא בכל מיני קדושות . כתות שלש קדוש משלשות : ק קים לעלמין אלהא חיא . מרא דארעא ומרא דשמיא : ח קוני מרחם מגאה לשונאיו . קרוב ישעי וקרוב לקוראיו : ק רחוק מכל ואת כל רואה . כי רם יי ושפל יראה : ח רועי יי לא אחסר כל . ורב כח רב חסד לכל . ק רחום יי רופא ומחבש . לשבורי לב ועון כובש : ח ראשי כלו הוא מחמדים . משפטיו אמת מתוקים נחמדים : ק ראשון ואחרון מעולם ועד . עולם . אתה אל שוכן עד : ח שליט מלך שמיא בכל דר ודר . לה אנא משבח ומרומם ומהדר : ק שמש ומגן יי אלהים . שופט צדק ומשפיל גבוהים : ח שגיא כח לא מצאנוהו . ישגיב בכחו ומי כמוהו : ק שלמה שמו כי שלו שלום . כי ידבר אל חסידיו שלום : ח שם יי אהיה אשר אהיה . כתועפות ראם לו ככפיר וכאריה : ק שדי מאורי מלכי ואלי . הללויה שמו נפשי הללי : ח תתמם עם יושבי נטעים . השרינים שלשת הרועים : ק תתחסד תתבר עמם . ועם עקשים תתפל להמם : ח תמים דרכיך תקיף מכל . תוכל לבדך בעשות את כל : ק תוחלתי ושברי ותקותי . תאות נפשי ותשוקתי : ח תהלתי ותפארתי ועזי . ממעי אמי גוחי וגוזי : ק תמים דעים אל דעות אחד . כל הלבבות דורש יחד :

ליום החמישי

ח מי כמוך דעה מורה . ניב שפתים אתה בורא : ק מחשבותיך עמקו ורמו . ושנותיך לא יתמו : ח לא למדוך חכמתך . ולא הבינוך תבונתך : ק לא קבלת מלכותך . ולא ירשת ממשלתך : ח לעולם יהא לך לבדך . ולא לאחרים כבוד הודך : ק ולא תתן לאלהים אחרים תהלתך לפסילים וזרים : ח וכבוד וגם כל יקר מאתך . וכבודך לא לזרים אתך : ק אתה תעיד ביחודך . ותורתך ועבדיך : ח אלהינו על יחודך . אתה עד אמת ואנחנו עבדיך : ק לפניך לא אל הקדימך . ובמלאכתך לא היה זר עמך : ח לא נועצת ולא למדת . בהרשך בריאות כי נבונות : ק ממעמקי מחשבותיך . ומלבך כל פעולותיך : ח קצות דרכיך הלא הכרנו . וממעשיך הן ידענו : ק שאתה את כל יצרת . לבדך מאומה לא נגרעת : ח לעשות מלאכתך לא לחצת . וגם לעזר לא נצרכת : ק כי אתה היית לפני הכל . ואז באין כל לא נצרכת כל : ח כי מאהבתך עבדיך . כל בראת לכבודך : ק לא נשמע מן אז והלאה . ולא קם ולא נהיה ולא נראה : ח ולא נודע אל זולתך . ואין כמוך ואין בלתך : ק וגם אחריך לא יהיה אל . ראשון ואחרון אל ישראל : ח ברוך אתה יחיד ומיוחד . יי אחד ושמו אחד : ק אשר מי יעשה כמלאכתך . כמעשיך וכגבורותיך : ח אין יציר זולת

שאן הצרים תמורת ישראל לספר . כמ"ש הכתוב ואתן אדם תחתך . נתתי כפרך מצרים . והוא גדול כמגל . נוטריקון אליו מימר . וקרוב לזו דרז"ל . ומזה נקרא ג"כ אשכול הכופר : נוטריקון איש (ס' איש מלחמה) כל מכפר ונותן כופר : בגאוני אות . כ"ה מאמר החכמים מפורש . וכבר יתבאר לעיל : כהוא שלא . של מלאכים . עדה ערוכה ס' גיד הנשה : שגיא כח . מפורש לעיל : ישגיב . ירומם ויחזק : כי שלו שלום . כך באמרו חכמים כל שלמה שבשיר השירים . מלך שהשלום שלו : יושבי נטעים . כך נקראו הצדיקים שהם מישבי העולם ונטעי נטעי נעמנים : שלשת הרועים . יעקב משה ודוד . שהיו רועים בצאן . א"נ אפיק יעקב ועייל יוסף : שהיה רועה את אחיו . ושלשתם מתו בפרק אחד , במנחה דשבת (לפ"ד הזוהר ומדרשים . סימן לדבר ולהכיר את שלשת הרועים ביום אחד) היינו תתמם . שהשלים הקב"ה שנותיהן מיום ליום . דמאן דאתיליד בשבתא ימות בשבתא : תתחבר . עמן ברור וזכך . נפקדה אות הכפל : גוחי . מוציאי מבטן אמי : גוזי . מעבירי :

אתה תעיד ביחודך . כמ"ש אני הוא ואין אלהים עמדי אני הוא ואפס כמוני : לא נועצת . לא נתייעצת עם זולתך . כענין את מי נועץ : נבוכות . מעלמך . והוא נפעל בלתי מקבל מקרה הפעולה מאליו . כמו ותמהה לא נשמר . וכן בכתוב . כי נבונותי . בצאת מעלמי כי בה הסתבת : לבדך . מקושר למעלה : מאומה לא נגרעת . לא חסרת דבר : לא לוחצת . כלומר לא שהיית דחוק וצריך לכך . לאדם הבריאה להשלים החסר לך . וגם להיות עזר כנגדך לא הוצרכת . רק מחפץ חסדך להטיב ולהיטיב : מאהבתך עבדיך . שכל העולם לא נברא אלא בשביל עבדיך הצדיקים כי זה כל האדם . שהם כבודו של מקום . כל הנקרא בשמו לכבודו ברא , ולמענהו ולקלוסו כמא

ועתם

יְצִירָתֶךָ · וְאֵין בְּרִיאָה כִּי אִם בְּרִיאָתֶךָ : ק כָּל אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ תַּעֲשֶׂה בַּכֹּל · כִּי אַתָּה נַעֲלֵיתָ עַל כֹּל · ח אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין בִּלְתֶּךָ · כִּי אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ : ק אַתָּה הָאֵל עוֹשֵׂה פֶלֶא · וְדָבָר מִמְּךָ לֹא יִפָּלֵא : ח מִי כָּמוֹךָ נוֹרָא תְהִלּוֹת · אֱלֹהִים לְבַדְּךָ עוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת ; ק אֵין אוֹתוֹת כְּמוֹ אוֹתוֹתֶיךָ · אַף אֵין מוֹפֵת כְּמוֹ מוֹפְתֶיךָ : ח אֵין תְּבוּנָה כִּתְבוּנָתֶךָ · אֵין גְּדֻלָּה כִּגְדֻלָּתֶךָ : ק כִּי מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ · וְגָבְהוּ דַרְכֵי אוֹרְחוֹתֶיךָ : ח אֵין נַאֲוָה כְּמוֹ נַאֲוָתֶךָ · אַף אֵין עֲנָוָה כְּעַנְוָתֶךָ : ק אֵין קְדֻשָּׁה כִּקְדֻשָּׁתֶךָ · אֵין קְרֵבוּת כְּמוֹ קְרֵבוּתֶךָ : ח אֵין צְדָקָה כְּמוֹ צִדְקָתֶךָ · אֵין תְּשׁוּעָה כִּתְשׁוּעָתֶךָ : ק אֵין זְרוֹעַ כִּזְרוֹעוֹתֶיךָ · אֵין קוֹל כְּרַעַם גְּבוּרוֹתֶיךָ : ח אֵין רַחֲמִים כְּרַחֲמָנוּתֶךָ · אֵין חֲנִינוּת כַּחֲנִינוּתֶיךָ : ק אֵין אֱלָהוּת כֵּאלָהוּתֶךָ · וְאֵין מַפְלִיא כְּשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ : ח כִּי שְׁמוֹתֶיךָ אֵלִים מְרוּצִים · בְּזָכְרְךָ לְחוּצִים לְהַפְלִיא נְחוּצִים : ק וְאַשָּׁף וְחַרְטֹם לֹא יְלַחֲצוּךָ · וְכָל שֵׁם וְלַהַט לֹא יְנַצְּחוּךָ : ח לֹא יְנַצְּחוּךָ כָּל הַחֲכָמִים · כָּל הַקּוֹסְמִים וְהַחַרְטֻמִּים : ק אַתָּה מֵשִׁיב לְאָחוֹר חֲכָמִים · לֹא יוּכְלוּ לְךָ עֲרוּמִים וְקוֹסְמִים : ח לְהָשִׁיב לְאָחוֹר מְזִמּוֹתֶיךָ · לְהָפֵר עֲצַת סוֹד גְּזֵרָתֶךָ : ק מֵרְצוֹנְךָ לֹא יַעֲבִירוּךָ · לֹא יְמַהֲרוּךָ וְלֹא יְאַחֲרוּךָ : ח עֲצָתְךָ תָּפֵר עֲצַת כָּל יוֹעֲצִים · וְעֻזְּךָ מַחֲלִישׁ לֵב אַמִּיצִים : ק אַתָּה מְצַוֶּה וּפַחְדְּךָ מְשַׁוֶּה · וְאֵין עָלֶיךָ פָּקִיד מְצַוֶּה : ח אַתָּה מְקַוֶּה וְאֵינְךָ מְקַוֶּה · לְךָ כָּל מְקַוֶּה נֶפֶשׁ תְּרַוֶּה : ק וְכָל הַיְצוּרִים וְכָל עִנְיָנָם · מִכָּל יָקָר אֲשֶׁר כְּךָ אֵין דִּמְיוֹנָם : ח לֹא מַחְשְׁבוֹתָם מַחְשְׁבוֹתֶיךָ · כִּי אֵין בּוֹרֵא זוּלָתֶךָ : ק וְאֵין דִּמְיוֹן נִפְלָא אֱלֹהֵינוּ · וְאֵין חֵקֶר נִשְׂגָּב אֲדוֹנֵינוּ : ח סָתוּר מִכָּל סָתוּר וְעָמוּס · מִכָּל עָמוּס וּמִכָּל כָּמוּס : ק דַּק מִכָּל דַּק וְצָפוּן מִכֹּל · צָפוּן וְיָכוֹל מִכָּל יָכוֹל : ח נִשְׂגָּב מִכָּל נִשְׂגָּב וְנֶעְלָם · מִכָּל נֶעְלָם וּשְׁמוֹ לְעוֹלָם : ק גָּבוֹהַּ מִכָּל גָּבוֹהַּ וְעֶלְיוֹן · מִכָּל עֶלְיוֹן וּמִכָּל חֶבְיוֹן : ח חָבוּי וְעָמוֹק מִכָּל עָמוֹק · לֵב כָּל דַּעַת עָלָיו חָמוּק : ק שֶׁאֵין שֵׂכֶל וּמַדָּע וְחָכְמָה · יְכוֹלִים לְהַשְׁווֹת לוֹ כָּל מְאוּמָה : ח לֹא מַשִּׂיגִים לוֹ אֵיךְ וְכַמָּה · וְלֹא מוֹצְאִים לוֹ דָבָר דּוֹמֶה : ק מִקְרֶה וַעֲרָעֵר וְשִׁנּוּי וְטָפֵל · וְחָבֵר וּמִסְמָךְ אוֹר וְגַם אֹפֶל : ח וְלֹא מוֹצְאִים לוֹ מַרְאֶה וָצֶבַע · וְלֹא כָּל טֶבַע אֲשֶׁר שֵׁשׁ נִשְׁבַּע : ק לָכֵן נְבוּכוֹת כָּל עֶשְׁתּוֹנוֹת · וְנִבְהָלוֹת כָּל הַחֲשְׁבוֹנוֹת : ח וְכָל שַׂרְעַפִּים וְכָל הַרְהוֹרִים · נִלְאִים לָשׂוּם בּוֹ שִׁעוּרִים : ק מִלְשַׁעֲרוֹ וּמִלְהַגְבִּילֵהוּ ·

תמה הדירה מרלמ קרא : כקדושתך . כי מי גוי אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו . קרוב ה' לכל קוראיו וביחוד לעם קרובו : כרעם . רעם גבורותיו מי יתבונן . אלים מ . מפליא לעשות : אלים . כחם : מרוצים . רצים ושבים : כברק . ישראל אראלים ונדחקים : להפליא נחוצים . ממהרים לעשות פלאים : ואשף . בחרט ומכשפים (עיין פ"ש בהגהות לפרקים) וחרטום . כהר"ם בתנחום . ודורשים אל המתים ז"א שהם חכמי הטבע . ויהיה כמו כן מגזרת נחרים . והוא . נ"ל לשון ארמי . והוא . תרגומו עוס . ...אנוס . טמונן . הבאור . שהם חקרים בסהוס לגלות עמוקות טבע הבריאות : ופחדך משוה . י"ל לשון שוה וישר . מדה"ד ישר לכת והשוה הבריות בדרך שוה ע"ד שאמרו חז"ל בפ' והלכים עמה שיראו מלפניו . לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומית שבלב . הנה פרעשה הדין מפשטת העקוס ומשוה אותו . אכן יותר נ"ל שיהיה מענין שויתי עזר : דלה . פחדך משוה . משים ועושה להתקיים דבר הטוי נכוליתו אל הפועל . ועד"ז יתורם היסב מאמר המשורר . דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי . יאמר . בחרתי בדרך

אמונה . מפני שעשיתי מספיק לעדי . כמ"ש הכ' . כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל . וכמון הדבר בסוגה המסוק . וזה יותר קרוב אלי בהבנת לשון השיר . ויהיה א"כ נקוד משוה . כמו משוה רגלי כאילות . מהכבד . ולהוסיף עיקר בעיני נקדתיו כך : מקוה . מקוה ישראל ה' : כל לך מקוה כנ"ל : נפש תרוה . תשבע נפשו . כי כל קויך לא יבושו : מכל יקר . כנ"ל : ואין דמיון נפלא . אין לאלהינו שום דמיון . גם שיהיה נפלא . וכן אין לגדולתו חקר נשגב וגבוה . כי אין חקר להבנתו . החקר אשר תמלא : עמוס . נשא ונעלה מלשון העמוסים . שהוא ענין נשיאות (אף אם הוא שם בענין אחר . פ"מ הם קרובים ומשתתפים בשם ובענין) כי יגיד עליו רעו : כמוס . הוא מהסתומים . באוצרו פססה : חביון . מקום סתר : חבוי . שם פעול בגזרה הקודמת : עמוק . מי ימצאנו : חמוק . סובב . כל לב משוגב בחמק והשוקה לדעתו . סובב סובב הולך ולא ישיגנו : איך הוא מקרה בעלם . אם קר אם חם . לח או יבש . ואלה המשכנם במאמר האיכות : וכמה . שלל הגדול והקטן . ממין כמות המתדבק והמתפרד : וערער . כנ"ל . הוא לשון חכמים . ושם נרדף הוא למקרה : טפל . ידוע שהוא דבר קטן הנטפל לדבר עקר וגדול : וחבר ומסמך . שמות נרדפים לנפל בענין המחבר . וסמיכות לדבר אחר : טבע . ידוע . ויש למצוא לו חבר ובלשון חז"ל . שיבעא דבבל . גם נמצא לדעתי בלשון הקליר ביוצר דר"ה יום א' : שש ושבע . כ"ל סר"ל שש קנות השלם . ושבע כוכבי לכת . שמהם

 אמנם כל טבע הנבראים התחתונים . עשתונות . מחשבות : שרעפים . רעיונים

רעיונים

שלתארהו ולפרסמהו : ח בכל שכלנו חפשנוהו . במדענו למצא מה הוא : ק לא מצאנוהו ולא ידענוהו . אך ממעשיו הכרנוהו : ח שהוא לבדו יוצר אחד . חי וכל יוכל וחכם מיוחד : ע כי הוא היה לכל קודם . של כן נקרא אלהי קדם : ח בעשותו בלי כל מאום את כל . ידענו כי הוא כל יכול : ק באשר מעשיו בחכמה כלם . ידענו כי בבינה פעלם : ח בכל יום ויום בחדשו כלם . ידענו כי הוא אלהי עולם : ק באשר היה קודם לכלם . ידענו כי הוא חי וקים לעולם : ח ואין להרהר אחר יוצרנו . בלבנו ולא בספורנו : ק למשש ונגש לא נשערהו . לטפל ותאר לא נדמהו : ח ולא נחשבהו לעבר ונצב . ולא למין וכל און ולכל נקצב : ק כל הנראים והנשכלים . והמדעים בעשר כלולים : ח ושבע כמיות וששת גדות . ושלש גזרות ועתות ומדות : ק הן בבורא אין נם אחד . כי הוא בראם כלם יחד : ח כלם יבלו אף יחלופו . הם יאבדו ואף יסופו : ק ואתה תעמוד ותבלה כלם . כי חי וקים אתה לעולם :

ליום ששי

ח אתה לבדך יוצר כל הוא . ולא ידמה מעשה לעושהו : ק כל הארצות לא יכילוך . ואף השמים לא יכלכלוך : ח אז יחילו מים חיים . מפניך אלהים חיים : ק רעשה ארץ ונסו מים . ונטפו מים מן השמים : ח נוטה לבדך השמים . רוקע הארץ על המים : ק עשית כל חפצך לבדך . ולא נצרכת עזר כנגדך : ח סועד אין מי יסעדך . הכל ממך ומידך : ק בהיותך אז כן עתה ידעתך . ולעולם כל כבודך אתך : ח ולא יעפת ולא יגעת . כי במלאכתך לא עמלת : ק כי בדברך כל יצוריך . ומעשה חפצך במאמריך : ח ולא אחרתו ולא מהרתו . הכל עשיתו יפה בעתו : ק מבלי מאומה כל חדשת . ואת הכל בלי כל פעלת : ח ועל לא יסוד כל יסדת . ברצון רוחך כל תלית : ק זרועות עולם את כל נושאות . מראש ועד סוף ואינם נלאות : ח בעיניך לא דבר הקשה . רצונך כל דבר רוחך עושה : ק לפעולתך לא דמית . אל כל האר לא שוית : ח ולא קדמה למלאכתך מלאכה . חכמתך היא הכל ערכה : ק לרצונך לא קדמו ואחרו . ועל חפציך לא נוספו וחסרו : ח מכל חפצך לא שכחת . ודבר אחד לא חסרת : ק לא

רעיונים : בהדשו הוא מלשון חז"ל. כמו שאו' בברכת מאורות . המחדש בכל יום מעשה בראשית . יע"ש: להרהר . לשון מחשבה בלורו . נהסב אחר מכוס יוצרנו : לממש . דבר המומשם ביד : ונגוש . ידוע : לעקר ונצב . ר"ל שהם שמות נרדפים לענין שהוא עקר הדבר שרשו וקיומו או יהיה בתור עקר כמשמעו : נצב . עמוד נצב. ומזה יקרא הגוף בהרבה נציב . ע"ש עמידתו בזקיפה כאילן מוצב : מין . ידוע בשם תחת הסוג : און . כח . ואולי ירצה בו הסוג העליון שבו סעלם . שבו כח הדבר ועיקמו : נקצב . דבר שי"ל קצבה : הנראים . הם המוחשים הנרגשים : והנשכלים . הם הצורות הפשוטות והנפשות והמלאכים . שאין מושגים לחושים. אבל נמצאים בשכל והמדעים בעשר כלולים . רומז לעשר וס' מאמרים שסודם בי"ס . כמ"ש בס"ד בהקדמה יע"ש באורך: ושבע כמיות . ירצה לי שהם הבדלי העולם. כי יש עולם בלתי גשמי. כעולם המלאכים. ויש גשמי בלתי משתנה בטבע . כעולם השמים ונבדלם נפש חמישי . ועולם ד' יסודות פשוטים . ועולם המורכב מהם . הרי כאן שבעה דברים בעלי כמות דבק ונפרד : וששת גדות .

שש שמה שנים והפעליות שיקרו בעולם וימנאו בששה מהמרות: הכמות. והיכוח. ומתי. אנה. מצב. קנין . כי בכל אלה ישתנה העולם שיסי נאמר. מה שאינו שייך בג' האחרים. וידוע כי כל שינוי והשתנות יתייחס אל התנועה הכללית . וביחוד נקראים שמונה אל הר"מ ז"ל בתורה. אולם בעל הש"ר אלנו מהר לקראם בכיון גדות . מלשון נוד . נע ונד. להבדיל מן התנועות המורגשות: וג' גזרות. לפי דעתי ג"כ בעולם המורכב מחומר וצורה. והם ג' בתרכון. א' החומר. ב' הצורה. ג' המורכב מהן : ועתות . גם הם שלשה . עבר הוה עתיד : ומדות . הכוונה לבחינות מדותיות . כהמלה בושת מזוס . יגון ושמחה ותאוה . וגם הם יחלקו לג' מערכות . קצתן הגונות . וקצתן מגונות . ויש מהן מותרות לא משובחות . כרחמי אבות על בנים. שהם היות הכעס מגונה . הכה אינו בכלל הגאון ומשובחין . כי הוא טבעי וכן מיעוט שתוק. סכלות מעט וכדומה :

יכילוך . לשון מדה . יכלכלוך . לשון כלכל : יחילו . לשון חיל ופחד : ולא אחרתו . מעת הראוי לו : ולא מהרתו . לעשותו לפני זמנו הראוי . זרועות עולם . ירמיה הכתוב ומתחת . באורך . יהיה לך אלהי קדם (שהוא מעון גם) זרועה עולם התחתון ליסא ולסבול : לא קדמו ולא אחרו . הנתגאים : ודבר רק גם לא כעלה . הוא מאמר

החסרת ולא העדפת. ודבר רק בם לא פעלת: ח אתה תשבחם ומי
התעיבם. ישמין דבר לא נשמע בם: ק החלות בחכמה עשיתם.
בתבונה ובדעת כליתם: ח מראשית ועד אחרית עשוים. באמת ובישר
וטוב ראוים: ק והדמות במעשי ידיך. רוב בחמיך ותחדיך: ח כי
בחמיך נהדריך. הוא מעולם על עבדיך: ק ועד לא כל חי הוכן
לכלכל. לפני אכל תתן אכל: ח ומעון ומקנה מעשה בפי כל. ערכי
הכל כאשר לכל: ק שלשת ימים הראשונים. אז הכינותם לאחרונים:
ח אז עטית אור כשלמה. אדר מאורות מגול שלמה: ק בטרם כל היצור
מאד גדלת. ואחר כל מאד נתגדלת: ח או באין לבוש הוד והדר
לובש. עד לא אורג גאות לבש: ק אור כשלמה ובמעיל עוטה. ושמים
ביריעה נוטה: ח עשית בם לאורים דרכים. בצאו ושוב [illegible]
מהלכים: ק הבדלת בין מים למים. בממתיחות רקיע השמים: ח [illegible]
מעונות לשרץ מים. [illegible] של פני רקיע השמים: ק עשב [illegible]
לבשת אדמה. מאכל לחיה ולכל בהמה: ח בקרן בן שמן גן נטעת. אל
האדם אשר עשית: ק עזר כנגדו עשית לו. די מחסורו אשר יחסר
לו: ח כל מעשיך בידו נתת. ותחת רגליו הכל שתה: ק להעלות מהם
בלבד רצאון. על מזבחך לרצון: ח עשית לו כתונת לשבת. לתפארת
קדש ולתפארת: ק שמת לברכו חכמת אלהים. כי יצאת לך בצלם
אלהים: ח לא מנעת על פני האדמה. צרכי אדם ובהם בהמה:
ק מעשיך מאד רבו וגדלו. ושמך יי כלם יהללו: ח רבו תהלותך מאד
מעשיך. יודוך יי כל מעשיך: ק כל פעלת למענך. ולכבודך [illegible]

. מה שברא הקב"ה.
אמרו דבר לבטלה: אתה
[illegible]וס כו'. הוא לשון רז"ל
בגרשמים רבה. בורא
שבכאן מי מגן: התעיבם.
לשון תועבה יעיל בהם דופי
ונגה: לא הוכן לכלכל.
בסיב סיום הכ"א
שקדומים מזומנים לכלכל.
כבר זמנת להם המאכלים
לצרכם. זהו לפני אוכל
תתן אוכל. כי הנמחים
בשלישי נבראו. ותולדותם
עד תמישי ושטי לא נמלאו.
מעון. ה' מעון אתה היית
לנו. ומקוה ישראל ה':
מעשה בפי כל. הכין לכל
בריה מאכל וגיד בפיהם
הנאות להם. כלהם לאדם.
פעורים וחציר לבהמה.
קולים לגמלים. [illegible] לכל
לעורבים ולזרזירים. יהותים
לעורבים. [illegible] [illegible]
[illegible] וכמ"ש רז"ל
[illegible]. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] הביעה נרפיהם בג' ימים לאחרונים. [illegible] כס לא בא יום רביעי [illegible] [illegible]
[illegible]

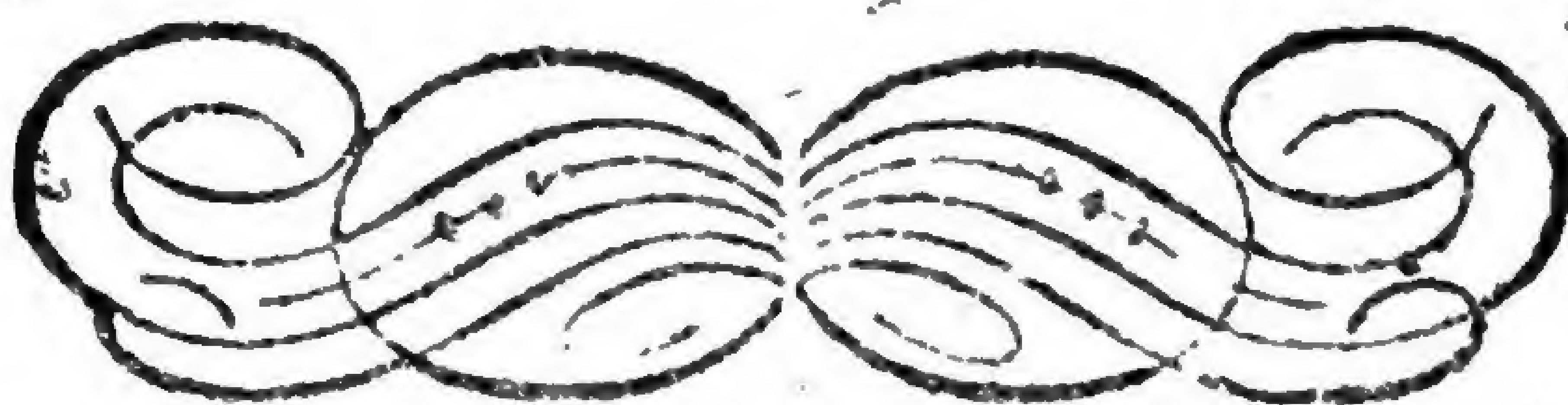
[illegible] בכלן בן בקן. (כצ"ל. כלשון שכתוב ישעיה ה') [illegible] [illegible] בעבור בה. דרים בים
[illegible]
[illegible]

ליום השבת

ק ביום השביעי נחת. יום השבת על כן ברכת: ק ועל כל פועל
תהלה ערוכה. תחידיך ברכי עת יברכוכה: ח ברוך יי יוצר כלם.
אלהים חיים ומלך עולם: ק כי מעולם על עבדיך. רוב רחמיך וחסדיך:
ח ובמצרים התלות. להודיע כי מאד נעלית: ק על כל אלהים
בעשותך בהם. שפטים גדולים ובאלהיהם: ח בבקעך ים סוף עמך
ראו. יד הגדולה וייראו: ק נהגת עמך לעשות לך. שם תפארת
להראות גדלך: ח ודברת עמם מן השמים. וגם העבים נטפו מים:
ק תעית לכתם במדבר. בארץ ציה איש לא עבר: ח המטרת לעמך דגן
שמים. והעפר שאר ומצור מים: ק תגרש גוים רבים עמים. וירשו
ארצם ועמל לאמים: ח בעבור ישמרו חקים ותורות. אמרות יי
אמרות טהורות: ק ויתעדנו במרעה שמן. ומחלמיש צור פלגי שמן:
ח כמסתם בנו עיר קדשך. ויפארו בית מקדשך: ק ותאמר פה אשב
לארך ימים. אוה כבוד אלהים: ח כי שם יזבחו זבחי צדק. אף
כהניך ילבשו צדק: ק ובית הלוי נעימות יזמרו. לך יתרועעו אף
ישירו: ח בית ישראל ויראי יי. יכבדו ויודו שמך יי: ק הטיבות מאד
בראשונים. כן תיטיב גם לאחרונים: ח יי תשיש נא עלינו. כאשר
ששת על אבותינו: ק אותנו להרבות ולהטיב. ונודה לך לעולם כי תיטיב: ח יי תבנה עירך
מהרה. כי עליה שמך נקרא: ק וקרן דוד תצמיח בה. ותשכון לעולם יי בקרבה: ח וזבחי צדק
שמה נזבחה. ויערב קדם תערב מנחה: ק נברך את עמך באור פניך. כי חפצים לעשות
רצונך: וברצונך בעשה חפצנו. הבט נא עמך כלנו: ק בחרתנו להיות לך לעם סגולה. ועל
עמך ברכתך סלה: ח ותמיד נספר תהלתך. ונהלל שם תפארתך: ק ומברכותיך עמך
יבורך. כי כל אשר תברך מבורך: ח ואני בעודי אהללך בוראי. ואברכה כל ימי צבאי:
ק יהי שם יהוה מבורך לעולם. מן העולם ועד העולם:

ככתוב ברוך יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ויאמרו כל העם אמן והלל ליהוה: וענה
דניאל ואמר להוא שמיה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא די חכמתא וגבורתא
די ליה היא: ונאמר ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה
קומו ברכו את יהוה אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה
ותהלה: ונאמר ברוך יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה:
ונאמר ויברך דויד את יהוה לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יהוה אלהי ישראל אבינו
מעולם ועד עולם:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

יעל כל אימל תהלה ערוכה. כלו׳ שאמרו חז״ל על כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו: שם תפארת. (כצ״ל והוא לשון הכתוב (ישעיה סג): סלה. מזון הוא המן: נטפו. כביאם אל המנוחה והנחלה: ליהו. מפיק ה״א. כמון עלה: יתרועעו. השתעשע קול בפה כהמון. תרועה לא בכלי. כי הם השיר: ובראוך. שהסכים והתרצה לעשות חפצנו: הבט. לשון הכתוב (ישעיה סד): צבאי. זמני. לשון הכתוב (איוב ח): על כל ברכה ותהלה. שאין בריה יכולה לברכו ולהללו לפי כבודו ית׳. ומרומם ונשא יותר מאשר ספה יוכל לדבר ולהגיד:

סדר צעטל קטן

מהר"ב אדמו"ר הקדוש המפורסם איש אלקי' ר' אלימלך זצ"ל בעהמ"ח ספר נועם אלימלך וקרא בעצמו בשם צעטל קטן כמבואר בפנים בכמה מקומות:

א בכל עת שהוא פנוי מן התורה ובפרט כשהוא יושב בטל לבדו בחדר או שוכב על מטתו ואינו יכול לישן יהיה מהרהר במ"ע של ונקדשתי בתוך בני ישראל ויצייר במחשבתו כאלו אש גדול בוער לפניו עד לב השמים והוא בשביל קדושת השי"ת שובר את טבעו ומפיל את עצמו לתוך האש על קדושת השי"ת ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ונמצא שאינו שוכב ויושב בטל רק מקיים מ"ע דאורייתא:

ב בשעה שאומר פסוק ראשון של ק"ש וברכה ראשונה של שמ"ע יהרהר כנ"ל ועוד יכוין אם יענו רוחו בכל היסורים קשים ובכל מיני מיתות משונות ח"ו יהודי יסבול כל היסורים לא יודה ח"ו לשם ויצייר בדעתו ומחשבתו כאלו עושין לו כנזכר לעיל ובזה יוצא ידי חיוב ק"ש ותפלה כדינו:

ג גם בשעת אכילה יכוין כ"ל וכשמתחיל להרגיש התענוג בגשמי יצייר במחשבתו כנ"ל ותיכף מיד יאמר בפיו ובלבו שיותר היה לו תענוג ושמחה בעשיית מ"ע של ונקדשתי באופן הנ"ל מהרגשתו תענוג הגשמי הזה שהוא מבלבלים מאכלת דמיון. וכן יאמר ויהרהר לדבר שיותר היה לי התענוג ושמחה בעשיית מ"ע זו של ונקדשתי באופן הנ"ל אפי' היו מוסיפין אותי כאמצע תפילה לעשות לי עינוים קשים שיהיו נשמה את עצמי על קדושת השי"ת יותר מתענוג הגשמי הזה אך יהרהר שיהי' דוב חמה בלבבו ושיהיה או בשעת משגה תקוף על לנח לבו נמוכו ובפנימיו' הלב בחמה גמור ולא ישנה את עצמו להיות כנוכב דעת עליון ח"ו:

ד בכל העבודות שבעולם הן בתורה הן בתפלה הן במלות המצות ירגיל ח"ע לומר קודם בזה"ל הריני עושה זאת לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל ויתגבר ויגביר ח"ע ויאמר את זאת בהורים ובפנימיות הלב ובהמשך הזמן יתגלה לו אור גדול בהתמדה זו:

ה כשיתחיל להתעורר בו מדה רעה ח"ו ממדות הרעות שהוא רגיל בהם של גאוה ועצלות וכעס והמביאים לידי השמים שכינה בהם יאמר הכף בזה"ל יבבל כהו הכנעני החתי האמורי הפרזי החוי והיבוסי והגרגשי ויגבל ויגביר ח"ע לגמרי להיות שלא יסתכל חוץ לד"א אפילו בהיותו בביתו ובפרט בבהכ"נ ובחדר הלומד ויכוין שהוא כנגד... ובהזדמן לפניו האשה אפילו אשתו ובנותיו הקטנים וביותר יזהר בשאר נשים שם אדנ"י:

ו כשיבוא לו מחשבה רעה מהרהור יאמר כמה פעמים ובשמרם מכל דבר רע ויהרהר את בדעתו הנ"ל שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי קרי בלילה ולא ימית לכבה"ק כמחשבה רעה במוחו שלא לטמא את כלי הכלי ח"ו:

ז כשיגע ח"ו לידי בהזדמנות הסתכלות רעה ח"ו יאמר פסוק ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולא יטמא את שכלו ח"ו:

ח ירגיל ח"ע שלא יתחיל לדבר לשום אדם ובלא לבו שתיקה גדול הסכנה לו ואף הסכנה ידבר בדברים קלים מאוד מאוד מה"ג ענין כמה שלא יהיה ח"ו כדבור של שקר ח"ו חנופה ושום לה"ר ורכילות והלבנת פנים ולא סרה' מעשו... וירגיל ח"ע המבול בשה"ל לומד לכוך לומר אני יודע ... מכה"ת לא מהרין מלדבר דברים בטלים ... בכל מה מיני תרבוצם ובשח"ה שבשמעו מהם כמום הוא, הכ"ם יקצר מאוד מאוד כמה במוכרח לכסות לכם:

ט ירגיל ח"ע הגומ"ר בשיגעורג יאמר אדם הריני מקבל עלי ... ויאמר אפילו כל"ח כלב ... מה כרוך אל עליון אבר נקן לי מצות נו"ח תלה אבר הוי מכונב גבם ומלום נט"י בהרים לבעמר ה"ד וקליפה קשה מעל פני ידים שלי ויראה שיהיה לבו מלא בשמחה בהבינו כנ"ל ויקבל עליו הנדר של מיעוט הדיבור הנזכר לעיל בסעיף ה':

י יזהר מאוד בהמ"ידת בלימוד שיעורין כהדן השמ"י אחר הקמ מהמטה ואחר אמירו תיקון חצות והצעטל קטן לא יזוז מן הספר שלומד בו אפי' בשעה ההיא ובכל עת שיוכל ללמוד לאחר שיאמר תפלה הבא המתחיל א"ח כהם וכו' ותפלת בת"ה המתחלת הגר אבר נלמוד ויראה בכל כחו שלא לעשות שום הפסק אפי' במחשבה אחרת זולת מחשבה בלימוד ומחשבת הצעטל קטן שהוא נפש היפה כי המאור שבה יחזירנו למוטב:

יא ירגיל ח"ע להתפלל בכוונה ובקול המעורר הכוונה לדבקות המחשבה לדיבור ופניו אל הקיר להוך סידור תפלה בתוך ובפרט. ולא יסתכל בבגדין מתחלת התפלה עד סופה ובתורה כמ"כ. עיין בסידור לענות אמן על ברכה ובשעת קה"ת לכה ה"ם ת"ע דבור ודבור מהקורא הקורא את המגילה ולעשות ח"ע כאלם בבית הכנסת אפילו קודם התפלה ואחרים עד שילכו לביתו:

יב יצייר במחשבתו תמיד ובפרט בשעת קריאת הצעטל קטן כאלו איש אחד עומד סמוך לו ומעורר אותו בקול רעש גדול לקיים כל ההנהגות אלו ואל יפול שום דבר מאלה הסי' נקודה קטנה וגם ירגיל ח"ע כך אחר כמשך הזמן יבוא לידי התעוררות גדול מגד במחשבה רחמי אחר שלהבתיה:

יג ישבר בכל פעם אשר ישיג לו דרך ס' חסי' נגמר הגר ויאמין כל המחשבות וההרהורים אשר הם נגד (השם) התורה"ק אשר היצה"ר מעלה אותו על מוחו ולא כן בשעת תורה ותפלה וכן בשכבו על מטתו ובין כאמצע היום ולא יעלים שום דבר מחמת הבושה ונמצא ע"י סיפור הדברים שמוציא מכח אל הפועל משבר את כח היצה"ר שלא יוכל להתגבר עליו כ"כ בפעם אחרת חוץ מעצה הטובה אשר יוכל לקבל מחבירו שהוא דרך ה' והיא סגולה נפלאה:

יד יזהר מאוד ומאוד לחזור פעמים בכל מעל"ע הצעטל קטן ויפרש כל תיבה ותיבה בכל"ח וזה יהיה לחק ולא יעבור ולא יזוז מפיו מבכ"ח ... מ"ה הנ"ל וזה יהיה לך לחק ולא יעבור:

טו קודם נט"י לאכילה יאמר תפלה הבה של רבינו יונה ז"ל ואחר אכילת המוציא יאמר בזה"ל לשם יחוד קוב"ה ואין אני אוכל להנאת גופי ח"ו רק שיהיה גופי בריא וחזק לעבודתו ית"ש ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע ותענוג גשמי את היחוד קוב"ה ע"י ניצוצות קדושות של המאכלים והברכות שאני מברך ויכוין בשעה אוכל דבר מה או שותה דבר מה שהמאכל ומשקה הוא מרגיש בפיו בשעת לעיסה ובבלע בגרונו הם ג"כ פנימיות הקדושה ונה"ק הבורא ומהוה. אז במקום ההוא ע"י האכילה והעתידים בגופים והלבושים כמה הפנימיות מסתכל שלא יענה יותר לגשמיים והלבושים אל נפשו נכללת מהפנימיות (והלבושים) והפסולת הנשאר מוסרות והדבר אל החיצונים ויקבל או במחשבתו שהוא ויעיד כשיעקב ויקום לא יסתר את הפסולת בקרבו לנפש ח"ו את מוחו ולטהר את נפשו אפילו רגע אחד וגם יצייר לפניו בשעת אכילה אותיות מהכל בכתב אשורית שמו נ"א כמנין הוי"ה אדנ"י:

טז האדם לא נברא בעולם רק לשבר את הטבע וגם מי שאוכל בטבע אך שם ישבר את טבעו מ"ם יום ... ללעוס לעבוד דוקא לסיפוק מנה שיעלם במחשבתו וכן מי שטבעו שאל ירגיל ח"ע מ' יום לעשות כ"ד בוריזות כל תוך לעכב על מעשו כן לקום בבוקר ממטתו כן בוריזות לבישת בגדים וכו' ולנקות את גופו ולילך בוריזות לביהכ"נ ויקח אחר קומו מן הספר וכן מי שטבעו להיות מהמלך של משה רבה ירגיל ח"ע מ' יום להתפלל דוקא בקול רם וכה בתנועות אברים. ולקיים כל עמודי העולם ולהבין על הסדר בקו"ר עד שיעורוהו מן השמים להסיר הבושה שבטבע ממנו וכן מי שלומד פני חיים עולים יפה ויסדר מחמת כח סבעו ירגיל ח"ע מ' יום לכמה לכבוד בוריאים השולחים שמם כן במילי דעלמא כן במילי דש יא כן בשעת לנגוד כי הכרגל של כל דבר עושה בלמון וכן מי שטבעו אינו מהחיד בלימודו ירגיל ח"ע מ' יום ללמוד יותר מהרגל שלו ויסתכל בכל פעם קודם הלימוד בצעטל קטן שלי ובזה ויזכו מן השמים יעזרוהו להיות מוסיף והולך בהבירות מדות הטבעים עד תומם:

יז בכל עת שהוא פנוי מן התורה והתפלה ילמוד את עצמו בכל פה דברים הנרמזים לו כגון היקף רחל וסיקון לאה והתפלה כפי ובר' ברכת הלבנה ובריך שמיה ועל הכל ומודים דרבנן והנכחא במקום עשה של ונקדשתי בתוך בני ישראל כמבואר לעיל:

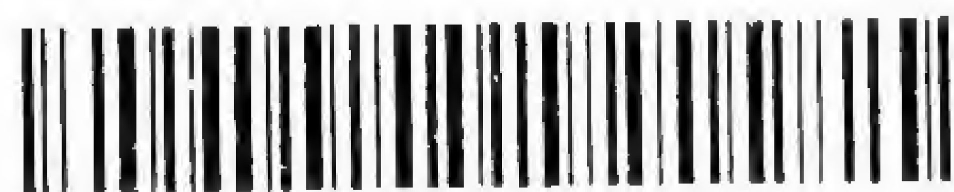
נשלם הצעטיל קטן מהרב הקדוש ר' ר' אלימלך זצ"ל זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן:

הספריה הלאומית
S 2004 A 9774

סידור בית יעקב :

VOL.1-2 C.1

2398196-10

